H q. 18.
H.q.18

Digitized by Google

Digitized by Google

STEPHANI BALUZII
T U T E L E N S I S
M I S C E L L A N E A
NOVO ORDINE DIGESTA
ET NON PAUCIS INEDITIS MONUMENTIS

OPPORTUNISQUE ANIMADVERSIONIBUS AUCTA

O P E R A   A C   S T U D I O

JOANNIS DOMINICI MANSI LUCENSIS.

Tomus Primus

Continens Monumenta Hiſtorica tum ſacra tum profana.

L U C Æ   MDCCLXI.

Apud Vincentium Junctinium.

SUPERIORUM PERMISSU.

SUMPTIBUS JOANNIS RICCOMINI.

Digitized by Google

IN NOVAM EDITIONEM
MISCELLANEORUM
B A L U Z I I
C U M
A D D I T A M E N T I S
JOANNIS DOMINICI MANSI

P R Æ F A T I O.

VIri Cl. Stephani Baluzii Tutelenſis in re Literaria egregia ſunt merita. Viro huic in laudis portionem maximam ceſſit, quod undique conquiſitis veteris aevi monumentis ſegetem ingentem comparavit, qua, & ſibi profuit, & alios mirifice juvit. Nihil enim ab eo prodiit ſive liber ſit, ſive ad aliorum opera adnotationes, quod floribus hiſce plenis manibus non reſperſerit; unde factum eſt, ut ſtudioſi omnes in varios uſus ſibi inde traxerint ad rem ſuam adjumenta. Quanquam tamen multa in ſuum uſum Baluzius tranſtulit, multa tamen adhuc ſepoſuerat, quae ſive ut in ſuccum ſuum traheret res ipſa non permittebat; ſive ſero adeo venerunt in manus, ut procuſis jam Operibus, eis uti cum maxime opus eſſet prohibebatur. Igitur opportune illi ſuccurrit, ut quae ſibi ſupererant, in plures collecta faſces daret in Miſcellaneis. Ex his producta ſunt ſeptem illa Miſcellaneorum Volumina, quorum novam editionem hic Eruditis proferimus: nec importunum id nobis viſum eſt conſilium, nec ingratum accidet eruditis, ut recuſum habeant Opus, cujus unica adhuc uſque confecta editio eſt, eademque non continuata Typorum ſerie, nec annorum ſucceſſione prodierit. Ex quo factum eſt, ut Bibliothecae recens erectae utiliſſimo hoc Opere ſive ex toto careant, ſive voluminibus tantum aliquot potiantur, & reliqua deſiderent.

Cum vero in hoc refertiſſimo monumentorum penu incommodum fore expertus ego animadverterim, quod ordine deſtituatur; unde fit ut quae maxime optantur monumenta, laborioſa per omnia volumina excurſione quaerere non raro cogerer; incommodo huic plane moleſto providendum nova hac editione opportunum exiſtimavi, totum Opus in quinque portiones partiendo. Harum prior documenta exhibet hiſtorica, ſive profana ſint, ſive ſacra aut eccleſiaſtica (neque enim tanta copia erat ſaecularium, ut ea diſtinguere ab eccleſiaſticis neceſſe

fuerit); pars altera continet Sacra ſive canonica ſint, ut Capitularia, Conciliaria, Exegetica in Sacram Scripturam, Dogmatica & alia id generis. Tertia eſt diplomatica, in quam congeſſi Imperatorum diplomata, Epiſtolas varias, & alias his affinia. Erit pars quarta de Miſcellaneis, quae nec ante conferri poſſunt inter hiſtorica, nec inter ſacra, & diplomatica; continebit & in ſuas recte diſtributa Claſſes ea omnia & ſingula opuſcula, quae vel noſtros fugerint oculos, vel non ſatis opportune ad noſtras manus devenerint, amicorum opera, ut in ſua propria & prima ſede collocarentur. Quae non capiet quarta Pars ſeu IV. volumen ad aequam molem deductum, ea omnia demum excipiet Pars quinta, in quo quinto & poſtremo volumine profecto erunt Baluzii omnia, nempe & ſui operis ad Colbertum dedicatio, & praefationes ſuis ſeptem praefixae Libris &c. Ibi erit & noſter omnium chronologicus Index; ac demum Univerſalis abſolutiſſimus index rerum omnium & ſingularum, quae in toto opere in quinque Tomos in folio diſtributo continebuntur.

Ne vero contingat, ut de me eruditi querantur, quod ex mea hac totius operis diviſione ignorare cogantur, quo in Libro ex ſeptem ſingula monumenta Baluzius collocaverit (quod ſcire interdum juvabit) hanc ego querelam tollendam cenſui, curando ut in volumine V. opportuno loco adſit omnium opuſculorum Elenchus & ſecundum ordinem editionis primae Baluzianae, & elenchus quoque ſecundum ordinem editionis noſtrae. Eruditorum enim commodo inſervire omnino nobis decretum eſt.

Eſt & aliud, de quo monendos lectores meos judicavi. Poſt vulgatos a Baluzio Monumentorum libros nonnulla ſucceſſu temporis reperta ſunt Monumenta, ſive ampliora, ſive correctiora, quam quae ex eo prodierunt; hic & illa pariter dantur, non manca, qualia reperit Baluzius, ſed integra & correcta. Ita Altinenſis Concilii Synodicam ex Codice manco legitur apud Baluzium; Ego ex Vaticano ſaniorem ſufficio; teſtimonia de Indulgentia S. Franciſci multo ampliora hic ſunt ex meo Codice, quam in Baluzio appareant. Si quae pariter erunt alia (& ſane alia ſunt) eadem ratione corrigentur, indicatis diligenter iis ex quibus profeci.

Neque his tantum res litteraria nova hac editione juvabitur. Poſt ſingularum claſſium Baluziana documenta ſubdentur anecdota ex meo penu deprompta nec ſane rara, nec plane inutilia. Ex his vetuſtiſſima ſunt quaedam, alia ſequiorum ſaeculorum, ſed non omnino proletaria; quanquam hac in re palmam cedere Baluzio neceſſe ſit, neque enim quidquam daturus ſum, quod cum Lucii Cœlii hiſtoria, cum paſſionibus Martyrum ſinceris, cum Collatione Catholicorum & Donatiſtarum, vel aliis Baluzianis comparari poſſit. Attamen vetuſta ſunt & mea; forte & utilia. Praefigam ſingulis Praefationem, ex qua intelligant eruditi unde eruta ſint, quibus uſibus valeant, & quid afferant lucis rei litterariae.

Cur vero iſta omnia mea cum Baluzianis minime, ut chronologicam ſeriem efficerent, intermiſcuerim, neceſſitas potius coëgit, quam ratio ſuaſit; cum enim typi eſſent in promptu, nec ea adhuc paraſſem quae primo promenda erant, Baluziana ſtatim dare oportuit; ea vero ſemel cepta ut interrumperentur, mei praefixi ordinis ratio denegabat. Inſuper primus editionis ſcopus fuit ut Baluzii Miſcellanea recuderentur, mea non niſi acceſſiones habenda ſunt; ineptum vero haberetur, ut quod eſt acceſſorium, id anteverteret quod eſt primum & potiſſimum. Ceterum ſi quid eſt hac in re incommodi, chronologico, ut dixi, quem in fine operis daturi ſumus, indice tolletur.

STE-

STEPHANI BALUZII

ELOGIUM HISTORICUM.

VIR cl. Stephanus Baluzius in lucem egreſſus eſt anno 1631. Tutelæ, quæ urbs eſt in Provincia Lemovicenſi, ibidemque primùm ſtudiorum curriculum feliciter confecit; nam & ingenium a natura tulit vividum, amænum, & ſtudii patiens. Tranſiit dein Toloſam, ubi & in collegio S. Martialis locum obtinuit, tantumque brevi profecit, ut annis natus parum ſupra viginti Antifrizonium ediderit opuſculum eruditione refertum, quo errata Petri Frizonii in ſua *Gallia Purpurata* detegit, & emendat. Nec haud ita multo poſt diſſertationem emiſit inveſtigaturus, qua demum ætate S. Sacerdos (gallice S. Sadroc) floruerit, cui ſequenti anno alteram adjunxit diſſertationem de SS. Claro, Laudo &c. Ex his tantam nomini ſuo famam peperit, ut ea excitatus cl. Petrus de Marca tunc Toloſanus Archiepiſcopus ad ſe Pariſium adſciverit ſtudiorum ſuorum adjutorem & ſocium, quod honori Baluzio fuit ſummo, & profectui. Ea occaſione plurimum invaluit in amicitia D. Colberti ſummi Galliæ Cancellarii, quo inſtante, atque urgente privatam bibliothecam viri illius curandam accepit, idque muneris tandiu geſſit, quandiu Colbertus advixit. Interim adhærebat Domino de Marca ad infulas Pariſienſes demum tranſlato. Eo Archiepiſcopo defuncto, Profeſſor juris canonici renunciatur anno 1670. ibique cathedram juris canonici in Univerſitate Urbis illius in ejus gratiam inſtitutam primus rexit, quam cum teneret varios in lucem publicam libros emiſit doctos oppido, & ſelecta eruditione refertos, quod magis magiſque valuit ad augendam viri opinionem & proventus. Nam & a Rege multa, & Rege digna obtinuit. Sed Aulæ favor non diu illi velificatus eſt; cum enim Cardinali Buillonio adhæſiſſet intime, a quo & hiſtoriam familiæ ſuæ ſcribere juſſus eſt, eodem cum illo fato eſt obvolutus. Quare Lugdunum primum relegatur; nec amicorum favor, quorum multos & potentes ſibi comparaverat, quicquam pro eo valuit, niſi ut nimia ab urbe regia remotio ad breviorem redigeretur: Ita e remota exilii urbe tranſiit Rothomagum, dein Turonem, ac tandem Aurelianum. Pace demum reddita Builloniis, rediit Lutetiam, ſed nunquam deinceps priſtinum Directoris & Profeſſoris regii munus una cum aulæ proventibus impetrare potuit.

Octogenarius licet, numquam tamen ſtudia intermiſit; mortemque oppetiit, quo tempore impreſſio operum S. Cypriani, quæ dum in exilio eſſet curaverat, urgebatur. Obiit die 28. Julii anno 1718. ætate 88. annorum grandævus.

Vir fuit eruendis, evolvendiſque MSS. Codicibus natus, qua in re maxime utilis extitit Eccleſiæ, itidem & reipublicæ literariæ; multa enim ejus beneficio habemus hiſtoriæ civili & Eccleſiaſticæ reformandæ opportuna; permulta veteris diſciplinæ capita eo opitulante illuſtrantur. Illi demum plurimum debet Chronologia, Philologia, totaque denique eruditio, ut qui operibus Baluzii nunc caret, neceſſario ad ſtudia auxilio deſtitui credatur. Scribebat eleganter, candide, & indefeſſe, uti plurima ejus opera vulgata volumina teſtantur. Ex his ejus ſcriptis hæc typis mandata ſunt.

OPERUM BALUZII

CATALOGUS.

1. ANtifrizonius Toloſæ 1652. in 12.
2. *Diſſertation ſur le tems où a vécu S. Sadroc* (latine *Sacerdos*) *Evêque de Limoges. Tulles 1655. in-12.*
3. Diſſertatio de Sanctis Claro, Laudo, Ulfardo, Baumado, quorum ſacræ Reliquiæ ſervantur in Cathedrali Eccleſia Tutelenſi apud Lemovices. Tutelæ 1656. in 8.

4. Petri de Marca de concordia Sacerdotii & Imperii, ſeu de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ lib. VIII. a Stephano Baluzio emendati. Pariſiis 1663. fol. Item Pariſiis 1704. fol. Hujus operis quidem libros quatuor priores ab authore ſuo jam inde ab anno 1641. lucem aſpexerant; ſed quam, poſt ejus obitum editionem curavit Baluzius, multo auctiorem & correctiorem fuiſſe conſtat. Multo etiam abſolutior eſt editio anni 1669. in qua Baluzius abſolutam a ſe dedit tractationem de legatis vix a Marca inceptam Demum abſolutiſſima eſt anni 1704. ſuperiora omnia continens, atque inſuper auctior eſt adnotationibus a Baluzio adjectis in defenſionem opinionum quarundam auctoris clariſſimi.
5. Salviani Maſſilienſis & Vincentii Lirinenſis opera cum notis Baluzii. Pariſiis 1663. in 8. Item Pariſiis 1669. in 8. Item Pariſiis 1684. in 8. & hæc eſt optima editio.
6. Servati Lupi Presbyteri, & Abbatis Ferrarienſis opera. Pariſiis 1664. in 8. cum notis Baluzii.
7. S. Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis opera. Item epiſtolæ & opuſcula Leidradi & Amolonis Archiepiſcopi Lugdunenſis notis illuſtratæ. Pariſiis 1666. in 8. vol. 2.
8. Concilia Galliæ Narbonenſis cum notis Baluzii. Pariſiis 1668. in 8.
9. S. Cæſarii Arelatenſis Epiſcopi Homiliæ 14. notis illuſtratæ Pariſiis 1669. in 8.
10. Reginonis Abbatis Prumienſis libri duo de eccleſiaſticis diſciplinis, & Religione Chriſtiana. Acceſſit Rabani Archiepiſcopi Moguntini epiſtola ad Heribaldum Epiſcopum Antiſſiodorenſem cum notis. Pariſiis 1671. in 8.
11. Antonii Auguſtini Archiepiſcopi Tarraconenſis dialogorum libri duo de emendatione Gratiani cum notis. Pariſiis 1672. in 8.
12. Marii Mercatoris opera cum notis. Pariſiis 1684. in 8.
13. Miſcellanea, hoc eſt collectio veterum monumentorum, quæ hactenus latuerant in variis codicibus, ac bibliothecis. Pariſiis in 8. vol. 7. Miſcellanea iſta plurimi æſtimantur, quod plurima contineant opuſcula ſummi pretii, quorum deſiderio eruditi tenebantur, quin & ſunt nonnulla antehac ne nomine quidem nota. Prodierunt Pariſiis variis annis; nam prius volumen lucem aſpexit an. 1678., ſecundum anno 1679. tertium 1680. quartum 1683. quintum 1700. ſextum 1713. ſeptimum demum anno 1715.
14. Petri Gallandi vita Petri Caſtellani magni Franciæ Eleemoſynarii, edente cum notis Stephano Baluzio, qui etiam duas ejuſdem Caſtellani orationes habitas in funere Regis Franciſci I. adjecit. Pariſiis 1674. in 8.
15. Capitularia Regum Francorum. Additæ ſunt Marculphi Monachi & aliorum formulæ veteres, & notæ doctiſſimorum virorum. Pariſiis 1677. fol. Tom. 2.
16. Lucii Cæcilii Firmiani Lactantii liber ad Donatum Confeſſorem de Mortibus Perſecutorum, nunc primum opera & ſtudio Stephani Baluzii cum notis. Pariſiis 1680. in 8. Editio hujus ſecunda prodiit cum notis variorum, & recenſuit Paulus Bauldri. Ultrajecti 1692. in 8.
17. Epiſtolarum Innocentii III. Pontificis Romani libri XI. Accedunt geſta ejuſdem Innocentii. Pariſiis 1682. in fol. Tom. 2.
18. Nova collectio Conciliorum cum notis. Pariſiis 1683. in fol.
19. Marca Hiſpanica, ſive limes Hiſpanicus, hoc eſt geographica, & hiſtorica deſcriptio Catalauniæ, Barcinonis, & circumjacentium populorum, auctore Petro de Marca. Pariſiis 1688. in fol. Cum opus illud ex obitu Domini de Marca impreſſionem retardatam habuiſſet, Baluzius peragendum illud in ſe aſſumpſit, addito de ſuo quarto libro, multa ſcitu digna continente; id vero in cauſa fuit, cur & liber proxime ſequens ederetur.
20. Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis opuſcula, nunc primum in lucem edita. Pariſiis 1681. in 8.
21. Vitæ Paparum Avenionenſium. Pariſiis 1693. in 4. tom. 2. opus eſt maximi momenti, & inter ea quæ Baluzius dedit, optime elaboratum.
22. *Hiſtoire Génealogique de la Maiſon d'Auvergne, juſtifiée par des Cartes, Titres, Hiſtoires anciennes & autres preuves autentiques*. Pariſiis 1708. in fol. vol. 2. Opus iſtud cauſa fuit Baluzii perdendi.
23. *Lettres pour ſervir de reponſe à divers ecrits qu'on a ſemez dans Paris & à la Cour contre quelques anciens Titres, qui prouvent que Meſſieurs de Boüillon deſcendent en ligne directe & maſculine des anciens Ducs de Guyenne & Comtes d'Auvergne. Paris 1698. fol.*
24. Hiſtoriæ Tutelenſis libri tres. Pariſiis 1717. in 4.
25. *Lettres au P. Tournemine ſur l'edition de S. Cyprien qu'il prepare*. Inſertæ ſunt in actis Trevoltianis Martii 1713. Septembris 1714.
26. Epiſtola ad V. C. Euſebium Renaudotum de vita & morte Caroli *du Freſne du Cange*.
27. S. Cæcilii Cypriani Epiſcopi Carthaginenſis & Martyris Opera ad MSS. codices recognita & illuſtrata ſtudio & labore Stephani Baluzii. Abſolvit poſt Baluzium ac Præfationem, & Vitam S. Cypriani adornavit unus ex Monachis Congregationis S. Mauri. Pariſiis 1726. in fol.

Demum ejus carmen in laudem Joannis B. Broſſard Canonici & Officialis Leodienſis extat in ſexto volumine part. I. operis inſcripti *Memoires du P. des Molets*.

ELEN-

E L E N C H U S

Eorum quæ in hoc primo Tomo continentur.

PRæmonitio J. D. Manſi. *pag.* 1.
Lucii Cæcilii Firmiani Lactantii Liber de perſecutione, ſive de mortibus perſecutorum. *pag.* 1.
Ex Codice 1297. *bibliothecæ Colbertinæ.*
Ejuſdem Lactantii fragmentum de extremo judicio. *pag.* 12.
Ex Codice 1095. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Paſſio S. Savini Epiſcopi Aſſiſinatis. *pag.* 12.
Ex Codice 18. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Paſſiones ſanctorum Saturnini, Felicis, Dativi, & ſociorum. *pag.* 14.
Ex Codice 930. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Paſſio S. Felicis Epiſcopi Tubyzacenſis. *pag.* 18.
Ex Codicibus 59. 316. 401. 930. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Geſta purgationis Felicis Epiſcopi Aptungitani. *pag.* 19.
Quibus ſubjuncta eſt epiſtola Conſtantini Imperatoris ad Probianum Proconſulem Africæ. *pag.* 21.
Geſta purgationis Cæciliani Epiſcopi Carthaginenſis. *pag.* 22.
Ex veteri Codice MS. bibliothecæ Thuanæ.
Paſſio ſanctarum Seraphiæ & Sabinæ. *pag.* 25.
Ex Codice 316. *bibliothecæ Colbertinæ.*
Paſſio S. Mariæ martyris ancillæ Tertulli. *pag.* 27.
Ex Codice 184. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Paſſio Sancti Pontii Martyris, auctore Valerio ejus contubernali. *pag.* 29.
Ex Codicibus 53. 184. & 675. *ejuſdem Bibliothecæ.*
Vita S. Euſebii Presbyteri Romani. *pag.* 33.
Ex Codicibus 53. 316. & 675. *ejuſdem bibliothecæ.*
Stephani Baluzii Notæ ad Lactantium, & alia. *pag* 33.
Ejuſdem Notæ ad Acta Martyrum. *pag.* 67. & *ſeq.*
Chronologia Diocletianea. *pag.* 77.
Catalogus Abbatum monaſterii Floriacenſis. *pag.* 79.
Ex veteri Codice MS. Bibliothecæ Colbertinæ.
Geſta Domni Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis a Diſcipulis ejus ſcripta. *pag.* 79.
Ex veteri Codice MS. Eccleſiæ Cenomanenſis.
Chronicon breviſſimum Monaſterii S. Galli in Helvetia. *pag.* 120.
Ex vetuſtiſſimo Codice MS. ejuſdem Monaſterii.
Chronicon Augienſis Monaſterii. *pag.* 120.
Chronicon Floriacenſe. *pag.* 121.
Ex veteri Codice MS. bibliothecæ Regiæ.
Chronicon Cremonenſe. *pag.* 122.
Ex alio veteri Codice MS. ejuſdem bibliothecæ.
De Majori Monaſterio, & Abbatibus ejus. *pag.* 123.
Ex Codice 1058. *bibliothecæ Colbertinæ.*
Nota quomodo Cluniacenſes occupaverunt locum S. Martialis. *pag.* 123.
Ex Chronico S. Martialis Lemovicenſis MS.

Digitized by Google

Ademarus Vicecomes Lemovicenſis, & Humberga ejus uxor donant Abbatiam S. Martialis Hugoni Abbati Cluniacenſi. pag. 123.
Ex cartulario Cluniacenſi S. Hugonis.

Narratio de electione Abbatis Soricinenſis. pag. 124.
Ex vetuſtiſſima membrana Bibliothecæ Colbertinæ.

Notitia de Eccleſia de Viancio. pag. 124.
Ex vetuſtiſſima Membrana Eccleſiæ Albienſis MS.

De adventu Urbani II. Papæ ad Monaſterium Cluniacenſe. pag. 126.
Hugonis Abbatis Cluniacenſis conceſſio beneficiorum ordinis facta Alfonſo Regi Hiſpaniarum. pag. 126.
Narratio de Concilio Nemauſenſi ſub Urbano II. pag. 126.
Ex Archivio Monaſterii Rivipullenſis.

Chronicon Wirziburgenſe. pag. 127.
Ex veteri Codice MS. bibliothecæ Colbertinæ.

Vita beati Geraldi Archiepiſcopi Bracarenſis, auctore ejus diſcipulo Bernaldo Archidiacono Bracarenſi. pag. 131.
Ex veteri Codice MS. Bibliothecæ Colbertinæ.

Vita Mauritii Burdini Archiepiſcopi Bracarenſis, ſcriptore Stephano Baluzio Tutelenſi. pag. 137.
Hugonis de Cleeriis Commentarius de Majoratu, & Seneſcalcia Franciæ. pag. 148.
Ex veteri Codice MS. S. Albini Andegavenſis.

Vita B. Stephani Abbatis Obazinenſis in diœceſi Lemovicenſi. pag. 149.
Ex veteri Codice MS. Obazinenſi.

Tractatus Pontii de Larazio, & exordii Salvanienſis Monaſterii vera narratio, auctore Hugone Francigena Monacho ejuſdem Monaſterii. pag. 205.
Ex veteri Codice MS. ejuſdem Monaſterii.

Brevis hiſtoria Liberationis Meſſinae a Sarracenorum dominatu. pag. 184.
Ex Schedis viri clariſſimi Andreæ Ducheſnii.

Notitia de Modulantia. pag. 189.
Ex veteri Codice MS. S. Martialis Lemovicenſis.

Chronicon breve Monaſterii Canigonenſis in diœceſi Helenenſi. pag. 190.
Ex veteri Codice MS. ejuſdem Monaſterii.

Narratio de Hugone de Bruccia Abbate S. Martialis Lemovicenſis. pag. 190.
Ex veteri Codice MS. S. Martialis Lemovicenſis.

Epiſtola Hiſtorica de Victoriis Regis Davidis in Oriente. pag. 191.
Ex codice 635. Bibliothecae Colbertinae.

Acta electionis Conradi IV. Regis Romanorum. pag. 192.
Manfredi Siculi Epiſtolæ duæ de morte Friderici II. Imp. ad Conradum IV. Regem Romanorum. pag. 193.
Conradi Romanorum, & Siciliæ Regis Epiſtolæ quatuor. pag. 193.
Ex variis antiquis Codicibus MSS. Bibliothecæ Colbertinæ.

Vita Innocentii Papæ IV. auctore fratre Nicolao de Curbio Epiſcopo Aſſiſinatenſi. pag. 194.
Ex codice 1488. Bibliothecæ Regiæ.

Vita ejuſdem Papæ, auctore Bernardo Guidonis Epiſcopo Lodovenſi. pag. 206.
Ex codice III. Baluzii.

Excerpta ex regeſto anni ſexti pontificatus ejuſdem Papæ. pag. 206.
Ex Codice 1455. Bibliothecæ Colbertinæ.

De Conſtructione Caſtri Saphet. pag. 228.
Ex Codice 5129. Bibliothecæ Colbertinæ.

Excerptum ex Chronico S. Martini Lemovicenſis. pag. 231.
Ex Codice 2892. Bibliothecæ Colbertinæ.

Sallas Maleſpinæ rerum Sicularum Libri VI. ab anno Chriſti MCCL. uſque ad annum MCCLXXVI. pag. 231.
Ex Codice 77. Baluzii.

Chronicon Kemperlegienſe. pag. 265.
Ex ſchedis Cl. Viri Claudii Menardi Andegavenſis.

Digitized by Google

Acta Viſitationis Provinciarum Burdegalenſis & Bituricenſis à Simone Archiepiſcopo Bituricenſi ab annis Chriſti 1284. uſque ad annum 1291. pag. 267.
Ex veteri Codice MS. illuſtriſſimi Archiepiſcopi Bituricenſis.

Geſta Baldewini de Luczenburch Treverenſis Archiepiſcopi. pag. 310.
Ex veteri Codice MS. bibliothecæ Regiæ.

Johannis Regis Bohemiæ Epiſtola de morte Henrici VII. Imp. patris ſui. pag. 326.
Ex veteri membrana MS. Prædicatorum Virdunenſium.

Chronicon Savigniacenſe. pag. 326.
Ex codicibus 1050. & 1058. bibliothecæ Colbertinæ.

Vita Eugenii Papæ IV. ſcripta ab Auctore coætaneo. pag. 329.
Ex Codice 5229. Bibliothecæ Regiæ.

Bulla ejuſdem Papæ adverſus Proſperum de Columna Cardinalem. pag. 331.
Ex Codice 5716. ejuſdem bibliothecæ Regiæ.

Æneæ Sylvii Senenſis oratio de morte Eugenii IV. & creatione Nicolai V. pag. 334.
Ex Codice 5304. bibliothecæ Colbertinæ.

Vita Dominici Capranicæ Cardinalis, auctore Baptiſta Poggio. pag. 342.
Ex veteri Codice MS. Collegii Capranicenſis Romæ.

Narratio vetus de morte Juliani Cæſarini Cardinalis, auctore Ægidio Carlerii Decano Cameracenſi. pag. 351.
Ex veteri Codice MS. Collegii Navarrici Pariſiis.

Tractatus Jordanis Bricii adverſus Cardinalem de Capranica. pag. 351.
Ex alio veteri Codice MS. ejuſdem Collegii Navarrici.

Inſtructions & deſpeches de l'ambaſſade envoyée à Rome, par le Roy Charles VIII. en l'année MCCCCLXXXIV. pag. 362.
Ex Regeſto Originalis ejuſdem Regis.

Itinerarium Adriani VI. auctore Blaſio Ortizio Canonico Toletano. pag. 367.
Ex veteri editione Toletana anni 1546.

Collectio locorum quorundam inſignium conſilio omiſſorum in Libro ſexto rerum Sicanicarum Maurolyci Abbatis. pag. 395.
Ex autographo Maurolyci, quod extat in Codice 1823. bibliothecæ Colbertinæ.

Notitia de ordinatione Martini Presbyteri & Gaudioſi Diaconi. pag. 400.
Ex veteri Cod. MS. Collegii Sorbonici.

Epiſtola Johannis VII. Papæ ad Anglos. pag. 400.
Ex veteri Codice Rivipullenſi MS.

Capitula reſponſionum Nicolai I. Papæ ad legationem Salomonis Epiſcopi. pag. 400.
Ex veteri Cod. MS. S. Remigii Remenſis.

Ejuſdem Epiſtola ad Ludovicum Imperatorem. pag. 401.
Ex Cod. MS. 4048. Bibliothecæ Colbertinæ, & ex Rivipullenſi.

Ejuſdem Epiſtola ad Karolum Calvum Regem Francorum. pag. 402.
Ex Cod. 4048. bibliothecæ Colbertinæ, & ex Rivipullenſi.

Ejuſdem Fragmentum ex epiſtola ad Bernardum filium Bernardi Comitis. pag. 402.
Ex Codice 2576. ejuſdem bibliothecæ.

Ejuſdem decretum de pœnitentia matricidæ. pag. 402.
Ex codice 4048. ejuſdem bibliothecæ.

Adriani II. Papæ epiſtola ad B. Epiſcopum, ut videtur, Cathalaunenſem. pag. 402.
Ex veteri Codice MS. S. Genovefæ Pariſienſis.

Fragmenta Epiſtolarum Johannis VIII. Papæ pag. 402.
Ex Codice 2576. bibliothecæ Colbertinæ.

MONU-

MONUMENTORUM HISTORICORUM

APPENDIX

JOANNIS DOMINICI MANSI C. M. D. L. pag. 403.

Ejuſdem Præfatio in priora opuſcula. pag. 403.
Anonymi Libellus de Genealogiis Patriarcharum. pag. 405.
Ex Codice MS. bibliothecæ Illuſtriſſimi, ac Reverendiſſimi Capituli Majoris Eccleſiæ Lucenſis.

Anonymi Libellus de Computo Paſchali. pag. 414.
Ex Cod. MS. ejuſdem Bibliothecæ.

Fragmentum Epiſtolæ Alcuini Diaconi a Jacobo ſervo Dei excerptum. pag. 421.
Ex Cod. MS. ejuſdem Bibliothecæ.

Liber de Natura Rerum. pag. 423.
Ex Cod. MS. ejuſdem Bibliothecæ.

J. D. Manſi Præmonitio. pag. 428.
Vita Severi. pag. 428.
Ex Cod. Membran. bibliothecæ ejuſdem.

Manſi Præmonitio ad Monumenta Hiſtorica Sæculi XI. XII. pag. 429.
I. Chronicon Breve. pag. 429.
II. Chronicon aliud. pag. 430.
III. Excerpta ex Necrologio Lucenſi Sæculi XII. pag. 431.
IV. Epiſtola Alexandri III. ad W. electum Lucanum ec. pag. 432.
Ex Codicibus MSS. ejuſdem Bibliothecæ.

V. Chronicon breve Hieroſolymitanum. pag. 432.
Ex Codice MS. J. D. Manſi.

VI. Aliud Chronicon breve. pag. 432.
Ex Codice MS. Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi Capituli Cathedralis Eccleſiæ Piſtorienſis.

Manſi Præmonitio in ſequentem Fretelli Libellum. pag. 434.
Liber Locorum Sanctorum Terræ Jeruſalem. pag. 435.
Ex Collectaneis Nicolai Roſſelli Cardinalis Aragonii, in Bibliotheca eadem Lucenſi.

Nomina Epiſcoporum, qui fuerunt in Jeruſalem antequam & poſteaquam eſſet Patriarchatus, & Patriarcharum Jeroſolymitanorum Latinorum. pag. 440.
Ex iiſdem collectaneis.
Mahometia Genealogia. pag. 440.
Ex iiſdem Collectaneis. Ibid.

De Denario B. Petri, & de valore diverſarum Monetarum. pag. 441.
Ex iiſdem Collectaneis. Ibid.

Caſſatio Statutorum contra Eccleſiaſticam Libertatem, quam Fredericus Secundus Imp. fecit. pag. 441.
Ex iiſdem Collectaneis. Ibid.
Manſi Præmonitio. pag. 441.
De multis & ſolemnibus factis & arduis SS. Pontificum. pag. 441.
Authore Nicolao Cardinali Aragonio. Ibid.

Jura Eccleſiæ Sacroſanctæ Romanæ, quæ habet in Regno Poloniæ, pro denario B. Petri & aliis. pag. 443.
Ex eodem ibid. & ex Raynaldo.

Aliæ Literæ Regiæ Poloniæ cum Tranſuntis diverſorum Inſtrumentorum. pag. 444.
Ex iiſdem Aragonio ibid. & Raynaldo.

Ordinatio de Eccleſiis vacantibus bis infra annum facta tempore D. Johannis Papæ XXII. ſuper ſervitio Cameræ Apoſtolicæ perſolvendo. pag. 445.
Ex eodem Lucenſi Codice ibidem.
Manſi Præmonitio. pag. 446.
Caroli VI. Regis Francorum Literæ ad Bononienſem Academiam de tollendo Schiſmate ſub Urbano VI. pag. 446.
Ex MS. Codice ejuſdem Bibliothecæ Lucenſis.

Chro-

Digitized by Google

Chronicon Piſanum ab Urbe condita ad annum 1342. ab Anonymo Coævo ſcriptum *italicè*. *pag.* 448.
Ex Cod. MS. Sæculi XIV. ejuſdem Manſi.

Chronicon Saminiatenſe uſque ad annum 1318. italicé: *Tranſunto d' alcune coſe notabili della Terra di Saminiato quando era in Libertà.* *pag.* 456.
Ex MS. Codice inſignis Bibliothecæ Ill. D. Franciſci M. Florentini Patricii Luceuſis.

Nicolai Card. Aragonii Tractatus de juriſdictione Eccleſiæ ſuper Regnum Apuliæ & Siciliæ. *pag.* 468.
Ex ejuſdem Collectaneis in MS. Codice Bibliothecæ Capitul. S. Martini Lucenſis.

Nicolai Stizziæ Hiſtoria Regum Siciliæ ab anno fere 1050. ad annum 1571. *pag.* 473.
Ex MS. Codice eruditi viri P. M. Aloyſii Baroni Luceuſis Ordinis Servorum B. M. V.

Manſi Præmonitio. *pag.* 479.
Excerpta e Glöſſis Petri Boerii olim Epiſcopi Urbevetani ad Vitas Romanor. Pontificum. *pag.* 479.
Ex codice 552. ejuſdem Bibliothecæ Cathedr. Lucenſis.
Manſi Præmonitio. *pag.* 481.
Proceſſus & Sententia contra quoſdam Fraticellos hæreticos Lucæ habiti anno MCCCCXI. *pag.* 481.
Ex MS. Codice Bibliothecæ ejuſdem D. Franciſci M. Florentini.
Manſi Præfatio. *pag* 485.
Lucanum Bellum anni 1430. a Baptiſta Bivilaqua Veronenſi ad eloquentiſſimum virum Guarinum Veronenſem, deſcriptum. *pag.* 485.
Ex MS. Codice præſtantiſſimi D. Marii Flori cauſarum patroni, Aretini.
Manſi præmonitio. *pag* 490.
Stephani Trenta Epiſcopi Lucani Legatio Apoſtolica Viennam, & in Hungariam anno 1459. & ſequenti. *pag.* 490.
Ex ſchedis ejuſdem aſſervatis in Archivio Archiepiſcopalis Curiae Lucenſis.

Ejuſdem Legatio Anglicana anno 1467. & 1468. habita. *pag.* 494.
Ex iiſdem Schedis.
Manſi. Praemonitio. in Monumenta Belli Siſti IV. cum Florentinis. *pag.* 502.
Proceſſus & Sententia Cenſurae Siſti Papae IV. contra Florentinos ante bellum indictum eis per Eccleſiam & Regem Ferdinandum. *pag* 503.
Excuſatio Florentinorum circa eumdem Proceſſum. *pag.* 503.
Ex Codice MS. Felini aſſervato in Bibliotheca Capitul. Cathedralis Eccleſiæ Lucenſis.
J. D. Manſi Praemonitio. *pag.* 505.
Florentinorum Expoſtulatio in Pontificem Siſtum IV. ad Caeſarem Fridericum III. Auguſtum. *pag.* 505.
Ex Codice MS. Bibliothecæ Malateſtarum Cæſenat.

Bona, & Joannes Galeaz Maria Sfortia Mediolanen. ad Regem Ferdinandum. *pag.* 508.
Ex eodem Felini Codice.
Ferdinandi Regis Reſponſiva Bonæ Catharinæ, & Joanni Galeatio Mediolanenſium Ducibus. *pag.* 509.
Ex eodem Felini Codice.
Veneti Siſto Pontifici Summo *pag.* 512.
Ex eodem Felini Codice.

Franciſcus Philelphus ad eundem Siſtum IV. *pag.* 513.
Idem ad eumdem. *pag.* 514.
Ex eodem Felini Codice.

Oratio Magnifici D. Sebaſtiani Banduerii Oratoris Veneti coram Siſto IV. S. P. *pag.* 516.
Ex eodem Felini Codice.
Replicatio ad Pontificis reſponſionem. *pag.* 517.
Ex eodem Felini Codice.
Manſi. Præmonitio in ſequentes Literas. *pag.* 517.
Copia Literarum Magni Thurci ad Innocentium Papam. *pag.* 517.
Ex Felini Codice in Bibliotheca Majoris Eccleſiæ Lucenſis.

Reſponſio D. Innocentii Papæ VIII. ad Magni Thurci literas. *pag.* 518.
Ex eodem Codice.

Epiſtola Innocentii VIII. non publicata, dictata per Felinum Sandeum propter petitionem Concilii factam a Ferdinando, & alia. *pag.* 518.
Ex eodem Codice.

Fun-

Fundamenta Regis Ferdinandi excuſantis ſe cum Rege Franciæ, quare non teneatur ſolvere cenſum Eccleſiæ. *pag.* 520.
Ex eodem Codice.
Replicatio ad Reſponſiones Regis Ferdinandi recuſantis ſolvere cenſum octo millium unciarum auri Papæ, dictata per Felinum, & miſſa ad Regem Franciæ, & ad Regem Ferdinandum. *pag.* 521.
Ex eodem Codice.
Paſturinus ad Voltam de primo bello Gallico in Regno Neapolitano tempore Alexandri VI. & Caroli Regis Francorum. *pag.* 524.
Ex eodem Felini Codice.
Franciſcus Puccius de rebellione Neapolis a Carolo Francorum Rege ad Regem Aragoniæ Ferdinandum. *pag.* 526.
Ex eodem Felini Codice.
Jo. Dominici Manſi Præmonitio in Vitam Italice ſcriptam Hieronymi Savonarolæ. *pag.* 527.
Epiſtola Italica P. Fr. Friderici Vincentii de Podio Lucenſis Ordinis Prædicatorum ad Cl. Bernardinum Baroni Patricium Lucenſem. *pag.* 528.
Incomincia la Vita del M R. P. F. Girolamo Savonarola da Ferrara dell' Ordine di S. Domenico, ſcritta dal P. Pacifico Burlamacchi Luccheſe dell' Ordine de' Predicatori. *pag.* 530.
Ex MS. Codice ampliſſimæ Bibliothecæ Lucenſis Conventus Ordinis Prædicatorum, S. Romani nuncupati.

Joannis Dominici Mansi Præmonitio in ſequentes Literas P. Hieronymi Savonarolae. *pag.* 583.
Ex MS. Codice inſignis Bibliothecae Collegii Clericorum Regularium Lucenſis Congregationis Matris Dei S. M. Curtis Orlandingorum nuncupatae.

I. Al Sereniſſimo Imperatore. *pag.* 584.
II. Al Re e Regina di Spagna. *pag.* 584.
III. A Papa Aleſſandro VI. *pag.* 585.
IV. Al Duca di Ferrara. *pag.* 585.
V. A Fra Pietro Paulo di Firenze Ord. Praedicator. *pag.* 586.
VI. Alla V. M. Priora del Monaſterio di Piſa di S. Domenico. *pag.* 586.
VII. Alla Signora M. Angela Sforza. *pag.* 588.
VIII. Al Signor Gio. Franceſco Pico Conte della Mirandola. *pag.* 588.
IX. Al medeſimo. *pag.* 589.
X. A M. Lodovico Pictori Cittad. Ferrar. *pag.* 589.
XI. A M. Giovanna Caraffa. *pag.* 590.
XII. Alla medeſima. *pag.* 590.
XIII. A due giovane Ferrareſe. *pag.* 590.
XIV. A M. Bertrando Ferrareſe. *pag.* 590.
XV. A tutti li eletti di Dio Florentiae commorantibus. *pag.* 591.
XVI. Defenſio contra injuſtam excommunicationem in Savonarolam per M. Paulinum Bernardinum Luccoſem Ord. Praedicat. edita. *pag.* 593.
Ex eodem MS. codice.

Epiſtolae Hiſtoricae. *pag.* 595.
Ex Codice MS. Bibliothecae Capitular. Cathedralis Eccleſiae Lucenſis.

Jo. Galeaz. Maria Dux Mediolanenſis, & Ludovicus ejus patruus Alexandro VI. *pag.* 595.
Ex eodem Codice.
Duces Mediolani & Bari Alfonſo Regi Neapolitano. *pag.* 595.
Ex eodem Codice.
Alexander VI. Mediolani & Bari Ducibus. *pag.* 596.
Ex eodem Codice.
Rex Alfonſus Ducibus Mediolani & Bari. *pag.* 596.
Ex eodem Codice.
Franciſci Carduli Narnienſis Oratio ad Maximilianum Caeſarem Auguſtum in Conventu Vindelico Principum German. dicta pro Libertate Italiae, ſive pro Lodovico Sforsia Mediolani Duce. *pag.* 597. *& ſeq.*
Ex eodem Codice.
Maximilianus Romanorum Rex Friderico Siciliae & Hieruſalem Regi. *pag.* 597.
Ex eodem Codice.

Joannes Dominicus Mansi De geminis Opuſculis Jacobi *de natura rerum*, & Fretelli *de locis terræ Hieruſalem*. Admonitio ad Lectores. *pag.* 602.
SYLLABUS *Auctorum qui citantur, notantur, emendantur, illuſtrantur in notis ad Lactantium.* *pag.* 603.

STE-

STEPHANI BALUZII

MISCELLANEA.

JOANNIS DOMINICI MANSI

IN OPUSCULUM LACTANTII

PRAEMONITIO.

Quod monumentorum omnium a Baluzio editorum hiſtoriam Lucii Caecilii caput eſſe voluerim, fecit eximia ejus praeſtantia, cum ſine controverſia, antiquitate, utilitate, ac ſingularitate, reliqua omnia deinceps ex eodem Baluzio vulganda longe ſuperet. Antiquitate quidem, ſi eu vetuſtate Colbertini codicis repetatur, de quo codice Baluzius in notis mox ſubjiciendis. Ejus etiam author eo fere tempore ſcribebat, quo geſta illa martyrum, quae dein ſequuntur in Baluzio, chartis mandabantur. Neque enim Paſſio SS. Seraphiae, & Sabinae, S. Mariae martyris, ac tandem S. Pontii (quamvis martyres illi L. Caecilii aetatem ſuperant), ante redditam eccleſiae pacem vulgatas eſſe cenſeo; ac de ſinceritate uctorum S. Pontii merito ambigi poſſit. Utilitas vero hujus opuſculi longe eſt maxima cum ad reformandam priorum trium ſaeculorum chronologiam, tum ad hiſtoriam Diocletianeam illuſtrandam. Singularitas in eo ſita eſt, quod huc uſque nonniſi in unico Colbertino codice repertum ſit. Cur vero in hac praefatiuncula authoris nomen integrum nequaquam expreſſerim, ſuppreſſis duobus illis Firmiani Lactantii, *fecit agitata inter criticos quaeſtio, num reipſa L. Caelio Lactantio Inſtitutionum ſcriptori celebri liber ſit tribuendus, cum in nomine ambo iſti varient; hic enim Caecilius, ille Caelius appelletur, nec in Colbertino codice, niſi duo priora legantur, ut ex notis Baluzii hic recudendis docemur. Ea de cauſa P. Nourry Benedictinus Dieppenſis duplici diſſertatione authori plane a Lactantio diverſo, licet ejuſdem aetatis, tribuendum opuſculum cenſuit, cui aſſenſum alii nonnulli dederunt, de quibus conſulendus Fabricius Biblioth. med. & infim. Latinitatis lib. xi. v.* Lactantius. *Attamen ut Lactantio potius illud aſſeram plus me movet authoritas S. Hieronymi* Librum de perſecutione *inter Lactantii ſcripta recenſentis, quam adductae a ſcriptoribus iſtis recentioribus conjecturae, cum praeſertim, quae e diverſitate nominum* Caelii, & Caecilii *affertur in euſcriptorem rudem admodum, & mendoſum referri poſſit, qui cum in codice ſuo nomen Caelii prioribus tantum literis indicatum offendiſſet, integrum deſcribere curans pro Caelio Caecilium reddendum facile cenſuit. Reliqua eorum argumenta Baluzius anticipatione quadam praeſcuſit, & in notis refutavit.*

LUCII CAECILII

FIRMIANI LACTANTII

Liber ad Donatum Confeſſorem de mortibus perſecutorum.

Miſcell. lib. II pag. 1

AUDIVIT Dominus orationes tuas, Donate cariſſime, quas in conſpectu ejus per omnes horas tota die fundis, ceterorumque fratrum noſtrorum qui glorioſa confeſſione ſempiternam ſibi coronam pro fidei ſuæ meritis quæſierunt. Ecce adletur his omnibus adverſarius; & reſtituta per orbem tranquillitate, profligata nuper Eccleſia rurſum exſurgit, & majore gloria templum Dei, quod ab impijs fuerat everſum, miſericordia Domini fabricatur. Excitavit enim Deus principes qui tyrannorum nefaria & cruenta imperia reſciderunt, humano generi providerunt, ut jam quaſi diſcuſſo tranſacti temporis nubilo mentes omnium pax jocunda & ſerena lætificet. Nunc poſt tantæ tempeſtatis violentos turbines placidus aër & optata lux refulſit. Nunc placatus ſervorum ſuorum Deus jacentes & afflictos cæleſti auxilio ſublevavit. Nunc mœrentium lacrymas, extincta impiorum conſpiratione, deterſit. Qui adverſati erant Deo jacent; qui templum ſanctum everterant, ruina majori ceciderunt; qui juſtos excarnificaverant, cæleſtibus plagis & cruciatibus meritis nocentes animas profuderunt. Diſtulerat enim pœnas eorum Deus ut ederet in eos magna & mirabilia exempla, quibus & poſteri diſcerent & Deum eſſe unum & eundem mortem digna ultione ſuperbis & impiis ac perſecutoribus inrogare. De quo exitu. . . . . . teſtificari placuit, ut omnes qui pro-

cul moti fuerunt, vel qui p.........turi ſunt, ſcirent quatenus virtutem ac majeſtatem ſuam in .... dis delendiſque nominis ſui hoſtibus Deus ſummus oſtenderet ....eſt, ſi à principio ex quo eſt Eccleſia conſtituta qui fuerint auctores.......& quibus pœnis in eos cæleſtis judicis ſeveritas vindicaverit exponam.

II. Extremis temporibus Tiberii Cæſaris, ut ſcriptum legimus, Dominus noſter Jeſus Chriſtus à Judæis cruciatus eſt poſt diem decimum Kalendarum Aprilis, duobus Geminis Conſulibus, cum reſurrexiſſet die tertio, congregavit diſcipulos quos metus comprehenſionis ejus in fugam verterat, & diebus quadraginta cum his commoratus, aperuit corda eorum, & ſcripturas interpretatus eſt, quæ uſque ad id tempus obſcuræ atque involutæ fuerunt. Ordinavitque eos & inſtruxit ad prædicationem dogmatis ac doctrinæ ſuæ, diſponens teſtamenti novi ſolemnem diſciplinam. Quo officio repleto, circumvolvit eum procella nubis, & ſubtractum oculis hominum rapuit in cælum. Et inde diſcipuli, qui tunc erant undecim, aſſumptis in locum Judæ proditoris Matthia & Paulo, diſperſi ſunt per omnem terram ad evangelium prædicandum, ſicut illis magiſter Dominus imperaverat, & per annos xxv. uſque ad principium Neroniani imperii per omnes provincias & civitates Eccleſiæ fundamenta miſerunt. Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit, & editis quibuſdam miraculis quæ virtute ipſius Dei data ſibi ab eo poteſtate faciebat, convertit multos ad juſtitiam, Deoque templum fidele ac ſtabile collocavit. Qua re ad Neronem delata, cum animadverteret non modò Romæ ſed ubique cotidie magnam multitudinem deficere à cultu idolorum & ad religionem novam damnatâ vetuſtate tranſire, ut erat execrabilis ac nocens tyrannus, proſilivit ad excidendum cæleſte templum delendamque juſtitiam, & primus omnium perſecutus Dei ſervos, Petrum cruci adfixit, & Paulum interfecit. Nec tamen abiit impune. Reſpexit enim Deus vexationem populi ſui. Dejectus itaque faſtigio imperii, ac devolutus à ſummo tyrannus impotens, nuſquam repentè comparuit, ut ne ſepulturæ quidem locus in terra tam malæ beſtiæ appareret. Vnde illum quidam deliri credunt eſſe tranſlatum ac vivum reſervatum, Sibilla dicente matricidam profugum à finibus eſſe venturum, ut quia primus perſecutus eſt, idem etiam noviſſimus perſequatur & antichriſti præcedat adventum.. nefas eſt credere, ſicut duos Prophetas vivos eſſe tranſlatos in ultima.... initium Chriſti ſanctum ac ſempiternum, cùm deſcendere cœperit.........pronuntiant, eodem modo etiam Neronem venturum putant..... curſor diaboli ac prævius ſit venientis ad vaſtationem terræ & humani generis everſionem.

III. Poſt hunc, interjectis aliquot annis, alter non minor tyrannus ortus eſt; qui cùm exerceret inviſam dominationem, ſubjectorum tamen cervicibus incubavit quàm diutiſſimè, tutuſque regnavit, donec impias manus adversùs Dominum tenderet. Poſtquam verò ad perſequendum juſtum populum inſtinctu dæmonum incitatus eſt, tunc traditus in manus inimicorum luit pœnas. Nec ſatis ad ultionem fuit quòd eſt interfectus domi. Etiam memoria nominis ejus eraſa eſt. Nam cùm multa mirabilia opera fabricaſſet, cum capitolium aliaque nobilia monumenta feciſſet, ſenatus ita nomen ejus perſecutus eſt ut neque imaginum neque titulorum ejus relinqueret ulla veſtigia, graviſſimis decretis etiam mortuo notam inureret ad ignominiam ſempiternam. Reſciſſis igitur actis tyranni, non modò in ſtatum priſtinum Eccleſia reſtituta eſt, ſed etiam multò clariùs ac floridiùs enituit; ſecutiſque temporibus, quibus multi ac boni principes Romani imperii clavum regimenque tenuerunt, nullos inimicorum impetus paſſa, manus ſuas in orientem occidentemque porrexit, ut jam nullus eſſet terrarum angulus tam remotus quò non religio Dei penetraſſet, nulla denique natio tam feris moribus vivens ut non ſuſcepto Dei cultu ad juſtitiæ opera miteſceret. Sed enim poſtea longa pax rupta eſt.

IV. Extitit enim poſt annos plurimos execrabile animal Decius, qui vexaret Eccleſiam. Quis enim juſtitiam niſi malus perſequatur? Et quaſi hujus rei gratia provectus eſſet ad illud principale faſtigium, furere protinus contra Deum cœpit ut protinus caderet. Nam profectus adverſum Carpos, qui tum Daciam Mœſiamque occupaverant, ſtatimque circumventus à barbaris, & cum magna exercitus parte deletus, nec ſepultura quidem potuit honorari; ſed exutus ac nudus, ut hoſtem Dei oportebat, pabulum feris ac volucribus jacuit.

V. Non multò poſt Valerianus quoque non diſſimili furore correptus, impias manus in Deum intentavit, & multum, quamvis brevi tempore, juſti ſanguinis fudit. At illum Deus novo ac ſingulari pœnæ genere adfecit, ut eſſet poſteris documentum adverſarios Dei ſæpe dignam ſcelere ſuo recipere mercedem. Hic captus à Perſis, non modò imperium, quo fuerat inſolenter uſus, ſed etiam libertatem, quam ceteris ademerat, perdidit, vixitque in ſervitute turpiſſimè. Nam Rex Perſarum Sapores, qui eum ceperat, ſi quando libuerit aut vehiculum aſcendere aut equum, inclinare ſibi Romanum jubebat ac terga præbere, & impoſito pede ſuper dorſum ejus, illud eſſe verum dicebat, exprobrans ei cum riſu, non quod in tabulis aut parietibus Romani pingerent. Ita ille digniſſimè triumphatus, aliquandiu vixit ut diu barbaris Romanum nomen ludibrio ac deriſui eſſet. Etiam hoc ei acceſſit ad pœnam, quod cum filium haberet Imperatorem, captivitatis ſuæ tamen ac ſervitutis extremæ non invenit ultorem, nec omnino repetitus eſt. Poſtea verò quàm pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta eſt ei cutis, & exuta visceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo barbarorum deorum ad memoriam clariſſimi triumphi poneretur, legatiſque noſtris ſemper eſſet oſtentui, ne nimiùm Romani viribus ſuis fiderent, cum exuvias capti Principis apud deos ſuos cernerent. Cum igitur tales pœnas de ſacrilegis Deus exegerit, nonne mirabile eſt auſum eſſe quemquam poſtea non modò facere ſed etiam cogitare adverſus majeſtatem ſingularis Dei regentis & continentis univerſa?

VI. Aurelianus, qui eſſet natura væſanus & præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminiſſet, tamen oblitus ſceleris ejus & pœnæ, iram Dei crudelibus factis laceſſivit. Verum illi ne perficere quidem quæ cogitaverat licuit, ſed protinus inter initia ſui furoris extinctus eſt. Nondum ad provincias ulteriores cruenta ejus ſcripta pervenerant, & jam Cœnofrurio, qui locus eſt Thraciæ, cruentus ipſe humi jacebat, falſa quadam ſuſpicione ab amicis ſuis interemptus. Talibus & tot exemplis coërceri poſteriores tyrannos oportebat. At hi non modò territi non ſunt, ſed audacius etiam contra Deum confidentiuſque fecerunt.

VII. Diocletianus, qui ſcelerum inventor & malorum machinator fuit, cum diſperderet omnia, nec à Deo quidem manus potuit abſtinere. Hic orbem terræ ſimul & avaritia & timiditate ſubvertit. Tres enim participes regni ſui fecit, in quatuor partes orbe diviſo, & multiplicatis exercitibus, cum ſinguli eorum longè majorem numerum militum habere contenderent quàm priores Principes habuerant cum ſoli rem publicam gererent. Adeo major eſſe cœperat numerus accipientium quàm dantium, ut enormitate indictionum conſumptis viribus colonorum, deſererentur agri & culturæ verterentur in ſilvam. Et ut omnia terrore complerentur, provinciæ quoque in fruſta conciſæ, multi præſides & plura officia ſingulis regionibus ac penè jam civitatibus incubare, item rationales multi & magiſtri & vicarii Præfectorum, quibus omnibus civiles actus admodum rari, ſed condemnationes tantum & proſcriptiones frequentes, exactiones rerum innumerabilium, non dicam crebræ, ſed perpetuæ, & in exactionibus inju-

riae

Digitized by Google

riæ non ferendæ. Hæc quoque tolerari poſſunt quæ ad exhibendos milites ſpectant. Idem inſatiabili avaritia theſauros nunquam minui volebat, ſed ſemper extraordinarias opes ac largitiones congerebat, ut ea quæ recondebat integra atque inviolata ſervaret. Idem cùm variis iniquitatibus immenſam faceret caritatem, legem pretiis rerum venalium ſtatuere conatus eſt. Tunc ob exigua & vilia multus ſanguis effuſus, nec venale quicquam metu apparebat, & caritas multò deterius exarſit, donec lex neceſſitate ipſa poſt multorum exitium ſolveretur. Huc accedebat infinita quædam cupiditas ædificandi, non minor provinciarum exactio in exhibendis operariis & artificibus & plauſtris omnibus quæcunque ſint fabricandis operibus neceſſaria. Hic baſilicæ, hic circus, hic moneta, hic armorum fabrica; hic uxori domus, hic filiæ. Repentè magna pars civitatis exciditur. Migrabant omnes cum conjugibus ac liberis, quaſi urbe ab hoſtibus capta. Et cum perfecta haec fuerant cum interitu provinciarum, Non rectè facta ſunt, ajebat, alio modo fiant. Ruſſus dirui ac mutari neceſſe erat, iterum fortaſſe caſura. Ita ſemper dementabat, Nicomediam ſtudens urbi Romae coaequare. Iam illud praetereo, quàm multi perierint poſſeſſionum aut opum gratia. Hoc enim uſitatum & ferè licitum conſuetudine malorum. Sed in hoc illud fuit praecipuum, quòd ubicunque cultiorem agrum viderat aut ornatius aedificium, jam parata domino calumnia & poena capitalis, quaſi non poſſet rapere aliena ſine ſanguine.

VIII. Quid frater ejus Maximianus, qui eſt dictus Herculius, non diſſimilis ab eo? Nec enim poſſent in amicitia tam fideli cohaerere niſi eſſet in utroque mens una, eadem cogitatio, par voluntas, aequa ſententia. Hoc ſolùm differebant, quòd avaritia minori altero fuit plus, majori verò minus, ſed plus timiditatis, plus verò animi, non ad bene faciendum, ſed ad malè. Nam cùm ipſam imperij ſedem teneret Italiam, ſubjacerentque opulentiſſimae provinciae vel Africa vel Hiſpania, non erat in cuſtodiendis opibus tam diligens, quarum illi copia ſuppetebat. Et cùm opus eſſet, non deerant locupletiſſimi ſenatores qui ſubornatis indiciis affectaſſe imperium dicerentur, ita ut effoderentur aſſiduè lumina ſenatus. Cruentiſſimus fiſcus malè partis opibus affluebat. Iam ſtupido in homine peſtifero, non modò ad corrumpendos mores, quod eſt odioſum ac deteſtabile, verum etiam ad violandas primorum filias. Nam quacunque iter fecerat, avulſae à conſpectu parentum virgines, ſtatim praeſto. His rebus beatum ſe judicabat; his conſtare felicitatem imperij ſui putabat, ſi libidini & cupiditati malae nihil denegaret.

Conſtantium praetereo, quoniam diſſimilis ceterorum fuit, dignuſque qui ſolus orbem teneret.

IX. Alter verò Maximianus, quem ſibi generum Diocletianus aſciverat, non his duobus tantum quos tempora noſtra ſenſerunt, ſed omnibus qui fuerunt malis pejor. Inerat huic beſtiae naturalis barbaries, efferitas à Romano ſanguine aliena. Non mirum, cùm mater ejus Tranſdanuviana infeſtantibus Carpis in Daciam novam tranjecto amne confugerat. Erat etiam corpus moribus congruens, ſtatu celſus, caro ingens & in horrendam magnitudinem diffuſa & inflata. Denique & verbis & actibus & aſpectu terrori omnibus ac formidini fuit. Socer quoque eum metuebat acerrimè. Cujus timoris haec fuit cauſa. Narſeus Rex Perſarum concitatus domeſticis exemplis avi ſui Saporis, ad occupandum orientem cum magnis copiis inhiabat. Tunc Diocletianus, ut erat in omni tumultu meticuloſus animique dejectus, ſimul & exemplum Valeriani timens, non auſus eſt obviam tendere, ſed hunc per Armeniam miſit, ipſe in oriente ſubſiſtens & aucupans exitus rerum. Ille inſidiis ſuis barbaros, quibus mos eſt cum omnibus ſuis ad bellum pergere, multitudine impeditos & ſarcinis occupatos non difficiliter oppreſſit; fugatoque Narſeo Rege, reverſus cum praeda & manubiis ingentibus, ſibi attulit ſuperbiam, Diocletiano timorem. In tantos namque faſtus poſt hanc victoriam elevatus eſt ut jam detractaret Caeſaris nomen. Quod cum in litteris ad ſe datis audiſſet, truci vultu ac voce terribili exclamabat: Quouſque Caeſar? Exinde inſolentiſſimè agere coepit, ut ex Marte ſe procreatum & videri & dici vellet, tamquam alterum Romulum; maluitque Romulam matrem ſtupro infamare, ut ipſe diis oriundus videretur. Sed differo de factis ejus dicere, ne confundam tempora. Poſtea enim quàm nomen Imperatoris accepit, exuto ſocero, tum demum furere coepit & contemnere omnia. Diocles enim ante imperium vocabatur. Cùm rem publicam talibus conſiliis & talibus ſociis everteret, cùm pro ſceleribus ſuis nihil non mereretur, tamdiu tamen ſumma felicitate regnavit quandiu manus ſuas juſtorum ſanguine non inquinaret. Quam verò cauſam perſequendi habuerit, exponam.

X. Cum ageret in partibus orientis, ut erat pro timore ſcrutator rerum futurarum, immolabat pecudes, & in jecoribus earum ventura quaerebat. Tum quidam miniſtrorum ſcientes Dominum, cum adſiſterent immolanti, impoſuerunt frontibus ſuis immortale ſignum. Quo facto, fugatis daemonibus, ſacra turbata ſunt. Trepidabant aruſpices, nec ſolitas in extis notas videbant; & quaſi non litaſſent, ſaepius immolabant. Verum identidem mactatae hoſtiae nihil oſtendebant, donec magiſter ille aruſpicum Tagis, ſeu ſuſpicione, ſeu viſu, ait idcirco non reſpondere ſacra quòd rebus divinis profani homines intereſſent. Tunc ira furens ſacrificare non eos tantùm qui ſacris miniſtrabant, ſed univerſos qui erant in palatio juſſit, & in eos, ſi detractaſſent, verberibus animadverti: datiſque ad Praepoſitos litteris, etiam milites cogi ad nefanda ſacrificia praecepit, ut qui non paruiſſent, militia ſolverentur. Hactenus furor ejus & ira proceſſit, nec amplius quicquam contra legem aut religionem Dei fecit. Deinde interjecto aliquanto tempore in Bithyniam venit hyematum; eodemque tum Maximianus quoque Caeſar inflammatus ſcelere advenit, ut ad perſequendos Chriſtianos inſtigaret ſenem vanum, qui jam principium fecerat. Cujus furoris hanc cauſam fuiſſe cognovi.

XI. Erat mater ejus deorum montium cultrix, mulier admodum ſuperſtitioſa. Quae cùm eſſet dapibus ſacrificabat penè cotidie, ac vicariis ſuis epulis exhibebat. Chriſtiani abſtinebant; & illa cum gentibus epulante, jejuniis hi & orationibus inſiſtebant. Hinc concepit odium adverſùs eos, ac filium ſuum non minus ſuperſtitioſum querelis mulicbribus ad tollendos homines incitavit. Ergo habito inter ſe per totam hyemem conſilio, cùm nemo admitteretur, & omnes de ſummo ſtatu rei publicae tractari arbitrarentur, diu ſenex furori ejus repugnavit, oſtendens quàm pernicioſum eſſet inquietari orbem terrae, fundi ſanguinem multorum. illos libenter mori ſolere. ſatis eſſe ſi palatinos tantùm ac milites ab ea religione prohiberet. Nec tamen deflectere potuit praecipitis hominis inſaniam. Placuit ergo amicorum ſententiam experiri. Nam erat hujus malitiae. Cùm bonum quid facere decrevisſet, ſine conſilio faciebat, ut ipſe laudaretur. Cùm autem malum, quoniam id reprehendendum ſciebat, in conſilium multos advocabat, ut aliorum culpae aſcriberetur quicquid ipſe deliquerat. Admiſſi ergo judices pauci & pauci militares, ut dignitate antecedebant, interrogabantur. Quidam proprio adverſùs Chriſtianos odio inimicos deorum & hoſtes religionum publicarum tollendos eſſe cenſuerunt, & qualiter ſentiebant, intellecta hominis voluntate, vel timentes vel gratificari volentes in eandem ſententiam congruerunt. Nec ſic quidem flexus eſt Imperator ut accommodaret aſſenſum, ſed deos potiſſimum conſulere ſtatuit, miſitque aruſpicem ad Apollinem Mileſium. Reſpondit ille ut divinae religionis inimicus. Traductus eſt itaque à propoſito. Et quoniam nec amicis nec Caeſari nec Apollini poterat reluctari, hanc moderationem tenere conatus eſt ut eam rem ſine ſanguine tranſigi ju-

beret, cùm Caeſar vivos cremari vellet qui ſacrificio repugnaſſent.

Virg. 4. Æneid. XII. Inquiritur peragendæ rei dies aptus, & felix, ac potiſſimùm Terminalia deliguntur, quæ ſunt ad ſeptimum Kalendas Martias, ut quaſi terminus imponeretur huic religioni. Ille dies primus leti primuſque malorum cauſa fuit quæ & ipſis & orbi terrarum acciderunt. Qui dies cùm illuxiſſet, agentibus conſulatum ſenibus ambobus octavum & ſeptimum, repentè adhuc dubia luce ad Eccleſiam profectus cum ducibus & tribunis & rationalibus venit; & revulſis foribus, ſimulacrum Dei quæritur. Scripturæ repertæ incenduntur, datur omnibus præda. Rapitur, trepidatur, diſcurritur. Ipſi verò in ſpeculis (in alto enim conſtituta Eccleſia ex palatio videbatur) diù inter ſe concertabant utrum ignem potius ſupponi oporteret. Vicit ſententia Diocletianus, cavens ne magno incendio facto pars aliqua civitatis arderet. Nam multæ ac magnæ domus ab omni parte cingebant. Veniebant igitur prætoriani acie ſtructa cum ſecuribus & aliis ferramentis; & immiſſi undique, tamen illud ediſſimum paucis horis ſolo adæquarunt.

XIII. Poſtridie propoſitum eſt edictum quo cavebatur ut religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis ſubjecti eſſent ex quocunque ordine aut gradu venirent, adverſùs eos omnes actio valeret, ipſi non de injuria, non de adulterio, non de rebus ablatis agere poſſent, libertatem denique ac vocem non haberent. Quod edictum quidam, etſi non rectè, magno tamen animo diripuit & conſcidit, cùm irridens diceret victorias Gothorum & Sarmatarum propoſitas. Statimque productus, non modò extortus, ſed etiam legitime coctus, cum admirabili patientia poſtremò exuſtus eſt.

XIV. Sed Cæſar non contentus eſt edicti legibus. Aliter Diocletianum aggredi parat. Nam ut illum ad propoſitum crudeliſſimæ perſecutionis impelleret, occultis miniſtris palatio ſubjecit incendium. Et cùm pars quædam conflagraſſet, Chriſtiani arguebantur velut hoſtes publici, & cum ingenti invidia ſimul cum palatio Chriſtianorum nomen ardebat. illos conſilio cum eunuchis habito de extinguendis Principibus cogitaſſe, duos Imperatores domi ſuæ penè vivos eſſe combuſtos. Diocletianus verò, qui ſemper ſe volebat videri aſtutum & intelligentem, nihil potuit ſuſpicari; ſed ira inflammatus, excarnificari omnes ſuos protinus præcepit. Sedebat ipſe, atque innocentes igne torrebat. Item judices univerſi, omnes denique qui erant in palatio magiſtri, data poteſtate torquebant. Erant certantes quis prior aliquid inveniret. Nihil uſquam reperiebatur; quippe cùm familiam Cæſaris nemo torqueret. Aderat ipſe & inſtabat, nec patiebatur iram inconſiderati ſenis deflagrare. Sed quindecim diebus interjectis, aliud rurſus incendium molitus eſt. Sed celerius animadverſum, nec tamen auctor apparuit. Tunc Cæſar medio hyemis profectione parata prorupit, eodém die conteſtans fugere ſe ne vivus arderet.

XV. Furebat ergo Imperator jam non in domeſticos tantùm, ſed in omnes, & primam omnium filiam Valeriam conjugemque Priſcam ſacrificio pollui coëgit. Potentiſſimi quondam eunuchi necati, per quos palatium & ipſe antè conſtabat. Comprehenſi Presbyteri ac miniſtri, & ſine ulla probatione ad confeſſionem damnati, cum omnibus ſuis deducebantur. Omnis ſexus & ætatis homines ad exuſtionem rapti. Nec ſinguli, quoniam tanta erat multitudo, & gregatim circundato igni ambiebantur domeſtici, alligatis ad collum molaribus mari mergebantur. Nec minùs in ceterum populum perſecutio violenter incubuit. Nam judices per omnia templa diſperſi, univerſos ad ſacrificia cogebant. Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudita excogitabantur; & ne cui temerè jus diceretur, aræ in ſecretariis ac pro tribunali poſitæ, ut litigatores priùs ſacrificarent, atque ita cauſas ſuas dicerent. ſic ergo ad judices tamquam ad deos adiretur. Et jam litteræ ad Maximianum atque Conſtantium commeaverant ut eadem facerent. Eorum ſententia in tantis rebus expectata non erat. Et quidem ſenex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens. Nam Conſtantius, ne diſſentire à majorum præceptis videretur, conventicula, id eſt parietes, qui reſtitui poterant, dirui paſſus eſt, verum autem Dei templum, quod eſt in hominibus, incolume ſervavit.

XVI. Vexabatur ergo univerſa terra, & præter Gallias, ab oriente uſque ad occaſum tres acerbiſſimæ beſtiæ ſæviebant. Non mihi ſi linguæ centum, oraque centum, ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas, omnia pœnarum percurrere nomina poſſem quæ judices per provincias juſtis atque innocentibus intulerunt. Verum quid opus eſt illa narrare, præcipuè tibi, Donate cariſſime, qui præter ceteros tempeſtatem turbidæ perſecutionis expertus es? Nam cum incidiſſes in Flaccinum Præfectum, non puſillum homicidam, deinde in Hieroclem ex Vicario Præſidem, qui auctor & conſiliarius ad faciendam perſecutionem fuit, poſtremò in Priſcillianum ſucceſſorem ejus, documentum omnibus invictæ fortitudinis præbuiſti. Novies enim tormentis cruciatibuſque variis ſubjectus, novies adverſarium glorioſa confeſſione viciſti. Novem prœliis zabulum cum ſatellitibus ſuis debellaſti, novem victoriis ſeculum cum ſuis terroribus triumphaſti. Quàm jocundum illud ſpectaculum Deo fuit cum victorem te cerneret, non candidos equos, aut immanes elephantos, ſed ipſos potiſſimum triumphatores currui tuo ſubjugantem? Hic eſt verus triumphus cùm dominatores dominantur. Victi enim tua virtute ac ſubjugati ſunt, quandoquidem nefanda juſſione contempta, omnes apparatus ac terriculas tyrannicæ poteſtatis fide ſtabili & robore animi profligaſti. Nihil adverſus te verbera, nihil ungulæ, nihil ignis, nihil ferrum, nihil varia tormentorum genera valuerunt. Adimere tibi fidem ac devotionem nulla vis potuit. Hoc eſt eſſe diſcipulum Dei, hoc eſt militem Chriſti, quem nullus hoſtis expugnet, nullus lupus de caſtris cœleſtibus rapiat, nullus laqueus inducat, nullus dolor vincat, nullus cruciatus affligat. Denique poſt illas novem glorioſiſſimas pugnas, quibus à te zabulus victus eſt, non eſt auſus ulterius congredi tecum, quem tot prœliis expertus eſt non poſſe ſuperari. Et cùm tibi parata eſſet victrix corona, deſiit amplius provocare, ne jam ſumeres. quam licet non acceperis in præſenti, tamen integra tibi pro virtutibus tuis & meritis in regno Dei reſervatur. Sed redeamus ad ordinem rerum. *Virgil. 6. Æneid.*

XVII. Hoc igitur ſcelere perpetrato Diocletianus, cùm jam felicitas ab eo receſſiſſet, perrexit ſtatim Romam, ut illic vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad duodecimum Kalendas Decembres. Quibus ſolemnibus celebratis, cum libertatem populi Romani ferre non poterat, impatiens & æger animi prorupit ex urbe impendentibus Kalendis Januariis, quibus illi nonus conſulatus deferebatur. Tredecim dies tolerare non potuit ut Romæ potius quàm Ravennæ procederet Conſul. Sed profectus hyeme, ſæviente frigore, atque imbribus verberatus, morbum levem ac perpetuum traxit; vexatúſque per omne iter, lectica plurimum vehebatur. Sic æſtate tranſacta, per circuitum ripæ ſtrigæ Nicomediam venit, morbo jam gravi inſurgente. Quo dum ſe premi videret, prolatus eſt tamen ut circum quem fecerat dedicaret anno poſt vicennalia repleto. Deinde ita langore oppreſſus ut per omnes deos pro vita ejus rogaretur, donec Idibus Decembribus luctus repentè in palatio, mœſtitia & lacrymæ, judicum trepidatio, & ſilentium. Tota civitate jam non modò mortuum ſed etiam ſepultum dicebant, cùm repentè manè poſtridie pervagari fama quòd viveret, domeſticorum ac judicum vultus alacritate mutari. Non defuerunt qui ſuſpicarentur celari mortem ejus donec Cæſar veniret, ne quid fortè à militibus novaretur. Quæ ſuſpicio tantum valuit ut nemo crederet eum vivere niſi Kalendis Martijs prodiiſſet, vix

agno-

Digitized by Google

agnoſcendus, quippe qui anno ferè toto ægritudine tabuiſſet. Et ille Idibus Decembribus morte ſopitus animam receperat, nec tamen totam. Demens enim factus eſt, ita ut certis horis inſaniret, certis reſipiſceret.

XVIII. Nec multis poſt diebus Cæſar advenit, non ut patri gratularetur, ſed ut eum cogeret imperio cedere. Iam conflixerat nuper Maximiano ſene, eumque terruerat injecto armorum civilium metu. Aggreſſus eſt ergo Diocletianum, primum molliter & amicè, jam ſenem eſſe dicens, jam minùs validum & adminiſtrandæ rei publicæ inhabilem, debere illum requieſcere poſt labores. Simul & exemplum Nervæ proferebat, qui imperium Trajano tradidiſſet. Ille verò aiebat ei indecens eſſe ſi poſt tantam ſublimis faſtigij claritatem in humilis vitæ tenebras decidiſſet, & minùs tutum, quòd in tam longo imperio multorum ſibi odia quæſiſſet. Nerva verò uno anno imperante, cum pondus & curam tantarum rerum vel ætate vel inſolentia ferre non quiret, abjeciſſe gubernaculum rei publicæ, atque ad privatam vitam rediſſe, in qua conſenuerat. Verùm ſi nomen Imperatoris cuperet adipiſci, impedimento nihil eſſe quo minùs omnes Auguſti nuncuparentur. At ille, qui orbem totum jam ipſe inhiaverat, cùm inde ſibi aut nihil præter nomen aut multum videbat accedere, reſpondit debere ipſius diſpoſitionem in perpetuum conſervari, ut duo ſint in re publica majores, qui ſummam rerum teneant, item duo minores, qui ſint adjumento. inter duos facile poſſe concordiam ſervari, inter quatuor pares nullo modo. Si ipſe cedere noluiſſet, ſe ſibi conſulturum, ne ampliùs minor & extremus eſſet. Iam fluxiſſe annos quindecim in Illyricum vel ad ripam Danuvij relegatus cum gentibus barbaris luctaret, cùm alij intra laxiores & quietiores terras delicatè imperarent. His auditis ſenex languidus, qui jam Maximiani ſenis litteras acceperat ſcribentis quaecunque locutus fuiſſet, & didicerat augeri ab eo exercitum, lacrymabundus, Fiat, inquit, ſi hoc placet. Supererat ut communi conſilio omnium Caeſares legerentur. Quid opus eſt conſilio, cum ſit neceſſe illis duobus placere quicquid nos fecerimus. Ita planè. Nam illorum filios nuncupari neceſſe eſt. Erat autem Maximiano (filius) Maxentius, hujus ipſius Maximiani gener, homo perniciosae ac malae mentis, adeo ſuperbus & contumax ut neque patrem neque ſocerum ſolitus ſit adorare. Et idcirco utrique inviſus fuit. Conſtantio quoque filius erat Conſtantinus, ſanctiſſimus adoleſcens, & illo faſtigio digniſſimus, qui inſigni & decoro habitu corporis, & induſtria militari, & probis moribus, & comitate ſingulari, à militibus amaretur, à privatis & optaretur. Eratque tunc praeſens, jampridem à Diocletiano factus Tribunus ordinis primi. Quid ergo fiet? Ille, inquit, dignus non eſt. Qui enim me privatus contempſit, quid faciet cùm imperium acceperit? Hic verò & amabilis eſt & ita imperaturus ut patre ſuo melior & clementior judicetur. Ita fiet ut ego non poſſim facere quae velim. Eos igitur oportet nuncupari qui ſint in mea poteſtate, qui timeant, qui nihil faciant niſi meo juſſu. Quos ergo faciemus? Severum, inquit. Illumne ſaltatorem, temulentum, ebrioſum, cui nox pro die & dies pro nocte? Dignus, inquit, quoniam militibus fideliter praebuit, & eum miſi ad Maximianum, ut ab eo induatur. Eſto. Alterum quem dabis? Hunc, inquit, oſtendens Daiam adoleſcentem quendam ſemibarbarum, quem recens juſſerat Maximinum vocari de ſuo nomine. Iam & ipſi Diocletianus nomen ex parte mutaverat hominis cauſa, quia Maximianus fidem ſumma religione praeſtabat. Quis eſt hic quem mihi offers? Meus, inquit, affinis. At ille gemebundus. Non, inquit, eos homines mihi das quibus tutela rei publicae committi poſſit. Probavi eos, inquit. Tu videris, qui regimen imperij ſuſcepturus es. Ego ſatis laboravi & providi quemadmodum me imperante res publica ſtaret incolumis. Si quid acceſſerit adverſi, mea culpa non erit,

XIX. Cùm hæc eſſent conſtituta, proceditur Kalendis Maiis. Conſtantinum omnes intuebantur. Nulla erat dubitatio. Milites qui aderant, & priores militum electi & acciti ex legionibus, in hunc unum intenti gaudebant, optabant, & vota faciebant. Erat locus altus extra civitatem ad milia ferè tria, in cujus ſummo Maximianus ipſe purpuram ſumpſerat; & ibi columna fuerat erecta cum Jovis ſigno. Eò pergitur. Concio militum convocatur. Inquit ſenex cum lacrimis, alloquitur milites ſe invalidum eſſe, requiem poſt labores petere, imperium validioribus tradere, alios Cæſares ſubrogare. Summa omnium expectatio quid afferret. Tunc repentè pronuntiat Severum & Maximinum Cæſares. Obſtupeſcunt omnes in tribunali. Conſtantinus altabat ſuſum. ſciſcitari inter ſe num Conſtantino immutatum nomen eſſet, cùm in conſpectu omnium Maximianus manum retrorſum extendens protraxit à tergo Daiam, Conſtantino repulſo, & exuto veſtem privatam, conſtituit in medium. Mirari omnes qui eſſet, unde eſſet. Nemo tamen reclamare auſus eſt, cunctis inſperatae novitate rei turbatis. Huic purpuram Diocletianus injecit ſuam, qua ſe exuit, & Diocles iterum factus eſt. Tum deſcenditur; & rheda per civitatem veteranus Rex foras exportatur, in patriamque dimittitur. Daia verò ſublatus nuper à pecoribus & ſilvis, ſtatim ſcutarius, continuò Protector, mox Tribunus, poſtridie Cæſar, accepit orientem calcandum & conterendum, quippe qui neque militiam neque rem publicam ſciret, jam non pecorum ſed militum paſtor.

XX. Maximianus, poſtquam ſenibus expulſis quod voluit & fecit, ſe jam ſolum totius orbis dominum eſſe ferebat. Nam Conſtantium, quamvis priorem nominari eſſet neceſſe, contemnebat, quòd & natura mitis eſſet & valitudine corporis impeditus. Hunc ſperabat brevi obiturum; & ſi non obiiſſet, vel invitum exuere facile videbatur. Quid enim faceret ſi à tribus cogeretur imperium deponere? Habebat ipſe Licinium veteris contubernij amicum & à prima militia familiarem, cujus conſiliis ad omnia regenda utebatur. Sed eum Cæſarem facere noluit, ne filium nominaret, ut poſtea in Conſtantij locum nuncuparet Auguſtum atque fratrem, tunc verò ipſe principatum teneret, ac pro arbitrio ſuo debacchatus in orbem terræ vicennalia celebraret, ac ſubſtituto Caeſare filio ſuo, qui tunc erat novennis, & ipſe deponeret, ita cùm imperij ſummam tenerent Licinius ac Severus, & ſecundum Cæſarum nomen Maximinus & Candidianus, inexpugnabili muro circumſeptus ſecuram & tranquillam degeret ſenectutem. Hoc conſilia ei oſtendebant. Sed Deus, quem ſibi fecit infeſtum, cuncta illius cogitata diſſolvit.

XXI. Adeptus igitur maximam poteſtatem, ad vexandum orbem quem ſibi patefecerat animum intendit. Nam poſt devictos Perſas, quorum hic ritus, hic mos eſt ut Regibus ſuis in ſervitium ſe addicant, & Reges populo ſuo tamquam familia utantur, hunc morem nefarius homo in Romanam terram voluit inducere, quem ex illo tempore victoriæ ſine pudore laudabat. Et quia id apertè jubere non poterat, ſic agebat ut & ipſe libertatem hominibus auferret. In primis honores ademit. Torquebantur ab eo non modò decuriones, ſed primores etiam civitatum egregij ac perfectiſſimi viri. Et quidem in cauſis levibus atque civilibus, ſi morte digni viderentur, cruces ſtabant. Sin minùs, compedes parati. Matresfamilias ingenuæ ac nobiles in gynecæum rapiebantur. Si quis eſſet verberandus, defixi in ſtabulo pali quatuor ſtabant, ad quos nullus unquam ſervus diſtendi ſolebat. Quid luſorium vel delitias ejus referam? Habebat urſos ferociæ ac magnitudinis ſuæ ſimillimos, quos toto imperij ſui tempore elegerat. Quotiens delectari libuerat, horum aliquem adferri nominatim jubebat. His homines non planè comedendi ſed obſorbendi objectabantur: quorum artus cùm diſſiparentur, ridebat ſuaviſſimè; nec unquam ſine humano cruore cœnabat. Digni-

Digitized by Google

tatem non habentibus pœna ignis fuit, & exilij primo adverſùs Chriſtianos permiſerat, datis legibus ut poſt tormenta damnati lentis ignibus urerentur. Qui cùm deligati fuiſſent, ſubdebatur primò pedibus lenis flamma tamdiu donec callum ſolorum contractum igni ab oſſibus revelleretur. Deinde incenſæ faces & extinctæ admovebantur ſingulis membris, ita ut locus nullus in corpore relinqueretur intactus. Et inter hæc ſuffundebatur facies aqua frigida, & os humore abluebatur, ne areſcentibus ſiccitate faucibus citò ſpiritus redderetur, quod poſtremò accidebat. tunc per multum diem decocta omni cute, vis ignis ad intima viſcera penetraſſet. Hinc rogo facto cremabantur. Corpora jam cremata, lecta oſſa & in pulverem comminuta jactabantur in flumine ac mare.

XXII. Quæ igitur in Chriſtianis excruciandis didicerat, conſuetudine ipſa in omnes exercebat. Nulla pœna penes eum levis, non inſulæ, non carceres, non metalla, ſed ignis, crux, feræ, in illo erant cotidiana & facilia. Domeſtici & adminiſtratores lancea emendabantur. In cauſa capitis animadverſio gladii admodum paucis quaſi beneficij (loco) deferebatur, qui ob merita vetera impetraverant bonam mortem. Iam illa his levia fuerant. Eloquentia extincta, cauſidici ſublati, jureconſulti aut relegati aut necati. Litteræ autem inter malas artes habitæ; & qui eas noverant, pro inimicis hoſtibuſque protriti & execrati. Licentia rerum omnium, ſolutis legibus, adſumpta & judicibus data. Judices militares humanitatis litterarum rudes, ſine adſeſſoribus in provincias immiſſi.

XXIII. At verò illud publicæ calamitatis & communis luctus omnium fuit, cenſus in provincias & civitates ſemel miſſus, cenſitoribus ubique diffuſis & omnia exagitantibus, hoſtilis tumultus & captivitatis horrendæ ſpecies erant. Agri glebatim metiebantur, vites & arbores numerabantur, animalia omnis generis ſcribebantur, hominum capita notabantur, in civitatibus urbanæ ac ruſticæ plebes adunatæ, fora omnia gregibus familiarum referta, unuſquiſque cum liberis cum ſervis aderant, tormenta ac verbera perſonabant, filij adverſùs parentes ſuſpendebantur, fideliſſimi quique ſervi contra dominos vexabantur, uxores adverſùs maritos. Si omnia defecerant, ipſi contra ſe torquebantur: & cùm dolor vicerat, adſcribebantur quæ non habebantur. Nulla ætatis, valetudinis excuſatio. Ægri & debiles deferebantur, æſtimabantur ætates ſingulorum; parvulis adiciebantur anni, ſenibus detrahebantur. Luctu & mœſtitia plena omnia. Quæ veteres adverſùs victos jure belli fecerant, & ille adverſùs Romanos Romaniſque ſubjectos facere auſus eſt, quia parentes ejus cenſui ſubjugati fuerant quem Trajanus Dacis aſſiduè rebellantibus pœnæ gratia victor impoſuit. Poſt hoc pecuniæ pro capitibus pendebantur, & merces pro vita dabatur. Non tamen hiſdem cenſitoribus fides habebatur; ſed alij ſuper alios mittebantur, tamquam plura inventuri. Et duplicabatur ſemper illis non invenientibus, ſed ut libuit addentibus, ne fruſtra miſſi viderentur. Interea minuebantur animalia, & mortales obibant, & nihil minùs ſolvebantur tributa pro mortuis, ut nec vivere jam nec mori ſaltim gratis liceret. Mendici ſupererant ſoli, à quibus nihil exigi poſſet, quos ab omni genere injuriarum miſeria & infelicitas fecerat. Atquin homo impius miſertus eſt illis ut non egerent. Congregari omnes juſſit, & exportatos naviculis in mare mergi. Adeo hominem miſericordem, qui providerit ne quis illo imperante miſer eſſet. Ita dum cavit ne quis ſimulatione mendicitatis cenſum ſubterfugiat, multitudinem virorum miſerorum contra omne jus humanitatis occidit.

XXIV. Iam propinquavit illi judicium Dei, ſecutumque tempus eſt quo res ejus dilabi ac fluere cœperunt. Nondum animum intenderat ad evertendum pellendumve Conſtantium, dum eſt occupatus his rebus quas ſuperiùs expoſui, & expectabat obitum ejus, ſed tam celeriter non putabat obiturum. Qui cùm graviter laboraret, miſerat litteras ut filium ſuum Conſtantinum remitteret ſibi videndum, quem jamdudum (fruſtra repetierat.) Ille verò nihil minùs volebat. Nam & in inſidijs ſæpe juvenem adpetiverat, quia palam nihil audebat, ne contra ſe arma civilia &, quod maximè verebatur, odia militum concitaret. Sub obtentu exercitij ac luſus feris illum objecerat. Sed fruſtra, quoniam Dei manus hominem protegebat, qui illum de manibus ejus liberavit in ipſo cardine. Namque ſæpius, cum jam diu necare non poſſet, dedit illi ſigillum inclinante jam die, præcepitque ut poſtridie manè acceptis mandatis proficiſceretur, vel ipſe illum occaſione aliqua retentaturus, vel præmiſſurus litteras ut à Severo teneretur. Quæ cùm ille proſpiceret, quieſcente jam Imperatore poſt cœnam properavit exire: ſublatiſque per manſiones multas omnibus equis publicis, evolavit. Poſtridie Imperator, cùm conſultò ad medium diem uſque dormiſſet, vocari eum jubet. Dicitur ei poſt cœnam ſtatim profectus. Indignari ac fremere cœpit. Poſcebat equos publiquos, ut eum retrahi faceret. Nudatus ei curſus publicus nuntiatur. Vix lacrymas tenebat. At ille incredibili celeritate uſus, pervenit ad patrem jam deficientem, qui ei militibus commendato imperium per manus tradidit, atque ita in lecto ſuo requiem vitæ, ſicut optabat, accepit. Suſcepto imperio Conſtantinus Auguſtus nihil egit priùs quàm Chriſtianos cultui ac Deo ſuo reddere. Hæc fuit prima ejus ſanctio ſanctæ religionis reſtituta.

XXV. Paucis poſt diebus laureata imago ejus adlata eſt ad malam beſtiam. Deliberavit diù an ſuſciperet. In eo penè res fuit ut illam & ipſum qui attulerat exureret, niſi eum amici ab illo furore flexiſſent, admonentes eum periculi, quòd univerſi milites, quibus invitis ignoti Cæſares erant facti, ſuſcepturi Conſtantinum fuiſſent, atque ad eum concurſuri alacritate ſumma, ſi veniſſet armatus. Suſcepit itaque imaginem admodum invitus, atque ipſi purpuram miſit, ut ultrò aſciviſſe illum in ſocietatem videretur. Iam turbatæ rationes ejus fuerant, nec poterat alterum extra numerum nuncupare, ut voluerat. Sed illud excogitavit, ut Severum, qui erat ætate maturior, Auguſtum nuncuparet, Conſtantinum verò non Imperatorem, ſicut erat factus, ſed Cæſarem cum Maximino appellari juberet, ut eum de ſecundo loco reiceret in quartum.

XXVI. Compoſitæ ei res quodam modo jam videbantur, cum ſubitò illi alius terror adlatus eſt, generum ipſius Maxentium Romæ factum Imperatorem. Cujus motus hæc fuit cauſa. Cùm ſtatuiſſet cenſibus inſtitutis orbem terræ devorare, ad hanc uſque proſiluit inſaniam ut ab hac captivitate ne populum quidem Romanum fieri vellet immunem. Ordinabantur jam cenſitores qui Romam miſſi deſcriberent plebem. Eodem ferè tempore caſtra quoque prætoria ſuſtulerat. Itaque milites pauci qui Romæ in caſtris relicti erant, opportunitatem nancti, occiſis quibuſdam judicibus, non invito populo, qui erat concitatus, Maxentium purpuram induerant. Quo nuntio allato, aliquantum rei novitate turbatus eſt, nec tamen nimiùm territus. Et oderat hominem, & tres Cæſares facere non poterat. Satis viſum eſt ſemel feciſſe quod noluit. Severum arceſſit, hortator ad recipiendum imperium, mittit eum cum exercitu Maximiani ad expugnandum Maxentium, & mittit Romam, in qua milites illi ſummis delitiis ſæpiſſime excepti non modò ſalvam eſſe illam urbem ſed ibi vivere optarent. Maxentius tanti facinoris ſibi conſcius, licèt jure hereditatis paternos milites traducere ad ſe poſſet, cogitans tamen fieri poſſe ut Maximianus ſocer idipſum metuens Severum in Illyrico relinqueret, atque ipſe cum ſuo exercitu ad ſe oppugnandum veniret, quærebat quatenus ſe à periculo impendente muniret. Patri ſuo poſt depoſitum imperium in Campania moranti purpuram mittit, & bis Auguſtum nominat. Ille verò & rerum novarum cupidus, & qui depoſuerat invi-

vi-

Digitized by Google

virus, libenter arripuit. Severus interim vadit, & ad muros urbis armatus accedit. Statim milites ſublatis ſignis abeunt, & ſe contra quem venerant tradunt. Quid reſtabat deſerto niſi fuga? Sed occurrebat jam reſumpto imperio Maximianus, cujus adventu Ravennam confugit, ibique ſe cum paucis militibus incluſit. Qui cum videret futurum ut Maximiano traderetur, dedit ſeſe ipſe, veſtemque & purpuram eidem à quo acceperat reddidit. Quo facto, nihil aliud impetravit niſi bonam mortem. Nam venis ei inciſis, leniter mori coactus eſt, ab hoc capite ſuos perſequi.

XXVII. Herculius verò cùm Maximiani noſſet inſaniam, cogitare cœpit illum audita nece Severi, inflammatum ira, cum exercitu eſſe venturum, & fortaſſe adjuncto Maximiano ac duplicatis copiis, quibus reſiſti nullo modo poſſet, urbe munita & rebus ceptis inimicis diligenter inſtruens, proficiſcitur in Galliam, ut Conſtantinum partibus ſuis conciliaret ſuæ minoris filiæ nuptiis. Ille interea coacto exercitu invadit Italiam, ad urbem accedit, ſenatum extincturus, populum trucidaturus. Verum clauſa & munita omnia offendit. Nulla erat ſpes irrumpendi, oppugnatio difficilis, ad circumſedenda mœnia non ſatis copiarum; quippe qui nunquam viderat Romam, æſtimaretque illam non multò eſſe majorem quàm quas noverat civitates. Tunc quædam legiones deteſtantes ſcelus quòd ſocer generum oppugnaret, & quòd Romani milites Romam, tranſlatis ſignis imperium reliquerunt. Et jam ceteri milites nutabant, cùm ille fracta ſuperbia dimiſſiſque animis, Severi exitum metuens, ad pedes militum provolutus orabat ne hoſti traderetur, donec promiſſis ingentibus flexit animus quorum & retro ſigna convertit ac fugam trepidus capeſſivit; in qua opprimi facillimè potuit, ſi cum paucis quiſpiam ſequeretur. Quod cum timeret, dedit militibus poteſtatem ut diſperſi quàm latiſſimè diriperent omnia vel corrumperent; ut ſi quis inſequi voluiſſet, utenſilia non haberet. Vaſtata eſt igitur ea pars Italiæ quò peſtiferum illud agmen inceſſit, expilata omnia, mulieres corruptæ, virgines violatæ, extorti parentes & mariti ut filias, ut conjuges, ut opes ſuas proderent. Abactae tamquam de barbaris prædae pecorum ac jumentorum. Hoc modo ſe ad ſedes ſuas recepit, cum Romanus quondam Imperator, nunc populator Italiae, hoſtiliter univerſa vexaſſet. Olim quidem ille, ut nomen Imperatoris acceperat, hoſtem ſe Romani nominis erat profeſſus; cujus titulum immutari volebat, ut non Romanum imperium, ſed Daciſcum cognominaretur.

XXVIII. Poſt hujus fugam, cùm ſe Maximianus alter è Gallia recepiſſet, habebat imperium commune cum filio. Sed juveni magis parebatur quàm ſeni, quippe cum prior & major filii poteſtas, qui etiam patri reddiderat imperium. Ferebat iniquo animo ſenex quòd non poſſet liberè facere quod vellet, & filio ſuo puerili aemulatione invidebat. Cogitabat ergo expellere adoleſcentem, ut ſibi ſua vindicaret. Quod facile videbatur, quia milites erant qui Severum reliquerant. Advocavit populum ac milites, quaſi concionem de praeſentibus reipublicae malis habiturus. De quibus cùm multa dixiſſet, convertit ad filium manus, & illum eſſe dicens auctorem malorum, illum principem calamitatum quas res publica ſuſtineret, diripuit ab humeris ejus purpuram. Exſutus ille, praecipitem ſe de tribunali dedit, & à militibus exceptus eſt. Quorum ira & clamore perturbatus eſt ſenex impius, & ab urbe Roma tamquam ſuperbus alter exactus eſt.

XXIX. Rediens rurſus in Gallias, ubi aliquantulum moratus eſt, profectus ad hoſtem filii ſui Maximianum, quaſi ut de componendo reipublicae ſtatu cum eo diſputaret, re autem vera ut illum per occaſionem reconciliationis occideret ac regnum ejus teneret, excluſus à ſuo, quocumque veniſſet. Aderat ibi Diocles à genero nuper accitus, ut quod antè non fecerat, praeſente illo imperium Licinio daret, ſubſtituto in Severi loco. Itaque fit utroque praeſente. Sic uno tempore ſex fuerunt. Quare impeditis conſiliis ſenex Maximianus tertiam quoque fugam moliebatur, redit in Galliam plenus malae contagionis ac ſceleris, ut Conſtantinum Imperatorem generum ſuum, generi filium, dolo malo circumveniret; & ut poſſet fallere, deponit regiam veſtem. Francorum gens in armis erat. Perſuadet nihil ſuſpicanti ne omnem ſecum exercitum duceret, paucis militibus poſſe barbaros debellari, ut & ipſe haberet exercitum quem occuparet, & ille opprimi poſſet ob militum paucitatem. Credit adoleſcens, ut perito ac ſeni, paret ut ſocero, proficiſcitur relicta militum parte majore. Ille paucis diebus expectatis, cum jam Conſtantinum aeſtimaret intraſſe fines barbarorum, repentè purpuram ſumit, theſauros invadit, donat ut ſolet largè, fingit de Conſtantino quae in ipſum protinus reciderent. Imperatori properè quae geſta ſunt nuntiantur. Admirabili celeritate cum exercitu revolat. Opprimitur homo ex improviſo, nondum ſatis inſtructus; milites ad Imperatorem ſuum redeunt. Occupaverat Maſſiliam, & portas obſeraverat. Accedit propius Imperator, & in muro adſtantem alloquitur, non aſperè, nec hoſtiliter, ſed rogat quid ſibi voluiſſet, quid ei defuiſſet, cur faceret quod ipſum praecipuè non deceret. Ille verò ingerebat maledicta de muris. Tum ſubitò à tergo ejus portae reſerantur, milites recipiuntur. Trahitur ad Imperatorem rebellis Imperator, pater impius, ſocer perfidus. Audit ſcelera quae fecit, detrahitur ei veſtis, & increpito vita donatur.

XXX. Sic amiſſo Imperatoris ac ſoceri honore, humilitatis impatiens, alias rurſus inſidias machinatus eſt. Qua ſemel abiit impune, vocat filiam Fauſtam, eamque nunc precibus nunc blandimentis ſollicitat ad proditionem mariti, alium digniorem virum pollicetur, petit cubiculum patens relinqui & negligentius cuſtodiri ſinat. Pollicetur illa facturam, & refert protinus ad maritum. Componitur ſcena qua manifeſtò facinus teneretur. Supponitur quidam vilis eunuchus, qui pro Imperatore moriatur. Surgit ille nocte intempeſta, videt omnia inſidiis opportuna. Rari excubitores erant, & ii quidem longius; quibus tamen dicit vidiſſe ſomnium quod filio ſuo narrare vellet. Ingreditur armatus, & ſpadone obtruncato, proſilit gloriabundus, ac profitetur quod admiſerit. Repentè ſe ex altera parte Conſtantinus oſtendit cum globo armatorum. Profertur è cubiculo cadaver occiſi, haeret manifeſtarius homicida,
& mutus ſtupet quaſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia Virgil. 6. Æneid.
cautis, impietatis ac ſceleris increpatur. Poſtremò datur ei poteſtas liberae mortis, ac nodum informis
leti trabe nectit ab alta. Ita ille Romani nominis Idem lib. 12.
maximus Imperator, qui per longum temporis intervallum cum ingenti gloria viginti annorum vota celebravit, eliſo & fracto ſuperbiſſimo gutture, vitam deteſtabilem turpi & ignominioſa morte finivit.

XXXI. Ab hoc Deus, religionis ac populi ſui vindex, oculos ad Maximianum alterum tranſtulit, nefandae perſecutionis auctorem, ut in eo etiam vim majeſtatis oſtenderet. Iam de agendis & ipſe vicennalibus cogitabat, . . . qui jamdudum provincias afflixerat auri argentique indictionibus factis, quæ promiſerat redderet, etiam in nomine vicennalium ſecurem alteram afflixit. Qua vexatione generis humani exactio celebrata ſit, maximè rei annonariæ, quis enarrare dignè poteſt? Officiorum omnium milites, vel potius carnifices, ſingulis adhærebant, cui prius ſatisfieret incertum, veniam non habentibus nullas abſtinendi multiplicis cruciatus, niſi exhiberetur ſtatim quod non erat, multis cuſtodiis circumſepto nulla reſpirandi facultas, nullo tempore anni vel exigua requies, frequens ſuper hiſdem hominibus vel ipſis judicibus vel militibus judicum pugna, nulla area ſine exactore, nulla vindemia ſine cuſtode, nihil ad victum laborantibus relictum. Quæ quàm tolerabilia ſint, eripi à labore hominum cibos labore quæſtos, tamen tolerabile aliquo modo vel

ſpe

Digitized by Google

ſpe futurorum. Quid veſtis omnis gereris quid aurum, quid argentum? Nonne hæc neceſſe eſt ex venditis fructibus comparari? Vnde igitur hoc, ô dementiſſime tyranne, praeſtabo, cùm omnes fructus auferas, univerſa naſcentia violenter eripias? Quis ergo non bonis ſuis everſus eſt ut opes quæ ſub imperio ejus fuerunt conraderentur ad votum quod non erat celebraturus?

XXXII. Nuncupato igitur Licinio Imperatore, Maximinus iratus, nec Cæſarem ſe nec tertio loco nominari volebat. Mittit ergo ad eum ſæpe legatos, orat ſibi pareat, diſpoſitionem ſuam ſervet, cedat ætati, & honorem deferat canis. At ille tollit audaciùs cornua, & præſcriptione temporis pugnat ſe priorem eſſe debere qui prior ſumpſerit purpuram, preces ejus & mandata contempſit. Dolet beſtia & mugit quod eum ideo ignobilem feciſſet Cæſarem ut ſibi obſequens eſſet, is tamen tanti beneficij ſui oblitus, voluntati ac precibus ſuis impiè repugnaret. Victus contumacia, tollit Cæſarum nomen, & ſe Liciniumque Auguſtos appellat, Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum. Maximinus poſtmodum ſcribit quaſi nuntians in campo Martio proximè celebrato Auguſtum ſe ab exercitu nuncupatum. Recepit ille mœſtus ac dolens, & univerſos quatuor Imperatores jubet numerari.

XXXIII. Iam decimus & octavus annus agebatur cùm percuſſit eum Deus inſanabili plaga. Naſcitur ei ulcus malum in inferiori parte genitalium, ſerpitque latiùs. Medici ſecant, curant. Sed inductam jam cicatricem ſcindit vulnus, & rupta vena, fluit ſanguis uſque ad periculum mortis. Vix tamen cruor ſiſtitur. Nova ex integro cura. Tamen perducitur ad cicatricem. Rurſus levi corporis m..... vulneratus, plus ſanguinis quàm antè decurrit. Albeſcit ipſe, atque abſumptis viribus tenuatur; & tunc quidem rivus eruoris inhibetur. Incipit vulnus non ſentire medicinam, proxima quæque cancer invadit, & quanto magis circum ſecatur, latiùs ſævit; quanto curatur, increſcit. Ceſſere magiſtri Phyllides, Cirona, Metonius, Melamphius. Vndique Medici nobiles trahuntur. Nihil humanæ manus promovent. Confugitur ad idola. Apollo & Aſclepius orantur, remedium flagitatur. Dat Apollo curam. Malum multò pejus augetur. Jam non longè pernicies aberat, & inferiora omnia corripuerat. Computreſcunt forinſecus viſcera, & in tabem ſedes tota dilabitur. Non deſinunt tamen infelices Medici, vel ſine ſpe vincendi mali, fovere, curare. Repercuſſis medullis, malum recidit introrſus, & interna comprehendit, vermes intus creantur. Odoritatem non modò per palatium, ſed totam civitatem pervadit. Nec mirùm, cum jam confuſi eſſent exitus ſtercoris & urinæ. Comeſtus à vermibus, & in putredinem cor-
Virgil. 2. Æneid. pus cum intolerandis doloribus ſolvitur. Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit, quales mugitus fingit ſaucius taurus. Apponebantur ad ſedem fluentem cocta & calida animalia, ut vermiculos eliceret calor. Queis reſolutis, inæſtimabile ſcatebat examen: & tamen multò majorem copiam tabeſcendorum viſcerum pernicies ſecunda generaverat. Iam diverſo malo partes corporis amiſerant ſpeciem. Superior uſque ad vulnus aruerat, & miſerabili macie cutis lurida longè inter oſſa conſederat. Inferior, ſine ulla pedum forma, in utrium modum inflata diſtenderat. Et hæc facta ſunt per annum perpetem, cùm tandem malis domitus Deum coactus eſt conſiteri, novi doloris urgentis per intervalla exclamat ſe reſtituturum Dei templum, ſaciſque pro ſcelere facturum. Et jam deficiens edictum miſit hujuſmodi.

XXXIV. *Inter cetera quæ pro reipublicæ ſemper commodis atque utilitate diſponimus, nos quidem volueramus antehac juxta leges veteres & publicam diſciplinam Romanorum cuncta corrigere atque id providere ut etiam Chriſtiani, qui parentum ſuorum reliquerant ſectam, ad bonas mentes redirent. Siquidem quadam ratione tanta eoſdem Chriſtianos voluntas invaſiſſet & tanta ſtultitia occupaſſet ut non illa veterum inſtituta ſequerentur quæ forſitan primi parentes eorundem conſtituerant, ſed pro arbitrio ſuo atque ut hiſdem erat libitum, ita ſibimet leges facerent quas obſervarent, & per diverſa varios populos congregarent. Denique cùm ejuſmodi noſtra juſſio extitiſſet ut ad veterum ſe inſtituta conferrent, multi periculo ſubjugati, multi etiam deturbati ſunt; atque cùm plurimi in propoſito perſeverarent, ac videremus nec dijs eoſdem cultum ac religionem debitam exhibere, nec Chriſtianorum Deum obſervare, contemplationem mitiſſimæ noſtræ clementiæ intuentes & conſuetudinem ſempiternam qua ſolemus cunctis hominibus veniam indulgere, promptiſſimam in his quoque indulgentiam noſtram credidimus porrigendam, ut denuo ſint Chriſtiani & conventicula ſua componant, ita ut ne quid contra diſciplinam agant. Alia autem epiſtula judicibus ſignificaturi ſumus quid debeant obſervare. Vnde juxta hanc indulgentiam noſtram debebunt Deum ſuum orare pro ſalute noſtra & rei publicæ ac ſua, ut undiqueverſum res publica perſtet incolumis, & ſecuri vivere in ſedibus ſuis poſſint.*

XXXV. Hoc edictum proponitur Nicomediæ pridie Kalendas Maias, ipſo octies & Maximino iterum Conſulibus. Tunc apertis carceribus, Donate cariſſime, cum ceteris confeſſoribus è cuſtodia liberatus es, cùm tibi carcer ſex annis pro domicilio fuerit. Nec tamen ille hoc facto veniam ſceleris accepit à Deo; ſed poſt dies paucos, commendatis Licinio conjuge ſua & filio atque in manu traditis, cum jam totius corporis membra defluerent, horrenda tabe conſumptus eſt. Idque cognitum Nicomediæ menſis ejuſdem, cum futura eſſent vicennalia Kalendis Martiis impendentibus.

XXXVI. Quo nuntio Maximinus audito, diſpoſitis ab oriente curſibus pervolavit ut provincias occuparet, ac Licinio morante, omnia ſibi uſque ad fretum Chalcedonium vindicaret. Ingreſſuſque Bithyniam, quò ſibi ad præſens favorem conciliaret, cum magna omnium lætitia ſuſtollit cenſum. Diſcordia inter ambos Imperatores, ac penè bellum. Diverſas ripas armati tenebant. Sed conditionibus certis pax & amicitia componitur, & in ipſo freto fœdus fit, ac dexterae copulantur. Redit ille ſecurus, & fit qualis in Syria & in Ægypto fuit. In primis indulgentiam Chriſtianis communi titulo datam tollit, ſubornatis legationibus civitatum quae peterent ne intra civitates ſuas Chriſtianis conventicula extruere liceret, ut quaſi coactus & impulſus facere videretur quod erat ſponte facturus. Quibus annuens, novo more ſacerdotes maximos per ſingulas civitates ſingulos ex primoribus fecit, qui & ſacrificia per omnes deos ſuos cotidie facerent, & veterum ſacerdotum miniſterio ſubnixi darent operam (ut) Chriſtiani neque fabricarent neque publicè aut privatim colerent, ſed comprehenſos ſuo jure ad ſacrificia cogerent vel judicibus offerrent. Parumque hoc fuit, niſi etiam provinciis ex altiore dignitatis gradu ſingulos quaſi Pontifices ſuperponeret, & eos utroſque candidis chlamydibus ornatos juſſit incedere. Facere autem parabat quae in orientis partibus fecerat. Nam cùm clementiam ſpecie tenus profiteretur, occidi ſervos Dei vetuit, debilitari juſſit. Itaque confeſſoribus effodiebantur oculi, amputabantur manus, pedes detruncabantur, nares vel auriculae deſecabantur.

XXXVII. Haec ille moliens, Conſtantini litteris deterretur. Diſſimulavit ergo. Et tamen ſi quis inciderat, mari occultè mergebatur. Conſuetudinem quoque ſuam non intermiſit ut in palatio per ſingulos dies ſacrificaretur: Et hoc primus invenerat ut animalia omnia quibus veſcebatur, non à coquis, ſed à ſacerdotibus ad aras immolarentur, nihilque prorsùs menſae apponeretur niſi aut delibatum aut ſacrificatum aut perfuſum mero; ut quiſquis ad cœnam vocatus eſſet, inquinatus inde atque impurus exiret. In ceteris quoque magiſtri ſui ſimilis. Nam ſi quid reliqui vel Diocles vel Maximianus reliquerunt, hic

abra-

abraſit, ſine ullo pudore auferens omnia. Itaque horrea privatorum claudebantur, apothecae obſignabantur, debita in futuros annos exigebantur. Hinc fames agris (non) ferentibus, hinc caritas inaudita. Armentorum ac pecorum greges ex agris rapiebantur ad ſacrificia cotidiana, quibus eos adeo corruperat ut aſpernarentur annonam, & effundebant paſſim ſine delectu, ſine modo, cùm lites univerſos, quorum numerus ingens erat, pretioſis veſtibus & aureis nummis expungerent, gregariis & tyronibus argentum daret, barbaros omni genere largitionis honoraret. Nam quòd viventium bona vel auferebat, vel dono ſuis dabat, (prout) quiſque petierat aliena, neſcio an agendas illi fuiſſe gratias putem quod more clementium latronum incruenta ſpolia detrahebat.

XXXVIII. Illud verò capitale & ſupra omnes qui fuerunt corrumpendi cupiditas, quid dicam neſcio, niſi caeca & effrenata, & tamen his verbis exprimere pro indignatione ſua non poteſt. Vincit officium linguae ſceleris magnitudo. Eunuchi, lenones, ſcrutabantur omnia. Vbicunque liberalior facies erat, ſecedendum patribus ac maritis fuit. Detrahebantur nobilibus feminis veſtes, itemque virginibus, & per ſingulos artus inſpiciebantur, ne qua pars corporis regio cubili eſſet indigna. Si qua detractaverat, in aqua necabatur, tamquam majeſtatis crimen eſſet. Sub illo adultero aliqui conſtupratis uxoribus, quas ob caſtitatem ac fidem cariſſimas habebant, cum dolorem ferre non poſſent, ſe ipſos etiam necaverunt. Sub hoc miniſtro pudicitiae integritas nulla, niſi ubi barbaram libidinem deformitas inſignis arcebat. Poſtremò hunc jam induxerat morem ut nemo uxorem ſine permiſſu ejus duceret, ut ipſe in omnibus nuptiis praegustator eſſet. Ingenuas virgines * imminutas ſervis ſuis donabat uxores. Sed & Comites ejus ſub tali Principe imitabatur .... ſuorum cubilia impune violabant. Quis enim vindicaret? Mediocrium verò filias ut cuique libuerat rapiebat. Primariae, quae rapi non poterant, in beneficiis petebantur; nec recuſari licebat, ſubſcribente Imperatore, quin aut pereundum eſſet, aut habendus gener aliquis barbarus. Nam ferè nullus ſtipator in latere ei niſi ex gente eorum qui à Gothis tempore vicennalium terris ſuis pulſi, Maximiano ſe tradiderunt, malo generis humani, ut illi barbaram ſervitutem fugientes, in Romanos dominarentur. His ſatellitibus & protectoribus cinctus orientem ludibrio habuit.

* *f. invitas*

XXXIX. Denique cùm libidinibus ſuis hanc legem dediſſet ut fas putaret quicquid concupiſſet, ne ab Auguſta quidem, quam nuper appellaverat matrem, potuit temperare. Venerat poſt obitum Maximiani ad eum Valeria, cùm ſe putaret in partibus ejus tutiùs moraturam, eo maximè quod habebat uxorem. Sed animal nefarium protinus inardeſcit. Adhuc in atris veſtibus erat mulier, nondum luctus tempore impleto. Legatis praemiſſis in matrimonio poſtulat, ejecturus uxorem ſi impetraſſet. Reſpondit illa liberè quae ſola poterat; primò non poſſe de nuptiis in illo ferali habitu agere, tepidis adhuc cineribus mariti ſui patris ejus; deinde illum impiè facere quòd ſibi fidam conjugem repudiet, idem utique facturus & ſibi; poſtremò, nefas eſſe illius nominis ac loci feminam ſine more, ſine exemplo, maritum alterum experiri. Nuntiatur homini quid eſſet auſa. Libido in iram furoremque convertitur. Statim mulierem proſcribit, bona ejus rapit, aufert comites, ſpadones in tormentis necat, ipſam cum matre in exilium relegat, nec in locum certum, ſed huc atque illuc praecipitem cum ludibrio exturbat, & amicas ejus afficto adulterio damnat.

XL. Erat clariſſima femina cui ex filiis juvenibus jam nepotes erant. Hanc Valeria tamquam matrem alteram diligebat, cujus conſilio negatam ſibi ſuſpicabatur. Dat negotium Praeſidi Eratineo ut eam cum dedecore interficiat. Huic aliae duae adjunguntur aequè nobiles, quarum altera veſtalem famulam virginem Romae reliquerat, furtivè tunc Valeriae familiaris. Altera virum habuit ſenatorem, non nimis Auguſtae proxima. Sed utraque ob eximiam pulchritudinem corporis ac pudicitiam necabatur. Rapiuntur ſubitò mulieres, non ad judicium, ſed ad latrocinium. Nec enim quiſquam accuſator extabat. Invenitur quidam Judaeus ob alia facinora reus, qui ſpe impunitatis inductus adversùs inſontes mentiatur. Judex aequus & diligens extra civitatem cum praeſidio, ne lapidibus obruatur, protulit. Agebatur haec tragœdia Nicaeae. Inrogantur tormenta Judaeo, dum quae juſſus .... loqueretur, pugnis à tortoribus coërcentur. Innocentes duci jubentur. Fletus & comploratio, non illius tantum mariti, qui aderat bene meritae uxori, ſed omnium quos res indigna & inaudita contraxerat. Ac ne impetu populi de carnificum manibus raperentur, promoti militari modo inſtructi veluti & ſagittarii proſequuntur. Ita mediae inter cuneos armatorum ad ſupplicium deductae. Jacuiſſent inſepultae, domeſticis in fugam verſis, niſi eas furtiva amicorum miſericordia ſepeliſſet. Nec adultero impunitas promiſſa perſolvitur; ſed patibulo adfixus, aperuit omne myſterium, & ſub extremo ſpiritu inquit omnibus qui videbant, innocentes occiſas eſſe teſtatur.

XLI. Auguſta verò in deſertas quaſdam Syriae ſolitudines relegata, patrem, ſuum Diocletianum per occultos gnarum calamitatis ſuae fecit. Mittit ille legatos, & rogat ut ad ſe filiam remittat. Nihil proficit. Iterum ac ſaepius obſecrat. Non remittitur. Poſtremò cognatum ſuum quendam militarem ac potentem virum legat, qui eum beneficiorum ſuorum admonitum deprecetur. Is quoque imperfecta legatione irritas preces renuntiat.

XLII. Eodemque tempore ſenis Maximiani ſtatuae Conſtantini juſſu revellebantur, & imagines cum quo pictus eſſet detrahebantur. Et quia ſenes ambo ſimul plerumque picti erant, & imagines ſimul deponebantur amborum. Itaque cum videret vivus quod nulli unquam Imperatorum acciderat, duplici aegritudine adfectus, moriendum ſibi eſſe decrevit. Jactabat ſe huc atque illuc, aeſtuante anima per dolorem, nec ſomnum nec cibum capiens. Suſpiria & gemitus, crebrae lacrymae, jugis volutatio corporis, nunc in lecto, nunc humi. Ita viginti annorum feliciſſimus Imperator, ad humilem vitam dejectus adeo & proculcatus injuriis, atque in odium vitae dejectus, poſtremò fame atque angore confectus eſt.

XLIII. Vnus jam ſupererat de adverſarijs Dei, cujus nunc exitum ruinamque ſubnectam. Cùm haberet aemulationem adverſùs Licinium quia praelatus ei à Maximiano fuerat, licèt nuper cum eo amicitiam confirmaſſet, tamen ut audivit Conſtantini ſororem Licinio eſſe deſponſam, exiſtimavit affinitatem illam duorum Imperatorum contra ſe copulari. Et ipſe legatos ad urbem miſit occultè, ſocietatem Maxentij atque amicitiam poſtulans. Scribit etiam familiariter. Recipiuntur legati benignè, fit amicitia, utriuſque imagines ſimul locantur. Maxentius tamquam divinum auxilium libenter amplectitur. Iam enim bellum Conſtantino indixerat quaſi necem patris ſui vindicaturus. Vnde ſuſpicio inciderat ſenem illum inteſtabilem finxiſſe diſcordiam cum filio ut ad alios ſuccidendos viam ſibi faceret, quibus omnibus ſublatis, ſibi ac filio totius orbis imperium vindicaret. Sed id falſum fuit. Nam id propoſiti habebat, ut & filio & ceteris extinctis, ſe ac Diocletianum reſtitueret in regnum.

XLIV. Iam mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis ſe Maxentius Romae contineret quòd reſponſum acceperat periturum eſſe ſi extra portas urbis exiſſet, tamen bellum per idoneos duces gerebatur. Plus virium Maxentio erat, quod & patris ſui exercitum receperat à Severo, & ſuum proprium de Mauris atque Italis nuper extraxerat. Dimicatum, & Maxentiani milites praevalebant, donec poſtea confirmato animo Conſtantinus, & ad utrumque paratus, copias omnes ad urbem propiùs admovit, &

è regione pontis Mulvij conſedit. Imminebat dies quo Maxentius imperium ceperat, qui eſt ad ſextum Kalendas Novembris, & quinquennalia terminabantur. Commonitus eſt in quiete Conſtantinus ut caeleſte ſignum Dei notaret in ſcutis, atque ita praelium committeret. Fecit ut juſſus eſt, & tranſverſa X littera ſummo capite circumflexo Chriſto (a) in ſcutis notat. Quo ſigno armatus exercitus capit ferrum. Procedit hoſtis obviam ſine Imperatore, pontemque tranſgreditur. Acies pari fronte concurrit. Summa vi utrinque pugnatur. Neque his fuga nota, neque illis. Fit in urbe ſeditio, & dux increpitatur velut deſertor ſalutis publicae. Cùmque repentè populus, Circenſes enim natali ſuo & debita * voce ſubclamat Conſtantinum vinci non poſſe. Qua voce conſternatus proripit ſe, ac vocatis quibuſdam ſenatoribus, libros Sibyllinos inſpici jubet, in quibus repertum eſt illo die hoſtem Romanorum eſſe periturum. Quo reſponſo in ſpem victoriae inductus procedit, in aciem venit. Pons à tergo ejus ſcinditur. Eo viſo pugna crudeſcit, & manus Dei ſupererat aciei. Maxentianus proterretur; ipſe in fugam verſus properat ad pontem, qui interruptus erat, ac multitudine fugientium preſſus in Tyberim deturbatur. Confecto tandem acerbiſſimo bello, cum magna ſenatus populique Romani laetitia ſuſceptus Imperator Conſtantinus Maximini perfidiam cognoſcit, litteras deprehendit, ſtatuas & imagines invenit. Senatus Conſtantino virtutis gratia primi nominis titulum decrevit, quem ſibi Maximinus vindicabat: ad quem victoria liberatae urbis cùm fuiſſet adlata, non aliter accepit quàm ſi ipſe victus eſſet. Cognito deinde Senatus decreto ſic exarſit dolore ut inimicitias apertè profiteretur, convicia jocis mixta adversùs Imperatorem maximum diceret.

* ſupp. colebat.

XLV. Conſtantinus rebus in urbe compoſitis, hyeme proxima Mediolanum contendit. Eodem Licinius advenit, ut acciperet uxorem. Maximinus ubi eos intellexit nuptiarum ſolemnibus occupatos, exercitum movit è Syria hyeme quàm cùm maximè ſaeviente & manſionibus geminatis in Bithyniam concurrit debilitato agmine. Nam maximis imbribus & nivibus & luto & frigore & labore jumenta omnis generis amiſſa ſunt, quorum miſerabilis per viam ſtrages ſpeciem jam futuri belli & ſimilem cladem militibus nuntiabat. Nec ipſe intra fines ſuos moratus eſt; ſed transjecto protinus freto, ad Byzantij portas acceſſit armatus. Erant ibi milites praeſidiarij, ad hujuſmodi caſus à Licinio conlocati. Hos primùm muneribus & promiſſis illicere tentavit, poſtea vi & oppugnatione terrere. nec tamen quicquam vis aut promiſſa valuerunt. Iam conſumpti erant dies undecim, per quos fuit ſpatium nuntios litteraſque minendi ad Imperatorem, cum milites non fide ſed paucitate diffiſi ſeipſos dediderunt. Hinc promovit Heracleam: & illic eadem ratione detentus, aliquot dierum tempus amiſit. Et jam Licinius feſtinato itinere cum paucis Adrianopolim venerat, cum ille accepta in deditione Perintho, aliquanto moratus, proceſſit ad manſionem milia decem & octo. Nec enim poterat ulteriùs, Licinio jam ſecunda manſionem tenentem. deſtante millibus totidemque collectis ex proximo quantis potuit militibus pergente obviam Maximino, magis ut eum moraretur quàm propoſito dimicandi aut ſpe victoriae. Quippe cùm ille ſeptuaginta milium armatorum exercitum duceret, ipſe vix triginta milium numerum collegiſſet. Sparſi enim milites per diverſas regiones fuerant, & adunari omnes anguſtiae temporis non ſinebant.

XLVI. Propinquantibus ergo exercitibus, jam futurum propediem praelium videbatur. Tum Maximinus ejuſmodi votum Jovi vovit, ut ſi victoriam cepiſſet, Chriſtianorum nomen extingueret funditusque deleret. Tunc proxima nocte Licinio quieſcenti adſiſtit angelus Dei monens ut ocyus ſurgeret atque oraret Deum ſummum cum omni exercitu ſuo, illius fore victoriam ſi feciſſet. Poſt has voces cùm ſurgere ſibi viſus eſſet, & cum ipſo qui monebat adſtaret, tunc docebat eum quomodo & quibus verbis eſſet orandum. Diſcuſſo deinde ſomno, notarium juſſit arceſſiri, & ſicut audierat, haec verba dictavit. *Summe Deus, te rogamus. Sancte Deus, te rogamus. Omnem juſtitiam tibi commendamus, ſalutem noſtram tibi commendamus, imperium noſtrum tibi commendamus. Per te vivimus, per te victores & felices exiſtimus. Summe ſancte Deus, preces noſtras exaudi. Brachia noſtra ad te tendimus. Exaudi ſancte ſumme Deus.* Scribuntur haec in libellis pluribus, & per Praepoſitos Tribunoſque mittuntur, ut ſuos quiſque milites doceat. Crevit animus univerſis victoriam ſibi credentibus de caelo nuntiatam. Statuit Imperator praelium diei Kalendarum Maiarum, quae octavum annum nuncupationis ejus implebant; ut ſuo potiſſimùm natali vinceretur, ſicut ille victus eſt Romae. Maximinus voluit praeire maturiùs; pridie manè aciem compoſuit, ut natalem ſuum poſtridie victor celebraret. Nuntiatur in caſtra moviſſe Maximinum. Capiunt milites arma, obviamque procedunt. Campus intererat ſterilis ac nudus, quem vocant ſerenum. Erat jam utraque acies in conſpectu. Liciniani ſcuta deponunt, galeas reſolvunt, ad caelum manus tendunt, praeeuntibus Praepoſitis, & poſt Imperatorem precem dicunt. Audit acies peritura precantium murmur. Illi oratione ter dicta, virtute jam pleni, reponunt capitibus galeas, ſcuta tollunt. Procedunt Imperatores ad colloquium. Ferri non potuit Maximinus ad pacem. Contemnebat enim Licinium, ac deſertum iri à militibus exiſtimabat, quòd ille eſſet in largiendo tenax, ipſe autem profuſus; eoque propoſito moverat bellum, ut exercitu Licinij ſine certamine accepto, ad Conſtantinum duplicatis viribus ſtatim pergeret.

XLVII. Ergo propiùs acceditur, tubae canunt, ſigna procedunt. Liciniani impetu facto adverſarios invadunt. Illi verò perterriti, nec gladios expedire nec tela jacere quiverunt. Maximinus aciem circumire, ac milites Licinianos nunc precibus ſollicitare, nunc donis. Nullo loco auditur. Fit impetus in eum, & ad ſuos refugit. Caedebatur acies ejus impune, & tantus numerus legionum, tanta vis militum à paucis metebatur. Nemo nominis, nemo virtutis, nemo veterum praemiorum memor; quaſi ad devotam mortem non ad praelium veniſſent, ſic eos Deus ſummus jugulandos ſubiecit inimicis. Iam ſtrata erat ingens multitudo. Videt Maximinus aliter rem geri quàm putabat. Projecit purpuram, & ſumpta veſte ſervili fugit, ac fretum trajecit. ac in exercitu pars dimidia proſtrata eſt, pars autem vel dedita vel in fugam verſa eſt. Ademerat enim pudorem deſerendi deſertor Imperator. At ille Kalendis Maijs, id eſt, una nocte atque una die, Nicomediam alia nocte pervenit, cùm locus praelij abeſſet milia centum ſexaginta; raptiſque filiis & uxore & paucis ex palatio comitibus, petivit orientem. Sed in Cappadocia collectis ex fuga & ab oriente militibus ſubſtitit. Ita veſtem reſumpſit.

XLVIII. Licinius verò, accepta exercitus parte ac diſtributa, trajecit exercitum in Bithyniam paucis poſt pugnam diebus; & Nicomediam ingreſſus, gratiam Deo, cujus auxilio vicerat, retulit, ac die Iduum Iuniarum Conſtantino atque ipſo ter Conſulibus de reſtituenda Eccleſia hujuſmodi litteras ad praeſidem datas proponi juſſit.

Cùm feliciter tam ego Conſtantinus Auguſtus quàm etiam ego Licinius Auguſtus apud Mediolanum conveniſſemus, atque univerſa quæ ad commoda & ſecuritatem publicam pertinerent in tractatu haberemus, hæc inter cetera quæ videbamus pluribus hominibus profutura, vel in primis ordinanda eſſe credidimus quibus divinitatis reverentia continebatur, ut daremus & Chriſtianis & omnibus liberam poteſtatem ſequendi religionem quam quiſque voluiſſet, quod quidem divinitas in ſede cæleſti nobis atque omnibus qui ſub poteſtate noſtra ſunt conſtituti placata ac propitia poſſit exiſtere. Itaque hoc conſilio ſalubri ac rectiſſima ratione ineundum eſſe credidi-

(a) *Haec ita intelligenda ſunt ut Chriſti monogrammo circumflexum fuerit in capite labari, ut videmus in nummis veteribus.* Baluzii.

vidimus ut nulli omnino facultatem abnegandam putaremus qui vel obſervationi Chriſtianorum vel ei religioni mentem ſuam dederet quam ipſe ſibi aptiſſimam eſſe ſentiret, ut poſſit nobis ſumma divinitas, cujus religioni liberis mentibus obſequimur, in omnibus ſolitum favorem ſuum benevolentiamque praeſtare. Quare ſcire dicationem tuam convenit placuiſſe nobis ut amotis omnibus omnino conditionibus quae priùs ſcriptis ad officium tuum datis ſuper Chriſtianorum nomine videbantur, nunc cavere ac ſimpliciter unuſquiſque eorum qui eandem obſervandæ religionis Chriſtianorum gerunt voluntatem, citra ullam inquietudinem ac moleſtiam ſui idipſum obſervare contendant. Quæ ſollicitudini tuæ pleniſſimè ſignificanda eſſe credidimus, quo ſcires nos liberam atque abſolutam colendæ religionis ſuæ facultatem hiſdem Chriſtianis dediſſe. Quod cùm hiſdem à nobis indultum eſſe pervideas, intelliget dicatio tua etiam aliis religionis ſuæ vel obſervantiæ poteſtatem ſimiliter apertam & liberam pro quiete temporis noſtri eſſe conceſſam, ut in colenda quod quiſque diligeret habeat liberam facultatem, quas . . . . . . honori neque cuiquam religioni aut aliquid à nobis. Atque hoc inſuper in perſona Chriſtianorum ſtatuendum eſſe cenſuimus, quod ſi eadem loca ad quæ antea convenire conſueverant, de quibus etiam datis ad officium tuum litteris certa antehac forma fuerat comprehenſa, priore tempore aliquid vel à fiſco noſtro vel ab alio quocunque videntur eſſe mercati, eadem Chriſtianis ſine pecunia & ſine ulla pretii petitione, poſtpoſita omni fruſtratione atque ambiguitate, reſtituant. Qui etiam dono fuerunt conſecuti, eadem ſimiliter hiſdem Chriſtianis quantocyus reddant, etiam vel hi qui emerunt, vel qui dono erunt conſecuti, ſi putaverint de noſtra benevolentia aliquid, Vicarium poſtulent, quo & ipſis per noſtram clementiam conſulatur. Quæ omnia corpori Chriſtianorum protinus per interceſſionem tuam ac ſine mora tradi oportebit. Et quoniam iidem Chriſtiani non in ea loca tantùm ad quæ convenire conſueverunt, ſed alia etiam habuiſſe noſcuntur ad jus corporis eorum, id eſt Eccleſiarum, non hominum ſingulorum, pertinentia, ea omnia lege qua ſuperiùs comprehendimus citra ullam prorsùs ambiguitatem vel controverſiam hiſdem Chriſtianis id eſt corpori & conventiculis eorum reddi jubebis, ſupradicta ſcilicet ratione ſervata, ut ii qui eadem ſine pretio, ſicut diximus, reſtituerint, indemnitatem de noſtra benevolentia ſperent. In quibus omnibus ſupradicto corpori Chriſtianorum interceſſionem tuam efficaciſſimam exhibere debebis, ut praeceptum noſtrum quantocyus compleatur, quò etiam in hoc per clementiam noſtram quieti publicæ conſulatur. Hactenus fiet ut ſicut ſuperiùs comprehenſum eſt, divinus juxta nos favor, quem in tantis ſumus rebus experti, per omne tempus proſperè ſucceſſibus noſtris cum beatitudine publica perſeveret. Vt autem hujus ſanctionis benivolentiæ noſtræ forma ad omnium poſſit pervenire notitiam, prolata programmate tuo hæc ſcripta & ubique proponere & ad omnium ſcientiam te perferre conveniet, ut hujus benivolentiæ noſtræ ſanctio latere non poſſit.

His litteris propoſitis, etiam verbo hortatus eſt ut conventicula in ſtatum priſtinum redderentur. Sic ab everſa Eccleſia uſque ad reſtitutam fuerunt anni decem, menſes plus minùs quatuor.

XLIX. Sequenti autem Licinio cum exercitu tyrannum, profugus conceſſit, & rurſus Tauri montis anguſtias petit, munimentis ibidem ac turribus fabricatis iter obſtruere conatus eſt, & inde dextrorſum perrumpentibus omnia victoribus, Tarſum poſtremò confugit. Ibi cùm jam terra marique perterreretur, nec ullum ſperaret refugium, angore animi ac metu confugit ad mortem quaſi ad remedium malorum quae Deus in caput ejus ingeſſit. Sed priùs cibo ſe inferſit ac vino ingurgitavit, ut ſolent hi qui hoc ultimo ſe facere arbitrantur. Et ſic hauſit venenum. Cujus vis, referto ſtomacho repercuſſa, valere non potuit in praeſens, ſed in languorem malum verſa peſtilentiae ſimilem, ut diutiùs protracto ſpiritu cruciamenta ſentiret. Iam ſaevire in eum cœperat virus; cujus vis cùm praecordia ejus ureret, inſuſtentabili dolore uſque ad rabiem mentis elatus eſt, adeo ut per dies quatuor inſania percitus hauſtam manibus terram velut eſuriens devoraret. Deinde poſt multos graveſque cruciatus, cùm caput ſuum parietibus infligeret, exilierunt oculi ejus de caveis. Tunc demum, amiſſo viſu, Deum videre cœpit candidatis miniſtris de ſe judicantem. Exclamabat ergo ſicut ii qui torqueri ſolent, & non ſe ſed alios feciſſe dicebat. Deinde quaſi tormentis adactus fatebatur, Chriſtum ſubinde deprecans & plorans ut ſuimet miſereretur. Sic inter gemitus, quos tamquàm cremaretur edebat, nocentem ſpiritum deteſtabili genere mortis efflavit.

L. Hoc modo Deus univerſos perſecutores nominis ſui debellavit, ut eorum nec ſtirps nec radix ulla remaneret. Nam Licinius ſumma rerum potitus, in primis Valerium, quem Maximinus iratus nec poſt fugam quidem, cùm ſibi videret eſſe pereundum, fuerat auſus occidere, idem Candidianum, quem Valeria ex concubina genitum ob ſterilitatem adoptaverat, necari juſſit. Mulier tamen ut eum vixiſſe cognovit, mutato habitu comitatui ejus ſe miſcuit, ut fortunam Candidiani ſpecularetur. Quia Nicomediae ſe obtulerat, & in honore haberi videbatur, nihil tale metuens occiſus eſt. Et illa, exitu ejus audito, protinus fugit. Idem Severi filium Severianum, jam aetate robuſtum, qui fugientem Maximinum fuerat ex acie ſecutus, tamquam poſt obitum ejus de ſumenda purpura cogitaſſet, capitali ſententiae ſubjectum interemit. Qui omnes Licinium jampridem quaſi malum metuentes, cum Maximino eſſe maluerant, prae Valeria, quae volens Licinio in omnes Maximiani hereditates jure ſuo cedere, idem Maximino negaverat. Ipſius quoque Maximini filium ſuum maximum agentem in annis octo, & filiam ſeptennem, quae deſponſa fuerat Candidiano, extinxit. Sed priùs mater eorum in orientem praecipitata eſt. Ibi ſaepe illa caſtas feminas mergi juſſerat. Sic omnes impii vero & juſto judicio Dei eadem quae fecerant receperunt.

LI. Valeria quoque per varias provincias quindecim menſibus plebejo culto pervagata poſtremò apud Theſſalonicam cognita, comprehenſa cum matre pœnas dedit. Ductae igitur mulieres cum ingenti ſpectaculo & miſeratione tanti caſus ad ſupplicium; & amputatis capitibus, corpora earum in mare abjecta ſunt. Ita illis pudicitia & conditio exitio fuit.

LII. Quae omnia ſecundùm fidem ſcientium loquor, ita ut geſta ſunt mandanda litteris credidi, ne aut memoria tantarum rerum interiret, aut ſi quis hiſtoriam ſcribere voluiſſet, non corrumperet veritatem, vel peccata illorum adverſùm Deum vel judicium Dei adverſùs illos reticendo. Cujus aeternae pietati gratias agere debemus, qui tandem reſpexit in terram quòd gregem ſuum partim vaſtatum à lupis rapacibus, partim verò diſperſum, reficere ac recolligere dignatus eſt & beſtias malas extirpare, quae divinus gregis paſcua protriverant, cubilia diſſipaverant. Vbi ſunt modò magnifica illa & clara per gentes Ioviorum & Herculiorum cognomina, quae primùm à Dioclete ac Maximiano inſolenter aſſumpta, ac poſtmodum ad ſucceſſores eorum tranſlata, viguerunt? Nempe delevit ea Dominus & eraſit de terra. Celebremus igitur triumphum Dei cum exultatione, victoriam Domini cum laudibus frequentemus, diurnis nocturniſque precibus celebremus, ut pacem poſt annos decem plebi ſuae datam confirmet in ſeculum. Tu praecipuè, Donate cariſſime, qui à Deo mereris audiri, Dominum deprecare ut miſericordiam ſuam ſervet etiam famulis ſuis propitius ac mitis, ut omnes inſidias atque impetus diaboli à populo ſuo arceat, ut floreſcentes Eccleſias perpetuae quietè cuſtodiat.

Ejuſdem Lactantij fragmentum de extremo judicio.

NVllus vel negat vel dubitat per Jeſum Chriſtum tale quale ſacris litteris pronuntiatur noviſſimum futurum judicium, niſi qui eiſdem litteris neſcio qua incredibili animoſitate ſeu caecitate non credit, quae jam veritatem ſuam orbi demoſtravere terrarum. In illo itaque judicio vel circa id judicium has res didicimus eſſe venturas, Heliam Thesbitem fide Judaeorum Antichriſtum perſecuturum, Chriſtum judicaturum, mortuorum reſurrectionem, bonorum malorumque direptionem, mundi conflagrationem, ejus denique renovationem. Quae omnia quidem ventura eſſe credendum eſt. Sed quibus modis & quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia quàm nunc ad perfectum hominum intelligentia valet conſequi. Exiſtimo tamen eo quo à me commemorata ſunt ordine eſſe ventura.

PASSIO SANCTI SAVINI

Epiſcopi & martyris.

MAximiano Auguſto quintodecimo Kalendas Mai in circo maximo miſſo ſexto Venetos vincente, pars major populi clamabant dicentes: Chriſtiani tollantur, & voluptas conſtat. Dictum eſt duodecies. Per caput Auguſti, Chriſtiani non ſint. Spectantes verò Hermogenianum Praefectum urbis, item clamaverunt decies: Sic Auguſtus vincas, voces noſtras à Praefecto exquire. Tunc Hermogenianus Praefectus urbis intimavit voces paganorum. Eodem tempore Auguſtus Maximianus juſſit ut in capitolio omnes convenirent, & conventus eſt factus in capitolium decimo Kalendas Mai. Innumerabilis verò multitudo populi advenit. Hoc itaque adloquitur Auguſtus populum dicens; Viri coetus & religioſi temporum noſtrorum, dignum nobis videtur ut intimatione veſtra religio temporum noſtrorum augeatur. Tamen, patres conſcripti, concedam facultatem ut ubicumque inventi fuerint Chriſtiani, teneantur à Praefecto noſtro urbis, vel ab officio ejus, & ſacrificent diis. Et ſtatim diſceſſerunt omnes una voce dicentes: Auguſte tu vincas, & cum diis floreas.

II. Quo audito, venit quidam ad Praefectum urbis Hermogenianum, dicens ei: Eſt quidam Epiſcopus qui cotidie conventicula cum Chriſtianis facit, & libros exponit, ſeducens populum. Cùmque haec audiſſet Hermogenianus Praefectus urbis, continuò renuntiavit haec Auguſto Maximiano, dicens ei; Eſt quidam Epiſcopus qui removet populum ne ſacrificent diis noſtris. Tunc Maximianus Auguſtus gaudio repletus * atque auctoritate juſſit dirigi ad quendam Venuſtianum Auguſtalem Tuſciae dicens: Suggeſtionem patris noſtri Hermogeniani Praefecti urbis apud nos claruiſſe cognoſce, quia juſta petitio occultari non debet, ut ſeculum noſtrum noſtraque promulgatio non laedatur. Ideoque commonemus ut ubicumque Chriſtiani nomen auditum fuerit, ſuperſtitionem colentes, aut ſacrificare cogantur diis, aut certè poenis intereant, facultatibuſque nudati, eaedem fiſco cum tributis adplicandae ſocientur. Vale Pater. Data pridie Kalendas Mai.

* ſ. hanc auctoritatem

III. Eodem tempore Venuſtianus Auguſtalis Tuſciae coepit curioſè quaerere ſi alicubi occultum Chriſtianum inveniret. Et devulgatus eſt ei Savinus Epiſcopus, vir eloquentiſſimus, & delimato ſermone clarus, in omnibus divinis inſtructionibus gratia Domini Jeſu Chriſti repletus. Mittens ergo milites, tenuit eum in civitate Aſiſinati, & in eodem loco cuſtodiae mancipavit cum duobus Diaconibus, id eſt, Marcello & Exſuperantio, & multis Clericis cum eis. Alia autem die venit * Siſinnium. Poſtera verò die juſſit ſibi Venuſtianus vir clariſſimus tribunal parari in medio foro. & ita factum eſt. Tunc oblatus eſt ei Savinus Epiſcopus cum duobus Diaconibus ſuis. Quem ita aggreditur Venuſtianus, dicens ei: Deſigna nobis nomen tuum. Dicit ei Epiſcopus: Peccator Savinus vocor, gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti repletus. Dicit Venuſtianus vir clariſſimus Auguſtalis Tuſciae ad ſanctum Savinum Epiſcopum: Servus es, aut liber? Dicito mihi. Savinus Epiſcopus dixit: Servus ſum Chriſti, liberatus à diaboli ſervitute. Venuſtianus vir clariſſimus Auguſtalis Tuſciae dixit: Quo honore fungeris? Savinus Epiſcopus dixit: Nos peccatores non meriti officio fungimur nomine epiſcopatus: Venuſtianus vir clariſſimus Auguſtalis Tuſciae dixit. Hi duo quo honore funguntur? Savinus Epiſcopus dixit: Diaconi mei ſunt. Venuſtianus vir clariſſimus dixit contra Savinum Epiſcopum: Quae tibi auctoritas praeſtat munimen ut doctrinas occultè facias & doceas populum ut derelinquat deos & ſequatur hominem mortuum? Savinus Epiſcopus dixit: Tamen eſt in cognitione tua quia mortuus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus? Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Et verè occitus eſt & ſepultus. Savinus Epiſcopus dixit: Quia tertia die reſurrexit non ſcis? quod tamen integrè cognoſcere debes. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Elige tibi de duobus unum, aut ſacrifica diis & vive, aut certè tormentis quibus dignus es necaberis; & reſurge ſicut dominus tuus Chriſtus. Reſpondens verò Savinus Epiſcopus dixit: Et ego hoc deſidero, necari & mori, ut reſurgam ſicut Dominus meus Jeſus Chriſtus.

* Aſſiſium

IV. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Conſule tibi, & pollicere te diis ſacrificare, & vive. Savinus Epiſcopus dixit: Si cognoſceres veritatem, non blaſphemiam proferres ex ore tuo, ſed humiliares te Deo patri omnipotenti & Chriſto Jeſu filio ejus & Spiritui ſancto, qui mortem captivavit & vitam donavit, qui pedibus mare ambulavit, & qui ei imperavit, & ceſſavit ab ira ſua, qui credentes in ſe reſuſcitabit in die magno & terribili adventus ſui. Dicito mihi ſi juſtum eſt ut derelinquam creatorem caeli & terrae, & adorem ligna & lapides & aeramenta, aurum vel argentum, ſimulachra muta & ſurda, quae nec ſibi auxiliantur nec aliis, ſed potius eos qui illis credunt in perditionem mittunt. Simulachra daemonia ſunt vana & ſurda, muta & ſine ſenſu.

V. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Ergo non ſunt dij gubernatores rei publicae? Sanctus Savinus Epiſcopus dixit: Non ſunt dij, ſed daemones, qui deſtruunt rem publicam veſtram. Sed ut ſcias quia nihil eſt boni colere daemonia, deferatur huc deus tuus. Tunc Venuſtianus vir clariſſimus deum ſuum, quem habebat in cubiculum ſuum ubicunque manſiſſet, juſſit adduci in medio, quia erat mirae facturae ex lapide coralite Jovis, & veſtimenta ejus deaurata erant. Qui cum adductus fuiſſet cum lampadibus & vociferationibus in manibus, Venuſtianus vir clariſſimus dixit; Ecce propitiator noſtri. Tunc ſubridens ſanctus Savinus Epiſcopus dixit. O vana inſtantia, ut dimittatur Deus creator omnium, & colatur lapis ſordidiſſimus! Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Ergo non ſunt dij? Sanctus Savinus dixit: Non. Sed ut ſcias quia non ſunt dij, dimitte me facere quod volo, & modò vides. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Si praeſumis, fac quod vis. Tunc beatus Savinus accepto Jove in manibus ſuis, oratione facta, continuò eliſit eum in pavimento, & confregit deum Jovem.

VI. Hoc videns Venuſtianus vir clariſſimus tutudit cum furore frontem ſuam dicens; Sacrilegum Savinum, qui pertinacia ſua confregit deum Jovem noſtrum, omnibus praeſentibus truncari praecipio. Eadem vero hora praeciſae ſunt manus ejus ambae. Et cùm hoc factum fuiſſet, coeperunt Marcellus & Exuperantius diutiſſimè timere & trepidare Diaconi ſancti Savini. Eadem verò hora beatus Savinus Epiſcopus manibus praeciſis confortare coepit Diaconos

ſuos

Digitized by Google

ſuos Exuperantium & Marcellum, dicens eis: Filij cariſſimi & fratres mei, nolite timere minas diaboli, ſed confidite in Domino Jeſu Chriſto, qui fidelibus ſuis dat coronam & vitam aeternam. Exuperantius autem & Marcellus accepta fiducia cœperunt clamare una voce pariter dicentes: Pereant dij daemoniorum, & laetetur cor quaerentium Dominum.

VII. Tunc Venuſtianus vir clariſſimus eadem hora collegit fragmenta dei ſui Jovis in linteaminibus, & collocavit in capſa argentea, & miſit in domum ſuam, & iracundia plenus juſſit in conſpectu ſuo Marcellum & Exuperantium in equuleo ſuſpendi, praeſente ſancto Savino Epiſcopo, dicens eis: Sacrificate diis, aut certè pœnis interibitis. Reſpondens autem ſanctus Savinus dixit ad Diaconos ſuos; Filij, conſtantes eſtote animo & corde, & nolite timere terrorem inimici. Reſpondit Marcellus & dixit: Nos ſemel nos ipſos obtulimus ſacrificium Deo. Aliud quid reſpondere non habemus niſi ut peccatis noſtris ignoſcat Deus, quia in his quae patimur jam, diabolo locum non damus, nec obedimus ei, quia fallax eſt, & non dabit vitam, ſed mortem. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Macerate eos fuſtibus in conſpectu Savini, qui manibus pollutis confregit deum noſtrum Jovem. Et cùm diù caederentur, clamabant vocibus magnis dicentes: Gloria tibi Domine Jeſu bone, quia meruimus introire in requiem tuam. Et cum diù clamarent ambo pariter, dicit ad eos Venuſtianus vir clariſſimus Auguſtalis Tuſcine: Jam deponite mentes ſacrilegas, & adorate deos, ut non pereatis. Illi autem clamantes dixerunt: Nos in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti renovati ſumus. Venuſtianus vir clariſſimus Auguſtalis Tuſciae dixit: Modò vos ego renovabo. Et juſſit ut unguibus raderentur latera eorum * ponerent, ſubitò ambo expiraverunt. quorum corpora praecepit jactari in fluvium. Savinum verò Epiſcopum truncatum in carcerem mancipavit. Audiens verò quidam piſcator & Presbyter collegerunt corpora ſanctorum martyrum Exuperantij & Marcelli, & ſepelierunt eos juxta viam ſub die pridie Kalendarum Juniarum.

VIII. Poſt dies verò ſex audiens haec quaedam matrona nomine Serena de civitate Spoletana, quae erat vidua annis triginta uno, Chriſtianiſſima & timens Deum, orationibus, jejuniis, & eleemoſinis vacans, haec veniebat nocte ad ſanctum Savinum, & curam ei faciens, pedes ejus amplexabatur, & oſculabat eos. Haec colligens manus ejus beati Savini Epiſcopi in domum ſuam, collocavit eas in dolio vitreo, & cum aromatibus condivit: quas die noctuque tangens, in oculos ſuos ponebat.

IX. Ipſo autem tempore duxit ad ſanctum Savinum Epiſcopum Serena caecum nepotem ſuum, quem unicè diligebat, in quo medici omnem artem medicinae exercuerant, & non poterant eum curare. Praeſentatoque ſancto Savino Epiſcopo, dixit ad eum Serena: Domine meus, per Chriſtum te conjuro, in quem tu credis, & ego in ejus virtutem credo, ut ponas ulnas tuas ſuper hunc famulum tuum, & ores Deum caeli & terrae creatorem omnium, & credo quia illuminabitur. Tunc Savinus Epiſcopus poſuit truncos ſuos ſuper oculos caeci, & cœpit cum lacrymis dicere: Domine Deus omnium creator & miſericors, fac voluntatem tuam bonam ſperantibus in te. Et genu flexo cum fletu hoc dicebat: Domine Deus, propitius eſto mihi peccatori te invocanti, qui lumen es verum, illumina ſperantes in te, quia nos non ſumus digni, qui relicti ſumus in peccatis noſtris. In te ſperant ſervi tui. Illumina tenebras noſtras, quia tu es lumen veritatis & vitae. Et tu dixiſti Domine, Quaecunque petieritis in nomine meo accipietis. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum & Spiritum ſanctum, qui tecum vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Et cùm reſpondiſſent Amen, poſuit ſanctus Savinus truncos ſuos ſuper oculos caeci dicens: Aperiat tibi oculos qui aperuit mare & induxit Iſrael per medium ejus. Ipſe introducat lumen in oculos tuos, ut cognoſcant omnes gentes quia ipſe eſt creator omnium viſibilium & inviſibilium quia ipſe eſt qui nato caeco oculos aperuit. Tunc aperti ſunt oculi Priſciani nepotis Serenae. Et viderunt omnes qui erant in cuſtodia mirabilia Dei quae per ſanctum Savinum Epiſcopum Dominus Jeſus Chriſtus fecit, & miſerunt ſe ad pedes ſancti Savini, & rogantes dicebant ſancto Epiſcopo ut baptizaret eos. & baptizati ſunt eodem die numero undecim. Hoc autem factum non potuit occultari, quia caecus illuminatus fuiſſet per ſanctum Savinum Epiſcopum.

X. Poſt dies vero triginta & tres indoluerunt oculi Venuſtiano viro clariſſimo Praeſidi Tuſciae, & praenimio dolore nec cibum nec ſomnum potuit percipere, ita ut nullus medicorum ejus dolorem mitigare non potuiſſet. Eodem tempore Venuſtiano viro clariſſimo Praeſidi Tuſciae nuntiatum eſt quod ſanctus Savinus Epiſcopus illuminaſſet caecum: & miſit uxorem ſuam & duos filios, & cum grandi gloria rogavit ſanctum Savinum Epiſcopum. At ubi dictum eſt ſancto Savino in carcere dixit: Gloria tibi Domine, quia me dignatus es vocare inter ſervos tuos. Et perrexit ad domum Venuſtiani viri clariſſimi. Tunc levaverunt eum in manibus, & projecerunt eum ante pedes ſancti Savini Epiſcopi. Quem ut vidit ſanctus Savinus Epiſcopus, lacrymabiliter dixit voce clara: Illuminet tu Chriſtus, qui caecum natum illuminavit. Reſpondit Venuſtianus cum uxore & filiis cum fletu, & dicebant: Peccavimus in mundo iſto. Reſpondit ſanctus Savinus Epiſcopus, & dixit: Si credis ex toto corde tuo, & pœnitentiam agis, omnia miniſtrabuntur credenti. Deferantur huc fragmenta ſimulachri. Et ſtatim ut imperavit ſanctus Savinus, adducta ſunt ante conſpectum ejus. Quae cum vidiſſet, omnia juſſit comminui & projici in fluvio.

XI. Urgebatur autem Venuſtianus doloribus. Dicit ei ſanctus Savinus? Credis ex toto corde tuo? Reſpondit Venuſtianus & dixit: Ego credo; ſed peccatum meum, quod in te exercui, ipſum mihi cruciatum oſtendis. Reſpondit ſanctus Savinus & dixit ei: Mea delicta hoc mihi fecerunt. Tu vero innocens monſtraberis. Et hoc te commoneo ut pœniteaŕis & credas in Dominum Jeſum Chriſtum, & baptiſmum percipias, & ſalvus eris, & vitam aeternam conſequeris. Venuſtianus vir clariſſimus dixit: Baptiza me in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut percipiam promiſſa tua. Tunc ſanctus Savinus Epiſcopus genibus poſitis oravit; & manibus abſciſſis catechizavit eum cum uxore & filiis, & accepta aqua, baptizavit eos dicens: Credis in Deum patrem omnipotentem? Reſpondit Venuſtianus; Credo. Et in Chriſto Jeſu filio ejus? Reſpondit: Credo. Et in Spiritu ſancto? Reſpondit Venuſtianus: Credo. Et in eum qui paſſus eſt & reſurrexit? Reſpondit Venuſtianus: Credo. Et in eum qui aſcendit in caelos, & iterum venturus eſt judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem? Dixit: Credo. Et in adventu ipſius, & regnum ejus in remiſſionem peccatorum, & carnis reſurrectionem? Venuſtianus reſpondit: Credo in Chriſtum Dei filium, qui me illuminet.

XII. Eadem vero hora levatus à pelve, aperti ſunt oculi Venuſtiani, ita ut nullum dolorem poſt baptiſmum pateretur. Tenens vero pedes ſancti Savini, lacrymis rigavit dicens; Ora Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ut dimittat mihi quod in te exercui. Reſpondit ſanctus Savinus, dixitque ei; Ego, fili, propter infelicitatem peccatorum meorum omnia haec pertuli. Tu enim nihil in me peccaſti. Et habitaverunt ſimul.

XIII. Hoc autem nuntiatum eſt Maximiano Auguſto, quia Venuſtianus baptizatus eſt. Et iratus miſit Tribunum ſuum & ſcriptionem ſimul; & damnari praecepit Savinum, & ipſum Venuſtianum capite truncari juſſit. Veniens autem Lucius Tribunus, ſine auditione ipſum Venuſtianum Auguſtalem

Tu-

Tuſciae cum uxore & filiis capite truncavit in civitate Aſitinau. quorum corpora abſconſa ſunt à Chriſtianis. quorum quidem corpora nuſquam potuerunt inveniri.

XIV. Eodem vero tempore tenuit ſanctum Savinum Epiſcopum, & adduxit eum in civitatem Spoletanam, & ſine auditione tamdiu praecepit caedi quouſque deficeret. Qui cùm diù caederetur, emiſit ſpiritum. Cujus corpus collegit quaedam matrona nomine Serena, quae manus ejus antea collegerat, & junxit eas cum corpore, & ſepelivit eum miliario a civitate Spoletana plus minus ſecundo, ſub die ſeptimo Idus Decembris. In quo loco exuberant beneficia Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Caeci illuminantur, infirmi ſanantur, daemones effugantur, ad laudem & honorem Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſemper fidelibus ſuis dat palmam victoriae, cui eſt imperium, honor, & regnum in ſecula ſeculorum. Amen.

INCIPIUNT CONFESSIONES ET ACTUS martyrum Saturnini Presbyteri, Felicis, Dativi, Ampelii, ceterorumque infra ſcriptorum, qui propter collectas & ſcripturas dominicas ſub Anulino tunc Proconſule Africæ die pridie Idus Februarij Carthagine Dominum confeſſi, diverſis locis temporibuſque diſcretis beatiſſimum ſanguinem proſuderunt.

QUi religionis ſanctiſſimae fide exultat & gloriatur in Chriſto, quique dominica veritate gaudet, errore damnato, ut Eccleſiam catholicam teneat, ſanctamque communionem à prophana diſcernat, acta martyrum legat, quae neceſſario in archivo memoriae conſcripta ſunt, ne ſeculis tranſeuntibus obſoleſceret gloria martyrum & damnatio traditorum. Aggredior itaque caeleſtes pugnas novaque certamina geſta per fortiſſimos milites Chriſti, bellatores invictos, martyres glorioſos, aggredior inquam ex actis publicis ſcribere, non tam ingenio praeditus quàm civili quo illis ſum amore conjunctus, conſultu quidem hoc faciens, duplici ſcilicet modo, ut & imitatoribus eorum ad martyrium animos praeparemus, & quos vivere in perpetuum atque cum Domino Chriſto regnare confidimus, etiam confeſſionis ipſorum pugnas atque victorias, cùm in litteris digerimus, aeternae memoriae conſeramus. Sed non invenio, fratres dilectiſſimi, quibus utar exordiis, quove principio laudis aggrediar ſanctiſſimorum martyrum feliciſſimam confeſſionem. Magnis enim rebus magniſque virtutibus rapior; & quicquid eſt quod in ipſis aſpicio, hoc totum divinum atque caeleſte admiror, in devotione fidem, in vita ſanctitatem, in confeſſione conſtantiam, in paſſione victoriam. Quae res quanto ſolae in ſuis virtutibus fulgent, tanto ſunt omnes in ſingulis martyribus clariores. Placet igitur in principio cauſam ipſius belli tractare totiuſque mundi diſcrimen neceſſario breviter omni celeritate diſcurrere; ut agnita veritate, & præmia martyrum & pœnas quis noverit traditorum.

II. Temporibus namque Diocletiani & Maximiani bellum diabolus Chriſtianis indixit iſto modo ut ſacroſancta Domini teſtamenta ſcripturaſque divinas ad exurendum peteret, baſilicas dominicas ſubverteret, & ritus ſacros cœtuſque ſanctiſſimos celebrari Domino prohiberet. Sed non tulit exercitus Domini Dei immane praeceptum, ſacrilegamque juſſionem perhorruit; & mox fidei arma corripuit, deſcendit in praelium, non tam contra homines quàm contra diabolum pugnaturus. Et quamvis tradendo gentilibus ſcripturas dominicas atque teſtamenta divina prophanis ignibus comburenda, à fidei cardine cecidere nonnulli, conſervando tamen eas, & pro ipſis libenter ſuum ſanguinem effundendo, fortiter fecere quamplurimi, quique pleni Deo, devicto atque proſtrato diabolo, victricem palmam in paſſione geſtantes, ſententiam in traditores atque in eorum conſortes, qua illos ab Eccleſiae communione rejecerant, cuncti martyres proprio ſanguine conſignabant. Fas enim non fuerat ut in Eccleſia Dei ſimul eſſent martyres & traditores. Advolabant igitur undiqueverſum ad certaminis campum immenſa agmina confeſſorum; & ubi quiſque hoſtem repererat, caſtra illic dominica collocabat. Namque in civitate Alutinenſi in domo Octavii Felicis cum bellica canerent tuba, dominica ſigna glorioſi martyres erexerunt; ibique celebrantes ex more dominica ſacramenta, à coloniae magiſtratibus atque ab ipſo ſtationario milite apprehenduntur, Saturninus Presbyter cum filiis quatuor, id eſt, Saturnino juniore & Felice lectoribus, Maria ſanctimoniali, Hilarione infante, itemque Dativus, qui & ſenator, Felix, alius Felix, Emeritus, Ampelius, Rogatianus, Quintus, Maximianus, Thelica, Rogatianus, Rogatus, Januarius, Caſſianus, Victorianus, Vincentius, Caecilianus, Reſtituta, Prima, Eva, Rogatianus, Gumalius, Rogatus, Pomponia, Secunda, Januaria, Saturnina, Martinus, Elautus, Felix, Margareta major, Honorata, Regiola, Victorianus, Peluſius, Fauſtus, Dacianus, Matrona, Caecilia, Victoria, Herectina, ſecunda Matrona, Januaria.

III. Qui apprehenſi producebantur alacres ad forum. Adhuc in primum certaminis campum prior Dativus ibat, quem ſancti parentes candidum ſenatorem caeleſti curiae genuerant. Ibat etiam Presbyter Saturninus numeroſa vallatus propagine liberorum; cujus partus partem ſibi ſociam martyrio deſtinavit, partem ſui nominis pignus Eccleſiae relinquebat. Hos agmen dominicum ſequebatur, in quo fulgebat, caeleſtium ſplendor armorum, ſcutum fidei, lorica juſtitiae, ſalvationis galea, & gladius bifrons ſermo Dei: quorum praeſidio fulti, ſpem victoriae fratribus promittebant. Sed jam ad ſupradictae civitatis pervenerunt forum. Ibi primùm congreſſi, confeſſionis palmam magiſtratus elogio ſuſtulerunt. In iſto namque foro jam pro ſcripturis dominicis dimicaverat caelum, cùm Fundanus civitatis quondam Epiſcopus ſcripturas dominicas traderet exurendas: quas cùm magiſtratus ſacrilegus igni apponeret, ſubitò imber ſereno caelo diffunditur, ignis ſcripturis ſanctis admotus extinguitur, grandines adhibentur, omniſque ipſa regio pro ſcripturis dominicis, elementis furentibus, devaſtabatur. De hac igitur civitate martyres Chriſti exoptata prima vincula ſuſceperunt; directique ad Carthaginem, alacres ac laeti per totum iter hymnos Domino canticaque pſallebant. Qui cum ad officium Anulini tunc Proconſulis pervenirent, ſtarentque in acie conſtanter ac fortiter, ſaevientis impetus diaboli dominica conſtantia retundebant. Sed cùm non contra omnes ſimul milites Chriſti diabolica rabies praevaleret, ſingulos in certamina poſtulavit. Quorum certaminum pugnas non tam meis exequar quàm martyrum dictis; ut & ſaevientis hoſtis audacia in tormentis atque in ipſa ſacrilega invectione noſcatur, & Chriſti Domini praepotentis virtus in tolerantia martyrum atque in ipſa confeſſione laudetur.

IV. Cùm igitur ab officio Proconſuli offerrentur, ſuggererenturque quòd à magiſtratibus Alutinenſium tranſmiſſi eſſent Chriſtiani qui contra interdictum Imperatorum & Caeſarum collectam dominicam celebraſſent, primùm Proconſul Dativum interrogat cujus eſſet conditionis & utrum collectam feciſſet: qui cùm ſe Chriſtianum & in collecta fuiſſe profiteretur, auctor ab ipſo collectionis ſanctiſſimae poſtulatur; ſtatimque jubetur officium eundem in equuleum ſublevare extenſumque ungulis praeparare. Sed cùm carnifices juſſa crudelia atroci velocitate complerent, ſtarentque ſaevientes in dictis, & denudatis ad vulnera martyris lateribus, erectis ungulis imminerent, ſubito ſeſe per medium Thelica fortiſſimus martyr tormentis ſubjecit & clamavit, Quia Chriſtiani ſumus nos, Nos, inquit, collegimus.

Sta-

Statimque Proconſulis furor exarſit, & ingemiſcens, ſpiritali gladio graviter vulneratus, martyrem Chriſti graviſſimis ictibus tutulit, in equuleum ſuſpenſum extendit, ungulis perſtridentibus laniavit. At contrà glorioſiſſimus Thelica martyr media de ipſa carnificum rabie hujuſmodi preces Domino cum gratiarum actione effundebat: Deo gratias. In nomine tuo, Chriſte Dei filius, libera ſervos tuos. Talia precanti Proconſul, Quis eſt, inquit, auctor tecum congregationis veſtrae? Qui crudeliùs ſaevienti carnifici clara voce reſpondit: Saturninus Presbyter & omnes. O martyrem primatum omnibus dantem. Non enim Presbyterum fratribus praetulit, ſed Presbytero fratres confeſſionis conſortio copulavit. Quaerente igitur Proconſule Saturninum, oſtendit, non quod illum prodiderit, quem ſecum adverſùs diabolum pariter dimicare cernebat, ſed ut illi panderet integrè ſe celebraſſe collectam, quando cum ipſis etiam Presbyter fuerat. Manabat igitur cum voce ſanguis Dominum deprecantis, & praeceptorum evangelij memor, inimicis ſuis veniam martyr in ipſa corporis ſui laniamenta poſcebat. Inter ipſos namque vulnerum graviſſimos cruciatus, tortores pariter & Proconſulem his vocibus exprobrabat. Injuſtè facitis, infelices, contra Deum facitis. Deus altiſſime, noli illis conſentire ad haec peccata. Peccatis, infelices, adverſùs Deum facitis. Cuſtodimus praecepta Dei altiſſimi. Injuſtè agitis, infelices; innocentes laniatis. Non ſumus homicidae, non fraudem fecimus. Deus, miſerere. Gratias tibi ago. Pro nomine tuo, Domine, da ſufferentiam. Libera ſervos tuos de captivitate hujus ſeculi. Gratias tibi ago, nec ſufficio tibi gratias agere. Et cùm ictibus ungularum concuſſa fortius latera ſulcarentur, profluenſque ſanguinis unda violentis tractibus emanaret, Proconſulem ſibi dicentem audivit: Incipies ſentire quae vos pati oporteat. Et adjecit: Ad gloriam. Gratias ago Deo regnorum. Apparet regnum aeternum, regnum incorruptum. Domine Jeſu Chriſte, Chriſtiani ſumus, tibi ſervimus; tu es ſpes noſtra, tu es ſpes Chriſtianorum. Deus ſanctiſſime, Deus altiſſime, Deus omnipotens, tibi laudes pro nomine tuo agimus. Cui talia oranti cùm à diabolo per judicem diceretur, Cuſtodire te oportuit juſſionem Imperatorum & Caeſarum: defatigato jam corpore, forti atque conſtanti ſermone victor animo proclamavit: Non curo niſi legem Dei, quam didici. Ipſam cuſtodio, pro ipſa moriar, in ipſa conſumor, praeter quam non eſt aliud. Talibus itaque dictis glorioſiſſimi martyris in ſuis tormentis magis ipſe Anulinus torquebatur: cujus tandem rabies ferocitate ſaginata, poſtea reclusum in carcere, paſſione condignum martyrem deſtinavit.

V. poſt hunc Dativus à Domino in certamine erigitur, qui Thelice ad fortiſſimum praelium de proximo conjunctus eſt: qui cùm pendendo in equuleo extenſus, ſe voce ſaepius repetita Chriſtianum eſſe & collectam feciſſe fortiter proclamaret, emerſit ſanctiſſimae victoriae martyris frater, vir ſanè togatus, ſed à religionis Chriſtianiae ſanctiſſimo cultu ipſis temporibus alienus; qui ſuſpenſum in equuleo martyrem prophanis vocibus hactenus arguebat: Hic eſt, ait, Domine, qui per abſentiam patris noſtri, nobis hic ſtudenobus, ſororem noſtram Victoriam ſeducens, hinc de ſplendidiſſima Carthaginis civitate unà cum Secunda & Reſtituta ad Alutinenſem coloniam ſecum uſque perduxit, quique nunquam domum noſtram ingreſſus eſt niſi tunc quando quibuſdam perſuaſionibus puellares animos illiciebat. Sed non tulit Victoria clariſſima martyr Domini collegam & commartyrem ſuum falſo appeti ſenatorem; ſtatimque Chriſtiana libertate prorumpens, Nullius, inquit, perſuaſione profecta ſum, nec cum ipſo ad Alutinenſem coloniam veni. Hoc poſſum per cives probare. Omnia mea ſponte atque voluntate perfeci. Nam & in collecta fui, & dominicum cum fratribus celebravi, quia Chriſtiana ſum. Tunc impudens advocatus maledicta exaggerabat in martyrem. Et contrà martyr glorioſus de equuleo cuncta vera reſponſione ſolvebat.

VI. Inter haec Anulinus ardeſcens, premi ungulas in martyrem jubet. Statim carnifices nuda praeparataque ictibus latera cruentis vulneribus invenerunt. Advolabant truces in manus juſſis velocibus, ſecretaque pectoris, diruptis cutibus viſceribuſque divulſis, nefandis aſpectibus prophanorum adnixa crudelitate pandebant. Inter haec martyris mens immobilis; & licèt membra rumpantur, divellantur viſcera, latera diſſipentur, animus tamen martyris integer inconcuſſuſque perdurat. Denique dignitatis ſuae memor Dativus, qui & ſenator, tali voce preces Domino ſub carnifice rabiente fundebat: O Chriſte Domine, non confundar. His dictis beatiſſimus martyr quod à Domino popoſcerat, tam facilè meruit quàm breviter poſtulavit. Denique mox Proconſul mente concuſſa, lingua volente parcere profilivit. Ceſſavere carnifices. Fas enim non erat martyrem Chriſti in commartyris ſuae Victoriae cauſa torqueri. Namque cum contra eum etiam Pompeianus ſuſpicionis indignae ſaevus accuſator accederet, calumnioſamque conjungeret actionem, deſpectus à martyre eſt & percuſſus. Quid agis hoc in loco, diabole? Quid contra martyres Chriſti adhuc uſque conaris? A ſenatore Domini ac martyre & poteſtas ſimul & forenſis rabies ſuperata eſt. Sed clariſſimus martyr etiam pro Chriſto tortus, cùm interrogatus utrum in collecta fuiſſet, profiteretur conſtanter & diceret cùm collecta fuiſſet ſe ſuperveniſſe & dominicum cum fratribus congrua religionis devotione celebraſſe, auctoremque ejuſdem collectionis ſanctiſſimae unum fuiſſe, in ſeſe rurſus proconſulem acrius excitavit; cujus recrudeſcente ſaevitia, geminata martyris dignitas iterato ungulis ſulcantibus exaratur. At martyr ad vulnerum cruciatus ſaeviſſimos priſtinam ſuam repetens orationem, Rogo, ait, Chriſte, non confundar. Quid feci? Saturninus eſt Presbyter noſter.

VII. Hujus cùm latera, duri trucīſque carnificis magiſtra crudelitate monſtrante, aduncis ungulis raderentur, Saturninus Presbyter ad praelium poſtulatur: qui caeleſtis regni contemplatione conſiderans parva admodum ac levia ſuos commartyres ſuſtinere, congredi etiam ipſe taliter cœpit. Nam dicente Proconſule, Tu contra juſſionem Imperatorum & Caeſarum feciſti, ut hos omnes colligeres, reſpondit Presbyter Saturninus, Domini ſpiritu ſuggerente ſecurus: Dominicum celebravimus. Proconſul ait: Quare? Reſpondit: Quia non poteſt intermitti dominicum. Qui mox ut haec dixit, contra Dativum ſtatim jubet aptari. Spectabat interea Dativus laniamenta corporis ſui potiùs quàm dolebat; & cujus ad Dominum mens animuſque pendebat, nihil dolorem corporis aeſtimabat; ſed tantùm Dominum precabatur dicens: Subveni rogo Chriſte, habe pietatem, ſerva animam meam, cuſtodi ſpiritum meum, non confundar. Rogo Chriſte, da ſufferentiam. Cui cùm à Proconſule diceretur, Ex hac ſplendidiſſima civitate magis debueras alios ad bonam mentem vocare, & non contra praecepta Imperatorum & Caeſarum facere, fortiùs atque conſtantiùs acclamabat: Chriſtianus ſum. Qua voce diabolus ſuperatus, Parce, inquit. Simulque illum in carcerem tradens, paſſioni condignae martyrem reſervavit.

VIII. At vero Presbyter Saturninus recenti martyrum ſanguine delibutus, cùm penderet in equuleo, admonebatur in eorum fide perſiſtere in quorum cruore perſtabat. Hic cùm interrogaretur utrum auctor ipſe eſſet & omnes ipſe adunaſſet, & diceret, Etiam, ego praeſens in collecta fui, Emeritus lector ad certamen exiliens, congrediente Presbytero, Ego ſum auctor, inquit, in cujus domo collecta facta fuit. At Praeconſul, qui jam totiens victus fuerat, impetus Emeriti perhorrebat; & tamen in Presbyterum verſus, Quare contra praeceptum, inquit, faciebas, Saturnine? Cui Saturninus, Intermitti dominicum non poteſt, ait. Lex ſic jubet. Tunc Proconſul: Non tamen debuiſti prohibita contemnere,

ſed

Digitized by Google

ſed obſervare potiùs, & non rem facere contra praeceptum Imperatorum. Et meditata jamdiu in martyribus voce, terrorem ſuae irae commovit; cui non pigro paretur obſequio. Nam carnifices in ſenile corpus Presbyteri ruunt, & graſſante rabie, rupta nervorum connexione, diſcerpunt. Ingemiſcenda ſupplicia & novi generis in ſacerdotem Dei exquiſita tormenta videres, quaſi in pabulo vulnerum famis rabie ſaevire carnifices, apertiſque viſceribus, ad horrorem videntium inter ruborem ſanguinis, oſſa nudata pallere, & nec inter moras torquentium, excluſam animam corpus ſupplicio pendente deſerere. At tali voce Dominum Presbyter precabatur: Rogo te Chriſte, exaudi. Gratias tibi ago Deus. jube me decollari. Rogo Chriſte, miſerere. Fili Dei ſubveni. Cui Proconſul: Quare contra praeceptum facis? Et Presbyter, Lex ſic jubet, lex ſic docet, inquit. O admiranda ſatis ac praedicanda Presbyteri doctoris divina reſponſio. Legem ſanctiſſimam etiam in tormentis Presbyter praedicat, pro qua libenter ſupplicia ſuſtinebat. Legis denique voce deterritus Anulinus, Parcam, inquit; cumque in cuſtodiam carceris redigens, exoptato ſupplicio deſtinavit.

IX. At vero Emerito applicito, in tua, inquit Proconſul, domo collectae factae ſunt contra praecepta Imperatorum? Cui Emeritus ſancto ſpiritu inundatus, In domo mea, inquit, egimus dominicum. At ille, Quare permittebas, ait, illos ingredi? Reſpondit: Quoniam fratres mei ſunt, & non poteram illos prohibere. Sed prohibere, inquit, illos debuiſti. At ille, Non potui, ait, quoniam ſine dominico non poſſumus. Statim etiam ipſe in equuleo jubetur extendi, extenſuſque vexari. Qui cùm validos ictus innovato carnifice pateretur, Rogo, ait, Chriſte ſubveni. Contra praeceptum Dei facitis, ô infelices. Et interloquenti Proconſuli, Non oportuerat te eos ſuſcipere, reſpondit: Non poteram quin ſuſciperem fratres meos. At Proconſul ſacrilegus, Sed prior, inquit, erat juſſio Imperatorum & Caeſarum. Contrà religioſiſſimus martyr, Deus, inquit, major eſt quàm Imperatores. Rogo Chriſte, tibi laudes. Chriſte Domine, da ſufferentiam. Cui talia precanti haec Proconſul injecit: Habes ergo ſcripturam aliquam in domo tua? Et reſpondit: Habeo, ſed in corde meo. Et Proconſul, in domo inquit, tua habes, an non? Emeritus martyr ait: In corde meo illas habeo. Rogo Chriſte, tibi laudes. Libera me, Chriſte, in nomine tuo. Breviter patior, libenter patior. Chriſte, non confundar. O martyrem Apoſtoli memorem, qui legem Domini conſcriptam habuit, non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. O martyrem legis ſacrae idoneum diligentemque cuſtodem, qui traditorum facinus perhorreſcens, ſcripturas dominicas, ne perderet, inter ſecreta ſui pectoris collocavit. Quo cognito, Proconſul, Parce, inquit. Ejuſque confeſſionem in memoriam unà cum ceterorum confeſſionibus redigens, Pro veſtris meritis omnes, inquit, ſecundùm confeſſionem veſtram poenas meritas perſolvetis.

X. Sed jam ferina rabies ore cruento tormentis martyrum ſaginata languebat. Sed cùm Felix nomine & paſſione proceſſiſſet in praelium, acieſque Domini omnis incorrupta invictaque perſtaret, tyrannus mente proſtratus, voce demiſſus, anima & corpore diſſolutus, Spero vos, inquit, hanc partem potiùs eligere, qua poſſitis vivere, ut juſſiones conſervetis. Contra quae confeſſores Domini, invicti martyres Chriſti, tamquam ex uno ore dixerunt: Chriſtiani ſumus, non poſſumus niſi Domini legem ſanctam uſque ad effuſionem ſanguinis cuſtodire. Qua voce percuſſus inimicus Felici dicebat: Non quaero utrum Chriſtianus ſis, ſed an collectam feceris, vel ſcripturas aliquas habeas. O ſtulta judicis & ridenda interrogatio. Chriſtianus, inquit, utrum ſis tace. Et addidit: Si in collecta fuiſti? Reſpondit: Quaſi Chriſtianus ſine dominico poſſit, aut dominicum ſine Chriſtiano celebrari. An neſcis, Satanas, in dominico Chriſtianum & in Chriſtiano dominicum conſtitutum, ut nec alterum ſine altero valeat eſſe? Cùm nomen audieris, frequentiam Domini diſce; & cùm collectam audieris, nomen agnoſce. Denique cognoſceris à martyre & rideris, tali reſponſione confunderis. Collectam, inquit, glorioſiſſimè celebravimus, ad ſcripturas dominicas legendas in dominicum convenimus ſemper. Qua confeſſione confuſus graviter Anulinus, fuſtibus caeſum exanimem, caeleſti concilio martyrem properantem ad ſiderea tribunalia, expleta paſſione, conſociat.

XI. Sed Felicem ſequitur alius Felix nomine pariter & confeſſione atque ipſa paſſione conſimilis. Pari etenim virtute congreſſus, etiam ipſe fuſtium laeſione quaſſatus, animam in tormenta carceris ponens, ſuperioris Felicis eſt martyrio copulatus. Poſt hos ſuſcepit certamen Ampelius cuſtos legis, ſcripturarum divinarum fideliſſimus conſervator. Hic quaerente Proconſule an in collecta fuiſſet, hilaris atque ſecurus alacri voce reſpondit: Cum fratribus, inquit, feci collectam, dominicum celebravi; & ſcripturas dominicas habeo mecum, ſed in corde meo conſcriptas. Chriſte, tibi laudes refero. Exaudi Chriſte. Qui cum haec dixiſſet, cervicibus contuſis, quaſi jam in tabernaculum dominicum laetus cum fratribus relegatur. Hunc ſequitur Rogatianus: qui confeſſus Domini nomen, ſupradictis fratribus jungebatur illaeſus. Quintus verò applicitus, egregiè nomen Domini magnificèque confeſſus, caeſus fuſtibus in carcerem truditur, condigno martyrio reſervatus. Hunc ſequebatur & Maximianus, in confeſſione par, in congreſſione conſimilis, in victoriae triumphis aequalis. Poſt quem junior Felix ſpem ſalutemque Chriſtianorum dominicum eſſe proclamans, cùm ſimiliter etiam ipſe fuſtibus caederetur, Ego, inquit, devota mente celebravi dominicum, collectam cum fratribus feci, quia Chriſtianus ſum. Qua confeſſione ſupradictis fratribus meruit etiam ipſe ſociari.

XII. At junior Saturninus, martyris Saturnini Presbyteri progenies, in certamen optatum feſtinus acceſſit, approperans patris virtutibus glorioſiſſimis adaequari. Cui cùm Proconſul furibundus diabolo ſuggerente dixiſſet, Et tu, Saturnine, interfuiſti, reſpondit Saturninus: Chriſtianus ſum. Non à te quaero hoc, ait, ſed utrum egeris dominicum. Cui Saturninus reſpondit: Egi dominicum, quia ſalvator eſt Chriſtus. Quo nomine ſalvatoris audito, Anulinus exarſit, & in filium patrium inſtaurat equuleum. Extenſoque Saturnino, Quid, inquit, Saturnine profiteris? Vides ubi poſitus ſis. Habes aliquas ſcripturas? Reſpondit: Chriſtianus ſum. Proconſul verò ait: Ego quaero an conveneris, & an ſcripturas habeas. Reſpondit: Chriſtianus ſum. Aliud non eſt nomen quod poſt Chriſtum oporteat nos ſanctum obſervare. Qua confeſſione diabolus inflammatus, Quoniam permanes, inquit, in obſtinatione tua, etiam te oportet tormentis affici. Dic an aliquas ſcripturas habeas. Et ad officium dixit: Vexa illum. Ibant in adoleſcentis latera paternis vulneribus laſſati tortores, & adhuc humectantem in ungulis patrium ſanguinem cognato filij cruori miſcebant. Videres per hiantiam vulnerum ſulcos de lateribus antea genitoris ſanguinem fluere, & cruorem filij paterno permixtum unguiis rorantibus emanare. At juvenis gemini ſanguinis admixtione recreatus, medelam potiùs quam tormenta ſentiebat, & recepta in tormentis fortitudine, fortiſſimis vocibus exclamabat: Scripturas dominicas habeo, ſed in corde meo. Rogo Chriſte, da ſufferentiam. Spes eſt vitae. Anulinus inquit: Quare contra praeceptum faciebas? Reſpondit: Quia Chriſtianus ſum. Quo audito, Parce, inquit. Et ſtatim ceſſante tormento, in patrium conſortium relegatur.

XIII. Interea mergebat in noctem horis labentibus dies, & conſumptis cum ſole tormentis, defecit atra tortorum rabies, & cum ſui judicis crudelitate languebat. Sed legiones dominicae, in quibus Chriſtus, perpetuum lumen, armorum caeleſtium coruſco ſplendore fulgebat, fortiùs atque conſtantiùs

in

in certamina proſilibant. Cùm vero adverſarius Domini tot martyrum praeliis glorioſiſſimis victus, tantiſque ac talibus congreſſionibus ſuperatus, deſertus à die, comprehenſus à nocte, deficiente jam carnificum rabie, profligaturus cum ſingulis congredi ulteriùs non valeret, totius exercitus Domini animos percontatur, devotaſque ſanctorum mentes tali interrogatione propulſat. Vidiſtis, inquit, eos qui perſeveraverunt, quid ſuſtinuerunt, vel quid in ſua confeſſione perſtantes adhuc habeant ſuſtinere. Et ideo qui vult ex vobis ad indulgentiam pervenire, ut ſalvus eſſe poſſit, profiteatur. Ad haec confeſſores Domini, glorioſi martyres Chriſti, laeti ac triumphantes ſimul, non ex Proconſulis dictis, ſed ex victoria paſſionis Spiritu ſancto ferventes, fortiùs clariùſque tamquam ex uno ore dixerunt; Chriſtiani ſumus. Qua voce proſtratus eſt diabolus; & concuſſus Anulinus confuſuſque, omnes ſanctos in carcerem trudens, illos martyrio deſtinavit.

XIV. Et ne devotiſſimus feminarum ſexus florentiſſimuſque ſacrarum virginum chorus certaminis tanti gloria privaretur, omnes feminae, Chriſto Domino auxiliante, in Victoria congreſſae ſunt & coronatae. Etenim Victoria ſanctiſſima feminarum, flos virginum, decus & dignitas confeſſorum, honeſta natalibus, religione ſanctiſſima, moribus temperata, in qua naturae bonum candida pudicitia relucebat, reſpondebatque pulchritudini corporis fides pulchrior mentis & integritas ſanctitatis, ad ſecundam palmam reſtitutam ſe in Domini martyrio laetabatur. Huic namque ab infantia jam clara pudicitiae ſigna fulgebant, & rudibus adhuc annis, apparebat rigor caſtiſſimus mentis & quaedam dignitas futurae paſſionis. Denique poſtquam plena virginitas ultimum aetatis tempus explevit, cùm puella nolens & reluctans in nuptias à parentibus cogeretur, invitamque tradere ſponſo praedo ſuggereret, clam ſe per praeceps puella dimittit, auriſque famulantibus ſupportata, incolumis gremio terrae ſuſcipitur. Neque fuerat poſtmodum pro Chriſto Domino paſſura, ſi pro ſola tunc pudicitia moreretur. Liberata igitur nuptialibus taedis, illuſoque ſimul cum parentibus ſponſo, media penè de ipſa nuptiarum frequentia proſiliens, ad aedem pudicitiae portumque pudoris Eccleſiam intacta virgo confugit, ibique conſecrati Deo dicatique capitis in perpetuam virginitatem ſacratiſſimum crinem inconcuſſo pudore ſervavit. Haec ergo ad martyrium properans, florentem pudicitiae palmam triumphali dextera praeferebat. Namque interroganti Proconſuli quid profiteretur, clara voce reſpondit: Chriſtiana ſum. Et cùm à Fortunatiano fratre togato ejuſque defenſore vanis argumentationibus mente capta eſſe diceretur, Victoria reſpondit: Mens mea eſt, inquit, nunquam mutata ſum. Ad haec Proconſul, Vis, inquit, ire cum Fortunatiano fratre tuo? Reſpondit: Nolo, quia Chriſtiana ſum, & illi ſunt fratres mei qui Dei praecepta cuſtodiunt. O puellam divinae legis auctoritate fundatam. O virginem glorioſam aeterno Regi meritò conſecratam. O beatiſſimam martyrem evangelica profeſſione clariſſimam, quae dominica voce reſpondit: Hi ſunt fratres mei qui Dei praecepta cuſtodiunt. Quibus auditis, Anulinus depoſita judicis auctoritate, ad perſuaſionem puellae deſcendit. Conſule tibi, iniquit. Vides enim fratrem tuum providere cupientem ſaluti tuae. Cui martyr Chriſti: Mens mea eſt, inquit; nunquam mutata ſum. Nam & in collecta fui, & dominicum cum fratribus celebravi, quia Chriſtiana ſum. Mox cùm haec Anulinus audiſſet, furiis agitatus exarſit, & puellam ſacratiſſimam martyrem Chriſti in carcerem unà cum ceteris relegans, paſſioni omnes reſervavit.

XV. Sed Hilarianus adhuc ſupererat, unus de natis Presbyteri martyris Saturnini, qui aetatem ſuam parvulam ingenti devotione vincebat. Hic patris fratrumque triumphis approperans jungi, diras tyranni minas non tam exhorruit quàm in nihilum duxit. Huic cùm diceretur, Patrem tuum aut fratres tuos ſecutus es? ſubito brevi de corpore vox juvenilis auditur, & anguſtum pueri pectus ad confeſſionem Domini totum aperitur in voce reſpondentis: Chriſtianus ſum, & mea ſponte atque voluntate cum patre meo & cum fratribus meis feci collectam.. Audiebas patris Saturnini martyris vocem per dulcis filij meatus exire & confitentem Chriſtum Dominum linguam de fratris exemplo ſecuturam. Sed Proconſul ſtultus, non intelligens contra ſe non homines ſed Deum in martyribus dimicare, nec quia in puerilibus annis ingentes animos ſentiebat, putabat puerum tormentis infantiae poſſe terreri. Denique amputabo, inquit, & comam tibi & naſum & auriculas, & ſic te dimitto. Ad haec Hilarianus puer, patris fratrumque virtutibus glorioſus, qui jam didicerat à majoribus ſuis tormenta contemnere, clara voce reſpondit: Quicquid facere volueris, fac, quia Chriſtianus ſum. Mox in carcerem recipi etiam ipſe jubetur; ingentique cum gaudio vox Hilariani auditur dicentis: Deo gratias. Hic certaminis magni pugna perficitur, hic diabolus ſuperatur & vincitur, hic martyres Chriſti de paſſionis futurae gloria aeterna congratulatione laetantur.

XVI. Verùm quoniam nos, ut ſuprà diximus, ſchiſmatis tempus admonuit confeſſionibus tantis ac talibus martyrum decreta conjungere conſtitutioneſque ſanctiſſimas amicorum Dei geſtis ſuperioribus catenare, neceſſario breviter cuncta quae martyres in carcere ex auctoritate legis divinae ſanxerunt, ſervandaque poſteris reliquerunt, diſcurram, nec lapſorum ſuperbiam atque audaciam traditorum in hac ipſa mea feſtinatione praeteream. Coëgit enim me tranſcendere nihil geſtorum fides, amor legis, Eccleſiae ſtatus, ſalus publica, vita communis. His enim de rebus Eccleſia catholica quae ſit poterit recognoſci, ſi labes peſtifera traditorum nefandis actibus ſuis ſententiaque martyrum, omnibus ſeculis declaretur. Poſtquam igitur ſupradictos martyres Chriſti exoptatus carcer recepit, confeſſores qui priores illic detruſi fuerant, victricibus palmis triumphales dexteras venientibus adjungebant. Veniebant praeterea ad eundem locum & ex diverſis provinciae partibus alij quoque quamplurimi confeſſores; inter quos erant Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, cetericque Clerici, qui legem Domini aſſerentes, collectam dominicumque conſtanter & fortiter celebrabant, quique ſcripturas dominicas divinaque teſtamenta de flamma atque de incendio conſervantes, ſeipſos diris ignibus cruciatibuſque diverſis, Machabaeico more, pro divinis legibus obtulerunt.

XVII. Ea igitur tempeſtate, cùm horridus carcer craſſaeque tenebrae intra ſe clauſos retinerent teſtes fideliſſimos Dei, & ingentia catenarum pondera devota membra vincirent, cùm debilitaret fames, fatigaret ſitis, frigus quateret, turba comprimeret, latera ipſa recenti ungularum laceratione diſrupta ferverent, inter catenas & ferrum inſtrumentaque tormentorum ex auctoritate legis divinae, quod ſibimet poſteriſque martyribus conſervarent, celebrantes Concilium, caeleſtia decreta condebant. Verè enim vivus ille ſpiritus ſanctus confeſſorum mentes aeternis aſpirando & divinis colloquiis exercebat. Sed poſt crudelem tempeſtatem ac perſecutionis horribiles minas, quibus Chriſtianam religionem tyrannica rabies infeſtaverat, quo iterum purior ac ſerenior Chriſtiani nominis pax aeterna luceſceret, nec defuit traditorum omnium callidiſſima fraus conſpiratioque peſtiferorum naufragorum diabolica arte compoſita, quae ſub pretextu religionis religionem impugnaret, fidem everteret, legem divinaque jura turbaret, maximè cùm etiam Menſurius Carthaginenſis quondam Epiſcopus recenti ſcripturarum tradidone pollutus, ſceleris ſui amentiam pejore cœpiſſet ferocia publicare: quippe qui combuſtorum veniam librorum à martyribus poſcere atque implorare debuerat, ut delicta ſua majoribus flagitiis cumularet, eo animo ſaeviebat in martyres quo divinas tradiderat leges. Etenim hic tyranno ſaevior, carnifice crudelior, idoneum ſceleris ſui miniſtrum Diaconum ſuum elegit Caecilianum; idemque lora & flagra cum armatis ante fo-

fores carceris ponit, ut ab ingreſſu atque aditu cunctos qui victum potumque in carcerem martyribus afferebant, gravi affectos injuria propulſaret. Et caedebantur à Caeciliano paſſim qui ad alendos martyres veniebant, ſitientibus intus in vinculis confeſſoribus pocula frangebantur ante carceris limina, cibi paſſim lacerandi canibus ſpargebantur, jacebant ante carceris fores martyrum patres matreſque ſanctiſſimae, & ab extremo conſpectu liberorum excuſſi, graves nocte dieque vigilias ad oſtium carceris exercebant. Erat fletus horribilis & acerba omnium qui aderant lamentatio, prohibere pios martyrum complexus, & divelli à pietatis officio Chriſtianos, Caeciliano ſaeviente tyranno & crudeli carnifice.

XVIII. Interea martyres Chriſti non carceris ſqualor, non viſcerum dolor, non denique ulla rerum penuria commovebat, ſed meritis jam Domino & confeſſione vicini direxerunt in poſteros ſalutem, quae communem Chriſtiani nominis progeniem ab omni recidiva communione traditorum ſecerneret, tali ſub comminatione: *Si quis traditoribus communicaverit, nobiſcum partem in regnis caeleſtibus non habebit*. Et hanc ſententiam ſuam ſancti ſpiritus auctoritate conſcriptam tali comparatione firmabant. *Scriptum eſt*, inquiunt, *in Apocalypſi, Quicunque adjecerit ad librum iſtum apicem unum aut litteram unam, adiciat illi Deus innumerabiles plagas; & quicunque deleverit, deleat partem ejus Dominus de libro vitae. Si ergo additus apex unus, aut littera una dempta de libro ſancto radicitus amputat, & ſacrilegum facit, & ſubvertit auctorem, neceſſe eſt omnes eos qui teſtamenta divina legeſque venerandas omnipotentis Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti prophanis ignibus tradiderunt exurendas, aeternis gehennae ardoribus atque inextinguibili igne torqueri. Et ideo, ut ſuprà diximus, ſi quis traditoribus communicaverit, nobiſcum partem in regnis caeleſtibus non habebit*. Haec communicantes ſinguli ad paſſionis gloriam feſtinabant, ſupremaque teſtatione unuſquiſque martyrum cruore proprio conſignabat. Exinde Eccleſia ſancta ſequitur martyres, & deteſtatur execratae perfidiae traditores.

XIX. Igitur cum haec ita ſint, quiſnam eſt divini juris peritia pollens, fide praeditus, devotione praeclarus, religione ſanctus, qui judicis Dei memor veritatem ab errore diſcernat, à fide perfidiam disjungat, ſimulationemque fictam à certa & integra ſanctitate ſecludat, ſeparet à ſtante lapſum, ab integro vulneratum, à juſto reum, ab innocente damnatum, à cuſtode legis proditorem, à confeſſore Chriſti nominis negatorem, à martyre Domini perſecutorem, & unum atque idem eſſe exiſtimet & Eccleſiam martyrum & conventicula traditorum? Nemo ſcilicet, quoniam haec inter ſe ita repugnant contrariaque ſibi ſunt ut lux tenebris, vita morti, ſanctus angelus diabolo, Chriſtus Antichriſto, Paulo
2. Cor. 6. Apoſtolo dicente: *Quaſi filiis dico, dilatamini & vos, & nolite comungi cum infidelibus. Quae eſt enim participatio juſtitiae ad iniquitatem, aut quae communicatio luminis ad tenebras, quae particula eſt fidelis cum infideli, quae eſt autem conventio templi Dei cum ſimulacbris? Vos autem templum Dei vivi eſtis. Dicit enim: Quia inhabitabo in eis & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod diſcedite de medio eorum & ſeparamini, dicit Deus omnipotens & immundum ne tetigeritis & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens*. Quamobrem fugienda bonis & vitanda eſt ſemper religioſis conſpiratio traditorum, hypocritarum domus, Phariſaeorumque ſententia. Vtinam adoptiones filiorum filiarumque Dei in ſancta Eccleſia ſpiritaliter nati dignè ſuccedant, & non alienis facinoribus immerſi, pro luce tenebras & pro vita mortem, interitum ſibi pro ſalute acquirant. Talis eſt enim Eccleſia Domini, quae una ſemper ſingulariſque contra ſeſe & in partes duas dividi non poteſt, ſed poſt teterrimam perſecutionis noctem turbineſque peſtiferos tyrannorum, ad deceptionem innocentium praedamque populorum diabolus verſutia calidiſſimae fraudis adinvenit; ut quos aperta perſecutionis clade tranſvorare non valuit, nec in ſacrilego ſeculo idolorum ſervitio mancipandos delictorum nexibus in perpetuam perniciem potuit retinere, eos pollutis traditionibus jungens ſibi, ſub praetextu ſanctiſſimae religionis extinguat. Denique illi falſi ſacrorum ritus fictaque myſteria non tam in ſalutem quàm in perniciem miſerorum celebrantur, cùm erigit altare ſacrilegus, celebrat ſacramenta prophanus, baptizat reus, curat vulneratus, veneratur martyres perſecutor, legit evangelia traditor, hereditatem caeli promittit divinorum teſtamentorum exuſtor. quos Dominus increpat & objurgat in evangelio dicens: *Vae vobis Scribae & Pharisaei hypocritae, qui circuitis mare & aridam facere unam proſelytum, & cùm factus fuerit, facitis eum filium gehennae dupliciter plus quàm eſtis vos*. Math. 23. Et propheta polluta eorum ſacrificia reſpuens ait: *Sacrificia eorum tamquam pannus illotus. Omnis qui tetigerit illum, inquinabitur*. Oſe. 9. Sed & per Aggaeum clariſſimum Prophetarum, Agg. 2. *Interroga*, inquit Dominus, *ſacerdotes legem. Si acceperit homo carnem ſanctam in ſummo veſtimenti ſui, & tetigerit ſummitas veſtimenti ejus aliquam partem panis, vini, aut olei, ſi ſanctificabitur? & dixerunt ſacerdotes: Non. Et dixit Aggaeus: Si tetigerit inquinatus in anima horum aliquid, ſi inquinabitur? Et dixerunt ſacerdotes: Inquinabitur. Et dixit Aggaeus: Sic & populus hic, & gens haec coram me, dicit Dominus, & omnis quicunque acceſſerit illic, inquinabitur*.

XX. Fugienda eſt ergo & execranda pollutorum omnium congregatio viriſa, & appetenda omnibus beatiſſimorum martyrum ſucceſſio glorioſa, quae eſt Eccleſia ſancta, una & vera catholica, ex qua martyres profecti ſunt, & à quibus divina teſtamenta ſervata ſunt. Haec etenim ſola perſecutionis infeſtae impetum fregit, haec legem Domini uſque ad effuſionem ſanguinis conſervavit: in hac virtutes populi ſancti ſpiritus praeſentia frequentantur, baptiſma à Salvatore perficitur, vita perpetua reparatur. Semper enim illis propitius Deus adeſt, Dominus Chriſtus collaetatur, & gaudet ſpiritus ſanctus, in confeſſoribus victor, in martyribus triumphator. Poſtremo cum nec Menſurius nec miniſter ejus Caecilianus ab hac immani crudelitate ceſſare vellent, Anulino Proconſule aliiſque perſecutoribus interim circa alia negotia occupatis, beati martyres illi, corporeis alimentis deſtituti, paulatim & per intervalla dierum naturali conditioni, famis atrocitate cogente, ceſſerunt, & ad ſiderea regna cum palma martyrij migraverunt, praeſtante Domino noſtro Jeſu, qui cum patre regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

INCIPIT PASSIO SANCTI FELICIS
Epiſcopi Tubyzacenſis, qui propter legem Domini decollatus eſt XVIII. *Kalendas Februarij*.

IN diebus illis, Diocletiano octies & Maximiano ſepties Conſulibus Auguſtis, exivit edictum eorundem Caeſarum vel Imperatorum ſuper omnem Anno Chriſti 304. faciem terrae, & propoſitum eſt per colonias & civitates principibus & magiſtratibus, ſuo cuique loco, ut libros deificos extorquerent de manibus Epiſcoporum & Presbyterorum. Tunc programma poſitum eſt in civitate Tubyzacenſe die Nonarum Januariarum. Tunc Magnilianus Curator ipſius civitatis juſſit ad ſe perduci Presbyteros, quia Felix Epiſcopus Carthaginem erat profectus, Januarium Presbyterum, Fortunatum & Septiminum lectores juſſit ad ſe perduci. Quibus Magnilianus Curator dixit: Epiſcopum habetis? Januarius Presbyter reſpondit: Habemus. Magnilianus Curator dixit: Ubi eſt? Januarius Presbyter reſpondit: Neſcio. Magnilianus dixit: Libros deificos habetis? Januarius reſpondit: Habemus. Magni-

Digitized by Google

gnilianus dixit: Date illos igni aduri. Januarius Preſbyter, Fortunatius & Septiminus lectores dixerunt: Epiſcopus noſter apud ſe illos habet. Magnilianus Curator dixit: Eritis ergo ſub officio donec Anulino Proconſuli rationem reddatis. Poſtera autem die Felix Epiſcopus à Carthagine venit Tubyza. Cumque ejus adventum Magnilianus comperiſſet, ſtatim eum ſibi per officium praeſentari conſtituit. Qui cum dicto citiùs adveniſſet, Magnilianus Curator dixit ad eum: Tu es Felix Epiſcopus hujus civitatis? Felix Epiſcopus dixit: Ego. Magnilianus Curator dixit: Da libros vel membranas qualeſcunque penes te habes. Felix Epiſcopus dixit: Habeo; ſed non trado legem Domini Dei mei, quem ego colo. Magnilianus dixit: Ergo major eſt Deus tuus à diis noſtris? Felix Epiſcopus dixit: Grandis & metuendus eſt Deus noſter, qui fecit caelum & terram, mare, & omnia quae in eis ſunt. Nam dij veſtri lapides ſunt, manu hominum facti, de quibus ſcriptum eſt:
Pſal. 113 *Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, os habent & non loquentur. Similes illis fiant qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis.* Magnilianus Curator dixit: Primum eſt quod Imperatores juſſerunt, quia nihil eſt quod loqueris. Quapropter trade libros omnes quos habes, ut poſſint, ſicut conſtitutum eſt, igni aduri. Felix Epiſcopus dixit: Melius eſt ut corpus meum tradam igni quàm ſcripturae dominicae per me videantur aduri: quia bonum eſt Deo obedire perpetuo Regi & immortali quàm Imperatori hujus ſeculi iniqua jubenti. Magnilianus dixit: Iam dixi tibi quia primum eſt quod Imperatores juſſerunt quàm ea quae loqueris. Felix Epiſcopus dixit; Primum eſt praeceptum Dei cuſtodire quàm hominibus obedire. Magnilianus Curator dixit: Interim inter hoc triduum recogita tecum; quia ſi in hac propria civitate ea quae praecepta ſunt implere neglexeris, ad Proconſulem ibis, & ea quae nunc loqueris, apud ejus acta proſequeris. Poſt diem autem tertium Magnilianus Curator juſſit ſibi ſanctum Felicem Epiſcopum praeſentari. Ad quem cùm Felix Epiſcopus fuiſſet adductus, idem Magnilianus dixit: Deliberaſti tecum quidnam melioris conſilij videaris aſſequi? Felix dixit: Sermo meus unus eſt. In quo cœpit, in hoc etiam Deo praeſule finiet. Quae enim primo loquutus ſum, haec & nunc eadem loquor, & ante Proconſulem aliud penitùs non ſum dicturus. Magnilianus Curator dixit: Ibis ergo jam nunc ad Proconſulem, & ibi redditurus es in examine rationem. Tunc viros ſuos his allocutus eſt verbis: Quoniam Felix Epiſcopus juxta Imperatorum decreta ea quae nobis mandare dignati ſunt facere nullo modo maturavit, vobis comitantibus Carthaginem perducatur. Felix Epiſcopus dixit: Deo gratias. Tunc deſignatus eſt illi ductor Vincentius nomine Decurio civitatis Tubyzacenſis. Profectus eſt autem Felix Epiſcopus Carthaginem. Ubi cùm veniſſent, oblatus eſt Legato Proconſulis. Cui idem Legatus dixit: Quare ſcripturas non tradis ſupervacuas? Felix Epiſcopus dixit: Habeo quidem, ſed non do. Scripturae quae à nobis habentur, ſupervacuae non ſunt, nec tradi à nobis ullo modo poſſunt. Tunc juſſit eum Legatus in ima carceris mitti. Ubi cùm Felix Epiſcopus fuiſſet ingreſſus, Dominum Deum ſuum deprecatus eſt dicens: Domine Deus, omnium creator & conditor, Domine Ieſu Chriſte, ne me derelinquas, quia propter te & propter teſtamentum tuum haec patior. Miſerere mei, & recipe ſpiritum meum, & derelinque in hoc ſeculo corpus mortale, ut à te, Domine, ſicut promittere dignatus es, tecum merear ſuſcipere immortale. In te enim ſemper Domine vivens, nunquam adversùs me habebit mors poteſtatem. Poſt dies autem ſedecim, hora noctis quarta, de carcere productus Felix Epiſcopus Anulini Proconſulis ilico eſt praeſentatus aſpectibus. Cui Anulinus Proconſul dixit: Quod tibi nomen eſt? Felix Epiſcopus dixit: Chriſtianus ſum. Anulinus Proconſul dixit: Non te de vocabulo quaeſivi profeſſionis, ſed percunctatus ſum quo nomine nuncuperis. Felix

Epiſcopus dixit: Sicut tibi jam dixi, hoc nunc & iterum dico, quia Chriſtianus ſum & Epiſcopus. Tunc iratus Anulinus Proconſul quod ei nomen ſuum dicere noluiſſet, ait illi: Habes ſcripturas ſupervacuas? Felix Epiſcopus dixit: Habeo ſcripturas; ſed non ſunt, ut aſſeris, ſupervacuae: quas cognoſce à me nequaquàm eſſe tradendas. Tunc Anulinus Proconſul tranſmiſit eum Romae ad Praefectum praetorij. Cùmque Felix Epiſcopus ibidem adveniſſet, & eidem Praefecto oblatus fuiſſet, juſſit eum in carcere recipi & majoribus vinculis alligari. Poſt dies autem duodecim juſſit eum Praefectus praetorij poſt Imperatores navigare. Tunc Felix Epiſcopus navem conſcendit catenarum duris nexibus colligatus, & fuit in ſubſanio navis quatuor diebus & quatuor noctibus jacens ſub pedibus equorum, panem non comedens, nec aquae quippiam bibens. Iejunus autem venit Nolam. Tunc Cognitor ejuſdem civitatis venientem Felicem Epiſcopum ſibi praeſentari conſtituit vinculis gravioribus innodatum. Cui idem Cognitor ſic ait: Felix, quomodo huc veniſti? Felix Epiſcopus dixit: Quomodo Deus voluit. Cognitor dixit: Si in tua propria civitate vel apud Carthaginem ſcripturas deificas tradidiſſes, ad me huc uſque minime adveniſſes. Felix Epiſcopus dixit: Habeo quidem ſcripturas divinas; ſed, ſicut diverſis inquirentibus me reſpondiſſe non neſcis, hoc etiam tibi praeſens modo certiſſimè manifeſto, quia eas nullo modo trado. Cognitor dixit: Si ſcripturas deificas tradere nolueris, capite plecteris. Felix Epiſcopus dixit: Plus paratus ſum plecti capite quàm libros dominicos ſacrilegio tradere. Tunc memoratus Cognitor juſſit ut ſacra Imperatorum recitarentur. Cumque à Vincentio ſcriba quae conſtituta fuerant legerentur, Cognitor dixit: Quoniam iſte homo tantum in eadem confeſſione duravit, ſecundùm praeceptum hunc eundem Felicem Epiſcopum gladio animadverti conſtituo. Felix Epiſcopus elevans oculos ad caelum dixit: Deus: gratias tibi ago, qui per quinquaginta & ſex annos in iſto ſeculo virginitatem meam in me cuſtodire dignatus es. Domine Deus Caeli & terrae, Domini noſtri Ieſu Chriſti pater, propter te & propter legem tuam & pro timore tuo hoc patior, & cervicem meam flecto ad victimam. Accipe ſpiritum meum de hoc mortali ſeculo. Solus enim es Deus vivens atque invictus & permanens glorioſus in ſempiterna ſecula ſeculorum. Amen. Completa hac oratione, ductus à militibus, ibidem, id eſt, in Nola, decollatus eſt die octavo decimo Kalendas Februarij; ibique in Nola corpus ejus politum eſt, & reliquiae ejus ad almam Carthaginem per religioſos Dei ſervos & matris Eccleſiae filios perlatae ſunt & poſitae in via quae dicitur Scillitanorum. In eodem autem venerabili loco multa mirabilia fiunt, & languores univerſi curantur in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt cum Deo patre honor & laus & gloria in Spiritu ſancto per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

GESTA PVRGATIONIS FELICIS EPISCOPI Aptungitani, qui ordinavit Cæcilianum Epiſcopum Carthaginenſem, habita Carthagini apud Ælianum Proconſulem Africæ Voluſiano & Anniano Conſſ.

Deſunt plurima

in municipio Antumnitanorum Gallienus Duumvir dixit: Quoniam praeſens es, Caeciliane, audi litteras Domini mei Ælij Paulini viri ſpectabilis agentis vicariam praefecturam, quid jubere ſit dignatus ſecundùm epiſtolam ad nos datam, quae declarare te compellit & ſcribam quem habuiſti tunc temporis adminiſtrationis tuae & tabularium. Sed quoniam tabularius ejus temporis vita functus eſt, & omnes actus adminiſtrationis tuae ſecundum fidem litterarum ejuſdem mei Domini tecum perferre debebis, & ad coloniam Carthaginienſem cum ſcriba tuo pro-

 fici-

ficiſci neceſſe eſt. Praeſens eſt Curator, ſub cujus praeſentiam vos compellimus. Quid ad hoc reſpondes? Caecilianus dixit: Mox ad me epiſtolam Ælij Paulini viri ſpectabilis agentis vicariam praefecturam pertuliſtis, ſtatim ad ſcribam Miccium miſi ut veniret & acta ipſius temporis confecta mihi obtuliſſet, & uſque adhuc inquirit, quoniam non modicum tempus eſt ex quo duumviratum adminiſtravi. anni ſunt undecim. Itaque cùm invenerit, parebo tanto praecepto. Gallienus Duumvir dixit: Tua intereſt juſſioni parere. Vides enim juſſionem eſſe ſacram. Caecilianus dixit: Devotus ſum tanto praecepto. Item cùm paulò poſt ſcriba Miccius ſuperveniſſet, Fuſcius Duumvir dixit: Audiſti & tu Micci, quod & tu unà cùm Caeciliano neceſſarius es ire ad officium viri ſpectabilis Vicarij, inſtructionem ejus temporis ut vobiſcum perferatis. Ad haec quid dicis? Miccius reſpondit: Magiſtratus ſuppleto anno omnes actus ſuos domum ſuam tulit. ſi mei in cera poſſint inveniri inquiro. Et cùm quaereret, Quintus Siſenna Duumvir dixit: Quod cognovit officium reſpondit. Apronianus dixit: Si omnes actus ſuos tulerat magiſtratus, unde acta quae tunc emiſſa erant, vel confecta tanto tempore? Et cùm diceret, Ælianus Proconſul dixit: Et mea interrogatio & ſingularum perſonarum reſponſio actis continetur. Ageſilaus dixit: Sunt praeterea & aliae epiſtolae huic rei neceſſariae. Intereſt ut legantur. Ælianus Proconſul dixit: Lege Caeciliano audiente, ut agnoſcat an ipſe dictaverit. Ageſilaus recitavit. Voluſiano & Anniano Conſulibus, XIIII. Kalendas Septembris, in jure apud Aurelium Didymum Sperecium ſacerdotem Jovis optimi maximi Duumvirum ſplendidae coloniae Carthaginienſium Maximus dixit: Loquor nomine ſeniorum Chriſtiani populi catholicae legis. Apud maximos Imperatores cauſa agenda erit contra Caecilianum & Felicem, qui principatum ejuſdem legis omnia conatur invadere. Contra ipſos documenta criminum ejus conquiruntur. Nam cùm perſecutio eſſet indicta Chriſtianis, id eſt, ut ſacrificarent, aut quaſcunque ſcripturas haberent, incendio traderent, Felix, qui tunc Epiſcopus fuit autumnios, conſenſum adtulerat ut de manu Galatij ſcripturae traderentur, ut igni concremari poſſent; & erat tunc temporis magiſtratus Alfius Caecilianus, quem praeſentem videre dignaris. Et quoniam ejus temporis officium incumbebat ut ex juſſione proconſulari omnes ſacrificarent, & ſi quas ſcripturas haberent, offerrent ſecundùm ſacram legem, quaeſo ſecundum ſenis eſt, & ſenem vides, & non poteſt ad comitatum ſacrum pergere, apud acta deponat utrumne jam de pactione ſecundum ab eodem habita litteras dederit, & utrum ea quae in litteris contulerit, vera ſint; ut horum actus & fides in judicio ſacro detegi poſſit. Adſtanti Caeciliano Sperenus Duumvir dixit: Audis quae apud acta ſint depoſita? Alfius Caecilianus dixit: Zamae eram propter lineas comparandas cum Saturnino. Et cum veniremus illò, mittunt ad me in praetorio ipſi Chriſtiani ut dicerent: Sacrum praeceptum ad te pervenit? Ego dixi: Non, ſed vidi jam exempla. Et Zama & Furnis dirui baſilicas & uri ſcripturas vidi. Itaque proferte ſi quas ſcripturas habetis, ut juſſioni ſacrae pareatur. Tunc mittunt in domum Epiſcopi Felicis, ut tollerent inde ſcripturas, ut exuri poſſent ſecundùm ſacrum praeceptum. Sic Galatius nobiſcum perrexit ad locum ubi orationes celebrare conſueti fuerant. Inde cathedram tulimus & epiſtolas ſalutatorias, & oſtia omnia combuſta ſunt ſecundùm ſacrum praeceptum. Et cùm ad domum ejuſdem Felicis Epiſcopi mitteremus, renuntiaverunt officiales publici illum abſentem eſſe. Nam cùm poſteriori tempore adveniret Ingentius ſcriba Augentij, cùm quo aedilitatem adminiſtravi, dictavi epiſtolam eidem collegae quam feci ad eundem Epiſcopum Felicem. Maximus dixit: Praeſens eſt. Eadem epiſtola ei offeratur, ut eandem recognoſcat. Reſpondit: Ipſa eſt. Maximus dixit: Quoniam recognovit epiſtolam ſuam, hanc lego, & oro plena actis inſeratur. Et recitavit. *Caecilianus parenti Felici ſalutem. Cùm Ingentius collegam meum Augentium amicum ſuum conveniret, & inquiſiſſet anno duoviratus mei an aliquae ſcripturae legis veſtrae ſecundùm ſacram legem aduſtae ſint. * quam Galatius unus ex lege veſtra publicè epiſtolas ſalutatorias de baſilica protulerit. Opto te bene valere.* Hoc ſignum, quod deprecatorium ad me miſerant Chriſtiani, & ipſe cujus eſt praetorium. & dixiſti: Tolle clavem, & quos inveneris in cathedra libros & ſuper lapide codices, tolle illos. Sanè vide officiales ne tollant oleum & triticum. Et ego dixi tibi: Tu neſcis quia ubi ſcripturae inveniuntur, ipſa domus diruitur? Et dixiſti: Quid ergo faciemus? Et dixi ego vobis: Tollat aliquis de veſtris in area ubi orationes facitis, & illic ponantur. Et ego venio cum officiales, & tollo. Et nos illo venimus, & omnia tulimus ſecundùm ſacrum praeceptum. Maximus dixit: Quoniam ejus epiſtolae lectio apud acta recitata eſt, quam ipſe agnovit ſe miſiſſe, quae dixit quaeſumus actis haereant. Speretius Duumvir dixit: Quae dixit ſcripta ſunt. Ageſilaus dixit: Ad praeſente epiſtolam recognovit; reſiduam partem, quam nunc legit, falſam eſſe dicit. Caecilianus dixit: Domine, uſque ad hoc dictavi uſquequo habet: *Opto te, parens cariſſime, bene valere.* Apronianus dixit: Semper ſic falſum per terrorem, per ſcenam, per irreligioſam mentem actum eſt ab his qui catholicae Eccleſiae conſentire noluerunt. Nam Paulino hic adminiſtrante vices Praefectorum, ſubornatus eſt quidam privatus homo, qui modum curſoris haberet, qui ad catholicae unitatem veniret, atque eos induceret & terreret. Detecta igitur factio eſt. Nam componebatur Felici religioſiſſimo Epiſcopo per mendacium ut videretur ſcripturas prodidiſſe & exuſſiſſe. Ingentius quidem, cùm hoc totum, quicquid agebat, obeſſet ſanctitati & religioni Caeciliani, ſubornatus eſt ut veniret cum litteris veluti Felicis Epiſcopi ad Caecilianum Duumvirum, & ei confingeret à Felice ſe eſſe mandatum. Dicat ipſa verba quibus hoc eſt confictum. Ælianus Proconſul dixit: Dic. Apronianus dixit: Dic, inquit, Caeciliano amico meo quod codices accepi pretioſos deificos XI. quia que me nunc convenit ut illos reſtituam, dic quod anno magiſtratus tui eos exuſſeris, ne reddam illos. Qua de re igitur de Ingentio quaerendum eſt, quatenus haec machinata ſint ac fabricata, & quatenus voluerit circumſcribere magiſtrum ad mendacium, ut Felicem aſpergeret infamia, dicat à quo miſſus ſit verumtamen machinationem iſtam in conſcientiam Felicis, quo Caeciliani pudori & initio derogaret. Eſt enim quidam qui per Mauritaniam & Numidiam legatus miſſus ſit ex diverſa parte. Et adſtante Ingentio, Ælianus Proconſul dixit: Cujus praecepto ea ſuſcepiſti agenda quae tibi obiciuntur? Ingentius dixit: Vbi? Ælianus Proconſul dixit: Quoniam fingis te non intelligere quod interrogaris, dicam apertiùs. Quis te ad magiſtratum Caecilianum miſit? Ingentius dixit: Nemo me miſit. Ælianus Proconſul dixit: Quomodo ergo veniſti ad magiſtratum Caecilianum? Ingentius dixit: Cùm veniſſemus, & ageretur cauſa Mauri ab Vtica Epiſcopi, qui epiſcopatum ſibi redemit, ad urbem aſcendit Autumnitanus Epiſcopus Felix ut tractaret, & dixit: Nemo communicet, quia falſum admiſit. Et dixi illi ego è contrà: Nec tibi, nec illi, qui traditor es. Dolui enim cauſam Mauri hoſpitis mei, quia communicaveram cum illo in peregrè, quia evaſi perſecutionem. Exinde ibi in patria ipſius Felicis, duxi mecum tres ſeniores, ut viderent an verum tradidiſſet, an non. Apronianus dixit: Non ita venit ad Caecilianum quaerere de Caeciliano. Ælianus Proconſul Caeciliano dixit: Quomodo ad te venit Ingentius? Caecilianus reſpondit: Domi ad me venit. prandebam cum operarijs. venit illuc. ſtetit in janua. Caecilianus ubi eſt, dixit. Reſpondi: Hic. Ego dico ei: Quid eſt? Omnia rectè? Omnia, dicit. Reſpondi illi: Si non faſtidis prandere, veni, prande. Dicit mi-

mihi: Revertor huc. Venit illuc ſolus, Dicere mihi cœpit ecce ſic mihi curare & inquirere an aduſta fuerit ſcriptura anno duoviratus mei. Dico illi ego: Moleſtus es mihi, tu homo immiſſus es: laxa hinc te à me. Et ſprevi illum à me. Et venit illo iterato cum collega meo, cum quo fui Ædilis. Ait mihi collega meus: Felix noſter Epiſcopus miſit hunc hominem ut facias illi litteras quia accepit codices pretioſos, & noluit revocare illos. ſcribas illo quod anno duoviratus tui combuſti ſunt. Et dixi ego: Haec eſt fides Chriſtianorum; Ingentius dixit: Domine, veniat & Augentius. Et ego honorificus ſum, & honor meus pereat, & hujus latera habemus. Ælianus Proconſul Ingentio dixit: Revinceris alio titulo. Ælianus Proconſul dixi ad officium: Apta illum. Cùmque aptaretur, Ælianus Proconſul dixit: Suſpendatur. Cùmque ſuſpenderetur, Ælianus Proconſul Caeciliano dixit: Quomodo ad te Ingentius venit? Reſpondit: Miſit huc me Felix, dixit, noſter, ut ſcribas illo quia eſt anus perditus, neſcio qui, habens penes me codices pretioſiſſimos, & nolo illos reſtituere. Itaque fac litteras quia aduſti ſunt, ne revocem illos. Et ego dixi: Chriſtiani fides haec eſt? Et cœpi illum corripere. Et ait collega meus: Scribe illo Felici noſtro. Et ſic ego epiſtolam dictavi, quae paret uſquequo dictavi. Ælianus Proconſul dixit: Audi ſine metu recitationem epiſtolae tuae. Recognoſce quouſque dictaveris. Ageſilaus recitavit. *Opto te, parens cariſſime, multos annos bene valere.* Ælianus Proconſul Caeciliano dixit: Hucuſque dictaſti? Reſpondit: Hucuſque. reliquum falſum eſt. Ageſilaus recitavit. Hoc ſigno quod de praetorium ad me miſiſti niſi ego & tu & cujus eſt praetorium. & dixit: Tolle clavem, & quos invenies in cathedra libros & ſuper lapide codices, tolle illos. Sanè vide officiales ne tollant oleum & triticum. Et ego dixi: Tu neſcis quia ubi ſcripturae inveniuntur, & ipſa domus diruitur? Et dixiſti: Quid ergo faciemus? Et dixi ego vobis: Tollat aliquis de vobis in areis ubi orationes facitis, & illic ponantur. Et ego venio cum officiales, & tollo. Et nos illò venimus, & omnia tulimus ſecundum placitum, & aduſſimus ſecundum ſacrum praeceptum. Maximus dixit: Quoniam ejus epiſtolae tenor etiam apud acta recitatus eſt, quam ipſe agnoviſſe ac miſiſſe dixit, quaeſumus hoc actis tuis haereat. Speretius dixit: Quae dixiſtis ſcripta ſunt. Caecilianus reſpondit: Cìſto eſt falſum, quouſque eſt epiſtola mea, quouſque dixi: *Bene vale parens cariſſime.* Ælianus Proconſul dixit: Quem dicis addidiſſe ad epiſtulam? Caecilianus dixit: Ingentium. Ælianus Proconſul dixit: Profeſſio tua actis haeret. Ælianus Proconſul Ingentio dixit: Torqueris, ne mentiaris. Ingentius dixit: Erravi, huic epiſtolae ego addidi, dolens cauſa Mauri hoſpitis mei. Ælianus Proconſul dixit: Conſtantinus Maximus ſemper Auguſtus & Licinius Caeſares ita pietatem Chriſtianis exhibere dignantur ut diſciplinam corrumpi nolunt, ſed potius obſervari religionem iſtam & coli velint. Noli itaque tibi blandiri quod mihi dicas Decurionem te eſſe, ac propterea non poſſis torqueri. Torqueris, ne mentiaris, quod alienum Chriſtianis eſſe videtur. Et ideo dic ſimpliciter, ne torquearis. Ingentius dixit: Jam confeſſus ſum ſine tormento. Apronianus dixit: Dignare de eo quaerere qua auctoritate, quo dolo, qua inſania circuierit Mauritanias omnes, Numidias etiam, qua ratione ſeditionem commoverit catholicae Eccleſiae. Ælianus Proconſul dixit: Ad Numidias fuiſti? Reſpondit: Non, Domine. ſit qui probet. Ælianus Proconſul dixit: Nec in Mauritania? Reſpondit: Negotiari illo fui. Apronianus dixit: Et in hoc mentitur, Domine, (nam ad Mauritaniae ſitum nonniſi per Numidias pergitur) quatenus dicit ſe in Mauritania fuiſſe, non fuiſſe in Numidia. Ælianus Proconſul Ingentio dixit: Cujus conditionis es? Ingentius reſpondit: Decurio ſum Ziquenſium. Ælianus Proconſul ad officium dixit: Submitte illum. Quo ſubmiſſo, Ælianus Proconſul Caeciliano dixit: Falſa dicis quae dixiſti. Caecilianus reſpondit: Non, Domine. Is qui ſcripſit epiſtolam, jube veniat. Amicus ipſius eſt. Ipſe dicet quouſque dictavi epiſtolam. Ælianus Proconſul dixit: Quis eſt ille quem venire deſideras? Caecilianus dixit: Augentium, cum quo fui Ædilis. Non poſſum probare niſi per ipſum Augentium, qui ſcripſit epiſtolam, quouſque dictavi illi. Ipſe dicere poteſt. Ælianus Proconſul dixit: Conſtat ergo falſam eſſe epiſtolam? Caecilianus reſpondit: Conſtat, Domine, non mentior in ſanguine meo. Ælianus Proconſul dixit: Cùm duumviratum egeris in patria tua, oportet fidem verbis tuis habere. Apronianus dixit: Nec novum eſt illis hoc facere. Ceterùm & actis addiderunt quod voluerunt. Iam artificium eſt illis. Ælianus Proconſul dixit: Ex profeſſione Caeciliani, qui acta falſata eſſe dicit atque epiſtolae plurima addita, manifeſtum eſt qua voluntate haec geſſerit Ingentius. Et ideo recipiatur in carcerem. Eſt enim arctiori interrogationi neceſſarius. Felicem autem religioſum Epiſcopum liberum eſſe ab exuſtione inſtrumentorum deificorum manifeſtum eſt, cùm nemo in eum aliquid probare potuerit quod religioſiſſimas ſcripturas tradiderit vel exuſſerit. Omnium enim interrogatiu ſupraſcripta manifeſtata eſt, nullas ſcripturas deificas vel inventas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe. Hoc actis continetur, quod Felix Epiſcopus religioſus illis temporibus neque praeſens fuerit, neque conſcientiam accommodaverit, neque tale aliquid fieri juſſerit. Ageſilaus dixit: De his qui ad poteſtatem veſtram inſtruendam venerunt quid jubet poteſtas tua? Ælianus Proconſul dixit: Revertantur ad ſedes ſuas.

Explicit geſta purgationis Felicis Epiſcopi Autumnitani ordinatoris Caeciliani Carthaginis.

CONSTANTINI IMPERATORI

Epiſtola ad Probianum Proconſulem Africæ.

IMperatores Caeſares Flavius Conſtantinus Maximus & Valerius Licinianus Licinius Probiano Proconſuli Africae. Ælianus praedeceſſor tuus, merito, dum vir perfectiſſimus * Verus Vicarius Praefectorum tunc per Africam nuſtram incommoda valetudine teneretur, ejuſdem partibus functus, inter cetera etiam id negotium vel invidiam, quae de Caeciliano Epiſcopo Eccleſiae catholicae videtur eſſe commota, ad examen ſuum atque juſſionem credidit eſſe revocandam. Etenim cùm jam Superium * Centurionem, & Caecilianum magiſtratum Aptungitanorum, & Saturninum Excuratorem, & Calibium juniorem ejuſdem civitatis Curatorem, atque Solonem ſervum publicum ſupraſcriptae civitatis praeſentes eſſe fecìſſet, audientiam praebuit competentem, adeo ut cum Caeciliano fuiſſet objectum quod à Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus, cui divinarum ſcripturarum proditio atque exuſtio videretur objecta, innocentem de eo Felicem fuiſſe conſtiterit. Denique cùm Maximus Ingentium Decurionem Ziquenſium civitatis epiſtolam Caeciliani Exduumviri falſaſſe contenderet, eundem ipſum Ingentium ſuſpenſum actis, quae ſuberant, pervidimus, & ideo minimè tortum quod ſe Decurionem Ziquenſium civitatis aſſeveraverit. Vnde volumus ut eundem ipſum Ingentium ſub idonea proſecutione ac comitatum meum Conſtantini Auguſti mittas, ut illis qui in praeſentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non deſinunt, audientibus & coram aſſiſtentibus apparere & intimari poſſit fruſtra eos Caeciliano Epiſcopo invidiam comparare atque adverſus eum violenter inſurgere voluiſſe. Ita enim fiet ut omiſſis, ſicut oportet, ejuſmodi contentionibus, populus ſine diſſenſione aliqua religioni propriae cum debita veneratione deſerviat.

* Verum

* Saturianum

INCIPIVNT GESTA VBI conſtat traditorem Silvanum, qui cum ceteris ordinavit Majorinum, cui Donatus ſucceſſit.

Anno Chriſti 320. CONſtantino Maximo Auguſto & Conſtantino juniore nobiliſſimo Caeſare Conſſ. Idibus Decembribus, Sexto Thamugadienſi inducto, & applicito Victore Grammatico, adſiſtente etiam Nundinario Diacono, Zenophilus vir clariſſimus Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit: Victor. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Cujus conditionis es? Victor dixit: Profeſſor ſum Romanarum litterarum, Grammaticus Latinus. Zenophilus V. C. Conſularis dixit; Cujus dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Conſtantinienſium, avo milite. in comitatu militaverat. Nam origo noſtra de ſanguine Mauro deſcendit. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Memor fidei & honeſtatis tuae ſimpliciter deſigna quae cauſa fuerit diſſenſionis inter Chriſtianos. Victor dixit: Ego diſſenſionis originem neſcio: unus ſum de populo Chriſtianorum. Siquidem cum eſſem apud Carthaginem, Secundus Epiſcopus cum Carthaginem tandem aliquando veniſſet, dicuntur inveniſſe Caecilianum Epiſcopum neſcio quibus non rectè conſtitutum. illi contrà alium inſtituerunt. Inde illic apud Carthaginem cœpta diſſenſio eſt; & inde originem ſcire diſſenſionis plenè non poſſum, quoniam ſemper civitas noſtra unam Eccleſiam habet, & ſi habuit diſſenſionem, neſcimus omnio. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Silvano communicas. Victor reſpondit: Ipſi. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Cur ergo intermiſſo eo cujus innocentia purgata eſt? Et adjecit: Adſeveratur praeterea te aliud certiſſimè ſcire, quod Silvanus traditor ſit. de eo confitere. Victor reſpondit: Hoc neſcio. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario Diacono dixit: Negat ſe Victor ſcire quod Silvanus traditor ſit. Nundinarius Diaconus dixit: Scit ipſe num tradidit codices. Victor reſpondit: Fugeram hanc tempeſtatem; &, ſi mentior, peream. Cum incurſum pateremur repentinae perſecutionis, fugivimus in montem Bellonae. Ego ſedebam cum Marte Diacono; & Victor Presbyter, cum ab eodem Marte quaererentur omnes codices, negavit ſe habere. Tunc Victor dedit nomina omnium lectorum. Ventum eſt ad domum meam. Cum abſens eſſem, aſcenſum eſt à magiſtratibus, & ſublati ſunt codices mei. Cum ego veniſſem, inveni codices ſublatos. Nundinarius Diaconus dixit: Tu ergo reſpondiſti apud acta, quoniam dediſti codices. Quare negantur haec quae prodi poſſunt? Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Simpliciter confitere, ne ſtrictius interrogeris. Nundinarius Diaconus dixit: Legantur acta. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Legantur. Et dedit Nundinarius, & exceptor recitavit. Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Conſulib. XIV. Kalendas Iunias, ex actis Munatij Felicis flaminis perpetui Curatoris coloniae Cirtenſium. Cum ventum eſſet ad domum in qua Chriſtiani conveniebant, Felix flamen perpetuus Curator Paulo Epiſcopo dixit: Proferte ſcripturas legis, & ſi quid aliud hic habetis, ut praecepto & juſſioni parere poſſitis. Paulus Epiſcopus dixit: Scripturas lectores habent, ſed nos quod hîc habemus, damus. Felix flamen perpetuus Curator Paulo Epiſcopo dixit: Oſtende lectores, aut mitte ad illos. Paulus Epiſcopus dixit: Omnes cognoſcitis. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit: Non eos novimus. Paulus Epiſcopus dixit: Novit eos officium publicum, id eſt, Edulius & Iunius exceptores. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit: Manente ratione de lectoribus, quos demonſtrabit officium, vos quod habetis date. Sedente Paulo Epiſcopo, Montano, & Victore, Deuſatelio, & Memorio Presbyteris, adſtant Marte cum Helio & Marte Diacones, Marcuclio, Catullino, Silvano, & Caroſo Subdiacones, Ianuario, Meraclo, Fructuoſo, Miggine, Saturnino, Victore Samſurici, & ceteris foſſoribus, contraſcribente Victore Aufidij, in brevi ſic: Calices duo aurei, item calices ſex argentei, urceola ſex argentea, cucumellum argenteum, lucernas argenteas ſeptem, cereofala duo, candelas breves aeneas cum lucernis ſuis ſeptem, item lucernas aeneas undecim cum catenis ſuis, tunicas muliebres LXXXII. maforteа XXXVIII. tunicas viriles XVI. caligas viriles paria XIII. caligas muliebres paria XLVII. coplas ruſticanas XIX. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Marcuclio, Silvano, & Caroſo foſſoribus dixit: Proferte hoc quod habetis. Silvanus & Caroſus dixerunt: Quod hic fuit, totum hoc ejecimus. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Marcuclio, Silvano, & Caroſo dixit: Reſponſio veſtra actis haeret. Poſteaquam in bibliothecis inventa ſunt ibi armaria inania. Ib protulit Silvanus capitulatam argenteam & lucernam argenteam, quod diceret ſe poſt orcam eas inveniſſe. Victor Aufidij Silvano dixit: Mortuus fueras, ſi non illas inveniſſes. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Silvano dixit: Quaere diligentius, ne quid hic remanſerit. Silvanus dixit: Nihil remanſit, totum hoc ejecimus. Et cum apertum eſſet triclinium, inventa ſunt ibi dolia IV. & orcas ſex. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit: Proferte ſcripturas quas habetis, ut praeceptis Imperatorum & juſſioni parere poſſitis. Catulinus protulit codicem unum pernimium majorem. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Marcuclio & Silvano dixit: Quare unum tantummodo codicem dediſtis? Proferte ſcripturas quas habetis. Catulinus & Marcuclius dixerunt: Plus non habemus, quia Subdiacones ſumus: ſed lectores habent codices. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Marcuclio & Catulino dixit: Demonſtrate nobis lectores. Marcuclius & Catulinus dixerunt: Non ſcimus ubi maneant. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Catulino & Marcuclio dixit: Si ubi manent non noſtis, nomina eorum dicite. Catulinus & Marcuclius dixerunt: Nos non ſumus proditores. Ecce ſumus, jube nos occidi. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit: Recipiantur. Et cum ventum eſſet ad domum Eugenij, Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit Eugenio: Profer ſcripturas quas habes, ut praecepto parere poſſis. & protulit codices quatuor. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Silvano & Caroſo dixit: Demonſtrate ceteros lectores. Silvanus & Caroſus dixerunt: Iam dixit Epiſcopus quia Eduſius & Iunius exceptores omnes noverunt. Ipſi tibi demonſtrent ad domus eorum. Edulius & Iunius exceptores dixerunt: Nos eos demonſtramus, Domine. Et dum ventum fuiſſet ad domum Felicis ſarſoris, protulit codices quinque. Et cum ventum eſſet ad domum Victorini, protulit codices octo. Et cum ventum fuiſſet ad domum Projecti, protulit codices V. majores & minores duos. Et cum ad Grammatici domum ventum fuiſſet, Felix flamen perpetuus Curator Victori Grammatico dixit: Profer ſcripturas quas habes, ut praecepto parere poſſis. Victor Grammaticus obtulit codices II. & quiniones quatuor. Felix flamen perpetuus Curator Victori dixit: Profer ſcripturas, plus habes. Victor Grammaticus dixit: Si plus habuiſſem, dediſſem. Et cum ventum fuiſſet ad domum Euticij Caeſarianenſis, Felix flamen perpetuus Curator Euticio dixit: Profer ſcripturas quas habes, ut praecepto parere poſſis. Euticius dixit: Non habeo. Felix flamen perpetuus Curator Euticio dixit: Profeſſio tua actis haeret. Et cum ventum fuiſſet ad domum Coddeonis, protulit uxor ejus codices ſex. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae dixit: Quaere, ne plus habeatis. profer. Mulier reſpondit: Non habeo. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Bovi ſervo publico dixit: Intra, & quaere, ne plus habeat. Servus publicus dixit: Quaeſivi, & non inveni. Felix flamen perpetuus Curator reipublicae Victorino, Silvano, & Caroſo dixit: Si quid minus factum fuerit, vos contingit periculum. Quibus lectis, Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit;

Con-

Digitized by Google

Confitere ſimpliciter. Victor reſpondit: Non ſui praeſens. Nundinarius Diaconus dixit: Legimus epiſtolas Epiſcoporum factas a Forte. & legit exemplar libelli tradi'n Epiſcopis a Nundinario Diacono. Teſtis eſt Chriſtus & angeli ejus quoniam tradiderunt quibus communicaſtis, id eſt, Silvanus a Cirta traditor eſt & fur rerum pauperum. Quod omnes vos Epiſcopi, Presbyteri, Diacones, Seniores ſcitis de quadringenti ſollibus Lucillae, clariſſimae feminae, pro quo vobis conjuraſtis ut fieret Majorinus Epiſcopus: & inde factum eſt ſchiſma. Nam & Victor fulſo veſtri praeſentia & populi dedit ſolles viginti ut factus eſſet Presbyter. quod ſcit Chriſtus & angeli ejus. Et recitatum eſt exemplum epiſtolae. Purpurius Epiſcopus Silvano coepiſcopo in Domino ſalutem. Venit ad me Nundinarius Diaconus filius noſter, & petiit has litteras deprecatorias a me ad te, ſanctiſſime, dirigerem, ut ſi fieri poſſet, pax inter te & ipſum ſit. Hoc enim volo fieri, ut nemo ſciat quid inter nos agatur. Si volueris, ſcripto tuo (agatur) ut & ego ſolus ibi in re praeſenti veniam, & diſſenſionem ipſam de inter vos auferem. Manu ſua enim mihi tradidit libellum rei geſtae, pro qua cauſa tuo praecepto fuerit lapidatus. Non eſt verum ut pater caſtiget filium contra veritatem, & ſcio quia vera ſunt quae in libello mihi tradito ſunt conſcripta. Quaere remedium quomodo poterit ibi malignitas iſta extingui antequam flamma exſurgat, quae poſt demum extingui non poterit ſine ſanguine ſpiritali. Adhibete conclericos & ſeniores plebis eccleſiaſticos viros, & inquirant diligenter quae ſunt iſtae diſſenſiones, ut ea quae ſiunt ſecundum fidei praecepta fiant. Non declinabis ad dextram vel ad ſiniſtram. Libenter autem autem commendare noli malis inſtructoribus, qui nolunt pacem. Omnes nos occiditis. & *alia manu*. Vale. Item & exemplum epiſtolae. Purpurius Epiſcopus Clericis & Senioribus Cirtenſium in Domino aeternam ſalutem. Clamat Moyſes ad omnem ſenatum filiorum Iſrael, dixitque illis, quae Dominus jubear fieri ſine conſilio ſeniorum nihil agebatur. Itaque & vos, cariſſimi, quos ſcio omnem ſapientiam caeleſtem & ſpiritalem habere, omni veſtra virtute cognoſcite quae ſit diſſenſio haec, & perducite ad pacem. Dicit enim Nundinarius Diaconus quod nihil vos lateat unde haec diſſenſio eſt inter cariſſimum noſtrum Silvanum & ipſum. Tradidit enim mihi libellum in quo omnia ſunt conſcripta. Dixit enim & vos non latere. Ego ſcio quia autis non eſt. Bonum quaerite remedium quomodo extinguatur haec res ſine periculo animae veſtrae; ne ſuo eo cum perſonam accipitis, in judicio veniatis. Juſtum judicium inter partes judicate ſecundum gravitatem veſtram & juſtitiam. Cavete vobis ne declinetis in dexteram neque in ſiniſtram. Dei res agitur, qui ſcrutatur cogitationes ſingulorum. Elaborate nemo ſciat quae ſit conjuratio haec. Vera ſunt quae libello continentur. non eſt bonum. Dicit enim Dominus: *Ex ore*
Math. 12. *tuo condemnaberis, & ex ore tuo juſtificaberis*. Item alia recitata. Silvano fratri cariſſimo Fortis in Domino aeternam ſalutem. Venit ad me filius noſter Nundinarius Diaconus, & retulit ea quae inter te & illum contigerunt per malivoli intercellum, qui vult animas juſtorum a via veritatis avertere. Cum haec audirem, mente defectus ſum, quod talis diſſenſio inter vos venit. Dei enim ſacerdos ut ad hoc veniat quod non nobis expediat fiat. Nunc ergo petite eum ut, quod poteſt, cum ipſo pax Domini ſalvatoris Chriſti ſit. Non ad publicum veniamus & a
Gal. 5. gentibus damnemur. Scriptum eſt enim: *Videte ne dum mordetis, & cauſamini in invicem, ab invicem conſumamini*. Ergo peto Dominum ut tollatur de medio noſtrum hoc ſcandalum, ut poſſit res Dei cum gratiarum actione celebrari, Domino dicente:
Ioa. 14. *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Quae pax poterit eſſe ubi diſſenſio eſt, aemulationes ſunt? Nam cum ego a milites eſſem aſſ. ſeparatus & in illo veniſſem, cum injuria tali, Deo commendavi animam meam, & remiſi tibi, quia Deus videt mentes hominum & eorum, ſive à te ad illos perductus ſum, ſed Deus nos liberavit, & tecum ſervimus. Ergo, ſicuti dimiſſum eſt nobis, & vos reconciliamini paci, ut in nomine Chriſti poſſimus cum gaudio paſcha celebrare. Nemo ſciat. Fratribus & filiis, clero & ſenioribus, Fortis in Domino aeternam ſalutem. Venit ad me filius meus Nundinarius Diaconus veſter, & retulit de ea quae contra vos ſunt geſta, necnon utique à vobis debuit componi, ne ventum eſſet ut talem injuriam paſſi, à quibus lapidarentur pro veritate, quod & vos & nos ſcimus, ſicuti nobis retuliſtis & ſcriptum
eſt; *Non eſt ſapiens quiſquam inter vos qui poſſit* 1. Cor. 6.
judicare inter fratres? ſed frater cum fratre judicatur, ſed apud infideles. ſicuti vos cum in judicio non intenditis. Sic ad hoc exilitum eſt ut gentibus demus tale exemplum, ut qui per nos Deo credebant, ipſi nobis maledicant, cum ad publicum pervenimus? Ergo, ne ad hoc veniatur, vos, qui ſpiritales eſtis, tacite ut nemo ſciat, ut cum pace Paſcha celebremus, & hortemini eos paci reconciliari, & diſſenſio non ſit, ne cùm ad publicum ventum fuerit, incipiatis & vos periclitari, ſi hoc factum fuerit, & poſtea vobis imputetis. Dabitis quam plurime, tu poſteſſor Donati Presbyter, ſinguli Valeri & Victor, qui omnia ſcitis actum date operam ut pax ſit vobiſcum. Item alia recitata. Fratri Silvano Sabinus in Domino aeternam ſalutem. Pervenit ad nos Nundinarius filius tuus, non tantùm ad me, ſed & ad fratrem noſtrum Fortem, fortem & gravem querelam referens. Miror gravitati tuae, ſic te egiſſe cum filium tuum, quem tu nutriſti & ordinaſti. Si enim aedificium terrae ſtructum ſit, non additur quid caeceſte, quod per manum ſacerdotis
aedificatur. Sed non eſt tibi mirandum, ſcriptura dicente: *Perdam ſapientiam ſapientium, & pruden-* 1. Cor. 1.
tiam prudentium reprobabo. Et iterum dicit: *Potiùs* Ioa. 3.
dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, ſicuti & tu facis. Sufficiat vobis omnia ſcire. ſuper quod & frater noſter Fortis tibi ſcripſit. Nunc peterim de caritate tua, frater benigniſſime, ut
ſuppleas dictum Eſaiae Prophetae: *Expellite malign-* Iſa. 1.
tatem ne animis veſtris, & venite, diſputemus, dicit Dominus. Et iterum: *Proicite malum de medio veſtrum*. Sic & tu fac. Subjuga & averte ſeditionem, quae noluerunt eſſe pacem inter te & filium tuum. Sed filius tuus Nundinarius in pace tecum Paſcha celebret, ne res ad publicum veniat praeterea jam omnibus nobis nota. Rogaverim te, frater benigniſſime, mediocritatis meae compleas petitionem. Nemo ſciat. Item alia recitata. Fratri Forti Sabinus in Domino aeternam ſalutem. Quae ſit caritas juxta omnes collegas, certus ſum peculiaritet, tamen ſecundum Dei voluntatem qui dixit, *Quoſdam diligo ſuper animam meam*. Silvanum te coluiſſe certus ſum. Quare non dubitavi haec ſcripta ad te dare, quia ſcripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarij: & qui impigrè agit, ſemper res Dei impetu procedit. Ne praetendas excuſationem. Occupatio namque nos diebus iſtis ſtringit, & incunctanter commovet circa haec uſque ante diem ſolemniſſimum Paſchae, ut per te fiat pinguiſſima pax, ut digni coheredes Chriſti inveniamur,
qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam re-* Ioa. 14.
linquo vobis. Et iterum. Peto ut facias. *Et alia manu*. Opto te in Domino bene valere & noſtri memorem eſſe. Vale. Sed rogo te, nemo ſciat. Quibus lectis Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Et actis & literis quae recitatae ſunt traditorem conſtat eſſe Silvanum; & Victori dixit: Simpliciter confitere utrùm ſcias eum aliquid tradidiſſe. Victor dixit: Tradidit, ſed non me praeſente. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quid adminiſtrabat tunc Silvanus in clero? Victor reſpondit: Sub Paulo Epiſcopo orta eſt perſecutio, & Silvanus Subdiaconus fuit. Nundinarius Diaconus reſpondit: Quando ventum eſt illic, ait, ut factus eſſet Epiſcopus, reſpondit populus: Alius fiat, exaudi Deus. Zenophilus V. C. Conſularis Victori di-

dixit: Dictum eſt à populo, Silvanus traditor? Victor dixit: Ego ipſe luctatus ſum Epiſcopus. Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Ergo ſciebas traditorem? De hoc confitere. Victor reſpondit: Traditor fuit. Nundinarius Diaconus dixit: Vos ſeniores clamabatis: Exaudi Deus, civem noſtrum volumus, ille traditor eſt. Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Clamaſti ergo cum populo quod traditor eſſet Silvanus, & non deberet fieri Epiſcopus? Victor dixit: Clamavi & ego & populus. Nos enim civem noſtrum petebamus integrum virum. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Qua cauſa putabatis eum non mereri? Victor dixit: Integrum petebamus, & civem noſtrum. Sciebam enim * cauſam Imperatorum ad hoc nos eſſe venturos, dum enim talibus committitur. Item inductis & adplicitis Victore Samſurici & Saturnino foſſoribus, Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit: Saturninus. Zenophilus V. C. dixit: Cujus conditionis es? Saturninus reſpondit: Foſſor. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Silvanum ſcis eſſe traditorem? Saturninus dixit: Scio lucernam tradidiſſe argenteam. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Quid aliud? Saturninus reſpondit: Aliud neſcio, niſi quia de poſt orcam eam ejecit. Et remoto Saturnino, Zenophilus V. C. Conſularis dixit adſtanti: Et tu, quis vocaris? Reſpondit: Victor Samſurici. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Cujus conditionis es? Victor dixit: Artifex ſum. Zenophilus V. C. dixit: Tabulam argenteam quis tradidit? Victor reſpondit: Non vidi. quod ſcio, hoc dico. Zenophilus V. C. Conſularis dixit Victori: Licèt jam conſtiterit ex reſponſione eorum qui ſuprà ſunt interrogati, tamen tu confitere utrum Silvanus traditor ſit. Victor dixit: Secundo petato quomodo hoc dimiſit ut duceremur ad Carthaginem, ore ipſius Epiſcopi audivi. Data eſt mihi lucerna argentea, & capitulata argentea, & has tradidi. Zenophilus V. C. Victori Samſurici dixit: A quo audiſti? Victor dixit: A Silvano Epiſcopo. Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Ab ipſo audiſti quod tradidiſſet? Victor dixit: Ab ipſo audivi quod ſuis manibus tradidiſſet illas. Zenophilus V. C. dixit: Ubi audiſti? Victor dixit: In baſilica. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Apud Conſtantinam? Victor dixit: Ibi cœpit alloqui populum dicens: De quo dicunt me traditorem eſſe, de lucerna & capitulata? Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Quid aliud putas ex his eſſe quaerendum? Nundinarius dixit: De cupis tibi, quis illas tulit. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Quas cupas? Nundinarius dixit: In templo Sarapis fuerunt, & tulit illas Purpurius Epiſcopus: acetum quod habuerunt, tulit illum Silvanus Epiſcopus, Dontius Presbyter, & Lucianus. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Sciunt id factum qui adſiſtunt? Nundinarius reſpondit: Sciunt. Diaconus Saturninus dixit: Dicebant majores noſtri quia ſublatae ſunt. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: A quo ſublatae dicuntur? Saturninus dixit: A Purpurio Epiſcopo, & acetum à Silvano & Dontio & Superio Presbyteris & Luciano Diacono. Nundinarius dixit: Viginti folles dedit, & factus eſt Presbyter Victor? Saturninus dixit. * Et cùm diceret, Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Cui dedit? Saturninus dixit: Silvano Epiſcopo. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Ergo, ut fieret Presbyter, Silvano Epiſcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit: Dedit. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Ante Silvanum poſitum eſt? Saturninus dixit: Ante cathedram Epiſcoporum. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: A quo pecunia ſublata eſt? Nundinarius dixit: Ipſi Epiſcopi diviſerunt eam inter ſe. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Donatum deſideras exhiberi? Nundinarius dixit: Utique veniat, de quo clamavit populus biduo poſt * pare: Exaudi Deus, civem noſtrum volumus. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Certè clamavit hoc populus? Reſpondit: Clamavit. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Traditorem clamavit Silvanum? Saturninus dixit: Utique. Nundinarius dixit: Quando factus eſt Epiſcopus, non illi communicavimus, quia dicebatur traditor eſſe. Saturninus dixit: Quod dicit, verum eſt. Nundinarius dixit: Vidi quia Mutus harenarius tulit eum in collo. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Sic factum eſt? Saturninus dixit: Sic. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Vera ſunt omnia quae dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus eſt Epiſcopus Silvanus? Saturninus dixit: Vera Nundinarius dixit. proſtibulae illic fuerunt. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino dixit: Harenarij illum geſtaverunt? Saturninus dixit: Ipſi eum tulerunt, & populus. Nam cives in area martyrum fuerunt incluſi. Nundinarius Diaconus dixit: Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit: In caſa majore fuit incluſus. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Certa omnia quae dicit Nundinarius, vera ſunt? Saturninus dixit: Vera. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Tu quid dicis? Victor dixit: Vera ſunt omnia, Domine. Nundinarius dixit: Purpurius Epiſcopus tulit centum folles. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: De quadringentis follibus quos putas interrogandos? Nundinarius dixit: Lucianus Diaconus exhibeatur, quia ipſe totum ſcit. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Iſte ſciunt? Nundinarius dixit: Non ſciunt. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit: Sciunt iſti acceptos eſſe quadringentos folles; ſed quia Epiſcopi eos diviſerunt, neſciunt. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario & Victori dixit: Scitis acceptos eſſe folles à Lucilla? Saturninus & Victor dixerunt: Scimus. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Pauperes non acceperunt? Dixerunt: Nemo nihil accepit. Zenophilus V. C. Conſularis Saturnino & Victori dixit: Nihil de fano Sarapis ſublatum eſt? Saturninus & Victor dixerunt: Purpurius tulit cupas, & Silvanus Epiſcopus & Dontius & Superius Presbyteri & Lucianus Diaconus tulerunt acetum. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Reſponſione Victoris Grammatici & Victoris Samſurici & Saturnini claruit vera eſſe omnia quae ſuggeſſit Nundinarius. Submoveantur & exeant. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit: Caſtum Diaconum, ut dicat ſi non eſt traditor. Ipſe illum ordinavit. Et inducto & applicito Caſto Diacone, Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit: Caſtus. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Cujus conditionis es? Caſtus dixit: Nullam dignitatem habeo. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Licet nunc per Victorem Grammaticum quam etiam per Victorem Samſurici & Saturninum venerunt in confeſſionem quae Nundinarius obicit, tamen etiam tu confitere utrum traditor ſit Silvanus. Caſtus reſpondit: Dicebat quod invenerit lucernam poſt orcam. Zenophilus V. C. Conſularis dixit Caſto: Etiam de cupas de fano Sarapis ſublatas & aceto confitere. Caſtus reſpondit: Purpurius Epiſcopus tulit cupas. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Acetum quis? Reſpondit Caſtus quod tulerunt inde acetum Silvanus Epiſcopus, Dontius & Superius Presbyteri. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Confitere quot folles dedit Victor ut Presbyter fieret? Caſtus dixit: Obtulit, Domine, ſacellum, & quid habuerit, neſcio. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Cui datum eſt ſacellum? Caſtus dixit: Illò tulit eum in caſa majore. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Populo non eſt diviſa pecunia? Caſtus reſpondit: Non eſt data, nec vidi. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: De folles quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Caſtus dixit: Non vidi accipere neminem. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Quò ergo pervenerunt? Caſtus dixit: Neſcio. Nundinarius dixit: Utique vel

audi-

*ſ. ante Imperatores

audiſti vel vidiſti ſi dictum eſt pauperibus: Dat & vobis de re ſua Lucilla. Caſtus dixit: Non vidi aliquem accipere. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Manifeſta eſt Caſti confeſſio quod folles quos Lucilla donavit, populo diviſos eſſe neſciret, & ideo amoveatur. Et applicito Creſcentiano Subdiacono, Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit: Creſcentianus. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Simpliciter ſicut & ceteri confitere utrum ſcias traditorem Silvanum. Creſcentianus dixit: Priores qui fuerunt Clerici, ipſi retulerunt ſingula. Zenophilus vir clariſſimus Conſularis Creſcentiano dixit: Quid retulerunt? Creſcentianus dixit: Referebant quod traditor eſſet. Zenophilus vir clar. Conſularis Creſcentiano dixit: Dixerunt illum traditorem? Et adjecit: Qui dicebant? Creſcentianus dixit: Qui cum illo converſabantur in plebe, dixerunt quod aliquando tradidiſſet. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: De Silvano dicebant? Creſcentianus dixit: Vtique. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Cum factus fuiſſet Epiſcopus, praeſto fuiſti? Creſcentianus dixit: Praeſens cum populo ſui, incluſus in caſa majore. Nundinarius Diaconus dixit: Campenſes & harenarij fecerunt illum Epiſcopum. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Mutus harenarius certe eum ſuſtulit? Dixit: Manifeſte. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Cupas de fano Sarapis ſcis eſſe ſublatas? Creſcentianus dixit: Plures dicebant quod Purpurius Epiſcopus ipſe ſuſtulerit cupas & acetum, quod ad ſenem noſtrum Silvanum perveniſſet, & filij Æſtionis dicebant. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Quid audiſti? Creſcentianus dixit: Acetum ſublatum à ſene Silvano & Donato & Superio Presbyteris & Luciano Diacono. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Ex quadringentis follibus quos Lucilla donavit, populus aliquid accepit? Creſcentianus dixit: Nihil inde nemo accepit, neſcio, nec quis illos erogaverit. Nundinarius dixit: Aniculae nunquam inde aliquid acceperunt? Creſcentianus dixit: Nihil. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt. Creſcentianus dixit: Non audivi vel vidi dediſſe illum aliquos. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Nihil ergo datum eſt de quadringentis follibus populo? Creſcentianus dixit: Nihil. Vtique perveniſſet aliqua particula ad nos. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Quò ergo ſublati ſunt? Creſcentianus dixit: Neſcio. Nemo nihil accepit. Nundinarius dixit: Victor quot folles dedit ut fieret Presbyter? Creſcentianus dixit: Vidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Cui dati ſunt cophini? Creſcentianus dixit: Epiſcopo Silvano. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Silvano dati ſunt? Creſcentianus dixit: Silvano. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Populo nihil datum eſt? Reſpondit: Nihil. Neceſſe eſt ut & nos aliquid acciperemus, ſi diſtribuerentur ſicut ſolet. Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Quid aliud de Creſcentiano putas eſſe requirendum? Nundinarius dixit: Ipſud eſt. Zenophilus V. clar. Conſularis dixit: Quoniam de omnibus Creſcentianus Subdiaconus ſimpliciter confeſſus eſt, ſubmoveatur. Item inducto & applicito Ianuario Subdiacono, Zenophilus V. clar. Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit. . . .

Cætera deſunt.

PASSIO SANCTARVM
SERAPHIAE ET SABINAE.

CVm dies itaque metuendus perſecutionis innotuiſſet Chriſtianis, multi etiam per orbem terrarum ſubirent in nomine Chriſti martyria, erat virgo ſancta Seraphia apud oppidum Vendinenſium, civis Antiochena, in domo Sabinae, quae fuit uxor Valentini & filia Herodis metallarij cujuſdam, qui ſub Veſpaſiano Auguſto ter in urbe Roma candidam confeſſionem dedit Romanis. Cùm igitur eam memorata ſancta Seraphia hortaretur, ſuadens etiam illi ut Ieſu Chriſti notitiam gereret, credens ſancta Sabina in Domino Ieſu creſcebat in fidem & bonam converſationem. Ad quam tunc miſit Virillus Praeſes ut ſanctae Dei virgines apparerent ad tribunal. Primùm quidem illuſtriſſima femina ſancta Sabina adhibitis pueris ſeu puellis reſtitit illis. Et poſt paululum dixit ad eam ſancta Seraphia. Domina mater, permitte mihi ut eam. Tu tantummodo ora, & fidens eſto in Dominum Ieſum Chriſtum. Credo enim ego, etſi indigna & peccatrix ſum, quod dignam me faciet Dominus meus Ieſus Chriſtus ancillam ſuam. Dicit ad eam Sabina. Filia & domina mea virgo Seraphia, aut vivere aut mori tecum habeo, non te dimittam. Et cùm ei fatis immineret, juſſit ſibi parari baſternam, & perrexit ad praetorium.

II. Cùmque nuntiatum fuiſſet Praeſidi Sabinam illuſtriſſimam feminam ante fores praetorij ſtare habentem etiam ſecum Chriſtianiſſimam illam Seraphiam, ſurrexit Praeſes, & ingreſſus eſt in porticum praetorij, honorans & dicens. Quid tibi ipſa derogas, aut quare temetipſam vilem reddis, aut quare non conſideras quae es aut cujus filia? Conjunxiſti enim te Chriſtianis, & oblita es natales tuos & memoriam tanti viri cui fuiſti juncta & deorum, quorum iram vereor ne incurras. Revertere magis in domum tuam, & dimitte illam nefandam, quæ maleficiis te expulſa demulcavit à deorum cultura. Sabina reſpondit. Illius ſanctae puellae maleficiis utinam & tu ſuadearis ſicut & ego ab ea juſtè ſuaſa ſum ut ab immundis recederem idolis & verum & certiſſimum agnoſcerem Deum, qui bonos ad aeternam vocat vitam; & malos in pœnam relinquit perpetuam. Praeſes tunc quidem reveritus illam, recepit ſe in praetorium. Illa autem cum ſancta virgine reverſa eſt in domum ſuam.

III. Praeſes vero poſt tertium diem paravit luſorium trans pontem ſuper arcum Albini, ubi ſolebat fieri themela; & juſſit officio ut adduceretur Seraphia, quia rapuiſſet ad officium. Sancta autem Sabina ſecuta eſt eam pedibus, & venit ad luſorium; & cùm vidiſſet ſe non poſſe juvare illam, exclamavit dicens Praeſidi. Canis rabide Aſiatice, noli contra ſalutem tuam ſanctam Dei Virginem & dominam tuam contriſtari injurijs. Propè eſt enim immo adeſt Dominus noſter, qui te & Imperatores tuos torquebit ſempiternis tormentis, qui tanta mala excogitaverunt ſervientibus Deo vivo. & recepit ſe in domum ſuam cum magno fletu.

IV. Praeſes vero juſſit ſiſti ſanctam Seraphiam, dicens illi. Sacrifica diis immortalibus, quibus ſacrificant Domini Imperatores. Seraphia reſpondit. Timeo & colo omnipotentem Deum, qui fecit caelum & terram & quae ſunt in eis. Nam deos quos jubes me adorare, non ſunt dij, ſed ſunt daemones. Et non licet mihi adorare eos, quia Chriſtiana ſum. Praeſes dixit. Accede igitur, & ſacrifica Chriſto tuo. Seraphia reſpondit. Ego cotidie illi offero ſacrificia, adorans illum & deprecans die ac nocte. Praeſes dixit. Et ubi eſt templum Chriſti tui, vel quod ſacrificium illi offers? Seraphia reſpondit. Vt me ipſam mundam exhibeam per caſtam converſationem, & ut alios adducam ad illam profeſſionem per ipſius miſericordiam. Praeſes dixit. Hoc eſt templum Dei & ſacrificium Chriſti tui? Seraphia reſpondit. Majus nihil eſt quàm verum Deum cognoſcere & piè vivere & illi ſervire. Praeſes dixit. Ergo tu es ipſa templum Dei tui, ut dicis? Seraphia reſpondit. Si ipſo juvante munda permanſero, illius ſum templum. Sic enim dicit divina ſcriptura: *Vos eſtis templum Dei vivi, & ſpiritus ſanctus habitat in vobis.* 1. Cor. 6. Praeſes dixit. Si ergo violata fueris, deſines eſſe templum Dei tui? Seraphia reſpondit. Dicit ſcriptu-

1. Cor. 6. ra divina: *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus.*

V. Praeſes autem peccatum ignorans juſſit duobus juvenibus laſcivis Ægyptiis eam tradi, ut ea per integram noctem abuterentur. Quam ſuſcipientes horridi juvenes, perduxerunt eam in locum ſecretum, ubi erat cubiculum valde obſcuriſſimum. Tunc ſtans ſancta Seraphia in memorato cubiculo orabat dicens: Sancte ſancte ſancte, te invoco Domine Ieſu Chriſte, qui es verus cuſtos & conſervator. Te invoco Domine Ieſu Chriſte, qui es lumen & gaudium ſempiternum. Te invoco Domine Ieſu Chriſte, qui ſanctos Apoſtolos tuos in carceris cuſtodia detentos clauſis januis viſitaſti & confortaſti. Adeſto nunc precor mihi miſerae & peregrinae ancillae tuae Seraphiae, & libera me à ſordida contagione juvenum illorum. Obſcurentur oculi eorum ne videant & non valeant contingere me ancillam tuam confidentem in te, & non contaminent ſigillum tuum tua conſecratione ſignatum. Confunde impudentiam eorum, & munda me à coinquinatione carnis, & ad te jube me tranſire, & adeſto Domine Ieſu Chriſte cum ancilla tua Sabina. Corrobora eam in tua magnitudine, ut non inimicus diabolus exultet ſuper eam, quae multa ſuſtinuit propter nomen ſanctum tuum circa me ancillam tuam. Domine Ieſu Chriſte, exaudi me, qui es benedictus & glorioſus & ſuperlaudabilis filius cum patre & ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorum. Amen.

VI. Et cùm memorati juvenes circa horam primam noctis cœpiſſent contra propoſitum virginis Chriſti accedere, ſubito ſonus magnus factus eſt & terrae motus horribilis, ita ut per totum oppidum ſentiretur. Iuvenes autem illi tremefacti, ceciderunt exanimes in terram, membris omnibus diſſolutis. Sancta vero Dei ancilla immaculata videns adeſſe caeleſte auxilium, extenſis ad caelum puris manibus pernoctavit deprecans Dominum. Diluculo autem properaverunt miſſi a profaniſſimo Praeſide ut vocarent juvenes, & ſi praecepta impleſſent maligni, interrogarentur. Ingreſſi autem invenerunt ſanctam Dei virginem orantem, juvenes vero dejectos in terram velut mortuos, penitus non habentes poteſtatem erigendi ſe. Sed neque loqui poterant, ſed tantummodo oculi eorum erant aperti. Concurſus autem factus eſt non modicus.

VII. Praeſes autem cum audiſſet, juſſit praeparari tribunal & produci ſanctam Dei ancillam. Et cum ducta fuiſſet, Praeſes dixit. Quid eſt, puella? Fecerunt juvenes illi ſatis deſiderio tuo, an delectaris adhuc? Sancta Seraphia reſpondit. Tu quidem ſecundum perverſam mentem tuam, quam pervertit & poſſedit inimicus diabolus, irridens loqueris. Ego autem juvenes quos dicis, nec ſenſi, nec fuerunt mecum. Praeſes dixit. Quid ergo, hac nocte tecum non fuerunt? Seraphia reſpondit. Mecum fuit cujus ſum & ad quem pertineo. Praeſes dixit. Quis eſt ille? Seraphia reſpondit: Cuſtos & conſervator meus Dominus Ieſus Chriſtus. Praeſes dixit. Quid tantam multitudinem tricas? Dic mihi quomodo vel quibus maleficiis juvenes enervaſti. Seraphia reſpondit. Nobis Chriſtianis non licet eſſe maleficos. Nam quos per maleficia veſtra interfeciſtis, noſter & omnium Dominus Ieſus Chriſtus invocatus vivificat eos. Praeſes dixit: Si ergo ſuperat Chriſtus tuus omnes maleficas artes, invoca eum propter juvenes illos ut reddatur illis ſanitas priſtina, & dicant ſi luſerunt tecum per noctem an non. Ego certiſſime ſcio quia ideo quibuſdam illos maleficiis dementes feciſti ne te de turpitudine tua detegerent. Seraphia reſpondit. Deus, cujus ego ancilla ſum, omnipotens eſt, & apud eum nihil impoſſibile eſt. Praeſes dixit. Igitur ſi apud illum Deum tuum nihil impoſſibile eſt, fac ut juvenes illi ad ſe redeant & loquantur. Seraphia reſpondit. Vt tu ſuſpicaris, maleficia ego ignoro; ſed oratio eſt mihi ad Deum meum, per quam praeſtat non mihi tantummodo ſed omnibus invocantibus eum ex toto corde. Praeſes dixit. Quomodo vis fac, tantum ut loquantur juvenes, & tunc videbimus integritatem tuam. Seraphia reſpondit. Iam tibi dixi quia maleficia facere neſcio, ſed adorare & exorare Deum ut annuat. Praeſes dixit. Perge igitur ad locum ubi ſunt juvenes, & precare ſuper eos Deum tuum. Seraphia reſpondit. Vt non alij fraudentur miraculo, aut male ſentiant ſicut & tu, quid opus eſt ut ego illuc vadam? Iube eos huc perduci in conſpectu omnium. Et juſſit Praeſes perduci juvenes, quos portantes manibus perduxerunt ad tribunal. Et erant quaſi nunquam habuiſſent linguam nec pedes ad ambulandum neque manus ad palpandum. Omnibus enim membris erant omnino reſoluti.

VII. Igitur omnibus mirantibus, Praeſes dixit Seraphia, precare nunc Chriſtum tuum ſuper iſtorum ſanitatem. Sancta autem Seraphia extendens ad caelum manus dixit. Domine Deus omnipotens, qui feciſti caelum & terram, mare & omnia quae in eis ſunt, qui per ſanctos Apoſtolos tuos mortuos reſuſcitaſti, leproſos mundaſti, daemones fugaſti, mutis linguam donaſti, ſurdis auditum praeſtitiſti, nunc precor exaudi me ancillam tuam confidentem in te, & ne diſſimules propter hunc infelicem & incredulum, ſed releva juvenes iſtos in conſpectu omnium expectantium te per meam orationem ad confuſionem iſtius ſtulti, qui inſanit adverſum credentes. Accelera Domine, ut cognoſcant quia tu es Deus ſolus, qui facis mirabilia, & non eſt alius praeter te. Et accedens tetigit juvenes illos dicens. In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti erigite vos in ſtatu veſtro. Qui mox audierunt, & ſteterunt in pedibus ſuis, & cœperunt loqui.

VIII. Et cum haec vidiſſet populus & miraretur, Praeſes dixit. Videris quia non adimplebat artem maleficij ſui niſi eos manibus perpalpaſſet. Et ait Praeſes juvenibus. Quid faciendo haec mulier dementes vos fecit? Et reſoluti juvenes dixerunt. Domine Praeſes, nos ſecundum praeceptum ſublimitatis tuae mox ut ad illam acceſſiſſemus, ingreſſus eſt quidam juvenis decorae miraeque magnitudinis, & totus ſplendebat ſicut ſol, & ſtetit inter nos & puellam hanc, & prae claritate illius tremor & caligo & defectio nos comprehendit, & exinde non habuimus ſenſum uſque modo. Cognoſce hoc Domine Praeſes, quia haec puella malefica eſt, aut vere Deus ejus magnus eſt. Praeſes ad puellam dixit. Dic mihi, Seraphia, genus maleficiorum, quibus artibus haec facis, & mox te dimittam. Seraphia reſpondit. Ego maleficia odi. Sed omnes qui Chriſtiani ſunt, Chriſtum nominantes maleficia ad nihilum redigunt, & non valebunt nocere eis. Praeſes dixit. Ecce jam nunc videamus ſi valebit ars tua. Et ſi non ſacrificaveris, caput tuum faciam incidi. Seraphia reſpondit. Fac quod vis, non ſacrifico daemoniis; nec facio voluntatem patris tui Satanae, quia Chriſtiana ſum.

IX. Et juſſit ei Praeſes apponi duas lampades ardentes. Et cum applicatae fuiſſent lampadae, mox extinctae ſunt. Et qui lampades tenebant, ceciderunt retrorſum. Sancta autem Seraphia elevans oculos ſuos ad caelum dicebat. Domine Ieſu Chriſte, erubeſcant & conturbentur nimis omnes inimici mei, Psal. 6.
avertantur retrorſum & confundantur valde velociter. Praeſes dixit. Sacrifica diis, ut non moriaris. Seraphia reſpondit. Ideo non ſacrifico daemonijs veſtris ne moriar morte vera. Praeſes dixit. Biothanata & malefica, audi imperiale praeceptum, & ſacrifica diis immortalibus, & libera te de cruciatibus & morte. Seraphia reſpondit. Biothanati & malefici vos eſtis, qui negatis Deum vivum & verum, & daemonia adoratis, cum ipſis pariter morituri. Deo autem immortali ego me ipſam offero ſacrificium, ſi me dignatur ſuſcipere, licet peccatricem, tamen Chriſtiana ſum. Praeſes autem juſſit eam fuſtibus caedi. Et cum caederetur, ſubito terrae motus factus eſt magnus, & quaſi aſtula de fuſtibus unde caedebatur Dei virgo attigit dextrum oculum Praeſidis, & poſt triduum amiſit.

X. Tunc repletus furore Praeſes dedit ſanctae Dei

puel-

Digitized by Google

puellae capitalem ſententiam dicens. Quoniam Seraphiam non ſolum imperialia praecepta contemnentem, verum etiam tantis deprehenſam maleficiis, gladio juſſi percuti. Et inciſum eſt caput ſanctae virginis Chriſti Seraphiae trans arcum Fauſtini juxta arcum Vindiciani ducis ducum. Paſſa eſt autem ſancta Seraphia III. Nonas Septembris. Illuſtriſſima autem femina Sabina colligens reliquias ſanctae & intactae virginis Chriſti Seraphiae, ex more celebratis venerabilibus exequiis, ut theſaurum ſempiternum vel margaritam pretioſam repoſuit in monumento ſuo quod ipſa ſibi cum ſummo ſtudio & ornatu fecerat. Et non ceſſabat ex eo die facere eleemoſynas multas, confidens in nomine Chriſti Ieſu, & permanens in fide quam ei tradiderat ſancta virgo Seraphia. Studebat autem cotidie viſitare infirmos & in carceribus incluſos, praeſtans eis omnia quae neceſſaria erant abunde.

XI. Veniente igitur Praefecto Helpidio rabidiſſimo cane, Praeſes indicavit ei religioſiſſimam feminam Sabinam & omnia quae geſta fuerant. Quam cum exhibuiſſent, introduxerunt in praetorium. Et videns eam Praefectus interrogavit dicens. Tu es Sabina uxor Valentini illuſtriſſimae memoriae & filia Herodis? Sabina reſpondit. Ego ſum. Praefectus dixit. Quare oblita es tui, & ſociaſti te Chriſtianis, quorum mors eſt, & non adoras Deos, & non honoras quos adorant Domini & Auguſti noſtri? Sabina reſpondit. Ego gratias ago Ieſu Chriſto Domino, qui me peccatricem per ſanctam famulam ſuam Seraphiam de multis ſordibus & poteſtate daemonum liberare dignatus eſt ut non amplius errarem, ſicut vos video errare, adorando daemones. Praefectus dixit. Vt tu dicis, non ſolum nos, ſed & Domini & Auguſti noſtri dæmones adorant, & non Deum? Sabina reſpondit. Vtinam Deum adoraretis, qui fecit omnia, cujus nutu cuncta reguntur atque gubernantur viſibilia & inviſibilia, & non ſtulta aut inſenſata ſimulacra daemonum adoraretis, quia cum ipſis pariter in gehenna ignis arſuri eſtis vos & Imperatores veſtri. Praefectus dixit. Per deos omnes juro quod ſi non ſacrificaveris, non elongabo à te capitalem ſubire ſententiam, ſed mox te faciam gladio vita privari. Sabina reſpondit. Non ſacrifico, diabole inſane, daemoniis tuis, quia Chriſtiana ſum, & Chriſtum habeo Deum, & ipſius ſum ancilla & cultrix, & illi ſoli me oportet ſacrificare. Tunc diaboli miniſter Praefectus protulit in eam ſententiam dicens. Sabinam diis inobedientem, Dominos quoque & Auguſtos noſtros blaſphemantem, gladio percuti decrevimus, atque omnes facultates ejus publicis titulis praeſignari.

XII. Amputato igitur capite ſanctae & venerabilis Chriſti martyris Sabinae, Chriſtiani cum gaudio magno corpus ejus ſuſtulerunt & poſuerunt in monumento ipſius in oppido Vindenenſi ad arcum Fauſtini, ubi ipſa venerabiliter repoſuerat magiſtram fidei ſuae virginem Chriſti Seraphiam. Paſſa eſt autem Sabina IV. Kalendas Septembris, & coronata eſt una cum fortiſſima virgine Chriſti Seraphia, qui omnibus in ſe credentibus virtutem dat & praemia ſempiterna.

PASSIO SANCTAE MARIAE

Martyris.

ADrianus & Antoninus Imperatores per omnes populos quos regebant legem miſerunt cunctos Chriſtianae religionis viros ad ſacrificium debere compelli, rebellibus vero pœnam mortis intendi. Illo itaque tempore Maria probata ovis Domini martyrium ſingulare perpeſſa eſt. Namque cum Tertulli principalis eſſet ancilla, nobilitatem domini mentis benignitate vincens, Chriſto ſe probat ingenuam, ſicut ſcriptum eſt: *Qui in Deo vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domino.* Natale itaque filij celebrante Tertullo, cum impuris idolis vaniſque ſimulacris hoſtias immolaret, Maria incumbebat jejuniis, & ſociam ſuam, ne proderetur dominae, occulta ſimulatione ſallebat. Diù tamen, inſidiante conſerva, latere non potuit. Prodita, vocatur mox à domina, diciturque ei: Quae eſt cauſa jejunij? An occaſio iſta triſtitiae eſt quod natum tibi ſuper Deum perhorreſcit? Maria reſpondit: Numquid novum aliquid nunc uſurpo? Semper mihi ſunt haec obſervata jejunia. Quomodo triſtitiae illud adſcribitur quod conſuetudinis cauſa ſervatur? Chriſtiana ſum, Chriſtiano naſcor ex genere, hereditarius mihi iſte cultus eſt Chriſti. Tunc imperante domina ut cibi aliquid hauriret, Maria ſancto ſpiritu caeleſtis eſcae memor invocato Deo ſic clamavit ad dominam: Corpori potes imperare, non animae. Plus Deus meretur quàm filius tuus. Delectet illum turpis cantus & ſaltatus obſcœnus & quicquid ad delitias parvorum diligens fingit cura nutricum. Dei vero non vanus & inanis eſt cultus, ſed plenus felicitatis & gratiae. Tuenda caſtitas, amanda ſobrietas, eſca fugienda eſt. Ad haec domina indignatione flammata verbera ei gravia, niſi dicto obtemperaret, pollicetur, & ipſam etiam, ſi repugnet, pœnam mortis indixit. Illa reſpondet: Fac quod vis, opto omnia perferre pro Chriſto.

II. Sed dum altercatio iſta verborum eſt cogentis dominae & repugnantis ancillae, pedem à foro referens Tertullus ingreditur; qui ab uxore rebus omnibus exquiſitis, inauditam ſtatim flagellari praecepit ancillam, & afflictam diutino verbere in abdita membri parte detrudi, adminiſtrato modico & vili cibo, quo non ſatietur fames, ſed deficientis quotidie animae pars extrema ſervetur. Sed devota mens Chriſto frangi hoc dolore non potuit. Quin etiam cotidianis orationibus incumbebat, ut facultas eſſet majora tolerandi.

III. Emenſis vero triginta diebus, Praeſidi adnuntiatur Tertullum principalem ipſius civitatis occultare in domo ſua Chriſtianae religionis ancillam, quod Imperatorum praecepta prohibebant. Statim ad tribunal Tertullus adducitur, & primoribus convocatis, adſiſtente etiam vulgi corona, recitari legem Praeſes juſſit ex codice, cujus hac forma eſt. *Maximianus, Adrianus, Antoninus, pij, felices, auguſti, omnibus noſtris jure viventibus ſalutem. Pervenit ad nos varietas religionis a quibuſdam nuper inventum. Nonnulli enim eſſe perhibentur quibus nec ſacrificia cordi ſunt nec cultus ille quem colimus, per quos ſine dubio, niſi cito pœnae formido ſuccurrat, obliteranda eſt omnis antiqua credulitas & veneratio extinguenda majorum. Damus itaque omnibus populis hanc legem, & ſingulis judicibus obſervanda haec edicta proponimus, ut compellantur ad ſacrificium ſinguli, & rebelles gladio ultore feriantur. Malumus enim paucos interfici quàm omnes errare, nec vagari ut pecora, ſed potiùs unius eſſe ſententiae. Si quis igitur hujus legis aut cultus occultandum aliquem putaverit cujuslibet aetatis aut ſexus, ferro ipſe exhalet ſpiritum legibus repugnantem, facultates verò ejus fiſci commodis inferantur. Delator autem tanti criminis ex aerario publico quadringentorum denariorum collatione gratuletur, ut omnes agnoſcant nec peccatum perire nec praemium.*

IV. Lecta itaque hac conſtitutione, ad circumſtantes Praeſes ait: Quid ſum ad iſta facturus; Numquid repugnare poſſumus his praeceptis? Reſponderunt principes curiae dicentes: Humanius nos audire dignare. Tunc praeſes ſcribi quae dicerentur jubet. Surrexit ſcholaſticus Nigagores, ut erat fandi peritus & artifex ad loquendum, omnium perſona ſuſcepta publico ore ſic loquitur. Lucifer ſumme, lumen totius civitatis & populi, ut benignius nos audias deprecamur. Hic vir multis publicis functionibus & natalium ſplendore decoratus, magnum curiae noſtrae praeſtat auxilium. Fuit Auguſtorum Pontifex, praeterea Munerarius civitatis, tum deinde legationibus plurimis pro publica utilitate ſuſceptis tantum ſibi gloriae quantum amoris adſcivit. Magis praeterea

terca largitionibus ejus aucta reſpublica eſt, infinitarum pecuniae ſuae in diverſis fabricis & balnearum calefactione diſpertit. Sunt & alia majora quae enumerare perlongum eſt. Nam primum aetatis tempus, in quo lubrica vita & teneri anni juvenili calore flammantur, religioni divinae obtemperans vicit aetatem, & moderationis fraeno naturae ipſius jura ſuperavit. At cum aevo gravior, maturioris cœpit eſſe conſilij, ſatisfeciſſe ſe credens divinis praeceptis, aliquid etiam quod populo placeret invenit. Munera itaque anni auſpicantis exſolvit, & magnis ſpectaculis propriis viribus comparatis, communem totius populi ſatiavit aſpectum. Plurima agonum inſignia in Caeſarea civitate complevit. Æmulas etiam praelij voluptates gladiatorum inter ſe dimicantium civibus non negavit. Neceſſitates proprias in re familiari, lucra vementia, patriae ſemper credidit poſtponenda. Placuit itaque ſacerdotio muneribus civitatis. Tunc quod eſt maximum, aetatem ſuam vicit juvenis, ſacerdos edocuit, oſtendit non repudiandam in annis gravioribus voluptatem.

V. Praefectus ſcholaſtico inquit: Praeteritae actionis ornamenta commemoras, crimen quod intenditur non repellis. Reſpondit advocatus. Puella haec, cujus ſcelere dominus perurguetur, ut dotalia inſtrumenta demonſtrant, ab uxore donata eſt. Praefectus dixit. Tertulli uxor ingenua eſt? Reſpondit advocatus. Ingenua, quin etiam nobilitatis eximiae. Oritur namque patre Cleonide. Praefectus ait. Comparata eſt haec ancilla, an vernaculi educatione ſuſcepta? Tertullus dixit. Nata quidem domi videtur, ſed parentes ejus ad nos ex comparatione venerunt. Praefectus Tertullo ait. Socer tuus incolumis eſt, an jam ab hac luce migravit? Reſpondit Tertullus. Iam fati munus implevit. Praefectus ait. Iſtius contumacis ancillae parentes ſuperſunt? Reſpondit Tertullus. Defuncti ſunt. Praefectus ait. Hujus perditae religionis erant, an diis vota ſolvebant? Tertullus reſpondit. Ejuſdem veſaniae. Nam crucifixum colebant.

VI. Advocatus ait. Quae non huic puellae inlata tormenta ſunt ut ab hac ſuperſtitione diſcederet? Nec mulceri umquam potuit nec flecti. Nam quanto majora fuere ſupplicia, tanto pertinacior mens duravit.

VII. Ad haec Praeſes diutina deliberatione habita, tandem protulit tractatam diu cogitatamque ſententiam, dicens. Tertullus publico ore laudatur, cui honor vel pro meritis vel pro natalibus rependendus eſt. Editor optimus, ſenator inſignis, imperij pariter devotus & nomini, qui & legibus ſimul ſatisfecit & cultibus, cujus imagines per omnem urbem ſaepius etiam ipſe conſpexi, liber abſcedat, nullum calumniatorem metuat, nullum judicem pertimeſcat, dum haec omnia ſacris auribus intimentur. Sceleſtiſſimam vero hanc puellam offerri mihi in publico jubeo, ſimul ut habeat & culpa ſupplicium & populus exemplum.

VIII. Traditur itaque mox carnificibus devota mens Chriſto: & quanto ſexu femineo & puellari fragilitate deſpicitur, tanto plus virtute Chriſtianitatis attollitur. Stetit itaque adducta tandem. Et quamvis contra judicem oculos tenderet, animum tamen habebat ad Chriſtum. Clamor undique populi frementis attollitur dicentis. Viva duro crematur incendio. Illa vero intrepida, quippe quae Dei ſui noſſet auxilium, cælum intuens ſic clamavit. Domine Ieſu Chriſte, fili Dei vivi, certa ſalus hominum, ſolus de ſolo genite, cujus digne nemo poteſt naturam comprehendere aut referre virtutem, non angeli, non archangeli, non ſedes, non poteſtates, non virtutes, non potentiae, non Cherubin, non Seraphin, omnia enim per te facta ſunt Chriſte, & ſine te factum eſt nihil, qui ſolus patrem noſti, & quem ſolus pater agnoſcit, Domine ſalvator animarum, adeſto mihi, ſemper omnibus adfuiſti. Nec enim alius eſt defenſor. Agnoſcant omnes virtutem tuam, Domine, & advertatur noceri non poſſe quem diligis.

IX. Ad haec Praeſes per integram horam ſtupens, tandem quae vocaretur inquirit. Maria reſpondit. Cur nomen interrogas, & de lege nihil dicis? Illa debet percontandi eſſe ratio quae vocatur ad crimen. Nec enim me ream nomen facit eſſe, ſed cultus. Saeviturae itaque interrogationi tuae ante reſpondeo, Chriſtiana ſum. Praeſes ait. Dominus tuus te hic operitur, ut praemium confitenti aut ſupplicium inferat repugnanti. Elige itaque quid ſequaris. Maria reſpondit. Corporis dominus eſt ille, non animae. Praeſes ait. Cur religionem domini, cum ſis ancilla, non ſequeris? Maria reſpondit. Chriſtiana ſum, intellectum ſapientiae habeo, & quid ſit rationis agnoſco. Contemno ſimulacra ſine ſenſu; honoro illum qui me fecit, non quem ipſa conſtruxi. Praeſes ait. Ex qua ſucceſſione haec ad te vanitas religionis advenit? Maria reſpondit. A majoribus informata ſic credo. Praeſes ait. Parentes quoque tui hujus fuere ſententiae? Maria reſpondit. Semper in hac religione manſerunt. Praeſes ait. Ante Deucalionem, ut dicis, hanc credendi inſaniam ſuſcepiſtis. Quinimmo ſacrifica, ut & te & dominum tuum exuas a culpa.

X. Maria reſpondit. Quid enim aequalitatis eſt inter caeleſtem dominum & famulam peccatricem? aut quem timere poteſt cujus nutu omnes & ipſa reguntur elementa? Quoslibet ergo cruciatus perferam, dulciſſimi videntur pro amore Domini Ieſu Chriſti, qui hic auxilium, ibi vero reddet & praemium. Ille nos per Apoſtolum ſuum Paulum contra omnium inſidiantium tela firmavit dicens: *Quis* Rom. 8. *nos ſeparabit a caritate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an ſpoliatio, an periculum, an gladius?* Hinc eſt robur illud invictum, hinc inextribilis animus, & mens in ipſa dolorum acerbitate ſublimior, quod & praedicta nobis ſunt iſta qualia patimur, & majora ſunt munera quam dolores. Cum ergo nihil ſit quod a Chriſto ſeparare nos debeat, teſtor enim illum quem diligo me in ejus timore manſuram, & in ea confeſſione cruciatam terrena relinquere & ad caeleſtia feſtinare. Praeſes ait. Sacrifica, ſi effugere tormenta feſtinas. Maria reſpondit. Supplicia quae minaris, nec longi temporis nec gravis doloris ſunt. Quaeſo ergo ne differas quae moliris. Chriſtum habeo, & ideo nihil timeo.

XI. Tunc juſſu Praeſidis applicata tormentis, miſerationem populi tantam adepta eſt ut lacrymae quoque a circumſtantibus funderentur. Nec mora, clamore ſummo venia virgini poſtulatur. Sed crudelitas judicis adcelerari tormenta mandavit. Et ecce ſecunda vox populi judicium Praeſidis caſtigantis emergit. Vociferatio namque una pene erat totius coronae, injuſte lacerari virginem crudelitate judicis, non culpa peccantis, agi contra leges omnia, nec aequitatis jura ſervari. Stupens vero Praeſes & ſono tanti clamoris addictus, quippe praeter humanam vocem ipſa etiam putaſſet tecta corruere, mox Mariam relaxari praecepit. Tunc ſervari eam ſub cuſtodia libera jubet. Maria vero ſigno Domini ſe munivit, & levatis ad caelum oculis poſt relictum tribunal oravit ad dominum; viditque aciem angelorum, multitudinem ſanctorum, atque filium Dei ſedentem ad dexteram patris: Hinc tanta ſubito gratulatione perfuſa eſt ut jam ſe paradiſum ingreſſam putaret. Hi vero qui eam fugientem perſequebantur, ſubito ſtupuere virtute. Sed ubi illa ſe circumdatam à perſequentibus vidit, lacrymans clamavit ad Dominum. Deus omnipotens, qui ſermonem muto, auditum ſurdo dediſti, qui es venturus in gloria judicare vivos & mortuos, accipe animam meam. Amen. Quoniam perſequuntur me canes multi. Ne permittas tradi ancillam tuam & lacerari manibus impiorum; ſed oſtendens miſericordiam tuam cito, exaudi ancillam tuam, exaudi Domine Rex caeleſtis.

XII. Quae dum tali oratione fungitur, & renuntians ſeculo, quietem mortis exoptat, petram quae

ante

Digitized by Google

ante oculos ejus jacebat reſpiciens, dignum memoria ſpectaculum fecit. Nam ſaxum illud, quod aut caſus adtulerit, aut divinitas deſtinant, Deo jubente patefactum, rimam perfugij qua virgo ſuſciperetur oſtendit, & ad inſtar dulciſſimae nutricis vel carae matris motu quodam anxiam amplexans ſe praebuit, quaſi dulci carum partum utero receptura, & mox ſuſcepta virgine, latera antea aperta concluſit. Haec cum carnifices pervidérent, omnia loca petrae illius perſcrutati ſunt, ſicubi erepta ſubito ex oculis praeda latitaret. Ibi adhaerentes exuviarum reliquias & adfixa ſaxo veſtium fruſta deprehendunt; atque incredibili ſtupore confuſi, confeſtim Praeſidi geſta commemorant. Ille vero partim ira, partim admiratione commotus, juſſit Philocomo principali Neocorenſium civitatis ut ad praedictum locum feſtinus accedat, & ad eruendum lapidem numeroſam ſecum multitudinem ducat. Statim praeconis voce populus congregatur. Qui ubi primum ad praedictum locum cum eo cui ſumma majoris operis fuerit adſignata pervenit, mox inicere manum lapidi tentaverunt. Statim ab oriente fulgor nimij ſplendoris exortus eſt. Nec mora, tonitruum & fragor quidam, ut ſperarentur cuncta corruere. Statim terra concuſſa eſt, & nutantia omnium corruere veſtigia.

XIII. Ecce autem duo equites magno fulgore radiantes a caeleſti ſede venientes tranſvolatu nimio petunt, quorum ſella & fraena & omnis ornatus ad inſtar lampadarum caeleſti igne rutilabant. Hos cum omnis illa quae venerat multitudo conſpiceret, ita timore cauſa praeſentis virtutis expavit ut fugiente ſenſu pariter atque anima in aeternam mortem oculi clauderentur. Ceteri vero qui evaſerant, ad prophana templi ſimulacra fugientes, cum ad ſceleſta ingrederentur altaria, in ipſa perfugij ſui ſede ceciderunt. Neocorus ad ipſam templi januam ſpiritum fudit. Vbi vero templum omne completum eſt, miſſus e caelo ignis ſimul & populum exuſſit & templum. Periit itaque cum diis ſuis vanae credulitatis exercitus; & quanto ibi plurima habuerant numina, tanto ad ignis augmentum majora incendio fomenta ſuggeſta ſunt. Imputent itaque peccatis ſuis quod incenſi ſunt, deorum vero numero quod diutius concremati. Multifariae itaque mortis tam a percuſſis quam ab incenſis numerus fuit duo milia ſeptingenti. Pauci vero qui evaſerant, civitatem petentes, magnis per omne iter vocibus conclamabant: Magnus Deus Mariae, magnus Deus Chriſtianorum, vere hic Deus ſolus & juſtus eſt. Tunc ſtrati Eccleſiae ſolo, Clericorum genua continentes, & praeteritorum rogabant veniam, & praeſens auxilium poſtulabant. Et crediderunt in eum timore perterriti milia ferme animae, atque in noſtra religione manſerunt. Omnis itaque perſecutio poſt paſſionem ſanctae Mariae ad haec miracula conquievit. Amen.

VITA ET PASSIO

SANCTI PONTII MARTYRIS,

Auctore Valerio ejus contubernali.

Incipit prologus vitae ac paſſionis ſancti & beatiſſimi Pontij martyris.

Anno Chriſti 320. QVis poteſt credere niſi Deo tribuente? Quis poteſt certamina ſubire niſi Domino adjuvante? Quis poteſt coronam accipere niſi Chriſto praeſtante? Ideoque ego indignus tanta gratia, qui cum Dei martyre & nutritus ſum & ſtudui, ſocietatem vero ejus martyrij non merui percipere, tamen confeſſione ejus & labore credo mercedem me a Domino accepturum, quia omnia quae de eo dicturus ſum teſtificor coram Chriſto & angelis ejus & propriis oculis vidi & meis auribus audivi, & magnam partem cum eo, ut dixi, ſuſtinui. Ideoque & vos quod fideliter auditis fideliter credite, ut fides veſtra remunerationem percipiat cum ſancto viro in reſurrectione juſtorum. *Explicit prologus.*

Incipit paſſio beati Pontij martyris, ſecundo Idus Maij.

I. Fuit quidam ſenator urbis Romae nomine Marcus, & uxor ejus nomine Iulia. Cumque in uno conjugio perdurarent annis plurimis, & ſobolem non haberent, nimio affligebantur tœdio, ita ut ſine filiis deficere ſe crederent. Sed poſt annos viginti duos ex quo conjuncti ſunt cum filium excepiſſent, cœperunt pariter exultare & laetari. Poſt menſes autem quinque cum praegnans mater templa idolorum ſuorum cum viro ſuo portans dona & munera circumiret, venit ad templum Iovis quod magnum vocabant. Quod cum ingrederentur, forte ſacerdos velato capite infulatus ad aras ſtabat. Qui arreptus a daemone, apprehendenſque velamen ſimul & infulam, cœpit eam minutatim ſcindere, voceque miſerabili ejulans omne clamoribus templum complere, Haec mulier, inquiens, cum in utero geſtat qui templum hoc magnum funditus evertet, & deos ejus comminuet. Cumque iterum atque iterum has repeteret voces, Marcus & Iulia haec audientes, exſangues fugiunt in propriam domum; arripienſque Iulia ſaxum, alvum ſuum lateraque tundens aiebat: Vtinam non eum conciperem per quem magnum templum & numina ejus erunt evertenda. Melius eſt ut ego ipſa cum hoc deficiam. Cumque dies pariendi adveniſſet, edidit puerum honeſtum ſine ulla macula; quem credebant tantis ſuppliciis maceratum, exanimem generari. Mater autem pueri Iulia interficere parvulum nitebatur. Cui Marcus pater ejus dixit: Sine, ne interficias eum. Si Iovis voluerit, vindicet ſe de inimico ſuo. Nos autem non iniciamus in eum manus noſtras. Sicque conſervatus eſt parvulus, quem ex genere ſuo Pontium vocaverunt: Vnde accidit ut in templa idolorum nunquam induceretur.

II. Sed cum ad puerilem veniſſet aetatem, magnis doctoribus imbutus, omnium fere philoſophorum vel diverſarum artium litteris ita pollebat ut copiam voluminum librorumque, quos bibliothecae portare non poterat, in ſuo parvo corpuſculo transfundens, omnia memoriter retineret. Factum eſt autem cum quodam die diluculo ſurgens ad ſuum pergeret praeceptorem, audivit in vigilia matutina Chriſtianos, quibus praeerat ſanctus Papa Pontianus Eccleſiae Dei ſacerdos, pſallentes & dicentes: *Dominus Deus noſter in cælo ſurſum eſt, in cælo & in terra omnia quaecunque voluit fecit. Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non tractabunt, pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in gutture ſuo. Neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Psal. 113. Quod cum audiſſet venerabilis puer, reſtitit, imoque trahens a pectore ſuſpirium, & apud ſemetipſum diutiſſime inquirens quae eſſet iſta modulatio, compunctus Spiritu ſancto, erumpenſque in lacrymas cœpit flere. Statimque elevans palmas in caelum dixit: Deus, cujus laudem iſti decantant, oſtende mihi notitiam tuam. Et accedens ad oſtium, crebris quatiebat illud pulſibus. Cumque de ſuperioribus eum per feneſtram reſpicerent, dicunt ſancto Pontiano Epiſcopo: Ecce parvulus quidam pulſat januam. Papa autem Pontianus revelante ſibi Spiritu ſancto ait: Aperite ei, & ſinite eum venire ad nos. Talium eſt enim regnum caelorum.

III. Venerabilis autem Pontius relinquens paedagogos ſuos in vico, & aſſumens ſecum unum adoleſcentulum qui cum eo ſtudebat nomine Valerium, ingreſſus eſt. Cumque aſcendiſſent in cœnaculum,

& vi-

& vidiſſent eos ſancta celebrare myſteria, declinaverunt in locum quoadusque dominicum conſummaſſent officium. Tunc venerabilis Pontius accedens ad pedes ſancti Pontiani Epiſcopi, oſculabatur eos cum lacrymis dicens: Rogo te, ſanctiſſime pater, ut oſtendas mihi carmen quod paulo ante pſallentes dicebatis. *Dominus Deus noſter in caelo eſt. Simulachra autem gentium muta & caeca & ſurda ſunt. Non odorant, neque palpant manibus ſuis.* Et quod nobis pejus eſt, audivi vos dicentes: *Similes illis fiant omnes qui confidunt in eis.* Tunc dicit ei ſanctus Pontianus Epiſcopus. Scio fili quia Deus cor tuum illuminavit, ut eum inquiras. Ergo non tibi videntur omnia figmenta ex metallis facta, ſive aurea ſint vel argentea aut aerea, ex terra ſumpta? Quis non intelligat lapideas ſtatuas ex rupibus exciſas, & in carrucis impoſitas, & a bobus tractas, & ſic demum in foro eſſe poſitas? Iſta non ſunt dij, ſed e terra orta ſunt, & paulo poſt in terram revertentur. Deus autem noſter, in quo ſperamus, in caelo eſt, qui non carneis oculis, ſed cordis videtur obtutibus. Nam quod videt quis quid ſperat? Tunc beatus Pontius reſpondens dixit. Domine mi pater, quis neſciat omnia iſta eſſe ſine anima & ſine nutu? Nam per omnes vicos vel plateas, non dicam in foro, in templis, in capitolio, tanta multitudo ineſſe noſcitur ut penitus numerari non poſſit, & ſic diverſis modis inſtituta ut artificum reperit ſapientia. Quis autem non videat in viis ea poſita ferro & plumbo firmata ne vento ſubverſa conterantur? Nam ſaepe cognovimus ab hominibus ea furata & à praedonibus invaſà. Et quomodo homines a malis cuſtodire poterunt qui ab hominibus & cuſtodiuntur & furantur?

IV. Audiens haec ſanctus Pontianus Epiſcopus miratus eſt quod talis ratio ex puero procederet, & tenens ejus manum, voluit eum ſecum ſedere. Tunc beatiſſimus Pontius dixit. Si cum vaniloquis & inania docentibus ſedere non audemus, quomodo cum homine Dei viam veritatis pro itinere erroris, lucem pro caligine demonſtrante ſedebo? Sanctus Pontianus Epiſcopus dixit. Magiſter noſter & doctor Dominus Ieſus Chriſtus talem doctrinam nobis donavit ut omnes in ipſo unum ſimus & alter alteri quod ſibi deſiderat tribuat. Rurſumque dixit ei. Eſtne tibi pater aut mater? Venerabilis Pontius dixit. Mater mea fere biennium eſt ex quo mortua eſt; pater vero meus ſupereſt ſenior & grandaevus, & me unico gaudet filio. Sanctus Pontianus Epiſcopus dixit. Chriſtianus eſt, an gentilis? Beatus Pontius dixit eum peſſimum & perverſum in cultura daemonum ſuorum eſſe ultra omnes homines. Sanctus Pontianus Epiſcopus dixit. Deus, qui cordis tui oculos nullo homine cogente illuminavit, potens eſt & patris tui perverſitatem corrigere, ut per te immortalem vitam diſcat per quem tu in hanc vitam mortalem veniſti. Rurſumque addidit. Tu autem, fili mi, adquieſce mihi, & crede Chriſto, & accipe baptiſmum regenerationis, per quem poſſis ardorem ignis aeterni extinguere.

V. His & aliis quampluribus verbis exhortans eum per trium horarum ſpatium, demonſtravit ei regnum Domini noſtri Ieſu Chriſti. Tunc catechizavit eum & puerum illius, & permiſit abire. Illi autem egreſſi ibant ſicut agni pleni paſcuis, exultantes & laetantes quod invenerint ſalutem animabus ſuis. Sicque quotidie veniebant ad hominem Dei, audientes ab eo doctrinam ſalutis. Beatus vero Pontius adhuc catechumenus tanto alacriter divina aggreſſus eſt praecepta ut juſte in eo impleretur quod ab Apoſtolo dictum eſt: *Vbi abundavit iniquitas, ſuperabundavit gratia.* Cumque hora regrediendi adveniret, valefaciens honorifice ſancto Pontiano Epiſcopo & omnibus ſanctis qui ibi aderant, pergebat ad patrem ſuum.

VI. Cumque veniſſet ad patrem ſuum, dicebat ei pater ejus. Percepiſti aliquid a praeceptoribus tuis, fili mi? Beatus Pontius ait. Numquam melius audivi a magiſtris meis quam heſterna die vel hodie, omnibus diebus quibus in ſtudio fui. Pater autem ejus audiens haec gaudebat, ſperans eum vanam philoſophorum audire ſectam.

VII. Beatus vero Pontius quaerens opportunitatem ut & patrem ſuum Chriſto Domino ſecum credere faceret, die aliqua dixit patri ſuo. Domine pater, audio a multis hominibus quia dij quos colimus inanes ſunt, ita ut nullam in ſe, ut perhibent, majeſtatem poſſideant, ſicut & nos ipſi ex parte perſpicimus. Et quidem liniamenta membrorum cuncta habent, ſed ad nullos uſus apta. Nam quandocunque quis voluerit, inducto apud ſe artifice, prout ſubſtantiam habuerit, ſibi & deos facit, unus ex auro, alius ex argento vel aere, aut ex quibuslibet metallis. Rogo te, dic mihi ſi aliquando audiſti quod ij qui in domo noſtra ſunt virtutem aliquam ex quo facti ſunt oſtenderint. Marcus pater ejus reſpondit: Nunquam. Beatus Pontius dixit. Ergo ut quid eos ſacrificiis & thure honoratis? Pater autem ejus indignatus contra eum, cum ingenti iracundia, ita ut gladio eum vellet percutere, dixit. Injuriam diis meis facis? Poſt paululum ſedato furore, dixit ad filium ſuum. Ergo, fili, ſine diis & ſine ſacrificio in omni urbe nos ſoli erimus? Beatus Pontius dixit patri ſuo. Multi ſunt in hac civitate qui verum ſacrificium Deo vero offerunt. Marcus pater ejus dixit. Et ubi eos reperiemus? Beatus Pontius dixit. Praecipe ut eam & adducam tibi virum qui omnia tibi lucidius demonſtret. Dicit ei pater ejus. Vade fili mi. Tunc beatus Pontius converſus ad Valerium adoleſcentem, dixit ei. Haec eſt mutatio dexterae excelſi. Statimque perrexit ad ſanctum Pontianum Epiſcopum, & introduxit eum ad patrem ſuum, qui omnia ſacramenta veritatis ei demonſtravit. Dei autem miſericordia credidit Marcus beati Pontij pater, & ſimul cum ſancto Pontiano Epiſcopo & filio ſuo omnia idola manibus ſuis confringens, baptiſmi gratiam cum eodem filio vel omni domo ſua ſuſcepit.

VIII. Non poſt multum vero temporis pater beati Pontij defunctus eſt. Et tunc venerabilis puer accepta libertate, erat enim annorum viginti, venit ad virum Dei, & narravit ei omnia quae acta fuerant, & de patre ſuo. Poſt menſes ſex apprehenſus a militibus beatus Pontius & in curiam perductus eſt, cui etiam locum patris ſui nolenti & repugnanti deſignant. Hoc autem non ſine divina providentia fiebat, quia per beatum Pontium non ſolum Romana plebs, ſed & ipſi Principes Chriſto credituri erant. Talem vero gratiam Dominus ſancto Pontio contulit ut in omni curia vel palatio ab omnibus ſpecialiter diligeretur.

IX. In ipſis diebus ſanctus Papa Pontianus glorioſa morte migravit ad Dominum. Poſt quem Antheros praefuit Eccleſiae menſe non amplius uno. Deinde Fabianus in pontificatum ſuccedens, ita beatum Pontium ut verus pater verum filium diligebat. Sanctus autem Pontius jam perfectus in Domino, omnes facultates ſuas accipiens, beato Fabiano Epiſcopo tradidit, & eas pauperibus diſtribuit, maxime ad domeſticos fidei.

X. Nunc autem qualiter primus omnium Imperatores Chriſtianos fecerit, aut quomodo cum diabolo certaverit victor exiſtens, vel palmam martyrij ſumpſerit, non tacebo. Temporibus Philippi Imperatoris, qui cum filio Philippo Romanum regebat imperium, fuit his Philippis amicus beatus Pontius Chriſtianiſſimus & omnium divinarum litterarum doctiſſimus. Cumque gratia individua in eis eſſet, tertio imperij eorum anno, expleto milleſimo anno a conditione Romae, cum diis ſuis ſacrificandum pergere vellent, dicunt beato Pontio. Eamus, & repropitiemus nobis deos magnos, qui nos in iſtius milleſimi anni circulum natalis Romae perduxerunt. Quos beatus Pontius diverſis excuſationibus declinare nitebatur. Imperatores vero velut amicum ad ſacrificandum cogebant. Beatus autem Pontius cognoſcens a Domino datam ſibi occaſionem, aiebat. O piiſſimi Imperatores, cum ſitis a Deo Principes ordi-

dinati hominum, cur non ei qui vobis hunc honorem praeſtitit cervices flectitis & ipſi ſoli ſacrificium laudis offertis? Philippus Imperator dixit. Propterea & ego magno deo Iovi ſacrificium offerre deſidero, qui mihi hanc tribuit poteſtatem. Beatus autem Pontius ſubridens dixit. Ne erres, Imperator. Eſt Deus in caelis, qui cuncta unico verbo ſuo conſtituit, & Spiritus ſancti gratia animavit. Philippus Philippi Imperatoris filius una cum patre dixit. Qua animi intentione iſta referas ignoramus. Beatus Pontius dixit. Numquid ab initio Iovis fuit? Imperator dixit. Non, quia Saturnus pater ejus antiquior illo eſt, qui populos Italiae tranquilla moderatione gubernavit. Beatus Pontius dixit. Et quando Saturnus Cretae regnabat, antequam a Iove filio de regno pelleretur, numquid Italia populos non habebat? Nonne ſtatim ut expulſus eſt, ſicut litterae veſtrae declarant, hoſpitio eſt receptus? Rurſumque addidit. Piiſſimi Imperatores, ne ſeducamini in vanis poetarum figmentis. Vnus eſt Deus in caelis pater omnium, qui cum filio ſuo & Spiritu ſancto omnia quae fecit ſua poteſtate continet.

XI. Imperator dixit. Si unus eſt Deus quem in caelis eſſe aſſeris, cur & filium eum habuiſſe commemoras? Beatiſſimus Pontius dixit. Vnus eſt Deus, quem ſaepe teſtatus ſum, qui fecit caelum & terram & mare & omnia quae in eis ſunt. Poſtremo fecit hominem immortalem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, & cuncta quae in terra & quae ſuper terram vel deorſum morantur in aquis poteſtati ſubjecit hominis. Diabolus autem de caelo projectus, videns in tanto honore hominem poſitum, invidia ductus, homini perſuaſit ut ingratus vel inobediens ei qui omnia illi ſubdidit exiſteret. Quo facto, immortalitate qua indutus fuerat expoliatus, mortem per inobedientiam cum ſua omni prole ſibimet ipſi inflixit. Nam & diabolo ut ſemel hominem elideret parum viſum eſt, ſed idola, quae nunc deos dicitis, ipſe adinvenit, ut genus humanum in toto a creatore ſuo ſepararet. Sed pius Dominus nolens fabricam imaginis ſuae perire, unicum verbum ſuum, per quem omnia quae in caelis & quae in terra creata ſunt, ad terram de caeleſtibus thronis mittere dignatus eſt: qui carnem immaculatam pro noſtra ſalute ex virgine ſumens, venit homo ut lapſum hominem reformaret & diabolum cum ſuis miniſtris igni perpetuo deputaret. Nam cum multa mirabilia in terris oſtenderet, quae nunquam talia viſa ſunt, ſcilicet ut caecos a nativitate ſua illuminaret, paralyticos, qui per multorum temporum ſpatia arentibus membris corporali virtute deſtituti erant, priſtinae reſtitueret ſanitati, leproſis putridiſſimis comeſtiſque atque foetentibus carnibus nitorem cutis mirabiliter reſtauraret, mortuos & quatriduanum praeſente omni populo ſuſcitaret, & alia multa mirabilia quorum non eſt numerus faceret, (Quippe quid non reformaret qui omnia formaverat?) Iudaei vero non credentes, ſed potius invidentes, tradiderunt eum Pontio Pilato Praeſidi, & eum qui pro ſalute eorum venerat cruci affixerunt, quem Deus ſuſcitavit tertia die a mortuis, & per dies multos poſt reſurrectionem ſuam cum hominibus converſatus eſt, mortem vero, quam diabolus hominibus intulit, moriendo occidit, & vita ſua reſurrectionem nobis donavit; ut quemadmodum ipſe poſt iſtam mortem reſurgens jam non moritur, ita & nos poſt hanc vitam parvam & miſerabilem reſurgentes, in aeternum cum illo vivamus. Nam aſcendens in caelum, iter vitae caeleſtis monſtravit. Vnde ſi quis hanc ſalutem neglexerit, cum diabolo in aeternum damnabitur. Si quis autem crediderit, cum Chriſto in caeleſtibus regnis permanebit.

XII. Cumque his & aliis multis pro ſalute eorum diſputaret verbis, Dei voluntate Imperatores crediderunt, & eum deprecabantur ut myſterium hujus ſalutis ſuperveniente die eis plenius aperiret, & qualiter ignem perpetuum evadere & immortalitate cum ſanctis ſine fine perfrui poſſent. Et quidem ex illa die & deinceps ſacrificia idolorum declinantes, ſpectacula tantum pro concluſione milleſimi anni, quo natalem urbis celebrabant, fieri imperaverunt.

XIII. Tunc beatiſſimus Pontius ad Epiſcopum urbis Romae nomine Fabianum, qui Eccleſiae Dei praeerat, convolavit, & omnia ei ex ordine pandit. Tunc ſanctus Papa Fabianus cadens cum eo in orationem dixit. Domine Ieſu Chriſte, gratias ago nomini tuo, qui per famulum tuum Pontium Imperatores populi Romani ad tuam notitiam perducere dignatus es. Alio vero die cum ſimul ad Principes veniſſent, & ſacramenta eis divina demonſtraſſent, baptiſmi gratiam conſequuti ſunt. Quae tunc illi civitati laetitia fuerit, quaeve exultatio repentina ſupervenerit, quis poterit enarrare? In initio autem templum quod magnum vocabant ex juſſione Imperatorum arripientes ſanctus Fabianus & beatiſſimus Pontius, ac confringentes omnia ejus ſculptilia, ſimul cum templo funditus ſubverterunt.

XIV. Ita factum eſt ut omnis populus ad notitiam Domini noſtri Ieſu Chriſti cum alacritate & gaudio concurreret, & baptiſmatis unda perfuſi Domino benedicerent. Nam ubi daemonum templa deſtruebantur, ibi ilico Eccleſiae conſurgebant. Ecce quanta contulit Dominus Pontio famulo ſuo, ut ante omnes homines Principes totius orbis Chriſto adquireret, & ipſe, qui ſecundum ſeculi dignitatem Conſul ad ſuffragia populi expetebatur, humanis ſpiritaliter conſulens, lucem eis veritatis demonſtraret. Hoc autem factum eſt per annos quatuor quibus Philippi Chriſtiani Imperatores Romanum populum continebant.

XV. Dominus autem volens Eccleſiam ſuam ut aurum puriſſimum probare, paleas autem & ſtipulas igne cremare, poſt Philipporum mortem permiſit ut imperium ſuſciperent Gallus & Voluſianus filius ejus: qui cum in cultura daemonum imperarent annos duos & menſes quatuor, ſuccedunt eis truces & Eccleſiae Dei perſecutores Valerianus & Gallienus, qui mox arrepto imperio peſtiferis edictis per univerſum orbem propoſitis ſtatuerunt ut ſi quis Chriſtianos apud ſe retineret, & non eos ſtatim proderet, eaſdem quae illi parabantur lueret poenas. Omnes namque Eccleſiae filij poſt quietem tranquillam ſaeviſſimis procellis quatiebantur. Cumque beatus Pontius hoc comperiſſet, paulisper in urbe ſeſe occuluit. Sed cum tutiſſimum locum ad latebras ſui perfugij fovendas minime repeiſſet, maxime quia eum idolorum ſacerdotes, qui ſua templa funditus cernebant everſa, inſequebantur, tandem urbe egreſſus non ſine dominico praecepto qui dixit, *Et ſi vos perſequuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, Math. 10.
& iterum, *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma*, fines Italiae tranſiens, urbem ſub jugo Alpium procul ſitam petiit nomine Cymelam. Math. 26.

XVI. Sed cum perſeveranter impiiſſimorum tyrannorum praecepta inſiſterent crudelia, & Chriſtianorum nomen radicitus vellent exterminare, & Satanae miniſtros per omnes provincias cum militibus praefeciſſent, Claudius Praeſes cum Anabio aſſeſſore Galliarum partium principes deputantur. In principio autem itineris ſui ſupradictam civitatem Cymelam ingreſſi, ſacrificium daemoniis reddiderunt. Et mox in foro tribunal ſibi praeparantes, juſſerunt ut Chriſticolas, quoſcunque reperiſſent, ſuis repraeſentarent obtutibus. Cumque beatus Pontius ante tribunal perductus fuiſſet, ſedens Claudius pro tribunali cum Anabio ſub voce horriſona dixit. Adducatur Pontius. Ex officio dictum eſt. Praeſto eſt. Tunc Claudius Praeſes dixit. Tu es Pontius, qui urbem Romam per neſcio quam ſeductionem conturbaſti, inſuper & piorum Principum mentes abalienaſti? Beatus Pontius reſpondit. Ego neminem turbavi neque ſubverti, ſed ab errore daemonum ad Deum verum converti. Praeſes dixit. Audientes de te Domini mei Principes Valerianus & Gallienus, eo quod nobili familia ſis ortus, praeceperunt ut diis immoles. Sin autem, cum perſonis dedecoris & vilibus diverſis adficia-

ficiaris pœnis. Beatus Pontius reſpondens dixit. Non immolo, quia Chriſtianus ſum. Praeſes dixit. Conſule animae tuae, ne & tu pereas, & patrimonium tuum diſſipetur. Pontius beatiſſimus martyr dixit. Conſolator meus Chriſtus eſt. Patrimonium terrenum ſi perdidero pro Chriſto, aeternum adquiram, ubi non cenſum terrenum ſed claritatem cum ſanctis angelis merebor. Claudius praeſes dixit. Quid mihi per ambages verborum curſitas? Aut ſacrifica diis, aut carnes tuas diverſis pœnis faciam diſſipari. Pontius beatiſſimus martyr dixit. Iam tibi dixi quia Chriſtianus ſum, nunquam ſacrificabo daemoniis.

XVII. Tunc Praeſes juſſit eum vinctum catenis in carcerem trudi quouſque ad Imperatores de eo relationem miſiſſet, dicens. *Dominis piiſſimis atque invictiſſimis triumphatoribus ſemper Auguſtis Valeriano & Gallieno Principibus. Nos ſervi veſtri ingredientes initium Galliarum, invenimus Pontium, qui dudum urbem Romam conturbavit, & multa templa deorum ſubvertit, fugientem vel inobedientem praeceptis veſtris. Et quia eſt de primis in palatio ſenatoribus, fecimus eum in carcere recludi quouſque veſtra deliberatione cenſeatis quid de illo nos oporteat facere.* Tunc Valerianus & Gallienus praeceperunt dicentes. *Hoc jubet pietas noſtra, ut ſi ſacrificare noluerit, habeatis licentiam qualicunque vultis eum tormento interficere.*

XVIII. Tunc Claudius Praeſes produci eum juſſit e carcere, cui & dixit. Audi Dominorum tuorum ſalutaria praecepta, in quibus te juſſerunt aut diis cerimoniari, aut inter damnarios diverſa pati tormenta. Beatiſſimus Pontius reſpondit. Ego dominum non habeo niſi unum Dominum meum Ieſum Chriſtum, qui potens eſt me de his quae mihi minaris liberare tormentis. Claudius Praeſes dixit. Miror te virum potentem ad tantam humilitatem temetipſum inclinare ut tuum dominum voces hominem pauperem & ſine honore, quem Pilatus Praeſes noſtri ordinis atque officij pro neſcio qua accuſatione dicitur interemiſſe, & non potius hos dominos vocas qui ſummum rei publicae apicem moderabiliter continent? Pontius ſanctus dixit. Et ego miror te hominem rationabilem factum ad tantam dementiam deveniſſe ut non cognoſcas eum qui caeli & terrae poſſeſſor eſt pro tua ſalute pauperem non dedignatum eſſe, & illum qui in caelis ab angelis honoratur ſine honore audere dicere? Nam quod a Iudaeis accuſatus & a Pilato Praeſide eſt crucifixus, hoc voluntarie pro noſtra ſalvatione, non ex neceſſitate fecit, ut tu ipſe perhibes. O ſi velles huic tali Deo temetipſum humiliare, ſtatim menten tuam ad caelos erigeres, & cognoſceres te cum diis tuis, quos daemones eſſe manifeſtum eſt, in profundo tenebrarum jacere. Nam Principes tui, quos rem publicam dicis moderari, non ſolum ipſi in perditionem vadent adorantes ligna & lapides, inſuper & populum qui eis ſubjectus eſt ſecum attrahent. Vnde cognoſcatis quia ſi in hac perfidia permanſeritis, de iſto ſeculo opprobrioſiſſime exibitis, & in die judicij cum diis quo dicitis in aeterna damnatione eritis.

XIX. Tunc furore repletus Praeſes, exclamans lictoribus ait. Praeparate omnia tormenta, equuleum, ungulam, faculas, cardum, nervum, & ſi qua ſunt alia, ut inſipientia ejus manifeſtetur omnibus. Miniſtri dixerunt. Parata ſunt omnia. Claudius Praeſes dixit. In equuleo aptatus diſtendatur, ut omnia tormenta per membra ejus diſcurrant, & tunc videamus ſi Deus ejus eruet eum de manu mea. Cumque equuleo aptaretur, beatus Pontius dixit. Licet incredulitas tua impoſſibilem Dominum noſtrum dixerit, ego tamen in nomine Domini mei Ieſu Chriſti credo quod pœnae tuae ad nihilum redactae nullum corpori meo dolorem incutient. Cumque equuleo tenderetur, & miniſtri vectibus impoſitis trochleam retornarent, cum magno ſonitu equuleus confractus eſt, ita ut in pulverem redactus non compareret, & exanimes repetitio fragore, qui ibi aderant, redderentur. Sanctus vero Pontius laetus & ſine ullo terrore dixit. Vel nunc incredule diſce quia Deus noſter potens eſt pios de tentatione eripere, vos autem iniquos in die judicii igni perpetuo deputare.

XX. Claudius autem Praeſes ultra ſolitum terrorem indignans conturbabatur. Tunc Anabius aſſeſſor dixit Praeſidi. Sapientiſſime virorum adventantibus nobis adducti ſunt duo urſi ex Dalmatiae montibus mirae magnitudinis. Praecipe ergo parari amphitheatrum, ut ab eis devoratus, non habeat ſepulturam. Iuſſu Praeſidis praeparatur amphitheatrum, & beatus Pontius in arena deponitur. Statim egreſſi duo venatores cum taureis & nervicis ſecundum conſuetudinem, cum ſtetiſſent in medis arena & ſancto Dei provocaſſent urſos, illi exeuntes de caveis ſinguli utroſque venatores arripuerunt, & ita eos diſcerpſerunt ut penitus qui fuiſſent non compareret. Tunc venientes ad ſanctum Pontium, non auſi fuerunt propius accedere aut pedes martyris oſculari propter paganorum cruorem, ſed paulo longius procumbentes, nihil ſancto martyri permiſſi ſunt laeſionis inferre. Tunc clamor populi in caelum tollitur. Gentiles omnes clamabant. Vnus eſt Deus Chriſtianorum, quem Pontius colit.

XXI. Tunc demum efferatus Praeſes ſuperbia, & rabidis vocibus concrepans, clamare cœpit & dicere. Nunc nunc afferte copiam lignorum & omne quod fomiti ignis augmenta praeſtare poteſt. Et ſi neſcio quibus incantationibus, ut ſolet Marſorum ars ſerpentium mingare iras, iſte uſus eſt, nunc video ſi igni imperare poteſt. Beatiſſimus Pontius reſpondens dixit. Numquid objectum criminis apud me reperiſti, ut his me trucides flammis? Sed te trucidet ignis aeternus, ignis inextinguibilis. Potens eſt Deus meus, qui tres pueros de camino ignis eruit illaeſos, & me liberare. Aggregata autem multitudine lignorum, juſſit ſanctum Dei tyrannus vinciri manibus pedibuſque catenis, & in media arena ſtatui, multitudinem vero lignorum in circuitu ejus extrui, ignemque ſupponi. Cumque factum fuiſſet, ignis gyrans flammis in ſublime arenam atque contorquens, pluſquam faſtigium cluſit amphitheatri; conſumptiſque omnibus quae pabulo ignis fuerant praeparata, ita ſanctus Dei ab omni ardore apparuit illaeſus ut nec ſaltem fimbriam veſtimenti ejus laederet.

XXII. Tandemque Praeſes victus atque confuſus dixit. Numquid omnia genera tormentorum ſuperaſti, & ideo gloriaris nunc quod reliqua evadas tormenta? Ecce proximum venerabile Apollinis templum. Accede, & ſacrifica. Beatus Pontius dixit. Sacrifico ego corpus meum Domino Ieſu Chriſto, quod hactenus a pollutione idolorum immaculatum cuſtodivi. Nam vobis & Principibus veſtris cito ſuperveniet ultio divina, quia injuſte perſequimini ſervos Chriſti. Licet non tibi Dominus permiſiſſet ut maculam corpori meo inferres, tamen applica quaecunque volueris tormenta. Tunc Praeſes videns conſtantiam ejus, callide dixit ad eum. Et quidem nos a te oportuit judicari, ſed ſecundum clementiam tuam tu a nobis judicaris. Et cum ſis primus ſenatorum, in ſpe neſcio qua vana confiſus, & poteſtatem & divitias amittis. Pontius ſanctus dixit. Poteſtas hujus ſeculi vel divitiae ſimilis eſt nebulae matutinae, quae in oculis hominum videtur terras monteſque vel maria cooperire, quam ſi ventus perflaverit, ſtatim in momento temporis, quaſi quae non fuerit, penitus evaneſcit. Nam gloria & honor quae concupiſco in aeternum permanent.

XXIII. Tunc Iudaei qui ad ſpectaculum amphitheatri convenerant clamare cœperunt & dicere. Occide, occide maleficum. Beatus autem Pontius elevans manus in caelum dixit. Gratias ago tibi Domine, quia ſicut patres eorum de Chriſto tuo clamabant, Crucifige, crucifige, ita & illi in me eiſdem inſiſtunt vocibus. Tunc inflammatus Praeſes a diabolo exclamavit & dixit. Non mihi ſoli, ſed & Principibus meis multas fecit injurias. Tunc decretum dedit dicens. Ducite eum, & in ſaxo qui rivulo imminet decollate, corpuſque ejus deorſum mittite. Cumque

fa-

factum fuiſſet, ſanctus ac venerabilis Pontius martyrium ſuum Domino conſummavit, & cum palma victoriae anima ejus caelos petiit.

XXIV. Non multo poſt tempores completus eſt ſermo quem ſanctus Pontius praedixerat. Valerianus ſcilicet Imperator in captivitatem ductus à Sapore Rege Perſarum, non gladio, ſed ludibrio omnibus diebus vitae ſuae merita pro factis percepit, ita ut Vide Lact. c. 5. de perſec. quotienſcunque Rex Sapor equum conſcendere vellet, non manibus ejus, ſed incurvato dorſo & in cervice ejus pede poſito, equo membra locaret. Gallienus vero cum Mediolanum intrare vellet, a militibus ſuis comprehenſus, gladiis eſt confoſſus. Claudius autem Praeſes & Anabius aſſeſſor eadem hora qua ſanctus Pontius decollatus eſt, arrepti a daemonibus ſuffocabantur. Nam Claudius linguam ſibi morſibus minutatim incidit. Anabij vero oculi e ſuis concavis vi doloris evulſi, pellibus tenuiſſimis per ora pendebant. Sicque factum eſt ut in momento temporis uterque expiraret. Ob hoc factus eſt timor magnus Iudaeis ac gentibus & omni illi civitati, ac ſepulchrum ſancti Pontij martyris admirabili venerabatur honore.

XXV. Iuvenis quidam Valerius, qui cum eo fuerat nutritus, timens corpus ejus metu gentilium auferre, per noctem in eo quo jacebat ſepelivit loco. Geſta vero martyris ab exceptoribus pecunia redimens & ſecum tollens, reperta navicula in Libyae partes cauſa perſecutionis declinavit. Dominus autem ſuſcepit martyrem ſuum in pace, cui eſt honor, gloria, poteſtas, & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Explicit paſſio beati Pontij martyris.

VITA SANCTI EVSEBII

Presbyteri Romani.

Anno Chriſti 357. EOdem tempore quo Liberius de exilio revocatus fuerat a Conſtantio Auguſto haeretico, in eodem tantum dogmate ut non rebaptizarent populum, ſed una communione contaminarent plebem, Euſebius Presbyter urbis Romae coepit declarare Liberium haereticum & amicum Conſtantij. Cumque multi ſancta confeſſione & catholica fide vitarent communionem Liberij per Euſebij Presbyteri doctrinam, occupantur Eccleſiae a Liberio, ejicitur Felix de epiſcopatu, ſubrogatur Liberius, tenetur Euſebius Presbyter, & quod in domo ſua, quam ipſe conſtruxerat, populum congregaret, & quia confortaret plebem ſanctam. Tunc Conſtantius Imperator aggreditur cum Liberio Euſebium Presbyterum dicens. Tu ſolus Chriſtianus es in urbe Roma? Euſebius Presbyter reſpondit: Sic confidimus in Domino, quia fideles nos inveniet Chriſtus, ſicut & baptizati ſumus & benedictionem quam a beato Iulio ſuſcepimus tenemus. Liberius dixit: Nos cujus fungimur vice? Nonne Iulij anterioris noſtri? Euſebius Presbyter dixit: Si perſeveraſſes in fide quam in perſecutione primo tenere viſus fueras. Liberius dixit: Praeſente Auguſto tam contumacem me exiſtimas? Euſebius dixit: Res ipſa te docet & declarat. Imperator Conſtantius dixit: Et quid eſt inter fidem & fidem? Euſebius Presbyter reſpondit: Quantum ad nos peccatores, integrè tenentes ſumus. Quantum ad vos, inſania diaboli & invidia ſuperſtitionis veſtrae, ut Felicem Epiſcopum, quem vos non tacuiſtis catholicum & Dominum Ieſum Chriſtum invocantem purum ſacerdotem ab omnibus declaratum, in damnationis cauſam exilio direxiſtis; qui tamen in praediolo ſuo orationibus vacat. Et quidem juſſu tuo Chriſtianis occiſionem & necem praecepiſti inferri, maxime Clericis & Presbyteris & Diaconibus. Tunc iratus Conſtantius ſubrogatu Liberij includit Euſebium Presbyterum in quodam cubiculo domus ſuae quod humile erat in latitudine pedibus quatuor, & ibi multis menſibus in oratione conſtanter perſeverans, incluſus tamen, poſt menſes ſeptem dormitionem accepit nonodecimo Kalendas Septembris. Cujus corpus collegerunt Gregorius & Oroſius Presbyteri parentes ejus, & ſepelierunt in crypta juxta corpus beati Sixti martyris & Epiſcopi via Appia in cimiterio Caliſti; ubi & titulum ejus ſcribentes poſuerunt pro commemoratione ejus: *Euſebio homini Dei*. Eodem tempore auditum eſt a Conſtantio Imperatore eo quod Gregorius & Oroſius Presbyteri collegerunt corpus Euſebij Presbyteri, & in eadem crypta vivum praecepit includi Gregorium. Tunc Oroſius Presbyter collegit ſemivivum beatum Gregorium noctu, occulte propter Conſtantium Auguſtum, & emiſſo ſpiritu, ſepelivit eum juxta corpus ſancti Euſebij Presbyteri. Qui etiam Oroſius haec geſta conſcripſit. Ab eodem die intra Eccleſias juſſu Conſtantij Imperatoris quiſquis inventus fuiſſet non ſic confiteri vel participari ſicut Liberius, indiſcuſſus gladio puniretur. Quapropter in plateis & in vicis & in Eccleſiis ſive in balneis gladio trucidabantur, perſequente Conſtantio Chriſtianos una cum Liberio. Mortuo autem Liberio, levatur Damaſus, qui voce publica damnavit Liberium facta ſynodo cum Epiſcopis viginti & octo & Presbyteris viginti & quinque; & ceſſavit perſecutio, non tamen multum tempus, donante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

STEPHANI BALVZII

TVTELENSIS

N O T A E

AD LACTANTIVM ET ALIA.

INter multos ac varios codices manuſcriptos quos vir literarum ac literatorum amantiſſimus & in omni genere laudis excellentiſſimus JOANNES BAPTISTA COLBERTVS in publicam ſtudiorum utilitatem ex omni Europa, Aſia, Africa comparavit, repertus eſt unus auro contra aeſtimandus, in quo continetur Lucij Caecilij Firmiani Lactantij liber de perſecutione ſive de mortibus perſecutorum, quo hactenus caruerat Eccleſia. Non facit ille quod plerique ſolent; qui ſi veteris cujuſpiam ſcriptoris opus ineditum, quantumvis leve ſit ac tenue, nacti fuerint, diligenter occultant, tamquam in tenebris magis eluceat, ut gloriari poſſint ſe ſolos poſſidere quod omnes habere vellent, caventque ſummopere ne in manus aliorum venire poſſit. Liberalior excelſiorque eſt animus illuſtriſſimi viri quàm ut falſa illa gloria teneri poſſit. Iraque quum intellexiſſet

hunc Lactantii librum extare inter antiquos codices manuſcriptos bibliothecae ſuae, ſatiſque compertum haberet quantum hinc utilitatis accederet Eccleſiae ſi vulgaretur, quamquam antea frequenter mandaverat ut ſi quid ineditum reperiretur in eiſdem antiquis codicibus, id totum praelo committeretur, tamen ea occaſione mandatum dedit ſpeciale, & ſolita magnitudine animi ſtatim juſſit ut hic Lactantij liber in clariſſimam lucem ederetur.

Damus igitur illum ex codice 1297. bibliothecae Colbertinae, qui octingentorum aut circiter annorum eſſe videtur, integrum quidem, ſed ab imperita manu ſcriptum, adeoque pluribus mendis infectum. Atque ea quidem quorum emendatio facilis & obvia erat, libere nos emendavimus; ſed ea intacta reliquimus in quibus audacia corrigendi non vacabat periculo. Fortaſſis alij feliciores erunt. Compoſitus & abſolutus eſt liber eo anno quo poſt extinctos perſecutores dulciſſimum & pulcherrimum pacis nomen auditum eſt in Eccleſia Chriſti, noſtriſque hominibus tranquillitas ac loquendi ſcribendique libertas reſtituta. Quis enim hiſtoriam iſtiuſmodi ſcriberet in medio atrociſſimae perſecutionis? Sanè Lactantius libros divinarum inſtitutionum ſcripſit furente perſecutione, in ipſis ejus initiis, ut ex capite ſecundo & quarto libri quinti colligitur; ſed non emiſit, impeditus videlicet rei & temporis neceſſitate, ut ipſe loquitur in principio libri de opificio Dei. At quum data eſſet pax, omniſque metus e pectoribus Chriſtianorum depulſus beneficio Conſtantini M. Imperatoris, tum vero eccleſiaſtici ſcriptores indulgentia benigniſſimi Principis uſi, animum converterunt ad ſcribendum. quod antea non erant auſi. Itaque tum Lactantius divinarum inſtitutionum libros, in quibus loca quaedam ſparſim reperiuntur quae manifeſto conſtat ſcripta eſſe poſt bellum ſedatum atque extinctum, recenſuit, pleraque addidit, in primis vero ea quae in initiis librorum & in epilogo dicuntur ad Conſtantinum, quae perperam nonnulli judicant notha eſſe ac ſuppoſitit a, adeo ut eorum praejudicio fretus Joſephus Iſacus, qui poſtremam Lactantij editionem Romanam emiſit, univerſa deleverit quae in aliis editionibus ad Conſtantinum ſcripta leguntur. Et tamen puto non poſſe vere dubitari quin ea ſint Lactantij, cum & ejuſdem ſint ſtili cum ceteris ejuſdem operibus, & phraſes quaedam quae illic habentur, eædem ſint in variis locis iſtius hiſtoriae & reliquarum Lactantij lucubrationum. Sed haud dubie duae antiquitus fuere divinarum inſtitutionum editiones, una ferme ſtatim poſt datam Eccleſiae pacem emiſſa, quum adhuc Lactantius eſſet in Bithynia, altera poſt bellum Cibalenſe & Mardienſe, quum veniſſet in Gallias propter Criſpum Conſtantini filium. Qui ergo priore editione uſi ſunt, ea profecto non habuerunt quæ poſtea de Conſtantino addita ſunt, atque adeo mirum non eſt ea deſiderari in quibuſdam exemplaribus. Sed ut redeamus ad librum de mortibus perſecutorum, à quo nos abduxit occaſio differendi de tempore quo ſcripti ſunt libri divinarum inſtitutionum, certum eſt eum ab auctore ſcriptum Nicomediae in Bithynia, ubi is habitavit per totum illud tempus quo perſecutio in oriente graſſata eſt, & abſolutum fuiſſe poſt confectum bellum apud Campum ſerenum in Thracia, poſt quod integra fuit Eccleſiae pax, profligato ac paulo poſt extincto Maximino, homine noſtrae religionis inimiciſſimo. Colligitur illud ex pluribus ejuſdem hiſtoriae locis, ſed praecipue ex epilogo, in quo auctor verbis apertiſſimis innuit haec ſcripta a ſe eſſe poſt datam pacem plebi Dei, quae per annos decem partim vaſtata, partim diſperſa fuerat. Adde quod librum ſuum nuncupavit illuſtri regionum illarum confeſſori Donato, quem etiam compellat in medio operis & in fine. Haec enim indicant eos tum ſimul fuiſſe aut certe non magno locorum intervallo disjunctos. Illud etiam diligenter obſervandum eſt, eum illa tantum edicta, quae pro Chriſtianis data ſunt, in hoc opere deſcripſiſſe quae propoſita Nicomediae ſunt, aliorum mentionem non facere: quia nimirum ea tantum refert quae ipſe proponi vidit, & quorum propterea copiam facile habere potuit.

De patria Lactantij video varias eſſe ſententias; quarum ea infirmior videtur quae Firmo Piceni oppido eum ortum contendit, quia Firmianus vocatur. Eam ego præfero quae Afrum fuiſſe cenſet. Nam & in Africa praeceptore uſus eſt Arnobio; & Nicomediam accitus à Diocletiano, ut illic literas oratorias doceret, ut ipſe ſcribit, non aliunde veniſſe videtur quam ex Africa, cum apud Hieronymum in libro de viris illuſtribus legatur *ὁδοιπορικὸν* ſuum ab Africa Nicomediam uſque verſibus hexametris deſcripſiſſe. Erat autem Nicomediae tempore perſecutionis quae ſub Diocletiano univerſam commovit Eccleſiam, etiam quum data pax eſt. Nam quae in libro de mortibus perſecutorum dicuntur de propoſita Nicomediae conſtitutione Conſtantini & Licinij, deque adventu Licinij in eam urbem, ea profecto ab alio ſcribi non potuerunt quam ab eo qui quae ſcriberet, oculis uſurparet. Quum vero poſtea Conſtantinus poſt bellum Cibalenſe, quod confecit anno Chriſti CCCXIV. VIII. Idus Octobris, in Thraciam ac Macedoniam profectus eſſet, tum haud dubie Lactantius, ei fortean olim cognitus, e Nicomedia ad eum venit, & poſtea juſſu ejus Gallias petiit, ubi Criſpum Conſtantini filium Latinis literis erudivit. Putavit vir doctiſſimus Petrus Franciſcus Chiffletius Criſpum à Lactantio inſtitutum fuiſſe anno Chriſti CCCXII. eodem nimirum tempore quo primùm Conſtantinus, ut ille ait, mox mater ejus Helena Chriſtum agnovere, fidei noſtrae ſacramenta edocti ab Euſebio Epiſcopo Veſontionenſi, & Criſpum cum Helena & Lactantio relictum Veſontione a Conſtantino quum is in Italiam profectus eſt adverſus Maxentium. Verum narratio ex qua Chiffletius hanc hiſtoriam contexuit, poſterioris ac sequioris ſeculi ſcriptum eſt, & nullam fidem meretur. Praeterea certum eſt Lactantium adhuc in Bithynia fuiſſe quum bellum parabatur adverſus Maxentium & aliquanto poſt. Venit ergo Lactantius in Galliam (quod etiam placuiſſe video clariſſimo viro Iacobo Gothofredo) anno tantum CCCXV. quum pace poſt pugnam Cibalenſem atque Mardienſem conſtituta inter Conſtantinum & Licinium Magnus Gallias repetiit. Rediiſſe enim illum ad uxorem ſuam facile colligitur ex Zoſimo & Epitome Victoris, ubi ſcriptum eſt Conſtantinum Magni filium, *in Arelatenſi oppido ante non multos dies editum*, factum fuiſſe Caeſarem cum Criſpo & Liciniano Licinij filio. quod contigiſſe anno Chriſti CCCXVII. Kalendis Martiis docent Faſti Idatiani. Nam cùm pugnatum in Pannonia ſit anno CCCXIV. exeunte, & ineunte anno CCCXVII. natus in Gallia ſit Conſtantinus Conſtantini filius, neceſſe eſt patrem medio temporis in Gallia fuiſſe, adeoque illuc rediiſſe poſt pacem factam cum Licinio. Qua occaſione veriſimile eſt Lactantium, virum omnium ſuo tempore eruditiſſimum, ut Euſebius ait, a Conſtantino adductum fuiſſe in Gallias, ut Criſpum imbueret cognitione hiſtoriae & ceterarum bonarum literarum. Et quidem facile aſſentior doctiſſimis viris Chriſtoforo Brovvero & Ægidio Bucherio, qui tamquam rem certam tradunt Lactantium Treviris ſenectutem extremam egiſſe quum erudiendo Criſpo daret operam, & hic veriſimiliter libros divinarum inſtitutionum ad Conſtantinum Imperatorem contexuiſſe. At Chiffletius, honeſto & decoro patriae amore ductus, hunc honorem aequa lance partitur inter Treviros & Veſontionenſes, ſic Bucherio concedens Criſpum Treviris eruditum à Lactantio fuiſſe ut id tamen factum velit etiam Veſontione. Sed conjectura illa nullum omnino fundamentum habet praeter bonam clariſſimi & optimi viri voluntatem & inclinationem in ſuos Veſontionenſes. Ceterum Lactantium alibi quàm in imperio Licinij fuiſſe quum is religioni Chriſti manifeſto contrarius apparuit, adeoque tum in Gallia fuiſſe, docet ipſe ad Conſtantinum ſcribens in initio libri primi divinarum inſtitutionum. *Nam malis*, inquit, *qui adhuc adversùs juſtos in aliis terrarum partibus ſaviunt, quanto ſerius, tanto vehementius idem omnipotens mercedem ſceleris exſolvet*. Cœpit autem Licinius aperte ſævire in Chriſtianos anno CCCXX. ut certis argumentis oſtenderunt viri doctiſſimi. Vnde colligi poteſt Lactantium adhuc eo tempore in humanis fuiſſe. Immo ultra hunc annum eum produxiſſe aetatem docere ipſe videtur in fine libri quarti divinarum inſtitutionum, ubi inter varias haereticorum ſectas numerat etiam Arrianos. Nam cum illi plene orbi univerſo innotuerint poſt habitam ſynodum Nicaenam, apparet Lactantium ſuperſtitem huic ſynodo fuiſſe, ſi vera eſt lectio. Scio virum clariſſimum & eruditiſſimum Michaelem Thomaſium ſuſtuliſſe ab eo loco nomen Arrianorum in ea quam curavit Lactantianorum operum editione, & habuiſſe ſententiae ſuae ſuffragatorem Ioſephum Iſacum. Sed

etiam

cùm illi deſtituantur auctoritate veterum exemplarium, & de novem Vaticanis duobuſque Vallicellanae bibliothecae codicibus, quod hanc clauſulam habeant, fidem faciat illuſtriſſimus Cardinalis Baronius, cum ſciam unum ex Bononienſibus, quem & Thomaſius & Latinus Latinius viderunt, tum etiam tres Colbertinos, & veteres editiones, eas nimirum quae Thomaſianam anteceſſerunt, cum ſciam inquam tot veteres codices & editiones mentionem heic facere Arrianorum, & vix unum aut alterum vetus exemplar proferri in quo eorum nomen non extet, non invitus aſſentior eidem Baronio Thomaſium reprehendenti quod contra omnium veterum exemplarium & editionum fidem textum Lactantij corruperit, nulla vel levi ratione allata cur id feciſſet. Vtcunque ſe res habeat, cum conſtet eum in extrema ſenectute praeceptorem Criſpi fuiſſe, neceſſe eſt illum circa ea tempora mortuum quibus Conſtantinus vicennalia ſui imperij celebravit. Acciderítne illius mors Auguſtae Treverorum, an alibi, exploratum non eſt. Ego huc valde inclino ut cum Bucherio ſentiam eum in civitate illa & extinctum & ſepultum eſſe, cum id extrema illius ſenectus, quam illum egiſſe in Gallia docet Hieronymus, facile perſuadeat.

LVCII CAECILII) In veteri codice ita ſimpliciter conceptus eſt titulus iſtius operis. *Lucij Cecilij. Incipit liber ad Donatum confeſſorem de mortibus perſecutorum.* Quod autem is ſit Lactantius, cujus extant libri ſeptem divinarum inſtitutionum & alia quaedam opuſcula, tanta ac tam manifeſta ſunt argumenta ut res extra omnem controverſiam poſita eſſe videatur. Nam & ſtylus omnino Lactantianus eſt, ut facile periti rerum iſtarum aeſtimatores agnoſcent; & verſus interdum Virgilianos huic operi interſerit auctor, ut ſolet Lactantius; denique pleraque quae iſthic leguntur, eadem fere ad verbum in aliis ejuſdem libris leguntur, ut ſuis infra locis adnotabimus. Adde auctoritatem ſancti Hieronymi, qui in catalogo virorum illuſtrium recenſens opera Lactantij, inter ea commemorat librum de perſecutione, nimirum hunc noſtrum. Neque movere quemquam debet quod in Lactantij editionibus quae manibus eruditorum teruntur, non Caecilius, ſed Cœlius appellatur, tamquam hinc colligi poſſe videatur Lucium Caecilium libri illius auctorem diverſum eſſe a Lactantio. Nam licet verum ſit eum ſemper vocari Cœlium in editionibus quae praenomen ejus habent, ut ſunt omnes poſteriores, in Romana tamen anni MCCCCLXX. quam curavit Joannes Andreas Epiſcopus Alerienſis, vocatur ſimpliciter Lactantius Firmianus abſque ullo praenomine, & in codice 507. bibliothecae Colbertinae, in quo continentur vulgatae Lactantij lucubrationes, diſerte in titulo vocatur Lucius Caecilius Firmianus Lactantius. Immo cum videam eum appellari tantum Firmianum Lactantium in codicibus 1095. & 1495. ejuſdem bibliothecae Colbertinae & in optimo & vetuſtiſſimo exemplari MS. academiae Oxonienſis, facile adducor ut credam pleraque vetera lucubrationum ejus exemplaria neque Cœlij praenomen habere neque Caecilij, ac nihilo minus verum ejus praenomen eſſe Caecilium, cum ita conſtanter vocetur in titulo iſtius hiſtoriae & in codice 507. bibliothecae Colbertinae, ut monuimus. Cur autem in titulo hujus libri praetermiſſum ſit in veteri codice verum nomen Lactantij, quod eſt ultimum ex quatuor quae illi tribuuntur, id (ut in ſimili cauſa Sirmondus adnotavit ad Sidonium) librarij oſcitantia eveniſſe credendum eſt; qui cum omnia ſcriptoris illius nomina brevitatis ſtudio adſcribere nollet, pro ultimo, quod proprium erat, id potius impertire delegit quod primo loco occurrebat.

AD DONATVM) illuſtrem horum temporum confeſſorem, qui novies tormenta pertulit pro nomine Chriſti, ſex annorum ſpatio tentus in carcere, unde emiſſus eſt extremis Galerij Maximiani temporibus, ut legitur infra cap. XVI. & XXXV. iſtius operis. Eidem librum de ira Dei nuncupavit Lactantius, ſcriptum poſt datam divinitus pacem.

DE MORTIB. PERSEC.) Apud Hieronymum legitur ſimpliciter Lactantium ſcripſiſſe *de perſecutione librum unum*. Sed nos retinuimus lectionem veteris exemplaris, quoniam manifeſtum eſt conſilium inſtitutumque auctoris fuiſſe ut miſerabiles exitus eorum deſcriberet qui perſecutionem adversùs Chriſtianos excitaverant. Mortes autem dixit quomodo Cicero libro ſecundo de finibus: *Praeclara mortes ſunt imperatoria*. Item in fine libri primi Tuſculanarum quaeſtionum: *Clara vero mortes pro patria oppetita, non ſolum glorioſa rhetoribus, ſed etiam beata videri ſolent*. Tacitus lib. XI. annalium: *multaſque mortes juſſu Meſſallina patratas*. Et lib. XIV. *Sequuntur virorum illuſtrium mortes*. Idem lib. III. hiſtor. *varia pereuntium forma & omni imagine mortium*. Item lib. I. *laudatis antiquorum mortibus pares exitus*. Et Statius in libro nono Thebaidos: *Deſertaſque tulit ſine funere mortes*. Et paulo poſt: *Nil opus arma n tru tentare & perdere mortes*. Sanctus Auguſtinus epiſt. LXVIII. *Inſuper etiam ſi quas mortes ſibi ultro ingerunt, nobis volunt eſſe invidioſas*. Idem lib. I. contra Gaudentium cap. VI. *Hac eſt innocentia partis Donati, ut hoc faciatis adjunctis mortibus veſtris, quod etiam apud Carthaginem in invidiam noſtram de baſilicis quae veſtra fuerunt, ſicut potuiſtis, & cum quibus potuiſtis fecisse aſſeveramus ſine mortibus veſtris*.

EXCITAVIT DEVS PRINCIPES) Conſtantinum. Cap. 1.
& Licinium, qui tum quum haec ſcribebat Lactantius pacem Eccleſiae dederant, nondum commota a Licinio perſecutione adversùm noſtros.

QVI ADVERSATI) In veteri libro legitur *illuſtrati*. quod nos mutavimus, quia emendatio certa erat.

TEMPLVM SA. EVERTERANT) Ex his quae infra cap. XIII. dicet Lactantius & ex libro quinto divinarum inſtitutionum cap. XI. patet heic agi de templo Nicomediae, quod a Diocletiano & Maximiano everſum fuit.

NOCENTES ANIMAS PROFVDERVNT) Diocletianus nimirum, Maximianus Herculius, Galerius Maximianus, & Maximinus Daza, quorum horrendae mortes deſcribuntur in hoc libro.

VIRTVTEM AC MAIEST.) Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XXVI. *virtutem majeſtatemque Dei ſingularis interpretari*. Et lib. VI. cap. IX. *virtutem ac majeſtatem Dei ſingularis enarrat*.

POST DIEM DECIMVM) Hic in primis locus con- Cap. 2.
firmat librum iſtum verè eſſe Lactantij. Nam idem ipſe libro quarto divinarum inſtitut. cap. X. loquens de Iudaeis ait: *Exinde Tetrarchas habuerunt ad Herodem, qui fuit ſub imperio Tiberij Caeſaris, cujus anno quinto decimo, id eſt, duobus Geminis Conſulibus, ante diem decimum Kalendarum Aprilium Iudaei Chriſtum cruci affixerunt*. Sic enim legitur in antiquis Lactantij exemplaribus manuſcriptis, in editione Romana anni MCCCCLXX. in Veneta anni MDXXI. & apud Paulum de Middelburgo in Paulina. Xyſtus tamen Betuleius contendit in melioribus Lactantij editionibus legi *ante diem ſeptimum Kalendarum*, Romanamque illam ſugillat quae *ante decimum* habet. Sed tandem anno MDCL. Ioſephus Iſaeus veterem lectionem huic loco reſtituit auctoritate plurimorum veterum exemplarium, quae nunc confirmatur ex iſta quoque Lactantij lucubratione. Vide porro doctiſſimi viri Michaelis Thomaſij Notas ad locum illum ex divinarum inſtitutionum libro quarto.

POST DIEM DECIMVM) In libro quarto inſtitutionum legitur *ante diem decimum*. Verum haec diſcrepantia nullam importat repugnantiam. Idem enim valet *poſt diem* ac *ante diem*, ut monet Paulus in l. *Anniculus*. 132. Dig. de verbor. ſignificat. *Anniculus amittitur qui extremo anni die moritur. Et conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, Ante diem decimum Kalendarum, Poſt diem decimum Kalendarum*. Sed hic locus Pauli non caret difficultate. Nam Marcellus Francolinus in tractatu de tempore horarum canonicarum cap. LXXIII. contendit heic per verba *poſt diem* non poſſe intelligi aliquem dierum qui ſunt ante Kalendas, ſed decimum poſt Kalendas, id eſt, nonum menſis diem; idque confirmare nititur pluribus exemplis. Fruſtra. Nam cum Lactantius eandem rem duobus in locis referens, in uno quidem dixerit *ante diem decimum*, in alio vero *poſt diem decimum*, manifeſtum eſt horum verborum eundem debere ſenſum eſſe. Praeterea Romani nunquam a Kalendis denominaverunt dies qui ſequuntur poſt Kalendas, ſed eos tantum qui antecedunt, ut nemini paulo erudito eſt obſcurum.

CONGREGAVIT DISCIPVLOS) Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XX. *Diſcipulis iterum congregatis, ſcripturas ſanctas litteras id eſt Prophetarum arcana patefecit, quae ante quam pateretur perſpici nullo modo poterant*. Et cap. XV. *Sicut etiam voces Prophetarum, quae*

cum per annos mille quingentos & eo amplius lectae fuiſſent à populo Iudaeorum, nec tamen intellectae ſunt niſi poſtquam illas Chriſtus & verbo & operibus interpretatus eſt.

ORDINAVIT) Lactantius ibid. cap. XXI. *Ordinata vero diſcipulis ſuis evangelica ac nominis ſui praedicatione, circumfudit ſe repente nubes, eumque in caelum ſuſtulit.*

PER ANNOS XXV.) Ait Lactantius Apoſtolos, & in his Matthiam & Paulum, qui poſt mortem Chriſti Domini reliquis adjuncti fuerant, evangelium per omnem terram praedicaviſſe per annos XXV. uſque ad principium Neroniani imperij, & Petrum Romam profectum quum Nero illic imperaret. Et hanc quidem fuiſſe tum communem de Petri ad urbem Romam profectione opinionem, tametsi aliter poſt nonnullos veteres ſenſerit Euſebius, valde probabile eſt, cum Lactantius nullam de ea re controverſiam moveat. Fortaſſis ergo ex his viginti quinque annis, qui ad praedicationem omnium Apoſtolorum ex aequo pertinent, orta eſt opinio de viginti quinque annis quos quidam veteres & innumerabile recentiorum agmen ſancto Petro Apoſtolo tribuunt in ſede Romana. Sane licet fruſtra ac ſupervacanee a nonnullis negari putem adventum ejus ad urbem Romam, qui clariſſimis veterum teſtimoniis comprobatus eſt, de tempore tamen multùm ambigo, cum videam tot tantaſque difficultates habere eorum ſententiam qui illum Romam veniſſe volunt Claudio imperante ut coacti ſint duplicare profectionem ejus in urbem & duplex item ejus cum Simone mago certamen comminiſci, primo quidem temporibus Claudij, dein principatu Neronis. Quae res quam abſurda ſit, cum id à nullo veterum proditum ſit memoriae literarum, pervident iſtarum rerum periti. Nam quod à recentiore auctore ſine alicujus vetuſtioris auctoritate profertur, contemnitur, ut monuit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Itaque ſi fas eſſet recedere a vulgari & in animis hominum inſita opinione, ei Lactantianam lubenter praeterrem; id eſt, Petrum quidem Romae praedicaſſe evangelium facile concederem, non ſub Tiberio Claudio, ut vulgo putant, ſed ſub Nerone Claudio. Quippe ſtabilita ſemel hac vetuſtiſſima, ut puto, ſententia, conquieſcit ſtatim omnis diſputatio abſque ullo incommodo auctoritatis Romani Pontificis. Neque enim longa annorum ſeries, quibus Petrus fuerit Epiſcopus Romae, primatum illius Eccleſiae ſtabilivit, ſed perſona Petri, qui cathedram ſuam ibi collocavit, & eam ſuo ſanguine ſolidavit ac confirmavit.

FVNDAMENTA MISERVNT) id eſt, poſuerunt, ut ipſe Lactantius ſcripſit in loco paulo ante laudato: *Diſcipuli verò per provincias diſperſi fundamenta Eccleſiae ubique poſuerunt facientes & ipſi in nomine magiſtri Dei magna & pene incredibilia miracula.* Agranae rei ſcriptores mittere dicunt pro ponere, ut pluribus oſtendit vir clariſſimus Nicolaus Rigaltius in gloſſis.

CONVERTIT MVL. AD IVSTITIAM) id eſt, ad cultum veri Dei, ut loquitur Lactantius lib. VII. inſtitut. cap. XVII. idem lib. V. cap. VII. *Reddita quidem terras, ſed paucis aſſignata juſtitia eſt, quae nihil aliud eſt quam Dei unici pia & religioſa cultura.* Qua voce paſſim ad ſignificandam religionem Chriſti utitur Lactantius in hoc libro & in reliquis lucubrationibus ſuis. Sulpitius Severus lib. II. ſacrae hiſt. loquens de Romanis ad audiendum Paulum convenientibus: *qui veritate intellecta, virtutibuſque Apoſtolorum, quas tam crebro ediderant, permoti, ad cultum Dei ſeſe conferebant.*

TEMPLVM FIDELE AC STABILE) Eccleſiam nimirum, *quae eſt verum templum Dei, quod non in parietibus eſt, ſed in corde ac fide hominum qui credunt in eum ac vocantur fideles,* ut ait Lactantius in libro quarto inſtitutionum cap. XIV. Et in capite ſequenti Eccleſiam vocat aeternum & immortale Dei templum. quod etiam repetit in capite ſecundo libri de ira Dei. Hinc infra de Nerone in hoc ipſo libro: *Proſiliuit ad excidendum caeleſte templum.* Et cap. XV. *Nam Conſtantius, ne diſſentire à majorum praeceptis videretur, conventicula, id eſt, parietes, qui reſtitui poterant, dirui paſſus eſt, verum autem Dei templum, quod eſt in hominibus, incolume ſervavit.* Hinc libro quarto inſtitut. cap. X. ait neceſſe fuiſſe *Dei filium deſcendere in terram ut conſtitueret Deo templum doceretque juſtitiam.*

PRIMVS OMNIVM PERSECVTVS) Tertullianus in apologetico cap. V. *Conſulite commentarios veſtros. Illic reperietis primum Neronem in hanc ſectam tum maxime Romae orientem Caeſariano gladio ferociſſe. Sed tali dedicatore damnationis noſtrae etiam gloriamur.* Petilianus Epiſcopus Conſtantinienſis, ſive Cirtenſis, partis Donatiſtarum apud Auguſtinum lib. II. contra literas Petiliani cap. XCII. *Reliquamus Neronem, qui primus perſecutus eſt Chriſtianos.* Sulpitius Severus lib. II. de Nerone loquens: *qui, non dicam Regum, ſed omnium hominum, & vel immanium beſtiarum ſordidiſſimus, dignus extitit qui perſecutionem in Chriſtianos primus inciperet.*

NE SEPVLT. Q. LOCVS) Contra Suetonius docet eum funeratum eſſe impenſa ducentorum millium, & reliquias ejus Domitiorum monumento conditas, quod proſpiciebatur e campo Martio impoſitum colle hortorum, & fuiſſe qui per longum tempus vernis aeſtiviſque floribus tumulum ejus ornarent.

VIVVM RESERVATVM) Ea fuit quorundam veterum perſuaſio, Neronem non eſſe mortuum, ſe adhuc vivere, & venturum ante ſeculi finem, & vel ipſum fore Antichriſtum, vel temporibus iiſdem per occidentem ſaeviturum quibus ille per orientem, ut obſervavit Caſaubonus ad Suetonium. Qua de re vide etiam annales eccleſiaſticos illuſtriſſimi Cardinalis Baronij. Sed alia mens Lactantio fuit, qui eos qui ita ſentiunt, delirare pronunciat. Quare falſa prorſus eſt conjectura Ioſephi Iſaci, qui in Notis ad librum ſeptimum divinarum inſtitutionum cap. XVI. ſuſpicatur Lactantio eam ſediſſe ſententiam ut crediderit Regem illum potentiſſimum, qui in fine mundi princeps omnium conſtituetur, futurum Neronem, eoque nomine Lactantium arguit erroris.

SIBYLLA DICENTE) Sic libros Sibyllinos laudare ſolet Lactantius, tametsi illos ſciret non unius eſſe Sibyllae, ſed plurium. Ita ipſe libro primo divinar. inſtitut. cap. VI. *Et ſunt ſingularum ſinguli libri: qui quia Sibyllae nomine inſcribuntur, unius eſſe creduntur. Sed & nos confuſo Sibyllam dicemus, ſicubi teſtimoniis earum fuerit utendum.* Duo autem ſunt loca in vulgatis Sibyllarum oraculis ad quae reſpexiſſe hoc loco reor Lactantium. Primus habetur in libro quinto.

> Ἥξει δ' ἐκ περάτων γαίης μητροκτόνος ἀνὴρ
> Φεύγων ἠδὲ νόῳ. ὀξύστομα μερμηρίζων,
> Ὃς πᾶσαν γαῖαν καθελεῖ, καὶ πάντα κρατήσει.

Quae ſic Latine verſa ſunt à Sebaſtiano Caſtalione.

> *Matris & occiſor quidam de finibus orbis*
> *Vir fugiens veniet, ſpirans immane, fremenſque,*
> *Omnes qui terras vaſtabit, & omnia vincet.*

Secundus locus ita habet in libro octavo Sibyllinorum oraculorum.

> . . . . ἢν δ' αὖ γ' ἐπανέλθῃ
> Ἐκ περάτων γαίης ὁ φυγὰς μητροκτόνος ἐλθών,
> Ταῦτ' ἅπασι δώσει πλουτεῖ μέγαν Ἀσίδι θήσει.

> *— at quando redibit*
> *Extremo caeſor matris fugitivus ab orbe*
> *Omnibus haec donans, Aſiam locupletet abunde.*

ALTER NON MINOR) id eſt, Domitianus, calvus Nero dictus a Iuvenale, quem Tertullianus in apologetico cap. V. vocat portionem Neronis de crudelitate, & Euſebius lib. III. hiſt. eccleſ. cap. XVII. Neronianae impietatis & odij adverſus Deum ſucceſſorem. Tertullianus: *Tentaverat & Domitianus, portio Neronis de crudelitate: ſed quia & homo, facile coeptum repreſſit, reſtitutis etiam quos relegaverat.* Ita veteres editiones & vetus codex Colbertinus. Poſteriores editores maluerunt *qua*; quam bene, viderint alij. Ceterum quod heic a Tertulliano dicitur de reſtitutis Chriſtianis quos Domitianus relegaverat, non ita intelligendum eſt ut putavit Franciſcus Zephyrus, nimirum Domitianum, quia non omnem exuerat humanitatem, neque dignos exilio aut alia mulcta Chriſtianos videret, repreſſiſſe impetum, & quos jam in inſulas aliaque paſſim loca relegarat, eundem ipſum reſtituiſſe. Falſum enim iſtud; neque Chriſtiani revocati ſunt ex inſulis ante imperium Nervae, ut conſtat ex Cap. 3.

his

his quae paulo poſt referemus ex Dione & Clemente Alexandrino, tum etiam ex Lactantio.

ERASA EST) Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. XII. *Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat, ſed ubi infauſtum vocabulum ex omni aere vel ſaxo placuit eradi.*

MVL. MIX. OP. FABRICASSE) Suetonius in Domitiano: *Plurima & ampliſſima opera incendio abſumta reſtituit, in queis & Capitolium, quod rurſus arſerat, ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac ſine ulla priſtini auctoris memoria.*

NEQ. IMAG. B. TITVLOR.) Idipſum ſcribit Euſebius lib. III. cap. XX. hiſtoriae eccleſiaſticae. Suetonius: *Contra Senatus adeo laetatus eſt ut repleta certatim curia non temperaret quin mortuum contumelioſiſſimo atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret, ſcalas etiam inferri, clypeoſque & imagines ejus coram detrahi & ibidem ſolo affligi juberet, noviſſime eradendos ubique titulos abolendamque omnem memoriam decerneret.* Vide etiam Xiphilinum in Nerva, & Procopij Caeſarienſis hiſtoriam arcanam pag. 37. editionis Lugdunenſis.

ECCLESIA RESTITVTA) Narrat Dio apud Xiphilinum, Nervam omnes qui impietatis in deos rei fuerant abſolviſſe, exules in patriam reduxiſſe, edicto inſuper vetuiſſe ne cui liceret aut impietatis ſive Iudaicae ſectae (ſic tum vocabant religionem Chriſti) quempiam dehinc inſimulari. Ea porro occaſione Ioannes Apoſtolus, qui in Patmon inſulam à Domitiano fuerat relegatus, exilio ſolutus, Epheſum reverſus eſt, ut ex Clemente Alexandrino recitat Euſebius lib. III. cap. XXIII.

BONI PRINCIPES) quamvis pagani. Lactantius in fine libri ſeptimi divinarum inſtitutionum ad Conſtantinum: *Quoniam unus ex omnibus extitiſti qui praecipua virtutis & ſanctitatis exempla praeberes, quibus antiquorum principum gloriam, quos tamen fama inter bonos numerat, non modo aequares, ſed etiam, quod eſt maximum, praeterires. Illi quidem natura fortaſſe tantum ſimiles juſtis fuerunt. Qui enim moderatorem univerſitatis Deum ignorat, ſimilitudinem juſtitiae aſſequi poteſt, ipſam vero non poteſt.* De bonis principibus, qui & libertatem credendi noſtris hominibus permiſerunt, & eorum miniſterio in palatio & in provinciis uſi ſunt, eoſque ad maximas dignitates evexerunt, videndus Euſebius in initio libri octavi hiſt. eccleſ.

NVLLVS TERR. ANGVLVS) Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XXVI. *Nam quoniam is qui patibulo ſuſpenditur, & conſpicuus eſt omnibus & ceteris altior, crux potius electa eſt, quae ſignificaret illum tam conſpicuum tamque ſublimem futurum ut ad eum cognoſcendum pariter & colendum cunctae nationes ex omni orbe concurrerent. Denique nulla gens tam inhumana eſt, nulla regio tam remota, cui aut paſſio ejus aut ſublimitas majeſtatis ignota ſit.*

NVLLA DENIQVE NATIO) In veteri codice legitur, *nulla denique Dei natio.* Sed nos vocem *Dei*, quae heic omnino ſuperflua erat, abjecimus. Et noſtram emendationem confirmat Lactantij locus mox relatus.

CAP. 4. PRINCIPALE FASTIGIVM) Lactantius in epilogo libri ſeptimi ad Conſtantinum: *Te providentia ſummae divinitatis ad faſtigium principale provexit.*

ADVERSVM CARPOS) Conſtantinus in oratione ad ſanctorum coetum cap. XXIV. Getas ſive Gothos vocat, auctor Chronici Alexandrini Francos, Zoſimus libro primo hiſtoriarum Scythas de quibus etiam interpretatur Cuſpinianus. Ac ſane Conſtantinus id eadem oratione ſcribit Decium periiſſe in campis Scythicis. Res iſta ſic conciliari poteſt ut quia Carporum Gothorumque eadem origo erat, & quia utrique propter Iſtrum fluvium ſedes habebant, ut Zoſimus docet, facilè eorum nomina permutarentur, & alius ad Gothos referret quae alibi de Carpis & Scythis leguntur. Quod de Francis quoque hominibus, qui ejuſdem cum Carpis Gothiſque originis erant, intelligi velim.

NEC SEPVLTVRA) Epitome Victoris: *In ſolo barbarico inter confuſas turbas gurgite paludis ſubmerſus eſt, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri.* Rem multo aliter narrat auctor Chronici Alexandrini, qui ſcribit Decium ab uno aliquo principum mactatum una cum filio fuiſſe in Abryto. Euſebius in Chronico: *Decius cum filio in Abritto occiditur.* ubi vide Notas Ioſephi Scaligeri.

CAP. 5. VALERIANVS) Mira ſunt quae de modeſtia ac manſuetudine reliquiſque ſummis Valeriani virtutibus tradit Trebellius Pollio: quae confirmantur etiam ab Euſebio, qui lib. VII. hiſt. eccleſ. cap. X. illum vel ex eo maxime commendat quod manſuetiſſimus ac benigniſſimus fuerit erga Chriſtianos, additque nullum ſuperiorum principum, ne illos quidem ipſos qui palam Chriſtiani fuiſſe dicuntur, tanta humanitate ac benevolentia noſtros complexum eſſe quantam Valerianus prae ſe ferebat initio principatus ſui, totamque ejus familiam Chriſtianis hominibus abundaſſe, ita ut Dei Eccleſia eſſe videretur. Sed poſtea immenſum mutatus ab illo, crudeliſſime ſaevit in Chriſtianos; ac mox ſecuta Dei manus, quae illum graviter afflixit.

INCLINARE SIBI ROMANVM) Acta ſancti Pontij martyris cap. XXIV. *Valerianus ſcilicet Imperator in captivitatem ductus à Sapore Rege Perſarum, non gladio ſed ludibrio omnibus diebus vitae ſuae merita pro factis percepit, ita ut quotienſcunque Rex Sapor equum conſcendere vellet, non manibus ejus, ſed incurvato dorſo, & in cervice ejus pede poſito, equo membra locaret.* Non ſtratoris igitur officium exhibebat Sapori Valerianus, ſed plane vicem ſtapedis aut ſcalae illi in equum aſcenſuro praeſtabat, ut recte ex hoc actorum ſancti Pontij loco, quorum auctorem facit Eutropium, obſervavit Salmaſius ad Trebellium Pollionem pag. 276.

FILIVM IMPERATOREM) nimirum Gallienum; de quo narrat idem Pollio quod *comperta patris captivitate gauderet*, tantum abſuit ab ea vindicanda. Addit paulo poſt Trebellius: *Et cum plerique patris ejus captivitatem moererent, ille ſpecie decoris, quod pater ejus virtutis ſtudio deceptus videretur, ſupra modum laetatus eſt.*

DIREPTA EST EI CVTIS) id eſt, Valeriano. Confirmat hanc hiſtoriam Conſtantinus Imperator in oratione ad ſanctorum coetum cap. XXIV. *Tu quoque Valeriane cum eandem crudelitatem in famulos Dei declaraſſes, juſtum Dei judicium omnium oculis ſubjeciſti, captus ab hoſtibus, & in vinculis circumductus cum chlamyde purpurea & reliquo imperiali cultu, tandem vero à Sapore Perſarum Rege, detracta tibi cute, condiri juſſus, ſempiternum calamitatis tuae trophaeum ſpectandum praebuiſti.* Qui locus lucem accipit ex Lactantio. Vide porro que illic adnotat vir clariſſimus Henricus Valeſius.

VESANVS ET PRAECEPS) Flavius Vopiſcus: *Aurelianus, quod negari non poteſt, ſeverus, truculentus, ſanguinarius fuit princeps.* Eutropius lib. IX. de eodem: *Vir in bello potens, animi tamen immodici & ad crudelitatem propenſioris.* CAP. 6.

EXTINCTVS EST) Eleganter idem Conſtantinus in eodem capite XXIV. *Tu item Aureliane, fax omnium vitiorum, quam praeſenti & perſpicua divini numinis vindicta, dum furore percitus Thraciam percurreres, in medio viae publicae caeſus, ſulcos aggeris publici impio ſanguine complevisti.*

COENOPHRVRIO) inter Heracleam & Byzantium. Flavius Vopiſcus in D. Aureliano: *Sed quum iter faceret, apud Coenophrurium manſionem, quae eſt inter Heracliam & Byzantium, malitia Notarij ſui & manu Mucaporis interemptus eſt.* Vide Eutropium lib. IX.

FALSA SVSPICIONE) Eam hiſtoriam multis enarrat idem Vopiſcus, quem conſule.

AVARITIA) Idem Vopiſcus in Numeriano: *Quum Diocletianus apud Tungros in Gallia quadam in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Dryade quadam muliere rationem convictus ſui quotidiani faceret, ac illa diceret, Diocletiane, nimium avarus, nimium parcus es, joco non ſerio Diocletianum reſpondiſſe fertur: Tunc ero largus quum Imperator fuero.* CAP. 7.

TRES PARTICIPES REGNI) Maximianum cognomento Herculium anno Chriſti CCLXXXV. Conſtantium cognomento Chlorum & Galerium Maximianum cognomento Armentarium anno CCXCIII. *Quatuor ſanè principes mundi*, inquit Vopiſcus in Carino, *fortes, ſapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica ſentientes.* Sed haec ſcribebantur de vivis principibus; & adulatio ſuberat, ut patet ex libro Iuliani Imperatoris de Caeſaribus. In Chronico Alexandrino ſcriptum eſt Diocletianum communicaſſe imperium cum Maximiano Herculio anno tertio imperij ſui, & Maximianum Iovium & Conſtantium in conſortium imperij adſcitos Nicomediae XII. Kal. Iun. anno nono imperij Diocletiani, id eſt, anno Chriſti CCXCII. ut interpretatur Baronius, ſeu veriùs anno CCXCIII. Sed

po-

Digitized by Google

poſtea dicturi ſumus de initiis Maximiani Herculij & aliorum. Nunc ſatis erit admonere graviter errare auctorem Chronici Alexandrini quum tradit Maximianum Iovium & Conſtantium factos fuiſſe Caeſares XII. Kalendas Iunias, quos ad principale faſtigium evectos eſſe Kalendis Martiis extra omnem eſt controverſiam.

ENORMITATE INDICTIONVM) id eſt, tributorum. Salvianus libro quinto pag. 105. ſecundae editionis noſtrae: *Quibus enim aliis rebus Bacaudae facti ſunt niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus judicum, niſi eorum proſcriptionibus & rapinis qui exactionis publicae nomen in quaeſtus proprij emolumenta verterunt, & indictiones tributarias praedas ſuas eſſe fecerunt?* Et pag. 107. *Decernuntur hic nova munera, decernuntur novae indictiones.* Item pag. 108. extrema: *Nam ſicut in onere novarum indictionum pauperes gravant, ita in novorum remediorum opitulatione ſuſtentant: ſicut tributis novis minores maxime deprimuntur, ſic remediis novis maximè ſublevantur.*

DESERERENTVR AGRI) Idem Salvianus pag. 103. *Iam vero illud quale quam familiare Romanis, quod ſe invicem exactione proſcribunt.* Item pag. 104. *Inter haec vaſtantur pauperes, viduae gemunt, orphani proculcantur, in tantum ut multi eorum & non obſcuris natalibus editi, & liberaliter inſtituti, ad hoſtes fugiant, ne perſecutionis publicae afflictione moriantur.* & reliqua.

RATIONALES) id eſt, procuratores Principum, quorum cura erat ut in provinciis bona caduca & vacantia fiſco vindicarent, quemadmodum ad Ammianum Marcellinum & ad Euſebium obſervavit vir doctiſſimus Henricus Valeſius. Recte autem hoc tempore mittebantur rationales, quia multa bona vacabant ob deſertionem agrorum.

AD EXHIBENDOS MILITES) id eſt, ad praeſtanda ſtipendia militibus. Nam in jure civili exhibere ſignificat ſuppeditare alimenta & cetera ad vitam neceſſaria, ut in l. 1. Dig. *De off. Praef. urbi*, & l. 34. Dig. *De negotiis geſtis*. Sic etiam in jure canonico. Extat enim in libro tertio Extravagantium communium, in titulo *De cenſibus* conſtitutio Benedicti XII. in qua verbum *exhibere* ſumitur pro *procurare*, ut hic notat gloſſa, id eſt, alimenta miniſtrare. Immo in capite octavo Actorum legitur eodem ſenſu: *In locis autem illis erant praedia principis inſulae, nomine Publij; qui nos ſuſcipiens, triduo benigne exhibuit.*

LEGEM PRET. REB. VENAL.) Appoſitè prorſus ad hunc locum Ammianus Marcellinus lib. XXII. pag. 226. editionis Henrici Valeſij, de Iuliano Imperatore agens: *Inter praecipua tamen & ſeria illud agere ſuperfluum videbatur, quod nulla probabili ratione ſuſceptae popularitatis amore vilitati ſtudebat venalium rerum, quae nonnunquam ſecus quam convenit ordinata inopiam gignere ſolet & famem.* Vilitatem vocabant antiqui quum res parvo pretio conſtabant, ut pluribus oſtendit idem Valeſius ad hunc Ammiani locum. Arnobius in libro primo adverſus gentes: *Saepenumero maximos annonae fuiſſe proventus, vilitates, atque abundantiae rerum tantas ut commercia ſtuperent univerſa, pretiorum auctoritate proſtrata.*

LEX NECESSITATE IPSA) *Quoniam leges ea intentione latae ſunt ut proficiant, non ut noceant*, ut ad Avitum Viennenſem Epiſcopum ſcribit Papa Symmachus. L. Valerius apud T. Livium lib. XXXIV. loquens de abrogatione legis Oppiae: *Cui non apparet ob inopiam & miſeriam civitatis, quia omnium privatorum pecuniae in uſum publicum vertendae erant, iſtam legem ſcriptam, tamdiu manſuram quandiu cauſa ſcribendae legis manſiſſet?*

MAGNA PARS CIVITATIS) Nicomediae, ubi habitabat Diocletianus, quam vero ſtudebat urbi Romae coaequare, ut ſtatim dicet Lactantius. Sic Conſtantinus M. Conſtantinopolim Romae deſideravit aequare. Fragmentum de Conſtantio Chloro & Conſtantino M. editum ab Henrico Valeſio poſt Ammianum Marcellinum pag. 475. *Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopolim nuncupavit ob inſigne victoriae; quam velut patriam cultu decoravit ingenti, & Romae deſideravit aequari.* Eutropius lib. X. loquens de Conſtantino: *Primus urbem nominis ſui ad tantum faſtigium evehere molitus eſt ut Romae aemulam faceret.*

LICITVM CONSVETVDINE) Comœdia Querolo: *Non facilè intelligo perjurium joculare quid putas. Tamen tranſierunt quod, ut video, conſuetudo jam fecit leve.* S. Ambroſius epiſt. LXVI. *Numquid ideo licet quia non eſt prohibitum.*

FRATER EIVS) Iſta non ſic accipienda ſunt quaſi Maximianus Herculius fuerit natura frater Diocletiani, ſed *frater imperii*, ut eleganter loquitur Severus Imperator ad Albinum ſcribens apud Iulium Capitolinum, ex more videlicet Regum, qui ſe fratres ſolent vocare, uti pluribus ad Annam Comnenam pag. 274. oſtendit vir eruditiſſimus Carolus Dufreſnius. Nam planum eſt ex panegyrico quem Mamertinus Herculio dixit, non natura illum Diocletiani fratrem fuiſſe, ſed electione, ut verbis utamur ſancti Ambroſij ex epiſtola XLIII. *Diverſum ſanguinem*, inquit Mamertinus, *affectibus miſcuiſtis. Non fortuita in vobis eſt germanitas, ſed electa.* Illud ipſum confirmat etiam Eumenius in panegyrico primo ad Conſtantinum M. ubi poſt laudatam Diocletiani conſtantiam in retinendo vitae privatae uſu, addit: *Hunc ergo illum qui ab illo fuerat frater adſcitus puduit imitari.* Denique Diocletianus erat Dalmata, iſte Pannonius. Adde quod nullus hiſtoricus tradit eos natura fratres fuiſſe. Eodem porro more Galerius Maximianus, quia Caeſar eum Conſtantio factus fuerat, ejus frater vocatur à Trebellio Pollione in D. Claudio: *Quae idcirco poſui ut ſit omnibus clarum Conſtantium, divini generis virum, ſanctiſſimum Caeſarem, & Auguſtae ipſum familiae eſſe, & Auguſtos multos de ſe daturum, ſalvis Diocletiano & Maximiano Auguſtis & ejus fratre Galerio.* Immo qui eodem aut pari magiſtratu fungebantur in republica, fratres vocabantur, ut patet ex epiſtola CLX. ſancti Auguſtini. Ceterum in conſtituendis Maximiani Herculij initiis variae ac multum inter ſe diſcrepantes ſunt eruditorum virorum ſententiae, quas in libro XI. de doctrina temporum cap. XXXI. enumerat Dionyſius Petavius. Ipſe ea ponit in anno Chriſti CCLXXXV. quo tribunitiae poteſtatis perinde ut imperij ſecundum annum Diocletianus iniit. Id autem colligit vir doctiſſimus ex eo quod incertus auctor panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti affirmet Maximianum vigilias & curas imperatorias viginti annis expertum eſſe, & viceſimo anno Imperatorem, octavo Conſulem fuiſſe, tum etiam quia Aurelius Victor tradit et anno minus potentiam fuiſſe quam Diocletiano. Sane anni imperij Maximiani hanc certam, ut mihi videtur, regulam habent quod vigeſimus annus imperij debet concurrere cum octavo ejuſdem conſulatu. Cum ergo certum ſit octavum conſulatum ejus incidiſſe in annum Chriſti CCCIV. & ex Faſtis Idatianis ſciamus initium imperij ejus fuiſſe Kalendas Apriles, conſequens eſt illum a Diocletiano factum fuiſſe Caeſarem Kalendis Aprilibus anni CCLXXXV. cum Diocletianus jam imperaret a menſe Novembri proxime praeterito. Nam & Euſebius in Chronico Maximianum dicit in conſortium imperij adſcitum anno ſecundo Diocletiani, non quidem in editione Scaligeri, ſed in tribus antiquis exemplaribus manuſcriptis bibliothecae Colbertinae, quorum unum eſt antiquiſſimum & optimum, tum etiam in veteri illa editione Veneta, & in ea quam Arnaldus Pontacus Epiſcopus Vaſatenſis emiſit ad veterum exemplarium fidem caſtigatam. Quod tamen non ita intelligendum eſt ut Maximianus dicatur adſcitus in conſortium imperij quum jam Diocletianus imperaſſet per annum integrum, ſed anno ſecundo ex quo Diocletianus levatus fuerat, incipiendo a Kalendis Ianuariis, ut tum auſpicari ſolebant annum. Ad quam etiam regulam revocanda ſunt verba Aurelij Victoris dicentis Maximiano anno minus potentiam fuiſſe quam Diocletiano, inchoato videlicet, non completo. Nam, ut dixi, certa illa eſt regula vigeſimum annum imperij Maximiani non poſſe disjungi ab octavo ejus conſulatu. Referenda ſunt autem verba panegyrici. *Te rurſus viceſimo anno Imperatorem, octavo Conſulem, ita amplexu quodam ſuo Roma voluit detinere ut videretur augurari jam & timere quod factum eſt.* Quae verba ſic interpretari oportet ut dicamus Maximianum Romae remanſiſſe poſt diſceſſum Diocletiani, & illic Conſulem proceſſiſſe Kalendis Ianuariis anni CCCIV. imperij ſui XIX. exeunte, vigeſimum inchoaſſe Kalendis Aprilibus quae in conſulatum ejus octavum inciderunt, deinde Roma digreſſum eo anno quo Conſul octavum erat, excitaſſe querelas & ſuſpiciones civium Romanorum, quaſi jam augurarentur & timerent quod factum eſt,

id

id eſt, depoſitionem imperij, quae anno ſequenti poſt conſulatum ejus octavum evenit, quum ipſe iniſſet vigeſimum primum imperij ſui annum. Itaque Diocletianus imperium habuit menſibus tantum quatuor & duodecim diebus plus quam Maximianus. Imperavit autem per annos viginti, menſes quinque, dies duodecim; Maximianus vero per annos viginti & menſem unum integrum.

In vtroqve mensvra) id eſt, Diocletiano & Maximiano, quos notant antiqui pari in ſocietate potentiae fuiſſe concordes, & Maximianum Diocletiano in omnibus ſemper obſecundaſſe. Mamertinus in panegyrico quem dixit Maximiano: *Veſtra haec concordia facit, invictiſſimi principes, ut vobis in tanta aequalitate ſucceſſuum etiam fortuna reſpondeat. Rempublicam enim una mente regitis, neque vobis tanta locorum diverſitas eſt quo minus etiam veluti junctis dexteris gubernetis.* Idem in genethliaco: *Intelligimus enim, ſacratiſſimi principes, geminum vobis, quamvis diſpares ſitis aetatibus, ineſſe conſenſum; neque ſibi ille cunctatior, ſed invicem voſmet imitamini, invicem veſtros affectatis annos. Sic vos eſtis juniores, ambo ſeniores. Neuter plus ſuis moribus favet. Vterque ſe vult eſſe quod frater eſt.* Flavius Vopiſcus in Carino, loquens de Diocletiano & Maximiano, Galerio Maximiano & Conſtantio: *Quatuor ſane principes mundi, fortes, ſapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica ſentientes.* Aliter tamen ſenſiſſe video Iulianum Imperatorem, qui in libro de Caeſaribus ait Deos quidem admiratos eſſe illorum concordiam, ſed unum eorum acerbe & intemperanter ſe gerentem, rerum novarum cupidum, & perfidiae plenum, neque in omnibus tetrachordo concordem, à Sileno admiſſum non fuiſſe in convivium Imperatorum. Quo loco deſignari Maximianum Herculium ſatis apparet.

Avaritia minori altero) Haec ſane corrupta ac depravata ſunt. Quippe heic dicere videtur Lactantius Herculium avariorem Diocletiano fuiſſe, quem tamen paulo poſt ſcribit non admodum diligentem fuiſſe in conſervandis opibus quas ei Africa & Hiſpania opulentiſſimae provinciae ſubminiſtrabant. Et infra cap. xxix. de eodem loquens ait: *Theſauros invadit, donat ut ſolet large.* Vnde colligi poteſt quanta fides habenda ſit actis ſancti Mauritij & ſociorum ejus ab Eucherio conſcriptis, ubi Herculius deſcribitur *ferus animo, avaritia crudelis.*

Locvpletes senatores) exemplo videlicet D. Aureliani, de quo haec ſcribit Vopiſcus in vita ejus. *Dicitur praeterea hujus fuiſſe crudelitatis ut plerisque ſenatoribus ſimulatam ingereret factionem conjurationis ac tyrannidis, quo facilius eos poſſet occidere.*

Effoderentvr lvmina) Lactantius lib. vii. inſtitut. cap. xxvi. de Roma: *Precandusque nobis & adorandus eſt Deus caeli, ſi tamen ſtatuta ejus & placita differri poſſunt, ne citius quam putemus tyrannus ille abominandus veniat qui tantum facinus moliatur ac lumen illud effodiat, cujus interitu mundus ipſe lapſurus eſt.* De eodem ſenatu Romano agens Mamertinus in genethliaco Maximiani ſic ſcribit: *Ipſa etiam gentium domina Roma, immodico propinquitatis veſtrae elata gaudio, lumina ſenatus ſui miſit.*

Constantivm) cognomento Chlorum, Conſtantini M. patrem, principem optimum & benigniſſimum, uti jure meritoque vocatur in veteri inſcriptione Nicomedienſi nondum edita, quam in ea urbe ante hos annos ex veteri lapide in area Moſcheae novae reperto deſcripſit vir clariſſimus Ioannes Vaillant Antiquarius regius, & mecum humaniſſimè communicavit. Sic autem habet:

Optimo. benignissimoq.
Principi. Flavio. Valerio
Constantio. nob. caesari
Germanico. max. cons. Colonia
Nicomediensivm. d. n. m. q. eivs.

Poſita eſt haec inſcriptio poſt victoriam quam Conſtantius reportavit de Germanis ſive Alamannis, poſt quam vocatus eſt Germanicus, anno Chriſti ccxciv. quum ipſe & Galerius Maximianus eſſent Conſules. De hac victoria ſic loquitur Eutropius lib. ix. *Per idem tempus à Conſtantio Caeſare in Gallia pugnatum eſt circa Lingones. Die una adverſam & ſecundam fortunam expertus eſt. Nam cum repente barbaris ingruentibus intra civitatem eſſet coactus tam praecipiti neceſſitate ut clauſis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis adventante exercitu, ſexaginta fere milia Alamannorum caecidit.* Quod ſi quis titulum Germanici additum Conſtantio velit poſt devictos Francos, poteſt & ea quoque ſententia bona eſſe.

Maximianvs) cui praenomen Galerio fuit, cogno- Cap. 9.
men Armentario. Gener fuit Diocletiani, quia Valeriam filiam ejus habuit uxorem, mulierem caſtiſſimam & infeliciſſimam. Sed de ea poſtea pluribus agemus.

Hvic bestia) Sic perſecutores Chriſtianorum nominare ſolet Lactantius. Cujus appellationis hanc reddit rationem in libro quinto divinarum inſtitutionum cap. xi. *Nam quis Caucaſus, quae India, quae Hyrcania tam immanes, tam ſanguinarias unquam beſtias aluit? Quoniam ferarum omnium rabies uſque ad ventris ſatietatem furit, fameque ſedata, protinus conquieſcit. Illa eſt vera beſtia cujus unius juſſione funditur ubique cruor, crudelis ubique luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago. Nemo hujus tantae belluae immanitatem poteſt pro merito deſcribere, quae uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis ſaevit, & non tantum artus hominum diſſipat, ſed & oſſa ipſa comminuit, & in cineres furit, ne quis extet ſepulturae locus.* Non abſurda autem conjectura fuerit ſi quis haec quoque dicta ſuſpicetur adverſus Galerium Maximianum, hominem crudeliſſimum, quem & Lactantius & ceteri vocant auctorem perſecutionis adverſum Chriſtianos excitatae, ut obſervabimus infra. Eadem ratione Sulpitius Severus in libro ſecundo ſacrae hiſtoriae Neronem vocat immanium beſtiarum ſordidiſſimum, & Victor lib. v. de perſecutione Vandalica Hunericum Regem beſtiam quoque vocat.

Mater eivs) Romula, de qua paulo poſt.

Daciam novam) id eſt, Daciam Aureliani, nimirum eam Moeſiae partem in quam Aurelianus populos tranſtulerat quos ex Dacia Trajani abduxerat. Ea amiſſa fuerat ſub Gallieno, ſed ab Aureliano revocata ad Romanam ditionem, ac poſtea rurſum ab eo intermiſſa, quia deſperabat poſſe retineri; abductique ex ea Romani in media Mœſia collocati ſunt, ut libro nono tradit Eutropius. Flavius Vopiſcus in D. Aureliano: *Quum vaſtatum Illyricum ac Mœſiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam à Trajano conſtitutam ſublato exercitu & provincialibus reliquit, deſperans eam poſſe retineri; abductoſque ex ea populos in Mœſiam collocavit, appellavitque ſuam Daciam, quae nunc duas Mœſias dividit.* Tum ergo hauddubiè Romula mater Galerij, quae erat Tranſdanubiana, confugerat in Daciam novam.

Traiecto amne) id eſt, Danubio, ubi conſtitutus erat limes duarum Daciarum illius temporis.

Caro ingens) Conſentanea Lactantio narrat Euſebius lib. viii. hiſt. eccleſ. cap. xvi. & libro primo de vita Conſtantini cap. lvii. nimirum Galerio Maximiano totam corporis molem ob nimiam alimenti copiam in immenſam quandam pinguedinem excreviſſe, etiam ante morbum quo periit.

Per Armeniam) majorem, ut docet Sextus Rufus. Duae itaque fuere Armeniae, Euphrate fluvio invicem diſterminatae. Minor Cappadociae juncta erat, major Perſarum regno contigua. Itaque quum bellum in Armenia majore parabatur, procul erant exercitus à Nicomedia, adeoque Diocletianus tutus erat adverſùs timorem de Perſis. Narrat ergo Sextus Rufus Maximianum Caeſarem, quum prima congreſſione pulſus fuiſſet à Perſis, a Diocletiano vix *impetraſſe ut reparato de limitaneis Daciae exercitu eventum Martis repeteret. In Armenia majore ipſe Imperator cum duobus equitibus exploravit hoſtes, & cum viginti quinque milibus ſuperveniens caſtris hoſtilibus, ſubito innumera Perſarum agmina adgreſſus ad internicionem caecidit. Rex Perſarum Narſeus effugit. Vxor ejus & filiae captae ſunt, & cum maxima pudicitiae cuſtodia reſervatae. Pro qua admiratione Perſae non modo armis ſed etiam moribus Romanos ſuperiores eſſe confeſſi ſunt. Meſopotamiam cum Tranſtigritanis quinque regionibus reddiderunt.* Inſignis eſt hic locus, & qui merebatur à nobis deſcribi.

Fvgato Narseo) Ita contigiſſe anno Chriſti ccxcvii. pluribus probat Henricus Valeſius in Notis ad Euſebium pag. 170. quem conſule. Quamquam, fatendum enim eſt, victoriam Galerij de Perſis contigiſſe

anno

anno XVII. imperij Diocletiani diſertè ſcriptum eſt in optimo illo & antiquiſſimo Chronico Euſebiano bibliothecae Colbertinae: in veteri vero editione Veneta revocatur ad annum XIV. Triumphus autem de Narſeo victo actus eſt Romae tempore vicennalium anno CCCIII. ut oſtendemus infra ad caput XVII.

DETRECTARET CÆSARIS NOMEN) Non fuit ille ſolus qui imperium habere quàm expectare mallet. Iulianus Caeſar eum ſecutus eſt; qui Caeſaris nomine non contentus, Auguſtum ſe appellari & voluit & paſſus eſt. Quod ubi ad Conſtantium Imperatorem perlatum eſt, ille Leonam Quaeſtorem ſuum, ut in libro XX. tradit Ammianus Marcellinus, in Gallias cum litteris datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, eum, ſi ſaluti ſuae proximorumque conſuleret, tumenti ſtatu depoſito, intra Caeſaris ſe poteſtatem continere praecipiens. Sed Iulianus reſtitit, ſub nomine celſi ſe imperij multo officioſiùs pariturum aſſeverans, ut legitur in Epitome Victoris.

DIOCLES ANTE IMPERIUM) Infrà cap. XIX. *Hunc purpuram Diocletianus injecit ſuam, qua ſe exuit, & Diocles iterum factus eſt.* Epitome Victoris: *Diocletianus Dalmata, Anulini ſenatoris libertinus, matre pariter atque oppido nominis Dioclea, quorum vocabulis, donec imperium ſumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanum morem convertit.* Vide Valeſium in Notis ad Euſebium pag. 165. Emendandus ergo Flavius Vopiſcus in loco a nobis ſupra relato ex vita Numeriani: ubi legendum, *Diocle, nimiùm avarus*, pro eo quod ibi legitur, *Diocletiane*.

SUMMA FELICITATE REGNAVIT) Vide quae adnotamus infrà ad caput XVII.

Cap. 10. SCRUTATOR RER. FUTUR.) Aurelius Victor: *Namque imminentium ſcrutator, ubi fato inteſtinae clades &c.*

QUIDAM MINISTRORUM) Et hic quoque locus aperte oſtendit librum iſtum eſſe Lactantij. Similia enim omnino ipſe habet in libro quarto inſtitutionum cap. XXVII. *Nam cum diis ſuis immolant, ſi aſſiſtat aliquis ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant, nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates. Et haec ſaepe cauſa praecipua juſtitiam perſequendi malis Regibus fuit. Cum enim quidam miniſtrorum noſtrorum ſacrificantibus Dominis aſſiſterent, impoſito frontibus ſigno deos illorum fugaverunt, ne poſſent in viſceribus hoſtiarum futura depingere. Quod cum intelligerent aruſpices, inſtigantibus iiſdem daemonibus quibus proſecrant, conquerentes profanos homines ſacris intereſſe, egerunt principes ſuos in furorem ut expugnarent Dei templum.* Quo loco, ut illud obiter admoneam, lapſus graviter eſt Ioſephus Iſaeus putans heic agi de templo Iovis, Apollinis, vel cujuſvis alterius daemonis expurgato, cùm tamen hic locus intelligendus ſit de templo Chriſtianorum apud Nicomediam, quod idem Lactantius lib. V. cap. II. ait eodem tempore everſum eſſe quo ipſe in Bithynia oratorias litteras accitus docebat, id eſt, in initio perſecutionis quam Diocletianus & Maximianus commoverunt adverſus Eccleſiam. Neque certè furore, ſed pietate potius opus eſt ad expurgandum templum; ad expugnandum vero templum, quod Deus, qui in templo Chriſtianorum colebatur, ſacra turbaſſet quibus Imperatores operam dabant, furor animum addidit. Melius Thomaſius, qui vocem *expugnarent* heic retinuit, aliam rejecit: quoniam *ſi legeremus* expurgarent, *per Dei templum eſſet intelligendum Apollinis vel alterius hujuſmodi, quod Lactantius non templum Dei ſed daemonis profanum domicilium nominaſſet.* Sed idem tamen hujus loci ſenſum aſſecutus non eſt. Exiſtimat enim heic per templum intelligi viros illos Chriſtianos qui ſacrificiis intererant, qui martyrio affecti ſint ob querelas daemonum & eorum ſacerdotum, cum certum ſit heic agi de templo Chriſti Nicomedienſi expugnato & everſo. Errandi itaque occaſio fuit vox *expurgarent*, quam quaedam editiones habent pro *expugnarent*. Porro legendum eſſe *expugnarent*, docent tres vetuſti codices bibliothecae Colbertinae, item alii duo vetuſti codices Bononienſes quos & Thomaſius & Iſaeus viderunt, ut teſtatum fecit Latinus Latinius in ora ſui Lactantii, quem mecum pro amicitia noſtra communicavit vir clariſſimus & eruditiſſimus conterraneus meus Antonius Faure Doctor Theologus Pariſienſis & Praepoſitus Eccleſiae Remenſis. Quo etiam modo Petrus Ciaconius legendum eſſe monuit in margine Lactantii ſui, quem mihi utendum dedit idem vir clariſſimus. Atque ita ſanè habent vetus illa editio Romana, Veneta anni MDXXI. & Baſileenſis Xyſti Betuleii.

IMMORTALE SIGNUM) Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XXVII. *quos ſignum immortale munierit tamquam inexpugnabilis murus.* Alibi dixit *caeleſte ſignum*.

TAGIS) Puto haec oratorio more dicta eſſe, quia Tages Thuſcus fuit olim magnus aruſpex & magiſter aruſpicum. Arnobius libro ſecundo adverſus gentes: *Antequam Thages Thuſcus orae contingeret luminis, quiſquam hominum ſciebat aut eſſe noſcendum condiſcendumque curabat an fulminum caſus aut extorum aliquid ſignificaretur in venis?* ubi vide obſervationes Gebharti Elmenhorſtii. Hinc illud Ammiani Marcellini ex libro XVII. pag. 101. *In Tageticis libris legitur Vejovis fulmine mox tangendos adeo hebetari ut nec tonitrum nec majores aliquos poſſint audire fragores.* Sic hunc locum emendavit Henricus Valeſius, cum antea legeretur *Tagetis Thuſci*. In veteri codice MS. bibliothecae Colbertinae ſcriptum eſt *Tageticis*.

PRAEPOSITI) Nomen id dignitatis militaris, & quidem poſt Tribunos, qui tamen praeerant cohorti perinde ac Tribuni, ut obſervat Henricus Valeſius ad Ammianum Marcellinum. Lactantius cap. XLVI. iſtius hiſtoriae: *Scribuntur haec in libellis pluribus & per Praepoſitos Tribunoſque mittuntur.* Ex eorum numero fuit Dorotheus ille cujus encomium enarrat Euſebius lib. VIII. hiſt. eccleſ. cap. I. ut ex actis martyrum Indis & Domnae collegit idem Valeſius.

MILITES COGI) Recte itaque adnotat Euſebius in eodem capite primo libri octavi orſam primum perſecutionem fuiſſe ab iis qui militabant. Neque tum illa proceſſit ulterius.

BITHYNIAM) In veteri codice legitur *Bethaniam*, manifeſto errore. Certum quippe eſt ea quae deinceps narrantur, peracta eſſe apud Nicomediam Bithyniæ metropolim.

MATER EIUS) Galerii Maximiani, quam Romulam ſupra vocavit.

DEOR. MONTIUM CULTRIX) Commodianus lib. I. cap. XXI. *Montenſes deos dicitis.* Sic enim legitur in vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Albini Andegavenſis ex quo inſtructiones Commodiani deſcripſit Iacobus Sirmondus, cum in utraque editione Rigaltij ſcriptum ſit: *Montes & deos dicitis.* Malè. Nam vel ipſe titulus, qui *Monteſianes* inſcriptus eſt, admonebat retinendam eſſe lectionem veteris exemplaris. Difficile eſt autem interpretari qui fuerint dij montenſes. Nam vetus inſcriptio Romana, in qua iſtorum deorum mentio extat, eorum explicationem reddit difficiliorem. Habetur apud Gruterum pag. XXII.

ARAM. IOVI. FULGERATORIS. EX. PRECEPTO. DEORUM. MONTENSIUM VAL. CRESCENTIO. PATER. DEORU. OMNIUM. ET. AUR. EXUPERATIUS. SACERDOS. SILVANI. CUM. FRATRIBUS. ET SORORIBU. DEDICAVERUNT.

Porrò alij fuere Montenſes qui commemorantur a Praedeſtinato lib. I. cap. LXIX. & in conſtitutione Honorij Aug. edita in Appendice Codicis Theodoſiani titulo XII. quos ſanctus Auguſtinus in epiſtola ad Quodvultdeum vocat Montenſes, ut & multi alij quos recenſet vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in verbo *Montenſes*. Hi fuere Donatiſtae, ut ſatis notum eſt vel ex libro ſecundo Optati Milevitani.

IEIUNIIS INSISTEBANT) Sic Maria ancilla Tertulli principalis, ut in actis ejus legitur. *Natale itaque filii celebrante Tertullo, cum impuris idolis vaniſque ſimulacris hoſtias immolaret, Maria incumbebat jejuniis.*

INTER SE) id eſt, inter Diocletianum Aug. & Maximianum Caeſarem. quod ſequentia docent.

ILLOS LIBENTER MORI) Sulpitius Severus in libro ſecundo hiſt. eccleſ. de hac ipſa perſecutione loquens: *Quippe certatim tum glorioſa in certamina ruebatur.* Nihil vulgatius in actis martyrum quam voces illae ultroneae: *Chriſtianus ſum, Mori volo*, & cetera hujuſmodi. Hinc ſancta illa Chriſtianorum invidia erga defunctos, quod digni non fuiſſent eorum mortis eſſe participes, ut Valerij in actis ſancti Pontij martyris. Hinc etiam quorundam calidus zelus ac pius, ut ita dixerim, furor ſeſe ultro morti ac tormentis offeren-

Digitized by Google

rentium; adverſùs quos exarſit Menſurius Epiſcopus Carthaginenſis, ut teſtatur ſanctus Auguſtinus in Breviculo Collationum cum Donatiſtis lib. III. cap. XIII. ubi docet ſcriptam à Menſurio fuiſſe epiſtolam ad Secundum Epiſcopum Tigiſitanum, in qua legebatur *ne qui ſe offerrent perſecutionibus non comprehenſi, & ultro dicerent ſe habere ſcripturas quas non traderent, à quibus hoc nemo quaeſierat, diſplicuiſſe Menſurio, & ab eis honorandis eum prohibuiſſe Chriſtianos*. Quò etiam ſpectat canon LX. Eliberitanus. Elegans autem eſt & cumprimis memorabilis locus Pontij Diaconi in vita ſancti Cypriani, ubi loquens de fuga ejus quum ad martyrium quaereretur, ait: *Fuit verò formido illa, ſed juſta, formido quae Dominum timeret offendere, formido quae praeceptis Dei mallet obſequi quàm ſic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, & fides divinis admonitionibus mancipata, credidit ſe, niſi Domino latebram tunc jubenti paruiſſet, etiam ipſa paſſione peccare*. Hinc denique quorundam preces ad martyres orantium ut martyrij conſortes eſſe mererentur; ut Eulampiae in Menologio Graecorum ad diem decimam Octobris in tomo ſecundo antiquae lectionis Henrici Caniſij. Sufficiunt enim haec exempla ex multis ac propè innumeris quae recitari facile poſſent.

ALIOR. CVLPAE ASCRIBERET) Eutropius lib. IX. *Diocletianus moratus callidè fuit, ſagax praeterea, & admodum ſubtilis ingenio, & qui ſeveritatem ſuam aliena invidia vellet explere*. Eadem de illo narrat Suidas, ingenio fuiſſe dicens vario & callido, ſed ſingulari prudentia & acumine vitia naturae ſaepe celaviſſe, res omnes aſperiores in alios conferendo.

PROPRIO ADV. CHRISTIANOS ODIO) Lactantius lib. V. inſtitut. cap. XI. de hac ipſa perſecutione loquens: *Alij ſuo proprio adverſus juſtos odio*.

TOLLENDOS ESSE) Acta paſſionis ſancti Savini Epiſcopi & martyris: *Pars major populi clamabant dicentes: Chriſtiani tollantur, & voluptas conſtat*.

TIMENTES) Lactantius ibidem: *Alij prae nimia timiditate plus auſi ſunt quàm jubebantur*.

GRATIFICARI VOLENTES) Idem ibidem: *Nonnulli ut placerent, & hoc officio viam ſibi ad altiora munirent*.

APOLLINEM MILESIVM) Hanc hiſtoriam narrat Euſebius in libro ſecundo de vita Conſtantini cap. L. ſed non explicat ad cujus Apollinis templum pertineat. Tradit Pauſanias in Arcadicis Xerxem Darij filium Mileſiis ademiſſe aeneum Apollinem qui in Branchidis fuerat, quem multis poſt annis Seleucus iiſdem remiſit. Branchidae porrò locus erat in agro Mileſio ſupra Panormum portum, celebris Apollinis oraculo quem Iones & Æoles olim conſulere ſolebant, ut ex libro primo Herodoti obſervat Henricus Valeſius ad Ammianum Marcellinum pag. 382. Lactantius lib. VII. inſtitut. cap. XIII. *Polytes quidam conſuluit Apollinem Mileſium*. Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XVII. *Meandrius ſcribit Mileſios ἀπόλλωνι οὐλίῳ ſalute ſua immolare*.

VT DIV. RELIG. INIMICVS) nimirum juſtos viros in terris degentes, id eſt Chriſtianos, obſtare ſibi quo minus vera praediceret, atque idcirco falſa ex tripode oracula reddi, ut docet Euſebius in libro ſecundo de vita Conſtantini. Quae verba tranſcripſit & ſua fecit auctor actorum ſancti Georgij martyris apud Surium.

CAP. 12. AD SEPT. KAL. MART.) Rectè. Hoc enim die ſignantur Terminalia in veteri Kalendario Romano quod editum eſt tempore Conſtantini, & ab Hervvarto & Bucherio factum publici juris. Sanctus Auguſtinus lib. VII. de civitate Dei cap. VII. *Terminalia menſe Februario celebrari dicunt cum ſit ſacrum purgatorium quod vocant februum*. Dies igitur primus iſtius perſecutionis, quod notandum eſt, fuit VII. Kalendas Martias, ipſo Terminalium die, quod probatur etiam ex capite XLVIII. ut illic obſervabitur.

AGENTIB. CONS. SENIB. AMB.) id eſt, Diocletiano & Maximiano Herculio, quos anno Chriſti CCCIII. Conſules VIII. & VII. fuiſſe conſtat. Haec porrò verba certo indicant tempus iſtius perſecutionis, de quo tanta contentione inter ſe digladiantur viri docti. Nam Onuphrius, Baronius, Petavius, ne ſingulos commemorem, contendunt eam cœpiſſe anno Chriſti trecenteſimo ſecundo, Scaliger, Valeſius, & alij multi, anno ſequenti. quorum opinionem eſſe veram probat hic locus Lactantij. Nam praeterea apparet ex capite XVII. iſta contigiſſe paulo ante quam Diocletianus Romam pergeret. Atque certum eſt eum Romam profectum eſſe anno decimo nono imperij ſui exeunte, ibique triumphaſſe de Narſeo Rege Perſarum, ut rectè notat Ioſephus Scaliger ad Chronicon Euſebij. Praeterea Lactantius infra cap. XLVIII. hiſtoriam iſtius perſecutionis colligens, cum dixiſſet edictum Conſtantini & Licinij pro Chriſtianis, quo pax data eſt Eccleſiae, propoſitum fuiſſe Nicomediae die Iduum Iuniarum Conſtantino & Licinio ter Conſulibus, ait ab everſa Eccleſia Nicomedienſi uſque ad reſtitutam fuiſſe annos decem, menſes plus minus quatuor. Atqui ſi à die ſeptimo Kalendas Martias anni CCCIII. (quo diruta eſt Eccleſia Nicomedienſis) uſque ad diem Iduum Iuniarum anni CCCXIII. colligas, invenies ab everſa Eccleſia illa uſque ad reſtitutam fluxiſſe annos decem, menſes tres, dies novendecim. Denique perſecutionem cœpiſſe anno CCCIII. hinc etiam probari poteſt quod Euſebius lib. VIII. cap. XVI. ait eam poſt octavum annum aliquantiſper remittere cœpiſſe. Nam ſi tempora numeres a feſtis paſchalibus anni CCCIII. uſque ad menſem Aprilem anni CCCXI. quo Galerius Maximianus in extremis agens perſecutionem quieſcere juſſit, facile reperies annos octo integros effluxiſſe ab initio perſecutionis & initium noni fuiſſe. Itaque remittere cœpit poſt annum octavum, ut obſervavit Euſebius. Quare argumenta quae Petavius in libro XI. de doctrina temporum cap. XXXII. adducit ex Sulpitio Severo ut probet perſecutionem cœpiſſe anno CCCII. infirma eſſe conſtat, cum eo fundamento nitantur quod ea defierit anno CCCXII. quam certum eſt nonniſi anno demum ſequenti conquieviſſe.

SIMVLACRVM DEI QVÆRITVR) Nimirum ut inter paganos, qui non putabant templa eſſe poſſe ſine ſimulacris. Et tamen Plinius lib. II. cap. VII. dixerat: *Effigiem Dei formamque quaerere, imbecillitatis humanae reor*. Simulacris itaque carebant Eccleſiae Chriſtianorum, ut pluribus obſervat Deſiderius Heraldus ad librum ſextum Arnobij. Vide etiam Caſaubonum in Notis ad Alexandrum Severum Ælij Lampridij.

SCRIPTVRÆ INCENDVNTVR) Narrat iſta Euſebius lib. VIII. hiſt. eccleſ. cap. II. ac plures alij quos ſupervacaneum eſſet commemorare. Res enim eſt notiſſima. Hinc natum contumelioſum traditoris vocabulum adversùs eos qui metu pœnarum libros divinos tradiderant judicibus imperialibus. Qua de re conſulendi in primis Africani ſcriptores, praecipuè vero Donatiſta ille qui deſcripſit acta ſanctorum martyrum Saturnini, Dativi, & ſociorum. Neque interim omittenda geſta purgationis Caeciliani Epiſcopi Carthaginenſis & Felicis Epiſcopi Aptungitani.

POSTRIDIE) id eſt, ſexto Kalendas Martias. Hoc igitur die propoſitum eſt Nicomediae edictum Diocletiani & Maximiani adverſum noſtros, cœpta jam perſecutione. Verum Euſebius lib. VIII. cap. II. ſcribit propoſitum fuiſſe menſe Martio, appetente die feſto dominicae paſſionis; & auctor Chronici Alexandrini propoſitum ait die XXV. Martij, ipſo die Paſchae. Iſta vero ſic conciliari poſſe mihi videntur ut primo quidem edictum illud propoſitum fuerit Nicomediae, velut in civitate regia, VI. Kalendas Martias, deinde miſſum ad ceteras imperij civitates, menſe quidem Martio propoſitum in eo loco ubi tum Euſebius habitabat, in Palaeſtina, menſe Aprili, Alexandriae vel alibi ipſo die Paſchae. CAP. 13.

CARERENT OMNES HONORE) Iſta ſic expreſſit Ruffinus apud Euſebium lib. VIII. cap. II. *Si quis inter noſtros alicujus honoris praerogativa muniretur, ſublata hac maneret infamis*.

LIBERTATEM NON HABERENT) Haec apertius explicantur ab Euſebio lib. VIII. cap. II. ſecundum interpretationem Ruffini. Reliqui enim interpretes ſenſum legis non ſatis feliciter aſſecuti ſunt. Sic ergo habet Ruffinus. *Si quis ſervorum permanſiſſet Chriſtianus, libertatem conſequi non poſſet*. Primum enim pœnae conſtitutae ſunt adversùs honoratos, tum adverſus plebem, poſtremo adverſus ſervos; quibus adempta omnis ſpes libertatis, ſi permanſiſſent in profeſſione religionis Chriſtianae. Vt conſtet falli virum alioqui eruditiſſimum Henricum Valeſium, qui in Notis ad Euſebium pag. 164. ait hanc Ruffini interpretationem ferri non poſſe. Longiùs etiam aberravit Nicephorus Calliſtus, qui lib. VII.

cap. III. ita intellexit hunc locum edicti ut putaverit ſervis libertatem datam eſſe qui Chriſtianiſmum abjurarent.

QVOD EDICTVM QVIDAM) Ex ſilentio Lactantij, qui tum Nicomediae erat, ſatis datur intelligi ignotum fuiſſe nomen iſtius hominis, quia haud dubie de plebe erat. Nam ſi fuiſſet vir illuſtris & ſecularium honorum praerogativa conſpicuus, ut eum deſcribit Euſebius, qui ita vel fando audiverat vel ea traditione majorum acceperat, ejus nomen neque ignoraſſet Lactantius neque tacuiſſet, & ad Euſebium quoque perveniſſet. Intererat quippe rei publicae Chriſtianae ut nomen illius viri cunctis Eccleſiis innoteſceret qui magnum illud facinus fuerat auſus. Quare ſuſpecta mihi valde ſunt quae in vetuſtis quibuſdam martyrologiis leguntur ad diem ſeptimam menſis Septembris; ubi deſcriptis Ruffini verbis Euſebium interpretantis, haec facta dicuntur à quodam beato Ioanne. Nam cum ex Lactantio & Euſebio certo colligatur virum hunc ſtatim productum, ſtatim morti traditum fuiſſe, adeoque expiraſſe exeunte Februario, quomodo fieri poteſt ut natalis ejus dies incidat in menſem Septembrem, tam procul ab initio perſecutionis? Ac ſane licet illorum martyrologiorum auctoritas apud me vacillet, aſſentiri tamen non poſſum clariſſimo viro Godefrido Henſchenio, qui tomo tertio Februarij pag. 107. contendit hanc hiſtoriam intelligi debere de ſancto Georgio martyre, quem paſſum ait Nicomediae anno Chriſti CCCIII. die XXIII. menſis Aprilis, inſtante dominicae & ſalutiferae paſſionis ſolennitate. Praeterquam quod enim certum eſt perſecutionem cœpiſſe exeunte Februario, & eum qui edictum diripuit ac conſcidit, eodem menſe extinctum fuiſſe, duobus videlicet menſibus ante diem vigeſimam tertiam menſis Aprilis, acta illa ſancti Georgij, quae Henſchenius edidit, non id dicunt, & tot fabulis ac portentoſis narrationibus plena ſunt ut plane conſtet nihil boni ſanique ex illis poſſe colligi. Vna Alexandrae Imperatricis hiſtoria, quae cum Chriſtiana eſſet, capite damnata dicitur à Diocletiano, ipſo proferente ſententiam, hiſtoria eſt quae omnia poetarum figmenta ſuperat, cum certum ſit, ut dicemus paulo poſt, nullam aliam Diocletianum toto principatus ſui tempore conjugem habuiſſe quam Priſcam. Praeterea cum ipſe Henſchenius ſcribat Paſcha incidiſſe anno CCCIII. in diem XVIII. Aprilis, & dominicam paſſionem in diem decimam ſextam, planum eſt hanc hiſtoriam non poſſe intelligi de ſancto Georgio: qui ſi paſſus fuit anno quo Paſcha incidit in diem XVIII. Aprilis, ut vult Henſchenius, certe paſſus non eſt imminente ſolennitate Paſchali, ſed poſt tranſactos dies feſtos. Atqui hoc erat validius Henſchenij argumentum ſumptum ex praefatione libri Euſebiani de martyribus Palaeſtinae, ubi ſcriptum eſt edicta de deſtruendis Eccleſiis & comburendis ſacris codicibus propoſita fuiſſe in Palaeſtina menſe Aprili; cum ſalutaris paſſionis dies immineret. Quod ut verum eſſe poteſt ratione Palaeſtinae, falſum eſt ratione Nicomediae, ubi certum eſt edictum fuiſſe propoſitum VI. Kalendas Martias, poſtridie Terminalium.

ET SI NON RECTE) Ruffinus apud Euſebium lib. VIII. cap. V. *calore nimio fidei ignitus*, tamquam reprehenderet imprudentem & intempeſtivum illius ardorem pro fide Chriſti.

VICTORIAS GOTHOR. ET SARMAT.) Quia Imperatores ſe in titulo edicti vocabant Gothicos & Sarmaticos, ut in veteri inſcriptione quam refert Cuſpinianus in libro de Caeſaribus pag. 135. In titulo autem edicti poſita fuerunt non ſolum nomina Diocletiani & Maximiani Imperatorum, ſed etiam Conſtantij & Galerij Maximiani Caeſarum; ut facile colligi poteſt ex hiſtoria paſſionis ſanctorum martyrum Saturnini, Dativi, Felicis, & ſociorum, & ex martyrio ſanctarum Agapes, Chioniae, & Irenes.

LEGITIME COCTVS) Modus coquendi Chriſtianos vivos explicatur infra cap. XXI. Legitime autem coctum dicit, quia coctus erat ſecundum leges quas Auguſti tulerant; ſicut lib. V. inſtitut. cap. XI. legitima ſacra vocat ea quae ſecundum veterem morem fiebant, quia mos vim legis obtinet. Eadem ratione dixit lib. VI cap. IX. injurias hoſtibus legitime inferri, ſcilicet poſtquam, ſervato belli jure, bellum per legatos denuntiatum & indictum eſt. Fallitur enim heic vehementer Ioſephus Iſaeus, qui vocem *legitime* ironice poſitam putat hoc loco eſſe, quia videlicet non intellexit veram ejus ſignificationem.

CVM ADMIRABILI PATIENTIA) Verba ſunt Ruffini interpretantis & explicantis Euſebium. *Continuò omni in eum crudelitatis genere deſævientes, ne hoc quidem ſolum efficere quiverunt ut eum mæſtum aliquis videret in pœnis, ſed læto atque hilari vultu, cùm jam viſcera in ſuppliciis defeciſſent, ſpiritu tamen lætabatur in vultu. Ex quo tortores ſui gravius cruciabantur, quod omnia ſuppliciorum genera conſumebant in eum quem ne triſtem quidem ex his reddere poterant.*

SVBIECIT INCENDIVM) Euſebius lib. VIII. cap. VI. agens de hoc incendio, neſcire ſe fatetur quo caſu excitatum fuerit. Alij palatium fulmine ictum conflagraſſe ſcribunt, ut Conſtantinus ad ſanctorum cœtum cap. XXV. Cap. 14.

OMNES SVOS PROT. PRAE.) In veteri codice legitur, *omnes ſuos protinus cepit*. Nos emendavimus.

DATA POTESTATE) Lactantius lib. V. inſtitut. cap. XI. de hac ipſa perſecutione agens: *Accepta enim poteſtate pro ſuis moribus quiſque ſævit. Alii præ nimia timiditate plus auſi ſunt quàm jubebatur. Alij proprio adverſus juſtos odio, quidam naturali mentis feritate, nonnulli ut placerent & hoc officio viam ſibi ad altiora munirent. Aliqui ad occidendum præcipites extiterunt, ſicut unus in Phrygia, qui univerſum populum cum ipſo pariter conventiculo concremavit.*

TORQVEBANT) Sic ſcriptum eſt in veteri libro; ſed ſupra ultimam lineam, ut fere fit, appoſitum eſt ſignum quod oſtenderet legendum eſſe *torquebantur*, manifeſto ſane errore. Atque hunc eſſe fontem plurimorum erratorum quae in vetuſtis auctoribus occurrunt nos ſæpe deprehendimus in codicibus manuſcriptis. Librarij enim primo deſcribebant libros, qui deinde tradebantur emendatoribus. Iſti vero frequenter bonam lectionem vertebant in malam per ſpeciem emendationis.

ERANT CERTANTES) Lactantius in loco paulo ante laudato: *Itaque in excogitandis pœnarum generibus nihil aliud quam victoriam excogitant.*

FAMILIAM CÆSARIS) id eſt, Galerij. Hanc itaque placuit excipere, tamquam abominabile eſſet ullum ſcelus adverſus Diocletianum ſuſpicari de familia Cæſaris, & ne auctores incendij, qui ex domo ejus prodierant, detegerentur, ſi locus inquiſitioni datus fuiſſet.

PROFECTIONE PARATA) Bellum ea tempeſtate nullum, quod ſciam. Sed ita contumaciter & ſuperbe egit homo vaeſani ac ferocis animi ut hoc agendi modo Diocletianum vehementius impelleret ad excidium Chriſtianæ religionis, quem videbat molliter hactenus tanto operi incumbere.

FILIAM VALERIAM) nuptam Galerio Maximiano Caeſari, quae miſeram vitam traduxit poſt mortem mariti, & miſerabili morte cum matre periit ſub imperio Licinij, ut docet Lactantius in fine hujus operis. Ex qua narratione peſſumdatur omnino conjectura illuſtriſſimi Cardinalis Baronij, qui ad annum CCXCIV. ſcribit filiam Diocletiani, quae conjugio juncta fuit Galerio Maximiano, haud diu poſt nuptias fuiſſe ſuperſtitem, cum nulla ejus memoria extet in antiquioribus monumentis, ſed nec ex ea proles aliqua legatur eſſe ſuſcepta. Addit deinde patrem, ut filiae defunctae memoriam conſecraret aeternitati, Pannoniae partem ejus nomine inſtitui atque cognominari voluiſſe; citatque in eam rem librum XIX. Ammiani Marcellini. Verum id non dicit Marcellinus, ſed tantum eam Pannoniae partem ad honorem Valeriae Diocletiani filiae & inſtitutam & ita cognominatam. Referam autem ipſa ejus verba. *Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & inſtitutam & ita cognominatam.* Porro nec inſtitutam à Diocletiano nec cognominatam, ſed à Galerio Maximiano, docet Aurelius Victor in libro de Caeſaribus: *Provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit.* His ita conſtitutis, tamquam certa eſſent, addit Baronius Diocletianum, cum Valeriae morte reſoluta eſſet affinitas quae inter eum & Galerium contracta erat, quam in ſua cognatione haberet gradu propinquiorem virginem, eam illi fœdere nuptiarum conjungere feſtinaſſe, Suſannam nimirum filiam Gabinij germani Caij Papae; qui ambo Diocletiano ſanguine conjuncti erant, utpote nati ex fratre ejuſdem Diocletiani, ut patet ex actis ejuſdem ſanctae Suſannae. Verum tota haec hiſtoria ruit ruente fundamento ſuper quo poſita fuerat, id eſt, morte Valeriae, quam diu ſuperviviſſe Galerio conſtat. Adeo autem peri-

ricu-

Digitized by Google

riculoſi ſunt magnorum virorum errores ut hic Baronij lapſus pleroſque viros doctos ſecum traxerit, Odoricum Raynaldum, Joannem Bollandum, alios.

CONIVGEM PRISCAM) quae poſtea, vivo adhuc marito, in exilium cum filia Valeria projecta eſt a Maximino, & demum juſſu Licinij capite plexa, ut docebit Lactantius in fine hujus operis. Sed heic ſe offert ingens difficultas. Nam in vetuſtis actis ſanctae Suſannae virginis, quae martyrium Romae conſummaſſe ſcribitur ſub imperio Diocletiani, mentio eſt Serenae Auguſtae uxoris ejuſdem Principis, quae occulte Chriſtiana erat, & ſancta dicitur in vetuſtis martyrologiis, ubi dies natalis ejus conſignatus eſt ad diem XVII. Kalendas Septembres. Gravis ſane difficultas, ſi de actorum illorum veritate & auctoritate conſtaret. Sed cum illa multa eaque magna ſuppoſitionis indicia habeant, tum ex hoc ſane capite falſa eſſe probantur quod Serenam uxorem Diocletiani fuiſſe volunt. Quippe oſtenſurus ſum Diocletiano nullam aliam toto principatus ſui tempore uxorem fuiſſe quam Priſcam. Etenim ſi ea mater Valeriae fuit, ut ſane fuit, neceſſe eſt eam Diocletiano nupſiſſe antequam is fieret Imperator, id eſt, ante annum Chriſti CCLXXXIV. cum Valeria Galerio Maximiano juncta matrimonio ſit anno CCXCIII. aetatis ſuae ut minimum duodecimo. Vixiſſe autem tum Priſcam matrem ejus hinc certo colligitur quod diu poſtea ſuperſtes fuit & anno tantum CCCXIII. extincta eſt poſt victoriam quam Licinius reportavit de Maximino. Haec monumenta non ſenſerat illuſtriſſimus annalium eccleſiaſticorum conditor Cardinalis Baronius, & tamen ſuſpicabatur futuros qui eam de Serena Auguſta hiſtoriam in dubium revocarent, quod nulla penitus de ea mentio alibi habeatur, neque apud ſcriptores ethnicos, neque in antiquis inſcriptionibus; ac tamquam ei difficillimae quaeſtioni finem impoſuiſſet, interrogat litteratulos, ſi his diſpliceat nomen Serenae Auguſtae, ut dicant quonam alio nomine Diocletiani conjux Auguſta ab antiquioribus dicta inveniatur, & cum non invenerint, non faciant de nomine controverſiam. Satiſfactum eſt igitur cumulatiſſime interrogationi ejus. Rejecta itaque ſuppoſititia illa Diocletiani uxore, videamus an Eleutheria, quam vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in defenſione diſceptationis ſuae de Baſilicis uxorem Diocletiani fuiſſe collegit ex vita Vigilij Papae quae extat in geſtis pontificalibus quae vulgo tribuuntur Anaſtaſio Bibliothecario, vere Diocletiani uxor fuerit. Venerat Vigilius Conſtantinopolim ex praecepto Iuſtiniani & Theodorae; & cum ad ea cogeretur quae facere nolebat, ait: *Vt video, non me fecerunt venire ad ſe Iuſtinianus & Theodora piiſſimi Principes; ſed hodie ſcio quod Diocletianum & Eleutheriam inveni.* Ex hoc itaque loco collegit vir ille clariſſimus Eleutheriam Diocletiani uxorem fuiſſe, quod certum ſit illic comparationem inſtitui inter Iuſtinianum & Diocletianum, & inter Theodoram Iuſtiniani conjugem & Eleutheriam, propterea Diocletiani uxorem. Verum ex argumentis quae adverſus Serenam allata ſunt efficitur etiam Eleutheriam, ſive Lutheriam, ut eſt in vetuſtiſſimo codice MS. 417. bibliothecae Colbertinae, aut Leuterem, quo modo ſcriptum legitur in codice 733. bibliothecae regiae, non fuiſſe uxorem Diocletiani, cum certum ſit, ut antea dixi, nullam aliam eum uxorem habuiſſe quam Priſcam toto principatus ſui tempore. Erravit ergo Vigilius in hiſtoria, aut corruptus in hoc loco eſt geſtorum pontificalium liber. Sane in codice 736. ejuſdem bibliothecae Colbertinae ita habetur: *Sed hodie ſcio quod Diocletianum & Decium vel Leutherium inveni.* Iam ergo femina illa in virum mutata eſt. Porro ex his quae hactenus dicta ſunt de Serena & Eleutheria facile colligere quivis poteſt quae fides adhibenda ſit hiſtoriae ſancti Georgij martyris, in qua ſcriptum eſt Alexandram Imperatricem Diocletiani conjugem, viſo quodam inſigni miraculo in perſona martyris perpetrato, veritatem agnoviſſe, id eſt, Chriſti fidem eſſe amplexam. Haec nimirum eſt Alexandra, Diocletiani conjux, mater conjugis Maximiani; ut refertur in vita ejuſdem Georgij, cujus fragmentum in tomo tertio Aprilis pag. 103. edidit Godefridus Henſchenius. Eandem defunctam, ab inferis oratione ſola ejuſdem Georgij revocatam tradit Nicephorus Calliſtus lib. VII. cap. XV.

EVNVCHI NECATI) & inter hos Petrus, cujus martyrium deſcribit Euſebius lib. VIII. cap. VI. Item Indes, ut produnt acta martyrij ejus.

AD EXVSTIONEM RAPTI) Confirmat iſta Euſebius ibidem, ſcribens imperiali juſſu quotquot Nicomediae erant Dei cultores, acervatim cum ſuis familiis, alios gladio, alios flammis conſumptos periiſſe.

MARI MERGEBANTVR) Euſebius ibidem: *Alios quoque innumerabiles vinctos & ſcaphis impoſitos carnifices in profundum mare projecere.* Idem in libro de martyribus Palaeſtinae cap. VI. narrans martyrium Agapij, ait illum appenſis ad pedes ejus lapidibus medio mari ſubmerſum eſſe.

HOMO NON ABXO CLEMENS) Herculium Maximianum fuiſſe hominem aſperum, crudelem, ac inhumanum tradunt vetuſti ſcriptores. Eutropius lib. IX. *Herculius autem propalam ferus, & incivilis ingenij, aſperitatem ſuam etiam vultus horrore ſignificans.* Item lib. X. *Vir ad omnem aſperitatem ſaevitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.* Enim Diocletianus, qui ſummum imperium cum eo communicaverat, ejus aſperitatem reprehendere ſolitus erat, ut docet Flavius Vopiſcus in D. Aureliano. Vide etiam Iulianum Imperatorem in libro de Caeſaribus.

PARIETES DIRVI PASSVS EST) Contra Euſebius lib. VIII. cap. XIII. aperte ſcribit Conſtantium neque Eccleſiarum aedes (ſive conventicula, ut heic dicit Lactantius, itemque Ruffinus in verſione hujus loci Euſebiani) ſubvertiſſe, nec quicquam adverſus noſtros eſſe molitum.

VERVM DEI TEMPLVM) id eſt, hominem Chriſtianum. Lactantius lib. V. inſtitut. cap. VIII. *cujus templum eſt, non lapides, aut lutum, ſed homo ipſe, qui figuram Dei geſtat, quod templum non auro & gemmarum donis corruptibilibus, ſed aeternis virtutum muneribus ornatur.* Idem lib. VI. cap. XXV. *Non templa illi congeſtis in altitudinem ſaxis extruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore.* Et infra: *Secum denique habeat Deum ſemper in corde ſuo conſecratum, quoniam ipſe eſt Dei templum.* Idem lib. II. cap. II. & lib. VI. cap. X. ait hominem eſſe Dei ſimulacrum.

PRAETER GALLIAS) Libellus precum Conſtantino M. oblatus a Donatiſtis apud Optatum Milevitanum lib. I. *Rogamus te, o Conſtantine optime Imperator, quoniam de genere juſto es, cujus pater inter ceteros Imperatores perſecutionem non exercuit, & ab hoc facinore immunis eſt Gallia, petimus ut e Gallia nobis judices dari praecipiat pietas tua.* Galliae ergo fuerunt immunes ab hac perſecutione, quod illic imperaret Conſtantius benigniſſimus Imperator, & qui, ut Euſebius tradit, perſecutionis adverſum nos concitatae expers omnino fuit, & cultores Dei ſub ipſius imperio degentes ab omni noxa & injuria immunes ſervavit, ac neque Eccleſiarum aedificia ſubvertit, nec novi quicquam adverſus nos ſtatuit. Quin & Eutropius in initio libri decimi dicere videtur Gallicum ſanguinem non fuiſſe fuſum in hac perſecutione. Loquens enim de Conſtantio, ita ait. *Hic non modo amabilis, ſed etiam venerabilis Gallis fuit, praecipue quod Diocletiani ſuſpectam prudentiam & Maximiani ſanguinariam temeritatem imperio ejus evaſerant.* Sed adverſus haec reclamant hiſtoriae nonnullarum Galliae civitatum ac provinciarum, quae ſuos martyres hac perſecutione ad Deum translatos praedicant, ita ut vix ulla civitas fuerit intra Gallias quae tum non dicatur maduiſſe ſanguine Chriſtianorum. Iſta ſic conciliari poſſunt, initio quidem Gallias a perſecutione non fuiſſe protius immunes, occupato videlicet Conſtantio contra barbaros, (ut illuſtriſſimus Epiſcopus Monſpelienſis Franciſcus Boſquetus ait in libro quarto hiſtoriarum Eccleſiae Gallicanae cap. II.) ac pro conſuetudine & ſolito gentilium furore multos Chriſtianos in Galliis caeſos fuiſſe. Confirmat haec Euſebius in fine libri de martyribus Palaeſtinae. *Nam quae ulterius ſitae ſunt regiones,* inquit, *Italia videlicet tota & Sicilia, Gallia quoque, & quaecumque ad occaſum ſolis porriguntur, Hiſpania, Mauritania, & Africa, cum vix duobus primis perſecutionis annis integris furorem belli experta eſſent, divini numinis praeſentiſſimum auxilium & pacem brevi ſunt conſecuta.* Cap. 16.

TRES BESTIAE) id eſt, Diocletianus, Maximianus Herculius, & Galerius Maximianus. Perſtat itaque Lactantius in ſententia, & Conſtantium Gallis imperantem non ponit in numero perſecutorum.

FLACCINVM PRAEFECTVM) Bithyniae, in qua praeſidatum geſſit Hierocles antequam praefecturam Ægypti, qua eum ornatum fuiſſe in annotationibus ad Euſebium pag. 177. docet Henricus Valeſius, adminiſtraret. Crudelem autem fuiſſe Flaccinum hinc colligitur quod eum Lactantius vocat non puſillum homicidam. Eadem tempeſtate vixit Flavianus Praefectus Ægypti, cujus mentio extat in Menologio Graecorum ad diem octavam Julij, quod editum eſt ab Henrico Caniſio in tomo ſecundo lectionis antiquae.

HIEROCLEM) Hic locus confirmat conjecturam illuſtriſſimi Cardinalis Baronij, qui ſequentia Lactantij verba, quae nos deſcripturi ſumus ex libro quinto divinarum inſtitutionum, exiſtimaverat eſſe intelligenda de Hierocle. Fuit autem Hierocles Praeſes Bithyniae, uti jam dictum eſt, & multam carnificinam de Chriſtianis exercuit.

AVCTOR ET CONSILIARIVS) Lactantius lib. v. inſtitut. cap. II. *Alius eandem materiam mordacius ſcripſit, qui erat tum e numero judicum, & qui auctor in primis faciendae perſecutionis fuit.*

PRISCILLIANVM) Bithyniae Praeſidem, ut legitur in Menologio Graecorum ad diem XII. menſis Junij. *Eodem die ſanctae martyris Antoninae. Apud Nicaeam Bithyniae, Diocletiano & Maximiano Imperatoribus, Priſcilliano Praeſide, Antonina in Chriſtiana fidei confeſſione conſtanter perſeverans, demum gladio percuſſa, martyrio coronata eſt.* Eadem habentur in Martyrologio Romano.

ZABVLVM) id eſt, diabolum. Sic apud Commodianum lib. II. cap. XVII. *cuncta de zabuli pompa.* & cap. XVIII. *aut tota zabuli pompa.* Et lib. I. cap. XXXV. *Zabolicam legem omnes omnino vitate.* Rurſum libr. II. cap. XXXI. *Germine zabolico ut ſatiatis turbo pronato.* Retulimus autem haec loca juxta fidem veteris codicis. Nam editio diverſa eſt. Nihil vulgatius quam zabuli vox in antiquis libris. Eadem ratione ſcribebant *Zaritorum* pro *Diaritorum*, ut in collatione prima Carthaginenſi cap. 139. Quod cum non animadverteret Papirius Maſſonus, heic pro *Hipponenſium Zaritorum*, quae eſt vera lectio, ſcripſit *Hyppenſis Zaritorenſis.* quam lectionem retinuit etiam Petrus Pithœus in ſua editione collationis Carthaginenſis. Quare in veteri Notitia Africae quam Sirmondus edidit, & poſt eum Chiffletius, pro eo quod illic legitur, *Marianus Hippzaritenſis*, ſcribendum eſt *Marianus Hipponenſium Zaritorum*, id eſt, Diaritorum ſive Diarrhytorum, ut apud Plinium lib. v. hiſt. naturalis cap. IV. Sic etiam apud Commodianum Zacones pro Diaconibus.

TRIVMPHASTI) Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XXVI. *Poſtremo etiam mortem ſuſcipere non recuſavit, ut homo illo duce ſubactam & catenatam mortem cum ſuis terroribus triumpharet.*

ADVERSARIVM VICISTI) Cyprianus epiſt. VIII. ad Rogatianum & ceteros confeſſores: *Quantum dolemus ex illis quos tempeſtas inimica proſtravit, tantum laetamur ex vobis, quos diabolus ſuperare non potuit. Hortamur tamen per communem fidem, per pectoris noſtri veram circa vos & ſimplicem caritatem, ut qui adverſarium prima hac congreſſione viciſtis, gloriam veſtram forti & perſeveranti virtute teneatis.*

IOCVNDVM SPECTACVLVM) Cyprianus epiſt. IX. *O quale illud fuit ſpectaculum Domino, quam ſublime, quam magnum, quam Dei oculis ſacramento ac devotione militis ejus acceptum!*

ELEPHANTOS) Nam & elephantos ad currum junxerunt antiqui, ut patet ex Lampridio in vita Antonini Heliogabali & ex aliis locis. Auctor eſt Flavius Vopiſcus in triumpho quem D. Aurelianus egit de Zenobia & Tetrico, elephantos viginti praeceſſiſſe. Joannes Abbas Biclarenſis ad annum IX. Juſtini Imperatoris adnotat Juſtinianum Ducem Romanae militiae XXIV. elephantos Conſtantinopolim direxiſſe pro triumpho qui de Perſis devictis agendus erat. Vide Sirmondum in Notis ad panegyricum Anthemij apud Sidonium, & Bulengerum in libro de triumphis cap. XXI.

DOMINATORES DOMINANTVR) paſſiva ſignificatione, ut apud Ciceronem in libro primo officiorum: *O domus antiqua, heu quam diſpari dominare domino!* Virgilius in ſecundo Æneidos: *multos dominata per annos.*

DESIIT PROVOCARE) Emiſſus eſt Donatus e carcere extremis Galerij Maximiani temporibus, ut legitur infra cap. XXXV.

FELICITAS AB EO RECESSIT) nimirum à Diocletiano, quem per totos viginti annos imperij fuiſſe felicem produnt antiqui hiſtoriarum ſcriptores. Neque opus eſt referre teſtimonia ſingulorum. Sufficiet unicus auctor panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti in nuptiis Fauſtae. Sic ergo ille. *Sed profecto exegit hoc ipſa varietas & natura fortunae, cui nihil mutare licuerat dum vos imperium teneretis, ut illa viginti annorum continua felicitas intervallo aliquo diſtingueretur.* Cap. 17.

PERREXIT ROMAM) Diocletianus, duabus de cauſis, ut vicennalia celebraret, & triumphum ageret de Narſeo Rege Perſarum ante aliquot annos victo. Hoc enim anno actus eſt triumphus, non autem anno decimo octavo imperij, ut putavit Henricus Valeſius, qui propterea cum triumpho conjunxit viſitatem annonae quam Imperatores juſſiſſe docent Faſti Idatiani, tamquam id ab eis poſt triumphum conſtitutum eſſet in gratiam populi Romani. Recte igitur Scaliger in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij adnotat triumphum à Diocletiano & Maximiano actum anno viceſimo imperij, aliquot menſibus antequam purpuram deponerent. Sed poſtremum illud falſum. Nam retinuerunt adhuc imperium fere per ſeſquiannum, ut poſtea videbimus. Porro triumphum actum eſſe tempore vicennalium, quod nobis incumbit probandum, patet ex capite decimo Lactantij: ubi, poſt narratam victoriam de Perſis, ait Diocletianum in orientem profectum, & annum illic egiſſe qui perſecutionem anteceſſit, deinde hyematum veniſſe in Bithyniam, ac tum quidem captum conſilium deſtruendarum Eccleſiarum, & menſe Februario ſequenti cœptam perſecutionem. Igitur certum eſt Diocletianum non fuiſſe Romae anno XVIII. imperij ſui, quo eum triumphaſſe contendit Valeſius ſecutus Euſebium, quem propterea reprehendit Ioſephus Scaliger. Sane, quod negari non poteſt, in vulgatis Chronici Euſebiani editionibus & in pleriſque antiquis exemplaribus triumphus ille notatus in anno XVIII. Diocletiani. Verum in vetuſtiſſimo & optimo codice Colbertino, & in aliis antiquis quos Pontacus vidit, ponitur in anno XIX. ſed praepoſtero ordine, cum antecedat hiſtoriam perſecutionis. Quae fuit occaſio errandi clariſſimo Valeſio. Probabile autem eſt dilatum tamdiu à Diocletiano triumphum de Perſis ut eum conjungeret cum feſtis vicennalium & ea ſic faceret clariora atque celebriora. Nunc referenda ſunt Euſebij verba. *Diocletianus & Maximianus Auguſti inſigni pompa Romae triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narſei conjuge, ſororibus, liberis, & omni praeda qua Parthos ſpoliaverant.* Eadem habet Eutropius in fine libri noni, ubi ait Diocletianum & Herculium depoſuiſſe purpuram *poſt triumphum inclytum quem Romae ex numeroſis gentibus egerant, pompa ferculorum illuſtri, qua Narſei conjuges ſororeſque & liberi ante currum ducti ſunt.* Sed emendandus heic eſt Eutropius ubi de conjugibus Narſei ante currum ductis loquitur. Quippe Sextus Rufus in duobus locis & Euſebius in Chronico, qui accepiſſe videtur ex Eutropio, de una tantum Narſei uxore loquuntur. Igitur, Diocletianus in oriente fuit anno CCCII. eoque exeunte venit Nicomediam; ineunte anno CCCIII. cœpta perſecutione; Romam poſtea profectus eſt ut triumphum ageret & vicennalia celebraret.

VICENNALIVM DIEM) Haec agenda erant ineunte anno vigeſimo imperij; & non uno ſolum die agebantur, ſed continuatis diebus, ut patet etiam ex his quae de Romano martyre narrat Euſebius in libro de martyribus Palaeſtinae. Ad iſta Diocletiani quod attinet, certum eſt ea Romae celebrata fuiſſe per menſem integrum, cum Lactantius dicat illum iis ſolemnibus celebratis, impatientem & aegrum animi prorupiſſe ex urbe, & tredecim dies tolerare non potuiſſe ut Romae potius quam Ravennae procederet Conſul. Porro Diocletianum eo ipſo anno vicennalia celebraſſe quo cœpta eſt perſecutio adverſus Chriſtianos, vel hic locus evincit. Celebrata autem fuerunt eo anno quo ipſe conſulatum octavum agebat. Nam proru pit ex urbe paucis diebus ante Kalendas Ianuarias, quibus nonus conſulatus illi deferebatur.

XII. KAL. DECEMB.) Quoniam imperium Diocletiani fundus eſt iſtius hiſtoriae, res poſtulare videtur ut ejus initia brevi ſermone conſtituamus, ut finis tandem imponatur diſſidiis quae ex ea occaſione emerſerunt.

Digitized by Google

runt inter viros doctos. Ac de anno ſane quo is ad remp. adminiſtrandam acceſſit non arbitror ambigi nunc poſſe, cum eum fuiſſe annum Chriſti CCLXXXIV. luculenter probaverit in libro XI. de doctrina temporum cap. XXX. vir iſtarum & multarum aliarum rerum peritiſſimus Dionyſius Petavius. Denique ſi perſecutio adverſus Eccleſiam commota eſt anno Chriſti CCCIII. ut certum faciunt plurima loca iſtius Lactantianae lucubrationis, quae nos ſupra retulimus, commota autem ſit anno imperij Diocletiani XIX. ut omnes conſentiunt, negari non poteſt principatum ejus incipere ab anno CCLXXXIV. exeunte. Major itaque difficultas eſt in conſtituendo die quo factus eſt Imperator. Ante Petavium perſuaſum erat hominibus eruditis illum Palilibus ipſis id eſt XI. Kalendas Maias a militibus Imperatorem eſſe ſublatum. quam ſententiam, ut falſam, merito refellit idem vir eruditiſſimus, & addit. *Reſipiſcant itaque deinceps Chronologi omnes, & hanc de primo Diocletiani imperij die μυθολογίαν tam levi imo nullo argumento ſuffixam dediſcant ac meliore commutent. Gratia vero Alexandrino illi Chronico debentur, cujus auctor ex actis publicis diem nobis deſignat quo primum Chalcedone Diocletianus Imperator eſt appellatus, nimirum XV. Kalendas Octobres.* Si Petavius nunc viveret, certus ſum eum, ut erat veri amantiſſimus, gloriam conſtitutae illius diei, quam falſo tribuit auctori Chronici Alexandrini, redditurum Lactantio, & XV. Kal. Octobres mutaturum in XII. Kal. Decembres. quem diem Lactantius docet fuiſſe natalem imperij Diocletiani, quo vicennalia Romae celebraturus erat. Atque eo modo ſolvitur difficultas quam Valeſius in annotationibus ad Euſebium pag. 175. indicavit; nimirum ex eo quod Euſebius dicit Romanum die XVII. Novembris martyrium conſummaſſe, cum Diocletiani vicennalia agerentur, cum ſi illud verum eſt, ſequi videatur primum diem imperij Diocletiani incidere in menſem Novembrem, non autem in Septembrem ut tradit auctor Chronici Alexandrini. Incidit itaque in menſem Novembrem, ſed poſterius die decima ſeptima ejuſdem menſis.

LIBERT. P. R. FERRE N. POTERAT) immoderatam videlicet, eo acriorem quod intermiſſa erat. Magnam enim vero oportuit fuiſſe populi Romani petulantiam & loquendi libertatem, quae Diocletianum, ſatis bonum alioqui Principem, ſi perſecutionem adverſus noſtros motam excipias, coegerunt urbem relinquere ſic praecipitanter. Eadem licentia Conſtantinum etiam movit ut Romam relinqueret & ſedem imperij alio transferret, ut in libro ſecundo hiſtoriarum ſuarum narrat Zoſimus. Quamquam alia cauſa transferendi imperij habetur in Donatione Conſtantini.

PRORUPIT EX URBE) XIII. Kalendas Januarij, poſt terminata vicennalia. Nam vicennalium feſta duraverunt per menſem integrum, ut jam diximus.

NONUS CONSULATUS) Haec etiam evincunt perſecutionem excitatam eſſe anno Chriſti CCCIII. cum nonum conſulatum Diocletiano deſtinatum fuiſſe dicat ad Kalendas Januarias quae proximae poſt commotam perſecutionem fuerunt. Nonus enim conſulatus Diocletiani incidit in annum Chriſti CCCIV.

DEFEREBATUR) à ſenatu nimirum. Sed iſta explicanda ſunt. Nam certum eſt nominationem Conſulum fuiſſe prorſus in poteſtate Imperatorum. Itaque ſenatus non deſignabat quidem Conſules, ſed eos declarabat, eis inſignia conſulatus tradebat, & ſic quodam modo conſulatum deferre ac tribuere videbatur. Ita nos docet Valerianus Imp. in oratione ad Aurelianum, qui poſtea fuit Imperator, apud Flavium Vopiſcum: *Nam te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad ſenatum ut tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces. Haec enim Imperator non ſolet dare, ſed à ſenatu, quando fit Conſul, accipere.* Itaque Diocletianus ſibi conſulatum deſtinaverat in annum ſequentem; & ſi manſiſſet Romae, ejus inſignia pro more Conſulum accepiſſet à ſenatu. Sed tredecim dies tolerare non potuit ut ſumeret, propter nimiam populi Romani licentiam.

RAVENNAM) Diſcedens igitur Roma Diocletianus profectus eſt Ravennam, qua rectum iter eſt in Illyricum & Bithyniam.

PROCESSERAT CONSUL) Ælius Lampridius in Heliogabalo: *Denique Kal. Januariis, quum ſimul tum deſignati eſſent Conſules, noluit cum conſobrino procedere.* Faſti Idatiani Diocletiano II. & Ariſtobulo: *His Coſſ. occiſus eſt Carinus Margo, qui ipſe anno cum Ariſtobulo Conſul proceſſerat.* Chronicon Alexandrinum pag. 641. *Diocletianus Imperator XV. Kalendas Octobr. Chalcedone renuntiatus, V. Kalendas Octobres Nicomediam purpuratus intravit, & Kalendis Januariis Conſul proceſſit.* Antiquorum Conſulum proceſſio, ut ego quidem arbitror, & ut ſunt omnia ferme initia, modeſta erat & ſimplex. Poſtea vanitas & ambitio multa addidit, quae deinde omnem modum exceſſere. Hinc illa querela Flavij Vopiſci in D. Aureliano: *Vidimus proxime conſulatum Furij Placidi tanto ambitu in circo editum ut non praemia dari aurigis ſed patrimonia viderentur, quum darentur tunicae ſubſericae, lineae paragaudae, darentur etiam equi, ingemiſcentibus frugi hominibus. Factum eſt enim ut jam divitiarum ſit non hominum conſulatus: quia utique ſi virtutibus defertur, editorem ſpoliare non debet. Perierunt caſta illa tempora, & magis ambitione populari peritura ſunt.* Profuſa autem plurimorum liberalitas in editione conſulatus varias extorſit Principum leges, quibus modum ponerent immenſitati donorum, ut colligitur ex Novella CV. Juſtiniani, qui proceſſiones Conſulum enumerat per annum ſeptem, & ſtatuit quomodo illae celebrandae ſint. De munificentia ejuſdem Juſtiniani in editione primi conſulatus ſui vide Marcellinum Comitem.

PROFECTUS HYEME) Henricus Valeſius in Notis ad Euſebium pag. 168. diſputans adverſus Joſephum Scaligerum, qui contendit Diocletiani triumphum actum eſſe Romae anno imperij ejus vigeſimo, aliquot menſibus antequam purpuram deponeret, adverſus eum inquam diſputans Valeſius ait iſtam opinionem ferri non poſſe, quod ex ea ſequatur Diocletianum hiberno tempore triumphaſſe, & media adhuc hyeme ab urbe Roma profectum Nicomediam veniſſe. *Quorum neutrum probabile eſt*, inquit, *cum nec triumphi per hiemem agi ſolerent ab Imperatoribus Romanis, nec Diocletiani aetas ac valetudo tam longi itineris laborem hibernis menſibus ſuſtinere valuerit.* Haec tamen, quae abſurda viſa ſunt viro clariſſimo, vera ſunt, & ea pro veris agnoviſſet ipſe ſi hanc Lactantij lucubrationem vidiſſet. Nam & certum eſt triumphum actum eodem tempore quo vicennalia, & Diocletianum Roma profectum hyeme, ſaeviente frigore, & deinde Nicomediam veniſſe, non quidem ipſa hyeme, ſed poſt aeſtatem ſequentem. Neque verum eſt, quod paulo poſt ſubdit idem Valeſius, morbum illum quo Diocletianus de ſtatu mentis paululum deturbatus eſt, primum Nicomediae eum corripuiſſe paulo poſt excitatam ab eo perſecutionem. Neque id dicit Conſtantinus. Is morbus eum corripuit poſt triumphum & vicennalia, cum in itinere eſſet, ut heic ſcribit Lactantius.

RIPÆ STRIGÆ) Aut mendum cubat in hoc loco, aut ripae ſtrigae nomine intelligitur ora Propontidis circa Nicomediam.

CIRCUM DEDICARET) apud Nicomediam, quam vir aedificandi cupidiſſimus urbi Romae coaequare ſtudebat.

ANNO P. V. REPLETO) id eſt, ut ego arbitror, XII. Kalendas Decembres. Sic enim poſtulat ſenſus. Sane poſtea Lactantius cum aliquo intervallo memorat Idus ejuſdem menſis. Non depoſuit ergo purpuram Diocletianus anno Chriſti CCCIV. ut placuit viris eruditiſſimis, ſed altero poſt actum triumphum & celebrata vicennalia, id eſt, anno Chriſti trecenteſimo quinto. Melius igitur Scaliger, qui in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij ait Diocletianum depoſuiſſe purpuram aliquanto tardius quam vulgo cenſent viri docti, eo inter cetera argumento quod certum ſit Diocletianum geſſiſſe decimum conſulatum, & dici non poſſit eum fuiſſe Conſulem poſt depoſitam purpuram. Nam Caſſiodorus ait Diocletianum & Maximianum depoſuiſſe purpuram eo anno quo Diocletianus decimum & Maximianus ſeptimum conſulatum agebant. Quod etiam legitur in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae regiae litteris uncialibus ſcripto, qui inſcriptus eſt *Chronica Georgij Ambianenſis Epiſcopi*. Quamquam, ut verum fatear, decimus ille Diocletiani conſulatus mihi multum ſuſpectus eſt, & valde huc inclino ut exiſtimem conflatum eſſe per errorem ex illis verbis Faſtorum, *Item Decies & Maximiano ſeptimum*. quae referenda ſunt ad Maximianum Herculium & Galerium Maximianum,

Iſta

Iſta tamen non impediunt quin abdicatio facta dicatur anno trecenteſimo quinto, praeſertim cum res eadem aliis adhuc teſtimoniis probetur. Nam cum Zoſimus ſcribat a conſulatu Chilonis & Libonis, quo Severus ludos ſeculares exhibuit, centum & unum annos effluxiſſe uſque ad eum quo Diocletianus & Maximianus abdicaverunt, quem falſo notat incidere in Diocletiani IX. & Maximiani VIII. conſulatum, & ſcriptorum omnium conſenſu ludi illi ſeculares anno Chriſti CCIV. celebrati fuerint, luce clarius eſt rem quae centeſimo primo poſt anno geſta eſt, anno Chriſti CCCV. eveniſſe. Quod adeo verum eſt ut quum Ioannes Fridericus Hervvartus in capite CCXXX. ſuae chronologiae retuliſſet hunc Zoſimi locum, in eaque ſententia eſſet ut Diocletianum abdicaſſe anno CCCIV. cenſeret, centum & unum annos qui à ludis Severi uſque ad annum abdicationis fluxerant ſic interpretari coactus eſt ut utrumque extremum eo numero includi aſſereret, CCIV. nimirum & CCCIV. Videbat enim quod ſi inciperet ab anno CCV. ut par erat, numerus annorum centum & unius non congrueret cum anno abdicationis imperij, quam, ut dixi, putavit anno CCCIV. eveniſſe. At ſi sciviſſet eam ſequenti tantum anno peractam, non redactus fuiſſet in has anguſtias. Porro abdicationem contigiſſe anno quo diximus probatur etiam ex capite XXVI. Lactantij, in quo ille ſcribit annum octavum nuncupationis Maximini cognomento Dazae completum fuiſſe Kalendis Maiis anni quo ille pugnam commiſit cum Licinio; quae cum pugnata fuerit anno CCCXIII. conſequens eſt Diocletianum abdicaſſe & Maximinum fuiſſe nuncupatum Caeſarem anno CCCV. Kalendis Maiis.

CELARI MORTEM) ut fieri olim ſolebat poſt mortem Principum. Nam id de Auguſto narrat Tacitus in libro primo annalium, de Conſtantino Ruffinus lib. I. cap. XI. hiſtoriae eccleſiaſticae. Poſſunt inveniri etiam alia exempla. Sed iſta tanti non ſunt.

KAL. MARTIIA) anni ſequentis, id eſt, anni trecenteſimi quinti. Nam cum certum ſit Diocletianum vicennalia celebraviſſe Romae anno CCCIII. & hinc digreſſum medio Decembri, Nicomediam perveniſſe poſt aeſtatem anni CCCIV. & circum dedicaviſſe anno poſt vicennalia repleto, id eſt, menſe Novembri, deinde ita aegrotaſſe ut mortuus crederetur Idibus Decembribus, manifeſtum eſt Kalendas Martias quae poſt Idus illas ſubſecutae ſunt incidiſſe in annum CCCV. adeoque adhuc eo tempore Diocletianum fuiſſe Imperatorem. Sed paulo poſt eum viſuri ſumus cum Galerio deliberantem de abdicando imperio.

DEMENS FACTVS EST) Euſebius lib. VIII. cap. XIII. recte hunc Diocletiani morbum cujus vi demotus eſt de mentis ſuae ſtatu, accidiſſe ait poſt acta vicennalia & poſt motam adverſus noſtros perſecutionem. Recte quidem. Sed idem tamen in eo caſtigandus eſt quod vicennalia ab eo expleta ait antè quam bellum inferret Chriſtiania, cum ex Lactantio teſte oculato conſtet motam primo perſecutionem, vicennalia deinde acta exeunte anno. Meminit autem amentiae Diocletiani & Chryſoſtomus oratione in ſanctum Babylam martyrem.

CAP. 18. EXEMPLVM NERVAE) qui ſenio gravis, ac ideo ſe contemni videns, Trajanum adoptavit, eodemque die in ſenatu Caeſarem deſignavit, ut Xiphilinus tradit ex Dione. Eandem cauſam adoptionis affert Plinius in panegyrico: *O novum atque inauditum ad principatum iter! Non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena utilitas, alienus timor Principem fecit.* Et infra: *Vt dare poſſet imperium Imperator qui reverentiam amiſerat, auctoritate ejus effectum eſt cui dabatur. Simul filius, ſimul Caeſar, mox Imperator & conſors tribunitiae poteſtatis.*

INDECENS ERAE) Heic incipit dialogus inter Diocletianum & Galerium, iſto ſocerum urgente ad deponendum imperium, altero repugnante. Quod valde animadvertendum eſt. Hactenus enim exiſtimavimus ſpontaneam fuiſſe Diocletiani abdicationem & longo tempore meditatam. quod certe evidentiſſime colligebatur ex vetuſtis auctoribus, qui vulgatas tantum hiſtorias ſcribebant, arcana rerum non noverant. At Lactantius, qui Nicomediam à Diocletiano fuerat accitus, qui frequens erat in palatio, melius totam hanc hiſtoriam ſcire potuit quàm illi qui poſtea animum ad ſcribendas hiſtorias appulerunt.

INHIAVERAT) In veteri codice legitur *invenerat*.

DISPOSITIONEM) formam conſtituendae ſeu regendae reipublicae. Recepta tum erat ea vox. Epiſtola D. Aureliani ad Flavium Arabianum apud Flavium Vopiſcum: *Nunc tuum eſt officium, Arabiane jucundiſſime, elaborare ne meae diſpoſitiones in irritum veniant.* Valeriani epiſtola ad Ragonium Clarum apud Trebellium Pollionem in triginta tyrannis cap. XVII. *Diſpoſitionem Baliſtae proſequero. Hac in forma remp. videt.* Vide Lactantium lib. II. inſtitut. cap. XVI. & lib. III. cap. VII. & X. & Iacobum Gothofredum ad titulum Codicis Theodoſ. *De proximis*.

DISPOSIT. CONSERVARI) ut quia ipſe primus orbem Romanum in quator partes diviſiſſet, quarum duas a duobus Auguſtis, reliquas duas à duobus Caeſaribus in ſpem imperij allectis teneri inſtituerat, jam & ipſe hanc diſpoſitionem non immutans, ſed cuſtodiens, cederet imperio cum ſene Maximiano, & ſe Conſtantiumque, qui tum Caeſares erant, Auguſtos diceret, in illorum vero loco duos novos Caeſares faceret. Daret exemplum poſteris quo modo conſervari oporteret immenſum reipublicae corpus.

INTER DVOS CONCORDIAM) Proponebat tacite Galerius exemplum Diocletiani & Maximiani Herculij, qui per tot annos mira concordia imperium tenuerant, ut oſtenderet rem non eſſe difficilem. Re autem vera res eſt difficillima concordia, praeſertim ubi ſumma potentia eſt; recteque Tacitus in libro quatto annalium ſcribit potentiam & concordiam eodem loci eſſe via poſſe. Idem lib. XIII. loquens de Seneca & Burrho rectoribus juventae Neronis Imperatoris adnotat, tamquam rem difficilem & extraordinariam, eos pari in ſocietate potentiae fuiſſe concordes. Denique diſcordia quae poſtea fuit inter Conſtantinum & Licinium, qui Romanum imperium aequa poteſtate tenebant, probabit concordiam difficile ſervari inter duos Imperatores.

MINOR ET EXTREMVS) Infra cap. XX. *Nam Conſtantium, quamvis priorem nominari eſſet neceſſe, contemnebat.* Haec loca oſtendunt priorem in adoptione locum datum eſſe Conſtantio, haud dubie propter nobilitatem generis, quod referebat ad Claudium Imperatorem. Sed de hoc poſtea.

ITA PLANE) Familiaris Lactantio phraſis. Lib. I. divinar. inſtitut. cap. XI. *Ita plane. Nam cum idem neque virginibus neque maritatis unquam pepercíſſet.* Et lib. II. cap. II. *Ita plane: quemadmodum vulgus exiſtimat mortuorum animas circa tumulos & corporum ſuorum reliquias oberrare.*

IELOS. FILIOS NVNCVPARI) Æquum ſane ac rationi conſentaneum erat quod proponebat Diocletianus, ut filius Herculij Maxentius & Conſtantij filius Conſtantinus fierent Caeſares, ne Principum filij privati viverent. Sed contra obtinuit pervicax Galerius, & alios Caeſares fecit, praeſente etiam Conſtantino.

NEQVE PATREM) Eadem de Maxentio referuntur in Epitome Victoris. *Is Maximianus* (Leg. *Maxentius*, ut patet etiam ex libro XI. hiſtoriae miſcellae) *carus nulli unquam fuit, ne patri aut ſocero quidem Galerio.* Erat ille, ut vulgo ſcribitur, Herculij Maximiani filius. Sed tamen paulo ante in eadem Epitome iſta leguntur. *Genuit ex Eutropia Syria muliere Maxentium & Fauſtam conjugem Conſtantini, cujus patri Conſtantio tradiderat Theodoram privignam. Sed Maxentium ſuppoſitum ferunt arte muliebri tenere mariti animum laborantis auſpicio gratiſſimi partus cœpti à puero.* Hanc enim ego lectionem merito, ut opinor, reliquis praefero. Hiſtoriam hanc confirmat incerti panegyricus Conſtantino dictus poſt victum Maxentium: *Vt enim omittam illa quae non decet comparari, quod erat ille Maximiani ſuppoſitus, tu Conſtantij pij filius; ille deſpectiſſimae pravitatis,* (Leg. *parvitatis*) *detortis ſolutiſque membris, nomine ipſo abuſiva appellatione mutilato, tu quod ſufficit dicere, tantus ac talis.*

TEMVLENTVM, EBRIOSVM) Fragmentum de Conſtantio Chloro & Conſtantino: *Severus Caeſar ignobilis & moribus & natalibus, ebrioſus, & hoc Galerio amicus.* Cenſuit enim auctor hujus fragmenti Galerium fuiſſe ebrioſum, quem tamen alibi non facile reperias temulentiae accuſatum. Sic ergo ille: *Galerius ſic ebrioſus fuit ut cum juberet temulentus ea quae facienda non eſſent, a Praefecto admonitus conſtitueret ne juſſu ejus*

ali-

Digitized by Google

aliquis poſt prandium faveret. Confudit haud dubie auctor fragmenti Galerium Maximianum cum Galerio Maximino, quem narrat Euſebius lib. VIII. cap. XIV. temulentiae & crapulae eo uſque obnoxium fuiſſe ut in compotationibus inſaniret & fureret, & ea imperaret ebrius quorum poſtridie ſobrium pœnitebat. Et ita quidem verba Graeca Euſebij verterunt Chriſtophorſonus & Valeſius. At Ruffinus alium ſenſum his dedit, dicens Maximinum adeo temulentum fuiſſe ut inſanus & mente captus vini furore putaretur, & ea ebrius fieri juberet quae die poſtera ſe juſſiſſe neſciret. De eodem haec habentur in Epitome Victoris, quae magis congruunt cum interpretatione virorum clariſſimorum. *Vini*, inquit, *avidior: quo ebrius, quaedam corrupta mente aſpera jubebat, quae cum pigeret factum, differri quae praecepiſſet in tempus ſobriam ac matutinum ſtatuit*. Denique victus a Licinio, cum Tarſum profectus eſſet, neque ullum ſperaret refugium, angore & metu confugit ad mortem quaſi ad remedium malorum, & prius ſe cibo inferſit ac vino ingurgitavit, ut dicet infra Lactantius cap. XLIX.

EVM MISIT AD MAXIMIANVM) Audax ſane nimium fuit Galerius, qui nondum conſulto Diocletiano, Severum miſerat ad Maximianum ut ab illo fieret Caeſar. Qui locus etiam oſtendit quam praeceps & vaeſanus fuerit Galerius, & quam parum libera ac ſpontanea Diocletiani abdicatio.

VT AB EO INDVATVR) purpura videlicet. quod erat inſigne principalis faſtigij. Itaque idem Severus ab Herculio poſtea victus ad Ravennam, *veſtem & purpuram eidem a quo acceperat reddidit*, ut ait infra Lactantius cap. XXVI.

OSTENDENS DAIAM) ſive Dazam, filium ſororis Galerij, qui hoc ipſum Galerium Maximinum dictum in adoptione. Epitome Victoris: *Galerius Maximianus ſorore Armentarij progenitus, veroque nomine ante imperium Daza dictus*.

IVSSERAT MAXIMINVM) In veteri codice & heic & fere ſemper legi ut *Maximianum*, ſueto Graecis Latiniſque librariis errore ut Maximiani & Maximini nomina perſaepe confundant. Quoniam vero certum eſt iſtum, non Maximianum, ſe Maximinum fuiſſe vocatum, nos ubique emendavimus, ne qua lectorem difficultas remorari poſſet.

CAP. 19. PROCEDITVR KAL. MAIIS) anno Chriſti CCCV. ut diximus. Mendum itaque eſt apud Zoſimum & in Faſtis Idatianis, ubi iſta contigiſſe dicuntur Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſſ. die Kal. Aprilis. Alij abdicationem Imperatorum ponunt in die XI. Kal. Maij, ipſis Palilibus; Labbeus Kalendis Auguſti, neſcio quo auctore. Sed nunc neque de anno neque de die diſputare fas eſt poſt tam luculentam & accuratam abdicationis iſtius hiſtoriam quam nobis exhibet Lactantius.

CONSTANTINVM O. INTVER.) Ex hoc loco & ex pluribus aliis veterum ſcriptorum teſtimoniis probari poteſt Conſtantinum apud Diocletianum fuiſſe eo tempore quo iſta agebantur. Quare neceſſe eſt mendum eſſe in fragmento de Conſtantio Chloro & Conſtantino pag. 472. ubi ſcriptum eſt Severum & Maximinum Caeſares factos, *Conſtantino nihil tale noſcente*. Ubi legendum eſt *Conſtantio*, abſque quo & abdicatio facta & Caeſares ſuffecti, ut docet Lactantius.

MAXIMIANVS IPSE) Galerius, cognomento Armentarius.

PVRPVRAM SVMPSERAT) Magni momenti ſunt haec verba, neque leviter praetereunda. Signant enim locum ubi Galerius Maximianus adoptatus eſt a Diocletiano, nimirum prope Nicomediam. Quippe altum de ea re ſilentium eſt apud antiquos hiſtoriarum ſcriptores, niſi quod in Chronico Alexandrino ſcriptum eſt Maximianum Iovium & Conſtantium in conſortium imperij adſcitos eſſe Nicomediae. Sigonius in libro primo de occidentali imperio putat id factum eſſe in Illyrico. Sed errare illum evincit hic locus Lactantij. Rurſum heic adnotandum eſt, Diocletianum & Maximianum, ſicut uno eodemque die imperium depoſuerunt, prior ad Nicomediam, alter apud Mediolanum, ita uno eodemque die Caeſares adoptatos ab illis fuiſſe, Galerium quidem a Diocletiano ad Nicomediam, Conſtantium vero ab Herculio in Italia, ac fortean Mediolani.

REQVIEM PETERET) Hinc haud dubie orta communis opinio, Diocletianum ſemet volentem ac ſpontaneum imperio exuiſſe propter ſenium & infirmam valetudinem, & id ab eo factum poſt diutinam deliberationem; ut colligunt, & recte, viri docti ex veteri panegyrico qui Maximiano Herculio & Conſtantino dictus eſt poſt nuptias Conſtantini & Fauſtae. Verum Lactantius arcanum iſtius hiſtoriae aperuit, quod ſe ignorare faſſus eſt Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XVIII. ubi ait ſeniores Auguſtos *neſcio quo pacto* imperio ſe abdicaſſe. Ruffinus lib. VIII. cap. XV. ait Diocletianum Auguſtum in id vanitatis atque amentiae perveniſſe quo depoſitis cum collega pariter Auguſto regni inſignibus, privati & plebeij poſt imperium viverent. At Conſtantinus in oratione ad ſanctorum cœtum cap. XXV. (cui adſtipulari videtur Euſebius lib. VIII. cap. XIII.) diſerte affirmat Diocletianum ob mentis alienationem ſponte ſe imperio abdicaſſe. quem Valeſius in annotationibus ſuis refellit, & merito. Sed errat idem Valeſius in eo quod ait conſilium de abdicando imperio diu ante perſecutionem cepiſſe Diocletianum, tunc ſcilicet quum de Perſis aliiſque barbaris nationibus Romae triumphavit. Nam ex ſerie iſtius lucubrationis Lactantianae conſtat conſilium de abdicando imperio captum fuiſſe poſt commotam perſecutionem, poſt reditum Diocletiani ab urbe, poſt vicennalia repleta, adeoque poſt difficilem illum morbum cujus vi demotum de mentis ſuae ſtatu vitium fuiſſe Diocletianum tradit Euſebius. Praeterea triumphus actus non eſt ante perſecutionem, ut ſupra oſtenſum eſt.

SEVERVM ET MAXIMINVM) Faſti Idatiani Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſulibus: *His Conſſ. depoſuerunt purpuram privati effecti Diocletianus & Maximianus, & veſtierunt Severum & Maximinum*, Severum quidem Herculius apud Mediolanum, Maximinum Diocletianus ad Nicomediam. Sed male apud Euſebium in Chronico, ubi ſcriptum eſt Galerium ſolum biennio Auguſtum imperium tenuiſſe, & anno poſt ſeniorum Auguſtorum abdicationem Maximinum & Severum a Galerio Maximiano Caeſares factos. Ita quidem in pleriſque editionibus. Sed in Veneta anni MCCCCLXXXIII. & in antiquis codicibus manuſcriptis a Pontaco laudatis, tum etiam in vetuſtiſſimo & optimo codice Colbertino, ea deſunt quae de Galerio ſolo imperium per biennium obtinente illic dicuntur, & ſubſtitutio Severi & Maximini Caeſarum ponitur in eodem anno quo facta eſt abdicatio. Petavius tamen vulgatam Euſebiani Chronici lectionem propugnat in libro XI. de doctrina temporum cap. XXXIV. & verba illa de Galerij biennio ſic interpretatur ut is biennio ſolus, id eſt, nondum creatis Caeſaribus, imperaſſe dicatur, Caeſares autem electos anno illo quo Conſtantius exceſſit a vivis. Itaque in libro XIII. (qui eſt chronologicus) colligere ſe ait ex fragmento anonymi ſcriptoris qui poſt Ammianum Marcellinum Valeſij editus eſt, Severum aliquanto antea copiis in Italia praefuiſſe quam Caeſar fieret, neque illo cito caſu dignitatem adeptum, ſed eodem fere tempore quo Conſtantinus Conſtantij filius. Quae omnia falſa eſſe agnoviſſet ſane Petavius ſi librum iſtum Lactantij videret.

SEVERVM ET MAXIMINVM) Certum eſt haec acta Nicomediae fuiſſe, ubi tunc erant Diocletianus & Galerius Maximianus. Et tamen Socrates in initio ſuae hiſtoriae, ut quidem verterunt Muſculus, Chriſtophorſonus, & Valeſius, ait Galerium poſt abdicationem Diocletiani & Maximiani Herculij profectum in Italiam, duos Caeſares, Maximinum in oriente, Severum in Italia conſtituiſſe. Aliter vertit Epiphanius ſcholaſticus, & quidem congruentius ad veritatem hiſtoriae: *Cum Diocletianus & Maximianus Herculius privatam elegiſſent vitam, & Maximianus Galerius, qui cum eis imperaverat, tenens Italiam duos Caeſares feciſſet, Maximinum in oriente, & Severum in Italia, tunc Conſtantinus in Britannia patre mortuo ordinatur imperator*. Utcunque ſe res habeat, manifeſtum eſt Socratem exiſtimaſſe Maximinum & Severum factos fuiſſe Caeſares poſtquam Italia ceſſit in ditionem Galerij, quae tempore abdicationis evenerat Conſtantio. Atque in eadem ſententia fuiſſe videtur etiam Eutropius in initio libri decimi; ubi ſcribit Galerium, cum Italiam quoque ſinente Conſtantio adminiſtrationi ſuae acceſſiſſe ſentiret, Caeſares duos creaviſſe. Errat ergo uterque, cum ex Lactantio appareat Caeſares factos eſſe apud Nicomediam eodem tempore quo ſeniores Auguſti depoſuerunt imperium.

Oc-

Occaſio illis errandi, ut arbitror, illa fuit quod cum Maximianus Herculius abdicaſſet apud Mediolanum, praeſente Severo, qui ab eo factus eſt Caeſar, & ab eo purpuram accepit, crediderunt haud dubie utrumque Caeſarem in Italia factum eſſe a Maximiano, non diſtinguentes inter Maximianum Herculium & Galerium Maximianum, id vero fieri non potuiſſe niſi poſt abdicationem. Vide Sigonium in libro ſecundo de occidentali imperio.

SVSVM) *in ſuperiori parte, in loco ſignato*, ut ait Papias. Veteres dicebant *ſuſum* pro *ſurſum*, ut pluribus oſtendit in ſuo Gloſſario vir clariſſimus Carolus Dufreſnius. Et Rigaltius ad librum ſecundum teſtimoniorum ſancti Cypriani ad Quirinum cap. XXVIII. ubi legitur, *Vocavit caelum ſurſum*, adnotat in Beneventano & Veronenſi codicibus legi *ſuſum*.

SCISCITARI) In veteri libro ſcriptum eſt *ſtare*, & in margine *beſiare*, per ſpeciem emendationis. Ego utramque lectionem puto falſam eſſe, & vocem *ſciſcitari* melius convenire huic loco.

CONSTANTINO REPVLSO) Vel unicus hic locus, quamvis alia argumenta non deſint, oſtendit Conſtantinum non fuiſſe factum Caeſarem cum Severo & Maximino. Illud ipſum probatur etiam ex ſilentio ſcriptorum illius aevi & ex quibuſdam antiquis inſcriptionibus exaratis poſt abdicationem Diocletiani & ante obitum Conſtantij; in quibus poſt Conſtantium & Galerium Auguſtos, Severi & Maximini Caeſarum nomina inſcripta ſunt, omiſſo nomine Conſtantini. Harum unam exhibet Onuphrius Panvinius in libro ſecundo Faſtorum, alteram Gruterus pag. CLXXVIII. Praeterea haec erat diſpoſitio à Diocletiano introducta in adminiſtratione reipublicae, quam in perpetuum conſervari debere contendebat Galerius, ut quatuor tantum eſſent Principes, *duo majores, qui ſummam rerum tenerent, item duo minores, qui ſint adjumento*, ut docet Lactantius cap. XVIII. hujus operis. Itaque quum poſtea Galerius accepiſſet mortem Conſtantij, & Conſtantinum in loco ejus poſitum, cum valde cuperet imperium tenere ſolus, nec tamen vellet ordinem mutare in republica conſtitutum, maluit collegam Auguſtum aſſumere quam tertium Caeſarem *extra numerum nuncupare*, ut ait Lactantius in capite XXV. ejuſdem hiſtoriae. Ex his quae hactenus dicta ſunt manifeſte colligitur Conſtantinum non fuiſſe factum Caeſarem cum Severo & Maximino. Et tamen in Epitome Victoris iſta leguntur: *Conſtantius Conſtantini pater atque Armentarius Caeſares, Auguſti appellantur creatis Caeſaribus, Severo per Italiam, Maximino Galerij ſororis filio per orientem. Eodemque tempore Conſtantinus Caeſar efficitur*. Negari ſane non poteſt quin Conſtantinus fuerit Caeſar, cum id nummi plures proferant, in quibus viſitur imago ejus laureata, cum hac inſcriptione: CONSTANTINVS NOB. CAS. In uno vero & praenomina etiam Conſtantini leguntur hoc modo. FL VAL CONSTANTINVS NOB C. Credidit vir eruditiſſimus, innixus auctoritati Aurelij Victoris, Conſtantinum a Maximiano Auguſto & ſocero conſecutum eſſe dignitatem Caeſaris eodem menſe quo Conſtantius pater ejus Auguſtus eſt renuntiatus. Contra Ioſephus Scaliger in animadverſionibus ad Euſebium pag. 247. contendit eum non fuiſſe Caeſarem ſub patre, ſed ſub Galerio, tametſi poſtea adnotat nullam hiſtoriam referre eum Caeſarem a Galerio dictum. Si iſthaec Lactantij hiſtoria viris doctiſſimis nota fuiſſet, haud dubie ab his ſcribendis abſtinuiſſent, quae veritati conſentanea non ſunt. Nam primo certum eſt, uti diximus, Conſtantinum non fuiſſe factum Caeſarem cum Severo & Maximino. Deinde non potuit eodem tempore fieri Caeſar a Maximiano Herculio, cum apud eum non eſſet, ſed apud Diocletianum. Neque tum Herculius ſocer ejus erat, quandoquidem Conſtantinus Fauſtam Herculij filiam duxit tantum poſt obitum Conſtantij, ut dicemus ſuo loco. Denique videbimus infra Lactantium docere Conſtantinum Caeſarem a Galerio dictum fuiſſe. quod apud nullum hiſtoricum reperiebatur aetate Scaligeri.

PVRPVRAM INIECIT) ut cum veſte imperatoria indueret ac veſtiret quem Galerius veſte privata exuerat. Veſtire enim eſt vocabulum quo tum ſignificabantur inſignia ſummae poteſtatis. Faſti Idatiani. *Veſtierunt Severum & Maximinum*. Et Lactantius in hoc capite loquens de Severo; *Miſſi ad Maximianum, ut ab eo induatur*.

VATERANVS REX) Eleganter Diocletianum vocat veteranum Regem, quia regnaverat per annos viginti integros, tamquam ſi propterea meruiſſet privilegia ſimilia iis quae conceſſa erant militibus qui per viginti annos in legione vel vexillatione militaverant.

IN PATRIAM DIMITTITVR) id eſt, Dioclean prope Salonas Dalmatiae oppidum, ubi praeclaro otio conſenuit.

SCVTARIVS) Varia Scutariorum genera fuerunt in palatio Imperatorum Romanorum, de quibus agit Henricus Valeſius in annotationibus ad Ammianum Marcellinum pag. 33.

PROTECTOR, MOX TRIBVNVS) Per eoſdem gradus, ſed non ita cito, ad imperium pervenerat Conſtantius. Fragmentum editum ab Henrico Valeſio pag. 471. *Conſtantius D. Claudij optimi Principis nepos ex fratre, Protector primum, exin Tribunus, poſtea Praeſes Dalmatiarum fuit*. Protectores autem dicti ſunt ex eo quod Principis latus protegerent & ad cuſtodiam corporis ejus electi erant. Horum alij in comitatu manebant, alij in provincias cum Comitibus & Magiſtris militum mittebantur. quidam etiam ad cuſtodiam limitis ex ea ſchola erant deputati. De his pluribus agit Henricus Valeſius in annotationibus ad Ammianum Marcellinum pag. 33. 46. 152.

SANIVS EXPVLSIS) id eſt, Diocletiano & Her- Cap. 20.
culio, quorum primus ſeceſſit in Dalmatiam, alter in Lucaniam, ut pleríque tradunt.

SOLVM ORBIS DOMINVM) non quod revera eſſet ſolus Imperator, cum collegam haberet Conſtantinum; ſed quia cum iſtum contemneret, illum pro nullo habebat. Apud Socratem quoque lib. 1. hiſt. eccleſ. cap. 11. ſcriptum eſt Galerium Maximianum totius imperij clavum tenuiſſe. Quae benignè intelligenda eſſe ait Henricus Valeſius. *Neque enim*, inquit, *Galerius totius imperij revera clavum tenuit, cum duo alij eodem tempore eſſent Auguſti, Conſtantinus in Galliis, & Maxentius Romae. Verum ſummam imperii nihilominus adminiſtraſſe dicitur, eo quod ipſe ſenior erat Auguſtus, & a junioribus Auguſtis inſtar patris colebatur*. Iſta viri doctiſſimi obſervatio habet aliquid veri, ſed non omnia. Nam quamvis concederem Galerium a Conſtantino, ut erat ille vir mirae civilitatis, cultum fuiſſe inſtar patris, certum eſt non ita cultum fuiſſe a Maxentio, quamvis ſocer ejus eſſet, immo nunquam bene inter eos conveniſſe, etiam vivente Diocletiano, & bellum inter eos fuiſſe graviſſimum ex eo tempore quo Maxentius ſumpſit purpuram uſque ad imperium Licinij.

PRIOREM NOMINARI) Supra cap. XVIII. Galerius Maximianus alloquens Diocletianum ait, *ſi ipſe cedere noluiſſet, ſe ſibi conſulturum, ne amplius minor & extremus eſſet*. Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XVIII. ait Conſtantium, quum ſeniores Auguſti imperio ſe abdicaſſent, primum Auguſtum renuntiatum eſſe, & primum Auguſtum appellatum inter quatuor qui poſtmodum deſignati ſunt. Idem ſemper priore loco nominatur in Faſtis Idatianis, a Zoſimo, Eutropio, in veteri inſcriptione de conſecratione Thermarum Diocletianarum, & in aliquot aliis inſcriptionibus quae apud Gruterum leguntur pag. LVIII. CLIX. CLXI. CLXVI. CCLXXIX. MLXIII. Et tamen Ælius Spartianus in Ælio vero & Flavius Vopiſcus in Carino Galerium Maximianum nominant ante Conſtantium, & id quidem tempore Diocletiani. Sane aequum videbatur ut is qui adoptabatur a Diocletiano, & qui filiam ejus Valeriam habebat uxorem, priorem locum haberet ſupra eum qui adoptabatur a Maximiano ſecundi loci Principe. Contra, rationi conſentaneum erat ut vir magnae nobilitatis, cujuſmodi erat Conſtantius, non poſtponeretur homini agreſti, paſtori pecorum, atque illum poſt ſe haberet in adminiſtratione reipublicae. Ego crediderim Spartiani & Vopiſci teſtimonia poſtponenda eſſe auctoritati veterum inſcriptionum & eorum auctorum qui diſerte aiunt primum locum datum eſſe Conſtantio; praeſertim cum ij qui illum Galerio tribuunt, non tractaverint hanc hiſtoriam ex profeſſo, ſed per tranſennam, & aliud agentes. Quod etiam dicendum eſt de auctore vitae ſancti Procopij martyris, quae habetur in tomo quarto Surij, ubi Galerius primo loco nominatur ante Conſtantium.

A TRIBVS) id eſt, a Galerio, Severo, & Maximino.

Li-

LICINIVM V. C. AMICVM) Idem tradit Socrates lib. I. cap. II. ubi ait Galerium Maximianum abijſſe e vita cum Licinium prius Imperatorem creaviſſet, veterem amicum & contubernalem ſuum, qui ea Dacia erat oriundus.

NE FILIVM NOMINARET) Ego arbitror hunc iſtorum & ſequentium verborum ſenſum eſſe. Cum Galerius Licinium haberet veterem amicum & contubernalem, *bonum militia*, ut Taciti verbo utar, *& victoriae ſocium*, cujus conſiliis ad omnia regenda utebatur, noluit tamen illum facere Caeſarem, ne filium eum nominaret cum quo per omnem vitam vixerat velut frater; ſed deſtinata in longum jaciens, eum in locum Conſtantij aut brevi morituri aut certe per vim deturbandi ſubſtituere cogitabat, ut ſic Auguſtum & fratrem nuncuparet. Nam qui fiebant Caeſares, in filiorum numerum veniebant, & filij Auguſtorum dicebantur. Qui vero nuncupabantur Auguſti, fratres Imperatorum appellabantur, ut ſupra vidimus de Maximiano Herculio.

VICENNALIA CELEBRARET) ad exemplum Diocletiani, qui poſt emenſos novendecim annos imperij Romam veniens, initia vigeſimi tanto apparatu celebravit ut propterea dixerit Sextus Rufus notam eſſe pompam victoriae quae ſub Diocletiano Principe reportata de Perſis eſt. Sed multum eo tempore diſtabat Galerius à vicennalibus ſuis. Nam ex capite XXXV. hujus libri colligitur ea celebrari debuiſſe Kalendis Martiis quae mortem ejus ſubſecutae ſunt. Igitur mortuus eſt anno ex quo Caeſar factus eſt decimo nono ineunte, cum obierit menſe Maio qui fuit proximus ante diem vicennalium. Mortuus eſt autem quum ageret octavum conſulatum, ut ſcriptum eſt in hac hiſtoria & in Faſtis Idatianis. At ſi iſta vera ſunt, quomodo fieri poteſt ut Galerius imperaverit annis uno & viginti? Tot enim numerantur a conſulatu Tiberiani & Dionis, quo Galerius dicitur factus Caeſar, uſque ad conſulatum ejus octavum. Deinde ipſe in hoc libro Lactantij cap. XVIII. docet ſe eo tempore quo Diocletianum impellebat ad abdicationem, jam per annos quindecim in Illyrico vel ad ripam Danubij luctaſſe cum gentibus barbaris interim dum alij intra laxiores & quietiores terras delicate imperarent. Profecto ſi annos ſex, quibus ille rempublicam adminiſtravit poſt receſſum Diocletiani, addas ad quindecim qui effluxerant quum haec dicebantur a Maximiano, manifeſtum erit illum mortuum eſſe *viceſimo primo imperii ſui anno*, ut legitur in vulgatis editionibus Euſebiani Chronici. Quamquam in vetuſtiſſimo & optimo codice MS. bibliothecae Colbertinae & in variis antiquis exemplaribus quae Pontacus teſtatur ſe vidiſſe, haec tantum leguntur: *Galerius Maximianus moritur*. Verum cum ea ſit auctoritas Lactantij ut ei contradici non poſſit, & Aurelius Victor ſcribat Galerium potentiam Caeſaris annos tredecim geſſiſſe, imperium quinquennio, tum Eutropius in initio libri noni & auctor Chronici Alexandrini pag. 651. doceant Conſtantium, qui Caeſar cum Galerio factus eſt, obiiſſe Eboraci in Britannia anno decimo tertio principatus ſui, in fragmento praeterea de Conſtantio Chloro pag. 472. legatur Galerium imperaſſe annis novendecim, neceſſe eſt ut in eam ſententiam concedamus quae potentiam ejus intra novendecim annos coercet, & quindecim illos annos per quos cum gentibus barbaris luctavit interpretemur partim de bellis quae ille geſſit quum adhuc privatus eſſet, partim poſtquam Caeſar factus eſt, & initia principatus ejus revocemus ad Kalendas Martias anni CCXCIII. ut ſic per annos XIII. Caeſar fuiſſe dici poſſit anno CCCV. quo Diocletianus depoſuit imperium.

CAESARE FILIO SVO) Galerij, ut opinor. Infra cap. XXXV. *commendatis Licinio conjuge ſua & filio*. Nuſpiam alibi legimus Galerio filium fuiſſe. Sane ſi habuiſſet, ex priore uxore habuiſſet. Quo caſu, Caeſares duos extra ſuam familiam non quaeſiiſſet, ſed filium ſuum primo ſaltem loco nominaſſet. Ex Valeria non habuit. Sterilis enim fuit, ut docet infra Lactantius in capite quinquageſimo. Haec itaque intelligenda ſunt de Candidiano, qui paulo poſt nominatur, & quem Lactantius infra in eodem capite quinquageſimo adnotat ex concubina natum, a Valeria Galerij uxore adoptatum ob ſterilitatem, ac deſponſum filiae ſeptenni Maximini Auguſti. Hunc ergo Caeſarem facere deſtinabat pater poſt celebrata vicennalia. Occiſus eſt autem a Licinio Candidianus anno Chriſti CCCXIII. aetatis ſuae XVI.

IPSE DEPONERET) imperium. Meditabatur ergo Galerius ſeceſſionem a republica poſt celebrationem vicennalium, ut fortunam Diocletiani imitaretur. Sed Deus cuncta illius cogitata diſſolvit. Nam neque vicennalia celebravit, neque Candidianum fecit Caeſarem, nec conſequi potuit otij dulcedinem.

TORQVEBANTVR DECVRIONES) Rem iſtam adnotavit Lactantius tamquam actam contra jus & morem. Nam jure civili Romanorum non licebat torquere Decuriones, ut patet ex epiſtola Conſtantini ad Probianum Proconſulem Africae. Quare Baronius ad annum CCCXIV. admonet acta purgationis Felicis Epiſcopi Aptungitani corrupta eſſe eo loco ubi Ælianus Proconſul ait ad Ingentium, *Noli itaque tibi blandiri quod cum mihi dicas Dei cultorem te eſſe, ac propterea non poſſis torqueri*, & *Decurionem* legendum heic eſſe pro *Dei cultorem*. Poſtea tamen, ut illic obſervat Baronius, Conſtantinus legem tulit ut Decuriones torqueri liceret in crimine falſi.

PERFECTISSIMI VIRI) Lactantius lib. V. inſtitut. cap. XV. *Nemo Perfectiſſimus niſi qui omnes gradus impleverit*. Perfectiſſimatus dignitas, ut ait Valeſius ad librum XXI. Ammiani Marcellini, minor erat clariſſimatu; & ut Clariſſimi apud Praefectum urbi conveniebantur, ſic Perfectiſſimi apud Vicariam praefecturam. Vide etiam Notas Balduini in Eumenij orationem de ſcholis inſtaurandis, Iuretum in Notis ad epiſtolam XL. libri decimi Symmachi, & Iacobum Gothofredum ad Codicem Theodoſianum to. III. pag. 418. Cap. XXI.

GYNAECEVM) Gynaecea, ut vox ipſa loquitur, erant loca deſtinata operibus muliebribus, in quae interdum poenae loco dejiciebantur & viri & feminae. Plura de iſtiuſmodi gynaeceis obſervavit vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in ſuo Gloſſario, & nos etiam in Notis ad Reginonem pag. 568. & ad Capitularia pag. 1009. Vide quoque Valeſij annotationes ad Euſebium pag. 211.

LVSORIVM theatrum, ſive amphitheatrum, ubi ludi publici edebantur, ut pluribus oſtendit idem Dufreſnius. Salvianus lib. VI. pag. 122. ſecundae editionis noſtrae: *Equidem quia longum eſt nunc dicere de omnibus, amphitheatris ſcilicet, odeis, luſoriis, pompis, athletis &c.* Acta ſanctae Seraphiae virginis & martyris cap. III. *Praeſes vero poſt tertium diem paravit luſorium trans pontem ſuper arcum Albini, ubi ſolebat fieri themela*. Aliud ſunt luſoriae apud Vopiſcum, naves nimirum quas Romani habebant in fluminibus quae Romanum imperium diſterminabant a barbaris, ſemper inſtructas & paratas ad arcendos eorum tranſitus & incurſus, ut explicat Salmaſius in Notis ad eundem Vopiſcum pag. 475. De quibus etiam fusè agit Jacobus Gothofredus ad tit. Codicis Theodoſ. *De luſoriis Danubij*. Alibi luſorius idem valet ac deriſorius, ut in libro XLIII. Digeſtor. l. ult. *Ne quid in loco publico fiat*. ubi ita legitur. *Qui adverſus edictum Praetoris aedificaverit, tollere aedificium debet. Alioquin inane & luſorium Praetoris imperium erit*. Item Seneca lib. V. de benefic. cap. VIII. *velut luſorium nomen ſtatim tranſit*. Apud eundem epiſt. LXXX. *ſpectaculum non fidele & luſorium*. Et in epiſtola Gelaſij Papae ad Euphemium Epiſcopum Conſtantinopolitanum, ubi ſic vulgo legitur: *aut ad veniam luxuriae de me cognoſceris iſta jactare*. Pro quo in vetuſtiſſimis & optimis codicibus MSS. Eccleſiae Bellovacenſis & monaſterij Corbeienſis ſcriptum vidi: *aut, da veniam, luſorie de me cognoſceris iſta jactare*. Neque inſolens eſt hic error. Obſervat enim Salmaſius in loco paulo ante laudato, pro eo quod ipſe apud Vopiſcum edidit *Romanas luſorias barbari incendiſſent*, vulgo excudi ſolitum *Romanas luxurias*. Et Iacobus Gothofredus in loco paulo ante laudato commemorat tria loca Codicis Theodoſiani, ubi ſcriptum eſt *luxuriis* pro *luſoriis*.

SPIRITVS REDDERETVR) Lactantius lib. V. inſtitut. cap. XI. *Contendunt igitur ut vincant, & exquiſitos dolores corporibus immittunt, & nihil aliud devitant quam ut ne torti moriantur*. Et paulo poſt: *Illi autem pertinaci ſtultitia jubent curam tortis diligenter adhiberi, ut ad alios cruciatus membra renoventur, & reparetur novus ſanguis ad poenam*.

NVLLA POENA PENES) In veteri exemplari legitur, Cap. XXII.

tur, *Nulla pœnis eum levis*. Peſſima lectio bonam nobis indicavit.

In cavea capitis) Emendatio quoque iſta noſtra eſt. Nam vetus codex habet: *In cauſa pœna capitis & animadverſio gladij admodum paucis &c.* Scilicet vox *pœna* in hunc locum irrepſit ex ſuperiore.

Bonam mortem) id eſt, non coactam vi tormentorum, ſed facilem & abſque cruciatibus. cujuſmodi ſunt profectio venarum, ſtrangulatio, & venenum. Infra cap. xxvi. de Severo: *Quod facto nihil aliud impetravit niſi bonam mortem. Nam venis et inciſis, leniter mori coactus eſt*. Ex cap. xxx. de Maximiano Herculio. *Poſtremo datur ei poteſtas liberae mortis, ac nodum informis leti trabe nectit ab alta*. Sed in hoc Lactantius adverſantem ſibi Tacitum habet quod ait Severum leniter mori coactum inciſis venis. Nam Tacitus lib. xvi. annalium extremo agens de Petronio, qui eo genere mortis extinctus eſt, ait: *Mox lentitudine exitus graves cruciatus afferente*.

Cap. 23. Census in provincias) Cenſualis profeſſio duo continebat, modum agrorum, & numerum capitum, tam liberorum quam ſervilium; ut pluribus erudite ſuo more explicat Henricus Valeſius ad Ammianum Marcellinum pag. 167. Ceterum hic Lactantij locus confirmat conjecturam doctiſſimi viri Iacobi Gothofredi, qui ex l. 2. Cod. Theodoſ. *De cenſu* collegit mutationem aliquam a Galerio Maximiano factam eſſe per Lyciam & Pamphyliam poſt abdicationem Diocletiani, nimirum urbanam plebem capitationi ſubjectam. Quae lex magnam profecto lucem accipit ex iſto capite Lactantij.

Servus contra dominos) Regula juris eſt, ut Caſaubonus ait ad Flavium Vopiſcum, ſervum in caput domini non poſſe interrogari. Sed excepta ſunt conſtitutione Severi aliquot crimina, adulterij, fraudati cenſus, & majeſtatis. Hanc igitur conſtitutionem lege ſua antiquavit Tacitus Imperator. Galerius revocavit, neſcio an lege lata, certe in executione. Paulus lib. 1. ſentent. tit. xiii. *In caput domini patronive nec ſervus nec libertus interrogari poteſt*.

Traianus Dacis) Galerius enim Maximianus ortus erat e Dacia ripenſi, e loco quem ipſe Romulianum ex nomine Romulae matris appellavit, haud longe a Sardica, ut docent Eutropius & Euſebius in chronicu. Duae porro Trajani expeditiones in Dacos fuere, prima quinto ejus conſulatu, altera quinto, cum ſextum jam annum imperaret, ut ad Spartianum obſervavit Caſaubonus. Et Xiphilinus quidem ex Dione commemorat utramque Trajani expeditionem in Dacos, ſed nullibi meminit tributi eis imperati. Illud tantum ait, Daciam factam fuiſſe provinciam. quod etiam tradit Flavius Vopiſcus in D. Aureliano. Sed cum ea fuerit certa ac conſtans regula apud Romanos, ut quaecunque gens quae in provinciae formam redacta fuerat, vectigalis eſſet, ac populi Romani magiſtratui obediret, quemadmodum obſervat Sigonius in libro primo de jure provinciarum, ambigi non poteſt quin Dacia tributaria fuerit, praeſertim cum Lactantius id expreſſis verbis affirmet.

Inivbietatis) Novum vocabulum, quod alibi non memini me legiſſe. Sic apud Reginonem lib. 1. de eccleſ. diſcipl. cap. ccxvi. eſurietas ventriſca legitur pro comeſſatione. Atque ita illic emendandum eſt pro eo quod nos edidimus *exuri aetate ventriſta*. Nam exuriem pro eſurie legi apud Petrum de Vineis in codice 1460. bibliothecae Colbertinae. Luxurietatem quoque puto me alicubi reperiſſe. Sed locus nunc mihi non occurrit.

Cap. 24. Constantinvm remitteret) Zoſimus, qui inimicus erat Conſtantino, hiſtoriam hanc aliter tractat quam Lactantius, diſceſſum ejus a latere Galerij non referens ad mandata Conſtantij, ſed ad ambitionem & cupiditatem Conſtantini jam dudum eum animo ſuo de imperio cogitantis, qui ex quo Severum & Maximinum Caeſares factos vidit, ea loca relinquenda ſtatuit in quibus agebat & ad patrem Conſtantium proficiſci, qui apud nationes tranſalpinas erat, & in Britannia plerunque vivebat. Eadem habet Aurelius Victor in libro de Caeſaribus, ſcribens Conſtantinum, cujus jam tum a puero ingens potenſque animus ardore imperitandi agitabatur, eum tolerare nequiret Severum & Maximinum factos fuiſſe Caeſares, ſe videlicet praetermiſſo, fugae commento (quod apud Euſebium quoque legitur in libro primo de vita Conſtantini cap. xx.) in Britanniam ad patrem Conſtantium vitae ultima agentem perveniſſe, eoque mortuo, cunctis qui aderant annitentibus imperium cepiſſe. Sed in Epitome Victoris, ubi eadem repetuntur, male ſcriptum eſt Conſtantinum juvenculum a Galerio in urbe Roma religionis ſpecie obſidem tentum fuiſſe. quod poſt Epitomen illam ſcripſere etiam Baronius, Camdenus, & Morinus. Verum Galerius Romam tum temporis non viderat, ut certo colligitur ex capite xxvii. iſtius operis, & nunquam pedem in urbem intulit. Praeterea conſtans eſt omnium ſcriptorum opinio eum obſidem apud Diocletianum & Maximianum fuiſſe, nimirum in Bithynia, ubi Diocletianus habitabat. Atque id certe docet Praxagoras apud Photium cod. lxii. & colligitur etiam ex Politia ſanctorum Metrophanis & Alexandri apud eundem Photium cod. cclvi. & ex Euſebio in libro primo de vita Conſtantini cap. xix. Si vera eſſent quae Nicephorus Calliſtus lib. vii. cap. xviii. refert de Conſtantino, haec diſcrepantia facile conciliari poſſet. Ait enim Conſtantium, quem ille Conſtantem nominat, puerum Conſtantinum una cum matre Romam adduci curaviſſe, veritum autem ne illi abſurdi quicquam a Theodora legitima uxore ſua, quae Conſtantini noverca erat, per zelotypiam & conjugalem aemulationem accideret, eum Nicomediam ad Diocletianum, qui ibi cum Galerio Maximiano genero erat, miſiſſe, ibique illum in palatio apud Imperatorem vixiſſe. Antequam vero hinc recedam, admonendus eſt lector hunc locum ex Epitome Victoris in alienum ſenſum a Baronio eſſe translatum, dum quae illic dicuntur de Conſtantino *religionis ſpecie* obſide tento a Galerio, Baronius interpretatur de religione Chriſtiana; ſive quod juvenis Helena Chriſtiana matre natus & patre Conſtantio erga Chriſtianos propenſiore, ſpecimen aliquod edidiſſet quo patrocinari videretur ei religioni; ſeu quod cum Conſtantius admodum favorabilis eſſet noſtris hominibus, apud Galerium de prodita avita ſuperſtitione in ſuſpicionem venerit. Quam ob cauſam cenſet Conſtantinum in cuſtodia tentum Romae a Galerio loco obſidis, ut obtentu religionis arrepto impediret ne optimae indolis juvenis patri ſuccederet. Verum hac circuitione opus non erat ad explicandum hunc locum Epitomes, cujus ſimplex & aperta narratio eſt. Illud tantum voluit auctor, Conſtantinum obſidem apud Galerium fuiſſe *religionis ſpecie*, id eſt, ſpecie amoris praecipui & officij, tamquam ſi eum a patre petiiſſet erudiendum in re militari & in arte adminiſtrandae reipublicae. Nam neque tum Helena Chriſtiana erat, nec Chriſtianiſmum Conſtantino objecit Galerius, homo ſuperſtitioſus, quum Diocletianus cenſeret filios Herculij & Conſtantij creandos eſſe Caeſares. Aliis artibus juvenem a ſummo faſtigio removere conatus eſt Galerius, inſidiis nimirum, exponendo eum variis magnis periculis.

Frustra repetierat) Haec verba non habentur in veteri codice. Quoniam vero ſenſus erat mutilus, & conſtabat heic aliquid deeſſe, nos haec duo vocabula addidimus propter auctoritatem fragmenti de Conſtantio Chloro, in quo ita legitur: *Conſtantinus obſes apud Diocletianum & Galerium ſub iiſdem fortiter in Aſia militavit. quem poſt depoſitum imperium Diocletiani & Herculij Conſtantius a Galerio repetiit. ſed hunc Galerius objecit ante pluribus periculis*. Attamen ſi quis hiatum illum his verbis non poſſe ſuppleri exiſtimat, pro his ſubſtituere poteſt *non viderat* aut aliquid ſimile.

Insidiis adpetiverat) Idem fragmentum. *Sed hunc Galerius objecit ante pluribus periculis. Nam & in Sarmatas juvenis equeſtris militans ferocem barbarum capillis tenens raptum ante pedes ſupplicem Galerij Imperatoris adduxerat. Deinde Galerio mittente per paludem equo ingreſſus ſuo viam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus, plurimis ſtratis, Galerio victoriam reportavit. Tunc eum Galerius patri remiſit*. Vide etiam Euſebium lib. 1. de vita Conſtantini cap. xx. & annales Zonarae.

Feris obiecerat) Praxagoras in libro de geſtis Conſtantini ait Galerium Maximianum inſidias adoleſcenti tetendiſſe & ad pugnam cum fero leone ineundam compoſuiſſe, illum vero feram ſuperaſſe & occidiſſe. Eadem habet etiam Zonaras in imperio Diocletiani.

Si-

SIGILLVM) id eſt, epiſtolam dimiſſoriam ſigillo munitam. Vide Gloſſarium Dufreſnij.

A SEVERO TENEBATVR) Quippe e Nicomedia eunti in Galliam pergendum erat per Italiam, ubi Severus imperitabat. Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 471. *Qui ut Severum per Italiam tranſiens vitaret, ſumma feſtinatione veredis poſt ſe truncatis Alpes tranſgreſſus, ad patrem Conſtantium venit apud Bononiam.*

SVBLATIS EQVIS PVBLICIS) Zoſimus in libro ſecundo narrat Conſtantinum veritum ne forte fugiens apprehenderetur, equos ſtabularios, quos reſpublica alebat, quum primum aliquod ſtabulum attigiſſet, mutilaſſe & inutiles reliquiſſe, quumque id de loco in locum pergens feceret, excluſiſſe ab ulteriore progreſſione perſequentes. Eadem ferme leguntur in Epitome Victoris.

CVRSVS PVBLICVS) Vide Caſaubonum in Notis ad Spartianum, ubi multa docte & erudite diſſerit de curſu publico & fiſcali.

PERVENIT AD PATREM) XII. Kalendas Auguſti, ut ego quidem arbitror. Nam in veteri Kalendario edito ab Hervvarto haec ad eam diem ſcripta ſunt: *Adventus Divi*; id eſt Conſtantini, ut manifeſtum eſt. Quippe Kalendarium illud ſcriptum eſt eo imperante. Qui vero putant eum perveniſſe ad patrem VIII. Kalendas Auguſti, hinc decepti ſunt quod Aurelius Victor in libro de Caeſaribus & alij veteres ſcribunt illum in Britanniam ad patrem Conſtantium vitae ultima agentem perveniſſe; quae verba ſic interpretantur quaſi neceſſe ſit illum qui in extremis erat, mortuum fuiſſe ſtatim poſt adventum Conſtantini. De ejus porro adventu ad Conſtantium patrem, & de his quae tum circa Conſtantinum geſta ſunt, vide Euſebium in libro primo de vita ejus cap. XXI. & Politiam ſanctorum Metrophanis & Alexandri apud Photium. Pervenit autem ad patrem e Nicomedia, non vero e Roma, ut falſo ſcripſit Camdenus in Britannia ſua pag. 52. deceptus ab auctore Epitomes Victoris.

IMP. PER MANVS TRADIDIT) Lactantius lib. II. inſtitut. cap. IV. *Vixit enim uſque ad ſenectutem, regnumque per manus filio tradidit.*

IMPERIVM TRADIDIT) Idem ſcribit Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XXV. Quare fruſtra Ioſephus Scaliger in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij redarguit auctorem Politiae ſanctorum Metrophanis & Alexandri quod ſcripſerit Conſtantinum à Conſtantio moriente ſucceſſorem in imperio deſignatum. Neque ille conſenſus militum, cui initia imperij Conſtantiniani aſſigna Scaliger, quicquam praejudicat adverſus ea quae ſcribit auctor Politiae. Probat hoc Eumenius in panegyrico Conſtantini, ubi quum dixiſſet Conſtantinum manifeſta ſententia patris electum fuiſſe Imperatorem, mox ſubdit. *Dij boni, quanta Conſtantium pium etiam in exceſſu ſuo felicitate donaſtis! Imperator tranſitum facturus in caelum, vidit quem relinquebat heredem. Illico enim atque ille terris fuerat exemptus, universus in te conſenſit exercitus, te omnium mentes oculique ſignarunt.* Item Iulianus Imp. in oratione prima ad Conſtantium: *Igitur quemadmodum pater tuus poſt parentis ſui obitum, non modo ipſius judicio, verum etiam exercituum omnium ſuffragio imperium ſit adeptus, quid eſt quod diligentius proſequamur?* Oroſius lib. VII cap. XXVI. *Conſtantius vero Auguſtus ſummae manſuetudinis & civilitatis in Britannia mortem obiit, qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.*

REQVIEM VITÆ ACCEPIT) Faſti Idatiani Conſtantio VI. & Maximiano VI. Conſulibus: *His Conſſ. diem functus Conſtantius, & poſtea levatus eſt Conſtantinus* VIII. *Kal. Auguſti*. Chronicon Euſebij: *Conſtantius ſexdecimo imperij anno diem obiit in Britannia Eboraci*; ibidemque ſepultus eſt, ſi vera ſunt quae de ejus tumulo narrantur a doctiſſimo viro Guillelmo Camdeno in pagina 572. Britanniae. Contigit iſtud anno Chriſti CCCVI. ut recte adverſus Petavium contendit Valeſius in annotationibus ad Euſebium. Tum vero, ut Socrates ait, Conſtantinus creatus eſt Imperator in locum patris ſui Conſtantij, qui ante diem octavum Kalendarum Auguſti exceſſerat e vivis. Hic eſt itaque primus annus imperij Conſtantini. Vnde in vetuſtiſſimo Kalendario ita legitur apud Hervvartum & Bucherium. VIII. *Kal. Auguſti. Nat. Divi Conſtantini*. Male ergo in libro primo hiſtoriae tripartitae & in libro undecimo hiſtoriae miſcellae ſcriptum eſt Conſtantinum factum eſſe Imperatorem VI. Kal. Auguſti. Eumenius in panegyrico ſupra laudato: *O fortunata & nunc omnibus beatior terris Britannia, quae Conſtantinum Caeſarem prima vidiſti.*

CHRISTIANOS CVLTVI REDDERE) Lactantius in praefatione libri primi divinarum inſtitutionum ad Conſtantinum: *Nam cum ille dies feliciſſimus orbi terrarum illuxiſſet quo te Deus ſummus ad beatum imperij culmen evexit, ſalutarem univerſis & optabilem principatum praeclaro initio auſpicatus es, cum everſam ſublatamque juſtitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiaſti.*

IMAGO EIVS ALLATA) Eumenius in panegyrico Cap. 25. Conſtantini: *Et quamquam tu ad ſeniores Principes de ſumma repub. quid fieri placeret retuliſſes, praevenerunt tamen ſtudio quod illi mox judicio probaverunt.* Vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in libro primo rerum Francicarum pag. 20. heic per ſeniores Principes intelligit Diocletianum, Maximianum Herculium, & Galerium Maximianum, quos ait comprobaſſe factum militum, qui Conſtantino purpuram injecerant. Patietur vir doctiſſimus me ab ea ſententia recedere, cum certum ſit nullas tum Diocletiani & Herculij partes in repub. fuiſſe, adeoque nullum operae pretium fuiſſe ut ad eos Conſtantinus referret de imperio ſibi delato. Seniores ergo Principes interpretor Galerium Maximianum Auguſtum, Severum & Maximinum Caeſares. Quamquam huc valde inclino ut exiſtimem relatum ad ſolum Galerium fuiſſe, qui tum ſolus erat rerum dominus, ſed Eumenium pro more oratorum ex formula locutum eſſe, & ad cunctos Principes retuliſſe quae de uno tantum dici debuerant. Laureatam autem imaginem dixit Lactantius, quoniam qui res laetas & bene geſtas nuntiabant, laureatas tabellas adferebant, ut pluribus explicat Salmaſius in Notis ad Lampridium pag. 235.

PVRPVRAM MISIT) inſigne regiae dignitatis, ut ait Lactantius lib. IV. inſtitut. cap VII. *Nunc Romanis indumentum purpurae inſigne eſt regiae dignitatis aſſumptae.* Non indigebat Conſtantinus purpura quam ad eum Galerius mitteret, cùm illam in initio imperij accepiſſet a militibus. Eumenius in loco paulo ante laudato: *Purpuram ſtatim tibi, cum primum tui fecit egreſſus, milites utilitati publicae magis quam tuis affectibus ſervientes injecere lacrymanti.* Sic Probus accepit purpuram. Auctor Flavius Vopiſcus in libro de vita ejus: *Ornatus etiam pallio purpureo, quod de ſtatua templi oblatum eſt:* Item idem in Saturnino: *Ibi tamen quum cogitare cepiſſet tutum ſibi non eſſe ſi privatus viveret, depoſita purpura ex ſimulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumſtantibus amictus, & adoratus eſt.* Qua de re vide Caſauboni Notas in Capitolinum. Verum id decentius fiebat quum purpura tribuebatur a Principe. Ita Severus accepit ab Herculio, Maximinus a Diocletiano, rurſum Herculius a filio Maxentio Romae imperante. Nam hinc oſtendebatur conſenſus in novum Principem.

EXTRA NVMERVM) id eſt, praeter quatuor, ne mutaret diſpoſitionem Diocletiani, quam ipſe tantopere dixerat debere cuſtodiri.

SEVERVM AVG. NVNCVPARET) Certum eſt Severum hunc nuncupatum fuiſſe Auguſtum, cum id nummi doceant qui apud Adolphum Occonem reperiuntur. De tempore quo titulum Auguſti ſumpſit non adeo conſtat. *Sunt qui ſcribant*, inquit Panvinius in libro ſecundo Faſtorum, *eum, quum adverſus Maxentium cum exercitu veniret, ſe ipſum Auguſtum appellaſſe.* quam ſententiam amplectitur Triſtanus Santamantius. Dubitari non poteſt quin id evenerit paulo antè quàm Romam proficiſceretur adverſùs Maxentium. Verùm id factum non eſt occaſione ſumpti a Maxentio imperij, ſed eo tempore quo Conſtantinus Caeſar a Galerio renunciatus eſt poſt mortem Conſtantij, id eſt, anno Chriſti CCCVI. exeunte, ut arbitror. Qua de re poſtea. Porro hinc etiam colligi poteſt Severum dignitate Auguſti ornatum fuiſſe quod cum Galerius imperium Licinio dedit, id eſt, Auguſtum creavit, cum Lactantius cap. XXV. ſcribit ſubſtitutum fuiſſe in locum Severi. Quod plane verum non eſſet, ſi Severus non

non fuiſſet Auguſtus. Octo Caeſarem & auguſtum a Galerio dictum tradit, ſed tempus non adnotat.

SED CAESAREM) Iam antea oſtendimus Conſtantinum non fuiſſe factum Caeſarem cum Severo & Maximino. Quia tamen ex nummis conſtat eum fuiſſe Caeſarem, & hactenus viri docti fruſtra quaeſierunt tempus quo ad eam dignitatem evectus eſt, operae pretium videtur heic aliquantiſper immorari, ut iſtius nuncupationis initia conſtituamus. Nam cum auctor panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti poſt nuptias Fauſtae doceat Conſtantinum, cum ei pater imperium reliquiſſet, Caeſaris tamen appellatione contentum, expectare maluiſſe ut idem illum declararet Auguſtum qui patrem ejus Conſtantium eo titulo decoraverat, neque dicat quo tempore iſtud factum ſit, res nobis integra eſt, tamquam ſi vetuſti illius ſcriptoris auctoritate careremus. Itaque ſic conſtruere debemus. Conſtantius obiit anno Chriſti CCCVI. VIII. Kalendas Auguſti. Huic ſtatim ſucceſſit Conſtantinus; & quum laureata imago ejus ad Galerium delata eſſet, is Conſtantinum Caeſarem nuncupavit, *ut eum de ſecundo loco, quem obtinebat in locum patris ſuffectus, rejiceret in quartum*, & ſic poſtremum faceret. Conſtantinum porro tum Caeſarem a Galerio nuncupatum fuiſſe patet etiam ex capite ſequenti; ubi ſcriptum eſt Galerium, quum ad eum perlatus nuntius eſſet de Maxentio Romae facto Imperatore, Severum arceſſiviſſe, & quia *tres Caeſares facere non poterat*, eum hortatum eſſe ad recipiendum imperium. Ex quo certiſſima conjectura colligitur jam tum duos in imperio Caeſares fuiſſe, nimirum Maximinum & Conſtantinum. Nam Severus nuncupatus erat Auguſtus poſt mortem Conſtantij, adeoque iſthic non computatur in numero Caeſarum. Confirmant hanc interpretationem verba quae ſtatim ſequuntur. *Satis viſum eſt*, inquit, *ſemel feciſſe quod noluit*, id eſt, Conſtantinum nominaſſe Caeſarem. Alioqui enim nihil uſque ad hunc diem fecerat quod noluiſſet, immo cuncta fecerat quae voluerat. Conſtantinum ergo puto declaratum a Galerio Caeſarem fuiſſe anno eodem CCCVI. exeunte. Nam in veteri Kalendario quod eo imperante ſcriptum, ab Hervvarto primum, dein ab aliis quoque editum eſt, haec leguntur. VIII. *Kal. Ianuarij. Natalis invicti*. Qui locus non videtur ad alium diem referri poſſe quam ad eum quo Conſtantinus pronuntiatus eſt Caeſar. Nam quod vir clariſſimus Petrus Lambecius in libro quarto commentariorum de bibliotheca Vindobonenſi pag. 298. hunc natalem refert ad Conſtantium auctoritate Faſtorum Idatianorum, revincitur ea ipſiſmet eorundem Faſtorum verbis; ubi Vetranio quidem depoſitus dicitur VIII. Kalendas Ianuarij, ſed Conſtantius levatus eſt Caeſar tantum Idibus Martiis ſequentibus. Qui eſt dies natalis Conſtantij. Praeterea quoties in hoc Kalendario legitur ſimpliciter nomen *Divi* aut *Invicti*, abſque alio nomine addito, certum eſt toties debere intelligi Conſtantinum Magnum. Ceterum nova prorſus eſt opinio viri clariſſimi Petri Franciſci Chiffletij, qui in Notis ad Vigilium Tapſenſem pag. 134. opinatur Conſtantinum a Galerio Maximiano creatum Caeſarem VIII. Kal. Auguſti anno Chriſti CCCV. quum in ejus aula tamquam a patre datus obſes verſaretur, & deinde rurſus Caeſarem declaratum Eboraci in Britannia anno ſequenti ſecundum obitum Conſtantij patris. Sed haec opinio veritate non conſtat. Poſtea Conſtantinus nuncupatus eſt Imperator a Maximiano Herculio bis Auguſto anno CCCVII. quum ducturus eſſet uxorem Fauſtam Herculij filiam. Ita nos docet auctor panegyrici paulo ante laudati. *Dixerint*, inquit, *licet plurimi multique dicturi ſint ea quibus omnia facta veſtra ſummarumque virtutum merita laudantur, ſacratiſſimi Principes Maximiane, velis nolis, ſemper Auguſte, & Conſtantine oriens Imperator, mihi tamen certum eſt ea praecipue iſto ſermone complecti quae ſunt hujus propria laetitiae, qua tibi Caeſari additum nomen imperij, & iſtarum caeleſtium nuptiarum feſta celebrantur*. Et paulo poſt: *Quid enim aut tu carius dare, aut tu carius accipere potuiſti, cum hac affinitate veſtra & tibi, Maximiane, per generum juventa renovata ſit, & tibi, Conſtantine, per ſocerum nomen Imperatoris accreverit?* Iſta quidem certa & manifeſta ſunt. Ceterum Labbeus in parte prima Chronologiae hiſtoricae pag. 223. laudat ejuſdem rei teſtes Euſebium atque Zoſimum, apud quos ego nihil iſtiuſmodi reperire potui. Quatuor ergo, ut notatur in veteri Kalendario, fuere natales Conſtantini, III. Kalendas Martij, VIII. Kalendas Auguſti, VIII. Kalendas Ianuarij, & pridie Kalendas Aprilis. Primus, ut recte obſervavit vir eruditiſſimus Carolus Dufreſnius, pertinet ad genuinum Conſtantini natalem, quo nempe eſt in lucem editus, ſecundus ad eum diem quo patri Conſtantio ſucceſſit, tertius ad eum quo Caeſar nuncupatus eſt a Galerio, quartus denique ad eum quo Imperatoris & Auguſti nuncupationem ſortitus eſt. Quintum, quem in die III. Kalendas Aprilis locat Kalendarium Philocali, non puto diverſum eſſe ab eo quem aliae editiones ponunt III. Kalendas Martias, & hinc arbitror emendandam eſſe Philocali editionem.

MAXENTIVM F. IMP.) Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 472. *Subito in urbe Roma praetoriani milites Maxentium filium Herculij Imperatorem crearunt*. Eutropius lib. X. *Romae interea praetoriani, excitato tumultu, Manentium Herculii filium, qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Auguſtum nuncupaverunt*. Idem ſcribit Euſebius in Chronico. Fuit ille filius Maximiani Herculij, gener vero Galerij Maximiani, ut heic & ſupra cap. XVIII. & paulo infra cap. XXVII. docet Lactantius. Quod etiam in Epitome Victoris ita traditur: *Is Maximianus* (Leg. *Maxentius*) *carus nulli unquam fuit, ne patri aut ſocero quidem Galerio*. Et fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 472. *gener apud ſocerum, id eſt, Maxentius apud Galerium*. Quare miror doctiſſimum virum Ioſephum Scaligerum in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij mirari quod quum Maxentius fuerit Herculij Maximiani filius, in nummis tamen ejus ita legatur: IMP. MAXENTIVS DIVO MAXIMIANO PATRI SOCERO AETERNA MEMORIA. Nummus hic cuius non eſt in memoriam Maximiani patris, ſed Galerij Maximiani ſoceri. Cap. 26.

CASTRA PRAETORIA SVSTVLERAT) non omnino, ſed diminuerat. Alioqui enim quomodo praetoriani, ſi nulli fuiſſent, Maxentium Imperatorem nuncupare potuiſſent? Recte Aurelius Victor in libro de Caeſaribus: *Hinc etiam quaſi truncatae vires urbis, imminuto praetoriarum cohortium atque in armis vulgi numero*. Ubi forte legendum, *atque inermis vulgi*.

OCCISIS IVDICIBVS) *Abellio prius interfecto*, inquit Zoſimus, *quod is Praefecti urbis locum obtinens, horum molitionibus adverſari viſus eſſet*.

TVRBATVS EST) Galerius Maximianus.

TRES CAESARES F. N. POTERAT) obſtante diſpoſitione Diocletiani, qui duos Auguſtos eſſe debere inſtituerat, duos Caeſares. eamque diſpoſitionem ſervaverat Galenus quum Auguſti nuncupationem accepit. Poſtea tamen tres Caeſares facti ſunt a Conſtantino & Licinio anno Chriſti CCCXVII. Criſpus nimirum, Conſtantinus Conſtantini filius, & Licinianus filius Licinij. Deinde victo occiſoque Licinio, extinctis quoque Criſpo & Liciniano, Conſtantius & Conſtans minores filij Conſtantini facti ſunt Caeſares variis temporibus. Ad quae tempora referenda eſt illa Eutropij obſervatio ex libro decimo: *Eo tempore res Romana ſub uno Auguſto & tribus Caeſaribus (quod nunquam alias) fuit, cum liberi Conſtantini Galliae, Orienti, Italiaeque praeeſſent*.

MAXENTIVM) In veteri libro legitur *Maximianum*, ſane mendoſe, ſicut paulo ante vidimus eundem errorem commiſſum fuiſſe in Epitome Victoris.

PATERNOS MILITES) qui erant in exercitu Severi, ut dicitur paulo ſupra.

IN CAMPANIA) Alij omnes Maximianum Herculium tunc temporis in Lucania, quo ſe contulerat poſt abdicationem, fuiſſe conſentiunt, ut Eutropius, Zoſimus, Suidas. Itaque ſic conſtituenda res eſt, ſeceſſiſſe quidem Herculium in Lucaniam quum depoſuiſſet imperium, ſed tum quum iſta agebantur in Campaniam veniſſe, ut inde, tamquam e propinquo, militum praetorianorum qui Romae tendebant animos tentare ac ſollicitare poſſet, &, ſi daretur, aut imperium reſumeret, quod invitus depoſuerat, aut Maxentio filio procuraret. Nam iſta per longum temporis ſpatium tractata ab Herculio fuiſſe docet Aurelius Victor in libro de Caeſaribus: *Interim Romae vulgus turmaeque praetoriae Maxentium, retractante diu patre Herculio, Imperatorem confirmant*. Miror autem celeberrimum in rei nummariae cognitione virum Santamantium in contrarium omnino

nino

Digitized by Google

niuo ſenſum traduxiſſe hunc locum, tamquam ſi Maxentius *retractante*, id eſt, repugnante patre fuiſſet factus Imperator, quod etiam placuiſſe video doctiſſimo viro Hadriano Valeſio. Sed eos decepit haud dubie falſa Andreae Schotti admonitio ſcribentis heic vocem *retractante* idem ſignificare quod *detractante*. Retractare idem ſignificat ac tractare. Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XXVII. *Qui autem omnia quae ad cultum deorum pertinent retractarent & tamquam relegerent, ij dicti ſunt religioſi.* Et paulo poſt: *religioſos a relegendo appellatos, qui retractent ea diligenter quae ad cultum deorum pertineant.* Hinc libri retractationum ſancti Auguſtini. Sufficiunt enim haec exempla. Poſtquam ergo Maxentius factus eſt Imperator, ſtatim Maximianus ab eo evocatus Romam profectus, paulo poſt Severum morti tradidit; ac mox in Galliam, illic filiae Fauſtae nuptias cum Conſtantino celebravit ea aeſtate qua Galerius exercitum duxit in Italiam adverſus Maxentium, ut viſuri poſtea ſumus. Qua re mirum in modum deceptus eſt Petavius auctoritate anonymi ſcriptoris de Conſtantio Chloro res eo quo geſtae ſunt ordine non referentis. Scribit ergo Petavius in libro XIII. de doctrina temporum pag. 713. Galerium Maximianum cum ingentibus copiis Romam advolaſſe anno Chriſti CCCVII. & contemptum & a pleriſque ſuorum deſtitutum abiiſſe in Illyricum, Licinium feciſſe Caeſarem, & Sardicam regreſſum eſſe, tum Maximianum Herculium ad ſpem erectum reſumendi faſtigij Romam advolaſſe e Lucania, Diocletianumque ut idem faceret adhortatum eſſe, poſtea Severum perjurio deceptum cuſtodiae tradidiſſe ac jugulaſſe, deinde, quum inſidias Maxentio strueret, pulſum Roma in Galliam ad Conſtantinum veniſſe, eique filiam Fauſtam collocaſſe, & eum Auguſti appellatione donaſſe. Quae omnia, non ſanè contra fidem hiſtoriae, ſed perturbato prorſus temporum ac rerum ordine ſcripta eſſe nullus eſt dubitandi locus. Foedius aberravit Sethus Calviſius, Maxentium tum demum imperium invaſiſſe ſcribens poſtquam Conſtantinus a Maximiano Herculio creatus fuiſſet Auguſtus, & Maximianum a Romanis perſuaſum anno ſequenti reſumpſiſſe imperium. At quomodo Conſtantium declarare potuit Auguſtum is qui neque Imperator eſſet neque Auguſtus?

RERVM NOVAR. CVPIDVS) Eadem de Herculio tradit Iulianus Imperator in libro de Caeſaribus.

DEPOSVERAT INVITVS) Conſtans eſt omnium ſcriptorum ſententia, ſi incertum panegyriſtam excipias qui Herculij Maximiani & Conſtantini laudes proſecutus eſt in nuptiis Conſtantini & Fauſtae, omnium inquam ſcriptorum ſententia eſt hunc Maximianum invitum depoſuiſſe imperium. Verum alii aliter hanc hiſtoriam narrant quam Lactantius. Hic enim cap. XVIII. docet Herculium abdicare coactum a Galerio, ab eoque territum injecto armorum civilium metu. Alij contra ſcribunt Diocletianum, quum ingraveſcente aevo parum ſe idoneum moderando imperio eſſe ſentiret, auctorem Herculio fuiſſe ut in privatam concederent, eique aegre collegam obtemperaviſſe, ſed tamen obtemperaviſſe.

LIXANTAR AAAIPVIT) purpuram quam depoſuerat. Incerti panegyricus paulo ante laudatus. *Fecit enim Roma ipſa pro majeſtate nominis ſui, ut oſtenderet poſſe ſe etiam imperatoribus imperare. Abduxit exercitus ſuos, ac tibi reddidit: & cum ad ſedandos animos auctoritatem privati Principis attuliſſes, ſupplices tibi manus tendens, vel potius queribunda, clamavit: Quouſque hoc Maximiane patiar &c.* Et paulo poſt: *Imperaſti pridem rogatus a fratre, rurſus impera juſſus à matre.* Purpuram facile reſumebat Herculius, quippe qui ter ſuſcepiſſe invenitur. Atque hoc peſſimum exemplum cauſa fuit mortis Licinij: quem cum Conſtantinus viciſſet, ac ei vitam conceſſiſſet, poſtea *Herculij Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem reipublicae ſumeret, tumultu militari exigentibus in Theſſalonica juſſit occidi*; ut legitur in fragmento de Conſtantio Chloro pag. 475. Bonifacius VIII. timens ne ſi Caeleſtinus V. liberam vitam ageret, pontificatum, quo ſe abdicaverat, reſumeret, eum in cuſtodia detineri juſſit. Cui praeiverat Caliſti II. exemplum erga Burdinum.

RAVENNAM CONFVGIT) Zoſimus in libro ſecundo ſcribit Herculium circumvento ſacramentis Severo perſuaſiſſe ut Ravennae excedens, quo ſe contulerat, Romam veniret, eoque pergentem, ubi quendam ad locum veniſſet quem Tres tabernas vocant, ab inſidiis quas eo loco Maxentius collocaverat adprehenſum, inſerta laqueo cervice necatum. Incerti panegyricus Conſtantino dictus poſt victoriam de Maxentio partam: *Duxerat magnam Severus exercitum, & hoſtem ſuum perfidia deſertus armaverat.* Auctor fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 472. *Deſertus Severus à ſuis fugit Ravennam. Per Maxentium filium* (ſic enim legendum) *evocatus illuc venit Herculius, qui per pejurium Severum deceptum cuſtodiae tradidit, & captivi habitu in urbem perduxit, & in villa publica Appiae viae triceſimo milliario cuſtodiri fecit. Poſtea cum Galerius Italiam peteret, ille jugulatus eſt, & deinde relatus ad octavum milliarium, conditus in Galieni monumento.* Ex quo loco collegit Henricus Valeſius falli Eutropium & Aurelium Victorem, qui Severum Ravennae occiſum eſſe ſcribunt. De loco igitur ubi Severus vitam finivit controvertitur inter eruditos. Nam Scaliger in animadverſionibus ad Euſebium ait non dubitare ſe quin illae Tres tabernae in agro Ravennate fuerint, neque aliter colligi poſſe ex verbis Zoſimi. Contra Valeſius contendit Tres illas tabernas fuiſſe in via Appia prope Romam. Parum autem probabile eſt, id quod Sigonius in libro ſecundo de occidentali imperio collegit ex Zoſimo, Severum Maximiani fidem ſecutum Ravenna exceſſiſſe, atque ad Tres tabernas ſeſe contuliſſe, haud dubia ſpe ductum urbem ſe Maximiani opera recepturum. Quam Sigonij opinionem ſecutus eſt Hieronymus Rubeus in libro ſecundo hiſtor. Ravennatum.

VENIS INCISIS) Contra Zoſimus lib. II. & auctor fragmenti de Conſtantio Chloro ſcribunt, ut paulo ante vidimus, Severum fractis laqueo cervicibus expiraſſe.

ADIVNCTO MAXIMINO) cognomento Daia vel Daza, qui orientem adminiſtrabat. CAP. 27.

PROFICISCITVR IN GALLIAM) Huic narrationi fidem adſtruit etiam Zoſimus, tametſi in rerum erret ordine narrandarum, Herculium inquiens eo conatu fruſtratum quo Diocletianum pertrahere niſus erat ad reſumendum imperium, rurſum verſus Alpes contendiſſe, ut commorantem ibi Conſtantinum conveniret, & filiam ei Fauſtam promiſiſſe, eoque promiſſo impleto, fallere conatum hominem. Errat inquam Zoſimus. Nam ex capite XXVII. & XXIX. Lactantij patet illum bis in Galliam profectum antequam Carnuntum peteret, & Diocletianum non vidiſſe niſi poſt nuptias Conſtantini & Fauſtae. Atenim quod Lactantius & Zoſimus aiunt Herculium Conſtantino filiam promiſiſſe, aliter legitur in panegyrico incerti auctoris dicto in nuptiis Conſtantini & Fauſtae, ubi ſcriptum eſt Conſtantinum eam poſtulaſſe a Maximiano. *Sed profecto ſicut tuo, Conſtantine, ſocero ante eſt conciliata divinitas quam ab eo pignus ipſi cariſſimum poſtulares, ſic & nunc quoque in hac gratulatione prius illa dicenda ſunt quae in te conſiderans tantus iſte, & paterni & tui auctor imperij, laetatus eſt quod petiſti.* Ubi interim obſervandum eſt illud quod ait ſcriptor iſtius panegyrici, Herculium eſſe auctorem imperij Conſtantini. Qua de re vide quae ſupra dicta ſunt ad caput XXV.

SVAE MINORIS FILIAE) Heic admoneri convenit mendoſe in veteri codice ſcriptum eſſe, *ſic minoris familiae*. Intelligit autem Fauſtam. Sed inquirendum eſt in tempus quo nuptiae Conſtantini & Fauſtae celebratae ſunt. Certum eſt Severum Auguſtum extinctum fuiſſe anno Chriſti CCCVII. ineunte, quanquam de menſe non conſtat. Poſtea Maximianus Herculius Fauſtae pater in Galliam profectus eſt, ut Conſtantinum partibus ſuis conciliaret, promiſſis illi Fauſtae minoris filiae nuptiis; eoque promiſſo impleto, ut Zoſimus ait, perſuadere conabatur Conſtantino ut diſcedentem ex Italia Galerium Maximianum perſequeretur. Ex quibus verbis colligitur nuptias fuiſſe celebratas eo tempore quo Galerius erat in Italia, vel certe quum in procinctu eſſet Italicae expeditionis. Cum autem ille in Illyricum ex Italia redux fuerit anno eodem CCCVII. ante menſem Septembrem, ut opinor, & ex capite XXVIII. iſtius libri Lactantiani conſtet Herculium Romam iterum profectum poſt fugam Galerij, ac cum rurſum eodem anno rediiſſet in Gallias, ibi aliquantulum moratum eſſe, & poſtea in Illyricum ad urbem Pannoniae Carnuntum ve-

veniſſe, ibique fuiſſe III. Idus Novembris, quo die Licinius à Galerio factus eſt Imperator, manifeſtum eſt Conſtantini & Fauſtae nuptias aliquanto tempore ante menſem Septembrem anni CCCVII. coiiſſe. Si certa eſſent quae de Conſtantini initijs dicuntur a R. P. Petro Franciſco Chiffletio in Notis ad Vigilium Tapſenſem, non opus eſſet ea inquiſitione in qua nos hactenus exercuimus. Is enim contendit nuptias Conſtantini cum Fauſta & initium auguſtae dignitatis in eum collatae a Maximiano ſocero eveniſſe VIII. Kalendas Auguſti anni CCCVII. eadem nimirum auctoritate qua Conſtantinum ſcribit primo Caeſarem factum a Galerio anno CCCV. VIII. Kalendas Auguſti, & rurſum Caeſarem declaratum VIII. Kalendas Auguſti anni CCCVI. ſecundum obitum patris. Sed quia haec a viro clariſſimo non probantur, neceſſaria fuit ea cura quam nos adhibuimus in inveſtigando tempore iſtarum nuptiarum.

ILLE INTEREA) Galerius Maximianus. Ceterum totum hunc apparatum Galerij ſic paucis perſtringit Zoſimus. *Quum autem Maximianus Galerius haud aequo tuliſſet animo quae in Severum Caeſarem deſignata fuerant, ab oriente Romam eundum ſtatuit, & admiſſorum nomine meritas Maxentio pœnas irrogandas. Ut in Italiam adpulerat, parum fidos erga ſe militum animos ſentiens, ad orientem nullo commiſſo praelio redit.*

POPVLVM TRVCIDATVRVS) Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 472. *Dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, & caſtra Interamnae ad Tiberim poſuit. Tunc legatos ad urbem miſit Licinium & Probum, per colloquium petens ut gener apud ſocerum, id eſt, Maxentius apud Galerium precibus magis quam armis optata mereretur. Qui contemptus agnovit promiſſis virorum Maxentij partes ſuas deſeruiſſe. Quibus perturbatus, retro verſus eſt; & ut militi ſuo praedam quamcumque conferret, flamminia juſſit auferri.* Quid ſibi velit hoc loco vox *flamminia* neſcire ſe fatetur Henricus Valeſius, & deeſſe heic nonnulla putat quae ad Maximianum Herculium pertinebant. Ego potius exiſtimaverim poſtrema haec verba pertinere ad ea cum quibus conjunguntur, ut ſenſus ſit Galerium, *ut militi ſuo praedam quamcumque conferret*, id eſt, ut ſummam & nullis legibus coercitam praedandi licentiam daret, etiam ea flammis tradi juſſiſſe quae auferri non poſſent; *ut ſi quis inſequi voluiſſet, utenſilia*, id eſt, res ad victum neceſſarias, *non haberet*, ut mox dicet Lactantius. Itaque ſcribendum cenſeo *flammis omnia* pro *flamminia*, ob vulgatum errorem librariorum, qui frequenter primas vocabulorum ſyllabas omittunt. Et admiſſus fortaſſis error ab eo qui quum heic *flammonia* vel *flammemnia* vidiſſet ſcriptum, neque ſatis intelligeret quid hoc vocabuli eſſet, ſciret porro veteres flamonium dixiſſe pro flaminio, emendandam putavit hanc vocem reducendamque ad ſuam originem. Nam & veteres gloſſae Iſidori & aliorum, tum etiam Sidonius, & duae veteres inſcriptiones quas ex Gruteri theſauro deſcripſit Iacobus Gothofredus ad l. XXI. Cod. Theod. De Decurionibus, & harum unam Savaro & Sirmondus ad Sidonium, flamonium dicunt pro flaminio. Scio inelegantem prorſus locutionem eſſe neque dici ſolere flammis rem quampiam auferri. Sed in auctore horum excerptorum non requirimus elegantiam ſermonis.

FVGAM CAPESSIVIT) Hadrianus Valeſius in libro primo rerum Franciarum ſcribit Licinium creatum Caeſarem à Galerio fuiſſe anno CCCVIII. eique tutela Illyrici delegata, Galerium cum maximis copiis ingreſſum Italiam, Maxentium generum ſuum Romae obſediſſe, & arte Maximiani Herculij ab urbe repulſum eſſe. Oſtenſuri poſtea ſumus Licinium factum Imperatorem poſt reditum Galerij ex Italia. Nunc vero id tantum obſervandum, parum probabile videri quod ait vir clariſſimus, Galerium arte Maximiani Herculij ab urbe repulſum eſſe, cum ex capite XXVII. & XXVIII. Lactantij certo conſtet illum in Gallia apud Conſtantinum fuiſſe per totum illud tempus quo Galerius fuit in Italia. quod etiam colligi facile poteſt ex verbis Zoſimi.

OPPRIMI POTVIT) Apud Zoſimum Herculius dicitur perſuadere voluiſſe Conſtantino ut diſcedentem ex Italia Galerium perſequeretur. Sed cum ille natura inquietus & infidus eſſet, non mirum ſi Conſtantinus ejus conſilia ſprevit.

TITVLVM IMMVTARI) Haec alibi non leguntur, Et mirum eſt ab aliis hiſtoricis praetermiſſa fuiſſe.

DACISCVM) quod ipſe natus eſſet ex Dacia.

MAXIMIANVS ALTER) cognomento Herculius, Cap. 28.
qui reſumpſerat imperium, illudque habebat commune cum filio Maxentio.

PRIOR FILII POTESTAS) ratione nimirum habita novi imperij. Nam pater depoſuerat antea imperium & in privatam vitam conceſſerat. Poſtea in conſortium imperij adſcitus fuerat à Maxentio, qui ad eum purpuram miſit, & bis auguſtum nominavit.

MILITES E. Q. SEVER. RELIQ.) id eſt, milites ex veteri Maximiani Herculij exercitu, à Galerio miſſi cum Severo ad expugnandum Maxentium, qui tranſlatis ſignis, Severum deſerentes, ſe Maxentio tradiderant. Hos, quia ſui olim fuerant, exiſtimabat Maximianus ſibi adhaeſuros.

DIRIPVIT PVRPVRAM) Eutropius lib. X. *Herculius tamen Maximianus poſt haec in concione exercitus filium Maxentium denudare conatus, ſeditionem & convitia militum tulit.* Incerti panegyricus Conſtantino dictus poſt devictum Maxentium: *Ipſe denique qui pater illius credebatur, diſciſſam ab humeris purpuram detrahere conatus &c.* Apud Socratem lib. I. cap. II. legitur Herculium recuperandi imperij cupiditate raptum, conatum eſſe interficere ſive e medio tollere filium ſuum Maxentium. Ita quidem verſiones Chriſtophorſoni & Valeſij, propter vocem ἀναιρεῖν, quae varias ſignificationes habet. Melius, ut arbitror, Epiphanius ſcholaſticus: *Hinc ejus pater imperandi cupidine voluit filium regno privare.* Nam iſta interpretatio melius congruit cum narratione Lactantij & aliorum.

SVPERBVS ALTER) id eſt, Tarquinius ſuperbus Rex Romanorum ultimus. Lactantius lib. IV. inſtitut. cap. XIV. *Tarquinius ſuperbus exactus eſt.*

MAXIMIANVM) Galerium. Cap. 29.

AGEBAT IBI DIOCLES) Aurelius Victor loquens de fuga & exitu Severi: *Hoc acrior Galerius, adſcito in conſilium Iovio, Licinium vetere cognitum amicitia Caeſarem creat Auguſtum; eoque ad munimentum Illyrici ac Thraciae relicto, Romam contendit.* Sed in hoc erraſſe convincitur Victor quod ait Licinium creatum eſſe Auguſtum poſt mortem Severi & antè quam Galerius exercitum in Italiam duceret adverſus Maxentium; cum è contra teſtimonio Lactantij & aliorum certum ſit Licinium factum eſſe Imperatorem in locum Severi poſt reditum Galerij ex Italia, & eam tum Galerio mentem fuiſſe, quum imperium Licinio tribueret, ut eo uteretur in bello quod ſuſceperat adverſus Maxentium. Zoſimus: *Maximianus Galerius ex ſocietate ſuperiorum temporum familiarem ſibi Licinium Imperatorem creat, quod ejus opera bello Maxentium perſequi cogitaret.* Auctor fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 473. *Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, a Galerio factus imperator velut adverſum Maxentium pugnaturus.* Et tamen Victor eum ait in Illyrico relictum eo tempore quo Galerius maxime cogitabat de bello Italico. Sed id quoque falſum eſſe neceſſe eſt, cum auctor ejuſdem fragmenti pag. 472. ſcribat Licinium fuiſſe in exercitu Galerij Romam obſidentis, & ab eo miſſum in urbem cum Probo ut viam aliquam invenirent concordiae inter ſocerum & generum. Quae etiam evincunt privatum adhuc fuiſſe, adeoque nondum Imperatorem. Ut mirum valde ſit virum doctiſſimum Hadrianum Valeſium ſequutum in hac hiſtoria ſcribenda fuiſſe Victorem potius quam ceteros auctori iſtius fragmenti contentaneos.

QVOD ANTE NON FECERAT) nimirum ut Licinium faceret Imperatorem. Quod facere jam tum poterat quum Severum & Maximinum fecit Caeſares; ſed noluerat, propter rationes ſupra allatas in capite vigeſimo.

IMPERIVM LICINIO DARET) Digladiantur inter ſe viri docti in conſtituendo anno quo Licinius factus eſt Imperator, quibuſdam id eveniſſe cenſentibus anno Chriſti CCCVII. aliis ſequenti. Ego utrorumque rationes adferam. Qui priorem ſententiam tuentur, his argumentis aut utuntur aut uti poſſunt. Anno Chriſti CCCVII. mota ſunt arma adverſus Maxentium, qui fine anni ſuperioris imperium invaſerat; & Severus Caeſar Auguſtus, qui ad expugnandum eum Romam acceſſerat miſſus à Galerio Maximiano, repulſus ac poſtremo miſerabili mortis genere extinctus eſt anno ſecundo im-

pe-

perij ſui, ut legitur in Chronico Euſebij, id eſt, anno Chriſti cccvii. ante Kalendas Maias, quibus biennio antea factus fuerat Caeſar ab Herculio Maximiano. Ita Onuphrius Panvinius in commentario ad librum ſecundum Faſtorum, ad annum v. c. mlix. qui congruit cum anno Chriſti cccvii. *Hoc anno circa Kal. Maij Severus, qui à Galerio Caſar per Italiam & Africam creatus fuerat, quum, adverſum motum pratorianorum atque Maxentij Romam cum exercitu veniſſet, militum ſuorum ſcelere deſertus, ipſeque fugiens, altero imperij anno Ravennae interfectus eſt.* Accenſus ea ignominia Galerius, in quem hoc dedecus recidebat ut in auctorem belli, incredibili celeritate ex Illyrico Romam cum immenſo exercitu advolat, & ex Italia in Illyricum revolat inglorius, totum illud terrarum ſpatium bis emenſus intra quinque aut ſex utplurimum menſes, de caſtigando pellendoque Maxentio eo acrius cogitans quod vincere ſuetus, nunc cum ingenti dedecore coactus erat terga vertere. Ea de cauſa Licinium poſt reditum ex Italia creat Imperatorem, deſtinans eum Italiae adverſus Maxentium. Acta haec iii. Idus Novembris, ut legitur in Faſtis Idatianis & in Chronico Alexandrino. Sed quamvis hi duo libri conſentiant de die, de anno tamen non conveniunt. Nam Chronicon Alexandrinum initia imperij Liciniani refert ad annum quo Fl. Conſtantinus Auguſtus ſolus Conſul fuit, Faſti ad annum ſequentem, qui ſic notatur: *Item decies & Maximiano* vii. Quo etiam modo, ut hoc obiter moneam, Graeca illa, *παλινδικάτω*, quae leguntur in Chronico Alexandrino, vertenda ſunt, pro eo quod Raderus vertit *Palindecato*, coactus admonere in margine haec intelligenda eſſe de decimo Diocletiani conſulatu. In quo ſane lapſus eſt vir eruditiſſimus. Nam ſi Diocletianus decies Conſul fuit, decimus ejus conſulatus incidit in annum Chriſti cccv. ut ſupra vidimus. Itaque hic locus intelligendus eſt de decimo Maximiani Herculij conſulatu, qui tum imperium reſumpſerat. Sed his omiſſis, ad quae per tranſennam tantum & quaſi aliud agendo animum advertimus, perſequamur argumenta quibus probari poteſt Licinium factum eſſe Imperatorem anno Chriſti trecenteſimo ſeptimo. Certum eſt Conſtantinum fuiſſe factum Imperatorem poſt mortem patris anno Chriſti cccvi. menſe Iulio exeunte. Itaque primus imperij ejus annus finitus eſt eodem menſe Iulio anni ſequentis. Cum autem Euſebius in Chronico imperatoriam Licinij dignitatem ponat in anno ſecundo imperij Conſtantini, dubium non eſt quin ſecundum Euſebij teſtimonium ejus initia referenda ſint ad annum cccvii. exeuntem. Denique ſi tribunitia poteſtas Imperatorum illius aevi numerabatur a die quo imperium adepti erant, ut placet viris eruditiſſimis, hinc etiam confirmatur Licinium factum eſſe Imperatorem anno Chriſti cccvii. cum in edicto quod Galerius moriturus edidit anno cccxi. in gratiam Chriſtianorum, quod vero Nicomediae propoſitum eſt pridie Kalendas Maias, adnotatus ſit annus quartus tribunitiae poteſtatis Licinij apud Euſebium in editione Valeſij & apud Nicephorum. Atqui ſi annos Licinij colligas, & illos à menſe Novembri anni cccvii. incipias, nullo negotio reperies anno cccxi. fuiſſe quartum tribunitiae ejus poteſtatis, adeoque etiam imperij. Et haec ſunt quae dici poſſunt pro confirmanda eorum opinione qui arbitrantur Licinium anno cccvii. evectum ad dignitatem imperatoriam. Sed adverſus haec reponi poteſt magnam eſſe auctoritatem Faſtorum Idatianorum, in quibus hiſtoria illa refertur ad annum ſequentem, & merito. Primum enim non potuiſſe Galerium Maximianum ſic raptim & praecipitanter profiſcici in Italiam cum ingentibus copiis, Romam obſidere, ac reducere exercitum in Illyricum ut omnia facta dici poſſint intra quinque aut ſex menſium ſpatium, adeoque probabilius videri exceſſum Galerij ex Italia contigiſſe anno trecenteſimo octavo. Praeterea credibile non eſſe Maximianum Herculium, hominem ſenem, qui apud Carnuntum cum Diocletiano erat eo tempore quo Licinius factus eſt Imperator, intra ſex menſium ſpatium Italiam Galliaſque emenſum eſſe, nuptias Conſtantini & Fauſtae celebraviſſe, rurſum in Italiam rediiſſe poſt fugam Galerij, tum etiam iterum in Galliam, & hinc in Pannoniam profectum ad Diocletianum. Denique in Epitome Victoris legi Maximinum Dazam Caeſarem quadriennio fuiſſe, Auguſtum triennio. Cum autem ille factus fuerit Caeſar anno cccv. Kalendis Maiis, conſequens eſſe ut Caeſaris nomine contentus fuerit uſque ad annum cccviii. exeuntem. Alioqui quadriennio Caeſar non fuiſſet, ſed triennio, ſi Licinius factus fuiſſet Imperator anno ſuperiore. Iſta quidem magnum momentum habere ſtatim videntur. Sed profecto ſi conſideremus ſtatum reipublicae illius temporis, ingenium Galerij ferox, iracundum, praeceps, & ſuperbum, inſtabilitatem & perfidiam ac mobilitatem Herculij, quae ſane vitia ſemper eos praecipitant quibus inhaerent, quia in animis hominum potentiora virtutibus ſunt, ut ait Lactantius in libro primo divinarum inſtitutionum, facile intelligemus ea quae primo intuitu fere impoſſibilia videntur, fieri tamen potuiſſe ab hominibus inquietis & ſummum imperium retinere cupientibus. Nam, exempli gratia, Illyricum, ubi Galerius habitabat, Italiae adjacet; adeoque facile illi fuit in Italiam venire & dein recedere, etiam cum exercitu, intra illud ſex menſium ſpatium quod diximus; praeſertim cum ex Zoſimo & auctore fragmenti de Conſtantio Chloro intelligamus illum ex Italia diſceſſiſſe nullo commiſſo praelio, hoc eſt, parvam ejus in Italia moram fuiſſe. Herculium vero, cupidum imperij, quod invitus depoſuerat, quis miretur tanta celeritate tot itinera feciſſe, quem dubium non eſt illa feciſſe abjecta omni cunctatione ac tarditate? Solvebat à Roma, & mare trajiciens, cum Maſſiliam perveniſſet, cito ad Auguſtam Trevirorum, ubi ſedes erat Conſtantini. Quae omnia itinera confici profecto poſſunt intra menſem ab homine diligenti. Poſtea aliquanto tempore apud Conſtantinum fuit occaſione nuptiarum. Menſe dein altero ei opus fuit ad redeundum in Italiam, unde brevi pulſus eſt. Adde alium menſem pro ſecunda profectione in Gallias, ubi non multum moratus eſt, & menſem pro itinere ab Auguſta Trevirorum uſque ad Carnuntum in Pannonia. Patet jam totum hunc numerum menſium ſatis congruere ſpatio temporis quod fluxit à morte Severi (nam tum primo Herculius in Galliam profectus eſt) uſque ad diem tertium Idus Novembris, quo die Licinius factus eſt Imperator. Immo ſuſpicor Severum diu ante Kalendas Maias occiſum eſſe, nimirum menſe Februario. Nam in veteri Kalendario quod Hervvartus edidit, natalis Conſtantini notatur pridie Kalendas Apriles. Quod quum de die quo factus eſt Caeſar interpretari debere putaverit vir eruditiſſimus, ego crediderim intelligendum eſſe de eo die quo Maximianus Herculius eum nuncupavit Auguſtum. quod quidem eveniſſe anno cccvii. nullus, ut opinor, dubitandi locus eſſe poteſt. Itaque ſi Maximianus exeunte Martio Conſtantinum dixit Auguſtum, jam pro ſex menſibus, quos ab exitu Severi uſque ad imperium Licinij numerabamus, habemus fere novem, intra quos utrique Maximiano facile fuit hos curſus & has peregrinationes conficere de quibus antea diximus. Porro natalem Conſtantini pridie Kalendas Apriles non poſſe referri ad diem quo factus eſt Caeſar hinc puto colligi quod aut factus fuit Caeſar cum Severo & Maximino, aut quum perveniſſet ad patrem, aut certe quum Caeſar nuncupatus eſt à Galerio. Atqui jam oſtendimus factum non fuiſſe Caeſarem cum Severo & Maximino. Quod tametſi factum fuiſſet, tamen natalis ille non poſſet congruere, cum conſtet Severum & Maximinum fuiſſe factos Caeſares, non pridie Kalendas Apriles, ſed Kalendis Maiis. Non poteſt etiam congruere tempori quo patri ſucceſſit, quum id evenerit exeunte menſe Iulio. Congrueret ergo tantum huic tempori quo Conſtantinus a Galerio factus eſt Caeſar. Verum ne illud quoque incidet in pridie Kalendas Apriles. Quippe ambigi non poteſt quin laureata Conſtantini imago ad Maximianum perlata ſit ſtatim atque ille in locum Conſtantij patris ſucceſſit, id eſt, exeunte Iulio, non ſecus ac ejus imago Romam ſtatim adlata eſt. quod quidem occaſio fuit Maxentio invadendi imperij, ut Zoſimus docet in libro ſecundo. At ſi exeunte Iulio nuntius accepti à Conſtantino imperij perlatus eſt ad Galerium, cum Lactantius non doceat moram fuiſſe in mittenda purpura ad Conſtantinum, par eſt credere & Caeſarem factum & purpuram miſſam intra eumdem annum quo imago adlata eſt, atque adeo diu ante menſem Martium. Et certe rationi conſentaneum eſt ut dies accepti ſummi faſtigij adnotatus ſit in Kalendario: quem ſi non referas ad pridie Kalendas Apriles, nullibi notatus reperietur dies quo Conſtantinus Imperator & Auguſtus,

Digitized by Google

ſtus dictus eſt. Quod attinet ad auctoritatem ex Epitome Victoris allatam, ea non officit his quae hactenus dicta ſunt. Nam multa ſunt in hac Epitome quae non cohaerent, nominatim vero in hoc loco, ubi ſeptem tantum imperij annos tribuit Maximino, quem certum eſt imperaſſe per annos octo integros & aliquot menſes. Poſtremo redeundum nobis eſt ad tribunitiam poteſtatem, quae magnum momentum habet in hoc negotio. Quod quum intelligeret vir clariſſimus Henricus Valeſius, qui contendit Licinium anno tantum cccviii. factum eſſe Imperatorem, huc deſcendit in annotationibus ad Euſebium pag. 171. ut fateatur obſervationem de tribunitia poteſtate incommodare ſententiae ſuae de initiis Licinij, coactus etiam edictum illud, in quo quartus annus tribunitiae poteſtatis Licinij annotatus eſt, rejicere ad exitum anni cccxi. ut ſic inveniret annum illum quartum tribunitiae poteſtatis Licinij. Sed ruit conjectura illa, cum ea Lactantio conſtet edictum illud propoſitum fuiſſe Nicomediae pridie Kalendas Maias & Galerium obiiſſe paulo poſt. Itaque etiam ea illa eruditiſſimi viri obſervatione colligimus veriſſimam eſſe illorum ſententiam qui Licinium anno Chriſti cccvii. putant creatum fuiſſe Imperatorem. Hinc etiam puto confirmari poſſe Licinium fuiſſe factum Imperatorem anno cccvii. quod Maximianus Herculius & Galerius Maximianus conſulatum ſimul geſſiſſe reperiuntur anno ſequenti, & quod deinceps bellatum non fuit adverſus Maxentium Herculij filium. Concordiam enim, quae poſtea inter eos fuit, illo tempore conſtitutam fuiſſe oportet quo Herculius & Galerius ſimul fuerunt apud Carnuntum, cum videamus Galerium tum maxime de bello adverſus Maxentium gerendo conſilia agitaſſe quum Licinium provehere deſtinabat ad principale faſtigium, & hunc ardorem ſtatim deferbuiſſe poſt promotionem ejus. Quod ſi conſulatus ab Herculio & Galerio, quod negari non poteſt, communi conſenſu ſuſceptus eſt poſt amicitiam inter eos conglutinatam apud Carnuntum, cum is in annum Chriſti cccviii. inciderit, manifeſtum eſt Licinium exeunte anno cccvii. factum fuiſſe Imperatorem. His ita conſtitutis, reliquum eſt ut de alia difficultate quae heic occurrit, an nimirum Licinius primum factus fuerit Caeſar, ac poſtmodum Auguſtus, ut placuit quibuſdam, an vero uno eodemque tempore Caeſar & Auguſtus, ut alij volunt, nonnulla dicamus. Res eſt quae facile decidi poteſt vel unico Lactantij teſtimonio, qui imperium Licinio ac primum locum poſt Galerium datum fuiſſe ſcribit, etiam ſupra Maximinum. quod etiam confirmatur auctoritate Euſebij, ut oſtendemus paulo poſt. Itaque difficultas illa non indiget ampliori examine. Orta autem eſt ex male intellecto Aurelij Victoris loco ubi agit de Licinio facto Caeſare & Auguſto. Vide Scaligerum in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij.

VTROQVE PRAESENTE) nimirum Diocletiano & Maximiano Herculio, ut mox dicemus. Venerat Herculius ad Diocletianum, ut Zoſimus ait, id temporis Carnunti degentem, ut eum impelleret ad reſumendum imperium; ſed venerat e Gallia, ut docet Lactantius, non vero ex Italia, ut putavit Cluverius, qui in libro de Vindelicia & Norico cap. v. ſcribit, auctore, ut ipſe ait, Zoſimo, Herculium e Lucania Italiae regione Carnuntum ad Diocletianum profectum fuiſſe, ac per Ravennam tranſiiſſe in eundo & redeundo. Quod utrumque procul dubio falſum eſt. Nam, ut dixi, Herculius è Gallia profectus eſt Carnuntum, ubi reperit Diocletianum, & ab eo diſcedens, in Galliam reverſus eſt; ut etiam colligi poteſt ex panegyrico quem Eumenius Conſtantino dixit, ubi varios Herculii errores tecto ordine recenſet, hoc modo; *Fati neceſſitas tulit ut ille pietati tuae hanc referret vicem, quem tu ab urbe pulſum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum, tuis provinciis, tuis copiis, tuo palatio recepiſti*. Recte inquam.. Nam quum filium Maxentium denudare ac regno privare vellet, exactus ab urbe, pulſus Italia, ad Conſtantinum confugit. Dein in Pannoniam Illyrici provinciam profectus eſt ut Galerio ſtrueret inſidias; ibique Diocletianum, quem antea per literas fruſtra tentaſſe colligi poteſt ex Eutropio, hortatus ad reſumendum imperium, cum nihil ſuis ſuaſionibus effeciſſet, impeditis conſiliis, ut Lactantius ait, tertiam fugam molitus, redijt in Galliam. Quae ita ut in panegyrico leguntur geſta eſſe probat Lactantius. Memorabilis autem in primis eſt vox Diocletiani imperium reſpuentis, quum ad illud reſumendum eum hortarentur Herculius & Galerius. Epitome Victoris: *Dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tamquam peſtem aliquam deteſtans, in hunc modum reſpondit: Vtinam Salonae poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta. Profecto nunquam iſtud tentandum judicaretis*. Itaque ex hoc Lactantij loco habemus, quem antea neſciebamus, annum quo Herculius ad Diocletianum profectus eſt, eum nempe quo Licinius factus eſt Imperator. Ceterum heic obſervandum eſt erraſſe Arnaldum Pontacum Epiſcopum Vaſatenſem in Notis ad Chronicon Euſebij pag. 678. & Joſephum Scaligerum in libro quinto de emendatione temporum pag. 497. poſtremae editionis; ubi redarguentes Zoſimum, qui dixerat Diocletianum conventum ab Herculio fuiſſe Carnuti Celtarum oppido, ajunt id falſum eſſe, cum Diocletianus poſt abdicatum imperium nunquam pedem poſuerit in Gallia, imo non extulerit Salonis Dalmatiae. Prima pars obſervationis vera eſt, nempe Diocletianum nunquam pedem poſuiſſe in Gallia, poſt abdicatum imperium. Sed tamen fuit Carnunti in Pannonia, ubi eum Herculius convenit. Et pedem eum extuliſſe Salonis patet ex reſponſo ejus quod paulo ante retulimus: *Vtinam Salonae poſſetis viſere olera*. Nam ſi tum quum haec dicebat, fuiſſet Salonae, locus non erat huic exclamationi. Itaque longe aberat à Salonis. Gravius etiam errat vir doctiſſimus Ioannes Morinus in parte ſecunda libri de Eccleſia per Conſtantinum liberata cap. I. pag. 126. 129. & cap. III. pag. 153. ubi ſcribit Maximianum Herculium ea ſcripſiſſe ad Diocletianum quae dicta, non ſcripta, eſſe jam vidimus, & longam confingit epiſtolam ad eum ſcriptam, cujus nullum veſtigium extat apud veteres, & Diocletianum, poſt acceptam epiſtolam illam, brevi eam reſponſo dignatum eſſe quod nos retulimus ex Epitome Victoris. His ita conſtitutis, videndum eſt an vera eſſe poſſint quae à viro clariſſimo Hadriano Valeſio in libro primo rerum Francicarum pag. 22. dicta ſunt de profectione Maximiani Herculij in Illyricum & de diſceſſu ejus. Ait ergo Herculium, quum videret omnes Romani imperij provincias teneri à Galerio, Maximino, Maxentio, & Conſtantino, adeoque nuſquam ſibi locum conſiſtendi eſſe, nec ſe ſine provinciis & ſine exercitu imperatoriam dignitatem tueri diutius poſſe, iterum ceſſiſſe imperio poſtquam annos circiter duos inſignia principatus retinuerat, cumque ſe odio eſſe Maxentio & ejus militibus ſciret, à Galerio petiiſſe ſibi ut per filium ex Vrbe & Italia expulſo in Illyrico reliquum vitae agere privato liceret, repudiatumque ab Galerio anno ſecundo poſt conſulatum ſuum decimum & Galerij ſeptimum, ſub ſpecie officij, velut viſendi Conſtantini generi ſui gratia, in Galliam profectum, à Maxentio ſe pulſum ſimulantem. Haec ſunt enim omnino verba viri clariſſimi. Primum illud ſtare non poteſt quod ait Herculium ceſſiſſe imperio antequam proficiſceretur in Illyricum, quandoquidem Lactantius docet id ab illo factum eſſe poſtquam ex Illyrico rediiſſet ad Conſtantinum. Deinde certum eſt eum ad Galerium profectum intra primum annum reſumpti imperij, non vero poſtquam annos circiter duos inſignia principatus retinuerat. Nam purpuram reſumpſit anno Chriſti cccvi. exeunte, & ſequenti profectus eſt in Illyricum menſe, ut tardius, Octobri. Quod autem ait eum petiiſſe à Galerio ut ſibi in Illyrico reliquum vitae agere privato liceret, cum id apud neminem alium reperiam, puto Valeſium paraphraſtice traxiſſe ex illis Eumenij verbis ubi legitur Herculium ab Illyrico repudiatum, tamquam ſi aliter repudiari non potuiſſet quam negata ei habitatione Illyrici. Verus autem verborum Eumenij, ut ego quidem arbitror, ſenſus hic eſſe debet, ut ab Illyrico repudiatus dicatur, quia ille, ut diximus, ſuaſionibus ſuis efficere non potuit ut Diocletianus reſumeret imperium. Neque vero repudium illud contigit anno ſecundo poſt conſulatum decimum Herculij, id eſt, anno Chriſti cccx. ut putat Valeſius, ſed ſtatim poſt collatam in Licinium dignitatem imperatoriam. Siquidem Lactantius de diſceſſu ejus ab Illyrico ſic ſcribit tamquam de fuga deſperata, adeoque de diſceſſu ſubito & praecipiti profectione. Denique reditum Herculij ad Conſtantinum ſic narrat Valeſius tamquam ſi nondum ille Conſtantinum vidiſſet poſt exactionem ſuam ab urbe Roma, adeoque apud

eum

eum conqueſtus non fuiſſet de filij ſui crudelitate adverſum ſe; cum tamen certo ſciamus ex Lactantio Herculium Roma profugum veniſſe primo in Galliam ad Conſtantinum, & hinc in Illyricum ad Galerium & Diocletianum, & ab illo repudiatum rediiſſe in Galliam ad Conſtantinum.

VTROQVE PRAESENTE) Diocletiano nimirum & Maximiano Herculio. Vnum heic occurrit examinandum, an illorum praeſentia trahenda ſit ad conſenſum, praeſertim cum iſta agerentur a Galerio, homine admodum pervicaci ac ſuperbo, & qui ſtricto velut enſe ſupplicare ſuetus, erat, & an conſenſus ille trahendus rurſum ſit ad ceteros penes quos reipublicae poteſtas erat. Nam id dicere videtur Euſebius lib. VIII. cap. XIII. *Λικίνιος δὲ ἐπὶ τούτοις ὑπὸ κοινῆς ψήφου τῶν κρατούντων αὐτοκράτωρ καὶ σεβαστὸς ἀναδείκνυται.* Hunc locum interpretes in varios ſenſus traduxerunt. Et Ruffinus quidem ita vertit: *Sed & Licinius communi omnium ſententia adjectus in imperium, Auguſtus pronunciatur.* Muſculus: *Licinius vero communi ſententia potentatuum & ipſe Imperator & Auguſtus creatur.* Chriſtophorſonus: *Licinius deinceps communi eorum ſuffragio & conſenſu penes quos ſumma poteſtas erat, Imperator & Auguſtus declaratur.* Denique Valeſius: *Licinius communi Imperatorum ſuffragio Imperator & Auguſtus declaratus eſt.* Ruffinus igitur in ambiguo relinquit quos intelligi velit. Neque clarius ſe Muſculus explicat, quid potentatuum vocabulo ſignificare velit incertum relinquens. At Chriſtophorſonus & Valeſius aperte pronuntiant id factum eſſe communi Imperatorum ſive eorum penes quos ſumma poteſtas erat ſuffragio. Verum iſta interpretatio plurimum habet difficultatis. Nam cum iſtud conſilium praecipitanter, ut palam eſt captum à Galerio ſit, temporis anguſtiae non permiſerunt ut Caeſarum qui in provinciis erant conſenſus expectaretur, & non erat hic mos Galerij. Praeterea certo colligi poteſt ex Euſebio & Lactantio, uti poſtea dicemus, neque Maximinum neque Conſtantinum interrogatos fuiſſe. Neque probabile item eſt Maxentij conſenſum fuiſſe requiſitum, adversùs quem bellum parabatur. Reliquum igitur eſt ut hic Euſebij locus intelligatur de Imperatoribus, nimirum de Diocletiano veterano Rege, de Maximiano Herculio, qui tum imperium reſumpſerat, & de Galerio Maximiano. Nam hi tres tum erant Carnunti quum Licinius factus eſt Auguſtus. Itaque verum non eſt omni ex parte quod heic ait Euſebius, Licinium factum eſſe Imperatorem & Auguſtum communi eorum conſenſu qui tum rempublicam poſſidebant.

SEX FVERVNT) nimirum Maximianus Herculius, Galerius Maximianus, Maximinus cognomento Daja vel Daza, Conſtantinus, Maxentius, & Licinius.

DEPONIT REGIAM VESTEM) id eſt, purpuram, & ſic iterum ad vitam privatam redit. Factum iſtud ab Herculio ſcribit Hadrianus Valeſius in libro primo rerum Francicarum pag. 21. antequam proficiſceretur in Illyricum, id eſt, anno CCCVII. exeunte. Verum repugnat Lactantius huic ſententiae, qui ſecundam Herculij abdicationem diserte revocat ad poſteriora tempora, ſed annum non indicat. Probabile tamen eſt id factum non ita multo poſt quam ad Conſtantinum rediiſſet ex Illyrico, id eſt, anno CCCVIII. ineunte, ipſo decies & Maximiano VII. Conſulibus. Nam nulla deinceps facinorum ejus mentio habetur uſque ad annum CCCX. quo interiit; & vir cupidiſſimus ſignandi annos per conſulatus ſuos, Conſul deinceps non reperitur fuiſſe.

QVOD IPSVM NON DECERET) Eumenius in panegyrico Conſtantini: *Tuis bis ſe pro utilitate ac dignitate publica rebus iutentum averterunt in ſe novi motus ejus hominis quem ſucceſſibus tuis maxime favere decuiſſet.*

GENERVM SVVM) Conſtantinum, qui Fauſtam ſenioris Maximiani minorem filiam paulo ante duxerat, eodem anno nimirum quo & Severus occiſus & Licinius factus eſt Imperator. Incerti panegyricus Maximiano & Conſtantino dictus in nuptiis Fauſtae: *O divinum tuum, Maximiane, judicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majeſtatis ordine filium, etiam generum eſſe voluiſti.*

GENERI FILIVM) Nam Conſtantius Conſtantini pater, repudiata, ut juſſus erat, Helena, Theodoram duxit, quam nonnulli tradunt Herculij filiam fuiſſe, alij privignam.

RELICTA MILITVM PARTE) in poteſtate ſoceri ſui Maximiani. Sed homo perfidus eos ſollicitavit ad defectionem. Teſtis praeter Lactantium, Eumenius in Panegyrico quem poſtea dixit Conſtantino; ubi quum dixiſſet Maximianum genero ſuo pejeraſſe, ſtatim addit, *Haec eſt fides, haec religio palatini ſacrarij devota penetralibus, ut lente & cunctanter, jam ſcilicet cum illis belli conſiliis, itinere confecto, conſumptis copiis manſionum ne quis conſequi poſſet exercitus, repente intra parietes conſideret purpuratus, & bis depoſitum tertio uſurparet imperium, litteras ad ſollicitandos exercitus mitteret, fidem militum praemiorum oſtentatione turbare tentaret, ſecure ſcilicet uſurus exercitu quem venales manus habere docuiſſet.* Iſtius loci ſenſum Livinejus ait hunc eſſe, ut Maximianus Herculius intelligatur reſumpſiſſe purpuram Arelati quum urbe pulſus, Italia fugatus, ab Illyrico repudiatus, à Conſtantino eſt exceptus. Recte ſane, quantum ad hiſtoriam. Sed neſcio ubi invenerit acta haec eſſe apud Arelatem. Neque enim id dicit Eumenius, ſed tantum eum ſe concluſiſſe in civitate Arelatenſi, quo eum perſecutus eſt exercitus Conſtantini, & inde Maſſiliam poſtea fugiſſe. Mihi certum videtur Herculium purpuram, quam bis depoſuerat, reſumpſiſſe in ipſa civitate Treverorum aut non multo procul. Id mihi colligere videor ex his verbis Lactantij ubi ait eum paucis poſt diebus quam Conſtantinus profectus erat adversum Francos, eum theſauros publicos invaſiſſet, purpuram repente ſumpſiſſe, cum aeſtimaret Conſtantinum intraſſe fines barbarorum. Nam Francorum limes erat circa Danubium. Et theſauri publici, quos tum invaſit Herculius, non alibi potuerunt eſſe quàm in Palatio Imperatoris, id eſt, in civitate Treverenſi. Itaque Herculius non potuit intra paucos dies purpuram reſumere Arelati, quae longo intervallo diſtat à Treveris.

REFERT AD MARITVM) Eutropius lib. X. *Detectis* Cap. 30.
igitur inſidiis per Fauſtam filiam, quae dolum viro enuntiaverat, profugit Herculius Maſſiliam; ibique oppreſſus, pœnas dedit juſtiſſimo exitu. Fallitur Eutropius. Nam Herculius ante Maſſiliam profugerat quàm hunc dolum componeret, ut patet ex Lactantio. Gravius etiam erravit Zoſimus aiens Herculium, quod Fauſta conatum illius anteveniſſet ac rem totam Conſtantino indicaſſet, in deſperationem rerum omnium adductum, apud Tarſum morbo extinctum eſſe. Confudit heic videlicet Maximianum cum Maximino, qui orientem tenebat, & qui pulſus a Licinio, apud Tarſum poſtremo in Cilicia obiit, ut adnotabitur infra. Sed neuter dolum explicavit, quem retuliſſe videntur ad invaſionem imperij. Vnus Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis in hiſtoria martyrum Agaunenſium adnotavit Maximianum Herculium ſtruxiſſe inſidias Conſtantino ut ei vitam auferret. *Cum diſpoſitis inſidiis,* inquit, *genero ſuo Conſtantino tunc regnum tenenti mortem moliretur, deprehenſo dolo ejus, apud Maſſiliam captus, nec multo poſt ſtrangulatus, teterrimoque hoc ſupplicio affectus, impiam vitam digna morte finivit.* Recte ſane & conſentanee Lactantio. Meminit autem hujus Herculij perfidiae ac dein mortis Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XLVII. ſcribens alterum eorum qui ſe imperio abdicaverant, cum inſidias in necem Conſtantini pararet, deprehenſum, turpiſſimo mortis genere interiiſſe. Haec Euſebius, apertè deſignans Maximianum Herculium. Sed quoniam ſtatim Euſebius tradit ejus quem ita interiiſſe ſcribit imagines & ſtatuas omnes ubique terrarum dejectas eſſe, & hanc mortem deſcribit longo intervallo poſt caput in quo egit de profligato Maxentio, huc deſcendit Valeſius in annotationibus ſuis ut putaverit corruptum eſſe locum Euſebij, atque ita emendari debere ut Maximinus heic intelligatur, qui una cum Severo factus eſt Cæſar. Maximinus enim interiit poſt victoriam quam Conſtantinus reportavit de Maxentio, & quidem mortis genere turpiſſimo, ut ex Euſebij libro octavo & nono colligi poſſe ait. Et hæc quidem vir doctiſſimus adnotavit ad hunc locum, quae ego puto contra veritatem hiſtoriae pugnare. Nam primo certum eſt Euſebium loqui de altero eorum qui ſe imperio abdicaverant. Quod de alio quam de Maximiano Herculio intelligi non poteſt, qui ſecundum in imperio locum obtinebat, & cum Diocletiano ſe abdicavit. Id vero nullo pacto dici poteſt de Maximino, qui nullibi legitur abdicaſſe. Deinde ille de quo loquitur Euſebius, extinctus eſt quum deprehenſus fuiſſet inſidias parare in necem Conſtantini. Quam hiſtoriam ad Herculium referendam eſſe nihilo minus certum eſt quam

certum eſt Conſtantinum infidiis appetitum ab Herculio fuiſſe. id quod & Lactantius in hoc libro & reliqui hiſtorici produnt uno conſenſu. Sane utriuſque imagines dejectae poſt mortem eorum ſunt, ut patet ex Euſebio. Narratio porro de caede Maxentij, quae praecedit hiſtoriam mortis Herculij, nihil huic ſententiae officit. Euſebius enim (ut obſervat Socrates in initio ſuae hiſtoriae) in libris quos de vita Imperatoris Conſtantini conſcripſit, pleraque obiter tantum perſtrinxit: quippe cui, ut in encomiis fieri ſolet, Imperatoris laudes & panegyricam orationem contexere magis curae eſſet quam res geſtas accurate commemorare. At in libro octavo hiſtoriae eccleſiaſticae cap. XIII. ubi ordinem temporum ſequitur, & ubi haec eadem de Maximiano narrat quae leguntur etiam in vita Conſtantini, docet ea non poſſe neque debere accipi de alio quam de Herculio, cum ſtatim initio ſequentis capitis dicat Maxentium ejus filium fuiſſe de quo antea loquutus eſt.

COMPONITUR SCENA) In manuſcripto legitur *ſchena*. Facilis fuit emendatio. Apud Tacitum lib. XIII. annal. Agrippina Neronis mater ſic loquitur: *Nunc per concubinum Atimetum & hiſtrionem Paridem quaſi ſcenae fabulas componi*. Acta purgationis Felicis Epiſcopi Aptungitani: *Semper ſit falſum per terrorem, per ſcenam, per irreligioſam mentem actum eſt ab his qui catholicae Eccleſiae conſentire noluerunt*.

VIGINTI ANNOR. VOTA) id eſt, vicennalia, quae cum Diocletiano Romae celebravit.

ELISO GUTTURE) Epitome Victoris: *Maximianus Herculius à Conſtantino apud Maſſiliam obſeſſus, deinde captus, poenas mortis genere poſtremo, fractis laqueo cervicibus, luit*. Oroſius lib. VII. cap. XXVIII. *Herculius Maximianus in Galliam profectus eſt ut Conſtantino genero aeque dolis junctus auferret imperium; ſed per filiam deprehenſus & proditus, deinde in fugam verſus, Maſſiliae oppreſſus & interfectus eſt*. Aberrant autem in hoc loco omnes hiſtorici, qui in viam reducuntur a Lactantio. Peſſimè Suidas, qui Diocletianum a ſenatu jugulatum eſſe, Maximianum vero ſe ſuſpendiſſe ſcribit. Ita porro Maximiani Herculij mors dicitur in Faſtis Idatianis eveniſſe *anno ſecundo poſt conſulatum decimum & ſeptimum*, qui congruit cum anno Chriſti CCCX. Non eſt autem occiſus a Conſtantino Maximianus *ob purpuram tertium ſumtam*, ut putavit vir doctiſſimus Hadrianus Valeſius, ſed quia poſt violatum jusjurandum, poſt bellum civile commotum, poſt ſollicitatos milites, poſtremo Coſtantinum occidere voluerat, & occidiſſet ſi Fauſtam ſibi conſentientem habuiſſet.

Cap. 31. MAXIMIANUM ALTERUM) Galerium, cognomento Armentarium.

PERSECUTIONIS AUCTOREM) Ita etiam Euſebius in Libro primo de vita Conſtantini cap. LVIII. Ruffinus lib. VIII cap. XV. *Ille vero qui ei ſecundus in honore, poſtmodum etiam in primis ſucceſſor fuit, qui & incentor ac ſignifer noſtrae perſecutionis extiterat*. & cap. XVIII. *Ipſum namque auctorem ſceleris ultio divina corripuit*. Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 472. *Tunc Galerius in Illyrico Licinium Caeſarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto, ipſe ad Serdicam regreſſus, morbo ingenti occupatus ſic diſtabuit ut aperto & putreſcente viſcere moreretur, in ſupplicium perſecutionis iniquiſſimae ad auctorem ſcelerati praecepti juſtiſſima pœna redeunte*. Vide Lactantium ſupra cap. X. & ſequentibus. Fruſtra ergo Scaliger in animadverſionibus ad Chronicon Euſebij ait Galerium Maximianum nunquam perſecutum eſſe Chriſtianos, cum bonus & laudabilis Princeps fuerit, eximius & fortis bellator. Atque heic eum merito reprehendit Petavius in libro XI. de doctrina temporum cap. XXXIV. & lib. XIII. pag. 714.

ETIAM VIM MAIESTATIS) In hoc loco deſiderantur aliquot litterae in veteri exemplari, in quo ita legitur: *ut in eo et . . . . . . in majeſtatis oſtenderit*. Nos ex veſtigiis literarum quae perierunt conjecimus ita legendum eſſe ſicuti ſe habet haec editio. Et conjecturam noſtram confirmat ipſe Lactantius, cujus haec ſunt verba ex libro primo divinarum inſtitutionum cap. III. *Quid quod ſumma illa rerum poteſtas ac divina vis ne ſemel quidem dividi poteſt*. Et lib. III. cap. XVII. *Vim majeſtatemque veri Dei non intellexerunt*. Alibi virtutem dixit pro vi; ut lib. IV. cap XXVI. *virtutem majeſtatemque Dei ſingularis interpretari*. & lib. VI. cap. IX. *virtutem ac majeſtatem Dei ſingularis enarrat*.

DE AGENDIS VICENNALIB.) ad exemplum Diocletiani, cujus imitationem affectabat, ita ut etiam de deponendo imperio aliquando cogitaverit. Sed tamen vicennalia non celebravit, extinctus ante quam eorum agendorum tempus adeſſet.

VOTUM) Sic vocabant feſta in quibus vota concipiebantur pro incolumitate & diuturna Principum vita, ut ſicut vicennalia, exempli cauſa, celebrabant, ſic dij tribuerent ut tricennalia celebrarent. Sed opus non eſt me plura dicere de hoc argumento, cum nuper duo eruditiſſimi viri Carolus Dufreſnius & Henricus Noris hanc materiam abunde tractaverint, ille in diſſertatione de numiſmatibus inferioris aevi, quae poſt tomum tertium Gloſſarij edita eſt, alter in diſſertatione chronologica de votis decennalibus, quae edita eſt cum diſſertatione de duobus nummis Diocletiani & Licinij. Vide etiam Caſauboni Notas in Spartianum.

QUOD NON ERAT CELEBRATURUS) Hic locus eſt magni momenti, cum ex eo certo colligatur Galerium Maximianum non perveniſſe ad vigeſimum annum imperij ſui.

MAXIMINUS IRATUS) Euſebius lib. VIII. cap. XIII. quum dixiſſet Licinium & Imperatorem & Augustum factum fuiſſe, addit: *Quod quidem Maximinus aegre admodum tulit, qui hactenus Caeſar duntaxat ab omnibus appellabatur. Hic ergo prae caeteris tyrannico ingenio praeditus, Auguſtus a ſemetipſo renuntiatus eſt*. Cap. 32.

MITTIT ERGO) Galerius ad Maximinum, ut eum placaret.

DISPOSIT. SUAM SERVET) qua Licinium veterem contubernalem & victoriae ſocium fecerat Imperatorem ſecundi loci.

DEFERAT CANIS) Dictum id propter Galerium, qui ſenex erat. Nam de Licinio non poſſe intelligi hinc patet quod quum interiit, nondum erat ſexagenarius. Epitome Victoris: *Hic Licinius annum dominationis fere poſt quintumdecimum, vita proxime ſexageſimum, occiditur*. In Faſtis Idatianis occiſus dicitur ſub conſulatu Paulini & Iuliani, qui in annum CCCXXV. incidit. Obiit autem ſub finem anni. In fragmento de Conſtantio Chloro dicitur regnaſſe annos XIX. filio & uxore ſuperſtitibus. Quod verum ex omni parte non eſt. Nam ab anno CCCVII. exeunte uſque ad annum CCCXXIV. quo ad vitam privatam menſe Octobri rediit victus a Conſtantino, numerantur anni tantum XVII. Quod ſi anno CCCXXIV. quum ageret decimumſeptimum imperij ſui annum, nondum natus erat annum aetatis ſuae ſexageſimum, jam conſtat eum factum fuiſſe Imperatorem anno circiter aetatis ſuae quadrageſimo. Itaque quae de canis heic dicuntur, ad eum referri non poſſunt.

TOLLIT CAESARUM NOMEN) non quidem ut nomen Caeſarum aboleret, quod Imperatores ſemper retinuerunt, ſed ut ab eo deinceps abſtinerent illi qui in ſpem imperij adoptarentur, & ſic excluderetur Maximinus. Hunc puto hujus loci ſenſum eſſe.

MAXENTIUM) Ergo pax erat inter Galerium & Maxentium, tum haud dubie conciliata quum Herculius Carnunti eſſet cum Diocletiano & Galerio. Eutychius Patriarcha Alexandrinus tradit in annalibus ſuis ita inter Galerium & Maxentium diviſum fuiſſe imperium ut Galerius Orientem & Syriam terramque Romanorum, id eſt, Thraciam & provincias Thraciae conterminas, teneret, Maxentius vero Romam & ipſius territoria, id eſt, Italiam & Africam ac fortaſſe inſulas.

CONSTANTINUM FIL. AUG.) Ex hoc praecipue loco colligo conſenſum Conſtantini requiſitum non fuiſſe quum Licinius factus eſt Imperator. Quippe probabile non eſt eum qui Imperator & Auguſtus dictus ab Herculio fuerat, qui filius & gener Auguſtorum erat, virum praeterea ſpectatum militia, fortiſſimorum exercituum ducem, & victoriis multis inſignem, paſſurum fuiſſe ſibi praeferri hominem novum. Et ſane neſcio an iſta ſic ex omni parte ſucceſſerint. Nam in edicto anni CCCXI. ubi tres Imperatores nominantur, Galerij quidem nomen, ut ſenioris Principis, primo loco ponitur, tum Conſtantini, deinde poſtremo Licinij. Quod indicat dignitatem iſtius paſſam eſſe aliquam contradictionem apud Conſtantinum, eamque non aliter ſopitam quam rejiciendo Licinium in tertium locum.

AUGUSTUM SE NUNCUPATUM) Singularis eſt huicque Lactantij ſcriptioni plane conveniens locus Ruffini ex libro IX. cap. V. ubi loquens de eodem Maximi-

Digitized by Google

mino ait: *Et quamvis ei agere cuncta ex ſententia liceret, quippe qui jam ſibi etiam Auguſti inconceſſam praeſumpſerat dignitatem, videri tamen vult quod aliquibus juſtis haec rationibus agat.* Confirmat Euſebius lib. VIII. cap. XIII. ubi quum dixiſſet Licinium Imperatorem & Auguſtum declaratum eſſe, addit: *Quod quidem Maximinus aegre admodum tulit, qui hactenus Caeſar duntaxat ab omnibus appellabatur. Hic ergo prae caeteris tyrannico ingenio praeditus, Auguſtus à ſemetipſo renunciatus eſt.*

Cap. 33. DEC. ET OCT. ANNVS) Is eſt annus Chriſti CCCX. ut oſtendit tempus mortis Galerij. Nam cùm ille inceperit aegrotare anno XVIII. imperij ſui, aegrotaverit autem per annum perpetem, & obierit anno CCCXI. menſe Maio, planum eſt annum octavum & decimum imperij ejus congruere cum anno Chriſti CCCX.

INSANABILI PLAGA) Lactantius lib. VII. inſtitut. cap. XV. *Percuſſit Ægyptum Deus inſanabili plaga.*

IN INF. PA. GENITALIVM) Vide Euſebium lib. VIII. hiſt. eccleſ. cap. XVI. & lib. I. de vita Conſtantini cap. LVII. Ruffinum lib. VIII. cap. XVIII. fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 472. & Oroſium lib. VII. cap. XXVIII.

VLNERI INTVS CREANTVR) Vide Euſebium lib. VIII. cap. XVI. & Oroſium lib. VII. cap. XXVIII. Similem omnino hiſtoriam de Iuliano, qui avunculus Apoſtatae fuit, narrant D. Ioannes Chryſoſtomus oratione in ſanctum Babylam, Sozomenus lib. V. cap. VIII. & Theodoretus lib. III. cap. XIII.

DEVM COACTVS EST CONFITERI) Memorabile eſt quod hoc loco narrat Ruffinus lib. VIII. cap. XVIII. Referam autem ejus verba. *Denique pleroſque medicorum,* inquit, *quod nec morbo aliquid mederi nec vim fœtoris tolerare poſſent, interfici jubet. In quibus cum quidam jugulandus potius quam medicaturus aſſiſteret, inſpiratus à Deo, Cur, inquit, Imperator erras, & quod Deus infert, ab hominibus putas poſſe revocari? Nec humanus eſt iſte morbus, nec à medicis curatur. Sed recordare quanta in ſervos Dei egeris, quamque in religionem divinam impius & prophanus extiteris, & intelliges unde tibi ſint poſcenda remedia. Nam & ego quidem mori cum ceteris potero, tu tamen à medicis non curaberis. Tunc primum ſe Maximianus hominem eſſe intellexit &c.* Eandem hiſtoriam compendio perſtringit Oroſius lib. VII. cap. XXVIII. & ex eo auctor hiſtoriae miſcellae lib. XI. At Eutychius in annalibus tradit Maximianum ſponte ſenſiſſe ac dixiſſe ſe ea pati quia Chriſtianos interfecerit, & literas in omnes provincias ſuas dediſſe ut Chriſtiani qui in carceribus erant dimitterentur. Sed idem tamen in hoc graviter errat quod eum ex hoc morbo convaluiſſe ſcribit precibus Chriſtianorum, ac poſtea ad majorem impietatis gradum quam antea prolapſum, Chriſtianos ubique juſſiſſe occidi & penitus extirpari. Qui error ei evenit ex confuſione nominum Maximiani & Maximini, dum uni tribuit quod a duobus factum eſſe conſtat. Fallitur etiam Sethus Calviſius, qui tum putat perſecutionem decennalem quieviſſe poſt edictum illud mortemque Galerij, quum octavus tantum perſecutionis annus eſſet, ut ſupra diximus.

EDICTVM MISIT) Extat apud Euſebium lib. VIII. cap. XVII. ex Latina lingua translatum ab eo in Graecum ſermonem, & dein ex Graeco verſum in Latinum à Ruffino, ut ipſe docet: *Haec de Latino in Graecum verſa nos rurſum tranſfudimus in Latinum.* Quod igitur hodie legimus prima Latina, beneficium eſt Lactantij.

Cap. 34. AD BONAS MENTES RED.) Lactantius lib. V. cap. XIX. ad hoc fortaſſis edictum reſpiciens: *Sed haec ipſa ignoratio efficit ut in perſequendis ſapientibus tam mali ſint, finguntque ſe illis conſulere, illos ad bonam mentem velle revocare.* Acta ſanctorum Saturnini, Dativi, & Felicis cap. VII. *Debueras alios ad bonam mentem vocare, & non contra praecepta Imperatorum & Caeſarum facere.*

VT NON VET. INST. SEQ.) Taxat Chriſtianos quod a priſca illa parentum ſuorum ſimplicitate defeciſſent. Euſebius ſine lib. VIII. cap. I. calamitoſum Eccleſiae illius aevi ſtatum deſcribens, invidias, obtrectationes, quaſi bella inteſtina inter Chriſtianos, antiſtitum adverſus antiſtites certamina, & cetera, quae iram Dei adverſus ipſos excitarunt, hinc ortam eſſe ait perſecutionem Diocletiani & Maximiani adverſus Eccleſiam. Vide etiam Ruffinum lib. eod. cap. I. & Lactantium initio libri de opificio Dei.

SIGNIFICATVRI SVMVS) Male Ruffinus, *indicavimus*, rem quaſi jam peractam narrans, cum ad futurum referatur. Neque iſtud tribuendum eſt errori typographorum, cum hanc lectionem exhibeant tres vetuſti codices manuſcripti bibliothecae Colbertinae. Chriſtophorſonus & Valeſius recte verterunt *ſignificabimus*.

ET SVA) Haec verba omiſit Ruffinus, quae recte alij repoſuerunt.

IN SEDIBVS) Ruffinus vertit *in laribus*, quemadmodum legitur in uno codice Colbertino. Sed alii & editiones habent *in laboribus*. Chriſtophorſonus vertit *in ſuis famulis*, Valeſius *in ſuis domiciliis*.

PROPONITVR NICOMEDIAE) abſente nimirum Galerio Auguſto, qui apud Sardicam aegrotabat. Itaque verum eſſe poteſt quod ait vir eruditiſſimus Henricus Valeſius in annotationibus ad Euſebium pag. 171. hoc edictum emiſſum fuiſſe poſt initium anni CCCXI. ante menſem Martium. Nam anni Galerij Imp. conſurgebant ex Kalendis Martiis. Cap. 35.

IPSO OCTIES ET MAXIMINO IV. CONS.) In Faſtis Maximianus dicitur Conſul VIII. ſolus. Quod etiam tradunt auctor ignotus de Conſulibus & auctor quoque de Pontificibus Romanis a Cuſpiniano citati. At heic additur Maximinus iterum. Quod valde mirum eſt, praeſertim cum de primo illius conſulatu nulla uſpiam mentio habeatur. Verum dubitare non licet quin is iterum Conſul fuerit, cum luculentiſſimum de eo extet Lactantij teſtimonium.

APERTIS CARCERIBVS) Ruffinus lib. IX. cap. I. *Iudices vero per ſingulas civitates edicta mittentes, legemque praeferentes, relaxari cunctos qui tenebantur in carcere, quique in metallis aut quibuslibet vinculis aſſervabantur, omnes abſcedere liberos jubent.*

CONIVGE SVA) Valeria Diocletiani filia. Haec tamen non manſit in aula Licinij, ob ferociam ejus, ſed ad Maximinum confugit, ubi peſſime habita eſt, ut videbimus infra cap. XXXIX.

FILIO) Candidiano, de quo dictum eſt ſupra cap. XX.

HORRENDA TABE CONSVMPTVS) Ruffinus lib. VIII. cap. XV. ait Galerium tam multis variiſque morbis & corporis tabe atque inania mentis affectum eſſe ut *poſt longos atque inextricabiles languores ſcelerum ſuorum furiis agitatus, ſponte vitam nefariam proderet*, id eſt, ut Oroſius explicat in capite XXVIII. libri ſeptimi, *vim vitae ſuae attulit*. Sed haec vera non ſunt. Mortuus autem eſt anno Chriſti CCCXI. quo inierat nonum & decimum imperij ſui annum. Ita enim colligitur in primis ex Lactantio teſte luculentiſſimo. Nam cum ex capite XXXIII. conſtet Galerium aegrotare cœpiſſe anno decimo & octavo imperij ſui, & morbum ejus duraviſſe per annum perpetem, ac poſtea illum deficientem anno ſequenti edictum miſiſſe ut Chriſtianis liceret Deum publice colere, mortuumque eſſe *cum jam futura eſſent vicennalia Kalendis Martiis impendentibus*, clarum eſt eum non perveniſſe ad annum vigeſimum imperij ſui, ſed mortuum eſſe anno decimo nono. Conſentit Lactantio Aurelius Victor in libro de Caeſaribus, ubi ait Galerium potentiam Caeſaris geſſiſſe annos tredecim, quinquennio imperium tenuiſſe. *Huic quinquennij imperium*, inquit, *Conſtantio annum fuit, cum ſane uterque potentiam Caeſarum annos tredecim geſſiſſent.* Quod confirmatur auctoritate Eutropij in initio libri noni & ex Chronico Alexandrino pag. 651. ubi ſcriptum eſt Conſtantium, qui Caeſar cum Galerio factus eſt, & eodem die Auguſtus nuncupatus eſt quo Galerius, obiiſſe Eboraci in Britannia anno decimo tertio principatus ſui, exacto videlicet, quum ab aliquot menſibus iniiſſet decimum quartum. Atqui ſupra cap. XVII. probavimus Diocletianum & Maximianum depoſuiſſe imperium anno Chriſti CCCV. Kalendis Maij. Itaque qui tum Caeſar erat ab annis tredecim, adoptatus fuerat anno Chriſti CCXCIII. Kalendis Martiis. Quod ſi addas quinquennium ſeu potius ſexennium imperij, facile reperies conſurgere numerum annorum novemdecim quibus eum imperaſſe colligitur ex Lactantio. Nam & auctor quoque fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 472. eundem Galerium tradit imperaſſe annos noven-

decim. Quod eum videret vir clariſſimus Henricus Valeſius, perſuaſumque haberet illum regnaſſe per annos viginti & unum, ſic locum fragmenti interpretatus eſt ut diceret annos quidem xix. integros ac plenos imperaſſe Galerium, ſed praeterea duos ſemiplenos ſeu cavos. In conſtitutione ſane quam Lactantius ſupra deſcripſit, quae data eſt paulo ante mortem ejus, ipſe ſe vocat Imperatorem xix. apud Euſebium & Ruffinum. Scio eundem virum eruditiſſimum quem paulo ante nominavi iſta ita interpretari ut hoc loco vox *Imperator* non ſignificet dignitatem auguſtam. aliud enim illam in titulis Imperatorum ſignificare quum primo loco ponitur, aliud quum ſubjungitur ceteris titulis. Nam vox *Imperator* quae ſecundo loco ponitur, deſignat victoriam Imperatorum, & quoties poſt partam victoriam Imperatores ab exercitu appellati ſint oſtendit; ut docet Dio. Neque ego ſane diſputare heic velim adverſus hanc interpretationem viri clariſſimi. Illud tantùm volui monere, Galerium Imperatorem xix. nominari in titulo illius edicti. Obiit autem Galerius, ut colligi poteſt ex Lactantio, menſe Maio apud Sardicam. At Onuphrius Panvinius in commentario ad librum ſecundum Faſtorum tradit eum obiiſſe circa menſem Septembrem. Melius Sigonius in libro ſecundo de occidentali imperio, ubi ſcribit Galerium vita exceſſiſſe non multo poſt xi. Kalendas Maias. In hoc tamen errat quod tum Licinium imperij conſortem & Auguſtum nuncupatum apud Carnuntum putat a Galerio, *cum ſe imperio gerendo imparem conſpiceret*. Quippe neque ea cauſa fuit aſſumendi Licinij in conſortium imperij, ſed quo pluribus munimentis inſiſteret, & ut eo uteretur in bello adverſus Maxentium. Deinde illud factum non eſt extremis Galerij temporibus, ſed quadriennio ante, ut ſupra oſtenſum eſt. Committendi vero hujus erroris haec occaſio fuit, quod pleraque veteres Galerij mortem conſecutam ſcribunt poſt conlatam Licinio dignitatem imperialem. Eutropius lib. x. *Per hoc tempus a Galerio Licinius Imperator eſt factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua conſuetudine, & in bello quod adverſus Narſeum geſſerat ſtrenuis laboribus & officiis acceptus. Mors Galerij confeſtim ſecuta.* Zoſimus lib. ii. *Maximianus Galerius ex ſocietate ſuperiorum temporum familiarem ſibi Licinium Imperatorem creat, quod hujus opera bello Maxentium perſequi cogitaret. Poſteaquam Galerius haec agitans conſilia ex incurabili vulnere vitam cum morte commutaſſet, imperium Licinius quoque ſibi vindicabat.* Oroſius quoque lib. vii. cap. xxviii. & auctor fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 472. ſic deſcribunt hanc hiſtoriam ut ſtatim poſt levatum Licinium ſubſequatur mors Galerij. Et Aurelius Victor, qui Licinium Imperatorem factum ait antequam Galerius iret in Italiam, ſcribit eum paulo poſt quam Italia deceſſerat, vulnere peſtilenti conſumptum eſſe. Et in Epitome Victoris: *Hic Licinius annum dominationis ferme poſt quintum decimum occiditur.* numerando videlicet ab exceſſu Galerij. Et Socrates lib. i. cap. ii. ait Maximianum abiiſſe è vita quum Licinium prius Imperatorem creaviſſet. His igitur ducibus erravit Sigonius, quem ſecutus eſt Morinus.

Menſis eiſdem) id eſt, Maij.

Kal. Martiis) Eo enim die Galerius Maximianus factus fuerat Caeſar cum Conſtantio, adeoque Kalendis ſemper Martiis inchoabantur anni ejus imperij, & vicennalia celebrari debebant Kalendis Martiis impendentis anni, qui futurus erat vigeſimus imperij ejus. Faſti Idatiani Tiberiano & Dione Conſulibus: *Eo anno levati ſunt Conſtantius & Maximianus Caeſares die Kal. Mart.* Eumenij panegyricus Conſtantio dictus: *O Kalendae Martiae, ſicuti olim annorum volventium, ita nunc aeternorum auſpices Imperatorum!* Sed heic rurſum occurrit difficultas de annis Imperij. Nam ſi verum eſt Galerium factum fuiſſe Caeſarem ſub conſulatu Tiberij & Dionis, & illorum conſulatum congruere cum anno Chriſti ccxci. ut vulgo putant, conſtabit eum mortuum fuiſſe anno xxi. imperij ineunte. Cum autem contradici non poſſit argumentis ex Lactantio petitis, quaerenda aliqua via eſt qua nos expediamus ea his difficultatibus. Et ſane optimos illos Faſtos Idatianos certum eſt non carere naevis & erroribus, ut facile probari poſſet.

Cap. 36. Licinio morante) qui tum erat in Dacia mediterranea apud Sardicam aut non multo procul. Nam illic mortuus erat Galerius.

Fretvm Chalcedonivm) Hunc itaque limitem orientalis imperij conſtituere volebat Maximinus ut intra illum eſſet etiam Bithynia uſque ad Chalcedonem, provinciae vero ultra fretum Chalcedonium pertinerent ad imperium occidentale, ita ut ſedes imperij, quae tum erat apud Nicomediam, ad ſe, qui prior factus fuerat Caeſar, pertineret, non autem ad Licinium.

Bithyniam) In veteri codice legitur *Bthaniam*. Certam eſſe emendationem probat primo iter Maximini, qui ex oriente ad Chalcedonem properabat; deinde ipſe Maximinus, qui in epiſtola ſequenti anno ſcripta ad Sabinum, quam recitat Euſebius, docet ſe anno praeterito Nicomediae fuiſſe. *Cum anno praeterito*, inquit, *Nicomediam feliciter eſſem ingreſſus, cives ejus urbis me illic degentem adierunt.* Quare recte obſervatum eſt ab Henrico Valeſio in annotationibus ad Euſebium pag. 185. & ſeq. Maximinum, mortuo Galerio, Aſiam ac Bithyniam occupaſſe, quas Galerius una cum Illyrico & Thracia ſibi retinuerat.

Diverſas ripas) nimirum Maximinus, ut palam eſt, ripam Bithyniae, Licinius adverſam, in qua Byzantium.

In ipſo freto foedus) hauddubie in faucibus Boſphori Thracij, inter Byzantium & Chalcedonem. Et Bithyniam quidem ceſſiſſe in jus & ditionem Maximini colligitur ex martyrio ſancti Luciani Antiocheni, quod enarrat Euſebius lib. ix. cap. vi.

Indulgentiam) id eſt, pacem, ceſſationem a perſecutione. Supra cap. xxxiv. in edicto: *indulgentiam noſtram credidimus porrigendam.* quam vocem in ſuis verſionibus recte Ruffinus & Valeſius retinuerunt, Chriſtophorſonus male omiſit. Acta ſanctorum Saturnini, Dativi, & Felicis cap. xiii. *Qui vult ex vobis ad indulgentiam pervenire, ut ſalvus eſſe poſſit, profiteatur.* Optatus Milevitanus in libro primo: *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt. Iubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Chriſtianis libertas eſt reſtituta.* D. Auguſtinus frequenter hanc vocem uſurpat adverſus Donatiſtas quum loquitur de reſcriptis Principum quibus libertatem ſui dogmatis dederant iisdem Donatiſtis.

Commvni tvtelo) Certum eſt heic agi de edicto quod extremis Galerij temporibus editum eſt in favorem Chriſtianorum. *Communi* autem *tutelo* dixit pro communi conſenſu. Hanc vocem non reperi alibi. Fortaſſis eſt corrupta.

Svbornatis legationibvs) Haec pluribus explicat Euſebius lib. ix. cap. ii. initium factum dicens ab Antiochenſibus. *Sed & alios*, inquit Ruffinus, *per ſingulas civitates ſimiliter deterrimos cives ad ſimile facinus impellit, & ex omnibus provinciis hujuſcemodi legationem dirigi componit.* Quae verba ideo retuli quod apertiora ſint quam Graeca Euſebij.

Sacerdotes maximos) Haec confirmantur ab Euſebio lib. viii. cap. xiv. & lib. ix. cap. iv. Vide Valeſij annotationes ad eundem Euſebium pag. 169.

Candidis chlamydibvs ornatos) Euſebius in locis mox commemoratis adnotat quidem addita ornamenta ſacerdotibus per provincias conſtitutis a Maximino, quae coercet ad militare ſatellitium, id eſt, ad lictores & apparitores. qua de re vide annotationes Valeſij. At Lactantius addit illum juſſiſſe ut Pontifices illi, qui ſuper provincias erant, incederent ornati candidis chlamydibus. Chlamydem autem heic accipio pro paludamento, ut apud Nonium, ſeu illa albae tunicae ſpecie, auro interdum limbatae, qua utebantur ſoli miniſtri Imperatorum. de quibus plura Salmaſius in Notis ad Lampridium pag. 241. Itaque Maximinus veſtes miniſtrorum palatinorum communicavit cum ſummis Pontificibus quos per provincias ordinavit. Et hinc fortaſſis explicabitur locus ille Trebellij Pollionis in D. Claudio, *chlamydes veri luminis limbatas duas*, ubi Salmaſius verum lumen interpretatur de colore purpureo.

Debilitari iuſſit) Vide Euſebium lib. viii. cap. xii. & in libro primo de vita Conſtantini cap. lviii. ubi in interpretatione Valeſij irrepſit nomen Licinij pro nomine Maximini.

Effodiebantvr ocvli) Non adnotaſſem iſta, quae ab Euſebio quoque commemorantur, niſi admonere voluiſſem hanc crudelitatem à Suida referri ad Diocletianum & Maximianum, eumque hoc loco, ut ſaepe ſolet in rebus hiſtoricis, lapſum eſſe.

Conſtantiis litteris) Conſtantinus poſt pa- Cap. 37.

Digitized by Google

partam de Maxentio victoriam, quum apud Mediolanum conveniſſet cum Licinio, conſtitutionem emiſerat admodum favorabilem Chriſtianis, eamque miſerat in orientem ad Maximinum, ut is eam in provinciis ſuis proponi curaret. Auctor eſt Euſebius lib. IX. cap. IX. illum primum quidem ad haec graviter ingemuiſſe, poſtea tamen, cum nec videri vellet Conſtantino ac Licinio ceſſiſſe, nec rurſum id quod juſſum erat ſupprimere auderet metu eorum qui juſſerant, epiſtolam ad Sabinum Praefectum ſcripſiſſe veluti ſuopte motu & ex propria auctoritate, in qua eadem ferme de Chriſtianis ſancivit quae in illa Conſtantini ac Licinij conſtitutione continentur. Addiderat autem Conſtantinus literas ad Maximinum, quarum mentionem facit Euſebius in poſtrema parte ejuſdem capitis.

A SACERDOTIB. IMMOLAB.) Quod heic ait Lactantius de Maximino cibis immolatitiis quotidie veſcente, id ab eo publico edicto conſtitutum ait Euſebius in libro de martyribus Palaeſtinae cap. IX. ita ut cuncti tam viri quam mulieres una cum ſervulis & infantibus ſacrificare & libare diis immortalibus cogerentur & immolatis hoſtiarum carnibus veſci, & ut cuncta in foro venalia ſacrificiorum libationibus inquinarentur. Iſtud ipſum docent etiam acta paſſionis ſancti Luciani martyris Antiocheni, quem idem Maximinus morte affecit. *Quin etiam ad tantam proceſſit ſaevitiam ut ne infantibus quidem parceret, ſed ipſos quoque interimeret, quorum nec poterat quidem eis perſuadere ut guſtarent ea quae ſacrificabantur daemonibus.* Secutum in hoc fuiſſe Maximinum veſtigia magiſtri ſui Galerij docent acta ſanctarum martyrum Agapes, Chioniae, & Irenes quae Theſſalonicae martyrium conſummaverunt anno ſecundo perſecutionis, Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſulibus. In illis enim actis legitur Caſſandrum beneficiarium ita ſcripſiſſe ad Dulcetium Praeſidem: *Scito, mi Domine, Agathonem, Agapen, Chioniam, Irenem, Caſiam, Philippam, & Eutychiam nolle his veſci quae diis ſunt immolata.* Eadem habentur in actis ſanctorum Sergij & Bacchi, qui ſub eodem Maximino paſſi ſunt, item in actis ſancti martyris Vari & ſociorum ejus, & in actis Theodori Amaſeni cognomento tyronis. Immo diu ante hanc ſuperſtitionem uſurpatam eſſe reperio in actis ſanctorum Terentij, Aphricani, & ſociorum; ubi ſcriptum eſt Decium Imperatorem in univerſas Romani imperij provincias edictum miſiſſe ut omnes Chriſtiani ad immolandum & comedendum ea quae idolis eſſent immolata pertraherentur. Quare quod ait Lactantius, Maximinum hoc primum inveniſſe ut animalia omnia quibus veſcebatur, non a coquis, ſed a ſacerdotibus, ad aras immolarentur, intelligendum non eſt de edicto ſeu generali lege, cum multis ante annis id conſtitutum fuiſſet a Decio & Galerio Maximiano, ſed de privato palatinorum ciborum uſu. Porro hunc uſum in regiones quoque extra limitem Romanum poſitas penetraſſe docent acta ſancti Sabae Gothi, qui martyrium conſummavit in Cappadocia pridie Idus Aprilis Modeſto & Arintheo Conſſ. id eſt anno Chriſti CCCLXXII. Ceterum ab iſtiuſmodi cibis immolatitiis, quos idolothyta vocabant, ſemper abhorruiſſe Eccleſiam notius eſt quam ut neceſſe ſit veterum teſtimoniis comprobari.

PROFVSVM MERO) Lactantius lib. VI. inſtitut. cap. I. *Homines autem neglecta juſtitia, cum ſint omnibus flagitiis ac ſceleribus inquinati, religioſos ſe putant ſi templa ac aras hoſtiarum ſanguine cruentaverint, ſi focos odoratos ac veteris vini profuſione madefecerint. Quin etiam ſacras dapes apparant, & exquiſitas epulas quaſi aliquid inde libaturis offerunt.* Et cap. ſeq. *Mactant igitur opimas ac pingues hoſtias Deo quaſi eſurienti, profundunt vina tamquam ſitienti.*

HINC FAMES) Crudelitatem iſtius famis deſcribit Euſebius lib. IX. cap. VIII. Videndus etiam Ruffinus, qui nonnulla habet quae apud Euſebium non leguntur. Meminit & hujus famis Eutychius Alexandrinus in ſuis annalibus.

DONO SVIS DABAT) Ruffinus lib. VIII. cap. XVII. *Unde & montes auri, ut ita dixerim, congregatos familiaribus ſuis ac ſatellitibus largiebatur.*

MORE CLEM. LATRONVM) Salvianus in fine libri octavi de gubernatione Dei pag. 191. *Latrones quidem hoc proverbio uti ſolent, ut quibus non auferunt vitam, dediſſe ſe dicant.*

VINCIT OFFICIVM) Eadem omnino verba habentur in libro ſexto divinarum inſtitutionum cap. XXIII. Cap. 38.

NOBILIBVS FEMINIS) Ruffinus lib. VIII. cap. XVII. *Cui etiam inter cetera hoc etiam ſingulare ſtudium erat ut ullam non dico urbem, ſed vel breve oppidum, abſque adulterio nobilium matronarum quae per loca fuiſſent repertae, vel corruptione virginum, praeteriret.*

PRAEGVSTATOR) metaphora ducta a cibo & potu qua etiam uſus eſt Cicero in oratione pro domo ſua: *Scilicet tu helluoni ſpurciſſimo, praeguſtatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo & facinoroſiſſimo Sex. Roſcio &c.* Praeguſtator itaque eſt qui cibos potuſque guſtu explorat, apud viros principes praecipue, ne forte venenum cum cibo potuque hauriant. Ea de cauſa Antonius, timens ſceleratam Cleopatrae ſolertiam, nonniſi praeguſtatos cibos ſumebat, ut docet Plinius lib. XXI. cap. III. hiſtoriae naturalis. Suetonius in Claudio cap. XLIV. *Et veneno quidem occiſum convenit, ubi autem & per quem dato diſcrepat. Quidam tradunt epulanti in arce cum ſacerdotibus per Halotum ſpadonem praeguſtatorem.* Tacitus lib. XIII. annalium: *Illic epulanti Britannico quia cibos potuſque ejus dilectus ex miniſtris guſtu explorabat.* Gregorius Papa XI. in epiſtola ſcripta ad Karolum V. Regem Francorum & Johannam ejus uxorem edita in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 300. *Et inſuper ut hi qui hujuſmodi ova, lac, butyrum, & caſeum, ſeu fercula ex eis parabunt, & etiam illi qui de eis vobis ſervient, duntaxat pro probu faciendu, guſtare de ipſis valeant, concedimus per praeſentes.* Quid heic Gregorius dicit *pro proba facienda*, nos dicimus hodie *pour faire l'eſſay*. Evodius Vzalenſis in libro ſecundo de miraculis ſancti Stephani cap. III. *jubet illi praeguſtatori vini ſui.*

CVBILIA IMPVNE VIOLARANT) Ruffinus lib. VIII. cap. XVII. *Deliciis, luxu, atque omni diſſolutionum genere fluitans turpiſſima ſuis militibus praebebat exempla. Denique quicquid laſcive, quicquid petulanter, quicquid luxurioſe geſtum a rectoribus vel militum vel provinciarum fuiſſet, inultum cedebat ob Imperatoris exemplum.*

A GOTHIS PVLSI) Quum Diocletianus Italiam petiiſſet vicennalia celebraturus, Gothi ſive populi ripam Iſtri fluminis incolentes, ea occaſione uſi, aliquam partem vicinae provinciae invaſerunt, & indigenas expulerunt. Hi vero pulſi ſedibus ſuis, ad Galerium Maximianum Caeſarem confugerunt, & poſtea ſe Maximino, quem Galerius adoptaverat, adjunxerunt, & in numerum ſatellitum ac protectorum ejus adlecti ſunt.

NE AB AVGVSTA QVIDEM) Valeria Galerij vidua, quae poſt mortem mariti in aulam Maximini conceſſerat, ſpreto Licinio, cui eam Galerius commendaverat. Cap. 39.

PATRIS EIVS) Galerij, qui Maximinum adoptaverat & Caeſarem fecerat.

IPSAM CVM MATRE) Diocletiani uxore, de qua pluribus actum eſt ad caput XV. Eam Octavius Strada mortuam eſſe ait aliquot annis ante maritum. Sed errare Stradam probat auctoritas Lactantij, qui dicet infra eam anno CCCXIII. capite plexam fuiſſe, cum Diocletianus vita jam exceſſiſſet anno ſuperiore.

ERATINEO) Locus corruptus Praeſidis nomen eſt. Cap. 40.

QVIDAM IVDAEVS) Non hoc primum a Maximino inventum. Praeiverat enim illi vir boni exempli D. Nero, quum Octaviam uxorem repudiare vellet in gratiam Poppaeae. Qua de re videndus Tacitus in libro XIV. annalium.

INSTRVCTI IBI ERE) Puto legendum: *inſtructi milites & ſagittarij praecedunt.*

AVGVSTA VERO) Valeria. Vbi notandum eſt nihil nunc de matre ejus dici, neque repetitam a Diocletiano quum Valeria repeteretur. Et tamen illa vivebat adhuc, ut patet ex capite LI. Cap. 41.

SENIS MAXIMIANI STATVAE) Ruffinus lib. VIII. cap. XVI. ait Maximianum Herculium turpiter deprehenſum in inſidiis quas Conſtantino ſtruebat, turpius periiſſe, *ita ut poſt interitum ſtatuae ejus atque imagines auferrentur, & in aedibus publicis vocabula ejus nominis mutarentur.* Apud Euſebium lib. VIII. cap. XIII. haec hiſtoria ſic deſcribitur tamquam ſi Herculius primus fuiſſet cujus ſtatuae & imagines disjectae fuiſſent. Quod quum falſum eſſe videret Chriſtophorſonus, ita Euſebium vertit ut velit illum dixiſſe eam contumeliam irrogatam viven-

venti. Quod non eſſe verum patet ex ſequentibus Lactantij verbis, ubi ait nulli Imperatorum ante Diocletianum contigiſſe ut imagines viventis dejicerentur. Itaque Henricus Valeſius alio ſe convertit, non quidem Herculium fuiſſe primum omnium Imperatorum qui a primordio imperij fuerunt cui injuſtum ſit hoc dedecus, ſed primum eorum qui aetate illa rempublicam adminiſtraverant. Sic Trebellius Pollio in triginta tyrannis cap. XXVIII. ait imaginem Celſi *novo injuriae genere* ſublatam eſſe in crucem; cum tamen, ut heic adnotat Caſaubonus, ſoliti fuerint Graeci Latinique damnatorum imagines dejicere, lutare, frangere, ſcalis Gemoniis inferre, omni denique contumeliae genere afficere. quod probat etiam auctoritate Plutarchi.

CVM VIDERET VIVVS) Diocletianus, cujus viventis imagines deponebantur quia conjunctae erant cum imaginibus Herculij.

SVSPIRIA) Cuſpinianus in Diocletiano: *Quidam dicunt ſtupore mentis & longa aegritudine confectum, animam inter ſuſpiria efflaſſe.* quod puto illum accepiſſe ex Cedreno.

FAMA ATQVE ANGORE CONFECTVS) Alij Diocletianum alio mortis genere extinctum tradunt, quidam morbo aquae intercutis, alij veneno, Suidas ſuſpendio. Vide etiam quae infra dicuntur ad caput quinquageſimum. Obiit autem haud procul Salonis in Dalmatia, in villa ſua Aſpalato, ubi & ſepultus eſt. Vide Henrici Valeſij Notas ad Ammianum Marcellinum pag. 112. Variae porro ſunt doctorum virorum opiniones de anno quo Diocletianus interiit, aliis cenſentibus id eveniſſe anno CCCXIII. aliis triennio ſerius. Iſtos in hanc ſententiam impulit auctoritas Faſtorum Idatianorum, in quibus ſcriptum eſt Diocletianum diem functum eſſe in Salona III. Nonas Decemb. Sabino & Rufino Conſulibus. Sed horum Faſtorum auctorem falſo ea ſcripſiſſe jam conſtat, cum Lactantius doceat Diocletianum eſſe mortuum ante nuptias Licinij & Conſtantiae, & ante Maximinum Dazam. Cum ergo mortuus ſit poſt Galerium & Maximinum, exeunte anno, manifeſtum eſt deceſſiſſe anno CCCXII. exeunte. Nam Maximinus periit anno ſequenti, ut oſtendam. Itaque verum non eſt quod legitur in Epitome Victoris, Diocletianum annos prope novem egiſſe in communi vita. A Kalendis enim Maii anni CCCV. uſque ad III. Nonas Decembris anni CCCXII. ſunt tantum anni ſeptem & menſes ſeptem cum aliquot diebus. Sed adverſus haec dici poteſt, id quod quibuſdam placuiſſe video, Diocletianum non potuiſſe dici mortuum anno CCCXII. cum in l. 2. Cod. Theodoſ. *De cenſu*, quae data eſt anno CCCXIII. Kalendis Iuniis, Conſtantinus eum vocet dominum & parentem, divum vocaturus ſi mortuus fuiſſet. Verum eam argumentationem falſam eſſe probat epiſtola Maximini Aug. ad Sabinum apud Euſebium lib. IX. cap. IX. ubi is Galerium Maximianum, quem ab anno ſuperiore mortuum fuiſſe conſtat, vocat tamen dominum ac parentem ſuum; qui tamen in edicto quod ibidem apud Euſebium extat, eundem Maximianum & Diocletianum vocat divos parentes ſuos. Ceterum cum ex hoc Lactantij loco conſtet Diocletianum mortuum eſſe ante nuptias Licinij & Conſtantiae, conſequens eſt falſum eſſe quod legitur in Epitome Victoris, nimirum eum morte conſumptum eſſe, ut ſatis patuit, per formidinem voluntariam. *Quippe cum a Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, e quo minus intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe ac Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum dicitur hauſiſſe.* Parum autem probabile eſt eum qui noluerat iterum accedere ad regimen reipublicae, & qui vitam privatam imperio antepoſuit memorabili & ſapientiſſimo illo apophthegmate quod ſupra pag. 57. col. 1. ex eadem Epitome retulimus, ſuſpectum fuiſſe habitum quod Maxentio & Maximino faveret, praecipuè vero Maximino a quo ſciret graviſſimas contumelias irrogatas filiae Valeriae conjugique Priſcae, & a quo contemptum illum fuiſſe, dum Valeriam repeteret, recentius erat quam ut oblivisci tam cito potuerit.

Cap. 43. VNVS SVPERERAT) nimirum Maximinus cognomento Daza. Adverſarios Dei Lactantius appellat Diocletianum, Herculium, Galerium, & Maximinum. In eodem numero non ponit Maxentium; quia licet crudelis ac ſaevus fuerit, viſus tamen eſt favere Chriſtianis. Inter eos item non numerat Licinium; quia tum quum haec ſcribebat Lactantius, ille videbatur eſſe amicus Chriſtianorum. Poſtea ſe prodidit.

NVPER AMICITIAM) id eſt, eo tempore quo pax inter Licinium & Maximinum conſtituta eſt in Boſphoro Thracio, paulo poſt mortem Galerij.

CONSTANTINI SOROREM) Conſtantiam, quae poſtea ſic Ario favit ut etiam fratrem ſuum ad eum defendendum impelleret.

MISIT OCCVLTE) Euſebius lib. VIII. cap. XIV. iſtud ipſum commemorat, nimirum Maximinum iniiſſe clam fœdus cum Maxentio.

BELLVM CONSTANTINO INDIXERAT) Ex hoc loco & ex libro ſecundo Zoſimi apparet conſilia agitandi belli a Conſtantino profecta non eſſe, ſed a Maxentio, atque adeo Conſtantinum velut invitum ad arma proſiliiſſe, tum etiam invitatum poſtea a Romanis tyrannidem Maxentij aegre ferentibus. Et tamen vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in libro primo rerum Francicarum pag. 23. bellum iſtud imputat arrogantiae Conſtantini, qui ſtatuas ſuas Romae juſſu Maxentij everſas adeo iniquo tulerit animo ut eam injuriam armis vindicandam putarit; ejuſque memoriam acriter ac contumeliosè ſugillat quod cum Maximiani ſoceri ſui ſtatuas ſubverti juſſiſſet in Galliis, parem ſibi a Maxentio ejus filio factam injuriam ferre non potuerit. Veri amor & magni Principis memoria poſtulant ut heic obſervemus immenſum eſſe diſcrimen inter haec duo facinora. Conſtantinus everterat ſtatuas inimici ſui, ſed mortui, & qui propterea contumeliam ſibi irrogatam ulciſci non potuit. At Maxentius dejecerat venerandas, ut ait Nazarius, imagines Principis viventis ac fortiſſimorum exercituum ductoris, qui propterea & potuit & debuit eum caſtigare a quo cum tanta ignominia laeſus eſſet. Sane Diocletianus, ut infra ſcribit Lactantius, adeo commotus eſt quum videret ſtatuas ſuas everti quae cum ſtatuis Herculij conjunctae erant, tametſi iſta adverſùs eum non fierent conſilio, ſed neceſſitate, ut hinc acceperit magnum atque incredibilem dolorem, ac propterea moriendum ſibi eſſe decreverit. At Conſtantinus injuriam illam, qua erat magnitudine animi, remittere Maxentio paratus erat, ſi is ad aequas pacis conditiones deſcendere voluiſſet. Sed ille Conſtantinum aſpernatus eſt; appetitum ejus (verba ſunt Nazarij) refugit, adverſatus eſt, horruit; & cum voluntas pacificandi alienata eſſet, eo dementiae proceſſit, inquit idem Nazarius, *ut ultro etiam laceſſeret quem ambire deberet*. Vnde conſtat arrogantiae immerito argui Conſtantinum in hoc loco: qui ſi injuriam ſuam ultus non fuiſſet adverſùs hoſtem ferocem ac bonitati ejus illudentem, profecto majorem ignominiam ex ea injuriae oblivione reportaſſet quam ut verbis ullis explicari poſſit.

NECEM PATRIS SVI) Maximiani Herculij, quem Conſtantinus ſtrangulari juſſerat apud Maſſiliam. Zoſimus lib. II. *Maxentius occaſiones gerendi adverſùs Conſtantinum belli quaerebat, ſeque dolere propter obitum patris ſui ſimulans, cui mortis cauſam Conſtantinus praebuiſſet.*

INTESTABILEM) Hoc in loco deſunt aliquot litterae in veteri exemplari, ubi haec tantum leguntur, *ſtabilem*. Ex quo nos collegimus reponendum eſſe *inteſtabilem*. Inteſtabilis autem idem valet ac deteſtabilis & inviſus.

FINXISSE DISCORDIAM) Eutropius lib. X. *Inde ad Gallias profectus eſt, dolo compoſito, tamquam a filio eſſet expulſus.*

INTER NOS) Maxentium & Conſtantinum. Cap. 4

RESPONSVM ACCEPERAT) Incerti panegyricus Conſtantino dictus poſt devictum Maxentium: *Stultum & nequam animal nuſquam extra parietes egredi audebat. Ita enim aut prodigiis aut metu ſui praeſagiis movebatur.*

SEXTO KAL. NOV.) Hic ergo dies primus Maxentium vidit Imperatorem; contra quam alij ſcribunt, qui ad diem VII. Kal. Octobris eum imperium invaſiſſe ſcribunt, pridie extinctum. quorum neutrum verum eſt. Caeſus enim eſt die natali ſuo, ut docent Lactantius & auctor panegyrici paulo ante laudati. Sed iſte tamen in hoc fallitur quod ait Maxentium diem natalis ſui caede ſua ſignaſſe, ne ſeptenarium illum numerum ſacrum & religioſum vel inchoando violaret. Nam ſi caeſus eſt ipſo die natalis ſui, manifeſtum eſt caeſum eo die quo im-

Digitized by Google

imperium inierat. Hunc quippe diem antiqui vocabant natalem Imperatorum. Occiſus eſt igitur Maxentius anno Chriſti CCCXII. VI. Kal. Novembris, ſexto imperij ſui anno exacto, in ipſis initiis ſeptimi. Atque ita intelligendi ſunt Aurelius Victor & auctor Chronici Alexandrini, quum aiunt eum periiſſe anno tyrannidis ſuae ſexto. At Eutropius ait Conſtantinum quinto imperij ſui anno bellum commoviſſe adverſus Maxentium? Commovit ſane, ſed non perfecit. Itaque verba illa veteris Kalendarij a Bucherio editi, V. *Kal. Novembr. Evictio tyranni*, IV. *Kal. Ingreſſus Divi*, capienda quidem ſunt de Maxentio & Conſtantino, ut recte cenſuerunt eruditiſſimi viri Petrus Franciſcus Chifletius & Henricus Noris, ſic tamen ut dies V. Kal. non referatur ad diem quo Maxentius periit, ut illi arbitrati ſunt, ſed ad poſterum, quo corpus ejus inventum eſt, ut docet auctor fragmenti de Conſtantio Chloro, quo certa fuit victoria, IV. vero Kal. ad diem quo Conſtantinus victor urbem Romam ingreſſus eſt. Et haec quidem certa atque extra omnem omnino controverſiam poſita eſſe videntur. Et tamen vir clariſſimus Petrus Lambecius in libro quarto commentariorum de bibliotheca Vindobonenſi pag. 298. evictionem illam tyranni refert ad tempus illud quo Licinius a Conſtantino pulſus Byzantio & Chalcedone, Nicomediam ſe recepit, ibique etiam obſeſſus, rebus deſperatis, ut Zoſimus ait, quod ſciret nullas ſibi reſtare juſtas & ſatis amplas ad dimicandum copias, egreſſus urbe, ſupplex Conſtantino factus eſt, & adlata purpura, Imperatorem & Dominum clamavit, veniamque praeteritorum popoſcit. Quae omnia contigere anno Chriſti CCCXXIV. Criſpo III. & Conſtantino III. Conſulibus, ut eſt in Faſtis Idatianis. Verum haec Lambecij ſententia vera eſſe non poteſt, cum conſtet verba illa veteris Kalendarij accipienda eſſe de Maxentio profligato. Praeterea nullibi adnotatum eſt deditionem Licinij incidiſſe in diem quintam Kalendarum Novembrium. Quod in primis neceſſarium eſſet demonſtrare. Immo eam factam aliquanto ante colligi poſſe videtur ex eo quod Zoſimus ait Licinium, fuſo deditoque exercitu, cum equitibus reliquis & paucis peditum millibus Nicomediam ſe recepiſſe poſt captam Chalcedonem, id eſt, XIX. Kal. Octobris, ut legitur in Faſtis. Quam exiguo autem temporis intervallo victor exercitus pervenire potuerit Nicomediam, nemo eſt rei geographicae vel tenuiter peritus qui ſatis intelligat. Quare profectionem Divi, quae in veteri Kalendario notatur ad diem V. Kalendas Octobris, valde ſuſpicor accipi debere de Conſtantini digreſſu ab urbe Chalcedone ut Nicomediam proficiſceretur. Itaque cum hinc via ſit certa neque longa, non abſurda conjectura erit ſi dicimus deditionem Licinij factam eſſe paucis poſt diebus, id eſt, ſub initium menſis Octobris, cum ex Zoſimo liqueat eum non toleraſſe diu obſidionem Nicomediae, & ex fragmento de Conſtantio Chloro, quod Henricus Valeſius edidit, colligi poſſit Conſtantiam uxorem Licinij in caſtra Conſtantini fratris veniſſe ſequenti die poſt adventum ejus. Neque magnum momentum habet quod idem vir clariſſimus adnotat heic, ut in Codice Theodoſiano, Licinium κατ' ἐξοχὴν ſive per excellentiam appellari tyrannum. Nam & Maxentium quoque tyrannum dictum legimus in panegyrico quem Nazarius dixit Conſtantino; ubi agens de his quae poſt devictum Maxentium acta Romae ſunt a Conſtantino, addit: *Quarum rerum miraculo ſic omnes devinciebantur ut non tam omnes dolerent quod illum tyrannum ita diu toleraſſent quam quod tali principe tam ſero fruerentur.* Et ſupra de eodem Maxentio: *illum ipſum tyrannum non mors virilis, ſed fuga turpis prodidit.* Item: *Sequebatur hunc comitatum ſuum tyranni ipſius teterrimum caput.* Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 475. *Interea Conſtantinus apud Veronam victis ducibus tyranni, Romam petiit.* Vetus inſcriptio poſita Conſtantini memoriae poſt victoriam de Maxentio: *Quod inſtinctu divinitatis, mentis magnitudine, cum exercitu ſuo tam de tyranno quam de omni ejus factione uno tempore juſtis rempublicam ultus eſt armis.* Prudentius libro primo adverſus Symmachum: *Mulvius exceptum Tyberina in ſtagna tyrannum praecipitans.* Immo in Codice quoque Theodoſiano per tyrannum intelligitur Maxentius in l. un. *De tagennis qui tempore tyranni ſervierunt*, & in l. 1. *De cohortalibus.*

QUINQUENNALIA TERMINABANTUR) Certum eſt Maxentium quinquennalia celebraviſſe. Manifeſta eſt enim auctoritas Lactantij. Sed praeterea extat apud Occonem pag. 541. nummus Maxentij, in cujus averſa parte haec ſcripta ſunt: VICTORIA DD. NN. AUG. ET CAES. VOT. V. MULT. X. Quin ergo celebrata a Maxentio ſint quinquennalia, & quidem poſt exactum annum quintum, ambigi non poteſt. Illud tantum quaero, quomodo fieri poſſit ut quae ſecundum morem acta ſunt die prima anni ſexti, terminata fuerint in fine ejuſdem anni. Scio vota illa magno apparatu celebrata fuiſſe, feſta haec per multos dies duraſſe, & non ſolum in urbe regia uſurpata, ſed etiam in provinciis. Verum illa non ſolvunt difficultatem. Niſi ſi dicimus hominem voluptuarium & deſidiae amatorem, cujuſmodi fuiſſe deſcribitur Maxentius, voluiſſe novo more quinquennalia ſua commendata facere, ac propterea per annum integrum ea continuaſſe. quod parum probabile videtur. Vel fortaſſis, ſicut primus anni dies, quo quinquennalia celebrabantur, ludis ac ſacrificiis tranſigebatur, ſic eadem ſolemnia repetebantur in ultimo die ejuſdem anni, ut ſic quinquennalia eo modo terminarentur quo cœperant, pari fere modo quo proceſſiones Conſulum ſeptem erant per annum, ut patet ex Novella cv. Imperatoris Juſtiniani. Quid ſi natales Imperatorum feſti erant quum per unumquemque menſem recurrebant? Nam in actis ſancti Marcelli centurionis, qui paſſus eſt in civitate Tingitana ſub imperio Diocletiani, reperio diem XII. Kalendarum Auguſti fuiſſe feſtum in imperio Romano. *Iam die duodecimo Kalendarum Auguſtarum*, inquit, *apud ſigna legionis iſtius, quando diem feſtum Imperatoris veſtri celebraſtis, publica voce reſpondi me Chriſtianum eſſe.* Diocletianus quippe factus eſt Imperator XII. Kal. Decembris. Sic quidam olim natali Epicuri viceſima luna ſacrificabant, feriaſque omni menſe cuſtodiebant, quas icadas vocabant, ut Plinius ait libro XXXV. hiſtoriae natur. cap. II.

CAELESTE SIGNUM) immortale ſignum, ut alibi dicit Lactantius, id eſt, ſignum crucis. Iſte porro locus eſt magni momenti. Signat enim & locum & diem quo crux, in qua vinceret, oſtenſa eſt Conſtantino. Nam cum ex teſtimonio Euſebij, qui ſe accepiſſe ait ab ore Conſtantini, conſtet viſum ab eo crucis tropaeum in caelo horis meridianis, ſole in occaſum vergente, & addubitanti quidnam hoc ſpectrum ſibi vellet, nocte ſequenti Chriſtum Dei dormienti apparuiſſe cum ſigno illo quod in caelo oſtenſum fuerat, praecepiſſeque ut militari ſigno ad ſimilitudinem ejus quod in caelo vidiſſet fabricato, eo tamquam ſalutari praeſidio in praeliis uteretur, certum eſt utramque viſionem uno in loco & intra ſpatium aliquot horarum contigiſſe. Quod ſi ita eſt, ut certe eſt, habent viri docti unde finem tandem imponant nobili controverſiae de loco ubi ſignum crucis oſtenſum eſt Conſtantino, & unde fides adſtruatur auctori vitae ſancti Artemij ex Duce Ægypti, cujus auctoritatem vir eruditiſſimus Petrus Franciſcus Chiffletius circuitione & anfractu infringere & elevare conatus eſt. Haec ſunt verba Artemij memoriam Conſtantini defendentis coram Iuliano Imperatore: *Ad Chriſtum autem declinavit ab illo vocatus, quando difficillimum commiſit praelium adverſus Maxentium. Tunc enim ei in meridie apparuit ſignum crucis, radiis ſolis ſplendidius, & litteris aureis belli ſignificans victoriam. Nam nos quoque ipſi ſignum adſpeximus, cum bello intereſſemus, & litteras legimus. Quin etiam totus quoque id eſt contemplatus exercitus, & multi hujus rei teſtes ſunt in tuo exercitu.* Apud Surium die XX. menſis Octobris. Mirum vero fortaſſis cuidam videbitur quod heic ait Artemius, multos hujus rei teſtes tum fuiſſe in exercitu Iuliani Imperatoris. Nam ſi iſta dicebantur anno Chriſti CCCLXII. exeunte, effluxerant anni quinquaginta a morte Maxentij, & difficile eſt multos milites ſuperfuiſſe ex eo exercitu qui tum adverſus eum pugnarunt. Verum id mirum nequaquam videri debet. Nam in dialogo de claris oratoribus, cujus auctorem eſſe Quintilianum plerique cenſent, alij Tacitum, quidam Suetonium, in dialogo inquam illo, qui ſcriptus eſt anno ſexto principatus Veſpaſiani, teſtatur auctor vidiſſe ſe in Britannia ſenem qui ſe fateretur ei pugnae interfuiſſe qua Caeſarem inferentem arma Britanniae arcere littoribus & pellere aggreſſi ſunt. quod contigerat ante annos fere centum viginti. Et ſanctus Hieronymus in dialogo adverſus Luciferianos (quem

Ba-

Baronius putat ſcriptum circa annum Chriſti CCCLXXXII.) ait tum ſuperfuiſſe homines qui ſynodo Nicaenae interfuerant, raros tamen propter antiquitatem. Itaque ut ad rem noſtram redeamus, ita conſtituendum eſt, viſionem illam crucis Conſtantino oſtenſae contigiſſe in caſtris, dum Romam obſideret, VII. Kal. Novembris anno Chriſti CCCXII. Audax enimvero nimium fuit Iacobus Oiſelius, qui in Theſauro numiſmatum antiquorum pag. 463. ait eum qui totum hoc negotium de cruce oſtenſa Conſtantino ad pias veterum fraudes retulerit, parum à rei veritate aberraturum. Quid enim deinceps verum cenſebitur, ſi hiſtoriam hanc, quae Lactantij, Publij Optatiani Porphyrij, Euſebij, ac veterum etiam numiſmatum teſtimonio nititur, inter fabulas & pias, ut ille ait, veterum fraudes connumerare fas fuerit? Religioſius iſta tractanda ſunt, & irreligioſa illa temeritas procul abeſſe debet à pectoribus Chriſtianorum.

LIBROS SIBYLLINOS INSPICI) Zoſimus lib. II. *Maxentius incluſus, diis hoſtias immolat, & extiſpices de belli eventu conſulit, ipſis quoque Sibyllinis oraculis perveſtigatis. Quumque reperiſſet oraculum quo ſignificaretur in fatis eſſe ut qui ad detrimentum populi Romani ſpectantia deſignaret, miſerabili morte periret, de ſemetipſo id oraculum accipiebat, quaſi qui Romam adortos eamque capere cogitantes propulſaret. Eventus autem comprobavit id quod verum erat.* Haec vero pr[illegible] congruunt cum narratione Lactantij.

Cap. 45. HYEME PROXIMA) id eſt, hyeme quae mortem Maxentij ſtatim ſubſecuta eſt. Atqui Maxentius periit anno CCCXII. VI. Kalendas Novembris. Igitur Conſtantinus Mediolanum profectus eſt eo anno exeunte, aut ſub initium ſequentis. quod magis credo. Quippe Nazarius in panegyrico quem Conſtantino dixit, ſic de mora quam ille Romae traxit loquitur ut plane conſtet eum illic fuiſſe per duos menſes. *Quicquid mali,* inquit, *ſexennio toto dominatio feralis inflixerat, bimeſtris fere cura ſanavit.* Probabile autem non eſt eum qui ſic proximus erat Kalendis Ianuariis, Romam reliquiſſe illis impendentibus, ut alibi potius quam Romae procederet Conſul. Praeterea extat in Codice Iuſtiniani Imp. lib. XI. tit. 57. lex à Conſtantino data Romae XV. Kalend. Febr. ipſo & Licinio tertium Conſulibus, id eſt, menſe Ianuario qui proximus fuit poſt extinctum Maxentium, ex qua colligi poſſe videtur Conſtantinum Roma digreſſum non eſſe ante diem qua lex illa data dicitur. Quod ſi ita eſt, ſic accipienda videntur verba Nazarij ut illa bimeſtris *fere* cura, quam componendis rebus urbanis Conſtantinum impendiſſe tradit, eo modo intelligatur quo ſanctus Auguſtinus in libro ad Donatiſtas poſt collationem cap. XXXIII. ait Aelianum Proconſulem cauſam Felicis Epiſcopi Aptungitani audiviſſe XV. Kalendas Martias *poſt menſes ferme quatuor* quam Caecilianus à Melchiade fuerat judicatus; cum tamen a die VI. Nonas Octobris, quo ille judicatus eſt, uſque ad XV. Kalendas Martias, quo cauſa Felicis audita eſt, interceſſerint menſes quatuor cum dimidio. Eadem ratione ſanctus Leo Papa in epiſtola quinquageſima ſecunda ad Ravennium Arelatenſem & ceteros Galliarum Epiſcopos ſcribens ait ſynodum Chalcedonenſem conſtitiſſe ex ſexcentis *fere* Epiſcopis, cui interfuiſſe DCXXX. Epiſcopos conſtans eſt omnium ſcriptorum ſententia. Acceſſit ergo Mediolanum Conſtantinus ſub finem menſis Ianuarij. Eo vero venit etiam Licinius, uxorem ducturus Conſtantiam Conſtantini ſororem. Eadem commemorat & Zoſimus, recte adnotans haec acta poſt devictum Maxentium & antè quam bellum eſſet inter Maximinum & Licinium. Quare lapſum eſſe patet virum doctiſſimum Ioannem Morinum, qui in libro de Eccleſia per Conſtantinum liberata pag. 328. ſcribit Licinium veniſſe Mediolanum ad Conſtantinum poſt devictum extinctumque Maximinum, ibique Conſtantiam in matrimonium duxiſſe. *Eo peracto*, inquit Zoſimus, *Conſtantinus ad Celtas revertitur*, Licinius in Illyricum, ut tradit auctor fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 473. Sed antè quam Mediolano diſcederent, legem pro Chriſtianis ediderunt quae paulo poſt recitabitur.

Exiſtimant viri quidam doctiſſimi nuptias Licinij & Conſtantiae celebratas fuiſſe Mediolani menſe Martio, argumento petito ex lege prima Codicis Theodoſiani *De bonis vacantibus*, quae ſcribitur data à Conſtantino VI. Idus Martias Mediolani Conſtantino Aug. III. & Licinio Conſulibus. Quamquam menſem Martium in Maium eſſe mutandum in hac conſtitutione cenſet Morinus in libro de Eccleſia per Conſtantinum liberata pag. 329. quia, ut inquit ille, Conſtantinus menſe Martio illius anni adverſus barbaros pugnavit in Germania. Sane, quod ſemel heic obſervaſſe ſufficiat, nihil certi colligi poteſt ex ſubſcriptionibus legum Codice Theodoſiano comprehenſarum; adeoque ex eis concludi non poteſt Conſtantinum eo tempore in iis locis fuiſſe in quibus datae dicuntur. Nam ſi id certum eſſet, certum quoque eſſet eum intra ſex dierum ſpatium fuiſſe Heracleæ in Macedonia aut in Thracia & Mediolani in Italia, cum lex de qua diximus data legatur Mediolani VI. Idus Martias, & lex prima *De actoribus* Heracleæ III. Non. Mart. ſub iiſdem Conſulibus. Fortius urget exemplum quod ſumi poteſt ex l. 2. *De poenis* & ex l. 1. *Si petitionis ſocius ſine herede defecerit*: quarum prima data dicitur Cabilluno, altera Antiochiae, utraque XII. Kal. April. Conſtantino Aug. IV. & Licinio IV. Conſulibus. Vir doctiſſimus Iacobus Gothofredus vidit difficultatem eſſe in ſubſcriptione poſterioris iſtius legis, & aut eam pronuntiavit tribuendam eſſe Licinio, qui orientem cujus vertex Antiochia, tenebat, aut reponendum eſſe nomen Antigoniae prope Stopis in Macedonia, quae Conſtantino ceſſit quum pax inter eum & Licinium conſtituta eſt poſt pugnam Cibalenſem. Sed haec non ſolvunt difficultatem. Nam ſemper difficile erit iſtam diſcrepantiam componere, cum certum ſit Conſtantinum non potuiſſe uno eodemque die eſſe in Gallia & in Macedonia. Rurſum quomodo fieri poteſt ut idem, qui Cabilluno & Heracleae fuerit XII. Kal. Aprilis, eodem anno VIII. Idus Martias fuerit Theſſalonicae, & biduo poſt, id eſt, VI. Idus Martias, Romae? Nam id colligitur ex ſubſcriptionibus l. 1. *De diverſis officiis*, & ex l. 2. *Ad l. Iuliam de vi pub. & privata*. Idem deinde Idibus Septembris ejuſdem anni cenſendus eſſet fuiſſe Romae, & ſexto poſt die apud Naiſſum in Dacia. Quippe lex prima *De jure fiſci* data dicitur Idibus Septembris Romae, & lex prima *De Centonariis* XIV. Kal. Octobris Naiſſo. Denique idem Conſtantinus, ſi haec regula certa eſſet, fuiſſet anno ſequenti XII. Kal. Majas Sardicae, Romae vero ipſis Kalendis Maiis, intra ſpatium dierum duodecim, cum id colligi poſſit ex ſubſcriptionibus l. 2. & 3. *De donationibus*. Poſſent & alia exempla adferri. Sed iſta ſufficiunt. Vnde colligi debet, id quod antea dicebamus, ex ſubſcriptionibus legum Codicis Theodoſiani nihil colligi poſſe certi ad ſignanda loca in quibus Conſtantinus habitavit per varia tempora imperij ſui, adeoque infirma eſſe argumenta quae viri doctiſſimi hinc ſumpſerunt ad confirmandas & conſtabiliendas conjecturas ſuas hiſtoricas

AD HVIVSMODI CASVS) In veteri codice legitur, *ad hujuſmodi cauſa Licinio conlocati*. Noſtra emendatio bona eſt. Et ſaepe in antiquis codicibus reperitur ſcriptum *cauſa* pro *caſus*. ut apud S. Ambroſium epiſt. XLIII. *In natura caſus eſt, in electione judicium.* pro quo in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiae Bellovacenſis ſcriptum eſt *cauſa*, quamvis non bene.

PERINTHO) id eſt, Heraclea. Sic enim vocatur Heraclea Thraciae ad differentiam aliarum ejuſdem nominis urbium, ut recte notavit Henricus Valeſius ad librum XXII. Ammiani Marcellini. Menologium Graecorum ad diem decimam maij: *Perinthum urbem Thraciae, quae nunc Heraclea dicitur.* Apud Caniſium to. II. antiquae lectionis pag. 768.

MILLIA P. DECEM ET OCTO) Circa Reſiſton. qui locus primus occurrit in itinerario Antonini euntibus ab Heraclea Hadrianopolim. quamquam ibi dicitur abeſſe M. P. XXII. ab Heraclea.

KAL. MAIAS.) Hoc enim die factus fuerat Caeſar anno Chriſti CCCV. ut ſupra vidimus. Ex quo etiam confirmantur quae à nobis dicta ſunt de anno quo Diocletianus depoſuit imperium. Nam ſi Kalendis Maiis anni CCCXIII. complebatur annus octavus nuncupationis Maximini, ut ait Lactantius, neceſſarium eſt illum nuncupatum fuiſſe Caeſarem anno CCCV. Kalendis Maiis. Errant ergo qui putant eum per annos tantum ſeptem imperium tenuiſſe, & quadriennio quidem Caeſarem, triennio Auguſtum per orientem fuiſſe. Imperavit enim per annos octo integros & aliquam partem noni. Cap. 46.

Si-

Digitized by Google

SICUT ILLE) id eſt, Maxentius, qui victus eſt ipſo die natali ſuo.

VACANT SERENUM) Circa Reſiſton, ut diximus, locum Thraciae inter Hadrianopolin & Heracleam. Campus ſane hac pugna illuſtris, quae pacem afflictae Eccleſiae peperit. Fallitur ergo Zoſimus, qui pugnam illam in Illyriis pugnatam putat. Haec ſunt ejus verba: *Bello civilibus inter Licinium & Maximianum accenſo, utrique facto praelio in Illyrie, ab initio quidem ſuperari viſus eſt Licinius, ſed confeſtim redintegrata pugna, Maximianum in fugam vertit.*

TENAX) Avarum fuiſſe Licinium multis exemplis probat Euſebius lib. I. de vita Conſtantini cap. LV. Fragmentum de Conſtantio Chloro pag. 474. *Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate, libidine ſaeviebat.*

Cap. 47 DUA SUMMUS) Martyrium ſancti Baſilei Epiſcopi Amaſeae: *Licinius igitur omnipotente Domini noſtri Ieſu Chriſti manu adjutus victoriam de Maximino reportavit.*

SUMPTA VESTE SERVILI) Confirmat hanc narrationem Euſebius lib. IX. hiſt. eccleſ. cap. X. & lib. I. de vita Conſtantini cap. LVIII.

FRETUM TRAJECIT) Pugnatum eſt igitur in ea parte imperij quam Licinius tenebat, id eſt, inter Heracleam & Hadrianopolim, in campo quodam vocato ſereno, ut in capite ſuperiori dixit Lactantius. Aberat autem M. P. CLX. a Nicomedia.

PETIVIT ORIENTEM) Zoſimus: *Per orientem in Aegyptum diſcedens, ſpe cogendarum copiarum quantae gerendo bello ſufficerent.*

VESTEM RESUMPSIT) nimirum purpuram, ſignum imperatoriae inveſtitus.

Cap. 48. NICOMEDIAM INGRESSUS) Meminit adventus Licinij Nicomediam Ioannes Presbyter Nicomedienſis in vita ſancti Baſilei Epiſcopi Amaſeae, ex quo diſcimus Conſtantiam quoque Licinij uxorem veniſſe cum eo Nicomediam poſt victum Maximinum. *Itaque poſt juſtam Maximini poenam & divinitus invectam iram Licinius, cum totum orientem ſub ſe haberet, magno cum apparatu ad noſtrae regionis urbem Nicomediam venit una cum conjuge ſua, ut in regia domo habitaret & orientis imperium gubernaret. Iam vero primum ſumma quaedam pax repente per totum noſtrae regionis orbem, poſt vehementes illas inanientis idololatriae commotus fluctuationes ac pugnas, Licinij arbitrio atque opera invecta eſt.* Quamquam ſint quibus haec Baſilei acta videntur eſſe falſa ac ſuppoſititia, in hoc tamen loco ſincera eſſe ſatis manifeſtum eſt.

DIE IDUUM IUNIAR.) Iſta non ſunt intelligenda de die quo datum eſt edictum, ſed de die quo Licinij juſſu propoſitum eſt Nicomediae.

CONSTANTINO ATQ. IPSO TER CONS.) id eſt, anno Chriſti CCCXIII.

LITTERAS) Eas deſcripſit Euſebius lib. X. cap. V. ſed è Romana lingua in Graecum ſermonem tranſlatas, ut ipſe ait. Quod ergo eas nunc habemus Latine, uti editae primo ſunt, unius Lactantij diligentiae debemus. Sed iſte omiſit praefationem, quam Euſebius habet.

UT POSSIT NO. S. DIV.) Euſebius vertit, ὅπως ὅ, τί ποτέ ἐστι θειότητος καὶ οὐρανίου πράγματος. Ait autem Valeſius hanc lectionem non eſſe ſanam. Certè non congruit cum verbis edicti.

CUIUS R. L. M. OBSEQUIMUR) Haec Euſebius non reddidit Graece.

DICATIONEM) id eſt, dignationem. Haec enim vocabula promiſcue & indifferenter uſurpari video. Paulo poſt in hac epiſtola legitur: *intelligit dicatio tua.* Eadem vox reperitur in Collatione prima Carthaginenſi cap. X. & XIX. & in relatione Anulini Proconſulis ad Conſtantinum Auguſtum in collatione tertia cap. CCXX. & apud ſanctum Auguſtinum epiſt. LXVIII. Plura exempla ſi quis requiret, conſulat Gloſſarium Dufreſnij.

CONDITIONIBUS) Euſebius vertit, τῶν αἱρέσεων. Quae vox multum laboris attulit hominibus eruditis, ut patet ex Valeſij annotationibus ad hunc locum. Nunc itaque facilis erit loci iſtius intellectus. Nam juris periti apud Graecos haereſes vocarunt quas nos conditiones appellamus, ut videre eſt in variis locis Baſilicorum, praecipuè verò in libro XLIV. tit. XIX. XXX. & ſequenti, in Codice Iuris Graeco-Romani, & alibi. Conſtantinus Harmenopolus lib. VII. tit. VIII. αἱ παράνομοι καὶ καταγέλαστοι αἱρέσεις περὶ αἱρουμένας τῶν ἐνστάσεων καὶ τῶν λεγάτων, καὶ χωρὶς αἱρέσεως ταῦτα παρέχονται. Quem locum ſic rectè vertit Ioannes Mercerus. *Conditiones quae contra leges vel deriſoria ſunt, in inſtitutionibus & legatis pro non adjectis habentur, atque adeo hac abſque ejuſmodi conditione praeſtantur.* In Codice Theodoſiano l. 9. & 10. *De praediis naviculatior.* haereſis ſignificat functionem ſive conditionem navalem. *Navalem haereſim in omnibus volumus cuſtodiri, ut uſque ante viginti annos quaecumque poſſeſſiones ſubhaſtaria ſorte diſtracta ſunt, & propter contractum publicum navali fuerant haereſi ſeparata, ſi huic oneri ante eas ſubjacuiſſe conſtiterit, rurſus ad debitam functionem teneantur obnoxia.*

QUAS..... HONORI) Haec corrupta ſunt apud Euſebium, ubi ſic legitur ex interpretatione Valeſij: *Atque ut a nobis eo factum eſt ut ne cui divino cultui atque honori quidquam a nobis detractum eſſe videretur.* Melius ſane quam Muſculus & Chriſtophorſonus.

DATIS LITERIS) Loquitur de priore Conſtantini & Licinij conſtitutione, quae lata erat paulo poſt devictum Maxentium. Vide annotationes Valeſij.

VICARIUM) Cum Euſebius Graece loqui vellet, nec verbum haberet quo Vicarij dignitas ſignificaretur, interpretatione & circuitione uſus eſt. Deinde Euſebij interpretes Praefectum verterunt qui in illa provincia ſeu regione jus dicit.

HORTATUS EST) nempe Licinius.

ANNI DECEM) Hic locus oſtendit, ut ſupra diximus, perſecutionem coepiſſe die VII. Kalendas Martias, quo die everſa eſt Eccleſia Nicomedienſis. Nam ſi numeres a die vigeſima tertia Februarij anni CCCIII. uſque ad diem tertiam decimam menſis Iunij anni CCCXIII. qua propoſitum eſt Nicomediae edictum de reſtaurandis Eccleſiis, reperies effluxiſſe annos decem, menſes tres, dies vero novendecim, id eſt, ut heic ait Lactantius, annos decem, menſes plus minus quatuor.

TAURI MONTIS ANGUSTIAS) ſive fauces, ut Cap. 9.
alij loquuntur. Sunt autem inter Cappadociam & Ciliciam. Nam Maximinum fugientem tranſiiſſe per Cappadociam docet Lactantius cap. XLVII. Et certe venienti e Bithynia in Ciliciam rectum iter eſt per Cappadociam. Itaque anguſtias illas eo loci poſitas reor ubi portae Ciliciae notantur in tabulis geographicis.

TARSUM CONFUGIT) Lactantius in capite XLVII. teſtatur campum ſerenum, ubi Maximinus victus ac fugatus eſt ab exercitu Licinij, abfuiſſe a Nicomedia M. P. CLX. In Itinerario autem Burdegalenſi notatum eſt à Nicomedia uſque Ancyram Galatiae numerari M. P. CCLVIII. ab Ancyra Tarſon uſque M. P. CCCXIIII. Fiunt M. P. DCCLXI. Scio Maximinum fugiſſe cum ſumma diligentia donec Nicomediam perveniſſet. Sed poſtea puto conquieviſſe aliquatenus animum ejus & deferbuiſſe aliquantiſper ardorem fugiendi. Itaque quum ei ſuperfuerint peragranda M. P. DCL. ut Tarſum Ciliciae urbem perveniret, collectis autem ex fuga & ab oriente militibus in Cappadocia primum ſubſtiterit, dein in Tauri montis anguſtiis, ubi munimenta ac turres fabricavit ad arcendos inſequentium Licinianorum impetus, fieri non potuit ut is qui Kalendis Maiis pervenit Nicomediam, Tarſum pervenerit ante menſem Iulium ſequentem. Quod ideo heic adnotare viſum eſt quod videam pleriſque placere Maximinum hunc Iunio menſe extinctum fuiſſe, & virum alioqui eruditiſſimum Henricum Noris in diſſertatione de numiſmate Licinij cap. II. contendere mortem ei eveniſſe anno CCCXIV. ineunte vere. Sed de anno poſtea videbimus. Interim obſervare oportet non ſtatim mortuum eſſe Maximinum ac Tarſum pervenit, ſed aliquanto tempore ſupervixiſſe ignominiae ſuae, graviſſimoſque dolores perdiu ſuſtinuiſſe, ita ut affirmare fas ſit non eſſe mortuum ante menſem Auguſtum.

INSANIA PERCITUS) Ita nos emendavimus, cum in codice veteri ſcriptum ſit *inſania percutis*. Lactantius lib. I. inſtitut. cap. IX. *Idem furore atque inſania percitus uxorem ſuam cum liberis interemit.* D. Ioannes Chryſoſtomus in oratione de ſancto Babyla loquens de mortibus perſecutorum, ait uni ex illis adhuc viventi pupillas ex oculis exiliiſſe, id eſt, Maximino, alium furore percitum, alium alio oppreſſum incommodo mortem oppetiiſſe. Quod autem heic de furore dicitur, Henricus Valeſius interpretatus eſt de Diocletiano, quem ex Euſebio & Conſtantino colligit dementem periiſſe.

Verum id non dicunt Euſebius & Conſtantinus, ſed tantum illum de mentis ſtatu vi morbi deturbatum extremo anno imperij ſui. Et ſane Lactantius, qui morbum ejus deſcribit, nihil adnotat de dementia ac furore. Quod ſi Chryſoſtomus ſe non explicaſſet, facile crederem ea quae de Imperatore furore percito ab eo dicuntur, ad Maximinum referenda eſſe, propter hunc locum Lactantij.

CAPVT PARIETIB. IMPINGERET) Hoc eſt unum ex deteſtabilibus, ut in tertia Tuſculana Cicero vocat, generibus lugendi. Vide Caſauboni Notas in Iulium Capitolinum.

EXILIERVNT OCVLI) Idem ſcribit Euſebius lib. IX. hiſt. eccleſ. cap. X. lib. I. de vita Conſtantini cap. LIX. item Eutychius, Theophanes, & Anaſtaſius. Meminit etiam D. Chryſoſtomus oratione in ſanctum Babylam, & ſanctus Hieronymus in Zachariam; ut videbimus paulo poſt.

TAMQVAM CREMARETVR) In annalibus Eutychij ſcriptum eſt Maximinum in morbum incidiſſe quo aduſtum eſt corpus ipſius, adeo ut carbonis inſtar eſſet, & ita toſtum fuiſſe ut rumperentur viſcera ejus prae calore quem intus ſentiebat, & excidentes ipſius oculos in terram decidiſſe, aduſtamque carnem ab oſſibus ſeparatam eſſe. Sed iſta melius explicat Anaſtaſius Bibliothecarius in hiſtoria eccleſiaſtica, his verbis: *Divina praeveniens ira comprehendit eum. Flamma enim de medio viſcerum & medullarum ſuccenſa cum dolore intolerabili pronum ſuper terram anhelantem proſtravit, ita ut uterque oculus ejus exiliret & caecus, ut re vera ſceleſtus, relinqueretur. Porro cum carnes ejus putrefactae prae innumerabili oſſium incendio caderent, ipſe impugnantem Deum projecit animam.* Sumpſiſſe autem iſta Anaſtaſium ex Theophane manifeſtum eſt.

NOCENTAM SPIRITVM EFFLAVIT) In Epitome Victoris ſcriptum eſt illum ſimplici morte periiſſe, id eſt, naturali, ſeu fato ſuo. Et Eutropius tradit eum vicinum exitium fortuita morte praeveniſſe. Quod utrumque verum eſt. Communis doctorum virorum ſententia eſt eam mortem eveniſſe anno Chriſti CCCXIII. Petavius tamen lib. XI. de doctrina temporum cap. XXXIV. ſcribit, auctore, ut ipſe ait, Euſebio in Chronico, adſtipulantibus Victore & Eutropio, Maximinum extinctum fuiſſe anno altero quam Galerius Maximianus periit, id eſt, anno Chriſti CCCXII. Verum cum certum ſit illum obiiſſe anno ſequenti poſt caedem Maxentij, jure hoc loco Petavium reprehendit Henricus Noris. Sed ipſe tamen in hoc errare convincitur quod, ſecutus Baronium, contendit mortem Maximini contigiſſe anno CCCXIV. ineunte vere. Nam cum ex poſtremis Lactantij capitibus conſtet illum periiſſe eo anno quo pax data eſt Eccleſiae, quo etiam Lactantius finem impoſuit huic operi, & perſecutionem oſtendemus cœpiſſe anno CCCIII. exeunte Februario, luce clarius eſt Maximinum extinctum fuiſſe anno CCCXIII. qui decimus erat a cœpta perſecutione. Nititur ſane vir doctus probabili in ſpeciem argumento, iis nimirum Maximini verbis ex edicto quod paulo ante mortem dedit in gratiam Chriſtianorum apud Euſebium lib. IX. cap. X. ubi ait ſe ſuperiore anno datis ad ſingulos provinciarum Praeſides litteris ſtatuiſſe eadem quae in Conſtantini & Licinij litteris continebantur. Cum itaque ea Conſtantini ac Licinij conſtitutio lata fuerit anno CCCXIII. ineunte, evidentiſſime lucere iſtam, quae ſequenti anno data eſt, in annum CCCXIV. rejiciendam eſſe, adeoque eo anno tyrannum imperium cum vita amiſiſſe. Gravis ſane argumentatio, ſi conſtaret Maximinum numeraſſe annos ſuos à Kalendis Ianuariis. Sed cum octavus imperij ejus annus impletus fuerit Kalendis Maiis anni CCCXIII. ut docet Lactantius, edictum ab eo poſt aliquot menſes datum ad ſequentem id eſt nonum imperij ejus annum refertur, ſed non ad annum Chriſti CCCXIV. praeſertim cum ex narratione Euſebij conſtet datum eſſe paulo poſt quam a Licinio victus erat. Itaque Baronius & victoriam Licinij & exitum Maximini conjungens, iſta contigiſſe ſcribit anno Chriſti CCCXIV. unius anni errore. Nam quae de ſexto anno Maximini Auguſti addit ex nummis vir doctiſſimus Henricus Noris, ea ſane non officiunt opinioni eorum qui anno Chriſti CCCXIII. aſſignant mortem Maximini, cum is qui titulum Auguſti ſumpſerat exeunte anno CCCVII. aut ſub initium ſequentis, ſextum imperij ſui annum numerare potuerit anno CCCXIII. Quo anno mortuum eſſe illum probari poteſt etiam auctoritate Aurelij Victoris, qui ſcribit eum poſt biennij auguſtum imperium, id eſt, biennio poſt mortem Galerij, victum fugatumque a Licinio, apud Tarſum periiſſe. Nam cum Galerius extinctus ſit anno CCCXI. menſe Maio, Maximinus moriens anno CCCXIII. recte ſcribitur biennium in oriente regnaſſe: qui ſi anno tantum CCCXIV. mortuus fuiſſet, exceſſiſſet biennium quod illi tribuitur ab Aurelio Victore.

PERSECVTORES DEBELLAVIT) Lactantius lib. VII. inſtitut. cap. XXVI. *Illi enim qui ut impias religiones defenderent, caeleſtis ac ſingularis Dei cultum tollere voluerunt, profligati jacent.* Eadem obſervant Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. III. & auctor fragmenti de Conſtantio Chloro pag. 475. Hieronymus in caput XIV. Zachariae; *Legamus eccleſiaſticas hiſtorias, quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid Maximianus, quid ſaeviſſimus omnium Maximinus, & nuper Julianus paſſi ſint: & tunc rebus probabimus etiam juxta litteram prophetiae veritatem eſſe completam, quod computruerint carnes eorum, & oculi contabuerint, & lingua in pedorem & ſaniem diſſoluta ſit.* Scaliger in animadverſionibus ad Euſebium pag. 248. ſic interpretatur hunc locum ut Hieronymum putet Maximinum inter eos poſuiſſe quorum carnes computruerint. Sed ego puto hunc non eſſe ſenſum verborum Hieronymi. Loquitur primo de miſerabili morte Valeriani & Decij, ſed mortis genus non explicat. Nam verba prophetiae quae ſuſceperat interpretanda non poterant trahi ad genus mortis quo duo illi Principes perierunt. Deinde putredinem carnium refert ad Maximianum, tabem oculorum ad Maximinum, linguae pedorem & ſaniem ad Diocletianum, ſi vera ſunt quae de eo narrant Eutychius Alexandrinus & Georgius Cedrenus, nimirum eum morti propinquum ex faucibus multitudinem vermium ipſa cum lingua, quae computruerat, ejeciſſe. Cap. 50.

VALERIVM) Neſcio quis fuerit homo ille. Filium enim Galerij Maximiani non fuiſſe hinc liquet quod Lactantius ſupra cap. XX. cum narrat conſilium Galerij de ſubſtituendo filio ſuo in locum ſuum, Candidianum nominat, haud dubie Valerium nominaturus ſi is Galerij filius fuiſſet. Deinde ſi Valerius ille fuiſſet filius Galerij, eum ex priore uxore ſuſtuliſſet, adeoque annos ut minimum quatuordecim natus fuiſſet cum Severus & Maximinus Caeſares facti ſunt à Galerio. An vero putamus Caeſarem in aliena familia quaeſiturum fuiſſe Galerium, ſi in ſua habuiſſet? Denique, cur non eum Valeria aeque adoptaſſet ac Candidianum ex concubina natum, quem adoptavit ob ſterilitatem? Itaque neſcio quis fuerit hic Valerius.

MATER EORVM) id eſt, uxor Maximini. Ejus vero nomen ſe neſcire fatentur eruditi.

CORRVMPERAT VERITATEM) Lactantius lib. III. inſtitut. cap. I. *Deus hanc voluit eſſe rei naturam ut ſimplex & nuda veritas eſſet luculentior, quia ſatis ornata per ſe eſt, ideoque ornamentis extrinſecus additis fucata corrumpitur.* Cap. 52.

IOVIOR. ET HERCVLIOR.) Sic vocatae familiae Diocletiani, qui ſe Iovium dicebat, & Maximiani ſenioris, qui Herculius dictus eſt, tanquam ſi a Iove & Hercule genus ducerent, ut obſervatum eſt a viris eruditiſſimis. Annotat Aurelius Victor hinc militaribus auxiliis in exercitu praeſtantibus nomen impoſitum, id eſt, ut Herculiani vocarentur. Vnde apud Ammianum Marcellinum lib. XX. & XXII. mentio Iovianorum & Herculianorum.

ATQVI heic tandem finis eſto Notarum noſtrarum ad librum Lactantij de mortibus perſecutorum. Ejuſdem argumenti opus, ſi vera fides, ſcripſerat Aurelius Victor hiſtoriam comprehendens perſecutionum Eccleſiae uſque ad Diocletianum, quod in bibliotheca Vaticana extitiſſe ſua aetate teſtatur Marianus Victorius ad epiſtolam XXI. Hieronymi, quae inſcripta eſt Paulo monacho Concordienſi, à quo Hieronymus poſtulabat *commentarios Fortunatiani, & propter notitiam perſecutionum, Aurelij Victoris hiſtoriam.* Multum tamen ambigo an vere dici poſſit Aurelium Victorem, hominem minimè Chriſtianum ſcripſiſſe hiſtoriam iſtiuſmodi, cum locus ille Hieronymi corruptus ſit in vulgatis editionibus adeoque intri-

tricatus ut virum doctiſſimum Andream Schottum in horrendas ambages impulerit, dum Aurelium Victorem perſecutionum Eccleſiae ſcriptorem quaerit, huc deſcendere conatus ut exiſtimaret plures Victores hiſtoriae auguſtae ſcriptores fuiſſe & unum etiam Chriſto nomen dediſſe. Nam ſi hiſtoria illa extitiſſet in bibliotheca Vaticana qua tempeſtate Victorius ſcholia ſua ſcribebat in Hieronymum, certe non evaſiſſet eruditas ac diligentes Baronij manus neque tot doctiſſimorum & antiquitatis eccleſiaſticae amantiſſimorum hominum qui poſt Pij IV. pontificatum & Mariani Victorij tempora Romae vitam egerunt & in edendis recenſendiſque ac emendandis veterum ſcriptorum, in primis vero eccleſiaſticorum, lucubrationibus laudabdem operam poſuerunt. Profecto concors illud ac perpetuum tot praeſtantiſſimorum virorum ſilentium de re tanti momenti, qui ne verbo quidem ullam iſtius Aurelij Victoris hiſtoriae mentionem uſpiam faciunt, me vel invitum ac reluctantem ſuſpicari cogit aut memoria lapſum eſſe Victorium, aut impoſitum illi fuiſſe; praeſertim cum ex verbis Hieronymi colligi non poſſit Aurelium Victorem ſcripſiſſe hiſtoriam perſecutionum, ſed tantum ejus hiſtoriam, in qua tractatur de vita Imperatorum uſque ad Iulianum, utilem eſſe ei qui velit habere *notitiam perſecutorum*, id eſt, eorum Imperatorum qui perſecuti ſunt Eccleſiam Dei. *Perſecutorum* enim heic legendum eſſe, non vero *perſecutionum*, docent in primis codices 173. & 2789. bibliothecae regiae, tum codex 305. bibliothecae Colbertinae, prima editio Romana anni MCCCCLXVIII. Veneta anni MCCCCLXXXVIII. & Lugdonenſes duae annorum MDXIII. & MDXVIII. Primus omnium Eraſmus repoſuit *perſecutionum*, auctoritate haud dubie vetuſti alicujus exemplaris, cum in codice quoque 1110. ejuſdem bibliothecae Colbertinae ita legatur. Hunc ſecutus eſt Victorius. Sed profecto ex his quae dicta hactenus ſunt ſatis conſtat hanc lectionem non eſſe bonam, & eam retineri debere quam veteres libri & editiones exhibent, cum nullam habeat difficultatem. Agamus autem gratias immenſae Dei optimi maximi benignitati, qui iſtum Lactantij librum nobis poſt tot ſecula redonavit, eoque utamur ad majorem ipſius gloriam & ſanctae Eccleſiae utilitatem, in cujus gratiam ſuſceptus eſt hic labor.

AD PASSIONEM SANCTI SAVINI.

ACta iſta, quorum fragmentum edidit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius in annalibus eccleſiaſticis, nos invenimus integra in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae Colbertinae. Sunt autem ſinceriſſima & optima, ut monuit idem Baronius, & digna quae veniant in manus hominum eruditorum. Cujuſnam porro civitatis Epiſcopus fuerit Savinus, variae ſunt inter ſcriptores Italos ſententiae, quibuſdam eum Aſſiſinatem Epiſcopum fuiſſe cenſentibus, aliis Spoletinum, nonnullis etiam Cluſinum & Faventinum. Baronius eum vocavit Epiſcopum Spoletinum, non aliam, ut opinor, ob cauſam quam quod martyrium conſummaverit in civitate Spoletina. Et Baronium quidem propterea reprehendit Philippus Ferrarius in Catalogo ſanctorum Italiae pag. 761. quod contra fidem actorum ſcripſerit eum Spoletinae Eccleſiae praefuiſſe. Sed Ferdinandus Vghellus in catalogo Epiſcoporum Spoletinorum pag. 170. ait Ferrarium hallucinatum fuiſſe & fruſtra Baronium ſugillaſſe, & Savinum contendit ſedis illius cathedram vere tenuiſſe, ſed cum iiſdem tamen Aſſiſinatibus, Cluſinis, Faventinis, aliiſque vicinis Eccleſiis vel praefuiſſe vel evangelium praedicaſſe. quod etiam repetit in catalogo Epiſcoporum Aſſiſienſium. Mihi, qui partium ſtudio non ducor, ea verior videtur eſſe ſententia quam acta confirmant, nimirum illum fuiſſe Aſſiſinatem Epiſcopum, ſed Spoleti occiſum nomine Chriſti.

Cap. 1. MISSO SEXTO) Suetonius in Domitiano: *Fecit & ludos ſeculares. In his, Circenſium die, quo facilius centum miſſus peragerentur, ſingulos à ſeptenis ſpatiis ad quina corripuit*, id eſt, ut Beroaldus interpretatur, inſtituit ut ſinguli miſſus, qui per ſeptena ſpatia prius peragi ſolebant, quinis ſpatiis peragerentur. Centum igitur, ut idem Beroaldus obſervat, miſſus equeſtres exhibebantur. Vnde in veteri Kalendario Romano frequenter legitur *cm.* XXIV. quod quidam explicant *Circenſes miſſus* XXIV. Porro locus iſte ex vita ſancti Savini ſingularis eſt, cùm hinc elici poſſe videatur Imperatores quoque ipſos curſu quandoque contendiſſe in ludis Circenſibus, & curſus illos fuiſſe inter celebres factiones Praſinam, Venetam, Albatam, & Ruſſatam; de quibus vide veteres inſcriptiones apud Gruterum, praecipuè vero eam quae pag. CCCXXXVII. extat in honorem Diocletis agitatoris. Vide etiam Notas Nicolai Alemanni ad hiſtoriam arcanam Procopij pag. 24. & 33. & Savaronem ad carmen XXIII. Sidonij.

LIBROS EXPONIT) libros nimirum deificos, divinos, dominicos, ſacras ſcripturas. Tum enim bellum primo commotum fuit propter libros dominicos, ut alibi diximus. Cap. 2.

ATQVE AVCTORSTATE) In margine monuimus legendum videri *hanc auctoritatem*, id eſt, praeceptum, juſſionem, litteras. Vide Gloſſarium Dufreſnij.

EADEM FISCO) Haec eſt lectio codicis quo uſus eſt Baronius, & quae ſanior videtur. In codice Colbertino legitur: *fiſci tributis adpliscandis ſocientur.*

IN MEDIO FORO) Conſueviſſe judices judicare Chriſtianos in foro, ſpectante populo, probant, praeter alia veterum teſtimonia, acta ſanctorum Saturnini, Dativi, & ſociorum cap. III. & acta ſancti Pontij martyris cap. XVI. Cap. 3.

Ad Acta Sanctorum

SATVRNINI, DATIVI, ET SOCIORVM.

INCIPIVNT CONFESSIONES) Addidimus hunc titulum ex codice 930. bibliothecae Colbertinae. Deerat enim in editionibus Surij & Henſchenij. Cum autem ille ſit vetus, & in eo quaedam, quae ad hiſtoriam ſanctorum martyrum pertinent, contineantur quae in actis ipſis non habentur, viſum eſt alicujus momenti eum dare qualem invenimus in veteri codice. Scripta ſanè ſunt iſta, quod negari non poteſt, ab aliquo Donatiſta, ſed docto & erudito; dignaque mihi viſa ſunt quae cum Lactantio conjungerentur, cum ob ſimilitudinem argumenti, tum ob elegantiam ſermonis. Quamquam enim ea non ſint ipſamet acta martyrum quae in Collatione Carthaginenſi laudata ſunt, ut apparet ex ſancto Auguſtino, opus eſt tamen antiqui ſcriptoris, & qui non admodum remotus fuit ab aevo Diocletiani. Falluntur ergo vehementer qui auctoritate Auguſtini abutuntur ut probent ea eſſe ipſa proconſularia geſta excepta à Notariis, cum è contra ex teſtimonio Auguſtini colligatur non extare hodie ea geſta, ſed tantum hiſtoriam quam Donatiſta ille ex iiſdem geſtis concinnavit. Nam Auguſtinus in Breviculo diei tertiae cap. XVII. docet geſta martyrum notata fuiſſe Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſulibus, pridie Idus Februarij, cum in hoc libro ſcriptum ſimpliciter ſit, abſque ulla temporis nota, bellum ex quo orti ſunt traditores commotum fuiſſe temporibus Diocletiani & Maximiani. Praeterea quae in capite XVI. & ſequentibus dicuntur de Menſurio & Caeciliano, ea profecto non pertinent ad geſta proconſularia, & lecta in Collatione Carthaginenſi non fuiſſe recte obſervatum eſt a Baronio.

IN ARCHIVO MEMORIA) Infra cap. IX. *Ejuſque confeſſionem in memoriam una cum ceterorum confeſſionibus redigens.* ubi Baronius adnotat memoriam dictum fuiſſe locum in quo geſta proconſularia aſſervabantur. Verum cum id nullo veterum teſtimonio comprobet, & res obſcura ſit, nondum mihi perſuaſum eſt veram eſſe interpretationem illam. Notum eſt fuiſſe in palatio Imperatorum magiſtros memoriae, qui dictabant ad memoriam. de quibus multa pro ſuo more dixit Salmaſius in Notis ad ſcriptores hiſtoriae auguſtae pag. 207. & 480. Verum haec memoria diverſa fuit ab ea cujus heic mentio. Puto autem heic memoriam ſignificare codices publicos, in quibus cauſae ſcribebantur quae in foro agitabantur, ne earum memoria aboleretur. Sed in initio hujus hiſtoriae, ubi legitur acta martyrum ideo in archivo memoriae conſcripta eſſe ne ſeculis tranſeuntibus obſoleſceret gloria martyrum, exiſtimo eam vocem diverſo ſenſu poſitam eſſe, & heic non referri ad codices publicos, quorum cuſtodia non erat penes clerum, ſed ad libros eccleſiaſticos, in quibus conſcripta erant Cap. 1.

Digitized by Google

geſta martyrum ad memoriam omnium ſempiternam.

Cap. 3. TESTAMENTA) In codice Colbertino ſcriptum eſt *ſacramenta*, id eſt, myſteria. quod eodem recidit.

ALVTINENSI) Ita Surius & codex Colbertinus. Editio Henſchenij habet *Abitinenſi*, ex duobus antiquis codicibus, ut ipſe ait. Sane in Collatione Carthaginenſi legimus Maximum & Victorem Epiſcopos Abitinenſes, & in Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano adfuit Saturninus Epiſcopus ab Abitinis. Ego tamen, qui ſcio periculoſam eſſe quamlibet mutationem in nominibus propriis, praecipuè vero in nominibus civitatum Africae, veterem lectionem retinui.

OCEANI) In codice Colbertino legitur *Octavi*. Sic etiam in Trevirenſi ſcriptum fuiſſe admonet Henſchenius.

BELLICA TVBA) Ne quis exiſtimare poſſit haec dicta eſſe more rhetorum, non autem ſtylo ſimpliciter hiſtorico, proferendus eſt locus inſignis ex actis ſanctae Euphemiae martyris, quae hac ipſa perſecutione fervente ad Deum tranſlata eſt apud Chalcedonem. Illic ergo ſcriptum eſt fuiſſe in ea civitate *templum Martis & inſigne illius ſimulacrum. Vocabant autem edicta cives ad feſtum & eos qui habitabant circa Chalcedonem. Minabantur vero mortem & ſupplicia iis ad quos erant ventura, ſi non perſuaderentur ut adorarent daemones. Tubaeque clarè ſonantes & terribiliter erant ſignum conveniendi ad templum*. Acta ſancti Alexandri martyris hac ipſa perſecutione ſublati, apud Surium die XIII. Maij: *Itaque omnes audita praeconum voce & tubae clangore, parati erant cum Imperatore in Jovis templo praeſto eſſe*.

Cap. 4. IN IPSA LAMSAMENTA) Ita omnino codex Colbertinus. Idem autem hoc loco valet vox *in* ac *inter*; ut infrà cap. XI. *animam in tormenta carceris ponens*.

Cap. 7. AD BONAM MENTEM) Vide quae dicta ſuprà ſunt ad caput XXXIV. Lactantij.

Cap. 14. AD AEDEM PVDICITIAE) id eſt, ad templum Dei. Figurata & elegans loquendi ratio, ut quae virginitatem ſuam dedicare ac conſecrare Chriſto volebat, intelligeretur. De ſede pudicitiae patriciae, quae Romae in foro boario erat ad aedem rotundam Herculis, mentio eſt apud T. Livium lib. X. & Feſtum. Eam in regione octava fuiſſe ſcribit P. Victor.

SACR. CRINEM SERVAVIT) Non totondit ergo Victoria crinem ſuum quum ſe Chriſto conſecravit. Quippe olim feminis Chriſtianis interdictum erat ne comam deponerent, etiam quibus placebat perpetuae profeſſio continentiae. Sed tamen paulò poſt, ut in epiſtola XLVIII. ad Sabinianum ſcribit Hieronymus, in Egypti ac Syriae monaſteriis hic mos fuit ut tam virgo quam vidua, quae ſe Deo voverent & ſeculum conculcarent, crinem monaſteriorum matribus offerrent deſecandum.

Cap. 15. COMAM) Editiones habent *collum*, omnino contra mentem Proconſulis. Nam his infantem minis terrere volebat, quo modo ſi verbera minaretur aut praecipitium ex edito loco, non tamen periculoſo. At colli amputatio ultra progreditur, nec inter minas pueriles cenſeri poteſt. Melius igitur codex Colbertinus, qui *comam* habet. Sunt enim pueri amatores comarum ſuarum. Hinc Statij carmen de coma Earini.

Cap. 16. Quae deinceps ſequuntur, quia manifeſtas calumnias continent in Menſurium Epiſcopum Carthaginenſem & Diaconum ejus Caecilianum, qui & ipſe poſtea fuit Epiſcopus Carthaginenſis, omiſſa ſunt in ſecunda editione Surij & in Heſchemiana.

Cap. 17. PANNVS ILLOTVS) Ita codex Colbertinus. Editiones habent, *panis luctus*. Quo etiam modo habetur apud Oſeam in omnibus editionibus. Neſcio autem unde orta ſit haec lectio in veteri codice. Sed eam confirmant ſequentia; ubi pro eo quod in vulgatis Oſeae codicibus legitur, *Omnes qui comedent eum contaminabuntur*, ſcriptum eſt in veteri codice, *Omnis qui tetigerit illum inquinabitur*.

AD ACTA SANCTI FELICIS

Epiſcopi Tubyzacenſis.

PRimus haec acta edidit Surius, ſed valde mendoſa & mutila. Poſtea integriora nobis in tomo duodecimo ſui Spicilegij dedit vir clariſſimus Lucas Dacherius, ex ſchedis, ut ipſe praefatur, viri item clariſſimi Petri Franciſci Chiffletij. Nos illa diligenter contulimus cum quatuor antiquis & optimis codicibus manuſcriptis bibliothecae Colbertinae, & vel ob eam rationem heic addidimus. Praeterea cùm hinc, ſicut ex hiſtoria paſſionis ſanctorum Saturnini & Dativi, & ex actis purgationis Felicis Epiſcopi Aptungitani & Caeciliani Carthaginenſis, intelligamus originem traditorum, quo nomine nihil aut vulgatius aut contumelioſius fuit in Eccleſia Africana, poſt ex initio perſecutionis quam deſcribit Lactantius, officij noſtri eſſe arbitrati ſumus cum illo conjungere vetera illius aevi monumenta ſincera quae reperiri poſſent, emendata ex fide veterum exemplarium.

INCIPIT PASSIO) Ita codices 59. & 930. bibliothecae Colbertinae. At codex 401. ſic habet. *Incipit paſſio ſancti Felicis Epiſcopi Bituzacenſis* XVIII. *Kal. Ianuarij*. Brevius codex 316. *Paſſio ſancti Felicis Epiſcopi*.

DIOCLETIANO OCTIES) Ita rectè omnia vetera exemplaria & editio Dacheriana. Malè apud Surium, ubi ſcriptum eſt: *Diocletiano novies & Maximiano octies Conſulibus*. Nam certum eſt edictum fuiſſe propoſitum eo anno quo Diocletianus VIII. & Maximianus VII. Conſules fuere.

TVNC) id eſt, Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſulibus. Nam haec referenda ſunt ad annum qui ſequitur poſt initium perſecutionis, cum haec acta Carthagine & in Africa ſint menſe Ianuario.

TVBZACENSE) Ita codices 59. & 930. Sed codex 401. habet *Tubizocenſe*, 316. & editio Dacheriana *Tubzocenſe*. Nihil autem moror editionem Surianam, quam tot veterum exemplarium conſenſus oſtendit eſſe mendoſam in hoc loco. Infra haec civitas in codice 930. vocatur Tupura pro Tubyza, nullo diſcrimine. Nota enim eſt permutatio litterarum. Tubyzam ego puto fuiſſe civitatem Numidiae, eam fortaſſis cujus Epiſcopus Frumentius Tubuſicenſis, ut apud Victorem Vitenſem legit Abrahamus Ortelius, nominatus reperitur inter Epiſcopos qui Carthaginem ex praecepto regali venerunt pro reddenda ratione fidei anno ſexto Regis Vandalorum Hunerici. Sed in editionibus Sirmondi & Chifſletij legitur *Tuburſicenſis*. In collatione porro prima Carthaginenſi cap. CXXI. mentio eſt ſervi Dei Epiſcopi Tuburſicenſis Burae, cap. CXLIII. Maurentij Epiſcopi Eccleſiae Tuburſicenſis, & cap. CCII. Ianuarij Epiſcopi de Tuburſicu ſeu Tuburſico Numidiarum. Certe tanta eſt difficultas in conſtituendis veris nominibus civitatum Africae, propter eorum inter ſe ſimilitudinem & affinitatem, ut affirmare non auſim utrum heic apud Victorem legendum ſit *Tubuſicenſis*, quemadmodum in codice ſuo vidit Ortelius, an *Tuburſicenſis*, ut alij. Nam, exempli gratia, in Notitia illa Epiſcoporum Africae Ruſticus Epiſcopus Tipaſenſis nominatur inter Epiſcopos Numidiae, & Reparatus Tipaſitanus inter Epiſcopos Mauritaniae Caeſarienſis. Rurſum inter Epiſcopos provinciae Byzacenae ponitur Felix Forontunianenſis, & paulo poſt Bonifacius Frontonianenſis. Sufficiunt enim haec exempla. Interim omittendum non eſt, in eadem collatione Carthaginenſi cap. CLXXXVII. nominari Martinianum loci Tibuzabetenſis Epiſcopum.

MAGNILIANVS) Ita conſtanter ſcriptum eſt in veteribus libris bibliothecae Colbertinae. Ado & Dacherij editio habent *Magnelianus*, Suriana & Martyrologium Romanum *Magdelianus*.

VALEST) Hanc totam pericopen, quae in codicibus 401. & 930. non invenitur, exhibent codices 59. & 316. & editio Dacheriana. Eandem habet etiam Suriana.

DATE ILLOS IGNI ADVRI) Hanc juſſionem Magniliani Curatoris & reſponſionem martyrum defuiſſe in veteri exemplari Chifletij hinc colligi poteſt quod omiſſa eſt in editione Dacheriana. Eam tamen exhibent omnia noſtra vetera exemplaria (uno 316. excepto) & editio Surij. Et ſane conſtat ſenſum non eſſe integrum in illis exemplaribus quae illam magiſtratus interlocutionem & Clericorum reſponſionem non habent.

VT POSSINT) Haec verba deſunt in duobus antiquis exemplaribus. Poſſunt autem omitti abſque ullo incommodo. Supra: *Date illos igni aduri*.

APVD EIVS ACTA) Haec eſt vera & germana lectio. Malè in codicibus 59. 401. & 930. *apud eum acta*.

EXAMINE) Ita codices 401. & 930. Alij habent *examinatione*.

TVNC

Tvnc viro a svbs) Mirum eſt quo modo fieri potuerit ut depravatiſſima lectio heic obrepſerit in codicibus 59. 401. & 930. ubi legitur: *Vxor itaque ejus virum (nam iis oblicata eſt verbis*.

Nvllo modo) In eiſdem tribus codicibus ſcriptum eſt *nulla ratione*.

Vt a te Domina) Haec eſt lectio eorundem trium veterum exemplarium. Sed codex 316. & editio Dacheriana habent. *Attende Domine, ſicut nobis promittere dignatus es, ut tecum merear ſuſcipere immortalitatem*. Nos retinuimus lectionem quae ſincerior eſſe videtur, & quae plurium veterum exemplarium auctoritate nititur.

Nvnqvam adversvs me) Secuti heic quoque ſumus fidem veterum librorum. Nam editio Dacherij habet: *nunquam inimicus adversùs me habebit poteſtatem*.

Sedacim) Codex 401. Colbertinus habet *duodecim*.

Non te de vocabvlo) In quatuor vetuſtis codicibus Colbertinis legitur; *Non tibi vocabulum quaeſivi profeſſionis*.

Ad praefectvm praetorio) Editio Suriana addit *Idibus Iulij*, inepte ſane. Nam cum iſta agerentur menſe Ianuario, ridiculum eſt dicere martyrem miſſum fuiſſe Idibus Iulijs ad Praefectum praetorio. Neque vero illud incidiſſe potuit etiam in Idus Februarias. Quippe Felix Epiſcopus apprehenſus eſt poſtridie Nonas Ianuarij, deinde triduo repoſitus in carcere ut ſecum deliberaret an ſcripturas deificas traditurus eſſet, quarto poſtea die miſſus eſt ad Proconſulem, poſt dies ſedecim quam Carthaginem perveniſſet, Proconſuli oblatus eſt, & tunc miſſus Romam ad Praefectum praetorio. Fiunt dies unus & viginti. Adde aliquot dies pro itinere a Tubyza uſque ad Carthaginem. Miſſus eſt ergo Felix Romam ſub finem menſis Ianuarij.

Dvodacim) Ita quatuor exemplaria bibliothecae Colbertinae. Dacheriana editio habet *quatuordecim*, Suriana *novem*.

Post imperatores) id eſt, ad Maximianum Herculium, qui tenebat Italiam, quem vero tunc in Campania fuiſſe propterea certum eſt.

Svbanio) Ita tria vetera exemplaria. Quartum habet *ſubjanaio*, editio Dacheriana *ſubjanno*. Surius: *et fuit in capſa navis diebus quatuor*. Ex quo patet per ſubſannum vel ſubſannium intelligi debere imam partem navis.

Gladio anim. constitvo) Turbat me locus ille. Nam ſupra Praefectus Felicem miſit ad Herculium, nimirum ut cauſa Felicis finem acciperet in praeſentia Imperatoris. Et tamen cognitor Nolanae civitatis judicium ſibi praeſumit, & Felicem capite plecti jubet. Verum id ita intelligi debet ut cognitor dicatur cauſam iſtam ſuſcepiſſe judicandam *ſecundum praeceptum*, ut dicitur infra, id eſt, ex delegatione Maximiani tum praeſentis.

Invicta et permanana) Ita tres vetuſti codices Colbertini. Quartus habet, *vivificans permanes*. Editio Dacherij, *vivificans et permanens*.

In nola) Editio Surij docet haec acta eſſe Venuſij, quae civitas eſt regionis Apuliae.

Octavo decimo) Haec eſt lectio trium veterum exemplarium. In quarto & in editione Dacherij legitur *nonodecimo*. Apud Surium, *tertio Calendas Septembris*. Sed in vetuſtis martyrologiis paſſio ſancti Felicis refertur ad diem IX. Kal. Novembris.

Ad almam) Haec addita ſunt ex codicibus manuſcriptis. Epithetum eſt autem urbis Carthaginis, ut patet etiam ex actis Collationis Carthaginenſis inter Catholicos & Donatiſtas. Alibi vocatur ſplendidiſſima, ut in actis purgationis Felicis Aptungitani, & celſiſſima, ut in actis collationis Carthaginenſis.

AD ACTA PVRGATIONIS FELICIS

Epiſcopi Aptungitani.

VNicum exemplar vetus iſtorum actorum habuimus ex bibliotheca Thuana, illud ipſum nimirum ex quo Collationem Carthaginenſem & haec geſta ſuperiori ſeculo deſinente edidit Papirius Maſſonus. Et ille quidem ea poſtpoſuerat actis purgationis Caeciliani ordinem fidemque ejuſdem veteris exemplaris ſecutus. Sed & tempus repugnat, & auctoritas ſancti Auguſtini: qui quum in eundem errorem incidiſſet, docuit poſtea lib. II. retractat. cap. XXVII. abſolutionem Felicis praecedere debere. *Abſolutionem*, inquit, *Felicis Aptungenſis ordinatoris Caeciliani non hoc ordine poſuimus quo poſtea nobis claruit Conſulibus diligenter inſpectis, ſed tamquam poſt Caecilianum fuerit abſolutus, cum ante ſit factum*. Quo loco reſpicere eum ad haec geſta Felicis & Caeciliani ſatis conſtat. Item idem Auguſtinus in Breviculo diei tertiae cap. XXIV. *inveniet poſterius ab Imperatore Conſtantino abſolutum eſſe Caecilianum quam Felicis cauſam ab Æliano Proconſule diſcuſſam atque purgatam*. Sed id tamen intelligendum eſt de ſecunda ac tertia Caeciliani abſolutione, non autem de prima, qua Caecilianus abſolutus eſt in Concilio Romano, ut recte notat Henricus Valeſius in Diſſertatione de ſchiſmate Donatiſtarum cap. VI. Nam ita docet nos ipſe Auguſtinus in epiſtola CLXII. nomine Concilij Cirtenſis ſcripta ad Donatiſtas: *Nam et ordinem Conſulum et dierum qui expreſſus eſt ſi quis nunc diligenter advertat, inveniet primo Caecilianum epiſcopali judicio fuiſſe purgatum. Deinde non multo poſt Felicis Aptungenſis cauſa ab Æliano Proconſule examinata eſt, ubi eum conſtitit innocentem, in qua cauſa ad comitatum mitti juſſus eſt Ingentius. Et longe poſtea ipſe Imperator cauſam inter partes cognovit atque finivit*. Vide eundem in libro de unico baptiſmo contra Petilianum cap. XVI. & in libro ad Donatiſtas poſt collationem cap. XXXIII. Recte praeterea obſervat idem Valeſius maximam partem horum geſtorum proconſularium temporis injuria periiſſe, priorem videlicet, in qua acta municipalia & interrogationes ac profeſſiones Curatorum ac Stationarij continebantur. Haec autem ab Imperatore Conſtantino ita fieri juſſa ſunt ut omnis criminandi occaſio adimeretur Donatiſtis, qui de ſynodo Romana ſive de Melchiadis Papae judicio frequentiſſime apud Conſtantinum conquesti, affirmabant non omnem cauſam ab Epiſcopis illic auditam fuiſſe. Nam Melchiades ſilentio tranſmiſerat Felicem Epiſcopum Aptungitanum & reliquos ordinatores Caeciliani, quos Donatiſtae dicebant reos eſſe traditionis. Itaque Imperator volens, ut dixi, omnem criminandi anſam ipſis adimere mandavit Vero, ut vocatur apud ſanctum Auguſtinum, ſeu potius Lucrino Verino agenti vicariam praefecturam per Africam ut de crimine traditionis, quod Felici objiciebatur, diligenter inquireret. Quum vero ille juſſionem Principis exequi coepiſſet, incommoda valetudine tentus, ut ad Probianum ſcribit Conſtantinus, neceſſario poſtea abſtinuit a cognitione ejuſdem negotij. Quare Ælianus Proconſul Africae *partibus ejus functus, id negotium ad examen ſuum atque juſſionem credidit eſſe revocandum*, ut ait Conſtantinus. Ex quibus verbis colligitur Ælianum partes Vicarij non ſuſcepiſſe mandato Principis, ut putavit Valeſius, ſed propria ſponte, ob repentinum videlicet Vicarij morbum: Quamquam in ſententia viri clariſſimi juvari poſſit ex libro primo Optati, ubi ſcriptum eſt Conſtantinum ad Ælianum Proconſulem ſcripſiſſe *ut remotis occupationibus publicis de vita Felicis Aptungitani publice quaereretur*, & ex Auguſtini epiſtola CLXII. in qua ſcriptum eſt Felicem Aptungitanum *ad ejuſdem Principis juſſionem* proconſularibus geſtis fuiſſe purgatum. Verum haec verba ſic accipienda ſunt ut quoniam Conſtantinus ad Verinum Vicarium ſcripſerat de inquiſitione criminum quae Felici objiciebantur, & is morbo impeditus eſt ſacrae juſſioni parere, Ælianus Proconſul, qui partibus ejus functus, cognitionem & judicium illius cauſae ſuſcepit, *ad ejuſdem Principis juſſionem* feciſſe dicitur quia rem fecit quam Princeps juſſerat, tametſi ſpecialia ad eum reſcripta non emanaſſent. Nam quomodo fieri poteſt ut ſat cito poſt morbum Verini, quem eveniſſe poſtremis diebus menſis Ianuarij aut ſub initium Februarij colligi non abſurde poteſt ex lege prima Codicis Theodoſ. *De curatoribus Kalendarij*, quomodo inquam fieri poteſt ut ſat cito de hoc morbo admoneri potuerit Conſtantinus ut novum ejus reſcriptum ex Gallia ad Ælianum pervenire potuerit ante diem XV. Kalendas Martias? Itaque neceſſe eſt, ut dixi, verba Optati & Auguſtini benigne interpretari, ita nimirum ut Ælianus de cauſa Felicis cognoverit auctoritate reſcripti dati ad Verinum Vicarium, cujus

Digitized by Google

jus partibus pro neceſſitate temporis functus eſt. Ceterum poſtea Donatiſtae id reprehenderunt in cauſa Felicis, quod Epiſcopus cùm eſſet, proconſulari judicio, non vero eccleſiaſtico, purgatus fuit. quam criminationem graviter refellit Auguſtinus in eadem epiſtola. Ijdem ei vitio verterunt (ut docet Auguſtinus in Breviculo diei tertiae cap. XXIV.) quod abfuerit quum Ælianus de cauſa ejus inquireret, & dixerunt eum praeſentem debuiſſe purgari, ut legitur in Collatione tertia Carthaginenſi cap. DLXXI. Contra catholici cap. DLXXIV. repoſuerunt *majoris eſſe innocentiae documentum quod abſens purgatus eſt Felix*.

AVTVMNITANORVM) id eſt, Aptungitanorum, ſive Aptungenſium, ut apud ſanctum Auguſtinum frequenter. Sed in veteri codice & heic & infra Autumnitani vocantur qui alibi Aptungitani. Immo viri clariſſimi qui noviſſimam epiſtolarum ſancti Auguſtini editionem curarunt, adnotant ad epiſtolam XLIII. (quae eſt CLXII. in antiquis editionibus) pro eo quod illic legitur *Felicis Aptungitani*, editiones Amerbachij & Eraſmi & decem manuſcriptos codices habere *Autumnitani*. Aptungis porro fuit municipium provinciae proconſularis, ut manifeſtum eſt ex hoc loco Auguſtini in Breviculo diei tertiae cap. XVI. ubi ait hanc eſſe catholicae Eccleſiae conſuetudinem ut non Numidiae ſed propinquiores Epiſcopi Epiſcopum Eccleſiae Carthaginis ordinent.

ÆLII PAVLINI) Nulla dubitatio eſt quin hic locus ſit egregie mendoſus. Nam eo tempore quo haec geſta ſunt, Ælius Paulinus non erat Vicarius Africae, ut planum eſt vel ex epiſtola Conſtantini ad Probianum. Sane Paulinus ea dignitate ornatus multo ante fuerat, nimirum anno Chriſti CCCIII. quum perſecutio fervebat in Africa, quum Alfius Caecilianus eſſet Duumvir Aptungitanorum, ut ſcribitur infra pag. 20. col. 2. in iiſdem geſtis. Verinum porro fuiſſe Vicarium Africae incunte anno CCCXIV. Voluſiano & Anniano Conſulibus, qua tempeſtate haec geſta ſunt, colligitur ex eadem epiſtola Conſtantini. Nam ex libro ſancti Auguſtini contra Donatiſtas poſt collationem cap. XXXIII. diſcimus cognitionem de cauſa Felicis cœptam eſſe XV. Kalendas Martias. Immo vicariam praefecturam obtinuiſſe in ipſis anni initiis probare videtur lex prima Codicis Theodoſiani *De curatoribus Kalendarij*, quae III. Kal. Februarij ab eo propoſita eſt ſub conſulatu eorundem Voluſiani & Anniani. Omnino enim ſentio cum viris doctiſſimis Franciſco Iureto & Iacobo Gothofredo Vicarium illum Africae de cujus morbo agit Conſtantinus in epiſtola ad Probianum, Verinum fuiſſe; ut propterea emendandum ſit nomen ejus in eadem epiſtola, ubi librariorum vitio vocatur Verus. Mirum enim videri non debet heic mutatum eſſe in Verum, qui apud Auguſtinum in libro ad Donatiſtas poſt collationem cap. XXXIII. degeneravit in Valerium & Valerianum, ut dicemus infra. Itaque pro nomine Ælij Paulini, quod in haec geſta irrepſit, ſubſtituendum eſt nomen ejuſdem Verini, qui aliquot etiam poſt annis vicariam praefecturam Africae geſſiſſe reperitur apud ſanctum Auguſtinum in Breviculo diei tertiae cap. XXII. *Addiderunt etiam illi ſuae falſitati convincendae magnum aliud firmamentum, recitantes ipſius Conſtantini litteras ſcribentis ad Verinum Vicarium ut libero eos dimittat arbitrio, ſe juſſiſſe inſinuans ut de exilio remearent*. Idem in epiſtola CLII. nomine Cirtenſis Concilij ſcripta ad Donatiſtas: *Tertiò protulerunt litteras ejuſdem Conſtantini ad Verinum Vicarium datas, ubi eos graviter deteſtatur, ac propterea dicit de exilio relaxandos & furori ſuo dimittendos, quia jam Deus coeperat in illos vindicare*. Sumpſit autem iſta ſanctus Auguſtinus ex actis collationis tertiae Carthaginenſis cap. DXLVIII. ubi ita habetur in editionibus Maſſoni, Pithœi, & Binij: *Vbi recitatur epiſtola Conſtantini ad Vicarium Vicarium deſtinata, qua libertatem agendi tribuit Donatiſtis*. Vidit Iuretus mendum heic eſſe, & in Miſcellaneis ad Symmachum pag. 312. rectè conjecit legi debere *ad Verinum Vicarium*. quam emendationem amplexus eſt Henricus Valeſius in Diſſertatione de ſchiſmate Donatiſtarum cap. XVII. Sanè in antiquiſſimo exemplari ex quo geſta Collationis illius edidit Maſſonus, diſertè ſcriptum eſt *ad Vicarium Verinum*. Non viderant Auguſtinum, neque haec Miſcellanea Iureti, neque denique vetus exemplar qui editioni operum Optati Epiſcopi Milevitani praefuerunt anno MDCXXXI. poſt mortem illuſtriſſimi Epiſcopi Aurelianenſis Gabrielis Albaſpinaei. Nam ſi vidiſſent, haud dubie abſtinuiſſent a periculoſa illa nimiumque temeraria emendatione quam huic loco adhibuerunt. Quum enim putarent vocem *Vicarium* bis heic poſitam eſſe ſuperſlue vitio librariorum, ſemel tantum poſuerunt contra fidem actorum & veteris libri, tum etiam repugnante ſancto Auguſtino. Qui error retentus eſt a nupero editore operum Optati & in noviſſima Conciliorum editione Pariſienſi. Magis miror de ea quae prodiit anno MDCXLIV. ex typographia regia: quam cùm fama ſit procuratam à viris eruditiſſimis, & quidem in hac civitate Pariſienſi, ubi facile conſuli poterat vetus codex in loco difficili & obſcuro, rejecta ab illis eſt lectio quae in prioribus editionibus extabat, & retenta temeritas editoris operum Optati. His ita conſtitutis, cùm certum ſit epiſtolam Conſtantini, quae refertur in indiculo collationis tertiae, eam eſſe quam Auguſtinus in capite XXXIII. libri ad Donatiſtas ait à Conſtantino ſcriptam eſſe ad Vicarium Valerium (ſive Valerianum, ut habet codex vetus bibliothecae Colbertinae) Criſpo & Conſtantino iterum Conſulibus, certum quoque eſt mendum heic eſſe apud Auguſtinum, & pro Valerio reponendum eſſe Verinum. Rurſum cùm hinc conſtet Verinum fuiſſe Vicarium Africae ſub conſulatu eorundem Cæſarum, qui in annum Chriſti CCCXXI. incidit, & ex variis conſtitutionibus Codice Theodoſiano comprehenſis colligatur eum annis quoque CCCXVIII. & CCCXIX. eandem vicariam praefecturam adminiſtraſſe, patet eum non ſolum convaluiſſe ex morbo quo detinebatur tempore abſolutionis Felicis, ſed etiam continuatam ei fuiſſe poteſtatem. Sed tamen negotium heic mihi faceſſit idem Auguſtinus; qui in eodem capite XXXIII. libri ad Donatiſtas ait Conſtantinum ad Eumalium Vicarium ſcripſiſſe de purgatione Caeciliani Sabino & Ruffino Conſ. IV. Idus Novembris, id eſt, anno Chriſti CCCXVI. exeunte; cujus epiſtolae fragmentum idem Auguſtinus deſcribit in libro tertio contra Creſconium cap. LXXI. eandemque in Collatione tertia Carthaginenſi lectam fuiſſe docet in Breviculo diei tertiae cap. XIX. ubi ejus ſenſum refert. Et antea quidem, id eſt, anno ſuperiore, Domitium Celſum Africae Vicarium fuiſſe docet inſcriptio legis unicae Cod. Theodoſ. *De his qui filios invexiant alienos*, data Kalendis Auguſtis Conſtantino Aug. IV. & Licinio IV. Conſulibus. Quare oportet remotum aliquantiſper fuiſſe Verinum, ut ſpatium daretur Celſo & Eumalio, & dein Africae redditum; ſicut poſt Ælianum reperimus in Codice Theodoſiano Catullinum Africae Proconſulem fuiſſe per annos Chriſti CCCXV. CCCXVII. CCCXIX. & hoc ultimo anno Proculum quoque ea dignitate ornatum, ac poſtea Ælianum eam recepiſſe anno CCCXX. annoque CCCXXIV. Hilarianum proconſulare hoc imperium habuiſſe, & rurſum Ælianum proconſulatu Africae fulgentem anno Chriſti CCCXXVI.

CVM SCRIBA TVO) In veteri codice legitur, *cum ſcripta tua*. Maſſonus emendavit, omnino rectè. quod ſequentia oſtendunt.

VT VENIRET ET ACTA) In vetuſto exemplari & in editione Maſſoni legitur, *venit ut acta*. Nos emendavimus. Certa autem eſt emendatio.

INQVIRIT, QVONIAM) In veteri libro & in editione Maſſoni, *inquirit. & quoniam*. Particulam &, quae ſenſum dividebat ac turbabat, nos ſuſtulimus.

ANNI SVNT VNDECIM) Ergo Caecilianus duumviratum geſſerat in municipio Aptungitanorum anno Chriſti CCCIII. eo nimirum quo edictum de diruendis baſilicis & comburendis ſacris ſcripturis propoſitum eſt in Africa, ut docent etiam ſequentia.

SVPPLETO ANNO) id eſt, expleto, finito.

SI MEI IN CERA) Haec emendatio noſtra eſt, quam puto placituram viris doctis. Nam antea nullo ſenſu legebatur in veteri codice: *ſed in et in cera poſſit*. Maſſonus vocem *ſed* mutaverat in *ſi*. Senſus autem illius loci ita mihi videtur poſſe conſtitui. Magiſtratus codices publicos domum ſuam tulit poſt expletum annum ſuae poteſtatis, atque adeo illi non ſunt apud me. Habeo tantum ceratas tabulas in quibus primo perſcripta ſunt acta; & inquiro utrùm actus quos Proconſul petit, in eis inveniantur. Nam *plerunque*, ut Priſcianus ait in libro primo grammaticae, *in ceratis tabulis antiqui ſcribere ſolebant, & poſtea delere*. Hoc erat officium no-

Digitized by Google

notariorum & ſcribarum, qui ea tabulis ceratis excipiebant quae dictabantur. Hieronymus epiſt. CXI. ad Principiam: *Stylus ſcribit in cera, calamus vel in charta vel in membranis aut in quacunque materia quae apta eſt ad ſcribendum. Mea autem lingua in ſimilitudinem ſcribae velocis, quem notarium poſſumus intelligere, quodam ſignorum compendio breviatum evangelij ſtrictumque ſermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus.* Sexta ſynodus act. XII. *Miſit nos ſanctiſſimus Patriarcha noſter ad ſanctiſſimum Patriarcham Conſtantinopoleos, deferentes ad relegendum in notis.* Hinc apud Poſſidium in vita ſancti Auguſtini cap. VI. *Apertis notariorum tabulis diſputatio capta.* Porro ceratis tabulis utebantur notarij propter facilitatem delendi, ut docet Priſcianus. Hieronymus epiſt. XLIV. ad Chryſogonum; *Ita noſtrae necesſitudinis penitus oblitus es illam epiſtolam quam in corde Chriſtianorum ſcriptam Apoſtolus refert, non parva litura, ſed imis, ut aiunt, ceris eraſeris.*

ÆLIANVS PROC.) cujus crebra mentio apud Auguſtinum & in Collatione tertia Carthaginenſi, tum etiam in Codice Theodoſiano, ut ſupra vidimus. Itaque cùm eum conſtet eadem prorſus tempeſtate Proconſulis dignitatem habuiſſe in Africa qua Voluſianus & Annianus geſſerunt conſulatum, ſub quibus habitum eſt Concilium Arelatenſe in cauſa Donatiſtarum, facilè adducor ut credam veram eſſe eorum ſententiam qui ſuſpicantur ad eum ſcriptam eſſe epiſtolam Conſtantini de Epiſcopis Africanis Arelatem mittendis intra diem Kalendarum Auguſtarum, ac pro Æliaſio, cui inſcribitur in veteri codice Thuano & in editionibus vulgatis, reponendum eſſe Ælianum. Cur autem ad Proconſulem potius quàm ad Vicarium ſcripta ſit, non alia eſſe ratio poteſt quam quia eo tempore Vicarius incommoda valetudine detinebatur, ut docet Conſtantinus Aug. in epiſtola ad Probianum Æliani ſucceſſorem. Vnde patet corrigendum eſſe lemma iſtius epiſtolae in tomis Conciliorum, ubi dicitur ſcripta ad Vicarium Africae. Non eſt mirum autem Æliani nomen mutatum eſſe in Æliaſium in codice depravatiſſimo, id eſt, Thuano, ex quo unico prodiere omnes uſque ad hunc diem iſtius epiſtolae editiones.

VOLVSIANO) Heic locus vacuus relictus erat in veteri exemplari & in editione Maſſoni. Nos Voluſiani nomen addidimus ex Faſtis & Codice Theodoſiano, praecipue vero ex Auguſtino, qui in libro ad Donatiſtas poſt collationem cap. XXXIII. de hac ipſa re agens ait: *Ælianus Proconſul cauſam Felicis audivit Voluſiano & Anniano Conſſ. XV. Kalendas Martias.* Contigit ergo iſta Felicis purgatio anno Chriſti CCCXIV.

XIIII. KAL.) Ita vetus exemplar, cum Maſſonus ediderit XIII. Sed pro eo quod iſthic legitur geſta haec eſſe XIIII. Kal. Septembris, apud Auguſtinum, ut paulo ante vidimus, haec inquiſitio refertur ad XV. Kal. Martias; atque hinc emendanda eſſe ait Baronius acta purgationis Felicis, quae alioqui depravata atque mendoſa ſatis eſſe pronuntiat. Sed heic Baronium reprehendit Valeſius in diſſertatione de ſchiſmate Donatiſtarum cap. XI. eo inter cetera argumento quod intra unius diei ſpatium tot geſtorum documenta perlegi, tot perſonae interrogari non potuerint; ac propterea neceſſe eſſe ait ut in plures dies protracta ſit tantae cauſae cognitio. Itaque contendit ab Æliano inchoatam XV. Kalendas Martias, ſed propter neceſſitates publicas & provinciae negotia intermiſſam, & finitam demum XIII. Kalendas Septembris, id eſt, ſexto menſe poſt initium geſtorum. Equidem ut facile conceſſerim hanc quaeſtionem pluribus diebus agitatam fuiſſe, ita graviter admodum crederem tanto tempore ſub judice pependiſſe cognitionem quam Auguſtinus in epiſtola XXXII. vocat diligentiſſimum examen & diligentem ac terribilem inquiſitionem; praeſertim cum Optatus in libro primo doceat Conſtantinum Imp. ſcripſiſſe in Africam *ut remotis neceſſitatibus publicis de vita Felicis Autumgitani publice quaereretur.* Et cum neceſſe ſit exiſtimare mendum eſſe in libro Auguſtini ad Donatiſtas aut in hoc loco geſtorum, & quae ab Auguſtino referuntur extra mendum eſſe hinc conſtet quod cognitionem de cauſa Felicis ab Æliano ſuſceptam eſſe ait quarto ferme menſe poſt judicium Melchiadis, quod initio menſis Octobris proxime praeteriti factum fuerat, non video quo modo repudiari poſſit Baronij ſententia, qui hunc locum geſtorum pronuntiavit emendandum eſſe ex libro Auguſtini ad Donatiſtas.

DVVMVIRVM SPLENDIDA) In veteri libro & in editione Maſſoni legitur: *Duoviru recitavit. Splendida.* Nos ſuſtulimus vocem *recitavit*, quae omnino ſuperflua heic erat, & ſenſum turbabat.

APVD MEX IMPERATORES) Conſtantinum & Licinium, qui tum temporis remp. adminiſtrabant.

CVM PERSECVTIO ESSET INDICTA) anno Chriſti CCCIII. ut toties diximus ſupra. Hinc ortum vocabulum traditorum in Africa.

IVSTONE PROCONSVLARI) id eſt, Anulini, quem fuiſſe tum Proconſulem Africae produnt acta martyrum qui tum apud Africam exagitati ſunt pro nomine Chriſti.

SECVNDVM SENE EST) Ita vetus exemplar. Maſſonus edidit, *Secundus ſenex eſt*, nullo ſenſu. Heic enim non agitur de Secundo, ſed de Alfio Caeciliano Exduumviro Aptungitanorum.

EPISTOLAS SALVTATORIAS) Infrà: *Epiſtolas ſalutatorias de baſilica protulerit.* Difficile eſt explanare quid heic intelligatur per epiſtolas ſalutatorias. Neque enim mihi hactenus probatur quod quidam ex hoc loco colligunt epiſtolas ſalutatorias eas eſſe quibus quis alicui ſalutem impertit. Manifeſtum quippe eſt heic agi de codice quodam venerando, quem Alfius Caecilianus duumvir ex baſilica Aptungitana ſuſtulit, haud dubie ut ureret. Nam poſt cathedram epiſcopalem & epiſtolas ſalutatorias ſublatas, etiam *oſtia omnia combuſta ſunt ſecundum ſacrum praeceptum.*

INGENTIVS SCRIBA) qui poſtea Decurio fuit civitatis Ziquenſium, & tunc convictus eſt falſaſſe & interpolaſſe epiſtolam quam Alfius Caecilianus ſcripſerat ad Felicem Epiſcopum Aptungitanum. Auguſtinus epiſt. CLII. nomine Concilij Cirtenſis ſcripta ad Donatiſtas: *Ingentius confeſſus fuerat in cognitione Æliani Proconſulis falſum ſe feciſſe adverſus Felicem Caeciliani ordinatorem.* Idem in libro ad Donatiſtas poſt collationem cap. XXXII. *Ingentius, qui eodem judicio contra Felicem falſum ſe feciſſe confeſſus eſt.* Vide epiſtolam Conſtantini ad Probianum, cujus mentio in his Auguſtini locis.

COLLEGAM MEVM) Antea legebatur *collega meus*, non ſolum in editionibus, ſed etiam in antiquo exemplari manuſcripto. Verùm cùm haec verba referri debeant ad Ingentium, qui fuit collega Alfij Caeciliani, neceſſaria viſa eſt emendatio quam nos huic loco adhibuimus.

HOC SIGNVM) Hic locus refertur etiam infrà pag. 21. col. 1. ſed multum diverſus.

PAVLINO ANN. VICESIMAE.) anno Chriſti CCCIII. quum coepta perſecutio eſt in Africa, ut ſupra diximus.

MODVM CVRSORIS) Codex vetus & editio Maſſoni habent *modicum*, manifeſto errore. Modum curſoris dixit, id eſt, formam, ſpeciem. Vox eſt Latina.

SCRIBAE ILLO) id eſt, illi. Sic plerique veteres, qui etiam *alio* frequenter ſcribebant pro *alij*. Sic apud Commodianum lib. I. cap. XIX. *perituro credidit uno.* & cap. XXXIII. *Vno crede Deo.*

HVIVS LITERA) Retinui ſcripturam veteris exemplaris. Editio Maſſoni habet *ejus literas.* quod fortaſſis rectius eſt.

SVSPENDATVR) Conſtantinus in epiſtola ad Probianum: *Eundem ipſum Ingentium ſuſpenſum actis, qua ſuberant, pervidimus.* Optatus libro primo: *Ingentius ſcriba publicus pependit ſub metu imminentium tormentorum.*

CONSTANTINVS) Locus heic vacuus erat relictus in veteri codice & in editione Maſſoni. Dubium autem non eſt quin Conſtantini nomen ſcribi debuerit.

DECVRIONEM) In veteri codice & in editione Maſſoni legitur, *Dei cultorem*; Et quamvis haec lectio tolerari poſſit propter ea quae antecedunt, maluimus tamen amplecti conjecturam Baronij, quia in epiſtola Conſtantini ad Probianum videbamus Conſtantinum ex actis iſtis collegiſſe Ingentium *ideo minime tortum quod ſe Decurionem Ziquenſium civitatis aſſeveraverit.* Nam Decurionum hoc erat privilegium quod torqueri non poterant, ut diximus ad Lactantium.

EX PROFESSIONE) Haec & quae ſequuntur uſque ad finem ſententiae, extant etiam apud Auguſtinum lib. III. adverſus Creſconium cap. LXX.

FELICEM AVTEM) Hanc partem ſententiae deſcripſit Optatus in libro primo, & addit: *Vnde pulſa atque exterſa infamia, cum ingenti laude illo judicio receſſit.*

AD

AD ACTA PVRGATIONIS CÆCILIANI.

Actorum iſtorum vetus exemplar, ex quo edita ſunt a Maſſono, extat in bibliotheca Thuana, ſed depravatiſſimum & contaminatiſſimum, ut ante me obſervavit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Meminit autem illorum Optatus Milevitanus in libro primo, ubi etiam admonet ſe ea ſubjunxiſſe operi ſuo. *Harum namque plenitudinem rerum*, inquit, *in noviſſima parte iſtorum libellorum ad implendam fidem adjunximus.* Certe in veteri libro verba quae ſequuntur ſcripta ſunt poſt collectionem iſtorum & aliorum quorundam actorum. *Expliciunt ſancti Optati Epiſcopi libri numero VII. vel geſta purgationis Caeciliani Epiſcopi & Felicis ordinatoris ejuſdem.* Meminit eorundem Auguſtinus epiſt. CLXII. ubi adnotat ea lecta non fuiſſe in collatione Carthaginenſi, quia tempus non fuit. Vide etiam epiſtolam CLXV. & lib. III. contra Creſconium cap. LXIX. ubi fragmenta quaedam iſtorum actorum deſcribuntur.

Pag. 22. col. 1. ORDINAVIT MAIORINVM) cui Donatus, à quo Donatiſtae, ſucceſſit in cathedra Carthaginenſi. Itaque primo pars Majorini dicebatur quae poſtea pars Donati dicta eſt, ut legitur in epiſtola LXVIII. ſancti Auguſtini. Collatio tertia Carthaginenſis cap. CCXX. *Libellus Eccleſia catholica criminum Caeciliani, traditus à parte Majorini.* Quae verba deſcripſit etiam ſanctus Auguſtinus in eadem epiſtola. Quare veriſſimam puto ſententiam Henrici Valeſij, qui in diſſertatione de ſchiſmate Donatiſtarum cap. IV. verba illa ex libro primo Optati, *Data à Luciano, Digno, Naſſutio, Capitone, Fidentio, & ceteris Epiſcopis partis Donati*, ſic emendanda eſſe pronuntiat ut, ſublato nomine Donati, Majorini nomen heic reponatur.

CONSTANTINO) Aſſentior eidem Valeſio, qui in eadem diſſertatione cap. III. probat adverſus Baronium haec geſta non eſſe anno Chriſti CCCVI. ſed CCCXX.

THAMVGADIENSI) In veteri libro & in editione Maſſoni legitur *Thamugudienſi*. Noſtram emendationem confirmant acta Concilij Carthaginenſis ſub Cypriano, in quibus legitur nomen Novati a Thamugade. Et apud ſanctum Auguſtinum celebre eſt nomen Gaudentij Thamugadienſis Epiſcopi partis Donatiſtarum; adverſus quemidem ſanctus duos libros ſcripſit, quorum & ipſe meminit lib. II. cap. LIX. Retractationum. Item apud eundem in epiſtola LXI. legitur: *Debeo autem Thamugadenſibus ejuſmodi miniſterium caritatis.* Lex porro ſecunda Codicis Theodoſiani *De honorariis codicillis*, quae eſt Conſtantij, accepta dicitur Thamugadi; ubi Iacobus Gothofredus adnotat eam urbem fuiſſe in Mauritania Tingitana, ejuſque nomen corruptum eſſe in Notitia imperij & in utroque Itinerario. In collatione prima Carthaginenſi cap. CXXVIII. nominatur Fauſtinianus Epiſcopus plebis Tamogadenſis, & in Notitia Epiſcoporum Africae Secundus Tamogazienſis inter Numidas.

NVNDINARIO) Hic totius iſtius inquiſitionis auctor fuit, ut ſe ulciſceretur adverſus Silvanum Cirtenſem Epiſcopum, à quo laeſus erat. Auguſtinus epiſt. CLXII. *Extant geſta apud Zenophilum conſularem, ubi Nundinarius quidam Diaconus à Silvano Cirtenſi Epiſcopo, quantum ipſis geſtis intelligitur, degradatus, cum ei* (ſic legendum, ut rectè habet prima editio Pariſienſis, non *eis*) *ſatisfacere per aliorum Epiſcoporum literas fruſtra conatus eſſet, multa patefecit iratus & in judicium publicum protulit: inter quae id quoque commemoratum legitur, quod Lucillae pecunia corruptis Epiſcopis, in Carthaginenſi Eccleſia, in Africae capite, altare contra altare levatum eſt.* Idem epiſt. CLXV. *Recita illi geſta apud Zenophilum conſularem, ubi Nundinarius quidam Diaconus iratus Silvano, quod ab eo fuerit excommunicatus, haec omnia judiciis prodidit, quae certis documentis & reſponſionibus teſtium & recitatione geſtorum & multarum epiſtolarum luce clarius conſtiterunt.*

VIR CLARISSIMVS) Haec duo vocabula ſic plerunque ſcribuntur in veteribus libris, V. C. Sed hoc loco ponuntur in veteri codice uti nos edidimus. Quas notas quum librarius non intelligeret, deinceps poſuit *vicarius* pro *vir clariſſimus*, inepto errore, quem tamen Maſſoni editio retinuit in aliquot locis. Alij putarunt notas illas explicandas eſſe per haec verba, *vir conſularis*, quos in Miſcellaneis ſuis ad Symmachum pag. 282. reprehendit, & merito, vir eruditiſſimus Franciſcus Iuretus. Certè ſi iſta interpretatio valeret, Zenophilus heic conſequenter bis vocaretur conſularis. Quo nihil fingi poteſt abſurdius. Eadem ratione explicandae eſſent notae illae apud Gruterum pag. CXCIII. in illa inſcriptione ubi Poſtumius Lampadius *V. C. Conſ. Camp.* nominatur: quas tamen per *vir clariſſimus* exponendas eſſe probat altera inſcriptio apud Gruterum pag. CCLXXXIII. in qua legitur *Decimius Germanianus vir clariſſ. Conſularis provinciae Baeticae.* Quin & Conſules ipſi ordinarij & Praefecti Urbi, quorum dignitas erat ſupra dignitatem conſularium, conſulares tamen dicti reperirentur, ſi vera eſſet interpretatio quam nos refellimus. Extant enim apud Gruterum pag. CCCLII. aliquot inſcriptiones in quibus *Ti. Fabius Titianus V. C. Conſ. ordin. & Praef. urbi* nominatur. Quare neceſſe eſt mendoſum eſſe codicem Gemeticenſem epiſtolarum ſancti Auguſtini, in quo notae illae per *vir conſularis* explicantur in relatione Anulini Proconſulis Africae ad Conſtantinum, quae extat in epiſtola LXXXVIII. ſancti Auguſtini in nova editione; cùm tamen in collatione tertia Carthaginenſi, ubi eadem relatio reperitur inſerta, exponantur per *vir clariſſimus*, omnino rectè. Nam cum hoc non ſit nomen famae & celebritatis, ut ait idem Iuretus, ſed honoris & dignitatis, & conjungebatur cum titulis eorum ad quos ſcribebatur, & ipſi qui clariſſimi erant, ſe eo nomine decorabant; ſicut olim Reges noſtri primae ſtirpis ſe in titulis ſuis vocabant viros illuſtres, ut cuivis notum eſt, & obſervatum etiam à Sirmondo in Notis ad Ennodium pag. 19.

CONSTANTINIENS.) ſive Cirtenſium. Cirta enim dicebatur ante quae tum Conſtantina vocabatur. Vide Valeſium in diſſertatione de ſchiſmate Donatiſtarum cap. III.

SECVNDVS EPISCOPVS) Tigiſitanus, *qui tunc agebat in Numidia primatum*, ut in epiſtola CLXII. ait Auguſtinus. Idem principatum Concilij Cirtenſis tenuit, ut ibidem Auguſtinus ſcribit, ubi praeſentes & confeſſos traditores reliquit Deo judicandos, & eos in epiſcopalibus ſedibus manere permiſit. Vide eundem in libro primo contra epiſtolam Parmeniani cap. III. Breviculo diei tertiae cap. XIII. & lib. I. contra Gaudentium cap. XXXVII.

CAECILIANVM EPISCOPVM) Carthaginenſem catholicum, Menſurij ſucceſſorem, tot tempeſtates perpeſſum a parte Donati ut propterea nomen ejus valde inclaruerit. Notiſſima eſt hiſtoria calamitatum ejus.

ALIVM INSTITVERVNT) Majorinum, cui Donatus ſucceſſit, ut ante diximus.

VNAM ECCLESIAM HABET) id eſt. Nos Cirtenſes neſcimus diviſionem. Neque enim duos Epiſcopos habemus, ut pleraeque civitates Africae, quae unum habent partis Donati, alium partis Caeciliani. Nos unicum tantùm habemus, ſed qui Donato communicat, Caeciliano non communicat. Poſtea tamen Cirtenſes duos habuerunt Epiſcopos, Fortunatianum nimirum & Petilianum, ut patet ex Collatione prima Carthaginenſi cap. LXV. CXXXVIII. & ſequenti.

SILVANO) Epiſcopo Cirtenſi, qui eum ſecundo Tigiſitano primate Numidiae & ceteris ordinavit Majorinum adverſus Caecilianum.

INTERMISSO EO) Vir doctiſſimus Henricus Valeſius in diſſertatione ſuprà laudata cap. III. haec verba interpretatur de Caeciliano, cujus innocentia multis tum indiciis probata fuerat. Verum haec interpretatio non caret difficultate. Quippe haec non dicebantur Carthagine, ſed in Numidia, cujus Conſularis erat Zenophilus. Praeterea Victor nondum dixit ſe non communicare cum Caeciliano. Itaque dubium eſt utrum haec accipi debeant de Caeciliano, an vero de Felice Aptungitano.

PVRGATA) Ita vetus codex. Maſſoni editio habet *probata*. Legitimam porro eſſe noſtram emendationem probatur etiam ex Collatione tertia Carthaginenſi cap. CLXXI. ubi ita legitur. *Donatiſtarum proſecutio, qua dicunt praeſentem Felicem debuiſſe purgari.* Et cap. CLXXIV. *Proſecutio catholicorum, majoris eſſe innocentiae documentum quòd abſens purgatus eſt Felix.* Sanctus Auguſtinus epiſt. CLXII. *Nec de Felicis Aptungitani cauſa negligentiam conſecutam, ſed ad ejuſdem Principis juſſionem proconſularibus geſtis etiam ipſum fuiſſe purgatum.* Et infrà de eodem Felice: *Non debuit Epiſcopus proconſulari judicio purgari.* Idem lib. III. contra Creſconium grammaticum cap. LXI. *Publica monumenta proclamant dictam*

eſſe

Digitized by Google

eſſe cauſam & ad debitum finem eſſe perductam uſque ad purgationem Felicis Aptungenſis.

* Pag. 22. col. 1. TRADITOR) Traditores dicebantur qui tempore perſecutionis ſcripturas divinas & ſupellectilem eccleſiaſticam tradiderant miniſtris reipublicae. Et magna in hoc querela erat Donatiſtarum, qui catholicos, eos nimirum qui Caeciliano communicabant, paſſim vocabant traditores & progeniem traditorum. Contra catholici proditionem imputabant Donatiſtis, quos appellabant heredes traditorum & ſchiſmaticorum, adeo ut Optatus Milevitanus manifeſtum eſſe dicat principes eorum fuiſſe traditores.

NVM) In veteri codice legitur *non*. Maſſonus repoſuit *nam*. Vtraque lectio falſa eſt. Ea vero vera quam nos retinuimus.

MONTEM BELLONAE) prope Cirtam.

NE STRICTIVS INTERROGARIS) id eſt, ne torquearis. Acta purgationis Felicis pag. 21. col. 2. *Eſt enim arctiori interrogationi neceſſarius*.

DIOCLETIANO VIII.) id eſt, anno Chriſti CCCIII. quo cœpit perſecutio.

XIV. KAL. IVN. Ita omnino vetus exemplar & editio Maſſoni. Quo etiam modo habetur apud Auguſtinum lib. III. contra Creſconium cap. XXIX. Sed idem tamen epiſt. CLXV. mentionem faciens iſtorum actorum, undecimo Kalendas Iunias geſta eſſe commemorat, certo, ut mihi videtur, errore. Nam & in ipſis actis quae nos heic edidimus, & in exemplari quod extare monuimus in libro tertio contra Creſconium, diſertè & conſtanter notatus eſt dies XIV. Kal. Iunias. Excidit autem haec emendatio viris doctiſſimis qui recenſendis emendandiſque Auguſtini epiſtolis operam ſuam nuper contulerunt utiliter in publicum. Sed falſa profecto eſt clariſſimi viri Ioannis Broei Biturigis conjectura, qui in diſſertatione de epocha Concilij Cirtenſis ſcribit menſem Iunium in hoc Auguſtini loco mutandum eſſe in Ianuarium, ita ut quae heic referuntur de Munatio Felice, geſta fuerint menſe Ianuario qui poſt cœptam perſecutionem proximus fuit. Fruſtra inquam, cùm & omnes veteres libri & omnes editiones uno conſenſu menſem Iunium praeferant, & iſta res nihil habeat commune cum actis Concilij Cirtenſis.

MVNATII FELICIS) In epiſtola CLXV. ſancti Auguſtini legitur *Numatium*, ſed emendata eſt ex libro tertio contra Creſconium in noviſſima editione. Sirmondus tamen in Notis ad Ennodium pag. 95. praetulit lectionem quae Numatij nomen habet. Valeſius verò in annotationibus ad Euſebium pag. 161. Munatium maluit quam Numatium. Rectè, ut opinor. Quippe frequens eſt in antiquis inſcriptionibus nomen Munatiorum, qui etiam plerunque Felices vocantur; ut videre eſt apud Gruterum pag. LXVI. & MCXXIV.

FLAMINIS PERPETVI) In veteri codice legitur *praepoſiti*, propter notas illas PP. quas cùm librarius non intelligeret, eas per vocem *praepoſiti* explicavit. Sed apud Auguſtinum lib. III. contra Creſconium cap. XXIX. & lib. IV. cap. LVI. reperta eſt vera lectio. Flaminum porro qui per provincias conſtituti erant, alij erant temporarij, alij perpetui; ut obſervatum eſt a viris eruditiſſimis.

PAVLO EPISCOPO) Cirtenſi, qui convictus eſt inſtrumenta dominica tradidiſſe, etiam quae diligenter fuerant occultata; ut ait Auguſtinus in epiſtola CLXV.

PRAECEPTO ET IVSSIONI) In veteri libro & in editione Maſſoni legitur: *ut praeceptum eſt, ut juſſioni &c.* Emendatum eſt ex his quae ſequuntur.

Ib. col. 2. POSTEAQ. IN BIBLIOTHECIS) Ita omnino vetus exemplar. Verùm Auguſtinus hunc locum referens lib. III. contra Creſconium cap. XXIX. ita ſcribit: *Poſteaquam apertum eſt in bibliothecam*. At in libro quarto cap. LVI. idem habet: *Poſteaquam perventum eſt ad bibliothecam*. Maſſonus ex hac duplici editione Auguſtiniana ſuam compoſuit, & ita ſcripſit: *Poſteaquam perventum eſt in bibliothecam*. Ego lectionem veteris libri puto veram eſſe. Bibliothecae vocantur in his actis armaria in quibus libri erant incluſi. Vnde paulò poſt Silvanus tum Subdiaconus ait: *Nihil remanſit, totum hoc ejecimus*. Valerius in vita ſancti Pontij martyris cap. II. *copiam voluminum librorumque, quae bibliothecae portare non poterant, in ſuo parvo corpuſculo transfundens*. Poſſidius in vita ſancti Auguſtini cap. XXXI. *Monaſteria virorum ac feminarum continentium cum ſuis Praepoſitis, plena Eccleſiae dimiſit, unà cum bibliothecis libros & tractatus vel ſuos vel aliorum ſanctorum habentibus*.

CAPITVLATAM ARG.) Vetus exemplar habet: *capitulata argentea & lucerna argentea*. Pro quibus Maſſonus iſta ſubſtituit: *capitula argentea & lucernas argenteas*. prorſus malè. Quippe in variis horum geſtorum locis & apud Auguſtinum mentio eſt unius tantùm lucernae. Nam Auguſtinus hunc ipſum locum plures refert, & in duobus locis ſcribit, *capitulatam argenteam & lucernam argenteam*, uti nos repoſuimus. Quare emendandus eſt idem Auguſtinus lib. IV. contra Creſconium cap. LVI. ubi *capſulam* legitur pro *capitulatam*. Infrà pag. 24. col. 1. pro *capitulatam* legitur *tabulam*. Itaque aut mendoſus eſt hic locus, aut per capitulatam intelligitur tabula.

MORTVVS FVERAS) Hunc locum refert Auguſtinus epiſt. CLXVII. & lib. III. contra Creſconium cap. XXIX. & lib. IV. cap. LVI.

ORCAM) Malè apud Auguſtinum legitur *arcam*. Orca eſt vas fictile, ut pluribus teſtimoniis oſtendit vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in ſuo Gloſſario.

FELICIS SARSORIS) id eſt, opificis marmorarij. Ibid.
Hinc opus ſarſorium apud Ennodium, cùm variae diſcolorum marmorum cruſtae committuntur, ut unum corpus & unam quaſi picturam efficiant; quemadmodum illic adnotavit Sirmondus.

BOVI SERVO PVBLICO) officiali, apparitori. Ibid.

EPISTOLAS EPISCOPORVM) quas pro Nundinario ſcripſerant ad Silvanum Epiſcopum Cirtenſem & ad clerum plebemque ejuſdem civitatis. Meminit harum epiſtolarum ſanctus Auguſtinus epiſt. CLXII. CLXV.

A FORTE) Verum eſt Fortem quoque ſcripſiſſe pro Nundinario. Attamen oportet ejus nomen heic loco non ſuo poſitum eſſe, aut poſtea deſunt aliquot verba quae doceant epiſtolas Epiſcoporum factas à Forte & ceteris.

EXEMPLAR LIB. TRA. EPISCOPIS) Haec verba deſunt in veteri exemplari, per incuriam videlicet & oſcitantiam librarij. Suppleta autem ſunt ex libro tertio ſancti Auguſtini contra Creſconium cap. XXIX.

FVR RERVM PAVPERVM) Ideo Silvanus dicitur fur rerum pauperum quia viginti folles, quos Victor fullo dederat ut fieret Presbyter, apud ſe retinuerat, nullaque eorum pars pervenerat ad populum, in quo pauperes, ut legitur infra pag. 25. col. 1. Praeterea idem cum reliquis Epiſcopis, quos propterea ſanctus Auguſtinus in libro primo contra Parmenianum cap. III. vocat fures eccleſiaſtici argenti, diviſerat quadringentos folles quos Lucilla clariſſima femina dedit ut Majorinus fieret Epiſcopus; quorum nullam partem ad pauperes perveniſſe ſcribitur pag. 24. col. 2. & pag. 25. col. 1.

DE QVADRING. FOLL.) Hic locus reſtitutus eſt ex Auguſtino. Male enim in veteri exemplari ſcriptum eſt: *ſcitis & vos & Lucilla conſul felix pro quod vobis &c.* Scriptum erat in antiquiori codice *Lucilla C. F. pro quod*. Itaque cùm librarius non intelligeret notas illas, perperam interpretatus eſt.

FOLLIBVS) Monetae genus. Vide Gloſſarium Dufreſnij & Iacobi Gothofredi Notas ad Codicem Theodoſianum. Vide etiam Sirmondum ad ſermonem XXXIX. ſancti Auguſtini, ubi conjicit follium & ſolidorum noſtratium eundem valorem eſſe vel affinem.

LVCILLAE) Femina fuit dives & factioſa: *quae ante concuſſam perſecutionis turbinibus pacem*, ut ait Optatus, *dum adhuc in tranquillo eſſet Eccleſia, cùm correptionem Archidiaconi Caeciliani ferre non poſſet, quae ante ſpiritalem cibum & potum os neſcio cujus martyris, ſi tamen martyris, libare dicebatur, & cùm praeponeret calici ſalutari os neſcio cujus hominis mortui, etſi martyris, ſed necdum vindicati, correpta, cum confuſione irata diſceſſit. Iraſcenti & dolenti, ne diſciplinae ſuccumberet, occurrit ſubitò perſecutionis enata tempeſtas*. Meminit autem hujus loci ſanctus Auguſtinus libro primo contra Parmenianum cap. III. & in epiſtola CLXII.

INDE FACTVM EST SCHISMA) Optatus paulò poſt locum heic deſcriptum: *Schiſma igitur illo tempore confuſae mulieris iracundia peperit, ambitus nutrivit, avaritia roboravit. Ab iis tribus perſonis contra Caecilianum cauſae confictae ſunt ut vitioſa ejus ordinatio diceretur*. A Botro nimirum, Celeſio, & Lucilla. Itaque iracundia referri ſine dubio debet ad Lucillam, ambitus ad Botrum & Celeſium, qui apud Carthaginem ordina-

dinari cupiverant, avaritia ad Epiſcopos qui Majorinum ordinarunt, qui ſolles quadringentos, quos Lucilla dederat, inter ſe diviſerunt, & amore pecuniae Epiſcopum levarunt adverſus Caecilianum. Erat autem Majorinus domeſticus Lucillae, ut idem Optatus docet.

PVRPVRIVS EPISCOPVS) Limatenſis, quem homicidam vocat Optatus, quod interrogatus de filiis ſororis ſuae, quod eos in carcere Miles necaſſe diceretur, confeſſus ſit dicens: *Et occidi non eos ſolos, ſed & quicunque contra me fecerit*. Sumpſit iſta Optatus ex actis Concilij Cirtenſis, quae extant apud ſanctum Auguſtinum lib. III. contra Creſconium cap. XXVII. Limata ergo fuit civitas Numidiae.

Pag. 23. col. 1. LAPIDATVS) id eſt, degradatus, ut ait Auguſtinus, adeoque contumelia affectus. Infra pag. 23. col. 1. *a quibus lapidarentur pro veritate*. Vide Gloſſarium Dufreſnij.

NON EST VERVM) id eſt aequum. Livius lib. XXXII. *Ceterum & ſociorum audiri poſtulata verum eſſe*. Apud ſanctum Ambroſium epiſt. XXX. legitur: *Tributarios perditum iri nequaquam juſtum & aequum*. Pro quo in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiae Bellovacenſis vidi ſcriptum *verum*.

SINE SANGVINE SPIRITALI) Locus eſt elegantiae non vulgaris. Sanguinem ſpiritalem fundi ait quum diſcordiae gladius ſaevit in Eccleſiam, quum Epiſcopi diſſident cum Clericis, quum hae diſſenſiones erumpunt in vulgus & dant locum ſermonibus.

PVRPVRIVS EPISCOPVS) Haec non extant in veteri codice, neque in editione Maſſoni, ubi locus vacuus relictus eſt. Nos itaque addidimus, quia ex contextu ſequentis epiſtolae apparet & illius & ſuperioris eundem eſſe auctorem.

Ibid. VESTRA SVNT) Leg. *vera*, ut patet ex epiſtola Purpurij ad Silvanum.

SILVANO) Et hanc quoque vocem nos addidimus. Nam heic relictus erat locus vacuus in veteri exemplari & in editione Maſſoni. Certum quippe eſt hanc epiſtolam ſcriptam eſſe ad Silvanum, cum in ea agitur de diſcordia quae inter illum erat & Nundinarium Diaconum.

FORTIS) Epiſcopus, cujus jam ſuprà mentio. Cujuſnam vero ſedis Epiſcopus fuerit, mihi non eſt compertum. In collatione primi Carthaginenſi cap. CLXIII. memoratur Fortis Epiſcopus Cedienſis.

PACEM CELEBRARE) Leg. *Paſcha*. quod ſequentia probant. Pag. 23. col. 2. *ut cum pace Paſcha celebremus*. Et infrà: *Nundinarius in pace ſecum Paſcha celebret*.

FRATRIBVS ET FILIIS) id eſt, Clericis & Senioribus Eccleſiae Cirtenſis, ut in ſuperioribus.

IVDICATVR, SED APVD) Ita vetus codex. Maſſonus edidit: *judicio contendit, & hoc apud*.

Ib. col. 2. FRATRI SILVANO SABINVS) Et haec quoque nos addidimus; quae neque in veteri libro habentur, neque in editione Maſſoni. Certa autem eſt haec reſtitutio.

SABINVS) Epiſcopus Numida.

Ibid. DIEBVS ISTIS) Paſchalibus.

QVIS ADMINISTRABAT) Hic locus mendoſus eſt apud ſanctum Auguſtinum, ubi ſic legitur lib. III. contra Creſconium cap. XXIX. *Quis adminiſtrabat? Tunc Silvanus in clericatu reſpondit, ſub Paulo*. Et lib. IV. cap. LVI. *Quis adminiſtrabat? Tunc Silvanus in clericatu victor reſpondit: ſub Paulo*. Hinc ergo emendandus utrobique eſt Auguſtinus.

SILVANVS SVBDIAC. FVIT) Meminit hujus loci Auguſtinus in epiſtola CLXV. Is ergo ex Subdiacono Pauli Cirtenſis Epiſcopi, in cathedra ejus poſtea locatus eſt.

Pag. 24. col. 1. CIVEM NOSTRVM PETEBAMVS) id eſt, Donatum, ut conſtat ex pagina ſequenti extrema.

TABVLAM) Iam ſupra monuimus aut mendoſum eſſe hunc locum, aut per tabulam debere intelligi capitulatam cujus & heic & apud Auguſtinum mentio eſt.

Ibid. ACETVM) ſive acetabulum. Vide Gloſſarium Dufreſnij.

SVPERIO) Vetus exemplar & editiones omnes habent *Luciano*, certo errore. Nos Superij nomen ideo ſubſtituimus, quia infrà, dum iſta repetuntur, ſemper Superij nomen ponitur pro Luciano. Lucianus enim Diaconus tantùm fuit, ut ſtatim dicitur.

ANTE CATHEDRAM EPISCOPOS.) Ergo jam tum certus ac fixus erat epiſcopalis cathedrae locus in Eccleſia.

IPSI EPISCOPI) Ergo plures Epiſcopi ordinaverunt Presbyterum Victorem ſubitonem.

Ib. col. 2. AB HARENARIIS) non a clero, nec ab honoratis, ſed a plebecula, in qua fuerint harenarij, cujuſmodi tandem generis fuerunt homines illi. Vnde paulo poſt dicitur, *proſtibula illic fuerunt*, ut oſtenderetur electionem Epiſcopi per vim ac ſeditionem factam eſſe. Qui locus evincit juſtiſſimam eſſe conſtitutionem ſynodi Laodicenae, quae ſancivit ne turbis liceret electiones Epiſcoporum facere.

GESTAVERVNT) id eſt, levaverunt, tulerunt thronum Epiſcopi.

AREA MARTYRVM) Aream plerique interpretantur Cœmeterium, auctoritate ſumpta ex libro Tertulliani ad Scapulam, ubi ait ſub Hilariano praeſide de areis ſepulturarum noſtrarum acclamatum ab adverſariis noſtris fuiſſe *Area non ſint*. Verum in iſto loco area martyrum non poteſt intelligi de cœmeterio, cum conſtet aedificium fuiſſe, in quo furens plebecula populum Dei ſive cives honoratos incluſit, ut libertatem haberet conſtituendi quem vellet Epiſcopum. Vnde infra pag. 25. col. 1. quum Creſcentianus Subdiaconus interrogatus eſſet à Zenophilo utrum praeſens fuiſſet quum Silvanus factus eſt Epiſcopus, reſpondit: *Praeſens enim populo fui, incluſus in caſa majore*. Iam ergo habemus aream martyrum & caſam majorem civitatis Cirtenſis eandem rem fuiſſe.

Ibid. NVLLAM DIGN. HABEO) Interrogatio ergo Zenophili non erat de dignitate eccleſiaſtica, ſed de conditione civili.

Pag. 25. col. 1. CAMPENSES) In veteri codice legitur *Campeſes*, eadem ratione qua frequenter ſcribitur *Monteſes* pro *Montenſes*. Per campenſes autem intelliguntur qui in campis & agris habitant, ut vox ipſa loquitur. Alij ſunt Campenſes apud Hieronymum in epiſtola LXII. qui & cum Arrianis conjunguntur & cum Tarſenſibus haereticis. Rurſum alij ſunt Campitae, ut habet editio Mariani Victorij, ſive Campates, ut Ioannes Andreae Epiſcopus Alerienſis & Deſiderius Eraſmus ediderant, apud Hieronymum in fine dialogi adverſus Luciferianos. Hi enim fuere iidem cum Montenſibus, id eſt, Donatiſtis. Falluntur enim Eraſmus & Victorius, qui exiſtimant Montenſes dictos a Montani haereſi. Falluntur inquam, ut patet etiam ex epiſtola CXXXIII. ejuſdem Hieronymi.

Ibid. CETERA DESVNT) Praeter illam iſtam partem horum geſtorum, quae deſideratur, lecta ſunt apud Zenophilum Conſularem geſta Concilij Cirtenſis, ut docet Optatus Milevitanus in libro primo: *Hi & ceteri, quos principes tuos fuiſſe paulò poſt docebimus, poſt perſecutionem apud Cirtam civitatem, quia baſilicae necdum fuerant reſtitutae, in domum Vrbani Cariſi conſederunt die III. Iduum Majarum, ſicut ſcripta Nundinarij tunc Diaconi teſtantur*. Lapſus eſt autem, ut hoc obiter moneam, in hujus loci interpretatione vir illuſtriſſimus Gabriel Albaſpinaeus Epiſcopus Aurelianenſis perſecutionem quae heic commemoratur referens ad Maxentium, cum ex geſtis Concilij Cirtenſis appareat heic agi de perſecutione Diocletiani. Quod etiam manifeſte colligitur ex Auguſtino in Breviculo diei tertiae cap. XVII. Porro geſta Concilij Cirtenſis habentur, ut monuimus, apud Auguſtinum.

AD PASSIONEM SANCTÆ SERAPHIÆ.

POſtremam iſtorum actorum partem edidit Boninus Mombritius, Surius priorem, ſed valde mutatam ab illis antiquis. Nos cum illa integra & ſincera reperiſſemus in codice 316. bibliothecae Colbertinae, exiſtimabimus conjungenda eſſe cum vetuſtis martyrum actis quae cum Lactantij libro edere nobis perſuaſerunt viri quidam & clariſſimi & doctiſſimi. Magnum autem ſinceritatis & antiquitatis argumentum eſt quod Sabina dicitur fuiſſe filia Herodis, *qui ſub Veſpaſiano Auguſto ter in urbe Roma candidam confeſſionem dedit Romanis*. Quippe vir doctiſſimus Henricus Valeſius acta ſancti Bonifacij martyris, quae ab Holſtenio edita ſunt, hoc magnum indicium vetuſtatis habere ſcribit quod illic de Aglae dicatur: *Haec ergo ter candidam egerat apud urbem*

bem Romam ex praefectura. Candida autem eſt editio ludorum quae fiebat a Praetoribus vel Quaeſtoribus candidatis, ſumptu ipſorum, non ex arca publica, ut idem Valeſius obſervavit ad librum XXVII. Ammiani Marcellini pag. 332. & in praefatione ad acta ſanctarum Perpetuae & Felicitatis.

Cap. 5. OPPID. VINDIN.) Infrà cap. XII. ſcribitur *Vindonnenſi*. quod idem eſt. Fuit porro oppidum Vinbriae, cujus incolae Vindenates dicebantur, ut oſtendit Cluverius in libro ſecundo Italiae antiquae cap. VI2I.

CONFESSIONEM) Puto hanc vocem redundare & ab ejus ingenio profectam qui *candidam* putaret heic eſſe poſitam adjectivè.

VIRILLVS) Alij vocant Berillum.

BASTERNAM) vehiculum tectum, quo praecipue utebantur feminae. Vide Gloſſarium Dufreſnij.

Cap. 3. LVSORIVM) theatrum. Vide quae ſuprà dicta à nobis ſunt ad caput XXI. Lactantij.

ARCVM ALBINI) ejus nimirum, ut arbitror, qui remp. tenuit cum Severo, & poſt.a ab eo victus interiit. Fuit autem hic arcus trans Tyberim.

Cap. 9. BIOTHANATA) id eſt, vitae tuae inimica, quae te in mortem voluntariam temerè praecipitas. Vide Petri Ciaconij annotationes in Caſſianum, & Gloſſarium Dufreſnii.

Cap. 10. ARCVM FAVSTINI) Infrà cap. XII. *Poſuerunt in monumento ipſius in oppido Vindonnenſi ad arcum Fauſtini*.

AREAM VINDICIANI) Fruſtra Baronius ad diem tertiam Septembris hunc trahit locum Tertulliani ex libro ad Scapulam, ut doceat aream heic accipiendum eſſe locum ipſum ubi ſepelirentur defuncti Chriſtiani. Quamvis enim, quod negari non poteſt, area interdum ſumatur pro cœmeterio, illud tamen non ſemper verum eſt, cum certum ſit, etiam ex eodem Tertulliani loco, areas fuiſſe quae non eſſent cœmeteria.

ILLVSTRISSIMA) Ab hoc verbo incipit fragmentum quod Mombritius edidit; quod etiam reperi eodem in loco incipiens in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae regiae.

EX MORE) Apud Mombritium & in codice regio legitur, *& ex more*.

INCLVSOS) Mombritius & codex regius, *recluſos*.

Cap. 11. PRAESES INDICAVIT ES) Codex regius, *indicatum eſt ei de religioſiſſima femina Sabina omnia quae*.

VXOR VALENTINI) Mombritius & codex regius, *uxor quondam Valentini*.

ADORAS DEOS) Codex regius, *adoras magis deos & honoras*. Mombritius, *magis deos adoras & honoras*.

NON SOLVM) Codex regius & Mombrit. *ergo non ſolum*.

NON DEVM) Codex regius & Mombritius, *non deos*.

Cap. 12. CHRISTI MARTYRES) Codex regius, *famulae Chriſti*.

SABINA) Codex regius, *ſancta Sabina*.

AD PASSIONEM SANCTÆ MARIÆ.

ACta iſta primus edidit Boninus Mombritius, ſed valde imperfecta. Eadem paulo diverſa deſcripſit Surius ex Vincentio Bellovacenſi, qui ſe ea accepiſſe ſcribit ex geſtis ejus. Nos, quum vetus eorum exemplar repperiſſemus in codice 184. bibliothecae Colbertinae, conſtetque veterem eſſe ſcriptionem non inelegantem, illa heic edere integra credidimus operae pretium, quae valde manca & mutila extant etiam apud Vincentium.

PRINCIPALIA) Auguſtinus epiſt. CLVIII. *Ruffinum Cirtenſem principalem commendo eximietati tuae*. Idem epiſt. XLI. in nova editione: *Fratrem Hilarinum Hipponenſem archiatrum & principalem multum commendamus*. Salvianus lib. V. pag. 103. ſecundae editionis noſtrae: *Quis ergo, ut dixi, locus eſt, ubi non a principalibus civitatum, viduarum & pupillarum viſcera devorentur?* Quos heic dicit principales, paulo ante curiales vocat. *Quae enim ſunt non modo urbes, ſed etiam municipia atque vici, ubi non quot curiales fuerint, tot tyranni ſint?* Vide Iuretum in Miſcellaneis ad Symmachum pag. 227. & ſequentibus.

Cap. 1. NATALE FILII) Sic ſolebant antiqui liberorum ſuorum natalia celebrare. Teſtis, praeter ceteros, Capitolinus in Albino: *Convivio quod celebritati pueri deputabatur*.

NATVM) Malè apud Vincentium, Mombritium, & Surium *iratum*.

SVPER DEVM) Apud Vincentium, Mombritium, & Surium ſcriptum eſt, *ſuper dominum*. Quam lectionem ego lubenter praefero.

CISI ALIQVIN) Ado in Martyrologio hunc locum intellexit de cibis immolatitiis. Haec ſunt ejus verba ad diem Kal. Novembris. *Natale ſanctae Mariae virginis; quae cùm eſſe ancilla, & die natalis filij domini ſui jejunaret, nec ullo modo flecti potuiſſet ut manducaret de idolothytis &c.*

Cap. 2. IN ABD. MEM. PARTE) Vincentius, Mombritius, & Surius habent *in carcerem*.

Cap. 3. EX CODICE) id eſt, ex regeſto publico, in quo deſcriptum ex more fuerat edictum.

ADRIANVS) Baronius ad annum Chriſti CXX. adnotat nullum in Chriſtianos edictum ab Adriano promulgatum apparere; & ut oſtendat nullum datum fuiſſe, adducit auctoritatem Tertulliani ex capite quinto apologetici, ubi ita ſcriptum eſt. *Quales ergo leges iſtae, quas adverſus nos ſoli exequuntur impij, injuſti, turpes, truces, vani, dementes, quas Trajanus ex parte fruſtratus eſt vetando inquiri Chriſtianos, quas nullus Hadrianus, quamquam curioſitatum omnium explorator, nullus Veſpaſianus, quamquam Iudaeorum debellator, nullus Pius, nullus Verus impreſſit?* Quid igitur faciemus huic edicto, quod videtur eſſe vetus, & diſciplinam ſapit illorum temporum?

Cap. 4. MVNERARIVS CIVITATIS) Hieronymus epiſt. XXVI. ad Pammachium: *Munerarius pauperum & egentium candidatus*. Vide Iuretum in Miſcellaneis ad Simmachum pag. 189. 190. & Sirmondi Notas ad ſermonem quartum Auguſtini inter quadraginta ab eo editos.

Cap. 5. PRAEFECTVS) Ita conſtanter legitur in veteri codice cum certum ſit legi ubique debere *Praeſes* in hoc capite. Nos tamen mutare noluimus.

Cap. 9. ANTE DEVCALIONEM) In veteri codice legitur, *ante diu calitionem*, nullo ſenſu. Nos emendavimus.

Cap. 12. NEOCORENSIVM) Apud Mombritium & Surium, qui ex Vincentio Bellovacenſi ſe accepiſſe profitetur, ſcriptum eſt *Veronenſium*. Sic profectò legitur in Duacenſi editione Speculi hiſtorialis lib. X. cap. LXXXVII. Sed antiqua habet *Neccore ſium*. Surius ſcripſit in margine *Netromenſium*; ſed non indicat utrum illud ex conjectura ſit, an vero ex veteri codice. Neocori ſunt aeditui templorum; & Imperatores civitatibus, quibus gratificari volebant, hunc honorem tribuebant ut celebriorum templorum Neocori eſſent. Qua de re vide Ioannis Seldeni commentarios ad Marmora Arundeliana pag. 166. & Triſtani Sanctamantij commentarios hiſtoricos to. 1. pag. 30. & to. 11. pag. 187. Si vera eſt lectio quae extat apud Petrum de Natalibus lib. X. cap. XV. haec acta ſunt apud civitatem Nicomediae. Porro *Neocorenſium* heic ſcriptum eſt in veteri exemplari, cum ſcribi debuiſſet *Neocororum*.

NECCORVS) Error fuit typographi; pro quo reponendum eſt *Neocorus*. Apud Vincentium in antiqua editione legitur *Neccoris*, in Duacenſi *Nechorus*, apud Mombritium *Nec chorus*, denique apud Surium *Neocorus*, utrobique malè.

AD VITAM SANCTI PONTII.

IStius vitae auctorem Eutropium facit Salmaſius in Trebellium Pollionem pag. 276. ubi fragmentum illius refert ex veteri codice Petri Puteani, qui nunc extat in bibliotheca regia; in quo tamen nulla Eutropij mentio. Falſam autem eſſe illam doctiſſimi viri ſcriptionem docent varia loca ejuſdem vitae, ex quibus conſtat eam ſcriptam eſſe a Valerio Pontij contubernali & ſtudiorum ſocio a prima adoleſcentia. Ejus porro fragmentum quoddam ſeu verius epitomen ediderat Boninus Mombritius. Nos invenimus integram in duobus antiquiſſimis codicibus manuſcriptis bibliothecae Colbertinae, ac praeterea in alio fragmentum ejuſdem.

Hinc ergo edidimus. Poſtea verò contulimus etiam cum codice regio, qui vetuſtiſſimus eſt, & variantes lectiones adnotavimus. Habuit ejuſdem operis exemplar Petrus Iofredus, ex quo vitam ſancti Pontij ſuo ſtylo conſcripſit in hiſtoria Nicaeae civitatis, interſerens tamen interdum fragmenta ex opere Valerij.

Cap. 1. PROPRIAM DOMVM) Codex regius habet *propoſitam*, unus Colbertinus *propè poſitam*. quo etiam modo ſcriptum fuit in exemplari Iofredi.

Cap. 3. SPERAMVS) id eſt, credimus. Paulò poſt: *Nam quod videt quis quid ſperat?* Et infra cap. v. *ſperans eum vanam philoſophorum audire ſectam*. Epiphanius ſcholaſticus in interpretatione epiſtolae Pulcheriae Auguſtae ad Archimandritas & reliquos monachos in Æliа & circa eam habitantes: *ne quod non ſperat noſtra clementia, tamquam veritatis impugnatoribus nomen adſcribatur haereſeos*. Vide Notas ad Capitularia pag. 1019. & 1031.

SAPIENTIA) id eſt, ſcientia. Vide Notas ad Reginonem pag. 541.

Cap. 5. SICVT AGNI) Ita exemplar regium & duo ex Colbertinis. Tertium habet *acri*.

Cap. 7. MAIESTATEM POSSIDEANT) In uno codice Colbertino legitur: *manifeſtatem aut obtineant vel poſſideant*.

CVNCTA HABEANT) Idem vetus codex: *cuncta bona habeant*.

SIBI ET DEOS) Idem codex: *ſibi met deos*.

Cap. 8. VIGINTI) Idem codex Colbertinus habet *duodeviginti*. Sic etiam ſcriptum fuit in exemplari quo uſus eſt Iofredus.

IN CVRIAM PERDVCTVS) Apud Iofredum Pontius non tantum dicitur factus ſenator, ſed Romanae praefecturae dignitate inſignitus, quam pater ejus geſſerat. Quod utrumque falſum eſſe convincunt haec acta.

ROMANA) In codice regio & in duobus Colbertinis legitur *diverſa*.

Cap. 9. MENSE NON AMPLIVS VNO) Eidem tradit Euſebius lib. vi. cap. xxix. *Hic intra unius menſis ſpatium ſacerdotio perfunctus, Fabianum ſucceſſorem reliquit*. Ruffini verſio magis congruit cum verbis Valerij: *Pontiano verò ſex annis epiſcopatu urbis Romae functo ſuccedit Antherus: qui cum menſem unum non amplius miniſtraſſet, Fabiano ſacerdotium dereliquit*. Euſebius in Chronico: *Romae octavus decimus ordinatur Epiſcopus Anteros menſe uno*. Ex his ergo corrige geſta pontificalia, ubi Anterus ſediſſe dicitur annos xii. menſe uno, diebus xii.

EXPLETO MILL. ANNO) In codice regio & in duobus Colbertinis ſcriptum eſt, *ipſe eſt milleſimus annus*.

Cap. 10. VNICO VERBO SVO) Vnum exemplar Colbertinum habet: *unici verbi ſui providentia*.

SICVT LITTERÆ) In eodem veteri exemplari legitur: *à Iano, ſicut litterae veſtrae declarant*. Atque ita reponendum eſt.

Cap. 11. PIVS DOMINVS) Idem vetus exemplar: *Pius Deus & miſericors*.

QVATRIDVANVM) In alio exemplari Colbertino & in regio ſcriptum habetur: *quatriduanum Lazarum de monumento à pavente populo ſuſcitaret*.

ITER VITÆ CÆL. MONST.) Idem vetus exemplar Colbertinum: *viam fidelibus demonſtravit*.

Cap. 12. SPECTACVLA) Eutropius lib. ix. de Philippis: *His imperantibus milleſimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu ſpectaculorumque celebratus eſt*. Epitome Victoris de Philippo juniore: *Adeo ſeveri & triſtis animi ut jam tum à quinquennii aetate nullo prorſus cujuſquam commento ad ridendum ſolvi potuerit, patremque ludis ſecularibus petulantius cachinnantem, quamquam adhuc tener, vultu notaverit averſato*. Hunc locum referens Baronius ad annum CCXLIX. iſtam pueri abſtinentiam à riſu ſuſpicatur profectam ab inſtitutione matris ejus Severæ Chriſtianae feminae. Fruſtra, ut opinor. Neque enim quinque annorum puer iſtius diſciplinae capax eſſe poteſt. Meminit autem horum ſpectaculorum etiam Iulius Capitolinus in Gordiano juniore.

Cap. 13. FVNDITVS SVBVERTERENT) Haec hiſtoria ſuſpecta viſa eſt Baronio, cujus haec ſunt verba ad annum CCXLVI. *Quae verò illic apponuntur de Iovis templo diruto à Philippo Imp. atque Fabiano Papa, ab alio aliquo potiùs fuiſſe addita putamus. Nam in aliis ejuſdem Pontij actis ea deſiderantur*, in iis nimirum quae Mombritius deſcripſit. Mirum ſanè non eſt deſiderari in actis à Mombritio deſcriptis, cum ſint, ut monimus, multùm imperfecta & inutila. Sed extant in omnibus antiquis exemplaribus.

Cap. 15. FRVENDAS) Codex regius habet *fovendas*. quod melius eſt.

CYMELLAM) ſive Cemelam, cujus poſtea Epiſcopus fuit Valerianus.

Cap. 16. OBTVTIBVS) Codex regius, *aſpectibus*.

PRIORVM) Quidam codices habent *priorum*.

CONSOLATOR) Ita habent omnia vetera exemplaria. *Conſultor* tamen legitur in eo quo uſus eſt Iofredus. Quod idem eſt. Quippe conſtat conſultationem & conſolationem promiſcuè ſcribi in antiquis libris, ut innumeris propemodum exemplis probari poſſet.

Cap. 18. CERIMONIARI) id eſt, ſacrificare. Paſſio ſancti Cypriani. *Galerius Maximus Proconſul dixit: Iuſſerunt te ſacratiſſimi Imperatores ceremoniari*. Pro quo in aliis vetuſtiſſimis actis legitur: *Iuſſerunt te ſacratiſſimi Imperatores ſacrificare*. Apud Auguſtinum verò in ſermone de ſancto Cypriano retenta eſt priſca vox: *Iuſſerunt te Principes ceremoniari*.

Cap. 19. TROCHLEAM) Mombritius & Surius habent *coeleam*. Trochlea, ut Baronius ait ad diem ſeptimam Decembris, propriè rota eſt rotam continens volubilem, per quam funis tractorius immiſſus ligatum brachiis revinctum reum ſurſum trahit, vel remiſſus deorſum relaxat. Vide Alteſerram ad librum v. Gregorij Turon. cap. XLIII.

Cap. 20. VENATORES) homines qui ferarum curam gerebant, eaſque emittere ſolebant & incitare adverſus homines devorandos.

TAVREIS) id eſt, flagellis ex pelle taurina factis. Itaque vox *nervicis*, quae ſtatim ſequitur, eandem aut ſimilem ſignificationem habere debet. Oportet autem mendoſum heic fuiſſe exemplar quo uſus eſt Iofredus, cum ille hinc collegerit tauros immiſſos cum urſis adverſus ſanctum Pontium.

Cap. 21. MARSORVM ARS) Marſi ſunt populi Italiae, quibus (ut Gellius ait lib. xvi. cap. xi.) *vi quadam genitali datum eſt ut ſerpentium virulentorum domitores ſint, & incentionibus herbarumque ſuccis faciant medelarum miracula*.

FLAMMA GYRANS) In uno codice Colbertino legitur, *gyrans flammis*.

CLVSIT) In eodem codice & in regio ſcriptum eſt, *eliſit*.

Cap. 22. QVAM SI VENTVS) Sic habet hic locus in codice regio: *quae, ſi ventus perflaverit, ſtatim in momento temporis, quaſi non fuerit, penitus evaneſcit*.

Cap. 24. VALERIANVS) Vide quae de hac Valeriani calamitate dicta ſunt ad caput quintum Lactantij.

AD VITAM SANCTI EVSEBII.

VItam iſtam ſancti Euſebij Presbyteri Romani, qui crudeli novoque mortis genere extinctus eſt Romae juſſu Conſtantij Imperatoris, ediderat olim Boninus Mombritius, ſed valde corruptam. Nos, quum illam inveniſſemus in quatuor vetuſtiſſimis codicibus manuſcriptis, quorum tres extant in bibliotheca Colbertina, quartus in regia, eam diligenter recenſuimus & emendavimus, & ſic emendatam putavimus emittendam rurſum eſſe. Continet enim res ſcitu digniſſimas, quarum nulla mentio extat in annalibus eccleſiaſticis.

LIBERIVS DE EXILIO) Baronius ejus reſtitutionem retulit ad annum CCCLVII. Valeſius in annotationibus in librum quartum Sozomeni pag. 125. ad ſequentem. De ejus porro reſtitutione haec habentur in vita ſancti Felicis Papae & martyris, quae edita quidem eſt à Mombritio, ſed multò emendatior habetur in antiquiſſimis codicibus manuſcriptis bibliothecae regiae. *Poſt paucos autem dies zelo ducti Vrſatius & Valens Presbyteri rogaverunt Conſtantium Auguſtum ut revocaret Liberium Papam de exilio, ut una tantummodo communione participaret, excepto rebaptizare. Tunc miſſa auctoritate per Catulinum agentem in rebus & ſimul Vrſacium & Valentem, venerunt ad Liberium Papam urbis Romae. Qui Liberius conſenſit praeceptis Auguſti, ut una participatio conveniret communionis. Tunc revocaverunt Liberium de exilio*. Pag. 33. col. 1.

Ei-

Digitized by Google

ELICITUR FELIX) Eadem vita ſancti Felicis: *In ipſa autem hora Conſtantius Auguſtus fecit Concilium cum haereticis, ſimul etiam cum Urſatio & Valente, & ejecit ſanctum Felicem urbis Epiſcopum de epiſcopatu ſuo, qui erat catholicus & timens Deum & juſtus homo, & revocavit Liberium in vice ſua*. Eadem ferè habentur in geſtis pontificalibus. Ratio autem dejectionis ejus haec adfertur in eadem vita: *Et fecit Concilium idem Felix, & invenit duos Presbyteros Romanos conſentientes Conſtantio Auguſto Arriano nomine Urſatium & Valentem, & damnavit eos in Concilio coram quadraginta & octo Epiſcopis qui fuerant congregati. Hic de clarat Conſtantium filium Conſtantini haereticum & ſecundo rebaptizatum ab Euſebio Nicomedienſe juxta Nicomediam in Aquilone villa; & pro hoc declarato eicitur ſanctiſſimus Felix de epiſcopatu ſuo à Conſtantio Auguſto filio Conſtantini Auguſti*.

Pag. 33. col. 2. IN PRAEDIOLO SUO) quod erat in via Portuenſi, ut legitur in eadem vita ſancti Felicis & in geſtis pontificalibus. *Et levatus exinde, & ductus in civitatem Coronam, paſſus eſt ibi capite truncato, & martyrio coronatus*, inquit auctor vitae ejus. Ac tamen licèt de martyrio Felicis conſtans fuerit olim auctoritas, cum & in vetuſtis quoque martyrologiis illud conceptis verbis adnotatum ſit, ejus tamen ſanctitas in magno periculo conſtituta fuit anno Chriſti MDLXXXII. quum de emendando Romano Martyrologio ageretur. Tum enim, ut ad annum CCCLVII. ait Baronius, ingens inter viros eruditos ad hoc a Gregorio XIII. delectos controverſia incidit, expungendusne eſſet Felix ex eodem Martyrologio ob vitioſum ingreſſum ejus, quia locum Liberij viventis invaſerat, vel abſque martyrij titulo relinquendus. Scripſerat autem Baronius de eodem argumento volumen haud breve, cui favebant adſtipulabanturque complures viri eruditi in urbe Roma tunc exiſtentes. Accidit ergo velut divino miraculo ut cum in Diaconia ſanctorum martyrum Coſmae & Damiani in foro ad templum pacis poſita quidam, quibus fortuna, ut Taciti verbo utar, illudebat per vanitatem eorum & promiſſa cujuſdam impoſtoris, clam altare unum a dextris poſitum ſuffoderent ut theſaurum invenirent quem acceperant ibi eſſe repoſitum, in marmoream arcam inciderent, in cujus altero latere repertum eſt corpus ſancti Felicis, de quo agimus, una cum lapideo laterculo ibidem intus poſito hiſce litteris exarato: CORPUS S. FELICIS PAPAE ET MARTYRIS, QUI DAMNAVIT CONSTANTIUM. Sic impoſitus eſt finis huic controverſiae, & ſuus Felici locus ſervatus in Martyrologio Romano.

PUNIEBATUR) Leg. *puniebatur*.

FACTA SYNODO) Iſtius ſynodi nulla mentio alibi extat quam in hac vita ſancti Euſebij.

CHRONOLOGIA DIOCLETIANEA

ANNO CHRISTI

CCLXXXIV.

Diocletianus levatur Imperator XII. Kal. Decembris.

CCLXXXV.

Kalendis Aprilis Maximianus Herculius à Diocletiano aſſumitur in conſortium imperij.

CCXCIII.

Kalendis Martiis Diocletianus & Maximianus adoptant Conſtantium cognomento Chlorum & Galerium Maximianum cognomento Armentarium, eoſque nuncupant Caeſares. Conſtantius repudiat Helenam, ex qua Conſtantinum, cui poſtea Magno cognomen haeſit, ſuſceperat, & Theodoram Herculij privignam ducit. Galerius, repudiata quoque conjuge, Valeriam Diocletiani & Priſcae Auguſtae filiam accepit uxorem.

CCXCVII.

Narſeus Rex Perſarum victus fugatuſque eſt à Galerio; & conjux filiaeque ejus captae, cum maxima pudicitiae cuſtodia reſervatae ſunt ad augendam triumphi pompam. Capta magna praeda cum ingentibus manubiis.

CCCII.

Diocletianus è Nicomedia, ubi tum regia ſedes erat, in orientem profectus illic ſubſiſtit uſque ad hyemem. Tum vero Nicomediam redux, ibi cum Galerio conſultavit de bello Chriſtianis inferendo.

CCCIII.

Perſecutio adverſùm Chriſtianos hoc anno commota, omnium quae unquam fuerunt atrociſſima. Initium factum a civitate Nicomedienſi, cujus Eccleſia everſa eſt VII. Kalendas Martias, ipſo Terminalium die. Poſtridie propoſitum eſt edictum Imperatorum & Caeſarum adverſus Chriſtianos, ut per univerſum orbem ſacrificare cogerentur.

Diocletianus Romam proficiſcitur, illicque vicennalia celebrat & triumphum agit de Perſis. Mox facta pace, quae in tempus Divi Conſtantini reſervata duravit, Perſae Meſopotamiam cum Tranſtigritanis quinque regionibus reddiderunt, limite imperiorum ſuper ripam Tigridis conſtituto.

Gothi, trajecto Iſtro, vicinam provinciam invaſerunt, & indigenas expulerunt.

Diocletianus offenſus nimia Romanorum dicacitate, ſtatim poſt peracta vicennalia diſcedit, & XIII. Kalendas Ianuarias proficiſcitur Ravennam.

CCCIV.

Diocletianus nonum conſulatum auſpicatur Ravennae. Poſtea in diuturnum morbum incidit, cujus vi de ſtatu mentis ſuae demotus, demens factus eſt; ac poſt aeſtatem, Nicomediam pervenit. Circum illic dedicavit anno poſt vicennalia repleto, & Idibus Decembribus, intercepto ſpiritu, viſus eſt expiraſſe.

Eodem tempore quo Diocletianus nonum conſulatum auſpicatus eſt Ravennae, Maximianus Herculius octavum iniit Romae; & annum imperij viceſimum ingreſſus poſtea eſt Kalendis Aprilis. Deinde aeſtate ejus anni fuit in Campania.

Fine anni Galerius Maximianus Caeſar Nicomediam venit ad Diocletianum ut eum compelleret ad deponendum imperium, quum antea idem perſuaſiſſet Herculio.

CCCV.

Kalendis Martiis Diocletianus apud Nicomediam proceſſit in publicum, ut ſe vivum eſſe probaret populo.

Kalendis Maiis Diocletianus prope Nicomediam, Maximianus Herculius Mediolani purpuram deponunt, & Conſtantium Galeriumque Auguſtos nuncupant, Diocletianus Galerium, Herculius Conſtantium.

Eodem die Severus & Maximinus Daza facti ſunt Caeſares, nominati quidem a Galerio, ſed induti à Maximiano Severus, à Diocletiano Maximinus. Tum Diocletianus in patriam ſuam, hoc eſt, Diocleam in Dalmatia, revertitur; ubi praeclaro otio conſenuit. Herculius in Lucaniam conceſſit.

CCCVI.

Conſtantius Aug. filium ſuum Conſtantinum repetit à Galerio, apud quem velut obſes tenebatur. Is ergo in Galliam profectus, ad patrem in extremis agentem pervenit XII. Kalendas Auguſti. Quatriduo poſt Conſtantius extinguitur Eboraci in Britannia: cui ſucceſſit Conſtantinus, cùm patris ſuprema voluntate, tum militum conſenſu, qui ei purpuram injecerunt.

Imago laureata Conſtantini defertur ad Galerium. Ille vero purpuram ad eum miſit, Caeſaremque nuncupavit VIII. Kalendas Ianuarias, quum aut eodem die aut paulo antè Severum Auguſtum dixiſſet.

In-

Digitized by Google

Interim, quum imagines Conſtantini Romam allatae eſſent, Maxentius Herculij filius, patre diu retractante, imperium invadit VI. Kalendas Novembris; & patrem, qui tum in Campania erat, ad ſe vocans, eumque bis Auguſtum nominans, conſortem imperij facit.

CCCVII.

Galerius Maximianus Severum Auguſtum, cui Italiae cuſtodia demandata fuerat, exercitum jubet ducere adverſus Maxentium. Ille vero ſtatim Romam obſidet, Ravennam fugit, ad Tres tabernas extinguitur menſe, ut videtur, Februario.

Maximianus Herculius bis Auguſtus in Gallias proficiſcitur, ubi Conſtantinum, qui haetenus Caeſaris appellatione contentus fuerat, Auguſtum nuncupat pridie Kalendas Aprilis, & eidem in matrimonium locat filiam ſuam Fauſtam.

Interea Galerius Maximianus immenſum exercitum ducit in Italiam, mortem Severi vindicaturus. Romam fruſtra obſidet, & redit inglorius in Illyricum.

Tum vero Herculius è Gallia redux, filium Maxentium denudare conatus in concione, convitia militum tulit; & urbe Italiaque pulſus, rurſus ad Conſtantinum pergit in Gallias. Illic aliquantulum moratus, mox Carnuntum in Pannonia ad Galerium profectus, ibi Diocletianum invenit; interfuitque III. Idus Novembris nuncupationi Licinij Auguſti, quem Galerius Maximianus ſubſtituit in locum Severi. Cùm vero fruſtra Diocletianum hortatus eſſet ad reſumendum imperium, ab eo repudiatus redit in Galliam; ubi iterum depoſuit imperium, ac poſtea illic reliquum vitae ſuae egit.

CCCVIII.

Maximianus Herculius X. & Galerius Maximianus VII. Conſules fuere, conſtituta jam concordia inter eos & Maxentium.

CCCX.

Quum Franci turbarent ſtatum Galliarum, & de eis reprimendis Conſtantinus cogitaret, Herculius ſemper inquietus, ſubdolus, & infidus, auctor ei fuit ne omnem exercitum ſecum duceret, poſſe barbaros à paucis debellari. Credidit Conſtantinus & ſeni & ſocero. Interim Herculius cupiditate imperij ſtimulatus, cùm putaret Conſtantinum longiùs abeſſe, milites largitionibus & promiſſis ſollicitat ad defectionem, theſauros invadit, & purpuram tertio induit in Belgica; & redeunte Conſtantino mira celeritate, timens quod meruerat, fugit in ſecundam Narbonenſem & ſe civitatis Arelatenſis mœnibus includit. Dein adventante Conſtantini exercitu, Maſſiliam contendit; ubi obſeſſus a Conſtantino, captus eſt, & increpito vita donata. Verùm paulo poſt ejuſdem Conſtantini juſſu ſtrangulatus eſt quum deprehenſus eſſet in inſidiis quas Conſtantino moliebatur ut eum perimeret.

Eodem anno Galerius Maximianus in gravem ac periculoſum morbum incidit, quo per annum perpetem afflictatus eſt; iſque morbus eum invaſit quum iniret decimum octavum imperij ſui annum.

CCCXI.

Galerius ſemper aegrotus, admonitus morbum illum eveniſſe ſibi propter mala quae Chriſtianis intulerat, edicto propoſito perſecutionem quieſcere juſſit anno poſtquàm cœperat octavo. Tum apertis carceribus, Chriſtiani qui illic detinebantur, abire permiſſi ſunt. Paulo poſt Galerius moritur Sardicae menſe, ut videtur, Maio, quum prius Licinio Valeriam conjugem filiumque Candidianum commendaſſet atque in manibus tradidiſſet. Sed hi quum comitatum Maximini infeliciter praetuliſſent miſerandam ſortem habuerunt, ut poſtea dicetur.

Bellum inde inter Licinium & Maximinum de imperio certantes. Sed conditionibus certis pax & amicitia componitur in Boſphoro Thraciu, ubi conſtitutus eſt fines imperij utriuſque.

Maximinus poſtea indulgentiam communi Principum conſenſu Chriſtianis datam tollit, ſubornatis legationibus civitatum quae peterent ne illis intra civitates ſua conventicula extruere liceret. Hinc acrius in eos ſaevitum, donec Conſtantini literis Maximinus deterreretur.

CCCXII.

Valeria Galerij vidua in exilium juſſu Maximini projecta cum matre Priſca, & in deſertas Syriae ſolitudines relegata, patrem ſuum Diocletianum per occultos nuntios gnarum calamitatis ſuae facit. Repetenti vero eam patri Maximinus negavit.

Eodem tempore Maximiani Herculij ſtatuae Conſtantini juſſu revellebantur; & imagines quoque Diocletiani, quia cum Herculio pictus erat, detrahebantur. Hinc dolor Diocletiani, qui paulò poſt fame atque angore confectus interit III. Nonas Decembris.

Maximinus legatos Romam ad Maxentium mittit occultè, & amicitiam cum eo facit.

Iam antea Maxentius bellum Conſtantino indixerat curſi necem Herculij patris ſui vindicaturus. Itaque Conſtantinus exercitum adverſus eum in Italiam ducit, Romam obſidet, Maxentium ſuperat VI. Kalendas Novembris, & biduo poſt urbem victor ingreditur cum magna ſenatus populique Romani laetitia. In caelis ei oſtenſa eſt VII. Kalendas Novembris crux, ſignum victoriae, pridie quam pugnam committeret in qua Maxentius periit.

CCCXIII.

Rebus in urbe compoſitis, Conſtantinus circa XV. Kalendas Februarij Roma digreſſus, Mediolanum contendit, ibique nuptias Conſtantiae ſororis ſuae cum Licinio celebravit. Ea re peracta, Conſtantinus in Gallias revertitur, Licinius in Illyricum.

Interim Maximinus exercitum movet è Syria, bellum Licinio illaturus, provincias ejus occupaturus. Occurrit ei Licinius in Thracia. Pugnatur pridie Kalendas Maias in campo quem vocabant ſerenum, inter Hadrianopolim videlicet & Heracleam. Victoria penes Licinium fuit.

Maximinus ſumma celeritate fugit Nicomediam, hinc in Cappadociam, poſtremo in Ciliciam, ubi miſerando horrendoque mortis genere extinctus eſt apud Tarſum.

Fuſo fugatoque Maximino, Licinius trajecit exercitum in Bithyniam; & Nicomediam ingreſſus, die Iduum Iuniarum proponi juſſit edictum de reſtituenda Eccleſia, verboque etiam hortatus eſt ut conventicula in ſtatum priſtinum redderentur.

Pax Eccleſiae data poſt bellum decennale.

Licinius Valerium, Candidianum Galerij Maximiani filium, Severi filium Severianum, liberos Maximini, Valeriam & Priſcam occidi jubet. Mitiùs actum cum uxore Maximini, quam ſatis habuit in orientem praecipitare.

CATALOGVS ABBATVM FLORIACENSIVM

Incipit nomina Abbatum ſanctae Mariae & ſancti Petri & Domni Benedicti Floriacenſis monaſterij poſtquam primum aedificatum fuit.

Baluz. to 1. pag. 491. PRIMVS Abbas Rigomarus habuit annos v. Secundus Abbas Mummolus annos xxx. Et infra iſtos xxx. annos corpus patris Benedicti allatum eſt de monte Caſſino ab Aigulfo monacho anno DCLX. incarnationis Domini, Regis Clodovei temporibus filij Dagoberti.

Tertius Abbas Leobardus habuit annos x.

Quartus Abbas Ido habuit annum 1. & dimidium.

Quintus Abbas Auderanus habuit dimidium annum.

Sextus Flatbertus habuit annos III.

Septimus Abbas Adalbertus habuit annos XXIX.

Octavus Abbas Geilo annos XIX.

Nonus Abbas Medo habuit annos XXI.

Decimus Abbas Rodulfus habuit annos XIX.

Vndecimus Abbas Ido annos IX.

Duodecimus Abbas Magulfus annos XVI.

Tertius decimus Abbas Fulradus annum 1. & dimidium.

Quartus decimus Abbas Theodulphus annos XIX. & dimidium, qui à glorioſiſſimo Imperatore Karolo ex Heſperia propter eruditionis ſcientiam, qua pollebat, in Gallias adductus, Floriacenſibus Abbas & Aurelianenſibus datus eſt Pontifex. Hic itaque cum, ut diximus, eruditione praecipuus doctrinaque haberetur praeclarus, explanationem edidit ſymboli ſancti Athanaſij, quod a monachis poſt tres regulares pſalmos ad primam cotidie canitur. Sacramentum quoque Miſſae ſeu eorum quae in ea geruntur, quid myſterij contineant, aliaque quamplura ſuccincto narrandi genere luculentiſſime digeſſit. Nec minus ei ſtudium in elegantiſſimorum opere aedificiorum fuit. Denique Germaniacus dicitur villa, tribus à noſtro monaſterio diſtans milibus. Haec Abbatibus qui ante eum fuerant maxima ex parte a fidelibus viris, quorum hereditas erat, partim data, partim vendita eſt. In hac igitur idem Theodulfus Abbas & Epiſcopus Eccleſiam tam mirifici operis conſtruxit ut nullum in tota Neuſtria inveniri poſſet aedificij opus quod ei, antequam igne cremaretur, valeret aequari. Totam namque arcuato opere eandem extruens baſilicam, ita floribus gipſeis atque muſivo ejus venuſtavit interiora, pavimentum quoque marmoreo depinxit emblemate, ut oculi intuentium vix grata ſatiarentur ſpecie. Porro in matherio turris de qua ſigna pendebant, hujuſcemodi inſeruit verſus argenteo colore expreſſos.

Haec in honore Dei Theodulfus templa ſacravi,
Quae dum quiſquis ades, oro, memento mei.

Vide Letaldum c. 3 de miraculis S. Maximini Miciac. Æmulatus itaque in hoc facto magnum Karolum, qui ea tempeſtate Aquiſgrani palatio tam decoris aedificaverat Eccleſiam ut in omni Gallia nullam habeat ſimilem. Verum memoratus Princeps illud quod fecerat templum, ſanctae Dei genitricis Mariae dedicari ſub honore praecepit. At vero Theodulfus aulam a ſe conſtructam omnium conditori ac ſalvatori rerum Deo conſecrans, Cherubin gloriae obumbrantia propitiatorium ſuper altare ipſius artincioſiſſimo magiſterio expreſſum his decoravit verſibus.

Oraculum ſanctum & Cherubim hic aſpice ſpectans:
Et teſtamenti en micat arca Dei.
Haec cernens, precibuſque ſtudens pulſare tonantem,
Theodulphum votis jungito quaeſo tuis.

Sed quia ſemper ſapientibus invidetur, difficileque eſt in proſperis invidia carere apud Imperatorem Ludovicum ab aemulis accuſatus conjurationis adverſus eum factae conſcius fuiſſe, Andegavis exilatus, cuſtodiae etiam mancipatus eſt; ubi in die palmarum, praeſente ipſo Rege, illos pulcherrimos verſus gloriam laudis Chriſti perſonantes, qui hodie per univerſas Gallias ab eccleſiaſticis decantantur viris, e turri in qua cuſtodiebatur à ſe compoſitos cecinit, quorum eſt exordium.

Gloria, laus, & honor tibi ſit, Rex Chriſte redemptor,
Cui puerile decus prompſit hoſanna pium.

GESTA DOMNI ALDRICI CENOMANICÆ VRBIS EPISCOPI,

A diſcipulis ſuis.

DOMNVS Aldricus Cenomanicae urbis Epiſcopus, natione patris ex parte Francus ſive Saxo, Baluz. t. 3. pag. 1. & ſeq. matris quoque ex parte Alamannus atque Bajuvarius. Pater ejus nominabatur Sion, mater quoque ejus Gerildis. Praedictus ergo Epiſcopus regia ex progenie ortus, atque aliis nobiliſſimis parentibus eſt procreatus. Ab infantia autem cum Epiſcopis enutritus atque ab eis nobiliter & ſapienter eſt inſtructus; eccleſiaſticis quoque diſciplinis voluntarie ſe ſubmittens, ordinabiliter congruenterque eſt inconnexus. Iam enim duodecim annos habens, a jam dicto patre ſuo ad palatium deductus eſt, & glorioſo Karolo Francorum Regi atque Domno Hludovico ejus filio honorifice commendatus, & ab eo eſt decenter ſuſceptus. Ipſe videlicet omnibus bonis moribuſque dulcibus ornatus, omnia omnibus factus eſt, & tam Regi quam omnibus ejus optimatibus & Regi famulantibus Domino annuente placere meruit. Per diem itaque Regi & fidelibus ſuis amabiliter militans, Domino autem nocte & ſecrete totis niſibus & vigiliis atque orationibus ſerviens, gratiam divinam meruit aſſequi. Sed ſollicite evenerat ut quandocunque locus ei eveniret, in Eccleſia ſanctae Mariae quae eſt conſtructa in Aquiſgrani palatio ſecrete pſalmos decantaret & orationes faceret. Quadam autem die in praedicta Eccleſia ſanctae Mariae in ſiniſtra parte altaris ſecrete pſalmos ſuos cantans, inſtinctu divino corde admonitus eſt ut militiam ſecularem dimitteret & Domino ſolummodo famulari ſtuderet. Ipſe quoque adhuc tenerae aetatis erat atque pube tenus. Tunc primo is... te incipiebat, timens valde ne hoc illi diabolica ex parte ſuggereretur, obnixe Deum deprecatus eſt ut interceſſione beatae Mariae, in cujus Eccleſia orabat, ſi divinitus jam dicta voluntas in ejus corde verſaretur, manifeſtum ei pro ſua miſericordia faceret; ſin autem diabolica immiſſio eſſet, ſimiliter & hoc illi notum faceret. Totis itaque niſibus & flectendo genua, pectuſque tundendo, ante praedictae ſanctae Mariae aram deprecatus eſt ut Domini ex hoc meruiſſet facere voluntatem, ut diabolus eum ſeducendi nullum locum haberet. Ipſe enim divinitus in antedicta bona voluntate confortatus & firmius ſubjugatus eſt & plenius corroborans. Deinde coepit toto corde rogare Deum ut ſi diaboli eſſet exhortatio, recederet ab eo, & ſi divina eſſet gratia, pleniter eam ſecundum Dei voluntatem adimplere meruiſſet. In hac autem intentione ferme dimidium annum corde angens, angelica & divina confortatione ſuffultus, ad Regem deprecaturus acceſſit ut ſecularem militiam dimittere ei liceret & militiae ſpirituali ſe conjungere atque cum Domino famulari permitteret. Nullo tamen niſi tantummodo uno Deum timenti amico ſuo & cariſſimo familiari hoc confeſſus eſt, timens quippe ne ſi hoc ſui intelligerent parentes & amici, ei hoc facere minime permitterent. Rex autem haec audiens, oppido triſtatus eſt, promittenſque ei duodecim & amplius comitatus

Digitized by Google

tus ſe daturum ſi hoc dimitteret & in ſua militia perſeveraret. Ipſe vero à Rege hoc audiens ait, etiamſi dimidium ſuum regnum ei daret, ipſam voluntatem propter hoc non dimitteret. Videns autem Rex ſe illum à ſua intentione non poſſe avertere, conceſſit ei licentiam & locum ubicunque eligeret in ſuo regno. Tunc ergo ipſe inſpirante divina gratia petivit locum ſibi dari in quadam civitate cujus vocabulum eſt Mediomatricis, quae & alio nomine Mettis vocatur; ſibique cum duobus Clericis tantummodo poſtulavit dari praebendam. Rex autem & hoc conceſſit, & quantum volebat ſibi dare ſpopondit. Tali enim conditione licentia accepta, a Rege oſculatus eſt, & ad jam dictam urbem feſtinando profectus eſt; ibique amabiliter & devote ab omnibus ſuſceptus, & Clericus ab Epiſcopo ejuſdem civitatis & cuncto clero divinis benedictionibus decantantibus & hymnis ſpiritualibus modulantibus conſortatus eſt, & veſtimentis clericalibus indutus, & manuum impoſitionibus ab Epiſcopo & à cunctis ſacerdotibus clericali benedictione conſecratus, inter ſeniores fratres eſt collocatus. Deo igitur ibi totis nitibus die noctuque deſerviens, factum eſt ut multos Domino lucrifaceret. Cantum quippe Romanum atque Grammaticam ſive divinae ſcripturae ſeriem humiliter diſcere meruit, quibus & donante omnium Domino pleniter atque doctiſſime inſtructus eſt. Poſt duos quoque clericatus ſui annos ab Epiſcopo ejuſdem civitatis nomine Gundulfo in Eccleſia ſancti Stephani Diaconus eſt ordinatus. In ipſo igitur gradu tres ferme annos militans mirabiliter & docte quotidie diaconatus ſui adimplere certavit officium. Mortuo quoque jam dicto Gundulfo praedicto ordinatore ſuo, alius Epiſcopus in eadem civitate nomine Drogo filius Karoli piiſſimi Imperatoris ſubrogatus & ordinatus eſt: qui videns praedicti Aldrici Levitae intentionem & ſtudium bonum, quod tam in miniſterio ſuo quam & erga omnes habebat, cœpit eum exhortari ut ſacerdos efficeretur. Noluit autem jam dictus Diaconus Aldricus neque auſus eſt divinam repellere benedictionem, ad quam ſaepiſſime vocabatur a Drogone ejuſdem civitatis Epiſcopo & ſucceſſore jam dicto ordinatori ſuo, dum nobiliter degebat in diaconatus officio, eligente eum clero & populo Presbyter eſt ordinatus. Ipſe autem melius ac melius virtutum pollens actibus, multoſque erudiens ſuis praedicationibus ſive bonis exhortationibus, multos & innumerabiles Deo & ſanctae Eccleſiae lucrari meruit. Demum quoque eligentibus fratribus, & ſuadente ſive exhortante Epiſcopo ſuo Drogone, licet coacte, ſenior cantor ibi ſublimatur. In ſcholis vero in quibus jam magiſter erat conſtitutus ſapienter multos & innumerabiles in ſupradictis artibus erudiens, magnum lucrum in ſancta Dei Eccleſia facere meruit, immo innumerabiles in jam dictis artibus doctiſſime erudivit. Videntes igitur eum antedictus Pontifex Domnus Drogo & cunctus clerus ſive populus in jam dictis miniſteriis & doctrinis magnum habere ſtudium & multos doctores & magiſtros nobiles feciſſe, in majus eum miniſterium, quamvis coacte ſublimaverunt, & Primicerium ſecundum Romanum ordinem eum eſſe conſtituerunt, totumque clerum tam civitatis quam & monaſteriorum ſive totius illius civitatis parrochiae ei ſubditum eſſe praeceperunt, & magiſtrum omnium eum conſtituerunt. Ille enim in his ſtudioſiſſime Domino ſerviens, omnibus bonis hominibus amabiliter famulari meruit; cumque cuncti boni ita amabant quaſi ſemetipſos; & quicquid eis imperabat, libenter faciebant. Audiens autem Hludovicus Imperator Francorum ejus opinionem, ad ſe eum vocavit, & in ſuo palatio, volente vel nolente, eum ſeniorem ſacerdotem ſuumque confeſſorem praeeſſe conſtituit. Qui & ibi omnibus palatinis bonis placens, ut ſolitus erat, omnibus omnia factus, ab omnibus honorabatur atque venerabatur. Ita quoque omnes eum diligebant, ſi fieri poteſt, quaſi ſemetipſos, ejuſque juſſionibus in omnibus quaſi ſenioris voluntarie & bono animo obtemperantes erant. Quatuor autem menſes cum Imperatore in ſuo palatio nobiliter degens, eique amabiliter ſerviens, nec ad unum diem licentiam exinde evadendi & in patriam pergendi impetrare valebat. Epiſcopatum ei quippe quoddam, cujus vocabulum eſt Cenomanis, eligente eum ejuſdem provinciae Archiepiſcopo Landramno, atque Comite ejuſdem parrochiae Rorigone, ſive omnibus præfixæ parrochiæ nobilibus hominibus, atque cunctis palatinis, & clero & populo, per baculum Landrami Turonicae civitatis & praedictae parrochiae Metropolitani jam dictum epiſcopatum in ſua praeſentia & eo inſtigante a Hludovico glorioſiſſimo Imperatore orantibus cunctis cura paſtorali eſt commiſſum; qui & hoc refugiens, & nolens praedictum epiſcopatum ſuſcipere, omnibus tamen, licet coactus, hortantibus, ipſum ſacrum ſuſcepit miniſterium. Ordinatus quoque a ſuo praedicto Metropolitano & ceteris nobilibus & ſapientibus Epiſcopis in idipſum convenientibus, eligente eum clero & populo in praedicta civitate & in ipſa matre Eccleſia die XI. Kal. Ianuarii eſt, anno igitur incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCC. XXXII. Epiſcopus eſt conſecratus. Tertio autem die poſt ordinationem ſuam jam dictus Domnus Imperator in ſuam adveniens civitatem, gratias agens Dominum laudavit quod jam ordinatus erat Epiſcopus. Praedictus ergo Pontifex Domnum Hludovicum Imperatorem cum pſallentio & hymnis & canticis ſive crucibus & ceteris divinis oraculis benigne & ſapienter ſuſcipiens, eumque ad Eccleſiam manu tenens & deducens per altaria orando, ſuis precibus eum Domino commendavit. Supraſcripto igitur Imperatori omnibuſque ſuis nobiliter & dulciter famulari ſtuduit, ibique Domnus Imperator Hludovicus nativitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, praefato Aldrico Epiſcopo & ſuo clero ſapientiſſime & honorifice officium peragente, ſolemniter celebravit. Octo quoque dies in eadem civitate Domnus Imperator reſidens, villam quandam quae Brogilus & Novavilla nuncupatur cum omnibus ad ſe pertinentibus, quae dudum inde abſtracta & in beneficium data fuerat, per ſuum praeceptum ei atque Eccleſiae ſuae ſedis ſive Clericis & Domini ſervis inibi Domino famulantibus jure firmiſſimo perpetuis temporibus poſſidendam reddidit.

Vide Annales Bertinianos, an. 832.

II. Praedictus quoque Pontifex in primo pontificatus ſui anno aquam per aquaeductum in praedictam civitatem Cenomanicam, quam nullus hominum ibi antea venire viderat, ſuo opere & bono ingenio adducere meruit, omnibuſque qui antea valde aqua indigebant, nec eam niſi per magnum laborem eatenus habere poterant, ſufficientem auxiliante Domino habere fecit. Vnum ſiquidem vel duo modia aquae intra civitatem antea emere nemo valebat niſi unum denarium afferentibus eam de Sartha vel de aliquo fonte dediſſet, quoniam nec puteum inibi aliquem habebant. Ideo tam cara erat. In ipſo quoque anno clauſtrum ubi ſui Canonici converſari regulariter & canonice poſſent aedificare cœpit, qui antea nunquam, ut fertur, clauſtrum habere meruerunt, ſed per civitatem huc & illuc vagantes & dormientes & diſcurrentes tam in nocte quam in die per diverſa domicilia manere ſolebant, & propter hoc impedimentum ad officium divinum occurrere, ut decebat, minime valebant; eiſque ſuam domum, in qua manerent, & ſolarios ſive cellaria & alia aedificia, quae ad ſuum opus habebat, tradidit. Et non in hoc ſufficiens erat, ſed etiam alias domos per circuitum nobiliter, ſicut ad hoc opus decebat, conſtruere certavit. Praefatus ergo Pontifex fuit vir mitiſſimus & ſapiens valde, lingua eruditus, pſalmos omnes per ordinem memoriter retinens, & in eorum ſenſibus ſubtiliſſima exercitatione limatus, lingua quoque in lectione poſita, & exhortator omnium bonorum operum, plebique florentiſſimae ſalutaria praedicans fidei catholicae & apoſtolicae, immaculate conſervare perenniter ſua monita ſalutaria praedicans, corda fidelium corro-

bo-

boratus, orthodoxae fidei aemulator ac defenſor fortiſſimus, paupertatis amator, erga inopes non ſolum mitis, ſed etiam ſollicitus, captivorum etiam redemptor, orphanorum quoque & viduarum largitor, neceſſaria tribuens, amator religioſitatis Chriſtianae normae, & religioſe volentibus vivere & Dei timorem habere in ſuis praecordiis dilectio reſidens, Vir vero erat mitiſſimus atque ſuavis omnique bonitate ornatus, amator cleri omniſque populi Chriſtiani, tardus ad iraſcendum, & velox ad miſerandum, nulli pro malo malum reddens, neque vindictam ſecundum meritum tribuens; ſed pius & miſericors erat omnibus, cunctos attrahens, neminemque diſſipans. Magnum gregem adunare in unum & ingens lucrum adminiculante Domino infra ſinum ſanctae Dei Eccleſiae tam infra ſuam parrochiam quam & extra facere meruit, & multos Domino lucrari meruit. Fecit igitur praedictus Aldricus Pontifex in praeſcripto clauſtro recta nova & dupla, in quibus & diverſas manſiones ad opus fratrum & ad eorum neceſſitates procurandas mirabiliter & nobiliter conſtruxit. Inſuper & in jam dicto clauſtro fecit Eccleſiam in honore ſancti Stephani à novo, quam & in honore praefixi ſancti Stephani & omnium ſanctorum V. Iduum Novembris ſolemniter conſecravit; in qua & in ipſo die conſecrationis ejus ſignum apparuit mirabile. Quidam enim ſacerdos inibi ſuos vvantos perdidit dum praedictum ſacraretur templum; quos quidam Clericus inveniens, furtim de ipſa Eccleſia nova exportare cupiens, de praedicta ſancti Stephani & omnium ſanctorum Eccleſia exire non potuit, nec ipſos vvantos ſecum deferre valuit, antequam eos in ipſa Eccleſia videntibus multis ejecit, & fuga lapſus evaſit. Fecit namque in praedicta Eccleſia altaria ſex; quorum unum ſurſum poſitum in media abſida collocatum in honore ſanctae Sophiae ſacravit & reliquias Domini noſtri Ieſu Chriſti, tamen de ſpongia quam & de ſandaliis ejus propriis, in confeſſione in eo facta collocavit. Fecit quoque atque ſacravit jamdictus Pontifex in ſuperiori & in dextera parte ipſius Eccleſiae aliud altare in honore ſancti Stephani, & ſancti Vincentii, ac ſancti Gervaſii, ſanctique Privati, ſive ſancti Quirini, atque ſancti Naboris, necnon & ſancti Nazarii martyrum Chriſti, & in eo decenter eorum reliquias collocavit. Fecit namque in ſuperiori & in ſiniſtra parte ipſius Eccleſiae tertium altare, atque ſacravit in honore ſanctae Dei genitricis Mariae, ſive ſancti Clementis Romanae Eccleſiae Epiſcopi & martyris, & ſancti Albini, ſancti Amantij ac ſancti Arnulphi, ſeu ſancti Martini, atque ſancti Clementis primi Metenſis urbis Epiſcopi, atque ſancti Audoeni, necnon & ſancti Martialis, ac ſancti Benedicti, & ſancti Paterni, & ſancti Silveſtri confeſſorum Domini, & in eo propriis manibus decenter praedictorum ſanctorum reliquias in confeſſione ipſius altaris collocavit. In ſubteriori ergo parte & in abſida ipſius Eccleſiae fecit & conſecravit quartum altare in honore ſancti Stephani & omnium ſanctorum, & in eo ſancti Stephani atque aliorum multorum ſanctorum reliquias propriis manibus decenter collocavit atque concluſit. In dextera igitur & ſubteriori parte ipſius Eccleſiae quintum fecit altare, quod & conſecravit in honore ſancti Pauli & ſancti Iacobi Apoſtoli & ſancti Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtæ, & in confeſſione ipſius altaris prædictorum ſanctorum Apoſtolorum reliquias propriis manibus decenter compoſuit atque concluſit. In ſiniſtra &, in ſubteriori parte ipſius Eccleſiae ſextum fecit altare, quod & conſecravit in honore ſancti Theodori & ſancti Iuliani atque ſancti Lamberti martyrum Chriſti, & in confeſſione ipſius altaris eorum pignora propriis collocavit manibus.

III. Anno ſiquidem incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCXXXIV. Indictione vero XIII. & anno imperii Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris XXII. anno vero ordinationis praeſcripti Aldrici Epiſcopi tertio praedictam Eccleſiam jam dictus Pontifex ſolemniter & decenter dedicavit. In praeſcripto namque Kalendarum die Turonis metropolis civitate per conſenſum & electionem Landramni praedictae Turonicae urbis Archiepiſcopi ſive aliorum Epiſcoporum atque multorum Abbatum atque Comitum necnon & aliorum innumerabilium prudentium virorum a Hludovico praeſcripto Imperatore cura Cenomanicae urbis & ſollicitudo totius populi ipſius urbis parochiae Aldrico praefato Epiſcopo commiſſa eſt; cui omnipotens Deus, ſuppliciter oramus, una nobiſcum tribuat requiem ſempiternam & vitam aeternam. Praeſcripto videlicet anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti, XI. quoque Kalendarum Decembris die ſolemniter conſecravit jam dictus Aldricus Pontifex abſidam matris & ſenioris civitatis Eccleſiae, quam à novo fundavit & mirabiliter ornavit atque fabricavit, in qua & altare mirabiliter fabricatum & compoſitum conſtruxit. Iam dictam quippe abſidam una cum praefato altari conſecravit in honore ſancti Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae & ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii, ſed & ſancti Stephani; in quo & reliquias ſancti Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae atque de proprio corpore ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii ſive ſancti Stephani in ſaepedito altari propriis manibus decenter collocavit & mirabiliter compoſuit. Aliam quoque partem praeſcriptae matris & civitatis Eccleſiae, cujus conſecrationis dies penitus ab omnibus ignorabatur, in praedicto Domini Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti nomine & ſanctae Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Gervaſii & Protaſii atque ſancti Stephani reconciliavit atque ſolemniter dedicavit. In praefata namque Eccleſia ſeniori altaria conſtruxit & à novo fundavit atque in ſupradicta die ſacravit numero decem: & nomina ſuper ea eorum ſanctorum, in quorum memoriis ea conſecravit, deſuper aſcribere juſſit; quae & adhuc per ſingula altaria inſerta ſingillatim & diſtincte ac diligenter inveſtigantibus reperiri hodierna die queunt. Deambulatoria ſiquidem ſurſum per totum in circuitu ipſius Eccleſiae fecit, in quibus & altaria quinque nobiliter conſtruxit atque ſacravit. Primum enim in dextera & in orientali parte altare in praedictis deambulatoriis poſitum ſacravit in honore ſancti Martini & ſancti Hilarii ac ſancti Germani ſanctique Vedaſti, ſive ſancti Domnoli atque ſancti Carileſi & ſancti Rigomeri confeſſorum Chriſti, & pignora praedictorum ſanctorum in eo propriis manibus decenter & eccleſiaſtico more collocavit. Aliud vero altare in ſupradicta dextera parte & in eodem deambulatorio in medio poſitum ſacratum in honore ſancti Petri & ſancti Iohannis Apoſtoli & Evangeliſtae atque ſancti Andreae, necnon & omnium Apoſtolorum, & reliquias eorum in ipſo collocavit altari. In occidentali quippe parte ipſius Eccleſiae, in ipſo ſolario fecit atque ſacravit altare in honore omnium ſanctorum, in quo & multorum ſanctorum pignora propriis collocavit manibus. In ſiniſtra autem parte ipſius Eccleſiae & in ſiniſtro deambulatorio in orientali parte fecit & conſecravit altare in honore ſancti Dionyſii & ſancti Laurentii, ac ſancti Remigii ſanctique Medardi, ſeu ſancti Boniſacii & ſancti Ruſtici necnon & ſancti Eleuterii martyrum & confeſſorum Chriſti, & eorum reliquias in ipſo propriis manibus collocavit altari. In praedicto videlicet ſiniſtro ſolari & deambulatorio in medio aliud fecit & ſacravit altare in honore ſanctae Dei genitricis Mariae ac ſanctae Anaſtaſiae ſanctaeque Caeciliae, necnon & omnium ſanctarum virginum, & pignora ſanctarum virginum in eo multa propriis collocavit manibus. Deorſum quoque & in dextera ſive orientali parte praefatae Eccleſiae fecit & conſecravit altare in honore ſancti Ambroſii & ſancti Benedicti, ſanctique Gregorii, ac ſancti Auguſtini ſive ſancti Iuliani atque ſancti Hieronymi, necnon & ſancti Vigoris Chriſti confeſſorum, & eorum in eo decenter & eccleſiaſtico more collocavit reliquias. Extra chorum ſcilicet & in dextera parte ipſius Ec-

cleſiae fecit & conſecravit altare in honore ſancti Georgij & ſancti Felicis, ac ſancti Symphoriani ſive ſancti Sixti atque ſancti Tiburtii, ſanctorum quippe Marcellini & Petri, & eorum in eo decenter collocavit reliquias. In ſiniſtra namque & in orientali parte ipſius Eccleſiae fecit & ſacravit altare in honore ſanctae Scholaſticae & ſanctae Agnetis ac ſanctae Luciae, atque ſanctae Hlodeſindae, ſive ſanctae Afrae, ſanctaeque Getrudis & ſanctae Aldegundis virginum Chriſti, & in eo earum reliquias propriis decenter collocavit manibus. Extra chorum autem in ſiniſtra parte ipſius Eccleſiae fecit & conſecravit altare in honore ſanctae Agathae & ſanctae Felicitatis ac ſanctae Sabinae ſanctaeque Euſemiae ſive ſanctae Perpetuae atque ſanctae Brigidae necnon & ſanctae Genovefae virginum Chriſti, & earum in eo decenter propriis manibus collocavit reliquias. In media quoque Eccleſia fecit altare, in quo & Crucifixum Domini noſtri Ieſu Chriſti auro & argento mirabiliter fabricatum erexit, & ipſum altare in media Eccleſia poſitum in honore ſanctiſſimae Trinitatis in eo decenter propriis collocavit manibus. Antedictus igitur Aldricus Cenomanicae praefatae urbis Epiſcopus anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCXXXV. & anno imperii piiſſimi Hludovici Imperatoris XXIII. anno ſiquidem ordinationis ſuae tertio, Inditione XIV. undecimo vero Kalendarum Iuliarum die ſolemniter conſecravit occidentalem partem ſaepedictae matris & Cenomanicae civitatis ſenioris Eccleſiae, quam & a novo fundavit & mirabiliter ornavit, ad effectum quoque uſque perduxit: in qua & altare fecit in honore ſancti Iohannis Baptiſtae, quod & inſuper dicto Kalendarum die in honore ſancti Iohannis Baptiſtae ſolemniter conſecravit, & praedicti ſancti Iohannis Baptiſtae ſive aliorum multorum ſanctorum reliquias propriis manibus in eo decenter collocavit. Aliud ergo in dextera parte ipſius occidentalis partis Eccleſiae fecit altare & in praeſcripto die conſecravit in honore ſancti Chriſtophori & ſancti Hippolyti atque ſancti Saturnini martyrum Chriſti, & eorum reliquias in confeſſione ipſius altari propriis decenter collocavit manibus. In ſiniſtra namque parte ipſius occidentalis partis ſenioris Eccleſiae in ſupraſcripto Kalendarum die tertium conſecravit altare in honore ſancti Victurii & ſancti Victuri ac ſancti Brixii ſanctique Arvei atque ſancti Baumadi ſeu ſancti Almiri, ſeu ſancti Vlfacii & ſancti Iuliani primi ipſius urbis Epiſcopi, atque ſancti Turibii & ſancti Pavacii, necnon & ſancti Liborii confeſſorum Chriſti, & eorum reliquias propriis manibus decenter in ſupradicto collocavit altari. Praeſcripto namque XI. Kalendarum Iuliarum die antedictus Aldricus Pontifex eſt de utero matris ſuae natus, cui omnipotens Deus aſſidua intercedente praedictorum ſive omnium ſanctorum tribuat vita aeternaliter una cum eis frui ſempiterna. Amen.

IV. Dedit quippe praefatus Aldricus Pontifex villam quandam Canonicis ſuis cujus vocabulum eſt Buxarias, cum omnibus ad ſe pertinentibus, una cum ſilva cujus vocabulum eſt Felicionis, de qua & plenius praedicti Canonici eorum mererentur habere ſtipendia, & delectabilius Domino famulari, ſive pro Imperatore antedicto Hludovico & conjuge ſua Iudith, ſed & pro liberis regalibus, ſive pro univerſo exercitu eorum, atque pro ſaepedicto Aldrico ipſius urbis Epiſcopo orare certatim ſtuderent, & delectabilius ſive ſtudioſius eis Domino militare delectaret. De praefixa videlicet villa cenſuit, atque ſuis ſucceſſoribus conteſtando in ſuo privilegio quod de eadem villa praedictis Canonicis ſuis fecit adjuravit ut fratres & Canonici Cenomanica in urbe degentes haberent plenam refectionem in XI. Kalendarum Ianuariarum die, quando mater & civitatis Eccleſia ſenior Cenomanica in honore ſancti Salvatoris & ſanctae ejuſdem dei genitricis Mariae & ſancti Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani eſt a jam dicto Aldrico Epiſcopo ſolemniter dedicata. Similiter cenſuit ut de praefata villa plena praedictis fratribus & Canonicis XI. Kalendarum Ianuariarum die fieret plena refectio; in quo die & ſaepedictus Aldricus in praeſcripta civitate & in praefata Eccleſia eſt canonice & ſolemniter a nobiliſſimis & doctiſſimis atque ſanctiſſimis Epiſcopis Pontifex ordinatus. Similiter cenſuit ut in XI. Kalendarum Iuliarum antedictis Canonicis & Dei ſervis de praefata villa fieret plena & optima refectio, in quo die & praefixus Aldricus Epiſcopus eſt de utero matris ſuae natus, atque occidentalis pars praeſcriptae matris & civitatis Eccleſiae ab eodem Pontifice eſt ſolemniter dedicata. Similiter in Aſſumptione ſanctae Dei genitricis Mariae, quae eſt XVIII. Kalendar. Septemb. die, in cujus honore praefata Eccleſia a ſancto Iuliano ſacrata fuit, cujus conſecrationis dies ab omnibus penitus ignorabatur, ſed modo renovata & reconciliata ſive conſecrata eſt in honore praedictae ſanctae Dei genitricis Mariae ſeu ſanctorum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani ſolemniter & canonice in praeſcripto Kalendarum die a praefixo Aldrico Epiſcopo, conſtituit fieri & plenam refectionem jam dictis Dei ſervis miniſtrari. In his quoque praedictis quinque feſtivitatibus cenſuit ut praedicti Canonici & Dei ſervi acciperent de praefata villa de pane optimo per ſingulos praedictarum feſtivitatum dies modios quatuor, arietes optimos ſex, & de vino optimo modios duos, & de potione optima modium unum, & cetera ſicut in ejus teſtamento quod de eadem re fecit continentur inſerta.

V. In ipſo ergo ordinationis atque conſecrationis praeſcriptae matris & Cenomanicae civitatis Eccleſiae anno primo virtutes in ſupraſcripta Eccleſia apparuerunt multae videntibus Domino inſigniter tribuente multis. Quidam enim claudus & utriſque pedibus debilis in praefata Eccleſia ad veſpertinalem ſynaxin adveniens, dum fratres Domino vota perſolverent & officia veſpertina peragerent, utriſque pedibus reſtauratus ac ſanatus multis videntibus fuit, ita vero priſtinum recipere meruit greſſum quaſi nunquam claudus ac debilis fuiſſet. Alius ſiquidem ad matutinalem ſynaxin veniens, qui mutus ab ortu nativitatis ſuae & ſurdus erat, dum Canonici ac Dei ſervi in jam dicta ſancti Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae & ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani Eccleſia devotiſſime matutinalem peragerent ſynaxin, tam auditum quam & locutionem inibi pleniter recepit, & ita loqui ac audire meruit ceu nunquam ſurdus ac mutus fuiſſet. Sequenti namque tempore quidam caecus veniens in jam dictam Eccleſiam, dum Miſſa à ſaepedicto Aldrico Epiſcopo & à ſuis conſacerdotibus ſive reliquis miniſtris devotiſſime peragebatur, viſum Domino largiente recipere in ſupradicta Eccleſia meruit plenum & ita videre veluti nunquam caecus fuiſſet. Alius ergo plenus daemonio, qui graviter a diabolo vexabatur, & ſaepe tam in ignem quam & in aquam ſive in reliqua pericula ſe demergere volebat, qui & multis funibus conſtrictus atque colligatus erat ne aliquem laedere poſſet, in ſupradictam Eccleſiam ad matutinalem ſynaxin adveniens, dum ibi à Dei ſervis ibidem conſiſtentis & à jam dicto Epiſcopo divina peragebatur intentiſſime officia, à daemonio curatus & pleniter ſanatus eſt ceu nunquam à daemonio vexatus eſſet. Alia quoque innumerabilia ſigna in ſupraſcripta Eccleſia & in antedicto primo ordinationis, conſecrationis, ſive reconciliationis ſuae anno, necnon & in ſubſequentibus annis, innumerabilia multis apparuerunt videntibus ſigna, quae propter prolixitatem ſive propter taedium lectoris atque auditoris hic non inſeruimus; quae tamen tanta ſunt in eiciendis daemoniis, in recipiendis greſſibus, in reddendis auditibus, & reparandis viſibus, ſive in reliquis Dei beneficiis quanta, ut reor, duo vel tres quaterniones minime capere valerent. Alii autem infirmi tam de febribus quam de aliis infirmitatibus in ſupraſcripta Eccleſia innumerabiliter multi Domino largiente ſunt ſanati, atque priſtinam ſanitatem recipere & plenam meruerunt adipiſci ſalutem.

VI.

Digitized by Google

VI. Antedictus enim Dominus Aldricus praefatae urbis Epiſcopus quando in praedicto V. Iduum Nov. die à largitione Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris, per conſenſum & electionem multorum nobilium virorum, ſicut ſupra dictum eſt, accepit jam dictum epiſcopatum, quidam aemuli ſanctae Dei Eccleſiae & ſui inmmaverunt atque firmiter proteſtati ſunt praefixo Domno Hludovico Imperatori quod abbatia ſancti Vincentii non eſſet de jure antedicti Epiſcopi, ſed fiſcus ſaepedicti Domni Hludovici Imperatoris eſſe debebat. Domnus igitur Hludovicus Imperator ad hoc inquirendum atque veraciter inveſtigandum ſuos ſtrenuos & fideles miſit Miſſos, qui hoc inquirerent ſi fiſcus eſſe debebat, an de jure & dominatione antedicti Epiſcopi eſſe deberet. Aldricus verò in hoc valde angebatur, triſtabaturque quod tali occaſione a jure & dominatione ſaepedicti epiſcopij jam dicta abbatia ſancti Vincentii perdita & injuſte ablata fieret. Non enim habebat ibi cognitos homines, nec ipſam rem cognoſcebat, ſed Dominum obnixe deprecabatur ut ſua negligentia ipſa abbatia ſancti Vincentii de jure praedictae Eccleſiae perdita nec alienata fieret. Quem nempe Dominus in hoc exaudivit, & oppido illum conſolatus eſt; & ipſas res adminiculante Domino evindicare meruit, & ad jus ſuae ſedis Eccleſiae jure firmiſſimo retinere, licet in ipſo die introitus ſui, quando primo in feſtivitate ſancti Martini in ipſam civitatem Cenomanicam eſt ingreſſus, ipſa inveſtitio facta fuiſſet, ubi & teſtes habuit qui ad jus ſui prefixi epiſcopatus ipſam abbatiam teſtificaverunt atque confirmantes dixerunt quod ſub dominatione & jure praefati epiſcopatus eſſe deberet. Privilegium ergo quod Domnus Domnolus de praefata abbatia fecit quando praefatum monaſteriolum & jam dictam Eccleſiam de rebus ſuae ſedis Eccleſiae ditavit, ipſo tempore minime invenire quivit, quod ei tunc abſconditum fuit. Sed poſteaquam illud jam evindicatum & per praeceptum confirmatum monaſteriolum habuit, ipſum privilegium Domino adminiculante invenire & adipiſci meruit. Idcirco in hoc opuſculo praedictum privilegium nobis inſerere placuit; ut ſi, quod abſit, futuris temporibus de ſaepe jam dicta abbatia aliqua quaeſtio orta fuerit, & praefatum privilegium aliqua machinatione aut malo ingenio aliquis occultare vellet, in hoc opuſculo exemplar ejus inveniretur, cum quo & ſolatium fideles ejuſdem ſanctae Dei Eccleſiae haberent, qualiter ipſa abbatia nunquam à jure & dominatione praefatae Eccleſiae perdita fieret. Similiter & privilegium quod jam dictus Domnus Domnolus de colonica ad Eccleſiam ſancti Vincentii & ad opus fratrum ibi degentium cum conſenſu ſuorum Canonicorum atque aliorum tam Epiſcoporum quam & aliorum nobilium virorum fecit hic inſerere placuit.

VII.

Exemplar Privilegii & traditionis quam Domnus Domnolus de villa Tricione & de Fraxinido, ſive villula nomine Debuc, atque de aliis villulis ſive rebus ac territoriis ſuae ſedis Eccleſiae in die dedicationis ſaepedictae ſancti Vincentii Eccleſiae ad ipſam Eccleſiam fecit.

DOmino venerabili Eccleſiae Cenomanicae clero Domnolus Epiſcopus. Congruum nobis fuit ut votum deſiderabile in caritatis veſtrae notitiam poneremus; quia ſi conſenſus veſter deſiderium cordis noſtri decreta adverterit, credimus nullius nullo unquam tempore contrarietate à nobis pariter firmata poſſe convelli, cum pro ſalute populi, velut cuſtodiam civitatis, reliquias Domni ac venerabilis ſancti Vincentii martyris intercedente praeſumptione auſi fuerimus deferre, cum Dei adjutorio & veſtro, eidem loco dignitatis ereximus in culmine, ita petimus ut noſtro pariter ditetur & munere; & ſi ſenſus veſter in nos contulerit claritatem, hanc paginolam donationis veſtro quaeſumus ut firmetur robore. Domno ergo in ipſius Domni Vincentii honore donatumque eſſe volumus villa cognominante Tricione, quam Abundantius viſus eſt quondam tenuiſſe, per loca deſignata de Confluentes uſque Bucias deſinit in Indua uſque termino Proliacenſe, ſubjungente ad ſe adjacentia Saturniacinſe, inde pervia Saturniacinſe pervenit ad vinacia uſque campo Daulſo, deinde à broialo Cenſurio uſque ad domum Merac, inde ad campum Locogiacinſe pervenit ad ipſo Tricione, cum id quicquid Mallaricus Diaconus noſter tempore vitae ſuae uſufructuario poſſidere videtur, cum agris, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis aquarumve decurſibus, cum mancipiis his nominibus, Leudomado cum uxore Leudomal a & inantulum Liromeri, Leudolſo, item Leudolſo, Chariobandi, Vinoſiede, & Mogiane, gregi equino quem Allomeris intra terminum ipſum commanens cuſtodire videretur. Idemque & villa Fraxeneto, quam bonae memoriae Ap. Presbyter tenuit, cum broialis Marcelliacenſis, cum vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, cum accolis decem commanentibus in rem Eccleſiae. Quicunque opportuni ad domum ipſam fuerint, quos per adſignationem Leudorico de entore perceperit poſſidendos, cum mancipiis his nominibus Lauvoneto, Fredulo cum uxore Taligia, Seſulfo, Caſtino cum uxore Leudomalla & filio Leudoghiſilo, cum filia Childegunde, Pippa cum filio ſuo Populonio, cum Leudomundo & Leudomanda cum libertus omnes praedicti Presbyteri. Pari modo & locello ad Buccis, quem de Entelio Presbytero accepimus, cum mancipia qui ibidem excolere videntur, pratum intra vinarium ſupra ripa Sarthae ſecum quem Abundantius vel actores Eccleſiae viſi ſunt tenuiſſe, Chyldigiſilo puero, cum armento pecorum quem ipſe cuſtodire videtur, & campo adjacente ad memorato prato quem noſtro opere fecimus, Seſciſinundu cum uxore ſua VViljare. Haec omnia quidem per hanc paginam donationis, quam Aunulſo Diacono praetaxato unanimiter rogavimus conſcribendam, conſtat delegaſſe, nuncupata baſilica habeat, teneat, poſſideat, quicunque loci ipſius dignitatem perceperit, jure hereditario perpetualiter ſibimet vendicet poſſidendum. Si ullo unquam tempore aut Pontifex civitatis aut quaelibet perſona à nobis donata vel tradita de dominatione baſilicae ipſius abſtrahere voluerit, induat maledictionem pro benedictione, & Domini noſtri Ieſu Chriſti vel omnium ſanctorum martyrum incurrat offenſam, & voluntas noſtra perpetim auxiliante Domino capiat firmitatem, Ans Iuliani legis indetamentionem. Actum Cenomanis civitate anno XI. regnante Domini noſtri Chilperici Regis pridie Nonas Martias † Domnolus peccator ſubſcripſit. Germanus peccator rogante clero Cenomanis ſubſcripſit. Dinamus peccator conſenſit & ſubſcripſit. Drauſcio Presbyter ſubſcripſit. Injurioſus peccator ſubſcripſit. Meterius Presbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Populonius Presbyter conſenſi & ſubſcripſi. Alloveus Presbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Setrius peccator conſenſi & ſubſcripſi. Leudoveus Presbyter ſubſcripſi. Daunaredus Presbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Frigimodus Presbyter, Urſicinus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſimus. Cenſus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Romolus Diaconus conſenſi & ſubſcripſi. Daddus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Noxus Diaconus ſubſcripſi. Seuvovechus Diaconus conſenſi & ſubſcripſi.

VIII.

Item exemplar quod Dominus Domnolus de villa Canon per conſenſum Canonicorum ſuorum ad Eccleſiam ſancti Vincentii fecit.

ANnó xx. regni Domini noſtri Chilperici glorioſiſſimi Regis, pridie Nonas Septembris, ego Domnolus in Chriſti nomine Epiſcopus cum evocaſſem Domno & fratri meo Audoveo Epiſcopo Ande-

Digitized by Google

degavae civitatis viſitare ſanctis liminibus patroni peculiaris mei Victorii Epiſcopi hymno & ſolemniter ipſius celebraſſem, cum conſenſu omnium fratrum meorum Presbyterorum, quia ante tempus teſtamentum meum condidi & in ipſam voluntatem meam adhuc non complevi, quod meum conſcriptum videtur volo in omnibus conſervetur, & haec paginola plenum capiat opto robur. Dono baſilicae ſanctorum Vincentii & Laurentii, quam meo opere conſtruxi & aedificavi pro ſalvatione civitatis & populi conlocavi colonicam cognominatam Cannono, cum agris, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, & mancipiola duo Vvaldardo cum uxore ſua vel infantibus eorum qui ibidem nunc commanere videntur, ab hodierno die praedictus Abbas antedicti loci ad ſtipendia fratrum nuncupatae baſilicae faciat revocare, & tamen poſt obitum meum, quando Deus juſſerit, qui praeſens fuerit ordinatus de loco praerato commemorationem meam annis ſingulis adimplere procuret. Ideo tibi, Nivarde Diacone ac defenſor noſtrae Eccleſiae, indico atque jubeo in hoc tua traditione, ſicuti nunc a dicta Eccleſia poſſidetur, cum omni ſoliditate vel adjacentia Suolevo Abbati facias conſignari. Hoc vero inſerendum rogavi, ut qui voluntati meae obvius eſſe voluerit, maledictionem illam incurrat quem Propheta in pſalmo CIX. decantavit, & praeſens pagina maneat inconvulſa, quam pro rei veritate manu propria ſubſcripſi & Domnis & fratribus meis muniendam rogavi. Domnolus peccator ſubſcripſi. Audoveus peccator ſubſcripſi rogante Domno Domnolo Epiſcopo * Theodulfus peccator ſubſcripſi. Aiunulfus Presbyter ſubſcripſi. Leudoricus Presbyter ſubſcripſi.

IX. Placuit etiam in hoc opuſculo exemplar praecepti quod jam dictus Aldricus à Domno Hludovico piiſſimo Imperatore, quando res de ſaepedicta ſancti Vincentii abbatia & ipſam abbatiam adjudicare & adipiſci meruit.

EXEMPLAR SVPRADICTI praecepti de abbatia ſancti Vincentii, ſive de cellulis ſancti Albini & ſancti Audoeni infra & ſecus urbem poſitis, quam Domnus Aldricus cauſa juſtitiae & futurae quaeſtionis malitia excludenda percipere ſtuduit.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus qualiter ad notitiam noſtram de tribus cellis perventum eſt, quae una earum intra muros Cenomanis civitatis ſita eſt & dicata in honore ſancti Albini, reliquae vero duae in ſuburbio memoratae civitatis conſtructae, & altera earum in honore ſancti Vincentii, altera vero in honore ſancti Audoeni dicata habetur, quas praeſenti tempore Aldricus Epiſcopus ſub jure praeſcriptae urbis poſſidebat, quod non juſte ad eandem urbem ſed ad publicum noſtrum pertinere deberent. ad quam cauſam diligenter per meliores & veraciores homines circumquaque memoratae urbis conſiſtentes inquirendam nobiſque renuntiandam deſtinavimus fidelem noſtrum Vvidonem nomine; qui cum ad nos reverſus eſſet, retulit nobis, ſicut relatione bonorum hominum circa fines memoratae civitatis conſiſtentium cum ſacramenti aſſertione invenerat, quod praeſcriptae cellae non ad publicum noſtrum pertinebant, ſed ſub jure memoratae Cenomanis Eccleſiae juſte & legitime eſſe deberent. Cumque ex memorati fidelis noſtri Vvidonis relatione per omnia ita verum eſſe cognoviſſemus, propter futuras occaſiones & reſultationes penitus repellendas & abiciendas, complacuit nobis hoc noſtrae auctoritatis atque memoriae conſcriptum ſuper hujuſcemodi factum conſcribere, per quam praecipimus atque jubemus ut repulſa omnino publica & judiciaria poteſtate praefatae cellae perpetuo in jure memoratae Cenomanis Eccleſiae conſiſtant, eaſque memoratus Aldricus Praeſul ſuique ſucceſſores jure eccleſiaſtico habeant, teneant, atque poſſideant, & inde faciant quicquid pro commodo vel utilitate memoratae Cenomanis Eccleſiae faciendum eſſe decreverint. Et ut haec noſtrae auctoritatis conſcriptio firmior habeatur & a fidelibus noſtris melius credatur & diligentius conſervetur, de annulo noſtro ſubtus eam juſſimus ſigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theotonis recognovi & ſubſcripſi.

Data IV. Kal. Ianuar. anno Chriſto propitio XVIII. Imperii Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione decima.

Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter Amen.

X. Similiter in hac ſcedula vel in hoc libello inſerere placuit exemplar praecepti quod ſupradictus Domnus Aldricus de villa quae Brogilus vel Novavilla nominatur cum omnibus ad ſe pertinentibus tam villulis quam mancipiis, ſive reiculis atque foreſtibus, necnon & omnibus ad eas juſte pertinentibus accipere meruit; ut ſi neceſſe fuerit, hoc exemplar futuris appareat fidelibus praeſcriptae Eccleſiae, qualiter omnibus notum ſit ſupradicta cauſatio.

EXEMPLAR PRÆCEPTI SVBSCRIPTI.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si ſupplicationibus ſacerdotum, quando pro ſuis vel Eccleſiarum ſibi commiſſarum neceſſitatibus aliquid nobis intimare voluerint, aurem benigniter atque libenter accommodamus, eorumque juſtas & rationabiles petitiones ad optatum effectum pervenire facimus, non ſolum regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eoſdem ſacerdotes ad Domini miſericordiam pro nobis exorandam promptiores atque devotiores facimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium noſtrorum tam praeſentium quam futurorum induſtriae qualiter cum nos de Aquitania reverteremur & in urbem Cenomanis perveniſſemus, Aldricus ejuſdem urbis venerabilis Epiſcopus accedens ad aures noſtras retulit nobis de quadam villa quae Brogilus vocatur & Novavilla nominatur, quae ante hos complures annos de jure ejuſdem Eccleſiae cum appendiciis & omnibus ad ſe pertinentibus ſubſtracta atque ad publicum noſtrum redacta, moderno tempore ab Heremberto vaſſallo noſtro in beneficium data poſſideretur, & ſic praecedenti tempore de manibus rectorum praedictae urbis eandem villam cum appendiciis & omnibus ad ſe pertinentibus elapſam eſſe. Sed cum nos ad rei veritatem diligentius veſtigandam fideles noſtros Simonem Presbyterum & venerabilem Abbatem & Hildemannum vaſſallum noſtrum mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum eſſe. Cumque eorum relatione memoratum beneficium Heremberti non ad publicum noſtrum ſed ad jus praedictae Eccleſiae Cenomanis juſte pertinere cognoviſſemus, complacuit clementiae noſtrae praefatum beneficium Heremberti, id eſt, foreſtem illam quae Ganciacinſis dicitur, cum duabus foreſtulis quae Dovera & Tulpiacus vocantur, cum aedificiis in eadem conſtructis, quae Brolius nominatur, necnon & Novamvillam cum omnibus ad ſe pertinentibus, id eſt, Salvariam, Colonicam, Canqueriolas curtem Herilavan. Fetrarias, villarem Saviniacum, Buxarias, in Monticellis capellam unam cum omnibus ad ſe pertinentibus, & in Caliniaco dimidium manſum, & in Vincariis manſum unum, & in Cipido atque Belino eos quos jumentarios dicunt, cum redditione cenſus quem ſingulis annis ſolvere noſcuntur, id eſt, mel & ceram, & in Cabanido eos quos porcarios vocant, & eos qui in illa ru-

ruba quae eſt contra orientem manere noſcuntur, necnon & illos qui ſuper fluvium qui dicitur Sartha conſiſtere noſcuntur, ſimiliter & medietatem telonei quod de illo porto annis ſingulis perſolvitur, & quemadmodum ſaepedictus Heremboertus memoratum beneficium cum omni integritate, ſicut illa die ſub jure noſtrae dominationis erat quando a largitione noſtra ipſum beneficium accepiſſe conſtat, pro emolumento animae noſtrae memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem praeſcriptae ſuae Eccleſiae reddere, ut in perpetuum in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiae Deoque in ea deſervientium pertineat. Idcirco ſuggerente atque rogante praedicto venerabili Epiſcopo hanc noſtrae confirmationis atque redditionis praeceptionem ei vel ad partem jam dictae urbis fieri juſſimus, per quam decernimus atque jubemus ut nullus fidelium noſtrorum de praedicta villa vel de his omnibus quae ad praefata loca pertinere noſcuntur memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ſive ſucceſſoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere praeſumat; ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro opportunitate & commoditate praefatae Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Ut autem haec noſtra auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de anulo noſtro juſſimus ſigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theotonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VI. Idus Januar. anno Chriſto propitio XVIII. imperii Domini Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione X.

Actum Bes villa in Dei nomine feliciter. Amen.

XI. Inſuper in hoc opuſculo inſcribere libuit exemplar praecepti quod ſaepedictus Aldricus de nonis & decimis vel reſtaurationibus Eccleſiarum ſive de cenſibus tam monaſteriorum quam cellularum & villarum quae largitione regia vaſſalli dominici adipiſci, licet injuſte & contra canonicam auctoritatem, meruerunt. Nam oblatio fidelium ab Epiſcopis & miniſtris eorum ſecundum canonicam inſtitutionem diſpenſanda & gubernanda eſt, non a laicis & ſecularibus hominibus; quoniam qui hoc facere ex ſecularibus vel laicis hominibus praeſumpſerint, ſub anathematis nomine a ſanctis patribus diſtricte feriuntur. Illis quoque hoc valde cavendum eſt, ne pro temporalibus hujus ſeculi a divitiis caeleſtis regni perpetuo alienati, quod abſit, fiant.

EXEMPLAR PRÆDICTI
praecepti ita continetur.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si his qui Deo debitum exhibent famulatum quiddam honoris conferimus, & ad ſuum miniſterium liberius exequendum opem ferimus, hoc nobis proculdubio ad ſtatum terreni regni corroborandum & ad aeternae vitae beatitudinem capeſſendam profuturum eſſe confidimus. Notum igitur eſſe volumus omnibus fidelibus noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris quia nos de Aquitania revertentes, cum in urbem Cenomanis perveniſſemus, quam Aldricus venerabilis Epiſcopus regere videtur, Clerici & Dei ſervi inibi conſiſtentes in noſtram advenerunt praeſentiam, & conqueſti ſunt quod nonas & decimas, unde neceſſarios ſumptus habere debebant, fideles noſtri qui res ſancti Gervaſii munere beneficiario poſſidebant, aut negligenter perſolverent, aut penitus reddere differrent; petieruntque & ſuppliciter deprecati ſunt nos ut noſtra imperialis poteſtas efficeret qualiter ſecundum antiquam conſuetudinem & juſſionem Domini & genitoris noſtri Karoli praeſtantiſſimi Auguſti ac noſtram pleniter de eiſdem rebus decimae & nonae partibus praeſcriptae Eccleſiae ſancti Gervaſii & fratrum inibi conſiſtentium pleniter & abſque ulla dilatione perſolverentur, & aedificia ejuſdem Eccleſiae ſive domus epiſcopalis ac fratrum inibi degentium refectae & reſtauratae fierent. Inſuper humiliter flagitantes poſtularent ut villarum nomina ex quibus nonae & decimae ad ſupradictam Eccleſiam perſolvi debent in noſtrae auctoritatis praecepto nominatim adſcribi praeciperemus, ne aliquo malo ingenio aut qualibet calliditate aut potentia alicujus divitis vel potentis hae villae vel hae res a jure ejuſdem Eccleſiae alienatae futuris fierent temporibus aut nonae vel decimae ſive cenſus vel reſtaurationes jam dictae Eccleſiae ablatae fieri poſſent. Quorum deprecationes propter amorem Dei libenter audivimus, & ſicut deprecati ſunt, monaſteria vel cellulas ſeu vicos vel villas quas noſtra largitione ex jure praefixae Eccleſiae noſtri fideles habere dinoſcuntur nominatim in hoc praecepto inſerere juſſimus, ut futuris temporibus in jure & dominatione jam dictae Eccleſiae cum omni integritate permaneant, id eſt, monaſterium ſancti Petri quod Bertramus Epiſcopus aedificavit, cum monaſteriolo ſancti Martini in Ponteleuve, & monaſteriolum ſancti Victurii, in quo ipſe Domnus Victurius corpore requieſcit, & monaſteriolum ſanctae Mariae quod eſt conſtructum intra murum civitatis & fluvium Sarthae, cum monaſteriolo ſancti Ricomeri ultra fluvium Sarthae ad eum pertinente, & monaſterium Sanctae Scholaſticae, & monaſteriolum ſancti Germani ultra fluvium Sarthae, & monaſteriolum vel ſynodochium ſanctae Mariae, in quo Domnus Paduinus requieſcit in corpore, & cellulam ſancti Victurii infra civitatem, & monaſterium ſancti Carileſi, in quo ipſe Domnus requieſcit in corpore, & monaſteriolum ſancti Iuliani, in quo ipſe requieſcit in corpore, & monaſterium ſancti Georgii, monaſterium Illidi, & monaſterium Tuffiaco, & monaſterium ſancti Iohannis & ſancti Trechii in Buxiolo: & monaſteriolum ſancti Martini in Diablentico, & monaſterium ſanctae Mariae in Aurionno, & monaſterium Buxido, & cellulam Semiliaco, & monaſterium Caladon. Haec omnia, ſicut diligenter inquiſitum habemus, cum omnibus ad ſe pertinentibus & in ſcriptis authenticis ſancti Gervaſii invenimus, ad praedictam Eccleſiam ſancti Gervaſii juſte & legaliter pertinent. Ex quibus jubentes praecipimus ut feſtivitatibus illorum ſanctorum in quorum memoriis ipſa coenobia dicata eſſe noſcuntur, per ſingulos annos ad praefatam matrem & civitatis Eccleſiam cenſus ad ipſis qui eadem coenobia noſtro beneficio tenent libenter ad opus Epiſcopi vel fratrum ibi degentium & ad ipſam Eccleſiam reſtaurandam & nunc & futuris temporibus perſolvantur, & refectio Canonicis ſancti Gervaſii optima ab eodem Abbate, qui ipſum coenobium tunc temporis habere videtur, in praedicta feſtivitate libenti animo fiat, ſicut noſtram gratiam & ipſa beneficia habere voluerint; ut nobis ſeu deceſſoribus vel genitoribus noſtris propter ablationem vel minorationem harum rerum jam dictae Eccleſiae aliquod detrimentum aut periculum regni non adcreſcat, ſed perennis temporibus ſub jure ejuſdem Eccleſiae permaneant. * Divitiis enim Canonicis omnibus & Eccleſiis baptiſmalibus in praedictae urbis parrochia conſiſtentibus, cujuſcunque juris ſicut, cenſus cunctos tam in oleo quam in cera ſive denariis pleniter partibus praefatae Eccleſiae, ſicut in plenariis & brevariis ejuſdem matris Eccleſiae continentur, per ſingulos annos abſque ulla contradictione aut mora perſolvi praecipimus. De vicis vero publicis ac propriis vel villulis jam dictae Eccleſiae quas fideles noſtri noſtra largitione habent, omnino praecipimus ut nonae & decimae partibus praeſcriptae matris Eccleſiae ab eiſdem fidelibus noſtris libenter & pleniter perſolvantur, & aedificia ejuſdem Eccleſiae ſive domorum ad eam infra civitatem pertinentium reaedificare vel reſtaurare faciant, id eſt, de villa Tavida, de villa Lug-

Lib. 1. Capitul. c. 157. & lib. 2. c. 21. 22.

* Vox corrupta.

Digitized by Google

Lugduno, de villa Baladon, de villa quae Brogilus ſive Novavilla nuncupatur, de villa Pradellis, de Murriaco, de villa Guilis, de tertia parte de cella ſancti Almiri, de tertia parte de cella ſancti Vlfacii, & de tertia parte de cella ſancti Rigmiri, de villa Boulido, de Angono, de Solemnis villa, & vico & cella Virmero; & de villa Apiſiaco, & de Aldrino, & Clauſido, de Noviliaco, & Fanſnonia, & campo Sigirico, Luciaco, & monte, & de Commis cella ſancti Leodegarii, Angor, & Boulir, de Vinogabron cum ſuis appendiciis, & Aſiino vico publico, & Bruslor & Sogonna vicis publicis, & Silviaco, & de villa Viliaco & Triciono, & Silgaco, & Salololio, & Vinonio vico publico, & de villa longua, & de villa Campaniaco, & de Tonedralio, de Geneda vicis publicis, & de villa Didas, & de Tredento, & Vitiena, Taurimaco, Caſtann, & villare de Verno & Adillanitae & Vigra, & Fontanas, & Sammuro, & Braſialo, Folcaria, Domnoiorio, & partem de Fraxinido, Mancaria, Dirigeto, villare de Verno, Clennicio & Camiliaco, de Traximarias, & Coxiaco vico publico, & villa Antoniaco, de villa Bonalta, & de omnibus villis quae ad cellam ſancti Martini infra murum civitatis pertinent, & Caugiaco vico publico, & de villa Limbriaco, & Vermcella, & Verniaco, & villa de Ferciaco, & de Ponciaco, de Caniliaco, Priliaco, de Vigra, & de beneficio Hadingi, & de villare & de valle Bovonis, & de Breviaco, & de Carbonariis, & de Ruiliaco, & de Sidrego, & de Pacitco portu ſuper Garronam, & de Gaureco, & de cella quae Longolin vocatur, & de Gajnreco, & de Floreco, & de vico Diablentico, & de cella Arciacas, & de villa Camariaco, & Eviriaco, & Calla, & Commoriaco, & de villa Andoſiaco, & de villa Griniaco, & Martiniaco, & Liverolas, & Siſciaco, & de cella Domo regis, & de pago Ardunenſe, in quo ſunt manentes villae ſancti Gervaſii, & de Curte Buſane, & de Noviomo, & Scomoliaco, & Camiliaco, & Comaco, & Corma, & Noviomor, & Bolliliaco vicis publicis. Haec autem omnia quae nominatim ſupra inſerta ſunt, ut jam dictum eſt, evidentius & diligentius inveſtigatum habemus, & in authenticis ejuſdem Eccleſiae ſcriptis ipſis Clericis nonobſtantibus reperimus, ſive alias villas quae propter prolixitatem vel propter ignorantiam nominum villarum in hoc precepto non ſunt inſertae, ad jam dictam Eccleſiam juſte & legaliter pertinere; ſuper quibus has noſtrae auctoritatis litteras fieri decrevimus, per quas ſtatuentes omnibus qui in praeſenti tempore aut futuris temporibus ex memoratae matris Eccleſiae beneficia aſſecuti ſunt aut aſſequi potuerunt, praecipimus ut de omnibus conlaborationibus terrae, tam fœni quam annonae omnium generum, tam de ſua dominatione quam & de vaſſallorum ſuorum, de vivericiis quoque & perdonato, de paſtionibus & paſcuariis, de herbaticis & pullis, de piſcationibus & paſtionaticis, id eſt, de glandeticis, de mele, & conlaborationibus quae in hortis ſunt, de nutriminibus animalium & caſeis qui fiunt, de vaccaritus dominicatis; ac de omnibus redditionibus quae ab hominibus memoratae matris Eccleſiae recipiuntur, excepto hoſtilenſe, id eſt, de bubus & conjecto ad carros conſtruendos. De his autem omnibus praecipimus & cenſum legitimum & nonas & decimas annis ſingulis partibus praeſcriptae matris Eccleſiae abſque ulla marritione vel dilatione reddere, inſuper reſtaurationes tam in praefixa Eccleſia quam in domibus juxta eam adjacentibus in tegumentis & reſtaurationibus pro poſſibilitate rerum quas in beneficium exinde poſſidet facere non negligatis, ſi gratiam noſtram & eadem beneficia unuſquiſque veſtrum habere voluerit. Praeſcripta vero beneficia volo ut fideles noſtri ſupradicto cenſu cum conſenſu & benevolentia ejuſdem Eccleſiae Epiſcopi teneant uſque dum illa cum eis quae ex noſtra datione habere videntur mutare poſſimus & ſaepedictae Eccleſiae quae juſte & legitime, ut inquiſitum habemus, debentur, auxiliante Domino reſtitui atque reddere mereamur. Et hoc omnibus vobis notum ſit, quod ſi aliquis veſtrum extiterit qui hanc juſſionem noſtram aut contemnendo aut negligendo adimplere diſtulerit, quia volumus atque praecipimus ut praeſcriptae urbis Epiſcopus in jure ejuſdem Eccleſiae ſuae in ſuam vel Canonicorum ſuorum poteſtatem vel dominationem eaſdem res revocare faciat uſque dum illi qui jam dictae Eccleſiae res vel beneficia noſtra largitione habebant in noſtram veniant praeſentiam pro eadem negligentia atque contemptu rationes reddere. Et praevideat unuſquiſque ne illam ibi audiat ſententiam, *Qui neglegit cenſum, perdat agrum*, & per hanc auctoritatem, ſive pro eorum negligentia vel con- *Capitula Karoli lib. VII. cap. 69.* temptu ipſa perdant beneficia. Et ut haec juſſio noſtra verius credatur & diligentius conſervetur, atque per omnia a vobis perficiatur & firmius futuris temporibus teneatur, de anulo noſtro ſubter has litteras noſtras juſſimus ſigillari.

Hirminmarius Notarius ad vicem Theotonis recognovi & ſubſcripſi.

Data II. Kal. Iannar. anno Chriſto propitio XIX. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, indictione X.

Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

XII. Placuit etiam in hoc ſcripto inſerere exemplaria praeceptorum quae praefatus Domnus Aldricus ſaepedictae urbis Epiſcopus de monaſteriolo ſanctae Mariae quod eſt ſitum intra murum civitatis & fluvium Sarthae accepit, quod etiam Domnus Hludovicus piiſſimus Imperator propter amorem Dei & reverentiam ſanctorum ſive propter dilectionem & amorem praedicti Aldrici ſupraſcriptae urbis Epiſcopi ad matrem & civitatis ſeniorem Eccleſiam poteſtative & legaliter tradidit. Quam antedictus Domnus Aldricus in honore Domini noſtri Salvatoris Ieſu Chriſti & ejuſdem genitricis Mariae ſive ſanctorum Martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani renovavit ſolemniterque conſecravit atque reconciliavit, congregatis ſcilicet Epiſcopis atque ſacerdotibus multis nobilibus ſive reliquis Chriſti & ſanctae Dei Eccleſiae miniſtris, cum conſenſu videlicet abſentium multorum & innumerabilium nobilium Epiſcoporum praedictam matrem Eccleſiam in ſupradictorum memoriis conſecrare ſolenniter ac ſtudioſiſſime meruit. Primo ſiquidem hoc accepit praeceptum, quoniam putabat quod praedictum monaſteriolum donatio Regum & fiſcus eſſet Imperatorum. Sed poſtquam invenit traditiones & precarias ſive privilegia & ſtrumenta multarum chartarum inveſtigario ſive armario praedictae Eccleſiae, qualiter praefatum monaſteriolum ſanctae Mariae ad jam dictam matrem & civitatis Eccleſiam à Deo devotis & liberis atque nobilibus utriuſque ſexus hominibus traditum fuerat, aliud inde accepit praeceptum, ſicuti in eo continetur inſertum. Idcirco hoc facere ſtuduit ut ſi, quod abſit, futuris temporibus aliqua ex hoc cauſatio orta fuerit, & praedicta praecepta aliquo ingenio ablata vel perdita fuerint, exemplaria amborum in his reperiantur ſchedulis praeceptorum, & in hoc inveniantur inſerta libello, quatenus ex hoc procuratores jam dictae ſedis Eccleſiae, ſi neceſſitas fuerit, adjutorium & recuperationem habere valeant.

EXEMPLAR PRÆCEPTI PRIORIS.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si illius amore cujus munere ceteris mortalibus praelati ſumus, loca divino cultui conſecrata congruis munificentiae noſtrae beneficiis ad divinum cultum uberius exequendum ſubſtollimus, dignae retributionis praemio nos à Domino re-

Digitized by Google

remunerari fideliter credimus. Quapropter omnium fidelium noſtrorum benevolentiae tam praeſentium quam & futurorum, Epiſcoporum videlicet, Abbatum, Ducum, Comitum, Domeſticorum, & eorum ſuperioris & inferioris ordinis tam eccleſiaſticae quam reipub. adminiſtratorum notum eſſe volumus quia complacuit celſitudini noſtrae quandam cellam ſitam in pago Cenomanico in ſuburbio ipſius civitatis, id eſt, intra fluvium Sarthae & murum praefatae urbis, quae eſt conſtructa & dedicata in honore ſanctae Dei genitricis Mariae & ſancti Petri Apoſtoli atque aliorum ſanctorum quorum reliquiae & memoriae inibi venerantur, ſub integritate cum omnibus rebus, appendiciis, & terminis ſuis, & cum omnibus ad ſe pertinentibus, id eſt, baſilicis, domibus ceteriſque aedificiis, vineis, terris, pratis, ſilvis, campis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, locis cultis & incultis, mobilibus rebus & immobilibus ac ſeipſas moventibus, mancipiis diverſi ſexus & aetatis, matris & civitatis Eccleſiae Cenomanicae ſenioris, quae eſt fundata & dedicata in honore ſancti Salvatoris & praefixae ſanctae Mariae ſemper virginis & ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani, ubi praeſenti tempore vir venerabilis nobiliſque fidelis Aldricus Epiſcopus paſtor & rector eſſe dinoſcitur, noſtra largitione tradere atque concedere & de noſtro jure in jus ac poteſtatem illius ſolemni donatione transferre, ea videlicet ratione ut famulis ſerviſque Dei inibi conſiſtentibus & ſtipendia neceſſaria uberius miniſtrentur & neceſſitates ejuſdem Eccleſiae tam exterius quam & interius facilius procurentur. Per hanc quoque auctoritatem noſtram, per quam memoratam cellam cum omnibus ad ſe pertinentibus, ſicut ſuperius dictum eſt, praeſcriptae matris & civitatis Eccleſiae ac praefati Aldrici ejuſdem ſedis Epiſcopi delegamus, praecipientes interdicimus ut nullus aut noſtris aut ſucceſſorum noſtrorum temporibus eandem cellam inde abſtrahere, uſurpare, aut invadere praeſumat, ſed in ſaepedictae Eccleſiae & antedicti Aldrici ejuſdem Eccleſiae Pontificis ſucceſſorumque ſuorum Pontificum ditione jure perpetuo conſiſtat ad ea quae ſupra diximus exequenda & perficienda. Et ut haec noſtrae conceſſionis traditioniſve auctoritas ſui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XVI. Kalendas Aprilis anno Chriſti propitio XXIII. imperii Domni noſtri Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione XIV.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

EXEMPLAR SECVNDI PRÆCEPTI quod ſupradictus Domnus Aldricus Epiſcopus accipere ſtuduit, poſtquam chartulas & privilegia in chartulario ſuae ſedis invenit qualiter praeſcriptum monaſteriolum ſanctae Mariae à bonis & Deo devotis ac liberis hominibus ad ſupradictam matrem Eccleſiam traditum fuit.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, eaſque ad optatum effectum perducimus, non ſolum regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed etiam eoſdem pro exceſſibus noſtris Domini miſericordiam exorando devotiores promptioreſque facimus, atque per hoc immenſam Dei miſericordiam facilius nobis conciliandam eſſe confidimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus & futuris quia Aldricus venerabilis Cenomanicae urbis Epiſcopus ſuggeſſit noſtrae excellentiae monaſterium ſanctae Mariae & ſancti Petri ſitum extra muros memoratae urbis, à deceſſore ſuo Innocente quondam Epiſcopo in rebus & ex rebus ſui Epiſcopii ſundatum atque conſtructum, deinceps quibuſdam intervenientibus cauſis à jure jam dictae ſuae ſedis ſubſtractum, & ab illius dominatione hactenus fuiſſe dilatum. Vtque quod aſſerebat veraciter nobis pateſceret, detulit obtutibus majeſtatis noſtrae quaedam chartarum monimenta Regumque, deceſſorum videlicet noſtrorum, auctoritates quaſdam; quibus inſpectis atque evidenter oſtenditur praedictum monaſterium juris ſaepedictae ſedis Cenomanicae ſibi commiſſae eſſe & in ipſius dominatione debere perſiſtere, humiliter noſtram implorans manſuetudinem ut quod tam evidentibus indiciis declaratur, noſtra quoque aſſenſione immo auctoritate denuo roboretur. Quae ita liquidius cognoſcentes eique ob amorem Dei & ejuſdem ſanctae ſedis reverentiam favorem noſtri culminis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis noſtrae praeceptionem ei ſuiſque per tempora ſucceſſoribus fieri ac dari juſſimus, per quam decernimus atque ſancimus ut memoratum monaſterium ſanctae Mariae ac ſancti Petri, quod aliquandiu ab eorum jure & ditione ſubſtractum fuerat, abhinc in poſterum habeant atque poſſideant, & quicquid more eccleſiaſtico de eo diſponere voluerint, liberam habeant poteſtatem, neque ullo deinceps tempore à jure praeſcriptae ſedis ſeu ejus rectorum qualibet occaſione aut violentia ſegregetur, ſed ſemper in illius rectorumque ejus poteſtate & diſpoſitione ac voluntate ad divinum cultum propenſius exequendum cum omnibus ad ſe pertinentibus integerrime ſinceriſſimeque perpetuo conſiſtat. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro juſſimus ſigillari. HLVDOVICVS.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XI. Kalend. April. anno Chriſto propitio XXIII. imperii Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione XIV.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Hic eſt inſerendum item exemplar praecepti quod ſaepedictus Domnus Aldricus de rebus & de monaſteriolis ſive cellulis atque vicis, necnon & villulis ſigillatim nominatis ſub emunitatis tuitione & gubernatione ſuae ſedis Eccleſiae, quam reaedificavit, & quaſi à novo reſtruxit atque immelioravit, ampliavitque, & in honore ſancti Domini Salvatoris & beatae ejuſdem Dei genitricis Mariae atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani ſolemniter conſecravit, & praeceptum iſtius exemplaris à Domno Hludovico piiſſimo Imperatore percipere meruit, ſicut in eo continetur inſertum. Ita etenim in eo habetur ſcriptum.

In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſacerdotum pro quibuslibet eccleſiaſticis neceſſitatibus aures noſtras libenter accommodamus, & eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, id nobis ad aeternae remunerationis praemia capeſſenda profuturam liquido credimus. Igitur notum eſſe volumus ſagacitati fidelium noſtrorum praeſentium videlicet & futurorum necnon ſucceſſorum noſtrorum quia adiens ſerenitatem noſtram Aldricus Cenomanicae urbis Epiſcopus innotuit nobis qualiter olim peccatis praepedientibus ſancta mater Eccleſia, quae in eadem urbe in honore ſanctae Dei genitricis Mariae & ſanctorum Gervaſii & Prothaſii martyrum, Chriſti Deo eſt dicata, ubi multae res dudum erant, adeo humiliata & rebus ſuis ſit exinanita ut & theſaurus ipſius Eccleſiae à Chriſtianiſſimis Principibus de ea ablatus, & quaedam ſtrumenta chartarum, per quae res & man-

mancipia eidem Eccleſiae fuerant delegatae, diverſorum caſuum eventibus magna ex parte ibi devenerunt, necnon paupertatis cauſâ praepediente divini cultus officium miſerabiliter fuerit deſtitutum, & in eadem miſerabili conlapſione immo deſtitutione tamdiu ipſa perſtiterit Eccleſia donec inſpirante Domino Domnus & genitor noſter ſanctae memoriae Karolus nobiliſſimus orthodoxus Imperator aliqua monaſteriola & villas quaſdam juris ejuſdem epiſcopii cum rebus aliis per intercesſionem nobilium multorum & optimatum ſuorum eidem reddiderit Eccleſiae, quibus ipſe ſanctus adminiculatus locus libere atque inexcuſabiliter divinae nunc famulatur potentiae. Poſtulavit atque nos praedictus Pontifex ut de eiſdem cellulis & rebus, ſive quas memoratus genitor noſter & nos poſtea reddidimus Eccleſiae, necnon & de iis quas ante ipſam redditionem jure & legaliter memorata tenebat Eccleſia, noſtrae auctoritatis atque emunitatis praeceptum circa ipſum ſanctum locum firmitatis gratia fieri decreviſſemus, per quod firmius & ſecurius memoratas res modernis futuriſque temporibus ipſa teneat & poſſideat atque defendat Eccleſia. Oſtendit etiam nobis praeceptum bonae recordationis beati genitoris noſtri Domni Karoli, in quo & eadem continebantur ſingillatim nominata quae & in noſtro, niſi tantum ea quae nos poſtea ex jure praefatae Eccleſiae propter amorem Dei & reverentiam ſanctorum praedicto venerabili Aldrico Epiſcopo & ſupraſcriptae matri per noſtrae auctoritatis praecepta reddidimus Eccleſiae. Cujus petitioni ob amorem Dei & reverentiam ipſius ſancti libenter annuimus, & hoc praeceptum auctoritatis noſtrae circa ipſum ſanctum locum facere cenſuimus: per quod jubemus ut ipſas cellulas & res & mancipia cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus, quae moderno tempore juſte & legaliter ipſa tenet Eccleſia, ſive eas quas genitor noſter & nos eidem reddidimus Eccleſiae, necnon & eas quae antea in jure ipſius epiſcopii conſiſtebant, firmiter atque inviolabiliter per hanc noſtram auctoritatem ipſa teneat atque defendat Eccleſia; id eſt, cellulam ſancti Vincentii cum omnibus ad ſe pertinentibus, & cellulam ſancti Albini, ſeu cellulam ſancti Audoeni, & cellulam ſancti Rigomeri, & cellulam ſancti Almeri, & cellulam ſancti Viſacii, & cellulam ſancti Baumadi. Haec omnia cum omnibus ad ſe pertinentibus, cum vicis canonicis, id eſt, Salicam, Monniniacum, Coceiacum, Placiacum, & Oxellum, Anciacum quoque, & Arinis, una cum aliis vicis quorum nomina in plenariis praefatae matris Eccleſiae habentur inſerta, cum villis ſenioribus & aliis villulis ad eas pertinentibus, ſicut in plenariis jamdictae matris Eccleſiae continentur, id eſt, Rupiacum, Cataniam, Culturas, Baliavalianeion, Colonicam, Vetuliacum, & Celſiacum vicum canonicum; & villam ejuſdem epiſcopii, Aloniacum quoque, & Aſinarias, atque Vodebeis, Callemartium ſcilicet, ſive alias villulas quarum nomina in promptu non habentur, ſed in plenariis jamdictae ſanctae matris Eccleſiae tenentur inſerta, & cenſus omnium vicorum in eadem parrochia conſiſtentium, ſicut in plenariis & breviariis ejuſdem Eccleſiae habetur inſcriptum, inſuper & monaſterium ſancti Carileſi ſitum in condita Labricenſe cum omnibus ad ſe pertinentibus, & monaſteriolum quod & ſitum intra murum praefixae civitatis & fluvium Sarthae, & eſt conſtructum atque dicatum in honore ſancti Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae & ſanctorum Apoſtolorum atque aliorum ſanctorum. Haec autem duo monaſteriola propter amorem Dei & dilectionem jamdicti Aldrici Epiſcopi praefatae cum omnibus, ad ſe pertinentibus reddidimus matri Eccleſiae perpetualiter poſſidendum atque tenendum. Reddidimus etiam praeſcriptae Eccleſiae & Conedralium vicum canonicum cum omni integritate, & villam quae Brogilus vel Novavilla nuncupatur, cum foreſtibus & villulis ſive omnibus ad ſe pertinentibus. Reddidimus ei, & Lugdunum & Caliſam & Tridentem ac Bonallam atque Baladon, & beneficia quinque vaſſallorum noſtrorum, id eſt, Veltadighei, Mundi, Vvoltardi, Bodonis, & ſocii ejus, cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus, ſicut in praeceptis noſtris quae de jam dictis monaſteriolis & villulis adſcripta ſunt vel pertinentibus jam dicto Aldrico Pontifici facere & ſcribere juſſimus continetur inſertum. Haec vero omnia propter amorem Dei & reverentiam ſanctorum venerabili Aldrico praefixo Epiſcopo & antedictae matri Eccleſiae, quam praedictus Aldricus immajoravit & quaſi à fundamento reædificavit, nobiliterque ornavit, & in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani ſolemniter conſecravit & reconciliavit, cauſâ juſtitiae in noſtra eleemoſyna reddidimus & confirmavimus & in jure ejuſdem Eccleſiae ac dominatione rectorum ejus tenendum & eccleſiaſtice gubernandum eſſe cenſuimus. Memorata igitur monaſteriola & memoratas cellulas & villulas cum omnibus rebus & mancipiis ad ſe pertinentibus, quas modo juſte & legaliter memorata tenet Eccleſia, per hanc noſtram auctoritatem eidem ſub noſtrae emunitatis tuitione iterum confirmamus Eccleſiae. Praecipientes ergo jubemus ut nullus judex publicus, neque quislibet ex judiciaria poteſtate, nec aliquis ex fidelibus noſtris in dictis villis, locis, vel agris ſeu reliquis poſſeſſionibus memoratae Eccleſiae, quas moderno tempore in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem regni noſtri juſte habere & poſſidere cognoſcitur, quaeque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci divina voluerit pietas augeri, nemo ad cauſas audiendas, vel inferendas requirendas, aut tributa vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut teloneum exigendum, nec fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiae tam ingenuos quam & ſervos qui ſuper terram ejuſdem reſidere videntur injuſte diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeant, vel exactare praedicta ex praefatis rebus quodam in loco praeſumant. Et quicquid ex rebus jam dictae Eccleſiae fiſcus ſperare poterat, totum nos memoratae Eccleſiae concedimus. Inſuper & illud in hoc praecepto inſerere deprecante jam dicto Epiſcopo juſſimus, ſicut & in bonae memoriae Domini & genitoris noſtri Karoli Imperatoris praecepto inſertum reperimus, ut nullus judex aut Comes aut quislibet homo vel quaelibet perſona praedictae Eccleſiae miniſtros vel advocatos in mallo publico accuſare praeſumat antequam conveniat miniſtros ſerum & judices villarum atque hominum à quibus laeſus eſt, ut ab eis familiarem & juſtam accipiat juſtitiam; & ſi à praedictis miniſtris ſuam juſtitiam accipere non valuerit, tunc conveniat Epiſcopum amdictae Eccleſiae, ut ab ipſo ſuam juſtitiam familiarem & bonam atque juſtam accipiat. Et ſi ab ipſo Epiſcopo neque à ſuis miniſtris ſuam juſtitiam accipere nequiverit, poſtmodum licentiam habeat ut in mallo publico ſuas querelas juſte & rationabiliter atque legaliter quaerat. Sed ſi antequam fecerit illud, jam dictae ſedis Eccleſiae Epiſcopum & ſuos miniſtros & advocatos in mallo & cujuſdam conditionis publico placito accuſare aut pulſare praeſumpſerit, quia noſtram juſſionem atque noſtrum praeceptum & indictum contempſit ſive praevaricavit, bannum noſtrum ex hoc nobis componat, & praedictae Eccleſiae Epiſcopo vel ſuis miniſtris ſolidos centum argenti componat, & ſuam juſtitiam poſtmodum abſque lege aut aliqua compoſitione recipiat. Praedictas enim cauſas memoratae Eccleſiae Pontificibuſque atque ſervis Dei inibi Domino famulantibus pro Dei amore & reverentia ſanctorum conceſſimus, conceſſumque futuris temporibus eſſe volumus. Iterum iterumque jubentes praecipimus ut nullus ex fidelibus noſtris, aut judex publicus, vel etiam quaelibet immiſſa vel ſubrogata perſona, aliquam inquietudinem aut injuſtam contrarietatem de prae-

Digitized by Google

praedictis monaſteriolis ſive cellulis & rebus & mancipiis ac cenſibus, necnon & de his quae ſive à nobis ſive à ſucceſſoribus noſtris vel à reliquis Deum timentibus eidem Eccleſiae divina pietas deinceps augeri voluerit, noſtris futuriſque temporibus memoratae Eccleſiae facere praeſumat; ſed ſub hoc noſtrae confirmationis & tuitionis praecepto in jure ejuſdem epiſcopii omni tempore in noſtra eleemoſyna quiete ac pacifice & juſte poſſideri & legaliter tueri valeant, ita videlicet ut quicquid rectores vel miniſtri ipſius Eccleſiae pro opportunitate & utilitate de praefatis rebus facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi, quatenus Pontifices ipſius ſedis cum grege ſibi commiſſo pro incolumitate noſtra, conjugis, ac prolis, & ſtabilitate imperii à Deo nobis collati ſua gratiſſima miſeratione per immenſum conſervandi jugiter Domini implorent miſericordiam. Et ut haec auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data Kal. Mart. anno Chriſto propitio XXIII. imperii Domini Hludovici piiſſimi Auguſti Indict. III.

Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

XVI. Praedicta quoque praecepta in hoc opuſculo ideo inſerere placuit ut, ſicut dictum eſt, ſi futuris aut modernis de ſupradictis rebus aliqua quaeſtio orta fuerit, exemplaria antedictorum in hoc libello inveniantur inſerta praeceptorum; quatenus per ea fideles ſupraſcriptae Eccleſiae & rectores atque gubernatores ejuſdem ex his exemplariis adjutorium habere queant. Nonnulla etenim alia praecepta praefatus Domnus Aldricus jamdictae urbis Epiſcopus accipere pro firmitatis cauſa ſtuduit, quae in his ſchedulis propter prolixitatem vel faſtidium audientium vel legentium ſive taedium ſcribentium inſerere minime libuit.

XVII. Praedictus quoque Aldricus ſaepedictae urbis Epiſcopus collegit quaedam capitula canonum valde utilia & neceſſaria, quae à ſuis conſacerdotibus ſaepiſſime legenda ſive memoriae commendanda tribuit. Ex quibus enim canonibus atque edictis patrum praefata capitula ſtrictim colligere curavit, in ſuo proœmio continetur inſertum. Primo vero collegit capitula nonnulla ex duodecim Conciliis ſive ex decretis Romanae ſedis Epiſcoporum, quorum praefationem in prima fronte praedicti operis valde utilem poſuit. Demum quoque quae ſequuntur ex aliis collegit canonibus atque dictis patrum diverſarum provinciarum, atque nonnulla ex his quae cum aliis ſanctiſſimis & doctiſſimis Epiſcopis in ſynodis pariter ſanxit, ſive ex capitulis Chriſtianiſſimorum Imperatorum in ſynodis Epiſcoporum decretis tam tempore Pipini quam & Karoli ſive Hludovici, ſicut in praefationibus ipſius libelli à diligenter inveſtigantibus inveniri poteſt. Saepedictus quoque Aldricus Epiſcopus fecit tugurium, quod & ciborium nominatur, ſuper altare ſeniori, quod eſt ſacratum, ut praefixum eſt, in honore Domini Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani necnon & ſimul in veneratione & honore omnium ſanctorum. Ipſum enim ciborium auro & argento mirifice, ſicut hodie apparet, fabricare ſtuduit; in quo & cennas argenteas & deauratas deſuper configere praecepit, ſicut hactenus à conſpicientibus praedictum opus videtur. Hinc namque fecit in loco in quo olim canes & meretrices ſive latrones habitare ſolebant monaſterium ſupra fluvium Sarthae miliario & ſemis à jam dicta urbe diſtante in honore ſancti Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae & ſanctorum martyrum Stephani, Gervaſii, & Prothaſii, atque omnium ſanctorum, in quo & dormitorium novum decenter compoſitum fecit, & in ipſo dormitorio abſidam in orientali parte mirifice conſtruxit, & in ea altare conſtruxit & erexit; ipſam vero abſidam, una cum praedicto altare in die IV. iduum Septembr. una cum ſuis reliquiis in honore ſancti Benedicti confeſſoris praecipui ſolemniter conſecravit; & ubi antea latratus canum & ululatus pauperum qui à latronibus inibi inhabitantibus expoliabantur reſonabant, ibi hymnos angelicos & propheticos ſive ceterarum divinarum ſcripturarum laudes decantare & reſonare die noctuque Domino conſtituit. Fecit quoque in ipſo monaſterio refectorium novum & nobiliter compoſitum, & cetera officina fratrum, tam cellaria quam & alia officina mirabiliter & decenter conſtruxit & regulariter ordinavit, monachiſque ad inhabitandum contradidit. In ipſo ergo loco Kalend. Maii fundamenta Eccleſiae & clauſtri cœpit ponere & conſtruere; in quo opere mira & magna virtus Dei eſt declarata, quia quae in duos aut tres annos minime putabant eſſe conſummata, in quatuor & quinto dimidio menſibus Domino adminiculante conſummatum eſt, id eſt, à Kal. Maiis uſque XVI. Kal. Octobris; in quo Kalendarum die & ipſa Eccleſia eſt conſecrata, & ipſi monachi in dormitorio inibi novo cœperunt dormire, & in refectorio inibi novo manducare. quae nullo modo fieri potuiſſent niſi Domini miſericordia & ejus magna virtus hoc operata eſſet. Vnde & ipſe laudatur, qui hoc praeſtare & concedere atque divinitus operari dignatus eſt; cui eſt honor & gloria in ſaecula ſaeculorum. Amen.

XVIII. In praedicto itaque monaſterio Eccleſiam mirifice & ordinabiliter compoſitam à novo conſtruxit, in qua & quatuordecim altaria erexit, & ea in memorias & nomina atque honores eorum ſanctorum dedicavit & conſecravit, & eorum pignora in eis collocavit, quorum nomina ſuper ea hactenus adſcripta eſſe videntur. Ipſam ergo Eccleſiam, ut praefixum eſt, in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſanti Stephani, necnon & ſimul in honore omnium ſanctorum ſolemniter decenterque in die XVI. Kalend. Octob. conſecravit. Dum ergo conſecratio praedictae Eccleſiae à jam dicto Epiſcopo & à ſuis miniſtris praeparabatur, mira res & minime celanda accidit. Venit quoque quidam homo, nemine movente hominum aut vocante, ſed divina clementia inſpirante, compunctus, nomine Salahardus nobilis genere ad praefatum locum & ad jam dictum Epiſcopum, & ad ipſam congregationem, qui dixit ſe velle ſuum tradere proprium ad eandem devotionem & ad praefixum locum & ſuos filios binos ad ſupradictam Eccleſiam tradere ſervituri, ut & ibi, ſi Domino placuerit, monachi fierent, & cunctis diebus vitae illorum inibi Domino deſervirent. Quod ita poſt conſecrationem ſupradictam peractam Domino annuente factum eſt. Tradidit itaque praefixus vir, multis nobilibus coram aſtantibus, praefixo Epiſcopo una cum ſuis ſacerdotibus & monachis ſupra praeſcriptum altare ſancti Salvatoris votum ejus ſuſcipientibus de proprio ſuo quantum, ut reor, cum mille ſolidis argenti pretioſi nemo emere poterat. Vnde praedicto Epiſcopo & ſuis ſacerdotibus atque monachis inibi Domino famulantibus chartam legalem fecit, & fidejuſſores ex eodem proprio nobiles & electos condonavit. Iſta igitur miracula niſi inſtinctu Dei nullo modo fieri poſſent. Idcirco & ea hic inſeruimus ut cuncti ſervi Dei pro eis qui haec legerint orent qui ſuis votis Domini famulatum amplificare magnificareque atque adimplere cupiunt ſive cupierint.

XIX. Conſecratione igitur ſolemniter & canonice peracta, ad ipſam Eccleſiam ſive ad ipſum altare quod in praedictorum honore ſanctorum conſecravit, & ad fulciendam fratrum neceſſitatem ibidem Domino ſervientium, una cum ſuis conſacerdotibus & Clericis ſancte viventibus, cum conſultu & conſenſu videlicet univerſi cleri & populi contradidit quatuor evangelia mirifice conſcripta & calicem au-

ceum una cum patena ſua. Etenim ipſum evangelium & praedictum calicem aureum, Deoque ſacratum, una cum caeteris Epiſcopis & conſacerdotibus manus eorum deſuper imponentibus, & cunctis reliquis conſentientibus ac exorantibus, ibidem de rebus ſuae ſedis Eccleſiae cum conſultu omnium contradidit, multis teſtibus circumſtantibus nobilibus & liberis hominibus videntibus, id eſt, villam Apiacum, in qua ſanctus Vitacius confeſſor Chriſti requieſcit in corpore, cum omni integritate, & villam Luciacum cum omni integritate, & medietatem de villa Can, & medietatem de villa Bertis, & illas culturas duas juxta praefatum monaſterium infra illam ſilvam conjacentes, una cum prato ex alia parte monaſterii conſiſtente, ſicut termini ipſorum monachorum dividunt, & illa molina uno juxta monaſterium ſupra fluvium Sarthae conſtructum, & villam Salvariam cum aliis villulis juxta eam adjacentibus, cum manentibus triginta, & illam vineam indominicatam quae juxta ipſum monaſterium conſiſtit. Hoc totum, praefixae Eccleſiae & praedicto altari in dotem monachis ibidem Domino famulantibus regulariter cum conſenſu piiſſimi Hludovici Imperatoris & Epiſcoporum multorum, maxime comprovincialium & conſacerdotum ſuorum, monachis ibidem degentibus perpetualiter ad poſſidendum contradidit, deprecans & conteſtans humiliterque implorans ut nemo ea inde auferat, ſed plura adaugeat, & ſicut vult unuſquiſque ut ſua pia facta ſtabilia permaneant, ita & noſtra, licet pauca, perpetualiter manere inconvulſa permittat. In quo die & in qua ſolemnitate conſtituit ut monachi in ipſo monaſterio degentes & regulariter viventes fratribus Canonicis matri & ſeniori civitatis Eccleſiae famulantibus dent plenam refectionem, quae & in ſubſequentibus commemorabitur. Ipſam ergo refectionem Clericis matri & ſeniori civitatis Eccleſiae famulantibus dare cenſuit; quae etiam ſimiliter in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani necnon & ſimul in veneratione & nomine omnium ſanctorum noſcitur à praedicto Aldrico Epiſcopo reconciliata & ſolemniter, ut praefixum eſt, ſacrata eſſe, ad cujus ſimilitudinem & imitationem & hanc Eccleſiam in jam dicto monaſterio conſecravit. Quae igitur quoniam ſubjecta eſt matri & ſeniori civitatis Eccleſiae, idcirco & in ipſorum memoria quorum praedicta mater Eccleſia eſt conſecrata & hanc conſecrare diſpoſuit. Quod & ita ordinabiliter & ſolemniter Domino adjuvante factum eſt.

XX. In die namque conſecrationis praeſcriptae Eccleſiae, ut ſuperius commemoratum eſt, cenſuit ſupradictis Canonicis & Dei ſervis matri & ſeniori civitatis Eccleſiae famulantibus dari de jam dicto monaſterio ſancti Salvatoris de pane optimo modios IV. & de vino optimo modios III. & quartum de potione optima, friſcingas vero vervecinas duas & porcinas ſimiliter duas. Conſtituit etiam ut jam dicti Canonici pleniter & decenter venirent cum pſalterio, id eſt, cum crucibus & reliquis divinis obſequiis & ornamentis, ut decet, nobilibus ad veſperas & vigilias jamdictae feſtivitatis & dedicationis Domini Salvatoris & ipſius monaſterii Eccleſiae, in qua tam veſpertinale quam & matutinale ſeu miſſale officium dedicationis Eccleſiae, ſicut in ſacramentorio & lectionario ſive antiphonario atque in ceteris ſanctorum patrum inſtitutis & rationabiliter ordinatis a prudentibus ſanctae Dei Eccleſiae cultoribus invenitur, agatur, & pleniter decenterque & rationabiliter atque ſolemniter una cum monachis ibidem degentibus & Domino famulantibus devotiſſime ab omnibus perficiantur, & poſt veſperas in ipſius dedicationis vigilia praedicti Canonici in refectorio cum ipſis monachis talem refectionem ſicut ipſi monachi una cum eis habeant. Miſſa vero craſtina in die ipſius ſolemnitatis canonice & ſolemniter peracta, faciant ipſi Canonici utrum Epiſcopus vel magiſtri eorum melius & rationabilius judicaverint, aut in ipſo monaſterio reficiant pleniter, aut praedicta ſtipendia ad eorum refectorium ſimul eorum deferant, in quo & ipſi pleniter & decenter reficiant, laetantes quippe & gaudentes de praedicta ſolemnitate.

XXI. Conſtituit etiam praedictus Aldricus jam dictae civitatis Epiſcopus & humiliter deprecatus eſt ut in praefixae ſolemnitatis die unuſquiſque tam civitatis ſacerdos quam & ſuburbanus ſive praefati monaſterii Presbyter unam decantaret, dum in praeſenti peregrinatione vixerit, pro eo vivente Miſſam, poſt obitum quoque ejus, quando Dominus voluerit, ſimiliter conſtituit & ſuppliciter deprecatus eſt, atque una cum eis pariter ſanxit ut pro anima ejus praedicti ſacerdotes in jam dicta die decantent devotiſſime unuſquiſque Miſſam unam, & reliquus clerus, caeteri videlicet monachi & Canonici, unuſquiſque pſalmos quinquaginta devotiſſime decantet, orantes unanimiter Dominum caeli ut vitam habere praedictus Aldricus mereatur ſempiternam. Porro ſimiliter conſtituit ut in die XI. Kal. Ianuar. dedicationis matris & ſenioris Eccleſiae civitatis ſacerdotes & Clerici Miſſas & pſalmodia ſicut & in dedicatione Eccleſiae ſancti Salvatoris jam dicti monaſterii pro Aldrico Epiſcopo ſtudioſiſſime decantent, id eſt, unuſquiſque ſacerdos Miſſam unam vel eo amplius, ſi libuerit, & unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta & eo amplius, ſi placuerit, orantes & deprecantes Dominum caeli ut anima ipſius vita ſempiterna perfrui & requie aeterna mereatur. Amen.

XXII. Similiter ergo & in dedicatione ſancti Stephani Eccleſiae, quam infra clauſtrum Canonicorum jam dictus Aldricus Epiſcopus à novo conſtruxit, decretum eſt ut praedicti Canonici & ipſius civitatis Dei ſervi & ſuburbani omnes Presbyteri & Clerici ad ipſam ſolemnitatem dedicationis Eccleſiae ſancti Stephani mane prima excitati convenientes, unuſquiſque ſacerdos in ipſa Eccleſia pro anima praedicti Aldrici Pontificis cantet Miſſam unam; & ſi amplius voluerit, in ipſius erit benignitate & poteſtate ut faciat. Et unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta; & ſi amplius voluerit, in ipſius erit benignitate & miſericordia ſine remuneratione & poteſtate, orantes & deprecantes Domini miſericordiam obnixe ut anima ipſius Aldrici Epiſcopi quiete aeterna frui valeat, & requiem ſempiternam una cum ſanctis & electis Dei habere mereatur. Amen.

XXIII. Sanxit quoque antedictus Dominus Aldricus Epiſcopus una cum fratribus & coepiſcopis ac Canonicis ſuae ſedis Eccleſiae conſideravit ut in die ordinationis ejus omnes Presbyteri tam urbani quam & ſuburbani ſive monaſteriales reliquuſque clerus ad veſperas & vigilias ipſius feſtivitatis, ſicut in natalitiis Epiſcoporum conſtitutum eſt ſolemniter agere, pariter & ſolemniter convenirent, & in ipſa officia ſolemniter cum ipſis Canonicis & devotiſſime peragerent & poſt veſperas peractos in refectorio una cum ipſius Eccleſiae Canonicis [illegible], & ad nocturnas vel ad matutinas pleniter poſtea venirent, & matutinalem ſynaxin una cum ipſis Canonicis ſolemniter & decenter peragerent. In ipſius quippe ſolemnitatis die conſtituit atque ſanxit una cum ſapientiſſimis Epiſcopis atque ſacerdotibus ut mane prima omnes ſacerdotes tam urbani quam & ſuburbani reverſi infra ipſam matrem & ſeniorem Eccleſiam convenirent, & reliquus clerus una cum eis adveniat, & unuſquiſque Presbyter pro jam dicto Aldrico Pontifice Miſſas devotiſſime decantet [illegible], & unuſquiſque Clericus pro ſe pſalterium decantet unum, aut ſimul omnis clerus verſa vice unum decantet in choro pſalterium, haec vero officia & Miſſarum ſolemnia pro Aldrico venerabili Epiſcopo devotiſſime completa, ſimul omnes ad legitimum & canonicum tempus in publicum & ſolemne introeant officium, ſicut in natalitiis Pontificum facere conſuetum eſt. Poſt actum quoque publicum atque ſolemne officium, ſimul tam ipſi Canonici quam & omnes Clerici ad praedicta officia peragenda convenientes in re-

refectorium pariter & ſufficienter ſolemniterque reficiant de praebenda quae eis ad praedicta officia peragenda & ad ipſam ſolemnitatem complendam à praefixo Aldrico dare de villa cujus vocabulum eſt Buxarias decretum eſt, ſicut in teſtamento de ipſa villa fratribus à jamdicto Aldrico Epiſcopo praeſcripto & in eo ſcripto atque firmato à multis Epiſcopis conſtitutum eſt. Praedicta vero feſtivitas & antedicta refectio fratrum quae modo agitur in XII. Kalendarum Ianuariarum die, quae & una die anticipatur propter dedicationem praefixae matris & ſenioris civitatis Eccleſiae, decretum & conſideratum eſt à jamdicto Aldrico Epiſcopo & à praedictis ſanctis coepiſcopis & ſuis ſacerdotibus & Canonicis univerſis ut transferatur in diem depoſitionis ejuſdem, quando eum Dominus de hoc ſeculo vocare voluerit, & in ipſa die agatur tam refectio praedicta quam & antedicta ſolemnitas, tantum enim in hoc quod modo pro vivo in Miſſis & pſalmodiis & ceteris orationibus & ceremoniis agitur, tunc pro defuncto ſimiliter, & praedicto numero adimpleto, id eſt, unuſquiſque ſacerdos Miſſas tres, & unuſquiſque Clericus pſalterium unum, in die depoſitionis ejus agatur pro defuncto Epiſcopo, & tunc unuſquiſque devotius & ſolemnius agere certet, quia major neceſſitas eſt tunc quam nunc; quoniam non eſt amicus in vita qui poſt mortem animam illius non diligit, & pro ea orare non certat, atque pro requie ejus orare & certare negligit & dedignatur. Eſt namque à praefixis ſacerdotibus & Dei ſervis conſideratum & decretum ut quiſque haec praeterierit, aut cujus negligentia praetermiſſum fuerit, ſive in danda praedicta praebenda, ſeu in peragendis praedictis officiis, ut ante tribunal diſtricti judicis reddat ex hoc rationem, & ibi ſententiam ſuam accipiat. Videte, fratres & ſancti ſucceſſores antedicti Epiſcopi, ut hoc decretum non negligatis, ſed magis adimplere ſtudeatis; qualiter non damnationis poenam, ſed retributionis praemium in aeternum percipere valeatis. Amen.

Oremus, fratres, ut Dominus animae praedicti Pontificis Aldrici tribuat primae reſurrectionis partem, & vitam ei habere concedat in coelis, ubi & gloria aeterna perfrui una cum ſanctis Dei aeternaliter mereatur, ipſo diſpenſante & tribuente qui vivit & regnat cum Deo patre in unitate ſpiritus ſancti per infinita ſeculorum ſecula. Amen.

XXIV. Similiter etiam in feſtivitate dedicationis occidentalis partis matris & ſenioris civitatis Eccleſiae, in qua altare ſancti Iohannis conſtruxit & alia altaria tria, facere cenſuit, id eſt, ut unuſquiſque Presbyter tam urbanus quam & ſuburbanus, ſive cuncti monaſteriales ſacerdotes ad ipſam ſolemnitatem, quae eſt XI. Kalend. Iuliarum, mane prima reveſtiti conveniant, & ibi pro jam dicto Pontifice Aldrico venerabili Epiſcopo Miſſam unam decantent, & ſi amplius voluerint, in eorum erit poteſtate & miſericordia ſine retributione, & unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta, & eo amplius decantet pro anima Aldrici jamdicti Epiſcopi, orantes quoque Dominum coeli & deprecantes miſericordiam ejus ut anima praedicti Aldrici Epiſcopi vitam aeternam habere valeat ſive requiem ſempiternam una cum ſanctis & electis Dei aeternaliter frui mereatur per infinita ſeculorum ſecula. Amen.

XXV. Conſtituit enim praefatus Aldricus venerabilis Epiſcopus ut omnes Presbyteri tam urbani quam & ſuburbani ſive monaſteriales juxta urbem degentes & omnes ſacerdotes infra illam commanentes ad praedictas ſex feſtivitates decenter & reveſtiti convenirent, id eſt, XVIII. Kalend. Septembrium, quando feſtivitas Aſſumptionis ſanctae Dei genitricis Mariae celebratur, & in feſtivitate conſecrationis occidentalis partis matris & ſenioris civitatis Eccleſiae, quae eſt XI. Kal. Iuliarum, & in feſtivitate dedicationis Eccleſiae ſancti Salvatoris infra monaſterium monachorum quod Aldricus ſupradictus Epiſcopus ſupra fluvium Sarthae à novo fundavit, & in quo monachos habitare & regulariter vivere conſtituit, & in feſtivitate ſacrationis Eccleſiae ſancti Stephani quam jamdictus Aldricus Epiſcopus intra clauſtrum Canonicorum à novo fundavit, quae eſt V. Iduum Novembrium, & in feſtivitate natalitii praefati Aldrici Epiſcopi, quae eſt XII. Kal. Ianuariarum propter anticipationem unius feſti diei, id eſt, matris & ſenioris Eccleſiae conſecrationis celebratur, & in feſtivitate conſecrationis matris & ſenioris civitatis Eccleſiae, quae eſt XII. Kal. Ianuariarum. Ad has ergo feſtivitates conſideratum & decretum eſt ut praedicti ſacerdotes reveſtiti mane prima conveniant, & in jamdictis Eccleſiis oblatas & vinum à cuſtodibus ipſarum Eccleſiarum accipiant, & ſupradicta officia pro Aldrico Epiſcopo mane prima ante horam tertiam faciant, orantes humiliter & ſupplicantes, flexiſque poplitibus Domini miſericordiam obſecrantes tam ſacerdotes cuncti quam & reliqui Clerici omnes ut abſolvat Dominus animam Aldrici praedicti Epiſcopi ab omni vinculo delictorum, quatenus in reſurrectionis gloria inter ſanctos & electos Dei reſuſcitari mereatur, & vita ſempiterna una cum eis perfruatur per infinita ſecula ſeculorum. Amen. Haec ergo officia pro Aldrico praedicto Epiſcopo devotiſſime & bono animo peracta, hora tertia in publicum & ſolemne ipſius diei officium omnes introeant, & officium ſolemne decenter ſolemniterque peractum in refectorio una cum praedictae ſanctae matris Eccleſiae Canonicis in praedictis ſex diebus & feſtivitatibus plenam & condecentem refectionem ſicut ipſi Canonici habeant, gaudentes & laetantes plaudenteſque in praedictis feſtivitatibus perſiſtant, laudantes & benedicentes Dominum qui eis tanta bona tribuere non dedignatus eſt, orantes quoque & ſupplicantes Dominum coeli precibus incumbant, ut hanc vitam pacifice & decenter ſancteque & pie degere valeant, & poſtmodum, quando Deus voluerit, vita aeterna in coeleſtibus ſedibus una cum ſanctis Dei frui mereamur, quod ipſe praeſtare dignetur cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Hanc quicunque cupit diſſolvere, à membris Eccleſiae diſſociatus ſit.

XXVI. Fecit igitur antedictus Aldricus Epiſcopus monaſterium in loco ubi dudum monaſterium fuerat in honore ſanctae Mariae conſtructum, quod & ipſe legibus & per inſtrumenta chartarum à Domno Imperatore Hludovico ad jus ſaepedictae Eccleſiae acquiſivit, ſed penè deſtructum atque dirutum & abſque ulla ratione neglectum. In loco vero ſupradicto ubi illud praedictum monaſterium fuerat, id eſt, inter murum civitatis & fluvium Sarthae, monaſterium praedictus Aldricus Epiſcopus, ut dictum eſt, fundavit, & à novo prout melius potuit conſtruere ſtuduit. Eccleſiam namque ibi fecit majorem quam ibi deſtructam inveniſſet, eamque in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Stephani, Gervaſii, & Prothaſii IV. Idus Octob. canonice atque ſolemniter ſacravit. Et propterea hoc illi viſum fuit agere quia in eorum ſanctorum nomine & honore in quibus caput ipſius monaſterii, id eſt, mater Eccleſia civitatis ſacrata, erat ut in ipſorum memoria & honore membrum conſtructum ſacratumve foret, & ſicut praedicta mater Eccleſia in honore Domini Salvatoris & ſanctae Mariae ſanctorumque martyrum Gervaſii & Prothaſii dedicata erat, ita & ipſa in eodem monaſterio Eccleſia fuiſſet, qualiter eorundem ſanctorum memoria ab omnibus ut decet ibi futuris veneretur temporibus. Porro clauſtrum juxta ipſam Eccleſiam fecit, id eſt, refectorium, dormitorium, cellarium, & cetera officina quae ad monaſterium pertinent nobiliter compoſuit, & ita conſtituit ut in medio clauſtro fons vivus & bonus ſurgeret, & inde per eorum officina aquam eis miniſtrando diſcurreret. In ipſo quoque monaſterio monachas inſtituit ſecundum regulam ſancti Benedicti degentes, quas per licentiam Domni Imperatoris Hludovici & Domnae Imperatricis Iudith ab Intramnis

monaſterio miſit ibidem. Et hoc decrevit atque ſanxit pariter cum ſuo Metropolitano & ſuis comprovincialibus & aliis multis Epiſcopis auctoritate praedicti Imperatoris Hludovici ut futuris temporibus ſemper monachae regulariter viventes & ſecundum regulam ſancti Benedicti degentes inibi permanerent, & ſi quis haec deſtruere aut infringere niſus (quod abſit) fuerit, ante tribunal aeterni judicis inde tremebundam redderet rationem: Ipſis quoque ſanctis monialibus & monachis villas dedit, ut inde eorum ſtipendia & veſtimenta atque cetera ſupplementa per ſingulos annos pleniter haberent, ut abſque ullo impedimento aut indigentia regulariter vivere poſſent, id eſt, villam Macerias in condita Conedralinſe cum omni integritate, & aliam in condita Vivonienſe cum omni integritate quae Taumiacus nominatur, & eſt ſita ſuper fluvium Sarthae, tertiam vero ſuper eundem fluvium Sarthae, quae Monaſteriolus vocatur, & quartam in condita Gaoronenſe, quae Cambronis appellatur. Conſtituit namque ut de praefato monaſterio & de ſupradictis villis miniſtri & monachae ipſius monaſterii Canonicis matris & ſenioris civitatis Eccleſiae degentibus unam refectionem per ſingulos annos in ſolemnitate praedictae dedicationis Eccleſiae, id eſt quarto Idus Octob. plenam & bonam facerent, & ipſi Canonici ad officium dedicationis ipſius Eccleſiae reveſtiti venirent, & illud inibi per ſingulos annos, ſicut in libris officiorum continetur, ſolemniter celebrent, atque pro praedicto Aldrico Epiſcopo inibi Miſſas & pſalmodia devotiſſime cantent, id eſt, unuſquiſque Presbyter Miſſam unam aut duas, & unuſquiſque Clericus ſive monacha pſalmos centum decantent, perorantes Dominum coeli ut vitam aeternam habere in caeleſtibus mereatur, inſuper orantes & devotiſſime ſupplicantes ut requiem aeternam donet ei Dominus, & lux perpetua luceat ei. Amen.

Supradicta enim refectio Canonicorum talis debet eſſe, id eſt, ut accipiant per ſingulos annos de pane optimo modios quatuor, & friſcingas porcinas optimas quatuor, & de vino optimo modios quatuor, tam in vita ipſius Aldrici quam & poſt ejus obitum, ita fiat qualiter ambobus congregationibus delectet ſemper pro eo orare tam in ipſo die quam & in reliquis diebus, & memoria ipſius nominis ab eis devotiſſime celebretur, qualiter cum ſanctis Dei in caeleſtibus laetari & beata requie frui mereatur. Amen.

XXVII. Praefatus ergo Aldricus Epiſcopus ingreſſus villam ſui epiſcopii, in condita videlicet Conedralinſe monachos regulariter degentes inſtituit, ubi & monaſteriolum, prout tunc temporis ratio dictavit & ipſe melius potuit, Eccleſiam & clauſtrum aedificavit, & futuris temporibus habitationes monachis regulariter viventibus praeparavit. Et hoc conſtituit, ut ſemper ibi monachi eſſent, & pro Domno Imperatore & pro eo ſive pro univerſa Eccleſia die noctuque orarent, ſuaſque animas inibi ſalvarent & aliorum lucrarent, bonamque vitam perpetualiter regulariter viventes ducerent. Ipſis enim monachis ex rebus ſuae ſedis Eccleſiae ſibique divinitus commiſſis ad eorum varias neceſſitates ſufficienter fulciendas atque ſupplendas dare abondanter, prout tunc temporis expoſcebat neceſſitas, non diſtulit. Unde & ſcriptum quoddam ſua ceterorumque venerabilium auctoritate Epiſcoporum reliquorumque ordinum Deo ſervientium necnon & laicorum religioſorumque pariter ac nobilium manibus roboratum futuris temporibus habendum & cuſtodiendum propriis manibus tradidit, ut ex rebus in eo inſertis eorum neceſſitates ſupplerent & Domino ſuiſque ſucceſſoribus regulariter militarent, atque multos Domino lucrarent, & pro . . . . Principibus & Pontificibus, quibus ſubjecti eſſe debebant, atque pro cunctis ſanctae Dei Eccleſiae fidelibus futuris temporibus exorarent, quatenus eorum & aliorum ſervorum Dei precibus remiſſionem omnium peccatorum & vitam perpetuam habere mereantur in caelis. Amen.

XXVIII. Saepedictus igitur Aldricus Cenomanicae matris Eccleſiae Epiſcopus quoddam monaſterium monachorum in condita Duciacinſe, in loco qui dicitur Talipiacus, ſuper fluviolum Rhodani conſtruxit prout melius tunc temporis ratio permiſit. In ipſo enim monaſterio Talipiaco Eccleſiam in honore ſancti Petri unà cum clauſtro monachorum & molendinis & ceteris officinis quae ad curam & regulam monachorum pertinent prout melius potuit praedictus Pontifex conſtruere & ornare nobiliterque & ſapienter componere ſtuduit. In praefato enim monaſterio Talipiaco monachos de monaſterio ſuo quod Aniſola nominatur, in quo ſanctus Carilephus corpore requieſcit, miſit, ut in eo regulariter viverent, & multos ad Dominum attraherent, ſuaſque atque multorum aliorum animas inibi Domino multipliciter lucrarent, & pro Domno Hludovico Imperatore ſeu pro filio ejus Karolo atque pro praefixo Aldrico Epiſcopo ſive pro omnibus ſibi commiſſis & univerſis ſanctae Dei Eccleſiae fidelibus die noctuque fideliter exorantes rogarent ut nobis omnibus ſuam ſemper tribuat facere voluntatem vitamque concedat degere felicem, & inſuper requiem tribuat ſempiternam. Amen. In memorato ergo monaſterio Talipiaco Praepoſitum ſuum nomine Iacob Archipresbyterum Abbatem conſtituit, qui monachorum curam ibi gereret, eoſque monachos juxta regulam ſancti Benedicti regulariter regeret, ſuamque atque aliorum animas inibi ſalvaret, atque ad ſupernam patriam, id eſt caeleſte regnum Domino adjuvante deduceret, ut caeleſtibus in ſedibus una cum ſanctis & electis Dei perpetualiter vivere cum eis regnare & gloriari praeſtante Domino noſtro Ieſu Chriſto mereantur. Amen. Has ergo villulas & res jamdictus Aldricus Epiſcopus praefixo monaſteriolo & monachis inibi Domino degentibus per ſuum privilegium confirmavit una cum licentia Domini Hludovici piiſſimi Imperatoris & una cum conſenſu Vrſmari ſui Metropolitani & ceterorum ſuorum comprovincialium ſanctorum Epiſcoporum, aſſenſum etiam praebente univerſo ordine & clero ſibi commiſſo ſive cuncto coetu Cenomanicae in parochia militantium ſacerdotum ac levitarum atqui reliquorum ſacrorum ordinum miniſtrorum.

XXIX. Commemoratus namque Aldricus Cenomanicae matris Eccleſiae Epiſcopus divino honore fervens pariter & amore, monaſterium ſancti Vincentij juxta Cenomanicam urbem ſitum quaſi à novo reaedificavit & renovare ſtuduit, ipſamque Eccleſiam ſancti Vincentii tegumiinibus & aliis aedificiis ornare interius exteriuſque non diſtulit, & juxta eum in aquilonari parte clauſtrum monachorum una cum aliis aedificiis quae ad curam & regulam eorum pertinere videntur, prout melius potuit, conſtruere & ornare nobiliterque & ſapienter atque decenter componere ſtuduit. In praefato quippe monaſterio praefixi ſancti Vincentii, quod pene dirutum & quaſi annullatum invenit, jam magna ex parte reaedificato poſuit monachos, ut regulariter in eo viverent, & multos ad Domini Salvatoris ſervitium & ad decorem ſanctae Dei Eccleſiae attraherent, & ad lucrum animarum & corporum ſive ad ſalvationem & exaltationem Chriſtiani populi multos acquirerent, ſuaſque atque aliorum innumerabilium animas multipliciter inibi ſancte & juſte ac pie & regulariter viventes Domino lucrarent, & pro Domno Hludovico Imperatore ſive pro ejus conjuge Iudith Imperatrice atque pro nobiliſſima prole eorum Karolo glorioſo Rege, quorum licentia & auxilio fultus haec agere coepit, & pro omnibus ſibi commiſſis gregibus & populis fideliter & inceſſabiliter die noctuque implorarent, ſeu pro omnibus ſanctae Dei Eccleſiae filiis inceſſanter orarent ut Dominus Salvator noſter, qui nos proprio ſanguine redemit, die noctuque in ſuo ſervitio & ad ſuam peragendam voluntatem ubique cuſtodiat, ſemperque felicem vitam ducere concedat, & ad ſocietatem ſanctorum intercedentibus ſervorum & ſanctorum Dei meritis perducere dignetur.

XXX.

Digitized by Google

XXX.

Commemoratio de manſionibus & novalibus quae praefatus Aldricus Cenomanicae urbis Epiſcopus ad utilitatem ſanctae Dei Eccleſiae ſuorumque ſervorum & ſuſtentationem pauperum ſive indigentium atque ſupplementum ſibi famulantium, & ad alenda ſive nutrienda pecora, conſtruere & extirpare ſtuduit.

IUxta monaſterium ſancti Salvatoris unam ſibi ad inhabitandum fecit manſionem, & in monte Sedoneris octo fecit manſionilia, & in rebus de villa Vodebiſtna in Caterniaco tria, in Ruiniaco tria, ſuper fluviolum Miliciae tria, inter Agniacum & ſilva Briſcia tria, in Drumniaco duo, in Mantula de ratione ſanctae Mariae duo, in Mantula ſancti Albini & fratrum unum, in Novavilla duo, in Rino petroſo unum, in Colonica ſecus urbem, in loco qui dicitur Vivariis, unum, in Puſcit duo, in illa rua ultra fluvium Sarthae duo, in illa rua ſancti Vincentii unum, in Laudemauro unum, in Bellaſilva tria, in ſilva Laudentinde duo, in villa Tricionis quinque ſuper fluvium Liti juxta Culturas duo, in monte ipſius villae, ubi vinea antiqua fuit, unum, in ſilva Vauſtina ſeptem, in Mouciaco tria, in Canon duo, in Noiolio unum, hoc eſt, in Vauſtina, in Vvindonienſe pago unum, in villa Cipetra ſuper fluvium Sarthae unum, in parciaco unum, in Caſilaco duo, in Aciaco unum, in Rupiaco tria, in Aſinariis villa fratrum duo, in Colonica duo, in vetus vicum unum, in Ceſſiaco duo, in Stauriaco in pago Bajocaſſimo duo, in ſilva Bianau in pago Oxominſe duo, in Spelteriis villa fratrum duo, in Colonica duo, in vetus vicum unum, in Durno unum, in Canaria tria, & in Culcauna ſive ad ſanctum Iulianum duo, juxta monaſterium ſancti Carilephi ſuper illud magnum vivarium unum, ad monaſterium aliud, ad Belmont tertium, juxta Macerolas quatuor, juxta illam ſilvam quam Godefredus fecit quinque, in Panitariis ſex & ſeptem, in campo Cabalorum octo & novem, in Mont Camp decem, in Bovonis villare unum, in villam novam duo, in Vvarinnas duo, ad Ruciacum unum, in luco Aldrici unum, in Cipetum ſuper fluvium Lizi in Belſa unum, in Pertica ad illam cellam unum, in Runciviacum unum, in Stiviale unum, ad manſiones juxta furcam Burgaſt unum, in Fraxinido in Belſa in Vuodebris unum, juxta Vuodebris in loco qui dicitur ad ſanctum Paternum unum, in Flaciaco unum, in Ruſiaco ſuper Sartham unum, ad Curtunvelt unum, in Brimo unum, in villa Maurane unum, in Breniaco in Braslondinſe unum, in Brinnaco in Exominſe quatuor, ad Cetvias unum, ad Curt Cardrici unum, ad Piſcolam unum, ad Gaure unum, in Sarcimaco ſuper fluvium Meduanam unum, in Cambion unum, in Boltingas unum, in Autingua Saxonae unum, in Alona unum, juxta campum Sigelaici unum, in Briſciola unum, in Molindareslingres unum, in Mommercantin unum, in finibus Culturenſibus juxta Truecto ſurſum in illo monte e contra Montcue unum, in ſilva Carnida quinque, in Novavilla in Audecavo unum, in campo Scutdoin una cum ſua Eccleſia unum, in cultura quae Monaſteriolus vocatur unum, in illo monte ad Archas unum, juxta Sabonarias unum, juxta Proſacum latronum unum, in Contiliaco unum, in Contidia unum, ad villam Hulduminum, ad Fraxino in finibus Balian unum.

Sunt in ſumma centum quinquaginta duo manſionilia à novo fundata & reaedificata non minima.

XXXI. Placuit quoque in hoc opuſculo inſerere exemplaria privilegiorum praefati Epiſcopi & praeceptorum ab Imperatoribus & Regibus ſupra ipſa privilegia firmitatis ſtudio à praeſcripto Domno Aldrico Epiſcopo impetrata, ne aliqua machinatione praefata privilegia quaſſarentur, Imperatorum & Regum auctoritatibus confirmata, quae ſuis monachis & Canonicis de quibuſdam rebus & villulis fecit, ut eorum ſtipendia pleniter habeerent, & abſque indigentia Domino ſervirent, & mater Eccleſia ſuum privilegium pleniter retineret, ſicut in ſubſequentibus haec ſcire & inveſtigare volentibus inveniri poterit.

EXEMPLAR PRIVILEGII

quod fecit memoratus Pontifex fratribus ſuis de quinque feſtivitatibus anni & de villa Buxariis.

IN nomine ſancti Salvatoris & veneratione ſanctae Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Stephani, Gervaſii & Prothaſii, quorum Eccleſiae titularius, licet indigne, eſſe videor, ego Aldricus Cenomanicae urbis indignus & peccator Epiſcopus primo anno ordinationis meae oppido moeſtus de converſatione fratrum & Canonicorum noſtrorum, quadam nocte in oratione poſitus, ut credo divinitus inſpiratus, coepi cogitare ut rationabilius & canonice viverent, atque quod multo ſeu, ut fertur, nullo tranſacto tempore habuere clauſtrum haberent, in quo canonice & regulariter converſarentur, & religioſe ac canonicaliter Domino devote famulantes praeſentibus ſcilicet atque futuris temporibus inhabitarent. Memorato ergo in tempore per conſenſum Landramni venerabilis noſtri Archiepiſcopi, ſeu & per exorationem comprovincialium noſtrorum omnium Epiſcoporum, dedi praedictis Canonicis noſtris domum in dextera & auſtrali parte conſtructam noſtrae ſedis & matris Eccleſiae, quae eſt conſecrata in honore ſancti Salvatoris & in nomine ac veneratione praedictorum ſanctorum, id eſt, ſanctae Dei genitricis Mariae, ſanctorum martyrum Gervaſii & Protahaſii ſive ſancti Stephani, ſimulque in veneratione & nomine omnium ſanctorum; qua etiam in domo ego & anteceſſores mei dudum inhabitare ſolebamus. Praedictam ergo domum noſtram atque praefatum locum cum omnibus aedificiis ſuperpoſitis & aedificatis dedi Canonicis noſtris ſecundum ordinem canonicum ad inhabitandum. Ipſum quoque locum demum in modum clauſtri juxta virium meanum imbecillitatem reſtaurare curavi, & ibidem ſecundum canonicam inſtitutionem ac ſanctorum patrum ordinem canonicaliter Deo & praedictae Eccleſiae ſervientes pariter inſtitui degere vitam & ad canonicas pari modo cunctos devotiſſime concurrere horas, ac tempore refectionis, ut ſanctus canonialis ordo docet, ad eorum refectionem noſtri operis ſtudio noviter aedificatum ad reficiendum occurrant, & omnia quae ad corporis ſuſtentationem pertinent, ſecundum ordinem canonicum pleniter percipiant. Haec ergo ita peracta, acceſſi humiliter ad clementiam Domini ſenioris noſtri Hludovici piiſſimi Imperatoris, petens ab eo ut pro ſua largiſſima eleemoſyna aliquid de rebus noſtrae ſedis ac matris Eccleſiae quas Vaſſi dominici per ejus beneficium tenebant mihi reddidiſſet. Quam petitionem Domino annuente non renuit, ſed ſicut deprecatus ſum adimplevit, & per praeceptum ſuum, ſuo quippe anulo ſigillatum, confirmavit. Haec autem taliter peracta & a ſua clementia impetrata, petii ut mihi licentiam daret ut aliquid de ipſis rebus ad neceſſaria fratrum & Canonicorum noſtrorum quas mihi reddidit tribuerem. Quod ita & fecit. Tunc ergo gratulanti animo in eleemoſyna & memoria jam dicti Domini mei Hludovici piiſſimi Auguſti dedi ſana mente & prompto animo praefixis fratribus & Canonicis noſtris, una cum conſenſu praefati Domini Landramni Turonenſis Eccleſiae Archiepiſcopi & aliorum omnium ſcilicet comprovincialium coepiſcoporum noſtrorum, ad ſupplementum memora-

ra-

ratorum fratrum noſtrorum atque Canonicorum noſtrorum, in pago Cenomanico infra quintam praefixae civitatis villam unam nomine Buxarias cum omnibus ad ſe pertinentibus, & ſilvam aliquam quae Follicionis vocatur cum omni integritate, atque futuris temporibus ad eorum ſupplementum augendum per hoc teſtamentum confirmavit. Ita ſane hoc feci ut per ſingulos annos habeant memorati fratres de praefata villa in feſtivitate dedicationis occidentalis partis matris & ſenioris Eccleſiae, quae XI. Kal. Iuliarum die, in qua etiam parte occidentali eſt in ſupraſcripto die ſacratum altare in honore ſancti Iohannis, & alia duo in honore aliorum ſanctorum quorum nomina ſuper ipſa altaria ſunt conſcripta, & quartum altare deſuper in ſolario conſtructum in honore omnium ſanctorum dinoſcitur in jam dicto die a nobis eſſe ſacratum. In memorato itaque XI. Kal. Iuliarum die, in veneratione jam dictae dedicationis & ſolemnitatis, de praedicta villa Buxarias ſtatuentes per hoc teſtamentum cenſemus, & cenſentes conſultu & exhortatione multorum Epiſcoporum ac ſacerdotum devotiſſime ſtatuimus ut accipiant ſupraſcripti Canonici & fratres noſtri de frumento optimo modios ſex, & de vino optimo modios quatuor, & inſuper potione quae vulgo alixona dicitur modium unum, & arietes optimos quatuor, & porcos optimos duos. Et in dedicatione Eccleſiae ſancti Stephani quae eſt infra clauſtrum conſtructa, cujus feſtivitas dedicationis eſt V. Idus Novembris, ſimiliter habeant fratres de frumento optimo modios ſex, & de vino optimo modios quatuor, & inſuper de potione quae dicitur ſilvia modium unum, & triſcingas porcinas perbonas duas, & arietes quatuor. In anniverſario etiam ordinationis noſtrae, quae celebratur XII. Kal. Ianuarias, quae tamen anticipatur una die propter dedicationem matris & ſenioris noſtrae ſedis Eccleſiae, quae eſt XI. Kal. Ianuarias, habeant praedicti fratres ad eorum refectionem de frumento optimo modios ſex, & de vino optimo modios quatuor, & inſuper potionem de ſiniculo modium unum, & ad piſces emendos de argento ſolidos quinque, de caſeo autem modium unum, & de legumine optimo ſimiliter modium unum. In dedicatione vero abſidae matris & ſenioris noſtrae urbis Eccleſiae & reconciliatione ipſius Eccleſiae quam noviter aedificavi atque reaedificare ſtudui, quam & in honore ſancti Salvatoris & in nomine ſanctae Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Stephani, Gervaſii, & Prothaſii, ſimulque in honore & veneratione omnium ſanctorum XI. Kal. Ianuariarum die cum aliis Epiſcopis & ſacerdotibus multis ſolemniter dedicavi, & multorum ſanctorum reliquias in ea propriis manibus collocavi, ſive de corpore proprio ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii in confeſſione ſenioris altaris reliquias deducendo, decenter compoſui. In ipſa ergo feſtivitate habeant jamdicti fratres de frumento optimo modios ſex, de vino autem optimo modios quatuor, inſuper & de ceſſo optimo modium unum, & ad piſces emendos ſolidos quinque, de caſeo verò modium unum, & de legumine ſimiliter modium unum. Haec autem omnia de praefata villa Buxarias memoratis fratribus, veluti praefixum eſt, devotiſſime miniſtrentur. Ea ſcilicet ratione haec illis dare cenſuimus ut praedictas quinque feſtivitates ſaepedicti fratres ſolemniter & devotiſſime celebrent adjunctos ſibi monaſteriales omnes, ſive ſuburbanos ſacerdotes & reliquos Clericos, qui in ſupradictas feſtivitatum vigilias devotiſſime veniant, & tunc mane prima revertiti in Eccleſia cujus feſtivitas celebratur devotiſſime adeſſe procurent, miniſtrante autem eis cuſtode ipſius Eccleſiae oblatas & vinum ſufficienter inibi per ſingula altaria pro me peccatore, dum advixero, unuſquiſque ſacerdos Miſſam decantet unam & amplius, ſi libuerit & caritas miniſtraverit, & unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta & amplius quantum dilectio & amor Dei inſtigaverit. Ipſos autem pſalmos tam ipſi Canonici quam & ſuburbani vel monaſteriales Clerici alterius chori in praefata Eccleſia viciſſim decantare ſtudeant. Poſt obitum vero meum, quando Deus voluerit, in praedictis feſtivitatibus futuris temporibus ſimiliter pro defuncto faciant tam in Miſſis quam & pſalmodiis humiliter precantur. Haec ergo omnia diligenter peracta, hora tertia in publicum introëant officium, ipſius diei feſtivam peragentes ſolemnitatem. Peracto autem ſolemniter praedictae feſtivitatis officio, tunc in refectorio una cum praedictis monaſterialibus & ſuburbanis ſacerdotibus ac Clericis religioſè lectionem continuo audientes & intendentes religioſiſſime & cum ſilentio reficiant. Hoc ergo ſummopere ſuppliciter obſecro ſanctos ſucceſſores meos & praepoſitos ac magiſtros ſeu miniſtros Canonicorum praedictorum, ſive ipſos Canonicos praeſentes ſcilicet & futuros, ut praedictos ſuburbanos ſeu monaſteriales ſacerdotes & Clericos qui ad praedictam feſtivitatem venerint, & ſupraſcriptas orationes pro me miſerrimo peccatore fecerint, a memorata refectione & ab eorum refectorio a ſe non excludant; ſed ſi aliqua neceſſitate factum fuerit, tunc ſtatuentes imploramus ut unus Canonicorum bene fidelis de praedictis ſtipendiis quae de memorata villa Buxarias tribuuntur accipiat unum modium panis & alterum vini, inſuper & de jam dicta potione ſextaria quatuor, & unam friſcingam qualem meliorem invenerit, & ex his, illis praeparet infra praefixum clauſtrum in optimo loco devotè & religioſè & refectionem plenam, ſed magis opto & ſupplex deprecor ut cum ſaepedictis Canonicis noſtris in refectorio cum illis religioſiſſime reficiant, ſolemniter quoque praedictas dies ducentes, & de tantis feſtivitatibus laetantes, Deumque in omnibus laudantes ac deprecantes ut tranquillam hanc degere valeant vitam, & praemia aeternae vitae percipere mereantur. Inſuper de praedictis ſtipendiis deprecans ſanctos ſucceſſores meos atque miniſtros praefatae matris Eccleſiae conteſtor, atque conteſtans humiliter deprecor, ut unum modium de praefixo pane per ſingulas jam dictas feſtivitates & alium de praedicto vino, & de praefatis triſcingis unam quadraginta pauperibus in ſingulis memoratis feſtivitatibus tribuant, & in optimo loco ex his eis refectionem praeparent: qui inde refectionem habentes Dominum ſalvatorem mundi collaudent, & pro me miſerrimo peccatore vivo atque defuncto orare ſtudeant, qualiter cum ſanctis & electis Dei aeternaliter laetari valeam, & vita frui perpetua merear. Amen. Quicquid autem in jam dicta villa amplius elaboratum & acquiſitum quam ſuperius in praedictis feſtivitatibus miniſtrandum inſertum eſt de qualicunque juſto ingenio vel arte, hoc ipſum veniat ad communem utilitatem praedictorum fratrum & ad eorum refectionum augmentum proficiat, & nihil eis de ſumptibus praefatae villae a quoquam ſubtractum vel minoratum fiat, ut magis ac magis Domini omnipotentis ſervitium adimplere valeant, & pro perpetuitate imperii & Domini & ſenioris noſtri Hludovici praeſcripti piiſſimique Imperatoris & ſoſpitate conjugis & prolis ejus atque invictiſſima ſui exercitus victoria exorare humiliter delectetur, & quaſi ad veſtigia pedum eorum provolutus deprecor univerſos in hac ſede ſuccedentes ut hanc firmitatem quam pro amore Domini Salvatoris & veneratione ſanctae Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Stephani, Gervaſii, & Prothaſii, atque omnium in veneratione ſanctorum, & eleemoſyna ſaepedicti Domini Hludovici Imperatoris, ac per ejus licentiam pro pondere peccaminum meorum fieri decertavit, in perpetuum conſervent eſſe manſuram. Quam devotionem ſi quiſpiam violare praeſumpſerit, ante tribunal Chriſti, pro cujus amore hoc factum eſſe dinoſcitur, tremebundam in judicium deducat rationem. Ego Aldricus Cenomanicae urbis indignus & peccator Epiſcopus hoc teſtamentum à me factum ſubſcripſi. Urſmarus indignus Turonicae urbis Archiepiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Dodo humilis Andecavenſium antiſtes huic teſtamenti de-

cer

Digitized by Google

creto aſſenſum praebui & ſubſcripſi. Ionas indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Ego Autcarius Magontiae urbis Archiepiſcopus ſubſcripſi. Ebroinus indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Guntardus indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Ego Erchanradus Pariſiacae urbis Epiſcopus hoc teſtamentum deprecante Aldrico Epiſcopo ſubſcripſi. Vvarnarius indignus Epiſcopus huic teſtamento ſubſcripſi. Ego Echardus Epiſcopus hoc teſtamentum deprecante Aldrico Epiſcopo ſubſcripſi. Theodoricus Cameracenſis urbis Epiſcopus hoc teſtamentum ſubſcripſi. David Chorepiſcopus ſubſcripſi. Anſleus Decanus ſubſcripſi. Godenus Archipresbyter ſubſcripſi. Ricardus Presbyter ſubſcripſi. Dedivinus Archipresbyter ſubſcripſi. Ernardus, licet indignus, Presbyter ſubſcripſi. Geraldus ſubſcripſi. Ganſuinus Presbyter ſubſcripſi. Aſcaricus Presbyter ſubſcripſi. Alexander Presbyter ſubſcripſi. Gerhanus Presbyter ſubſcripſi. Vvineboldus Presbyter ſubſcripſi. Flodoinus Presbyter ſubſcripſi. Flodebertus Presbyter ſubſcripſi. Anſacharus Diaconus ſubſcripſi. Rodricus Diaconus ſubſcripſi. Regnogardus modicus ſubſcripſi. Vitaldus Subdiaconus ſubſcripſi. Data Kalend. April. in die ſancto Paſchae anno incarnationis dominicae DCCCXXXVII. Indictione vero XV. anno quoque XXIII. imperii Domni noſtri Hludovici glorioſiſſimi Imperatoris, & anno ordinationis noſtrae quinto. Actum ergo Cenomanica in urbe publica in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIII.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici Imperatoris ſuper praeſcripto privilegio de villa Buxarias.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti Ego Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Omnibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris fidelibus praeſentibus & futuris notum ſit quia vir venerabilis Aldricus Cenomannicae urbis Epiſcopus noſtrae ſuggeſſit manſuetudini eo quod primordiis ordinationis ſuae confuſum Canonicorum matris Eccleſiae ſibi commiſſorum ordinem ſtatumque invenerit, & clauſtrum qui canonice vivere debent eatenus nullum habuerant, ſed ipſe divini cultus amore fervens, ex domibus quas Epiſcopi anteceſſores ſui propriis uſibus habere ſolebant, memoratorum Canonicorum habitaculis ac variis uſibus attribuerit, illiſque conſtructis & ſecundum opportunitatem cujuſque uſibus aedificatis ac decoratis, eos ſecundum auctoritatem canonicam fecerit habitare. Retulit etiam ſerenitati noſtrae eo quod jam dictae matris Eccleſiae quibuſdam additis oratoriis aliiſque forinſecus Eccleſiis, ſolemniter religioſeque eorum devotionem adimplere curaverit, eaſdem dedicationum feſtivitates propriis temporibus ſolemniter memorati Canonici, convenientibus tam ſacerdotibus quam religioſis laicis reliquoque populo ſolemniter celebrare valerent, eiſdem Canonicis quamdam ejuſdem villam Buxarias vocabulo per teſtamenti conſcriptionem propria ceterorumque Epiſcoporum venerabilium manibus roboratam proprie delegaverit, quatenus in ſaepedictis dedicationum feſtivitatibus, praefixis etiam quibuſdam conditionibus dignam ac neceſſariam refectionem habere valerent. Quae ſua inſtitutio ut perennibus temporibus inviolabilis perſiſtere poſſit noſtrae ſupplicavit celſitudini ut ſuper idem devotiſſime religioſè inſtitutam noſtram firmitatis gratia auctoritatem percipere mereretur, per quam futuris temporibus inconvulsè atque inviolabiliter permaneret. Cujus ſupplicationibus annuentes, per hoc noſtrae auctoritatis ſcriptum ſtatuentes decernimus ut quod ſtudio divini honoris & cultus religioſè patraſſe atque inſtituiſſe dinoſcitur, & jam dictae inſcriptionis ſuae ſerie conſcribi ac roborare non diſtulit, cunctis temporibus maneat inconvulſum, nec quiſpiam ſucceſſorum ſuorum de conditionibus in ea comprehenſis quicquam audeat immutare aut memoratam villam a jure eorundem Canonicorum abſtrahere, ſed quicquid de ea ſecundum inſtitutionem ejus, ut dictum eſt, ordinare atque diſponere voluerint ſaepedicti Canonici, liberam in omnibus habeant poteſtatem; quatenus pro nobis, conjuge, prolèque noſtra, ac ſtabilitate totius imperii a Deo nobis conceſſi Domini miſericordiam jugiter valeant exorare. Et ut haec noſtrae confirmationis auctoritas noſtris ſucceſſorumque noſtrorum temporibus inviolabilem & inconvulſam obtineat firmitatem, de annulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Datum XIV. Kalendas Iul. anno Chriſto propitio XXIII. imperii Domni noſtri Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione XV.

Actum Theodonis villa palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIV.

Sequitur Exemplar privilegii quod fecit praenominatus Aldricus Epiſcopus Eccleſiae ſancti Salvatoris ſuper fluvium Sarthae & monachis ibi Domino famulantibus.

IN nomine ſanctae trinitatis & unicae divinitatis. Ego Aldricus Cenomanicae urbis indignus & peccator Epiſcopus, illuſtratione divinae pietatis provocatus, una cum conſenſu & licentia Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris ſeu omnium ſanctorum comprovincialium Epiſcoporum atque aliarum multarum provinciarum nobilium ac ſapientium Pontificum, ſive cum omni noſtrae curae commiſſae Deo devotae congregationi matrique & noſtrae ſedis Eccleſiae famulanti, pertractans ego caſum fragilitatis humanae, paveſcenſque ultimum vocationis diem, ne multa mole peccaminum oneratus, ſine fructu aliquo, quod abſit, boni operis repertus inveniar, confortatuſque alloquio praedicatoris praecipui, Pauli ſcilicet Apoſtoli, ubi ait, *Si cujus opus manſerit, mercedem accipiat*, idcirco, ut dictum eſt, cum conſenſu & licentia ſupraſcripti Principis atque praedictorum ſanctorum Praeſulum ſive praefixorum ſervorum Dei promptiſſimo animo, divina inſpirante clementia, noſtrae devotionis decrevit compunctio ut ad augendum cultum divinum ſive matris & noſtrae ſedis Eccleſiae atque parrochiae nobis commiſſae, ac cumulandum honorem atque lucrum multarum animarum, ut monaſteriolum aliquod in noſtra parrochia noſtro labore ad perpetuam omnipotentis Dei laudem fundare & conſtruere deberemus, quod ita annuente Domino & facere ſtuduimus, in quo & Eccleſiam prout valuimus ad invocandum perpetualiter nomen Dei aeterni in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſive ſanctorum martyrum Gervaſij & Prothaſij atque ſancti Stephani, necnon & in honore & memoria ſimul omnium ſanctorum conſtruere & ſolemniter XVI. Kal. Octob. die cum aliis Epiſcopis & ſacerdotibus ſive reliquis ſanctae Dei Eccleſiae miniſtris decenter & rationabiliter canoniceque atque integriter Domino auxiliante curavimus conſecrare, in qua & quindecim altaria erigere & in honoribus & memoriis eorum ſanctorum quorum nomina ſuper ea inſcripta eſſe praeſentis temporis momento videntur, eorumque atque aliorum multorum ſanctorum patrocinia & reliquias meis propriis manibus collocavi, ſolemniterque ea & decenter adjunctis nobis praelatis ſanctiſſimis ſociis ordinabiliter ſanctificantes conſecrare Domino miſerante meruimus, quorum interceſſionibus nos adjuvari miſericorditer confidimus eorumque perpetuis mereri praeſidiis largiente Domino humiliter petimus. In memorato itaque Kalendarum die & in dedicatione praefatae Eccleſiae cum licentia & exhortatione jam dicti Principis ſive praeſcriptorum ſanctorum patrum, videlicet Epiſcoporum ac nobilium & ſanctè

vi-

viventium ſacerdotum, per librum quatuor evangeliorum nobiliter ornatum & auro ex parte conſcriptum, ſeu per calicem aureum unum cum patena ſua deſuper Epiſcopis & Sacerdotibus manus eorum imponentibus, multis ſcilicet nobilibus coram aſtantibus & videntibus, tradidimus ſimulque delegavimus una cum jam dicto evangelio & memorato aureo calice de noſtrae ſanctae ſedis Eccleſiae rebus ad ſupradictum ſanctum locum, qui vocatur monaſterium ſancti Salvatoris, olim vero Brogilus à priſcis vocabatur, & ad opus monachorum inibi regulariter viventium & Domino famulantium, donatumque in perpetuum ibidem ob mercedem & ſtabilitatem praedicti Domini noſtri Hludovici piiſſimi Imperatoris, cujus largitione & praefatum locum acquirere meruimus, ſive futurorum Dominorum, Regum videlicet Francorum, ſeu & nimis pro pondere peccatorum noſtrorum donamus & per hoc teſtamentum confirmamus confirmatumque futuris temporibus eſſe volumus, tam opportunitatem quam & pro ſtipendio fratrum ibidem Domino ſervientium, necnon & conſolationem peregrinorum, atque hoſpitum advenientium receptionem. Primo vero omnium delegavimus ibidem villam Salvarias cum manentibus XXX. & illas culturas duas juxta illud monaſteriolum ſitas, ſeu illam ſilvam quae intra fluvium Sarthae & inter praedictas culturas & praefatum monaſteriolum conſiſtit, atque illam vineam dominicam quae inter Salvarias & jam dictum monaſteriolum conjacet, & illa molina duo juxta illud monaſteriolum ſupra fluvium Sarthae ſita, necnon & illud pratum ex alia parte praefati monaſterioli ſitum una cum ſilva, ſicut termini praedictorum monachorum dividunt. Delegavimus etiam ibidem villam noſtrae ſedis Eccleſiae Apacum cum omni integritate, in qua ſanctus Vifacius precioſus Chriſti confeſſor corpore requieſcit; ſimulque tradidimus ibi medietatem de villa Canon; parique modo confirmamus ibidem villam Luciacum cum omni integritate; ſimulque inibi dedimus & medietatem de villa quae Beruas vocatur de ratione ſanctae Mariae, quam redditione Domini noſtri Hludovici excellentiſſimi Imperatoris adquiſivimus; & illam precariam quam Friderardus per precariam de rebus ſanctae Mariae & ſancti Gervaſij tenet, tradimus totam ſimiliterque donamus, & in villa quae vocatur vina ſancti Autleni manentes tres cum vineis tribus & campis aliis, & quantum pars ſanctae Mariae ibi habetur. Videlicet & illas res quas Salcardus in die dedicationis ipſius Eccleſiae eidem ſancto loco & nobis ſive ipſis monachis legaliter tradidit inibi, per hoc teſtamentum confirmamus. Haec autem omnia in pago Cenomanico ſunt ſita. Supradictas igitur villas omnes & res cunctas ſuperius nominatas & ad praedictas villas jure pertinentes una cum ceteris dominibus, aedificiis, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, acquis, aquarumve decurſibus, farinariis, mobilibus & immobilibus, omnia & ex omnibus ad praefatum ſanctum locum pro lucranda ſancta mercede & augmento noſtrae ſanctae ſedis Eccleſiae atque noſtrae congregationis ornatu donamus, tradimus, ſimulque delegavimus, & omnia quae eidem ſacroſancto loco & fratribus & monachis inibi Domino famulantibus & regulariter viventibus divina pietas deinceps augeri voluerit & à bonis hominibus ibidem condonatum atque traditum fuerit, ita ut ab hac die ibidem perpetualiter Domino auxiliante in augmentis proficiant. Vnde conſtitui ob hoc piae devotionis amore veniente jamdictae ſancti Salvatoris Eccleſiae conſecrationis feſtivitate omni anno fratribus matri & noſtrae ſedis Eccleſiae famulantibus conſolationem miniſtrandam ab Abbate & monachis in praefato monaſterio Domino famulantibus, id eſt, de pane optimo modios ſex, & friſcingas porcinas tres, berbicinas vero ſimiliter tres, & de vino optimo modios quatuor, & de potione optima quinque. Ea vero ratione haec illis dare conſtituimus ut ſupradictae matris Eccleſiae jam praefati Canonici pleniter ad memoratam dedicationis Eccleſiae cum ſilentio & ceteris divinis ornamentis veniant feſtivitatem cum ceteris ſuburbanis ſacerdotibus & reliquis Clericis, & tunc mane prima inibi pro me peccatore, dum advixero, unuſquiſque ſacerdos cantet unam Miſſam & amplius, ſi libuerit & caritas miniſtraverit, & unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta & amplius, quantum dilectio & amor Dei inſtigaverit. Poſt obitum vero meum, in praedicta die ſimiliter pro defuncto faciant. Haec ergo omnia diligenter peracta, hora tertia in publicum introeant officium & una cum monachis ibidem Domino famulantibus ſolemniter ipſius diei feſtivam peragant ſolemnitatem; & tunc utrum elegerint faciant, aut inibi cum ipſis monachis pariter reficiant, aut ſi ibi non refecerint, tunc accepta ſtipendia in refectorio infra domum & clauſtrum Canonicorum una cum praedictis ſuburbanis Clericis & ſacerdotibus reficiant. Hoc ſane humiliter obſecro ſanctos ſucceſſores meos atque Abbates vel monachos praefati monaſterii & praepoſitos ac magiſtros ſeu miniſtros Canonicorum noſtrorum ſive ipſos Canonicos praeſentes ſcilicet atque futuros & praedictos ſuburbanos ſeu monaſteriales ſacerdotes & Clericos qui ad praedictam feſtivitatem venerint, & ſupraſcriptas orationes pro me miſerrimo peccatore fecerint, à memorata refectione vel ab eorum refectorio à ſe non excludant; ſed ſi aliqua neceſſitate factum fuerit, tunc ſtatuentes imploramus ut unus Canonicorum bene fidelis de praedictis ſtipendiis quae jam dicti monachi tribuerint accipiat unum modium panis & alterum vini, inſuper ex potione ſextaria quatuor, & unam friſcingam qualem meliorem invenerit, & ex his illis praeparet devotè & religioſè refectionem. Sed magis opto & ſupplex deprecor ut cum ſaepedictis Canonicis noſtris in refectorio cum illis religioſiſſime reficiant, ſolemniter quoque illum diem ducentes, & de tanta feſtivitate laetantes, Dominumque in omnibus laudantes ac deprecantes ut tranquillam vitam hanc degere valeant & praemia aeternae vitae percipere mereantur. Inſuper de praedictis ſtipendiis deprecans ſanctos ſucceſſores meos conteſtor & conteſtans humiliter deprecor atque miniſtros ejuſdem Eccleſiae ut unum modium de praefixo pane & alterum de jamdicto vino & de praefatis friſcingis unam quadraginta pauperibus in memorata feſtivitate tribuant, qui inde refectionem habentes Dominum Salvatorem mundi collaudent & pro me miſerrimo peccatore orare ſtudeant, qualiter cum ſanctis & electis Dei laetari aeternaliter mereamur. Amen. Porro quod multas epiſcopales ſedes & matres Eccleſias diverſa monaſteria ſub ſe habere videmus conſtructa, quaeſo ne quidam ſuperflue hoc me feciſſe aſſerant, praeſertim cum magis pro honore Eccleſiae nobis commiſſae & pro lucro animarum quam pro facinore humano hoc me feciſſe profiteor. Nec mirum ſi praefatum locum de rebus noſtrae ſedis Eccleſiae ditaverim, cum multos ſanctos Epiſcopos jam talia feciſſe & legimus & cognovimus. Ideireo precor cunctos fideles ſanctae Dei Eccleſiae ut non hoc me ſuperflue feciſſe putent, ſed magis pro me peccatore orare non dedignentur; ut ſi quam pro hoc mercedem adipiſci meruero, ejuſdem fieri mereantur participes. Denique humiliter precor Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, beatum ſucceſſorem meum mox futurum, & poſt eum in ſede nobis commiſſa ſuccedentes cunctos Epiſcopos, atque quaſi ad pedes eorum provolutus ſuppliciter flagito, omneſque Principes ac nobiles & ignobiles, cunctoſque Chriſtianos obſecro ut parvula à nobis facta ad divinam omnipotentis Dei laudem & incrementum praedicti monaſterioli ſancti Salvatoris conſervent, & in eorum eleemoſyna ſive ob praedicti Domini Salvatoris amorem, in cujus honore jam dictum monaſteriolum aedificatum & dedicatum eſſe dinoſcitur, augere inibi plura dignentur, & de eis quae fecimus atque delegavimus inibi imminuere aut ſubtrahere non praeſumant; quatenus & bona illorum facta in praeſenti & in futuro, ſicuti & noſtra fecerint, Deo auſpi-

ce

Digitized by Google

ce conſerventur; quatenus ſi aliquam mercedem pro pio praefixo facto Domino annuente habere meruerimus, ipſius mercedis auxiliante ipſo Domino Salvatore noſtro, pro cujus & amore hoc fecimus, effici mereamur conſortes. Precor etiam cunctos ſacerdotes ac Dei ſervos ſive monachos omnes ut praedictas orationes in praefata die pro me peccatore pie & ſtudioſiſſime adimplere procurent, qualiter abſolutionem omnium peccatorum meorum eorum precibus adipiſci valeam, & ſanctorum conſortio perpetualiter Domino largiente frui mereamur. Similiter precor obnixe Abbates & monachos cunctos in praefato ſancti Salvatoris monaſterio degentes ut praedicta ſtipendia Canonicis & fratribus noſtris ſive ſuburbanis ſacerdotibus & Clericis miniſtrare in jam dicta die non negligant; quatenus ipſis miniſtrantibus nobiſque humiliter famulantibus & ceteris fratribus & Dei ſervis orantibus per ſuffragia omnium ſanctorum nos & illos Ieſus Chriſtus Dominus noſter in aeterna laetitia una cum ſanctis ſuis fovere dignetur. Amen. Porro ut hoc teſtamentum ſive privilegium à me pia voluntate factum per rationem ſupradictam omni tempore maneat illibatum atque firmiſſimum, manu propria illud pro firmitatis ſtudio roboravimus, ſive ſanctos patres noſtros Epiſcopos atque fratres noſtros ſacerdotes & levitas ſeu reliquos Clericos ceteraſque perſonas quorum nomina ſubter habentur inſerta firmare humiliter poſtulavimus.

Ego Aldricus Cenomanicae urbis indignus peccator Epiſcopus hoc teſtamentum à me factum ſubſcripſi. Vrſmarus indignus Turonicae urbis Archiepiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Dodo humilis Audecaventium antiſtes huic teſtamento decreto aſſenſum praebens ſubſcripſi. Vvarnarius indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Ebroinus indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Ego Autcarius Magontiae urbis Archiepiſcopus hoc teſtamentum deprecante illo Aldrico praedictae urbis Epiſcopo ſubſcripſi. Guntardus indignus Epiſcopus huic teſtamento annuens ſubſcripſi. Ego Erchinradus Epiſcopus hoc teſtamentum deprecante Aldrico Epiſcopo ſubſcripſi. Ego Hechardus Epiſcopus hoc teſtamentum deprecante Aldrico Epiſcopo ſubſcripſi. Ego Theodoricus Cameracenſis urbis Epiſcopus hoc teſtamentum ſubſcripſi. David Chorepiſcopus ſubſcripſi. Autteus Decanus ſubſcripſi. Deodatus Archipresbyter ſubſcripſi. Eraudus Presbyter indignus ſubſcripſi. Ricaudus Presbyter ſubſcripſi. Godenus Archipresbyter ſubſcripſi. Geraldus Presbyter ſubſcripſi. Floduinus licet indignus Presbyter ſubſcripſi. Gantzuinus Presbyter ſubſcripſi. Aſcaricus Presbyter ſubſcripſi. Flodebertus Presbyter ſubſcripſi. Alexander Presbyter ſubſcripſi. Anſbaldus Presbyter ſubſcripſi. Gerbaus Presbyter ſubſcripſi. Anſtacus Diaconus ſubſcripſi. Rodricus Diaconus ſubſcripſi. Vinaldus Diaconus ſubſcripſi. Reginhardus modicus ſubſcripſi. Leodaldus Diaconus ſcripſit. Data Kalend. Aprilis in die ſancto Paſchae anno incarnationis dominicae DCCCXXXVII. Indictione vero XV. anno quoque XXIII. imperii Domini noſtri Hludovici glorioſiſſimi Imperatoris, & anno ordinationis noſtrae quinto. Actum ergo Cenomanica in urbe publicè in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXV.

Sequitur Exemplar precepti Domini Hludovici Imperatoris ſuper memoratum privilegium ſancti Salvatoris & monachorum quod eis jamdictus Aldricus Epiſcopus pro affectu fecit.

IN nomine Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia imperator Auguſtus. Omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae ac noſtris praeſentibus & futuris notum ſit quia vir venerabilis Aldricus Cenomanicae urbis Epiſcopus, divino honore ſervens pariter & amore, monaſteriolum in ſua parrochia novo opere ſuoque pro ſudore & labore in honore Dei & Salvatoris noſtri ac ſanctae ejuſdem genitricis Mariae beatorumque martyrum Gervaſii & Protaſii atque Stephani cunctorumque generaliter ſanctorum in loco qui prius vulgo Broialus vocabatur conſtruere ſtuduit, & ad optatum dignumque decorem atque perfectionem ſummo ſtudio perducere procuravit, congruoque tempore dedicavit ſolemniter, & de rebus jam dictae ſedis ſibi divinitus commiſſae ſufficienter ad neceſſitates varias monachorum in eo Domino militantium abunde fulciendas atque ſupplendas ditare non diſtulit. Vnde & ſcriptum quoddam ſua ceterorumque venerabilium Epiſcoporum reliquorumque ordinum Deo ſervientium necnon laicorum religioſorumque pariter ac nobilium manibus roboratum noſtrae majeſtatis obtutibus offerens, humiliter noſtrae ſupplicavit clementiae ut quod ipſe divino tactus amore pia religioſaque devotione ſuperno fultus auxilio fecerat, noſtra imperiali auctoritate roborare atque in perpetuum abſque cujuslibet convulſione aut tergiverſatione firmiſſimum permanere deberet decernere ſtuderemus, & ut monachi inibi degentes una cum conſenſu ſuo ſucceſſorumque ejus licentiam inter ſe eligendi haberent Abbates qui eos ſecundum regulam ſancti Benedicti regerent. Cujus piiſſimis Deo amabilibus & nobis admodum amplectendis ſupplicationibus aurem favoris libentiſſime accommodantes, hanc noſtrae auctoritatis conſcriptionem ei fieri ac dari praecepimus, per quam decernimus atque ſancimus ut memoratum opus religioſiſſimis ab eo patratis ſtudiis omni tempore firmum & ſtabile permaneat, quemadmodum in memorato devotionis ſuae ſcripto, quod nobis obtulerat ad relegendum, ipſe complexus eſt, neque de rebus quas ad idem monaſteriolum contulit, à quoquam ullo unquam tempore quippiam minuatur, aut conditiones ſuo ſtudio ejus inditas qualibet occaſione convellere aut ullatenus quiſque negligere praeſumat, ſed quemadmodum ab eo pie religioſeque ſancita ſunt, ita per hanc noſtram auctoritatem inconvulſa perenniter maneant. Quandoquidem autem divina vocatione Abbas qui praeſenti tempore praefectus eſt, aut qui futuris temporibus ſubrogandi ſunt, ab hac luce migraverint, una cum conſenſu ejuſdem Aldrici Epiſcopi ſucceſſorumque ejus, Praeſulum videlicet memoratae ſedis, licentiam habeant ex ſeipſis eligendi Abbates, ſi tales inter eos reperiri poterint qui eis merito vitae & ſcientiae ſecundum regulam ſancti Benedicti praeeſſe & prodeſſe poſſint. Et ut haec noſtrae confirmationis auctoritas perpetuam noſtris ſucceſſorumque noſtrorum temporibus obtineat firmitatem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Hincminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XVII. Kal. Iulii anno Chriſto propitio XXIII. imperii Domni noſtri Hludoici piiſſimi Auguſti, Indictione XV.

Actum Gundulfi villa in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVI.

Sequitur Deſcriptio de eleemoſyna praefati Aldrici praefixae Cenomanicae urbis Epiſcopi qualiter ſibi credita ſingillatim diſpoſuit & diſcrete Chriſti famulis ejuſque famulabus per hoc ſcriptum dare conſtituit.

IN nomine ſancti Salvatoris & veneratione ſanctae Dei genitricis Mariae ſanctorumque martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani, quorum Eccleſiae, licet indigne, titulatus eſſe videor, Aldricus Cenomanicae urbis & praedictae Eccleſiae indignus & peccator Epiſcopus, omnibus in noſtra dioceſi & parrochia conſiſtentibus, Epiſcopis, Sacerdotibus, Diaconibus, Subdiaconibus, & reliquis ſanctae Dei Eccleſiae miniſtris, ſeu cunctis fidelibus notum eſſe cupio quia pertractans caſum humanae fra-

Digitized by Google

fragilitatis, una cum licentia Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris & conſenſu etiam Metropolitani Urſmari Turonicae urbis Archiepiſcopi ſui ceterorum comprovincialium Epiſcoporum atque multarum aliarum provinciarum ſanctorum Epiſcoporum conſiderare cœpi cum Canonicis & ceteris parrochianis noſtris tam ſacerdotibus quam aliis divino cultui famulantibus atque nobilibus laicis tam noſtris quam & aliis liberis & bonis hominibus qualiter mea facultaticula & inibi commiſſa poſt meum obitum utiliter & rationabiliter foret in utilitatem ſanctae matris Eccleſiae & meam eleemoſynam diſpenſata, ne forte (quod abſit) aliquis ſibi ea rapere aut furari aut in ſuos uſus converti faciat ſicut in multis jam factum cognovimus, ſed omnia in utilitatem ſanctae Eccleſiae & ſubſtentationes nobis famulantium ſeu ſupplementa noſtrorum Clericorum tam monachorum quam & Canonicorum ſive adminicula laicorum qui noſtrae Eccleſiae & nobis famulari videntur, necne in alimonias pauperum, per conſilium praedicti Metropolitani & per manus fidelium ſacerdotum ſive Diaconorum atque fidelium laicorum qui ad hoc peragendum à me denominati & conſtituti fuerint, fideliter & rationabiliter in ſupra nominatas militates & neceſſitates, ſicut in ſubſequentibus dicemus, diſtribuantur, id eſt, quicquid tunc temporis in noſtro ergaſtulo de pecuniis diverſi generis & veſtimentis inventum fuerit, tota decima pars diſtribuatur Eccleſiae quam fecimus ſuper fluvium Sarthae in loco qui dudum Broilus Caſalis nominabatur, quam & in honore Domini Salvatoris & ſanctae Dei genitricis Mariae ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani indigni ſacravimus, & monachis ibi Domino famulantibus fideliter & cum caritate tribuatur, nona vero pars Eccleſiae quam fecimus inter fluvium Sarthae & murum civitatis, in qua & monachas collocavimus, & ſub regula ſancti Benedicti vivere decrevimus, quam & in honore praedicti Domini Salvatoris & ſanctae Mariae ejuſdem Dei & Domini genitricis ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſed & ſancti Stephani, quae matri Eccleſiae ſubjecta eſſe videtur, indigni canonice ſacravimus, & monachis, ſanctimonialibus, ſive cunctae congregationi ibidem Domino famulanti fideliter & cum caritate abſque ulla dilatione aut prohibitione vel impedimento attribuatur. De reliquo vero, tantum quod in ergaſtulo inventum fuerit, juxta decreta canonum quatuor portiones fiant tam de auro quam & de argento, ſive de ceteris metallis vel utenſilibus & diverſi generis veſtimentis & ſupellectilibus omnibus; una quae remaneat Eccleſiae nobis commiſſae, alia vero in noſtra eleemoſyna detur fidelibus pauperibus, tertia autem Clericis Capellanis & vaſſallis noſtris, quarta Presbyteris urbanis & monaſterialibus ſive ſuburbanis atque reliquis parrochianis & Diaconibus ſeu Subdiaconibus necnon & reliquis miniſtris & Clericis, ut melius fieri potuerit. Nam & hoc ſummopere videndum eſt, ut omnia cum caritate fiant. Similiter & de vino ſolummodo quod tam in civitate quam & in ejus ruis tunc inventum fuerit faciendum eſt, id eſt, omnis decima praedicti vini detur monachis viris, & nona funditus detur monachis feminis in praedictis locis degentibus; reliquum autem in quatuor partes dividatur & ut praeſcriptum eſt partiatur fideliterque & cum caritate per praefixas turmas, ceu de pecuniis in noſtro inventis ergaſtulo dictum eſt, rationabiliter diſtribuatur. De vino quoque quod in civitate & ejus ruis tunc temporis fuerit inventum fiat ut dictum eſt. De reliquo autem vino cuncto, & de annonis omnibus diverſi generis, & leguminibus ſive fœnis per diverſa loca & in omnibus villis noſtris nobiſque commiſſis reconditis, volumus atque praecipimus ſuppliciterque flagitamus ut decem partes fiant aequa lance diviſas, una videlicet fideliter ſervetur matri Eccleſiae & beato ſucceſſori noſtro quem Dominus elegerit, & alia detur vaſſallis & Cappellanis ſive ſervientibus qui Domino nobiſque in noſtra manſiuncula militare videntur, ut non ipſi quique, quod abſit, in aliquo periclitentur inopia, ſed habeant unde ſuſtentari queant uſquequo ſe cum ſancto ſucceſſore noſtro mox futuro collocare Domino adjuvante utiliter valeant. Tertia tribuatur Canonicis & famulis ſanctae matris Eccleſiae & nonnanis quae in ea quotidie oblationes Domino offerunt, ut & pro me peccatore futuris temporibus Domino offerre eis delectet eorum oblationes. Quarta largiatur monachis qui ſunt in monaſterio ſancti Carilephi & in ſtreſive in Savonariis atque ſanctimonialibus monachis quae ſunt Intramnis monaſterio. Quinta detur monachis quae ſunt in monaſterio ſancti Salvatoris paulo minus miliario ab urbe diſtante ſuper fluvium Sarthae, & illis monachis quae ſunt in ſancto Vincentio juxta urbem, ſeu ſanctimonialibus monachis quae ſunt in monaſterio ſancti Salvatoris & ſanctae Mariae ſive ſancti Gervaſii inter fluvium Sarthae & murum civitatis collocato. Sexta congregationibus quae per cetera diverſa monaſteria tam in Cenomanica parrochia quam & in pago Andecavo ſive Turonico atque Oxomenſe & per ceteros pagos Domino militantibus fideliter, in quantum poſſe & eſſe facultas tribuerit, cum omni diſcretione rationabiliter tribuatur. Septima Presbyteris & Diaconibus ac reliquis Clericis noſtra in parrochia Domino per diverſas Eccleſias militantibus diſcrete & rationabiliter tribuetur, ut eis ſemper pro me miſerrimo peccatore delectet orare & ſacrificia Domino aſſidua offerre, & flexis poplitibus precor ut eis aſſidue agere ſuadeatur. Octava, ut diximus, tam de vino quam & de annona diverſi generis & legumina ſive fœno rationabiliter & diſcrete detur funditus familiis in noſtris villis nobiſque commiſſis commanentibus, quae ea ſuis ſudoribus laboraverunt, ut & eis pro me peccatore orare delectet; & hoc eis agere precor ſaepiſſime ſuadeatur. Nona & decima pars omnis annonae, vini & fœni & leguminis pauperibus, viduis, & orphanis fideliter cum omni diſcretione & caritate funditus tribuatur. Omnes enim precor ut pro me orare dignemini, ut remiſſionem cunctorum valeam percipere peccatorum, & vitam habere annuente Domino merear ſempiternam. Fiat, fiat. Greges autem jumentorum una cum eorum amiſſariis, & vaccarum ac boum ſeu porcorum, & ovium ſive caprarum, qui ſunt in Bedin in condita Noviacenſe, & in Proliaco infra villam quintam, ſeu in Novavilla ſuper fluvium Sarthae, ſive in Cavania, & in Cepeto ſupra Sartham, & in Bruonis villare in Belſa, & in altero Proliaco ſuper fluviolum Viduam, Eccleſiae nobis commiſſae & noſtro ſucceſſori cum omni integritate poſſidendos & utiliter lucrandos & gubernandos relinquimus. Ego autem in toto epiſcopio non inveni viginti jumenta. Modo Deo gratias ſeptem ei relinquo greges una cum eorum amiſſariis; neque in toto epiſcopio nobis commiſſo ex omnibus pecoribus vel pecudibus tantum inveni quantum modo Domino auxiliante in una ex ſupradictis villulis relinquo ex his quae meo pretio comparavi & meo labore acquiſivi. Ideo ſupplex flagito ne alicui durum aut contrarium ſit ſi ea quae meo ſudore acquiſivi, & meo pretio comparavi, meis benefactoribus tribuo & mihi ſervientibus dono, atque Domino offerendo in mea eleemoſyna fideliter diſtribui praecipio, & pro redemptione multorum & innumerabilium peccatorum meorum dari Dei ſervis & pauperibus humiliter ſupplico. Illi ergo greges jumentorum una cum eorum amiſſariis & vaccarum ac boum ſeu porcorum & ovium atque caprarum qui ſunt in Alamaniſcas, & illi greges jumentorum una cum eorum amiſſariis & boum utriuſque ſexus & porcorum ſive ovium atque caprarum qui ſunt in Drimiaco juxta Mantulam, & in Paciaco, in villae videlicet parte quam David modo providet, fratribus & Canonicis noſtris cum omni integritate abſque ulla dilatione ſive diminutione fideliter & cum omni caritate dentur. Illi namque greges jumentorum una cum eorum amiſſariis &

boum

Digitized by Google

boum utriuſque generis, ſeu porcorum & ovium atque caprarum, qui ſunt intra monaſterium ſancti Carilephi, & in villa Floriaco, & in Conſlemio, & in villa Mauri & in Comnis, & in villare Martis, & Ruſciaco, & in campo Sigalaici, & in illa cella ſive in Cantarnaco, atque in diverſis manſionibus circa monaſterium conſtructis, omnes integerrime monachis qui in monaſterio ſancti Carilephi & in cella quae Savonarias vocatur Domino militanti abſque ulla minoratione aut tarditate detur. Ternos autem greges jumentorum una cum eorum amiſſariis ac boum & vaccarum ſive caprarum & ovium qui ſunt in Haliau, & quatuor porcarias quae in eadem villa tam in manſionibus quam & in aliis locis eſſe videntur, & illos greges qui ſunt in Curte Quadrici, in Saxouenſe, omnes tam jumentorum quam & boum & vaccarum ſeu porcorum & ovium atque caprarum illis monachis qui Domino in Eccleſia ſancti Salvatoris ſupra fluvium Sarthae, ubi ille Abbas praeeſſe videtur, cum omni integritate & cum caritate abſque ullo ſcrupulo aut contradictione ſive dilatione fideliter tribuantur. Illi quoque greges jumentorum una cum eorum amiſſariis & boum utriuſque generis ſeu porcorum & ovium atque caprarum qui ſunt in villa Colonica juxta urbem in illa curte quae dicitur Villa, quam Gundoldus modo providet, & in Carrariis ſuper fluvium Sarthae, & in Canon, dentur monachis integerrime qui Domino in monaſterio ſancti Vincentii militant. Illi ergo greges jumentorum una cum amiſſariis & boum utriuſque generis ſeu porcorum & ovium qui ſunt in Gres & in Fraxinido, in Belſa, & in Semmuro, monachis in Gres Domino in Eccleſia ſanctae Mariae & ſancti Almiri militantibus funditus abſque ulla tarditate aut minoratione tribuantur. Illi quoque greges una cum eorum amiſſariis jumentorum & vaccarum ac boum ſive ovium & porcorum atque caprarum omnes qui ſunt in Aviriaco, ſeu in Caſiliaco, & in illa parte Paciaci quam Gundoldus providet, noſtris ſororibus ſanctimonialibus monachis quas inter murum civitatis & fluvium Sarthae in Eccleſia Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſemperque virginis ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani ſub monaſtico ordine & ſub regula ſancti Benedicti vivere collocavimus, cum ſumma caritate & omnium integritate abſque ulla dilatione fideliter attribuantur. Illi quoque greges jumentorum una cum eorum amiſſariis & boum utriuſque ſexus & ovium ſive porcorum atque caprarum qui ſunt in Rupiaco, integerrime fratri meo Iſaac filioque ejus Rotgario abſque ulla diminutione aut dilatione tribuantur. Illi autem greges jumentorum unà cum eorum amiſſariis & boum utriuſque generis ſeu porcorum & ovium atque caprarum qui ſunt in Contrelia, & in Varennis, in Vindocinenſe, & in Breuviaco, in Oxomenſe, & in Artiis ſuper Liz, & in Lanciati ultra Ligerim, ſive in Vodebris, vaſſallis qui nobis in noſtra manſiuncula ſerviunt & Clericis qui Domino in noſtra capella famulantur cum omni integritate diſpoſite & rationabiliter largiantur. Reliquos namque greges jumentorum & boum utriuſque generis & ovium ſeu porcorum atque caprarum, omnes qui ſunt in culturis & in ſilva Vvaſtina in diverſis manſionibus & locis tam ſuper fluvium Liz quam & in ſilva Vvaſtina, & in Tricione in diverſis manſionibus, & in locis diverſis, & in Tauriaco, & in Bajocaſſino, & in Vetuſvico, ſive in Celſiaco, ac in Naſcas, ſeu in Cadarus, & in Colonica ultra Medanam, & in Culcamia ultra fluvium Ligeris, & in Callemarcio, ſive in monte Sodeuris, in omnibus manſiunculis in eo conſtructis, & in rivo petroſo, & in villa nova in Belſa, & in villa Macunen, & in Biocia ſuper fluvium Brica, & in Villena in Pariſiaco, in noſtra eleemoſyna Presbyteris & Dei ſervis ſive pauperibus fideliter & rationabiliter cum omni timore & reverentia diſtribui diſpoſite imploramus atque rogamus, & omnia fieri cum caritate optamus. De equis namque noſtris & ſecmaritis ſive mulis & aſinis ac poledris, quibus adhuc fruimur, & ſine quibus regale & commune ſervitium explere nequimus, de illis qui antea dati minime fuerint, praecipimus duos, quales meliores inventi fuerint, praedicto Domno Metropolitano noſtro bene paratos & ornatos dari; & alios duos, quales poſt hos meliores inventi fuerint, Didani Andecavenſis urbis Epiſcopo bene ornatos tribui jubemus. Ipſos enim ſanctos Epiſcopos, ſi mihi ſuperſtites Domino miſerante fuerint, ad obitum meum venire deprecor, & animam meam per eorum ſanctas orationes Domino devotiſſime commendari ſuppliciter flagito, & ad corpuſculum meum eorum precibus Domino unà cum anima commendari & cum orationibus eorum ſepeliri humiliter poſtulo; & in omnibus ſummopere illos & quaſi ad pedes eorum provolutus deprecor ut de me & pro me ſic faciant ſicut volunt ut de iſtis tam in vita quam & poſt obitum fiat. Inſuper quatuor equos bonos meæ ſepulturae loco & fratribus inibi Domino famulantibus dari jubeo. De ceteris ergo equis volo ut cauſa benedictionis ſingulos accipiant ſinguli qui praeſcripti & praeordinati ad noſtram eleemoſynam faciendam fuerint, ut melius illis delectet pro me orare & commiſſum ſibi negotium peragere. De reliquis quippe equis & poledris & mulis atque aſinis tres jubemus fieri portiones. Vna pars remaneat Eccleſiae nobis commiſſae & ſancto ſucceſſori noſtro; alia vero largiatur diſpoſite & rationabiliter Clericis & vaſſallis & ſervientibus & miniſterialibus nobis famulantibus. Tertia autem pars diſtribuatur fideliter & rationabiliter in noſtram eleemoſynam prout melius ſcierint & potuerint quibus hoc commiſſum fuerit. Taliter quoque illis hoc praecipio & deprecor agere & tam fideliter & rationabiliter diſpenſare qualiter inde rationem non metuant reddere in conſpectu Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ex hoc non recipiant, quod abſit, damnationem aeternam, ſed praemium ſempiternum. Illa vero omnia quae in praefato tempore, ut dictum eſt, in praedictis locis & agris tam internis quam externis inventa fuerint, Domino Deo devota mente & ſano corpore pro ingenti & nimio pondere peccaminum meorum ſupplex & devotus offero, & per hanc chartulam, quam ſana mente dictavi & ſupradicto praetextu ſcribere juſſi, atque propria manu ſubter firmavi, ad ſupradicta & ſcripta, ſicut haec paginula teſtamenti commemorat, explenda & fideliter peragenda Domino Deo ſponte & devote trado: ut ſi quis aliter, quod abſit, ex praefatis rebus, in quantum melius praevaluerit ac poterit, agere praeſumpſerit, ipſo Domino Deo meo & Salvatori noſtro Ieſu Chriſto reddat inde rationes, cui haec praeſcripta peragenda & explenda devote oblata & tradita ſunt, & ante tribunal ipſius judicis aeterni ex hoc tremebundam deducat rationem. Conteſtor enim ſanctum ſucceſſorem meum mox futurum, quicunque fuerit, & quaſi ad veſtigia pedum ejus provolutus humiliter deprecor ut ſic de me & pro me miſerrimo peccatore faciat ſicut vult ut ſui ſucceſſores poſt obitum ejus de eo faciant, & ſic mea facta integra conſervet ſicut ſua vult poſt ſe ſervari. Hanc ergo paginolam teſtamenti ſuppliciter flagito ut per omnia conſervet; & ſi quis aliter ex his quae hic inſerta ſunt facere voluerit, ſupplico ut eum corrigat, & eis quos ad hoc peragendum de nomine vero, ſive quibus hoc negotium commiſſum fuerit, auxilium per omnia praeſtet, ut haec abſque ullo impedimento perficere queant. Si autem, quod abſit, aliter fecerit, ante tribunal Domini noſtri Ieſu Chriſti tremebundam ex hoc reddat rationem. Obnixe quoque deprecor ſanctum ſucceſſorem meum, quemcumque Dominus fore voluerit, & omnes ſacerdotes tam monachos quam & Canonicos ſive cunctos Clericos & laicos in noſtra diocesi & parrochia commanentes & converſantes ut in anniverſaria obitus mei per ſingulos annos diligenter tractent & fideliter in eis pro

me orare ſtudeant & vigilias & Miſſas devote decantent, ut Domino annuente remiſſionem omnium peccatorum meorum & indulgentiam miſericorditer percipere merear, & vitam inſuper habere ſempiternam valeam. Amen. Precor etiam Dominum ſucceſſorem meum per Dominum omnipotentem, cunctoſque fratres & conſacerdotes noſtros conteſtor, quatenus ei fideliter ſuadeant ut ſi facultas permiſerit, & illi placuerit, per ſingulos annos in die obitus & anniverſarii mei de ſuo faciat praedictis ſacerdotibus tam monachis quam & Canonicis & reliquis Clericis atque pauperibus plenam atque bonam refectionem. Et ſi illi hoc durum, quod abſit, aut difficile fuerit, tunc de villa Buxarias, quam fratribus & Canonicis noſtris per teſtamentum firmiter corroboratum & per praeceptum Domini Hludovici piiſſimi Imperatoris confirmatum ſponte & devotiſſime tradidi, atque perpetualiter poſſidendam & perfruendam reliqui, illa refectio quae modo & ſicut modo praeparatur & agitur in die natalis & ordinationis meae, precor ut convertatur funditus in die obitus & anniverſarii mei, & ſicut in praedicto teſtamento continetur per omnia ita agatur, & ſicut in eo ſcriptum eſt devotiſſime & fideliſſime perficiatur, ut refectionem & conſolationem habeant in illa die tam ſacerdotes & Clerici quàm & pauperes & indigentes qui pro me miſerrimo peccatore oraverint, ut omnes devota mente inibi requiem aeternam habere exorent ſuppliciter. Inſuper ſupplico praedictum ſucceſſorem meum ut praefatum teſtamentum meum quod de praefixa villa Buxarias feci, fratribus & Canonicis noſtris per omnia conſervet, & ſicut in eo continetur inſertum de quinque refectionibus eorum & aliorum ſacerdotum ac Clericorum atque pauperum diligenter adimplere faciat, ut omnes per ſingulas feſtivitates exorent & dicant: *Aldrico, Domine, Pontifici noſtro da requiem aeternam & vitam ſempiternam. Amen*. De jam dictis ergo rebus nemo aliquid meum putet eſſe niſi ad immeliorandum & canonice diſpenſandum, quoniam Domino omnia quae in hac chartula memorata & conſcripta ſunt per hoc teſtamentum praeſens taliter tradidi, & ad praedicta explenda & peragenda firmiter delegavi, & ſicut in hac paginula diſtinctum & inſertum eſt ſummopere deprecando fieri juſſi & poſtulavi; & ſi quis aliter, in quantum facultas fuerit, aut deterius de praeſcriptis rebus Domnoque oblatis ad praefixa peragenda egerit, ante tribunal Domini noſtri Ieſu Chriſti de ſua praeſumptione tremebundam deducat rationem. Obnixe quoque omnes precor ut taliter ex omnibus in hac chartula conſcriptis agant qualiter in conſpectu Domini, quod abſit, & vitam aeternam Domino tribuente una cum ſanctis & electis Dei habere mereantur. Amen.

XXXVII.

Sequitur exemplar praecepti domni Hludovici piiſſimi Auguſti ſuper praeſcriptam deſcriptionem de eleemoſyna Aldrici Epiſcopi cauſa firmitatis & inconvulſionis facti.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Notum igitur eſſe volumus omnibus fidelibus noſtris praeſentibus & futuris quia Aldricus Cenomanicae urbis venerabilis Epiſcopus obtulit ad relegendum majeſtatis noſtrae obtutibus quoddam devotionis atque diſpoſitionis ſuae ſcriptum quo ſtatuerat atque religioſa diſtributione diſpoſuerat qualiter res quae tempore ſuae deceſſionis in epiſcopio ſibi commiſſo invenirentur, in ſua eleemoſyna ſecundum voluntatem modumque à ſe eccleſiaſtice deſcriptum fideliter largirentur, petens humiliter ut quod à ſe pia devotione votoque religioſiſſimo conſtabat diſpoſitum, noſtra imperiali auctoritate fieret inconvulſum. Cujus venerabilibus ſupplicationibus annuentes hanc noſtrae auctoritatis conſcriptionem ei fieri juſſimus; perquam decernimus atque ſancimus ut quemadmodum ab eo per memoratum ſcriptum diſpoſitum atque diſtributum conſtat, ita modis omnibus obſervetur atque firmiſſime teneatur, neque cujuslibet cupida improbitas improbaque cupiditas id ullo auſu convellere audeat, aut quippiam in ſuos uſus retorqueat, ſed ſicut ab eo, ut diximus, religioſiſſime ſtatutum liquido cernitur, ita ab his quos ad eandem diſtributionem impetrandam elegerit, incunctanter atque intrepide perficiatur; quatenus & ipſe tantae diſpoſitionis fructum in aeterna beatitudine ab omnium retributore percipiat, & nos ejuſdem beatitudinis conſortium copioſius conſequi mereamur. Vt igitur haec noſtra auctoritas inviolabilem obtinere valeat vigorem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VII. Idus Septembris anno Chriſto propitio XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti Indictione prima.

Actum Caritiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVIII.

Exemplar immunitatis ſanctae Mariae & ſancti Gervaſii & Aldrici Epiſcopi de monaſterio ſanctae Mariae.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, eorumque juſtas & rationabiles poſtulationes ad optatum effectum perducimus, non ſolum regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed etiam eoſdem pro exceſſibus noſtris Domini miſericordiam exorandos devotiores promptioreſque facimus, atque per hoc immenſam Dei miſericordiam facilius nobis conciliandam eſſe confidimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtriſque praeſentibus ſcilicet & futuris quia Aldricus venerabilis Epiſcopus obtulit nobis quaſdam auctoritates Regum Francorum videlicet deceſſorum noſtrorum erga monaſterium ſuum quod extra muros ejuſdem urbis in honore ſanctae Dei genitricis Mariae & ſancti Petri Apoſtolorum principis aliorumque ſanctorum ſitum atque conſecratum eſt factas per quas eum immunem à quibuſcunque publicis functionibus ſtatuentes ſub ſua immunitate & defenſione conſtituerunt, ſuppliciter poſtulans ut pia facta anteceſſorum noſtrorum conſueta benignitate & manſuetudine noſtrae celſitudinis roboranda imperiali auctoritate ſanciremus. Cujus precibus aurem favoris libentiſſime accommodantes, has auctoritatis noſtrae litteras circa memoratum monaſterium fieri juſſimus; per quas praecipientes volumus atque jubemus ut nullus quislibet majoris aut inferioris ordinis ſeu quiſquam ex judiciaria poteſtate in curtes & villas ſeu loca aut agros ejuſdem monaſterii ad cauſas judiciario more audiendas & inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejuſſores tollendos, ſeu manſiones aut paratas faciendas, aut homines ipſius monaſterii tam ingenuos quam ſervos diſtringendos, nec ullas redibitiones requirendas ſeu exigendas, ullo unquam tempore ingredi praeſumat aut exigere audeat; ſed quicquid exinde fiſcus ſperare poterat, totum in luminaria ejuſdem Eccleſiae atque neceſſitates congregationis in eo Domino militantis ſublevandas ac fulciendas perpetuo cedat atque proficiat; quatenus memoratam congregationem pro nobis, conjuge, ac prole noſtra, & ſtabilitate totius imperii noſtri Domini miſericordiam attentius exorare delectet. Si quis autem judiciariae poteſtatis tam temerarius extiterit ut hanc noſtram eorumque praeceptiones violare conetur, noverit ſe, ſicut in praedeceſſorum noſtrorum im-

Digitized by Google

immunitatibus contincter, DC. ſol. eſſe multandum; ex quibus duas partes rectores memorati monaſterii, tertiam vero fiſcus noſter recipiat. Et ut haec noſtra auctoritas inviolabilem & inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Herminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovit & ſubſcripſit.

Data X. Kal. April. anno Chriſto propitio XXIII. imperii Domni noſtri Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione IIII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIX.

Item Exemplar praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de monaſterio Aniſolae Aldrico Epiſcopo & Eccleſiae ſibi commiſſae imperialiter actum quando praedictus Domnus Hludovicus Imperator illud canonice atque legaliter reddidit Eccleſiae ſanctae Mariae & ſancti Gervaſii, memorato Aldrico ejuſdem matris Eccleſiae Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſacerdotum ſervorumque Dei, juſtis & rationalibus poſtulationibus pro quibuslibet Eccleſiarum ſibi commiſſarum negotiis & neceſſitatibus eorum aures noſtras libenter annuimus, & eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, non ſolùm regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed id nobis ad aeternae remunerationis praemia percipienda profuturum liquidò credimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris quoniam adiens ſerenitatem noſtram Aldricus venerabilis Cenomanicae urbis Epiſcopus innotuit nobis quòd monaſterium Aniſole ſitum infra terminos parrochiae ſuae, in quo etiam ſanctus Carilephus corpore requieſcit, à jam dicto Domno Carilepho concedente atque ordinante Domno Innocente praeſcriptae urbis quondam Epiſcopo de rebus tam ſui epiſcopii quàm & de rebus aliorum bonorum hominum tam Regum quam & aliorum nobilium virorum memorato Domno Carilepho traditis, quas & ipſe poſtea per inſtrumenta chartarum & per licentiam ſive permiſſum atque conſenſum Childeberti Regis Francorum ad matrem & civitatis Eccleſiam, quae eſt conſtructa in honore ſanctae Mariae Dei genitricis & ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii, inſtante & confirmante juſſo praedicti Childeberti Regis Francorum, & tradidit atque canonice & legaliter confirmavit, in quibus rebus praedictum monaſterium fundatum à jam dictis ſanctis viris atque conſtructum eſt, & à praedictae ſedis Pontificibus canonice legibuſque longo tempore poſſeſſum atque dominatum, ſed quibuſdam intervenientibus cauſis poſtmodum à jure praefatae matris Eccleſiae ſubſtractum & aliquo tempore injuſte fuiſſe alienatum. Sed haec omnia, ut nobis à Drogone fratre & Archicapellano noſtro & à reliquis fidelibus Miſſis noſtris, quibus hoc inveſtigare & diligenter inquirere praecepimus, veraciter renunciatum eſt & ſcriptis manifeſtatum à bonae memoriae Domno & genitore noſtro Karolo glorioſiſſimo Rege Francorum ad liquidum olim fuiſſe tam per ſe quàm per fideliſſimos Miſſos ſuos perſcrutata & diligenter inveſtigata, & poſt rei veritatem veraciter inveſtigatam pleniterque per omnia cognitam ad jus & dominationem praeſcriptae Cenomanicae matris Eccleſiae Franconi ejuſdem Eccleſiae Epiſcopo Aniſolae monaſterium canonice & legaliter redditum, & per ſuum praeceptum, propria ſcilicet ſua manu roboratum, & anuli ſui impreſſione ſignatum, futuris temporibus jure eccleſiaſtico poſſidendum, ut vere quod aſſerebat, veraciter nobis per omnia pateſceret, obtulit obtutibus majeſtatis noſtrae quaedam inſtrumenta ſanctorum propriis ſubſcriptionibus firmata, monumenta videlicet chartarum, & praedicti Domni & genitoris noſtri Karoli piiſſimi Auguſti inquiſitionem atque ſupranominatum praeceptum, per quod ut jam dictum eſt, praeſcriptum Aniſolae monaſterium memoratae matris Eccleſiae ſolemniter & legaliter reddidit. Inſuper detulit nobis nonnulla aliorum regum praecepta non pauca deceſſorumque noſtrorum, Regum videlicet Francorum, propriis manibus corroborata, & ſigillis eorum ſubter ſigillata; quibus inſpectis atque relectis evidenter oſtenditur praedictum monaſterium juris ſaepedictae ſedis Cenomanicae ſibi commiſſae eſſe, & in ipſius dominatione jure firmiſſimo debere perſiſtere, qua de re humiliter implorans noſtram ut quod tam evidentibus indiciis declaratur, noſtra quoque aſſenſione immo auctoritate declararetur. Quae ita liquidiùs cognoſcentes, eiſque ob amorem Dei & ejuſdem ſanctae ſedis reverentiam favorem noſtri culminis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis noſtrae praeceptionem ſuis per tempora ſucceſſoribus fieri ac dari juſſimus, per quam decernimus atque ſancimus ut memoratum monaſterium Aniſolae quod aliquandiu ab eorum jure & ditione ſubſtractum fuerat, ab hinc in poſterum habeant & poſſideant; ut quicquid more eccleſiaſtico de eo diſponere voluerint, liberam habeant poteſtatem, neque ullo deinceps tempore à jure praeſcriptae ſedis ejuſque rectorum qualibet occaſione aut violentia ſegregetur, ſed ſemper in illius rectorumque ejus poteſtate & diſpoſitione & voluntate ad divinum cultum propenſius exequendum cum omnibus ad ſe pertinentibus integerrimè ſinceriſſimeque perpetuo conſiſtat. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas inviolabilem & inconvulſam perpetuamque obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Herminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VII. Idus Septemb. anno Chriſto propitio XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Cariliaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XL.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de moneta Aldrico Cenomanicae urbis Epiſcopo ejuſque ſucceſſoribus conceſſa.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus ad optatum aurem accommodamus, non ſolum regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed etiam eoſdem pro exceſſibus noſtris Domini miſericordiam exorandos devotiores promptioreſque facimus, atque per hoc immenſam Dei miſericordiam facilius nobis conciliandam eſſe confidimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtriſque praeſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Cenomanicae urbis Epiſcopus Aldricus nomine nobis innotuit eo quod anteceſſores ſui, Merolus ſcilicet & Gauzciolenus, atque praedeceſſores eorum in praedicta urbe monetam publicam per praecepta bonae memoriae Domni & genitoris noſtri Karoli & Pipini avi noſtri ſive Theoderici Regis atque anteriorum Regum plena eorum auctoritate conceſſam praedictam monetam habuiſſent, quae propter ablationem rerum praedictae ſedis Eccleſiae, ſive propter vaſtationem earum, aliquo tempore, licet parvo, noſtroque ſive in fine genitoris noſtri praedicta moneta dimiſſa & propter praedictarum rerum inopiam atque deſolationem ceſſata eſſet, quam ne-

Digitized by Google

neque nos neque Domnus Karolus genitor noſter neque ullus Miſſus noſter noſtra aut ſua auctoritate prohibuit, ſed ſolummodo propter praefatam indigentiam dimiſſa eſſet. Obtulit etiam antedictus Epiſcopus obtutibus noſtris praecepta Regum praedeceſſorum noſtrorum videlicet Francorum, in quibus continebatur quod praedicta moneta anteceſſoribus praedicti Aldrici Epiſcopi à praeſcriptis Regibus concelſa antiquis & modernis temporibus fuiſſet. Quae & nos relegentes tanta invenimus, & ſigna atque ſigilla Regum praedeceſſorum quoque noſtrorum in eis inſpicientes, vera eſſe quae dicebat cognovimus. Idcirco praecipientes jubemus ut nullus Miſſus noſter vel Comes ipſius provinciae aut quilibet ex judiciaria poteſtate ei ſucceſſoribuſque ſuis ex praefata moneta ullo unquam tempore aliquam calumniam aut moleſtiam aut injuſtam pulſationem ſive cauſationem atque machinationem facere praeſumat, ſed noſtris futuriſque temporibus praeſcripta moneta in praefata urbe ſaepedicto Epiſcopo atque ejus ſucceſſoribus permaneat; ita tamen ut hoc praevideat tam praefixus Aldricus quàm & ſui ſucceſſores, ut aliqua falſitas in ipſa moneta non appareat. Et ut haec conceſſio noſtra de praedicta moneta futuris conſervetur temporibus, quam nos pro Dei amore & pro reverentia ipſius loci fieri juſſimus, & verius credatur & diligentius conſervetur, manu noſtra ſubter firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XI. Kal. Aprilis anno Chriſto propitio XXIII. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione XIV.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLI.

Item Exemplar praecepti immunitatis Domni Hludovici Imperatoris de ſancti Carilephi monaſterio de Aldrico Epiſcopo impetratum.

IN Nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, eorumque juſtas & rationabiles poſtulationes ad optatum effectum perducimus, non ſolùm regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed etiam eoſdem pro exceſſibus noſtris Domini miſericordiam exorando devotiores promptioreſque facimus, atque per hoc immenſam Dei miſericordiam faciliùs nobis conciliandam eſſe confidimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtriſque praeſentibus ſcilicet & futuris quia Aldricus venerabilis urbis Cenomanicae Epiſcopus obtulit nobis quaſdam auctoritates Regum Francorum deceſſorum videlicet noſtrorum erga monaſterium ſuum quod infra terminos praedictae urbis parrochiae in loco qui vocatur Aniſola, in quo ſanctus Carilephus corpore requieſcit, in honore praedicti ſancti Carilephi aliorumque ſanctorum ſitum atque conſecratum eſt factas, per quas eum immunem à quibuſcunque publicis functionibus ſtatuentes ſub ſua immunitate & defenſione conſtituerunt, ſuppliciter poſtulans ut pia facta anteceſſorum noſtrorum conſueta benignitate & manſuetudine noſtrae celſitudinis roboranda imperiali auctoritate ſanciremus. Cujus precibus aurem favoris libentiſſimè accommodantes, has auctoritatis noſtrae litteras circa memoratum monaſterium fieri juſſimus; per quas praecipientes volumus atque jubemus, ut nullus quiſlibet majoris aut inferioris ordinis ſeu quiſquam ex judiciaria poteſtate in curtes vel villas ſeu loca aut agros ejuſdem monaſterii ad cauſas judiciario more audiendas, vel inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejuſſores tollendos, ſeu manſiones aut paratas faciendas, aut homines ipſius monaſterii tam ingenuos quàm ſervos diſtringendos, nec ullas redibitiones requirendas ſive exigendas ullo unquam tempore ingredi praeſumat, aut exquirere audeat; ſed quicquid exinde fiſcus ſperare poterat, totum in luminaria ejuſdem Eccleſiae atque neceſſitates congregationis in eo Domino militantis ſublevandas ac fulciendas perpetuò cedat atque proficiat: quatenus memoratam congregationem pro nobis, conjuge, ac prole noſtra, & ſtabilitate totius imperii noſtri Domini miſericordiam attentiùs exorare delectet. Si quis autem judiciariae poteſtatis tam temerarius exſtiterit ut hanc noſtram eorumque praeceptiones violare conetur, noverit ſe, ſicut in praedeceſſorum noſtrorum immunitatibus continetur, DC. ſol. eſſe multandum; ex quibus duas partes rectores memorati monaſterii, tertiam verò fiſcus noſter accipiat. Et ut haec noſtra auctoritas inviolabilem & inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VII. Idus Septembris anno Chriſto propitio XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Cariſiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLII.

Item Exemplar praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de villa Lugduno, quod fecit praedictus Imperator Cenomanicae matris Eccleſiae & Aldrico ejuſdem Eccleſiae Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si fidelium noſtrorum juſtas & rationabiles petitiones ac poſtulationes, quas pro utilitate & exaltatione ſanctae Dei Eccleſiae expoſcunt, ad optatum effectum perducimus, non ſolùm regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus ſanctae Dei Eccleſiae fidelibus & noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus quia Banzlegbus Comes & Saxoniae patriae Marchio noſter nobis innotuit quòd quandam villam ſitam in pago Cenomanico nomine Lugdunum de jure canonicae matris Eccleſiae per noſtrum beneficium poſſideret, de qua per ſingulos annos nonas & legitimos cenſus atque decimas partibus praefatae matris Eccleſiae & ejuſdem rectoribus perſolveret. Qua de re memoratus Banzlegbus pertractans caſum humanae fragilitatis, & paveſcens ultimum vocationis diem, timenſque ne praefata villa aliquo cupiditatis ſuae ſtimulo vel quolibet ingenio à jure praeſcriptae matris Eccleſiae alienata fieret, ideoque fervens amore divino, adiit clementiam noſtram ſuppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Lugdunum cum omnibus ad ſe pertinentibus partibus praedictae Cenomanicae ſedis Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis venerabili Pontifici, praeſentaliter noſtra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per noſtrum praeceptum futuris temporibus firmiùs eidem Eccleſiae ſuiſque rectoribus poſſidendam confirmaſſemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejuſdem ſancti loci ſervorumque Dei inibi Domino famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium deſiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc noſtrae auctoritatis ſcriptum ſtatuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum ſaepedictus Banzlegbus fidelis noſter memoratam villam cum omni integritate, ſicut illa die ſub jure noſtrae poteſtatis erat quando à largitione noſtra ipſum beneficium

cium accepiſſe conſtat pro emolumenta animae noſtrae & ſtabilitate imperii noſtri memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem ſuae Eccleſiae praeſentialiter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiae Deoque in ea deſervientium permaneat. Idcirco ſuggerentibus atque humiliter poſtulantibus praedictis fidelibus noſtris, memorato videlicet Aldrico venerabili Epiſcopo & Banzlegbo jam dicto fideli noſtro hoc confirmationis noſtrae atque redditionis praeceptum ſaepedicto Aldrico Epiſcopo vel ad partem jam dictae urbis fieri juſſimus; per quod decernimus atque jubemus ut nullus ſub ditione imperii noſtri degens ullo unquam tempore de praedicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuſcunque pagis vel locis ſaepedicto Aldrico Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere praeſumat aut quamlibet calumniam ingerere, ſed liceat ei & ſucceſſoribus ſuis quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis ſive mancipiis & cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere; & quicquid pro oportunitate & commoditate praefatae ſedis Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus poteſtatem faciendi. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XI. Kalend. Aprilis anno Chriſto propitio XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLIII.

De Dedicatione ſenioris altaris Aniſolae monaſterii.

ANno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCXXXVIII. Indictione verò prima, anno ſiquidem XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris, anno ſexto ordinationis Aldrici Cenomanicae urbis Epiſcopi, quinto quoque Iduum Majarum die, ſolemniter ſenius dedicatum eſt altare ſenioris Eccleſiae monaſterii Aniſolae à praefixo Epiſcopo Aldrico in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae ſanctique Martini confeſſoris praecipui. In praefixo ergo Iduum die cum pſallentio ſuſceptus eſt jam dictus Aldricus Epiſcopus, primò poſtquam ei redditum fuit memoratum Aniſolae monaſterium à Domno Hludovico Imperatore, à monachis & reliquis nobilibus hominibus in ipſo monaſterio; cui Dominus precibus praedictorum & omnium ſanctorum aeternam tribuat vitam. Amen.

Praeſul, ave, noſter cuncti te, Aldrice, rogamus,
Nunc altus Dominus, nunc humiliſque pater.
En tua fama ſacri vulgans praeconia facti.
Gallorum celſas venit ad uſque domos.
Qui es pia ſpes patriae; ſolamen & optima virtus,
Aſt murus fortis, & clipeus validus.

XLIV.

De Hoſpitalium conſtitutione & receptione, & de ſex ſanctorum corporibus in ſinu matris Eccleſiae delatis & collocatis, quorum nomina hic habentur inſerta, & de XII. ſignis in clocariis matris Eccleſiae collocatis per ſingulas horas reboandis, & de conſecratione Epiſcoporum & ſacerdotum ac reliquorum graduum ſive ſanctimonialium, atque de commemoratione dedicationum Eccleſiarum.

MEmoratus igitur Aldricus Epiſcopus in praefata Cenomanica urbe duo hoſpitalia facere ſtuduit. Unum idque juxta praefatam Cenomanicam urbem ſuper fluvium Sarthae a radice pontis ſanctae Mariae propter abundantiam aquarum & paſcuorum conſtruere certavit, ad receptionem videlicet Epiſcoporum & Comitum atque Abbatum ſive cunctorum adventantium, in quo & Eccleſiam conſtruxit, quam & in honore ſancti Stephani ſolemniter dedicavit, & alia aedificia ad praedictum opus faciendum rationabiliter & mirifice ordinabiliterque conſtruxit & diſpoſuit. Alterum ergo hoſpitale juxta matrem & ſenioris civitatis ſcilicet Eccleſiam intra urbem conſtruxit, in quo pauperes & debiles, caeci ac claudi, ſive aliarum debilitatum ſubuixi & indigentes multi reciperentur, quibus alimenta & lectorum ſtramenta ſufficienter & diſcrete miniſtrarentur. Praefixa quoque hoſpitia jam dictus Aldricus venerabilis Epiſcopus de rebus ſuae ſedis Eccleſiae nobiliter dotavit, & villulas ſeu decimas, ſicut in teſtamentis de his factis continetur inſertum, una cum conſenſu Epiſcoporum multorum & ſuorum conſacerdotum ad memorata hoſpitalia & ad uſus hoſpitum ac peregrinorum atque pauperum ſive reliquorum adventantium canonice rationabiliterque contradidit, & per teſtamenta ab Epiſcopis & ſacerdotibus ſive reliquis nobilibus & liberis hominibus roborata confirmavit. Praeſcriptus quippe Aldricus jam dictae urbis Epiſcopus venerabilis invenit quaedam corpora ſanctorum ſex, quae in deſertis Eccleſiis valde divinis officiis & luminaribus atque reliquis divinis cultibus negligebantur, quae una cum conſilio conſacerdotum ſuorum in gremio ſuae ſedis Eccleſiae & in confeſſione ſenioris ejuſdem Eccleſiae altaris decenter & rationabiliter collocavit, id eſt, corpus ſancti Iuliani praefatae urbis Epiſcopi & praedicatoris primi, & ſancti Thuribii praedicti Epiſcopi Iuliani ſucceſſoris, ſanctique Pavacii jam dictae urbis etiam Epiſcopi & praedicatoris optimi, ſeu ſancti Romani ſacerdotis praecipui &, ut fertur, nepotis ſancti Iuliani & ſanctae Romanae Eccleſiae miniſtri, quem etiam ſanctae Iuliae fratrem nonnulli eſſe teſtantur, atque ſanctae Tevelthinae praecipuae virginis, quae & monaſteriolum ſanctae Mariae in rebus ſenioris Eccleſiae unà cum adjutorio ſancti Innocentis praefixae urbis Epiſcopi conſtruxit, ſed & ſanctae Adae, quae & Adrehildis alio nomine nominatur, quae ut legitur, deprecante praedicto ſancto Innocente de monaſterio ſanctae Mariae quod ſitum eſt in urbe Sueſſionis ad Cenomanicam urbem venit, & ibi in ſuburbio Cenomanico in praefato monaſterio ſanctae Mariae regulam ſancti Benedicti docuit, & eam inibi decenter ordinavit, & partem corporis ſancti Liborii ſupradictae urbis Epiſcopi & confeſſoris optimi, & maximam partem corporis ſancti Haduindi. Antedicta quoque corpora ſanctorum in Eccleſia quam praefatus Aldricus praefixae urbis Epiſcopus in honore Domini Salvatoris & ſanctae ejuſdem Dei genitricis Mariae atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani ſimulque & in veneratione omnium ſanctorum ſolemniter conſecravit, & in memorata ejuſdem Eccleſiae ſenioris altaris confeſſione praedicta corpora, ut praefixum eſt ſolemniter decenterque & ordinabiliter collocavit, ea videlicet ratione ut inibi officia & luminaria & cetera ad divinum cultum & ad honorem ſanctorum per-

pertinentia pleniter haberentur, & poſtmodum ubicunque neceſſitas conſtruendorum popoſcerit monaſteriorum, ſingillatim praefixa corpora in unoquoque monaſterio collocaret; quatenus ex eorum memoriis & apertis interceſſionibus magis cultus creſceret divinus, & laus Dei in melius & multis modis multiplicaretur, ſicut in poſteris actum eſſe Domino annuente probatur. Ipſe ergo Aldricus in praefata ſeniore & matre Eccleſia civitatis duodecim ſigna ex metallo optimo fundere & firmare ſtuduit, quae & in jam dicta ſeniore Eccleſia decenter in elocariis collocavit, & ad ſingulos curſus mirabiliter & ordinabiliter reboare & ſonare diſpoſuit, quatenus & per ea populum ad Eccleſiam decenter & ſolemniter convocaret, & ex eis plura & multimoda laus Domini exornaretur & creſceret, ut & in cymbalis bene ſonantibus cuncti aſſidue Dominum laudarent, & quandocunque dulcis eorum ſonus in auribus populorum reboaret, de eorum ſceleribus omnes recordarentur, & pro eis Domini miſericordiam ſingulis horis invocarent, quatenus remiſſionem & abſolutionem eorum percipere mererentur, & mundi atque puri ab omnibus ſordibus peccatorum fierent, atque ad ſempiternam pervenire gloriam mererentur. Praefatus igitur Aldricus Epiſcopus tantae fuit dignitatis & honoris amoriſque ut uſque ad Romanam ſedem ejus rumor pervenerit, eique Domnus Gregorius Romanae ſedis Eccleſiae venerabilis Apoſtolicus Roma in pago Cenomanico ſuum veſtimentum ſacerdotale miſerit, illud ſcilicet veſtimentum quo in Paſcha indutus fuerat. Miſit etiam ei baculum paſtorale, quod ferula nuncupatur, una cum ſua epiſtola, vocans eum ut, ſi poſſibile foret, uſque ad eum perveniret, eique conceſſit ut qualemcunque petitionem & benedictionem à ſede ſancti Petri accipere vellet, aut per ſe ipſum aut per ſuum miſſum ei voluntarie & libenti animo mitteret atque concederet. Fuit enim memoratus Epiſcopus Conſiliarios Imperatoris & unus ex prioribus, quem tam Domnus Imperator quam & ſui optimates & regni proceres obtemperabant & oppido credebant atque in omnibus obedientes ei ſe eſſe & benevoli dicebant. Sed inde valde triſtabatur quod ſaepiſſime eum in palatio retinebant, & propterea ſuum miniſterium ei ut deſidera- Vid. infrà cap. 71. bat & volebat perficere non licebat, quoniam erat perſaepe prope unum annum quod de palatio non abſolvebatur, ſed ibi, licet invitus, morabatur; & ideo multa remanſerunt tam in ſua civitate quam & in ſuis monaſteriis ſive in ſua parrochia imperfecta, ſed & quaedam nec inchoata quae ad divinum cultum explendum & ad laudem omnipotentis Dei magnificandam atque ad utilitatem ſanctae Dei Eccleſiae perficiendam facere prudenter diſponebat & perfici deſiderabat. Praedictus quoque Aldricus Epiſcopus fecit ordinationes per diverſa & canonica tempora ſexaginta. Epiſcopos ergo ſacravit ſeptem, Sacerdotes vero DCCC. Levitas DCCCC. Subdiaconos quoque & reliquos ordines prout neceſſitas poſcebat; quorum nomina propter prolixitatem & taedium ſcriptoris atque lectoris hic non inſeruimus, ſed in alia ſcedula, in qua nomina eorum & teſtes & titulos & tempora & reliqua quae ad hoc pertinent pleniùs inſeruimus; ut ſi quis haec pleniùs noſſe voluerit, in ea reperire valeat, vel ſi aliqua altercatio de eorum ordinatione futuris temporibus orta fuerit, in ipſa ſcedula appareat pleniter declaratum qualiter aut qua ratione ſive ad quos titulos ordinati eſſe noſcuntur. Ipſam enim ſcedulam apud ſeniorem cuſtodem matris & civitatis Eccleſiae reperire poterit ſi quis voluerit. Sacravit etiam praedictus Pontifex virgines inter monachas & Canonicas per diverſa & canonica tempora CXX. In monaſterio videlicet Intramnenſi monachas virgines canonice ſacravit LXV. Et in monaſterio ſanctae Mariae juxta urbem ſuper fluvium Sarthae, quod ipſe à novo fundavit & ornavit, monachas virgines conſecravit XXXVIII. & reliquas canonicas virgines per diverſa loca Domino militantes XVII.

XLV.

De Tranſlatione corporis ſancti Pavacii & dextri brachii ſancti Liborii.

ANno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCXL. Indictione III. anno verò imperii Hludovici piiſſimi Auguſti XXVII. & anno VIII. Aldrici hujus parrochiae Epiſcopi atque hujus cœnobii fundatoris, VII. videlicet Iduum Iuliarum die, ſolemniter tranſlatum eſt à praeſcripto Epiſcopo & ab aliis Epiſcopis & ſacerdotibus & reliquis ſacris ordinibus corpus ſancti Pavacii & brachium dextrum ſancti Liborii in hanc ſancti Salvatoris Eccleſiam, hucque in nobiliſſima urna decenter à praefixis Epiſcopis & ſacerdotibus ſubſequentibus ſignis humatum; quorum precibus ab omnibus petimus liberari malis & cunctis frui aeternaliter bonis, ipſo auxiliante cui eſt honor & gloria in ſaecula ſaeculorum. Amen.

XLVI.

Conſtitutio Aldrici urbis Cenomanicae Epiſcopi de luminaribus & incenſibus Eccleſiae ſenioris civitatis.

COnſtitutum eſt ab Aldrico Cenomanicae civitatis Epiſcopo ut ardeant per quotidianas noctes in ſeniori Eccleſia de oleo à veſpere per totam noctem uſque mane tria; & de cera, quando tempus dictaverit, una, & ad nocturnas ſive matutinas ardeant luminaria per quotidianas noctes de oleo decem & de cera quinque, tria ante ſenius altare, & quartum ante altare ſanctae Trinitatis vel crucifixum, & quintum ante altare ſancti Iohannis. Illa verò luminaria quae de oleo fiunt ardeant per altaria & loca deſtinata, unum inter ſenius altare & ſedem epiſcopalem, & aliud ante gradus ſenioris altaris, & tertium in medio choro, & quartum in exitu chori, & quintum ante altare ſancti Georgii & ſancti Felicis atque ſancti Symphoriani & aliorum ſanctorum quorum nomina ſuper eo adſcripta adeſſe videntur, & ſextum ante altare ſanctae Agathae & ſanctae Felicitatis & ſanctae Sabinae & aliarum ſanctarum virginum quarum nomina ſuper illud ſcripta adeſſe videntur, ſeptimum ante altare ſanctae Trinitatis, & octavum ante aram ſancti Iohannis Baptiſtae & nonum ante altare omnium ſanctorum, & decimum ante aram ſancti Chriſtophori & ſancti Hyppoliti atque ſancti Saturnini & reliquorum ſanctorum quorum nomina ſuper illud ſcripta eſſe videntur, & undecimum ante altare ſancti Victorii & ſancti Brixii atque ſancti Arvei & reliquorum ſanctorum ut quorum honore ſacratum eſſe cognoſcitur. In dominicis vero omnibus noctibus & in feſtivitatibus XX. ſanctorum conſtitutum eſt ut amplius incendantur & ardeant luminaria XXX. de oleo & quinque de cera, & in feſtivitate ſancti Iohannis Apoſtoli & Evangeliſtae, & in feſtivitate ſanctorum Innocentium, & in octavis Domini, ſive in octavis Epiphaniae, & in feſtivitate ſanctae Agnetis, ſeu in feſtivitate ſanctae Agathae, & in feſtivitate Apoſtolorum Philippi & Iacobi, & in inventione ſanctae crucis, & in feſtivitate ſancti Petri, ſimiliter & in feſtivitate ſancti Pauli, ſeu in feſtivitate ſancti Laurentii, & in decollatione ſancti Iohannis Baptiſtae, ſive in feſtivitate ſancti Michaelis Archangeli, atque in feſtivitate ſancti Bartholomaei Apoſtoli, & in feſtivitate ſancti Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtae, ſive in feſtivitate Apoſtolorum Simonis & Iudae, nec non & in feſtivitate omnium ſanctorum Kalendis Novembris, atque in feſtivitate ſancti Martini, & in feſtivitate ſanctae Caeciliae virginis & martyris, atque in feſtivitate ſancti Andreae Apoſtoli. In his quoque feſtivitatibus ampliùs agatur, id eſt, in Epiphania & in Purificatione ſanctae Mariae & in Aſcenſione Domini, ſeu in Pentecoſten, & in dedicatione occidentalis partis Eccleſiae ſenioris & altaris ſancti Ioannis Baptiſtae, quae eſt XI. Kal. Iu-

lii,

lii, & in nativitate ſancti Iohannis Baptiſtae, & in Aſſumptione ſanctae Mariae, & in nativitate ſanctae Mariae, ſeu in natale Epiſcopi, quae agitur in die feſtivitatis ſancti Thomae Apoſtoli, atque in dedicatione matris & ſenioris Eccleſiae ſuae ſenioris altaris. In his namque feſtivitatibus conſtitutum eſt ut ardeant luminaria triplicata, id eſt, de oleo XC. & cera X. hoc ſcilicet centum vel eo amplius, prout opportunitas & locus fuerit. Tamen nullo modo conceſſum eſt ut minus, ſed amplius. In nativitate autem Domini tam feſtivè conſtitutum eſt fieri ſicut illos dies decet; & in feſtivitate ſanctorum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani prout melius potuerit fiat. Eſt etiam conſtitutum à praedicto Epiſcopo ut incenſum boni odoris offeratur per ſingula altaria & deferatur fratribus in Eccleſiam convenientibus & populis ad Eccleſiam venientibus ad matutinas & ad Miſſam ſive ad veſperas atque completorium. Haec autem per ſingulos quotidianos dies devotiſſimè, in dominicis verò diebus & in feſtivitatibus amplius & ſolemnius agatur.

XLVII. Placuit etiam in hac ſcedula, quae de quibuſdam actibus Pontificum Cenomanica in urbe degentium uſque ad Aldricum ejuſdem urbis Epiſcopum conſcripta eſſe dinoſcitur, inferere relationem ſive memoriale qualiter praedictus Aldricus antedictae urbis Epiſcopus monaſterium Aniſolae, in quo ſanctus Carilephus confeſſor praecipuus corpore requieſcit, ante Domnum Hludovicum Imperatorem legibus conquiſivit; ut ſi deinceps aliqua altercatio de eo orta fuerit, praefati memorialis exemplar in hac ſcedula conſcriptum bonis hominibus ad relegendum appareat. Quòd ſi aliquis ex hoc aliquam pulſationem praedictae matri & civitatis Eccleſiae deinceps ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore facere tentaverit, in hac ſcedula reperiatur qualiter evindicatum fuerit, & quid repererit evindicare non valeat, ſed ſubter inſerta evindicatio firma & ſtabilis omni tempore permaneat.

INCIPIT RELATIO VEL evindicatio ſive memoriale qualiter monaſterium Aniſolae ad jus Cenomanicae matris Eccleſiae ante Domnum Hludovicum Imperatorem ab Aldrico Epiſcopo canonicè & legibus evindicatum fuit.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Temporibus Hludovici piiſſimi Auguſti ſubter inſerta cauſatio vel evindicatio fuit de monaſterio Aniſolae inter Aldricum Epiſcopum & Sigiſmundum Abbatem, qui illud tunc tenebat. Nam praeratus Aldricus dicebat & ſcriptis & teſtibus approbabat quòd de jure ſuae ſedis Eccleſiae praefatum monaſterium cum omnibus ad ſe pertinentibus eſſe debebat, & ſui anteceſſores illud ex rebus Cenomanicae matris Eccleſiae magna ex parte fundarant, & ad ipſam matrem Eccleſiam ſubjectum eſſe debebat, & hoc legibus affirmabat. E contrà Sigiſmundus dicebat quòd proprium Domni Imperatoris eſſe debebat, & non de praedicta Eccleſia: ſed nullam veram auctoritatem exinde oſtendebat niſi tantum unam epiſtolam quam Pipinus propter odium Gauzioleni Epiſcopi cuidam ſuo monacho fecerat ut illi ſubjectum eſſet & non Gauzioleno; & hoc propter odium Gauzioleni factum eſſe preſcrutatum eſt. Quia quando fuit Pipinus Cenomanica in patria, & de quadam perſecutione inimicorum ſuorum reverſus per Cenomanicam patriam tranſiret, tunc eum praeratus Gauziolenus & ſuus frater Hairvius non receperunt, ſed infra Cenomanicam urbem cum omnibus quos ſecum conducere potuerunt ſe recluſerunt, & Domnum Pipinum Regem illuc introire non permiſerunt, ſed damnum ei de ſuis hominibus facere nitebantur, & ſuum pincernam coram eo ſtantem, dum ſua caſtra in vinea ſancti Petri juxta urbem Cenomanicam poſita erant, interfecerunt, & alios homines vulneraverunt. Videns autem Domnus Pipinus quod ibi proficere non potuit, vaſtans totam illam regionem, pergere coepit ad Franciam. Tunc in ipſo itinere venit ad ipſum praedictum monaſterium Aniſolam, & praecepit illis monachis ut nullam obedientiam facerent jam dicto Gauzioleno, eo quod ei rebellis eſſet, ſed ſub ſuo mundeburdo vel ſub ſua tantummodo tuitione vel dominatione permanerent. Et tunc eis ac Siebaldo eorum Abbati talem epiſtolam dedit quod propter odium, ut dictum eſt, Gauzioleni, & non propter ullam aliam rem aut injuſtitiam factum eſſe liquet. Tunc enim ipſe Siebaldus non fuit auſus ibi remanere, ſed unà cum Pipino uſque in Franciam perrexit. Poſtea vero cognoſcens Pipinus, quod injuſtè feciſſet & propter odium Gauzioleni hoc egiſſet, praecepit filio ſuo Karolo & jurejurando conteſtatus eſt ut praefatum monaſterium redderet Cenomanicae matri Eccleſiae, cujus juſtè eſſe debebat, ne aliquod detrimentum ſua anima ex hoc haberet. Et ſic fecit poſtea Domnus Carolus, & Franconi Epiſcopo illud reddidit, atque per praeceptum ſuum praedictae matri Eccleſiae confirmavit. Multi autem hactenus vivunt qui Domno Karolo hoc dicere audierunt, qualiter ſuus pater Domnus Pipinus ei hoc conteſtando facere praecepit. Et quando jam dictum monaſterium Franconi reddidit, multi vivebant qui hoc Domnum Pipinum Karolo praecipere & conteſtari audierunt. Iſtam vero rationem pleniter praedictus Aldricus Epiſcopus perſcrutatam apud veridicos homines habebat, & hoc teſtibus veris & bonis coram omnibus affirmabat. Taliter enim Aldricus & Sigiſmundus altercantes, pervenit ipſa ratio uſque ad Domnum Imperatorem; qui hoc firmiter inquirere praecepit, & veraciter ſibi renuntiare juſſit. Sed antequam ipſa cauſatio ante Domnum Imperatorem veniret, volebant eorum amici & boni homines eos inde pacare & concordare. Sed Aldricus Epiſcopus obtemperabat eorum juſtis petitionibus, & Sigiſmundus non faciebat; ſed quicquid ei juſtè & rationabiliter ſui amici agere ſuadebant, praedictus Sigiſmundus ſpernebat. Offerebat enim ei memoratus Aldricus Epiſcopus ut aliquem cenſum ei ex hoc ſolveret, ſicut ſui anteceſſores praedicti Epiſcopi anteceſſoribus faciebant, & per ſuum beneficium illud tenere, & nunquam ei diebus vitae ſuae de illo aliquod impedimentum facere volebat, ſed quietè & pacificè unà cum ſuis monachis eum ibi eſſe permittebat. Offerebat etiam & aliam cauſam praedicto Sigiſmundo, ſuadentibus praedictis amicis & bonis hominibus, jam dictus Aldricus Epiſcopus, ut ſi hanc non vellet, ſaltem aliam faceret. Permittebat autem ei duas aut tres villas, quales ſibi eligeret, per ſuum beneficium habere, & ex his nullum ſervitium aut aliqua dona requireret, ſed quicquid ex his vellet faceret. His omnibus à Sigiſmundo ſpretis, coepit ſaepedictus Epiſcopus ſuam juſtitiam juſtè & rationabiliter quaerere, quia plenam & juſtam rationem ſibi in hoc habere videbatur. Praecepit enim hanc juſtitiam inquirere Domnus Imperator Ebroino Pictavenſis urbis Epiſcopo & Erchenrado Pariſiacae civitatis Epiſcopo & Rorigoni Comiti & Altmaro Seneſchalcho Domnae Iudith Imperatricis & Miſſo palatino unà cum aliis vaſſis dominicis. Sed dum haec res ad effectum tunc minimè pervenit propter alias neceſſitates, & hoc Domno Imperatori renuntiatum eſſet, praecepit ut ante ſe in ſuo palatio ipſa altercatio finiretur. Tunc ergo juſſit Domnus Imperator ut haberent ambo eorum auctoritates & teſtimonia Aquiſgrani palatio ad ſuum placitum quod ibi tempore quadrageſimali cum Epiſcopis & Abbatibus & Comitibus & caeteris fidelibus ſuis habebat, ut ibi pleniter praefixa altercatio finem perciperet. Sed Sigiſmundus jam vocatus ad ipſum placitum minimè pervenit. Qua de re iterum Domnus Imperator per ſuam epiſtolam eum vocavit ut poſt Paſcha veniret. Qui & hoc renuens, jam tertiò vocatus minimè venit, neque miſſum aliquem miſit cur hoc dimitteret. Tunc cernens Domnus Imperator ſuam inobedientiam & contumaciam, expectavit tamen adhuc poſt tertium condictum placitum quindecim dies

ut veniret; ſed cernens eum jam venire non velle, neque ſuam rationem juſtè diffinire, quia minimè hoc rationabiliter & veraciter ſe facere confidebat, & propterea venire ad placitum nolebat, tunc Domnus Imperator interrogavit ſuos Conſiliarios & Epiſcopos ſive Abbates & Comites & reliquos fideles ſuos quid ex hoc facere deberet, & quale conſilium ex hoc ei darent, & quid de tam inobediente ſuo praecepto facturus eſſet. Tunc reſpondentes dixerunt utriuſque ordinis omnes. Vidimus quòd iſte Epiſcopus veſter Aldricus habet ſuas auctoritates & praecepta regalia tam genitoris veſtri quàm & aliorum veſtrorum anteceſſorum, videlicet Regum Francorum, in quibus, ut coram nobis relectum eſt, continetur inſertum & ſanctorum ſacerdotum ac Regum manibus propriis corroboratum, quòd monaſterium Aniſolae, unde agitur haec juſtitia, Cenomanicae matri Eccleſiae traditum fuit & ab Epiſcopis ejuſdem matris Eccleſiae conſtructum & ornatum atque legibus poſſeſſum. Habet etiam praefixus Epiſcopus, quos videmus & audimus, ſuos teſtes veros & bonos, qui has auctoritates firmas & veras eſſe teſtantur, & jurejurando quae dicunt affirmant. Inſuper teſtantur quòd infra legitimo tempore praedicta mater Cenomanicae civitatis Eccleſia veſtituram legitimam habuiſſet de praedicto monaſterio, & adhuc triginta anni non ſunt tranſacti quod ex eo legitimam veſtituram habuit, & propterea inde fuit modò alienatum quòd Franco Epiſcopus praedictae Eccleſiae ſuo propinquo Adalghyto illud impetraverit, ut pro illo regalia ſervitia & itinera faceret, quae ille pro ſua infirmitate & ſenectute facere non valebat. Affirmant etiam eundem Franconem aliquas villulas & quoſdam vaſſallos caſatoſque, ut nominant, ex praefixo monaſterio ad ſuum opus, dum advixit, retinere; ſed illis ambobus defunctis non fuit ad praeſens Epiſcopus ejuſdem ſedis qui Domnum Imperatorem Hludovicum ex hoc interpellaret ad tempus; & ſic datum eſt alio, & tali occaſione ſublatum eſt de praefixa ſede. Sed & hoc quod illi monachi dicunt quòd veſtrum proprium eſſet, praedicti teſtes Aldrici Epiſcopi per eorum auctoritates & per veſtros vaſſallos & alios veridicos & bonos homines affirmant non eſſe. Dicunt etiam, ſi veſtrum proprium eſſet, res ipſius monaſterii ſecundùm legem Salicam aut Ribuariam tuerentur ſicut alia loca & res quae de veſtro ſunt proprio faciunt, & mancipia non partirentur, ſicut de aliis locis & rebus quae de veſtro ſunt proprio in illa regione eſt conſuetudo facere; ſed de illis cauſis in rebus ſancti Carilephi ſicut in propriis Domni Imperatoris obſervare apud eos eſt conſuetudo, nihil unquam conſervatum fuit; & pro illis cauſis affirmant & defendunt jam dicti teſtes ſaepedictum monaſterium non veſtrum proprium aut alicujus eſſe, ſed de jure Cenomanicae matris Eccleſiae, de cujus rebus eſt fundatum, illud eſſe affirmant, quod & rationabiliter & legibus, ut nobis videtur, facere poſſunt. Teſtantur etiam ſuprà memorati teſtes quòd omnes Epiſcopi qui in praedicta civitate & in jam dicta ſede à tempore ſancti Innocentis Epiſcopi ſecundi, ſucceſſoris videlicet ſancti Victurij, & à tempore ſancti Carilephi confeſſoris eximii fuerunt, praedictum monaſterium ſubjectum habuiſſent, exceptis duobus. quod propter praedictum odium & pro aliqua negligentia veraciter factum eſſe inquiſitum eſt. Teſtantur etiam quòd plus ad jus & ſubjectionem praedictae matris Eccleſiae praefatum monaſterium pertineat quàm ad veſtrum proprium aut ad aliam aliquam cauſam; & hoc, ſi aliqui teſtes contra ſe venerint, falſos eos, qualiter praeceperitis, facere poſſe teſtantur firmiterque affirmant. Supradicta verò ratione hanc juſtitiam diligentiſſimè ventilatam, rei veritatem cognoſcentes, pleniter & rationabiliter legis divinae & mundanae nos utriuſque ordinis veſtri fideles auctoritate inſtructi, & plena ratione ſuffulti, judicamus voſque hortamur ut ei auferatur qui vobis inobediens exiſtit & ad veſtrum placitum non ſolùm ſemel aut bis vel ter vocatus venire contempſit, quia de ſua abſentia culpabilis & convictus eſſe cognoſcitur, & ei veſtra auctoritate noſtroque judicio reddatur praefatum monaſterium qui vobis inobediens non fuit, nec ad placitum venire renuit, ſed ſemper praeſens cum ſuis auctoritatibus & nobilibus teſtibus affuit, & hoc pleniter & legaliter approbare eſt paratus quòd ſuae ſedis Eccleſiae praefatum monaſterium eſſe debet. Et propterea praefato Aldrico Epiſcopo firma auctoritate ad jus ſuae ſedis Eccleſiae praefatum monaſterium cum omni integritate ut reddatur judicamus. Quidam autem eorum dixerunt. De nobis ipſis aliter judicare non poſſumus, quòd ſi aliquis noſtrum licèt nemine quaerente, aut aliqua cauſatione pulſante, vocatus ad veſtrum placitum venire contempſerit, ni infirmitas aut legitima ſomnis eum detinuerit, & ſi aliqua ſomnis, aut infirmitas eum detinuerit, ni ipſe ſuum advocatum aut ſuam excuſationem rationabilem ac vos miſerit, juſtè & plena ratione perdere debet unuſquiſque noſtrum quod de veſtro habet. Et propterea ſicut & de nobis, ſic & de illo judicamus; quia neutrum fecit, nec ipſe venit, nec mandare ſtuduit cur illud dimiſit. Sed ſicut iſti homines qui praeſentes adſtant, id eſt, Hagano & Benedictus & alii, dicunt & affirmare volunt qualitercunque vobis placuerit, ſive ſi aliquis ex vobis aliter dixerit, ſingulare certamen cum eo praeliari ſive in judicio, ſi vobis placuerit, ſeu cum ſacramento verum facere nullam ob aliam cauſam praefatum Sigiſmundum remanſiſſe, neque propter infirmitatem, neque propter aliam neceſſitatem, niſi quòd venire, ne convinceretur, noluit, quia nullam juſtitiam neque aliquam juſtam aut rationabilem cauſam praedicta quaeſtione ſe habere confidebat. Et haec praedicti homines quotidie ante vos & ante nos & reliquos fideles veſtros clamant, & approbare, ſicut praedictum eſt, vel qualiter vos placuerit & eis praeceptum fuerit volunt. Et hoc ſaepiſſime publiciter in hoc palatio eſt acclamatum & perquiſitum nobis & ceteris fidelibus veſtris audientibus: ſed nemo eſt qui eis contradicere aut reſiſtere velit, ſed plus dicunt omnes eos veritatem dicere, quod & veriſimile nobis eſſe videtur. Sic vos jam quindecim dies per aliud placitum vel tertium ei conceſſum expectamus, neque ſuum advocatum aut ſuas auctoritates miſit, neque ullam excuſationem de ſe vel de ſuo contemptu facere noluit. Idcirco de ſua abſentia vel contumacia jam convictum atque damnatum eum eſſe legibus judicamus, ita ut nec ejus vox ampliùs de hac cauſa audiatur. Et ut hoc quod dicimus & judicamus auctoritate canonum & legis pleniùs confirmemus, precamur ut nonnullae ſententiae ad hoc pertinentes canonum & legum ante vos legere jubeatis. Et tunc publicè coram omnibus recitatae ſunt hae ſententiae canonum & legum.

EXCERPTVM EX DECRETIS Papae Bonifacii, capitulo III.

MAnifeſtum eſt confiteri eum de crimine qui indulto & delegato judicio purgandi ſe occaſione non utitur. Nihil enim intereſt utrum in praeſenti examine omnia quae dicta ſunt de eo comprobentur, cùm ipſa abſentia pro confeſſione conſtet. Lib. 5. Capitul. c. 37. lib. 7. c. 43.

Item ex decretis ejuſdem Bonifacii Papae.

NVlli dubium eſt quod reus judicium nocens ſubterfugit, quemadmodum ut abſolvatur qui eſt innocens quaerit. Confitetur enim de omnibus quiſquis ſe ſubterfugere judicium dilationibus putat.

Item ejuſdem cujus ſuprà.

CAvendum eſt ut ſi quis adeſſe neglexerit, dilationem ſententiae de abſentia non mereatur; ſed quae malè pullulaſſe noſcuntur, radicitus evellantur & emendentur.

Ex

Digitized by Google

Ex decretis Caeleſtini Papae.

NOn caret enim ſuſpicione qui ad judicium venire contempſerit & purgari ſe diſtulerit, quia ipſa abſentia ſua eſt comprobatio. Inſuper occurret veritas, ſi falſitas diſplicet. Meritò namque cauſa nos reſpicit ſi ſilentio faveamus errori. Ergo corripiantur qui hujuſmodi ſunt modis omnibus, ut veritas eorum verſutiis non ſopiatur, ſed aſtuta eorum cavillatio aptiſſimè & prudenter omnibus manifeſtetur & emendetur, atque reſtituatur quod hactenus occultum & neglectum fuit.

Decreta Innoc. I. c. 35.

Item excerptum ex decretis Papae Innocentii.

VEritas ſaepius exagitata magis ſplendeſcit ad lucem, & pernicies revocata in judicium graviùs condemnatur. Nam functus divinus eſt juſtitiam ſaepius recenſeri, & errata corrigere, ablata reſtaurare. Nec otioſa ergo Dominus judex noſter in nobis eſſe patitur quae exercenda, non negligenda donavit.

Decret. Caeleſtini I. c. 12.

Sequentia verò capitula ad eandem rationem pertinentia à ſapientibus Comitibus & Scabinis dominicis ſunt prolata; & per judicium coram omnibus ſunt recitata.

HÆC CAPITVLA QVÆ SVBSEQVVNTVR De lege Romana ſunt aſſumpta.

Novell. unica de Epiſc. judicio in interpret.

I*Mperator Valentinianus inter cetera Firmino Praefecto praetorio & Patricio data.* Si quis pulſatus in judicio adeſſe noluerit, poſt ſecundam aut tertiam conventionem ſciat ſe contumacis ſententiam ſubiturum, id eſt, ut quicquid, ſi fuiſſet in judicio, addicendus erat petenti litigatori quaſi victus exolvat. Data VII. Kal. Maii Romae Herculano V. c. Conſ.

Paul. lib. 5. ſent. tit. 5. in interpr.

Quinque capitula de effectu ſententiarum & finibus litium Pauli ſententiarum lib. V. Quicunque tribus auctoritatibus judicis conventus, aut trinis litteris vel tribus edictis ad judicium fuerit provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id eſt, quod cauſam extinguit, fuerit evocatus, & praeſentiam ſuam apud eum judicem à quo ei denuntiatum eſt exhibere non voluerit, adverſus eum quaſi in contumacem judicari poteſt. Quinimmo nec retractari per appellationem neg.tia poſſunt, quoties in contumacem fuerit judicatum.

Item Theodoſius libro quarto de ſententiis ex periculo recitatum.

I*Mperatores Gratianus, Valentinianus & Theodoſius A A A. Clearcho Praefecto.* Quicquid praeſentibus partibus in cauſis fuerit ordinatum, habebit pleniſſimam firmitatem, nec poterit immutari. Data Kal. April. Honorio VIII. & Boëtio Conſſ.

SEQVITVR SENTENTIA DE EADEM Lege Romana, de libro Pauli aſſumpta.

SI enim judicibus talia conceduntur, quanto magis Regibus & Imperatoribus fraena & lora ampliora & latiora relaxantur, quoniam de crimine majeſtatis graviùs judicantur rei & incriminati quàm alterius alicujus generis ſecularis: quia honor capitis decus eſt aliorum membrorum, & dedecus capitis ignominia eſt aliorum membrorum. Porrò quia omnia membra ſequuntur caput, ſcilicet ut in comparatione praedeceſſorum noſtrorum, more videlicet antiquorum, loquamur, ſicut ab illis non ſemel aut bis vel ter ſed perſaepe firmatum & definitum eſſe legimus, dehonoratio & deſpectio ſeniorum & magiſtrorum & contumacia eorum contumelia eſt ſubditorum & juniorum, & honor & exaltatio atque benevolentia & obedientia ſeniorum & magiſtrorum honor & exaltatio eſt ſubditorum & juniorum, quia & illi ab iſtis & iſti ab illis mutuò foventur & exaltantur, & honor regni & populorum ampliatur, & vis atque juſtitia eorum creſcit, & populus ſalvatur & exaltatur. Si quis autem contra haec inire aut aliqua machinatione aliquid agere praeſumpſerit, damnatus in omnibus & ab omnibus interiùs exteriuſque ſententia ultionis feriatur, ne in poſterum quiſquam talia agere praeſumat, & ſi quis facere tentaverit, ſimiliter damnetur, & ultionis ſententiam non effugiat.

Item unde ſuprà, ſi quis ad placitum venire diſtulerit.

SI quis ſubterfugiendo placitum huc illneque vadit, & ad placitum venire diſtulerit, & maximè ſi vocatus à judicibus fuerit, omnimodis providendum eſt ne quaerens ſuam juſtitiam pro tali occaſione perdat, ſed quaſi convictus ille qui ad placitum venire diſtulerit, item culpabilis & convictus de ſua abſentia judicetur, & deinceps hoc recuperare non valeat, ſed magis metallis & aliis pœnis deputetur, ne amplius quiſquam talia agere praeſumat, & ille de ſua verſutia & abſentia viciſſe non lucretur, neque ſubterfugiſſe gaudeat, neque ſuam juſtitiam perdat. Data IX. Kal. Maii.

His & aliis auctoritatibus ſanctorum patrum & canonum atque legum rationabiliter inſtructi judicavimus & iterum judicamus ut Aldrico ſaepedicto Epiſcopo jam dictae res, qui ſemper pleniter inſtructus praeſens adfuit, & nunquam ad ſuam juſtitiam comprobandam defuit, veſtra auctoritate veſtroque judicio reddantur. Et ſi talis firmitas ex hoc facta ſit quae in poſterum appareat, nunquam deinceps de hoc praedicta Eccleſia ſibi commiſſa aliquod damnum aut ſcandalum aut ullam cauſationem patiatur. Et ſi aliquis, quod non credimus, ex hoc deinceps aliquam pulſationem aut cauſationem ei facere voluerit aut ſuis ſucceſſoribus, evindicare non valeat, nec ejus vox penitus audiatur qui hoc facere tentaverit, ſed hoc judicium quod modò agitur, ratum futuris maneat temporibus, & veſtra redditio firma & ſtabilis permaneat. His taliter peractis, hoc diviſimus. Tunc Domnus Imperator coram illis reddidit Aldrico praefixo Epiſcopo per eorum judicium plena auctoritate monaſterium Aniſolae, in quo Domnus Carilephus corpore requieſcit, ad jus Cenomanicae matris Eccleſiae, cui praefatus Epiſcopus praeerat, futuris temporibus poſſidendum, & Miſſos ei dedit qui ei inde plenam veſtituram facerent, Fulconem ſcilicet Comitem palatii & Arduinum & Gauſridum Comites & Folcradum vaſſum dominicum, qui poſtea, ſicut Domnus Imperator eis juſſit, plenam & legalem veſtituram per cloccas & oſtia ſenioris ipſius monaſterii Eccleſiae, in qua etiam ſanctus Carilephus corporaliter requieſcit, & per portas ipſius monaſterii jam dicto Aldrico Epiſcopo multis coram teſtibus in ipſo monaſterio ſolemniter fecerunt. Hoc autem factum eſt anno incarnationis dominicae DCCCXXXVIII. Indictione II. & anno imperii praefati Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris XXV. anno verò ordinationis ſaepedicti Aldrici Epiſcopi ſexto. Pridie quoque Kalendarum Maiarum Aquiſgrani palatio praedictum judicium eſt actum & in ipſa die ipſa ratio à praefixo Imperatore legibus eſt adimpleta & plena ratione peracta. Propterea ergo hoc memoriale conſcribere libuit ut ſi aliqua altercatio deinceps exorta fuerit qualiter haec res acta ſit, per hoc memoriale declaratum appareat: ut ſi aliquis ex hoc aliquam querelam facere tentaverit, evindicare minimè valeat. Actum atque conſcriptum eſt hoc memoriale Aquiſgrani palatio Kal. Maii in ſacrario ſanctae Mariae, regnante Domino noſtro Ieſu Chriſto in perpetuum. Hae verò chartae & haec praecepta publicè relecta & recitata ſunt ante Domnum Imperatorem & Drogonem ejus fratrem & Archicapellanum, ſive etiam ante ſuos Miſſos quos Domnus

Digitized by Google

Imperator ad hanc cauſam audiendam & diſcernendam conſtituit, ſeu ante conſcriptos Epiſcopos & Comites & miniſtros ac judices, quando hoc judicium in praeſcripto palatio judicatum eſt, & quando practatum monaſterium ad jus praefixae Cenomanicae matris Eccleſiae eſt legibus redditum & ſupradicto praetextu evindicatum, id eſt,

I. Traditio ſancti Carilephi quam fecit ſancto Innocenti Epiſcopo per licentiam & conſenſum Childeberti Regis.

II. Charta commendationis qualiter ſe Domnus Carilephus per licentiam ſui Abbatis, exhortante Domno Avito, unà cum ſuis monachulis ſubdidit Eccleſiae civitatis, & in manus ſancti Innocentis Epiſcopi duabus vicibus ſe tradidit.

III. Precaria quam ſanctus Carilephus accepit à ſancto Innocente de eadem re.

IV. Praeceptum Childeberti Regis quod juſſit facere ſuper traditionem ſancti Carilephi & ſuper precariam quam ipſe ſanctus Carilephus accepit à ſancto Innocente.

V. Charta donationis de rebus & villulis, & auro & argento & veſtimentis tam eccleſiaſticis quam & aliis, ſive libris & crucibus & capſis vel reliquiis ſanctorum multorum quae Domnus Innocens in adjutorium ad monaſterium Aniſolae conſtruendum & ornandum Domno Carilepho & ſuis monachulis per ſcripturam tradidit.

VI. Charta de conventionibus ſancti Innocentis & ſancti Carilephi mirae magnitudinis conſcripta, & à quindecim Epiſcopis firmata, ut eorum conventiones nullo modo irritae fierent, ſed per omnia ſtabiles permanerent.

VII. Precaria quam ſanctus Domnolus Epiſcopus Abbati ſuo Gallo fecit de monaſterio ſancti Carilephi.

VIII. Praeceptum quod Chilpericus Rex ſancto Domnolo Epiſcopo fecit & ſuo Abbati Gallo de monaſterio Aniſolae.

IX. Praeceptum emunitatis quod fecit Chilpericus Rex ſancto Domnolo Epiſcopo de monaſterio Aniſolae & de omnibus villulis & rebus ad eum pertinentibus.

X. Precaria quam Hadoindus Epiſcopus de monaſterio ſancti Carilephi Sigranno Abbati fecit.

XI. Praeceptum quod Rex Chlotarius Haduindo Epiſcopo & Sigranno Abbati de monaſterio Aniſola fecit.

XII. Praeceptum emunitatis quod fecit Chlotarius Rex Haduindo Epiſcopo de monaſterio Aniſola & de omnibus villulis & rebus ad illud pertinentibus.

XIII. Precaria quam Domnus Berarius Epiſcopus de monaſterio ſancti Carilephi Ibboleno Abbati fecit.

XIV. Praeceptum Dagoberti Regis ſuper precariam Ibboleni Abbatis quam à Domno Berario Epiſcopo de monaſterio Aniſola accepit.

XV. Praeceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex Domno Berario Epiſcopo de monaſterio Aniſola & de omnibus villulis & rebus ad illud pertinentibus.

XVI. Precaria quam Gauziolenus Epiſcopus de monaſterio ſancti Carilephi Didoni Abbati fecit.

XVII. Praeceptum Chilperici Regis quod fecit Gauzioleno Epiſcopo & Sicbaldo Abbati ſuper precariam eorum de monaſterio Aniſola.

XVIII. Praeceptum Chilperici Regis ſub emunitatis tuitione Cenomanicae ſedis Eccleſiae factum Gauzioleno Epiſcopo. Simul & confirmatio in hoc ipſo praecepto continetur quam fecit ſuper precariam praedictus Rex Gauzioleno memorato Epiſcopo & Didoni Abbati ſuo.

XIX. Praeceptum emunitatis quod fecit Theodoricus Rex Berario Epiſcopo de cellulis & villulis ſui epiſcopii & nominatim de monaſterio Aniſola.

XX. Praeceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex Epiſcopo Herlemundo de cellulis & villulis de ſuo epiſcopatu; ubi & monaſteriolum Aniſola commemorat, & ſuae ſedis Eccleſiae eſſe affirmat.

XXI. Monumentum de vita ſancti Innocentis Epiſcopi.

XXII. Exemplar de vita & actibus ſancti Turibi Epiſcopi.

XXIII. Praeceptum quod fecit Domnus Karolus Franconi Epiſcopo quando ei monaſterium Aniſola per judicium & plenam auctoritatem reddidit & ſuae ſedis Eccleſiae confirmavit, ſicut in eo continetur inſertum.

XXIV. Praeceptum quod fecit Domnus Hludovicus Imperator Franconi Epiſcopo de mancipiis ſanctae Mariae & ſancti Carilephi, in quo continetur monaſterium Aniſolae ſubjectum eſſe debere Cenomanicae matri Eccleſiae.

XXV. Praeceptum quod fecit Domnus Karolus Franconi Epiſcopo quando ei conceſſit ut hoſtes & itinera nulla faceret, ſed Adalghiſus ſuus propinquus omnia regalia ſervitia pro eo faceret, & per licentiam Franconis aliquam partem abbatiae ſancti Carilephi teneret, & poſt obitum Adalghiſi ad jus & regimen Cenomanicae matris Eccleſiae abſque ulla contradictione reverteretur, ſicut in eo continetur inſertum.

Huic judicio & redditioni interfuere ſubter inſerti viri. Iudith Imperatrix, Karolus knorioſiſſimus Rex, Drogo Archiepiſcopus atque Archicapellanus, Aurcarius Archiepiſcopus, Hadalboldus Archiepiſcopus, Amaluuinus Archiepiſcopus, Ainlphus Archiepiſcopus, Rataldus Epiſcopus, Ecardus Epiſcopus, Erardus Epiſcopus, Ebruinus Epiſcopus, Vvilihicus Epiſcopus, Albericus Epiſcopus, Ghefridus Epiſcopus, item Albericus Epiſcopus, Simeon Epiſcopus, Ercanradus Epiſcopus, Ionas Epiſcopus, Vuiladus Epiſcopus, Anſigaudus Epiſcopus, Adalardus Comes, Radulfus Comes, Bonefacius Comes, Adalbertus Comes, Vuarinus Comes, Herbertus Comes, Audulfus Comes, Stephanus Comes, Ramaldus Comes, Ciſlebertus Comes, Landricus Comes, Gerardus Comes, Abbo Comes, Teoto Comes, Poppo Comes, Erminus Comes, Anſredus Comes, Adalgarius Comes, Gebuinus Comes, Terghildus Comes, Troandus Comes, Ardoinus Comes, Rumaldus Comes, Herloinus Comes, Hungarius Comes, Theodoricus Comes, Richoto Abbas, Hludovicus Abbas, Stolido Abbas, Hilduinus Abbas, Burchardus Abbas, Lantramnus Abbas, Godolricus, Abbas, Daniel Abbas, Georgius Abbas, Elmeradus Abbas, Vuaringarius Abbas, Aldricus Abbas, Eribertus Abbas, Tethaldus Abbas, Marcoardus Abbas, Humbertus Abbas, Eginardus Abbas, Fulco Vaſſus dominicus & Comes palatii, Ragenarius Vaſſus dominicus & Comes palatii, Teutfridus Vaſſus dominicus, Adalelmus Vaſſus dominicus, Henricus Vaſſus dominicus, Engiſcardus Vaſſus dominicus, Diſo Vaſſus dominicus, Franco Vaſſus dominicus, Teoto Vaſſus dominicus, Folcradus Vaſſus dominicus, Bernuinus Vaſſus dominicus, Evrardus Vaſſus dominicus, Salaman Vaſſus dominicus, Egibertus Vaſſus dominicus, Vuinitmarus Vaſſus dominicus, Vuitbaldus Vaſſus dominicus, Radulphus Vaſſus dominicus, Gunzo Vaſſus dominicus, Odorricus Vaſſus dominicus, Cadilo Vaſſus dominicus, Letricus Vaſſus dominicus, Nantarius Vaſſus dominicus, Robertus Vaſſus dominicus, Iſaac Vaſſus dominicus, Hugo Vaſſus dominicus, Dagobertus Vaſſus dominicus, Ebruinus Vaſſus dominicus, & reliqui innumerabiles quorum nomina propter prolixitatem hic non inſeruimus.

XLVIII.

Digitized by Google

XLVIII.

Exemplar Epiſtolae quam Dominus Imperator Hludovicus Ionae urbis Aurelianenſis Epiſcopo & Henrico Abbati fecit de cauſa Aldrici Cenomanicae urbis Epiſcopi ſuorumque monachorum de monaſterio ſancti Carilephi, quomodo illud ei Dominus Imperator plena ratione Eccleſiaeque ſibi commiſſae reddit, & propterea quidam monachi inconſultè contra omnem auctoritatem canonicam & regularem ex eo ſunt egreſſi, & res eccleſiaſticas non paucas ſive ſacrata vaſa aurea & argentea furtim inde exportaverunt.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Ionae venerabili Epiſcopo ſalutem. Notum tibi eſſe volumus quia perventum eſt ad nos quòd monachi ex monaſterio ſancti Carilephi in egreſſu praeſumptivo idem monaſterium expoliaverunt ornamentis eccleſiaſticis tam in theſauro quamque in vaſis ſeu veſtimentis, necnon & libris. Quapropter tibi praecipimus & Henrico Abbati ut vos omni diligentia illud inquiratis, & cum omni integritate res eccleſiaſticas eidem Eccleſiae reſtituere faciatis. Vale, ex hoc habeto ſtudium ſicut de te bene confidimus, & ſicut in hoc noſtram cognoſcis voluntatem.

XLIX.

Item Exemplar alterius epiſtolae Domni Hludovici Imperatoris de praedicta re, ad quos ſuprà.

IN Nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Ionae venerabili Epiſcopo ſalutem. Notum tibi eſſe volumus quia perventum eſt ad nos quòd monachi ex monaſterio ſancti Carilephi egreſſi ſunt de proprio monaſterio, aliena loca quaerentes, immemores propriae promiſſionis eorum, in qua promiſerunt obedientiam & ſtabilitatem propriae promiſſionis loci, atque renuntiaverunt propriis voluntatibus ſecundum regulam ſancti Benedicti, obliti etiam ſententiam evangelicam, in qua dominicum exemplar audivimus: *Non veni*, inquit, *facere voluntatem meam, ſed ejus qui miſit me*. oblitique apoſtolicae ſententiae ita dicentis: *Subjecti eſtote omni creaturae, ſive Regi quaſi praecellenti, ſive ducibus tanquam ab eo miſſis*. Et hoc non ob aliud fecerunt niſi quòd Abbas eorum nobis inobediens apparuit, & nos eidem Abbati idem monaſterium tulimus, & illud Aldrico Epiſcopo Eccleſiaeque ſibi commiſſae legaliter, ſicut à ſuis praedeceſſoribus poſſeſſum & conſtructum fuit, reddidimus, ſicut lator ejus epiſtolae tibi dicere poterit, quia prolixum eſt nobis in hac epiſtola omnia inſerere qualiter actum & definitum rationabiliter fuit, & quia in nullo ſentimus contrarium eſſe auctoritati canonum monachos ſubjectos Epiſcopis fieri debere. Quapropter volumus ut Miſſus noſter ſis unà cum Henrico Abbate, & eoſdem monachos plena auctoritate canonum & regulari atque noſtra ad proprium monaſterium redire compellatis. Si verò quiſpiam eorum vos non obaudierit, volumus ut compellatis eum venire ad noſtram praeſentiam in proximo placito quod habituri ſumus Domino annuente apud Cariſiacum. Bene vale, & ora pro nobis Dominum.

L.

Notitia de Monaſterio ſancti Carilephi in generali ſynodo in Cariſiaco palatio regio facta ab Aldrico Epiſcopo per judicium Epiſcoporum accepta, ſicut in ea continetur inſertum.

CVm in nomine Domine Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti Dominus Hludovicus Imperator anno incarnationis dominicae DCCCXXXVIII. ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda in Cariſiaco palatio publicè reſediſſet, & conventum generalem totius populi unà cum Pipino & Karolo filiis ſuis, glorioſis videlicet Regibus, & ſynodum Epiſcoporum & reliquorum ſacerdotum ibidem generaliter ad eccleſiaſtica ſive mundana negotia tractanda necnon & ad utilitatem ſanctae Dei Eccleſiae fulciendam coadunatum haberet, ibique venientes monachi de monaſterio Aniſolae, in quo ſanctus Carilephus corpore requieſcit, ante praedictum Dominum Hludovicum Imperatorem ampliùs quam viginti unà cum Sigemundo, qui dudum eorum Abbas fuerat, qui ſe injuſtè reclamaverunt de eorum monaſterio ejectos eſſe, quorum cauſam Domnus Imperator in generali conventu ibidem habito diligenter diſcutere & enucleatim inquirere praecepit. Cum autem in conſpectu Epiſcoporum & Abbatum & reliquorum ſacerdotum ſe pro praedicta cauſa advenientes reclamarent, interrogatum eſt Aldrico eorum & Cenomanicae parochiae Epiſcopo & ejuſdem monaſterii Abbati ſi eos ejeciſſet ex eorum monaſterio, aut à quo ejecti taliter vagantes diſcurrerent relicto loco in quo ſeculo renuntiaverunt, in quo etiam eccleſiaſticis vel ſecularibus negotiis diebus vitae eorum permanere deberent. Qui reſpondens ait: Nec ego ejeci eos, nec ſcivi eos ejectos eſſe. Tunc adlata eſt coram Rege & optimatibus ejus traditio ſancti Carilephi, quam fecit ſancto Innocenti Epiſcopo per licentiam & conſenſum Childeberti Regis, & aliae multae auctoritates quas enumerare longum eſt, de quibus ſaepedictus Pontifex coram omnibus in eodem Concilio conſiſtentibus habuit ſuos teſtes tam ſacerdotes quàm & veridicos laicos nobiles & bonos & legitimos ſufficienter, qui eadem inſtrumenta chartarum approbaverunt: & ea intra legitimos annos canonicè & legibus veſtita viderunt, & pleniter atque legibus reſtineabantur plus per juſtitiam & legem canonicam & mundanam praedictum Aniſolae monaſterium cum omnibus ad ſe pertinentibus ad jus Cenomanicae matris Eccleſiae pertinere quàm alibi, aut fiſcus dominicus aut proprium Domini Imperatoris aut alicujus hominis eſſe debere. Sed nullus inventus eſt qui contra haec aliquid dicere aut probare voluiſſet. Tunc praefatus Domnus Drogo Archiepiſcopus & ſenior Capellanus & ceteri qui praeterito tempore Aquiſgrani palatio fuerunt quando haec ratio ventilata eſt & ad liquidum perſcrutata canonicèque & legibus definita, reſpondentes dixerunt: Non eſt neceſſe haec modò iterum per omnia removere neque ſingula retractare, quia ſcimus te canonicè & legibus memoratum monaſterium habere conquiſitum & evindicatum: ſed de illis monachis, qui modò ſe reclamant ejectos eſſe de eorum monaſterio, quod Domnus Imperator nobis inquirere praecepit, modò agendum eſt. Sed poſtquam perſcrutatum eſt praeſcriptos monachos nullius ejectione, nec aliqua indigentia, nec culpa aut facto praedicti Aldrici Epiſcopi exiſſe ab eorum monaſterio, ſed eorum libitu & contumacia hoc eos perpetraſſe, & ut jam dictum monaſterium praedicto Epiſcopo auferrent & à jure ſuae ſedis Eccleſiae quoquo modo potuiſſent ſubtraherent vel alienarent ſibique evindicarent, tunc eis praeceptum eſt ut reverterentur ad eorum monaſterium quo renuntiaverunt, ibique jejuniis & orationibus inſiſterent & Domino regulariter militarent. Illi verò contrà ſtomachando reſponderunt, atque illuc reverti nolle dixe-

xerunt. Tunc videntes eos omnes Epiſcopi & reliqui ſacerdotes tantae ſtultitiae eſſe & taliter Domno Imperatori & omni ſanctae ſynodo, atque eorum proprio Epiſcopo inobedientes exiſtere eorumque juſſionibus & piis ac juſtis conſiliis reſiſtere, praeceperunt afferre regulam ſancti Benedicti & in conſpectu omnium ſententias ejus legere, quibus in omnibus repugnabant, & ad ultimum de humilitatis gradibus ſententiam legere juſſerunt, de quibus eis nullum tenere viſum eſt, ſed magis propriis voluntatibus inſervire & eorum libido inſervire & inſiſtere. Quam regulam tunc conſiderantes dixerunt, quoniam ea quae levi & blando medicamine ſanari non poſſunt, ferro abſcindi neceſſe eſt. Et praeceperunt afferre canones, è quibus in praeſentia omnium in plenaria ſynodo relecta eſt ſententia Concilii Chalcedonenſis de Clericis qui praeſunt ptochiis vel monaſteriis, capitulum VIII. continens haec: *Clerici qui praeficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monaſteriis & baſilicis martyrum, ſub Epiſcoporum qui in una quaque civitate ſunt ſecundùm ſanctorum patrum traditiones poteſtate permaneant, neque per contumaciam ab Epiſcopo ſuo diſſiliant. Qui vero audent evertere hujuſmodi formam quocunque modo, nec proprio ſubiciuntur Epiſcopo, ſi quidem Clerici ſunt, canonum correptionibus ſubjacebunt; ſi vero laici vel monachi fuerint, communione priventur.* Perlecta autem hac ſententia, iterum interrogati ſunt ſi adhuc eſſent ita inobedientes ut prius. Illi verò in eadem pertinacia permanentes, tunc judicio omnium Epiſcoporum & univerſalis ſancti Concilii ſecundum hanc ſententiam ab omnibus Epiſcopis & reliquis ſacerdotibus excluſi ſunt ab omni ſacerdotali catalogo & communione, & extorres, ſi irrevocabiles perſiſterent, à catholica Eccleſia facti ſunt. Tunc ergo ab omnibus Epiſcopis & reliquis Dei ſervis ſive à generali conventu judicatum eſt ut reciperet praefatus Aldricus Epiſcopus ſuos monachos, & faceret ex eis quicquid ei libitum fuerit, & aliqui ei per manus à ſancto Concilio redditi ſunt. Et judicatum eſt ei ab univerſa ſancta ſynodo quod legibus evindicatam habebat ſuam cauſam & praefatum monaſterium cum omnibus ad ſe pertinentibus canonicè & legibus conquiſitum, & Eccleſiae ſibi commiſſae futuris temporibus ſuiſque ſucceſſoribus lucratum, & quicquid inde eccleſiaſtico ordine facere & diſponere Domino annuente decreverit, liberam in omnibus habeat poteſtatem faciendi. Idcirco neceſſe fuit ut praefatus Epiſcopus & miniſtri ſuae ſedis Eccleſiae hoc evindicatum vel hanc notitiam conſilio & judicio omnium ad praedictam ſynodum convenientium Epiſcoporum & reliquorum ſacerdotum acciperent; ut ſi poſt hunc diem, quod fieri minimè credimus, de hac cauſa aliqua cautatio vel repetitio vel quaedam calumnia inſtigantibus malevolis hominibus orta fuerit, coram omnibus haec notitia vel evindicatio declarata appareat, ut quod repetit evindicare non valeat, ſed praeſens conſcriptio omni tempore vel notitia firma & ſtabilis permaneat. His praeſentibus actum fuit. Drogo Archiepiſcopus & ſenior Capellanus ſubſcripſit. Autcarius Archiepiſcopus ſubſcripſit. Agobardus Archiepiſcopus ſubſcripſit. Bernardus Archiepiſcopus ſubſcripſit. * Bernegarius Narbonenſis Archiepiſcopus ſubſcripſit. Agiulfus Bituricae urbis Archiepiſcopus ſubſcripſit. Notho Arelatenſis Archiepiſcopus ſubſcripſit. Altadus Genevenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Harmbertus Bajocenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Freculfus Lexovienſis Epiſcopus ſubſcripſit. Theodoricus Cameracenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Erardus Tungrenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Raganarius Ambianenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Eccardus Noviomacenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Ebroinus Pictavienſis Epiſcopus ſubſcripſit. Gundacher Limoticinenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Ionas Aurelianenſis urbis Epiſcopus ſubſcripſit. Moduinus Oſtudunenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Heribaldus Altiſiodorenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Adalbertus Tricacenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Dodo Andegavenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Herchenradus Pariſiacae urbis Epiſcopus ſubſcripſit. Humbertus humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Fulcarius humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Gotofredus Senlitenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Fawo Cavilonenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Hildi Virdunenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Lupus Cadolonenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Stephanus humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Walafridus Diaconus rogatus recognovi & ſubſcripſi. Data VIII. Idus Septembris anno Chriſto propitio imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti XXV. Indictione I. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Concil. Chalcedon.

* Bartholomaeus.

LI.

De reſponſione Hludovici Imperatoris & judicio optimatum ſuorum contra praecepta quae monachi de monaſterio Anſolae attulerunt coram eo, quando contra Aldricum Epiſcopum de praedicto monaſterio in rationes venerunt.

QVando Aquiſgrani palatio anno imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti XXV. coram eo & principibus ſuis tam eccleſiaſticis quam & ſecularibus in generali conventu querela de monaſterio Anſolae & rebus ſuis inter Aldricum Cenomanicae urbis Epiſcopum & Sigemundum ejuſdem monaſterii Abbatem agebatur & diligentius ſcrutabatur, atque jam dictus Pontifex inter reliqua inſtrumenta chartarum & praecepta regalia unum praeceptum quod Domnus Karolus facere juſſit, ſua videlicet propria manu roboratum & anulo ſuo ſubter ſigillatum, per quod ipſe jam dictum monaſterium Franconi Epiſcopi Eccleſiaeque ſibi commiſſae reddidit, & monachi praedicti Sigemundi quoddam praeceptum de electione eorum, ut de ſemetipſis haberent licentiam eligendi Abbatem, quod dicebant juſſu Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris eſſe conſcriptum. Ad quod reſpondit Domnus Imperator: Si ego hoc praeceptum fieri juſſi, neſciebam quòd praedictum monaſterium de epiſcopio Cenomanico eſſet, & ignorabam quòd pater meus illud ibi per ſuum praeceptum redderet. Sed quia vos & patres veſtri hoc mihi celaſtis, & per fraudem & malum ingenium facere ſuaſiſtis, idcirco ipſum praeceptum, quod mihi praecipere fieri dicitis, veſtro mendacio infirmatur, quia cauſa ubi fraus intercedit non valet, ſed magis reproba efficitur. Et ideo veſtrum praeceptum ſtare non poterit, quia veſtro mendacio & veſtra fraude funditus deſtruitur. Si enim nos unam vobis tantum electionem conceſſimus, ipſam citò finitam eſſe cognoſcimus, quia Sigemundus, quem vobis Abbatem elegiſtis, memoratum monaſterium ſua culpa perdidit, quia nobis inobediens & infidelis extitit. Haec taliter praedictus Domnus Imperator agens interrogavit cunctos circumſtantes quid ſuper hac re eis rectius videbatur. Qui reſpondentes dixerunt tam Epiſcopi quàm Abbates, ſive Comites, & reliqui omnes. Haec poſteriora praecepta, quae iſti monachi afferunt, non poſſunt deſtruere anteriora quae Aldricus Epiſcopus & Eccleſia ſibi commiſſa habet; ſed anterioribus cedendum eſt, & poſteriora, quae fraude & malo ingenio impetrata fuerunt, infirmantur & ſtare non poſſunt, quia actio qua in quibuſcunque negotiis fraus interceſſerit non valebit. Et ut ratione & lege firmentur ea quae teſtamur, aliqua ex authenticis noſtris vobis teſtimonia indicantes proferimus. Conſtitutum eſt à ſanctis patribus & bonis Imperatoribus & lege decretum ut quicquid falſa petitio à principe obtinuerit, quia fraus intervenit, non valebit. Item alibi: *Quaecunque contra jus conſcripta fuerint non valebunt, quocunque modo fuerint impetrata.* Item alibi: *Qui falſa Principum praecepta detulerint, puniantur.* Item alibi: *Dolus malus eſt cùm aliter agitur, aliud ſimulatur.* Item alibi: *Qui dolum vel metum adhibuit ut res ad alium transfiret, de doli actione tenebitur.* Item alibi: *Dolus malus eſt ſi per falſitatem voluerit quis priùs definita convellere.* Item alibi: *Redinte-*

Paul. lib. 1. ſent. tit. p

L. un. Cod. Theodoſ. de dolo malo in interpr.

tegrandum eſt à praeſentibus judicibus & in ejus unde abceſſit poteſtate revocandum quod quacunque conditione temporis aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum timore faciente deperierit. Item alibi: *Quicquid vera ſeu falſa petitio à Principe obtinuerit, quia fraus interceſſit, non valebit.* Magna fraus fuit, quoniam monachi praedicti memoratum monaſterium de jure Cenomanicae ſedis Eccleſiae eſſe ſciebant, quia non ſunt adhuc XXX. anni quod à Pontificibus memoratae ſedis poſſeſſum eſt; & haec celantes, vobiſque mentientes, praecepta ſibi ſine conſenſu praedictae ſedis Pontificis, cui juſtè debetur, facere ſuadebant. Et hoc juſtum eſſet, ut ſi aliquis laicorum hoc feciſſet, ut magnum detrimentum ſuſtineret; ſed & pro certo judicaretur illi ut capitali ſententia puniretur. Sed quia non laici ſed jam dicti monachi hoc fecerunt, dignum eſt ut ita coerceantur ne alii monachi deinceps talia agere praeſumant. Propterea nonnulli praefati monaſterii monachi cum Sigemundo praedicto eorum Abbate exilio damnati ſunt. Et ſic confirmatum eſt ſaepedictum monaſterium Aldrico Epiſcopo & ejus epiſcopio, ſicut in ejus notum eſt praeceptis & aliis monumentis chartarum continetur inſertum.

LII.

Memoriale qualiter Aniſolae monaſterium à jure Cenomanicae matris Eccleſiae poſt obitum Hludovici piiſſimi Imperatoris alienatum eſt.

SI quis noſſe deſiderat qualiter monaſterium Aniſolae unà cum rebus ſuis de jure Cenomanicae matris Eccleſiae poſt obitum Hludovici ſecundi Francorum Imperatoris elapſum eſt, in hoc memoriale breviter comprehenſum aliquid invenire poterit. Defuncto praeſcripto domno Hludovico piiſſimo Auguſto anno incarnationis dominicae DCCCXL. magna ſeditio orta eſt in imperio ſuo. Inter cetera autem mala ſurrexit quaedam tyrannica poteſtas in pago Cenomanico qua reſiſtere nitebatur Karolo filio ejus, cui praedictus Imperator inter ceteras regiones Neuſtriam dederat, & ſuos fideles valde infeſtabat. Praefatae ergo tirannicae poteſtati ſe conjunxit Sigemundus, qui dudum de praefatae Aniſolae monaſterio Abbas fuerat, & Aldricus Eccleſiae Cenomanicae Epiſcopus, qui illud monaſterium unà cum rebus ſuis tunc tenuerat, fideliter Karolo ſeniori ſuo adhaerebat, & licèt memorata tyrannica poteſtas eum ad ſe ſaepiſſime vocaret, & firmitatem ei facere vellent qui eam exercebant qualiter ipſe quaereret ut diebus vitae illorum ſuos honores non perderet nec imminutos haberet, ſed majores & qualeſcunque in illa regione peteret adipiſceretur, ſi ſe illis conjungeret. Sed ille propter haec omnia propoſita à praedicto ſeniore ſuo ſe non ſubtraxit; ſed inconvulsè fidelis & pro viribus adjutor illi extitit, & propter illum omnia ſua dimiſit, & eum ſecutus eſt per omnia. Ceſſante verò jam dicta ſeditione, cepit Karolus Rex praedictus conſilium ut memoratos tyrannos aut à jam dictis finibus ejiceret, aut eos ſibi fideles faceret. ad quos miſit optimates ſuos, vocans eos ad ſe. Quibus reſponderunt: Nec ad illum veniemus, nec illi fideles erimus, niſi nobis convictis concedat omnibus vitam & membra & tales honores quales modò tenemus, quocunque modo eos habeamus, inter quos praefatum Sigemundum & monaſterium Aniſolae cum rebus ſuis comprehenderit. Videns Domnus Karolus praefatus Rex, propter alias ſeditiones quae undique graſſabantur, ſine magno diſcrimine aliter tunc non poſſe fieri, conſenſit petitionibus eorum, & inter reliquos Sigemundo conceſſit memoratum monaſterium habere, & praedicto Aldrico & ſuae ſedis Eccleſiae firmiter promiſit illud citò redditurum: & tali occaſione memoratum monaſterium alienatum eſt tunc à jure Cenomanicae matris Eccleſiae, non legibus evindicatum, ſed tyrannicè alienatum.

LIII. Vertente autem tempore, & praedicto Sigemundo ad memoratum Regem, Domnum videlicet Karolum filium Hludovici Imperatoris, minimè veniente, & facto maximo praelio in pago Altiſidiorenſe inter Karolum & Hlotharium, in quo à Domino Deo & ſalvatore noſtro data eſt jam dicto Karolo victoria, & eo per partes Cenomanicas remeante, nec tunc memorato Sigemundo ad eum veniente, redditur Kal. Auguſti in villa cujus vocabulum eſt Bona ſuper fluvium Liz in pago Cenomanico à praeſcripto Domno Karolo legibus praefato Aldrico Epiſcopo per judicium multorum nobilium & ſapientium virorum praedictum Aniſolae monaſterium cum omnibus ad ſe pertinentibus; ei & ibi Miſſi boni & ſtrenui dati ſunt qui eum & Cenomanicam matrem ſibi commiſſam Eccleſiam legibus reveſtirent, & plenam ei atque legalem veſtituram ex eo futuris temporibus legaliter tenendam facerent. Quod & ſupradicto praetexto III. Nonas jamdicti menſis factum eſſe liquet. Et ſic falſitas ſubditur veritati, atque injuſtè alienata juſtè reſtituuntur; quae & hactenus à praefato Epiſcopo & à ſuae ſedis Eccleſiae miniſtris legibus poſſidentur, & canonicè atque regulariter gubernantur.

LIV.

Exemplar Epiſtolae formatae quam Drogo Archicapellanus & urbis Mediomatricae Archiepiſcopus Landramno Turonicae urbis Archiepiſcopo canonicè miſit ut Alaricum praedictae urbis Mediomatricae Cardinalem Presbyterum atque ejuſdem urbis Primicerium ſuo permiſſu & juſſu Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris Epiſcopum Cenomanicae matris Eccleſiae ordinaret, ſicut in ea habetur inſertum. Talis enim eſt prologus praedictae epiſtolae venerabili Landramno Archiepiſcopo.

VEnerabili in Chriſto fratri & coëpiſcopo Landramno Archiepiſcopo Drogo in Domino ſalutem. Auditu comperi quod Domnus Imperator conceſſiſſet Aldrico Presbytero conſecrationis noſtrae, qui etiam & noſter tonſus doctus & Clericus fuit, epiſcopium Cenomanicae urbis. Sed ille poſtea ad nos mittens petiit, ſicut debuit, ut ei & ordinatoribus ſuis tibi atque ſuffraganeis tuis ad epiſcopatus culmen ordinandi aſſenſum praebuiſſem & licentiam tribuiſſem. Cujus petitioni ita conſenſi, ut ſi ipſum per Dei voluntatem & Domni Imperatoris dignum & utilem ſanctae Dei Eccleſiae ad hoc officium inveneris, & ita decreveris, quia ipſe apud nos probos mores oſtendit, licentiam à nobis conceſſam habentibus id perficiendi atque ipſum conſecrandi habere cognoſcas. Oro te valere & omnes fratres, atque memor ſis mei in ſacris orationibus caritatis tuae.

LV.

Exemplar formatae epiſtolae quam Drogo Archicapellanus & Mediomatricae urbis Archiepiſcopus Aldrico praedictae Mediomatricae urbis Cardinali Presbytero atque ejuſdem urbis Primicerio canonicè miſit, ut ſuo conſenſu & Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris juſſu Cenomanicae matris Eccleſiae à ſuo Archiepiſcopo & reliquis comprovincialibus Epiſcopus ordinaretur, ideo quia populus eum ſibi ordinari Epiſcopum petierat, & ad eum epiſtolam pro hoc direxerat, ut ſuo adminiculo & permiſſu antedictus Aldricus eorum atque jam dictae Eccleſiae Epiſcopus ordinaretur, canonicè eis direxit epiſtolam hunc modum continentem.

DIlecto filio Aldrico * vocato Epiſcopo Drogo indignus Archiepiſcopus in Chriſto ſempiternam ſalutem. Cognoſcat dilectio tua mihi placere ea quae tibi divina largitio honoris conferre per imperialem adminiſtrationem dignata eſt. Sed dilectio, tua, ut debuit, ad me miſit ut tibi epiſtolam miſiſſem ad Metropolitanum tuum conſcriptam ut ei licentiam tri- * Vide Notas ad Capitularia pag. 1162.

tribuiſſem te ordinandi. Nunc verò, quamquam decentius atque honeſtius fuiſſet mihi & tibi ut ſcripto à te directo iterum ſcriptis reſpondiſſem, tamen ne fortè occaſio per me differentem donum tibi divinitus, ut credo, conceſſum aliquod tibi inferret impedimentum, caritate fretus feci ut petiſti. Vnde duas tibi miſi epiſtolas; quarum una ad Metropolitanum tuum eſt conſcripta juxta petitionem tuam, ei retribuendo licentiam; altera verò ad te, ut & tu cognoſcas licentiam à nobis tibi attributam & nos potiùs in augmento honoris tui gaudere quàm ullo modo injuriam tibi aliquam inferre voluiſſe. Vale ſemper in Domino, & confortare, memor ſemper noſtri, & fidem quam ſemper erga nos jure ſervaſti inconvulſam deinceps per caritatem tuam eſſe rogamus. Iterumque vale.

LVI.

Summa de poleſticis vel plenaris fratrum Cenomanica in urbe Deo ſervientium, de rebus quas Franco ſenior & Aldricus eorum Epiſcopi eis dederunt & teſtamentis atque praeceptis regalibus confirmaverunt.

DEbent homines fratrum in ſumma de Vmericia vini modios CCCCII. de paſtione vini modios CCLXXI. de hoſtilenſe argenti ſolidos CXLIX. Et debentur VII. multones de paſcuario cum lana LXVI. ſogales XLII. Et debentur II. & de laudatico ſolidi V. Et debentur X. de carnatico arietes LV. ſine lana de lignario ſolidi XXVI. & debentur IX. de ſenſu ſol. CI. de inferenda & de poſtiurno ſive de ſenſatico ſol. CLXXX. & debentur inde de paſſione inter frumentum & ſigale modii XXXIIII. & ſextaria IX. ſuſuſo, de avena modii CCCCXIIII. axilios ad alvimannum IIII. L. & omni anno ſcudulas ſ. CCCC. L.

LVII.

De ejectione Aldrici Cenomanicae urbis Epiſcopi, & de invaſione atque vaſtatione Cenomanicae matris Eccleſiae unà cum rerum.

DEcedente domno Hludovico Francorum Imperatore ſecundo, filio videlicet Karoli magni Imperatoris, anno incarnationis dominicae DCCCXL. Indictione III. anno ſiquidem imperii ſui XXVII. ſurrexit quaedam tyrannica pravitas, inter cetera mala, inter Ligerim & Sequanam, & maximè in pago Cenomanico, in quo Aldricus tunc octavum annum in epiſcopatus dignitate fulgebat. Et licèt praedictus Imperator inter tres filios ſuos regna ſua divideret, id eſt, inter Hlotharium & Hludovicum atque Karolum, Hlotharium in media Francia, Hludovicum
* Auſtria. verò in * Hoſtria, & Karolum in Neuſtria & Aquitania collocaret, cetera verò regna & ducatus inter eos, ſicut in annalibus eorum continetur, diviſa conſenſu principum ſuorum partivit. Praefatum autem Pontificem memorato Karolo filio ſuo minori per manus commendavit. Cui jam dictus Pontifex Aldricus fidem ſervans debitam, ab infidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & ſuis à praefata tyrannica poteſtate in ſupradicto anno à praeſcripto epiſcopio & à ſua ſede ejectus eſt; & propterea multa quae in eccleſiaſticis & aliis rebus pro amore Dei facere coeperat, imperfecta remanſerunt. Nam penè praedictum epiſcopium tunc vaſtatum eſt & quaſi ad nihilum redactum. Habebat enim coeptum clauſtrum Canonicorum & matrem Eccleſiam in media civitate à fundamento unà cum ſuis porticibus & paradiſum inchoatam, & maximam partem ex ea factam, ſimiliter & aedificia monaſteriorum quinque, unà cum clauſtris & ceteris eorum. Habebat quoque ad utilitatem ejuſdem Eccleſiae fulciendam & ad pauperes recreandos congregatos greges jumentorum unà cum amiſſariis amplius quàm octoginta, vaccarum & ovium atque caprarum ſive porcorum ampliùs quam ducenta, annonam & fenum ac vinum tam ad opus congregationum hoſpitumque ac pauperum quàm & ad ſibi Eccleſiaeque ſibi commiſſae ſervientium opus ſufficienter. Sed quid amplius dicam? Ita habebat fundatum tam in eccleſiaſticis quàm & in aliis rebus praedictum epiſcopium & res ſibi commiſſas qualiter non fuerunt à diebus antiquis, vel à tempore quo alicujus . . . . . . hominis memoria retinetur. Sed haec & reliqua bona innumerabilia à praedictis tyrannis, ſive hoſpitalia ſeptem quae ad pauperes & hoſpites recipiendos & recreandos fecerat, funditus vaſtata & diruta ſunt. Propter has verò inſidias & alias multas haec & alia bona innumerabilia quae facere voluit & coepit in ſuo epiſcopio non apparent, quae à Domino illis requirantur à quibus haec ſubverſa & vaſtata atque prohibita ſunt, & non ab illo, qui haec agere & adimplere voluit & prohibitus atque dejectus dimiſit. Praeſcripti ergo tyranni de genere Herivei & Vvidonis ſuperiorum tyrannorum remanſerunt.

LVIII.

Synodus habita ab Aldrico in urbe Cenomanica.

IN nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Aldricus indignus Cenomanicae matris Eccleſiae Epiſcopus omnibus noſtrae curae commiſſis ſacris ordinibus & cunctis fidelibus ſalutem & gloriam ſempiternam. Cum in Dei nomine anno incarnationis dominicae DCCCXL. Indictione III. & anno imperii Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris XXVII. anno verò octavo ordinationis praedicti Aldrici Epiſcopi, quarto videlicet Iduum Maiarum die, ſynodum omnium ſacerdotum ac Levitarum ſeu reliquorum ſervorum Dei Cenomanica in urbe praedictus Pontifex coadunaret, poſt allocutionem & admonitionem ſive inquiſitionem eorum, coepit jam dictus Aldricus Epiſcopus unà cum eis, illiſque deprecantibus, tractare quid officii unuſquiſque pro ſuis confratribus tam pro vivis quàm & pro ſolutis debitae mortis diligenter ageret, & quid pro praefixo Pontifice & grege utriuſque ordinis ſibi commiſſo fideliter adimpleret. Qua de re hoc inſtinctu divino pariter conſiderantes tractavimus, ſimulque inter nos bono animo & pura voluntate decrevimus, ut dum (advixerit,) unuſquiſque noſtri ordinis ſacerdos pro praeſcripto Domno Aldrico Epiſcopo & pro populo ſibi commiſſo in quarta feria una cum letania & oblationibus Miſſam decantet, ſimiliter & ſexta feria faciat; & qui hoc facere non poterit, quinquaginta pſalmos decantet, orantes & ſupplicantes Dominum caeli ut Deus omnipotens praefixo noſtro Pontifici ſecundùm ſuam voluntatem hanc tribuat degere vitam, & quando ei placuerit, finiſque hujus vitae advenerit, caeleſtis janua ei pateat, & locus ſanctorum conſortii nobis deprecantibus detur. Amen. Similiter & praefatus Pontifex pro nobis omnibus aut per ſe aut per aliquem à ſe commiſſum eſt pollicitus agere. Inſuper haec tractantes in praeſcripto Iduum Maiarum die & in jam dicta ſynodo inter nos decrevimus ut unuſquiſque noſtrum, dum advixerit, pro ſuis confratribus in anno duodecim cantet Miſſas cum oblationibus & reliquis orationibus, & quandocumque noſtrum unuſquiſque (deceſſerit,) Decanus nomina de ſuis junioribus conſcripta in noſtra, per ſingula tempora, ſynodo deferat, & unuſquiſque noſtrum pro illis Miſſas compleat duodecim cum oblationibus & reliquis orationibus & vigiliam cum novem pſalmis & totidem lectionibus & reſponſoriis, unà cum matutinalem ſynaxim fideliter pro defunctis fratribus peragat, & ſic hoc faciat ſicut vult pro ſe fieri quando hoc idem ei advenerit, & ſicut ante tribunal diſtricti judicis rationem ex hoc reddere voluerit quod hic coram Deo, & coram noſtro Pontifice & coram nobis omnibus ſe facere ſponte promiſit. Tribuat Dominus omnipo-

Digitized by Google

potens ut ſic inde faciamus ut non damnationem ſed plenam retributionem ex his à Domino Deo noſtro percipere valeamus, & vitam habere ſempiternam valeamus, auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum patre & ſpiritu ſancto vivit & gloriatur Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

LIX. Hæc eſt miſſa quæ pro Domno Epiſcopo & pro omnibus ſibi commiſſis in unaquaque hebdomada, id eſt, quarta & ſexta feria, unà cum letania adimpleri debetur; & poſt illam ſubſequitur illa quam pro nobis in invicem canere debemus; & poſt illam ſubſequitur illa quam pro fratribus noſtris defunctis cantare debemus.

MISSA QVOTIDIANA. V. *Intret oratio mea*.

SAnctae Dei genitricis Mariae ac beatorum Apoſtolorum ſive martyrum tuorum Gervaſii & Protaſii atque ſancti Stephani ſimulque reliquorum martyrum & confeſſorum virginumque atque omnium ſanctorum tuorum aſſiduis interceſſionibus quaeſumus, ſalvator mundi, Pontificem noſtrum Aldricum miſericorditer protege, pariterque ei familiaritate atque conſanguinitate conjunctos, & omnes ſibi commiſſos utriuſque ordinis viros & feminas ab omni pravitate defende, & ſecundum tuam voluntatem eis vivere tribue, omnemque populum Chriſtianum miſericorditer cuſtodi, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium ſibi commiſſorum & commiſſarum atque cunctorum cunctarumque in Chriſto quieſcentium requiem tribue benignus ſempiternam, & ſanctorum tuorum coetibus conſociare digneris propitius. Per Chriſtum &c. *Epiſtola ad COLOSSENSES*. Fratres, non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes. ℟. Domine exaudi ℣. Ne avertas. *Evangelium ſecundùm Iohannem*. In illo tempore, ſublevatis Ieſus oculis in caelum dixit: Pater, quos dediſti mihi volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum, ut videant claritatem meam quam dediſti mihi, quia dilexiſti me ante mundi conſtitutionem. Pater juſte, mundus te non cognovit, Ego autem novi te, & hi cognoverunt quia tu me miſiſti & notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio qua dilexiſti me in ipſis ſit, & ego in ipſis. *Offert*. Exaudi Deus. *Secreta*. Oblationis hujus, Domine, placare muneribus, & intercedentibus omnibus ſanctis tuis protege pontificem noſtrum Aldricum & omnes ſibi commiſſos commiſſaſque, atque omnem populum Chriſtianum à cunctis defende periculis, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium ſibi commiſſorum commiſſarumque atque cunctorum cunctarumque in Chriſto quieſcentium per haec ſancta ſacrificia remiſſionem omnium tribue peccatorum, & vitam habere concede ſempiternam. *Praefatio*. Verè dignum &c. & tuam clementiam profuſis precibus implorare, intercedente beata & glorioſa ſemper virgine Dei genitrice Maria, ſanctiſque martyribus tuis Gervaſio & Prothaſio, ſive ſancto Stephano, & omnibus ſanctis tuis, cunctorum peccatorum veniam Pontifex noſter Aldricus conſequi mereatur, & eos eaſque quos & quas ei cura regiminis conſociaſti, ac familiaritate & conſanguinitate junxiſti, & omnem populum Chriſtianum angelorum omnium ſanctorum tuorum praeſidiis tuere, & animas famulorum famularumque tuarum omnium ſibi commiſſorum & commiſſarum atque cunctorum cunctarumque in Chriſto quieſcentium ut in pacis ac lucis regione conſtituas deprecamur. Per Chriſtum Dominum noſtrum. *Infra actionem*, Hanc igitur oblationem quam tibi pro Pontifice noſtro Aldrico atque grege ſibi commiſſo & propinquitate ac familiaritate junctis ei atque pro ſalute cuncti populi Chriſtiani ſuppliciter immolamus quaeſumus, Domine, ut benignus accipias, & tua pietate concedas, ut & illis proficiat ad ſalutem hujus pietatis affectus, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium ſibi commiſſorum & commiſſarum atque cunctorum cunctarumque in Chriſto quieſcentium impetret beatitudinem ſempiternam, dieſque noſtros. *Ad communionem*. Amen dico vobis. *Ad complendum*. Purificet, quaeſumus, ſalvator mundi, Pontificem noſtrum Aldricum divini ſacramenti libatio, & glorioſa ſanctae Dei genitricis Mariae atque omnium ſanctorum oratio, & gregi ſibi commiſſo ac familiaritate & conſanguinitate junctis ei & omni populo Chriſtiano miſericordiam tuam ubique praetende, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium ſibi commiſſorum & commiſſarum atque cunctorum cunctarumque in Chriſto quieſcentium remiſſionem omnium tribue peccatorum & vitam habere concede ſempiternam, per &c. *Alia*.

Omnipotens ſempiterne Deus, ſanctae Dei genitricis Mariae & omnium ſanctorum tuorum pia & aſſidua interceſſione Pontificem noſtrum Aldricum ubique miſericorditer protege & ab omnibus adverſitatibus corporis & animae tua potentia defende, commiſſumque ſibi gregem cunctum ad regendum cuſtodi, & omnem populum Chriſtianum conſerva, atque illi & omnibus in Chriſto quieſcentibus requiem tribue ſempiternam, per &c.

ITEM ALIA MISSA

Quam mutuò praedicti ſacerdotes inter ſe cantare debent.

DEus, qui caritatis dona per gratiam ſancti Spiritus tuorum cordibus fidelium infudiſti, da famulis & famulabus tuis diverſorum coenobiorum & titulorum atque locorum tam ſacerdotum & Levitarum quàm & reliquorum fidelium tuorum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque his in titulis ſcripta continentur vocabula, fratribus ac ſororibus & familiaribus noſtris ſalutem mentis & corporis, ut te tota virtute diligant, & quae tibi placita ſunt tota dilectione perficiant, per Dominum. *Lectio Hieremiae Prophetae*. Si iniquitates noſtrae contenderint contra nos, Domine, libera nos, quaeſumus, fac propter nomen tuum, quoniam multae ſunt adverſiones noſtrae. Tibi peccavimus, expectatio Iſraël es ſalvator noſter, in tempore tribulationis. Tu autem in nobis es, Domine, & nomen ſanctum tum ſuper nos invocatum eſt. Ne derelinquas nos, Domine Deus noſter. *Secundùm Matthaeum*. In illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Petite & dabitur vobis, quaerite & invenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit &c. *Secreta*. Munera, quaeſumus Domine, quae pro noſtra & omnium, quorum quarumque memoriam recolimus, & quorum quarumque his in dipticiis nomina continentur inſerta, redemptione oculis tuis tuae offerimus majeſtati placatus ſuſcipe, & ad perpetuam nobis omnibus tribue pervenire ſalutem, per.

Omnipotens aeterne Deus, imploramus tuae majeſtatem miſericordiae ut nobis & omnibus quorum quarumque recolimus memoriam, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur inſerta veniam largiri digneris peccatorum, ut ab omnibus inimici vinculis liberati, tuis toto corde inhaereamus mandatis, & te ſolum ſemper tota virtute diligamus, & ad tuae quandoque beatitudinis viſionem pervenire mereamur, per Chriſtum.

Hanc igitur oblationem, Domine, quam tibi pro peccatis atque offenſionibus noſtris, & omnium quorum quarumque agimus memoriam, & quorum quarumque hic continentur inſerta vocabula, offerimus, ut cunctorum delictorum remiſſionem conſequi mereamur, quaeſumus.

Divina libantes myſteria, quaeſumus, Dominè, ut haec ſalutaria ſacramenta illis proficiant ad proſperitatem & pacem pro quorum quarumque dilectione haec tuae obtulimus majeſtati, per Chriſtum.

ALIA.

Da famulis & famulabus tuis quaeſumus, Domine, omnibus quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur conſcripta, ſeu etiam ceteris fidelibus utriuſque ſexus, in tua fide & ſinceritate conſtantiam, ut in caritate divina firmati, nullis tentationibus ab ejus integritate vellantur, per Chriſtum.

Item Miſſa pro defunctis fratribus & ſororibus noſtris.

DEus, cujus miſericordiae non eſt numerus, ſuſcipe pro animabus famulorum famularumque tuarum, quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conſcripta eſſe noſcuntur, preces noſtras, & lucis eis laetitiaeque regionem in ſanctorum tuorum ſocietate concede, per.

Alia.

Deus, cui proprium, eſt miſereri & preces exaudire ſupplicantium, propitiare animabus famulorum famularumque tuarum diverſorum cœnobiorum & titulorum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque hic aſſignata continentur vocabula, ut te miſerante à vinculis peccatorum abſoluti, ad aeternae beatitudinis requiem pervenire mereantur, per.

Ad Theſſalonicenſes.

Fratres, nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & ceteri qui &c.

Secundùm Iohannem.

In illo tempore, dixit Ieſus turbis Iudaeorum: Amen amen dico vobis quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint vivent &c.

Secreta.

His quaeſumus, Domine placatus muneribus intende, & quod ad laudem tui nominis ſupplicantes offerimus, ad indulgentiam omnium quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina hic continentur inſerta, ſive cunctorum fidelium proficiat defunctorum, per.

Deus, qui nobis in Chriſto unigenito filio tuo Domino noſtro ſpem beatae reſurrectionis concedis, praeſta quaeſumus ut animae pro quibus hoc ſacrificium redemptionis noſtrae tuae offerimus majeſtati ad beatae reſurrectionis requiem te miſerante cum ſanctis tuis pervenire mereantur, per Chriſtum.

Hanc igitur oblationem quam tibi offerimus pro animabus omnium quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conſcripta eſſe noſcuntur, ſeu cunctorum cunctarumque fidelium defunctorum defunctarumque, quaeſumus Domine propitiatus accipias, & miſerationum largitate tuarum concedas ut quicquid terrena converſatione contraxerunt, his ſacrificiis emundetur, ac vinculis mortis abſolutae, tranſitum mereantur ad vitam; dieſque noſtros &c.

Propitiare, Domine quaeſumus omnibus in Chriſto quieſcentibus, & animae famulorum famularumque tuarum, quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conſcripta eſſe noſcuntur, his purgatae ſacrificiis indulgentiam pariter & requiem capiant ſempiternam, per.

Alia.

Deus cui poſſibile eſt omnes homines ſine difficultate ſalvare, tantò benignus animabus famulorum famularumque tuarum diverſorum cœnobiorum & titulorum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque hic aſſignata continentur vocabula, miſericordiam concede perpetuam quantò eos ad filii tui Domini noſtri pertinere gratiam tribuiſti, per.

Alia.

Deus vita viventium, ſpes morientium, ſalus omnium in te ſperantium, praeſta propitius ut animae famulorum famularumque tuarum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur inſerta, à noſtrae mortalitatis tenebris abſolutae in perpetua cum ſanctis tuis luce laetentur per Chriſtum.

LX.

Exemplar Precariae de villa Trideatr, quam Aldricus Epiſcopus Bavoni Vaſſo domnico fecit tempore Hludovici piiſſimi Auguſti.

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſanctorum Gervaſii & Prothaſii martyrum quae eſt conſtructa infra urbis Cenomanicae civitatem, quam Aldricus Epiſcopus in dominatione & regimine habere videtur, ejuſque congregationi ex ipſa conſiſtenti baſilica. Ego enim in Dei nomine Bavo, dum & mea fuit petitio & veſtra decrevit voluntas, & per permiſſionem Domni noſtri Hludovici glorioſi Imperatoris villas veſtras de ratione ipſius baſilicae, cujus vocabula ſunt Tridentus & Vintleva, cum omni integritate eorum nobis ad uſandum tenere permiſiſtis, in ea verò ratione ut dum ego advivo, tenere & dominare facere debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum partibus ſancti Gervaſii revertere faciatis. Et convenit nobis annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam argenti ſolidos XXV. tranſolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter perſolvam de omni reditu; & ſi negligens aut tardus exinde apparuero, fidem exinde facere debeam, & ipſas villas perdere non debeam, & ut hae precariae uno tenore conſcriptae omnique tempore firmae & ſtabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate publicè anno XVIII. regnante Domno Hludovico glorioſiſſimo Imperatore IX. Kal. Maias S. Bavonis Vaſſi dominici, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Vviddonis. S. Vul. S. Hervei. S. Seriloni. S. Beriloni. S. Ebrulfi Vicarii. Herchcus. S. Adalberti Giſlaruis. S. Adalgyſi. S. Godofridi. S. Iacobi. Deuſdet ſubſcripſit. Bobilo Subdiaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXI.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de villa Trideate, quod fecit praedictus Imperator Cenomanicae matri Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si fidelium noſtrorum juſtas & rationabiles petitiones ac poſtulationes, quas pro utilitate & exaltatione ſanctae Dei Eccleſiae expoſcunt, ad optatum affectum perducimus, non ſolùm regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus quia Bavo Vaſſallus noſter nobis innotuit quòd quandam vil-

lam ſitam in pago Cenomanico nomine Tridentem de jure Cenomanicae matris Eccleſiae per noſtrum beneficium poſſideret, de qua per ſingulos annos nonas & decimas & legitimos cenſus partibus praefatae matris Eccleſiae & ejuſdem rectoribus perſolveret. Qua de re memoratus Bavo pertractans caſum fragilitatis humanae, & paveſcens ultimum vocationis diem, timenſque ne praefata villa aliquo cupiditatis ſuae ſtimulo vel quolibet ingenio à jure praefatae matris Eccleſiae alienata fieret, ideoque divino fervens amore, adiit clementiam noſtram ſuppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Tridentem cum omnibus ad ſe pertinentibus partibus praedictae Cenomanicae matris Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis venerabili Pontifici praeſentaliter noſtra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per noſtrum praeceptum futuris temporibus firmius eidem Eccleſiae ſuiſque rectoribus poſſidendam confirmaſſemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejuſdem ſancti loci ſervorumque Dei ibi famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium deſiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc noſtrae auctoritatis ſcriptum ſtatuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum ſaepedictus Bavo fidelis noſter memoratam villam cum omni integritate, ſicut illa ſub noſtrae jure poteſtatis, quando à largitione noſtra ipſum beneficium accepiſſe conſtat, pro emolumento animae noſtrae & ſtabilitate imperii noſtri memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem praeſcriptae Eccleſiae ſuae praeſentaliter reddidimus, ut in perpetuum in utilitates & ejuſdem Eccleſiae Epiſcopi Deoque in ea deſervientium permaneat. Idcirco ſuggerentibus atque humiliter poſtulantibus praedictis fidelibus noſtris, memorato videlicet Aldrico Epiſcopo & Bavone vaſſallo noſtro, hoc noſtrae confirmationis atque redditionis praeceptum ſaepedicto Aldrico Epiſcopo vel ad partem jam dictae urbis fieri juſſimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus ſub ditione imperii noſtri degens ullo unquam tempore de praedicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuſcunque pagis vel locis ſaepedicto Aldrico Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere praeſumat; ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis ſive mancipiis & cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro oportunitate & commoditate praefatae ſedis Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus poteſtatem faciendi. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici sereniſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data IX. Kalend. Maias anno Chriſto propitio xxv. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXII.

Exemplar Precariae de Fraxinedo & ſancto Georgio in condita Sagonenſe vel de aliis villis ſancti Gervaſii quarum vocabula in ea habentur inſerta, quas Vulfingus tenet, quam ei Gauzsolenus Epiſcopus fecit primo anno regni Pipini Regis.

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſancti Gervaſii & Prothaſii infra urbis Cenomanicae civitatem conſtructae, ubi Gauziolenus Epiſcopus praeeſſe videtur, ejuſque congregationi ex ipſa conſiſtentia. Ego enim in Dei nomine Vulfingus, dum & cognitum eſt qualiter Domnus noſter Pipinus glorioſus Rex villas de ſancto Georgio, ſancto Gervaſio, Fraxinedo, Flexobracciale, Aciago vel ſancto Georgio cum appendiciis ſuis, Aloniaco Longa filgaria, Camiaico, Mundarias, ad ipſam Eccleſiam reddere juſſit, & poſtea per verbum Domno noſtro Pipino mea fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas, ut ipſa locella per veſtra beneficia ad uſus fructuario ordine mihi tenere permiſiſtis, id eſt, cum manſis, caſis, domibus aedificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, ſilvis, pratis, & paſcuis, vel quantum ad ipſa loca aſpectum eſſe videtur, dum ego advivo pro veſtro beneficio mihi licet tenere & dominare. Et ſpondimus vobis ut pro indicio ipſius ſancti Gervaſii vel veſtro non ſit annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini illam hibernaticam argento libra una ad parte ſancto Gervaſio aut rectoris Eccleſiarum tranſolvere faciam: & ſi negligens aut tardus de ipſo cenſo ad ipſo placito fuero, fidem exinde facere debeam, & ipſam rem, dum ego advivo, perdere non debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum ipſa locella cum eorum ſoliditate ad ſe pertinentis vel aſpicientis vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos rectores ſancti Gervaſii ſine ulla judicis conſignatione aut heredum meorum contradictione in veſtram faciatis revocare dominationem & poteſtatem ad faciendum quod volueritis, & haec precaria, ac ſi ſemper per quinquiennium renovata fuiſſet, firma permaneat. Actum Cenomannis civitate in anno primo regni Domini noſtri Pipini glorioſi Regis. Signum Vulfingo, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Fulcoberti. S. Sichardi. S. Vildeni. Salomano rogatus ſubſcripſit. Aiglibertus ſubſcripſit. S. Vuamafredi. S. Giooleni. Bertobodus ſubſcripſit. Beraldus ſcripſit & ſubſcripſit.

Auctoriorum Epiſcoporum authentica, & precariae infraſcriptarum villarum in archivo Cenomanicae matris Eccleſiae conſervantur, & propter prolixitatem operis in hac ſcedula non ſunt inſerta.

LXIII.

Exemplar Precariae quam Franco Epiſcopus Germundo fecit de villa Fraxinedo, Flexobrachiale, Aciaco, ſancto Georgio in condita Sagonenſe, cum appendiciis ſuis, & alauniaco, ſeu longua filcaria, & Camiaco, atque Mundarias, cum omnibus ad ſe pertinentibus.

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſancti Gervaſii & Prothaſii martyris infra urbis Cenomanicae civitatem conſtructae, ubi Franco Epiſcopus praeeſſe videtur, ejuſque congregationi ex ipſa Eccleſia conſiſtenti. Ego enim in Dei nomine Germundus, dum & cognitum eſt qualiter Domnus Karolus glorioſus Rex villas ſancti Gervaſii, Fraxinedo, Flexobrachiale, Aciaco, vel ſancto Georgio cum appendiciis ſuis, Aloniaco, Longua filcaria, Camiaco, Mundarias, ad ipſam Eccleſiam reddere juſſit, & poſtea per verbum Domno noſtro Karolo glorioſo Regi mea fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas, ut ipſa locella pro veſtro beneficio ad uſus fructuario ordine mihi tenere permiſiſtis, id eſt, cum manſis, caſis, domibus, aedificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, ſilvis, pratis, & paſcuis, & quantum ad ipſa loca aſpectum eſſe videtur, dum ego advivo pro veſtro beneficio mihi liceat tenere & dominari; & ſpondimus vobis ut pro indicio ipſius ſancti Gervaſii vel veſtro non ſit annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini illa hibernatica argenti libra una vobis ad partem ſancti Gervaſii & rectoris Eccleſiarum tranſſolvere faciam, aut decimam aut nonam ex omni reditu pleniter perſolvam; & ſi negligens aut tardus exinde apparuero ad praedictum placitum, fidem exinde facere debeam, & ipſas res, dum ego advivo perdere non debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum ipſa lo-

locella cum eorum ſoliditate ad ſe pertinentis vel aſpicientis, vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos aut rectoris ſancti Gervaſii ſine ullius judicis conſignatione aut heredum meorum contradictione in veſtram faciatis revocare dominationem & poteſtatem ad faciendum quod volueritis, & haec precaria, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, firma & ſtabilis permaneat. Actum Cenomanis civitate in anno XXXI. regnante Domno noſtro Karolo glorioſo Rege, in menſe Martio. S. Germundi, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Fulcoberti. S. Sichardi. S. Vuildoni. Haifredus ſubſcripſit. Salomon rogatus ſubſcripſit. Aiglibertus ſubſcripſit. Vuanafredus Gibolonus ſubſcripſit. Bertobodus ſubſcripſit. Bavo ſubſcripſit. Ebtardus ſubſcripſit. S. Vultadi. Salaardus ſubſcripſit. Vualtarius ſubſcripſit. S. Frumaldi. S. Leuberti. Beraldus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXIV.

Exemplar Precariae de villa quae vocatur Manſiones in condita Diablentica, quam Merolus Epiſcopus Vuliberto fecit.

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſancti Vincentii martyris quae eſt conſtructa extras muro Cenomanis civitatis, quam Merolus Epiſcopus in dominatione & in regimine habere videtur. Ego enim in Dei nomine Vuilibertus, & mea fuit petitio & veſtra voluntas decrevit, & per juſſionem Domni noſtri Karoli glorioſi Regis villa veſtra de ratione monaſterii ſancti Vincentii quod ſitum eſt extra urbem, cujus vocabulum eſt ad Manſiones, cum omni integritate & appendiciis in vicaria Diablentica nobis ad uſitandum tenere permiſiſtis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari facere debeam, & poſt meum quoque Domino jubente diſceſſum partibus ſancti Vincentii monaſterii revertere faciatis. Et convenit nobis annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam de argento ſolidos decem tranſſolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter perſolvam de omni reditu, & ſi negligens aut tardus exinde apparuero, fidem facere exinde debeam, & jam dictam villam perdere non debeam, ſed haec precaria, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, firma & ſtabilis permaneat. Actum Cenomanis civitate in anno XXXII. regnante Domno noſtro Karolo glorioſo Rege in menſe Aprili. S. Vuiliberti, qui hanc precariam firmare ac fieri rogavit. S. Maginardi. S. Barivei. S. Girberti. S. Enigrimi. S. Adalberti. Bavo ſubſcripſit. Gedeon ſubſcripſit. Ebtardus ſubſcripſit. S. Raginfredi. Iacob ſubſcripſit. S. Bartaldi. S. Amalberti. S. Ioachim. S. Boſleni. Verſinus Diaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXV.

Exemplar Precariae quam Merolus Epiſcopus Vuiliberto de cella ſancti Frambaudi fecit.

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii quae eſt conſtructa infra urbem Cenomanis civitatem, quam Merolus Epiſcopus in dominatione, & in regimine habere videtur, ejuſque congregationi in ipſa baſilica conſiſtenti. Ego enim in Dei nomine Vuilibertus, dum & mea fuit petitio & veſtra decrevit voluntas, & per juſſionem Domini noſtri Karoli glorioſi Regis monaſteriolum veſtrum de ratione praedictae baſilicae, cujus vocabulum eſt ad cellam ſancti Frambaldi, in vicaria Gabronenſe, cum omni integritate ſua vel appendiciis nobis ad uſandum tenere permiſiſtis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari facere debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum partibus ſancti Gervaſii revertere faciatis. Et convenit nobis annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam de argento ſolidos ſex tranſſolvere debeam; & ſi negligens aut tardus exinde apparuero, fidem exinde facere debeam, & ipſum monaſteriolum perdere non debeam, ſed hae precariae uno tenore conſcriptae omnique tempore firmae & ſtabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate anno XXXII. regnante Domno Karolo glorioſiſſimo Rege, IX. Kal. Maias. S. Vuiliberti, qui hanc precariam fieri & firmare rogavit. S. Gedeonis. S. Gripponis. S. Gauzberti. S. Ragemberti. S. Audulfi. S. Gheldulfi. S. Bruceleni. Ionas ſubſcripſit. S. Vvaran. S. Gulfaldi. Bavo Diaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXVI.

Exemplar Precariae quam Merolus Epiſcopus Vviliberto fecit de Belſaido in canonico, & de Senmuro, & Ingranda, & Vivillare, & Fontanas, & Monaſteriolum, & Bragolium, cum eorum appendiciis.

DOmino ſancto & venerabili baſilicae ſanctorum Gervaſii & Prothaſii martyrum infra urbem Cenomanis civitatem conſtructae, ubi Merolus Epiſcopus praeeſſe videtur, ejuſque congregationi in ipſa Eccleſia conſiſtenti. Ego enim in Dei nomine Vviliberthus, dum & cognitum eſt qualiter Domnus Karolus glorioſus Rex Villam ſancti Gervaſii Belſaidum vicum publicum cum ſuis appendiciis, & Senmuram, & Ingrandam, & vivillare, ſive Fontanas, & Monaſteriolum, & Bragolium, ſive Auciacum vicum publicum, cum omni integritate vel eorum appendiciis ad jam dictam Eccleſiam reddere juſſit, & poſtea per verbum Domno noſtro Karolo glorioſo Regi fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas; ut ipſa locella per veſtrum beneficium ad uſum fructuarium ordinem mihi tenere permiſiſtis, id eſt, cum manſis, caſis, domibus, aedificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, ſilvis, pratis, & paſcuis, vel quantum ad ipſa loca aſpectum eſſe videtur, dum ego advivo per veſtrum beneficium mihi liceat tenere & dominari. Et ſpondimus vobis ut pro indicio ipſius ſancti Gervaſii vel veſtro non ſit annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam argenti libram unam & dimidiam vobis ad partem ſancti Gervaſii & rectoris Eccleſiarum tranſſolvere faciam, aut decimam & nonam ex omni reditu pleniter perſolvam; & ſi negligens aut tardus exinde apparuero ad praedictum placitum, fidem exinde facere debeam, & ipſas res, dum ego advivo, perdere non debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum ipſa locella cum omni ſoliditate ad ſe pertinentes vel aſpicientes, vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos aut rectores ſancti Gervaſii ſine ullius judicis conſignatione aut heredum meorum contradictione in veſtram faciatis revocare dominationem & poteſtatem ad faciendum quod volueritis, & hae precariae, ac ſi ſemper per quinquennium renovatae fuiſſent, firmae & ſtabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate publicè anno XXIX. regnante Domno Karolo glorioſo Rege in menſe Maio. S. Vviliberti, qui hanc precariam fieri & adfirmare rogavit. S. Hervich. S. Adalulfi. S. Osberti. Boſo ſubſcripſit. S. Vvedranni. S. Troduini. S. Gehreii. S. Ramethani. Bavo ſubſcripſit. Eptardus ſubſcripſit. Salahardus ſubſcripſit. S. Amalberti. Beraldus ſubſcripſit. S. Pharamundi. Vinueradus Diaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

Anteriorum Epiſcoporum authentica & precariae infraſcriptarum villarum in archivo Cenomanicae matris Eccleſiae conſervantur, atque propter prolixitatem operis in hac ſcedula non ſunt inſerta.

LXVII.

Digitized by Google

LXVII.

Exemplar Epiſtolae quam Domnus Hludovicus Imperator Eliſachare Abbati ſuoque Miſſo miſit, ut beneficia & res in ea ſcriptas Aldrico Epiſcopo vel ſuis Miſſis conſignaret, & ſuum epiſcopium imperiali auctoritate ex eis pleniter reveſtiret.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus Aldrico venerabili Epiſcopo & fideli noſtro ſalutem. Noverit tua induſtria quia miſſus tuus noſtram adiit praeſentiam innoteſcens quòd quidam vaſſalli noſtri, Ghermundus, Vulfardus, Berchadus, Bodo & ſocius ſuus, beneficia ex tuo epiſcopio habent quae olim per precarias inde alienata fuerant. Qua de re volumus ut tu noſtra auctoritate recipias uſque ad noſtram praeſentiam, & de noſtra fidelitate magnam curam ſemper habeas, ſicut hactenus te habere cognovimus. Nam memoratus miſſus tuus noſtram deprecatus eſt pietatem ut aliquem Miſſum tibi dederimus qui praedictas res tibi Eccleſiaeque tibi commiſſae conſignaret & veſtituram legitimam faceret. Qua de re Heliſacharo Miſſo noſtro praecepimus ut de ſupradictis beneficiis tibi veſtituram faciat quando illas in partes à nobis directus fuerit. Volumus etiam ut quàm citiùs poteris miſſum tuum bene fidelem ad nos dirigas, qui nos certos faciat qualiter erga vos & reliquos fideles noſtros modò agatur, & quid de illis cauſis factum quas vobis agere praecepimus. Bene vale, & ora pro nobis.

LXVIII.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de quibuſdam beneficiis vaſſallorum ſuorum, id eſt, Germundi, Vulfardi, Berchadi, Bovonis, & ſocii ejus, quae praedictus Imperator reddidit & confirmavit Cenomanicae matri Eccleſiae & Alarico ejuſdem Eccleſiae Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si precibus ſacerdotum, quando pro ſuis vel Eccleſiarum ſibi commiſſarum neceſſitatibus aliquid intimare voluerint, aurem libenter accommodamus, eorumque juſtas ac rationabiles petitiones ac poſtulationes ad optatum effectum pervenire facimus, non ſolum regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eoſdem ſacerdotes ad Domini miſericordiam pro nobis exorandam promptiores atque devotiores facimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium noſtrorum tam praeſentium quàm & futurorum induſtriae quia Aldricus venerabilis Cenomanicae urbis Epiſcopus accedens ad aures noſtrae pietatis retulit nobis de quibuſdam beneficiis quae ante complures annos de jure ſuae ſedis cum appendiciis eorum fuiſſent ſubtracta & ad publicum noſtrum redacta quae modò Ghermundus, Berthadus, Vulfardus, Bodo, & ſocii ejus vaſſalli noſtri in beneficium data poſſident, & ſic praecedenti tempore de manibus rectorum praedictae urbis memoratorum vaſſallorum beneficia cum appendiciis & omnibus ad ſe pertinentibus elapſa eſſe. Sed cum nos ad rei veritatem diligentius inveſtigandam fideles Miſſos noſtros Heliſacharum venerabilem Abbatem & Vvidonem Comitem mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum eſſe. Cùmque eorundem relatione praedictorum vaſſallorum beneficia non ad publicum noſtrum ſed ad jus praefatae Cenomanicae Eccleſiae juſte pertinere cognoviſſemus, complacuit clementiae noſtrae ſupraſcriptorum vaſſallorum beneficia cum omni integritate, quemadmodum ipſos ea per ſingula loca à largitione noſtra accepiſſe conſtat, pro emolumento animae noſtrae memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem praedictae Eccleſiae ſuae reddere, ut perpetuò in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiae Deoque in ea deſervientium permaneat. Idcirco ſuggerente atque rogante praedicto venerabili Epiſcopo hanc noſtrae confirmationis atque redditionis praeceptionem ei vel ad partem praedictae urbis fieri juſſimus; per quam decernimus atque jubemus ut nullus fidelium noſtrorum de jamdictis beneficiis vel de his omnibus quae ad praedictorum vaſſallorum noſtrorum, quibuſcunque in locis conſiſtant, beneficia pertinere noſcuntur, memorato Aldrico venerabili Epiſcopo ſive ſucceſſoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere praeſumant, ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro opportunitate & commoditate praefatae Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Et ut haec auctoritas noſtra perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus, & de anulo noſtro juſſimus ſigillari.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VIII. Kal. Iulias anno Chriſto propitio XXII. imperii Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris, Indictione XIII.

Actum Stramiaco ſupra fluvium Rhodanum in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIX.

Concordia Bethtae cum monaſterio ſancti Vincentii.

DVm cognitum eſt quòd Bethta Deo ſacrata portione aliqua in locella nuncupantia Soliaco, Manſione, villam Bariaco, ſeu & Briſcino, quam filius ſuus Ermenfredus quondam moriens dereliquit, & ad ipſam legibus obvenit, per vinditionis titulum ad baſilicam ſancti Vincentii Cenomanis civitate vindicat, & accipit exinde in pretium, quod & bene complacuit atque convenit, hoc eſt, auri ſolidos probos, optimos, atque penſantes numero ducentos. Quò veniens venerabilis frater Paturnus Praepoſitus de ipſo monaſterio unà cum vinditione ipſa, in privata conlatione ipſa protulit ad relegendum, dum inter ſe intenderent, (Hi ſunt, Berthofridus, Dodo unà cum conjuge ſua Endilane vel Bertholanda cum infantibus ſuis his nominibus Ademaro & Iohanne) chartam ambagibalem ibidem praeſentabant quam Bethta ad ipſos infantes ſuos fecerat, ubi habebat inſertum, dum advivebat, & in partes duas Leogiliſo quondam conjuge ſuo quàm & ſuam tertiam ad uſum tenuerit, & poſt ſuum diſceſſum ad jam dictos infantes ſuos tam illas duas partes quàm & ſuam tertiam in eorum reciperent dominatione, dum inter ſe intenderent, mediantibus bonis hominibus ad pacis concordiam viſi ſunt eos revocaſſe. Convenit inter ipſos quòd illa quarta parte quam Ermenfredo quondam in Manſiones debitum erat memorati infantes Berthofredo, Dodo una cum conjuge ſua Eodilane vel Bertholanda contra venerabile fratre Patuino Praepoſito vel ipſo monaſterio, quantumcunque ibidem habere videntur, omni tempore habeant evindicatum, & reliquo verò tam in Soliaco quàm in Bariaco ſeu & in Briſcino quicquid Ermenfredo quondam obvenire debuit, vel quantum per vinditionis titulum memorata Bethta ſive jam Noberta ad memorata baſilica delegata contra ipſo Berthofredo & Dodone unà cum conjuge ſua Eodilane necnon & Bertolandane, tam terris, caſis, mancipiis, domibus, aedificiis, accolabus, pratis, paſcuis, vineis, ſilvis, aquis, aquarumque decurſibus, mobile & immobile, junctis & ſubjunctis, vel omni ſupraposito, quantumcunque in jam dicta locella Ermenfredo quondam habere debuerat, pars monaſterii ſancti Vincentii vel ejus rectores contra ipſos homines ſupe-

riùs

riùs commemoratos aequali lance dividere debent. Vnde convenit ut tres epiſtolas uno tenore conſcriptas inter ſe fieri & accipere deberent, quod & ita fecerunt, ut nullus contra parem ſuum de iſtis convenientis ſe remutare non poſſet; quòd in hoc facere praeſumpſerit, partem ſuam à pare ſuo amittat, & inſuper fiſco ſociante auri libras decem argenti pondo vigenti coactus exolvat, & nec ſic quod reperit vindicare non valeat, & has epiſtolas, quas in invicem bona voluntate fecerunt, cum ſtipulatione intrapoſita firmas & inviolabiles omni tempore valeant perdurare. Actum Soliaco in rem ipſam in anno XI. regni Domni Theodorici glorioſi Regis, quod fecit praeſens menſis Octobris dies XII. Dodo ſubſcripſit. S. Eodilane conjuge ſua. Berthoſredus ſubſcripſit. S. Bertolandane germana eorum, qui hanc epiſtolam fieri rogaverunt. Derriceus Abbas ſubſcripſit. Beoraldus in Dei nomine Abbas ſubſcripſit. Aiglimanus ſubſcripſit. Iohannes ſubſcripſit. Salico ſubſcripſit. Cadolo Sidonianis ſubſcripſit. Bertholaudus ſubſcripſit. S. Vvirdoni. S. Turpaldo. Bavo ſubſcripſit. Landulfus ſubſcripſit. Odricus ſubſcripſit. Caldobertus recognovi & ſubſcripſi.

Anteriorum Epiſcoporum authentica & precariae infra ſcriptarum villarum in archivo Cenomanicae matris Eccleſiae conſervantur, & propter prolixitatem operis in hac ſcedula non ſunt inſerta.

LXX.

Precaria de Villa Caliſamen quam fecit Aldricus Cenomanicae ſedis Epiſcopus Agberto vaſſo dominico tempore Hludovici piiſſimi Auguſti. *

DOmino ſancto ac venerabili baſilicae ſanctae Mariae ſemper virginis ſanctorumque martyrum Gervaſii & Prothaſii quae eſt conſtructa infra muros Cenomanis civitatis, quam Aldricus Epiſcopus in dominatione & regimine habere videtur, ejuſque congregationi ex ipſa conſiſtenti. Ego enim in Dei nomine Agbertus, dum & mea fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas, villam veſtram de ratione ipſius baſilicae, cujus vocabulum eſt Caliſamen, cum omni integritate nobis ad uſandum tenere permiſiſtis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari debeam, & poſt meum Deo jubente diſceſſum partibus ſanctae Mariae & ſancti Gervaſii ſanctique Prothaſii revertere faciatis; & convenit nobis ut annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam argenti ſolidos XXV. transſolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter perſolvam de omni reditu, & ſi negligens aut tardus exinde apparuero, fidem exinde facere debeam, & ipſam villam perdere non debeam. Et ut hae precariae uno tenore conſcriptae omni tempore firmae & ſtabiles permaneant, manu noſtra & aliorum nobilium noſtrorum ſubterfirmandas eſſe decrevimus. Actum Pictavis civitate publicè anno XXVII. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti IX. Kal. Februarias. S. Agberti qui hanc precariam fieri ac firmare rogavit. S. Ragenarii Comitis palatii. S. Gauzelini manſionarii. S. Ragenaldi Comitis. S. Ramnulfi Comitis palatii. Girbertus Comes ſignavit. S. Vvalfredi Comitis. S. Vvalfredi Comitis. Eberardus Comes ſignavit. Emino Comes ſignavit. Radulfus vaſſus dominicus ſignavit. Garziolenus vaſſus dominicus ſignavit. Roigarius vaſſus dominicus ſignavit. Iſaac vaſſus dominicus ſignavit. Immo vaſſus dominicus ſignavit. Vvatuarius Diaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXXI.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de villa Caliſamen, quod fecit praedictus Imperator Cenomanicae matri Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si fidelium noſtrorum juſtas & rationabiles petitiones ac poſtulationes quas pro utilitate & exaltatione ſanctae Dei Eccleſiae expoſcunt, ad optatum effectum perducimus, non ſolum regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eos nobis promtiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus & futuris notum eſſe volumus quia Agbertus Comes & Oſtiarius atque Conſiliarius noſter nobis innotuit quòd quandam villam ſitam in pago Cenomanico nomine Caliſamen de jure Cenomanicae matris Eccleſiae per noſtrum beneficium poſſideret, de qua per ſingulos annos nonas & decimas atque legitimos cenſus partibus praefatae matris Eccleſiae & ejuſdem Eccleſiae rectoribus perſolveret. Qua de re memoratus Agbertus pertractans caſum fragilitatis humanae, & paveſcens ultimum vocationis diem, timenſque ne praefata villa aliquo cupiditatis ſuae ſtimulo vel quolibet ingenio à jure praeſcriptae matris Eccleſiae alienata fieret, ideoque divino fervens amore, adiit clementiam noſtram ſuppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Caliſamen cum omnibus ad ſe pertinentibus partibus praedictae Cenomanicae ſedis Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis venerabili Epiſcopo praeſentaliter noſtra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per noſtrum praeceptum futuris temporibus firmius eidem Eccleſiae ejuſque rectoribus poſſidendam confirmaremus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejuſdem ſancti loci ſervorumque Dei inibi Domino famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium deſiderium ejus ad optatum effectum perducere dignum duximus. Quapropter per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum ſtatuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum ſaepedictus Agbertus fidelis noſter memoratam villam cum omni integritate, ſicut illa die ſub jure noſtrae poteſtatis erat quando à largitione noſtra ipſum beneficium accepiſſe conſtat, pro emolumento animae noſtrae & ſtabilitate imperii noſtri memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem praeſcriptae ſuae ſedis Eccleſiae praeſentaliter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiae Deoque in ea deſervientium permaneat. Idcirco ſuggerentibus atque humiliter poſtulantibus praedictis fidelibus noſtris, memorato videlicet Aldrico venerabili Epiſcopo & Agberto jamdicto fideli noſtro, hoc noſtrae confirmationis atque redditionis praeceptum ſaepedicto Aldrico Epiſcopo vel ad partem jam dictae urbis fieri juſſimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus ſub ditione imperii noſtri degens ullo unquam tempore de praedicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuſcunque pagis vel locis ſaepedicto Aldrico Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere praeſumat: ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis ſive mancipiis & cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro opportunitate & commoditate praefatae ſedis Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus poteſtatem faciendi. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Ma-

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XVI. Kal. Decembris anno Chriſto propitio xxvi. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, indictione ſecunda.

Actum Pictavis civitate publicè in Dei nomine feliciter. Amen

LXXII.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Auguſti quod precante Aldrico Epiſcopo fieri juſſit quando ei conceſſit ut haberet ſuum œconomum qui pro illo ſecundum juſſionem ſuam gereret exteriores curas & regalia ſervitia, & itinere faceret, & praedictus Pontifex ſua in parrochia reſideret, & ſuum miniſterium abſque impedimento adimplere curaret, & reliqua ſicut in eo continentur inſerta.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si Sacerdotum Dei piis & rationabilibus petitionibus aurem libenter accommodamus, eaſque ad optatum effectum perducimus non ſolum regiam & imperatoriam exercemus conſuetudinem, ſed etiam eoſdem pro noſtris exceſſibus Domini miſericordiam exorandos devotiores promptioreſque facimus, atque per hoc immenſam Dei miſericordiam facilius nobis conciliandam eſſe confidimus. Idcirco notum eſſe volumus omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus ſcilicet atque futuris quia Aldricus venerabilis Cenomanicae urbis Epiſcopus innotuit celſitudini noſtrae quòd multa ex his quae in ſua parrochia agere debebat, & ad ſuum miniſterium pertinebat, propterea quòd jam aſſiduè in noſtro ſervitio vel etiam nobiſcum detentus tamdiu commorabatur, neglecta erant tam in praedicatione ſeu confirmatione atque doctrina quàm & in reſtauratione Eccleſiarum, vel pravorum hominum correctione, ſive in aliis atque in aliis Eccleſiae ſibi commiſſae utilitatibus, & cleri vel populi neceſſitatibus. Innotuit etiam quod mater Eccleſia intra praedictam civitatem à multis temporibus conſtructa propter maceriarum imbecillitatem quot die ad caſum ſe praeparabat, quam ideo à novo fundare & in meliorem ſtatum & locum aedificare ſe velle dicebat. Lacrymabili quoque vultu coram nobis & fidelibus noſtris aſſerebat quòd ſi aliter ad ſuum peragendum miniſterium otium à nobis impetrare non poſſet, magis vellet honores ſibi collatos dimittere quàm clerum & populum ſibi commiſſum negligere, & propterea in perditionem, quod abſit, incidere. Quapropter humiliter deprecans eſt noſtram clementiam ut liceret ei juxta canonicam auctoritatem habere œconomum qui pro illo exteriores curas gereret, & noſtra ſervitia atque itinera, prout melius poſſet, ſua vice faceret, & praedictus Epiſcopus ad ea quae Dei ſunt intenderet & ad ſuum miniſterium perficiendum certaret. Deprecatus eſt etiam ut ſi in proprio clero & in ſua parrochia talem œconomum quidem volebat, aut qualem neceſſe erat, ſibique ſecundum canonum inſtitutionem per omnia obedientem invenire minimè poſſet, ut haberet licentiam undecunque & quemcunque de noſtris fidelibus vellet tam infra palatium quàm extra palatium ſibi Eccleſiaeque ſibi commiſſae eligere adjutorem & defenſorem, & quotieſcunque neceſſe fuerit mutare, & meliorem vel utiliorem ſtatuere. Cujus precibus autem favoris libentiſſimè accommodantes praeſcriptis ſuis petitionibus aſſenſum praebuimus, & poſtulationes ejus ad effectum uſque perduximus. Concedimus quippe memorato Pontifici per has auctoritatis noſtrae literas, quas ei fieri juſſimus, conceſſumque in futuro eſſe volumus ut praefatus Epiſcopus quietè, dum voluerit, in ſua reſideat parrochia, & pro nobis & pro commiſſo nobis à Deo populo Dominum exoret, ſuos verò homines cum ſuo œconomo vel quemcunque, & ut dictum eſt, elegerit, ubicunque noſtra fuerit juſſio vel neceſſitas ingruerit dirigat. Praecipientes ergo per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum volumus atque jubemus quòd ſi jam dictus Epiſcopus nobis ſuperſtes fuerit, ut nullos filiorum aut ſucceſſorum vel fidelium noſtrorum praeſcripto Pontifici Eccleſiaeque ſibi commiſſae ullam perturbationem aut calumniam ingerere praeſumat, aut facere volentibus conſentiat, ſed mundeburdum vel defenſionem pro Dei amore & pro noſtra reverentia ei pleniter faciant, ut quietè & pacificè, ut praeſcriptum eſt & ei à nobis conceſſum, in ſua Eccleſia abſque ullius impedimento ei reſidere & ſuum miniſterium agere liceat: quatenus memoratum Pontificem pro nobis & pro liberis noſtris ſive pro ſtabilitate & pace imperii à nobis Deo commiſſi attentiùs exorare delectet. Et ut haec noſtra auctoritas inviolabilem & inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XV. Kal. Martias anno Chriſto propitio xxvii. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione tertia.

Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIII.

Exemplar Praecepti Domni Hludovici piiſſimi Auguſti de villa Bonalta quod fecit praedictus Imperator quando illam reddidit Cenomanicae matri Eccleſiae & Aldrico ejuſdem Eccleſiae Epiſcopo.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si fidelium noſtrorum juſtas & rationabiles petitiones & poſtulationes, quas pro utilitate & exaltatione ſanctae Dei Eccleſiae expoſcunt, ad optatum effectum perducimus, non ſolum regiam atque imperialem conſuetudinem in hoc exercemus, ſed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae & noſtris praeſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus quia Adalbertus Comes & Conſiliarius noſter nobis innotuit quòd quandam villam ſitam in pago Carnicenie nomine Bonalia de jure Cenomanicae matris Eccleſiae per noſtrum beneficium poſſideret, de qua per ſingulos annos nonas & decimas & legitimos cenſus partibus praefatae matris Eccleſiae & ejuſdem Eccleſiae rectoribus perſolveret. Qua de re idem Adalbertus pertractans caſum humanae fragilitatis, & paveſcens ultimum vocationis diem, timenſque ne praefata villa aliquo cupiditatis ſuae ſtimulo vel quolibet ingenio à jure praeſcriptae matris Eccleſiae alienata fieret; ideoque divino fervens amore ad clementiam noſtram ſuppliciter deprecans acceſſit ut memoratam villam nomine Bonaliam cum omnibus ad ſe pertinentibus partibus praedictae Cenomanicae matris Eccleſiae & Aldrico ejuſdem urbis venerabili Pontifici praeſentaliter noſtra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per noſtrum praeceptum futuris temporibus firmiùs eidem Eccleſiae ſuiſque rectoribus poſſidendam confirmaſſemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ipſius ſancti loci ſervorumque Dei inibi Deo famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium deſiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum ſtatuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum ſaepedictus Adalbertus fidelis noſter memoratam villam cum omni integritate, ſicut illa die ſub jure noſtrae poteſtatis erat quando à largitione noſtra ipſum beneficium accepiſſe conſtat, pro emolumento animae noſtrae & ſtabilitate imperii noſtri memorato venera-

bili

bili Aldrico Epiſcopo ad partem praeſcriptae ſuae ſedis Eccleſiae praeſentaliter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiae Deoque in ea deſervientium permaneat. Idcirco ſuggerentibus atque humiliter poſtulantibus praedictis fidelibus noſtris, memorato videlicet Aldrico Epiſcopo & Adalberto jamdicto fideli noſtro, hoc noſtrae confirmationis atque redditionis praeceptum ſaepedicto Aldrico Epiſcopo & ad partem jam dictae urbis fieri juſſimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus ſub ditione imperii noſtri degens ullo unquam tempore de praedicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuſcunque pagis & locis ſaepedicto Aldrico Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere praeſumat; ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis ſive mancipiis & cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro oportunitate & commoditate praefatae ſedis Eccleſiae exinde facere decreverint, liberam in omnibus futuris temporibus habeant poteſtatem faciendi. Et ut haec noſtrae redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillavimus.

Signum Hludovici Sereniſſimi Imperatoris.

Ermimmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XV. Kalend. Maias anno Chriſto propitio XXVII. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Aquiſgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

CHRONICON BREVISSIMVM
MONASTERIS SANCTI GALLI.

DCXCI. Bellum Pippino in Strictio, ubi ſuperavit Francos.

DCCII. Obitus Hildeberti Regis.

DCCXVI. Grimaldus interficitur.

DCCXIX. Hoc anno pugna Karlus in Vinciaco XII. Kal. Aprilis, XV dies ante Paſcha.

DCCXLI. Carlus moritur. Et Theodoldus interficitur.

DCCLII. Eodem anno Pippinus Rex apud Sueſſionis civitatem benedictio. regalem accepit.

DCCLIV. Hoc anno Pippinus Rex cum Francis in Italiam perrexit, Langobardos ſuperavit in gladio. Hoc anno Carlomannus moritur.

DCCLVI. Hoc anno iterum Rex Pippinus ſuper Langobardos cum magna munera reverſus eſt in regnum ſuum.

DCCLX. Hoc anno Pippinus Rex cumflictum habuit cum VVaſcones.

DCCLXI. Bellum Pippino in VVaſconia.

DCCLXIII. Bellum Pippino in VVaſconia. Tunc ſuperavit VVaſcones.

DCCLXIV. XIX. Kal. Ian. ſic incipit gelus, & finivit in XVII. Kal. April.

DCCLXVIII. Hoc anno VVepherius interficitur in nocte die V. feria IV. Non. Ian. Et in ipſo anno Domnus Rex Pippinus tranſijt VIII. Id. Octobris in nocte die ſabbato. Et inſequente die VI. Idus Octobris ſic Domne Reges Karlus & Karlomannus benedictionem regalem acceperunt, Domnus Rex Karolus in Noviamaco civitate, & Carlomannus in Sueſſiones civitate in ſede patris ſui.

DCCLXIX. In ipſo anno perrexit Karlus Rex in VVaſconia, & apprehendit Hunualdum.

DCCLXXI. Karlomannus moritur II. Non. Decembris.

DCCLXXIII. Hoc anno Domnus Rex Karolus perrexit in Italia cum Francis.

DCCLXXIV. Hoc anno perrexit Domnus Karolus ad Romam ad ſanctum Petrum. Et revertens inde adquiſivit * Peccunia civitate ſive * Cicinio cum Rege Deſiderio, & cum gaudio reverſus eſt in Francia. * Pavia * Ticino

DCCLXXV. In ipſo anno perrexit Karlus ſuper Saxones, & plurimos ex ipſis ad baptiſmi gratiam perduxit, & multos pluriores interfecit.

DCCLXXVII. Hoc anno fuit Domnus Rex Karlus in Saxonia ad Patrisbunna, & ibi aedificavit Eccleſiam in honore Salvatoris.

DCCLXXVIII. Hoc anno Domnus Rex Karlus perrexit in Spania, & ibi diſpendium habuit grande.

DCCLXXXI. Hoc anno Domnus Rex Karolus reverſus eſt de Roma.

DCCLXXXII. Hoc anno Domnus Rex Karolus plures de Saxonis interfecit.

DCCLXXXIII. Hoc anno moritur Hildegardis Regina II. Kal. Maij.

DCCCI. Hoc anno Domnus Rex imperialem ſedem accepit.

DCCCV. Hoc anno perrexit Domnus Karolus in Saxonia ad Holdiſtede, & multos barones & mulieres inde adduxit.

DCCCXIII. Hoc anno Riculſus Epiſcopus in V. Id. Auguſti.

DCCCXIV. In hoc anno Domnus Karolus Caeſar obijt in V. Kal. Februarij in die ſabbati.

CHRONICON AVGIENSE.

DCCIX. Hiemps durus. Et Gotafredus Dux moritur.

DCCX. Pippinus Alamanniam ingreditur.

DCCXXV. Sarraceni primitus ingrediuntur.

DCCXXX. Lantfrid. moritur.

DCCXXXI. Obitus Bedae Presbyteri.

DCCXXXIV. Karolus Freſiam vaſtat.

DCCXXXV. Karolus VVaſconiam invaſit.

DCCXLI. Karolus moritur.

DCCXLV. Karlomannus Alamanniam ingreditur.

DCCXLVII. Karlomannus Romam pergit.

DCCLI. Lantfrid. moritur.

DCCLII. Pippinus in Regem elevatur.

DCCLIII. Stephanus Papa in Franciam venit.

DCCLIV. Sanctus Bonifacius martyrizatur. Et Pippinus Italiam intravit.

DCCLVIII. Pippinus Rex in Saxoniam ingreditur.

DCCLIX. Pippinus in VVaſconia.

DCCLXVIII. Pippinus Rex obijt.

DCCLXX. Karlomannus Rex obijt.

DCCLXXI. Karolus Rex in Saxoniam.

DCCLXXIII. Capta eſt Italia à Francis, & Karolus Romam pervenit.

DCCLXXVII. Karolus Iſpaniam ingreditur.

DCCLXXIX. Item Karolus in Saxonia. Et fames magna mortalitaſque in Francia.

DCCLXXX. Saxonia capta eſt.

DCCLXXXI. Item Karolus Romam venit. Et Pippinus baptizabatur.

DCCLXXXII. Hiltgart Regina obijt.

DCCLXXXV. Karolus Romam perrexit. Cruces in veſtibus apparuerunt.

DCCLXXXVI. Karolus per Alamanniam pervenit ad fines Bajariae.

DCCLXXXVII. Taſſilo Dux.......

DCCXCI. Karolus Rex Hunorum regnum vaſtat. .

DCCXCIX. Gerolt occiditur.

DCCCIX. Egino conſtituitur IX. Kal. Septembris.

DCCCXI. VVerdo III. Kal. Aprilis.

DCCCXII. VVilto. IV. Kal. Aprilis.

DCCCXIV. Annus I. Hludovici Imperatoris.

DCCCXVI. Bernhartus Rex.

DCCCXXIII. Viſio VVettini.

DCCCXXIX. Pretioſa corpora ſancti Valentini & ſancti Seneſij in Augiam inſulam venerunt V. Idus Aprilis.

DCCC-

DCCCXXXVI. Hatto Epiſcopus obijt.
DCCCXXXVIII. Puato Diaconus palatij lapſus eſt in Iudaiſmo.
Erlebadus ceſſit, & VValafrid conſtitutus eſt.
DCCCXL. Eclipſis ſolis III. Non. Mai, inter VIII. & nonam horam, in vigilia Aſcenſionis Domini. Hludovicus obijt.
DCCCXLII. Diviſio regni.
DCCCXLIII. Indith obijt.
DCCCLVI. Hildigarht obijt.
DCCCLVIII. Folcuvinus Abbas obijt, & VValdarius ſucceſſit.
DCCCLX. Meginratus heremita martyrizatus eſt.
DCCCLXIV. VValdheri Abbas deſijt. Hecco ſucceſſit.
DCCCLXVIII. Viſa eſt cometa manifeſtiſſimè.
DCCCLXIX. Ictus fulminis Kal. Iulij inter X. & XI. horam diei.
DCCCLXXI. Hecco Abbas obijt, & Ruadbo ſucceſſit.
DCCCLXXIII. Ictus fulminis VVormatiam combuſſit.
DCCCLXXIII. Ludouvicus Caeſar Italiae obijt, & Karolus Rex Galliae Romam pervenit.
Ludouvicus filius Ludouvici Imperatoris obijt. Et bellum inter Ludouvicum, & Karolum Imperatorem.
DCCCLXXVIII. Eclipſis ſolis IV. Kal. Novembris.
Karolus filius Ludouvici Regis Francorum & frater Carolomanni & Ludouvici Italiam primùm intravit.
DCCCLXXX. Karlomannus Rex Bauvariae obijt.
DCCCLXXXI. Karolus Romae Caeſar efficitur.
DCCCLXXXVII. Karolus Imperator regno privatur. Et Arnolfus filius Karlomanni in Regem elevatur.
Karolus Imperator obijt.
DCCCXCI. Sunderolt Archiepiſcopus à Nordmannis occiditur.
DCCCXCVI. Arnolfus Romae Caeſar efficitur. Et in Augia, miſeria famis & mortalitatis, Chriſtiani homines alterius carnem comederunt.
DCCCXCVII. II. Idus Iunij ictus ſulminis ante auroram.
DCCCXCIX. Zuntibold Rex filius Arnolfi occiditur.
Vngari Italiam ingreſſi multa fecerunt. Et Arnolfus Imperator moritur. Et Ludouvicus filius ejus in Regem elevatur.
DCCCCV. Bellum inter Chuonradum & Adalbertum Francos, in quo cecidit Chuonradus.
DCCCCVII. Bajoarij & ab Vngaribus interficiuntur.
DCCCCVIII. Vngares Saxoniam & Turingiam vaſtant.
DCCCCIX. Vngares Alemanniam ingreſſi ſunt.
DCCCCX. Franci ab Vngaribus aut occiſi aut fugati ſunt.
DCCCCXI. Chuonradus in Regem elevatur.
DCCCCXIII. Hug abbatiam ſucceſſit. Vngri partes Alemanniae vaſtaverunt, & juxta. In fluvium à Bauvarijs & Alemannis ſucceſſi ſunt. Hiemps magna nimis.
DCCCCXV. Vngari totam Alemanniam igne & gladio vaſtaverunt.
DCCCCXVII. Vngari per Alemanniam in Alſatiam & uſque ad fines Lotharij regni venerunt.
Erchanger & Peratolth decollati ſunt. Et Chuonradus Rex obijt.
DCCCCXXIII. Precioſiſſimus theſaurus ſanguinis Domini in * Augiam venit VI. Idus Novembris.

* Augiam.

DCCCCXXVI. Vngari totam Franciam, Alſatiam, Galliam, atque Alemanniam igne & gladio vaſtaverunt. Et Burghardus Duc occiditur. Vngari per orientales Francos & Alemanniam multis civitatibus igne & gladio conſumptis, juxta VVormatiam Rheno tranſito, uſque ad mare oceanum regnum Galliae devaſtaverunt, & per Italiam redierunt.

DCCCCXXVII. Hiemps magna nimis.
DCCCCXXXI. Heinricus Rex Reges Abodritorum & Nordmannorum efficit Chriſtianos, & profectus eſt in Galliam.
DCCCCXXXIV. Vngari ab exercitu Regis Heinrici occiſi ſunt, & multi comprehenſi ſunt.
DCCCCXXXVI. Heinricus Rex obijt, & Otto filius ejus in regnum conſtituitur.
Frithuricus Archiepiſcopus ordinatus.
DCCCCXXXVII. Monaſterium ſancti Bonifacij & ſancti Galli igne conſumuntur.
Ruodolfus Rex & Arnolfus Duc obierunt.
DCCCCXXXVIII. Otto Rex in Bauvarios ibat; illiſque reſiſtentibus, redijt. Frater ejus Heinricus comprehenſus eſt ab Eberhardo. Illo verò liberato, Eberhardum in exilium miſit; ac iterum Bauvarios invaſit cum exercitu, omneſque ſibi ſubdidit, niſi tantùm unum Arnolfi filium. Interim magna pars Vngarorum à Saxonibus occiſa eſt.
DCCCCXXXIX. Otto Rex ibat in Lotheringos uſque ad Caprimontem. Interea Ludouvicus Rex Galliæ invaſit Alſatiam. Tunc Rex Otto revertens venit ad Priſacum, & obſedit eam; & Ludouvicus diceſſit. Interim verò Eberhart Duc occiſus eſt, & Giſilbertus Duc in Rheno ſubmerſus mortuus eſt. Poſtea Rex ibat cum exercitu in Lutheringos, & omnes ſuo ſubjugavit imperio, præter Metenſis Epiſcopum. Necnon & frater ejus Heinricus projectis armis venit ad eum.
DCCCCLIII. Mogontia civitas ab Ottone Rege obſeſſa eſt.
DCCCCLIV. Per loca Germaniæ Galliæque plurima terræ motus magnus factus eſt:

Quæ ſequuntur, addita ſunt à Willielmo Archiepiſcopo Mogontino, & à Trithemio deſcripta ſunt in chronico Hirſaugienſi.

Anno dominicae incarnationis DCCCCLIV. Indictione XII. beatae memoriae Domnus Frithuricus ſanctae Mogontiacenſis Eccleſiae Archiepiſcopus VIII. Kal. Novembris obijt. Eodem verò anno ego VVillielmus, tantae ſucceſſionis indignus, loco ejus, cum conſenſu cleri & populi ejuſdem ſanctae ſedis, XIV. Kal. Ianuarij (ipſoque die pace inter Regem Ottonem & filium ejus Luidolfum facta in loco Aranſtedt) ſum electus, & in IX. Kal. Ianuarij Moguntiæ ordinatus.

CHRONICON FLORIACENSE.

DCXV. Dagobertus junior in Francia regnat.
DCXXVI. Leodebodus Floriacenſis monaſterij fundator obiit.
DCLXXXVIII. Pipinus major domus efficitur in Francia annis XXVII.
DCCVIII. Drogo Princeps Francorum obiit.
DCCIX. Primum Pipinus perrexit in Alamanniam, contra Vvilharium Ducem.
DCCXI. Childebertus Rex obiit.
DCCXIV. Pipinus obiit.
DCCXV. Dagobertus Rex obiit.
DCCXVI. Primùm pugnavit Carolus Dux contra Ratbodum ad Coloniam.
DCCXXXI. Beda Presbyter doctor Anglorum obiit.
DCCXLI. Carolus Princeps obiit.
DCCXLII. Carlomannus & Pipinus contra Hunaldum perrexerunt.
DCCL. Pipinus electus eſt in Regem, & Hildericus tonſoratus.
DCCLXIV. Pipinus Rex obiit. Carolus & Carlomannus regnum ſuſcipiunt.
DCCLXVI. Carlomannus obiit.
DCCLXXVIII. Hludovicus natus eſt.
DCCCIV. Alchuinus Abba obiit.
Anno incarnationis dominicae DCCCVI. II. Non. Iun. luna XIII. ſignum crucis mirabili modo in lu-

na apparuit feria V. prima aurora incipiente, quaſi hoc modo. ✠

Anno incarnationis dominicae DCCCIX. Indictione II. XVII. Kal. Aug. II. fer. incipiente hora diei V. eclypſin ſolis apparuit luna XXIX.

DCCCXIV. Carolus Imperator obiit, & Hludouvicus imperium recepit.

DCCCXXIX. Hieremias archiepiſcopus obiit.

DCCCXXXIII. Hludovicus regnum amiſit, & Hlotharius illud ſuſcepit. Item Hludovicus recepit.

DCCCXL. Hludovicus Imperator obiit, & eclypſin ſolis facta eſt IV. feria ante aſcenſionem Domini, hora diei nona, II. Non. Maij.

DCCCXLI. Bellum apud Fontanetum.

Anno incarnationis Domini DCCCXLIX. anno octavo Caroli Regis, XII. Kal. Martias, extitit terrae motus quaſi decima hora noctis.

DCCCLIII. Adalbertus bonae memoriae monachus XI. Kal. Ianuarij obiit.

DCCCLIV. Dedicatio monaſterij ſanctae Columbae virginis & ſancti Lupi confeſſoris.

DCCCLXIV. Cometes apparuit circa Kal. Maias per viginti dies.

Anno incarnationis dominicae DCCCLXVI. regnante Karolo Ludovici filio, duo filij illius moriuntur Hlotarius Abbas & Karolus Rex Aquitaniorum. Avunculus quoque ejus Rhodulfus conſiliarius primaſque palatij hominem exit, necnon & Rhodulfus Archiepiſcopus Aquitaniorum. Et duo principes Aquitanici Landricus & Imuio inter ſe dimicantes ſemet interimunt. Rbothbertus quoque atque Rannulfus, viri mirae potentiae, armiſque ſtrenui, & inter primos ipſi priores, Northmannorum gladio necantur.

Anno DCCCLXXVII. dominicae incarnationis Karolus Ludouvici filius II. Non. octobr. obiit. Et Ludouvicus filius ejus VI. Idus Decembris regnum ſuſcepit.

DCCCLXXVIII. Iohannes Papa in Gallias venit, & apud civitatem Trecas diù moratus eſt.

Eodem anno, Idibus Octobris, eclypſis lunae fuit, cùm eſſet quartadecima. Et eclypſis ſolis ſecuta eſt eodem menſe IV. Kal. Novembris, luna viceſima octava, utroque ſidere in quindecim diebus deficiente.

DCCCLXXIX. Hludovicus Rex IV. Idus Aprilis obiit.

DCCCLXXX. Hludovicus & Karlomannus apud Ambianas regnum ſuſcipiunt & dividunt menſe Martio.

DCCCLXXXII. Hludovicus Karlomanni frater obiit.

DCCCCV. Hoc anno, mediante Maio, V. feria, apparuit ſtella circa ipſum ſeptentrionem à parte Circij, emittens radium magnum versùs Euro auſtrum quaſi longiſſimam haſtam inter leonem & geminos trans zodiacum; & viſa eſt ita ferè XXIII. diebus.

DCCCCXVII. Memorabile bellum apud Sueſſones, in quo Rothbertus Rex occubuit, licèt exercitus ejus victoriam adeptus ſit. Eodemque anno Rodulfus regno ſublimatur.

DCCCCXXXVI. Glorioſus Francorum Rex Rodulfus obiit.

Prima in totam Galliam Vngarorum irruptio.

DCCCCLII. Hoc anno Vgo dux Burgundionum & Alanus Brittonum obiere.

DCCCCLIV. Ludouvicus Francorum Rex obiit. Et filius ejus Hlotharius in Regem nobiliter Remis elevatus eſt.

DCCCCLVI. Hoc anno IV. Nonas Septembris luna verſa eſt in ſanguinem. Eodem quoque anno, menſe Iunio, ſignum mirabile in caelo apparuit draco magnus ſcilicet, & ſine capite. Secuta eſt ſtatim mors Hugonis magni principis Francorum, Burgundionum, Britonum, atque Nortmannorum. Eclipſis ſolis factus eſt XI. Kal. Ianuarij, & ſtellae apparuerunt à prima hora uſque tertiam.

DCCCCLXXIV. Ipſo anno cœnobium ſancti Benedicti Floriacenſe combuſtum eſt. Sed Dei providentia procurante in brevi trium ſpatio annorum in meliorem ſtatum eſt reſtauratum, Domno Abbate Richardo ordinatore. Octavas ſancti crematum eſt Laurentij.

DCCCCLXXIX. Ludovicus à Francis. Compendij Rex eſt elevatus.

DCCCCLXXXIV. Lotharius Francorum Rex obiit.

DCCCCLXXXVII. Ludovicus Francorum Rex obiit. Eodem anno Hugo Dux Rex Francorum eſt elevatus Noviomi, * *qui ſecum Rotbertum filium ſuum Regem Aurelianis elevat.*

* Hæc addita ſunt à manu poſtea recentiore, ſed antiqua.

Anno ab incarnatione Domini MIII. & qualitas hyemis longior ſolito, pluviarumque inundatio extitit gravior, atque diverſis in regionibus flumina ſuos ultra modum praeterierunt terminos. Prae ceteris verò Liger in tantum ſuas praeteriit metas ut cuncta circumcirca poſita periculo mortis tremefaceret, valla penetrando, caſas unà cum hominibus eruendo, pontes firmos ſepeſque eradicando, boves cum bubulcis, ovilia cum ovibus & pueris demergendo, ita ut diluvium eſſe crederetur. Quo etiam anno propter Aurelianenſem urbem, in loco qui dicitur Porcaria, multis, ut fertur, eſt viſa civitas fantaſmate constructa ab hora diei tertia uſque in nonam horam, pratis aquiſque cum molendinis vallata, militibus neceſſariiſque rebus adplenè referta. Infantem quoque fama vulgante audivimus natum fuiſſe omnium animalium pedes habentem, ſoloque capite unoque pede & manu hominem ſimulantem: quem parentes dolore & rubore confuſi bis terque terra occulentes, dum nequeunt eum perdere, conſilio accepto in fluvio demerſerunt. cujus caſum tantus vocum fragor ſecutus eſt ut tota regio ejulaſſe crederetur.

Eodem quoque anno Girbertus Papa obiit.

Sequenti anno Abbo Abbas martyrio coronatus eſt.

MXVII. Rotbertus Rex filium ſuum Hugonem conſortem regni facit apud Compendium.

MXXV. Hugo Rex moritur.

MXXVI. Iterum ſub Gauzlino Abbate Floriacenſe cœnobium conflagratum eſt, ſed biennio reſtauratum cum omnibus officinis & Eccleſia ſancti Petri.

MXXIX. Obiit Gauzlinus Abbas.

MLIX. Philippus regni monarchiam ſuſcepit.

MLX. Heinricus Rex Francorum obiit.

CHRONICON CREMONENSE.

MCXI. nono Kal. Iunij, Indictione IV. capta eſt & deſtructa civitas Laudes.

MCXVII. tertio die menſis Ianuarij, Indictione X. die Mercurij, in hora veſpera, fuit terrae motus maximus, qui antea non erat viſus.

MCXVIII. decimo nono Kal. Novembris, Indictione XII. die Iovis captum eſt caſtrum Lomelli.

MCXXVII. octavo Kal. Septembris, indictione V. civitas Cumenſis capta fuit.

MLXIV. X. die menſis Madij fuit pugna in campo Montuo.

MCC. Indictione tertia, die XI. erat Auguſti, una die Lunae, fuit captus burgus Piſonij & combuſtus & ferè omnes habitantes fuerunt & totum ſuum naudium; & multi projecerunt ſe de turri magna, & quamplures inturim conceſſerunt peregrè. Et illa nocte veniente die Lunae veniente valde ſerenum erat. Et ferè circa medietatem noctis apparuit quòd caelum aperuiſſet, & pulcram flammam fecit.

Anno Domini MCCXIII. Indictione prima, una die paſc, quae fuit ſecunda die intrante menſe Iunij, venerunt Cremonenſes cum caroçolo ſupra terram Cremae, & Mediolanenſes venerunt cum ſuo caroçola & cum bruira, & magnam pugnam fecerunt inſimul, & Cremonenſes expulſerunt Mediolanenſes de campo, & tulerunt eis caroçolum & buiram & XXXVI. confanones, & magnam copiam fecerunt de populo Mediolanenſium.

MCCXXXIV. die II. intrante Iulio, cùm Mediolanenſes iviſſent in comitatu Cremonenſium, die tertio

erant

erant apud Covenoltam ſive in loco ubi dicitur prato de biſſo. Ibi Cremonenſes cum ſua ſocietate pugnaverunt cum Mediolanenſibus & Breſanis, ita quòd Cremonenſes meliorem partem obtinuerunt.

MCCXXXVII. una die Veneris, quarta exeuntis Novembris, apud Curtiſnovam Dominus Imperator cum militia Papienſium & Pergamenſium & cum aliis ſuis militibus pugnaverunt cum Mediolanenſibus & cum illis de eorum ſocietate. Et Mediolanenſes ibi amiſerunt caroçolum ſuum; & innumerabiles fuerunt ibi mortui & capti. Et ipſo die captum fuit caſtrum Curtiſnovae. Et ultima die ipſius menſis captum fuit per Bergamenſes caſtrum Paluſcis.

De Majori-monaſterio & Abbatibus ejus.

PRimus Abbas Majoris-monaſterij poſt ſanctum Martinum fuit Gaubertus, qui conſtitutus eſt ab eo, & multi alij poſt ipſum uſque ad adventum Normannorum. Tunc deſolata Eccleſia, Canonici ſancti Martini de novo caſtello miſerunt ibi conventum Clericorum. Poſtea Hugo Capet Rex Francorum dedit illam Eccleſiam Odoni Comiti Turonenſi, qui miſit Cluniacum, & adduxit inde Guiſlebertum cum duodecim aliis monachis anno ab incarnatione Domini milleſimo. Hunc Guiſlebertum idem Comes fecit Abbatem ejuſdem loci anno milleſimo quarto. Quod & ſanctus Majolus Abbas Cluniacenſis conceſſit, cùm Majus-monaſterium per quatuor annos fuiſſet cella Cluniaci. Huic Odoni ſucceſſit alius Odo filius ejus, pater Comitis Tebaldi; qui ambo jacent in capitulo Majoris-monaſterij. Secundus Abbas poſt Guiſlebertum fuit Sichardus, tertius Gaubertus, quartus Albertus, quintus Bartholomaeus, ſextus Bernardus, ſeptimus Hilgotus antea Epiſcopus Sueſſionenſis, octavus Vvillelmus, nonus Odo, decimus Garnerius, undecimus Robertus.

Nota quomodo Cluniacenſes occupaverunt locum ſancti Martialis.

An. 1063. NOtum eſſe volumus cunctis hominibus quoniam beati Martialis Levomicenſis monaſterium ab eodem ſanctiſſimo patre ea libertate quam & ipſe à Domino Jeſu Chriſto acceperat in initio diſpoſitum, & in eadem ab ipſius ſucceſſoribus confirmatum, uſque ad tempus ſexti Abbatis Cluniacenſis ſancti Hugonis abſque omni jugo omniumque mortalium ſubditione liberum ſemper & abſolutum permanſit. Quam libertatem Ludovicus etiam Francorum Rex, &, quod praecipuum eſt, ſanctae Romanae Eccleſiae Leo Papa beati Petri Apoſtolorum principis ſuique vice confirmans, ſur etiam auctoritate privilegii integram inconvulſamque ſub anathemate permanere praecepit. Qualiter autem hoc monaſterium tam liberali praeditum auctoritate à Cluniacenſibus occupatum ſit, qualiterve qui Deo ſanctoque Martiali famulabantur exinde ejecerint, in ſubſequentibus elucebit. Praeſidente quippe Lemovicenſibus Ademaro Vicecomite, erat in Lemovicenſi caſtro quidam Miles nomine Petrus Eſcauſetius. Hic cùm Abbati Cluniacenſi Hugoni nomine familiaris exiſteret, Ademaro Lemovicenſi Vicecomiti ut monaſterium beati Martialis Cluniacenſibus traderet ſaepiſſime perſuadebat. At Vicecomes propter Abbatem Mainardum, qui eidem monaſterio praeerat, hoc difficillimum eſſe cognoſcens petitioni illius minimè acquieſcebat. Interea dum Petrus praedictus haec ſaepius ſaepiuſque Vicecomiti perſuaderet, contigit ſupradictum Abbatem Mainardum praeſentis vitae adimplere terminum. Quod ipſe Petrus ut cognovit, Vicecomitem audacius aggrediens hoc quod ipſe rogaverat in promptu eſſe teſtatur. Quod etiam facere ne moraretur praeſtantiſſimum ſibi equum nomine Miliſeuts ab Abbate Cluniacenſi, addito magno auri pondere, dari ſpopondit. Sicque Vicecomes excoecatus tam equi quàm auri cupiditate quod petebatur facturum ſeſe promiſit. Defuncto, ut dictum eſt, Abbate Mainardo, praedictus Eſcauſerius, pacto cum Vicecomite venditionis convento, nuntios Cluniacum tranſmiſit; indeque Abbatem Hugonem cum pluribus monachis Lemovicam perducans eos in Eccleſiam ſancti Michaelis, quae juxta curiam Vicecomitis ſita eſt, furtim recepit. Poſtea autem, hoc eſt tertio Nonas Auguſti, qua die beati Stephani celebratur inventio, parans Vicecomes coeptum patrare opus, beati Martialis clauſtrum adiit, omneſque monachos advocari praecepit. Congregatis igitur omnibus, cum eis capitulum eſt ingreſſus, & quaſi fideliter de eorum communi ſalute pertractans, ut ſibi Abbatem eligerent praecipit. Illi verò ex majoribus ſuis, hoc eſt Gaufredum de Niolio, Guidonem cognomento Pautam, ſimulque Geraldum grammaticum, viros genere, litteris, & ſanctitate praeclaros in medium deducentes unum ex ipſis cum ejuſdem Vicecomitis conſilio ſibi praeficere voluerunt. Illis verò de hoc tractantibus, Vicecomes nihil penitus reſpondebat, ſed declinem vultum gerens, eos loquentes auſcultans, hoc quod facturus erat in corde volvebat. Illo verò ita reticente, unus ex ſupradictis, Gaufridus ſcilicet de Niolio, cognito jam Cluniacenſium adventu, tale fertur dediſſe reſponſum. Non ignoramus, ait, Cluniacenſes conſenſu veſtro ut nos de monaſterio noſtro ejiciant adveniſſe. Utrum tamen fiat pro quo venerint neſcimus. Tunc Vicecomes furore accenſus eundem qui hoc dixerat per pannos arripiens vi aggreſſus eſt eum à clauſtro ſimul & à monaſterio expellere. Videntes autem caeteri eum quem praecipuum inter ſe habebant ita duci, ac verentes Vicecomitem & milites qui cum eo erant, timore perculſi quo quiſque potuit aufugerunt, remanentibus tamen infantibus ac juvenibus, quot & poſtea Abbas ipſe, timens ne aliquis ibi remaneret qui ei ſuiſque quandoque noceret, per monaſteria ſua quaſi captivos tranſmiſit. Expulſis itaque à monaſterio ſuo, ut dictum eſt, monachis, Abbatem Cluniacenſem ab Eccleſia ſancti Michaelis, ubi morabatur, Vicecomes advocari praecepit. Quo veniente, parvi ex ſuis monachis, qui jam cum Vicecomite advenerant, exierunt contra eum in ſuis froccis foras per cimiterium quaſi cum proceſſione eum recipientes. Sicque vi laica violentaque praeſumptione naturales monachos expellentes, contra jus, contra fas, contra bonum, contra ſanctos canones, contra Apoſtolicorum decreta, contraque omnem rectitudinem eccleſiaſticam vi ſua utentes, jus poſtponentes, aliis ex adverſo reclamantibus ei ſic ſic monaſterium tradentes, ipſum Abbatem in ſede beati Martialis impoſuerunt. Ita ſe res habet. Sed ne oblivioni tradidiſſe videar, poſtquam Cluniacenſes monaſterium hoc acceperunt, praedictae libertatis ſigilla in eo reperientes comminuerunt. Actum eſt hoc anno gratiae MLXIII.

Ex chronico Gaufredi Prioris Voſienſis.

Anno Domini MLXIII. Nonis Auguſti invaſerunt locum ſancti Martialis Cluniacenſis per fraudem Ademaris filii Guidonis Vicecomitis & Petri Eſcanſaris, qui pro hoc dedit eidem Vicecomitis equum optimum qui appellabatur Mileſents.

Ademarus Vicecomes Lemovicenſis & Humberga ejus uxor donant abbatiam ſancti Martialis Hugoni Abbati Cluniacenſi.

NOverint omnes ſanctae matris Eccleſiae filii ac fideles, tam praeſentis quàm futuri temporis quòd ego Ademarus Vicecomes Lemovicenſis dono Hugoni Abbati Cluniacenſis monaſterii omnibuſque ſucceſſoribus ejus Abbatibus qui idem monaſte- An. 1062.

 rium

rium Cluniacenſe regulariter gubernabunt dono & trado abbatiam ſancti Martialis Lemovicenſis cum conſenſu & auctoritate domni Iterii ejuſdem civitatis Epiſcopi Canonieorumque ejus necnon & conjugis meae Umbergae filiorumque meorum & obtimatum ob indulgentiam peccatorum noſtrorum & parentum noſtrorum, & maximè eorum quae de eadem abbatia contraximus, conſentientes monachos ibidem degentes non ſecundùm regulam ſancti Benedicti vivere, & animarum regimen ſymoniacè ementibus Abbatibus vendentes. Quam haereſim cùm ab initio naſcentis Eccleſiae beatus Petrus Apoſtolorum princeps in ipſo ſuo capite extinxerit, nuper tamen ſanctus Leo Papa & omnes deinceps ejus ſucceſſores perpetuo anathemate damnaverunt Poenitens igitur praeteritorum exceſſuum meorum, & confidens ejuſdem Abbatis ſucceſſorumque ejus induſtria eandem abbatiam ſancti Martialis ad regularem tramitem poſſe reduci, & deteſtabilem haereſim ſymoniacam Deo adjuvante funditus expelli, dono & trado praedictam abbatiam praedicto Hugoni Abbati omnibuſque ſucceſſoribus ejus Abbatibus regulariter viventibus deinceps perpetuò poſſidendam, & Abbates quos eidem loco tam ipſe quàm ſucceſſores ejus praefecerint, ſi, quod abſit, pro mala converſatione removendi fuerint, ipſe & ſucceſſores ejus ſubmoveant eos, & meliores ſubſtituant abſque contradictione ullius hominis, nihil in eadem abbatia neque ego neque ſucceſſores mei retinendo, exceptis his conſuetudinibus, cc. ſolidis ad vindemiam colligendam in feſtivitate ſancti Aredii reddendis & ſagmario in hoſtem praeliando cum famulo: qui ſagmarius hoſte tranſacta monaſterio reddatur, & uno recepto Comitis Pictavenſis per juſſionem Vicecomitis, & juſtitia panis & vini, cum in hanc villam venerit. Eo tenore ut hanc donationem & traditionem omnes ſucceſſores mei confirment & hanc cartam laudent & auctorizent, & haec traditio noſtra, ut ſtabilis & inconcuſſa permaneat, apoſtolica auctoritate firmetur. Quòd ſi ego aut ſucceſſorum meorum aliquis hanc traditionem infringere aut contradicere voluerit, iram Dei omnipotentis & anathema perpetuum incurrat, & praefatus Hugo Abbas & ſucceſſores ejus apud ejuſdem civitatis Epiſcopum & omnes Chriſtianos & praecipuè apud apoſtolicam ſedem habeat poteſtatem reclamandi.

Facta eſt autem haec traditio in urbe eadem Lemovicenſi anno incarnationis dominicae MLXII. indictione XV. regnante Philippo Francorum Rege anno II. Cujus traditionis confirmatores & conſignatores & teſtes hii ſunt. In primis Iterius Epiſcopus ſignavit. Ademarus Vicecomes ſignavit cum quatuor filiis ſuis, & uxor ejus Umberga.

Narratio de electione Abbatis Soricinenſis.

An. 1071 QVanta ſit omnipotentis Domini clementia, & quàm multae miſerationes ejus laetificantes corda ſperantium in eo, nulla ſufficiet vel mens percipere, vel lingua eloqui: qui ubique praeſens, ubique memor Eccleſiae ſuae, quam ſibi ſalutari ſanguine adquiſivit, clamantium ad ſe preces non aſpernatur, ſed à praeparato habitaculo ſuo reſpiciens ſuper timentes eum, in neceſſitatibus conſulit, in anguſtiis eis auxiliatur. Vnde etiam Sorecenſi Eccleſiae dextram adjutorii ſui porrigere dignatus eſt. Quae cùm patris eſſet orbata regimine, & quaſi mariti ſolatio mulier deſtituta, per decem ferè annos vidua permaneret, complacuit fratribus loci, monachis videlicet ejuſdem coenobii, ut fuſis ad Deum orationibus precarentur quatinus ipſe, qui verus fidelium conſolator eſt, talem illis permitteret Abbatem eligere qui eos ſecundum regularia praecepta ad viam veritatis ſciret erudire. Invenere igitur, divino diſponente conſilio, fratrem quendam nomine Raimundum, virum bonae converſationis, atque monachilis ordinis amatorem; qui & morum probitate & utriuſque doctrina legis honeſtiſſimè pollebat. Quod cum indicaſſent domno Froterio venerabili Nemauſenſi Epiſcopo, qui multùm eandem diligebat Eccleſiam prae magnitudine ſanctarum reliquiarum quas procul dubio ibidem noverat eſſe, qui etiam conſilio & opere plurima ſaepe beneficia ſupradictae contulit Eccleſiae, teſpondit idem ſibi multum placere, quoniam frater ille quem ſibi paſtorem cupiebant & regulariter commiſſo ſibi gregi praeeſſe ſciret & eſurientibus filiorum animabus pabulum ſacrae praedicationis exhibere. Electus eſt ergo ſupraſcriptus ille frater Raimundus, & conſecratus in Abbatem in civitate Toloſa in baſilica ſanctae Dei genitricis & virginis Mariae, conſilio domni Alexandri Papae atque Hugonis Blanc Romanae ſedis Cardinalis, conſenſu etiam & voluntate domni Duraudi Toloſae civitatis antiſtitis, qui divina gratia commotus dedit & conceſſit & laudavit & confirmavit Domino Deo & beatae Mariae monaſterii Soricinenſis & Abbati Soricinenſi, Raimundo ſcilicet praenominato, & monachis ipſius loci praeſentibus & futuris, omnes Eccleſias & poſſeſſiones Eccleſiarum quas milites & laici Toloſanae dioceſis ſive noſtrae poteſtatis quocumque modo tenent vel acquiſierunt ab Abbate vel à monachis monaſterii Soricinenſis aut abſtulerunt, ut recuperent eas Abbas & monachi quocunque modo potuerint, & recuperatas teneant, & poſſideant omni tempore cum omnibus prorsus pertinentiis ſuis, & regant ad honorem Dei & beatae Mariae & Eccleſiae ſancti Stephani. S. Froterius Nemauſenſis Eccleſiae Pontifex. S. domni Raimundi Abbatis ſancti Papuli. S. Iſarni Praepoſiti ſancti Saturnini. S. Iſarni Gamalberti. S. Vgonis Eſcafredi. S. Iſarni Guilaberti. Anno ab Incarnatione Domini MLXXI. XVIII. Kal. Septembris, regnante Philippo Rege Francorum. Ato Raimundus hanc cartam ſcripſit.

Notitia de Eccleſia de Viancio.

EX praedictis antiquorum teſtamentorum codicillis Eccleſiam ſancti Eugenii de Viancio alodium eſſe atque fuiſſe Epiſcopi Albienſis & Canonicorum Eccleſiae Albienſis ſedis comperimus; ex quorum providentia & cura ab antiquis temporibus Rege Carolo & Agamberto ejuſdem Principis contemporaneo & Albienſis Eccleſiae Epiſcopo Vianeium regebatur uſque ad tempora quibus Frotardus Albienſem epiſcopatum obtinuit. Hic ergo Albienſem epiſcopatum ambitione adeptus eſt, datis pro epiſcopatu equis numero quindecim potentis pretii Froterio Nemauſenti Epiſcopo & Bernardo ejus germano, qui pro inductione Epiſcopi Albienſis pecuniam non parvam accipere erant ſoliti, ita ut nonniſi de eorum manu epiſcopatus ille poſſet haberi. Sicque epiſcopatu adepto, de ſimonia coram praeſentia Domini Papae Gregorii ſeptimi alio nomine Aldebranni vocati accuſatus eſt: à quo cùm canonicè evocatus fuiſſet, Romam venit habens itineris ſui ſocium Conchenſem grammaticum Hugonem nomine. Erat eodem (tempore) quidam Ravennae Archiepiſcopus Gulbertus nomine papatum ambiens, qui ad invidiam Domini Gregorii ſeptimi à quibuſdam ſeditioſis Papa electus fuerat. Hunc adiit, quia à Domino Papa Gregorio VII. auditus Romae fuerat & pro ſimoniaca haereſi repulſus. Cujus depoſcens ſuffragium, litteras quidem ab eo accepit; reverſuſque celavit eas, & alias ex nomine Gregorii VII. praenotatas Albienſis Eccleſiae Canonicis praemonſtravit: qui nomini apoſtolico reverentiam adhibentes, tunc quidem ſuſceperunt eum. Paucis verò evolutis diebus grammaticus Conchenſis Hugo, cùm mulam quam ſibi promiſerat nollet dare, litteras quas à Ravennae Epiſcopo acceperat reddidit Gausberto religioſo viro Albienſis Eccleſiae Theſaurario, & eas quas & nomine Gregorii VII. praenotans monſtraverat non ab

eo

Digitized by Google

eo acceptas indicavit, & quomodo ab eo repulſus abjectuſque fuiſſet narravit. Quo certiſſimè comprobato, tandem ab Hugone Lugdunenſi Epiſcopo tunc Romanae ſedis Legato commonitus eſt & evocatus Toloſam, celebrato ibi Concilio, & nec agere ipſe per ſe nec acturum etiam procuratorem mittere curavit. Unde comprobato certiſſimè quòd eſſet ſimoniacus, praeſcriptus Hugo Lugdunenſis pontificale ei officium interdixit, & excommunicavit eum in Concilio illo. Sub qua excommunicatione biennium egerat cùm quidam Artmannus Galliacenſis monaſterii transfuga & propter inobedientiam Conchenſis repulſus, poſtea Aureliacenſis monaſterii monachus, qui in primaevo aetatis ſuae in Eccleſia Viancenſi fuerat nutritus & doctus, excogitavit eundem Viancium, ſi poſſet, de jure Albienſis Eccleſiae ſubripere & Aureliacenſi monaſterio ſubjugare. Cujus rei gratia Bernardum Aimerici & Guillelmum Aimerici Cadalonenſis caſtri principes convenit: qui laici quidem, ut Viancenſem Eccleſiam manutenerent & defenderent, partem honoris ejuſdem Eccleſiae de Epiſcopo Albienſi & Canonicis ſanctae Caeciliae habebant ad feudum; qui ut eandem Eccleſiam cum univerſis pertinentiis ſuis Aureliacenſi monaſterio donarent multis modis operam dedit. Sed illi primò quidem omnimodis reſtiterunt. Videns autem Artmannus ille quòd eos ad hoc impellere non poſſet ut hanc facerent donationem, ſentienſque quòd promittendo & donando, ſicut in illuſmodi negotiis fieri ſolet, ad hoc eſſent concutiendi, effecit per quoſdam internuntios ut iterum iterumque convenirentur. Egit denique per quendam laicum, Poncium Ademari nomine, cui pro mercede mulam unam promiſit ſi praedictos viros ad hoc impellere poſſet ut acceptis
Vide Gregor. 7. lib. 7. epiſt. 19. à monachis Aureliacenſibus cccc. ſolidis Eccleſiam ſancti Eugenii de Viancio Aureliacenſi Abbati & monachis venderent; à quibus ccc. ſolidos Bernardus Aimerici & Guillelmus Aimerici acceperunt, & pro c. ſolidis mulam unam. Poncius verò Adamari, qui eos ad hanc donationem provocaverat, pro mula ſibi promiſſa xxx. ſolidos accepit. Amblardus quoque de Ariſac & Ermengaudus frater ejus unum ab eis mulum acceperunt, & Petrus Bordenes unam mulam ſiairam, quòd eidem cauſae conſilium & aſſenſum praeſtiterunt. quam viderunt Frotardus de Cauſac & Ademarus Raimundi de Viancio. Quod autem ccc. ſolidos Bernardus Aimerici & Guillelmus Aimerici acceperint, à monachis ipſis didicimus. His ita perpetratis, Artmannus conſiliarios Frotardi, ſicut praeſcriptum eſt, tunc excommunicati convenit, Rogerium ſcilicet de Cardonag & Bernardum Amalfredi, & promiſit illius duas mulas ſi cum eo agere poſſent ut praedictam Eccleſiam Abbati Aureliacenſi donaret. Echardo praeterea, qui, licèt laicus, archidiaconatum Albienſis Eccleſiae tenebat, unam mulam eodem pacto promiſit. Quibus ſuffragantibus ad Frotardum veniens, Eccleſiam praedictam donari Aurelianenſi Abbati promiſſis multis & beneficiis & donariis auri & argenti & jumentorum poſtulavit. Conſtituerunt itaque diem & locum ubi promiſſiones ipſae dari firmarentur. Frotardus interim Dominum non timens, nec perſonae ſuae modum conſiderans, ſciens excommunicationem ſuam, chriſma conſecravit, ſi talem conſecrationem dici fas eſt conſecrationem. Quo tempore Romanae Eccleſiae Legatus Amatus nomine miſſus ad partes Aquitanicas & Hiſpanicas, qui poſtea fuit Oleronenſis Epiſcopus, vir religioſus & reverentia dignus, caſtello quod Avalatz vocatur hoſpitatus eſt. Quem cum quidam in eo caſtro deprecaretur ut filium ſuum baptizaret, afferri ſibi chriſma poſtulavit. quod & factum eſt. Cumque à circumſtantibus illud ab Epiſcopo Albienſi Frotardo audiſſet conſecratum, dixit chriſma illud non conſecratum, ſed execrandum, aliorum magis unctioni convenire quàm Chriſtianorum, & in circumſtantium aſpectu in terram everſo vaſculo diſtillando effudit. Hic itaque Frotardus veniens Viancium, Canonicos ejuſdem Eccleſiae adunari praecepit; & ſub occaſione religionis eos eicere cupiens & Aureliacenſes monachos introducere, dixit eis velle ſe eos aut religioſam vitam deinceps ducere aut Eccleſiam Viancenſem ſuae diſpoſitioni dimittere. Qui monachorum ſubreptionem & verſutiam ſentientes, ex parte Canonicorum Albienſis Eccleſiae illi contradixerunt Viancenſem Eccleſiam cum univerſis pertinentiis ſuis, ut monachis eam nec donare nec vendere poſſet, ſe quoque die ſtatuta regulares Canonicos fieri velle ſpoponderunt. Quod audiens Frotardus reſpondit, ſi hoc facerent, nolle ſe eos eicere; deditque eis diem quouſque hoc feciſſent. Ex ejus itaque conſilio &, ut ipſe fraudulenter promittebat, auxilio Toloſam ierunt ut ibi edocerentur de communi vita & conſuetudine, & ſingula ſuperpellicia & profeſſionem ſuam teſtamentis inſcriptam, ſicut mos eſt illius religionis, inde ſecum attulere die conſtituta. Cumque regreſſi fuiſſent, Canonicos qui remanſerant expulſos invenere & monachos immo ſimoniacos introductos; cunctique, & Frotardo & monachis illis praeſentibus, Romanam ſedem appellavere & Albienſem, & ingreſſi clauſtrum dixerunt ſe, niſi pellerentur, in Eccleſia ſua, ſicut promiſerant, religioſè victuros, nec eam monachis dimiſſuros. Quod audiens Frotardus, furore repletus ſuperpellicia ſcidit quibus erant induti, & ejecit eos. Dum haec agerentur, ſentientes hoc Canonici Albienſes, Pontius ſcilicet Praepoſitus Albienſis Eccleſiae, & Guillelmus Bego Decanus, & Guido Sacriſta, & Gaugbertus Theſaurarius, & caeteri ejuſdem Eccleſiae Canonici & clerici Arnaldum de ſancto Quintino ejuſdem Eccleſiae Choraulam & Petrum germanum ejus nobiles viros Viancium miſerunt ut ex eorum parte Frotardo contradicerent. Quibus in Viancio cùm Frotardus obviaſſet & balbutienti lingua, ſicut ei mos erat, dixiſſet, Bene veniſtis Arnalde, reſponderunt: Nos quidem bene venimus, ſed tu, qui pro ſimonia excommunicatus haberis, malè veniſti vendere Eccleſiam ſimoniacis; & nos ad hoc venimus ut ex parte Praepoſiti & Decani & Sacriſtae & Theſaurarii & caeterorum Canonicorum noſtrae Eccleſiae & noſtra huic donationi & magis venditioni contradicamus. Videns ad haec Arnaldus Choraula Albienſis Eccleſiae contradictionem ſuam Frotardo contemptui fore, ut poſteri contradictionis Albienſis Eccleſiae teſtimonium haberent, cordas ſignorum Viancenſis Eccleſiae ſecuit, & partes abſciſſas inde ſecum Albiam tulit. His ita peractis, Frotardus quae ſibi promiſſa erant exigere cupiens, Echardo ſe comitante & mulam ſibi promiſſam accipere cupiente Aureliacum perrexit. Cumque regrederentur, capti ſunt & ducti ad caſtrum quod vocatur Peirola; & dedit pro ſe redemptionem Echardus ſolidos mille, nec mulam accepit; Frotardus verò pro ſe ducentos ſolidos dedit & unum equum. Bernardus quoque Amalfredi horum omnium, ſicut praediximus, conſiliarius & inſtigator, & ejuſdem itineris ſocius, regrediens Conchis aegrotare coepit. Contigit illis diebus Pontium Stephani Ruthenenſem Epiſcopum, qui Toloſae in eo Concilio quo Frotardus fuerat excommunicatus epiſcopalem ſuſceperat conſecrationem, praeſentem fieri: qui cum audiret hunc aegrotare & communionem petere, didiciſſetque eum de grege eſſe Frotardi, quem ipſe audierat Toloſae excommunicatum, interdixit ipſi poenitentiam & corpus & ſanguinem Chriſti donec ſuper quatuor evangelia juravit, ſi convaleſceret, quòd Frotardi conſiliis & negotiis nunquam amplius in vita ſua communicaret; ſicque viam univerſae carnis ingreſſus eſt. Non longo poſt tempore Frotardus veniens Albiam aegrotavit. Cui viaticum petenti, nec poenitentiae nec communionis ei ſuffragio participare auſi ſunt clerici Albienſis Eccleſiae donec epiſcopatum reliquit & annulum virgamque reddidit. poſt quae miſerabiliter mortuus eſt. Quo mortuo, monachi Eccleſiam Viancenſem taliter adquiſitam tenuerunt ſub continua Albienſium Canonicorum querela. Succedente verò in epiſcopa-

tum

rum Guillelmo Pictavino, Albienſes Canonici coram eo & ſuper Eccleſia praedicta queſti ſunt: qui Aurelıacenſem Abbatem Albiam venire commonuit, ut ibi cauſa haec audiretur. Ad quod audiendum advocavit Carcaſſenſem Epiſcopum Artallum & Abbatem Soricinenſem & Priorem Eccleſiae ſancti Saturnini Toloſani. In quorum praeſentia Clerici Albienſis Eccleſiae cauſam ſuam in medium protulerunt. Monachi verò legerunt cartam in qua Pontius Albienſis Eccleſiae Praepoſitus & Guillelmus Bego Decanus & Guido Sacriſta & Gauzbertus Theſaurarius teſtes ejus donationis legebantur, cum potiùs reclamaſſent & contradixiſſent. Qui ibidem praeſentes, cartamque lectam audientes, inſurrexerunt contra eam, & eam falſam ex ea cauſa probaverunt. In quo placito cordarum partes quas Arnaldus de ſignis Viancenſis Eccleſiae ruperat, & ſuperpellicia quae Frotardus Canonicis ex ejuſdem conſilio factis regularibus violenter ſciderat, argumenta haereſis exhibuere. Et hoc ita factum eſt tempore Kalendarum Januariarum. Adfuit autem quidam Choraula Viancenſis Eccleſiae nepos nomine Raınaldus Amelius Adalberti vocatus, qui coram omnibus teſtificatus eſt ſe vidiſſe quando Frotardus Canonicorum ſuperpellicia ſcidit. Data eſt ergo judicialis ſententia à praedictis viris ut Artmannus ille in octavis Pentecoſtes eodem anno ſecuturis Albiam veniens ſuper ſancta quatuor evangelia ſeptima juraret manu ut pro ejus Eccleſiae adquiſitione ipſe aut Abbas & monachi Aurelıacenſes nullam omnino pecuniam promiſiſſent vel dediſſent aut aliquis pro eis. Quod niſi die praedicta facerent, Albienſes Canonici ab eo tempore Viancenſem Eccleſiam poſſiderent, & monachi ad propria monaſteria repedarent. Hujus rei teſtes ſunt, Bernardus Stephani Praepoſitus, & Benedictus Prior, & Amatus Canônicus, & Iſarnus de Donazag, & Iſarnus Capellanus de Cauſac, & Raimundus Archidiaconus, & Durantus Choraula, & Durantus Hugo. Cui ſententiae monachi illi immo ſimoniaci parere noluerunt, nec Canonicis Eccleſiam ſuam dimittere. Et ab eo tempore violenter & ſimoniacè, ſecundùm quod ſuprà ſcriptum eſt, Abbates & monachi Aurellacenſes Eccleſiam ſancti Eugenii de Vianclo nullo titulo adquiſitam niſi haereſis ſimoniacae damno ſub continua Albienſis Eccleſiae querela poſſederunt uſque ad tempora Domni Epiſcopi Albienſis Bertrandi magnae honeſtatis & bonae memoriae viri & Antiſoſſi Toloſae nobiliſſimi Conſulis; qui ambo, cognita injuria quam monachi diù fecerant ſanctae Caeciliae Canonicis reddiderunt ſub illorum manu & religione. unde illis Deus propirietur & nobis. Amen.

De adventu Urbani Papae II. ad monaſterium Cluniacenſe.

An. 1095. ANno ab incarnatione Domini milleſimo XCV. donnus ac venerabilis ſanctae Romanae Eccleſiae Papa Urbanus terminos Italiae excedens, Gallias cauſa utilitatis ſanctae univerſalis Eccleſiae venit. Et cùm pro erigendis Chriſtianae legis negotiis quaſdam Eccleſias primùm viſitaſſet, tandem ad locum optabilem ac prae ceteris ſibi valde dilectum, ad Cluniacenſe videlicet devenit coenobium, ubi quondam relicto canonicalis ordinis officio habitum ſacrae religionis ſuſceperat. Ubi cùm, ut tali conveniebat perſonae, cum magno honore & gaudio receptus fuiſſet, privilegia quae dudum eidem loco fecerat apoſtolica auctoritate roboravit & confirmavit. Inſuper etiam terminos quoſdam ac limites longiuſculè porrectos in circuitu ejuſdem monaſterii praefixit, & apoſtolicae auctoritatis cenſura interdixit ut nullus omnino mortalium cujuslibet dignitatis ſeu conditionis infra eoſdem terminos homicidium, praedam, rapinam, incendium, hominum captionem aliquo modo perpetrare auderet: Infractores verò hujus interdicti excommunicationis vinculo aſtrinxit quouſque digna ſatisfactione poenituiſſent. Et ut pleniùs vim dilectionis quam erga eundem locum poſſidebat oſtenderet, in Concilio centum & eo ampliùs Epiſcoporum quod in Arvernenſi Eccleſia ipſo praeſidente geſtum eſt locum cum ſuis habitatoribus magnis extulit laudibus, &, utpote domum Dei, à cunctis reverendum ac veluti pupillam oculi ſui, non ſolum Epiſcopis qui aderant, ſed etiam omnibus qui eidem intereſſe poterant conventui, cuſtodiendum ac venerandum publicè ore proprio allegavit. Praeterea rogatus à domno Hugone ipſius monaſterii venerabili Abbate altare majus novae baſilicae, aſtantibus plurimis Epiſcopis, monachis, clericis quoque, ac plebe innumerabili, in honore reſurrectionis Domini noſtri Jeſu Chriſti & beatae ſemper virginis Mariae ſanctorumque Apoſtolorum Petri & Pauli ac protomartyris Stephani devotiſſimè conſecravit VIII. Kal. Novembris, indictione IIII. & praecepit ut in ipſo die eadem baſilica oportuno tempore dedicaretur. Pro his itaque omnibus, necnon etiam & pro anteriori dilectionis familiaritate, poſtmodum multiplicibus beneficiorum exhibitionibus erga nos luce clariùs propalata, decretum eſt à ſupradicto patre noſtro ut ejus memoria quandiu vixerit ad generalem Miſſam ſpecialiter agatur, poſt obitum vero, exceptis his quae illi pro communi noſtrae fraternitatis profeſſione debentur, tricenario ſcilicet, officiis, Miſſis, pſalmis, atque elemoſinis, anniverſaria dies depoſitionis ipſius quotannis celebriter ſicut pro Abbate hujus coenobii recolatur reſonantibus ſignis cum officio pleno & Miſſa ac XII. pauperum refectione.

Hugonis Abbatis conceſſio beneficiorum ordinis facta Alfonſo Regi Hiſpaniarum.

Circa an. 1060. OMnibus fratribus ac filiis noſtris in Cluniacenſi coenobio Deo in fide recta ſervientibus tam praeſentibus quàm futuris frater Hugo Abbas caeleſtis regni praemia & aeternae felicitatis gaudia. Convenit, dilectiſſimi, ut ſicut nos patrum noſtrorum praecedentium inſtituta, etſi non ad plenum, tamen prout poſſumus fideliter obſervamus; ita etiam & vos ea quae pro communi utilitate fieri decernimus & devotè ſuſcipiatis & ſalubriter conſervetis; quatinus & vobis meritum obedientiae, & illis pro quibus talia praecipiuntur praemium ſempiternae ſalutis adcreſcat: Notum itaque ſit fraternitati veſtrae praecepiſſe nos de domno Alfonſo Hiſpaniarum Rege noſtro fideli amico, qui tanta ac talia bona nobis fecit & adhuc indeſinenter facit ut neminem Regum vel Principum ſive priſcis ſeu modernis temporibus ei comparare poſſimus, quo ſcilicet in omnibus bonis quae Deo largiente in noſtro loco vel in aliis noſtro juri ſubditis acta fuerint ſpecialem habeat participationem tam in vita quàm poſt mortem. Praeterea dedimus ei in vita ſua unum pſalmum, id eſt, *Exaudiat te Dominus*, ad horam tertiam ſine intermiſſione canendum, & ad majorem Miſſam unam collectam, id eſt, *Quaeſumus omnipotens Deus*, ſimili modo quandiu vixerit. Decrevimus quoque ut in die coenae Domini triginta pauperes pro eo mittantur ad mandatum, & in die ſancto Paſchae centum nihilominus pauperes à Camerario pro eo reficiantur. Et ſuper haec omnia ſtatuimus ut praebendam cotidianam habeat in refectorio ad majorem menſam, quaſi ſi nobiſcum epulaturus ſederet, quae uni pauperum Chriſti ſemper tribuatur pro ſalute animae ejus tam in vita quàm in morte. Huic quoque menſurae bonae confertae ſimul & coagitatae ſuperaffluentiam addere cupientes, dedimus ei in Eccleſia beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli nova, quam ipſe de propriis facultatibus conſtruxiſſe videtur, unum altare de praecipuis, quo ſcilicet divina myſteria ibidem celebrata ſaluti ejus valeant ſuffragari. Cùm verò hujus temporalis vitae curſum debito fine compleverit, exceptis officiis, Miſſis, at-

Digitized by Google

que elemoſinis quae pro illo agenda ſunt, uno anno in ſupradicto altari Miſſa ſpecialiter pro illo canatur. Anniverſaria verò dies ipſius ita per omnia agatur ſicut pro domno Heynrico Imperatore auguſto. Ad veſperas ſcilicet, ad officium, & ad Miſſam omnia ſigna tangantur, tractum in cappis canatur, eadem Miſſa ad ejus altare decantetur, duodecim pauperes reficiantur, ſeptem diebus juſtitia detur, excepta cotidiana praebenda quae in majori menſa ſemper ponitur, abundans refectio à cuſtode Eccleſiae fratribus praeparetur. In his autem omnibus quae de illo vel pro illo agi decrevimus, in his inquam omnibus & Reginam ejus conjugem devotiſſimam fieri volumus participem, & inſuper duodecim pauperes ei in coena Domini conceſſimus, & anniverſarium ejus ſicut Imperatricis Agnetis agi cenſuimus.

Narratio de Concilio Nemanſenſi ſub Urbano II.

Vide Notas ad Capitularia pag. 1243. ANno dominicae incarnationis MXCVI. aera milleſima CXXXIV. venit Dominus Papa Urbanus ad celebrandum Concilium apud civitatem Nemauſum cum multitudine Epiſcoporum atque Abbatum & caeterorum fidelium diverſi ordinis ex multis provinciis atque regionibus illuc confluentium; ubi de ſtatu Eccleſiae Dei multa fuerant à jam dicto Papa & reliquo conventu Deo opitulante diſpoſita. Inter quos adfuit Domnus Bertrandus ſanctae Dei genitricis Mariae ſcilicet Rivipollentis Abbas conquerens ſuper Domno Berengario Tarraconenſi Archiepiſcopo & ſedis Auſonae clero, qui Eccleſias praedicti coenobii, ſcilicet Rivipullentis, contra privilegia apoſtolica eidem loco à Pontificibus Romanae Eccleſiae conceſſa à divino officio interdixerant. Unde cauſa concordiae egreſſi ſunt in partem Gualterius Albanenſis Epiſcopus & Domnus Ricardus Romanae Eccleſiae Cardinalis & Abbas Maſſilienſis, & Gothafredus Magalonenſis & Bernardus Gerundenſis & Artallus Elenenſis Pontifices, & Petrus Cuxanenſis & Benedictus Balneolenſis Abbates, & VVillermus Raymundi palatii Barchinonenſis Dapifer, & alii quampluimi bonorum hominum tam clericorum quam laicorum, qui interfuerunt illo colloquio. Ante hos vero omnes praefatus Tarraconenſis Archiepiſcopus teſtatus eſt quod eo neſciente & abſque ſua omnino juſſione facta fuiſſet interdictio Eccleſiarum praelibatae ſanctae Mariae Rivipollentis coenobii. In quorum etiam praeſentia dixit quod competentem faceret juſtitiam praenominato Abbati & monachis praefixi coenobii de clericis qui praefatam interdictionem fecerant & auctores hujus malae operationis extiterant. Et ne aliqua altercatio vel inimicitia ſeu diſcordia inter ſe & Abbatem praenominatum & monachos ejus de violandis Pontificum Romanorum privilegiis amodo oriretur, coram omnibus ſuperiùs memoratis his verbis injunxit. *Ego Berengarius gratia Dei Tarraconenſis Archiepiſcopus laudo atque confirmo ſeu corroboro privilegia quae à Romana Eccleſia jam dicto loco ſanctae Mariae Rivipollentis coenobii olim fuerunt conceſſa, & ea in perpetuum fideliter obſervabo ſicut mei anteceſſores ea meliùs noſcuntur obſervaſſe. Berengarius gratia Dei Tarraconenſis Archiepiſcopus.* Actum eſt hoc apud praefatum Concilium v. Idus Julii anno XXXVIII. regni Philippi Regis Francorum.

CHRONICON VVIRZIBVRGENSE.

DCLXXXVII. Sanctus Kilianus martyrizatur.

DCXCIV. VVilibrordus à Sergio Papa Epiſcopus ordinatus Freſonum gentem convertit.

DCXCV. Iuſtinianus Imperator ob haereſim regno privatus exul in Pontum ſeceſſit.

DCXCVI. Sergius Papa capſam cum portione dominicae crucis invenit.

DCCV. Iohannes Papa Sergio ſucceſſit. Cui item alius Iohannes ſucceſſit, Iuſtinianus Imperator Leonem & Tyberium cum alijs qui eum expulerant occidit. Quem videlicet Iuſtinianum Leo, in expulſione illius, naribus detruncarat. Qui poſt iterum aſſumpto imperio, quotiens defluentem guttam reumatis manu deterſit, totiens penè aliquem de ſuis contrarijs jugulare praecepit.

DCCX. Iuſtinianus Imperator de peccatis ſuis poenitentiam agens, Conſtantinum Papam cum ſummo honore habuit.

DCCXI. Iohanni Papae ſucceſſit Siſinnius. cui Conſtantinus. Hiltibertus Rex juſtus obijt. Pro quo Dagobertus filius ejus regnavit.

DCCXIV. Pippinus ſenior Major domus regiae obijt. Pro quo Karolus. Dagobertus Rex obijt. Conſtantino Papae ſucceſſit Gregorius ſecundus.

DCCXV. Karolus à Blitrude noverca ſua in cuſtodiam miſſus, Dei auxilio liberatus eſt.

DCCXVI. Sanctus Bonifacius, qui & VVinfridus, à Gregorio Papa in Franciam ad praedicandum verbum Dei miſſus eſt.

DCCXIX. Sanctus Bonifacius Mogontiacenſis civitatis à Gregorio Papa Archiepiſcopus ordinatur.

DCCXX. Mortuo Elberico, Theodericus frater ejus in regnum ſucceſſit.

DCCXXI. Karolus Suevos & Bajuarios armis ſubegit.

DCCXXII. Luidbrandus Rex Longobardorum oſſa ſancti Auguſtini tranſtulit in Ticinum.

DCCXXVI. Karolus Pippini filius, cùm jam principatum Majoris Domus XII. annos teneret, poſt haec eundem principatum tenet XV. annis; Regibus tamen in Francia, ſed parva dignitate, regnantibus.

DCCXXIX. Karolus Freſiam ſubegit.

DCCXXX. Beda venerabilis Presbyter Anglorum obijt.

DCCXXXIX. Karolus Provinciam ſubegit.

DCCXLI. Gregorio tertio ſucceſſit Zacharias Papa. Karolus Rex obijt.

DCCXLII. Pippinus filius Karoli cum fratre Karlomanno Major domus annos XI.

DCCXLV. Initium Fuldenſis monaſterij.

DCCL. Karlomannus divino amore ſuccenſus Romam pergens, monaſterium ſancti Silveſtri in monte ſoracti conſtruens, ſe monachum fecit, & poſt aliquantum temporis ad monaſterium ſancti Benedicti profectus eſt.

DCCLI. Sanctus Burchardus accepit pontificatum, in quo ſedit annos XL.

DCCLII. Translatio ſancti Kyliani.

DCCLIII. Pippinus per auctoritatem Stephani Papae Rex Francorum eſt appellatus, & unctus manu ſancti Bonifacij.

DCCLIV. Sanctus Bonifacius Archiepiſcopus martyrio coronatur.

DCCLXVII. Pippinus Rex moritur.

DCCLXVIII. Karolus magnus Pippini filius cum fratre Karlomanno annos IV. poſtea ſolus XLII.

DCCLXXI. Karlomannus frater Karoli magni obijt.

DCCLXXXII. Karolus ſecundo Romam perrexit; ibique baptizatus eſt filius ejus Karlus, quem Adrianus Papa mutato nomine vocavit Pippinum.

DCCLXXXIII. Hiltigart Regina obijt. Pro qua Karolus Faſtradam ſibi ſociavit in conjugium.

DCCLXXXVI. Lul Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt. Cui Richolfus ſucceſſit. Sanguis è caelo & de terra profluxit.

DCCXCI. Sanctus Burkardus migravit ad caelum IV. Nonas Februarij.

DCCXCII. Conjuratio Pippini contra Karolum patrem ſuum. Qui, hoc detecto conſilio, tonſoratur. Sociorum verò alij decollantur, alij ſuſpenduntur.

DCCXCIV. Megingaudus Epiſcopus obijt VI. Kal. Octobr. VVirziburc. Sedit annos tres, menſes decem, dies XXV.

Fa-

Digitized by Google

Faſtrada Regina obijt, & apud ſanctum Albanum ſepelitur.

DCCXCVIII. Richolfus conſecratur in Epiſcopum iv. Non. Martij apud Frideslar.

DCCXCIX. Geroldus pijſſimus ſignifer Karoli in pugna occiditur.

DCCC. Berenvelfus Epiſcopus obijt vi. Kal. Octobris. Sedit annos vi.

Romani Papam in Letania majore excæcant, & linguam ejus amputant.

DCCCI. Karolus à Romanis eſt Auguſtus appellatus.

DCCCII. Liudericus Epiſcopus obijt iii. Kal. Martij VVirziburc. Sedit annos tres, menſes v.

Karolus imperiali benedictione ſublimatus, Auguſtus & Caeſar Romano more appellatur.

DCCCIII. Karolus pontem quinquaginta paſſuum conſtruxit Mogontiae. Tanta eſt enim ibi fluminis latitudo.

DCCCV. Hoc anno dedicatum eſt monaſterium ſancti Albani Kalendis Decembris, Indictione xiii.

DCCCXIII. Richolfus Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt. Cui Haiſtolfus ſucceſſit. Pons apud Mogontiam, quem Karolus conſtruxit per x. annos, combuſtus eſt, quia latrones noctu, hominibus in Rhenum projectis rapiebant praedam.

DCCCXIV. Karolus Imperator febre pleureſi pulſatus obijt v. Kal. Februarij, anno aetatis LXXI. Regnavitque filius ejus Ludeuvicus cognomento Pius annos XXVII.

DCCCXVI. Leo Papa obijt. Pro quo Stephanus ordinatur. Qui mox Ludeuvicum imperiali benedictione ſublimavit.

DCCCXVII. Paſcualis Papa efficitur.

DCCCXXIV. Haiſtolfus Archiepiſcopus obijt. Cui Otgarius ſucceſſit.

DCCCXXVII. VVetthi Augienſis monachus in ſpiritu raptus admirabilem vidit viſionem.

DCCCXXIX. Paſcualis Papa obijt.

DCCCXXXII. VVolfgerus Epiſcopus VVirzibur. obijt ii. Id. Novembris. Sedit annos XXII. menſes vi. dies xi.

DCCCXLI. Ludeuvicus Imperator obijt xii. Kal. Iulij. Regnavitque pro eo filius ejus Ludeuvicus cum fratribus ſuis Lothario, Karolo, & Pippino annos XXXVI.

DCCCXLII. Humbertus Epiſcopus VVirzibur. obijt vii. Idus Martij. Sedit annos x. menſes iii. dies viii.

Bellum inter fratres de partitione regni excanduit.

DCCCXLVI. Otgarius Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt. Cui Rabanus ſucceſſit.

DCCCXLIX. Ludeuvicus Germaniam, Lotharius cum Imperatoris nomine Italiam, Karolus Gallias, regnum dividentes, accipiunt.

DCCCLV. Gozbaldus VVirziburc. Epiſcopus obijt xii. Kal. Octobris. Sedit annos xiii.

Rabanus Mogontiacenſis obijt. Cui Karolus ſucceſſit.

DCCCLVI. Eccleſia ſancti Kyliani in VVirziburc. exuſta eſt.

Lotharius Rex tonſuram & monachicum habitum ſuſcepit moriturus.

DCCCLVIII. Leo Papa, Truogo, & Rabanus Epiſcopi, Benedictus Papa, obierunt.

DCCCLXIII. Karolus Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Luibbertus ſucceſſit.

DCCCLXVIII. Nicolao Papae Adrianus ſucceſſit. Viſa eſt cometa manifeſtè.

DCCCLXXIII. Adrianus Papa obijt.

VVormaciam fulminis ictu crematur.

DCCCLXXVII. Ludeuvicus Rex Germaniae obijt v. Kal. Septembris. Pro quo filius ejus Karolus junior cum fratribus Karlomanno & Ludeuvico regnavit annos xi.

DCCCLXXIX. Luibertus Mogontiacenſis obijt. Cui Sinderoldus ſucceſſit.

DCCCLXXXI. Karolus junior cum uxore ſua Ribgartha imperiali benedictione ſublimatur.

DCCCLXXXII. Karolus Imperator vivus dimiſit regnum.

DCCCLXXXVIII. Arnolfus filius Karlomanni regnavit annos xii.

DCCCLXXXIX. Karolus, junior Imperator obijt.

DCCCXCI. Arn. VVirziburc. Epiſcopus in Saxonia occiſus eſt inter Miſſarum ſollemnia.

Sunderoldus Moguntiacenſis Epiſcopus VVormatiae à Normannis occiſus eſt. Cui Hatto ſucceſſit.

DCCCXCVII. Arnolfus Rex Romam veniens Imperator efficitur.

DCCCC. Arnolfus Imperator obijt. Pro quo filius ejus Ludeuvicus admodum puer regnavit annos xii.

DCCCCVI. Berenger, Reginold, & Gebehart fratres occiduntur.

DCCCCVII. Pugna inter Adelbertum fratrem eorum & Cuonradum fratrem Ludeuvici Imperatoris committitur, in qua Cuonradus occiditur.

DCCCCVIII. Ruodolfus VVirziburc. Epiſcopus obijt iii. Non. Auguſti. Sedit annos xvii. dies ii.

Adelbertus perfidia Hattonis Archiepiſcopi Mogontiacenſis & cujuſdam Luitpaldi deceptus, Ludeuvico Imperatore jubente decollatur.

DCCCCXI. Bellum Francorum cum Vngarijs.

DCCCCXII. Ludeuvicus Rex moritur. Pro quo filius Cuonradi illius quem Adelbertus Babenbergenſis interfecit, in regnum elevatus, regnavit annos vii.

Hatto obijt Mogontiacenſis Epiſcopus. Cui Herigerus ſucceſſit.

DCCCCXIV. Cometae videntur.

DCCCCXVIII. Baſilea ab Vngarijs deſtruitur xii. Kal. Februarij.

DCCCCXIX. Cuonradus Rex moritur.

Heinricus Comes Rex effectus regnavit annos xviii.

DCCCCXXVII. Herigerus Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Cui Hiltibertus ſucceſſit.

DCCCCXXVIII. Hungarij totam Franciam, Galliam, Alſatiam, atque Alamanniam gladio & igne devaſtant.

DCCCCXXXII. Thiedo VVirziburc. Epiſcopus obijt xvii. Kal. Decembris. Sedit annos XXIV. menſes ii. dies xiv.

DCCCCXXXVI. Hiltibertus Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Cui Fredericus ſucceſſit.

DCCCCXXXVII. Heinricus Rex obijt. Ottho magnus Heinrici filius anno XXXVIII.

DCCCCXXXVIII. Vngarij Franciam, Alamanniam, Galliam uſque oceanum & Burgundiam devaſtantes, per Italiam redierunt. Monaſteria ſancti Galli & ſancti Bonifacij cremantur.

DCCCCXLI. Iunior Burchardus VVirziburc. Epiſcopus obijt viii. Kal. Aprilis. Sedit annos ix. menſes iii. dies xxiii.

DCCCCLI. Ottho Rex Italiam petit, eamque ſibi ſubjecit, Berengerum Regem expulit.

DCCCCLII. Berenger apud Auguſtam in conventu Otthoni ad deditionem venit. Inde cum Regina conjuge ejus VVilla nomine ad caſtellum Babenberg deductus extremam clauſit horam.

Ignitus lapis, quaſi maſſa candentis ferri, ab occidente volitans venit. Et Draco viſus eſt.

DCCCCLIII. Obijt Fridericus Mogontiacenſis Archiepiſcopus. Pro quo VVillehelmus conſtituitur, filius Imperatoris Otthonis.

DCCCCLIV. Luidolfus Dux Otthoni Regi patri ſuo rebellat.

DCCCCLV. Vngarij Noricam, Franciam, Italiamque petunt.

DCCCCLVI. Vngarij totam Bajoariam depopulantes, juxta Auguſtam Alamanniae urbem ab Otthone Rege pugna victi, immenſa caede necantur.

Luidolfus Adelbertum bello vicit. Et ipſe eodem anno moritur.

DCCCCLX. Cruces in veſtibus apparuerunt.

DCCCCLXI. Bobbo VVirziburc. Epiſcopus obijt xv. Kal. Martij. Sedit annos XX. menſes x. dies xiv.

DCCCC-

Digitized by Google

DCCCCLXIII. Otho Rex Romam veniens Imperator efficitur.

Signum in ſole.

DCCCCLXVIII. VVillehelmus Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Cui Hatto ſucceſſit.

DCCCCLXX. Hatto Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Ruobbertus ſucceſſit.

DCCCCLXXII. Signum quoddam ignei coloris in cœlo apparuit.

DCCCCLXXV. Ottho Imperator obijt Nonis Mai.

Sanctus Vdalricus migravit ad Dominum IV. Nonas Iulij, anno epiſcopatus ſui L.

Ottho II. Otthonis magni magni filius annos IX.

DCCCCLXXVII. Ruobbertus Archiepiſcopus Mogontiacenſis annos IV. X. menſes obijt. Pro quo conſtituitur VVilligiſus, qui in primis cœpit aedificare monaſterium ſancti Martini.

DCCCCLXXXIII. Ottho Imperator apud Calabriam occiſo à Graecis exercitu de navi exiliens nantando aufugit.

DCCCCLXXXIV. Iunior Poppo VVirzibure. Epiſcopus obijt XI. Kalend. Auguſti. Sedit annos XXIII. menſes IV. dies XXI.

Ottho Imperator Romae VI. Idus Decembris moritur & ſepelitur.

Ottho tertius, Otthonis ſecundi filius, admodum puer, annos XVIII.

DCCCCXC. Huc Epiſcopus VVirzibure. obijt IV. Kal. Septembris. Sedit annos VI. menſes VII. dies XXVIII.

DCCCCXCV. Sanctus Adelbertus Epiſcopus de Praga civitate à Prucis martyrio coronatur.

Brunuvardus VVirzibure. Epiſcopus obijt XII. Kal. Octobris. Sedit annos V. menſes VIII. dies XIX. In inſula Euboea, & ſepelitur in monaſterio quod dicitur Politica.

MI. Ottho Imperator in Italia obijt abſque filijs V. Kal. Februarij. Cujus inteſtina Auguſtae, reliquum corpus Aquiſgrani ſepelitur.

Heinricus Dux Bajoariae Babenberg. apud Mogontiacum Rex effectus regnavit annos XXIII. menſes V.

MIV. Heinricus Rex italiam, Boëmiam, & Botizlaum Ducem cum omni gente Sclavorum ſubjugavit.

MVII. Epiſcopium Babenberg à Rege Heinrico conſtituitur, & Eberhardus ibi Epiſcopus ordinatur.

MIX. Brun Epiſcopus & monachus à Prucis multis ſupplicijs affectus, & manibus pedibuſque abſciſis, poſtremò capite plexus, caelos petijt.

MXI. Hoc anno Babenbergenſis Eccleſiae dedicatio facta eſt, XLVI. Epiſcopis in id operis deſtinatis.

Obijt VVilligiſus Mogontiacenſis Archiepiſcopus. Cui Erkenbaldus ſucceſſit Abbas.

MXIV. Heinricus Romae imperiali benedictione coronatur à Benedicto Papa.

MXV. Ernoſt Duc in venatu occiditur.

MXVIII. Heinricus VVirzibure. Epiſcopus obijt. XVIII. Kal. Decembris. Sedit annos XXIII. menſes V. dies XXII.

MXIX. Benedictus Papa Babenberg veniens, Eccleſiam ſancti Stephani dedicavit.

MXX. Terrae motus magnus factus eſt IV. Idus Mai, feria VI.

Sanctus Heribertus Colonienſis Archiepiſcopus obijt. Pro quo Piligrimus conſtituitur.

Obijt Erkenbaldus Mogontiacenſis Archiepiſcopus. Pro quo Aribo conſtituitur.

MXXI. Heinricus Imperator novam Trojam deditione cepit. Et mortalitas magna facta eſt in exercitu.

MXXIV. Heinricus Imperator III. Idus Iulij obijt, & in Babenberc epiſcopio à ſe facto in monaſterio ſancti Petri Apoſtoli ſepelitur.

Benedictus Papa obijt.

Cuonradus annos ferè XV. regnavit.

MXXVI. Cuonradus filium ſuum Heinricum Regem fecit. Et ipſe Romam pergens, Imperator efficitur.

MXXX. Cuonradus Imperator Stephanum Pannoniae Regem cum exercitu petit. Interea in Alamannia Ernoſt Dux & VVerenheri Comes cum alijs multis occiduntur.

XVI. Kal. Septembris Aribo Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt. Pro quo ſanctus Bardo conſtituitur.

MXXXI. Stephanus Rex miſſis legatis cum Imperatore Cuonrado pacificatur.

MXXXII. Ruodolfus Rex Burgundiae moriens, diadema ſuum Cuonrado Imperatori miſit.

Monaſterium ſanctorum Petri & Pauli & ſancti Stephani dedicatum eſt.

MXXXIV. Meginhardus VVirzibure. Epiſcopus obijt XI. Kal. Aprilis. Sedit annos XV. menſes II. dies XXI.

Cuonradus Imperator hieme Burgundiam petit.

Eclypſis ſolis facta eſt III. Kal. Iul. hora VI.

MXXXV. Piligrimus Colonienſis Epiſcopus obijt. Pro quo Herimannus conſtituitur.

MXXXVI. Otho Princeps Karlingorum à Gozzelone Duce pugna victus, fugienſque, à quodam milite occiditur.

MXXXVII. Cuonigunt Imperatrix V. Non. Martij obijt.

Herimannus Dux obijt.

Stephanus Chriſtianus Vngariorum Rex obijt, qui cum omni gente ſua ad fidem Chriſti convertitur.

MXXXIX. Cuonradus Imperator II. Non. Iunij obijt, & Spirae ſepelitur.

Eberhardus Babenbergenſis Epiſcopus obijt.

MXL. Henricus Rex pius, filius Cuonradi, incipit regnare.

MXLI. Heinricus Rex Ducem Boëmiae Fratislaum bello petit. Sed multis proceribus & militibus in praeſtructione ſilvae citra & ultra occiſis vel captis, nil dignum efficere potuit. Petrus quoque Vngariorum Rex eidem Duci contra Heinricum Regem auxilia miſit.

MXLII. Vngarij quendam Ovonem Regem ſibi eligentes, Petrum Regem ſuum expellunt. Qui profugus & exul, Heinrici Regis, cui priori anno rebellaverat, gratiam, quaerit & invenit.

Heinricus Rex Boemiam ingreſſus, igne praedaque cuncta devaſtat, & rebellem Ducem obſides dare & ipſum poſt ſe Radiſponam ad deditionem humiliter venire, ſibique jurejurando fidelitatem ſervitiumque confirmare coartat.

Ovo Rex Vngariorum, ob ſuſceptum à Heinrico Rege Petrum à ſe expulſum, fines Bajoariae praedis & incendijs depopulatur. Sed magna pars exercitus ejus ab Adelberone Marchione deleta eſt.

MXLIII. Heinricus Rex Pannoniam ingreſſus, duas populoſiſſimas civitates evertit, plures deditione ſubjecit. Sed cùm Petrum Regem, quem ſecum ducebat, provinciales recipere nollent, alium, quem petebant, Ducem eis conſtituit, quem Ovo poſt diſceſſum ejus in Boëmiam repulit.

Giſela Imperatrix, mater Heinrici Regis, obijt XVI. Kal. Martij, & apud Spiram ſepelitur.

MXLIV. Heinricus Rex iterum Pannonias invadens, ſatisfactionem, obſides, munera, pacis per jusjurandum confirmationem accipiens diſceſſit. Inde reverſus, Conſtantienſi ſynodo affuit, ubi cunctis debita dimiſit, deſtructiſque omnibus inimicitijs, pacem hactenus inauditam tam in tota Suevia quàm in alijs ſui regni provincijs regia cenſura per edictum confirmavit. Dein Agneten VVillehalmi Pictavenſis Principis filiam Reginam apud Mogontiam ungui faciens, regalibus ſibi nuptijs in Hingelenheim copulavit. Vnde infinitam hiſtrionum & joculatorum multitudinem ſine cibo & muneribus vacuam & mœrentem abire permiſit.

Luitboldus Marchio, Adalberti filius, maxima Vngariorum clades, immaturè obijt.

Peſtis pecudum maxima.

Hiemps dura & nivoſa.

MXLV. Brun VVirzibure. Epiſcopus obijt VI. Kal. Iunij. Sedit annos XI. menſem I. dies XIV.

Heinricus Rex tertio Pannonias iratus ingrediens, Dei favente clementia, & beato Vdalrico Epiſcopo impetrante, victor factus, Ovonem cum uxore & filijs cognatiſque, quibus locus evadendi erat, effugabat. Petrum in regnum reſtituit; ſubditoque ſibi Vngariorum regno, ſummo cum honore revertitur.

MXLVI. Heinricus Rex Italiam ingreſſus, pacificè à Romanis ſuſcipitur. Papas tres non dignos conſtitutos ſynodaliter depoſuit, & Suiggerum Babenbergenſem Epiſcopum Papam conſtituit. Ipſeque & conjux ejus Agnes Regina eadem die imperiali benedictione ſublimantur.

MXLVII. Petrus Rex Vngariorum à quodam tyranno Pannonico captus & cœcatus, ille qui eum expulerat regnare cœpit.

Suiggerus Papa obijt eodem quo conſtituitur anno. Pro quo Bobbo ordinatur.

Ottho Dux Suevorum obijt. Pro quo Ottho de Suvinwirti ſurrexit.

MXLVIII. Bobbo Papa obijt anno quo conſtituitur. Pro quo Bruno, qui & Leo, Tullenſium antiſtes, Papa ordinatur.

Heinricus Imperator naſcitur.

ML. Bartho Mogontiacenſis Epiſcopus obijt. Pro quo Luippoldus ordinatur.

MLIII. Leo Papa exercitum ducens per Apuliam contra Nortmannos, infinita utrobique caede peracta, abſque victoria regreditur XIV. Kal. Iulij, & eodem anno obijt.

MLIV. Leoni Papae Gebehardus, qui & Victor, ſucceſſit.

Adelbertus Marchio obijt.

Fames magna fuit.

VVelf Dux Carinthiorum obijt.

Cuonradus Dux antea Noricus ab Imperatore expulſus, in Pannonia exul malè moritur.

Hezil Comes de Obereſtenuelt obijt VI. Kal. Februarij.

MLV. Herimannus Colonienſis Epiſcopus obijt. Pro quo Domnus Anno ordinatur.

MLVI. Magna caedes à barbaris qui Liutici dicuntur in Chriſtianos facta eſt; quorum quidam gladio, quidam fugientes in aqua perierunt. inter quos VVilelam Marchio occiditur.

Hiſdem temporibus multi diverſarum provinciarum Principes perierunt.

Fames multas provincias afflixit. Egeſtas & penuria undique praevaluit.

Multa mala tunc temporis facta ſunt.

Heinricus Imperator his doloribus corde tenus compunctus infirmari cœpit; & perductus uſque ad mortem, ſapienti tamen uſus conſilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens, quibuſdam praedia quae abſtulit reſtituens, cunctis qui contra eum culpas damnabiles ſecerunt relaxans, filium ſuum Heinricum Romani Pontificis caeterorumque Pontificum & Principum electione Regem conſtituit. His & alijs, prout vitae poſſibilitas admiſit, bene diſpoſitis, III. Non. Octobris hanc vitam praeſentem in Deo finivit.

Anno Domini MLVII. Heinricus filius Heinrici Imperatoris admodum puer cœpit regnare.

Agnes Imperatrix, mater ipſius Heinrici, Ducatum ſuſcepit Bajoariae.

Victor Papa, multis in Germania bene diſpoſitis, Romam redijt, & eodem anno vitam finivit. Pro quo Fridericus, qui & Stephanus frater Godefridi Ducis, jam monachus in monte Caſſino factus, à Romanis Pontifex conſtituitur. Hic etiam eodem anno obijt.

Item obierunt Adelbero Babenbergenſis Epiſcopus & Ottho Dux de Suinwirti.

MLIX. Luipoldus Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt. Pro quo Sigefridus conſtituitur.

Sanctus Cuono Trevirorum Epiſcopus martyrizatur. In deſerto loco à ſcopuloſo monte ter praecipitatus eſt à Theoderico Comite, eo quod abſque electione conſtitutus eſt. Et ſepultus eſt Doleia, ubi per illum Dominus multa ſigna tunc temporis fecit. Ipſe Comes pœnitentiam agebat, Hieroſolyma pergens, vitam finivit. Omnes conſentanei mala morte perierunt. Pro quo Vdo conſtituitur.

MLXV. Guntherus Babenbergenſis Epiſcopus obijt. Pro quo Herimannus conſtituitur.

Gozuvinus Comes, ob exercitam in Epiſcopio VVirziburgenſi injuriam, à militibus Adelberonis Epiſcopi occiditur.

MLXVI. Cometa videtur, & Anglia à Nortmannis ſubjicitur.

MLXX. Deti Marchio Regi Heinrico rebellat.

MLXXI. Ottho Dux Regi Heinrico rebellat.

MLXXII. Conjurant Principes regni contra Regem Heinricum.

MLXXIII. Saxones Hartesburg deſtruunt; ubi Regis filij ſepulcrum violant, oſſaque diſpergunt.

MLXXIV. Alexandro Papae Hiltibrandus ſuccedit.

Arnoldus Abbas ſancti Albani obijt. Pro quo Godeſcalcus conſtituitur.

MLXXV. Bellum juxta Vnſtruoht committitur VI. Idus Iunij contra Heinricum Regem, ubi multi potentes ex utraque parte ceciderunt, & Saxones fugam inierunt.

MLXXVI. Concilium VVormatiae congregatur, ubi Hiltibrandus Papa abdicatur.

MLXXVII. Domnus Anno Colonienſis Archiepiſcopus obijt II. Nonas Decembris. Qui ex fundamento V. congreg. fecit, II. in Colonia; I. in honore ſanctae Mariae, aliud in honore ſancti Georgij martyris, & extra, I. in loco qui vocatur Graſcahf, & in alio loco qui vocatur Salevelt, & unum in monte qui vocatur Sigeberg, in quo feliciter requieſcit. Pro quo Hildolfus Epiſcopus ordinatur.

Agnes Imperatrix obijt.

Ruodolfus Rex conſtitutus eſt in loco qui dicitur Vorhheim, & in media quadrageſima apud Magontiam unctus eſt in Regem à Sigefrido Archiepiſcopo.

VVirziburg. obſidetur.

Hiemps magna & nivoſa.

MLXXVIII. Bellum juxta Strowi commiſſum eſt VII. Idus Auguſti.

Hildolfus Epiſcopus Colonienſis obijt. Pro quo Sigewinus ordinatur.

MLXXIX. Bellum juxta Fladecheim commiſſum eſt V. Kal. Februarij.

MLXXX. Apud Brixinam Noricam XXX. Epiſcoporum magnaeque partis optimatum regni conventus contra Hiltibrandum habetur.

Bellum juxta Elſtrit committitur Idibus Octobris; in quo Ruodolfus Rex, qui & Dux, occiditur.

MLXXXI. Heinricus Rex Romam obſedit.

Monaſterium Babenbergenſe in vigilia Paſchae combuſtum eſt.

Bellum inter Luipoldum Marchionem & Cuonradum fratrem Ducis Boëmiae IV. Idus Mai.

Item bellum inter ſuevos & Bajoarios juxta Danubium, loco qui vocatur Hohſtetin, IV. Idus Auguſti.

Monaſterium ſancti Martini Mogontiacenſis exuſtum eſt, & tria monaſteria propè poſita, & penè omnis civitas exuſta eſt.

Heinricus Rex natus eſt junior filius.

MLXXXII. Herimannus regnum invadit.

MLXXXIII. Roma capta eſt à Heinrico Rege, & peſtilentia magna facta eſt.

Herimannus, qui regnum invaſerat, orientalem Franciam hoſtiliter ingreditur.

MLXXXIV. Heinricus Imperator de Italia revertitur, & Auguſta ab eo obſidetur & capitur.

Herimannus Babenbergenſis Epiſcopus obijt, qui ab epiſcopio expulſus eſt.

Obijt Sigefridus Archiepiſcopus Mogontiacenſis in

Thu-

Thuringia & apud Haſungun ſepelitur. Pro quo VVezelinus conſtituitur.

MLXXXV. Synodus Mogontiacenſis apud ſanctum Albanum habetur.

Meginhardus VVirziburgenſis Epiſcopus conſtituitur.

Obierunt Gregorius Papa, qui & Hiltibrandus, Dietmarus VVormaciae Epiſcopus, Herimannus Palatinus Comes.

Heinricus Rex Saxoniam vaſtat.

Godeſcalcus Abbas deponitur. Cui Adelmannus ſucceſſit.

MLXXXVI. Bellum juxta Bleihfelt committitur III. Idus Auguſti.

Herimannus nomen regium deponit, & ipſe mox perit.

VVirziburg à Saxonibus capta eſt, & mox ab Imperatore acquiſita eſt.

MLXXXVII. Bertha Imperatrix obijt.

MLXXXVIII. Meginhardus junior VVirziburgenſis Epiſcopus obijt XII. Kal. Iulij. Sedit annos tres, dies XXVI.

VVezil Mogontiacenſis Archiepiſcopus obijt.

Buggo Halberſtatenſis Epiſcopus Gozlariae occiditur.

MLXXXIX. Bellum juxta Glicho caſtellum in Thuringia juxta Erphesfurt ſitum inter imperatorem & Eggibertum Marchionem in vigilia Domini, die dominica, in quo Burchardus Loſannae Epiſcopus occiſus eſt.

Obierunt Epiſcopi, Sigewinus Colonienſis, Ottho Radiſponenſis.

Conſtituuntur Epiſcopi, Ruothardus Mogontiacenſis, Herimannus Colonienſis, Emehardus VVirziburgenſis VIII. Kal. Auguſti.

MXC. Huozmannus Spirenſis Epiſcopus obijt. Pro quo Iohannes conſtituitur.

Imperator Italiam petijt.

Hermannus Metenſis Epiſcopus, Luidolfus Dux, & Bertholfus Dux filius Ruodolfi, obierunt.

Eggibertus Marchio occiſus eſt.

Domnus Adelbero XX. poſt beatum Burchardum ſacro ſanctae VVirziburg. Eccleſiae Epiſcopus III. Kal. Iulij conſtitutus vixit in epiſcopatu annos XLV. menſes III. dies VII. Obijt II. Nonas Octobris.

MXCI. Mahthilt de Longobardia Heinrico Regi rebellat.

MXCII. Peſtilentia magna hominum & pecorum facta eſt.

MXCIII. Domnus Emehardus ordinatur VI. Kal. April. Indictione I.

Eclypſis ſolis facta eſt III. hora diei, & Draco viſus eſt.

Eratiſlaus Dux Boëmiae in venatu repentè de equo cadens ſubitanea morte diſceſſit.

MXCIV. Peſtilentia magna facta eſt.

MXCV. Ladizlaus Rex Pannoniae, vir piae memoriae, item Luipoldus Marchio, & Heinricus Palatinus Comes, obierunt.

MXCVI. Hoc anno populus innumerabilis ex diverſarum gentium partibus armatus Hieroſolymam tendens Iudaeos baptizari compulit, renuentes immenſa caede profligavit.

Apud Mogontiam Iudaei numero virorum ac mulierum & infantum mille & XIV. interfecti ſunt. & maxima pars civitatis exuſta eſt. Iudaei per diverſas provincias Chriſtiani facti ſunt, & iterum à Chriſtianitate receſſerunt.

Adalmannus Abbas ſancti Albani obijt.

MXCVII. Imperator de Italia redijt.

Cuonradus patri ſuo Heinrico rebellat, & ob hanc injuriam juniori filio ſuo regnum injungit.

Theodericus Abbas ſancti Albani conſtituitur.

MXCVIII. Cuonradus Comes Hohenburg Regi rebellat. idcirco expulſus eſt. Ruothardus Archiepiſcopus Mogontiacenſis gratiam Regis perdidit, & in Thuringiam ſeceſſit.

MXCIX. Imperator Paſcha Radiſponae celebravit; ubi iſdem diebus magna mortalitas facta eſt, in qua Rabbodo Palatinus Comes cum alijs innumerabilibus moritur.

Cuonradus Trajectenſis Epiſcopus IV. feria Paſchae à negociatore Freſico crudeliter occiditur. Pro quo conſtituitur Burchardus.

Obierunt Epiſcopi, Vdalricus Eihcſtatenſis, Herimannus Colonienſis Archiepiſcopus. pro quo Fridericus conſtituitur.

Vrbanus Papa, qui & Ottho, obijt.

Hieroſolyma à Chriſtianis capitur, Godefrido Duce exercitum regente.

MC. Hiemps dura, & fames magna.

Hottho Argentinae ſedis Epiſcopus obijt. Pro quo Baldeuvinus conſtituitur, qui vixit menſes II. & moritur.

Vdo Marchio & alij plures Saxonum barbaros, qui & Liuttici vocantur, invaſit, & honorificè triumphavit.

Clemens Papa, qui & VVigbertus, obijt.

Adela Matchia Romam pergens mortua eſt.

Godefridus Dux obijt apud Hieroſolymam, qui exercitum Chriſtianorum regebat. Pro quo frater ejus conſtituitur.

MCI. Imperator Natale Domini apud Mogontiam celebravit, ubi multi Principes venerunt, & conſilium Imperatori fecerunt ut Romam mitteret nuncios propter unitatem Eccleſiae, & Papam conſtituere ſecundum electionem Romanorum & omnium Eccleſiarum.

Comes Hiericus gratiam Imperatoris acquiſivit, & ipſe Imperator marchiam Freſonum ſibi tradidit. Qui ſtatim illuc pergens cum uxore ſua, ipſe interfectus eſt, & illa vix evaſit.

VITA BEATI GERALDI

Archiepiſcopi Bracarenſis, auctore ejus diſcipulo Bernaldo Archidiacono Bracarenſi.

CVpientes minùs eruditos ad fidei incrementa provehere, beati Geraldi Bracarenſis Archiepiſcopi vitam & miracula quae Deus omnipotens in ejus honore mundo hominibus exhibuit deſcribere dignum duximus, quatinus ipſi tanti viri virtutibus auditis, ad eum imitandum zelo vitae ſimilis accendantur. Ad hoc autem explendum ſancti ſpiritus opitulationem flagitamus, ut in hoc opere auctor ſermonis dignetur adeſſe.

I. Beatus igitur Geraldus nobili proſapia ortus, Cadurcenſis regionis oriundus fuit. Parentes vero ejus & nobilitate & ſeculari poteſtate non mediocriter pollebant; à quibus nimirum parentibus in coenobio quod dicitur Moyſiacum Deo & ſancto Petro puer parvulus oblatus eſt, ubi & regularem diſciplinam didicit, & ordinem monaſticum perfectè obſervavit. Beatus itaque Geraldus in ordine monaſtico conſtitutus, tanta virtute coepit pollere quod majores natu praeclarae ſanctitatis ejus exemplum imitari cupiebant. Caſtitas enim, quae Angelis eſt ſocia, in eo praecipuè viguit. In gradu etiam humilitatis perſiſtens, ſuperbiae faſtus & cetera vitia quae homines infeſtare ſolent, à ſe omnino extirpavit. Quia vero divinae ſcripturae pabulo refici magnopere exoptabat, armarii in quo libri divini reponebantur cuſtos factus eſt. in cujus officii obedientia annis multis perduravit. Tali quippe refectione imbutus, fratribus in Capitulo fluenta praedicationum effundebat, & eos ſpiritali cibo jugiter reficiebat. Muſicae quoque, nec non etiam artis grammaticae ſcientia eruditus, in monaſterio quorum, utpote bonus primicerius, doctiſſimè regebat; & monachos minus eruditos tam in muſica quam etiam litterali diſciplina diligenter edocebat. Et quia ſcientiae donum & docendi gratiam omnipotens illi conceſſerat, Abbati & fratribus utile viſum eſt ut beatus Geraldus monaſterii cellas viſitaret, & fratres ibi commoran-

Digitized by Google

tes in ſancta doctrina & in ordine ſancto reformaret. Hac de cauſa in urbe Toloſa ad quandam coenobii Moyſiaci obedientiam quae ſancta Maria deaurata nuncupatur, quae eſt ſita in ripa Garonae, delegatus eſt: ubi religiosè vivendo, & monachis exemplum ſanctitatis oſtendendo, prolixi temporis moras contraxit.

II. Illo autem temporis diſcurſu, dum tantus vir ibidem moraretur, Archiepiſcopus venerabilis memoriae Toletanus domnus ſcilicet Bernardus, curiam Domini Papae Vrbani adivit, & in reditu, cognita ſanctitatis ejus opinione, & quia ipſe Archiepiſcopus ejuſdem ordinis erat, ut tantum virum in conſortio ſuo habere poſſet, Abbatem, Moyſiacenſem & totum conventum precibus & ſupplicationibus multis attentius obſecravit. Poſtquam vero Archiepiſcopus petitionis ſuae compos extitit, cum gaudio non medioeri theſaurum pretioſum ſecum ducens, Toletum remeavit, & beato Geraldo chorum Eccleſiae Toletanae regendum & Clericos edocendos commendavit. Qui nimirum in Eccleſia illa quaſi lucerna lucens extitit, filios ſibi commendatos edocendo enatrivit, ſcientia & religione eos inſtruxit, de virtute in virtutem eos inſtruendo ad altiora provexit. Licèt ipſe ſub alia conſtellatione maneret, & aliorum hominum converſatione uteretur, in religionis tamen reverentia jugiter perſeveravit, & à propoſito regulari nullo modo potuit dimoveri.

III. Eo itaque tempore, dum beatus Geraldus Toletani Archiepiſcopi & ſanctae Romanae Eccleſiae Legati conſortio fungeretur, Bracara metropolis quaſi deſolata abſque Metropolitano exiſtebat, & clerus Bracarenſis omni conſilio deſtitutus paſtorem habere modis omnibus cupiebat; ſed perſona quae tali cathedra digna exiſteret, in Epiſcopatu Bracarenſi reperiri non poterat. Coacti verò Pontificis neceſſitate Bracarenſes, plures perſonas Domino Legato praeſentarunt. Sed quia idoneae minimè videbantur, repulſam paſſi ſunt. Hoc autem divina diſpenſatione factum eſt ut ad electionem beati Geraldi hoc modo perveniretur. At verò beatus Geraldus hujus rei inſcius, circa ordinis religionem operam dabat, Miſſarum ſolemnia frequentabat, orationi vacabat, obedientiam ſibi injunctam pro viribus adimplere ſatagebat, de tali honore adipiſcendo nullatenus cogitabat.

IV. Poſtquam igitur beati Geraldi ſanctitas ad aures Bracarenſium pervenit, tam clerus quàm populus uno conſenſu, una intentione, uno eodemque animo, eum in Pontificem elegerunt. Sed antequam voti ſui compotes extitiſſent, in conſpectu Domini Legati infinitas preces proculdubio effunderunt. Indiſſolubili namque vinculo dilectionis Dominus Legatus eum amplectebatur, & tantum lumen à ſe nolebat removeri. Tandem vero Archiepiſcopus Toletanus & ſanctae Romanae Eccleſiae Legatus, tot & tantis precibus convictus, petitioni eorum adquievit, & beatum Geraldum in Epiſcopum apud ſanctum Facundum conſecravit, & eum cum Clericis & Abbatibus, qui ejus ordinationi interfuerunt, ad ſedem Bracarenſem cum gaudio remiſit. Cùmque urbem Bracarenſem ingrederetur, & ſitum loci barbarum & depopulatum ruinaeque ſubjacentem videret, ingenti ſtupore attonitus, Deo gratias egit, qui ei locum in quo deſudaret conceſſerat.

V. Bracarenſis namque Eccleſia abſque paſtoris procuratione diutino tempore permanſerat, & ideo per manus vicarii non bene pertractata, de amiſſis nihil acquiſierat, de poſſeſſis vero multa per incuriam amiſerat. Populus etiam totius pontificatus, qui à procuratore ſedis Bracarenſis fuerat corrigendus & docendus, in crimina multa ſine aliquo cultu correctionis lapſus fuerat, in inceſtum ſcilicet, in rapinam, in fornicationem, in furtum, in homicidia, in odium, & cetera criminum genera quae homines ducunt ad mortem. Sicut enim agricola deſerta loca fructifera reddere geſtiens, primùm extirpat quae infructuoſa ſunt, deinde terram excolit, poſtea ſeminat, tandem fructum metit, eodem modo beatus Geraldus facere ſollicitus facinora hominum arguendo reſecare non ceſſavit, vomere correctionis corda eorum attentius excoluit, verba praedicationis in populo jugiter ſeminavit, ut de grege ſibi commiſſo Deo fructum reddere poſſet. Circa Eccleſiae quoque ordinationem ſollicitus, Clericos quos ibi reperit de ordine eccleſiaſtico perfectè edocuit, bonis ditavit, alios, quos dignos & idoneos, cognovit, illis aggregavit, & ita pulchrum & optimum conventum in Eccleſia inſtituit. Inſignia pontificalia multa ibi compoſuit, ornamenta alia plurima, ſcilicet calices argenteos, capas ſericas, libros divinos, thuribula argentea, & cetera quae minùs erant ibidem adquiſivit.

VI. Poſtquam autem ſanctificationis doctrinam in clero & in populo ſibi commiſſo aliquantulum propagavit, ad Eccleſiae ſuae dignitatem recuperandam operam dedit. Bracara enim per multa temporum curricula in ruina & deſtructione jacuerat, à tempore ſcilicet beati Fructuoſi uſque ad tempus venerabilis Petri Epiſcopi: qui quidem quia palleum & privilegium à Papa Clemente accepit, ab Archiepiſcopo Toletano & ſanctae Romanae Eccleſiae Legato depoſitus eſt: cui poſt annos multos beatus Geraldus ſucceſſit. Qua de re Bracara, quae antiquitus fuerat metropolis, modernis temporibus propria fuit dignitate privata. Vt autem beatus Geraldus ſedi Bracarenſi propriam dignitatem reſtitueret, Romam petiit; & à Domino Papa Paſchali honorificè ſuſceptus, palleum & privilegium & auctoritatem Eccleſiae ſuae inde apportavit. In Concilio enim Palentino, quod venerabilis Ricardus Cardinalis Romae celebravit, Epiſcopis & Abbatibus & optimis Clericis Hiſpaniae circumſedentibus, Romanum privilegium in auribus omnium recitatum eſt, & juxta tenorem ipſius privilegii Bracare metropolis ſuffraganei Pontifices venerabili Geraldo Bracarenſi Metropolitano juſtitia dictante & Cardinali praecipiente obedientiam & reverentiam promiſerunt, & eum per Bracarenſem provinciam incedentem tamquam proprium Metropolitanum in propriis ſedibus honorificè ſuſceperunt, & ei deinceps reverentiam exhibuerunt.

VII. Beatus enim Geraldus, Eccleſia Bracarenſi in priſtina dignitate reformata, ad tempus Bracarenſem provinciam viſitabat, Epiſcopos de ſanctitate admonebat, conventus monachorum in ſancto ordine monaſtico attentius informabat, Presbyteros per parochias conſtitutos de doctrina canonica diligenter inſtruebat, principes regionum ad pacem tenendam, ad juſtitiam exercendam vigilantiùs incitabat, verbum praedicationis plebibus effundere non ceſſabat. At vero in epiſcopatu proprio ſynodos frequentiùs celebrabat, plebis ſibi commiſſae vitia, Clericorum offenſas, precibus humilitatis obſecrando, & zelo diſciplinae arguendo, viriliter reſcindebat. Humiles diligebat, ſuperbis reſiſtebat, egenos & epulis & indumentis aſſiduè confovebat; hominibus in ſcelere perſeverantibus & ad Deum converti nolentibus nunquam conſentaneus, immo acerrimus exiſtebat. Totus quippe divino ſervitio deditus, à bono opere numquam otioſus eſſe voluit. Dedicationes enim Eccleſiarum, ordinationes Clericorum, multiplices confirmationes populorum jugiter frequentabat, boni paſtoris officium adimplere proculdubio ſatagebat. Media verò nocte ad matutinos ſemper ſurgere conſueverat. Quibus nimirum recitatis, ſolus in Eccleſia remanebat, ubi non medioeres lacrymarum fluctus ante ſanctum altare proſtratus effundebat, incomprehenſibiles quoque gemitus de ſacratiſſimo ſuo pectore profundiùs anhelando emittebat, nec non etiam ſupernae * pacis viſionem toto mentis effectu deſiderans attingere, alta cordis ſuſpiria trahebat; & ita ſacris orationibus vacans, flexis genibus & cubitis uſque ad ſolis ortum in oratorio perdurabat. Sanè circa curam accipitrum, aut circa venationem canum, ſive circa ludos alearum nunquam operam dedit.

* patriae.

dit. In die enim divinae lectioni, nocte vero orationi inſiſtebat. In celebrationibus Miſſarum frequens ſemper ſtudium adhibuit. Nam mundus corpore & ſpiritu ad corpus dominicum conſecrandum cum ingenti devotione & cum magna lacrymarum effuſione ſemper accedere conſuevit, & tantum ſacramentum, negligentia omni remota, ſpatioſè & religioſè ſemper curabat conſummare. Certè & turpiloquium & ſcurrilitas & cetera ſtultiloquia, quae ad vanitatem pertinent, ab ejus ore procul extiterunt. Inſtitutionis autem ſanctae & bonitatis, non exemplum nequitiae, ſibi ſubditis ubique demonſtravit. Operum namque merita à praedicatione minimè diſcrepabant. Virtutum autem ſanctarum clypeo munitus, recto tramite ſemper incedere nitebatur, & per devia vitiorum digreſſionem facere modis omnibus devitabat. Erat quippe ei praecipua humilitas, amplifica miſericordia, manſuetudo pacifica, moderata abſtinentia, ſplendida pudicitia, longanimis patientia, caritas in Deum & proximum flagrantiſſima, & ceterae virtutes quae ex his oriuntur ſemper ei aſſiſtebant.

VIII. Crimina verò quae in clero aut in populo pullulare videbat, ſtatim reſecare feſtinabat. Verum crimen illud quod inceſtus nuncupatur, qui in gente ſibi commiſſa jam radices affixerat, ſummo niſu divellere anhelabat. Unde beatus Geraldus inter ceteros quendam Militem, qui Egeas Pelagii vocabatur, qui quidem in inceſtu per multos annos permanſerat, ſemel & bis ac tertio, utpote filium, diligenter admonuit, obſecravit, ut tantum ſcelus dimitteret, & pœnitentiam duceret. Miles verò incorrigibilis & durae cervicis diabolo inſtigante exiſtens, verba ſancti viri attendere noluit; ſed ſanctae correctionis contemptor, in propoſito nefando periſtere praeſumpſit. Quocirca ſicut putre membrum, quod aliquo medicamento ſanari non poteſt, de corpore amputatur, ita Miles praefixus pœnitentiae medicamentum ſuſcipere nolens, gladio anathematis de corpore Eccleſiae abſciſus eſt. Accidit autem eo tempore ut ex praecepto Comitis Henrici, qui tunc Portugalenſi terrae dominabatur, omnes proceres Portugalenſes, & ille cum eis qui pro inceſtu excommunicatus fuerat, Vimaranas convenirent. Ad quod nimirum conventiculum, cauſa neceſſaria exigente, vir vitae venerabilis acceſſit. Dum autem in Eccleſia Vimaranenſi vir Dei Miſſam celebraret, Comite Henrico & uxore ejus venuſta Regina ſcilicet Tharaſia praeſentibus, & cum eo maxima procerum multitudine aſſiſtente, praetaxatum excommunicatum in Eccleſia adeſſe cum ceteris recognovit, ſtatim ſe ab officio divino ſuſpendens, in conſpectu aſtantium proclamavit virum inceſtuoſum, divinae admonitionis contemptorem, à conſortio fidelium jam ſequeſtratum, Eccleſiae uniri vel incorporari non debere. At verò ille diabolico inſtinctu afflatus, praeſumptuoſè agens, obſtinatiùs cœpit inſiſtere, & de Eccleſia egredi recuſavit. Tandem tamen Comite praecipiente, & aliis eum impellentibus, extra Eccleſiam egreſſus eſt; ubi continuò à ſpiritu maligno, populo aſpiciente, arreptus eſt. Deus autem, qui ſuperbis reſiſtit & humiles perfectè diligit, illius ſuperbiam voluit conterere, & ob reverentiam ſancti viri hujuſmodi miraculum in oculis aſtantium dignatus eſt exhibere, ut criminoſus ille non periret, & alii tali ultione perterriti tantum ſcelus committere non auderent. Completo itaque miſſae officio daemoniacus Miles ſupra memoratus miſericordiam & pœnitentiam expoſtulans ad pedes beati Geraldi proſtratus cecidit, ſe à via veritatis erraſſe & diabolum magiſtrum habuiſſe recognoſcens. Quem nimirum ſanctae matri Eccleſiae homo Dei reconciliavit, & ei pœnitentiam de commiſſis diſcretè & ſapienter injunxit, & erga eum valde miſericorditer egit.

IX. Beatus igitur Geraldus, providus & prudens paſtor, in agri ſui cultura proficere geſtiens, imbrem praedicationis plebibus irrigabat, zizaniam de cordibus hominum eradicare ſatagebat. Dum vero in tali miniſterio ſtudium exhiberet, & homines in criminibus detentos ad emendationem revocaret, duos regionum magnates contagio inceſtus ſimiliter inhaerentes, Pelagium ſcilicet Petri & Adefonſum Petri nominibus nuncupatos, in epiſcopatu reperit, quos quidem diligenti admonitione de converſione ſaepiſſime hortatus eſt. Cui cùm obedientes & obnoxii pro correctionis beneficio eſſe deberent, convitia plurima nonnullaſque inhoneſtationes è contrario rependerunt. Venerabilis tamen Geraldus contumelias & opprobria ſibi illata ſub ſilentio praeteriens, quatinus ipſi reſipiſcerent, & in facinore non perſiſterent, eos ſaepius flagitavit. At verò illi magis magiſque in dies obdurati, non ſolum ſancti viri monita, contempſerunt, verùm etiam aditum terrae ſuae beato viro temerariè interdicendo clauſerunt, & Clericos vel Abbates ſub jure ſuo commorantes venerabili viro obtemperare vel obſequium impendere prohibuerunt. Ad cumulum etiam iniquitatis ſuæ alter eorum, Pelagius videlicet Petri, in virum Dei impudenter exarſit, multiplices blaſphemias ei irreverenter objecit, falſum monachum, hypocritam, ſimoniacum eum appellans, & ſanctitatem ejus unum gallum affirmans non valere. Vir equidem ſanctus patientiae innixus, in bono malum vincere volens, eos ad emendationem ſine intermiſſione invitabat. Sed quia pertinaces in pravitate diſciplinam recipere reſpuerunt, ab Eccleſia ſequeſtrati, quaſi ethnici & publicani reputati ſunt. Omnipotens itaque, cujus judicia abyſſus multa, qui iniquitates hominum in virga & in verberibus peccata viſitat, horum contumaciæ arrogantiam ob beati viri reverentiam penitùs voluit contundere. Divina enim diſpenſatione factum eſt quia iſti iram domini ſui, Comitis ſcilicet Henrici, & uxoris ejus venuſtae Reginae Tharaſiae incurrerunt, & univerſa quæ poſſederunt oppida, munitiones, hereditates, cunctaſque gazas omnino amiſerunt, atque ad tantam inopiam devenerunt quòd Pelagius Petri ſolus pedes cum filio ſuo parvulo & cum cane ſuo gallico Maurorum terram laborioſè appetierit. Alter vero, ſcilicet Adefonſus frater ejus, idem refugium denique requiſivit. Iſte nimirum in Chriſtianos ulciſci cupiens, ingentem Sarracenorum exercitum ſuper eos adduxit; & bellum cum Chriſtianis Sarraceni inierunt. in quo bello interfectus eſt. cujus corpus vultures & corvi in eremo comederunt. Pelagius autem Maurorum converſatione utens, exul & quaſi captivus apud eos obiit. Certè hujuſmodi ultiones à Deo fuiſſe factas pro ſancti viri reverentia proculdubio reputamus.

X. Reverendiſſimus igitur Geraldus de virtute in virtutem aſcendens, animabus hominum alimenta doctrinae inceſſanter miniſtrabat, & quanto eum omnipotens apud homines per miraculorum oſtentionem exaltabat, tanto magis ſe in conſpectu divinæ majeſtatis humiliabat, & nec ſibi nec viribus ſuis ſed Deo omnipotenti magnalia quæ fiebant attribuebat. Dum itaque quodam in tempore pro conſuetudine ad ſedem Bracarenſem veniret, & ad flumen quod Cadanum nuncupatur accederet, vadum in flumine non comparuit. Ergo exiguus lembus ad fluvium tranſeundum quaeſitus, repertus eſt. Clientes vero prius eum ſupellectile ſua lembum ingreſſi ſunt. Flumine autem vento & fluctibus inſurgentibus tumeſcente, lembus cœpit vehementer titubare; & quia uno ſolo digito ab aqua diſtabat, infra ſe non modicos fluctus cœpit admittere. Rector autem lembi periculum ſibi imminere cognoſcens, in flumen proſiliit, & natando exivit. Pueris ſiquidem ſine remige remanentibus & jam periclitari incipientibus, nec non etiam virum Dei orationis adminiculum una voce depoſcentibus, ipſe vir Dei in ripa fluminis reſidens, rivulos lacrymarum fundendo, obnixè Deum deprecatus eſt ut miſericordiam exhiberet & clientulos à periculo liberaret. Completa autem oratione, lembus quietè & ſuaviter uſque ad tutum locum pervenit, & ita precibus ſancti viri naufragium imminens pueri evaſerunt.

XI.

Digitized by Google

XI. Sanè virtutum inſignia, non ſolùm in praeſentia ſancti viri, Chriſto pro eo operante clareſcebant, ſed etiam eo abſente multis in orationibus ejus fiduciam habentibus plurimae virtutes ad eorum petitionem ſuccurrebant. Contigit autem eo tempore ut Archidiaconus quidam nomine Mido cum quodam monacho de introitu cujuſdam Eccleſiae, quam à laica manu acceperat, altercationem haberet. Vnde monachus ille valde indignatus, more ſeculari in eum ulciſci cupiens, inſidias ei molitus eſt. At verò Archidiaconus hujuſmodi inſidiarum inſcius, dum quadam die juxta affinitatem ipſius monachi equitando ſuper mulam parvulam pigrè incedentem tranſiret, duo ex parte monachi inſidiatores in equis curſoribus equitantes poſt Archidiaconum armati veloci curſu tendere cœperunt. Archidiaconus nimirum illos poſt ſe curſitare proſpiciens, incertus quid agere deberet, beato viro & orationibus ejus ſe commendavit, & mulam calcaribus urgere cœpit; cui nimirum tanta curſus valitudo continuò Deo volente adfuit quod ipſa currendo veloces hoſtium equos ſuperavit, quæ quidem nec antè nec deinceps in tanto curſu, quamvis ſtimulata, unquam potuit comprobari. Abſentis igitur venerabilis viri confiſus reverentia Archidiaconus ab inſidiis hoc modo liberatus eſt.

XII. In eadem etiam regione quædam fuiſſe matrona nomine Tota perhibetur, quae generoſo ſanguine orta, hereditatum copia & infinito cenſu affluenter abundabat, cujus nempe opulentiæ quidam magnatum Portugalenſium valde invidentes, dedecus & detrimentum ejus moliebantur, ut facultates ejus aliquo modo adipiſci valerent. Cum quodam igitur egregii Comitis Henrici villico de ſervili genere orto, Ordonio vocitato, æmuli illi conſilium inierunt ut ipſe eam raperet & cum ea matrimonium contraheret, quatenus ipſa tali connubio defœdata honoris dignitatem amitteret. Praedictus itaque villicus pro conſilio aemulorum matronam rapuit, magnum convivium celebravit, thalamum adaptavit, paratus nefas committere. At vero mulier nobiliſſima magis mori quàm degere cupiens, nimia anxietate oppreſſa, quid faceret incerta, Deo & beato Geraldo integritatem corporis & animae commendavit. In crepuſculo autem noctis cubicularis ſuae indumenta aſſumpſit, & ipſam pediſequam ſuis propriis ornamentis indutam in thoro maritali vice ſui recubare praecepit. Ipſa vero vili habitu pediſequae ſumpto, in humero ſuo urnam deferens, & quaſi ad fontem haurire aquam tendens, extra palatium egreſſa eſt. Deinde Chriſti & beati Geraldi ſubſidium obnixè depoſcens, communem callem fugiendo devitavit, & in frutice cujuſdam ſilvae diutius latitavit. Ille quippe qui illicitas nuptias celebrare affectaverat, ad Thalamum accedens, domina non reperta, ſpe gaudii ſui fruſtratus eſt. Vnde villicus valde ad bilem commotus, circa exitus viarum, per devia montium, per frutices ſilvarum, plures cum canibus vigiles ad nobilem feminam inveſtigandam undique adhibuit. Sed Deo miſerante, & fiducia viri Dei ei ſuccurrente, nulla potuit indagatione matrona reperiri. Tertia ſiquidem die hujuſmodi quaeſtionis cauſa ſedata, proba femina de ſilva pedetentim egrediens, per quendam Clericum propter ſilvam in quadam Eccleſia commorantem venerabili viro & captionem & evaſionem ſuam ſignificavit, ſupplicans vehementer ut de ea ducenda deinceps ſollicitus eſſet. At vero vir Dei humanitatis & miſericordiæ non oblitus, optimis Archidiaconibus ad latibulum delegatis, eam ad ſedem Bracarenſem ſalvam & incolumem ducere prudenter molitus eſt. In praeſentia igitur viri Dei matrona perſiſtens, ei immenſas gratias egit, & quia in ſanctitate ejus confiſa periculum evaſerat, in auribus omnium enarravit. Deinde beato viro & ſedi Bracarenſi optimam hereditatem, quae Nogariola vocitatur, contulit. Inſuper etiam alia donaria, quæ altari beatæ Mariae deſerviunt, ei conceſſit, caritati & orationibus ejus ſe in perpetuum commendans.

XIII. Iſte etiam villicus, villicationis ſuae potentiam ſupra modum excedens, Eccleſias violare, Clericorum & Eccleſiarum res per violentiam auferre praeſumebat. Vnde vir Dei valde moleſtus, eum ad emendationem ſaepius advocavit. Ille verò tyrannidem & rapinam ubique exercere non deſiſtens, cum viro Dei colloquium habere contempſit. Beatus autem Geraldus plenus humilitate & manſuetudine, ſacrilegum illum à nequitia ſua volens revocare, ad caſtellum quod Lagenoſa dicitur, ubi ipſe erat, acceſſit, & per ardua loca incedens, penè uſque ad ſupremam munitionem aſcendit, cupiens nequiſſimum illum Deo reconciliare. At verò ille veteris ſerpentis veneno imbutus, in arce caſtelli arroganter reſidens, non ſolum ad virum Dei deſcendere neglexit, ſed etiam contumelioſa in ſanctum Dei verba proferens, quod malè egerat emendare recuſavit. Deus autem, qui unicuique ſecundum opera ſua retribuit, patentem in iſtum ultionem voluit exhibere. Nam inimici ejus in proximo tempore eum aggredientes in loco illo quo ſanctus Dei ad locutionem ejus conſtiterat, & ad quem ille ſacrilegus deſcendere neglexerat, ipſum turpiter interfecerunt.

XIV. Non ſolum itaque venerabili viro abſente virtutum inſignia in ejus invocationem declarabantur, verùm etiam eo praeſente plura ſignorum miracula in conſpectu hominum ad ejus petitionem effulgebant. Illo etenim tempore dum vir Dei à ſede [illegible]rienſi rediret & Bracaram tenderet, in rure quod Rivus calidus nuncupatur hoſpitatus eſt. Illi nimirum luce ſecutura per locum difficilem qui Portella hominis vocitatur tranſeunti, hyemalis tempeſtas & infinitae pluviae inundatio exorta eſt: quae quidem toto noctis ſpatio pluere non ceſſavit, & die ſequenti integra magis augmentata perduravit. De capella verò ſua, ne tanta imbrium inundatione madefieret, homo Dei ſollicitus, Domino ſuo profundos gemitus pro hac cauſa effudit, & Clericis eum comitantibus ſeptem pſalmos in orationem pro eodem negotio recitare praecepit. Cùmque autem ad hoſpitium altera die pervenirent, Clerici qui duplici aut triplici indumento tegebantur, nimborum impetu omnia transfundente, uſque ad interulas & uſque ad femoralia penitus madefacti reperti ſunt. Capella verò ſola juxta votum viri Dei ab omni prorsùs humefactione immunis proculdubio inventa eſt.

XV. Inter cetera verò vir Dei circa Eccleſiarum libertatem praecipuè invigilans, quorundam relatu didicit unum regionis magnatem, Suarium ſcilicet Menendi nuncupatum, quendam in quadam Eccleſia Clericum abſque Bracarenſis vicarii licentia intruſiſſe. Quo audito vir Dei principem illum ad ſatisfactionem invitavit, cumque diligenter edocuit eccleſiaſtica jura nec laica manu pertractari nec ſanctuarium Dei à laicis hereditario jure debere poſſideri. At verò iſte cùm reatum ſuum recognoſcere & Praelato ſuo ſatisfacere debuiſſet, ad rixam devenit, & verba veritatis non attendens, cum juſto viro cauſari & ſecularibus argumentis ratiocinari diutius praeſumpſit. Denique ipſe tyrannus nimia bile commotus, quaſi cauſae finem imponere cupiens, ſententiam protulit in hunc modum dicens. Vterque ego & vos Domino noſtro Ieſu Chriſto & glorioſae virgini Mariae preces fundamus quòd alter noſtrum qui alii in hac cauſa injurioſus exiſtit, ad finem praeſentis anni vivus non pertingat. Quia verò frater, beatus vir inquit, evangelicae doctrinae diſciplinam non attendis, & canonica ſequi juſſa contemnis, in providentia & in diſpoſitione illius cujus in oratione tua mentionem feciſti, iſtud negotium pertractandum & judicandum committimus. His dictis, princeps ſuprà memoratus receſſit, & uſque ad dimidium annum non pertingens, non in proprio, ſed in alieno ſolo quaſi vilis occubuit.

XVI. Sanè praeter iſta miraculorum dona beatum virum ſpiritum prophetiae in quibuſdam habuiſſe cognovimus. Dum enim in cathedra pontificali vir Dei quadam die reſideret, & cauſa neceſſaria exigente Colim-

Digitized by Google

limbrienſis Epiſcopus, ejuſdem metropolis ſuffraganeus, venerabilis ſcilicet Mauricius, Bracaram adveniret, Bracarenſis Eccleſiae Praecentor, dominus videlicet Mido, viri Dei conſpectui ſe praeſentans, qualiter praedictum Pontificem ſuſcipi juberet, ab eo requiſivit. Cui pater venerandus, Iſtum, inquit, Epiſcopum Colimbrienſem honorificè & cum venerabili proceſſione ſuſcipere debetis, quia eum in Dominum & Metropolitanum in Eccleſia Bracarenſi poſt deceſſum meum proculdubio habebitis. Hoc autem quemadmodum à ſancto viro praedictum eſt, in effectu rei conſtitit eveniſſe.

XVII. Omnia igitur virtutum inſignia quae Dominus noſter Ieſus Chriſtus in vita beati Geraldi pro ejus reverentia & honore manifeſtè exhibuit, enarrare per ſingula non valemus, taedium auditoribus generare verentes. Per eum enim infinita populi multitudo ad Deum converſa eſt. Nonnulli in ſanctitate & orationibus ejus confidentes, à periculis imminentibus liberati ſunt. Inſuper plurimi praedicationem & doctrinam ejus deridentes, & in eum contumelioſè agentes, divina ultione percuſſi ſunt. Clerici quoque caſtimoniae & ejus munditiae veſtigia ſequentes, virginem caſtam ſe Chriſto exhibuerunt.

XVIII. Beatus itaque Geraldus terminum depoſitionis ſuae jam appropinquare in ſpiritu praevidens, gentem incultam in montanis demorantem dignum duxit viſitare, ut populus ille rudis, qui Pontificis praedicationem nequaquam audire conſueverat, ſanctificationis doctrinam & ſacrae confirmationis iunctionem ab eo ſuſciperet. Cupiebat enim omnes tam nobiles quàm ignobiles ſalvos fieri, & neminem per negligentiam ſui volebat perire. Et ideo, licet aegritudinem in ſuo corpore jam eſſe ſentiret, devoto tamen animo, remota omni deſidia, rudes illos edocebat, ad cognitionem veritatis eos convertebat, Eccleſias inter abrupta montium conſtitutas dedicabat, confirmationes incultae gentis tota die jejunus celebrabat, circa hujuſmodi officium inceſſanter deſudabat, in populo Dei ante obitum ſuum concupiſcens fructificare. Viro autem Dei in grege ſibi commiſſo hoc modo fructificante, aegritudo vehementer convaleſcens corpus ejus cœpit non mediocriter aggravare. Et licèt ingenti onere infirmitatis beati viri caro premeretur, ſupra vires tamen enitens, Eccleſiam in loco qui Bornos dicitur conſtitutam, ad quam conſecrandam ipſe & infinitus populus convenerat, celebriter dedicavit, & congregatae gentis inopinatam multitudinem, quamvis nimium fatigatus, expergiſcens, ſancti chriſmatis inunctione confirmavit.

XIX. Peracto autem utriuſque ſanctificationis officio, aegritudinis valetudo cœpit ſupra modum augmentari; & jam exitus ſui diem propè imminere cognoſcens, thorum in quo ipſe jacebat ad Eccleſiae oſtium praecepit collocari, unde Miſſam & horas quae in Eccleſia dicebantur liberè poſſet audire. Videns denique quia jam hora ſui tranſitus inſtaret, Miſſam cum reverentia & humili devotione audivit, euchariſtiam accepit, crucem argenteam cum crucifixo argenteo ſibi juſſit praeſentari, & illi quem illa effigies repreſentabat cum ingenti cordis compunctione, cum magno gemitu, cum nimio fletu, ſe de multis accuſando, transgreſſiones ordinis ſui, ſi aliquando contigerint, coram aſtantibus confeſſus eſt. Deinde in cinere & cilicio corpus ſuum mandavit reponi, & Clericos juſſit eſſe paratos, ut quando exhalaret, cum pſalmis & hymnis animam ejus Deo commendarent.

XX. Dum verò iſta agerentur, quidam Diaconus ejus febre acuta arreptus, graviſſimè in illa ubi ſanctus Dei jacebat manſione aegrotaverat: cujus ſpiritus quaſi in extaſi raptus, angelos Dei intuitus eſt diadema pretioſum inaeſtimabili gemmarum ornatu decoratum manibus ſuis deferentes, & in haec verba eidem Diacono colloquentes. Iſta corona quam, frater, intueris, manibus ſummi artificis eſt fabricata, & à Domino Ieſu Chriſto ad beati Geraldi animam coronandam nobis miniſtrantibus huc eſt deſtinata. Cujus equidem animam tali diademate coronatam ſequenti die cum ſummo tripudio portantes divinae majeſtati praeſentabimus, & cum illo cui in vita ſua fideliter miniſtravit per infinita ſeculorum ſecula regnabit. Anima verò tua corpori ſuo ad vitam ducendam relinquetur. Sed ideo hujuſmodi viſio tibi revelatur ut tanti gaudii teſtimonium illis quibus patronus extitit ſine dubio patefacias.

XXI. Diacono nempe viſionem hujuſmodi intuente, Clerici qui ei aſſiſtebant tranſitum ejus praeſtolantes, eum inconſideratè ſpiritum exhalare putaverunt, & ſtatim corpus ejus terrae nudae poſuerunt. At verò ipſe in cinere poſitus, quaſi expergefactus, oculos aperuit, & eis in haec verba locutus eſt. Quod putatis, nondum eſt factum. His dictis, in ſtratu ſuo iterum poſitus à Clericis circumſtantibus, oculos ſuos avertit, & converſus ad parietem, vidit malignum angelum in conſpectu ſuo aſtare. Cui, cunctis qui circumſtabant audientibus, ſic inquit. Inſidiator peſſime, & ſeductor maligne, ut quid huc veniſti? Vade, & procul hinc recede, quia in me partem non habebis. Statim ad haec verba Sathan maledictus evanuit.

XXII. Poſtremò verò Diacono revelationem angelorum Dei quam viderat Clericis enarrante, ipſi de tanta viſione plurimùm gaviſi, ſecundum dicta ipſius Diaconi tranſmigrationem viri Dei expectabant. Beatus autem Geraldus die ab angelis praedicta diſcipulos ſuos in unum convocavit, eis benedictionem adtribuit, Miſſam audivit, rurſus communicavit, & ſic migravit ad Chriſtum. cujus ſpiritus cum beatis confeſſoribus in caeleſtibus regnat.

XXIII. Tanto igitur patrono orbati Clerici, monachi, ſanctimoniales, necnon laici ſenes, juvenes, virgines, pueri, & matronae omnes aequanimiter ad exequias ejus confluentes, planctum magnum ſuper eum fecerunt, orbitatis ſuae deſolationem lacrymando deplangentes. Diſcipuli verò ejus ad ſedem Bracarenſem corpus ſanctum efferre cupientes, feretrum quo dignè & convenienter poſſet deferri compoſuerunt. Et quia maxima tam montium quàm vallium inaequalitas difficultatem itineris ad corpus deferendum faciebat, quaedam nobilis matrona Oſenda nuncupata magnum ſuffragium hominum eis miniſtrans, uſque ad flumen quod dicitur Tamica cum ſanctiſſimo corpore pervenit. Flumine quippe extra alveum decurrente, magna in eis orta eſt ſollicitudo quomodo feretrum cum glorioſo corpore ultra flumen tranſducere poſſent. Erat ibi quidam molendinus cujus de cauſa ſepes quaedam de ſudibus & lapidibus compoſita per medium fluminis extendebatur, per quam ſcilicet unus homo ſolus & pedes vix ſecurè poterat tranſmeare. Qua videlicet reperta, matrona praefixa in auribus omnium proclamavit hoc modo dicens. Cariſſimi fratres, omnes communi orationis conſenſu Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum deprecemur quòd ſi patronus noſter, venerabilis ſcilicet Geraldus, ſanctus Dei eſt, ut credimus, per illud ſepis articulum meatus hodie ſine laeſione pervius nobis & feretro pateat. Oratione peracta, homines qui ſanctum corpus deferebant, ſine aliqua offenſione illud artum iter tranſierunt. Aliud etiam mirabile quod eis in ripa fluminis perſiſtentibus accidit non ſilentio praeterire judicavimus. In exiguo namque liburno duo pueri fluvium illum tranſmeabant, ſed gurgite ipſius fluvii tumeſcente & liburnum ſubvertente, pueri in flumen ceciderunt, qui cum impetu fluvii enates procul inde produxerunt. Hoc audito, omnes quicunque adfuerunt beati Geraldi pietatem deprecantes, incolumitatem puerorum ſumma devotione depoſcebant. At verò ſancti confeſſoris miſericordia ſtatim ſuffragante adoleſcentuli ſani & incolumes periculum evaſerunt. Inde verò procedentes, ad ſedem metropolitanam cum theſauro pretioſiſſimo pervenerunt, ubi planctus non minimus à clero & à confluente populo iterum renovatus eſt. Sepulcrum autem idoneum ad corpus ſanctum ſepeliendum in urbe Bracarenſi reperiri non potuit. Unde Bracarenſibus oppor-

Digitized by Google

portunum viſum eſt ut ipſi ſepulcrum marmoreum, quod alio in tempore de colina Tibianis translatum fuerat, requirere deberent. Tempore enim praeterito mortuo quodam magnate Portugalenſi, Tibianenſes monumentum in quo ſepeliretur prae manibus non habentes, in colina ubi cimiterium Regum antiquitus fuerat fodientes, illud ad monaſterium attulerunt; in quo videlicet magnas praedictus ſepultus eſt. Sed quia in ſomnis in illo ſepulcro ardere videbatur, de eodem ejectus, in alio humatus eſt, & ita uſque ad obitum beati Geraldi ſepulchrum illud vacuum permanſerat. ad quod nimirum tunc temporis transferendum plurima juga boum plurimùm deſudarunt, & plura plauſtra fracta fuerunt. Ad illud verò modò reducendum unum ſolum jugum & plauſtrum minùs validum proculdubio ſuffecerunt. Certe translatio ſepulcri de Bracara ad Tibianas tunc difficilis & laborioſa fuiſſe perhibetur, quia ad virum criminoſum & peccatorum ſepeliendum deferebatur. Reportatio verò ipſius de Tibianis ad Bracaram ſine aliqua vexatione levis & ſuavis profectò extitit, quia ad virum ſanctum & juſtum inhumandum reducebatur. In quo ſcilicet monumento inſignibus pontificalibus egregiè indutus, poſitus eſt in Eccleſia beati Nicolai, quam ipſe conſtruxit, & quam feſtivè & celebriter dedicavit, requieſcit.

XXIV. Ad cujus equidem ſepulturam quidam Clericus, cujus nomen Seſgudus, dinoſcitur veniſſe, qui quendam morbum quem medici fiſtulam vocant in crure ſuo multo tempore paſſus fuerat, & diverſis herbarum medicaminibus adhibitis ſanari non valebat. Morbus enim in crure jam plura fecerat foramina, & humores ſuperflui ex eis jugiter emanabant, & homo aſſidua morbi comeſtione afflictus dolorem intolerabilem patiebatur. Vnde ſuffragium beati Geraldi obnixè depoſcens, medelam ſalutis ab eo devotius requirebat. Æger denique miſericordia à ſancto viro impetrata poſt temporis exiguum ſanus factus eſt.

XXV. In territorio Bracarenſi erat quaedam nobilis matrona quae habebat filium qui à daemonio vexabatur, quae quidem ad ſepulcrum ejus cum humili devotione accedens, beati viri miſericordiam pro filio ſuo attentiùs exoravit, ibi diutius lacrymata eſt, filium glorioſo confeſſori repraeſentans. Beatiſſimus verò confeſſor pro conſuetudine ſinum pietatis aperiens, puerum ſanitati reſtituit.

XXVI. In Pannoniis autem quidam Clericus demorabatur, qui difficillimam aegritudinem, quam medici cephaleam vocant, in capite ſuo patiebatur. Qua nimirum aegritudine anno integro moleſtatus, nullo medicamine remedium unde habere valebat. Tandem ad beati confeſſoris ſepulcrum confugium faciens, ibi tota nocte pſalmos cum lacrymis & cum precibus recitavit. Media verò nocte, dum ipſe orationi inſiſteret, medelam ſalutis ei ſanctus Geraldus attribuit. Deinde Clericus Dei noſtri & beati Geraldi laudem ubique glorificans, ad locum ſuum ſanus & incolumis reverſus eſt.

XXVII. In urbe etiam Bracarenſi quaedam dicitur mulier habitaſſe cujus filius parvulus dum piſces quadam die comederet, ariſta piſcis gutturi ejus adhaeſit, & ita puerulus intolerabili dolore fatigatus nullo potuit medicinae remedio mitigari. Mater verò ejus cauſam doloris ignorans, tempora fletus agebat. Quapropter ad ſepulturam ſancti Geraldi miſerabilis & gemebunda parvulum in ulnis deferens cucurrit; & plorans ibi tota nocte, tanto dolori remedium fieri poſtulabat. Ad lacrymas miſerabilis genitricis ſanctus Geraldus reſpiciens, quod puerulo in gutture adhaeſerat dimovit, & dolorem penitùs mitigavit. Nocte verò ſequenti genitrici pueruli in viſione vir ſanctus & glorioſus apparuit hoc modo dicens. Paſſio quae filium tuum moleſtabat, te ignorante intolerabilis erat. Spina enim piſcis guttur illius inhaerendo occupaverat, quam quidem carnibus infixam virtute Domini noſtri Ieſu Chriſti opitulante divulſi. Mulier expergefacta, gloriam omnipotentis magnificans, ſancti Geraldi magnalia ubique celebravit.

XXVIII. In eadem quoque civitate erat quaedam muliercula domum hoſpitalem inhabitans, quae inopinata aegritudine ſuperveniente omnibus membris contracta facta eſt. cujus etiam corpus tanta leprae valitudo occupavit quòd carnes de corpore ejus fruſtatim cadebant. Ipſa verò ad beati Geraldi ſepulcrum quodam vehiculo translata, vigilias & obſecrationes infinitas ibi diutius eſt executa. Ad ultimum ſanctus Geraldus mulierculae ſuſpiria & compunctiones attendens, membrorum contractione diſtenta, ei greſſum reſtituit, & eam lepra penitus emundavit. Quae verò ad beatum confeſſorem pedibus alienis miſericordiam requirere venerat, virtutis miraculum repraeſentans, propriis veſtigiis ad domicilium ſuum proculdubio eſt reverſa.

XXIX. In villa autem quae Concieria nominatur, quidam perhibetur homo fuiſſe cui in oculo apoſtema validum inolevit. Cum tanto enim tumore impetus apoſtematis jam ei inſurrexerat quòd oculus de capite penè egredi videbatur. Valde in arta dolore poſitus, ſancti Geraldi adminiculum ſine intermiſſione depoſcebat. Cui beatus confeſſor ſolita pietate ſanitatis medelam exhibuit. In priſtina demum ſalute reſtitutus, ad locum glorioſi confeſſoris cum magna devotione accedens, quae facultas ſuppeditavit ſepulcro ejus obtulit, & immenſas gratias agens, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum & ſanctum Geraldum, qui miſericordiam ei exhibuerat, propenſius glorificavit.

XXX. Inter duo verò flumina, ſcilicet inter Hominem & Cadavum, quaedam mulier morabatur quae per quatuor annos infirmitatem quam medici aſma vocitant ſuſtinuerat; quam nimirum aſmatis effocatio jam ad tantum malum perduxerat quòd anhelandi officium vix implere valebat. Nullo igitur medicaminis ſuffragio remedium adipiſcens, ad beatum confeſſorem acceſſit, tantae paſſioni mitigationem fieri nocte dieque expoſtulans. cujus quippe virtus eam in oratione aſſidua conſtitutam dignata eſt viſitare. Namque ipſa prorsùs ab aegritudine liberata & ſanitati reddita beato Geraldo & ſe & virum ſuum & filios ſuos deinceps obſecuturos contradidit.

XXXI. In Epiſcopatu quoque Bracarenſi quaedam dicitur femina fuiſſe quae per unius anni ſpatium languerat, ab officio membrorum ſuorum deſtituta: quae quidem in praeſentia corporis ſancti conſtituta, lacrymas innumeras effundendo, clementiam ſancti Geraldi aſſiduè deprecata eſt. cujus lacrymae non fruſtra ſunt proculdubio effuſae. Nam incolumitate corporis ſui conſecuta, hilaris & gaudens ad proprium locum eſt reverſa.

XXXII. Quaedam etiam puella maniaca ad ſepulcrum ejuſdem confeſſoris perducta fuiſſe memoratur, quae anno integro per devia montium furibunda vagando inceſſerat. cui beatus Geraldus viſibile exhibuit miraculum. Namque furore praetermiſſo, ipſa ſancti Geraldi ſuffragio ad ſanam redire mentem conceſſa eſt.

XXXIII. Clericus autem quidam Bracarenſis, cujus nomen Honoricus, dum Hieroſolyma navigio rediret, tempeſtas valida in mari exorta eſt. unde navigantes naufragium incurrere ilico metuerunt. Quapropter ipſe Clericus valde pavefactus patronum ſuum, beatum ſcilicet Geraldum, attentius depoſcere coepit. cujus quidem ſanctitatem circumſedentibus enarravit, eos ad eum in tanto periculo invocandum ſic inflammando exhortans. Omnes itaque, jam maris naufragio incumbente, beati Geraldi opitulationem unanimiter petierunt. quorum quidem petitio à Deo exaudita eſt. Nam pro beati Geraldi reverentia magna repentè tranquillitas eis à Chriſto facta eſt. Ad portum namque ſalutis ſine detrimento pervenerunt.

XXXIV. Sanè quidam monachus, Pelagius nuncupatus, qui beato Geraldo viventi ſedulus comes extitit, dum quadam die de actione obedientiali rediret, ad flumen Cadavum acceſſit, ſed tranſmeare nequivit. In altera nimirum partae ripae, nullo homine exiſtente, lembus exiguus conſiſtebat. Pelagius ve-

Digitized by Google

vero monachus undique circumſpiciens, & quaerens qui ſibi miniſtraret & lembum adduceret, nullum tranſeundi conſilium potuit reperire. Quia verò feſtivae diei, qui in ſede metropolitana erat celebrandus, intereſſe ſatagebat, animum ejus anguſtia tranſeundi vehementius momordit. Ad ultimum valde gemens, & ſuſpirans, domini ſui, beati videlicet Geraldi, conſuetae miſericordiae conſolationem, ne ſolemnitatis officio careret, medullitus poſtulavit. Ad haec verba, quod eſt mirabile dictu, lembus per ſe ſolus ſine alicujo ductore à ripa dilapſus medium fluminis alveum ſulcando uſque ad Pelagium monachum in altera ripa exiſtentem proculdubio pervenit. Nec mirum; quia qui daemoniacos curabat & aegros ſanabat, ad lignum per aquam tranſducendum profectò compos potuit eſſe. Pelagius itaque monachus cum tanto virtutis miraculo flumen tranſmeavit, & quid & qualiter ſibi contigerat ſodalibus Bracarenſibus enarravit.

XXXV. Quidam autem homo morabatur in villa quae Siccaria nuncupatur, qui habebat filium ab aurium, oculorum, manuum, & pedum officio deſtitutum. Hic nimirum ad pedes beati confeſſoris praeſentatus, immobilis quaſi truncus ibi permanſit, aſſuetae clementiae praeſtolans auxilium. Nec mora, libertas membris reddita eſt; & membrorum uſus officio, virtutis manifeſtae teſtimonium oſtendens, ad propria abſque vehiculo reverſus eſt.

XXXVI. Ego vero Bernaldus natione Gallicus ad partes Bracarenſium à Beato Geraldo ductus, & ab eodem ad archidiaconatus apicem in Eccleſia Bracarenſi promotus, quod mihi mirè accidit in commune volo deducere. Artificio namque medicaminis humorum ſuperfluitates opportunitate temporis exigente detrahere conſueveram; ſed obſequio egregiae Reginae Tharaſiae, cui ad tempus ſerviebam, occupatus uſum medicinae pro conſuetudine implere nequivi. Vnde humores extra curſum naturae defluentes, in gutture modo apoſtematis collectionem adunarunt. Quod nimirum apoſtema uſque adeo crevit quòd mihi anhelitus penè interclusus eſt. Eſca enim & potus prae nimia anguſtia per hiſophagum tranſglutiri nequibant. Tanta ſuffocatione coartatus loquelam amiſeram. Multis & diverſis medicaminibus adhibitis tantum apoſtematis malum dimovere tentavi. Duritia tandem tantae collectionis invaleſcente, me colla neci dare penitùs exiſtimavi. Pecuniarum facultates Clericis, monachis, pauperibus diſtribui, jam de vita corporali deſperatus. Ad ultimum verò patrocinii quod ſanctus Geraldus oppreſſis & infirmis facere conſueverat reminiſcens, ad ſepulcrum ejus, quamvis corpore debilitatus, cucurri, & diutiùs ibi lacrymatus ſum. Inter quas lacrymas verba in hunc modum protuli dicens. O beate & ſanctiſſime confeſſor Geralde, ad memoriam quaeſo reducas quia ad hujus regionis climata me quondam perduxiſti, & me in Clericum ſublimaſti, atque Eccleſiae Bracarenſi me mancipare praecepiſti. Pro tua igitur juſſione Eccleſiae Bracarenſis qualiſcunque coadjutor procurationem ejus pro ſcire & pro viribus meis utcumque ſuſtentavi. Locum tuae ſepulturae relinquere non praeſumpſi, opitulationis tuae confidentiae vehementer innixus. Nunc autem graviſſima aegritudine moleſtatus, quaſi exul & advena in alieno eſpite mori compellor. Tuam igitur clementiam ſuppliciter depoſco quatenus apud Dominum tuum Ieſum Chriſtum, cui fidele & legitimum exhibuiſti ſervitium, medelam ſalutis mihi impetres, ut reſtituta ſanitate deinceps dignam ſine labe vitam valeam ducere, ipſo eodem juvante ſine cujus gratia nemo veram ſalutem adipiſcitur. Saepe hanc orationem replicando, in Eccleſia beati Nicolai ante ſepulcrum ejus vigilias tota nocte perduxi. Mane autem facto domum repetens, ad ſtratum meum reverſus ſum, beati confeſſoris virtute me comitantes. Nam tuſſicula me repentè invaſit, & ex inſperato gutturis apoſtema crepuit, & ita Dei omnipotentis & beati Geraldi gratia imminentis mortis periculum evaſi.

XXXVII. Copia ergo ſignorum quae à beato confeſſore facta ſunt me minus ſufficientem ad proferendum per ſingula reddidit, cum etiam prae multitudine ſcire, necdum illa ſcribere, nequiverim. Cuicumque enim in Bracarenſi epiſcopio demoranti aegritudinis moleſtia in corpore imminet, ſi ad ſepulcrum ejus properat, ſtatim doloris remedium proculdubio ſentit. Alii verò longè diſtantes, & pro magno objectu terrarum glorioſi corpori praeſentiam adire non valentes, ſi aliqua corporis paſſione fuerint moleſtati, pro ſola ſancti Geraldi invocatione ſanitatis medelam conſequuntur. Plures etiam in mari navigantes, ſi quando eis tempeſtas oriatur, ſanctitatis ejus nomen unanimiter invocantes, tranquillitatem ſecuri ſine mora ſuſcipiunt. In Eccleſia autem beati Nicola, in qua ſanctiſſimum corpus ejus requieſcit, plurimae cereae effigies ante ſepulchrum ejus dependentes, quas ſcilicet qui infirmantur illuc tranſmittant, argumentum tanti patroni ſanctitatis viſibile profectò oſtendunt. Quicumque enim capitis aut ceterorum membrorum moleſtiam patitur, ad inſtar membri dolentis imaginem de cera compoſitam illud dirigit, & ſtatim ſanitatem ſine dilatione conſequitur. Omnes itaque qui diverſorum criminum vulneribus ſauciati jacemus, hujus beati confeſſoris propitiationem medullitus depoſcamus, quatinus ipſo mediante & intercedente perfectam nanciſci ſalutem valeamus à Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum patre & ſpiritu ſancto vivit & regnat per omnia ſecula ſeculorum.

VITA

MAVRITII BVRDINI

ARCHIEPISCOPI BRACARENSIS.

Scriptore Stephano Baluſio Tutelenſi.

SCripturus vitam Mauritii Bardini Archiepiſcopi Bracarenſis, quem virtus & fortuna per totum vitae curſum ita ad gloriam laudemque erexerant ut plane conſtaret magnum excellentemque virum eſſe, ſed qui poſtea triſtem adeo ac miſerandum habuit exitum ut magnifico ac glorioſo Calliſti ſecundi triumpho, omnium quos Romanus orbis poſt fundatam religionem Chriſtianam vidit ampliſſimo, depreſſus ſit ad maximam calamitatem, hiſtoricorum praeterea qui poſt eum vixere, ac praecipuè Roderici Archiepiſcopi Toletani, à quo ceteri ferme acceperant, contumelioſiſſimis ſcriptis exagitatus ac dilaceratus, neceſſariò incurram in multorum reprehenſionem, qui rem ex eventu aeſtimantes, neque rationem in conſilium adhibentes, indigniſſimè ferent hominem ſceleſtum, impudentem, ambitioſum, flagitioque nobilem, uti vulgò deſcribitur, à me nunc poſt tot ſecula vindicari tamquam virum egregium & probum. Contra, qui veritatis amore potius ducuntur quàm praejudicio temporum, ac ſepoſitis odiis, quorum cauſas procul habent, ſincerè de dictis factiſque veterum judicare amant, me non illibenter, ut ſpero, audient diſſerentem de re multis difficultatibus atque obſcuritatibus involuta, ſcientes veritatem exagitatam magis ſplendeſcere in luce fructumque divinum eſſe juſtitiam ſaepius recenſeri, ut monet Innocentius Papa primus in epiſtola ad Epiſcopos Macedoniae.

I. Primum igitur omnium facilè aſſentior illuſtriſſimo ac doctiſſimo Archiepiſcopo Bracarenſi Roderico à Cunha, qui in hiſtoria eccleſiaſtica Archiepiſcoporum Bracarenſium ait exiſtimare ſe Burdinum, ut mos Francorum eſt, fuiſſe binominem, adeoque non Burdinum ſimpliciter vocatum, ſed Mauritium Burdinum. Atque ita ego illum à Vvillelmo Malmeſburienſi, ab Amonio Auguſtino Archiepiſcopo Tarraconenſi, & à Cardinale Baronio nominatum lego.

Roder Tolet. lib 6. Rer. Hiſp. c. 28.

Rodericus tamen Archiepiſcopus Toletanus ſcribit eum, cum eſſet aſtutus & verſipellis, Mauritium ſe pro Burdino nominaſſe inter Hiſpanos. Quod ita interpretor, ut quia ſolenne tum quoque Epiſcopis erat nullam familiae mentionem facere in ſuis titulis ac ſolum nomen in baptiſmo datum retinere, non ſtatim quidem ille abdicaverit nomen Burdini, ſed illo primum tempore quo factus eſt Epiſcopus Conimbricenſis, ut ait Rodericus. Quod etiam placuiſſe video Ioanni Marianae viro doctiſſimo. Neque enim audiendus eſt Arnoldus Vvion, qui illam nominis mutationem, ut ipſe vocat, factam ſcribit quando Burdinus tranſiit ad cathedram Bracarenſem. Multò minus audiendi recentiores quidam ſcriptores Hiſpani, qui Burdini nomen impoſitum Mauritio volunt à Romanis in contumeliam ejus & irriſionem, ita perſuaſi, ut arbitror, quia quod Latini veteres jocum ludumque dixiſſent, ſequior aetas bardam vocavit. Burdinus ergo nomen familiae ac gentis fuit, Mauritius praenomen.

Mariana lib 10 Rer. Hiſp. c. 11. Vvion. lib. 2. c. 6.

II. Patria Lemovicem in Aquitania prima fuiſſe Burdinum tradit idem Rodericus, qui in eam ſententiam traxit omnes ſcriptores qui poſt illum vixere. Anſelmus tamen Abbas Gemblacenſis Hiſpanum fuiſſe Burdinum ſcribit. Verum illud ita intelligendum eſt, non quidem Hiſpanum fuiſſe natione, ſed habitatione, ſeu, ut ait Falco Beneventanus, Hiſpanum Archiepiſcopum, vel Hiſpanum Epiſcopum, ut Otto Friſingenſis. Vbinam verò ortus ſit, adhuc in occulto eſt. Attamen ſuſpicari licet eum Vſercae modico provinciae oppido aut in vicinia natum eſſe, atque adeo ſancti Benedicti inſtitutum illic arripuiſſe in monaſterio quod ibi vetuſtiſſimum habetur. Duo quaedam ſunt quae ita ſuadere videntur. Primum, quod in ipſis ſuae ordinationis in ſede Romana initiis, quum nondum ea fama pervenire potuiſſet ad Lemovices, proprio motu confirmavit privilegia ejuſdem monaſterii. Alterum, quòd poſtea quàm à Calliſto ſecundo captus eſt apud Sutrium, inde in Cavenſe monaſterium ad agendam poenitentiam projectus, monaſticum habitum coactus eſt ſuſcipere, id eſt, ad eum ſtatum redire in quo fuerat antequam in Hiſpaniam proficiſceretur. Nam cur ita viſum foret Calliſto niſi ſpecioſam ac probabilem ita ſtatuendi rationem habuiſſet? Quippe ſatis illi erat hominem victiſſe ac triomphatum incluſiſſe in monaſterio; neque ulla neceſſitate adigebatur eum monachum facere niſi prius fuiſſet. Nec illud levis momenti in rem noſtram argumentum eſt quod quum Mauritius Epiſcopus Conimbricenſis eſſet, poſt reditum ab Hieroſolymis, quo religionis ergo profectus erat, ut poſtea dicemus, pretioſiſſimam quandam thecam miſit ad Cluniacenſe monaſterium, memor videlicet, ut res ipſa clamat, veteris converſationis ſuae. Quippe monaſterium ſancti Martialis Lemovicenſis pertinebat ad congregationem Cluniacenſem. Vſercenſe porro ab illo tum pependiſſe, adeoque Cluniacenſis familiae partem fuiſſe, hinc gravis ſumi conjectura poteſt quod plerique eorum qui per illas tempeſtates functi fuerunt Abbatis officio in monaſterio Vſercenſi, fuerant antea monachi ſancti Martialis Lemovicenſis. Adde quod Prudentius Sandovallius, vir, ut omnes norunt, doctus & eruditus, disertè ſcribit eum fuiſſe monachum ordinis ſancti Benedicti, non dicturus ſi non alicubi inveniſſet. E monaſterio igitur Vſercenſi eductus à Bernardo Archiepiſcopo Toletano, in Hiſpaniam cum eo profectus eſt. Quod qua ratione acciderit, paucis exponam.

Otto Friſing. lib. 7. c. 16.

Sandoval. in Hiſt. Eccleſiae Tuden. fol. 110.

III. Anno Chriſti MXCV. Vrbanus Papa II. cùm acceſſiſſet in Gallias, habita generali ſynodo apud Arvernorum civitatem, claſſicum belli ſacri cecinit; propoſitaque ampliſſima peccatorum indulgentia iis qui Hieroſolyma pergerent pugnaturi adversùm Chriſtiani nominis inimicos, immenſum congregavit exercitum ex orbe noſtro. Aderat huic ſynodo Bernardus Archiepiſcopus Toletanus ac ſedis apoſtolicae per Hiſpaniam Legatus. Inceſſit itaque & illum ambitio pellendi barbaros ab iis terris in quibus fixa ad memoriam omnium ſempiternum erant veſtigia Chriſti ſervatoris. Verum inquieta ſemper Toletanorum ingenia, qui gravem paulo antè Bernardo exhibuerant moleſtiam, tum etiam initia Toletanae Eccleſiae renaſcentis, nondum firmae, effecerunt ut Bernardum Vrbanus redire juberet ad Eccleſiam ſuam, interpoſito ſacrae peregrinationis voto. Paruit ille mandatis Vrbani; & in Hiſpaniam tendens per Aquitaniam, quà recta via eſt, aliquot illinc viros graves & ſanctos ſecum duxit ſolatio inter barbaras nationes futuros, & quo pluribus munimentis inſiſteret. Duxit ergo è provincia Lemovicenſi Burdinum, literatum, curialem, & eloquentem virum, ut eum vocat auctor chronici Maurigniacenſis, virum quem multùm quislibet revereri & penè adorare pro viva & magna induſtriae ſpecie debuiſſet, uti de eo ſcribit Vuillelmus Malmesburienſis in libro quinto de geſtis Regum Anglorum. Acta haec anno MXCVI. poſt ſynodum nempe Claromontanam.

IV. Conſtitutus in Hiſpania Burdinus, primùm Toletanus Archidiaconus factus eſt à Bernardo, dein Epiſcopus Conimbricenſis, non ambitu atque largitione, ut quidam recentiores abſque ullo veteris ſcriptoris teſtimonio tradidere, ſeu contemplatione inſignium ejus virtutum ac meritorum. Non vident enim qui ita ſentiunt quantam quàmque atrocem injuriam faciant Bernardo Archiepiſcopo Toletano, quantam Paſchali ſecundo Papae, quos volunt muneribus à Burdino corruptos, pro pecuniis in eum contuliſſe epiſcopatum Conimbricenſem ac ipſum etiam Bracarenſem archiepiſcopatum. Praeterea quis credat hominem tantopere laudatum ab antiquis, qui etiam anno Chriſti MCXXXI. dictus eſt vir vitae venerabilis, de quo, dum Epiſcopus Conimbricenſis eſſet, cum laude loquebatur ſanctus Geraldus Archiepiſcopus Bracarenſis, cujus vitam ac mores, quos temperatiſſimos ac moderatiſſimos fuiſſe animadverto, nullus mortalium accuſavit ante ſupremum ac fatalem Papae Paſchalis annum, quis inquam credat hunc hominem adeo malum ac ſceleratum fuiſſe ut illi nobis perſuadere conantur? Factus eſt ergo Burdinus Epiſcopus Conimbricenſis ſecundùm regulas, approbante Bernardo ſedis apoſtolicae Legato.

Vita S. Geraldi Bracar. c. 16.

V. Qua tempeſtate incenſus deſiderio videndi Hieroſolyma, illuc profectus eſt anno, ut videtur, milleſimo centeſimo octavo, habuitque comitem itineris Tellonem Archidiaconum Conimbricenſem, ut legitur in veteri narratione Eccleſiae Conimbricenſis quam edidit Antonius Brandanus in tomo tertio Monarchiae Luſitanae. Conſtantinopolim quoque profectum, illicque per medium annum fuiſſe commoratum ſcriptum eſt in eadem narratione & in altera monaſterii Cluniacenſis quam vir clariſſimus Franciſcus Duchesnius edidit in tomo ſecundo hiſtoriae Cardinalium Francorum, in qua additur hunc noſtrum Mauritium, cùm Conſtantinopoli degeret, majoribus urbis & palatii atque ipſi quoque Imperatori Alexio notum & carum fuiſſe. Cum triennium in ea peregrinatione exegiſſet, rediens in Luſitaniam, è Conſtantinopoli retulit thecam quandam in modum textus evangelii factam, quam volunt fuiſſe olim ſancti Baſilii Caeſareae Cappadociae Archiepiſcopi, in qua continebatur magna ligni dominici portio. Eam thecam Mauritius deſtinaverat collocare in quadam Eccleſia ſuae dioeceſeos. Verum cùm poſt reditum ſuum Luſitaniam gravi diſſenſione laborare comperiſſet, tum quia Alfonſus Rex nuper obierat, tum quia Henricus Comes ad regnum aſpirabat, eam poſt longam deliberationem miſit in Galliam ad monaſterium Cluniacenſe, ubi ſuſcepta eſt à Pontio Abbate anno MCXII. V. Kalendas Auguſti.

VI. Interim vero dum Mauritius reverteretur, defuncto, inquit auctor narrationis Conimbricenſis, ſanctiſſimo Bracarae Archiepiſcopo Gerardo, quem ex monaſterio Moyſſiacenſi in eadem Aquitania prima Bernardus in Hiſpaniam adduxerat, Mauritius ei, juxta quod vir ſanctus olim praedixerat, ſuffectus eſt communibus cleri ſuffragiis anno milleſimo centeſimo

Vita S. Geraldi Bracar. c. 16.

Digitized by Google

mo decimo, ut tradit Rodericus à Cunha in libro paulò antè laudato. Neceſſaria tamen viſa eſt interventio auctoritatis Romani Pontificis, eò quòd jam tum perſuaſum eſſet orbis noſtri hominibus ſola illius auctoritate fieri poſſe translationes Epiſcoporum ab una ſede ad aliam. Ob eam itaque cauſam, tum etiam propter neceſſitatem obtinendi Pallij, ſine quo vix conſtat Metropolitanorum dignitas, accedens Mauritius ad ſedem apoſtolicam, primum quidem à Papa Paſchali *in hoc aſſenſum præbente non parvi muneris gratia ab eo ſibi collati*, ut ſcribit Romualdus Archiepiſcopus Salernitanus, obtinuit ut poſtulata cleri Bracarenſis valerent, poſtea verò Pallium accepit per manus Ioannis Caietani Diaconi Cardinalis & Cancellarii, Paſchalique ſecundo tum ſedenti & catholicis ſucceſſoribus ejus fidelitatis & obedientiae juramentum ſecundum formulam à Gregorio VII. inſtitutam praeſtitit; ut teſtatur ipſe Ioannes Caietanus in epiſtolis quas poſt mortem Paſchalis, quum in ejus ſede locatus fuiſſet & Gelaſius II. vocatus, ſcripſit ad Gallos & ad clerum populumque Romanum. Deinde verò reverſus Bracaram, ſine dubio munus ſuum ſanctè ac diligenter executus eſt, conſecrationes etiam ſuffraganeorum ſuorum peragens, & ab eis profeſſiones ſubjectionis & obedientiae accipiens. Earum unam refert Sandovallius in loco ſuprà laudato, quae ſic habet.

PROFESSIO ADEFONSI Tudenſis Epiſcopi Bracarenſi Eccleſiæ ſub Mauritio Archiepiſcopo.

E*Go Adefonſus ſanctæ Eccleſiæ Tudenſis nunc ordinandus Epiſcopus ſubjectionem & reverentiam & obedientiam à ſanctis patribus conſtitutam ſecundùm præcepta canonum Eccleſiæ Bracarenſi rectoribuſque eius perpetuò me exhibiturum promitto & ſupra ſanctum altare propria manu firmo.*

VII. Tenacior autem fuiſſe videtur Mauritius in retinenda dignitate ſua vindicandoque antiquo ſedis ſuae gradu & honore quàm ut patrono ac magiſtro ſuo placere poſſet. Nam Bernardus (ut humanum eſt ambitione labi) in id tota mente omnique impetu incumbebat ut quia ipſi Toletanaeque Eccleſiae collatus recenter fuerat primatus per univerſam Hiſpaniam, vim nomenque imperii retineret, ac ſerio cogitaret de ſubjiciendis Toleto univerſis Hiſpaniarum Eccleſiis, adeoque Bracarenſi, quae una erat ex Hiſpanicis. Et incidiſſe videbatur in tempus opportunum. Diſcipulus enim in ea ſede inſtitutus ob virtutes quidem proprias & ingentia merita, ſed tamen favore Bernardi adjutus, non videbatur interceſſurus. Subſidio eſſe poterat legatio ſedis apoſtolicae per univerſam Hiſpaniam qua Bernardus erat ornatus. Praeſto quoque erat auctoritas & potentia Alphonſi Regis Aragonum, Caſtellae, & Legionis; cujus ea erat ambitio ut quia tria intra Hiſpaniam regna poſſidebat, Imperatorem ſe exemplo ſoceri nuncuparet. Magnificum porro videri poterat, eique qui ſe Imperatorem diceret valde honorificum, ſi Princeps externus Archiepiſcopi Toletani juriſdictioni ſubjiceretur in cauſis eccleſiaſticis, finitimuſque populus ſacra peteret à Caſtellanis. Igitur Bernardus turbare primum jura Bracarenſis Archiepiſcopi, dein palam infringere, provinciamque raptare ſub umbra legationis, ut olim Illyricum Anaſtaſius Epiſcopus Theſſalonicenſis. Interceſſit Burdinus, ne dignitati auctoritatique ſuae injuriam inferri ſineret, neu ſucceſſoribus exitioſa inciperentur. Appellavit Paſchalem Romanum Pontificem. Is vero ſaepe monuit Bernardum ut abſtineret ab inferendis injuriis Mauritio Archiepiſcopo Bracarenſi. Sed ille tamen à continuis bellis nunquam conquievit, ac ſemper affectavit turbare jus metropoliticum Eccleſiae Bracarenſis. Vnicum tantis malis remedium erat appellatio ad Pontificem Romanum, ut adverſus Legatum ſedis apoſtolicae. Magna quippe tum erat Legatorum iſtiuſmodi reverentia magnaque auctoritas apud omnes ubique gentes, tum metus ex poteſtate eorum, ut alibi dictum eſt à nobis. Quod itaque unum erat afflictis rebus remedium, pergit in Italiam Burdinus anno milleſimo centeſimo decimo quinto. Hanc enim ejus in Italiam profectionem eo anno contigiſſe hinc colligitur quod Petrus Bibliothecarius loquens de coronatione Imperatoris, quae medio anno MCXVII. Romae peracta eſt à Burdino, ſcribit eum biennio noſt intro iſſe provinciam Bracarenſem. Quod evincit, ut dixi, eum de provincia deceſſiſſe anno milleſimo centeſimo decimo quinto.

VIII. Agebat per ea tempora Paſchalis Papa in partibus Apuliae; unde Romam reverſus eſt VII. Kalendas Octobris, ut ait idem Petrus. Secedens dein Anagniam, auditis illic quae adverſùs Bernardum proponebantur, non perſtrinxit quidem illum aſperioribus verbis, tamen etſi exemplum haberet ſancti Leonis, qui Anaſtaſium Theſſalonicenſem inconceſſa praeſumentem graviter increpaverat; ſed ratus infra dignitatem Romani Pontificis eſſe ſi Legatus apertè damnaretur, aliam viam invenit ſiſtendae hominis audaciae nimis pervicaci, terminos nimirum ponendo legationi ejus, Mauritiumque Bracarenſem Archiepiſcopum univerſamque provinciam ab illius juriſdictione liberando ſimulque Conimbricenſem diœceſim, quam Bernardus ſubtrahere conabatur metropoli Bracarenſi, ad eam pertinere debere pronuntiavit. Horum Papae Paſchalis decretorum mentionem facit Innocentius III. lib. II. epiſt. CXXVI. occaſione controverſiae quae pontificatu ejus fuit de diœceſi Conimbricenſi inter Bracarenſem Compoſtellanumque Archiepiſcopos. Nam Conimbricam uterque contendebat ad metropolim ſuam pertinere. Bracarenſis ergo, ut jus ſuum tueretur, allegavit decreta Papae Paſchalis, quae Conimbricenſem diœceſim adjudicant Archiepiſcopo Bracarenſi. Haec ſunt verba Innocentij. *In tantum enim Paſchali Papæ, qui privilegia ſuper redintegratione prædictorum epiſcopatuum Eccleſiæ Bracarenſi conceſſit, conſtitiſſe videtur hos epiſcopatus ad eandem Bracarenſem Eccleſiam pertinere quod ipſe in literis quas direxit Gonſalvo Colimbrienſi Epiſcopo manifeſtè teſtatur quod conſtat Colimbrienſem Eccleſiam in Bracarenſis provinciæ catalogo contineri. Unde quia Toletanus Archiepiſcopus ad mandatum ipſius Colimbrienſem Epiſcopum non reſtituerat Eccleſiæ Bracarenſi, privavit ipſum legationis officio, ut Bracarenſis Archiepiſcopus liberiùs in provincia ſua juſtitiam exerceret.* Extant porro epiſtolae illae quas heic commemorat Innocentius, prior quidem edita ab Antonio Brandano in tomo tertio Monarchiae Luſitanae, poſterior à Roderico à Cunha in tractatu de primatu Bracarenſis Eccleſiae in univerſa Hiſpania. Sic autem habent.

Paſchalis Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri Gonſalvo Colimbrienſi Epiſcopo ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quanti criminis habeatur eccleſiaſticæ auctoritatis contemptus ex propheticis verbis agnoſcitur, ubi ſcriptum eſt: Quaſi ſcelus idololatriae nolle acquieſcere. *Fraternitatem tuam miſſis & remiſſis literis admonuimus ut confratri noſtro Mauritio Bracarenſi Archiepiſcopo tamquam Metropolitano tuo reverentiam obſequiumque impenderes. Tu verò & literas contempſiſti, & privilegia quæ Bracarenſi Eccleſiæ apoſtolicæ ſedis auctoritate indulſimus ſub contemptu ejuſmodi conculcaſti. Adhuc tamen penes te patientiam exhibentes præcipimus ut eidem Archiepiſcopo tamquam Metropolitano tuo deinceps debeas obedire. Porro niſi infra dies quadraginta poſtquam has literas acceperis debitam et obedientiam præſtaveris, ex tunc ab epiſcopali officio te ſuſpendimus. Datum Anagniæ* III. *Nonas Novembris.*

Paſchalis Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano Archiepiſcopo apoſtolicæ ſedis Legato ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Pro injuriis confratris noſtri Mauritii Bracarenſis Archiepiſcopi fraternitatem tuam ſæpe moni-

Digitized by Google

nuimus; ſed adhuc ſe vehementer à te gravari conqueritur. Colimbrienſis enim Epiſcopi obedientiam ei contra Romanæ auctoritatis privilegia ſubtraxiſti. Item in Lucenſi Eccleſia, ad eius metropolim pertinente, Epiſcopo præter judicium ejecto ſuperordinari alium propoſuiſti. Idipſum in monaſterio beati Petri de Monte factum conqueritur. Bracarenſis Eccleſiæ bona & ab aliis diſtrahi conſenſiſti, & ipſe cum familiaribus tuis morâ diutina conſumpſiſti. Per totam etiam provinciam, invito & ignorante eo, poteſtatem tuæ voluntatis exerces. Aſturicenſis Eccleſiæ parrochiam, ut Salmantinam augeres, invito eo imminuiſti. Nos autem in his vehementer regni turbationem & ætatis tuæ gravedinem infirmitatiſque penſamus. Idcirco te ab iniuncta ſuper Archiepiſcopum & provinciam Bracarenſem cura legationis abſolvimus, ut liberiùs ipſe valeat in provincia ſua juſtitiam exercere. Datum Anagniæ III. Nonas Novembris.

IX. Vſus eſt ſanè Bernardus, ut eſt varia vitae humanae commutabiliſque ratio, fortuna partim proſpera, partim adverſa; planèque expertus eſt id quod M. Tullius alicubi obſervavit, magnam eſſe vim in fortuna in utramque partem, vel ad ſecundas res, vel adverſas. Inter adverſa quidem numeraverim infelicem hunc ſacroſanctae pontificiae legationis exitum, eo graviorem quòd iſta pati coactus eſt in extrema ſenectute & poſt tam diuturnam auctoritatem. Annus porro milleſimus centeſimus ſextus initium ei fuit longi exilii, & Hiſpaniae ſeminarium itidem magnorum motuum ac bellorum. Alfonſus enim Caſtellæ Rex maritum Vrracae filiae quaeſiturus, adeoque Regem poſt ſe Hiſpaniae daturus, Bernardum ac reliquos Epiſcopos & Abbates regni ſui Toletum ad ſe vocans, cum eis conſuluit de matrimonio Vrracae cum Alfonſo Rege Aragonum, univerſorumque conſenſu nuptiae illae celebratae ſunt, invita licet ac repugnante nobilitate, quae Vrracam alieni è regni proceribus nubere malebat. Tum ſtatim nova nupta in Aragoniam abducta eſt. Mortuo deinde patre Alfonſo anno centeſimo nono ſupra milleſimum, Reginam initi conjugii haud obſcurè poenitere coepit; an quia rerum omnium ſatietas eſt, omnibuſque in rebus voluptatibus maximis faſtidium finitimum; ſeu quia in foemina ad omne dedecus projecta conjugii dignitas impedimento erat ne ſuos ſenſus voluptarios omnes incitaret libidineſque expleret. Igitur in Caſtellam marito jubente profecta, primùm uſurpare jura regia, deque Caſtellanorum vita ac fortunis decernere inconſulto marito, multaque probroſa agere quæ ſilentio tranſmitti non poſſent. Ea de cauſa Alfonſus illam ad arcem Caſtellare in cuſtodiam tradidit, ex qua tamen ipſa re cum ſuis communicata in Caſtellam evadit. Verùm à regni proceribus ad virum remiſſa, carceri denuo mancipatur. Eo tumultu excitati Caſtellani proceres, utendum tempore rati, inventamque occaſionem diſſolvendi conjugii quod inauſpicato coierat invita nobilitate, ſocietas inter ſe ineunt adversùs Aragonios conatus. Ex ea re in animis hominum religiones excitatae ei obtemperare fas eſſe negantium qui legitimus Rex non eſſet. Odio quaeſitus color, inceſtae nuptiae. Alfonſus enim Vrracae conjunctus erat proxima conſanguinitatis linea, quam enarrat Rodericus Toletanus in initio libri ſeptimi. Porro auctoritas Romani Pontificis implorata non fuerat quo juſtae legitimaeque eſſent nuptiae. Nondum enim moribus receptum erat ut pontificum Romanorum venia lege cognationis ſoluta, conjugia inter cognatos coirent, ut heic obſervavit Mariana. Paſchalem nihilominus Papam in partes trahi debere viſum. Itaque ad eum miſſa legatio, cauſa omnis expoſita, nuptias fuiſſe celebratas contra ſanctorum canonum reverentiam, ſola regnantium auctoritate; decretum ederet quo inceſtum matrimonium diſſolveretur. Et patet ita factum in gratiam Vrracae, quae certa odii adversùs Alfonſum ſigna dederat, & tum impendio eum odiſſe credebatur. Viſum ergo ut adversus eam ſcriberetur, quo conſilia occultiora forent, Reginaque, ſi fortè cuſtodia evaderet, probabiles juſtaſque cauſas habere videretur repudiandi Alfonſum enubendique in familiam alicujus è proceribus Caſtellanis. Scribens igitur Paſchalis ad Didacum Epiſcopum Compoſtellanum, quem ego virum ſummae tum dignitatis auctoritatiſque fuiſſe reperio, juſſit ut Vrracam excommunicationis pondere perculſam regnoque privandam denuntiaret ſi in inceſto perſeveraret. Ego exiſtimo facilè lubenterque pontificiis illam literis obſequuturam fuiſſe ſi ſui juris ac libera fuiſſet. Verùm ſemper in cuſtodia attinebatur juſſu mariti. Ille vero inſuperhabuit decretum Pontificis, ſeu quia legitimum conjugium eſſe putabat quod auctoritate Praeſulum Hiſpanorum ipſiuſque Toletani Primatis coierat, ſive etiam quod iram & odium concepiſſet adversùs hominem qui per illam matrimonii diſſolutionem ſibi adimere meditaretur regna Legionis & Caſtellae, ut Caſtellanis proceribus gratificaretur. Quin & addita contumelia. Nam quia Epiſcopi Hiſpani, quò reverentiam & obſequium erga ſedem apoſtolicam ſuum publicè teſtarentur, ſeu quia illos quoque forſitan taedebat Aragoniae dominationis, Alfonſi imperium detrectabant ac forte an illum diris devovebant in conſequentiam literarum pontificiarum, ipſe, ut ſolent irati Principes, & qui dignitatem auctoritatemque ſuam modis omnibus ſartam tectamque tueri volunt, Epiſcopos affligens, etiam Bernardum Archiepiſcopum Toletanum ejecit in exilium, quod is biennio toleravit, nihil prohibente legationis pontificiae ſacroſancta majeſtate, ut ait Mariana. Addit Baronius Burdinum Bracarenſem Epiſcopum hac occaſione captata Romam veniſſe, Paſchalem Pontificem adiiſſe, atque oblata pecunia in Bernardi locum petiiſſe ſe ſubſtitui, ſed repulſum fuiſſe; itaque cum execratione rejectum à Paſchali, ſe contuliſſe ad Henricum Germaniae Regem, quem eidem Paſchali jam coepiſſe adverſari intellexerat, eumque calcaribus impuliſſe per abrupta, neque quieviſſe quouſque niſibus ejuſdem Henrici apoſtolicum thronum invaſit.

X. Profectò narrationem illam eleganter & ingenioſè concinnavit Baronius: neque ulla, fatendum enim eſt, commodior aut probabilior occaſio reperiri potuit ad adſtruendam fidem huic fabulae quam calamitas illa Eccleſiae Toletanae. Bene ergo ſe res haberet ſi vera proderentur. Sed tantum abeſt ut vera ſint, ut etiam à nullo alio ſcriptore ante hoc ſeculum tradita ſint quàm à Baronio. Quod autem à recentiore auctore de rebus adeo antiquis ſine alicujus vetuſtioris auctoritate profertur, contemnitur, ut docuit idem Baronius. Scio Romualdum Archiepiſcopum Salernitanum & Rodericum Toletanum, acerrimum ac vehementiſſimum Toletani primatus defenſorem, commemorare nundinationem illam, ſed non in illo tamen tempore quo Baronius iſta pronuntiat eveniſſe. Ac ſanè tot contradictionibus implicata eſt tota illa narratio apud Rodericum ut valde probabile ſit inventam eſſe ut Burdini memoria, qui conatibus Archiepiſcopi Toletani fortiter olim reſiſtere auſus erat, obſcuraretur obrueretur que multitudine atrocitateque flagitiorum. Nam ſcriptum eſt apud Rodericum id eveniſſe ſtatim poſt mortem Vrbani ſecundi. Quo tempore Burdinus nondum erat Archiepiſcopus, nullaque hactenus controverſia fuerat inter Paſchalem & Henricum, nulla Bernardum inter ac Burdinum. Profectò vanitas iſtius Rodericianae ſcriptionis ex eo deprehenditur quòd illic ſcriptum ſit Burdinum in ſedem apoſtolicam evectum ab Imperatore eo ipſo tempore quo Paſchalis Papa in cuſtodia regia erat, & quod Paſchalem ait diem ſuum obiiſſe apud Caietam. Nam haec omnia ſunt falſiſſima. Æquè falſum eſt quod ait Romualdus, Burdinum, defuncto Toletano Archiepiſcopo, largita Paſchali Papae theſauri copia petiiſſe ab eo Toletanum archiepiſcopatum, ſed obtinere non potuiſſe, licèt Paſchalis pecuniam accepiſſet. Quippe Bernardus ſuperſtes fuit Papae Paſchali.

Cu-

Roder. Tolet. lib. 6 rer. Hiſp. c. 34.

Roder. Tolet. lib. 7 rer. Hiſp. c. 1. Mariana lib. 10. c. 8.

Crimen enimvero magnum Burdini fuit, & quo Roderici odium promeritus eſt, excuſſiſſe auctoritatem primatus Toletani, quam in provincia Bracarenſi obtinere debere acriter, irrito quamvis conatu, contendit poſtea Rodericus in Concilio quod Romae in Eccleſia Lateranenſi celebravit Innocentius Papa tertius. Ex eo fonte & ex incertis ac maledicis vulgi rumoribus ortam puto narrationem illam. Nam ſi rejectus cum execratione Burdinus, ut Baronij verba repetamus, addita etiam ea contumelia quam enarrant Romualdus & Rodericus, nimirum acceptam quidem à Paſchale pecuniam quae à Burdino offerebatur, ſed fruſtratum nihilominus petitione ſua; ſi utquam haec vera ſunt, quae vel immaniſſima ſunt, cur Burdino poſtea gratificatus eſt Paſchalis, cur eum tuitus eſt adverſus vim Bernardi? Cur non eum opprimi à Bernardo ſivit, virum ambitioſum, verſipellem, flexibilem, ingratum, & qui res Dei pretio conſtare putaret? Cur ejus opera uti poſtea voluit ut concordiam revocari procuraret inter ſacerdotium & regnum? Conſtat enim ex literis Gelaſij ſecundi ad clerum populumque Romanum ſcriptis Mauritium Bracarenſem Archiepiſcopum à Paſchale Papa miſſum fuiſſe Legatum ad Henricum pro pace tractanda. Abſit autem ut exiſtimemus ſanctum Pontificem, cujuſmodi fuit Paſchalis, uti in negotio graviſſimo voluiſſe opera viri quem ſciret eſſe perditae ac profligatae conſcientiae, quemque ipſe ob eam cauſam ignominia inſigni notaſſet.

XI. Perſeverabat enim adhuc ſchiſma inter Paſchalem & Henricum poſt abrogatum in Romana ſynodo privilegium inveſtiturarum. Nondum diſcordiarum finis; & tentata ſaepe pax, nunquam coaleſcere poterat. Nam facta cum Henrico pax, non pax fuit, ſed pactio ſervitutis. Tamen quia is pacem ſe quam bellum malle praedicabat, Pontifex pacis amantiſſimus officii ſui eſſe putavit ut gravem aliquem virum ad eum mitteret, qui pacem inter ipſos procuraret. Delectus eſt ad id munus exequendum Mauritius Bracarenſis, vir magna prudentia, uſu, & exercitatione praeditus, ad eumque deſtinatus cum dignitate Legati ſedis apoſtolicæ. Contigit illud anno Chriſti MCXVII. ut ego quidem arbitror. Nam & eo anno Mauritius erat in comitatu Auguſti, & non ita multò poſt à Paſchali excommunicatus eſt in Concilio Beneventano, ceu mox ſumus dicturi.

XII. Certum prorsùs habeo non defuiſſe ſuo Legatum, paciſque bonis Henrico propoſitis flexiſſe ferocem animum ad reintegrandam cum Pontifice concordiam. Conſiliis enim Burdini tribuendum puto quod eodem anno MCXVII. Henricus Romam venit ut diadema imperatorium reciperet de manu Paſchalis, qui futurus erat omnium controverſiarum laudabilis exitus. Verum quia Henricus, ut ſolent Principes ſatellitio muniri, Romam venerat armatus, Pontifex, qui bene meminiſſet carceris ac vinculorum ſuorum, fugae tutam viam quaerens, liberam Auguſto urbem reliquit. Ægrè profectò abſentiam ejus tulit Auguſtus; ut ipſemet teſtis eſt in oratione quam habuit ad populum Romanum, quae extat apud Petrum Bibliothecarium. *Ecce*, inquit, *à Patre Romanæ Eccleſiæ Domino Paſchali è Galliis coronandus adveni in urbem. Eum abeſſe infortuniis meis deputo.* Ne tamen non acciperet coronam imperialem, cujus accipiendae cauſa Romam venerat, uſus eſt opera Mauritij, utpote Legati apoſtolici, ad peragendam conſecrationem ſuam. Ita enim docet idem Petrus Bibliothecarius. *Rex accito Mauritio Bracarenſi Archiepiſcopo, qui ob ſuperbiam levitatemque curiales effectus per biennium extra parrochiam propriam opulentiſſimè cultu regio hac & illac molliter diſſolutèque vagaverat, ante corpus beati Gregorii coronari ſe fecit.* Et manifeſtum eſt, ni fallor, non alia de cauſa delectum ad id facinus Mauritium quàm quia Romani Pontificis vices obtinebat apud Auguſtum, pacis ac concordiae interpres. Alioqui enim cur non potius Germani cujuſpiam miniſterio uteretur Henricus? Et fortaſſis rebatur non aegrè laturum Paſchalem ſi, abſente ſe, Imperator à vicario ſuo coronaretur in urbe, atque hac ratione redintegrari poſſe concordiam; contrà quam evenit.

XIII. Nam Paſchalis, qui tum agebat in partibus Apuliae, audito Henricum Romae coronatum fuiſſe à Burdino ſedis apoſtolicae Legato, ſtatim ſibi perſuaſit illum in partes Henrici tranſgreſſum eſſe, incanduitque ut adverſus proditorem ac perfugam. Ea de cauſa (qui mos erat illorum temporum, in gravioribus cauſis nihil agere ac ſtatuere inconſultis collegis) ſynodum congregavit apud Beneventum, in qua Burdinum publicè ob eam cauſam excommunicavit, ut docet Gelaſij ſecundi epiſtola ad Gallos. At ex epiſtolis ejuſdem Gelaſij ad Bernardum Toletanum & ceteros Hiſpaniarum Epiſcopos diſcimus, non ſolùm excommunicatum in ea ſynodo fuiſſe Burdinum, ſed praeterea depoſitum ab honore epiſcopatus (quod etiam tradunt Sugerius in vita Ludovici Groſſi, Romualdus Salernitanus, itemque Petrus Diaconus Caſinenſis) injunctumque Bernardo fuiſſe uti ad electionem Epiſcopi in Bracarenſi Eccleſia faciendam operam & opem praeberet cum effectu. Cauſa autem excommunicationis fuit, quòd contra juſſionem Paſchalis, ut Romualdus ait, in Eccleſia beati Petri Miſſam celebraſſet, ſive quòd adhaereret Regi excommunicato, id eſt, Henrico Imperatori, quem in Eccleſia ſancti Petri ante corpus beati Gregorij coronavit, quem verò Paſchalis propterea vocat Regem excommunicatum quia jamdiu à Paſchali Papa & ab univerſa Eccleſia fuerat excommunicatus. Epiſcopus enim qui deprehenſus fuerit communicare cum excommunicatis, & ipſe communione privandus eſt, juxta canonem ſecundum Antiochenum. Iuraverat praeterea Burdinus in acceptione Pallij non communicaturum ſe ſcienter his quos Romani Pontifices nominatim excommunicaſſent. Hinc ſequebatur etiam perjurij crimen. Epiſcopus porro in perjurio deprehenſus deponi jubetur in canone XXV. apoſtolico. Itaque ex excommunicatione ſecuta eſt ſententia depoſitionis adverſus Burdinum, quamvis abſentem, juxta legem Gregorij ſeptimi. Nam novi iſtius juris repertor Gregorius pronuntiavit effatum illud: *Quod abſentes Papa poſſit deponere.* Quamquam, ſi rem ſepoſito omni affectu humano conſideramus, poterat Burdinus optimo jure conqueri de iniquitate judicij. Neque enim ſponte ſua communicaverat cum Henrico, ſed juſſu Papae Paſchalis, cujus Legatus erat apud Henricum.

XIV. Accidit interim poſt mortem Paſchalis, dum Princeps Romam pergeret ut electionem futuri antiſtitis praeſente ſe fieri procuraret, feſtinatam eam fuiſſe ac peractam ante adventum ejus. Quod an tentatum fuerit ſtudio conſervandae libertatis eccleſiaſticae, an verò propter odium Henrici, ſeu quia in animis amicorum Paſchalis inhaerebat adhuc memoria injuriarum ei ab Auguſto illatarum, non eſt iſtius temporis inveſtigare. At parte ex alia Henricus, dum ſe contemptum videt, majeſtatemque imperatoriam & jus regnantis pulſari ac temerari aegrè patitur, ordinationi Ioannis Caietani, qui tum electus fuerat, & Gelaſius ſecundus poſtea dictus eſt, aſſentiri noluit.

XV. Hoc nimirum fuit initium ſchiſmatis quod per illa tempora diſtraxit Eccleſiam, regnumque & S. Bernar.
ſacerdotium, ut ſanctus Bernardus ait, diviſit plaga epiſt. 219.
penè incurabili & caſtigatione crudeli. Et poterat iſtius mali cauſa tolli ſi vel expectatus fuiſſet Henricus, vel Romam rediiſſet Gelaſius ab Auguſto vocatus. Miſerat enim Henricus ad eum legatos ora- Falcon.
tum ut in urbem rediret, illic peragendam conſecra- Benev.
tionem Romani Pontificis in ſede Petri, huic porro chron.
& intereſſe ſe valde cupere, & aſſenſu ſuo corroboraturum, poſſe ea ratione redintegrari concordiam ſi inter ſe colloquerentur. Verùm Gelaſius, qui mallet nimis timidus quàm parum prudens videri, dum

re-

repetit memoriam Paſchalis in carcerem conjecti, fidem adhibere noluit promiſſis Henrici; ſed Caietae remanens, facta legatis poteſtate diſcedendi, haec Imperatori dicenda mandavit, accepturum ſe ſtatim conſecrationem, ac poſtea cùm Auguſto collocuturum ubicumque lubitum illi foret. *Ego verò*, inquit, *Deo annuente conſecrationis accipiam firmitatem. Dehinc me, ubicunque voluerit, paratum ad propoſitum negotiationis inveniet*. Profecto, ſi verum fateri volumus, dura illa & inimica reſponſio, tum ordinatio Gelaſij ſtatim peracta velut in contemptum Auguſti, animum ſatis jam exulceratum facilè excitare potuerunt ad audendum magnum aliquod facinus; praeſertim ſi diligenter attendimus exiſtimaſſe illum eligi non potuiſſe Pontificem Romanum inconſulto ſe, multo minus contempto. Praetendebat enim haud-dubiè Henricus eam electionem eſſe nullam quae inſciente ſe celebrata fuerat. Quo enim evaſurum antiquum Auguſtorum jus, nuperrimè à Nicolao II. confirmatum in Concilio Romano? Non ferendam eam audaciam, ac validè reprimendam. Timendum enim ne ſi iſta ſilentio tranſmitterentur, jus imperatorium paulatim aboleretur, nihilque poſthac auctoritatis reliquum Auguſtis foret in electione Pontificum Romanorum.

XVI. Sed ut illae Henrici querelae ſpeciem oſtendantur habere juſtitiae, neceſſarium eſt nonnulla dicere de jure quod Romani Imperatores habebant antiquitus in electione Pontificum Romanorum; ut qui Burdinum ab eo in ſedem apoſtolicam evectum lecturi ſunt, non ſtatim eum de vi damnent, ſed jure regio, ut tum quidem putabant, factum interpretentur. Nam ex libro diurno Pontificum Romanorum, quem nuper eruditiſſimi viri Joannis Garnerij diligentia produxit dias in luminis oras, diſcimus hunc olim in Romana Eccleſia morem fuiſſe ut quum ſummus ejus antiſtes obiiſſet, ſtatim ij qui ſervabant locum ſanctae ſedis apoſtolicae ad Exarchum Ravennae commorantem ſcriberent de ea re, & quum poſtea electio facta eſſet, ab Imperatore peterent confirmationem electionis, abſque qua ordinationem peragi non potuiſſe patet ex vita Gregorii Magni & ex geſtis Vitaliani & Agathonis Pontificum Romanorum. Scribebant etiam ad Exarchum, ut propè poſitum, vicemque Imperatoris in Italia tenentem, ut ejus conſenſum elicerent, ut patet ex eodem libro diurno. Extincta deinde Exarchi dignitate anno DCCLV. Ravennaque tradita Romanae Eccleſiae à Pippino Rege Francorum, cùm in occidente viluiſſet auctoritas Imperatorum, ſurgenſque Carlovingicae familiae gloria tutelam Italiae ſuſcepiſſet & apoſtolicae ſedis, quum Longobardos Italia expuliſſet Karolus Magnus, libertatem Romanis reddidiſſet, ſedem apoſtolicam variis donis ac muneribus ornaſſet ac locupletaſſet, invenit Hadrianus Papa iſtius nominis primus rationem exſolvendi aliquantum beneficia ejus, translato videlicet in eum in plena ſynodo jure eligendi Pontificem Romanum & ordinandi apoſtolicam ſedem. Erat Karolus natura generoſus, beneficentiſſimus, & ad bene merendum quam reſpondendum propenſior. Itaque gratus iſte Hadriani animus ei ſtimulus haud dubiè fuit ad ornandam adhuc muneribus urbem Romam; planèque affirmare licet ita Karolum ſibi deinceps maximis ſuis & immortalibus beneficiis devinxiſſe Pontifices ac populum Romanum ut utrorumque valde interfuerit ut ſi minus tantam ei gratiam referre poſſent quanta debebatur, haberent tamen quantam maximam animi eorum capere poterant. Mortuo igitur Hadriano ſuccedens Leo III. anno DCCXCVI. *mox per legatos ſuos* (verba ſunt Eginhardi in annalibus) *claves confeſſionis ſancti Petri ac vexillum Romanae urbis cum aliis muneribus Regi miſit; rogavitque ut aliquem de ſuis optimatibus Romam mitteret qui populum Romanum ad ſuam fidem atque ſubjectionem per ſacramenta firmaret. Miſſus eſt ad hoc Engilbertus Abbas monaſterii ſancti Richarij*. Tum ergo confirmatum eſt Karolo ſummum jus ſummumque Imperium in Romanam urbem; ut etiam colligi poteſt ex chronico Moyſſiacenſi, in quo ſcriptum eſt eum tenuiſſe Romam matrem imperii antè quàm fieret Imperator. Aucta deinde Karoli dignitas ex nomine Imperatoris & Auguſti, quod anno octingenteſimo in eum collatum eſt in Concilio Romano. Hinc ergo, ſi non comprobata, ſaltem accepta poteſtas cognoſcendi de electione Romani Pontificis, an legitimè facta foret, tum propter jus imperatorium de quo ſuprà diximus, tum quia multùm intereſt Regum ac Principum ut civitatibus imperio eorum ſubjectis tales inſtituantur Epiſcopi quorum fidei & virtutibus ipſi Reges ac Principes confidant, & qui populus verbo & exemplo doceant jura majeſtatis non eſſe violanda. Itaque ſequentes poſt Karolum Imperatores non antè Pontificum Romanorum ordinationes peragi ſinebant quàm ex inquiſitione prudentium Miſſorum conſtitiſſet electionem rite ac legitime factam fuiſſe, electumque Pontificem Principi futurum fidelem: uti pluribus olim dictum à nobis eſt ad Agobardum. Sed vetera haec. Tranſeamus ad poſteriora tempora, ut aevo Burdini proximiora.

XVII. Nam Gerbertum Ravennatium Archiepiſcopum, Silveſtrum ſecundum deinde dictum, quis ad faſtigium Romanae ſedis evexit, quis elegit, quis alius creavit quàm Otto Imperator iſtius nominis tertius? Gregorium ſextum rite canonicèque electum & conſentiunt veteres & contendit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Sed hunc tamen in Sutrina ſynodo depoſuit Henricus Germaniae Rex anno MXLVI. & Suidgerum Bambergenſem Epiſcopum *ſummum Romanae Eccleſiae elegit Pontificem*, ut ait Hermannus contractus. Quid non & Damaſus ſecundus, Poppo antea vocatus Epiſcopus Brixinenſis; ab eodem Imperatore miſſus eſt Romam *Pontifex conſecrandus*? Et ſucceſſor Damaſi Leo IX. Leucorum tum Epiſcopus, vir catholicae Eccleſiae conſenſu conſecratus in ſanctorumque numerum relatus, nonne ad Romanam cathedram pervenit praecepto Imperatoris, ab eo electus? Atque hoc jus imperatorium adeo conſtans erat per illa tempora ut quoties Romani cujuſpiam Pontificis obitus eveniebat, mitterent Romani legatos ad Imperatorem, oratum ut ſucceſſorem daret. Denique & ipſe Gregorius ſeptimus, nondum ſanè Pontifex, ſed Subdiaconus Hildebrandus, à Romanis miſſus eſt ad Imperatorem anno MLIV. ut ſucceſſorem Leoni peteret. Miſſus eſt autem ab Auguſto Gebehardus Eyſtettenſis Epiſcopus, Victor ſecundus poſtea nominatus. Unde porro ortum eſt ſchiſma inter Alexandrum ſecundum & Cadaloum quam ex injuria quam ſibi à Romanis illatam contendebat Imperator Henricus IV. *quod ipſo neſciente Pontifex Romanus electus eſſet*? Nam Henricus olim acceperat principatum ſuper ordinatione Romani Pontificis. Quod privilegium Henrico, iſtius filio, confirmatum eſt à Nicolao II. in plena ſynodo Romana, ut fidem facit etiam Advocatus regius apud Baronium. Non alia profecto cauſa Gelaſium II. & Henricum V. diſſociavit quam contemptus Auguſti in electione Gelaſij, ut diximus.

Fragment. hiſt. Aquit. editum à Pithaeo.

Baron. ann. 1044 §. 6.

Baron. ann. 1045 §. 1. Hermann. Contr. ad an. 1027. Hermann. contr. ad an. 1049. Vita S. Henrici edita à Gretſer. c. 17. Anonymus Haſenrietanus.

Baron. an. 1054 § 11. ex Leone eſt lib. 2. c. 90.

Baron. an. 1061. §. 9.

Baron. an. 10 9 §. 24.

XVIII. His ergo quas ſuprà diximus cogitationibus, ut ego quidem arbitror, incitatus Henricus, tum exaſperatus animo ob liberam Gelaſij contumaciam, *quò imperij jura tueretur*, ut ait Alphonſus Ciaconius, Mauritium Bracarenſem Archiepiſcopum eligens ut eſſet Pontifex Romanus, eum in ſede apoſtolica collocavit adhibitis veteri conſuetudine, ut Ioannes Aventinus ait, ſuffragiis nobilium Romanorum eorumque è clero qui diſcedente Gelaſio remanſerant in urbe, proque Mauritio Gregorium nominavit, iſtius videlicet nuncupationis octavum.

XIX. Anſelmus Abbas Gemblacenſis, tum vivens, hoc ſchiſmatis exordium, hunc progreſſum fuiſſe docet in ſuo chronico: *Paſchalis Papa moritur. Succedit Iohannes Caietanus, qui & Gelaſium ſe nominat. Cùm verò Henricus Imperator, tunc* tem-

temporis agens in Italia, Romam tenderet ad eligendum Papam, Iohannes praeſentiam eius veritus, iam electus & ordinatus, ſeceſſit Capuam. At Imperator, quia electioni non interfuerat, nec ordinationi conſenſit; ſed aliquibus Romanorum adnitentibus Hiſpanum quendam Burdinum nomine ſatis Clericum ei ſuperordinari fecit. Eandem diſcordiae cauſam praefert vetus epitaphium Gelaſij.

Praeſule Paſchali meritis ad ſidera rapto,
Promeruit tandem ſacram conſcendere ſedem,
Dignus poſt primum Gelaſius eſſe ſecundus.
Sed quia Rege fuit non praecipiente levatus,
Horrendum fremuit Princeps.

Item Eadmerus monachus Cantuarienſis in libro quinto hiſtoriae novorum: *Rex verò Teutonicus, qui & Romanus Imperator, audito Papam huic vitae deceſſiſſe, Romam advolat; & Bracarenſem Epiſcopum, iam anno praeterito ab eodem Papa Beneventi excommunicatum, cedente ab urbe Gelaſio, ſuam Papam inſtituit, & ex Burdino Gregorium nominat.* Romualdus Archiepiſcopus Salernitanus in ſuo chronico: *Paſchalis Papa Romae defunctus eſt. Et Iohannes natione Gaietanus, qui Romanae Eccleſiae Diaconus & Cancellarius fuerat, ſtatim à clero & populo Romano in pontificatus honorem electus & Gelaſius eſt Papa nuncupatus. Qui priùs quàm ordinaretur, propter Henrici Alamannorum Regis adventum, qui tunc Romam feſtinus advenerat, ipſe Gelaſius in civitatem Gaietam seceſſit, ibique à Cardinalibus qui eum ſecuti ſunt ordinatus eſt & conſecratus. Spreverat enim praedicti Imperatoris aſſenſum eiuſque communionem. Imperator autem hoc videns, convocato populo Romano cum quibuſdam Clericis, iuſſit eligi in ordine ſummi Pontificis quendam Burdinum nomine, cui nomen impoſitum eſt Gregorius Papa.* Ordericus Vitalis lib. XII. hiſtoriae eccleſiaſticae: *Defuncto Paſchali Papa, Ioannes Baietanus Romanorum Pontificum antiquus Cancellarius & magiſter in Gelaſium Papam electus eſt, & contradicente Imperatore a Romano clero canonicè conſecratus eſt. Tunc etiam Burdinus Bragarum Archiepiſcopus, qui ſuis à fautoribus Gregorius VIII. vocitatus eſt, Imperatore conniuente, in Eccleſiam Dei intruſus eſt.*

XX. Contigiſſe iſta ſeptimo Idus Martias anni MCXVIII. docet nos epiſtola Gelaſij ad Gallos, in qua ſcriptum eſt Burdinum in ſedem apoſtolicam evectum ab Henrico fuiſſe quadrageſimo quarto die poſt electionem Gelaſij. Cum enim is electus fuerit VIII. Kalendas Februarii ut conſtat ex Pandulpho Piſano & aliis ſcriptoribus, conſequens eſt Burdini electionem ſeptimo Idus Martias fuiſſe celebratam.

XXI. Hanc Gregorij electionem & ordinationem ut primum audivit Gelaſius è Caieta, quo poſt fugam ſuam ſe receperat, has ad Gallos literas dedit quas heic deſcribimus ex editione quae extat apud Eadmerum & apud Simonem Dunelmenſem, utpote quae emendatior eſſe videtur.

Gelaſius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabilibus fratribus Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, Clericis, Principibus, & ceteris per Galliam fidelibus ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quia vos Romanae Eccleſiae membra eſtis, quae in ea nuper acta ſunt dilectioni veſtrae ſignificare curavimus. Siquidem poſt electionem noſtram Dominus Imperator furtivè & inopinata velocitate Romam veniens, nos egredi compulit. Pacem poſtea minis & terroribus poſtulavit, dicens ſe facturum quae poſſet niſi nos ei iuramento pacis certitudinem faceremus. Ad quae nos iſta reſpondimus. De controverſia quae inter Eccleſiam & regnum eſt, vel conventioni vel iuſtitiae libenter adquieſcimus & loco & tempore competenti, videlicet vel Mediolani, vel Cremonae, in proxima beati Lucae feſtivitate, fratrum noſtrorum iudicio vel conſilio, qui a Deo ſunt iudices in Eccleſia conſtituti, & ſine quibus cauſa haec tractari non poteſt. Et quoniam Dominus Imperator à nobis ſecuritatem quaerit, nos verbo & ſcripto iſta promittimus, niſi interim ipſe impediat. Alias enim ſecuritates promittere nec honeſtas Eccleſiae nec conſuetudo eſt. Ille ſtatim, die videlicet poſt electionem noſtram quadrageſimo quarto, Bracarenſem Epiſcopum, anno praeterito à Domino praedeceſſore noſtro Paſchale Papa in Concilio Beneventi excommunicatum, in matris Eccleſiae invaſionem ingeſſit; qui etiam dum per manus noſtras olim Pallium accepiſſet, eidem Domino noſtro & catholicis ſucceſſoribus eius, quorum primus ego ſum, fidelitatem iuravit. In hoc tanto facinore nullum de Romano clero, Deo gratias, Imperator ſocium habuit; ſed Guibertini ſoli, Romanus de ſancto Marcello, Cencius qui dicebatur ſancti Griſogoni, & Teuzo, qui multo per Daciam tempore debacchatus eſt, tam infamem gloriam celebrarunt. Veſtrae igitur experientiae literarum praeſentium praecepto mandamus ut ſuper his communi per Dei gratiam deliberatione tractantes, ad matris Eccleſiae ultionem communibus praeſtante Deo auxiliis, ſicut oportere cognoſcetis, accingamini. Data Caietae XVII. Kal. Februarij.

XXII. Siſte heic paululùm, quaeſo te lector, ut nonnulla mecum obſerves in hac Gelaſiana epiſtola quae non videntur eſſe leviter praetereunda. Primùm ex ea docemur, praeter ea quae de legatione Henrici ad Gelaſium referuntur à Falcone Beneventano, petiiſſe Auguſtum pacem à Pontifice, & quidem his artibus uſum quibus plerumque uti ſolent qui eam maximè cupiunt, minis videlicet ac terroribus, ut faciliùs animum Gelaſij flecteret ad concordiam ineundam. Minae autem hae fuere, facturum ſe quae poſſet. Probabile eſt ſuſpenſum illud & ambiguum ſcribendi genus non fuiſſe obſcurum Gelaſio. Ea enim mens erat Auguſto; habere ſe maximam auctoritatem in electione Romani Pontificis, quae firma ac valida eſſe non poſſet niſi accederet aſſenſus principalis, non comprobaturum ſe illam, immo cuncta acturum quibus futuram ordinationem infringi ac labefactari poſſe arbitraretur, ni Gelaſius ſecum rediret in gratiam; id ſe valde cupere & optare; ſin aliter eveniret, declaraturum ſe nullam fuiſſe electionem Gelaſij, aliamque celebraturum, adeoque aemulum levaturum adverſus Gelaſium; quod ſi Gelaſius pacem mallet, certitudinem pacis faceret. Tangit illud caput controverſiam inveſtiturarum, quae per tot annos turbavit Eccleſiam. Moleſtè ferebat Henricus abrogatum in Romana ſynodo privilegium domui Auguſtae conceſſum à Paſchali, & renovari cupiebat. Petebat ergo ut donec magnus dies imponi poſſet huic controverſiae, Gelaſius ſponſionem faceret ac promitteret non turbaturum ſe, neque cauſam offenſionis Henrico praebiturum ob inveſtituras. Et aequiſſima videbatur Henrici poſtulatio, neque praejudicabat quicquam adverſùs eccleſiaſticas regulas. Verùm Gelaſius ſemper timidus, adeoque procraſtinandum ratus, negotium illud remiſit ad proximam ſynodum Mediolani vel Cremonae celebrandam in feſtivitate beati Lucae, id eſt, poſt ſeptem menſium ſpatium. Potuit exiſtimare Henricus ludificationem id eſſe, & valde probabile eſt ita exiſtimaſſe. Tum ſtatim ſecuta electio Burdini, quadrageſimo quarto die poſt Gelaſianam.

XXIII. Ait deinde Gelaſius nullum de Romano clero conſenſiſſe huic ſecundae electioni. Heic duo quaedam obſervanda ſunt. Primum, aliter ſe habere hunc locum apud Eadmerum & apud Simonem Dunelmenſem, aliter apud Vvillelmum Malmesburienſem & Rogerium de Hoveden. Nam apud iſtos ita omnino legitur hic locus: *In hoc autem facinore nullum de Romanis Dominus Imperator, Deo gratias, ſocium habuit.* Falſa eſt ac mendoſa haec editio. Mentiretur enim Gelaſius ſi ea non eſſet falſa. Conſtat enim nobiles quoſdam Romanos, & in his Frangepanem, tranſgreſſos fuiſſe in partes Auguſti & à Gelaſio receſſiſſe. Neque mihi placet Baronij interpretatio, qui ut locum iſtum à mendacio libe-

liberet, ait Gelaſium heic per Romanos intelligere catholicos, eos nimirum qui partis erant Gelaſij, ac ſi factionis adverſae homines ne civium quidem Romanorum vocabulo dignos eſſe putaret. Vana admodum interpretatio, quod ſalva tanti viri pace dictum ſit. Vtrique enim, & Gelaſiani, & Gregoriani, ejuſdem urbis cives erant, licèt partibus ac ſtudiis diverſi; ut etiam ipſi Gelaſiani profitentur apud Pandulfum Piſanum in vita Gelaſij, ubi Frangepanes, id eſt, eos qui Gregorij partes ſequebantur, ſic alloquuntur: *Nunquid & nos perdere cupitis? Et quidem Romani ſumus, ſimiles vobis, & ſi dici liceat, conſanguinei veſtri.* Melius igitur editio quam nos ſequimur, ubi legitur *nullum de Romano clero*. Omnes enim Epiſcopi & Cardinales Gelaſium elegerant, ac ſequuti fuerant fugientem, ut patet ex Pandulpho Piſano.

Alterum igitur quod heic obſervandum eſt, ita ſe habet. Affirmat Gelaſius Auguſtum neminem de Romano clero habuiſſe qui Burdini electioni aſſentiretur. Prima fronte illud videtur falſum. Nam dubitari non poteſt quin tres illi quos ſtatim nominat fuerint è clero Romano. Verum illos ea de cauſa non connumerat Gelaſius in clero Romano quia cum eſſent Guibertani, id eſt, ſchiſmatici, praeciſi jam olim erant per excommunicationem à corpore univerſalis Eccleſiae, adeoque extra clerum projecti.

In fine haec Gelaſij epiſtola data dicitur Cajetae XVII. Kalendas Februarij. Quo tempore Paſchalis nondum mortuus erat, neque Gelaſius electus; neque tum ille Caietae morabatur, ſed in monaſterio Caſinenſi. Itaque neceſſe eſt mendum heic eſſe. Quod tamen mendum vetus eſt, cum reperiatur in omnibus exemplaribus. Senſit vitium Baronius, proque Februario Aprilem rectè repoſuit.

XXIV. Scripſit etiam Gelaſius ad Bernardum Archiepiſcopum Toletanum, olim quidem abalienatum à Burdino, ſed nunc ei infenſum hauddubiè ac inimicum quod vim primatus & apoſtolicae legationis petitione ejus infractam in Bracarenſi provincia conſtaret. Itaque facile Gelaſio fuit accenſum contumelia animum trahere in partes ſuas. Haec ergo ad eum ſcripſit.

Gelaſius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri Bernardo Archiepiſcopo Toletano & Hiſpaniarum Primati ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Non latere credimus fraternitatem tuam qualiter frater quondam Mauritius Bracarenſis Epiſcopus ſe jamdiu habuerit, qualiter Eccleſiam ſuam dimiſerit, & quomodo Regi excommunicato adhaeſerit, & contra ſtatuta canonica in cubile ſanctae Eccleſiae ſe ingeſſerit. Nec eum miramur debitam tibi obedientiam & antiquum primatus honorem Eccleſiae tuae penitùs denegaſſe, qui Romanam Eccleſiam, quae omnium Eccleſiarum mater eſt & magiſtra, non ſolùm denegare, ſed deſtruere quodammodo conatur &c. Monemus itaque atque praecipimus ut juxta mandatum praedeceſſoris noſtri ad electionem in Bracarenſi Eccleſia faciendam ſollicitudine caritatis debitae operam & opem praebeas cum effectu. Ipſum verò Mauritium excommunicatum, perjurum, & matris Eccleſiae conſtupratorem publicum ceteris Hiſpaniarum Praelatis &c. Data Caietae VIII. *Kalendas Aprilis.*

XXV. Eadem die literas ſequentes dedit ad univerſos Hiſpaniarum Epiſcopos, quas ex Gelaſij regeſto ſe deſcripſiſſe ait Rodericus Toletanus.

Gelaſius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano Primati & ceteris Hiſpaniarum Epiſcopis. Non latere credimus fraternitatem veſtram qualiter frater noſter Mauritius Bracarenſis Epiſcopus ſe jamdiu habuerit, & quomodo Eccleſiam ſuam dimiſerit & quomodo Regi excommunicato adhaeſerit. Illud etiam, ut opinamur, noſtis, quod à praedeceſſore noſtro ſanctae memoriae Paſchali Papa in Concilio excommunicatus ſit, & quod Bracarenſi Eccleſiae ſit mandatum ut paſtorem ſibi alium provideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem, poſt longum electionis meae ſpatium, in cubile ſanctae matris Eccleſiae ſe ingeſſit. Ideoque fraternitati veſtrae mandamus ut ad electionem in Bracarenſi Eccleſia faciendam ſollicitudine caritatis debita operam praebeatis. Ipſum verò Mauritium excommunicatum, perjurum, & matris Eccleſiae conſtupratorem ceteris Eccleſiae filiis publicetis. Datis Caietae VIII. *Kal. Aprilis.*

XXVI. Siſte heic, quaeſo, rurſum, lector, & mecum aliquantiſque expende epiſtolas illas ad Hiſpanos Epiſcopos ſcriptas. Omnino quinque res velut flagitia Burdino objicit Gelaſius, ſocietatem cum Imperatore, dimiſſionem Eccleſiae Bracarenſis, rebellionem adverſus Primatem, perjurium, & quae ex perjurio ſequebatur, ſedis apoſtolicae invaſionem. De ſocietate cum Auguſto ſatis jam ſuprà dictum eſt, neque ea repeti nunc eſt opus. Dimiſſam ab eo fuiſſe Eccleſiam objectat, nimirum per biennium. Verum id quidem. Sed non ideo culpandus Burdinus. Quippe certis indiciis deprehenditur non alia illum de cauſa Eccleſiam ſuam deſeruiſſe quàm ut jura ſedis ſuae tueretur adverſùs Bernardum pervicaciter, ut apparet, incubantem Eccleſiae Bracarenſi eamque Toletanae ſubjicere conanti. Quòd ſi non ſtatim poſt confectum negotium rediit Bracaram, accuſetur Pontifex Paſchalis, qui operam ejus ſibi Eccleſiaeque utilem ac neceſſariam putavit, adeoque eum apud ſe detinuit ut eo uteretur in tractatione gravium negotiorum. Itaque dum illi Gelaſius abſentiam hanc exprobrat, dat locum defenſioni. Nam ſi crimen illud fuit, cur non eum ſtatim Paſchalis ad Eccleſiam ſuam redire juſſit? Cur ejus opera uti voluit ad pacem inter ſacerdotium & regnum conciliandam? Agit ergo Gelaſius ut adverſus hoſtem; Paſchaliſque inſuper decreta violat, ut Burdinum fortius ac vehementius opprimat. Paſchalis etenim exiſtimaverat Burdinum habere juſtam cauſam, atque adeo nihil deinceps Bernardo licere voluerat in provincia Bracarenſi. Gelaſius autem inſurgit adverſus aemulum, primatumque Toletanae Eccleſiae adjudicat ſuper Bracarenſem, parte utraque inaudita, nullo judiciorum ordine ſervato, & adverſus inſtituta majorum, id eſt, impetu, non ratione. Qui modus agendi adeo deſtitutus erat omni ratione ut Calliſtus II. inſuperhabito Gelaſij decreto privilegia Bracarenſis Eccleſiae poſtea confirmaverit literis datis ad Pelagium Archiepiſcopum Bracarenſem, quas Mariana recitat. Mariana lib. 10 Rer. Hiſp. c. 13.

XXVII. Burdinum praeterea perjurum vocat Gelaſius, ob eam nimirum rationem quod cùm fidelitatis & obedientiae juramentum Romano Pontifici Paſchali ſucceſſoribuſque ejus, quorum primus erat Gelaſius, olim feciſſet in acceptione Pallij, nunc papatum Gelaſio tollere conabatur contra manifeſta juriſjurandi verba. Nam haec ſunt omnino verba juramenti: *Non ero neque in conſilio neque in facto ut vitam aut membra aut papatum perdant, aut capti ſint mala captione.* Et infrà: *Papatum Romanum & regalia ſancti Petri adjutor ero ad retinendum & defendendum, ſalvo meo ordine.* Iſtam criminationem fortiter repuliſſe Burdinum & in adverſarium rejeciſſe dubitari non poteſt. Ipſe enim ſe legitimum Paſchalis ſucceſſorem ferebat, Gelaſium vero putabat ſummum pontificatum non ritè adeptum fuiſſe, quia ejus ordinatio deſtituebatur conſenſu Imperatoris. Si extarent acta & epiſtolae Burdini, quas probabile eſt Calliſti II. juſſu combuſtas fuiſſe, cum nulla deinceps earum memoria reperiatur, videremus illic eum diluiſſe ea maledicta, rectène, an perperam, non eſt hujus loci judicare. Itaque ad inſtitutum noſtrum revertamur.

XXVIII. Vrebat profectò malèque habebat Gelaſium tam potens ac tantae dignitatis adverſarius, praeſertim quum videret eum ſedere in cathedra Petri interim dum ipſe alienas terras habitare cogebatur. Itaque cùm per id temporis intellexiſſet pleroſque Romanorum non conſenſiſſe electioni Gregorii & conſecrationi ejus nullatenus conſilu & auxilij manus de-

dis-

Digitized by Google

diſſe, quemadmodum illos ad Gelaſium ſcripſiſſe memorat Falco Beneventanus, optimum factu putavit ſi literas grati animi ſignificationem continentes ad eos ſcriberet, hortareturque porro ut perſeverarent in ea conſtantia. Hanc ergo epiſtolam ad eos miſit.

*Gelaſius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis in Chriſto filiis clero & populo Romano ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Dilectionis veſtræ Domino gratias agimus quòd unanimiter perſiſtentes, communicare tenebrarum operibus noluiſtis. Audivimus ** [* Etenim quoniam.] *etiam quondam ille amicus noſter Dominus Imperator familiarem noſtrum Mauritium Bracarenſem Archiepiſcopum, antea ſibi ſuper tractanda pace Legatum, in noſtram Eccleſiam ingeſſerit. De quo ſciatis quod dicitur olim ſecundùm conſuetudinem confirmatione conſecratione Pallium accepiſſet à nobis, & nos ab ipſo ſecundùm ſtatuta canonicum juramentum fidelitatis & obedientiæ recepimus &c. Rogamus ergo dilectionem veſtram atque præcipiendo mandamus ut ab eo vos tamquam excommunicato, perjuro, invaſore, & ſanctæ matris Eccleſiæ ac fidei catholicæ conſtupratore abſtineatis &c. Datum Caietæ &c.*

XXIX. Habuit autem Henricus Imperator ſectatores ac fautores in ea Gregorij electione & ordinatione nobiles Romanos, itemque quoſdam è clero, ſed quos, cùm Guibertini forent, diu ante excommunicatos fuiſſe contendebat Gelaſius, adeoque nullius in Eccleſia Dei auctoritatis. Sic ergo ordinatus Gregorius Romae cathedram tenuit interim dum Gelaſius vagus & exul per Italiam errabat; adeo ut, cùm idem Gelaſius ab amicis ſuis perſuaſus urbem aliquanto poſt repeteret, neceſſe habuerit, ut Pandulphus ait, in Eccleſia ſanctae Mariae quae de ſecundo cereo dicitur latebris ſe occultare, ac poſtea rurſum fugam inire.

XXX. Conflato igitur ſchiſmate ac conſummato, *gravis*, (ut Ordericus Vitalis ait) *inde diſcenſio inolevit, ſæva perſecutio inhorruit, & catholicam plebem vehementer perturbavit*. Diviſa ex eo regna Europae, dum nonnullae regiones Gregorium ſequebantur, aliae Gelaſium. Ac ſanè oportet aliquod robur, rurſum aliquod vitium habuiſſe utramque electionem, quandoquidem Eadmerus Cantuarienſis, iſtorum omnino temporum ſcriptor, ait uſque adeo diverſas ac diviſas fuiſſe Chriſtianorum ſententias in hoc ſchiſmate ut nonnulli Calliſtum, qui Gelaſio ſucceſſerat, Eccleſiae Dei jure praelatum aſſererent, alii Gregorium, plerique neutrum. Inde enim oriuntur ſchiſmata & diſcidia cùm jura contendentium ſunt ambigua. Certè tametſi fortaſſis Rex Anglorum Gelaſio adhaereret, non tamen omnes Angli eum ſuſceperunt. Nam Matthaeus Pariſius, tum in hiſtoria majori, tum etiam in chronico, Gelaſium diſertis verbis vocat antipapam. *Anno*, inquit, MCXVIII. *defuncto Papa Paſchali, Gelaſius Antipapa anno uno ſuccedit. Cui ſucceſſit orthodoxè Calixtus.*

XXXI. In Germania Herimannus Epiſcopus Auguſtenſis, ut legimus in epiſtola Egnonis Abbatis ſancti Vdalrici, [Extat apud Baron. ad an. 1120.] rejecto Gelaſio, Burdinum ſuſcepit, nomenque ejus in cerei Paſchalis benedictione recitari praecepit, ac plebem ſibi ſubjectam Burdini literarum ſalutatione convenit, monachos etiam ſancti Vdalrici compulit ad ſuſcipiendum nomen Gregorij. Sanè Rodericus Toletanus apud Innocentium III. in ſynodo Lateranenſi diſſerens adverſus memoriam Burdini, quam denigrare modis omnibus conabatur, ait [Concilia Hiſp. Loayſæ pag. 190.] eum ſumpto Gregorij octavi nomine commentitiis & falſis bullis per univerſum orbem apoſtolicas immo apoſtaticas literas direxiſſe. Earum epiſtolarum unam, cujus ſuprà meminimus, nos reperimus in archivo monaſterij Vſercenſis inſertam bullae Pauli II. qua confirmat antiqua ejuſdem monaſterij privilegia à Romanis Pontificibus praedeceſſoribus ſuis, inter quos nominat hunc Gregorium octavum conceſſa. Ea ſic habet.

Gregorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto in Chriſto filio Aldeberto Abbati ſancti Petri Vſercenſis monaſterij omnibuſque fratribus ibidem Deo famulantibus & ſucceſſoribus ejus in eodem monaſterio ſubſtituendis in perpetuum ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Cùm per Dei omnipotentis miſericordiam in ſummi pontificatus arce conſtituti, univerſarum Eccleſiarum curam ſuſcepiſſe videamur, illarum tamen maximè neceſſitatibus condeſcendere debemus quas religiosè converſari ac in Dei ſervitio ſemper permanere cognoſcimus. Ideoque, fili cariſſime, auctoritate ſedis apoſtolicæ, cui Deo diſpenſante præſidemus, confirmamus tibi & Eccleſiæ tuæ libertatem quam à principio habuiſſe dinoſcitur, videlicet ut nullus Epiſcopus, nullus Archiepiſcopus monaſterium iſtud ſine noſtra juſſione audeat excommunicare, & poſt obitum tuum vel cujuſcumque Abbatis habeant monachi ipſius monaſterij licentiam & facultatem ſecundùm regulam ſancti Benedicti ſibi eligendi Abbatem aut de illo monaſterio, ſi ibi repertus fuerit, aut de alio quo voluerint. Inſuper concedimus tibi monaſterium Agidunenſe cum omnibus Eccleſiis ſive terris ad idem pertinentibus, monaſterium quoque Maimacenſe cum omnibus poſſeſſionibus ſuis, necnon Aſcirrvaci & ſancti Raphaelis & Exidolij cum omnibus poſſeſſionibus ad hæc in integrum pertinentibus, [Vide Gauf. Voſ. chron. cap. 15.] *alias quoque Eccleſias quas nunc habere videmini aut inantea Deo auxiliante juſtè acquirere poteritis. Recepimus quoque te & monaſterium ſub tutela & defenſione beati Petri, cujus Eccleſiæ omni anno debes perſolvere bizantium auri. Ita ut nullus Archiepiſcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, nec aliqua parva magnaque perſona de rebus ad Eccleſiam pertinentibus aliquid deprædare, ſubtrahere, aut quolibet ingenio defraudare audeat. Si quis vero, quod non credimus, contra hanc noſtræ ordinationis paginam auſu temerario obviare tentaverit, ſciat ſe anathematis vinculo colligandum. Datum Laterani per manum Petri ſacroſanctae Romanae Eccleſiae Cancellarij ſecundo Idus Aprilis, Indictione undecima, anno dominicae incarnationis milleſimo centeſimo octavo decimo, pontificatus autem Domini Gregorij Papae VIII. anno primo.*

XXXII. Haud ita multò poſt, nempè poſtridie Kalendas Iunias, ipſo Pentecoſtes die, Gregorius Henricum Imperatorem ut papa coronavit, quem priùs coronaverat ut Legatus Paſchalis Pontificis. Ita enim factum fuiſſe docet Leo Oſtienſis in Chronico Caſinenſi lib. IV. cap. LXIV. *Imperator interea cum oppidanis* (Turriculae) *fœdus iniens, Romam redit, ibique diebus Pentecoſtes ab eodem haereſiarcha coronatus Liguriam redit.*

XXXIII. Sedente itaque Gregorio in ſede Petri, in Gallias accedens Gelaſius, moritur apud Cluniacum anno MCXIX. menſe Ianuario. Succeſſit ei ſtatim Guido Viennenſis Archiepiſcopus, magnae nobilitatis vir, magnaeque tum in Eccleſia auctoritatis, dictus Calliſtus iſtius nominis ſecundus. Refricatum ex eo vulnus, noviſque viribus inſtaurata Eccleſiae ſciſſio, dum alij Gregorium ſequuntur longo jam tempore tenentem Romanam ſedem, alij Calliſtum optimo jure electum contendunt. *Dum haec eccleſiaſtica ita in Burgundia diſponuntur*, inquit Eadmerus, *apoſtolatus Romanae Eccleſiae praefato Gregorio ſede beati Petri praeſidente adminiſtratur. Super his ergo multis rumoribus Anglia concuſſa eſt, aliis hunc, aliis illum, aliis neutrum Eccleſiae Dei jure praelatum aſſerentibus. Galli tamen & Rex Anglorum cum Pontifice Cantuariorum in Calliſtum ſe tranſtulerunt, & eum ſpreto Gregorio, pro Apoſtolico ſuſceperunt.* Chronicon Maurigniacenſe: *Vuidonem Viennenſem Archiepiſcopum ſtrenuum & incomparabiliter genere virum eligunt & pontificalibus induunt inſignibus; quibuſdam tamen ob rei novitatem, aliis, ut ferebatur, ob invidiam murmurantibus & aliter ſentientibus.* Non caruit ergo contradictione electio Calliſti.

XXXIV. Sequenti dein menſe Octobri Calliſtus ſynodum habuit, generalem in civitate Remenſi, in

Digitized by Google

qua *Karolum Henricum Imperatorem Theomachum*, ut Ordericus Vitalis ait, *& Burdinum Pſeudopapam & fautores eorum moerens excommunicavit*. Boni enim Epiſcopi eſt operare primum ut mali corrigantur ac ſanentur, poſtremò cum dolore abſcindere quod ſanari non poteſt. Tentaverat autem Calliſtus Henricum, ut conſanguineum & affinem, reducere ad bonam mentem, irrito conatu. Sed non eadem erga Burdinum caritas. Invocatus & inauditus damnatur.

XXXV. Incommodum ſanè ingens ac detrimentum Gregorio attulit illa Calliſti electio. Vir è regali ſtirpe oriundus, Regum & Auguſtorum conſanguineus, Ducum frater, praeterea magnae tum auctoritatis, & audax, magna in cauſam praeſidia induxit adversùs Gregorium. Ob eas nimirum cauſas electum eum tradit Vvillelmus Malmesburienſis in libro quinto de rebus geſtis Regum Anglorum. *Cardinales qui cum Gelaſio venerant*, inquit, *ſimulque omnis Eccleſia ciſalpina Guidonem Archiepiſcopum Viennenſem in Papam grandi paratu levantes, Calixtum vocarunt, religionis & efficaciae ipſius intuitu ſperantes ſe per illius potentiam, quod eſſet in auxiliando facultatis maximae, Imperatoris viribus obniti poſſe. Nec ille credulos ſpei effectu exinaniens, mox Concilio Remis celebrato inveſtitos vel inveſtiendos à laicis ab Eccleſiis removit, pariter & Imperatorem, niſi reſipiſceret, involvens. Ita tempore in inferioribus plagis moratus* VT PARTES SVAS AVGERET, *Romam compoſitis in Gallia rebus venit, libenterque a civibus (nam jam Imperator diſceſſerat) receptus eſt. Tum Burdinus in medio relictus Sutrium effugit, multis peregrinorum calamitatibus papatum ſuum fovere meditatus.*

XXXVI. Pervenimus ergo tandem ad ultimam periodum calamitatum hominis infeliciſſimi, qui poſt multas res praeclarè geſtas, poſt plurima doctrinae ac pietatis exempla edita, poſt geſtos honores ampliſſimos, demum fatali quadam ſorte gratiam Henrici Imperatoris adeptus, ab eo in altum ſublatus eſt ut rueret lapſu graviore. Triennium integrum tenuit apoſtolicam ſedem in ſumma pace ac tranquillitate, donec Calliſtus collecto in Gallia exercitu in Italiam pergens, Imperatorem Roma decedere compulit, quam ipſe victor ingreſſus eſt. Henrici diſceſſus peperit caſum Burdini, qui Sutrium ſe contulit. Sed quid illic faceret miſer abſque exercitu, abſque Imperatore, à quo derelictus ac deſertus erat? Igitur Calliſtus illuc properat, Burdinum ſuperat, capit, indigniſſimè tractat, in cuſtodiam tradit, triumphat, carceri perpetuo mancipat.

XXXVII. Itaque ut a Sutrino Gregorij ſeceſſu initium faciamus, ei vitio verſum eſt quod peregrinos ad Apoſtolorum limina tranſeuntes ſibi genu flectere cogeret; eamque potiorem cauſam ſuſcepti adversùs eum belli fuiſſe teſtatur Calliſtus in epiſtola mox recitanda, quod ipſe peregrinorum & pauperum clamores ferre penitùs non poſſet. Ergo Calliſtus, cui
Baron. an. 1121. §. 11. ut Baronius ait, ſuperandi Burdini munitione ſe continentis ingens adhuc ſupererat labor, quod exercitu opus eſſet ad Sutrium expugnandum, eo relicto, & ad aliud tempus opportunius reſervata expugnatione, Beneventum profectus eſt, ubi Normannos ad expugnationem Sutrinae munitionis adhortaretur. Conflatis igitur pactionibus cum Normannis, *factus abundè jam ab omni parte ſecurus*, ut ſcribit Pandulphus, *paravit magnum exercitum, & cum eo Ioannem Cremenſem Cardinalem ſancti Chryſogoni Sutrium contra Burdinum praemiſit. Ipſe eum è veſtigio ſequitur. Demum Sutrij convenerunt. Pugnatur attentius. Vincitur capiturque Burdinus.* Captus eſt au-
Codice Vatic. MS apud Baron. ann. 1121. §. 1. tem per timiditatem & ignaviam Sutrinorum: qui obſidionem ferre non valentes, cum eorum moenia quaterentur, eum dedidere militibus. Hi vero hominem ejuſmodi expoſuere ludibrio. Primùm omnium eum inceſſere blaſphemiis, aliis vocibus conclamantes: Maledicte, maledicte, per te tam grave ſcandalum venit. Addebant alij: Tu es qui Chriſti tunicam attentaſti dividere, & dilacerare catholicam unitatem praeſumpſiſti. Periiſſet autem miſer inter manus furentium militum, qui multas ei contumelias, ut ait Vrſpergenſis, irrogarunt, niſi Calliſtus illum à manibus eorum eripuiſſet, eum ſervaturus ad pompam triumphi. Fuit enim tum tanta Calliſti laetitia ut epiſtolam confeſtim de ea re generalem ſcripſerit in univerſum orbem Romana ſacra colentem, quam heic deſcribere viſum eſt operae pretium.

Calliſtus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis fratribus & filiis Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, Prioribus, & ceteris tam Clericis quam laicis beati Petri fidelibus per Gallias conſtitutis ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quia dereliquit populus legem Domini, & in judiciis ejus non ambulat, viſitavit Dominus in virga iniquitates eorum & in verberibus peccata eorum. Paternae tamen conſervans viſcera pietatis, de ſua confidentes miſericordia non relinquit. Diù ſiquidem, peccatis exigentibus, per illud Theutonicorum Regis idolum, Burdinum videlicet, fideles Eccleſiae conturbati ſunt; & alij quidem capti ſunt, alij uſque ad mortem carceris maceratione afflicti ſunt. Nuper autem feſtis Paſchalibus celebratis, cùm peregrinorum & pauperum clamores ferre penitùs non poſſemus, cum Eccleſiae fidelibus ab urbe egreſſi ſumus, & tamdiu Sutrium obſedimus donec divina potentia & ſupradictum Eccleſiae inimicum Burdinum, qui diabolo nidum ibidem fecerat, & locum ipſum omnino in noſtram tradidit poteſtatem. Rogamus itaque caritatem veſtram ut pro tantis beneficiis unà nobiſcum Regi Regum gratias referatis, & in catholicae Eccleſiae obedientia & ſervitio conſtantiſſimè maneatis, retributionem debitam in praeſenti & in futuro ab omnipotenti Domino per gratiam ejus recepturi. Rogamus etiam ut has literas alter alteri praeſentari omni remota negligentia faciatis. Datum Sutrij quinto Kalendas Maij.

Perſtringit autem illic Calliſtum Vvillelmus Malmesburienſis his verbis: *Vrbana omnino & exegitata facetia, ut eum quem oderat, Regis Theutonici vocaret idolum, quod ille Mauritij peritiam tum in literis tum in civilibus negotiis magni penſaret.* Idolum tamen ſimpliciter, ut ego quidem arbitror, dixit Calliſtus pro eo quod antiqui dicebant imaginarium ac ſuppoſititium, ut ipſo verbo oſtenderet Burdinum non fuiſſe verum Papam, ſed imaginem & idolum Papae; ſicut ſanctus Bernardus ad Eugenium Papam ſcribens adversùs Vvillelmum electum Eboracenſem Archiepiſcopum, cujus electionem vitio fa- S. Bernard. ep. 239.
ctam fuiſſe contendebat, *idolum Eboracenſe* vocat. Eodem ſenſu Alexander III. ad Gerardum Epiſcopum & ad clerum populumque Bononienſem ſcribens de ſua electione, ait Ioannem & Guidonem Cardinales Octavianum, *quem ſibi in ſtatuam erexerunt*, obſtinata perfidia venerari, *& eum, relicta unitate Eccleſiae uſque adhuc tamquam idolum aut ſimulachrum adorare*. Ceterum heic obſervandum eſt Burdinum nullius alius flagitij aut accuſatum à Calliſto aut compertum quàm quòd apoſtolicam ſedem quam occupaſſet, eam ſumma ope retinere conatus eſt, adeoque peregrinos per Sutrium tranſeuntes genua coram ſe flectere cogeret. Quod ideo adnotare placuit ut hinc quivis colligere poſſit quanta fides habenda ſit Abbati Vrſpergenſi, qui ex incertis vulgi rumoribus ait eundem Burdinum in talibus deprehenſum flagitiis *quae noſtris*, inquit, *indignum duximus tradere ſcriptis*. Nam ſi iſtius modi ſcriptorum teſtimoniis integra fides habenda eſſet, multum periclitaretur bona quorundam Pontificum fama, praecipuè verò Ioannis XXIII. quem Onuphrius Panvinius ſcribit nullam fidem noviſſe neque religionem, ac rebus prophanis magis quàm divino cultui accommodatum fuiſſe. Longum eſſet ire per ſingulos. Itaque revertamur ad inſtitutum noſtrum.

XXXVIII. Poſt captum Sutrium dejectumque Burdinum nihil ſupererat quàm ut Romam duce e-

tur

Digitized by Google

tur triumphandus. Ergo turpiſſime ultrà quàm credi poteſt addictus, ut ait Falco Beneventanus, ligatus, & indutus piloſa pelle vervecis pro chlamyde rubea, ut eſt in veteri codice Vaticano apud Baronium, immo ſanguinolentis pellibus caprinis amictus, ut legitur apud Sugerium, vel cute indutus urſina, ut apud Vvillelmum Tyrium, poſitus ex adverſo ſuper camelum verſa facie ad tergum, ita ut caudam cameli pro fraeno haberet, Calliſtum Papam ad urbem anteceſſit ex more veterum triumphorum, per medium civitatis via regia, ut magis publicaretur, deductus IX. Kalendas Maias. *Pontifex igitur Calliſtus*, inquit Falco Beneventanus, *Deo & Petro Apoſtolo gratias agens, magno gaudio repletus, urbem triumphans ingreſſus eſt*. Ne quis vero miretur hunc ingreſſum Pontificis in urbem Romam conjungi cum triumpho, legenda eſt epiſtola Eginonis Abbatis ſancti Vdalrici Auguſtenſis: in qua ſcriptum eſt Calliſtum Romam redeuntem ſecum duxiſſe hunc Eginonem, relaturum terrae ſuae *triumphum*, ut Calliſtus aiebat, *Eccleſiae*. Certè ita haec conveniunt cum hiſtoria ut de hac ipſa re agens Baronius, eamque ex Sugerio deſcribens, idcirco dicat ita ſe facere *ne quid deſit ad triumphum beſtiae per Imperatorem exaltatae*. Et Conſtantinus Caietanus Abbas ſancti Baronti ait Burdinum à Calliſto captum per Romanas plateas triumphi ſpecie camelo traductum eſſe. Neque carebat exemplo ridiculus ille Burdini evectus quem ſuprà deſcripſimus. Narrat enim Anaſtaſius in hiſtoria eccleſiaſtica, ex Theophane, ut apparet, Conſtantinum falſum Patriarcham Conſtantinopolitanum à Conſtantino Copronymo Imperatore dejectum, & dehoneſtatum publicè, fuiſſe impoſitum obliquè ſuper aſinum ſagma tenentem, & ipſius tenere caudam juſſum eſſe. Mitius etiam & honeſtius cum Burdino actum quàm poſtea actum ſit Conſtantinopoli anno MCLXXXV. erga Andronicum Comnenum Imperatorem; qui poſt multas contumelias, poſt plurima probra, demum ſcabioſo camelo impoſitus, per forum triumphi ſpecie traductus eſt, ut in ejus vita narrat Nicetas Choniata. Porrò ne quid ad triumphi decus & ornamentum deſiderari poſſet & ad memoriam tanti facinoris ſempiternam, Caliſtus ad exemplum veterum Romanorum, qui devictorum Regum ac populorum nomina ſtatuſque marmoribus inſcribi curabant, eam hiſtoriam in antiqua camera palatij Lateranenſis depingi curavit cum hac inſcriptione, quam ſua quoque aetate ſuperfuiſſe docet Onuphrius Panvinius.

Vvil. Tyr. lib. 12 c. 8.
Chron. Io Brontoo.
Suger in vita Ludov Groſſi.
Apud Bar. ad an. 1120
Caiet. in Notis ad vitam Gelaſ 2. pag. 68.

Ecce Callixtus honor patriae, decus imperiale,
Burdinum nequam damnat, pacemque reformat.

Fidem autem huic narrationi adſtruit etiam Sugerius his verbis: *Et ad tantae ultionis memoriae conſervationem in camera palatij ſub pedibus Domini Papae conculcatum depinxerunt*. Plenius verò Rodericus Archiepiſcopus Toletanus in Concilio Lateranenſi *Hoc non ſolùm authentica hiſtoria teſtatur*, inquit, *verùm etiam laterum pictura hoc aſſerit & proteſtatur. Si quis aſtantium hac de re dubitat, tollat oculos ad praeſentes loci hujus parietes; & videbit hujuſmodi hiſtoriam picturatam. Erigentes autem oculos omnia ut dixerat viderunt*. Videndus etiam Otto Friſingenſis lib. VII. cap. XVI. ſuorum chronicorum, ubi referuntur verſus à nobis ſuprà deſcripti.

XXXIX. Ad eandem hiſtoriam, licèt tacito nomine reſpicit Arnulphus Epiſcopus Lexovienſis in epiſtola XIX. ad Alexandrum III. Papam ſcribens: *Porro ſchiſmata haec in Eccleſia Romana frequentius accidiſſe etiam Lateranenſis palatij picturae demonſtrant, ubi catholicorum patrum pedibus pro ſcabello ſchiſmatici praeſumptores adſcripti ſunt*. Item Ioannes Saresberienſis epiſt. LIX. *Sic ad gloriam patrum teſte Lateranenſi palatio, ubi hoc in viſibilibus picturis & laici legunt, ad gloriam patrum, ſchiſmatici, quos ſecularis poteſtas intruſit, dantur Pontificibus pro ſcabello, & eorum memoriam recolunt pro triumpho*. Sed in primis hiſtoriam hanc idem Ioannes enarraſſe videtur in Policratico, ſic illam deſcribens ut incertum relinquat cui veram victoriam tribuat, victori, an victo, & ejus qui vicit cauſam meliorem fuiſſe colligat ex eventu. Afferam autem ipſa ejus verba. *Gaudeat planè mundus cùm alter ſolus vicerit; ſed propenſiori laetetur gaudio ſi vicerit uterque vel neuter. Conveniant ergo, ſi placet, in inſula Lycaonia aut alio, (ſi quis tamen locus bellis ſive duellis eſt aptior) & ſine orbis & urbis periculo vincat alteruter duelorum quem Deus ſcilicet approbaverit aut victorem eſſe permiſerit. Victus quoque, ſi id victori placeat, demergatur in Tyberim; aut ſi cum eo mitiùs agendum videtur, retrudatur in Caveam. Cui cùm Abbas loci clauſtrum immo carcerem aperuerit, proteſtetur ſe non illud ei qui damnatur praeparaſſe, ſed victo. Qui vero vicerit, id eſt, qui violentior fuerit, in Liparem aliamve inſulam exul perpetuus deportetur ad marmora ſecanda*. Confirmat ſuam illam quam diximus ſententiam idem Ioannes in epiſtola XLIV. quae eſt ſcripta nomine ſancti Thomae Archiepiſcopi Cantuarienſis ad Regem Anglorum, in qua loquens de ſchiſmate Alexandri & Victoris ait: *Erit autem nobis periculoſum ſi apud eum qui victurus eſt, quem nondum novimus, alii qui minus humoris ab Eccleſia Romana acceperunt devotionem noſtram praevenerint*.

Ioan. Saresb. lib 8. Policr. c. 23.

XL. Ergo dejectus eo modo ac triumphatus Burdinus, ne poſt hac impedimento eſſe poſſet, miſſus eſt cum multa ignominia, ut Vvillelmus Tirius ait, ad Cavenſe monaſterium, quod juxta Salernum ſitum eſſe dinoſcitur, ſive retruſus in Caveam, ut verbis utamur Ioannis Saresberienſis; ibique habitu monachali indutus, ut idem Tyrius, Radulfus de Diceto, & auctor chronici Maurigniacenſis referunt, vitam compulſus eſt lege loci ducere cœnobiticam, id eſt, redire ad illud vitae inſtitutum quod olim ſuſceperat in monaſterio Vſercenſi, ut ſupra monuimus. Nicolaus enim ſecundus conſtituerat ut ſi quis *per ſeditionem vel praeſumptionem aut quolibet ingenio electus aut etiam ordinatus ſeu inthronizatus fuerit, ab omni eccleſiaſtico gradu, in quocunque fuerat prius, ſine retractatione deponatur*, id eſt, ad illud vitae inſtitutum reducatur in quo exiſtebat antequam gradus eccleſiaſticos aſſequeretur. Anno ſequenti, qui fuit vigeſimus ſecundus à nativitate Chriſti ſupra centeſimum & milleſimum, idem Calliſtus Burdinum de Cava extractum in Ianula, quae arx eſt in rupe imminente civitatis ſancti Germani, cuſtodiendum tradidit, auctore anonymo Caſinenſi quem edidit Antonius Caracciolus. Denique hinc eductus ab Honorio II. anno MCXXIV. in arcem Fumonis non longè ab Alatro civitate in Hernicis translatus eſt, in eam nimirum arcem in quam poſtea Bonifacius VIII. conjecit ſanctum Petrum Murrhonem, dictum antea Caeleſtinum quintum. Illic ad ſupremum uſque ſenium vixit Burdinus, ibique mortuus eſt, non verò in monaſterio Cavenſi, unde receſſerat. Sunt qui ſcribant eum perveniſſe uſque ad tempora Eugenij tertij. Verùm cùm illi nullo veterum teſtimonio, quod quidem appareat, nitantur, in arbitrio lectoris erit quid exiſtimare ac credere debeat.

XLI. Hic finis fuit infelicis Burdini, hic terminus. Scio illum, ſi tum regulae eccleſiaſticae ſacrique canones valuiſſent, vitio electum, adeoque ejus ordinatione fuiſſe irritam. Sed cùm illorum nulla tum in hoc ratio haberetur, electioneſque Romanorum Pontificum fierent ſecundùm privilegium Auguſtis conceſſum ab ipſis Pontificibus, quod, ut vidimus, multis exemplis per aliquot ſecula confirmatum, noviſſimè à Nicolao II. fortiùs fuerat ſtabilitum in Concilio univerſali, difficile tum erat exiſtimare quis ex duobus qui poſt Paſchalem ordinati ſunt eſſet verus ac legitimus illius ſucceſſor, ut oſtenſum eſt ex hiſtoricis illorum temporum. Eccleſia tamen

Defenſor Eccleſiae apud Baron. ann. 1059. §. 24 & 1061. §. 5.

men, quae poſt Burdini dejectionem excuſſit hoc jus imperatorium & priſtinam libertatem recuperavit, Burdinum rejecit, Caliſtum verò ſuſcepit. Nos illam auctoritatem ſequentes, nobis id tantum concedi poſtulamus, ut liceat deplorare miſeram ſortem magni excellentiſque viri, *quem multum quislibet revereri*, ut Vvillelmus Malmesburienſis ait, *& penè adorare pro vita & magna induſtriae ſpecie debuiſſet, niſi tam famoſo facinore eniteſcere maluiſſet.*

Malmesbur lib 5. Reg. Anglor.

HUGONIS DE CLEERIIS

Militis Andegavenſis commentarius de majoratu & ſeneſcalcia Franciae Andegavorum olim Comitibus hereditaria.

Hoc ſcriptum fecit Fulco Comes Hieroſolymitanus in Eccleſia Sepulchri de Lochis cum magno ſepultus honorificentia de donis factis ſuis anteceſſoribus à Rege Franciae.

Vide t. x. Spicilegii pag. 441.

CVm Deus voluit ſublimare Rotbertum filium Ducis in Regem, Goffridus Griſagonella cum tribus millibus armatorum ſerviebat Domino ſuo Regi Rotberto. Otho ſiquidem Rex Alemannorum cum univerſis copiis ſuis Saxonum & Danorum Montem Martyrum obſederat & urbi Pariſius multos inſultus ignominiosè faciebat. In hac neceſſitate praelii Rex Rotbertus & pater ſuus ducatum primae cohortis praedicto Comiti Goffrido Griſagonella tradidit, & ad perſequendum exercitum Alemannorum ducem & conſiliarium conſtituit. Perſecutus itaque eſt Rex Rotbertus Regem Alemannicum, praeeunte Goffrido Griſagonella uſque ad fluvium Elnae. Comes vero Goffridus, gnarus pugnandi & aſſuetus, tantam ſtragem hoſtium ſuper fluvium ediderat ante Regis Rotberti adventum quod ſtagnum putares, non fluvium. Alemannis itaque fugatis, Rex Rotbertus, congregato generali concilio, conſilio patri ſui & Epiſcoporum, Comitum, Baronum, dedit Goffrido Comiti quicquid Rex Lotharius in epiſcopatibus ſuis, Andegaviae ſcilicet & Cenomaniae, habuerat. Si quae vero alia ipſe vel ſucceſſores ſui adquirere poſſent, eadem libertate qua ipſe tenebat ſibi commendavit. Nequitia Comitis Tricacenſis non potuit ſuſtinere proſperitatem Rotberti Regis. Sed ad ejus deprimendam perfidiam quàm majorem potuit exercitum Rex congregavit. Obſedit itaque Meludunum; & cum ibi diu ſediſſet, vidit quod nihil proficeret. Vocato itaque Goffrido Griſagonella, cum Andegavenſibus ſuis ſine mora ad conſuetum properavit obſequium. Goffridus autem veniens praemiſit conſtabularios ſuos, rogans ut oſtenderetur ei qua parte ſederet. Illi vero reverſi nuntiaverunt domino ſuo quod tantus erat exercitus quod nullus erat eis ad obſidendum competens locus. Praedictum enim oppidum in inſula Secanae ſitum erat, circumdatum undique muro calce & arena compoſito. Videntes itaque Andegavi quod nullum poterant habere hoſpitium, induunt arma, prorumpunt per medium exercitum, tranſeunt fluctus Secanae, dant aſſultum oppido virtute conſueta, capiunt caſtrum. Quod exercitus non potuit per tres menſes, illi dimidiae diei ſpatio adepti ſunt. Franci vero hujus gentis inauditam admirantes audaciam, ubicunque locorum ipſos omni laude magnificabant. Videns autem Rex tantam Principis ſtrenuitatem & ipſum praevalere in regno tam armis quàm conſilio, & quia hic & alibi bene meruerat, ſibi & ſucceſſoribus ſuis jure hereditario majoratum regni & regiae domus dapiferatum, cunctis applaudentibus & laudantibus, exinde conſtituit. Haec verba dixit Fulco Comes Teſcelino Capellano ſuo: Audi Presbyter cujuſmodi obſequia praeſtitit Comes Gaufridus Griſagonella Domino Regi Rotberto. David Comes Cenomannorum & Gaufridus Comes Corbonenſis dedignabantur recipere feodum ſuum à praedicto Rege, aſſerentes nullo modo ſe poſſe ſubici generi Burgundionum. Audiens autem Rex eorum ſuperbiam, & videns regni ſui non parvam diminutionem, habito conſilio cum Gaufrido Comite & cum primatibus regni, tempore conſtituto & die denominato decrevit obſidere caſtrum Moritoniae. Comes vero Gaufridus cognoſcens adventum exercitus Regis, movens caſtra de Vindocino, dans aſſultum praedicto caſtro virtute conſueta & probitate gentis ſuae, Gaufridum Comitem & oppidanos ſuos minùs timentes cepit & domino ſuo Regi tradidit. David vero Comes dedignans ad colloquium Regis venire, mandavit quod nullo modo ſe ei ſubiceret & quod nullo tempore Rex Rotbertus Cenomannicam ſuam videre praeſumeret. Audiens autem Rex arrogantiam & indignationem praedicti Comitis, ipſum dedit & Cenomannicam ſuam Gaufrido Griſagonella & ſuis ſucceſſoribus & dono regio tribuit jure poſſidendam.

Huc uſque ſunt ſcripta Fulconis Hieroſolymitani.

VOs autem qui iſta ſcripta audieritis, ſcitote quod ego Huo de Cleeriis vidi ſcripta Fulconis Comitis Hieroſolymitani in Eccleſia ſancti Sepulchri de Lochis de majoratu & ſeneſcalcia Franciae ſibi & ſuis anteceſſoribus à Rege Rotberto collatis.

Inter Regem Lodovicum Philippi Regis filium & Fulconem Comitem, qui poſtea factus eſt Rex Hieruſalem, magna erat diſſentio. Fulco enim Comes nolebat ei ſervire. Rex enim Lodovicus dederat majoratum & ſeneſcalciam Franciae Anſelmo de Garlanda, & poſtea Guillermo de Garlanda, de quibus Fulco Comes ſuas redibitiones & ſua hominia habere non poterat. Contigit autem Regem Lodovicum maximam guerram habere cum Henrico Rege filio Guillermi acquiſitoris Angliae. (Circa annum 1118.) Ob hoc itaque Rex Lodovicus requiſivit Fulconem Comitem ut de guerra illa eum juvaret. Comes vero reſpondit quod nullo modo ei ſervire debebat, eum namque de majoratu & ſeneſcalcia Franciae exhereditabat. Tunc Rex Lodovicus per Amauricum de Monteforti avunculum Fulconis Comitis & per Gaufridum Abbatem Vindocinenſem & Radulfum de Balgenciaco mandavit Comiti quod de omnibus iſtis & majoribus aliis iſtorum conſilio ſe verſus Comitem emendaturum. Comes igitur Fulco ſuos conſulens homines, videlicet Rotbertum de Blo, Salinacum tunc Pincernam, Hugonem de Cleeriis, Gauditum de Vegia, & multos alios, reſpondit Regi Lodovico ut ſi hoc faceret quod mandaverat, quod hoc & alia adjutoria quae ab eo exigebat libenter faceret. Die autem illo quo conſilium captum eſt curia Andegaviae erat repleta bonae militiae & ſapientiſſimae. Tunc Amauricus de Monteforti aliique qui verba Regis attulerat, laudaverunt Comiti Fulconi ut per quemdam, quem Rex cognoſceret, Regi reſponderet ac ſuper his, antequam nuntii Regis forent reverſi, feſtinanter grates & mercedes redderet. Conſiliatores autem Comitis audientes conſilium quod Amauricus dederat, laudaverunt illud conſilium. Quod cum Comitiſſa Aremburgis audiret conſilium, laudavit quòd nullus iret niſi Huo de Cleeriis. Ego itaque Huo de Cleeriis perrexi Pariſius. Dehinc ad Guenoricum inveni Regem & Comitem Bellimontis. Eo itaque invento apud Guenore inter Pontetium & Bellummontem & Calvummontem, locutus ſum cum Domino Rege. Primum illum ſalutans ex parte Comitis, reddidi ei grates & mercedes ſuper ſuo mandato quod Comiti Fulconi mandaverat. Hinc ei dixi quod Fulco Comes ei ſuum offerebat ſervitium aut in praeſentiarum aut prius, ſi vellet, colloquium. Rex inde laetatus, dixit ſe multum priùs velle colloquium. Aſſignatus eſt ergo & dies & locus colloquii inter Marcheſiacum & Bireium in Beauſſam. Inter haec mandavit Rex Comiti ut Gaufridum filium ſuum, qui nunc jacet in

Ec-

Digitized by Google

Eccleſia ſancti Iuliani Cenomannenſis, ad colloquium ſecum adduceret, illum namque multum optabat videre. Cumque dies inſtaret colloquii, Dominus Rex Lodovicus & Fulco Comes ad locum conſtitutum venerunt cum ſuis conſultoribus; ibique recognita ſunt jura Comitis, videlicet majoratus & ſeneſcalcia Franciae. Guillermus de Garlanda tunc Franciae Seneſcallus recognovit in illo colloquio hominium ſe debere Comiti Fulconi de ſeneſcalcia Franciae, & inde fuit in voluntate Comitis. Poſt Guillermum fuit Seneſcallus Stephanus de Garlanda, qui fecit hominium Comiti. Poſt Stephanum Radulfus Comes Peronae, qui ſimiliter fecit hominia & ſervitium. Ille enim qui Seneſcallus erit Franciae Comiti faciet hominium & talia ſervitia. Si Comes perrexerit ad curiam Domini Regis, Seneſcallus praecipit mareſcallis Domini Regis ut praeparent & liberent hoſpitia Comiti. Cum Comes venerit, Seneſcallus ibit ei obviam, & conducet ad ſuum hoſpitium. Tunc Seneſcallus ibit dicere Regi Comitem Andegaviae adveniſſe. Si Comes ad Regem ire voluerit, Seneſcallus ad curiam eum conducet, & de curia ad ſuum reducet hoſpitium. Si vero ad coronamenta Regis Comes ire voluerit, Seneſcallus praeparare & liberare faciet hoſpitia quae Comes habet propria & debita. Cum autem die ſuae coronae ad menſas Rex diſcubuerit, ſcamnum pulcherrimum fultro pallii aut tapeto coopertum Seneſcallus praeparabit, ibique (Comes) & ſui comites quouſque fercula veniant ſedebit. Cum vero primum venerit ferculum, Comes ſe deſibulans è ſcamno ſurget; & de manu Seneſcalli ferculum accipiens, ante Regem & Reginam apponet, & Seneſcallo praecipiet ut exinde per menſas ſerviat. Et Comes retro ſedebit donec alia veniant fercula; & quemadmodum de primo fecit, de aliis ſimiliter faciet. Finita demum celebratione menſarum, Comes equum aſcendet, & ad ſuum redibit hoſpitium, Seneſcallo comitante. Deinceps equus ille quem Comes adduxerit ad curiam, dextrarius videlicet, coquo Regis feodaliter dabitur, pallium quo in curia affibulatus erit diſpenſatori dabitur, ſed poſt prandia. Tunc Panetarius mittet Comiti duos panes atque vini ſextarium, & coquus fruſtum carnis & unum haſtum. Haec eſt enim liberatio Seneſcalli in illo die. Haec fercula accipiet Seneſcallus Comitis, atque dabit leproſis. Inſuper cùm Comes in exercitu Regis perrexerit, Seneſcallus Franciae papilionem centum militum capacem ei praeparabit, & ſummarium ad illum portandum & cordas & paxillos, & hominem equitantem ad conducendum, & duos homines pedites. Finito exercitu, Comes, ſi voluerit, Seneſcallo reddet papilionem; ſed niſi reddiderit, non ideo minùs in alio exercitu papilionem habebit. Comes cum in exercitu Regis fuerit vel ierit, poſt tutelam faciet, & in reditu retutelam; & quicquid ei acciderit, ſive bonum, ſive malum, ore Domini Regis inde non vituperabitur. Ego Huo de Cleeriis vidi haec ſervitia reddere Comiti Fulconi Regi Hieruſalem in duobus exercitibus Alverniae & in uno coronamento Bituri; & Comiti Gaufrido, qui eſt ſepultus Cenomanni, vidi reddere in uno coronamento Bituri, & in alio Aureliani. Item Galterius de Silvanecti Pincerna recognovit ante Regem Lodovicum, me audiente, ſe tenere de Comite Andegavenſi quidquid habebat in villa Silvanectis extra muros, & foragia totius Arbriae eſſe de feodo Comitis Andegavenſis, & omnia caſamenta. Radulfus de Martreio & Thomas frater ſuus ſolebant ſervire in Andegavia de feodo ſuo. Et ego Huo de Cleeriis, dum loquerer cum Rege Lodovico, audivi ab ipſo haec verba: *Radulfe de Martreio, vide Huonem de Cleeriis militem Comitis Andegavenſis domini tui. Vade ſervitum feodum tuum mareſcalciae, & hoſpitare Huonem, quia habes iſtum feodum à Comite.* Tunc Radulfus hoſpitatus eſt me ſub nomine mareſcalciae. Et adjecit Rex: *Ego Dei gratia jam ſum bene cum Comite Andegavenſi.* De cetero Comes appellatur Major in Francia propter poſttutelam & retutelam quam facit in exercitu Regis. Item quando erit in Francia, quod (ipſe) & curia ſua judicaverit firmum erit & ſtabile. Si vero contentio aliqua naſcetur de judicio facto in Francia, Rex mandabit quod Comes veniat illud emendare; & ſi pro eo mittere noluerit, ſcripta utriuſque partis Comiti tranſmittet, & quod inde ſua curia judicabit firmum erit & ſtabile. Ego Huo de Cleeriis vidi multociens judicia facta in Francia, in Andegavia emendari; ſicut fuit de bello apud ſanctum Audomarum facto, & de pluribus aliis placitis & judiciis. Hoc vidi, & multi alii mecum.

VITA BEATI STEPHANI

ABBATIS MONASTERII OBAZINENSIS

IN LEMOVICIBUS

Scripta ab auctore coaetaneo ejuſdem monaſterii monacho, & beati Stephani diſcipulo.

Incipit praefatio in vitam Domni Stephani Abbatis.

Licèt ſanctorum geſta ſcribendi modo conſuetudo non ſit, vel potius eſſe deſierit, non tamen hoc aliqua alia ratione fieri manifeſtum eſt niſi aut inopia relatorum, aut ipſorum raritate ſanctorum, qui in tantum jam defecerunt ut vel qui ſcribant, vel de quibus ſcribant, pauci vix aut ferè nulli inveniantur. Vnde eſt exclamatio illa Prophetae dicentis. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit ſanctus & quoniam diminutae ſunt veritates à filiis hominum.* Sunt enim adhuc ſive fuerunt aliqui ſancti occulti, non tantummodo ante Dei oculos vita & actibus refulgentes, & qui in Eccleſia ſancti habentur. Sed eorum vita in aliorum exemplum ſcribi non potuit, vel quia ipſi publicari timentes, maluerunt latere ſub modio quam ſuper candelabrum poni, vel quia non adeo miraculis claruerunt. quod maximè nunc exigitur ab his qui ſanctorum vitas deſcribere volunt. Illi ſimiles videntur lunae obſcurae ſeu vetuſtae; ex qua nihil apparet in ortu, ſed tunc plena coruſcat in coelis. Nam qui in terris gloriosi apparent, & de coeleſtibus cogitant, lunae plenae magis aſſimilantur, quae totam ſui luminis claritatem exhibet mundo, obſcuritatis nigredinem coelo. Fuerunt tamen noſtra aetate viri ſancti utriuſque lunae imaginem praeferentes, qui & apud Deum occultè merito ſanctitatis glorioſi fuerunt, & apud homines ſignis & prodigiis mirabiliter extulerunt. Horum vita dignè ſcribi promeruit, id eſt, ſancti Bernardi Abbatis & ſancti Malachiae Epiſcopi; prima tribus edita libris; ſequens ab ipſo ſancto Bernardo, tanta elegantia ſenſuum atque dictorum ut nullius priorum vel illuſtrium dictatorum operibus inferior habeatur. Ego autem ut vitam Domni Stephani Obazinentium patris qualicunque ſtilo deſcriberem, non à me ipſo permotus ſum, ut putatur, ſed dominorum & patrum meorum juſſionibus invitatus, immo compulſus; quibus etſi in tanta re periculoſum fuit parere, periculoſius foret non obedire. Egi autem hoc, non ut ipſe per haec innoteſcar, ſed ut ſancti viri vita vel converſatio non lateret; quatinus praeſentes & ſecuturi ſciant quis vel qualis hic fuerit, qualiter vixerit, qualiterque mundum reliquerit, quantum denique non ſibi ſoli ſed aliis multis profuerit, quàm miranda & praeclara opera ſuo tempore perfecerit vel perficienda reliquerit, & ad poſtremum quàm glorioſo ac mirifico obitu de hac vita exierit. Quod ſi hoc ſtudium noſtrum à multis fortè deſpiciatur vel etiam reſpuatur, mirandum non erit, praeſertim propter operis novitatem & ſcribentis indignitatem. Habet hoc humanus animus ut opus ex aucto-

ctore conſideret, & vetuſtati magis aſſentiat, nec facilè recipiendam putet ſcripturam quandiu vel qui ſcribunt vel de quibus ſcribunt vixerint ſuper terram. Vnde Iohannes Chryſoſtomus ait: *Sicut viventium animalium carnes non comeduntur niſi fuerint priùs occiſa, ſic ſcripta maiorum in auctoritatem recepta non ſunt niſi poſt mortem eorum*. Inde eſt quod Dominus invitatis ad cœnam dici praecipiebat: *Tauri mei & altelia occiſa ſunt, venite ad nuptias*. id eſt, jam mortui vel occiſi ſunt per quos vobis ſcriptura confecta eſt, ut divini verbi epulas non quaſi humanas, ſed ut verè divinas, legendo percipiatis. Nec iſta dicimus ut quia modo non poſſumus, ſaltim poſt mortem recipiendi ſimus; ſed quia quoſdam ſuper his muſſitaſſe comperimus, dicentes non debuiſſe à nobis iſta deſcribi, vel quia indigni vel imperiti ſumus, vel quia is de quo loquimur nondum eſt inter ſanctos canonizatus; cùm legamus plures ſanctorum, quorum vitae magna ex parte deſcriptae fuerunt antequam ipſi obirent. His & aliis ſimili modo quaerentibus nihil aliud reſpondemus, niſi hoc tantùm, quia ſi Deus voluerit, hoc opus manebit, & ſi noluerit, non manebit. Credimus autem & indubitanter ſperamus quia manens manebit & proficiet, donante Deo, tam ad ejus de quo loquimur laudem quàm ad multorum aedificationem. *Explicit praefatio*.

INCIPIT VITA EIVSDEM.

I. Igitur Stephanus Aquitanica regione, territorio Lemovico, oriundus fuit, parentibus inter ſuos honeſtis & longa proſapia Chriſtianis; cujus pater aeque Stephanus, mater Gauberta dicta eſt. Qui quidem parentes nec nimium locupletes, nec admodum pauperes, ſufficientia vitae ſatis habebant, & per cetera quoque bona probabiles, hunc Deo dilectum non tam ſibi quàm Eccleſiae Dei neceſſarium genuerunt. Fertur ejus genitrici viſio per noctem oſtenſa, cùm eum praegnans utero tumeſcente geſtaret, quòd quaſi agnum in loco filii peperiſſet, cui adulto magnus ovium grex tradebatur. Quod dum cuidam viro Dei ſancto narraret, audivit ab eo quòd talem ipſa filium generaret cui multus à Chriſto animarum populus crederetur cœleſti magiſterio informandus. Dicunt tamen alii à predicta femina, non agnum, ſed catulum album viſum fuiſſe, ſicut legitur de ſancto Bernardo. Vtrumque tamen in ſignificatione verum apparuit; quia & agnus fuit innocentia ac puritate, catulus, immo canis non mutus, in cuſtodia gregum, id eſt, animarum jugi ſollicitudine. Nam quantos pro Domino & grege ſibi commiſſo labores dederit non eſt noſtrum evolvere, quia ad alia feſtinamus. Itaque natus & adultus, praeceptoribus traditur, ut in ſchola Eccleſiae litteris ſacris imbueretur; quibus non mediocriter inſtitutus, in brevi horum plenè ſcientiam attigit, earum ſcilicet ſcripturarum quae vel ad divinum cultum vel ad aedificationem pertinent animarum. Cùm enim ad majorem perveniſſet aetatem, patre jam defuncto, totius domus curam ſuſcepit, matremque & fratres atque ſorores ſeu omnem familiam ſtrenuè gubernabat & cum diſciplina regebat; ſed plus ſtudiosè agebat curam pauperum quàm parentum, quia melior illum cauſa urgebat. Nam ad illud humanitate, ad illud miſericordia trahebatur & ſpe retributionis aeternae. Erat pater orphanorum, nutritor pauperum, ſuſceptor peregrinorum, & pius conſolator viduarum. Manus ejus plus ad dandum quàm ad ſuſcipiendum erant porrectae, ut impleret illud Pſalmiſtae: *Diſperſit, dedit pauperibus; juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi*. Caſtum, ſobrium, ac benignum, omnibuſque affabilem & munificum ſe exhibebat; ita ut cuncti circumquaque poſiti illius induſtriam ac nimiam prudentiam mirarentur. Attamen adhuc venerationibus & quibuſdam ſecularibus nugis inſerviebat; eratque cultus veſtibus, cum tamen cultior moribus haberetur. Quod quidem prius pro cavenda inani gloria, ad occultandum cordis propoſitum oſtentabat, & ne alii de illo plus quàm ipſe de ſe exiſtimarent.

II. Poſtquam autem largiente Deo ſacerdotalis ordinis gratia ſublimatus eſt, ſecularem vitam funditus deſeruit, & quam priùs mente deſpexerat, opere moribuſque ei renuntiavit. Iam riſus & illae quondam nugae convertuntur in luctum, & gaudium in mœrorem; venationes ferarum in capturam tranſeunt animarum; jam pretioſarum veſtium cultus deponitur, & dulcium eſcarum deſpicitur apparatus. Nam pro molli indumento cilicium intrinſecus ad carnem geſtabat, & pro ſuavi cibo panem ſuum cum lachrymis & potum cum fletu percipiebat. Denique tanta corpus ſuum auſteritate tractabat ut tam frigore quàm inedia penè illud necaret. Siquidem media hyeme, quando gelu & frigore cuncta conſtringebantur, ſecuri glaciem effringebat, ibique uſque ad cervicem demerſus tamdiu perdurabat donec interiora ejus vis algoris altiùs penetraret, dicens quodam modo cum Pſalmiſta: *Quia factus ſum ſicut uter in pruina, juſtificationes tuas non ſum oblitus*. Erat in jejuniis praecipuus, in vigiliis aſſiduus, in orationibus promptus; quas non compoſitio verborum, ſed lachrymarum devotio divinis auribus offerebat. Sermo ejus ſale conditus & caritate erat ignitus, auditoribus divini amoris incendium & ſapientiae condimentum infundens. Tanta docendi gratia ei à Domino data fuerat ut audiendi verbum ex ore ejus nulla unquam ſatietas ſequeretur. Quòd ſi illo abſente aliquis in Eccleſia loqueretur, velut ruſticanus à populo ſpernebatur propter illius admirabilem & ſpiritu ferventem doctrinam. Nec immeritò. Nam quod ore docebat, operibus commendabat, & ſermones rectiſſimos vita non inferior illuſtrabat. Divinis officiis multùm pervigil & indefeſſus aſtabat, nullis curis, nullis occupationibus proprium intermittens curſum, niſi gravi infirmitate aut inevitabili cauſa detineretur. In his verò rebus quae ad altaris propriè miniſterium pertinent, hoc eſt, vaſis ſacris vel veſtibus ſeu quibuslibet ornamentis, in Eccleſiis in quibus miniſtrabat tantam diligentiam impendebat ut ex hoc in ceteris admirabilis & ubique irreprehenſibilis appareret. Sicut in militia aut in aliqua arte ita nonnulli inſtructi ac periti habentur ut inde magiſtri meritò cenſeantur, ſic iſte in cultu altaris & totius honeſtatis ac munditiae magiſter & praevius habebatur. Erat aſſiduus in lectione divinarum ſcripturarum, maximè his qui evangelicas paginas expoſuerunt; unde tam ſibi legendo quàm aliis praedicando aeternam provideret ſalutem. Cùmque ibi multa de contemptu mundi & gloria futuri ſeculi reperiret, valde accendebatur mens ejus ad deſpectum praeſentium & deſiderium futurorum, dicens quodammodo cum Propheta: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* vel iterum: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando conſolaberis me*. Talibus deſideriis inflammatus, quotidie abrenuntiare ſeculo diſponebat; ut terrenis curis abjectis, pauperem Chriſtum pauper ipſe ac nudus expedito greſſu continuò ſequeretur. Sed ne hoc temerè & abſque conſilio facere videretur, quendam adiit religioſum virum atque ſanctiſſimum, Stephanum cognomento de Mercurio, qui fuerat diſcipulus ſancti Roberti, utpote ab ipſo nutritus, cujus fama ſanctitatis in tota iſta regione celebris habebatur. Ad hunc cum veniſſet, eique ſuae mentis propoſitum indicaſſet, non de voto diffidens, ſed conſilium quaerens, ita venerabilis ſenior illi reſpondit. Oportet, cariſſime, ut deſiderium tibi divinitus inſpiratum diù non protrahas, neque differas de die in diem, ſciens quia ſemper nocuit differre paratis; quin potiùs ut mente conceperas, abjectis mundi curis, Chriſti veſtigia felici curſu inſequere, ut tuo exemplo multi convertantur ad Deum. Hoc reſponſo tamquam divino fretus oraculo, laetus ad propria remeavit. Habebat autem in hoc propoſito ſocium & ſodalem quendam Petrum nomine, mirae

ſim-

Digitized by Google

ſimplicitatis virum, qui & ipſe Presbyter nuper fuerat ordinatus. Huic ſoli ſui cordis ſecreta commiſerat, tali conditione, ut pariter ſeculo renuntiantes, religionis ſanctae habitum incunctanter arriperent, & in eo uſque ad finem vitae perſeverarent. Exinde feſtinabant viri ſancti quod Deo voverant adimplere; quò mundi hujus nexibus abſoluti, libero & abſoluto greſſu viam ſalutis incederent, ut ad Chriſtum pariter pervenirent.

III. Igitur paucis interpoſitis diebus, hebdomada prima quadrageſimae, quando cineres dari ſolent, feria quinta, convocatis affinium turbis ultimum vale facturi, ſollemne eis convivium praebuerunt, & quicquid de ſubſtantia ſuperfuit pauperibus diviſerunt. Sequentem verò noctem vigiliis & orationibus pervigilem ducunt, obſecrantes Dei clementiam ut vota ſua, quae praeveniendo eorum cordibus aſpirarat, etiam adjuvando proſequeretur. Deinde religioſa veſte ſe induentes, mox antequam illuceſceret, nativo ſolo relicto, nudis pedibus quaſi ad exilium ire cœperunt. Erat quidam illis in partibus eremita Bertrannus nomine, inſtituendis animabus curam gerens, habens & ipſe paucos diſcipulos illius magiſterio adhaerentes. Quem cùm expetiſſent, decem tantum menſes cum eo fecerunt, non taedium paſſi, ſed magis probati, quò non retro irent, ſed fortiora appeterent & viciniora ſaluti. Siquidem tali ad eum conditione venerant, ut ſi cum eo tantillo hoc ſpatio non convenirent, liberi & abſque querela ad alia demigrarent. Egreſſi inde luſtrabant circumquaque religioſa loca, ſic ubi perfectiori inſtituto, tantò perfectius quantò & fortiùs Deo pro voto famularentur. Necdum enim in his regionibus adeo religionis hujus ordo florebat. Sed Deus omnipotens noluit eos tunc alicujus magiſterio ſubdi, ut quod de beato viro praedeſtinaverat adimpleret.

IV. Procedens ergo vir Dei unà cum venerabili ſocio, luſtrata undique regione, tandem ſaltum Obazinenſem expetiit, dictum ut credo, ab opacitate ſilvarum & veprium denſitate quibus ex omni parte veſtiebatur. Qui locus, praeter denſitatem ſilvarum, praeruptis hinc inde ſcopulis cingebatur, quodam fluvio Correzia nuncupato inferiùs decurrente, qui non parvam loco praeſtare videtur amœnitatem. Ad hunc locum pervenientes beati viri die paraſceve quod eſt ante Paſcha, nudis, ut erant, pedibus ejus interiora inpavidi penetrarunt. Erat haut procul modica planities inter convalles depreſſa, ſed dumorum ac veprium vaſtitate condenſa, parvo rivulo per medium defluente; in quam poſt multos viarum anfractus & devexos circuitus, per concava vallium & montium praerupta ingreſſi, ipſo & ſequenti die abſque cibo aut alicujus ſolatio ibi manſerunt. Tertia die, quae eſt dominicae reſurrectionis, ad vicinam Eccleſiam perrexerunt, & acceptis mutuò calciamentis, unus eorum Miſſam cantavit & ſocium communicavit. Quo peracto, redditis calciamentis, cùm nullus eos ad prandium invitaret, non abſque mœſtitia ad metatum redire cœperunt. Cùmque montis juga paulatim conſcenderent, & in ſummitate ejus labore mediaque vexati paulatim requieſcerent, matrona quaedam ex vicino rure qui Pauliacus dicitur ad eos acceſſit, deferens eis dimidiam tortam panis & vas lactis; quae ipſi cum tanto gaudio ſuſceperunt ut teſtaretur poſtmodum vir ſanctus nihil ſe in vita ſua, quantum ad cibum, deſiderabilius percepiſſe. Ad metatum ergo reverſi, & cibo illo refecti, cùm à nullo adhuc vel qui eſſent vel ubi eſſent agnoſcerentur, multos ibi dies abſque humano cibo fecerunt, exceptis herbarum radicibus vel quicquid in eremo reperiri poſſet. Sed cùm miſericors Deus & eorum aerumnas ſolari vellet & exemplo illorum alios circumpoſitos informare, tali eos modo in notitiam hominum voluit devenire. Dum quadam die paterfamilias qui in vicino degebat ad Eccleſiam pergeret, venit ei in mentem, inſpirante Deo, ut pauperibus ibi degentibus alimenta deferret. Cumque ibi ſe pergere exiſtimaret, repente via perdita quaſi errando ad eundem pervenit locum; nec tamen errore viam perdiderat, qui illo ductore agebatur qui quondam Presbyterum ad beatum Benedictum in paſchali tranſmiſit ſolemnitate. Videns itaque praedictus vir ignotas in religioſo habitu perſonas ſedere, primò quidem miratus eſt, ac deinde miſeratus, alimonias quas ferebat eis porrexit, quibus ipſa & ſequenti die ſuſtentati ſunt. Nec multò poſt à paſtoribus reperti, dum ab eis per vicina loca divulgarentur, multi ad viſitandum eos venire cœperunt; qui cùm eis alimenta deferrent corporis, ab eorum ore alimenta referebant vitae, quamvis timerent ex praecedentibus ne ibi diù perſeverarent.

V. Quidam namque pſeudochorita olim illuc advenerat; qui ibi manere velle ſe ſimulans, caſulam ad modum oratorii aedificavit. Cumque ei multa populus offerret, libenter accipiebat, & quae abſumere non poterat, in pecunias redigebat. Deinde venientibus ad ſe diem indixit, quo quaſi ad Miſſarum nova ſollemnia unanimiter convenirent. Nocte verò quae praedictam diem praecedebat, neſcio quid opinatus, aſſumptis omnibus quae habebat, ſubitò nuſquam comparuit. Ex cujus repentino diſceſſu & qui convenerant & qui audierant irriſi pariter & offenſi, duriores ad iſtos eſſe cœperunt, aeſtimantes eos ſimili modo facturos. Vnde ab eis neglecti, tantam famis injuriam ſuſtinebant ut etiam arborum teneritudines & quaeque virentia avidè carperent & pro ſuavi cibo ſibi apponerent. Potus aqua erat permodica; quam fragmine teſtae haurientes, naturae ſatisfaciebant. Etenim ipſam teſtam multis diebus in uſum habuerunt. Stratum dura humus excipiebat, in quam exhauſta jejuniis membra collidenda potiùs quàm quietura jactabant. Ac ne pulvilli quoque deeſſent, duros lapides capiti ſupponebant, qui & ſomnum arcerent & mollitiem ſummoverent. Veſtimenta carni tamdiu adhaerebant quandiu ſordium aut pediculorum nimietas eas mutare compelleret. Tunc exuentes ea, ſuper ignem excutiebant, aut in aquam mittebant. Quibus lotis & parumper expreſſis, ita eis denuo veſtiebantur ut corpore madefacto & gelido veſtimento, tam pondere quàm frigore penè conſumerentur. Quod maximè hyemis tempore faciebant, quando nulla erat lavandi neceſſitas, ſed ſola cruciandi voluntas. Sed cùm haec non ſufficerent, loricam ſibi pater Stephanus coaptavit; quam multis annis occultè ad carnem geſtavit, donec vetuſtate conſumpta, paulatim ſciſſa eſt. Taliter ſe bonus athleta in carne pro Chriſto damnaverat, ut ejus ſpiritus in die Domini ſalvaretur.

Conſtruxit autem juxta praedictam arborem parvum ex lignis tugurium vili tegmine coopertum, in quo die ac nocte unà cum venerabili ſocio continuis orationibus & pſalmorum decantationibus inſiſtebat; ubi cùm poſt modicam quietem, qua feſſos paululum recreabant artus, ad divinas laudes conſurgerent, mox ut ſe viderent ſomno gravari, arreptis virgarum manipulis, nudatiſque lateribus, vapulabant & viciſſim ſe verberabant. Sic caro exhauſta jejuniis, & vigiliarum ac laborum pondere fatigata diutino quoque verbere ſulcabatur; ut per hoc in ſervitutem redacta, non carnales ſed ſpirituales fructus proferret. Vnde & Apoſtolus de ſemetipſo dicebat: *Caſtigo corpus meum & in ſervitutem redigo, ne cùm aliis praedicaverim, ipſe reprobus efficiar.* Quod qualiter iſte fecerit manifeſtum dabatur indicium cùm ſancta illius facies exarata rugis & jejuniorum pallore confecta rariſſimos ac tenues germinaret pilos. Sed & capilli capitis ejus in ſuo ſtatu manentes, nec in ſenectute mutati ſunt, ut aut calviciem contraherent aut candorem; ita ut juvenis putaretur, niſi rugae ipſius, ut ſcriptum eſt, teſtimonium illi darent.

VII. Poſt haec, ſuperiùs memoratus ſocius ejus communi aſſenſu Lemovicam perrexit ad urbem, adjuncto ſibi Clerico Bernardo nomine, qui nuper ad eos convenerat, quique poſtmodum relictis omnibus in eodem loco converſus eſt, in quo uſque ad

finem

Digitized by Google

finem vitae religioſè converſatus eſt, & felici obitu conſummatus; cujus relatione de beati viri actibus multa addidici; quia & in ſeculo familiaris illi fuit, & in religione uſque ad illius obitum inſeparabiliter ei adhaeſit. Pervenientes ad urbem, Epiſcopo tunc Euſtorgio colloquuti ſunt, diligenter ei cauſam ſuam & propoſitum beati viri aperientes. Qui benedicens eis, crucem quam ei detulerant conſecravit, eiſque cum aqua à ſe benedicta tradidit, dans poteſtatem Miſſam celebrandi & monaſterium conſtruendi; ita duntaxat ut morem à patribus traditum per omnia ſequerentur. His auditis ſive acceptis, ad patrem ſuum cum gaudio ſunt reverſi. Qui mox acceptis quae detulerant, habitationem ſuam in ulteriorem rivuli ipſius partem promovit. Vnde noxia & inutilia quaeque ſuccidens, ad inſtar monaſterii domos aedificavit, hoc eſt, oratorium, dormitorium, refectorium, coquinam, & in medio eorum clauſtrum, omnibus his vix unius haut magnae domus ſpatium occupantibus. Jam enim aliquanti ad Deum converſi illius diſcipulanti inhaerebant, & diſciplinae jugo ſubjecti arduam nimis ac rigidam cum eo converſationem ducebant; ideoque pauci erant qui eos imitarentur, niſi hoſtes propriae carnis effecti de præſenti vita non cogitarent. Sanè quod Dei erat recipientes, & quod mundanum repudiantes, canonicam regulam in officiis & in propoſito eremiticam vitam ducebant. Canonici etſi regulariter Deo canunt, eſt eis ex accuratis cibis lauta & copioſa refectio, ac diuturna quies, labor manuum aut nullus aut minimus. Quod vir ſanctus multum abhorrens, ita ſtatuerat, ut totius diei ſpatium in operibus manuum expenderetur, excepto quod aut lectio aut laus ſibi vendicabat divina. Sicque ad veſperam modico cibo refecti, incumbente jam nocte paululùm quieſcebant uſquequo ſurgerent ad matutinorum officia perſolvenda; quibus vigilias beatae Mariae & omnium ſanctorum adjungentes, necnon etiam ordinem defunctorum cum familiaribus pſalmis, non minimum noctis ſpatium inſumebant. Sed & illud quod poſt vigilias intervallum reſtabat non quieti aut ſomno deputabatur, ſed peculiaribus orationibus aut operibus manuum inſerviebat. Nam quaecumque domui neceſſaria erant, & ſedendo cum lumine fieri poterant, non in die ſed in nocte fiebant, quia tunc majoribus laboribus occupati erant. Poſt primam dictis ſeptem pſalmis, cum letania proſtratis, ſtatim ſequebatur Miſſa, niſi, quod ſaepe eveniebat, calciamenta deeſſent. Qua cantata, mox egrediebantur ad opera manuum, viro Dei nonnunquam intra monaſterium reſidente. In quo ſpatio quis aeſtimare ſufficiat quibus lachrymis quibuſve gemitibus ac ſuſpiriis ferventi deſiderio ſatisfaciebat, cum ſolus exiſtens nec teſtem nec arbitrum formidaret. Et quis eum aeſtimet tunc ſomno aut quieti vacaſſe, qui ipſius modicae quietis impatiens nocturna tempora orando & pſallendo praeveniebat; Sed haec ideo ad plenum exponere recuſamus; ne quia in occulto geſta ſunt, opinata magis quàm cognita ſcripſiſſe inveniamur. Vnde his omiſſis, ad ea quae nota ſunt potius veniamus.

VIII. Cùm abſentibus fratribus domi remaneret, non ſolùm his quae diximus ſtudioſè vacabat, ſed & coquinae officium non ſegniter peragens, quae ad refectionem neceſſaria videbantur diligentius procurabat. Ipſe pulmenta colligebat & praeparabat, ipſe ligna deferebat & incidebat, & aquam propriis humeris bajulabat. Tunc demum accenſo igne, olera ſive legumina diligenter coquebat & fratribus apponebat, ac circa refectionem eorum ut Martha ſollicitè ſatagebat. Refectione peracta, collectis ac mundatis vaſis, ſi quid ex pulmentis ſupererat, pauperibus, ſi adeſſent, diſtribuebat, aut ſi fortè deeſſent, pulmentis iterum inferendum diligentiùs recondebat. quod ſequaces ejus multo tempore tenuerunt, ut quoties pauperes deeſſe contingeret, quicquid de pulmentis vel panibus ſupereſſet fratribus denuo apponeretur, non avaritiae cauſa, ſed humilitatis, ac ne quid de his, utpote ſanctificatis, per negligentiam deperiret.

IX. Indiſciplinationes & tranſgreſſiones ſuorum, maximè juvenum ac puerorum, tam diſtrictè coercebat vel arguebat ut videntibus terror incuteretur. Tanta erat diſciplinae cenſura ut vel paululùm oculos erexiſſe, vel modicùm ſubriſiſſe, vel quippiam ſine praecepto egiſſe, diſtricta plecteretur animadverſione. Statuti termini erant, quos praeteriri illicitum erat, niſi aut juſſio aut indictus labor urgeret. Silentium ingens erat apud eos die ac nocte, non tantùm in clauſtro, ſed ubicunque aliquid ſtudii ac laboris exerceretur. Quod prioribus annis tam rigidè obſervabant ut nec ſalutati reſalutarent, nec interrogati aliquid reſponderent, ſed tamquam muti & officio linguae privati nullam cum iter agentibus & ſe interrogantibus confabulationem haberent. Denique cùm multi ad eos viſitationis gratia convenirent, & redeuntes, à ſuis interrogarentur de his qui vel quales exiſterent, aut quod inſtitutum vitae eorum, vel quis magiſter illorum, reſpondebant: Hominum illorum non facilè ſciri converſatio poteſt, cum tanto ſilentio obtegantur ut non ſolùm verbo ſed nec voce aliquatenus audiantur; ſed tamen oribus ſilentibus, opera non tacent, quae auctore Deo ipſorum religioſitati evidens teſtimonium reddunt. Eſt autem unus inter eos qui ceteris praeeſt, cujus magiſterio edocti & informati exemplo ita reſulgent. Sermo ejus quaſi ignis ardens ita audientium mentes accendit & tanto amore inebriat ut manente perſonarum proprietate, alii quodammodo ex aliis efficiantur & vitae eorum morumque qualitas immutetur. Sed & habitus ejus & inceſſus vel cuncta quae agit quaſi quidam ſermo ſunt, nihilque aliud indicant quam vitae ordinem morumque & actuum diſciplinam. Vnde mirum non eſt tales eſſe diſcipulos qui talem habent magiſtrum, qui eos & abſque verbo ſufficienter poteſt docere. Talia de talibus non quidem omnes dicere poterant, ſed quos ſapientia & bonitas inflammabat; quia bona nec de bonis quidem mali dicere poſſunt, quia aut nolunt aut nequeunt. Hujuſmodi fama praecurrente, ad Chriſti militiam plurimi convertebantur, & depoſitis ſeculi pompis, arduam converſationem ac durum propoſitum ſubire non metuebant. Noverant anguſtam eſſe viam quae ducit ad vitam & paucos qui vadunt per eam, & rurſum latam & ſpatioſam quae ducit ad perditionem & multos incedentes per eam; ideoque ſatius ducebant ſalvari cum paucis quàm cum pereuntium multitudine reprobari.

X. Cùm autem locus ille & advenientium & ibi commanentium multitudine repleretur, cogitare cœpit pater Stephanus quo in loco eos aptè conſtituere poſſet. Mordebatur tamen & vehementiùs angebatur mens ejus ſolitudinis cupiditate, curarum impatiens, quas ſe ex multorum gubernatione perpeti metuebat. Neque enim ad hoc praedictum locum expetierat ut multas hominum turbas inibi congregaret, ſed ut ſolitariè degens, quo ſecretiùs, eo liberius Deo vacaret & licentiùs carnem excruciaret, cùm nullius timeret laudem vel prohibitionem. Multas enim carnis afflictiones, quas ſibi ipſi propriè ingerebat, accedente tempore, aliorum monitis vel precibus intermittere eſt compulſus; qui cùm aliter hoc obtinere non poſſent, mox quae ab illo gerebantur & ipſi agebant; ſicque illis non ſibi parcendo, inſtituta gravia paululùm remittebat. Propter quod frequenter ſocium alloquens ſuadere nitebatur ut ad Sarracenos pergerent, ſi fortè aliquos ex eis prædicando convertere aut ipſi ab eis non credentibus pro Chriſto occidi poſſent. Quod venerabilis ejus ſocius quantis poterat monitis diſſuadebat, dicens melius eſſe eos qui jam crediderant à pravis ſuis actibus verbo & exemplo convertere quam in his qui nondum crediderant, & fortè ad vitam praedeſtinati non erant, infructuoſè laborare. Deus enim omnipotens, cujus providentia in ſui diſpoſitione non fallitur, praedeſtinato & ſuo tempore praeſentato paſtori incognitum praeparaverat gregem, ut & ipſe diceret cum Propheta: *Populus quem non cognovi ſervivit mibi,*

in

Digitized by Google

in auditu auris obedivit mihi. Et iterum: *Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit Deus*. Sed & civitatem ſuam Chriſtus non in imo ſed in alto aedificare volens, (ſicut ipſe dicit: *Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita*) eum de inferioribus ad ſuperiora ſcandere fecit, ut aſcendens de virtute in virtutem, videret Deum deorum in Sion.

XI. Denique ipſius nemoris ſpatia perluſtrans, cum ad ſuperiora montis qui ad orientem prominebat ocius perveniſſet, reperit promontorium quoddam ita poſitum ut aſcendentibus ac deſcendentibus per ipſum montem pervium eſſet; in quo loco vocatis fratribus, ad inſtar priorum habitacula aedificavit & numero & ſpatio modicum ampliora. Cumque & ipſa rurſum habitantium multitudine replerentur, interiores partes exterius ponebantur, & exteriores interius remanebant; & ſic ampliata habitacula copioſiorem fratrum numerum capiebant. Hoc bis vel ter factum fuiſſe dinoſcitur, donec tandem ad hunc qui nunc cernitur ſtatum perducta ſunt. in quibus tamen aedificiis motus diabolus multis ea machinationibus deſtruere nitebatur.

XII. Quadam die artificem quendam lignarium, quem ipſe olim pauperem vidi, qui tectum oratorii quod aedificabat tabulis ligneis intrinſecus veſtiebat, in ſimilitudine nigrorum hominum eſt adgreſſus. Idem tunc vir veſpertina hora ferramenta ſua recolligens domum redire volebat, quem is qui ceteris eminentior & truculentior erat ita affatur: Quis tu, inquit, es? & quid hoc in loco agis? Reſpondit ille, religioſorum juſſione, qui in hac ſilva manent, praedictum opus ſe exercere, cum eſſet lignorum artifex & mercede conductus. Cui diabolus, Non ut tu ais ita eſt; ſed ſunt irreligioſi atque perverſi, ſimulatores & callidi, qui idcirco huc venerunt ut hominum captantes laudem, multis poſſeſſionibus ac divitiis accumulentur; quin potius acquieſce conſiliis noſtris, & cuncta quae hic conſtructa ſunt igne ſuccende, ne ampliùs humanam quaerentes laudem ſimplices quoſque decipiant. Ad haec vir ille reſpondit: Nunc cognovi vos malignos & omni malitia plenos ac filios diaboli, qui vias ſanctorum rectas tanta malignitate ſubvertere nitimini; propter quod non adquieſcam diabolico veſtro conſilio, ſed ſanctorum juſſis meliùs quàm cœpi parebo, & in eorum obſequiis devotior permanebo. Haec dicens, aſcenſa ſcala tectum ſubire volebat. ferramenta ſua ibi repoſiturus. Tunc maligni ſpiritus nimio furore ſuccenſi de ſcala eum praecipitaverunt, & tantis verberibus affecerunt ut totus lividus ac turgens jaceret, capite graviter colliſo. Demum tandem paululùm recuperato flatu ſurrexit, & incumbente jam nocte ad hoſpitium cum multo labore pervenit clamans & dicens: Heu me, heu me miſerum & infelicem! Cujus vocibus permoti fratres citius cum viro Dei accurrerunt; & invenientes eum à daemonibus tam crudeli caede mactatum & quaſi amentem effectum, in ſtratum eum reponunt; ubi aqua benedicta aſperſus, & dominica cruce ſignatus, orationibus quoque ſervorum Dei corroboratus, impoſita ſibi manu viri Dei, paucis diebus integram membrorum omnium adeptus eſt ſoſpitatem. Quod ideo hic commemorandum exiſtimavi ut agnoſcatur quantae laudis iſte vir fuerit, quem daemones, dum vituperare nituntur, ampliùs praedicabant.

XIII. Nam cùm in hac eremo primùm habitare cœpiſſet, tanta eum inſtantia diabolus perſequebatur ut nec per noctem quieſcere ei liceret. Unde & ejus clamoribus exciti fratres, ſtratis exiliebant, & orationibus ac vigiliis totam ferè noctem inſomnem ducebant. Cumque iterum maligni ſpiritus impetum adeſſe ſentiret, arreptis ſpiritualibus armis, oculis etiam ac manibus in cœlum porrectis, expugnantes ſe fortiter debellabat, cum fiducia clamans & dicens: *Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me; apprehende arma & ſcutum, & exurge in adjutorium mihi*. & cetera. Metuebat diabolus, quod poſtea evenit, ne ejus exemplo ipſa deſerta monachorum ſtiparentur choris, & ipſe, amiſſis quos ceperat, in ſolitudine remaneret, impleto quod per Iſaiam olim praedictum eſt: *Laetabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium; germinans germinabit, & exultabit laetabunda & laudans; gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron; ipſi videbunt gloriam Domini & decorem Dei noſtri*.

XIV. Reaedificatis igitur monaſterii officinis, continuo vir Dei illuc cum fratribus ex priori loco migravit, & locum ipſum Obazinam vocari decrevit. Tunc orta eſt contentio inter domnum Stephanum & venerabilem ejus ſocium, quis eorum fratres ſuſciperet ad regendum; nec tamen, ut multi modo faciunt, ſibimet arrogando, ſed honore invicem praeveniendo, & ſe ipſos alterutrum ſupponendo, humilitatis cauſa certabant. Nam cum illucuſque patri Stephano omnes obtemperarent, tamen ipſe reminiſcens illius qui non ſuam, ſed ejus à quo miſſus eſt, venit facere voluntatem, nolebat tantae humilitatis ſublimitate fraudari, malens ipſe alterius facere voluntatem quàm ſuam aliis imperare. Ergo dum alter alterum ſibi praeferri vellet, & neuter ſibi ſe praeponi aequanimiter ferret, orta inter eos diſſenſio ſedari non potuit donec in praeſentiam Legati Carnotenſis Epiſcopi, qui illis in partibus tunc morabatur, uterque adductus eſt. Sed & ibi in unam non valebant venire ſententiam, dum hic illum litteris doctiorem, ille hunc in omnibus ſapientiorem, vita & moribus ſplendidiorem, regendis quoque aliis aptiorem pronuntiaret. Tunc venerabilis Legatus, utriuſque qualitatibus diligentius perſcrutatis, altercationi finem impoſuit, & domno Stephano prioratus officium & ſubditarum curam animarum praecipiendo commiſit.

XV. Exinde Prior effectus, eadem qua priùs vitae morumque qualitate & ipſe vixit & alios vivere docuit. Eadem vigiliarum & orationum obſervantia, idem pſalmorum diurnorum ac nocturnorum curſus, idem ſilentium ubique & in omnibus ſervabatur, jejuniorum conſuetudo & refectionis menſura eadem permanebat, niſi quod tunc majori quàm prius harum rerum ubertate pollebant. Videntes namque vicini illorum veram probatamque religionem & firmam ſtabilitatem, tanta deferebant ut cuncta expendere non valentes, propè jam eſſet ut dicerent quia plus offert populus quam neceſſarium eſt; & tamen ſervi Dei, prioris paupertatis non immemores, nequaquam vetera novis ſupervenientibus projiciebant, ſed muſcida ac vetuſtiora prius ſumebant, & hoc uſque ad competentem menſuram. quod faciebant, non avaritiae conſulentes, ſed humilitati, gulae etiam in hoc appetitum fraenantes, ut palatus in his amaricatus ab immoderato eſcarum deſiderio arceretur. Cuncta quae dabantur ſtatera ponderabantur, aut tanta aequalitate inter eos partiebantur ut nemo amplius aut minus ſe habere gloriaretur vel etiam murmuraret. Nullus niſi in die dominico jejunium ſolvere tam aeſtate quàm hyeme praeſumebat, niſi aut juvenili aetate aut gravi infirmitate detineretur. Is autem qui hoc ſtatuerat, his non contentus diebus, etiam dominicis jejunabat, donec tandem majorum conſilio tam ipſos quàm quinquaginta dies poſt Paſcha ad prandia revocavit. Nam de dominicis quidem diebus facilè adquievit; de quinquaginta vinci non potuit, donec monachus eſt effectus. Tantus eum abſtinentiae fervor accenderat & tanta auſteritate ſe ipſum alioſque tractabat ut converſationis ejus aſperitas vix poſſet ab aliquo tolerari, niſi Chriſti Domini adjutorio fulciretur. Sed in hoc crudelis nequaquam exiſtens, quod ſubtrahebat carni, animae conferebat, & corporeum detrimentum ſpiritali commodo recompenſabat. Labor manuum tam illi quàm fratribus aſſiduus erat & ſolito gravior, quibus nec totius diei ſpatium ad hoc ſufficiebat; propter quod ipſam plerumque refectionem uſque in veſperam differebant, ne ejus initio ex diurnis operibus aliquid minueretur. Finito completorio hyemis tem-

tempore, quando longiores erant noctes, omnes in unum congregati tamdiu ſtatuto operi intendebant quouſque pſalterii medietatem perſolverent; ubi tunc facta oratione, finem praefato operi imponentes, dormitum pergebant. Providebatur omnino ne aut lectio refectioni aut labori manuum pſalmi deeſſent. Diurno tempore rurale opus non ſegniter exercebant, terram ligonibus exercentes, infructuoſarum arborum & ſpinarum ac veprium denſitatem penitùs ſuccidentes ad locorum ſeu hortorum ſpatia dilatanda; ſed & habitacula ipſi ſibimet conſtruebant, lapides ex monte praeciſos malleis confringentes, & ad aedificationis locum propriis humeris deportantes. Eratque mirum videre lapides praegrandes, qui à multis hominibus ferri nequibant, à quatuor fratribus deportari, & tam agiliter incedere ut nullum onus ferre ſe exiſtimarent. His & hujuſmodi laboribus quamvis omnes pro poſſe inſiſterent, illi maximè qui alacritate & viribus corporis praeminebant. Nam imbecilliores corpore, & qui ejus artis erant, ſcribendis potius libris aut minoribus operibus occupati erant. Et cùm talibus ac tantis laboribus inceſſanter quidem fatigarentur, nec jejuniorum aliquid minuebatur, nec ciborum quippiam augebatur; ſed ſic caro exercebatur laboribus ut nec meliori nec largiori cibo aliquatenus foveretur. Sicut Pharao filios Iſraël affligere noverat, & adjuvare non noverat, ſic eorum magiſter eodem modo, ſed non eadem intentione, agebat, & modico cibo ſuos contentos eſſe volebat, & magnum imperabat laborem, ut carnem affligeret & animam roboraret. Nam Pharao carnem è diverſo in feminis nutriebat, & in maſculis ſpiritum enecabat.

XVI. Erat hic vir ſtrenuus in diſciplina, & in corrigendis delinquentium culpis multum ſeverus. Vt enim ſuperius diximus, ſi quis in Eccleſia paululùm oculos erexiſſet, vel modicùm ſubriſiſſet, vel leviter dormitaret, vel librum tenens negligenter cadere ſineret, aut ſonum aliquem per negligentiam faceret, vel progreſſiùs aut inconcinnius pſalleret, aut inordinatum motum aliquem exhiberet, continuo aut virgam accipiebat in capite aut palmam in facie, ita ut ſonus percuſſionis omnium auribus reſultaret. quod maximè pueris minori aetate impendebatur, ut & ipſi corrigerentur & ceteri terrerentur. Quidam ex honoratis novitius dum in Eccleſia librum teneret, & ſocium juxta ſe poſitum advocans, quaedam ei in ipſo libro digito demonſtraret, aſpiciens hoc vir ſanctus in perſonam noluit vindicare; ſed arrepto libro de manu ejus, in conſpectu omnium ad formam confregit, & ita rediit in locum ſuum. Vnde tantus ceteris metus incuſſus eſt ut vix pro neceſſitate librum in choro aliquis aperire auderet. Haec autem diſciplina tunc maximè viguit quando velut laeto principio floreſcebat, cùm eſſent & numero pauciores & vita perfectiores. Cùmque nulla alicujus ordinis lex poſita haberetur, inſtituta magiſtri pro lege erant; quae nihil aliud quam humilitatem, obedientiam, paupertatem, ac diſciplinam, & ſuper haec, caritatem continuam edocebant. Haec erat tunc beati viri vera ſanaque doctrina, quae privatim & publicè ſibi adhaerentibus ingerebat. Haec lex tunc promulgabatur, & Phariſaicae traditiones non curabantur. At nos liquantes culicem & glutientes camelum, dum mentam, rutam, & omne olus decimare ſatagimus, juſtitiam fidemque contemnimus: quia dum minima quaeque praetendimus, majora negligimus; ſed & diuturna temporis longinquitate laſſati & cohabitantium multitudine praegravati, à priſtino vigore defecimus, & remiſſiùs nos negligentiuſque tractamus; dumque infirmis condeſcendere volumus, eorum potiùs negligentiam ſectari quàm eos ad perfectionem trahere feſtinamus. Quae neceſſitas eo tempore non extabat, cùm & hi qui tunc erant perfectiores eſſent, & qui eos perturbaret aut rarus aut nullus exiſteret.

XVII. Ad capitulum fratres quotidie poſt primam vel Miſſam conveniebant; in quo reſidente Priore, finita lectione, vel quaecunque ex more ibi dicuntur, mox de inſtitutis, de diſciplina, de ordine tractabatur; & quicquid erat ſiniſtrum, oportunè corrigebatur. Tunc ſi quis in aliquo culpabilem ſe noſſet, aut ipſe per ſe ſatisfaciebat, aut clamatus ab alio, ad judicium veniebat; & jam quaſi divino examini aſtans, pro modo culpae poenitentiam accipiebat, ut quantò amplius vel minus peccaſſet, tantò majus vel minus judicium ſuſtineret. Is autem qui culpam ſuam defendendo exaggeraſſet, acrius caſtigabatur, etſi minus fortè peccaſſet. Nam qui devotè, nec invitus, ſed ſponte ſatisfaciebat, minus corrigebatur, quamquam graviùs deliquiſſet. Si quis verberandus eſſet, mox exuto eo, quinquageſimus incipiebatur pſalmus, ut ad ſingulos verſus ſingulos ictus acciperet: quòd ſi major eſſet culpa, ampliores pſalmi apponebantur, ut ampliori verbere ſulcaretur. In die verò coenae dominicae, quae miſericordia plena eſt, generali ſupplicatione ab univerſis venia petebatur; ut quicquid per totius anni circulum deliquiſſent, hac ſacra & ſolemni indulgentia deleretur. Tunc venerabilis ſenior totus lachrymis perfuſus, & peccata ſua ante oculos ſibi reducens, confiſus de Dei miſericordia, & ſibi & aliis indulgentiam tribuebat, & peccatorum vincula in Dei verbo laxabat. O quanta ibi lachrymarum flumina profundebantur & quanti gemitus, quantaque ſuſpiria cordis emittebantur, cùm nullus ibi tam ferreum pectus haberet qui non ad fletus compungeretur! Quis ibi tunc deeſſe crederet ſpiritum ſanctum, in quo fit remiſſio peccatorum? Sanè cum aliquem, exigentibus culpis, graviùs ſolito verberaſſet, mox ſe ad perferenda ſimilia praeparabat, & ab uno vel ab omnibus ſe flagellari praecipiebat. quod faciebat, ne qui alios judicaret, ipſe ab eorum afflictione exſors maneret, ac ſi quid immoderatae correctionis cenſura forſitan deliquiſſet, vindicta proprii corporis expiaret. Praeter hoc, vix aliquis praetermittebatur dies, maximè in quadrageſima, quo non clam ab aliquo privatam acciperet diſciplinam; ſicque privatim & publicè virgis caeſus, ſtigmata paſſionum Chriſti in ſuo corpore circumferebat, ut cum Apoſtolo dicere poſſet: *Caſtigo corpus meum & in ſervitutem redigo, ne cùm aliis praedicaverim, ipſe reprobus efficiar.*

XVIII. Poſt completorium fratribus ad dormiendum ſolitò collocatis, vir Dei in oratorio ſaepius remanebat, & tota nocte vigiliis & orationibus cum lachrymis ſedulè inſiſtebat. Erat ei lachrymarum gratia à coelo conceſſa, ita ut mox ſe ad orationem proſterneret, ſtatim lachrymarum flumina ſancti ejus oculi emanarent. Memini me aliquando in una Eccleſiarum ejus, eo ignorante, ingreſſum fuiſſe, non ad orationem quidem, ſed ad opus quoddam privatum agendum. Ipſe verò foris in atrio cum ſecularibus de quibuſdam negotiis loquebatur. Tum ſubito, relictis eis, Eccleſiam ingreſſus, nullumque ibi tunc eſſe ſciens, ſub formula quadam ad orationem proſternitur, tanta ſimplicitate & modeſtia ut à nullo prorſus audiri poſſet, etiamſi praeſens adeſſet. Mox ubi caput humi defixit, tanta lachrymarum inundantia ex ejus oculis coepit defluere ut non guttatim, ſed, ut ſic dicam, rivatim, ut ipſe verè aſpexi, per ſummitatem naris ad terram defflueret, cum nulla tuſſis, nulla excreatio, nullum ſuſpirium penitùs audiretur. Ego vero, tamquam fur, alligatus in parte ſtabam timens & tremens, non tamen ab illo viſus, donec ipſe ſufficienter illachrymatus, eadem ſimplicitate qua venerat rediit, nullo penitùs ſentiente, ac ſi ad naturae neceſſaria perrexiſſet. Quod ideo diximus, ut agnoſcatur quali affectu orationi ſemper aſtabat, ſimulque perpendatur quanta gratia potiebatur abſolutus, qui tantam habebat ligatus etiam ſub momento ut nec tantis curarum nexibus à ſpirituali ſtudio arceretur.

XIX. Iam vero in Eccleſia nocturno tempore ſolus degens non facilè exprimi poteſt quibus lachrymis atque ſuſpiriis divinas aures pulſaverit, & quadam importunitate vicerit, ita ut ſurgere compelleretur ipſe paterfamilias & dare ei quicquid neceſſarium

po-

Digitized by Google

poſtulaſſet. Verè pater Stephanus à bonis Dei nunquam indignus fuit, ſive temporalibus, ſive aeternis, ſicut ſcriptum eſt: *Timentibus Deum nihil deeſt, nec his qui eum diligunt in veritate.* Et iterum: *Inquirentes Dominum non minuentur omni bono.* Petebat primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, aeterna ſcilicet veraque bona, & cuncta de cetero commoda ſe à bono patre adepturum non dubitabat. Nunc autem dum pro terrenis & caducis rebus pluſquam decet ſollicíti ſumus, & de cœleſtibus non cogitamus, fit ut nec iſtis nec illis aliquatenus abundemus; quoniam cœleſtia bona primum, id eſt, potiſſimùm, petere juſſi, ceterorum quae reſtant ſollicitudinem divinae providentiae committere debuiſſemus. Vnde beatus Petrus admonet ut omnem ſollicitudinem noſtram in Deum proiciamus, quoniam ipſi cura eſt de nobis. Cùm ergo diutiùs orans, nimio frigore urgeretur, illico ſurgens tamdiu genua flectere non ceſſabat quouſque totum corpus ejus ſudore perſunderetur; ubi tunc cappa exutus, eadem iterum repetebat, donec tandem labore confectus & vigiliarum pondere fatigatus deficeret vel etiam obdormiret. unde plerumque à fratribus ad vigilias venientibus reperiebatur ita ut ad orationem ſe compoſuerat obdormiſſe.

XX. Praeterea noctis tempore, ſi res forſitan exegiſſet, & occultè hoc facere poſſet, etiam domus neceſſaria, quod alius ne attentare quidem auderet, diligenter & opportunè mundabat; ubi adhibito cophino, ſordida quaeque & ipſo viſu horrenda inibi congerebat, & propriis humeris imponens, longiùs aſportabat. Cùmque eum talia gerentem aliquis reperiſſet, & cum nimio ſtupore requireret cur tantus vir tantae ſe injuriae ſubjeciſſet, illico reſpondebat: Non eſt mirum, frater, à terra terram & ſtercus à ſtercore bajulari, cùm in his ſordibus & multo ſordidioribus reverſuri ſimus. Vere tamen in hoc illum imitabatur qui peccatorum noſtrorum ſordes non abhorrens, ſuis ſacris humeris ferre non recuſavit.

XXI. Diurnis horis ſaepe ſolus, ſaepe cum fratribus laborabat, ita tamen ut vix duo attentarent quod ipſe ſolus agebat. quam fortitudinem non largiori aut meliori cibo conſequebatur, ſed interno animi vigore, qui tantus erat ut exteriora quoque membra non minimùm roboraret; & cum plus ceteris vigiliis ac jejuniis macerata fuiſſent, majore prae illis vigore conſtabant & majorem ferebant laborem, ita ut ipſe cum Apoſtolo dicere poſſet: *Ampliùs omnibus laboravi, non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Inſuper & coquinae officium frequenter adimplens, reficientibus fratribus ſollicitè miniſtrabat, eiſque refectis, non aliunde quàm ex eorum reliquiis cibum ſibimet praeparabat. In quo non ſolùm abſtinentiae, ſed humilitatis ac vilitatis exemplum dare volebat, ſicut in ſexto humilitatis gradu praecipitur ut omni vilitate vel extremitate monachus ſit contentus. Nam quantum ad humanos viſus, quid vilius quidve abjectius eſſe poteſt quàm ſubjectorum ex cibis reliquias manducare & neceſſaria quaeque mundare? Nimirum hoc eſt quod Apoſtolus de ſe ſuiſque ſimilibus ait: *Tamquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.*

XXII. Diebus dominicis tam ipſe quàm fratres lectionibus & Miſſarum celebrationibus inſiſtebant, agentes proceſſionem per clauſtrum, & ſingulas officinas ſingulis benedictionibus perluſtrantes. Sabbato quoque ſollemnizabant ob honorem beatae Mariae Dominae noſtrae cum novem lectionibus ac duabus Miſſis, quibuſdam eas feſtivis decantationibus illuſtrantes ob honorem & reverentiam illius almae Dei genitricis. Non tamen ipſo die ab opere quieſcebant, ne cum Iudaeis agere viderentur. Sed & ceteris feſtis diebus tanta modulatione divinis laudibus inſiſtebant ut magnorum monaſteriorum morem imitari viderentur. Erat autem ipſum monaſterium magnum, non quantitate, ſed merito, nec ſpatiis, ſed ſanctitate diffuſum, & virtutibus, non praediis copioſum. Rector ipſius corpore modicus, ſed ſpiritu magnus erat; ſtatura puſillus, ſed animo grandis; ſpecie deſpectus, ſed morum honeſtate praeclarus; habitu vilis, ſed operum praerogativa inſignis; progenie humilis, ſed virtutum generoſitate ſublimis; & quamquam beatae paupertatis merito & divinae ſapientiae magiſterio omnibus imitabilis, immo expetibilis haberetur, tamen velut dives opum & inops gratiarum diverſa religioſorum loca cum xeniis viſitabat, ut & illis ſubſidia miniſtraret & orationum eorum patrocinium ſibi adquireret.

XXIII. Ad monaſterium Dalonenſe, quod novem ferè millibus aberat, frequenter ibat, & ex his quae ſibi offerebantur eulogias fratribus illis, prout poterat, exhibebat. Accidit aliquando, dum illuc pergeret, ut juxta fluvium Viſerae navigium aperiens reſideret, habens in comitatu puerum cum aſino panibus onerato; & ecce dum pſalleret Deo ſuo intempeſtae noctis ſilentio, (noctibus enim tunc temporis pergere ſoliti erant, quod poſtea immutatum eſt) conſpicatur eminus turmam latronum capta praeda cum grandi ſtrepitu illo accelerare. Denique circumdantes eum, dum ab eo quis vel unde eſſet, vel quid ibi ageret, petulanter inquirerent, vir ſanctus nocturni ſilentii gravitate detentus, & divinis excubiis occupatus, nullum eis reſponſum dedit. Vnde illi magis exacerbati, & truculentiori ira permoti, evaginatis gladiis, mortem ei, niſi citiùs loqueretur, minari cœperunt. Sed cùm eum aut loqui aut mori neceſſitas perurgeret, ipſe vero protenſa cervice mortem magis eligeret, repentè quaedam vis divina tantum latronibus metum incuſſit ut fugam ilico, ac ſi ab hoſtibus inſequerentur, omnes arriperent, cùm nullus qui eos perſequeretur inventus fuiſſet. Nec tantum eum laedere, ſed nec panes quos ferebat attingere potuerunt, quos non manus humana, ſed virtus ſervavit divina. Impletum eſt in eo quod dicit Pſalmiſta: *Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Et item ſcriptura: *Iuſtus quaſi confidens abſque terrore erit.* Quod cùm mane Abbati, ad quem pergebat, ſimpliciter indicaſſet, multum ipſe miratus, monuit tamen ne in tali neceſſitate, praeſertim interrogatus, tacendum putaret, ne ſtultos homines magis exaſperaret. Quod idcirco retulimus ut cognoſcant polleri ejus quanto ſtudio indictum ſilentium in tuto ſervare debeant, cùm eorum magiſter, ne illud frangeret, mori potius elegiſſet. Erat ei conſuetudo diverſa circumquaque monaſteria perluſtrare, & quaeque ibi honeſtatis vel diſciplinae exempla conſpiceret, fratribus ſuis ſervanda proponere; & in hoc prudentiſſimae apis operam imitabatur, diverſos flores legens, & ſuaviſſima inde mella conficiens.

XXIV. Audiens autem famam Cartuſienſium monachorum, quos tunc prae ceteris religionis fama nobilitabat, ad videndum eos gratam quidem ſed laborioſam ſibi peregrinationem aſſumpſit; in quo itinere multas famis ac frigoris injurias eſt perpeſſus, eò quod loca per quae tranſiturus erat, cùm ſemper frigida ſint natura, tum maximè hyemis tempore nivibus erant repleta; ipſe vero pedeſtri itinere & interdum nudis pedibus incedens, nihil ad victum pertinens ſecum ferebat. Erant itineris ejus comites duo Clerici fratres, cum quibus pſalmos jugiter decantabat, habentes unum ex famulis qui eis in neceſſariis miniſtrabat. Geſtabat etiam tunc loricam ſuperiùs memoratam, quae ei gravamen non minimum inferebat: quae, dum quadam die ſolus & ultimus pergeret, repentè per medium eſt abrupta, ac ſi ab aliquo eſſet in rotundum praeciſa, inferiori parte ad terram protinus decidente. Vnde mœſtus effectus, quendam è ſociis ſibi conſcium clam vocavit, ejuſque auxilio quibuſdam ligaminibus loricam ut potuit univit, & ſibi denuo coaptavit. Cùmque paululùm proceſſiſſent, iterum dirupta cecidit. Itaque eo quo priùs modo, ſed fortiùs, eſt reſarcita ac reinduta. Sed cùm jam tertiò rumperetur, intellexit vir ſanctus, admonente etiam fratre, non eſſe voluntatis Dei ut eam ulteriùs ferret. Quapropter in proximum vicum diſtracta eſt & in neceſſarios uſus redacta. Ita hoc

onere, quamquam invitus, tamen nutu Dei relevatus eſt. Nam antequam hanc loricam haberet, circulos ferreos ad carnem geſtaſſe perhibetur: qui cùm brevi tempore jam tertiò eſſent confracti, hanc ſibi loricam aptavit; quae tamen praeter pondus ita aſpera erat ut carnem non ſolùm oneraret, ſed plurimum laceraret.

XXV. Cùm jam Lugdunum itineris eos neceſſitas perduxiſſet, ingreſſi quoddam monaſterium ex Canonicis regularibus, manſionem petebant; à quibus non ſolum ſuſcepti non ſunt, ſed non abſque injuriatione repulſi. Dumque per plateas civitatis incederent, quidam ex honoratis Clericis Eccleſiae Lugdunenſis eos hoſpitio recepit & benignè exhibuit. Cumque de nocte ſurgentes matutinorum officia decantarent, repentè tumultus in civitate exortus eſt. Porrò dominus domus ad feneſtram ſeſe exeuniens, praetereuntes interrogat quid hoc eſſet. Dictum eſt ei à quodam quòd praedictum monaſterium undique ignis vaſtaret, nulluſque ei ſubvenire poſſet. Quod audiens ſupradictus viri Dei famulus exultare coepit & quaedam contra eos maledica verba jactare, memor injuriae quae eis heſterno die illata fuiſſet. unde poſtmodum graviter in illo eſt animadverſum, quòd tam triſti illorum caſu exultare praeſumpſerit vel potius inſultare. Meritò tamen eis ita evenit; ut qui in ſervis ſuis Chriſtum expulerant, & ipſi ab igne propriis manſionibus pellerentur.

XXVI. Pervenientes ad Cartuſiam, ſatis humanè à fratribus illis excepti ſunt. Erat enim feſtivitas dedicationis Eccleſiae ipſorum, quae eos in unum omnes convexerat. Nam ceteris diebus privatis ſinguli in ſuis cellulis ſingulariter manent. Diebus verò feſtis ſive dominicis in unum omnes conveniunt tam in Eccleſia quàm in refectorio vel ceteris conventibus qui fiunt ex more. Peracta verò ſolemnitate, ad proprias cellulas revertuntur. Habitatio eorum montaneis hyemalibus cingitur; cellulae ipſorum quinque cubitis à ſe invicem diſterminantur. Contigerat illis ferè diebus ut immenſae nivium congeries reſolutae coacervatim ad interiora laberentur, occupatiſque cellulis fratrum, plures ex eis longiùs aſportarent, habitatoribus extinctis. Cùmque poſt decem dies hoc audientes vicini ad eruendum eos undique conveniſſent, inter ceteros qui oppreſſi fuerant, unum adhuc ſpirantem invenerunt; de quo praeter ſpem laeti effecti, quod ceteris in tanto diſcrimine ſuperfuiſſet, ad focum eum mox detulerunt, ubi paululum recuperato flatu, mox ut loqui potuit, Priorem ad ſe venire fecit, confeſſionem dedit, poenitentiam accepit, & ita ſumpto viatico laetus animam exhalavit. Quis dubitet alios aeterna requie eſſe ſuſceptos, & illum ad poenitentiam reſervatum, ſicque defunctum? Vir itaque Dei cum Priore loci familiariter collocutus, (erat enim diſcretus & religione fundatus) conſilium quaerebat quam ſibi viam religionis decerneret eligendam. Erat enim in hoc tam ipſe quàm fratres ejus ut alicujus ordinis inſtituta ſuſciperent; quia & ob hoc ibi convenerat ut illorum ordinem ad conſilium & voluntatem eorum ſuſcipere debuiſſet. Ad quod ille reſpondens dixit Ciſtercienſes nuper exortos regiam viam tenere, eorum ſtatuta ad omnem perfectionem poſſe ſufficere. Nobis enim, ait, & in perſonis eſt numerus & in poſſeſſionibus terminus eſt praefixus. Tu vero, qui plures ad Dei ſervitium congregaſti, & adhuc ampliores ſuſcipere decreviſti, coenobialem magis expetere debes profeſſionem, quae & multis aequè patet ut paucis; quia non numero, ſed religione, penſatur, & virtutibus, non poſſeſſionibus, aeſtimatur. Haec ille audiens, gratanter accepit, & conſilium Prioris illius ac ſi divinitus datum ſumens, ad propria remeavit.

XXVII. Reverſus à Cartuſia vir Dei ampliatis fratribus, habitacula quoque monaſterii, quae parva erant, ampliare diſpoſuit. Ac primum à ſanctuario incipiens, Eccleſiam in honore ſanctae Dei genitricis Mariae ad inſtar Cartuſienſis Eccleſiae conſtruere coepit. Quam dum fratres aedificarent, unus ex principibus terrae illius, timens ne haec conſtructio & inimicis ejus eſſet in refugium & ſibi in exitium, venit cum magna vi prohibere eos; cujus minis perterriti fratres per biduum ferè opus ipſum infirmius quàm coeperant & abſque legitimo caemento peregerunt. Erat enim abſens vir Dei. Qui reverſus, cum videret parietes non caemento ſed luto compaginari, nec ſolum deturpari, ſed infirmari, increpatis fratribus, mox ad priſtinum ſtatum aedificationis materiam modumque correxit. Cùmque potens ille, hoc audito, iterum ut eis adverſaretur rediret, ita eum vir ſanctus aggreditur. O inique & omni malignitate replete, quid perſequeris ſervos Dei? Quid opus ſanctum diſſipare conaris? An quia non poterat diabolus alium invenire per quem nobis impedimenta inferret? Non enim hîc diabolo aedificatur, ſed Deo, nec contra inimicos carnales, ſed contra nequitias ſpirituales. Propter quod recede à ſervis Dei, & ultrà eis non audeas malignari. Nullam enim tibi injuriam faciunt, ſed, ſi volueris, magnum apud Deum patrocinium conferunt. Nam ſi perſtiteris, videbis quid poſſit contra te Deus, & orationes ſervorum ejus erunt tibi in perniciem, quae fuerant ad ſalutem. His increpationibus potens ille primum motus, deinde victus, ad ultimum devotus & ſupplex veniam deprecatur; qua impetrata, & coeptam malignitatem depoſuit, & deinceps auxilia miniſtravit. Cùmque ſtructura ipſa altiùs conſurgeret, & fratres per machinas incedentes, lapidem praegrandem in geſtatorio deferrent, coeperunt machinae pondere cedere crepitantes, ac ſeſe inclinantes ad terram deiici. Quod vir ſanctus à longè proſpiciens, citius accurrit, & ſigno crucis praemiſſo, ac ſe oneri ſupponens, tantam repentè virtutem contulit ut & machinae dicto citius firmarentur, & fratres corroborati velut abſque onere graderentur. Ita vir virtutum pro pondere levamen adhibuit, & inde exonerati ſunt unde onerari ampliùs debuerunt.

XXVIII. Aliam quoque è latere conſtruxit Eccleſiam in honore ſancti Petri Apoſtoli propter hoſpites & quoſque advenientes, ut & Miſſarum celebrationibus deſerviret, & Eccleſiam fratrum ab extraneorum importunitate defenderet. Ædificavit etiam clauſtrum & regulares in circuitu manſiones; inter quas & piſcinam aquae eleganti opere fabricatus eſt, ad quam immenſi ponderis lapidem, quem triginta paria boum movere vix poſſent, cum maxima tabula altaris ab uno & amplius miliario per devia quaeque & ardua loca non minùs miro quàm magno labore convexit, habens tamen in ſupplementum & boum & ruſticorum non minimam quantitatem. Sed ut oſtenderet Deus humanas vires abſque ipſius auxilio nihil valere, praedictos lapides per plana quidem, ubi facile videbatur, difficillimè & cum maximo trahebant labore; ubi vero montium ardua ſcandere itineris neceſſitate coepiſſent, tanta facilitate pergebant ut niſi montes aſpiceres, magis deorſum quàm ſurſum eos trahere exiſtimares. Tunc enim vir ſanctus accurrens, praemiſſo crucis ſignaculo, ut ſuperiùs diximus, cum invocatione nominis Chriſti ſtatim ſe è latere ſupponebat, & ex Dei adjutorio vires maximas miniſtrabat. Delati igitur tandem praedicti lapides, & convenienter dolati ſeu cavati, propriis locis convenienter aptati, multamque loco uſque hodie amoenitatem praeſtant & utilitatem.

XXIX. Tunc coeperunt ad monaſterium de ſeculo nobiles & ignobiles, viri pariter ac mulieres, undecunque concurrere & ſuavi jugo Chriſti mitia colla ſubmittere. In quibus praeterire ſilentio non debemus quendam juxta ſeculi hujus ordines non ignobilem virum ad Dei ſervitium cum omni domo ſua converſum: qui cùm adhuc ſeculo militaret, tanta morum honeſtate pollebat ut multis in religioſo habitu imitabilis haberetur, juſtitia inſignis, nullius in judicio perſonam accipiens, cùm in forenſibus cauſis ſaepius cognitor, nonnunquam judex eligeretur. unde à ſuis frequenter arguebatur eò quod amicis in negotio nihil deferret, ſed totum juſtitiae condonaret.

Digitized by Google

ret. Hoſpitalitatem cunctis quidem peregrinis largiter exhibebat, praecipuè tamen religioſis & pauperibus clericis, quos etiam apud ſe diſcendi ſtudio detinebat, & quaeque neceſſaria miniſtrabat. Et ne praetereuntes vel ad portam clamantes vacui pertranſirent aut diu clamarent, ita ſtatutum erat, ut quicunque primus de domo ejus pauperem clamantem audiret, ſtatim paratam ſemper eleemoſynam abſque alicujus juſſione illi deferret. In divinis officiis ſic ſtudioſus erat atque devotus ut non ei ſufficeret parrochianales Miſſas audiſſe in Eccleſiis clericorum niſi inde ad monaſterium, quod duobus milibus aberat, mox perrexiſſet, & audita majore Miſſa dominicis & feſtis diebus jejunus ſemper ad propria remearet. His & talibus bonis cùm eſſet intentus, accidit ut venerabilis pater Stephanus illis in partibus iter arriperet; cumque eum hoſpitio gratantiſſimè ſuſcepiſſet, in tantum converſatione & ſermonibus ejus delectatus eſt ut omiſſa intentione qua ad aliud monaſterium ire decreverat, ſtatim ſe ei cum ſuis omnibus daret. Itaque ſtatuto die, fratribus ad ſe miſſis, parvulos vehiculis impoſitos cum uxore & familia utriuſque ſexus omnique ſupellectili, cum animalibus & jumentis ſive pecudibus, vel quicquid ad victum pertinebat, ad monaſterium praemiſit. Fratres vero qui convenerant, illo praeſente munitiones & quaeque editiora deponentes, ex ſeculari habitatione religioſa & ſervis Dei opportuna habitacula conſtruxerunt, quae permanent uſque in praeſentem diem. Quicquid telorum ſeu armorum fuit, quibus locus ipſe inſtructiſſimus habebatur, aut minutatim conciſum eſt aut igne crematum, exceptis his quae in meliores uſus redigi potuerunt. Ita vir praedictus cum multis aliis, exceptis jam dictis, monaſterium eſt ingreſſus, & religioſo habitu mox indutus; tantumque doctrina morioſque profecit ut cùm jam in ſenectutem vergeret, per ſingulos gradus uſque ad presbyteratus ordinem perveniret, in quo gradu per multos annos feliciter militavit, ſicque optimo fine concluſus ad Dominum emigravit; cujus hic vitam breviter attingendam putavi propter novum & noſtris diebus inauditum converſionis exemplum, & ut poſteri diſcant ut qui perfectè converti deſiderat, quantum in ipſo eſt, nullum poſt ſe affectum relinquat qui ejus animum ad ſeculares curas reducat. Sed jam ad propoſitum redeamus.

XXX. Feminarum de ſeculo ad converſionem venientium numerus non parvus excreverat; in quibus admirabilem dexterae excelſi mutationem nemo dignè poterit enarrare. Plures enim ex his illuſtriſſimae erant & multorum nobilium dominae; quae cum longè aliter victitaſſent, ſponte ſe ad hanc paupertatem humilitatemque converterant, & quae priùs ſericis auroque textis veſtibus ornabantur, nunc ſparto aut vili panno veſtitae viliſſimarum ſpeciem vel habitum praeferebant; quaeque olim facies colorare atque in ſpeculis jugiter ſe inſpicere & in thalamis aſſiduè commorari ſolitae erant, nunc coquinalibus officiis ardentius inſiſtebant, ut quae nigrior &, ut ita dixerim, cacabatior eſſet, haec ſe pulchriorem exiſtimaret. Pro muſco aliiſque odoramentis fumeos odores delectabiliter hauriebant, proque ſumptuoſis & exquiſitis dapibus viles cibos & plerumque reſiduos cum menſura percipiebant. Cumque fratres fortioribus occuparentur laboribus, illae vilia & quaeque indigna opera ad ſe pertinere credebant; ut eſt olea atque legumina praeparare, & coquinae utenſilia mundare, & veſtes abluere, domos ſcopare, & ceteras munditias ſollicitè exercere. Haec omnia apud ſe exercebant. Nam in habitaculis fratrum nunquam intrabant, nec ad eas aliquis abſque Prioris praeſentia vel licentia accedebat; & hoc tantum aedificationis gratia, vel ad opera injungenda. Habitabant autem non longè à fratribus, manſionibus ſeparatae, ſed religione conjunctae. Conſiderans autem vir totius religionis diu eas inter viros honeſtè habitare non poſſe, cogitare coepit quonam eas aptè locare poſſet. Cumque in hoc valde ſollicitus eſſet, egreſſus die quadam à monaſterio duobus aut tribus ſtadiis, reperit in remotiori parte ipſius ſilvae locum ſaxuſum, praeruptis ſcopulis obſitum, altiſſimis montibus hinc inde circumdatum, ut ibi degentes praeter cœlum & circa poſitos montes nihil poſſint videre. Ambitur autem fluvio, parvo quidem, ſed ſtrepitu grandi, à cujus vocabulo locus ipſe nomen accepit. Hunc ergo locum idem vir ſanctus eò credidit ſancto propoſito aptiorem quo ab hominibus remotiorem eſſe perſpexit. Siquidem praeter ſolitudinis opportuna, materiis quoque lignorum lapidumque multipliciter affluebat, ut nihil praeter calcem aedificationis cauſa deferri aliunde opus eſſet. Vocati igitur fratres, ſtatim locum mundare, rupes excidere, ſpatia exoccupare coeperunt, ſecundùm quod eis ſpiritualis magiſter & ſapiens architectus ſpiritu ſancto dictante monſtrabat. Aquaeductus ad neceſſarios uſus plures fecerunt quibus aqua ſponte manans per omnes monaſterii officinas ſufficienter adminiſtratur. Sed quid ampliùs immoramur? Tanto ſtudio laboratum eſt tantaque inſtantia decertatum ut infra duos nec multo plus annos totius monaſterii cum omnibus pertinentiis ſuis fabrica ſit conſummata. Sed jam monaſterio utroque perfecto, etiam ab hujus narrationis ordine aliquantulum eſt quieſcendum, ut deinceps quae ſequuntur, alio incipiantur exordio. Simul & legentibus conſulendum videtur, ut tam ſcribendi quàm legendi ſtudiis per ſilentium recreatis, ipſius interpolatio operis levamen quodammodo ſit laboris. *Explicit liber primus.*

Incipit praefatio in libro ſecundo.

VItam ſancti ac beatiſſimi viri & verè patroni noſtri domni Stephani Obazinenſis aliqua dudum ex parte deſcripſimus, quorundam religioſorum fratrum precibus, & praecipuè domni Geraldi ſucceſſoris ipſius juſſionibus, invitati, immo compulſi. Quo migrante, veluti magno patrocinio deſtituti, tam felicis materiae opus per quatuordecim ferè annos omiſimus. Verebamur enim detrahentium linguas, qui novis operibus ſemper inſidiantur, ne aut tamquam falſa aut malè deſcripta ſeu verborum atque geſtorum ſuperfluitate referta calumniarentur, qui & ipſum modicum quod exinde feceramus & tunc livido ore carpebant & adhuc lacerare non deſinunt. Quòd ſi ex vitae meae pravitate hoc faciunt, non culpo, nec reprehendo, ſed me inde magis accuſo. Dignum eſt enim ut qui vitam juſti deſcribere parat, etiam ipſe injuſtus eſſe deſiſtat, aut ſi hoc facere non potuerit, erubeſcat. Si autem hoc opus de imperitia reprehendunt, audiant quendam prudentem eiuſdam in talibus dubitanti ita dixiſſe. *Tu verò*, inquit, *aut vulgariter aut ruſticè, aut ſi mavis Gallicè loquere, tantùm ut Martinum loquaris*. Et ego ſimiliter Martinum hunc noſtrum quamquam imperito ſermone loqui non dubito; quia & ipſe, quandiu vixit, nihil ſapientiae ſecularis in ſuis ſermonibus demonſtravit; ſed in ſpiritu Dei vivi loquens, omnem mundanae ſapientiae faſtum prorſus eluſit. Martinum eum dixi, virtute, non nomine, ſpiritu, non corpore, ea utique ratione qua & Iohannes, cùm in perſona non eſſet, Helias erat in ſpiritu. Verè, in quantum ego addiſcere potui, nemo ita Martinum viſus eſt imitaſſe vita, moribus, converſatione, fideique virtute, & quod his praecipuum eſt, bonae defunctionis admirabili fine. Quòd ſi mortuos ille ſuſcitavit in corpore, certum eſt hunc multos utriuſque ſexus in profundum perditionis demerſos ad vitam revocaſſe perpetuam; quorum erant tam ſcelerati actus & tam perdita vita ut, ſicut de aegris deſperatis dici ſolet, nullum in eis ſalutis indicium appareret. Quid enim de publicis meretricibus loquar, cùm ex matronis nobilibus quaedam publicè ſint profeſſae quòd tot viros exceperint quot vix quiſquam potens in hoſtem ducere homines poſſit. Penſet unuſquiſque, ſi poteſt, quoties illae peccaverunt quando peccantium cum eis numerus explicari non poſſit. Qui ergo

Sulp. Sever. dialog. c. 10.

go de talibus pœnitentiae remedio & praevenientis gratiae dono caſtas atque mundiſſimas Chriſto ſponſas exhibuit, non dubito majoris hoc fuiſſe virtutis quàm ſi eas corpore mortuas ſuſcitaſſet. Reſtat jam tertia de falſitate calumnia: quam ſi quis objecerit, ſciat me nihil hic poſuiſſe niſi quod aut ipſe propriis oculis vidi, aut probabilibus ac veracibus referentibus viris audivi. Quòd ſi in verbis quicquam vel mutatur vel minuitur vel augetur, licentia ſcribentis eſt, non falſitas narrationis; cùm egregii tranſlatoris ſit, non verbum è verbo, ſed ſenſum ex ſenſu transferre. Nam & qui evangelia ſcripſerunt, non eiſdem vel totidem verbis uſi ſunt, dum unus his, alius aliis, & iſte quidem paucis, ille verò pluribus ſermonibus ſuam propoſitionem explevit. Sed haec referendi pulcra varietas nullam ſacroſanctis evangeliis inducere potuit falſitatem, quorum venerabilis textus totius veritatis eſt fundamentum; quia quod in verbis diſſimile eſt, in ſenſu ac rei geſtae veritate concordiſſimum invenitur. Cur autem hoc opus, tamdiu intermiſſum, modò repetimus, haec cauſa eſt. Venerabilis Rothertus quondam Abbas, & qui ei ſucceſſit domnus Geraldus, cùm almificum patrem noſtrum ſemper magnificare ſtuduerint, inter cetera hoc juſſerunt, ut quod olim de vita ejus cœperamus ad finem uſque ſcribendo perduceremus, praeſertim cùm hoc ipſum piae memoriae Alexander quondam Ciſtercienſium pater inſtanter olim fieri praecepiſſet. Junguntur & fratrum preces id ipſum modis omnibus flagitantium, aſſerendo quòd niſi hoc modò fecerimus dum adhuc vivunt qui eum in corpore praeſentem viderunt, poſt mortem eorum nullus erit qui huic narrationi aſtipulari poſſit. Sed jam ipſius narrationis ordinem proſequamur. *Explicit praefatio.*

Incipit liber ſecundus.

I. Superiori libro ea continentur de beato viro quae antequam Abbatis nomen vel ordinem ſumeret geſſiſſe dinoſcitur, donec creſcente fratrum & ſororum numero, duo ſunt eis monaſteria conſtituta tantum inter ſe diſtantia ut ſigno pulſato in uno monaſterio, ſonus ejus, quamquam tenuiter, & hoc non ſemper, ex alio monaſterio audiatur. Interea fratres Obazinae nullis adhuc ſcriptis legibus tenebantur, ſed inſtituta magiſtri venerabilis pro lege habebant; quae tam diſtricta & ardua erant ut cujuslibet regulae aſperitas eis in diſciplinae rigore addere nihil poſſet. Quia verò breves dies hominis ſunt, & tamdiu humana magiſteria vigent quandiu praeceptor vixerit aut praeſens fuerit, placuit ut alicujus ordinis eorum qui in Eccleſia auctorizati ſunt profeſſionem aſſumerent; ut deficientibus magiſtris, ſcriptae legis auctoritas eis indeficiens permaneret. Cùmque diù de his haeſitatum fuiſſet, dum quidam monachorum, quidam Canonicorum regulam magis amplecterentur, tandem inſpirante Deo, & ſapientum interveniente conſilio, praecipuè domni Aimerici Arvernorum Epiſcopi, qui illis familiariſſimus erat, omnes in monachorum regulam aſſenſum dederunt. Nullum regulare monaſterium in illa regione tunc habebatur praeter Dalonem ſuperiùs memoratum. Miſſum eſt igitur illuc, atque inde magiſtri ad docendum ordinem aſſumpti ſunt; & exinde ſperabatur dies quo & ipſi monachorum habitum ſumerent, & ſanctimoniales feminas in praeparatum monaſterium collocarent.

II. Igitur anno ab incarnatione Domini MCXLII. Dominica ante Paſcha quam palmas vocamus, praeſente domno Geraldo Lemovicenſi Epiſcopo, multiſque religioſis viris, venerabilis pater Stephanus à quodam Abbate, qui cum Epiſcopo venerat, monachus eſt effectus; ſtatimque in Abbatem promotus, & ab Epiſcopo conſecratus, omnes quos habebat Clericos fratres in monachos benedixit, ceteros in priſtino habitu manere conſtituit. His ita peractis, praecedente Epiſcopo cum Clericis, Abbate novo cum monachis novis & fratribus laicis, ſubſequente ſanctimonialium religioſa caterva, comitantibus etiam multis populorum agminibus, qui ad tam glorioſum ſpectaculum eo die convenerant, proceſſionem palmarum à monaſterio virorum uſque ad monaſterium feminarum cum magno pſallentio peregerunt. O quantae exultationis ac venerationis fuit dies illa, in qua praeter generalem Eccleſiae celebritatem, duo tam perfecta tamque Deo dilecta tabernacula ſunt collocata! Denique his ita geſtis, & cunctis ad propria remeantibus, communis pater Stephanus cum quibuſdam ſenioribus ibi remanſit, & cum ancillis Dei in refectorio ipſa die comedit, eiſque qualiter converſarentur omni deinceps tempore & verbo docuit & exemplo monſtravit, ac vivae vocis ſententia promulgavit. Inde egreſſus ante ſolis occaſum, perpetua eas clauſura munivit, firmiſſimo ſanciens mox edicto ut nulla earum cunctis diebus vitae ſuae, quacunque occaſione vel neceſſitate ſeu quolibet modo, monaſterii clauſtrum egrediatur. Sed quia multis incredibile videtur quomodo tot feminae potuerint uno in loco ſimul includi, (poſt non multum enim tempus uſque centum quinquaginta numerum pervenerunt) breviter de ſtatu vitae earum & poſitione loci aliqua referenda ſunt.

III. Eſt Eccleſia earum in longum ſatis porrecta; cujus orientalem partem a cetero corpore murus à ſummo uſque deorſum poſitus ita diſterminat ut duas intrinſecus integras & perfectas domos exhibeat, cùm nonniſi una foris appareat. In ſuperiori Eccleſia, quae & minor habetur, & eſt ad orientem porrecta, oſtium eſt ab aquilone, per quod fratres & qui ad hoc deputati ſunt ad vigilias nocturnas & Miſſarum ſollemnia celebranda ſemper ingrediuntur. In ipſo autem muro, qui utramque Eccleſiam dividit, feneſtra habetur deorſum quadrata, & ferro undique texta, & velo interius à parte feminarum obducta. Ab inferiori verò parte tantum vacuitatis relictum eſt ut manus ſacerdotis cum ſacra euchariſtia perinde porrigi poſſit. Quando enim communicandae ſunt, vel generaliter omnes, vel ſpecialiter infirmantes, peracta communione ad altare, corpus dominicum à ſacerdote cum honore ibi defertur, & ita remoto velo, omnes ad manum ſacerdotis accedentes communicant cum reverentia & timore. Si qua verò ita infirmatur ut per ſe ambulare non poſſit, ab aliis ibi deducitur, vel à pluribus inter manus aut in geſtatorio tamquam funus defertur, feneſtrae quae applicatur, ita ut pleraeque, ſumpto viatico, inter manus deferentium inibi vitae finit expiraſſe. Quomodo autem vel qualiter à monachis in divinis officiis, in capitulis tenendis, in confeſſionibus audiendis, & pœnitentiis injungendis, in mortuis efferendis ac ſepeliendis, vel ceteris ſpiritualibus exhibendis, praecipiente Abbate quotidie miniſtrentur, ita ut illis foris aſtantibus, iſtis intus manentibus, nullus eorum acceſſus ad invicem habeatur, hic deſcribere ſuperfluum judicavimus; quia & omnibus patet, & nos ad alia feſtinamus. Habent tamen ad haec omnia ſacerdotem eruditum Deumque timentem, qui earum curam, quantum ad animas pertinet, poſt Abbatem loci ſpecialiter habet commiſſam. Ipſae verò intus manentes ſub regimine Prioriſſae, in diurnis horis, in ſilentio, in diſciplina, in labore, vel ceteris conventibus qui fiunt in Eccleſia, in capitulo, in clauſtro, in refectorio, ita ſe habent pro modulo ſuo ut monachi; excepto quòd foras nunquam egrediuntur, & quia ſummiſsè cantant, immo nec cantant, ſed quaſi legendo cum ſumma devotione horas diei concelebrant. Quomodo autem in corporeis neceſſitatibus miniſtrentur, ita ut nec ipſae foras exeant, nec alii intus accedant, breviter intimandum eſt. In exitu clauſtri duo ſunt oſtia, unum contra alium; inter quae brevis & modica porticus continetur. Et interioris quidem oſtii clavem Prioriſſa cuſtodit, exterioris verò frater maturus atque probatus, qui ipſius loci procurator eſt conſtitutus. Nam ille quem ſuperius diximus, animarum propriè ſollicitudinem gerit;

Digitized by Google

rit; ad quem ſpecialiter pertinet cum ſupplemento monachorum divina eis quotidie officia decantare, & ſacrificia miniſtrare, confeſſiones accipere, & pœnitentiam dare, capitulum quoque diebus certis praemiſſo ſermone tenere. Porrò hic frater quem procuratorem vel portarium diximus, utpote laicus, exteriorum curam habet commiſſam, cuncta neceſſaria à monaſterio deferens, nihil à ſecularibus petens niſi quod ipſi ſponte dederint ſive tranſmiſerint. Cumque diverſas rerum ſpecies inter utrumque oſtium collocaverit, hoc eſt, panem, vinum, olera, ligna, legumina, ceteraque talia tam ſanis quàm infirmantibus opportuna, mox oſtium exterius exhibita clave munit; bacilloque illud repercutiens, janitricem interiorem ſonitu commonet quatinus & ipſa ſuum oſtium aperiat, & quae ibi poſita ſunt intus deferat. Nullus horum ſuum unquam oſtium aperire audeat, niſi aliud agnoverit eſſe firmatum.

IV. Quis tantam & tam cautam providentiam femineo ſexui impendere potuit niſi Chriſto donante? Quis tantae multitudini feminarum uno loco ſemper manentium ſimul & ſpiritualia & corporalia ſine clauſurae irruptione, ſine taedio ac murmure fratrum, ſine periculo animarum, & penè abſque diſpendio rerum, miniſtrare potuit niſi ſpiritu ſancto miniſtrante? Quis quatuor aut quinque feminas ita claudere potuit ſicut hic ferè centum quinquaginta habentur incluſae? Quis garrula ora mulierum ita claudere potuit, cum una vix parietibus contineatur & ferris, ſicut hic tot & tam diverſae feminae non ſolum clauſtris arcentur, ſed perpetuo ſilentio conſtringuntur? Quis eis non concederet ſaltim in hortum exire, olera colligere, aquam ſive ligna deferre, praeſertim in tam remotiſſimo ab hominibus loco ut niſi devotionis cauſa à nullo penitus frequentetur. Sed nimirum paſtor bonus, nec mercenarius, ſed verè cuſtos, non eis conceſſit exire ad temporalia commoda, ne ſpiritualia incurrerent detrimenta; maluitque eis cuncta ipſe ſubminiſtrare quàm animarum diſpendium in aliquo ſuſtinere. Noverat ſatis quid vagantibus feminis, praecipuèque virginibus ſacris, evenire contingat; ſicut Dinae filiae Jacob, cùm ad mulieres viſendas egreditur, noſcitur contigiſſe. Quod utinam mille exemplis probari non poſſet quàm multae feminae Deo dicatae & ab ipſis cunabulis in monaſteriis enutritae, dum aut propria laſcivia aut magiſtrarum incuria ad quaelibet emolumenta à parentibus vel extraneis conſequenda foras egrediuntur, virginitatem perdiderunt, & dum corporalia lucra mercantur, ſimul & animarum & corporum nunquam reparabilia damna pertulerunt. Cujus periculi malum vir ſanctus à longè proſpiciens, ſibi creditis feminis ita proſpexit ut non ſolum inexibiles ſed etiam invadibiles exhiberet; quatinus & illis peccandi & aliis detrahendi occaſionem omnem auferret. Nullus, quamvis iniquus & domui noſtrae inimiciſſimus, ſanctitatem earum, etſi voluit, unquam valuit diffamare. Quomodo enim peccandi locus relinquitur ubi & ipſe viſus arcetur? Nam cùm ad eas locuturus acceſſeris, audire quidem eas poteris, non autem videre; ut noveris illis conceſſum verbo prodeſſe, non viſu nocere. Sed & ipſae non minùs cavent ne homines ipſos aſpiciant quàm ne ab hominibus videantur. Cumque in clauſtro ſedentes aliquos fortè in cacumine montis, ubi tantùm videre poſſunt, ambulantes aſpexerint, ilico vultum in terram deprimunt, aut in partem aliam tranſeunt, ita manentes donec illi pertranſeant.

V. Quid autem referam jocundam ſimplicitatem earum, dum quaedam earum ita ſimplices ſint ut urbes & municipia, quae vel legendo vel audiendo didicerunt, circa montes ſuos aeſtiment collocata. Nimirum, ut filiabus Loth, viſioni & agnitioni earum totus mundus deperiit. Plures enim ibi ab infantia vel ab ipſis cunabulis educatae, penitùs quod in ſeculo agatur ignorant. Nam quicquid in clauſtro ſuo videre non ſolent, nec eſſe ſuſpicantur. Ex quo fit ut quia peccata ſeculi penitùs neſciunt, quanto ab eis longè ſunt, tanto ſe peccatrices altiùs ingemiſcunt, & ita plangunt peccata minima ſicut ſtulti homines plangere neſciunt peccata graviſſima. Quod tamen de his ſentiendum eſt quae totam ferè vitam ſuam ibi exercuerunt. Ceterum ſunt in eis multae quae cunctum ferè ſeculum noverant, & omnes gurgites peccatorum tranſierant, nec quicquam ſcelerum eas latebat. Sed ubi abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia, quanmoque illis plura dimiſſa ſunt, tanto & amplius amaverunt.

VI. Quis autem ſine invidioſo gemitu glorioſum exitum earum referre valeat, cum morientes aſtantium ſe orationibus commendent, & pſalmorum orationumque eleemoſynas poſtulent, moxque velut in extaſi raptae, oculis ac manibus in cœlum erectis orantes, in ipſo orationis fervore ſpiritum reddant? Quaedam etiam poſt mortem ad viventes redeunt, & quid ſibi, quid aliis contigerit, quidque eis adhuc opus ſit interrogatae ſtudioſius pandunt, cariſſimas quoque ſorores viſitando ſalutant, & quid ſpecialiter impendi ſibi ab eis velint inſinuant. Referunt etiam quarundam ſodalium gloriam felicitatemque majorem, & quibus haec meritis ſpecialiter promeruerunt, ad incitamentum aliarum non tacent. Nonnullas etiam, quibus apparent, de quibuſdam exceſſibus commonent, & per eas quaſdam alias corrigunt, occulta cordis earum in medium proferentes, ita ut pleraeque hac declaratione convictae inveterata & olim in corde ſepulta peccata, quae quondam in ſeculo contraxerant & oblivioni tradiderant, per oris confeſſionem foras eiciant & mortuorum miniſterio peccati mortem evadant. Dicunt etiam de quibuſdam quae hic negligentes vixerunt, quòd ſancti patris Stephani praeſentiam illic poſiti prae confuſione vitae ſuae ſuſtinere non poſſint, eò quòd ipſe, ut vivens conſueverat, negligentibus terribilis quidem appareat, eos autem qui in bono profectu ex hac vita exierint amplectatur & diligat, & quaſi patres in filiis complaceat ſibi. Denique haec omnia, Deus ſcit, non dixiſſem niſi ab earum ore quae haec in viſione viderunt, vel ab his quae viderant audierunt, certiſſimè didiciſſem. Sed quia diu immorati ſumus cum feminis non femininis, (nam ſexu quidem feminae ſunt, ſed virtutibus virorum vires tranſcendunt) deinceps ad cetera veniamus.

VII. Interea fratres Obazinae monachi ex eremitis effecti, novis legibus noviſque inſtitutionibus quotidie informabantur; & quamquam eſſent in cœleſti militia veterani, monaſticis tamen ſtudiis adhuc videbantur indocti; erantque rudes monachi qui jam fuerant in religione perfecti. Inſtituebantur autem ad arbitrium Dalonenſium magiſtrorum, qui eos vitam & converſationem monachorum docebant & regularibus praeceptis erudiebant; & quia erant moribus aſperi minuſque diſcreti; ſimplicitatem fratrum repentinis novitatibus ac duris reprehenſionibus fatigabant, eorumque animos ad amaritudinem perducebant. Non enim didicerant eos dulciter attrahere atque à ſolitis ad inſolita paulatim deducere; ſed tamquam in his ſemper fuiſſent nutriti, omnem monaſticae diſciplinae obſervantiam ab eis indiſcretè exigebant, eoſque tam in Eccleſia quàm in ceteris locis repentè turbabant, mutabant, reprehendebant. Ipſi autem non ita conſueverant ſub piiſſimo atque doctiſſimo conſtituti magiſtro. Unde ad eum tamquam ad conſuetum portum confugientes, de magiſtrorum duritia coram eo ſaepius murmurabant. Porro vir ſanctus, ut pius pater & ſapiens medicus, turbatos fratres & conſolabatur & arguebat, dicens non debuiſſe eos graviter ferre eruditionem diſciplinae, quae magiſtra & paedagoga eſt ſanctitatis, & magiſtrorum duritiam diſciplinae cenſuram nominans religioniſque vigorem, quem ſicut remiſſus tepor extinguit, ſic fervor intenſus accendit. Et ſi, inquit, hactenus multas aſperitates & duros corporis labores pro Deo ſuſtinuiſtis, non eſt magnum ſi pro ordine noviter ſuſcepto quaslibet reprehenſionum moleſtias perferatis,

prae-

Digitized by Google

praeſertim cum ſalubria inſtituta ab amaritudine incipiant, ſed in dulcedine finiantur. Nulla quippe ars vel abſque difficultate apprehenditur, vel abſque labore retinetur. Et vos igitur ſalutaribus ſtudiis innutriti, quicquid pro his aſperum occurrerit, forti animo tolerate, ut poſſitis de amaro ſemine dulces aliquando fructus referre. Haec dicens, vacillantes roborabat ſimul & inſtruebat, ipſoſque magiſtros ut cœptis perſiſterent & nullum timerent ampliùs commonebat.

VIII. Tunc duo monaſteria aedificare cœpit, unum in Lemovicenſi, aliud in Arvernenſi territorio conſtitutum; quibus decenter inſtructis, ſtatim illuc monachorum agmina dirigit, optimis eis patribus inſtitutis; quorum unus, praeter elegantiam perſonae, ſcientia litterarum, eloquentia, urbanitate, ac facundia praeminebat, omnique religione pollebat; ut ſi illum videres, doctrina Epiſcopum crederes, affectu patrem, religione, ut verè erat, monachum deputares. Alter cum eſſet in ſeculo nobiliſſimus & equeſtris militiae dignitate conſpicuus, converſus ad religionem, ex milite quidem monachus, atque ex monacho Abbas eſt vitae merito conſtitutus. Cujus monaſterium cum ſitus aſperitate rerumque inopia premeretur, ſuggeſtu ac praecepto domni Geraldi Lemovicenſis Epiſcopi, in ipſius dioceſis finibus à domno Stephano poſt aliquot annos fuit tranſlatum; qui omnibus à ſe fundatis monaſteriis, quandiù vixit, ac ſi de proprio, curam ſollicitus adhibebat.

IX. Quotiens aliquem locum aedificaturus eſſet, aſſumpta cruce & aqua benedicta, cum paucis fratribus ibi pergebat; permenſaque tellure, juxta quod futuri aedificii qualitas vel quantitas exegiſſet, ubi altare fundandum eſſet, ibi crucem figebat, arreptaque ſecuri vel quolibet inſtrumento, tugurium ſicut mos eſt paſtoribus extruebat; multiſque diebus in magna egeſtate & penuria ibi degebat, laborans & aedificans, donec ampliatis aedificiis, aliquem ibi ſtrenuum fratrem praeficeret. Cùmque locus ipſe & domorum ſupplemento & poſſeſſionum adminiculo ſufficienter eſſet inſtructus, ſtatim illum abbatiae titulo decorabat; aut ſi nimis eſſet vicinus, grangiae miniſterio deputabat; ut & fratrum uſibus deſerviret, & religionis ei opportunitas non deeſſet.

X. Adhuc autem in carne degebat Petrus ille venerabilis ſocius ejus, qui illum de ſeculo exeuntem & primus & ſolus fuerat comitatus. Erat autem Prior monaſterii Obazinenſis eo tempore conſtitutus quo locus ipſe in abbatiam ſurrexit. Qui cum eſſet religioſus & ſanctus, in tantum ſimplex dicitur extitiſſe ut ei perſuaderetur à quibuſdam pravae mentis quod cum vellet domnus Abbas in quodam ex his qui aedificabantur loco Abbatem conſtituere; unde oporteret ex his quae ſibi credita erant neceſſaria praeparare. Quod ille timendo credens, non cupiendo, aliquot ex ſibi commiſſa pecunia ſolidos occultavit, loco illi ad quem ſe mittendum exiſtimabat aliquantulùm profuturos. Hoc cùm Abbati compertum eſſet, in tantum commotus eſt ut eum ab officio ſuo deponeret, & in quadam cella remotiore habitare praeciperet; ubi per aliquot annos in multa afflictione degens, tandem vocante Domino à terrenis ad cœleſtia, à labore ad requiem, à peregrinatione ad patriam feliciter emigravit. Quod totum vir ſanctus contra eum, non malivolentiae ſtudio, cùm ſciret eum ſimplicem & innocentem, ſed verae religionis zelo ſtimulatus egit; ut poſteris daretur exemplum quo ab hujuſmodi factis caverent, ſcientes quod ſi tanto viro tamque ſibi caro vir ſanctus non pepercerit, multo magis nec ſibi parcendum exiſtimarent. Ad hujus tamen ſepulcrum multae ſanitates fiunt; ut agnoſcatur ipſe, quicquid per negligentiam ſanctitatis amiſerat, totum per pœnitentiam cumulatiùs recepiſſe.

XI. Per idem tempus in Romana urbe defuncto ſummo Pontifice, reverendus vir & cunctis virtutibus adornatus Eugenius in ſede apoſtolica ſubrogatur. Fuerat autem monachus Claraevallis, & à ſancto Bernardo in Romaniae partibus Abbas directus; unde poſtmodum aſſumptus, Papa urbis effectus eſt. Hic ſecundo anno pontificatus ſui in Galliam venit, & Concilium Remis celebravit. Tunc memorabilis pater Stephanus, ſicut olim deſideraverat, Ciſtercium cum quibuſdam fratribus venit, ibique praedictum Apoſtolicum reperit. Erat enim ex multo tempore cupiens ſancti illius ordinis ſocietatem adquirere, & cuncta quae ad ſe pertinebant ejus ſubmittere ditioni. Eo tempore Ciſtercienſibus praeerat Abbas nomine Rainardus, vir, in quantum ego intelligere potui & multis aliis claruit, nullis facilè comparandus. Siquidem elegantia perſonae, generis nobilitate, humilitatis decore, religionis fervore cunctis quibus praeerat Abbatibus praeminebat, qui treceuti & eo amplius erant. Porro divini amoris & ſanctae religionis vigore ita flagrabat ut ignis ſuperaret ardorem, & exterius tanta dulcedine praeminebat ut mellis vinceret ſuavitatem. Ab hoc ego hujus ſanctae religionis habitum, quamvis indignus, accepi. Nam cum puer in quodam monaſterio Caſae-Dei traditus eſſem, poſt aliquot annos quorundam factionibus inde avulſus, atque ad ſeculum ſum devolutus; cumque ibi multis calamitatibus detinerer, à benigniſſimo patre Stephano ſuſceptus ſum pro amore Dei & parentum meorum gratia, quos omnes penè ipſe habebat ſicut longè ſuperius memoratum eſt. Inde me ad Ciſtercium ire praecepit; ubi ſumpto habitu monachi, poſt duos annos à praedicto domno Stephano Obazinae ſum revocatus, atque ab ipſo regulariter in monachum benedictus; & ex tunc uſque in hodiernum diem cum ipſo vel ejus ſucceſſoribus converſatur quicquid memoratu dignum de eo vidi vel ab aliis audivi hic inſerere non neglexi; ut ſtudioſus lector quod voluerit eligat, & quod noluerit aliis legendum relinquat. Malui ſiquidem videri prolixior propter devotos quàm nimis ſuccintus propter faſtidioſos vel, ut ſic dicam, indignioſos; praeſertim cum facilius ſit ex multis pauca eligere quàm ex paucis multa retinere. Nimius quippe breviator, praeter diſpendium lectionis, nonnunquam ſuperbiae ſupercilio denotatur, dum vult cavere plus juſto ruſticitatem & affectat nimis urbanitatem, in omnibus quaerens ſuam, non aliorum, utilitatem.

XII. Igitur, ut dicere cœperamus, cum ad Ciſtercium beatus iſte veniſſet, memoratum Papam humiliter adiit, & quid animo gereret, apoſtolicis auribus intimavit, ſubnixè depoſcens ut ſuum deſiderium ipſius auctoritate ad effectum perduceretur. Tunc ille domnum Rainardum ad ſe venire mandavit, eique ſanctum virum ut patri filium ipſe pater omnium commendavit, atque ut eum in conventu Abbatem duceret & ſancto ordini ſociaret praecepit. Quem ille gratanter de manu Papae ſuſcipiens, in capitulum introduxit, & jocundo ore coram cunctis Abbatibus dixit: En cernitis, Domini fratres, Abbatem hunc corpore modicum, ſtatura brevem, habitu deſpicabilem, vultu deformem; ſed quicquid in eo videtis, totum ſpiritu ſancto & fide plenum ſciatis. Nec mirum ſi ſpiritu ſancto repletus eum quem in ſe geſtabat in viro Dei recognoſcere & aliis potuit demonſtrare. Talis enim erat vir iſte beatus ut quiſquis illum vel ſimpliciter aſpiceret, ex ſolo habitu vel aſpectu verè Dei ſervum indubitanter aſſereret. Nec mora, prolatis Domini Papae mandatis, ejuſque petitionibus declaratis, ipſo etiam in praeſenti humiliter poſtulante, ab univerſis concorditer Abbatibus in ſocietatem ordinis eſt receptus, & domui Ciſtercienſi ſpecialiter aſſignatus, cum utique non minus in hoc deferrent ejus religioni quàm apoſtolicae juſſioni; ubi, quamquam eſſent aliqua in domo ejus unde talis ſuſceptio impediri poſſet, quae non religioni quidem ſed eorum conſuetudini viderentur adverſa, illud certè majorem invidiam ſeu moleſtiam ingerebat quod vir ſanctus ut viros ita & feminas à Domino gubernandas acceperat. quod eorum ordo omnino vetabat. Attamen pro ejus amore cuncta admiſſa ſunt, ſpondente domno Rainardo, qui eum ut

quàm

ſuam animam dirigebat, quod cuncta ordini adverſantia paulatim abolerentur, ne repentinam mutationem novella adhuc domus ferre non poſſet, ita dumtaxat ut ſanctae illae feminae ſemper in ordine permanerent.

XIII. Talibus auſpiciis ſumpto ordine, negotiator noſter laetus ad propria remeavit, ducens ſecum magiſtros egregios quos illi pater Ciſtercienſis ad docendum ordinem ſpeciale munus conceſſit: quorum duo monachi erant atque Presbyteri, viri ſancti, duo vero laici non minus religioſi & in ſua quique arte decenter inſtructi; quintus, qui aliis tranſacto magiſterii ſui tempore ad propria redeuntibus uſque ad obitum hic permanſit, praeter alia bona, in nutriendis animalibus ſolers ac peritiſſimus fuit, cujus labore & induſtria domus noſtra in temporalibus multum excrevit. Illi quidem magiſtri, non ut priores, inculti & aſperi erant, ſed blandi, ſuaves, atque domeſtici, & ad docendum ordinem idonei atque diſcreti. Vbi enim per eorum magiſterium plura, quae etiam monachi conſueverant, mutari praeciperentur, illud certè moleſtiſſimum videbatur, quod libros, quos ſecundum ordinem monachorum nuper multo labore confecerant, deponere cogebantur & ad formam Ciſtercienſium revocare. Itaque alios ex ipſis à fundamentis incipiebant, alios radebant & denuo reſcribebant, alios ex integro dimittebant, alios paucis immutatis ſibi iterum retinebant. Sed cum & ipſi primitus per Dalonenſes à Ciſtercio fuiſſent delati, mirum videtur quod tam diſcordes inter ſe tamque diſſimiles eſſe potuerint. Sed ſciendum quod libri quibus primo Ciſtercienſes in divinis officiis uſi ſunt, valde corrupti ac vitioſi fuerunt, & uſque ad tempora ſancti Bernardi ſic permanſerunt. Tunc enim Abbatum communi decreto ab eodem ſancto Abbate ejuſque cantoribus ſunt correcti & emendati, & ſicut modo habentur diſpoſiti. Vnde conſtat eos ante hanc emendationem à Dalonenſibus expetitos; qui etſi de ordine tunc non erant, ſecundum ordinem tamen vivere geſtiebant, & conſuetudines ordinis ſcriptas ſibimet deferebant.

XIV. Inter ceteras mutationes etiam uſus carnium infirmis ſecundum regulam eſt allatus, qui hactenus manſerat fratribus noſtris incognitus. quod graviſſimè vir ſanctus ferebat, in tantum ut diceret ipſe commotus quod carnificinam introduxiſſent in domum Dei, cum videret propter infirmos aliquod ex animalibus jugulari. Cumque ei capitulum regulae pro infirmis apponeretur, ille tacebat; quia nec illud ei placere, nec regulae auctoritas poterat diſplicere. Nam cum Eccleſia noſtra aedificaretur antequam monachi extitiſſent, retulit mihi qui haec audivit & praeſens vidit quod artifices conducti tam diuturnam carnis abſtinentiam non ferentes, porcum ſibi emerunt, & carnes ejus paratas in ſilva comederunt, & reſidua ad hoſpitium deferentes abſconderunt, ut futuro mane clam ea comederent. Quod cum Abbati nuntiatum eſſet, valde nimiſque commotus eſt; & aſſumptis quibuſdam ex fratribus, officinas circuire cœpit; veniensque ad hoſpitium, carnes, ſicut dictum fuerat, inter duo vaſcula abſconditas reperit; quas accipiens, & ad ſocios reſpiciens, interrogat quid de his fieri oporteret. Cumque alii pauperibus tribuendas, alii artificibus reddendas dicerent, ne contriſtati diſcederent, ille reſpondit: Nequaquam, fratres, ita fiet, ſed praevenire eas faciamus viam quam paulo poſt venturae erant. Et haec dicens, in latrinam eas projici juſſit, viaque qua venerat rediit. Quod cum artifices jam in opere poſiti comperiſſent, nimio furore commoti inſtrumenta projiciunt, & dimiſſo opere bacchantes contra virum Dei murmurare & furioſa verba jactare cœperunt. Ipſe vero ad mitigandos eos accedens, cum eorum iracundiam lenibus verbis mulcere cœpiſſet, conviciis eum & contumeliis aggrediuntur, minantes inſuper quod nec ipſi nec alii deinceps in ejus opere laborarent, qui tantam eis injuriam intuliſſet. Porro ipſe minas eorum parvipendens, cœpit eis exprobrare infirmitatem eorum prandiaque furtiva, dicens quod ſi illi propter gulae illecebram opus Dei reliquerent, non deeſſent domui ejus neceſſarii ſtructores, qui abſque carnali commercio melius quàm ipſi eam edificarent. Quod ſi reperiri nequeant, ſatius eſt ut domus Dei non aedificetur quàm ut habitacula ſervorum ejus immundis obſoniis polluantur. His dictis, converſus abire cœpit. Illi autem mox compuncti, ſecuti ſunt eum; proſtratique ad pedes ejus, veniam pro ſtultiloquio poſtulabant. Qua impetrata, ſtatim ad opera ſua reverſi ſunt & ſalubriter correcti & utiliter emendati.

XV. Poſt haec duo alia monaſteria in locis antè aedificatis facere diſpoſuit, unum in Caturcenſi dioceſi, aliud in territorio Sanctonenſi. Quibus decenter inſtructis, idoneos ſatis miniſtros, id eſt, paſtores cum ſupplemento fratrum ibi direxit, qui loca ſibi credita abbatiae titulo gubernarent. Quorum prior fuit Gerardus nomine, vir virtutum & totius religionis exemplar, qui vita & verbo clarus Obazinenſem domum poſt eum feliciter rexit, cum quo multa loca aedificaverat, & nunc cum eo tamquam individuus comes feliciter pauſat. Sequens vero & ipſe vita & actibus honorandus Rotbertus nomine, qui & nunc ſupereſt noſtrum monaſterium poſt illum regens, ſicut de utroque poſtmodum ſuo loco dicemus. Hic ſortitus eſt abbatiam quae in Sanctonenſi dioceſi ſita erat, quam etiam prius abſque Abbatis titulo multo tempore procuraverat. Erat autem ei poſſeſſionis ager fœcundus, olim domno Stephano legitimè traditus, & à fratribus illius longo tempore jam poſſeſſus. Interea ſurrexit quidam potens in illa regione, qui diceret agrum illum ad ſuum jus pertinere, olimque à ſuis progenitoribus poſſeſſum fuiſſe. Vnde caeca cupiditate pellectus, eundem agrum in ſuam jam redegerat ditionem. Quod cum viro Dei nuntiatum eſſet, cui ſpecialiter fuerat delegatus, ſtatim ad locum perrexit, & praedictum virum aggreſſus rogare cœpit ut ab hac tam injuſta pervaſione deſiſteret, & quod ſervis Dei donatum à fidelibus fuerat, ad ſuam ipſius perniciem non auferret. Ille verbis ejus nequaquam acquieſcens, poſſeſſionem reddere noluit, dicens ſe nunquam eam penitus dimiſſurum niſi, publico judicio cauſa ventilata, ſuam eſſe vir ſanctus donatione legitima demonſtraret. Quapropter amicis utrinque ſuggerentibus, dies ad definiendum conſtituta eſt, & ſic ab utrique in ſua diſceſſum. Non negligens vir ille, multos ſapientes, legiſtas, & cauſidicos mercede conduxit, inſuper & quoſdam ad defenſionem ſuae partis Epiſcopos invitavit. Porro vir Dei, tamquam negotii nihil habens, & cauſam ſuam Deo ſoli committens, orationibus ſervorum & pauperum Dei ſe muniebat, & tamquam plures habens propugnatores, ad placitum ſecurus pergebat. Cumque dies conſtituta veniſſet, eſſentque in unum congregati Epiſcopi, principes, magnates, & populi, ut ſic dicam, adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus, ecce vir Dei è diverſo venit, quaſi alter David pugnaturus adverſus Goliam, non gladio, non haſta, ſed fide, cum duobus ſolummodo ſociis, & his non ſatis peritis. Quo viſo, cùm omnes ſtupor & admiratio detineret, alii quidem ridebant, alii verò dicebant: Eſtne hic adverſùs quem tot proceres & potentes totque populi ſunt congregati? Ad quod unus ſatis congruè & eleganter nec minus veraciter dixiſſe fertur: Iſte quem videtis pauper & modicus, ac penè ſolus, hos omnes hodie ſuperabit. Nam actor noſter vix centum ſolidis placitores atque cantores ſuos hodie conviviabit, exceptis muneribus doniſque promiſſis. Porro hic ſimplex & vilis tribus ferè denariis advocatus ſuos abſque donationis alicujus diſpendio procurabit, & quod his majus eſt, ſolus ex hoc placito victoriam reportabit. Nec tamen, quamvis in incertum vaticinans, dictis ſuis ex toto fruſtratus eſt. Interea cauſae ex adverſâ parte proferuntur quibus injuſta pervaſio tamquam juſta poſſeſſio à tergiverſatoribus quaſi ex legum auctoritate

tate decernitur, & quod ille quidem legitimè poſſideret, hic injuſtè repeteret, nec haberet juſtam querelam, ſed injuſtam calumniam. Porro vir ſanctus, ne ſibi de Deo nimis applaudere aut humana conſilia videretur ſpreviſſe, Sanctonenſem Epiſcopum humiliter poſtulavit quatenus ad agendam cauſam ſuam idoneum aliquem à latere ſuo praeſtaret executorem. Quod ille juſtum perpendens, quamvis ejus eſſet adverſario obligatus, Archidiaconum ſuum, virum induſtrium, & in talibus copioſè inſtructum, direxit; qui ſciens verſutiam adverſariorum, & quomodo ſimplicem virum illaqueare diſponerent, dedit ei conſilium quatenus non de fundo terrae quam expetebat in praeſenti ageret, ſed de poſſeſſione. Ad hoc enim eum ipſi velut in praeparatam foveam ducere nitebantur ut cum eis ſimpliciter illud concederet, neſcio quibus argumentis repentè ſimul totum amitteret. Quod cum ipſe palam proclamaret, dicens, Nos non agimus de fundo terrae, ſed de poſſeſſione, mox omnes cauſidici furore accenſi violenter agere cœperunt, & calumnioſis litibus innitentes virum Dei non rectè propoſuiſſe clamabant, eique vehementer inſtabant. Reſiſtebat tamen eis praedictus Archidiaconus, & cauſam quam tuendam ſuſceperat non ignobiliter defenſabat. Epiſcopi vero in parte conſiſtentes, quamquam beatum virum juſtam habere cauſam non dubitarent, nullum ei juvamen ferebant, quia ab illo tyranno pervaſore inducti erant. Quod cum ille perpenderet, ſeque in illo examine gravari conſpiceret, ſurgit in medium, & coram omnibus dixit: Ego quidem, Domini fratres, propter cauſam pauperum recuperandam huc veni, in Dei miſericordia fiduciam habens & in praeſentium Epiſcoporum defenſione atque juſtitia. Sperabam enim quod non permitterent dominari virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum, nec poſſeſſionem ovium Chriſti lupis ingerendam exponerent. Sed quia non ſunt paſtores, ſed mercenarii, qui vident lupum venientem & fugiunt, & ovibus vim patientibus, ipſi ſe ſub ſilentio abſcondunt, & nullam eis defenſionem opponunt, neceſſitate conſtrictus Romanam curiam appello, ut ibi quod juſtum fuerit vel accipiam vel perſolvam. Ad hanc vocem tumultus levatus eſt omnium ferè vociferantium, quorundam indignantium & dicentium: Quis eſt hic qui in hac tanta curia contra tot potentes & nobiles appellavit, inſuper & Epiſcopos non paſtores ſed mercenarios nominavit? Alii quidam dicebant: Iſte, etſi appellavit, appellationem ſuam non ſegniter conſummabit, pluſque proficiet uno nuntio quatuor pitaciis pedibus inſignito quàm dominus noſter egregiis nuntiis multis pecuniis oneratis. Cùmque in hunc modum contenderent, Epiſcopus Sanctonenſis facto ſilentio ita omnes allocutus eſt: Scitis, fratres, quod ego hanc litem in manu mea terminandam ſuſceperam, & quia pro pace & concordia utriuſque partis quantum poteram laborabam. Sed quoniam Abbas iſte gravari metuens, majus judicium appellavit, jam non eſt meum de his ulterius judicare, ſed nec veſtrum appellationem ejus temerè reprendere. Vnde commonitos eſſe volumus utroſque, & eum ſcilicet qui appellavit, & illum contra quem appellavit, quatenus die debita vel per ſe vel per idoneos executores apoſtolico ſe conſpectui repraeſentent. His dictis, curia ſolvitur, & cunctis in ſua remeantibus, vir Dei cum ſuis illis paucis comitibus ad propriam regreditur manſionem. Evenit tamen ſatis juxta quod jocundus ille vates praedixerat, ut cum ejus adverſarius in ſuis fautoribus multa nimis expenderit, ipſe penè nihil mitteret & victoriam obtineret. Nam cum ad capitulum quod tunc imminebat ex more veniſſet, & quoſdam ibi Abbates & Epiſcopos reperiſſet Romam ire paratos, monachum ſuum ſtrenuum & in talibus eruditum illis ſpecialiter aſſignavit, quorum ſtipendiis in eundo & redeundo ſuffultus, & auxiliis atque conſiliis in Romana curia plurimum eſt roboratus; qui proſperè rediens talem detulit auctoritatem quod praedictus invaſor omnes fruges quas ex agro illo aſſumpſerat per manus ſervorum ſuorum judicio Archiepiſcopi Bituricenſis, in cujus curia praecepto Papae cauſa ipſa demum ventilata eſt, in cellariis fratrum coactus intulit, eiſque terram ipſam liberam & abſolutam in pace reliquit. Nam ſi illam fratres tunc amiſiſſent, certum eſt quod abbatia ibi nunquam fuiſſet, ſicut permanet uſque in praeſentem diem. Hoc autem retulimus, non ad miraculum, ſed ad exemplum probitatis ejus ac fidei, qui poſſeſſionem ſuam immo & Dei contra tot nobiles & potentes de manu tyranni penè ipſe ſolus obtinuit, & in hominibus ſpem ſuam non poſuit, ſed cauſam ſuam ſoli Deo commiſit.

XVI. Alio quoque tempore miles quidam paupertate conſtrictus, & cupiditate diſtentus, ex quadam grangia noſtra oves & quaedam alia pecora rapuit, occaſione ſumpta quod terra quam fratres tunc incolebant ad proavos ejus aliquando pertinuiſſet. Ex ipſa autem praeda quaedam ſtatim cum ſuis comedit, reliqua petentibus fratribus eo pacto conceſſit, quatenus ad diem determinatam Abbas ipſe veniret, & ſibi de hac terra plenius reſponderet, qui nequaquam negligens, ad diem conſtitutam cum multis aliis venit. Porro vir ille, ut majorem illis metum incuteret, in placitum venire noluit niſi manifeſtius ſciret quid ex eodem placito reportaret. Sperabat enim ſe multas pecunias accepturum, ſi hanc eis calumniam in pace dimitteret. Attamen ab amicis coactus vix tandem venire adquievit, ſed non ut ſperabat, terrorem detulit, ſed accepit. Videns autem eum vir Dei à longè venientem, ut erat ſemper urbanus atque jocundus, cum res popoſciſſet, dixit ſociis ut ſe detinerent & velut ab impetu revocarent dum ipſe contra eum inſurgeret. Cumque jam propè & in auditu vocis poſitus eſſet, ita eum impetu facto, cum tamen à ſociis detineretur, vir ſanctus aggreditur: Eſtne hic qui oves noſtras luporum more rapuit ac devoravit? Eſtne hic qui poſſeſſionem dominicam ſibimet uſurpavit? O inique & tyranne, quid tibi cum ſervis Dei? Quid eorum ſubſtantiam iniquo jure pervadis? Certè, niſi me illi prohiberent, ita te excommunicarem & diabolo manciparem ut eſſes in exemplum omnibus habitantibus in hac terra. His invectionibus vir ille concuſſus diriguit; vultumque viri Dei ferre non ſuſtinens, ultra accedere auſus non fuit. Reprehendebat tamen, primum quidem ſe quia veniſſet; deinde culpabat amicos, qui eum ad talia perduxiſſent. Tandem inſtinctu divino commonitus, & cunctis qui aderant pro eo intercedentibus ad pedes viri Dei procumbit, & ſe peccaſſe, ſe impiè geſſiſſe proclamans, veniam deprecatur. Qua impetrata, omnem iniquae exactionis querelam depoſuit; & qui inimicus & reus venerat, amicus & ſanatus abſceſſit. Aliquotiens cum ad placitum veniret, videretque omnes ſuae parti favere, adverſarium vero undique & ab omnibus deſtitutum, pietate ductus aliquos è ſuis placitoribus clam dirigebat qui ejus partes defenderent & pro eo contra ſe dimicarent; gaudebatque ſe vinci ab eis tamquam ſi ipſe viciſſet. Si quis pauper ac ruſticus, & totius artis exceptis communibus expers, illum oraret ut ſuſciperetur, mox illum ad cellerarium dirigebat, dicens: Vade, & deprecare eum ut me roget pro te. Quod ſi te cum indignatione repulerit, dic ei illam & illam artem te optimè ſcire; & tunc videbis quid tibi reſpondeat. Quod cum pauper faceret, & primo quidem repulſus, poſtea pro ſcientia artis libentiſſimè audiretur, mox ad Abbatem cellerarius ipſe accedens, rogabat ut eum valde neceſſarium ſuſcipere non recuſaret, & pietatis arte ſeductus rogabat quod prius prohibuiſſet & unde poſtmodum pœniteret.

XVII. Inter haec fratres Obazinae cum augerentur de die in diem, nec poſſent eos capere priſtinae habitationis modicae manſiones, conſilium fuit quatenus non ut prius habitacula ampliarentur, ſed alibi ex integro mutarentur. Nec jam in ambiguo erat utrum aedificarent, ſed de loco adhuc conſilia volvebantur. Erant ad radices montis amœna ſatis loca, ubi quorun-

Digitized by Google

rundam animi erant defixi, quatenus ibi aedificarent. Alii ſaniori conſilio non longè à priori loco aedificari volebant; ut priſtina habitacula novis aedificiis deſervirent, & veteres fratrum ſepulturae novis adjungi poſſent. Accedebat autem his & ſalubritas aëris, utilitas nemoris, hortus, vinearum & diverſi generis arborum foecunda ſatis & longo tempore exculta poſſeſſio; quae nec relinqui ſine diſpendio, nec ſine moleſtia poterant à longè poſitis exerceri. In illis autem optatis locis plurimi ruſticorum cum ſuis familiis morabantur; qui ſi relinquerentur, magnum generarent animarum periculum; ſi autem repellerentur, nihilominus grande peccatum. Haec & multa alia vir ſanctus altiori mente pertractans, quamquam aut nemus aut locum ubi primitus venerat relinquere nollet, tamen hoc magis aliorum conſilio quàm ſuo arbitrio facere praeoptabat. Ita enim illa ſententia animo ejus inſederat quae dicit, *Omnia fac cum conſilio, & poſt factum non poenitebis*, ut nihil, quamvis parum, ſine alterius conſilio facere unquam voluerit. Quod ſi res in promptu eſſet, nec dilationem admitteret, ipſe vero non haberet in praeſenti niſi aliquem ex ſimplicibus fratribus aut unum fortè ex familia, non tamen vel ab illo conſilium quaerere dubitabat. Cumque ille tremens diceret, Tu me interrogas pater, mox ei capitulum regulae opponebat dicens: Saepe minori revelat Dominus quod melius eſt. Attendant hoc & confundantur qui magnas & arduas res ſine conſilio agere non verentur, unde non proficiunt, ſed magis cadunt; qui ſi alterius praeveniuntur bono conſilio, etſi eis antè placuerat, jam id facere dedignantur quia non ab ipſis initiatum videtur. Inde ſenatus Romanus Chriſtum ſuſcipere recuſavit, non ob aliam cauſam, niſi quia primitus ab ipſo initiatus non fuit. Pudet aliquos hic referre, qui ſibi magni videntur, qui conſilium dant, non ad utilitatem, ſed ad contrarietatem; qui cum audierint alios aliter laudaviſſe, illi contra faciant, & omni ſtudio decertant quatenus non quod melius eſt fiat, ſed quod illos victos, ſe autem victores oſtendat, qui ſententiam ſuam ultimam proferunt in conſilio, ſed primam volunt eſſe in facto, ad hoc poſtremi loquentes ut priorum conſilia deſtruant, ad hoc prius tacentes ut poſterius vincant. Sed his omiſſis, quae amaritudinem ingerunt, ad propoſitum redeamus.

Euſeb. lib. 2. hiſt. eccleſ. cap. 2.

XVIII. Igitur poſt multas deliberationes in ſuperiora monaſterii noſtri aedificare diſponunt, ita ut prioris habitationis extremae domus novi monaſterii extremis aedificiis jungerentur; jamque lapidum & calcis atque arenae copioſa adunata congerie, feria ſexta ante Paſſionem, baſilicae fundamenta aperire coeperunt, prius ab Epiſcopo domno Geraldo in circuitu loci cimiterio conſecrato. Erat annus incarnationis Chriſti milleſimus centeſimus quinquageſimus ſextus. Deinde ſequente feria ſexta quae eſt ante Palmas, omnes à monaſterio uſque ad locum aedificationis cum cruce & aqua benedicta devotè procedunt; dictiſque letaniis & pſalmis ad hoc pertinentibus, mox ab Epiſcopo & Abbate atque electo operis magiſtro cum invocatione trinae majeſtatis primus lapis in fundamentum deponitur; nec immerito cum tanta veneratione locatur qui illum praecipuè figurabat de quo Apoſtolus ait: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere praeter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus*. Aderat hujus tantae aedificationis initiis inaeſtimabilis hominum multitudo diverſi generis atque aetatis cum multo coetu nobilium; quorum alii potentiores auxilium & protectionem, divites pecunias offerebant, pauperes quod rebus non poterant votis ſupplebant, protenſis in coelum manibus ſupplicantes ut Deus omnipotens tam ſanctum opus, quod eis videntibus coeperat, perduceret ad effectum. Tamen petendi & impetrandi ad tanti operis ſupplementum, ſicut ferè cunctis aedificantibus mos eſt, per Eccleſias populos commonere ipſa die apud nos & initium & finis fuit. Ubi quamvis hoc Epiſcopus frequenter moneret, immo potius & juberet, datis litteris indulgentiarum largitatè refertis, tamen ei vir ſanctus nunquam adquieſcere voluit dicens: Nos talem conſuetudinem introducere nolumus ut populis ſcandalum & nobis ignominiam adquiramus circumeundo Eccleſias, oſtendendo beneficia, indulgentias largiendo, quas dare non poterit niſi ſolus Deus. Audivi tamen referri ab his qui interfuerunt quòd cùm in quodam epiſcopatu domum novam aedificaret, perſuaſus ſit à quibuſdam, immo compulſus, commonitorias litteras ab Epiſcopo poſtularet ut domui illi, quandiu aedificaretur, beneficia populus impertiret. Epiſcopus petitioni ejus, quam quidem invitus nec per ſemetipſum fecerat, libentiſſimè annuit, ſtatimque litteras ipſas ſcribi praecepit. Cumque ventum eſſet ad indulgentiarum locum, mandat Abbati quantum indulgentiae his qui in hac fraternitate ſe mitterent vellet aſcribi. Cui ille ita remandavit. Nos, inquit, Domine, noſtra adhuc premunt peccata, nec poſſumus levare aliena. Quod audiens Epiſcopus, laetus erubuit, & virum Dei, ut verè erat, Dei ſervum & tali timore plenum non dubitavit.

XIX. Jam verò coepto monaſterii aedificio, quis dignè referet qua auſteritate corpus illud modicum fregerit multis antè afflictionibus maceratum? Tota die in opere erat, non virgam ferens, ut pleriſque mos eſt, qui in altiori loco ſedentes alios ad laborem provocant, verbo, non facto, digito, non opere, virga, non manu. Stabat autem laborans incurius ad ſolem & imbres, ſic tamen ut omnes laborantes ſive non laborantes aſpiceret, & quid ſinguli facere deberent plus operibus quàm verbis oſtenderet. Cumque videret aliquos incongruè ſtantes, aut fortè ſedentes & otioſa loquentes, non eos ſtatim corripiebat; ſed tranſiens coram eis, timendi & erubeſcendi primò copiam tribuebat; quòd ſi ſe non corrigerent, aſperis eos ſermonibus increpabat, ut cuncti audientes timerent. Si quos videret laboribus fatigatos, ad requiem invitabat, & moeſtos eorum animos blandis ſermonibus recreabat; duros & laborare nolentes duriter increpabat; verecundos & laborare volentes, ſed non valentes, conſolabatur atque mulcebat, & ita cum eis agebat ac ſi majorem operis partem ipſi feciſſent. Quoſdam etiam adhuc carnales carnalibus promiſſionibus invitabat, dicens eos in refectorio non parum remunerandos qui ſic ſtrenuè laboraſſent. Nonnullos quoque laudis aemulos, & ob hoc laborare plus ſolitos, quamquam eos in hac parte plurimum reprehenderet, multum tamen illis praeferebat qui nullam aut Dei timoris aut humanae verecundiae curam habentes totos ſe deſidiae ac negligentiae tradidiſſent. Haec & his ſimilia vir diſcretiſſimus ad relevandum laborem exterius faciebat, & ita omnibus ſe conformabat ut infirmis infirmum, fortibus fortem, laetis quoque laetum & moeſtis moeſtum ſe exhiberet, ſed & carnalibus carnalis quodammodo videretur, & gloriam captantibus tamquam & ipſe eandem omni ſtudio ſequeretur, implens illud quod Apoſtolus de ſe ipſo dicebat: *Omnibus omnia factus ſum ut omnes facerem ſalvos*. Cum autem domi ventum eſſet, cuncta hæc tamquam veſtimenta ſecularia deponebat, & quam geſtabat intrinſecus religionis formam verbo & opere demonſtrabat. Intus timendum, foris ſe jocundum praeſtabat; ut attraheret lenitate quos corrigeret in caritate. Nunc enim animabus perfectius conſulebat. Porrò tunc, id eſt, foris, corporibus immo laboribus diſpenſativè proſpiciebat; qui ut liberius fierent, ex diſciplinae rigore aliquantulum reminebat. Adeſt teſtis virtutis ejus & laboris fratrum baſilica ipſa omni ex parte perfecta, cui in multis provinciis nulla facilè ſimilis reperitur pulcritudine, elegantia, venuſtate, & quod his majus eſt, operis firmitate ac firmiſſima ſanitate, ſicut hi quoque teſtimonium perhibent qui ultra citraque mare multas provincias peragrati ſunt.

XX. Per idem tempus tanta fames tantaque frugum penuria inerat quòd ſicut modò frumenta veneunt amplius quàm in duplo carius venderentur, vix quiſquam reperiebatur qui annonas haberet, &

qui habebant ita celabant ac ſi omnino nihil haberent. Expectabant enim tempus majoris venditionis, ſicut ait Propheta, ut augerent ſiclum & imminuerent menſuram & exhaurirent marſupia pauperum & ſacculos ſuos implerent de ſubſidiis egenorum. Porrò vir ſanctus parvipendens famis invaſionem, tot operarios ruſticos qui onera ferrent undecunque conduxerat ut ſi illos videres, parochiam advenisse exiſtimares. Habebat eos pro ſolo pane. Et ideo tam multos collegerat ut & ipſos paſceret & opus aedificationis magis acceleraret. Ad portam monaſterii tot undique pauperes confluebant ut dinumerari non poſſent; nec tamen fruſtra ſe veniſſe dolebant, nullus aliquando recedebat impaſtus. Siquidem ab hora diei nona omnes fratres, quicunque adeſſe poterant, in diſtribuendis alimoniis occupari erant, & vix tandem id ſerò complebant. Quae ſcilicet alimoniae, praeter ciborum reliquias, ex cellario & furno jugiter praebebantur, ita ut penè quotidie totius clibani coctura integra expenderetur, cum bis vel ter in die coquendis panibus pararetur. Haec autem conſuetudo in pauperes ſemper omni tempore ſervabatur, maximè vero tempore famis; quòd ſi panis deeſſet, carnes expendebantur, pulmenta vero cum panibus ſemper dabantur, ubique à fratribus ad hoc deputatis diſcurrebatur, cunctorum cellaria & occulta repoſitoria ſcrutabantur, & veteres annonae è foſſis abditiſque terrae cuniculis proferebantur, nec aliud emptoris injungebatur niſi ut quocunque modo vel pretio ſic emerent ut nec forum publicum augerent, nec ipſi vacui remearent: quod ſi pretium non haberent, non tamen undecunque mutuò accipere dubitarent, fiduciam habentes in illo qui eos & ab iniquis uſuris ſemper eripuit & turpiter egere nunquam permiſit. Si autem copia nummorum ſuperveniſſet, non eam vir ſanctus in theſauris condebat, ſed vocatis emptoribus & diſpenſatoribus ſuis, abſque penſa & numero eis tradebat. Nunquam panes ad numerum vel à furno referebantur vel per neceſſaria loca diſtribuebantur. Nullus computare ſumptus diurnos vel expenſas, maximè in praeſentia viri Dei, audebat; ſed horum omnium pondus, numerus, atque menſura Deo largitori reſervabatur. Hac indulta libertate, cautiores & ſollicitiores miniſtri fiebant, atque in rebus commiſſis non minus fraudem facere quàm incurrere metuebant. Nunc autem, dum nulli credimus & omnia numeramus, fit ut nec etiam ipſi credamur, ita ut miniſtros ex fidelibus infideles efficiamus, Deumque largitorem bonorum offendamus potius quàm placemus, cujus bona tamquam à nobis ſint computamus.

XXI. Cum autem vir Dei monachorum fratrum atque ſororum, hoſpitum quoque, & familiae, ac diverſo modo laborantium ſollicitudine urgeretur, quibus quotidiana ſtipendia cum ingenti ſtudio parabantur, maxima tamen illi cura de pauperibus erat, ſciens procul dubio, quamdiu haberet quod eis impenderet, nihil ceteris defuturum. Vnde non ſolum in abbatia, ſed in omnibus grangiis, praecipuè famis tempore, largiter dari praecipiebat, ut & ipſae benedictionem in pauperibus conſequerentur. Aliquando venit ad eum frater illarum grangiarum quae ultra Dordoniam ſunt procurator, dicens non habere ſe vel quod fratribus apponeret vel quod pauperibus erogaret. Cui vir ſanctus de fratribus quidem nihil reſpondit, de pauperibus vero praecepit ei dicens: Vade, & ſi panes non habes, animalia occide & pauperibus tribue; exceptis bubus arantibus, quos ad ultimum, ſi aliud non habueris, incunctanter expende. Abiit ille facturus ſicut ei fuerat imperatum. Sed quia modicum tritici habebat, quod vix ad tres dies ſufficere poterat, ſtatim illud impendi decrevit, ut poſtmodum alimenta fratribus emeret, & pauperibus carnes, ſicut juſſum fuerat, exhiberet; & ecce dum ſperatur quotidie vel magis timetur tritici illius defectio, in tantum Deo tribuente & fide ſancti viri cooperante excrevit ut uſque ad tempus meſſionis, quod longè aberat, tam fratres quàm pauperes panes inde, prout ratio temporis permittebat, ſufficienter haberent.

XXII. Eo tempore fame ingraveſcente, cùm audiſſet vir Dei apud vicum Martellum dictum duos viros, quorum unus ſacerdos, alter laicus erat, promiſcuae annonae quadraginta modios communiter habere, quorum ſinguli quatuor vel quinque animalia onerare ſolent, feſtinanter perrexit, & praedictas annonas, cum nihil haberet, pretio vel conditione qua valuit ſibi retinuit & monaſterio deſtinavit. Quae quamvis malè congeſtae, fide tamen boni emptoris multiplicatae totum monaſterium in ſumma neceſſitate multo tempore refecerunt & ſufficienter paverunt. Sed cùm reddendi tempus adeſſet, ipſe verò quod redderet nihil haberet, diù dubitans quid ageret, tandem ad vicum perrexit, ut ſaltim ſuam praeſentiam exhiberet quibus praeſentare aliud non valebat. Cumque ibi veniſſet, exactorum faciem pertimeſcens, maxime unius qui erat cupidus & avarus, durus, crudus & inhumanus, ad Eccleſiam perrexit & ut dicitur, Miſſam tunc celebravit. Qua peracta, egreſſus foras, cum ei omnes penè habitatores vici illius occurrerent, inter ceteros ille creditor venit quem praecipuè formidabat. Videns autem virum Dei humiliter ſtare &, ut ſibi videbatur, pro debiti ſolutione ſollicitum eſſe, dixit ei coram omnibus: Quid eſt, Domine Abbas? Attuliſti pecuniam quam mihi & Presbytero te debere cognoſcis? Scias enim quòd ex hac hora nihil à te niſi cum uſuris recipiemus. Dixit ad eum vir Dei: Verè dico tibi quia nihil habeo quod vobis ad praeſens reddere poſſim. Vnde rogo ut in nobis adhuc patientiam habeatis quouſque Dominus largiri dignetur unde vos placare poſſimus. Tunc ille velut exaſperatus, cum magis eſſet à Deo mollitus, reſpondit ei coram omnibus dicens: Ad illudendum nos, quantum audio, Domine, huc veniſti. Frumentum noſtrum tuliſti & pretium non retuliſti. Ego tamen placari non potero niſi ſub hac conditione, quatenus monachi omnes qui fruges meas conſumpſerunt obſides mihi tradantur, ut ipſos interim paſcam quouſque debitum meum recipiam. Ad hoc dictum cum in riſum omnes ſolverentur, vocato Presbytero venditionis ſocio, dixit ei, Placetne tibi, Marce, (ſic enim vocabatur) pactum quod cum Abbate compoſui. Quale, inquit? Cui ille: Tale ut fratres ſuos nobis obſides reddat, quatenus eos tamdiu nos paſcamus quouſque debitum noſtrum recipiamus. Preſbyter vero reſpondit: Hoc pactum tu tene, qui propoſuiſti. Nam ego nunquam illud tenebo. Tum ille non jam exactor, ſed patronus effectus, ait ad virum Dei: Perge ſecurus jam quo volueris, Domine Abbas; ego tibi pro me & Presbytero ſatisfacio, ut nihil nobis ex debito illo niſi quod volueris & potueris facias. Tunc omnes qui aderant videntes in illo viro nimis avaro tantam dexterae excelſi mutationem, glorificaverunt Deum. Emenſo modico tempore, vir ille moriens medietatem pretii quod ad ſe pertinebat, id eſt, quingentos ſolidos, monaſterio dereliquit, reliquos quingentos filio ſuo reddendos inſtituit. Hic cum eſſet patre jocundior & ad dandum profuſior, etiam illos quingentos qui ſibi reddendi erant ex integro ſolvit, & plura alia de ſuis rebus multotiens dedit. Nam cum eſſet ad beati viri funera praeſens, de ſuis rebus tanta donavit ut omni vitae ſuae tempore lumen ad beati viri tumulum non deeſſet. Presbyter vero cum haberet Clericum ad ſe pertinentem, monaſterio illum tradens, mille ſolidos qui ſibi ex praedicta debebantur venditione cum eo dimiſit, addens inſuper mixturae modios plures in rationem victus illius. Sic impletum eſt in viro Dei quod ait Apoſtolus: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

XXIII. Alio quodam tempore cum idem vir ſanctus in infirmitorio reſideret, venit ad eum cellerarius, & moeſto vultu, ore etiam taciturno, ei aſtabat. Dixit ad eum vir Dei: Quid habes, frater, quod hic tam triſtis aſſiſtis & nihil loqueris?

Cui

Digitized by Google

Cui ille reſpondit. Mœſtus ſum, inquit, Domine, quia nihil fratres hodie manducabunt; ſiquidem hora refectionis urget, & panes non habemus quos reficiendis fratribus apponamus. Tunc ille, ut ei ſolitum erat, oculis ac manibus in cœlum porrectis altius ſuſpiravit, tandemque converſus dubitantem fratrem increpando monuit dicens: Ergo, frater, tibi ſoli revelatum eſt quia fratres hodie non manducabunt? Numquid invalida eſt manus Domini? aut quia tu panes non habes, idcirco ille quod tribuat non habebit? Perge ergo nil dubitans, & menſas ut ſolitum eſt praeparare feſtina. Spero & confido in Deo quòd ſibi ſervientes abſque cibo manere non patietur. Credidit ille & paruit, refectorium ocius praeparat, & menſas mantilibus ornat. Vbi ecce dum fratres horam quae eſt ante refectionem in Eccleſia canerent, ſubito adſunt animalia panibus onuſta, quae fideles quidam viri à Deo, ut creditur, inſpirati ad ſupplementum victus eis tranſmiſerant; qui de Eccleſia egreſſi, cum ſe manducaturos tunc non ſperarent, reperiunt menſas inſolito pane refertas. Vnde ſatis abundèque refecti, largitori Deo gratias reddiderunt, & deinceps de abundantia dubitare nec in egeſtate potuerunt.

XXIV. Tale quid in monaſterio de Groſſo boſcho, quod noſtro juri ex multo tempore traditum eſt, olim accidiſſe ab his qui interfuerunt audivimus. Nam quadam die ad Abbatem loci illius, qui ex diſcipulis fuerat domni Stephani, cellerarius venit dicens in toto monaſterio panes, exceptis tribus, omnimodis non haberi. Vnde quaerebat ab eo utrum ſignum ad refectionem, cum panes deeſſent, pulſari deberet, vel quid de illis tribus qui reperti fuerant fieri debuiſſet. Abbas autem altiori praeventus conſilio, tres libras in praebendis defunctorum, ut ſolitum erat, reponi, ſignum quoque ad lavandum poſt horam pulſari praecepit, & pulmentum loco panis per menſas diſponi. Cumque horam quae tunc vergebatur in Eccleſia canerent, princeps terrae & fundator loci illius ex inſperato venit, clauſtrumque ſolito more ingreſſus, ceteras quoque officinas, ut conſueverat, perluſtrabat. nullus enim prohibere audebat. Ingreſſus refectorium, cum pulmenta ſola abſque pane vidiſſet appoſita, feſtinanter egreditur, & tam ſuos quàm ſociorum equos in proximum vicum dirigit, cunctumque panem venalem dato pretio rapi & ad monaſterium facit deferri. Fratres poſt horam refectorium ingreſſi, cum ſe ad manducandum praeparant, ſubito inter manducandum inſperatus panis plenis ſportis ingreditur, qui eos ipſa & ſequenti die ſufficienter pavit.

XXV. Item in monaſterio Bonae-aquae, ubi dudum vir ſanctus de hoc mundo migravit, cum in die cœnae dominicae innumera pauperum multitudo plus ſolito confluxiſſet, expenſis panibus quantcunque poterant reperiri, cum adhuc pauperes ſupereſſent, neceſſitate conſtricti fratres cunctum panem qui reficiendis eis appoſitus erat diſtribuerunt. Vbi cum jam non haberent quod manducarent, Abbas prolatis ſolidis panes ad uſum fratrum emi praeceperat, cum ecce arca monaſterii, in qua panes reponi ſolebant, plena reperta eſt uſque ad ſummum, unde ipſa & ſequenti die refecti ſunt. Ita ſatis non fuit viro Dei in ſuo monaſterio fidei ſuae ſigna monſtrare, niſi & in aliis monaſteriis ad ſe pertinentibus haec eadem ſigna poſt tranſitum ſuum per diſcipulos exhiberet.

XXVI. In noſtro quoque monaſterio tempore famis, praecipuè à Paſcha uſque ad tempus meſſionis, tanta quotidie pauperum multitudo conveniebat ut trium milium numerum plerunque excederet. Propter quod emptores, ut ſuperius diximus, ubique cum animalibus diſcurrebant, & quantumcunque frugum reperire poſſent, dato vel condicto pretio ad monaſterium pertrahebant. Inde panis tam fratribus quàm hoſpitibus quamque pauperibus parabatur, ita quod ſatis inde vivere poſſent, etiamſi aliud nihil haberent. Cumque finito tempore debita inde contracta computari cœpiſſent, & pluſquam tria millia ſolidos ſuperadditos aeſtimarent, ne unum quidem ſolidum ſuperexcreviſſe laetati ſunt. Ille enim ſolvebat cui impendebantur.

XXVII. Sed & tempore barbaricae perſecutionis, cum iidem barbari totam hanc regionem longè lateque vaſtabant, ruſtici cum uxoribus & filiis atque pecoribus noſtrum monaſterium expetebant barbaros fugientes, ita cuncta interius exteriuſque complentes ut vix egredi vel intrare poſſemus. Vnde neceſſitate conſtricti, & ducti pietate, non ſolum eos non prohibebamus, ſed etiam fovebamus, & quicquid alimentorum reperiri poterat, abſque ulla parcitate eis impendebamus. Denique quodam ſabbato, cum tot panes expendiſſemus ut penè nihil in craſtinum ſupereſſet, conſilium fuit ut die dominico contra morem ſolitum coqueremus. Mane autem facto tanta panum copia in repoſitoriis eſt reperta ut aut nobis, id eſt, toto conventui, aut exulibus & pauperibus conſueta menſura ſufficerent, ſi tamen totum acciperent. Sed cum jam inter nos & illos dividi proponerentur, altiori conſilio viſum fuit ut illi totum panem, quia tantumdem erat, acciperent, nos autem duobus pulmentis qui tunc parati erant, contenti eſſemus. Ita omnes panes ex integro ad portam delati ſunt, ut non relinqueretur ex eis nec unus. Poſt tertiam iterum piſtrinum ingreſſi, tantam panum copiam invenerunt ut totus conventus, qui tunc centum viginti & ampliùs erant, libram panis & dimidiam more ſolito ſinguli habuiſſent. Erant enim propter ſacram communionem plurimi congregati, utpote octava die Pentecoſtes. Hoc etiam aliquoties accidiſſe propriis ipſi oculis vidimus, ut cum facta caritate vix aliquid ſupereſſet, facto mane ex hoc ipſo omnes ſufficienter haberent & plurimum ſupereſſet. Sed & piſtores mihi ſaepius retulerunt quod tempore ſupradictae famis annonae ad unam vix hebdomadam aeſtimatae per duos menſes nos protraxerunt & ſufficienter paverunt, ita quod neque ipſae exterius augerentur nec comedentes minuerentur. In cellario quoque apud Martellum, in quo frumenta ex grangiis ultrà poſitis condebantur, ac tempore aedificationis ſimul & famis inde ad monaſterium cum animalibus deferebantur, poſt multos dies vel hebdomadas, cum jam nihil ex his ſupereſſe crederetur, immo omnes mirarentur quod tamdiu perduraſſent, interrogatus frater qui haec deferebat, dixit quod nullam ex quo haec deferre cœpit diminutionem in his potuit invenire. Vnde poſtmodum praeceptus eſt idem frater eadem frumenta iterum menſurare. Quod cum factum fuiſſet, offenſo largitore munera defecerunt & cito conſumpta ſunt. Haec autem diximus, non quod per nos qui nunc ſumus, vel propter nos facta ſint, ſed illius merito ac virtute qui non ſolum apud nos, ſed in multis aliis locis mirabiliter operatur.

XXVIII. Nuper à fratribus referri audivi quod in quibuſdam grangiis ſupradictae vaſtationi vicinis, cum fratres panem, quem ſibi paraverant, pauperibus captivis atque exulibus ad ſe confugientibus largiter miniſtrarent, coctura panis, quae ad quatuor vel quinque dies ſufficere ſolita erat, tantumdem etiam tunc ſufficiebat, cum in tot partes praeter ſolitum divideretur. Sed hanc largitionem pius ille retributor, non ſolum in futuro, ſed in praeſenti quoque remunerabat, cum nec cenſus multipliciter expenſus nec expendentes minuerentur, ipſique barbari, qui Eccleſias diripiebant, altaria nudabant, calices confractos in marſupiis abſcondebant, & ſanctuaria quaeque velut porci indignis & pollutis manibus contrectabant, ipſoſque ſacerdotes ſubſtantiis ac veſtibus ſpoliatos ligentes trahebant & amariſſimis pœnis ad redemptionem cogebant, ipſi inquam barbari qui talia faciebant, cum per noſtras domos tranſirent & curtes plenas hominibus & jumentis ſive pecoribus à facie eorum fugientibus cernerent, non ſolum quae noſtra ſunt non tollebant, ſed nec ipſorum quicquam contingere prorſus audebant, non noſtra territi ſanctitate,

te, ſed divino potius numine, & ſancti illius merito ac virtute. Sed quia hæc poſt ejus tranſitum nobis vel noſtris regionibus acciderunt, ad illa quæ ipſo præſente & operante geſta ſunt revertamur.

XXIX. Tempore illo portarius vir fidelis & religioſus abbatiam muro cingebat. In loco autem illo ingentis ſaxi moles excreverat quæ undique terræ affixa alicujus montis ſpeciem præferebat; & quia murus perinde tranſiturus erat, ita ut ab ipſo loco deviari non poſſet, multis diebus ut lapidem frangerent idem portarius & ſocii ejus caſſo labore deiecerant. Non ſolum enim frangi non poterat, ſed multos malleos ſæpe contregerat. Contigit autem ut vir Dei ad placitum pergens, per hunc locum tranſiret. Portarius fide plenus mox equi illius frenum apprehendit, atque ut ad terram deſcenderet imperavit potius quàm rogavit. Tunc ille paululum ſubridens, concitus de equo ad terram deſcendit. Mirabatur tamen audaciam fidei ejus, interrogans, ac ſi captus, quid de ſe facere vellet. Ille ſumpto malleo, manibus ejus tradidit, cumque ſaxi illius verticem ſcandere ipſumque lapidem malleo cædere juſſit. Quod cum feciſſet, & tribus ictibus lapidem percuſſiſſet, mox ille recepto malleo, dixit ei: Sufficit. Pergite jam nunc feliciter in viam veſtram. Qui valedicens ei atque benedicens, iter quod cœperat explicavit. Poſt cujus diſceſſum venerabilis ille portarius, convocatis operariis ſuis, eundem lapidem non jam cædere ſed penitus excidere ſunt aggreſſi; quem tanta facilitate uſque ad ipſas, ut ita dixerim, radices comminuerunt ut nihil ex eo frangendum ad veſperam remaneret, & qui prius adamante durior erat, nunc ac ſi panis ordeacius ad frangendum facilis fuit; ex cujus fragmentis acervum grandem fecerunt, & magnam exinde muri partem ædificaverunt. quod ſancti virtute & portarii fide factum non dubitatur.

XXX. Eſt quædam grangia ſecus Dordaniam fluvium poſita, olim quidem ad abbatiam ædificata, ſed poſt docendis pueris inſtituta. Hæc cum ædificaretur à latere dextro Eccleſiæ, rupes, ut de alia diximus, adinſtar montis excreverat, & magnam partem loci illius occupatam tenebat, & quia clauſtrum perinde fieri oportebat, fratres in quantum poterant decertabant ſaxum illud malleis conterendo in planitiem deducere & ſolo tenus adæquare. quod fruſtra niſi ſunt. tanta erat vaſtitas ejus atque duritia. Itaque jam conſtructa Eccleſia, Prior loci ad Abbatem pergit ſciſcitans quid de ipſa rupe facerent, vel utrum clauſtrum ex altera parte, hoc eſt, ſiniſtra ædificare deberent. Ille, quia hoc inconveniens erat, præcepit fieri foveam profundiſſimam è latere ſaxi, ſicque illud cunctis impingentibus inibi ſepeliri. Prior accepto mandato, quamvis ei impoſſibile videretur, quia tamen contradicere non audebat, reverſus ad locum ſecundum præceptum Abbatis juxta lapidem foveam profundiſſimam fecit. Deinde congregatis omnibus, non ſolum de illo loco, ſed ex villis quoque vicinis, cum rupem illam humeris & vectibus tota virtute impingerent, ita eis viſum eſt ac ſi montem magnum impellerent, multis ridentibus & dicentibus quod delirarent qui non tam difficilia quàm impoſſibilia tentaviſſent. Ita relicto opere, omnes ad propria ſunt reverſi. Foveam tamen in teſtimonium reliquerunt, quo ſanctus veniens eos de inobedientia culpare non poſſet. Qui cum poſt aliquot dies veniſſet, vidiſſetque foveam ſic manere, poſt factam orationem, vocato Priore cum fratribus, interrogat eos commotus cur lapidem illum ſic reliquiſſent & non eum terra, ſicut eis præceperat, obruiſſent. At illi retulerunt ei omnia quæ facta ſunt, & quomodo tot viris undique congregatis & impingentibus, moveri non potuit. Tunc ipſe increpans eos, Vocate mihi, ait, homines tantum noſtros & fratres hic commanentes, & videbitis quia non propter impoſſibilitatem, ut dicitis, ſed propter incredulitatem veſtram & fiduciam in hominibus, non in Deo, lapis moveri non potuit. Quod cum factum fuiſſet, vir Dei facto ligno crucis & ſolito clamore uſus, hoc eſt, *In nomine Domini*, ipſo cum ceteris impingente, tanta celeritate rupes illa mota eſt ut ſub momento & abſque difficultate in profundum deiceretur. Quo facto tam clauſtrum quàm ceteræ manſiones pro voto viri Dei conſtructa ſunt.

XXXI. Apud vicum Martellum ſuperius memoratum domus extra muros habetur Obazinenſium fratrum uſibus deputata, ad coemendas vel diſtrahendas res neceſſarias utiliter procurata. Ad hanc domnus Stephanus aliquando venerat, aliquid ibi ordinaturus. Tum frater qui ipſam domum regebat coram eo conqueri cœpit quod multa in pane & lignis vel etiam aqua expenderet, unde ad procurandas communes monaſterii neceſſitates minus valeret. Porro vir ſanctus, cum ei aliqua rationabiliter ſuggerebantur, non hæc, ut quidam faciunt, ſurda aure tranſibat, ſed tacitus cogitabat qualiter cunctorum neceſſitatibus congruè ſubveniret; & de pane quidem & lignis in præſenti ſatisfecit, unam ex propinquioribus grangiis fratri deſignans ut hæc inde opportunè deferret; de aqua verò cum adhuc ſollicitus eſſet, egreſſus pro foribus, è latere domus locum reperit habilem unde aqua convenienter miniſtrari poſſet. In illa quidem regione audiri fons poterat, non videri. Ita facta oratione, circumſtantes ibi fodere præcepit, cum hoc ipſe primitus inchoaſſet; cumque fodiendo altius penetraſſent, repererunt aquam vivam. Vnde non mediocriter læti, puteum ibi fabricati ſunt, qui permanet uſque in præſentem diem.

XXXII. Quodam iterum tempore memorabilis pater ad unam grangiarum ſuarum venit quae ſita eſt juxta caſtrum ſancti Michaelis; & dum ibi cum fratribus loqueretur, proſpiciens vidit procul à quibuſdam viris non ſine grandi labore aquam deferri. Mox converſus ad fratres, quaerebat ab eis cur aquam de longinquo deferrent, cùm in promptu fontem haberent. Illi autem dixerunt ei: Aqua hujus fontis, Domine, ad omnes quidem uſus habilis eſt, pulmenta verò aut aliud quid omnino coquere non poteſt, nec potuit, quantum audivimus, unquam. Tunc ille ſuper hoc ſatis miratus, & velut aquae illi indignans, perrexit ad fontem, & facta ibi oratione, aquam ſuppoſitis manibus benedixit; deinde vocatis fratribus, ſtatim aquam inde hauriri & cacabis juſſit infundi, praecipiens ut aqua ipſa deinceps ad coquendi uſum inefficax nunquam eſſet. Quod cum factum fuiſſet, ex tunc & deinceps aqua illa ita ſancti praeceptum ſervat ut in illa terra uſque in praeſentem diem tam ad coquendum quàm etiam ad ſorbendum nulla commodior habeatur.

XXXIII In territorio Caturcenſi, non longè à Tarno flumine, ad faciendam abbatiam cella aedificabatur, in qua pauci monachi cum aliquantis fratribus laicis commanebant; & quia locus ipſe aridus & inaquoſus exiſtit, puteum ad neceſſarios uſus fratres competenti loco foderunt. Sed cùm fodiendo ad profundum veniſſent, jamque quadraginta & eò amplius pedes feciſſent, quantò profundius penetrabant, tantò aridiorem & ſicciorem terram eiiciebant. unde victi taedio, laborem ipſum penitus dimiſerunt, ipſoſque operarios ad alios labores miſerunt. Interea communis pater Stephanus locum ipſum viſitare diſponens, confecto trium dierum itinere, quarta die, Dominica, hora quarta, ibi pervenit. Fratres, audito ejus adventu, certatim obviam pergunt, eumque cum gaudio ad cellam deducunt. Ille, facta oratione in oratorio quod aedificatum erat, & egreſſus pro foribus, cùm fratres breviter allocutus fuiſſet, praecepit ut ſibi ad celebrandam Miſſam neceſſaria praepararent. Interim dum manus lavat, aſpiciens vidit non procul acervos terrae quam de puteo illo ejecerant circa marginem ejus per gyrum diſpoſitos. Interrogabat ergo quid ſibi haec vellent. Tunc illi puteum oſtendentes quem foderant, narrabant ei quomodo per tanti temporis ſpatium in ipſo caſſo labore ſudaſſent. At ille increpans eos cur tam neceſſarium opus tam citò & abſque effectu dimiſerint, ſtatim operarios vocari & in puteum mitti prae-

ce-

Digitized by Google

cepit, praecipiens ut tamdiu foderent quouſque aquam reperirent. Quid plura? Accedens enim ad Miſſam, antequam eam conſummaſſet, aquam ei de puteo verè tunc novam ad abluendas manus & calicem detulerunt. Deinde poſt horam refectorium ingreſſus, cunctis pro benedictione de ipſa aqua dari praecepit. Permanet puteus ille dulcibus & perennibus aquis repletus uſque in hodiernum diem.

XXXIV. Cùm ad Lemovicam pergeret aliquando civitatem, devenit ad quoddam municipium in ipſo itinere conſtitutum, ubi quaedam nobilis matrona magnis febribus urebatur, habens filiam in civitate ſimili morbo detentam. Hanc inviſere cupiens, cum ibi pergere vel propter aegritudinem vel propter incurſantes barbaros non auderet, audiens virum Dei illuc properare, ſtatim relicto grabato, feſſo corpore & anhelo ſpiritu, ejus ſe itineri copulavit. Et quia fratres comitatum feminae ferre non poterant, à longè poſt ipſos cum ſociis equitabat, ſic tamen ut eos videret. Emenſo verò aliquanto itineris ſpatio, non ferens pondus infirmitatis, de equo ad terram deſcendit, ac ſeſe ſuper militis gremium aliquandiu reclinavit. Porrò vir ſanctus, cum eam reſpiciens non videret, pœnitere cœpit quod eam à ſuo conſortio removiſſet, timens ne ei in via aliquod infortunium accidiſſet. Ipſa autem unum ex pueris currere poſt illum praecepit, orans ut aut ſe expectaret aut ſibi aliquid ex his quae circum ſe erant pro benedictione tranſmitteret. Fratres verò videntes currentem puerum, aliquandiu ſubſtiterunt, aeſtimantes feminam aut mortuam aut morti vicinam. Sed cùm rem manifeſtius cognoviſſent, praecipiente viro Dei opportuno in loco divertunt, ibique laxatis equis, mulierem expectant. Quae cum brevi adeſſet, ſtatim ſe ad terram dedit; tantuſque eam defectus arripuit ut putaretur continuò moritura. Cùmque eam vir ſanctus viſitans de ſuo ſtatu requireret, ipſa autem reſpondere non poſſet, hoc ſolùm preſſis labiis orat, ut ſibi morituræ ſubveniat, aut ſi abire diſponit, aliquid ſuper ſe ex adhaerentibus ſibi rebus proiciat. Tunc ille impoſitis capiti ejus manibus, cingulum laneum quo utebatur ei tradidit, ac ſeſe pro ea cum fratribus in orationem dedit. Qua completa, cùm horam quae tunc vergebatur more ſolito decantarent, vix eam conſummant cùm mulier illa ita eſt incolumis reddita ut ultro equum aſcenderet, & gratias agens pro ſanitate, iter ſuum laeta perficeret, & quae priùs vix ſequebatur, nunc longè praecederet, cingulum viri Dei pignus pro adepta ſanitate ſecum reportans.

XXXV. Alio quoque tempore, ut ſermo fertur, cùm in eadem urbe ſynodus fieret, & ipſe praeſens

Ebolus de Turenna Abbas Tutelenſis. eſſet, Tutelenſis Abbas, qui tunc erat Ebolus nomine, litem contra eum injuſtè ſatis commovit, & coram cunctis qui aderant ei graviter imminere cœpit. Cum vir ſanctus mitia ei verba reſponderet, & iniquas objectiones prudenter & opportunè refelleret, tunc ille faſtu ſecularis potentiae tumefactus, & irae furore ſuccenſus, tanta ei ac talia ſe facturum minatus eſt quòd rumor facti in cunctis Lemovicinii partibus reſultaret. Porrò vir Dei nequaquam minis ejus perterritus, ſed majori fiducia tunc armatus, ſic ei reſpondiſſe fertur. O Domine potens, nolite tanta in poſterum comminari, cum ignoretis quid ſuperventura pariat dies. Taliter altercantes, amicis intervenientibus, utcunque ſedati ſunt, atque ab invicem diſceſſerunt. Sequenti nocte clamor in civitate cum ululatu exortus eſt, in quo praedictus Abbas repentè mortuus ſignis undique concrepantibus ferebatur; & quamquam veneni hauſtu propria morte videretur extinctus, omnes tamen qui praedictae contentioni interfuerant mirabantur quod ſermo viri Dei, quamvis illo multum dolente, tam velociter fuiſſet impletus, ipſeque de illata injuria celeriter vindicatus.

XXXVI. In confabulationibus quoque ſecularium tam efficax erat atque urbanus quòd ſi quis ei injuſtè calumniaretur aut violenter infiſteret, mox eum tali ſermone retunderet quo & ipſe confuſus erubeſceret & ceteri ſtupentes hoc ipſum verbum velut in proverbium retinerent. Denique Archambaldus Vicecomes, ad cujus dominium pertinet locus in quo ſedemus, dum pro quibuſdam cauſis durius cum eo contenderet & aſpera contra eum & penè contumelioſa verba jactaret, ita illum confudit dicens non ſe debuiſſe ab eo ita tractari qui cunctis ejus colonis potior eſſet, tamque probum in tota terra ſua ruſticum non haberet. Ita vir ſanctus unde quaſi extolli videbatur, inde ſe verius humiliabat, conferendo ſe ruſticis atque villanis, cui vix quiſquam potentum atque magnorum pro incomparabilibus ejus meritis comparari auderet. Vnde praedictus Vicecomes cum pro ſua veneratione incomparabiliter eum diligeret atque timeret, ex hoc tamen non parum confuſus magis magiſque dilexit. Archambaldus Vicecomes Combornenſis.

XXXVII. Similiter cum in quodam placito pro ſuis negotiis reſideret, quidam ex adverſo conſiſtens in ipſo placito judex vel cognitor fuerat ordinatus potens in verbis & divitiarum jactantia tumidus, oculis tamen privatus. Cumque injuſtum contra virum Dei judicium protuliſſet, ille nihil moratus vulgare ei proverbium ſubintulit dicens: Amice, ſic percutit qui non videt. Quo ſermone confutatus & ſatis irriſus in tantum confuſus eſt ut, de cetero nihil in eodem placito loqui praeſumeret, cui ipſa caecitas improperata eſt cum injuſti judicii falſitate; qui tamen poſtmodum, ſive illo ſermone permotus, ſeu potius Dei timore compunctus, in noſtro monaſterio converſus fuit, in quo uſque in finem vitae non ſine admiratione multorum laudabiliter perſeveravit. Solet enim divina pietas quoſdam malè agentes conviciis aliquando vel improperiis ad ſe reducere; ut qui ſponte nolunt, ſaltim contumeliis provocati ad juſtitiae tramitem revertantur.

XXXVIII. Nam recolo me vidiſſe quendam ex equeſtri militia juvenem in noſtro monaſterio olim converſum, atque inde poſtmodum ſuadente diabolo ad priſtinos actus ſeculi devolutum; qui dum quadam die equitaturus in multa militum frequentia equum ſuum cum armis non abſque faſtu ſuperbiae ſibi exhiberi praeciperet, mox puer ſuus coram cunctis qui aderant profundè inclinans, Benedicite illi reſpondit, ex obliquo ei rememorans quid olim fuerit & quòd nunc talia tractare nequaquam deberet. Ad quod ille reſponſum ultrà quàm credi poteſt confuſus atque turbatus, immo potiùs ſalubriter monitus, ſtatim ab hominum conſpectu ſeſe removit, & de nocte conſurgens ad priſtinum locum unde ſuperbus abſceſſerat, humilis & caſtigatus ilico remeavit.

XXXIX. Ceterum vir iſte ſanctus quanta cura & ſollicitudine pro pace, non tantum domeſtica, ſed & totius provinciæ, invigilaverit, hoc exemplo luce clarius apparebit. Denique orta eſt aliquando lis inter Raimundum Vicecomitem Turennenſem & alium quendam Vvillelmum nomine virum illuſtrem. Cauſa autem commotionis hæc fuit, quod eximium accipitrem Vicecomitis idem Vvillelmus occupaverat, eique ſuperbus reddere denegabat. Nihil enim diabolum impedit utrum per viles an per magnas res magnas quoque calamitates accendat. Ergo prædictus Vicecomes ablatum accipitrem non tam pro damno quàm pro illata injuria graviter ferens, bellum indicit, ac niſi citius ſibi reddatur, cuncta ſe depopulaturum quæ ad raptoris jus pertinent minando prædicit. Neque enim parva rura, ſed tota penè provincia hoc exterminio devaſtanda erat, non tam pro his qui inter ſe confligebant quàm pro eis qui ad auxiliandum undecunque conveniebant. Ipſe autem Vvillelmus inde magis accipitrem detinebat, quia belli cupidus erat, ut hac occaſione per terras Vicecomitis uberes ſe immergeret & cuncta repentè vaſtaret. Timens vero ne ſibi aliquo modo lubripi poſſet, & ſic cupiti belli materiam perderet, cuidam potenti viro longiùs manenti eum ſtuduit commendare, qui non minus bello flagrabat, & ad prædam ar-

ardentius inhiabat. Cernens autem vir ſanctus quia multiplicata ſunt mala, nam armatis militibus de prædationes agentibus omnia replebantur & de die in diem multiplicabantur, tot calamitatibus ire obvius non deſpexit; & primo quidem ipſum Vicecomitem adiit, increpans eum cur propter unam aviculam tantum populum vexaret ac perderet Chriſtianum. Orat deinde ut facti vena tribuatur; aut ſi non ipſa injuria à raptore ſolummodo, & non ab innocenti populo, exigatur. Sed eum in hoc nihil proficeret, alia via, quæ ſola patebat, eum vir venerandus aggreditur. Spondet ſe accipitrem redditurum, tantum ut congregati exercitus dimittantur & ad propria relaxentur. Quod cum Vicecomes annuiſſet, ſtatim fide armatus, quaſi leo confidens, tam ſua quàm Vicecomitis auctoritate armatas acies invadit, conſertas dividit, omneſque ad propria redire compellit. Deinde ad præfatum Vvillelmum tendens, cum didiciſſet pro certo apud eum accipitrem tunc non eſſe, confeſtim ad eum qui hunc commendatum habebat iter direxit, quamquam hyemis aſperitas & itineris longinquitas prohiberent. Nihil enim ſibi cauſa pacis durum aut difficile videbatur, cum paratus eſſet etiam mori ut patria non periret. Cumque ad caſtrum in quo morabatur jam tandem veniſſet, aſpiciens eum vir ille, ſtatim quid vellet, vel pro qua cauſa veniſſet, citius intellexit. Vnde nimis iratus, non ſolum pro eo nihil fecit, verum non abſque injuria foribus arceri juſſit. Quod ille patienter ferens, non longè ab ipſo oppido ad cujuſdam pauperis tugurium, incumbente jam nocte, cum fratribus qui ſecum erant jejunus divertit. Habebat pauper ille uxorem & liberos adhuc teneros ita nudos ut nihil penè in membris tectum haberent; quorum miſeriae compaſſus, eum jam mane profecturus eſſet, tunicam ſibi latenter ſubduxit, ibique eam, neſcientibus aliis, quaſi oblitus reliquit. Sed cum viderent eum fratres frigore affici & humeris commoveri, interrogant eum ſi omnes tunicas ſuas haberet. Ipſe vero rem prodere nolens & mentiri cavens. Ego, inquit, & cum omnibus tunicis quas habeo frigus hoc tam validum vitare non poſſum. Cumque ſe jam domum reverſuros ſperarent, ipſe ad praefatum oppidum iter convertit, cavantibus ſociis quid facturi eſſent, praeſertim apud eum qui illos tam injurioſè à ſe repuliſſet. Quibus ipſe prophetico ore reſpondit: Eamus modo in nomine Domini, quia non erit hodie ſicut heri. Pervenientes iterum ad caſtrum, cuncta quae ſibi pridem clauſa fuerant, patentia invenerunt. Sentiens autem vir ille qui eos expulerat ſervum Dei iterum ad ſe venire, ſtatim lecto proſiliens, nudis ut erat pedibus, & penè toto corpore ei in platea nivibus plena occurrit; proſtratuſque pedibus ejus pro illata injuria veniam deprecatur. Qua impetrata, mox allatum accipitrem manibus ſervi Dei tradidit, & aliquantum proſecutus, lætum abire dimiſit. Ita vir ſanctus receptum accipitrem cuidam fratri ferendum commiſit, ſicque lætus remeare cœpit. Eratque mirum videre in una ave pendere totius pacem provinciæ. Delatus igitur accipiter ad Turennæ caſtrum, mox ut emiſſus in aula Vicecomitis evolavit, pacem quam ablatus abſtulerat, redditus reformavit. Ita jam dudum pax inchoata perfecta eſt, omniſque terra illa exterminio & vaſtatione plenius abſoluta.

XL. Quidam frater Amiricus nomine valde religioſus & cum ſancto pergere ſolitus pro quodam negotio in itinere eſt ab ipſo directus; qui cùm aliquantam diei partem equitando feciſſet, jumento parcere volens, ut ei conſuetudo erat, ad terram ſe dedit, aliquandiu pedibus iter facturus. Porrò jumentum quo vehebatur, cum ſe liberum cerneret, ut eſt conſuetudo mulorum, repentè aufugit & per plana perque invia currere cœpit. Puer vero ex tranſverſo occurrere ſatagens, ſed & frater quantum poterat per viam currens, cùm uterque nihil proficeret, ipſo longius abeunte, ille quidem puerum revocavit, timens ne curſu ejus concitatus mulus amplius fugeret & jam capi non poſſet. Deſperans itaque de eo, præſertim cum nullus appareret, & ille curſum non dimitteret, converſus ad illum, Adjuro te, inquit, per obedientiæ virtutem & merita patris noſtri ne longius eas, neque fatigatum valde expectes. Ad hanc vocem mulus, quamquam longiſſimè poſitus, ſubſtitit, & capite verſo ad fratrem tamdiu permanſit immobilis, caput non deflectens, quouſque idem frater pervenit eumque per frænum tenuit. Tunc converſus ad puerum, Quàm bona eſt, inquit, obedientiæ virtus quam muta quoque animalia reverentur.

XLI. Alius frater, ut de quodam in vita ſancti Columbani ſcriptum eſt, cum vinum trahere vellet, reſerato dolio & vaſe illi appoſito, mox in ipſo vinum fluere ſiuit. Quod dum fieret, ſubito venit alius frater vocans eum ex parte Abbatis. Ille obedientia fervens, relicto vino, concitus ad patrem perrexit, ducillum quo vinum retinebatur manu geſtans; qui cum ei quæ placuerant injunxiſſet, recordatus operis quod dimiſerat, concitus ad dolium rediit, æſtimans totum vinum inde fluxiſſe. Reverſus tamen invenit vaſculum ultra ſolitum plenum, immo accumulatum, cum adhuc in ipſo vinum deflueret, ita quod ne una quidem gutta cecidiſſet in terram. Quod ſancti virtute & fratris obedientia factum nemo poterit dubitare. Erat enim vini præpoſitus Gerardus vocatus, fidelis & prudens, cujus veraci narratione hoc ita geſtum agnovimus.

XLII. Apud vicum de Pleus, ubi quondam vir ſanctus ſacerdotis officio miniſtrarat, duæ feminæ una domo pariter morabantur: quarum una leproſa, altera paralytica erat, per multos annos de lecto ſurgere aut ſe movere non valens. Has enim idem beatus, ut legitur de Martha & Maria, plurimum diligebat, ita quod nunquam ad vicum illum accederet niſi eas prius quàm inde recederet viſitaret. Nec immerito. Vna, ac ſi Maria, cum aliud agere non valeret, ad Ieſu pedes aſſiduè diſcumbebat; altera, tamquam Martha, ubique diſcurrens, quicquid eleemoſynae conſequi poterat, tam ſibi quàm ſociæ, immo in ipſa Chriſto ſedulè miniſtrabat. Contigit autem ut ad eundem vicum vir ſanctus itineris neceſſitate veniret. Cumque ad celebrandam Miſſam ſe praepararet, nuntius venit ad ſacerdotes dicens quod illa paralytica, quam dudum febris invaſerat, viaticum peteret, poſita jam in extremis. Hoc ille audiens dixit ſacerdotibus eandem ſe feminam libenter poſt expletam Miſſam communicaturum. Quod cum devotè rogatu ſacerdotum compleſſet, mox à vico illo egreſſus, cum aliquantulum proceſſiſſet, praefata mulier non ſolum febre, ſed etiam paralyſis morbo, ita repentè ſanata eſt ut ipſa die de lecto ſurgens ad Eccleſiam pergeret, atque in hac vita per multos annos incolumis permaneret. Credo quod ejus ſanitatem vir ſanctus differri voluerit quouſque à vico diſcederet, ut laudantium plauſus evaderet.

XLIII. Cum ad Ciſterciense capitulum idem ſanctus aliquando pergeret, oblati ſunt ei duo pueri vario morbo obſeſſi; quorum unus dum in agro aperto ore dormiret, ſerpens ei in ventrem ingreſſus eſt, qui illum magnis & continuis doloribus cruciabat. Alter vero ſic patiebatur quod nunquam praeſente aliquo manducaret. Nam ut manducare poſſet, neque enim quaerere ſciebat, parentes ejus in abditis locis eum mittebant, ut ibi ſolus tamquam aliqua fera cibum non expetitum ſed neceſſarium ſumeret. Sed & aſpectu, habitu, ſermone, inceſſu lunaticus apparepat; ut quiſquis illum vel ſimpliciter aſpiceret, ipſo viſu inſanum non dubitaret. Iſti duo, quamvis diverſo tempore, viro Dei in una grangia ſunt praeſentati. Et illum quidem qui ſerpentem habebat cum diu ſuſcipere recuſaret, tandem compulſus à fratribus in partem ſtare praecepit. Deinde facta pro eo oratione, aquam exorcizatam & ſale aſperſam benedixit, eique bibere dedit; cujus hauſtu ſerpens interemptus in ſeceſſum emiſſus eſt, omnem ſecum dolorem ex corpore patientis exportans. Lunaticus vero, eum à parentibus eſſet oblatus, ſola oratione & manus impoſitione ita ſanatus eſt ut & tunc & de-

in-

Digitized by Google

inceps praeſentibus & videntibus aliis manducaret, nihilque inanum ulterius in cunctis ſuis actibus demonſtraret.

XLIV. Vna ex ſacris virginibus, in puellari adhuc aetate poſita, nimia vi infirmitatis oculorum lumen amiſerat, ita quod ubi opus eſſet alienis manibus duceretur. Noviſſimè vero ipſi oculi, qui coecati fuerant, ita repentè intumuerunt & foras prominere coeperunt ut à ſuis foraminibus viderentur avulſi. Tantum autem ex hoc dolore cruciabatur ut ceterae ſorores tam aetatis quam paſſionis ejus reſpectu ad lacrymas moverentur. Contigit autem ut vir Dei ad viſitandas ſorores ex more ad feneſtram veniret: quae agnito ejus adventu, praefatam puellam ad ejus praeſentiam detulerunt & juxta feneſtram applicuerunt. Cumque eas interrogaret quid ſibi vellent de ipſa infante, illae ei omnem ipſius infirmitatis cauſam diligenter aperiunt. Rogant etiam ut ſuper ejus oculos manus imponat, credentes, ſi hoc fecerit, quod ei ſanitas à Domino conferatur. Tunc vir Dei puellam interrogat utrum credat quod per ejus manus impoſitionem viſum recipiat. Quae cum tertio interroganti, tertio reſponderet *Credo*, ſtatim manum per feneſtram mittens, facta oratione, puellae oculos totumque caput ſignavit, tetigit, ac benedixit, ſanamque abire praecepit. Mox illa per ſemetipſam ſurgens, quae aliarum fuerat manibus deportata, cum ad oſtium clauſtri perveniſſet, aperti ſunt oculi ejus, omniſque dolor cum ipſo tumore extemplò fugatus eſt. Sed & ſorores videntes eam clarè cernere, nullaque in ea praeteriti morbi veſtigia remanſiſſe, magis tunc prae gaudio flebant, Deumque non minus pro ſancti virtute . . . .

XLV.

Deeſt heic una circiter pagina.

indoluit, ita ut uſque ad lacrymas perveniret. Diu tamen multumque pro eis Dominum deprecatus, tandem eos ad ſe in ſecreto adduci fecit, atque uniuſcujuſque collum, gulam, vel cetera infirmitatis loca orationum medicamine praecurrente palpabat, ſignabat, oculis in coelum porrectis cum invocatione nominis Chriſti & ſanctae crucis ſalutari impreſſione. Quid amplius immoremur? Ita cunctos perfectae reddidit ſanitati ut uſque ad tertium diem nulla in eis praeteriti morbi veſtigia remanſiſſent.

XLVI. Alter ex pueris in probatione jam poſitus ita circa collum quibuſdam ſtrumis & furunculis erat obſeſſus cum inflatione gutturis & faucium tumore ut non jacere, non dormire, non denique caput huc illucque convertere aut cibum capere poſſet, dolore quoque vehementi exagitatus, quid ageret ignorabat, cum nec ipſe quieſcere poſſet, nec alios quietem habere permitteret. Sed cum eum vel ejus ſocios ſanctus pater ſolito viſitaret, videns ejus dolorem & paſſionem acerbam, in partem eum tulit: & erectis in coelum oculis more ſolito orans, cuncta infirmitatis loca ſalubri tactu modificat, ut ſtatim ipſa die cibum ſumeret & ſequenti nocte vel deinceps ſufficienter dormiret.

XLVII. Et quia de infantibus ſermo eſt, non abſurdum videri debet ſi aliqua ſimplicitatis eorum exempla ponamus, ut ex hoc agnoſcatur quàm purè fuerint ipſi nutriti & ab omni mundanae peritiae calliditate extranei. In monaſterio feminarum quidam puer à matre ſua nutriebatur; cumque jam quinque annorum metas excederet, (ultra enim illam aetatem nullus ibi manere permittebatur) ejectus inde, ad ſtationem puerorum in ſupradictam cellam directus eſt. Sed cum adhuc in itinere eſſet, à fratre interrogatus, qui eum ducebat, quomodo ſe haberent feminae inter quas fuerat educatus, ille reſpondit feminas ſe nunquam vidiſſe. Nam illas de quibus interrogabatur non feminas arbitrabatur, ſed ſorores. Sic enim eas ſemper vocari ſciebat. Frater autem probare volens utrum hoc ſimpliciter an figuratè reſponderit, rurſus eum interrogat: Vis ergo feminas certè videre? Quo reſpondente *Volo*, proſpiciens eminus vidit capras paſcentes, & dixit ei: Ecce iſtae feminae ſunt. Quod ille audiens non aliter credidit quam audivit: & ad coaevos perveniens, inter cetera jactabat ſe feminas in agro vidiſſe paſcentes, ſimplicioribus quidem mirantibus, aliis irridentibus, qui feminas quidem certius, ſed non felicius, agnoviſſent.

XLVIII. Ex alia quoque cella puer ad deferendum ex prato viride foenum à Priore ſuo miſſus eſt. Cumque miniſtri aſinum ejus oneraviſſent, & in revertendo aſinus per quoddam foſſatum in longum tranſiret, hinc inde ab adjacentibus ripis onere ſublevato, aſinus ſubterfugit, domumque neſciente puero reverſus eſt. Stabat tamen puer juxta foenum, crebro illud percutiens & quaſi minans; nec motus eſt loco donec fratres ad requirendum eum profecti, vix ei perſuadere potuerunt quod aſinus jam receſſiſſet, & foenum abſque vectore ambulare non poſſet.

XLIX. Haec erat tunc puerorum illorum ſancta ſimplicitas, haec puritas innocentiae, quibus & divinae cognitioni & angelicae puritati eo verius propinquabant, quo ex impura hujus mundi calliditate nihil habebant. Noſtri vero temporis pueri, mox ut loqui coeperint, nihil eſt penè de ſeculo quod ignorent; ut ſi eos loquentes audias, forenſes intelligas. Nec tamen credendum eſt eos ita divinarum rerum capaces exiſtere qui primordia vitae mundialibus ſtudiis dedicarunt, ſicut nec illi de quibus diximus ita erant hebetes in divinis ſicut apparebant fatui in humanis. Talibus enim dicebat Apoſtolus: *Malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis.* & iterum: *Volo vos ſimplices eſſe in malo, prudentes autem in bono.* Nam quidam eorum prudens atque ſanctiſſimus puer cum moriturus jaceret, & adeſſet ei communis pater Stephanus cum venerabili Priore & cuibuſdam aliis ſanctis fratribus, illo nondum adhuc penitus expirante, cumque de ſpiritualibus ſtudiis inter ſe colloquerentur, orta diſputatione de virtute pſalmorum, cum eam laudibus & praeconiis multis attollerent, unus inter ceteros hoc protulit, quod nulla in pſalmis maledictio contineretur, ſed omnes divinis benedictionibus redundarent; tum venerabilis puer recuperato ſtatu, cum penè exanimis putaretur, Non ita eſt, inquit, non ita eſt, Domini mei, ſed maledictio in pſalmis non minima continetur. Tunc omnibus ſimul ſtupore defixis, dixit ei pater ſanctus unà cum Priore: Et ubi eſt iſta maledictio, fili? Quibus ille reſpondit: *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Et hoc itaque tam purum, tam congruum, tam certum, tamque paratum reſponſum ſtupentes admirabantur, victoſque ſe gratulabundo pudore erubeſcebant, praeſertim à puero innocente & penè exanimi, & quem ultra nihil advertere, nedum aliquid loqui exiſtimarent. Sed in his omnibus ille agnoſcendus, ille eſt poſt Deum glorificandus qui tales in Chriſto filios genuit & ſapientiae ſtudiis erudivit in quibus imago virtutis ejus velut in quodam ſpeculo refulgeret, ita ut cum Propheta dicere poſſit: *Ecce ego & pueri mei quos mihi dedit Deus.*

L. Fateor, nunquam vidi in alicujus facie tantam gratiam coruſcare, cum eſſet ipſa vilis, modica, rugis etiam exarata, rareſcentibus pilis prae abſtinentia, quemadmodum arida tellus exigua germinum ſata producit; & cum illi deeſſent omnia quibus humani vultus dignitas ſolet ornari, ſic tamen ab interiori lumen reſplendebat ut videndi faciem ejus nulla unquam ſatietas fieret. Propter quod eum multi curioſius obſervabant, univerſos geſtus corporis ejus & quid vel quomodo loqueretur diligentius attendentes, cum non ſolum loquendo, ſed & aliud quid vel tranſitoriè agendo, videntes aedificaret. Nam & quidam ſeculares nobiles & prudentes pertinaciter aſtruebant nunquam ſe vidiſſe hominem, praeter illa quae ad religioſitatem pertinent, tam urbanum, providum, prudentem, honeſtum, atque ad omnia praeparatum, ut nihil illi deeſſet quibus vel humanae habitudinis cultus ornatur, vel internae con-

Digitized by Google

converſationis decus augetur. Cumque, ut ſe res praeberet vel occaſio permiſiſſet, ſuppreſſis labiis modicum ſubrideret, mox ad inſtar columbarum ſanceti ejus humeri movebantur ut nihil unquam ſimplicius te vidiſſe exiſtimares, nihil terribilius crederes, ita ut non minus tunc illum timeres quàm ſi iratum videres. Quod ſi illa hora oculorum in te radios emiſiſſet, totum te penetrari putares, ut ipſa cordis ſecreta ei patere aliquatenus viderentur, nihilque eſſe quod ejus lateret obtutus. unde illi corridere vix ullus audebat, nec minus timebat eum ridentem quàm iraſcentem. Inde eſt quod beatus Iob de ſe ipſo dicebat: *Si quando ridebam ad eos*, id eſt, domeſticos, *non credebant mihi, & lux vultus mei non cadebat in terram*. Verè vultus illius lux in terram non cecidit, quia nunquam abſque digna & rationabili cauſa laetitiae ſibi fraena laxavit. Nec iſtud arrogantia erat, ſed prudens ſimplicitas, quam Dominus in evangelio commendabat dicens: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbae*. Nempe ut prudens cuncta ſapienter proſpiciebat, & ut ſimplex omnia credebat; nihil ſpernebat, cuncta aut ſperabat aut amabat aut ſuſtinebat.

LI. Porro ipſe cum à cunctis fratribus amabiliter timeretur & cum timore diligeretur, nequaquam ſe inde, ut multi faciunt, ſuper eos inſolentius efferebat, eiſque non tam ex auctoritate quàm ex caritate imperabat, vel potius miniſtrabat, implens illud quod in evangelio, praecipiente Domino, ſcriptum eſt: *Qui major eſt veſtrum, fiat ſicut minor, & qui praeceſſor eſt, ſicut miniſtrator*. Vnde quidam ſapiens praemonet dicens: *Principem te poſuerunt. Noli extolli, ſed eſto in illis quaſi unus ex illis*. Nam & ſi quid praeter ſolitum pro amore Dei tribuere vellet abſentibus, hoc procuratoribus quodammodo furabatur; non quod eos timebat, ſed quia ſcandalizare nolebat, nec ſtudebat ut hoc ipſi neſcirent, ſed ut non viderent; quia juxta vulgare proverbium, quod oculus non videt, cor non dolet. Sunt enim nonnulli qui aequanimiter videre non poſſunt quod de propriis rebus dari aequanimiter volunt. Inde ſanctus iſte & praeſentibus & abſentibus procuratoribus multa largiebatur, abſentibus quidem modo ſupradicto, praeſentibus rogando potius quàm jubendo. agebat hoc cauta & mirabili circumſpectione ut nec illos contriſtaret, nec petentibus neceſſaria denegaret. Et quamquam ei nullus unquam in hoc contradicere auſus fuerit, immo perſaepe reprehenderint cur ſanctus quod ſuum erat alterius impetratu & non proprio magis arbitrio largiretur, reſpondebat nihil ſe ex rebus monaſterii proprium vendicare, & idcirco de rebus communibus nihil praeter communem aſſenſum dari debere. Hanc autem reverentiam, non ſolum praepoſitis vel procuratoribus, ſed & ceteris miniſtris ſervabat, cum culpa deeſſet, cum juſtitiae ſanctitas, vitae integritas eis ſuppeditarent, cum denique ipſi in cunctis obedientes atque in nullo rebelles exiſterent. Quod ſi culpabiles aut quadam inſolentia tumidos reperiſſet, non eis parcebat, ſed mox, ut rigidus magiſter & iratus dominus, eorum dorſis terribiliter imminebat. Nec iſta tantum à minoribus exigebat; ſed à majoribus primo incipiebat, ut nequaquam eſſent caſtigationis immunes qui fuerant magiſterii dignitate ſublimes. Eratque mirum videre eum qui heri velut magnus Conſul omnia diſponebat, cujus cuncta moderamini ſubjacebant, hodie exigentibus culpis ad terram deici, verberibus affici, increpationibus ſubdi, culpis gravioribus mancipari. Cumque eum, ut ita dixerim, funditus ſubvertiſſet & uſque ad terram humiliaſſet, poſt paululum ſedato dolore, in priſtinam eum gratiam reducebat, cunctaque ut prius ejus diſpoſitioni & arbitrio committebat, ita ut eum more ſolito veneraretur & quaſi timeret, nihilque abſque ejus conſilio ageret vel ordinaret. Et in hoc quidem erga ſubjectos ſapientis medici ſtudium imitabatur, primo quidem pernicioſos tumores aſperè ſecans, deinde ipſa vulnera dulciter fovens ac recreans; quatinus eos nec arridens proſperitas malè erigeret, nec imminens adverſitas ultra modum affligeret, dum ſcirent ſibi nec propter ingeſtos honores aliquatenus parci nec propter illatas afflictiones ex priori gratia aliquid mutilari. Sed & minoribus in hac parte non minimum providebat, quibus utique verberum & tribulationum calicem non prius quàm ipſis majoribus propinabat, ut nequaquam ſibi intolerandum exiſtimarent quod cunctis aequaliter imminere viderent.

LII. Iam vero in itinere proceſſurus, poſt generalem fratrum benedictionem, etiam infirmorum ſe orationibus commendabat: quos utique, ſi longius eſſet iturus, in luctu & lacrymis relinquebat. Nam ſicut malis dominis abeuntibus laetitia eſt, redeuntibus moeſtitudo, & è contrà boni domini, cum abierint, luctum poſt ſe relinquunt, quod tandem reverſi in gaudium vertunt, ſic proficiſcente illo omnia triſtabantur, revertente vero cuncta interius & exterius laetabantur; ita ut, quemadmodum dici ſolet, ipſi parietes in adventu ejus gratulari quodammodo atque hilareſcere viderentur. Ducebat autem ſecum honeſtas ipſoque viſu reverendas perſonas, ut & conſilium in promptu haberet, & perſona ejus exilis & modica in eorum comparatione vilior appareret. Sed cum jam in itinere poſiti, paſtores vel quoslibet pueros interrogarent quis eorum Abbas exiſteret, ilico relictis ceteris quos vultus dignitas commendabat, ad ipſum omnes certatim currebant, illum Abbatem, illum omnium patrem & magiſtrum praeſagis, ut ſic dixerim, vocibus proclamabant, atque ab ipſo eleemoſynam nec fruſtra ſperabant, nec in vacuum poſtulabant.

LIII. Ergo cum ad grangiam vel ad quemlibet locum ſui juris veniſſet, quis referre valebit qualiter cuncta luſtraret, omnia circuiret, nihil inviſitatum relinqueret, utpote cui de omnibus cura eſſet. Vix equo deſcenderat, cum mox ſcapulari indutus cuncta circumquaque monaſterii vel grangiae loca ſeu domicilia impigrè peragrabat; ac ſi quid in eis incongruum reperiſſet, vocatis fratribus & increpatis, repertas negligentias ſtatim emendari praecipiebat. Ipſe etiam ſumpto bidente vel quolibet inſtrumento, ſi quid tunc agendum eſſet, vel incipiebat, vel jam coeptum perficiebat, & ad operandum alios invitabat. Quòd ſi tunc frumenta excuterentur, ſtatim ad aream convolabat, & cum ſociis qui cum eo venerant diu ibi longèque excutiebat. Quid dicam de eo vel ſociis ejus, cum nec jumenta in quibus venerant feriari permitteret, ne vel ipſa pabulum otioſa & abſque labore perciperent. Sed & fratres longius laborantes vel in paſcuis commorantes viſitare non pigritabat; & qualiter unuſquiſque in ſuo ordine vel opere ſe haberet ſollicitè perquirens, in ſingulis eos, prout opus eſſet, vel adjuvabat vel inſtruebat. Nihil enim ruralis exercitii eum latebat, nullumque artis vel cujuslibet exercitii genus erat in quo ipſe non docere aut emendare vel meliorare aliquid poſſet. Cumque ipſi fratres diverſae valetudinis & qualitatis, diverſis quoque laboribus intus & foris & tam longè quàm propè conſiſterent, ipſe tamen omnibus competenter occurrens, negligentes quidem duriùs increpabat, dubios confirmabat, puſillanimes confortabat, moeſtos conſolabatur, triſtes mulcebat, feſſos recreabat, & invitos ad requiem invitabat. Porrò ſtudioſos & ad laborem promptiſſimos nunc à nimio impetu revocabat, nunc ad laborem jocundis ſermonibus ampliùs provocabat. Nam cùm ſibi contraria ſint vana gloria & negligentia, & utraeque ſint vitia, malebat, quantum ad compendium mali, ex vana gloria aliquid vendicare quam ſe negligentiae committendo, propheticam illam maledictionem incurrere, id eſt: *Maledictus qui opus Dei facit negligenter*. Ita prorſus omnem negligentiam atque deſidiam praecipuè in juvenibus perſequebatur quòd, exceptis criminalibus, nihil in vitiis ceteris gravius vindicaret. Si verò per porticum ambulans, vel in quocunque loco olera ſive legumina per incuriam elapſa terraeque ſparſa conſpicerer,

ter,

Digitized by Google

ret, mox ea incurvus granatim, quantumcunque modica, colligebat; vocatiſque quorum culpa deciderant, pro ſua eos negligentia durius increpabat. Quòd ſi hoſpites ſecum duxiſſet, aut fortè eo praeſente ſuperveniſſent, ingreſſus coquinam, tam in grangiis quàm in abbatia quid vel quantum eis apponi deberet, quidve pauperibus ſupereſſe poſſet, tanta ſollicitudine procurabat ne aut rara aut nimia praepararent, & in utroque aut avari aut prodigi apparerent. Quod ſi tanta illi cura de exterioribus ac minimis erat ne quid negligenter aut ſuperfluè deperiret, quantam illum putas diligentiam impendere potuiſſe his quae ad morum honeſtatem & animarum pertinerent ſalutem? Quis enim eo praeſente manum aut pedem indecenter attollere, oculos impudenter erigere, verba incondita proferre, aut nutus vanos exercere praeſumeret, ne dicam turpia verba profundere aut cachinnis ora laxare?

LIV. Satis ergo cognoſcibile eſt quanta ſeveritate gravia quaeque multaret, cùm minora ac levia tam diſtrictè judicaret; quamvis quoſdam exceſſus nulla praecedente vel ſubſequente vindicta plerunque ſolo terrore corrigeret. quod hoc manifeſtè liquebit exemplo. Dum quadam ſabbati die poſt completorium officinas circuiret ex more, invenit piſtores in piſtrino completo ſeptimanali labore ſolito laetiores, & arreptis quibuſdam lignis in haſtarum modum velut inter ſe decertantes. Quod ipſe per foramen aſpiciens, cùm eum penitus non viderent, facto ſono gutturis, ne eos lateret, pertranſiit, ſed in tantum timore eos reliquit ut unus ex eis ſtatim ſe ad fugam pararet, non ferens rigorem futurae examinationis; ſed à fratre ſocio vix & cum magna difficultate retentus eſt. Vterque tamen craſtina die ad capitulum venit: uterque ſponte, non expectato clamore, veniam petiit. Sed cum in judicio multi aſtarent, & à ſancto interrogati quam cauſam haberent, hoc tantum reſponderent, Vos ſcitis, velut indignans teſtium eos abire praecepit. Quid enim fuit quod eos ampliùs non judicavit, niſi quia ſciebat quantum eis timorem praeterita nocte incuſſerit. Nolebat eis addere dolorem ſuper dolorem; ut multi faciunt, qui ſubjectis tantò graviùs imminent quantò ampliùs pavent, non quia plus rei, ſed quia minus timendi.

LV. Alius frater ex praeminentibus graviter fuerat in capitulo verberatus. Cùmque poſtmodum moeſtus & amaritudine plenus foras ſolus ſederet, aſpiciens eum vir ſanctus, & ſanare cupiens, ex induſtria coram eo tranſire coepit. Ille, quamquam invitus, aſſurgens & ſimul pergens, neque enim audebat illo coram ſe tranſeunte non ſubſequi, converſus ad eum ſanctus dixit: Fortè me ideo ſequeris ut faciamus pacem? Quo reſpondente, Nequaquam, abiit, non cogitavi, mox apprehenſa ejus cervice, ſtrictimque eum amplectens atque deoſculans, in tantam dulcedinem cor ejus convertit ut ſtatim ad terram caderet, & amplectens ejus veſtigia cum lacrymis veniam peteret pro eo quòd contra eum iratus fuiſſet.

LVI. Sed & quidam monachus cùm de monaſterio non abſque licentia egredi vellet, & ſancto Dei pro ipſa licentia quotidie moleſtus eſſet, nec ullatenus impetraret, quadam die pro hoc in capitulo veniam petiit. Sed cum vir ſanctus nec ei conſentire vellet, nec pravam ejus intentionem frangere poſſet, tandem quaſi taedio victus dixit ei. Si ergo verè exire vultis, prius reddite quod debetis. Qui cum diceret, Quid eſt hoc? Aptate vos, inquit, ad diſciplinam. Quod cum feciſſet, tam graviter eum verberari fecit ut nullus ibi eſſet qui non contremiſceret. Cùmque erectus eſſet, dixit ei: Iam nunc poteſtis abire, ſi placet. Ille verò cùm putaretur magis tunc fuiſſe commotus & ad diſcedendum ampliùs incitatus, ita reſpondit: Nequaquam, Domine, hinc recedam, aut vos dimittam cunctis diebus vitae meae. Ita eſt enim omnis tentatio illa à me funditus extirpata ut nihil unquam minùs quàm exire velim. Quis dubitet illa hora diabolum ab eo fuiſſe exclusum & exturbatum, ac ſi in illo verberatus fuiſſet? Ita vir ſanctus noverat percutere & ſanare, deducere ad inferos & reducere, occidere quodammodo & vivificare, & alios quidem blandimentis, alios increpationibus, alios alacritate, alios ſeveritate, alios beneficiis, alios etiam verberibus corrigebat & ad vitae ſemitam reducebat.

LVII. Sed ut ad propoſitum redeamus, cunctorum quae in ejus praeſentia gerebantur ipſe judex & teſtis erat, & aut in praeſenti, ſi differendum non eſſet, aut in poſterum opportunè dijudicabat. Propter quod antequam à loco ad quem venerat diſceſſiſſet, capitulum congregatis fratribus regulari more tenebat; in quo ſedens tam diſtrictè culpas examinabat ut nullus eſſet tam audax tamque de ſuis meritis vel ejus familiaritate praeſumens qui non totus contremiſceret cùm praedictum capitulum ingrederetur. Hanc autem adminiſtrationis diligentiam in omnibus à ſe fundatis locis aequali ſemper jure ſervabat ut dummodo aut praeſens haberetur aut ſperaretur venturus, ſemper & ubique ab omnibus timeretur. Si quem vero per immoderatam correctionem aliquanto graviùs contriſtaſſet, non quieſcebat donec eum blandis ſermonibus aut fortè beneficiis vel etiam familiaribus oſculis ejus animum mitigaret, ita ut ſibi ipſe gratularetur bono ſuo ſe contriſtatum fuiſſe qui tantam propter hoc ſancti patris gratiam meruiſſet. Non tamen hanc gratiam aequè omnibus impendebat, ſed quibus expedire cognoſceret; quia ſunt nonnulli qui inſtar duriſſimi ſilicis, qui frangi quidem malleis poteſt, ſculpi non poteſt, verberibus coerceri poſſunt, verbis ſive blanditiis ſuaderi non poſſunt. Scriptum eſt enim: *Durum baculo percute, quia ſtultus non corrigitur verbis.*

LVIII. Ita omnes fratres doctrina & exemplis inſtruxerat ut non ſolùm ceteris hominibus ſeu quibuslibet religioſis, ſed & his quos idem ordo & habitus decorabat, inſignis converſationis merito diſſimiles viderentur. Nam etſi per publicum equitando aut quolibet alio modo incederent, mox unde eſſent evidentiùs apparebat, cum eos tam habitus quàm inceſſus evidentius prodidiſſent. Nullus aliquando imparatus vel abſque digna & rationabili cauſa iter arripiebat, nullus in extraneis locis prandere ſive manere, nullus per vicos & plateas incedere ſolitus erat; ſed aut per mediam villam vel civitatem operto capite cum diſciplina tranſibant, aut extra per ducentem ſemitam ad deſtinatum locum pergebant. Non enim villas tunc temporis ingredi conſueverant, niſi eos injuncta aut inevitabilis neceſſitas compuliſſet. Si cui caſu aliquid loquerentur, tanta ſermones ſuos circumſpectione librabant quod nullus eos in verbo capere vel reprehendere poſſet. Nam quod tanti magiſtri diſcipuli ferebantur, hoc ipſum velut argumentum certiſſimum tenebatur in cunctis eos irreprehenſibiles inveniri. Denique matrona quaedam nobilis, cum ad feneſtram domus ſuae cum multis aliis reſideret, proſpiciens vidit procul duos fratres in religioſo habitu equitare. Cùmque illi inter ſe haeſitando quaererent ex qua domo vel ordine eſſent qui eis apparuerant, praedicta matrona incunctanter aſſeruit eos Obazinenſes non eſſe, quamvis adhuc facie non vidiſſet. quod in brevi probatum eſt. Nam protinus aſſuerunt, & veracem matronam ſuo teſtimonio firmaverunt. Viderat enim eos laxiùs equitare nec religioſo more procedere, & ideo non putavit è tanti ſchola magiſtri tales diſcipulos potuiſſe prodire.

LIX. Quis enim eum aliquando loquentem, ſtantem, aut ambulantem, ſive aliud quid agentem videret qui non inde aliquid inſtructionis hauriret? Vt enim de minimis aliqua memoremus, nullum ſaltim ſpuere indecenter aut in directum volebat, nullum nudatis dentibus loqui ſive ridere, nullum cum ſtrepitu incedere vel manducare, ſed nec ſedere quemquam niſi per obliquum reducta cuculla; ne aut pannus in loco ſeſſionis citiùs rumperetur, aut ſi quid inconveniens ſubter ſedentis dorſum occurreret, hoc ipſum

Digitized by Google

ipſum non à tergo ſed ab alia parte minùs turpiter appareret. Nullus, eo praeſente, vel in Eccleſia vel in quolibet loco, ubicunque conventus adeſſet, incongruè oſcitare vel ſubridere aut loqui indiſciplinatè aut aliquod negligentiae vel levitatis ſignum oſtendere prorſus audebat; nemo de penuria murmurare, vel magiſtris praecipientibus reſiſtere vel contradicere praeſumebat.

LX. Miniſtri quoque altaris ut honeſtè inducerentur magnopere providebat, veſteſque eorum per ſemetipſum diligentiùs componebat, ne incompoſiti atque deformes divinis rebus aſſiſterent & ſcandalum videntibus, non aedificationem praeberent. Ipſe vero ſacris veſtibus ita convenienter apparebat indutus quod tamquam ei innata ipſa veſtimenta aliquatenus viderentur, ut nullus deprehenderet, niſi ſciret, cucullam eum intrinſecus eſſe veſtitum. Cùmque jam ad ſacra agenda ventum eſſet, mox corde, ore, oculis ad Deum converſis, manibus quoque, non ut quidam faciunt, tamquam volaturi, in ſublime porrectis, ſed circa ſe paululum in modum crucis expanſis, tamdiu fixus in Deo manebat quouſque ad ſacra ſignanda myſteria ſe aptaret. Iterumque in id ipſum reverſus, non tuſſim, non ſuſpiria, non gemitus emittebat, ſed purum cor & ardentem lacrymiſque madentem ſpiritum divinis conſpectibus offerebat. Sicut enim ſol ardens oceano ſe immergit ut inde clarior ſurgat, ſic ejus ſpiritus fervens lacrymarum imbre perfuſus ante Dei oculos purior emanabat. Deinde peracta Miſſa, mox ſanctum altare linteaminibus aptiſſimè componebat, ut nihil ejus inte̒ctum maneret, nihil foras ex linteamine turpiter promineret, ſed cuncta deſuper plana deorſum aequaliter pendentia undique bene parata & pulvere mundata relinqueret, nihilque circum circa eo diſcedente indecens vel incongruum remaneret. Veſtimenta quibus exuebatur, quamquam miniſtri hinc inde parati aſſiſterent, propriis manibus ipſe plicabat; ut & minus promptos hac ſedulitate inſtrueret, & exemplum aliis daret ne quis, quantislibet occupationibus implicatus, hoc facere recuſaret. Haec & his ſimilia vir ille beatus factis magis quàm verbis docebat, quae & hic proferimus, non tantùm ad ejus laudem, quantum ad aliorum inſtructionem; ut qui haec legerint, diſcant in minimis quid in maximis debeant imitari. Multa ſunt & alia honeſtatis ac probitatis inſignia exemplo converſationis ejus velut quodam ſpeculo deſignata, quae indocti minuſque devoti facilè ſpernunt, devoti & eruditi auro cariùs ambiunt, nec inter minima reputant quae non minimum in rebus etiam maximis decorem & utilitatem praeſtant. Praebent enim legentibus & audientibus ad incitamentum virtutum majorem inſtructionem quàm ſi centum aut eo amplius caecos illuminatos totidemque ſurdos aut mutos ſanatos legerent vel audirent; non quòd illi ſancto miracula defuerunt, ſicut ex paucis quae retulimus, plura quae non memoravimus intelligi poſſunt. Quia verò de vita & actibus tanti patris multa jam dicta ſunt, hic ponere finem placet; ut deinceps quae reſtant alio incipiantur exordio. Vrget enim tempus, & ratio poſtulat ut tandem ad ejus obitum ſtilum vertamus; ut qui vitam ejus imitari aut noluerunt aut nequiverunt, exemplo glorioſae mortis ejus provocentur ad meliora. *Explicit liber ſecundus.*

Incipit praefatio in tertio libro.

SAtis ſuperque jam diximus de vita & actibus olim praedeſtinati & ſuo tempore praeſentati domini Stephani primi Obazinenſium patris, duobus praecedentibus libellis; non quòd omnia quae de illo dici vel ſcribi poterant hic cenſuerimus referenda, ſed ut tanti viri converſatio non lateret poſteros ad aedificationem, quae, quandiu vixit, multis profuit ad ſalutem. Diximus ſuperius, in proemio libri ſecundi, quibus ex cauſis vel quibus praecipientibus hoc tantum opus aggreſſi fuerimus; quia ſi hoc noſtra auctoritate compegiſſemus, irridendum eſſet potiùs quàm ſcribendum, dignumque meritò cui aures publicae non paterent. Nulla eſt enim auctoritas monachi abſque praecipientis imperio; quod ſicut temeritas eſt praevenire, ſic praeterire contemptus; ubi licèt nos ab hoc opere multis modis excuſare poſſemus, tamen hujus rei periculum in Dei ponentes judicio & ſancti patris auxilio, ea fiducia qua duos jam libellos utcunque peregimus, etiam hunc tertium, qualiſcunque futurus ſit, nos explicaturos ſperamus; nec tam timemus ejus offenſam pro temeritate quàm in illius confidimus gratia pro devotione; ut ſicut quondam ſanctus Martinus ſuo Severo adhuc viventi apparens, libellum quem de ejus vita ſcripſerat, dextera praeferebat; ſic nobis poſt tranſitum in anguſtia conſtitutis occurrat, & hujus ſcriptionis laborem in ſtatera appendens, deprimentia pondera peccatorum ſurſum attollat, noſque per Dei miſericordiam aeternis ſuppliciis erutos perpetuae vitae reſtituat. Non immeritò tamen beatum Martinum huic praefatiunculae inſerendum putavimus, cujus glorioſum tranſitum in hujus honorabili exitu magna ex parte demonſtraturi ſumus. Ille enim non in ſua ſede, ſed in Eccleſia procul poſita ſui juris, pace inter Clericos conſtituta, ex hoc mundo tranſivit; hic non in propria, ſed in alia ſui juris abbatia, Abbate ibi, quo diu caruerat, ordinato, ad Dominum emigravit. Ille media nocte dominica, iſte media nocte dominica. Illum monachi & diſcipuli, iſtum monachi & diſcipuli, utrumque innumerabiles populi clamoribus in cœlum ſublatis communi lamentatione planxerunt, & per longiſſimos viae circuitus deduxerunt, poſtque dignas exequias dignis, ut dignum erat, tumulis condiderunt. Vnde nulli, rogo, moleſtum ſit ſi ipſum tranſitum latius & ut ſic dicam minutiùs deſcripſerimus: quia etſi faſtidientibus erit fortaſſis indignum, devotis tamen & ſanctum piè amantibus, quantumcunque prolixum ſit, non erit, ut credo, ingratum. *Explicit praefatio.*

Incipit liber tertius.

I. Cùm igitur vir beatus de hoc mundo tranſiturus eſſet, una ex abbatiis ſuperiùs memoratis proprio paſtore longo jam tempore fuerat deſtituta; quam viſitare cupiens, ut eam legitimè ordinaret, quamquam finem dierum ſuorum, ut de Martino legitur, imminere non ignoraret, inſtantibus ſollemnibus jejuniis, quando cineres dari ſolent, cum quibuſdam Abbatibus illò profectus eſt. Cùmque jam de re propter quam venerant tractaretur, & monachi inter ſe non convenirent ut ex his qui praeſentes erant Abbatem aſſumerent, miſſum eſt retro ad monaſterium ut inde Prior & alii quidam ad hoc idonei adducerentur. Interim domnus Stephanus ad viſitandum Archipresbyterum regionis infirmum rogatus perrexerat; atque inde regreſſus, corporalem moleſtiam ſtatim incurrit. Exhauſta enim jejuniis membra febris invaſerat, quam & labor corporis & frigoris algor intimis medullis paulatim infuderat. Cùmque in craſtinum electio pararetur, jam enim advenerant pro quibus fuerat deſtinatum, porrò ipſe tota nocte gravi incommodo teneretur, non tamen tam neceſſarium opus cenſuit differendum, ne fortè eo moriente aut penitùs fruſtraretur aut negligentiùs impleretur. Sed quia eorum capitulo intereſſe non poterat, Abbati cuidam, qui auctoritate ceteris praeminebat, hanc ordinationem commiſit ut quem ipſe jam cum conſilio fratrum elegerat, ab eodem Abbate paſtor ibi ſtatueretur. quod ſtatim abſque mora vel contradictione aliqua feliciter eſt impletum.

II. Exinde vir ſanctus morbo invaleſcente graviùs agere cœpit. Propter quod ex communi domo in liberiorem cellam translatus eſt. Fama quoque aegritudinis ejus cùm ubique nuntiis diſcurrentibus percrebuiſſet, poſtquam ad Obazinenſium aures pervenit, vehementer omnes afflicti & ultrà quàm credi poſſit conturbati ſunt. Quomodo enim quamvis tutiſ-

tiſſimus grex tanto moriente paſtore non turbaretur, cum ſcriptum ſit: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves*. Multi enim jam non expetita licentia ad ipſum certatim pergebant vel potius confluebant, ultimam ſaltim benedictionem, & ſi aliud tunc non poterant, lucraturi. Quos ille, ut pius pater, tamquam devotos filios benignè ſuſcipiebat, & ſingulos quoſque benedicens, tactu blandiſſimo confovebat. Ceteri verò qui remanſerant, planctibus & ululatibus perſtrepebant, & tamquam finis mundi initaret, omnes penè ſua opera reliquerant, & ſolis fletibus hinc inde vacabant. Et re vera quaſi finis mundi quodam modo videbatur adeſſe eis qui tanto privabantur parente; quia cum quo familiariter ac dulciter vixerant, qualiter poſt ejus mortem viverent neſciebant. Videres omnes angulos gemitibus impleri, ſuſpiria ſuſpiriis jungi, & communi lamentatione totius loci deſolationem ab omnibus deplorari. Velut enim in die paraſceve, ſilentio cuncti vacabant, ſi quando à lacrymis temperarent. Nullus obviantium ſolitus erat occurſus, nulla ſalutatio, nulla conſolatio erat. Si quando ſeniores juniores fratres conſolari voluiſſent, ſtatim & ipſi lacrymis complexantur & cum eis pariter concidebant. Per omnes Miſſas pro ipſius vita generalis oratio percurrebat, & tam publicè quàm privatim nihil aliud petebatur niſi ut grex tutorem non perderet & oves deſolatae paſtorem, parvuli matrem, filii patrem, Abbatem monachi, diſcipuli doctorem, locus etiam protectorem, domuſque rectorem, & navis jam penè conſracta optimum gubernatorem. Haec enim omnia illis ſemper exſtiterat, ut cum Apoſtolo dicere poſſet: *Omnibus omnia factus ſum ut omnes facerem ſalvos*. Hoc autem eos durius affligebat, quòd cum fortè nuntium de eo acciperent qui diceret eum deſperabiliter aegrotare, facto mane alius veniebat dicens eum melius jam habere; & eùm ſe quaſi ad gaudium praepararent, iterum ſerò deſperationis nuntius veniebat, qui eis omnem ſpem quam de eo conceperant adimebat. Deus enim, qui omnia poteſt, qui ſcit omnia antequam fiant, & qui ſe diligentibus omnia cooperatur in bonum, ſic procuravit ut & paſtor optata quiete frueretur & oves non deſtituerentur nec locus deſolaretur, ſed potius merito boni paſtoris ampliori quàm priùs rerum proſperitate & fratrum numeroſitate polleret. Nam & Dominus noſter ante paſſionem ſuam diſcipulis ſuis dicebat: *Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos*. Et ſcimus quia poſt paſſionem ejus diſcipuli omneſque credentes magis multiplicati ac roborati ſunt quàm fuerant toto tempore dominicae praedicationis. Ipſe enim in eis operabatur qui antè promiſerat dicens: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi*. Sic iſte ſanctus pater praeſentior & potentior futurus eis erat poſt depoſitionem quos quaſi orphanos tunc relinquebat.

III. Cum ergo idem beatus vi febrium acriùs urgeretur, gaudebat quidem quòd ad deſiderata bona tranſiret, ſed dolebat quòd ſuos deſolatos & quaſi orbatos relinqueret. Propter quod protenſis in coelum oculis ac manibus Dominum deprecabatur ut locum ſibi creditum ſemper illuſtraret atque protegeret, & ovibus quas per illum hactenus aggregaverat, ipſe benignus paſtor exiſteret, & ſua eas providentia gubernaret. Aſtabant ei omnes fratres, praecipuè qui de ejus monaſterio venerant, flentes inconſolabiliter ac dicentes: Cur nos pater deſeris, aut cui nos deſolatos relinquis? Sufficiebat nobis paupertas noſtra, ut divitias computaremus quòd te videremus paſtorem & gubernatorem animarum noſtrarum. Et nunc poſt te quid faciemus, vel ad quem in tribulatione noſtra confugiemus? Porrò ipſe in quantum poterat eos conſolabatur & inſtruebat; praecipiens eis ut Deum ſemper timerent, & ipſe eos liberaret ab omni malo. Nam & ſe ipſum eis dicebat praeſentiorem futurum poſt mortem & cuncta neceſſaria diligentius proviſurum, ſi tamen illi aſſiduis precibus obtinerent quatinus ipſe aeterna requie frueretur. Cùmque illum rogarent ut fratribus Obazinae, quos orbatos utique relinquebat, ultima ſaltim mandata dirigeret, ipſe nihil aliud eis praecipiebat niſi ut ſancti ordinis quem ſuſceperant ſtatuta firmiter cuſtodirent, & ſanctae paupertatis atque humilitatis obſervantiam non deſererent, obedientiae quoque ac diſciplinae cenſuram omnibus modis ſervarent, & ut ſemper pro ſe Dominum exorarent. Hoc enim eis tunc promiſit, quod nullum unquam legimus promiſiſſe; quia ſcilicet ſi tantum pro ſe Deum rogarent ut ſalvus fieret, quod ipſe omnibus, praecipuè intra monaſterium morientibus, aeternam à Domino, confiſus de ejus miſericordia, obtineret ſalutem. Propter quod praecipiendo monebat ne à monaſterii habitatione ullus unquam diſcederet, praecipuè ſanctimoniales feminas, quae nuper commotionem aſſumpſerant ut pars earum tamquam meliùs Domino ſervitura alibi commigraret. Audierant enim, ſed falsò, quantum nunc evidenter apparet, omnes quidem quae in praeſenti erant inibi permanſuras, ſed nullas deinceps admittendas. unde quaſi perpetuandae, multis & magnis auctoritatibus fultae, alium locum ſibimet elegerunt, quem eis ex communi poſſeſſione Abbas tunc Geraldus cum conſilio fratrum jam delegaverat omnibus tunc bonis repletum, ſed poſt non ita. Qualiter autem vel quibus auctoribus à monaſterio receſſerint, qualiterque in loco ſibi placito converſatae fuerint, vel qualiter poſt multas egeſtatis anguſtias ad monaſterium proprium remeaverint, quàmque miſericorditer & benignè receptae fuerint, ſicut filius ille prodigus qui diſſipavit ſubſtantiam ſuam non rectè, hic referendum non eſt, ſed magis quod coepimus explicandum.

IV. Viſitantium ſervum Dei in infirmitate poſitum finis non erat, cùm tamen nonniſi religioſi vel quos devotio traxerat admitterentur. Nonnulli immo quamplurimi cereos deferebant ſacro ejus funeri profuturos, omneſque eum non aliter quàm totius patriae tutorem ac proviſorem deflebant. Et quia tempus raſurae praeterierat, ipſe verò propter infirmitatem radi permiſſus non fuerat, incumbente jam morte radi ſe incunctanter praecepit, ut corpus aegrum magis excruciaret, & ad Dominum continuò migraturus novus & coronatus intraret. Quod divino nutu factum non dubitamus, ut ſaltim ex ejus capillis reliquias haberemus. Cuncti enim diligenter collecti ſunt & diligentiùs reſervati, multiſque poſtmodum infirmitatibus profuerunt. Cùmque jam morti evidentius propinquaret, ad ipſius petitionem oleo ſancto perunctus eſt, & ſacrae communionis perceptione munitus. Exinde poſt modicum pulſata tabula, omnes undique convenerant, & letanias cum magno fletu agere coram eo coeperunt; quas ipſe quidem frequentiùs repeti faciebat, & cum eis moriens prout poterat decantabat. Cumque jam penitus defeciſſet, apprehenſa quidam ejus dextera monaſterium omneſque fratres ſignabat, ipſo quantum poterat annitente & benedictionis verba frigeſcentibus labiis vix tenuiter profundente. Sicque inter benedicendum & orandum ſancta illa anima carne ſoluta eſt.

V. Igitur venerabilis pater Stephanus migravit ad Dominum VIII. Idus Martii, laetantibus coelis, terris plorantibus, illis pro admiſſo concive, iſtis pro amiſſo paſtore. Tranſiit autem circa mediam noctem, Dominica ſecunda quadrageſimae, anno ab incarnatione Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo nono. Corpus ejus ex more compoſitum & ſacerdotalibus indutum quantum noctis ſupererat in Eccleſia eſt obſervatum, omnibus fratribus cum quibuſdam Abbatibus qui convenerant devotè aſtantibus & vigilias cum cereorum apparatu ſolemniter coram eo agentibus. Manè autem facto, dictis ex more Miſſis, tractare coeperunt qualiter corpus ejus ad Obazinenſe monaſterium deferretur. Verùm quia inter utrumque monaſterium duorum dierum iter erat, quidam velut providi conſulebant ut animalia fortia quaererentur, quae ipſum per tanti itineris ſpatium facilè

baju-

bajularetur. Ceteri verò, & praecipuè Abbas loci, contradicebant, aſſerentes indignum eſſe ut corpus ſanctum & habitaculum quondam ſpiritus ſancti irrationabilium jumentorum veheretur dorſis, dicentes nunquam defuturos qui illud certatim deferrent, dum tamen hoc ipſi à monaſterio decenter & cum honore efferrent. Quod dictum cum omnibus placuiſſet, ſtatim apprehenſam ſancti corporis glebam cum grandi pſallentio extulerunt, Abbatibus, monachis, & reliquis fratribus praeeuntibus & ſubſequentibus cum maxima multitudine Clericorum ſimul ac laicorum qui ad tanti patris exequias ex diverſis locis ſe conveniſſe gaudebant. Quia vero illud monaſterium in devexo aliquantum loco poſitum erat, mox ut ad altiora & planiora venerunt, ſtatim omnes paſtores regionis illius, pueri pariter & puellae, relictis gregibus, ad ſancti funus ſumma cum feſtinatione currebant, & ſub feretro ſe ingerentes, velociter in alteram partem tranſibant. Cùmque hoc perpetraſſent, iterum ſanctificandi hoc ipſo aditu remeabant, & cum turbis ambulantibus aliquantulum properabant. Quod videntes ceteri, exemplo puerorum edocti, certatim ſeſe impellentes ſub ſancti feretro cum impetu tranſiebant & iterum remeabant. Non tamen fruſtra & abſque fidei ſuae mercede hoc facere potuerunt. Multi enim ſic tranſeundo diverſis infirmatibus liberati ſunt, quorum vel nomina vel numerum perſonarum vel diverſitates morborum hic referre oneroſum & difficile viſum fuit. Quia vero per totum illud iter multa oppida, multi vici extabant, omnes habitatores eorum, utpote feriati dominica die, ad tam glorioſum ſpectaculum undique concurrebant & gradientium agmini ſe admiſcebant. Per omnes Eccleſias ac monaſteria per quae tranſituri erant, ſigna ilico omnia concrepabant tam repentino fragore ut putarentur non humana manu pulſari, ſe divinitus commoveri. Sacerdotes cum ſtolis, Clerici cum veſtibus albis, monachi decenter ornati cum crucibus & thuribulis obviam ſancto corpori longius procedebant, nec abſolvendi aut quodlibet officium peragendi ulla erat facultas. Tantus erat crepitus ſignorum & concurſus clamorque turbarum plangentium. Omnis ſiquidem terra luctibus perſonabat, aliis qui illum melius noverant deſolationem patriae deplorantibus, aliis pro ipſo miraculo, eum viderent tam exigui corporis hominem ita glorificari ut praeclarior eſſet univerſa terra, mundoque major & caelo ipſo altior videretur. Nec ſolum homines plangebant eum, ſed & jumenta. Nam audivi ab his qui viderunt quod jumentum quo ſedere conſueverat ante tres dies mortis ejus totidemque poſt mortem multas lacrymas fuderit, quodam modo indicans prius quid eſſet futurum, & poſt deſignans quod erat jam factum. Quid dicam de glorioſo ejus corpore, quando pro vili ſupellectili tam atrociter decertabant, propter quod ad ferendum cum facilis acceſſus non erat, cum defenſores undique cum fuſtibus imminerent, propter importunè ſcilicet irruentes & de ſancti reliquiis aliquid auferre tentantes. Erat tamen non modica conſolatio, ſummis ſaltim digitis vel feretrum contigiſſe. Tunc manifeſtè clarebat quod Abbas ille vel ceteri dixerant, nunquam ſcilicet defuturos qui ſancti corpus certatim deferrent. Verum ut ſciant quanto ardore ejus reliquias ambiebant, quidam ex magnatibus marcam argenti promiſit ſi quis calciamenti ejus ſibi corrigiam detuliſſet. Plures etiam ſponte ſe & ex induſtria diſcalciabant, ſicque per ſcopulos & acutiſſimas petras cum ſancto pergentes non abſque cruore & vulneribus remeabant. Nec miranda eſt haec in viris fides, cum mulieres tanta devotione certaverint. Matronae ſiquidem nobiliſſimae, relictis thalamis, & depoſita feminei ſexus verecundia, properantes paſſim cum viris ad ſancti funus ardenter currebant; & quae prius prae teneritudine incedere non valebant, nunc per paludes & quaeque difficilia loca incunctanter pergebant, non pretioſis veſtibus deferentes, ſed cunctum earum nitorem per lutum traicientes, dum tamquam pro reliquiis ducerent quicquid in ſancti obſequiis ſciſſum vel infectum monſtrare potuiſſent; ſed & ſancti feretrum viriliter apprehendebant, & per multa viarum ſpatia viris fortius ſupportabant. Hoc fecit Vicecomitiſſa terrae illius domina; quae cum magnis & incurabilibus morbis in locis ſecretioribus teneretur, tantam ex tunc & deinceps virtutem conſecuta eſt ut uſque in hodiernum diem ſaniſſima perſeveret. Haec ſummis precibus ambiebat ut in una Eccleſiarum ſuarum cum ſacro funere pernoctaret, quatinus omnem terram illam ad exequias invitaret, & in via expenſas omnes praeberet. Quod impetrare non potuit, eo quod fratres ad proximam grangiam, quae in medio itineris poſita erat, ad pernoctandum exiſſent, timentes ne fortè aliquam à muliere violentam ſuſtinerent. Illa tamen quod ei ſupererat implere non diſtulit, panes ſcilicet vel quaeque neceſſaria tam hominibus quàm jumentis ad metatum tranſmittens. Piſces ad hoc ſexaginta tantum allati ſunt, è quibus ducentis nec minus viris ſinguli provenerunt. Porrò vini nonniſi unum vaſculum habebat ex his quos geminos portare aſinus ſolet; quod in vaſe effuſum in tantum ſancti virtute praevaluit ut quingentos & amplius viros per totam noctem ſufficienter potaret, & plurimum in craſtinum ſupereſſet. Corpus verò non in fratrum habitaculis, ſed in ampliſſima domo quae exteriùs habebatur poſitum eſt; ut & plures reciperentur, & devotis mulieribus aditus non vetaretur, quae ſcilicet domus cùm tota eſſet lignea & paleis cooperta, deorſum verò ob ſancti honorem & adventantium requiem eiſdem paleis uſque ad genua ſtrata, tantam cereorum ardentium multitudinem continebat ut deforis aſpicientibus tamquam rogus ingens exterius appareret. quod cunctis mirabilibus mirabilius aeſtimo, ut inter tantam copiam palearum, inter tot viros dormientes ac ſemivigilantes, ignis nocere nihil potuerit. Nam & qui vigilabant, ſacris excubiis circa ſanctum corpus occupati erant, ceteri vero in circuitu eorum ſemivigilabant aut penitùs dormiebant. Deinde cum jam nox initium daret, omnes Clerici albis, plures ſericis cappis induti, primas vigilias ſollemniter peregerunt; quibus finitis, ceteri qui remanſerant, & qui tunc ex diverſis locis convenerant, ſicut per totam noctem confluere non ceſſabant, ad alias vigilias ſe praeparabant. Sic per totam noctem alternantibus vigiliis, ſacrae excubiae non ceſſabant, ut tam à vocibus Clericorum pſallentium quàm ab ſplendore coruſcantium lampadarum ipſa nox diei claritatem ac dignitatem aſſumeret, ſicut ſcriptum eſt: *Quia tenebrae non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur.*

Margareta Vicecomitiſſa Combornenſis, ſepulta apud Obazinam.

VI. Mane vero ſurgentes, aſſumpto ſancti corpore ad Obazinenſe monaſterium quantocius properabant. In Tutelenſi autem coenobio expectabatur, eo quod Abbas ille & monachi obtinuerant ut in eorum Eccleſia aliquandiu poneretur. Cùmque ibidem appropinquaſſent, mox ſignis ſonantibus, omnes monachi ſollemniter induti cum crucibus & thymiamateriis & cum omni populo obviam ſancto corpori longiùs proceſſerunt. Condixerant tamen, ut poſtea claruit, ut illud violenter in Eccleſia detinerent, aut aliquid pro reliquiis ex eo auferrent. Quod fratres praeſentientes, ſtatim illud poſt factam abſolutionem humeris ſuſtulerunt, & retro converſi, via qua venerant redierunt.

VII. Apud Obazinam nonniſi feria ſecunda illuceſcente tranſitus beati viri innotuit. Vnde ſtatim dicta Miſſa, poſt primam omnes à minimo uſque ad maximum praeeunte cruce cum fletu & ejulatu obviam ſancto patri uſque ad duo miliaria proceſſerunt, pſalmos per totum iter prout in tali diſcrimine poterant decantantes. Statuerant enim non ſe niſi cum ſancti funere reverſuros; & quamquam eos aliqui fratrum à ſancto venientium deturbarent & retro ire compellerent dicentes eum vix tandem ſerò venturum, nunquam potuerunt eos à coepto itinere revocare. Cùmque jam feſſi in cujuſdam promontorii

rii

rii planitiem deveniſſet, repente levatis oculis vident cum grandi caterva ſancti funeris apparatum à monaſterio illo exire & ad ſe quantocius properare. Adveniat ibi & multitudo nobilium virorum cum aliis innumeris utriuſque ſexus atque aetatis; quorum plurimi cereos novos detulerant, & adventum ſancti cum monachis & cum omni populo accenſis luminaribus expectabant. Et ecce dum apparet, dum praeſto eſt, dum tangi poteſt, tantus repentè clamor exortus eſt ut putaretur non ſolum terra ſed & coelum aliquatenus commoveri. Fateor, nunquam audivi tam magnam tamque terribilem vociterationem, tam magnum luctum, tantum clamorem, tantam denique inſimul lacrymarum effuſionem. Quis enim tam ferreum pectus haberet qui videns tot filios circa patrem piiſſimum lamentantes & defuncti exuvias vacuis ſpebus ac inanibus amplexantes temperare ſe à lacrymis poſſet? Nam & qui in equis advenerant, dimiſſis habenis ad terram cadebant, eamque lacrymis irrigantes, intolerabiles gemitus profundebant. Iam inter fratres nullus ordo, nulla diſciplina, nulla moderatio erat, dum ſanctum non jam manibus ſed & dentibus quoque appeterent, ipſumque feretrum more frenéticorum impatienter morderent. ac niſi defenſores obſiſterent non minus monachos quàm turbas percutientes ac repellentes, parum minus eſſet quin eum morſibus totum dilaniaſſent. Et quia totus ſacerdotalibus erat opertus, ſola manus oſculanda cunctis patebat; quae tamen ita adhuc tepida atque flexibilis erat ut in nullo à viventis alicujus manibus diſcreparet. Itaque avulſum potius quàm aſſumptum ſancti corpus viae reddiderunt, ad Obazinenſe monaſterium cum omni populo feſtinantes.

VIII. Ergo cum ad monaſterium unà cum eo perveniſſemus, venerabilis domnus Geraldus Abbas longè ſuperius memoratus, qui tunc advenerat, cum paucis qui remanſerant & cum multis aliis qui convenerant foras ad novum monaſterium indutus ſacris veſtibus expectabat. Videns autem feretrum adeſſe & ſanctum in eo jacere, quem ſemper videre conſueverat in domo vel in opere Domini firmiter ſtare, cum eum abſolvere parat, repentè concidit, & ſuper feretrum velut exanimis corruit. Tunc renovatur luctus omnium, & quaſi antè nihil feciſſent, non minores quàm in illo monte voces clamoris & ejulatus emittebant. Habet hoc humanus animus ut quamvis fuerit luctu & lacrymis ſatiatus, poſtquam alios plorare conſpexerit, ſe à fletu temperare non poſſit, non ceſſantibus lacrymis ubi lacrymarum cauſae non ceſſant. Tandem Abbas in ſe reverſus, vix quidem abſolutionis verba depromere valuit, & beatum virum ut facultas fuit abſolvit. Verum quia novum monaſterium extra terminos habebatur, idem corpus venerandum propter expectantes populos & praecipuè mulieres uſque ad veſperam obſervabant. Deinde incumbente jam nocte ad Eccleſiam cum pſallentio & magno honore defertur, ibique tota nocte illa & ſequenti die ſimiliter cum nocte uſque in quartam feriam inceſſabilibus excubiis adſervatur; in qua Eccleſia, quandiu ibi fuit, ſolitus ordo teneri non potuit. tantus erat concurſus turbarum vota deferentium, manus & feretrum oſculantium, & ſub eo ſaepius tranſeuntium, dum coram eo tamquam adhuc vivente querelas ſuas deponerent, ejuſque ſuffragia implorarent. Sed & illis egredientibus, alii ſubintrabant, & poſt illos alii atque alii, ut inter intrantium & exeuntium frequentiam nulla requies eſſet. Quod ſi aliquis eos prohibere tentaſſet, credo quod cuncta obſtacula violenter effringerent & graviorem ruinam inferrent. Multi ſane infirmi tam ex fratribus monaſterii quàm ex confluа turba ſanati ſunt, alii à contractione, alii à tumore, alii à capitis dolore & diverſarum febrium uvalione, vel ab ipſa mentis alienatione. Horum nomina vel numerus perſonarum quae tam ibi vel dormiendo vel ſub feretrum tranſeundo, ſive dum tenetur foris, vel per totum iter ſanati ſunt, colligi non potuerunt ut poſſent deſcribi, vel propter multitudinem copioſam, vel quia non fuit qui de talibus curam haberet, praeſertim cum non eſſet tunc qui vitam illius deſcribere ſtatueret vel cogitaret. Manſit ita biduo ſub excubiis, non propter expectationem populi, ſed propter apparatum ſepulcri, & ut quidam Abbates longius commanentes ſaltim ad ſepulturam occurrerent, ſicut fecerunt. Omnes enim tunc praeſentes fuerunt.

IX. Itaque feria quarta hebdomadae ſecundae quadrageſimae, dicta generali Miſſa, & à cunctis Abbatibus qui ex diverſis partibus vel ordinibus venerant facta ſollemniter abſolutione, (nam Epiſcopus tunc in illa regione non erat) beati viri corpus in capitulum tumulandum defertur, & in ſarcophago lapideo collocatur. Aderant cum fratrum catervis & monachorum agminibus multa milia hominum: qui dum cuncta interius exteriuſque complerent, ita per clauſtrum & juxta capitulum conglobati erant ut omnem diurnae lucis ſplendorem, excepto quod ex cereis fundebatur, obnubilarent & pſallentium voces luctuoſis clamoribus ſuffocarent. Eo igitur ſic tumulato, ſtramenta funeris ſtatim direpta ſunt & minutatim conciſa, ſingulis prout quiſque potuit partes ſibi rapientibus, & pro his inter ſe pertinaciter dimicantibus. Nam & ipſum feretrum ſerris defectum & ferramentis inciſum in minutis partibus eſt ablatum, ut ipſas quoque minutias à ſerrae dentibus decidentes in panniculis ligarent & ſecum auferrent. Tanta erat fides & devotio populi ut nihil quod ſancti corpus attigerat à beneficiis vacuum deputaret.

X. His ita peractis, populus omnis abſceſſit, & monachi circa tumulum congregati pſalmos per totam diem, ut mos eſt in paraſceve, uſque ad veſperam decantarunt. Sed & cerei ardentes tota die illa & nocte inibi permanſerunt, ita ut uſque in hodiernum diem omnibus noctibus aut olei aut cerae aut inſimul lumen ibi nunquam deficiat. Nihil horum ex monaſterio impenditur, totum à foris miniſtratur, tam ab his qui ad tumulum devotè ac frequenter occurrunt quam ab his qui multas ibi ſanitates percipiunt. Sed & hi qui in domibus ſuis per invocationem ejus ſanantur, candelas ſuas ibi tranſmittunt aut per ſe deferunt, tam ante ſanitatem quam poſtea, prius poſcendo, poſtea gratias redhibendo. Nec tantum homines pro hominibus deprecantur, ſed & pro jumentis ſive pecoribus male habentibus, pro quibus & candelas tranſmittunt; ut impleatur quod ſcriptum eſt: *Homines & jumenta ſalvabis, Domine*. Nam tamen vel pro eis fruſtra ſupplicare noſcuntur. Nam & infirma ſtatim ſanantur, & ſana deinceps non incurrunt. Sed & tempore barbaricae perſecutionis, cum hoſtilis immanitas cuncta circumquaque vaſtaret, quidam ad eum confugientes & ejus patrocinium referentes, nec rerum amiſſionem nec captivitatem experti ſunt, cum ceteri quique bona ſimul cuncta amitterent, multi rebus perditis, ipſi in captivitatem hoſtium devenirent, nonnullis etiam in vinculis & ergaſtulis poſitis, ita ut pedes eorum artiſſimo conſtringantur ligno, ſtatim invocatus adeſt, praecipiens eis ut ſurgant & lignum quo capti tenentur ipſi trahant, quodque eos tamquam putridum ſequitur ſtatim diſſolutum. Cumque jam liberi cauſari coeperint dicentes, Quomodo hinc eximus, Domine, cum cuncta obſerata ſint, & cuſtodes hinc inde obſervent, mox ducit eos ad quoddam poſticium, & quod vix ſecuribus ac ferramentis excidi poterat, nunc levi manus impulſione facilè diſſolvitur, ita ut ipſe ducat eos per medias turbas eorum qui ſe ceperant, nulluſque eorum ſaltim quo pergat interroget, nedum tenere praeſumat. Hoc uni ex fratribus noſtris ita per omnia contigit, qui nuper defunctus eſt, propter quam praecipuè cauſam ad converſionem venit; & cum ſolus hoc modo liberatus non ſit, ut multorum teſtimonio comprobatur, nos tamen eorum quos ſimiliter ſancti virtus abſolvit nec perſonas recolimus, nec rei geſtae veritatem ab ipſorum ore tam evidenter agnovimus. Tamen cum ad hoc ventum fuerit, quorundam liberationem evidentius proferemus;

Digitized by Google

mus; ut ex his plures alii intelligantur quos ſimiliter liberatos audivimus, nec tamen recolimus. Nunc de his quae poſt tranſitum ejus de eo viſa ſunt, & quomodo quibuſdam ſaepe apparuit, & apparendo ſanitatem praeſtitit, referendum eſt.

XI. Quidam frater cum poſt obitum ejus nimia mœſtitudine teneretur, ex iſta mœſtitia ſoporato aſtitit vir beatus in viſu, dicens ad eum: Quid habes, frater, quod tanto mœrore deprimeris? Cui ille reſpondit: Mœſti ſumus, inquit, Domine, & vehementer afflicti, quia nos tam cito deſerere voluiſti, cum poſſes nobis adhuc diu vivere & monaſterium tuum proſperè & feliciter gubernare. Ad quem ſanctus, Ergo, inquit, non videor tibi Abbas eſſe ſicut me ſemper videre conſuevisti? Cui frater: Verè ſi Abbas noſter es, ut quid modo alium in ſede tua videmus? Tum ſanctus jocundo ore & quaſi ſubridens ita illi reſpondit: Ego vos propter Abbatem iſtum non deſerui nec deſero, ſed etiam quocunque ille perrexerit, ego ſemper vobiſcum permaneo.

XII. Domnus Rotbertus Abbas tunc de Frainedia, qui tertia poſt ordinatione noſtro monaſterio praefuit, cum peracta ſepultura ejuſdem ſanctiſſimi patris in refectorio cum fratribus ad menſam ſederet, ut in tali eventu accidere ſolet, taedio ac mœrore oppreſſus paululum obdormivit. Cui repentè apparuerunt duo fratres noſtri qui ante aliquot annos obierant, unus Sacerdos, alter Diaconus, olim nobis familiariter noti, ſancti atque religioſi: qui cum cauſas mœſtitiae ejus hilari vultu requirerent, & ille deceſſum viri ſancti & communem orbitatem lacrymabiliter proſequeretur, dicunt ei: Scias, Domine, quia quanta eſt apud vos de ejus abſceſſu triſtitia, tanta eſt de ipſius praeſentia apud nos ubique laetitia.

XIII. Alius frater, laicus quidem, ſed vir ſimplex & innocens, virum ſanctum ſingulariter diligebat, atque ab ipſo unicè amabatur. Hic cum ad vigilias die quadam dominica ante alios ſurgeret, ac juxta clauſtrum monachorum, ſicut mos eſt, tranſiret, audivit voces pſallentium velut proceſſionem agentium monachorum; inter quas viri Dei vox, velut proceſſionem ipſam regentis, clarius ac robuſtius perſonabat. Et quia idem clauſtrum, utpote nocturnis horis, obſeratum erat, feſtinanter ad Eccleſiam perrexit, ut inde commodius pſallentium voces audiret & virum Dei, ſi fieri poſſet, in ſua ſede ſtantem videret. Sed cum intraſſet, voces illae conticuerunt & ultra audiri non potuerunt. Vnde manifeſtum eſt tam ex piorum viſione quàm ex illius certo auditu virum Dei huic loco nunquam deeſſe & tam in Eccleſia quàm in clauſtro, nobis licèt dormientibus, divinae laudis officia decantare.

XIV. Quidam frater juvenis ac robuſtus carrucis boum praeerat, qui vel propter oneris ſublevationem vel propter aliud quid rupturam incurrit, ita ut fieret ponderoſus vel, ut dicitur manifeſtiùs, hernioſus. Cumque pondus ipſum ſuper inguinem promineret ac de die in diem magis magiſque ſuccreſceret, cœpit frater ille inceſſu gravari & animo contabeſcere, cum rem ipſam prodere erubeſceret, & propter magnitudinem mali diſſimulare non poſſet. Verum quia tale incommodum abſque inciſione curari non valet, quae olim in noſtro ordine interdicta fuit, amplius ex hoc anxiabatur; quia & infirmitas illum gravabat, & medendi ſpes nulla erat. Quapropter humano deſtitutus, ad divinum confugit auxilium, ſanctumque patrem Stephanum tumulo ejus crebrius advolutus aſſiduè precabatur ut ſibi in tanta afflictione poſito ſalutari remedio ſubveniret. Quadam igitur nocte ei vir ſanctus apparuit, & cur ſe tot clamoribus fatigaret, vel quam ob cauſam ita mœſtus maneret, tamquam inſcius requirere cœpit. Qui cum ei omnem paſſionem ſuam expoſuiſſet, talem ab eo conſolationem accepit: Noli fili, inquit, nimium mœſtus eſſe pro hac incommoditate. in proximo eſt enim ut à Deo cureris. Evigilans autem frater nihil quidem remedii ſibi proveniſſe deprehendit; quia tamen virum Dei videre meruit & pro hac ejus conſolatione non mediocriter laetabatur. Poſt non multum vero temporis iterum ei modo quo prius apparuit, inquirens ab eo quomodo ſe haberet. Ille vero viſitationi quidem ejus gratias agit, & tamen adhuc in nullo adjutum ſe fore reſpondet. Tunc ſanctus divino nutu prominentem ſtrumam ſalubri tactu compreſſam ac velut in ſeſe refuſam perfectè ſanavit, eique dixit: Surge, & amplius noli vacare, ſed opus tibi injunctum ſtrenuè adimplere ſtude. Ad hanc vocem ſtatim expergefactus ſurrexit, & tacto infirmitatis loco, ita ſe exterius complanatum & interius ſolidatum reperit ac ſi nihil unquam tale perpeſſus fuiſſet. Hoc ego ab ipſius Abbatis noſtri ore nuper audivi, ut frater qui dudum vultu pallidus ac morituro ſimilis apparebat, nunc fortis & alacer opus ſuum validius exſequatur.

XV. Sanctimonialibus quoque feminis infirmantibus nonnunquam apparet, maximè cum aliqua ex his in extremis poſita jacet. Nuper mihi quædam retulit quòd cum aliqua ex ſororibus in extremis eſſet, omneſque eam more ſolito circumſtarent, dictis letaniis & pſalmis, cum ipſa adhuc ſupereſſet, omnes ad ſtratus ſuos redierunt; cùmque & ipſa quæ hæc referebat ſeſe diſcalceans collocare vellet, & tamen pro ſorore illa ſollicita eſſet, repentè vir ſanctus ante lectum ejus aſtitit, eique dixit: Surge quantocius, quia ſoror illa modo recedit. Quo dicto, mox tabulæ ſonus increpuit, & ſoror illa ceteris congregatis & orantibus in pace quievit.

XVI. Alio quoque tempore una ex infirmantibus, incumbente jam nocte, quibuſdam ſororibus pro expectatione mortis ad cuſtodiendum tradita eſt. Sed cum eam ipſa nocte mori non crederent, paulatim cuſtodiam remiſerunt, & circa lectum ejus omnes ad dormiendum ſe compoſuerunt. Circa medium vero noctis ſollicitus pater ſanctus cuidam in dormitorio, neſcio utrum dormienti an vigilanti, apparuit, eique ut ſurgeret imperavit. Illa verò pigritante ac differente, ſtramenta ei avellere cœpit, eique dixit: Surge velociter, & candelam accende, ac cinerem ſterne, quia ſoror illa continuo eſt moritura. Mox illa turbata ſurrexit, & cum ſe tenebris circumſeptam videret, dixit: Et quomodo poſſum, Domine, candelam accendere, quia lumen dormitorii modo extinctum eſt, & neſcio ubi ignem reperiam? Cui ille: Vade, inquit, ad coquinam, & ibi ſufficienter invenies. Perrexit illa ad coquinam, ſed nihil ignis ibi reperit præter unam ſcintillam, quæ tam modica erat ut nec tenuiſſimi flatus impetum ſuſtineret; & cum eam, ne ex toto extingueret, inſufflare, penitus non auderet, ſubito, ac ſi ex paleis accenſis, flamma copioſa ſurrexit, unde non abſque admiratione candela accenſa, mox ad infirmitorium cucurrit, & ſororem illam jam in extremis agentem ejuſque cuſtodes circa eam dormientes invenit. Quibus excitatis, ſtatim cum eis, ut ſibi fuerat imperatum, cinerem ſtravit ac benedixit, & ſororem illam deſuper impoſuit, tabulamque percuſſit; ad cujus ſonitum omnibus congregatis, poſtquam ſufficienter oratum eſt, illa ſpiritum exhalavit.

XVII. Nonnullas quoque in infirmitorio negligentiùs reſidentes ad Eccleſiam ire compellit, maximè cum ſancta myſteria percipere habent. Quod ſi de lecto ſurgere nequeant, qualiter vel quibus adminiculis ibi deferantur docet, ſicut nuper quandam de hac re per viſionem ſufficienter inſtruxit. Noluit eis ullam occaſionem relinquere ut aliquis ad illas vel in extremis quidem ingrediatur; ut agnoſcas cum curam quam de eis vivens habuerat non depoſuiſſe poſt mortem. Quaſdam etiam graviſſimis doloribus ex nimio languore vexatas apparendo ſive tangendo curat: ita ut repentè de lecto ſurgant quæ prius ne jacere quidem poterant, & clamoſis vocibus ceteras conturbabant. quod hoc manifeſtè probatur exemplo. Quædam ſoror, quam bene ipſe cognovi, ſed nomen excidit, cum in medio domus deambularet,

il-

Digitized by Google

lignum ex alto cadens ſuper eam venit, ejuſque crus valde contrivit; ex quo caſu ſolo dejecta, cum penè extra ſe eſſet, accurrentes undique ſorores, eamque ſago imponentes, vix inter manus ad infirmitorium detulerunt. Poſt paululum in ſe reverſa, cum jam quid pateretur gravius perſentiret, immenſos clamores edere cœpit, quos extorquebat nimia vis doloris. Sanè inter ipſos clamores domnum Stephanum ſæpius inclamabat, & ut ſibi auxiliaretur magnis vocibus implorabat. Circa mediam vero noctem, cum ſorores per circuitum obdormirent, ipſa enim prae nimio dolore dormire non poterat, adeſt continuo pater Stephanus, quem ſequebatur juvenis monachi habitum gerens; apprehenſaque tibia ejus quæ patiebatur, cum eam una manu à parte pedis, alia à ſuperiori parte trahere cœpiſſet, tantum ei dolorem incuſſit ut clamore in altum ſublato, omnes per circuitum ſorores evigilarent. quibus undique concurrentibus, vir ſanctus diſparuit; & quem prius infirma videre & ſentire poterat, videri ultra non potuit. Illa tamen, quia tempus loquendi non erat, innuit eis manu ut abirent, ſeque jam bene habentem quieſcere modicum ſinerent. Diluculo autem convocatis ſororibus, retulit eis qualiter ſanctus illa nocte præmiſſo dolore ſe ſanaviſſet, ita ut poſt paululum de lecto ſana conſurgens nullum in ſe præteritæ confractionis indicium demonſtraret.

XVIII. Euſtorgia quædam ſoror graviter infirmabatur, ita ut de lecto ſurgere vel in quamlibet partem ſe vertere abſque adminiculo non valeret. Vna autem die circa veſperam, cum nimiis doloribus teneretur, ſoror aliqua ante lectum ejus caſu tranſibat; ad quam illa protenſis manibus non abſque lacrymis ſupplicabat ut ſe pro Deo paululum adjuvaret, quo ægrum corpus lateris mutatione aliquantulum relevaret. Illa vero, quia tota die circa alias laboraverat, felle commota, inter cetera probra quæ ei tunc intulit, hoc etiam ſibi ipſi imprecavit dicens: Manus & pes mihi areſcant ſi tibi nunc auxilium feram. Et hæc dicens pertranſiit. Nocte igitur inſecuta, cum poſt ſomnum de lecto ſurgens alicubi pergere vellet, jamque aliquantum progreſſa eſſet, ſicut tunc erat ſaniſſima & omnibus membris incolumis, repentè ſibi pedem gravari perſenſit; arreptaque manu ſponda lectuli ad quem tunc fortè devenerat, ut ſaltem innitendo pergere poſſet, ſtatim & ipſam ſimilis morbus occupat & inutilem reddit. Tunc ſolo dejecta, cum una manu & pede quæ ſibi reſtabant prout poterat ſeſe per terram trahebat, ita ut accurrentes ſibi ſorores & caſum ejus miſerantes vix eam ad infirmitorium deferrent & præparato lectulo collocarent. Deinde poſt modicum cunctis ad propria ſtrata redeuntibus, illam ſolam remanſiſſe ſe cernens, elevatis ſurſum oculis ingemiſcebat ad Dominum, & ſanctum patrem Stephanum cum magno cordis gemitu invocabat ut ſibi in tanta calamitate poſitæ ſubveniret. Adeſt continuo vigilanti & deprecanti pater ſanctus, torvoque eam vultu reſpiciens, ait: Bene tibi contigit, miſera, ſicut meruiſti. Scias enim tibi hoc ideo eveniſſe quod ſororem illam heſterna die te deprecantem deſpexiſti, eique auxiliari noluiſti, inſuper & maledicto peſſimo te obligaſti quod te tunc juſtè juxta tuum meritum apprehendit; ac niſi pro te interveniſſemus, non quidem talia patereris, ſed morte ſubita morereris. Sed & hoc ſcire te convenit, quia quamdiu vixeris, nunquam hac paſſione carebis. Vnde ceteris ſororibus ex noſtra parte dicere ne cuncteris, ut tuo exemplo commonitæ ſorores infirmantes non deſpiciant, ſed eis juxta poſſibilitatem ſuam deſerviant, ne deterius eis contingat. Hæc dicens ab oculis ejus ſublatus eſt. Mane vero facto, cum ad viſitandum ægram ſorores rediſſent, eamque conſolari niterentur & ſanitatis remedia polliceri, illa reſpondit: Nequaquam ita erit ut dicitis, aliter enim diſpoſitum eſt à Domino Deo. Tunc retulit eis qualiter domnum Stephanum illa nocte vidiſſet, & quæ ſibi dixiſſet, quæque aliis dicenda mandaſſet. Atque ita factum eſt ut primùm quidem Euſtorgia ſoror de hac vita migraret, ac deinde ſoror iſta, nulla alia interveniente, ſecuta eſt. Verum quia ſuperius diximus plures à carceribus & vinculis ejus patrocinio liberatos, è quibus aliquantos nos hic referre promiſimus, nunc quod promiſimus exſequamur.

XIX. Vir quidam ſecularis ultra Dordoniæ fluvium commanens virum Dei familiariter diligebat, & tam ab ipſo quàm à fratribus propter fidei ejus devotionem & impenſa ab eo crebrius beneficia non minori affectu diligebatur. Hic poſt tranſitum ejus à malignis captus, vinculis & compedibus mancipatus eſt, & propter multas quas habere credebatur pecunias ſub ſtricta cuſtodia ſervabatur. Quod cum fratribus noſtris nuntiatum eſſet, vehementer afflicti ſunt, & tam per ſe quàm per amicos rogare cœperunt eos qui vinctum tenebant ut eis ſuum confratrem, quem iniquè ceperant, accepta ab eo ratione dimitterent; & nihil proficere potuerunt, ſed aſperiores magis fecerunt. Porro vir ille captivus, cum ſe à nullo hominum juvari poſſe conſpiceret, ſuum quondam amicum, nunc vero patronum, domnum Stephanum precibus, non pedibus, adiit, cum multis cum gemitibus orans ut ſi quid apud Deum poſſet, ſuis nunc precibus ſe liberaret. Deinde ex multa fatigatione triſtitia ſoporatus aſſiſtere ſibi vidit eundem almificum patrem velut increpantem ſe ac dicentem: Quid hic ſedes, cum domus tuæ opera negligantur & res familiaris depereat? Cui ille reſpondit: Et non vides, inquit, Domine, quam diſtrictè ligatus & compeditus hic teneor & erumpere nequeo? Ad quem ſanctus repetito ſermone iterum dixit: Vade ſecurus nihil hæſitans, quia non tibi nocebunt vincula iſta quæ tu formidas. Ad hanc vocem confeſtim ille evigilavit; & cum ſe erigere tentat, cuncta repentè vincula de ejus manibus & pedibus ceciderunt, ita ut ſurgere conatus iterum caderet præ ſtupore. habebat enim tibias à compedibus demolitas. Poſtea vero ſurgens cogitabat inter ſe quid ageret, cum egredi nimirum formidaret, quia cuſtodes undique obſervabant, & qui eum ceperant, foras per publicum ferè omnes aſtabant. Vicit tamen fides patroni, ita ut per medios cuſtodes & captivatores ſuos, cum aliunde exitus non pateret, liber ad propria remearet, à nullo hominum quo tenderet interrogatus, nedum detentus.

XX. Hujus quoque filius ſimili ſorte nuper captus, ligatis manibus & pedibus in anguſtum eſt dolium miſſus, quod erat ab una fronte quidem apertum, ita ut eo introducto artiſſimè clauderetur ac ſi vinum in eo, non homo, adſervaretur. In tantis ergo anguſtiis poſitus, cum de vita jam deſperaret, tandem recordatus domni Stephani, de quo multa audierat, ſed nunquam eum aliquando viderat, ad ejus ſtatim confugit auxilium, multis clamoribus & ſuſpiriis deprecans ut ſicut quondam patrem ſuum à vinculis eripuerat, ita nunc ad liberandum ſe quantocius feſtinaret. Hæc cum intra ſemetipſum lacrymabiliter volveret, cunctis repentè vinculis abſolutus eſt, excepto quod intra dolium tenebatur incluſus. Cumque ad viſitandum & redimendum eum amici & conſanguinei convenirent, productus foras, cum ſolutum illum cuſtodes cernerent, vehementer commoti fortioribus eum vinculis ligaverunt & in dolium iterum retruſerunt, ita ut inter frontem dolii & trabem domus ligna fortiter impingentia coartarent, ne aliquo fortè impulſu moveri poſſent. Nec tamen eis aliquid profuit malitia ſua. Mox enim ut pii liberatoris auxilium imploravit, iterata vice cuncta ei ligamina repentè diſſoluta ſunt, cum tamen liberatorem ſuum in his omnibus non videret. Deinde protenſis manibus, cum ſuperiorem dolii frontem leniter contigiſſet, cuncta quæ ei impacta fuerant ligna ad terram ſubito ceciderunt, ipſo dolio in partibus ſciſſo, ita ut ac ſi pullus effracto ovo, ſic iſte dirupto vaſculo liberatus foras proſiliret. Atque ut moram non faciamus in tanta feſtinatione auxilii, quemadmodum pater ejus olim fecerat, ſic iſte præſentibus & videntibus inimicis liber abſceſſit, in tantum ut eo prætergreſ-

Digitized by Google

greſſo mirarentur & dicerent: Nonne iſte eſt quem tantopere vinctum adſervabamus? Et quomodo eum nunc exeuntem nobis coram poſitis abire dimiſimus? Verè quia hunc virtus abſolvit divina, & nos non potuimus adversus eum. Hic ergo ſuo liberatori vota perſolvens, die feſto nativitatis ſanctæ Mariæ ad tumulum ejus devotus acceſſit, nobiſque pro tanti diei ſollemnitate in capitulo congregatis quomodo liberatus fuerit juſſus expoſuit, & ſuæ liberationis quot auditores habuit, tot ſibi teſtes fideles aſcivit.

XXI. Alter quidam ruſticus in regione eadem captus fuit à duobus fratribus qui ductores erant latronum, ad hoc tantum ut pecuniae collatione ſeſe redimeret; quem unus ante ſe vinctum ducebat vel potius impellebat, alter ſequebatur poſt eos, uterque ſtipatus non modica turba latronum. Ergo cum ſe vinctum trahi doleret, ingemuit, ita ut magis cruciaretur pro timore & expectatione futurorum quam pro his quæ in praeſenti patiebatur. Videbat enim nullam ſibi fore ſpem evadendi, tamquam ſi ovis inter lupos teneretur captiva. Tandem concepta ſpe aliquanta, mox ad Dei confugit auxilium; & recordatus domni Stephani, exemplo duorum ſupradictorum quos audierat liberatos, quia voce non poterat nec audebat, totis eum præcordiis invocabat ut ſibi in tanto diſcrimine poſito ſubveniret. Cumque haec ſuſpiriis magis quàm verbis exprimeret, mox ei vincula de manibus ceciderunt, ac ſi eum aliquis repentè ſolviſſet; & ſic concepta miro modo abeundi fiducia, cœpit ab itinere in alteram partem abire ac ſi ab aliquo traheretur, ita ut liber & abſolutus ad propria remearet, nullo ſe requirente vel ſubſequente. Hoc modo à captivitate ſolutus, ereptori ſuo gratiarum munus exſolvit, teſtes habens ſuae ſalvationis etiam eos qui ſe ceperant, & abeuntem proſequi non audebant.

XXII. Nuper venit quidam ad ſancti ſepulcrum; factaque oratione & poſito cereo, cum à loco egreſſus fuiſſet, tuli eum in partem, interrogans quis aut unde eſſet vel ob quam cauſam tumulum ſancti expetiviſſet. Tunc ille ait: Fuimus capti ego & alii quatuor in caſtello Galniacenſi, quod eſt ultra Dordoniam, pedibus ſingulorum arctiſſimè ſimul in una trabe conſtrictis: in quo ergaſtulo cum nihil cibi aut panis jam per quatuor dies penitus guſtaſſemus, inedia ſimul ac dolore conſtrictus, ſanctum patrem Stephanum, de quo multa audieram, intimo cordis rugitu orare cœpi ut nos ab his vinculis ſuis meritis & precibus liberaret. Cumque hoc mecum volverem, velut in extaſim raptus, nec plenè vigilans, nec perfectè dormiens, vidi reverendiſſimum quendam in religioſo habitu carcerem introire cum uno monacho juvenilis aetatis; qui cum me interrogaſſet quomodo eſſem, vel quid ab eo tanto gemitu poſtularem, dixi ei: Domine, vides in quanta afflictione & calamitate detenti ſumus; unde precamur ut ſi quid potes, adjuves nos miſertus noſtri. Tunc ille dixit: Si ergo vis cum ſociis liberari, apprehende quantocius clavum ligneum quo cippus ſtrictus tenetur, & mox diſſolvetur, ſtatimque ſurgens cum eis egredimini, & pergite ubicunque vos tutari poſſitis. Ad hanc vocem extemplo evigilavi, & ipſe evanuit ab oculis meis. Statimque apprehenſum clavum levi motu extraxi, & mox trabes illa ita ſoluta eſt ac ſi nunquam aſtricta fuiſſet. Surgens autem, ſocios leniter excitavi, monens ut cautè ſurgerent, ne quis fortè evigilaret. Erat enim circa mediam noctem, nec minus immo amplius timebamus ſoluti quàm antea vincti; quia & cuſtodes intus ante oſtium dormiebant, nec poteramus niſi per eos tranſire, & ipſum oſtium ita ex induſtria erat compactum quod niſi cum magno fragore aperiri poſſet. Tandem, ut dici vulgariter ſolet, mittentes cor in periculum & animum fiducia roborantes, in ejus fide qui eos jam ſolverat, & cuſtodes tranſierunt, & aperto oſtio exierunt, nullo eos audiente vel ſentiente, ſicque reliquum noctis ſpatium iter agendo conficientes, in ipſo crepuſculo ad Caſtrum novum, quod duobus ferè milibus aberat, pervenerunt, ibique ſalvati ſunt. Nunc qualiter quibuſdam in rebus perditis opitulatus ſit, referamus.

XXIII. Frater quidam nummos quos ſibi commendatos habebat perdidit, ſic tamen ut furatos eſſe ab aliquo non dubitaret; ſed cum ex hoc nullum nominatim accuſare auderet, duo ex his qui inſtituebantur adoleſcentes hujus furti naevo tamquam auctores aut conſcij ſpecialiter notabantur; qui tamen tanta pertinacia cum terribilibus ſacramentis hoc denegabant ut nullus de eis vel ſuſpicionem habere poſſet. Quapropter is qui perdiderat omnis indaginis ſpe deſtitutus, ad ſancti patris merita convolavit, offerens candelam ad tumulum ejus, & cum fiducia deprecans ut ſibi de hac re certum à Domino indicium obtineret, auctoribus furti detectis. E veſtigio unus ex praefatis juvenibus febre correptus, atque ad extrema perductus, cum anxiè quaereret cui ſecreta cordis confiteretur, antequam ille veniret, iſte obmutuit. Deinde miſerante Deo circa mediam noctem loquendi uſu recuperato, aſtanti ſibi jam ſacerdoti confeſſus eſt quod nummos illos qui quaerebantur, ejus ſocius ſe conſcio furatos haberet. Hæc cum dixiſſet, accepta pœnitentia poſt non multum horarum ſpatium expiravit. Cumque ad alium ventum eſſet, & ille nec ſocij jam defuncti teſtimonio proditus confiteri vellet, ſed magis pertinaciter denegaret, ſtatim validiſſima febre correptus, cum ſimiliter mori timeret, non ſolum illos de quibus accuſabatur, ſed multo plures alios ſolidos ſe furatos habere proprij oris confeſſione teſtatus eſt. Ita vir ſanctus de utroque congruè judicavit, ut ille prior, qui minus fortè peccaverat, de hac vita protinus raperetur, ne vivens in deterius mutaretur, & ſequens ad pœnitentiam ſervaretur, ne moriens pro his & aliis furtis ad aeterna ſupplicia raperetur.

XXIV. Quidam Presbyter Eccleſiae ſancti Hilarij, quae in proſpectu noſtri monaſterij uno ferè miliario ſita eſt, dum aliquando circa ſextam horam pranderet, fur ingreſſus Eccleſiam, arcam ipſius quibuſdam machinationibus clam aperuit; indeque ducentis ferè ſolidis cum aliis quibuſdam rebus abſtractis, latenter nullo ſentiente aufugit. Presbyter poſt cibum Eccleſiam caſu ingreſſus, cum arcam diſſipatam & ſolidos furatos invenit, tanto dolore & triſtitia repletus fuit ut penè ſenſum amitteret. Nullum enim indicium quis hoc feciſſet poterat inveniri. Tandem in ſe reverſus, conſilio amicorum noſtrum monaſterium expetivit, ut à ſancto patre Stephano aliquod hujus tantae calamitatis remedium impetraret. Denique ad ejus tumbam accenſo cereo diſcalciatis pedibus provolutus, tanto gemitu tantiſque ſuſpiriis querelas ſuas depoſuit, quantum nec pro graviſſimis certè peccatis affligi poſſet. Inde concepta aliquanta fiducia foras egreſſus, cùm eum prout in tali diſcrimine opus erat conſolaremur, poſt duarum aut trium horarum ſpatium nuntius ab Eccleſia directus concito curſu ad eum pervenit, furemque detentum cum ſolidis vel ceteris quae furatus fuerat nuntiavit. Quo audito, quanto gaudio tripudiaverit, non eſt noſtrum evolvere, cùm in illo impleri viſum ſit quod ait Propheta: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuae laetificaverunt animam meam*. Cùmque diligenter inquireret qua hora fur inventus fuiſſet, ipſam eandemque reperit qua ſancti patrocinium fideliter expetivit.

XXV. Quidam paterfamilias geminos boves habebat, quos tum propter agriculturam, tum quia proceritate & fortitudine praeeminebant, ſatis caros habebat. Accidit autem ut lues animalium totam illam regionem longè latèque vaſtaret, ita ut curtes ruſticorum penè omnes animalibus vacuae remanerent. Cum autem quadam die praefatus homo boves ipſos vacillari conſpiceret, timens ne intra domum morerentur, praecepit uxori ſuae ut ipſos longè proiceret, ne ſua contagione animalia quae necdum incurrerant vitiarent. Cui illa reſpondit: Nequaquam, Domine, hoc faciamus, ſed potius ſtatuaria eis facientes, ceraque operientes, ſancto patri Stepha-

pha-

Digitized by Google

phano dirigamus. poteſt enim, ſi voluerit, & iſtos ſalvare, & alios ab omni periculo immunes ſervare. Placuit viro prudentis conſilium mulieris, ipſoque mox boves à frontibus & à tergo funibus circumducens, ceraque operiens, monaſterio deſtinavit ad ſancti ſepulcrum arſuros. Quod cùm factum fuiſſet, non ſolum boves illi repentè ſalvati ſunt, ſed & cetera animalia, juxta quod mulier fidelis promiſerat, ex tunc & deinceps illaeſa manſerunt.

XXVI. Poſt paucos annos jam per terram illam animalibus reſtitutis, quidam miles ex his qui praedas exercere ſolent, cùm ad ludos quos majores vocant multa perdidiſſet, contracta damna ex depraedatione multorum cupiens reformare, cuncta circumquaque diripiens, etiam boves illos cum multa praeda captos ſecum abduxit. Cumque ſupradictus vir circa veſperam domum reverteretur, agnito quòd boves illius capti fuiſſent, mox ſe ad terram dedit, cum multa vociferatione clamans & dicens: Heu mi domne Stephane pater, quomodo perdidi boves meos quos antè ſalvaſti, & quos tuae commiſeram fideli protectioni? ſed qui illos ſalvare potuiſti ne morerentur, quomodo nunc ſalvare noluiſti ne raperentur? Certè ſi illos mihi non reſtitueris, nunquam pro eis deinceps conſueta vota perſolvam. ſingulis ſiquidem annis ſtatuaria illa mittebat. Haec cum dixiſſet, ecce boves illi repentè è media praeda ſeſe abripientes, & mutuo ſeſe impellentes, cum tanta celeritate, nullo concitante, domum revertebantur ac ſi retro multis minantibus urgerentur, cùm eos ex praedonibus illis nullus retinere vel inſequi potuiſſet. Non eſt tamen dubium illius fuiſſe virtute reductos cujus ſuffragium ſuper eos imploratum fuiſſet.

XXVII. Idem vir cum poſtmodum quartana febre vehementiùs urgeretur, & accitus medicus potionem ei dare vellet qua morbum depelleret, uxor ejus non adquievit dicens ad virum: Non eſt aequum, Domine, ut qui jamdudum praeventus es ſancti virtute, carnalem modo recipias medicinam. Quin potiùs accede fideliter ad ejus ſepulcrum, & ille oranti tibi optatam tribuet ſanitatem. Hoc ille audiens, prudenti conſilio adquievit, & cum aliquibus viris die qua febris imminens acceſſura erat, ad monaſterium, quod duobus ferè milibus aberat, veniebat: cumque jam in medio itinere juxta domum in qua lapides caedebantur, & fratres ibi manebant, tranſiret, ſubito à febre correptus, ſolo incubuit, & tam graviter vexari coepit ut putaretur continuo moriturus. Denique vocatis fratribus in auxilium, tam à ſuis quàm ab illis ad eorum domum tanquam funus deportatus eſt & lectulo collocatus. Cumque jam, ſociis recedentibus, ipſe in quadam agonia maneret, vidit repentè domnum Stephanum ſacris veſtibus indutum cum quibuſdam aliis monachis ad ſe venientem. Qui cum lectulo jacentis unà cum ſociis illis aſſiſteret, aſpergens eum aqua benedicta, & dicens ea quae ſuper infirmos dici ſolent, ita eum perfectae reddidit ſanitati ut ex tunc & deinceps ſaniſſimus perſeveret. Nam continuò viro Dei non comparente, vocatis fratribus, quae ſibi contigerant plenius enarravit; moxque cibo quem ex multis diebus exhorruerat avidè ſumpto, ſanus receſſit qui fuerat ſemivivus allatus. Hoc ego ab illius ore audivi.

XXVIII. Petrus de Pleus ſacerdos, vir honeſtate & genere clarus, oculorum dolorem incurrit; qui paulatim accreſcens, totum caput ac deinde corpus ex integro occupavit. Itaque de vita diffidens, recordatus domni Stephani alumni quondam ſui & cari amici, dato cereo puerum miſit, praecipiens ei ut ad tumulum ſancti velociter pergeret, atque ibi pro ſua ſalute Dei miſericordiam cum ipſius meritis imploraret. Quod ita factum eſt. Ii quidem ipſa hora dominus ejus ab infirmitate convaluit, ita ut manè diluculo de lecto conſurgens ad Eccleſiam pergeret, & Miſſarum ſollemniis intereſſet. erat enim feſtum Purificationis quod dicitur Ypapanti Domini. Sed quia ad referendas gratias ire neglexit, redivivus dolor, quo jam ſanatus fuerat, tamdiu oculos ejus attrivit quouſque tumulum ſancti per ſe ipſum expetiit; ſicque poſt aliquot dies laetus & incolumis ad propria remeavit.

XXIX. Mulier quaedam vidua ultra Dordoniam commanens oculorum lumen amiſit, & per continuum annum coeca permanſit. Audiens autem de virtutibus domni Stephani, cum ad eum ire non poſſet, de loco ſuo, ut ſcriptum eſt, aſſiduis Dominum precibus exorabat ut ſancti illius piis ac vivacibus meritis neceſſarium lumen recuperaret, quod malis ſuis meritis juſtè amiſerat. Hoc cùm per biduum fideliter poſtularet, oculorum lumen recepit, ita ut videret clarè omnia. Sciens autem quòd nulla unquam femina monaſterium ejus ingrederetur, & quia periculoſum ei erat tanti itineris ſpatium peragrare, puerum ſuum ad locum direxit candelam manu geſtantem; qui in ipſa vigilia Purificationis cum puero jam dicti ſacerdotis occurrens, ſimul cum eo ad ſancti ſepulcrum acceſſit, quae detulerat obtulit, ſcilicet lumen pro lumine, grates pro ſanitate. Atque ita factum eſt ut craſtino cunctis in capitulo congregatis utriuſque deprecatio ſit allata, illius pro adipiſcenda ſalute ſui domini poſtulantis, illius pro adepta ſanitate dominae ſuae gratias referentis.

XXX. Quaedam nihilominus vidua in territorio Turenenſis caſtri manebat, quae ſe & ſua domno Stephano olim commiſerat, nihil habens unde viveret, excepto quod propriis laborando manibus adquiſiſſet. Vnus autem de ſervientibus Vicecomitis, dum redditus coquinales de ſingulis manſis levaret, venit ad eam ſimilia exacturus, cum illa diſceret nihil ſe exercere de terra unde aliquid reddere teneretur, nec quicquam victualium poſſidere, niſi quantum proxima aeſtate metendo vel ſpicas legendo in agris collegerat alienis. Cumque idem exactor hoc ipſum modicum ſacco reconditum cum paucis gallinis tuliſſet, illa cum lacrymis partim ſupplicando, partim interminando, quantum poterat obſiſtebat ne victum ſuum inique auferret, & ſe manere dimitteret fame fortitan perituram. Quam ille non ſolùm audire contempſit, ſed inſuper calcibus tundens, cum his quae abſtulerat, via qua venerat redibat. Tunc miſera mulier ſolo dejecta, protenſis in coelum palmis, Deum judicem viduarum & ſanctum patrem Stephanum luctuoſis vocibus inclamabat ut ſi aliud obtinere non poſſet, vindictam ſaltem ad conſolationem de malefactore reciperet. Nec mora, exaudita eſt oratio ejus. Mox namque iniquiſſimum illum adhuc in itinere poſitum vehemens capitis dolor invaſit cum validiſſima febre & mentis alienatione, ita ut capite & toto corpore tumeſcente vix ad proximam deveniret manſionem; unde ſublatus & ad propria deportatus, poſt non multum horarum ſpatium abſque viatico & aliquo ſalutis remedio expiravit.

XXXI. Alia quoque vidua quodam loco juxta poſſeſſionem noſtram manebat, habens unum porculum, qui mox in domo progrederetur, in ſata fratrum currebat, nullo clauſurae munimine circumſepta, cum jam ſpicae inciperent germinare, inde frequenter ejectus, cum ſe liberum cerneret, mox iterum recurrebat, ut praefata mulier penè aliud agere non valeret quàm illum jugiter cuſtodire & ab alienis agris vetare. Cumque illum vendere cogitaret, ne aſſiduam laeſionem inferret . . . .

Deſunt pauca quae legi non poſſunt abſque magno labore, & non ſunt magni momenti.

Incipit Tractatus de converſione Pontij de Larazio, & exordij Salvanienſis monaſterij vera narratio. Auctore Hugone Francigena monacho ejuſdem monaſterij.

IN nomine ſanctae & individuae Trinitatis unius verae & ſummae ſempiternaeque & ineffabilis deitatis patris & filij & ſpiritus ſancti. Ego frater Hugo

go omnium minimus monachorum pro capacitate ſenſus mei & ingenij modulo qualicunque ſtili officio referre curavi monaſterij noſtri, videlicet Salvanienſis caenobij, prima principia, & quaſi infantiae ipſius prima cunabula ad memoriam ſtudui revocare, qualiterque cura caeleſtis gratiae, velut bonae nutricis ſtudio diligentiaque, in virile robur excreverit, & in ipſum ſtatum, quem modò habere decernitur, protegente Deo pervenerit, conatus ſum litterarum tradere monumentis ad honorem & gloriam & laudem illius qui de minimis magna facere conſuevit, qui de quinque panibus quinque milia hominum ſatiavit, immo qui in principio mundi de nihilo cuncta creavit ad memoriam etiam futurorum, quatenus cognoſcat ſucceſſionis noſtrae poſteritas omnis à qualibus quantiſque patribus religio domus noſtrae ſumpſerit exordium, ut bonae arboris generoſa radice cognita, ſecundum generis ſui ſpeciem fructus afferre ſtudeant qui maneant ſemper immarceſcibiles ad teſtimonium & laudem & gloriam arboris hujus pulcherrimae, videlicet Salvanienſis Eccleſiae matris noſtrae, quam ab initio caeleſtis agricolae manus tamquam humile virgultum ſemper excoluit & excolere ſemper non deſitit, incrementum ei tribuens & augmentum, irrigans eam plurimis beneficijs tamquam caeleſtibus pluviis cujus ſtudio diligenti atque inter cetera ligna ſilvarum jam in tantum cacumen extulit ut operiat montes umbra ejus; in qua ſpirituales animae diverſarum virtutum pictae coloribus, tamquam caeleſtes aves nidificantes, ſtudiorum bonorum foetus enutriunt, ſimulque vocibus aſſiduè laudes reſonant creatoris. Simplices etiam quique atque manſueti tamquam animalia Dei bona ſub umbra ejus ab aeſtu carnalium vitiorum jugiter requieſcunt, ſecundum illud pſalmiſtae; *Animalia tua habitabunt in ea*. Sed ſi aliquis forte me reprehenderit quòd in talem tantamque materiam mittere manus praeſumpſerim, homo ingenio hebes, eloquio impeditus, & nullius fere ſcientiae, ſciat hujuſmodi me non praeſumptione temeraria ductum aut inanis vento gloriae promotum, ſed ſalutaris obedientiae vinculo conſtrictum hoc incepiſſe, praecipiente hoc mihi Domino Pontio Abbate meo & ſingula ſuggerente quae vel ipſe vidit ab initio, vel audivit ab eis qui viderunt & interfuerunt, immo ab ipſis qui primi inſtitutores & fundatores hujus loci fuerunt, nonnullis etiam de fratribus noſtris hoc atteſtantibus, qui ſolo auditu cuncta didicerant. Sed illorum teſtimonio innititur magis noſtra narratio qui ab initio cuncta noverunt, & laboris & patientiae participes extiterunt, videlicet Hugonis Presbyteri & Raimundi Alzarani, de quorum teſtimoniorum veritate nullus permittitur dubitare. Sed haec praefationis loco dicta ſufficiant.

II. Regnante igitur Ludovico filio Philippi, Domino Petro Epiſcopo praeſidente cathedrae Lodovenſi, Domino noſtro Ieſu Chriſto imperante in caelo & in terra & in mari, fuit vir unus in Lodovenſi pago, Miles officio, nomine Pontius de Larazio, quod erat caſtrum ejus inexpugnabile. Hic ſecundùm ſeculi dignitatem genere clarus, opibus dives, poſſeſſionibus felix, ingenio acer, viribus potens, armis ſtrenuus, municipio firmus, & in omni gloria ſeculari conſpicuus inter ceteros eminebat; qui in primaeva quidem aetate ſecularia deſideria ſectatus, multis vicinorum ſuorum extitit importunus. Quoſdam enim ſermonum aſtutia circumveniebat, alios armorum violentia perturbabat; omnes verò quoſcunque poterat rebus propriis viduabat, die noctuque rapacitatis actibus inſiſtebat. Qui licèt iſto vitio notaretur, per cetera tamen non minùs reprehenſibilis habebatur. Sed pius Dominus, qui non mortem peccatoris ſed poenitentiam deſiderat, qui quibus vult miſeretur, & quos vult indurat, cor ejus timoris ſui jaculo percuſſit, & à priſtinis eum actibus penitùs immutavit. In ſemetipſum namque rediens, conſiderare coepit mala quae fecerat, penſare judicium quod talibus actibus imminebat; & tactus dolore cordis intrinſecus, totus ad poenitentiam eſt converſus; & ut deleret maculas criminum, die noctuque deducebat flumina lacrymarum. Dumque aſſiduè ſecum tacitus cogitaret quomodo vel quali ſatiſfactione iram ſuperni judicis placaret, quibuſve actibus ejus miſericordiam impetraret, placuit ei ſubitò ut ſeculum omne deſereret, & reſiduo vitae ſuae tempore deinceps poenitentiae actibus vacaret. Sed quia uxorem habebat, ſine cujus aſſenſu hoc facere non valebat, conſilij ſui ei ſecretum credidit, utque ipſa taliter faceret magnis precibus exoravit. Quae, ut erat nobilis genere, mente nobilior, piis viri votis libenter annuit. Pietatis tamen mota viſceribus, & tota perfuſa lacrymis, patrem pro ſuis liberis exoravit. Filium namque & filiam habebat, quorum affectu maternum pectus pietas agitabat. Sed pater providus, dum bene ſibi cavere ſtuduit, etiam filiis bene cavit. Matrem enim & filiam cum magna ſuae portione ſubſtantiae in monaſterium virginum quod Drinonia dicitur honorificè collocavit. Filium verò in monaſterio Lodovenſi, quod ſancti Salvatoris dicitur, monachorum coetui ſociavit. Et haec fuit prima ejus oblatio, quam gratam obtulit trinam trino.

III. Cùmque vicini ejus & amici omnes pariter mirarentur, & ſecum ſinguli quaererent quid agere vellet vel quid diſponeret, cogitantibus omnibus in corde ſuo, atque dicentibus aliis quidem ſic, & aliis ſic; amicorum turba familiaris eum alloquitur, volentibus omnibus ſcire quid animi haberet vel quid facere cogitaret. Quibus ille cordis ſui propoſitum per ordinem enarravit; & hac occaſione accepta, de contemptu mundi, de timore judicij divini, de paenitentiae fructu, de poenis malorum, de gaudio beatorum ſermonem faciens, ut erat diſertus atque facundus, licèt laicus, luculentiſſimè peroravit. Cujus eloquio inflammati quidam atque compuncti, omnem mundi faſtum ſpernentes, ad poenitentiam protinus ſunt converſi, & ei jugiter adhaerere deinceps cupientes, ſocietatem ei inſeparabilem promiſerunt, dextras dederunt, parati cum illo & in mortem & in vitam ire. Ex quibus primus fuit Raymundus de Pireto bonae memoriae vir, qui in monachali converſatione poſtea floruit. Secundus Guiraudus Presbyter, tertius Petrus Alzarran Miles, quartus Guillelmus de Rota, quintus Hugo Magnus, ſextus Guillelmus Deſparron. Septimus ipſe fuit, qui eos verbo & exemplo convertit. Vt ipſo numero daretur intelligi eoſdem ipſos illuminatos gratia ſeptiformi ad perfectionem venturos converſionis & vitae, qui à perfecto numero incepere.

IV. Carnalis igitur amoris vinculis abſolutus, & ſocietate ſibi à Deo parata factus robuſtior, evangelicum praeceptum illud aggreditur quo Dominus ait: *Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in caelo, & veni, ſequere me.* Factoque praeconio, poſſeſſiones ſuas emptoribus omnes expoſuit. Tunc multi homines, Milites & pagenſes, divites atque mediocres, Clerici & laici, refertis marſupiis undique convenerunt, quod cuique placuerat bene ſibi emere cupientes. Et cùm eis pecunia defeciſſet emptis jam plurimis, & adhuc plurima emenda ſupereſſent, etiam de pretio emptoribus dedit conſilium, dicens ſe pro pretio accepturum animalia cuncti generis jumentorum, nec non & terrae fructus omnes quibus alitur vita mortalium. Quod certa de cauſa facere voluit, ſicut ex ſequentibus apparebit. Ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Factum eſt igitur ut diſtractis immobilibus univerſis, rerum mobilium haberet plurimam multitudinem, in equis videlicet & equabus, mulis, mulabus, bubus & vaccis, ovibus & capris, & aliis multis quae denumerare longum eſt. Cùmque ſecundùm Domini praeceptum diſtribuere cuncta vellet egentibus, Eccleſiis, & monaſteriis, hoſpitalibus & ſenodochiis, pauperibus atque peregrinis, viduis & pupillis, minùs Deo acceptum hoc fore credidit niſi eis primitus redderet quae violenter quondam abſtulerat. Mittit ergo nuntios per provinciam circumquaque, per civitates, & caſtella, villaſque ubicun-

que

que conventus hominum fiebant cauſa mercatus ſive nundinarum, & per Eccleſias, qui publicè proclamarent, ut omnes quibuſcunque Pontius de Larazio vel aliquid debebat vel aliquid per vim abſtulerat, ad eum venirent apud villam quae Peguerolas dicitur ſecunda vel tertia vel quarta feria poſt ſolemnitatem palmarum, ſua ſinguli recepturi. Erat enim proximum Paſcha, dies feſtus Chriſtianorum.

V. Adveniente igitur die dominica quae in ramis palmarum dicitur, de ſua ſalute bene ſollicitus, apud Lodovam poſt proceſſionem lecto evangelio, ſtante Epiſcopo cum Clericis ſuis, ſuper gradum qui factus fuerat ad loquendum in platea circumſtante populo venit Pontius de Larazio cum ſociis ſupradictis nudus & diſcalciatus. Ducebatur autem à quodam collo ejus innexo vinculo ligneo quod vulgò redorta dicitur, tanquam maleficus; & qui eum ducebat, virgis eum aſſiduè flagellabat. Sic enim ipſe fieri juſſerat. Perveniens itaque ad Epiſcopum tamquam ſervus fugitivus qui à bono domino receſſiſſet, per manus illius ſe Deo reddidit, flexis genibus veniam poſtulavit, chartam quam manu ferebat, in qua peccata ſua cuncta deſcribi fecerat, Epiſcopo tradidit, & ut in auribus totius populi legeretur, multis precibus exoravit. Epiſcopus verò ejus verecundiae parcens hoc fieri primum prohibuit; ſed ipſe in petitione ſua inſtantiſſimè perſeverans, ut hoc fieret tandem obtinuit. Itaque Epiſcopo concedente charta legitur. Ipſe verò in contractione perſiſtens cum virgis caeditur, & ut durius caedi debeat enixius deprecatur, tantorum criminum ſe reum eſſe viva voce fatetur, ſolum lacrymis rigabat, omnemque populum in fletum & lacrymas commovebat. Omnes quicunque aderant mirabantur, & eum affectu nimio venerabantur, ejus pœnitentiam praedicabant, eumque Dominum reſpexiſſe veraciter affirmabant. Precabantur etiam pro eo, ut qui ei pœnitentiae dederat gratiam, donaret etiam in bono perſeverantiam. Fuit autem iſta confeſſio utilis & neceſſaria, non ſolum ei qui confeſſus eſt, ſed & aliis multis qui verecundiae pudore timidi peccata ſua celaverant, nunc autem ejus animati exemplo, dum eum ſic confitentem viderunt, ad confeſſionis & pœnitentiae lavacrum cucurrerunt.

VI. His igitur ita geſtis, & ſolemnitate ramorum rite peracta, ad Eccleſiam itum eſt. Altera autem die, id eſt, ſecunda pœnalis hebdomadae, nec non & tertia & quarta feria, affuerunt loco quem ſuprà diximus clamatores multi ex diverſis partibus congregati, quae quondam amiſerant ſua ſinguli requirentes. Convenientes igitur ante ipſum velut ante judicem, de ipſo tamquam de reo ipſius tamquam teſtis teſtimonium contra ſe flagitant. Ipſe vero ſui ipſius accuſator & judex, reus & teſtis, omnes judicij perſonas in ſe ſuſcipit, dum omnibus ſatisfacere cupit; accuſat ſe-ipſum, teſtimonium contra ſe perhibet, ſe-ipſum judicat tamquam judex, pœnam ſuſcipit ipſe reus. Tandem ſingulorum pedibus provolutus, in primis veniam poſtulabat, deinde ſecundum quantitatem amiſſorum de ſuis facultatibus ſingulis perdita reſtaurabat. Et quoniam, ſicut ſuprà diximus, diverſorum animalium multitudinem poſſidebat, necnon & pecuniae omnis quae in uſus hominum eſt neceſſaria, qualia quiſque amiſerat talia recipiebat, ut non tam aliena recepiſſe quàm ſua propria inveniſſe ſe crederent. Maledictiones igitur antiquas in benedictiones convertentes, valedicentes & benedicentes ei, cum gaudio ad propria ſunt reverſi.

VII. Tunc pagenſem quendam vicinum propè videns adſtare dixit: Heus, inquit, tu quid expectas? Quare clamoris tui cauſam non indicas? Ego, inquit ille, Domine mi, adverſum te clamoris cauſam non habeo; ſed multum te laudo & benedico, quia in multis me adjuvaſti, & in cauſis plurimis contra adverſarios mihi patrocinium praebuiſti; nihil unquam mihi nocuiſti, nihil injuriae intuliſti. Ad quem ipſe: Immo, inquit, tibi nocui; malum feci, damnum intuli; ſed tu forſitan ignoraſti. Numquid tali tempore, tali nocte, gregem tuum de caulis tuis non perdidiſti? Perdidi, inquit ille, Domine mi, verè perdidi, ſed quis mihi damnum fecerit, ignoravi; te damni mei conſcium non agnovi. Ego, inquit Pontius, illud feci, per ſatellites & complices meos totum egi. Quapropter, obſecro, da mihi veniam, & poſtea quod tibi abſtuli reddam. Indulgeat, inquit, tibi Dominus de caelo. Nam ego hoc tibi libenter remitto. Accipe, inquit, animalia haec quae remanſerunt, & ſint tibi loco eorum quae tibi aliquando perierunt. Tunc ille pecuniam illam ſuſcepit, de caelo eam lapſam credidit; & eum qui damnum ſibi aliquando fecerat, non malefactorem, ſed magni muneris largitorem cum gaudio praedicabat.

VIII. Ipſe vero de facultatibus ſuis, quae ſuperfuerant, egentibus cuncta diſtribuit, ſicut ſcriptum eſt: *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in aeternum*. Feria autem quinta, quae & cœna dominica nuncupatur, tredecim pauperes aſſumpſit, cibis tempori convenientibus copioſè refecit; pedes lavit, lacrymis rigavit, capillis terſit, & omnia ſecundum Domini mandatum fideliter adimplevit.

IX. Veſpere autem facto, cum ſol occidiſſet, dominicae paſſionis nequaquam immemor, noluit dare ſomnum oculis ſuis nec palpebris ſuis dormitationem; ſed ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus eadem nocte ad paſſionem pro peccatoribus perferendam ſpontaneus properavit, ſic & ipſe ad labores pœnitentiae perferendos ſpontanea voluntate exiens, paſſionum Chriſti particeps effici voluit, ut reſurrectionis & gloriae conſors effici mereretur. Igitur ipſe & ſocij ejus cum eo pariter intempeſtae noctis ſilentio egredientes de terra ſua & de cognatione ſua & de domo patris ſui, nil praeter ſimplicem veſtem, & ipſam vilem & religioni congruam, baculumque & peram ſinguli deferentes, peregrinationis iter arripiunt quod ducit ad ſanctum Guillelmum. Ibant autem pedibus nudis, quod in uſu minimè habebant, & ideo durius hoc ferebant. Via autem qua incedebant, non ſolum nudis pedibus ambulantibus, ſed etiam calciatis, & equitantibus, & etiam per diem pergentibus valde difficilis. Eſt enim anfractibus tortuoſa, collibus elata, vallibus demiſſa, lapidum fragmentis aſpera & tota horribilis; qua dum incedentes ſermocinarentur, & ſe ad pœnitentiae labores perferendos invicem cohortarentur, neſcio quo divino judicio accidit eis quiddam triſte atque terribile. Sed credo quòd voluntas Dei fuit ut tentarentur, tentati probarentur, & territi purgarentur. Nam ſubitò ventus vehemens irruit à regione deſerti, qui concuſſit caelum, & turbavit aera. Tunc luna, quae prius fulgebat, delituit ſubitò, ſtellarumque globi omnes pariter aufugerunt; ſed & denſa nubes montes operuit, & tenebrae factae ſunt. Tunc mugire tonitrua, fulgura coruſcare, lapideſque grandinis ruere coeperunt. Irruit ſuper eos formido, & pavor magnitudine temporis. Tandem inter coruſcationes crebras conſideraverunt & inſpexerunt ſibi locum habitationis cujuſdam, qui factus eſt eis in ſecuritatem & in abſconſionem à turbine & à pluvia. Prius tamen quàm ad illum venirent, tanta paſſi ſunt ut merito de eis dicatur quod lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt. Mane autem facto, ibant gaudentes in conſpectu Domini, cum digni habiti ſunt pro amore ejus aliquem laborem pati.

X. Tandem ad ſanctum Guillelmum pervenientes, multitudinem ibi Militum aliorumque hominum invenerunt, qui ex more convenerant, ſicut omni anno faciunt die iſta, ad adorandam crucem; cum quibus & ipſi vivificum lignum, in quo noſtros actus actor ſuit hoſtia factus, devotiſſimè adoraverunt. Cumque eorum humilitatem & devotionem pariter omnes mirarentur, cognoviſſentque quod Lodovenſes erant, eo amplius eos venerabantur. Aderat autem inter eos vir quidam potens & dives, videlicet Raymundus Petri de Aguantico, qui eos multis precibus exoravit & opido coegit ut in die dominicae reſurrectionis apud Aguanticum cum illo manerent

ob

Digitized by Google

ob honorem tantae ſolemnitatis: qui acquieſcentes ei abierunt cum illo, fueruntque tibi altera die, quae eſt poſt Paraſceven, & die dominicae reſurrectionis; audieruntque ibi Miſſarum ſacroſancta ſolemnia, & dominici corporis & ſanguinis viaticum ſuſceperunt.

XI. Altera autem die, id eſt, ſecunda feria paſchalis hebdomadae, valedicentes hoſpiti, iter apud ſanctum Iacobum ſunt aggreſſi, illum in peregrino habitu quaerentes & invenire omnimodis cupientes qui, ſicut in eadem die legitur, in peregrino habitu duobus diſcipulis euntibus in Emaus apparuit. in quo itinere quot labores quotve cruces paſſi ſint in labore & aerumna, in vigiliis, in jejuniis, in fame & ſiti, in frigore & nuditate, ſolus ille novit qui eorundem laborum remunerator & teſtis fuit. Dedit autem eis Deus gratiam in conſpectu omnium qui viderunt eos ut ex ipſa vultuum ſpecie facilè omnes agnoſcerent eoſdem viros eſſe virtutis & verè religioſos. Vnde quae victui eorum erant neceſſaria multi eis libentiſſimè miniſtrabant. Si quando vero divites eis plurima obtuliſſent, tantum inde accipiebant quantum ad ipſius diei victum ſufficere poterat. cetera reddebant. coacti vero eadem retinere, pauperibus ilico dividebant; & ne in pecunia ſpem ponere viderentur, quam in Deo totam poſuerant, nihil in poſterum reſervabant, credentes ei qui dixit, *Nolite cogitare de craſtino*, & illud: *Quaerite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, & haec omnia adicientur vobis*. Quapropter abſque ciborum ſuſtentamento dies plurimos tranſegerunt, ſed non minus Deo gratias reddiderunt. In omni autem itineris ſpatio maxima illis cura fuit atque praecipua ſanctorum loca inviſere, religioſos viros ubique quaerere, orationum ſuffragia poſtulare, modum etiam vitae addiſcere quo omni tempore deinceps poſſent Domino innocenter ſervire.

XII. Fuit autem omnium qui eis conſilium dederunt una ſententia, intentio eadem, idem ſermo, idem conſilium; quippe qui uno ſpiritu omnes edocti fuerant, dicentibus omnibus atque laudantibus illis ut eremi loca incolerent, labore manuum victum acquirerent, in quo in ſimplicitate atque puritate vitae Deo ſervirent, & religionis ſuae haeredes poſt ſe relinquerent. Quod conſilium maximè roboravit atque intimavit eis Archiepiſcopus Iacobenſis, qui quidem in epiſcopatu ſuo primitus eos voluit retinere & locum congruum eis aſſignare; ſed poſtea intra ſe cogitans quod ſi inter homines alterius linguae remanerent, parum proficere poſſent, & dum loquentes non intelligerentur, barbari à barbaris haberentur, ad notas regiones illos remittere ſtuduit, in ſancto propoſito perſeverare monuit, & de Dei bonitate praeſumens, à Deo eis grandia repromiſit. Cujus ſermonibus roborati, benedictione firmati, per aliam viam revertentes in regionem ſuam, Michaelis archangeli memoriam, quae in monte ſita eſt in periculo maris, adierunt, beati Martini Turonenſis Eccleſiam viſitarunt, ſancti Martialis cauſa Lemovicas abierunt, beati Leonardi baſilicam intraverunt, ad ultimum Ruthenenſem urbem ingreſſi, cum ad Eccleſiam beatae Dei genitricis & Virginis Mariae orarent, Epiſcopo nunciati & ab eo vocati ſunt.

XIII. Ipſe erat domnus Ademarus Ruthenenſis Epiſcopus, piae memoriae & magnae auctoritatis vir: qui cum cognoviſſet quod Lodovenſes homines erant noti & vicini, nobiles etiam atque generoſi; cum magna veneratione & alacritate eos ſuſcepit, votum eorum etiam cognoſcens, ſe eis in omnibus profuturum, conſilium & auxilium collaturum repromiſit, ſi in epiſcopatu ſuo remanere vellent. Comes etiam Ruthenenſis audiens quod Pontius de Larazio in epiſcopio eſſet, voluit eum videre tamquam ſibi notum & familiarem Militem & quondam amicum ſuum: cujus cum deſiderium agnoviſſet, pollicitus eſt ei ſemper ſe adjutorem & defenſorem in omnibus affuturum. Obtulit etiam eis loca quaedam ad monaſterium conſtruendum tam ipſe Comes quàm Epiſcopus, videlicet villas & Eccleſias deſertas. Sed ipſi hominum frequentiam fugientes, ſecreta ſylvarum nemorumque magis abdita deſiderabant.

XIV. Quapropter cum gratia Comitis & Epiſcopi benedictione recedentes, venerunt in terram quae Camares nuncupatur. quae terra nemoroſa eſt, & ſilvis obſita, ardua montibus, devexa collibus, irrigua fontibus, rivis, atque fluminibus, in qua dominabatur vir quidam magnus & potens, qui Arnaldus de Ponte dicebatur. Cognoſcebant autem eum ex multo tempore, ſcientes quia homo erat benevolus & laetus, & ad omne opus virtutis promptus. Qui venientes eos ad ſe conſpiciens, antequam eos cognoſceret dixit eis: Quid veniunt ad me domini mei, aut quid volunt? Ad quodcunque volueritis ſcitote me eſſe paratum. Poſtquam autem eos recognovit, cum honore magno & devotione ſuſcepit, cauſamque propter quam venerant diligenter inquiſivit. Cui reſpondentes, locum aliquem religioni congruum, ab hominibus remotum atque ſecretum, ubi manerent & Domino ſervirent, ſe quaerere confeſſi ſunt. Quis, inquit, his votis veſtris ſatisfacere poteſt ſicut ego, aut quae terra convenientior tali propoſito poterit inveniri? Ecce terra coram vobis eſt. Vbicunque vobis placuerit manete; aedificate, ſeminate, plantate, novellate, & orate pro me. At illi elegerunt ſibi quendam locum qui antiquitus Silvanium dicebatur; quem ipſi ſive ſucceſſores eorum Salvanium vocaverunt, *i* mutato in *a*; ut qui ante Silvanium à ſilvis dicebatur, Salvanium à ſalvatione deinceps diceretur; in quo caſulas propriis manibus fabricantes, manſerunt beſtiis ſociati, cotidiano tamen labori inſiſtentes, dumeta falcibus reſecantes, terram ligonibus proſcindentes, locum habitabilem ex inhabitabili reddiderunt.

XV. Tunc fama religionis eorum circumquaque diffuſa, ad aures pervenit vicinorum Pontificum, Ruthenenſis ſcilicet, atque Lodovenſis, ſive Biterrenſis, deinde ad totius populi. Tunc plurimi eos viſitare cœperunt, munera offerentes, eos in omnibus adjuvantes. Quod maximè feciſſe noſcuntur homines Lodovenſes, ſicut in ſequentibus plenius oſtendemus.

XVI. In tempore illo facta eſt fames incomparanda in illa regione. Negavit enim terra fructum cultoribus ſuis, & luxerunt omnes qui colebant eam, cum ſpe ſua fruſtrati fuerant; & illuſi Cereris fide, quernas ibant ad arbores. In anno illo, ſecundum Iſaiae vaticinium, triginta modii ſementis vix feciſſe dicuntur modios tres, & decem jugera vinearum vix implere potuerunt laguncualam unam. Tunc apud Salvanium congregata eſt pauperum multitudo & gens magna qui obſederunt domum in circuitu tamquam exercitus, omnem vitae ſuae ſpem in ejus alimoniis collocantes. Erat autem domui illi & fratribus illis ab initio inolita conſuetudo, & quaſi pro lege tenebatur omnes hoſpitio recipere, alere egentes, pauperes recreare, nudos veſtire, mortuos ſepelire, & cetera pietatis & miſericordiae opera adimplere. quae conſuetudo uſque in praeſentem diem ſecundum loci poſſibilitatem favente Deo durare cernitur. Videntes autem fratres tantorum pauperum multitudinem, conturbati & contriti dixerunt alter ad alterum: aut fugiendum nobis eſt de loco iſto, aut moriendum cum iſtis. Videte qui faciendum nobis ſit. Quis eos vel paucis diebus poterit ſuſtinere. Si enim locus iſte cum domibus & habitatoribus ſuis panis eſſet, à tanta multitudine brevi tempore devorari poſſet.

XVII. Tunc Pontius de Larazio murmur eorum compeſcuit dicens: Si fugere, inquit, voluerimus, non effugiemus. Neque enim patet evadendi via, neque ab oriente, neque ab occidente, neque à deſertis montibus, cum Deus judex eſt. Denique qui ad fugam properant, victos ſe eſſe demonſtrant; & victos ignominia, victores vero gloria manet. Nos autem non ad fugam venimus, ſed ad pugnam. Stare ergo non oportet, non fugere, & viriliter decertare, quia non coronabitur niſi qui legitimè certaverit.

Re-

Digitized by Google

Recordamini priſtinos dies converſionis veſtrae, in quibus magnum certamen laboris & patientiae permiſiſtis, & quomodo de omnibus tribulationibus & anguſtiis liberavit vos Dominus; & nunc credite quod ſimiliter vobis ſubveniet. Mementote quod olim populum Iſrael quadraginta annis, abſque pane terreno, caeleſti manna pavit Deus in ſolitudine, & in diebus Heliae in Sarepta Sidoniae viduam & domeſticam ejus familiam cum Propheta multis diebus pavit ex hydria farinae & lecytho olei, ita quod hydria farinae non defecerit, & lecythus olei non eſt imminutus. Sed & in tempore Heliſei, quando obſeſſa eſt Samaria, & obſeſſi famis anguſtia periclitabantur, Deus in una die tantam eis ciborum abundantiam contulit ut modius ſimilae ſtatere uno eſſet, & duo modij hordei ſtatere uno, in porta Samariae. In evangelio etiam audiſtis Dominum ex quinque panibus quinque hominum millia ſatiaſſe; poſt quorum refectionem Apoſtoli duodecim cophinos fragmentorum ſuſtulerunt ex quinque panibus illis quae ſuperfuerant illis qui manducaverant. Numquid invalida facta eſt manus Domini ut nunc talia facere non poſſit? Tantus eſt nunc quantus erat tunc. Non poteſt eſſe minor, non poteſt eſſe major. Credamus in eum, fratres, quod omnia poſſibilia ſunt credenti. Spem noſtram omnem ponamus in eo, quia ipſe eſt liberator omnium ſperantium in ſe. Timeamus eum, ſcientes quod voluntatem timentium ſe faciet. Diligamus eum, quia cuſtodit omnes diligentes ſe. Sed nunc tempus poſtulat, fratres, ut iterum faciatis quod olim feciſſe vos meminiſtis. Vendite quae poſſidetis, & date eleemoſynam, olim propria, nunc communia. Ecce habetis boves & oves, jumenta & pecora. A filo ſubtegminis uſque ad corrigiam caligae nihil remaneat quod non vendatur & detur egenis fratribus. Fratres etenim noſtri ſunt, eundem patrem habent nobiſcum Deum, cui omnes dicimus *Pater noſter*. Eodem pretio redempti ſunt quos nos, id eſt, ſanguine Ieſu Chriſti. Quod ſi poſt omnia nos mori contigerit, moriamur omnes in ſimplicitate noſtra, ſcientes quod ſicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Interim ego vadam ad optimates populorum qui ſunt in ſeculo, & pro mendicis mendicus ipſe efficiar. Et his dictis, aſellum aſcendit; ſeſulamque manu bajulans, profectus eſt.

XVIII. Fratres vero cuncta quae poſſidebant vendere parabant, ſicut ipſe juſſerat. Quod audiens Dominus Arnaldus de Ponte, hoc fieri modis omnibus prohibuit, timens ne iterum locus in ſolitudinem deveniret; & aperiens horreum ſuum, dedit eis alimentorum quippiam, unde pauperes vel pauco tempore ſuſtentarentur. Tunc videns Dominus fidem illorum, dedit benedictionem ſuam ſuper domum illam à die illa & deinceps. Nam ſi quando pauca grana molari machina frangebantur, farina collecta dolia replebantur; & quando conſperſiones fiebant, divinae benedictionis fermento magides redundabant; & cum in parva forma clibanus panes ſuſcipiebat, in magna reddebat; & quando iidem panes frangebantur, magnae ſportulae implebantur, quae à dantibus vix evacuabantur. Multiplicabatur enim magis diſpendio panis ſui, & edentium ſub dentibus creſcebat in ore cibus. Et ita benedictionis divinae gratia redundante paſtus eſt populus ille in iſta eremo quaſi caeleſti manna toto illo tempore uſque ad tempus novarum frugum.

XIX. Pontius vero de Larazio poſt paucos dies rediens, & ipſe benedictionis divinae conſolationem non minimam afferens, laetificavit domum & habitatores ejus univerſos. Audiens vero quanta Deus feciſſet mirabilia gaviſus eſt gaudio magno valde. Et omnes cum eo pariter benedicebant Dominum in hymnis & confeſſionibus, dicentes: *Quia memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Expleto autem tempore uſque ad nativitatem ſancti Iohannis Baptiſtae, in ipſo die convivium fecit populo; & refectis omnibus abundè, valedicens omnibus, juſſit eos abire ad loca ſua in nomine Domini. Illi autem profecti praedicaverunt ubique dicentes quod verè Dominus eſt in illo loco, & non eſt aliud ibi niſi domus Dei.

XX. Deinde pauco tempore in tantum locus profecit & excrevit, non tantum rebus, ſed etiam religioſis perſonis & poſſeſſionibus, ut abbatiae conſtruendae & tenendo ordini idoneus diceretur. Facta eſt ergo contentio inter eos quis ordinem videretur eſſe major, aliis laudantibus ordinem Ciſtercienſium, aliis vero ordinem Carthuſienſium, quibuſdam etiam ſanctimonialium virginum monaſterium conſtruere dicentibus dignum. Tunc hanc cauſam ponere placuit in arbitrio Carthuſienſium. Ob quam cauſam Pontius de Larazio pergens Carthuſiam, Priori ceteriſque fratribus cauſam expoſuit. Qui inſpecta regula veritatis, prae ceteris cunctis ordinibus Ciſtercienſium ordinem laudaverunt, eumque potius expetendum eidem Pontio mandaverunt. Cui conſilio hoc inſuper addiderunt, ut de illa abbatia ordinis quae loco illi vicinior videretur, ordo deduceretur, ne in eundo ſive redeundo laborem nimium paterentur.

XXI. Tunc Pontius de Larazio vale faciens illis, ad Manſum Adae venit, capitulum intravit, per manus Domni Petri Abbatis, qui tunc eidem loco præerat, Salvanienſem domum Ciſtercienſi ordini reddidit, & Abbati eidem praedictae domus curam impoſuit. Tunc Domnus Petrus primus Manſiadae Abbas piae memoriae, vir ſanctus & Deo dignus, viros quoſdam electos illuc direxit, qui officinas aptarent, & locum ordini praepararent. Fratres vero Salvanienſes ad ſe venire praecepit, & eos ſecundum regulam beati Benedicti per annum probatos & eruditos monachali habitu induit, benedixit, atque remiſit. Ex quibus unum virum ſapientem & bonum, litteris eruditum, videlicet domnum Ademarum, illis praepoſuit, & abbatem eſſe conſtituit, domus curam illi tradidit, & dimiſit.

XXII. Tunc primum Salvanienſis Eccleſia in abbatiam ſurrexit, anno videlicet ab incarnatione Domini milleſimo centeſimo trigeſimo ſexto. Tunc in ea religio coepit florere, ordo ſuccreſcere, caritas fervere. Tunc illuſtres viri & fideles homines de rebus & poſſeſſionibus ſujs dare ei plurima cœperunt, & non ſolum vicini, ſed etiam ex longinquis partibus, atque tranſmarini. cujus etiam domus religio Principes orbis non latuit, qui ob ſalutem & redemptionem animarum ſuarum ſua illuc munera tranſmiſerunt. Fecit hoc Imperator Conſtantinopolitanus, hoc etiam Siciliae Rex ſive Dux Rogerius, hoc & mirabilis vir & ſua ſanctitate & devotione toto orbi cognitus Comes Theobaldus, hoc & multi alii, qui in æternæ beatitudinis albo conſcripti, devotionis ſuæ à Domino præmia receperunt. Inter quos præcipuè recenſendus & æternæ memoriæ commendandus eſt vir quidam nobilis & dives Guillelmus nomine, qui de tranſmarinis partibus ad conſtruendam Salvanienſem Eccleſiam miſit ducentas marchas argenti; cujus memoria in benedictione inter ſpeciales amicos & familiares noſtros, non ſolum anniverſario curſu, ſed etiam quotidiano uſu celebratur & colitur. Sed & vir quidam nobilis ac prædives civis Lodovenſis nomine Petrus Aibrandi fecit dormitorium. ad quod opus faciendum centum marchas argenti obtulit. Filius verò ejus Aibrandus fecit refectorium.

XXIII. Poſtea verò procedente tempore placuit Domno Abbati Guiraldo & fratribus univerſis ut propter inſolentiam ſecularium hominum & alia multa incommoda monaſterium mutari deberet in locum alterum qui melior & religioni convenientior videbatur & aliis abundans multis commoditatibus qui locus non longè aberat à monaſterio, ſed quantum arcus baliſtæ mittere poteſt. Erat autem alienus à poſſeſſione monaſterii, & non niſi magno pretio haberi poterat. Quo audito ſupradictus vir Guillelmus, qui ad conſtruendam Eccleſiam ducentas marchas argenti miſerat, voluit & præcepit ut de ipſa pecunia locus

Digitized by Google

eus emeretur in quo Eccleſia fundaretur. quod & factum eſt. Mille enim ſolidorum pretio idem locus emptus eſt cum omnibus pertinentiis ſuis, prædium pulchrum & delectabile, religionique valde conveniens. Cœperunt ergo in eo novum monaſterium ædificare. In quo loco Petrus Aibrandi venerabilis ſacriſta Lodovenſis Eccleſiæ filius prædicti Petri & fratres ejus Guiraldus, ambo fecerunt dormitorium majoris magnitudinis & excellentioris pulchritudinis quàm priùs fuerat. Refectorium verò fecit Richardus Clarii venerabilis Eccleſiæ prædictæ Clericus. Iſti ſunt conſtructores ſive fundatores Salvanienſis monaſterii, qui merito ſuæ devotionis inter amicos & familiares noſtros primi eſſe meruerunt: quorum memoria non derelinquetur in ſeculum, cùm quandiu Ciſtercienſis ordo durare poterit, non præteribit dies aliqua in qua non habeatur eorum commemoratio & ſolemnis pro eis fiat oratio. Illi verò qui ſuis laboribus locum primitus inceperunt, in ſanctitate vitæ, in humilitate & obedientia permanſerunt, donec terræ corpora, cælo animas reddiderunt.

XXIV. Frater autem Pontius de Larazio, qui humiliorem locum ſemper eligere ſtuduit, in habitu laicorum fratrum converſus permanſit, ut omni domui liberiùs provideret, & ſervorum Dei ſervus ſemper exiſteret. quod & fecit, donec beato fine in Domino quievit. Hic pius, prudens, humilis, pudicus, ſobrius, caſtus fuit, & quietus, vita dum praeſens vegetavit ejus corporis artus. Qui menſe Auguſto, prima die menſis, viam univerſae carnis ingrediens, non obiit, ſed abiit ad patres ſuos, de morte ad vitam, de labore ad quietem, de exilio ad patriam.

XXV. Iſti viventes in carne plantaverunt Eccleſiam iſtam labore ſuo. Modò coronantur, & accipiunt palmas laborum ſuorum. Horum animabus nos omnes debitores ſumus, & omnes qui in loco iſto futuri ſunt uſque in finem. Ipſi laboraverunt, & nos in labores eorum introivimus; ipſi ſeminaverunt, & nos meſſuimus. quamvis nos eorum orationibus magis indigeamus quàm ipſi noſtris, quorum meritis & intercesſionibus Deus locum iſtum ſemper regit & protegit. Horum exemplo multi viri militaris ordinis in hoc loco ad Dominum ſunt converſi, quorum unus fuit Dominus Arnaldus de Ponte, de quo ſuperiùs mentionem fecimus, qui eundem locum dedit, in quo poſtmodum quievit in pace. Sed & alii plures materialia arma deponentes, ſpiritalia ſumpſerunt contra ſpiritales nequitias pugnaturi: qui conflarunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces; qui non levabunt ampliùs contra gentem gladium, nec exercebuntur ultrà ad praelium. in quibus etiam illud impletum eſt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Lupus & agnus paſcentur ſimul, leo & bos comedent paleas.*

XXVI. Interea fratres divinis laudibus vacantes cotidianis laboribus inſiſtentes, ſeminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum nativitatis, & benedixit eis Deus, & multiplicati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo; dedit illis Deus manſiones gentium, & labores populorum poſſederunt, ut cuſtodiant juſtificationes ejus, & legem ejus requirant.

XXVII. De ſitu loci ſcribere ſuperſedi, cùm cotidie eum videamus. Hoc ſolum propter abſentes dixiſſe ſufficiat, quia montes in circuitu ejus ſunt, & Dominus in circuitu populi ſui. De materialibus etiam aedificii dicere ſuperfluum judicavi, cùm cotidie renovantur, vetera deſtruuntur, & nova aedificantur, & Deo propitio in melius aſſidue commutantur. De ſpiritualibus autem ſciendum eſt quia domus haec fundata eſt ſupra firmam petram, id eſt, Dominum Ieſum Chriſtum, quae columnis ſeptem in altum erecta nubes tranſit, ſydera tranſcendit, & uſque ad ſolium ſuperni judicis pertingit, ubi Regum Rex & dominus rerum ſceptrum tenet, orbiſque habenas temperat, & volucrem currum ſtabilis regit. In ea lapides magni, lapides vivi, lapides pretioſi dolantur, quadrantur, & poliuntur, de quibus Hieruſalem caeleſtis aedificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipſum.

XXVIII. Primus Abbas hujus loci Domnus Ademarus fuit, qui in eo ſex menſibus vixit. Secundus. Deſiderius extitit, qui octo annis ibidem praefuit. Tertius Domnus Guiraldus fuit, qui jura regiminis decem & ſeptem annis ſtrenuè gubernavit, monaſterium multis poſſesſionibus ampliavit, & multa bona in eo patravit; inter quae & domum de Annonenca fundavit, & in ea religionem ſanctimonialium propagavit. Obiit autem anno gratiae milleſimo centeſimo ſexageſimo primo, menſe Septembri, decimo quinto Kalendas Octobris. Huic ſucceſſit Domnus Pontius Abbas meus totius aſſenſione conventus, eodem anno, menſe Octobri, de Priore in Abbatem aſſumptus, qui Abbatum ordine fuit quartus. Ipſe eſt qui hoc ſcribere nos praecepit, qui ea quae diximus aut vidit aut audivit, & teſtimonium ſcriptis perhibuit, & ſcimus quòd verum eſt teſtimonium ejus.

XXIX. Laetare igitur Salvanienſis Eccleſia mater bona, gratulare & jubila, dilata locum territorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, longos fac funiculos tuos. ad dextram enim & ad laevam penetrabis, & ſemen tuum montes hereditabit. Gaude & exulta in Domino Deo tuo, quia dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit, dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadae, ſemper honos nomenque tuum laudeſque manebunt, praeſtante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui vivit & regnat Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Explicit tractatus de converſione Pontii de Larazio, & exordii monaſterii Salvanienſis vera narratio.

BREVIS HISTORIA

LIBERATIONIS MESSINÆ

A Sarracenorum dominatu per Comitem Rogerium Normannum facta à Meſſanenſibus vocatum.

ADAMANTINO ſcribenda eſſent ſtilo, ſmaragdis, atque in tabulis aureis quae per nobiles tres Meſſanenſes noſtra tempeſtate geſta fuere, quorum ſtrenuitate ac ſagacitate, ingenio atque viribus, duce Rogerio Comite recuperata extitiſſe liquet; quinimmo orthodoxa Chriſtiana fides per ducentos & triginta ferè annos jam mortua ſuſcitata floret, libertas bonaque cuncta atque honor Siculis conceſſa ſunt. Quamquam Meſſanenſes libertate ſola privati, cuncta tamen eorum bona pace tranquilla poſſidebant, quod adverſa fortuna omnibus Siculis denegabatur. Cumque Siculorum reſpectu tam leve jugum diu tollere non potuiſſent, mirifica auſi ſunt haec agere. Quamobrem ad eorum egregiam perexcellentemque memoriam ſcriptis non quidem, ſed aureis ſtatuis memorandi & decorandi ſunt, quia ſicuti tres ipſi ſoli tantorum beneficiorum totius Trinacriae auctores fuere, ita decens eſt ut in quolibet ipſius inſulae angulo eorum unuſquiſque aurea ſtatua bene meritus erigatur & extollatur, ut perpetuo vivant ad eorum perpetuam famam, honorem poſteritatis, & gloriam proſapiae.

Dominantibus Mauris per ducentos & triginta ferè annos & ſubditam detinentibus Siciliam, licèt ante dictum tempus eam tenuiſſent, ante quos etiam Maurorum floruiſſet imperium, & ante ipſos Chriſtiani dominati fuiſſent, & per duos ſatis annos etiam alii barbari & infideles eam poſſediſſent, eorum imperiis titubantibus & viciſſim variantibus per multa temporum curricula uſque ad dictum tempus (ut Deo placuit) ſexto menſis Auguſti à virgineo partu anno milleſimo ſexageſimo, exiſt . . . Sicilia ſub dominio quinque Maurorum, quorum unus Raxdis

no-

Digitized by Google

nominabatur, qui Meſſanae reſidebat & Tauromenium uſque ad Tindaridum ſuum poſſidebat imperium. A Tauromenio Syracuſas uſque alius regebat, & alius à Syracuſis uſque Drepanum, à Drepano verò ad Panhormum alius, & à Panhermo ad Pactas alius. Licèt hi omnes ſic Siciliam occupatam tenerent, tamen inter ſe diſcordes erant. Nec tacebo in primis quòd tempore quo fuit Sicilia expugnata, ut vetuſta pandit hiſtoria, ſola Mamertina civitas omnium poſtrema fuit ſub conditione capta. Nam cum acriter diu reſiſtendo pugnaſſet, & ex eo quamplurimos orco miſiſſet Mauros, tandem cum periculoſa aſſiduaque pugna diu noctuque vires deficerent, agnoſcentque in vanum diu poſſe reſiſtere, quippe quia totam inſulam jam ſub jugo detinebant, nulla neque ſpes erat qua pium ſubſidium expectare poſſet, ſub hoc enim fœdere deditam ſe fecit: primò quòd vexillum civitatis, quo aurea crux in rubeo campo depicta cernebatur, ſuis à locis non amoveretur, quinimmo ut ſinguli eorum bona in pace poſſiderent. Nam firmiſſimè decreverant potius mortem ſubire quàm vexillum ſanctae crucis amittere, & quod tanto anteceſſorum ſanguine acquiſiverant poſteritas ipſa ignominioſè mortis terrore perdidiſſet. Quam induratam pertinaciam cum perſpexiſſent Mauri, his aſſentire potius voluere quàm ambiguam de Mamertinis expectare victoriam. Tali itaque firmato fœdere civitatem obtinuere, & aliis in locis aereum extollentes vexillum pacificè ex illo tunc ſubditam totam inſulam detinuerunt, tyrannidem exercentes. Hanc cum & Meſſanae exercere voluiſſent, praedicti nobiles Mamertini, Anſaldus de Pactis, Nicolaus Camulia, & Jacobinus Saccanus, cum haec in animo volutarent, & mutuis ſuſpiriis haec ſecum loquerentur, ut ſecretius de his melius loquendi daretur facultas, dicto die ſexto Auguſti ad inſulam S. Jacinti portus civitatis ſe contulerunt. Cumque de civitate & eorum ſtatu mutuo diverſa diſcuterent, & fluctuantis animi procellas fugandi gratia non ſine lacrymarum profluxu plura ſubloquia facerent, verſis oculis ad ipſam civitatem, & patriam nobiliſſimam conſiderantes, atque in quanta infortunia ipſa civitas eſſet devoluta, amaris ſingultibus conquerebantur. Inſuper & crudeliſſimas Siculorum aerumnas jugiter memorabant & miſerabantur; ſed miſerabiliter Mamertinae patriae gloriam & ipſius tot ampliſſima privilegia, quae multimoda ſanguinis effuſione acquiſita fuerant, amarè deplorabant. Cum autem quippiam medicaminis tam aerumnoſae calamitati minimè adhuc excogitare poſſent, Nicolaus Camulia, divino favente ſpiritu, in haec verba primum prorupit. Anſalde & Jacobine, ea quae nunc excogitavi & referam ex Deo certa ſunt, quia non niſi modo in mentem venerunt. Laetamini, quoniam hodie jam nobis aperta via eſt ad has fugiendas aerumnas, pluit ſuper nos gratia divina. Gaudete, quia hodie ex inſperato & immerito miſertus eſt nobis & patriae omnipotens Deus, & noſtras audivit voces & lamentationes, atque preces exaudivit. Noviter audivimus Comitem Rogerium Normandum Robertumque Apuliae Ducem cum ſanctiſſimo Papa Miletum Calabriae oppidum adventaſſe, ipſumque Comitem ſereniſſimum Principem eſſe, aetate juvenem, ſed prudentia & regimine ſatis maturum, ac ſuper omnia piiſſimum, & ad omne Dei ſervitium promptiſſimum ſemper prae ſe tuliſſe, qui in praeſentiarum in ipſo Mileto oppido Eccleſiam mirae pulcritudinis ſanctiſſimae trinitati dicatam erigendam curavit? Securè ad eum illuc accedamus, eidemque animoſè totam Trinacriae inſulam tradamus. Hoc onus fideliter humeris noſtris imponamus pro fide Chriſtiana, pro patria, & totius Siciliae libertate aſſequenda, & pro honore perpetuo mortem ſpernamus, ac pro tanti negotii expeditione nullis parcamus ſumptibus ac laboribus, atque univerſa bona cum caris filiis igni exponamus. Quid ſentitis enuntiate mihi, & veſtras aperite mentes, & quicquid melius vobis videbitur & expedierit mandetis agendum. Quod enim à vobis mandabitur firmiter à me fore polliceor exequendum. Quae verba avidè Saccanus & Pactis animo percipientes, ac agnoſcentes vera eſſe omnia, remque aggrediendo fore ad exitum perducturos, ſtatim ambo ad collum Nicolai ſe projicientes, amplexati ac millies deoſculati ſunt cum ſummo gaudio, profuſiſque lacrymis ſic reſponderunt concorditer. Frater amantiſſime, iſtud quod modo nobis dediſti conſilium verè cognoſcimus à Deo ortum eſſe. Idcirco ipſi Deo prius gratias agamus, deinde tibi, colendiſſime frater, quia ſic ſtatim nobis rem tantam ac tanta laude dignam breviter aperuiſti; tuumque ſanctum conſilium approbamus, & tecum omnes laetamur pro patria, fide, libertatéque communi civium adipiſcenda mori peroptamus. Multa viciſſim multoque ſpatio ſuper hac re verba facientes, ac viam omnemque modum ſubtiliter exquirentes per totum vagati ſunt diem. Demum civitatem ingreſſi, in ſecretum amicis & conſanguineis convocatis, omnia quae inter eos ratiocinati ſunt, firmataque fuerant, adaperiunt. Demum quodam die omnes in angulo ſecretiſſimae domus ſequeſtrati, tanti negotii amplitudinem acutiſſime penſitantes, ipſis de Pactis, Camuglia, & Saccano, ut tanti negotii auctoribus, omnium rerum curam de communi conſenſu committere decrevere. His itaque concluſis ſolemnitatem quandam praeſtolabantur quam Mauri ſingulis annis domibus duodecim diebus incluſi celebrabant. Adveniente autem ſolemnitate praedicta nobiles viri propriis veſtibus exuti ſub ſimulato indumento Drepanum verſus ire ſimulantes ſcapham quandam aſcenderunt, nocturnoque tempore Calabriae litus attigerunt. Inde iter incœptum ſecundo fortunae flatu molientes, Miletum ſe contulerunt. Palatium ingreſſi, ubi Pontifex erat, cujus pedes poſtquàm fuerunt oſculati, eos Papa quinam eſſent, & qua cauſa veniſſent, percontatus eſt. Cui Anſaldus de Pactis ita reſpondit. Chriſtiani Siculi ſumus. Ex Meſſana urbe ad Comitem Rogerium legati miſſi ſumus. Ad hoc Papa quidnam cum Rogerio vellent diligenter perquirens, hujuſmodi à Nicolao Camuglia reſponſum accepit: Beatiſſime Pater, nos jurejurando ea quorum cauſa iter huc direximus explicare nequimus. Unum pro modo ſciat ſanctitas veſtra, nos pro augmento Chriſtianae fidei huc veniſſe. Tuae idcirco placeat ſanctitati ut nos Comitem Rogerium hujus rei cauſa conveniamus. Mox tanti negotii praeſtantia te non latebit. Tunc Papa aditum omnem eis liberum patere permiſit. Illinc vero aulam Comitis ingreſſi, eundem flexis genibus coram beata virgine orantem invenerunt. Quos cum ille piis intueretur oculis, adventus cauſam perquirens, ad verba praebuit attentas aures. Tunc generoſi Mamertini, verbum prius quàm exprimere poſſent unum ex nimia cordis abundantia ad multa propalanda, continere ſe non potuerunt quin lacrymas perabundè funderent, aſſiduiſque lacrymis ad tantam pietatem Comitis viſcera commoverunt ut his placidiſſimis verbis eos Comes fuerit alloquutus. Quicunque eſtis, boni viri & fratres, veſtris compulſus lacrymis negare non poſſum quin vobis non compatiar, & pro quacunque veſtra petitione quaecunque remedia praeſtare promitto, atque me offero. Veſtras retinete lacrymas, & vobis ipſis jam parcite, & ad ſingultus tempus ne perdatis, cauſaſque omnes quae vos huc accedere impulerunt ſecurius enuntiate. Tunc Jacobinus Saccanus, quippe qui vir erat pietate praeſtantior ac eloquentia facundior, hujuſmodi explicuit legationem. Nos, Comes invictiſſime, legati ſumus Meſſanae urbis Siciliae ad tuam deſtinati praeſentiam. De tua mirum in modum conſiſa virtute Meſſana civitas inſulae Siciliae caput & vetuſtiſſima te ſuppliciter exorat ut eam adjuvare digneris. Nam, ut cunctis notum eſt, Mauris ipſa civitas cum tota Sicilia ſubdita eſt, & quod crudelius, per ducentos triginta ferè annos Chriſti fides per totam inſulam quaſi mortua jacet impiorum Maurorum tyrannidi, ſub immani quorum imperio tot aerumnis, calamitatibus, & doloribus affligimur, quae

ſi ſigillatim enumerare vellemus, nimis prolixa tibi noſtra eſſet oratio, nimiumque tibi taedium eſſet allatura. Praeſta igitur auxilium juſta petentibus, affer opem, qui hac cauſa ad te venimus. Meſſana te vocat, Meſſana te in dominum eligit pro ſua libertate, tuoque ſub dominio Meſſana mori deſiderat, ut te victore fides Chriſti exaltetur. Surge ad adjuvandum, ſurge, ſurge, Chriſtianiſſime Comes, ſurge, & arma capeſſe, accelera, quia videre te cupit alacriter Mamertina civitas, ſummoque gaudio te populus Meſſanenſis expectat, quia te duce ab immani barbarorum imperio ac jugo ſe eximet ſervitutis, totiuſque deinde Siciliae potieris. Praeterea in ſola Meſſana tota vis; velim ſcias, totumque robur conſiſtit. Quod vero attinet ad tuam victoriam, pro Dei ſervitio proque fide Chriſti augenda tuique dominii amplitudine propaganda vires nervoſque omnes adhibere ac ſanguinem cum ipſa vita cuncti Meſſanenſes effundere ſe hilariter offerunt, & jurejurando promittunt. Ut ſis & eſſe debeas ex nunc Meſſanae dominus, ſe tuo Meſſanenſes ſubjiciunt imperio, teque ante tuos proſtrati pedes in eorum dominum recognoſcunt, & neminem alium. Cape igitur realem ac indubitatam poſſeſſionem, qua mediante totius Trinacriae inſulae victor eris. In ſignum cujus verae poſſeſſionis nos humiliter proſtrati tuos deoſculamur pedes. Ad cujus pedes deoſculandos accedentibus Rogerius non permiſit, ejus tantum deoſculari manus conceſſit invitus. Rurſus ſuam proſequens orationem Saccanus ait: Et ſi pro Meſſanae & Siciliae libertate tua non commovebitur dignitas, totque noſtras non compatietur aerumnas, moveat cor tuum hoc humani generis redemptoris vexillum, hac cruce tuae pietatis viſcera pro ejus liberatione pungantur, in qua pependit ille per quem ſalvati & liberati ſumus. Scias velim, Dux invictiſſime, hanc ſacratiſſimam crucem tuae Meſſanae vexillum eſſe, quod ab Arcadio Imperatore invictiſſimo olim Theſſalonicae à ſuis proditoribus obſeſſo, ejuſque imperio à Meſſanenſibus reſtituto, ſuſcepit; ab ipſomet, inquam, Imperatore Meſſana civitas, tanquam de eodem optimè benemerita, ejuſdem fuit ſacratae crucis dono decorata. Ad hanc te rogat eadem civitas exaltandam occurras, ut te victore, te duce, quilibet eam reverenter adoret, & ſi propter barbariem quaſi ſepulta Chriſti fides exiſtat, te ſuſcitante reſurgat. His Jacobinus Saccanus fletu maximo prolatis, tandem orationi ſuae finem impoſuit. Ad quem ſic Rogerius hilari humaniſſimoque vultu reſpondit. Sit veſter adventus felix, legationis veſtrae cauſas nimio cordis affectu ſuſcepimus, miſerias, aerumnas, atque calamitates totius inſulae multoties audivimus, & eſt jam diu quod noſtra viſcera penetrarunt. Si à Deo haec ſunt, Deus nobiſcum erit, & nobis vobiſque ad ejus divinam voluntatem exequendam vires, victriceſque manus ad expugnandum, & penitus à ſuis ſanctis locis Chriſtianae fidei teterrimum hoſtem viriliter expellendum. Qua reſponſione facta, & ſingulis legatorum nominibus adnotatis, aulam ſummi Pontificis ingreſſus, legationem ut audierat ſuae ſanctitati coram ſex Cardinalibus retulit ſeriatim, quinimo ſuam aperuit voluntatem, ſeque primum Siciliam versùs copias claſſemque directurum, & pro Chriſtiana fide & recuperatione Trinacriae ab impiis Maurorum manibus, praecedentibus prius conſilio & auxilio ſuae ſanctitatis, omnem opem conatumque omnem adhibiturum. Quibus ſanctiſſimis dictis per piiſſimum Pontificem ita reſponſum eſt. Rogeri Comes, benedicte fili, tecum ſit rerum omnium opifex Deus, tuamque mentem illuminare dignetur, ſuaque divina te benedictione ſanctificet. Quantum jucunditatis hac hora ſuſcepi, ex quo ad hanc hoſtilem catholicae fidei ſectam expellendam Dux invictiſſimus effectus es, ipſamque Trinacriam inſulam ab infidelibus immaniſſimis tot annis ſub duriſſimae ſervitutis jugo conculcatam temet duce liberandam enarrare nullo modo poſſim. Equidem pro tanto bono conſequendo quicquid à me petieris omnino conſequeris. Tecum ſit Deus optimus maximus, & felici celerique pede ad rem tantam pergas peragendam, cum benedictione patris & filii & ſpiritus ſancti. Hoc unum à te ſummopere peto, quod promittas, manendo in Dei obſequio, poſtquàm divina permittente gratia victoriam fueris conſequutus, inſulae dominatum acceperis, Deo te obtemperantem exhibeas, & quod ſuum eſt eidem impertias, ac de tota victoria tres efficias portiones, partem unam in extruendis Eccleſiis, monaſteriis, hoſpitalibus, abbatiis, & praelatiis, ad honorem cultumque divinum exhibeas, alteram militibus qui tecum in hac expeditione praeliabuntur munificenter impertias, tertiam vero tuae neceſſitati ſubminiſtres. Quo peracto, Deus tecum erit omnipotens in omnibus viis tuis, ſemperque in tua protectione commorabitur. Ad haec autem Rogerius laetanter annuit, motuque proprio ut ſummus Pontifex propoſuit omnia jurejurando firmavit. Laetus ex his Pontifex pluribus eum replevit benedictionibus. Inde petita venia Rogerius diſcedens ad legatos in aula commorantes revertitur, quibus quae cum ſummo Pontifice firmata fuerant pandit. Illi vero hilari vultu omnia percipientes ſummopere Rogerio congratulabantur. Mox quicquid erat agendum, cuique providendum, ſecum deliberant. De qua re latiſſimè ratiocinando vagarunt, tum de modo tenendi bellandique, qua via, ordine, tum etiam qua comitiva. Quibus omnibus ad plenum perquàm diligenter excuſſis & examinatis, legatos ſic eſt Rogerius allocutus. Fratres cariſſimi, firmiter tenete hinc ad paucos dies Deo adjuvante Trinacriam verſus me iter facturum, quin etiam collecta navigiorum multitudine ſecundum temporis exigentiam quae modo praeſtolatur, comparatoque navali exercitu, prius Parmis oppido totam claſſem trajiciam. Vos interim, accepta prius à ſummo Pontifice benedictione, iter capeſſite, conſumptoque ſpatio dierum octo ſocios veſtros convenite, eiſque omnia quae nobiſcum peracta & firmata ſunt ſecurius enucleate. Inſuper fidem meam timere fingite. Interim domibus veſtris crucis ſignum affigite, quo tuti eſſe poſſitis ab incurſu militum bellatorumque impreſſu. Statuto enim die vos à parte interiori ſumma vi conſili, noſque ab exteriori bellicis inſtrumentis praeliantes facilè victoriam conſequemur. His concluſis, ad ſummum Pontificem iverunt, acceptaque ab eo latiſſima benedictione, iterum ad Comitem reverſi ſunt. Ad quem Anſaldus de Pactis dixit: Rogeri Domine, iterum ſuper omnia te rogamus advertere ne à latere tuo vexillum ſanctae crucis amoveas quouſque Meſſanam Deo maximo permittente pervenias, ibidemque victoriam adeptus, illud manibus propriis feliciter civitati reddas.

Accepta itaque promiſſione, atque licentia Comitis impetrata, laeti diſcedentes, Rhegium pervenerunt, ex quo piſcatoria cymba tranſvecti Meſſanam reverſi ſunt, & in domibus occultè permiſcentes cum amicis omnibuſque conſanguineis & ſecretiſſimis viris quae cum generoſiſſimo Comite Rogerio concluſa ſigillatim aperiunt, modumque victoriae conſequendae machinantur. Dum haec inter ipſos legatos & reliquos civitatis proceres bene examinantur & diſcutiuntur, dies ceſſit octavus. Ecce Comitis adventus ubique circumſonat, Rogeri numeroſum agmen ad capeſſendam inſulam venturum publicè audiebatur. Qua de re ſe nimio pavore perterritos ſatis ſimulant Mamertini, uti Comes inſtruxerat. Mauri verò cùm omnia adverterent, lubricoſas montium vias atque vallium, ut tutiùs fugerent, quaeritabant. Chriſtianis Rogerius interim per totam Calabriam edicto mandare praecepit ut omnes ſe Rhegium uſque comitarentur. Mora octo dierum ſpatio mille & ſeptingenti viri ex improviſo praeſto fuerunt. Tunc Rogerius Comes veſte recenti ſanctae crucis impreſſo charactere ſe laetanter induit, & praecedente vexillo crucis civitatis Meſſanae à legatis commendato magna omnium jucunditate cunctis videntibus ventis vela dedit, Parmam verſùs

iter

iter tenens. Cujus ad littora eum applicuiſſet, ſundatis anchoris, equos circiter ducentos, quos illuc conveniri mandaverat, navigiis tranſvexit, deinde tribus diebus Rhegium advenit. Illic diebus ferè commorans quindecim, quotidie milites equiteſque ſuos blandiloquio demulcebat exercebatque quibuſcum plurimum de futura victoria diſceptaret, tandem mane ſatis ante diluculum cum triremibus, tribus longè à Meſſana milliatiis, omnium primus è triremibus exiliens, Siculam tellurem primus voluit pedibus apprehendere. Mox caeteri milites eum ſequuntur. Ipſe tamen Rogerius vexillum ſanctae crucis civitatis Meſſanae manibus ſtrictè tenens ita ſuos affatur milites. Viri ſtrenui & ſpectatae fidei, veſtrum ſi quis eſt qui Rogerii nomen amore proſequitur, ſtrenuè bellando hodie ſe oſtendat, in noſtra manu eſt victoria. Ecce Deus nobiſcum eſt. Juſtam enim fovemus cauſam. Chriſti milites ſumus, & pro ſuo ſervitio huc bellaturi nos venimus. Ecce ſanctiſſima crux, ſola ipſa dux omnium eſt. Ipſam proſequimini, & in ea firmiter ſperate, quia in ipſa noſtra eſt verè ſalus & victoria. Deinde oculis in caelum elevatis, coram omnibus genibus flexis ſic reverenter oravit. Piiſſime Domine Jeſu Chriſte mundi redemptor, qui non ſpernis pauperum preces, ſuſcipe quaeſo indigni famuli tui preces, & concede ut fidei tuae victoriam adeptus, hoc quod manibus teneo ſanctiſſimae crucis tuae vexillum, in qua pro humani generis redemptione ſuſpendi ac mori dignatus es, in civitate Meſſanae, in altiori faſtigio domus tuae figere valeam, ut nomen tuum ubique gentium denominetur. His dictis Goffredum fratrem ſuum ſtrenuum Ducem accerſiri jubet, mandatque ut cum claſſe portum ingrediatur, & ipſius civitatis portas atque moenia diruat, quia ſemitas terreſtres occupabit ipſe. Cui Goffredus ſic reſpondit. Mi Domine invictiſſime, conducibilius mihi videtur ut me pedeſtrem exercitum ducente armata claſſe feſtinanter ipſum portum velit tua dignitas occupare: quia congruum eſt ut itineris labor à me ſuſcipiatur. Tua enim praeſentia claſſis magis decorabitur, magiſque omnes perterriti fient, & facilius capientur. Sic utrinque praeliabimur. Quibus verbis Comes Rogerius aſſentiens, (cum XXVI.) triremibus portum verſus navigat. Goffredus acie ordinata & militibus equeſtribus celeriter ſuum peragit iter. Cum autem Rogerius inſulam ſancti Jacinti portus civitatis Meſſanae attigiſſet (ita enim vocatur promontorium illud) navalem exercitum foras eduxit, ibidemque terreſtrem apparatum aperiens Mamertinae urbis amoenitate nimia laetitia oblectabatur. In eo enim loco ciſterna erat aquae, prope quam erant furcae, in quibus XII. Chriſtiani ob ſuſpicionem proditionis ſuſpenſi videbantur. Quod ſpectaculum Rogerius ferre non potuit quin tanta miſeratione commotus lacrymas non emitteret, & ſuſpenſorum ſtrage ſuſpecta, Deo vovit ſe eodem in loco ad honorem ſalvatoris ſuique ſancti nominis templum aedificaturum. Dum haec ſecum in animo volutaret, ecce Goffredus praedictus pugnae dux ſtrenuus advenit. Quo adveniente, ſubitò datis ſignis, buccinisque ſonantibus, ſtatim momento mari terraeque bellum viriliter inceptum eſt. Mauri Meſſanenſes, quamvis pauci, cum ipſis uxoribus armatis turres & moenia ſtrenuiſſimè defendebant. At Chriſtiani, qui quidem occultè ſciebant adventum Comitis Rogerii, ut rapidi leones, quoſcunque Maurorum inveniunt partim trucidant, orcoque mittunt, partimque pluribus afficiunt vulneribus. Patent undique januae, undique ſtrages ac praeda videtur, non ceſſatur, nec aliquis fugae Mauris ſalvationis locus conceditur. Truculentiſſimè Chriſtiani Mamertini Maurorum ulciſcuntur, totuſque tam maritimus quàm terreſtris exercitus crudeli caede graſſatur. Rogerius vero tutam ſortitus victoriam, quippe qui clemens erat, miſeratione motus, ne ulterius caedes progrediatur, placidiſſime imperavit ut vivos caperent & pro ſervis Mauros quoſque detinerent. Quinetiam per praeconem mandavit ut ſi Chriſtiani fieri vellent, vitae ac ſervitutis impunitatem acquirerent. Qua re audita, quamplures ex illis aqua baptiſmatis abluti Chriſtiani ſunt effecti, & duarum horarum ſpatio tota civitas infidelibus ſpoliata in Chriſti fide ac libertate coruſcavit. Dictus exercitus ad epiſcopatus Eccleſiam ſe contulit, non ſine ingenti totius civitatis tripudio ſummaque laetitia, Deo primitus gratias agendo. Poſtmodum Comes tres promtos equites legatos ad ſe accerſiri juſſit, quos laetanter ſic affatur. Animoſi equites & omni laude digni, quorum cauſâ haec civitas patria veſtra libertatem obtinuit, & concedente Domino etiam tota inſula Siciliae à Maurorum ſaevo dominatu liberabitur, ecce ſacrum vexillum ſanctae crucis hujus civitatis feliciſſima inſignia, quod mihi in Mileto commendaſtis, propriiſque manibus huc attuli, ut promiſi, ipſum propriis manibus accipite, pro arbitrio judicioque veſtro ubi vultis collocate ad Dei ſummi honorem & perennem hujus civitatis laudem atque gloriam. Qui praefati legati cum tota Meſſanenſium acie prae nimia laetitia collacrymantes Deo ſummo ac Rogerio, qui eos ab impiis manibus liberarunt, ingentes gratias egere, & magna omnium laetitia vexillum in turri quae nunc eſt campanile Eccleſiae ſancti Nicolai epiſcopatus extulere. Inde vero ad Comitem recedentes, multis blandiſque verbis ultro citroque habitis, non parvum tempus tranſegere. Exinde tunc Mamertini Rogerium ſemper ut dominum habuerunt. Tunc Comes Rogerius ipſos praefatos milites Mamertinos pluribus muneribus munificenter donavit, caeteriſque militibus ſuis & civitati etiam parem munificentiam oſtendit. Mox pacato civitatis ſtatu, rebuſque omnibus compoſitis, auxiliantibus copiis & Meſſanenſium comitiva totam inſulam paulatim in ſuam redegit poteſtatem, & ubique pace compoſita, quae cum ſummo Pontifice de tripartienda victoria, unam Eccleſiis dando, militibus alteram, ſibique tertiam juxta votum quod promiſerat humaniſſime adimplevit. Hanc Comes Rogerius cum annorum eſſet XXIX. feliciſſimam eſt ſortitus victoriam, Meſſanamque urbem perenni laude decoravit.

In nomine Dei aeterni & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Rogerius divina favente clementia primus Rex Siciliae, Ducatus Apuliae, & Principatus Capuae. Optime ſtatuit provida moderatione vetuſtas ut ſua recipiant praemia laborantes, praecipue qui publicis utilitatibus obſecundant, ne quis praeteritus reputetur qui probabili fuerat actione laudandus. Novimus itaque narratione ſcripturaque vetuſta pariter & moderna quot labores, damna, & praelia ſuſtinuerit nobilis & laudanda civitas Meſſanae & ejus cives ut Chriſtianum dominium expulſis Agarenis in Sicilia praefulgeret. Nam magnificum quondam patrem noſtrum ad illam capeſſendam introduxerunt, ipſum ope & opere praeiverunt cum maxima ſubſtantiae & ſanguinis effuſione, in ipſa magnifici patris noſtri dominium Siculis infidelibus fuit tranquilla ſerenitate pacatum, & nobis etiam in cunctis neceſſitatibus ſuam oſtendit virtutem. Propter quod debite aſtringimur ipſam civitatem & cives antiquis praerogativis & honoribus praeſervare, nec minus de novo concedere, & in remunerationis praemium tribuere. Et quoniam authenticis ſcripturis indicantibus ea civitas velut regni caput ſemper extitit praehonorata, non ſolum Romani & Graecorum imperii tempore, ſed etiam dum eſſet ſub eiſdem Agarenis oppreſſa, dignum arbitramur ideo ut nunc quod ejus labore juvante colitur, ibi ſancta religio Chriſtiana meritis, praerogativis, & immunitatibus extollatur. Igitur perpetuo ſtatuimus ut in eadem civitate ſit in capite regia curia principalis, in quaque ſint Annales, Stratigotus, & Judices ordinarii tam Graeci quàm Latini, ubi, & non alibi, in primis judiciis cives & habitatores Meſſanae tam intra ſe quàm ab aliis conveniant & conveniantur, incuſent & incuſentur, tam de civilibus quàm de criminalibus, magnis & parvis, publicis & privatis, praeter ſi ſta-

tus perverſio tractaretur. Ex tunc, ſi decreverit mandatum regium, per officiales hoc immane delictum puniatur ibidem. Qui Stratigotus de ſe vel ejus arbitrio nihil conſequatur, nullamque capiat mercedem, poenam, nec ſolutionem, niſi quantum Judices mediante juſtitia mandabunt. Erit itaque ſolum juſtitiae notabilis exequutor. Quae curia praeſit omnibus civitatibus, terris, & locis quae ſunt à Leontino uſque ad Pactas & ipſarum habitatoribus, & ejus Officiales viſitent & corripiant eoſdem cives & habitatores ipſorumque Officiales. Et ſi civem Meſſanae contigerit criminaliter incuſari, in eodem judicio comparere juret ſine malitia incuſare, incuſationem proſequatur uſque ad ſententiam & exequutionem, & quotiens ulterius proſequi noluerit, judicium protinus extinguatur. Quodque ſacri regii Quaeſtor nec aliquis Officialis regius contra ipſos cives & habitatores cauſas moveat, nec motas accipiat, ubi lis & accuſatio eſt particularium vel eſſe debet. Sed ſi ex commiſſis per eos aliquid regio competat ſacco, illud juridice exigatur in curia ſupradicta, poſtquam fuerit per ultimam ſententiam judicatum, quodque ſolus audiatur incuſans qui ſuam vel ſuorum proſequetur injuriam. Statuimus etiam quod ibidem & in ipſos cives ubique perpetuo juſtitia praeſervetur, ita quod non ſit locus injuſtitiae, nec acceptatio perſonarum. Etiam ſi regia poteſtas ſeu perſona vel ejus Officialis auctoritatis cujuſcunque litigaverit cum cive vel habitatore Meſſanae, nullius favore legis neque privilegii praeponatur, ſed juſtitia communiter miniſtretur, & à ſuo praedicto foro non poſſit illum extrahere, aut alibi conveniat illum vel incuſet. Et ſi regium praetorium aut alius Officialis civem vel habitatorem Meſſanae incuſaverit pro re quacunque in judicio, & ſuccubuerit, ſibi damna reſarciat & expenſas; & ſi fuerit de crimine, ea lugeat poena quam meruiſſet incuſatus. Adjicimus etiam quod regia auctoritas non utatur ibidem nec contra eoſdem abſoluta poteſtate, ſed legibus ordinata, quam ex nunc legibus & juſtitia moderamus. Quodque nunquam fiat ordinatio, mandatum, vel ſcriptura quae ſit contra jus, ſtatuta, conſtitutiones, mores, conſuetudines & privilegia dictae civitatis, & ſi fieri contingat nulli exequutioni mandetur donec fuerit per juſtitiam moderatum, nec unquam in eadem novi ſtatuantur Officiales, ſeu de novo, & omnes officiales ſtatuendi à regia ſerenitate, ſive ad vitam, ad tempus, vel ad beneplacitum, pro quacunque juriſdictione vel exercitio, ſint cives ejuſdem, non ſuſpecti, nec infeſti populo, aut moleſti. Inſuper quod omnes civitates & loca quae ſunt à Leontino uſque ad Pactas jurare teneantur manutenere honorem Meſſanae, pro qua & civium vindicta ad ejuſdem civitatis mandatum facere teneantur armatam per mare vel terra, exequendo quae eis dicta civitas mandabit, regia fidelitate praeſalva. Et quia caput eſt regni, & regiam continet poteſtatem, ordinamus quod Rex qui fuerit ad tempus ad ipſius civitatis honorem ſemper ſit & reputetur civis coronatus in eadem. In qua regia ſtatus regni & regiminis omnia conſerventur exempla, ſitque prae aliis regni civitatibus honorata, & in regiis aliiſque convocationibus & ſynodis ſedem primam & locum primum obtineat principalem. In qua etiam totius dominii noſtri pecunia aurea, argentea, & aerea cudatur, & Officiales ſiclae ipſius cognoſcant de qualitate & pondere ipſius monetae quae per omne regni dominium expendetur. Decernimus praeterea quod praeſint in eadem curia maris Conſules per navigiorum primates & mercatores eligendi, qui cognoſcant de marinis negotiis, quibuſvis mercantiis & earum naturam ſapientibus. Qui Conſules de uſibus marinis & modo regendi curiam valeant capitula ſtatuere. Volumus etiam quòd ubicunque mercatores navigiorum dominio civitatis praedictae fuerint adunati, è tribus unum poſſint Conſulem eligere & ſtatuere confirmandum per Conſules antedictos. Qui Conſul & nullus alius infra regium dominium audiat, cognoſcat, & decidat cauſas ipſorum civium quaſcunque magnas & parvas, civiles & criminales; & quòd nullus alius Officialis audeat manus in cauſis iiſdem immittere, nec contra dictos cives & eorum bona aliquid intentare. Si verò cauſa fuerit de crimine, vel à ſolidis aureis viginti ultra, & dictus civis elegerit cauſam ſuam in eadem civitate tractari, quod cautè coram eodem Conſule ſecundùm quantitatem negotii & perſonae ipſum ad dictam civitatem litigaturum tranſmittat, & ſi crimen tale fuerit, ſub fida cuſtodia & diligentia. Coram vero Conſule per eoſdem extra noſtrum dominium eligendo, omnes de noſtra & ſucceſſorum noſtrorum poteſtate ſe conveniant & accuſent, & conveniantur & incuſentur, & non alibi. Nec aliquis de ſubditis Regis Siciliae extra dictum dominium valeat Conſulem eligere nec ſtatuere. Nam hoc praemium eidem civitati conceſſimus ad ejus honorem. Praeterea cives & habitatores praedictos liberos facimus perpetuò per totum noſtrum dominium quod nunc habemus & favore divino nos vel caeteri Siciliae Reges habebunt in poſterum de omnibus & ſingulis gabellis, dohanis, & aliis ſolutionibus quibuſcunque tam de magnis rebus & mercibus quàm de parvis, mobilibus & ſtabilibus in mari & in terra, tam in terris regiis quàm in Ducalibus, eccleſiaſticis, Comitum, & Baronum. Adjungimus etiam quòd nullo unquam tempore in eadem civitate & extra per ſuas villas & rura quae ſunt à rupe Agro uſque ad Babuſium incluſivè tallia, collecta, angaria, parangaria, echioma, gabella, mutuum, extortio jaciatur, imponatur, nec colligatur, etiamſi Rex quacunque neceſſitate productus contra regni ſtatuta vel ſceandum collectaret, peteret, aut caeteros cogeret pro re quantacunque neceſſaria, liberi ſint, dum cauſaverint ſeu convenerint à trino pro cento, proque rebus communibus & publicis, ac negotiis civitatis, nec ad regii epiſtagmatis jura nec exemplorum cogantur ſolutionem, & nunquam ullo tempore gabella de novo nec impoſitio quomodolibet apponatur in rebus quibuſcunque nec mercibus, tam in rebus quae fuerint in civitate quàm quae portantur ab extra, etiamſi eſſent res inventae de novo. Minerae, aquae, & ſimilia, quae in locis civium inveniuntur, ſint civium ipſorum, praeter eas quae in praeſidiis regiis conceſſis ipſis civibus reperientur. Praeterea quòd per omnia maria piſcari valeant abſque aliqua ſolutione, & quòd ipſorum neceſſaria capere poſſint à terrenis litoribuſque propinquis, nec minus pro uſu ipſorum ligna capere vel capi facere à nemore quocunque & pro navigiis ipſorum civium conſtruendis aut reparandis, nulla ſolutione praeeunte. Addimus etiam quòd nullus civis Meſſanae ad ſtolum vel armatam quamcunque regalem nec aliàs per mare ſeu terram ire cogatur invitus, praeter ad hoc opus munere aut ſtipendiis ſublimatus. Civis verus erit & velut oriundus tractabitur qui illic per annum, menſem, hebdomadam, & diem habitaverit, nec alibi domicilium habuerit. Et quoties ſtatuetur exercitus aut ſtolus in eadem civitate, & ex eiſdem civibus armetur galea cum qua regia perſona transfretabit. Quae galea cum ſignis regiis & civitatis ab omnibus aliis honorabitur & praeponetur. Cum pro ſtatu civitatis conſilium celebrabitur, Stratigotus, Judices, caeteri Officiales & cives vocati adire & conſulere teneantur. Civis recuſans, ſi non fuerit excuſatus juſtè, per Conſilium mulctetur, ſed pœna ſolidum auri non excedat. Jubemus quod cives Meſſanae, & ab eis deſcendentes, qui extra civitatem praedictam habitaverint, gaudeant eis immunitatibus & exemptionibus & praerogativis quibus intus civitatem commorantes, quoties ejuſdem civitatis ſe voluerint titulo praetueri. Decrevimus etiam quòd omnes exteri tam nobis & noſtris ſucceſſoribus ſubditi quàm non ibidem ea libertate tractentur, tam in dohana quàm in aliis regiis juribus, qua cives & habitatores eoſdem in ſuis patriis tractaverunt. Supradictis immunitatibus & gratiis gaudebunt Judaei ſimul cum Chriſtianis. Cives eoſdem volumus in re-

regiis officiis majoribus & aliis promoveri. Regium Conſilium continuò ipſorum civium conſultatione muniri. Demum praecipimus & mandamus omnibus ſucceſſoribus noſtris quod praeſens noſtrum exemplar eidem civitati & civibus obſervent, & perpetua firmitate cuſtodiant, faciantque ab univerſis effectualiter obſervari. Datum eſt hoc exemplar originale de noſtri mandato Petro de Camuglia, Aloyſio de Trano Militibus, Johanni de Columna juriſtae, & Philippo de Burſa philoſopho Syndicis dictae civitatis per Jacobum de Mariſcalco Militem de Meſſana, in lingua Graeca atque Latina peritum, noſtrarum ſcripturarum correctorem, in urbe Panhormi felici, in ſolemnitate noſtrae coronationis, die quintodecimo Maii, ſub anno incarnati Verbi MCXXIX. aſtantibus reverendis Domino Rogerio Beneventano, Johanne Salernitano, & Philippo Capuano Praeſulibus, Ricardo Gaetano Duce Salerni, Anſelmo Piperio Comite de ſancta Flore, Petro de ſancto Severo domino Marturani, & quampluribus aliis.

In nomine Dei aeterni & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Amen. Wilielmus divina favente clementia Rex Siciliae, Ducatus Apuliae, & Principatus Capuae. Condignum arbitramur noſtrorum ſubditorum quae virtutibus acquiſiverunt augendo confirmare. Fecimus itaque Meſſanenſibus privilegium, concedens eis aliquas gratias ſpeciales. Datum in urbe felici Panhormi per manus Riccardi Syracuſani electi anno dominicae incarnationis MCLX. menſe Maii, indictione IX. Dumque Meſſanae perſonaliter eſſemus, ex parte univerſorum hominum civitatis ipſius fuit nobis exhibitum exemplar originale magnifici Domini patris noſtri requieſcentis in pace, datum in urbe praedicta Panhormi die XV. Maii ſub anno incarnati Verbi MCXXIX. in ſolemnitate coronationis ejuſdem, aliaque Romanorum chirographa, per quae plenè accepimus iſtam civitatem ulteriora mereri quàm ſibi noſtra munificentia fuit largita. Certi propterea cives ipſos, cum opus fuerit, nobis ſimilia praeſtituros, ante noſtra lumina diſcernentes quae pro noſtra magnitudine praeſtiterunt atque praeſtare non deſinunt, eiſdem civibus & civitati propter eorum merita omnia & ſingula privilegia, gratias, & munera, praedictae civitati conceſſas, praecipuè dictum privilegium in exemplari originali contentum excellentis Domini patris noſtri, ut jacet, per nos inſpectum atque viſum confirmamus, roboramus, ipſiſque ex nobis concedimus de novo, proque civium ipſorum meritis unà cum infra ponendis gratiis elargimur. Cui civitati & civibus etiam libertatem in dicto privilegio declaratam ſpecificè in ſancta urbe Hieruſalem omnibus & ſingulis aliis civitatibus, terris, & locis Agarenorum, & aliorum infidelium quas nobis ſubjecimus & Domini brachio ſubjiciemus, etiam in civitate Acri, concedimus, damus, & volumus obſervari, in quibus dicti cives logias ubicunque voluerint aedificare, Conſulem ſtatuere cum plena auctoritate velut in eodem privilegio declaratur. Si verò cujuſdae fuerit ſolum, nihil ſolvant; ſi privatum, à dominis emant illud volentibus alienare, ita quòd per exceſſivum logiae aedificium loci non deformetur aſpectus. Portus & portas omnes noſtri domanii & dominii praeſentis & futuri, Eccleſiarum, Comitum, & Baronum, pro victualibus aliiſque comeſtibilibus pro uſu civium & civitatis ipſius eidem concedimus civitati cum omni mera libertate & illa quam de aliis mercibus & rebus habent, ſecundum dictamen ſupradicti privilegii. Nec ad impoſitionem aliquam forſan ſuper iiſdem victualibus & comeſtibilibus per Univerſitates, Praelatos, Comites, aut Barones addictam teneantur vel ſolvere cogantur. Ad hujus autem conceſſionis & munificentiae noſtrae memoriam ac perpetuò ſtabile firmamentum praeſens hoc privilegium noſtrum per manus Mathaei noſtri notarii ſcribi juſſimus, noſtroque quo utimur epiſtagmate roboratum. Datum in eadem civitate Meſſanae per manus Riccardi Syracuſani electi, anno dominicae incarnationis MCLX. vigeſimo Auguſti, indict. IX. regni verò Domini Wilielmi Dei gratia magnifici & glorioſiſſimi Regis Siciliae, Ducatus Apuliae, & Principatus Capuae anno XI. feliciter. Amen.

Notitia de Modulantia.

QUALITER beatus Martialis acquiſivit terram illam quae appellatur Modulantia in comitatu Ruthenico patet ſic.

Erat quidam illo tempore homo nobilis genere * * Vide Gaufred. Voſ. cap. 7. pag. 282.
Yſchafredus timens Deum. Hic venit Lemovicas orationis cauſâ, & ibi per unam quadrageſimam commoratus eſt cum uxore ſua Rixenda & cum aliis ſatellitibus ſuis vel aliis compluribus perſiſtentibus die ac nocte in orationibus ante ſepulcrum beati Martialis. Cùm autem appropinquaret tempus revertendi ad propria, cogitans de miſericordia Dei & tremendo dei judicii, & videns tantam ſanctitatem loci & monachos timentes Deum ibidem habitantes & perſeverantes in Dei ſervitio, petivit ab Abbate Gaufredo, qui tunc erat, ſive cuncta congregatione ut ſe participem facerent beneficiorum ſuorum. Cui Abbas rectè obediens, dedit ei ſocietatem in praeſentia fratrum. Ipſe autem Yſchafredus fecit convenientiam talem Deo & ſancto Martiali in praeſentia fratrum ejuſdem loci ut ſi filius ejus Deuſdet ſine infante legitimo moreretur, terra ſua quam habebat in alode infra duos fluvios Bianro & Avarione ad locum ſancti Salvatoris & ſancti Martialis remaneat Lemovicas, extra illam terram quam dedit filiabus ſuis in hereditatem; ex quibus una fuit monacha, alteram, ea moriente, ditatam hereditate reliquit cum matre Prior enim filia, quae monacha fuit, Ricardis vocabatur, minor verò Alpaſia nuncupabatur; de qua dixit ipſe quòd ſi ſine infante legitimo moreretur, ſua pars de alode in ipſa convenientia remaneret. Poſtquam igitur reverſus eſt ad propria Yſchafredus, venerunt duo viri ex parte Ruthenica ſimiliter ad devotionem Lemovicas in monaſterio ſancti Martialis in diebus domni Odolrici Abbatis: quorum unus laicus, Raynaldus Bellus homo vocabatur, alter verò ſacerdos, qui Simplicius appellabatur. Cum ergo ſe cognovit Yſchafredus appropinquare ad mortem & coepit aegrotare, fecit ſcribere ſupradictam convenientiam, quam ipſe & uxor ejus & filius ejus manibus propriis firmaverunt, teſte Roberto Presbytero & Deuſdet praenomen Principale, in quorum providentia reliquit ſuam eleemoſynam. Ipſe verò migravit à ſaeculo jubente Domino noſtro, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

De ſupradicta terra reliquit Yſchafredus tunc unum manſum in dominio ſancti Martialis, qui manſus eſt illa Vicaria. Mortuus eſt Yſchafredus, & ſepelierunt eum in Eccleſia de Mutore, quae eſt in ipſius alode. Poſtea uxor ejus & filius ejus venerunt Lemovicas, feceruntque ipſam donationem; firmaverunt cartam, & narraverunt omnia ſicut ſuprà dictum eſt, & reverterunt ad propria. Tunc miſit domnus Odolricus Abbas Simplicium, unum è duo- Vide Gaufred. Voſ.
bus de quibus ſuprà diximus, in Ruthenico manſum pa. 287.
illum revocare & ſignum crucis levare. In die verò ſextae feriae levaverunt crucem, Simplicius videlicet monachus & Deuſdet & Rixendis. Et octavo die ab ipſa ſexta feria Deuſdet ille filius Yſchafredi interfectus eſt, ſepelierunt eum ad ipſam Eccleſiam de Mutore. Tunc illa convenientia quam fecerat Yſchafredus Deo & ſancto Martiali de ſupradicta terra conſequuta eſt, eò quòd filius Yſchafredi ſine filiis obiit. Cùm autem audiſſent nepotes Yſchafredi quòd mortuus eſſet filius ejus, contrapellaverunt honorem illum dicentes: Avunculus erat. Poſt mortem uxoris ejus ſua hereditas noſtra erit. Non enim potuit quicquam dare nec alienare: quia noſter avus talem conſtitutum fecit ut ſi unus de filiis ſuis ſine infante moreretur, non poſſet hereditatem ſuam alienare à germanis

Digitized by Google

nis fratribus. Et hace ſunt nomina eorum qui contrapellabant terram quam Yſchafredus dimiſerat Deo & ſancto Martiali, Bernardus ſcilicet filius Hugonis, & Hugo de Peyrola, Aymo filius Vereri & fratres ſui, Stephanus videlicet & Deuſdet de Caſſanias Begonenſes. Poſtea Guido de Caſtellomarino petivit ſibi dari Alpaſiam filiam Yſchafredi, & dedit dona pro ea Bernardo, & promiſit ut de terra Yſchafredi amplius non requireret niſi quantum Yſchafredus filiae dimiſerat, & poſtea fallens contrapellavit mediam Modulantiam, eò quòd feciſſet Rixendis jus ſponſalitium. Remiſit autem Domnus Abbas Simplicium monachum requirere hanc cauſam. Qui perrexit, & invenit quas Aymo avus eorum fieri juſſerat de terra illa. Et condixit placitum Simplicius in caſtrum qui dicitur Malamorte, & fecit legere eas audientibus parentibus & nepotibus & aliis multis. Ibi cognoverunt quia Bertardus filius Hugonis nullam querelam juſtam haberet in hac terra. Idcirco eam poſtea non requiſivit. Sed filii Vereri requiſierunt ſicut & priùs & Guido ſimiliter. Alio die venerunt filii Vereri & Simplicius in caſtro de Monteolivo in praeſentia Hugonis Comitis & Arnaldi Epiſcopi & Abbatis ſancti Amantii & aliorum multorum nobilium. Et convenerunt aliud placitum; in quo fuit Abbas Odolricus, & venit in terram quae dicitur Modulantia cum Comite Hugone & Arnaldo Epiſcopo & aliis multis, & levaverunt crucem in loco ubi Eccleſiam volebat Odolricus Abbas aedificare. Sed hoc contradixit poſtea Guido. Tunc Arnaldus Epiſcopus excommunicavit eum & caſtella ubi remanebat. Et ille exiens de Rutenia, habitavit in Albienſe in caſtro Montirato, in quo accenſus ignis domos plurimas ſuccendit. Multi quippe dixerunt propter peccata Guidonis hoc eveniſſe. Dedit Abbas Odolricus ſexaginta ſolidos ſupradicto Bernardo ut non fuiſſet ei contrarius, ſed ut firmaret cartam. quod & fecit. Et fratres ſuos firmare convenit, & firmaverunt. Filii verò Vereri venerunt Lemovicas, reliquerunt ea omnia quae requirebant, & firmaverunt cartam. Inſuper dederunt de eorum terra Deo & ſancto Martiali, Aymo quidem unam vineam & illa prata, Stephanus illum manſum de Polemnuto, Deuſdet unum manſum de ſuper Caſſaneas. Et acceperunt propter hoc trecentos ſolidos de Abbate & congregatione ſancti Martialis. Et petierunt à Domno Abbate & monachis abſolutionem, ſi de hoc peccatum haberent, & ut daret illis aliquam rem in ſignum victoriae ex parte Dei & ſancti Martialis, quia contigerat eis eo tempore praelium cum inimicis, & dum fuerant multi, à paucis fuerant ſuperati. Quo audito, Abbas & congregatio fecerunt eis abſolutionem. Et dedit Abbas Aymoni unum falconem pulchrum, ut ei eſſet in ſignum victoriae ex parte Dei & ſancti Martialis, ſi ille fidem quam promittebat teneret. Et fecerunt convenientiam, ſi infantes non haberent, ut amplius de eorum terra dimitterent ſancto Martiali, Aymo unum manſum de poio illo quem Gallus tenet, Stephanus unum capud manſi in illa prata cum vineis, Deuſdet illum manſum de Murato ubi Bernardus manebat cum vineis, & ſepultura eorum ſit ad illam Eccleſiam quam aedificaturi erant Abbas & ſui. Domnus autem Amelius digniſſimus paſtor Eccleſiae Albienſis juſſit ad ſe venire Simplicium monachum, & fecit inter eos placitum quod ambo ſimul perrexerunt Ruthenam, ubi Epiſcopus Arnaldus jacebat malè habens. Placuit Arnaldo Epiſcopo, & ſolvit Guidonem ab excommunicatione, & cum conſilio ſuo perrexit Lemovicas cum uxore ſua, & reliquerunt omnem querelam quam habebant in terra ſupradicta, & inſuper dederunt Deo & ſancto Martiali unum manſum qui dicitur Combocantomacia. Dedit ei Abbas centum ſolidos, & inſuper Guido non requirebat. Et promiſit ei quod ſi filium haberet ex ipſa filia Yſchafredi, monachum illum faceret. Ipſi convenerunt ſepulturam ſuam ad Eccleſiam ſupradictam, ſi redirent ad propria. De ſupradictis guirpitionibus ſciatis certiſſimè quod nec guardiam nec commendam retinuerunt, ſed totum & integrum ſicut Yſchafredus tenuerat reliquerunt, & cartam Yſchafredi firmaverunt. Abbas vero promiſit ut de communia ſancti Martialis non eiciat nec per gardiam nec per donum, ſed ſuo dominio aut in Lemovicas aut in illa Eccleſia quae propter hoc aedificanda erat maneat.

Interea hac eadem hereditate bonae memoriae antè praefati Yſchafredi omni ex parte in dominio beatiſſimi Martialis jure perpetuo redacta, placuit Abbati Odolrico cunctaeque ejus congregationi, unà cum conſilio glorioſi praeſulis Ruthenenſis civitatis Arnaldi & Comitis Hugonis, Amelii Albienſis Epiſcopi, Ademari, atque Berengarii, Odilonis, Bernardi, & aliorum, conſtruere Eccleſiam in ipſa jamdicta poſſeſſione in loco qui dicitur Rivo petroſo ſive Tres vias propter ibidem trium viarum conjunctionem, in nomine ſanctae & individuae trinitatis, & in memoriam ſancti Apoſtoli Martialis. Tunc obiit dictus Epiſcopus Arnaldus ſervus Dei, quem multum diligebat Deus.

CHRONICON BREVE

Monaſterii Canigonenſis in diœceſi Helenenſi.

ANno Domini milleſimo primo, aera MXXXIX. anno VI. Rodberti Regis, Indictione XIV. Guifredus Comes cœpit aedificare monaſterium ſancti Martini Canigonenſis.

Anno Domini MXIV. electus fuit in primum Abbatem Selva monachus ſancti Michaëlis Coxanenſis.

Eodem anno delatae fuerunt reliquae ſancti Gauderici Confeſſoris è finibus Toloſae.

Anno Domini MXXVI. conſecrata fuit ejus Eccleſia.

Anno Domini MXXXVI. Guifredus Comes monachus efficitur.

Anno Domini ML. pridie Kalendas Auguſti obiit dictus Guifredus.

Selva primus Abbas praefuit annis XXX.
Guillermus Abbas annis V.
Miro annis XV.
Benardus annis VIII.
Petrus Ermengaudi annis VIII.
Petrus Iuniarij annis XXXIII.
Raymundus Valle de Craſſa annis XIX.
Berengarius de Craſſa annis V.
Raymundus ſacriſta Rivipullenſis annis XI.
Geraldus frater ejus annis IV.
Petrus annis XXXIII.

Narratio de Hugone de Bruccia Abbate ſancti Martialis Lemovicenſis.

VIGESIMUS ſextus Abbas fuit Hugo de Bruccia. An. 1216. Praefuit annis quatuordecim & ſex menſibus. In cœna Domini in morbum incidit; à quo cum ſanare non poſſet per annum, vergebat illud cœnobium in detrimentum, cum nec ipſe illud gubernare ſufficeret, nec à fratribus monitus regimini reſignare vellet illud. Contigit illis diebus, quando Johannes Rex Anglorum caſtrum de Axia accepit, quod quidam monachus nomine Alermus praedicti Regis pœnitentiarius ad nos veniens ſocietatem noſtram in capitulo obtinuit. Statim ad abbatiam adipiſcendam anhelare ſe recepit. Secundo anno, menſe Auguſto viſitavit hunc locum quidam Legatus natione Anglicus Robertus de Corſo populos admonens cruces facere ad terram Jeruſalem liberandam. Unde Dominus Hugo Abbas ei placere geſtiens crucem ſuſcepit, & Epiſcopus Lemovicenſis ſimiliter. Deinde Legatus perpendens Abbatem eſſe inſufficientem, cum alium apoſtolica auctoritate ad placitum

Digitized by Google

tum ſuum in ejus loco vellet inthronizare, cœpit rogare conventum in capitulo ut tam Abbas quàm monachi hujus loci ordinationem in eum ponerent. Quod Abbas, quaſi de ipſo bene confidens, acquievit. Sed conventus ei nullo modo in hoc acquieſcere renuit. Qui cum à nobis receſſiſſet, & ſexaginta libras de Tornis ab Abbate noſtro pro munere ſuſcepiſſet, & eum confirmaſſet in Abbatem, poſt duos menſes iterum mandavit tam Abbati quàm majoribus illius loci ut in feſto ſancti Dionyſii à Peiteris ei occurrerent: Quod cum feciſſent, ex inſperato Abbatem depoſuit, & monachis appellantibus Alermum ſupradictum Abbatem eis nominavit, quem poſtea Epiſcopo Engoliſmenſi benedicere fecit, nullo de monachis noſtris conſentiente. Cumque hoc ad aures noſtras perveniſſet; omnes ſimul in unum congregati affirmavimus nos hunc Alermum pro Abbate nullo modo ſuſcipere niſi per Dominum Papam coacti. Tunc mandantes Praepoſitos & Priores noſtros, diem electionis aſſignantes Dominica infra octavas ſancti Martini, more antiquo electio facta eſt de Petro Lagriſa tunc Praepoſito de Roxa, qui tunc erat Diaconus, quem ſtatim Johannes Epiſcopus Lemovicenſis confirmavit, ſed benedictionem ei dare diſtulit. Cumque generalis ſynodus Romae in anno ſequenti immineret, Alermus illuc perrexit. Sed Petrus electus noller infirmitate detentus pro ſe nuntios miſit; qui Domino Papae nihil obtulerunt; ſed ſex mille ſolidos inutiliter expenderunt. Cùmque poſt epiphaniam Dominus Papa Innocentius III. cauſam noſtram audiſſet, extemplo electionem noſtram caſſavit, & nos privilegio eligendi privavit, inſuper Johannem Epiſcopum vehementer increpavit quòd talem electionem confirmaſſet. Poſt duos menſes dedit commiſſionem Epiſcopo Petragoricenſi, Decano Engoliſmenſi, & Archidiacono Xantonenſi ut ad hanc Eccleſiam perſonaliter accedentes praefatum Alermum, ſi poſſent probare fore idoneum, Abbatem praeficerent, & nos ad exhibendam ei reverentiam auctoritate apoſtolica compellerent. Qui accepta commiſſione diem nobis aſſignaverunt in feſto ſancti Laurentii. Sed infra hos dies audita eſt repentina mors Domini Papae. Tunc convenerunt multi ſapientes & juriſperiti à nobis rogati. Geraldus Abbas Cluniacenſis miſit pro ſe Priorem Nivernenſem & duos alios. In primis dictum eſt ad tres judices eos fore privatos poteſtate judiciaria. Sed ad dandum conſilium qualiter Eccleſia idoneum paſtorem haberet ſocii ſunt admiſſi. Lecta epiſtola Domini Papae, apparebat nullum alium Abbatem eſſe niſi Alermum, ſi idoneus à judicibus comprobaretur. Quod revera contigiſſet, niſi mors ſummi Pontificis interveniſſet. Cumque tentatum omnimodis fuiſſet ſi aliquis ex noſtris eum & nullus fuit inventus. Quid plura? Omnes ſimul tam monachi quàm laici in capitulo convenerunt, & Alermum rogaverunt ut daret pacem Eccleſiae periclitanti, & acciperet de bonis Eccleſiae quicquid vellet. Qui cum precibus acquieviſſet noſtris, juravit unus pro omnibus aliis Annonius nomine quòd arbitrio trium judicum provideretur. Quo facto, tres electi cum tribus judicibus in ſepulchtum ſunt ingreſſi. Poſt duas horas eligerunt Capicerium in Abbatem. Et haec facta ſunt anno MCCXVI.

EPISTOLA HISTORICA
De victorijs Regis Davidis in oriente.

Circa annum 1210. VErborum abundantiam tranſmittit affectio. Garrula enim res amor eſt, & teſte Salomone loquelam ſuggerit amor quam negat ingenium. Cum igitur deſiderij peregrinationis finis & expectationis meae complementum ſit terrae ſanctae deliberatio & paganorum confuſio, ea quae tam à Chriſtianis quàm quae non ſolum à minoribus immo etiam à majoribus Sarracenis & Magiſtro Templi audivi referre, praeſenti pagina vobis ſignifico, & propter multo certius quia adverſae partis teſtimonium manifeſtae veritatis eſt argumentum, & multa multotiens de alteris Machabaeis orientalibus relata ſunt, quae de ipſis recenter inciderunt, vetera praetermittentes, vobis ſignifico. Sanè cum Rex David nuper totam Perſiam ſibi ſubjugaret, de Iorgianis volentibus terram Seraphi defendere, propter treguas ad invicem contractas, & cum ipſo contingentibus, multa milia hominum in ore gladij ceciderunt, illiſque devictis, quandam eorum civitatem nobiliſſimam nomine Thelſi ſibi occupavit, & omnes incluſos detruncavit. Videntes igitur Ieorgiani quod potentiae ſuae non valebant reſiſtere, ſe eſſe Chriſtianos recognoverunt, & cum eo pacem facientes, ei unanimiter adhaeſerunt, & cum eo militant in expeditionibus. Praedictus igitur David cum quandam civitatem nomine Arges appropinquaret, ejuſdem civitatis pagani uſque ad viginti milia ei obviam exierunt ad confligendum cum eo; quos praedictus David concludens detruncavit, ita quod non erat aliquis eorum qui civitati praedictae agenda eorum nuntiaret. Quod videntes quidam mercatores, verſus Mareth civitatem iter arripuerunt cum viginti milibus camelorum omni genere negotiationis oneratis. quos videntes praecurſores David praedicti, uſque ad Catram civitatem illos inſecuti ſunt, & eos pro majori parte cum omnibus ſpoliis ceperunt; & qui de illis evaſerunt, apud Aman venientes, praedicta pro certo nuntiaverunt. Praedictus quidem David praedictam civitatem nomine Argis feliciter expugnavit. Aiunt quidam illam civitatem habuiſſe quadringentas turres, & ſuper unamquamque turrim unus trabuchellus fuit erectus. Et cum praedictus David de praedicta civitate recederet, praeparavit ſe ad obſidendam civitatem magiſtram terrae Seraphi nomine Kalat. Pro qua re praedictus Seraphus in ſtuporem & puſillanimitatem converſus eſt, verens amittere regnum & gentem & totam terram ſuam, cuidam fratri ſuo non ſolum commiſit, immo etiam illum Dominum & Soldanum ſuper eam conſtituit, & ſe de toto regno depoſuit. Quamvis igitur de numero exercitus praedicti David inaeſtimabili & facto ejus ſecundum cauſas inferiores impoſſibile videatur narrare fabuloſum, de Dei tamen gratia, apud quem nihil impoſſibile, qui prout vult omnia diſponit & mutat, poſſe fieri non erit vanum aeſtimare. Vniverſi pro Chriſtianitate captivi quaſi una perſona ab intimo cordis vocem eructuant clamantes inceſſanter: *Educ, Domine, de carcere animam meam. Iſqueque . . . . . exaltabitur inimicus meus ſuper me. Viſita me igitur Deus in ſalutari tuo, & propter miſeriam compeditorum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.* Quaſi reſpondeat eis: *Quia ecce dies veniunt, & ſuſcitabo David germen juſtum, & ſapiens erit, & faciet juſtitiam in terram Iſraelem, & quia induratum eſt cor Pharaonis, non vult dimittere populum meum niſi in manu forti, quae eſt David, viſitabo in virga iniquitates eorum.* Malos enim malè perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis, ut amodo faciat uvas quae huc uſque fecit labruſcas. Et non eſt praetermittendum quod David dicitur filius Iohannis Regis. quod non caret myſterio. Sicut enim filij quadam virtute innata à patribus generantur, ſic & omnis fortitudo virtutis habet meritum. A prima gratia, quae dicitur praeveniens, quaſi virtute generata ſucceſſivè procreatur. Et quamvis omne ſignificans naturaliter debeat praecedere ſuum ſignificatum, in hoc tamen opere prius & poſterius non conveniunt inſimul. Praedictus igitur David plurimis conflictibus agitatus, multis offendiculis fatigatus, manus ſuas à ſalubri incepto non retrahit, immo dicit: Proſequar & compre[illegible]am inimicos crucis, & non revertar donec deficiant, quia polluerunt tabernaculum Domini, & effuderunt ſanguinem ſervorum ſuorum tamquam aquam. Vnde eſt quod mea parvitas veſtrae circumſpectae diſcretioni ſupplicare non ſufficit quatinus cum Chriſti agonytis admilitare vos non faſtidiat, rectè conſiderantes quòd certantium

Vide T. VIII. Spicilegij Dacheriani pag. 379.

tium

tinm in agone ſolis comprehendentibus bravium conceditur. Et quia meae partis . . . . ſum ita quod omnibus ſcribere valeam, vos rogo quatinus praedictos rumores Domino R. Capellano de Ra. & magiſtro G. de ſancto Ægidio ſignificetis. Tranſmitto etiam vobis omnia nomina regionum quas praedictus David cepit & expugnavit. Datum apud Antheradenſem civitatem ultima die ſabbati ante mediam quadrageſimam.

In primis cepit Rex David terram Eliecho, & habet duodecim civitates. Et poſtea cepit terram Barith, & habet octo civitates. & poſtea terrum Segou. Et de terra Sagal uſque Caſaar ſunt quadraginta dietae. & de Caſaar uſque Farſana & Methima decem dietae. & de Cauſat uſque Bothora viginti dietae. Et haec eſt circa dominationem terrae illius. Et praeter praenominatas civitates ſunt in eadem terra parvae villae & caſtella uſque ad CCXX. Et amplius cepit & tranſivit Gion, & cepit regionem Regis in Canadn & civitates Thoroſan. Et habet civitates magnas Hamo & Bende, Nexio & Marue, & Sarves, & Ayy, & Nicheshalx, Satraſtinam, Catbaniebam, Meſſavar, & Baalx, & Nare, & Beſſathan, & Seri, & Demoad, & parvis civitatibus & caſtris CCXXXII. Et venit ad regionem Semhar, & cepit eam, & Mehedaram, & omnes ejus dominationes. & ſunt decem magnae civitates & CCXX. caſtella. Et poſtea venit ad regionem Caureſmashat. Et ſunt ejus dominationes in longitudine & latitudine pariter trium menſium. Et totam illam regionem cepit. Et venit ad regionem Regis Teherris. Et haec eſt Elkarach magnum. Et ſunt magnae civitates . . . . . primo Ray, & Heshar, & Raccan, & Theruth, Gon, Caſſan, & Naſſava, & Spahan, & Hinadam. Sunt ibidem civitates magnae & parvae & caſtra CCCXX. Et venit ad regionem Dadarteaquam. Et habet XLVII. civitates magnas, in primis Mannar & Eſno. Et venit ad Guaniam, & cepit eam, & dominationem Enur, Boberithir, & duodecim magnas civitates, & CLXXVII. villas & caſtra. Rex autem David habet in ſocietate ſua ſervos CLV. milia, qui non ſunt de lege ſua, Kaſſer Turchs. Et habet CXXXII. milia militum, qui non ſunt de lege ſua, qui vocantur Biarach. Et poſtea cepit totam Perſiam, & nuntios ſuos praemiſit Caliphae apud Baldach, ſicut ſaepius audiviſtis. Sed quare Baldach non expugnavit, ignorant omnes rumiferi. Poſtea cum Georgianis conflictum habens, cepit eorum magiſtram civitatem nomine Thelphi. ſed poſtea concordati ſunt cum eo. Poſtea ſuperatis XX. mille Saracenis, & multis ſpolijs captis, expugnavit Argys civitatem fratris Seraphi; & hinc, ut aiunt, venit obſidere civitatem magnam terrae Seraphi nomine Kalat.

ACTA ELECTIONIS

CONRADI IV.

REGIS ROMANORUM.

Electio novi Imperatoris facta per Principes Almaniæ.

An. 1233. ex Cuſpiniano vel 1234 ex Ptolem. Lucenſi Vide Godefrid S. Pantal. ad ann. 1236.

EXPECTATIO gentium Ieſus Chriſtus, quem mittendum ſacra prophetarum oracula praedixerunt, auferens ſceptrum de Iuda, & ligans ad vineam pullum ſuum, hoc [illegible] ad novae plantationis Eccleſiam Romanum imp[illegible]m alligans, in ipſius clypeo tutelam noſtrae fide[illegible] poſitam manifeſtiſſimè praeſagivit. Probat hoc clarius ſequentium rerum eventus, interpres cujuslibet, & probatio certa praeſagij, dum nedum imperio patiente naufragium, ſed nutante ſolummodo, ſpumoſis incurſibus procellarum, interdum haereſum gramina, quae materialis imperij ferta non reſecant, in demolitionem vineae Domini Sabaoth perniciosè ſuccreſcunt. Dum inexcuſabilis itaque negligentiae vitio manifeſtè convincitur qui tam nobile fidei fulcimentum qualibet hominis proviſione non adjuvat, ſed conquati patitur, quaſi fidem non diligat qui fidei negligit armaturam. Nec tamen hoc ad quorumque fidelium culpam aut notam juſtè reducitur, ſed illorum potiſſimè negligentiam condemnat ad quos divina ſententia ſeu more majorem vis & auctoritas proviſionis hujuſmodi pertinere noſcuntur. Nam quamquam in urbis initijs, poſt memorabile Trojanorum exitium & deletam tam inclitam civitatem, caput illius novae congregationis Patres ſummi Regis poteſtas & imperialis creationis ſuffragium reſideret, ex ſucceſſivis tamen & continuis incrementis imperij poſtmodum caleſcente virtute, tantae fortunae faſtigium apud unicam civitatem, licèt praecaeteris * regionem, non potuit contineri: ſed * f. dignorem
poſtquam etiam remotiſſimos terminos quadam gyrovaga peragratione luſtravit, tandem apud Germaniae Principes non minùs probabili quam neceſſaria ratione permanſit, ut ab illis origo prodiret imperij per quos ejuſdem utilitas & defenſio procuratur. Cùm igitur nos . . & . . qui circa hoc Romani ſenatus locum accepimus, qui patres & imperij lumina reputamur, coram tremendo judice de cura tantae villicationis oporteat reddere rationem, nobiſcum ſollicita meditatione penſantes quòd tantum negotium non tam ſortis judicio quàm induſtria proviſionis indigeat, illud etiam diligentius attendentes, quod poſt unius regnantis occaſum, interſtitium temporis inter praedeceſſoris obitum & plenum dominium ſucceſſoris, quod interregnum veteres appellabant, grande poſſet imperio, ſed & catholicae fidei maximum afferre diſcrimen, praevenire ſalubrius tempus eligimus quàm diſpendium temporis expectare. Nam licèt per vires, induſtriam, & labores excellentiſſimi Domini noſtri Frederici &c. cujus vitam & imperium cupimus, ſatis ad praeſens imperio ſit proviſum, quia tamen praeminentia dignitatis longioris vitae beneficium Regibus non concedit, praeſentis vitae lubricum merito formidantes, ipſo vivente ſalubriter & regnante feliciter, de ſucceſſoris nobis electione praevidimus, ne per ejus interitum juſtitia diminutionem ſtatus pateretur, imperium & tranquillitas interiret. Et cum de ſubſtituenda perſona diligenti meditatione nobiſcum & ſollicitè penſaremus, praeteritorum cauta proviſio ſalubre conſilium praebuit in futuris. Conſiderationibus etenim noſtris occurrit qualiter divi Caeſares progenitores Imperatoris ejuſdem, qui longis retro temporibus imperio praefuerunt, non ſolum ut domini juſtitiae ſolium inclitè tenuerunt, ſed tamquam patres imperij, paternæ dilectionis zelum ad omnes & ſingulos habuerunt, qualiter nec perſonarum periculis nec rerum parcendo diſpendiis, & plerumque per dubia bellorum diſcrimina, imperij noſtri fines in citramarinis & tranſmarinis partibus perduxerunt. Propter quod parentum laboribus fraudari filios noſtri noluere majores. Nos ipſorum veſtigiis laudabiliter inhærentes, præſentem Imperatorem, quem in exaltationem Romani nominis & dignitatis auguſtæ prædeceſſorum ſuorum verum ſucceſſorem agnoſcimus & filium experimur, in ſobole ſua ſimili retributione decrevimus honorare; & ut dum filium ejus ex nunc in futurum Imperatorem noſtrum poſt ejus mortem aſſumimus, juſtè pro imperio pater hactenus laboraſſe ſe gaudeat, laboretque libentius amodo, velut laborum ſuorum fructus non relicturus extraneo, ſed ex communi voto parentum filio paraturus. Sicque nos, inſpirante nobis tam ſalubre conſilium gratia ſummi Regis, ad vocationem & preces ejuſdem Domini noſtri Imperatoris apud . . locum unanimiter vota noſtra contulimus in Corradum antedicti Domini Imperatoris filium, regni Hieroſolymitani legitimum ſucceſſorem, eligentes ipſum ibidem in Romanorum Regem & in futurum Imperatorem noſtrum poſt obitum patris habendum, ac etiam debita eidem fide data præſtantes ad illud obtinen-

dum

Digitized by Google

dum imperij diadema, & ſibi, prout de jure tenemur, conſilium & auxilium impendemus. Et licet Henricum primogenitum ſuum pridem nobis in Regem ſimili proviſione duxerimus eligendum, quia tamen eum in honore eſſet non intellexit, ſed ab aquilone ſedem ſibi conſtituens contra patrem, loco tanti regiminis ſe monſtravit indignum, juſto patris judicio & ejus ultronea voluntate, quam ſibi conſcientia propriæ transgreſſionis ingeſſit, ab eodem Henrico ſoluti præſtito juramento quod de electione ſua ſimiliter feceramus, Henrico Corradum, velut David Sauli, ſancta deliberatione providimus ſubrogandum.

MANFREDI SICULI EPISTOLÆ duæ de morte Frederici II. Imperatoris ad Conradum IV. Regem Romanorum.

Regi Conrado Manfredus per Nicolaum de Rocca, de morte Frederici Imperatoris.

An. 1250. TURBINIS calicem, quem nuper de patris & domini noſtri caſu non minùs mentis quàm oculorum infuſione tranſumpſimus, vellemus libenter à poculis veſtris excipere, velut qui menſam veſtram gratis conenpimus dulcorare delicijs, & præcordia veſtra placidis anxiamur gratificare pulmentis. Sed ut dolor quem exinde guſtare vos novimus nuntiantis ſit contemplatione remiſſior, licèt forſitan id famæ velocitas, quæ pennas conſuevit in adverſis aſſumere, magnitudini veſtræ prædixerit, nuntiantes tamen alios elegimus prævenire, ut eò ſit caſui medela proclivior quò nuntiatio noſtra maturior ad veſtram notitiam deducetur. Scimus etenim quòd ſi patris virtutes attenditis, ſi ejus quem multipliciter natura dotaverat complementa penſatis, nedum vos, qui caro de carne ipſius & os de oſſibus deſcendiſtis, lugere cogimini, ſed & oculi omnium univerſaliter ad lacrymas convertantur. Cecidit quidem ſol mundi, qui lucebat in gentibus, cecidit ſol juſtitiæ, cecidit auctor pacis. Credimus tamen quòd ſi circumſtantias ejus conſultè revolvitis, conſolationis vicinæ remedia ſentietis. Vixit enim Dominus pater noſter feliciter & victorioſè, dum vixit; & divinæ majeſtatis auctoritas, quæ proceſſibus ejus viventis aſtiterat, * morientibus finibus voluit non deeſſe. In ipſis quidem mortis indicijs, præter dona mirifica & beneficia glorioſa quæ in teſtamenti ſerie fidelibus gratanter indulſit, ſacro ſanctam Romanam Eccleſiam matrem ſuam in corde contrito, velut fidei orthodoxæ zelator, humiliter recognovit, & damna quæ dudum Eccleſijs invitus forſitan vel potiùs provocatus intulerat, integrè reſtauranda ſancivit. Mirabiliter etiam Deus ipſum beavit in exitu, quòd liberis fecundatus adultis, ſed perſona veſtra præcipuè Domine, in cujus humeris honorem & onus regiminis glorificatus appendit, ad patriam, quò iter eſt omnibus, feliciter ut in am victurus, acceſſit. Ex quo pulcra ſpes vel plenaria certitudo & certa fiducia datur in gentibus, ut licèt occaſum ſol ille petierit, per cujuſdam tamen continuationis ordinem relucescat in vobis, & licèt fructificus cultor ille juſtitiæ, magnificus auctor pacis, operas & culturas ſuas moderantis omnia mortis ſeveritate ſuſpenderit, pacem tamen & juſtitiam ſemper excolat & operetur in vobis; & ſic pater abeſſe non creditur dum vivere ſperatur in filio, nec creditur tam pretioſa hereditas amiſiſſe patronum dum ejus confidit invenire dominium tam ſuave tam placidum in herede. immo ſi ſalva patris reverentia loquimur, ſatis conſueto ſalubrius fideles veſtri, ſcilicet, regnicolæ, potiſſimè ſperant ſub umbra veſtri dominij protegi & ſub veſtro regimine conſoveri, ex eo ſumentes efficax argumentum, ut qui noſtis paternos mores naturæ generoſitate portendere, regnantis officium, quod ætas in vobis & natura conſolidat vel conſibulat, gerere velitis in ſubditis & ſciatis. Vos igitur, glorioſiſſime Domine, cujus adventum univerſorum mentes expectant & vota ſuſpirant, ſic veſtrorum fidelium expectationibus conſulatis ut ſpes quæ conſuevit animam plus debito dilata conterere, ipſos in tam votiva præſtolatione reficiat, & ſtatus pacificus regni veſtri, quod majeſtatis veſtræ præſidium affectuosè deſiderat, ex tam grati Regis præſentia reviveſcat vel reviviſcat.

* morientis

Vide Odor. Raynald. ad ann. 1250. § 33.

ALTERA.

GLORIOSISSIMO Domino ſuo Conrado Regi Manfredus pedum oſcula & grata devotionis obſequia. De obitu felicis memoriæ Domini patris noſtri, quem præmiſſæ pridem veſtræ ſerenitatis auditibus litteræ noſtræ prætulerant, ex eo præcipuæ conſolationis informatæ remedia cum quadam animi gratificatione porrigimus quòd totum regnum Siciliæ vobis humiliter parere deſiderans, ſub veſtris juſſionibus vivere promptiſſima devotione diſponunt, ita quòd nobiles omnes & terræ ac civitates famoſæ præcipue in vobis & heredibus veſtris fidelitatis & homagij juramenta tanquam eorum domino libentibus animis præſtiterunt, & nobis pro parte veſtra unanimiter obediunt & intendunt. Vos igitur, feliciſſime Domine, ad ſubditorum veſtrorum ſtatum pacificum obſervandum, nobilibus & civitatibus regni veſtri, quos interclusa præſentibus cedula continet, ſpeciales litteras veſtras dirigi jubeatis, per quas ſignificetis eiſdem quòd ex inſinuatione noſtra ipſorum fide & devotione plenius intellecta, parari eiſis obſervare tenaciter quæ pater veſter in teſtamento ſuo conſtituit obſervanda, & gratiam ac benivolentiam veſtram ad eos favorabiliter extendetis, & quicquid in veſtri abſentia contigerit nos gerere vice veſtra rata & firma tenebitis & ſervari inviolabiliter facietis. Nihilominus civitatibus & nobilibus regni Hieroſolymitani litteras veſtras exhortatorias deſtinari mandetis, ut eos qui nunc umbram veſtri dominij ſubire deſiderant & veſtris juſſionibus obſecundare ad veſtra ſervitia, pulchra ſpes animet, & benivolentiæ futurae praeſagium libenter inducat. Praeter haec tamen ad memoriam veſtram reducimus ut ſi negotiorum & temporis qualitas vel habilitas ſuggeret quod de adventu veſtro, qui ab omnibus tam libenter quàm hilariter expectatur, regnicolarum veſtrorum fidelium animos recreare poſſitis, quod exinde honori veſtro magis expediat, regalis provideat celſitudo. Nobis veruntamen, qui proſperum adventum veſtrum inter viventes alios deſideranter appetimus, mandare dignemini quid per nos fieri ſerenitas veſtra velit, ut veſtrae magnitudinis cognita voluntate, ſuper omnibus juxta veſtrum beneplacitum procedamus.

CONRADI ROMANORUM ET SICILIÆ REGIS EPISTOLÆ QUATUOR.

I. Proconſuli almæ urbis.

PLENE ſcimus, nec extraneas teſtium probationes exquirimus, quanta ſit erga noſtri honoris augmenta tuae procurationis intentio, quantuſque refloreat erga nominis noſtri faſtigia tuae devotionis affectus, dum, ſicut ipſa rerum experientia docente collegimus, quae noſtri honoris ſunt ſollicitus expetis, & factus quaſi jam nobis de noſtrae felicitatis promotione domeſticus, negotia noſtra magnificè ſed prudenter ubilibet placidn cordis affectu & fructuoſa operis attentione procuras. Ex hac igitur cauſa facti nos jam tibi & tuis quaſi per debitum ad commoda quaelibet amplianda benivoli, nuntios providos & ſolemnes ex parte ſua & ſenatus populique Romani nuper ad noſtram praeſentiam deſtinatos gratanter re- An. 1251.

cepimus: qui dum ſuæ legationis officium ſollicitè, diligenter, ac providè coram noſtræ ſerenitatis aſpectibus implevifſent, ecce ſuper capitulis omnibus quæ ipſorum relatio detecta continuit expediti gratioſè per nos, ad propria revertuntur. Cùmque tam nuntij quàm cætera ex parte tua & Romanorum omnium nobis ſucceſſu temporis offerentur, immo quæ tanquam negotia propria gerimus, gratiſſima ſenſibus noſtris accedant, circumſpectionem tuam, de qua toto corde confidimus, requirimus & rogamus attentè quatenus firmam ſabricans in noſtræ munificentiæ liberalitate fiduciam, ſic ſtrenuos actus tuos erga honorem noſtrum prudenter accommodes, ſic induſtriæ laudandæ principium laudabiliori ſemper inantea continuationis ordine proſequaris ut tuæ ſollicitudinis opera tanti actoris fulta ſuffragio erga te & tuos ampliſſimè dexteram noſtræ liberalitatis invitet.

II. Illuſtri Regi Navarræ.

INVITAT nos antiqua patris noſtri dilectio, erga vos dudum habita, de veſtra ſpeciali dilectione confidere & vos ad ſuccedentium ſerenitati noſtræ proceſſum participium evocare. Scimus enim, ut non improperando præterita, ſed ſuaviter referendo loquamur, quòd adhuc in teneris annis, vobis ſub matris regimine poſitis, ejuſdem genitoris noſtri continua ſollicitudo non defuit, quin potius arduis imperij tunc & Germaniæ negotijs intermiſſis, cauſam veſtram viriliter aſſumptit in propriam, & contra perſecutorum ſuorum incurſus pro reſtauratione veſtrorum jurium multis perſonæ laboribus ac rerum impendijs laboravit. Propter quod vos tam carnis unione conjunctos quàm ſpecie neceſſariæ gratitudinis obligatos nova de nobis libenter audire felicia credimus & in cauſæ noſtræ ſubſidium paratas invenire confidimus vires veſtras. *Reliqua deſunt.*

III. Cardinalibus Romanæ Eccleſiæ.

CONRADUS &c. venerabilibus in Chriſto patribus ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus. Conſcientiam veſtram, ſi ſalvo pudore juſtitiæ diligenter exquiritur, latere non credimus qualiter hactenus ad honorem Dei & ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ matris noſtræ, cujus, velut Chriſtianæ legis & orthodoxæ fidei zelatores, devotum fatemur non filium & ſpecialem recognoſcimus defenſorem, cujus etiam ſacra myſteria catholicè credimus & tota cordis ac corporis reverentia veneramur, grandis humilitatis & plenæ ſubjectionis ſigna monſtravimus, ut iſtam inter nos & ſummum Pontificem patrem noſtrum diſſentionis horrendæ materiam, quam non ſine dedecore partium & univerſali diſcrimine populorum vulgus, proh dolor, ludibrioſe jam loquitur, ſedare poſſemus. Nec adhuc coram vobis, qui poſiti tanquam luminaria ſupra montem lucetis in gentibus, & velut cardines fidei regitis domum Dei, referre nos devotæ ſatisfactionis pudet inſignia quae ſalvis juribus & dignitatibus noſtris noſtrorumque fidelium tam in imperio quàm in regnis noſtris fuimus eidem Domino patri noſtro & ſumus humiliter offerre parati, ſi tamen ipſe nos filium caritatis paternæ debita relatione cognoſcat. Dubitantes veruntamen ne vel res inter alios acta contra jus ſcriptum juri noſtro præjudicet, vel de præteritis conjecta ſuſpicio cauſam exaſperet ſucceſſuum futurorum, timentes nihilominus, ut loquamur ad litteram, ne ſedens in ſolio Chriſti vicarius venerabilis pater noſter, cui legatum pacis hominibus erogandæ commiſſum eſt, diebus iſtis, quibus non ſolùm paſchalem agnum communicare Chriſticolis ſed exorare pro perſecutoribus etiam teneretur, voluntatis ſuæ arbitrio plus debito laxatis habenis, dum credat ſibi licere quod * liceat, ſpiritualem contra nos gladium temporaliter exerat & procedat in aliquo, ſi dici liceat, minus juſtè, ecce . . fideles noſtros ad veſtram præſentiam duximus deſtinandos, conceſſa eis ab excellentia noſtra poteſtate plenaria ut à gravamine & injuſto proceſſu patris ejuſdem coram tam venerabili cœtu patrum, primò ad Deum vivum, cujus nutibus attribuimus quicquid ſumus, & deinde ad futurum ſummum Pontificem, ad generalem ſynodum, ad Principes Alamanniæ, & generaliter ad univerſos Reges & Principes orbis terræ, ac cæteros Chriſtianos, pro parte noſtra liberè valeant appellare.

* libeat

IV. Henrico Regi Anglorum.

NOLLEMUS auditus veſtros, vulgaris fortè famæ præloquijs ſtupefactos, illis pulſare rumoribus 254.
quorum & noſtram exaggeraret relatio lacrymoſa memoriam, & cordis noſtri præſumitur corruptura quietem. Sed ex eo præcipuè non his caſibus perſonam elegimus relatoris, quòd dum acerbitatem doloris noſtri ſilentio cohibere vix poſſumus, in vobis mœroris impetum perſuaſionis noſtræ remedio facilius credimus mitigandum. Nec mirari vos volumus ſi de ijs quæ inviti referimus ad notitiam veſtram nuntiatio ſera perveniat, cùm hactenus ex recenti vulnere mœſtitiæ prævaleret immenſitas, & ex oculis noſtris naturæ ſuggerentis imperium fluvium emungeret lacrymarum, ſicque fluctuabat mentis noſtræ turbata tranquillitas ut ad extinguenda doloris incendia neceſſario ſolatoris alterius lenitivis liquoribus egeremus. Iam verò dato tempore luctibus, quod eventus tam turpidi qualitas exigebat, lugubrem obitum Henrici cariſſimi fratris noſtri nepotis veſtri vobis infectis rumoribus nuntiamus; de cujus caſu tam horrendo licèt ex deciſione carnis noſtra ſatis amaricata ſint pectora, dum pretioſiſſimam pectoris noſtri partem perdidiſſe dolemus, ex eo tamen turbamur amariùs quòd dum ad regiminis noſtri gubernanda molimina viriles animos habere non expedit, nunc ad deplorandum fratris noſtri deceſſum mollitiem quaſi ſubivimus muliebrem: quia dum ejus jam eſſet ætas provecta virtutibus, in cujus humeris curas noſtras confidenter appendere poteramus, metentis æqualiter omnia mortis auſteritas, flore juventutis ſuæ, præmativa nimis falce præſecuit, & quaſi prædonis ſagacitate ſubrepens, ſic improvisè, ſic ſubitò naturæ magiſtras manus eluſit. Verùm cum ad hæc reparanda diſcrimina artes & opes humanæ deficiant, quæ potiùs diſpoſitionis ſupernæ proviſio & facti generalis æqualitas conſolatur, doloris ejuſdem, cujus vix de corde noſtro cicatricis occiduæ ſigna tranſibunt, vobis affectuoſè providimus portigendum. Nec credat unquam dilectio veſtra quòd affinitatis noſtræ per hoc debilitata ſint fœdera, quæ in eo nobis convivente memoriter remanſerunt, & in M. cariſſima ſorore noſtra ſuperſtite conſorte nobilis viri marchionis Menanenſis ſolidata perſpicimus, & in heredes ejus partu gratifico perpetuata ſentimus. Quocirca non minus quàm fratre noſtro vivente de nobis puro corde confidite; & ſi qua ſunt in regnis noſtris quæ ſerenitatis veſtræ grata ſint uſibus, vel affectui blandiantur, nobis exinde vota veſtra exauditionem omnimodam relatura nobis per litteras vel nuntios aperite.

VITA INNOCENTII PAPÆ IV.

Scripta à fratre Nicolao de Curbio ordinis Minorum poſtmodum Epiſcopo Aſſiſinatenſi.

De Papa Gregorio & Imperatore Frederico.

I. TEmporibus felicis memoriae Domini Gregorii Papae IX. Fredericus II. Romanorum Imperator, qui ab Innocentio Papa III. primo fuerat ab ipſa pueritia in regno Siciliae & in Alamania amore tenero nutritus & educatus, & poſtmodum ab Honorio Papa III. in arcem imperialis magnificen-

Digitized by Google

cemine ſublimatus, ut tanquam Chriſtianiſſimus Imperator ſacroſanctam Romanam Eccleſiam multiplici perſecutione ac tyrannide Ottonis Imperatoris praedeceſſoris ipſius ea tempeſtate graviter moleſtatam tanto defenſaret fidelius quanto per eam extiterat gratiùs exaltatus, imperiali derogans majeſtati, & ſuae promotionis ingratus, ex Imperatore tyrannus, ex protectore impugnator, & ex defenſore factus eſt Eccleſiae perſecutor. Quippe in eam quam toto conamine tueri debuerat toto exorſus eſt malignitatis ſpiritu debachari.

De convocatione Concilii.

II. QUare jamdictus Papa Gregorius vehementiſſimae perſecutionis per dictum Imperatorem in ſancta Eccleſia pronoſtica immo evidentia ſigna cernens, Eccleſiarum Praelatos, Regum, ac Principum nuntios in urbe Romae ad ſuam praeſentiam advocavit, ut ibidem per eos de meritis cognoſceretur ipſius, & mater Eccleſia de congregatione filiorum ſperatum haberet ſolatium & gratum providi conſilii fulcimentum. Quo percepto, idem Imperator, Dei & Eccleſiae perſecutor, fraudulenta potius tergiverſatione quàm mentis ſtabilitate ſuffultus, ipſam Concilii celebrationem machinatus eſt pro viribus impedire. Ex ipſius namque urgenti edicto terrarum undique praecluſis viis, & ſemitis artiſſima cuſtodia praemunitis, velut jam draco ſaevus, non contentus tyrannidem exercere in mari, etiam inſidias multiplices, ut venturos ad Concilium undique nequiter impediret.

Vide Odoricum Raynaldum ad ann. 1228. §. 1.

De captione Praelatorum in mari.

III. SIcque factum eſt, ipſius malitia procurante, ut cùm venerabiles Cardinales Otto Portuenſis, Jacobus Penſtrinus Epiſcopi de ſuis legationibus revertentes, & quamplures Eccleſiarum Praelati, & clerici tam religioſi quàm ſaeculares ad ſedem apoſtolicam pro celebrando Concilio de Janua navigio convenirent, idem Imperator in obſidione perſiſtens Faventiae, deſtinato Encio filio ſuo Piſas cum multitudine galearum, aſſumptis ſecum pariter Piſanis & aliis de regno Apuliae, qui ad hoc miſſi fuerant cum lignorum multitudine armatorum, ipſos ad praenominatum Concilium evocatos die tertia mentis Maii juxta inſulas quae vulgo vocantur Gilium & Planoſa auſu ſacrilego capi fecit, quibuſdam Praelatorum ipſorum & aliis pluribus in hujuſmodi captione ſubmerſis, nonnullis etiam interemptis, & aliquibus inſecutione hoſtili fugatis, reliquis vero bonis ſpoliatis propriis, primò ad majorem verecundiam deducti fuerunt Piſas, & exinde de loco ad locum per regnum Siciliae oprobrioſè deducti, ac ibidem diris carceribus mancipati, quorum aliqui macerati ſqualoribus & inedia preſſi miſerabiliter defecerunt.

De obſidione Urbis.

IV. ET ut magis ac magis ſacroſanctam Eccleſiam perturbationibus diverſis impeteret dirus hoſtis, de Faventia venit, Romam obſeſſurus, & oppreſſurus pariter ipſam urbem, pro eo quod in ipſa urbe dictus Gregorius tunc temporis reſidebat. In qua quidem obſidione ſuae relaxans frœna nequitiae, caſtra, turres, atque palatia tam Eccleſiarum quàm multorum Romanorum nobilium deſtruxit & ſolum uſque redegit, minus nihilominus intentans multiplices quòd ipſum Papam Gregorium Chriſti vicarium in ſede ſua caperet & teneret.

De obitu Domini Gregorii Papae.

V. INterea jam ipſo Imperatore in obſidione urbis manente, dictus Papa Gregorius humanae carnis debitum ſolvens XV. pontificatus ſui anno, menſe Auguſto, octava aſſumptionis beatae Mariae virginis, Deo diſpenſante, ne in Eccleſiae perſecutionibus diutius vexaretur, de medio eſt ſublatus, & in Eccleſia beati Petri honorificè eſt ſepultus. Hic multa monaſteria & domos religioſas fecit & propriis ſumptibus fundavit. Sanctos Franciſcum & Antonium de ordine fratrum Minorum, & beatum Dominicum de ordine fratrum Praedicatorum, ſanctam Heliſabeth, & plures alias canonizavit, religioſos fovit & ſervos Dei dilexit. Hic primo anno pontificatus ſui excommunicavit Imperatorem Fredericum, pro eo quòd in terram ſanctam non iverat, ſicut promiſerat, in termino conſtituto. Item in anno XIII. ſui pontificatus in ramis palmarum excommunicavit eundem Imperatorem in Eccleſia Lateranenſi, pro eo quòd Eccleſias ſui regni ſuis juribus & poſſeſſionibus defraudavit & terram Eccleſiae occupaverat. Poſt cujus obitum ſtatim qui in urbe Roma tunc reperti ſunt Cardinales in carcerali ergaſtulo apud Septemſolium per ſenatorem urbis pariter ſunt recluſi. Ubi tum propter neceſſariorum ſubtractionem, tum propter aeſtûs fervorem, qui tunc temporis abundavit, tum propter moram diutinam ibidem contractam, quidam ſunt ibi mortui, utpote Dominus Robertus Anglicus ſancti Griſogoni Diaconus Cardinalis. Quidam graviſſimè infirmati; inter quos Dominus Sinibaldus tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis tam gravi aegritudine preſſus fuit ut eſſe in mortis faucibus putaretur & ipſe. Et volentes ipſi Domini Cardinales Eccleſiae providere de ſubſtitutione futuri Pontificis Dominum Goffredum Mediolanenſem Sabinenſem Epiſcopum communiter elegerunt; cujus mutato ex more ſolito nomine vocatus eſt Caeleſtinus; qui morte praeventus, pallium non recepit more papali, munus conſecrationis non habuit neque bullam, & infra XVII. dierum ſpatium obdormiens in Domino diem clauſit extremum.

De vacatione Eccleſiae & electione Domini Innocentii Papae.

VI. POſt vacationem diutinam, quae per annum & decem menſes & dies ſex peccatis exigentibus & propter temporis malitiam intervenit, ſacroſanctae Romanae Eccleſiae Cardinales, qui per multiplices Frederici Imperatoris perſecutiones & diſſenſiones fuerant per diverſa loca tanquam oves non habentes paſtorem diſperſi, ad tantum ſubrogandum paſtorem Anagniae in majori Eccleſia convenerunt. Mentibus io Deum directis, devotiſſimè Miſſa cantata, & invocata ſancti ſpiritus gratia, in pace ac multa tranquillitate omnes unanimiter & concorditer vota ſua direxerunt in Dominum Sinibaldum tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyterum Cardinalem, qui alto Dei conſilio ad ſummum ſacerdotii apicem anno Domini MCCXLII. VI. die exeunte Junio extitit ſublimatus &, ſicut moris eſt, proprio antiquato nomine, fuit Innocentius nuncupatus, poſtmodum IV. Kal. Julii feliciter conſecratus. Hic fuit Innocentius IV. natione Januenſis nobilis genere, ſed vita nobilior, ſcientia praeclarus, ac morum praeditus honeſtate. Ex nobilibus namque Comitibus Lavaniae, patre Hugone genitus, & à bonae memoriae Gregorio IX. ad titulum ſancti Laurentii in Lucina divina providentia extitit in Cardinalem promotus, & ad ſummum tandem pontificium eſt electus.

De tractatu pacis cum Imperatore.

VII. SUſcepta igitur Eccleſiae cura, tamquam virtute indutus ex alto, ſtatim ſumpta comeſtione, in ipſa conſecrationis die de pace ac concordia Eccleſiae tractare cum fratribus cœpit, & ſpeciales nuntios & ſolemnes ad Fredericum tunc Romanorum Imperatorum, qui à Papa Gregorio IX. propter ſuos enormes exceſſus & contumaciam fue-

rat anathematis vinculo innodatus, in'nere procuravit venerabiles fratres, videlicet Dominum Petrum Albanenſem, tunc Rothomagenſem Archiepiſcopum, & Dominum Guilielmum Baſilicae XII. Apoſtolorum Presbyterum Cardinalem tunc Abbatem ſancti Facundi, & Dominum Nicolaum Epiſcopum Reginum, viros utique magnae auctoritatis & prudentiae venuſtate pollentes, qui tunc dicti Imperatoris praecipuè zelabant ſalutem. Communicato itaque cum fratribus conſilio duxit ipſos propenſius deſtinandos, tam ipſius quàm fratrum affectum & promptitudinem ad pacem & concordiam eidem diligentius relaturos & petituros pariter reſtitutionem Praelatorum, clericorum, omniumque aliorum quos injuſtè tenebat captivos, cunctorumque laicorum quos in galeis tempore Papae Gregorii ceperat, & apertionem viarum quas idem clauſerat Imperator ut nullus unquam ad Romanam Eccleſiam per terras aut per mare poſſet accedere greſſu pacifico vel ſecuro. Abeuntes igitur praedicti Romanae Eccleſiae pacis nuntii, quae ipſis commiſſa fuerant prudenter & cum diligentia multa nimis expoſuerunt praefato Imperatori, qui eo tempore apud Melphim in Apulia morabatur, qui eos benevolentia blanda, ſed ſimulata, recipiens ad pacem & concordiam faciendam & praedictorum ſatisfactionem ſe promptum & paratum promiſit. Ipſi verò verbis ipſius tanquam ab imperiali majeſtate prolatis fidem ſimpliciter adhibentes, & mentis inconſtantiam non penſantes, cum ingenti laetitia redierunt. Conſequenter verò idem Imperator nuntios ſolemnes, videlicet magiſtrum Petrum de Vineis & magiſtrum Thadaeum, viros ſagacitatis & aſtuciae magnae ſolemniter cum bullatis litteris ſuis aurea bulla ſuper praemiſſis Anagniam tranſmiſit ad ſummum Pontificem. Nihil tamen per eos tunc, ut promiſerat nuntiis apoſtolicae ſedis, dictus Imperator ad effectum perduxit. Ex quo patet liquidò totum callida ſimulatione feciſſe.

Interea vero hyemali tempore ingruente, quia Romanorum Pontificum mos tenebat tunc temporis ad urbem redire, XVII. Kal. Novembris exiens de Anagnia, Romam ivit; ad quàm cùm perveniſſet, tam à clero quàm à populo univerſo cum tripudii gaudio eſt receptus XVII. Kal. Decembris. Sed revera ſicut Dominica de palmis Judaei Chriſtum quanto honorabilibus receperant, tanto ignominioſius ſequenti ſexta feria tractaverunt, cui tunc ſua veſtimenta proſtraverunt, poſtmodum exuentes propria, & quem tunc laude multiplici benedixerant, poſtmodum blaſphemiarum & opprobriorum jaculis acriùs ferientes, ita & Romanorum quamplurimi mercatores, quamquam non de nobilium voluntate, qui Dominica medii Novembris eum tam honorificè ſuſceperant venientem ad urbem, ſtatim ſequenti ſexta feria qui Gregorio Papae IX. LX. milia ferè mutuaverant marcarum, inſtantiſſimè ac procaciter mutuum repetebant, aulam palatii & cameras non minùs infeſtis clamoribus quàm oneroſa multitudine replentes & per multorum dierum ſpatium ipſum adeo anguſtiantes quòd in menſa more ſolito manducare non poterat, potius ipſum oportebat in camera latitare. Tandem magna ipſius pacientia, quae optimum eſt genus vincendi, victi pariter & confuſi, ſpe ſua vana fruſtrati, in magna quantitate minus ab ea quantitate quàm petierant, & ex uſuris recipere ſe ſperabant, ab eodem ſe concorditer receperunt. Porro tam hoc quàm alia debita plura & pluriora quibus Eccleſiam invenerat obligatam in brevi ſatis expediens tempore quo nunquam receperat ipſa ſolvit.

De obſidione Viterbii.

VIII. INterea dictus Imperator, Dei timore poſtpoſito, obfirmans contra ſanctam Eccleſiam vultum ſuum, circa feſtum omnium ſanctorum in obſidione Viterbii venit. Habebat proinde intus in terra in caſtro ſancti Laurentii Comitem Simonem Theatinum cum CCC. Militibus, quos Dominus Raynerius Cardinalis tunc in dicta terra reſidens pro parte Eccleſiae ſummi (Pontificis) potentia & favore detinebat incluſos. Congregata itaque infinita multitudine militum & peditum, idem Imperator ad expugnandam civitatem cum multis machinis & caſtris lignorum civitati appropinquavit praedictae. Tunc Dominus Raynerius divina favente gratia ſubito nihilominus ſubſequente, tam Romanorum quàm aliorum quos Dominus Papa tranſmiſit eidem, tamquam ſollicitus Eccleſiae defenſator & indefeſſis laboribus & expenſis volens ipſius jura tueri, devicit ipſum Imperatorem in ſuis ſuperbiae viribus confidentem, necnon & machinas, curtus, ac caſtra lignorum, & alia aedificia fecit cremari. Et ſic idem Imperator ad caſtra ſua rediit devictus in ipſo conflictu pariter & confuſus. Steterat namque in obſidione duobus menſibus & dimidio.

De iterato tractatu pacis.

IX. HIs igitur peractis, dictus ſummus Pontifex, tanquam pacis amator & concordiae, venerabilem O. Portuenſem Epiſcopum, cum eſſet amicus ejus, iterato, ſi fortè audiat & quieſcat, ad praefatum Imperatorem primo apud Viterbium, in cujus terrae obſidione tunc temporis morabatur, ſecundario apud Aquampendentem ſuper inceptum pacis tractatum & concordiae deſtinavit. Qui obturans more aſpidis aures ſuas hujuſmodi ſollicitudinem & pacis praedictae inſtantem oblationem obſtinata elatione contempſit.

De nuntiis Imperatoris deſtinatis ad curiam.

X. DEinum vero vecordiae magis quàm concordiae intuitu motus, ut Eccleſiae potius illuderet quàm pareret, ſicut poſtmodum patuit manifeſtè, ſolemnibus nuntiis deſtinatis, nobili videlicet viro Comite Theloſano ac judicibus praecipuè in curia ſua procuratoribus Petro de Vinea & Thadaeo de Sueſſa, in die cœnae Domini in platea Lateranenſi coram Domino Papa & fratribus ſuis, praeſentibus clariſſimo Conſtantinopolitano Imperatore, cœtu non modico Praelatorum, Senatoribus etiam populoque Romano, & maxima multitudine aliorum, qui ea die propter inſtantem Paſchae ſolemnitate de diverſis mundi partibus convenerant ad Apoſtolorum limina viſitanda, ipſius Domini Papae Eccleſiaeque mandatis ſe plenius pariturum per praedictos nuntios ab ipſo ſuper hoc ſpeciale mandatum habentes in anima ſua juramento promiſit. Poſtmodum vero ut terras Eccleſiae reſtitueret, quas occupare praeſumpſerat, & captivos quos in galeis ceperat, ſuae redderet libertati, à ſummo Pontifice recipiens in mandatis, dum adhuc idem Imperator apud Aquampendentem perſiſteret, ipſe tanquam in pertinacia praeconcepta obſtinatus praedictis parere contempſit, illudens potiùs nunciis, viro videlicet religioſo fratri Bonvecino de ordine Templariorum Domini Papae Cubiculario & aliis ſuper receptione terrarum à ſede apoſtolica deſtinatis.

De requiſitione parentelae.

XI. SEd ut quocunque deceptionis genere ſummi Pontificis poſſet animum obliquare arctitudine bonitatis, eum de parentela multo ſtudio per ſpeciales nuncios requiſivit, ut aliquam de ipſius neptibus ſuo filio Corrado traderet in uxorem, ut ſaltem ipſi Domino Papae catena ſanguinis ſociatus, Eccleſiae jura & negotia impediret. Advertens quoque ipſe Dominus Papa multiplices ipſius doloſitates atque verſutias, nec reſpuens, nec acceptans, explicuit ſe ab ipſius laqueis labiorum, quibus tanquam inimicus nequiſſimus indulcabat ut ſubverteret vias ejus.

Odor. Raynald. ann. 1243. §. 15. 17.

Odor. Raynald. ann. 1242. § 18. an. 1244. § 21. 22.

De ordinatione Cardinalium.

XII. POſt haec cernens igitur Dominus Papa ſe plurimum fratrum indigere conſilio, cum non eſſent tunc niſi ſeptem in Eccleſia Cardinales, primo anno pontificatus ſui in Eccleſia beati Petri Apoſtoli de Urbe ſabbato infra octavam Pentecoſtes XII. Cardinalium, videlicet trium Epiſcoporum, & trium Presbyterorum, ac ſex Diaconorum ordinatione decentiſſima Eccleſiam adornavit. Et ſeptimo die Junii ſubſequentis egrediens urbem ad civitatem Caſtellanam illico eſt profectus. Ubi dictus Imperator, qui apud Interamnum tunc erat, dicto Pontifici & fratribus occultas tendens inſidias, ipſoſque capere machinans, in ipſo civitatis egreſſu, adjecit iterum pacis ſimulare tractatum, ſolemnes tranſmittens nuntios, magiſtrum videlicet Petrum de Vineis, Gaulterium de Sora, qui eum ſub ſpecie tractatus pacis ſecurum redderent & incautum.

De miſſione pro galeis.

XIII. POntifex ipſe vero hujuſmodi machinationis & malitiae non ignarus, cum fruſtra rete jacitur ante oculos pennatorum, in praedicta civitate XIX. dierum perſiſtens ſpatio, praeconcepit ad partes alias ſe transferre, ubi dictus Imperator virus ſuae malignitatis exercendi potentiam non haberet. Et cum aliunde propter viarum diſcrimina & praecluſiones cantum per mare ſeu per terram, niſi tantum per Sutrium, civitatem vetulam, & Januam non potuiſſet habere tranſitum pacificum vel ſecurum, religioſum virum & nobilem fratrem Bojolum nomine conſanguineum ſuum ordinis fratrum Minorum miſit Januam pro galeis, ad nobilem videlicet virum Dominum Opizonem fratrem ipſius Domini Papae ſecundum carnem & alios ſuos conſanguineos & nepotes, ad Dominum Philippum Vicecomitem de Placentia tunc poteſtatem Januenſem, mandans ipſas apud civitatem vetulam vel Cornetum conduci. Et mirum in modum, divino procurante auxilio, infra XVII. dierum ſpatium XXII. galeae cum duabus ſagittis & aliis octo lignis bene praeparatis pariter & armatis ad dictam civitatem vetulam ſunt deductae. Cumque in die praecedente vigiliam Apoſtolorum Petri & Pauli Sutrium deveniſſet, in ipſa quidem vigilia quadam prudenti ac ſalutari fictione, quae ad fretum erant neceſſaria, juſſit ut papalem decebat magnificentiam praeparari. Solemni ergo praeparatione facta, cum totam jam quaſi terram ipſe Imperator occupaſſet nequiter & teneret praeter in Marchia Anconam, in Ducatu Aſſiſium, Narniam, Reate, Caſtrum ſancti Gemini, & Scrontonem, in patrimonio Peruſium, Urbem veterem, Radicophanum, in Sabina Mons Aſulae, quae adeo erant à dicto Principe anguſtatae quod needum Domino Papae, verum nec ſibi ipſis propter ipſius opprimentem potentiam poterant ſubvenire, aſſumptis ſecum Domino Guilleimo ſancti Euſtachii Diacono Cardinale nepote ſuo cum quatuor aliis de familia ſua tantum, fratre Nicolao de Curbio ſacerdote Capellano ſuo & confeſſore ordinis fratrum Minorum, poſtmodum Aſſiſinatenſi Epiſcopo, Domino Mazia ſuo nepote, fratre Bonvecino ordinis fratrum Templariorum, & fratre Thoma ordinis Hoſpitaliorum, Cubiculariis ſuis, nec non & Domino Gottifredo de Praeſeratis Capellano ipſius poſtmodum electo Bethlemitanenſi, cum quodam nepote ſuo Petro, qui uſque ad civitatem vetulam nocturnum ſibi ducatum praeſtarent. Et cœpto itinere ipſa prima noctis hora, dimiſſis omnibus ſicut alter Mathatias, per devia & abrupta montium ac nemora tota nocte laborans, multa laſſitudine praegravatus, in die feſtivitatis Apoſtolorum circa horam nonam ad ipſam civitatem vetulam eſt deductus. Secuti ſunt autem eum in craſtinum V. quinque de Cardinalibus, videlicet Dominus Guillelmus Epiſcopus Sabinenſis, Dominus Johannes de Tolleto tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis, Dominus Petrus Caputii ſancti Gregorii ad Velum aureum & Dominus Johannes Gaietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinales. Alii vero VII. Cardinales, videlicet Dominus Ono Portuenſis Epiſcopus, Petrus de Barro tituli ſancti Marcelli, & Dominus Willelmus XII. Apoſtolorum Presbiteri Cardinales, Dominus Ægidius ſancti Coſmae, Dominus Octavianus ſanctae Mariae in via lata, Dominus Goffredus ſancti Adriani Diaconi Cardinales, per terram uſque Seguſiam venientes, & ibidem Dominum Apoſtolicum expectantes, praeter quatuor, qui de ipſius Domini Papae remanſerant voluntate, videlicet Dominus Stephanus tituli ſanctae Mariae in Tranſtiberim Presbyter Cardinalis, qui remanſit in urbe vicarius, Dominus Raynerius ſanctae Mariae in Coſmedin Diaconus Cardinalis, qui remanſit Legatus in Tuſcia, Ducatu, Valle Spoletana, Marchia Anconitana & patrimonio beati Petri, Dominus Ricardus ſancti Angeli Diaconus Cardinalis in Campania & Maritima Comes. Demum cum ipſis remanſit Dominus R. Epiſcopus Oſtienſis.

De introitu Papae in galeis.

XIV. INventis itaque ibidem galeis numero XXII. cum duabus ſagittis & aliis lignis ad navigium & quamplures alios homines, qui cum devotione multa fuerant ſubſecuti, eadem Apoſtolorum die, ſcilicet quarta feria circa horam veſpertinam galeas intravit cum hominibus, & ſummo diluculo verſus Januam cœpit navigio proficiſci. Divina itaque miſericordia ſuffragante, poſt multos graves & varios (labores) ac innumeram procellarum ac tempeſtatum diſcriminoſam agitationem, quae vix ſine fletu & lacrymis poſſet aliquatenus enarrari, die ſecunda apud Caprariam inſulam applicantes, die tertio ad portum Veneris pervenerunt, ibique propter maris intemperiem mora facta per tres dies, poſt alios duos dies, ſcilicet octava Apoſtolorum, devenit Januam Chriſto duce; ubi vicis omnibus per quos Odor. Raynald. ann. 1244. §. 34.
fecit tranſitum pannis deauratis ac ſericis undique decoratis honorificentia multa nimis cum ingenti laetitia eſt receptus, turbis plaudentibus, tubis clangentibus, tympanis & cymbalis & diverſis generibus muſicorum ſonantibus, pueris quoque cantantibus & pſallentibus, & cunctis populis Deum benedicentibus, quoniam ſalvum fecit Dominus Chriſtum ſuum.

De infirmitate Papae.

XV. POſt paucos vero dies contigit dictum ſummum Pontificem, propter nimiam conquaſſationem quam de aeris temperie & maris fluctuatione permiſerat, febris & diſſenteriae in tantum moleſtatione gravari ut de ipſius corporali ſalute ferè communiter medici deſperarent. Propter quod eum oportuit trium menſium ſpatio modo in monaſterio ſancti Andreae prope civitatem ipſam Ciſtercienſis ordinis commorari. Sed ut reſumpſit aliquantulas vires convaleſcentiae nimis brevis, & de Janua egrediens, vectus hominum & equorum vehiculo ipſe decumbens in lectulo, apud caſtrum Stellae pervenit, ubi Dominus Manfredus Marchio de Carrecto propter circumſtantes inimicorum inſidias occurrens ſibi cum multitudine armatorum, honorificè ſuſcepit eundem. Et cum in dicto caſtro Stellae graviſſima eſſet aegritudine praegravatus in tantum ut in faucibus mortis medicorum judicio crederetur, paucis ſecum retentis de familia propria propter terrae inopiam, quae in nemoribus & in montibus eatenus ſita, ibidem diebus pluribus moram traxit. Acerbitate igitur infirmitatis utcumque medicinalis ſalvatoris gratia mitigata, IX. Kalendas Novembris inde egrediens, apud Cararium deverrit, nunc hominum, nunc equorum vehiculo ſupportatus. Unde poſt tres dies V. Kalendas ejuſdem uſque Cottomiliam ſuper mulum

in

Digitized by Google

in quadam cabia lignea, propter debilitatem ipſius nimiam, fuit vectus; & infra quatuor dierum ſpatium aliquantulas vires reſumens, decima die apud ſanctum Stephanum eſt portatus; ubi recepta multitudine armatorum à Marchione Montisferrati directa, ita ut uſque ad ſanctum Ambroſium ducatus pacifici & ſecuri ſibi obſequium exhiberent, VIII. Idus Novembris ad civitatem Aſtenſem, quae tunc temporis erat Imperatori ſubjecta, conſtans & intrepidus venit, cui cives portas civitatis impudentiſſimè concluſerunt. Ipſe verò Pontifex, tanquam humilitatis & patientiae virtute praepollens, in quadam abbatia ſanctorum Apoſtolorum extra civitatem unà cum ſuis humiliter ſe recepit. Sero autem ipſius diei diſſenſione facta non modica inter cives, poteſtatem & conſilium civitatis praedictae ad ſummum Pontificem exeuntes, proſtrati ad ſacros ipſius pedes, de illata injuria cum univerſo populo veniam humiliter petierunt. Multa etiam populorum, virorum pariter & mulierum, confluxit frequentia flagitantium ſummi Pontificis praeſentiam intueri. Inde vero recedens, apud Seguſiam pervenit pridie Idus Novembris, ubi ſex Cardinales praefati ſuperius, qui venerunt per terram de Sutrio, & Dominus Otto Epiſcopus Tuſculanus, ac Dominus Hugo tituli ſanctae Sabinae Presbyter Cardinalis, qui venerunt de Francia, & qui in eo caſtro Seguſiae ſui cardinalatus anulos receperunt, dicto ſummo Pontifici occurrerunt. Et ſic unà cum ipſis & aliis qui ſecum per mare venerunt Alpes cum labore gravi & afflictione non modica tranſiere, onus incommoditatis praegrandis & multiplicis ſuſtinentes nivium & algoris, cum jam tempus poſt feſtum omnium ſanctorum adveniſſet hyemale. Advenientes proinde ad monaſterium Altæcumbae Ciſtercienſis ordinis per fluvium Rhodani trium dierum ſpatio non ſine magno diſcrimine remigarunt. Et ſic periculis maris, periculis fluminum, periculis viarum, periculis hoſtium, & periculis diverſarum infirmitatum aequanimiter perpeſſis, ſecunda die Decembris, in feſto ſanctae Bibianae virginis, Chriſto duce Lugdunum pervenit; ubi cum gaudio valde magno & exultatione indicibili, gentibus per terram & aquam undique occurrentibus, tam à clero quàm univerſo populo religioſorum & ſaecularium ſuſceptus fuit honorificentia multa nimis.

De ordinatione curiae in Lugduno.

XVI. IBi ergo curia jam quaſi caſtrorum acie ordinata innumeris de cunctis mundi partibus tanquam ad Romam alteram confluentibus, coepit apoſtolatus officium exercere tam viriliter quàm prudenter, oppreſſos relevans, & opprimentes condemnans, omnibus ac ſingulis exhibens jura ſecundum exigentiam meritorum. Cauſas enim non ſolum tempore vacationis exortas, verum etiam à longis retro temporibus à ſuis praedeceſſoribus indeciſas, ſub breviſſimo temporis ſpatio ſua induſtri ſapientia terminabat, utpote diſcretione praeditus, mente pius, ſcientia praeclarus, & ſapientiae plenitudinis titulo decoratus. Et ut de plenitudine gratis gaudeant univerſi, ſecundo anno ſui pontificatus apud Lugdunum in ſua curia generale ſtudium ordinavit tam de theologia quàm de decretis, decretalibus pariter & legibus, ad eruditionem videlicet rudium & incrementum ſapientiae ſapientum, cum audiens ſapiens ſapientior ſemper fiat.

Quod Papa miſit nuntios ad diverſas gentes.

XVII. INterea namque ipſe ſummus Pontifex in ſecundo anno ſui pontificatus, accenſus zelo lucrifaciendi animas gentium perditarum, miſit ſolemnes Legatos & nuntios cum ſolemnibus litteris ad diverſarum provinciarum barbaras nationes, gentes apoſtatrices, ut ſaltem jam in fine temporum reſilirent à ſuis erroribus & cultibus idolorum, & ut ſanctam fidem catholicam plenitudo gentium ſubintraret. Inter quos miſſus eſt in Norwegia Legatus venerabilis Dominus Guillelmus Epiſcopus Sabinenſis; ubi coronavit Regem, praecedente tamen diſpenſatione apoſtolica ſuper defectu natalium quem patiebatur de ſoluto genitus & ſoluta. Ad Rutenos quoque, qui ad Romanam curiam ſuos ſolemnes nuntios deſtinarunt ut eis Legatum mitteret, per quem inſtruerentur & informarentur in fide catholica, cum more Graecorum & ritu viverent, miſſus eſt Dominus Albertus Archiepiſcopus Livoniae & Pruſſiae. Ubi quidem ad Regem ſubſequenter ab apoſtolica ſede Legatus miſſus Dominus Abbas de Mazario, qui coronavit eundem. In Letoviam vero miſſus eſt Legatus Dominus Epiſcopus Culmenſis de Pruſſia ad praedicandum illis nationibus & informandum converſos in fide, cum ipſi pagani exiſterent; ubi nomine Murdowe Regem proprium coronavit. Ad Tartaros quoque, gentem amaram, nullius religionis & ritus, quae prae ſui multitudine repleverat quaſi univerſam faciem partium orientis, miſſus eſt vir multae religionis frater Johannes de Planocarpino ordinis Minorum, Poenitentiarius ipſius, poſtmodum Archiepiſcopus Antinacenſis. Qui tranſiens per terram deſertam inviam & inaquoſam & per diverſarum viarum anfractus in fame & ſiti, frigore & nuditate, ad illos poſt multos ferè per annum labores graves & varios, duce Domino eſt deductus, alloquens eos poſtmodum per interpretem, cum ignotae linguae ab habitabili noſtra zona penitus haberentur, multo laboravit ſtudio ſi quo modo reciperent verbum Dei & ad ovile fidei catholicae vocarentur. Hic ſolus ad ipſorum Regem pervenit, cùm plurimi hoc tentaſſent, nec unquam ipſum attingere potuiſſent, & propter ipſius diſtantiam, qui erat in ultima parte ſui exercitus conſtitutus, qui quidem exercitus in longum nimium tendebatur. Deſtinavit quoque ad infideles paganos, Soldanos videlicet Babyloniae & Yconiae, & alios quoque plures, nuntios ſpeciales viros religioſos ordinis Minorum & Praedicatorum doctos in ſcientia verbi Dei, ut & ipſi abdicato infidelitatis errore venirent ad fidem & ad notitiam veritatis. Quod quidem gaviſi, honorantes plurimum nuntios memoratos, per quos omnes reſcripſerunt ipſi ſummo Pontifici, quamquam in ſuae infidelitatis velamine remanſiſſent. Ad Graecos quoque & Baccium Imperatorem ipſorum miſit ipſe Dominus Papa virum religioſum fratrem Johannem de Parmeno generalem Miniſtrum ordinis Minorum, vitae maturitate praeclarum, Doctorem in theologia egregium, dans ipſi ſocios & ſequaces ejuſdem ordinis fratres viros ſapientia doctos pariter & maturos ad reducendum illos ad fidei certitudinem & Eccleſiae unitatem, ut fieret unum ovile & unus paſtor; quibus illuc uſque Deo volente deductis, ordinatis hinc inde quaeſtionibus ſuper quibuſdam caſibus & eorum erroribus, quibus errabant & in ſua pertinacia ſe tenebant, tam ſuper proceſſione ſpiritus ſancti, quem aſſerebant non à filio ſed ſolum à patre procedere, quàm de reverendo ſacramento euchariſtiae, quod dicebant debere confici, non de azymo ſed potius fermentato, & quibuſdam aliis ſuis ritibus & doctrinis, decidentes ipſi à ſuis opinionibus, cum non haberent eorum ſtabile fulcimentum, deventum eſt tandem & denuntiatum quod ex eis ſuper iis decidendis & parendo Eccleſiae Romanae mandatis ſolemnes nuntii ad ſedem apoſtolicam mitteretur. Diebus vero frater J. Miniſter & ejus ſocii memorati apud Lugdunum ad praeſentiam ſummi Pontificis remearunt.

Odor. Raynald. ann. 1246 § 32. & ſeqq.

Odor. Raynald. ann. 1246 § 28. & ſeqq.

Odor. Raynald. ann. 1243 § 32.

Odor. Raynald. ann. 1245. §. 6.

Odor. Raynald. ann. 1247 §. 18. an. 1249. § 15.

De denuntiatione Concilii in Lugduno.

XVIII. FEſto autem nativitatis Domini celebrato, dum in feſto beati Joannis evangeliſtae Miſſam manè in Lugdunenſi Eccleſia celebraret, ac praedicaret populo verbum Dei, ibi publicè nuntiavit Concilium generale in feſto beati Joannis baptiſtae venturo proximo celebrandum. Et tunc in prae-

Odor. Raynald. ann. 1245. §. 1.

Digitized by Google

praedicatione publica per ſe ipſum citavit memoratum Imperatorem Fredericum quod ibi per ſe vel ſufficientes procuratores & nuntios futuro Concilio compareret, propoſiturus quicquid de jure ſuo vellet proponere, ac poſtmodum auditurus quod ſuper ipſius negotio ſacrum Concilium, Domino dictante ſententiam, judicaret, cum ejuſdem malitia faciente non poſſet ad ipſum alia citatio pervenire. Licèt autem interim non parvae auctoritatis viri Patriarcha Antiochenus & alii ad petitionem ipſius pro compoſitione facienda non ſine multis laboribus & expenſis interpoſuerint partes ſuas, nequivit tamen ipſius obſtinata duritia faciente, cum nollet ſatisfacere de offenſis, concordia provenire.

Odor. Raynald. ann. 1245. §. 3.

De depoſitione Imperatoris in Concilio Lugdunenſi.

XIX. CUm vero jam eſſet Concilium tempore praefinito Praelatorum, nuntiorum Regum Franciae, Angliae, Hiſpaniae, Principum quoque & poteſtatum multarumque civitatum & comitatuum, ipſe perſonaliter venire contempſit, ſed ſuos nuntios deſtinavit, Dominum videlicet Archiepiſcopum Panormitanum, judicem Thadaeum, & alios quoque plures ſuper his negotiis auctoritatem plenariam non habentes, qui ſi expectaretur modicum, promittebant ipſum perſonaliter adventurum. Ipſe autem non intendebat venire, ſed Concilium potiùs perturbare, ſicut tempore felicis memoriae Papae Gregorii, ut eſt ſuperius memoratum, vice alia perturbavit, quod rei eventus evidentius comprobavit, ſed ad ejus malitiam convertendam à feſto ſancti Joannis uſque ad XV. Kal. Auguſti à toto Concilio fuit, non ſine incommoditate maxima, expectatus, cum tunc eſſet in Lombardia apud Veronam, qui bene potuiſſet infra dictum terminum comparere. Demum cum in ipſo Concilio multa gravia & horribilia fuiſſent à multis tam Archiepiſcopis quàm Epiſcopis propoſita contra eum, ſuper deſtructione videlicet Eccleſiarum, monaſteriorum, & hoſpitalium, & invaſione bonorum ipſorum, incarceratione quoque & occiſione Epiſcoporum & religioſorum ac ſaecularium perſonarum, & multis quae etiam haereſim ſapiebant, & crudelitatem animi ipſius erga cultum Chriſtiani nominis indicabant, praedicti ipſius nuntii, data ſibi pro voto audientia, excuſare ipſum multipliciter conabantur. Sed à frivolis ſuis procurationibus decidentes, devicti fuerunt publicè, & à ſummo Pontifice vivis rationibus confutati. Quare ſuper praemiſſis & quampluribus aliis ejus nefandis exceſſibus, cum fratribus ſuis & ſacro Concilio idem ſummus Pontifex deliberatione praehabita diligenti, memoratum Principem Fredericum, qui ſe imperio & regnis reddidit tam indignum ab omni honore & dignitate ſententiando privavit. Omnes autem qui ei juramento fidelitatis tenebantur aſtricti abſolvit perpetuo ab hujuſmodi juramento, auctoritate apoſtolica firmiter inhibendo ne quis de caetero ei tanquam Imperatori aut Regi obediat vel intendat, decernendo quoslibet qui deinceps ei velut Imperatori ſeu Regi conſilium, auxilium praeſtiterint, vel favorem, ipſo facto excommunicationis vinculo ſubjacere. Illis autem ad quos Imperatoris ſpectabat electio eligendi alium Imperatorem contulit poteſtatem. De regno vero Siciliae proviſurum ſe ſtatuit prout ſibi & fratribus videretur ſuis temporibus expedire. Notiſſimum namque & indubitatum eſt quod multi Romanorum Pontificum etiam pro minoribus cauſis nonnullos Imperatores & Reges non tantum excommunicarunt, ſed à regno depoſuerunt, & in eorum locis alios ſubrogarunt. Innocentius ſiquidem Papa primus Imperatorem Arcadium magni Theodoſii filium, pro eo quod Johannis Chryſoſtomi depoſitioni interfuit, quam Theophilus Alexandrinus unà cum aliis orientalibus Patriarchis, cum conſenſu aliorum Epiſcoporum, ſine aſſenſu Romani Pontificis dictaverat, excommunicavit, & eorum depoſitionem caſſavit. Mitiſſimus vero Imperator mox ut factum cognovit, non rebellis extitit, ſed veniam humiliter petiit & impetravit. Conſtantinus Papa Juſtinum Imperatorem Juſtiniani filium propter non decentem Legatorum ſuorum ſuſceptionem excommunicavit. Qui poſtea in Conſtantinopolitanae urbis platea pedibus ejus cum regno proſtratus tam diu veniam petiit donec impetravit. Anaſtaſius Papa II. Anaſtaſium Imperatorem non ſolum excommunicavit, ſed etiam regno privavit. Stephanus Papa Karolum Pipini Regis fratrem à regno depoſuit & Pipinum in ejus loco ſubſtituit. Nicolaus quoque Romanus Pontifex duos Imperatores uno eodemque tempore excommunicavit, Michaelem videlicet orientalem propter Ignatium Conſtantinopolitanum Epiſcopum ſine judicio Papae à ſede ſua ejectum, & Lotharium occidentalem propter Gualeradae pellicis ſuae ſocietatem. Beatus quoque Ambroſius, non Romanus, ſed Mediolanenſis Pontifex maximum tyrannum Theodoſium Imperatorem ab Eccleſia pulſum excommunicaſſe non eſt ambiguum. Alexander III. excommunicavit Fredericum primum Imperatorem donec apud Venetias venit ad ſatisfactionem condignam, Innocentius III. quaſi noſtris temporibus & diebus excommunicavit & depoſuit Ottonem IV. Imperatorem pro eo quod fidem ipſi Eccleſiae non ſervavit. Quis ergo niſi mente captus ignorat poteſtatem Imperatoris & Regum Pontificibus eſſe ſubjectam? Et quis credit à ſubjectione Romani Pontificis ſe eſſe alienum, niſi qui peccatis ſuis exigentibus inter oves Chriſti paſtorum principis non meruit numerari. Sed jam rei ordinem quem incepimus proſequamur. Sententiam vero ipſam depoſitionis ſaepefati Frederici protulit ſummus Pontifex in majori Eccleſia Lugdunenſi in pleno Concilio anno Domini MCCXLIIII. XV. Kal. Auguſti, pontificatus ſui anno tertio, quae fuit ab univerſis Eccleſiarum Praelatis in eodem Concilio reſidentibus approbata, ſicut liquere poteſt omnibus tam praeſentibus quàm futuris per ſubſcriptiones ipſorum & eorundem ſigilla pendentia in eadem.

Vide geſta Gregorii VII. hiſt.

Odor. Raynald. ann. 1245. §. 33.

De Rege Portugalliae.

XX. ET quia plerumque plerique delirant & multiformiter ſecundum ſuperiorum exempla, Rex Portugalliae Sancius, qui erat circa regni ſui regimen multiplici negligentia & ignavia jam dejectus, propter quod pupillo non judicabat, cauſa viduae ad ipſum non ingrediens deperibat, Eccleſiae deſtruebantur & monaſteria, ipſum regnum & multipliciter quaſſabatur, meritis ipſius accuſatis & examinatis in ipſo Concilio, ad petitionem & inſtantiam Praelatorum ipſius regni venientium ad Concilium ſaepedictum fratrem ipſius Regis Alfuſum coadjutorem & conſervatorem regni Dominus Papa de fratrum ſuorum conſilio coadjunxit, prout in litteris apoſtolicis ſuper hoc editis plenius continetur. Tunc temporis miſit magiſtrum Bernardum Neapolitanum, virum utique magnae probitatis & ſapientiae, Subdiaconum & Capellanum ſuum in Hiſpaniam ad reformandam pacem inter Regem Navarrae & Epiſcopum Pampilonenſem, inter quos tunc diſcordia magna erat.

Odor Raynald. ann. 1245 §. 5. 68. ann. 1247. §. 18.

De electione Regis Langravii & morte ipſius.

XXI. COnſequenter dictus ſummus Pontifex Dominum Philippum tunc Ferrarienſem electum ad novi Regis electionem, qui Frederico ſuccederet, faciendam in Alamaniam deſtinavit. Qui cum illuc duce Domino perveniſſet, congregatis Principibus & Praelatis qui debebant electionem hujuſmodi celebrare, & ad quos ſpecialiter ipſa electio pertinebat, non ſine magnis ſumptibus & expenſis Eccleſiae, invocata ſancti ſpiritus gratia, unanimiter, & concorditer in Romanorum Regem Langravium illuſtrem virum & prudentem de * Lothoringia elegerunt. Qui tanquam vir catholicus & magnae fidei plenus illos qui ſanctam matrem Eccleſiam impugnabant coepit conſtanter & viriliter expugnare. Nam con-

Odor Raynald. ann. 1246. §. 1.

* Thuringia.

Digitized by Google

Odor. Raynald an. 1247. §. 1. congregato exercitu contra Corradum dicti Frederici depoſiti filium pugnaturus acceſſit; & inito bello cum ipſo, divina faciente gratia, dictus Langravius de exercitu dicti Corradi ſexcentos Milites & XLII. Comites captivavit. Ex quibus mandata dicti Regis Langravii quamplurimi juraverunt. Tunc temporis Dominus Papa per religioſum virum fratrem Bonvicinum Cubicularium ſuum XV. millia marcarum argenti dicto Regi tranſmiſit. Qui poſtmodum infirmitate praeventus, tanquam vir catholicus, contritus pariter & confeſſus, ac alia devotiſſimè ſuſcipiens eccleſiaſtica ſacramenta, infra electionis ſuae annum vocante Domino in terra ſua expiravit, debitum carnis exolvens. Interim dictus Pontifex poſt Concilium anno ſecundo Cluniacum ivit, cum Rege Franciae & ipſius fratribus locuturus; ubi Domini Cardinales primò capellos rubeos receperunt, ſicut in ipſo Concilio fuerat ordinatum.

De electione Regis Guillelmi & coronatione ipſius.

XXII. MOrtuo Langravio, Dominus Papa habito conſilio cum fratribus ſuis diſpoſuit in Alamaniam tranſmittere pro creando alio novo Rege, & diligenti deliberatione praehabita venerabilem virum, utique providum & diſcretum, apoſtolicae ſedis Legatum ad hoc agendum tranſmittit.
Odor. Raynald. ann. 1247. §. 2. Qui cum ingenti ſtudio Praelatos & Principes coadunari fecit, prout moris eſt ad electionem hujuſmodi faciendam. Congregatis itaque Principibus & Praelatis, Chriſti nomine invocato, nobilem & prudentem virum Guillelmum Comitem Ollandiae in Romanorum Regem IV. Nonas Octobris elegerunt ſub anno Domini MCCXLVI. pontificatus ipſius Domini Innocentii Papae IV. anno ſexto. Qui civitates & caſtra dicti Frederici in manu forti viriliter ſunt aggreſſi, & praecipuè Aquiſgranum, ubi Reges coronantur & corona regni conſervatur. Facta itaque per eoſdem longi temporis ſpatio obſidione, ibidem dictam terram adeo coartaverunt donec mandata eorum plenariè juraverunt. Idem verò Legatus, praeſente Domino Guillelmo Epiſcopo Sabinenſi, qui tunc de Norvvegia revertebatur, ubi functus fuerat officio legationis, necnon & pluribus Principibus & Praelatis ac perſonis aliis infinitis, Kalendis Novembris Guillelmum ſecundum antiquorum modum honorificè coronavit anno Domini MCCXLVII. cui Dominus Papa, cum Rex ipſe dives non eſſet, quamquam praeclarus genere, triginta millia marcarum argenti, ut fortiùs Eccleſiae ageret negotium, in regni adjutorium tranſmiſit, continuans & retribuens ſemper nihilominus expenſas cotidianas & cuncta neceſſaria tam in exercitibus quàm ſingulis aliis regni negotiis ipſi Regi.

De legatione Domini Octaviani in Lombardiam.

XXIII. TUnc ſummus Pontifex in Lombardiam Legatum deſtinavit Dominum Octavianum ſanctae Mariae in via lata Diaconum Cardinalem cum electis militibus ſtrenuis atque probis; pro quorum ſtipendiis XIV. millia marcarum argenti contulerat ipſe Papa. Qui veniens uſque radices Alpium, occurrit ſibi, expoſito nomine, Amatus Comes Sabaudiae, qui Frederici amicitia junctus erat, occultas tendens inſidias ne tranſiret. Ubi propter reſiſtentiam Comitis memorati ferè trium menſium ſpatio ipſe Legatus cum dictis militibus perſtiterunt. Et amiſſa Eccleſiae pecunia & ſubſidio militum, ipſi milites ad propria remearunt. Tandem per diverſarum viarum anfractus vix ipſe Legatus ſolus cum ſua familia devenit in provinciam Lombardiae. Eodem verò tempore Taurinum venerat Fredericus, ubi cum Comite Sabaudiae & aliis quibuſdam Baronibus ſibi adhaerentibus nequiter machinans contra ſummum Pontificem ipſum Lugduni circumvenire fraudulentiſſimè procurabat.

De devotione Regis Franciae.

XXIV. QUo percepto & intellecto, Rex Franciae Lodoicus filius devotus Eccleſiae unà cum fratribus ſuis & matre ſua Regina Blanca ac aliis ſui regni Baronibus, & Dominus Arcimbaldus de Borbona praecipuè totis ſuis viribus & potentiis ad reſiſtendum fraudulentiae Frederici ſe ad mandata ſummi Pontificis obtulerunt. Sed qui reprobat Deus conſilia Principum iniquorum, infatuavit tam citò nefarium propoſitum Frederici ut non poſſent manus ejus implere quod ceperant.

Quòd civitas Parmenſis verſa eſt ad mandata Eccleſiae.

XXV. NAm cives quidam Parmenſes potentiores & nobiliores nepotes & conſanguinei Domini Papae & quamplures alii, qui quidem expoliati omnibus bonis ſuis de civitate praedicta exiverant propter tyrannidem Frederici, in manu potenti & forti, fide ipſius Eccleſiae animati & zelo juſtitiae, accingentes ſe quoque, arma bellica, ut alteri Machabaei, eandem aggreſſi ſunt civitatem, & inde recepto gladio, poteſtate, quae ibi per Fredericum fuerat poſita, cum gloria multa fidei Eccleſiae ipſa civitas eſt reducta.

De obſidione Parmae & deſtructione Victoriae & conſtantia Parmenſium.

XXVI. UT hoc igitur innotuit Frederico, tactus gravi dolore cordis intrinſecus, & iniquo primo propoſito annullato, in obſidionem dictae civitatis venit greſſu celeri & feſtino, praevidens quoque quòd eam ſibi ſubjugare non poterat in temporis brevitate, civitatem ex oppoſito per milliare propè fecit conſtitui quae Victoria vocabatur, in qua cùm per ſex menſes in obſidione dictae civitatis Parmae ſtetiſſet, Parmenſes quoque in patrocinio beatae virginis confidentes, in cujus nomine pugnaverunt, dicta civitas Victoriae XIII. Kal. Martii anno Domini MCCXLVIII. ſubitò extitit à Parmenſibus dictis capta, ubi dictus Fredericus regale ſceptrum & pallam & alia regalia necnon aurum & argentum infinitum & alia cuncta bona quae ibi tam ipſe quàm alii congregarant integraliter amiſerunt, capto nihilominus carrochio Cremonenſium cum vexillo, papilionibus, equis & armis, peditibus quoque & militibus captivatis ultra tria millia & pluſquam mille quingentis aliis gladio interemptis, praeter conculcatos equorum pedibus & ruina, qui non potuerunt in tanta ſtrage prae multitudine numerari. Ipſa quoque terra dicta Victoria victa pariter & confuſa, & cibus ignis facta, fuit funditus diſſipata. Vixque ipſe Fredericus cum paucis evadens fugatus horribiliter cum confuſione multa & erubeſcentia Cremonam defectus viribus ſe recepit. Et quamquam ipſa Parmenſis civitas poſtmodum fuiſſet tam à Cremonenſibus quàm ab aliis inimicis variis & diverſis perturbationibus & adverſitatibus laceſſita, continens & roborans ipſam Deus miniſterio & favore conſanguineorum Domini Papae virorum nobilium & potentium conſtanter ſemper perſtitit, & retrorſum nullatenus eſt converſa.

De regreſſione Frederici in regnum Apuliae.

XXVII. POſt haec non poſt multum temporis in regnum Apuliae regreſſus eſt Fredericus; ubi tanquam urſa catulis raptis frendens deſaeviit graviter in ſaeculares clericos & Praelatos, ſed graviſſimè in religioſos. Nam fratres Minores & Praedicatores de ipſo regno expulit & ejecit, ex quibus aliqui ludibria & verbera experti, inſuper vincula & carceres, ſuſpenſi ſunt, decorticati ſunt, in occaſione gladii mortui ſunt. Et ut urgentiori ſtimulo poſ-

poſſet ipſam Eccleſiam impugnare, cum infidelibus pertractans connubia, & ſe ipſis catena ſanguinis ſocians, Baccario ſuam miſit filiam in uxorem. Sarracenis quoque amicitiae foedere copulatus, Soldano plura & magnifica ſaepe ſaepius encenia deſtinabat, inter quem, tanquam execrator Chriſtianae religionis & ritus, Chriſtianas virgines juvenculas tranſmittebat ad captandam benivolentiam eorundem, ut tandem fultus ipſorum potentia Eccleſiam impeteret poſtmodum & tyrannide acriori. Nec mirum. Cum ipſis namque totum ſuum erat commercium, totum conſortium & convictus. Eis etiam in meditullio terrae Apuliae copioſam & ampliſſimam aedificaverat civitatem, quae uſque hodie Nocerium nuncupatur. Ex quibus aliquos palatiis & cameris ſuarum puellarum, potius ſuarum meretricum, ad cuſtodiam deputabat.

De tranſitu Regis Franciae in ſubſidium terrae ſanctae.

XXVIII. IPſo namque tempore, anno Domini MCXLVIII. Rex Franciae Lodoicus unà cum fratribus ſuis viribus potentibus & robuſtis & innumera multitudine Militum electorum regni ſui ac alio exercitu copioſo transfretavit mare, tadens in ſubſidium terrae ſanctae; cum quo Dominus Papa miſit Legatum venerabilem Dominum Ottonem Epiſcopum Tuſculanum. Et proſperum iter faciens Deus ſalutarium noſtrorum, cepit poſtmodum Damiatam. Cui Fredericus deteſtans opera bonitatis praecluſerat vias regni, ne inde tranſitus eſſet ſibi, vias quoque maris & ſemitas atque portus faciens cuſtodiri, ne illuc victualia portarentur. Interea filius Frederici Rex Encius, qui adverſus Eccleſiam Lombardiae dominium tunc habebat, & qui ibidem remanſerat loco patris, à Bononienſibus apud Mutinam cum CCC. Militibus XIII. Kal. Januarii, anno quo capta eſt Victoria, Domino cooperante fuit & ipſe captus & Bononiae carceri mancipatus.

De morte peſſima Frederici.

XXIX. DEmum proſpectans Dominus de excelſo ſolio ſancto ſuo, & videns Petri naviculam undarum anfractibus, preſſuris variis, & adverſitatibus conquaſſatam, ſaepefatum tyrannum Fredericum ſubtractionis & perditionis filium, anno Domini MCCL. feſto beatae Luciae, pontificatus Domini Innocentii Papae IV. anno VIII. ſubſtraxit de medio ipſe Deus; qui in Apulia caſtro Florentini laborans gravibus diſſenteriis, frendens dentibus, ſpumans, & ſe diſcerpens, ac rugiens immenſis clamoribus, excommunicatus & depoſitus miſerabiliter expiravit; ut ſic meritò atteſtaretur ſuae vitae nequiſſimae mors haec tam acerrima & crudelis mors. (Mors enim peccatorum peſſima & finis eorum interitus) terminatur. Vixit autem in imperio XXXVIII. annis. Manſit autem in excommunicatione duodecim, poſt depoſitionem verò quatuor annis vixit. Hic tyrannus monaſteria monachorum, domos Hoſpitaliorum & Templariorum aliorumque religioſorum multipliciter afflixit. Hic fidem catholicam non tenebat, haereticos publice ſovebat, Epiſcopos, fratres Minores, ac ſaeculares clericos in opprobrium Jeſu Chriſti & Eccleſiae impiiſſimè occidit. Alios quoque Presbyteros ſuum cogebat jurare mandatum, & eos celebrare divina excommunicatis & interdictis praeſentibus faciebat. Beneventum ac plures terras & caſtra Eccleſiae uſque ad ſolum redigens deſtruxit. In civitate Ameliae majorem Eccleſiam funditus diruit, ubi & caſtrum ſuum conſtrui fecit. In Apulia, in villa quae Caſtelburgum vocatur, altare Domino conſecratum fecit dirui, & in eodem loco latrinas aedificari. In pluribus autem terris regni Apuliae, ubi fuerant Eccleſiae Deo dicatae, ſuarum meretricularum loca conſtruxit. Et non contentus juvenculis mulieribus & puellis, tanquam ſceleſtus, infami vitio laborabat; quod quidem turpe eſt cogitare, turpius dicere, turpiſſimum exercere. Nam ipſum peccatum quaſi Sodoma apertè praedicabat, nec penitus occultabat. Quid ultra recenſere per ſingula nefandiſſima ejus acta? Conflata namque in ipſo fuit nequitia conſummata. Et cum temporis dicti ſpatio dictus ſummus Pontifex Innocentius cum fratribus ſuis Lugduni cum curia reſideret, dans locum irae, & cedens furori & veſaniae Frederici, quae tanta fuit quod coactus eſt expendere ipſe Dominus Papa, ſicut pius pater, pro detentione & conſervatione fidelium filiorum infra ſeptem annorum ſpatium ultra ducenta millia marcarum argenti tam in Alamania quàm Lombardia, Marchia Anconitana, patrimonio beati Petri, aliis terris & provinciis atque locis. Faciebat etiam in Lugdunenſi civitate magnas eleemoſinas, praeter cotidianas, per manus fratrum Minorum qui cum eo in camera morabantur, quaerendo pauperes & infirmos per domos & hoſpitalia civitatis. Sunt interim Lugduni mortui quinque venerabiles Cardinales, utpote Dominus Otto Portuenſis Epiſcopus, Dominus Guilielmus Epiſcopus Sabinenſis, Dominus VVillelmus tituli XII. Apoſtolorum Presbyter, Dominus Raynerius Viterbienſis ſanctae Mariae in Coſmedin Diaconus, Dominus Gotfredus de Franco ſancti Adriani Diaconus Cardinalis.

Vide Raynald. an 1250. §. 33. & ſeqq Miſcellan. pag 191 col 1. & ſeqq.

De multitudine populorum venientium ad Papam.

XXX. POſtquam vero perſecutore dicto ſublato de medio voluit Deus benignitate ſolita tranquillam reddere pacem Eccleſiae ſuae ſanctae, ne jam adverſitatibus ulteriùs premeretur, decrevit Dominus Papa ad ſuam ſedem propriam, à qua diù exulaverat, remeare. Et cum hoc divulgaretur per circum adjacentes provincias & remotas, tanta confluxit ad ipſum circa majorem hebdomadam frequentia populorum ut non poſſet eos Lugdunenſis civitas aliquatenus continere. Cúmque flagitarent ſummi Pontificis praeſentiam intueri, ut ab ipſo indulgentias reciperent peccatorum, & benedictionis apoſtolicae munere ſignarentur, oportuit Dominum Papam die Jovis ſancti extra in campum egredi civitatem. quod & fecit clementer annuens votis & deſideriis populorum. Venerat proinde illuc inter omnes Principes & magnates Rex Alamaniae chriſtianiſſimus Guillelmus, filius devotus Eccleſiae, ut & ipſe gauderet aſpectu & praeſentia tanti patris, &, ut moris eſt Regum, tenuit ſtaffam ejus, & ipſum pariter adextravit. Sermone igitur ibidem cum multa devotione & ſapientia propoſito verbi Dei, ac ipſis benedicens omnibus & tribuens amplas indulgentias peccatorum, & eis vale facto, in locum caſtri ſancti Juſti, ubi manſerat, eſt regreſſus; & ea die celebratis Miſſarum ſolemniis in caena, unà cum dicto Rege Guillelmo & fratribus ac multis Praelatis aliis, manducavit. Adveniente autem quarta feria poſt reſurrectionem dominicam, ipſa die ipſe ſummus Pontifex & Rex Guillelmus egreſſi ſunt de Lugduno, cum quo Rege Legatum deſtinavit in Alamania Dominum Ugonem tituli ſanctae Sabinae venerabilem Presbyterum Cardinalem. Ipſe verò carpens itinera versùs Romam, ut ad ſedem propriam jam rediret, prima die Viennam deveniens, receptus eſt cum gaudio & honore. Secunda vero die aſcendens naviculas, tranſivit per Rhodanum fluvium uſque Oringiam civitatem, declinans nihilominus in ipſo tranſitu per Valentiam & Vivarium civitates. Deinde per terram venit Marſiliam, ubi multa magnificentia eſt ſuſceptus à civibus civitatis. Et tam Burgundi quàm Provinciales, undecunque tranſitus erat ipſius ſummi Pontificis, occurrebant undique de civitatibus & viculis atque villis. Multitudo quoque clericorum, religioſorum, laicorum, mulierum pariter & puerorum curſitabant irruentes in ipſum & anhelantes multo fervoris deſiderio ſi quo modo poſſent con-

contingere aſpectum ipſius Domini, & cum hymnis & laudibus ſuſcipiebant eundem. At ubi ad Januenſium notitiam eſt deventum quòd per eos eſſet ſummus Pontifex tranſiturus, per totam maritimam ſtratas ipſi praeparari fecerunt, vias planari & pontes pariter reſarciri non ſine magnis ſumptibus & expenſis. Cum jam vero tranſiens per Suciam & Viginti-miliam civitates, Januam deveniſſet, ordinatis proceſſionibus accuratis & ſolemnibus laudibus, coopertis quoque plateis & viis civitatis, pictis tapetibus, purpureis veſtibus & aliis variis indumentis diverſimodè variatis, aliiſque pluribus ornatum & decorem praeſtantibus, occurrentes ei extra civitatem cum tripudio & exultationis gloria ſuſceperunt. Fecerant quoque ſibi in ipſo ſuo adventu contra ſolis aeſtum quoddam umbraculum, innectentes capitibus quatuor perticarum pecias de ſerico artificiosè intitas & inſertas. Quod quidem umbraculum plena devotione ferentes ipſi Milites & majores de terra, ſub illo veniebat Dominus ipſe Papa. Hoc utique ſibi fiebat ubique in aliis civitatibus, communitatibus, atque caſtris. Et cùm in ipſa Januenſi civitate, vocatis ad ſe ambaxatoribus de ſocietate fidelium Eccleſiae omnium civitatem Lombardorum & Mediolanenſium, illuc uſque in feſto aſcenſionis greſſu devoto & celeri pervenerunt ad tractandum de pace & bono ſtatu provinciae & concordia eorundem. Cùmque jam ſui eſſet propoſiti concordia verſus Romam dirigere greſſus ejus, ut ibidem de regni Apuliae negotiis ordinaret, ad urgentem tamen & multorum inſtantiam Legatorum Domini Octaviani Diaconi & Domini Gregorii de Monte longo ipſius Domini Papae Notarii, poſtmodum Patriarchae Aquilegenſis, & ambaxatorum qui de Lombardia venerant, inductus eſt per Lombardiam pariter declinare. Et circa feſtum beati Johannis Domini praecurſoris egreſſus de Janua, & verſus Lombardiam iter arripiens, in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli Alexandriam pervenit. Deinde per terram Montisferrati tranſeuntis ad pontem devenit. Ibi enim Dominus Thomas de Sabaudia Comes, qui fuerat pro parte Frederici, venit ad mandata Eccleſiae, & per Aſſiſinatenſem Epiſcopum extitit ab excommunicationis vinculo abſolutus. Ubi etiam occurrit ipſi Domino Papae Mediolanenſis & Novarrienſis militia ut per Vercellenſem civitatem, quae adhuc ſe tenebat pro parte Frederici, ſecurus & pacificos tranſitus eſſet ſibi. Factum eſt autem cùm appropinquaret civitati Mediolanenſi ultra milliare, extendentes papiliones in pratis ad fatigatorum ex itineris labore refrigerium & ſolamen, ipſum Dominum cum tanta exultatione ac tripudio ſuſceperunt quod nunquam eſſet dictu facile vel notare. Nam fecerunt ſibi quoddam artificium in modum quadratae cabiae, miro modo excogitatum, contextum & connexum à lateribus perticis & lignis aliis politis pariter & ornatis, coopertum quoque ſuperiùs contra ſolis aeſtum de ſcarleto & ſerico, quod quidem ferebant nobiles Milites civitatis, & infra quod veniebat ipſe ſummus Pontifex ſuper equum ne à circumvenientibus & frequentia populorum ob plenam devotionem irruentium & eidem occurrentium preſſuris aliquibus laederetur. Et ſeorſum clericis civitatis proceſſionaliter ordinatis, ſeorſum popularibus viris, ſeorſum mulieribus, ſeorſum pariter parvulis reſonantibus Deo & Chriſto ejus, laetati ſunt laetitia inenarrabili in aſpectu & praeſentia tanti patris. Erat enim ipſorum talis & tanta proceſſio quod nunquam talis à ſaeculis audita fuit vel viſa. Nam religioſorum & aliarum eccleſiaſticarum perſonarum uſque ad xv. millia aſcendebat. Aliorum namque tanta erat populi multitudo quod decem milliarium ſpatium occupabat. Dum autem ipſe Papa ibi perſiſteret, ipſius favore Mediolanenſes Laudam civitatem ceperunt, quae pro parte dicti Frederici erat cum Cremonenſibus & Papienſibus fœderata. Deſcendens poſtmodum de Mediolano, venit Brixam, poſt Mantuam, ſemper aſſociatus ſolemni harum militia civitatum. Inde tranſivit per Padum fluvium uſque Ferrariam, quam intravit feſto beati Franciſci; ubi tam per terram quàm per aquam ei pariter occurrentes ſuſceperunt ipſum in multitudine gaudiorum. Cumque jam appropinquaret Bononiae, ipſi Bononienſes in multa ſolemnitate cum vexillis & laudibus ei obviam exeuntes, multo quoque decore ipſorum militia ordinata, traxerunt extra civitatem ultra milliare carrochium de ſcarleto decentiſſimè coopertum. Vexilla quoque quae ſuperiùs in caſtro erant carrochii, cùm Dominus Papa ipſi adjungeretur carrochio, ſunt uſque ad ſacros ipſius pedes ſubito inclinata. Quod quidem fuerat miro artificio ordinatum ad ejuſdem reverentiam atque laudem. Et cùm de Bononia poſt xvii. dies recederet, & vellet ire Peruſium, tranſiens per Romaniolam, in civitate Faventi, feſtum omnium ſanctorum die Mercurii celebravit, ubi Eccleſiam ſancti Paterniani ordinis ſancti Benedicti pariter conſecravit. Die vero ſequentis dominicae venit Peruſium, ubi honorificè eſt ſuſceptus. Dum autem ibi perſiſteret & illuc curiam ordinaret, cùm jam ibidem per annum & dimidium reſideret, tres Cardinales in Eccleſia ordinavit, Dominum Epiſcopum Portuenſem, Dominum Epiſcopum Peneſtrinum quondam Strigonienſem Archiepiſcopum, & Dominum Ottobonum ſancti Adriani Diaconum Cardinalem. Dominum autem Peneſtrinum de Barro tituli ſancti Marcelli Presbyterum Cardinalem conſecravit in Epiſcopum Sabinenſem; ubi quidem non poſt multum temporis à Domino ad vitam aliam eſt vocatus, qui ſe fecit in Eccleſia ſancti Franciſci de Aſiſio tumulari. Tunc vero temporis cum à Bathaſio Imperatore Graecorum ſolemnes nuntii, ut utpote Archiepiſcopi, Epiſcopi, quidam nobiles Milites ad Romanam curiam mitterentur, prima facie in regnum Apuliae pervenerunt; ubi per adverſarium dictae Eccleſiae Fredericum, ne poſſet concordia provenire inter Graecorum Eccleſiam & Latinam, per annum & dimidium ſunt detenti. Tandem intercedente morte ipſius tyranni ad praeſentiam ſummi Pontificis apud Peruſium pervenerunt. Qui quidem honorificè ab ipſo Domino ſunt ſuſcepti. Habitis quoque collationibus ſuper diverſis inter ipſos & ſummum Pontificem, ad deliberandum ſuper praeſans cum dicto Battacio domino eorundem ad propria remearunt.

De adventu Corradi in regnum.

XXXI. INterea Corradus filius ſaepefati depoſiti Frederici venit de Alamania, tranſiens per mare Venetiarum & Adriaticum, invaſit & occupavit regnum Apuliae & Siciliae in jacturam & diſpendium Eccleſiae, cum eſſet de jure ipſum regnum ad manus Eccleſiae devolutum. Propter quod ipſum & omnes ſibi pariter adhaerentes Dominus Papa excommunicationis vinculo innodavit. Qui pallians ſe ſimulationis & verſutiae pallio, cùm ſub ovina pelle lupum nequitiae occultaret, ad ipſum ſummum Pontificem ſolemnes nuntios deſtinavit, utpote viros ſagaciſſimos & aſtutiae magnae, Bartholomaeum Marchionem de Hohemburch, Archiepiſcopum Tranenſem, Gualterium de Ocra Cancellarium ſuum, & alios quoque plures, per quos ſe dicebat velle mandatis Eccleſiae humiliter obedire. Qui benignè recepti ſunt à ſummo Pontifice, ne unquam in ipſo niſi benignitatis & manſuetudinis veſtigia invenirentur. Cùmque per ipſum Corradum ipſi nuntii peterent ut tam in imperio quàm regno ſuccederet loco patris, nequivit per eos, cùm omnino indebita peterent, & ſolùm cauſa palliationis & deceptionis veniſſent, concordia provenire. Quibus poſtmodum reverſis ad dicti Corradi praeſentiam, cœpit ex tunc ipſe Corradus tantam ſaevitiam exercere ut jam quaſi tota terra ſileret in conſpectu ejus & reſpectu tyrannidis & malignitatis ipſius tegerentur nec haberentur in memoria acta nequiſſima patris ſui. Talia quidem ſe facere minabatur ut pater ejus ſanctus ab omnibus habe-

beretur, & quòd ſi pater arctavit ſubjectos ſibi flagellis, per ipſum ſcorpionibus caederentur. Tunc vero temporis obſedit primo Capuam, deinde Neapolim, cum eſſent Eccleſiae fideliſſimae & devotae, & tamdiu eis victualia ſubtrahendo donec coegit eas ſtare mandatis ſuis, deſtruens omnes muros circumpoſitos ipſis terris. Nam de radice colubri, ſcilicet Frederico, egreſſus regulus Corradus egreſſus eſt natus ejus. Ipſe vero ſummus Pontifex praedictam reguli cum ſuis fratribus videns potentiam in dicto regno invaleſcere, necnon ipſum in devotos Eccleſiae deſaevire, patris veſtigia imitando, magiſtrum Albertum de Parma notarium ſuum, de cujus longo tempore expertus fuerat bonitate, ad nobilem virum Ricardum Comitem Cornubiae fratrem Regis Angliae deſtinavit, reſumendo tractatum cum ipſo magiſtro, quo tamen neſcitur conſilio, illum valuit conſummare. Audito vero hoc à nobili viro & ſtrenuo Karolo Andegaviae & Provinciae Comite Chriſtianiſſimi Regis Francorum germano, ſtatim idem Comes ſuos nuntios ſolemnes ad ſedem apoſtolicam deſtinavit, offerendo perſonam, terram, & omnia ſua bona ſervitio Romanae Eccleſiae, & ſpecialiter ad proſecutionem negotii ſupradicti. Qui nuntii à ſummo Pontifice & ſuis curialibus honorificè fuerunt recepti, ſicut ſui moris erat recipere à tali Principe nuntios deſtinatos. Paucis vero diebus elapſis, ipſorum legatione audita, cum ſuis fratribus deliberato conſilio, praedicto magiſtro A. in Francia tunc degenti per ſuas litteras fratrum ſuorum ſubſcriptione firmatas cum omni affectione mandavit ut dictum Siciliae regnum praefato Comiti ſub quibuſdam conditionibus ſibi ſatis levibus & multum regno & Eccleſiae opportunis concederet, & de ipſo ipſum vice Romanae Eccleſiae inveſtiret. Qui magiſter de commiſſis ſibi omnibus nihil obmittens, quod ſibi mandatum fuerat voluit adimplere; ſed malignorum interveniente nequitia, poſt multos & longos tractatus, licèt ipſe Comes hoc multùm in corde geſtaret, collateralium tamen ſuorum devictus conſilio hoc donum ſibi tam magnificum deſtinatum recipere non tentavit. Tempore poſtea modico procedente, Deus, qui Eccleſiam ſuam non permittit fluctibus diutius agitari, devotiſſimi & Chriſtianiſſimi filii Eccleſiae Regis Anglorum, procurante aliquod de ipſius Pontificis ſummi genere, animum excitavit, & adeo quod Romano Pontifici devotiſſimè ſupplicavit ut Eamundo nato ſuo praedictum regnum ab aliis refutatum concederet ſub conditionibus quibus vellet. Paratus enim erat perſonam ſuam, filios atque terram exponere Eccleſiae ſervitiis & mandatis, dummodo votum crucis ſibi in proſecutione dicti negotii commutaret. Quibus ſummus Pontifex exauditis, repletus laetitia ſupra modum, eidem magiſtro adhuc in Franciae finibus exiſtenti per nuntios ſuos & litteras demandavit ut dictum regnum ſub illis conditionibus quas poſtmodum dicerent Dominus O. ſancti Adriani Diaconus Cardinalis ejuſdem Domini nepos, praedictus magiſter Albertus Notarius, Archiepiſcopus Cantuarienſis, Epiſcopus Herefordenſis, Lugdunenſis electus, & P. Comes Sabaudiae, & quidam alii, in feudum concederet nomine Romanae Eccleſiae matris ſuae. Quod & fecit cum magno gaudio & amore, videns quòd per eum Eccleſia à ſuis relevaretur anguſtiis & preſſuris. Iis igitur poſtmodum per Romanum Pontificem confirmatis, praedictus Rex ad ea quae ſunt armorum ſe tradens, cogitare cum ſuis non deſtitit de proſecutionis negotio ſicut ſcivit. Romanus autem Pontifex ex oppoſito intendebat operibus ſanctitatis.

De canonizatione ſancti Petri ordinis Praedicatorum.

XXXII. IPſo namque tempore fratrem Petrum ordinis Praedicatorum, qui zelo ferventi & toto mentis ſtudio perſequebatur haereticos, & qui in provincia Mediolanenſi III. Kal. Maii ab ip-

ſis haereticis extitit interfectus, de fratrum ſuorum conſilio & aliorum plurium Praelatorum ſanctorum catalogo annotavit. Recedens poſtmodum de Peruſio ipſe Papa dominica die octavarum reſurrectionis Domini anno Domini MCCLIII. pontificatus ſui anno X. venit Aſiſium, ubi cives civitatis illius ipſum cum tanto gaudio ſuſceperunt quòd in ipſius tanti patris aſpectu prae ingenti & ſuperabundanti laetitia nullo modo ſe poterant à multis lacrymis continere. Et moratus eſt tota illa aeſtate cum omni ſua familia in loco beati confeſſoris ſancti Franciſci, in quo loco corpus ejus ſanctiſſimum requieſcit. qui de conſilio fratrum ſuorum conſecrationem ipſius Eccleſiae faciendam praedixit in dominica praecedente feſtum Aſcenſionis Domini.

De conſecratione Eccleſiæ ſancti Franciſci de Aſiſio.

XXXIII. ADveniente quoque termino præfinito conſecrata eſt ipſa Eccleſia & altaria in eadem per Dominum memoratum & Epiſcopos quoque plures. Ubi propter loci devotionem & reverentiam ſummi Pontificis dictam Eccleſiam conſecrantis tanta fluxit frequentia populorum, Prælatorum, religioſorum, clericorum, virorum, mulierum & parvulorum, etiam tam de remotis provinciis quàm longinquis, ut nullus unquam poſſet eos præ multitudine numerare. Nam valles & colles, planities & ipſa civitas Aſiſinas ex iis multipliciter replebatur. Contulit autem ipſe Dominus Papa illuc omnibus devotè accedentibus amplas remiſſiones & indulgentias peccatorum. Statuit enim ipſe Dominus Papa ut ſingulis annis in tali die dominico ante feſtum aſcenſionis Domini feſtum conſecrationis ipſius celebretur. Majorem quoque Eccleſiam ipſius civitatis, ſanctum Rufinum, & Eccleſias ſancti Petri & ſancti Pauli monaſteria de Aſiſio ordinis ſancti Benedicti ibidem etiam conſecravit. Tunc etiam ſtante ipſo Papa ibidem beatum * Tranſlam Epiſcopum miraculis multis clariſſimum, qui, ut alter Johannes Baptiſta, Ducem Poloniæ ſuper nefandiſſimis immunditiis arguebat, propter quod ab ipſo Duce in civitate Cracovia capitis truncationem ſuſtinuit, de fratrum ſuorum conſilio & aliorum Prælatorum in cathalogo ſanctorum martyrum aſcripſit. Dominam autem Claram vita claram & nomine primam Abbatiſſam Dominarum monialium incluſarum ordinis ſancti Damiani in infirmitatis ſuæ lectulo decubantem bis tanquam pius pater & multæ compaſſionis & manſuetudinis viſitavit. Quæ poſtmodum die feſti beati Rufini à Domino feliciter ad vitam aliam eſt vocata. Fratribus verò Minoribus, cum quibus in eorum loco ipſe ſummus Pontifex morabatur, multa humanitatis & benignitatis beneficia conferebat. Nam tanquam qui præpollebat humanitatis virtute, fratrem ſe gerebat cum ipſis fratribus, humilem cum humilibus, manſuetum cum manſuetis, ad cujus gremium dicti fratres ſecura fiducia, nedum tanquam ad patrem, ſed ſicut ad matris ubera recurrebant. Qui quidem fovebat ipſos dulci ejus alloquio & ſermone, & faciebat eis alimoniam & cuncta neceſſaria in tunicis & aliis miniſtrari tanquam ſuis dilectiſſimis uterinis.

* Stanislaum

De reverſione Papae ad Urbem.

XXXIV. CElebrato poſtmodum ibi ſolemniter feſto beati Franciſci die ſabbati, die lunae ſequenti egrediens de Aſiſio cum tota curia, ad urbem Romam per Narniam & Sabinam eſt reverſus. Ubi occurrit ei ſenator cum populo Romano extra civitatem, & ordinatis proceſſionibus ſolemnibus religioſorum, clericorum, virorum & mulierum, eundem Dominum cum ingenti laetitia ſuſceperunt. Qui cùm in Lateranenſi palatio reſideret, intendens piis & ſanctis operibus; confeſſionem & altare majus Eccleſiae ſancti Laurentii extra muros, in qua requieſcit corpus ipſius martyris glorioſi, cui devotiſſimus ſemper, ſicut nunc eſt, repa-

Digitized by Google

rari & innovari fecit opere ſumptuoſo. Similiter apud ſanctum Petrum palatium, cameras & turrim pulcherrimas aedificari & vineas ibi emi fecit. Praeterea nutriebat, & fovebat omnes Praelatos & clericos, nobiles, & alios expulſos & exules de regno, dando eis ſaepe ſaepius largas ſubventiones & eleemoſinas. Illo vero tempore Romani quemdam Militem Bononienſem, Braucaleonem nomine, pro triennio in ſenatorem urbis elegerant, quia in Lombardia fuerat pro parte Frederici depoſiti, & junctus amicitia Ezelino tyranno haeretico omnimodè adverſario Eccleſiae, & etiam tyranno alteri nomine Peluicino, latenter machinabatur contra ſummum Pontificem, cum privato conſilio Romanorum, ſi quo modo poſſet negotia Eccleſiae impedire, eùm, ſicut publicè dicebatur, corruptus eſſet pecunia Corradi nati ſaepefati Frederici, qui jam occupaverat ipſum regnum, cujus quidem nuntios recipiebat & in urbe ſecum publicè retinebat. Hic namque multùm laboraverat ne ipſe Pontifex ad urbem Romam ſedem ſuam propriam remearet. Sed laxati ſunt ſuae iniquitatis funiculi, & praevalere in aliquo nullatenus potuerunt, Deo ipſum Pontificem & Eccleſiam feliciter adducente.

De ſecundis nuntiis Corradi ad Papam.

XXXV. IPſo poſtmodum Papa reſidente in Urbe, dictus Corradus pro concordia & pace iterum fictitiè & ſimulatoriè ad ſummum Pontificem ſolemnes ambaxiatores & nuntios deſtinavit, utpote Comitem Montisfortis avunculum ſuum & alios quoque plures, occultè ponens inſidias, & pertractans cum ſenatore praedicto, ac expendens in ipſis Romanis multam pecuniae quantitatem, & eis multa alia promittendo, ſi fortè ſibi contra Eccleſiam amicitia jungerentur. Sed mentita eſt iniquitas ſibi, cùm & ipſam pecuniam amiſiſſet, & nulla ei ex hoc utilitas proveniſſet. Et cùm ſemper via verſutiſſima graderetur, ipſius intercedente obſtinata nequitia nulla potuit inter ipſos concordia provenire.

De nuntiis Graecorum ad Papam.

XXXVI. ISto namque tempore ſolemnes Graecorum nuntii, utpote Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alii nobiles Milites ex parte Bathacii ſuper primis eorum tractatibus iterato ad Romanam curiam pervenerunt. Qui quidem per ipſum per plures menſes in ipſo regno Apuliae detenti fuerant ne venirent. Adveniente poſtmodum die Jovis ſancti, quo ſolet fieri reconciliatio pœnitentium & anathematizatio protervorum ac infidelium omnium, ipſe Dominus Papa in platea Lateranenſi, ut moris eſt Pontificum Romanorum, ſermone propoſito verbi Dei, excommunicavit dictum Corradum ipſum regnum Apuliae adhuc in ſua protervia detinentem. Ezelinum autem praefatum crudelem tyrannum propter ſuam infideliſſimam perfidiam & errorem, cujus publicè infamia laborabat, ſui patris imitator effectus, qui ut haereticus ipſe fuit, eùm pluries fuiſſet citatus & requiſitus ut ſe purgaret à ſuis erroribus, quod quidem contempſit & facere recuſavit, adjudicavit haereticum, & à communione fidelium ſeparavit. Praeter hoc autem, quòd erat obſtinatus in haeretica pravitate, qui quidem fovebat etiam & defendebat haereticos alios, & tantam exercebat tyrannidem quod putabatur excedere crudelitatem Neronis vel etiam Pharaonis. Nam fratrem in fratrem, patrem in filios, filios in parentes faciebat inſurgere, & ipſos in ejus oculis gladio jugulare, partus faciebat extrahi de praegnantibus ventriculis, & matriculas diſcerpi de corporibus puellarum. Inexcogitatas etiam pœnas alias & crudeliſſimas exercebat, quibus non eſt opus diutiùs immorari.

De exercitu Romanorum ſupra Tyburtum.

XXXVII. INterea anno Domini MCCLIV. pontificatus ipſius Innocentii Papae quarti anno XI. Romani egreſſi ſunt infra octavam reſurrectionis dominicae in univerſali eorum exercitu contra Tybar, & ipſam civitatem arctiſſimè eum machinis & lignis aliis obſederunt. Tunc temporis miſit Papa magiſtrum Bernardum electum Neapolitanum ad reformandam pacem inter Regem Ungariae & Regem Boemiae, inter quos duriſſima guerra erat. Et quia moris eſt Pontificis in aeſtate egredi extra urbem, circa feſtum beati Marci egrediens inde per Sabinam & Narniam direxit verſus Aſſiſium greſſus ſuos, ut ibidem ipſa aeſtate proxima aeſtivaret, & ut ipſius Domini reſidentia in eadem ipſa civitas Aſſiſinas reſarciretur & repararetur vel in modico in ſuis diſpendiis, quae inter omnes circumadjacentes alias civitates plus fuerat per Fredericum tyrannum & ſuos ſatellites afflictionibus & damnificationibus laceſſita. Inde verò ipſe Pontifex Dominum Petrum Capucii venerabilem Cardinalem ſancti Georgii ad velum aureum miſit Legatum in Alamanniam pro negotiis Eccleſiae & ad reformandam pacem & concordiam inter illuſtrem virum Guillelmum Regem Alamanniae & Comitiſſam Flandriae.

De peſſima morte Corradi.

XXXVIII. IPſo verò Pontifice ſtante Aſſiſii, ab eo qui transfert montes de loco ſuo & baltheum Regem diſſolvit, ſaepefatus Corradus circa feſtum aſcenſionis praeventus morte crudeli, dum adhuc juvenis ordiretur in annis, & telam ſuae nequitiae texeret, eſt praeciſus. Hoc audiens Dominus Papa, quia prudentis & ſapientis eſt mutare conſilium, feſto Pentecoſtes celebrato, ipſe cum fratribus ſuis & tota curia inde receſſit, tranſiens per Spoletum, & Interamnam, quae in maxima erat diſcordia, eam pacificavit & per Ortum ac civitatem Caſtellanam ad Eccleſiam beati Petri de urbe pervenit, ubi ſolemniter celebravit ac praedicavit, ac negotium Eccleſiae recommendavit Romanis humiliter & devotè. Deinde venit caſtrum Molariae, ubi Dominus Ricardus ſancti Angeli Diaconus Cardinalis valde honorificè eum recepit, & ſplendidè ipſum ac totam curiam procuravit. Inde recedens venit Anagniam civitatem Campaniae, ut & ibi commodius de negotiis regni Apuliae ordinaret. Inde verò Graecorum nuntii, qui de urbe Roma ſecuti ſunt Dominum Papam uſque Aſſiſium, & de Aſſiſio uſque ad dictam civitatem Anagniae, petita licentia & obtenta ipſius ſummi Pontificis, ad ipſorum dominum Bathacium cum reſponſivis Domini Papae litteris ſunt reverſi.

De nuntiis Regis Tartarorum.

XXXIX. QUibus inde recedentibus, ecce quidam Armenus clericus nuntius Regis Tartarorum, qui cum ornata comitiva hominum & equorum ad ſedem apoſtolicam veniebat, & qui expoliatus omnibus bonis ſuis per Corradum in regno Apuliae fuit tentus, donec ipſe, intercedente morte ipſius, teneretur à principe tenebrarum. Unde vix ipſe ſolus evadens, ad ſacros pedes ipſius Papae pervenit. Privatus tamen litteris ipſius tandem Tartarorum Regis, quibus petebat formam & regulam Chriſtianae religionis & ritus, ut iis informaretur cùm Chriſtianus eſſet effectus & ſacri baptiſmatis receperit ſacramentum tractus miraculo maximo illius qui facit mirabilia magna ſolus, quod tale eſt. Filius namque ipſius Regis infirmabatur aegritudine valida & omnino incurabili judicio medicorum, & vocatis ad ſe Armenis & aliis Chriſtianis, eos eſt taliter allocutus, quod niſi Deus ipſorum precibus illorum ejus filium redderet priſtinae ſani-

ſanitati, omnes capitali judicio ſubjacerent, quòd ſi verò reſtitueretur ſanitati optatae, ad fidem ipſorum continuò ſe transferret. Indicto igitur inter ipſos Chriſtianos triduano jejunio, & ſigno crucis facto ſuper infirmo, ac invocato Chriſti nomine, ſubitò ab eo qui ſanat languidos & alligat contritiones eorum, extitit liberatus; propter quod baptizatus eſt ipſe & domus ejus tota ac ultra quinquaginta millia Tartarorum. Ipſum verò Armenum nuntium Regis dicti ſatis ſummus Pontifex honoravit. Cui fecit in cunctis ejus oportunitatibus, in veſtimentis & alimoniis provideri. Qui reportans litteras à Domino Papa regreſſus eſt unde venerat ad dominum ſuum. Quia verò non eſt iis diutius immorandum, ad inceptum & propoſitum eloquium redeamus. Et quia ipſum Apuliae regnum adhuc remanſerat occupatum per Dominum Bertholdum Marchionem de Hohemburch, quem, ut dicebatur, Balium ſuum Corradus in eo reliquerat, & per Manfredum fratrem ipſius Corradi filium Frederici, qui ſe dicebat relictum à parte Principem Tarentinum, & Fredericum de Antiochia filium ſimiliter Frederici, ac alios quoque plures ſolemnes Dominos curiae patris & ſuae, Comites videlicet & Barones, ipſos citavit ſummus Pontifex, ut parendo mandatis ipſius ipſum regnum manibus Dominae Eccleſiae reſignarent. Tunc Manfredus dictus Princeps Tarentinus, dictus Comes, Gualterus de Manupiello, Gualterus de Ocra, Cancellarius, Burſarius, Capitaneus Teutonicorum, & alii quoque tam pro ſe quàm pro parte Marchionis & aliorum de regno nobilium ad pacem componendam & concordiam reformandam ad ipſum Dominum Papam apud Anagniam devenerunt. Cumque per quindecim dierum ſpatium hinc inde collationibus habitis tractatus pacis & concordiae haberetur, cùm eſſet jam pax ſcripta & concorditer ordinata, penultima die, cùm ipſi fraudulentia multa incederent, & timor Dei non eſſet ante oculos eorum, ipſam pacem non cognoverunt, ſed regreſſi ſunt apud ſanctum Germanum, ubi dictus Balius morabatur. Et mittentes ipſi ad Sarracenos de Nucerio & ad diſperſos per regnum Theutonicos, congregaverunt ibidem Theutonicorum & Sarracenorum & aliorum multitudinem copioſam. Dominus autem Ricardus de Montenigro potens & munitus in terris & caſtris, qui fuerat magiſter Juſtitiarius in regno Apuliae, & qui primò in occulto redierat ad mandata Eccleſiae, ipſis diebus ſe ad favorem Eccleſiae publicavit. Quo debilitata eſt multipliciter pars ipſorum.

Quòd Papa convocavit exercitum.

XL. INtuens autem Dominus Papa multiplices illorum nequitias, rebellionem, atque verſutias, cùm primò requiſiviſſet & ſollicitaſſet in diverſis partibus fideles Eccleſiae, miſit celeriter pro eiſdem ad diverſas provincias, Lombardiam, Januam, Tuſciam, Marchiam Anconitanam, patrimonium & ducatum, ut contra rebelles Eccleſiae feſtinarent. Interea ipſe ſummus Pontifex feſto beatae virginis iteratò peremptoriè citavit eoſdem ut uſque ad feſtum nativitatis ejuſdem virginis mandatis Eccleſiae obedirent. Qui obfirmantes in malitia & pertinacia mentem ſuam facere recuſarunt. Congregato igitur exercitu copioſo apud Ceperanum prudentum & electorum Militum exquiſitorumve peditum, miſſus eis Legatus à Domino Papa de fratrum ſuorum conſilio Dominus Guillelmus ſancti Euſtachii Diaconus Cardinalis, vitae maturitate praeclarus, ſcientia dives, titulo praepollens multae prudentiae, in cujus manus direxit altiſſimus opus Eccleſiae adeo in ipſius ingreſſu in regnum, & ſtante ipſo in obſidione ſancti Germani, Barones regni ex diverſis partibus, modò ad ſummum Pontificem, modo ad ipſum Legatum, pro faciendo fidelitatem Eccleſiae ſuos nuntios deſtinabant, ita quòd praefati rebelles, & ſi non voluntarii, vel inviti ad mandata Eccleſiae devenirent, & miſſis ſuis ambaxiatoribus apud Anagniam Domino Talbengio & Domino Ricardo Filialgerii, ac aliis quoque pluribus, ante ſacros pedes ſummi Pontificis, praeſentibus fratribus venerabilibus Cardinalibus, populoque pleno aſtante, in palatio Domini Mathiae mandata ipſius Pontificis & Eccleſiae, neceſſariis cunctis adjectis conditionibus ad haec; per eos plenariè jurarunt. Ipſo namque tempore, cùm jam Romani affecti eſſent multiplici taedio in Tiburtina obſidione, miſerunt ſuos nuntios ad Dominum Papam, ut inter ipſos & Tyburtinos pacem, ad honorem urbis, dignaretur & concordiam reformare. Qui tanquam benignus pater & dominus, oblitus injuriae illorum, qua vias ſupradictus urbis ſenator Brancaleo, ne apud Anagniam victualia portarentur; & ne darent mutuum ipſi Papae ad negotium Eccleſiae proſequendum, ac ne Milites ſeu alii pedites in exercitu Papae irent, miſit prudentem virum magiſtrum Arlotum curiae ſuae Notarium qui eos, divina gratia proſequente, ad pacem & concordiam revocavit.

De introitu Papae in regnum.

XLI. POſt haec vero Dominus Papa circa feſtum beati Michaelis generale parlamentum indixit Capuae in octava beati Martini, vel ubicunque curia eſſet, vel de toto regno fiendum. Et die Jovis infra octavam beati Franciſci egrediens de Anagnia, proceſſus eſt versùs ipſam Capuam civitatem anno Domini MCCLIV. menſis Octobris die VIII. intrante veniens Ceperanum. In craſtinum, videlicet dominica die in octava beati Franciſci, cùm per pontem Ceperani dirigeret greſſus ſuos, Manfredus filius quondam Frederici dictum Dominum per totum pontem Ceperani cum pluribus aliis nobilibus adeſtravit. Tandem cùm primum apud Aquinum, deinde apud ſanctum Germanum applicuiſſet, dictorum locorum homines ipſum magnificè receperunt. Et in craſtinum, in die Martis, ad monaſterium ſancti Benedicti de Monte Caſſino cum coetu venerabilium fratrum ſuorum cauſa devotionis & orationis accedens, ibidem divina myſteria ſolemniter celebravit. Poſtmodum vero in ſequenti ſexta feria Theanum venit ſequenti mane diei dominicae Burellus de Agone vir nobilis ac Eccleſiae Romanae fidelis, juſſu dicti Manfredi Principis immo impiiſſimi potius à ſuis ſatellitibus extitit interemptus. De cujus nece, ob ipſius fidelitatem eximiam erga Romanam Eccleſiam, non tam ſummus Pontifex cum curialibus univerſis quàm alii nobiles & magnates de regno plurimùm doluerunt. Quo facto, ipſe Manfredus aufugit, & junxit ſe Sarracenis de Nucerio, cum quibus in omnibus perſecutus eſt quantum potuit Eccleſiam & fideles. Et cùm poſtmodum die lunae ſequenti applicuiſſet Capuae, ab ipſius terrae incolis magnificè eſt receptus. Ubi Dominus Bertoldus Marchio de Hohemburch cum fratribus ſuis & pluribus aliis nobilibus cum devotione & reverentia venerunt ad mandata ſummi Pontificis, à quo benignè ſunt recepti. Et cùm in vigilia Apoſtolorum Simonis & Judae Neapolim acceſſiſſet, cùm ipſa ſit glorioſa civitas, glorioſè ab omnibus eſt receptus; ubi generale ſtudium theologiae, decretalium, decretorum, atque legum in palatio ſuo, ſicut ubique fecerat, ordinavit.

De obitu Domini Papae.

XLII. ET cùm Eccleſia Dei eo praeſidente ſpiritualibus & temporalibus proficeret incrementis, repente extitit febrium languore arreptus. Odor. Raynald. ann. 1254. § 69.
Et dum in ſuo lecto infirmitatis jaceret, idem Manfredus Eccleſiae perſecutor contra fidelitatem & juramenta propria venire non metuens, in Romanae Eccleſiae partem exercitus apud Fogiam exiſtentis fraudulenter, dum cum illis per ſuos pacis & reconciliationis foedera tractarent, inſultum cum Sarracenis fidei inimicis fecit cum Oddonis de Hohemburch Marchionis conſilio, ut creditur, de quo Eccleſia

pln-

plurimùm confidebat, & ipſum exercitum poſt pugnam habitam duriſſimam inter eos, cum idem Oddo proditionaliter ſine ictu terga vertiſſet in fugam, & ipſius ſemitam ſecuti fuiſſent de exercitu quaſi omnes, exceptis Nicolao Comite Lavaniae cum ſua & Domini Jacobi ſui conſanguinei Lavaniae Comitis familia, nec non Epiſcopo Bononienſi, & quibuſdam de Parma nobilibus, qui dictis Comitibus Domini Papae nepotibus viriliter aſtiterunt, & prae multitudine quam habebat durante à mane ad veſperam artavit in tantum quod diverſis moeniis civitatis ipſos regale ibidem palatium intrare oportuit. Quo audito à Legato & militia apud Troiam ſecum ſtante, idem Legatus infidelium & aliorum debilium ductus conſilio contra votum in nocte rebus conceſſis omnibus occupanti, apud Arianum devotam Eccleſiae civitatem greſſus ſuos cum ſua militia praeparavit. Quo audito ab illis qui in caſtris Fogiae remanſerant, & de ipſorum adjutorio deſperaſſent, eodem die ordinata acie, ipſo Manfredo vidente, & ſuis dimiſſis Fogiae rebus omnibus praeter arma, tranſeuntes per Trogiam, apud Arianum in noctis crepuſculo pervenerunt, expectando ibi cum Legato & aliis ſummi Pontificis voluntatem. Dum autem ipſe ſummus Pontifex diebus aliquot languiſſet, ſacramentis eccleſiaſticis poſtmodum praemunitus, poenitentia, euchariſtia, & ſacra unctione receptis, cum devotione & lacrymarum effuſione per Dominum R. tunc Oſtienſem Epiſcopum, qui per ordinationem divinam ſucceſſit ei in promptu, de carnis ergaſtulo exiens in feſto ſancti Ambroſii, circa horam veſpertinam, ad caeleſtem patriam emigravit. Tandem fratres Minores, Praedicatores, & alii religioſi quamplurimi, necnon & clerici ſaeculares circa ipſius patris feretrum pernoctantes, ac divinis etiam laudibus & orationibus aſſiſtentes, mane ſequenti Domini Cardinales & Praelati pariter univerſi, cum magno cleri & populi comitatu, cum reverentia & honore, non tamen doloris expertes, & effuſione multimoda lacrymarum, ipſum detulerunt ad majorem Eccleſiam tumulandum, apud quam elegerat ſepulturam. Et eo ibidem ſepulto in ſpecioſa & celebri ſepultura, obſeſſi à morbis validis & languoribus variis per divinam operationis clementiam liberantur, & omnes qui ibidem puro corde implorant auxilium ſalubrem ſuae petitionis effectum.

Odor. Raynald. ann. 1254. § 74. XLIII. DEfunctus eſt Dominus Innocentius Papa IV. Neapoli in palatio olim Domini Petri de Vineis anno Domini MCCLIV. menſis Decembris die ſeptima intrante. Hic ſedit annis XI. menſibus V. diebus X. & ceſſavit epiſcopatus diebus quinque. Actum per manus illius qui cum ipſo Pontifice, non ſolùm ab exordio ipſius apoſtolatus, ſed etiam in cardinalatu ejus Capellanus & confeſſor aſſiduè extitit & uſque ad ipſius obitum familiariter ſecum, manſit, qui propter taedium legentium de multis quae vidit haec pauca ſub ſimplici ſtilo ſcripſit. Nuntiata vero domino Guillelmo Cardinali & aliis nepotibus Domini Papae exiſtentibus Ariani à quibuſdam Cardinalibus morte ejuſdem Domini cum dolore, ac eidem ſuggerentibus Cardinalibus ut ad electionem ſummi futuri Pontificis feſtinaret, ſtatim idem Cardinalis cum ſuis omnibus civitatem munitam relinquens, Neapolim properavit ad ejuſdem ſui patroni ſepulturam; ubi cùm aliquamdiu oraviſſet, Neapolitani cives eum, cum dolore tamen & lacrymis, ad domum ubi Papa deceſſerat, ubi etiam alios concluſerunt Cardinales, curialiter deduxerunt. Ipſo namque cum lacrymis recepto ab aliis ſtatim in diei mane Veneris ſubſequentis ſancti ſpiritus Miſſa cantata, de electione coeperunt tractare Romani Pontificis. Et cùm illa die per formas varias procedentes nihil penitùs compleviſſent, die ſabbati poſt multos & varios tractatus convenientes in unum, hora quaſi tertia Dominum R. Oſtienſem Epiſcopum in ſummum elegerunt Pontificem, quem ſtatim, *Te Deum laudamus* decantando; ad majoris Eccleſiae epiſcopium adduxerunt ac eſt ibidem a clero & populo civitatis receptus, ac praeſtita omnibus ſolemni benedictione papali, ad domum ubi fuerat creatus Epiſcopus ſub nomine rediit Alexandri IV.

Ex chronico Mſſ. Bernardi Guidonis Epiſcopi Lodovenſis.

INnocentius IV. natione Januenſis, de Comitibus Lavaniae, qui priùs Senebaldus dicebatur Cardinalis poſt biennem ferè Romanae ſedis vacationem eligitur in Papam Anagniae in craſtino ſancti Johannis Baptiſtae anno Domini MCCXLIII. ſeditque annis XV. menſibus II.

Hic ſedes Cardinalium à multo tempore vacuas de perſonis ex diverſis mundi partibus electis; inter quos fuerunt magiſter Odo de Caſtro Radulphi Cancellarius Pariſienſis, & frater Hugo de ſancto Caro Prior provincialis fratrum Praedicatorum in Francia & magiſter in theologia, qui totam Bibliam utiliter poſtillavit.

Anno Domini MCCXLIII. tempore verno Raymundus Comes Toloſae adiit ſedem apoſtolicam, & tam apud Imperatorem quàm apud curiam Romanam traxit per annum aut circa, & obtinuit ſibi terram reſtitui Veneyſſini.

In ipſo quoque tempore vocatus ivit ad curiam Dominus Raymundus Epiſcopus Toloſanus.

Innocentius Papa poſt magnum tractatum de pace cum Imperatore Frederico, dum ipſius adverſus Eccleſiam contumaciam perpendiſſet, clam de Italia fugiens, Januenſium auxilio devenit in Gallias apud Lugdunum anno Domini MCCXLIV.

Anno Domini MCCXLIV. ante natale Domini Rex Franciae Ludovicus, cùm quaſi aegrotaſſet ad mortem, crucem ſibi tranſmarinam aſſumpſit.

Anno Domini MCCXLIX. V. Kal. Octobris Raymundus ultimus Comes Toloſae, qui praecedenti anno debuerat & diſpoſuerat transfretare, & de Maſſilia retraxerat greſſus ſuos apud Amilianum, febre correptus, ſuſceptis eccleſiaſticis ſacramentis, diem clauſit extremum, & inde allatum eſt corpus ejus apud monaſterium Fontis Ebraudi ubi juxta Dominam Johannam matrem ſuam filiam quondam Regis Angliae ſepelitur anno Domini MCCL.

Anno Domini MCCLI. Innocentius Papa regreditur in Italiam de Lugduno, ubi ferè compleverat ſeptem annos.

Moritur nobilis Domina Blancha Regina Franciae mater praefati Regis Domini Ludovici.

Anno Domini MCCLI. inſtitutus eſt ordo fratrum de poenitentia Domini Jeſu Chriſti apud Maſſiliam de ſpeciali mandato Innocentii Papae quarti.

Canonizavit etiam idem Innocentius Papa apud Aſſiſium ſanctum Stanislaum Cracovienſem Epiſcopum in Polonia ab iniquo Principe interemptum.

Innocentius Papa IV. Moritur Neapoli in feſto ſanctae Luciae, ibique ſepultus fuit in Eccleſia majori anno Domini MCCLIV. pontificatus ſui anno duodecimo.

Excerpta ex regeſto anni ſexti pontificatus Innocentii IV.

Hugoni de ſancto Sathano Militi & Eliſabeth uxori ejus Cabilonenſis dioeceſis.

ETſi conjunctio copulae conjugalis in quarto conſanguinitatis vel affinitatis gradu ſacris ſit canonibus interdicta, providè tamen ſuper his interdum Romana diſpenſat Eccleſia, maximè cum urgens neceſſitas vel evidens utilitas id expoſcit. Cùm igitur, ſicut ex parte veſtra fuit propoſitum coram nobis,

tu

Digitized by Google

tu fili H. te filia E. qui in quarta conſanguinitatis linea ipſum contingis, duxeris hujus impedimenti inſcius in uxorem ac filios ſuſceperis ex eadem, nec poſſit matrimonium hujuſmodi dirimi abſque gravi ſcandalo plurimorum, nos dilecti filii Lugdunenſis electi ſupplicationibus inclinati ut in eodem matrimonio poſſitis liberè remanere, impedimento non obſtante praedicto, auctoritate praeſentium concedimus, ſuſceptam prolem, quam ignorantia parentum excuſat, legitimam reputantes. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni III. Idus Julii anno ſexto.

Epiſcopo Magalonenſi.

TUa nobis fraternitas intimavit quòd Judaei tuae dioceſis & circumpoſitorum locorum non ſine ordinis clericalis injuria capas rotundas & largas more clericorum & ſacerdotum deferre praeſumant. Propter quod ſaepe contingit ut à peregrinis & advenis eis tanquam ſacerdotibus honor & reverentia indebita praebeatur. Nolentes igitur ut ab ipſis de caetero talia praeſumantur, mandamus quatenus praefatos Judaeos ut capis hujuſmodi omnino dimiſſis, habitum eis congruentem deferant, quo non ſolum à clericis, verùm etiam à laicis diſtinguantur, etiam per ſubtractionem communionis fidelium. Nobiles verò Chriſtianos, in quorum terris ipſi Judaei habitant, ut ipſos ad hoc, ſi neceſſe fuerit, temporali diſtrictione compellant . . . . cogere non poſtponas. Datum Lugduni Nonis Julii anno ſexto.

Electo Lemovicenſi.

DIlectus filius Abbas Solemniacenſis ordinis ſancti Benedicti Lemovicenſis dioceſis nobis humiliter ſupplicavit ut cum propter defectum ſcientiae, quem patitur, cedere cupiat regimini abbatiae, quamvis monaſterium ſibi commiſſum in temporalibus utiliter gubernarit, ceſſionem ipſius recipi faceremus. De tua igitur circumſpectione plenam in Domino fiduciam obtinentes mandamus quatinus, ne dicto monaſterio per defectum hujuſmodi contingat in ſpiritualibus derogari, liberam ceſſionem ipſius Abbatis auctoritate noſtra recipias, & eidem Abbati de bonis ejuſdem monaſterii, quod per ſuam induſtriam dicitur in temporalibus augmentatum, pro ſuſtentatione ſua proviſionem honeſtam & congruam ſtudeas aſſignare, faciens ipſum proviſionis hujuſmodi pacifica poſſeſſione gaudere, contradictores &c. Datum Lugduni v. Id. Septembris, anno ſexto.

Alexandro illuſtri Regi Nougardiae.

APeruit Dnminus oculos tuae mentis & tuis infudit ſentibus ſui luminis claritatem, quia, ſicut venerabili fratre noſtro Archiepiſcopo Pruſſiae apoſtolicae ſedis Legato accepimus intimante, tu quaeſiſti fideliter & inveniſti prudenter directionis ſemitam, per quam ſub felici poſſes compendio ad paradiſi januam pervenire. Veruntamen cum claves ipſius januae beato Petro & ſucceſſoribus ejus Romanis Pontificibus à Domino ſint commiſſae, ita ut nullum per ipſam ingredi patiantur niſi Romanam Eccleſiam matrem noſtrae fidei recognoſcat, & ipſius Pontifici Chriſti vicario prona mente ac alacri ſpiritu reverentiam ſtudeat debitam exhibere, tu, ne ab ipſius ingreſſu januae, quod abſit, contingeret te repelli, uniti per veram obedientiam tanquam membrum capiti eidem Eccleſiae devotiſſimè poſtulaſti, in ipſius obedientiae ſignum affectans in Pleskowe civitate tua Latinorum Eccleſiam erigere cathedralem. Super quo ſalvatori omnium, qui neminem vult perire, immo venditus nos redemit, vivificavit occiſus, & multis laceſſitus injuriis honoravit, gratiarum quas poſſumus uberes referimus actiones; ac te tanquam ſpecialem Eccleſiae filium caritatis brachiis amplectentes, tanto de tua converſione ampliori animi alacritate perfundimur quanto in remotioribus partibus conſtitutus ſuavitatem ipſius Eccleſiae perſenſiſti & plures poſſunt tuo exemplo laudabili ad eandem devotionem adduci. Confortare igitur, fili cariſſime, praeteritorum oblitus, ad meliora aciem tuae conſiderationis extendas, ut in Eccleſiae praefatae devotione firmus & ſtabilis, perſeverans in ea, flores ſuavitatis producas, ex quibus tibi poſtmodum fructus proveniet qui non perit. Nec credas quod obedientia hujuſmodi tibi quicquam ingerat gravitatis, cum per eam ab homine nil aliud requiramus niſi ut Deum diligat & ſic in ipſius juſtificatione procedat quod exuto corpore mortis hujus mereatur juſtorum conſortio aggregari, ubi fulget lux quam non capit locus, ſapit cibus quem non minuit edacitas; & haeret amplexus quem ſatietas non divellit. Caeterum cum praefatus Archiepiſcopus tuam cupiat perſonaliter viſitare perſonam, ſerenitatem regiam rogamus, monemus, & hortamur attentè quatenus ipſum tanquam nobile membrum Eccleſiae honeſtè recipias & benignè pertractes ac in iis quae tibi pro tua & ſubditorum tuorum ſalute ſuggeſſerit, ipſi reverenter intendere non omittas. Nos autem facultatem tibi concedimus faciendi de conſilio ipſius Archiepiſcopi conſtrui Eccleſiam ſupradictam. Datum Lugduni XVII. Kal. Octobris anno ſexto.

Nobili viro Hermanno Marchione de Baden.

ILla quam ad apoſtolicam ſedem habes devotio promeretur ut tuis petitionibus eo favorabilius annuamus quo plenius juſtitiae ſapiunt debitum & aequitatem juri conſonam noſcuntur apertius continere. Hinc eſt quòd nos devotionis tuae precibus inclinati ducatum ſive principatum Auſtriae cum omni honore, diſtrictu, & jure ipſius tibi donatum rite ac liberaliter inter vivos à nobili muliere G. Ducilla Auſtriae uxore tua, ad quam idem ducatus per ſucceſſionem hereditariam ſecundùm antiquam & approbatam ipſius terrae conſuetudinem necnon per ſummos Pontifices, Imperatores & Reges Romanorum, ut aſſeris, confirmatam dicitur legitimè devolutus, auctoritate tibi apoſtolica confirmamus & praeſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo &c. noſtrae confirmationis &c. Datum Lugduni XVIII. Kal. Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Maguntinenſi.

ETſi periculoſa ſint tempora, & mundus poſitus in maligno, non tamen deſunt in fluctibus quarumlibet tempeſtatum conſolationum remedia ſponſae Chriſti. Non enim praevalet Herodianae perſecutionis impietas quin puer Jeſus datus nobis caelitus in hereditatem gentium ſupervivat. Non attingit votum proprium Pharaonis aſtutia ſatagens conterere in maſculis Iſraelem quin ſacra Deum videntium ſoboles increbreſcat. Ecce enim fœcunditas ſacroſanctae matris Eccleſiae recenti ſemper ſemine innovatur. Unde divino numine aſſiduè ſuccreſcit in laudis frequentiam copioſior numerus electorum. Accepimus ſanè quod in agro Domini, latitudine videlicet regni Theutonicae, ſumptum de caeleſti plantario granum non modicum ſeminatur in magnae ramoſaeque arboris altitudinem dante incrementa Domino provehendam, pium ſcilicet propoſiti regularis initium à nobili viro Comite de Swilemberch & quibuſdam aliis nobilibus & viris eccleſiaſticis jam mente conceptum ad tutelam Chriſtianae pacis & fidei munimentum. Petebatur autem huic rei vigor conſenſionis à capite, ſumma videlicet Petri ſede, à quo deſcendit quicquid eſt ſalutiferae vegetationis in membris, ut novella ſtructura ſolidaretur in lapide angulari, in quo omnis aedificatio conſtructa in templum ſanctum in Domino conſummatur. Verùm quia uberiores fructus ex bonarum rerum diſpoſitionibus producuntur quò maturioribus fuerint digeſtae conſiliis,

& ar-

Digitized by Google

& arduis negotiis tunc felicior exitus conſummationis adicitur cum per deliberationem conſultius inchoantur, mandamus quatenus aſcitis tecum aliquibus Praedicatorum & Minorum fratribus ſcientia & religione probatis, Deum & libertatem catholicam prae oculis ſolùm habens, qualitatem & numerum perſonarum, quae praedictum propoſitum conceperunt, ipſamque vincendi normulam ſecundum quam deſiderant Domino regulariter famulari, unà cum eiſdem fratribus diſcutias diligenter. Poſtquam verò prudenti cautela ex perſonis negotium & ex negotio penſaveris ſtudia perſonarum, ſi videris quod ex inſtitutione hujuſmodi novae obſervantiae provenire poſſit magnum fidei augmentum, animabus ſalutem & moribus diſciplinam, tum eam modereris, & corrigas, adducens & adimens prout de praedictorum fratrum conſilio noveris expedire, ipſius ſeriem ſub tuis & fratrum ipſorum ſigillis ad ſedem apoſtolicam tranſmiſſurus, ut ſuper ea quod ſecundum Deum expedire videbitur ſtatuamus. Datum Lugduni Nonis Octobris anno ſexto.

Decano & Capitulo Mindonienſi.

ECcleſiarum curae omnium ex impoſito nobis jugo apoſtolicae ſervitutis aſtricti, circa earum ſingulas, prout ab eo permittitur cujus vices, licèt immeriti, gerimus, continuae attentionis oculis vigilamus, in eo praeſertim ut talibus ipſarum regimen noſtro interveniente ſtudio committatur quorum ſollicitudine circumſpecta & circumſpectione ſollicita laudabilibus in ſpiritualibus & temporalibus proficiant auctore Domino incrementis. Sanè Eccleſia veſtra paſtoris ſolatio deſtituta, vos vocatis omnibus qui volebant, debebant aut poterant commodè intereſſe, die ad eligendum praefixa convenientes in unum, ſpiritus ſancti gratia invocata, dilectum filium magiſtrum Johannem Capellanum noſtrum & Decanum Eccleſiae Carnotenſis in veſtrum Epiſcopum canonicè ac concorditer elegiſtis, & tandem electionem ipſius nobis per ſpecialem nuntium praeſentantes, petiviſtis eandem à ſede apoſtolica confirmari. Nos autem inquiſita de modo electionis, ſtudiis eligentium, & electi meritis diligentius veritate, ipſam electionem, penſantes ſpecialiter probitatem ipſius magiſtri, cùm ſit vir litteratus, providus, & honeſtus, ac in ſpiritualibus & temporalibus circumſpectus, & volentes ex his ſuam honorare perſonam, de fratrum noſtrorum conſilio duximus confirmandam, ſupplentes defectum, ſi quis in ea extitit, de plenitudine poteſtatis, mandamus quatenus ipſi electo tanquam patri & paſtori animarum veſtrarum obedientiam & reverentiam debitam impendentes, ejus monitis & mandatis ſalubribus humiliter intendatis. Alioquin ſententiam quam idem rite tulerit in rebelles. Datum Lugduni v. Idus Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Senonenſi.

DIlectae in Chriſto filiae Abbatiſſa & ſorores monaſterii extra muros de Pruvino ordinis ſancti Damiani tuae dioceſis nobis exponere curaverunt quod nonnulli filii Belial ſuam immunditiam cum aliorum diſpendio palliantes, proprios filios ex nefario commercio procreatos, dum volunt in jacturam alterius de ſuis ſceleribus apud homines excuſari, proiciunt inhumaniter vel exponi quandoque faciunt apud monaſterium earumdem. Propter quod plerique veritatis judicium ignorantes, in ipſarum infamiam ora relaxant. Quare fuit nobis ex parte ipſarum humiliter ſupplicatum ut ſuper iis invenire per alicujus proviſionis remedium dignaremur. Volentes ergo hujuſmodi ſceleratorum obviare flagitiis & dictarum ſororum conſulere honeſtati, mandamus quatenus excommunicationis ſententiam in omnes illos qui talia de caetero fecerint vel procuraverint fieri auctoritate noſtra generaliter proferas & per omnes Eccleſias monaſterio earundem vicinas tales excommunicatos facias publicè nuntiari, ut per hoc ſaltem in religioſarum perſonarum infamiam non prorumpant, ita tamen quod hujuſmodi excommunicationis ſententia quoad eos poſt biennium à die prolationis expiret qui eam non incurrerint infra illud. Datum Lugduni II. Idus Octobris anno ſexto.

Priori provinciali in Hiſpania & fratri R. de Pennaforti ordinis Praedicatorum.

INter alia deſiderabilia cordis noſtri ſpecialiùs id optamus, ad illud potiſſimè dirigimus noſtrae intentionis affectum per quod ſalus proveniat animarum & nomen Domini glorioſum plenius collaudetur. Quia igitur non eſt Deo acceptabile obſequium abſque fide, ad propagationem & corroborationem ipſius & Chriſtianae religionis augmentum quanta poſſumus ſollicitudine vigilare debemus, & hoc per nos & alios inceſſante verbo & opere procurare ut diffundatur per orbem latius cultus Dei, & meſſe agri multiplicata Domini frumentum in caeleſtia horrea uberius inferatur. In iis autem nobis fratres veſtri ordinis Dominus ſpeciales eſſe voluit adjutores, qui ſpretis mundi diſſoluti blanditiis, ſub religionis artae rigore in voluntate Chriſto ad placitum famulantes de fidelium campo extirpare noxia & in eo plantare ſalubria, necnon muniri ſpirituali pro defenſione fidei armatura, errorum laqueis irretitos eripere ac in religione diſſimilitudinis converſantes ad unitatem matris Eccleſiae revocare diligentia indefeſſa laborant, proficientes ſibi per vitae meritum & aliis verbo pariter & exemplo. Unde quia in inquiſitione facienda contra haereticos eorundem fratrum ſolertiam novimus plurimùm oportunam, ipſis hujuſmodi negotium providimus ſpecialiter committendum. Ideoque devotionem veſtram monemus & hortamur in Domino Jeſu Chriſto, mandantes quatenus ad ipſius proſecutionem negotii ſollicitè intendentes, aliquos fratres ejuſdem ordinis de regno Aragoniae, quos ad hoc idoneos fore noveritis, inquiſitiones haereticae pravitatis in provincia Narbonenſi per diſtrictum tantùm cariſſimi in Chriſto filii noſtri Aragonum Regis illuſtris auctoritate veſtra deputare curetis, injungentes eiſdem ut in negotio ipſo ſecundùm formam à bonae memoriae Gregorio Papa praedeceſſore noſtro editam à nobis poſtmodum innovatam, juxta quam ſiquidem in eodem negotio procedunt fratres dicti ordinis in ipſa provincia, ſicut eidem negotio expedire viderint, tam contra haereticos & ad ipſos accedentes & fautores & receptatores ac defenſores eorum quàm alios ipſi negotio adverſantes, neminem praeter Deum in hac parte timendo, efficaciter procedere non omittant. Tu verò, Prior, de conſilio ſeniorum & diſcretiorum fratrum praefati ordinis ejuſdem regni inquiſitores hujuſmodi auctoritate noſtra removeas transferaſque, alios ſubſtituas vel ſuperſedere facias cùm ex rationabili cauſa id videris faciendum. Datum Lugduni XIII. Kal. Novembris anno ſexto.

Archiepiſcopo Narbonenſi & fratribus ordinis Praedicatorum inquiſitoribus haereticae pravitatis in provincia Narbonenſi.

VOlumus & praeſentium vobis auctoritate mandamus quatenus formam à bonae memoriae Gregorio Papa praedeceſſore noſtro editam & à nobis poſtmodum innovatam, juxta quam proceditis contra haereticos in provincia Narbonenſi, tranſcribi fideliter facientes, ſcriptum hujuſmodi veſtris interclusum ſigillis dilecto filio Priori provinciali in Hiſpania & fratri R. de Pennaforti ordinis Praedicatorum, cùm ſuper hoc ab eis fueritis requiſiti, ut ejuſdem formae copiam habeant, tranſmittatis. Datum ut ſuprà.

Ar-

Digitized by Google

Archiepiſcopo Ebredunenſi.

DIgnenſi Eccleſia paſtoris ſolatio deſtituta, cùm Canonici ejuſdem Eccleſiae, ſicut accepimus, prout moris eſt, convenissent in unum, de futuri ſubſtitutione Pontificis tractaturi, major & ſenior pars eorum, ſpiritus ſancti gratia invocata, dilectum filium Bonifacium ejuſdem Eccleſiae Archidiaconum Pariſius theologiae ſtudio inſiſtentem, virum utique providum & diſcretum, in ſpiritualibus & temporalibus circumſpectum, canonicè & concorditer in praefatae Eccleſiae Epiſcopum nominavit, ſicut per Capituli ejuſdem Eccleſiae litteras nobis conſtitit evidenter. Quare fuit nobis humiliter ſupplicatum ut eundem Archidiaconum ipſi praefati Eccleſiae de benignitate ſedis apoſtolicae faceremus. Quocirca mandamus quatenus ſi praefatus Archidiaconus à te requiſitus hujuſmodi nominationi de ſe factae conſenſerit, tu eundem, niſi ei aliquod obviet de canonicis inſtitutis, Dignenſi Eccleſiae auctoritate noſtra praeficias in Epiſcopum & paſtorem, contradictores &c. Datum Lugduni XI. Kal. Novembris anno ſexto.

Cenadienſi & Sirmienſi Epiſcopis & Abbati de Pel. Ciſtercienſis ordinis Veſprimienſis diocesis.

DIlectus filius Albertus Archidiaconus Zagrabrienſis Eccleſiae in noſtra propoſuit praeſentia conſtitutus quòd cum Capitulum ejuſdem Eccleſiae paſtore vacantis haberet de Pontificis ſubſtitutione tractatum, idem Archidiaconus ſciens nonnullos de ipſo Capitulo fore majoris excommunicationis ſententia innodatos, & conſiderans quòd propter eos ſcienter ad eligendum admiſſos fieret electio vitioſa in ipſius Eccleſiæ non modicum detrimentum, vos in communi diligenter admonuit ne iidem excommunicati deberent ad eligendum admitti aut ipſi electioni ſe ingererent ſic ligati. Sed ipſi hujuſmodi admonitione contempta, illicitis illecti promiſſionibus, non ſine labe ſimoniacæ pravitatis ipſum Archidiaconum de Capitulo turpiter ejecerunt, eoque contempto, poſt appellationem ipſius ex præmiſſis cauſis ad ſedem apoſtolicam interjectam, Philippum cariſſimæ in Chriſto filiæ noſtræ illuſtris Reginæ Ungariæ Cancellarium patientem in ætate defectum per laicæ præſumptionis abuſum contra libertatem canonicam in Epiſcopum eligere ac recipere præſumpſerunt abſolutionis beneficio non obtento: qui cùm hujuſmodi eorum proceſſum à venerabili fratre noſtro Colocenſi Archiepiſcopo loci metropolitano peterent confirmari, dictus Archidiaconus propoſuit coram ipſo quòd cum iidem excommunicati & ſimoniaci, eo contempto, qui volebat, debebat, & poterat, eis non impedientibus, intereſſe, ad electionem hujuſmodi poſt appellationem tandem temerè proceſſiſſent, ipſa confirmari de jure non poterat nec debebat, ſed potius irritari tanquam contra ſanctiones canonicas attentata, ut ne ad confirmationem procederetur hujuſmodi praefatus Archidiaconus iteratò duxit ad noſtram audientiam appellandum; cujus appellatione contempta dictus Archiepiſcopus & talem electionem confirmare ac eidem Philippo ſic intruſo conſecrationis munus impendere propria voluntate præſumpſit. Quare dictus Archidiaconus provideri ſuper iis à nobis ex circumſpectione apoſtolica poſtulavit. Cùm igitur noſtrum ſit prava dirigere ac directa ſovere, mandamus quatenus vocatis qui fuerint evocandi, & inquiſita ſuper præmiſſis & cognita plenius veritate, quod canonicum fuerit, ſi de partium voluntate proceſſerit, infra quatuor menſes poſt ſuſceptionem praeſentium appellatione poſtpoſita decernatis, facientes quod decreveritis auctoritate apoſtolica firmiter obſervari. Alioquin cauſam ſufficienter inſtructam ad apoſtolicae ſedis remittatis examen, præfigentes partibus peremptorium terminum competentem quo per ſe vel procuratores idoneos noſtro ſe conſpectui repræſentent, juſtam dante Domino ſententiam recepturæ. Quòd ſi non omnes &c. duo veſtrum &c. Datum Lugduni Kal. Octobris anno ſexto.

. . de Lavonia & de Antverpia Prioribus ordinis Prædicatorum Cameracenſis & Leodienſis dioceſum.

DE circumſpectione veſtra plenam in Domino fiduciam obtinentes mandamus quatenus redemptiones & obventiones ex quacunque cauſa provenientes votorum crucesignatorum tam contra F. quondam Imperatorem & C. natum ejus ac fautores eorum quàm in ſubſidium terræ ſanctæ qui juſto impedimento detenti nequiverunt perſonaliter exequi vota ſua, necnon & legata deputata hujuſmodi ſubſidiis in provincia Colonienſi & illis partibus Cameracenſis & Tornacenſis dioceſum quæ de imperio eſſe noſcuntur, ac viceſimam eccleſiaſticorum proventuum totius Alamaniæ per vos vel per alios quos ad hoc expedire videritis colligatis & ab aliis jam collecta aſſignari faciatis nobis & etiam conſervari uſque ad noſtræ beneplacitum voluntatis, contradictores &c. quantitatem eorum nobis veſtris litteris fideliter reſcripturi, nonobſtante indulgentia qua ordini veſtro vel alii perſonæ cui hoc duxeritis committendum à ſede apoſtolica eſt conceſſum quòd ejuſdem ordinis fratres ſeu dicta perſona non teneatur cognoſcere vel ſe intromittere de cauſis ſive negotiis ab apoſtolica ſede committendis eiſdem, aut aliqua alia quòd aliqui interdici, ſuſpendi & excommunicari non poſſint per litteras apoſtolicas non facientes plenam de indulgentia ejuſmodi mentionem. Datum Lugduni XIII. Kal. Octobris anno ſexto.

Epiſcopo Cathalaunenſi.

INſinuarunt nobis dilecti filii Abbas & conventus monaſterii Moliſmenſis ordinis ſancti Benedicti Lingonenſis dioceſis quòd licèt Prioriſſa & moniales monaſterii de Anderiis ejuſdem ordinis Cathalaunenſis dioceſis nullo medio ad ipſorum monaſterium pertinentis à tempore felicis recordationis Eugenii Papæ prædeceſſoris noſtri juxta conceſſi ab ipſo privilegii tenorem ſemper fuerint ſub clauſura, tamen Prioriſſa & quædam ex monialibus ſupradictis, prætextu viſitandi grangias ſuas, ſine licentia dicti Abbatis contra tenorem privilegii memorati præſumunt pluries extra ſuum evagari monaſterium in religioſæ honeſtatis offenſam & ſcandalum plurimorum, de vagatione quidem hujuſmodi dictæ Prioriſſa & moniales aliquoties redargutae prætendunt quòd tibi commiſimus ad inſtantiam earundem ut ipſis adeundi hujuſmodi grangias auctoritate noſtra licentiam largiaris, prædictis Abbate & conventu dicentibus quòd id penitus ſit indignum & indecens, cùm ipſæ ab eis rectos & idoneos olim habuerint & adhuc habeant proviſores. Cum autem directae tibi litteræ nullam dicantur de iis facere mentionem, & intentionis noſtræ non fuerit nec exiſtat quòd per ipſas aliquod deberet fieri per quod poſſet ſaluti & honeſtati dictarum monialium ſeu dictorum Abbatis & conventus juribus derogari, mandamus quatenus, ſi tibi de præmiſſis conſtiterit, licentiam prædictas viſitandi grangias præfatis Prioriſſæ ac monialibus auctoritate litterarum ipſarum de cætero non concedas, immo revoces, ſi eam forſitan conceſſiſti, & diſtrictè potiùs injungas eiſdem quod, ſicut tenentur & ſolent, & devotè ac humiliter proſequenda perennium gloria deſerviant virtutum Domino ſub clauſura, ita quòd de ipſarum diſcurſu nulla oriri poſſit materia ſcandali, nec ſuper hoc oporteat per nos aliter provideri. Datum Lugduni X. Kal. Novembris anno ſexto.

Digitized by Google

Abbati monaſterii de Eveſham ad Romanam Eccleſiam nullo medio pertinentis ordinis ſancti Benedicti Vigornienſis dioceſis.

CUm, ſicut porrecta nobis ex parte tua petitio continebat, Abbates monaſterii de Eveſham in uſu mitrae, annuli, ſandalium, aliorumque inſignium pontificalium, necnon & benedicendis ſacerdotalibus veſtimentis, apoſtolica ſedes perpetuo duxerit decorandos, nos monaſterium ipſum in te volentes dono amplioris gratiae honorare, tibi & ſucceſſoribus tuis dandi ſolemnes benedictiones, ubi Archiepiſcopus aut Epiſcopus vel Legatus ejuſdem ſedis praeſens non fuerit, liberam auctoritate praeſentium concedimus facultatem. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni VI. Kal. Octobris anno ſexto.

Eidem Abbati & conventui ejuſdem monaſterii.

EX parte veſtra fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cum veſtrum monaſterium ſit in loco frigido ſitum, propter quod dum pileos in veſtris capitibus non portatis, plerique veſtrum graves infirmitates frequenter incurrunt, providere vobis ſuper hoc miſericorditer curaremus. Volentes igitur in hac parte veſtrae devotioni congruo remedio ſubveniri, utendi pileis congruentibus ordini veſtro liberam vobis auctoritate praeſentium concedimus facultatem. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni Idibus Septembris anno ſexto.

Epiſcopo Ambianenſi.

CUm dilectus filius Johannes de Riencort Miles & Hugo filius ejus tuae diocesis zelo fidei & devotionis accenſi parati ſint, ut aſſerunt, contra Aquenſes in ſubſidium univerſalis Eccleſiae proficiſci, mandamus quatenus eiſdem facientibus quod offerunt & iis quos ſecum ad hoc idoneos bellatores adduxerint, congruo ipſi ſecundùm tuam providentiam temporis ſpatio moraturis, illam concedas auctoritate noſtra veniam peccatorum quae dari euntibus in terrae ſanctae ſubſidium conſuevit. Datum Lugduni XVI. Kal. Novembris anno ſexto.

Pandulfo de Subura Canonico Cathalaunenſi.

FUturorum de te nobis ineſt praeſagium quod de virtute proficere debeas in virtutem, ex eo videlicet quod à puero virtutibus gratiarum inhaerens, in eis diceris per Dei gratiam laudabiliter profeciſſe, ad adoleſcentiam jam provectus. Et idcirco ut ad bonitatis augmentum continuatae diligentiae ſtudio fortius animeris, ſpecialiter tibi gratiam facientes, devotioni tuae auctoritate praeſentium indulgemus ut praeter praebendam Cathalaunenſem quam obtines, alia beneficia eccleſiaſtica, etiamſi curam animorum habeant, & tibi canonicè offerantur, in civitate ac dioceſi Cathalaunenſi licitè recipere valeas & cum eadem praebenda liberè retinere, non obſtante contraria conſuetudine juramento vel alia firmitate vallata & conſtitutione ſuper hoc edita in Concilio generali. Ita tamen quod eadem beneficia debitis &c. *uſque* negligatur. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni IV. Kal. Septembris anno ſexto.

Fratri Henrico de ordine Praedicatorum Poenitentiario noſtro.

CUm per te recepta ceſſione venerabilis fratris noſtri Epiſcopi Curienſis mandemus praefici dilectum filium.. Abbatem ſancti Galli Curienſi Eccleſiae in Epiſcopum & paſtorem, quia ita claruiſſe dinoſcitur dicti Abbatis devotio probata in neceſſitate qua cognoſcuntur amici ut ſpeciali caritatis praerogativa diligentes eundem cupiamus cum proſequi gratia & favore, diſpenſandi cum eo ut cum epiſcopatu Curienſi poſſit abbatiam ſancti Galli tenere uſque ad noſtrae beneplacitum voluntatis auctoritate tibi praeſentium concedimus facultatem, non obſtante indulgentia qua ordini tuo dicitur ab apoſtolica ſede conceſſum ut dicti ordinis fratres de cauſis vel negotiis ab eadem ſede committendis eiſdem non teneantur cognoſcere vel ſe intromittere per litteras apoſtolicas non facientes expreſſam de hac indulgentia mentionem. Datum Lugduni III. Idus Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Narbonenſi & aliis inquiſitoribus haereticae pravitatis in provincia Narbonenſi.

SInceræ devotionis affectus quem cariſſimus in Chriſto filius noſter Aragonum Rex illuſtris ad perſonam noſtram & Romanam gerit Eccleſiam nos inducit ut ejus petitionibus, quantum cum Deo poſſumus, annuamus. Hinc eſt quod nos ipſius precibus inclinati auctoritate praeſentium inhibemus ne contra haereticos aliquos, vel de haereſi infamatos, aut fautores ſeu receptatores ipſorum de diſtrictu ejuſdem Regis, auctoritate vobis ſuper iis ab apoſtolica ſede commiſſa occaſione hujuſmodi aliquatenus procedatis. Datum Lugduni II. Nonas Octobris anno ſexto.

Philippo procuratori Eccleſiae Salzeburgenſis.

CUm, ſicut petitio tua nobis exhibita continebat, caſtra, vaſſalli, poſſeſſiones, redditus, ac alia bona quae quondam.. Dux Auſtriae Stiriaeque &.. Comes Palatinus Bawariae ab Eccleſia Salzeburgenſi tenebant in feudum ad jus ipſius Eccleſiae redierint, nullo ex eis legitimo herede ſuperſtite qui ſuccedere in feudum debeat remanente, quae jam pro parte recuperaſſe te aſſeris non ſine magnis laboribus & expenſis, & aliam partem recuperaturum in brevi dante Domino te confidis, nos ſuper iis utilitati ejuſdem Eccleſiae volentes in poſterum paterna ſollicitudine providere, auctoritate praeſentium diſtrictius inhibemus ne tu vel aliquis Archiepiſcoporum qui pro tempore Eccleſiae Salzeburgenſi praefuerint caſtra vel alia ſupradicta infeodare ſeu aliàs alienare vel diſtrahere quoquo modo irrequiſito Romano Pontifice de caetero praeſumatis. Nos enim decernimus irritum & inane quicquid ſuper praemiſſis vel aliquo praemiſſorum contra inhibitionem noſtram à quoquam contigerit attentari. Nulli ergo &c. noſtrae inhibitionis & conſtitutionis &c. Datum Lugduni VIII. Kal. Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Biſuntinenſi.

EX parte Frederici clerici nati dilecti filii nobilis viri Stephani fratris dilecti filii nobilis viri Johannis Comitis Burgundiae domini Salinenſis tuae dioceſis fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cum eo ſuper defectu natalium quem patitur, de praedicto Stephano tunc ſoluto & moniali genitus, diſpenſare miſericorditer dignaremur. Nos igitur praedictorum nobilium conſideratione inducti mandamus quatenus conſideratis diligenter circumſtantiis univerſis quae circa idoneitatem perſonae fuerint attendendae, ſi paternae non eſt incontinentiae imitator, ſed bonae converſationis & vitae, aliaſque ſibi vitae merita ſuffragantur, ad diſpenſationis gratiam obtinendam, ut hujuſmodi non obſtante defectu poſſit ad omnes ordines promoveri & uſque ad beneficium eccleſiaſticum cum cura aſſumi, cum ipſo auctoritate noſtra diſpenſes, prout ſecundum Deum animae ſuae ſaluti videris expedire. Datum Lugduni II. Nonas Octobris anno ſexto.

Jo-

Digitized by Google

Johanni dicto Roman clerico ſcriptori pœnitentiariae noſtrae.

SOlet apoſtolicae ſedis benignitas manſuetudine temperare rigorem, cum cauſa rationabilis id expoſcit, & quod negat juris ſeveritas, de gratia indulgere. Hinc eſt quod tuae probitatis meritis, ſuper quibus laudabile tibi teſtimonium perhibetur, inducti, auctoritate tibi praeſentium indulgemus ut non obſtante defectu natalium quem pateris, de ſoluto genitus & ſoluta, poſſis ad omnes ordines promoveri & dignitates eccleſiaſticas & beneficia eccleſiaſtica, etiam ſi curam animarum habeant, obtinere; ita tamen quod ſi te ad epiſcopalem vocari contigerit dignitatem, illam nequaquam recipias abſque licentia ſedis apoſtolicae ſpeciali. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni Kalendis Auguſti anno ſexto.

Priori ſancti Petri Matiſconenſis.

EX parte dilecti filii Abbatis Trenorchienſis Cabilonenſis dioceſis nobis eſt oblata querela quod licèt temporalis juriſdictio villae ſancti Portiani Claromontenſis dioceſis totaliter pertineat ad prioratum ipſius villae Trenorchienſi monaſterio immediatè ſubjectum, burgenſes tamen ejuſdem villae, ſpiritu rebellionis, aſſumpto, à juriſdictione dicti prioratus ſe contra juſtitiam ſubtrahere molientes, quandam conjurationem non ſine multa temeritate fecerunt in dicti Abbatis gravem injuriam & tam ſui monaſterii quàm prioratus ejuſdem non modicam laeſionem. Quare dictus Abbas nobis humiliter ſupplicavit ut huic morbo, antequam nimis invaleſceret, curaremus per ſedis apoſtolicae providentiam obviare. Ne igitur dictorum burgenſium praeſumpta temeritas, ſi punita non fuerit, ſit aliis in exemplum, mandamus quatenus diſſolvens auctoritate noſtra hujuſmodi colligationes impietatis, quacunque firmitate vallentur, eoſdem burgenſes ut praefato Abbati plenè ſatisfaciant de damnis & injuriis monaſterio ſuo & dicto prioratui ab eis hac occaſione illatis, & quod de caetero talia non praeſumant, monitione praemiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam appellatione remota praevia ratione compeſcas. Datum Lugduni IV. Kal. Novembris anno ſexto.

Archiepiſcopo Livoniae.

PRo devotionis tuae ſinceritate condignum & pro devota ſupplicationis inſtantia congruum arbitramur ut ex illa quam Deus in apoſtolica ſede conſtituit plenitudine poteſtatis inſigne munus gratiae te accepiſſe laeteris, quo & in oculis noſtris acceptus appareas & illis poſſis de beneficiis qui ad decora praemia claris meritis provehuntur. Tuis igitur precibus inclinati, ut cum uno duntaxat defectum in natalibus patiente, non tamen de inceſtu vel adulterio ſeu regularibus procreato, quod ad pontificalem dignitatem in provincia Livoniae vel Pruſciae liberè valeat promoveri, dummodo ei aliud canonicum non obſiſtat, & ad tam copioſum gratiae munus dono ſcientiae ac laudabilis vitae meritis adjuvetur, poſſis non obſtantibus canonicis conſtitutionibus, quae ab hujuſmodi promotione repellunt illegitimè genitos, diſpenſare fraternitati tuae, de qua plenè confidimus, auctoritate praeſentium concedimus facultatem. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni XV. Kal. Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Pruſciae.

EX parte tua fuit propoſitum coram nobis ut cum nonnulli ſuffragandorum tuorum propter novellae terrae plantationem & neophytorum duritiam de bonis ſuorum epiſcopatuum ſuſtentari non poſſint, ex quo fructum animarum, qui de ipſorum praeſentia per operoſam ſollicitudinem proveniret, multotiens deperire contingit, dum abeſſe à locis ſuis pro acquirendis ſibi neceſſariis quodam modo compelluntur, providere ſuper hoc de benignitate ſedis apoſtolicae curaremus. Ne igitur ex defectu temporalium rerum profectus ſpiritualium retardetur, ſitque dignum ut tuae in hoc ſupplicationi affectus tranſeat in effectum, fraternitati tuae praeſentium auctoritate committimus ut cum tribus de praedictis ſuffraganeis, quod quilibet eorum unicum beneficium eccleſiaſticum, etiamſi curam habet animarum, poſſit liberè propter neceſſariorum defectum recipere, ſi ei canonicè offeratur, & cum epiſcopatu quem habet, donec ad meliorem ſtatum provincia tua devenerit, licitè retinere, conſtitutione contraria non obſtante, auctoritate noſtra diſpenſes, prout ſecundum Deum videris expedire; proviſo quod hujuſmodi beneficia debitis &c. *uſque* negligatur. Datum Lugduni XV. Kal. Octobris anno ſexto.

Archiepiſcopo Auxitanenſi.

FIdei puritas & devotionis fervor quem ad Romanam Eccleſiam habere dinoſceris promerentur ut petitionibus tuis favorem benivolum impendamus. Sanè fuit nobis ex parte tua humiliter ſupplicatum ut cum per nobilem virum Vicecomitem Lomaniae te ac Eccleſiam tuam multipliciter perſequentem, quaſi obſeſſus in civitate Auxitana, ipſam exire ac procedere ad tuam viſitandam dioceſim verearis, quod exiſtendo in eadem civitate procurationes ab Eccleſiis ejuſdem dioceſis recipere valeas, tibi de benignitate ſedis apoſtolicae curaremus. Nos igitur fraternitatis tuae precibus inclinati quod hujuſmodi perſecutione durante, ab Eccleſiis dioceſis tuae debitas procurationes recipere valeas, etiam ſi viſitationis officium nequiveris impendere in eiſdem, tibi auctoritate praeſentium indulgemus. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni Nonis Novembris anno ſexto.

Epiſcopis provinciae Auxitanenſis.

VEnerabili fratre noſtro Archiepiſcopo Auxitanenſi accepimus intimante quod idem pro defenſione libertatis Eccleſiae ſuae per nobilem virum Vicecomitem Lomaniae ipſum & Eccleſiam ſuam multipliciter perſequentem quaſi obſeſſus in civitate Auxitanenſi ipſam exire non audet, propter quod in provincia ſua debitum nequit viſitationis officium exercere. Quare nobis humiliter ſupplicavit ut eidem in hujuſmodi neceſſitatis articulo conſtituto paterna ſollicitudine providentes procurationes provinciae ſuae ſibi ratione viſitationis debitas exhiberi de benignitate ſedis apoſtolicae faceremus. Cum igitur dignum ſit & lex naturae depoſcat ut membra compatiantur capiti patienti, univerſitatem veſtram monendam duximus & rogandam, mandantes quatenus ſinguli veſtrum procurationes ſuae civitatis & dioceſis debitas ipſi Archiepiſcopo, ſi provinciam viſitaret, eidem praedicta perſecutione durante pro noſtra & apoſtolicae ſedis reverentia liberè exhibere curetis, ita quod oſtendatis vos habere ad ipſum debitum ſinceritatis affectum, & idem carius vos proſequi teneatur in viſceribus caritatis, noſque devotionem veſtram poſſimus merito commendare. Datum ut ſuprà.

Archiepiſcopo Tuamenſi.

IN venerabili fratre noſtro Epiſcopo Achadenſi ſuffraganeo tuo deducto ad ſenium, robur naturae ita deficere dicitur ut impotens ad executionem pontificalis officii nimium habeatur. Na autem Achadenſis Eccleſia ſub umbra ipſius patiatur in ſpiritualibus & temporalibus detrimentum, nos dicti Epiſcopi ſupplicationibus annuentes mandamus quatenus, ſi tibi de impotentia praemiſſa conſtiterit, ceſſionem ipſius vice noſtra recipias ac ſibi de bonis epiſcopalibus

Digitized by Google

bus congruam portionem aſſignes, caeterum injungas Capitulo Achadenſi ut ſibi per electionem canonicam de idonea perſona provideant quae tanto congruat oneri vel honori. Contradicto res &c. Datum Lugduni II. Idus Novembris anno ſexto.

Univerſitati fratrum de pœnitentia provinciae Lombardiae.

LIcèt vos fratribus Minoribus monitis ſalubribus inſtruendos & bonis informandos moribus olim vobis, ut aſſeritis, inſciis duxerimus committendos, quia tamen à juriſdictione dioceſanorum veſtrorum per hoc nolumus vos ſubduci vel eis aliquòd praejudicium generari, praeſentium vobis auctoritate mandamus quatenus commiſſione hujuſmodi non obſtante, per quam non intendimus vos arctari, dioceſanis ipſis juxta conſtitutiones veſtras approbatas per ſedem apoſtolicam abſque difficultate qualibet in omnibus, praeſertim quae ad correctionis ac reformationis officium pertinent, humiliter pateatis. Datum Lugduni IV. Idus Novembris anno ſexto.

Decano & Capitulo Eccleſiae beati Martini Turonenſis ad Romanam Eccleſiam nullo medio pertinentis.

ILlum à ſui fundatione ſtuduit Eccleſia veſtra Domino impendere famulatum, eaque à tempore cujus memoria non exiſtit pro apoſtolicae ſedis honore diligentia vigilavit ut inter alias expertae devotionis titulo erga Deum & Romanam Eccleſiam inſignita digne meruerit & oportunis ab eadem ſede ſemper attolli ſavoribus & exemptionis privilegio ſpecialiter decorari. Verum quia ejus ſinceritas deficere neſcia, ſed proficere conſueta, ipſam continuè in devotione ſedis ejuſdem ſtabiliorem conſtituit & reddidit in exequendis ipſius beneplacitis promptiorem, nos merito ad exaltationem ejus intenti ſuis commodis attentè proſpicimus, & in iis, ſi quae ſibi expedire cognoſcimus, efficaciter providemus. Hinc eſt quod nos veſtris ſupplicationibus inclinati, vobis ne praefatae Eccleſiae veſtrae Capitulum, vel ex eo aliquis, ſed quivis alius gaudens ea vobis cum ratione ejuſdem Eccleſiae libertate per litteras ſedis praedictae, niſi de ipſa & ejus exemptione in eis expreſſa mentio habeatur, coram Archiepiſcopo, Archidiacono, Archipresbytero Turonenſi eorumque officialibus ſeu ſubdelegatis ab eis ad judicium trahi poſſit, auctoritate praeſentium indulgemus. praeſentibus poſt decennium minimè valituris. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni XII. Kal. Decembris anno ſexto.

Eiſdem.

ILlum à ſui fundatinne *ut ſuprà* uſque providemus. Hinc eſt quòd nos veſtris ſupplicationibus inclinati, vobis ne Archiepiſcopus, Archidiaconi, Archipresbyteri Turonenſis vel eorundem officiales ſeu ſubdelegati ab eis in praefatae Eccleſiae veſtrae Capitulum aut ex eo aliquem ſeu quemvis alium eadem vobiſcum ratione ipſius Eccleſiae libertate gaudentem interdicti vel ſuſpenſionis aut excommunicationis ſententiam valeant promulgare, niſi de ipſa & ejus exemptione in eis expreſſa mentio habeatur, auctoritate praeſentium indulgemus. praeſentibus poſt decennium minimè valituris. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum ut ſuprà.

Patriarchæ Ieroſolymitano apoſtolicæ ſedis Legato.

CUm, ſicut ex parte tua fuit propoſitum coram nobis, ob noſtram, praemiſſa tamen proteſtatione, reverentiam toleraveris ut venerabilis frater noſter Patriarcha Antiochenus apoſtolicae ſedis Legatus, quando fuit in Accon, portare legationis inſignia, incedere cum rubeis & ſignare populum Acconenſem, cùm talia non competant niſi Legato à noſtro latere deſtinato, nos tuis ſupplicationibus inclinati praeſentium tibi auctoritate concedimus ut per haec nullum Eccleſiae tuae praejudicium valeat generari. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni IV. Non. Decembris. anno VI.

Epiſcopo Uticenſi.

EX parte venerabilis fratris noſtri Epiſcopi Nemauſenſis fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cum ipſe in procurationibus Legatorum & nuntiorum apoſtolicae ſedis non modicum aggravatus ad contribuendum eidem in hoc Abbates, Priores, & alios Praelatos & clericos Eccleſiarum ſubjectarum ſibi ſuae civitatis & dioceſis compelli, prout Eccleſiarum ipſarum facultates exigunt, mandaremus. Attendentes igitur quod onus omnibus competens in plures diviſum faciliùs ſupportatur, mandamus quatenus praedictos Abbates & alios ut in iis ipſi Epiſcopo juxta facultates proprias proportionaliter contribuant, monitione praemiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam appellatione remota compellas, non obſtante indulgentia, ſi qua eſt eorum aliquibus ab apoſtolica ſede conceſſa ut interdici, ſuſpendi, & excommunicari non poſſint per litteras apoſtolicas abſque ipſius ſedis ſpeciali mandato faciente de hac indulgentia mentionem. Datum Lugduni III. Kal. Decembris anno ſexto.

Archiepiſcopo Lavonienſi.

IN ſede juſtitiae depoſitione divina, licèt immeriti, conſtituti, volumus ut debemus jus ſuum illibatum cuilibet conſervare. Sanè indemnitati Eccleſiae tuae paterna volentes in poſterum ſollicitudine praecavere, nolumus ut per citationem venerabilis fratris noſtri Archiepiſcopi Pruſciae metropolitico juri tuo quod in Revalienſi & Wirenſi ac quibuſdam aliis epiſcopatibus Ertoniae te proponis habere, praejudicium aliquod generetur, indulgentia vel privilegio aliquo non obſtante. Datum Lugduni VIII. Kal. Decembris anno ſexto.

Abbati monaſterii ſancti Jacobi Scotorum Ratiſpon. ordinis ſancti Benedicti ad Romanam Eccleſiam nullo medio pertinentis.

CUm, ſicut lecta coram nobis tua petitio continebat, novitii prioratuum in Ibernia tuo monaſterio ſubjectorum regulares obſervantias profeſſuri ac recepturi à te benedictionis munus propter locorum diſtantiam & viarum diſcrimina prædictum adire monaſterium nequeant, ut tenentur, provideri ſuper iis à nobis humiliter poſtulaſti, praeſertim cùm propter impedimenta hujuſmodi nec profeſſionem emittant nec benedictionem recipiant monachi ſupradicti in ſalutis propriae ac regularis ordinis detrimentum & ſcandalum plurimorum. Volentes igitur tantis periculis tuis precibus inclinati obviare, praeſentium tibi auctoritate duximus concedendum ut cui volueris de ſubditis tibi Prioribus regionis illius probo & ad hoc idoneo praedicta committere valeas vice tua ſine monaſterii tui praejudicio exequenda. Datum Lugduni Kal. Decembris anno ſexto.

Epiſcopo Ratiſponenſi.

SUa nobis dilecti filii Abbas & conventus monaſterii ſancti Jacobi Scotorum Ratiſpon. ordinis ſancti Benedicti ad Romanam Eccleſiam nullo medio pertinentis petitione monſtrarunt quòd ipſi attendentes conventum monaſterii ſanctae Mariae Scotorum in Vienna Abbatis deſtituti regimine ad dictum monaſterium ſancti Jacobi nullo mediante ſpectantis ex eo eligere ea vice non poſſe quòd in villa Wiennenſi auctoritate apoſtolica ſuppoſita interdicto divina temerè celebrarunt, ne dictum monaſterium ſanctae Mariae ex vacatione diuturna in ſpiritualibus & tempo-

po-

poralibus incurreret detrimentum, dilectum filium Beylianum monachum Eberſpergenſem, virum, ut accepimus, eminentis ſcientiae ac in ſpiritualibus & temporalibus circumſpectum, eidem vacanti monaſterio canonicè & concorditer, prout ad eos pertinet, praefecerunt, nobis humiliter ſupplicantes ut cùm .. Patavienſis Epiſcopus loci dioceſanus auctoritate prædicta vinculo ſit excommunicationis aſtrictus, ipſi electo ad ſedem apoſtolicam accedenti munus faceremus benedictionis impendi. Tuam igitur volentes in hoc honorare perſonam, qui in devotione ſedis apoſtolicae ſtabilis perſeveras, mandamus quatenus, ſi eſt ita, eidem electo munus benedictionis impendas eique facias à ſuis ſubditis obedientiam & reverentiam devotam & debitam exhiberi, contradictores &c. Nolumus tamen quòd Patavienſi Eccleſiae propter hoc in poſterum aliquod praejudicium generetur. Datum Lugduni Kal. Decembris anno ſexto.

De Neverburg & d' Ardecher Eccleſiarum Præpoſitis Patavienſis diœceſis.

PRaeſentium vobis auctoritate mandamus quatenus dilectum filium Beylianum electum monaſterii ſanctae Mariae Scotorum in Wienna, cùm à venerabili fratre noſtro Ratiſponenſi Epiſcopo juxta mandati noſtri tenorem, quod eidem Epiſcopo deſtinamus, munus benedictionis acceperit, in ejuſdem monaſterii poſſeſſionem inducatis & defendatis inductum, contradictores &c. invocato ad hoc, ſi neceſſe fuerit, auxilio brachii ſaecularis. Datum ut ſuprà.

Abbati monaſterii ſancti Jacobi Scotorum Ratiſpon. ordinis ſancti Benedicti ad Romanam Eccleſiam nullo medio pertinentis.

TE accepimus referente quòd nonnulli praepoſiti & monachi monaſteriorum ſeu prioratuum ordinis ſancti Benedicti in Ibernia tuo monaſterio ſubjectorum per licentiae campum diſcurrere velut girovagi, ac eorum aliqui pro ſuis exceſſibus puniendi ad loca ſe remota transferre praeſumunt, ut ſic regularem effugiant diſciplinam, alia plura committentes enormia in animarum ſuarum diſpendium, ordinis ejuſdem opprobrium, & ſcandalum plurimorum, quæ limam apoſtolicae correctionis expoſcunt. Quare de ipſorum ſalute ſollicitus provideri ſuper iis à nobis humiliter poſtulaſti. De tua igitur circumſpectione plenam in Domino fiduciam obtinentes viſitandi, corrigendi, ac reformandi in dictis monaſteriis ſeu prioratibus tam in capite quàm in membris ac fugitivos ad loca propria revocandi auctoritate tibi praeſentium concedimus facultatem, proviſo quòd ſolum Deum habens prae oculis ſuper iis diligenter ac providè procures procedere prout locorum ipſorum utilitati, animarum ſaluti, & honeſtati praedicti ordinis videris expedire, contradictores &c. Praeſentibus poſt triennium minimè valituris. Datum Lugduni VIII. Idus Decembris anno ſexto.

Epiſcopo Cathalaunenſi & Abbati ſancti ſepulchri Camaracenſis.

SUa nobis dilecti filii nobiles viri Johannes de Aveſnis & Balduinus frater ejus intimatione monſtrarunt quòd quidam eorum aemuli eis malitiosè, ut proceſſu temporis à bonis ad eos hereditario jure ſpectantibus excludi valeant, notam illegitimitatis impingunt, id multorum auribus inſtillando. Quare nobis humiliter ſupplicarunt ut cum eis aut ſaltem ipſorum heredibus ſit valde periculoſum quòd id remaneat taliter indiſcuſſum, providere ipſis ſuper hoc paterna ſollicitudine curaremus. Quocirca mandamus quatenus ſuper cauſa natalium eorumdem nobilium, non obſtante quòd ſuper hoc inter ipſos ex parte una & fratres eorum ex altera fuit coram nobis aliquandiu litigatum & proceſſum, cùm nihil inde terminatum extiterit, inquiratis, ſicut magis de plano poteritis, diligentiùs veritatem, & quod canonicum fuerit appellatione poſtpoſita ſtatuatis, quaeſtione bonorum principali domino reſervata. Datum Lugduni V. Idus Decembris anno ſexto.

Abbati ſancti Martini Treverenſis.

EX parte dilecti filii R. electi VVarmacienſis fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cùm dilectus filius noſter P. ſancti Georgii ad velum aureum Diaconus Cardinalis apoſtolicae ſedis Legatus, electione quam Capitulum VVarmacienſe de Corrado Praepoſito VVarmacienſis Eccleſiae de facto celebraverant rite caſſata, de praedicto Ricardo ipſi Eccleſiae duxerit in Epiſcopum providendum, proviſionem eandem confirmare de benignitate ſedis apoſtolicae curaremus. Licet autem vehementer praeſumamus pro iis quae à Legato acta ſunt in hac parte, pleniùs tamen de praemiſſis an canonicè omnia proceſſerint certificari volentes, mandamus quatenus praefatum electum & alios, ſi qui fuerint qui ſe proviſioni factae de dicto R. velint opponere, ex parte noſtra peremptoriè citare procures ut intra competentem terminum à nobis praefigendum eiſdem cum omnibus rationibus & monumentis ſuis per ſe vel ſufficientes & idoneos procuratores noſtro ſe conſpectui repraeſentent, facturi & recepturi quod juſtitia ſuadebit. Datum Lugduni II. nonas Auguſti anno ſexto.

Epiſcopo Vironenſi.

EX parte dilecti filii nobilis viri Marquardi de Thurz fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cum idem cum nobili muliere Ludemina Olomucenſis dioceſis ipſum contingente quarto affinitatis gradu matrimonium in facie Eccleſiae duxerit contrahendum, & jam pluribus ex eis filiis procreatis, non poſſit inter eos abſque multorum ſcandalo divortium celebrari, providere ipſorum in hac parte ſaluti miſericorditer curaremus. Mandamus quatenus, ſi eſt ita, cum eiſdem M. & L. ut licitè poſſint in ſic contracto matrimonio remanere, gradu hujuſmodi non obſtante, auctoritate noſtra diſpenſes. Datum Lugduni III. Idus Decembris anno ſexto.

Electo Columbrienſi.

IN eo potiſſimè apoſtolatus officium exequendo vigilare nos convenit ut tales ad Eccleſiarum regimen aſſumantur qui commiſſos ſibi greges verbis informantes pariter & exemplis oſtendant ſe operis exhibitione veros eſſe paſtores. Sanè in noſtra propoſuiſti praeſentia conſtitutus quòd vacante olim Columbrienſi Eccleſia, & ipſius Canonicis te in Epiſcopum eligentibus & paſtorem, venerabilis frater noſter Bracharenſis Archiepiſcopus loci Metropolitanus electionem hujuſmodi confirmavit, ſed poſtmodum eidem Archiepiſcopo ne ad conſecrationem tuam procederet duximus per noſtras litteras inhibendum, inquiſitionem nihilominus contra te ac ipſius electionis proceſſum ſuper quibuſdam excommunicationum ſententiis, quibus tam tu quàm tui electores dicebamini ante ipſam electionem fuiſſe ligati, & aliis certis articulis fidei facientes. Unde nobis humiliter ſupplicaſti ut providere tibi ſuper iis de benignitate apoſtolica curaremus. Nos itaque tuis ſupplicationibus inclinati, conſiderato providè quòd per diligentiam & circumſpectionem tuam praefata Eccleſia laudabilibus auctore Domino in ſpiritualibus & temporalibus proficere poterit incrementis, quod de te per electionem & confirmationem hujuſmodi factum eſſe dinoſcitur, inquiſitione non obſtante praemiſſa, gratum & ratum habentes, id auctoritate concedimus & praeſentis ſcripti patrocinio communimus, ſupplentes defectum, ſi quis forſan in ipſis extitit ex parte eligentium vel electi, de plenitudine poteſtatis, inhibitionem hujuſmodi penitus revocando.

Nul-

Digitized by Google

Nulli ergo &c. noſtrae confirmationis, ſuppletionis, & revocationis &c. Datum Lugduni XVIII. Kal. Januarii anno ſexto.

Electo Caſtrenſi.

ETſi paſſim ſit quibuslibet indigentibus miſerendum, ut miſericordes circa proximos exiſtentes in retributionem juſtorum miſericordiam conſequantur, circa fratres tamen & coëpiſcopos noſtros debet eſſe cura propentior, & eis debet affluentiùs ſubveniri qui ex divitiis in egeſtatem & exilium abſque ſuo vitio inciderunt. Cùm igitur venerabilis frater noſter Epiſcopus Plovacenſis ab officialibus & fautoribus Henrici nati F. quondam Imperatoris à ſede propria, ſicut aſſerit, miſerabiliter ſit ejectus & bonis ſuis omnibus ſpoliatus, nos gerentes ſuper hoc circa ipſum debitae compaſſionis affectum, ac cupientes eidem, ne, quod abſit, in opprobrium pontificalis officii mendicare cogatur, congruo remedio ſubveniri, mandamus quatenus eidem tam ab Archiepiſcopis & Epiſcopis quàm Eccleſiis & monaſteriis Sardiniae, à quibus expedire videris, in centum libris Januenſibus inter perſonas & eadem loca juxta tuae diſcretionis arbitrium proportionaliter dividendis, quouſque ad Plovacenſem Eccleſiam redire valeat & ſecurè morari, facias auctoritate noſtra annis ſingulis provideri, non obſtantibus conſtitutionibus de duabus dietis &c. ſeu ſi perſonis Eccleſiarum & monaſteriorum ipſorum à ſede apoſtolica ſit indultum quòd ad receptionem vel proviſionem alicujus compelli, aut interdici, ſuſpendi, vel excommunicari non poſſint per litteras apoſtolicas, niſi expreſſam fecerint de ipſa indulgentia mentionem, vel qualibet alia per quam poſſet impediri hujuſmodi gratia vel differri, contradictores &c. Datum Lugduni XI. Kal. Novembris.

Electo Leodienſi.

PRomerente tuae devotionis conſtantia quàm fidei puritate conſtantis, te ſpecialem inter devotos Eccleſiae reputari dignum fore providimus ut te in omnibus favore benivolo proſequentes petitionibus tuis, quantum cum Deo poſſumus, liberaliter annuamus. Te quidem inſinuante didicimus, & utique fidei tuae opera clara probant, quod pro negotiis Eccleſiae generalis tanquam nobile membrum ipſius fideliter & potenter laborans, multa ſuſtines onera expenſarum. Et quia redditus epiſcopatus tui vix ſufficiunt ad hujuſmodi negotia exequenda, poſtulaſti à nobis tibi alicujus ſpecialis gratiae remedio ſubveniri. Ut igitur haec quae incumbunt negotia finem accipiant conſummationis optatae, nos tam perſonae tuae quam ipſis negotiis providere volentes, tibi auctoritate apoſtolica indulgemus ut omnium eccleſiaſticorum beneficiorum proventus, etiam curam animarum habentium, quae infra quinquennium in tua civitate vel dioceſi vacare contigerit, poſſis per biennium pro tuis neceſſitatibus retinere, non obſtante aliquo contrario per quod poſſet hujuſmodi gratia impediri; proviſo quod tantum ex ipſis proventibus reſervetur quod poſſit interim per perſonas idoneas in Eccleſiis in quibus habentur hujuſmodi beneficia deſerviri. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni XI. Kal. Januarii anno ſexto.

S. tituli ſanctæ Mariæ Tranſtyberim Presbytero Cardinali, Vicario noſtro in Urbe.

ANimarum ſalutem potiſſimè affectantes, dolemus nimirum graviter & turbamur ſi aliqua quae ipſam impediant ab illis praeſumantur qui hanc ex, ordine vel officio deberent ſpecialiter procurare. Sanè intelleximus quòd Urbis clerici, occaſione reformandi clerum illius loci, ordinarunt ſeu ſtatuerunt quod nullus Archipresbyter ſeu Presbyter aut clericus alius praedicatorem aliquem ad Eccleſiae ſuae feſtivitates invitet, niſi ejuſdem ordinis & conditionis exiſtat. Dicuntur etiam quaedam alia ſtatuiſſe quae viam ſalutis impedire videntur & ſcandali materiam generare, ac dilectis filiis fratribus Praedicatoribus & Minoribus praedicationis officium, ad quod deputati eſſe noſcuntur, ſpecialiter prohibere. Ideo mandamus quatenus diſcreta circumſpectione provideas ut conſtitutiones & ordinationes hujuſmodi non ſerventur, ſed irritentur potiùs & penitus vacuentur, & ſi quos eorum fratrum in praejudicium ſeu gravamen praedictorum clericorum vel cleri contra juſtitiam praeſumere aliquid forſan agnoveris, talem eorum exceſſum corrigas & emendari facias prout tua diſcretio viderit expedire, contradictores &c. Si vero noſtra ſuper iis fuerit proviſio requirenda, remedium in hac parte, poſtquam de hoc tuas receperimus litteras, apponere curabimus opportunum. Datum Lugduni VI. Idus Decembris anno ſexto.

Glaſguenſi & Dumblanenſi Epiſcopis.

NOſtris nuper eſt auribus intimatum quòd ſedes Epiſcopalis Ergadenſis Eccleſiae in quadam inſula maris poſita propter multa diſcrimina & crebrò intumeſcentes fluctus ipſius maris adeo redditur inacceſſibilis, & locus ipſe incolis etiam taedioſus quod nec tutum eſt habitatoribus inibi reſidere, nec aliquibus ſecurum illuc accedere ſine periculo perſonarum. Quare pro ipſa Eccleſia nobis extitit cum inſtantia ſupplicatum ut transferri eandem ſedem ad locum alium magis idoneum mandaremus, maximè cum cariſſimus in Chriſto filius noſter Scotiæ Rex illuſtris in dotem ejuſdem Eccleſiae ad locum magis commodum transferendae aperire velle dicatur munificentiae ſuae manum. De veſtra igitur circumſpectione plenam in Domino fiduciam obtinentes, mandamus quatenus conſideratis circumſtantiis univerſis quae circa translationem hujuſmodi fuerint attendendae, ſuper hoc auctoritate noſtra liberè ſtatuatis quod ſecundùm datam vobis à Deo prudentiam videritis expedire, contradictores &c. Datum Lugduni IV. Nonas Januarii anno ſexto.

Glaſguenſi & Dumblanenſi Epiſcopis.

NImis diutinum, ſicut accepimus, Ergadenſis Eccleſia luctum viduitatis exegit, quae per ſeptennium & amplius permanſit Pontificis ſolatio deſtituta. Quod tanto indigniùs eſt ferendum quanto pernicioſum eſt rudes regionis illius populos qui eos in Deo erudiat non habere. Ne igitur pro defectu paſtoris eadem Eccleſia grave in ſpiritualibus & temporalibus diſpendium patiatur, mandamus quatenus caſſatis electionibus, ſi quas inveneritis in praedicta Eccleſia contra formam canonicam temerè attentatas; niſi poſtmodum ejuſdem Eccleſiae Canonici concordaverint infra competentem terminum eiſdem praefigendum à vobis ſibi de perſona idonea in Epiſcopum providere per electionem canonicam & concordem, vos ex tunc, appellatione remota, praeficiatis auctoritate noſtra ipſi Eccleſiae viduatae perſonam quae tanto congruat oneri & honori, ac impendatis vel faciatis impendi vice noſtra munus conſecrationis eidem, facientes ſibi à ſubditis ſuis obedientiam & reverentiam debitam exhiberi, ac recipientes ab eo poſtmodum noſtro & Eccleſiæ Romanae nomine fidelitatis ſolitae juramentum juxta formam quam vobis ſub bulla noſtra mittimus intercluſam. Formam autem juramenti quod ipſe praeſtabit de verbo ad verbum per ejus patentes litteras ſuo ſigillo ſignatas per proprium nuntium quantocius deſtinetis. Datum Lugduni X. Kal. Januarii anno ſexto.

Epi-

Epiſcopo Meldenſi.

CUm dilectos filios nobiles viros Johannem de Caſtellione Comitem Bleſenſem dominum de Avenis, Guidonem Comitem ſancti Pauli, Galcherum & Hugonem fratres cum omnibus bonis &c. *ut in proxima uſque* adip ici, ſuſceperimus ſub protectione apoſtolicae ſedis & noſtra, mandamus quatenus ipſos donec ad ætatem legitimam pervenerint non permittas contra protectionis noſtræ tenorem ab aliquibus indebitè moleſtari, moleſtatores hujuſmodi &c. non obſtante aliqua indulgentia ab apoſtolica ſede à quocunque obtenta per quam noſtri ſuper hoc mandati executio valeat impediri, & de qua oporteat in noſtris litteris fieri mentionem, ac conſtitutione de duabus dietis &c. dummodo ultra tertiam vel quartam aliquis &c. Datum Lugduni Idus Decembris anno ſexto.

Nobilibus viris Johanni de Caſtellione Comiti Bleſenſi domino de Avenis, Guidoni Comiti ſancti Pauli, Gualchero & Hugoni.

SIncera devotio quam haberis ad Romanam Eccleſiam nos inducit ut veſtris petitionibus, quantum cum honeſtate noſtra poſſumus, annuamus. Hinc eſt quòd nos veſtris ſupplicationibus inclinati perſonas veſtras cum omnibus bonis quae in præſentiarum rationabiliter poſſideos aut in futurum juſtis modis præſtante Domino poteritis adipiſci, ſub beati Petri & noſtra protectione &c. *uſque* communimus. Nulli ergo &c. noſtræ protectionis &c. Datum Lugduni v. Kal. Decembris anno ſexto.

Decano Eccleſiæ Aquenſis Leodienſis dioceſis.

INcontinentiae vitium, quod famam clericorum Trajectenſis civitatis & dioceſis denigrabat, dilectus filius noſter P. ſancti Georgii ad velum aureum Diaconus Cardinalis tunc in partibus illis apoſtolicæ ſedis Legatus prudenter attendens ſtatuiſſe dicitur quòd nulli eorum de cætero haberent publicè concubinas, ſed infra viginti dies à tempore quo foret hujuſmodi conſtitutio promulgata illas abjicerent nec eas vel alias habere de cætero attentarent, alioquin ex tunc ab officio & beneficio eſſent ipſo jure ſuſpenſi, & ſi poſtmodum incorrigibiles haberentur, elapſo decem dierum ſpatio ſe ſcirent excommunicationis incurriſſe ſententiam & vacare beneficia eorundem. Cum autem, ſicut intimante cariſſimo in Chriſto filio noſtro W. illuſtri Rege Romanorum percepimus, nonnulli ex eiſdem clericis incurrerint prædictam ſententiam & divina celebrarint officia ſic ligati, qui ſe poſtmodum laudabiliter correxerunt, nos obtentu ipſius Regis agentes miſericorditer cum eiſdem mandamus quatenus ipſos, cum ad te duxerint propter hoc humiliter recurrendum, hac vice juxta formam Eccleſiae auctoritate noſtra beneficium abſolutionis impendas & cum eis ſuper irregularitate quam incurrerunt hujuſmodi occaſione diſpenſes, alios vero qui praefatam ſententiam incurrentes contemptis clavibus temerè celebrare divina vel prophanare potiùs praeſumpſerunt, niſi ſuper his poſt monitionem tuam infra decem dies ſe ſimiliter corrigant, ſicut ex ipſa conſtitutione tenentur, punias diſciplina canonica, & beneficia ipſorum quae juxta conſtitutionem eandem vacare conſtiterit perſonis idoneis & Eccleſiæ Romanæ devotis conferre procures, contradictores &c. Datum Lugduni II. Kal. Januarii anno ſexto.

Nobili viro Alfonſo primogenito cariſſimi in Chriſto filii noſtri Regis Caſtellæ illuſtris.

VOluntarium nobis eſt ſemper ſic prodeſſe ſupplicibus ut unde illis utilitatis compendia providemus, non irrogemus aliquibus diſpendia læſionis. Unde ſi qua regiæ liberalitatis beneficia à cariſſimo in Chriſto filio noſtro illuſtri Rege Caſtellæ patre tuo quibuslibet erogata apoſtolici patrocinii præſidio curavimus communire, tanta ex iis moderatione conſilii concepimus ſcripta noſtra ut per illa juventur petentes & alterius juſtitia non lædatur. Verum quia poſtulaſti ſuper iis tibi expreſſiùs præcavere, nos qui profectus tuos paterno zelantes affectu te optatis in Domino provehi cupimus incrementis, nobilitati tuæ auctoritate præſentium concedimus ut per confirmationum litteras ſuper donationibus vel conceſſionibus à præfato Rege factis vel faciendis quibuſcunque perſonis ab apoſtolica ſede conceſſis nullum juri tuo præjudicium in aliquo generetur, ſed ſic per eaſdem conceſſiones aliorum jura ſerventur ut tua diminui aliquatenus non contingat. Nulli ergo &c. noſtræ conceſſionis &c. Datum Lugduni III. Idus Januarii anno ſexto.

Archiepiſcopis & Epiſcopis univerſis ad quos litteræ iſtæ pervenerint.

REligioſorum moleſtiis diligenter occurrere ex commiſſi nobis regiminis tenemur officio & eorum opportunæ quieti ſollicitè providere. Cùm igitur dilecti filii Prior & fratres Heremitarum in partibus Alamanniæ ordinis ſancti Guillelmi veſtiti laneis cucullis & curtis uſque ad cavillam ſeu juncturam pedis cum manicis bene latis & longis, nullo alio ſuperinduris colore niſi quem ſecum lana earum cauſa primordialis contraxit, latis quoque circumcincti corrigiis deſuper, cum congruis religioni cultellis, & baculos deferentes in manibus, & calciati teneantur incedere ſecundum ſui ordinis inſtituta, contingit interdum, ſicut eorum relatione accepimus, ipſos à quibuſdam religioſis quandoque ad deferendum alium habitum, interdum verè ad proprium alterandum plurimum moleſtari in ſuum non modicum ſcandalum & derogationem ordinis eorundem. Quare ſuppliciter iidem poſtularunt à nobis ut ſuper hoc eis & debitæ ſui ordinis obſervantiæ providere paterna ſollicitudine curaremus. Ne igitur dicti Prior & fratres propter obſervationem ſui ordinis & ſtatutorum ejuſdem à quibuſvis patiantur moleſtiam, qui nullis injuriam irrogare videntur, ſervando ſicut præmiſſum eſt, in habitu ſui ordinis inſtituta, fraternitatem veſtram rogandam duximus & monendam, mandantes quatenus fratres prædicti ordinis ſinguli veſtrum in dioceſibus ſuis, cùm eoſdem interdum per ipſas tranſire contigerit vel ibidem etiam immorari, ſuper præmiſſis ob reverentiam apoſtolicæ ſedis & noſtram non permittatis à quibuſcunque indebitè moleſtari, moleſtatores hujuſmodi eccleſiaſtica diſtrictione appellatione poſtpoſita compeſcendo. Datum Lugduni Nonis Januarii anno ſexto.

Abbati Caricampi Ciſtercienſis ordinis Ambianenſis dioceſis.

AD impendendum dilecto filio G. de Caſtelliae domino ſancti Aniani in Bituria devoto noſtro gratiam & favorem, crucis reverentia, qua inſignitus crucifixi obſequio ſe devovit, & ſincerae devotionis affectus quam ad nos & Romanam Eccleſiam habere dinoſcitur, meritò nos inducunt. Hinc eſt quod ipſius nobilis precibus inclinati praeſentium tibi auctoritate mandamus quatenus ſi qui crueeſignati terrarum, caſtellaniarum, ſeu feudorum Johannis primogeniti ac aliorum filiorum quondam Hugonis Comitis ſancti Pauli, comitatu ſancti Pauli duntaxat excepto, & terrarum & feudorum Eccleſiarum infra eadem conſiſtentium, inhabiles ad pugnandum aut aliàs legitimo impedimento detenti voluerint redimere vota ſua, tu eos per te vel alios quos ad hoc duxeris eligendos à votis ipſis, & pro eo quod non tranſfretarunt in praeterito paſſagio, ab excommunicatione quam inde incurrerant juxta formam Eccleſiae abſolvere, ac redemptiones votorum hujuſmodi colligere, necnon eidem nobili aſſignare procures,

Digitized by Google

tes, illam cruceſignatis hujuſmodi indulgentiam concedendo quae talibus in generali Concilio eſt conceſſa. Omnibus quoque praedictorum locorum qui juxta qualitatem & facultatem ſuam ſecundum tuae diſcretionis arbitrium de bonis propriis contulerint pro conducendis idoneis bellatoribus in terrae ſanctae ſubſidium deſtinandis illam ſuorum peccaminum de quibus veraciter corde contriti & ore confeſſi fuerint veniam indulgemus quae ipſi terrae ſuccurrentibus in generali Concilio eſt inconceſſa. Hujuſmodi quoque remiſſionis volumus & concedimus eſſe participes, juxta quantitatem ſubſidii & devotionis affectum omnes eorundem locorum qui ad ſubventionem ipſius terrae de bonis propriis congruè miniſtrabunt. Ad haec omnia in terris, caſtellaniis, & feudis praedictis olim terrae ſanctae ſubſidio deputata, dummodo in illud minimè ſint converſa, ac etiam in poſterum deputanda, quorum quantitatem & à quibus etiam debeantur per te inquiri volumus diligenter, necnon obventiones ex quacunque cauſa provenientes in locis praemiſſis pro ejuſdem terrae ſubſidio colligi facias ac eidem nobili aſſignari, dummodo aliis de mandato noſtro prius conceſſa non fuerint aut etiam aſſignata, contradictores &c. Non obſtante indulgentia, ſi qua eſt aliquibus ab apoſtolica ſede conceſſa, ut interdici vel excommunicari non poſſint per litteras apoſtolicas abſque ſpeciali ſedis ejuſdem mandato facientè de hujuſmodi indulgentia mentionem, ſive litteris aliquibus ab ipſa ſede impetratis vel impetrandis, ſi expreſſa in ipſis de praeſentibus mentio non habetur, & conſtitutione de duabus dietis edita in Concilio generali. Datum Lugduni VII. Idus Januarii anno ſexto.

Theſaurario Eccleſiae ſancti Hilarii Pictavenſis.

TUae circumſpectioni dicimur noſtris litteris mandaviſſe ut redemptiones & obventiones ex quacunque cauſa provenientes votorum cruceſignatorum, & cruceſignandorum uſque ad paſſagium dilecti filii nobilis viri Comitis Pictavenſis, qui propter inhabilitatem ſeu impotentiam ad eundum vel pugnandum ſive alia juſta de cauſa, ad redimendum vota ſua ſeu deponendam crucem, ſi voluerint, de jure fuerint admittendi, necnon & legata & alia quocunque modo deputata terrae ſanctae ſubſidio in regno Franciae, niſi eadem aliis à ſede apoſtolica ſint conceſſa, & terrarum domini eccleſiaſtici vel ſaeculares aut Praelati ſive cruceſignati vel cruceſignandi, auctoritate noſtra per te vel per alios quos ad hoc idoneos eſſe conſpexeris colligas & conſerves fideliter uſque ad noſtrae beneplacitum voluntatis, adjecto ut ſi praedicti domini & Praelati qui crucis aſſumpſerunt ſignaculum vel aſſument, depoſuerint ipſam crucem, vel morte praeventi non potuerint iter aggredi tranſmarinum, ex tunc in eorum terris ſimili modo colligas redemptiones & alia ſupradicta, & ab eis collecta tibi aſſignari facias & conſerves, contradictores &c. non obſtante indulgentia ſi qua eſt aliquibus ab apoſtolica ſede conceſſa ut interdici vel excommunicari non poſſint per litteras apoſtolicas abſque ipſius ſedis ſpeciali mandato faciente plenam de ipſa indulgentia mentionem, ſeu qualibet alia de qua in litteris noſtris mentio fieri debeat ſpecialis. Cum autem dictum Comitem ſuae devotionis obtentu cupiamus proſequi gratia & favore, mandamus quatenus ea quae de praemiſſis collegiſti & colliges per te vel per alios uſque ad feſtum reſurrectionis dominicae proximè futurum eidem Comiti in eodem feſto ſtudeas aſſignare, quantitatem ipſorum nobis tuis litteris fideliter reſcripturus. Datum Lugduni V. Idus Januarii anno ſexto.

O. ſanctae Mariae in via lata Diacono Cardinali apoſtolicae ſedis Legato.

CUm, ſicut cariſſimus in Chriſto filius noſter illuſtris Rex Boemiae ac venerabilis frater noſter Patriarcha Aquilegenſis nobis ſignificare curarunt, de contrahendo matrimonio inter dilectum filium nobilem virum Ulricum natum nobilis viri Ducis Carinthiae & nobilem mulierem Agnetem neptem ipſius Patriarchae relictam quondam Ducis Auſtriae ſit tractatum, quia dictus V. tertio affinitatis gradu Agnetem contingit eandem, non prius duxerunt ad conſummationem ipſius matrimonii procedendum quàm ſuper hoc recurſus ad ſedem apoſtolicam haberetur. Quare fuit ex parte ipſorum Regis & Patriarchae nobis humiliter ſupplicatum ut cum hujuſmodi matrimonium ad ſedandas capitales inimicitias inter parentes & vaſſallos utriuſque peccatis exigentibus jam exortas & reformanda inter eos pacis foedera plurimum operetur, ſalubre conſilium apponere curaremus. Attendentes igitur quod urgens neceſſitas & evidens utilitas diſpenſationem expoſcunt, de fratrum noſtrorum conſilio mandamus quatenus recepta prius ab eiſdem Ulrico & Agnete necnon & ab aliis quos videris expedire de aſſiſtendo Eccleſiae Romanae ac devotis ipſius contra F. quondam Imperatorem ac fautores ejus perſecutores ipſius Eccleſiae viriliter & potenter ac de perſeverando immobiliter in ejuſdem Eccleſiae devotione ac fide tam juratoria quàm alia ſufficienti & idonea cautione, cum praefatis V. & A. per te vel per alium auctoritate noſtra diſpenſes, ſi videris expedire, quod ad invicem contrahere poſſint, ſi velint, impedimento hujuſmodi non obſtante. Datum Lugduni X. Kal. Januarii anno ſexto.

Archiepiſcopis & Epiſcopis, & aliis Eccleſiarum Praelatis, ac nobilibus viris Comitibus, Baronibus, & Militibus in regno Angliae conſtitutis.

ETſi pro cunctorum regnorum in quibus viget religio Chriſtiana juribus conſervandis nos deceat ſollicitudinem & diligentiam adhibere, jura tamen regni Angliae tanto propenſius volumus & debemus illaeſa ſervare quanto cariſſimum in Chriſto filium noſtrum ejuſdem regni Regem illuſtrem favoris & gratiae plenioris ſinceritate diligimus & ſtatum ejus ac regni ſui eſſe proſperum & tranquillum peramplius affectamus. Ad audientiam ſiquidem noſtram pervenit quod licèt idem Rex in coronatione ſua ipſius regni jura, honorem coronae, immunitates & libertates ſervare juraverit illibata, quidam veſtrum, fratres Archiepiſcopi & Epiſcopi, ac filii Praelati, ſibi & Eccleſiis ſuis, quidam vero veſtrum, filii Comites, Barones, & Milites, ſibi & heredibus ſuis procuravere ab eodem Rege conferri villas, caſtra, maneria, libertates, & alia quaedam jura quae ad regnum jam dictum pertinent ab antiquo, in ipſius regni praejudicium & jacturam, ac de hujuſmodi conceſſionibus minimè revocandis juramentum & litteras exhiberi. Cum igitur prioris licita fuerit praeſtatio juramenti, & ideo juramentum poſtea praeſtitum contra illud non extiterit licitum nec ſervandum, univerſitatem veſtram rogamus & hortamur attentè, mandantes quatenus diligentius attendentes illius rei detentionem eſſe prorſus illicitam & indignam, quae ſaluti obviat animarum, quicquid ſinguli veſtrum de praemiſſis à memorato Rege taliter obtinetis, praefato juramento ſecundo praeſtito non obſtante, ipſi Regi liberè ac ſine qualibet difficultate reddatis. Alioquin noveritis pro conſtanti quod cum apoſtolicae ſedis interſit ut regnorum jura fidelium, quantum cum Deo poſſumus, favorabiliter foveamus, ſupradicto Regi ſuper iis quae ad jus & honorem coronae ſuae pertinere noſcuntur non poterimus non adeſſe. Datum Lugduni X. Kal. Februarii anno ſexto.

Re-

Regi Anglorum illuſtri.

TAnto libentius regni tui honores & jura conſervari volumus & optamus illaeſa quanto perſonam tuam inter Reges & Principes Chriſtianos praerogativa dilectionis amplectimur plenioris & de ipſius regni potiſſimum gratulamur profectibus & augmentis. Ex parte ſiquidem tua nuper nobis extitit ſupplicatum ut cum olim juraveris de praedicti regni juribus ac honore coronae regiae conſervandis, & nihilominus poſtmodum de iis quae ad menſam tuam & dominium regium ſpectare noſcuntur quaſdam alienationes feceris, ſub tuarum teſtimonio litterarum de non revocandis eiſdem praeſtito juramento, contra ejuſdem coronae honorem & praefati regni praejudicium manifeſtum, ſuper hoc providere tibi & ipſi regno paterna diligentia curaremus. Nos igitur propenſius attendentes quod primum juramentum licitum extitit & ſervandum, ſecundum vero praeſtitum contra illud illicitum reputatur, propter quod non convenit obſervari, devotionis tuae ſupplicationibus inclinati, ut alienationes eaſdem ſecundo juramento & litteris memoratis necnon confirmatione apoſtolicae ſedis, ſi qua fortè ſuper iis in forma communi hactenus obtenta, nequaquam obſtantibus, valeas revocare, auctoritate tibi praeſentium indulgemus. Datum ut ſuprà.

Illuſtri Regi Aragonum.

ATtenta ſedis apoſtolicae circumſpectio congruè temporum vices &c. *uſque* ſemper agat. Sanè fuit ex parte tua noſtris auribus intimatum quod cum olim inter dilectum filium nobilem virum Alfonſum cariſſimi in Chriſto filii noſtri Regis Caſtellae illuſtris primogenitum & dilectam in Chriſto filiam Yolae natam tuam tunc infra annos nubiles conſtitutam ſponſalia contracta fuiſſent, poſtmodum eodem Alfonſo quaſdam mulieres, quae tertia, quaſdam vero quae quarta praefatam Y. conſanguinitatis linea contingebant, carnaliter cognoſcente, inter eoſdem A. & Y. in tertio & quarto gradu affinitas intervenit. Nos igitur tuis precibus inclinati, ut dicti A. & Y. licitè inter ſe matrimonium contrahere valeant, vel ſi jam contraxerunt, in ſic contracto liberè remanere, hujuſmodi affinitatum impedimento nequaquam obſtante, auctoritate apoſtolica diſpenſamus. Nulli ergo &c. Datum Lugduni VIII. Kal. Februarii anno ſexto.

Archiepiſcopo Tarraconenſi.

CUm, ſicut ex parte cariſſimi in Chriſto filii noſtri Aragonum Regis illuſtris nobis extitit intimatum, tu tuique ſuffraganei caeterique Praelati & eccleſiaſticae perſonae tam exemptae quàm non exemptae regnorum, comitatuum, & terrarum ipſius Regis unanimi ad preces & mandatum noſtrum conveneritis voluntate ut viceſimam omnium redditaum & proventuum eccleſiaſticorum eorumdem regnorum, comitatuum, & terrarum unius anni dicto Regi in ſubſidium contra Sarracenos integrè praeberetis, nos tuam & praedictorum omnium devotionem & prudentiam in hac parte multipliciter in Domino commendantes, quia forſan aliqui ſunt ex eis qui vellent à tam laudabili propoſito reſilire, fraternitati tuae compellendi, ſi neceſſe fuerit, monitione praemiſſâ, per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione remota, tales ad exhibitionem hujuſmodi viceſimae plenam & liberam concedimus auctoritate praeſentium poteſtatem. Datum Lugduni VIII. Kal. Februarii anno ſexto.

Epiſcopo Carnotenſi.

CAuſam matrimonii, quae inter Hilariam mulierem & Gualterium de Croceio laicum tuae dioceſis vertebatur, poſt diverſas commiſſiones hinc inde ab apoſtolica ſede obtentas, ad nos demum per appellationem delatam dilectus filius magiſter Bernardus ſubdiaconus & Capellanus noſter, cui eam commiſimus, cognitis ipſius cauſae meritis, nobiſque fideliter recitatis, de ſpeciali mandato noſtro ſententialiter terminavit, prout in ejuſdem Capellani litteris confectis exinde plenius continetur. Caeterum licèt dictus Gualterius ad nos ab eadem ſententia duxerit provocandum, & nihil rationabile coram nobis oſtenderit quare deberet eadem ſententia retractari, qui tamen de novo aſſeruit quod magiſter Matthaeus dictus Gueſpin, cum quo praefata Hilaria probaverat ſe per verba de praeſenti minimè contraxiſſe, confeſſus eſt publicè in praeſentia Capituli Carnotenſis quod cum ipſa Hilaria contrahere de jure non potuit, pro eo quod jam quindecim annis elapſis fuerat in ſacro ordine conſtitutus, mandamus quatenus niſi praefatus Gualterius infra duorum menſium ſpatium poſt receptionem praeſentium legitimè probaverit quod dictus magiſter Matthaeus ante tempus quo probaturum praefata Hilaria minimè contraxiſſe in praemiſſo fuerit ordine conſtitutus, ipſum G. ad ſolvendum eidem Hi. pro expenſis decem marcas argenti, ad quarum ſolutionem ſe, ſi in hujuſmodi probatione deficeret, obligavit, auctoritate noſtra compellas, ac ſententiam Capellani praedicti ſuper hoc juſtè latam ſecundum tenorem litterarum ipſius executioni demandes, contradictores &c. Datum Lugduni VIII. Kal. Februarii anno ſexto.

Illuſtri Regi Romanorum.

ETſi cunctos ex attributa tibi poteſtate à Domino fovere in ſua juſtitia tenearis, ſublimibus tamen nobilibuſque perſonis, per quas honori tuo magnae utilitatis fructus poſſe provenire ſperatur, favorabiliorem te convenit exhibere, in iis praecipuè quae ſibi à tuis praedeceſſoribus ſunt conceſſa. Cùm igitur, ſicut ex parte dilecti filii nobilis viri Marchionis de Baden fuit propoſitum coram nobis, à clarae memoriae Romanis Imperatoribus qui fuere pro tempore Ducibus Auſtriae ex ſpeciali privilegio ſit permiſſum ut ſi iidem Duces abſque liberis maſculis morerentur, feminae tam in ducatu quàm feudis aliiſque bonis omnibus poſſint jure ſuccedere maſculorum, idemque paratus ſit contra F. quondam Imperatorem, C. natum ipſius, eorumque fautores ſignum crucis aſſumere tibique, ſicut aſſerit, totis viribus fideliter adhaerere, nos arbitrantes dignum exiſtere ut ipſum propter hoc regalis munificentiae gratia favorabiliter proſequaris, ſerenitatem tuam rogamus & hortamur attentè quatenus ducatum, feuda, & alia bona quae clarae memoriae Dux Auſtriae habuiſſe dinoſcitur, ipſo adimplente quod offert, nobili mulieri uxori ſuae nepti ejuſdem Ducis, cui ea, ut dicitur, debet tam propinquitate ſanguinis quàm dicti privilegii ratione ſuccedere, liberaliter conferre ac ipſam de praedictis inveſtire procures, ita ut praefatus nobilis tuis beneplacitis obligetur, noſque proinde tuae ſinceritatis zelum merito commendemus. Datum Lugduni Idus Februarii anno ſexto.

Epiſcopo Ratiſponenſi.

CUm tibi dicamur noſtris dediſſe litteris in mandatis ut Ducem Bawariae, niſi à re monitus infra feſtum aſſumptionis beatae Mariae proximo praeteritum rediret ad eccleſiaſticam unitatem, gratiis & indulgentiis ſibi à felicis recordationis G. Papa praedeceſſore noſtro conceſſis auctoritate noſtra privares, licèt idem Dux poſt monitionem tuam

quod contra Eccleſiam in nullo proceſſerat proprio juramento firmarit, ac ſe promiſerit per juramentum hujuſmodi proceſſurum nullatenus contra eam, ipſe tamen, ſicut accepimus, juramenti religione contempta, prioribus priora committens, & F. quondam Imperatoris perſecutoris Eccleſiae in partibus Auſtriae gerens vicem, ipſi Eccleſiae ac eam adjuvantibus plurimum adverſatur. Ideoque fraternitati tuae per apoſtolica ſcripta in virtute obedientiae diſtrictè praecipiendo mandamus quatenus, ſi eſt ita, eundem Ducem auctoritate noſtra privatum eſſe denuntians gratiis & indulgentiis ſupradictis, in ipſum & in ſua perverſitate adhaerentes eidem excommunicationis & in terram ejus interdicti ſententias non differas promulgare, eas tamdiu ſingulis diebus dominicis & feſtivis, pulſatis campanis, & candelis accenſis, per civitatem & diocesim tuam ſolemniter publices & facias publicari, donec vexatione intellectum ſuo auditui tribuente, ad unitatem eccleſiaſticam revertatur, & contra praedictum F. tanquam adverſarium fidei & libertatis eccleſiaſticae ſubverſorem recipiens ſignum crucis, Eccleſiis, monaſteriis & aliis piis locis, ac clericis earundem civitatis & diocesis injuſtè ablata reſtituat & de damnis & injuriis irrogatis ſatisfactionem competentem exhibeat, ut tenetur. Ad haec volumus & tibi auctoritate praeſentium diſtrictè injungimus ut contra ipſum Ducem tanquam adverſus Eccleſiae adverſarium manifeſtum in dictis civitate ac dioceſi verbum crucis praedices & facias praedicari, cum illis qui crucis aſſumpto ſignaculo proceſſerint contra eum in hujuſmodi nequitia perſiſtentem ſuorum peccatorum veniam concedendo quae tranſeuntibus in terrae ſanctae ſubſidium in generali Concilio eſt conceſſa. Datum Lugduni VIII. Idus Februarii anno ſexto.

Abbatiſſae & conventui monaſterii ſancti Petri de Palliano Ciſtercienſis ordinis Peneſtrinenſis dioceſis.

DEbet divino cultui deputatis ex providentia ſedis apoſtolicae non immerito provenire ut praetextu alicujus obſtaculi, quod vitari valeat, ipſorum pia devotio non decreſcat. Cùm igitur, ſicut accepimus, monaſterium veſtrum longè ultra facultates ſuas perſonarum multitudine ſit gravatum quia multitudo in illis in quibus vix paucis ſufficiunt facultates eſt potius oneri quàm honori, devotionis veſtrae precibus inclinati, auctoritate vobis praeſentium indulgemus ut ad receptionem alicujus per litteras dictae ſedis vel Legatorum ejuſdem, etiamſi contineatur in eis quod non obſtante aliqua indulgentia ſedis praedictae illa pro qua ſcribitur recipi debeat, minimè teneamini donec dicti monaſterii collegium ad illum numerum ſit redactum qui penſatis ejus facultatibus poſſit ex eis congruè ſuſtentari. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis, &c. Datum Lugduni II. Kal. Februarii anno ſexto.

Archiepiſcopo Pruſciae apoſtolicae ſedis Legato.

DEdiſſe tibi dicimur noſtris litteris in mandatis ut aliquem ex fratribus clericis Hoſpitalis ſanctae Mariae Teutonicorum qui pontificali congrueret oneri & honori, ceſſante cujuſcunque dilationis & difficultatis obſtaculo, uni dioceſi Pruſciae, cum ſuper hoc à dilectis filiis fratribus dicti Hoſpitalis conſtitutis ibidem requiſitus exiſteres, in Epiſcopum praeficere procurares, & accerſitis duobus aut tribus fratribus ei munus conſecrationis impendens, ſibi à ſubditis faceres obedientiam & reverentiam exhiberi, contradictores &c. Cum autem nullum adhuc de hujuſmodi gratia dicatur commodum proveniſſe, nos volentes quod ipſa eis fructuoſa reddatur, fraternitati tuae per apoſtolica ſcripta in virtute obedientiae diſtrictè praecipiendo mandamus quatenus dilectum filium Henricum de Stratheich ſacerdotem ipſius ordinis, virum utique laudabilis converſationis & vitae, ac nobis & Eccleſiae Romanae devotum, uni ex dioceſibus memoratis, VVarmiae, aut alicui alii, ſi qua ibidem vacat ad praeſens, vel quàm cito vacare contigerit, prompto affectu praeficias in paſtorem. Et ſi fortè de praedicto fratre aliquid interim humanitus eveniret, id ipſum facias de alio fratre idoneo qui eiſdem fratribus ſit acceptus, praeceptum noſtrum taliter impleturus ut digna laudibus & favoris augmento propter hoc apud nos tua ſinceritas habeatur. Alioquin ex nunc decernentes irritum & inane ſi quid in hac parte contra beneplacitum noſtrum contigerit attentari, venerabili fratri noſtro Archiepiſcopo Colonienſi per literas noſtras injungimus ut ſuper hoc juxta formam tibi traditam mandatum apoſtolicum exequatur, contradictores &c. Datum Lugduni III. Idus Februarii anno ſexto.

Decano & Capitulo Toletanenſi.

ECcleſia veſtra paſtoris ſolatio deſtituta, vos de futuri Pontificis ſubſtitutione tractantes, vocatis omnibus qui voluerunt, debuerunt, & potuerunt commodè intereſſe, compromiſiſtis unanimiter & concorditer in quinque de veſtro collegio fide dignos, qui vice omnium providerent de perſona idonea Eccleſiae viduatae per electionem vel poſtulationem canonicam in Archiepiſcopum & paſtorem, promittentes vos illum quem iidem quinque concorditer eligerent vel etiam poſtularent. Ipſi vero ſpiritus ſancti gratia invocata, & penſatis utilitatibus Eccleſiae ac honore, venerabilem fratrem noſtrum Epiſcopum quondam Cordubenſem in ipſius Eccleſiae Archiepiſcopum concorditer poſtularunt. Nos igitur nobis poſtulatione hujuſmodi praeſentata, laudabile teſtimonium quod ſibi perhibetur à multis & utilitatem ejuſdem Eccleſiae diligentius attendentes, eundem de fratrum noſtrum conſilio abſolutum à vinculo quo tenebatur Eccleſiae Cordubenſi, eidem Toletanenſi Eccleſiae in Archiepiſcopum & paſtorem de ſpeciali gratia concedendum duximus & ad praefatam Toletanam Eccleſiam transferendum, plena ei tam in ſpiritualibus quàm in temporalibus adminiſtratione conceſſa, ea ſpe nobis propoſita quod auctore Domino, qui dat virtutes, praemia tribuit & gratiam gratiae ſuperaddit, praedicta Toletana Eccleſia per diligentiae ſuae ſtudium grata in utriſque ſuſcipiet incrementa. Quocirca praecipiendo mandamus quatenus ipſi tanquam patri & paſtori animarum veſtrarum plenè ac humiliter intendatis & exhibeatis eidem obedientiam & reverentiam debitam & devotam, ejus ſalubria monita & mandata ſuſcipiendo devotè ac inviolabiliter obſervando. Alioquin ſententiam quam idem rite tulerit &c. Datum Lugduni VIII. Idus Februarii anno ſexto.

In eundem modum clero civitatis & dioceſis Toletanenſis.

In eundem modum populo Toletano *uſque* obſervando.

In eundem modum illuſtri Regi Caſtellae verbis competenter mutatis, *uſque* incrementa. Ideoque celſitudinem regiam rogamus, monemus & hortamur attentè quatenus eundem benignè recipiens & honeſtè pertractans, ipſum & commiſſam ſibi Eccleſiam habeas pro divina & apoſtolicae ſedis & noſtra reverentia propenſius commendatos, eos favore regio proſequendo. Datum ut ſuprà.

In eundem modum nobili viro A. primogenito cariſſimi in Chriſto filii noſtri illuſtris Regis Caſtellae.

In eundem modum Epiſcopo quondam Cordubenſi in Archiepiſcopum Toletanum electo verbis competenter mutatis, *uſque* incrementa. Ideoque fraternitatem tuam rogamus, monemus & hortamur attentè, mandantes quatenus quod à nobis immo à Domino factum eſt amplectens humiliter & devotè, ad Eccleſiam Toletanam accedas eandem, acturus curam ejus ita fideliter & prudenter quòd dignam Deo reddere valeas rationem. Datum ut ſuprà.

G. quon-

Digitized by Google

G. quondam Epiſcopo Cordubenſi in Archiepiſcopum Toletanum electo.

CUm palleum, inſigne videlicet pontificalis officii, ex parte tua fuiſſet à nobis per dilectum filium Ferrandum Ægidii Guadalfarienſem & magiſtros Rodericum Conchenſem Archidiaconum & Vivianum Capellanum noſtrum Theſaurarium, & Petrum Canonicum Toletanum cum ea qua decet inſtantia poſtulatum, nos tuis ſupplicationibus annuentes, ipſum de corpore beati Petri ſumptum per eoſdem venerabili fratri noſtro Epiſcopo Conchenſi aſſignandum tibi per eum duximus deſtinandum, ut illud tibi aſſignet ſub forma quam ei ſub bulla noſtra mittimus interclusam, & à te nomine noſtro & Romanae Eccleſiae ſub forma quam ſub eadem bulla dirigimus fidelitatis recipiat juramentum. Tu autem illo intra Eccleſiam tuam illis diebus utaris qui expreſſi in ipſius Eccleſiae privilegiis continentur. Ut igitur ſignum non diſcrepet à ſignato, ſed quod geris exterius intus ſerves in mente, fraternitatem tuam monemus attentè & hortamur quatenus humilitatem & juſtitiam dante Domino, qui dat munera & praemia elargitur conſervare ſtudeas, quae ſuum ſervant & promovent ſervatorem, & Toletanam Eccleſiam ſponſam tuam cures ſollicitè auctore Domino ſpiritualiter & temporaliter augmentare. Datum ut ſuprà.

Epiſcopo Conchenſi.

CUm palleum &c. *ut in proxima verbis competenter mutatis uſque* deſtinandum. Ideoque mandamus quatenus illud ei aſſignes ſub forma quam tibi ſub bulla noſtra mittimus interclusam, & ab ipſo nomine noſtro & Eccleſiae Romanae ſub forma quam ſub eadem bulla dirigimus fidelitatis recipias juramentum. Formam autem juramenti quod ipſe praeſtabit de verbo ad verbum nobis per ejuſdem patentes litteras ſuo ſigillo ſignatas per proprium nuntium quantocius deſtinare procures. Datum ut ſuprà.

Abbati & conventui de Wettinghen Ciſtercienſis ordinis Conſtantienſis dioceſis.

LIcèt ea quae de mandato noſtro fiunt plenam in ſe habeant firmitatem, ut tamen ſint in ſuo robore firmiora, ipſa libenter apoſtolico fulcimus munimine, ut intemerata conſiſtant cùm noſtro fuerint praeſidio communita. Cùm igitur, ſicut dilectus filius frater Wernerus converſus veſter propoſuit coram nobis, bonae memoriae H. Epiſcopus Conſtantienſis dioeceſanus veſter de ſpeciali mandato & auctoritate noſtra vobis conceſſerit ut Eccleſiam de Richaim Conſtantienſis dioceſis, in qua jus patronatus habetis, poſſitis liberè, cùm eam vacare contigerit, in uſus proprios retinere, ita tamen quod vicario in ea pro tempore ſervituro pro ſuſtentatione ſua & aliis ejuſdem Eccleſiae ſupportandis oneribus congrua de ipſius proventibus portio relinquatur, prout in litteris inde confectis, quarum tenorem de verbo ad verbum praeſentibus inſeri fecimus, plenius continetur, nos praefati converſi ſupplicationibus inclinati, quod ſuper hoc ab eodem Epiſcopo providè factum eſt ratum & firmum habentes auctoritate apoſtolica confirmamus & praeſentis ſcripti patrocinio communimus. Tenor autem litterarum ipſarum talis eſt. In nomine Domini. Amen. Henricus divina permiſſione Conſtantienſis Epiſcopus dilecto in Chriſto Conrado Abbati & conventui monaſterii de Wettinhgen Ciſtercienſis ordinis ſalutem in Domino. Opus pietatis agitur dum Chriſti pauperibus, ut in ſuſceptae religionis jugiter famulantes devotione perſiſtant, proinde ſubvenitur. Igitur receptis litteris apoſtolicis in haec verba. Innocentius &c. venerabili fratri H. Epiſcopo Conſtantienſi &c. Conſuevit ſedes apoſtolica precibus condeſcendere devotorum eorumque votis favorem benivolum impertiri. Cùm igitur dilectus filius nobilis vir Hermannus ſenior & Hermannus junior Comites de Beiburch Eccleſiae Romanae devoti pro monaſterio de Wettinhgen Ciſtercienſis ordinis Conſtantienſis dioceſis duxerint cum inſtantia ſupplicandum, nos volentes obtentu precum eorum praedicto monaſterio facere gratiam ſpecialem fraternitati tuae per apoſtolica ſcripta mandamus quatenus C. Abbati & conventui ejuſdem monaſterii, quod occaſione imminentis diſcordiae gravem ab inimicis Eccleſiae in temporalibus dicitur ſuſtinuiſſe jacturam, auctoritate noſtra concedas ut Eccleſiam de Richaim praedictae dioceſis, in qua jus obtinent patronatus, cum eam vacare contigerit, liberè valeant in uſus proprios retinere, ita tamen quòd vicario in ea pro tempore ſervituro pro ſuſtentatione ſua & pro aliis Eccleſiae ipſius ſupportandis oneribus congrua de ejuſdem Eccleſiae proventibus portio relinquatur. Datum Lugduni VI. Idus Februarii pontificatus noſtri anno quinto. Nos attendentes rationes & cauſas in ipſo reſcripto poſitas, quibus veritas ſuffragatur, maximè autem juxta ſtatum temporis neceſſitate dicti monaſterii, in quo fidelium ibidem ſub jugo Domini famulantium plenius hoc tempore religio vigere dinoſcitur, inclinati, Eccleſiam de Richaim noſtrae dioceſis, in qua jus obtinetis patronatus, auctoritate apoſtolica, qua fungimur, & noſtra vobis concedimus, ut cùm eam vacare contigerit, eum fructibus & pertinentiis ſuis valeatis liberè in uſus proprios retinere. Ut autem animarum cura non negligatur, ſalvo etiam jure dioceſano noſtro ſucceſſorumque noſtrorum pro tempore, volumus & mandamus ut in dicta Eccleſia vicario ſervituro pro ſuſtentatione ſua & pro aliis Eccleſiae ipſius ſupportandis oneribus congrua de ejuſdem Eccleſiae proventibus portio relinquatur. Datum Conſtantiae anno Domini MCCXLVIII. Idibus Junii, indictione ſexta. Nulli ergo &c. noſtrae confirmationis &c. Datum Lugduni III. Kal. Februarii anno ſexto.

Datus eſt eis ſuper hoc conſervator Præpoſitus Baſilienſis.

Sancti Emeranni Ratiſponenſis & de Watenbanch Ratiſponenſis dioceſis Abbatibus.

SIcut non abſque animi turbatione audivimus, Patavienſis Eccleſia per negligentiam & incuriam ſeu malitiam potiùs Epiſcopi Patavienſis in ſpiritualibus & temporalibus graviter eſt collapſa, nec ipſa Eccleſia, quae olim conſuevit bonorum ubertate florere, per eum ſperatur poſſe ad decorem ſtatus priſtini reformari, ſed neque generalis Eccleſiae negotium, ipſo ſe ſuper hoc reddente tepidum & remiſſum, per eundem in melius proficit, utinam non in pejus. Unde ſi dictus Epiſcopus provida meditatione conſideret quòd ſi Epiſcopus nominis non exequatur effectum, unde dolere poteſt invenit, quia de primatu quem in terris obtinet confuſionem expectet in caelis, prudenter animae ſuae conſulet & honori, ſi epiſcopatui corpore cedat, cui videtur utilitate ceſſiſſe. Ne igitur dicta Eccleſia ſub ejus regimine irreparabile detrimentum incurrat, mandamus quatenus praefatum Epiſcopum ad reſignationem epiſcopatus, pontificalibus ſibi duntaxat, ſi voluerit, reſervatis, moneatis prudenter & efficaciter inducatis, & faciatis ei, ſi ceſſerit, recepta ceſſione hujuſmodi, vice noſtra pro ſuſtentatione ſua de bonis epiſcopalibus proviſionem honeſtam & congruam aſſignari, ac ipſum illius pacifica poſſeſſione gaudere, contradictores &c. Datum Lugduni XV. Kal. Mart. anno ſexto.

Eiſdem.

CUm Patavienſem Epiſcopum tanquam inutilem ad cedendum epiſcopatui corpore, cui videtur utilitate ceſſiſſe, moneri mandaverimus & induci, noſque intendamus Patavienſi Eccleſiae de tali providere perſona quae tanto congruat oneri & honori,

mandamus quatenus ſi praefatam Epiſcopum contigerit ſponte cedere aut etiam ſubtrahi ab hac luce, Capitulo ejuſdem Eccleſiae auctoritate noſtra inhibeas expreſsè ne ad electionem ſeu poſtulationem vel nominationem cujuſquam procedant abſque noſtra licentia ſpeciali. Nos enim decernimus irritum & inane ſi quid contra inhibitionem hujuſmodi ſuper hoc contigerit attentari. Datum ut ſuprà.

Praepoſito & Sacriſtae Magalonenſi.

IN ultima voluntate ſua bonae memoriae Magalonenſis Epiſcopus vos, prout accepimus, ſui executores conſtituit teſtamenti. Cum autem libri & eccleſiaſtica ornamenta necnon quaedam alia bona quae idem Epiſcopus ante promotionem ſuam noſcitur habuiſſe in manibus veſtris eſſe dicantur, nos dilecti filii Magiſtri ordinis fratrum Praedicatorum precibus annuentes, mandamus quatenus hujuſmodi libros, ornamenta, & bona, cùm ad praefatum ordinem de jure pertineant, dilecto filio Priori fratrum ejuſdem ordinis de Montepeſſulano nomine dicti Magiſtri ſine dilationis ac difficultatis obſtaculo aſſignetis, ita quod ſuper hoc providere aliter non cogamur. Datum Lugduni III. Idus Februarii anno ſexto.

Praepoſito & Capitulo Magalonenſi.

ECcleſia Magalonenſi deſtituta paſtore, vos dilectum filium W. Archidiaconum, B. Archipresbyterum, & Priorem de Ovorio Canonicum Magalonenſem ad noſtram praeſentiam deſtinaſtis, plena illis poteſtate conceſſa ut ipſi Eccleſiae de perſona idonea providerent. Sanè jamdicti Archidiaconus, Archipresbyter, & Prior, requiſito humiliter ſuper electione tractanda noſtrae beneplacito voluntatis, & deliberatione habita diligenti, dilectum filium P. Sacriſtam Magalonenſem, virum ubique de vita, moribus, & ſcientia commendatum, in paſtorem ipſius unanimiter & concorditer elegerunt, ſpe ipſis accedente firmiſſima quod eadem Eccleſia per induſtriam ipſius electi Deo propitio conſequi debeat honoris & proſperitatis augmentum. Cum autem nos electionem hujuſmodi, quam invenimus canonicè celebratam, fratrum noſtrorum communicato conſilio, nullum propter hoc Narbonenſi Eccleſiae, cujus ſuffraganeus eſſe dinoſcitur, in poſterum paſſura praejudicium, duxerimus confirmandam, mandamus quatenus eidem, cui praedictae Eccleſiae in ſpiritualibus & temporalibus plenam adminiſtrationem commiſimus, debitam obedientiam & reverentiam impendatis, ejus ſalubribus mandatis & monitis efficaciter intendentes, ita quod ipſe laetetur in vobis devotionis habere filios, & vos in eo per conſequens fructum paternae benevolentiae gaudeatis ſemper auctore Domino invenire. Alioquin ſententiam quam ipſe ritè tulerit in rebelles &c. *uſque* obſervari. Datum Lugduni Kalendis Martii anno ſexto.

In eundem modum P. Electo Magalonenſi, ver. eo. mu. *uſque* mandamus quatinus regimen Eccleſiae, cujus in ſpiritualibus & temporalibus plenam tibi adminiſtrationem committimus, ſuſcipiens reverenter, te in amplandis honoribus & profectibus procurandis ſic reddas ſine intermiſſione ſollicitum ut apud remotos & proximos tua fama clareat per effectum & in delectationem nobis veniat te condigna gratia opportuno tempore proſequi ac tuis deſideriis favorem benivolum impertiri. Datum ut ſuprà.

Capitulo Magalonenſi.

ZElus catholicae fidei, quae à perverſis ſaepe deducitur in contemptum, & ſemper ab haereticis, ſed praecipuè his temporibus impugnatur, ad hoc de novo apoſtolicae ſedis circumſpectionem induxit quod ſibi proviſionem & ordinationem cathedralium Eccleſiarum provinciae reſervavit. Quia vero de reſervatione hujuſmodi non aliquod diſpendium ſed profectum potiùs volumus exoriri, praeſentium auctoritate decernimus quod, non obſtante reſervatione ipſa, ſit vobis in futurum, ſi Eccleſiam veſtram vacare contigerit, libera eligendi poteſtas, & ex eo quod apud ſedem apoſtolicam de dilecto filio P. electo tunc ſacriſta Magalonenſi, requiſito noſtrae beneplacito voluntatis, electio extitit celebrata nullum vobis in poſterum praejudicium generetur. Datum Lugduni v. Nonas Martii anno ſexto.

Allerino Vailliaco clerico.

EXhibita nobis ex parte tua petitio continebat quod venerabilis frater noſter Sueſſionenſis Epiſcopus profecturus dudum in ſubſidium terrae ſanctae praebendam quam in Sueſſionenſi Eccleſia, in qua collationem obtinet praebendarum, primo vacare contigerit propria tibi auctoritate conceſſit, teque mandavit, nulla ibidem praebenda vacante, à Sueſſionenſi Capitulo recipi in Canonicum & in fratrem, prout in ipſius Epiſcopi patentibus litteris dicitur plenius contineri. Nos igitur obtentu venerabilis fratris noſtri Cathalaunenſis Epiſcopi, cujus extitiſ clericus, & qui pro te nobis per ſuas litteras cum inſtantia ſupplicavit, volentes ut de ſpeciali proviſionis noſtrae gratia optatum ex tali facto ejuſdem Epiſcopi conſequaris effectum, quod ab eodem Epiſcopo ſuper iis factum eſt, ratum & gratum habemus, illudque auctoritate apoſtolica confirmamus & praeſentis ſcripti patrocinio communimus. Datum Lugduni XIII. Kal. Martius anno ſexto.

Epiſcopo Cathalaunenſi & Abbati ſancti ſepulcri Cameracenſis.

SUa nobis dilecti filii nobiles viri Johannes de Aveſnis & Balduinus frater ejus intimatione monſtrarunt quod quidam eorum aemuli eos malitiosè, ut proceſſu temporis à bonis ad eos hereditario jure ſpectantibus excludi valeant, notam illegitimitatis impingunt, id multorum auribus inſibilando, occaſione quarundam litterarum ſuper hoc à ſede apoſtolica obtentarum. Quare nobis humiliter ſupplicarunt ut cum eis aut ſaltem ipſorum heredibus ſit valde periculoſum quod id remaneat totaliter indiſcuſſum, providere ipſis ſuper hoc paterna ſollicitudine curaremus, mandamus quatinus ſuper cauſa natalium eorundem nobilium, non obſtante quòd ſuper hoc inter ipſos ex parte una & fratres eorundem ex altera fuit coram nobis aliquandiu litigatum & proceſſum, cum nihil inde terminatum extitit, inquiratis ſicut magis de plano poteritis diligentiùs veritatem, & quod canonicum fuerit appellatione poſtpoſita ſtatuatis, quaeſtione bonorum principali domino reſervata. Datum Lugduni v. Kal. Martias anno ſexto.

Bernardo de Rupeforti Canonico Eccleſiae Brivatenſis Claromontenſis dioeceſis.

POſt diverſas litteras ſuper proviſione facienda dilecto filio Guidoni de Melhac rectori Eccleſiarum ſancti Stephani & ſancti Hilarii de Lombertiaco, quarum una dependent ab altera, Lemovicenſis dioceſis clerico dilecti filii Bernardi de Ventodoro Capellani noſtri, ab apoſtolica ſede ad judices diverſos obtentas & proceſſus habitos per eoſdem, tibi direximus ſcripta noſtra ut dicto clerico de praebendali ſeu parrochiali vel alio eccleſiaſtico beneficio competenti in Lemovicenſi civitate vel dioceſi auctoritate noſtra provideres vel faceres provideri. Cùm autem idem clericus nullum ſit de hujuſmodi gratia, prout aſſerit, commodum aſſecutus, ſed potius labores ſubierit & expenſas, nobis humiliter ſupplicavit ut finem ipſius laboribus in hac parte imponere curaremus. Volentes igitur ut dicto clerico noſtra gratia fructuoſa reddatur, mandamus quatenus, ſi eſt ita, praedicto clerico, non obſtantibus litteris ſuper hoc impetratis & proceſſibus habitis per eaſdem, ſeu

ſi in

ſi in Eccleſia in qua ſibi providendum duxeris aut mandaveris provideri non ſit certus Canonicorum vel clericorum numerus, vel ſi pro aliis in ipſa direximus ſcripta noſtra, quibus nolumus &c. *uſque* generari, aut ſi Eccleſia vel perſona ad quam ipſius collatio pertinet ſint de mandato noſtro ſuper aliorum proviſione gravatae, ſeu quod dilecto filio electo Lemovicenſi dicimur conceſſiſſe quod eundem clericum beneficiis quae habet faciat manere contentum, ſive ſi eidem extitit indultum quod per literas apoſtolicas ad proviſionem alicujus minimè teneatur, nec aliquis executor de beneficiis ad collationem ſuam ſpectantibus poſſit providere alicui per eaſdem quae de toto tenore ipſius indulgentiae non fecerint mentionem, ſive ſi ei vel alii ſit ab eadem ſede indultum quod in eum vel eorum aliquem ſuſpenſionis vel excommunicationis aut in Eccleſias ſeu terras ipſorum interdicti ſententiae nequeant promulgari abſque ipſius ſedis mandato plenam faciente de indulto hujuſmodi mentionem, ſive qualibet alia indulgentia generali vel ſpeciali cuicunque perſonae vel loco conceſſa ſeu etiam concedenda, per quam non expreſſam hujuſmodi circa eum proviſio impediri valeat vel differri, de beneficio quod idem in praedicta civitate vel dioceſi duxerit acceptandum, ſi vacat ad praeſens, vel quam cito vacaverit, juxta directarum ad te continentiam litterarum per te vel per alium, cui forſan ſuper hoc vices tuas commiſeris, provideas vel facias provideri, beneficiis quae obtinet in proviſione facienda eidem nullatenus computatis. Nos enim dictum beneficium praedicto clerico conferendum donationi apoſtolicae reſervantes decernimus irritum & inane ſi ſecus de ipſo contra mandatum noſtrum à quoquam contigerit attentari, contradictores &c. Datum Lugduni XII. Kal. Martii anno ſexto.

Epiſcopo Tornacenſi.

CUm, ſicut ex parte tua & dilectorum filiorum Capituli Tornacenſis fuit propoſitum coram nobis, venerabilis frater noſter Tuſculanenſis Epiſcopus tunc in partibus Franciae apoſtolicae ſedis Legatus ſtatuta quaedam in Tornacenſi Eccleſia ſub poena ſuſpenſionis ſententiae obſervanda ediderit, quam eadem non ſervantes incurrerent ipſo facto, videlicet ne in cantandis pſalmodiis aliquis pſallentium ex una parte chori verſum inciperet donec alii pſallentes ex parte altera verſum quem priùs inceperant terminarent, necnon & nullus loqueretur in choro niſi voce ſubmiſſa, idque neceſſitatis articulus ſuaderet, quòdque nullus Canonicorum vel clericorum chori ejuſdem per Eccleſiam incederet dum divina officia celebrantur, ac alia ſtatuta in eadem Eccleſia obſervanda mandaverit, quae licèt videantur ſalubria & honeſta, poſſent tamen, ſicut aſſeris, in multorum ſalutis vergere detrimentum, nos tuis & eorundem Capituli ſupplicationibus inclinati ſuper hoc utiliter providere volentes, moderandi ſtatuta eadem, prout melius & utilius expedire videris, tibi auctoritate praeſentium concedimus facultatem. Datum Lugduni III. Nonas Martii anno ſexto.

Epiſcopo Tornacenſi.

CUm, ſicut tua petitio nobis exhibita continebat, juxta canonicas ſanctiones in tua civitate ac dioceſi quoſdam teſtes publicos, qui ſynodales vocantur, tam praedeceſſores tui quàm tu in ſingulis parrochiis duxeritis deputandos, Scabini villae Gandenſis tuae dioceſis ad officium hujuſmodi deputati licèt de ſingulis criminibus diffamatos apud te vel apud illum quem ſuper hoc idoneum deputaveris teneantur deferre, nihilominus tamen contra fornicationem notatos ex quadam prava conſuetudine, quae dicenda eſt verius corruptela, teſtificari contemnunt, quaſi fornicatio criminale peccatum non debeat reputari. Cum igitur morbo hujuſmodi eò ſtudioſiùs ſit quo frequentiùs à pluribus committitur ſalubri medicamine obviandum, mandamus quatenus, ſi eſt ita, praefatos Scabinos ut tam ſuper fornicatione quàm aliis criminibus veritatem referant, ut tenentur, praedicta conſuetudine non obſtante, monitione praemiſſa per cenſuram eccleſiaſticam appellatione remota compellas, contradictores &c. Datum Lugduni X. Kal. Martii anno ſexto.

Archidiacono Cantuarienſi Capellano noſtro.

SUa nobis dilectus filius nobilis vir Petrus de Sabaudia pro ſe ac univerſitate hominum ſuorum archidiaconatus Richemondiae petitione monſtravit quod nonnulli Praelati, Rectores, Vicarii, & Capellani perpetui Eccleſiarum archidiaconatus ejuſdem Eboracenſis dioceſis, licèt ab ipſorum hominum ſingulis unum de melioribus pecoribus quae habent juxta conſuetudinem regni Angliae percipiant cùm decedunt, nihilominus tamen ad eorum bona manus avidas extendentes aliud melius pecus necnon nonam partem omnium bonorum mobilium decedentis, ſi uxorem & heredem, ſi vero uxorem & non heredem, vel heredem & non uxorem, ſextam partem, ſi autem nec uxorem nec heredem habeat, tertiam partem bonorum ipſorum contra juſtitiam exigunt & extorquent, ſolam ſuper iis conſuetudinem praetendendo, in eorundem nobilis & univerſitatis non modicum praejudicium & gravamen. Quia vero nobis non conſtitit de praemiſſis, mandamus quatenus vocatis qui fuerint evocandi, & auditis hinc inde propoſitis, quod juſtum fuerit appellatione remota decernas, faciens quod decreveris &c. Teſtes autem &c. non obſtante indulgentia aliquibus ab apoſtolica ſede conceſſa quod excommunicari non poſſint ſeu etiam interdici, & conſtitutione de duabus dietis &c. dummodo ultra tertiam vel quartam &c. Datum Lugduni XIII. Kal. Martii anno ſexto.

Epiſcopo Conſtantienſi.

IN epiſcopalibus juribus tuam ſemper perſonam benignitate ſolita confovere volentes, ut condemnationes ſeu poenas quae Bannalia vulgariter nuncupantur à Rectoribus & clericis Eccleſiarum tuae dioceſis parrochianis tuis propter ipſorum delicta vel exceſſus rationabiliter impoſitas, prout à te ac bo. me. H. Conſtantienſi Epiſcopo praedeceſſore tuo perceptae noſcuntur, liberè percipere ac exigere tibi liceat auctoritate praeſentium plenam tibi concedimus facultatem. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni Id. Martii anno ſexto.

Datus eſt ei ſuper hoc conſervator . . Abbas de Fancibus Anguſtenſis dioceſis.

Eidem.

PRaeſentata nobis tuae fraternitatis petitio continebat quod nonnulli tuae dioceſis monaſteriorum & Eccleſiarum praelati obtinere laborant ut à juriſdictione Conſtantienſis Eccleſiae per ſedem apoſtolicam eximantur in tuum & ipſius Eccleſiae detrimentum. Quare humiliter poſtulaſti ſuper hoc ipſi Eccleſiae de ſedis ejuſdem providentia praecaveri. Nos igitur te ac eandem Eccleſiam in ſuo ſemper jure ſervari cupientes illaeſam, tuam volumus fraternitatem de apoſtolicae ſedis benignitate tenere quod aliquos tibi dioceſana lege ſubjectos hactenus nos exemiſſe non credimus & eximere noſtri propoſiti non exiſtit. Datum Lugduni XVII. Kal. Aprilis anno ſexto.

Praepoſito Eccleſiae ſanctae Mariae Rotundae Metenſis.

NOlentes ut dilectus filius R. electus Warmacienſis, de quo dilectus filius noſter P. ſancti Gregorii ad velum aureum Diaconus Cardinalis tunc apo-

apoſtolicae ſedis Legatus Warmacienſi Eccleſiae paſtore vacanti dicitur providiſſe, ſuper beneficiis quae tempore proviſionis hujuſmodi obtinebat donec controverſia ſuper eadem proviſione ſuborta finem acceperit, ab aliquibus moleſtetur, quem obtentu dilecti filii nobilis viri Wirrici de Dune regalis curiae Mareſcalci fratris ejuſdem dignum favore ſedis apoſtolicae reputamus, mandamus quatenus denuntians auctoritate noſtra irritum & inane ſi quid à quoquam de praedictis ipſius electi beneficiis attentatum eſt hactenus vel fuerit in poſterum occaſione praemiſſa, donec eundem electum corporalem poſſeſſionem praedictae Warmacienſis Eccleſiae de jure vel de gratia contigerit adipiſci, facias proventus beneficiorum ipſorum eidem electo, ubicunque fuerit, integrè interim miniſtrari ac ſi in Eccleſiis in quibus ea obtinet reſideret perſonaliter, cotidianis diſtributionibus duntaxat exceptis, non obſtante contraria conſuetudine vel ſtatuto juramento aut alia quacunque firmitate vallato ſeu qualibet ſedis apoſtolicae indulgentia de qua oporteat in praeſentibus expreſſam fieri mentionem, & per quam hujuſmodi gratia poſſet impediri vel differri. Contradictores &c. Datum Lugduni xv. Kal. Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo Cathalaunenſi.

EXigentibus tuae devotionis meritis &c. *uſque* exaudimus. Cum igitur, ſicut ex parte tua fuit propoſitum coram nobis, Capitulum Cathalaunenſe ſint ad ſuſpendendum contra te organa nimis prompti, nos tuis ſupplicationibus inclinati praeſentium tibi auctoritate concedimus ut quotieſcunque dicti Capitulum contra te ſine manifeſta & rationabili cauſa ceſſaverint à divinis, ad reſumenda organa poſſis per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita coartare, non obſtante indulgentia, ſi qua eis quod excommunicari, ſuſpendi, aut interdici per litteras apoſtolicas nequeant à ſede apoſtolica ſit conceſſa, praeſentibus poſt triennium minimè valituris. Datum Lugduni VIII. Kal. Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo Tuſculanenſi apoſtolicae ſedis Legato.

EX parte dilectae in Chriſto filiae noſtrae nobilis mulieris Melliſent relictae quondam B. Principis Antiocheni natae clarae memoriae A. Regis & Y. Reginae Ieroſolymitan. fuit nobis humiliter ſupplicatum ut cum ipſa C. nato F. quondam Imperatoris regni Ieroſolymitani heredi inter caeteros ejus conſanguineos quos in partibus illis habet proximiori conſanguinitatis linea, ſicut aſſerit, ſit conjuncta, & tam de jure quàm de antiqua conſuetudine regni ejuſdem is qui proximior eſt heredi, eo abſente, dominium & bajulatum ipſius regni debeat obtinere, induci eam per te in poſſeſſionem dictorum dominii & bajulatus inductamque defendi, amoto quolibet detentore illicito, faceremus, mandamus quatenus inquiſita ſuper hoc & cognita diligentius veritate, ſi rem inveneris ita eſſe, id ſi de plano & abſque ſcandalo fieri poſſit, auctoritate noſtra ſicut juſtum fuerit exequi non omittas, contradictores &c. Alioquin quod inde feceris vel fieri poterit nobis ſtudeas tuis litteris fideliter intimare. Datum Lugduni VIIII. Kal. Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo & Decano & Capitulo Burgenſi & ſucceſſoribus eorumdem.

VItæ perennis gloria qua mira benignitas conditoris omnium beatam coronat aciem civium ſupernorum à redemptis pretio ſanguinis fuſi de pretioſo corpore redemptoris meritorum debet acquiri virtute, inter quae illud eſſe pergrande dinoſcitur quod ubique majeſtas altiſſimi, ſed praecipuè in ſanctorum Eccleſiis collaudetur. Ut itaque in Burgenſi Eccleſia in honorem glorioſae Mariae virginis dedicata ſtudium laudis hujuſmodi à Chriſti fidelibus frequentetur, eam ubertate apoſtolicae gratiae dignè volumus inſignire, maximè cum ipſam inter alias Eccleſias Hiſpaniae famoſam & nobilem ſedes apoſtolica filiam habeat ſpecialem, & aſſumptus de ipſa fuerit dilectus filius noſter Ægidius ſanctorum Coſmae & Damiani Diaconus Cardinalis, qui ſcientia & virtute conſpicuus, ac ſolemni fama præclarus, puritate fidei & inconcuſſæ conſtantiæ firmitate ſub longi decurſu temporis Eccleſiæ Romanæ multipliciter extulit & extollit honorem ita quod ipſa propter hoc eum in Chriſto præ aliis brachio internæ caritatis amplectitur, & affectu promptiſſimo piis ejuſdem votis annuere delectatur. Hinc eſt quod nos de omnipotentis Dei miſericordia & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi, omnibus verè poenitentibus & confeſſis qui peccatorum veniam à Domino humiliter petituri à feſto natalis Domini uſque ad octavas Epiphaniæ, & à dominica Palmarum uſque ad octavas Paſchæ, necnon à feſto Aſcenſionis uſque ad octavas Pentecoſtes, & etiam à feſto ſancti Johannis baptiſtæ uſque ad octavas prædictorum Apoſtolorum, ac in feſto omnium ſanctorum, & in die dedicationis ipſius Burgenſis Eccleſiæ & per ipſius octavas, ac in prædictæ glorioſæ virginis ſolemnitatibus univerſis, & uſque ad octavas earum, ad eandem Eccleſiam acceſſerint annuatim, unum annum & quadraginta dies de injuncta ſibi pœnitentia miſericorditer relaxamus. Datum Lugduni II. Kal. Aprilis anno ſexto.

Archiepiſcopis & Epiſcopis ad quos litteræ iſtae pervenerint.

CEdit ad Dei gloriam & honorem quod tales cuſtodes in ipſius vinea præferantur qui ſibi per vitæ meritum & aliis proficiant per exemplum. Sanè, ſicut accepimus, venerabilis frater noſter Lavoniæ ac Pruſciæ Archiepiſcopus apoſtolicæ ſedis Legatus prudenter attendens laudabilem converſationem & ſcientiæ merita dilecti filii fratris Henrici ordinis Prædicatorum, qui unà cum eo pro negotio fidei & Eccleſiæ diligenter & fideliter laboravit, conſiderans quoque quòd terra Intweſoniæ per ipſius fratris induſtriam in ſpiritualibus & temporalibus auctore Domino laudabilia ſuſcipere poterit incrementa, eundem fratrem prædictæ terræ, prout auctoritate litterarum noſtrarum ad dictum Archiepiſcopum ſpectabat, præfecit in Epiſcopum & paſtorem. Cum autem idem Archiepiſcopus extra ſuam provinciam ſit ejectus, nec in aliena permittatur dictum fratrem in Epiſcopum conſecrare, fuit ex parte prædicti fratris nobis humiliter ſupplicatum ut ſibi faceremus munus conſecrationis impendi. Quocirca fraternitatem veſtram rogamus, monemus & hortamur attentè mandantes quatenus quicunque veſtrum ſuper hoc ab eodem Archiepiſcopo per ipſius litteras fuerit requiſitus, memorato fratri, convocatis aliquibus de vicinis Epiſcopis, munus conſecrationis impendat. Datum Lugduni III. Idus Aprilis anno ſexto.

De hoc Henrico, quamvis eum non nominet, ita ſcribit Bernardus Guidonis in hiſtoria ordinis fratrum Prædicatorum Mſ.

Hoc in loco ſcribendum conveniens & utile æſtimavi quod ſcriptum à fratre Stephano alibi reperi, rem quidem admiratione dignam, ſed prudentibus ædificatione non vacuam, ut divina judicia timeantur, de Epiſcopo Culmenſi, qui cum eſſet frater Vicecomitis Montisbeliardi, quod eſt caſtrum in dioceſi Biſuntina in finibus Teutoniæ ac Burgundiæ, & ſtuderet Bononiæ adhuc in habitu ſæculari, electus fuit in Epiſcopum Culmenſem; quem renuens, ordinem iſtum intravit, in quo laudabiliter circa decennium commoratus, electus eſt in eadem Eccleſia iterato. Videbatur fieri res a Domino; & quaſi invitus recepit de conſilio bonorum virorum. Promotus igitur in Epiſcopum, mox dedit ſe rebus bellicis, & frequenter armans ſe ac cum armis incedens, videnſque ſub armis deturpari habitum, ſe autem magis, habi-

Digitized by Google

habitum deſeruit, & ordo ipſum rariſſimè celebrabat. Vix aut nunquam agebat aliqua quæ paſtorale officium requirebat. Cumque diutius vellus ſine merito excuſſiſſet, præoccupatus morte, nec de domo ſua diſpoſuit, nec confeſſionem fecit, nec aliqua ſacramenta eccleſiaſtica recepit.

Decano & Capitulo Cameracenſi.

VAcante olim Cameracenſi Eccleſia, & ipſius Canonicis die ad eligendum præfixa in unum convenientibus, nonnulli ex eis in venerabilem fratrem noſtrum Nicolaum de Fontanis Cameracenſem Epiſcopum tunc ipſorum Canonicum præmiſſo ſcrutinio conſentientes, ipſum in praeſulem elegerunt, deportationis ſolemnitate inſuper ſubſecuta, ſed conſiderato poſtmodum quòd hujuſmodi electio à majori & ſaniori parte omnium non extiterit celebrata, mox cum electo ipſo ad Capitulum ſunt reverſi, cùmque dictus electus electioni renuntiaſſet eidem, & in diem ſequentem fuiſſet eligendi terminus prorogatus, Canonicis ad eligendum in eodem termino congregatis, quidam ex ipſis pro ſe ac ſibi adhærentibus, aſſerentes quòd cùm praemiſſa electio contra formam generalis Concilii praeſumpta fuiſſet, illi qui ad eam proceſſerant erant eligendi ea vice poteſtate privandi, ne ad eligendum procederent, ſedem apoſtolicam appellarunt. His ergo de Capitulo recedentibus nec redire curantibus, quamquam ſuper hoc requiſiti à caeteris pluries extitiſſent, demum ii qui in Capitulo ipſo remanſerant eundem Epiſcopum concorditer elegerunt. Cujus electio cum fuiſſet dilecto filio noſtro P. ſancti Georgii ad velum aureum Diacono Cardinali tam in partibus Alamanniae fungenti legationis officio praeſentata, iidem qui prius appellaverant in ejus comparentes praeſentia, ex praemiſſa cauſa, & quia, ſicut aſſerebant, poſt appellationem eorum canonicam ipſa electio attentata fuerat, ne confirmaret eandem ad nos duxerunt denuo appellandum, adicientes quod patiebatur idem Epiſcopus in litteratura defectum. Sed praedictus Cardinalis, praeſente venerabili fratre noſtro Remenſi Archiepiſcopo loci Metropolitano, & perſonam electi & electionis proceſſum diligenter examinans, comperto quod electus ipſe litteraturae ſufficientis exiſteret, cognito etiam quod appellatio quae priùs interpoſita fuerat impedire nequivit quin ii qui remanſerant in Capitulo canonicè ſibi poſſent perſonam idoneam eligere in paſtorem, electionem ipſam confirmare curavit. Accedentibus itaque ad praefatam ſedem iis qui electionem impugnabant eandem, & ipſam ex praemiſſis cauſis, & quia, ut dicebant, dies quae ad eligendum ſtatuta non fuerat extiterat celebrata, caſſari petentibus, nos eos ſuper hoc exigente juſtitia non duximus audiendos. Denique objiciente uno ipſorum quaedam in perſonam electi, & eodem electo propter hoc coram nobis perſonaliter comparente, ac lite ſuper iis legitimè conteſtata, praeſtitoque de dicenda veritate à partibus juramento, & factis poſitionibus & reſponſionibus ab eiſdem teſtibus productis & atteſtationibus publicatis, ac auditis partis allegationibus utriuſque, tandem partes eaedem noſtro ſe arbitrio totaliter ſubmiſerunt. Nos autem conſiderato quod memoratus Epiſcopus, ſicut ex relatione nobis ipſius conſtitit Cardinalis, qui examinavit eundem, litteraturae ſufficientis exiſtit, conſiderato etiam quod de objectis ſibi nihil fuerat omnino probatum, penſato inſuper quod idem honeſtate vitae, morum maturitate fulgore dinoſcitur, quae circa ipſum in praemiſſis canonicè acta fuerunt auctoritate apoſtolica approbantes, & ſupplentes de plenitudine poteſtatis defectum, ſi fortan aliquis in his fuerit, eundem Cameracenſi Eccleſiae de fratrum noſtrorum conſilio in Epiſcopum praefecimus & paſtorem, cui poſtea ſacerdotii ordinem conferri fecimus, & nos ipſi conſecrationis munus duximus impendendum, mandamus quatenus eundem Epiſcopum tamquam patrem & paſtorem animarum veſtrarum devotè ſuſcipientes, obedientiam ſibi & reverentiam debitam impendatis, monitis & mandatis ejus ſalubribus humiliter intendendo. Alioquin ſententiam quam idem rite &c. Datum Lugduni v. Idus Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo Cameracenſi.

INter Canonicos cruceſignatos ex parte una & quoſdam Canonicos non cruceſignatos Leodienſis Eccleſiae ex altera, ſuper eo quod dicti cruceſignati petebant ſibi miniſtrari ſine diminutione aliqua proventus praebendarum ſuarum ipſius Eccleſiae, prout ex indulgentia ratione crucis aſſumptae ipſis conceſſa ſibi competere aſſerebant, orta materia quaeſtionis, tandem eiſdem partibus ad noſtram praeſentiam evocatis, & quibuſdam ipſorum cruceſignatorum perſonaliter, quibuſdam vero per procuratorem, ac etiam quibuſdam ipſorum non cruceſignatorum perſonaliter, & quibuſdam per procuratores ſuos propter hoc apud ſedem apoſtolicam conſtitutis, nos ſopiendam quaeſtionem hujuſmodi dilecto filio noſtro P. ſancti Georgii ad velum aureum Diacono Cardinali duximus committendam. Idem vero Cardinalis, deliberatione habita diligenti ſuper iis, inter eos de ſpeciali mandato noſtro taliter ordinavit ut Johannes de Appia & Gerardus de Peis Archidiaconi, magiſter L. Scholaſticus, G. Cantor, Praepoſitus Lovanienſis, Cuſtos ſancti Dionyſii, magiſter Gerardus de Behaing, Johannes de Gothegni, & Symon dictus Dagoros Canonici ejuſdem Eccleſiae tempore voti emiſſi commorantes Leodii & in dicta Eccleſia reſidentes, qui vota ſua coram Aquis ſunt perſonaliter executi, percipiant ex nunc per triennium proventus praebendarum ſuarum ipſius Eccleſiae, ubicunque fuerint, integrè, ſive in blando, pane, vino, denariis, aut obventionibus quibuſcunque conſiſtant, ea parte diſtributionum duntaxat excepta quae conſiſtit in denariis qui Canonicis deſervientibus in horis canonicis & anniverſariis exhibentur. Sanè Canonici foranei & alii reſidentes qui tempore voti emiſſi Leodii minimè morabantur, quique vota ſua coram Aquis ſunt perſonaliter executi, videlicet Colonienſis, Aquenſis, & Remenſis Praepoſiti, Hermannus de Salmis, Anſelmus de Barbenchero, Johannes de Beantem, Jacobus de Jaeta, & Henricus de Alois, qui Hugonem Militem patrem ſuum de conſenſu Cardinalis ejuſdem tunc in illis partibus legationis officium exercentis ſubſtituiſſe dicitur loco ſui, proventus praebendae groſſae per idem tempus, ubicunque fuerit, ſimili modo percipiant & eiſdem proventibus ſint contenti, conceſſa tam reſidentibus quàm foraneis Canonicis antedictis fructus hujuſmodi per idem tempus vendendi, obligandi, aſſignandi, vel alio modo diſponendi de illis, prout expedire viderint, libera facultate, quod ſi contigerit eoſdem Canonicos ſervire in praefata Eccleſia vel etiam reſidere, proventus praebendarum ſuarum praenominatae Eccleſiae ipſis ſicut aliis in ea ſervientibus & reſidentibus integrè debeant miniſtrari; idque dictus Cardinalis extendi ordinavit ad ſupradictos Canonicos qui ante voti emiſſionem in praenominata Eccleſia fecerant reſidentiam conſuetam. Illi namque qui dictam reſidentiam in eadem Eccleſia non fecerunt, ex indulgentia crucis aſſumptae conceſſa quantum ad beneficiorum proventus nihil amplius conſequantur quàm quod tempus illud quo fuerunt in expeditione Aquenſi eis pro reſidentia illius anni poterit, ſi voluerint, computari, praeter Arnulſum dictum Digant Canonicum Eccleſiae antedictae, qui licèt conſuetam reſidentiam non compleverit in eadem, poterit tamen per idem tempus ſe, ſi voluerit, abſentare, non obſtante contraria conſuetudine vel ſtatuto ſeu juramento quod de facienda inibi reſidentia dicitur praeſtitiſſe, nihil in abſentia interim percepturus, illis Canonicis cruceſignatorum eorumdem qui de beneficio crucis aſſumptae confiſi ſe abſentaverunt ab Eccleſia ſaepedicta poenam nullam exinde incurſuris. Ideoque mandamus quatenus ordinationem hujuſmodi facias per

cen-

cenſuram eccleſiaſticam appellatione remota firmiter obſervari, relaxans auctoritate noſtra ſententias, ſi quae in illos qui ordinationi eidem paruerint occaſione ſaepefatae indulgentiae ſunt prolatae, ac diſpenſans cum eis ſuper irregularitate, ſi quam ex hoc forſitan incurrerunt, & faciens ea omnia quae de bonis ipſius Eccleſiae hac de cauſa occupata ſunt vel detenta integrè reſtitui Eccleſiae memoratae, contradictores &c. Nolumus autem quod haec ordinario contra privilegia & conſuetudines Eccleſiae praedictae ad conſequentiam de caetero protrahatur, contraria conſuetudine vel ſtatuto vallato juramento ſeu firmitate alia non obſtante. Datum Lugduni v. Idus Aprilis anno ſexto.

Univerſis Chriſti fidelibus praeſentes litteras inſpecturis.

FLos pretioſior cunctis operibus, flos immarceſſibilis, flos aeternus cujus pulchritudinem ſol & luna mirantur, cujus odore foventur angeli, cujus virtute reficitur religio populi Chriſtiani, videlicet Dei filius Dominus Jeſus Chriſtus de virga venuſtiſſima & omnium virtutum floribus inſignita, ſcilicet de glorioſa Maria virgine ineffabili ſancti ſpiritus operatione proceſſit. Cujus etenim floris amœnitas auri ſplendorem & balſami fragantiam ſuperantis per roſam deſignatur auream quae annis ſingulis in dominica quadrageſimae, qua *Laetare Jeruſalem* canitur, ad honorem divini nominis à Romano Pontifice viventis Dei vicario deportatur, exultante turba fidelium, in roſa hujus Regis aeterni gloriam, qui ſuo roſeo redemit nos ſanguine, contemplari. Sanè clarae memoriae Raymundus Comes Provinciae ſedem apoſtolicam, quam ſemper ſincero fuit veneratus affectu, nobis Lugduni manentibus, perſonaliter viſitavit, cui roſam auream in praedicta dominica juxta morem Romanorum Pontificum praedeceſſorum noſtrorum delatam à nobis pro ſuae devotionis & fidei purae meritis in ſignum dedimus benivolentiae ſpecialis. Cum autem idem Comes roſam eandem Aquenſi Eccleſiae obtulerit reverenter, & tandem de hac luce ſublatus fuerit, ſepultus ibidem, univerſitatem veſtram rogamus & hortamur in Domino, in remiſſionem vobis peccaminum injungentes quatenus ad jam dictam Eccleſiam in humilitate ſpiritus accedatis veſtrorum veniam delictorum & pro anima ipſius Comitis divinae miſericordiae gratiam petituri. Nos enim de omnipotentis Dei miſericordia & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi omnibus verè pœnitentibus & confeſſis qui ad eandem Eccleſiam in dominica ipſa cauſa devotionis & orationis acceſſerint annuatim unum annum & quadraginta dies de injuncta ſibi pœnitentia miſericorditer relaxamus. Datum Lugduni IV. Idus Aprilis anno ſexto.

Officiali Lemovicenſi.

SUa nobis dilecti filii Prior & tres viſitatores generales domus Grandimontenſis petitione monſtrarunt quod cum Abbas Urſicampi & collegae ipſius generales viſitatores domus & ordinis Grandimontenſis à ſede apoſtolica deputati duxerint ſtatuendum ut praedicti Prior & tres viſitatores annis ſingulis jurent tactis ſacroſanctis evangeliis quod novem clericos ipſius ordinis eligant meliores, qui unà cum praedictis Priore ac viſitatoribus ſuper cauſis emergentibus in ipſo ordine audiant, diffiniant, & judicent ſingulis annis in capitulo generali, quia periculoſum eſt praeſtare hujuſmodi juramentum, mandamus quatenus ad generale capitulum ipſius ordinis accedens, ſi de ipſius capituli vel majoris partis conſenſu proceſſerit, auctoritate noſtra relaxes hujuſmodi juramentum, ſtatuto praedictorum viſitatorum quoad alios articulos nihilominus in ſuo robore duraturo, proviſo attentius ut ſi ex hoc videris in eodem ordine ſcandalum exoriri, ad ipſius juramenti relaxationem aliquatenus non procedas. Datum Lugduni VI. Kal. Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo Naulenſi ejuſque ſucceſſoribus canonicè ſubſtituendis in perpetuum.

IN ſacra Petri ſede, cujus ſumus, licèt immeriti, ſucceſſores, plenitudine poteſtatis aſſumpta, tunc ea laudabiliter utimur cum inſpectis diligenter circumſtantiis variis perſonarum & rerum, locorum & temporum, emergentibus neceſſitatum articulis utiliter providemus. Eapropter, venerabilis in Chriſto frater Epiſcope, tuis juſtis poſtulationibus clementer annuimus, & Eccleſiam ſancti Paragorii Naulenſem, quam, cum dudum plebes exiſteret Eccleſiae Saonenſii ſubjecta, bonae memoriae Peneſtrinenſis Epiſcopus tunc apoſtolicae ſedis Legatus de ſpeciali mandato & auctoritate felicis recordationis Gregorii Papae praedeceſſoris noſtri in Eccleſiam cathedralem erexit, conceſſa ſibi pontificii dignitate, cum capellis & omnibus aliis pertinentiis ſuis ſub beati Petri & noſtra protectione ſuſcipimus & praeſentis ſcripti privilegio communimus, ſtatuentes ut dicta ſancti Paragorii Naulenſis Eccleſia, quam cathedralem eſſe decernimus, Januenſi Eccleſiae tanquam ſuae metropoli ſit ſubjecta. Et ut gratia ſedis ejuſdem gaudeat ampliori, eam & terram Naulenſem, quam uti ulterius volumus epiſcopalis vocabulo civitatis, necnon monaſterium ſancti Eugenii de inſula Liguriae, in quo te ac ſucceſſores tuos fungi volumus officio, non ſolùm Epiſcopi, ſed & patris Abbatis, & quod cum capellis, juribus aliiſque ſuis pertinentiis menſae tui epiſcopatus de gratia conceſſimus ſpeciali, eximimus perpetuò ab omni juriſdictione ac ſubjectione dictae Saonenſis Eccleſiae vel cujuslibet alterius de conceſſae nobis plenitudine poteſtatis, ita quod nullo unquam tempore nomine ipſius Saonenſis Eccleſiae vel alterius quàm Naulenſis quicquam in eis pro ſpiritualibus vel temporalibus penitus requiratur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat Naulenſem Eccleſiam & monaſterium ſupradicta temerè perturbare &c. *uſque* conſerventur, ipſius pro cujus gubernatione &c. *uſque* profutura, ſalva ſedis apoſtolicae auctoritate. Si qua igitur in futurum &c. *uſque* ultioni. Cunctis autem &c. *uſque* inveniant. Amen. Ego Innocentius catholicae Eccleſiae Epiſcopus ſubſcripſi. Ego Petrus Albanenſis Epiſcopus ſubſcripſi. Ego Willelmus Sabinenſis Epiſcopus ſubſcripſi. Ego Petrus tituli ſancti Marcelli Presbyter Cardinalis ſubſcripſi. Ego frater Johannes tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis ſubſcripſi. Ego frater Hugo tituli ſanctae Sabinae Presbyter Cardinalis ſubſcripſi. Ego Petrus ſancti Georgii ad velum aureum Diaconus Cardinalis ſubſcripſi. Ego Johannes ſancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus Cardinalis ſubſcripſi. Ego Willelmus ſancti Euſtachii Diaconus Cardinalis ſubſcripſi. Datum Lugduni per manum magiſtri Marini ſanctae Romanae Eccleſiae Vicecancellarii XII. Kal. Maii, indictione VII. incarnationis dominicae anno MCCXLVIII. pontificatus vero Domni Innocentii Papae IV. anno ſexto.

Archiepiſcopo Colonienſi.

PRo dilecto filio Gebehardo Capellano noſtro fratre nobilium virorum C. & H. Comitum de Friburch, ut ei vice noſtra de aliquo epiſcopatu totius Alamanniae, quam cito ad id ſe facultas obtulerit, providere debeas, tibi direximus ſcripta noſtra. Verum ne gratia noſtra ſibi aliquo caſu reddatur ineſficax vel ingrata, ſi idem G. epiſcopatum illum noluerit acceptare quem ſibi, cum ad id facultas occurrerit, duxeris offerendum, nolumus quod propter hoc collata tibi auctoritate litterarum noſtrarum poteſtas quo minus ei de alio, cum ſe facultas obtulerit, providere debeas evaneſcat. Datum Lugduni Idibus Aprilis anno ſexto.

Epi-

Epiſcopo Miſnenſi.

PAternae benedictionis auctoritas devotum filium erigit in ſublime, ac ejus contrarium erectum ſubito crudeliter eradicat. Unde Joſeph accreſcens filius nuncupatur, & Chanaan cum ſua progenie ſubicitur ſervituti. Abſalon quoque in quercu ſuſpenditur, & Salomon paterni culminis recipit diadema. Haec & quod in ſacra pagina legitur, *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longaevus ſuper terram*, ſi nobilis vir natus cariſſimi in Chriſto filii noſtri illuſtris Regis Boemiae prout convenit diligenter attenderet, ipſum Regem patrem ſuum tanquam filius benedictionis paternam hereditatem cupiens honoraret & ab ejus offenſa penitus abſtineret. Sed idem quorundam Baronum regni Boemiae, qui bona pacis oderunt & in malis diſcordiarum exultant, ductus iniquis perſuaſionibus & ſeductus, unà cum ipſis, ſicut accepimus, crudeliter praedictum Regem perſequitur & hoſtili perſecutione impugnat in detrimentum perſonae ac ſtatus ipſius regni cum Corrado nato Fr. quondam Imperatoris, Duce Bawariae, & aliis Eccleſiae perſecutoribus foedus amicitiae ac ſocietatis damnabiliter iniendo; in quibus omnibus Epiſcopi Pragenſis & quarundam aliarum perſonarum eccleſiaſticarum ejuſdem regni dicitur eſſe manus. Ne igitur tantum malum, ſi ei obviatum non fuerit, invaleſcat, mandamus quatenus natum & Barones eoſdem ut ab iniquitate hujuſmodi penitus deſiſtentes ad devotionem praefati Regis, à qua ſine nota infamiae ac animarum periculis non poſſunt recedere, redeuntes, ei, ut tenentur, intendant attentius moneas & inducas. Quod ſi monitis tuis acquieſcere non curaverint, ipſos & omnes eis in hac iniquitate fautores auctoritate noſtra, ſublato appellationis impedimento, excommunices, & terras eorum ſubjectas diſtrictiſſimo interdicto, ita quod praeter baptiſmata parvulorum & poenitentias morientium nullum in eis celebretur divinum officium, aut exhibeatur eccleſiaſticum ſacramentum, faciens hujuſmodi excommunicationis & interdicti ſententias ſingulis diebus dominicis & feſtivis, pulſatis campanis, & candelis accenſis, per loca in quibus expedire videris ſolemniter publicari, invocato ad hoc, ſi neceſſe fuerit, auxilio brachii ſaecularis. Eundem verò Epiſcopum, quia excommunicatus à dilecto filio fratre Gotrimundo de ordine Praedicatorum poenitentiario noſtro ad partes illas deſtinato à nobis, noſtra exigente juſtitia, divina officia, ſicut dicitur, celebrare immo, quantum in eo eſt, veriùs prophanare praeſumpſit, & contra ipſum Regem unà cum ejus filio conſpirare, eadem auctoritate noſtra praefigas ei terminum peremptorium competentem quo perſonaliter noſtro ſe conſpectui repraeſentet pro meritis recepturus. Cum autem, ſicut noſtris eſt auribus intimatum, nonnulli Praepoſiti, Decani, Canonici, & Rectores ac alii Canonici Eccleſiarum regni praedicti, fovendo & adhaerendo ſupradictis nato Regis & Baronibus perſecutoribus Eccleſiae contra eam, beneficiis eccleſiaſticis reddiderint ſe indignos, & dignum ſit ut indevoti ex indevotione jacturam & devoti ex devotione commodum aſſequantur, volumus & mandamus ut Praepoſitos, Decanos, & alios antedictos, ſi tibi eos conſtiterit tales eſſe, perſonatibus & dignitatibus ac beneficiis quae ab Eccleſiis obtinent eadem auctoritate perpetuo privans, facias ea conferri per illos ad quos ipſorum collatio pertinet, ſi tamen ſunt devoti Eccleſiae Romanae, alioquin tu illa conferas hac vice perſonis idoneis & Eccleſiae praedictae devotis, contradictores &c. Datum Lugduni x. Kal. Maii anno ſexto.

Archiepiſcopo Colonienſi.

IN tantum erga illos exuberat apoſtolicae gratiae plenitudo qui eidem per fidem approbatam operibus ſe idoneos reddiderunt ut eam & ſuis proficere commodis ſentire valeant, & ad cohaerentes ſibi naturali neceſſitudine derivare. Sanè revolventes in animo devotionis & fidei puritatem qua dilecti filii nobiles viri C. & H. fratres Comites de Friburch eorumque progenitores ſedi apoſtolicae placuerunt & recolendam memoriam C. Portuenſis Epiſcopi patrui eorundem, dilectum filium Gebehardum Capellanum noſtrum ipſorum germanum ſpeciali gratiae noſtrae privilegio decrevimus honorandum, mandamus quatenus eidem G. de aliquo epiſcopatu totius Alamaniae quàm cito ſe ad id facultas obtulerit provideas vice noſtra, & ab illius Eccleſiae ſubditis cui eum praefeceris facias ſibi obedientiam & reverentiam debitam exhiberi, contradictores &c. non obſtante aliqua ſedis apoſtolicae indulgentia conceſſa quibuslibet vel in poſterum concedenda per quam poſſit mandati noſtri executio impediri, vel conſtitutione de duabus dietis &c. Datum Lugduni Idibus Aprilis anno ſexto.

Epiſcopo Signino.

INdignum videtur & abſonum &c. *uſque* providere. Hinc eſt quod pro dilecto filio Petro ſcholare de Ferentino nepote Raynaldi Berardi cupiente, ut aſſerit, aſcribi militiae clericali, mandamus quatenus ipſum in aliqua Eccleſiarum provinciae Beneventanae auctoritate noſtra recipi facias in Canonicum & in fratrem, ac ſibi de praebendali vel alio eccleſiaſtico beneficio competenti, etiam ſi curam animarum habeat, quàm cito ſe facultas obtulerit provideri, contradictores &c. non obſtante ſi in Eccleſia in qua ſibi providendum duxeris certus ſit Canonicorum numerus inſtitutus, juramento ſeu quacunque firmitate aliàs roboratus, vel ſi pro aliis in ea direximus ſcripta noſtra, quibus &c. *uſque* generari, ſeu ſi eidem Eccleſiae ſit indultum quod ad receptionem vel proviſionem alicujus minimè teneatur, vel quod ejus Canonici per litteras apoſtolicas ſuſpendi vel interdici aut excommunicari non poſſint, ſine qualibet alia per quam hujuſmodi gratia impediri valeat vel differri, & de qua in noſtris litteris ſpecialem oporteat fieri mentionem. Datum Lugduni x. Kal. Maii anno ſexto.

Abbati Ciſtercienſi & Coabbatibus ejus Ciſtercienſis ordinis.

PEtitio veſtra nobis exhibita continebat quod cum correctio exceſſuum tam monachorum quàm monialium veſtri ordinis ad patres Abbates ſecundum ſtatuta dicti ordinis confirmata per ſedem apoſtolicam pertinere noſcatur, & in generali Capitulo Ciſtercienſi deliberatione provida ſit ſtatutum ut moniales incorporatae ipſi ordini nulli alii confiteantur niſi patri Abbati ſolummodo vel cui dictus Abbas in hoc commiſerit vices ſuas, nonnulli religioſi & etiam ſaeculares non abſque praeſumptione damnabili falcem in alienam meſſem mittentes praedictarum monialium confeſſiones audire ac ipſas de facto abſolvere non verentur. Propter quod correctio veſtra contemnitur, ipſaeque moniales regularem effugiunt diſciplinam in ſalutis animarum ſuarum diſpendium & praefati ordinis injuriam & contemptum. Quare fuit ex parte veſtra nobis humiliter ſupplicatum ut ſuper hoc congruum adhibere remedium dignaremur. Nos igitur ſtatuta veſtri ordinis cupientes illibata ſervari & animarum profectui providere, ne id de caetero fiat abſque ſpeciali mandato dictae ſedis faciente plenam de ſtatutis confirmatione ac inhibitione hujuſmodi mentionem auctoritate praeſentium diſtrictius inhibemus. Nulli ergo &c. noſtrae inhibitionis &c. Datum Lugduni v. Kal. Maii anno ſexto.

Archidiacono & Capitulo Spoletanenſi.

ECcleſia veſtra paſtoris ſolatio deſtituta, vos fratrem Johannem de ordine fratrum Praedicatorum Scardonenſem electum in veſtrum Archiepiſcopum poſtulantes dilectum filium Deſam Concanonicum veſtrum & Dragum civem Spalatenſem ad ſedem apoſtolicam deſtinaſtis, injuncto eis ut ſi poſtulationem hujuſmodi à nobis contingeret non admitti, ab eadem ſede de paſtore ipſi Eccleſiae peterent provideri. Nos igitur, poſtulatione non admiſſa praedicta, cupientes eidem Eccleſiae, utpote idoneo præſule indigenti, de tali providere perſona quae tanto congrueret oneri vel honori, & attendentes quòd dilectus filius magiſter Rog. Capellanus dilecti filii noſtri J. tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyteri Cardinalis Canonici Zagabrienſis, quem de dono ſcientiae ac honeſtate morum & converſatione laudabili experta familiaritas & familiaris experientia reddunt multipliciter commendatum & nobis & fratribus noſtris non indignè acceptum, erat utilis & ſufficiens ad regimen Eccleſiae memoratae, ipſum ei de fratrum noſtrorum conſilio praefecimus in Archiepiſcopum & paſtorem, ſpe nobis propoſita quòd auctore illo qui dans virtutes, praemia largitur, per diligentiae ſuae ſtudium dicta Eccleſia grata in ſpiritualibus & temporalibus ſuſcipiet incrementa. Cùm autem apud ipſam ſedem uſque ad conſecrationis tempus retineamus eundem, impenſuri tunc ei conſecrationis munus, & ad praedictam Eccleſiam cum plenitudine noſtrae gratiæ remiſſurus, univerſitatem veſtram monemus & hortamur attentè mandantes quatenus eidem electo tanquam patri & paſtori animarum veſtrarum plenè ac humiliter intendatis & exhibeatis obedientiam & reverentiam debitam & devotam, ejus ſalubria monita & mandata ſuſcipiendo devotè ac irrefragabiliter obſervando, interim procuratoribus ſuis ejus nomine de redditibus, proventibus, & juribus epiſcopalibus plenariè reſpondentes. Alioquin ſententiam quam idem rite &c. Datum Lugduni II. Kal. Maii anno ſexto.

Electo Leodienſi.

DIlectus filius W. Abbas monaſterii ſancti Trudonis ordinis ſancti Benedicti tuae dioceſis in noſtra propoſuit præſentia conſtitutus quòd idem olim Plebanus Aquenſis & cariſſimi in Chriſto filii noſtri.. Regis Romanorum illuſtris Capellanus exiſtens inductus multorum religioſorum exhortationibus ſedulis in eodem monaſterio habitum monachalem aſſumpſit, & intra octo dies, profeſſione ab ipſo ibidem praehabita, monachi ejuſdem monaſterii tunc Abbatis regimine deſtituti, credentes per ipſius providentiam & ſuorum amicorum potentiam monaſterium ipſum, cujus bona per praedeceſſorum ſuorum incuriam ſunt graviter diminuta, poſſe in ſpiritualibus & temporalibus grata ſuſcipere incrementa, eundem in Abbatem ipſius monaſterii concorditer elegerunt; cui poſtmodum venerabilis frater noſter Arnoldus de ordine Ciſtercienſi quondam Epiſcopus Senigalliae de tua ſpeciali licentia & mandato munus benedictionis impendit. Unde cùm ex hujuſmodi promotione in conſcientia ſua ſit ſcrupulus dubitationis exortus, nobis humiliter ſupplicavit ut ſuper hoc ei providere ſalubri remedio de ſolita ſedis apoſtolicae clementia curaremus. Nos igitur praefati Regis apud nos intercedentis pro ipſo precibus inclinati mandamus quatenus ſuper hoc auctoritate noſtra diſpenſativè agas cum ipſo prout tua circumſpectio animae ſuae ſaluti & utilitati Eccleſiae viderit expedire. Datum Lugduni IIII. Non. Maii anno ſexto.

Archiepiſcopo Colonienſi apoſtolicæ ſedis Legato.

ILlius, licèt immeriti, vicarii conſtituti qui pro ſalute humani generis de ſupernis caelorum ad ima mundi deſcendens, diſcipulos quos elegit in univerſum mundum tranſmiſit omni creaturae evangelium praedicare, nonnunquam viros providos & diſcretos, cum nequeamus locis ſingulis corporali praeſentia imminere, inſtructi ejus exemplo, in partem ſollicitudinis evocamus, pro negotiorum urgentium qualitate, qui prava in directa & aſpera convertentes in plana rectas faciant ſemitas Dei noſtri, populumque acceptabilem ſibi reddant. Sanè inter caetera deſiderabilia cordis noſtri animarum ſalutem libertatis eccleſiaſticae incrementum, & pacem cunctis Chriſti fidelibus potiſſimè cupientes, ſedula vigilamus ſolertia & quod poſſumus diligentiae ſtudium adhibemus ut poſſint laudabiliter, ſubmotis impedimentis quibuslibet, juxta noſtri deſiderii plenitudinem auctore Domino pervenire, ac eo ardentiùs ut in Alamaniæ partibus animabus profectus adveniat, libertas Eccleſiae vigeat, & pacis ſervetur tranquillitas affectamus, quo ferventiùs bonum ſtatum partium appetimus earundem. Ut igitur ipſae partes eo magis in Dei & Eccleſiae devotione proficiant quo ſe ſpecialius per Legati apoſtolicae ſedis praeſentiam ſenſerint confoveri, ecce tibi, de cujus probitate & induſtria plenam in Domino fiduciam obtinemus, in praefatis partibus, ut evellas & deſtruas, diſſipes & diſperdas, aedifices & plantes, ſicut expedire videris, plenae legationis officium duximus committendum. Quocirca mandamus quatenus legationem ipſam ſic ſtudeas juxta datam tibi à Domino gratiam laudabiliter exercere quòd exinde apud Deum meritum & apud homines tibi compares nomen bonum, noſque diligentiam tuam dignis in Domino laudibus commendemus. Datum Lugduni II. Idus Martii anno ſexto.

Archiepiſcopo Burdegalenſi.

EX parte dilecti filii Prioris & conventus monaſterii Silvae majoris ordinis ſancti Benedicti tuae dioceſis fuit propoſitum coram nobis quòd dilectus filius B. ejuſdem monaſterii Abbas olim proponens quòd tanta debilitate ac infirmitate corporis gravabatur quod ad regimen ipſius monaſterii penè penitus inutilis erat effectus, propter quod idem monaſterium patiebatur in ſpiritualibus laeſionem, tibi dari obtinuit noſtris litteris in mandatis ut ceſſionem ejus reciperes vice noſtra & ſibi in futuri Abbatis obedientia moraturo de bonis dicti monaſterii pro ſua ſuſtentatione quoad viveret faceres proviſionem congruam aſſignari; ſed ipſe, quia proviſionem nequit juxta ſuum deſiderium obtinere, licèt decens & honorabilis offeratur eidem, mutata in contrarium voluntate, quamquam ſolita debilitate ac infirmitate laboret, cedere praetermittit in ipſius monaſterii praejudicium non modicum & gravamen, mandamus quatenus, ſi eſt ita, Abbatem eundem ut ipſius regimini monaſterii cedere non omittat, monitione praemiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione remota, faciens ei proviſionem congruam aſſignari juxta priorum continentiam litterarum. Datum Lugduni III. Nonas Maii anno ſexto.

Patriarchæ Conſtantinopolitano apoſtolicæ ſedis Legato.

INdubitata nobis anteactae vitae tua teſtimonia quid de ſubſequenti videri debeat proteſtantur & certiſſimam nobis exhibent confidentiam quo tuae induſtriae ampliorem committimus noſtrae ſollicitudinis portionem, ut fidei tuae probata conſtantia, quo ſibi majora creduntur, eo irrefragabilioribus eluceat argumentis. Hinc eſt quod perſonam tuam ſpeciali honorificentia tuis exigentibus meritis proſequentes, tibi plenum legationis officium in imperio Conſtantinopolitano, etiam in exercitu Chriſtiano pro ſubſidio ejuſdem imperii ubicunque in eodem imperio fuerit, duximus committendum. Rogamus itaque fraternitatem tuam & hortamur in Domino Jeſu Chriſto, mandantes quatenus officium ipſum juxta illam quam de tua gerimus circumſpectione fiduciam ſecundùm Deum lau-

Digitized by Google

laudabiliter ſtudeas exercere, ita tamen quod ſi ad partes illas Legatum de latere noſtro deſtinari contigerit, executionem ipſius officii, quandiu Legatus ipſe ibi fuerit, pro ſedis apoſtolice reverentia omnino dimittas, eam in omnibus cautelam & diligentiam ad redemptoris gloriam habiturus quod ſicut dignitatis officio creviſſe dinoſceris, ſic piae vitae ſtudiis ad aeternae claritatis proficiens praemia, inſignioribus interim ad profectum aliorum famae titulis decoreris. Datum Lugduni v. Kal. Junii anno ſexto.

Archidiacono Conſtantinopolitano, officialibus & vicariis venerabilis fratris noſtri Patriarchæ Conſtantinopolitani.

VEnerabilis frater noſter N. Patriarcha Conſtantinopolitanus apoſtolicae ſedis Legatus pro utilitate univerſalis Eccleſiae ac imperii Conſtantinopolitani de mandato noſtro apud ſedem apoſtolicam moram trahens, non ſolùm ordinaria poteſtate, verùm etiam auctoritate legationis, quam ex indulgentia ſedis apoſtolicae noſcitur obtinere, & qua ipſum, etiam in abſentia, de ſpeciali gratia uti conceſſimus in hac parte, vos in partibus Conſtantinopolitanis officiales & vicarios ſuos conſtituit generales. Quocirca mandamus quatenus officium & vices vobis commiſſas tam ejuſdem Patriarchae auctoritate quàm noſtra intrepidè proſequi ſtudeatis. Nos enim univerſis clericis regionis illius tam exemptis quàm non exemptis ſcripta noſtra dirigimus ut vobis humiliter obediant & intendant, non obſtantibus aliquibus ſedis ejuſdem privilegiis vel indulgentiis quibuſcunque perſonis aut Eccleſiis ab eadem ſede conceſſis vel conſuetudinibus introductis, per qua veſtrum poſſet officium impediri. Alioquin ſententiam quam vos rite &c. *uſque* obſervari. Datum Lugduni III. Idus Junii anno ſexto.

Epiſcopo Cæſarauguſtanenſi.

CUm decorem domus Domini teneamur diligere cum Propheta, ea quae honeſtatis vigorem ac decorem deformant & probantur ſacris canonibus obviare debemus ab ea prorſus avellere ac falce apoſtolici moderaminis reſecare. Sanè fraternitas tua nobis expoſuit quod tempore felicis recordationis Eugenii Papae praedeceſſoris noſtri orta in Eccleſia Caeſarauguſtanenſi inter ſaeculares qui tunc erant in ea & regulares ordinis ſancti Auguſtini, quos bonae memoriae B. Caeſarauguſtanenſis Epiſcopus invitis ſaecularibus ibidem inſtituerat Canonicos, materia quaeſtionis, & de utriuſque partis aſſenſu, ipſo praedeceſſore mandante, per quoſdam tunc temporis Cardinales ſtatuto edicto de ſubſtituendis ſolis regularibus de caetero decedentibus regularibus ſive ſaecularibus, in eorum locis, officiis, beneficiis, & dignitatibus in Eccleſia memorata, idem Epiſcopus ſecundùm ſtatutum hujuſmodi quoſdam regulares Canonicos ejuſdem ordinis inſtituit in eadem, ſed Canonici nunc exiſtentes ibidem, volentes cenſeri ſolo nomine regulares, ſe aſſerunt non profeſſos nec vidiſſe aliquem in ipſa Eccleſia profitentem, dicentes ſe tenere juxta quandam ejuſdem Eccleſiae conſuetudinem quaſdam regulares obſervantias, per quas ad abdicationem proprii non tenentur. Et licèt olim venerabilis frater noſter Archiepiſcopus Tarraconenſis quod tales erant praefati Canonici nobis exponens ſibi & bonae memoriae Epiſcopo Caeſarauguſtanenſi praedeceſſori tuo à nobis dari obtinuerit in mandatis ut cedentibus vel decedentibus Canonicis Eccleſiae ſupradictae, alios ibidem inducerent ſaeculares, in nullo tamen ſuper hoc per eaſdem litteras habitus eſt proceſſus. De tua igitur circumſpectione plenam in Domino fiduciam obtinentes, mandamus quatenus ad Eccleſiae praefatae reformationem diligenter intendens, eam de perſonis litteratis & idoneis in ordine ipſo, ſi fieri poterit, ſtudeas reformare, alioquin ipſius Eccleſiae Canonicos in aliis locis dicti ordinis, ſi commodè poterit fieri, collocare procures, aut ipſos tolerans in Eccleſia ſaepedicta, inſtituas in ea Canonicos ſaeculares ſecundum numerum olim in eadem Eccleſia inſtitutum, ac eis qui nunc ſunt cedentibus vel decedentibus, ſubſtituas ibidem auctoritate noſtra Canonicos ſaeculares idoneos & honeſtos, contradictores &c. Datum Lugduni II. Idus Junii anno ſexto.

Electo Giennenſi & magiſtro Manfredo Capellano noſtro.

EXultationis multae materiam in eo virtutum dominus Eccleſiae ſuae ſanctae dediſſe conſpicitur quòd cariſſimum in Chriſto filium noſtrum illuſtrem Regem Caſtellae ac Legionis ſibi devotum conſtituit & attentum, ad illa ſollicitè per quae honoris augmentum eidem valeat provenire, gaudentibus hinc inde, & praecipuè in partibus Hiſpaniae, fidelium populis quod idem Rex inter mundi Principes nominis claritate praefulgidus civitates famoſas & loca munitiſſima olim damnatae gentis & ſpurcidae dominio ſubjugata cultui divino ſubjecerit brachio potentiae triumphalis. De hujuſmodi quidem ipſius Eccleſiae jocunditate procedit quod habetur in ejus voto promptiſſimum ut quae dignè dicto Regi ſunt placita compleat affectu benivolo & ipſum ac ſuos magnifico ſemper proſequatur honore, ita quod idem ſe ab ipſa Eccleſia inter caros reputari cariſſimum per evidentiam operis agnoſcere delectetur, & etiam id ipſum orbis terrae latitudo percipiat, ac exinde ſua poſteritas circa ſedem apoſtolicam materiam laudis & devotionis aſſumat. Ut autem quod ex praeſentibus verbis innuitur per facti teſtimonium ſolemniter approbetur, ecce audito voto Regis ejuſdem quod ipſa circa promotionem dilecti filii Johannis nati ſui Abbatis Vallis Oleti nobis non expreſſit per litteras, ſed per nuntium ſpecialem, fratrum noſtrorum communicato conſilio providendum duximus quod jamdicto Abbati, licèt defectum patiatur aetatis, & non ſit in ſacris ordinibus conſtitutus, procuratio Hiſpalenſis Eccleſiae in ſpiritualibus & temporalibus de ſpeciali gratia ſedis apoſtolicae committatur. Ex hoc enim grandis & ſecura fiducia conſurgit in nobis quod eadem Eccleſia prae aliis per affluentem gratiam dicti Regis ac ipſius Abbatis diligentiam & virtutem reddi honore conſpicua & conſtitui divitiis debeat opulenta. Nos itaque de veſtra circumſpectione confiſi mandamus quatenus praefato Abbati auctoritate noſtra procurationem hujuſmodi committatis, ſaepedictum Regem ſecundum datam vobis à Deo prudentiam piis monitis inducentes quod memoratam Eccleſiam dotibus inſignem conſtituat & diverſitate beneficiorum attollat, ut praedictus Johannes & ſucceſſores ipſius ac miniſtri qui divinis in ipſa laudibus futuris temporibus deſudabunt vitam ibi ducant honorabilem & ſpiritualibus gaudiis redundantem; ita quod ſicut nomen ſaepedicti Regis celebre occurrit in gentibus pro triumpho mirabili quem ſupernae virtutis auxilium de acquiſitióne Hiſpalis noſcitur habuiſſe, ſic etiam ſit in conſpectu Dei & hominum glorioſum ſi eadem Eccleſia per ſuae magnificentiae largitatem ubertate deſiderata praepolleat & ſub protectionis regiae felici munimine jocunda conſiſtat. Datum Lugduni VIII. Kal. Junii anno ſexto.

Illuſtri Regi Caſtellae.

EXultationis multae materiam in eo virtutum dominus Eccleſiae ſuae ſanctae dediſſe conſpicitur quod te &c. ut ſuprà *uſque* approbatur. Ecce, fili cariſſime, voto tuae ſerenitatis audito &c. *uſque* fratrum noſtrorum communicato conſilio dilecto filii electo Giennenſi & magiſtro Manfredo Capellano noſtro dedimus noſtris litteris in mandatis ut eidem Abbati, licèt defectum patiatur aetatis & non ſit in ſacris ordinibus conſtitutus, procurationem Hiſpalenſis Eccleſiae in ſpiritualibus & temporalibus auctoritate noſtra committant. Ex hoc enim grandis &c. *uſque* opulenta. Cùm itaque, Rex egregie, non ſo-

ſolùm in caeleſtibus, ſed in tuis quodam modo videatur cumulare theſauris quod Eccleſiis & aliis piis locis liberaliter impertiris, maximè quia illis ſemper habetur expoſitum mac beneplacito voluntatis, ac tutius ſit in dotem Hiſpalenſis Eccleſiae munificentiae tuae dona refundere quàm ipſa perſonis ſaecularibus ſaepe vergentibus ad ingratitudinis vitium exhibere, celſitudinem tuam rogandam in Domino duximus attentius & monendam, in remiſſionem tibi peccaminum injungentes, quatenus Eccleſiam ipſam inſignire dotibus & beneficiorum ſtudeas diverſitate fulcire, ut praedictus Johannes &c. *uſque* jocunda conſiſtat. Datum Lugduni VIII. Kal. * Julii anno ſexto.

* Junii

VVillelmo Abbati monaſterii ſancti Tradonis ordinis ſancti Benedicti Leodienſis dioceſis.

APoſtolicae ſedis benignitas, quae nonnullos proſequitur ſuae abundantia largitatis, illos praerogativa honoris amplioris attollit qui per fidem & devotionis merita ejus gratiae ſe coaptant, ut eo amplius teneantur eidem quo ſpecialius ab ea ſe noverint honoratos. Sanè in noſtra propoſuiſti praeſentia conſtitutus quod nos olim attendentes devotionem & fidem quam quondam Thomas Abbas & alii praedeceſſores tui ad Romanam Eccleſiam hactenus habuerunt, eidem Thomae ſuiſque ſucceſſoribus uſum mitrae, anuli, cirothecarum, & baltei infra Miſſarum ſolemnia, in ſynodo epiſcopali, & aliàs quotiens opportunum fuerit, necnon poteſtatem faciendi ſolemnem benedictionem, dummodo aliquis Epiſcopus vel Legatus ſedis apoſtolicae non fuerit praeſens, ac benedicendi pallas altaris & corporalia, in perpetuum duximus concedendum. Nos igitur perſonae tuae, quam exigentibus tuae devotionis meritis ſpeciali favore proſequimur, volentes facere gratiam ampliorem, utendi, non ſolùm praedictis, verum etiam aliis pontificalibus ac poteſtate praemiſſa, ſed & benedicendi ſacerdotalia veſtimenta & conferendi primam tonſuram monachis & clericis tui monaſterii ſpecialiter tibi auctoritate praeſentium facultatem liberam indulgemus, priori conceſſione nihilominus in ſuo robore duratura. Nulli ergo &c. noſtrae conceſſionis &c. Datum Lugduni XVI. Kal. Junii anno ſexto.

Epiſcopo Oſilienſi.

QUia perverſi difficile corriguntur ſi eorum perverſitas remanſerit incorrecta, oportet nos, ne ſui exempli pernicie alios provocent ad peccandum, ad caſtigandum illos inſurgere ac duros flagellis durioribus flagellare. Ad audientiam ſiquidem noſtram te referente didicimus quod nonnulli de Livoniae partibus propriae ſalutis immemores paganis Chriſtianae fidei inimicis arma, ferrum, lignamina, equos, & victualia, necnon & alia quibus Chriſtianos impugnant, deferre praeſumunt, latam in tales ſolemniter à ſede apoſtolica excommunicationis ſententiam in animarum ſuarum periculum contemnentes. Ut igitur ſeverior poena pungat quos poenitudo hactenus non compunxit, auctoritate praeſentium duximus ſtatuendum ut quicunque Chriſtianorum aliquos praedicta deferentes de caetero paganis eiſdem invenerint, eis liceat illos capere ac bona eorum ſine poena reſtitutionis in ea capientium uſus cedant, ut ſic temporaliter arctati hujuſmodi praeſumptores revocentur ad ſpiritualia quae contemnunt. Nulli ergo &c. noſtrae conſtitutionis &c. Datum Lugduni III. Non. Octobris anno ſexto.

Abbati ſanctae Geneveſae Pariſienſi.

VOlentes dilectum filium Martinum ſcholarem nepotem dilecti filii H. tituli ſanctae Sabinae Praesbyteri Cardinalis honorare gratis beneficiis & acceptis, ut noſtra praeventus gratia ſtudeat peramplius effici gratioſus, mandamus quatenus ei diſciplinis ſcholaſticis inſiſtenti proventus ſuos uſque ad triennium cum ea integritate, quotidianis diſtributionibus dumtaxat exceptis, facias miniſtrari cum qua illos perciperet ſi in Eccleſiis in quibus eos obtinet reſidentiam faceret perſonalem, non obſtante quod forſan reſidentiam non fecerit in Eccleſiis ipſis primam, aut quacunque dictarum Eccleſiarum conſuetudine vel ſtatuto juramento vel confirmatione ſedis apoſtolicae ſeu qualibet alia firmitate vallatis & quavis indulgentia ſedis ejuſdem, per quam hujuſmodi gratia impediri valeat vel differri, conſtitutione de duabus dictis &c. dummodo ultra tertiam vel quartam &c, Datum Lugduni X. Kalendas Aprilis anno ſexto.

DE CONSTRUCTIONE CASTRI SAPHET.

CUM ſit noſtrum firmum & ſalubre propoſitum iis quae ſunt ad honorem Dei ſemper intendere ac in iis jugiter immorari, & praecipuè in iis quae ad exaltationem fidei & Eccleſiae, & quae ad aedificationem proximorum, quae ad ſalutem animarum, quae ad ſubſidium terrae ſanctae, quae ad defenſionem fidelium, quae ad confuſionem & deſtructionem infidelium credimus pertinere, & propter hoc caſtrum Saphet ſpecialiter ſit conſtructum, quare & quando fieri incepit, & qualiter conſtructum fuerit, proponimus declarare.

Quare & qualiter & quando incepit conſtrui caſtrum Saphet.

Cùm igitur ad ſubſidium terrae ſanctae veniſſet magnus exercitus Chriſtianorum, in quo erant Rex Navarrae & Comes Campaniae, Dux Burgundiae, Comes Britanniae, Comes Nivernenſis & Forenciae, Comes Montisfortis, Comes Barenſis, & Comes Maſticonenſis, & plures alii Comites & Barones, & in quo Milites apparatu militari pluſquam mille & quingenti numerati ſunt, praeter alios quibus non erat apparatus ſufficiens militaris, & baliſtariorum & peditum quaſi innumerabilis multitudo, & veniſſent apud Jopen, & deliberaſſent qualiter procedere deberent, quidam nobiles de ſuis viribus praeſumentes, & Templariorum & aliorum religioſorum ac nobilium de terra conſilium contemnentes, de nocte ab exercitu receſſerunt, & quia non dederunt gloriam Deo, cujus eſt victoria, ſed eam ſibi niſi ſunt deputare, victi fuerunt ignominioſè, & plures capti ac mortui, & exercitus reverſus eſt cum confuſione maxima apud Jopen; ubi ad relevandum & mitigandum confuſionem deliberatum fuit quod reaedificarent caſtrum Saphet, quia non poterant ita bonum opus conſtruere toti terrae; & ut magiſter Templi inciperet, promiſerunt quòd darent ei ad ſubſidium conſtruendi ſeptem millia marcarum, & quòd eſſet exercitus ibi per duos menſes ut ſecuriùs & levius aedificaretur. Sed cùm reverſi fuiſſent in ſabulo Accon, obliti ſunt promiſſorum, nec iverunt ad conſtruendum, nec ad hoc faciendum aliquid contulerunt. Cùm autem facta treuga cum Soldano Damaſci dictus Rex & exercitus magnus repatriaſſet, Epiſcopus Marſiliae re ac nomine Benedictus ivit ad ſanctam Mariam de Sardinia pro peregrinatione cum competenti ducatu dicti Soldani. Et cum de mandato Soldani per aliquos dies expectaſſet in Damaſco, frequenter veniebant ad eum plures quaerentes ab eo ſi aedificaretur Saphet. Et cùm ipſe quaereret ab eis quare cum tanta inſtantia requirebant, reſpondebant quòd aedificato caſtro de Saphet, Damaſci portalia eſſent clauſa. Cùm ergo dictus Epiſcopus receſſit à Damaſco, conſideravit diligenter terram uſque Saphet; & non vidit munitionem aliquam praeter Subebeam, quam tene- Vide Spondanum an. 1238. §. 10.

Digitized by Google

Raynaldum an. 1239. § 79. 81. To. V. Ducheſni pag. 334. Mir. Sanut. Torſell. pag. 215. &c.

tenebat nepos dicti Soldani. Et cùm veniſſent apud Saphet, invenit ibi aſertium ſine ædificatione ubi quondam fuerat caſtrum nobile ac famoſum. Ibi recepit eum cum magno gaudio frater Raymundus de Caro, qui erat tunc ibidem Caſtellanus; ſed non habuerunt ubi caput reclinarent niſi garbelarias quas portant ſervientes fratrum, ubi faciunt lectos dominorum ſuorum. Cùm igitur Epiſcopus inquiſiiſſet diligenter circumſtantias & diſtrictum dicti caſtri, & quare Sarraceni ædificationem ejus tantum formidarent, & inveniſſet quòd illud caſtrum fieret defenſio & ſecuritas & quaſi ſcutum Chriſtianorum uſque Accon contra Sarracenos, & eſſet impugnatio fortis & formidabilis & facilitas & opportunitas faciendi inſultus & diſcurſus in terra Sarracenorum uſque Damaſcum & propter ædificationem dicti caſtri amitteret Soldanus multam pecuniam & magnum ſuccurſum & ſervitium in hominibus & rebus illorum qui eſſent de ſeto dicti caſtri, amitteret etiam in terra ſua propria caſalia & agriculturam & paſcua & alia conſueta, quia non auderent terram excolere propter metum dicti caſtri, & inde verteretur in eremum & ſolitudinem ſua terra, & iterum oporteret eum facere multas expenſas & tenere multos ſtipendiarios pro defenſione Damaſci & pro terris circumadjacentibus, & breviter invenit per famam communem quòd non eſſet caſtrum tam fortiſſimum in terra illa unde poſſent Sarraceni tantum damnificari & Chriſtiani tantum adjuvari & Chriſtianitas dilatari. Cum hæc & ſimilia audiviſſet dictus Epiſcopus, venit Accon; & cum viſitaret magiſtrum Templi Armannum nomine, qui jacebat infirmus; quæſivit ab eo idem magiſter quid viderat & audierat apud Damaſcum. Et Epiſcopus reſpondit ſibi quod videbatur ſibi magnificentius quod viderat & audierat in quanto timore & tremore ac quærendi ſollicitudine exiſterent Sarraceni ſuper ædificatione caſtri Saphet. Sic referendo praedicta, cœpit perſuadere diligenter & inſtanter quod intenderent totis viribus & celeriter, dum habebant treugas, ad illud ædificandum. Magiſter vero cum ſuſpirio dixit: Domine Epiſcope, non eſt facilis ædificatio Saphet. Nonne vos audiviſtis quod Rex Navarræ, Dux Burgundiæ, Comites & Barones exercitus promiſerunt quod venirent apud Saphet ut ſecurius & citiùs ædificaretur, & ſtarent ibi per duos menſes, & darent ſeptem millia marcarum pro faciendo ædificio, & tamen unde ad ædificium non dimiſerunt; & vos dicitis quod ædificemus ſine ſubſidio aliquorum. Tunc Epiſcopus dixit: Magiſter, quieſcatis in lecto veſtro, & dicatis voluntatem veſtram bonam & efficax verbum veſtrum fratribus; & ego confido in Domino quod plus facietis de lecto veſtro quàm fecit totus exercitus cum multitudine armatorum & abundantia ſuarum divitiarum. Et cum inſtaret Epiſcopus, dixerunt majores qui erant ibi: Domine Epiſcope, vos dicitis quod bonum vobis videtur; & magiſter habebit conſilium, & reſpondebit vobis. Cùm autem receſſiſſet Epiſcopus à magiſtro, vocavit eos qui erant majores in conſilio, & perſuaſit eis illud quod Epiſcopus dixerat magiſtro; & placuit eis pleniſſimè, & dixerunt ei quòd ſequenti die veniret & faceret tantum quod magiſter poneret hoc in conſilio coram illis.

Qualiter Epiſcopus Marſiliæ ſuaſit magiſtro Templi & ejus conſilio quòd conſtruerent caſtrum Saphet.

Sequenti verò die venit idem Epiſcopus ad magiſtrum, & rogavit illum ut vocaret conſiliam ſuum, quòd volebat ſibi loqui aliqua ſibi cara. Et cum veniſſent, dixit illis Epiſcopus: Domini, ego intellexi quod religio veſtra fuit primo & principaliter inſtituta per ſanctos Milites qui ſe totaliter devoverunt ad tuitionem Chriſtianorum & ad impugnationem Sarracenorum; & quia in hoc ſe ſtrenue ac fideliter habuerunt, Dominus dilatavit & exaltavit religionem veſtram apud ſe & apud Reges & Principes, & eſt coram Deo & hominibus veſtra religio hodie plurimùm celebris ac famoſa; & quod factum fuit tunc per illos ſanctos Milites, modo videtur quod per vos ſit ſimiliter faciendum: quia cùm ego eſſem apud Damaſcum, intellexi per plures quod non eſt aliquid quod Sarraceni tantum timeant quantum quod Saphet aedificaretur, quia aedificato illo caſtro, portale Damaſci reputant eſſe clauſum; & nos ipſi vidimus & conſideravimus circumſtantias dicti loci, & eſt fama publica quod non poteſt aedificari caſtrum vel fortalitium in terra iſta per quod poſſit ita defendi Chriſtianitas & Sarracenorum infidelitas impugnari ſicut per caſtrum Saphet. Propter quod ego veſter amicus, veſter fidelis, attendens honorem Dei, ſalutem animarum, & promotionem religionis veſtrae, rogo conſulo, & requiro ut vos, tanquam Deo fideles ac devoti & ſtrenui Milites, reſpiciatis ad exempla illorum priorum & exponatis vos & veſtra ad aedificationem caſtri de Saphet, per quod tanta impugnatio infidelium ſemper fiat. Ego autem non habeo pecuniam quam vobis ad hoc offeram ſufficientem; ſed perſonam offero ad faciendam ibi peregrinationem, ſi vultis aedificare. Si autem volueritis, praedicabo peregrinis, & vadam ibi aedificare cum eis damacia, ſimiliter ibi acervus magnus lapidum, & faciam murum in circuitu de ſiccis lapidibus ad defenſionem Chriſtianorum & ad impugnationem Sarracenorum. Quo audito, dixit quaſi ridendo magiſter: Domine, habetis in corde quod fiat. Et Epiſcopus ſubjunxit: Habeatis & vos ad hoc bonum conſilium, & Dominus ſit vobiſcum. Et tunc receſſit ab eis. Dominus autem direxit eorum conſilium, & concordaverunt unanimiter quod dictum caſtrum reaedificaretur ſine mora, dum durabant treugae cum Soldano Damaſci; quod ſi differretur, poſſet aedificatio de facili impediri.

Quòd gaudenter & magnificè inceptum fuit Saphet, & à quo, & quando.

Cùm autem deliberatum fuiſſet quod aedificaretur Saphet, laetitia magna fuit in domo Templi & in civitate Accon & in populo terrae ſanctae; & ſine mora electa eſt Militum, ſervientium baliſtariorum, & aliorum armatorum laudabilis comitiva, & ſummarii multi ad portandum arma & victualia & alia neceſſaria, & aperta ſunt granaria & cellaria & theſauraria & aliae officinae ad faciendas expenſas magnificè ac gaudenter; & miſſa eſt multitudo operariorum & clavorum cum inſtrumentis & impenſis ſibi neceſſariis; & laetata eſt terra in adventu eorum, & elevavit naturam Chriſtianitas terrae ſanctae. Idem autem Epiſcopus Marſiliae ibi venit cum quibus potuit peregrinis, & poſuit tentoria ſua in parte ubi fuerat agota Judaeorum & meſquida Sarracenorum, ut per hoc innueret & apertè ſignificaret quòd caſtrum de Saphet aedificabatur ad debellandas infidelitates infidelium & ad roborandam & defendendam fidem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Cùm autem parata eſſent ea quae ad incipiendum tam praeclarum opus pertinebant, poſt celebrationem Miſſae venit idem Epiſcopus, & facto brevi ſermone ad devotionem adſiſtentium provocandam, invocata ſpiritus ſancti gratia, cum benedictione & ſollemnitate debita poſuit primum lapidem ad honorem Domini noſtri Jeſu Chriſti & exaltationem fidei Chriſtianae, & ſuper lapidem obtulit cupam argenteam deauratam plenam pecunia in ſubſidium operis ſubſequentis anno Domini MCCXL. tertiò Idus Decembris.

Qualiter inventus fuit puteus aquae vivae infra caſtrum Saphet.

Et cùm eſſet ibi defectus aquae & cum multis ſomariis, laboribus, & expenſis afferretur à remotis, & Epiſcopus ſingulis diebus quaereret fonticulos ad facienda barquilia ubi colligerentur, quidam Sarracenus ſenex dixit diſpenſatori Epiſcopi: Si dominus veſter daret mihi tunicam, ego oſtenderem ſibi fontem aquae vivae infra caſtrum. Qui cum ei

tuni-

tunicam promiſiſſet, oſtendit ei locum ubi eſt modò puteus, ſuper quem erant ruinae rupium & murorum, & ob hoc multi acervi lapidum. Et cum quaereretur ab eo ſignum certum, dixit quod in ore putei invenirent enſem & capellum de ferro, & ita inventum eſt. Et propter hoc ibi attentius & fortius laboratum eſt donec aqua ſcatutiens optima inventa eſt in magna abundantia toti caſtro. Manſit autem ibi dictus Epiſcopus donec caſtrum firmatum fuit ita quod poſſet ſe defendere contra fidei inimicos; & eum repatriavit, dedit dicto caſtro tanquam filiolo Symon praeelecto omnes equitaturas ſuas & tectoria & ſuperlectilia; & data ſibi benedictione, tradidit operis & operantium cuſtodiam & promotionem Domino Jeſu Chriſto, ad cujus honorem inceptum fuit & ejus nomini dedicatum.

In qua brevitate temporis tam magnificè ſit conſtructum, & quanta ſint fortalicia caſtri.

Cum autem idem Epiſcopus reverſus fuiſſet ad ſubſidium terrae ſanctae contra Tartaros anno Domini MCCLX. IV. Non. Octobris, & veniſſet ad viſitandum Saphet, invenit quod ab uno paſſagio quo rediit Epiſcopus apud Marſiliam uſque ad aliud paſſagium quo reverſus eſt apud Saphet per Dei gratiam & providentiam & ſtrenuitatem & magnificentiam fratrum ſanctae domus Templi dictum caſtrum cum tanta induſtria, tanta mirificentia & magnificentia eſt conſtructum quod ejus exquiſita & excellens conſtructio non ſolum ab homine ſed à Dei omnipotentia videatur potius eſſe facta. Ad quod ſciendum plenius notandum quòd caſtrum Saphet ſitum eſt inter civitatem Accon & Damaſcum, quaſi in medio Galileae, in quodam promontorio circumcluſo montibus & collibus & praeruptis praecipitiis & ſcopulis ac rupibus, & propter viarum difficultates, arduitates, & anguſtias ex magna parte quaſi inacceſſibile & inexpugnabile. A parte vero Damaſci quaſi pro vallo habet fluvium Jordanem & ſtagnum Geneſaret & mare Galileae ac mare Tyberiadis; & haec ſunt ei pro fortalitio naturaliter à remotis. Artificioſae vero ſunt ibidem propè intus & extra munitiones & aedificia admiranda. Quot autem & qualia ſint ibi aedificia, quae & quales, quot & quantae munitiones & fortalitia in foſſatis quae habent in profundo rupis ſeptem cannas & ſex in lato, quae in muris, quae habent in altitudine viginti cannas & in latitudine decem cannas & in circuitu CCCLXXV. quae immenſibus terra profundè in antemuralia & foſſata cum crotis quae durus foſſae coopertae quae ſuper ſcarnas & ſub antemuralibus, ubi poſſunt baliſtarii cum magnis baliſtis & defendere ſcarna & alia propinqua & remota & non ab aliis exteriùs videri, ubi poſſunt eſſe ſecurè ſine aliis armaturis, quae in turribus & propugnaculis, ubi ſunt ſeptem turres quarum quaelibet habet in altitudine duodecim cannas, in latitudine decem, in ſpiſſitudine duo in ſummo, quae in diverſis officinis ad omnes uſus neceſſarios, quae in baliſtarum & caleriorum & machinarum & aliorum armorum multitudine ac magnitudine & varietate artificialium, & cum quantis laboribus & ſumptibus haec ſunt facta, quantae cotidianae cuſtodiae, quanta praeſidia armatorum ad cuſtodiendum & defendendum & adverſarios impugnandum ſint ibi neceſſaria continuè, quot operarii diverſorum operum, quae ac quantae expenſae ſint in iis cotidie faciendae, non eſt facile ſcriptura vel verbo explicare. Quod vero tam praeclara & tam eximia tamque excellentia & neceſſaria opera ad honorem Dei & exaltationem Chriſtiani nominis, ad offenſionem infidelium, & ad aedificationem fidelium haec ſunt facta & etiam facienda, non convenit penitus ſub ſilentio praeteriri, ſed ſaltem aliqua ad devotionem & compaſſionem fidelium provocandam expedit recitari.

Quantis expenſis ſit conſtructum.

Ad honorem igitur Domini noſtri Jeſu Chriſti & ad oſtendendam devotam ſtrenuitatem & immenſam neceſſitatem ſanctae religionis militiae Templi, & ad provocandam devotionem & compaſſionem & accendendam caritatem Chriſtianorum fidelium erga dictam religionem & dictum caſtrum, referimus expenſas quas fecit ibi in aedificiis domus Templi. In primis duobus annis & dimidio expendit domus Templi in aedificando caſtro Saphet, praeter redditus & obventiones dicti caſtri, undecies centena millia byſantiorum Sarracenorum; & ſingulis ſequentibus annis ſecundum magis & minus quadraginta millia byſantiorum Sarracenorum. In cotidianis expenſis dantur victualia mille & ſeptingentis perſonis & plus, & tempore guerrae duobus millibus & ducentis. In ſtabilimento cotidiano dicti caſtri ſunt neceſſarii quinquaginta milites & triginta ſervientes fratres cum equis & armis, & quinquaginta Turcopoli cum equis & armis, & baliſtarii trecenti, in operibus & aliis officiis DCCC. & XX. ſclavi quadringenti. Et expenduntur ibi annuatim ſecundum magis & minus plusquam duodecim millia muli onerati inter hordeum & frumentum, praeter alia victualia & ſtipendia quae dantur ſtipendiariis & perſonis adventitiis, & praeter equos & equitaturas & arma & alia neceſſaria. Quod non eſt facile computare.

De excellentia & ſufficientia caſtri Saphet.

Ad oſtendendum vero excellentiam dicti caſtri, ne videatur inutile, oneroſum, & diſpendioſum & inſufficiens tantum opus, vel ad habitandum inhabitabile, notandum quod caſtrum Saphet eſt amoenitate aëris temperatum, & ſanum ubertate, viridariorum, vinearum, arborum, & herbarum placitum ac jocundum, foecunditate ac diverſitate fructuum locuples & abundans, ubi creſcunt & fructificant abundè ficus, malagranata, amygdala, & oliva; cui dedit Dominus de rore caeli & de pinguedine terrae benedictionem & abundantiam frumenti, vini, & olei, leguminum & olerum, & fructuum electorum, lactis & mellis copiam, paſcua nutrimentis animalium congruentia, & nemora, arbores, ac arbuſta pro faciendis furnis calcis & pro coquendis cibariis copioſè, & lapidicinas optimas ibidem ad opera facienda, & irrigua fontium, ac magna braquilia ad aquanda animalia & ad plantaria irriganda, non ſolum extra caſtrum, ſed etiam infra. Ibi ſunt aquae vivae optimae abundanter & plures magnae ciſternae, ſecundum quod ſunt neceſſariae cuilibet officinae. Sunt etiam ibi duodecim molendina de aqua extra, & infra plurima de animalibus & de vento, & furni etiam ſufficientiſſimi, ſicut decet. Ne quid autem deſit nobilitati & neceſſitati dicti caſtri, ibi ſunt venationes diverſarum venationum, piſcationes diverſorum piſcium copioſè de flumine Jordanis, de mari Galileae, de mari Geneſareth, & de mari magno, de diverſis locis unde piſces afferri poſſunt ſalſi cotidie ac recentes. Inter alias excellentias quas habet caſtrum Saphet, illud eſt notabile, quod per paucos poteſt defendi, & ſub defenſione in munitionem ſuam multos poteſt colligere, nec poteſt niſi per maximam multitudinem obſideri. Sed iſta multitudo diù neceſſaria non haberet, quia nec aquam nec victualia inveniret; nec multitudo maxima poteſt ibi eſſe propè inſimul; & ſi divideretur per loca remota, non poſſet ſe invicem adjuvare.

De utilitate praedicti caſtri Saphet.

Quantum autem neceſſarium & utile ſit caſtrum Saphet toti terrae Chriſtianorum, & infidelibus quantum nocivum, ſcire poſſunt per experientiam qui noverunt quot & quantos contra aedificationem dicti caſtri Sarraceni, Biduini, Coromini, & Turcomani

ni

ni faciebant inſultus frequenter uſque Accon & per terram aliam Chriſtianorum. Sed aedificato caſtro Saphet, poſitum eſt repugnaculum & obſtaculum ne ad nocendum publicè tranſire audeant à flumine Jordanis uſque Accon, niſi eſſet maxima multitudo; & ab Accon uſque ad Saphet vadunt ſecurè onerati ſagmarii & quadrigae & agriculturae & terrae coloni liberè. Ab omnibus exaltetur Deus. A flumine vero Jordanis uſque Damaſcum remanet terra inculta & quaſi vaſta propter metum caſtri Saphet. Unde fiunt grandes inſultus & depraedationes & vaſtationes uſque Damaſcum; ubi factae ſunt plures miraculoſae victoriae per fratres contra fidei inimicos, quas non eſſet facile recitare, quia inde poſſet fieri magnus liber. Illud autem non eſt omittendum, quod à parte Accon ſub caſtro Saphet in forti loco eſt burgus ſive villa magna ubi eſt mercatum & . . . . . inſtituto, & poteſt defendi à caſtro. Habet etiam caſtrum Saphet ſub dominio & diſtrictu ſuo caſalia quae in Gallico villae dicuntur pluſquam CCLX. in quibus manent pluſquam decem millia hominum cum arcubus & ſagittis, praeter alios ex quibus haberi poteſt multa pecunia intus caſtrum Saphet, & alias regiones & Barones ac Milites ad quos pertinent dicta caſalia, de quibus parum aut nihil habebant ante aedificationem Saphet, nec haberent hodie niſi caſtrum eſſet aedificatum, quia omnia haberet Soldanus & alii Sarraceni. Illa verò utilitas non eſt omittenda quae ſupergreditur univerſas, quia poteſt praedicari liberè in omnibus praedictis locis fides Domini noſtri Jeſu Chriſti, deſtrui ac reprobari publicè in ſermonibus blaſphemia Machometi. Quod non poterat fieri ante conſtructionem Saphet. Neque Sarraceni auſi ſunt in publico proclamare, ſicut ante faciebant, blaſphemias Machometi contra fidem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Poſſunt ibi modò viſitari loca famoſa quae ſunt in diſtrictu caſtri Saphet, ut ciſterna Joſeph, ubi fuit venditus à fratribus ſuis, & civitas Capharnaum, quae eſt in finibus Zabulon & Neptalim, ubi habitavit & incepit praedicare multa & operatus eſt mirabilia multa perſonaliter Dominus Jeſus Chriſtus, ubi Petrus ſolvit tributum de ſtatere invento in ore
Marc. 17. p[illegible]s pro ſe & pro Domino Jeſu Chriſto, & ubi M[illegible]thaeus ſedebat ad theloneum, de quo ſumptus eſt ad apoſtolatum. Item ibi in monte propè verſus Tyberiadim eſt locus ubi Dominus de quinque panibus hordeaceis & duobus piſcibus ſatiavit quinque millia hominum, & de quibus ſuperfuerunt duodecim cophini pleni fragmentorum. Et eſt ibi propè locus ubi poſt reſurrectionem ſe manifeſtavit Jeſus diſcipulis ſuis & comedit cum eis, ſecundùm quod legitur in evangelio feria quarta poſt Paſcha; & ille locus dicitur vulgariter Menſa Domini, ubi eſt Eccleſiae & peregrinatio ſolemnis. Item ibi propè juxta mare Tyberiadis eſt caſale quod dicitur Bethſaida; ubi nati fuerunt Petrus & Andreas, Philippus & Jacobus minor, & ubi Chriſtus elegit ad apoſtolatum Petrum & Andream & duos filios Zebedaei. Item ibi propè juxta mare Tyberiadis verſus Tabariam eſt locus qui dicitur Magdalon, ubi dicitur nata fuiſſe Magdalena. Loca etiam ſolemniora, ſcilicet Nazareth, mons Tabor, Cana Galilææ, & alia plurima, propter conſtructionem caſtri Saphet poſſunt liberiùs & ſecurius viſitari. Et propter hoc poteſt ſciri quantum minuitur & ſubtrahitur infidelibus Sarracenis & quantum adcreſcit & additur Chriſtianitati per conſtructionem & ſtabilimentum caſtri Saphet, quod factum eſt ad damnificandum & deſtituendum & reprimendum infideles & ad delectandum, multiplicandum, & conſortandum fideles, ad honorem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ad exaltationem Eccleſiae & ſanctae fidei Chriſtianae.

Scriptor ſum talis demonſtrat litera qualis.

Ex Chronico Monaſterii S. Martini Lemovicenſis, auctore Petro Coral ejuſdem loci Abbate.

MCCLXVI. Soldanus Babyloniae obſedit caſtrum de Cephet, quod tenebant Templarii; & illud obtinuit in feſto beati Chriſtophori proditione cujuſdam fratris ſui natione Syrii, qui Leo vocabatur, & fuerat frater per triginta annos. Hujus proditionis quidam Anglicus dicebatur eſſe particeps, quem obſeſſi interfecerunt. Iſte maledictus Leo, qui Caſtellanus erat loci, non permittebat quod ſe defenderent Chriſtiani, quia minabatur eis pejora. Tandem maledictus Soldanus affidavit per juramentum obſeſſos & quod cum armis & oneribus ſuis recederent ſecuri, caſtro reddito: de quibus cum exiſſet interfecit & decapitavit ſepties viginti fratres & decem Templi, exceptis Hoſpitalariis, & ſeptingentos & ſexaginta ſeptem viros bellatores, & quatuor fratres Minores, exceptis mulieribus & parvulis. Qui omnes aeſtimati fuerunt uſque ad tria millia. Et maledictus Leo fidem noſtram coram omnibus negavit. Dicebatur etiam quòd caput unius fratris Minoris abſciſſum conſummavit antiphona beatæ virginis quam cantabant, ſcilicet *Salve Regina*. Hac de cauſa Ludovicus Pius Rex Franciae omnes Barones regni qui habebant trecentas libras in redditibus Pariſius in Annunciatione beatae virginis venire fecit, & ipſis praeſentibus (ipſe) & tres filii ſui cruces ſumpſerunt, & Comes Atrebatenſis, & Britanniae, & plures alii Archiepiſcopi & Epiſcopi & Barones, quorum non erat numerus.

Vide Wadding. ann. 1266. § 9. & Odor. Raynald an. 1266. § 41. 42.

SALLAS MALASPINAE

LIBRI VI. RERUM SICULARUM

Ab anno Chriſti MCCL. uſque ad annum MCCLXXVI.

HOnorabili coetui & reverendae univerſitati officialium curiae Domini Papae ac metuendorum virorum procuratorum in audientia Sallas Malaſpine Decanus Militenſis ejuſdem Domini Papae ſcriptor cum promptitudine ſerviendi ſe totum. Opus tranſmitto vobis quod forſan magis poſteris quàm modernis erit ad aliquod oblectamen, in eo quod nuper, ne ſegnis otioſitas praeſentis vacationis indictae lubricum quid ſub ſilentio pariat & quae antiqui hoſtis ſunt arma pro hebetibus animabus illudendis & captivandis contra quietum ſpiritum moniant ſedulum humani generis inimicum, volui ſerioſè opportuna otia voluntariis levare laboribus & pigritantis de more ſenſum, qui plerunque levibus oneribus expergiſcitur, dictationis eloquio experiri. Cùmque non ſemper eorum quae dicuntur terminus quaerat laudem, ſed nec colonum excitatum ad operas culturae virentis gloria reſocillet, nemo improbè credat linguam & calamum tam cito ad laudis gloriam licentiatos ut currant, ſed ut quaedam geſta Regum Siciliae memorata recenſeant, & memoriae recenſita commendent. Placuit ergo ſine verboſae digreſſionis anfractibus à primis Manfredi natalibus uſque ad tempora Karoli filii Ludovici catholici Regis Franciae geſta retexere nec ambages inſerere aut incredibilia immiſcere, ſed vera vel ſimilia quae aut vidi aut videre potui vel audivi communibus divulgata ſermonibus ſtilo proſaico ſub ordine contexta narrare. Haec quidem etſi forſitan uſquequaque non proſint pro eo quod non ſemper ex dictis quibuſlibet

pro-

profectus exquiritur, ſique etiam ſuperſtites non delectet aut non alliciat animos modernorum, ex eo videlicet quod eorum fortaſſis adhuc tanquam recentium memoriam retinent, ſequentium tamen orientorumve poſteritas aliquid ſibi quod delectet inveniet in legendo. Conſuevit enim ratio naturalis veſtigare in rememoratione praeterita & antiqua digna veneratione praecolere veſtigata. In aſſumpti ergo praeſentis operis auxilium non deos alienos aut antiquos ſuperos invoco ut aſſiſtant, ſed illius primordialiter omnipotentiam trinitatis peto ſuppliciter aſſiſtricem, quam unit abſque diviſione divinitas & trinus complet numerus perſonarum. Flagito etiam & vos mihi fore propitios & exhibitores favoris, quorum volo ut in opere ſit laus & gloria, & non mihi, & quibus ſum ego minimus, nec dignus vocari ſocius, ſed ſingulorum ſervitor, quibus & ſubeſſe volo & ſubiici & placere, cùm eorum cujuslibet non ſufficiam calciamentorum ſolvere cingulum aut veſtimentorum fimbriam contrectare. Parcite adhuc quaeſo defectibus, & tales mei operis eſtote precor interpretes ut ſub veſtri promotione conſilii non pereat vel negligatur res perquiſita laboribus, ſed perenni memoria obſervetur.

I. Olim de ſemine Frederici Lombardi quadam parturiente Manfredum prona hominum ad credendum quaeque relata tenet opinio quod formae geminae mulierum ſuper Tuſciam in aere nubigero comparuerunt humanis obtutibus pendentes ut nebula ſuper terram, quarum nomina vox magni tonitrui quaſi rauca concavitate crepitantis veriſimiliter confundebat. Sed non vanè hominum conjicium intellectus alteram, ſecundùm quod diſcerni potuit, vocari poſſe Gebelliam, alteram vero Guelſam. Eae, ut aiunt, junctis brachiis invicem colluctantes alterna corpora mutuo perurgebant; & dum ab aurorae rutilo uſquequo ſol tenuit in medio axe iter durante duello manuali pugna concertans, nunc illa deſubtus ignominiosè depellitur, nunc eadem rediviva compulſu alteram premens pedibus victorioſa eminet & laeta triumphat. Modo illa videtur reſupino corpore ruere, modo haec eadem facie accenſa reſultans caput gaudet ſecundae conterere frequentium inculcatione pugnorum. Sicque variatur utriuſque victoria & mutuus denuo nutat aſcenſus, neutra diù ſubeſt alteri conculcata, & altera alteri praelata viciſſim in eminentiori ſtat modicum. Evaneſcunt alternatim metus & gloria victricis & victae, ac alterius aſcenſus & caſus habet ſubſiſtentiam momentalem. Et adeo videntur victoriae vices aequae quod qui vidit colluctationes hujus impulſus, & repulſus alternos pari potuit dinumeratione metiri. Sed licèt praedictus Manfredus, tanquam ex damnato coitu derivatus, defectum natalium patiatur, nobilis tamen naturae, decus utriuſque parentis, qua ortus ejus eſſe meruerat generoſus, maculam ferè defectus hujus expiabat; ac decor tantus erat infantis quod non ex ancilla ſecundùm carnem, ſed pro repromiſſionem allegoricè natus videbatur ex libera: creſcenſque forma praeſtabili, & continua bonitatis recipiens incrementa, meruit accuratè ab Auguſto tractari & cuſtodiri pariter ſicut filius legitimus diligendus. Profecit nimirum in liberalibus artibus, ac virtute magna & moribus magnificatus eſt inter nobiles, tanquam ſummis fuiſſet gymnaſiis eruditus. Incomparabilem emit ſedulo labore ſcientiam, & morum erudimenta non ſegnis attenta ſollicitudine comparavit. Hunc jam adultum perſona dotibuſque perſonae grandaevum Fredericus ejus genitor, antè quàm fieret anathema, priùs quàm eſſet etiam irrefragabili depoſitione percuſſus, filiis praeferens, eum tandem principatu Tarentino donavit, in quo nomen & decus Principis ſtudebat laudabiliter promereri. Tradiditque ſibi uxorem nobilem mulierem natam Amedei Comitis Sabaudiae nomine Beatricem.

II. Poſtquam vero coruſcationes ſuas ſedes apoſtolica coruſcavit ut diſſiparet Caeſarem omneſque vitis ejus palmites obtruncaret, ac mitis ſagittas praepetes cum maledictionis ſuae violentia ut perenniter totam poſteritatem Caeſaream conturbaret, cordibus Frederici totiuſque familiae variis contra Eccleſiam inebriatis erroribus, erynnis ſaeva, quae eſt furia infernalis, cum ſororibus baccatrix irrepſit, eumque antiqua ſerpentis latius momordit aſtutia, & propenſiùs fraus diabolica circumvenit. Adeo enim praeconcepto veneno & fermento ſolitae malitiae ac nequitiae totam infecit Italiam quod votis ubique omnium diviſis in partes, quicunque in terra propria poterat aliquid, neceſſario de parte imperii aut de parte nominatim Eccleſiae cenſebatur. Diviſionis igitur error per univerſam Italiam cœpit paulatim ſuccreſcere, & partium vitioſa diſſenſio in qualibet adeo provincia inolevit quod ſub Gebellinitatis pallio ſub favore partis imperii cœca pullulabat haereſis & fœda infidelitas germinabat. Et ſi quando ſaltus harum vulpium & cavernas ſagax religioſorum induſtria per ſedem apoſtolicam contra hujuſmodi peſſimos Chriſtianos electa volebat induſtriosè perquirere ipſarumque veſtigia perſcrutari, nonnulli credentes & pravitatis tam inſanae fautores aut latitantia tantae iniquitatis germina inoffenſa fovebant, aut compertam frequenter ſub latebris & ambulantem ſub tenebris & umbra mortis ſuperſtitioſitatis hujuſmodi nequitiam defendebant, ſicque ſine cujuſquam repreſſionis obice undique ſuos errores diſſeminabant haeretici & diffundebant impune venena. Verùm ut ars praecipitii de ſuo triumpharet actore, Dominus Innocentius Papa IV. in generali Concilio apud Lugdunum contra Fredericum Imperatorem, penes quem nulla ſalutis proficiebant conſilia nec conatus apoſtolici ſtudii proderat, tanta erat ejus execrabilis pertinacia pravitatis, juſtae damnationis ſententiam eodem approbante Concilio promulgavit. Innocentio vero Italiam repetente & mandante contra Fredericum praedicari publicè verbum crucis, Fredericum praedictum apud quoddam caſtrum quod Florentinum dicitur prope Luceriam Sarracenorum mors inopinata momordit, & omnes ejus ſemitas ſive diverſoria in arto concludens, lubrica ejus veſtigia decurtavit. Sed auditu mirabile, iſte Caeſar, qui fuerat in orbe Monarcha, & per univerſa mundi climata glorioſiùs cœperat venerari, credens fortaſſis ſuam cum ſuperis per artis experientiam mathematicae conequare naturam, qui mores ante lapſum erroris cum magnis aequarat, ſtuduit rerum opiniones ſollicita curioſitate perquirere ac profundè caeleſtia perſcrutari: ſicque dum ſubtili indagatione naturalia veſtigabat, aſtrologos & nigromanticos adeo venerabatur & auſpices quod eorum divinationibus & auſpiciis Frederici velociſſima cogitatio ad ſimilitudinem venti motu celeri denuo vagabatur. Cumque hujuſmodi aruſpices dixiſſent ſe arte ſortilega comperiſſe quod Fredericus debebat ſub flore marceſcere, per eorundem interpretationes Fredericus praedictus deſiderans fieri contra naturam corporis immortalis, Florentiam & Florentinum in Campania quantum potuit evitavit. Sed dum fruſtra locum mortis evitat, qui nec tempus praevidere nec mortis terminum fugere poterat, quantalibet adjectione remedii lapſus eſt in laqueum improviſum qui omnem finaliter illaqueat creaturam.

Vide lib. 1. Miſcellan. pag. 193. col. 1.

III. Poſtmodum autem, licèt regnum Siciliae foret ad diſpoſitionem Eccleſiae Romanae, cujus juris & proprietatis extitit, liberè devolutum, Rex Corradus ejuſdem Frederici filius regnum ipſum occupans, eo, non tanquam alieno, ſed velut re patrimoniali, quem ſibi credebat ex paterna ſucceſſione competere, cœpit uti. Et dum inter haec civitas Neapolitana, quam reddit amœnus loci ſitus & civium copioſa multitudo nobilium ſuper omnes terrae Laboris metropoles generoſam, non immemor ſententiae depoſitionis & irrefragabilis privationis edicti contra Fredericum & ſucceſſores ſuos per ſedem apoſtolicam promulgatae, Corradum praedictum recipere tanquam Eccleſiae devota contemneret, ac in hujuſmodi propoſito inviolabiliter perdu-

raret

Digitized by Google

raret, ſpectans deuno ſibi per ſedem apoſtolicam potenti ſubſidio ſubveniri, anguſtata per mare ingenti navigio & per terram exercitu copioſo, tamdiu Corrado praedicto parere agreſti reſiſtentia recuſavit quandiu defenſoribus victualia duraverunt; quibus omnino deficientibus, aliquandiu ad carnes morticinas animalium hebetum, quas palatus naturaliter aſpernatur humanus, necnon ad herbas neglectibiles, quibus vix brutum paſcitur animal, urticas videlicet atque malvas, frondeſque ficuum & aliorum arborum ora famelica converterunt. Iis autem poſtmodum, cum longa terrae vallatione conſumptis nullum civitati praedictae ſede apoſtolica declinante ſubſidium, urgenti jugo colla neceſſario fatigata ſubmiſit, antiquis mœnibus & muris altiſſimis funditus interdum propter hujuſmodi pertinaciam deſolata. Tandem idem Corradus in regno praedicto plenum per violentiam & per amicitiam etiam ſine obice principatum cœpit in olla paternae nequitiae veneno ebulliente ferveſcere, ac ſuccedens vitioſè vitio genitoris complices & fautores quondam Caeſaris ſtuduit excitare ſepultos, & factos jam hebetes perdito capite contra redivivam Eccleſiam provocare; totamque partem Gebellinam adeo niſus eſt diverſorum ſubſidiorum fovere vigore ac relevare qui ceciderant penè ſuperbos quod nec in patrimonio Eccleſiae abſque perſecutionis durae jaculis ſummus Pontifex morari tutè valebat nec apud Italicos pro publicae ſalutis emolumento aliquid exercere. Unde Dominus Innocentius praedictus videns ex tempeſtatis tantae procella ſentinam apoſtolicae naviculae aqua amaritudinis plenam Peruſium naufragus uſque pervexit, ibique, Rege Corrado agente in Apulia, morabatur. Sanè Manfredo in fraterna gratia perſiſtente, quem nondum ſuae ſortis fortuna tetigerat, ſed needum excogitatae in fratrem fraudis fomite revelato, Corradus praedictus in regali pompa deliciis affluens cum eodem Manfredo multiſque proceribus Alamannis & regni Baronibus & nobilibus aliis in pacis tranquillitate ſaluberrima regni temperatione perfruitur, oculorum in rerum varietate grata ſpeculatione depaſcitur, ſonoris delectatur auditibus, & harmonicis delectationibus inæſtimabili modulatione pacatur, ſuaviſſimis jocundatur odoribus, & epulatione guſtui neceſſaria delinitur. Favet Manfredo affectatione fraterna, & eum honorat adeo ac ſi ambos unus uterus peperiſſet. Manfredus enim reſpectivè lucifer dici poterat in tota poſteritate Cæſarea, tum quia præſtabili forma decorus & literaturæ dotibus redimitus alios meritis excellebat, tum etiam quia ſe induſtrioſè omnibus reddebat amabilem & Baronum ſenſus blandimentis noverat placibilibus demulcere & cæterorum ſe moribus conformare.

IV. Sed jam benivolentiæ omnium placibilitatis ſtudio coaptatus, fraternæ factus impatiens dignitatis, cœpit intrinſecus latentis invidiæ nutrire fomenta & livoris occulti fervorem præalti cordis magnitudine, machinationis igne ſuppoſito, detractionis flamma & oblocutricis murmurationis pruna ſuccendere ac fovere, ita quòd fraterna nulla conſideratione hujus fuit invidia quando primi urbis muri fraterno ſanguine maduerunt, ſed nec alia quae inſidiata eſt fratri offerenti manipulum pinguiorem. Nihilominus tamen Manfredus fratri quantum poterat grato famulari nitebatur obſequio & obſequioſitatis ſedulo ſtudio complacere, ita quòd quotieſcunque Corradus equitare volebat, Manfredus promptus & agilis currebat ad ſcanilem ſeu ſtreugam, ac modis aliis famulatus fratri tanquam præcellenti adulari didicerat & blandiri, hac conſideratione commonitus quòd eùm ſemper creſceret in gratia & amore majorum, potiſſime illorum de regno, cavebat ſibi vehementer ne frater in eum manus ſævas extenderet & vel occultè vel per fraudem vel dolum aut publicè per potentiam mortem ejus crudeliter intentaret. Corradus enim non advertens quòd in actorem ſui conſuevit fraus converſa plerumque redire pluries dixerat in propatulo verba iſta. Princeps iſte adeo ſe nobis obſequioſum exhibet & ſe adeo reddit gratum, ſicque noſtræ novit voluntati blandiri, quòd eum nec offendere poſſumus, nec aliquod præſumimus facere ſibi malum. Poſtremò Rex Corradus in Apulia juxta montes ſocarios prope Melfiam & Venuſium cum infinito exercitu caſtrametatus exiſtens in campis, quatenus terram aliquam obſideret, dies ſuos in ſolatio tranſcurrebat, convenientibus ibi cum ipſo ferè omnibus regni Baronibus; inter quos Manfredus cum pulchra militum comitiva convenit, cui ſimilis nulla loco convenerat in eodem. Corradus itaque in tentorio ſuo in campis ſub autumnali tempore febrili cœpit acceſſione gravari. Et cùm febres hujus temporis conſueverint eſſe longævæ ac ægrotantem diù ſub invalitudinis labore tenere frequenter, idem Corradus convaleſcentiæ metas attingens recidivabat regiminis per errorem. Cuſtodiebatur exacta diligentia ne qua manus medicinis aut comeſtibilibus poſſet apponere aliquid nocivum; & ne ſorbile aliquid lurida poſſent aconita fœdare, quamplures fuerant rerum prægustatores quarumlibet deputati, ita quòd per guſtum non poterat veneno palatus infici nec venter. Verùm dum in longum protrahitur ægritudo, nonnulli Manfredi complices magis ardebant ipſum per viam aliquam toxicare. Et volentes Manfredo adulari fallaciter invicem ſuſurrabant. Et alii in tantum demiſſos ſuſurros comprimebant in vocem quòd Manfredus vel audiebat vel debebat audire. O, aiunt, utinam Rex de invaſione præſentis infirmitatis occumbat. Velit Deus quòd nunquam de cætero convaleſcat, ſed protinus moriatur. Nam Manfredum inungeremus in Regem, qui eſt longè dignior quàm Corradus. Iſte diligeret nobiles, iſte remuneraret obſequia. Eſt enim liberalior & humanior tota poſteritate Cæſarea. Unde firmiter ſua induſtria & magnanimitate totum ſibi ſubjiceret orbem terræ. Audiens ſanè Manfredus quæ fallax Baronum regni ſuſurrabat opinio, in necem fraternam plus ſolito aſpirabat. Sicque quidam Salernitanus phyſicus, qui erat ad curam Corradi, quem Manfredus pluries ad dilectionis ſuæ gratiam verborum humilium blandimentis illexerat, fuit inſtantiſſimè per Manfredum & quoſdam ſuos amatores inveteratos diebus malis ſub ſigillo pœnitentiae requiſitus ut cùm per guſtum Corradus venenari non poſſet, aliam excogitaret fraudis viam per quam idem Corradus omnino mortis diſcrimini traderetur. Salernitanus igitur praedictus, ut fertur, tritum adamantem cum pulvere dyagridii in aqua clyſteris immiſcuit & illa ventrem ſtipticum intrinſecus irrigavit. Adamas enim violentiſſimè fertur, eſſe nec ſine ponderoſitatis fortitudine penetrando fortia quaeque frangens. Dyagridium verò, quod aliàs dicitur ſcammonea, reſolvit omne quod tangit. Sicque violentia utriuſque Corradus praedictus emiſit laniata particulatiter viſcera per ſeceſſum, corporis & animae fœdere diſſoluto. Conſtituit tamen bajulum in regno pro ſuo unigenito Corradino quendam Marchionem de Alemannia conſanguineum uxoris ſuae: quae cum eſſet de ſtipite Frederici de ſtupha in Alemannia remanſerat cum Corradino filio ſuo nondum pubere.

Manfredus verò cui favebant ut plurimùm regnicolae Comites & Lombardi, attendens quod multitudo nobilium Theutonicorum qui cum Corrado fuerat adhaerebat bajulo Corradini, cùm nonnulli & Barones ex hujuſmodi multitudine ipſi Corradino tum per paternam tum per maternam lineam attinerent, qui dabant operam ad conſervationem regni, ut in eo poſſet Corradinus ſuo tempore dominari, & conſiderans etiam quod ut regnaret nondum venerat hora ejus, non eſt tunc auſus quod conceperat aggredi & quod deſideraverat attentare, ſed in odium Theutonicorum excogitavit ſe beneplacitis apoſtolicae ſedis adeo coaptare, adeo ſe humiliter Eccleſiae Romanae committere gremio quod enervaret omnino vires conſanguineorum nepotis in regno & eorum potentiam cum favore ipſius Eccleſiae annullaret. Perveniente inter haec rumore de obitu Cor-

radi ad Dominum Innocentium, qui Peruſii reſidens tanquam infra murorum ambitum circumſeptus undique inimicis, cùm jam factus in ſuo ſtatu perplexus quod inde ſe in fugam accingeret ubi ſe numerus hoſtium brevior ingerebat, ſtatim novi gaudii laetitia nova reſperſus versùs regnum dietis continuatis acceſſit, & Anagniae aliquandiu ſubſtitit, expectans certos de regnicolarum converſione recipere nuntios, per quos ſibi regnicolis è vicino jam poſito civitates & loca regni ſigna devotionis & fidei debeant demonſtrare. Eo igitur Anagniae cum tota curia ſub expectato tranquillitatis tempore reſpirante, Manfredus, Marchio bajulus regni, & nonnullae communitates & Barones parituri praecisè mandatis ſummi Pontificis cum innumera multitudine acceſſerunt. Marchio vero in manibus Domini Papae bajulatui & Corradini tutelae ceſſit in totum, ſed gratiae ſedis apoſtolicae abſentem recommendavit infantulum, eum & totam hereditatem ſuam protectioni Romanae Eccleſiae ſupponendo, & rogando ſuppliciter quod innocens infans non puniatur de avita & paterna malitia nec de eorum exceſſibus pœnam reportet per eoſdem contra Eccleſiam perpetratos. Dominus vero Innocentius omnes venientes ad gratiam apoſtolicae benignitatis brachiis apertis admiſit, omniumque ſtudebat animos quadam paterna manſuetudine demulcere. Manfredus ſanè, qui propriis meritis electorum regni conſortium videbatur aequare, immo cunctorum mores excellere omneſque praeire in ſpiritu & virtute paterna, ante omnia meruit à ſententia excommunicationis qua tenebatur abſolvi. Et quia omnia facta Caeſaris annullarat Eccleſia & ſucceſſionem damnaverat filiorum, dictus Manfredus abſque nova ſedis apoſtolicae conceſſione non poterat principatum Tarentinum licitè retinere, unde benignitas Eccleſiae, quae devotos & humiles promovere propenſius conſuevit, non obſtante ſententia depoſitionis Frederici & natorum à ſucceſſione privationis, ratificavit & confirmavit dicto Principi omnem donationem ſibi factam per patrem ante ſuam depoſitionem praedictam, conceſſitque ſibi honorem montis ſancti Angeli, & eum in Apulia Capitaneum pro Eccleſia ſtabilivit. Reperit ergo Manfredus Apuliam grandibus ab Eccleſiae liberalitate beneficiis honoratus. Qui licèt quantum ad communem opinionem in ſuſcepto capitaneae officio nomen Eccleſiae profiteretur & omen, & verbo ſe officialem Eccleſiae appellaret, nihilominus tamen Apulorum corda, quae mobili ſemper rotatione vertuntur, ad devotionem & amicitiam ſuam quantum poterat attrahebat, in amore Sarracenorum de Luceria, qui judicia fidelium Eccleſiae mente ſemper dubia formidabant, potiſſimè ſe involvens, quorum voluntates in ſui nominis devotione roborare toto non deſes ſtudii laboravit affectu. Hic adeo gratioſus creſcebat in oculis Apulorum quod nonnulli dicebant eo audiente frequenter: Nolumus alium Regem, nec alterius dominium niſi iſtius Principis affectamus. Iſte & nullus alius Rex proculdubio noſter erit. Deus conſervet eum pro libertate noſtra. Non enim nobis competit clericorum dominium. Sufficiant Eccleſiae Romanae ſpiritualia. Principi autem nato Imperatoris temporalia libera derelinquat.

Interea Dominus Innocentius quendam de genere ſuo Capitaneum praemittit Neapolim. Ipſe vero apud ſanctum Germanum cum curia tota venit; ibique per Comites & Barones, qui ſibi obviam tanquam regni domino occurrebant, reverenter & venerabiliter extitit viſitatus. Cum quibuſdam Baronibus quidam de majoribus ex iis nomine B. de Augione convenerat, qui vivente Corrado de ortu Manfredi ejuſque defectu in contumelioſa improperia contumelioſè proruperat. Contra hunc ſanè Manfredus habens animum conturbatum inimicitiae jaculum, quo cum opportunitate captata poſſet offendere, denuo geſtabat occultum. Occurrens ergo Manfredus ſummo Pontifici praelibato, quadam vice prope ſanctum Germanum B. de Augione praedictum inermem habuit obvium, ut volebat, & opprobiorum non immemor, ſed ex eorum memoria cordis dolore tactus intrinſecus, ſuis illico armigeris quod in dictum B irruerent gladiis eumque ignominioſè tractarent. Occubuit ergo Manfredinorum gladiis nobilis memoratus; & Manfredus judicium formidans Eccleſiae in hac parte fugit Acerras. Odor Raynald ann. 1254. §. 47. Dominus vero Innocentius acceſſit uſque Neapolim; ibique fuit ex Manfredi parte diverſorum tractatuum ſollicitatus inſtantiis, & quod ſub certis pactis Manfredum ad ſua mandata reciperet requiſitus. Sed quia exceſſus gravitas magna erat tam ratione occiſi, qui erat de primatibus regni unus, tum etiam ratione ejus quod in conſpectu Romani Papae fuerat tantum maleficium perpetratum, necnon quia ſi facti tam gravis enormitas non ſortiretur media juſtitia pœnam ſuam, magnae turbationis ſcandalum inter regni majores, quibus ferè omnibus dictus B. conſanguinitatis vel affinitatis linea attinebat, oriri poterat & moveri, Dominus Innocentius praefatum Manfredum ſub conditione vel pacto recipere noluit ad mandata, ſed in hoc ſemper propoſito firmabatur ut Manfredus praedictus Mareſcalli ſui mandata praecisè faceret ac de commiſſo facinore juri pareret omnino. Tractatus & tractus hinc inde fuit eximius. Sed Manfredus judicium fugiens noluit ſtare juri. Dubitabat enim ſe ſine pactis Mareſcalli Papae committere poteſtati. Cùmque Manfredus non poſſet in terra Laboris tutè propter Eccleſiae potentiam remanere, animuſque ſuus ſemper ad gaudia tenderet, qui nec ad humile flecti poterat, nec in humili remanere didicerat, in Apuliam ſua continuavit effugia. Ubi cum nulla civitas vellet ipſum contra Eccleſiam receptare, nec poſſet etiam tutus in aliqua remanere, quia ſunt imbecillia corda ferè omnium Apulorum, confugit petiit Sarracenorum tutamina, quorum audaciam formidoloſa illorum de ducatu Apuliae conſuevit ſegnities formidare. Fuit ergo per eos in Luceria receptatus & Frederici veneratus ut heres. Cùm enim Sarraceni, potiſſimè qui ſunt in civitate praedicta, imperiales eſſe dicantur, quique aliàs de ritus more abhorrent Eccleſiam, quae conſuevit & debet eos exacto ſollicitudinis ſtudio perſequi & omnino delere, cogitare merito poterant quod ſi regnum, ſicut credebatur, ad manus Eccleſiae perveniſſet, vallaſſet eorum in Apulia proculdubio incolatum, & eos tanquam proditionis filios diſperſiſſet. Et ideo cauſam nimirum exquiſitè quaerebant qua ſe qualitercunque poſſent ab Eccleſiae poteſtate ſubducere & ſe ſub alicujus diſſimulatae fictionis colore alterius ſubjicere ditioni. Poſtquam igitur Manfredus contra Eccleſiam erecto inobedientiae & rebellionis calcaneo ſe pervertit & ſua cum Sarracenis fœdera roboravit, nonnulla loca & quamplures nobiles Apulos ad ſe convertit aut ſpontaneos aut coactos. Dominus enim Innocentius, qui tam contra eundem Manfredum quàm contra receptatores & complices ejus exercitum indixerat per contradam, morte praeventus, votum Eccleſiae adimplere non potuit: ſicque eo mortis morſibus apud Neapolim expirante, ſedis apoſtolicae propoſitum expiravit. Dilatat ergo Manfredus ſicut infernus os ſuum, & diſtentat ſuas per Apuliam phylaterias, Barones & terras callida ſeductione ſollicitat. Volat audax aquila, quae nondum aetate plenè cœperat adulta pennescere, & rapaces ungulas aſſuefacit ad praedas, ſuarumque alarum robore Apuliam totam concutit, quorum jam ſentiebat ſtrepitum principatus.

VI. Sed mira illius potentia cujus dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit, quae licèt permittat Eccleſiam temporalibus aliquando turbationibus affici & ventoſis quaſſari plerunque procellis, ejus tamen naufragium omnino non patitur, adeo tunc fratrum cita concordia unoque conciliavit affectu quod ſine magnae morae praeter morem diſpendio Dominum R. Oſtienſem Epiſcopum natione Campanum, oriundum de quodam caſtro quod Genna dicitur Anagninae dioceſis, in ſummum Pontificem concorditer aſſumpſerunt. Et ut no-

Digitized by Google

nova de more nominis impoſitio ſequeretur beatitudinis tantae faſtigia ipſum nomen ad literam aequaret ſua interpretatione, praecellentiae tantae omen vocari meruit Alexander. Hic namque poſt aſſumptionem ſuam ductus ſaniori conſilio, volens anchoram regendae naviculae in tuti portus ſtatione locare & rudentem mandatorum ſuorum ad terram firmam extendere, ut per hoc ſuo & Eccleſiae diſcrimini praecaveret, quod propter volubilitatem illorum de regno & frequentem variationem votorum poterat in regno non immerito formidare, amotis à quibuſdam officiis Lombardis, & eorum Campanis loco praefectis, Anagniam retroceſſit. Interea vero Dominum Octavianum de Ubaldinis ſanctae Mariae in via lata Diaconum Cardinalem conſtituit in regno Legatum, cui praedicandi contra Manfredum & Sarracenos publicè verbum crucis plenam tradidit auctoritate ſedis apoſtolicae poteſtatem. Congregavit ergo Dominus Octavianus gentes innumeras, & copioſum exercitum apud Fogiam congregavit, cujus major & melior pars Tuſci dicebantur, qui maximè obtentu Cardinalis ejuſdem ſigno crucis aſſumpto convenerant & ſtipendiis etiamque nummis receptis, ut non propriis expendiis in Eccleſiae Romanae ſervitiis militarent Campani quoque cum iis quos ſub ejuſdem ſtipendiis in regnum deſtinaverat Dominus Alexander. Cum ergo exercitus pompoſus Eccleſiae in magna bellatorum multitudine totam contratam Fogiae compleviſſet, & crederetur omnino quod poſſet ac deberet juxta Luceriam obſidionis validae caſtra firmare, Manfredus, qui omnino gentibus inaequalis & viribus impar erat, aſſociatis ſibi Sarracenis, Theutonicis, & regnicolis quibuſdam ſuis complicibus, juxta Fogiam poſuit ſe in campis; & diſcrimina nondum bellorum expertus, eos in bellis, qui à modo obſidione paucorum militum circumdedit, à quibus debebat & poterat obſideri. Verum quidam Comites & nobiles Tuſci & Campani, qui erant agminibus exercitus praeſidentes, dum attenderent Manfredinos viribus & numero pauciores, ardebant inire bellum & cum propinquis hoſtibus concertare. Immo extranea inter ſe furiae concitatione fremebant prae nimio affectu confligendi & pugnam attentandi cum adverſariis manualem. Sed juſſu Cardinalis, qui conflictum animo deteſtabatur & verbo, accenſas magnanimitatibus in adverſarios voluntates prohibentur contra tantam hoſtium audaciam experiri. Demum vero ſine pugna praevalentibus hoſtibus ſola fortuitali praeſumptionis audacia, quae contra eccleſiaſticos vigoris cotidie plus habebat, Cardinalis praedictus ſponte vertit terga Manfredo, & Apulia derelicta, uſque Beneventum fuga continuata perrexit. Manfredus vero inſequebatur denuo è veſtigio fugientes. Sed eo appropinquante finibus Beneventi, Cardinalis fugam reſumpſit verſus Aliphium properando. Cum enim arma non ſedeant humeris clericorum, nec expediebat nec tutum erat quod praeferretur in tanto negotio Cardinalis gentibus bellicoſis & quod praeeſſet exercitui bellatori. Clericus quidem nec ſe poteſt ad pugnam nec alios animare, cujus exercitium liber eſt tantum. Et ideo imprudenter capitaniae recipit praeſidium, & minus providè ſibi militia regenda committitur. Quod ſi quandoque talibus quorum uſus ſpiritualia & iis annexa cenſentur ſubiicitur regendus exercitus, non eſt mirum ſi ſub eorum magiſtratu multitudo fiat debilis induſtriis animationis vocibus non adjuta, & tanquam exanimis & imbecillitate regentis occumbat & corruat paucitati. Verum adhuc habet relatio plurimorum & quorundam divulgata opinio quod quando Manfredus Romanam curiam viſitavit, Dominus Octovianus propter plura merita quibus Manfredus alios praecellebat in ejus adeo exarſit amorem quod pro eodem ardua ſtuduiſſet liberaliter exercere. Unde aſſeritur quod illius amoris inſtantia quem in eo conceperat & dilectionis etiam inſtigatus quam dominus Cardinalis praedicti ad Fredericum habuerat, cui ſub Gebellinitatis nomine quantum poterat adhaerebat, idem Cardinalis ſtatum Manfredi affectans ad ſublime tranſcendere, ſibi ceſſit in regno, & cum potuiſſet proculdubio feliciter habuiſſe triumphum, ſi congregationem tantam fidelium cum gente Manfredi permiſiſſet pariter commiſceri, regnum demum & fines regni Manfredo ſpontanea liberalitate dimiſit, rediitque in Campaniam quaſi victus. Manfredus ſanè, ut de ejus generoſitate, quae per ſuperiora patet, jam calamus conquieſcat, fuit in ſui ſtatu benignus, cujus forma decora eum benignum neceſſario demonſtrabat. Fuit etiam virtuoſus. Nam moribus & ſcientia decorare ſtuduit animum antè quàm eum regni cupido perverteret ac orbaret. Fuitque magnanimus. Quod evidenter apparet ex eo quod tantum negotium eſt aggreſſus. Nec minus ſe familiaribus exhibuit gratioſum, qui gratiarum erat in ſe dotibus circumfultus. Unde tot perſonae ſuae meritis propenſatis, ut fertur, Dominus Octovianus volens ardua praeſumere pro eodem, cauſam dedit propter quam, exercitu Eccleſiae cedente Manfredo, Manfredus ipſe totius regni dominus remaneret. Sed ut cedat opinio veritati, ſanius eſt credere quod idem Cardinalis potius ex ſui exercitus debilitate diffiſus, attendens ſuorum armatorum numero ſemper detrahi, exercitum vero Manfredi continuè adaugeri, dimiſſo regno cum incolumitate ſuorum ceſſerit Manfredinis quàm ſimulata fuga, ut Manfredi conditionem erigeret, regno abſceſſerit fraudulenter. Iniquum eſt enim quod aliena vi conſtat impoſitum trahere ad delictum, & quod homini vitio deputetur quod ejus voluntate non regitur, ac illud periclitanti quis imputet unde evadere raro detur.

Manfredus igitur ex tam amicae proſperitatis arriſu, affluentibus undique commodis, jactabatur. Sed cum ejus tanta proſperitas recens eſſet, nec haberet Corradino ſuperſtite colorem aliquem ſub cujus ſaltem ficticio tegumento aſſumptum ad dominandum toti regno animum occultaret, ſe tutorem nepotis ſui Corradini eſſe confinxit & hereditatis ſuae legitimum protectorem. Praetendens igitur ſibi, quo nullus de genere paterno ſupererat propinquior Corradino, hujus tutelae curam ineſſe ac protectionis ejuſdem onera ſuis ſcapulis imminere, Siciliam & Calabriam regnumque totum, cujus incolas ut cogitationes conceptas . . . . . explicaret quando poſſet ſemper agitat motu arundineo mobilitas naturalis, ſub alarum ſuarum invaleſcenti jugiter principatu ſine diſpendio bellicoſo & abſque ſumptuoſo labore concluſit. Nondum enim dolum quem ſub tenebroſis fraudibus geſtabat interius, & quem ſtudebat providè tegere ſub coloratae imagine ſpeciei, ſimulata pietas propalarat, ſed mentita Corradini protectione tutoria univerſa deludens ut regnicolarum corda fragilia concitaret ad deſideria promiſſorum libertatis & munerum inderentur praemia promittebat. Verum totius jam difficultatis in regno cacumine deplanato, ſumpta inhumaniter audacia malignandi, non ſervavit poſtmodum congruentiam nec modum, ſed totam regni nobilitatem tyrannide ſuribunda depreſſit. Et dum in eo temperantia mediatrix denuo prophanam carnis ſuſpicabatur offenſam, nec ejus delectationes illicitas nec voluptates fervidas potuit refrenare, nec moderata dominatio adverſus libidinem alios non rectos impetus animi compeſcere potuit nec motus ejus. Namque invaleſcente ſaevitia ſanguinis atrocitas & libidinis incentivum jam eidem adimere cœperant quicquid ſtudioſus virtutibus compararat; & à ſe ipſo priore vita & moribus diſſidens, virumque mutatus in alterum, univerſos regni magnates in quorum animis eccleſiaſtica fervere devotio credebatur aut perpetuo relegavit exilio aut horribilibus mortis pœnis tum per inſidias clandeſtinas maceravit, tum aliis ſaevis & apertis debacchationibus interemit. Sed nec pepercit illis qui erga factum infantis zelo pietatis accenſi & eum in Alemannia feliciter vivere ipſumque regni fore legitimum ſucceſſorem quoquo modo praetendere videbantur. Hos enim non ſolum infra regni fines ſed etiam ubicunque uſque perſequi

qui ad fata exitialia niſus fuit. Nam Comitem Petrum de Calabria, virum olim in curia Corradi & Frederici etiam praepotentem, qui Corradini aliquandiu cœperat adminiſtrare tutelam, apud Terracinenſem civitatem exilio profugum, per quendam Petrum de Caſtellionata civem Salernitanum Domicellum & familiarem ejuſdem Comitis procuravit interfici, & fratrem ipſius Comitis Jordanum Rubeum nomine oculorum amiſſione confecit. Civem vero praedictum confugientem ad eum nece ſui domini tam crudeliter perpetrata militiae cingulo decoravit. Deinde per totum regnum mandavit edictum generale proponi quod nullus Corradinum de caetero nominaret, ſed Manfredum ipſum omnis regni praedicarent heredem & hereditatis paternae pariter ſucceſſorem, & qui contra faceret eſſet ſibi merito proditione ſuſpectus & ut ſuus proditor puniretur. Sicque frequenter fecit litteras in perſonis aliquorum nobilium de Alemania fabricari, quarum ſimulata relatio praeteritum proximè obitum mentiebatur infantis; quas litteras tamquam certiſſima nunciantes faciebat denuo in civitatibus divulgari. Cum autem erronea regnicolarum credulitas fictam mortem Corradini ſupponeret eſſe veram, totamque regni nobilitatem saeva tyrannidis aſtutia momordiſſet, immo diris excidiorum faucibus ſorbuiſſet comitatus, baronias, & feuda exulum & occiſorum, Lombardis quampluribus, quorum quoſdam extrema paupertas devehebat in regnum, nonnullos vero proſcriptos à propriis partialis diſſenſio impellebat, liberaliter diſtribuit & diſperſit. Sed non manſit propterea ejus juſtitia in aeternum. Advocavit etiam hujus largificae diſperſionis in ſortem quoſdam de Sicilia de domo illorum de Malecta, & alios quamplures de regno, quos nova devotio vel actus peſtifer & nefandus ſibi gratos & familiares effecerat, ab ejuſdem liberalitatis participio non excluſit. Verum Lombardi praecipuè ſub conſanguinitatis & affinitatis imagine ultronei ad Manfredum elationis aſſumptae faſtigio gloriantem in paupertatis habitu confluebant. Sed dum civitates & loca Tuſciae & Lombardiae quae Frederico & Corrado jam mortuis viribus tepeſcebant, & quas felix fortuna Manfredi ſola fama calefecerat, à remotis per nuntios & litteras ipſi Manfredo ſigna fidelitatis & devotionis offerrent, & contra viciniam inimicam ab eo militum ſubſidia flagitarent, Manfredus ipſe non ad ſubveniendum exteris nec ad offendendum loca extra regnum intendere voluit, ſed curioſè cœpit de coronatione ſua indefeſſae ſollicitudinis ſtudio cogitare. Haec enim erat curarum cura, quae ferventer ſuo pectori inhaerebat, & arduo cogitatu fluctuantem in ſucceſſionibus placidis ſpiritum coartabat. Interea vero Domino Alexandro Anagniae commorante, cum jam per univerſa mundi climata firmiter crederetur quod Manfredi felicitas odioſa nimium facta eſſet Eccleſiae ac infeſta, ex parte Corradini agentis ſub annis in Alemannia pubertatis duo nobiles Alemanni, quorum unus Croccus, alter Bonſcianus vocabatur, ad ejuſdem Domini Alexandri praeſentiam imploraturi pro Corradino veniam hereditatis avitae mittuntur. Eccleſia namque tunc, pro eo quod Manfredus eidem plurimum reddiderat ſe ingratum, & ejus beneficia minimè recognoſcens, eam privignali odio cœperat laceſſere, regnum Siciliae fideli cuiquam potenti pro ipſius Manfredi exterminio conceſſiſſet. Sanè de fine praedictorum Crocci & Bonſciani libenter ulteriora non dicerem, ne forſitan patrium crimen detegam quod deceret mente ſilentioſa, currente ad reliqua calamo, pertranſire. Sed ordo accurrentium rerum inſtat ut labia parata ſermonibus, quae ſubſequentium ſeries cupit eſſe rectiloqua, concivium notoria ſcelera veridica locutione depingant, ne fortè major vero volans ad longinquos ut plurimum infamia referatur. Erat igitur Romae quidam nobilis de domo Surdorum nomine Raulus. Hic profecto more Romano magnanimus & ſtrenuus putabatur. Sed cum jam ferè ſibi tota proprietatis ſubſtantia defeciſſet, eum aliena ſequi neceſſario oportebat. Plus enim praeter Romanum morem in ſuis voluptatibus expendebat quàm poſſent bonorum ſuorum redditus ſuſtinere. Fuerat quippe ſub multa lubricae delectationis libertate nutritus, & ex eo maximè quod nepos erat Domini Richardi de Aniballis ſancti Angeli Diaconi Cardinalis, cujus induſtria penè in urbe ſibi vendicaverat inter omnes nobiles primatiam. Luxuriabat exceſſibus, & ex avunculi potentia ſumpto vigore vitam agebat protinus diſſolutam. Hunc autem Manfredus, qui eum audierat fore praeſumptuoſum pariter & audacem, poſtquam multos de urbe nobiles pro interficiendis dictis nuntiis Corradini ad ampla praemia invitarat, excitavit contra eoſdem nuntios pollicitatione ſolemni magna munera offerendo. Memoratis ergo nuntiis verſus Anagniam ad Dominum Alexandrum proſequentibus iter ſuum, praelibatus Raulus inter caſtrum Molariae & ſilvam Algiari, quorum tenementa & diſtrictus dicti Domini Richardi & nullius alterius exiſtebant, eoſdem nuntios invaſione ſubita intercepit inermes, quibus aliàs Romae ſpoponderat liberaliter auxilium perſonale. Croccus ergo improviſo Rauli gladio periit, & Bonſcianus fuit letaliter vulneratus. Sicque factum Corradini cum Eccleſia nuntiorum impedimento ſuſpenſum, deficientibus tractatoribus & internuntiis, ulterius non proceſſit. Raulus adhuc maleficus, qui ſub tempore pacis dictis nobilibus Alemannis cladem tantae crudelitatis intulerat, ad recipiendum pretium ſanguinis verſus Manfredum diffugio continuato perrexit. Cui Manfredus in remunerationem ejus quod ſub ſuorum egerat audenter obedientia mandatorum comitatum tradidit Catacenſem. Sed nec ipſum nec alios quos ad comitatuum excellentiam evocaverat potuit per vexillum, ut moris eſt, de ipſis comitatibus inveſtire, cum nondum unctionem & coronam recepiſſet. Indicit ergo diem coronationis ſuae, quam apud civitatem Panormitanam Regum Siciliae ſequens veſtigia promulgaverat celebrandam. Ad cujus tantae celebritatis honorem non ſolum nobiles, ſed Archiepiſcopos & Epiſcopos, alioſque Praelatos, & viros famoſos è regno juſſit die ac loco praefixis abſque ullo excuſationis ſuffugio congregari. Demum adveniente die coronationis indictae magnates omnes apud Panormum cum Manfredo unanimes convenerunt. Sed de praelatis quidam promptè, minus tamen providè, ad coronationem praedictam maturis greſſibus properarunt, alii praetenſa excuſationis cauſa in propriis Eccleſiis ſubſtiterunt. Nonnulli vero iter veniendi Panormum continuaverunt uſque Meſſanam, qui aut lentè aut pedetentim pergebant ut fieret coronatio ſine eis, aut in aliquo loco de Sicilia, confingentes ſe fatigatos in itinere ac defectos, quaeſita requie remanebant. Aliqui vero in die coronationis hujuſmodi ſimulabant Panormi alicujus mole diſcraſiae ſe gravatos, ut ſaltem Miſſam coronationis & horam unctionis regiae evitarent. Ac quilibet Praelatus regni ſecundum quod magis minuſve conſcientioſus erat & devotus Eccleſiae ſe ſolemnitatis illius obſequiis remiſſius aut promptius ingerebat. In Eccleſia tandem Panormitana, quam Regum Siciliae porphyrea & anabaſtrica monumenta materia & arte pretioſa decorant, in Regem Siciliae per quoſdam Praeſules Manfredus inungitur, & per regni Barones aſſiſtentes Praelatis regali diademate coronatur. In teſtimonium autem unctionis & coronationis hujuſmodi juſſit chirographum confici rhetorico ſtilo contextum ſub ſigillis & ſubſcriptionibus Praeſulum & Baronum qui ſolemnitatis illius feſtiva gaudia fuerant comitati.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

I. DIGNITATIS regiae celebriter honore ſuſcepto novus Rex partes Apuliae feliciter repetit. Et cùm ubique per regnum ſeditio tumultuoſa quieſceret, & ſpes jam probabilis quietis gratae delitias propinaret, generale colloquium Baronum cele-

lebravit, multis ibi per eum decoratis honore militiae, & nonnullis per inveſtituram vexilli ad comitatus excellentiam ſublevatis. Poſt haec ſolemnem curiam apud Fogiam univerſis citra portum Roſeti nobilibus & locorum nuntiis convocatis indixit; ubi, ad honoris regii clarificanda faſtigia, tam de conſervatione juſtitiae quàm de aliis publici boni compendiis ſtatutis utilibus publicatis, de diverſis partibus diverſorum generum gaudia feſtiva conveniunt, ludentium choros & agmina diſtinctio purpurata laetificat. Quamplures ibi regenerantur honore militiae, nonnulli magnificantur excellentium faſcibus dignitatum. Dies totus ſolemniter agitur; & poſt diei curſum flammificis facibus hinc inde lucentibus, ponderoſa cerae concervata compagine, in agone ludentium convertitur nox in diem. Ne autem quietis & pacis longis laboribus qualita compendia occaſio potentatus exterioris infringeret, Rex Manfredus curas exercituales aggrediens, cum magnifico & praepotenti exercitu verſus regni confinia conſilio deliberato procedit. Erat in extremis regni partibus olim Rege Corrado favente civitas Aquilae in odium Baronum de illa contrata per ipſorum villanos de novo conſtructa, in qua de diverſis caſtrorum circum adjacentium incolis, non abſque quamplurium ex provincialium jactura nobilium & praedictorum Baronum, ruſticorum adunata congeries in tantam jam multitudinem populoſa concreverat quod de ſuarum virium temeritate ſuperbiens ſe vicinis exhibebat horribilem & dominantis in regno dominio ſuis operibus indevotam, quin potius velut pars univerſo non congruens generalibus regni ſtatutis reputabat indecens colla ſubmittere, & ſingulares ſibi vivendi formulas conficere praeſumebat. Sperabat enim in praeſumptae libertatis ſtatu contra eorum dominos apoſtolicae ſedis auxilio confoveri. Et ideo contra Manfredum etiam poſt ſuae coronationis tempora pertinax in rebellione jam facta, ſub valamine devotionis Eccleſiae Regi parere contumaciter contemnebat. Ad ruſticorum inquam domandam proterviam & per haec reſtituenda jactis quampluribus jura ſua Manfredus victorioſus accingitur. Sed antè quàm civitatis moenibus ejus ſe vicinaret exercitus, tanquam populorum difformibus erecta particulis maceria ruinoſa diſpergitur, & dum volare ſuper vicinos nititur, aquila plumis nudata ſolo deprimitur, univerſis habitatoribus, quibus tutelae veniam in perſonis & rebus clementia regalis indulſit, ſubito vacuata deſeritur, & quae dudum plena populo ſtare neſcierat, in combuſtionem & cibum ignis illico tradita ſola ſedet. Ea ſic itaque redacta in nihilum, Rex Manfredus in Apuliam exercitu diſſoluto revertitur, ut membra bellicis fatigata laboribus quietis gratae dulcedine placidiſque ſolatiis reſtauraret.

II. Interea Regis Manfredi animum imperialis ſanguinis faſtigiis conjunctum & à primis naturae veſtibulis aſſuefactum deſiderare magnalia, de remotis partibus honoris & gloriae cupido ſollicitat aut ſemper plus appetens noxius appetitus quo humana quies atteritur, & bonum libertatis pulcherrimae ſugillatur, inducit eum ut plura cupiat quo plus habet. Nam cum poſſet ejus affectibus tam nobilis regni blandiri poſſeſſio & copioſa tantarum rerum opulentia delectare, ad curas negotiorum Italiae, ubi quondam dignitatis paternae praefulſit auctoritas, mentis ſuae dirigit intellectum. Qui utinam terras Eccleſiae non vexaſſet. Extendit enim potentiae ſuae robur ad Ligures, fimbrias dilatat ad Tuſcos, & vicinitate ſuarum virium miſerabiles concutit Marchianos. Per univerſas namque provincias de antiqua & erronea conſuetudine à temporibus Frederici votis hominum diviſis in partes, remanſerat in Liguria Ubertus Marchio Palavicinus, vir utique prudens & nobilis, quamquam Gebellinus & partis Eccleſiae perſecutor. Qui propter fidem imperialem & ſua ſervitia Caeſari quondam impenſa de Frederici munificentia beneficia multa receperat, & Auguſti quoad vixit ac poſterorum ſuorum honorem prompta cordis affectione zelabat. Remanſerat etiam in Tuſcia pars Gebellinorum, & civitas Senenſis praecipuè, quae cum tempore ſeneſcens Gebellinitatis in fide ſemper erga Imperatorem & heredes ſuos in ſervitiis innumeris & devota manebat, ac è contrario ſedi apoſtolicae indevota. Erat quoque in Marchia Anconitana partium obſtinata diſſenſio, quae, dum haec unum, illa vero aliud appetunt, inter ſe rediviva ſemper altercatione concertant. Ab illarum itaque regionum partibus tam ob fidem imperii quam erga Fredericum habuiſſe praetendunt, tam ad ultionem injuriarum quam de ſuorum hoſtium depreſſione concipiunt, Rex Manfredus inſtanter requiritur. Offertur ſibi per nuntios eorum antiqua devotio, & vires auxiliares ipſius ad regionum earundem regimina poſtulantur. Favet iis inter diverſa conſilia Regis affectus, ut ſucceſſorem ſe paternae dilectionis exhibeat, & ne oblatae ſibi victoriae gloriam negligenter abnuere videatur, ad provincias ipſas vires ſuas porrigit in ſuorum ſubſidia devotorum. Habita itaque deliberatione conſilii praedictum Marchionem Palavicinum in Lombardia Capitaneum & magiſtrum Gebellinorum ſtatuit, Jordanum de Anglano conſanguineum ſuum, cui comitatum ſancti Severini conceſſerat exulante Rogerio Comite comitatus ejuſdem, tranſmiſit in Tuſciam, Percivallum de Oria affinem & familiarem ſuum in Marchiam, generales loco ſui vicarios deſtinavit, deputata eorum cuilibet equitum quantitate non modica, quibus ſtipendia menſtrua providit aſſiduè de aerarii ſui ſumptibus eroganda. Sub horumque vicariorum manibus & arduis praefecturis coepit continuè Regis honor augeri & Eccleſiae injuria creſcere ac Guelforum depreſſio augmentari. Creſcebat etiam favor Gebellinorum & Regis ejuſdem, & rumores proſperi ſucceſſivè de ſingulis cor Regis exhilarant & potentiae ſuae vires illuſtrant. In Marchia namque cum ſola civitas Camerinenſis aliquandiu dicto Percivallo parere pertinaciter recuſaſſet, ac per diſtrictum ſuum, quem collium & montium inacceſſibilium quoad equites praerupta convallant, Theutonicorum & Sarracenorum agmina frequenter currentia per contratam graviter offendiſſet, tandem aſſumpto in Poteſtatem quodam nobili de Camerinenſi diſtrictu nomine Raynerio Hugolini, qui à popularibus civitatis ejuſdem diſpendioſè aliquando fuerat provocatus, Percivallum praedictum cum tota ejus militia civitas ipſa recepit. Verum incolae, qui & Percivallum & nobiles vicinos offenſis innumeris non expaverant laceſſere, illico poſt Theutonicorum ingreſſum plurimum expaveſcere, forſitan meritò, inceperunt. Et dum vicarius Regis praedictus quoſdam archipopulares & protoruſticos ad ſe vocari feciſſet, qui tam deformis populi ductores & capita dicebantur, modo ille, modo alius, ſecundum quod credebat ſe quis magis dictum vicarium & vicinos nobiles offendiſſe, interdum omnes ſubita fuga ſuccincti valut examen apum quod valido vento diſpergitur, civitate relicta, per diverſa convallium loca & montium cacumina diſperguntur. Hanc itaque civitatem, quam ſolam populus ſuus ſponte dimiſerat, dictus Percivallus redegit protinus in ruinam. In Lombardia quoque ſub Marchione praedicto magnificentiae regiae viribus ampliatis, ſic ejus arriſit proſpera fortuna ſucceſſibus quod in eodem quoque loco ubi olim Parmenſis audacia imperialia caſtra combuſſerat ignominioſae cladis exitia amiſſione carrocii & expugnationis validae pertulit detrimenta. Sicque vindicata viriliter injuria patris à filio, locus ille, qui nominatus nominatione victoriae viſus fuerat Imperatori illuſiſſe, grandem Regi praedicto de hoſtibus gloriam victoriae reſervavit. Civitates etiam Cremonae, Papiae, Placentiae, Brixiae, & plures aliae ſibi reverenter obediunt, & nomen ejus ultra quàm credi poſſet triumphabiliter exaltatur.

III. Sub ejus quoque felicitate fortunae cecidit peſtifer ille tyrannus Azolinus de Romangia quolibet ſevero crudelior, cujus impietatis rigidae, ſeveritatis horridae, & vindictae inexorabilis acta deſcribere longum Odor Rayald ann. 1259. §. 2;

per

Digitized by Google

per ſe tempus exigerent, magnique complexu voluminis indigerent. Sed primò neceſſarium videretur pectus armare duritia quam rebus tam aſperis, tam nephandis, tam triſtibus apponere calamum vel auditorum animos applicare. Hic ſiquidem ab Imperatore Frederico ditatus & promotus in altum, cujus nutibus tota ferè Terviſina Marchia ſerviebat, poſt infinita & inuſitata pœnarum genera, quorum narrari poteſt à poſteris nephandae crudelitatis exemplum, jam Regi Manfredo devotionis ſolitae ſigna non exhibens, dum collectis undique viribus contra Mediolanenſes infeſtis auguriis proceſſiſſet, prope caſtrum Caſſani in manibus Cremonenſium, qui ſub praeſidatu Marchionis praedicti in auxilium Mediolanenſium potenter exierant, prope flumen Adae miſerabiliter incidit; ubi lethaliter vulneratus, ductuſque Sintinum, morti ſuccubuit, qui raptor fuerat vitae meliorum.

IV. Eodem quoque tempore civitas Florentina cum parte Guelforum non minus vitiis quàm deliciis affluens ſic ſuperſtitioſa jam cœperat tam multitudine populi quàm ſuperbiae vento plena conſurgere quod de ſuarum virium temeritate laſciviens, & de elati ſpiritus ſuperfluitate confidens, dedignabatur pariticare ſe aliis, quae ſuppeditare ſibi vicinos multipliciter ſatagebat; ac in tantam jam venerat arrogantiae inflaturam quod aliquando cogitare non metuit uſque ad Romanos ſui alas extendere potentatus. Hujuſmodi itaque temeritas actibus faſtuoſis incumbens, nec futuros eventus debita circumſpectione praemeditans, ſuis omnibus fautorum ſuorum & complicum viribus congregatis ad obſidionem civitatis Senenſis, commorante ibi memorato Jordano Comite cum ſtipendiariis regiis, viriliter attentavit accedere; factaque ibi mora quam voluit, & uſque ad civitatis ejuſdem mœnia depopulatione peracta, exercitu diſſoluto receſſit. Cumque poſt modicum temporis Florentinorum ipſorum audacia cum Lucenſibus, Placentinis, Piſtorienſibus, & aliis complicibus ſuis de Tuſcia, quos in contumaciam ſuam non minus coactos quàm ſpontaneos attrahebant, cum exercitu numeroſo, qui armatorum triginta millia continebat, ad muniendum caſtrum Montis Alcini victualibus & aliis opportunis, quod Florentini praedicti tunc in eorum poteſtate tenebant, per territorium Senarum prope civitatem eandem ad duo ferè milliaria ſuperbè procederent, qui per aliam tutiorem viam illuc indemnes accedere potuiſſent, contigit quòd dictus Jordanus Comes cum Theutonicis ſecum morantibus & Senenſibus populis cum parte Gebellinorum ſub felicibus Regis auſpiciis in Florentinos eoſdem & fautores eorum viriliter irruentes, ipſos commiſſis hinc inde conflictibus expugnarunt. In cujus expugnationis eventu ſic Florentinorum potentia deflorata commarcuit quòd ex eis eorumque complicibus, praeter occiſos gladio, quorum non fuit numerus praefinitus, captivorum ſolummodo quos Senenſis carcer aſtrinxit quindecim millia & ultra numero computantur. Verſi ſunt inquam ſubitò dies ſolemnitatis ejus in luctum, ſallia in opprobrium, honores in nihilum, ita quod eorum ſuperſtitione depoſita, qui dum in honore eſſent non intellexerunt, jam ſumentes à vexationis jaculis intellectum, Regis Manfredi mandata devotè ſuſcipiunt, & reverenter ejuſdem placitis colla ſubmittunt. Igitur Regina Beatrice naturae debitum perſolvente, Rex cum Vatazo viro in Graecia magnifico & illuſtri habens de parentela tractatum, tandem M. filiam ejuſdem Vatazi, puellam jam nubilem, in annis tamen juvenilibus, illuſtrem & prudentem, ſuis nuptiis adoptavit, ex qua poſtmodum filios ſuſcepit & filias, ex quibus non niſi una filia ſupervixit.

V. Medio autem tempore, papali curia morante Viterbii, ibique Alexandro IV. ſummo Pontifice viam univerſae carnis ingreſſo, dum collegium Cardinalium, in quibus velut in montibus ſanctis Eccleſiae fundamenta ſunt poſita, habere inciperet de paſtoris ſubſtitutione tractatum, & inter eos vertiginis ſpiritu & invidiae livore ſuffuſo, non poſſent in aliquem de gremio convenire, contigit quòd Hieroſolymitanus Patriarcha natione Burgundus, qui tunc ad curiam ipſam pro Eccleſiae ſuae negotiis promovendis acceſſerat, concorditer eſt ad apicem apoſtolicae dignitatis aſſumptus. Sic itaque factus de petitore conceſſor, de ſubdito dominus, de filio pater patrum, Urbanus IV. meruit nominari. Cùmque poſt haec viderentur jam omnia regni negotia ſic firmiter, ſic tutè diſpoſita ut ex nullo videretur angulo dubitandum, Rex Manfredus deliberato conſilio Fredericum Malecta Comitem Bizani conſanguineum ſuum cum quadam quantitate Theutonicorum ad gubernandam Siciliam Capitaneum deſtinavit. Qui dum in partibus illis contingentia quaelibet prudenter & cautè diſponeret, dum ſe verſus montem Trapani, de cujus habitatoribus aliquid fortè contrarium fama referente praeſenſerat, ſe cum ſua familia vicinaret ac moraretur in campis, accidit quòd deſcendentibus ad eundem Comitem decem viris ex incolis dictae terrae, qui pro parte totius univerſitatis verba devotionis offerrent, cum ex longa ſed vitioſa potius conſuetudine nullius officialis ad montem incolae libenter paterentur aſcenſum, dum Comes ipſe familiaris inimicitiae, qua nulla peſtis occurrit proclivior ad nocendum, praecavere non poſſet inſidias, quidam inſolens juvenis nomine Goblus natione Theutonicus, qui Marchionis Bertholdi familiaris & intimus quondam fuerat, quem etiam dictus Comes Comeſtabulum Theutonicorum ex confidentia multa praefecerat, & in familiarium negotiorum conſortium admittebat, nacta tunc forſitan occaſione qua poſſet praeconceptum malitiae ſuae votum in actum producere, proditoria temeritate tentatus, cum quibuſdam ſequacibus ſuis in eundem Comitem ſub tentorii velo jacentem inopinatus inſiliit, ipſumque temerarius interemit. De cujus obitu cum rumor veniret in publicum, homicida praedictus & complices ejus ad montis ejuſdem excelſa unà cum praedictis nuntiis confugerunt, fruſtra credentes inter eos commiſſi facinoris invenire tutelam. Sicque montis ejuſdem habitatoribus in ſuae rebellionis malignitate detectis, ne ſcelus hujuſmodi remaneret inultum, & montis perverſitas in ſua ulterius obſtinatione perſiſteret, Fredericus Lancea Comes Squillacii, qui inſolentias regionis ejuſdem ab experto calcare praenoverat, de beneplacito Regis Manfredi Capitaneus in Sicilia ſubrogatur. Qui ſub fortuna regia viribus inſtauratis perurgens obſidionis inſtantia ſuperbiam montis ejuſdem per extremae deſolationis & exhabitationis excidium potenter edomuit, & ejuſdem facinoris patratores cruenti ſupplicii qua dignè meruerant caede confecit. De cujus minutis incolis juſſit Rex conſtrui civitatem novam quae vocatur regalis prope Bonreparium, in loco videlicet ubi veteris civitatis Apollinis veſtigia ſubſiſtebant.

VI. Jam tota Sicilia in pacis reformatione diſpoſita, & Frederico praedicto domeſticis reſtituto ſolatiis, Richardus Filangerius Comes Marſici ad ejuſdem regimen deliberatione provida deſtinatur. Dum autem Ricardus idem officii ſui partes impleret, & Rex Manfredus in Apulia feliciter ageret, credens ſic omnia in regno diſpoſita ut ex nulla timeri poſſet parte turbatio, novus & inopinatus in Siciliae partibus ignaviae morbus invaluit & erroris mirabilis ſtupor irrepſit. Dum enim quidam pauper Johannes de Cocleria nomine infimae conditionis & abjectae fortunae mole depreſſus ac inopiae ſqualore mendicus per civitates & loca cotidianum ſibi victum oſtiatim quaerendo diſcurreret, ex concordibus forſitan vultus & aetatis indiciis, per quae fallax opinio in uno eodemque ſubjecto diverſas plerunque formas ſimilitudinis conformitate mentitur, audivit pauper ab aliquibus obviis qui eleemoſynarum ſibi ſuffragia porrigebant Imperatori praemortuo ſe fore conſimilem. Cùmque videret in opinantium ore verba crebreſcere, mutavit repentè mendicus animum, & quaeſitus catenus ſuper iis reſponſa negativa diſſimulabat, qua-

te-

Digitized by Google

remus veriſimilia faciat quae dicuntur. Oritur ex ejus negatione ſuſpicio; & cùm nitatur hominis appetitus in vetitum, eo magis inſurgebat de ipſius ambiguitate credulitas quo major inſicientia tradebatur. Jam rumor de verbo in verbum mutua confabulatione diſpergitur. Diſcedit pauper à frequentia hominum, barbam nutrit; & ut concepta liberiùs valeat fabricare mendacia, loca petit vicina ſilveſtria, firmat in monte Gibellio, qui aliàs Æthna dicitur, doloſè latibulum, & imperiales ſibi mores & verba quae veritas & natura non dabant adultera fictione componit. Jam falſus per Siciliam rumor increbuit. Viſitatur pauper in tenebris, honoratur plus ſolito, & rerum victualium, quarum preſſus priùs inopia fuerat, copioſa per aliquos opportunitate fulcitur. Adhuc plures exules, quos perfidiae aut invidiae macula de naturalibus terris vicinis ejecerat & in nemoribus latitabant, praecipuè Bartholomaeus de Mileto & fratres nepotes quondam veteris Petri de Calabria Comitis apud Tarraccinam perempti, ad ſimulachrum audito rumore concurrunt, falſitatis cauſas explorant, quaeſitas inveniunt, & velut qui fluminis impetu prolabentes apprehenſa jam ſtipula turgidas credunt undas evadere, adhaeſerunt exules monſtro mendacii, & quas ſolus fortè formare non poterat, jam plures ſibi additi fomites falſas roborant fictiones. Ecce jam plenum falſitate portentum Imperatorem intitulant, colunt ut praeſidem, reverentur ut dominum. Et ut ſecuriora dent incrementa principiis, excelſum montem Conturbii, quem olim exhabitari fecerat Imperator, pro tutiori ſtatione conſcendunt; per quos imperiali ſigillo vitioſè conflato ſub conſueto titulo Cæſaris litteras per diverſas partes Imperator phantaſticus ſubdola formatione conſcribit. Et ut facilius audientium animos novae fraudis adinventione corrumperet, indicat ſe olim habitu ſimulato ac divinae permiſſionis oraculo ad expianda delicta nonum annum in peregrinationis exercitio peregiſſe. Sicque plures regni civitates & nobiles de fidelitate ſullicitat, & ſub illo colore requirere non formidat. Huc quippe fraudis & erroris involucro multa confinia loca Siciliae callida machinatione corrupta; necnon & remota etiam, niſi neceſſarium praeveniſſet antidotum, ſurrepens morbus occiduus infeciſſet, cùm eſſent quamplures quos ad credendum ſimplicitas incauta conduceret, & nonnulli quos, ſi ſuper hoc ſcientia certa non falleret, ſimulantes ſe tamen neſcire quod noverant, ad aliorum ſequelam violatae jam mentis contra Regem Manfredum invidia trahebantur. Cùmque ſuper hoc Regis ejuſdem aures relatio inopinata perſtreperet, & ad longinquas quoque provincias figmenti hujus novitas perveniſſet, ad ſubvertendum idolum & cultores ejus dictus Richardus praeſes provinciae inſtanter accingitur. Et cum ad ſummitatem montis ipſius, in quo jam Domini Regis aemulorum quantitas convenerat, tum ex praeruptis ſaxoſae rupis objectibus, tum ex viarum artiſſimis intervallis, ſibi & ſuis impugnare volentibus facilis non pateret aſcenſus, obſidionem ibi ſatis urgente exercitu congregato firmavit, incluſoſque coërcuit, ut nulla victualium quantitas quibus miſeram regere poſſent mediam ad eos more ſolito portaretur. Cùm autem nimis eſſet inelegans, nec etiam regia fortuna permitteret ut ejuſdem rei pernicioſa temeritas, quae turpe nimis habuerat in ſui fictione principium, non abſque multorum jactura concreſceret, & horridi figmenti convicium ulteriùs tranſiret inultum, contigit quòd dum ſenex ille verſatus apud Caſtrum Johannis cum ſuorum comitiva ſequacium per devia fruteta procederet & honorificè fuiſſet à civibus in illa vana pompoſitate receptus, dum fruſtra crederet ſuis tempus inaniter ſervire verſutiis, dictus R. Comes illuc cum ſuorum equitum comitiva procedens, conſpirantibus contra ſenem prædictum poſtmodum tanto errore detectu Guillelmo Malacocina & Andrea de Bartholucio habitatoribus caſtri prædicti, conflictu cum hoſtibus violento praehabito, praefatos ſenem & complices ejus ibidem prudenter & ſtrenue intercipi procuravit. De quorum captionis eventu Rege conſulto, licet in ſpectaculum ſervari res opprobrioſa potuerit, quia tamen dignus non erat vitae reſiduo, qui tam ſibi quàm pluribus aliàs fuerat cauſa mortis, pœnas dignè ſortitur quas juſtè meruerat, furcarum patibulo ſuſpenſus interiit; & ſequaces ſuos numero undecim, quos figmenti participes & officiorum jam aſſumptorum collegas habuerat, ejuſdem ſupplicii non dimiſit expertes. Ad haec Rex Manfredus firmato conſilio poſt ſupplicia praedictorum partes Siciliae perſonaliter repetit ut provinciam ipſam ab omni contagio perverſitatis expurget & in ſtatu pacifico ſuae praeſentiae viſitatione confoveat. Venienſque Meſſanam, ante omnia praedictos Guillelmum & Andream, quorum proditione Imperator ille phantaſticus & ſui collegae capti fuerant in conflictu, ultimo ſupplicio, priùs oculis evulſis, affecit, ut eis de caetero pernicioſae proditionis innata nequitia, quam ferè uno eodemque tempore tam contra honorem Regis quàm poſtea contra praefatum ſenem miſerabilem exercuerant, non proſit ad tutamina perſonarum. Apud Panormum verò multa Regi & varia donaria praeſentantur. Sed in uno exenio potiſſimè hominum admirabantur obtutus. Henricus enim de Albe vir dives agri & auri ac abundans pecoribus in villa Mazariae centum mulos ſingulos ſingulis inſidentibus centum ſclavis in ſuæ naturalis nigredinis deformitate formoſis Regi Manfredo pro devotionis & fidelitatis pignore praeſentavit. Sic igitur regione ipſa diſpoſita, Rex Manfredus ad conſueta ſolatia lacus penſulis, quae copioſa venationis habilitas, originalium fontium amœna frigiditas & placidi ſitus numeroſa temperies grata reddunt, aeſtate ſuccedente revertitur. Dumque toto jam regno in ſtatu tranquillo ſalubriter ſtabilito Regem ipſum de remotis & exteris ad quae jam ſuarum virium habenas extenderat ſtudium debitae curioſitatis accingeret, parentelam cum Rege Arragonum tractatus hinc inde per nuntios præmiſſo primordio contrahit, & filiam ſuam Conſtantiam, quam ex prima conſorte ſua Beatrice filia quondam A. Comitis Sabaudiae Imperatore vivente ſuſceperat, Domino Petro primogenito dicti Regis Arragonum ſolemni matrimonio copulavit.

VII. Poſt haec Rex ipſe Manfredus, quem papalis curia, etſi per ſe calcare non valeat, diffamare propter ingratitudinem meritò laceſſita contendit, cui etiam temporis & rerum eventus invidiae zelum cotidie ſua creſcente felicitate concumulant, citatur ad praeſentiam Domini Urbani ſummi Pontificis, citatione videlicet publica, ut eſt moris, quae alloquio tantùm papalis praedicationis expreſſa & inſcripta cedulis affixis prae foribus majoris Eccleſiae Urbis veteris, ubi tunc ſedes apoſtolica morabatur, ad eundem Regem nec litterarum nec nuntii alicujus, cùm non conſueverit hoc Eccleſia facere, viſione pervenit. Cumque nollet Rex ipſe ſuper hoc de arrogantiae ſeu contumaciae culpa videri culpabilis, quem papalis curia temporis opportunitate captata ſatagebat in quantum poterat & debebat infamiae nota laceſſere, nuntios ſuos ad ſedem apoſtolicam conſulta deliberatione praemiſit. Et quia jam Eccleſia tractatum cum Karolo filio Regis Franciae Provinciae Comite per idoneos nuntios de concedendo ſibi regnum habuerat, Rex Manfredus credens praecavere futura, praeter mores quibus erat imbutus ab ipſis cunabulis, ſe humilians, per nominatos nuntios fecit ſummo Pontifici ſupplicari ut ex quo ipſe Rex perſonaliter jubebatur accedere, de ſecuro & habili loco, in quo cum familia & gente ſua poſſet commode juxta ſuae dignitatis exigentiam hoſpitari, benignè ſibi pater apoſtolicus provideret. Paravit tamen ſe Rex ipſe magnificè, ut, ſi expediret, non ſolùm curiales, ſed & poſſet terrigenas caſu accidente viribus ſuperare ac uſque ad regni confinia cum maxima equitum & peditum comitiva proceſſit, conſiderans quòd ex vicinitate locorum poterat habilius ſuper iis nuntiorum expectare reſponſa & ibi de ulteriori proceſſu vel mora quod ſibi meliùs expediret

con-

conſulta deliberatione penſare. Cùmque non deceret Eccleſiam quae proceſſerant de labiis ſummi Pontificis irritare, qui cum Comite Provinciae conceſſionis regni oblatione praeambula, cui ſuper hoc non expediebat illudi, ſolemnem per nuntios faciebat teneri tractatum, excuſantium praedictorum allegationes pro Rege idem ſummus Pontifex non admiſit: quia dum Eccleſia voluit, idemque Rex potuit ſedi ſe reconciliare praedictae, conſilio & ſuaſione quorundam Comitum, quos ipſe Rex bonis nobilium exulum non jure praefecerat, quibus exulibus reſtitui per Regem integrè bona ſua inter alia pacta Eccleſia contendebat, Rex praedictus ipſius Eccleſiae beneplacita parvi pendit, nec annuit poſtulatis. Cum autem poſtmodum viſus eſt velle ſub exquiſitis cum omni diligentia pactis ſedis ejuſdem ſe ſubjicere voluntati, ejus humilitatem tunc repudiavit Eccleſia, quae ſe ſibi tempore congruo humiliare nequivit. Sicque ipſum Regem, quem novorum Comitum reddebant non recta conſilia pertinacem, tamquam jam praeſcitum ad malum ſummus Pontifex excommunicationis vinculo innodavit. Cùm igitur ſuper hoc nihil ſibi devotio ſimulata prodeſſet, quem de caetero nitebatur Eccleſia omni qua poſſet impugnatione concutere, repetit Rex fremens contra Eccleſiam partes Apuliae ſic ligatus, ut circa alia negotiorum ſuorum ſtudia & circa demoliendam Eccleſiam curas liberiùs ſuae proviſionis impendat.

VIII. Interea Corradus de Antiochia Comes Albae Regis ejuſdem nepos, qui pro capitaneo fuerat deſtinatus in Marchiam, dum ad caſtrum Monticuli habitatorum copia & montuoſi ſitus eminentia communitum ſub confidentia ſolita & ſpe ſecuritatis accederet, fuit ibi cum aliquibus familiaribus ſuis per incolas loci ſubita & inopinata proditione detentus. In cujus ſubſidium ad mandatum Regis magno & praepotenti exercitu congregato Galvanus Lancea Comes Principatus & Fundorum Mareſcallum regni ſocer ejuſdem Corradi, cujus cordis intrinſeca gravi captio violenta pupugerat, pluribus aliis Comitibus aliiſque regni nobilibus ſociatus acceſſit; ſicque per eum juxta caſtrum Monticuli exercitus obſidione firmata, & ingenti depopulatione peracta, ibique protracta mora uſque ad urgentiſſimam hyemis inſtantiam tempeſtatis, dimiſſa quoque in Macerata magna equitum comitiva ad impugnationem Monticuli, & captis quampluribus ipſius regionis nobilibus, qui factionis ejuſdem capita dicebantur, dictus Galvanus & alii de comitiva ſua ſoluto exercitu, cùm caſtrum ipſum habere non poſſet, nec mora ſua eſſet ulterius utilis, revertuntur. Contigit autem quòd idem Corradus, quem proditores ſui ante depopulationis illatae diſpendia liberare noluerunt, procurante ſolertia quorundam devotorum ſuorum qui circa ejus cuſtodiam aſſiſtebant, ſomno vinoque ſepultis excubiis, intempeſtae noctis ſilentio de carcere compeditus evaſit, & fugientibus cuſtodibus cum eodem, reſtitutus eſt beneficio libertatis.

IX. Dum Regi praedicto undique ad votum univerſa ſuccederent, Dominus Richardus de Aniballis ſancti Angeli Diaconus Cardinalis, natione Romanus, neſcitur quo ſpiritu ductus, quave intentione commotus, indefeſſae ſollicitudinis ſtudio vehementer inſtabat quòd praedictus Comes Provinciae negotium regni contra Regem eundem mota qualibet aggrederetur abjecta, offerens magna de ſuo peculio pro expenſis dicti Comitis mutuare. Sed in eo mirari quis poterat quod cùm tota domus Cardinalis ejuſdem nomen Gebellinitatis ab antiquo ſortita Regi jamdicto ſtuderet ſincera devotione placere, idem Cardinalis, quo animo diſcute lector, adventum praefati Comitis procurabat, quaſi ſuorum venaretur excidia, quorum pericoloſa diſpendia ſub ejuſdem Comitis ſecutura felicitate praevidere poterat & tueri. Hujus igitur Cardinalis pars Guelfa urbis ſedulum vel potiùs ſubdolum praeſentiens ſtudium, excluſis pro majori parte nobilibus Gebellinis ab urbe, de quorum numero quidam ipſius Cardinalis nepotes erant, procuraverunt ſagaciter & providè ordinarunt quod populus urbis, quem ex hoc in illud exilis quandoque verſat occaſio, quique frequenter conſuevit illius modicae libertatis reliquias quas in eum proſcripta veterum transfudit auctoritas prodigaliter ac impudicè diſtrahere, praedictum Provinciae Comitem elegerunt in Dominum, & Senatorem urbis perpetuum vocarunt. Hunc etiam Comitem dictus ſummus Pontifex, ut habeat operarium per quem temporalem gladium ſeculariter exerceat, non abſque Gebellinorum jactura multorum Regi praedicto procurabat opponere. Nam frequenter eidem Comiti regni Siciliae, cujus ipſe Rex pacifica, licèt violenta, poſſeſſione gaudebat, certas per apoſtolica ſcripta & per nuntios etiam direxerat ſponſiones.

X. Interea dictus Karolus ad requiſitionem & inſtantiam Guelforum de urbe vicarium ſuum miſit ad regnum Romanorum, qui civitatem ipſam in ipſius abſentia regat & dirigat loco ſui. Cum autem vicarius ipſe rector in urbe praeeſſet, & nobilibus quos ejectos invenerat civitatis ipſius introitum denegaret, nobilis quidam urbis Proconſul nomine Petrus de Vico, qui in maritimae partibus urbi vicinis & alibi per diſtrictum urbis plura caſtra tenebat, & qui Regi Manfredo jamdudum ex zelo devotionis inhaeſerat, guerram cum quibuſdam adverſariis ſuis & ſpecialiter cum Pandulfo Comite Anguillariae cotidianis conflictibus agitabat. Hujus autem Comitis pater multum fuerat Imperatori Frederico devotus quandiu Fredericus ipſe in Eccleſiae gratia perſtitit. Sed hic Comes paternam devotionem non ſequens quoad Regis praedicti perſonam, quem Frederici legitimum non reputabat heredem, cùm adhuc Corradinus Corradi filius ſupereſſet, Regi Manfredo praefato conſideratione ſedis apoſtolicae, cui totus adhaerebat, ſigna reverentiae, per quae fortè multa vitaſſet diſpendia, non oſtendit. Illis quoque diebus Jordanus Comes praedictus exercebat in Marchia pro parte Regis officium vicariae, & cum agminibus illorum Theutonicorum qui ſecum contra Florentinos fuerant conflictu habito, eum eidem potenter in obſidione Monticuli exiſtebat. Poſt paucos autem dies ad petitionem & inſtantiam dicti Petri proviſio regia, quae Gebellinis proximis & remotis opportuna de more porrigere ſuffragia nitebatur, quandam quantitatem ex praedictis Theutonicis ſub capitanea cujuſdam nobilis familiaris ſui nomine Franciſci Trigiiti in ejuſdem Petri ſubſidium deſtinavit. Cum autem dictus Petrus tam gentis illius auxilio quàm partis ſuae favore confiſus contra hoſtes ſuos animum roboraſſet, civitatem Sutrinam, cujus idem Petrus majorem partem tunc habere videbatur, violenter intravit, eamque dominio regio ſubdidit, ac fidelitatis fecit juramenta praeſtare. Medio autem tempore Rex, intermiſſis ſolatiis ſuis, profectus eſt in terram Laboris, ut de negotiis ſpectantibus ad pacificum ſtatum regni, tam de reſiſtendo viriliter Comiti Provinciae, ſi veniendi per eum, ſicut communis tenebat opinio, caſus incideret, quàm de obſtando quibuslibet aliis qui regni vellent turbare quietem deliberationis debitae conſilio provideret. Generali ergo propterea apud Neapolim celebrato colloquio Comitum & Baronum aliorumque regni nobilium animos & vires examinat, & ſervitium quod eorum quilibet debet & poſſet ſingulari diſcuſſione requirit, jam notatis ſingulorum ſervitiis & feudatariis omnibus apparatis, provida deliberatione ſtatuit ut Percivallus de Oria familiaris & affinis Regis ad partes Ducatus cum magna militum & arceriorum quantitate procedat.

Infrà pag. 241. col. 1. in fine vocatur Treviſus.

XI. Interea vicarius urbis populuſque Romanus pro recuperanda civitate Sutrina communiter exeunt, & cum civitatis moenibus appropinquant, prius quàm ad impugnationis & conflictus ſigna perveniant, civitatem ipſam propter ſubitam revolutionem civium, quorum magna pars erat Guelfa, quae ſtatim Romanis venientibus contra Theutonicos vigoris ſumpſit audaciam, ad manus ſuas & urbis dominium re-

vu-

vocarunt, exeuntibus exinde per fugae ſubſidium dicto Petro & aliis de comitiva ſua, qui non potuerunt ſic omnes illaeſi diſcedere quin plures ex Theutonicis fuiſſent equis ſpoliati & armis, & quin plures ex eis in Sutrinorum manibus remanſiſſent. Deinde caſtrum Vici, quod eſt ejuſdem Petri, ad quod Theutonici ſe receptaverant, cum eodem populus Romanus urgenti obſidione circumdat, & machinis, caveis, aliiſque impugnationis modis valida perurget inſtantia & moleſtat. Cùmque Rege Manfredo morante Capuae, haec omnia ad ipſius notitiam perveniſſent, mutato conſilio in continenti memoratum Percevallum de Oria, qui versùs partes Ducatus greſſus direxerat cum exercitu ſuo versus Vicum in ejuſdem Petri ſubſidium, properè mandavit accedere, aliumque exercitum in regni confinibus ſub magiſtratu Richardi Philangerii juſſit illico congregari, ut Romanis eiſdem, niſi à praedicti caſtri obſidione diſcederent, omni quo poſſet hinc inde conamine detrimenta continuae offenſionis inferrent. Romani longa obſidione fatigati, cum recolligendarum frugum tempus inſtaret, audito quòd tantus ſuccurſus Petro de Vico contra eos ibat, & Rex Manfredus etiam famosè dicebatur iturus, uſi conſilio ſaniori, ab ejuſdem caſtri obſidione diſcedunt & in urbem properè revertuntur. Eorum etiam obſtinata diſſenſio & natura ſemper invicem ad diſſentiendum proclivior, quam nunquam commune commodum ſed proprium duntaxat affectat, dum jam expugnationis & devictionis ipſius caſtri hora procul dubio appropinquat, dum obſidentium animi nutare incipiunt & jam in vota contraria dividi, rei tam viriliter coeptae ac votivae depopulationi paratae non expectat eventum. Vicarius enim urbis, Jacobus videlicet de Gancelmo, de Provincia oriundus, qui ſecundus Karoli Comitis praedicti vicarius erat, primo, qui Gallicus fuerat, naturae debitum perſolvente, praeſentiens vota exercitus multa diviſione nutare & majoris partis ejuſdem exercitus animos, qui ad finalem dicti Petri exterminium nolebant operam exhibere, ſic intra ſe perpendens quadam ſeditioſa machinatione corruptos quod Theutonicis infra ſepta burgi ejuſdem caſtri morantibus de ſe videbantur victoriam polliceri, generalem populo dedit licentiam diſcedendi, & reditum militaribus catervis indulſit. Sicque hujuſmodi exercitu diſſoluto & obſidione dimiſſa, versùs urbem populus & vicarius revertuntur.

XII. Deinde cùm de mandato Regis Percivallus praefatus greſſus ſuos versus partes Ducatus repeteret ut loca fidelium Romanae Eccleſiae totis inquietaret viribus & ſedem apoſtolicam uſque ad extremos ſuae receptationis angulos moleſtaret, & apoſtolatu etiam juxta poſſe privaret eandem, contigit illo volente qui tandem depreſſit obſtinatam ſuperbiae malitiam Pharaonis quòd dum ad cujuſdam aquae tranſitum quae dicitur Nigra de Narco prope caſtrum Arronis tempore invadoſo idem Percivallus cum infinito exercitu Sarracenorum & peditum & equitum excommunicatorum concitatus contra ipſam Eccleſiam perveniſſet, in ipſius aquae paſſagio, quam multitudo gentis praeviae illaeſa tranſierat, cujuſdam praecedentis alterius relevare volens occaſum, ſuh ipſe ſolus equo ſuccumbente ſubmerſus, ſubſtituto ſibi ſtatim in capitaneae officio juxta Regis edictum Johanne de Manerio ut eidem exercitui praeſideret. Sed cum ex inopinato caſu dicti Percivalli totus exercitus fuerit terrore concuſſus, & Dominus Urbanus multos fideles quos apud Urbem veterem cruce ſignaverat contra Percivallum & exercitum ſupradictos illuc obviam jam miſiſſet, dictus Johannes & exercitus hujuſmodi auſi non fuerunt ultra procedere. Unde tunc Eccleſia novo quaſi jubilo concinit: *Cantemus Domino. Gloriosè enim honorificatus eſt, & aſcenſorem projecit in amnem*. Poſt modicum verò temporis Rege in Apuliam redeunte, dum Petrus de Vico & Franciſcus Treviſius cum ſtipendiariis regiis in quodam caſtro ipſius P. quod Blevium dicitur morarentur, & Comes Anguillariae cum comitiva ſua & copioſa equitum multitudine Lombardorum, quam Dominus Urbanus ſummus Pontifex ſub magiſtratu cujuſdam Pipionis nomine de Liguria & Vicarius urbis etiam eidem Comiti deſtinarant, apud caſtrum Vetralle, quod tribus ferè millibus diſtat à Blevio, perveniſſet, dum non poſſent ſe hoſtes prae nimia collium oppoſitione rectè reſpicere nec alter in alterum inſilire, contigit quod cùm dictus Comes & ſui de ſtrenuitate & multitudine confidentes in quandam media plana procederent, memorati Franciſcus & Petrus cum Theutonicis ſecum morantibus, qui pridem ab ipſis hoſtibus fuerant laceſſiti, & ultionis tempus promptis animis expectabant in eos viriliter irruerunt, conflictuque magno inter eos hinc inde commixto, fugit dictus Pipionus & comitiva ſua; relictiſque Comite ac Romanis in ipſo conflictu, bellum fuit aſperrimum, diuque duravit. Tandem praevalentibus Theutonicis, captus eſt dictus Comes & plures Romani nobiles cum eodem, multis ex ſuis, quibus maximè Theutonicorum gladius non parcebat, occiſis, multiſque in aeſtus ardore & armorum valida oppreſſione peremptis. Ubi Stephanus Accaricia cives Romanus vexillifer exercitus Comitis, vir itiquam in bellorum exercitio ſtrenuus & famoſus, interius aeſtuans ſiti, ut referunt, oppreſſus & ſuffocatus interiit, quamquam nihilominus tempus ex multis percuſſionum receptarum concuſſionibus deficere potuiſſet. Cum eodem Stephano nepos ſuus occubuit Palamides nomine, cujus animoſitas tunc maximè claruit, qui in annis juventutis multa ſtrenuitatis induſtria ſe probarat.

XIII. Adhuc memorato vicario Karoli Romae proſecutionem ſui regiminis agente feliciter, non ſolum Rex Manfredus ad impediendum adventum ipſius Karoli, ſed & Gebellini de urbe nobiles vigilanter intendunt. Parant ſollicitè undique ſibi bella. Jam per maris excubias multitudo galearum invigilat, & velut pirata aemulus claſſes freta circumeunt numeroſae. Jam Theutonicorum voluntatis impetus fremeſcit effrenis, & eorum ſigna, velut ex eventu forent futuro victricia, in partibus Tiburtinis prope Cellas citra regni confinia pomposè diſtenta praefulgent. Verum cum per Romanam Eccleſiam dicto Karolo ad proſequendum regni negotium eſſet in ipſius regni conceſſione terminus ſtabilitus quo ipſe perſonaliter Romae deberet adeſſe, Rex praedictus principiis nitens obſtare ſollicitus tam per mare quàm per aridam terram impedire ac omnino praecidere, ſi valeat, ipſius Karoli tentat adventum, ut per lapſum temporis praefiniti Karolus ipſe conceſſionis praedictae cadat à jure; ac Rex Manfredus poſtea ejuſdem Eccleſiae, cujus jam cum poenitebat non paruiſſe mandatis, reconciliare ſe poſſet affectibus. Unde ſub ipſius Regis nomine, eo miniſtrante ſubſidia, Petrus Romanae Proconſul urbis, qui ſub Gebellinitatis abuſione vocabuli Regis ejuſdem toto conamine favebat honoribus, ab urbe cum quibuſdam nobilibus Gebellinis ejectus condixit & ordinavit cum Gebellinis eiſdem quod ad impediendum memorati vicarii regimen & Karoli dominium ſubvertendum quilibet ex ipſis Gebellinis nobilibus cum equitum comitiva ſuorum, quibus dictus Rex ſtipendia miniſtrarat, urbem certa deberent hora repetere ac ſubitò ſubintrare, ea intentione commoniti ut non ſolum contra vicarium praedictum, ſed contra nobiles Guelſos urbis qui Karoli promovebant excellentiam toto poſſe capiata opportunitate confligerent & collectis eorum viribus offuſcarent. Sicque apud caſtrum Cerveteris dictus Petrus quantitatem equitum congregavit; & ſolus cupiens placendo Regi Manfredo munera praevenire fortunae, qui potius poſtmodum infortunii calicem praeguſtavit, versùs urbem continuata nocte feſtinat, ne fortè ſibi mora poſſet ad imbecillitatem animi computari, promptus & audax, praeveniens alios, intrat urbem, domos quas quondam tenebat, quas tunc faciebat vicarius cuſtodiri, in aurorae rutilo animoſus aggreditur & invadit. Eſt enim Romae locus quem alvei dividentes

Digitized by Google

Tyberini latere circumſepiunt ab utroque, ad quem praeſtant aditum pontium monumenta conformia. Hic ab antiquo inſula Lycaonia nuncupatus aoſque montuoſa eminentia & ſine munitione mœnium eſt per ſa valde tutus & fortis, ita quod longo poſſet tempore ab inſultatione quorumlibet defenſari. Adhuc autem cùm idem Petrus cum ſuorum equitum comitiva procederet, praeſentitus ab ipſius loci cuſtodibus intra ejuſdem loci clauſtra nequiens ſe reducere, ut credebat, ſe & ſuos citra eundem locum in quadam contrata quae Piſcinula dicitur recepavit, & quaſdam domos inibi ſtatim defenſoribus muniens, ac viae communis ſeu publicae paſſus trabium & tabularum oppoſitione fortificans, credebat ab imminentibus inimicorum incurſibus, qui jam accincti contra eum ad veniendum fuerant, ſe tueri. Cùmque Jacobus de Gaucelmo vicarius urbis praedictus cum quibuſdam Provincialibus, Guelſorum terrae non expectato ſubſidio, ad repellendum dictum P. & gentem ſuam equis, ſicut decebat, communitus & armis accederet, conflictus primordia reportavit adverſa. Nam licèt hinc inde Provinciales praedicti ac Gebellini Romani cum dicto P. aſperè nimis & fortiter conflixiſſent, vicarius tamen & ipſi Provinciales bello fracti tanquam viribus impares impelluntur.

XIV. Succurrente Provincialibus per inſulam ſupradictam Domino Johanne de Sabello, qui erat homo ſecuri cordis & animi, honorem Karoli zelans mentis affectione ſincera, vicarius & Provinciales reſumunt animum contra hoſtes, & eis ab alia parte illius contratae reſumentibus bellum viriliter, dictus Dominus Johannes ex parte inſulae contra eoſdem Gebellinos animosè perurget inſultum. Et dum hoſtes à duabus partibus inſtantiſſimo bello perurſi ſe in fugam convertunt, dictus Dominus Johannes versùs perſonam tantum dicti Petri ſe dirigebat, ut idem Petrus poſſet intercipi & teneri. Fugit ergo extra urbem dictus Petrus & ad caſtrum ſuum Cerveteris, tota comitiva dimiſſa, per viam aliam eſt regreſſus. Capiuntur omnes commilitones ſui & carceribus Capitolii mancipantur. Dictuſque vicarius tam glorioſum & victorioſiſſimum triumphum ex dictis Gebellinis aſſequitur quod totam comitivam dicti Petri, excepto ipſo Petro cum tribus ſociis quos fugae praeſidium ab ejuſdem vicarii poteſtate ſubduxit, alios crudelis gladius excidiosè contrivit & Capitolii carcer aſtrinxit Ex hac itaque debellione quamplurima Gebellinorum fuerunt corda concuſſa, & eorum maximè qui ſecundùm deliberata & propoſita cum dicto Petro urbem non fuerunt ingreſſi adeo animi perterrentur quòd ad turbandum urbis quietem, quam demoliri conabantur .... ſuos regreſſus ulteriùs non attentant, ſed in urbis circuitu per caſtra eorum anxii, tanquam aper confoſſus à venatore, diſcurrunt.

XV. Cùmque agerentur praedicta, Dominus Urbanus apud Peruſium cæcæ mortis morſibus expiravit. Et dum Eccleſiae Deo volente celeri proviſione ſuccurritur, eligitur in ſummum Pontificem Dominus Guido Fulcodii Sabinenſis Epiſcopus; qui quondam expertus conjugales amplexus, in advocationis officio Pariſius tempus juventutis expenderat, tandem vitam clericalem aſſumens, Regis Franciae Conſiliarius & poſtmodum Narbonenſis Archiepiſcopus eſſe promeruit, & de hujuſmodi praeſulatu ſucceſſivè fuit, ejus creſcentibus in honeſtate meritis, per dictum Dominum Urbanum ad cardinalatus apicem evocatus. Demum verò ſummus Pontifex jam creatus vocari voluit Clemens quartus. Hic namque univerſalis antiſtes, cùm eſſet Provincialis, de ſancto Ægidio ſcilicet oriundus, & à domo Franciae, ſub cujus favore creverat, multa & magna beneficia per bonorum incrementa continua ſuſcepiſſet, favet Karolo quantum poteſt, & bonorum eccleſiaſticorum in Francia & Provincia decimatione recepta, multos de ipſa decima equites cum dicto Karolo venturos in regnum ſoldat, aliiſque concedit cruceſignatorum veniam quam concedere conſuevit Eccleſia tranſfretantibus ultra mare. Sicque tota ferè Gallia & Provincia pro dicto Karolo, favente Clemente poſtmodum, quia antea per Urbanum de regni dominio perpetuam receperat ceſſionem, ad mactandum Regem Manfredum tanquam vitulum ſaginatum, quem ejuſdem regni delitiae delicatè nutrierant, ſollicitatione provida concitatur, & quidem gratuito animo quidam melliflua Karoli ſuaſione perurſi, nonnulli ſtipendiati de decimatione praedicta, alii verò cruceſignati contra dictum Regem venire ſe parant. Jam per montes & citra fulgentia ſignorum lilia vernant. Jam pro conſervatione urbis ad praeparandas Karoli vias quamplures milites praemittuntur. Et quia dictus Dominus Clemens erga praedictum Karolum teneritate multa cordis accenſus, & de ſtatu ſuo tanquam de filii honore ſollicitus, ipſius quinimmo Eccleſiae negotium indefeſſa ſollicitudine vocis & operis ferventer aſſumpſerat, & dicto Karolo multa de bonis Eccleſiae praeter decimationem praedictam fecerat mutuari, omnia quae ſub caeli tegmine reguntur quaeque ambitus terrae claudit Karoli felicitati futurae ſereuis auſpiciis obſecundant.

Vide Notas ad Concilia Galliæ Narbon. p. 42.

XVI. Praemittitur igitur ad urbem cum aliquibus militibus ultramontanis quidam Ferrerius nomine, ſtatura magnus, corde ferreus, qui veriſimiliter corde nomen aequet: qui Romam perveniens ſtatim verſus partes Tiburtinas ad loca quae Cellas nominant, ubi agmina Theutonicorum ſub ducatu Domini Jacobi Neapoleonis ad paſſuum regni cuſtodiam & pro favore ipſius morabantur, cum quodam promptitudinis fervore proceſſit. Ibi enim dictus Jacobus Neapoleon, qui erat caput Gebellinorum urbis, & ab urbe Gebellinitatis praetextu fuerat violenter ejectus, habet prope dictas Cellas caſtrum Vicovarii valde forte, in quo Theutonicorum agmina praedictorum, cùm volebant, membra fatigata diſcurſibus quietis otio reſtaurabant. Quorum Theutonicorum idem Jacobus pro eo dux erat & ductor quòd dictus Rex ipſos Theutonicos ad partes illas maximè in ipſius Jacobi ſubſidium ex callida proviſione tranſmiſerat. Cum iis ſanè dictus Ferrerius credens in illo ſui fervoris impetu ex eis & Romanis exulibus triumphum proculdubio conſequi, ex improviſo bellum duriſſimum abſque commilitonum Latinorum conſilio inchoavit, quamquam à Campanis militibus, quos ſummus Pontifex praedictus in ejuſdem Ferrerii ſubſidium ſoldari fecerat, fuiſſet ei ne tunc iniret bellum cum Theutonicis inſtantiſſimè perſuaſum. Verùm non ſine ſuperno myſterio fortunae Karoli patiebantur auſpicia quòd primùm campeſtre bellum perderetur à ſuis, ut ex hoc fortè recipiant pro ſubſequentibus negotiis intellectum. Fortuna quoque plerunque ſeu volubilis fortunae rotatus actibus humanis illudens nonnunquam praecedentia ſigna victoriae ultima fatetur cum felicitate mentitur, & quodam anticipato favore primordialiter exhibet remunerationis gratae primitias, ut incautos demum in exterminii finalis abyſſum demergat liberiùs & adducat: quae hoc continuo deceptionis ludo ludendo volens Regi Manfredo faviſſe videri, dat ſibi, ut ita loquar, morcellum cerberi, ut non poſſit ex talibus ultra ſumere vel ampliùs deglutire. Sicque jam dictum Ferrerium, qui ex nimio impetu fervoris incautus prorumpere cum Theutonicis & Romanis exulibus inchoarat, in praecipiti diſcrimen eadem fortuna perduxit. Nam bello totaliter perdito, remanſit in campo manibus hoſtium interceptus. Memoratus autem Jacobus ex hac novi triumphi ſucceſſione novo reſperſus gaudio dictum Ferrerium captivum ad Regis praeſentiam ſub fideli cuſtodia deſtinavit. Hujus captionis diem Rex praedictus conſtituens celebrem, ipſumque felicium futurorum ſucceſſuum grande præambulum ſolemnizat & feſtiva celebratione commemorat. Veniunt igitur ad Regem augures, aſſiſtunt aſtrologi, aſſunt harioli, currunt haruſpices, & feſtinant divini; ac veluti qui eorum dicta ut volentibus applaudant dominis & diſſimulantibus adulentur, ſoliti ſunt ſubornare mendaciis, certam ſpem Regi de proſperis ſucceſſibus pollicentur.

XVII.

XVII. Interea terminus peremptorius, qui tanquam praejudicialis Karolum eximiè coartabat, ea decurſione tempor's paulatimque ſerpens appropinquat. Et dum de adventu ipſius vota fidelium deſperarent, ſubitò juxta fauces urbis galearum caterva velut vernale fulgor miraculosè detegitur & videtur. Sed cùm fuiſſet per Regem Manfredum immenſum galearum ſtolium ex gente in mari pugnabili ad impediendum Karoli marinas ſemitas deſtinatum, ante omnia ſtolium ipſum fauces Tyberis ceſpitibus, trabibus, palis, & magna lapidum mole turbavit in tantum quod galeis aditus de facili non patebat ad Tyberim. Per hoc enim Admiratus Regis credebat galeas Karoli ſaltem inibi juxta fauces taliter intercipere quod nullatenus poſſet effugere manus ſuas nec ſuae poteſtatis judicium evitare. Quo facto, cum jam mare procellis inundantibus inciperet conturbari, dictus Admiratus procellas metuens immuientium tempeſtatum quibus ad terram invitus & naufragus ex ventorum violentia poterat deportari, alta petiit aequora, & freta ſpatioſa pererrare delegit. Propter quod cùm galeae quae Karolum devehebant ad terram ventorum impetu fuiſſent impulſae, galeis Regis Manfredi nequaquam obviaverunt, ſed uſque ad Romanam plagiam pervenerunt illæſæ; ibique fixis anchoris, & extenſis ad terram rudentibus, vix hora modica ſine fractionis diſcrimine potuerunt ſubliſtere. Sed ſicut Deo placuit, cujus eſt ſolius greſſus dirigere hominis, eadem durante procella Karolus quandam ſagittariam aſcendens, imminente ſibi periculo perſonali terram petiit, cupiens forſitan vel extinctus adimplere quod jurando ſpoponderat quàm ignominiosè à regni conceſſione cadere vel repelli. Sicque in deſcenſu ad terram, cùm non crederetur evadere, ſed omnìnò ſubmergi, terra Romana ipſum miraculosè habuit redivivum. Tandemque maris impetu tranquillato, galeæ ipſius Karoli procedentes ad fauces ſingula quae objecta fuerant obſtacula ſpatiosè ſubmovent, Tyberis alveos liberè intrant, ac deinde, ſicut moris eſt, trahuntur ad urbem. Karolo autem, qui ad terram antè deſcenderat, Deo volente, qui hominum dirigit vias & vota, omnes Romani nobiles veniunt obviam, & eum cum reverentiae honore multo ſuſcipiunt, ipſumque apud monaſterium ſancti Pauli prope urbem conducunt. Hinc turba Romanorum popularium plebs infinita generis utriuſque, maſculus & femella, ſenex & juvenis, laicus & clericus, ac religioſus ordinum diverſorum cum palmis proceſſionalibus occurrendo promptit Oſanna pium. Sumenſque ea animo gaudia, & aggreſſus proinde feſtiva tripudia, choreis ſaltantium & pſallentium cantica modulationis variae noviter exinde adinventa de more diſpoſitis, urbis tandem plateas & vicos tripudiantibus pedibus circuire non ceſſat. Ac quilibet nobilis ſecundum ſuarum facultatum potentiam ſecum quorundam equitum Comitivam ſignanter induit ad ludendum; & omnes excipiunt plauſu pavidos, gaudentque videntes Francigenae.

XVIII. Poſtquam omnes laeti Francos oculoſque ſuorum luſtravere in equis, ſignum clamore paratis dabat militiae praecurſor. Caeteri ſtatim diſcurrebant pares, & alii terni agmina ſolvebant deductis choris; rurſuſque vocati convertere vias, haſtas è contrà ferebant. Inde alios curſus alioſque recurſus alternis ſpatiis frequentabant, nec alternos ceſſabant orbes orbibus impedire, nec terga fugae nudant. Nunc vertunt hoſtilia inoffenſi. Ac ſicut labyrinthus quondam, velut fertur, in alta Creta caecis parietibus habuit textum iter & viam ancipitem mille dolis, non aliter Romana girata veſtigia curſu impediunt pluries repetito. Hunc autem morem curſus Aſcanius, cum muris cingeret Albam, priſcos Latios edocuit celebrare. Non eſt ergo ſanum memoria quòd pro aliquo domino Romani uſque ad illa tempora tam magnalia oſtentamenta congeſſerint quae diſerti oratoris officium non poſſet brevi hora temporis enarrare. Memoratus ergo Karolus, qui mille fortè Milites electiſſimos & in exercitio bellico vicibus multis expertos per mare conduxerat, dura maris tempeſtate confractus fatigata membra in Eccleſia ſancti Pauli praedicti requie votiva reſtaurat, exercitum inibi copioſum quieſcendo moratur, qui per terram de ultramontanis partibus veniebat, & interim equis optimis Milites ſuos munit.

XIX. Verum cum Admiratus ſtolii galearum Regis, quas uſque in diſtrictum Januae valida tempeſtas impulerat, Karolum & galeas ſuas audiſſet Romam veniſſe proſperè, mente turbatus ſpirituque confuſus ac medullitus ſtupefactus illico retroceſſit; & repetens fauces urbis comperit ex ipſis faucibus omnia obſtacula quae objecerat provida oppoſitione dejecta. Sicque non ſine multa cordis erubeſcentia ob hoc à Rege praedicto de incauta & neglecta ſollicitudine redargutus, paſſus eſt condignas contumelias & terrores. Rex itaque Manfredus audito quod Karolus Romam ſub tantae fortunae diſcrimine venerat, cœpit mente fremeſcere & animò conturbari. Sed dum via poſſet admirandi rumoris hujus narrationem credere, quae ea continua ſollicitudine nuntiorum velut caldarerii malleus, qui ad cudendum ſocii verba non expectat, regium denuo perſtrepebat auditum, non ſolum veniendi admiratur modum, ſed qualiter ſtolium galearum ſuarum claſſes Karoli ſic praeterire potuiſſet inviſas vehementiſſimè obſtupeſcit.

XX. Ex iis & aliis ſignorum praeſagiis & portentis quae caelum, terra, mareque praetenderant intellectus, Manfredi recipere poterat quod ex divino judicio, cui ſuis fortuna cedit incurſibus, ſingula hujuſmodi erant quaedam praeambula praeparatoria contra eum. Illis enim temporibus cometa apparens, quae per plura luſtra clauſa ſub caeli velamine in ſui aperitione didicit regna mutare ac utplurimum ſubſiſtentia caſſare dominia, ſuos uſque ad terram luciditſſimos crines velut radios ſolares extendit. Sed quamquam Regi praefato ſua & ſuorum ex iis praecedentibus ſignis proxima deſolatio daretur intelligi, ipſe tamen ſuos conſulens augures & requirens aſtrologos, mentiebantur ſe ſibi cum quodam palliato ſolamine per longa tempora regnaturum. Edicit ergo generale colloquium apud Beneventum, & Barones ac feudatarios omnes de regno toto, necnon aliquos bonos viros de ſingulis magnis locis, diſtrictius evocat, & ad ſe revocat Theutonicorum & aliorum ſtipendiariorum cohortes, quas per Italiam in Gebellinorum ſubſidia ſparſerat. Congregatiſque univerſis quos è terris regni fecerat, edicto publico acceſſiri, ad Comites principaliter tanquam ad electos ſuos ſe dirigens, talis ſermonis verba verborumque propoſitiones orditur.

XXI. Ecce, inquit, ignis urens, de longinquo motu fulmineo veniens, jam prae foribus noſtris aſtat. Unuſquiſque ergo, ut ab hujuſmodi incendiis ſuam domum provida tuitione defendat, aquam de caetero ſine excuſatione manibus ſuis excipiat, & viribus totis obſiſtat, ne dum ab igne, qui ſine rerum & perſonarum acceptione de ſui natura violenta conſumit, domus cujuslibet abſque obicis obſiſtentia incendatur. Ecce incurata ulcera quae corporis noſtri pudor huc uſque ſub contemptus diſſimulatione celavit ſine remedio parantur ad fiſtulam; jamque incurabilis quodammodo deſpectus morbus incubuit & concrevit. Quilibet ergo propria manu acuto gladio morbi tam peſtilentioſi tamque lethiferi venas & vias toto poſſe praecidat, ne dum uſque ad cordis interiora pervenerit ex noſtra incuria & neglectu medullas inficiat, & nos in deſperationem curationis adducat. Gens quippe iſta, Domini Comites & Barones, quae nunc regnum & patrimonium noſtrum acriter feſtinat invadere ferociſſima dicitur & auſtera. Haec inquam pietatem & miſericordiam dimiſit, infr..... cor durum, mentem feram, & animum inexorabilem contra nos ex propoſito ſecum deliberato congeſtans. Audiviſtis forſitan aliquando de benignitate ac manſuetudine illorum de domo Regis Franciae aliqua enarrari. Sed tales non credatis

Digitized by Google

aſſe qui nos volunt aggredi. Hos quidem nec amicae preces vel affectionis zelus in regnum concitavere venturos, ſed auri ſola cupido, necnon rerum affluentia grata regni, quam pompa regnicolarum deſiderabilem fecit eſſe, illos ut fiant in nos violenti praedones allicit, rerumque noſtrarum velut ſitibundos ad regnum attrahit & noſtra ſpolia deſiderare compellit. Et ſicut ipſe Comes Provinciae Karolus filius Regis Franciae illa in regnum intentione feſtinat ut bona noſtra ſua faciat & perſonas, ſi poſſit, extinxiſſet, ita immo avidius ejus milites eo animo veniunt cum eodem ut noſtra diripiant nec dimittant perſonas. Sed ô praeſumptuoſa crudelitas noſtris inaudita temporibus, quae nobis & imperio etiam injuriari non metuit, quos offendere titubat totus orbis. Non enim habet veſtra memoria quod ſe..... bonae memoriae ..... veſtrorum temporibus tanta regiminis & tam grata pacis requie frueretur. Nunc autem gentes ignotae, gentes externae & effraenes, quae nonniſi ad crudelia manus habent execrabiles atque aptas ad ferocitates promptas & .... rapinas, quaerentes ſemper quid devorent quidque praedentur, tranquillum ſtatum regni audent concutere ac noſtra otia perturbare. Credunt enim ſolo ſui furoris impetu ſubjugare caetera & regnum ac nos ſuae ſubjicere ditioni. Sed quia cum ferocitate deproperant, ferocius reſiſtere nos paremus. Firmiter enim credere poſſumus quod eum pro...... deſtitutione noſtrorum & pro conſervatione noſtrae juſtitiae, ſi expediat, dimicemus, mater ipſa juſtitia nos fovebit. Unum quidem attendite, quod ſi furori .... aut lenè obſiſtamus, ſive nos audiant quoquo modo in aliquo vacillantes, Gallici... vos impellent. Animoſi enim ſunt aggreſſores. Verum cum reſiſtitur eis viriliter, finaliter conſueverunt ſoccumbere conſuetudine ſuperborum. Cum ergo haec injuria tangat omnes noſtros fideles & illos magis quos abundare magis regni delitiae conceſſerunt, & qui terram à nobis obtinent ampliorem, univerſi & ſinguli qui honorem zelant noſtrae majeſtatis & commodum noſtraeque celſitudinis affectant gloriam, armis, equis, & expertorum virorum comitiva ſe moniant juxta ſuarum potentiam facultatum, ut cum venientium noſtrorum hoſtium turba confinia regni pulſaverit, illis & eorum audaciae ſic potenter & viriliter obſiſtatur quod doleant ſe in ultramontanis partibus ſua in pace non fixiſſe veſtigia, lugeantque finaliter Italiam petiviſſe, & qui manus poterunt copioſae noſtrae gentis effugere confuſi more ſolito, ſi valeant, retrocedant.

XXII. Poſtquam igitur Rex Manfredus aſtantibus turmis votum totaliter ſuae mentis aperuit & propoſitum ſui cordis fando deprompſit, univerſi collocutioni regiae annuunt; diviſoque parlamento, & quibuslibet ad propria redeuntibus, ſub eo colore maximè ut contra venientes Gallicos unoſquiſque ſe praemuniat ſecundum ſuae potentiam facultatis, jam promiſſa fides Comitum violatur interius, jam terrefactus regnicolarum animus incipit dubitare. Sed hos ſola imbecillitas animi ac mentis falſae perfidia, & non metus, violatores debitae fidei faciebat. Nondum enim quemquam timere poterant; ſed ejus formidine quod verebantur accidere & futuri caſus praemeditatione perterriti tractatum per nuntios tam cum Comite Provinciae praedicto quàm cum apoſtolica ſede doloſius ineunt, & eorum vota Comitis ejuſdem beneplacitis nuntiorum & litterarum multiplici deſtinatione confœderant, ac ipſius mandatis ſe placida ſignificatione coaptant. Rex tamen Manfredus in Alamanniam poſt haec pro duobus millibus equitum, quibus pro ſex menſibus ſtipendia duplicata tranſmiſit, cum multa voluntatis anxietate nuntium praepetem deſtinavit.

INCIPIT TERTIUS LIBER.

I. INTEREA Karolus in baſilica principis Apoſtolorum apud urbem per quatuor Cardinales illoc per Dominum Clementem agentem apud Urbem veterem propterea deſtinatos in Regem Siciliae delinitur & regali, prout moris eſt, diademate coronatur. In cujus coronatione memoranda ſolemnitatum feſta ſunt facta & nova gaudiorum tripudia feſtivaque ſolemnia celebrata. Ludunt enim more quo ſuprà generaliter omnes equites, maximè nobiles Romanorum. Ac quilibet ſecundum quod ei bonorum temporalium plus copiae ſupperit diſtinctius veſtitus & certa equitum comitiva uniformiter ſociatus per diverſa tripudiantium agmina pompoſius & ſuperbius ſe oſtentat & celebriora conſtituit illius diei gaudia, ut tantae rei negotium memoriter effluat & perenniter memoretur. Jam Gallicorum poſt haec ſuperveniens multitudo circumfluit, jam totus Regis Karoli expectatus exercitus Romam venit. Veniunt quidem inopes & laboribus oppreſſi ac ex ipſis plurimum fatigati. Unde ob hoc promptitudo fatigatorum ſpirituum quadam appetitus violentia illos ad bella celerare compellit, & verbo ac opere acerbiores eos efficit & ad amicitias tardiores. Propter quod vel extingui celeriter anxiant in propria ſuria, vel caedis occaſione aut ſperati auri copia ſaturari, aut praedonis more ſorari amplo voto cogitant & affectant. Contrahunt ergo tam ipſe Rex Karolus quàm alii majores de ſuo exercitu mutua quae mercatores Romani pro eo liberalitate quadam ultronea mutuabant, quod ſperabant in regno Siciliae ſolitae libertatis immunitate gaudere, prout & ipſi Gallici promittebant.

II. Reconciliantur inſuper per Regem Karolum quamplures Gebellini Romani, quibus regreſſus ad urbem fuerat interdictus; & ad ejuſdem Regis gratiam cum quadam promptitudine redeuntes, benignè per regiam clementiam admittuntur. Ex quibus Petrus Romani jam dictus, qui Regis ejoſdem quondam perſequebatur honores, nunc majeſtati regiae devotus efficitur & ipſius fidem promptius profitetur. Hic ſanè, ut idem Rex de ſuae fidei converſione pignora certa reciperet, contra Manfredum in regnum cum Gallicis ultro ſe offert iturum.

III. Profecto, quia exercitus neſcit eſſe jejunus, modica ſupellex, rerum penuria, & carentia pecuniae Gallicos inſtantiſſimè impellebat ad regnum. Sicque Rex praedictus à Cardinalibus ſupradictis ſuſcepta cum devotione omnium venia peccatorum, quam ſibi Cardinales ipſi auctoritate ſummi Pontificis poterant indulgere, verſus Ceperanum, ubi fluvius quidam regni & Campaniae confinia dividit & diſtinguit, avida voluntate feſtinat. Cardinales vero praedicti extra urbem tantum Regem traducendo comitantur euntem; ibique juxta formas ipſum alternatim pacificè oſculantes, & demum crucis eum ſignantes ſignaculo, abire licentia data permittunt. Pater tamen ille magnificus Dominus Richardus ſancti Angeli Diaconus Cardinalis natione Romanus uſque ad caſtrum Molariae, quod idem Cardinalis proprio impenſo peculio pro ſua & ſuorum perpetua hereditate quaeſierat, Regem conducit eundem. Manfredus vero, qui ſtatus ſui hujuſmodi ventura flagella praeſenſerat, velut in eſtaſi ac alteratae mentis involucro poſitus, ignorans quaerit protinus ubi venientibus hoſtibus ſe opponat, ubi etiam eis obſtacula praeparet, ubi obſiſtat eiſdem; & dum ad reſiſtendum praerupta fluminum flagitat, quae per ſe fortia obſtacula facientes hoſtes in oppoſitum conſtitutos non patiantur ſine magnis viribus manualiter jungere, nunc Capuam, nunc Ceperanum, & tandem Beneventum feſtinis diſcurrendo congreſſibus repetit & revolvit. Quamlibet enim terrarum hujuſmodi alta fluminis ripa fortificat & roborat agens profundi defoſſum. Sed praeſcitus ad malum obſtinatus corde Manfredus, cum debuiſſet apud Ceperanum copioſae gentis

tis

Digitized by Google

tis ſuae reſiſtentiam ordinare, paſſus regni vacuos & ſine cuſtodum pervigilum munitione reliquit, ita quod liber ad regnum patebat aditus inimicis. Veruntamen in caſtro ſancti Germani duo millia Sarracenorum & mille equites juſſit pro tuitione morari. Sicque Rex Karolus cum victorioſo exercitu regnum ſine obice liber ingreditur. De cujus amœnitate laetitia jam nova reſpergitur, jamque gaudio votivo completur. Propter quod diem quamlibet ſibi pro anno computabat effluere donec reſiſtentium adverſariorum poſſet facies intueri.

IV. Venit Rex Karolus ad quoddam inexpugnabile caſtrum quod ſui altitudine aliquid commune videretur habere cum ſuperis appellatum Rocca arcis à vulgo. Hae enim rocca, quam rupes montuoſae circumdant & quaſi de medio petrarum conſciſſam ſaxoſa montium praerupta convallant, vix poſſet fortior inveniri. Hanc Gallici pedites, quaſi lene quid eſſet, miraculosè conſcendunt, ad quam niſi novas avium mutarentur in formas, aut lacertos haberent monſtruosè Daedalica fictione pennatos, vix crederentur poſſe per longa tempora devenire. Sed demum omnipotentia divina volente Caſtellanus ejuſdem roccae violentis perterritus Gallicorum inſultibus & prae multitudine copioſi exercitus caſtrametantis per caſtri circuitum ſtupefactus perſonae veniam imploravit. Cui mandatis Regis Karoli coacta quodam modo voluntate parenti Rex ipſe miſericordiam in perſona Caſtellani ejuſdem benignus indulſit & mobilium rerum quas habebat in caſtro praedicto omnimodam plus tutelam promiſſam inviolabiliter conſervavit. Fama itaque deferente per regnum quod gentes ultramontanae tam fortiſſimum & quaſi inexpugnabile caſtrum belli ſubjugarant inſultu, quaelibet univerſitas vicinarum terrarum quanto ſe debiliorem minuſve munitam eſſe putabat & debilius poterat ab inſultibus ſe tueri, tanto magis titubat diem expectare ſupervenientis inſultus. Unde quaecunque civitas ſeu caſtrum, caſale vel burgus ſita ſunt uſque ad valvas burgi ſancti Germani praedicti, abjurato Manfredi dominio, & Regis Karoli mandatis devotè parendo, ſigna ſubjectionis & fidei ultro voce profitentur & opere. Cumque diſciplinam ſervare neſciat jejunus exercitus, & ſi non habeat unde emat, cogitur cogitare quod auferat, eumque etiam cogente neceſſitate, quae non diligit aut non ſequitur moderamen, quod deeſt quaſi licenter praeſumat armatus, jam praedicta loca ſub ipſis plurimum propterea dubitantia famelicis & fatigatis Gallicis de ſuorum victualium fœcunditate ſubveniunt. Jam quaeque pretioſa de more pro libertatis commodo alloquendo Regi offerunt & Militibus regiis. Sed haec modica pars regni nec tanta nec tam abundans erat aut eſſe poterat quae de ſua quantacunque ſubſtantia replere poſſet vacuum Gallicorum ſeu eorum reſarcire penurias vel anxietates appetentium extinguere voluntatum. Qua de re habitus ex ſuorum laborum primitiis modicus iſte triumphus, ſuccedentibus aliàs eis, ut videbatur, ad votum, Gallicos vigoroſiores & magis voluntarios effecit ad ſpolia magiſque ad hoſtium excidia provocavit. Ac velut acilur, quae jam firmatis plumis de firma ſuſcipitur, ad capiendos teneros perdicum aeſtivo tempore pullos, quos debilis volatus nondum defendere rapacibus valet ab ungulis, per doctum aucupem provida inſtructione dirigitur, captaque praeda tenera, ipſiuſque ſanguine praeguſtato, deplumare jam didicit, efficitur poſtmodum magis rapax & magis avida in volando, Gallicorum non aliter natura complexio, quae per ſe multa ferocitate ſuffulta ſine metu mortis infert & recipit exitiales jaculorum ictus, ad lethiferas illationes accenditur, & tam praematurè, tam feliciter capta votiva praeda, & deliciarum regni praeguſtata dulcedine, ad reliqua ſpolia tanquam praedo ſecurus ducitur & ad violentias excitatur. Hujuſmodi ergo primordialis ſucceſſu felicitatis accenſi ad caſtrum ſancti Germani, ubi magnam partem reſiſtentiae opponendae credebant invenire, properè nimis pergunt. Verum cum omnes machinas nobilium urbis, quae aliàs dicuntur vulgariter trabucheti, quarum ſuffragio uti conſueverunt Romani in obſidione caſtrorum, ſecum feciſſet Rex Karolus per curruum multitudinem deportari apud ſanctum Germanum, quaſi non ſint ultra neceſſariae, de curribus deponuntur, & currus pariter & aurigæ ſubſiſtent. Ex aurigis tum curruum praedictorum erant pauci ſuperſtites pro eo quod pridie apud caſale, Barranerii habito inter ipſos aurigas & quoſdam equites Gallicos deputatos ad machinarum ipſarum cuſtodiam manuali conflictu, pluſquam centum ex ipſis aurigis pro verbis levibus Gallorum gladio perierunt. Iis autem machinis non eſt opus ad inſultandum contra eos qui ſanctum Germanum defendere credebantur nec aliis ſimilibus generibus oppugnandi. Nam quanto animoſa invaleſcebat denuo audacia Gallicorum, tanto amplius regnicolarum imbecillis puſillanimitas expavebat auditu ſolo Gallicae feritatis & inhumanis ultramontanorum operibus terrefacta.

V. Inſultum manualis pugnae juxta muros burgi ad portam quae eſt à latere fluminis totus Regis exercitus ferventer incipit & attentat, & quia Latini de more pluſquam Gallici & induſtriùs etiam conſueverunt impugnationes caſtrorum gerere ac movere, nonnulli nobiles citramontani corporis & animi virtutes & vires cum quodam anticipato fervore moliuntur oſtendere in ipſo impugnationis inſultu; inter quos Petrus Romani Romanorum proconſul ſaepe dictus cupiens Regis ejuſdem gratiam redimere meritis, quam apud eum quondam demerendo perdiderat, locum & horam pugnae cum quibuſdam commilitonibus ſuis anticipans ipſius burgi muris abſque metu diſcriminis imminentis ſe confibulavit impavidus. Sicque ipſum jactus innumerabilium lapidum quos emittebant illi qui muros tuebantur eoſdem adeo uſque ad mediam corporis partem obſedit quod nullo modo ſine compugnantium ſuccurſu poterat ſe movere. Eum tamen quaſi perditum Latinorum & Gallicorum ſuccurrentium promptitudo à periculo imminente praeripuit. Ex cujus audacia ii qui aderant corda fortificantes & animos, inceptumque viriliter continuantes inſultum, ita fortiter dimicarunt quod per vim & metum qui cadere poterat in conſtantes, fugatis murorum defenſoribus, portam occupaverunt praedictam. Sarraceni autem & alii qui pro ingenti exercitu per Manfredum ad cuſtodiam paſſus ſancti Germani fuerant deſtinati tam inſultum urgentiſſimum intuentes, & majorem illo longae mentis oculo pavidè contemplantes, ſe fugae praeſidio commiſerunt, cum non ad reſiſtendum aut impellendum, ſed ad fugiendum potius ex timoris deliberatione concepti continuo ſe pararent. Sed iis fugae ceptae remedium uſquequaque non profuit. Nam majorem partem Gallicorum gladius ſine miſericordiae venia trucidavit. Occubuerunt inibi ſine numero Sarraceni, quibus non parcebat Gallicus nec Latinus; ipſorumque corpora, quae prae vulnerum confuſione crudelium in campo diſcerni non poterant, in eſcam rapacium animalium jacebant expoſita ſuper terram & famelicis avibus derelicti. Nonnulli tamen manus Gallicas evadentes fugamque continuantes uſque Beneventum, ubi Manfredus cum magno Theutonicorum, Lombardorum, regnicolarum, & Sarracenorum etiam exercitu aderat, de ſtrage hujuſmodi miranda & terribilia retulerunt. Cumque felix denuo, ſucceſſus & votiva Gallicorum proſperitas creſceret, eo ipſo ipſorum invaleſcebat audacia, & augmentabatur voluntatis anxiae promptitudo. Unde quolibet ſublato quietis & morae diffugio ad Manfredum venire deſiderant amplo voto. Ideoque cum Manfredi militibus confligere anxiantes, adverſariorum reliquias, quos in dicto conflictu eorum nequaquam gladius apprehendit, uſque ferè ad valvas civitatis Beneventanae non ceſſant inſequi actu continuo & impulſu. Et dum nec ſibi nec equis parcunt, qui erant

de-

Digitized by Google

prae longo itinere fatigati, omnino quaſi deficere videbantur. Sed tanta erat ſpoliorum aviditas, ſuccedentibus eis undique proſperis, quod totius laboris & diſcriminis onera levia reputabant.

VI. Poſtquam igitur Gallici continuis defecti laboribus, & velut arcerius Siculus qui de mane ad veſperas damum ſequitur fatigati, ad quendam campum terrae Beneventi adveniunt, in quodam colle qui reſpicit ex oppido civitatem, quem tantùm alveus fluminis ab ipſa terra ſejungit, figunt accelerata veſtigia. Dumque in ipſo colle taliter ſunt caſtrametati, aliquandiu ſub quiete ſubſiſtunt. Rex Karolus inquietus omnino per circuitum ſicut aper diſcurrendo continuo motu frendens nonnullos ad perpetuam rei memoriam militari cingulo decoravit, ut ſinguli magis animarentur ad bellum. Sed dum ſic terribilis diſcurrebat per caſtra, clamore quaſi continuo has voces Gallicorum catervis per medium exercitum emittebat. Hic clarius apparebit quales hic Gallici Milites, & ſi in ſocietate noſtra eſt aliquis bonus Miles qui militiae velit honorem. Sanè poſt primatibus exercitus congregatis juxta Regis tentorium in loco campi, ubi qui voluit potuit intereſſe, iis eos Rex Karolus verbis alloquitur. Scitis certiſſimè, Domini Milites, quod de loco iſto in Franciam longos habet fuga protractus. Ut pugnemus deliberato animo venimus. Si, quod abſit, hoſtibus ſuccumbamus, ſine ſpe miſericordiae moriemur. Fugae praeſidium nullum tutelae compendium nobis impenderet, nullumque vitae patrocinium ſupereſſet. Nam etſi gentes per quas venimus nos venientes huc honorabiliter tractaverint & reverenter impenderint nobis gratum multipliciter obſequii famulatum, tamen ſi redire fugiendo compererint, ſtatim eorum animi proculdubio quadam contra nos conſueta aemulatione convertentur in pravitatem quaeſitam, & nos uſque ad interitum perſequentur. Reſiſtamus ergo viriliter, & pugnemus audacter, ut vel omnes una hora concludat, vel ſperatum triumphum ex hoſtibus conſequamur. Tolerabilius eſt enim mori quàm fugere. Fuga namque multiplicis mortis, inter odientes maximè, lethifera diſcrimina ſecum habet. Nos quidem confidentius poſſumus dimicare quàm hoſtes. Cum enim adverſarii, quos anathematis & excommunicationis ſententia perculit, ſub illius nomine, ſcilicet ſathanae, cujus manibus per ſententiam ſunt ſedis apoſtolicae mancipati, cum aeternae vitae deſperatione confligant, nos ſolum ſub illius celebritate vocabuli qui pro nobis uſque ad interitum pati voluit & affligi, cum ſpe immo cum certitudine miſericordiae ab ipſius vicario peccatorum omnium obtenta venia concertamus. Reddite igitur vos cautos, ſollicitos, & attentos, ut cum ad pugnam, quam non poſſumus evitare, veneritis, potius equos quàm homines offendatis, feriatis & cum gladii cuſpide, non cum acie, ita quod equis hoſtium veſtris ictibus ſuccumbentibus, noſtrorum peditum prompta manus ſeſſores equorum taliter proſtratos ad terram & prae armorum gravedine lentos liberius excipiat & trucidet. Reguletur & aliter in primo conflictu probitas veſtra. Singuli Milites ſingulos juxta ſe pedites habeant, aut duo quilibet, ſi valeat, etiamſi non poſſit habere alios quàm ribaldos. Hos enim tum pro interficiendis equis hoſtium, tum pro conterendis iis qui excutientur ab equis, experientia pugnae valde neceſſarios & utiles eſſe probat. Noſtri quidem prae labore continuo extenuati macie non ſunt adeo potentes & fortes quod niſi cum hoſtibus tempore pugnae ſagaciter vos juvemus, valeant cum equis ipſorum hoſtium pari labore concurrere & longa cum eis in bello, ſi expediat, mora durare. His igitur regulis omnibus generaliter praemunitis, quilibet Gallicus velut canis domini ſui vocibus in venerationibus excitatus ad praedam campum voluntario paſſu circuit, & dum quaerit quid devoret non inveniens, cibum anxius ſicut famelicus catulus leonis expectat.

VII. Interea nonnulli Barones regni, quos propter ſuſpiciones fortè aliaſque cauſas factos à regno exules aliena diu foverat patria, caſtra & terras quamplures quarum dominium juſtus titulus dabat eis de ipſius Regis Karoli licentia, quam in ipſo ingreſſu regni obtinuerant ab eodem, per diverſas regni provincias ſine bello recuperant. Propter quod regnicolarum corda coeperunt intra ſe mutare non modicum & contra Manfredum corrumpi ac gaudere generaliter populares. Credebant enim quod regnum jam eſſet votivae tranquillitati paratum & ex adventu Regis Karoli libertati omnimodae reſtitutum. Dum igitur trepidant uſquequaque regnicolae robore nullo firmati, parantur hinc inde belli diſcrimina, & exercitus quilibet ut fortius & robuſtius dimicet ſe accingit.

VIII. Manfredus, qui ſemper de inſtabilitate ac voto contrario varioque affectu illorum de regno merito dubitabat, accerſitis Comitibus & Baronibus ac aliis nobilibus qui ſecum aderant Beneventi, hos in generali colloquio ſermones eructavit. Hoſtes noſtros, quos jamdiu famae acclamatio praenuntiavit contra nos eſſe venturos, videtis in oppoſitum exiſtentes. Sed per Dei gratiam tantos & tales eſſe viſio veſtra non judicat quantos & quales fore fama referente credidimus. Malos inquam equos, macilentos, & utplurimum parvos habent. Et ſi habeant aliquos magnos equos, extenuati prae labore nimio parum valent. Igitur dum ſic ſunt laboris fatigatione confecti, prius quàm quaeſita requie convaleſcant & aliquo fortificati otio invaleſcant, properemus conflictum & cum eis in media arma ruamus, & ſi inevitabile fuerit, moriamur. Gallici enim in primo inſtanti videntur audaces. Sed nec ſunt ſtabiles, nec habent durabilem animum neque fortem. Immo ſunt omnino plus quàm credi valeat pavidi quando inveniunt oppoſitionis reſiſtentiam aliqualis. Sed ô bona poſteritas, memoremur noſtrorum geſta praeteritorum. Nonne Auſoniae gentes iſtas priſcis temporibus viliſſimas reputabant? Nonne hos & alios ferociores populos propria potentia conquirebant Italici & eorum mero dominio multifariè ſubmittebant? Fortiores quidem ſumus patribus noſtris & majori etiam perſonarum & rerum potentia praediti. Quid ergo veremur, quid formidamus? Certè nihil aliud cogitemus quàm in exterminium hoſtes adducere ac eos à facie noſtra delere. His & aliis verbis Manfredus Gallicorum mores & facta vilificans, ſuos viriliter animabat. Sed quidam de Comitibus ſuis juxta magnitudinem cordis aut imbecillitatem animi naturalem vel ſimulatam, necnon ſecundum quod magis minuſve fidelitatem Manfredo ſervare intra ſe diſpoſuerat, voluntatem tunc ſuae mentis aperuit, & ſuadebat vel diſſuadebat pugnam ſecundum quod virtus propria vitiumve debilis animi ſuggerebat. Veruntamen Manfredus de hora conflictus conſilio cujuſdam aſtrologi regebatur. Unde cum jam deliberatione praehabita compertum eſſet per artem quod felici omine tali hora bellum poterat Manfredus cum Gallicis inchoare, quidam ex Comitibus ipſis proditoria machinatione corrupti & obſtinatione nequiſſima mentaliter violati ſibi diſplicere ſi Manfredus pugnet tunc cum Gallicis confingentes, & praetendentes animo ſimulato commodum fore ſolum ipſius Manfredi ſi tunc maximè praelium evitaret, dedignato ſpiritu Manfredum & ejus exercitum dimiſerunt. Quidam etiam nobiles quos idem Manfredus ad ſe tunc temporis fecerat cum aliis evocari ſumpta cauſa vel occaſione potiùs quam quaerunt volentes recedere ab amicis in locis propriis remanſerunt, ultimos ſucceſſus morantes potentiae utriuſque. Sed qui pares cenſeri poterant in crimine Judae furis ſimulabant ſe ad terrarum ſuarum cuſtodiam remanere.

IX. Inter haec Manfredus cum Comitibus ſuis Lombardis, ſcilicet Galvano, Jordano, Frederico, & Bartholomaeo, & cum quodam Domino Theobaldo de Aniballis cive Romano ſecretum iniit conſilium, & ab eis ut prudenter ac intrepidè ſtatim in-

ten-

tendant contra hoſtes irruere ſciſcitatur, ac quid de attenuanda pugna videatur eiſdem diligenter interrogat & esquirit. Hi ſanè, cùm eſſent homines bellicoſi, quibus aliquando famoſus triumphus ex bello ſucceſſerat, & fortuna proſpera in eorum plerunque ſibi primitiis arriſerat, quodam motu voluntario regebantur ut animo videlicet plus quàm viribus confidere crederentur, & furore plus quàm virtute ſe vincere poſſe ſperarent. Unde viva & prompta voce admirantes quodam modo de eo quod Manfredus, eorum jam in multis probitatem & fidem expertus, ab eis quaſi dubius indagabat, aiunt ad Manfredum: Et ſi ſtatim nos oporteat mori tecum, non te negabimus. En perſonam tuam principaliter, ex cujus vita & obitu noſtrae felicitatis ſubſiſtentia & ultimus infelicitatis dependet occaſus, è veſtigio ſequimur, & te nihilominus feliciter vivere noſque ſub militaris honore fortunae fideliter pro te mori, ſi contingat, volumus & optamus. Et ut fidem quam pro defendenda regalis nominis libertate congerimus teſtificentur opera noſtra, ſtatim primus in hoſtes, ſi placeat, noſter erit aggreſſus.

X. Cùm in hujuſmodi voluntatum examinatione perſiſterent, & militiae agmina necnon & agminum praepoſitos recenſerent, clamor in aethere tantus inſonuit quòd, ſicut fertur, uſque ad Aliphium ventus impulit crepitantia per aere vocum murmura, & veluti cum freta fervent valida ventorum concita tempeſtate, omnium de contrata perſtrepebat auditum. Sarraceni namque de Luceria, qui non aliis armis quàm arcubus ſunt accincti, numero forſitan decem millia, ſues furioſè tranſgredientes mandati, quibus nondum aggreſſus erat indictus, dum ſic cogitant Gallicos arcuum percutere miſſilibus quòd poſtea Theutonicis & Lombardis ad expugnandum Gallicos ipſos nullius vel modicae difficultatis ultra parari poſſet obſtaculum, veniunt citra flumen. Sed Gallicorum ferocitatem eo plus concitant, ignemque magis Gallici furoris accendunt. Quo militum magis cohortibus appropinquant, clamant de more; ac credentes Gallicos vocibus perterrere, clamore continuo invaleſcunt. His occurrunt primò ribaldi qui gregatim de Francia venerant; & comperto quòd Sarraceni erant qui contra exercitum Gallicorum cum clamoribus feſtinabant, clamitant & ipſi dicentes, Porci ne ſunt illi qui contra nos cum tanto clamore deſcendunt, propter quod inermes, quòd abſque magiſtri conductu relicta ſolita conciti furia velut autumnales turni, quando in multitudine nubifica de loco moventur ad locum, Sarracenorum turmae obviant venienti. Verùm Sarraceni de more prius quàm ſe jungant manualiter hoſtibus ex pharetris tela promunt, & ſagittantes ſubitò ribaldos ſine numero ſauciant, emiſſaeque plus vel minùs, prout ex lacertis fortioribus prodeunt, poſt terga ſagittae ſerpentis ad inſtar ſibilant inter ſiccas ſtipulas & vimina gradientis, feriuntque inopinatè ac irremediabiliter ex hoc in illum velut fulgura ſuper terram. Et dum frequentius emittuntur nonnullae, in diverſis corporum partibus violentae ſubſiſtunt; modòque in capite, modò in facie geminae reſidentes nova cornua configurant; ac affixae circum pectus & ſcapulas ſiccos ramos aut extraneos propaginum palmites mentiuntur, recipiunt hujuſmodi figuratos ramos innumerabilia corpora ribaldorum, ac proſtrantur innumeri. Et velut greges ovium in campis Apuliae, quando derivatum de Dalmatiae montibus Boream patiuntur, caduco quaſi morbo confectae ſimul & ſubitò in multitudine concidunt moriendo, non aliter ribaldorum infinitas, quorum caſus parum vel nihil Regis Karoli laedebat exercitum, redditur ex ſagittis frequentibus exanimis & expirans. Milites autem Gallici ſtragem ribaldorum tam ſubitò pereuntium factam dolentes, & verentes ne Sarraceni ex hujuſmodi primitivae ſtragis gloria ſumant vigoris audaciam contra eos & fortiùs invaleſcant, quandam aciem equitum ſervientium ribaldis deputant ſubventuram, quae Sarracenos adhuc vociferantes in campo exeat congreſſura. Irruunt igitur in Sarracenos praedictos ſervientes equites numero fortè mille, qui tam fortiter, tam aſperè Sarracenorum aggrediuntur multitudinem debacchantem quod Sarracenorum ipſorum univerſaliter mortificatis artubus & lacertis, immo quodam modo ſinguli facti exanimes, ſolo metu ſe ipſos, nemine adhuc percutiente, proſternunt, facti ſunt velut paſſeres quando milvus in eos ab aere inopinatè dilapſus inſiluit, ac ſicut aves gregales, quas audax aquila de caelo ſubitò corruens ſuper eas in arbore conſidens obſedit in nemore. Trucidantur ergo canes, ac eorum corpora, quae Gallicus gladius ſine pietate aliqua trucidabat, ſicut venales carnes carnificum laniata canibus relinquuntur & avibus ſuper terram. Ad haec Comes Jordanus ab experto promptus & audax, cujus aliquando fortuna juvit audaciam, non expectata deliberatione Manfredi, ſtatim cum mille Theutonicis proſilivit in campum, & dato ſigno inter comeſtabulorum catervas bellum fortiſſimum cum illis ſervientibus Gallicis inchoavit. Hi quidem ſervientes ex multa Sarracenorum occiſione plurimùm fatigati, cùm etiam non eſſent tales aut equis talibus inſidentes quod occurrentibus Theutonicis poſſent obſiſtere, perdito bello ſuccumbunt, paucique poſſunt Theutonicorum manus effugere. Omnes enim ferè Theutonicus gladius devorat, omneſque abjecta miſericordia lacerat & trucidat. Erant namque praedicti mille Theutonici quaſi melior pars exercitus totius Manfredi. Hoc autem Rex Karolus intuens, fremens & furens ut ferox animal provocatum, modo perſonaliter in Theutonicos volebat irruere, modo uſus ſaniori conſilio ſubſiſtebat. Tandem vero banneriis ordinatis, & magiſtris militiae ac praepoſitis agminum ſtabilitis, Theutonicos, qui campum jam vicerant, mille Milites ſuos electos jubet invadere. Fortes igitur contra fortes fortiſſimè irruerunt. Sed Theutonicis finaliter ſuccumbentibus, aſſunt Galvanus & Bartholomaeus & plures alii Comites aſſociati Lombardis, Theutonicis, ac aliis catervatim bellum ſubintrant & confligunt duriſſimè & aſperè quantum poſſunt. Belli ſic durante conflictu, & ex utraque parte deficientibus multis quos vel labor vel gladius comprimebat, Rex Karolus aliam comitivam in conflictum tam fortiſſimum edicit ituram. Haec quidem bello ſuperveniens comitiva fortificavit adeo pro parte Regis Karoli bellum quod omnino viſi ſunt Gallici praevalere, immo protinus praevalebant. Ah ah! Manfredus praedeſtinatus ad malum totam pugnam pugnaeque modum oculis intuetur corporis, & corde animoſo dijudicat, jamjam omnino volens irruere, demno ſollicitus & attentus ſicut leporarius quem tenet venator, ſollicitatis braccetis per excubias nemoris laſſiatum fremebat, anxiabatur aggredi bellum. Mandat caeteris Capitaneis & praepoſitis ſui exercitus quod illico deſcendant ad pugnam. Sed cùm nonnulli de regno, qui quoſdam falſos Comites, cum quibus miſer Manfredus ſub colorato patrimonialis ſucceſſionis titulo diviſerat regni ſpolia, ſequebantur, ingredi noluiſſent bellum, ſed proditoriè abſceſſiſſent, Manfredus cum reliquis mori potiùs eligens quàm quod ſuis morientibus alienam profugus terram petat, quaſi deſperatus cum praedicto Milite Romano Domino Theobaldo, qui eum è veſtigio ſequebatur, & in quantum poterat ſuadebat quòd omnino ſtatim aggrederentur bellum & ſuis qui pugnabant cito ſuccurrerent, ut vel omnes ſuos, quos unus jungebat affectus, una hora unuſque gladius devoret vel exaltet, inimicorum ſuorum ruit in medium, pugnat, percutit, percutitur, & expugnatur, proh dolor, à ſuis ſic proditus. Invaleſcit ergo violentia Gallicorum. Circumeunt agmina totum campum. Nulli parcit Gallicus, ſed ſingulos necat & trucidat immaniter Gallica promptitudo. Lavat ſaevitia manus victrices in ſanguine occiſorum. Veruntamen quamplures attendentes tantam in Gallicis inhumanitatem, quae nec proſtratis parcebat, nec miſerebatur captis, demergi potiùs eligentes in flumine

quàm

Digitized by Google

quàm ſic ſine miſericordia trucidari, armati cum equis in ipſius fluvialis ripae praecipitium promergebant. Propter quod eos quos non attigit gladius flumen abſorbuit & ſubmerſit.

XI. Facta eſt igitur pugnantium tanta ſtrages quod in campo pugnae, quem omnino tegebant corpora occiſorum, aliquid vacuum non remanſit. Equorum corpora ſuper hominum cadavera quieſcebant. Vix cadaver integrum poterat inveniri, cùm jacerent ſingula magnorum ictuum violentia mutilata, ſtarentque ſine figura propria indiſtincta corpora diverſorum.

XII. Rex inquam Karolus, qui nondum de Manfredi obitu certus erat, poſt devictum bellum ſtatim civitatem Beneventanam grandi triumpho victorioſus aſcendit, & ſpolia pretioſa, quae diu anxiè affectarat, magis anxiè complexatur, perfuſus undique gaudio, gazas innumeras comperit, & laetabundus excipit pretioſa nonnulla quae non ſolum Manfredus in proprio gazophylacio congregarat, ſed & Corradus frater & Fredericus ejus genitor in non modica congeſſerant quantitate, ac ex diverſis veteribuſque theſauris compoſitos monſtruoſis acervis idem Manfredus adunarat. Nihilominus tamen Rex, quem faciebat ſola rerum indigentia & diuturna penuria ſitibundum, theſauros multorum Comitum intactos reperit & recondit. Replentur & ditantur undique Gallici. Nec tamen ſitis extinguitur aut inſatiabilis repletur eſuries eorundem. Non enim ſolummodo ſpolia hoſtium occiſorum ſua faciunt occupando, ſed & civitatem miſeram Beneventum ſine perſonarum acceptione diſrobant, &, quod peſſimum eſt, innocentes incolas caedunt, & inventis inibi exteris non indulgent. Continua caedes jugiter fit; & quanto magis caedunt Gallici, tanto majori ad caedendum furia concitantur, magis ardent Beneventanos adducere ſingulos in exterminium & in praedam. Sed, ô tantae crudelitatis impietas, ô immanis ſaevitia praeter humanam naturam, immo contra conditionem creaturae cujuslibet, quae nec parcit ſexui nec indulget aetati promeriti. Profectò etenim credebant Gallici quod noxium vel innoxium Latinum poterant cruorem effundere. O utinam ad ſacra duntaxat quae conſervabant Eccleſiae manus execrabiles minimè relaxaſſent. Nam praetextu bonorum laicalium, quae celata ſub Eccleſiarum velamine vel confuſa cum eccleſiaſticis fore putabant, res ipſas eccleſiaſticas non expavebant eripere & proinde ipſas Eccleſias prophanare. En clericus, proh dolor, ſimul cum laico corruit, & indiſtinctè omnes Latinos quos furor Gallicus cenſebat haereticos, mares & feminas, clericos & laicos, interemiſſe laetatur. Dolet ſi videat aliquas reliquias Latinas ſuperſtites. Et ſi publicè nequeant, vel modo aliquo jam quieſcentibus caedibus erubeſcat, evaginato gladio clam exenterat occurrentem. Unde pauci vel nulli potuerunt evadere crudeles gladios bellatorum. Vox quidem ploratus & ululatus vehemens cum frequenti & lamentabili ejulatione emiſſa ad miſerendum & compatiendum poterat cujuslibet audientis pia viſcera commovere. Heu proh pudor, filius inter maternas ulnas occiditur, & alius in patris gremio jugulatur. Maritus ad pedes uxorios & uxor interimitur juxta virum, nec uxori vel uxorato propterea parcitur, & filiis praeſentibus impiè ſaevitur in matres. Et utinam ſororis, uxoris, aut matris miſerorum Latinorum pudicitiam, quam impudenter ardebant, fuiſſent veriti attentare. Sed haec pejora iis attentantes, Eccleſiarum immunitate per diverſarum illationum auſus temerè violata, eos omnes quos de antiqua & approbata libertatis eccleſiaſticae conſuetudine debebant dominica templa tueri, infra Eccleſiarum ambitus fugientes ſaevitiosè comprimit impetus Gallicorum. Caedes caeſorumque praedatio vix adhuc die quieſcit octava. Tota terra intus & extra per marginum ſpatia & parietes etiam perfuſi ſanguinis frequentia rubricantur. Verùm propter Manfredi perſonam quamplures nobiles captos praeſervat vivos miraculosè quodam modo immoderata voluntas & effraenis Gallicae impetuoſitatis exceſſus. Qualiter enim continere gladios poterant qui exenterare, ſcindere, jugulare, ac ferra in expugnatorum experiri corpora meritorium fore putabant? Galvanus inquam & Fredericus, qui fugae petentes auxilia verſus Aprutium & Anconitanam Marchiam clade facta deproperant, Henricus etiam, qui Gallicorum faciem expaveſcens in Siciliam profugus applicat, necnon Bartholomaeus & Jordanus ac Petrus Aſini Florentinus, quos dirus & durus Gallicus carcer exceperat, de Manfredino exercitu toto ſuperſunt. Hos enim belli aut debellationis inſtantis feliciùs deglutiſſet eventus. Bartholomaeum etenim, Jordanum, & Petrum Aſini captivos Rex Karolus ad quoddam caſtrum Provinciae, quae eſt dos uxoris ſuae natae magnifici viri quondam Berengarii olim ejuſdem Provinciae Comitis, ut in ipſo caſtro macerentur ſqualore perpetui carceris, deſtinavit.

XIII. Interea quidam Miles Picardus ſedens ſuper Manfredi dextrarium, quem ipſe Manfredus pridie bellando conſederat, praeviſus ab illis ſuprà captis Comitibus & acceſſitus ab ipſis ex loco ubi Comites tenebantur, idem contra morem ſubſiliit patienter. Ii cum lacrymarum etiam fuſione ac ſingultuoſis ſuſpiriis ſubſiſtentem Militem Picardum interrogant, & ubi ſit ille Miles cujus dictus dextrarius fuerat quem ſedebat, & an bello corruerit, fueritque peremptus, an captus vivat & valeat, ſciſcitantur. Ad haec, certificatus primò qui & quales forent ſciſcitatores hujuſmodi, Miles ipſe reſpondit: Verum eſt, Domini, quod hoſtium noſtrorum durante conflictu, ecce equi hujus ſeſſor vocem exaltans ad aethera, inculcata clamoribus murmura emittendo, cum quodam parvo Milite belli ruit in medium; & tam ſe animoſo genti noſtrae conjungit animo quòd ſi ſtrenuos & fideles habuiſſet compugiles, vel majorem noſtrae gentis partem victorius ſubegiſſet, vel coegiſſet omnes plurimùm laborare. Occurri ego inquam Militi tam animosè praelium invadenti, & à caſu & fortuna caput hujus dextrarii vulneravi cum lancea quam geſtabam. Ex hoc quidem vulnere ſe in altum dextrarius erigens ſeſſorem caſualiter excuſſit ad terram, quem illico ribaldi exutum arma innumeris ictibus mallearunt. Pretioſum etiam ſtrophueum quem cingebat en cum illo ſonipede habui de ipſius ſpoliis & portavi. Tunc intra ſe gementes & quaſi dementes audiendo facta dicti Comites cogitabant. Heu heu, occiſus eſt agnus, Rex, Dux, & Dominus noſter, qui elegit cum ſuis mori potius quàm vivere ſine ipſis. Amodo vita noſtra mors eſt dicenda, non vita. O utinam unus nos cum ipſo gladius peremiſſet. Et haec intra ſe murmura intonantes nunquam potuerunt ultra clamorum ſpiritus continere. Quaerunt tum & iterum à Milite ſupradicto an ſciret locum ubi ſeſſor ille corruerat. Et reſpondit Miles quod & locum ſciret ac hominem recognoſceret, licèt jam dies effluxerat tertius ab eo quo ceciderat ille homo. Erat, inquit, homo flavus, amoena facie, aſpectu placibilis, in maxillis rubeus, oculis ſydereis, per totum niveus, ſtatura mediocri. Ha ha, infelices Comites quomodo ad haec infelicia narrata non terrerentur. Verum dum haec ſimul ſollicita indagatione diſquirunt, exiit communis & vulgaris ſermo dicentium: Mortuus eſt Manfredus, mortuus eſt Manfredus. Volavit igitur rumor ad Regem quod Comites aſſeveraſſent praedicti Manfredum fuiſſe peremptum bello. Jubet Rex Comites ipſos ad ſe venire ac memoratum Militem Picardum, cum quo de Manfredi obitu invicem contendebant. Et coram Regeipſo praedictis omnibus & ſingulis repetitis, mandat Rex Comites accedere cum Picardo ad locum ubi Manfredum Picardus praedictus corruiſſe dicebat. Comites igitur praedicti ad locum pugnae recentis ducti ſunt compediti, & multis occiſorum cadaveribus recenſitis, ô ô ô cum quanta lacrymarum profuſione compertum cadaver Manfredi manus trepidantes revolvunt, pedes & manus ſui domini Comites oſculantur. Vix poſſunt hoc ſolum dicere; Hic eſt innocens qui mortuus eſt pro

no-

nobis: Hic eſt qui ſuos dilexit in finem. Juxta cadaver Manfredi compertum eſt corpus Theobaldi de Aniballis, qui ſemper in pugna Manfredum è veſtigio ſequebatur. Formoſum igitur corpus Manfredi examine ſublatum eſt de loco exitus, & ibi de prope juxta quandam Eccleſiam ruinoſam in eodem campo triumphi cum gloria depoſitum Gallicorum magno lapillorum & lapidum acervo congeritur, conditur, & ſine tumulo taliter ſepelitur.

XIV. Ut autem Rex Karolus de copioſa & pretioſa quae jam in ejus dominii ceſſerat poteſtatem matrem & dominum honoret Eccleſiam & de primitiis & laborum ſuorum participem faciat patrem patrum & de ſua venatione pater ipſe praeguſtet, duos ceroferarios aureos ſeu idola manu facta comparata candelabris materia & opere, pondere quoque & arte pares, necnon faciſtorium Caeſaris ſedem imperialem aurea maſſa conflatam margaritis coruſcantibus undique circumſeptam, quae diu Auguſti ad laudis & gloriae faſtigia imperialia oſtendenda ſervarat aerarium, Domino Clementi ſanctae memoriae ſummo Pontifici pro grandis & cari muneris oblatione tranſmittit.

XV. Poſt deſolationem Beneventanae civitatis & ſucceſſum tam grandis & tam felicis victoriae memorandum Rex Karolus apud Neapolim, quo primum poſt conſummationem triumphi proceſſerat, parlamento inito generali, omnibus & ſingulis regni Baronibus & aliis quibuſcunque qui nomen & omen ſecum fuerant Manfredi benignus indulſit. Et ut eos ad ſuam fidelitatem alliceret, quos inimicos forſitan viribus & ferro ſubegerat, ſingulorum culpas abolens, edicto veniae generalis poenas remiſit omnino, beneficiaque ſpopondit, dummodo eos de caetero ſibi contrarios majeſtas regia non haberet. Et volens ad tranquillandum ſubjugalis regni ſtatum intendere, cujuslibet hoſtis reſiſtentia jam ceſſante, mittit in Siciliam Dominum Philippum de Monteforti, ac quaslibet regni provincias viſitat per officiales & nuntios. Verum propter Gallicorum multitudinem, quorum frequentia ſingulae regni partis complentur, quaelibet terra ſua deplorat incommoda, & quae cladis praeteritae non palpavit incendia, ex jugi & continuo Gallicorum tranſitu violentis incurſus ex afflictionum jaculis offenditur impraeviſis. Namque cum iis qui caſtra ſequuntur fides & pietas nulla inſit, naturam ſapiunt ignis & fulguris, ut videlicet omnia per quae tranſeunt loca contaminent, & quos ita ſubito nequeunt incinerare ſubactos ad inſtar ignitae materiae denuo partes contiguas comprehendentis adurant.

XVI. Ad haec Rex praedictus de tam glorifico triumpho magnificus, ut de regnicolarum moribus regnique conſuetudinibus ſe informet, quoſdam regnicolas qui penes Manfredum officiorum adminiſtrationes & juſtitiam miniſteriosè congeſſerant in ſui familiaritatem advocat & recepiat; inter quos quidam Barolanus praecipuè nomine Gezolinus de Marra, cujus progenitores de montibus Amalfiae traxerunt originem, ad tractatus rerum domeſticarum regalium familiaris admittitur. Hunc ratiociniorum experientia & longa multarum commiſſionum regalium officioſitas Regi reddebat acceptum. Hic regeſtra proventuum regni & ſingulorum officiorum ac officialium & per diverſa ipſius regni loca particulariter ponendorum habebat; in quibus non ſolum juriſdictiones & jura regia, per quae felices Reges, contenti duntaxat eiſdem, ſuos feliciter conſervabant honores, memoriter erant inſerta, ſed omnes angariae, parangariae, collectae, talliae, daciae, contributiones, & modi exactionum innumeri quibus Regum nefandorum impietas miſeros regnicolas opprimere ac necare didicerat, ſtudioſius fuerant rubricati. Hujus Gezolini conſilio & ſuggeſtu Rex, quem Regum praedeceſſorum ſuorum vitam & vivendi modum ſequi ac mores eorum probabiles non pudebat habere, legem poſuit regnicolis, novoſque ſecretos Juſticiarios, Admiratos, Prothoncios, & Comites, portulanos, duanerios, & fundicarios, magiſtros fiſclarios, magiſtros juratos, Bajulos, Judices, & Notarios ubique per regnum, & ſupra hos majores praepoſitos ſtatuit. Hi, religione juramenti quod in officiorum ſuſceptione conſueverant praeſtare praeſumptuoſis auſibus violata, ubilibet ſubjectos gravant indebitè, ac eis importabilia onera imponentes, emungendo plus debito cruorem eliciunt & medullas. Provocantur regnicolae duris & diris oppreſſi flagitiis, & jam mente corrupta violantur interius, ac quilibet inter ſe ſpecialis excogitata fraudis machinatione corrumpitur, & prae novi timore dominii plus nutibus quàm verbis alter alteri tactus dolore cordis intrinſecus conceptionis ſuae pandit arcana, & lamentabilibus ſaltem conqueſtibus ſuae mentis referat voluntatem, atque mutos volvens in pectore queſtus, ſemiſonora ejulatione, quaſi neſciens loqui, clamat: O Rex Manfrede, te vivum non cognovimus, quem nunc mortuum deploramus. Te lupum credebamus rapacem inter oves paſcuae hujus regni. Sed praeſentis reſpectu dominii, quod de noſtrae volubilitatis & inconſtantiae more ſub magnorum profeſſione gaudiorum anxiè morabamur, agnum manſuetum te fuiſſe cognoſcimus. Jam fuiſſe dulcia tuae poteſtatis mandata ſentimus, dum alterius amariora guſtamus. Conquerebamur frequentius noſtrae ſubſtantiae partem in dominium tuae majeſtatis adduci. Nunc autem omnia bona noſtra, quod pejus eſt, & perſonas alienigenarum converti videmus in praedam. Regnicolis igitur ubique per regnum murmurationes emittentibus & lamenta, nonnulli de regno ipſo haec & deteriora perpeſſi Comitibus exiticiis & Baronibus exteris & ejectis ac profugis, necnon & univerſis in Lombardia & Tuſcia Gebellinorum capitibus intimare procurant de aſpero & agreſti ac importabili dominio Gallicorum.

XVII. Quamplures igitur viri magnifici, videlicet Galvanus & Fredericus fratres Comitis praelibati, Corradus Capicius & Marinus ejus frater de Neapoli, quibus Rex praedictus ad preces B. de Pignatellis Archiepiſcopi Meſſanenſis vitae veniam poſt eventum praeteritae debellationis indulſerat, in Alamanniam ad ſuſcitandum catulum dormientem & pullum aquilae, qui nondum aetate coeperat adulta penneſcere, properè ſe convertunt. Ibi enim de tota Frederici poſteritate ſolus Corradinus natus quondam Regis Corradi ejuſdem Frederici filii, qui tam Frederico de Stuffa quam Duci Auſtriae ac multis de Theutonia magnis viris linea conſanguinitatis attinuit, tanquam quoddam memoriale ſupererat. Ad hunc ſanè vanis licèt allectivis ſuaſionibus excitandum non ſolum praedicti exules & alii quamplures è regno perveniunt, ſed ab omnibus Gebellinis praedictis & à civitatibus etiam imperialibus de provinciis ſupradictis, quae quondam ſub devotione Frederici & filiorum ſuorum fuerant, ſolemnes nuntii deſtinantur, qui ſibi tamquam Regi venturo aurum, thus offerebant & myrrham, ac ei de propriis peculiis, etiam civitatum ipſarum theſauris, promittentes pro expendiis neceſſariis ampliores, non tantum ipſum, qui corpus & cor aetatis juvenilis habebat, ſed alios eo majores virtutibus & aetate amicos & conſanguineos ſuos ad delitioſas & fertiles regni epulas invitarunt, quos illico illuc feſtinis greſſibus concitavere venturos. Conflato igitur & ſculpto ſigillo ſub Regis Siciliae titulo Corradinus per Italiam litteras ſpargit & nuntios, & ſuum adventum celerem fore praenuntiat. Corradus autem Capicius de generali capitania & vicariatu Siciliae fabricatas ſub ipſius Corradini ſigillo litteras, in quibus ſe Regem Siciliae confingebat, ſtuduit obtinere, dicens quod ad parandas domino ſuo vias & ejus in regnum citum praedicandum adventum volebat ut praecurſor ſublato morae diſpendio properare. Sicque obtenta ſuperioris licentia Piſas uſque pervenit; ibique totius deliberationis Corradini propoſitum voluntates quoque Principum Alamanniae, ac oblata per eos ipſi Corradino juvamina voce praenuntia promulgavit. Po-

ſtulat inter, haec à Piſanis aliquod per mare ſubſidium quo poſſit ad praeſens in Tuniſium transfretare. Et quia Piſani jam diſpoſuerant proſequi tactum & cauſam favorabiliter Corradini, concedunt Corrado praedicto unam galeam armatam qua in Tuniſium devehatur, ſuaeque ſuſerviat voluntati.

XVIII. Applicans igitur in Tuniſium Corradus Capicius praelibatus cum Domino Frederico nato Regis Hiſpaniae cogitatu callido de invadenda Sicilia machinatur; factumque Corradini juſtificans, ſuorum magnificans potentiam amicorum, oblato ſibi per magnificos viros Italiae ac confinia loca ſubſidio plus quàm in re foret veritas. Praedictus verò Dominus Fredericus & Dominus Henricus germanus ejus, quos propter impatientiam quam habebant de magnitudine ac proſperitate fraterna ejectos, & abſentes à propria diu patria foverat aliena, pinguia pro ſe ac quibuſdam Militibus de Hiſpania ſtipendia recipiebant à Rege Tuniſii, qui cotidianis cavalcatis & aſſiduae guerrae ſollicitudine angebatur per alios Sarracenos. Hi ſanè fratres Hiſpani prae Sarracenorum converſatione diuturna actibus Agarenorum imbuti, & ferè Chriſtianae religionis obliti, à Sarracenis ipſis vita parum & moribus differebant. Verum Dominus Henricus à praefato Tuniſii Rege habitus ex ſua ſuperſtitioſa ſuperbia de proditoria machinatione ſuſpectus, ad ſeducendam & concitandam Romanam provinciam cum trecentis fortè Militibus de Tuniſio citra inopinatè convenerat: qui dum Romanam curiam, adhuc non praeciſus ab Eccleſia, ſequeretur, ab apoſtolicae dignitatis auctoritate magnae liberalitatis & gratiae immenſae dona popoſcerat. Cujus nobilitatis & ſchematis fama adeo Eccleſiae Romanae miniſtros videbatur inebriaſſe repentè quod frequenter ut ei deberet de regno Sardiniae provideri conditum fuerit inſtrumentum in conſiſtorio tractatum.

Odor. Raynald. ann. 1267. §. 14

XIX. Sed dum quidam nobilis civis Romanus Angelus Capucia nuncupatus ſeditionem in Romano populo ſuſcitaſſet, per quam contra urbis magnates Capitaneus populi, quibuſdam bonis viris de qualibet regione binis electis ſecum adjunctis, ſub pacis ſpecie motibus ultroneis eſt ereptus ex tradita ſibi per dictum populum poteſtate qua quem vellet poſſet eligere ſenatorem, Dominum Henricum praefatum contra plurium nobilium repugnantiam & obſtaculum etiam Cardinalium aliquorum, qui jam aliquid de ipſius Domni Henrici fraudulenta voluntate conceperant, ad urbis regimen evocavit. Cujus vocationis ſolemnitas, etſi fuiſſet ante publicationem à pluribus impugnata, & multorum corda non immeritò durius pupugiſſet, tamen ſub quadam fuit gratitudine generaliter ab omnibus acceptata. Venit ergo de Romana curia factus ſenator ad urbem, & aliquandiu ſtateram juſtitiae ſub aequitatis libra manibus ſuae poteſtatis appendens, tandem corde & voluntate perverſus, via & moribus protinus regnantis abjectis, in arcum repentè convertitur inopinabilis pravitatis. Guelfis quidem urbis & amicis Eccleſiae ac devotis in abundantia mollis promiſſi verbo tenus fellitum & venenoſum poculum actualiter ſubminiſtrat. Concipit iſte ſimiliter odia contra praedictum Regem Siciliae, cui gradu attinebat conſanguinitatis ſecundo; & ſuorum ſucceſſuum felicium actibus invidens quaerebat opportunitatem ut eum per viam aliquam poſſet perenniter exterminare vel laedere aut in regni poſſeſſione turbare. Praetendebat enim inimicitiae cauſam adversùs eundem Regem ſe habere legitimam & motum ſui animi fore juſtum, pro eo quod eidem Regi, quando primo contra Manfredum inops & ſubſtantia tenuis veniebat, aſſerebat ſe non modicam pecuniae quantitatem de proprio peculio mutuaſſe, quam dictus Rex ad fortunam veniens pinguiorem ſibi, ut bona fide ſpoponderat, reddere contemnebat. Iis contra praefatum Regem, immo ex cordis iniquitate ac invidia provocatus, Corradino in Italiam venire diſpoſito & parato ſe litterarum & nuntiorum deſtinatione confoederat, & ei poſſe ſuum ac Romanorum potentiam ſubſidiosè ſpondens contra Regem Karolum experiri, multis ipſum inductionibus ad celeriter veniendum reddit attentum, oſtendens ſibi mendaciter quod adventum ſuum citum & Roma & tota Italia ſuſpirabat, & aſſerens ei Gebellinorum ſaltem ſubſidia non poſſe deficere, aſtruebat eum omnino & infallibiliter Gallicos fore victurum. Ad hujuſmodi igitur grandi exhortatione factum ac pollicitatione ſuggeſtum ſtatim Corradinus, ſollicitatis omnibus inſtantiſſimè qui ultro ſe promiſerant venturos eſſe in Italiam cum ipſo, greſſus accitos magis accelerat.

XX. Interea perfidus Chriſtianus Dominus Henricus vanè cogitans & attentans omnes nobiles urbis Guelſos una hora ſimul in Capitolio ad inſtar piſcium, quando plures numero uno tractu retium capiuntur, fecit ad ſe praedictos nobiles proditoriè accerſiri. Cumque nobilium ipſorum alter alterius vocationem pronnus ignoraret, quamplures intrepidi, ſed decepti, Capitolium aſcenderunt. Sunt autem praedicti nobiles Dominus Neapoleon & Matthaeus frater ejus de filiis Urſi, Dominus Johannes de Sabello, Petrus Stephani, & Angelus Malabranca. Hos tantum, qui nihil de excogitata fraude praeſenſerant, ad vocationem praedictam purè & ſimpliciter venientes ſtatim Dominus Henricus cepit, captoſque juſſit in Capitolio pernoctare. Quibus in ipſo captionis initio nullam vultu vel geſtu formam turbationis aut alicujus aſperitatis oſtendit, immo praeconceptae contra eos fraudis pocula lenitate verborum ſagaciter temperabat, verens, & meritò, ne propter hujuſmodi captorum detentionem tam ſubitam ſeditioſus contra eum tumultus commoveretur in populo. Poſtquam verò dictos captos verbis aſſecuravit mellifluis, & pro certo perpendit quod concitata propterea populi corda quieverant, ex eis aliquos, videlicet Dominum Neapoleonem & fratrem ſuum apud Monticellum, quod eſt caſtrum fortiſſimum prope Tybur, inibi moraturos in carcere ad ſuum beneplacitum deſtinavit. Et tandem, ut eos de ſtricta urbis extraheret, eoſque poſſet liberius ſervare, apud Sarracineſcum, quod eſt caſtrum Corradi de Antiochia nepotis quondam Frederici praedicti, jubet exacta cuſtodia in arto carcere detineri. Verum reliquis in Capitolio ſic detentis, praelibatum Dominum Johannem de Sabello, de quo, cum eſſet homo probatae fidei, zelans pacem & tranquillitatem urbis toto mentis affectu, nulla ſiniſtra poterat oriri ſuſpicio, receptis primò ad cautelam pro eo quibuſdam fidejuſſoribus, & Luca ejus filio dato obſide pro excambio, à carcere Capitolii relaxavit. Sed quia Dominus Rainaldus de filiis Urſi vocatus Capitolium non conſcendit, immo ſe in caſtro Marini non ſine audaci promptitudine receptavit, jamdictus pſeudochriſtianus contra eundem Dominum Rainaldum duxit copioſum exercitum Romanorum, & caſtrum ipſum dura obſidione circumdat. Cumque nequiret caſtrum ipſum, quod quamplures de urbe ſtrenui Milites & pedites tuebantur, ſicut firmiter credidit expugnare, redit ad urbem furibundus & fremens. At in urbe commorans, ſe non contentans in viros eccleſiaſticos & Eccleſiae Romanae devotos manus immaniter injicere violentas, ad theſauros innumeros quos ſervabant Eccleſiae ſceleratas manus execrabiliter extendere non expaveſcit. Sunt enim Romae diuturni mores quibus non ſolum Romani qui aliquas pecuniarum ſummas modo quolibet aggregant, vel habent res alias pretioſas, quas propter latronum hoſtiumve incurſus in domibus propriis conſervare formidant, ſed quamplures exteri & vicini libertatis petentes Romanae ſuffragia, in monaſteriis & Eccleſiis magna & multa deponunt pecula, quae quandoque per longum tempus non requiruntur à dominis, conſiderato quod in locis ipſis cum integritate ac tutela conſueverunt depoſita conſervari. Ad haec itaque diripienda depoſita contra ipſarum Eccleſiarum privilegia libertatum praedictus Dominus Henricus anxiis inſtat conatibus totoque incenditur mentis ardore;

Odor. Raynald. anno 1267. §. 19.

Odor. Raynald. an. 1268. §. 25.

ſic-

Digitized by Google

neque praedo ſecurus Deum, Eccleſiam, & homines non verens offendere, loca depoſitorum hujuſmodi quadam audet promptitudine temeritatis invadere. Hinc confringit ſacrilegus oſtia, hinc ſacriſtias violat ſceleratus. Hinc fur violentus aperit cavernas clericorum. Inde argentea vaſa & aurea, inde ſacras veſtes & quaeque pretioſa diripit & aſportat. Proh dolor, Lateranenſis, ſancti Pauli, ſancti Sabae, ſancti Baſilii Aventini, ſanctae Sabinae, ac aliorum monaſteriorum & Eccleſiarum loca dolent & lugens ſuis diſrobata depoſitis; & altis clamoribus conquereſcendo, pro voce dant gemitum, & pro illati doloris incendio ſuſpiria & ſingultus. Orant eccleſiaſtici viri ſuppliciter, & has voces ſub eulogio lugubris infelicitatis emittunt.

XXI. O infelix urbs urbium Roma, tot ſanctorum patrum glorificis dotata reliquiis, tantaque gentium alienarum frequentia in tuis venerabilibus ſanctuariis honorata, facta es nunc vicinis opprobrium & ſubſannationis illuſio gentibus quae circumnilant. Venerunt inquam gentes in hanc ſanctorum hereditatem, quae in cordis inſipientia Deum in ſanctis ſuis eſſe non cogitant, dum diva templa polluere non formidant. Comederunt Eccleſiarum peculia, & loca deſolaverunt ipſarum. Precamur ergo ſuppliciter nos peculiaris Chriſti & Eccleſiae ſuae populus, nos grex dominicus, & paſcuae boni paſtoris oves, ut tu Deus ultionum dominus hanc ſuam & Eccleſiae tuae temporibus noſtris ulciſcaris injuriam. In conſpectu tuo ſic gemitus expoliatorum introeat ſicque oppreſſorum clamor ad ſedem tuae majeſtatis aſcendat ut iniquitates iſtas, quas fidelis populus tuus à gentibus patitur quae te non noverunt, provida clementia tuae propitiationis aboleat & miſeratio tuae pietatis abſtergat.

Incipit Liber quartus.

I. JAM inter haec Corradinus unà cum filio Ducis Auſtriae quodam modo ſibi aequaevo cum Theutonicorum manu in Lombardiam de Alamannia venerat; ubi aliquantulum moram trahens, omnium fautorum quondam Manfredi patrui ſui tam de Tuſcia quàm de Lombardia recepit tunc & recepta meditatione diligenter recenſuit quondam per litteras oblata ſubſidia. Demum vero, licet oculo poſſet meditationis attendere quod ad invadendum regnum & Gallicos in regno morantes illorum comitiva Theutonicorum qui ſequebantur eundem non poſſet etiam triplicata ſufficere, conſideravit tamen quod Gebellinorum uſquequaque ſubſidiis, quae tam à civitatibus & locis provinciarum ipſarum, quarum contra Regem Karolum videbatur pariter agi negotium, quàm etiam à perſonis ſpiritualibus, quas vel vicinorum invidia vel temporalium bonorum cupido coarctabat ad arma ſumenda, & oblata & deſtinata demum fuerant Corradino praefato in uno & eodem exercitu contra Regem ipſum unanimiter animatis poterat cum Gallicis, quolibet ſuccumbendi ſublata formidine, victorioſè pugnare. Unde contra monitiones, mandata, & inhibitiones tandem expreſſas Romanae ſedis antiſtitis, cujus anathematis & excommunicationis ſententias mente juvenili temerè in hac parte contempſit, Romam quantum poteſt citius venire feſtinat. Et ut fautoribus & complicibus ſuis ejus adventum expectantibus celerem motum animi ſui promat, plus verbosis litteris pluſque praeconiis quàm pedibus molitur in jam deliberata veſtigia. Cum enim improbè ſuggerentium ſuaſiones & ſtimuli fortius ad ultima fatorum judicia impellebant, eundemque incautum ſub deluſoria ſponſione belli detrahebant ad nubilum tenebrarum, ac ſub felicitatis oſtentamento futurae debilem & inſanum in medium procellarum fluctuantium adducebant.

Odor. Raynald. ann. 1268. §. 17.

II. Fama igitur de praedictis ad Corradum Capucium & Dominum Fredericum, qui adhuc erant apud Tunitium, evolante, ſtatim ſub favore illius Regis Tunitii cum ducentis Hiſpanis, totidem Theutonicis, & quadringentis Tuſcis ſtipendariis, quos in Tunitio ad Regis ejuſdem ſtipendia commorantes avidos & ſpolia Siculorum aliàs hoc expertos temporibus retroactis eſſe repererant, in duabus navibus, in quas tantum viginti duos equos induxerunt cum eis, multis tamen ſellis & fraenis muniti, in Siciliam transfretarunt. Hos quaedam terra quae vocatur Sciacca, regalis dominii fide abjurata, primordialiter receptavit, ipſiſque à nonnullis Siculis, quos tanquam frequenti ſuſceptione occaſionis exilis averſos adhuc ſpes vana fovebat, grandia xenia praeſentantur, per quae non modicum eorum debilis fortificatur adventus. Corradus igitur Capucius per totam Siciliam ſpargit litteras, & ſe illuſtris Regis Corradini vicarium in Sicilia generalem litterali fictione deſcribit, tales linerarum tenores inter alia intimando. Ecce Rex veſter cito veniet in celebri magnae potentiae majeſtate, in manu potenti & brachio excelſo nimis. Veniet inquam verax dominus, verus Rex, & vera ſucceſſio ad hereditatis ſuae populum & patrimonii ſui gentem, quam immaniter opprimi à perſonis exteris & ignotis compatiens, de manibus adulterini Regis, qui regni non ſui poſſeſſione poſſeſſor violentus abutitur, eripere diſpoſuit, & ereptam in antiquis felicium progenitorum ſuorum libertatibus confovere. Hujus ſanè Corradi Capucii nuntios & litteras quamplura loca & nonnullae perſonae devotè recipiunt & Corradini adventum gratificant & acceptant: quae quidem pervertentes illico mentis inſtabilis voluntates, jam ad Corradini nominis & honoris magnificationem aſpirans. Sicque tota vallis Mazariae, totaque vallis Noti, & ferè tota Sicilia, exceptis quibuſdam locis inſignibus, ut ſunt Panormum, Meſſana, & Syracuſia civitates, dictorum Corradi & Friderici beneplacitis, ſaltem nutibus, obtemperare videntur. Cum quidam Fulco de Podio Ricardi, Provincialis natione, vicarius tunc in Sicilia Regis Karoli generalis cerneret Siciliam tam ſubitò ſeditioſa machinatione commotam, contra praedictos Corradum & Dominum Fredericum adhuc in Sciacta propter equorum paucitatem multum debiles exiſtentes amicorum & aliorum de contrata, quorum fraudulentae voluntatis propoſitum & doloſi propoſiti machinatio detegi nondum poterat, exercitum per totam Siciliam congregavit. Verum contra praedictos multi convenerant in ipſius Fulconis auxilium: qui violata mente conflictum morantes intenti eum ſubacta demum ſuaſione confortant, hac conſideratione potiſſimè ut ipſum ſagacius & liberius pro voto poſſint adducere in praecipitium & ruinam, ac eundem & gentem ſuam in cibum & praedam eſurientium hoſtium praeparare. Ex iis profectò quamplures extraneas proditoriè fabricaverunt banerias & falſa vexilla, ut deſcendentibus hoſtibus ad conflictum, ea in ipſorum hoſtium auxilium & exterminium reliquorum terga vertentes erigerent, & banneriis ac vexillis erectis, de amicis nova quadam mutatione facta ſubito inimici gladios & lanceas converterent in amicos.

Odor. Raynald. ann. 1268. §. 2.

Hiſt. Siciliana di Buonfiglio pag. 262.

III. Factum eſt itaque quod dum praelibatus vicarius prope Sciactam magnum Siculorum exercitum congregaſſet, illorum potiſſimè qui vocati in partibus illis Ferracani contra reliquos appellatos vulgari linguoſitate foetentes videntur fidem Regis Karoli profiteri, jamdicti Corradus & Dominus Fredericus cum equis & equabus quos & quas invenire tunc poterant in illo modici temporis intervallo versùs exercitum contra eos adductum quaſi familiares hoſtes & inimici domeſtici appropinquant. Iis igitur infra ejuſdem exercitus ambitum audacter ſubintrantibus loca caſtrorum, ſtatim in ipſo debili eorum aggreſſu, nullius tutela defenſionis adhibita, Siculorum agmina fugam ſimulans & ſparguntur, ac Provinciales in eſcam hoſtium derelinquunt; ex quibus aliqui erectis falſis & fabricatis hoſtium ipſorum in ipſa fuga banneriis & vexillis, poſt ipſam ſimulatam fugam, cui ſe videbantur propter impugnantium formidinem commiſiſſe, poſt commixtionem hinc inde jam factam

Digitized by Google

etam intrant ſuorum agmina pedetentim, converſique repentè in arcum pravae malitiae, convertunt manus & dimicant contra ſuos. Vicarius autem ſe conſpiciens ſic ſubitò proditum & doloſè deceptum, dimiſſis papilionibus & tentoriis, ſarcinis harneſiis, fugae non improvide petit remedia, nec ſe voluit diſcriminoſo certamini conſcientia gravata committere, ſed ſe utique Provinciales à manibus invaleſcentium hoſtium eripere ſtuduit fugiendo. Pauci demum ex omnibus lethaliter corruunt, quamquam & interfici & capi potuerint multi tam ex Provincialibus quàm ex Siculis ſupradictis. Sed hoſtes advenae plus ad ſpolia, maximè ad capiendos equos, ſtudebant quam ad extinguendum morte taliter debellatos. Et quia inter exercituales catervas amicos ab inimicis diſtinguere non valebant, cùm eſſent in loco ipſius exercitus pariter confuſi & commixti cum aliis, quadam parcentes ſimulata pietate proſtratos paucos vel nullos ad ultimum interitum adducebant. Verùm ablatis equis, quorum ſeſſores ſine perſonarum acceptione, viriliter excutiebant à ſellis ad terram, perſonas abire liberè permittebant. Replentur igitur advenae ſpoliis, & qui res eſuriebant reſocillantur ad votum, qui erant pauperes fiunt dites, & pedites conſcendunt equos ex debellatione ſublatos. Jam nomen Corradini apud Siculos praeclarum & celebre divulgatur, ac ipſius & ſequacium ſuorum vires virendo cotidie invaleſcunt. Diſcurrunt equitum conciliabule per montana Siciliae, & patentes ac parentes devotè ſibi terras glorioſè ſubintrant. Inter famoſas ſanè terras & fortes ac utiles quas dictus Corradus Capucii ſubegit dominio Corradini ſunt iſtae praecipuae, Agrigentum, Terra nova, Licata, Notum, Calata ſcilicet & Nicoſia, Cathania, Auguſta, Caſtrum ſancti Johannis, Conturbium, Placia, & ultimo Lentinum, pro eo quod Ferracanorum pars ſe in Turone ac caſtro Lentino in aliis partibus perdito receptarunt. Qui tandem Turonem ipſum, quod finaliter defendere non poterant, dimittentes, diù caſtrum jamdictum contra impugnantes exteros defenderunt. Interdum autem propter machinas & caveas ſubterraneas quibus effodiebatur funditus caſtrum ipſum, aqua perdita ciſternali, caſtrum compulſi ſunt reddere, ſalvis perſonis & rebus, inſtantibus inimicis. Iis itaque ſic victorioſè agentibus, miſeriſque Siculis non ſine dubia cordis perplexitate confuſis, gravatiſque ab amicis, & ab inimicis oppreſſis, metitò intra ſe nutantibus, cùm non invenirent quibus fiducioſè adhaerere poſſent amicos, niſi quatenus anima peccatrix ad tartara tendens & patrem ſub pietatis ſpecie impium diabolum habens ſub amicitiae ſimulatione cruciantes eam reperit daemones & tortores.

Hiſt. Siciliana di Buonfiglio p. 263. IV. Piſani interea Romam viginti quatuor galeas praemittunt armatas in ſubſidium Corradini, quibus Comes Fredericus Laucea praeerat, Capitaneus inſtitutus. Hae quidem galeae nonnullos regni Barones & exules in regnum devehendos excipiunt; fretaque petentes Gaietam obſident & circumdant ac damnificant quantum poſſunt. Multa enim Gaietanorum viridaria devaſtarunt, & apud Molas praecipuè arbores ſine fine pomiſicas & fructiferas ſecuribus, bipennibus, & aſciis exciderunt. Tandemque in Siciliam remigantes, quam jam ferè totam praedicti Corradus Capucius & Dominus Fredericus hoſtiliter occuparant, apud Milatium primordialiter applicarunt; ibique dictus Comes figens anchoras, rudentibus extenſis, ad terram deſcendit ad aridam, & quamplura caſtra in plano Milatii intercepit & munivit pro velle. Sed quia Comes ipſe Corradini ſe vicarium appellabat, Corradus Capucius, qui ejuſdem Corradini vicariatus nomen uſque tunc geſſerat, & Dominus Fredericus etiam, inter quos latens invidia ex ſociae poteſtatis impatientia bulliebat, dolere vehementer ac invidere coeperunt & in pugnando tepeſcere, ac intra ſe nullis impellentibus aut praevalentibus contra eos debilitari ſegniùs & avelli. Cùmque praedictos & gentem ipſorum dictus Comes in ſui ſubſidium peteret adventuros, hac intentione commonitus ut ſe cum eo in plano Milatii jungerent & Meſſanenſem civitatem, ubi vicarius Regis praedictus cum multis Baronibus Calabriae & nonnullis fratribus hoſpitalis ſancti Johannis Hieroſolymitani convenientibus ibi de toto regno Siciliae morabatur, perterritam variis inſultibus invaderent & per mare, Comitis ejuſdem vocationem non attendunt improvidi, & invidi plus quàm expediat, ſe cum eo jungere aſpernantur. Interea galeae de Provincia viginti duae Meſſanam jam veniunt, quarum dux & rector eſt Dominus Robertus de Lavena juris civilis profeſſor; cum quibus Meſſanenſes novem alias galeas armarunt illico, quarum fecerunt praepoſitum quendam Matthaeum de Riſo civem Meſſanae, nautam audacem & ſecurum in mari inter omnes alios de civitate praedicta. Sicque dum in auribus Militum qui erant Meſſanae pro Rege praedictorum Corradi & Comitis Frederici plurimorum relatibus invidiae nota jam crebreſceret, confortantur regii contra hoſtes, aliquali propterea animoſitate reſumpta, qui ferè prae timore facti erant exanimes, dum ſe perdituros finaliter autumant & perdendos. Propter quod conſilio inito Milites numero fortè ſeptingenti, computatis Provincialibus, Calabris, Meſſanenſibus, & fratribus praelibatis, de Meſſana pergunt ad planum Milatii contra Piſanos & Comitem memoratum; cum quibus Militibus una quaſi hora galeae Provincialium & Meſſanenſium ſupradictae junctae ſimul illuc remo trahente feſtinant.

V. Cùmque jam utrinque galeae Piſanorum & Provincialium ac Meſſanenſium per aequora plana de propinquo ſe cernerent, Piſani curſu hoſtes praevenientes audaci galeis obviant praedictorum; & ut melius inimicis obſiſtant dimicentque ſecuriùs, in altitudine maris ſupra galeas adverſariorum aliquantulum ſe impellunt. Contra hos Piſanos, qui videbantur jam fugere, galeae Meſſanenſium fatuè ſe convertunt. Verùm Piſani galearum proras dirigentes ad terram per continuum violentumque remorum impulſum, galeis tantùm Meſſanenſium ſe conjungunt, & ferè illas in ipſo lacertorum impulſu confringunt. Meſſanenſes autem credentes quod Provinciales in hoſtes animoſos irruerent, quamvis concuſſi fortiter, ſe tamen conantur defendere ac reſiſtere ſicut poſſunt. Galeis autem Provincialium neſcio quo vano timore perterritis petentibus altum mare, ac nullis eos inſequentibus ad ſubſidia fugae converſis, Meſſanenſium praedicti neceſſario terga dant hoſtibus, & quaſi naufragi verſis puppibus obici terrae velut praecipitio voluntario ſe committunt. Unde Piſani novem galeas Meſſanenſium perſonis vacuas & octodecim in eis tantùm homines abjectae conditionis & infimae capiunt. Ex quo tantam ſumunt audaciam quòd non minus intrepidè quàm ſuperbè ad terram cum Militibus adverſariis pugnam quaerunt. Milites autem praedicti attendentes quòd galeae Provincialium fugerant, Meſſanenſes vero jam captae erant, non immerito tremeſcunt & dubitant, cum ipſi tantum de tota Regis parte in Sicilia ſupereſſent, uno nequaquam alterum expectante, nec ſuam banneriam ſubſequente, curſu continuo quaſi debellati, Meſſanenſem repetunt civitatem, mortificatis fugiunt artubus, & campum hoſtibus peditibus & marinariis derelinquunt, plus fortitan de civibus Meſſanenſibus dubitantes quàm de Piſanis praedictis, qui eos auſu temerario & non ſano inſequi pedites praeſumebant. Demum Piſanis ipſis cum galeis ſuis trahentibus uſque ad portum civitatis praefatae galeas ſic captas, Meſſanenſes praedicti, mentibus interiùs jam corruptis, mutuo ſibi invicem loquebantur, diſponentes in animo firmiter Militum praedictorum ſpolia, quorum occaſione galeas ſuas fore perditas occaſionaliter praetendebant, magnis auſibus occupare. Sed dum Piſani ex improvidi deliberatione conſilii galeas Meſſanenſium pridie captas in medio portus tentant igne ſuccendere ac eas ſuccenſas igne acutiſſimo & volante unanim impellunt ad terram, ut per hoc naves exi-

Digitized by Google

exiſtentes anchoratas in portu & domos ligneas in littore fabricatas comburerent, ac demum civitatem ipſam, cujus decor eſt abietum levigata lignamina & conſtructa, darent facilius in combuſtionem & cibum ignis, exiit ſubitus rumor in terra quod Piſani Meſſanam ſtudent, ſi poſſint, incendere, ac quod ſe, mulieres, & quaeque pretioſa jactaſſent de terra ipſa ſublaturos ad Piſas. Propter quod non ſolùm mares, ſed & mulieres ipſae, verbo rumoris invaleſcentis audito, ad portum properè pergunt quadam ferina furia comitati, & naves ac domos inchoant ſic viriliter defenſare quod ex multis & variis Piſanorum contra ipſos Meſſanenſes offendiculis praeparatis ſummo ſtudio non laeduntur.

VI. Verùm dum multa turpia & obſcoena horribiliaque ac lethalia etiam undique per Siciliam peraguntur, dumque tota Calabria uſque ad portam Roſſetti rebellat, Corradini nomine invocato, Corradinus ipſe jam per faciem ſummi Pontificis & Dominorum Cardinalium, qui in Tibure reſidebant, non erubeſcit cum copioſa Gebellinorum multitudine pertranſire. Veniens igitur per Tuſcanellam & Vetrallam, Viterbienſem exercitualiter calcando diſtrictum, cum immenſa honoris & magnitudinis gloria pomposè ductus eſt Romam. Priùs quàm tamen urbem Corradinus introeat, ejuſdem urbis populus, qui naturaliter imperialis exiſtit, adventus Corradini diem conſtituit celebrem & ſolemnem; & Domni Henrici ſenatoris ordinata perſuaſione devictus eidem Corradino extra urbem adeo munitus occurrit quod contra venientem exercitum velle pugnare ac ei obviare hoſtiliter potiùs videbatur quàm pacificè intra terram admittere ſeu cum exultationis gaudio introducere, ſicut per dictum populum fuerat ordinatum. Ora tamen quilibet relaxabat in jubilum & in laudem, armata capita herbis & floribus adornantur. Milites ad haec omnes ſe accinctos ſimiliter ſtimulantes ad pugnam cum ſenatore praedicto diſtincti more conſligentium per cohortes ex tunc extra muros & in pratis ſancti Petri ſub monte malo cum dicto populo ſubſiſtentes ordinati per acies ſinguli novis & feſtivis tripudiis exultantes Corradinum venientem expectant. Quod autem populus Corradino exiret obviam ſic armatus, ſenator praedictus non ſine praemeditata aſtutia ordinarat. Intendebat enim per populum ipſum militiam urbis quantam in urbe poſſet oſtendere, quodque univerſaliter daret credere quod Romanos omnes promptos & paratos fidelibus & devotis animis habere ſenator ipſe poterat contra Regem, ac per hujuſmodi oſtentamenta pompoſa & fallacia Romanorum praedictorum dicto Corradino patefaceret voluntatem. Nihilominus tamen tripudiantium militum agmina veſtium pretioſarum diverſorumque colorum deſuper arma varius habitus diſtinguebat. Quodque magnum eſt & auditu mirabile, mulierum choreae ludentium intra urbem in cymbalis & tympanis, lituis, & viellis, & in omni muſicorum genere concinunt. Volenteſque ſuarum pretioſarum rerum abundantiam, quam pleramque ſequitur voluptas, oſtendere, de domo in domum in oppoſitum conſiſtentem jactatis ad modum arcus aut pontis chordis & funibus, vias medias deſuper, non lauro vel ramis arboreis, ſed caris vellibus & pellibus variis velaverunt, ſuſpenſis ad chordas ſtrophaeis, ſtectis, dextrocheriis, periſcelidibus, arbitris, grammatis, armillis, friſiis, & diverſorum ac pretioſorum anulorum appenſione, diadematum etiam & fibulatum ſeu monilium, in quibus gemmae ſulgentiſſimae relucebant, burſis ſericis, culcitris tectis de piancavo ſamito, byſſo, & purpura, cortinis, toualiis, & linteaminibus coutextis auro ſericoque per totum, junctis velis & palliis deauratis, quae doctus opifex citra & ultra mare de diverſa & operoſa materia caraque texuerat. His igitur ornamentis omnes ferè urbis viae per quas Corradinus erat vadens ad Capitolium tranſiturus taliter adornantur. Nec fuit aliqua illius pompoſitatis & gloriae comparatio quando Romam Regem Karolum venientem univerſaliter exceperunt. Nunc enim altera partium ejecta erat ab urbe. Propter quod ab iis qui remanſerant quicquid factum eſt ſolemnitatis & laetitiae die illa & cordis affectu & ex animi liberalitate ſeu mera voluntate proceſſit.

VII. Ecce jam Corradinus in pratis Eccleſiae. Ecce venalis gens urbis plebs Gebellinica non ſine impreſſione faſtuoſa & aeſtuoſo compulſu ad lora dextrarii Corradini feſtinat, & quilibet in hoc, ut major appareat, nitens alium praevenire, eundem Corradinum è veſtigio pedes dextrare ſatiſcitur, & eum intra terram conducere ſatagit, ſperans laudis plus aliquid promereri. Ingreſſus eſt itaque cum ſuis pompaticè Caveam civitatem, quae frequenter libertatis antiquae pudicitiam violando, actu meretricali veriſimiliter proſtans adulteranda cuilibet venienti domino impudenter ſe exhibet ac ultroneam ſe exponit; ibique adverſus Regem Karolum de tota Italia convenientibus Gebellinis, Corradinus ipſe, Domnus Henricus Dux Auſtriae, Comes Galvanus, Comes Gerardus de Piſis, Comes Guido de Monteferetro, Corradus de Antiochia, & capita Gebellinorum urbis, videlicet Jacobus Neapoleonis, frater & filii Aniballenſis, Comes Alkeruccius de ſancto Euſtachio, Stephanus Normanni, Petrus Romani, Johannes Arlacti, & Surdi omnes, etiam quorum Raulus per Manſredum quondam Comes fuerat factus Cathancenſium, necnon & multi Milites & Barones Theutonici, Lombardi, Tuſci, Romani, & exules regnicolae viri famoſi, pluresque quos fama celabat obſcura, conſilium contra Gallicos inierunt. Sed & juvenilis mens caſus incauta futuros praevidere, tanquam familiariter decepta, non poterat qualiter ille iniquitatis filius auctor totius ſceleris & nequitiae perfidus pſeudo Domnus Henricus ſenator immo verius prophanator urbis clam & fraudulenter condita deliberatione propoſuerat cum Galvano & quamplurimus optimatibus fraudulentis, qui hac intentione Corradini ſequebantur exercitum ut Rege Karolo, ſicut tenebat firmiter, expugnato, & Gallicis juxta Gebellinorum vana figmenta devictis, infelicem Corradinum, qui per omnem modum tendebat ad interitum & ad malum, ad Ducem Auſtriae cum quibuſdam magnis viris de Alamannia comitibus & cuſtodibus dicti Corradini proditoria inſultatione perimerent, & tanquam familiares hoſtes improviſos, miſeros, & incautos immaniter adnullarent, ſicque praedictis crudelis auſus improviſa pelle peremptis, Domnum Henricum praedictum in Siciliae Regem inungerent, totiuſque regni ſibi traderent dominatum. Hac igitur machinatione doloſis per totum fabricata propoſitis habere per Cellas in regnum duces exercitus Corradini primum diſpoſuere congreſſum. Sed antè quàm rem optatam ſe obtinuiſſe laetentur, nunc in rebus dubiis Barones, & Comites diſtribuuntur, victoriae nondum habitae vel poſſeſſae fit perpetua comitatuum & feudorum conceſſio, & in ſortem propriam quilibet ex Gebellinis gratiam ſibi de regni poſſeſſionibus pragmate conceſſo receptam ante horam dinumerat & recenſet. Haec eſt ambitio cupida, quae & exorbitat in virtute propria, & perenniter cruciat quemlibet ambientem.

VIII. Egreditur jam urbem plebeia multitudo, ac nonnulli magnates & equites alii cum eadem; & per duas dietas quibus tantus potuit ire conventus plebs Gebellinica exercitum ſequitur Corradini. Sed ex condicto & deliberato inter duces exercitus majorem partem Romani populi commeat eis data licentia, iis duntaxat retentis qui magis videbantur ſub Gebellinicae devotionis zelo fervere de magnatibus urbis. Ii ſecuti ſunt uſque ad ultima facta caſualia Corradinum, Petrus Romani praedictus, qui pridie Regi Karolo adhaerebat, nunc verò opportunitate captata magnae & apparentis potentiae Corradini, quae videbatur uſquequaque perpetuo valitura, occaſionaliter mutato propoſito, ac rupto fidelitatis foedere, quo ſe Regi connexerat praelibato, ad devotionem fuerat Corradini converſus. Cum hoc quidam Alke-

Digitized by Google

kerucius de ſancto Euſtachio vir animoſus & valde pugnabilis, & Stephanus Alberti, cujus animus nondum bellica fama claruerat, & Dominus Johannes Caporelle vir ſenex, qui jam armis cedere poterat & debebat, Dominus Neapoleon filius Domini Jacobi Neapoleonis, Dominus Ricardellus de Anibalenſibus, & quidam Petrus natus Domini Johannis Arloti, multique alii Milites & Equites cum eiſdem voluntariè contra Regem feſtinant in regnum quaſi duces & rectores Romuleae multitudinis popularis. Catervis igitur gentium diverſarum nationum cum Corradino convenientibus in Apruſio, exercitus totus hujuſmodi caſtrametati ſunt per loca diſtrictus Allae; ibique de prope Rex praedictus cum exercitu ſubſtitit Gallicorum, habens ſecum Provinciales innumeros, regnicolas etiam aliquos & Romanos. Quidam enim Miles ſtrenuus de filiis Urſi Bartholomaeus nomine, ac Anibaldus qui dicitur Marchio vir amabilis & ſtudens prae caeteris illis de ſua progenie bonitati, regium animosè ſequebantur exercitum & juvabant. Sicque prae multitudine hominum, quae dinumerari non poterat, continuus & validus in caſtris clamor aderat hinc & inde: qui adeo per cymbalorum tinnitum & ſonitum tympanorum tubarumque clangorem invaleſcere denuo videbantur quod voces hominum non patiebatur diſcerni. Sed omnes omnium voces & ſtrepituum ſonitus & clangores in aëris ſuſcepta caelo nova quadam mutatione in extraneum ſonum conflari, non ſolùm homines, ſed & creaturas caeleſtes velut grandia tonitrua reverberationibus inculcatis poterant commovere. Sanè utrinque magna erat aviditas confligendi & tanta quippe quod modo Milites, modo pedites manualiter ſingulari concertatione ſe jungunt &, ut ita loquar, frequenter pallocticia faciunt ſingulariter & confligunt, quodque quanto magis alter alterum invadendo tentabat, tanto plus creſcebat audacia magiſque nitebatur pugnandi voluntas, procliva ferveſcere & acui animoſitas alternatim.

IX. Conſtituit igitur Rex Karolus non ſine magna bellicae ſagacitatis experientia tres Militum acies. Prima fuit Provincialium & quorundam Romanorum, quibus primus eſt indictus aggreſſus. Secunda Gallicorum quamplurium, qui ſub ſtipendiis militabant. Tertia fortaſſis octingentorum nobilium ſtrenuorum, qui totum Regis, ſi expediret, exercitum poterant relevare ruentem. Primae praeerat Jacobus de Gaucelmo, ſecundae regius Mareſcallus, qui Regis Karoli veriſimiliter ſimulabat perſonam pro eo quod ejus receperat coronatoria munimenta & inſignem ſedebat ſonipedem phaleris more regio & coopertuis ornatum. Tertiae, quae continebat electos, Rex ipſe conſtituerat ſe ductorem. Prima petit vaſta campeſtria, ſecunda ordinata collibus curvis inſidet ut ſuccurrat, tertia poſt colles denſis cinctos nemoribus velut canis catenatus mugitu bovis audito fremeſcens adverſariorum zelabat aſpectum; ut ſi videretur expediens, opportunè prodiret in campum & improviſos adverſarios oſtentaret. Ex adverſu Corradinus duas tantùm ſuorum militum fecit alas, primam quorum militum aciem ſequebantur Hiſpani qui fuerant cum Domno Henrico profecti, hanc etiam & Lombardi, quorum dux erat Galvanus, & eandem Tuſci ſub ducatu Comitis Gerardi de Piſis. Hae quidem gentes agreſtes ex tribus nationibus ſic collectae denſatim turmam in altitudine facientes, dum ſeſe in campis glomerant, conſtituunt ſe ipſas inexpugnabiles & fortiſſimas ad cujuslibet diſcriminis prælium ſicut murum. Vires enim expertas habebant, & promptos & audaces quaſi animos ad pugnandum. Secundus vero exercitus Corradini manipulus de clamoroſis in bello Theutonicis congregatis ſub nutibus Corradini, Ducis Auſtriae, ac quorundam Baronum de Alamannia ſolitae audaciae moderabatur habenas. Ex praedictis igitur directis ad bella manipulis non vana reſultat credulitatis opinio quod ſi cum illis tribus aliis quas Rex conſtituerat ſæpefatus ſola prima Corradini acies conflixiſſet, ſanguis Gallicus, bello totaliter perdito, humum & herbas deſuper faciliter & abſque reſiſtentia totaliter madefacere cogebatur. Sed fruſtra intentatur aliquid invito numine ſuperno.

X. Demum ad haec cohortibus alternatim ad bella diſpoſitis, & certis ſignis concertantium moribus habitis hinc inde ſtatutis, tubae viciſſim ſonitum dant terribilem, concrepant cymbala, caelum remugit clamoribus, & terra reſonat quaſi concuſſa clamoribus tonitruis. Primae etenim acies ſtabilitae ſub praedictis ſignis camporum ſpatia repentè corripiunt, & effuſi per jugera equites ſicut nimbi continuo voces cum viribus efferunt, & limites datos per exercitus praeſides utrinſecus tranſilientes, cum furia pugnam uſquequaque laceſſunt, & dum ex praeconcepta furoris iracundia naturalis vim animus excitat, vires ex ira colligunt, quae illas nonnunquam & in debilibus ſubminiſtrat. Ex iis ergo aſpera pugna ſurgit. Manus enim immiſcent manibus, & alterna brachia per aera jactitant, frequenter auras vacuis ictibus verberantes. Multa inter ſe viciſſim dant vulnera viri compugiles bellicoſi, & aliqua lateribus cavis ingeminant, pectoraque faciunt munita hinc inde ſonora. Diſcuut armatae genae frequentibus crepitare ſub ictibus, eratque circum aures & tempora crebra & inſtans percuſſio fortium bellatorum; ac nunc dextera, nunc ſiniſtra viciſſim actus ſonoros inculcat, nec nulla data mora vel requie creber miles alter alterum nimborum denſitatis ad inſtar, qui cùm ad tecta & culmina defluunt cum grandine concrepant ictibus denſatis, impellit & pulſat virous impulſionibus atque verſat. Inde eſt quod ex confligentibus hic de equo ad terram excutitur & in ſpilo jacet pulvere convolutus, hic caput in ſella ex utraque parte rejactans jamjam ſui caſum dubiè comminatur. Hujus collapſa cervix pendebat in humeros. Alius cruorem evomit ex ore vel naribus defluentem; aliuſque cum ſanguine dentes mixtos emittit. Alterius ad terram cerebrum & inteſtina ſparguntur. Et dum utrinque fiunt acriores ex pugna, neque aſpectis vulneribus deterrentur, nonnulli vitae ſpiramina derelinquunt. Sicque caeduntur duces & praeſides, ac innumerum ſine nomine vulgus cadit. Et dum Provincialium acies, quorum jam multi corruerant, hoſtibus terga dediſſet, per ſtipendiarios Gallicos, qui ſecundam regii exercitus aciem faciebant, manipulo primo ſuccurritur fugienti. Denſatur bellum, & bellantes invicem ſe perurgent. Miſcentur ſine diſcretione compugiles, & ſolum vocis ſignum hoſtes diſcernit ab hoſtibus, cùm facta eſſet hinc inde commixtorum militum una maſſa. Rex autem de ſpecula collium, quorum ſummitatem ut pugnam cerneret aſcendebat & deſcendebat, dubius intuendo praedicta frendebat dentibus & mente tremebat, necdum in campum pugnae prodire tentabat vel aequo campo ſe dare. Sed dum ex mora ſuperbiam colligit, ſpiritum affectu confligendi fatigat, & aſpet natura ſui concepta vero improbat, caſtra intuens, abſentes arduo cogitatu ſaeviebat in hoſtes. Itaque ſecum igneſcente . . . . . . ardens dolore medullitus nondum videt qua ratione tentet aggreſſum, quamquam ſuis electis commilitonibus amor in bella ruere unus eſſet. Conſiderabat enim adeo adverſariorum acies multitudinis robore fore firmas quod electorum ſuorum paucitas hoſtilium gladiorum illa hora non ſufficeiſſet ad cibum. Nondum enim ſuas direxerant intentiones ad ſpolia, ſed adhuc ad pugnandum vivacibus animis intendebant. Hiſpani adhuc, cùm ad torquendum hoſtilia lacertos agiles habere dicantur, nonnunquam lacertis adductis in girum, vibrando lanceas compellebant haſtas ocius volare per auras, quandoque hoſtium obviantium transfigentes praecordia fixo ſcuto. Sicque dum hujuſmodi per diverſa camporum loca geruntur, omnis multitudo pugnantium frementibus cedit Hiſpanis & aliis de prima acie ſupradicta. Provinciales autem & globus eorum quos nequaquam attingere potuit gladius inimicus fugam quantum poterant celebrabant, alii

per

Digitized by Google

per ſilvas, aliique per montes, alii ad nota, nonnulli per ignota devia fugientes; & dum quidam extranea petunt divortia, ii per ſilentia loca errant; illos nigra ſalvat horriditas, alios incalcata ſemita calles devehit per occultos; nonnullos vero per ignotam viarum regionem pavor obduxit. Verùm ſi convertant ſe aliquando fugientes, dum dentitatem inſequentium conſpiciunt, retrocedunt frequenter actores vulnerum propter manuum ſpiſſitudinem non videntes. Fugiens inquam Jacobus de Gaucelmo Aquilae ſubſtitit, & alii per loca diverſa excedentes à caſtris, tuta capeſſunt receptacula, ſi qua poſſunt, plenaque vaſis argenteis, armis, tapetibus, & rebus decoris innumeris tentoria Theutonicis derelinquunt. Omni ergo Corradini exercitu per apertos campos effuſo, per caſtra pavida fama volavit quod primatibus exercitus Regis Karoli una caede peremptis, Rex ipſe Karolus captus erat. Tunc enim Mareſcalcus ſuus erat manibus hoſtium interceptus, qui ſub eiſdem regiis armaturis eximias induebat, quem Corradinus contra honeſtos mores pugnantium, qui proſtratis & captis ſibi invicem parcere didicerunt, de Comitum Lombardorum conſilio intra ſepta caſtrorum fecit durante certamine capite mutilari. Ex quo veriſimilis fama reſultans faciles aures mendacio magno replevit, immo ut publicum & notorium deferebat quod Rex capite fuerat mutilatus. His & aliis vanè replentur caſtra mendaciis. Ingentique caede peracta Corradini deſ. . . . . quaeſitis ſpoliis & tanquam victores ſpoliis gratulantur & praeda.

XI. Verum legione quaſi tota Germanorum ſub triumpho campis caſtrametante, ſtaretque hujuſmodi concertatione ſopita peditum multitudo haſtis in medio caſtrorum & campi longis innixa, quibuſdam nihilominus qui fuerant per plana diffuſi caſtra repetentibus hoſtium propter robam, quidam immani corpore Miles nomine Erardus de Valeri latos habens humeros & membra nervis compacta fortiſſimis caput in altum extulit circum colles, Regique proloquitur, & electos quos collium occultabat curvitas non excluſit. Ait enim. Nunc videndum eſt noſtra ſi fortis ſit dextera. Nunc caſtra ſunt inimica petenda. Ipſa namque res facti nos ad bella vocat. Ad praeſens ergo agmina ſecura hoſtium invadamus. Nam campus nobis hodie triumphantibus remanebit. Nulla diſcrimina video in pugnando. Sed neque in fuga ſpem vivendi ſuppono. Tu enim, Rex, hic tot es electis Militibus comitatus quod dummodo ampla pugnandi trahamur deliberatè cupidine, leve eſt audere quod placeat. In hoſtes ergo ſtatim medios irruamus. Rex vero novo aſpiciens hoſtes tripudio congaudere, ſuoſque partim caeſos, partim extra caſtra fugatos, nulla ſuorum ſigna ſupereſſe diſcernens, quamquam illius Militis grata voce conſonis, mentis robur ſub ambiguitatis tantae perplexitate reciperet, vultum tamen & ora lacrymis defluentibus irrigabat, voce orans hoc modo ſubmiſſa. Deus, ſub cujus numine gens Gallica ſemper pugnat, non patiaris nunc Gallicos tuos animo deleri, ſed exhibe nobis ex his improbis hoſtibus hanc tantam miraculosè victoriam ut jugiter, ſicut ſolemus, in tuis poſſimus laudibus delectari. Sed, ô vos praeſentis fortunae comites, ſine quibus nec volo nec poſſum nanciſci gloriam, habete pro conſtanti quod ſi nos hoſtes hos agreſtes hac vice ſuperare contigerit & ſceptrorum ſolitis faſcibus repotiri, non ſolum ad participium laudis & gloriae conquiſitae, ſed in virilem ſortem vos recipiam obtentorum. Tremefacti ſunt igitur nutu Regis aſtantes, & aiunt. Mori hodie pro juſtitia regia magnum pretium reputamus. Honorem hunc vita noſtra bene emi credimus, ſi contingat. Animos enim habemus pro hac re lucis, ſi expediat, contemptores. Te Regem uſque ad interitum proſequemur. Verum ſi quis, quod abſit, caſus nos praecipitet, rapiat in adverſum, te tantum optamus, cujus eſt vita dignior, ſupereſſe.

XII. Confeſtim igitur juſſu Regis, cujus praeſentia nimirum Comites urgebat electos, conceleraut ſimul invadere jam ſecuros, Regemque horrifico fremitu conſequuntur. Hic in omnem caſum pergens audacior, premendo vocem, & fremendo, veſtigiis ad caſtra currebat adverſa, & fulmineum enſem non ſegnis educens, veluti lupus impaſtus, cui famis impatientia jubet fauces ſanguine cruentare, plena haedis & matribus turbat ovilia, ea parte proſilit & aggreditur hoſtes qua ingens adverſariorum globus ſuper recenſendis ſoliis imminebat. Ruunt & electi cum ipſo, ac ingentem molem hoſtium volvere & ſubvertere collectis viribus ſubnituntur. Cogit ergo Rex ſocios galeatos in praelia & galeis coruſcantibus criſtata capita ſimul angit in hoſtes. Tendunt electi quà denſiſſima hoſtium conſtantium agmina juncta vident. Superbum ad haec Galvanum, cujus aviditas tantum ad ſpolia intendebat, Rex juxta tentoria regalia ſubſiſtentem & mirantem varietatem & multitudinem ſpoliorum adducto enſe congreditur. Sed quia Rex de caſu ſiniſtro denuo metuebat, voce preſſa dicebat ad Comites. Vos autem ne aliqua manus vobis ſe à tergo poſſit attollere cuſtodite. Latò igitur Corradinides conſternuntur, nec tamen electis ſufficiunt ſæpefatis, eorumque arma reſolvuntur & tegmina, & terra madet atro ipſorum ſanguine tepefacta. Trunci jacent acephali, manante cruore lethaliter ſingultantes. Ferro gens exſcinditur ſcelerata, & tranſadiit ultra coſtas. Alterius pectus ad terram tepidum ſingultibus longis pulſat. Sed dum fruſtra quidam in excidio fugam tentant, eſt qui poſt eos acclamet. State viri. Ad quid veniſtis, quidve in armis eſtis aſſumpti? Quae fuit cauſa viae, & quae eſt cauſa fugae tam ſubitae? Sed fugientes nihil è contra reddunt. Immo celerioris fugae praeſidio ſe committunt. Relinquunt inviti occupata ſpolia, & propria non reportant. Fugit & ipſe pſeudochriſtianus Henricus. Sed fruſtra tentat in malis fugam. Nam licèt pugna relicta fugerit à facie hoſtium inermis, tamen latitans capitur per quendam Abbatem monaſterii ſancti Salvatoris prope Reate; quem ipſe Abbas tradidit Romanae Eccleſiae, quam idem Henricus laceſſere vanè ſtuduerat & turbare. Demum tenendus citra mortis periculum Regi Karolo aſſignatur Galvanum & filium, Corradum etiam de Antiochia, Gallica manus victorioſius apprehendit. Tandem Galvani filius, patre praeſente ac ſimilem ſententiam expectante, capite mutilatur, ut filialibus pœnis aſpectis, paterna viſcera mœroris magis cruciemtur anguſtia, majorique cruciamine comprimantur, parque mors vel ſententia expectata ſola conſideratione paternum animum magis affligat magiſque terreat & conturbet. Corrado vero de Antiochia poſt tempus ad magnam reverendi patris S. Gaietani ſancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinalis inſtantiam vitae beneficium indulgetur, & pro excambio Domini Neapoleonis & Domini Matthaei fratrum Cardinalis praedicti, qui apud caſtrum Sarraſcineſci ſub uxoris ejuſdem Corradi cuſtodia tenebantur, à Gallica poteſtate ſubducitur & Eccleſiae Romanae donatur.

XIII. Corradinus infelix, cujus ante annos anni virilis ſatis cura premebat, ducatu quorundam de urbe nobilium levis immo rebus quibuſlibet vacuus vel evacuatus potius & exhauſtus unà cum Duce Auſtriae, Comite Geraldo de Piſis, & quampluribus ſuae gentis primatibus versùs Romam attonitis ſenſibus accelerat fugiendo. Ibi enim Comes Guido de Monteferetro remanſerat vicarius ordinatus. Sic itaque poſt fugatam partim partimque caeſam legionem Corradini ſecundam, nonnulli de prima acie, qui Provinciales & alios de manipulis duobus exercitus regii fuerant inſecuti, ad caſtra miſeri redeunt vana cogitatione decepti, neſcientes adhuc quod campus Gallicis remanſiſſet. Hos enim catervatim non creditam incautè redeuntes ad mortem Gallica manus intercipiebat immaniter, nulli vitae veniam indulgendo, ſed extrema aequando, fata repetentis caſtra cujuslibet pari pœna & redeuntes quoslibet aequo cruciamine exſcindendo. Quoſdam vero ex Romanis

Achi-

Digitized by Google

Achivis, qui nonnunquam delirantibus dominis varia pœnarum inflictione plectuntur, poſtquàm in ferocitatem concitatam ſaeve Gallicam inciderunt, Rex in ſignum & memoriale ejus quod perverſis volubiliter animis, fide abjurata qua Eccleſiae tenebantur & ſibi, attentaverant temerariè contra eum, fecit obtruncari pedibus. Et tandem conſiderans quod ex hujuſmodi aſpectione opprobrii Romani poterant provocari, uſus conſilio ſaniori glomeratos reductoſque infra ſepta cujuſdam clauſurae murorum fabrica circumquaque vallatae incendio tradidit & igne conſumpſit. Cœpit igitur de victorioſo Regis triumpho fama crebreſcere, quæ volando denuo ſuccreſcebat. Unde rei veritate urbis patefacta magnatibus & inferioribus etiam reſerata, Gebellini ſuos deplorant amiſſos, caeſoſque recenſent qui fuerunt pridie bello perempti. Hos enim praeter alios praedictos cara ulterius uxoria non expectet affectio, nec thoros ultra repetat conjugalis. Videlicet Stephanum de Alberto, Alkeracium & Johannem de Caporella, cum quibus in bello ſine nomine multitudo peditum Romanorum irrevocabiliter eſt collapſa. Petrus vero Romani Romam rediens non incolumis, ſed Gallicorum ingentibus ictibus malleatus, per modica vivens tempora, praetextu receptorum munerum & illa occaſione ante fatalem diem mortis morſibus expiravit. Quidam etiam Cinthius de Cerinis, quem una fides, una perfidia, unaque paſſio eidem Petro conjunxerat, contuſus membra per totum recuperare nunquam potuit ſanitatem, ſed ex eo lucis omnino factus eſt expers, continua valetudine maceratus.

XIV. Corradino itaque, cui nullum poſt devictum à Gallicis bellum remanſit amicus, urbis petente tutamina, Dominus Johannes & Dominus Pandulfus de Sabello, Dominus Bertholdus, qui tunc de bello redierat, intrant hoſtiliter urbem, multis paribus & imparibus ſequentibus illos Guelfis, & Gebellinorum trepidantia & infeſtis rumoribus corda turbant contra hoſtes bella, inter cives vero ſeditionem ſtudentes ex deliberatione movere, nihilominus tamen Corradinus, qui pridie patenter & pompaticè cum immenſa urbem occurrentis populi gloria introierat, depoſita pompa potentiae, non ut praeſes, ſed ut praedo relicta praeda diffugiens, latenter ingreditur mente captus. Sed Gebellinis conſiderantibus quod eorum jam poſſe concuſſo, de facili Corradinus poterat Romae capi, quodque ibi vires nullas reſumere poterat, ſuaſione ſuorum, quibus nihil de animoſitatis virtute remanſerat, ſed nec de viribus quicquam, marina diffugit ad littora, credens pervenire uſque Piſas incolumis, ibique aliquibus viribus reſtaurari. Sed multos ſua fallit intentio, & ſpes quandoque conſuevit evaneſcere praeconcepta. Comes namque Gerardus praefatus in urbe latitans incidit in laqueum quem timebat. Hunc enim manus Guelfa comprehendit & tandem exhibet dicto Regi.

XV. Corradinus ad haec cum Duce Auſtriae ſibi fortaſſis aequaevo, quos forſitan & aequabat juſtitia, cum quibuſdam etiam aliis proceribus, quos à belli diſcrimine una fuga ſubduxerat, quandam apud Aſturam ſaguntiam, fortuna undique ſibi non vetante, conſcendit, & vitae ſuae volens experiri reſidua, remeat versùs Piſas. Verùm dum quilibet de more ſtruit inſidias & parat offendicula debellatis, ac ſicut canis grege praepoſito cervum ſagittatum duntaxat latratibus impetit fugientem; ſic nonnulli, qua neſcio ducti cupidine quove ſpiritu vel affectu, dum non abſque dolo ſtudent ſemper victricia ſigna ſequi, ardent potius in afflictos ab atrocitate inſequentium jam ſeductos. Inde eſt quod infelices & incauti, jam credentes hoſtium evitaſſe ſaevitiam, quadam extranea pietate vel impietate potius novos inveniunt denuo inimicos. Sicque quidem de magnatibus urbis nomine Johannes de Frangipanis dominus praedicti caſtri Aſturae credens non rectè feciſſe quod Corradinum ſic impune abire liberè permiſiſſet, dum ſibi & Regi placere deſiderat, à quo magna ſperabat pro magnis auſibus obtinere, armat aliam ſaguntiam, & Corradinum multipliciter fatigatum multoque metu confectum inſequitur & invadit, capit, & reduxit ad terram. Sed heu inquam ubique periculum expugnato. Vitans enim terrarum diſcrimina, in vaſtitate maris foveam reperit ubi cadat. Johannes itaque praedictus ad terram rediens nova ſicut venator gaudet laetitia capta praeda, ſperans, ſive tendat ad dexteram ſive ad ſiniſtram declinet, affectatis in omnem eventum repleri muneribus & pretio propterea magno dotari, ſive Regi placitam & perquiſitam velit praedam aſſignare quam ceperat, ſeu ſuae reſtituere libertati. Verum Robertus de Lavena Capitaneus galearum Provincialium, quae pridie, ſicut vidi, & duraturum teſtimonium profero proloquendi veritate ſuaſus, ſatis viriliter fugerant, quoniam ad eundem Robertum captionem hujuſmodi novae praedae fama perduxerat, comites galearum totumque ſtolium cogit ad terram, volens ſaltem per vim, ſi valeat, ab eodem Johanne ſubducere & extorquere conceptos. Ipſe vero Johannes, qui nec liberare nec tradere praedam diſpoſuerat niſi magna prius foret mercede dotatus; Corradinum & alios illaqueatos taliter ab eodem ut exhibere praedam hujuſmodi dicto Roberto cogi ſine grata & ſperata pactione non poſſet invitus ad quoddam caſtrum de prope forte tranſvexit. Angitur ergo in caſtris & anguſtatur obſidione nautarum. Ad quam obſidionem fortius perurgendam Dominus Jordanus de Tarracena Cardinalis, qui officio rectoriae comitatus Campaniae per ſedem apoſtolicam fungebatur, cum equitum & peditum comitiva convenit. Demum vero dictus Johannes, tum pollicitationibus amplis illectus, tum inductionibus terroreque devictus, nec minus interea morem gerens, non propriam reſtituit praedam venatoribus venantibus praedam ſuam. Tunc ſanè, ſicut creditur, dictus Robertus abolevit infamiam qua de fuga Siciliae turpiter poterat annotari, tunc maculam infamis annotationis exterſit, & regium meruit rehabere favorem, quem aliter credebatur forſitan perdidiſſe. Excepit ergo captos ſaeva manus Regis & dira cupido, manditque pro voto de venatione quaeſita, & pro libito veſcitur rebus optatis; ac dum omnes reputat inimicos in ejus potentiam jam concluſos, jubilo confunditur gaudiorum. Ut autem ſine dilationis mora, quae parit plerunque periculum, faciat Rex de vitulo ſuperſtite victimam, Corradinum recognoſcentem ſæpius contra ſuam matrem Eccleſiam deliquiſſe, nec minus contra Regem ipſum vehementer erraſſe, procuravit per quoſdam Eccleſiae Romanae Cardinales illuc propterea per ſedem apoſtolicam deſtinatos abſolvi, & tandem vinctum perducit uſque Neapolim, ut ibi ſecundùm legem eum faciat judicari. Corradinus ſanè terrore mutus & metu nihil audet palam temere proloqui nec ſecum infelici dolere de caſu, ſed tantum pia matris recenſet viſcera, & futurum in eo gemitum matris deplorat. Ha ha, inquit, ô genitrix, me miſſum ad tanta pericula quaſi caſus filialis praenuntia deplorabas. O ſola mea requies ſenectutis. O unica vitae ulterioris fiducia. Me ſolam qualiter derelinquis. O cara mater. Utinam, ſi ſuperſunt aliqua de avulſa felicitate reliquiae; miſera miſerae ſimul fandi copia traderetur. Sed heu infelix ex caſu tam graviſſimo Corradinus oppreſſus motu & ſenſu penitus deſtitutus, ejus quod egerat illico poenitens, vultus colore mutato, quaſi ſentiens ſibi vicinae mortis periculum imminere, dolet ſe lethiferum recepiſſe morcellum, quem adhaerentem jam gutturi non potuit deglutire.

XVI. Rex autem ex generoſis civitatibus terrae Laboris & principatus ſyndicos duos bonus viros ex qualibet terra pro Corradini ſententia Neapolim convocavit, ut non ſuum quod acturus erat de Corradino judicium videretur, ſed potius hominum de contrata. Fortaſſis enim circa hoc conſcientia mordebatur, quod eum captum de jure non poſſet ultimo damnare ſupplicio, qui ejuſdem Regis hoſtis fuerat manifeſtus. Sed volebat quod praedictorum periret judicio, & eorum ſententia ſanciretur quorum ſpo-

Digitized by Google

ſpolia occupare & temerariè arripere intentarat. Factumque eſt ita quod contra Corradinum, Ducem Auſtriae, & Comitem Gerardum de Piſis apud Neapolim mortis eſt ſententia promulgata; ibique in campo fori juxta Eremitarum locum, cujus à ſiniſtris via media ſunt cimiteria Judaeorum, capitibus obtruncantur. Corradinus inquam antè quam hujus mortis calice potaretur, exiſtens juxta paſſionis locum damnatus, dum ſaeva moraretur in manu lictoris, non voce querula . . . . Sed ad caelum jungebat palmas, mortemque inevitabilem patienter expectans ſuum Domino ſpiritum commendabat; nec divertebat caput, ſed exhibebat ſe quaſi victimam, & caeſoris truces ictus in patientia expectabat. Juvenili ergo ſanguine in poculo crudelitatis abſorto, ad terram dejicitur pueritia, & perdita eſt juventus. Inſignes trunci jacent exanimes, & dilapſae cervices & capita ſine voce. Madet terra pulchro cruore diffuſo, tabetque juvenili ſanguine cruentata. Jacent veluti flos purpureus improvida falce ſucciſus. Decori artus acephali non tumulantur, ſed humantur corpora ſic obtruncata. Lapidum cumulus objicitur loco tumuli, cujus eminentia uſque hodie ſubterratorum oſtendit cuilibet ſepulturam. Quamquam habet opinio plurimorum quod fratres illius loci vel ex devotione vel pietate materna ducti, ſeu prece pretiove commoti, oſſa Corradini clandeſtino exhumaverunt, matri miſerabili deſtinarunt. Poſteritas igitur Frederici, cujus aemula quaſi fuit tranſgreſſio genitoris, tanquam ſuccedens criminibus avitis, evanuit, nullo de ſuo ſatellitio ſuperſtite remanente. Infecerat enim ſuae propagationis rivulos Frederici dira contagione nequitia, & in traducem generationis ſuae materiam ſceleris originale traduxerat & exquiſitae malitiae incentivum. Pereunt aquilae pulli, & eorum pullulatio, locuſque confidentiae perenniter deſolatur. Radix non generat ulterius Frederici, nec ſerpens ulterius ſibilat nec abſorbet ſuae commentationis effectum, nec vitioſa cupidus frendet amplius detentione poſſeſſor. Arbor hujuſmodi non facit plus ſurculos, neve floret, nec fructus producit ulterius valituros. Ruit irreparabiliter domus, & machina tota convellitur, ejuſque ſucceſſio ſuae perennis deſolationis incommoda perenniter deplorabit.

XVII. Poſt conſummationem multi laboris & utilis, poſt devictos & triumphatos Eccleſiae inimicos, aſcita Regis proſperitas apud Neapolim ſedentis in ſuae ſolio majeſtatis fulgoribus undique victoriae glorioſo, ipſius fidelitatis devotione totum jam relucente per regnum, novis victoriis, novis ac gratis ſucceſſionibus eſt adaucta. Urbis enim ſtatim recuperat ſine grandi fatigatione ſenatum, & in ſenatorem victorioſus aſſumptus ſenatoriae titulum caeteris ſuarum dignitatum inſcriptionibus aggregat & conſcribit. Verum inter alia aequitatis opera, hoc ſui principio temporibus in urbe potiſſimum actum fuit, quod cum inibi adeo latronum audacia pullulaſſet, adeo manus invaleſcerent denuo praeſumptrices, quod & Romipetas & quoslibet etiam viatores audendi taliter nequiter ſibi praeſumpta licentia latronica ſecuritas depraedaret, & dormientium quieta ſilentia, qui exercitiis fatigati diurnis ſomno jam cœperant ſepulti quieſcere, avida eorum anxietas perturbaret, & non ſolum confringere oſtiorum repagula nocturno tempore molirentur, ſed tectorum ad interiora domus aditum intentarent, latrunculos hujuſmodi provida Regis juſtitia, quam rectitudinis manus tunc in ſtatera librae geſtabat appenſam, ſic compeſcere ſtuduit ſicque pœna media caſtigare quod pluſquam ducenta fruſta funium ſuſpenſorum in ſuperiori ligno patibuli anni revoluto circulo ſunt comperta. Sic ubi res taliter agitur & felicitati regiae totus orbis applaudit, nonnulli Barones de Calabria, quorum rebellionis error obduxerat, cum jam non poſſent fidelium de contrata validae inſtantiae repugnare nec ſquamas vellent ab oculis abjicere caecitatis, nec ad regiae lucem fidei de ſui erroris nubilo redire curarent, apud quoddam caſtrum in Apulia quod Gallipolis dicitur, ea intentione praemoniti ut quando vellent valerent in Romaniam, cujus montes caſtrum illud reſpicit, convolare, pro ſuarum perſonarum tutamine ſe receptant; quos demum dura obſidione fidelium circumſeptos & tandem ſicut lupus in ſubterranea cavea captos puteus ille judicii & interitus qui conſuevit alios abſorbere conſimiles ad ſe traxit, & illorum cuique numero XXIV. mortis ſupplicium intulit & ingeſſit. Hinc eſt quod gemiſcitur ubilibet ſubditorum fidelitas, & dum ubique per regnum quilibet nititur per fidelitatis officia concuſſo rebellantium capite complacere, ultro ſe contra nondum reverſos ad fidem parat, & in eos quos modica infidelitatis infamia fortè notabat uſurpat ſibi gladii poteſtatem; quo imprudenter aſſumpto vel praeſumpto potius, quilibet habens vel reſumens jam potentiam aliqualem abuti non metuit, ſed hos abſque prolatione ſententiae damnat & perdit, illos exorbat, alios mutilat motu proprio voluntatis, quoſdam ſpoliat, quoſdam revendit & fugat audax praeſumptio plurimorum, omneſque ſibi jus in propria cauſa dicunt, & bona fugientium & caeſorum quaſi licenter occupant, & uſque hodie nonnulli taliter ita detinent occupata. Proinde majeſtas regia diu quondam & varia infidelium perſecutione jactata, conſiderans quod ad laudem trahi non poterat vindicta mediocrium & minorum, tum pietatis remedio, tum indulgentiae beneficio & lenitate juſſionum revocat ad ſe, ſi valeat, uſquequaque rebelles; ac volens dignitatis ſuae potentiam parere humanitati & juſtitiae, non dolori, ne odiorum livor edax, qui totam contratam ſedula corroſione vaſtabat, luxuriaret ulterius inſolenter, ſubjectos, quos ſpontaneos poterat ſine bellico labore ſubigere, ad miſericordiae gratiam admittebat. Contra eos vero qui erroris in caecitate contumaciter & voluntariae perſiſtentes, corruptae mentis experiri conabantur proclivem ad pejora prioribus voluntatem, quoſque non poterat benignitas, manſuetudine cohibere, taliter ſuae magnificentiae reſiſtebat objectu quod rebellium obſtinata protervia & furor ferventium animorum denuo in ſuis cautibus tundebantur.

XVIII. Deſtinat regalis providentia Capitaneum in Siciliam quendam Guillelmum dictum Standardum cum electa comitiva equitum Gallicorum. Talem enim exigebat prælatum Siculorum docta nequitia, quibus jam ineſt à natura rebellio & facilitas querelarum. Hic enim Guillelmus vir erat ſanguinis, Miles atrox, ferox pugil, ſaevuſque pugnator, contra infideles regios omni crudelitate crudelior, & totius pietatis & miſericordiae vilipenſor; cœpitque hiante gula, velut lethifer hydrus, lacus ranarum Siciliae circuire. Sed etſi merito infidelium ſanguinem ſitiebat, nonnullos tamen immeritos vel non demeritos ſine diſcretione ſexus & aetatis ultimo inmaniter ſupplicio comprimebat. Poſtquam ſanè in Sicilia dictus Guillelmus multitudinem fidelium adunavit, Auguſtam quondam Caeſaris civitatem, quam inter Cathaniam & Syracuſiam juxta maris littus inſtructam undique aquae marinae auguſtat circuitus, ea partem dum obſidione perurget qua per modicum terrae ſpatium patet aditus ipſi terrae, ubi caſtrum quoddam intercidit aditum ipſum, adeo quod ad terram ipſam accedi non poteſt, juxta muros ejuſdem caſtri vel per poſtem ſeu poſterulam partis poſterioris ejus per quam ad caſtrum ipſum quis ingreditur & ad terram. Hanc quidem civitatem plus quàm mille bonis viris incolis habitatam ducenti equites Tuſci, ex iis qui cum Domno Frederico & Corrado Capucio de Tuniſio venerant, pervigili cuſtodia conſervabant. Verùm quidam ex majoribus terrae praedictae, qui ſe infra ejuſdem caſtri, quod jam expugnabatur ab exteris, munimenta reduxerant, doloſae fraudis excogitantes commentum, quo vitam ſuam multorumque poſſent mortibus ſub grata pactione redimere, cum foris vaſtaret eos gladius, intus timor, tractatum de aperienda hoſtibus poſterula ſupradicta & de concedendo eis per caſtrum ipſum liberum ad terram ingreſſum cum exteris habuere.

Recepta igitur firma de perſonarum ſalute ac rerum conſervatione ab obſidentibus ſponſione, Tuſcis & aliis miſeris ignorantibus, ſex majores de recollectis in caſtro in caſtrum ipſum aliquos animoſos de exercitu exterorum reſerata poſterula introducunt; illiſque animoſis taliter introductis, ſinguli de caſtro & omnes alii intra terram qui arma ſumpſerant vel poterant ſe armare, proditione hujuſmodi jam detecta, per diverſoria terrae diffugiunt, & fugientes per vicos terrae cum grandine diſperguntur, latitant armis depoſitis ſub ſtillicidiis, in foveis, & ciſternis. Frequenter tamen nonnulli, cùm omnibus jam deeſſent terrarum omnino remedia, quae non poterant aliter petere niſi per medios hoſtiles gladios pertranſirent, maris praecipitia intentabant. Sed fruſtra, dum latitant, vitae quaerunt ſub quadam prorogatione diffugia. Nam in omnem eventum erant neceſſariò morte crudeliſſima perituri. Nihilominus tamen ibi ſe quilibet in fugam praecipitat ubi caſus levior apparebat. Aggreditur ergo caſtrum & terram, dato taliter aditu, totus exercitus & Standardus. Hi inquam, tanquam leo furens, qui feritate praeconcepta ſuperbiam, praeviſam ardens in praedam, poſtquam eam ſaevis ungulis tenet, anxiè laniat & trucidat, totam diſcurrentes fremendo per terram, omnes nos in biviis aut quadriviis vel in domibus inveniunt ſeu palantes ſeu nondum etiam latitantes ſine qualibet pietate dilacerant & extinguunt. Cùmque majori parte incolarum, ut praemittitur, latitante, paucos obviam gladius Gallicus inveniret, Gallici non aliter quàm canes ad cervos odoratibus eruditi latitantium, hauriunt ſicut aquas homines ex ciſternis, & de foveis ſicut granum; hoſque compertos ad locum judicii, ubi ſupra ripam maris ſaeva lictoris manus enſe lato & curto ſingulos adductos contingere non paveſcit, binos, ternos, ſenos, & quandoque denos, nullos veſtitos veſtibus, ſed tantùm propria indutos coria, vel potiùs quemlibet ſua pelle coopertum, ſecundum occurrentium numerum conducebant, quos prompta lictoris atrocitas unatim adducto gladio comprimebat. Et ſi quando uno ictu caput non ſtatim labitur à cervice, immanis lictoris audacia caput recipit cum ſiniſtra collapſum. Cùm dextra vero latum cultrum accipiens & acutum, tamdiù nervos ſecat & corium non inciſum donec avulſo capite à cervice fiunt à corpore duo fruſta. Caput & truncum acris lictoris jactus ſub ripam ipſam in arenam maris dejicit & acervat. Sed aequitatis ad haec & rectitudinis dignum audite judicium. Quando dictos ſex viros, qui pro comparanda patriae ſalute tot excidia concivium proditoriè procurarant, quaſi procurati amaritudinis calicis praerogativa donatos gladiatoris enſis, cujus aciem inibi nondum rubigo ſanguinis maculaverat, vivos excipit & excidit ac reſtituit obtruncatos, ſicque una die ſub eodem carnifice pereunt cum proditis proditores. Sicque pereat omnis ille qui fraude vel dolo prodere nititur patriam & concives. Æſtuat inquam lictor in caede tot immanibus ictibus fatigatus. Sed nondum caede peracta, tribus ſtomachum aeſtuantem magnis potibus humectavit. Non remanſit in terra vir, quia omnes terrae incolas & Tuſcos praedictos unus ejuſdem lictoris gladius interemit, exceptis quibuſdam, quos una ſagittina XXIV. remorum ereptos ab hoſtium gladiis vivos excepit. Tandem cùm multorum confluentia gravaretur, nec molem poſſent confugientium reportare, illos Neptuno & piſcium agminibus commendavit. Quae autem mors reputari poſſit immanior & peſtilentior, aut gratior vel acceptior, aut quam hoſtium infert ſaevitia, vel quam maris habet improviſa turbatio, ſcilicet ut loquar brevius, mori ſub gladio vel ſub aquis, non mecum ſed cum aliis diſceptare legentes. Ego vanis frequenter utrique vicinus, & expertus utriuſque pericula, per ejus gratiae miſericordiam qui cuncta creata conſervat, uſque nunc per diſcrimina multa infelicitatis evaſi. Auguſta itaque ubique anguſtatur anguſtia, ut non ulterius ab augendo, vel à Caeſare Auguſto, ſed ab iis quibus anguſtata eſt anguſtiis nomen trahat. Hæc Naim uſque hodie caris habitationibus deſolata, ne tamen locus fertilis & amoenus omnino redderetur incultus & inutilis Regi ſuo, rehabitari cœpit ab antiquis inquilinis.

XIX. Auguſta in viduitatis veſtibus lugubre commorante in vallitate mœſta, tantorumque mortes deplorante concivium, Standardus prædictus ex praeterita caede ſuperbus, de modo felicis ſucceſſus elatus, versùs caſtrum Conturbii, quod frequenter propter inhabitantium inconſtantiam & volubilem voluntatem rebellionis contra quemlibet Regem Siciliæ calcaneum erigens jam pluries decorem habitationis amiſit, cum toto exercitu memorato anxius ad ulteriora feſtinat. In dicto namque caſtro Corradus Capucius, certus jam de interitu Corradini, cum quatuor Tuſcorum Comeſtabulis & aliquibus Theutonicis propter loci fortitudinem, qui nec aggreſſu nec obſidione faciliter expugnari poterat, ſe reduxit. Quo quidem valida hominum inſtantia ſeu denſis ſepibus anguſtato per girum, cùm jam interiores obſeſſi de omni ſuccurſu & ſubſidio deſperaſſent, nec haberent vires perdito capite de cætero valituras, Comeſtabuli Tuſcorum & duodecim majores caſtri de prodendo Corrado prædicto & tradendo Gallicorum judicio machinationis fraudem invicem cogitarunt, ac conſpirationis inter ſe fœdere toborato, tractatum cum Standardo pro perſonarum ſuarum ſalute, quarum nullam miſericordiam expectabant, ſi eos aliter manus Gallica comprehendiſſet, ſaepefato Corrado inſcio per dies aliquos tenuerunt. Demum quibuſdam pactis, quibus nonnunquam fides infringitur vel pollicita non ſervantur, hinc inde vallatis, praedicti conſpiratores ad porticum Eccleſiae, ubi memoratus Corradus pro eo ſtupefactus animo & corpore morabatur, quod jam omnimodam certitudinem de conſpiratione receperat, & machinatae praeſagia proditionis habebat, ac caſum gravem imminere ſibi ex judiciis autumabat, ſuccincti gladiis acceſſerunt. Verùm Corradus praedictus antè quàm ſui conſpiratores in eum manus injicerent, videns eorum mutatas facies, quibus mos eſt praeconceptum crimen ſaltem pandere vultibus, dum iidem conſpiratores vellent eum quibuſdam verbis excuſationis in peccatis excuſandae perungere & tyndiaca palliationis fruſtra propinatum abolere venenum, non paſſus eos praeloqui, ſurgens ait. O ſocii, ô Domini, verbis, ut video, non eſt opus ultra. Scio quid in me cogitaveritis, ſcio quid eſtis acturi. Unum oro, quod ſi pro exhibitione perſonae meae tantùm omnes poteſtis evadere, & de perſonarum veſtrarum & rerum ſalute promiſſa cautum eſt vobis, ecce in mortem ſtatim ibo libentiùs. Sed debetis firmiter credere & tenere quod ſi ego dux & caput excidio peream, vos ſine dubio peribitis unà mecum, nec vos fides promiſſa tutabitur, nec ſervabuntur vobis ſtipulata foedera pactionis, ſed rupto libello polliciti, experta fraus Gallica caetera violabit. Neſcitis quoniam ii quibus favere multiplicium triumphorum fortuna jam cœpit, cùm denuo expectent ulterioris incrementa victoriae, ſive dolo, ſive fraude, cùm poſſint, amplis ſeducunt pollicitationibus inimicos. Non enim refert quocunque modo ſuum ex hoſtibus habere quis poſſit intentum. Veſtris ergo cautè providete compendiis. Et ſi ita eſt quod omnino credatis mihi mortuo ſupervivere ac propter unius mortem ſalutem redimere plurimorum, iterum dico, de perſona mea ordinate quod placeat, & de me veſtros exequimini cogitatus. Illi ad haec. Domine, licèt nos taedeat, inevitabile tamen eſt quod ſumus acturi. Vobis autem diſplicere non debet, ſi per quamcunque viam ſalutis noſtrae remedia procuramus. Forſitan & vos ipſi ſalvi eritis Domino favente, quia Standardus multa nobis cum benignitate promiſit, ſi abſque labore ſui exercitus nos ſuis beneplacitis ſupponamus. Equitetis ergo, ſi placet, & cum humilitate ad eum nobiſcum deſcendite, nec de ejus gratia deſperetis. Conſiderans igitur dictus Corradus quod ſic eum pati neceſſario oporteret, & attendens quod omnes ſtipendiarii ſui,

Digitized by Google

pro quibus ſimiliter inita pacta erant, mentis & juriſjurandi religione violata intendebant ad Comeſtabulos & ad alios factionis actores, adductum ſibi roncinum metu hebes aſcendit & mutus incedit, & ad tentorium Standardi, veluti quando bos unicus eligitur de toto grege mactandus, & cum ipſo grege ad macellum, qui alias ſolus non accederet comminatus, ſic idem Conradus conducitur non ligatus. Hujus itaque oculos ſtatim Standardus abſque ullo judicio mandavit evelli; evulſiſque oculis, Cathaniae in altis praeter morem furcis juxta litus maris ſolitarius alligatus dimiſit in aëre vitam ſuam. In ſignum autem ejus quod fuerat militiae cingulo decoratus, ſcutum ſuum ſplendeſcens coloribus fulgoroſis vitri perlucentis ad inſtar ſuppenditur cum eodem. Martinus quoque ac Jacobus Capucii Milites fratres ejuſdem Corradi pulcbritudine ac ſtatura decori apud Neapolim via Capuana eodem ſupplicio per Regis ſententiam perierunt. Sicque illos unus uterus, una fides & paſſio verè fecit eſſe germanos. Cumque inter haec Domnus Fredericus, qui unus ex principalibus impetitoribus Siciliae tum ſupererat, nondum tamen expurgata Sicilia tribulis Hiſpanorum, cautelosè ſibi & ſuis providens apud Agrigentum ea intentione relictis terris quae ſibi adhuc reſpondebant ſine munimine & cuſtodia perſonarum, cum omnibus Hiſpanis & ſuperſtitibus Theutonicis confingiſſet, ut cum vellet poſſet per mare fugere in Tunitium, unde venerat, Standardus praedictus non ſine Regis conniventia cum eo habuit abſque ulla ſuae gentis fatigatione tractatum. Ultimo inter eos ventum eſt ad hanc pactorum concordiam quod domno Frederico praedicto una de pacto tantùm galea conceditur, & donatae ſunt ſibi ducentae unciae pro expenſis. Sed illas fortitan uncias pro equis receperat quos de pacto ipſo dimiſit & cum iis rebus quas potuit aſportare, aſſumptis ſibi Theutonicis & Hiſpanis, in ejus nomine cui praeſtabat obſequia in Tunitium remeavit. Tandemque Regis Hiſpaniae fratris ſui damnatus judicio, morte crudeliſſima expiravit. Tendebat enim vita ſua ſemper ad malum. Et ideo fuit ejus, malis cum inſequentibus, malus finis.

XX. Sed dum undique grata Regi felici proſperitate luxuriant, & civitates & loca nonnulla totamque Siciliam motus ſpontaneus ad devotionem regiam abſque bellico labore convertit, Regina Neapoli curſum naturae conſummavit, & terminum dierum ſuorum attingens, debitum humanitatis exſolvit, & utriuſque ſexus decora prole relicta in majori Neapolitana Eccleſia tumulatur. Ex filiabus ſanè ſuis una tradita eſt filio Comitis Flandriae in uxorem. Secunda demum Philippo nato Imperatoris Conſtantinopolitani matrimonio copulatur. Cumque nobilium Gallicorum ſint mores quod unica contenti, non ſuae pudicitiam non intentant, nec ſe utplurimùm cum aliis mulieribus dehoneſtant, ſtatim Rex praedictus, quamquam de cara conſorte nuper conjugali deperdita tanquam in carnis abſciſſione doleret, conſiderans tamen quod Regina dies ejus in fœcundae ſobolis propagatione compleverit & vitam in ſobolis fœcunditate dimiſerat, funerum uxoris oblitus, per nuntios firmat cum Duce Burgundiae parentelam, & de filia Ducis regio copulanda conjugio fœdera per litteras invicem roborantur: quam praedictus Burgundiae Dux, multis in ſubſidium Regis aſſociatus equitibus, poſtmodum Regi perſonaliter tranſduxit in regnum. Interea ſanctiſſimus pater Dominus Clemens Papa quartus, cujus favor & gratia in omnibus actibus Regem Karolum tutabatur, apud Viterbium vitae chirographo reſignato, creditum naturae reddidit quod mutuo receperat ab eadem. Sub iſtius ſanè tempore creverunt facta Regis denuo ſub triumphis; & eo victoriae palmam ex hoſtibus Eccleſiae feliciter conſecuto, fuerunt ejus primordia proſpera, ſecunda, finis variis & innumeris felicitatibus uſque ad multa tempora glorioſus. Eoque ſublato de medio qui Regis negotia proſequebatur affectione paterna, cùm adhuc nidus & cavea Sarracenorum Luceria in rebellione perſiſteret, ac totam ferè Apuliam ſubitis & improviſis curſibus moleſtaret, Rex praedictus demum perſonaliter civitatem ipſam obſidione circumſeptit & anguſtat, & obſidione firmata, tot aggreſſibus, tot inſtrumentorum generibus, totque impugnatoriis machinis tamdiu, tam dirè, & tam durè Sarracenos coercuit & reſtrinxit quod eorum majori parti victus & ferè vita defecerat. Sicque dum multi ad colligendum herbas frequenter, quibus ſicut beſtiae paſcebantur, exirent, nonnullos qui prae jejuniorum & famis ſqualore jam hebetes infra terrae ambitum ſe non poterant pedibus praepetibus receptare trucidabant inſidiae Gallicorum; nonnullos etiam, ut eos pro ſervis venderent, conſervabant. Verùm dum aliquando occiſorum viſcera ſtudioſae invadentium manus immaniter rimarentur, plena tantum herbis reperiebantur corporum inteſtina. Tandem cum pauci juxta conſuetum numerum quem docta manus exercitus cotidie defalcabat infra civitatis ejuſdem mœnia remanſiſſent, & iis extantibus victualium rerum & perſonarum etiam non creſcerent ſed deficerent ſemper exforcia, qui ſupererant per vim & metum qui ſatis poteſt conſtantes afficere ſe omnimodis Regis beneplacitis commiſerunt. Mittitur poſtmodum vicarius in Siciliam Dominus Philippus de Monteforti, homo bellicoſus & ſtatura placibilis. Adhuc enim, eo in Siciliam properante, Comes Fredericus Lancea germanus quondam Galvani caſtrum Sali, quod eſt in Calabria, ſitu fortiſſimum contra fideles regios defendebat; quod demum multitudine fidelium exacta obſidionis inſtantia circumſeptum Comes praedictus fidelibus regiis ſub pactis reſtituit & dimiſit, & ad mare incolumis de pacto conductus in Romaniam poſtmodum transfretavit.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

I. MEDIO vero tempore, cum nondum eſſet Eccleſiae Romanae de paſtore proviſum, Ludovicus Rex Francorum, vir inclitus, dotatus bonitatibus multis à Deo, Regum candela fidelium, ſigno ab olim vivificae crucis aſſumpto, collectis Chriſtianorum undique viribus, generale in terrae ſanctae ſubſidium paſſagium ſtabilivit. Hic namque pro tuitione & exaltatione fidei, pro conſervatione obedientiae ſedis apoſtolicae, quae perſecutionibus Deo volente non minuitur, ſed augetur, paratus ſemper ad acerrima ſuſtinenda pericula, potentiam ſuam terra marique diſtendens, alias barbaras nationes fidelibus odioſas impetere conſuevit. Nunc autem idem Rex, quem ſolum Dominus pro Eccleſiae ſuae cuſtodia collocaverat, ad inimicos crucis denuo ſe convertens geminatis viribus & multitudine fidelium congregata, pro libertate illius terrae ſanctae quam redemptor humani generis propriis calcavit pedibus, pro redemptione quoque ſepulchri ubi fuit redemptor ipſe reconditus, mari ſe cum navigio copioſo commiſit: qui dum freta circuit claſſibus fidelium numeroſis, & cœptum iter principio ſecundo concelerat, exercitu toto ſelici dato navigio, vota multitudinis verſus orientalem plagam, ubi terra ſancta caninis manibus ancillata comprimitur, ſuſpirabant. Sed contra omnium vota, contra cœptorum facta, perverſo numine verſus meridionalem axem fatigat exequi votum ſuum. Sicque fideles inviti tendentes ad Arabes, non ad Indos, dum cœptum ſuperandi conſilium poteſtas nulla conceditur, illius diſpoſitione cujus nutu res eunt, fatis fatigantur adverſis, & procelloſis fluctibus feriuntur. Collecti tamen undique apud Tuniſium coëunt; ibique cœpto Marte fruſtra fatigantur & bello. Dum enim multa circa haec dementia eorum animi erant capti, non ſentientes primas vires mutatas, nec advertentes perverſa jam fore numina contra ipſos, nec cedentes numinibus provocatis, accenſos inſano Martis amore, cum nullam poſſent proſperam ex laboribus deferre fortunam, animos fatigabant. Fama igitur Regi Karolo deferente quod claſſis Regis Franciae totuſque cruceſi-

gnatorum exercitus jam in Tuniſium tota convenerat, quodque prope Tuniſium caſtrametati fuerant Chriſtiani, Rex ipſe Karolus, ſolutis morae vinculis, cum moderato numero galearum, non qualem Regem fortè decebat, ſed qualem illa imminens neceſſitas ac feſtinantia requirebat, illuc alis praepetibus convolavit. Res enim agebatur ſua, ejuſque praetextu, ſeu eo ſuggerente vel dante cauſam, Rex Franciae tantum Chriſtianorum exercitum contra barbaros & Arabes compulerat ſub tanto diſcrimine laborare. Rex quidem Tuniſii propter proximam rebellionem Siciliae multis mortibus conſopitam quendam annuum redditum ſive cenſum, quem Regi Siciliae pro eo exhibet annuatim ut victualia in Tuniſium liberè comportentur & mare Siculum remigare licitè valeant Arabes quando volunt, quodque barbari per Siculos piraticis non vexentur inſidiis, Regi Karolo per tres annos ſubtrahens denegabat. Ideoque Rex Karolus affectans viſitare ac viſere partes illas & haerentem profundae caveae colubrum virtute aliena convellere, tantum exercitum coire Tuniſium ſagaci ſtudio procuravit. Verum dum Gallici tunc fruſtra invito numine confidunt totis cotidie campis denſantes agmina clypeata & armis populos inſtruentes inſtant cotidie aſſiduè, ac cum infidelibus bellum ducunt, ſæpe certatim Tuniſii muros circumſtant. Sed canina progenies, neſcio numine quo favente, velut pelagi rupes immotae reſiſtentiam adhibent undequaque. Cumque omnia ſuperna diſpoſitione regantur, & Regis aeterni caetera beneplacitis obſecundent, Ludovicus praedictus catholicae legis amator, propagator fidei, cultos fidelium, & defenſor eccleſiaſticae libertatis, peccatis non ſuis forſitan exigentibus, in quo, ſecundum quod poteſt circa hoc humana fragilitas contemplari, vix peccati labes ſecerat ſtationem, ſoluto interea vitae fœdere, datoque mundi pompis libello repudii, de valle miſeriae ad caeleſtem patriam tranſmigravit. Per talem quidem obitum culpam ejus qui tantorum ſancta propoſita ſecerat, & pia vota ſuſpenderat plurimorum, omnipotens miſericors Dominus forſitan abolevit, pro votorum irritatione pœnam inferens temporalem, expiavit aeternam, ut ulterius propterea ſpiritualiter non plectatur, ut pœna temporalis hujuſmodi pro tantae tranſgreſſionis incuria gravior inferretur, & nec culpa nec pœna traducatur ad poſteros, ſed perenniter expietur, quidam ex filiis ejuſdem Ludovici nimis properè cruda morte devictus fuit, intempeſtivè paterna funera ſubſecutus. Nec minus cum eo nonnullae procerum & magnatum, ignotae quoque multitudinis animae infinitae mortis impellente violentia naturalis, propria corpora frigida diviſerunt.

II. Extantibus ergo duobus liberis ex Ludovico praedicto, videlicet Philippo primogenito, qui patri ſucceſſerat in onere & honore, ac Petro Comite Alanſonis, Rege Karolo cum eiſdem caeteriſque primatibus exercitus cum Rege Tuniſii in amicitiam coeuntibus & fœdera jungentibus ſimiliter pacis, cruceſignatorum exercitus diſpendioſè diſſolvitur, & facit rimulas & ſciſſuras turris tantae fortitudinis Chriſtianorum columna concuſſa, ex auro bibit Arabico qui ſitivit, & venundatis fidelium laboribus ac opprobrioſè diſtractis, turba multa, quae dinumerari non poterat, praeparata juxta littus navigia repetens, ponto propriis exhibitis cum Karolo & Philippo littoribus applicuere Siciliae remeando. Verum Odoardus Rex Angliae volens adimplere quod voverat & terrae ſanctae ſpe fruſtratae totius ſuccurſus & auxilii ſubvenire, quamquam venerit juxta Trapanum, ſua tamen tantum claſſica quae de procellarum periculo evaſerat recollecta, ad Aconenſem civitatem, quae Chriſtianorum fota ſubſidio in illis partibus ſola reſpirat in fide, remigio toto feſtinat. Sed ut pro tantae ſaltem damnoſae praevaricationis aſſenſu aliquid de pœna juxta culpae modulum potiſſaret, apud Trapanum, quando in Siciliam venit, maris naufragio penè periit ex procella. Sed eo propter vicinitatem terrae perſonam è naufragio educente, omnibus ferè tam naufrago facto rebus, multi de conſerva ſeu de caterva ſua confectis abietibus & cottis apertis, è quovis inundationum concuſſionibus perierunt, pro eo videlicet forſitan quod exceſſu exigente culparum autumnus aſperæ hyemis jam vicinus eos ibidem introcluſerat auſtro ſtante.

III. Philippo itaque, qui poſt patris obitum jam fuerat regalis magnificentiae titulis decoratus, exercitui diſſoluto & diſperſo praeſtante, tota gens de Sicilia petit citra fretando. Sed inſtante hyeme uxor ipſius Philippi filia Regis Arragonum, quae licèt vir ſuus non eſſet inunctus, Regina tamen Franciae dici poterat, volens ſub Marturanenſi civitate ſuperexcreſcentem pluvialibus imbribus fluvium utero gravido pertranſire, praeſumpta quadam virili audacia perempdi, equo corruit procumbente de ſella, praevia tum multitudine militum occurrente ſubmerſa non extitit, ſed propter metum caſus oſtenſa lethaliter & in ipſo caſu contracta, laeſuſque fuit uterus antè quàm perveniret ad lucem, & offenſus graviter partus nondum à maternis viſceribus ſegregatus. Aiunt enim partum fuiſſe ſemeſtrem, & ideo genitricis alvum à conceptionis hora ſemeſtri tempore laborantem ex caſu gravius fore laeſum. Quapropter Cuſentiam ſemiviva traducitur, ubi tandem maſculino abortivit in partu. Nam viro cum multitudine ſuorum procerum convaleſcentiam ejus ibi ſtudioſius expectante vel mortem, Regina ipſa demum perſolvit quod à natura receperat poſt abortum, & cum partu quem à maternis viſceribus caſus violentia ſecuerat non completum in majori, tumulatur Eccleſia Cuſentina. Oſſa tamen elixa prius & qualibet carnoſitate mundata more majorum in Franciam, relictis in tumulo putribilibus, quae ſervando ſervari non poterant, demandantur. Fit ſibi ſepultura perpulchra digna memoriae, materiae ac artis concertatione glorifica; & ad ſerviendum altari continuè, juxta quod eſt hujuſmodi regalis ſepultura conſtructa, ordinatur perpetuus Capellanus, centumque uncias auri dictus Francorum Dominus pro emendis poſſeſſionibus de quarum uſufructu poſſit idem vivere Capellanus Cuſentino Capitulo elargitur. Tranſiens poſt haec Philippus prædictus per Romanam Eccleſiam, quae adhuc erat in viduitatis ſolitudine conſtituta, greſſus in Franciam properat, ut Francorum corda Ludovici obitu forſitan alterata conſoveat & ſacram Regis recipiat unctionem.

IV. Jam requie data certa laboribus, Rex Karolus bellorum cura nequaquam, ſicut videbatur, ulterius fluctuans, cum jam infinito coacervato theſauro & pretioſis quibuſque compoſitis cotidie cerneret regales redditus ampliari, ut filios militiae unda renaſceret cogitavit, & ramum veriſimiliter olivae paciferae manu geſtans, & viam ſtudens ſubjectis variis laboribus aperire, regali mandat edicto ut officiales ubique per regnum merita cauſarum in ſtatera juſtitiae metiantur; & exhibens ſingulis gratum ſermonis exenium & dulce verborum omnibus blandimentum, quaſi modo regni coronam acceperit eminentioribus contextam titulis dignitatum, ſe totum in alveum ſanctae meditationis includit. Æſtuantibus ergo regiis ad digna praecordiis & flagrantibus votis ad juſta, dum omnia quodam jocunditatis applauſu ſecum felicitatis auſpicia ſortirentur, ex nobilioribus totius regni deligit juventutem cui ſubſerviat aptitudo militiae & quae dignè poſſit cum filiis honore tantae militiae decorari. Sicque apud Neapolim celebrandae per totum regnum de tantae ſolemnitatis indicto & multa propterea pecunia recollecta quam in militiis & conjugiis filiorum Regum Regeque movente bella contribuere conſueverunt regnicolae, in apertis campis juxta monaſterium ſancti Petri ad aram fit apparatus ſolemnis qualem decet Dominum triumphantem. Ambitus enim ampli ſpatii circularis murorum vallatur ſepibus & ſtructuris, fiuntque diverſa ſpectacula circumquaque variaeque ſedes & ſtationes in gyrum dignitates diſtinguentes & ſexum & in ſtatu magnificentiae ſuae quemlibet annotantes. Convenientibus igitur ad novam tripudiorum laetitiam caeteris regni

nobi-

nobilibus per multos dies militiae tempus gaudia feſtiva percurrunt, multaeque vigiliae, non in jejuniis, ſed in paritate ſolarii, praeveniunt diem feſtum, & eum anticipata ſolemnia ſolemnizant. Rex autem magnificentiae corona ſublimis, aureo vero diademate coronatus, ad throni faſtigium, ad apicem excellentis dignitatis aſſumptus, ſublimiora ſpectacula inſidebat, qui omnem joculatorum aſpectunt in jubilatione, tranſcurrens ad ſingulos reſpicit & officioſa notat obſequia ſingulorum. Et dum ſtat ſuper tribunalia Comitum, ſuper faſtigia nobilium & Baronum propter magnificentiae titulos ſolemnius collocatus, ſedet aliunde à dextris ſuis Regina in veſtitu deaurato circumamicta varietatibus; & non ſolum maritatae, ſed virgines, quas ſimulabant gemmata ſerta Reginae, in ſpeculam Regis quandoque adducuntur in laetitia & exultatione poſt eâm. Frequenter enim diſpoſita proceſſione pſallentium in medio campi & circuitus tota ſuo jure curia praecedente, Rex Reginaque ſequuntur cum multis agminibus, quas veſtes tegebant ſplendidae ac diverſis coloribus radioſae. Cum nobiliſſima etiam & praeclara familia Rex ipſe nonnunquam pſallentibus feſtivus occurrit. Exeunt in campum nunc proceres, nunc Barones, & aequati euntes numero Regem canunt, totaque obviat multitudo diſtincta gemmis & auro, purpura & byſſo ſuſcipiunt indumenta. Nonnulli ſanè nobiles ſingulis diebus ſolemnitatis hujus exuunt veſtes quas ceperunt hiſtrionibus donatas, aut relictis exuviis in ipſo tripudii ſtrepitu magis pretioſa denuo ſumunt & nova mutatoria indumenta. Sicque redimitus uterque ſexus occurrit, per joculatorum quoque varia obſequia cantus ubique concrepant. Modulantur & organa. Ibi lituus, cetaria, & viella, omniumque genera muſicorum hymnum concinunt triumphalem, & cujuſcunque ceteris officium jubilationis cantica modulatur. Verum dum omnium jocunditatis & laetitiae ſpecie totus ambitus murorum applaudit, quorum intrinſeca facies nihilominus ſericis pannis erat operta per viciſſitudinem graduum omnium, ſi ſuſſpiceres, mirareris inceſſum. Haec ſunt vexilla victoriae inſignia titulorum & gloriae certitudo, quorum abyſſu Rex Reginaque adeo velabantur quod ipſa tripudii magnitudo Regem & Reginam cantus movebat in vocem ſibi invicem complaudentes. Celebrantur ergo dies in jubilo & ſumptuoſi deſluunt gaudiorum, ac quicquid poteſt gaudii mens diſcreta conjicere, totum hic cogitet, totum hic arbitretur impendi. Cingitur demum militiae cingulo poſt tyrocinii lavacrum Karolus, velut annis majuſculus, prius cum centum juvenibus ſubſequentibus. Karolo quidem, tanquam decoro & excreſcenti filio, qui cum eſſet elegantioris formae juvenis, ad tenendum fuerat locum patris aſcitus, Rex praedictus principatum Salerni extra fraternae ſortis funiculos peculiari liberalitate conceſſit. Qui cum crevìſſet in annos, manſuetudinis & innocentiae bonum de fontis puritate conſervans, mentis juvenilis hoſpitium virtutum denuo ſtuduit familiaritate replere. Nutrivit animum rebus honeſtis, & foecundatus eſt adeo bonitatibus quod ejus dotes virtutum claudi ſub numero neſciverunt.

V. Ut autem regiae propaginis funiculus extendatur in aevum & ſua creſcat in ramos propugnatio ſucceſſura, filiam Regis Ungariae Principis connubio Rex conjungit & in thorum procurat filialem adduci. Sicque Princeps & filia Regis Ungariae individuis nexibus connectuntur, cum vix egregius ſanguis in orbe tunc eſſet qui non eundem ex derivatione . . . . linea contingeret aliquali. Igitur Reges abſentes hac de cauſa ſe invicem honore praeveniunt, & gratis hinc inde ſibi muneribus blandiuntur. Regique Ungariae, qui bellorum ſollicitudine premebatur, aliquando Rex Siciliae propterea militum ſubſidia deſtinavit.

VI. Verum Eccleſia Romana nondum ſuae viduitatis conſolata gemitibus, cùm ſua quiſque regat diverſo flamina tractu, quin lanient mundum, tanta eſt diſcordia fratrum, dum metuit velut navis in pelago ſine remige, quamvis aura tranquillitatis aſpiret, conſtituit Regem Karolum vicarium imperii in Tuſcia generalem. Hinc nempe ſedatis cujuſlibet amaritudinis fluctibus, regnoque diſpoſito in ſtatu ſummae tranquillitatis & pacis, ad reprimendos Gebellinos Tuſciae nondum domitos, ſed contra partem Eccleſiae ſolito plus ſuperbos ſuae ſedulitatis vota direxit. Gebellini namque in Tuſcia monachorum ad inſtar Abbate carentium capite perdito extra ſuos limites craſſabantur, & evagantes ſine correctore per Tuſciam adhuc extranea conventicula faciebant. In tota enim Tuſcia civitas Lucana ſola ſupererat, ubi erat fortior pars Guelforum. In aliis vero locis adeo invaluerat Gebellinitatis gibbus, adeo iniquitas abundarat quod Gebellini denuo in expectatione novi temporis exardentes, nunc ingenioſa virtutum ſeu vitiorum potius aſſiduitate non modicarum coacervatione virium, nunc dolo vel fraude ſub pacis & treugae ſpecie perquiſitis totam Tuſciam malorum operum crepitantibus flammis igne conſumptionis bellicae ſubvertere nitebantur. Verum inſcrutabilem divinae juſtitiae libramentum Eccleſiam ſuam non patiens radicitus omnino convelli, ſed diſponens eam taliter quod ſemper radices contrahat in temporis amaritudine firmiores, Eccleſiae athletam & fidei pugilem deſtinavit. Miſit Karolum ſicut fulmen, qui montes conſtructos ad demoliendam Eccleſiam & gigantes etiam conſtructores eum viris eccleſiaſticis bella moventes una hora fulminet & ſubvertat. Rex ergo Karolus copioſam ex ſuis eligens comitivam, Principe in regno vicario tanquam primogenito & herede dimiſſo, Romam primo repetens, rupem Tarpeiam & Capitolii ſaxa victorioſus aſcendit; fungenſque vice ſenatus quaſdam contra Gebellinos urbis dignas ultiones illatas gratificatione regia comprobavit. Jacobus namque Neapoleon dux & magiſter Gebellinorum ſub favore Domni Henrici quandam forteriċiam in campo de flore conſtruxerat, quae Arpacara vulgari eloquio vocabatur. Hanc quidem forteriċiam turrificatam circulariter per ejuſdem Regis vicarium Guelfi urbis dirui funditus procurarunt. Quaedam etiam turres quas Petrus Romani in capite pontium Judaeorum & trans Tyberim pro fortificatione inſulae Licaoniae fecerat ſimiliter ejuſdem vicarii ſententia, Guelfis ſibi aſſiſtentibus, corruerunt. His & aliis modis multae Gebellinis fuerunt illatae jacturae, quas Regis providentia conniventibus oculis pertranſivit. Sed volens ſtatum urbis poſt Gebellinorum verbera tranquillare, cum de more faciat pactum poſt verbera ſtolidus, Gebellinos ipſos ſub pactis ad mandata recepit, & eis de regia benignitate pepercit. Tunc etiam conſideratione reverendi patris Domini R. ſancti Angeli Diaconi Cardinalis quendam Ricardellum Militem civem Romanum nepotem Cardinalis ejuſdem, qui tempore diſpendioſae viduitatis Eccleſiae caſtrum Ariani, quod eſt ſedis apoſtolicae, occuparat, & ſub caſtro illo in nemore famoſo Algiarii multos jugulaverat Gallicos, & per quoſdam ſuos latrunculos, quos fovebat, fecerat jugulari, ſuis parentem omnino mandatis regia manſuetudo recepit.

VII. At demum Rex praedictus ad Gebellinos Tuſciae ſe convertens, corda partis ejuſdem adeo in ejus terrefecit acceſſu, adeo Guelforum animos roboravit antequam Rex fines attingeret Tuſciae, Guelfi de Florentia de adventu Regis propinquo ſecuri animorum fortitudinem aſſumentes, reſumptis contra Gebellinos viribus eos ejecerunt à terra & per totam quaſi dioceſim fugaverunt. Tandem Regi ſub vexillo Eccleſiae in Tuſcia vicariae aggredienti officium tota ferè Tuſcia tanquam vicario imperii ſe ſubmiſit. Piſana etiam civitas, quae per triginta ſex annos & amplius inobediens & indevota Eccleſiae Romanae perſtiterat & in infidelitatis devio & caecitatis errore per tempora multa duraverat, concta quodam modo rediit ad Eccleſiae unitatem, ac tandem Eccleſiæ Romanæ beneplacitis ſe ſubjiciens quandam ſocietatis confœderationem cum Rege

Digitized by Google

ge prædicto variis pactorum vallatam fœderibus & ſolemnibus ſtipulationibus compromiſſam. Pacem vero ſeu treugam cum Lucenſibus, quibus poſt Regis triumphum fortuna contra Piſanos jam triumphaliter arridere cœperat, celebravit. Venatore interea ſanctae Romanae Eccleſiae per ſaltus & nemora Tuſciae inobedientium veſtigia paſſibus agreſtibus inſequente, nonnulli Gebellini de diverſis partibus Tuſciae, quos Delphinus noſter imperii mare famelicis faucibus gulaque bimue diſcurrens velut agmina piſcium ex diverſis vadis in unam coëuntia maſſam fugitivos & pavidos coegerat glomerari, in caſtro Podii Bonizi tanquam in vaſe firmo ſua receptacula firmaverunt. Qui cum propter caſtri fortitudinem, necnon & propter Senenſium favorem, quibus caſtrum ipſum vicinum exiſtit, nidum Gebellinitatis inibi componere ſtuduiſſent, palliare ſuae ſuperſtitionis errores, ſi Rex Karolus in Tuſcia moraretur, ſub temporis expectatione credebant. Contra hos itaque ſic collectos Rex praedictus, ut totius Gebellinitatis finaliter bellantia vaſa retunderet, quodque caſtrum ipſum fiat ultimum talis generis praecipitium & vorago, nec fictitiae ſuperſtitionis caligo ſuis ulterius tenebreſcat erroribus, totius partis Guelfae, Lucenſium ſcilicet, Florentinorum, & aliorum de Tuſcia nomen Eccleſiae profitentium exercitum innumerabilem coacervat. Obſidione ſanè hujuſmodi per ſex menſes & amplius continuè non ſine ſumptuoſis laboribus perdurante, cum jam illius caſtri populus ſtolidus rerum victualium penuria premeretur, nec expectaret aliunde ſubventum, præter alias ſponſiones & pacta, de pacto quod ſatis habitatoribus loci, qui non poterant ulterius ſe tueri, potuit eſſe grata montis illius habitatio, in habitantium pœnam facta eſt omnino deſerta & podium ſuis civibus deſolativum; fuitque edicto perpetuo ſtabilitum quod in colle illius podii, qui quanto mons ſe eminentem erigebat in tumulum, tanto in vanum tumorem ſupercilii vehebantur reſumere quoquo modo habitationes in ipſo podio, perpetuo non valerent, ſed ſub montis collibus & in plano novum pro ſe & ſucceſſoribus ſuis facerent incolatum. Igitur Rex praedictus Gebellinis uſquequaque devictis & dura recipientibus fræna maxillis, totum Italiae regnum in Eccleſiae redegit imperium & ſedis apoſtolicae diſtrictioni ſubmiſit.

VIII. Pluribus ergo temporum curriculis evolatis, divina potentia, quae ſuis incircumſcripta finibus omnem intellectum tranſcendit humanum, volens perituri mundi quae praecurrerant mala devincere, hac ſedavit fratrum unitate diſcordiam quod quendam nomine tunc Theobaldum Leodienſem Archidiaconum, qui ultra mare in terrae ſanctae favorem peregrinus acceſſerat, & cum Domino Odoardo inibi morabatur, ad ſummi apoſtolatus apicem, ad ſanctitatis faſtigium, beatitudinis ſolium, dicti fratres per electionem concordem unanimiter evocarunt. Hic namque ſingularitate virtutum & ſpiritualibus vitae ſtipendiis Deo militans nomen ex re complevit, ut ex officio nominis ſequeretur titulus dignitatis. Ex theo namque Graecè Latinè Deus, & daldus, quod ſequitur, prodit interpretatio glorioſa, ut videlicet Theodaldus dicatur ex ſanctae voluntatis fragrantia Deo datus, vel ad Dei ſervitium dedicatus. Eccleſiam enim Dei, contra quam denuo tyrannidis novo ſatellitio ex humana fragilitate pugnatur, & extraneia vexata ſtimulis ſemper invenu contra quos pugnet, in multis laudabilibus beneficiis reſtauravit. Quae cum propter paſtoris diuturnum defectum divinis quodam modo extenuata doctrinis, necnon & propter cognatam humanae imbecillitati malitiam in ſuis concuſſa parietibus vacillaret, dum ſanctus de terra ſanctitatis advenit, quem devota fidelium deſideria ſuſpirabant, ex hoſtibus occultis & patentibus feliciter triumphavit. Sub ejus namque tempore, qui fuit non ſine Dei miniſterio Gregorius decimus nuncupatus, id eſt, gregis dominici Rex & paſtor, ſaecula ferè facta ſunt aurea, latèque per univerſum orbem fidei religio coruſcavit. In eo ſanè, qui tanquam nitidus puritatis rivulus de fonte ſordium primi parentis arida mundi climata rigaturus advenit, quandiu in apoſtolatu vixit, nihil torpens otioſitas vindicavit, nihil ſuo tempore inanitas curioſa praeſumpſit. Hujus etiam patris ſanctiſſimi favor Regi praelibato non deſuit, ſed ſemper affuit gratioſus. Nam cum inniteretur nimium ſtrenuitati regiae, Lugdunum accedens, ubi Concilium generale, in quo Papa malorum conſilia multa ſolus poterat praevenire, maximè pro ſuccurſu terrae ſanctae, per univerſum orbem chriſtianitatis indixerat, totam regiae providentiae commiſit Italiam & ſub ejus directione dimiſit, ut impleret totum ſibi commiſſum vicariatus officium ſicut prius.

INCIPIT LIBER SEXTUS.

I. CUM autem inter haec crederetur quod Regi, qui ferro tot dierum millibus dimicarat, totum ſui deſiderii pondus circa reparationem regni & ſuorum fidelium immineret, illudque in libra utilitatis appenderet, armiſque deinceps juſtitiae concertaret, ac ſedatis fluctibus ſubjectorum, ſub juris tramitibus in pace conquieſceret, duo ſecum bella duriſſima & inexpugnabilia inchoavit. Ex quorum altero, cum non ſit tam ſanae mentis aliquis aut adquiſitae probitatis quem tenebrae cæcae cupidinis non confundant, ſe ſuis non contentans aſſiliis, factus eſt cupiditate prompta & in extorquendi promptitudine cupidus & avarus. Sicque affectu theſaurizandi forſitan ardens manus ad exactiones illapſat & flagore concupiſcentiae inexplicabilis neceſſario tyrannizat. Habet enim hoc ſecum illa ſitis hydropica, illa famis abyſſus, ut quanto plus bibat, tanto amplius ſtomachus inſatiabiliter aeſtuet ad bibendum. Quid enim non mortalia pectora cogit auri ſacra fames? Ex altero vero, dum quadam permiſſiva licentia ſeu licentioſa permiſſione Gallicorum opera, officialium maximè, quae pro eo quod tot ſimul bellorum fuerant experti diſcrimina, ſub diſſimulatione tranſibat, correctionis adhibitae moderamine non mordebat, quamquam nonnunquam deferret accuſatio querula veritatem, torpore negligentiae premitur, & craſſa ſupinaque lentitudinis circa haec ignorantia diffamatur. Jam tota ſedulitate vis & violentia refertur impune regnicolis; & dum ſola vis quaeque litigia terminat, parum pacis expectata tranquillitas videtur à proxima bellica contuſione diſtare. Verum cum in ipſis initiis ſit ſubditorum comprimendus exceſſus, ne fœda imitatio quaſi turpis ſcabies paulatim reliquos comprehendat, iſte triumphans ex hoſtibus nec in ipſo tantae corruptionis initio, neque medio, neque fine Gallicorum mentes jam omni ceſſante adverſitate dementes debitarum illatione pœnarum aliquatenus coërcebat, & ne praeſumptionis antiquae corruptio regnum iterata fœdaret, varios & non aequos exceſſus officialium non compreſſit. Igitur dum totum anxiè ſollicitudo ſubripit ſumptuoſa, totumque curioſa vexat anxietas, bonae ſpei clauditur aditus, & deſudantium querela ſatisfactionis compenſatione non tollitur, ſed malis cotidie ingraveſcentibus augmentatur. Cumque de jurata promiſſione totius regni reparatio deberetur & crederetur firmiter quod prodeſſet, ſi quando quis meritorum ſuorum cuneis inter tot anguſtias triumpharet, labores omnium regius ſibi vendicat potentatus. Super poſſeſſionis ſuae titulo etiam antiquus poſſeſſor impetitur, & cuilibet interrumpitur extranea vexatione poſſeſſio, quantavis praeſcriptione longi temporis & juſto titulo ſit vallata. Ex hoc enim ſecutum eſt gravamen arduum & nephandum, quod vix baroniam ſeu feudum aliquod diverſorum inquiſitorum pertranſivit oblivio quod non ſemel aut bis & ter aliquando merces extorta redemerit poſſidentis. Rex enim & Gallici, quos fortaſſis illorum de regno malitia blandiebat, quibus quotiens de commodis agebatur aures faciles & ad mala dociles commodabant omnium ubique felicitate repleti, nullam ſibi viam difficilem eſſe credebant,

nullum

nullum aditum intervallo vel obſtaculo iter interclu-ſum, totum aſtruebant ſuis accreviſſe laboribus, totumque proprium reputabant quicquid alii poſſidebant. Auferunt ergo pro voto quae volunt, & quae nolunt diminuunt.

II. Ipſae quoque Eccleſiae, praeter omnia quae clericis & eorum familiis ac Eccleſiarum vaſſallis nova quotidie novae exactionis adinventio imponebat, ſub ſervitutis inſolitae calcaribus anguſtatae magnam rerum jacturam temporalium lamentantur, quas non minus illas conterit impreſſio domini urgentis eas ad onera inſueta quàm olim filios Iſrael inclementia preſſerat Pharaonis. Verum ut de perſona Regis, qui tanquam à communi lege viventium meritorum eminentia ſequeſtratus per colles totius rectitudinis & juſtitiae finaliter incedebat, vanè non judiciatur auditus, nec de ipſo aliquid fœtidum credi poſſit niſi quatenus regnicolarum quorundam pravis conſiliis, qui denuo coram ipſo prava officialium opera defendebant, ex multo voluntatis haerebat lubrico, & fructus contemplatione futuri talium conſiliariorum conſilia ſequebatur, nova contra terras Eccleſiae interdicti & excommunicationis ſpecies per ipſos regios conſiliarios eſt inventa, haec videlicet, ut in portubus terrarum eccleſiaſticarum regni nullum applicet lignum nullaque barcha, vel vas marinum aliud oneretur; horumque portuum auxiliaria littora cenſuit odioſa diſtrictio in ſua ſolitudine remanere deſerta & inapplicabilia navigantibus ordinavit. Pacenſis, Cathanienſis, & Cephaludenſis Eccleſiae, quibus in Sicilia jura portuum civitatum ipſarum ex privilegio competunt felicium Auguſtorum, necnon & quibus civitates ipſae temporaliter & ſpiritualiter ſunt ſubjectae, ipſo fructu dictorum portuum ſunt privatae. Cutentina etiam in Calabria & nonnullae aliae quae habent caſtra aliqua juxta mare ſeu in littore maris navigabilis eiſdem dominantur gravaminibus & jacturis nimiis opprimuntur. Nec poteſt tam pravi conſilii deliberatio excuſari ex eo quod interdictum hujuſmodi ſunt dicitur generale, cum ſit ſimiliter ardentium par incendiorum & malorum ardentium ſimiliter incendia non ad imparia judicentur. Magiſtros quoque juratos qui maleficiis praeſunt ſanguinis in terris Eccleſiarum uſque ad ultimam deſolationem afficit.

III. Ad exponenda ergo in pleno Concilio haec & alia gravamina quamvis plures Praelati regni animoſitatis promptitudine viderentur ardere, illos tamen pejorum conſideratio, quibus affici poſtmodum metuere poterant, compeſcebat, eligentes potius mutis labiis ruſticus increpari & oppreſſionis virga mente ſilentioſa contundi quàm gladiis trucibus lingua murmurante perire. Verum, ut taceatur de laicis, quorum nullus tantae audebat delationis inferre clamorem, inter caeteros regni Praelatos, quos premebat ſimilis morbi moles, Marinus Capuanus Archiepiſcopus, vir facundiſſimus & elegantis ſermonis facundus ſcientia, & hominum mores expertus, quaedam capitula, in quibus ſingulariter omnia regnicolarum exprimebantur gravamina, ſummariè eliciens, magis praejudicialia recollegit, & tandem ea Lugduni in plena concione Concilii voce querula propalavit. Quibus ſolemniter nuntiatis, quamquam audientium horreſceret animus & mentalis obſtupeſceret intellectus, nullum tamen ſucceſſit propterea lenimentum, nec adhibitum fuit remedium competens, nec morbo creſcenti obviavit opportunae repreſſio medicinae. Fuit tamen pro repullatione tam gravis exceſſus de mandato Domini Gregorii ordinatum quod duo ex Praelatis regni ſoluto Concilio redeuntes in regnum Regem ſuper corrigendis oppreſſionibus quas continebant capitula ſupradicta requirerent & monerent. Obſtitit tamen & regni negotio nimium abſentia Do-
Matthaei. mini * M. Salernitani Archiepiſcopi, qui temporibus iſtis, poſtquam deliberaverat ad Concilium properare vocatus, eo videlicet animo ut oppreſſiones regni ſingulas firma voce depromeret ac regni ſtatum ipſius inſtanter peteret reformari, ultimum amaritudinis diem clauſit. Tunc audita eſt vox ploratus & ululatus multus. Salernitana enim Eccleſia voce turturea laniata clamabat. Quo progrederis pater, quo ſacerdos ſancte properas, à dilectis regni filiis ulterius non videndus? Pater mi, pater mi, regnicolarum currus, & Praelatorum auriga. Quid facient oppreſſi regnicolae, quid Eccleſiae ancillatae, quae fortem perdiderunt pugilem & athletam ſecurum, cujus induſtria, cujus animoſitate ſervitutes indebitae, oppreſſiones inſolitae, angariae & parangariae inſuetae, quae viduis & maritatis regni, Eccleſiis ac perſonis eccleſiaſticis irremediabiliter indiguntur, in conſpectu tanti Concilii provide fuiſſent propoſitae ac expreſſae robuſtè?

IV. Sanè Dominus Gregorius Papa ad Concilium Eccleſiae Lugdunum properando Regem Karolum in Tuſcia ſuper regni gravaminibus affectu patris alloquitur in haec verba. Super oppreſſione multiplici & innumeris novitatibus, fili cariſſime, quibus ſub tuo felici dominio regnicolas opprimi fama clamat, validus frequenter clamor perculit aures noſtras. Profecto credidimus per te illa debitis reſtaurationibus emendari ſtatumque illius regni brachio tuo commiſſi promptè in melius reformari. Revoces igitur pro Deo talia quae Regi pio non congruunt, ſed potius regiam celſitudinem dehoneſtant, ita quod tua grandis adeo felicitas adaugeat, non minuat, ſubditis libertatem. Ad haec utiquam, cum regium Rex non feciſſet in hac parte reſponſum, cujus animus videbatur ad ulteriora proclivior, dictus Dominus Gregorius ſubdidit. Veniet, veniet illa dies qua ſuper te tuoſque filios & heredes tyrannus inopinatus adveniet. Rex autem ad Papam mente provocata quodam modo ſpirituque turbato tunc replicat. Neſcio quid ſit tyrannus. Scio tamen quod ille Deus qui ſenitas corptas pedumque meorum ſumpta veſtigia huc uſque direxit velut auxiliator, in poſterum mecum erit. Poſt haec, cùm Rex praedictus quaſdam naves Hoſpitalariorum & Templariorum oneratas frumento in Sicilia & transfretare paratas feciſſet exonerari frumentaque deponi, pro eo videlicet quod praeter jura fundicaria & duanae pro extractiva cujuslibet ſalinae perpetuo edicto ſtatuerat unum auguſtalem aureum fiſco regio componendum, quem auguſtalem dicti fratres, cum contra eorum immunitatem & regni libertatem ac conſuetudinem peteretur immo extorqueretur exactè, contendebant ſecretis regiis exhibere, fama de iis ad Dominum Gregorium Lugdunum uſque perrexit, quaſi Rex praedictus terrae ſanctae, quam idem Dominus Gregorius apoſtolico zelo puraque mentis intentione fovebat, auxiliaria victualium ſubſidia, quibus plurimùm indiget, impediret. Propter quod conſcientia utata gravatus, conſiderans quod paterna & caritativa monita non poſſent penes Regem Karolum in revocatione tantarum novitatum adinventarum in regno proficere, doctrinam in hoc evangelicam ſervans Regi Franciae Philippo praeſenti haec voce lugubri mœſtaque mente denuntiat dicens quòd ſignificatio praedictorum ſua & fratrum ſuorum, ſi vera ſunt, lædit viſcera, nimirum cum ſtatum illius terrae ſanctae Chriſti ſanguine conſecratae jaculo veriſimilis laeſionis offendat. Quare rogat & mandat ut Rex Franciae dicto Regi Siciliae hujuſmodi praemiſſa ſignificet ac quicquid in hac parte reſponderit ad notitiam ſedis apoſtolicae perferat, quae circa talia intendebat apponere conſilii remedium opportuni. Praeterea ſuper eo quòd Graeci nuntios ad Concilium miſerant, per quos ſe velle redire ad unitatem Eccleſiae ac commutatis in melius ritibus unionem cum gente Latina facere aſtruebant, pater apoſtolicus ſimiliter Regem Franciae conſuluit memoratum dicens quod Graecis ad mandata Eccleſiae redire volentibus & parere non videbatur gremium debere apoſtolicae ſedis claudi, ſed recipiendi erant, ut prima facie videbatur, ad miſericordiam Romanae Eccleſiae gratioſè, ut de caetero juxta evangelica vaticinia unus in mundo ſit paſtor, erroris cujuslibet abdicata caligine,

gine, unumque ovile fidei orthodoxae. Sed neſcio quis, Deus ſcit, qui novit occulta, tantam Graecorum & Latinorum paratae ac petitae unitatis concordiam zizania damnoſae diſſolutionis infecit & fermento malitiae ac excogitatae nequitiae impedivit. Ad ligandum ſanè Praelatorum alas decurtandumque volatus ac clericorum paſſus novis conſtitutionibus compeſcendos & per conſequens juriſdictionem ſedis apoſtolicae ampliandam, ut quae cuncta poteſt cuncta operetur immediatè, qui viderit aut videre poterit, & ſola totaque ſit in omnibus peragendis quae mater eſt omnium & magiſtra, quamplures decretales ſeu decreta vel ſanctiones pœnales valituras perpetuo promulgavit. Pro ſubſidio autem terrae ſanctæ praedictae, ut de redditibus eccleſiaſticis generalis paſſagii ſumptus abundè ac liberaliter fieri valeant, decima ſex annorum univerſaliter de omnibus Eccleſiarum proventibus edicitur colligenda in toto orbe terrarum, & demum collectores per ſingulas provincias ſtatuuntur.

V. Concilio igitur diſſoluto, de quo nulla vel modica univerſitatis fructuoſitas eſt progreſſa, niſi quatenus ſedes apoſtolica devotionem confluentium ad ſynodum generalem & evocatorum obedientiam eſt experta, Dominus Gregorius redit in Italiam, Romam feſtinans, immo ad paſſagium celeri feſtinantia devotè ſuſpirans. Sed quia non ſunt in homine viae ejus, immo Deus tantum, qui moderatur & vota dirigit greſſus humanos, dictus Dominus Gregorius apud civitatem Aretinam ſqualore itineris fatigatus adveniens, moleque propterea tandem morbi febrilis arreptus, viam omnis carnis ingreditur, nomenque ſanctitatis apud homines indelebile promeretur. Huic autem celeri proviſione ſubſtituitur in honore Dominus frater Petrus de Burgundia Epiſcopus Oſtienſis, qui mutato Petri vocabulo, cujus adeo plenitudinem poteſtatis aſſumpſerat, Innocentius V. voluit nominari. Hic volens epiſcopatum ſuum viſitationis debitae praeſentia honorare ſedique propriae reverenter & devotè ſua viſitatione deferre, abjecta mora Romam itinere continuato ſe dirigit. Tempore autem Domini Innocentii V. Rex Karolus regnum Hieroſololymitanum ex conceſſione cujuſdam Domicellae, quae filia J. quondam Regis Hieruſalem dicebatur & heres, ſive pretio ſive amore aut permutatione ſeu compenſatione alicujus excambii eſt adeptus, Regemque ſe Hieruſalem & Siciliae poſtmodum titulavit. Infra ſex autem menſes Dominus Innocentius apud Lateranenſe palatium Romae fatalibus devictus viribus, diffinitiva mortis ſententia, reſignato vitae chirographo, ceſſit mundo.

VI. Cum praedictus Dominus Gregorius Papa bonae memoriae attendens gravia dictae ſedis diſpendia & probroſam infamiam quae propter vacationem diutinam ſedis ejuſdem, quam vota contraria Cardinalium & in electione ſummi Pontificis omnino diviſa trahebant, univerſali proveniebat Eccleſiae, quandam conſtitutionem contra Cardinalium duritiem edidiſſet, per quam rectoribus civitatum & locorum in quorum diſtrictibus ſummum Pontificem obire contingeret reducendi Cardinales ipſos ſub unius clauſurae conclavi & eos certo modo ad electionem celerem compeſcendi plenam ex rationibus tradiderat poteſtatem, Rex prædictus, qui erat tunc urbis ſenator ad vitam, Cardinales praedictos in palatio Lateranenſi praedicto adeo coartavit quod contra voluntatem & repugnantiam majoris & ſanioris partis collegii obturatis quibuslibet foraminibus, muratiſque feneſtris altiſſimis, per quas ſolum animal pennatum, apertis remanentibus, ingredi poterat ad concluſos, multa & dura fecit perſonaliter inſtans coërtionis & coactionis operibus, per quae nonnullos ex ipſis Cardinalibus provocavit & ſe ſuſpectum eis reddidit & pariter odioſum. Credenſque per coërtionem hujuſmodi habere ſummum Pontificem forſitan ſicut vellet, non incedens per viam regiam, ſiniſtram declinavit in partem. Poſt octo namque dies ipſi ſubſtractis cibariis, panis & aqua tantum debebant, ſecundum prædictam conſtitutionem Gregorii, Cardinalibus omnibus in recluſorio miniſtrari. Cardinales Gallici diverſitatem ciborum ac varietatem potuum latenter in abundantia per miniſtros regios porrectorum gula ſtomachante faſtidiunt. Tunc ſanè Dominus Johannes Gaietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus Cardinalis, Argus & argutus in Eccleſia Dei, omniſque ipſius Cardinalis ſequela contra Regem Karolum non immerito cauſam & materiam conceperunt odii & rancoris pro eo quod erga conſtrictos reductoſque infra murorum ambitum compulſa inaequali & impari ſuperbè non minus regere ſe ſtudebat. Demum ille cujus dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit, non paſſus longae vacationis Eccleſiae ſuae ſanctae ſtipendia, qui voluit eſſe Dei mediator & hominis, diſcrepantes Dominorum Cardinalium ſpiritus ad illius reduxit monocordium unitatis quod properè nimis ultra quàm tunc credi poſſet Dominus Ottobonus ſancti Adriani Diaconus Cardinalis ad ſummi apoſtolatus apicem, conſulto prius Rege à Cardinalibus Gallicis praeter jus & conſuetudinem, concorditer evocatus, mutatoque proprio nomine vocari voluit Adrianus. Hic, pro eo quod aeſtiva tempora imminebant, quibus, neſcio qua ſuſpicione de aëre corrupto concepta, Romana Eccleſia vitare urbis Romanae didicit incolatum, Viterbium ſtatim pergit quaſi praeſcitam feſtinantiam ad mortem; ibique infra quadraginta dies debitum naturae perſolvit invitus. Poſt cujus obitum Domini Cardinales reducti more ſolito in palatio ſub conclavi in cordis duritia & animi obſtinatione praeterita validiores effecti, ſed diverſitatem corporum notis utriuſque diverſis diverſitatem induunt animorum. Nihilominus tamen ex induſtria & ſagacitate praedicti Domini Johannis Gaietani magiſter Petrus Hiſpanus Tuſculanus Epiſcopus ad apicem apoſtolicae dignitatis aſſumitur & Johannes XXI. mutato nomine proprio nominatur.

VII. Sub iſtius tempore Karolus Rex praefatus aliàs impreſſo gravi pondere onus addens & de perverſorum ſuorum conſilio novos novorum gravaminum modos invenit & impoſuit. Quidam enim ex ſuis ſubdola ſuggeſtione ſuſurrant, & aures regias vento nitentes adulationis implere, dum nil aliud cogitant niſi cum alterius Regi placere jactura, dicunt in aures. Domine mi Rex, foreſtas innumeras campoſque diverſos & nemora ſubdefenſa necnon alia infinita hodie regium habet dominium; è quibus, quod eſt ſatis mirabile, conſideratis expenſis quas pro iis curia veſtra ſubit, nulla provenit ut deberet utilitas fiſco veſtro. Totum forſan commodum omniſque fructus & uſus eſt magiſtrorum maſſariorum aliorumque cuſtodum & credentiariorum curiae. Unde maſſarias veſtras, Domine, per terras regni cum bonis viris qui maſſariis utuntur communicetis in totum & ſocietates inite cum eiſdem. Multiplicabuntur enim ſine ſumptibus curiae tunc regiae maſſariae; ſemperque ſalva rerum ſubſtantia multa camerae veſtrae emolumenta provenient. Dividantur animalia veſtra per ſubditos opulentos, & eis imponatur reddendum curiae veſtrae, ſalva ſemper ſorte, certum quid annuatim. Subditi quippe veſtri propter conſequendam in bonis & animalibus ſuis praetextu ſocietatis regiæ libertatem & habenda paſcua libera libenter ad participium fructuum recipient ſub ſuo periculo & fortuna qualibet maſſariam. Falſa igitur & fallaci ſuaſione recepta & pariter approbata, per totam Siciliam, quae terra eſt fertilis & fœcunda, ſegetibus apta, & accommoda maſſariis, viros habentes aliquid, maximè archivillanos locorum & protoruſticos, eligit ad hujuſmodi officiorum onera officialium docta malitia. Huic invito ſues in numero, alii retinendi boves, illi compulſo vaccas, alii repugnanti pecora ſive oves & equas cuſtodiendas aſſignat, legem ponens caeteris, ac ſi naturae dominaretur & aëri, aut eſſet humana virtus ſuper omni-

Digitized by Google

omnipotentia deitatis. Haec eſt enim lex, hic eſt modus impoſitus caeteris talibus, hoc ſtatutum curiae officialium mala fraude vallatum; ut ille videlicet cui ſocietatis nomine ſues cuſtodiendae traduntur aſſignet fiſco curiae anni circulo revoluto parturiſſe ſuem quamlibet bis quinque capita fœtus, duos ſcilicet ſœtus maſculos & tres feminas, fœtuſque primos femineos eodem anno quinque ſimiliter quamlibet generaſſe, ita quod de qualibet porca in omnem eventum viginti capita in univerſo poſt annum, velit nolit, de bona & aequa, ut aiunt, ratione reſignet, ſecundo vero anno & deinceps quolibet XXX. ſalinas frumenti & totidem ordei magiſtro maſſario curiae repraeſentet, receptis pro expenſis & mercede ſervitii & laboris duobus tantum auguſtalibus per ſingulos duos boves. Alteri vero, cui bidentes ad participium ſructus dantur, talis eſt rationis compulſio ad tapetum ut pro ſingulis centum ovibus ſibi datis, de decem cantaris caſei, & de duobus reccoctae, ac quatuor cantaris lanae, venditoque caſeo, de duodecim tarenis auri pro quolibet cantaro caſei, & de ſex tarenis pro cantaro, ſoluta omnino integrè pecunia curiae anno revoluto faciat rationem. Si quae ſint oves fœtae portantes, nonaginta. Saltem ex quolibet centenario fœtus, ſexaginta videlicet feminas, & triginta maſculos anniculos, eaſdemque feminas ſecundo anno ſuos pariter fœtus habere in ſui tempore ratiocinii omnino deponet. Pro ſtercoribus vero bidentium de terris impinguatis ab eis in quibus die ſtabulantur & nocte duas ſalinatas pinguis novalis procuret haberi; ex quibus duabus ſalinatis duodecim ſalinas victualium de ſuo, ſi novalis caſu pereat, fiſco componat. Equarius vero per ſingulas duodecim equas ſuae cuſtodiae aſſignatas quolibet anno decem fœtus, quatuor maſculos, & ſex feminas, neceſſario ſub omni ſuo periculo repraeſentet. His & aliis gravaminibus, praeter collectas & exactiones.....
Cætera deſunt.

Poſtea legendus eſt Nicolaus Specialis editus in appendice Marcæ Hiſpanicæ pag. 597.

CHRONICON KEMPERLEGIENSE.

Anno Domini DCCCXLIII. civitas Nannetenſis à Normannis ſub Lamberto capitur, & Epiſcopus ejus, nomine Gunhardus, ab ipſis Miſſam dicens occiditur.

DCCCLI. Obijt Numeoneus Rex Britonum. Succeſſit in regnum Eriſpoë filius ejus. Hic expulit Normannos à civitate Nannetica.

DCCCLVII. Eriſpoë Rex Britonum à Salomone occiditur. Tempore hujus Salomonis corpus ſancti Matthæi Evangeliſtæ ab Æthiopia in minorem Britanniam delatum eſt.

DCCCLXX. His diebus Salomon Rex Britonum direxit Romam, Adriano Pontifici ſtatuam auream cum multis donarijs dedit.

DCCCLXXIV. Occiſus eſt Rex Britonum Salomon.

DCCCLXXVII. Carolus Calvus Imperator obijt. Succeſſit Ludovicus filius ejus in regnum.

DCCCLXXIX. Obijt Ludovicus. Succeſſit in regnum Carolus qui dictus eſt ſollus.

DCCCCXXIX. Obijt Carolus Rex qui dictus eſt ſollus. Ludovicus filius ejus ſucceſſit in regnum.

DCCCCXXXI. Britones qui remanſerant, Normannos omnes occiderunt in ſolemnitate ſancti Michaëlis, cæſo primùm Duce illorum, Feleca nomine.

DCCCCXXXVI. Britones à tranſmarinis partibus Adelſtani Regis Angliæ praeſidio revertentes, terram ſuam repetunt.

DCCCCXCII. Obijt Conanus Comes, filius Iudicaëlis Berengarij Comitis Redonenſis. In bello Concurruc occiſus eſt v. Kal. Iulij.

DCCCCXCVI. Obijt Hugo Rex, pater Roberti Regis.

MVIII. Obijt Gauffridus Dux Britanniæ, filius Conani filij Iuhaëlis Berengarij, dum pergeret Romam gratia orationis. Succeſſit Alanus filius ejus. Hic Bertham filiam Odonis Comitis Carnotenſis duxit uxorem conſilio & auxilio Alani Cornubiæ Comitis, qui eam inſequentibus Francis ad praedictum Ducem per vim ſui exercitus adduxit. Deinde celebratis in urbe Redonenſi ex more nuptijs, cum multis pretioſa donaria diſtribuerentur, ille Cornubienſis nihil horum apprētians, ſolam ſibi paternam hæreditatem, quam prius juvenis amiſerat, petijt reddi. Quod audiens Dux Redonenſis, libenter aſſenſit coram optimatibus totius Britanniæ, reddens ei inſulam Guzel, cum pago qui dicitur Bel, quam noverat ipſe Dux ex dotalitio ejus matris, nomine Guinoëdon, ſuam eſſe. Quam inſulam nominatus Cornubienſis conceſſit & dedit Eccleſiæ ſanctæ crucis Kemperlegienſis in abbatiam ſempiternam.

MXXIX. Cœnobium ſanctae crucis Kemperlegij ab Alano Cornugalliae Comite aedificatur, atque inibi Guorloëſius Abbas ab Orſcando Pontifice benedicitur.

MXXXIV. Haduiſa Comitiſſa Britanniae, vidua Gauffridi, & mater Alani, & Eudonis, IX. Kal. Martij obijt.

MXXXVIII. Depoſitio Felicis Abbatis ſancti Gildaſij.

MXXXIX. Obitus Alani Redonenſis Ducis Britanniae. Hic regnum ſuum filio ſuo Conano Trimenſi reliquit Kalendis Octobris.

MXLI. Tranſitus Cadualloni Abbatis Rotonenſis.

MXLVII. Conanus puer de cuſtodia patrui ſui elabitur Redonis.

MXLVIII. Redonenſes Conanum recipiunt Romae apud ſanctum Petrum XII. Februarij.

MXLIX. Leo IX. conſecratur & coronatur Papa XIII. Aprilis, confirmat Bellam inſulam Cadualono Abbati Rotonenſi, qui eodem anno obijt. Succeſſit Perenefius.

ML. Vercellenſis ſynodus ſub Leone Papa nono celebratur.

MLIV. Domnus Leo Papa tranſit III. Kal. Maij XXIX. Aprilis, cui ſucceſſit Victor.

Hoël principatum Nannetenſium adipiſcitur Cornubiae Comes.

MLV. Eliſeus Abbas ſancti Guengololëi obijt.

MLVI. Rilla Abbas ſancti Guengololei praeficitur.

MLVII. Tranſitus ſancti Guorloeſij Abbatis Monaſterij ſanctae crucis Kemperlegienſis.

Conanus Comes Eudonem patruum ſuum bello cepit.

MLVIII. Alanus Comes Cornugalliae, Kemperlegienſis monaſterij ſundator & pater, migrat ab hac vita.

MLIX. Jungumarius Abbas praeficitur.

MLX. Gauffridus Comes Andegavorum obijt.

MLXII. Herbertus Cenomanenſis Comes moritur, uterinus frater Conani Ducis.

MLXIII. Iudith Comitiſſa Cornugalliae obijt.

MLXIV. Orſcandus Epiſcopus Cornugalliae vitam finit. Succeſſit ei Benedictus filius.

MLXVI. Stella viſa eſt, quae cometa dicitur, ferè per quindecim dies in occiduis partibus.

Conanus, Alani Ducis Britanniae filius, obijt.

Guillelmus Normannorum Dux cum magna claſſe Britanniam invaſit inſulam.

Praelatus eſt Abba Benedictus, frater Hoëli Comitis monaſterij Cemperlegienſis.

Haraldus Rex Anglorum à Guillelmo devictus interficitur.

MLXVIII. Baldoinus Flandronenſis Comes obijt.

MLXXII. Hardengius Comitiſſa moritur XII. Auguſti.

MLXXIII. Alexander Papa moritur. Cui ſucceſſit Aldebrandus, cui nomen Gregorius.

Monaſterium inchoatur ſancti Melanij.

MLXXVII. Hoël à Vicecomite Eudone capitur, & infra undecim dies ab exercitu ſuo vi redditur.

MLXXVIII. Quiriacus Nannetenſis Epiſcopus moritur.

MLXXIX. Amatus Olorij Legatus mittitur in Britanniam.

MLXXXI. Benedictus Abbas ſanctae crucis, frater Hoeli Comitis, Nannetenſis Epiſcopus efficitur.

Ioannes quondam Abbas ſanctae Crucis moritur.

MLXXXIII. Beati Guorloeſij corpus de tumulo erigitur.

Reſtauratio Eccleſiae ſanctae crucis.

MLXXXIV. Hoel Comes moritur Idibus April.

Gauffridus Comes Redonenſis nothus in captione apud ſanctum Courentinum moritur XXV. Octobris.

MLXXXV. Hilla ſancti Guingaloëi Abbas obijt. Kalendis Iunij obijt Bertha Comitiſſa Britanniae, mater Conani Ducis, ſoror Fulconis.

Fames orta eſt dira & peſtifera per totam Europam.

MLXXXVII. Alanus Hoëli Conſulis filius duxit uxorem Conſtantiam Guillelmi Regis Anglorum filiam.

MLXXXVIII. Hic tranſit Guillelmus Rex Anglorum.

Iungomarus quondam Abbas ſanctae Crucis finit.

Vrbanus Papa ordinatur.

MLXXXIX. Dedicatio Eccleſiae ſancti Gorthierni à Benedicto Coriſopitenſi Epiſcopo facta.

MXC. Conſtantia Comitiſſa obijt, Regis Anglorum filia.

MXCI. Obijt Budic, frater Hoëlis Comitis.

MXCVIII. Eudonus, Deriani filius, proditione Tauri occiditur.

MXCIX. Vrbanus Papa finit vitam III. Kalend. Auguſti.

MCIII. Matthias Nannetenſis Conſul, Hoëlis Conſulis filius, moritur.

MCVI. Menſe Februario & Martio cometa apparuit; & Concilium Pictavis rexit Bruno, in quo fuit Boimundus.

MCVII. Paſchalis Papa in Francia apud Trecas concilium tenuit.

MCXI. Henricus Imperator Romam veniens, Paſchalem Papam tenuit per traditionem, & eum coegit facere ſacramentum.

Boëmundus vitae finem fecit.

MCXIII. Benedictus, Alani Cornugalliae Conſulis filius, Nanneticae Eccleſiae ſedem & abbatiae Kemperelegienſis regimen confectus ſenio ſponte dimiſit; & in hoc anno unum de ſuis monachis, nomine Gurchandum, ad Radulphum Turonorum Archiepiſcopum ordinandum tranſmiſit, & eidem abbatiae praefecit.

MCXV. Radulphus Turonenſis Archiepiſcopus moritur. Succeſſit ei (Giſlebertus.) Benedictus Epiſcopus Nannetenſis & Abbas ſanctae crucis tranſit.

MCXVII. In hoc anno, X. Kal. Ianuarij, ventus vehementiſſimus inhorruit.

MCXVIII. Paſchalis II. Papa obijt XVIII. Ianuarij.

MCXIX. Concilium Remis celebratum eſt ſub Calixto ſecundo Papa, in quo Ludovicus Francorum Rex interfuit.

MCXX. Obijt Alanus Fergant junior filius Hoëli Comitis III. Idus Octobris.

MCXXII. Romae praeſidente Calixto ſecundo Papa celebratur generale Concilium, in quo reformata eſt pax inter imperatorem Henricum & Dominum.

MCXXVIII. Girardus Engoliſmenſis Epiſcopus & ſanctae Romanae Eccleſiae Legatus in monaſterio ſancti Gildae Dolenſi Concilium rexit.

MCXXX. Obijt Robertus Coriſopitenſis Epiſcopus. Succeſſit ei Radulphus.

Obijt Hemericus Abbas ſanctae crucis Kemperelegienſis III. Non. Iulij. Adonias Abbas efficitur.

MCXXXI. Obijt Gurhandus Abbas ſanctae crucis Kemperelegienſis.

MCXLIII. Obijt Innocentius Papa. Succeſſit Caeleſtinus. Eodem anno moritur,

MCXLIV. Lucius Papa defunctus eſt.

MCXLVI. Obijt Alanus niger, Conani Ducis gener.

MCXLVII. Ordinatio Rodandi Abbatis ſanctae crucis.

MCXLVIII. Obijt Conanus groſſus, Dux Britanniae.

MCLVIII. Obijt Radulphus Coriſopitenſis Epiſcopus.

MCLIX. Ordinatio Bernardi Coriſopitenſis Epiſcopi.

MCLX. Obijt Riocus Abbas ſanctae crucis.

Ordinatio Donguali Abbatis ſanctae crucis.

MCLXII. Fit valida fames.

MCLXIII. Dongualonus Abbas obijt. Rinvalonus Abbas benedicitur.

MCLXVII. Obijt Bernardus Coriſopitenſis Epiſcopus. Succeſſit Gauffridus.

MCLXX. Leonenſes à Conano verſi in fugam excutiuntur, & ad millia capiuntur.

MCLXXI. Aymo Leonenſis Epiſcopus occiſus eſt.

Conanus Dux Britanniae & Comes Richemundiae obijt XX. Februarij.

MCLXXIV. Obiit Ioſſius Turonenſis Archiepiſcopus.

MCLXXV. Obijt Guillelmus Epiſcopus de Treguier. Cui ſucceſſit Ivo Brito, Archipresbyter Turonenſis.

MCLXXVI. Bartholomæus Archiepiſcopus Turonenſis Concilium habuit cum Epiſcopis Britanniæ Redonis.

MCLXXVII. Ædificatum eſt monaſterium ſancti Mauricij.

MCLXXXVI. Obijt Gauffridus Dux Britanniae, Comes Richemondiæ, filius Regis Angliae, XIV. Kal. Septembris.

Benedicitur Abbas Evenus.

MCLXXXVII. Arturus Nannetis naſcitur, filius ejuſdem. Et eodem anno Rivalonus Abbas Kemperelegiencis obijt.

MCXCI. Obijt beatus Mauricius Abbas.

MCCIX. Benedicitur Abbas Savaricus.

MCCX. Obijt Evenus Abbas ſanctae crucis.

MCCXII. Benedictio Danielis Abbatis.

MCCXXXV. Fames valida.

MCCXXXVII. Occiſi fuerunt Iudaei in Britannia à cruce ſignatis.

MCCXXXVIII. Reſignavit Abbas Daniel, & Rivalonus Abbas benedicitur. Et Johannes filius Petri de Brenes Comes efficitur.

MCCXXXIX. Obijt Rivalonus Abbas dictus Saligog., & Henric..... Bern.....

MCCXL. Die Martis infra Octavam ſanctorum Innocentium natus Iohannes primogenitus Iohanois Comitis Britanniæ.

MCCXLI. Die Martis poſt Reſurrectionem Domini natus eſt Petrus ſecundus filius ejuſdem Iohannis apud caſtrum Lini.

MCCLXII. Octavo Kal. Auguſti naſcitur Arturus primogenitus Iohannis Ducis Britanniae ex Beatrice filia Regis Angliae.

MCCLXIX. Die feſto beati Matthaei Apoſtoli fuit electus Blanchart.

Decimo quinto Kal. Aprilis, die Mercurij in ferijs Paſchae, movit de Pucinnon Iohannes Dux Britanniae ad arripiendum Iter ultra mare, & filius ejus primogenitus.

MCCLXXVII. Fuit depoſitus Blanchart. Appellavit. Ei ſucceſſit Cadiocus.

MCCLXXIX. Obijt Blanchart apud Viterbium.

Digitized by Google

ACTA VISITATIONIS PROVINCIARUM BURDEGALENSIS ET BITURICENSIS, FACTA A SIMONE DE BELLO-LOCO ARCHIEPISCOPO

Bituricenſi, Aquitaniæ Primate,

Ab anno Chriſti MCCLXXXIV. uſque ad annum MCCXCI.

VISITATIO PROVINCIÆ Burdegalenſis.

HIc habetur qualiter Reverendus Pater Dominus Simon Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, primo anno Domini MCCLXXXIV. menſe Septembri, dominica die poſt feſtum beati Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtae, Burdegalenſem provinciam jure primatiae ſuae cauſa viſitationis intravit. In cujus ſocietate erant religioſi viri, Iohannes Abbas monaſterij ſancti Sulpitij Bituricenſis, frater Gilo ejus ſocius, fratres Simon dictus Patrui, & I. de ſancta Severa ordinis fratrum Minorum, magiſter Guillelmus de Medunta Officialis & Canonicus Bituricenſis, Iohannes ejus Clericus, Dominus Guido de Noyalhes Capicerius Pictavenſis, Dominus Helias Porta Abbas ſecularis Eccleſiae ſancti Aſterij Petragoricenſis dioceſis Conſervator proviſionis ſeu ordinationis à ſede apoſtolica ſuper jure primatiae praedictæ. Helias ejus Clericus, Dominus Otho de ſalinis Canonicus Magdunenſis, Dominus Cono Capellanus Virſionenſis capitoli, Domini I. Belechiere Notarius publicus, Guido de Rans Clericus Domini, Bertrandus Goſſe ſerviens Domini Regis, & plures alij.

Et notandum quod cum dictus Dominus Bituricenſis concepiſſet & propoſniſſet Burdegaleuſem provinciam cauſa viſitationis intrare, conſiderans quod Eccleſia ſua Bituricenſis in juſtis ſuis poſſeſſionibus & ceteris juribus ſemper defenſorem habeat & habuerit ſereniſſimum Regem Francorum, eundem Regem rogavit ut unum de familiaribus ſuis committeret eidem iturum cum ipſo in provinciam praedictam. Cujus precibus benigniter inclinatus dictus Rex virum providum, morigeratum, ordinatum, & facundum de familia ſua conceſſit eidem cum ſuis literis continentibus haec verba.

PHILIPPVS *Dei gratia Francorum Rex Bertrando Coſſe ſervienti ſuo ſalutem. Mandamus tibi quatenus non permittas quod in ſeneſcalliis ſeu bawiliis Petragoricenſi, Pictavenſi, Xanctonenſi, Agennenſi, Vaſconiae, Arverniae indebita gravamina vel violentiae aut injuriae inferantur dilecto & fideli noſtro Archiepiſcopo Bituricenſi Aquitaniae Primati, aut gentibus vel nuntiis ſuis in perſonis vel bonis eorum, cum pro juribus provinciae vel primatiae ſuae exercendis ad partes provinciae vel primatiae earundem ipſum vel eorum aliquem contigerit declinare, & ipſum Archiepiſcopum & quemlibet praedictorum in ſuis juſtis ſaiſinis ab omni injuria necnon gravaminibus & violentiis manifeſtis in locis ipſis defendas ex parte noſtra, quotiens opus fuerit ſibi & de hoc fueris requiſitus. Nos enim tenore praeſentium praecipimus Seneſcallis & Iuſtitiariis locorum praedictorum ut tibi ad executionem praemiſſorum, ſi eos inde requiſieris, auxilium ſubminiſtrent. Actum Pariſius die Lunae poſt feſtum nativitatis beati Iohannis Baptiſtae anno Domini* MCCLXXXIV.

Dictus vero Dominus Bituricenſis antequam dictam Burdegalenſem provinciam, ut praemittitur, intraret, volens conſultè & cum maturitate procedere, ſalvo tamen jure ſuae Bituricenſis Eccleſiae & honeſtate ſua, dictum Regis ſervientem, ut in tuto procederet, ita quod à magiſtris ſuis reprehendi non deberet, & quod de commiſſis ſibi nihil omitteret ſuper juribus poſſ. juſtis Eccleſiae ſuae Bituricenſis & ſui ipſius & praedeceſſorum ſuorum in primatia & provincia Burdegalenſi, & de cognitionibus cauſarum Burdegal. tam ſedibus vacantibus quàm non vacantibus, & de cohercionibus quas habet in Clericos, potiſſimè Burdegalenſes & Burdegalenſis provinciae, per litteras apoſtolicas, per acta judicialia, & per teſtes informavit, & ſuper informatione praedicta & de modo informandi praecepit dictus Dominus Bituricenſis fieri ex ſuperabundanti cautela publicum inſtrumentum, unum in Gallico, quod haberet dictus Bertrandus ſuis oſtenſurum magiſtris, ſi eſſet neceſſe, & aliud in Latino penes Dominum remanſurum, quorum tenor inferius annotatur.

Poſt haec dictus Dominus Bituricenſis ſuas mandavit procurationes in hunc modum.

SIMON *Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, dilectis in Chriſto filiis Abbati & conventui de Anglia Pictavenſis dioceſis ſalutem in Domino. Burdegalenſem provinciam iure noſtrae primatiae viſitantes, hac inſtanti die dominica poſt feſtum beati Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtae ad locum veſtrum intendimus declinare. Vnde vobis mandamus ut nobis & familiae noſtrae dicta die neceſſaria praeparetis. Datum die Martis praecedenti anno Domini* MCCLXXXIV.

Die igitur dominica poſt feſtum beati Matthæi Apoſtoli & Evangeliſtae dictus Dominus Bituricenſis Archiepiſcopus veniens de abbatia Fontis Gombaudi parrochiae de Fougombaut Bituricenſis dioceſis, ubi ſabbato praecedenti ſacros celebraverat ordines & praedicaverat, Burdegalenſem intravit provinciam, Abbate Angliae ſe quinto in equitaturis veniente obviam Domino per leucam & amplius, & ſalutante Dominum cum hilaritate vultus. Et cum modicum cum Domino dictus Abbas equitaſſet, cum feſtinatione praeceſſit, ut ſe praepararet, & ſuos fratres & concanonicos ad recipiendum Dominum modo debito faceret praeparari. Veniente igitur Domino, dictus Abbas cum ſociis ſuis proceſſionaliter in capis ſericis, campanis pulſatis, honorifice receperunt cantantes reſponſorium *Deum time*, Abbate praedicto in introitu Eccleſiae praeſentante Domino aquam benedictam, & induto capam ſericam, cambucam ſive baculum paſtoralem tenente; crucem, textum evangeliorum, & reliquias Eccleſiae ceteris tenentibus in proceſſione. Dicto vero reſponſorio cantato & finito cum verſu & Gloria, ſurrexit Dominus ab oratione ſua, dicens alta voce: *Sit nomen Domini benedictum*, reſponſo, *Ex hoc nunc & uſque in ſeculum. Adiutorium noſtrum in nomine Domini*: reſponſo, *Qui fecit cœlum & terram. Benedicat vos omnipotens Deus pater & filius & ſpiritus ſanctus.* Reſponſo, *Amen.* His factis, reliquias ſanctorum ſuper altare poſitas deoſculatus eſt, & poſtea ſuam cameram introivit, ſua cruce ſemper & ubique deportata ante ipſum. Cum vero dictus Dominus Bituricenſis ſuam cameram, ut dictum eſt, intraviſſet in abbatia praedicta de Anglia Pictavenſis dioceſis, venit quidam Archipresbyter venerabilis & diſcretus ex parte Domini Pictavenſis cum litteris excuſatoriis ſuper eo quod Domino non venerat obviam, quarum tenor ſequitur in haec verba.

Reverendo Patri in Chriſto ac Domino, Domino Simo-

Digitized by Google

Simoni Dei gratia Archiepiſcopo Bituricenſi, Aquitaniae Primati, frater Galterus permiſſione divina Pictavenſis Epiſcopus ſalutem cum omni reverentia & honore ſe paratum ad ejus beneplacita & mandata. Litteras veſtras accepimus in finibus dioceſis noſtrae verſus Andegaviam. Quibus receptis, mandavimus magiſtro Guillelmo Archipresbytero de Ambernaco ut vobis occurrat apud Fontem Gombaudi, pariturus veſtris beneplacitis ac mandatis. Dictus enim Clericus, ex quo fuimus in iſto officio, in viſitando dioceſim Pictavenſem nobiſcum fuit, & prae aliis viam novit. Ceterum ſi vobis obviam non venimus ita citò ut vellemus, nos excuſatos habeatis. Nam octo diebus antequam litteras veſtras recepimus publicari feceramus quòd apud Mauritaniam ordines faceremus, quae villa eſt prope Andegaviam, diſtans ab illa parte dioceſis noſtrae per quam intrabitis, ut dicitur, ad xxxv. leucas Pictavinas; quae quales ſint experientia vos docebit. Veniemus etiam ad vos cum Dei auxilio quamcitius poterimus. Bono modo valeat & proficiat ſemper in Domino veſtra paternitas reverenda. Datum die Lunae ante feſtum beati Matthaei.

Item cum literis credentiae, quarum tenor talis eſt.

Reverendo in Chriſto Patri ac Domino, Domino Simoni Dei gratia Bituric. Archiepiſcopo, Aquitaniae Primati, frater Galterus eadem permiſſione Pictavenſis Epiſcopus ſalutem cum omni reverentia & honore & paratam ad ejus beneplacita voluntatem. Rogamus vos ut magiſtro Guillelmo de Cypra Archipresb. de Ambernaco Clerico noſtro latori praeſentium velitis fidem adhibere. Valeat veſtra reverenda paternitas in Domino Ieſu Chriſto. Datum apud Treſdecim ventos juxta Andegaviam die Iovis in feſto beati Matthaei Apoſtoli.

Quibus litteris lectis, & dicto Archipresbytero ſuum Dominum Pictavenſem Epiſcopum curialiter & diſcretè excuſante, & cum affectu Dominum Bituricenſem rogante ex parte ſui Domini Pictavenſis Epiſcopi ut ad hoſpitia & maneria ipſius Domini Pictavenſis fiducialiter declinaret & quieſceret in eiſdem pro voluntate ſua, Dominus Bituricenſis, excuſatione praedicta admiſſa, benigniter & curialiter ſuper ipſa regratiatus eſt eidem, excuſans ſe quod ad ejus hoſpitia declinare non poterat iſta vice. Quibus, ut praemittitur, peractis, dictus Abbas & multi de fratribus ſuis cum Domino comederunt & in mane & in ſero, Abbate praedicto Dominum & ſuos ſequaces peroptimè & ſplendidè procurante in bono pane, bono vino, bonis cibariis & pluribus, & in aliis neceſſariis quibuſcunque. In ſero vero poſt coenam, praeſente Archipresbytero praedicto praemiſſo ab Epiſcopo Pictavenſi, & illo qui pro Abbate & nomine ſuo & abbatiae praedictae fecerat expenſas, neceſſaria miniſtraverat, & praeſentibus officialibus Domini Bituricenſis, fuit de expenſis diligenter computatum; & omnibus computatis, videlicet pane, vino, coquina groſſa & parva, equis in fœno, in avena, in lectiſternio, ferratura, lumine pro equis, harnaſio, cera, factura candelae, ſalario portantis procurationes, lignis, ſale, ſalariis ſervitorum in coquina & extra, palea, fœno pro lectis, quia non ſufficiebat palea, gagiis garcionum, & omnibus aliis habitis pro expenſis tam ſolutis vel receptis per familiam Domini quàm per familiam Abbatis praedicti, ſumma fuit expenſarum xii. libr. Turon. tribus ſolidis minus; excepto quod Abbas avenam quam manè & ſero miniſtraverat noluit computari. Omnia computata dictus Archipresbyter, nec qui pro dicto Abbate praeſentes erant, non impugnarunt, nec verbo, nec ſigno, niſi ſolum pro gagiis garcionum, & pro harnaſio, & pro cera. Pro gagiis garcionum fuit computatum xi. ſolid. vel circiter, pro harnaſio v. ſolid. pro cera xii. ſolid. pro factura iv. den. Tum curialiter fuit computatum quicquid familia Domini voluit computare, & qualitercunque voluit computare. Summam autem praedictarum expenſarum arreſtavit dictus Archipresbyter in ſua ce. & miniſter pomus Domini in tabulis ſuis.

Die verò Lunae ſequenti in mane Dominus audita Miſſa ſua celebrata per ſuum Capellanum de defunctis, & cum nota, ſermonem inceptum per quendam ſuum Pœnitentiarium fratrem Hugonem nomine monachum ſancti Sulpitii Bituricenſis finivit, & in fine ſermonis ſui tetigit negotium Arragoniae: & hymno *Veni creator ſpiritus* incepto, dum cantaretur, plures à Domino ſignum crucis receperunt. Quo facto, auctoritate Domini Papae & Legati centum dies indulgentiae contulit, & auctoritate ſua quadraginta. Poſtea Dominus intravit capitulum, Abbate & fratribus aliis praeſentibus in eodem. Et viſitationis fungens officio, primò de ſtatu ſpiritualium & officio divino & obſervatione regulae loci ejuſdem, & de temporalitate diligenter inquiſivit. Cui reſpondit ut ceteri. Et per Dei gratiam omnia tam ſpiritualia quàm temporalia in ſtatu debito & proſpero ſatis erant. Super quibus Bituricenſis Domino gratias referens, & ſe ipſorum orationibus recommendans, ſe & quicquid poſſet facere utilitatis & ſalutis Eccleſiae & perſonis tam ex debito quàm ex dilectione & affectione. Super quo regratiati ſunt ipſi Dominus Abbas & conventus. Haec autem notanda ſunt, quòd Dominus audita Miſſa ſua ad majus altare in veſtimentis & libris ſatis decentibus ipſius abbatiae fundatae in honore ſanctae crucis finivit ſermonem, ut dictum eſt, factum clero & populo plebe multa cum devotione aſtante, quamvis die profeſto. Eſt autem abbatia Angliae bene ſita, ſatis domificata ad recipiendum Praelatum & ſuos ſequaces. Ibi Dominus Bituricenſis nec confirmavit, nec tonſuravit, nec benedixit, quoniam ipſi non fuit oblatum aliquid confirmandum, tonſurandum, benedicendum.

Domino recedente ab Anglia praedicta diſtante ab abbatia de Fongonibaut per duas leucas tantùm ſatis mediocres, dictus Abbas Angliae Dominum Bituricenſem euntem apud abbatiam ſancti Savini ordinis ſancti Benedicti diſtantem ab abbatia Angliae per quatuor leucas ſatis mediocres conduxit per duas leucas & amplius vel circiter.

Nota diſtributionem ſeu diviſionem procurationum Domini Bituric. in provincia Burdegalenſi, quae ſequitur in his verbis.

Frater Iacobus miſeratione divina Praeneſtinenſis Epiſcopus, apoſtolicae ſedis Legatus, licet indignus, dilectis filiis Decano & Archipresbytero Turon. ſalutem in Domino. Cùm nos juxta mandatum apoſtolicum ad nos directum quinquaginta procurationes quas venerabilis Pater Bituricenſis Archiepiſcopus in provincia Burdeg. ſecundùm proviſionem Domini Papæ habere (dinoſcitur) taliter duxerimus dividendas quòd Burdeg. dioceſi ſex, Agennenſi tres, Angoliſmenſi tres, Petrogoricenſi quatuor, Xanctonenſi novem, Pictavenſi viginti quinque decreverimus aſſignari, diſcretioni veſtræ qua fungimur auctoritate praecipiendo mandamus quod diviſionem à nobis factam vice noſtra faciatis inviolabiliter obſervari, contradictores per cenſuram eccleſiaſticam compeſcendo. Quod ſi non ambo his exequendis poteritis intereſſe alter veſtrum ea nihilominus exequatur. Actum apud Rothomagum iv. Nonas Iunii anno Domini MCCXL.

Die Lunæ ſequenti jam dicto Domino veniente ad abbatiam ſancti Savini ordinis ſancti Benedicti diſtantem ab Anglia per quatuor leucas ſatis mediocres, Abbas ſancti Savini venit obviam in equitaturis ſe ſexto per duas leucas vel magis. Et Domino ſalutato cum hilaritate, cùm aliquantulùm Dominus & ipſe pariter ſuper multis communibus fuiſſent collocuti, receſſit à Domino, & proceſſit ut ad recipiendum Dominum ſe pararet, & alios commonachos faceret praeparari. Et cùm venit Dominus, Abbas praedictus & conventus Dominum honorificè receperunt modo quo ſuprà. Hoc reſponſorium cantatum, *Sint lumbi veſtri praecincti*. Et Dominum & ſuos ſequaces modo quò ſupra procurantes in neceſſariis quibuſcunque. Et in ſero poſt cœnam de expenſis

penſis

Digitized by Google

penſis computato modo quo ſuprà, ſumma fuit expenſarum XII. libr. Turon. & XVI. ſolid.

Eſt autem notandum quòd ſero quolibet in primatia computabantur ſex librae cerae; ſcilicet quatuor pro hoſpitio, & duae pro camerariis ſub nomine cereorum ponendorum cum lumine ante crucem. Computabantur etiam de harnatio quinque ſolidi. Etiam computabantur ſex denarij pro ſalario portantis procurationes. Computabantur ſimiliter pro quolibet garcione non habente lectum duo denarii. Etiam panes cum ſale & panes ad candelas erant illius de familia Domini qui ſerviebat de pane.

Item notandum eſt quòd Eleemoſynarius Domini ubique in primatia dabat eleemoſynam. Et ubi frumentum non ſuppetebat, illi qui procurabant Dominum Eleemoſynario panem miniſtrabant pauperibus erogandum. Et fuit in abbatia de Anglia computatum pro pane miniſtrato Eleemoſynario & pauperibus erogato quinque ſolidi.

Die Martis ſequenti in mane Dominus audita Miſſa ſua ad majus altare in indumentis & libris ipſius abbatiae, intravit capitulum Abbate & conventu præſentibus, & praedicavit Latinè. Sermone finito, viſitavit (modo) quo ſuprà. Interrogatus Dominus ſi complaceret aliquos tonſurare, reſpondit quòd donec Pictavis fuiſſet, nullos tonſuraret. Poſt haec, Domino redeunte, dictus Abbas ipſum per duas leucas vel circiter conduxit. Item notandum eſt quòd Dominus quoſdam de Bituricenſi dioceſi apud S. Savinum Pictavenſis dioceſis vocari fecit in judicium coram ipſo, videlicet Gaudinum Dominum de Comefort ipſi Domino ſuper tangentibus executionem patris dicti Gaudini teſtamenti reſponſurum, & quoſdam alios quamplures, quos in camera Abbatis prædicti ante prandium & poſt expedivit.

Eadem ſiquidem die Martis poſt feſtum beati Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtae venit Dominus Bituricenſis apud Mortuum mare, Gallicè *Mortemer*, diſtans ab abbatia ſancti Savini praedicta per ſex leucas mediocres, nullo ſibi obviàm veniente. Receptus proceſſionaliter, campanis pulſantibus, Priore ceteriſque Canonicis loci ejuſdem capas ſericas indutis, crucem, reliquias Eccleſiae, thuribulum cum incenſo, & benedictam aquam portantibus, & cantantibus hoc reſponſorium, *Deum time*. Ibidem ſunt Canonici ſaeculares, & in procuratione mittenda ipſis ſcribitur, *Priori & capitulo*. Ibi ſiquidem eſt Eccleſia ſatis decens, hoſpitia minus decentia. Et ibidem à Priore & capitulo fuit Dominus ſatis laudabiliter procuratus & ejus ſequaces. Et computato de expenſis modo quo ſuprà, ſumma fuit expenſarum XIII. libræ & XII. denarii Turonenſes.

Die Mercurii ſequenti in mane Dominus audivit Miſſam ſuam ad majus altare ipſius Eccleſiae, in veſtimentis & libris ejuſdem Eccleſiae, praeſentibus Priore & capitulo. Poſt Miſſam, requiſitus Dominus ſi quos de choro tonſurare placeret, reſpondit quod antea reſponderat, addens quod Dominus Pictavenſis Epiſcopus ſatis vicinus ipſis eſt, ad quem faciliter pro talibus poterant habere recurſum. Poſt haec Dominus Bituricenſis diligenter quaeſivit ab ipſis ſi ipſi vel in perſonis aut in Eccleſia & ad ſpiritualia vel temporalia aliquo vel aliquibus indigerent quod poſſet facere vel deberet, offerens ſe perſonis & Eccleſiae in quantum ex officii debito & dilectione & affectione teneretur. Super quo dicti Prior & capitulum Domino regratiantes, ipſi Domino conqueſti ſunt de familia ſua, eo quod expenſas factas non ita rigidè computaverant ut debuiſſet, & prout ipſi computaverant ſecundum ipſorum aſſertionem, & ita gravabantur ut in groſſis carnibus & pollaura & palea & in fœno: quibus, poſt multorum reſponſa, finaliter Dominus reſpondit quod ſi crederent minus fideliter computatum fuiſſe, venirent ipſi vel mitterent Pictavis dum ipſe praeſens eſſet, & ipſe libentiſſimè faceret fideliter computari; praeſertim cum ſua familia, cujus intererat computare, jam praeceſſiſſet. Poſt haec, ipſis ſalutatis, receſſit & ivit Pictavim. Et eſt ſciendum quod in omnibus ſupraſcriptis à principio quaterni praeſens fuit Capicerius Pictavenſis, & Canonicus Levomicenſis, qui Domino Bituricenſi venit obviam die Veneris praecedente apud Bruel dioceſis Bituricenſis, cujus nomen eſt magiſter Guido de Noëlles, & fuit præſens dictus magiſter Guillelmus de Chipra, Archipresbyter praedictus à praedicto Domino Pictavenſi praemiſſus.

Eodem die Mercurii ſequenti venit Dominus Pictavis diſtantem à Mortuo mari per quinque leucas ſatis mediocres, Decano, praepoſito, Priore ſanctae Radegundis, Abbate beatae Mariae Pictavis, Officiali, Succentore, & Cantore, in dignitatibus & perſonatibus conſtitutis in majori Eccleſia Pictavenſi, necnon Abbate Aureae vallis, Abbate ſancti Cypriani, & pluribus Canonicis eccleſiaſticis ipſi Domino obviam venientibus per duas leucas & amplius. Et poſt modicum ipſis à Domino ſalutato recedentibus, & Capicerio Pictavenſi recedente cum ipſis, ut ad Dominum honorificè recipiendum ſe pararent: qui Dominum venientem proceſſionaliter in capis ſericis, campanis pulſatis, crucem, thuribulum, aquam benedictam, textus evangeliorum, & multa alia pretioſa deportantes, receperunt cantando hoc reſponſorium, *Deum time*, Decano à ſiniſtris & Cantore à dextris Dominum ab introitu Eccleſiae per portam majorem ducentibus uſque ad altare majus, & ipſi Domino, ut dictum eſt, aſſiſtentibus, donec Eccleſiam exivit. Et licèt Dominum honorificè recepiſſent, dictus Decanus Domino ſupplicavit ut pro malo non haberet, ſed pro excuſatis, eo quod in proceſſione praedicta non fuerant tot quot voluiſſent, cum abſentes occupati eſſent tam in vindemiis quàm pluribus aliis. Poſt haec Domino volente intrare capitulum, ut ſuum expleret officium, inter ipſum & Canonicos extitit finaliter concordatum quod Dominus differret intrare capitulum uſque mane craſtinum. Quo facto, conduxerunt Dominum in domum ſuam, ſcilicet in domos Domini Epiſcopi Pictavenſis; & ibidem ſplendidè cum opulentia Dominum procurarunt, & comederunt cum Domino praedicti Decanus, Cantor, Praepoſitus, & Abbas beatae Mariae, Prior ſanctae Radegundis, Capicerius, Officialis, Succentor, & quamplures alii de Eccleſia tam Canonici quam Capellani & Clerici, in expenſis capituli & in mane & in ſero; & Domino quandiu fuit Pictavis praedicti ſuperiores bonam & venerabilem ſocietatem & ſolatium tenuerunt, & vina multa in comeſtionibus in potis & barillis, ut moris eſt, praeſentarunt. Computato de expenſis hujus diei modo quo ſupra, ſumma fuit expenſarum XX. libr. & XII. den. Turon.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Michaelis archangeli, comedit Dominus & ſocii ejus & plures de domicellis ſuis in domo Capicerii Pictavenſis, invitatus & rogatus affectuosè ab ipſo Capicerio, & die Veneris praecedenti apud Loruel, quando Domino primo venit obviam, licèt Dominus cum difficultate maxima conceſſiſſet. Ceteri de familia Domini, ut plures domicelli & garciones, comederunt in domo Domini in expenſis Domini. In ſero Dominus & ſui ſequentes in expenſis Domini fuerunt.

Eodem die Iovis in mane Dominus intravit capitulum, & praedicavit ibi, Decano & Capitulo, ceteriſque multis aliis praeſentibus. Et poſt ſermonem oſtenſo diſcretè & eleganter quanta ſit utilitas Pictavenſibus & Pictavenſi dioceſi necnon ipſis Canonicis Pictavenſibus habere tam vicinum refugium ut Biturim, cum per Bituricenſem curiam ſuam juſtitiam facilius & citius conſequantur, oſtenſo etiam qualiter Decanus & capitulum Burdegalenſe minus ſano ducti conſilio malitiosè juriſdictionem Bituricenſis, quam in provincia Burdegalenſi Dominus jure primatiae dignoſcitur habere & habuiſſe, impediunt & nituntur impedire, rogavit Dominus praeſentes Canonicos ut ſi ſcirent in quaſcunque cauſas praefuiſſe quae per appellationem ad curiam Bituricen-

ſem

Digitized by Google

ſem delatae fuerunt & ibidem terminatae, recitarent in publicu, praeſentibus aſtantibus, ſcilicet duobus, tabellionibus, dicto Bertrando famulo Regis, & pluribus aliis fide dignis, prout omnia in inſtrumento publico inferius annotato dilucidè continentur. Et haec omnia faciebat Dominus ad dictum Bertrandum informandum, ut de jure ſuo facilius doceret tempore opportuno. Ipſo die Iovis recepit Dominus litteras à Seneſcallo Vaſconiae continentes iſta verba.

Iohannes de Greilly Miles illuſtris Regis Angliae Ducis Aquitaniae, Seneſcallus in ipſo ducatu, dilectis ſuis Iohanni de ſancto Ergondo Militi in Burdegalenſi & Vaſconiae curiis & Bertrando de Campania Militi in Xanctonenſi locum ſuum tenentibus, & omnibus aliis Ballivis ſuis, ſalutem. Cùm Reverendus Pater in Chriſto Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus nobis expoſuerit quod ad Burdegalenſem provinciam intendit accedere, vobis mandamus quatinus cùm dicti Domini noſtri terram intraverit, ſibi veſtrum pro eodem Domino noſtro & nobis offerentes ſervitium, & exhibentes honorem, ipſum & ſuos in perſonis & rebus, quandiu erit in diſtrictu Domini noſtri, à violentiis & injuriis defendatis & ſi quid ſorefactum fuerit, illud faciatis celeriter emendari, cùm ab ipſo vel mandato ſuo fueritis requiſiti, taliter ſuper his vos habentes quod de vobis ſe poſſit meritò commendare ac de negligentia veſtra nequeat habere materiam conquerendi. In vos etiam redundabit, ſi quid inventum fuerit vos contra ipſum vel ſuos egiſſe vel ſuſtinuiſſe, de quo debeatis redargui vel puniri. Datum Pariſiis in craſtino beati Matthaei Apoſtoli anno Domini MCCXXCIV. Item alias in hæc verba.

Reverendo in Chriſto Patri ſuoque cariſſimo Domino Simoni divina providentia Bituricenſi Archiepiſcopo Iohannes Greilly Miles paratam ad ejus beneplacita voluntatem. Licèt ad partes Vaſconiæ dirigeremus libentius quam alibi greſſus noſtros, propter aliqua tamen tam domini noſtri quàm noſtra negotia nos oportet ad præſens à recto regreſſus noſtri tramite deviare, ita quod tam citò ſicut ſperabamus in illis partibus non poterimus inveniri. De quo propter adventum veſtrum nobis noveritis diſpiscere, cùm perſonam veſtram vellemus ſicut patris & domini honorare. Quamobrem locum noſtrum tenentibus damus per noſtras litteras in mandatis ut vos & veſtros à violentiis & injuriis protegant & defendant, prout in litteris noſtris apertis, quas vobis mittimus, videre poteritis contineri. Si quid autem veſtrae ſederit voluntati quod nobis mandare velitis, illud prout poterimus conabimur adimplere. Valeat paternitas veſtra bene & diu. Datum Pariſiis in craſtino beati Matthei Apoſtoli.

Die Veneris ſequenti praedicavit in Eccleſia majori Pictavenſi & de cruce Arragoniae, & multos cruce ſignavit. Finito ſermone viſitavit abbatiam ſancti Cypriani Pictavenſis ordinis ſancti Benedicti, receptus proceſſionaliter ab Abbate & conventu in capis ſericis, campanis pulſatis, cantando *Deum time*, & cum omni alia ſollemnitate, & procuratus ab Abbate praedicto, & in domibus Pictavenſis Epiſcopi, Priore ſanctae Radegundis, Abbate ſancti Cypriani, Cellerario, & multis aliis de monachis ſuis comedentibus cum Domino die illo. De expenſis hujus diei fuit computatum modo quo ſuprà, & fuit ſumma expenſarum XIX. libr. & X. ſolidi. Eodem die Veneris, ſcilicet feſto beati Michaëlis archangeli, poſt viſitationem praedictam celebravit Dominus magnam Miſſam ad majus altare beatæ Mariæ in pontificalibus, utendo pallio & ſandaliis, Capicerio Diacono & Abbate beatæ Mariæ Subdiacono exiſtentibus in illa Miſſa. Scribitur autem procuratio in abbatia ſancti Cypriani praedicta, *Abbati & conventui*.

Die ſabbati ſequenti poſt feſtum beati Michaëlis viſitavit Dominus Eccleſiam beatae Radegundis, ubi ſunt Canonici regulares, & viſitavit Eccleſiam ſanctae crucis, ubi ſunt moniales ordinis ſancti Benedicti, unam poſt aliam, receptus utrobique modo quo ſuprà. Et praedicavit in capitulo monialium, ipſis monialibus aſtantibus, in Gallico, Abbatiſſa abſente. Finito ſermone, Dominus ad majus altare ſanctae crucis in pontificalibus celebravit cum ſandaliis & ſine pallio, & dedit indulgentiam & abſolutionem poſt ſermonem, procuratus à capitulo ſanctae Radegundis, & conventu ſanctae crucis Eccleſiarum praedictarum in domibus Domini Pictavenſis Epiſcopi. Computato de expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit XV. libræ. Modus ſcribendi pro procuratione habenda in locis praedictis eſt iſte, *Priori & capitulo ſanctæ Radegundis*, & *Abbatiſſæ & conventui ſanctæ crucis Pictavenſis*. Cum Domino comederunt Prior ſanctae Radegundis & Capicerius praedicti.

Die dominica ſequenti poſt feſtum beati Michaëlis, & in feſto beati Remigii, primo die menſis Octobris, fecit Dominus praedicari per fratrem Simonem de ordine Minorum ſocium familiarem ſuum in Eccleſia majori Pictavis de cruce Arragoniae, & multos cruce ſignavit, & indulgentiam dedit auctoritate ſibi commiſſa per Dominum, Domino in ſua camera remanente. Facto ſermone & poſt Miſſam Domini, quam audivit Dominus in capella domorum Domini Epiſcopi Pictavenſis, acceſſit Dominus ad abbatiam monaſterii novi in ſuburbio Pictavenſi ordinis Cluniacenſis, Abbate loci ejuſdem tunc abſente, receptus ibidem à Priore & conventu valde ſollemniter modo quo ſuprà, ipſis cantantibus *Deum time*. Dominus ibi non viſitavit, quia locus & perſonae ſunt exemptae, dum obtulit ſe Dominus quicquid poſſet Eccleſiae & perſonis, procuratus ab ipſis Abbate & conventu praedictis in dictis domibus Domini Pictavenſis. Cum Domino comederunt Decanus, Praepoſitus, Cantor, Capicerius, Officialis, Succentor, Prior ſanctae Radegundis, Abbas beatae Mariae, & plures alii tam Capellani quàm Clerici de Pictavenſi Eccleſia & aliunde. Computato de expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit XIV. libr. XVIII. ſolid. duobus denariis minus.

Die Lunae ſequenti, ſecunda die menſis Octobris, Dominus exivit civitatem Pictavenſem poſt Miſſam ſuam. Ipſum conduxerunt dicti Cantor, Officialis, Prior ſanctae Radegundis, Abbas beatae Mariae, & plures alii. Domino veniente ad prioratum de Lezigniaco diſtantem à Pictavis per quinque leucas ſatis mediocres, ſibi venit obviàm Prior dicti loci in equitaturis ſe quinto, quoniam Abbas praeſens non erat; & receperunt Dominum Prior & ſui ſocii valde ſollenniter modo quo ſuprà cantantes *Deum time*, & poſt, *Alma redemptoris mater*, & procuraverunt Dominum & ſuos ſequentes. Eleemoſynarius Domini ſemper & ubique eleemoſynam pauperibus erogavit. Cum Domino venit Capicerius Pictavenſis. De expenſis computato modo quo ſuprà, ſumma fuit XIV. librae, XII. ſolidi. Illo eodem die Lunae, dum Dominus eſſet Pictavis, venerunt quidam pro Abbate ſancti . . . .

Die Martis ſequenti venit Dominus apud prioratum ſancti Hilarii de Metullo diſtantem à prioratu de Lezeigniaco per VII. leucas Pictavinas. Prioratus eſt S. Iohannis Angellicacenſis Xantonenſis dioceſis, Gallicè *Anjelle*, Priore tunc abſente. Ibi Dominus receptus fuit proceſſionaliter cum omni ſollennitate modo quo ſuprà, & procuratus ibidem ſatis laudabiliter & ſui. Computato de expenſis modo quo ſuprà, ſumma fuit XII. libr. & X. ſolidi. Illo die Martis Dominus audivit Miſſam ſuam in prioratu praedicto de Lezeigniaco, *de Lezeignant* Gallicè, Latinè de Lezeigniaco. Audita Miſſa ſua, venit quaedam monialis ordinis Fontis Aurardi ad Dominum, quae à tribus annis in antea incepit jejunare, ut dicebatur, ter in ſabbato, ſcilicet die Lunae, die Mercurii, & die Veneris, abſque aliqua comeſtione & ſine potu, aliis diebus non multùm comedebat, & ſine vino & abſque carnibus, & fuit ſecretò locuta Domino ac ſi confiteretur, omnibus videntibus.

Digitized by Google

bus. Illa monialis habebat matrem ſuam ſecum. Filis militis erat ſatis divitis commorantis in quodam manerio prope Lezeigniacum, & erat ipſa monialis de prioratu Borucul.

Die Mercurii ſequenti poſt feſtum beati Remigii hyemalis, in feſto beati Franciſci, Domino veniente ad abbatiam beatae Mariae de Cella ordinis ſancti Auguſtini, diſtantem à prioratu ſancti Hilarii de Metulo per duas leucas parvas, Abbas beatae Mariae ſibi venit obviam cum unico ſocio, & ſalutato Domino praeceſſit; & Dominum receperunt Abbas & conventus proceſſionaliter in capis ſericis, campanis pulſatis, & cum omni alia ſolemnitate modo quo ſuprà, *Sint lumbi* cantantes, & proſam unam, à Domino finiente orationem ſuam ante majus altare, conduxerunt Dominum ad capellam beatae Mariae inferiorem cantando, *Alma redemptoris mater*. Et celebravit in ipſa Eccleſia ſeu capella beatae Mariae Dominus Miſſam de beata Maria ſine nota & voce ſubmiſſa in ſimplicibus indumentis utendo cum dalmatica. Finita Miſſa, frater Simon Minor praedictus ad majus altare Miſſam celebravit de beato Franciſco; & poſt Miſſam praedicavit in capitulo, Domino praeſente, Abbate, conventu, & aliis, clero populo adſtantibus, & dedit indulgentiam. Abbas & quidam concanonici ſui cum Domino comederunt. Dominus & ſui fuerunt ibi procurati. Ibi eſt locus pulcherrimus. Pro procuratione ſcribitur, *Abbati & conventui*. Computatis expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit . . . .

Die Iovis ſequenti, Domino veniente poſt Miſſam ſuam apud abbatiam ſancti Severini ordinis ſancti Auguſtini diſtantem ab abbatia ſanctae Mariae de Cella per quinque leucas Pictavinas, Abbas ſancti Severini ſibi venit obviàm, & ſalutato Domino, receſſit ſe paraturus ad Dominum recipiendum, quem, cum veniret, Abbas indutus capa ſerica & tenens cambucam, & conventus proceſſionaliter receperunt, campanis pulſatis, cantantes *Sint lumbi*, & cum omni alia ſollennitate. Quo facto, Dominus introivit Capitulum, & fecit ibi ſermonem, clero & populo, Abbate & conventu praeſentibus, per fratrem Iohannem ſocium fratris Simonis praedicti. Dominus comedit in refectorio, Abbate & quibuſdam ſuis ſociis comedentibus cum eo, & procuratus ab ipſo ſatis laudabiliter. Computato de expenſis totius diei modo quo ſuprà ſumma fuit . . . .

DIOCESIS PICTAVENSIS.

Die Veneris ſequenti poſt feſtum beati Remigij hyemalis exivit Dominus Bituricenſis diocesim Pictavenſem, & intravit diocesim Xantonenſem, litteris ad Dominum Epiſcopum Xantonenſem praemiſſis, quarum tenor talis eſt.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, venerabili viro Gaufrido ejuſdem gratia Xantonenſi Epiſcopo, ſalutem, & cum ſincera in Domino caritate paratam ad e us beneplacita voluntatem. Significamus vobis quod die tali poſt feſtum tale jure primatiae Burdegalenſem provinciam viſitantes, veſtram dioceſim Xantonenſem intrare proponimus, Domino concedente. Unde veſtrae fraternitati rogando mandamus quatenus nobis mittatis unum de Clericis & familiaribus veſtris qui nobis die tali vel citiùs apud talem locum occurrat, & qui patriam ſciat, noſque conducat, & faciat cetera conſueta. Dolemus enim quamplarimum quia vobiſcum loqui non potuimus Pariſius pro noſtrae debito voluntatis in convocatione Praelatorum, quia vos & nos, prout ſcitis, ita negotiis eramus occupati & compreſſi quod alter alteri ad votum loqui non potuit illa vice, ſed (Deo) dante, cùm vos videbimus, bene recuperabimus, & quae vobis credemus placitura libentiſſimè faciemus. Valeat veſtra fraternitas per tempora longiora. Datum Pictavis in feſto beati Michaelis archangeli anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quarto.

Reſcriptio D. Epiſcopi Xantonenſis ad Dominum Bituricenſem eſt iſta.

Reverendo in Chriſto Patri ac Domino Domino Simoni divina providentia Archiepiſcopo Bituricenſi, Aquitaniaeque Primati, Gaufridus eadem permiſſione Xantonenſis Epiſcopus, ſalutem & debitam reverentiam cum honore. Paternitatis veſtrae litteras continentes quod procurationem veſtram, quam ad locum noſtrum mandaveratis hac inſtanti die Veneris poſt feſtum beati Remigii ad diem ſabbati proximo ſubſequentem ex cauſa neceſſaria commutatis, benignè recepimus, & gratanter commutationem illam ratam habentes pariter & acceptam, eidem paternitati veſtrae tenore praeſentium intimamus quod dicta die vos quantum poterimus honorare proponimus, prout decet, ac de jocundo adventu veſtro plurimum congaudentes, ad vos mittemus aliquem de noſtris ad abbatiam ſancti Severini proxima die Iovis; & die Veneris ſequenti vos videbimus, Domino concedente. Bene & diu valeat in Domino veſtra paternitas reverenda. Datum die Martis poſt dictum feſtum.

DIOCESIS XANTONENSIS.

Die Veneris ſequenti poſt feſtum beati Remigii hyemalis Dominus Bituricenſis Archiepiſcopus, audita Miſſa ſua apud ſanctum Severinum in veſtimentis & libris abbatiae, de Pictavenſi dioceſi Xantonenſem dioceſim intravit, veniendo ad abbatiam ſancti Iohannis Angeliacenſis diſtantem à ſancto Severino per quinque leucas, Cambrelino & quibuſdam aliis monachis ſancti Iohannis obviam Domino venientibus per duas leucas & plus, cum Abbas dicti loci adeo prae ſenectute ſit debilitatus quod equitare non poteſt. Eodem die Veneris Dominus Xantonenſis Epiſcopus Domino Bituricenſi venit obviam cum venerabili comitiva ferè per duas leucas, & Dominum Bituricenſem & ſuos ſequaces reverenter ſalutavit & laetanter, & ipſum uſque ad abbatiam ſancti Iohannis aſſociavit. Burgenſes etiam ſancti Iohannis venerunt obviam Domino Bituricenſi in multitudine magna pluſquam per leucam; & ſalutato Domino cum reverentia & honore, Dominum devotiſſimè rogaverunt cum effectu ut cum ipſis & in expenſis ipſorum per diem unum morari placeret, & ad hoc omnes burgenſes praedicti una voce clamoſa non ceſſabant inſtare, & Dominum Xantonenſem Epiſcopum cum inſtantia rogaverunt ut Dominum Bituricenſem ad hoc inducere laboraret, ut cum ipſis, ut praedictum eſt, moraretur. Super quibus Domino excuſante ipſorum precibus non poſſe condeſcendere illa vice, dum dietas & viam ſuam jam praeordinaſſet, & ipſis multiplicatas grates referente de curialitatibus ipſorum ſibi exhibitis & oblatis, venit ad abbatiam praedictam ſancti Iohannis, ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis, ab Priore & conventu dicti loci in capis ſericis & cum omni alia reverentia & ſollemnitate modo quo ſupra, Domino Epiſcopo Xantonenſi à dextris & Cambrelino praedicto à ſiniſtris Dominum ab introitu monaſterii conducentibus uſque ad majus altare. Dominus tamen Xantonenſis Epiſcopus non mutavit capam quam habuerat equitando. His rite peractis, Dominus intravit capitulum, & ibi praedicavit clero & populo Gallicè & Latinè, Domino Xantonenſi & multitudine alia clericorum & laicorum praeſentibus & aſtantibus ibidem. Et poſt ſermonem dedit indulgentiam. Qua data, & remotis qui non erant de capitulo, praeter familias Dominorum Bituricenſis & Xantonenſis, Dominus obtulit ſe & quicquid poſſet ex officio & ultra officium quicquid poſſet ex dilectione & devotione monaſterio & perſonis. Poſt haec Dominus Xantonenſis Dominum Bituricenſem in cameram ſuam conduxit. Quo conducto, receſſit à villa, nec cum Domino comedit illa vice. Dominus procuratus fuit ab Abbate & conventu, & comedit Abbas cum Domino. Eleemoſynarius

narius Domini dedit eleemoſynam pauperibus. Frumento non ſufficiente, ſibi fuit panis miniſtratus. Computatis expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit . . . . . .

Sabbato ſequenti Dominus Miſſam beatae Mariae ad majus altare ſollemniter alta voce & in pontificalibus celebravit, nec fuit uſus pallio. Frater Simon praedicavit, & multos cruce ſignavit, & dedit indulgentiam. Nota quod quando Dominus receptus fuit, cum ſurrexiſſet ab oratione ſua, fuit Domino oblatus liber, & dixit verſiculum, *Fuit homo miſſus à Deo*, reſponſo, *cui nomen erat Iohannes*, dixit collectam de beato Iohanne. Poſtea fuit in capitulo, ut dictum eſt. Finita Miſſa & ſermone, ivit Dominus apud Xantonicas.

Eodem die ſabbati ante feſtum beati Dionyſii, Domino Bituricenſi eunte apud Xantonas, Decanus & Cantor & Canonici Xantonenſes, Prior ſancti Eutropii Xantonenſis, & Prior de ſancta Gemma Domino venerunt obviam per duas leucas, & ſalutato Domino, receſſerunt. Dominus intravit civitatem Xantonenſem. Epiſcopus Xantonenſis indutus capa ſerica pretioſa, mitram habens in capite, cambucam in manu & annulum, & capitulum & ceteri clerici capis ſericis induti, cantando *Sint lumbi*, proceſſionaliter cum cruce, reliquiis, textu evangeliorum, thuribulis, ceroferariis cum cereis ardentibus, dicto Domino Xantonenſi aquam benedictam ipſi Domino Bituricenſi offerente, in introitu majoris Eccleſiae receperunt, campanis pulſatis & cum omni alia ſollemnitate, ut eſt moris. Finito reſponſo, ſurgente Domino ab oratione ſua, dixit verſiculum *Annuntiaverunt* & collectam de Apoſtolis, Domino Xantonenſi ſibi librum portante & tenente ex una parte, ſcilicet à dextris, & Decano à ſiniſtris. Hoc facto, duxit Dominus Xantonenſis Dominum Bituricenſem in domibus ſuis; & comederunt dicti Bituricenſis & Xantonenſis Domini inſimul in eadem menſa in domibus Epiſcopi, Cantore ſolum de Canonicis Xantonenſibus comedente cum ipſis. Eleemoſynarius Domini Bituricenſis collegit eleemoſynam & diſperſit pauperibus, familia Domini Xantonenſis ſibi adjuvante; & habuerunt omnes pauperes eleemoſynam quot quot fuerunt, Eleemoſynario Domini Xantonenſis panem miniſtrante ubi defuit frumentum. De expenſis totius diei more ſolito ut ſuprà fuit computatum, & fuit ſumma expenſarum .....

Dominica ſequenti in mane, die feſto beati Dionyſii, Dominus Bituricenſis in Eccleſiam majore clero & populo praedicavit, Xantonenſi Epiſcopo & Canonicis praeſentibus, & propter hoc aſtantibus ibidem. Et facto ſermone, multos cruce ſignavit crucis Arragoniae, *Veni creator ſpiritus*, & dedit indulgentiam centum dierum auctoritate Domini Papae, XL. de auctoritate ſua, & Dominus Xantonenſis XL. dierum. His factis, intravit capitulum, & ibi viſitavit, Domino Xantonenſi & capitulo praeſentibus ibidem. Poſt haec celebravit Miſſam ad majus altare ſollemniter in pontificalibus, utendo pallio, licèt eſſet ſimplex dominica. Sed quia in inſtrumento publico fuit inventum Dominum Iohannem quondam Bituricenſem Archiepiſcopum praedeceſſorem Domini in dominica ſimplici, ſcilicet in quindenis paſchae, eodem modo celebraſſe cum pallio, propter hoc Dominus uſus eſt pallio illa vice. Poſt Miſſam Dominus Bituricenſis in praeſentia Domini Xantonenſis multa ſacerdotalia corporalia & calicem unum benedixit & conſecravit. His factis, ivit Dominus apud ſanctum Eutropium prioratum Cluniacenſem Xantonis, Domino Xantonenſi comitivam faciente. De dictis crucesignatis multi petierunt litteras, quibus conceſſae ſunt in haec verba.

Nos Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, notum eſſe volumus univerſis quod anno Domini M. ducenteſimo octogeſimo quarto, dominica die ante feſtum beati Dionyſii, apud Xantonas mandatum apoſtolicum nobis injunctum exequentes, verbum Dei & de ſancta cruce pro negotio Arragoniae ſollicitudine diligenti praedicando, cleri & populi multitudine aſſiſtente, talis à nobis ſignum dictæ crucis cum humili devotione recepit. In cuius rei teſtimonium ſigillum noſtrum praeſentibus eſt appenſum. Datum die, loco, & anno praedictis.

Item nota quod procuratio Domino Xantonenſi, Decano & capit. loci mandata fuit in hunc modum.

Simon &c. venerabili fratri in Chriſto G. eadem gratia Dei Epiſcopo Xantonenſi, ac dilectis in Chriſto filiis Decano & capitulo loci ejuſdem, ſalutem & ſinceram in Domino caritatem. Burdegalenſem provinciam jure primatiae noſtrae viſitaturi ac inſtanti tali die poſt tale feſtum ad locum veſtrum intendimus declinare. Unde vobis mandamus quatinus dicta die nobis & familiæ noſtræ procurationem noſtram praeparetis. Datum &c.

Eadem die dominica ante feſtum beati Dionyſii fuit Dominus Bituricenſis receptus proceſſionaliter modo quo ſuprà in dicto prioratu ſancti Eutropii, & procuratus eſt. Et fuit computatum de expenſis, modo quo ſuprà. Summa expenſarum fuit . . . . .

Die Lunae ſequenti in feſto beati Dionyſii venit Dominus ad prioratum ſancti Martini de Ponte Xantonenſi, receptus & procuratus ſollemniter modo quo ſuprà. Computato de expenſis ut ſuprà, ſumma fuit expenſarum . . . . Et diſtat dictus locus, videlicet prioratus de Ponte praedictus, à Xantonis per quatuor leucas. Illa die Dominus audivit Miſſam ſuam in dicto prioratu ſancti Eutropii in veſtimentis & libris ipſius prioratus.

Die Martis ſequenti Domino Bituricenſi poſt Miſſam ſuam auditam in dicto prioratu de Ponte veniente apud prioratum de Niorto prope Mirabellum diſtantem à Ponte per quinque leucas, antequam ibi veniret, declinavit ad abbatiam albam de Tenalla, Gallicè *de la Tenalle*, diſtantem à Ponte per quatuor leucas; ubi fuit receptus proceſſionaliter modo quo ſuprà, Abbate dicti loci obviam Domino veniente per quatuor leucas. Ab illa abbatia venit Dominus ad dictum prioratum de Niorto, ubi receptus fuit procuratus ſollemniter modo quo ſuprà. Et venit cum Domino & comedit dictus Abbas & dedit Dominus Abbati praedicto & ſuis licentiam & praeceptum carnes comedendi, praeſertim cùm piſces in ſufficientia non poſſent haberi. Expenſas factas totius diei ſolverunt dicti Abbas de Tenalla & Prior de Niorto, quilibet pro medietate, ne alter ipſorum ſolus in ſolutione nimis gravaretur. Nota quòd fuit procuratio ſcripta dictis Abbati & conventui & Priori ab ipſis inſimul apud dictum prioratum de Niorto Domino praeparanda. Summa fuit expenſarum. . . .

DIOCESIS BURDEGALENSIS.

Die Mercurii ſequenti poſt feſtum beati Dionyſii exivit Dominus Bituricenſis diocesim Xantonenſem, & intravit diocesim Burdegalenſem. Venienti de Niorto ad abbatiam ſancti Romani de Blavia Burdegalenſis diocesis, ubi eſt diſtantia ſcilicet inter Niortum & Blaviam ſeptem leucarum, Domino Bituricenſi veniente uſque ad introitum Blaviae, Abbas ſancti Romani de Blavia obviam venit Domino, uno tabellione & quibuſdam aliis ſecum. Domino ſalutato ab eis, dixit Abbas Domino: Domine, ſcitote quod libenter & libentiſſimè vos reciperem quantum eſt de me, & doleo vehementer quod ſecundum meum deſiderium explere non poſſum, ſed à Dominis noſtris Decano & capitulo Burdegalenſi in mandatis recepi ne vos admittam ad viſitationem nec ad procurationem ratione primatiae; ſed ſi ratione proviſionis ſeu ordinationis factae per Dominum Gregorium Papam IX. inter Bituricenſem & Burdegalenſem Archiepiſcopos petiris admitti ad præmiſſa, parati ſumus vos recipere honorificè & eo modo quo debemus; ſed jure primatiæ nullo modo vos reciperemus, cum nobis ſit inhibitum à prædictis, de quorum inhibitione & mandato offerimus vobis facere fi-

re fidem; & ſi aliàs quàm ut præmiſſum eſt petitis admitti, ſcitote nos in monaſterio noſtro ad ſedem apoſtolicam appellaſſe cum veſtros nuntios & familiam veſtram vidimus praevenire; cui appellationi adhaeremus, & ſupponimus nos protectioni ejuſdem. Ad hoc Dominus Bituricenſis reſpondit quod jure ſuae Bituricenſis Eccleſiae & ſuo & omni jure ſibi competente Burdegalenſem provinciam viſitabat, & eo jure petebat admitti eo modo quo ſui praedeceſſores admiſſi fuerant, nec intendebat à proviſione praedicta recedere nec eam infringere, ſed in omnibus & per omnia deſiderabat ſervare & ſervari facere. Hanc autem reſponſionem Dominus pluries repetiit, nec in ſua reſponſione variavit. Tandem verbis partis utriuſque reſidentibus in finibus iſtis, Abbas feſtinanter praeceſſit proceſſionem paraturus, & Dominum unà cum ſuo conventu proceſſionaliter receperunt, cum omni alia ſollemnitate & reverentia qua ſuprà. Domino recepto ſicut praemittitur, intravit capitulum, & ibi fecit fratrem Simonem praedicare clero & populo ibidem aſſiſtenti in multitudine copioſa. Dum prædicaretur & jam in praedicatione proceſſum fuiſſet, Major ecce & majores communiae Burdegalenſis intrant capitulum, Dominum cum reverentia & honore & laetitia ſalutarunt. Quibus Dominus aſſurgens cum maturitate qua decuit, & ad relativam ſalutationem recipiens citius pro quibuſdam expediendis praedicator ſermonem finivit. Quo finito, Domino de capitulo recedente, acceſſit quidam dicens ſe velle appellare ex parte dictorum Decani & capituli Burdegalenſis, quaedam incepit legere, ſed Dominus non arreſtavit, ſed ſuam cameram intravit cum multitudine ſupervenientium numeroſâ. Dictus legens videns ſe non abſcultari, ceſſavit legere, & receſſit. Poſtmodum venerunt dicti Decanus & capitulum, ſeu multi ac quidam de capitulo Burdegalenſi: qui cameram Domini intrantes, & Gardianus fratrum Minorum cum tribus ſuis ſociis, & duo Praedicatores, & plures alii Dominum ſtantem invenerunt, & Dominum cum reverentia ſalutarunt, & Dominus ipſos. Poſtea ſedentibus omnibus, propoſuit ſcilicet quidem Decanus ſancti Severini Burdegalenſis magiſter in Decretis, ut dicebatur, nomine Decani ſociorumque ejus & capituli & omnium aliarum Eccleſiarum civitatis & dioceſis & totius provinciae Burdegalenſis ac ſuffraganeorum ejuſdem quòd ſi placeret Domino quod ratione proviſionis praedictae tantum & non jure primatiae, cum non eſſet Primas, nedum ipſorum, ut dicebant, libenter reciperent cum reverentia & honore, ſed ſi jure primatiae peteret admitti, aut ut Primas, ipſum nullatenus admitterent, quia nunquam Bituricenſes Archiepiſcopos receperunt nec intendunt recipere aut tenere pro Primate in futurum, ut dicebant, licèt ſuper jure primatiæ aliquando inter Bituricenſem & Burdegalenſem Archiepiſcopos fuerit litigatum; & dicebat ſe nomine quo ſuprà gravari in hoc quod Dominus dicebat ſe Primatem, cum non eſſet, & quod dicebat ſe jure ſuae primatiae Burdegalenſem provinciam viſitare, cùm in proviſione praedicta non diffiniatur quod ſit Primas, & cùm ratione primatiae ſeu jure dictam provinciam viſitare non habeat, ſed ratione ſolùm proviſionis praedictae, virtute cujus proviſionis Domino Bituricenſi debentur quinquaginta procurationes in provincia Burdegalenſi. Nec faciebat pro Domino Bituricenſi, ut dicebat dictus Decanus, quod in proviſione ipſa dicitur quod ſicut aliàs ipſi ſcriptum eſt Primati, ita de cetero ſcribatur; quia per hoc non dicebatur ipſum eſſe Primatem, cùm non diffiniendo nec cum decreto praemiſſa ſcribantur ibidem. Dicebat etiam quod ſicut ex praedicta proviſione Burdegalenſis Eccleſia & Burdegalenſis Archiepiſcopus & provincia Burdegalenſis obnoxii ſunt Bituricenſi Archiepiſcopo & Eccleſiae ejus, ita vice verſa, ſicut liquet ex proviſione praedicta, unde ſi jure primatiae praemiſſa petat, nullo modo permitterent, licèt aliàs perſonam ipſius multum vellent honorare, ſed ratione praedictae proviſionis offerebant ei & in praeſentia tabellionis facere ea ad quae tenentur ſecundum tenorem proviſionis, dum tamen jure primatiae non peteret illa. His peroratis, Dominus regratiatus eſt Decano Burdegalenſi & ſuis ſuper curialitate oblata de ipſum velle honorare, ſecundò quòd videbantur ſibi viri diſcreti & maturi & bonae voluntatis, ut credebat, ſibi fuiſſe praemiſſi, dum tamen ipſi complerent quod dicebant. Ad cetera omnia praemiſſo quod de proviſione ſeu ſuper ipſa diſputare nolebat ad praeſens, eandem reſponſionem fecit quam primò, adiciens quod volebat & multum deſiderabat quod ſi in aliquo oberraret vel jam erraverat, viderent homines ſapientes & probi, & oſtenderent in quo, ab errore libentiſſimè ſuperſederet, & errata jam ſi erraſſet revocaret, quod tamen non credebat, nec vellet, nec erat intentionis ſuae nec unquam fuerat contra proviſionem praedictam venire nec eam infringere in aliquo, ſed eandem acceptabat & libenter ſervare volebat, nec per modum quo ſcriptum fuerat in proviſione mandata, ipſi proviſioni intendebat derogare, ſeu in aliquo praejudicium generare; & ex abundanti & pro bono pacis, concordiae, & caritatis eis obtulit ſe ſibi daturum litteras quod à proviſione dicta recedere non intendebat, ſed in omnibus & per omnia in ipſa contenta ſervare volebat & deſiderabat ſibi ſimiliter integrè ſervari nec in aliquo contraire, & quod procurationem, viſitationem, & alia jure ſuae Bituricenſis Eccleſiae & ſuo & omni jure ſibi competentem quo poterat & debebat, ſecundum ordinationem ſeu proviſionem praedictam petebat, & eo modo quo praedeceſſores ſui & eo jure admiſſi fuerant ad praemiſſa, eiſdem & non aliis petebat admitti. Et haec oblata ab ipſo & modo offerendi in omnium aſſiſtentium memoriam rogavit inſeparabiliter affigi, & ſuper his per praeſentes Notarios ſic fieri publicum inſtrumentum. Tunc dixit quidam à latere quod omnia reducerentur ad effectum. Dominus dixit quod paratus erat quantum erat in eo, & vellet centum marchas dediſſe quod Burdegalenſes Domini ita tenderent ad pacem & concordiam & juris cujuslibet conſervationem & ad aequitatem quantum ipſe anhelabat. Et tunc Decanus & ſui ſe traxerunt ad partem, & Dominus ivit ad Eccleſiam, & audivit Miſſam ſuam ad majus altare. Interim fabricata fuit quaedam littera & concordata cum maxima difficultate partium, quae ſequitur in haec verba.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniae Primas univerſis praeſentes literas inſpecturis ſalutem in Domino. Noveritis quòd intentionis noſtrae non fuit nec eſt contra proviſionem ſeu ordinationem dudum factam inter Bituricenſem & Burdegalenſem Archiepiſcopos per piae memoriae Dominum Gregorium Papam IX. volentem praedictis Archiepiſcopis & eorum Eccleſiis providere ſuper jure primatiae Burdegalenſis provinciae aliquid indebite uſurpare, quin potius praedeceſſorum noſtrorum veſtigiis inhaerentes, proviſionem ſeu ordinationem eandem tam in viſitationibus quàm procurationibus & aliis hujuſmodi quantum ſecundum Deum & juſtitiam & jus Bituricenſis Eccleſiae poſſumus bona fide intendimus obſervare. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum praeſentibus duximus apponendum. Datum apud Blaviam Burdegalenſis dioceſis anno Domini MCC. octogeſimo quarto, die Mercurii poſt feſtum beati Dionyſii.

Qua ſigillata & à Decano & ſuis de ſcrupulo ad ſcrupulum ruminata corroſa, tandem viſi ſunt acceptare, dicentes tamen quod ad plenum eam non poterant acceptare, niſi prius oſtenſa in capitulo eorundem, cum de dicto capitulo plures eſſent aliis ſapientes & probi & potentes ſine quibus nihil poterant expedire, ſed eam libenter ſuis ſociis oſtenderent & audirent quid placeret eis. Poſt hoc Dominus eos rogavit ut cum ipſo comederent; qui noluerunt, dicentes jam comediſſe. Poſt haec Decanus Dominum cum effectu & inſtantiſſimè rogavit ut cum ipſo ſaltem una die moraretur. quod facere Dominus recuſa-

caſavit, ſecurialiter & amicabiliter excuſando. Tunc receſſerunt Decanus & ſui, Domino cum reverentia ſalutato; & Dominus comedit, & Abbas cum eo & multi alii in domibus abbatiae, & procuratus modo quo ſuprà. Computato modo quo ſuprà de expenſis dictae diei ſolutis per Abbatem ſumma fuit....

Eodem die venit, Domino ſedente in menſa, D. Helias Abbas ſancti Aſterii ſecularis Eccleſiae Petragoricenſis dioceſis conſervator Domini Bituricenſis ſuper proviſione praedicta. Poſt comeſtionem Major & burgenſes Burdegalenſes venerunt viſum Dominum in camera ſua cum buccinis & in magna ſollemnitate & veneratione, & biberunt cum Domino, & de dragea comederunt. Eodem die in veſperis & in clauſtro dictae abbatiae denuntiavit Officialis Domini, multitudine hominum ibi ſtante & ſedente in figura judicii, quaſdam appellationes à quibuſdam burgenſibus Burdegalenſibus ab audientia Officialis Burdegalenſis ad Bituricenſem Archiepiſcopum vel ejus Officialem interjectas legitimas, & canonicè fuiſſe appellatum & appellationes tenere, revocando in irritum quicquid poſt appellationes &c.

Die Jovis ſequenti ante diem Domino & ſuis ſurgentibus & venientibus ſupra portum de la Gironde, & ſuas matutinas dicentibus ibidem, dum pararetur navigium, paratis omnibus ſuam navem intravit, & alii naves alias prout potuerant. Et dum equi ponerentur in navibus, paleſredus Capicerii Pictavenſis ſocii Domini cecidit in aquam in valore LX. librarum Turonenſium, vel majori, & ibi in brevi hora fuit ſubmerſus. Dominus deſcendit ad portum de Mauca diſtantem à Blavia per tres leucas, & apud Maucam ſuam Miſſam audivit in veſtimentis & libris ipſius Eccleſiae. Dicti Major & burgenſes dictam aquam cum Domino in diverſis navibus tranſierunt & Dominum aſſociarunt uſque Burdegalenſem civitatem diſtantem à dicta villa de Mauca per quatuor leucas longas. Multi burgenſes Burdegalenſes cum praedictis Domino venerunt obviam bene in quingentis equis & plus, pluſquam per leucam, & Dominum ut Primatem ſuum reverentiſſimè cum ſalutatione devota receperunt. Domino tranſitum per civitatem faciente, & à dextris & ſiniſtris ſuam benedictionem humiliter expectantibus & inclinatis ad eandem ſuſcipiendam diſtribuente & largiente, ad abbatiam ſanctae crucis Burdegalenſis declinavit; & cum eandem pacificè & abſque contradictione aliqua crederet intrare, praeſertim cum praecurſores Domini, & cocus clericus coquinae, oſtiarius Domini, mareſcallus, pincerna, ceterique officiales Domini cum ſaumariis ad argentum & veſtimentum argenteum benigniter cum hilaritate vultus ibi fuiſſent recepti, & intus ſua cibaria praeparata & neceſſaria quaeſita, tamen undique valvas Eccleſiae clauſas invenit, nec ſibi patuit aditus, nec ſibi voluerunt aperire qui clauſas tenebant, licèt cum inſtantia pluries ut aperirent requiſiti. Tandem venerunt Decanus Burdegalenſis & Decanus ſancti Severini & alii plures cum eis ad Dominum ſtantem ante valvas, & ei dixerunt: *Domine cariſſime, litteram quam heri dediſtis apud Blaviam in capitulo legimus & oſtendimus concanonicis noſtris; qua lecta & audita, non placuit eis, nec fuerunt ea contenti, ac tamen, ſi ratione compoſitionis ſeu proviſionis aut ordinationis praedictae petitis admitti ad viſitationem & procurationem, parati ſumus & vobis offerimus facere quod debemus ſecundùm tenorem proviſionis praedictae; & hoc offerimus in praeſentia tabellionum hic aſſiſtentium, & petimus ſuper his fieri nobis publicum inſtrumentum; & ſi aliàs contra nos procedere intenditis aut petere, & ne procedatur, ad ſedem apoſtolicam appellamus, & ejus nos ſupponimus protectioni.* Tunc Dominus, tabellionibus publicis vocatis, & Praedicatoribus, Minoribus, & aliis adſtantibus, dixit voce viva: *Domini hic adſtantes, precor vos attendite & videte & memoriae commendate quòd nos jure noſtrae Bituricenſis Eccleſiae & noſtro & omni jure nobis competenti juxta tenorem proviſionis praedictae ad viſitationem & procurationem petimus admitti, ſecundùm quod praedeceſſores noſtri Burdegalenſem provinciam viſitantes fuerunt admiſſi ad praemiſſa, ſcientes quod non eſt intentionis noſtrae nec unquam fuit a proviſione praedicta recedere nec intendimus, ſed obſervare petimus diligenter, nec in aliquo aut aliquibus conſentie in ipſa contraire, & cum inſtantia petimus nobis reſervari, & hoc petimus in publicam formam redigi & aſtantes inſcribi.* Et dixit ſubſequenter: *Monemus vos primo, ſecundo, & tertio Decanum Burdegalenſem & Decanum ſancti Severini & vos omnes alios ipſis aſſiſtentes ne nos ex officii noſtri debito viſitare volentes noſtram viſitationem aliquatenus impediatis. Et quia manifeſtè patet quod contra Deum & juſtitiam noſtram non ceſſatis impedire viſitationem, immo plus & plus impeditis, vos in his ſcriptis, veſtra exigente contumacia, excommunicamus, & vos excommunicatos publicè nuntiamus.* Et tunc quidam ex parte Decani Burdegalenſis, ut dicebat, & nomine capituli in cedula quadam neſcio quaedam coepit legere, ſed prae clamore nimio non potuit exaudiri. Tunc Dominus converſus ad fores Eccleſiae ſanctae crucis Abbatem & conventum, licèt eos non videret, primo, ſecundo, tertio monuit ut ipſum ad viſitationem & procurationem admitterent, ut praemittitur, & ut tenebantur ſecundum proviſionem praemiſſam, & in monendo ad fores pulſabat. Et cum videret ſe ad praemiſſa non admitti, nec ipſos monitionibus ſui parere, in ſcriptis excommunicavit eoſdem, & ſuum executorem praedictum rogavit ut id faceret ad quod erat deputatus. Et tunc dictus conſervator dictos Abbatem & conventum modo quo ſuprà monuit ut Dominum reciperent ad praemiſſa ſecundum tenorem proviſionis praedictae, quos monitis ſuis parere nolentes excommunicavit in ſcriptis, & Eccleſiam eccleſiaſtico ſuppoſuit interdicto, quam jam Dominus ſuppoſuerat eidem interdicto. Et poſt haec Dominus per longum tempus cum confuſione, rubore & verecundia ſtans ad fores clauſas Eccleſiae, plebe infinita aſtante, videns quod nihil haberet quod ultrà poſſet facere, faciens per ſollemnes nuntios, ut per Capicerium Pictavenſem, Gardianum, & Priorem Praedicatorum Burdegalenſium, & plures alios procurare & tractare ſi dictas viſitationem & procurationem impedientes poſſent aliquatenus inducere ad aliquam viam pacis & concordiae & manſuetudinis; ſed ipſorum tractatus nullum conſecuti ſunt effectum. Tunc Dominus dixit aſtantibus: *Domini videte quantam humilitatem, manſuetudinem, patientiam eis obtulimus, ſed nihil humanitatis invenimus.*

Anno Domini MCC. octogeſimo quarto, die Mercurii in feſto beati Lucae, audivit Dominus Miſſam in aula archiepiſcopali. Qua audita, venit ad Dominum magiſter Bonitus de ſancto Quintino Archidiaconus in Eccleſia Lemovicenſi, Clericus Regis Angliae, volens honorare Dominum, & cupiens quòd obediretur Domino per totam ſeneſcalliam Agennenſem, D. Augerio Motet Militi Seneſcallo Agennenſi ſcripſit in haec verba.

Clariſſimo ſuo Domino Augerio Motet Militi Seneſcallo Agennenſi magiſter Bonitus de ſancto Quintino illuſtris Regis Angliae Clericus ſalutem & amoris augmentum. Litteras ſereniſſimi Principis Domini noſtri Regis Francorum vidimus & recepimus, ſcilicet Seneſcallus Vaſconiae, ego, & alii Conſiliarii Domini Regis Angliae in haec verba. PHILIPPUS Dei gratia Francorum Rex Bertrando Coſſe ſervienti ſuo ſalutem. Mandamus tibi quatenus non permittas quod in ſeneſcalliis ſeu balliis Petragoricenſi, Pictavenſi, Xantonenſi, Agennenſi, Vaſconiae, atque Arverniae indebita gravamina vel violentiae inferantur dilecto & fideli noſtro Archiepiſcopo Bituricenſi Aquitaniae Primati aut gentibus vel nuntiis ſuis in perſonis vel bonis eorum, cum pro juribus provinciae vel primatiae ſuae exercendis ad partes pro-

vinciae

vinciæ vel primatiæ earundem ipſum vel earum aliquam contigerit declinare, & ipſum Archiepiſcopum & quemlibet prædictorum in ſuis juſtis ſaiſinis ab omni injuria nection gravaminibus & violentiis maniſeſtis in locis ipſos defendas ex parte noſtra qua opus ſibi fuerit, & de hoc fueris requiſitus. Nos enim tenore præſentium præcipimus Seneſcallis & Iuſticiariis locorum prædictorum ut tibi ad executionem præmiſſorum ſi eos inde requiſieris, auxilium ſubminiſtrent. Actum Pariſius die Lunæ poſt feſtum beati Iohannis Baptiſtæ anno Domini MCC. octogeſimo quarto. *Cujus virtute mandati idem Bertrandus cum inſtantia requiſivit ut ſuper præmiſſis auxilium miniſtremus; & nos mandato Domini Regis Francorum parere volentes, id complevimus indilatè; & vos requirimus nihilominus conſulendo ut Iohanni de Drocis curiae Clerico & Odardo de Bord. domicello vel eorum alteri unum ſervientem veſtrum haberi faciatis, qui in ſeneſcallia veſtra præmiſſa compleat ſecundùm prædictarum continentiam litterarum, & hoc gratiosè facere nullatenus obmittatis. Datum Burdegalæ & ſigillo noſtro ſignatum anno Domini* MCC. *octogeſimo quarto, die Mercurii in feſto ſancti Lucæ.*

Poſtea Dominus exivit civitatem Burdegalenſem cum maxima comitiva burgenſium; & in via, antequam exivit de villa, ipſe viſitavit Bertrandum ſervientem Regis qui infirmabatur, & dimiſit cum eo medicum ſuum. Poſtea intravit Girondam, & conduxit eum ultra aquam Major Burdegalenſis, & plures alii; & venit illa die apud ſanctum Geraldum abbatiam Sylvæ majoris, & fuit ibi multùm honorificè & ſollemniter, campanis pulſatis, & proceſſionaliter à Priore & conventu ipſius abbatiæ, Abbate abſente receptus. Sunt ibi monachi nigri, & eſt locus multum inſignis. Et quia non comeduntur in corpore abbatiæ carnes, Dominus cum ſuis ſociis comedit ſupra portam, & comedit ibi carnes. Et venerunt ad Dominum quidam monachi inhibentes Abbati ſancti Sulpitii ne carnes comederet ibi, quia ipſe faceret contra conſtitutionem ordinis ſui; ſed Dominus reſpondit quod Prælatus & ſui ſocii non adſtringuntur regulis ſuis, cùm ſit eorum ſuperior; & propter hoc ipſe voluit quod dictus Abbas comederet carnes. quod fecit, & fuimus bene procurati.

Die Iovis poſt Miſſam voluit Dominus intrare capitulum ad viſitandum; ſed quia cantabatur prima, dixerunt quidam monachi quod Dominus expectaret quouſque prima eſſet cantata. Et tunc Dominus intravit Eccleſiam. Et cùm Abbas ſecularis Eccleſiae ſancti Aſterii Petragoricenſis gerens vices reverendiſſimorum patrum Archiepiſcopi Turonenſis & Epiſcopi Antelianenſis conſervatorum Domini ſequeretur Dominum ad Eccleſiam, venit ad eum quidam monachus Radulfus nomine, & eſt Operarius Eccleſiae, qui contra Dominum & contra dictum Abbatem volebat appellare; ſed antequam ipſe monachus aliquid diceret, dictus Abbas excommunicavit ipſum, poſt trinam monitionem, quod ad requiſitionem Decani & capituli Burdegalenſis nihil faceret vel diceret contra Dominum vel contra ipſum; & interim intrarunt Eccleſiam ad invicem litigantes; & dicto monacho coram Domino aſtante, Dominus monuit ipſum quod nihil faceret vel diceret contra ſe. Et quia monachus volebat ipſum monere, monachum excommunicavit. Et monachus hoc non obſtante Dominum voluit monere, ſed non complevit dicens quod factum ignorabat & quod neſciebat quid faciebat. Et ſic Dominus exivit Eccleſiam, facta primo monitione coram majori altari quod ad ſuam viſitationem in capitulo venirent. quod facere noluerunt. Et tunc Dominus intravit capitulum cauſa viſitationis; ſed monachi noluerunt venire, quos Dominus monuit ut debuit; & quia venire noluerunt, Dominus excommunicavit Priorem, Suppriorem, & alios officiales ipſius monaſterii, & Eccleſiam eccleſiaſtico interdicto ſuppoſuit. Poſtea dictus Abbas ſancti Aſterii monuit praedictos monachos; & quia ad monitionem ſuam obedire Domino noluerunt, ipſos excommunicavit. Quo facto, Dominus receſſit, & venit uſque ad Portum, ubi tranſiit Dordoniam. Et antequam recederet de Portu, venit ad eum Raymundus de Curiis Domicellus, & intimavit ſibi quod apud ſanctum Melianum venerat Boſo Archidiaconus de Blavia, qui fecerat ſibi claudi portas Eccleſiae. Et tunc Dominus miſit ad abbatiam Ernandum & Iohannem de Grayo ſervientes Domini Iohannis de Agendo tenentis locum Seneſcalli in Burdegalenſi & Baſatenſi dioceſibus. Et quia loqui non poterant cum Abbate, cum ſit in Romana curia, locuti ſunt cum fratre Abbatis & cum magiſtro Raymundo procuratore Abbatis. Qui Raymundus venit obviam Domino, & rogavit ipſum & ſupplicavit quod ipſe non iraſceretur ſuper hoc quod fiebat, quia parati erant honorificè, devotè, & cum ſumma devotione ad recipiendum Dominum, quando dictus Archidiaconus de Blavia venit ad abbatiam, qui eos monuerat ex parte Decani & capituli Burdegalenſis quod ipſum non reciperent, alioquin ipſos auctoritate Decani & Capituli excommunicabat. Et quia non erant auſi incurrere malivolentiam ipſorum Decani & capituli, propter hoc rogavit Dominum quod contra Abbatem nihil faceret nec Eccleſiam interdiceret, quia ſuper impedimento hujuſmodi triſtabantur; & dixit: *Domine ad Eccleſiam venite, & quamvis ipſam clauſam inveniatis & hoſpitia monaſterii, veruntamen leviter intrabitis, & omnia vobis neceſſaria habebitis.* Et ſic Dominus venit ad Eccleſiam, & invenit eam clauſam; ſed ante portam extra Eccleſiam invenit unum Canonicum ejuſdem monaſterii, qui contra Dominum ad ſedem apoſtolicam appellavit, (nomen Canonici eſt Manfredus de Salegna) & quendam alium Clericum, qui Dominum denuntiavit à Concilio facto Bituris excommunicatum, quod ejus conſenſu & requiſitione oſtia domorum archiepiſcopalium fracta fuerant, & appellationem factam per Decanum & capitulum Burdegalenſe contra dictum Dominum innovavit; & uterque iſtorum appellantium apoſtolos petiit, quos conceſſit Dominus. Et ad diem Veneris ſequentem citavit Decanum & capitulum Burdegalenſe apud la Baſtide ſanctae Fidei oſtenſurum gravamina quae dicebant ſibi illata per Dominum; & obtulit Dominus reſarcire expenſas quae factae erant occaſione dictorum gravaminum, & petiit ſuper oblatione hujuſmodi ſibi fieri publicum inſtrumentum. Poſtea monuit Priorem & adminiſtratores ipſius monaſterii quod ipſum reciperent ad procurationem & viſitationem. Et quia hoc facere denegarunt, ipſos excommunicavit, ſed ob reverentiam ipſius Abbatis monaſterii praedicti, cum praeſens non eſſet, ipſi pepercit, nec Eccleſiam interdixit. Et tunc Dominus intravit hoſpitium ejuſdem monaſterii, quod invenit quaſi paratum. Et antequam Dominus comederet, Major villae cum pluribus burgenſibus venit videre Dominum. Ei oſtendit Dominus litteras Regis Franciae & litteras Domini Iohannis de Greilly Seneſcalli Vaſconiae, qui reſpondit Domino quod paratus erat ſuam facere voluntatem. Illa die ſic remanſimus. Et quia nimis tardè veneramus, non comedimus niſi ſemel.

Die autem Veneris audita Miſſa in aula, antequam Dominus recederet, interim venit ad portam Eccleſiae, & monuit iterum Priorem & alios adminiſtratores quod ipſum reciperent ad viſitationem. quod facere noluerunt. propter quod ipſos excommunicavit. Item ibidem eadem die & hora excommunicavit dictum Archidiaconum de Blavia & dictum Menfredum propter hoc quod ſuam viſitationem impediebant; & fecit legi ſuum privilegium quod excommunicari non poterat, Gallicè & Latinè. Die autem Iovis praecedenti poſt monitionem Domini & ejus excommunicationem Abbas ſancti Aſterii uſus fuit officio ſuo.

DIOCESIS AGINNENSIS.

DIe vero Veneris poſt feſtum beati Lucae, impletis praedictis, venit Dominus apud Baſlidam ſanctae Fidei Agennenſis dioceſis, & fuit ibi ad expenſas proprias. Prior autem loci praeſentavit ſibi unum codercilum vini, & Ballivus ſimiliter unum.

Die ſabbati audivit Dominus Miſſam ſuam in Eccleſiam antequam recederet, & venit apud Marmande ejuſdem dioceſis, & fuit ad expenſas ſuas.

Die vero dominica poſt dictum feſtum audita Miſſa ſummo mane, veniendo ad Portum ſanctae Mariae Agennenſis dioceſis, venerunt obviam Domino uſque ad portum de Aguillon Bernardus de Parille Prior ſecularis Eccleſiae ſancti Capraſii Agennenſis, Iohannes de Fourgetes Canonicus Bituricenſis & Agennenſis, Helias de Contures Prior de Portu ſanctae Mariae; & venientes ad dictum Portum ſanctae Mariae, fuit ibi Dominus receptus ſollemniter & proceſſionaliter, campanis pulſatis, praeſentibus omnibus ſupradictis, qui cum Domino comederunt; & fuit ibi Dominus bene procuratus. Et quia Dominus intellexerat quod quidam Canonicus Burdegalenſis venerat apud Agennum ut receptionem ſuam erga capitulum impediret, poſt comeſtionem miſit Dominus ad capitulum Agennenſe Iohannem de Fourgetes praedictum ut nuntiaret capitulo Canonicorum Burdegalenſium errorem.

Die vero Lunae ante feſtum Simonis & Iudae Domino veniente apud Agennum, Cantor & plures Canonici Agennenſes ex parte capituli venerunt obviam Domino dicentes quod Dominum honorare modis omnibus intendebant. Sed quia dictus Canonicus Burdegalenſis monuerat ut Dominum non reciperent, alioquin eos auctoritate ſui conſervatoris excommunicabat, requiſivit Dominum ex parte capituli Agennenſis Cantor Eccleſiae quod ſi ſuper hoc impeterentur, quod ipſum haberent propitium & coadjutorem; & ſic à Domino receſſerunt, & venerunt ad Eccleſiam ut receptionem Domino honorificè praepararent. Dominus autem ad Eccleſiam veniens multum ſollemniter & honorificè à dicto Cantore & toto capitulo, campanis pulſatis, proceſſionaliter fuit receptus, & in domibus Epiſcopi receptus, abſente Epiſcopo, & procuratus. Poſt comeſtionem vero, quia quidam de Canonicis Agennenſibus dubitabant aliquantulum de proceſſu Domini, informavit eos ſuper proceſſu ſuo & ſuper ſuo privilegio quod non poterat excommunicari. Qui, proceſſu Domini audito, pacificati remanſerunt.

Die autem Martis, antequam recederet de Agenno, celebravit in majori Eccleſia ad majus altare de beata Maria, & fecit ſermonem ad populum, & tetigit negotium Arragoniae, & dedit indulgentiam. Miſſa celebrata, receſſit. Et veniente ipſo apud ſanctam Liberatam Agennenſis dioceſis, venit ei obviam Prior loci. Quo loco fuit receptus campanis pulſatis & proceſſionaliter & procuratus; & aſſociaverunt eum ad dictum locum dictus Prior ſancti Capraſii Agennenſis & Iohannes de Fougetes praedictus. Sed antequam recederet de Agenno viſitavit Dominus Eccleſiam ſancti Capraſii, & fuit ibi campanis pulſatis & proceſſionaliter receptus à Priore & capitulo dicti loci. Et quia capitulum Agennenſe petierat à Domino quandam litteram ſuper requiſitione quam ei fecerat Cantor Agennenſis ex parte capituli, & eam non habuerat, facta fuit apud ſanctam Liberatam, & ſigillata ſigillo Domini, & tradita magiſtro Iohanni de Fougetes praedicto. Forma litterae fuit in haec verba.

Nos Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniae Primas notum facimus univerſis praeſentes literas inſpecturis quod nobis jure Bituricenſis Eccleſiae & noſtro Burdegalenſem provinciam & dioceſim Agennenſem viſitantibus & civitatem Agennenſem cauſa viſitationis ingreſſis, venerabiles viri capitulum Agennenſis Eccleſiae nos honorificè proceſſionaliter & prout decuit receperunt, & in palatio Epiſcopi Agennenſis more ſolito fuimus procurati. Verùm quia Decanus & capitulum Burdegalenſe & eorum Officialis ſede vacante, & Sacriſta Baionenſis dicens ſe conſervatorem à ſede apoſtolica deputatum Decano & capitulo ſupradictis, contra capitulum Agennenſe ob praemiſſa ſe velle de facto procedere comminantur, nos quia praedictum capitulum Agennenſe nobis & juri Bituricenſis Eccleſiae in hac parte aſſiſtunt fideliter & adhaerent, & in poſterum ſe adhaerere & aſſiſtere profitentur, concedimus quod nos, ſi occaſione praemiſſorum conjunctim vel diviſim in poſterum moleſtentur, tam per nos quàm per conſervatores noſtros aſſiſtemus, eiſdem favorem, conſilium, & auxilium impendendo, jure Bituricenſis & Agennenſis Eccleſiarum in omnibus ſemper ſalvo. Datum &c.

DIOCESIS PETRAGORICENSIS.

DIe vero Veneris in vigilia Simonis & Iudae audita Miſſa apud ſanctum Aſterium, venit Dominus Petragorias, & intravit civitatem, & receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis ſollemniter à capitulo, abſente Epiſcopo; & fuit Dominus in domibus Epiſcopi receptus & procuratus.

Die ſabbati in feſto Apoſtolorum Simonis & Iudae celebravit Dominus cum pallio in cathedrali Eccleſia ad majus altare, & fecit fieri ſermonem, & dedit indulgentias. Et poſt Miſſam venit Dominus apud ſanctum Frontonem in caſtro Petragoricenſi. Et ſunt ibi Canonici ſeculares & Abbas ſecularis; & fuit ibi campanis pulſatis proceſſionaliter receptus & procuratus.

Die dominica celebravit Dominus ſummo mane in Eccleſia ſancti Frontonis, & fuit uſus pallio, & fecit ſermonem ad populum, & indulgentias dedit. Et poſt Miſſam fuit in capitulo, & denuntiavit excommunicationes factas ab ipſo contra Decanum & capitulum Burdegalenſe, & fecit fieri copiam omnium privilegiorum ſuorum & proceſſuum factorum contra Decanum & capitulum. Et Officialis Burdegalenſis tunc receſſit à nobis peteretur qui fuit ad curiam. Poſtea exivit Dominus apud Maiolium prioratum monachorum nigrorum, & eſt de ſancto Martiali Lemovicenſi. Et quia Dominus jam receperat omnes procurationes quas habebat in dioceſi Petragoricenſi, fuit in dicto prioratu ad expenſas ſuas; & veniendo apud ſanctum Maiolium, vidit Dominus in quadam abbatia quae (dicitur) Chenſalade Dominum Epiſcopum Petragoricenſem. Et ſunt in dicta abbatia Canonici regulares.

DIOCESIS ENGOLISMENSIS.

DIe Lunae ante feſtum omnium ſanctorum miſit Dominus citationes ad citandum Decanum & capitulum ſancti Andreae, Abbatem & conventum ſanctae crucis Burdegalenſis, Abbatem de Silva majori ad diem Veneris poſt feſtum omnium ſanctorum. Veniendo apud Angolimenſem civitatem, occurrit ei Dominus Amaricus de Monteforti. Et veniens ad civitatem & Eccleſiam cathedralem, fuit ibi receptus proceſſionaliter ſollemniter, campanis pulſatis, à Cantore & capitulo, abſente Epiſcopo & Decano. Et fuit receptus in domibus Epiſcopi & procuratus..

Die Martis in vigilia omnium ſanctorum audivit Miſſam Dominus in Eccleſia cathedrali; & poſt Miſſam exeundo de civitate, conduxit eum Dominus Amarricus & Cantor Eccleſiae, & venit apud ſanctum Amandum abbatiam monachorum nigrorum; & fuit ibi receptus campanis pulſatis proceſſionaliter ab Abbate & conventu, & procuratus.

Die Mercurii in feſto omnium ſanctorum, antequam Dominus recederet de ſancto Amando, celebravit in pontificalibus majorem Miſſam, & non fecit ſermonem, ea ſolummodo cauſa quod non intelligebatur à populo. Et Miſſa celebrata veniendo apud

Digitized by Google

apud beatam Mariam de Hallainvilla Angolimenſis dioceſis, conduxit eum diu Abbas de ſancto Amando. Et cum veniſſet ad prioratum de Hallainvilla, fuit receptus Dominus à Subpriore loci, (Priore) abſente, campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus. Et ſunt ibi Canonici regulares. Non habent ſuperiorem niſi Epiſcopum.

DIOCESIS XANTONENSIS.

Die Iovis, antequam recederet Dominus, celebravt Miſſam pro mortuis. Qua celebrata, venit Dominus apud Fontenay Xantonenſis dioceſis prioratum de ſancto Iohanne Angeliacenſi; ubi fuit Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus.

Die Veneris ſequenti apud Caumacum prioratum de ſancto Gildaſio Bituricenſis dioceſis; & venit ei obviam Prior loci, & fuit Dominus ibi receptus proceſſionaliter & procuratus. Et quia Dominus Agennenſis fuerat ad dictum prioratum citatus, venit pro eo magiſter Johannes de Fougetes Canonicus Bituricenſis & Agennenſis, & apportavit literas excuſatorias pro dicto Epiſcopo. Et quia dictus Iohannes promiſit Domino quod ipſe Epiſcopus revocaret quicquid fecerat contra Dominum, Dominus recepit ſuam excuſationem, & quia Prior ſancti Capraſii & capitulum Agennenſe ſuper hoc rogaverunt Dominum.

Die Sabbati, audita Miſſa, venit Dominus apud Rupellam prioratum de Clugniaco, & venit ei obviam Major & plures burgenſes de villa; & fuit receptus in dicto prioratu campanis pulſatis, ſed non proceſſionaliter, quia non erant parati; & fuit ibi procuratus.

Die vero dominica, quia die praecedenti non fuerat receptus proceſſionaliter, receperunt ipſum campanis pulſatis & proceſſionaliter. Et celebravit Dominus in pontificalibus, & uſus fuit pallio, & poſt Miſſam fecit ſermonem in cimeterio, & fecit mentionem de cruce in ſermone, & plures cruceſignavit, & dedit indulgentiam. Et fecit ſibi Major praeſentari plures cuniculos, aves plures, & unum heanaum oneratum de daccis. Et his factis venit Dominus apud Boetum prioratum de Monaſterio novo Pictavenſi; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter. Et Prior & plures burgenſes de villa venerunt Domino obviam; ſed eum non invenerunt, quia per aliam viam venit. Et ibi fuimus bene procurati, quia Prior eſt homo multum valens.

Die Lunae, audita Miſſa, venit Dominus apud Affort, & conduxit eum Prior de Boeto diu. Prioratus vero d'Affort eſt de Burgo Dolenſi Bituricenſis dioceſis. Et fuimus bene recepti campanis pulſatis, ſed non proceſſionaliter, quia Prior & monachi erant in Bituria; ſed nos fuimus bene procurati.

DIOCESIS PICTAVENSIS.

Die Mercurii, audita Miſſa, venit Dominus apud Niort, & conduxit eum Prior de ſancto Iohanne praedicto & Caſtellanus de ſancto Meſſantio. Et eſt prioratus Abbatis de Charroz Pictavenſis dioceſis, & ſunt monachi nigri. Et fuit receptus campanis pulſatis proceſſionaliter, & procuratus. Et ibi venit ad Dominum magiſter Guillelmus Clericus Domini Epiſcopi Pictavenſis ad conducendum Dominum per dioceſim Pictavenſem.

Die Iovis, audita Miſſa, venit Dominus apud S. Gelays prioratum de Clugniaco; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulſatis, ſed non proceſſionaliter, quia Prior non erat in partibus illis; & ſuus ſocius, qui domum cuſtodiebat, iverat apud Niortum pro neceſſariis Domino & familiae quaerendis; & fuit ibi procuratus.

Die Veneris, audita Miſſa ſummo mane, venit Dominus apud ſanctum Meſſamium, & eſt abbatia monachorum nigrorum; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter præſente Abbate & procuratus. Et fuerunt ibi citati Decanus & capitulum Burdegalenſe qui comparuerunt per procuratorem; cui Dominus obtulit quod paratus erat revocare omnia gravamina, ſi quae intulerat, dummodo doceret de eiſdem. Qui reſpondit quod ad hoc non venerat, & ſic receſſit. Et ſuper hujuſmodi proceſſu petiit Dominus inſtrumentum publicum ſibi fieri à quodam tabellione quem dicti Burdegalenſes ſecum ducebant; ſed receſſit, inſtrumento non facto. Et ad dictum locum venerunt duo clerici, quorum unus Canonicus Xanctonenſis magiſter Iohannes de Sours, Carnotenſis dioceſis ſcilicet, & quidam alius ad excuſandum Dominum Xanctonenſem Epiſcopum ſuper hoc quod ipſe ſigillaverat proceſſus Burdegalenſes. Quibus Dominus obtulit informationem ſibi fieri per inſtrumenta publica de proceſſibus ſuis. Qui uſque in craſtinum deliberationem petierunt. Et mane facto venerunt ad Dominum, & ei litteras ſigillo Domini Xanctonenſis ſigillatas dederunt quod ipſe totum revocabat. Quibus factis, celebravit Dominus Miſſam conventualem in pontificalibus, & uſus fuit pallio, & fecit ſermonem ad populum, & dedit indulgentias. Quo facto.

Die ſabbati in feſto beati Martini venit Dominus apud Agones prioratum Canonicorum regularium, abſente Priore; (& eſt dictus prioratus de abbatia de Leſtierpe) ubi fuit receptus, campanis pulſatis, proceſſionaliter, & procuratus.

Die dominica, audita Miſſa, venit Dominus apud Verinos prioratum de ſancto Meſſantio, ubi fuit Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus. Quo loco fuerant nuntii Burdegalenſes, & inhibuerant Priori loci ne reciperent Dominum. Sed Abbas ſancti Meſſantii appellaverat contra ipſos pro ſe & pro adhærentibus. Et ibi fecit fieri Dominus monitiones quaſdam ad monendos dictos nuntios ut deſiſterent à talibus inhibitionibus, aliàs excommunicarentur; & fuerunt miſſi ad dictam monitionem faciendam Girardus Clericus coquinae, & Iohannes Bellechiere; ſed adhuc non invenerunt ipſos, quia non venerant ad prioratum de Pamprou, ubi credebatur quod debebant eſſe.

Die Lunae, audita Miſſa, venit Dominus apud Pamprou prioratum de ſancto Meſſantio; & venit ei obviam Abbas de ſancto Meſſantio & Prior loci; ubi fuit receptus campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus.

Die Martis, audita Miſſa ſummo mane, venit Dominus apud Vinoniam prioratum ſancti Cypriani Pictavenſis. Et veniendo ad dictum locum, conduxit eum Abbas ſancti Meſſantii & Prior de Pamprou; & ibi fuit receptus campanis pulſatis proceſſionaliter à Priore loci & ſociis ſuis, & procuratus.

Die Iovis, audita Miſſa ſummo mane, venit Dominus ad abbatiam quae vocatur abbatia ſancti Benedicti de Quinciaco, in qua ſunt monachi nigri; ubi fuit receptus ab Abbate & conventu campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus. Et ibi venerunt ad Dominum majores de capitulo Pictavenſi, & informavit eos de omnibus proceſſibus ſuis, & habuerunt tranſcriptum ut habeant conſilium ſuper dictis proceſſibus. Et dedit ibi Dominus indulgentiam pro Eccleſia Pictavenſi. Quidam ex eis comederunt cum Domino, quidam receſſerunt.

Die Mercurii ſequenti, audita Miſſa ſummo mane, venit Dominus apud Lugudiacum prioratum de abbatia de Maſelliaco; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter à Priore loci & ſociis ſuis. Et ibi venit ad Dominum Subdecanus ſancti Hilarii Pictavenſis. Et ſolebat dictus prioratus eſſe abbatia, ubi fuit Abbas beatus Marcus; & ſunt ibi illi duo quos reſuſcitavit à mortuis.

Die Veneris, audita Miſſa, venit Dominus apud Nobiliacum, & eſt abbatia monachorum nigrorum.

Et

Digitized by Google

Et venit ei obviam Abbas loci; ubi fuit receptus campanis pulſatis proceſſionaliter ab Abbate & conventu multùm honorificè & ſolemniter, & fuit procuratus ibi. Et venit ad eum Cantor Pictavenſis, Præpoſitus, & Officialis & Subdecanus ſancti Hilarii Pictavenſis.

Die ſabbati in octavis beati Martini, antequam Dominus recederet de dicta abbatia, recepit licentiam ab eo Capicerius Pictavenſis, & audita Miſſa receſſit. Similiter magiſter G. de Chypra clericus Domini Epiſcopi Pictavenſis, qui nos conduxerat per diocesim. Et conduxit Dominnm Abbas & Prior dictae abbatiae. Et venit Dominus apud Boerece prioratum monachorum nigrorum, & eſt de abbatia de Nobiliaco; ubi fuit receptus Dominus campanis pulſatis proceſſionaliter, & procuratus.

*Montemorillon. Die dominica poſt octavas ſancti Martini hyemalis viſitavit Dominus prioratum de Luceyo & de ſancto Martiali * Montis Marilis Lemovicenſis, & receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis. Et quia Prior ſancti Martialis, ad quem ultimo declinavit, non habebat domos ſufficientes ad recipiendum Dominum, venit ad domum Dei Montis Marilis; & receptus ibidem proceſſionaliter, procuratus fuit in dicta domo Dei & ad expenſas dictorum Priorum. In dicta domo non erat rector, niſi duo procuratores, & litigabant quidam in curia Romana ut eſſent rectores dictae domus.

DIOCESIS BVRDEGALENSIS.

DIe Mercurii ante feſtum ſancti Lucae evangeliſtae procuratus fuit Dominus in prioratu ſancti Romani de Blavia Burdegalenſis diocesis. Qua die Decani ſancti Andreae & ſancti Severini & multi alii Canomei Burdegalenſes venerunt ad Dominum conquerentes inter cetera de forma litterarum quas miſerat pro procurationibus ſuis petendis in locis ad quae declinaverat. Unde tunc inter Dominum & praedictos Decanos fuit forma litterae quae ſequitur in haec verba.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, dilectis in Chriſto talibus Prioribus vel Abbatibus talis diocesis, ſalutem in Domino. Burdegalenſem provinciam viſitantes omni eo jure quo poſſumus & debemus juxta proviſionem ſeu ordinationem ſedis apoſtolicae ſuper hoc editam à bonae memoriae Domino Gregorio Papa IX. & prout praedeceſſores noſtri à vobis conſueverunt admitti, tali die ad locum veſtrum proponimus favente Domino declinare. Unde vobis mandamus, nihilominus vos monentes, quatinus dicta die procurationem noſtram & nobis & noſtrae familiae præparetis. Datum &c.

DIOCESIS BITVRICENSIS.

1283. ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo tertio, die Veneris poſt *Oculi mei*, ſive poſt feſtum beati Gregorii, menſe Martii, reverendo patre Domino Simone Bituricenſi Archiepiſcopo Aquitaniae Primate diocesim Claromontenſem cauſa viſitationis intrare volente, de Chabreyz venit Exoldunum in abbatiam loci Exoldunenſis, ubi ſuam procurationem recepit; ſed ibi receptus non fuit proceſſionaliter, nec campanis pulſatis, quia jam aliàs viſitaverat ibidem. Summa expenſarum VII. librae.

Sabbato ſequenti viſitavit Eccleſiam beati Cirici Exoldunenſis, & fuit per ipſum Dominum Archiepiſcopum & Canonicos præſentes de Miſſa defunctorum celebranda ibidem per unum Canonicorum vel per alium quem procuraret, de reſidentia Canonicorum facienda, & de pœna deficientium in ipſa, quæ eſt quinquaginta ſolidorum & quod poſſint Canonici ſtudere in illa in qua magis poterunt proficere facultate, niſi de dolo fraudeque liquidò appareret; de quibus, ſi appareat, corrigetur per Prælatum. De his omnibus confecta fuit litera. Dicti verò Canonici procurationem Domini ſolverunt in abbatia prædicta propter honeſtatem domorum.

Dominica qua cantatur *Lætare Ieruſalem*, ſive ante feſtum beati Benedicti Abbatis, viſitavit Dominus in Eccleſia ſancti Dionyſii Exoldunenſis. Canonici ſancti Dionyſii medietatem procurationis ſolverunt & Prior ſancti Paterni Exoldunenſis aliam medietatem, Domino remanente in abbatia prædicta propter honeſtatem domorum. Dicta die celebravit Dominus apud ſanctum Paternum in pontificalibus, & ſermocinatus fuit ibidem, & confirmavit. Et eſt ſciendum quod uterque, ſcilicet capitulum ſancti Dionyſii & Prior ſancti Paterni, ad integram procurationem tenentur.

Die Lunæ ſequenti fecit Dominus reconciliari cimiterium ſancti Dionyſii Exoldunenſis per Archipresbyterum Exoldunenſem virtute ſui privilegii, aqua priùs per ipſum Dominum benedicta. Inde venit ad Caſale benedictum, ubi fuit receptus proceſſionaliter campanis pulſatis.

Die Martis ſequenti Dominus intravit capitulum Caſalis benedicti, & ibi fecit ſermonem; & inquiſito de ſtatu monaſterii tam in capite quàm in membris, poſt multa per multos de monaſterio Domino relata & revelata tam palam quàm ſecreto, dictum capitulum & Prior loci ejuſdem per ſuas litteras ſigillo conventus ſigillatas Domino dederunt poteſtatem plenariam & ſpecialem providendi ipſi monaſterio per ſe vel per alium de Abbate, de monaſterio vel aliunde, quandocunque ipſum monaſterium per reſignationem fratris Iohannis tunc Abbatis monaſterii ejuſdem contigerit vacare.

Ipſa die Martis, ſcilicet in feſto ſancti Benedicti Abbatis, venit Dominus ad prioratum de Vodolione ſpectantem ad Burgum Doleuſem; & ibi receptus ſun proceſſionaliter, campanis pulſatis, & ibi procuratus & confirmavit Dominus ibidem. Non fuit computatum.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus ad prioratum de Lineriis, ubi receptus fuit proceſſionaliter & procuratus. Summa expenſarum ſex librae, tres ſolidi, duo denarii.

Die Iovis ſequenti apud Aliſcampum venit Dominus; ubi fuit procuratus, & ibi benedixit aquam pro Eccleſia de Chatel-Meillant reconcilianda, & mandavit reconciliari per Archipresbyterum loci.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Nigrum lacum, ubi fuit cum Abbate loci.

Die ſabbati ſequenti, in feſto Annuntiationis dominicae, venit Dominus apud ſanctum Amandum; ubi Dominus ſacros ordines celebravit, viſitavit, & fuit procuratus; & in craſtino confirmavit ibidem.

Dominica ſequenti, ſcilicet Dominica in paſſione, ſive die dominica poſt Annunciationem dominicam, venit Dominus ad abbatiam de Charenton, ubi fuit procuratus. Die Lunae ſequenti intravit Dominus capitulum; & ſuper ſtatu monaſterii inquiſirione facta diligenti tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus, poſt multos tractatus carentes effectu, tandem finaliter Priori de Linceyo commiſſa fuit adminiſtratio bonorum temporalium ipſius monaſterii abbatiae Nigri lacus, ipſo Priore deputato habente Domini quoad hoc poteſtatem, ut ipſius Abbatis conſilio dictus Prior tractaret & faceret quae majoris eſſent inquiſitionis. Qui Prior tactis ſacroſanctis evangeliis juràvit ſe fideliter facturum & tractaturum diligenter quae ipſi monaſterio de Charenton viderit & crediderit expedire tam in ſolutione debitorum, receptione, conſervatione, & expeditione bonorum, quàm familiae permutatione. Praecepit etiam Dominus ut totus ſtatus monaſterii in ſcriptis redigeretur & quadruplicaretur, ita quod Dominus unum ſcriptum haberet, Abbatiſſa ſecundum, dictus Prior tertium, & quartum Abbas praedictus; ut de diligentia, fidelitate, & enrioſitate dicti Prioris liquidius appareret. Item benedixit Dominus aquam pro quodam cimiterio reconciliando, ſcilicet de ſancto Stephano de Graverio, quod mandavit reconciliari per Archipresbyterum loci.

DIO-

Digitized by Google

DIOCESIS CLAROMONTENSIS.

ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo tertio, die Martis ante ramos palmarum, intravit Dominus Simon Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniae Primas dioceſim Claromontenſem cauſa viſitationis; & primò declinavit apud Silvigniacum, & viſitavit Eccleſiam parochialem dicti loci; ubi fuit receptus proceſſionaliter pulſatis campanis, & procuratus in domo Capellani dicti loci ad expenſas dicti Capellani.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit Miſſam Dominus in eadem Eccleſia, confirmavit, tonſuras fecit, ac aquam benedixit pro quodam cimiterio reconciliando in dioceſi Bituricenſi; & exinde venit apud Peſſoy prioratum de ſancto Porciano, ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo librae.

Die Iovis, ſcilicet penultima die menſis Martii, venit Dominus apud monaſterium Gelleiguey prioratum conventualem de Caſa Dei; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis cum cantu, & procuratus à Priore loci, ſex de monachis ſuis prandentibus cum Domino. Fecit ibi praedicari indulgentiam, & confirmavit.

Eodem die finavit Prior de Firmitate ſuper Aligerim de IX. libris pro procuratione. Item eodem die finavit Prior de Lengero Clugnacenſis ordinis de X. libris pro procuratione. Item idem Prior pro prioratu de Dreturay pro procuratione finavit ſimiliter de decem aliis libris.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Fleurey prioratum de abbatia Turnonenſi, receptus modo quo ſuprà, ſolutis expenſis Domini per Priorem loci pro medietate & per Capellanum loci ejuſdem pro alia medietate. Ibi confirmavit, tonſuravit pueros, & quaedam ornamenta, altaria, & ſacerdotalia benedixit.

Sabbato in ramis palmarum, ſcilicet in prima die menſis Aprilis, venit Dominus apud Verennes ſuper Aligerim prioratum de ſancto Porciano, receptus proceſſionaliter campanis pulſatis; & ibi Miſſas ſuas audivit, confirmavit, fecit coronas, ornamenta ſacerdotalia benedixit. Medietatem expenſarum ſolvit Prior loci ejuſdem, & duo Curati ipſius villae aliam medietatem ſolverunt.

Die dominica in ramis palmarum, ſcilicet ſecunda die menſis Aprilis, venit Dominus ad abbatiam ſancti Geleberti Praemonſtratenſis ordinis, proceſſionaliter receptus campanis pulſatis cum cantu; & ibi ramos palmarum benedixit, Miſſam in pontificalibus celebravit, praedicavit, dedit indulgentiam, confirmavit, coronas fecit, quaedam ornamenta benedixit. Fuit ibi procuratus.

Die Lunae ſequenti venit Dominus apud Arthonam viſitaturus Eccleſiam Canonicorum. Canonici Dominum non receperunt proceſſionaliter, nec pulſaverunt, nec cantaverunt. Eodem die ipſi Canonici ſuum recognoſcentes errorem, defectum, & negligentiam, quod dictum Dominum Bituricenſem Archiepiſcopum cum debita reverentia & honore non receperunt, pœnitentia ducti, miſerunt ad Dominum & venerunt humiliter ſupplicantes ne per dictam negligentiam contra ipſos moveretur nec offenderetur; & ad excuſandas excuſationes in peccatis, ſimplicitates & fatuitatem in praemiſſa negligentia aſſertivè praetendebant & quod malitioſè non feciſſent, & adventum Domini ſufficienter non praeſcitum. Veruntamen Cantor nomine ſuo & capituli & quilibet Canonicus qui praeſentes erant dictam negligentiam in manu Domini ſingulariter emendarunt, taxatione emendae & levatione per fidem cujuslibet ipſorum in voluntate Domini relictis, & expreſsè recognoſcentes ad exhibitionem reverentiae & honoris & proceſſionis ipſi Domino & ſuis ſucceſſoribus ſe teneri; & ad ſupplendum quod omiſerant, in craſtino dictae diei Lunae dictum Dominum proceſſionaliter receperunt, campanis pulſatis, cum cantu occurrentes ipſi Domino uſque ad exitum cimiterii, ſuper ipſum pallio uſque ad altare per ipſos deportato. Dominus ibi ſuas Miſſas audivit, fecit praedicari, dedit indulgentiam, confirmavit, ornamenta benedixit, & fecit coronas, & Eccleſiam tam in ſpiritualibus quàm in temporalibus viſitavit, inveniens quod dicta Eccleſia, potiſſimè in adminiſtratione temporalium, reformatione & conſilio indigebat. Auditis quae ſibi Canonici dicere voluerunt in quibus reformatio neceſſaria videbatur, reſpondit Dominus quod ſuper iis Domino Claromontenſi Epiſcopo libentiſſimè loqueretur, & ſuper iis de exhibendo remedio cum ipſo tractaret. Expenſas vero Domini dicti Canonici perſolverunt. Summa expenſarum IX. librae.

Die Martis venit Dominus apud Telleide, Latinè Thecletas, prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter cum capis ſericis, campanis pulſatis, cantando. Et licet Prior loci ejuſdem aliquibus de familia ipſius Domini groſſo modo ipſo adventu loqueretur & ſuperbè, dicendo quod Dominum recipere non tenebatur niſi cum equis XXX. & expendere non poterat ultra quatuor libras, nec debebat, & quod plus non ſolveret, tamen totas ſolvit expenſas quas Dominus & ſui fecerunt in loco. Ibidem Dominus audivit Miſſas ſuas, confirmavit, ornamenta benedixit. Et fuit ſumma expenſarum X. lib. & V. ſolidi.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud abbatiam de Chaucnent ordinis Auguſtinorum propè & in ſuburbio civitatis Claromontenſis, receptus modo quo ſuprà & procuratus.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in cœna Domini Ieſu, venit Dominus viſitationis cauſa, ad majorem Eccleſiam Claromontenſem, receptus proceſſione ſibi occurrente uſque ad gradus ante valvas majores ipſius Eccleſiæ, pallio ſuper ipſum Dominum in quatuor haſtilibus uſque ad altare majus campanis pulſatis cum cantu honorificè deportato, omnibus du choro ſericeis capis indutis. Hoc facto, Dominus intravit cum Canonicis capitulum, & poſt ſeptem pſalmos & letaniam dictos in capitulo, abſolutione per ipſum Dominum facta ſuper Canonicos & aſſiſtentes, Dominus prædicavit Latinè, poſt ſermonem Canonicis tantùm in capitulo cum Domino remanentibus. Viſitavit Dominus, & cum Canonicis de multis habuit ſermonem & tractatum, potiſſimè de Abbate Caſæ Dei; qui etſi privilegiatus cum monachis ſuis quòd ſuſpendi, interdici, ſeu excommunicari non poſſint exiſtat, tamen in locis interdictis non privilegiatis divina celebrare & eccleſiaſtica ſacramenta per ſuos monachos facere miniſtrari & permittere non veretur, quod eccleſiaſticæ rationi contrarium & articulis fidei diſſonum cunctis patet. Hoc facto fecit fieri ſermonem populo Gallicè. Et ibidem Dominus celebravit, & conſecrationem chriſmatis fecit, & deliberato conſilio per quatuor dies conſequentes apud Prædicatores perendinavit in domibus Epiſcopi, ut videretur omnibus minus oneroſus. Expenſas dictæ diei Iovis quas fecit Dominus ſolvit.

Die Veneris ſequenti in Paraceve, Dominus audito divino officio, prout dies requirit, ivit viſitatum ad abbatiam ſancti Andreæ Præmonſtratenſis ordinis, receptus abſque proceſſione, quia Dominus de ſua humanitate noluit quòd illa die proceſſionaliter reciperetur nec cum cantu. Pulſatum non fuit, quia illa die non pulſatur. Viſitavit ibidem & * ſciente, ut minus in expenſis dicta abbatia gravaretur, condeſcendens loci ipſius ſive compatiens paupertati. * ſ. ſecrete.

In ſabbato Paſchæ ſancto Dominus in mane viſitavit Chamaleriam & ſanctum Geneſium, in quibus Eccleſiis ſunt Canonici ſeculares. Quibus viſitatis, venit Dominus ad Eccleſiam majorem, & in pontificalibus celebravit, & fontes benedixit ibidem, quoniam à Canonicis majoris Eccleſiæ ſibi poſt fuerat ſupplicatum ut dicta die ſabbati & die Paſchae ipſis

divi-

divinum officium celebraret. Et fuit receptus ibi, viſitavit, proceſſionaliter cantando, pallio ſuper ipſum honorificè deportato.

Die Paſchae ſequenti celebravit Dominus in pontificalibus in Eccleſia majori, & interfuit matutinis, & in domo Epiſcopi nocte praecedenti cum parte ſuæ familiae jacuit ut matutinis intereſſet, ſcilicet in domo Epiſcopi juxta Eccleſiam. Præpoſitum Eccleſiæ, hebdomadarios, & multos Canonicos alios & non Canonicos communicavit. Et ipſa eadem die Eccleſiam beatae Mariae de Portu poſt Miſſam viſitavit; ubi receptus fuit cantando à Canonicis & proceſſionaliter pallio in quatuor haſtilibus ſuper ipſum honorificè deportato. Die Lunæ ſequenti, ſcilicet in craſtino Paſchæ, Dominus audita Miſſa ſua ad Eccleſiam majorem acceſſit, & in capitulo, Canonicis ſalutatis, fecit coronas plures, & receſſit.

Eadem die venit Dominus apud Sarellac prioratum Caſæ Dei. Prior loci ejuſdem cum duobus ſociis & duobus armigeris Domino venit obviam ferè per dimidiam leucam, & Dominum honorificè ſalutaverunt & reverenter. Tamen Dominum non receperunt nec proceſſionaliter nec aliàs, ſed Dominus invenit oſtia aperta & intravit. Prior & ſui ſocii cum Domino comederunt. Dominus ibidem, audita Miſſa ſua, confirmavit, ornamenta benedixit, multis etiam ad ſupplicationem Prioris fecit coronas. Prior Domino de neceſſariis noluit providere. Tamen idem Prior totas ſolvit expenſas, dicens quod Abbas ſuus eidem inhibuerat ne Dominum reciperet nec eidem in aliquo provideret. Domino volente in craſtino recedere, dictus Prior in præſentia Domini fuit proteſtatus quod cum familia Domini prioratum violenter intravisset, quia oſtium fregerat, ut dicebat, nolebat ſibi præjudicari in poſterum, nec per haec quæ facta fuerant intelligebat Domino nec ſuis ſucceſſoribus in aliquo ſe teneri; Domino incontinenti in contrarium proteſtante & dicente quod poſſeſſionem ſuam retinuerat, & quandiu viveret jus viſitandi & procurationem recipiendi reclamaret ibidem. Domino recedente, Prior ipſum aſſociavit ſatis longè. Habuit tamen Dominus, cum dictum prioratum intravit, unum ſervientem Domini ad tollendam armorum violentiam, ſi prædicto Domino aliqua violentia pararetur. Summa expenſarum fuit IX. libr. quas omnes ſolvit Prior dicti loci.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud la Foulloue, Eccleſia parochiali primo viſitata, antequam domum Templariorum intraret, quia ratione parochiae ipſius, quam tenent Templarii, debetur procuratio, ut Domino dicebatur. In ipſa domo Templariorum Dominus, audita Miſſa, confirmavit, benedixit ornamenta, fecit coronas, & receptus proceſſionaliter in dicta Eccleſia, ab ipſis Templariis fuit procuratus. Summa expenſarum VIII. libr. & VII. ſolidi.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Bullou prioratum Caſae Dei, receptus cum reverentia proceſſionaliter & procuratus. Noluerunt computare gentes Prioris.

Die Iovis ſequenti acceſſit Dominus apud Luſeillac prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter cum reverentia & honore, quoniam tenet Prior de Bullou. In ipſo prioratu non invenit Dominus aliquid faciendum, ſed Eccleſia & domibus viſitatis rediit apud Bullou. In prioratu de Bullou confirmavit, ornamenta benedixit, & coronas fecit; & die qua primo venit fuit phlebotomatus. Et ratione viſitationis iſtius extitit procuratus. Super prioratu de Luſeillac non fuit computatum.

Die Veneris ſequenti, ſcilicet ante *Quaſi modo*, venit Dominus apud Thuriacum prioratum ſancti Illidii Claromontenſis ordinis ſancti Benedicti, receptus proceſſionaliter pulſatis campanis, cum cantu, & procuratus. Ibi non invenit Dominus aliquid faciendum. Dictum prioratum tenebat Abbas ſancti Illidii praedictus.

Sabbato ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Vichiaco ſpectantem ad monaſterium ſancti Illidii Claromontenſis, Gallicè *de ſaint Alirey*. Quo viſitato, venit Dominus apud Cuciacum directè ad hoſpitium Domini Claromontenſis, & ibi procurationem ſibi ratione viſitationis debitam à dicto prioratu de Vichiaco recepit; quia Prior de Vichiaco paralyticus erat, nec domos habebat ubi Dominum honorificè poſſet hoſpitare.

Die dominica ſequenti fuit Dominus receptus proceſſionaliter campanis pulſatis ab Abbatiſſa & Clericis de Cuſſey, Clericis capis indutis ſericis, in capella beatae Mariae. Poſtea incontinenti intravit Dominus capitulum monialium; & ibidem ſuo fungens officio, inquiſivit diligenter de ſtatu monaſterii tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus; ſed non fuit quod correctione indigeret ſibi in publico revelatum. Dominus ſuam procurationem à dicta abbatia recepit in ſupradictis domibus Domini Claromontenſis, quoniam honeſtius fuit Dominum in dictis domibus pernoctare quàm in domibus monialium praedictarum. Et fuit Abbatiſſa cum quatuor monialibus in prandio cum Domino. Dominus vero dicta die Miſſam in pontificalibus in dicta capella celebravit, monialibus divinum officium cantantibus & offertorium quod venit ad manum Domini recipientibus, primo tamen recognito quod ſociorum Domini erat offertorium, ſi placeret retinere, & ipſum offertorium Clerici & ſocii dicti Domini dictis monialibus dimiſerunt. Dicta Miſſa, Dominus confirmavit, ornamenta benedixit, in craſtino quoſdam confirmavit.

Die Lunae ſequenti, ſcilicet in craſtino octavarum dominicae reſurrectionis, venit Dominus apud abbatiam Montis petroſi ordinis Ciſtercienſis, proceſſionaliter cum cantu, campanis pulſatis, receptus; ubi Dominus in craſtino audita Miſſa ſua, confirmavit, ornamenta benedixit, quoſdam coronavit, unum potiſſimè ſibi à Priore & monachis dicti loci praeſentatum: dicentibus illum ſuum eſſe condonatum & monachum futurum, Abbate dicti loci tunc in remotis agente. Verùm cùm dictis monachis ſcriptum fuiſſet ſub hac forma verborum, *Vobis mandamus quatinus nobis & noſtris neceſſaria praeparetis*, hoc verbum *mandamus* multipliciter impugnarunt. Tandem illud verbum *mandamus* ſublatum fuit, & ipſi Domino neceſſaria miniſtrarunt. Veruntamen ipſi monachi eleemoſynam dederunt praeſentibus pluribus de familia Domini ſupradicti.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud Landoſum, receptus proceſſionaliter cum cantu, campanis pulſatis, pallio ſuper ipſum in quatuor haſtilibus deportato à capitulo Canonicorum, & receptus & procuratus, Domino Claromontenſi Epiſcopo eidem obviam veniente & Dominum collateraliter uſque ad altare majus ſub eodem pallio concomitante. In ſequenti craſtino Dominus ad ſupplicationem Canonicorum quoddam altare in quadam capella prope Eccleſiam Canonicorum in honore ſancti Georgii & ſanctorum omnium conſecravit, & quaedam benedixit ornamenta, & dedit indulgentiam iis qui ob devotionem dictae conſecrationi interfuerunt.

Die Mercurii ſequenti Dominus poſt conſecrationem altaris praedicti venit ad prioratum ſancti Launomari de Bleſis qui dicitur Maincao, receptus modo quo ſuprà; & ibidem ad ſupplicationem Prioris & monachorum loci ejuſdem quaſdam reliquias occultatas in altari majori dicti prioratus, videlicet duo capita ferè integra cum pluribus fragmentis oſſium parvis & pluribus panniculis involuta, quorum capitum unum dicitur caput beati Launomari Abbatis, aliud ſancti Ebulfi Abbatis de dicto altari levavit, ut cum majori reverentia & honore de cetero haberentur, & ea craſtino ſequenti, audita Miſſa ſua, repoſuit in quadam caſula quoad tempus. Eadem die Mercurii reliquiis praedictis levatis cum ea reverentia qua decens eſt, Miſſam in honore dictorum ſanctorum celebravit pontificalibus indutus. Ibidem etiam Dominus confirmavit, benedixit, tonſuravit, & ſuam ibidem procurationem recepit. Et venerunt Do-

Digitized by Google

Dominus Claromontenſis Epiſcopus & frater ſuus Seneſcallus Domino loquuturi. Fecit praedicari, & dedit indulgentiam, & ſuam ibidem Dominus procurationem recepit.

Domino die Iovis ſequenti eunte apud Tyart, Dominus Claromontenſis Epiſcopus & frater ſuus ſibi venerunt obviam, & per magnam partem itineris ſimul cum Domino equitarunt. Illa die Dominus receptus modo quo ſuprà, à capitulo & Praepoſito Eccleſiae de Tyart fuit procuratus; & in craſtino audita Miſſa ſua, benedixit, confirmavit, & in capitulo viſitavit, & coronavit. Quo facto, deſcendit Dominus ad capellam beati Iohannis Baptiſtae, & ibidem tria conſecravit altaria, medium in honore beati Iohannis Baptiſtae & omnium ſanctoſum, dextrum in beatae Katerinae, & ſiniſtrum in beatae Mariae Magdalenae. Quibus conſecratis, celebravit ſine nota, & dedit indulgentiam iis qui conſecrationibus interfuerunt.

Die Veneris ſequenti, praeſcriptis rite peractis, venit Dominus apud abbatiam monaſterii Tiranenſis ordinis Clugniacenſis, receptus modo quo ſuprà, & procuratus. Summa expenſarum VIII. librae.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Nigrum Stabulum prioratum Clugniacenſem, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem benedixit, tonſuravit, & confirmavit. Summa expenſarum VIII. libr. & X. ſolidi.

Dominica ſequenti in quindena Paſchae venit Dominus apud prioratum de Argeroles Clugniacenſis ordinis, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, tonſuravit, & benedixit. Summa expenſarum X. librae.

Die Lunae ſequenti, videlicet in craſtino beati Georgii, venit Dominus apud Salinhac prioratum ſancti Michaelis de Cluſa in Lombardia, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, tonſuravit, & benedixit. Noluerunt computare.

Die Martis ſequenti in feſto beati Marci evangeliſtae Dominus venit apud Sanctum Dider prioratum de Caſa Dei, receptus proceſſionaliter, campanis pulſatis, in capis ſericis, cum cantu, & procuratus. Ibidem confirmavit & benedixit.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Cullac prioratum de Cluſa in Lombardia, receptus proceſſionaliter & procuratus; ibidem confirmavit, tonſuravit, ornamenta & imagines benedixit.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Martach prioratum de Sartclenges Clugniacenſis ordinis, receptus & procuratus; & ibi confirmavit, tonſuravit, benedixit. Die verò praecedenti finavit Prior d'Ambert & Prior de Chamont pro dictis prioratibus XX. libras, IV. ſolidos; ita quod pro quolibet finavit X. libras & * IV. ſolidos.

* duos.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Chalure prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem ſequenti ſabbato celebravit cum nota.

Eadem die venit Dominus ad Sallanc prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit.

Dominica ſequenti, videlicet ante feſtum beatorum Philippi & Iacobi, venit Dominus apud Vineros prioratum de Sacerlenges Clugniacenſis ordinis, receptus proceſſionaliter & procuratus; ibidem confirmavit, benedixit, & tonſuravit.

Die Lunae ſequenti, ſcilicet prima die Maii, venit Dominus apud Erlant prioratum de Cluſa in Lombardia, receptus proceſſionaliter & procuratus; ibidem confirmavit, benedixit, & tonſuravit. Et die Martis ſequenti miſit Dominus magiſtrum Iohannem Greſillon Canonicum Bituricenſem, fratrem Simonem de Bleſis, Renaldum ſocium ejus de ordine fratrum Minorum, & Cononem Canonicum Verſionenſem ad monaſterium Caſae Dei cum duobus Clericis Domini Claromontenſis, magiſtro Iohanne ſcilicet & magiſtro Petro, ut intereſſent collationi faciendae quarundam clauſularum contentarum in privilegiis Caſae Dei per quas nituntur monachi (oſtendere) ſe eſſe exemptos tam in capite quam in membris; & fuit facta dicta collatio dictarum clauſularum ad privilegia, & fuerunt lecta dicta privilegia à principio uſque ad finem & diligenter inſpecta tam in filo quam in bulla per miſſos à dicto Domino Bituricenſi, praeſentibus dictis duobus Clericis Domini Claromontenſis. Primum privilegium lectum & inſpectum fuit Domini Vrbani Papae II. ſecundum Lucii III. tertium Honorii III. quartum Alexandri IV. quintum Alexandri III. ſextum Clementis IV. ſeptimum Vrbani IV. octavum Paſchalis.

Eodem die Martis venit Dominus apud ſanctum Germanum Lerin prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, & tonſuravit.

Die Mercurii ſequenti poſt feſtum beatorum Philippi & Iacobi venit Dominus apud Axeracum prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, tonſuravit, & altare quoddam in dicto prioratu conſecravit in honore beatae virginis Mariae, & dedit indulgentiam. Ibidem ipſo die venit Dominus Epiſcopus Claromontenſis & Abbas Caſae Dei & multi boni (viri) cum (eis.) Quibus congregatis cum Domino, lectae fuerunt clauſulae ſupradictae ſumptæ in privilegiis Caſae Dei praedictis; de quibus facta fuit copia & inſpectio, ut ſuperius eſt expreſſum. Super quibus clauſulis cùm diutius fuiſſet altercatum hinc inde, multi fuerunt habiti tractatus inter dictos Dominos Bituricenſem & Claromontenſem ex una parte, & Abbatem Caſae Dei ex altera, ſuper diſcordia reformanda inter ipſos; qui illo die non habuerunt affectum. Quibus actis, receſſerunt dicti Dominus Claromontenſis & Abbas.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud * Ville Bride prioratum abbatiae Piperacenſis ordinis ſancti Auguſtini, receptus proceſſionaliter, procuratus; & ibidem confirmavit & benedixit.

* f. Vieille Brioude.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Couz prioratum monialium ordinis ſancti Benedicti, receptus proceſſionaliter à clero & monialibus & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, & tonſuravit, & intravit capitulum; & viſitationis fungens officio, invenit ipſum monaſterium reformandum, potiſſimè circa ſpiritualia. Temporalia ſi quidem erant in manu Regis Franciae, quoniam erant ibi duae Prioriſſae in diſcordia & in diſſenſione. Dominus, adhibendo diligentiam quam potuit, & ſtatum monaſterii debitè reſtaurando, ordinando praecepit quod ſi Prioriſſa de novo ibi poſita poſt litem motam aliquam fecerat monialem, quod amoveretur. Praecepit etiam quod puellae ſeculares quae ibidem de bonis monaſterii nutriuntur, expellerentur, & quod volenti aliquam retinere, nihil de bonis monaſterii adminiſtratur eidem. Inſuper cum quidam libri dicerentur ibidem ſublati, de quorum alienatione timebatur, praecepit Dominus infra Aſcenſionem omnes in medium reportari & neceſſarios ad officium divinum in loco praedicto ſeu conſueto dimitti, non neceſſarios per Sacriſtam cuſtodiri; & hoc fieri praecepit per duas juratas pro utraque parte. Et ſuper his ſcripſit Dominus Ballivo Arverniae, in cujus manu, nomine Regis, tenebatur temporalitas, ut de praemiſſis obſervari faceret quae dicto monaſterio crederet expedire. Dictis die & loco venerunt quidam magni & ſolennes ex parte Abbatis Caſae Dei, qui cum Domino multis tractaverunt, & finaliter quandam litteram concordarunt quae ſe declarat, & cujus tenor ſequitur in haec verba.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, & Aibertus ejuſdem gratia Abbas monaſterii Caſae Dei in Alvernia, univerſis praeſentes litteras inſpecturis ſalutem in Domino. Noveritis quod (cùm) nos præfatus Archiepiſcopus aſſereremus & adhuc aſſeramus debere nos ad viſitationem & procurationem jure metropolitano admitti &

ti & ſolvi nobis in monaſterio Caſae Dei procurationem eandem, dicto Abbate pro ſe & conventu ſuo contrarium aſſerente, cauſa pacis & concordiae ſic inter nos extitit concorditer ordinatum & expreſſe conventum, quod nos Archiepiſcopus praedictus reciperemur nunc ad proceſſionem & procurationem tantùm in dicto monaſterio; ita tamen quod per hoc vel alia quae faciemus ibi vel fient nobis Archiepiſcopo praedicto aut recipiemus ab Abbate & conventu praedictis, nihil nobis quo ad proprietatem, poſſeſſionem, vel quaſi vel cujuſcunque alterius juris aut ſuffragii acquiratur. Si vero aliquod jus proximo ante iſtam compoſitionem nobis Archiepiſcopo competebat, illud ſalvum ſit & ſervetur eidem, nec in dictis proprietate, poſſeſſione, vel quaſi eiſdem Abbati & conventui nec eorum privilegiis aliquid praejudicii generetur. Sanè quia ex quibuſdam tractatibus habitis inter nos & Abbatem praedictum ſperamus auctore Domino inter nos & ipſum ac monaſterium ſuum per concordiam ſeu per ſedem apoſtolicam pacis fœdera reformari, ordinatum eſt inter nos quod uſque ad ſeptennium ab hodie numerandum & complendum non poſſimus viſitationem vel procurationem nec aliquid occaſione earum nos vel ſucceſſores noſtri petere efficaciter ab eiſdem; ita tamen quod per dilationem iſtam nullum nobis vel Eccleſiae noſtrae fiat praejudicium, niſi interim per compoſitionem amicabilem & concordem vel per declarationem apoſtolicae ſedis factam fuerit aliter ordinatum, ad quam declarationem ſeu compoſitionem poterimus pendente dicto ſeptennio procedere, ſi viderimus expedire. Si vero interim non fuerit declaratum, nobis Archiepiſcopo praedicto id jus omnino petendum quo poſſumus hodie efficaciter uti & non amplius, & ipſis omnis omnino defenſio qua poſſunt vel poſſent hodie ſe tueri per omnia reſerventur. In quorum teſtimonium nos Archiepiſcopus & Abbas praedicti ſigilla noſtra præſentibus duximus apponenda. Actum & datum anno Domini MCC. octogeſimo quarto, die ſabbati in feſto beati Iohannis ante portam Latinam.

Haec autem littera clauſa fuit, certo die repoſita fuit.

Die dominica ſequenti venit Dominus apud Mazarat prioratum Caſae Dei, receptus proceſſionaliter & procuratus. Prior noluit computare. Eadem die dominica miſit Dominus Cononem ſuum Capellanum cum clerico coquinae & coquum ſuum & quoſdam alios pedites de familia ſua ad abbatiam Caſae Dei, ſicut alibi conſueverant praemitti. Abbas eos ſatis curialiter recepit, & uni monachorum ſuorum praecepit ipſis tam pro Domino procurando quàm pro ipſius familia neceſſaria & interrogata affluenter miniſtrare; & hoſpitium in ambitu monaſterii pro Domino & ſuis ſequentibus aſſignarunt. Praemiſſi illo ſero in villa voluerunt hoſpitari, quia hoſpitia non erant mandata in villa. Fuerunt illo ſero per abbatiam procurati in fœno & avena pro equis, in pane, vino, carnibus, candela, & in aliis neceſſariis abundanter, prout petere voluerunt, & etiam multum plus oblatum.

Die Lunae ſequenti veniente Domino ad abbatiam & monaſterium Caſae Dei, venerunt ei obviam ſatis longè, ſuum excuſantes Abbatem quare non venerat obviam Domino, quia Miſſas ſuas audiebat & cantabat, & quod modus ſuus erat nullius omnino vacare donec Miſſam . . . . .

DIOCESIS LEMOVICENSIS.

1285 ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, die Veneris poſt quindenam nativitatis beati Iohannis Baptiſtae, intravit reverendus pater Simon Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniae Primas Lemovicenſem dioceſim cauſa viſitationis. Et primo declinavit ad abbatiam de Albiſpetris ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter à conventu dicti loci, pulſatis campanis, & praedicavit in capitulo. Et ipſa die pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae, nec fuit computatum. Et ſciendum quod in comitiva ſua erant ii quorum nomina hic notantur, videlicet Iohannes Abbas ſancti Sulpitii Bituricenſis frater Domini, Gilo Capellanus ſuus monachus ſancti Sulpitii, Guido de Nohaylhes Capicerius Pictavenſis, Stephanus Capellanus ſuus, Giraudus de Briva Clericus ſuus tabellio publicus, magiſter Iohannes Greſſilons Canonicus Bituricenſis, magiſter P. de Virſione, qui venit tertia die poſt P. de Rupe, Archipresbyter de Caſtro Bituricenſis dioceſis, frater Hugo de Ferneriis monachus ſancti Sulpitii Bituricenſis, Otho de Salinis Canonicus Magdunenſis Capellanus Domini, Cono rector Eccleſiae Virſionis Capellanus Domini, qui venit poſtmodum, Guido de Ranis Clericus Domini, & plures alii.

Dominica ſequenti ante feſtum Magdalenae in mane audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde venit apud Nozerinas prioratum Dolenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo librae.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Nozerinas prioratum Dolenſem; & receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum de expenſis.

Dicta die Lunae remiſit iſta vice Dominus, ob dilectionem & amicitiam magiſtri Girardi de Malomonte, procurationem quam habebat in prioratu de Auziſma prioratu Dolenſi; quem prioratum idem magiſter G. tenebat.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit ad abbatiam Pratibenedicti ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à conventu dicti loci, quia non habebant Abbatem; & ipſa die pernoctavit ibi ad expenſas abbatiae.

Die Mercurii ſequenti audivit ibi Miſſam in quadam capella extra abbatiam, confirmavit ibidem, & fecit coronas. Et exinde venit apud Pradeaux prioratum Dolenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter & procuratus ad expenſas Prioris loci dicti, qui noluit computare.

Die Veneris ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Iarnage prioratum conventualem de Cluſa; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris, qui noluit computare. Media nocte vero inventi fuerunt duo parvuli latrunculi ante oſtium camerae Domini; quorum unus recognovit ſe cepiſſe in burſis Capellani & Clerici Capicerii Pictavenſis eadem nocte uſque ad ſummam xv. ſolidorum, de quibus partem reddidit. Qui latrunculi incarcerati fuerunt in carcere Prioris domini dictae villae de Iarnage.

Die ſabbati ſequenti in vigilia Magdalenæ mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Garectum prioratum ſancti Savini Pictavenſis dioceſis. Receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit veſperas, completorium, & vigilias in Eccleſia ſollemniter; & ipſa die procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, qui noluit computare.

Dominica ſequenti in feſto Magdalenæ venit Dominus apud abbatiam Agedunenſem ordinis ſancti Benedicti; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci, celebravit Miſſam conventualem in pontificalibus cum pallio, acolythos fecit, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit; & procuratus fuit ipſa die ad expenſas Abbatis, nec fuit computatum. Eadem die propoſuit Geraldus de Marciaco Clericus contra Iohannem Bachalar monachum beatæ Mariæ Ageduni quod idem monachus interfuit murtro Iohannis de Marcat defuncti fratris dicti Geraldi; & eſt factum notorium & fama publica, & quod hujuſmodi facto perpetrato prædictus monachus fugit abbatiam de nocte. Idem dixit contra Petrum Buſſi monachum dictae abbatiae & Priorem ſancti Paſſencii. Die

Digitized by Google

Die Lunae ſequenti venit Dominus apud Bonum locum abbatiam ordinis Ciſtercienſis, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci. Praedicavit in capitulo, audivit ibi Miſſam, & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae, nec fuit computatum de expenſis.

Die Martis ſequenti in mane ibidem in Eccleſia conſecravit duo altaria, unum in honore ſanctae crucis, & aliud in honore ſancti Nicolai. Celebravit, tonſuras fecit, confirmavit. Et ipſa die exinde venit apud Turrem ſancti Auſtregiſilii prioratum Dolenſem, quem Abbas tenet in manu ſua; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas ejuſdem monachi procuratoris dicti Abbatis. Summa expenſarum VIII. libræ & XII. ſolidi.

Die Mercurii ſequenti in feſto beatorum Iacobi & Chriſtophori venit Dominus apud Goſon prioratum Stirpenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Celebravit in pontificalibus cum pallio, prædicavit, indulgentiam dedit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, qui noluit computare.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud abbatiam Cambonenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Præpoſito & conventu dicti loci. Audivit ibi Miſſam, & prædicavit in capitulo; & procuratus fuit ad expenſas Praepoſiti dicti loci, qui noluit computare. Quia vero Domino datum fuerat intelligi à quibuſdam monachis dicti loci quod Praepoſitus dictae Eccleſiae bona temporalia & ſpiritualia diſſipabat, dicto Praepoſito contrarium aſſerente, Dominus ſuper iis volens inquirere veritatem, prout ſuo incumbit officio, mandavit conventum dicti loci coram ſe ipſa die, ut ſibi ſuper ſtatu ſuæ Eccleſiae dicerent veritatem. Qui monachi, juramento obedientiae ad hoc adſtricti, ſibi reſponderunt omnes & concorditer, publicè tamen, quod praefatus Praepoſitus laudabiliter ſe habebat tam in ſpiritualibus quam in temporalibus, & quod bona Eccleſiae erant in bono ſtatu tam in capite quàm in membris. Quorum reſponſionibus acquievit. Et iis actis, in inquiſitione praedicta ulterius procedere noluit.

Die Veneris ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras. Et exinde venit apud abbatiam Evahonenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Praepoſito & conventu dicti loci. Audivit ibi Miſſam, praedicavit in capitulo, praeſentibus Praepoſito & conventu dicti monaſterii & aliis Prioribus foraneis, videlicet Priore de Cantella, Priore de Domairac, Priore ſancti Petri de Montelucio, Priore de Tullo, Priore de Netis, & pluribus aliis necnon praeſentibus Decano Lemovicenſi Domino Iohanne de Vernoliis, Petro Malens Canonico Lemovicenſi, & ſociis Epiſcopi Lemovicenſis, magiſtro G. de Armento Officiali Claromontenſi, & Praepoſito Cambonenſi, & pluribus aliis Clericis & laicis. Vbi Prior de Trenant Domino contra ſuum Praepoſitum graviter conquerendo monſtravit quod cum eſſet in poſſeſſione prioratus de Trenant, idem Praepoſitus de Evahon ipſum ſpoliaverat ſine cauſa à poſſeſſione praedicta; aſſerens dictus Prior quod de conſuetudine in praedicta Eccleſia de Evahon approbata ita erat, quod Praepoſitus non poterat aliquem prioratum conferre niſi in capitulo & de conſenſu capituli, nec etiam aliquem Priorem deſtituere, deponere, ſeu amovere niſi ex cauſa allegata & approbata & de conſenſu capituli ac etiam Metropolitani; dicto Praepoſito contra illam conſuetudinem ſe opponente & aliam conſuetudinem allegante. Quibus ſic propoſitis & auditis in praeſentia nominatorum ſuprà, praecepit Dominus partibus quod quilibet de jure ſuo ipſum informaret, & parti quae potiora jura pro ſe oſtenderet jus ſuum faceret deliberari. Quibus ſic actis, exivit capitulum; & dictus Praepoſitus pro bono pacis voluit, & promiſit poſtmodum in praeſentia Domini, quod dictus Prior poſſeſſionem bonorum dicti prioratus unà cum dicto prioratu integrè rehaberet. His actis, ipſa die procuratus fuit dictus Dominus Bituricenſis ibidem ad expenſas Praepoſiti & conventus dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die ſabbati ſequenti audivit ibi Miſſam in mane, confirmavit. Et exinde venit apud Ruygnac prioratum Evahonenſem; ubi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas proprias Prioris dicti loci, qui noluit computare de expenſis.

Dominica ſequenti in octavis Magdalenae venit Dominus apud Maniac prioratum Silvigniacenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et quia inter Priorem & Capellanum dicti loci contentio vertebatur ſuper hoc quod dictus Prior dicebat Capellanum teneri ad medietatem procurationis, vocatis partibus, Dominus ſuper hoc inquiſivit, & invenit per teſtes quod praedeceſſores dicti Capellani ſolverant medietatem procurationis. Propter quod dicto Priori, qui ſibi miniſtraverat dictam procurationem, dedit unam litteram in qua continebatur quod niſi infra certum terminum idem Capellanus ſatisfeciſſet de medietate procurationis praedictae praedicto Priori, quod propter hoc eſſet excommunicatus idem Capellanus. Et fuit ſumma expenſarum IX. librae & IV. ſolidi.

Die Martis ſequenti in feſto ſancti Germani venit Dominus apud monaſterium Roſolienſe, ubi ſunt Canonici ſeculares; & receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Canonicis dictae Eccleſiae. Celebravit in pontificalibus, fecit acolythos, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit ibidem ad expenſas capituli. Summa expenſarum XI. librae VI. ſolidi. Ipſa vero die quendam Clericum dictae villae, qui extirpaverat vineam Sacriſtae dictae Eccleſiae, coram ſe citari fecit. Qui citatus comparens recognovit ſe dictam vineam extirpaſſe. Propter quod Dominus condemnavit ipſum Clericum in decem ſolidis Turonenſibus reddendis dicto Sacriſtae infra quindecim dies; & ſuper hoc conceſſit litteram dicto Sacriſtae.

Die Mercurii ſequenti in feſto ſancti Petri ad vincula venit Dominus apud Pheletinum prioratum Cambonenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Procuratus fuit ipſa die ad expenſas Prioris, qui noluit computare de expenſis.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Meigniac prioratum Dolenſem, quem Abbas Dolenſis tenebat in manu ſua; & ibi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, & procuratus fuit ibidem. Summa expenſarum VIII. librae. Eadem vero die comparuit ibidem coram Domino Iohannes Leonardi Canonicus Eccleſiae Roſolienſis citatus de mandato Domini pro eo quod ipſe manus injecerat violentas in Iohannem Malteherbes laicum in cimiterio Roſolienſi uſque ad effuſionem ſanguinis; quam effuſionem ſanguinis recognovit idem Canonicus coram Domino, & ſe ſuper hoc ordinationi Domini ſuppoſuit. Vnde Dominus condemnavit ipſum in decem ſolidis Turonenſibus reddendis paſſo injuriam. Item condemnavit eundem in una capa ſerica in pretio ſex librarum Turonenſium reddenda Eccleſiae Roſolienſi infra annum inſtantem (& ſuper hoc fuerunt plegii Capellanus Eccleſiae Roſolienſis & Petrus Tire Canonicus dicti loci) pro injuria illata Eccleſiae praedictae Roſolienſi pro verberatione & ſanguinis effuſione facta in cimiterio Eccleſiae praedictae; & ſuper hoc dedit litteras, quae traditae fuerunt Archipresbytero de Albuconio, ut per ipſum pœna levaretur praedicta. Eadem vero die ad reconciliandum dictum cimiterium benedixit aquam, & mandavit dictum cimiterium benedici ex illa aqua benedicta per Capellanum de Chambonac. Hoc enim poterat facere Dominus ex privilegio ſpeciali, videlicet cimiteria polluta ſanguine vel alias reconciliari facere per quemcunque vellet, dum tamen eſſet idoneus & ad hoc inſtructus.

Die Veneris ſequenti in feſto inventionis ſancti Ste-

Stephani venit Dominus apud abbatiam de Bonaaqua ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ab Abbate & conventu dicti loci, pulſatis campanis. Praedicavit in capitulo, celebravit Miſſam conventualem in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonſuras, & pernoctavit ibidem. Quia verò Abbas minùs ſufficienter neceſſaria miniſtraverat Domino & ſuis, deficiendo in ferratura equorum, & culcitris, linteaminibus, palea, & multis aliis, Dominus die craſtina in mane eundem Abbatem canonicè monuit de emendando praedictum delictum. Et licèt dictus Abbas offerret ſe facturum voluntatem Domini verbo & non facto, Dominus eum excommunicavit; & ex abundanti appellavit idem Dominus ad ſedem apoſtolicam pro ſe & ſuis & ad hoc conſentientibus, ne ipſi Abbas & conventus vel exequutores eorum à ſede apoſtolica deputati, ſi quos habebant, aliquid de facto contra ipſum vel ſuos attentarent. Inſuper legi fecit eidem Dominus ibidem privilegium quod habebat, videlicet quòd nullus delegatus, ſubdelegatus, conſervator vel exequutores quicunque ipſum poſſent excommunicare.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Portum Dei prioratum conventualem Caſae Dei; ubi receptus fuit proceſſionaliter & honorificè ut ſuprà. Audivit Dominus Miſſam conventualem, confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, nec voluit computare de expenſis.

Dominica ſequenti in mane fecit ibi tonſuras. Et exinde venit apud Bortum prioratum Clugniacenſem, quem tenebat Epiſcopus Claromontenſis; ubi fuit receptus ut ſuprà. Audivit ibi Miſſam, confirmavit; & procuratus fuit ibidem ad expenſas procuratoris dicti Epiſcopi Claromontenſis. Non fuit computatum de expenſis.

Die Lunae ſequenti venit Dominus apud ſanctum Angelum prioratum conventualem de Carrofio, ubi receptus fuit ut ſuprà. Audivit Miſſam, confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, qui noluit computare de expenſis.

Die Martis ſequenti in mane fecit ibi tonſuras. Et exinde venit apud Maimac abbatiam ordinis ſancti Benedicti, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci. Celebravit, & procuratus fuit ipſa die ad expenſas abbatiae. Et quia datum fuerat Domino intelligi quod monachi dictae abbatiae multùm diſſolutè vivebant jacentes in cameris, omiſſo eorum dormitorio, comedentes ſingulariter in cameris, eorum refectorio praetermiſſo, mandavit Dominus Abbatem & monachos dicti loci coram ſe, & in praeſentia monachorum ſuorum eidem Abbati praecepit quod de cetero comederent in refectorio & jacerent in dormitorio & non alibi niſi ex cauſa, exceptis in officiis conſtitutis; de quibus praecepit Dominus ut ſervaretur in eis quod hactenus fuerat obſervatum. Praedictus autem Abbas promiſit Domino quod ſtaret ordinationi ſuae, & quod in praemiſſis tamquam ſuo ordinario obediret.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Vedrines prioratum Caſae Dei; ubi receptus proceſſionaliter ut ſupra, audivit Miſſam, & procuratus fuit ibidem ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum IX. librae.

Eadem die finavit Prior de Vantador Clugniacenſis ordinis de procuratione ſua ad. X. libras.

Et ipſa die incepit Dominus dare commiſſiones ſub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, dilecto in Chriſto tali Priori vel Abbati Lemovicenſis dioceſis ſalutem in Domino. Conqueſtus eſt nobis Lemovicenſem dioceſim viſitantibus B. ejuſdem dioceſis quòd P. & H. Clerici vel laici praefatae dioceſis ſuper terris, debitis, poſſeſſionibus, & rebus aliis vel uſuris injuriantur eidem. Ideoque diſcretioni veſtrae committimus & mandamus quatinus coram vobis partibus convocatis, audiatis cauſas & fine debito terminetis, facientes quod decreveritis per cenſuram eccleſiaſticam auctoritate noſtra firmiter obſervari. Teſtes autem qui fuerint nominati, ſi ſe gratia, odio, vel timore ſubtraxerint, cenſura ſimili compellatis veritati teſtimonium perhibere. Datum &c.

Eadem die impetravit commiſſionem Iohannes de Otherarico monachus Caſae Dei contra Renaudum Alemart, Gaubertum Aboniart, Petrum Galteri, & uxorem Iohannis Boet Lemovicenſis dioceſis; & habuit judicem magiſtrum P. de Podis Canonicum Hacentenſis monaſterii.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam Dominus, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Tutelam abbatiam ordinis ſancti Benedicti; ubi Abbas & burgenſes dictae villae cum trumpis & inſtrumentis aliis jocundis obviaverunt Domino, & ipſum conduxerunt uſque ad portam Eccleſiae; & illic fuit receptus honorificè ab Abbate & conventu dicti loci, pulſatis campanis, & proceſſionaliter, & procuratus ibidem ad expenſas abbatiae; & non fuit computatum de expenſis.

Die Veneris ſequenti in feſto beati Laurentii in mane intravit capitulum, praedicavit, poſtmodum celebravit Miſſam conventualem in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos, praedicavit populo, indulgentiam dedit; & fuit ibidem ipſa die ex gratia ad expenſas & invitationem Abbatis dicti loci. Qua die, congregato capitulo, Dominus in praeſentia capituli propoſuit quod monachi in prioratibus conſtituti ſaepiſſime prioratibus ſuis debitis ſervitoribus deſtitutis veniebant ad abbatiam ſuam, ibidem diutiùs reſidentes, & in cameris dictae abbatiae comedebant, & ſecum multos monachos dictae abbatiae invitabant pro machinationibus & aliquibus diſcordiis ſuſcitandis & ut eos poſſent trahere ad voluntatem ſuam faciendam, & ita bona abbatiae pro nihilo conſumebant, prioratus ſuos debito ſervitio defraudantes. Quare praecepit eis Dominus ut ſuper ſtatu abbatiae reſponderent ſibi veritatem. Praedicti autem Abbas & monachi reſponderunt concorditer quod abbatia tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus erat in bono ſtatu. Quibus auditis, Dominus noluit procedere ulterius, ſed receſſit.

Die ſabbati ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Obazinam abbatiam Ciſtercienſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Praedicavit in capitulo, & rogavit ipſos de capitulo ut ipſum recommendatum haberent in orationibus ſuis & beneficiis. Qui devotè eidem annuerunt. Poſt prandium eadem die viſitavit Dominus moniales ibidem propè exiſtentes, quae nullo tempore vitae ſuae exeunt clauſtrum, ut dicitur, nec intrant clauſtrum homines niſi cum Praelatis vel perſonis honeſtis. Praedicavit ibidem, & dedit indulgentiam.

Die dominica in mane ſequenti conſecravit ibidem in quadam capella quoddam altare in honore beatae Mariae Magdalenae; audivit Miſſam, & dedit indulgentiam illis qui interfuerant conſecrationi dicti altaris. Exinde venit apud Argentac prioratum conventualem de Cluſa, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà; audivit Miſſam, confirmavit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die Lunae ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Ex exinde venit apud Brivaſac prioratum Sollemniacenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die Martis in vigilia Aſſumptionis beatae Mariae venit Dominus apud Bellumlocum, ubi fuit honorificè receptus à burgenſibus & proceſſionaliter ab Abbate & conventu dicti loci. Intravit capitulum, praedicavit & viſitavit; & in ipſo capitulo recepit homagium & fidelitatis juramentum ab Abbate praedicto de villa Bellilocenſi cum pertinentiis feodis ipſius villae, ſecundùm quod in littera compoſitionis olim factae inter Abbatem & Dominum Bituricenſem

ſem Archiepiſcopum continetur. Et proteſtatus fuit Dominus quòd licèt dicta homagium & juramentum receperit in capitulo ſupradicto, nullum ſibi & Ecclesiae Bituricenſi praejudicium generetur quin praedictus Abbas & ſucceſſores ejus ea facere teneantur alibi quando fuerint requiſiti; petens idem Dominus Archiepiſcopus ab ipſo Abbate claves portarum dictae villae ſibi tradi in ſignum dominii, prout facere tenebatur. Qui reſpondit quòd libenter eas traderet, ſi haberet, ſed ad praeſens eas non habebat, nec habere poterat, quia Bernardus de Sactario, cui eas commiſerat cuſtodiendas tempore Domini Guidonis praedeceſſoris Domini, ſibi reddere denegabat, praeſentibus pluribus monachis & burgenſibus dictae villae, quorum nomina ſcripta ſunt in litteris inferiùs confectis. Eodem verò die Dominus fuit cum Abbate ex gratia & à burgenſibus villae.

Super homagio & juramento fidelitatis facto dedit Abbas litteram ſigillo ſuo ſigillatam ſub hac forma.

Univerſis præſentes litteras inſpecturis Bego humilis Abbas Bellilocenſis Lemovicenſis diocesis ſalutem in Domino. Noveritis quod cùm nos & conventus noſter nomine Eccleſiæ noſtræ Bellilocenſis à reverendo patre Domino S. Bituricenſi Archiepiſcopo Aquitaniae Primate nomine ſacroſanctæ Bituricenſis Eccleſiæ teneamus in feodum & tenere debeamus villam noſtram Bellilocenſem cum pertinentiis & juribus ad ipſam ſpectantibus, cùm prædicta omnia moveant de feodo & dominio Bituricenſis Eccleſiæ, prout evidenter per probationes legitimas productas coram Officiali Nivernenſi judice ſuper hoc delegato à reverendo patre Simone Dei gratia tituli ſanctæ Cæciliæ Presbytero Cardinali tunc apoſtolicæ ſedis Legato apparet & per diffinitivam ſententiam ab eodem contra nos pro Bituricenſi Archiepiſcopo promulgatam. Item cùm nos teneamus in feodis à Domino Archiepiſcopo nomine Bituricenſis Eccleſiæ omnia temporalia prioratuum omnium, adminiſtrationum, & obedientiarum ad monaſterium noſtrum ſpectantium, ac omnes alias villas noſtras cum pertinentibus ſuis & juribus omnibus, ac omnia feoda & refeuda ad monaſterium noſtrum ſpectantia, videlicet reparium & temporalia de Scaulbac, adminiſtrationem & temporalia de Friac & de Favars & de Riberia, de Biuroz, & Denſcons, & de Burda, & de Siguec, & præpoſitatum de Tudel, & temporalia Eccleſiarum de Felinis, de Girat, & de Bonavilla, de Scauquel, & de Bochars, Datilac, de la Tuc, & de nemore, & villam de Condac, villam del Saule, homogia & feoda Vicecomitis Turennae, domini de Caſtro novo, domini Riguaudi de Cavenguac, R. de Curamonta, domini de Nioleto, domini Filberti de Pomeya, domini Gilberti de Ganeriis, domini Guillelmi de Cabra, Petri Doragnac, Guillelmi de Moritanis, Guillelmi & Ademari de Favras, dominorum de Malamorte, & omnium aliarum perſonarum quae nobis & monaſterio noſtro debent vel fecerunt homagia & quae tenent in feodum vel refeodum à nobis & monaſterio noſtro vel tenere debent, nec praedicta omnia vel aliqua de prædictis tenemus ab alio domino temporali nec tenere poſſumus, cùm ipſe Archiepiſcopus noſter & rerum noſtrarum temporalium dominus ſit ſuperior temporalis, & reſortum habet à nobis tanquam dominus temporalis ſuperior & habere debet & ſucceſſores ſui in perpetuum. Necnon eidem & ſucceſſoribus jurare tenemur fidelitatem, ac eidem claves Bellilocenſes tradere in novo adventu ſuo, anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, decimonono kalendas Auguſti, die Martis quartadecima ejuſdem menſis, in vigilia Aſſumptionis beatae Mariae virginis, in monaſterio noſtro, videlicet in capitulo noſtro, circa tertiam pulſata campana ad congregandum conventum noſtrum in dicto capitulo, reverendo in Chriſto patri Domino Simoni Dei gratia Bituricenſi Archiepiſcopo Aquitaniae Primati ſupradicto nomine Bituricenſis Eccleſiae homagium fecimus & juramentum fidelitatis de omnibus ſupradictis praeſentibus & ad hoc vocatis religioſo viro Iohanne Abbate ſancti Sulpitii Bituricenſis, venerabilibus viris Domino Guidone de Nohailhes Capicerio Pictavenſi, & magiſtro Iohanne Greſillon Canonico Bituricenſi, fratribus Simone de Bleſis & Iohanne de ſancta Severa ordinis Minorum, P. de Rupe Archipresbytero de Caſtra Bituricenſis diocesis, fratre Hugone de Faveriis monacho ſancti Sulpitii Bituricenſis, Ocsbone de Salinis Preſbytero Canonico Magdunenſi, Conone Presbytero rectore Eccleſiæ parochialis de Verſione Bituricenſis diocesis, Hugone monacho Priore de Urſeto Claromontenſis diocesis, Iohanne de Maimac Priore clauſtrali monaſterii noſtri, Bernardo de Quercu Infirmario, Petro de Planis Camerario, Bertrando de Favars, Stephano de ſancto Badelio, Aymerico de Vigilando monachis ejuſdem monaſterii, Martino la Celhe, Petro Majoris, Petro del Segrey, Bertrando del Segrey, Adamaro la Treilhe, magiſtro Guillelmo Majoris, & Laurentio Stephani burgenſibus villae noſtrae Bellilocenſis, & pluribus aliis.

Die Veneris poſt Aſſumptionem beatae Mariae venit Dominus apud Albignet prioratum de Cluſa, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci.

Die ſabbati ſequenti in mane audivit ibi Miſſam. Et exinde venit ad Brivam prioratum ordinis ſancti Auguſtini; ubi receptus fuit proceſſionaliter & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die dominica ſequenti fuit ibidem ad invitationem Domini Guidonis de Nohailhes Capicerii Pictavenſis ex gratia in domibus dicti Prioris. Et fuit ſecum Epiſcopus Caturcenſis. Eadem die celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonſuras, praedicavit, indulgentiam dedit.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibi Miſſam. Et exinde venit apud Voſies abbatiam ordinis ſancti Benedicti; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas abbatiae, nec fuit computatum de expenſis.

Die Martis ſequenti audivit ibi Miſſam, intravit capitulum, praedicari fecit. Et exinde venit apud Uſarchiam, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci, & procuratus ad expenſas abbatiae. Non fuit computatum.

Die Mercurii ſequenti in octavis Aſſumptionis beatae Mariae in mane audivit Miſſam ibi, praedicavit, tonſuras fecit, & confirmavit. Et exinde venit apud Arnacum prioratum ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas prioris dicti loci.

Eadem die conceſſit commiſſionem Dominus Stephano Salavalh Clerico conquerenti quod Bernardus Bonifaci, Guido Eſtuderii, Bartholomaeus Radulphi, Bernardus Iudicis de Capella, Petrus & Gacelinus fratres ſuper terris &c. judicem Priorem clauſtralem Belliloci.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit ad prioratum ſancti Roberti de Caſa Dei, ubi receptus fuit proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Veneris ſequenti in feſto beati Bartholomaei venit Dominus apud Dalon abbatiam Ciſtercienſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Et duo altaria in Eccleſia dicti loci conſecravit, unum in honore beati Bartholomaei, & aliud in honore Apoſtolorum Simonis & Iudae. Audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras, & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae. Non fuit computatum de expenſis.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud ſanctum Aredium, ubi ſunt Canonici ſeculares; & receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Decano & capitulo dicti loci. Ipſa die celebravit Dominus in pontificalibus magnam Miſſam, & fuit procuratus dicta die ad expenſas Decani & capituli dicti loci. Summa expenſarum . . . . . .

Die

Die dominica ſequenti in Eccleſia dicti loci duo altaria conſecravit, unum in honore ſancti Aredii, & aliud in honore ſancti Iuniani. Celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonſuras, confirmavit. Et ipſa die venit apud Chalas prioratum conventualem ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Sollemniacum abbatiam ſancti Benedicti, ubi Epiſcopus Lemovicenſis, Abbas ſancti Martialis Lemovicenſis, & plures alii venerunt Domino obviam; & fuit receptus proceſſionaliter, ipſis praeſentibus, ab Abbate & conventu dicti loci proceſſionaliter ut ſuprà; procuratus ad expenſas abbatiae. Summa expenſarum . . . .

Eadem die conceſſit Dominus commiſſionem Abbati & conventui dicti loci conquerentibus quod Ademarus de Cambonio dictus Cechardus, Guido & Aymericus de Claro oculo, & Iohannes Medici Lemovicenſis dioceſis, ſuper terris, debitis, poſſeſſionibus &c. injuriantur eiſdem, judicem Priorem clauſtralem Bellilocenſem praefatae dioceſis. Item aliam dictis conquerentibus quod Iohannes Gregorii & ejus uxor, magiſter Matthaeus, qui moratur cum domino Gaccline de Caſtronovo Milite, dictus Lalamans, & dictus Baurac de Gezonis praefatae dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eiſdem, judicem ſupradictum.

Item aliam Praepoſito de Fagia monacho Sollemniacenſi ejuſdem dioceſis conquerenti quod P. Baylac, G. Doneu domicellus, Iohannes deu Quarov, Aymarz Samçonet, & Guido Rogerii praefatae dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eiſdem, judicem ſupradictum.

Item aliam dicto Praepoſito conquerenti quod B. Greu, B. Bayler Presbyter dictus Barriſſo, P. de Bruli, & Bernardus Manha praefatae dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eidem, judicem Priorem clauſtralem Bellilocenſem praedictum.

Item aliam Priori de Cella monacho Sollemniacenſi conquerenti quod Guido Gergnos, dictus Gannac, dictus Bonet Cans, & Iohannes Pelliſſa dioceſis praedictae Lemovicenſis ſuper terris &c. injuriantur eidem, judicem ſupradictum.

Item aliam Guillelmo Saleria Clerico conquerenti quod Ademarus de Saxum Miles, Guillelmus de la Rocha, Iohannes Bertrandi, G. Lacoſta, P. Faure de Examduno ejuſdem dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eidem, judicem Priorem ſancti Geraldi Lemovicenſis.

Item die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Calucium caſtrum magiſtri Geraldi de Malomonte, & fuit ibidem ad invitationem dicti magiſtri ex gratia.

Die Mercurii ſequenti in feſto decollationis beati Iohannis Baptiſtae in mane audivit ibidem Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Petram-Buſſeriam, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci & Praepoſiti de Carovico, qui duo unam procurationem dant. Prioratus de Petra-Buſeria eſt de abbatia Sollemniacenſi. Prior de Carovien eſt de abbatia ſancti Auguſtini Lemovicenſis. Summa expenſarum . . . . .

Eadem die fecit homagium Domino & juramentum fidelitatis Prior monaſterii de Vicano Caturcenſis dioceſis de omnibus temporalibus & juribus quae habebat ſeu habere poterat aut debebat in villa Vicanenſi & pertinentiis ſuis, praeſentibus religioſis viris Iohanne Abbate ſancti Sulpitii Bituricenſis, Priore de Petra-Buſſeria, Domino Guidone de Nohailhes Capicerio Pictavenſi, Domino Ademaro de Riparia, magiſtris I. Greſillon Canonico Bituricenſi, P. de Vertione, P. de Rupe Archipresbytero de Caſtra Bituricenſis dioceſis, Otthone de Salinis Capellano Domini Canonico Magdunenſi, & pluribus aliis Clericis & laicis. Et licèt dictus Prior dictum homagium teneretur facere Bituris, ad ſupplicationem dicti Prioris & multorum bonorum recepit ibidem dictum homagium ex gratia. Super quibus debuit dare litteras dictus Prior de Vicano.

Dictà die impetravit à Domino commiſſionem P. de Bellomonte Clericus contra rectorem Eccleſiae de Mauzanis, Blaſ. Chauſſandras, Bartholomaeum de Murato, P. Guardelli, & Geraldum Chambafortz laicos ejuſdem dioceſis; & habuit Bertrandum Alboyni Canonicum ſancti Iuniani ejuſdem dioceſis.

Item eidem P. aliam commiſſionem contra rectorem Eccleſiae ſancti Hilarii de Turnis, P. Hugonis Dantoyr, & Bonetum ejus filium, & P. Gardelli laicos ejuſdem dioceſis; & habuit judicem Guillelmum Ademari Canonicum ſancti Aredii Lemovicenſis dioceſis.

Item idem P. aliam commiſſionem obtinuit contra rectorem Eccleſiae de Leſlaurs, P. de Marilho, Guidonem Daſſio Clericos, P. Gaurdelli & B. las Chauſſandras ejuſdem dioceſis; & habuit judicem Iunianum Canoys Canonicum ſancti Iuniani ejuſdem dioceſis.

Item impetravit aliam idem P. contra Stephanum Chandeliers, Stephanum de Vernant, & Stephanum la Trocharia laicos ejuſdem dioceſis; & habuit judicem P. Faydici Canonicum Raſolieuſem ejuſdem dioceſis.

Item impetravit idem P. aliam contra rectorem Eccleſiae d'Autor, Bonetum ejus fratrem, Guillelmum Gaiaharz, Guillelmum Emerici de Vſerchia & ejus uxorem praefatae dioceſis; & habuit judicem Guidonem del Chauſcauhier Canonicum ſancti Aredii.

Item impetravit idem P. contra Priorem de Vinhareria, rectorem Eccleſiae de Sodena, & Guillelmum Malais laicum ejuſdem dioceſis; & habuit judicem Bertrandum Alboyni Canonicum ſancti Iuniani.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Aurelium prioratum conventualem ſancti Auguſtini: ubi receptus fuit proceſſionaliter, praeſente Epiſcopo Lemovicenſi, ut ſuprà. Et ibidem inter Dominum & Epiſcopum de multis contulerunt. Poſtea receſſit Epiſcopus, & ivit pranſum ibi propè ad duas leucas; & Dominus remanſit, & procuratus fuit ibidem ad expenſas Prioris dicti loci.

Dicta die impetravit Praepoſitus d'Arto monachus Sollemniacenſis commiſſionem contra dictum Arnaus, Guillelmum Pelos, & Stephanam ejus uxorem, P. & Iohannem dictos Gautier Lemovicenſis dioceſis; & habuit judicem Priorem de Belloloco Lemovicenſis dioceſis.

Item aliam commiſſionem impetravit Prior de Layral Claromontenſis dioceſis ordinis ſancti Benedicti contra Hugonem de Frayxainas dictum le Fondu Palie, Iohannem rectorem Eccleſiae de Verneya, rectorem Eccleſiae de Petrafićta, Iohannem de Vrchier Presbyterum Lemovicenſis dioceſis; & habuit judicem Priorem monaſterii Bellilocenſis ejuſdem dioceſis.

Die Veneris in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Artigam prioratum conventualem. Ordo eſt per ſe. Vbi fuit receptus proceſſionaliter. Praedicavit in capitulo, & procuratus fuit ibidem ad expenſas Prioris dicti loci.

Die ſabbati ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud monaſterium Haentenſe; ubi receptus fuit proceſſionaliter à Praepoſito & capitulo dicti loci, & procuratus fuit ipſa die ad expenſas capituli dictae Eccleſiae.

Eadem verò die vocavit Dominus Canonicos dictae Eccleſiae coram ſe, & inquiſivit de ſtatu Eccleſiae. Et quia venerabilis vir magiſter R. de Albuconio praepoſituram dictae Eccleſiae Haentenſis &

prae-

praepoſituram Eccleſiae Raſolienſis necnon & Eccleſiam parrochialem ſancti Silvani prope Bellamgardam in eadem dioceſi Lemovicenſi tenebat tamquam intitulam, in modum qui ſequitur contra dictum Praepoſitum proceſſit poſt multas accuſationes.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, univerſis praeſentes litteras inſpecturis ſalutem in Domino. Nuper Lemovicenſem dioeceſim viſitantes, dum per villam Bellaegardae tranſitum faceremus, ex clamoſa inſinuatione parrochianorum Eccleſiae ſancti Silvani prope villam praedictam frequenter didicimus quod venerabilis vir magiſter R. de Albuconio tria beneficia, quae inferiùs annotantur, tamquam intitulata detinebat, quorum unum ex altero non dependet, in ſuae ſalutis praejudicium & ſcandalum plurimorum, videlicet Eccleſiam ſancti Silvani curam animarum habentem, ac praepoſituram Eccleſiae Roſolienſis, necnon & praepoſituram Eccleſiae Haentenſis, quae praepoſiturae in dictis Eccleſiis dignitates reputantur. Poſtea autem ad Eccleſiam Roſolienſem deſcendimus, viſitationis officium exercentes; ubi Canonici dictae Eccleſiae nobis haec eadem retulerunt. Tandem ad Eccleſiam Haentenſem declinavimus, viſitationis officium exercentes; ubi Canonici dictae Eccleſiae clamorem praecedentium confirmantes, non ſufficiebant admirari qua conſcientia tam enormem exceſſum, non compatiendo praedictis Eccleſiis, toleravimus. Cum autem praemiſſa eſſent notoria & manifeſta & adhuc ſint, ac Epiſcopus dictae Lemovicenſis dioceſis quoad praemiſſa negligens fuerit, ut dicitur, & remiſſus, licèt beneficia quae tanto tempore vacaviſſent quod ad nos vel ad ſedem apoſtolicam eſſet eorum devoluta conferendi poteſtas, jure metropolitano ſeu auctoritate ſedis apoſtolicae conferre poſſimus, tandem juxta verbum Apoſtoli dicentis, Nemini citò manum imponas, *volentes ſuper praemiſſis habere certitudinem pleniorem, ipſum magiſtrum R. die ſabbati ante nativitatem beatae Mariae virginis vocavimus coram nobis apud Haentum, & ab ipſo petivimus diligenter utrum praefatum clamorem opere compleviſſet. Qui nobis reſpondit quod praefatam Eccleſiam parrochialem ac dignitates praedictas detinuerat per longa tempora & adhuc etiam detinebat, fructus & exitus dictorum beneficiorum levando & percipiendo; quae beneficia, ut dicebat, ſucceſſivè fuerat aſſecutus, primo praepoſituram Roſolienſem, deinde praepoſituram Haentenſem, & ultimo Eccleſiam parrochialem praedictam; aſſerens tamen fuiſſe ſuper praemiſſis cum ipſo à ſede apoſtolica diſpenſatum; quam diſpenſationem ad noſtram conſcientiam informandam ab ipſo nobis petivimus oſtendi. Qui nobis reſpondit quod diſpenſationem praedictam non habebat de praeſenti nec habere poterat; ſed die tertia à nobis ſibi aſſignata illam nobis oſtenderet & offerret; & nos ad ſupplicationem ipſius diem Veneris in vigilia nativitatis beatae Mariae ſibi aſſignavimus per haec coram nobis apud Lemovicam ad oſtendendum & exhibendum nobis diſpenſationem praedictam, ſi quam habet, & ad procedendum ulteriùs ut jus erit. Quam diem praefatus R. gratanter & voluntate acceptavit, praeſentibus religioſis viris Iohanne Abbate ſancti Sulpitii Bituricenſis, I. de Pheletino ordinis Praedicatorum Lemovicenſis, ac diſcretis viris Domino Guidone de Nobaylhes Capicerio Pictavenſi, magiſtris I. Greſillon Canonico Bituricenſi, Ademaro de Riparia, & Petro de Verſione Clericis, & Domino Iohanne de Vernolhiis Canonico Lemovicenſi, ac religioſo viro Priore de Maravalle Lemovicenſis dioceſis, & pluribus aliis. Datum dicta die ſabbati ante nativitatem beatae Mariae apud Haentum anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto.*

Die dominica ſequenti in mane ibidem apud Haentum audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit Dominus apud * Paemhac prioratum ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà; & fuit ibi procuratus ad expenſas capituli dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

* Paenſac

Die Lunae ſequenti ante nativitatem beatae Mariae virginis in mane celebravit ibidem Dominus, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud ſanctum Leonardum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; ubi receptus fuit proceſſionaliter, praedicavit in capitulo, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. In craſtino celebravit ibidem, confirmavit, & tonſuras fecit.

Commiſſionem dedit Dominus Domino Guidoni de la Porta Praepoſito ſancti Silvani de abbatia de Vſerche Lemovicenſis dioceſis contra Aydemarum Forragii, I. & P. Doſa fratres, Iobertum de Bauſac, & Guidonem Morſelli domicellum præfatæ dioceſis; & habuit judicem Abbatem Bellilocenſem.

Die Martis ante nativitatem beatæ Mariæ virginis intravit Dominus Lemovicenſem civitatem. Et primò declinavit ad Eccleſiam cathedralem: ubi fuit receptus proceſſionaliter ab Epiſcopo induto veſtibus pontificalibus & à Canonicis dicti loci indutis capis ſericis. Et ipſa die fuit procuratus in domibus Epiſcopi ad expenſas ipſius Epiſcopi nomine capituli, quia debet ſolvere procurationem pro capitulo, ſecundum quod eſt conſuetum, nec fuit computatum. Et notandum quod antequam Dominus intraret civitatem, venerunt Domino obviam bene per unam leucam Epiſcopus Lemovicenſis, Decanus, magnus Archidiaconus, Cantor, Archidiaconus de Malamorte, Abbas Dauratenſis, magiſter Gillebertus, & plures alii Canonici Lemovicenſes, & Abbates ſanctorum Martialis & Martini, qui praeceſſerunt pro recipiendo Dominum proceſſionaliter.

Die Mercurii ſequenti praedicavit in capitulo, & viſitavit, praeſentibus in capitulo Epiſcopo & Canonicis dictae Eccleſiae, qui ex gratia ſpeciali obtulerunt ei primam vacaturam praebendam in Eccleſia ad opus cujuſdam Clerici ſui. Et ipſa die celebravit in dicta Eccleſia majorem Miſſam in pontificalibus, praeſente Epiſcopo. Praedicavit populo, indulgentiam dedit. Et ipſa die dedit indulgentiam, & fuit procuratus in domibus Epiſcopi ab Epiſcopo ad expenſas ipſius Epiſcopi.

Die Iovis ſequenti viſitavit Dominus prioratum ſancti Andreæ Lemovicenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, præſente Epiſcopo. Et declinavit ad abbatiam ſancti Martini; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, & fuit procuratus ibidem ad expenſas Abbatis dicti loci; de quibus ſolvit Prior ſancti Andreæ Lemovicenſis medietatem, prout conſuetum erat.

Die Veneris ſequenti in vigilia nativitatis beatae Mariæ virginis viſitavit Dominus abbatiam ſancti Auguſtini Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ab Abbate & conventu dicti loci, audivit Miſſam; & fuit procuratus ad expenſas abbatiæ, nec fuit computatum de expenſis.

Die ſabbati in feſto nativitatis beatae Mariae intravit Dominus ibidem capitulum, praedicavit. Et exinde venit ad abbatiam ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter, praeſente Epiſcopo, ab Abbate & conventu dicti loci, celebravit miſſam conventualem in pontificalibus cum pallio, acolythos fecit, populo praedicavit, & dedit indulgentiam; & ipſa die procuratus fuit ad expenſas abbatiae, in procuratione non fuit computatum.

Die dominica ſequenti in mane intravit Dominus capitulum, praedicavit, & viſitavit, audivit Miſſam; & procuratus fuit ibidem ad expenſas abbatiae in procuratione, quia Abbas dicti loci tenetur ad duas procurationes. Ipſa die dominica viſitavit Dominus abbatiam de Regula Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter, praedicavit & viſitavit in capitulo; & procurationem ſuam, quam Abbatiſſae & conventui mandaverat ad diem ſequentem, remiſit illa vice Abbatiſſae dicti loci ad ſupplicationem ipſius Abba-

tiſſae

tiſſae ac venerabilis viri Domini Guidonis de Nohaylhes Capicerii Pictavenſis, Abbatis Dauratenſis, & plurimorum aliorum.

Die Lunae ſequenti in mane audivit Dominus Miſſam apud ſanctum Martialem. Et in camera ſua, praeſentibus Epiſcopo Lemovicenſi, Decano, Archidiacono, Abbate Dauratenſi Canonico Lemovicenſi, & pluribus aliis Clericis & laicis, Dominus viginti tres pueros tonſuravit. Et notandum quod viſitando dictam Lemovicenſem civitatem conceſſit commiſſiones quae ſequuntur; quarum commiſſionum forma mutata fuit prout ſequitur, & conceſſa perſonis infraſcriptis.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, dilecto in Chriſto Priori de Tutela ordinis ſancti Benedicti Lemovicenſis dioceſis ſalutem in Domino. Conqueſtus eſt nobis Lemovicenſem dioceſim viſitantibus Guillelmus Iordani Miles ejuſdem dioceſis quod Helias de Fonte Presbyter rector Eccleſiae de Barnaco praefatae dioceſis ſuper terris, debitis, poſſeſſionibus, & rebus aliis injuriatur eidem. Hinc eſt quod cùm de conſuetudine approbata de cauſis, controverſiis, ſeu litibus quibuſcunque omnium ſubditorum dictae dioceſis, de quibus dioceſanus loci cognoſcere non incepit, poſſimus cognoſcere viſitando & eas ſine debito terminare vel committere, & in poſſeſſione hujuſmodi juris vel quaſi tam nos quàm praedeceſſores noſtri fuerimus & etiam adhuc ſimus, diſcretioni veſtrae mandamus quatenus coram vobis vocatis partibus, cauſas audiatis praedictas & eas ſine debito, uſuris ceſſantibus, terminetis, facientes quod decreveritis per cenſuram eccleſiaſticam auctoritate noſtra firmiter obſervari. Teſtes autem qui fuerint nominati, ſi ſe gratia, odio, vel timore ſubtraxerint, cenſura ſimili compellatis veritati teſtimonium perhibere. Vobis enim quoad omnia ſupradicta committimus vices noſtras, donec eas duxerimus revocandas. Datum &c.

Sub forma praedicta idem Miles contra Guillelmum de Penavayra Militem dictae dioceſis aliam commiſſionem impetravit; & habuit judicem Praepoſitum de Manniaco dictae dioceſis Lemovicenſis.

Item idem Miles contra Hugonem Ativac Militem ejuſdem dioceſis impetravit aliam; & habuit judicem Petrum de Saveril Canonicum Dauratenſem.

Item Bernardus Raymundi Clericus Lemovicenſis dioceſis contra Gaucelinum Macel, Iohannem dou Verdier, Agnetem Faureſſa, Iohannem Audebert de Creſoli, & filium Panſie Clericum dictae dioceſis, commiſſionem impetravit ſimiliter; & habuit judicem Priorem clauſtralem monaſterii de Tutela.

Item aliam commiſſionem impetravit Boſo de Montibus domicellus dictae dioceſis contra P. Laracha, Raymundum Apicat, relictam dicti Varaymier, & uxorem dicti Soramen, & Hubertum de Cirlot dictae dioceſis; & habuit judicem S. Chabilli Canonicum ſancti Iuniani praefatae dioceſis.

Item Aymingarda dictae dioceſis impetravit contra Gaucelinum de Afforla Militem, Heliam Sulhei Militem, Heliam de Nobiliaco domicellum, Laurentium Fautoris. P. Bordanayra ejuſdem dioceſis commiſſionem; & magiſtrum S. de Malomonte Canonicum Lugdunenſem pro judice impetravit; proviſo tamen ne virtute hujuſmodi reſcripti extra dioceſim Lemovicenſem partes protrahantur.

Item Aymericus de Iarmahe Miles contra Heliam Durandi, R. Durandi, Hemericum Bordanayra, Stephanum Denner, P. Chabnen dictae dioceſis commiſſionem impetravit; ac P. de Barnon Canonicum Rofolienſem Lemovicenſis dioceſis pro judice ſub praedicta forma impetravit.

Die Lunae praedicta in craſtino nativitatis beatae Mariae virginis exivit Dominus civitatem Lemovicenſem. Et ipſa die venit apud Carnum juxta Axiam prioratum ſancti Martialis Lemovicenſis, ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci & Prioris de Ape; qui duo ad unam procurationem tenentur. Summa expenſarum XI. librae II. ſolidi.

Dicta die impetravit commiſſionem Aymericus Raucharens laicus cruceſignatus Lemovicenſis dioceſis contra Heliam Pelliparii Clericum, Stephanum de Cambarac Presbyterum, P. Loven, P. Peconi laicum ejuſdem dioceſis. Habuit judicem Dominum Iulianum de Crozis Canonicum ſancti Aredii præfatæ dioceſis.

Item ibidem impetravit commiſſionem Thomas de Montepeſſulano de caſtro Lemovicenſi cruceſignatus contra Stephanum Camboforta, P. lo Lacier, P. de Peyreygnec, P. Pecoti, & Guillelmum Vachier Lemovicenſis dioceſis; & habuit judicem Iulianum de Crozis praedictum.

Die Martis ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Rupem Cavardi prioratum abbatiæ de Carrofo; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum de expenſis.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Nancronum prioratum de Carrofo; ubi receptus fuit proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIII. librae VII. ſolidi.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Buxeriam prioratum conventualem de Cluſa; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci; nec fuit computatum de expenſis.

Die Veneris ſequenti in feſto exaltationis ſanctæ crucis venit Dominus apud Salas prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, celebravit in pontificalibus, acolythos fecit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, qui noluit computare de expenſis.

Die ſabbati ſequenti in octavis nativitatis beatae Mariae venit Dominus apud Peruſiae prioratum de Caroffo; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, celebravit in pontificalibus, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die dominica ſequenti venit Dominus ad abbatiam Stirpenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam; & procuratus fuit ad expenſas abbatiae, nec fuit computatum de expenſis.

Die Lunæ ſequenti venit Dominus in mane, & intravit capitulum, & viſitavit. Et exinde venit apud ſanctum Iunianum; ubi receptus fuit à Decano & capitulo dictæ Eccleſiæ, & procuratus ipſa die ad expenſas capituli. Summa expenſarum XIII. librae V. denariis minùs.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, populo prædicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, confirmavit, & in capitulo viſitavit, & dedit commiſſiones quæ ſequuntur.

Eadem die Catherina relicta Heliæ de Siens tutrix I. & Aymerici pupillorum ſuorum impetravit commiſſionem contra Heliam de Vareuis Militem, Petrum de Molico, Heliam de Iue, & Aymericum Plaichaz Valeti, Guillelmum de Furno, & dictum Guaydamour; & habuit judicem Heliam Borrelli Canonicum ſancti Iuniani.

Item aliam commiſſionem obtinuit dicta relicta contra Gerardum Doveri, Gerardum Raens, & P. de Roſſoays Lemovicenſis dioceſis. Habuit judicem ſupradictum.

Item commiſſionem obtinuit P. Borelli & Petronilla ejus ſoror ejuſdem litis conſortes contra Heliam de Malomonte Militem, P. Vermier Capellanum de Dornarac, P. Barac, & P. Roveron ejuſdem dioceſis; & habuerunt judicem Gerardum Galterii Canonicum ſancti Iuniani Lemovicenſis dioceſis,

Die Martis praedicta venit Dominus apud Beux abbatiam Ciſtercienſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Grandimontem; ubi receptus ſuit proceſſionaliter à Priore & conventu dicti loci; & fuit procuratus in aula Prioris, & fuit Prior ſecum ad prandium, ad expenſas Prioris dicti loci; nec fuit computatum de expenſis.

Die Iovis in mane intravit Dominus capitulum, praedicavit, & ſe orationibus fratrum commendavit, audivit Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras. Et exinde venit apud Ambazac prioratum de abbatia ſancti Auguſtini Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. librae xvii. ſolidi. Et propter paupertatem loci dicto Priori parcere promiſit in primo adventu ſuo procurationem.

DIOCESIS CADURCENSIS.

ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, die Iovis poſt mediam quadrageſimam, intravit reverendus pater Dominus Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniae Primas dioceſim Caturcenſem cauſa viſitationis. Et primò declinavit apud Martellum; ubi ſuit receptus proceſſionaliter, pulſatis campanis, & procuratus ad expenſas rectoris Eccleſiae dicti loci. Summa expenſarum xvii. librae & xii. ſolidi Turonenſes.

Et notandum quòd cariſtia temporis, quae cariſtia incomparabilis erat in partibus illis, fiebant expenſae tam magnae, & etiam quandoque propter ſupervenientes. Nam panis qui alio tempore non valebat niſi unum denarium, valebat & vendebatur tunc ix. denariis; & ſic de aliis epulis.

Et ſciendum quòd in comitiva Domini erant hi quorum nomina hic notantur, ſcilicet religioſus vir Guido Abbas monaſterii Verſionis frater Domini, Magiſter Renerius de Senonis Archidiaconus Graciacenſis in Eccleſia Bituricenſi, Dominus Otho de Salinis Canonicus Magdunenſis, & Coton Canonicus Mimatenſis Capellani Domini, magiſtri P. de Verſione & R. de Caritate Clerici Domini, frater Iohannes Marſac monachus Verſionenſis, frater Hugo monachus ſancti Sulpitii Bituricenſis pœnitentiarius Domini, magiſtri Iohannes de Camera & Iohannes de Senonis nepos dicti Archidiaconi Clerici, & plures alii Clerici & laici.

Die Veneris ſequenti ibidem in mane audivit Dominus Miſſam, praedicari ſecit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Vairac prioratum de Tutela Lemovicenſis dioceſis: ubi ſuit receptus proceſſionaliter, pulſatis campanis, & procuratus ipſa die ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum de expenſis.

Eadem die finavit de ſua Prior de Carennac ordinis Clugniacenſis ad xiv. libras Turonenſes.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus ad Rupem Amatoris prioratum abbatiae Tutelae Lemovicenſis Dioceſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ab Abbate Tutelenſi & Priore & conventu dicti loci, pulſatis campanis; & in dicta Eccleſia eadem die ſacros ordines celebravit, & quoſdam Clericos ſuae & Claromontenſis dioceſum ordinavit, & quoſdam de dioceſi Caturcenſi de licentia Epiſcopi Caturcenſis, qui ſibi litteram clauſam miſerat ſub hac forma. *Reverendo in Chriſto patri ac Domino ſuo cariſſimo Domino Simoni divina providentia Bituricenſi Archiepiſcopo & Aquitaniæ Primati, Raymundus permiſſione divina ſuus devotus Caturcenſis Epiſcopus, ſalutem & cum recommendatione ſe ipſum ad ejus beneplacita & mandata. Reverende pater, ſanctitati veſtræ humiliter ſupplicamus quatinus hac inſtanti die ſabbati proxima poſt feſtum Annuntiationis dominicæ, ubicumque eadem die vos eſſe contingat in Caturcenſi dioceſi, vobis ibidem placeat ſacros ordines celebrare. Nos enim dictis ordinibus ſuperſedebimus ob veſtri reverentiam & honorem. Valeat veſtra reverenda paternitas bene & diù, quæ nobis ſemper præcipiat tamquam ſuo. Datum Caturci die Iovis poſt dictum feſtum &c.* Ordinibus verò celebratis, procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Noluit computare, quia Abbas ſuus & monachi dicti loci comederunt cum Domino ad prandium.

Die dominica ſequenti, qua cantatur *Iſti ſunt dies*, ibidem apud Rupem Amatoris Dominus celebravit, praedicavit, indulgentiam dedit, & quamplurimos praeſente Epiſcopo Caturcenſi confirmavit. Et exinde venit apud Soliacum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus ſuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Noluit computare de expenſis.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, praedicavit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Gordonium prioratum de Vicano; ibi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum xiii. librae & iv. ſolidi Turonenſes.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Vicanum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; qui prioratus cum ejus pertinentiis univerſis tenetur à Domino in feodum; & ibi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus in procuratione ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum xxii. librae & xvii. ſolidi vi. denarii Caturcenſes valentes xv. libras & v. ſolidos Turonenſes.

Die Mercurii ſequenti fuit ibidem cum Priore ex gratia. Et eadem die ex gratia hac vice remiſit Dominus Priori de Vicano procurationem ſuam, quam ad dictam diem mandaverat Priori de Concoret prioratui abbatiae ſancti Ambroſii Bituricenſis; quem prioratum idem Prior de Vicano tenebat ad firmam.

Die Iovis ſequenti fuit ibidem ad expenſas proprias; & in mane intravit capitulum, viſitavit. Et eadem die Prior & conventus de Vicano praedicti ſuper homagio & fidelitate quas Domino facere tenentur de prioratu ſuo & pertinentiis univerſis dederunt litteras ſub hac forma.

Univerſis praeſentes litteras inſpecturis. Nos Petrus Stephani Prior monaſterii de Vicano Caturcenſis dioceſis ordinis ſancti Auguſtini, totuſque ejuſdem loci conventus, ſalutem in Domino ſempiternam. Notum facimus quod cum nos nomine praedicti monaſterii noſtri teneamur facere fidelitatem & homagium de omnibus rebus temporalibus, quocumque nomine ad nos & monaſterium noſtrum, quocunque jure, ſeu quacunque cauſa vel modo pertinentibus, reverendo patri ac Domino Domino Simoni Dei gratia Bituricenſi Archiepiſcopo, Aquitaniae Primati, quas ſcilicet fidelitatem & homagium praedeceſſores noſtros in dicto monaſterio Bituricenſibus Archiepiſcopis qui fuerunt pro tempore ex debito confitemur feciſſe, nos ab eodem Domino Archiepiſcopo nomine ſuae Bituricenſis Eccleſiae recognoſcimus tenere in feodum omnia & ſingula temporalia ſuprascripta, eidemque Domino Archiepiſcopo nos praedictus Petrus Stephani Prior de Vicano nomine praedicti monaſterii noſtri gratanter, prout tenemur, fecimus fidelitatem & homagium noſtro & conventus noſtri nomine apud Petram-Buſeriam Lemovicenſis dioceſis, ubi de mera gratia ab eodem reverendo patre admiſſi fuimus ad praemiſſa; quamquam apud Bituricas, ſi placeret eidem Domino, praedictam fidelitatem & homagium facere teneamur. In cujus rei teſtimonium ſigilla noſtra nos Prior & conventus praedicti, quibus diviſim utimur, praeſentibus duximus apponenda. Datum apud Vicanum anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, die Iovis ante ramos Palmarum.

Anno praedicto, diebus Mercurii & Iovis praedictis, ſcilicet ante ramos palmarum, ibidem apud Vicanum in clauſtro Eccleſiae de Vicano coram Do-

Digitized by Google

Domino Archiepiſcopo & mandato ſuo perſonae infraſcriptae parrochiani de Gordonio qui ſuprà uſuraria pravitate erant quamplurimum diffamati coram Domino, propter hoc vocati abjuraverunt; & mandato Domini ſummas infraſcriptas, quas ſe confeſſi fuerunt habuiſſe per uſurariam pravitatem, per juramentum ſuum reſtituere promiſerunt & ſtare juri ſuper iis coram eo.

Bertrandus de Faveriis abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos monetae antiquae, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus la Olmeida abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere quindecim ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus de Molendino abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus de Polverlel abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere octo libras, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus Molendinarii abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere decem & octo denarios, quos, prout confeſſus fuit, habuerat per uſurariam pravitatem.

Regnaudus Conſtantini abjuratus uſuras, prout praemittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Angoliſmo abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere decem libras, quas confeſſus eſt ſe habuiſſe per uſurariam pravitatem.

Bernardus de Faveriis abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere XXX. ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus Ricardi abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere quatuor libras, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Stephanus Maſit abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere triginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Deodatus de Olmeida abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Giraldus Eſtunraldi abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus de Proverel abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere decem libras Caturcenſes, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Bernardus de Vineis abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Arnaudus Novelli abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere viginti ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus Ribere abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere ſexaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

P. Texendar, abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Arnaudus de la Tramoylhe abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Callucio abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere quadraginta octo ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Ademarus Caſtri abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quinque ſeſterios bladi, quos prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Renaudus Bonardi abjuratus uſuras ut præmittitur, promiſit reſtituere viginti quinque ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Deodatus de Mercato abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos confeſſus fuit ſe habuiſſe per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Caſſelade abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus de Marcilac abjuratus uſuras, ut praemittitur, promiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus de Feuborne abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere octo libras, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Gasbertus de Carentelo abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem libras, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Arnaldus Raynes abjuratus uſuras, ut præmittitur, prommiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

P. Laval abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Briva abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Benaſt abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem ſollidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Arnaldus de Brivis abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſir reſtituere viginti ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

P. Roalis abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quinque ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Bernardus de Bonperier abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Livars abjuratus uſuras, prout præmittitur, promiſit reſtituere viginti quinque ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

P. Seguin abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere duodecim ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus Palmerii abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere viginti ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Coſſel abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Die Veneris ſequenti ibidem apud Vicanum in mane audivit Miſſam. Ex exinde venit apud Fontes prioratum conventualem abbatiae de Figiaco Caturcenſis diœceſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter, pullatis campanis, & procuratus in procuratione ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIII. librae & VI. ſolidi.

Die ſabbati ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, praedicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Capdenatum prioratum de Aureliaco; ubi fuit receptus ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa XXII. librae, VIII. ſolidi, & tres denarii Caturcenſes valentes XIV. libras & XIX. ſolidos Turonenſes.

Eadem die ſabbati finavit Domino de procuratione ſua Prior de Cardellaco ordinis Cluniacenſis ad XIV. libras Turonenſes.

Die

Digitized by Google

Die dominica ſequenti in ramis palmarum venit Dominus apud Figiacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti; ubi receptus fuit honorificè cum trumpis, campanis pulſatis, proceſſionaliter, à conventu dicti loci induto capis ſericis; abſente Abbate, qui erat ad Regem. Et ipſa die proceſſionaliter cum conventu dicti loci Dominus acceſſit ad partochialem Eccleſiam dicti loci; in qua praedicavit populo, indulgentram dedit, & poſtmodum rediit ad abbatiam; & ad majus altare in pontificalibus cum pallio celebravit, acolythos fecit; & ipſa die procuratus fuit ad expenſas abbatiae dicti loci in procuratione. Summa XXIV. lib. III. ſolidi & VIII. denarii Caturcenſes valentes XVIII. libras, duos ſolidos, & VI. denarios Turonenſes.

Die Lunae ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Caſſegnoliis, qui prioratus eſt de abbatia Figiacenſi & in manu Abbatis; ubi fuit receptus ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, & reverſus eſt apud Figiacum in abbatia; ubi ipſa die fuit procuratus. Super procuratione praedicti prioratus de Caſſegnoliis, ſumma XXIII. librae, X. ſolidi Caturcenſes valentes XV. libras, XIII. ſolidos, & IV. denarios Turonenſes.

Eadem die Lunae finavit Prior de Burgo (qui prioratus eſt de Aureliaco) ad octo libras Turonenſes, quia pauper erat.

Die Martis ſequenti in mane ibidem apud Figiacum audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Marcelliacum abbatiam nigram; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Abbatis dicti loci. Summa XXII. librae & duo ſolidi Caturcenſes valentes XIV. libras, & XIV. ſolidos, & octo denarios (Turonenſes.) Et cum Domino comedit Abbas dicti loci cum viginti duabus perſonis de ipſius Abbatis familia. In craſtino vero audivit ibi Miſſam Dominus in mane, & quoſdam confirmavit.

Die Mercurii ſequenti, ſcilicèt ante Paſcha intravit Dominus civitatem Caturcenſem; & venerunt eidem obviam ferè per duas leucas Epiſcopus, Archidiaconus, & multi alii Canonici Eccleſiae Caturcenſis cum magna ſocietate, qui poſtmodum ad recipiendum Dominum proceſſerunt. Et primo declinavit ad majorem Eccleſiam; ubi fuit receptus proceſſionaliter, campanis pulſatis, ab Epiſcopo induto pontificalibus ornamentis & Canonicis dictae Eccleſiae in capis ſericis, cum trompis & gaudio magno. Et poſtea venit Dominus ad monaſterium monialium beatae Mariae Deauratae ejuſdem civitatis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioriſſae & conventus dicti loci; & fuerunt Epiſcopus & Archidiaconus cum Domino ad prandium. Poſtmodum vero ivit Dominus in domibus Epiſcopi, ubi jacuit, quia domus dicti prioratus non erant ſufficientes. Summa expenſarum XXIII. librae, & XVII. ſolidi, & ſex denarii Caturcenſes valentes XV. libras & XVIII. ſolidos & tres denarios Turonenſes. Et habuerunt omnes moniales panem & vinum & pictantiam ſufficienter de mandato Prioriſſae ſuper expenſis hujuſmodi.

Die Iovis ſequenti viſitavit Dominus dictas moniales, praedicavit in capitulo, & dedit indulgentiam. Et poſtmodum venit ad majorem Eccleſiam, intravit capitulum, viſitavit, & praedicavit, Epiſcopo & Canonicis praeſentibus & multis aliis. Poſtea in eadem majori Eccleſia fecit ſervitium, chriſma, Epiſcopo praeſente, conſecravit, & fecit cum ſollemnitate qua decet. Quo facto, viſitavit Dominus prioratum ſancti Vrſitini ejuſdem civitatis prioratum de Marſilliaco, quem tenebat Dominus Sicardus Canonicus ejuſdem Caturcenſis & frater Abbatis Miſeracenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà & procuratus in procuratione ad expenſas Prioris dicti loci. Et fuit Dominus Epiſcopus ad prandium cum Domino & multi alii ad invitationem dicti Domini Sicardi. Nec fuit computatum de expenſis.

Die Veneris ſequenti cum Epiſcopo in domibus ſuis fuit Dominus ex gratia. Et eadem die fecit ſervitium Dominus in majori Eccleſia praeſente Domino Epiſcopo, tractavit de pace inter burgenſes civitatis & Epiſcopum reformanda.

Sabbato Paſchae fuit Dominus cum Epiſcopo ſimiliter in domibus ſuis in procuratione, nec fuit computatum. Et ipſa die in majori Eccleſia, Epiſcopo praeſente, ſacros ordines celebravit, & quoſdam Clericos de dioceſibus Bituricenſi & Claromontenſi ordinavit, & quoſdam de dioceſi Caturcenſi de licentia ipſius, inter quos promovit ad ordinem ſubdiaconatus * Archidiaconum magnum, nepotem dicti Domini Epiſcopi.

Dominica in feſto reſurrectionis Domini ibidem cum Epiſcopo fuit Dominus gratis. Et celebravit Dominus in pontificalibus cum pallio in Eccleſia majori magnam Miſſam. Et notandum quod diebus Mercurii, Iovis, & Veneris praedictis Epiſcopus fuit cum Domino ad vigilias.

Die Lunae fuit ibidem apud Caturcum cum capitulo in procuratione in domo capitali; & fuit Epiſcopus & omnes Canonici ad prandium cum Domino. Et eadem die audivit Miſſam, & praedicavit in majori Eccleſia populo, & dedit indulgentiam.

Die Martis ſequenti ibidem in capella Epiſcopi audivit Dominus Miſſam. Et poſtmodum exivit civitatem Caturcenſem, Epiſcopo & Canonicis & quibuſdam burgenſibus ipſum comitantibus & conducentibus ferè per leucam. Et eadem die venit apud Catuſium prioratum conventualem de Cluſa; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus in procuratione ad expenſas Prioris dicti loci. Et comederunt Prior & conventus cum Domino. Summa expenſarum XIX. librae & ſex ſolidi Caturcenſes valentes XIII. libras & octo ſolidos Turonenſes.

Eadem die ad ſupplicationem Domini Sicardi remiſit Dominus ex gratia illa vice procurationem ſuam quam mandaverat in prioratu de Viganteria, quem prioratum idem Dominus Sicardus tenebat. Et eſt dictus prioratus de abbatia de Marſilliaco.

Die Mercurii ſequenti in mane ibidem apud Catuſium audivit Dominus Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Archas prioratum abbatiae de Marſilliaco; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa XVI. librae & XIV. ſolidi & ſex denarii Caturcenſes valentes X. libras & tres ſolidos Turonenſes.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde venit apud Luſer caſtrum Domini Epiſcopi Caturcenſis; & fuit ibidem cum Epiſcopo gratis. Eadem die finavit Domino de procuratione ſua Prior de Durevello à XIII. libris Turonenſibus; & eſt prioratus de Moyſſiaco.

Die Veneris ſequenti ſummo mane ibidem apud Luſer in quadam capella audivit Dominus Miſſam, Epiſcopo præſente. Et poſtmodum exinde venit apud Moyſſiacum; ubi Abbas & multi alii venerunt ei obviam bene per unam leucam, qui Abbas Moyſſiacenſis præceſſit ad recipiendum Dominum proceſſionaliter; & fuit Dominus ibidem receptus campanis pulſatis proceſſionaliter ab Abbate induto pontificalibus ornamentis, ſcilicet capa, mitra, baculo paſtorali cum chirothecis, & à conventu dicti loci cum trompis & gaudio magno; & eadem die fuit procuratus in procuratione ab Abbate dicti loci, qui noluit computare de expenſis.

Die ſabbati ſequenti in mane celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, prædicavit populo, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde ad invitationem Abbatis venit Dominus apud Caſtelin domum Abbatis prædicti de Moyſſiaco in dioceſi Toloſana, ubi fuit ad expenſas abbatis ex gratia.

Dominica ſequenti in octavis Paſchæ venit Dominus apud abbatiam Montisalbani, quæ eſt ſub Abbate Caſæ Dei, ut dicunt; ubi fuit campanis pulſa-

* Vocabatur Raimundus de Cornilio.

tis proceſſionaliter receptus à conventu dicti loci, Abbate abſente, qui erat Romæ. Poſtmodum venit ad parrochialem Eccleſiam dicti loci; & celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, & populo prædicavit, indulgentiam dedit. Et poſtea reverſus eſt ad dictam abbatiam; & fuit in ea procuratus in procuratione ad expenſas abbatiæ. Summa fuit expenſarum xv libræ & x. (ſolidi) Caturcenſes.

Die Lunæ ſequenti in mane ibidem quoddam altare in honore beati Bartholomæi & plura parva altaria conſecravit, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit & viſitavit in capitulo. Et exinde venit apud Caeracum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus fuit ut ſuprà à Decano & conventu dicti loci, & procuratus ad expenſas Decani dicti loci. Summa expenſarum XIX. libræ, XVI. ſolidi Caturcenſes valentes XIII. libras, decem ſolidos, & octo denarios Turonenſes.

Eadem die Lunæ Abbas ſancti Marcelli ordinis Ciſtercienſis venit ad Dominum, cui mandaverat Dominus quod pernoctare volebat in abbatia ſua. Qui Abbas ſolum allegans paupertatem loci ſui, ſupplicavit Domino ut pro Deo parceret ei iſta vice, cum non haberet propter cariſtiam temporis unde poſſet eidem providere in neceſſariis. Qui Dominus iſta vice ex gratia pepercit eidem.

Die Martis ſequenti in mane ibidem apud Caerac audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Gardam-Dei abbatiam ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci, intravit capitulum, prædicavit, & ſe orationibus conventus commendavit; & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiæ, nec fuit computatum.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Calciatam prioratum de Figiaco; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Et quia Eccleſia dicti loci erat interdicta auctoritate Epiſcopi Caturcenſis, magiſter * Gauſbertus Des Plas ſocius Epiſcopi Caturcenſis, qui conducebat Dominum, ob reverentiam Domini relaxavit interdictum quandiu Dominus eſſet in villa. Et ipſa die fuit procuratus ad expenſas Archidiaconi Figiaci, qui dictum prioratum tenebat. Summa expenſarum XXIII. libræ Caturcenſes valentes XV. libras, ſex ſolidos, & octo denarios Turonenſes.

* Gaubertus Planas Canonicus Cadurcenſis apud Cruceam pag. 143.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud capellam Templariorum; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à capellanis dictae Eccleſiae, & procuratus ad expenſas magiſtri domus Templariorum dicti loci. Noluit computare.

Die Veneris ſequenti ad ſupplicationem Prioris de Caslucio conſecravit Dominus quoddam altare in honore beati Ægidii & beatae Mariae Magdalenae in Eccleſia beatae Mariae de Ihivra ſpectante ad prioratum de Caslucio, & audivit Miſſam. Et exinde venit apud Caslucium prioratum ſancti Antonini ordinis ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud ſanctum Antoninum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; qui prioratus partim eſt in dioceſi Ruthenenſi, & partim in dioceſi Albienſi. Et dum veniſſet ante portas Eccleſiae, Dominus dixit Priori ut portas Eccleſiae faceret poni ad terram ratione injuriae factae quondam Domino Iohanni de Soliaco praedeceſſori Domini à monachis & burgenſibus dictae villae. Qui Prior oſtendit Domino quandam litteram ſigillo ejuſdem Domini Iohannis ſigillatam, in qua continebatur quod idem Dominus Iohannes, certa pecuniae quantitate pauperibus erogata, remiſerat depoſitionem dictarum portarum. Quibus aviſatis, ſatisfactum fuit Domino. Et receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Priore & conventu dicti loci. Audivit Miſſam conventualem, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIV. librae, decem ſolidi Turonenſes. Et ibi finivit viſitatio Caturcenſis.

DIOCESIS ALBIENSIS.

Die dominica ante feſtum Apoſtolorum Philippi & Iacobi eodem anno Domini MCC. octogeſimo ſexto, completa viſitatione dioceſis Caturcenſis, intravit Dominus dioceſim Albienſem. Et primò eadem die dominica declinavit apud Voor domum Templariorum; ubi fuit receptus proceſſionaliter, pulſatis campanis, & procuratus à Praeceptore dictae domus. Summa expenſarum XI. librae. 1286

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Viancium prioratum Eccleſiae Albienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Praepoſito dicti loci, & procuratus. Summa expenſarum X. librae & X. ſolidi Turonenſes. Eadem die venit Dominus Epiſcopus Albienſis ibidem obviam Domino; & cum locuti fuiſſent inſimul, receſſit Epiſcopus, & ivit apud Albiam.

Eadem die finavit de procuratione ſua Prior de Rabaſtins monaſterii Moyſſiacenſis ad XII. libras Turonenſes. Et eadem die remiſit Dominus procurationem quam mandaverat Priori de Podio Celſi abbatiae Aureliaci ad ſupplicationem fratris Abbatis ſancti Germani de pratis Pariſienſis ex gratia.

Die Martis ſequenti in vigilia Apoſtolorum Philippi & Iacobi ibidem in mane apud Viancium audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Siſterol prioratum abbatiae de Galliaco; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, confirmavit, & fecit tonſuras. Et quia domus dicti prioratus non erant ſufficientes, procuravit Dominum idem Prior in abbatia Galliacenſi. Summa expenſarum . . . . .

Et quia idem Prior de Siſterol dicebat quòd praedeceſſores Domini * conſiderantes paupertatem loci ſui, eidem dare conſueverant aliquem prioratum in adjutorium, quod nequaquam Dominus facere poterat niſi loco primitus viſitato propter conſtitutiones Concilii Lugdunenſis, eidem Priori parcere promiſit quamprimum ipſum aliàs contingeret dictam dioceſim viſitare.

Eadem die venit Dominus apud Galliacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti, & dicunt ſe eſſe ſub abbatia Caſae Dei. Et quia in itinere fuit dictum Domino quod Epiſcopus Albienſis excommunicaverat adminiſtratores dictae abbatiae, quam ſententiam ipſi adminiſtratores dicebant non tenere quia erant exempti, Dominus more praedeceſſoris ſui voluit recipi proceſſionaliter, pulſatis campanis, à conventu dicti loci, adminiſtratoribus dicti loci tamen abſentibus. Et ipſa die procuratus fuit ad expenſas illius Prioris de Siſterol.

Die Mercurii ſequenti fuit ibidem, intravit capitulum, viſitavit, & prædicavit in prato ſito antè capitulum eo quòd tanta populi multitudo erat ibi quòd intrare non poterant capitulum; & audivit Miſſam in capella juxta capitulum, & fuit procuratus ipſa die ad expenſas abbatiae. Summ. XII. librae, XVI. ſolidi, IX. denarii Turonenſes.

Die Iovis ſequenti reconciliavit Dominus cimiterium, audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Candelium abbatiam Ciſtercienſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci, intravit capitulum, praedicavit, & ſe orationibus fratrum commendavit; & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae.

---

* *Et quia prædeceſſores noſtri attendentes paupertatem ſui prioratus, eidem conſueverant dare aliquem prioratum in adjutorium, quod non poteramus facere niſi loco priùs viſitato propter conſtitutiones Concilii Lugdunenſis repugnantes, promiſimus ei parcere quàmprimùm nos contigerit aliàs dictam dioceſim viſitare.*

Die

Die Veneris ſequenti in feſto Inventionis ſanctae crucis in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Lanctum prioratum S. Pontii diocefis Narbonenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum xl. librae, ii. ſolidi, iv. denarii. Et comederunt cum Domino de familia Prioris bene viginti perſonae.

Die ſabbati ſequenti in mane celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Caſtras abbatiam ordinis ſancti Benedicti; ubi fuit receptus proceſſionaliter & procuratus ut ſuprà ab Abbate & conventu dicti loci ad expenſas Abbatis, qui noluit computare.

Die dominica ſequenti poſt feſtum Inventionis ſanctæ crucis celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonſuras fecit. Et exinde venit apud Bullatum prioratum de abbatia Caſtrenſi; ubi fuit receptus proceſſionaliter, pulſatis campanis, ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum xv. libræ, octo ſolidi, decem denarii.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibidem Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud ſanctum Amantium prioratum S. Pontii diocefis Narbonenſis, ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris. Summa expenſarum xvi. libræ & xvii. denarii Turonenſes. Et eidem Priori quamprimum dictam diœceſim aliàs contigerit viſitare promiſit parcere, ratione qua parcere promiſit Priori de Bullato prædicto.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Caranam prioratum S. Pontii diocefis Narbonenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Priorii dicti loci. Summa expenſarum xiv. libræ, duo ſolidi, & unus denarius. Et comederunt de familia Prioris cum domino ſuo ferè viginti perſonæ.

Eadem die Prior ſancti Gervaſii, cui Dominus mandaverat procurationem ſuam, mandavit Domino quod libenter eum reciperet; ſed propter viarum diſcrimina (nam robatores erant paſſim per loca illa montana, qui quotidie inſidiabant tranſeuntibus) demandavit illi procurationem ſuam quoad præſens.

Die Mercurii ſequenti ibidem apud la Carme audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Ambiletum prioratum abbatiae Marſilenſis; ubi fuit (receptus) proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris. Summa expenſarum xiii. libræ, xii. ſolidi, & unus denarius. In craſtino audivit Miſſam, & fecit tonſuras.

Die Iovis ſequenti in feſto translationis ſancti Nicolai intravit Dominus civitatem Albienſem. Et venit Epiſcopus cum magna comitiva obviam Domino, qui poſtmodum praeceſſerunt ad recipiendum Dominum proceſſionaliter. Et primò declinavit Dominus ad Eccleſiam cathedralem; ubi fuit receptus, pulſatis campanis, proceſſionaliter ab Epiſcopo, Præpoſito, & capitulo Eccleſiae. Et poſt receptionem ſuam declinavit ad domos epiſcopales; ubi procuratus fuit ipſa die ad expenſas Epiſcopi. Noluit computare. Eadem die poſt prandium venerunt Conſules & burgenſes civitatis in camera quæ eſt juxta capellam Epiſcopi in domibus Epiſcopi; & ibidem ſex burgenſes, ſcilicet Pontius Hugonis, Aymericus Amati, Raymundus Hugonis, Hugo Deodatus, R. Burgenſia, & Secardus Callerii tradiderunt claves civitatis Epiſcopo, quas tradiderat burgenſibus cuſtodiendas Epiſcopus, ut dicebat; quas claves ibidem Epiſcopus reddidit Domino Archiepiſcopo tamquam domino ſuperiori. Et quandiu fuit in civitate praedicta Dominus Archiepiſcopus, penes ſe cuſtodivit. Et dictæ traditioni clavium fuerunt præſentes Raymundus de Fraxinello Præpoſitus Albienſis Eccleſiæ, Berengarius de Carpineis, Berengarius de Monte-Iovis Archidiaconus in Eccleſia Albienſi, magiſter R. de Canalibus Præpoſitus Viancii, Pontius Amati Sacriſta, Bernardus Oliverii, magiſter G. de Monte-Iovis. De comitiva Domini, frater Guido Abbas Verſionenſis frater Domini, magiſtri Reinerus de Senonis Archidiaconus Graciacenſis in Eccleſia Bituricenſi, & P. de Verſione Canonicus curatus Eccleſiæ Verſionenſis, & Otho de Salinis Canonicus Magdunenſis, Capellani Domini, frater Hugo de Freneriis monachus ſancti Sulpitii Bituricenſis, frater Iohannes de Marſiac monachus Verſionenſis, & plures alii Clerici & laici.

Die Veneris ſequenti in capella Epiſcopi audivit Miſſam Dominus; & poſt Miſſam exivit civitatem, Epiſcopo cum multis Canonicis eum comitante. Et viſitavit prioratum de Eſcuria abbatiae Galliacenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum xii. librae & unus denarius. Promiſit parcere Priori quamprimum ipſum eandem diocefim contigerit viſitare, ſemel tantùm, ex gratia conſimilibus conceſſa.

Die ſabbati ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras; & exinde reverſus eſt in civitatem, & declinavit ad monaſterium ſancti Salvii; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Praepoſito & conventu dicti monaſterii. Poſt prandium intravit capitulum, viſitavit Epiſcopo praeſente; & ipſa die procuratus fuit ad expenſas Praepoſiti dicti monaſterii. Noluit computare. Poſt cœnam reverſus eſt Dominus cum tota familia in domibus archiepiſcopalibus.

Die dominica ſequenti, qua cantatur *Cantate*, in mane viſitavit in capitulo majoris Eccleſiae Epiſcopo & Canonicis praeſentibus, praedicavit, celebravit in pontificalibus cum pallio, indulgentiam dedit; & ipſa die procuratus fuit à capitulo dictae Eccleſiae in domibus archiepiſcbpalibus; & fuerunt ad prandium cum Domino Epiſcopus & ferè omnes Canonici.

Die Lunae ſequenti in mane audivit Miſſam in capella Epiſcopi, & fuit cum ipſo ipſa die gratis. Ipſa vero die, hora nona, in domibus Epiſcopi in camera quae eſt juxta capellam.

DIOCESIS RVTHENENSIS.

ANno praedicto, die Martis ante Rogationes, 1286.
intravit Dominus diocefim Ruthenenſem. Et primo declinavit apud Varenum prioratum Aureliacenſis abbatiae; ubi receptus fuit proceſſionaliter à Decano & monachis dicti loci, pulſatis campanis, & procuratus ad expenſas Decani dicti loci.

Die Martis ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras. Et exinde venit apud Bellumlocum abbatiam ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, & fuit receptus à conventu dicti loci, quia Abbas eorum mortuus erat. Intravit capitulum, praedicavit, & ſe orationibus conventus commendavit; & ipſa die pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae. Noluerunt computare.

Die Iovis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam. 1286.
Et exinde venit apud Leſpinace domum Hoſpitalariorum; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit miſſam, confirmavit. Et quia domus Praeceptoris non erant ſufficientes ad recipiendum Dominum, miniſtravit idem Praeceptor procurationem Domino apud Verſuel.

Eadem die finavit Prior de Valle Aureliacenſis abbatiae de Aureliaco de procuratione ſua ad xv. libras & quatuor ſolidos Turonenſes pro cambellanis.

Eadem die finaverunt monachi abbatiae Loci-Dei ordinis Ciſtercienſis ad xv. libras Turonenſes; quia dicebant ſe non habere avenam, vinum, nec panem ſufficientes Domino.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Naiatum

Digitized by Google

tum (prioratum) ſancti Antonini Ruthenenſis dioceſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Rivum Petroſum prioratum abbatiae ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, & in craſtino fecit tonſuras; & fuit procuratus ipſa die ſabbati ad expenſas Decani dicti loci abſentis. Noluit computare. Eadem die remiſit Priori de Luſuaco abbatiae Caſae Dei procurationem ſuam ad preces Abbatis Caſae Dei & Prioris de Privazac hac vice tantum & ex gratia ſpeciali.

Dominica ſequenti, ſcilicet ante Aſcenſionem Domini, venit Dominus apud Privazac prioratum Caſæ Dei; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit ibi Miſſam, confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Noluit computare.

Die Lunæ ſequenti in mane audivit ibidem Miſſam, & celebravit de mortuis pro Gerardo de Vodeio domicello quondam magiſtro hoſpitii ſui, qui deceſſerat apud Albiam, ubi remanſerat infirmus. Fecit etiam tonſuras. Et exinde venit apud Rainhac prioratum abbatiæ Conchenſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà in quadam minima capella. Nam parrochialis Eccleſia dicti loci per caſum fortuitum corruerat, annus erat jam elapſus. In dicta capella Miſſam audivit, confirmavit; & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Eadem die finavit Prior de Villanova monaſterii Moyſſiacenſis ad XV. libras & quatuor ſolidos Turonenſes.

Eadem die finavit Prior de Petrucia monaſterii Figiacenſis ad XII. libras Turonenſes.

Eadem die finavit Prior ſancti Iuliani monaſterii Figiacenſis ad ſex libras, profeſſus de Monbalim.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud Aſprerias prioratum ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, ennfirmavit, & in mane fecit tonſuras; & ipſa die fuit procuratus ad expenſas Prioris. Summa XV. libræ Turonenſes.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Fluvihac prioratum abbatiæ Conchenſis; ubi audivit Miſſam, confirmavit, & locum ſic deſtructum invenit quòd non fuit aliquis qui ſibi procurationem ſuam miniſtraret. Propter quod Dominus Eccleſiam ipſam ſuppoſuit eccleſiaſtico interdicto. Et poſtmodum venit apud Conchas; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Abbatis dicti loci ex gratia. Poſtmodum elapſis ſex diebus, venit quidam Clericus tenens dictum prioratum, qui ſe excuſavit pro poſſe erga dictum Dominum pro eo quòd non fuerat in receptione ſua; finavit de procuratione ſua ad XII. libras, quas Dominus portari præcepit Abbati Conchenſi, qui dicta die miniſtraverat expenſas; & removit Dominus ſententiam quam poſuerat in dicta Eccleſia.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto Aſcenſionis Domini, dictus Dominus in abbatia de Conchis ſuam procurationem recepit, intravit capitulum, praedicavit, celebravit majorem Miſſam. In ſero Prior de Barvars contra ipſum Dominum, prout in proceſſu continetur, appellavit.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Albuinum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, & fuit procuratus, &c.

Die ſabbati ſequenti tranſivit Dominus per Monbriſain, & audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et quia non fuit qui ipſum procuraret, Eccleſiam ipſam ſuppoſuit eccleſiaſtico interdicto. Et exinde venit apud Borneſellum prioratum Conchenſem; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà & procuratus.

Die dominica ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, praedicari fecit. Et exinde venit apud Clarasvalles prioratum abbatiae de Brecoline; ubi fuit receptus proceſſionaliter, audivit Miſſam, & fuit procuratus.

Die Lunae ſequenti in mane fecit ibi tonſuras & confirmavit. Et exinde venit apud Mareilhac prioratum Conchenſem; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, & fuit procuratus.

Die Martis ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Lemoſam domum Templariorum, ubi fuit receptus ut ſuprà & procuratus. Dedit adjutorem Priorem de Concores.

Die Mercurii venit Dominus apud Silvam domum Templariorum; ubi fuit receptus, audivit Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras, & fuit procuratus ut ſuprà.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Canabetes domum Hoſpitalariorum; proceſſus, audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras &c.

Die Veneris ſequenti ad abbatiam Bonae Combæ ordinis Ciſtercienſis, prædicavit in capitulo, Miſſam audivit, & pernoctavit ibidem ad expenſas abbatiae. In mane fecit tonſuras.

Die ſabbati ſeqſenti, videlicet in vigilia Pentecoſtes, intravit Dominus civitatem Ruthenenſem. Et primò declinavit ad majorem Eccleſiam; ubi fuit receptus ab Epiſcopo & capitulo, & procuratus ab Epiſcopo.

Dominica in feſto Pentecoſtes fuit Dominus cum Epiſcopo ex gratia.

Die Lunae in craſtino Pentecoſtes fuit Dominus cum capitulo.

Die Martis ſequenti cum Priore ſancti Amantii burgi Ruthenenſis; & dedit ſibi ſubſidium ſexaginta ſolidorum Turonenſium ſuper Priorem Caſtrinovi de Levezone Marſillienſis abbatiae, & quadraginta ſuper Priorem ſancti Geneſii ejuſdem monaſterii.

In eadem viſitatione fuit conceſſa iſta littera.

Nos Officialis Ruthenenſis notum eſſe volumus per praeſentes quòd anno Domini milleſimo duceteſimo octogeſimo ſexto, Reverendo patre Domino Simone Dei gratia Bituricenſi Archiepiſcopo, Aquitaniae Primate, Ruthenenſem dioceſim jure metropolitico viſitante, Priores de Campanhac, de Pratis, & de Trebas, prioratus monaſteris Conchenſis ejuſdem dioceſis Ruthenenſis, ſupplicaverunt eidem ut ſuper procurationibus quas ab eis jure quo ſuprà requirebat eiſdem parcere dignaretur, inſufficientiam dictorum prioratuum & tenuitatem ſuorum redditunm & temporis cariſtiam praetendentes. Quorum precibus dictus Dominus Archiepiſcopus condeſcendens, eiſdem Prioribus jus Bituricenſis Eccleſiae confitentibus & recognoſcentibus ſuper praedictis pepercit hac vice, ſalvo jure ſibi aliàs & ſucceſſoribus competenti. In quorum teſtimonium ad requiſitionem ejuſdem, &c.

DIOCESIS MIMATENSIS.

ANno prædicto, die Martis poſt Trinitatem, completa viſitatione Ruthenenſis dioceſis, intravit Dominus dioceſim Mimatenſem. Et primò per calles & valles venit apud ſanctam Eminiam prioratum conventualem ſancti Theofridi Anicienſis dioceſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter pulſatis campanis, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIII. libræ & quinque ſolidi Turonenſes.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, praedicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde aſcendendo venit apud Flurac prioratum Caſae Dei, quem tenebat nepos Abbatis Caſae Dei ſtudens in ſcholis: ubi fuit receptus ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIV. librae & VII. ſolidi Turonenſes.

Et notandum quod ibidem venerunt duo monachi monaſterii Aureliacenſis cum litteris procuratoriis Ab-

Digitized by Google

Abbatis ſui & litteris clauſis Epiſcopi Ruthenenſis directis Domino, loquuturi & tractaturi cum Domino ſuper diſcordia quæ inter Dominum & Abbatem ſuum vertebatur ratione prioratuum de Mombazain in Ruthenenſi dioceſi & de Bayvars ejuſdem dioceſis; & in fine finaverunt dicti procuratores de procuratione dicti prioratus de Mombazain, cujus Eccleſiam & procuratorem loci ſuppoſuerat Dominus eccleſiaſtico interdicto ratione dictæ procurationis ſibi denegatæ ad duodecim libras Turonenſes quas debuerunt tradere Domino Epiſcopo Ruthenenſi. Et ad implendum praemiſſa Dominus dedit poteſtatem Domino Epiſcopo Ruthenenſi amovendi ſententias praedictas *quandocumque ipſi ſatisfactam eſſet loco noſtri de dictis duodecim libris*, quas afferre vel mittere debebat ad Concilium Bituricenſe. De procuratore autem prioratus de Bayvars ejuſdem monaſterii ſuperſedit Dominus ad relationem Domini Epiſcopi Ruthenenſis aſſerentis per litteras ſuas clauſas quod locus erat pauper & quaſi inhabitabilis, & quod prædeceſſores Domini non conſueverant ibidem procurari.

Die Iovis ſequenti in mane ibidem apud Flaurac audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit & intravit Dominus civitatem Mimatenſem. Et primo declinavit ad majorem Eccleſiam; ubi fuit receptus proceſſionaliter à capitulo dictae Eccleſiae. Et dum eſſet in choro Eccleſiae, praeſentibus Canonicis ipſius Eccleſiae & multis aliis, ob dilectionem & pacem dicti capituli ipſe amovit ſententias ab ipſo auctoritate apoſtolica latas in quoſdam antedictae Eccleſiae opponentes ſe collationi factae magiſtro P. de Ruthena à domino Archiepiſcopo de praepoſitura Mimatenſi per privilegium papale ſibi conceſſum de beneficiis quae tanto tempore vacaverant quod eorum collatio erat ad ſedem apoſtolicam juxta Lateranenſis ſtatuta Concilii legitimè devoluta &c. Ipſa die fuit procuratus ad expenſas magiſtri Pauli procuratoris electi Mimatenſis in Romana curia exiſtentis in domibus epiſcopalibus ipſius electi. Non fuit computatum.

Die Veneris ſequenti in mane intravit Dominus capitulum Mimatenſe, praedicavit, & poſtmodum ad majus altare celebravit in pontificalibus cum pallio, praedicavit populo, indulgentiam dedit; & fuit procuratus in domibus epiſcopalibus ad expenſas capituli dicti loci. Non fuit computatum.

Eadem die finavit de procuratione Prior de Eſpaniaco Mimatenſis dioceſis monaſterii de Aureliaco ad XII. libras Turonenſes.

Item Prior de Calviaco ordinis Clugniacenſis ejuſdem dioceſis finavit ſimiliter de procuratione ad decem libras Turonenſes.

Eadem die finavit ſimiliter de procuratione Prior de Chiriaco conventualis abbatiae Marſilienſis ad duodecim libras Turonenſes.

Item ſimiliter eadem die finavit Prior de Canonica ejuſdem dioceſis ad decem libras Turonenſes de procuratione.

Die ſabbati ſequenti in mane ibidem apud Mimatum in capella Epiſcopi audivit Dominus Miſſam, confirmavit, & circa triginta pueros tonſuravit. Quo facto, exivit civitatem Mimatenſem, & venit ad Eccleſiam de Rivotorto parrochialem. Ibidem viſitavit, & confirmavit, quoſdam; & exinde ipſa die viſitavit Dominus Eccleſiam parrochialem ſancti Albini ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà & procuratus ad expenſas Capellani dicti loci & Capellani de Rivotorto, qui per medium procurationem ipſam ſolverunt. Summa expenſarum XV. librae & XVI. ſolidi Turonenſes.

Die dominica ſequenti, ſcilicet in octavis Trinitatis, in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Melteolum prioratum ſancti Ægidii; ubi fuit receptus à Capellano & quibuſdam monachis dicti loci, Priore abſente, qui ex pravitate ſua ſe abſentaverat, ut publicè ferebatur. Et ipſa die fuit Dominus procuratus ibidem ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XV. libræ, quas ſolvit quidam burgenſis de villa; cui Dominus vendidit bladum quod in dicto prioratu invenit, & de reſiduo obligavit ei per litteras ſuas ceteros redditus dicti prioratus uſque ad ſummam procurationis prædictæ.

Die Lunæ ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Salgue prioratum Clugniacenſem; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XX. librae Turonenſes. Et quia communiter dicebatur quòd Archiepiſcopi Bituricenſes ibidem non conſueverant procurari, licèt locus eſſet ſufficiens ad procurationis onera ſupportanda, Dominus eidem Priori ad relevationem expenſarum procurationis prædictæ dedit ſex libras Turonenſes percipiendas ſuper prioratum de Berlhoncle, & alias ſex libras percipiendas ſuper prioratum de Bor Claromontenſis dioceſis, dans eidem Priori litteras compulſorias ſuper hoc ſub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniæ Primas, viro venerabili & diſcreto Domino Geraldo de Montealto Canonico Mimatenſi ſalutem in Domino. Ut noſtram provinciam viſitantes, in quibuſdam Eccleſiis nobis, ſaltem quantum ad exhibitionem procurationum, ſubjectis, conſiderata tenuitate redituum agamus mitiùs cum eiſdem, ubi ſcilicet loca potiſſimè ſunt exempta, in moderata pecuniæ quantitate Eccleſiis aliis quæ devotè & humiliter procurationum noſtrarum onera ſubierunt benignè decrevimus ſubveniendum ab illis quos nobis quantum ad hoc ſubditos, prout de jure potuiſſemus, procuratione integra nolumus prægravare, quamquam nec gravamen ſit nec dici debeat nobis & prælatis aliis procurationes debitas exhibere, qui ſingularium Eccleſiarum commodis & affectu & officio obligamur. Proinde dilecto in Chriſto Priori de Berlhoncle Claromontenſis dioceſis ſummam ſex librarum Turonenſium ejus facultatibus imponimus, ut dictas ſex libras ratione procurationis ab ipſo Priore de Berlhoncle nobis debitæ religioſo viro Priori de Salgue Clugniacenſis ordinis, qui procurationis nomine nobis reverenter neceſſaria miniſtravit, ſolvere teneatur. Quare diſcretioni veſtræ tenore præſentium committimus & mandamus quatenus eundem Priorem de Berlhoncle auctoritate noſtra metropolitica moneatis ut infra octo dies a monitione veſtra eidem Priori de Salgue vel ejus mandato prædictas ſex libras Turonenſes ſolvere non omittat. Quod ſi monitus non fecerit, ipſum, quem ex tunc ſuſpendimus, interdicimus, & excommunicamus, ſuſpenſum & interdictum & excommunicatum per Capellanum curatum parrochialis Eccleſiæ de Berlhoncle & per omnes alios circumvicinos Capellanos Eccleſiarum parrochialium denuntiari publicè faciatis, Eccleſiam quoque ipſam parrochialem de Berlhoncle eccleſiaſtico vice noſtra ſupponentes, ſi opus fuerit, interdicto quouſque idem Prior monitus de prædicta pecuniæ quantitate & de toto intereſſe integrè ſatisfecerit. Subſequenter omnes & ſingulos qui Priori de Berlhoncle ad exhibitionem debitorum redituum & obventionum ſeu decimarum quarumlibet ſunt aſtricti moneatis ſub inhibitione ſolemni ne eidem Priori de Berlhoncle quicquam exhibeant de eiſdem, niſi ſatisfactione prædictæ pecuniæ præcedente. Quod ſi ſecus egerint, ipſos, quos ex tunc pœna conſimili innodamus, excommunicatos ſimiliter publicè nuntiari mandetis. Quam pœnam extendimus in omnes qui mandati veſtri immo noſtri circa hoc extiterint tranſgreſſores. Ut autem praemiſſa omnia & ſingula exequi necnon & praelibatas ſententias aggravare per vos vel per alium valeatis, vobis tenore praeſentium committimus & mandamus. Datum & ſigillo noſtro ſigillatum anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſexto; die Mercurii ante feſtum beati Iohannis Baptiſtae.

Conſimilem litteram compulſoriam habuit idem Prior

Prior de Salgue contra Priorem de Bor praedictum pro aliis ſex libris.

Die Martis ſequenti ibidem apud Salgue in mane Miſſam audivit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde viſitatione Mimatenſi completa venit apud Saucergue domum Praepoſiti Brujacenſis juxta Votam, ubi fuit ad invitationem Praepoſiti procuratus ex gratia.

DIOCESIS CLAROMONTENSIS.

1286. ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſexto, die Lunae poſt ramos Palmarum, intravit reverendus pater Simon Bituricenſis Archiepiſcopus dioceſim Claromontenſem cauſâ viſitationis. Et primo declinavit apud Silvigniacum prioratum conventualem ordinis Clugniacenſis. Ibi fuit cum Priore in procuratione ipſâ die. Summa expenſarum XII. librae & XV. ſolidi. In craſtino audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, & fecit tonſuras.

Eadem die Lunæ finavit de procuratione ad XII. libras Prior de Firmitate moniali ordinis Clugniacenſis diſtans à Silvigniaco per tres leucas, & viſitavit Dominus tranſeundo.

Similiter eadem die finavit de procuratione ad X. libras Prior de Barnay ordinis Clugniacenſis diſtans à Silvigniaco per tres leucas.

Die Martis ſequenti venit Dominns apud Vernolium; ubi fuit receptus proceſſionaliter à capitulo dictæ Eccleſiæ & procuratus. Summa expenſarum IX. librae & X. ſolidi, de quibus ad relevationem expenſarum dedit eis quadraginta ſolidos Turonenſes, & quaedam alia jura procurationis remiſit eis, pro eo quod invenit locum pauperrimum. Et diſtat à Silvigniaco per quinque leucas. In craſtino audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, & in capitulo viſitavit.

Eadem die Martis finavit de procuratione ad IX. libras Prior de Salis ordinis Clugniacenſis diſtans à Vernolio per tres leucas; nec pro tanto eſſet immunis, niſi magiſter Stephanus Curatus de Maincac conducens Dominum pro eo ſpecialiter rogaviſſet.

Die Mercurii ſequenti fuit Dominus apud ſanctum Porcianum cum Priore ordinis Clugniacenſis. In procuratione non fuit computatum. Diſtat à Vernolio per unam leucam. In craſtino audivit ibidem Miſſam Dominus, praedicavit, indulgentiam dedit, & confirmavit, & fecit tonſuras.

Eadem die Mercurii finavit de procuratione ad X. libras & quatuor ſolidos pro cambellanis Prior de Broo ordinis Clugniacenſis diſtans à ſancto Porciano per tres leucas, & viſitavit locum Dominus dicta die.

Eadem die ſimiliter finavit de procuratione ad X. libras & quatuor ſolidos pro cambellanis Prior de Lanzec diſtans à ſancto Porciano per quatuor leucas, & viſitavit Dominus locum.

Die Iovis ſequenti fuit Dominus in abbatia ſancti Gerberti ordinis Praemonſtratenſis cum Abbate in procuratione, & ibi ſanctum chriſma confecit. Dicta abbatia diſtat à ſancto Porciano per duas leucas. In craſtino audivit ibidem ſervitium, confirmavit, & fecit tonſuras.

Die Veneris ſequenti venit Dominus ad prioratum de Chambarande monaſterii Menatenſis, & invenit Eccleſiam dicti loci valde malè aedificatam & quaſi minantem ruinam; nec habebat Prior domos ubi poſſet habitare, excepta quadam grangia. Dominus & ſui jacuerunt, & procurati fuerunt à Priore dicti loci. Summa expenſarum VII. librae & VII. ſolidi. Et diſtat ab abbatia ſancti Gerberti per duas leucas.

Die ſabbati ſequenti, ſcilicet in vigilia Paſchae, viſitavit Dominus Eccleſiam de Caroſio pertinentem ad Praeceptorum domus militiae Templi de Marchia; qui quidem Praeceptor finavit de procuratione ad XI. libras & quatuor ſolidos pro cambellanis, quas undecim libras Dominus expendit ipſa die in domo ſua de Naves; & in Eccleſia de Naves ordines celebravit dicta die ſabbati, & quoſdam de Bituricenſi & de Claromontenſi dioceſibus Clericos ordinavit.

Eadem die ſabbati finavit de procuratione ad XIV. libras Prior de Eſcuroliis ordinis Clugniacenſis diſtans à Marchia per duas leucas, quas expendit in domo ſua de Naves ipſa die.

Die dominica ſequenti, ſcilicet die reſurrectionis, fuit Dominus apud Naves in domo ſua ad proprias expenſas, & ipſa die in parochiali Eccleſia dicti loci celebravit ſollemniter in pontificalibus cum pallio.

Die Lunae ſequenti anni octogeſimi ſeptimi venit Dominus apud Gannac prioratum abbatiae Yſiodorenſis. Ibi fuit cum Priore in procuratione. Summa expenſarum XI. librae, VII. ſolidi, VIII. denarii. In craſtino Miſſam ibidem audivit, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et diſtat villa de Gannac à caſtro de Navis per tres leucas. 1287.

Eadem die finavit de procuratione ad decem libras & quatuor ſolidos Prior ſancti Boniti de Monte Pancerii ordinis Clugniacenſis diſtans à villa de Gannac per duas leucas. Et ipſa die viſitavit Dominus locum praedictum.

Die Martis ſequenti fuit Dominus apud ſanctum Geneſium cum Priore dicti loci monaſterii Ebrolienſis in procuratione. Summa expenſarum X. librae, VI. ſolidi, IV. denarii. Et diſtat dictus locus à villa de Gannac per duas leucas. In craſtino audivit Dominus ibidem Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras.

Eadem die finavit de procuratione ad X. libras Prior de Montibus ordinis Clugniacenſis diſtans à villa ſancti Geneſii per tres leucas; quem locum Dominus tranſeundo viſitavit.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Aquam ſparſam, viſitavit Eccleſiam dicti loci; & fuit procuratus à capitulo de Thiarc, qui tenetur ad procurationem. Summa expenſarum XI. librae, X. ſolidi, & VI. denarii. In craſtino Miſſam audivit ibidem, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Diſtat à villa ſancti Geneſii per leucam.

Die Iovis ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Luſillac abbatiae Caſae Dei, & fecit procurationem ſuam Prior dicti loci apud Buyllon. Summa expenſarum X. librae, XVIII. ſolidi, & VI. denarii. Et diſtat Luſillac ab Aquaſparſa per duas leucas, & à Buyllon per unam leucam.

Die Veneris ſequenô viſitavit Dominus prioratum de Buyllon, audivit Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras; & fuit procuratus à Priore dicti loci in procuratione. Summa expenſarum X. librae.

Die ſabbati ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Marengue monaſterii Caſae Dei, ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum X. librae, XI. ſolidi. Et diſtat à villa de Buyllon per leucam.

Die dominica ſequenti, ſcilicet in octavis Paſchae, audivit Dominus Miſſam apud Marengue. Et exinde venit apud Bellum-regardum; ubi fuit cum Epiſcopo Claromontenſi gratis. Et diſtat à villa de Marengue per duas leucas.

Die Lunae ſequenti intravit Dominus civitatem Claromontenſem, Epiſcopo eum ſemper comitante. Et primo declinavit ad Eccleſiam ſecularem beatae Mariae de Portu, intravit capitulum unà cum Epiſcopo, & ibidem viſitavit; & procuratus fuit à capitulo dictae Eccleſiæ in domibus Epiſcopi Claromontenſis. Summa expenſarum X. librae, XV. ſolidi, octo denarii.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſecularem ſancti Geneſii, Epiſcopo praeſente; & procuratus fuit ab Abbate & capitulo dicti loci in domi-

mibus Epiſcopi. Summa expenſarum xi. librae, xvii. ſolidi, vi. denarii.

Die Mercurii ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſecularem de Chamalore Claromontenſem. Viſitavit in capitulo, confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus à capitulo dicti loci in domibus Epiſcopi. Summa expenſarum x. librae, viii. ſolidi, & ſex denarii. Et dum Dominus fuit Claromonti, tractavit de multis, primo de contentione quae vertebatur inter Eccleſiam Claromontenſem & monaſterium Caſae Dei.

Die Iovis ſequenti exivit Dominus civitatem Claromontenſem, & venit apud Montem Ferrandi. Viſitavit Eccleſiam dicti loci, & procuratus fuit à Priore dicti loci ordinis Caſae Dei. Summa expenſarum xi. librae, v. ſolidi, vii. denarii. In craſtino audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit in domum fratrum Praedicatorum Claromontenſium, ubi tractavit de negotio electi Mimatenſis uſque ad horam meridianam.

Die Veneris ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Cheronac abbatiae Caſae Dei, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum vii. librae, x. ſolidi, & vi. denarii. In mane audivit Dominus Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Cheronac diſtat à Claromonte per duas leucas.

Eadem die finavit de procuratione ad x. libras & quatuor ſolidos. Prior de Raiac ordinis Clugniacenſis, diſtans à Claromonte per dimidiam leucam.

Die ſabbati ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam de Creſto, Miſſam audivit; & fuit procuratus à Priore dicti loci monaſterii Caſae Dei, qui ſolvit medietatem procurationis, & à capitulo dicti loci, qui ſolvit aliam medietatem. Summa expenſarum xi. librae & xi. ſolidi.

In craſtino audivit Miſſam, ibidem praedicavit populo, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Creſtum diſtat de Charonac per leucam.

Die dominica ſequenti, ſcilicet in quindena Paſchae, venit Dominus ad prioratum de Vrſeto monaſterii de Mauriac; & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum ix. librae & quatuor ſolidi. In craſtino audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit.

Eadem die finavit de procuratione Prior de Chavaros ordinis Clugniacenſis ad decem libras & quatuor ſolidos pro cambellanis.

Eadem die finavit de procuratione ad decem libras cum jure cambellanorum Prior Pontis-Caſtri ordinis Clugniacenſis.

Die Lunae ſequenti in mane ibidem apud Vrſetum audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud ſanctum Saturninum abbatiae Yſiodorenſis; ubi viſitavit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. librae & v. ſolidi. Et eadem die ivit unam leucam. Et quia Eccleſia dicti loci erat ſuppoſita eccleſiaſtico interdicto auctoritate Officialis Claromontis, ratione Iohannis Azam Clerici, Dominus nullum officium fecit ibidem, ſed ſuper hoc ſcripſit Epiſcopo Claromontenſi.

Die Martis ſequenti per viam aſperrimam venit Dominus ad prioratum ſancti Nectarii prioratum Caſæ Dei, viſitavit, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum viii. libræ, & xix. ſolidi. & ipſa die fecit duas leucas.

Die Mercurii ſequenti audivit ibidem Dominus Miſſam, prædicari fecit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Montem acutum prioratum ordinis Clugniacenſis; ubi in Eccleſia dicti loci duo altaria conſecravit, unum in honore beati Iohannis Baptiſtae & beatae Mariae Magdalenae, & aliud in honore beati Mauritii; & ipſa die fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum x. librae, & equitavit ipſa die unam leucam.

Die Iovis ſequenti celebravit ibidem Miſſam pro defunctis, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Greſi prioratum Caſae Dei, ubi viſitavit, & quatuor leucas equitavit. Et quia datum erat intelligi Domino quod domus non erant ſufficientes ad ipſum recipiendum, venit apud ſanctum Germanum Lambron diſtantem per leucam; ubi procuratus fuit à Priore de Greſiaco in domibus capituli Brivatenſis. Summa expenſarum x. librae & undecim ſolidi Turonenſes.

Die Veneris ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſancti Germani de Lambron, audivit Miſſam, prædicari fecit, confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus à Capellanis ſancti Germani, ſancti Iohannis, ſancti Clementis dicti loci; & dedit Dominus litteram compulſivam de illis qui nolebant ſolvere partem procurationis praedictae.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Berlhoncle prioratum Salſiniarum; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum viii. libræ, quinque ſolidi. Et ipſa die equitavit duas leucas.

Dominica ſequenti, ſcilicet poſt feſtum beati Marci evangeliſtae, venit Dominus apud veterem Brivatem prioratum abbatiae Piperacenſis, ubi Miſſam audivit, prædicavit, & confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum ix. librae Turonenſes. Et equitavit duas leucas.

Die Lunae ſequenti venit Dominus apud Ville prioratum Piperacenſem; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci, Summa expenſarum viii. librae & iii. ſolidi. & equitavit unam leucam.

Die Martis ſequenti ibidem audivit Miſſam in mane, praedicavit, indulgentiam dedit. Et exinde equitando unam leucam venit apud Azarac prioratum Caſae Dei, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo librae & quatuor ſolidi.

Die Mercurii ſequenti quoddam cimiterium Eccleſiae contiguum benedixit, Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando tres leucas venit apud Nonnetam prioratum Caſae Dei, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. librae & iv. ſolidi.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto Apoſtolorum Philippi & Iacobi, in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Yſiodorum abbatiam ſancti Benedicti, celebravit in pontificalibus cum pallio, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fuit procuratus ad expenſas abbatiae. Summa expenſarum x. librae & v. ſolidi. Et equitavit ipſa die duas leucas.

Die Veneris ſequenti audivit ibi Miſſam in mane, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Cornonum, ubi ipſe & Claromontenſis Epiſcopus ac Abbas Caſae Dei convenerunt ad tractandum ſuper multis. Et exinde poſt tractatum habitum venit apud ſanctum Andream prioratum Caſae Dei, ubi fuit procuratus ipſa die ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. librae & vi. ſolidi.

Die ſabbati ſequenti, ſcilicet poſt feſtum Apoſtolorum Philippi & Iacobi, in mane audivit ibidem Dominus Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Chavahac prioratum Salſiniarum, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci & capituli Vertolionis. Summa expenſarum viii. librae, x. ſolidi.

Die dominica ſequenti in mane ibidem quandam capellam veterem reconciliavit, Miſſam audivit, praedicari fecit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, confirmavit. Et exinde venit apud Vic prioratum abbatiae Magniloci, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum ix. librae, x. ſolidi.

Die Lunae ſequenti in mane audivit ibidem Dominus Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud

Digitized by Google

Celſinias prioratum conventualem ordinis Clugniacenſis, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibidem Dominus Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit; & locutus fuit cum Domina Iohanna domina Soliaci, quae ibidem venerat de Bituria ratione cujuſdam declarationis quam fecerat Dominus de contentis in quodam compromiſſo facto ſuper eum à Domino Henrico quondam domino Soliaci & Comite Meleduni. Et poſtmodum venit apud Magnumlocum abbatiam ſancti Benedicti, ubi fuit procuratus ad expenſas Abbatis dicti loci. Non fuit computatum.

Die Mercurii ſequenti in mane ibidem audivit Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud la Foilleuſe domum Templariorum, ubi fuit procuratus à Praeceptore dicti loci. Summa expenſarum x. librae, vi. ſolidi.

Die Iovis ſequenti in mane viſitavit Eccleſiam parochialem de Cuyllac pertinentem ad dictam domum de la Foilleuſe, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, & partem cimiterii dictae Eccleſiae reconciliavit. Et exinde venit apud Nazac Eccleſiam collegiatam, ubi fuit procuratus ad expenſas capituli dicti loci. Summa expenſarum viii. librae & xvii. ſolidi.

Die Veneris ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit . . . . ubi Epiſcopum Claromontenſem invenit, & ſuper multis tractavit cum eo, Eccleſiam de . . . . . . viſitavit, qua viſitata, venit apud Riomum in abbatia, ubi ipſa die fuit procuratus ad expenſas capituli de Sebbazac pro eo quòd non habebant domos ſufficientes, ut dicebant. Summa expenſarum undecim libræ Turonenſes.

Die ſabbati ſequenti ibidem apud Riomum in abbatia audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, intravit capitulum, prædicavit, indulgentiam dedit. Et iis actis, ad muniendum ſe venit ad quandam domum vocatam domum de Stanno juxta Mozac, ubi ipſa die fuit ad expenſas Abbatis Riomi. Summa expenſarum xiii. libræ & tres ſolidi.

Die dominica ſequenti, ſcilicet ante Aſcenſionem Domini, fuit Dominus ibidem, & in mane viſitavit monaſterium de Mozac, audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, in capitulo prædicavit, & poſt reverſus eſt ad dictam domum de Stanno, ubi fuit procuratus ad expenſas abbatiæ prædictæ de Mozac, Abbate abſente. Et notandum quòd dicta domus de Stanno non tenetur ad aliquam procurationem, ſed cauſa recreationis venit tantùm ibi.

Die Lunæ ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Volvic, audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Deinde venit apud Maroac prioratum monialium; ubi prædicavit, indulgentiam dedit, & quaſdam moniales confirmavit. Et exinde reverſus eſt ad dictam domum de Stanno, ubi dicta die dictus Prior de Volvic fecit ſibi procurationem ſuam, cùm domus dicti Prioris non eſſent benè paratæ. Summa expenſarum x. libræ. Equitavit duas leucas.

Die Martis ſequenti tranſiens Dominus per abbatiam Manziaci, audivit ibi Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras. Et exinde venit apud Teillede prioratum Caſæ Dei, procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. libræ & tres ſolidi. & equitavit per duas leucas.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Celville prioratum de Menato; audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et quia domus dicti prioratus non erant paratæ, fecit ibidem Prior procurationem Domino in abbatia ſancti Illidii Claromontenſis. Et comedit ipſa die Dominus Epiſcopus Claromontenſis cum Domino ad invitationem dicti Abbatis ſancti Illidii. & ipſa die equitavit quatuor leucas.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto Aſcenſionis Domini, fuit Dominus cum Epiſcopo Claromontenſi in domo ſua dou Iardin juxta Clarummontem. Et ipſa die in Eccleſia Claromontenſi majori, Epiſcopo præſente, celebravit in pontificalibus, acolythos fecit; & Miſſa celebrata, venit ad dictam domum dou Iardin, Epiſcopo Claromontenſi eum ſemper comitante. Eadem die, Epiſcopo præſente, in Eccleſia prædicta Claromontenſi cantavit veſperas. Quibus cantatis, Epiſcopo Claromontenſi eum ſemper comitante venerunt ad domum dictam dou Iardin ad cœnam; & jacuit ibidem.

Die Veneris ſequenti in mane audivit Dominus Miſſam in capella Epiſcopi Claromontenſis, quæ eſt in domibus epiſcopalibus. Qua audita, ipſe & Epiſcopus Claromontenſis & multi alii tractaverunt de confirmatione fratris Durandi electi Mimatenſis; & fuit ibidem confirmatus. Et poſtmodum venit Dominus apud Albiac prioratum de Riomo, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci aſſerentis quòd aliàs non procuraverat integrè. Summa expenſarum ix. libræ Turonenſes. & equitavit quatuor leucas.

Guillelmus Durandi Epiſcopus Mimatenſis.

Die ſabbati ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Ebrolium abbatiam ordinis ſancti Benedicti, ubi fuit procuratus ad expenſas Abbatis dicti loci. Non fuit computatum.

Die dominica ſequenti, ſcilicet poſt Aſcenſionem Domini, viſitavit Dominus prioratum de Velcia Abbatiæ Ebrolienſis prædictæ; & inveniens locum interdictum pro procuratione Legali & diſſipatum à Priore abſente, regreſſus eſt ad dictam abbatiam Ebrolienſem, ubi fuit procuratus ipſa die ex gratia.

Die Lunæ ſequenti in mane ibidem apud Ebrolium audivit Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Lacum rubeum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. libræ & vii. ſolidi. Comedit totus conventus cum Domino.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibidem Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Menatum, Epiſcopo Claromontenſi ſibi obviante & comitante, & cum novo Abbate Menatenſi. Et ante portam monaſterii de Menato venientes, conventus dicti loci indutus capis ſericis obviaverunt eis, & fuit receptus novus Abbas dicti monaſterii de Menato & inſtallatus. Et intrantes monaſterium ipſum, Domino Archiepiſcopo à dextris, & Epiſcopo à ſiniſtris, & Abbate in medio eorum, flexerunt genua ante altare, & poſtmodum Dominus Archiepiſcopus dedit benedictionem ſuam. Quo facto, quilibet in ſuam intravit. Poſtmodum dictus Abbas Miſſam novam celebravit. Et ipſa die Domini Archiepiſcopus & Epiſcopus ob reverentiam dicti Abbatis fuerunt ibidem procurati.

Die Mercurii ſequenti in mane audivit Dominus ibidem Miſſam, confirmavit. Et poſtmodum Domini Archiepiſcopus & Epiſcopus Claromontenſis intraverunt capitulum; & Abbate & conventu præſentibus, poſt ſermonem factum à Domino Archiepiſcopo, Dominus Epiſcopus ad reformationem ordinis dicti monaſterii ſtatuit quædam ſtatuta, ſupplicans Domino Archiepiſcopo ut ea confirmaret. Cui Dominus Archiepiſcopus annuit beniguiter & devotè. His actis, Dominus Archiepiſcopus equitando tres leucas venit apud Bellamaquam abbatiam Ciſtercienſem, ubi ipſa die pernoctavit ad expenſas abbatiæ.

ITERUM

ITERUM CLAROMONTENSIS.

1287 ANnn Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſeptimo, Dominica in feſto beati Matthaei, intravit Dominus dioceſim Claromontenſem ad viſitandum quae non viſitaverat in viſitatione præmiſſa.

Eadem die declinavit primò apud Mareillac prioratum abbatiæ Menatenſis; ubi fuit procuratus, nec fuit computatum.

Die Lunæ venit apud Montem-acutum, ubi fuit cum Priore in procuratione. Summa expenſarum VIII. libræ.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud Poyncac prioratum abbatiæ Ebrolienſis; ubi Miſſam audivit, prædicavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expenſarum, ſex libræ.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam parochialem ſancti Gilvaſii, audivit ibi Miſſam, tonſuras fecit; & procuratus fuit apud Chambonet à Capellano ſancti Gilvaſii & Priore de Chambonet; qui duo per medium tenentur ad procurationem ſancti Gilvaſii pro procuratione. Nota quod ſibi debebatur ratione prioratus de Chambonet. Remiſit ipſa die, quia dictus prioratus eodem anno datus ſibi fuit ad vitam.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Montem Fremim prioratum abbatiae Ebrolienſis; ubi Miſſam audivit, praedicavit, confirmavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci.

Die Veneris ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſancti Praejecti, & fuit procuratus à Priore & Capellano dicti loci. Tamen dicebatur communiter quod Archiepiſcopi Bituricenſes ibidem aliàs non fuerunt procurati. Et fuit praeſens in procuratione electus * Menatenſis.

* f. Mimatenſis. Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Rupem Dagon prioratum monaſterii ſancti Genulphi Bituricenſis Dioeceſis, ubi Miſſam audivit, tonſuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum ſex librae Turonenſes.

Dominica ſequenti, ſcilicet in vigilia beati Michaelis, viſitavit Dominus prioratum de Doutre abbatiae ſancti Genulphi; & fuit procuratus à Priore dicti loci in quadam domo vocata Beauleu, quia domus non erant ſufficientes in dicto prioratu.

Die Lunae ſequenti, ſcilicet in feſto beati Michaëlis, celebravit Dominus in Eccleſia de Doutre, praedicavit, indulgentiam dedit, fecit tonſuras; & fuit eadem die cum Abbate de Menato ex gratia in domo dicta Beauleu praedicta.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus prioratum de ſaint Bar abbatiae Cambonenſis Lemovicenſis dioceſis; ubi Miſſam audivit, tonſuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum cx. ſ.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Mantes prioratum ſimiliter Cambonenſem; ubi Miſſam audivit, praedicari fecit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum VI. libræ & V. ſolidi.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Giac prioratum monaſterii de Mozac, & invenit Eccleſiam & prioratum firmatos. Nam Epiſcopus Claromontenſis frater Guido dictum prioratum per longum tempus tenuerat, & ideo Archiepiſcopi Bituricenſes ob dilectionem ipſius non declinabant. Propter quod Prior dicti prioratus dicebat quod non tenebatur ad procurationem, licet inveniretur in papiro Domini Iohannis Bituricenſis Archiepiſcopi quod tempore quo idem Dominus Claromontenſis dictum prioratum tenebat, ibidem fuerat procuratus. Tandem poſt multas altercationes Dominus receptus fuit & procuratus à Priore dicti loci ſub iſta forma, quod per hanc receptionem nullum novum jus, nulla nova poſſeſſio acquireretur Eccleſiae Bituricenſi. Et ſuper hoc facta fuit littera quae remanſit Priori; & commiſſa fuit inquiſitio Praepoſito Claromontenſis Eccleſiae.

Guido de Turre Epiſcopus Claromontenſis.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Hermantum, ubi procuratus fuit à capitulo dicti loci. In craſtino celebravit ibidem, praedicavit, indulgentiam dedit, multas tonſuras fecit.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Agele prioratum abbatiae ſancti Illidii Claromontenſis, ubi fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum ſex librae & tres ſolidi.

Dominica ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Dionyſii, venit apud Oreviallem; ubi celebravit, praedicavit, fecit tonſuras, & fuit procuratus à capitulo dicti loci. Summa expenſarum VII. librae & VI. ſolidi. Tunc de conſilio Claromontenſis Epiſcopi & Praepoſiti dimiſit iter ſuum de eundo apud Aureliacum, quia dicebant vias eſſe intolerabiles propter frigus.

Die Lunae ſequenti venit Dominus apud Briſont prioratum abbatiae Caſae Dei; ubi Miſſam audivit, tonſuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum VI. librae.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud Clarummontem. Viſitavit Eccleſiam ſancti Andreae ordinis Praemonſtratenſis, & fuit procuratus ab Abbate & conventu dictae Eccleſiae.

Die Mercurii ſequenti fuit Dominus ibidem cum Epiſcopo Claromontenſi in domibus epiſcopalibus gratis.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto beati Dionyſii, fuit Dominus in abbatia ſancti Illidii Claromontenſis cum Abbate gratis.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud ſanctum Deſiderium prioratum abbatiae Caſae Dei; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expenſarum VI. librae & X. ſolidi.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Cumilhae, ubi fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum VII. librae.

Dominica ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Lucae, venit Dominus apud ſanctum Germanum Lemp. prioratum abbatiæ Caſae Dei; ubi Miſſam audivit, confirmavit, praedicavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expenſarum VII. librae & XI. ſolidi.

Die Lunae ſequenti fuit Dominus apud Herlencum Burgi prioratum abbatiae de Cluſa; ubi Miſſam audivit & praedicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus prioratus de Marcat & d'Ambert ordinis Cluguiacenſis; & quia pauperes erant, finaverunt pro procuratione ad octo libras; nec pro tanto eſſent quitti, ſed gratia eis fuit facta iſta vice ad preces Domini Stephani Capellani de Manicat, qui conducebat nos.

Eadem die venit Dominus apud Salviahc prioratum conventualem de Cluſa; ubi in craſtino Miſſam audivit, praedicavit, indulgentiam dedit; & ipſa die Martis procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Mercurii ſequenti viſitavit Dominus abbatiam Thiernenſem; ubi Miſſam audivit, praedicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expenſas abbatiae.

Eadem die Mercuri finavit Abbas Thiernenſis de procurationibus prioratuum Nigri Stabuli & de Augeroles ordinis Clugniacenſis quos prioratus tenebat, ad XIII. libras & octo ſolidos Turonenſes.

Die Iovis ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam collegiatam de Thierno; ubi Miſſam celebravit, praedicavit, indulgentiam dedit; & comedit, unà cum ſociis ſuis, cum magiſtro G. de Malomonte gratis, & cetera familia per capitulum loci. Et fuit ſumma expenſarum VI. librae & IX. ſolidi.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud Montem-petroſum abbatiam ordinis Ciſtercienſis; ubi duo altaria conſecravit, & pernoctavit ibidem.

Die ſabbati ſequenti, ſcilicet in feſto beati Lucae, venit Dominus apud Cuciacum; ubi celebravit Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus

Digitized by Google

ratus ab Abbatiſſa & conventu dicti loci. Summa expenſarum octo librae.

Dominica ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Montibus ordinis Clugniacenſis; ubi, quia aliàs non fuerat, fuit receptus proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum ſex librae.

Die Lunae ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Dreturay; ubi fuit receptus proceſſionaliter, audivit Miſſam, prædicavit, dedit indulgentiam, & procuratus fuit ad expenſas dicti Prioris. Summa expenſarum ſeptem librae.

Die Martis viſitavit prioratum de Fleuret; ubi Miſſam audivit, confirmavit, & fuit procuratus à Priore dicti loci.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Ialeigia prioratum conventualem Caſae Dei; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci; nec fuit computatum.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Beray prioratum Clugniacenſem de Mozac; ubi Miſſam audivit, praedicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum ſeptem librae.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud ſanctum Germanum de Foſſatis prioratum de Mozac; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Rix prioratum conventualem Clugniacenſem; ubi Miſſam audivit, prædicavit, & dedit indulgentiam, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Non fuit computatum.

Die dominica ante feſtum Apoſtolorum Simonis & Iudae apud Laudoſum cum capitulo. Ibi Miſſam audivit, prædicavit, & fuit procuratus. Summa octo librae & ſeptem ſolidi.

Die Lunae apud Poillac cum Priore abbatiae Caſae Dei. Audivit ibi Miſſam, prædicavit, & procuratus fuit. Summa octo librae, ſex ſolidi, novem denarii.

Die Martis in feſto Apoſtolorum Simonis & Iudae apud Biliomum cum capitulo procuratus fuit. Summa IX. librae.

Die Mercurii apud Maniac prioratum ſancti Launomari Bleſenſis. Non fuit computatum. Exinde venit in Bituriam per naves.

Haec ſunt loca quae Dominus Bituricenſis non viſitavit in iſta viſitatione Claromontenſi.

PRIMÒ prioratus de Veriac.

Abbatia Broliensis, quam omiſit ad viſitandum ob dilectionem Seneſcalli Lugdunenſis, qui eam tenebat.

Prioratus de la Crozille & dou Quart. qui ad unam procurationem tenentur.

Prioratus de la Mongie, quem omiſit ob dilectionem Abbatis Menatenſis.

Prioratus de Chamboner abbatiæ Maciacenſis quem omiſit propter graugiam dicti loci combuſtam.

Prioratus de Baville, quem omiſit ad ſupplicationem Abbatis ſancti Illidii.

Prioratus de Calves abbatiæ Salinarum.

Prioratus de Mauriac, qui ſubeſt abbatiae ſancti Petri Vivi Senonenſis; & eſt ibi Decanus.

Prioratus de Drivac abbatiae Aureliacenſis.

Abbatia monalium ſancti Benedicti de Breiac.

Eccleſia & prioratus de Ploes.

Abbatia Aureliacenſis.

Prioratus de Charmel ordinis de Corona.

Domus Hoſpitalariorum de Salvitate.

Praepoſitura de Monte Salvii ordinis ſancti Auguſtini.

Domus Templariorum de Carlac.

Capitulum de Roillac.

Prioratus de Bredon abbatiæ de Moiſac.

Prioratus ſancti Flori Clugniacenſis.

Abbatia Piperacenſis ordinis ſancti Auguſtini.

Abbatia monialium de Catis. Nunquam fuit ibi Archiepiſcopus, ut dicitur.

Prioratus de Chenteiou abbatiæ Caſæ Dei.

Prioratus de Laviac Caſæ Dei.

Prioratus de Raillac Clugniacenſis.

Prioratus de Volca Clugniacenſis.

Prioratus de Maſerac.

Abbatia Caſæ Dei, vel prioratus de Saillauz.

Prioratus de Caſnia Caſæ Dei.

Vſque huc poſſumus conduci ſine expenſis.

Exinde apud Clarummontem in abbatia de Chamoin, omiſit Dominus propter paupertatem.

Exinde apud Ianzarz abbatiæ ſancti Illidii.

Exinde cum capitulo de Arcona.

Exinde cum Priore de Vichiaco.

De Volca cum Abbatiſſa de Bleolle.

Exinde apud Comps.

Item omiſit prioratus de Fornox, de Sallarc, de Martuillac, de ſancto Sindulpho, de Chembon; qui omnes prioratus ſunt in compoſitione facta inter Dominum Bituricenſem & Abbatem Caſæ Dei.

VISITATIO LEMOVICENSIS DIOCESIS.

ANno Domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo, die Veneris ante feſtum beati Michaelis, 1290
intravit reverendus pater Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus Lemovicenſem dioceſim cauſa viſitationis. Et primò declinavit ad abbatiam de Columba ordinis Ciſtercienſis, ubi ipſa die Veneris pernoctavit ad expenſas abbatiæ.

Die ſabbati ſequenti equitando ſex leucas venit apud Dauratum; ubi receptus fuit in proceſſione, pulſatis campanis, à capitulo dicti loci, quia Abbas infirmabatur, Miſſam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas Abbatis & capituli dicti loci.

Dominica ſequenti equitando ſex leucas venit Dominus ad abbatiam Stirpenſem ordinis ſancti Auguſtini; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit: & procuratus fuit ad expenſas Abbatis & conventus dicti loci, nec fuit computatum.

Die Lunæ ſequenti fuit ibidem Dominus ex gratia ad invitationem Abbatis dicti loci, prædicavit in capitulo, & Miſſam audivit.

Die Martis ſequenti, ſcilicet in feſto beati Michaelis, equitando tres leucas venit Dominus apud Petruſiam prioratum monaſterii de Burgulio in valle; & eſt ibi conventus novem monachorum: ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, Miſſam celebravit, prædicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo libræ & tres ſolidi.

Die Mercurii ſequenti equitando quinque leucas venit Dominus apud ſanctum * Pinianum; ubi fuit * f. Alpinianum.
receptus proceſſionaliter ut ſuprà à capitulo dicti loci, prædicavit, Miſſam audivit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas capituli dicti loci. Et ibidem venit eidem obviam Epiſcopus Lemovicenſis, & ſibi de piſcibus ſuis groſſis copioſè præſentavit. Summa expenſarum octo librae & decem ſolidi.

Die Iovis ſequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Rupem Cavardi prioratum de Carrofio; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, prædicavit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo librae.

Die Veneris ſequenti equitando tres leucas venit Dominus apud Salas prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit; & in craſtino celebravit ibidem ordines, & quoſdam de dioceſi Bituricenſi & quoſdam de Lemovicenſi dioceſi ordinavit.

Die ſabbati ſequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Buxeriam prioratum conventualem de

Digitized by Google

de Cluſa; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum VII. librae & VI. ſolidi.

Die Dominica ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Dionyſii, equitando tres leucas venit Dominus apud Nautronium prioratum de Carroſio; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, praedicavit; & procuratus fuit laeto vultu à Priore dicti loci, nec fuit computatum.

Die Lunae ſequenti equitando ſex leucas venit Dominus apud Apem prioratum monaſterii ſancti Auguſtini Lemovicenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus à Priore dicti loci & Priore de Tarnaco monaſterii ſancti Martialis, qui ad unam procurationem tenentur. In craſtino Miſſam audivit, confirmavit, praedicavit, & indulgentiam dedit. Summa de expenſis ſex librae.

Diebus Martis & Mercurii ſequentibus fuit Dominus ibidem apud Caslucium Chevrol cum magiſtro G. de Malomonte & Decano ſancti Aredii fratre ſuo ad invitationem eorum & de gratia ſpeciali.

Die Iovis ſequenti equitando quinque leucas venit Dominus apud Sollemniacum monaſterium ordinis ſancti Benedicti; ubi fuit receptus proceſſionaliter, Miſſam audivit, praedicavit in capitulo, & fuit procuratus ad expenſas Abbatis & conventus dicti loci. Summa expenſarum novem librae Lemovicenſes.

Die Veneris ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Dionyſii, intravit Dominus civitatem Lemovicenſem; & venit in abbatiam ſancti Auguſtini Lemovicenſis, receptus proceſſionaliter, praedicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expenſas abbatiae. Summa expenſarum ſeptem librae & decem ſolidi.

Die ſabbati ſequenti ibidem apud ſanctum Martinum cum Abbate ſancti Martini & Priore ſancti Andreae Lemovicenſis fuit Dominus. Celebravit apud ſanctum Martinum, praedicavit, indulgentiam dedit. Summa expenſarum XI. librae.

Die dominica ſequenti, ſcilicet in feſto beati Dionyſii, exivit Dominus civitatem Lemovicenſem, & venit apud Aureliacum prioratum ordinis ſancti Benedicti; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, Miſſam audivit, praedicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Nec fuit computatum.

DIOCESIS CADURCENSIS.

Deſunt nonnulla.

1291. rate Caturcenſis procurationem quam habebat ibidem percipere, ſi ſibi placeret, ratione viſitationis quam inibi poteſt licitè exercere, literas ipſius Priorſſae recepimus ſub hac forma.

Univerſis praeſentes litteras inſpecturis & audituris humilis Prioriſſa monaſterii beatae Mariae Deauratae in civitate Caturcenſi ordinis ſancti Benedicti ſalutem in Domino. Notum facimus quod licèt reverendus pater Simon divina providentia Bituricenſis Archiepiſcopus nobis hac vice remiſerit procurationem quam ſibi licebat percipere in monaſterio noſtro praedicto ratione viſitationis quam poteſt ibidem licitè tempore congruo exercere, nolumus quod eidem Archiepiſcopo vel Eccleſiae ſuae Bituricenſi ſeu ejus ſucceſſoribus aliquod praejudicium generetur quin poſſit & debeat, quando ſibi placuerit, in praedicto monaſterio viſitare & procurationem ibidem debitam percipere & levare modo & tempore conſuetis. Datum Caturci die Lunae poſt ramos palmarum anno Domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo.

Die Martis ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, ſcilicet apud prioratum ſancti Vrſini praedictum; & exinde equitando quinque leucas venit Dominus apud Gardam Dei abbatiam Ciſtercienſis ordinis, ubi pernoctavit ad expenſas Abbatis.

Die Mercurii ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam. Et exinde equitando quinque leucas venit Dominus apud Moyſſiacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti; ubi fuit receptus campanis pulſatis à Priore conventuali & conventu proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Abbatis, qui tunc erat ad Parlamentum Toloſae. Et miſit idem Abbas ad Dominum litteras clauſas excuſatorias ex eo quod non poterat eſſe ad abbatiam ſuam praedictam cum Domino.

Die Iovis ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando quatuor leucas venit apud Montemalbanum abbatiam ordinis ſancti Benedicti, ſubjectam, ut dicitur, abbatiae Caſae Dei; ubi receptus fuit proceſſionaliter ab Abbate & conventu indutis capis ſericis. Et erat Abbas mitratus, & tenebat baculum paſtoralem in manu. Et procuratus fuit ad expenſas Abbatis.

Sancta die Veneris celebravit ibidem ſervitium in Eccleſia parrochiali Montiſalbani, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando per duas leucas venit Dominus apud Caeracum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, dilecto nobis in Chriſto Priori de Calceata Caturcenſis dioceſis ſalutem in Domino. Cùm nos hac inſtanti die ſabbati ante Paſcha Domini veſtram proponamus Eccleſiam viſitare, & exinde illa die ipſa Eccleſia viſitata, apud ſanctum Antoninum favente Domino declinare, mandamus vobis quatinus dicta die apud ſanctum Antoninum procurationem nobis debitam praeparetis. Datum &c.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus equitando per unam leucam apud Calceatam prioratum de Figiaco; ubi Dominus credidit praedicare & aliàs viſitationis officium exercere; ſed quia Dominus non invenit aliquem in Eccleſia, nec venerant parochiani adhuc ad Eccleſiam, Dominus receſſit, nec voluit remanere. Et exinde equitando per duas leucas ivit Dominus apud ſanctum Antoninum prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini Ruthenenſis dioceſis; ubi Dominus mandaverat ſuam praeparari procurationem à Priore de Calceata praedicto ſub forma ſeu conſimili in fine paginae praecedentis ſcriptae. Et cùm illa die veniret apud ſanctum Antoninum, venit Prior illius loci cum pluribus concanonicis ſuis obviam Domino: qui praecepit eidem Priori quod ipſe & conventus deſiſterent à receptione proceſſionali & quavis alia ſollemnitate propter devotionem diei. Venerunt etiam obviam Domino burgenſes & Conſules dictae villae & concomitarunt Dominum uſque ad prioratum praedictum; ubi benedictionem aquae de fontibus fecit, indutus pontificalibus celebravit, praedicavit, indulgentiam dedit; & fuit ipſa die procuratus ibidem ad expenſas Prioris de Calceata.

Sancto die Paſchae fuit Dominus in prioratu praedicto, & celebravit indutus pontificalibus cum pallio, & fecit praedicari & indulgentiam dari per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy, qui fecit ſermonem poſt veſperas in clauſtro prioratus praedicti. Et fuit Dominus illa die procuratus ad expenſas Prioris ſancti Antonini praedicti.

VISITATIO ALBIENSIS.

Die Lunae in craſtino Paſchae Dominus Bituricenſis conſecravit ibidem, videlicet apud ſanctum Antoninum, altare quod eſt in capite Eccleſiae & quatuor viatica ſeu parva altaria; quod quidem altare in honore beatae Mariae & beati Martini & omnium ſanctorum extitit conſecratum; & repoſuit intra ipſum altare quaſdam reliquias, & firmavit petram cum calce benedicta. Benedictionibus factis

ctis

Digitized by Google

ctis quae in talibus requiruntur, indulgentiam dedit illis qui inter fuerunt hujuſmodi conſecrationi, audivit ibi Miſſam, praedicavit, & iterum indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde intravit Albienſem dioceſim; & venit equitando duas leucas apud Vaeur domum Templariorum; ubi Dominus Albienſis venerat obviam Domino, & requiſivit eundem Dominum quod ipſe eſſet cum ipſo Epiſcopo per octo dies, & quod contramandarentur procurationes mandatae & miſſae. Et ipſa die locutus fuit cum Domino ſuper pluribus, & poſtea ante comeſtionem receſſit. Praefatus autem Dominus receptus fuit ibidem proceſſionaliter, campanis pulſatis cantando, & procuratus fuit ad expenſas praeceptoris.

Die Martis ſequenti audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando tres lèucas venit apud Podium Celli prioratum de Aureliaco Claromontenſis dioceſis; ubi receptus fuit ut ſuprà. Audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, & confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Notandum de fraude Prioris dicti loci, qui penes ſe retinuit omnia bona Eccleſiae & ad ipſam Eccleſiam ſpectantia, & in collatione ſeu praeſentatione ejuſdem Eccleſiae fecit pactum, ut dicitur, cum rectore illius Eccleſiae quod ipſe rector finaret de procuratione Archiepiſcopi Bituricenſis & miniſtraret de propriis bonis Eccleſiae ſuae ea quae pro procuratione contingeret exigi in futurum. Et quia Dominus intellexit fraudem hujuſmodi, mandavit bona dicti Prioris per Archipresbyterum arreſtari & ſaiſiri, & fecit bajulum Prioris per Guillelmum de Rivo Clericum ſuum craſtina die moneri ut idem bajulus dicti Prioris nomine & pro ipſo ſatisfaceret eidem Domino competenter de procuratione ſua; quam quidem procurationem dictus rector jam ſolverat & de ipſa ad plenum ſatisfecerat; ſed Dominus procurationem ipſam, tanquam à rectore praedicto ſolutam, noluit acceptare. Cum autem dictus bajulus, qui vocatur Iohannes de Malapetra, videret quod tam contra ipſum quàm contra dominum ſuum Priorem Dominus vellet procedere ad excommunicationis ſententias, idem bajulus promiſit in manu Archipresbyteri dicti loci pro Domino ſtipulantis quod ipſe dicti Prioris nomine & pro ipſo ſatisfaceret de procuratione praedicta. Cui promiſſioni fuerunt praeſentes Dominus Vivianus de Cordua, Dominus Hugo Praeceptor domus ſancti Andreae de Galliaco, Dominus Adam de Chemino diſpenſator domus Domini Bituricenſis praedicti, & ego Guillelmus de Rivo publicus Notarius. Et advertendum eſt quod taliter in receſſu craſtina die fuit proceſſum.

Die Mercurii qua, ut praemittitur, contra Priorem de Podio Celli fuit proceſſum, venit Dominus equitando per tres leucas apud Rabaſtagnum prioratum de Moyſſiaco; ubi Dominus receptus fuit ut ſuprà. Et venerat Abbas Moyſſiacenſis obviam Domino ſatis longè. Audivit ibi Miſſam, praedicavit, confirmavit, & indulgentiam dedit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris, qui eſt nepos Domini Moyſſiacenſis.

Die Iovis ſequenti fecit ibi tonſuras. Et exinde equitando per duas leucas venit apud Vianenum praepoſituram de Eccleſia Albienſi, quam tenet Praepoſitus ejuſdem Eccleſiae; ubi Dominus receptus fuit & fecit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Praepoſiti dicti loci.

Die Veneris ſequenti venit Dominus equitando per unam leucam apud Galliacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti, immediatè ſubjectam, ut dicitur, abbatiae Caſae Dei; ubi receptus fuit ut ſuprà, & fecit ut ſuprà, & procuratus fuit ad expenſas Abbatis.

Die ſabbati equitando per duas leucas venit Dominus apud Roumanont prioratum de abbatia Marſilienſi; ubi receptus fuit ut ſuprà, audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit ea die apud Sexterolium ibi propè prioratum de Galliaco; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis, audivit ibi Miſſam, confirmavit, & procuratus fuit ad expenſas prioratuum praedictorum. Et impetravit Prior de Sexterolio à Domino quaſdam litteras monitorias de compellendo Priorem de Roumanour praedictum de ſatisfaciendo medietatem procurationis. Tandem idem Prior alias litteras impetravit quòd requireretur utrum feciſſet unquam aliquam contributionem vel partem aliquam procurationis ſolviſſet, & quòd non compelleretur ad ſatisfactionem aliquam niſi ad hoc teneri inveniretur per inqueſtam. Et fuerunt ab utraque parte plures litterae impetratae.

Die Martis fuit Dominus cum Epiſcopo gratis.

Die Mercurii fuit ſimiliter cum eodem gratis.

Die Iovis ſimiliter cum eodem gratis.

Die Veneris exivit Dominus civitatem Albienſem; & cùm equitando per tres leucas veniret apud abbatiam de Candelio Ciſtercienſis ordinis, deſcendit Dominus ad cimiterium Eccleſiae de Candelio veteri, & reconciliavit illud, & ibidem confirmavit; & poſtea venit ad dictam abbatiam, ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis, tonſuras fecit, & pernoctavit ibidem ad expenſas Abbatis.

Die ſabbati ſequenti audivit ibi Miſſam, tonſuras fecit. Et exinde equitando per quatuor leucas, venit ad abbatiam de Caſtris ordinis ſancti Benedicti; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis; & erat Abbas capa ſerica indutus, & habebat baculum paſtoralem in manu in receptione Domini. Audivit ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expenſas Abbatis.

Die dominica qua cantatur *Miſericordia Domini* reconciliavit cimiterium parrochialis Eccleſiae dicti loci, quod quidem cimiterium eſt extra villam de Caſtris ſitum, indulgentiam dedit illis qui interfuerunt reconciliationi hujuſmodi; & poſtea rediens ad abbatiam praedictam, ad majus altare ipſius monaſterii indutus pontificalibus celebravit, praedicavit, & indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando per unam leucam ivit Dominus apud Rupemturvam caſtrum Domini Montis fortis ad invitationem Domini G. de Courciaco Seneſcalli ipſius Domini; & portavit ibidem Dominus cum tota familia ſua. Et exinde venit illa die equitando per duas leucas apud Lautricum prioratum abbatiae ſancti Pontii dioceſis Narbonenſis; ubi multum honorificè fuit receptus à nobilibus & burgenſibus dictae villae, qui obviam Domino ſubtus villam venerunt; & fuit Dominus proceſſionaliter receptus campanis pulſatis in Eccleſia prioratus praedicti, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die Lunae ſequenti audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit. Et exinde equitando per quatuor leucas venit Dominus apud Albiam, declinans ad prioratum ſancti Salvii de civitate Albienſi ordinis ſancti Auguſtini; ubi receptus fuit multùm honorificè ſicut ſuprà, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die Martis ſequenti celebravit ibidem indutus pontificalibus, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et poſtea rediens ad cameram, habuit ipſe & Epiſcopus Albienſis tractatum cum communitate villae Albienſis, & requiſivit communitatem eandem quòd ipſa ſibi tamquam domino ſuo ſuperiori faceret quod debet appellando ad eum ab auditorio Epiſcopi & recognoſcendo eundem dominum ſuum ſuperiorem, & quòd ſcriberet ipſa communitas Domino Regi quòd cùm Seneſcallus Carcaſſonenſis inhibuiſſet omnibus dictae villae Albienſis ad alium appellare quàm ad ipſum, quòd faceret idem Rex inhibitionem hujuſmodi revocari, vel quòd ipſa inhibitione non obſtante poſſet ipſa communitas ad Dominum Archiepiſcopum tamquam ad ſuum ſuperiorem dominum appellare. Super quo Dominus Epiſcopus propria manu ſcripſit quandam notam ſub cujus forma debebat ipſa communitas Domino Regi ſcribere; quam notam communitas aſportavit, & deliberare voluit ſuper ea

Ea-

Eadem die, ſcilicet die Martis poſt Dominicam qua cantatur *Miſericordia Domini*, venit Dominus apud Scuriam prioratum de abbatia Galliacenſi; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis & vicis villae paratis & joncatis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Notandum eſt autem quòd Dominus debuiſſet iviſſe de loco praedicto apud Securum prioratum abbatiae Moyſſiacenſis, & mandaverat ibidem Dominus procurationem ſuam praeparari; ſed Prior loci accedens ad Dominum per duos dies vel tres antè, ſuggeſſit Domino quòd locus adeo pauper erat quòd ad recipiendum eundem ſufficere non valebat, aliam cauſam ſpecialiſſimam praetendendo, ſcilicet quòd aliquis praedeceſſor Domini nunquam viſitaverat illum locum nec procurationem ibidem receperat. Verùm quia nonnullae litterae inveniebantur per quas bonae memoriae Iohannes praedeceſſor Domini fecerat Priorem ejuſdem loci moneri de reddendo contributionem ſibi taxatam ad ſubveniendum cuidam alii prioratui, praeſumebatur quòd ipſe ad procurationem tenebatur, praeſertim cùm, ut aſſeritur, locus ille ſit bonus & pinguis. Tandem verò Dominus falſis ſuggeſtionibus Prioris & nonnullorum precibus circumventus, ſpecialiter motus & ductus contemplatione Domini Moyſſiacenſis Abbatis, procurationem mandatam eidem Priori remiſit.

Haec ſunt loca ſubſcripta quae Dominus non ſolùm propter eorum diſtantias, ſed etiam propter aeſtivos calores, omiſit in Albienſi dioceſi viſitanda, ſcilicet

Prioratus de Ambileto.	Prioratus de Bullato.
Prioratus ſancti Amantii.	Prioratus S. Gervaſii.
Prioratus de Cauna.	Prioratus de Secuto.

VISITATIO ALTERA DE DIOCESI RUTHENENSI IN DIOCESIM CATURCENSEM.

1290 Die Mercurii ſequenti audivit Dominus Miſſam apud Scuriam prioratum praedictum, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit, cimiterium Eccleſiae reconciliavit, iterum indulgeutam dedit illis qui hujuſmodi reconciliationi interfuerunt; & exinde Albienſem dioceſim exeundo per quinque leucas equitans apud Vareuh prioratum de abbatia Aureliaci, qui prioratus eſt Ruthenenſis dioceſis, declinavit, & fuit ibidem procuratus ad expenſas Prioris, qui iverat ad electionem Abbatis in monaſterio Aureliaco faciendam, quod monaſterium tunc temporis paſtore careoat.

Die Iovis ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando per unam leucam venit Dominus apud Spitacium domum hoſpitalis ejuſdem dioceſis Ruthenenſis; ubi receptus fuit ut ſuprà, & erant domus loci ejuſdem ſatis ſufficientes pro Domino, licèt praeceptor dicti loci, falſitate ſuggeſta, feciſſet eum reverti apud Vindefolium, ubi fuimus ad expenſas Praeceptoris. Et finavit Praeceptor cum magiſtro domus Domini ad XIII. libras monetae illius patriae.

Die Veneris ſequenti equitando ſemileucam venit Dominus apud Bellumlocum abbatiam Ciſtercienſem ejuſdem dioceſis Ruthenenſis; ubi campanis pulſatis ſeu campana proceſſionaliter fuit ab Abbate & conventu receptus, & fecit ibidem tonſuras.

Die ſabbati ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, praedicari fecit per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy, indulgentiam dari, & ſe Abbatis & conventus orationibus commendari. Et exinde equitando per duas leucas venit Dominus ad capellam Templariorum Caturcenſis dioceſis; ubi campanis pulſatis receptus fuit proceſſionaliter, & procuratus ad expenſas Praeceptoris.

Die dominica qua cantatur *Iubilate* audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et cum exinde veniret apud Locum Dei abbatiam Ciſtercienſis ordinis Ruthenenſis dioceſis diſtantem abhinc per duas leucas, declinavit apud Calves; ubi cimiterium Eccleſiae ipſius loci reconciliavit. Et poſtea venit ad abbatiam praedictam; ubi receptus fuit proceſſionaliter, campanis pulſatis; & erat Abbas in proceſſione indutus capa ſerica cum baculo paſtorali. Et poſtea intravit Dominus capitulum; ubi aliquibus verbis theologiae propoſitis ab eodem, ſe Abbatis & conventus orationibus commendavit, & in dicto monaſterio pernoctavit. Et quia Dominus aut aliquis praedeceſſor ipſius nunquam ibidem fuerat, Dominus fecit ſubventionem Abbati de ſexaginta ſolidis.

Die Lunae ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, tonſuras fecit. Et exinde equitando quinque leucas venit apud Marſiliacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti Caturcenſis dioceſis; ubi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Abbatis.

Quia vero Dominus invenit in dicto monaſterio quoſdam monachos letiferè ſauciatos, ſcripſit Epiſcopo Caturcenſi ſub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, venerabili fratri Raymundo ejuſdem gratia Epiſcopo Caturcenſi ſalutem in Domino. Nefandum ſcelus ac piaculare flagitium quod in monaſterio de Marſiliaco veſtrae dioceſis, viſitantes ibidem, per quorundam impiorum flagitioſas dextras innocentis ſanguinis avidas in religioſos viros fratres Guidonem de Vaelne & Raymundum de Valon monachos ejuſdem monaſterii Marſiliacenſis horribili ſaevitate commiſſum audivimus, necnon contemptus divinae majeſtatis, nos aſſlictos ſuper hoc provocant ad vindictam. Unde cùm praefatos monachos à praedictis impiis inſtinctu diabolico incitatis, ſcilicet dictum fratrem Guidonem quaſi letiferè vulneratum, non tantum in capite, verùm etiam in brachiis humeris manibus & tibiis, vulneribus ſuper vulnera damnabiliter cumulatis, praefatum autem Raymundum per privationem & amputationem pugni proprii ab aliis impiis mutilatum invenimus, admirantes quomodo ſuper atrocitate tanti facinoris omiſiſtis interponere partes veſtras, quas vulnerationes ſeu vulnerum cicatrices ac mutilationem vidimus contriſtati, & ideo praemiſſa conniventibus oculis pertranſire nolumus, fraternitati veſtrae mandamus, monentes vos primo, ſecundo, & tertio tenore praeſentium, quatenus contra Raymundum Baraſti domicellum, Bertrandum de Truſſe ejus bajulum, & Raymundum de Grivelio domicellum illatores facinoris in dictum Guidonem commiſſi, ut dicitur, ſuper quo etiam fuimus ſummariè informati, necnon contra Guillelmum de Portu, Bernardum de Reneech, Arnaldum de Villaſicca, Petrum Berganti, & Bernardum Cervelii ſervientes dicti Guillelmi, quos ſceleris in perſonam fratris Raymundi, ut praedicitur, commiſſi poteritis invenire hujuſmodi atrocitatis actores ſeu fautores, conſiliarios, ac etiam adjutores, tam per teſtes & minas quàm per veriſimiles conjecturas & alias probationes ſufficientes taliter procedatis quod hoc Dei & Eccleſiae ſuae ſanctae cedat honori & animae noſtrae & veſtrae ſaluti.

Et eſt ſciendum quod Dominus ſapet hoc fecit fieri quandam monitionem generalem ſine nominum expreſſione cum denuntiatione excommunicationis à canone latae in malefactores facinoris antedicti.

Item ſciendum eſt quod Dominus propter hoc ſcripſit Seneſcallo Petragoricenſi & Caturcenſi pro Domino Rege Franciae, necnon Seneſcallo Caturcenſi pro Rege Angliae.

VISI-

Digitized by Google

VISITATIO LEMOVICENSIS.

1290 ANno Domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo, die dominica qua cantatur *Reminiſcere*, reverendus pater Dominus Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, volens intrare Lemovicenſem diocceſim ad viſitandum nonnulla loca quae per eum in viſitatione praeſcripta non fuerant viſitata, de caſtro ſuo de Navis, ubi die ſabbati praecedente ſuos celebraverat ordines & venerabilem virum Dominum Ægidium de Billone electum confirmatum Narbonenſem ad ordinem ſacerdotalem promovit, primò declinavit ad abbatiam Bellae aquae ordinis Ciſtercienſis, prout infrà ſcribitur; & directum tranſitum faciendo de Lemovico in Caturcinum, de Caturcino in Albigeſium, redeundo per Caturcinum, Albigeſio viſitato, in Lemovicinum, ipſorum locorum dioceſes, prout inferius continetur, plenius viſitavit.

Primò, ut directius Dominus iter ſuum arriperet, dicta die dominica declinavit equitando ſeptem leucas apud praedictam abbatiam Bellae aquae Ciſtercienſis ordinis Claromontenſis dioceſis; ubi fuit ad expenſas ejuſdem monaſterii, & ibidem pernoctavit. Ipſaque die commiſſiones plures fecit in Bituricenſi dioceſi dirigendas ſuper abſolutione quorumdam excommunicatorum pauperum & aliorum auctoritate Officialis Bituricenſis & ſuper cauſis diverſis audiendis ab illis quibus Dominus committebat & fine debito terminandis.

Die Lunae ſequenti, videlicet poſt Dominicam qua cantatur *Reminiſcere*, audivit Miſſam in abbatia ſupradicta, & confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit equitando quatuor leucas apud Evahonium praepoſituram ordinis ſancti Auguſtini Lemovicenſis dioceſis; ubi campanis pulſatis fuit receptus proceſſionaliter à Praepoſito & conventu. Commiſit autem dictus pater Archipresbytero de Montelucio cauſam motam inter capitulum de Gias Bituricenſis dioceſis ex una parte & parochianos ipſius ex altera audiendam & fine debito terminandam. Item fecit per magiſtrum P. de Verſione examinari quandam cauſam matrimonialem motam inter quoſdam de parochia de Marchia Lemovicenſis dioceſis, & plures alios fecit proceſſus; & fuit ipſa die ad expenſas Praepoſiti procuratus.

Die Martis ſequenti audivit apud locum praedictum Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde unam leucam minimam equitando venit apud Cambonium praepoſituram Lemovicenſis dioceſis ordinis ſancti Benedicti, membrum per ſe; & fit Praepoſitus per electionem, ſicut Evahonenſis Praepoſitus ſupradictus. Et ibidem fuit receptus Dominus ſicut ſuprà; & factae fuerunt ibidem plures ſubſtitutiones, procurationes, & commiſſiones, ac abſolutiones & hujuſmodi. Procuratus fuit ad expenſas monaſterii Cambonenſis praedicti.

Die Mercurii ſequenti audivit Miſſam apud locum praedictum, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit equitando tres leucas apud Rugniacum prioratum monaſterii Evahonenſis praedicti; ubi Dominus receptus fuit ut ſuprà. Domicilia vero loci ejuſdem totaliter vel quaſi minabantur ruinam. Cauſam matrimonialem ſupradictam expedivit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris, qui tunc erat in Romana curia, ut dicebatur.

Die Iovis ibidem viſitationis officium complevit ut ſuprà. Et exinde equitando duas leucas venit Dominus apud Memacum prioratum de Souveigniaco Cluginacenſis ordinis, locum malè aedificatum & pauperem; & receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas loci ejuſdem Prioris & Capellani.

Commiſit Dominus & mandavit Archipresbytero de Argentonio ut Gervaſium famulum Prioris ſancti Benedicti in ſaltu Bituricenſis dioceſis ad benedictionem nuptialem admitti faceret, non obſtante ſi teſtimoniales Presbyteri vel Officialis in cujus parrochia ſeu dioceſi oriundus extiterit non habebat; quia adeo juvenis venit ad ſervitium dicti Prioris quod non erat aliquatenus praeſumendum eundem G. eum alia contraxiſſe.

Die Veneris apud locum praedictum ſuae viſitationis officium complevit ut ſuprà. Et exinde equitando venit apud Bonum locum abbatiam Ciſtercienſis ordinis, & pernoctavit ibidem ad expenſas monaſterii.

Die ſabbati ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando quatuor magnas leucas venit apud Albuconium prioratum monaſterii Cambonenſis, malè aedificatum; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris. Oportuit totam familiam Domini, Clericos & armigeros intra Eccleſiam loci jacere.

Dominica ſequenti, qua cantatur *Oculi mei*, audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonſuras fecit. Et exinde venit equitando per unam leucam Dominus apud monaſterium Roſolienſe, ubi receptus fuit ut ſuprà. Dominus illa die fuit ad veſperas indutus pontificalibus, quia illa die erat Annunciatio dominica; & procuratus fuit ad expenſas Praepoſiti & capituli.

Ea die conqueſtus eſt nobilis Iohannes Malesherbes laicus ſuper eo quòd Iohannes Leonardi Canonicus monaſterii Roſolienſis praedicti dicebatur feciſſe eundem Iohannem per perſonam interpoſitam minùs juſtè & ſine cauſa rationabili ad judicium evocari; & ipſa die finaliter compromiſerunt coram magiſtro Petro de Virſione auditore cauſarum & ſocio Domini ſuper iis in magiſtrum Durandum de Manihac Canonicum monaſterii Roſolienſis praedicti.

Item eadem die duo Clerici defectum natalium patientes conſtituerunt coram Domino ſeu locum ejus tenente quoſdam procuratores ſub forma quae ſequitur.

Sanctiſſimo patri &c. devotiſſimus ſuus Simon &c. Noverit ſcilicet veſtra clementia quòd in mea praeſentia conſtitutus perſonaliter Iohannes Albi Clericus Lemovicenſis dioceſis diſcretos viros Geraldum de Ageduno dictum Bonaeſſant & Guillelmum de Virſione Clericos, licèt abſentes, ſuos fecit, conſtituit, & ordinavit procuratores & quemlibet eorum in ſolidum, ita quod non ſit melior conditio occupantis, ad impetrandum à ſanctitate veſtra diſpenſationem ſuper defectu natalium quem idem Iohannes patitur de Clerico ad aliquos ſuperiores ordines non promoto genitus & ſoluta, quòd hujuſmodi non obſtante defectu poſſit ad omnes ordines promoveri & eccleſiaſticum obtinere beneficium; etiamſi curam habeat animarum. In cujus &c.

Die Lunae ſequenti equitando per unam leucam venit Dominus apud Pheletinum prioratum de monaſterio Cambonenſi; & receptus fuit proceſſionaliter ſicut ſuprà. Celebravit ob feſtum & in honore Annunciationis dominicae indutus pontificalibus, praedicavit ibidem, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Martis ſequenti equitando tres maximas leucas venit Dominus apud Mainhac prioratum abbatiae Burgi Dolenſis; & receptus fuit ut ſuprà, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit laudabiliter ad expenſas Prioris.

Die Mercurii ſequenti equitando ſex leucas venit Dominus apud Bonam aquam abbatiam Ciſtercienſis ordinis, ubi pernoctavit; & in craſtino Miſſam ibidem in capella portali ſeu de porta audivit, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & Abbati loci de quibuſdam malefactoribus, qui piſces de ſtagnis & piſcariis monaſterii amoverant furtivè, & alia bona vaſtaverant, conquerenti quandam generalem conceſſit monitionem omnibus Capellanis Lemovicenſis dioceſis dirigendam ſeu directam.

Die

Digitized by Google

Die Iovis ſequenti equitando tres leucas magnas venit Dominus apud Portum Dei prioratum Caſæ Dei bonum & divitem, tamen inter arduos colles ſitum; & receptus fuit proceſſionaliter à Priore & conventu. Audivit ibi Miſſam in craſtino, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die Veneris ſequenti equitando tres leucas peſſimi * kemini venit apud Boort prioratum Cluniacenſem; ubi illa die receptus fuit & fecit ut ſuprà immediatè; & Petro de Rupe Presbytero, qui de ſancto Iuniano Lemovicenſis diocelis extitit oriundus, litteras teſtimoniales conceſſit quod ipſe in ſacerdotium fuit promotus. & hoc juraverunt de credulitate verum eſſe Iohannes Saulahe, P. de Cavanhac, & G. la Beſſa Presbyteri, qui viderunt eundem P. de Rupe apud Boort & alibi celebrare; necnon diſcretus vir Dominus Durandus Bruni rector Eccleſiae de Viſſello dictae dioceſis aſſeruit juratus quod in quadam capella ſua de voluntate & aſſenſu Lemovicenſis Epiſcopi celebravit idem Petrus.

* ameris

Die ſabbati ſequenti equitando quinque leucas venit Dominus apud ſanctum Angelum prioratum abbatiae de Carrofio Pictavenſis dioceſis; ubi proceſſionaliter fuit receptus ut ſuprà, audivit Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonſuras fecit; ac procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Dominica qua cantatur *Lætare Jeruſalem* venit Dominus apud Maymacum abbatiam ordinis ſancti Benedicti, ubi receptus fuit ut ſuprà. Audivit ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit; & procuratus fuit ad expenſas Abbatis.

Die Lunæ ſequenti equitando venit Dominus apud Vedrinas prioratum Caſae Dei, ubi receptus fuit & fecit ut ſupra.

Die Martis ſequenti equitando unam leucam venit Dominus apud Ventadour prioratum Cluniacenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis ut ſuprà; & in Eccleſia dicti prioratus Dominus conſecravit quoddam altare in honore beatae Katerinae, beatorum Mauritii, Vincentii, & Blaſii, & fecit ſuper illud altare quandam Miſſam pro defunctis per quendam Capellanum ipſius Domini celebrari.

Die Mercurii ſequenti audivit ibi Miſſam. Et exinde equitando ſeptem magnas leucas venit Dominus apud Obazinam abbatiam Ciſtercienſis ordinis: & fuit receptus Dominus multùm honorabiliter ab Abbate, qui emit bladum in herba à portario ſuo pretio duorum ſextariorum frumenti pro diſpergendo per cameram Domini & per aulam in qua comedit. Et poſt prandium Dominus ivit ad viſitandum quaſdam moniales illius ordinis incluſas in quodam loco quem ipſae moniales habent ſatis prope illam abbatiam extra portam in nemore. Et eſt ſciendum quod Prioriſſa ſervat unam clavem & Prior clauſtralis de Obazina aliam, ut mihi videtur; & cùm Dominus viſitaſſet eaſdem & praedicaſſet, & ſe earundem orationibus commendaſſet, receſſit, & praecepit magiſtro hoſpitii ſui ut eiſdem monialibus erogaret quandam pecuniae quantitatem.

DIOCESIS CATVRCENSIS.

Die Iovis poſt Dominicam qua cantatur *Laetare Jeruſalem*, exivit Dominus Lemovicenſem dioceſim, & intravit dioceſim Caturcenſem, apud Martellum declinans; & receptus fuit proceſſionaliter, campanis pulſatis. Audivit die craſtina ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas Capellani dicti loci. Qui quidem Capellanus ſe inhabilem reddit in habitu quem debet habere quilibet Capellanus, minimam defert tonſuram, capillos longiſſimos, à poſteriore parte ſcilliis, à parte anteriori ad modum ſcutiferi, raubam pateram cum punctis coram prælato ſuo, ſutiles ſotulares. Effrons facie prima videtur.

Eadem die fecit Dominus Ballivum Domini Regis coram ſe ad judicium evocari, pro eo quod ipſe, dum eramus in villa praedicta, manus injecerat temerè violentas in Presbyterum; & quia ipſe noluit coram nobis reſpondere, eundem excommunicavimus. Tandem vero dictum Ballivum in forma Eccleſiae apud Rupem Amatoris &c. Quaere intra apud locum praedictum die ſabbati ſequenti.

Die Veneris ſequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Soliacum, decanatum ordinis ſancti Benedicti, immediatè ſubjectum, ut dicitur, Abbati Aureliacenſi Claromontenſis dioceſis; & receptus fuit multùm honorabiliter à Decano, qui obviam Domino venit per leucam cum pulcherrima comitiva ſcutiferorum & capellanorum commonachorum ſuorum proceſſionaliter, campanis pulſatis &c. & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die ſabbati ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam de beata Maria, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando duas leucas venit apud Rupem Amatoris; ubi ordines celebravit, acolythos, ſubdiaconos, Diaconos, & Presbyteros promovendo; praedicavit, indulgentiam dedit. Fuit verò receptus multùm honorabiliter ab Abbate Tutelenſi Lemovicenſis dioceſis, qui tenet prioratum de Rupe Amatoris in manu ſua. Venit enim Domino obvius ſatis longè, & poſtea rediit ad Eccleſiam; in qua Dominum dictus Abbas, monachi, & clerus deſerviens prioratui praedicto in medio graduum illius Eccleſiae obviantes Domino receperunt. Et fuit procuratus illa die ad expenſas Abbatis.

Eadem die Dominus abſolvit Ballivum Regis apud Martellum à duplici excommunicationis ſententia, ſcilicet ab illa quia coram Domino citatus ſuper hoc quod in Presbyterum manus injecerat temerè violentas, noluerat reſpondere, ab alia canonis, quia injecerat manus in Presbyterum. Reſervavit autem Dominus taxationem emendae de conſenſu Ballivi praedicti ſuper exceſſibus antedictis. Et quaere principium in pagina praecedenti apud Martellum. Praeſentes autem fuerunt reſervationi hujuſmodi & abſolutioni Archipresbyter de Vallibus, magiſter Pontius, & magiſter Vitalis, ac frater dicti Ballivi.

Notandum quòd Dominus recepit litteras Domini Epiſcopi Caturcenſis ſub hac forma.

Reverendo in Chriſto patri ac Domino noſtro cariſſimo Domino Simoni Dei gratia Bituricenſi Archiepiſcopo Aquitaniaeque Primati, ſuus Raymundus Dei gratia Epiſcopus Caturcenſis, cum recommendatione ſe ipſum. Paternitatem veſtram nobis cariſſimam requirimus & rogamus quatinus hac inſtanti die ſabbati, ubicunque vos eſſe in noſtra diœceſi contigerit, omnes, ſi placet, ordines celebretis & omnia alia faciatis nomine veſtro & noſtro quae ad veſtram pertineat dignitatem, nos, ſi placet, habentes, Domine, excuſatos, quia tardè vobis ſcribimus, cum hac inſtanti die Veneris tarda hora ubi vos eratis ignorabamus omnino; ſcientes, reverende pater, quod ad vos habuiſſemus acceſſum, ſi equitare poſſemus. Valeat veſtra paternitas per tempora longiora. Datum Caturci die Veneris poſt Dominicam qua cantatur Lætare Ieruſalem *anno Domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo.*

Dominica qua cantatur *Iſti ſunt dies* audivit Dominus apud prioratum praedictum de Rupe Amatoris in capella beatae Mariae Miſſam ſecretam, & poſtea in majori Eccleſia magnam Miſſam, confirmavit, benedixit ornamenta, calices, imagines, & cruces. Et exinde venit equitando tres leucas apud Vicanum; ubi receptus fuit ut ſuprà. Et cùm Dominus poſt prandium evocaſſet Priorem & capitulum dicti loci in camera ſua ad tractandum de ſtatu Eccleſiae, dictis Priore & capitulo congregatis, Dominus petiit ab eiſdem qualiter temporalitas illius Eccleſiae ſe habebat. Qui unanimiter reſponderunt quòd erat in bono ſtatu, praeter hoc ſolum quòd contentio erat inter ipſos Priorem & capitulum ex parte una & Dominum de Gordonio ex altera ſuper

alta juſtitia villae de Vicano. Poſt hoc autem interrogati à Domino de ſpiritualitate, praeterquam cùm Dominus intellexiſſet quod licèt pro Canonicis regularibus cenſerentur, communiter tamen ipſorum quilibet propriam cameram habebat, non in eodem refectorio comedebant, non in eodem dormitorio converſabantur, non faciebant profeſſionem in dicto monaſterio, reſponderunt & confeſſi ſunt, praeſentibus magiſtro P. de Virſione, Domino I. de Greſſibus Capellano Domini, & Guillelmo de Rivo publico Notario, ac pluribus aliis, quod in ingreſſu monaſterii & in creatione ipſorum in Canonicos votum aliquod non fecerunt, dicentes quod non deferunt alicubi habitum regularem, ſed ſecularem, nec deferunt ſuperlicia niſi intra metas clauſtri ſui, & cùm clauſtrum vel villam exeunt, vadunt huc & illuc ut purus ſecularis.

Advertendum eſt autem quod Prior & capitulum de Vicano tenent illam villam de Vicano à Domino Bituricenſi Archiepiſcopo in feodum, & debent ſibi facere homagium & fidelitatem jurare. Item quia Dominus viderat quod Eccleſia loci ejuſdem, quae incepta fuerat opere ſumptuoſo, vix aut nunquam poſſet ad finem perduci, voluit & ordinavit quod Prior daret unam praebendam ad opus praedictum; & dedit indulgentiam illis qui ad hoc pias eleemoſynas largirentur.

Die Lunae ſequenti audivit ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando ſemileucam venit apud Gordonium prioratum de Vicano; ubi proceſſionaliter campanis pulſatis cantando fuit receptus, & procuratus ad expenſas Prioris.

Eadem die mandavit Dominus Dominum Fortanerium dominum de Gordonio ut veniret die craſtina, ſuper contentione illius juſtitiae de Vicano cum Domino tractaturus.

Die Martis ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit; & poſtea reverſus ad cameram, tractavit cum praedicto Domino de Gordonio ſuper contentione praedicta quae vertebatur inter ipſum Dominum Fortanerium ex parte una, & Priorem de Vicano ex altera. Super qua contentione compromiſerunt ipſae partes, & prolatum fuit dictum arbitrale ſuper hoc. Sed Prior aſſerens monaſterium ſuum laeſum non modicùm, nolebat hujuſmodi dictum ſervare, praeſertim cum arbitri forent ſuſpecti, proponens plures alias rationes. Qui quidem Fortanerius conſultus à commilitibus ſuis & aliis de conſilio ſuo, multum benignè reſpondit Domino quod ipſe paratus erat ſtare dicti Domini dicto, arbitrio, voluntati, vel Domini Caturcenſis, vel alterius cujuſcunque probi viri. Demum Dominus aſſignavit ſeu cantavit diem Lunae poſt ramos palmarum Caturci ad procedendum plenius ſuper iſtis. Quibus ſic actis, venit Dominus equitando quandam magnam leucam apud Concoreſt prioratum ſancti Ambroſii Bituricenſis; ubi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris de Gordonio, qui tenebat eum ad firmam à Camerario ſancti Ambroſii Priore dicti prioratus de Concoreſt.

Die Mercurii ſequenti audivit Miſſam & fecit praedicari per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy ſocium Domini, & indulgentiam dari, & confirmavit. Et exinde venit equitando duas leucas apud Archas prioratum de Marſiliaco abbatia ordinis ſancti Benedicti Caturcenſis dioceſis. Et cùm Dominus pranderet, venit ad menſam Domini quidam monachus Guillelmus nomine de prioratu de Duravello, qui prioratus eſt de abbatia Moyſſiacenſi, & dixit Domino verba haec vel conſimilia. Reverende pater, Prior de Duravello me miſit ad vos ut nuntiarem vobis, quod cùm proponatis noſtram Eccleſiam de Duravello die Iovis craſtina viſitare, procurationem ibidem debitam recepturus, & ibidem nullus praedeceſſorum veſtrorum viſitaverit nec procurationem receperit, non eſt intentionis ejuſdem Prioris quod ad hoc vos recipiat; & ſi hoc facere, ſcilicet viſitare & procurationem recipere, volueritis, ego ad apoſtolicam ſedem appello. Et incontinenti Dominus monuit in ſcriptis Priorem & monachum praedictos de admittendo ipſum ad viſitationem & de miniſtrando ſibi procurationem debitam. Quibus ſic actis, dictus pater, ſcilicet Dominus Bituricenſis, praecepit dicto fratri Guillelmo quod iret cometum, quia non erat adhuc excommunicatus. Dicta vero die procuratus fuit Dominus ad expenſas Prioris de Archis; ſed ſemper dicebat quod Dominus nec aliquis praedeceſſor ipſius procurationem integram receperat in Eccleſia ſua praedicta, ſed contribuebat vel contribuebant eidem.

Praedicta autem die, dum Dominus veniret de Concoreſt apud Archas, fecit Dominus tranſitum per Vergauteriam, quae eſt in medio viae; & debuiſſemus ibidem iviſſe, ſed Dominus noluit quod ille locus viſitaretur ad praeſens contemplatione Domini Sicardi Archidiaconi Caturcenſis. Et tunc deceptus fuit Dominus, quia ipſe Archidiaconus non tenebat eundem. Et eſt prioratus dicti loci de abbatia Marſiliaco.

Die Iovis ſequenti audivit Dominus Miſſam ibidem, ſcilicet apud Archas, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando tres leucas venit Dominus apud Duravellum prioratum abbatiae Moyſſiacenſis, de quo fit mentio ſuprà, ubi receptus fuit proceſſionaliter, campanis pulſatis, à Priore & monachis illius loci indutis capis ſericis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die Veneris ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, praedicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando quatuor leucas venit Dominus apud Caruſium prioratum de Cluſa; ubi fecit ut ſuprà, & receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris.

Die ſabbati ſequenti cùm Dominus vellet intrare Caturcenſem civitatem, Epiſcopus Caturcenſis obviavit Domino prope Mercuriam caſtrum ipſius Epiſcopi, & concomitavit Dominum uſque ad Eccleſiam Caturcenſem; ubi dicta die receptus fuit Dominus campanis pulſatis proceſſionaliter à capitulo illius Eccleſiae & toto clero indutis capis ſericis, cantando; & illa die fuit procuratus ad expenſas Epiſcopi.

Notandum eſt autem quod mandata fuit procuratio ſub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, venerabili fratri Raymundo eadem Dei gratia Epiſcopo Caturcenſi, ſalutem & ſinceram in Domino caritatem. Cum nos hac inſtanti die Veneris ante ramos palmarum ad veſtram proponamus Eccleſiam cauſa ibidem viſitationis officium exercendi favente Domino declinare, mandamus vobis quatinus dicta die procurationem nobis debitam praeparetis. Datum &c.

Contramandata extitit ſub iis verbis uſque ad diem ſabbati ſequentem.

Simon &c. venerabili fratri &c. ſalutem &c. ut ſuprà. *Contramandamus vobis ex cauſa diem Veneris ante ramos palmarum, qua die ad veſtram propoſueramus Eccleſiam declinare cauſa ibidem viſitationis officium exercendi; ſignificantes vobis quod die ſabbati immediatè ſequenti dictam Eccleſiam concedente Domino proponimus viſitare. Quare mandamus vobis quatinus dicta die ſabbati procurationem nobis debitam praeparetis. Datum &c.*

Et ſciendum eſt quod ſub hac forma ſcriptum fuit capitulo & pluribus Prioribus dioceſis Caturcenſis. Tamen ſtilus antiquus eſt brevior, ut videre poteritis in regiſtris Iohannis; & haec eſt generalior forma quae ſequitur.

Simon &c. dilecto nobis in Chriſto Priori vel Abbati de loco tali talis dioceſis, ſalutem in Domino. Cùm nos die tali veſtram proponamus Eccleſiam concedente Domino viſitare, mandamus vobis quatenus dicta die procurationem nobis debitam praeparetis. Datum &c.

Si

Si Dominus ſit in dioceſi viſitanda, ſic incipe. *Cum nos eandem dioceſim viſitantes die &c.* ut ſuprà immediatè.

Forma brevis contramandationis ſeu demandationis.

Simon &c. dilecto nobis in Chriſto Priori &c. Ex cauſa mutato noſtro propoſito, diem quam vobis mandaveramus uſque ad talem diem vobis ducimus demandandam. Datum &c.

Die dominica ſequenti benedixit in majori Eccleſia Caturcenſi ramos palmarum & flores; & poſt proceſſionem prædicavit, indulgentiam dedit, celebravit Miſſam in pontificalibus cum pallio; & procuratus fuit ad expenſas capituli in domibus Epiſcopi.

Die Lunæ ſequenti tractatu habito cum Domino de Gordonio ſuper contentione quæ inter Priorem de Vicano & ipſum Dominum vertebatur ſuper juſtitia de Vicano, quem Dominum de Gordonio invenit Dominus Bituricenſis tractabilem & benignum ad omne quod Dominus ſuper hoc vel quidam alius probus duceret ordinandum, ivit Dominus ad Eccleſiam fratrum Prædicatorum Caturcenſium; ubi Dominus ad inſtantiam plurimorum nobilium de partibus illis celebravit ibidem Miſſam pro quodam defuncto, nobili, & tradidit eundem eccleſiaſticæ ſepulturæ, prædicavit ibidem, indulgentiam dedit. Et poſt hoc ad Caturcenſe capitulum declinavit; ubi cum eodem capitulo, præſente Epiſcopo Caturcenſi, tractavit de negotiis Eccleſiæ ſuæ, & viſitavit eoſdem ibidem. Poſt hæc autem incontinenti ivit Dominus apud ſanctum Vrſicinum de Caturcenſi civitate, prioratum abbatiæ de Marſiliaco ordinis ſancti Benedicti, quem tenebat Dominus Sicardus Archidiaconus Caturcenſis. Audivit ibi Miſſam, & confirmavit; & procuratus fuit ad expenſas ejuſdem Archidiaconi tamquam Prioris dicti loci.

Eadem die quia Dominus remiſit ex gratia ſpeciali Priotiſſæ beatæ Mariæ Deauratæ.

DIOCESIS BITVRICENSIS.

1285 DIe Lunae ſequenti in craſtino ſancti Michaëlis anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto completa viſitatione dioceſis Lemovicenſis, intravit Dominus dioceſim Bituricenſem. Et ipſa die primò declinavit apud Malver prioratum ſancti Martialis Lemovicenſis; ubi fuit receptus & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. libræ & v. ſolidi.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud ſanctum Nazarium; ubi fuit cum magiſtro domus hoſpitalis dicti loci in procuratione, nec fuit computatum. Eadem die Gaudinus dominus de Remefort, filius & heres Gaufridi Lobe de Remefort quondam Domini Militis, conceſſit coram Domino litteras manumiſſionis centum puellarum quas pater ſuus manumitti juſſerat in terra ſua de Reignac & de Remefort ab omni taillia & commenda; cui manumiſſioni conſenſerunt coram nobis exequutores dicti defuncti.

Littera ſuper dicta manumiſſione facta ſequitur in haec verba.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniae Primas, ac executor teſtamenti bonae memoriae defuncti Gaufridi Lobe Militis quondam domini de Ramefort, univerſis praeſentes litteras inſpecturis, ſalutem in Domino ſempiternam. In teſtamento praedicti defuncti publico & ſigillo curiae Bituricenſis ſigillato vidimus clauſam quae ſequitur in haec verba. Volo, concedo, & praecipio pro remedio animae meae parentumque meorum quòd centum puellae de terra mea de Ramefort & de Maignee manumittantur & fiant liberae ab omni taillia & commenda. *Quibus viſis, nos nobilem domicellum Gaudinum filium & heredem memorati defuncti dominum de Ramefort noſtrae Bituricenſis dioceſis requiſivimus ut de locis praedictis nobis nominaret centum puellas & eas manumitteret pro implenda, ut praediximus, voluntate memorati defuncti. Qui ſponte & deliberatione praehabita, ac de bonorum conſilio, ut dicebat, anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, die Martis poſt feſtum ſancti Michaëlis, apud ſanctum Nazarium noſtrae dioceſis, praeſentibus pluribus bonis viris, nobis nominavit & aſſignavit in ſcriptis centum puellas de terris praedictis, quarum nomina hic inferiùs continentur; videlicet Iohanna filia Aymerici de Pontilva, Ozanna filia Amici Pozivela de Barris, Iohanna filia Dulciae Pozinelae de Barris, Iohanna filia Petroaini Pretefegle de Derot, Dulcia filia Humberti de Coillon de Mivers, Iohanna filia Ramulphi de Pleys, Iohanna filia Blanchetae Guegardon de Derot, Iohanna filia Bozini Fuerat de Ramaforti, Iohanna filia Humberti Peruchet de Barris, Beneventa filia Oſſannae Martinae de Fonte Angerii, dicta Martha filia Iohannis Pelar de Derot, Iohanna filia Stephani Taillon de Mivers, Dionyſia filia Hyſſemberti Peruchet de Barris, Iohanna filia Iohannis, Baveſin de Derot, Petronilla filia Iohannis Perruchet de Barris, Iohanna filia Iohannis de Rupe, Iohanna filia Guilleti Tacherot de Barris, Iohanna filia Petitis Coillon de Mivers, Iohanna filia Aymerici Braccart de Palize, Agnes filia dicti Megnee de Brocia, Iohanna filia Charbonier de Roenayo, Petronilla filia Iohannis de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia Botinot de Roſſec, Iohanna filia Guarnerii de Mivers, Matthaea filia Peron de Fonduet de Barris, Radegundis filia Laurentii le Bacle de Buxeria, Iohanna filia Amici Peſant de Megnec, Iohanna filia fratris dicti de Roenayo, Iohanna filia dicti Colas de Agia, Iohanna filia Iohannis Martini de Chatres, Bona filia Guillelmi de Brocia, Iohanna filia Tortorin de Roſſec, Margareta filia à la Violate de Derot, Iohanna filia Iohannis Berandea de Chochet, Iohanna filia Guntrola, Guillometa de Mengnee, Iohanna filia Suberti Peſant de Megnec, Iohanna filia dicti Segoin de Megnee, Dionyſia filia magiſtri de Ioncheria de Megnee, Iohanna filia Peruncti Cabulon de Megnec, Iohanna filia Stephani Paterit de Megnec, Iohanna filia Iohannis Penitea de Megnec, Margareta filia à la Petite de Megnec, Petronilla filia Dedae de Megnec, Bruneta filia Stephani Barriler de Megnec, Iohanna filia Aymerici Richardi de Fonte Angerii, Laurentia filia Vaſſevelli de Barris, Radegundis filia Boni Iohannis de Ramaforti, Bona filia Iohannis de Villenec, dicta Maura filia Dulciae de Rollec, Matthaea filia Guillelmi Piſcatoris de Roſſec, Iohanna filia Roſigneo de Fonte Angerii, Iohanaa filia Aymerici Matini de Fonte Angerii, Dionyſia filia Iohannis Richart de Fonte Angerii, Iohanna filia Aymerici Riclart de Fonte Angerii, Iohanna filia dicti Stiphenda de Fonte Angerii, dicta filia filiae à la Poche de Fonte Angerii, Iohanna filia Petronini de Vlmo de Roſec, Iohanna filia Beatricis de Paliz, Iohanna filia Michaelis de Paliz, Petronilla filia Yſſemberti Charlut de Recules, Dionyſia filia Iohannis Berandi de Chotbet, Aynaurdis filia dicti fratris de Roenayo, Margareta filia Iohannis Collon de Miners, Iohanna filia dictae la Lebre de Barris, dicta la Mude de Barris, Laurentia filia Renandi de Barris, dicta Manna filia Picardi de Ramaforti, Stephana filia dictae la Torte de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia dicti Nadan de Paliz, Iohanna filia dicti Turloton de Derot, Stephana filia Dominae la Krione de Fonte Angerii, Iohanna filia Ymerici Richart, Iohanna filia Petroaini Baratoa de Roſec, Iohanna filia Iohannis de Recules, Iohanaa filia Dulcis de ſancto Nazario, Stephana filia Iohanais Clementis, Iohanna filia dictae Bonae de la Totoſere, Iohanna filia Iohannis Deris de Ramaforti, Laurentia filia Dulceti de Plays, Laurentia filia Andeberti de Derot, Iohanna filia Floer de Derot, Iohanna filia Blancheti Cocart de Derot, Iohanna filia Petri Berſolat de Derot, Iohanna filia Petri Berſolat de Derot, Iohanna filia filii Philippi de Barris, Iohanna filia Iohannis de*

Plays, Iohanna filia Morelli de Paliez, Iohanna filia Stephani Tardi de Paliz, Iohanna filia Aymerici Berlolat de Derot, Iohanna filia Iohannis Bernardon de Plays, Petronilla filia Iohannis Poſivea de Barris, Iohanna filia Odonis Vigneron de Meguec, Iohanna filia dicti Berton de Reculet, Iohanna filia Iohannis de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia Iohannis Eſcot de Plateis, Iohanna filia Yſamberti Charlot de Reculet, Iohanna filia Iohannis Arnaudi de Ramefort, Iohanna filia Renaudi Fauchez de Barris, Iohanna filia Petronini Preteſegle de Derot, & Iohanna filia Roſelli de Coches. Quas omnes & ſingulas praenominatas centum puellas idem domicellus praeſens propter hoc in jure coram nobis accedens, & adimplere deſiderans praedicti voluntatem patris ſui pro ſe & aliis fratribus & ſororibus ſuis, quos habebat, in tutela, mamburnio, ſive cura, ut dicebat, & pro quibus omnibus manucepit de rato ſuper omnibus bonis ſuis, manumiſſas à patre ſuo ratificavit & confirmavit & eas liberas approbavit & quantum in ſe erat & in fratribus ſuis manumiſit & libertate donavit, atque ipſas ab omni tallia & commenda liberas effecit & immunes, promittens ſub obligatione omnium bonorum ſuorum ſe facturum & curaturum quod dicti fratres & ſorores ejuſdem, quamprimùm ad legitimam aetatem pervenerint, omnia praemiſſa & ſingula ratificabunt & ſuper omnibus & ſingulis praemiſſis litteras conſimiles concedent. Promittens idem domicellus per fidem in manu noſtra praeſtitam corporalem quod contra manumiſſionem & libertatem praedictas per ſe vel per alium non veniet in futurum, obligans quoad haec ſe & heredes ſuos & bonorum ſuorum quoslibet poſſeſſores & omnia ſua bona mobilia & immobilia praeſentia cum futuris ubicunque & quaecunque, volens & concedens expreſsè ipſum & ejus heredes per nos & ſucceſſores noſtros ſeu Officialem Bituricenſem compelli ad obſervantiam omnium praemiſſorum, ubicunque ipſe vel heredes ſui ſuam facient manſionem. Omnia autem praemiſſa & ſingula, prout ſuperius ſunt expreſſa, nobilis mulier relicta defuncti Gaufridi Lobe Militis praedicti praeſens in jure propter haec coram nobis grata & rata habuit, voluit, & laudavit, & quictavit propria auctoritate quicquid juris, poſſeſſionis, proprietatis, ſervitii, dominii, ſervitutis, & redeventiae cujuslibet in dictis centum & quatuor puellis habebat vel habere poterat ratione oſclei ſive dotis ſeu quacunque de cauſa vel etiam ratione per fidem in manu noſtra praeſtitam corporalem quod contra praemiſſa vel aliquid praemiſſorum per ſe ſive per alium non veniet in futurum, obligans quoad haec & juriſdictioni curiae noſtrae & ſucceſſorum noſtrorum & Officialis noſtri ſupponens ſe & heredes ſuos & bonorum ſuorum poſſeſſores & omnia bona ſua mobilia & immobilia praeſentia cum futuris, ubicunque ſint & quaecunque, renuntiantes per fidem tam dictus domicellus quàm relicta praedicta omni actioni, exceptioni, deceptionis & laeſionis cujuslibet in praemiſſis, exceptioni doli mali in factum, conditioni ſine cauſa & ob cauſam, exceptioni circumventionis, & omni juri in favorem mulierum introducto & introducendo, omni beneficio & auxilio totius facti, & juris canonici & civilis, beneficio minoris aetatis, reſtitutionis in integrum, Velleiani & beneficio crucis, omnibus allegationibus, defenſionibus, exceptionibus, privilegiis, & rationibus facti & juris quibuſcunque, ac etiam omnibus conſuetudinibus, uſagiis patriae & ſtatutis, & generaliter omnibus rationibus juris & facti per quae contra praemiſſa vel aliquod praemiſſorum poſſet opponi aliquid ſive dici, renuntiantes praecipuè juribus dicentibus generalem renuntiationem non valere, volentes & concedentes quod ſi contra praemiſſa vel aliquod praemiſſorum aliquid factum fuerit vel fieri contigerit in futurum, quod per illud factum praedictis renuntiationibus & ab eis cauſam quocunque modo habentibus nulla poſſeſſio, nulla praeſcriptio, nullum jus, nulla obligatio acquiratur.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Vigno prioratum de Carofio, ubi fuit in procuratione cum Priore dicti loci. Summa expenſarum fuit novem libræ.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Argentonium cum Priore ſancti . . . . de abbatia ſancti Gildaſii de Caſtro Radulphi. Summa fuit expenſarum x. libræ.

Die Veneris ibidem cum Priore ſancti Marcelli de eadem abbatia. Summa fuit expenſarum x. libræ.

Die ſabbati ſequenti ante feſtum beati Dionyſii fuit Dominus apud Nurec cum magiſtro domus hoſpitalis dicti loci. Summa expenſarum octo libræ.

Die dominica ſequenti cum Priore de ſancto Galtero prioratu de Stirpo. Summa expenſarum fuit decem libræ & quatuor ſolidi.

Die Lunæ ſequenti apud Ruphce cum Priore de abbatia ſancti Martialis Lemovicenſis. Summa fuit expenſarum novem libræ & duo ſolidi.

Die Martis ſequenti ad Oblinquum cum Priore dicti loci de abbatia Dolenſi; & eadem die celebravit Dominus.

Die Mercurii ſequenti in feſto ſancti Dionyſii apud Fontem Gombaudi cum Abbate dicti loci. Non fuit computatum de expenſis.

Die Iovis ſequenti Lorolium cum magiſtro domus hoſpitalis. Non fuit computatum.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Sigirennum cum Abbate fuit. Non fuit computatum.

Die ſabbati ſequenti apud Thoiſeliacum cum Priore de abbatia Dolenſi. Non fuit computatum.

Die dominica ſequenti apud Caſtellum cum capitulo. Summa expenſarum decem libræ.

Die Lunae ſequenti apud Cleum cum Priore dicti loci. Et eadem die remiſit Dominus, ad ſupplicationem Abbatis Millebecenſis, procurationem ſuam quam habebat & mandaverat in prioratu de Chaſtelles de abbatia Millebecenſi.

Die Martis ſequenti apud Paludellum prioratum ſancti Genulphi.

Die Mercurii apud ſanctum Genulfum cum Abbate. Non fuit computatum.

Die Iovis ante feſtum ſancti Lucæ evangeliſtæ apud Briſenciacum prioratum Millebecenſem.

Die Veneris ſequenti cum Priore de Villa Dei abbatiæ ſancti Gildaſii.

Die ſabbati ſequenti cum Priore de Argiaco; & remiſit Dominus eidem procurationem anni futuri pro domibus ſuis reparandis. Et Priori de Luccio malo remiſit ſimiliter procurationem quam ſibi mandaverat.

Die dominica poſt feſtum S. Lucæ apud Landeſium in abbatia Ciſtercienſis ordinis.

Die Lunæ ſequenti cum Priore de Lande de abbatia Dolenſi.

Die Martis ſequenti apud Ruelliacum prioratum ſancti Dionyſii in Francia.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Bituricas pro ſepultura Henrici domini de Soliaco defuncti in Arragonia; cujus corpus recepit in monaſterio fratrum Minorum Bituricenſium, Miſſam celebravit, & corpus ipſius in eadem Eccleſia tradidit eccleſiaſticæ ſepulturæ. Et poſtmodum venit apud ſanctum Palladium, & fuit ibidem ad expenſas proprias ſuas.

Die Iovis ſequenti ivit Dominus apud Locum regium; & ibi ad majùs altare Miſſam de mortuis celebravit pro dicto domino de Soliaco; cujus cor eadem die tumulatum fuit in introitu dictæ Eccleſiæ de Loco regio, ubi multi de genere Soliaci ſepulti erant. Et hoc facto, reverſus eſt Dominus apud ſanctum Palladium, ubi fuit ad expenſas ſuas.

Die Veneris, ſabbato, dominica, & Lunæ ſequentibus fuit Dominus apud Malum reſpotum ad expenſas ſuas proprias. Et ipſâ die fecit ſervitium Regis Philippi defuncti in Arragonia in majori Eccleſia, celebravit, prædicavit, & indulgentiam dedit.

Die

Digitized by Google

Die Martis ante feſtum omnium ſanctorum venit Dominus apud Deuvre prioratum abbatiæ Verſionenſis ubi fuit procuratus.

Die Mercurii ſequenti in vigilia omnium ſanctorum venit Dominus apud Carobrias, ubi fuit uſque ad ſequens feſtum ſancti Martini hyemalis; & in eodem feſto fuit Dominus apud Verſionem in expenſis abbatiæ ex gratia.

Die Lunæ ſequenti poſt dictum feſtum ſancti Martini hyemalis venit Dominus apud Telliacum; ubi fuit ſecum ipſa die Dominus Epiſcopus Caturcenſis, qui de patria ſua venerat obviam corpori bonæ memoriæ Philippi Regis Franciæ defuncti in Arragonia.

Die Martis ſequenti fuit Dominus apud Plenipedum; ubi ad expenſas ſuas eſſe voluit, ſed Abbas dicti loci voluit ſuſtinere. Et ferè media nocte ſurrexit, & ivit apud Donum Regis; ubi corpus memorati Regis erat; & in aurora die Mercurii ſequentis venit in capella Caſtri de Duno Regis, ubi invenit corpus dicti Regis defuncti. Et poſtmodum in dicta capella venit Philippus novus Rex Franciæ ad audiendam Miſſam; quem Dominus in introitu dictæ capellæ ſalutavit & aſperſit aqua benedicta, & cepit licentiam ab eo ut unà cùm Epiſcopo * Carnotenſi conduceret corpus Regis defuncti uſque Bituricas, & factum fuit ita. Et ad expectandum novum Regem receptum fuit dictum corpus in Eccleſia de Caſtro Bituricenſi à Domino Archiepiſcopo & Epiſcopo Carnotenſi & Canonicis dictæ Eccleſiæ; & ibi habuit vigilias ſuas. Poſtmodum verò congregatis proceſſionibus Bituricis in majori Eccleſia, Dominus & Carnotenſis Epiſcopus cum proceſſionibus perrexerunt ad Eccleſiam de caſtro Bituricenſi, & recommendatione corporis facta delatum fuit corpus proceſſionaliter ad majorem Eccleſiam, & receptum in ea à Domino Archiepiſcopo & Epiſcopo Carnotenſi, præſente novo Rege, qui corpus prædictum geſtabat inter brachia unà cum multis Baronibus.

Die Mercurii & Iovis ſequentibus fuit Dominus Bituricenſis ad expenſas proprias in domo Cantoris, ubi eſſe debet, ut dicitur, de conſuetudine quando aliquis major ſe occupat domos ſuas, in quibus Dominus Rex fuit per illos duos dies.

Dicta die Iovis celebravit Dominus in majori Eccleſia Bituricenſi Miſſam de mortuis pro Philippo Rege Franciæ mortuo, cujus corpus erat praeſens, praeſente novo Rege, Epiſcopo Carnotenſi, & Othone Comite Burgundiæ, & pluribus aliis Baronibus & perſonis.

Die Veneris ſequenti conduxit Dominus corpus Regis defuncti uſque apud ſanctum Palladium, & reverſus eſt ad prandium apud Telliacum, & fuit ibi dicta die Dominus & die ſabbati ſequenti.

Die verò dominica ſequenti, videlicet poſt octavas ſancti Martini hyemalis, venit Dominus apud Cornouſſam; ubi fuit uſque ad diem dominicam poſt feſtum beati Andreæ Apoſtoli. Qua die dominica venit Dominus apud Callonium prioratum ſancti Sulpitii Bituricenſis, & fuit ibi in procuratione.

Die Lunæ ſequenti apud Calvummontem cum Priore in procuratione.

Die Martis ſequenti apud Lurciatum prioratum Plenipedenſem cum Priore in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Colubrem prioratum Plenipedenſem cum Priore in procuratione.

Die Iovis ſequenti in feſto ſancti Nicolai hyemalis apud Hyriconnem cum capitulo. Et eadem die finavit Prior de oratorio Odomant ordinis Clugniacenſis de procuratione.

Die Veneris apud Montem cenobium cum capitulo dicti loci. Et eadem die finavit de procuratione Prior de Chapes ordinis Clugniacenſis.

Die ſabbati ſequenti apud Monetum cum Priore dicti loci abbatiae de Excluſa. Et eadem die finavit de procuratione Prior de Valegui ordinis Clugniacenſis.

Die dominica ſequenti apud Barbonium cum Prioriſſa. Et eadem die finavit de ſua procuratione Prior de Becay ordinis Clugniacenſis, & Prior de Cenquomo ejuſdem ordinis.

Die Lunae ſequenti apud ſanctum Leopardinum cum Priore de abbatia ſancti Sulpitii Bituricenſis. Et eadem die finavit Prior de Capella Hugonis abbatiae de Vezelay.

Die Martis ſequenti apud Avuldriam prioratum Sovigniacenſem cum Priore loci dicti.

Die Mercurii ſequenti apud ſanctum Stephanum de Granerio prioratum Plenipedentis abbatiae.

Die Iovis ſequenti in feſto beatae Luciae virginis, apud Fontem Morigniaci abbatiam Ciſtercienſis ordinis.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Hilarium prioratum ſancti Laurentii dioceſis Antiſſiodorenſis.

Die ſabbati ſequenti apud Berriacum prioratum Clugniacenſem cum Priore.

Die dominica ſequenti apud Callovium abbatiam Ciſtercienſem cum Abbate.

Die Lunae ſequenti apud Sancerum cum Prioriſſa dicti loci.

Die Martis ſequenti apud ſanctum Satirum cum Abbate. Et ſciendum quòd ad preces ipſius Abbatis Dominus remiſit hoc anno procurationes ſuas prioratibus ſancti Petri de Sancero & de Silvigniaco, qui prioratus ſunt de abbatia ſancti Satiri.

Die Mercurii ſequenti apud Iars prioratum ſancti Satiri cum Priore dicti loci.

Die Iovis ſequenti apud ſanctum Palladium in expenſis propriis.

Die Veneris ſequenti ibidem ad expenſas ſuas.

Die ſabbati ſequenti ibidem ordines celebravit; & celebratis ordinibus, venit apud Telliacum ad prandium, & fuit ibi ad expenſas proprias.

Die verò dominica ſequenti, videlicet ante nativitatem Domini, venit Dominus apud Cornouſſam, ubi fuit uſque ad diem Mercurii poſt Epiphaniam Domini. Qua die Mercurii venit apud Meillanc prioratum Dolenſem, ubi fuit cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Iovis ſequenti in octavis Epiphaniae Domini apud cellam de Brueria prioratum Dolenſem cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud Caſtrumnovum cum capitulo de Venetive in procuratione.

Die ſabbati ſequenti apud Creſſiacum prioratum Dolenſem cum Priore dicti loci.

Die dominica ſequenti apud Manceyum cum Abbate in procuratione.

Die Lunae ſequenti apud Olivetum cum Abbate Ciſtercienſis ordinis.

Die Martis ſequenti apud Albigniacum captivi prioratum abbatiae Caſalis benedicti cum Priore.

Die Mercurii ſequenti apud ſanctam Siriculam prioratum Dolenſem cum Priore.

Die Iovis ſequenti apud Vilcutras cum Priore.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Amanum cum capitulo.

Die ſabbati ſequenti apud Chabries, ubi fuimus uſque ad diem Mercurii poſt octavas Purificationis beatae Mariae. Qua die ivit Dominus apud Comitiſſam de Bleſis, & pernoctavit apud Villamnovam ad expenſas ſuas.

Die Iovis ſequenti apud Villamfrancham cum rectore domus hoſpitalis de Villafrancha in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud cellas ſancti Dionyſii cum Priore de abbatia ſancti Satiri.

Die ſabbati ſequenti apud Noviacum ſuper Branjon cum Priore de abbatia Verſionenſi.

Die dominica & Lunae ante cathedram ſancti Petri apud Vouſeron, videlicet die dominica in procuratione cum Priore, & die Lunae ex gratia cum Abbate Verſionenſi.

Die Martis & Mercurii ſequentibus apud Malumrepaſtum ad expenſas proprias.

Die Iovis & Veneris in cathedra ſancti Petri ſequen-

quentibus apud la Pivere, & die ſabbati ſequenti, ad invitationem Abbatis ſancti Sulpitii Bituricenſis, & in ſero ivit Bituricas, & Dominica in mane praedicavit in majori Eccleſia, & dedit indulgentiam; & eadem die dominica venit Dominus apud ſanctum Palladium, & fuit ibi ipſa die dominica ad expenſas ſuas.

Die Lunae ſequenti ante Brandones fuit Dominus in procuratione cum Priore de Capella Gilonis prioratu abbatiae ſancti Sulpitii Bituricenſis.

Die Martis ſequenti apud Albigniacum ſuper Veram cum Capellano dicti loci in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Agent cum Capellano in procuratione.

Die Iovis ſequenti apud ſanctum Gondulphum cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Bricium prioratum ſancti Benedicti Floriacenſis cum Priore. Et eadem die finavit Prior de Caſtellione de procuratione ſua.

Die ſabbati ſequenti apud Belleu prioratum abbatiae ſancti Satiri cum Priore dicti loci.

Die dominica Brandonum apud ſanctum Palladium in expenſis propriis.

Die Lunae ſequenti ibidem ſimiliter in expenſis ſuis propriis.

Die Martis ſequenti apud Malumrepaſtum ad expenſas proprias.

Die Mercurii ſequenti apud Exoldunum cum capitulo ſancti Cirici in procuratione.

Die Iovis ſequenti ibidem cum Abbate beatae Mariae Exoldunenſis in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud Vodolonum cum Priore de abbatia Dolenſi.

Die ſabbati ſequenti ibidem celebravit Dominus ſacros ordines. Et eadem die venit Dominus apud Yvolium prioratum Dolenſem cum Priore dicti loci in procuratione.

Die dominica poſt octavas Brandonum apud ſanctum Iulianum prioratum Dolenſem.

Die Lunae ſequenti apud Podium Ferrandi cum Abbate dicti loci in procuratione.

Die Martis ſequenti apud ſanctum Deſideratum cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Huriacum cum Priore de abbatia Dolenſi in procuratione.

Die Iovis ſequenti apud Montemlucium cum Priore beatae Mariae dicti loci de abbatia Menatenſi.

Die Veneris ſequenti apud Columbeyum cum Priore ordinis Clugniacenſis.

Die ſabbati ſequenti apud Bellamnaviam cum Priore dicti loci de abbatia Menatenſi.

Dominica qua cantatur *Oculi mei* & die Lunae ſequenti fuit apud Naves ad expenſas proprias.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Cautella, prioratum de Evaone, & fecit expenſas. Et procuravit Dominum apud Naves idem Prior de Cantella.

Et eadem die fuit concordata quaedam littera ſuper contentione juriſdictionis & metarum quae vertebatur inter Dominum Archiepiſcopum Bituricenſem & gentes Comitis Attrabatenſis cujus tenor ſequitur ad hoc ſignum &c.

Cetera deſunt.

Incipiunt Geſta Venerabilis Domini Domini Baldevvini de Luczenburch Treverenſis Archiepiſcopi & Henrici Imperatoris germani ſui de Luczenburch.

BEata conſideratione cogitavi dies antiquos glorioſorum geſtorum magnificorum virorum in curioſitate ſcriptorum immemorialiter proh dolor praeterire, animadverſioneque diſceptavi annos aeternos retributionis praemiorum laborum ſingulorum hic operatorum poſt hanc vitam unumquemque pro mercede reperire. Laudes igitur rerum geſtarum dignè recolendarum ſub modio non ponantur, nec obfuſcato ignorantiae nubilo aliqualiter involvantur. In ea exultabo, & mirè miranda mirabilia tua prout potero narrabo. Ei ergo qui eſt fons & origo omnium bonorum, ad honorem, ut ipſe in ſuis glorificetur creaturis, ſunt temporum geſta vivae memoriae jugiter commendanda. Vivae memoriae res geſtae tunc aliqualiter donantur, ut in eis poſteri emendentur & glorioſa anteceſſorum geſta providè imitentur. Vocis enim viva locutio velut umbra dinoſcitur more defluentis aquae pertranſire, & ſicut fumus in aerem diſperſus evaneſcens non ſolet revenire. Iubiloque ſicut cum aromato quotieſcunque corde tanguntur, totiens auſcultantium corda jocundantur, ſic glorioſa magnatorum geſta litterali deſcriptioni tradita, quotienſcunque recitantur, totiens probi & diſcreti virtutum hauriendo exemplaria laetificati meliorantur. Nunc, ſicut videmus, omnipotens Deus non ſolum verbo tenus Moyſi legem tradere, ſed digito ſuo tabulae inſculptam lapideae, ut ſemper ejus jugis & viva perſeveret memoria, dignatus eſt miniſtrare. Volo igitur, prout ſe facultas offeret meae parvitati, non tumeſcentis laudis adulatione, ſed humilis mentis in imo audaciſſima praeſumptione, magnifica geſta glorioſi Principis almi Galliae Germaniae Primatis venerabiliſque Patris & Domini Domini Baldevvini de Luczenlinburch Trevirorum Archiepiſcopi ſcriptis commendare. Sed quod non ſufficiam, ſcriptorum vernula fiam. Scribere igitur incipiam, in primis capitulorum ponendo diſtinctiones, & poſtea eorum proſecutiones quae per eum geſta ſunt, & quae ejus temporibus evenerunt, quae vidi, & quae veridica proborum & diſcretorum relatione famaque generali voluntate audivi, ponere non obmittam. Invoco ergo adjutorium patris luminum, apud quem non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio, à quo omne datum optimum & omne donum perfectum deſcendens eſt in corde hominum, ut mihi Spiritum ſanctum mittat in adjutorium, & hoc opuſculum, immo mihi opus permaximum, Domino noſtro Ieſu Chriſto ad honorem, & reverendo Domino Domino Badevvino Archiepiſcopo ad favorem, omnibuſque poſteris ad exemplar utilitatis valeam inchoare, pertractare, & fine optimo conſummare. Hoc mihi dignetur praeſtare Deus trinus & unus.

INCIPIUNT CAPITULA PRIMI LIBRI.

I. *De vita & morte anteceſſoris.*
II. *De ejus poſtulatione.*
III. *De ejus confirmatione.*
IV. *De ejus conſecratione.*
V. *De ejus receptione.*
VI. *De ejus genealogia & obitu patris.*
VII. *De ejus phyſionomia.*
VIII. *De ejus pueritia & adoleſcentia.*
IX. *De pacis & juſtitiae obſervatione.*
X. *De ejus vita & converſatione.*
XI. *De ejus proviſione.*
XII. *De ejus familiae promotione.*

INCIPIUNT CAPITULA SECUNDI LIBRI.

I. *De Henrico ejus germano Romanorum Imperatore ſeptimo.*
II. *De electione per Dominum Baldevvinum Archiepiſcopum procurata.*
III. *De Henrici Regis conſecratione & coronatione.*
IV. *De nundinis per Dominum Baldevvinum Treverenſibus à Rege impetratis, & ejus receſſu.*
V. *De Iohanne Henrici Regis nato in Regem Bohemiae creato.*
VI. *De Adolphi & Alberti Romanorum Regum*

gum ſuorum anteceſſorum per Henricum Regem facta translatione.
VII. *De Domini de Virtinberch expugnatione.*
VIII. *De Lombardiae itineris arreptione.*
IX. *De obitu Comitis de Sarvverden, & Alpium tranſcenſione.*
X. *De triumpho in Mediolano, & ejuſdem ibidem ſecundae coronae receptione.*
XI. *De privilegio Treverenſis Eccleſiae per Dominum Baldevvinum ibidem impetrato, & Subcancellarij concrematione.*
XII. *De juſtitia de Theolaldis Bruſach facta, & Brixienſis civitatis expugnatione.*
XIII. *De obitu Reginae, introitu Romae, & cella quatuor coronatorum per Dominum Baldevvinum facta in habitatione.*
XIV. *De Capitolii triginta turrium & monaſterij Minorum violenta expugnatione.*
XV. *De multorum caſtellorum & caſtrorum expugnatione & praelio in Lantſiſe, & Florentinorum obſidione.*
XVI. *De caſtelli ſanctae Mariae novellae per Dominum Baldevvinum facta violenta expugnatione, & repatriatione.*

PROLOGVS TERTII LIBRI.

I. *De Ludolphi Regis per Dominum Baldevvinum procurata electione & coronatione.*
II. *De Iohannis Regis obſeſſi per Dominum Baldevvinum facta liberatione.*
III. *De pacis terrae conſpiratione, Brul obſidione, & in manus Domini Baldewini donatione.*
IV. *De Moguntinae Eccleſiae prima vice Domino Baldevvino facta commiſſione, Crucenache, Keſtelim, Spaynheym obſidione, & Baldenſteyn fundatione.*
V. *De Frederico Duce capto per Iohannem Regem Bohemiae, & Furſtenberch obſidione.*
VI. *De Bayerd, expugnatione, ſancti Wendelini emptione, & Eccleſiae Moguntinae Domino Baldevvino facta ſecunda commiſſione.*
VII. *De monaſterij Carthuſienſium conſecratione, caſtri monaſterij ſancti Iohannis conſtructione.*
VIII. *De Limpurch emptione, & Velperch deſtructione. De Vernich & dominij de Coverna emptione, & deſtructione Solinze. De Monckler, Leysheim, Haſelebach, Saſroch, Elkershuſen deſtructione, Dune in Syſtia, & Triss acquiſitione, & ejus obdormitione.*

LIBER PRIMVS.

CAPVT I. *De vita & morte anteceſſoris*

Dignus à dignis digniſſimè laudatur, licèt ab invidis laudis generoſitate inaniter deſtituatur. Dicendae ergo laudis gratia licet parumper ad ſuperiora aſcendere, ut hujus valeam materiae intellectum exprimere planiorem. Anno dominicae incarnationis milleſimo ducenteſimo nonageſimo octavo, in die beatorum Proceſſi & Martiniani martyrum, prope monaſterium Monſterdreyſe ordinis Praemonſterienſis, Albertus Dux Auſtriae Adolphum de Naſſava Romanorum Regem ſæviter occidit congreſſione proeliali, ſeſeque in regno intromiſit quod firmiter credidit gladio obtinuiſſe triumphali. Veruntamen procuravit ab electoribus ſe in Romanorum Regem electionis jure ſublimari & Aquiſgranis ſolemniter coronari. Contra quem ſummus tunc Pontifex Dominus Bonifacius octavus, eo quod uxor ejus eſſet de viperiali genimine ſeminis Frederici, aliiſque multis de cauſis rigidas exercere ſententias publiciſſimè fulminavit, & Dominum Dycherum Regis defuncti germanum cauſâ ejus veſaniae reſiſtendi in Trevirorum Archiepiſcopum non poſtulatum nec ab aliqua parte Capituli electum celeriter ſublimavit. Capitulum tamen elegerat Henricum de Virneburch, cui major pars ſubditorum Eccleſiae jam obediebat, ſtatim Eccleſiae ſuae terras plurimas & redditus pignorali cautione & literali obligatione conſlangi is gravibus damniſque datas impignorataſque per maxima debita contraxit, de quibus parum dicitur perſolviſſe, & cum in honore eſſet, non intellexit, viriliterque contra Albertum Regem reſtitit, & etiam contra Confluentes ſibi rebellantes, univerſum etiam ſuae dioceſis clerum contra ſe ipſum inimicitias tumidè provocavit. Vnde concors caterva clericalis ipſum ad praeſentiam Domini Clementis tunc ſummi Pontificis, dura de eo querimonia facta, vocari in propria perſona providè procuravit. Quo citationis termino imminente, de carnis ergaſtulo quantocius migravit anno Domini milleſimo tricenteſimo ſeptimo, viceſima tertia die menſis Novembris, Eccleſiam ſuam non modicum diſturbatam, debitiſque gravatam, dilapidatam, impignoratam, diſſipatamque relinquendo, ita ut ipſa ab imo cordis ſuſpiria poſſit cum Propheta flebiliter clamare: *Dediſti me tanquam oves eſcarum, & ſine pretio vendidiſti*, & obligando me multipliciter diſperſiſti.

CAP. II. *Qualiter ſit electus.*

Eccleſiae ergo ſuae Trevericae Deus totius conſolationis gemitus & ſuſpiria parva mora protracta breviſſimè terminavit divino munere bonitatis anno Domini milleſimo tricenteſimo ſeptimo, die ſeptima menſis Decembris, Capitulo Treverenſi coadunato & ad futurum Praeſulem eligendum, vocatis omnibus vocandis, congregato, à majori & ſaniori parte Capituli venerabilis Dominus Baldevvinus de Lutzelmburch Praepoſitus & Canonicus dictae Eccleſiae, adhuc ipſo Pariſienſi ſtudio fideliter mancipato, anno nativitatis ejus XXII. in gaudium & laetitiam totius cleri & populi, divina cooperante gratia, in Trevirorum erat Archiepiſcopum ſollemniter poſtulatus. Hinc ovat clerus altiſonis vocibus pſallens *Te Deum laudamus*. Hinc fit cunctarum compulſatio campanarum, concurſus populorum catervatim congregatorum, ſic ut ipſa Eccleſia jocundè poſſit canere cum pſalmiſta: Saccum meum conſcidiſti, & me miſericorditer circumdediſti multiplicata laetitia ſalutari.

CAP. III. *De ejus confirmatione.*

Lumen à luminis flamma inceuditur. Sic à jure electionis nuntios per ſollemnes procuratoreſque eximios Pictavium extitit delata, & ſanctiſſimo patri Domino Clementi Papæ publicè intimata. quam quidem poſtulationem ipſe ſummus Pontifex, inquiſitionem faciens condecentem tam de perſona poſtulata quàm de poſtulantum converſatione & vita, parte adverſantium frivola appellata totaliterque caſſata, benignè approbavit, & de minoritate annorum ſecum etiam diſpenſando, ipſum fore admittendum, ſuo cum Cardinalibus præſidens conſiſtorio, in propatulo publicavit, & more conſueto ipſum admittendo ſententialiter confirmavit.

CAP. IV. *De ejus conſecratione.*

Veritatis igitur fama ejus approbationis Pariſius ſibi revelata, ipſe Baldevvinus confirmatus unà cum Domino Henrico & vulgariter fratribus ejus germanis Pictavum veniens, ſummo ſe Pontifici lætanter praeſentavit. quod ipſe gratanter recepit & amicabiliter ſalutando. Et anno Domini milleſimo tricenteſimo ſeptimo, ſexto Idus Martij, more Treverico ſcribi conſueto, ipſe Dominus Clemens Papa quintus per Cardinalem in Pictavienſi Eccleſia dictum

Digitized by Google

ctum Dominum Baldevvinum in Presbyterum ordinavit, ſequenti die cum pluribus aliis Archiepiſcopis & Epiſcopis in Trevirorum Archiepiſcopum divinitus conſecravit. Ipſe vero dictis cum fratribus multiſque aliis Cardinalibus & amicis diverſis curiarum ſolemnitatibus habitis Papam valedicens, ad propria cum ſuis eſt reverſus. In qua tamen reverſione in littera ſibi à Domino Petro Moguntinenſi Archiepiſcopo deſtinata intellexit Dominum Albertum Romanorum Regem humanæ conditionis debitum perſolviſſe. Nam ab ejus cognato, Iohanne Duce videlicet fratris ſui filio, cui quia ipſe Albertus ad inſtinctum ſuæ uxoris Reginæ volentis heredirare filios ſuos ducatum Auſtriæ, poſtquam dictus Albertus occiderat Adolphum Regem, violenter ſuum patrimonium, videlicet ducatum Auſtriæ, recepit & detinuit, eſſe dinoſcitur interemptus; & illud evangelicum fuit adimpletum in hoc caſu: *Menſura qua menſi fueritis remetietur vobis*.

CAP. V. *De ejus receptione*.

Zona tranquillitatis, pacis, & concordiæ totius patriæ aliquandiu ſub anteceſſore non modicùm extitit delaceata, & cleri caterva de nimia rancoris materia multipliciter perturbata. Sed miſericors & miſerator Dominus de excelſo throno ſuo proſpiciens Eccleſiæ ſuæ duriſſimas & lacrymoſas oppreſſiones ſervituti Babylonicæ dignè comparatas per dictum Baldevvinum, pacem & concordiam reformando, miſericorditer relevavit. Nam dictus Baldevvinus ejus in primo adventu lætiſſimo totam per dioceſim cunctis ſuis officiatis & judicibus diſtrictè mandavit ut in cunctis ſuis territoriis tam advenis quàm incolis, non per tyrannicum rigorem, ſed per incutiendum timorem, univerſos pacem ſervare unanimiter coartarent, ſi ejus gratiam ſervare & indignationis rubiginem cuperent evitare. Et ſic in amœnitate pacis & concordiæ anno Domini milleſimo tricenteſimo octavo, die ſancto Pentecoſtes, cum multorum procerum proborum caterva non modica, velut zelotypus ſponſam ſuam viſitando, Treverim eſt ingreſſus. Hic fit concurſus populorum, coadunatio Clericorum. Voce tamquàm præſaga cives Apoſtolorum pacem portaverunt, patriamque illuminantes hodie advenerunt, & ſic eum laetantiſſimè receperunt, & ſuam in Eccleſiam proceſſionaliter adduxerunt, praeſente matre, fratribus, ſorore, & multis ſpectabilibus viris. Eodem die Miſſarum ſolemnia ſollemniter celebravit, curiam ſollemnem faciens, & ſumptuoſam, cunctos advenientes lautiſſimè procuravit, à nobilibus & ſubditis * huldas & ſubjectiones debitas acceptavit & feodalia feodalibus in feoda condonavit, cunctaque anteceſſoris debita perſolvit diſſipata & obligata, omnimodè ſatisfaciens, ad jus & proprietatem ſuae Eccleſiae viriliter revocavit.

* id eſt, fides ſacramenta, ut interpretatur Beuvvogus.

CAP. VI. *De genealogia ejus, & obitu patris*.

Zeli ſcribendæ hiſtoriæ eſt parumper ad ſuperiora aſcendere, ut ejus ſeriem clariori luce valeam pertractare. Anno dominicæ incarnationis milleſimo ducenteſimo octuageſimo quinto nobilibus de parentibus, videlicet Henrico Comite Luczelinburgenſi patre & Domina Beatrice de Bellomonte in Hannonia matre Dominus Baldevvinus extitit nobilis natus. Avus ejus eodem nomine Henricus dictus Blondel Fuille, qui Dominum Baldevvinum * protavus ſcitur publicè extitiſſe, qui ducatus à Colonienſibus finibus longè latèque circa Rhenum extenditur, & multas habens munitiones & caſtra, ultra Moſam protenditur, & feodum Colonienſis Archiepiſcopi eſſe in parte perhibetur. Iſto Vvalramo defuncto, Henricus dicti Baldevvini avus in patrimonio ſuccedere debuerat paterno. Sed Dux Brabantiæ illum ſibi indebitè hodierna die noſcitur uſurpaſſe. Iſto verò Henrico de medio facto, Henricus pater Domini Baldevvini in comitatu Luczelinburgenſi ſucceſſit. Eo tempore Colonienſis caſtrum Vorinche inter Coloniam & Nuſſiam quondam ſituatum, quod priùs Archiepiſcopo ad patriæ tuitionem juvamine conſtruxerant, de quo rapinæ erumpebant, amore pacis pro aliqua pecuniæ ſumma ab Archiepiſcopo ut illud in fortiori loco ad littus Rheni reædificavit; quem cùm officiatus ſuus interrogans de quo caſtrum deberet retinere, cum annuis careret redditibus, dicitur reſpondiſſe: Quatuor viæ ſunt trans caſtrum ſituatae. Quod ille audiens alveum Rheni tranſmeantes theolonicis exactionibus aggravavit, terram verò tranſeuntes multipliciter rapinis moleſtavit. De quo cum Archiepiſcopus rogatus à Colonienſibus non deſiſteret, Colonienſes dictum caſtrum obſidione circumſepſerunt. quam obſidionem Archiepiſcopus ſolvere cupiens, exercitum permaximum congregavit. Tunc Colonienſibus in adjutorium, quia cives ſunt eorum, Dux Brabantiae & Comes de Monte celeriter concurrerunt. Qui Comes dicto Duci partem ducatus Limburgenſis ſe contingentem pro quadam pecuniae ſumma noſcitur vendidiſſe. E contrà Henricus comes Luczelinburgenſis Ducem Brabantiae pro dicto ducatu Limburgenſi impetens, & ipſius partem à Colonienſi Archiepiſcopo in feodum recipiens, Ducem diffidavit, & cum Vvalramo germano ſuo aliiſque duobus fratribus Militibus, obſcurè tamen natis, in Archiepiſcopi adjutorium properavit. Hic diſcordia diſcordiæ ſociatur, & guerra guerræ rigidè cumulatur. Quodam ergo die ſabbatino, Archiepiſcopo prælium inire voluntario, à Colonienſibus mandatur eos ſibi & omnibus adhaerentibus per biduum victualia miniſtraturos, ſi ob honorem Dei ſequentem dominicalem diem, ejuſque genetricis præſentem diem ſabbatinum à præliis vacando dignaretur celebrare, maximè cùm ſua turba die tenus ſumeret argumentum, earum verò nullum ſperarent ſumere incrementum. Quod Archiepiſcopus accepiſſet, ſi Henricus Comes non dixiſſet: Heu! non debemus hodie propter Clericum timoroſum prælium inire glorioſum? Hoc cum Archiepiſcopus intellexiſſet, dicitur reſpondiſſe, Probrior mea clericatura in campis ejus militia noſcitur fuiſſe, mandans Colonienſibus ut ſe præpararent & inire prælium ſecum non tardarent. Hic clangor auditur, tubarum reſonantia fiſtularum, ſonus tympanorum, clamor populorum in mortem ſe praeparantium. Heu heu! cujuslibet partis acies ejus dividitur in turmas. Primo Colonienſes cum Archiepiſcopo prælium inchoantes, partem deteriorem habere. Secundò Henricus Comes cum Duce prælium committens, Duce ad jactum lapidis retropreſſo, Comes viſus fuit prævalere. Tertiò Comes de Monte inermibus ſuis cum ruſticis in vulgo Kempen appellatis in Colonienſium & Ducis adjutorium prælium aggreſſus, Archiepiſcopi & Henrici Comitis partes infirmavit, ſeparavit, diſſipavit totaliter & proſtravit. Heu miſerabile ſpectaculum! Hic captivatur, ille trucidatur, hic morti addictus ſpoliatur, ille in Rhenum fugiens ſuffocatur, in nemore verò paludinoſo ſubmerguntur plures, ſubſtantiæ capiuntur, fugæ à multis rapiuntur, Archiepiſcopus verò à Comite de Monte capitur & cuſtodiæ in Bensburc mancipatur. Proh dolor! Vbi Comes Henricus miles imperterritus fugere neſcius cum Vvalramo germano proprio duobus aliiſque prædictis fratribus miſerabiliter fuerat interemptus anno Domini milleſimo ducenteſimo octuageſimo octavo, ſabbato, die beati Bonifacii martyris, hic ploratus & ululatus de tam parvulis pupillis, Henrico, Vvalramo, & Baldevvino, Baldevvino verò nondum trimatus anno completo, patre orbatis. Quid eſſent acturi, quove diverſuri, a nonnullis querulosè in altum elevatur. Sed illud diſfortunium eis in fortunam numen mutavit divinum. Nam Henricus in imperialis dignitatis apicem, ut infrà patebit, fuit elevatus. Baldevvinus verò in Trevirorum archiepiſcopalem dignitatem exſtitit ſublimatus.

* Deſunt hæc nonnulla.

CAP. VII. *De ejus phyſionomia*.

Eſt etiam ejus phyſionomia ad poſterorum utilitatem memoriæ commendanda, ad utilitatem inquam,

Digitized by Google

quam, quia animæ ſequuntur complexiones corporum, ut poſteri ejus complexionem cognoſcentes, probabiliter credant morum ut virtutum ejus inſignia, quæ ponuntur poſtea, in eo omnimodè extitiſſe. Fuit enim ſtaturæ mediocris, caput ſicut ſphæram parumper impreſſam formoſum habuit & rotundum, capillos capitis & barbæ ſubtiles, in colore citrinos, medios ſimplices, medios criſpos. quæ omnia ſubtilis cerebri ſubſtantiæ eſſe indicia referuntur. Anticiput qualibet parte elevatum. quod eſt bonæ apprehenſivæ ſignum. Occiput elevatione ampliatum. quod bonæ memoriæ ſignum eſſe determinatur. naſum pulchrum, groſſitudine mediòcrem, auditum acutum, vocem dulcem habuit & acutam, oculos limpidiſſimos, apprope aliqualiter ſurſum videndu acutiſſimos, ſed à remotis videndo Limburgenſium more obtuſos, aures rotundas. Hæc bona organorum diſpoſitio ſenſuum perfectionem noſcitur denotare. Collum vero ejus in longitudine, & brevitate mediocriter diſpoſitum, fortè tamen & nervuſum, ſcapulas largas, brachia & crura fortiora & nervoſa cum muſculis non multum carnoſis, pectus amplum & elevatum, dorſum rectum & bene diſpoſitum, cutem albam rubore aſperſam, carnes molles ingenium bonum repraeſentantes, corpus verò totum mediocre, agile & ſubtile noſcitur habuiſſe. quæ omnia prudentiae & fortitudinis eſſe ſigna à naturalibus allegantur. Vnde ſi ejus virtutum inſignia poſtea recitantur, nemo miretur, cum per ſubtiliora aurifabri inſtrumenta opus ſubtile fabricetur.

CAP. VIII. *De ejus pueritia & adoleſcentia.*

Lux irradiationis intellectualis morum & virtutum limpidiſſimum acquiritur per ſtudium. Baldevvinus igitur annis infantiae ſuae lapſis ſcolaſticae diſciplinae magiſtris moribus, virtutious, atque artium litteris imbuendus tradebatur; à quibus ipſe uſque ad annum nativitatis ſuae decimum tertium in Hannonia cum ſua matre in comitatu Luczelinburgenſi exiſtens ſuis in puerilibus informabatur, & ſuos coëtaneos in litteratura excellens, quia limpidiori pollebat ingenio, promptior habebatur. Fuit Pariſiis circa quinquennium, logicam & philoſophiam audiendu. Deinde ſcholas per biennium dimiſit propter guerras inter Francigenus & Flandrenſes exiſtentes, quando in Curtray flos Francigenarum occubuit per Flandrenſes. Duobus ſollemnibus cum magiſtris magnae litteraturae viris, camerariis, domicellis, nobilibus ejus ſtatum condecentibus Pariſienſi ſtudio fuerat deſtinatus; ubi omnium artium principia terminoſque ſubſtantiales, ſtudio inhaerendo frequentiſſimo, memorialiter retinebat. Arabicis arithmeticiſque figuris ſcribebat, & aſtronomiae inſudando ſphæram addiſcebat. Specialiter tamen juris canonici ſtudiis frequenter inſiſtebat, & in iis uſque adeptionem * artus noſcitur perduraſſe. qui fuerat annus dominicae incarnationis milleſimus tricenteſimus ſeptimus. quo etiam anno in Archiepiſcopum Treverenſem fuerat poſtulatus, ut ſuperiùs ſufficienter eſt expreſſum. Nemo ergo exiſtimet me hîc aliqua ſuperflua tumeſcentis animi ambitione poſuiſſe, cum ſine eis meram hiſtoriae veritatem nequaquam potuiſſem expreſſiſſe. Nunc igitur revertar ad propoſitum, Deo trino & uno gratiarum referendo actiones.

* ſ baccalaureatus.

CAP. IX. *De pacis & juſtitiae obſervatione.*

Lucet caeteris clariùs qui eſt virtutum floribus moribuſque adornatus. Sicut ergo lux ſolaris tenebroſis interpoſitis nubibus, quin dieſcat, nequit occultari, ſic morum ejus vita virtuoſa, ut laceſcat, à nullis poterit offuſcari. Generali enim fama voluntate reformator & conſervator pacis & juſtitiae fuiſſe perhibetur. Nam pacis terrae amiciſſimus conſervator, raptorumque fuerat horribiliſſimus extirpator, quos ſua magna cum prudentia ſubjugavit. Nam plurima caſtra & fortia juxta praedonum fortalicia, per quae ipſi jugiter tanquam obſeſſi habebantur, malis eorum gratibus funditus aedificavit, & ſic eos ad pacis obſervantiam, quantumcunque magnos, violenter coartavit. Et rem memoriae dignam hic duxi interſerendam, ut hîc enarratis teſtimonium adhibeam veritatis. Frederico de Numagen domicellu, qui à mercatoribus Moſellae alveum deſcendentibus non rapinam ſed cautionem, ut ipſe aſſerit, receperat pigneralem ſui caſtri, ſub obtentu diſtrictiſſimè demandavit ne Treverenſem exiret civitatem, in qua tunc erat, niſi conquerentibus cuncta ablata prius reſtituiſſet, quod praeceptum celeberrimum productum fuerat ad effectum. Et ſic defenſor mercatorum, amator bonorum, exterminator iniquorum rigidiſſimus, in judicio juſtiſſimus habebatur. Nam proprium occultae nationis fratrem, qui propriam uxorem occultè interfecerat ſpe ſolemnioris, optimo licèt ab Archiepiſcopo pro fratre eſſet reputatus, ſupplicio rotali interimere permiſit. Et ſic nemini parcendo, cunctos maleficos timore perterritos ſuis procul à finibus fugere compellebat; ut ſicut Salomon ſapiens & pacificus dignè potuerit appellari.

Vide Spondan. ad an. 1354 §. 12.

CAP. X. *De ejus vita & converſatione.*

Iuſtitiae paciſque iſte conſervator, vitae venerandae converſationiſque fuerat glorioſae. Nam in cibo potuque capiendo moderatiſſimus habebatur, omnia ſtatuta jejunia & quamplurima alia ſaepiſſime obſervando, horas canonicas multaſque privatas orationes devotè orando, caſtiſſimè vivendo, omni vero die Miſſam celebrando, aliamque audiendo, ſolitarius otioſitatis tempore exiſtendu, ſtudio frequentiſſimè inſiſtendo, ſuae Eccleſiae privilegia ſaepius perlegendo, fugiendo vitia, nunquam otio vacavit alieno. Cum magnatis magnificè, cum mediocribus mediocriter, nulli ſubditorum nimis familiaris exiſtendo, honorificè inceſſit, ſciens nimiam familiaritatem contemptum generare, pauperum cauſas defendendo, vanis & mulierum ſpectaculis ludiſque illicitis ſe rariſſimè immiſcendo, cauſas ſubditorum & diſcordias ſedando & prudenter terminando promptiſſimus eſt inventus. Nunquam etiam aliquod negotium dimiſit indiſcuſſum. In inceſſu, dictis & factis, veridicus, ſtabilis fuerat, & ſemper ſerioſus. Tempore verò jocunditati opportuno ſuae juventutis, occultis cum ſuis militibus, capellanis, & camerariis, domicellis, velut eorum minimus; dicens, Epiſcopalem dignitatem ſuſpendimus ad parietem, nunc ſuperior, nunc inferior, ſocius jocundiſſimus currendo, ſaltando leviſſimus, lapidem caeteris praejactando, eos viribus fortiſſimus praecellere cernebatur. Nam tanta fortitudine pollebat quod domo Abbacenſium in Pigua famulum curſitanti equo inſedentem cum equo ad terram velociter dejecit. Aliquem quoque nimiùm laudari aut ullo modo vituari noluit aliqualiter tolerare. Nam carminum recitatorem, de inebriationis verboſitate in Dominum Henricum tunc Colonienſem Archiepiſcopum turpia proferentem, licèt dictus Henricus tunc ſibi capitalis eſſet inimicus, viriliter reprehendit, dicens: Vade tu miſerrime, non licet te Dominis turpia recitare. Etiam rancoris materia inter eum & cives Treverenſes fuerat exorta. Nam cives tempore Dyetheri ſibi aliqua Eccleſiæ jura illicitè uſurparunt pro quo Dominus Baldewinus nimiùm offenſus, guerram cum eis habiturus, primo anno creationis ſuæ Treverim exivit. ſed Dominus Vvalramus hoc intercipiens, concordiam ordinavit, jura Archiepiſcopi & Eccleſiarum validè conſervando, ut in litteris hinc inde datis continetur. Suis etiam hoſtibus guerrarum tempore tyrannicus fuerat inimicus, quos tamen nunquam aliquo aggrediebatur odio; pace reformata cunctis dimittens veniam poſtulantibus, ut ei omnipotens dimittere dignaretur.

CAP. XI. *De ejus proviſione.*

Nobis ejus facta inſignia proviſionis luciditſſima dant exemplaria providè vivendi. Nam nunquam aliquid ad ſua utenſilia vel victualia comparavit tem-

pore cariori. Omnia enim ſua caſtra & domicilia vino, blado, pabulo, in annum de anno, velut Ioſeph in Ægypto, congregatis & verè ultra numerum multiplicatis redundabat; quæ tamen tempore caritiæ ſuos per otheiatus ſuis ſubditis indigentibus & cautionem praeſtantibus ut tantum in novis futuris perſolverent fructibus quantum de antiquis reciperent, nihil ultra requirendo miſericorditer diſperſit; & ſic ſuos ſubditos in ſuis poſſeſſionibus jugiter conſervavit. Diſcreta etiam proviſione omnia Eccleſiae ſuae privilegia, primò papalia, ſecundò imperialia, tertiò homagialia & alia perpetua, timens amiſſione diſtractionem, antiquorum cereorum fragilium ſigillorum, propter diuturnalem revolutionem privilegiorum, fracturam diſpendioſam multumque damnoſam poſſe poſteris imminere, in unum volumen congregando & tranſcribi mandando utiliter ordinavit, & illud triplicavit, unum ſuae Eccleſiae Capitulo & capitulari loco, aliud ſuae & ſucceſſorum ſuorum camerae Treverico in palatio, tertium verò ſuorum & ſucceſſorum ſuorum ſcriatu ſemper Camerario ad omnia & ſingula quò diverteret loca devehendum providè deputavit, ut in omni loco Archiepiſcopus poſſet ſua homagia, litteras, & privilegia ſaltem ſub copia providere, necnon unicuique dum opus eſſet recitare: Hoc & hoc à nobis in feodum dinoſceris habere. Et omnium Eccleſiarum ſuarum collegia ad ſua privilegia oſtendenda, ut in iſta ſcriberentur volumina, diſtrictiſſimè coartavit; & quotquot erant ſibi oſtenſa, quae tamen ſub bullis apparuere veris, inſcribi verbo tenus procuravit; ut ſi in poſterum aliqua privilegia rapinis, incendiis, antiquitate conſumpta, ſeu malae cuſtodiae deputata, vel quocunque modo perderentur, in praedictis voluminibus perpetua memoria perdurarent. Sic ergo velut Ioſeph providiſſimus habebatur. Vivant igitur ejus proviſionis inſignia in ſaecula ſaeculorum.

CAP. XII. *De ejus familiæ promotione.*

Baldevvinus iſte tanto vixit tempore quòd omnes Eccleſiae ſuae dioceſis praelaturae necnon beneficia ad ejus collationem ſpectantia ſibi vacavere; quibus in perſonis idoneis, ut pervigil paſtor, noſcitur providiſſe. Legiſtas etiam, Canoniſtas, Phyſicos, Artiſtas, Philoſophos, Capellanos, Clericos, laïcos etiam multos, Milites, nobiles, domicellos, alioſque miniſteriales numero multum valde multiplicatos, ſuo miniſterio deputatos decenter ſuſtentavit; quos omnes & ſingulos, alios Archidiaconos, quoſdam Praepoſitos, nonnullos Decanos Scholaſticoſque praebendatos, Canonicos & Paſtores fieri procuravit. Nam de tam excellente magnatorum progenie extitit oriundus quod nullum habuit affinem ſeu cognatum quem ad praepoſituram majorem vel aliquem Archidiaconatum vellet promoveri. Vnde Ioſridum in majorem Praepoſitum, alterum vero ſuorum paedagogorum in majorem Decanum ſublimavit. Clericos ſuos variis beneficiis providendo, laïcos vero ſolemniſſime uxorando, poſſeſſionibus, domibus, agris, vineis in perpetuum allodium eis diſtributis, ditiſſimos faciebat. Quid plura? Nunquam aliquis ejus licèt in parvulo diù morabatur ſervitio quin rebus & honoribus fuiſſet multipliciter honoratus. Vnde dignè poſſum dicere: *Gloria & divitiæ in domo ejus.* Vivat igitur memoria perenniter meritò recolenda nunc & ſemper per infinita ſaecula ſaeculorum. Amen.

Explicit liber primus geſtorum Domini Baldewini de Luczenburch Archiepiſcopi Trevirorum, tractans de ejus vita generalitate.

INCIPIT PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

VOx ſapientiae meis intonat auribus, ut mel intelligentiae de duriſſima & vera petra, id eſt, Chriſto, valeam ſugere, quò laborem inchoatum, mihi utique permaximum, poſſim adimplere. Cum igitur hanc famoſam hiſtoriam dicti Domini Baldewini quam de geſtis fratris ejus ſereniſſimi Principis Domini Henrici ſeptimi Imperatoris Romanorum ſic huc uſque ulterius non poſſum ſeparare, quia ipſe Dominus Baldewinus dicti Imperatoris ad imperialis apicis dignitatem acquirendam collateralis noſcitur extitiſſe, glorioſi hiſtoriographi, magnae litteraturae viri, quorum non eſſem dignus pediſſequus appellari, eam hiſtoriam amborum geſtis indiſſolubiliter conglomeratam cernuntur minimè ſcriptitando, proh dolor, praeterire, ego tamen, cùm ſim ſcriptorum minimus, hanc hiſtoriam perpulchram tam turpiter evaneſcere nebuloſis ignorantiae tenebris involutam non poſſum aliqualiter tolerare juxta illud.

Scribimus indocti doctique poemata paſſim.

licet plures æmuli livore nimio conglobati grandia verba trutinantes, tumidis ſuis latrantibus dentibuſque detractoriis me ſtudeant dilaniare, quod tamen duxi patienter ſufferendum. Nam patientia malitiam legitur ſæpiſſime ſuperare. Propono ego pro meis viribus quantulumcumque parvulis iſtam præſcribendo hiſtoriam perſeverare: quia ſecundum Gregorium, ſi non poſſum garbam integram ad horreum importare, non debeo tamen vacuus remeare. unde quod potero faciam, ſcriptorum vernula ſiam. Quomodo ergo ſcribendo incipiam? Materia enim ſignata eſt & clauſa, & quis aperiet mihi? Recordor vocis illius qui dicit: *Petite & accipietis, pulſate & aperietur vobis.* Habentem ergo clavem David rogitabo ut me in cellam ducat vinariam, ubi ſtabit ejus ſpiritus ſapientiae & intellectus, & fluent aquae dulcedinis. Ibi de fontibus Salvatoris limpidiſſimum intellectum hauriam, quo hanc hiſtoriam ei ad laudem, Treverenſi verò Eccleſiae ad honorem, Domino Baldewino ad favorem valeam recto tramite pertractare, qui eſt æternus, trinus & unus Deus.

EXPLICIT PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CAP. I. *De Henrici VII. Romanorum Regis electione per Dominum Baldewinum procurata.*

REgalis dignitatis celſitudine regni Romanorum per lamentabilem mortem quondam Alberti Regis non modicum diſturbata, Dominus Baldewinus aliique ſex coëlectores villam Renſe inter Confluentiam & Boperdium ſitam, ubi ex antiqua conſuetudine ad tractatum de electione habendum conſueverunt convenire, concorditer diverterunt; ubi anno Domini milleſimo triceteſimo octavo gratia ſummi ſpiraminis cooperante, & Domino Baldevvino id procurante, in ipſius fratrem Dominum Henricum Comitem Luczelinburgenſem in futurum Romanorum Regem eligendum ſuis exigentibus meritis communiter concordarunt. Exigentibus dico ſuis meritis. Fuit miles imperterritus, in armis ſtrenuus, haſtiludiorum & torneamentorum à mari uſque ad mare in juventute ſemper quæſitivus, in quibus inter cæteros, quorum tamen virtutibus non eſt detrahendum, glorioſior habebatur, judex juſtiſſimus, pauperum, pupillorum, mercatorum, peregrinorum promptiſſimus defenſator, raptorum, malefactorum, tyrannorum rigidiſſimus exterminator, ſemper illum gerens animum: *Iuſtè judicate filii hominum.* Omnibus enim fuit amabilis & benignus; in quibus tamen permixtim ſeroſitatem judicialem, honorem & dignitatem, ſerenitatem, prudentiæ quoque & diſcretionis amœnitatem nullo unquam tempore deſerebat. Virtutum & honorum morum concatenationem optima cum temperantia jugiter retinebat, & ſe ſemper bonis moribus omnium in omni tempore inſigniſſimè conformabat, omnibuſque ſe ita ſocialem & tractabilem præbebat cum intermixtione, ut dixi, officii & dignitatis ità quòd ab omnibus hominibus amore conſtrictus nimio habebatur;

tur; & tamen iis quæ ſunt mundi mundo non ſegniter reddendo, non minùs quæ ſunt Dei Deo noſcitur reddidiſſe. Nam cum Domina Margareta ſorore Ioannis Ducis Brabantiae ſua collaterali prædilecta ità continenter à tempore contracti matrimonii creditur vixiſſe quòd nunquam ad aliquam aliam adhuc poſt ejus obitum dicitur acceſſiſſe. Capellae verò ſuae ornamenta, miſſalia magni ornatus ac pretioſa, ad quæcunque loca perrexerat; adhuc Comes exiſtens, ſuis cum ſomariis ſecum vehere faciebat, & omni die coram ſe & collaterali ſua, quando aderat, ſuos electos per cantores canticis cum muſicalibus Miſſas & horas canonicas, impedimento non interveniente, ſed prætermittendo, celebrare ſolemniter faciebat. In Miſſis verò audiendis horiſque canonicis cum die dicendis maxima devotione pollebat, ita quòd ſuis ſacerdotibus capellanis maximam devotionem dicitur præſtitiſſe. His igitur virtutibus quia fuerat adornatus, meritò illud propheticum ejus debuit auribus inſonare: *Specie tua*, quoad juſtitiam humanitatis & ad vitam activam, *& pulchritudine tua*, ſcilicet bonorum operum divinitatis & ad vitam ſpeculativam, *intende proſperè, procede, & regna*. Vnde Dominus Baldevvinus aliique ſui coelectores cum totius Almaniae Principibus nobilibuſque ipſum Franckenſort ad locum electioni deputatum duxerunt, & ibidem in Chriſti fidelium ſolatium cunctorum dominicae incarnationis anno milleſimo tricenteſimo octavo, XXVII. die menſis Novembris, in Regem Romanorum vivis vocibus concorditer elegerunt, & toti mundo ad monarchiam obtinendam in futurum Imperatorem promovendum unanimiter praeſentarunt.

CAP. II. *De ejus coronatione Aquiſgrani, & conſecratione.*

Conſtantiae maximae probitatiſque eximiae Dominus Baldewinus & alii ſex Principes coelectores anno Domini milleſimo trecenteſimo octavo Dominum Henricum ſeptimum Romanorum Regem ad auream regni ſedem Aquisgrani per Karolum Imperatorem ſituatam adduxerunt. Ibi enim cives Aquenſes, clavibus civitatis pluſquam per leucam obviam portatis & traditis, in Romanorum Regem laetabundis vocibus receperunt, & ibi per Dominum Henricum Colonienſem Archiepiſcopum, quia in ejus comprovincia fuerat, inſtallatus, & ipſo die Epiphaniae Domini eodem anno ibidem in Romanorum Regem honorificè divinitus conſecratus, & una cum ſua collaterali praedicta ſibi aſſiſtente in veſtitu deaurato varietate circumdata cum corona regni fuerat ſolemniter coronatus, & abinde ſolemniis curiis habitis Colonienſem civitatem regiam Rex ipſe fuerat ingreſſus, & tres Reges beatos Regis infantis Chriſti primos adoratores tribus pretioſiſſimis baldekinis à * regiacius etiam totidem oblatis auro gemmiſque pretioſis ſuppliciter adoravit, & ad imperialem ibi aulam divertit, de qua Colonienſis Archiepiſcopus ipſi Regi, ut tenebatur, cedebat. Tres verò Praepoſiti Colonienſes, videlicet major Praepoſitus Archiepiſcopo Colonienſi, ſancti Cuniberti Praepoſitus Archiepiſcopo Treverenſi, graduum ſanctae Mariae Praepoſitus Archiepiſcopo Moguntinenſi, de ſuis curiis praepoſituris antedictis deputans cedebant, ut antiquo jure tenentur. In qua praepoſitura ſancti Cuniberti Dominus Baldewinus pro Eccleſiae ſuae jure conſervando aliquandiu morabatur; ſed propter nimiam diſtantiam ab aula non diu multum perſeveravit, ſed ex oppoſito aulae juxta Eccleſiam ſancti Iohannis Evangeliſtae ſe ſecurius collocavit. Henricus vero Rex iſta vice non diù Coloniae moram protraxit, ſed in ſuum comitatum remeavit, & ibidem illo anno cum Domini Baldewini conſilio in regni gubernacula recipienda ſe prudentiſſimè praeparavit. Iſto anno Dominus Baldewinus ivit Hannoniam, & Tuyn reformavit.

* Vox corrupta.

CAP. III. *De ſecunda Coloniæ viſitatione.*

Honorandae diſpoſitionis proviſione facta, ad regni loca perluſtranda ipſe Henricus Rex unà cum Domino Baldewino aliiſque quampluribus anno Domini milleſimo tricenteſimo nono ante feſtum natalis Chriſti Coloniam ſecunda vice remeavit, & ibidem omnia ſua feoda requirere volentes ſpectavit, praeſidens judicio ſententias contra rebelles ſua feoda non requirentes ſervato juris ordine promulgavit. De antiqua enim conſuetudine in Regem Romanorum electus ſine omni confirmatione habet & poteſt regalia miniſtrare, ut habetur XCVI. di. *Cum ad verum*, & cap. *Duo ſunt*, & cap. *Si Imperator*, XCIII. di, cap. *Legimus*. ſuper hoc verbo *Imperator* in gloſa. Hìc gaudia gaudiis cumulantur, haſtiludia continua choreaeque ſolemnes celebrantur. Ibidem continuè ipſe Rex cum Principibus & nobilibus totoque vulgo ſpecialiter in die natalis Domini ſolemniſſimam habens curiam convivando feſtinavit. Iſto tempore fuit frigus permaximum, cujus aequiparantia à nullo tunc vivente potuit recordari. Ibi etiam Rex à Colonienſibus huldas acceptavit, eorumque privilegia renovavit & confirmavit. Regem vero Colonienſes multis muneribus honorarunt. Et deinde Confluentiam divertens, ibi Treverenſis Eccleſiae theolonij privilegium perpetuo duraturum precibus Domini Baldewini inclinatus favorabiliter indulſit anno Domini milleſimo tricenteſimo nono die menſis Februarij, regni vero ejus primo. Sed hic à Domino Baldewino rogatus civitatem Treverenſem, quam priùs ob injuriam & offenſam condignam ab ea ſibi injurioſè ſaepius illatam ante regni adeptionem hoſtiliter obſedit, nunc amicabiliter viſitavit.

CAP. IV. *De nundinis per Baldewinum Treverenſem impetratis & Regis receſſu.*

Auctor ab augendo tam ſuae Eccleſiae redditus quàm civitatis honorem patriaeque meliorationem iſte Baldewinus merito appellatur. Nam Eccleſiae ſuae redditus ultra quod invenit verè duplicavit, territoria & homagia, ut poſtea tractabitur, multipliciter ampliavit, civitatis & terrae augmentationem, ſi cives gratanter accepiaſſent, quamplurimum procuravit. Nam etiam à fratre Henrico Rege nundinas nundinarumque libertates, ut Frankenfordienſes habent, quando eis exſpirant, videlicet à nativitate beatae Mariae virginis uſque in diem beati Remigii in capite Octobris duraturas, civitati Trevericae ob ejus & circumjacentis terrae meliorationem donari & indulgeri ſub ſigillo regio impetravit. quam nundinarum libertatem Treverenſes ſaltem circumquaque proximam per leucam, ut dicitur, eis bannitam obſervare & defendere recuſarunt. Vnde talis benivola impetratio & utiliſſima eſſe noſcitur fruſtrata. Inde Rex cum Domino Baldewino comitatum Luczenburgenſem ingreſſus, ſolatiis plurimis inſiſtendo, ad civitates regias viſitandas eaſque regno coadunandas ſe quamplurimum diſponebat.

CAP. V. *De Iohanne ejus nato in Regem Bohemiae creato.*

Regum Almaniae ſepulturae civitatem deputatam, id eſt, Spiram, deinde ipſe Rex cum Domino Baldewino aliiſque multis Principibus & nobilibus divertebat; ubi feodalia feodalibus in feodum condonavit. Et etiam ibidem iis diebus Rex Bohemiae Vvenczelaus, relicta tantundem filia, ſine maſculino ſucceſſore hereditario, exſtitit ſublatus. Per cujus deceſſum Bohemiae regnum Regi Romanorum noſcitur vacaviſſe; cujus filia, Elizabeth appellata, propria in perſona Spiram veniens aures Henrici Regis cœpit interpellare ut de ipſo paterno Bohemiae regno in feodum donando ſibi dignaretur providere. Rex vero cum Domino Petro Moguntino Archiepiſcopo & cum Domino Baldewino conſilio inito Iohannem filium eidem Elizabeth matrimonialiter copulavit, & eundem in Bohemiae Regem glorioſiùs ſubli-

ſublimavit; & ibidem ſollemnibus nuptiis celebratis, eos ambos cum Domino Petro Moguntino & Domino B. de Hennenberch (multa potentia eis ambobus) Bohemiam deſtinavit. Et ſic ipſum regnum Iohannes Rex pacificè eſt adeptus, & ibi glorioſiſſimè regnum regnavit, & ſibi reſiſtentes proſternendo, ut poſtea habetur, Domini Baldewini adjutorio inviċtiſſimè triumphavit.

CAP. VI. *De Adolphi & Alberti Regum per Henricum facta translatione.*

Cuſtodia tota adimplevit legis mandata operaque caritatis. Nam duos ſuos anteceſſores Reges Adolphum & Albertum de loco ſepulturae Regum Acmaniae deputato multùm remotae terrae commendatos ecineravit & relevavit, & per plures Epiſcopos & Abbates multoſque Clericos tam ſaeculares quàm religioſos cum cereis infinitis cultibuſque ſumptuoſis Regum funeribus dignè deputatis & deputandis Spiram adduci & transferri cultu regio procuravit; & ipſe Henricus Rex funeris Adolphi, eo quòd eſſent de eadem linea conſanguinitatis, cum multis Ducibus, Baronibus, Militibus, aliiſque nobilibus & ignobilibus caterva non modica ad quamplurimam diſtantiam inceſſu pedum gradiendo obviavit, & lamentando, *Quomodo ceciderunt inclyti*, Chriſtum Domini acceptavit; & eodem die anno Domini milleſimo tricenteſimo nono, regni verò ejus primo, amborum exequias in Spirenſi Eccleſia devotè celebrare per Epiſcopum Spirenſem procuravit, & ut olim Tobias, eos juxta alios anteceſſores Reges ſollemniter collocavit.

CAP. VII. *De Domini de Wirtenberch expugnatione.*

Humilium ſicut Henricus fuerat exaltator, ſic ſuperborum rebellantium extitit rigidiſſimus exſtirpator. Nam cum ipſe Henricus ſe ad Alpium montana tranſcendenda praepararet, Dominus de Wirtenburc ſe ipſi Regi tyrannicè oppoſuit. Propter quod ipſe Rex Dominum de Winsberch provincialem Advocatum praefecit, & omnibus illarum partium regni fidelibus, Caſtellanis, & civitatibus diſtriċtiſſimè praecepit ut ſibi tanquam ſuo vicario in omnibus intenderent & obedirent & ejus juſſionibus per omnia parerent. Qui regis ad praeceptum cum fidelibus regni & civitatibus diċtum Dominum de Wirtenberch armis bellicis ſaeviter perſequendo ſuo in territorio, in locum de loco fugere coartavit, & ejus quadraginta tam oppida quàm caſtra viriliter expugnavit, & ad talem internecionem deduxit quod tantum terrunculae vix poterat obtinere quod vitae neceſſaria valeret, pauperrimè vivendo, aliqualiter habere. Eodem anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo Dominus Baldewinus in Treverim exiſtens, ſe ad Alpium montana tranſcendenda quamplurimum praeparavit.

CAP. VIII. *De viae Lumbardiae arreptione.*

Iuſtitia & judicium correctio ſedis ejus, Henrici Regis. Nam ipſe in Spira praeſidens judicio contra Iohannem de Auſtria diċtum Sunderlant judicialiter vocatum & juris ordine damnatum, quia ſuum anteceſſorem Albertum Regem Romanorum callidè interfecerat, ſententiam ſanguinis diſtriċtiſſimè promulgavit, & deinde ad Alpium montana tranſcendenda iter arripiebat. Eodem tempore Dominus Baldewinus de Treverim per Erunbergh, anno videlicet milleſimo tricenteſimo decimo, feria poſt exaltationem ſanċtae crucis, & per Zauren in Hanheyn divertit, ubi ſibi Iohannes Rex Bohemiae & Regina obviaverunt; quos amiciſſimè ſalutando & ſumptuosè convivando, eos & Dominum Petrum Moguntinenſem Archiepiſcopum & Dominum de Hennenberg Bohemiam euntes in die beati Mathiae valefaciendo, currum cum auro & argento maximè onuſtum ſecum ducendo, Columbariam devenit, ubi Henricum Romanorum Regem fratrem maximo cum exercitu invenit, & ibi ipſi Regi permaximae pecuniae ſummam favorabiliter mutavit. Deinde per Molenhuſen, Slectiar, Falkenſteyn, Solecter, ubi Comes de Sabaudia obviam venit, Bernam cum gaudio intraverunt. Ibi in die ſancti Michaelis ſunt recepti, ubi & ſe requiei ſecuriſſimae ſubdiderunt.

CAP. IX. *De obitu Comitis de Sarwerden, & Alpium tranſcenſione.*

Epiſcoporum, Clericorum tam ſaecularium quàm religioſorum non modica caterva congregata, Dominum Iohannem de Sarwerden Comitem ibidem anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo feria ſecunda poſt Remigij obdormientem, ejus celebrando obſequias, lamentabiliter tumularunt. Deinum per * mortem Loſanniam, Leori, Genevae, Hactevillae, Schameleri, & per ſanctum Michaelem, Modanam, Lengenburch, & Trantmorthenis monte, tamen maximo cum labore & periculo, aliquo tamen ſine damno, tranſcendendo, ipſe Dominus Henricus & Baldewinus exercitu cum maximo XXIV. die Octobris Suſam Italiae civitatem primam honorificè intraverunt, & per ſex dies ibi quieſcentes moram pertraxerunt abhinc per Fivilianam in feria ſexta ante omnium ſanctorum Turin devenerunt, & ipſum feſtum, & memoriam omnium animarum ibidem peragendo, per octo dies continuos permanſerunt. Hinc per Kir euntes, in craſtino beati Martini Aſt appropinquaverunt, ubi cives multùm ornati exeuntes, claves civitatis Regi obviam portaverunt, ipſum cum Domino Baldewino Archiepiſcopo & Walramo fratribus, Ducibus Sabaudis, Comitibus, nobilibus, Militibus, Regina cum Dominabus ſollemniſſimam & ſumptuoſiſſimam habendo curiam jocundiſſimè feſtinarunt, & ibidem triginta diebus continuatis multis inſiſtendo ſolatiis, conviviis, haſtiludiis unanimiter perdurarunt.

* f. montes.

CAP. X. *De triumpho in Mediolano obtento, & ejus coronatione.*

Perſecutor omnium iniquorum iſte Baldewinus unà cum Domino Henrico Rege & aliis numero innuitis inſtitit per Caſtle, Vercel, Novarre, & per Gargente, civitati Ambroſianae appropinquabat; de qua cives ipſi Domino Henrico Regi obviam erumpentes, ipſius Mediolanenſis civitatis claves pluſquam per leucam offerentes, ipſum in Regem Romanorum & Dominum ſuum humiliter receperunt. Et ſic Mediolanum anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo, feria quarta ante natale Domini, ſtrenuiſſimè intravit: ubi Guido de Turri, ſicut ſibi vice-comitatum ibidem, Mapheo Vicecomite de eo potentialiter ejecto, nequiter uſurpavit, ita etiam Domino Henrico ingreſſum ſuum ibidem in palatium fatuiſſimè denegavit. Dominus verò Baldewinus ipſius civitatis portam Romanam vel Ambroſianam appellatam intrans, ſua ſub clauſura conſervavit, clauſtrum ſancti Ambroſii inhabitavit, & Dominica ſequente cum Leodienſi Epiſcopo, Lupoldo Duce Auſtriae, Walramo fratre, Dyetardo de Catzzenlenboge Comite, Henrico de Spaynheim, Domino de Hufelis, & aliis multis laetantiſſimè convivavit. Et ibidem dictus Dominus Henricus Rex ſequenti die Epiphaniae Domini in ſancto Ambroſio à Mediolanenſi Archiepiſcopo una cum ſua Regina corona ferrea adinſtar lauri margaritis pretioſis perornata, de calybe tamen per ipſum Henricum Regem cunċtis ſucceſſoribus facta, eo quod corona Regum antiqua ex negligentia eſſet amiſſa, (nam à nullo Regum de tempore Frederici Imperatoris fuerat requiſita) glorioſiſſimè extitit coronatus, permaximo inſedens palefrido, famulis praecedentibus & ſequentibus & in lateribus, tamen à remotis, equitantibus, ſub teleo pretioſiſſimis ſametis purpureis & baldekinis facto, aliiſque famulis, ſaccis apertis, pecuniam non modicam; videlicet Venetianos imperialibus admixtos, extra viam projicientibus, quam totus colligens populos, viam patefaciendo, ſuum ibidem in palatium pacificè & glo-

Vide Alb. Muſſatum lib. 1. de vita Henrici VII. c. 10. & Villanum lib. 9. c. 9.

Vide Muſſat. ibid. cap. 12.

Digitized by Google

& glorioſiſſimè eſt ingreſſus. Et amici Guidonis de Turri multis vicibus armaverunt ſe, & imperiales ſimiliter. Poſt haec meridiano tempore, regnante ſolis ardore, quo homines ſolent fervorem declinare & dormitando membris quietem miniſtrare, filij Guidonis de Turri aliis cum innuitis proditorie Regem occidere toto conamine laborarunt, ſed hoc avertebat numen divinae bonitatis. Nam Lupoldus Dux Auſtriæ de campo quo equitaverat cauſa ſpatiandi, per vicum illorum de Turri fuerat reverſus; in quo maximos ſtrepitus rixoſos equorum frequenter audiebat, cum hinnitibus eorum, per unam portam caſualiter apertam armatorum multitudinem reſpiciebat. Qui ſtatim ſuos ſuo remiſit hoſpitio, ut omnes Theutonicos excitarent, congregarent, & ſe occultè ad prœlium cum eis committendum feſtinantiſſimè præpararent. Ipſe verò verſus palatium equitavit, Regem excitavit, & cauſam ſui adventus indicavit. Qui ſtatim Domino Baldewino mandavit quòd ſuos coadunaret & ſe armarent & portam civitatis quam inhabitavit non exiret, ſed eam non ſegniter obſervarent. Ipſe vero Rex ſua ſpeciali cum familia ſuum palatium firmiter cuſtodivit. Hinc ille probiſſimus de Auſtria Lupoldus ſe celeriter præparavit, & cum ſuis & aliis pluribus inimicos acriter invaſit. Hic clamor multorum, ſonitus tympanorum, reſonantia fiſtularum aſcendit in altum. Ibi proditores proſternuntur, jugulantur, occiduntur. Plurima corpora exanimata in vicum crudeliter jaciuntur. Ibi ab Almanis rigidiſſimè prœliatur & rigidiſſimè triumphatur. Hic proditorum domus publicantur, ſpoliantur, aurum & argentum omneſque cultus pretioſus à Bononibus diſtrahitur. Hic inſiliens aurum, ille argentum, hic veſtes, illeque utenſilia avidiſſimè rapiebant. Tres vel quatuor veſtem unam vel baldekinum rapientes pretioſum, à laceratione quilibet fruſtrum retinendo, ſæviter laceraverunt. Quid plura? Tot ibi ſunt Bonones rapina ditati repatriantes quod ultra mentem pluſquàm Bononum duo milia in exercitu deficere videbantur. Ipſe Guido hoc factum intelligens, ſuique filii, in quoddam caſtrum extra civitatem rapiendo fugam turpiter evaſerunt, ubi eos Rex obſidere faciebat. Sed ipſe Guido inde; occultè tamen, recedendo dicitur evaſiſſe. Filij tandem caſtrum in manus Regis donando & totam terram perjurando noſcuntur receſſiſſe. Et ecce laqueum proditoriè paraverunt, & eundem miſerabiliter inciderunt.

Vide Muſſat. lib. 2. c. 1.

CAP. XI. *De privilegiis impetratis, & Subcancellarij concrematione.*

Impiorum extirpatione facta, Dominus Henricus Rex Romanorum unà cum Domino Baldewino in Mediolano praeſidens judicio mortis ſententiam contra Guidonem & filios & fautores horribiliter fulminavit, & inimicorum aedificia, turres, manſiola publicavit, & ad terram dejiciendo funditus extirpavit. Hic Brixienſes per ſuos legatos ſe Regi ſubdiderunt, quibus Rex Th. Briſach Capitaneum & Vicecomitem, accepto ab eo fidelitatis juramento, praefecit. Quod tamen poſtea in ſuam damnationem, ut patebit perfidiſſimè violavit. Hic Dominus Baldewinus privilegium perpetuè duraturum ab Henrico Rege Trevericae Eccleſiae ſuper theolonio Confluentino anno Domini milleſimo tricenteſimo undecimo, regni ejus tertio, Nonas Februarij utiliſſimè obtinuit, quod prudentiſſimè impetravit. Hinc Rex unà cum Domino Baldewino Papiam eſt ingreſſus, & hulдam recepit, & poſtea Mediolanum remeavit. Quodam igitur die, cùm Rex in ſecreto ſuo eſſet ſilentio, quidam Miles feſtinanter in haec & his ſimilia prorupit verba. Cur Rex tua crudeliſſima in Theutonicos indignatio exarſit furioſa? Cur omnes tam innocentes quàm reos tua occultiſſima & vehementiſſima damnavit ſententia? Obſecro, ſi non vis reis, ut tamen innoxiis pietate regia miſerearis. Recordare quod propter te exilia patiuntur, & parce his qui pro tuo amore laboribus & periculis continuè ſubduntur. Rege verò non modicum perterrito, & quidnam hoc eſſet ſciſcitante, fertur reſpondiſſe: Inferior tuus Cancellarius, quem titulo militari decoraſti, quampluримas ſcripſit litteras regio ſigillo minori tam ſigillatas quàm ſigillandas, cunctis Lumbardiae civitatibus deſtinandas, illo ſenſu contextas, ut tuo regio ex praecepto uno & eodem die ipſis litteris intitulato omnes Theutonici capiantur, & omni mora poſtpoſita celerrimè interficiantur. Quae Rex audiens, nuntios ſecum miſit, qui eum Cancellarium cum litteris ceperunt, & vinculatæ cuſtodiae addixerunt. Qui captus, ſtatim confitebatur ſe hoc in Regis necem feciſſe, & propter hoc in ejus ſervitio perſtitiſſe, & ſe ſaepe Regem tractaviſſe, & ſi ſibi opportunitas potuiſſet occurriſſe, ſe ipſum Regem interfeciſſe, eo quod cerneret omnes Gelfinos omnimodè fore deſtruendos, & eos de Turri interficiendos, de quorum linea conſanguinitatis eſſet oriundus, & quòd ſex caratas albi vini infeciſſet, & Theutonicis cauſa intoxicationis potandum dediſſet. Tandem eum Rex cremari & oſſa ejus in cinerem redigi impetravit. Et ſic in cinerem redactus, in quadam civitatis planitie hanc vitam miſerabiliter terminavit. Et hinc per Laude, Creme, & per Suſtium, Poerne & hoſtium turres & aedificia totaliter deſtruendo, Cremonam divertit; & ibi cum Domino Baldewino praeſidens judicio, portas & turres ejus ad internecionem deduxit, & leonem deauratum eſtringendo totaliter deſtruxit. Et abhinc per Quintay Pompiam cum exercitu permaximo Brixiam obſidione circumcepſit, & montem in cujus pede ſituatur, ejus exercitus ex utraque incendio deſtruxerunt anno incarnationis dominicae milleſimo tricenteſimo undecimo, in vigilia Aſcenſionis ejuſdem, quae fuerat XIX. die menſis Martij, regni verò ejus tertio. Terra enim in conſpectu ejus noſcitur ſiluiſſe.

Joa. Villan. lib. 9. c. 15. Muſſat. lib. 8. cap. 4.

CAP. XII. *De Th. Briſach interempto, & Brixiae expugnatione.*

Sollicitudo cordis Henrici Regis fuit omnia imperialia ad jus & proprietatem imperij revocare. Unde Brixiam rebellantem, quam hoſtiliter obſedit, bellis permaximis crudeliter ſaepiſſime invaſit. Nam quodam die Brixienſes armati exivere, cum quibus Regis & Baldewini exercitus cœpit bellum committere. Hic tubarum clangore, populoſumque vociferatione, in aerem pulveris elevatione, crudeliſſimaque interfectione, bellum maximè fuerat aggravatum. Partes Regis viriliter inſiſtunt, illi acriter reſiſtunt; hoſtiliter iſti impellunt, illi viriliter repellunt; hic trucidatur, ille perforatur. Quid plura poſſum referre de parte Regis? Optat quiſque mori, niſi bellum cedat honori. Ibi multi Brixienſes fuerunt interfecti, & ille fax militiae, procurator perfidiae, Th. Briſach, aliis pluribus in civitatem turpiter fugientibus, extitit captivatus. Contra quem Rex mortis ſententiam proferebat, & caput ſibi amputatum ſupra miræ altitudinis haſtam infigebat; corpus vero in quatuor partes diviſum ſupra quatuor rotas ſtipitibus infixas digniſſimè locabatur. Poſt hæc, dum Dominus Walramus frater Regis & Domini Baldewini germanus exercitum circuiret, emiſſa de muro ſagitta ad colli & humeri conjunctionem, ſumptis ſacramentis, verus ut catholicus, viam univerſæ carnis eſt ingreſſus; quem in Verona diverſis cultibus funus ejus condecentibus, lamentabiliter tumularunt. Poſtea aere ibidem corrupto plures moriebantur. Tandem Brixienſes, conſilio inito, exercitum Regis invadere nocturnali tempore callidè diſponebant, & apertis portis exilientes, in monte baliſtariorum validis exortis clamoribus, tentoria incenderunt, quos partes Regis imperterritè petierunt congreſſione prœliali. Hic fortiſſimum committitur bellum, hic clypei galeæque acriter percuſſi, reſonantiae ſonitum referunt in cælum, hic illatis ictibus immenſis enſem reverberat enſis, undique rigidiſſimè bellatur, belli fortuna vagatur,

Theodaldus Araſcenti Villan. lib. 9. c. 19.

Digitized by Google

gatur, ab utriſque permaximus auditur tumultus; ſed Theutonici fugere neſcii tot tot occiderunt, & reſidui in civitatem fugerunt, & paulo poſt omnes Brixienſes ſe Regis gratiæ capiſtris propriis collis impoſitis ſubmiſerunt anno Domini milleſimo tricenteſimo undecimo, feria quinta poſt feſtum Matthæi. Tunc Rex civitatem, muros & portas funditus deſtruere, foſſata planitiei terræ præcepit adæquare; & ſic Brixiam, tamquam villam patentem, per foſſata planaria, non per portas, intravit: & in ea ſena cum Domino Baldewino judicio præſidens, omnes ejus munitiones radicitus exſtirpavit; & deinde per Soruyn, Cremone, Playſente, Caſtel ſancti Iohannis, Pamenogie, Cortone, Saraval, Gaio; Tridentum, Ianuam divertit. Cives Ianuenſes claves civitatis offerentes obviantes venerunt, juramentumque fidelitatis præſtiterunt, & ipſum in Regem Romanorum ſuumque verum Dominum unanimiter receperunt.

Villan. lib. 9. c. 19.

CAP. XIII. *De obitu Reginæ, introitu Romæ, & Quatuor Coronatorum inhabitatione.*

Cauſarum multarum expeditione facta Ianuae, Domina Margareta Regina cœpit multum ægrotare, & infirmitatis creſcente moleſtia, ducta fuerat ad extrema, & ſuu ſpiritum qui condidit illum reddidit Creatori. Hic dolor Regis intima cordis læſit vitalia. Nam cum ea ut turtur caſtiſſimus cunctis vixerat temporibus. O mors truculenta, quid feciſti! Cur lunam de mundo ſuſtuliſti? Antea ſol & luna lucem dederunt unà. Nunc ſol ſolus ſine luna. Hinc ejus ſollemniſſimæ parabantur exequiae. Luctu maximo & lamentatione corpus ejus conditum aromatibus ibidem apud Minores decentius per Epiſcopum & multos nobiles terrae fuerat ſollemniſſimè commendatum, multiſque miraculis divinitus ibidem coruſcabat, anno Domini milleſimo tricenteſimo undecimo, (die XIII.) menſis Decembris. Abhinc Rex eodem anno XXIV. die Februarii per mare navigio per portum Veneris portui Piſano applicavit; & in ſexta die Martis Piſanam adiens civitatem, clavibus civitatis ſibi obviam portatis, & juramento ab eis recepto fidelitatis, ibidem aliquandiu decrevit permanere. Tunc ante Lucam plurimos probitatis viros maximo cum exercitu deſtinavit, qui cum eis multa prælia duriſſima ſtrenuè commiſerunt, & circumquaque plurima caſtra & fortalitia vi expugnando viriliter ceperunt. Deinde Rex cum Domino Baldewino & aliis multis XXIV. die Aprilis per Rauſegonem, Bibone, Campillo, Caſtellion, tranſeundo aquam Groſlet, & per Admetiam, Montabor, Viterbium, & per campos de Bakenvelle tranſit * Pontinole per ante turrim Tripezon, de qua plurimi fuerant ſagittati, anno Domini milleſimo tricenteſimo duodecimo Nonas Maij Romam ſtrenuiſſimè fuerat ingreſſus; ubi Rudolphum Ducem Bavariae cum aliis multis nobilibus inſignivit titulo militari. Et intrans ad ſanctum Iohannem Lateranis, orationem multùm humilem & devotam ſuo oraverat creatori. Et dehinc divertens ad locum * Militis appellatum, & ibidem multo tempore habitavit. Et ipſo die Pentecoſtes cum tribus Cardinalibus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, & univerſis incedens & comedens, coronandus in palatio Nevoriano ſollemniſſimè feſtinavit. Dominus vero Baldewinus cellam Quatuor Coronatorum ad Archiepiſcopi Treverenſis habitationem cùm Romam venerit pertinentem intravit, & eam ad ſuae Eccleſiae Treverenſis proprietatem pertinere ad memoriam revocavit utiliter. Eo ibi exiſtente, omnia beneficia ibidem vacantia habet conferre Praepoſitus.

Muſſat. lib. 5 c 4. Villan. lib. 15. c. 27.

Villan. lib. 9. c. 36.

* Ponte Emulo. Villan. lib 9. c. 39. Pontem qui molis dicitur. Muſſat. l. 8. c. 1.

* De palatiis Militiarum Muſſat. lib 8 c. 7. Caſtrum quod Militia dicitur. Albert Argentin.

CAP. XIV. *De Capitolij triginta turrium & monaſterij Minorum expugnatione.*

Omnium inimicorum ſuorum dominabitur. Nam ſuus & Domini Baldewini exercitus Gelfinos imperij inimicos ſe in monaſterio Minorum, in Capitolio. & diverſis turribus Romanis reſiſtendi cauſa obſervantes rigidiſſimè invaſerunt, muros petierunt ictibus, ſagittis, eos capere acriter laborarunt; & illi non ſegnes tela & lapides deſupra pluentes, illos obruentes, illos ferientes, ſe multipliciter defenſarunt. Tandem Theutonicorum exarſit animoſitas furibunda, qui viriliter muros tranſcendebant. Illos occiderunt, hos praecipitaverunt, & ſic hoc monaſterium cum violentia ceperunt. Eodem modo Capitolium invadentes, nec tela nec lapides timentes, plurimos invenientes audacia cum maxima tyrannide aſcendentes, & ipſum violenter obtinuerunt. Nam reperti ibidem inimici, en malè turbantur, moriuntur, praecipitantur, quia crevit in hoc bello protervia Theutonicorum, & ulterius procedentes, nec hoſtes nec arma metuentes, triginta turres violentia expugnarunt, & cum gloria triumpharunt. Tandem Rex praeſentibus Cardinalibus, Domino Baldewino, & pluribus aliis Romae in Capitolio praeſidens judicio, plurimas proferendo ſententias, Dominum Ludovicum de Sabaudia dignitate ſenatoria benivolè decoravit. Poſt haec Vrſini & Gelphini conglomerati bellum permaximum genti regiae intulerunt. Ibi hoſtis horribiliter irruit in hoſtem, hic verberando, ille perforando, alter alterum de equo praecipitando. Hi gladiis, alij baculis pugnant. Ibi Dominus B. de Columna & Petrus ſtrenuiſſimè bellaverunt, & multi proſtrati permanſerunt. Hic clypeum clypeus, ictum reverberat ictus, & magnus erat tubae clamor crepitantis in urbe. Hic viri eximij, magnaeque probitatis gloria coruſci, videlicet Theobaldus Leodienſis Epiſcopus, Abbas de * Vvyſſenburch, & Petrus de Sabaudia invicti Iſrahel, bello in hoc glorioſiſſimo ſtrenuiſſimè pugnando, heu heu ceciderunt, & morti debitum perſolverunt. Nam hoc bello mota fuerat Romania tota. Ibi Regis exercitus Romam citra Tyberim obtinuerunt; & ſic obtenta, tribus à Cardinalibus à latere Papae ad hoc ſpecialiter deſtinatis in ſancto Iohanne Lateranis anno Domini milleſimo tricenteſimo duodecimo, regni verò ejus tertio, die paſſionis Petri & Pauli conſecrato, quae eſt * XXIX. die menſis Iunij, in Imperatorem ſollemniter conſecratus, & ab Eccleſia in Monarcham digniſſimè approbatus. Et abhinc recedens, legem Moſaycam rotulo inſcriptam ſibi porrigentibus reddidit Iudaeis. Et ad ſanctam divertens Suſannam, ibidem curiam habendo ſumptuoſiſſimam cum Cardinalibus, Domino Baldewino, & pluribus infinitis nobilibus & cunctis advenientibus ſollemniſſimè feſtinavit. Ipſo tempore, die beatae Mariae Magdalenae, fuerat hora diei tertia ſolis eclypſis permaxima in ſigno virginis cauſata, cujus, proh dolor, ſignum anno patebit proximo. Deinde Imperator contra imperij adverſarios acies dirigens, & fortalitium & caſtrum Cappe de Bont appellatum bellicosè expugnavit & incendio devaſtavit. Eodem anno, XXI. die Iulij, Tyberbutch declinavit; ubi Dux Rudolphus Bavariae & plures Domini Dominum Imperatorem valefaciendo, maximo cum gaudio ſucceſſu de tam proſpero repatriarunt.

* Apud Muſſatum lib. 5 c. 5. Nuncenborc.

* Villan. lib 9. c. 42. & Albertus Argentinenſis Imperatoris conſecrationē revocant ad diem primam Auguſti.

Muſſat. lib. 4. c. 8.

CAP. XV. *De multorum caſtellorum & caſtrorum expugnatione, & prælio in Lancſiſi, & Florentinorum obſidione.*

Paſtor gentis metropolitanæ & urbis Trevericae Imperatorem nondum noſcitur deſeruiſſe. Nam ſecum eodem anno die fuerat XXIV. Viterbium ingreſſus. Hinc per Amilione, Cortone, Tuderum Caſtellion violenter expugnabant. Marſchalcus vero cum * prelibus ſibi confœderatis Markant celeriter invaſit, & cum aliis ſex caſtris, cunctis hoſtibus refrænatis, violenter expugnavit; & totam illam terram uſque Pruſe rapinis incendiiſque devaſtavit. Deinde Imperator Montevvark & caſtellum ſancti Iohannis bellicosè expugnatos igne concremavit, & nonaginta duos Caſtellanos capiſtris collis impoſitis ſecum ducendo, graviter capitavit. Poſt haec ante Lantiſe praelium fuerat glorioſum. Ibi inimicus inimicum, vultibus diſtortis, validis clamoribus or-

tis,

* Ita in MS.

Muſſat. lib. 9. c. 1. Villan. lib. 9. c. 44.

Ibid. c. 45.

tis, acriter impugnant. Hic pereunt, ille repugnat; hic decollatur, ille trucidatur, multi praecipitantur, plures ſtrangulantur; ibi diverſi diverſos ictus permultant, clypei galeaeque reſultant. Maximè hoc praelium fuerat ingravatum. Sed & Theutonici conglomerati, iracundiaque provocati, inimicorum exercitus maximis eum laboribus per medium diviſerunt, & ibidem pluribus in fugam verſis, multiſque occiſis, triumphum validiſſimè obtinuerunt.

La Badia di S. Salvi. Villan. lib. 9. c. 46. Cœnobium S. Salvi. Muſſat. lib. 9. c. 2.

Qua obtenta victoria, Domini Imperator & Baldewinus aquam tranſeundo in * ſancto Saulo anno Domini milleſimo tricenteſimo duodecimo, die prima Octobris, caſtris & tentoriis ibidem ſituatis obſidione Florentiam vallaverunt. Ibi tantus coadunatus fuerat exercitus quod prima nocte ſuos adaquando equos aquam currentem periculosè tranſequitabilem vado tranſierunt, ita totaliter diſſeccaverunt quod mane facto ejus fluxum minimè invenerunt, & ibidem multis pugnis Florentinos moleſtarunt, & totam illam terram rapinis & incendiis devaſtarunt. Et abhinc ultima die Octobris, tentoriis replicatis & deportatis, caſtris incenſis, receſſerunt, & Pectiperdis declinaverunt. Quos Florentini hoſtiliter inſequentes uſque ad * Pontem acidum ſupra Leyman venerunt.

* Pons Ancitæ. Muſſat. ibid. Pons Axis. Idem c. 3.

Quod partes Henrici & Baldewini cognoſcentes, capitibus clypeiſque reverſis, ut lupus in agnos, in eoſdem ſe rapuerunt. Fit ſtrepitus multus, fit magnus utrinque tumultus. Capita truncata cadunt, lacerantur membra decora. Acriter pugnatur, belli fortuna vagatur. Tandem Florentinorum exercitus ſegregatur. Hi cornu dextrum caedunt, aliique ſiniſtrum. Tandem Theutonici magis animoſitate quàm ferro armati, tot tot occiderunt quod reſidui fugierunt. Dimiſſa parma fugit hic ſua dum capit arma. Alter proſtratus cadit in capiendo moratus. Plurima quid dico? Nullus ſuccurrit amico. Et ſic glorioſo triumpho obtento Domini Henricus & Baldewinus ad ſanctum Caſſianum diverterunt, & ibi aliqualiter permanſerunt.

Villan. lib. 9. c. 47. Muſſat. lib. 9. c. 4.

CAP. XVI. *De Caſtelli ſanctæ Mariæ novellæ expugnatione.*

Verus fratris adamator Imperatoris iſte Baldevvinus anno Domini milleſimo tricenteſimo duodecimo die XVI. Novembris caſtellum ſanctae Mariae novellae, ſituando tentoria, obſidione circumſepſit, maximam habendo pugnam. Sui ſagittis & ictibus muros & inimicos hoſtiliter petierunt. Illi ſe viriliter defendendo, non ſegnes, tela, lapides jacientes, tandem nimiis defenſionibus fatigati defecerunt, & in Dominum Baldevvinum gratiam eodem anno, XXV. die Novembris, unanimiter donaverunt quod inde Dominus Baldevvinus plurima capiendo caſtra die Novembris ultima burgum ſancti Caſſiani eſt ingreſſus. Iſto tempore Marſchalcus Caſele & totam terram violentia uſque ante Sene rapinis incendiiſque devaſtavit. Hic Dominus Baldevvinus privilegia ſuae Eccleſiae, quod Bopardienſes & Veſaliuces in * ſtatis & aliis Trevirorum Archiepiſcopo obedeant & intendant, in pignore ab Imperatore benivolà obtinuit. quod utiliter impetravit. Datum apud ſanctum Caſſianum in caſtris ante Florentiam anno Domini milleſimo tricenteſimo duodecimo, regni ejus quarto, imperii vero primo, Idus Decembris ſexto. Iſto anno die Epiphaniae & multis aliis viſa fuerat cometa in ſigno virginis tanquam ſituata. Fuit etiam eclypſis lunae multorum futurorum malorum praenoſticantia. Abhinc Domini Imperator & Baldevvinus Gebon devenerunt; ubi Imperator eodem anno XV. die Ianuarii more Treverico ſcribi conſueto libertatem ſituavit, civitatem initiavit, & primum ponendo lapidem, Montem imperialem appellavit. Poſt hæc civitate bene firmata eodem anno, octavo die Martii, per Pyeſeolle Piſanæ civitati appropinquavit, ubi ſibi Cardinalis Hoſtienſis & multi alii obviantes humiliter inclinantes ſollemniter receperunt. Hic poſt triumphos choreae diverſae parabantur, multimoda haſtiludia exercebantur. Quid plura? Gaudia gaudiis cumulantur. Ibi Dominus Baldevvinus ad ſuam terram viſitandam, breviter tamen, reverſus, Dominum Imperatorem valefaciendo XIX. die Martii in portu Piſano cœpit navigio repatriare anno Domini milleſimo tricenteſimo tertio decimo, XV. die Maii Treverim in cunctorum lætitiam ſolemniter fuerat ingreſſus.

Kyriander legit *ſtoris*. Vide Brovver lib. 17. Annal. Trevir. pag. 193 & 194. poſtrema edit.

CAP. XVII. *De Imperatoris abdormitione.*

Subditorum cunctorum mitiſſimus defenſator, rebellatorum vero rigidiſſimus axtirpator iſte Henricus ad veſaniam Roberti Siciliæ Regis perdomandam verſus Neapolim, ubi ipſe habitavit, iter capiendo, & veniens Bencovent, eodem anno XV. Auguſti, ideſt, aſſumptionis beatæ Mariae virginis, Miſſam more ſolito devote audiebat, & a quodam ordinis Prædicatorum religioſo dominici corporis Chriſti ſacramentum devote recipiebat; cujus ſodalis ejuſdem profeſſionis ablutionem ſumendam in calicem fundebat, quem ipſe Imperator fideliſſime ſumebat, & ſtatim poſtea totius corporis moleſtiam ſentiebat. Poſtea ſui prudentiſſimi intelligentes medici ipſum nulla infirmitate alia quàm intoxicationis materia graviter laborare, ſibi indicarunt, devotiſſimè ſupplicarunt quòd hanc intoxicationis materiam ſineret eos per inferendum ſibi vomitum radicitus revocare. Quibus fertur reſpondiſſe: Malo migrando ad Dominum diem claudere extremum quàm generare ſcandalum in ſacrum Dominicum & detrimentum Chriſtianorum. Et ſic in illa infirmitate uſque ad diem Auguſti XXIV. laboravit, qui eſt dies Bartholomaei omnium Apoſtolorum ſecundum ſanguinem nobiliſſimi, ipſe omnium Chriſtianorum nobiliſſimus ſpiritum ſuo, qui fecit illum, reddidit creatori. Proh dolor! proſpera in contrarium mutantur. Nam illud glorioſiſſimum Romanorum imperium à nullo fuerat Regum de tempore Frederici Imperatoris requiſitum. Vnde vere fuerat totaliter diſſipatum quod per iſtum maximis cum laboribus, præliis, & bellis anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo tertio die praedicta. * Et ecce cometae & ſolis eclypſis in ſigno virginis priùs cauſatis ſignificatio cunctis viventibus lamentabilis, heu heu, hic adimpletur. Quis enim dubitat fidei catholicae ſolem eclypſim paſſum fuiſſe, cum poſt iſtius mortem multae haereſes noſcuntur extitiſſe? Quis ſuperſtes non vidit cometam comas cariſtiarum & diſcordiarum in omnes mundi partes quampluriminum diffudiſſe? Nam illud glorioſum Romanum imperium verè fuerat revocatum, coadunatum, & in maxima parte reſtauratum; cujus recuperationis finis imminebat, quod, proh dolor, iſta mors peſſima toti catholicae fidei nociva peſſimè prohibebat. O mors peſſima! quid feciſti? cur ſolem de mundo recepiſti, ſolatium ſaeculorum, dominum armorum, aequitatem judiciorum, ſolatium viduarum & pupillorum rapuiſti, & quicquid fuit juris rigoris, mundi decoris, fidei, honoris interemiſti, infeciſti, & heu omnimodè confudiſti? Corpus verò ejus à Domino Henrico de Flandria Marſchalco ſuo & ſuis fidelibus flebiliter lamentantibus Piſis fuerat relatum, aromatibus conditum, imperiali more redimitum, in Eccleſia Piſana eodem anno ſecunda die Septembris ſolemniſſimè fuerat terrae commendatum. Spiritus verò ejus cum ſanctis martyribus coronatus, in caeleſtibus electis conregnet omnibus per infinita ſaeculorum ſaecula. Amen.

Muſſatus li. 10. c. 8. Vide infra pag. 338.

Incipit prologus libri tertij geſtorum Domini Baldewini de Luczelnburch.

TEmperantia eſt virtutum perfectiſſima, quae nec ſuperflua nec diminuta attemptatur, quia circa abundantiam & defectum virtutes morales eſſe negantur, ſed temperato inhaerere medio in ethicis affirmantur, unde ſinguli hiſtoriographi ſingulos perſequentes ſtilo quadam ſcriptitare temperantia conantur, ut nec ſuperflui nec diminuti quomodolibet inveniantur. In hac igitur hiſtoria quaecunque ſuperaddita

Digitized by Google

dita ſeu conglobata inveniuntur, non ſuperfluè ponuntur, ſed ut legentes intelligentiam capiant planiorem. Cùm ergo ego cunctorum vernula ſcriptorum, qua potui temperantia, non magiſtrali, ſed rudi fateor ſtilo hanc hiſtoriam huc uſque pertractaverim, dignum eſt ut ei finem imponam, ſecundum illud: *Nemo immittens manum aratro reſpiciens retro, regno adaptatur divino*. Dixi ideo corde intimo, *Cuſtodiam vias meas*, terminando eas. Quomodo igitur procedam? Divinae recordor vocis Moyſi dicentis: *Fac ſecundùm exemplar quod tibi monſtratum eſt*. Exemplar enim hujus hiſtoriae rubiginoſis eſt quamplurimùm maculis obfuſcatum. Nam oblivioni eſt in maxima parte jamjam miniſtratum. Divinum ergo invoco auxilium, ut mihi det exemplar mente innovatum, memoriae revocatum, objecto clariſſimo probatum, ſeptuplum purgatum; de ſuae quoque magnitudinis ſede ſapientiam mihi mittat in adjutorium, ut mecum ſit, mecum laboret, & me ab uberibus ſuae conſolationis dignetur lactare & torrente voluptatis domus ſuae potare, ut hanc hiſtoriam bono fine Deo, Treverenſi Eccleſiae ad honorem, Domino Baldewino & praeſentibus ad ſavorem, & omnibus futuris ad exemplar utilitatis valeam terminare per eum qui cum patre & ſpiritu ſancto vivit & regnat unus Deus per cuncta ſaecula benedictus. Amen.

CAP. I. *De Ludovvici Regis per Dominum Baldewinum procurata electione & coronatione.*

Rancoris materia heu! per lamentabilem mortem Domini Henrici Imperatoris Principis ſtrenuiſſimi toti mundo illata, Domini Almaniae Principes Electores vota ſua in duo diviſerunt. Nam Dominus Baldewinus pro Moguntinenſi, Vvulmaro Brandeburgenſi, & Duce Saxoniae, & Iohanne Rege Bohemiae, qui ultra mille galestos Bohemicos ſecum adduxerat, Franckenfort anno Domini milleſimo tricenteſimo XIV. in craſtino beati Lucae Evangeliſtae Dominum Ludovicum Ducem Bavariae habens ſecum Vvilhelmum Iuliacenſem, Adolphum de Monte Comites, & alios quamplures Comites, nobiles, quos ſua pecunia acquiſierat, ultra quatuor millia galeatorum in propriis expenſis unà. Henricus Colonienſis verò Archiepiſcopus per nuntios ſuos & Rudolphus Dux Bavariae Domini Ludovici frater in Saſenhuſen Fredericum de Auſtria Ducem in Romanorum Regem elegerunt, qui in Bunna per Colonienſem Archiepiſcopum extitit coronatus. Sed Ludovvicus electus per Dominum Baldewinum Aquiſgrani fuerat adductus cum potentia, ſuiſque expenſis per terram Colonienſis Archiepiſcopi contra ejus voluntatem Coloniam duxerat, quem cives ad Domini Baldewini preces in Regem Romanorum communiter receperunt. Hic Dominus Baldewinus libertates ſuae Eccleſiae & privilegia fecerat innovare & confirmare, ſibi ab imperio impignorata corroborare, & Comites Palatinos pro ſe & omnibus ſuis heredibus omni ſuo jure in Mon. & Thuron procuravit ſimpliciter renuntiare. Fecerat etiam Dominum Iohannem Regem Bohemiae & Petrum Archiepiſcopum Moguntinenſem ad omnia praedicta conſenſum ſuum adhibere & per omnia approbare. Iſto etiam tempore pontes lapideos, unum ſupra ripam Kile prope Yranck, alterum ſupra ripam Riviere dictam, funditus inſtauravit. Hinc ſancti Beati juxta Confluenſe collegium duodecim Canonicorum paravit, & per Papam confirmare procuravit. Iſto tempore fuit fames permaximaque cariſtia in tota iſta terra, ita quòd maldrum ſiliginis vendebatur Treverim pro ſexaginta ſolidis. Tunc Graviſcellis in * Hammone venditum eſt maldrum tritici ſeptem libris Hallenſibus, groſſis tribus, pro XIV. h. Etiam peſtilentia univerſalis erat adeo magna quòd multorum pauperum corpora ex nimia fame & peſtilentia infecta in ſtratis publicè inveniebantur, & à pluribus civitatibus magnae generales foveae in cimiterium conſecratae parabantur, & pretia ſtatuebantur ut ipſa cadavera ſepulturae traderentur. Iſtae plagae heu! poſt mortem lamentabilem Henrici Imperatoris in flagellum omnium nationum ſtatim eſſe coeperunt, & pluſquàm triennium miſerabiliter duraverunt. Vnde quidam metrificator: *Vt lateat nullum tempus famis eſſe cucullum*.

* f. Hannonia.

CAP. II. *De juvamine facto Iohanni Regi Bohemiae per Dominum Baldewinum.*

Eorum Regem & Dominum Baldewini nepotem aliqui in Bohemia Domini, ſcilicet Dominus de Lippa & ſui, volentes ipſum de proprio pellere regno, quod factum nuntium per Cellerarium ad aures Principis Baldewini Treverim fuerat delatum, qui momentaneum colligens exercitum nobilium pluſquam mille galeatorum, aſſumpto cum eo Petro Moguntino Archiepiſcopo, Bohemiam hoſtiliter invaſerunt, caſtra & oppida viriliter expugnaverunt. Quod intelligentes inimici, fugam turpiter inierunt; & ſic Rege liberato apud . . . . Rex & Baldewinus convenerunt, & obviis ſe manibus lætantiſſimè receperunt, & in amplexus amicabiles irruerunt, & ultra dimidium annum in Bohemia pro pace reformanda & fortaliciis recuperandis dictus Baldewinus remanſit. Eodem tempore Dominus Baldewinus & Iohannes Ludovvicum ſuum Regem in Bavaria per Fredericum Ducem quaſi obſeſſum intellexerunt; cui toto ſuo cum cuneo, Petro Archiepiſcopo in Bohemia remanente, perrexerunt, & in Ezzelingen convenerunt, & ibidem in ripa permaximum permiſcentes prælium diei circa crepuſculum cum accenſis cereis acriter pugnarunt. Ibi Dominus Baldewinus Regem Bohemiae Militem fecit, propriis cum manibus pretioſiſſimè armatus glorioſiùs præliabatur. Tandem Fredericus cedere coactus ab hinc declinavit, & ſe per fugae ſubſidium turpiter abſentavit. Sequenti anno Domini millemo tricenteſimo decimo quinto, videlicet in ipſo ultimo cariſtiae anno, Ludovvicus & Fredericus ante Spiram convenerunt; ubi Ludovvicus in praeſidium ſuorum ſe recepit in cimiterium Iudaeorum, ubi ambo maxima victualium penuria laborarunt, ita quod adhæc nobiles rapas effodientes, eſuriei ſatisfacientes, ipſas comedere artabantur. Quod Dominus Baldewinus intelligens, maxima cum potentia & victualium quantitate copioſa adveniens, plurima Regi Ludovvico victualia miniſtravit, & ipſe cum Frederico Duce præliandi caſtra ante Spiram ſituavit. Fredericus vero cernens Ludovvicum Regem & Baldewinum Archiepiſcopum praevalere, Auſtriam repetivit. Ibi Baldewinus multa ſuae Eccleſiae impetrans privilegia, & Bopardiam & Vveſaliam & additionem Balgincheit in pignore ſuae Eccleſiae cum hulda acquiſivit, & Treverim remeavit.

Vide Albert. Argentin.

CAP. III. *De pacis terræ conſpiratione, Bruil prope Coloniam obſidione, & etiam Domini Baldewini dominatione.*

Vitae laborioſiſſimae iſte Baldewinus noſcitur extitiſſe. Nam anoo Domini milleſimo tricenteſimo decimo ſexto Domini Baldewinus & verè omnes Principes electores Aquenſem & civitates Rheni majores ad Ludowicum Regem in Norenberch & poſt in Bacheraco congregati, totius terrae pacem juramentis, confirmantes, conſpiraverunt, theolonia minoraverunt, & Comitem Hannoniae terrae Advocatum partibus in inferioribus praefecerunt. Hic Dominus Baldewinus Bacheracum & Rotibula cum hulda pro maxima pecuoine ſumma Eccleſiae ſuae in pignus recepit, Sternenbergh alienis legatum ſibi donari redimendum impetravit, quod & redemit, & eo ſuam augmentavit Eccleſiam. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo ſeptimo Dominus Henricus Colonienſis Archiepiſcopus pro Tulpeto reddendo ſuae Eccleſiae Vv. Comitem Iuliacenſem diffidavit. Cui Comiti Dominus Baldewinus in adjutorium expeditionem non modicam ſuis ſumptibus deſtinavit, cum inimicitiae adhuc inter dictos Archiepiſcopos regnarent propter electionis diſſenſionem. quam expedi-

peditionem Comes in Tulpetum per duodecim hebdomadas & quatuor dies collocavit. Vnde in dicta expeditione exiſtens ſaepe cum Henrici partibus diverſos habendo conflictus, alios necando, alios vulnerando, continuè triumpharunt, & Tulpetum defenſando viriliter conſervaverunt. Eodem etiam anno Stirbereh prope Egram à Lantgravio de Luckenbergh legitima emptione facta feudum ligium & aperibile ſuae in perpetuum eſſe Eccleſiae, ut in litteris continetur, utiliter ordinavit. Iſto etiam tempore Vvitlich & Meyen muris circumdedit, & Canonicos regulares de Lonche propter frequentem hoſpitum viſitationem depauperatos in Meyen tranſtulit, Eccleſiam ibidem eis incorporavit, clauſtrum eiſdem aedificavit, ut regulam Canonicorum poſſent liberiùs conſervare. Iſto etiam anno & ſequentibus Henricus Colonienſis Archiepiſcopus, Iohannes Comes de Crucenache & plures alij, cùm eſſent de parte ſcilicet Ducis conſpiratam terrae pacem frivolè violarunt. Nam omnes ſua territoria tranſeuntes rigidè ſpoliarunt. Propter quod cives Colonienſes caſtrum Brule anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo octavo pluſquam per tres menſes obſidione compreſſerunt. Tandem hoc caſtrum voluntate civium in manus Domini Baldewini fuerat collatum, tamen in hunc modum, quod ſi Henricus Colonienſis Archiepiſcopus pacem terrae non ſervaret, ipſe Dominus Baldewinus hoc caſtrum in manus Colonienſium traderet deſtruendum. Et poſt in Septembri magnus terrae motus per longam moram perduravit. Sequenti vero anno milleſimo tricenteſimo decimo nono Dominus Baldewinus magnum conglomerando exercitum in Ludovvici Regis adjutorium contra Fredericum Ducem caſtra ante Vveſebaden in loco Scherſileyn dicto ſituavit, ubi Fredericus Dux intelligens Ludovvicum & Baldewinum praevalere, Baldewinus verò quod Bopardienſes, ſi ei non vellent obedire poſſet auctoritate regia diffidare, impetravit, & Treverim remeavit. Iſto etiam anno cives Colonienſes Henricum eorum Archiepiſcopum pacem terrae violaſſe coram Domino Baldewino legitimè probaverunt, ſupplicantes caſtrum Brule ſibi dari violandum. pro quo etiam pecuniarum ſummam ſpoponderunt. Quod Dominus Baldewinus, licèt Archiepiſcopus Henricus ſibi tunc capitalis eſſet inimicus, facere recuſavit. Nam dilapidationem Colonienſis Eccleſiae nequaquam voluit tolerare, ſed in manus dedit eorum, non violandum, ſed Archiepiſcopo reſignandum pace reformata. quam pacem ipſe Dominus Baldewinus poſtea in Vrawenkathen prope Andernacum benivolè ordinavit.

CAP. IV. *De Maguntinæ Eccleſiæ prima vice Domino B. commiſſione, Cruczenache, Keſtelim, Spaynheym obſidione, & Baldeſteyn fundatione.*

Æternae memoriae Dominus Baldewinus anno Domini milleſimo tricenteſimo decimo nono maximis armatorum catervis in auxilium ſui Ludovvici Regis Argentinam ſumptuoſiſſime perrexit; ubi cum Frederico Duce prælium libentiſſimè miſcuiſſet, ſi ipſe Fredericus perſtitiſſet; qui cùm ſuam partem deteriorem eſſe conſpiceret, vadum Bruze tranſequitavit, & ut ita dicam, non fugiendo, ſed plures coadjutores requirendo, repatriavit. Iſto tempore Dominus Petrus Moguntinenſis Archiepiſcopus recordationis feliciſſimae, defunctus ſaeculo, de carnis ergaſtulo feliciter migravit. Quo defuncto Moguntinenſe Capitulum ante argentinam venit ad Dominum Baldevvinum totaliter congregatum, & ad ſanctam Moguntinenſem ſedem in Capitulo concorditer ipſum poſtulaverunt. Et ecce non poſt multum temporis intervallum venit quidam nigrorum de ordine monachorum, Matthias nomine, electus & confirmatus à Papa in Archiepiſcopum Moguntinenſem deſtinatus, qui ſe omnimodè in Domini Baldevvini gratiam donavit, electionem Domini Ludovici Regis per Dominum Baldevvinum approbavit, & cum ipſo ſibi utiliter conſpiravit. Vnde Dominus Baldevvinus ipſum a Capitulo in Archiepiſcopum receptari feliciter procuravit, de ſua poſtulatione facta gratiarum multimodas referendo actiones. Poſt hæc anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo Adolphum Ducem Bavariae, Comites de Spaynheym, Naſſauvve, & Iohannem Comitem de Cruczenache armis fuerat bellicis viriliter aggreſſus, & caſtrum Sprendelingen captum violenter obtinuit. Deinde ante Cruczenache venit, incendia uſque ad portas inferendo; & Iohanni Comiti ibidem plurima in blado & vino inferendo damna, ad maximam interemptionem deduxit. Poſtea in Spaynheim quaecunque extra caſtrum repererat, crudeliter vaſtavit, & dehinc Keſſelim, quod erat Simonis antiquioris fratris Domini Ioannis Comitis, circumdedit; & cum ibidem multa intuliſſet damna, neptis ſua de Valkenburch exorta, illius terrae Comitiſſa, ſuis cum infantibus deſcendit, & ſe aſpectui Domini Baldevvini præſentavit, & flebili voce allatis filiis clamavit: O pater reverende, numquid carnem tuam vis & ſanguinem egeſtati dare, quam potius debueras à cunctis defenſare, cum tui ſint conſanguinei? Pater, recordare, & parce nobis hodie. Nam potens es ſalvare. A quibus dictis pietatis viſceribus ab intimis motus humiliter receſſit. Eodem anno Baldenſteyn ſupra Lanam propter rebellionem Reyneri & Ioannis de Weſſerburch à fundamentis violenter erexit, caſtrumque Richenberch tunc conſtruxit, quod Willhelmo Comiti Katzenelenboge in feudum ligium cum omnibus pertinentiis dedit, & anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo primo ipſius caſtri Baldenſteyn feudum ab illis de Weſſerburch ſuæ Eccleſiae in perpetuum allodium comparavit. Et eodem anno conveniens Bacheracum ipſum caſtrum auctoritate regia libertari procuravit, & retentiones in omnibus imperii caſtris contra quoſcunque, & quod omnia imperii obligata ubicunque poſſet redimere impetravit, & caſtrum Schadecke feudum ligium & aperibile facta emptione legitima procuravit, & Elch prope Clotten muro circumduci & libertari fecit. Iſto etiam anno Dominus Baldevvinus illos de Dorsvvilre ad ſatisfaciendum ſuae Eccleſiae Capitulo maxima expeditione congregata coartavit.

CAP. V. *De Frederico Duce capto per Iohannem Regem Bohemiae, & Furſteinberg obſidione.*

Recipere pacem, jure ſuo ſemper ſalvo, ille Baldevvinus promptiſſimus habebatur. Nam anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo ſecundo feria quinta poſt Bartholomaei cum haeredibus Rudulphi Ducis Bavariae, & Comitibus Naſſavve & Spaynheim, qui adjutores erant Frederici Ducis Auſtriæ electi contra Baldevvinum, multorum (precibus) inclinatus caſtrum Kirperch ſuae Eccleſiae aperibile ligium à Simone de Spaynheim Comite acquiſivit, & terram quam undique violenter acquiſierat reſtituit. Dicti etiam Duces Bavariae Bacheracum Domino Baldevvino * p. l. confirmaverunt aſſignatione. Eodem anno Ludovvicus Rex & Fredericus convenerunt inter Ochingin & Molindorff congreſſione præliali. In quo praelio Dominus Iohannes Rex Bohemiae Domini Baldevvini nepos ſtrenuiſſime pugnavit, & totum ipſius Frederici exercitum diſſipavit, adnihilavit, totaliterque proſtravit die ſanctiſſimi anteceſſoris ſui Wenczelai Regis, ipſumque Fredericum cepit, & captum Ludovvico Regi, ſub hoc pacto quod ipſum non occideret, honeſtiſſimè aſſignavit. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo tertio & pluribus ſequentibus annis Mars & Saturnus in geminorum erant coadunati ſigno. de quo aſtrologorum erat prænoſticatio, quod multa deberent praelia per diverſa mundi climata ſaeviter regnare, diverſae quoque hæreſes in Dei Eccleſia, proh dolor, pullulare. Eodem anno Dominus Baldevvinus Wellenſteyn prope Cruczenache & Frederici Silveſtri Nuenbergh prope Kir ca-

* Sic in MS. At Kylander edidi *ipſe pignus* Forte leg. *per litterarum conf. aſſignatione*.

caſtrum & turtim Seynheim feodum ligium & aperibile comparavit, & Regem Bohemiae feodo in Symeren renunciare procuravit, quod ligium & aperibile Georgius Comes Hirſutus a Baldevvino & Eccleſia ſua Treverenſi cum pertinentiis recepit, exceptis miſniciis & caſtrenſibus, ut in ſuo privilegiorum libro plenius continetur. Poſt haec anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo quarto Smydeburch & partem Neurenburgi ligia & aperibilia fecit, & Comitem de Hennenberch XLI. marcarum argenti annuorum redditum feodalem ſtatuit, quos redditus Eccleſiae Treverenſi in ſua terra aſſignavit. Iſto etiam anno Domini Baldevvinus, Rex Romanorum, Dux Lotharingiae, & Comes Barenſis confœderati fines Metentium exercituali potentia ingreſſi quicquid extra civitatem proprietatis habuerunt decoris & honoris funditus deſtruxerunt, & eorum rebellionem nefandam penitus perdomarunt, & ſingulos ad emendam praeſtandam, prout exceſſus imponebatur, coartarunt. Iſto anno fuerat quidam ſacerdos Coloniae degradatus & propter haereſim crematus. & verè tota civitas fuerat infecta pravitate haeretica, & vix purgata. quae haereſis à Moguntinenſibus fuiſſe dicitur initiata. Poſt hæc anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo quinto Dominus Baldevvinus Furſtenbergh circumdedit, & in obſidione diu manſit; poſtea condignam recipiens ſatisfactionem receſſit. Eodem anno Winterbergh à Iohanne Comite de Spaynheim feodum ligium & aperibile Eccleſiae comparavit. Et anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo ſexto Ludovvicus Rex fuerat Romam pacificè ingreſſus abſque electorum ſuorum conſilio, & non ab Eccleſia, ſed à Senatu fuerat in Imperatorem coronatus.

CAP. VI. *De Bopardiae expugnatione, ſancti Vvendelini emptione, & Eccleſiae Moguntinenſis Domino Baldewino facta ſecunda commiſſione.*

Omen bellicoſum ſaepius iſte Baldewinus fuerat ſortitus. Nam anno Domini milleſimo tricenteſimo vigeſimo ſeptimo Dominus Baldewinus Domino Matthiae Moguntinenſi Archiepiſcopo, qui Marchionis Miſnenſis oppidum Suden Geyſen appellatum obſidione vallaverat, expugnare nequiverat, adjutorialem expeditionem deſtinavit, deinde perſonaliter veniens. Vnde hoc oppidum viriliter expugnavit, & cum tota ſua acie in adjutorium Domini Baldewini Bopardiae properavit; ubi Dominus Baldewinus cum eis magnam habendo pugnam, eorum portas invadendo viriliter violavit, potenter intravit, & forinſeci Bopardiae partem oppidi cum ſuburbio, contra tamen intentionem Domini Baldewini, cremaverunt, ſic eos requirere ſuam gratiam malis eorum gratibus coartavit: qui ſe, oppidum, bona & corpora, ſuam implorando gratiam, voluntati ſuae unanimiter reddiderunt, & ſibi & ſuae Eccleſiae ſubjectionem & fidelitatem perpetuam juraverunt, juribuſque, libertatibus, & privilegiis ſuis renuntiantes, Domino Baldewino ſe & ſua ſubmiſerunt. Iſto anno totum ſancti Vvendelini caſtrum & diſtrictum comparavit. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo viceſimo octavo quaedam diſſenſionis materia inter Dominum Baldewinum & Comitiſſam de Starkenberch ſuper quibuſdam bonis in Birkenfelt exorta, ſuper qua Henricus de Spaynheym Praepoſitus Aquenſis & Emmericus de Lapide Miles pro Comitiſſa & ſuis treugas Domino Baldewino in manus ſuas Grimbergh promiſerunt. Interim Dominum Baldewinum per Moſellae alveum navigio deſcendentem, non praemunitum, non diffidatum, dicta Comitiſſa proditione pendentibus treugis captivum in ſuo caſtro Starkenberch tenuit captivatum; à qua captivitate, promiſſione facta ſe in ſua vita nullum caſtrum in Birkenfelt conſtructurum, liberum tamen aedificandi arbitrium ſuis relinquendo poſteris, fuerat liberatus. Eodem anno Matthias Moguntinenſis Archiepiſcopus viam univerſae carnis fuerat ingreſſus. Hic fratres Moguntinenſis Capituli Dominum Baldewinum in ſuum Archiepiſcopum unanimiter poſtularunt, & poſtea Dominum Baldewinum in propria venientem perſona ſuae dioceſis tutorem fecerunt, & caſtra & munitiones in ejus manus aſſignarunt. Quid ſtatim cuncta ipſius Eccleſiae debita ab anteceſſoribus multipliciter contracta, quia longiſſima cum Lantgravio Haſſiae fuerat in guerra, quae nondum erat ſedata, ne aliqua ſupercreſcerent damna, de ſua propria pecunia funditus perſolvebat. Iſto tempore Dominus de Vvirnenburch Henricus à Papa fuerat in Archiepiſcopum electus, confirmatus eiſdem & directus. Cui Canonici crimina imponendo & defectus, ad ſedem apoſtolicam appellarunt. Iſto anno Dominus Baldewinus vallem ſub Hoynberg ſituatam, renovationem Vvitkirche & Lyesheym caſtrorum ligia & aperibilia ſuae Treverenſi Eccleſiae, recepta ſtipulatione, ut in privilegiis cernitur, adjecit. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo viceſimo nono Ludovvicus Imperator Romae quendam nomine Nicer de ordine fratrum Minorum Antipapam creavit, & in ſedem beati Petri collocavit, Cardinales, Epiſcopos &c. Et ecce haereſis praenoſticata hic fuerat praenoſticata. Iſto tempore itinera juxta Cochime, Trus, Stupam, & Neve, ubi equus inonuſtus vix poterat deduci, in tantum amplavit quod equus farcinatus ſeu aſinus onuſtatus ſecurè poterat pertranſire.

Trithem. in chron. Hirſaug. ad an. 1325. & in chron. Sponhein. ad an. 1328.

Trithem. in chron. Hirſaug. ad an. 1328.

Vide Notas ad Vitas Papar. Avenion. pag. 702. 712. 715.

CAP. VII. *De fundo Carthuſienſium empto, & Baldenelcz fundatione.*

Rogatur itaque Dominus Baldewinus jura Moguntinenſis Eccleſiae rigidus obſervare. Nam cives Moguntinenſes per excogitatam ſuae malignitatis aſtutiam ſub quadam aequitatis ſpecie quaedam jura Eccleſiae ſibi frivolè uſurparunt, & Dominum Baldewinum pro ipſius Eccleſiae tutore recipere recuſarunt. Quorum fines Dominus Baldewinus circumquaque exercituali manu forti depraedando, devaſtando, hoſtiliter ingreſſus, eorum inflatam ſuperbiam rigidius edomavit. Oppidum quoque Elteville appellatum inter Moguntiam & * Pigvviam ſituatum aedificavit, & Eccleſiam de Fleytsheym incaſtellavit, ut mercimonia & alia quae de Frankenfort ſecretè devehebantur, auferrentur, aliaque fortalicia circumcirca Moguntinenſes acquiſivit, ut per ea prohiberet quod victualia & alia neceſſaria nulla poſſent adduci, ſuique cum Moguntinenſibus plura bella & rixas habuerunt; ibique multi occiſi & laeſi fuerunt, coactique frequenter Moguntinenſes per pontes & foſſata uſque ad portas civitatis fugati fuerunt, de quo eos in Eccleſiae tutorem ſe recipere coartavit anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo. Iſto etiam anno caſtrum Smideburch tam comparando quàm aedificando dedit Treverenſi Eccleſiae. Eodem etiam anno juxta Treverim ſanctum Albanum ab Abbate & conventu ſancti Matthiae comparatum aedificiis Carthuſienſibus aptis cœperat decorare. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo primo Domini de Elcz, Erenberch, Vvaldeke, Schonecke, ſuis quampluribus cum complicibus, cupientes Domini Baldewini magnanimitatis magnificentiam aliqualiter incurvare, rapinis terrae ſemitas perturbando, unanimiter conſpirarunt, contra quos Dominus Baldewinus exercituali potentia acies direxit, Elcz circumdedit, & Baldenelcz à fundamento conſtructum, quos ejus potentiam nihilavit, mirabiliter firmavit. Eodem anno caſtrum Solmecze feodum ligium & aperibile fecerat, Vvinterava ſuae Treverenſi Eccleſiae conſtruxerat ad tuitionem. Alio ſequenti anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo ſecundo guerra durante contra dicta quatuor caſtra, caſtrum Ruſenberch à fundamento aedificavit, de quo potentiae ſuae malleo erecta contrivit cornua ſuperborum. eodem anno epiſcopatum Spirenſem ad inſtantes preces Vvalrami fratris Comitis Veldenciae ibidem Epiſcopi & Capituli, qui tot debitis erat gravatus & guerris quod ulteriùs regere non poterat, ceperat regendum in temporalibus. Et ecce tres epi-

* Kyrlander Bingiam

ſco-

Digitized by Google

ſcopatus ſimul ſtrenuè regebat, debita perſolvit, diſtracta ad jus & proprietatem fideliter revocavit. Vnde ſequenti annò Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo tertio Domini de Eclz, Erenberch, Vvaldecke, Schonecke, videntes quod reſiſtere ſuae potentiae non valerent, poſt guerrarum ſeſſarum diù duratarum excidia pacis dulcedinem poſtularunt, quam Dominus Baldewinus pacis amator poſcentibus fuerat largitus, & Iohanni de Elcz de ſuo caſtro Baldenele ſuae Eccleſiae perpetuum juratum & fidelem Burgravium duxerat ſtatuendum. Iſto etiam anno, die Mariae Magdalenae, in meridie, fuerat Treverim ſubitaneum fluvium aquae diluvium permaximum, ita quod cuncti perterriti ſubmerſionis periculum timebant affuturum. Poſtea anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo quarto dominium de Schurenberch à Domino de Vonisberch comparatum Eccleſiae addidit Moguntinenſi. Eodem anno Dux Lotharingiae die Novembris XIII. de homagio ſuo à Domino Baldewino recepto munimina tradidit litterarum. Alio anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo quinto, ad inſtantiam Erfordienſium Dominus Baldewinus perſonaliter cum magna potentia Marchionem Miſnenſem & Comites de Hoynſteyn hoſtiliter invaſit, eoſque per incendia & bella multùm damnificavit. Sequenti anno Erfordienſes Domino Baldewino rebellarunt: contra quos miſit Marchionem & armatos ſuos, qui contra eos bella quamplurima habuerunt. Iſto anno die Simonis & Iudae, fuerat ventorum turbo in valitudine tanta quod multa alta aedificia corruendo fuerant diſrupta. Vnde quidam metrificator:

Trithem. in chron. Hirſaug. ad ann. 1335.

SIMoNIs EXCELsI sTERNVNTVR TVRBINE LVCI.

In quo verſu computando MCCCXXXV. annos Domini poteris reperire. Anno vero Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo ſexto Dominus Baldewinus epiſcopatum Spirenſem à debitorum gravaminibus relevatum, & multum melioratum, pace reformata, dictoque Vvalramo Epiſcopo de medio ſublato, maxima gratiarum actione recepta, duxerat reſignandum, & Gerlacum de Erenberch Spirenſis dioceſis in Epiſcopum eligi procuravit. Eodem anno turbat vina gelu, ventus ſegetes, & equos ſprue.

CAP. VIII. *De monaſterii Carthuſienſium conſecratione, caſtri Montis ſancti Iohannis conſtructione, & Vvelsberch deſtructione, domus in Limpurch emptione.*

Voce imperativa papali & Cardinalium conſilio emiſſa anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo ſeptimo Domino Baldewino & Capitulo Moguntinenſi fuerat mandatum ut epiſcopatum Moguntinenſem in manus duorum Legatorum ad hoc in Pingvviam deſtinatorum tanquam in manus Papae liberè reſignarent. Cui mandato Dominus Baldewinus obediens acceſſit Bacheracum, convocans ibidem Capitulum & officiales Eccleſiae Moguntinenſis; praecepitque eis ut mandatis apoſtolicis obedirent, & juramento ſibi per eos praeſtito libenti animo renuntiarent. Quo audito, quia videbant quod eis ampliùs praeeſſe non vellet, inobedienter ab eo receſſerunt, & contra voluntatem Papae & Domini Baldevvini Henricum de Virnenburg eis à Iohanne Papa deſtinatum contra quem prius crimina & defectus opponendo appellaverant, nunc in Archiepiſcopum acceptarunt; qui ſtatim omnia ſua temporalia ab Ludovico Imperatore in feodum recepta, cum Domino Baldevvino eſt pacificatus. Iſto anno apparuit cometa Iudaeorum interfectionis praenoſticativa. Nam quidam depauperati nobiles ſibi Regem praefecerunt, cui nomen Arindeler impoſuerunt: qui civitatibus adhuc magnis expugnatis, Iudaeos quotquot invenire poterat crudeliter trucidavit. Alio anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo octavo Edvvardus Rex Anglorum Regem Franciae ſupra ducatum Normandiae diffidavit, & de Almania multis terrarum dominis plurima ſtipendia donavit, Franciam potenter intravit, cremando, ſpoliando, ſed minimè perfecit. Poſtea anno Domini milleſimo tricenteſimo triceſimo nono die Kyliani fuit eclypſis ſolis pluſquam duarum horarum tempore meridionali. & poſtea in Autumno dicti de Svvizere in Berna plures interfecerunt praelio triumphali. Iſto etiam anno Dominus Baldevvinus Regi Anglorum tanquam infinitis pecuniarum ſummis mutuatis coronam regni praedicti pro pignore acceptavit. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo circa *Laetare* viſa fuit cometa tanquam in cancro ſituata. & poſtea nundinae Monſtruele per Comitem Hannoniae & Dominum de Valkenburch fuerant ſpoliatae, multi occiſi. Eodem anno Rex Anglorum die nativitatis beati Iohannis Baptiſtae tranſfretavit, & multis Francigenis interfectis; pluribuſque phaſelis captis, glorioſius triumphavit. Eodem etiam anno Dominus Baldevvinus ad veſaniam Comitum Vvalrami de Crucenache & Comitis Silveſtris de Duna perdomandam, Dunam circumdedit, & caſtrum Montem ſancti Iohannis appellatum à fundamento erectum contra Dunam fortiſſimè firmavit. Et poſtea die Thomae monaſterium & conventum Cartuſienſium juxta muros Treverenſes ab eo funditus conſtructum ſolemniter dedicavit. Sequenti annò Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo primo in Majo Comes de Spaynheym per Dominum Ludovvicum Imperatorem Domino Baldevvino fuerat reconciliatus. Comes vero Silveſter de Duna in caſtro quodam Velsberch dicto retentus, Domino Baldevvino per aliqua tempora magna inferendo damna, nocturnali tamen tempore, per ſpolia & incendia perſiſtebat; quae Dominus Baldevvinus, tanquam leo ſe dormire ſimulans, ſupportavit. tandem evigilans, rugitu ſuo maxima exercituali potentia Velsberg obſidione vallavit. quam obſidionem Dux Lotharingiae cito ſuo conamine cupiens ſolvere, conſilia & auxilia collegerat opportuna, eo quod caſtrum ſuum eſſet feodum ſuoque in territorio ſituatum. Videns etiam potentiam Domini Baldevvini eſſe praeminentem, timore tactus ad Dominum Baldevvinum in obſidionem properavit, ſecumque ſe quoſcunque colligavit. Obſeſſi vero Domini Baldevvini videntes animoſitatem, cernenteſque operum machinarum horribilitatem, quibus violenter expugnari metuebant, ſalvis rebus & corporibus in manus Ducis caſtrum ad Domini Baldevvini voluntatem violandum tradiderunt. & poſtea ad Domini Baldevvini juſſionem fundinis fuerat deſtructum. De qua tamen regalis fortitudinis caſtri violenta & celebri deſtructione eſſet mirè mirandum, ſi ultioni divinae non eſſet intitulandum. Nam ante obſidionem aura frigida & turbulentiſſima ante feſtum beati Martini, & in vigilia beati Martini qua obſedit, & poſtea in obſidione aura levis & gratiſſima annuo tempore contraria regnabat; ſed caſtro violando tradito, cunctos ut prius aurae intemperies moleſtabat. Vnde totus vulgus ſanctos ſe vindicare proclamabat. Alio ſequenti anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo ſecundo Comes Silveſter de Duna feſſus guerrarum exeidiis, poſcens amoenitatem pacis, in propria perſona metu coactus ad Dominum Baldevvinum Trevericum ingreſſus palatium, ſe omnimodè ſuae gratiae condonavit; cujus amicorum precibus Dominus Baldevvinus inclinatus eum in ſuam gratiam acceptavit. Iſto etiam anno Durdrachum in maxima parte proprio igne divinitus flagellatum in tantum quod ſupra aquam....... dictam naves cum vino & mercimoniis, ita quod aquarum inundantia non poterant extingui, cremabantur. Poſtea in vigilia Iacobi maxima erat aquarum inundantia per totum Rhenum, non a Rheno, ſed a fluvio Mogos dicto, quod tamen contra ſuam eſt naturam, in flagellum cauſata, ita quod integrae villae ruptae & defluxae cernebantur. Eodem anno XXIII. die Ianuarii quaſi in prima noctis hora pluente grandine fulgura cernebantur & tonitrua audiebantur. Eodem anno

Vide vitas Papar. Avenion. pag. 228. 256.

anno Comes Barenſis a Domino Baldevvino homagium & feodum juramento innovatum acceptavit, & ſuper eo duplicia munimina litterarum praebuit. Alio quadrageſimo tertio anno Ludovvicus de Bavaria Imperator illuſtris Principis Domini Iohannis Regis Bohemiae filio de terra Carinthiae, quam prius ſibi donaverat, ejecto, uxorem ejuſdem raptam & ſuo filio traditam abſque Eccleſiae judicio, non deſponſatam, immo adulteratam, terram fraudulenter obtinuit Carinthiorum. Sequenti vero anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo quarto Dominus Baldevvinus pontem trans Moſellam in Confluentia ſumptuoſius conſtruxit. Eodem anno Dominus Reynerus de Weſterburgh Dominum Baldevvinum diffidavit. Vnde Dominus Baldevvinus exercituali collecta potentia Schadeck ſimul & Grenzau expugnata ſuae Eccleſiae obtinuit Trevirorum. Eodem anno medietatem dominij de Limpurch facta emptione legitima ſuae Eccleſiae adjecit. Alio quadrageſimo quinto anno Friſones Comitem * Hannoniae eis bellum inferentem ſaeviter occiderunt. Eodem anno Dominus Baldewinus privilegium perpetuum per totam ſuam diœceſim contra mendicantium ordines ſuper quarta parte legatorum parrochialibus Eccleſiis donanda impetravit. Sequenti anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo ſexto Henrico de Virnenburch Moguntinenſi Archiepiſcopo propter fautoriam Ludovvici de Bavaria ab omni pontificali honore à Clemente ſexto privato, & * Nicolao de Naſſavva in Moguntinae ſedis Praeſulem creato, ac ipſo Ludovvico de Bavaria ab eodem Papa propter ſua praeſcripta demerita ab omni dignitate regia ſententialiter depoſito, Principes Electores, videlicet Dominus Baldevvinus Treverenſis, Vvalramus de Iuliacho Colonienſis, Gerlacus de Naſſavva Moguntinenſis, Dux Saxoniae, & Iohannes Rex Bohemiae, aliis vocandis vocatis, non tamen comparentibus, dictas depoſitiones ratificantes, auditis procerum regni ſententiis in Reuſe diffinientibus quod praedictis ſic ſe habentibus, eos ad electionem Regis fore proceſſuros. Qui unanimiter vota ſua in Dominum Karolum Iohannis Regis Bohemiae primogenitum direxerunt, & invocato ſpiritus ſancti adjutorio in Romanorum Regem anno praedicto tertia poſt Kyliani XI. die Iulij concorditer elegerunt. Eodem anno inter Reges Francorum & Angliae praelio permaximo perpetrato, Princeps ſereniſſimus, Domini Baldewini nepos, Miles imperterritus, Dominus Iohannes Rex Bohemiae, licèt cæcitate fuerit percuſſus, non minùs tamen fuerat armatus, ſagittis Anglicorum lethaliter vulneratus, viam univerſae carnis viceſima ſexta die Auguſti fuerat ingreſſus. Anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo ſeptimo, die Aprilis XX. quae fuerat feria ſexta infra octavas Paſchae, Reynardus de Vvelterburch auxilio Ludovvici de Bavaria & conſilio, Domini Baldewini Burgravio proditoriè ejecto, reſiduum de Grenzeu ſibi uſurpavit, quod oppidani Confluentiae reexpugnare & recuperare volentes, dum hoſtiles inſidias adeſſe ignorarent, ſe ut leviùs ambularent dearmarent, arma famulis bajulanda commendarent, ſe ambulando diſgregarent, plures capti, quamplures valde crudeliter fuerant trucidati. Eodem anno poſtquam Ludovvicus de Bavaria mala malis plicuiſſet, nec ſe ſaluberrimis Eccleſiae monitionibus correxiſſet, die (XI.) Octobris, dum de venatione reverſus fuiſſet, ſe membratim aggravatum ſentiviſſet, & denuo alleviationis cauſa equum aſcendiſſet, ſpatium ſiniſſet, creſcente dolore ſe incurvans à ſuis per brachia receptus, amplexatus, ſuſtentatus, ſpiritum celeriùs exhalavit. Illo etiam anno, die exaltationis ſanctae crucis, vineae & nuces congelabantur cauſtate pruinali, ita quod maxima vinorum cariſtia fuerat ſubſecuta. Alio anno quadrageſimo octavo Dominus de Vvelterburch & peregrini Vilmarienſes multa diœceſi mala intulerunt.

Vide Albert. Argentin ſententiam divortij edidit Freherus.

** Hollandiae. Vide Albert. Argentin & Trithem in chron Hirſaug. ad an. 1345.*

** Gerlaco*

CAP. IX. *De Vermich, & domini de Coverna emptione, & de Solmeze deſtructione.*

Multorum conſilio Dominus Baldewinus facta emptione legitima Vermich caſtrum cum ſuis pertinentiis ſuae Trevericae Eccleſiae comparavit, & Duci Iuliacenſi, in cujus territorio ſituatur, in feodum perpetuum condonavit. Et Iuliacenſis tunc Marchio à filiis ſuis captivitati addictus, Domini Baldewini conſilio * in curia Domini Karoli Imperatoris Moguntiae celebrata confirmationem privilegiorum ſuorum & ſuper archicancellariam regni Arelatenſis obtinuit ubi etiam per totam Galliam & Germaniam tutor & mamburnus fuerat conſtitutus regni Romanorum; quo plures ſua feoda requirentes infeodavit. Quod etiam anno Hozolmeeze cum pluribus confœderatis deſtruens, ſolo coaequavit. Eodem anno in capite Auguſti collecta exercituali potentia Vilmar obſidione vallavit; ubi cum per quindecim dies contra Moguntinenſium diffidationem ſumptuoſius poteſtativè perſtitiſſet, pluribus hoſtibus occiſis turres machinis diruiſſet, adverſarij cum Domino Baldewino placitare inceperunt, & eo modo convenerunt quod caſtrenſes recedentes, caſtrum & oppidum in manus trium nobilium ſpecificatorum conſervandum traderent, quod ſi Dominus Baldewinus ipſum ad ſuam pertinere Eccleſiam competenti teſtimonio oſtenderet, ſibi ſuae Eccleſiae nomine perpetuo jure conſervandum aſſignarent, & vice verſa adverſariis miniſtrarent. quod obſeſſi corporali juramento praeſtito ſpoponderunt, & Dominum Baldewinum de obſidione recedere ſeduxerunt, quod ſubito, ut ſuprà in Grenzau, temerè infregerunt. Eodem anno Dominus Baldewinus caſtra & territoria Vreudenberch, Vrendenſteyn, Coppa, & caſtrum & dominium de Coverna, cum ſuis caſtrenſibus & pertinentiis comparata, & Bobingen feodum ligium & aperibile facta emptione legitima Eccleſiae addidit Trevirorum. Sequenti anno Domini milleſimo tricenteſimo quadrageſimo nono Guntherus Comes de Svvartzenburch à Domino Henrico de Virnenburch depoſito Moguntino & Domino Ludovvico filio Bavarij Marchione de Brandenburch & Domino Rudolpho Duce Bavariae dicto de Heydelberch contra Dominum Karolum in Romanorum Regem electus, ante Franckenfort caſtra ſituavit; cui Dominus Karolus Domini Baldewini adjutorio prælium acturus manu exercituali praevalida obviavit, nam fortificans, quia filiam dicti Ducis de Heydelburch ſibi deſponſavit. Vnde dictus Gunterus intoxicatione, ut dicitur, infirmus videns ſe deceptum, corporeis viribus deſtitutum, ſuos electores cum Domino Rudolpho concordes, coactus in propria perſona Domino Karolo ſigillum ſuum regium & ſigna regalia reſignavit, quem Dominus Karolus in gratiam acceptavit. Eodem anno nova flagellatorum ſecta ſurrexit, ſed affectu cujus ignoratur. Qui flagelliferi nudo corpore, capite capucio & pileo & pudebundis lineo velamine tectis, cruce & vexillis & candelis ardentibus praelatis, carmina haereſi mixta decantando, ſe duriſſimè ad ſanguinis effuſionem acubus flagellis intextis verberando, ſaepius proſtrando, ſub quadam ſpecie pœnitendi inceſſerunt, quam pœnitentiam non à ſacerdotibus, ſe à laicis ſuſceperunt, quos magiſtros praefecerunt; quibus etiam confitebantur, & ab eis abſolvebantur; & pœnitentiam injunctam peregerunt, quam ſectam ut haereticam Dominus Papa Clemens ſextus damnavit, & Domino Baldewino mandata deſtinavit, quae Dominus Baldevvinus non per plebanos ſed per ſuos Burgravios & Schultetos & Scabinos executioni mandavit, & eam vix exſtirpavit. Illo etiam anno Deus genus humanum triplici plaga flagellavit, ita quod pluſquam medietas hominum ceſſit ab humanis; primo epidimia videlicet, cui gibbus crevit quacunque corporis parte, & omnes anhelitum ejus capientes celeriùs interierunt; ſecundo hemoroida, tertio . . . . . id eſt ſacro igne, ita quod corpora ſepulta in ſe ipſis celeriùs fuerant conſum-

** Deſunt heic nonnulla.*

Vide Alber Argentin.

pta;

pta, ſic quod ab orbis initio non fuerant tempora periculoſiora. Quae plaga à Iudaeis fuerat impoſita, ſic quod aquam in omni terra intoxicaſſent, de quo aër infectus, tales plagae in omnia climata pullulaſſent. Quibus de cautis in omni terra Iudaei alij ſuffocati, alij ſubmerſi, alij perforati, quidam prius ſuos pueros, poſtea ſemetipſos igni injecerunt, & ſe voluntariè peremerunt. Et illa per ſequentem annum duraverunt.

CAP. X. *De Monckeler, Lyesheym, Hoſelmetze, Elkerhuſen deſtructione, & Domini Baldewini obdormitione.*

Amen, dicit Dominus Petro, quaecunque ligaveris vel ſolveris ſuper terram, in caelo ratificatur. Vnde anno Domini milleſimo tricenteſimo quinquageſimo Dominus Clemens ſextus Papa annum jubilaeum in Vrbe celebravit, & peccamina poenae & culpae relaxavit. Eodem anno Iacobus de Monckeler litteras compoſitionis & concordiae inter ipſum factas ſigillo proprio & multorum amicorum ſuorum ſigillatas infregit: quem Dominus Baldewvinus, amicis ſuis id ordinantibus, ad hoc deduxit quod ſe captivitati ad Domini voluntatem adjecit, & in Treverico palatio tanquam pro ſerviendo aliquandiu manſit. Tandem Dominus Baldevvinus precibus inclinatus amicorum, acceptis litterarum munimentis, ipſum ſub conditione acquitavit. Qui ſtatim poſt Domini Baldevvini terras ſpoliando, cremando violavit. Vnde Dominus Baldevvinus anno Domini milleſimo tricenteſimo quinquageſimo primo, Maij die ſecunda, Munckeler obſidione vallavit, villam Han navali introitu cepit, & turrim ibi aedificans, Grinecke appellavit. Tandem partes Domini Baldevvini ſuburbium ictibus ſagittis hoſtiliter invaſerunt, illi viriliter defendendo repulerunt. Ibi Dominus Hartardus de Schonecke non modicum lapidatus & parum ad brachium unum ſagittatus; ſed magis armorum ſtrictura & aëris & ſolis ſuffocatus, ſpiritum celerius exhalavit. quem Dominus Baldevvinus apud ſanctum Matthiam ſolemniter tumulari mandavit. Tandem Dominus exercitu commiſſo Confluentiam properavit. Ibi Comes de Seyna tradens litteras, caſtrum hoc recognovit pertinere ad Eccleſiam Trevirorum. Ibi etiam Comes de Berga caſtrum ſuum Windecke Domino Baldevvino venditum, ab eodem feodum ligium & aperibile ſuae Trevericae Eccleſiae, homagiumque de Arwelſt acceptavit, & ſe juratum hominem ſubdidit Eccleſiae Trevirorum. Reverſus Dominus ad exercitum, foſſatoribus conductis, qui malleis rupium duritiem conterentes, turris fortioris ſuburbii fundamentum ligneis ſtipitibus imponentes, ſepo, pice, ſulfure linientes, incendentes ipſam turrim cum parte muri dejecerunt & ſolo coaequaverunt. Et dum obſeſſi unanimiter protraderent, aliqui de parte Domini interierunt: obſeſſi vero penuria aquae laboraverunt, & ad fontem ſcaturientem ſituatum in foſſata caſtri ſubterraneam viam fecerunt. Quo partes Domini Baldevvini diverſa opera ſumptuoſius facta laborioſius conduxerunt, & periculoſius per ſcalas de rupe in rupem à latere ſituatas fontem hoſtiliter petierunt, & cum obſeſſis in eorum caverna ad fontem facto conflictu maximo nimia ſanguinis effuſione caverna diſrupta & obtenta glorioſius fontem obtinuerunt. unde obſeſſi omnis humoris ſolatio privati, viſo erecto ante caſtrum patibulo perterriti, gratiam quaeſierunt. Quibus Dominus Baldevvinus ſuae potentiae magnificentiam nobilitatis pietatiſque manſuetudine temperavit, & eis quos jam violentia devicit, ſua gravia faciens damna, miniſtravit gratiam. Nam indulſit quod per duodecim dies omni die de ſuo exercitu ad eorum victum vinum ac panem emerent & caſtrum ſine ſui laeſione obſervarent, ita quod ſi eis aliquod adjutorium diſſolvendae obſidionis & juvamen Domino Baldevvino nocendi quocunque poſſent modo ſociarent; ſi vero nullum, tunc termino elapſo ſinguli quae vellent & poſſent una vice exportando caſtrum in manus Domini Baldevvini miniſtrarent. quod in craſtino beati Thomae productum fuerat ad effectum. Hunc magnificum & glorioſum triumphum Dominus Baldevvinus non ſuae potentiae juſſit aſcribi, ſed clementiae divinae bonitatis Dei ad honorem. In craſtino natale Domini in horis & Miſſis Dominus in Monckeler effectus devotè celebravit, & cum ſuis lautius convivando ſolemnius feſtinavit. Caſtrum vero poſtea ſolo coaequavit, & ex oppoſito in ſancti Petri allodio fortius caſtrum aedificavit, & Sarcleyn appellavit. Illo etiam anno caſtrum Triis cum pertinentiis ſibi jure cedens feodali Eccleſiae addidit Trevirorum. Sequenti anno Domini milleſimo tricenteſimo quinquageſimo ſecundo Dominus Baldevvinus videns terrarum ſemitas multiplicatas, raptoribus nimium perturbatas, quorum inſultibus volens obviare, pluribus magnatibus ſibi confoederatis, regio nomine generalem terrae pacem & ejus advocatum Dominum de Sleyda ordinavit, & tertia die Iunij exercituali potentia Dunam in Eyflia in ſuas manus tradi coartavit; cujus tamen poſteriorem partem poſtea voluntariè Colonienſi Archiepiſcopo aſſignavit; & plurima caſtrenſium domicilia circa Dunam & Vlmenam, quae fuerant raptorum receptacula, devaſtavit; & ultra Rhenum progrediens, caſtra Saſſroch & Hoſelebach, de quo obſeſſi tempore nocturnali metu corporeo coacti ſeceſſerant, annihilavit. Et poſthaec Elkerhuſen quaſi inexpugnabile vallavit, & patibulo erecto, obſeſſis talem ac tantum metum incuſſit quod * aneſio ſuo deportato, caſtrum tradiderunt. quod igne crematum ſolo complanavit. Poſthaec Harckenberch obſidione vallavit, Reynerum de Vveſterburch coartavit quod Henricum de Graſchaff captum liberum dimitti procuravit, & triumpho reverſus fuerat glorioſo. Alio anno Domini milleſimo tricenteſimo quinquageſimo tertio Dominus Gerardus de Schonecken juxta Treverim Bohemos in adjutorium Regis Francorum contra Regem Anglicorum properantes pignera cautione, ut aſſeruit, cepit & ſpoliavit, & eos in Lyesheym conſervavit; quos Dominus Baldevvinus liberavit, & poſt haec caſtrum disjectum nihilavit, & Geroltſteyn obſidione vallavit, ubi in tanta aquarum penuria laboravit quod nihil proficiens, abhinc remeavit. Eodem anno Fredericus Comes Silveſter tertia die Septembris recognovit quod caſtrum Tronecke diſtractum Marcha dictam cum appendiciis de Talevanck teneat ab Eccleſia Treverenſi in feodum, & ſuper eo duplicia tradidit munimina litterarum. Eodem anno Dominus Baldevvinus, praeſente Domino Karolo Romanorum Rege, Colonienſi & Moguntinenſi Archiepiſcopis, in vigilia natalis Domini in Eccleſia Moguntinenſi Veſperas & in capella Regis Matutinas & primam Miſſam Natalis celebravit; Regem communicavit, & confirmationem multorum privilegiorum impetravit; & xv. Kal. Februarij Treverim reverſus, infirmitatis moleſtia gravatus, receptis ſacramentis, & auctoritate apoſtolica à poena & à culpa abſolutus, xii. Kalendas Februarij circa crepuſculum ſpiritum ſuo, qui condidit illum, reddidit creatori in die ſanctae Agnetis anno Domini milleſimo tricenteſimo quinquageſimo tertio more Treverico ſcribi conſueto anno nativitatis ſuae ſexageſimo octavo. Sedit annis quadraginta ſex, ſeptimanis ſex, dies quatuor, & vacavit dies duodecim; cujus exſequias Capitulum ſolemniſſimè per Epiſcopum Vlmacentem cooperante Epiſcopo Acconenſe & Abbate..... infulato, xii. Kal. Martij, praeſente Domino Karolo Rege & pluribus magnatibus peragendo celebravit. Requieſcit in poſteriori choro Eccleſiae Treverenſis ſancti Nicolai ſepultus. Cujus anima paradiſica capiat gaudia per aeterna ſaecula ſaeculorum.

* f. averio.

Ep-

Epitaphinm præſcripti Domini, ut habetur in ejus tumba.

Hic Baldewinus jacet antiſtes Treverinus,
Magnificus, juſtus, patriae lux, mente venuſtus,
Lutzlinburch natus, ſepteni demque gratus
Caeſaris Henrici germanus juris amici,
Vtilis Eccleſiæ pater hujus dote ſophiæ,
Quam bene reſpexit augens permultaque, rexit
Sex quadraginta ferè ſimul annis, quis ſibi verè
Guerra frequens crevit graviter, quia rarò quievit
Vincere prædones & caſtra per obſidiones.
Anno milleno C. ter L. I. ter duodeno,
Carne Kalendarum fuit exutus Februarum.
Quem pie Rex Chriſte clementer ad æthera ſiſte.
Amen.

ADMONITIO DE SEQVENTI EPISTOLA.

Quoniam ſuprà pag. 319. ubi agitur de morte Henrici VII. Imperatoris, adnotatum eſt pleroſque tum credidiſſe eum veneno eſſe necatum, quod ei datum ſit a quodam religioſo ordinis Praedicatorum, quam tamen opinionem multi contenderunt eſſe falſam, inciderítque non ita pridem in manus noſtras exemplar earum litterarum quas ejuſdem Imperatoris filius Iohannes Bohemiæ Rex dedit ad eluendam maculam ſanctiſſimo ordini injuſtam, quarum diſertam mentionem faciunt viri celeberrimi, Iohannes Trichemius, Nicolaus Serrarius, & Chriſtophorus Brovverus, viſum eſt eas heic opportuniſſimo loco edendas eſſe. Sic ergo habent in veteri membrana authentica quam ſervant fratres Prædicatores Virdunenſes.

JOhannes Dei gratia Bohemiae Rex Luccemburgenſis Comes, univerſis praeſentes litteras inſpecturis ſalutem in eo qui cuſtodit veritatem in ſæcula & facit judicium omnibus qui injuriam patiuntur. Quia ſalvator noſter in hunc mundum venit ut perhiberet teſtimonium veritati, & nos ſecundum modulum noſtrum debemus ipſum, quantum poſſumus, imitari, & maximè quando per vanitates & inſanias falſas veritas corruit in plateis & ſalus populi gravius impeditur ex eo quod aliqui diminuant bonam famam illorum qui pro veritate fidei mittuntur ut ſint in lucem gentium & loquendo & exhortando uſque ad extremum terrae proficiant cuilibet ad ſalutem. Quicunque enim ſic cogitant infamia vel procurant contra Dei nuntios ſeu miniſtros, reſtat procul dùbio quod contra populum Dei conſilium malignantur. Vnde ait Propheta: *Super populum tuum maglinaverunt conſilium.* & cauſa ilico ſubinſertur:
Pſal. 82. *quia cogitaverunt adverſus ſanctos tuos.* & ſequitur: *ut non memoretur nomen illorum ultrà.* Nuper autem retulit coram nobis religioſus vir frater Petrus de Caſtro-Reginaldi ordinis fratrum Praedicatorum quod in magnum ipſius ordinis dedecus & contemptum facti ſunt romancij, chronicae, & moteti, in quibus continetur quod clarae memoriae Dominum & genitorem noſtrum Imperatorem Henricum frater quidam Bernardus de Montepelucano ordinis ſupradicti, adminiſtrando ei ſacramentum euchariſtiae, venenavit, & propter hoc ad defenſionem veritatis praedictus frater Petrus de Caſtro-Reginaldi habere ſuper hoc literam teſtimonialem humiliter ſupplicavit, & nos ipſius ſupplicationi prout poſſumus inclinantes, notum facimus univerſis quod à principio, quando rumores audivimus de praedictis, nos & amici noſtri de his inquiſivimus diligenter, & contra dictum fratrem Bernardum de Montepeluciano nihil invenimus fide dignum. Idcirco ipſum credimus praedictum facinus nullatenus commiſiſſe, quia praedictum Dominum genitorem noſtrum in ſua infirmitate ultima ipſe frater Bernardus diligenti obſequio cuſtodivit & pacificè in ſua religione inter fideles imperij commorando, ubi à familiaribus praedicti Domini genitoris noſtri longo tempore ſupervixit; & hoc tuit non modicum ipſius innocentiae argumentum. Duae etiam amitae noſtrae ſorores praedicti Domini genitoris noſtri habitum praedicti ordinis ſuſceperunt, quarum una fuit Prioriſſa in quodam monaſterio, & ſic profeſſae in dicto ordine uſque ad mortem permanſerunt. Poſtea etiam Domina Maria ſoror noſtra germana ſuſcepit habitum ordinis memorati. Tamen antequam eſſet profeſſa inclytae recordationis Carolus Rex Francorum eam ſibi in uxorem petiit copulari; & ſic facta Regina Francorum, quandiu vixit, habuit Confeſſorem de ordine ſupradicto, & poſt mortem, ſicut elegerat, habuit inter ſorores ipſius ordinis * ſepulturam. Et ſimiliter avia noſtra Domina Beatrix mater dicti Domini genitoris noſtri, quae poſt eum aliquo tempore ſupervixit, fecit ſe inter ſorores praedicti ordinis ſepeliri. Nos etiam & cariſſima conſors noſtra habuimus poſtea de praedicto ordine Confeſſores. Et ſi nobis & amicis noſtris apparuiſſet quod aliquis de fratribus ordinis ſupradicti in Dominum genitorem noſtrum tam doloroſum & nefandum flagitium perpetraſſet; nunquam voluiſſemus tot & tantas familiaritates fratribus ipſius ordinis exhibere. Ideo rogamus quantum poſſumus univerſos ut, ſicut docet Apoſtolus, deponentes mendacium, loquatur unuſquiſque cum proximo ſuo veritatem, quod non credat narrationem ignorantium & romancij in quibus contra veritatem plurima continentur, quia hoc eſſet in detrimentum ſalutis eorum & praejudicium animae patris noſtri. Rogamus etiam quemlibet qui ſuper hoc à fratribus praedicti ordinis fuerit requiſitus, ut procuret ſicut poterit quod adverſarii à praedictis aemulationibus arceantur, ita quod totus praedictus ordo fratrum Praedicatorum poſſit Deo ſine cordis moleſtia liberius deſervire & populum ad viam ſalutis efficaciùs revocare. Quod ut perpetuae firmitatis robur obtineat, praeſentibus noſtris litteris noſtrum fecimus apponi ſigillum. Datum in caſtro noſtro de Magduno ſuper Euram Bituricenſis diocesis XVII. menſis Maij anno MCCCXLVI.

* Obiit anno 1325 ſepulta apud moniales ordinis S. Dominici juxta Montem Argiſum in dioeceſi Senonenſi. *Tilius.*

CHRONICON SAVIGNIACENSE.

ANno Domini MCXII. beatus Vitalis eremita, optimus ſeminiverbius, in confinio Normanniae & minoris Britanniae aedificavit monaſterium iſtud, quod dicitur Savigniacum. Hic beatus vir modernas inſtitutiones in aliquibus Ciſtercienſibus ſimiles monachis ſuis impoſuit, virtutibus & miraculis claruit. Inter alia multa quendam militem mortuum populo praeſente ſuis ſanctis precibus reſuſcitavit. In dicto monaſterio, quod ipſe fundaverat, primus Abbas ordinatus, rexit abbatiam annis decem, & anno Domini MCXXII. glorioſè migravit ad Dominum. Huic ſucceſſit beatus Gaufridus Bajocenſis monachus, vir admodum litteratus, & in religione ferveus, generis nobilitate pollens, ſed vitae ſanctitate excellens. Hic multa monaſteria aedificavit, & conſuetudines prioribus altiores Savigniacenſibus impoſuit. Qui abbatiae Savigniacenſi praefuit annis XVI. & anno Domini MCXXXVIII. Domino reddidit ſpiritum. Cui poſt Evavum Anglicum, qui parvo tempore eidem monaſterio praefuit, ſucceſſit venerabilis Serlo de valle Badonis juxta Bajocas, qui fuerat praedicti Gaufridi in ſeculo diſcipulus, & monachatum priùs ſuſceperat cum eo in monaſterio Ceraſienſi, ſed relicto illo monaſterio, pro majori religione Savigneium expetierat. Hic quia pro velle ſuo non ei obtemperaverant monaſteria ſibi ſubdita, Ciſtercienſi ordini ſe dedit, in manus videlicet beati Bernardi tunc temporis Abbatis Clarevallenſis. Et in continenti conceſſus eſt ei prioratus omnium Abbatum ordinis per Domnum Ciſtercienſem & quatuor primos Abbates. Dictus vero Serlo Abbas quietem contemplationis deſiderans, poſt converſionem domus Savignia-

gniacenſis quinque annis tantummodo abbatizavit, & anno Domini MCLIII. ceſſit & apud Claramvallem remanſit. Et tunc creatus eſt in Abbatem Savigniacenſem Ricardus de Corceio ejuſdem monaſterij Prior, vir prudens & diſcretus, ac magnae honeſtatis; qui per quinque annos abbatizavit, & jura Eccleſiae Savigniacenſis toto ſuo tempore conſtanter defendit. Anno vero Domini MCLVIII. Domnus Serlo quondam Abbas Savigniacenſis apud Claramvallem diem clauſit extremum. Eodem vero anno Abbas Savigniacenſis Ricardus ceſſit, nullam praetendens cauſam niſi ſuam inſufficientiam, tamquam vir humilis & valde timoratus. Alexander vero monachus Claraevallenſis, qui prius fuerat Abbas Grandisſilvae, dicto Abbati Ricardo ſucceſſit, quem conventus Savigniacenſis de conſilio Abbatis Claraevallenſis Faſtredi elegerat, & tribus annis abbatizavit. Poſt quem apud Savigniacum creatus in Abbatem Ioslenus, vir ſapiens & religioſus, & XVI. annis abbatizavit. Hujus tempore, videlicet anno Domini MCLXXIII. beatus Haino migravit ad Dominum, & nova Eccleſia Savigniacenſis incepta eſt. Anno vero Domini MCLXXVIII. Abbas Ioslenus poſt capitulum generale ceſſit, & apud Savigniacum remanſit humilis & quietus & religionis amator. Eodem vero anno quo ceſſit, miſerat conventum ad abbatiam Barberij. Eodem vero anno electus eſt & promotus in Abbatem vir vitae venerabilis & litteraturae eminentis Guilielmus de Tolosa de villa Cadomi oriundus. Et anno Domini MCLXXIX. electus eſt idem Guillelmus in Abbatem Ciſtercienſem, ubi diem clauſit extremum. Cui ſucceſſit apud Savigniacum Domnus Simon genere valde nobilis, ſed ſanctitatis praerogativa nobilior. Quapropter Deo gratus habebatur & penes homines reverendus & laude dignus. Abbas vero Simon domum Savignei rexit per quinque annos, & infirmitatis cauſa, caecitatis videlicet oculorum, ceſſit, & apud Savigniacum remanſit, ibique ſanctiſſimam vitam duxit uſque ad mortem. Cui ſucceſſit Abbas Girardus, vir bonus & Deum timens, & per unum tantum annum abbatizavit. Poſt Abbatem Girardum creatus eſt in Abbatem vir religioſus & in temporalibus ſtrenuiſſimus Guilelmus de Dobia, & per XXI. annum abbatizavit, ſicque diem clauſit extremum. Cui ſucceſſit vir bene litteratus, honeſtus, & religione fervens, Radulfus quondam Archidiaconus Bajocenſis, qui per XIV. annos abbatizavit. Huic ſucceſſit Abbas Rogerus, qui per quinque annos praefuit. Huic vero viam univerſae carnis ingreſſo ſucceſſit vir devotus, magnae maturitatis & religionis, Lucas Bajocenſis, & per tres annos abbatizavit, & anno Domini MCCXXIX. in die aſcenſionis Domini ceſſit. Huic ſucceſſit & eodem die eſt electus venerabilis pater Domnus Stephanus de Lixinthonia Abbas de Stanleia, vir doctrina & ſcientia praeditus. Hic multa bona tam in hac domo quàm in tota generatione fecit, fervorem religionis ibidem amplius excitavit, conventum Savigniacenſem uſque ad quadraginta monachos & eo amplius augmentavit, ipſam abbatiam multis aedificiis decoravit. Hic bonus vir, undique circumſpectus, corpora ſanctorum praeſentis monaſterij, Spiritu ſancto edocente, de capella beatae Katherinae, ubi multo tempore quieverant, ad majorem Eccleſiam cum multo honore reportavit. Qua occaſione Dominus multa & crebra miracula oſtendere dignatus eſt. Facta eſt autem haec ſanctorum Savigniacenſium reportatio prima die menſis Maij anno gratiae MCCXLIII. Eidem vero Abbati à capitulo generali, eodem tempore quo dictam rexit abbatiam, conceſſum eſt ut ante corpora dictorum ſanctorum de oblationibus fidelium continuè ardeat luminare. Inſuper & in dicta Eccleſia Savigniacenſi duas lampades pro ſatisfactione cujuſdam Militis, qui enormiter dictam laeſit Eccleſiam, & tertiam lampadem ante altare in quo cantatur Miſſa cotidiana de beata virgine Maria, in cujus honore conſecratum eſt dictum altare, de eleemoſyna cujuſdam Canonici Abrincenſis, qui ad hoc ſpecialiter dedit, eidem Abbati conceſſum eſt ardere die ac nocte à capitulo generali. Necnon & aliam lampadem eodem tantummodo tempore quo Conventus eſt ad Matutinas, ante oſtium dormitorij, eidem permiſſum eſt ardere de eleemoſyna cujuſdam amici praedictae abbatiae ſacerdotis. Memoratus autem pater cum ſtrenuè domum Savigniacenſem annis XIV. gubernaſſet, in ſolemnitate beati Nicolai hyemalis electus eſt in Abbatem Claraevallenſem. Et eodem anno in Cathedra beati Petri electus eſt in Abbatem Savigniacenſem Domnus Stephanus de Caſtro Duni Abbas Bellibecci, qui fuerat quondam Decanus Rothomagenſis, vir admodum litteratus, & religionis amator ſtrenuiſſimus.

Anno Domini MCXXII. obiit pater noſter Domnus Vitalis Abbas & fundator hujus ſacri cœnobij XVI. Kalendas Octobris.

Anno Domini MCXXVIII. Redonis civitas cum ſuburbanis omnibus penè penitus conflagravit.

Anno Domini MCXXXIII. eclypſis ſolis IV. Non. Auguſti.

Anno Domini MCXXXV. obiit Henricus Rex Anglorum & Dominus Normannorum. Cui ſucceſſit Stephanus nepos ejus, qui tunc Comes Moretonij & Boloniae erat.

Anno Domini MCXXXVIII. obiit Domnus Gaufridus hujus loci Abbas ſecundus VIII. Idus Iulij.

Anno Domini MCXLI. IV. Nonas Februarij captus eſt Stephanus Rex à Roberto Comite Gloceſtriae, itemque liberatus à burgenſibus Londoniae.

Anno Domini MCXLVII. Lodovicus Rex Francorum pergit Ieroſolimam.

Anno Domini MCLI. menſe Septembri obiit Gaufredus Dominus Normannorum & Conſul Andegavorum.

Anno Domini MCLIII. obiit Eugenius Papa III.

Anno Domini MCLIV. menſe Novembri obiit Stephanus. Succedit filius filiae Henricus nepos Henrici primi.

Anno Domini MCLV. obiit Anaſtaſius Papa.

Anno Domini MCLVIII. obiit apud Claramvallem V. Idus Septembris Domnus Serlo, qui fuerat Abbas Savignei, vir vita & ſermone atque ſcripturarum ſcientia conſpicuus.

Anno Domini MCLXXI. occiſus eſt ſanctus Thomas.

Anno Domini MCLXXII. facta eſt concordia de morte ſancti Thomae.

Anno Domini MCLXXIII. II. Kal. Maij obiit Domnus Haino de Landachop.

Tres filij Henrici Regis conſilio Alienor matris ſuae receſſerunt ab eo & adhaeſerunt Regi Galliae.

Facta eſt ſecunda . . . . Filgeriarum à Rege Henrico, & Radulphus de Filgeriis & multi nobiles . . . . . . doli capti ſunt.

Hoc anno mortuus eſt Robertus de Vitreio tertius in feſto hyemali ſancti Martini.

Eodem anno cœperunt aedificare novam Eccleſiam de Savigneio Ioslenus Abbas & monachi.

Anno Domini MCLXXVIII. rigor algoris & nivium arbuſta & annoſas vites peruſſit.

Anno Domini MCLXXIX. Philippus Rex Francorum coronatus eſt vivente & incolumi Rege Ludovico patre ſuo.

Anno Domini MCLXXXI. V. Kal. Iunij dedicata eſt baſilica ſanctae Katerinae à Domno Ricardo Abrincenſi Epiſcopo.

Anno Domini MCLXXXIV. IV. Kalendas Maias egreſſus eſt conventus de Savigneio ad inhabitandam Abbatiam de Bona requie, tempore Domni Simonis Abbatis.

Anno Domini MCLXXXVII. Rex Ieruſalem cum cruce dominica captus eſt, & terra tradita in manus impiorum.

Hoc anno accepit crucem Ricardus Comes Pictavenſis.

Obijt Vvillelmus filius Radulphi Filgeriarum VII. Idus Iunij.

Anno

Digitized by Google

Anno Domini MCLXXXVIII. cruceſignati ſunt Philippus Rex Francorum & Henricus Rex Angliae cum multitudine maxima virorum.

Anno Domini MCLXXXIX. obiit Henricus Rex Angliae Octavis Apoſtolorum Petri & Pauli, & ſepultus eſt apud Fronteval. Cui ſucceſſit Ricardus filius ejus.

Anno Domini MCXC. perrexerunt Reges Franciae & Angliae Philippus & Ricardus Ieroſolimam cum maxima multitudine nobilium utriuſque regni.

Anno Domini MCXCI. eclypſis ſolis facta eſt in vigilia ſancti Iohannis Baptiſtae.

Obiit Vvillelmus Burellus ſenior Abrincenſis Epiſcopus.

Anno Domini MCXCIV. obiit Radulphus de Filgeriis apud Savigneium XVII. Kalendas Iulij.

Anno Domini MCXCIX. obiit Ricardus Rex Angliae Idibus Aprilis. Cui ſucceſſit Iohannes frater ejus.

Anno Domini MCC. Rex Iohannes duxit in uxorem filiam Comitis de Engoleſme.

Conventus Savigneij in Eccleſiam novam in die Aſſumptionis beatae Mariae primò intravit.

Anno Domini MCCI. Rex Iohannes cum Philippo Rege Francorum fœdus pacis iniit; cum Ludovico ejuſdem Philippi filio neptem ſuam parvi Regis Hyberiae filiam dedit in uxorem, & cum ea dedit ei in maritagio civitatem Ebroicarum cum dioceſi ſua caſtraque & villas & terras quas idem Philippus Regi Ricardo jure belli abſtulerat. Rupto pacis fœdere, guerra inter eos oritur. Philippus vaſtat Normanniam, caſtrum Archarum obſidet, Arturum Ducem Britonum deſtinat in Pictaviam: qui apud caſtrum Mirabel aviam ſuam obſidens, à Iohanne patruo ſuo Rege Angliae cum toto exercitu captus eſt. A Iohanne Barones ſui ſe dolosè, alij apertè, alij clam, ſubſtrahunt, & ſub juramento Regi Philippo ſe aſtringunt. Arturus arctae cuſtodiae mancipatur, & modus ſui exitus ignoratur. Iohanne moram faciente in Anglia, Philippus Faleſiam obſedit, quae ſponte ſe illius ſubjugat ditioni. Alij ſe ſubdunt, alij reliquerunt inducias; & non impetrato à Iohanne ſubſidio, Regi Philippo tota Normannia ſubdita famulatur.

Hæc per plures annos geſta.

Anno Domini MCCX. obiit Vvillelmus Abrincenſis Epiſcopus cognomento Tolomeus. Cui ſucceſſit Vvillelmus Burellus junior: cujus cùm crevit dignitas, crevit & probitas.

Obiit Andreas dominus Vitreij, filius Roberti junioris, V. Idus Iunij.

Anno Domini MCCXII. facta eſt commotio puerorum per totam ferè Galliam à Vvindonico caſtro & deinceps percurrendum & per plurima caſtra vagantium & dicendum ſe Deum quaerere; nec potuerunt cohiberi donec fame urgente ad propria remearunt.

Vide ſupra pag. 273

Commiſſum eſt praelium graviſſimum inter Chriſtianos & Sarracenos in Hiſpania. Sed operante Chriſto à paucis Chriſtianis multò pagani ſuperati ſunt. Et quod memoria digniſſimum eſt, in eodem praelio Dominus noſter cuidam militi manifeſtè apparuiſſe aſſeritur.

Obiit Gaufridus dominus Filgerarium filius Vvillelmi & filius Agathae filiae Vvillelmi de Humeto XVIII. Kalendas Iulij.

Obiit Vvillelmus de Filgeriis filius Henrici XIII. Kalendas Ianuarij.

Obiit Alanus Comes de Goilou filius Henrici Comitis Kalendis Ianuarij.

Anno MCCXIII. Philippus Rex Francorum potentiſſimus coactis penè totius regni ſui viribus cum ingenti exercitu profectus eſt in Flandriam, ut inde transfretaret in Angliam. Cumque idem Philippus claſſem plurimam in portu qui dicitur Dam coadunaſſet, Iohannes Rex Angliæ conſilio Reginaldi Comitis Bolonienſis miſſis multis armatorum millibus in mioparonibus penè totam claſſem illam diripuit. Ex quo caſu Rex Francorum turbatus, infecto negotio reverſus eſt.

Anno MCCXIV. Iohannes Rex Angliæ cum paucis venit in Pictavia adversùs Regem Franciæ; ſed parum proficiens, treugas cepit per quinquennium. Capti ſunt à Philippo Rege Francorum tres Comites, Bolonienſis, Flandrenſis, Salesberienſis.

Magiſter Robertus de Corcone ſedis apoſtolicæ Legatus venit in Franciam gratia cruceſignandi.

Eodem anno Iohannes Rex Angliæ cruceſignatus eſt in capite jejunii, & cum eo Ranulfus Comes Ceſtriæ, & multi alii.

Anno Domini MCCXV. Innocentius Papa III. celebravit Concilium in Eccleſia Lateranenſi quantum nunquam fuit antea celebratum; in quo convenerunt excellentiores & litteratiores perſonæ eccleſiaſticæ totius Chriſtianitatis, ut orbis in urbe contineri videretur.

Hoc anno Willelmus de ſancto Bricio Miles, neſcio corpore an animo præſtantior, obiit Andegavis in translatione ſancti Martini; inde delatus Savigneium, cum anteceſſoribus ſuis ſepultus eſt.

Comites & Barones penè totius Angliae inſurrexerunt in Iohannem Regem ſuum.

Anno MCCXVI. obiit Iohannes Rex Angliae, filius Henrici junioris, XV. Kal. Novembris.

Anno Domini MCCXX. obiit Iuhellus de Meduana VI. Nonas Maij.

Obiit Domina Iſabel mater ejus.

In hoc anno fuit dedicatio Eccleſiae ſanctae Trinitatis ſanctaeque Mariae de Savigneio. Facta fuit à quinque Epiſcopis & à populo innumerabili in devotione ſancta, ſexto Idus Maij. Illis autem qui infra octavas dedicationis cauſa peregrinationis venient ad Eccleſiam Savigneij, Epiſcopi ſupradicti indulſerunt in remiſſionem peccatorum quadraginta dies de injuncta pœnitentia. Et hoc confirmavit Robertus Rothomagenſis Archiepiſcopus quantum ad provinciam ſuam.

Anno Domini MCCXXVI. obiit Amalricus de Creon Seneſcallus Angliae.

Anno Domini MCCXXIX. III. Kal. Iunij ſaiſivit Radulphum Filgeriarum Dominum & heredem de terra ſua Petrus Comes Britanniae. Et quia idem Radulphus infra annos erat, ipſe primo de novem milibus librarum Turonenſium praedicto Petro Comiti ſatisfecit ad unguem.

Anno gratiae MCCXXX. quinto, in vigilia omnium ſanctorum, Ludovicus Dei gratia Francorum Rex illuſtris Radulfum Dominum Filgeriarum cingulo militiae ſullimavit. Eodem anno, die ſancti Nicolai, peperit Iſabella uxor dicti Radulphi filium nomine Iohannem. Eodem die quo natus eſt, ſtatim baptizatus eſt, & migravit ad Dominum.

Anno gratiae MCCXXX. ſexto, in feſto ſanctorum Simonis & Iudae Apoſtolorum, bonae memoriae Vvillelmus quondam Abrincenſis Epiſcopus migravit ad Dominum apud Abrincas. In craſtino cum multo honore eſt delatus Savigniacum, & ibidem die tertia eſt ſepultus.

Eodem anno, in craſtino octavarum beati Andreae Apoſtoli, magiſter Vvillelmus de ſanctae Mariae Eccleſia, Abrincenſis Eccleſiae tunc Decanus, divino nutu ad eandem Eccleſiam in Epiſcopum eſt electus.

Anno gratiae MCCXXXVIII. obiit Iohanna uxor Amalrici de Creon IV. Kal. Octobris.

Anno Domini MCCXLI. VII. Kalendas Ianuarij obiit Guetenton de Vitreio Miles, & ſepultus in Capella ſanctae Katerinae.

Eodem anno, XVI. Kalendas Februarij, obiit Nicolaus Avenel Miles Dominus de Chaiandreio, & ſepultus in clauſtro ſanctae Katerinae verſus infirmitorium.

Anno Domini MCCXLII. in die Epiphaniae, circa auroram diei, obiit Petrus de ſancto Severo monachus & confeſſor Savigniacenſis, vir vitae laudabilis & mirè contemplativus. Hora qua cantabatur verſus *Caeli aperti ſunt ſuper eum* intravit Eccleſiam.

Eo-

Digitized by Google

Eodem anno, Idibus Octobris obiit Philippus de Meauter monachus Savigniacenſis, vir valde religioſus & compoſitus.

Eodem anno, Nonis Novembris, obiit Maria uxor Lupilli Militis & Caſtellani Domnifrontis.

Anno Domini MCCXLIX. obiit Hugo de Baſelliis Miles XVIII. Kal. Maij, & ſepultus juxta matrem ſuam in clauſtro ante Capitulum.

Anno gratiae MCCL. V. Kal. Septembris obiit Robertus le Gendre noſter benefactor, & requieſcit in clauſtro ſanctae Katherinae.

Anno Domini MCCLII. XIII. Kal. Martij magiſter Vvillelmus de ſanctae Mariae Eccleſia Epiſcopus Abrincenſis migravit à ſeculo, vir admodum litteratus & timens Deum necnon & religionis amator. Magiſter Ricardus dictus Laneus Canonicus Abrincenſis, qui tunc erat Romae, canonicè electus eſt, & à Domino Papa Innocentio conſecratus Epiſcopus Abrincenſis.

Eodem anno obiit Theophania filia Vvillelmi le Gendre, quae jacet juxta fratrem ſuum in clauſtro ſanctae Katerinae. Quae obiit XVI. Kal. Martij.

Anno Domini MCCLIII. IV. Kal. Februarij Hugues Comes Marchiae deſponſavit Iohannam unicam filiam Radulfi Domini Filgeriarum in dicto caſtro, praeſente venerabili patre Stephano tunc Abbate Savigniacenſi, qui officium illius ſacramenti ſolenniter celebravit, & multis aliis nobilibus utriuſque ſexus.

Anno Domini MCCLVI. die Veneris in feriatis Paſchae receptus fuit illuſtris Rex Franciae Ludovicus apud Savigniacum cum honore magno; & ibidem die illo pernoctavit cum magno exercitu, & comedit in refectorio cum Conventu. Et in diebus illis plurima monaſteria in Normania viſitavit, & pannos plurimos oloſericos eiſdem obtulit. Necnon & multas eleemoſynas in eadem provincia fecit.

Eodem anno, VI. Kal. Martij, obiit Radulphus Dominus Filgeriarum, filius Gaufridi Domini Filgeriarum; & in craſtino ſepultus eſt ante Capitulum Savigniacenſe juxta patrem ſuum.

Anno gratiae MCCLVII. in vigilia dominicae annuntiationis nata eſt Yolent filia primogenita Hugonis Comitis Marchiae & Engoliſmae de uxore ſua Johanna filia unica Radulphi Domini Filgeriarum.

Eodem anno obiit magiſter Gaufridus de Maiero Epiſcopus Sagienſis, & ſepultus eſt in Eccleſia ſancti Andreae de Goferno Ciſtercienſis ordinis coram majori altari.

Anno Domini MCCLVIII. obiit Matildis Comitiſſa Boloniae. Comitatus devenit in manu Regis.

Eodem anno, III. Nonas Ianuarij, hora matutinali, paries quidam in abbatia ſancti Dionyſij in Francia cecidit in Eccleſia & duodecim monachos ſuffocavit.

Eodem anno Dominus Henricus de Lexinthona Lincholienſis Epiſcopus obiit.

Eodem anno univerſi fructus terrae, qui fertiles apparebant, perierunt. Nam ſegetes, vineae, & arbuſta grandine groſſo & cornuto ſunt percuſſa. Quae remanſerunt ſegetes in mediis campis, inundatione pluviarum putruerunt.

Eodem anno obiit magiſter Guillelmus dictus Rollant Epiſcopus Cenomanenſis apud Ianuam civitatem. Corpus ejus delatum fuit ad abbatiam Campanienſem.

Anno Domini MCCLIX. in craſtino nativitatis ſancti Iohannis Baptiſtae natus eſt Hugues filius primogenitus praedictorum Hugues Comitis Marchiae & Iohannae uxoris ſuae. (* *& obiit* MCCCIII. *in menſe Novembri.*)

Hæc addita ſunt à manu recentiore.

Eodem anno, II. Nonas Decembris, pax longo antè tempore prolocuta & diutius praeoptata inter Regem Ludovicum Franciae & Regem Henricum Angliae ſuper reclamio Normanniae & Aquitaniae tandem facta eſt apud Pariſios, actore pacis & amatore Domino id agente.

Eodem tempore . . . . . primogenitus filius Regis Franciae mortuus eſt.

Anno Domini MCCLX. fuit annus biſſextilis. In menſe vero Aprilis fuit apud nos gelu urens & aſperum, atque glacies, flante aquilone. Circa medium ejuſdem menſis grando & nix terram cooperuerunt contra naturam temporum, cùm in tota hyeme tranſacta nix viſa non fuiſſet, gelu autem raro.

Anno Domini MCCLXIV. capti ſunt à Simone Comite Montisfortis Henricus Rex Angliae & Houdardus filius ſuus.

Eodem anno, in vigilia Apoſtolorum Petri & Pauli, obiit Agatha Domina de Baſſelliis, & ſepulta eſt in clauſtro juxta virum ſuum.

Anno Domini MCCLXXX. ſexto, menſe Auguſto, III. Kal. Septembris, prandente primo Conventu ad coenam, factus eſt terrae motus apud Savigniacum abſque tonitru, & per totum mundum univerſaliter, ut credimus. Regnante Philippo Rege Francorum nepote Petri Arragonenſis, anno regni ſui primo.

Anno Domini MCCC. tertio, prima die Maij, in feſto beatorum Apoſtolorum Philippi & Iacobi, qua die levata fuerunt capita ſanctorum Savigniacenſium, & repoſita circa majus altare, praeſente innumerabili multitudine laicorum, Clericorum & aliorum praelatorum. Quorum ſanctorum reverentia & honore fecit luminare magnum frater Guillelmus dictus Corteis, & profeſſus fuit, & habitum ſanctae religionis cum magna devotione ſuſcepit. Qui praedictus Guillelmus à primaevae juventutis ſuae exordio fidelis extitit & irreprehenſibilis, & etiam pro negotiis domus hujus ingentibus periculis ſe expoſuit, & mare ad partes Angliae pluries transfretavit. Qui per duos dies plenariè & ſeptimana ſucceſſivè pittancias duas nobis fecit, & diebus ceteris emendationes condignas. Quicunque vero hanc ſubſcriptionem legerit & . . . . oret pro eo ſalvatorem omnium & etiam redemptorem ut in vita iſta praedictum G. conſervare dignetur & ad vitam perducere ſempiternam. Amen.

Anno Domini MCCC. quinto obiit Gaufridus Eccleſiae Abrincenſis Epiſcopus II. Kal. Februarij.

Eodem anno abbatizavit primo frater Thomas Morch. de Fulcardimonte, & multùm laboravit contra Comitiſſam pro Conventu ejus domus.

Anno Domini MCCCLXXVIII. obſeſſum fuit caſtrum Moretonij & alia caſtra Regis Navarrae per Francigenas, & patria devaſtata per guerras.

VITA
EUGENII PAPÆ IV.

Scripta ab auctore coaetaneo.

EUgenius Papa quartus natione Venetus de Condulmeriis, primo fuit Theſaurarius Domini Gregorii XII. ſecundo factus eſt Epiſcopus Senenſis & tertio Cardinalis in Luca, quarto vero die Veneris ſecunda Martii & die tertia hora veſperorum in ſancta Maria de Minerva in Roma Papa factus & publicatus, & coronatus eſt die XI. dicti menſis Martii magna cum laetitia Romanorum & Principum anno Domini MCCCCXXXI. Eugenius vero Papa partem de Urſinis cepit contra communem exiſtimationem, quod deberet recipere D. Principem in filium, nepotem Papae Martini immediatè praedeceſſoris, qui habebat theſaurum Eccleſiae & gentes armorum & plures terras. Sed oppoſitum fecit. Pro primo capi fecit Dominum Octonem Theſaurarium & Dominum Epiſcopum Tiburtinum olim cubicularios Papae Martini, & domos eorum novas multis bonis ſpoliavit, Capitaneo Stephano de Columna compatre ſuo, qui accepta portione ſua de ſpoliis fugam petiit Peneſtrinam. Poſt aliquos vero dies Cardinalis de Columna frater Principis ſine Papae Licentia de

Digitized by Google

Roma receſſit. Unde ſecutum eſt quod in die ſancti Georgii XXIII. Aprilis ejuſdem anni gentes Principis intraverunt Romam, & primo duas portas ceperunt, ſed nulli moleſtiam fecerunt, ſperantes quod pars Columnenſium inſurgeret contra Papam. Ipſi verò non moverunt ſe, & ſtatim Roma sbarrata fuit. Præfatus vero Stephanus ſtatuè Romam intravit, firmavitque ſe in palatio Eccleſiæ ſancti Marci, volens ulteriùs proſequi. Quare die ſequenti ſuccurſus de gentibus Papæ expulerunt gentes Principis; & inter alia portatores factorum intraverunt in eos, & damnoſiùs percuſſerunt. Deinde Romani & alii plures domos novas bonis repletas de familia Papæ Martini turpiter ſpoliarunt. Domum Domini Dominiei de Capranica, qui pronuntiatus fuerat Cardinalis per Papam Martinum, ſed quia non miſit ſibi capellum; vacante ſede, eum Cardinales non admiſerunt. Item domum præfati Cardinalis de Columna, qui habitabat juxta ſanctos Apoſtolos, domum Iohannis Orlandi, domum præfati Stephani de Columna, & palatium ſancti Marci, unde vi expulſus eſt, & domum Mariani, ac domum Domini Antonii Baptiſtæ, qui portam Appiæ Principi dedit. Die vero ſabbati ultima Junii MCCCCXXXI. frater Thomas Prior, qui tractaverat Caſtellanum ſancti Angeli interficere & caſtrum capere, revelato tractatu captus, graviter tortus eſt, & per ejus confeſſionem, & duo cives propter ſeditionem quam intendebant. Ditiores Romani capti etiam ſunt, & aliqui poſiti ad torturam. Nunquam Roma in tali periculo fuit. Nam capto prædicto caſtro, ſi Papa ibi ignoranter confugiſſet, primo eo interfecto regiones plures cum gentibus Antonii de Columna partem adverſam de Urſinis & corteſanos omnes ſpoliaſſent. Ita frater Thomas confeſſus eſt, & aliquos prodidit viros conſcios hujus rei. Quare poſt degradationem ſolemnem, in campo florum appenſus & mortuus, in quatuor diviſus eſt. Eodem anno MCCCCXXXI. die vero XIX. Septembris Eugenius Papa die Mercurii prima quatuor temporum, eo in loco exiſtente infirmo, pronuntiavit nepotem ſuum Presbyterum Cardinalem Venetiarum & Dominum Angelotum Romanum Epiſcopum Cavenſem Cardinalem ſancti Marci, & eadem hora dedit eis capellos; & equitarunt per civitatem ſoli, eorum cum familia. Et die XXII. menſis Septembris facta eſt proclamatio, campanis pulſatis omnibus totius urbis, de pace facta inter Dominum Papam & Antonium de Columna Principem Salernitanum nepotem Papæ Martini. Recepit enim Papa ſuper hoc LXXV. millia ducatorum. Item eodem anno venit Imperator Sigiſmundus in Italiam, & XXII. menſis Novembris intravit Mediolanum. Deinde XXV. videlicet in die ſanctæ Catherinæ coronam aſſumpſit in oppido Modoctiæ. Demum anno MCCCCXXXII. plura bella facta ſunt in Lombardia inter Ducem Mediolani & Venetos, & ſimiliter in Foro Julii cum Ungaris. Et Concilium Baſileæ multum fortificatum eſt, concurrentibus Principibus de Alamania & Rege Franciæ & Duce Burgundiæ, qui poſuerunt cauſam ſuam in manibus Concilii, & ſimiliter. Papa vero cum conſilio Cardinalium tranſtulit illud Concilium in Bononia. Sed Imperator, Prælati, & Principes in Baſilea congregati noluerunt conſentire, immo ter monuerunt Papam & Cardinales ut ibidem deberent accedere. Et poſt longam contentionem Papa Concilium Baſilienſe confirmavit per bullas, miſit ibidem præſidentes ſuos, duos ſcilicet Cardinales, pluresque Prælatos, & ſuis mandavit Prælatis aliis ut ad Concilium irent. Poſt hæc Papa captus à Romanis honeſtè fuit, ſed per aſtutiam fugit, & per Tyberim & per mare ivit ad Piſas, deinde Florentiam, & ſtetit ibi anno uno & menſibus octo & diebus viginti duobus. Et relaxato nepote Cardinale à Romanis, venit Florentiam, conſecravit Eccleſiam Florentinam, demum receſſit inde, & venit Bononiam XXII. Aprilis MCCCCXXXVI. Fecit reædificare caſtrum unde itur de Bononia Ferrariam, & palatium plateae muro fortiſſimo à parte retro fortificavit & turribus circuivit. Eodem tempore dictus Eugenius Papa, videlicet an. Domini MCCCCXXXVII. anno ſui pontificatus ſeptimo, decima octava Septembris, in generali conſiſtorio in Bononia Concilium Baſilienſe tranſtulit in Ferrariam civitatem Italiae, & hoc ad inſtantiam ſolemnis ambaſiatae Graecorum, qui cum Eccleſia Romana unire ſe promiſerunt. Eodem etiam tempore novum in Bononia venit quod Dominus Sigiſmundus Romanorum Imperator die IX. Decembris in Praga diem ſuum clauſit extremum. Die vero octava Januarii anno Domini MCCCCXXXVIII. Concilium praefatum in dicta Ferraria cœpit; ubi fuerunt in prima ſeſſione Praelati cum mitris parati quadraginta unà cum Legato Domino Cardinali ſanctae crucis. Demum dictus Eugenius Papa receſſit de Bononia, & die XXVII. Januarii Ferrariam magno cum honore intravit. Et die VIII. Februarii MCCCCXXXVIII. applicuit Imperator Conſtantinopolitanus unà cum ſuo Patriarcha Venetias cum galeis & Venetorum quinque. Intravit Ferrariam, ubi erat Eugenius Papa & Concilium congregatum, die quarta Martii cum ſolemnitate, ſicut ſolet Romanus recipi Imperator, ſuperpallio ſuper caput, Cardinalibus & tota curia comitantibus, cujus nomen erat Joannes. Et una die idem Papa in conſiſtorio publico recepit Cardinalem Florentinum natione de Corneto, quem ante ſex menſes in Bononia creaverat, propter plures victorias contra inimicos Eccleſiae habitas. Die vero VIII. Martii de mane intravit dictus Patriarcha Conſtantinopolitanus. Papa vero recepit eum in camera paramenti. Qui fecit reverentiam debitam Papae, & deinde oſculatus eſt manum. Die XX. Martii anno eodem antedicto novum venit quod XXX. dicti Martii gener Imperatoris noviter defuncti, videlicet Dux Albertus de Auſtria, qui ſibi ſucceſſit in regnis Boemiae, Ungariae, & Boſſinae, electus fuit per electores imperii Romanorum in Regem. Praeterea Concilium Ferrarienſe die nona Aprilis an. Domini MCCCCXXXVIII. proceſſionem fecit; ubi fuerunt centum & viginti mitrae numeratae. Et proceſſit ab Eccleſia cathedrali, circuiens civitatem pro parte, & ad dictam redivit Eccleſiam, Miſſamque de ſpiritu ſancto celebravit cum reliquo officio, ut moris eſt. Et finito officio, venit Imperator Joannes Graecorum cum omnibus Praelatis, Patriarcha Conſtantinopolitanus cum reliquis presbyteris & univerſis Graecis, qui ex oppoſito Papae & Praelatorum Concilii in parte ſiniſtra ſederunt. Habuit enim Imperator ſedem more Imperatorum. Et lecto in publico decreto Concilii per Praelatum per bullam Papae, tunc in eodem pulpito Praelatus Graecus idem legit in lingua Graeca. Deinde per promotorem Concilii quaeſitum fuit ſi placebat quod in Eccleſia & Concilio dicti Graeci unirentur. Cui reſponſum fuit per Praelatos omnes per verbum *Placet*. Et ſimili modo Graeci qui petebant uniri reſponderunt *Placet*. Eodem tempore Nicolaus Piceninus Ducis Mediolanenſis capitaneus cum ſex millibus equitum tranſivit in Romandiolam propè Ravennam, cepit Forlivium & Imolam, quae erant Papae, totamque Romandiolam Duci hereditariam fecit. Finaliter intravit Bononiam, nemine ſibi reſiſtente. Expulſis gentibus Papae, caſtrum novum, quod Papa fecerat, obtinuit, dictoque Domino Duci ſubjugavit MCCCCXXXVIII. Deinde verſus Lombardiam receſſit decurſis aliquibus menſibus. Dominus Eugenius fecit ſeſſionem in Concilio, & propter peſtem tranſtulit Concilium de Ferraria ad Florentiam; in quo fuerunt etiam omnes Græci eorumque Imperator & ipſe Papa. Die verò decima Januarii anno Domini MCCCCXXXIX. in ſeſſione Concilium translatum fuit. Die verò ſexta Julii MCCCCXXXIX. in octava Apoſtolorum facta eſt ſeſſio in majori Eccleſia Florentina, ubi fuerunt centum & decem mitrae, Papa Eugenio celebrante. Et ita lecta eſt bulla in Latino & Græ-

Digitized by Google

& Graeco de concordatis Graecis, labore plus XVI. menſium ſuper ſymbolo quòd ſpiritus ſanctus ex patre filioque procedit, & quòd licitè appoſitum fuit ſymbolo hoc verbum *filioque*, & quòd in azymo ſive fermentato pane triticeo corpus Chriſti conficitur, & quòd ſit purgatorium, item quod Romanus Pontifex in univerſum orbem tenet primatum, ac ſucceſſor Petri & Vicarius Chriſti, totius Eccleſiae caput, omnium Chriſtianorum pater & doctor exiſtit, & de ordine Patriarcharum ſecundùm cap. *Antiqua* de privilegiis, videlicet, quòd Patriarcha Conſtantinopolitanus ſit ſecundus poſt papam. Lecta ſunt haec & promulgata in praeſentia Imperatoris Joannis, aliorum nobilium Graecorum & juriſperitorum & philoſophorum, ac multitudinis aliorum Graecorum. Sed in celebratione Miſſarum & in aliis ſuis moribus ſicut in primis terminis remanſerunt. Demum poſt diceſſum Graecorum laboratum eſt cum Armenis pro unione ferè menſibus quatuor, factumque eſt decretum & ſolemnizatum in Eccleſia majori Florentina, quemadmodum & Graecorum, circa inſtitutionem fidei, ut in omnibus cum Eccleſia Romana concordent & agant. Et ſic publicè Praelati Armeni praeſentes, & etiam pro abſcntibus promittentes. Igitur lecta eſt ibidem bulla reformationis ſolemniter Armenorum. Datum in ſacroſancta ycomenicaquè ſeſſione Concilii Florentini anno Domini MCCCCXXXIX. die verò XXII. Novembris.

Praeterea idem Dominus Eugenius Papa pronuntiavit, fecit, & creavit in Florentia die XVIII. menſis Decembris anno Domini MCCCCXXXIX. anno pontificatus ſui IX. in conſiſtorio publico XVII. Cardinales, videlicet Archiepiſcopum Remenſem, Archiepiſcopum Rothomagenſem, Archiepiſcopum Tarentinum, Archiepiſcopum Roſſienſem Græcum, Archiepiſcopum Capuanum, Archiepiſcopum Januenſem, Archiepiſcopum Eboracenſem, Archiepiſcopum Nicaenum Graecum, Epiſcopos Morinenſem, Cumanum, Auguſtenſem, Agrienſem, Cracovienſem, & Portugalenſem, Andegavenſem, fratrem Joannem de Turrecremata, Presbyteros Cardinales, & Dominum Albertum de Albertis Diaconum Cardinalem. Et idem Papa dixit in ſermone, videlicet: Et etiam creavimus certos alios loco & tempore publicandos.

Eodem tempore, videlicet ſexta Novembris anno Domini MCCCCXXXIX. Amadeus Dux Sabaudiae, qui tribus annis ante aſpiravit ad papatum & fecit ſe heremitam, electus eſt in ſchiſmate in Papam per congregationem Baſilienſem, & vocatus Felix quintus.

Idem eodem tempore XVIII. Januarii anno Domini MCCCCXL. Dominus Eugenius tranſtulit nepotem ſuum Cardinalem Venetiarum de camerariatu ad vicecancellariatum Romanae curiae. Et fecit magiſtrum, Aloviſium, primo cubicularium ſuum Archiepiſcopum Florentinum, inde Patriarcham Aquilegenſem, & cum illo titulo fecit eum Eccleſiae Romanae Camerarium. Deinde verò prima Julii MCCCCXL. eundem creavit in Presbyterum ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalem tituli ſancti Laurentii in Damaſo. Necnon creavit eadem die Dominum Petrum Barbo Venetum Protonotarium, nepotem ſuum ex ſorore, ſanctae Mariae novae Diaconum Cardinalem.

Penultima die Junii MCCCCXL. gentes armorum Eccleſiae prope burgum & civitatem Caſtelli fregerunt Nicolaum Picininum inimicum & incurſorem terrarum Eccleſiae. In quo exercitu Eccleſiae principalis erat idem Dominus Aloyſius & Legatus Patriarchaque Aquilegenſis.

Bulla Eugenii Papæ IV. adverſus Proſperum de Columna Cardinalem.

EUgenius Epiſcopus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Ad apoſtolicae dignitatis apicem divina diſpoſitione vocati, gregis nobis crediti curam habere ac vigili ſedulaque ſolertia conſiderare nos convenit & ſingulorum diſcernere merita, ac deliberationis provida ſtatera librare debemus, ut quos juſti vigor examinis reos oſtendit, juxta ſui operis qualitatem, ne fiant perditio plurimorum, neque ipſorum impunitas incentivum aliis tribuat delinquendi, pœnis debitis deprimamus, & ſic quos timor Dei à malo non revocat, ſaltem pœna cohibeat à peccatis. Sanè nuper pro parte dilecti filii magiſtri Angeli de Boncianis de Florentia in legibus licentiati generalis procuratoris fiſci & promotoris cauſarum & negotiorum criminalium in Romana curia deputati ſuper horrendae rebellionis acerbitatibus & deteſtabilium facinorum crudelitatibus per improbam domum ſive progeniem de Columna commiſſis & perpetratis, nobis in conſiſtorio generali praeſentibus, venerabilibus fratribus noſtris ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalibus & cleri & populi multitudine copioſa, praeſidentibus expoſito quòd pridem felicis recordationis Martino Papa quinto praedeceſſore noſtro ſublato de medio, derelictiſque per eum in palatio apud ſanctos Apoſtolos, quo deceſſerat, & aliis locis inaeſtimabilium pretioſorum mobilium & aliorum bonorum & rerum Romano Pontifici ornatui congruentium multitudine copioſa ac immenſis pecuniarum ſummis, dilectus filius noſter Proſper ſancti Georgii ad velum aureum Diaconus Cardinalis & Antonius tunc pro Principe Salernitano & Eduardus etiam tunc pro Comite Cellani ſe gerentes fratres quondam Laurentii de Columna nati & ejuſdem praedeceſſoris nepotes, quantis eos Romana Eccleſia & apoſtolica ſedes praeſidiis ac divitiis & honoribus ſublimaverat minimè recenſentes, pretioſa mobilia, res & bona, ac pecuniarum ſummas hujuſmodi pleriſque manifeſta & cognita ſubtraxerant & abduxerant & ſuis bonis miſcuerant, ac per nos divina favente clementia ad apicem ſummi apoſtolatus aſſumptos ac praefatos Cardinales necnon certos urbis officiales omni caritate praevia requiſiti ut ablata ſeu ſubſtracta, & abducta hujuſmodi, necnon caſtra, terras, & loca Eccleſiae per eos notoriè occupata reſtituerent, elata obſtinatione non ſine multae temeritatis audacia id facere renuerant, quin potius his & aliis ejuſdem Eccleſiae impinguati divitiis, ut ingratitudinis filii, in eorum juventutis primordiis contra eandem Eccleſiam ſeditiones & oppreſſiones varias incitare moliebantur, necnon viſitantes Romanam curiam & ad eam venientes & recedentes ab ea, ſpretis cenſuris & pœnis contra tales promulgatis cooperante etiam in iis Johanne Andreæ de Rigofrigido de Columna, hoſtiliter invadendo, vulnerando, mutilando, ſpoliando, & aliàs enormiter perſequendo, vias & ſtratas liberas & publicas violando, fideles Eccleſiæ ac cives Romanos capiendo, incarcerando, & exactionando, illorumque animalia & alia bona deprædando, abducendo, & alienando, ac plura & graviſſima damna eis inferendo, quodque idem Proſper, qui plus aliis ab Eccleſiæ turbationibus debuerat procul dubio abſtinere, cuique ſuorum fratrum reductionem commiſeramus unà cum certis aliis Cardinalibus pertractandam, licèt minùs uſque tunc perfecerant, ſeminatis in urbe contra nos & eandem Eccleſiam diverſis conſpirationibus, poſtquam noſtris precibus annuere ſe dicens caſtra & tenalitia ad dictam Eccleſiam legitimè pertinentia nomine ipſius Antonii occupantibus ut ea nobis aut prædictorum Cardinalium collegio reſtituere deberent ſcribere debuiſſet, è contrario ne eidem Eccleſiæ illa reſtituerent ſuis ſcriptis animaverat, Caſtrum marinum per dictum prædeceſſorem

Odor. Raynald ann. 1431 § 10.

in quodam per ipſum, ut dicitur, condito teſtamento in ſolidum ſibi* relicto in offenſionem urbis diſpoſuerat, & Stephanum de Columna quondam Nicolai de Columna natum ad ſtipendia Eccleſiæ conductum ne pacta ſervaret ſeditioſè corruperat, nobis & eiſdem fratribus noſtris inſciis eandem urbem ſuos fratres prædictos & alios Eccleſiæ æmulos viſitando illicentiatus exiverat, eis auxilium, conſilium & favorem adhibendo, ita quod Antonius & Eduardus prædicti necnon Stephanus de Columna nobis & eidem Eccleſiæ fide præſtita & nullatenus obſervata, eodem tempore obligatus, ut præfertur, ſuorum honoris & famæ prodigus Alexander Nicolai de Monteſertino natus, Rogerius & Franciſcus de Gajetanis, Franciſcus & Cula de Sabellis, præter conſenſum & voluntatem dilecti filii nobilis viri Baptiſtæ de Sabellis, Cunradus de Antiochia, & nonnulli cives Romani, & alii eorum in ea parte complices, fautores, adhærentes, & ſequaces equeſtres & pedeſtres numero copioſo porta Appia dictæ urbis fraudulenter capta, & occupata, illam intraverat, illorumque mentes exagitaverat innata perverſitas & cupido malitiæ, cornu ſuperbiæ contra eandem Eccleſiam erigentes, ad urbis & caſtrorum vicinorum ſubjectionem ambire & perſonam noſtram ipſoſque fratres noſtros offendere ſeu ſaltem ab eadem urbe vituperoſius profugare, curiales & eorum bona prædæ, nonnulloſque cives gladio, domos igni ſubmittere, aliaque nefandiſſima proſequi præſumebant, licet bonorum omnium protectore ſuccurrente fidelis Romani populi reſiſtentia virtuoſâ fruſtrati propoſito ſuorum progenitorum de Columna nefandorum ſcelerum ſententiarum per felicis recordationis Bonifacium Papam VIII. prædeceſſorem noſtrum in illos tanquam infructuoſos palmites, peſtiferos, & nocivos, & eorum natos & poſteros divulgatorum, quotienſque Nicolaus Stephani genitor & Jordanus de Columna patruus Antonii prædictorum, qui ut militaribus fruerentur calcaribus, contra dictam Eccleſiam ſe ad arma paraverat, & alias perverſi progenitores eorum Eccleſiam & urbem præfatas invadentes, prout ſingulis innoteſcit, vituperioſius ceciderant, immemores ſequendo veſtigia, ex dicta urbe repulſi forent, diſtrictum illius guerrarum commotionibus * varios Eccleſiæ fideles, quorum aliquos in civitate noſtra Narnienſi per eundem Antonium occupata gladio crudeliſſimè interemerant, alios graviter vulneraverant, damnoſis diſcurſibus perturbantes, nonnulla quoque caſtrâ ad monaſterium ſancti Pauli extra muros urbis ejuſdem ordinis ſancti Benedicti legitimè ſpectantia hoſtiliter occupaverant, & unum ex eis ignis incendio concremaverant, & alia diverſa & execrabilia mala & flagitia perpetrare moliti fuerant & ampliora ex his mala ſequi, niſi celeri ſuccurreretur remedio, praeſumebatur veriſimiliter in futurum in Dei offenſam, Eccleſiae vilipendium, ac aliorum pernicioſum exemplum, ac pro parte dicti procuratoris & promotoris humiliter ſupplicato ut cum praemiſſa adeo eſſent notoria ac publica & manifeſta quod nulla poterant tergiverſatione celari, contra Proſperum, Antonium, Eduardum, Stephanum, Johannem, Rogerium, Alexandrum, Franciſcum, Colam, Conradum, & Franciſcum, & cives praedictos, eorumque & cujuslibet ipſorum complices, fautores, adhaerentes, ac ſequaces per nos procedi, ipſoſque & quemlibet ipſorum pronuntiari & declarari pœnas & ſententias tam generales quàm ſpeciales à jure vel ab homine in talia committentes inflictas incurriſſe ac laeſae majeſtatis crimen commiſiſſe, necnon omnibus honoribus, dignitatibus, beneficiis, dominiis, terris, feudis, ac bonis quibuſcunque privari, ac eccleſiaſticum interdictum in terris ad quas ipſos declinari contigerit obſervari mandare, aut ſaltem ad illa & alia praemiſſis condigna infligenda, & ea fieri & infligi ſeu declarari videndum & audiendum perſonaliter citare mandaremus cum inſtantia debita poſtulato, nos praemiſſam divinae majeſtatis offenſam non valentes aliquatenus tolerare, & ne tranſgreſſiones invaleſcerent hujuſmodi, tranſirentque aliis in exemplum, ſed potius à talibus praeſumtionibus arcerentur, omnipotentis Dei, qui licèt bonis bona retribuat, tamen uſque ad terram humiliat peccatores, ducti exemplo, ac intendentes Columnenſium calumniam obviare, & praemiſſa, quantum Antonium, Stephanum, Alexandrum, Rogerium, Franciſcum, Conradum, Colam, Franciſcum, Johannem, cives, & complices, fautores, adhaerentes & ſequaces praedictos, quorum nomina haberi volumus pro ſufficienter expreſſis, concernunt, de venerabilium fratrum noſtrorum Jordani Sabinenſis, Antonii Oſtienſis, Brandae Portuenſis, Hugonis Peneſtrinenſis Epiſcoporum, & dilectorum filiorum noſtrorum Johannis tituli ſancti Laurentii in Lucina, Ludovici tituli ſanctae Caeciliae, Antonii ſancti Marcelli, Johannis ſancti Petri ad vincula Presbyterorum, Alfonſi ſancti Euſtachii, Lucidi ſanctae Mariae in Coſmedin, Ardicini ſanctorum Coſmae & Damiani Diaconorum ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalium fuiſſe & eſſe notoria decernentes & declarantes, ipſos omnes proximè ſuprà deſcriptos tenore litterarum noſtrarum citamus ad comparendum coram nobis in conſiſtorio noſtro generali hac die praeſenti ad procedendum & procedi videndum & audiendum per nos inſtante procuratore & promotore praefato uſque ad definitivam ſententiam ac declarationem & impoſitionem pœnarum pro praedictis exceſſibus & flagitiis debitarum incluſivè, intimantes eiſdem apertè quod ſive comparerent in termino hujuſmodi, ſive non, contra eos procederemus prout juſtum foret, eorum abſentia ſeu contumacia non obſtante, ac decrevimus quod citatio hujuſmodi noſtri palatii apoſtolici valvis & aliis quibuſdam publicis locis in urbe affixa perinde ipſos citatos artaret ac ſi perſonaliter citati & apprehenſi fuiſſent. Et ne praefati Antonius, Stephanus, Rogerius, Franciſcus, Cola, Conradus, Franciſcus, Johannes, cives, & complices, fautores, adhaerentes, & ſequaces praedicti palatium noſtrum locum eis minùs tutum allegare valerent, univerſis ſubditis noſtris & armigerarum gentium Capitaneis ubicunque ad praefatae Eccleſiae & noſtra ſtipendia militantibus diſtrictè praecipiendo mandavimus quatenus praefatos citatos cum decenti comitiva & ſine armis neminem offendentes in veniendo ad urbem, morando in ea, & ab illa recedendo, in perſonis & rebus ſeu bonis eorum nullam inferrent injuriam, moleſtiam, vel offenſam, nec ab aliis inferri permitterent quovis modo. Et quamquam exceſſus hujuſmodi Proſperum & Eduardum praedictos concernentes à pleriſque etiam notorii cenſerentur, cum illis tamen mitius paterna benignitate agere intendentes, praefatis Johanni ſancti Laurentii in Lucina & Ardicino Cardinalibus commiſimus ut ſuper praemiſſis, quantum Proſperum & Eduardum praefatos concernerent, ſummariè, ſimpliciter & de plano, facti veritate duntaxat inſpecta, ad inſtigationem procuratoris & promotoris praedicti & ex eorum mero officio, prout eis videretur, etiam extrajudicialiter, ſe informarent, & quae per informationem hujuſmodi reperirent veritate fulciri nobis referre curarent, prout in eiſdem noſtris litteris plenius continetur. Hodie vero nobis in conſiſtorio noſtro generali praeſidentibus, idem procurator ſeu promotor coram nobis comparuit, ac de executione citationis hujuſmodi nobis legitima facta fide, citatorumque praedictorum non comparentium contumaciam accuſavit, ipſoſque contumaces reputari, & nihilominus eoſdem ſceleratos viros diverſas ſpoliationes, rapinas, ac mutilationes, & homicidia in perſonis & bonis multorum, etiam ordini clericali & femineo ſexui non parcendo, poſt praemiſſa deteſtabiliter perpetraſſe inibi propoſuerat, quae ſimiliter notoria fore ipſa facti evidentia demonſtrarat, contra illos per nos ad pœnarum & ſententiarum eis pro exceſſibus, inſolentiis, & flagitiis, criminibus, & de-

li-

* relictum,
* Veros

ſictis ab eis commiſſis hujuſmodi debitarum declarationem, & inflictionem procedi cum inſtantia debita poſtulavit. Nos igitur ſalvatoris Domini noſtri Jeſu Chriſti, cujus, licèt immeriti, locum tenemus in terris, & qui arborem bonos fructus non facientem praecidi & in ignem mitti edocuit, evangelica doctrina ſuffulti, non volentes noſtram & Eccleſiae ſponſae noſtrae juſtitiam negligere nec praemiſſa per eoſdem citatos commiſſa, quae notoria, ut praemittitur, reputavimus, prout etiam reputamus, abſque Dei offenſa ulterius tolerare, dictoſque citatos reputantes, ipſorum praeſentia divina repleta praeſentia, de praedictorum fratrum noſtrorum conſilio & deliberatione ſolemni per noſtram diffinitivam ſententiam pronuntiamus & declaramus praefatos Antonium, Stephanum, Alexandrum, Rogerium, Franciſcum, Colam, Conradum, Franciſcum, & Johannem Andream, cives, complices, fautores, adhaerentes, & ſequaces laeſae majeſtatis, conſpirationis, rebellionis, & alia ſupradicta crimina, exceſſus, & flagitia nequiter commiſiſſe & perpetraſſe, ipſoſque tantorum maleficiorum patratores reos criminis laeſae majeſtatis ac publicos & notorios Romanae Eccleſiae hoſtes, perſecutores, ac bonorum ejus invaſores, raptores, occupatores, & ſacrilegos exiſtere, & ut tales perpetuo manere infames & ſemper exiſtere inteſtabiles, ut nec teſtandi liberam habeant facultatem, nec in aliquorum bonis ex teſtamento vel ab inteſtato ſuccedant, omniaque ipſorum civitates, caſtra, terras, & alia jura & bona nobis & Eccleſiae Romanae confiſcamus, non obſtantibus venditionibus, locationibus, pignorationibus, donationibus, conceſſionibus, & quibuſcunque alienationibus, ſi quæ forſan poſt concepta non commiſſa crimina hujuſmodi de civitatibus, caſtris, terris, ac aliis bonis & juribus ipſis aut eorum aliquibus per eos vel quoſcunque alios ſunt præſumptæ, & quibuſcunque contractibus ſuper iis initis & ineundis, ſive litteris inde confectis; quæ omnia viribus vacuamus, caſſamus & irritamus, ac decernimus nullius eſſe momenti, ac omnia eſſe vacua & irrita nuntiamus. Decernimus etiam ac ſtatuimus quòd habitationes & alia univerſa ædificia eorundem penitus diruantur, nullo unquam tempore reparanda nec etiam innovanda, ut eis manentibus perpetuò ſic dirutis & deletis, nunquam infamiæ ac damnationis eorum memoria moriatur, inſigniaque ſive arma domus de Columna, eò quòd ſub eorum vexillo tam nefanda patrata fuere, de loco quolibet deleantur. Et quia matris injuria tangit acriter filios, nec poſſunt de confuſione materna corda non conteri filiorum, ſi jam fideles tanta matris Eccleſiae offenſa commoti ad ulciſcendum ejus opprobrium deſtruendo vel diruendo ac demoliendo caſtra vel ædificia ſeu res alias perfidorum hujuſmodi noſtrum prævenientes judicium proceſſerunt, devotionis zelum vindictæ accelerationem monſtrantes, nos id ratum habentes & firmum, ea deſtrui ulterius ac dirui praecipimus & etiam demoliri. Si qua verò in feudum vel alio modo, aut ſi qua dignitates, privilegia, officia, vel beneficia ab eadem Eccleſia vel quibuſvis aliis tenent Eccleſiis aut Regibus vel Principibus ſeu quibuſvis aliis perſonis, illis eos omnino privamus, quae liberè ad ipſos eccleſiaſticos & alios eorum dominos revertantur; ipſorumque corpora careant eccleſiaſtica ſepultura. Et nihilominus eoſdem abominabiles viros omnes & ſingulos per nos in die caenae Domini prolatos & quoſcunque alios tam à jure quàm ab homine, etiam per recolendae memoriae Carolum IV. Romanum Imperatorem per ſedem apoſtolicam approbatas in talia committentes inflictas pœnas & ſententias incurriſſe pari noſtra ſententia declaramus. Caeterum ut non ſolum in ipſos auctores ſaeculares ſed etiam in ipſorum progeniem ultio inferatur, & ne minus exceſſus quam dictae memoriae prorogetur, conſtituimus ut nulli eorum à praedictis delinquentibus deſcendentium ullo unquam tempore aperiatur alicujus janua dignitatis aut cujuſcunque honoris eccleſiaſtici vel mundani, nec horum aliqui ad clericalem ſeu monaſterium ſeu beneficium eccleſiaſticum ſeu in domibus regularibus ad alicujus praelationis honorem, nec ad poteſtariae, judicatus, tabellionatus, vel quodcunque aliud officium aſſumantur. Diffidamus nihilominus & forbannimus perpetuò praefatos reos laeſae majeſtatis & aliorum praedictorum criminum patratores, volentes & praecipientes ut pro diffidatis & bannitis ubilibet habeantur, bona quoque mobilia eorundem capientium effici volumus. Eorum quoque ſubditos & vaſſallos & alios quoslibet à quacunque fidelitate, promiſſione, obligatione, vaſſallagio, & juramento quibus eis teneri viderentur reddimus liberos & etiam abſolutos. Ac univerſis Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, & aliis Eccleſiarum Praelatis, & perſonis eccleſiaſticis, necnon Regibus, Ducibus, Principibus, & aliis Poteſtatibus, Rectoribus, Conſiliis, & communitatibus tam civitatum quàm caſtrorum, necnon generaliter omnibus perſonis eccleſiaſticis & ſaecularibus ſub poena excommunicationis & interdicti prohibemus diſtrictè ne ipſos ad civitatem vel alias ſcienter ipſos vel eorum complices, fautores & adhaerentes eiſdem recipiant vel receptent, aut eis favorem, auxilium, vel conſilium largiantur, quòdque Antonium prædictum ex nunc in antea Salernitanum Principem nemo audeat nominare; decernentes illos qui contra prohibitionem noſtram hujuſmodi fecerint, etiamſi cardinalatus, pontificali, regali, aut quavis eccleſiaſtica vel mundana præfulgeant dignitate, excommunicationis ſententiae, & loca eorum, quandiu in praemiſſis rei fuerint, interdicto eccleſiaſtico ſubjacere. Per hoc autem ſaecularibus poteſtatibus non adimimus facultatem utendi contra illos legibus quas adverſus tales catholici Principes ediderunt. Denique pronuntiando decernimus ut ipſorum delinquentium filii à ſucceſſione materna & avita & omnium proximorum hereditate & ſucceſſione penitùs ſint excluſi, de teſtamento aliorum nihil capiant, ſint ſemper egentes & pauperes; ut iis perpetua egeſtate ſordentibus ſit mors ſolatium & vita ſupplicium. Sintque ad teſtimonium perhibendum indigni, eorumque dictis tanquam fide vacuis non credatur. Decernimus inſuper & inhibemus notatos taliter eſſe infamia ſine venia, & pro praedictis vel eorum aliquo apud nos vel ſucceſſores noſtros intervenire tentaverint. Filiabus tamen eorum, ne remaneant indotatae, portio in bonis maternis hujuſmodi ſalva remaneat juxta legitimas ſanctiones. Per praedicta autem non intendimus alias pœnas per jura canonica vel civilia aliaſque conſtitutiones contra tales ordinatas quomodolibet tollere. Quinimo praeſentes pœnas cumulantes iiſdem, illas decernimus in ſuo robore & efficacia permanere. Abſolutionem vero omnium & ſingulorum qui praefatas noſtras ſententias incurrerint nobis vel ſucceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus reſervamus. Ut autem hujuſmodi noſter proceſſus ad communem omnium notitiam perducatur, cartas ſive membranas hujuſmodi proceſſum continentes eundem in baſilica principis Apoſtolorum de urbe appendi vel affigi oſtiis ſive ſuperliminaribus faciemus, quae proceſſum ipſum quaſi ſonoro praeconio & patulo judicio publicabunt, ita quod ſcelerati praedicti & alii quos proceſſus ipſe contingit nullam poſtea poſſint excuſationem praetendere quod ad eos talis proceſſus non pervenerit ſeu ignorarint eundem; cum non ſit veriſimile quoad eos remanere incognitum vel occultum quod tam patenter omnibus publicatur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrae vacuationis, caſſationis, recitationis, conſtitutionis, nuntiationis, ſtatuti, voluntatis, & mandati infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praeſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romae apud ſanctum Petrum anno incarnationis dominicae milleſimo quadringenteſimo triceſimo primo, xv. Kal. Januarii, pontificatus noſtri anno primo.

Ego.

Ego Jordanus de Urſinis Epiſcopus Sabinenſis manu propria ſubſcripſi.

Ego Johannes tituli ſancti Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis, dictus Rothomagenſis, etiam propria manu ſubſcripſi.

Ego Alfonſus Cardinalis ſancti Euſtachii manu propria ſubſcripſi.

Æneae Sylvii Senenſis Frederici Romanorum Regis Secretarii & oratoris de morte Eugenii IV. creationeque & coronatione Nicolai V. ſummorum Pontificum oratio coram ipſo Rege habita anno MCCCCXLVII.

CUpere te, Princeps ſereniſſime, quae noſtra in legatione ſunt geſta referri tibi vel cernimus vel opinamur. Magna namque dum Romae fuimus contigerunt, cum & ſummum Pontificem ſepeliri unum viderimus, alterum coronari. Innata eſt altis animis ſciendi cupido. Animum nobilem nulla res magis quàm notitia rerum paſcit maximarum. Te ergo, qui generoſitate non ſolum mortales antecedis, ſed vicinus es ſuperis, quo pacto legatio noſtra peracta ſit, quaeque vidimus & audivimus velle noſcere non ambigimus. Gerentes ergo morem tuo deſiderio relationem noſtram quadrifariam, & quid in quavis parte acciderit, quàm breviſſime abſolvemus. Prima pars exponet iter noſtrum de Vienna uſque Romam. Secunda referabit quae acta ſunt ab introitu noſtro uſque ad declarationem. Tertia dicet quae poſt declarationem uſque ad obitum Eugenii & ſucceſſoris electionem contigerunt. Quarta & ultima pars electionem novi Pontificis, coronationemque & expeditionem, ac reditum noſtrum ante oculos ponet. Nec enim delicata ingenia multis verbis tenenda ſunt. Sententias graves, non verba longa, nobilis animus expoſcit; cui ut non ſimus moleſti, narrationis jam faciamus principium.

Cum abs te receſſimus, invictiſſime Princeps, ſexta & decima dies Novembris currebat anni dominici milleſimi quadringenteſimi quadrageſimi ſexti. Aſpera hyems fuit. Nives omnia contexerant; Hungari per Auſtriam debacchabantur. Nam fide fracta contra jus faſque armati Auſtriam invaſerant. Non licuit rectam nos viam facere. Montes imos pertranſivimus, & per inhoſpitas gentes Tellas pervenimus. Communi poſt haec via Venetias venimus. Illic fuerat Vincentius Hungarus Johannis Vaivodae nuntius, qui Venetos adiverat, tuam vim accuſaverat, ſuum dominum commendaverat. Acceſſimus & nos ſenatum illum Venetum. Expoſuimus ſtatum cauſae quae inter te & Hungaros vertebatur; viſique ſumus tuam innocentiam & Hungarorum injurias patefacere. Nihil tamen timere te oſtendimus, ſed parvi pendere illorum vim. Sic enim facto opus eſſe cenſuimus. Iis enim quos ſcimus non eſſe amicos, vel quos ſuſpectos habemus, non debemus miſeros nos eſſe oſtendere, ne noſtro laetentur infortunio ac nobis inſultent, ſed confidere nos & bonam habere mentem oſtendendum eſt. Id fecimus abundè. Ob quam rem Dux ille Venetorum, qui omnium vice loqui ſolet, damnare ſe dixit facta Hungarorum. Retulit quoque Philippum Mariam multis inſidiis contra ſe uti, ob quam cauſam coactum fuiſſe dominium arma capere & ſuam tueri libertatem, retulitque victoriam in agro Cremonenſi partam. Cùm de Cancellario feciſſemus mentionem, ſuumque debitum peteremus, ſubriſit, dixitque ſatis ſolutum eſſe pergamenum ceramque ſeptem millibus florenorum. Nec replicantes aliud obtinere potuimus. Sic enim comparata eſt humana natura ut apud omnes pleraſque gentes nihil difficilius impetrandum ſit quàm pecunia. Hinc vulgò dici ſolet ſecundum ſanguinem eſſe pecuniam. Admonet hic locus, ni fallor, ut rem Cremonenſem referamus. Philippus Maria Dux Mediolani unicam habuit filiam, eamque minimè legitimam. Hanc nubilem plenis annis Franciſco Sfortiæ vicecomiti nuptum tradidit. Dotis nomine .... millia promiſſa ſunt. Hypothecata ob eam cauſam Cremona eſt & Comiti tradita. Fiunt ibi nuptiæ. Franciſcus exinde in Marchiam proficiſcitur, uxoremque ſecum duxit. Bellum interea illi Eugenius movet, Marchiamque repetit. Juvat Eugenium Rex Aragonum Alfonſus, Duxque Venetorum & Florentini Franciſco aſſiſtunt. Impar eſt bello Franciſcus, utque prius illi ſuccedat, repetit Cremonam offertque dotem Philippus. Sic enim conventum erat, ut pecunia tradita, reſtitueretur civitas. Sed invalida ſunt inter Principes pacta. Nihil ſervatur niſi quod neceſſe eſt vel utile. Honeſtati locus raro eſt. Non ſuadent Veneti Cremonam reſtitui, quæ frænum eſt duci Mediolani. Ipſi curam civitatis recipiunt. Arx Comiti ſervatur. Philippus exercitum mittit, civitatem quæ jure negatur vi petit. Reſiſtunt Veneti, mandantque Duci ut deſiſtat. Is jus ſuum vendicare ſe dicit, nec fas eſſe Venetis obviare. Illi contra allegant. At cum fortius oppugnatur Cremona, irruunt Veneti in exercitum Philippi, atque ex improviſo confligunt. Magnam cladem exercitus Philippi perpeſſus eſt. Inde progreſſi Veneti Abduam uſque graſſati ſunt, ibique arcem in altera ripa obtinuerunt, potitique omnium molendinorum ſunt uſque Mediolanum ad tertium lapidem. Tanto afflictus malo Philippus à Pontifice maximo & Rege Aragonum, qui regno Siciliæ potitur, auxilia petit. Equitum illi quatuor millia, peditum tria millia mittunt. Noſque jam ex Venetis Ferrariam veneramus. Cumque Bononiam proficiſci vellemus, tranſire illos per agrum Bononienſem accepimus inſecurumque omne iter reddere. Qui militiæ operam dant, neque notis neque ignotis ignoſcunt. Præda eſt quicquid obviat. Nihil morantur niſi fortiorem gladium. Obvertimus igitur viam, Faventiamque petimus. Nec ſic tuti fuiſſemus, niſi petiturus Romam Eſtenſis Marchionis Cancellarius ſe nobis adjunxiſſet. Obvii enim in ſylvis Lucæ quamplures fuere qui exercitum ſequebantur, impedimentaque per viam ſecuriorem ducebant. Sed venimus Florentiam poſthabita Faventia, Senaſque profecti ſumus, ibique, ſicut decretum fuit Francfordiæ, Principum Electorum & aliorum nuntios expectavimus. Infra octendium affuerunt Maguntini, Palatini, Saxonis, Brandeburgenſis, Brementitque, & quamplurimi aliorum tum Principum tum Prælatorum mandatum habentes. Ibi conventum eſt qua die Romam intrare deceret orationem fieri per Æneam nomine omnium, quæ poſt Romæ fieri deberet. Nemo enim alium per ſe loqui ſinit niſi quæ dicenda ſunt ſciverit. Convenimus omnes apud Baccanum turrim. Locus ſine muro eſt. Nulli major copia eſt. Pauca ſunt mapalia, eaque hoſpitia faciunt Theutonici. Hoc hominum genus totam ferè Italiam hoſpitalem facit. Ubi non repereris hos, neque diverſorium quæras. Ex hoc loco ſimiliter accepimus iter. Sexaginta equites numero fuimus. Intellexeramus jam antea Thomam Epiſcopum Bononienſem & Iohannem de Carvagial electum Placentinum in ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales aſſumptos, erectioriſque mentis eramus. Nec enim malè ſperare fas erat de re illa cujus tractatores ſublimati fuerant. Cum Romam jam in conſpectu haberemus, occurrunt apoſtolici frequentes nuntii, qui ſiſtere nos gradum jubent, neque inhonoratos intrare nos ſinunt. Magna eſt apud Italos legatorum reverentia. Sciunt evangelicum dictum: *Qui vos recipit, me recipit*. Non miſſus ſed mittens, pandere. Ad horam & amplius expectavimus. Juſſi ſunt omnes curiales obviam proficiſci. Effuſa eſt ad ſpectandum maxima cum civium tùm curialium multitudo. A Cardinalibus infrà omnes Prælatorum ordines ad primum lapidem nos receperunt, ſecutique ſunt ad domum uſque noſtram, quæ non longè à Capitolio fuit, omneſque ſeorſum ſe obtulerunt. Hæc acta ſunt uſque ad introitum Senentium,

quo-

Digitized by Google

quorum devotio erga imperium non indiget teſtimonio. Soli enim ex omnibus Italis per viam nos honorarunt eſculentis & poculentis ad hoſpitium ubertim miſſis. Et ſic primæ parti modum imponimus.

Vix equis deſcenderamus cùm affuit & Franciſcus Epiſcopus Ferrarienſis Theſaurarius apoſtolicus pluribus Epiſcopis comitatus, qui nomine ſummi Pontificis nos recepit, obtulitque multa, quamvis nihil attulerit. Hortatus eſt tractabiles ut eſſemus, nam bene dirigi omnia poſſent. Huic gratias egit nomine omnium Æneas, (Nam ei plerumque dicendi onus incumbebat) dixitque regiam majeſtatem nihil petere niſi honeſta atque utilia, nec diverſam eſſe Principum Electorum ſententiam, in oratoribus quoque non fore difficultatem. Contrà etiam hortatus eſt benignum ut ſe Papa praeberet unicuique & facilem. Nec multa fuerunt verba. Jejuni adhuc eramus, & dies in noctem iverat. Famelicum, non plenum, oratorem audire vellem. Sententioſus enim non verboſus eſt qui cibi cupidus eſurire ſe poſt orationem novit. Ea nocte Cardinalis Bononienſis aprum nobis, perdices, phaſianos, vinumque optimum miſit dono, procurator pincernarum confectiones, ceram, & vinum. Poſt haec convenimus altera die apud ſanctum Laurentium in Damaſo. Tria ibi diſcuſſa ſunt. Viſa eſt oratio quam Æneas conceperat. Ea omnibus placuit, neque quicquam ex ea mutatum eſt, niſi, quod ubi neutralitatis mentio fiebat, animorum dici ſuſpenſionem magis placuit. Deliberatum eſt audientiam ſummi Pontificis per operam Theſaurarii petere, qui ad nos miſſus fuerat, ne Cardinalis unius ſtudium implorantes, alterius indignationem incurreremus; ut ſunt curiae inſidiarum plenae, atque ubi majora ſunt ingenia, ibi plus invenias ſimultatis. Concluſum eſt etiam, cum adeundus eſſet Pontifex maximus, Metropolitanorum oratores accerſiri. In ea re dubium erat. Nec enim auditurus Eugenius oratores Brandeburgenſis & Bremenſis Archiepiſcoporum credebatur, qui Baſileae fuerant confirmati. Sed accepto conſilio à Cardinale ſancti Angeli, non Archiepiſcoporum ſed Eccleſiarum nuntios vocare illos decrevimus. In omni re adhibenda eſt induſtria. Utilis eſt ſimulatio quae non habet mendacium. Contorquenda ſunt aliquando nomina reſque. Saepe ille impegit caput qui erecta cervice quodcunque oſtium ingredi voluit. Ubi dicta eſt audientiae dies, juſſi ſumus apud ſanctum Petrum convenire Miſſarumque intereſſe ſolemnibus. Illuc miſſi ſunt ad nos Beneventanus Archiepiſcopus, Ferrarienſis antiſtes, pluréſque alii, qui nos ad ſecretum conſiſtorium adduxerunt. Eugenius in ſolio ſedebat gravis ac omni veneratione digniſſimus pater. Circa eum xv. Cardinales conſedebant. Ibique poſtquam recepti ad oſculum ſumus, & arbitri omnes abierunt, orationem, ſicut decretum erat, Æneas habuit, quae prae manibus eſt. In ea ſic locutus eſt ut Treverenſis & Colonienſis Archiepiſcoporum deſideria complecteretur, & tamen neque Papam neque Cardinales offenderet, ſed ab omnibus audiretur. Ejus orationis quamplurimi poſtea copiam petierunt, non tam propter ornatum quàm propter materiam, quam omnes noſſe aiebant. Ubi Æneas dicendi finem fecit, laudavit Eugenius, damnavit neutralitatem, commendavit Regem Electoréſque. De Treverenſi Colonienſique admodum queſtus eſt, ſuumque factum defendit, concluſitque in re principali cum fratribus deliberandum. Poſt haec, cùm peteret Æneas in factis Ungarorum aliam audientiam, libenti animo annuit; litteraſque Johannis Vaivodae, quae prae manibus erant, imperatoriamque majeſtatem criminabantur, ut melius reſponderi poſſet, Æneae tradi juſſit.

Vide Odor. Raynald. an. 1447. §. 4.

Erat ille Pontifex mirum in modum Regiae majeſtati affectus, nec timuit quemquam dum amicum juvare voluit. Alti cordis fuit & amicitiae tenaciſſimae. Felix quem ſemel dilexit. Malum, niſi vidit, nunquam ille putavit. Nulla res magis illum illexit niſi quia minùs ſe credidit diligere amicos, non ut deos, ſed ut homines decet.

His actis, dira febris adorta eſt Papam, diùque hominem torſit. De ſanitate nunc deſperatio, nunc ſpes fuit. Acceſſimus tamen ad eum jacentem, & excuſavimus majeſtatem regiam quia non antea ſe declaraſſet. Retulimus difficultates quae Francfordiae fuerunt. Supplicavimus admitti petitiones quae in communi fiebant. Recommendavimus Colonienſis germanique ſui cauſam. Queſti ſumus de his quae per Januenſes fiebant. Pecunias quae dicebantur eſſe apud Picenos, uti commiſſum erat, petivimus, in ſcriptiſque petitiones porreximus. Humaniter, ut ſolebat, Papa reſpondit accepiſſe ſe ex Bononienſi & ſancti Angeli Cardinalibus ſinceram regiae majeſtatis intentionem. Dixit ſuper re principali ſex Cardinales deputatos eſſe; in aliiſque deliberaturum ſe ait. Atque ut reſpondit tuae ſerenitati reſcripſimus. Et quamvis febribus urgebatur, vultum tamen laetum, quamvis gravem, nobis oſtendit. Poſt audientiam apertum eſt oſtium. Quae ſubticeremus, niſi quia meminiſſe illorum oportet qui nos ob reverentiam imperatoriae majeſtatis honorarunt. Primus omnium invitavit nos Johannes Calteſerenſis magiſter palatii, vir bonus doctuſque. Tum Patriarcha Aquilegienſis, atque ille nos honorificentiſſimè pavit, ſeſeque ultra omnes regiae majeſtati obtulit. Hinc fecimus de patriarchatu mentionem. Excuſavimus praeterita, futura limitavimus. Placuerunt omnia viro magnanimo. At cum accepiſſemus Petinenſem Epiſcopum adminiſtratorem patriarchatus per Baſilienſes deputatum, ac per regiam majeſtatem admiſſum, ulterius loqui veriti ſumus, ne mendaces inveniremur. Mentiri namque vel in maximis creduntur quorum non eſt rata fides in parvis. Morinenſis quoque nobis ſaepiſſimè convivia exhibuit. Bononienſis quaſi commenſales nos habuit. Cardinalis ſancti Angeli nunquam nos eſſe domi permiſit. Mediolanenſis non contentus muneribus miſſis, etiam coenam apparare voluit. Andegavenſis ſtrenuè nos excepit. Nec minus Cardinalis ſanctæ Mariae novae Firmanus, ac Columnenſis. Sancti Sixti ſolos regios invitavit. Tarentinus omnes, Brandeburgenſi oratore excepto. Procurator quoque Theutonicorum nobis convivium ſtruxit. Saepius verò Ravennatenſis antiſtes. Portugalenſis Cardinalis invitavit nos. Sed jam faſtidioſi tanta conviviorum frequentia reſpuimus. Vicecancellarius excuſavit ſe, quia propter infirmitatem patrui minimè convivari deceret. Nobis verò multò gratiores erant excuſationes quàm convivia. Voluptates enim rarior uſus commendat. Tunc ſapiunt fercula cum rara ſunt. Convivium magis fames quàm copia laudat. Caret uſu convivii qui ſaepius convivatur.

In adventu noſtro duae Cardinalium factiones erant. Rem noſtram juvabant Cardinalis Aquilegienſis, Morinenſis, Andegavenſis, ſanctae Mariae novae, Firmanus, Mediolanenſis, ſancti Pauli, Bononienſis, & ſancti Angeli. Caeteri ferè omnes impugnabant, dicebantque venditam eſſe Theutonicis apoſtolicam ſedem, ſeque quaſi bubalos duci naribus. Ea res promotiones Bononienſis & ſancti Angeli accceleravit, ut literati literatos contunderent. Hinc cum res coram Eugenio tractaretur, factumque noſtrum impugnaretur, Quis veſtrum, inquit Morinenſis, eſt Bononienſi theologior? Quis Cardinali ſancti Angeli in jure peritior? Quod ſi aequari illis non valetis, cur eorum facta reprehenditis? Renatuſque eſt eo modo favor Eugenii. Ad tractandum tamen nobiſcum utriuſque factionis Cardinales deputati ſunt. Acuit ſaepe ingenium contentio, perſpicaciuſque reddit. Sex lecti ſunt Cardinales qui facta noſtra diſcuterent, Tarentinus, Morinenſis, ſancti Sixti, Valentinus, Bononienſis, ſancti Angeli. Septimus autem concordiae cauſae additus eſt Firmanus.

Alfonſus eo tempore Rex Arragonum Tiburim venerat, Romaeque ad quintum & decimum lapidem proximus erat. De ſuo adventu varii rumores erant. Quidam vocatum eum per Patriarcham aſſerebant;

Vide vitam Dominici Capranica Card. pag. 277.

Digitized by Google

rebant; qui moriturum ſciens Papam, ſub ejus alis ſalutem quaerebat. Alii vero Regem Arragonum ex ſuo arbitrio novum creare Papam autumabant. Plures eum veniſſe aiebant Florentinos invaſurum, & ſic Philippo Mediolanenſi opem laturum. Senenſes certè in ſocietatem belli ducebat, tranſitumque petebant. Circa hunc occupatus erat Cardinalis Valentinus, nec noſtris potuit intereſſe tractatibus. Hujus Regis ſecretarius Æneam domi convenit, oſtenditque carum eſſe Regi ſi ambo Tibur peteremus. Sed timuit Æneas ne ſuſpectum Eugenio ſe redderet, nec ire voluit ad quem miſſus non erat. Diligenter namque mandati fines aſſervandi ſunt. Nec ſecretarius ille apertè fari voluit ut Regem ſuum id commiſiſſe diceret. Ipſius adventus Regis omnia quae victui neceſſaria ſunt hominibus & jumentis praeter aquam cariora reddidit, quinimo etiam domorum auxit penſiones, quamvis urbem non intraverit. Sic avaritiam quaevis occaſio manifeſtat. Parva pruina cellaria claudit. Acceſſimus deputatos quampluribus vicibus, dedimuſque petitiones noſtras in ſcriptis. Sed cùm videremus ad ea quae ſimul omnes petebamus aures ſurdas eſſe, ad ea deſcendimus quae ſeorſum concluſa Francfordiae fuerant; diximuſque Cardinalibus, ſi priora concederent, Alemaniam totam in obedientia ſedis apoſtolicae futuram; ſin ſecunda, ſolum Regem, Maguntinenſem & Bradeburgenſem cum adhærentibus; utilius autem eſſe totam habere nationem quàm partem. Inter nos quoque variae erant ſententiae. Dicebant enim aliqui declarationem tutiùs ad Norimbergenſem differri dietam, ibi ut tota natio ſe declararet. Alii dicebant niſi tunc declaratio fieret, deſperatam rem eſſe. Inter haec curiales Alemani qui beneficia impetrarant, intelligentes ſe noſtris illudi tractatibus, ambire Cardinales, ſe dicere diutiùs ſerviviſſe, nulla eſſe emolumenta laborum, ingratum Papam, ingratos Cardinales fore. Illinc omne malum in Alemanis ſuiſque conterraneis prodire dicebant, eoſque ad nos remittebant. His Æneas, inſulsè agitis, inquit, qui declarationem impedire conamini. Si extra obedientiam ſumus, nec quae impetraſtis beneficia poteſtis adipiſci nec alia impetrare. Si verò praeſtamus obedientiam, quamvis careatis impetratis, impetrare tamen alia beneficia poteſtis. Stultum eſt rem ſimul ſpemque perdere. Nos quae in mandatis recepimus mutare nequaquam poſſumus. Omnis concordia poſſeſſoribus favet. In tractatu Cardinalium maximae difficultates contentioneſque fuerunt. Grave videbatur Cardinalibus annatas remittere, collationes beneficiorum amittere, Concilium convocare, decreta recipere, privatos reſtituere; aiebantque non ſolùm in natione Germanica id eſſe nocivum, ſed alias exinde nationes receſſuras & apoſtolicam ſedem perditum iri, nec bene conſultum eſſe caeteris Eccleſiis quando Romana, quae eſt caput omnium, langueret; conducere Chriſtianae religioni Romanum Pontificem fore potentem, ut tueri alios Praelatos queat, inter Principes pacem continere, infidelibus reſiſtere, haereſes extirpare; nunquam tot haereſes in Chriſtiana religione fuiſſe quot fuerunt ante Sylveſtrum, quia paupertas Romani Pontificis neglectui fuit. Nos contrà pauperem minimè Papam velle dicebamus, annatarum loco proviſionem fieri debere, quae tolerabilior nationi foret, nationes non poſſe exemplo uti noſtro, qui temporalia non perpetua quaerebamus ad futurum uſque Concilium manſura. Ex Cardinalibus quidam auctoritatem ſummi Pontificis minui timebant, quidam emolumenta, quidam utrumque. At poſtquam diebus plurimis diſceptatum eſt & uſque ad deſperationem litigatum, inventa demum concordia eſt. Concilium, uti petivimus, promiſſum eſt, decreta Baſilienſis Concilii uſquequo in futuro Concilio aliter ordinetur recepta ſunt vel uſquequo cum Legato aliter fuerit concordatum. Circa poſſeſſores amplius proviſum eſt quàm noſtrae inſtructiones expoſcerent. Reſtitutio Dominorum Treverenſis & Colonienſis Archiepiſcoporum, ut in articulis habuimus, repromiſſa eſt. Circa profeſſionem major difficultas fuit. Auctoritatem namque Conciliorum, uti in Baſilea declarata fuerat, nullo pacto admitti volebant. Sed opitulati ſunt in ea re nobis Maguntini, qui ad Concilii Conſtantienſis decreta referri illam ſufficere dixerunt: quos ſecutus eſt Brandeburgenſis orator, & nos volupe acceſſimus. Super his omnibus fieri minutas obtentum eſt. Sed in illis etiam diutiùs diſputatum eſt. Ad extremum & verba & clauſulae noſtri arbitrio recepta ſunt. Ad haec autem obtinenda nomine regiae majeſtatis quatuor promittere nos oportuit quae a noſtris inſtructionibus non erant aliena. Primum, quòd regia majeſtas quàm primum commodè poſſet, intellecta declaratione Romae facta, iterum ſe ſolemniter declararet, mandaretque Principibus & civitatibus ut ſuae declarationi ſe conformarent. Secundum, quòd recipi Legatum honorificè, ut moris eſt, praeciperet. Tertium, quòd ex Baſilienſi civitate mandaretur ut ſalvum conductum revocarent illis qui ſub nomine Concilii illic degerent. Quartum, quòd ad recompenſam apoſtolicae ſedi faciendam regia ſerenitas non ſolùm mediatricem ſed etiam adjutricem ſe exhiberet. Haec omnia nomine regio promiſimus, quia ſic inſtructiones noſtrae nos admonebant. Nunc Regi incumbit quod promiſſum eſt facere. Ipſe enim non nos promiſimus. Quicumque pacta ſibi ſervari vult, ne violator pactorum inveniatur caveat. Reciproca ſunt ultro citroque beneficia. Qui facit recipit. Otioſo nemo beneficus eſt. Caeterum cùm omnia compoſita forent, ſubortum eſt majus dubium. Invaleſcebat Eugenii morbus, timorque mortis erat, &, ut fieri ſolet, omnia in majus extollebantur. Cœperunt ex noſtris aliqui haeſitare an facienda declaratio eſſet, nec morituro Pontifici praeſtandam cenſebant obedientiam quae Germaniae Principes divideret. At Johannes de Lyſura, acri vir ingenio & facundia copioſa, non Pontifici tantùm ſed apoſtolicae quoque ſedi praeſtari obedientiam affirmabat, perſonam mori, ſedem non mori; ſi re infecta decederemus, magnas in natione futuras diſcordias Principum, huc illum, illuc alium tendere; longum praeteriturum tempus antequam Principes convenirent in unam ſententiam quot nuper convenerant, magna eſſe quae obtenta fuerant, habendas eſſe omnino bullas, difficile namque obtineri à ſucceſſore talia poſſent; ſervandam eſſe unionem Principum, qui jam concordes eſſent, neque id fieri poſſe niſi per declarationem, qua neglecta, ſingulos eſſe liberos, facta pro fœderibus obnoxios: ſuum eſſe conſilium ſuamque ſententiam abſque declaratione minimè obeundum; etiamſi unum tantùm digitum Eugenius moveat, nolle ſe multis irriſum iri, nolle rei bene gerendae occaſionem amittere. Eadem ſui collegae ſententia fuit. Nos poſtquam acceſſimus & reliqui omnes ſubſecuti ſunt, quoniam ſi mori contingeret Eugenium & canonicam fieri ſucceſſoris electionem, nulli dubium erat quin rata manerent omnia; ſin autem diſcordes fuiſſent Cardinales electionemque minùs rite feciſſent, nationem ſui juris fore ac ex integro poſſe deliberare. Nec certa res erat de morte Papae; qui ſi nobis infecta re abeuntibus convaluiſſet, cùm per eum concordiae ſatisfactum eſſet, reprehenſione non parva digni fuiſſemus. Cùm ergo concluſum eſſet fieri declarationem, mandavit Eugenius ſexta Februarii die publicum celebrari conſiſtorium, adeſſe Praelatos, convenire curiales. Sed cùm oratores Principum nondum particularia expediviſſent negotia, neque ſine illis publico vellent conſulere, non ſine ſcandalo in alium diem dilatum eſt conſiſtorium. Acceſſimus omnes palatium apoſtolicum. Nondum bullae omnes erant confectae quae dari omnibus poſſent, ſed de quavis materia una confecta erat. Vocarunt Cardinales Æneam & Joannem de Lyſura, eoſque interrogaverunt an fieri declaratio poſſet. Reſponſum eſt poſſe, ſi coram omnibus promitteretur etiam moriente Papa reliquas bullas quae non eſſent ſcriptae datum iri Legato apoſtolico cum litteris reſtitutionis

Co-

Colonienſis & Treverenſis Archiepiſcoporum & cum litteris ſimilibus iis quae Maguntiae dabantur pro illis duobus ac Palatino & Duce Saxoniae. Promiſerunt haec omnia Cardinales etiam coram aliis, verbumque pro Cardinalibus ſumma prudentia Pater Cardinalis Morinenſis fecit. Poſt haec introducti ſumus ad Pontificem in penitiori cubiculo jacentem; quem velut unum ex ſanctis patribus mirati ſumus ac venerati, oſculatique manus ejus. Inerat homini gravitas, plenuſque majeſtate vultus erat. Ipſa facies Pontificis indicabat. Ubi nos vidit, benignè allocutus eſt, ac dicere juſſit paucis verbis. Obedientiam ſuae ſanctitati praeſtitimus. Receptiſque de ſua manu litteris, eas Maguntinis aſſignavimus. Multum enim ſaepe eis detulimus ut rem conduceremus ad finem. Ibi Palatini & Saxones ſuos Principes honeſtis verbis excuſarunt quòd in exhibitione obedientiae non concurrerent. Aiebant enim illos non Romae, ſed Norimbergae, futuram declarationem intellexiſſe, atque idcirco non dediſſe de declarando mandatum, placiturum tamen illis quae Romae fierent, nec ſe dubium habere quin Principes ipſi in Norimberga ſe declararent ac regiae majeſtati & caeteris ſe conformarent. Eadem verba in publico conſiſtorio poſtea repetiverunt. Papa gratias Deo retulit, noſque cum benedictione lacrymantes dimiſit. Nec enim tenere lacrymas quiſquam potuit qui tam venerandum majeſtuoſumque patrem ſuccumbentem morbo videbat. Jam ſol in occaſum ibat cùm publicum conſiſtorium adivimus. Multa illic hominum millia expectabant. Inſignis concio erat; mirificumque auditorium. Conſedebant Cardinales, Praeſules, Advocati, & ingens turba Doctorum ſtabat. Nos etiam è regione pontificalis cathedrae ſtabamus. Tum Æneas brevem ex tempore oratiunculam habuit, nec tempus longiorem ferebat. Et legendae plurimae litterae fuerunt. Nominavit etiam Æneas omnes qui ſeſe tunc declarabant, reddiditque in medium litteras imperatoriae majeſtatis atque incliti Bohemiae regni: quae omnes lectae fuerunt. Cùmque inter alios nominaretur magnus ordinis Prutenorum magiſter, Andreas theologus mirae facundiae ac probatae converſationis pater, qui procurator ordinis erat, tanquam ſuus dominus ſuuſque ordo declaratus diutiùs antè fuiſſet, ejus dictis ſeſe oppoſuit, quamvis antea ſe taciturum promiſiſſet. Tum Æneas, Nihil opus eſt verbis, inquit, Reverendiſſimi Patres, ipſius magiſtri extant ſigilla, quæ meis dictis fidem aſtipulantur. Ipſe magni magiſtri orator apud Francfordiam unioni conventionique noſtrae ſe miſcuit. Quae ibi concluſa ſunt hic exequantur. Erubuit homo, nec libertatem replicandi habuit. Cognovit tamen poſtea ſuum erratum, & ut virum decet bonum, veniam petiit. Nemo nunquam errat. Sed animo pertinaci errorem tueri nefarium eſt. Vix erraſſe videtur qui correxit errorem. Declaratio nomine ipſorum facta eſt, Frederici Romanorum Regis, regni Bohemiae, Theodorici Maguntini Archiepiſcopi, Frederici, Johannis, atque Alberti Marchionum Brandeburgenſium, Frederici Magdeburgenſis, Frederici Salzburgenſis, Bremenſis etiam Archiepiſcoporum, Willermi Ducis Saxoniae, Jacobi Marchionis Badenſis, Ludovici Lantgravii Haſſiae, plurium quoque Praeſulum nationis Germaniae, quorum epiſtolae lectae ſunt mandataque inſpecta. Johannes de Lyſura pauca verba, ornata tamen, pro Maguntino effatus eſt. Nec aliis oratio defuit, ſed unuſquiſque ſuo loco verbum fecit. Poſtquam omnes locuti ſumus, Vicecancellarius Cardinalis Venetiarum primum omnium commendatis cum Rege omnibus divinae pietati gratias egit, quae depoſita tandem neutralitate inclitam Germaniae nationem ſedi apoſtolicae reintegravit. Orator Salzburgenſis Archiepiſcopi, etſi noviſſimus omnium Romam petiit, in tempore tamen venit, interfuitque tractatibus, & omnium gratior apoſtolicam ſedem quibuſdam pecuniis honoravit; cujus gravis tarditas acceptior fuit quàm noſtra levis celeritas. Ut primùm verba finita ſunt conſiſtoriumque dimiſſum, ingens ac feſtivus campanarum ſonus eſt auditus. Et quia jam nox advenerat, ignes tota urbe accenſi ſunt, praeceptumque eſt in craſtinum omnis interdicta venditio & mercatum, dieſque feſtus clauſis tabernis & ſtationibus actus eſt. Sequenti vero Dominica proceſſionem fieri ſolemnem placuit de ſancto Marco, cujus planum parum à Capitolio diſtat, uſque in Lateranum, portarique thiaram quam Sylveſtro Papae dono dedit Conſtantinus. Haec diutius apud Conſtantinopolim delituerat. Poſtea per Romanos Pontifices redempta Avinioni degebat. Noviter enim illam ſub pignore ſtantem lucratus Eugenius, afferrique Romam juſſerat & inter reliquias apud ſanctum Johannem condi. Mitra eſt oblonga triplici corona circulata. Margaritae illic nonnullique lapides ſplendent. Minimè tamen ſunt quales vel in tuo diademate vel in apoſtolica mitra hodie cernimus. Neque enim adhuc pompam hujus aevi luxuriam adaequarat. Caſtior aetas praeceſſit. Majores noſtri neque ornatui neque cibo ut nos indulſerunt. Veniet adhuc laſcivius ſaeculum, vitamque noſtram minorum vitia commendabunt. Portata eſt igitur in proceſſione corona Sylveſtri, & apud Lateranum recondita. Ibi Morinenſis celebravit; factuſque eſt ſermo, ac mirificè commendati Rex Romanorum ſuique Principes cum omni natione. Finemque illic ſolemnitas declarationis accepit. Et nos etiam ſic ſecundae parti noſtrae relationis modum imponimus, atque ad tertiam feſtinamus.

Ex magnis ſcopulis, Dive Cæſar, incolumis noſtra navigavit oratio. Supereſt tamen adhuc undarum pelagus, ſtant adhuc venti, inſultantque procellæ. Sed ſuperabuntur omnia, & navis noſtra ſalva perducetur in portum. Declaratione, ut dictum eſt, facta, pluſculos dies Romæ remanſimus, expeditionique litterarum intendebamus. Interea magis ac magis ægritudo Pontificis augebatur. Frigidus erat animus & ultra conſuetudinem gravis. Hic peſtifer ſeni fuit. Duplex illum febris urebat, vexabatque catharrus. Interdum & ventris fluxus impetuoſior erat. Iſtis ille malis attritus ſæpe nuntiabatur mortuus. Timor omnes curiales invaſerat, metumque propinqui Regis Arragonum augebat. Mercatores pretioſa quaeque aſportaverant. Tota in ancipiti civitas erat. Viae circumquaque praedonibus infeſtabantur. Apud Viterbium ex ſeditione civium nonnulli cæſi ſunt. Vulſinii dominus cùm audiſſet hoſtem ſuum ex primoribus urbis Venetorum Roma reverti, inſidias locavit, aggreſſuſque hominem ex improviſo, ex comitatu ejus pleroſque truncavit. Illum pernix equus & admotum illi calcar ſalvavit. In eo congreſſu etiam ſacerdoti amota eſt vita. Frequentes in terris Eccleſiæ novitates fuere. Nec enim boni ſunt qui metu ſuas comprimunt manus, ſed ut primùm ſunt liberi, ad ingenium revertuntur. Recta ratio bonum virum, non timor, facit. Voluntatem, non opus, inſpicit Deus. Sed nunc ſpes ſalutis, nunc mortis metum offerebat.

Interea Praeſul Aquenſis, qui ad Regem Franciae miſſus fuerat, Amedeique Ducis Sabaudiae, qui ſe Felicem appellat, concordiam pertractaverat. Scripſit etiam Eugenio venturum ſe Romam, reſque optimas afferre, intellexiſſe tamen Januenſes novitatem feciſſe novumque Ducem elegiſſe, quod minimè Regi Franciae placeret, civitatem illam ad regnum pertinere, nec jus ſuum Regem neglecturum. rogare igitur Eugenium ne quid auxilii Januenſibus daret, Regem autem in recuperatione ſuæ civitatis adjuvaret; ſic illum animoſiùs unioni daturum operam. Beneficium aut præcedat retributio aut ſequatur oportet. Nemo cuiquam ſine ſpe ſervire poteſt. Significavit etiam univerſitatem Pariſienſem injuſſu Regis alia regni gymnaſia litteris commoviſſe ad pacem eccleſiaſticam, Concilii congregationem expetere; indignatum eo facto Regem univerſitatis oratoribus diu audientiam denegaſſe, tandem per conſiliarios abſque praeſentia ſua illos auditos, petivere plura in caſſum, reprehenſos fore quod inſcio

Digitized by Google

Rege Concilium petierint, nec aptum illud unioni medium eſſe, Regi melioris vias patere, jamque in manibus penè unionem videri, poſtquam verò unio haberetur, pro caeteris Eccleſiae neceſſitatibus a Romano Pontifice Concilium expetendum.

Caeterum quia Januenſium incidit mentio, dicendum quo res illa modo peracta ſit. Januae Adorni praeſidebant. Fregoſii ejecti erant. Eorum Princeps Thomas, qui Dux ſecundus fuerat, in carcere tabeſcebat. Quaerebant Fregoſii in patriam reditum; concitataque multitudine Regem Franciae in urbem recipiendum ſuadebant, ejuſque oratores adeſſe curaverant. Multum enim illa civitas Franciae afficitur, quamvis eſt imperii. Et faveret imperio, ſi curam ejus haberet imperium. Fit igitur in civitate tumultus, Dux deponitur, qui ex domo Adorna fuerat, fit novus conſultatus, introducuntur Fregoſii, mittitur in carceribus Thomas, qui etſi omnium conſenſu Dux creatus, ea tamen animi moderatione utitur ut ducatum renuat, nepotemque ſuum florenti aetate ſibi ſenio confracto praeferat. Felicem hominem licet dicere, qui dignitatem non admiſerit, ſed rejecerit. Bis Dux fuit, bis expulſus; ad extremum non ducatu abdicatus eſt, ſed ducatum à ſe ipſe abdicavit. Gallici, qui Regis Franciae legatione fungebantur, petere ſe ad dominatum admitti, regimen urbis dominationemque ſibi deberi dicere jurgioque flagitare. Iis Fregoſii gratias egere quòd recuperandae patriae adjutores fuiſſent, beneficium tamen non dominio ſed alio privato officio recognoſcendum dicebant. Nac deerant qui urbem imperialem, non Gallicam, dicerent. Sicque Janua prohibiti Francigenae ſunt.

Dum haec aguntur, Franciſcus Sfortia, qui Venetorum ſtipendiis multis annis meruerat, ſive quòd Veneti ad retinendam Marchiam parum juverant, ſive quod ſtipendiorum finierat terminus, ſive quod eum ruinae ſoceri ſui poenitebat, (ſciebat enim quod illo ſuccumbente nulli vel Principi vel tyranno in Italia locum patere, ſed omnia communitatum futura) ſive quod aliud fuit, occultos habuit cum Philippo Maria tractatus, revertique ad eum decrevit. Quidam Eugenium, quidam Regem Arragonum, quidam Marchionem Eſtenſem Leonellum ſui reditus impulſores putavere. Nonnulli etiam Florentinos in cauſam traxere. Nec enim tantum Venetorum ſucceſſum Florentinorum reipublicae conſulere ſuſpicabantur. dominandi appetitum inſatiabilem eſſe, nec vicino nec amico parcere, proximam quamque victoriam ſequentis eſſe gradum, nec Longobardiam ſive Thuſciam ſatis firmam videri Venetis. Apud Italos non eſt probro duces armorum nunc illis, nunc illis ſervire. Temporaria ſtipendia ſunt; quibus finitis, licet armigeris cui velint favere. Conventiones pactique capitula plura fiunt dum Capitanei conducuntur. Nullum de proditione licet arguere qui pacta ſervavit. Sed aperiendi ſunt in conventionibus oculi. Licere Franciſco Sfortiae ſine violatione fœderum Ducem repetere rumor erat. Jamque concluſum ferebant dum captus eſt apud Venetos unus ex Cancellariis ejus, qui tormentis adactus ſecreta Comitis pandere, quamplures cives ſenatorios faſſus eſt pecunia Franciſci corruptos. Atque inter hos Andreas Donatus Dux Candiae nominatus eſt. Ad quem intercipiendum miſſum retinere ferebat, nonnullos alios ſalutem fuga quaeſiſſe. Hoc acceſſu Comitis vires Ducis admodum augeri ſententia fuit. Marchia illum cedere dicebatur, pecuniamque Pontificis & Regis Arragonum ad centum millia aureorum recipere. Tunc etiam non parva fama fuit Ungaros inſultare Auſtriae, tuaeque famae, Rex inclite, plurimum detrahebatur. Nos autem in conſiſtorio ſecreto praeſentibus oratoribus Principum Electorum aliorumque juſtitiam tuam Ungarorumque perfidiam expoſueramus. Cardinales omnes de veritate inſtructos ſatis reddideramus. Quae autem dixi in ſcriptis habentur, nec opus eſt illa repetere. Sed obviavimus rumoribus quoad potuimus, nec te formidare Ungaros aſſeveravimus. Cardinales Bononienſis & ſancti Angeli patres optimi, non quaſi communes homines, ſed quaſi auſtrales, tuum honorem tuumque decus tuebantur, & inanibus ibant tuis rumoribus obviam.

Poſt haec, cùm deſperata ſalus Eugenii videretur, cœpit Archiepiſcopus Florentinus, vir omnium judicio bonus, extremam unctionem afferre. Cui Pontifex: Quid eſt? Tu me inquit, inunges? Credis me tempus neſcire. Satis ego adhuc ſum fortis. Cùm aderit hora, admonitum te faciam. Siſte modò. Pugnabat adverſus mortem intrepidus pater, ancepſque diu praelium tenuit; nec medicorum ſatis erat certum judicium. Hoc cùm accepiſſet Alphonſus Rex Arragonum, Quid mirum, inquit, ſi Comitem Franciſcum, ſi Columnenſes, ſi me, ſi totam Italiam bello impetiit Eugenius, qui auſus eſt cum morte pugnare, nec facilè ſuccubuit? At cum certa mortis ſigna ſuperveniſſent, accerſiti ſunt Cardinales; quos in hunc modum allocutus eſt Eugenius. Meum tempus meuſque dies eſt, venerabiles amatique fratres. Moriendum eſt mihi. Nec de naturae legibus queror. Diù vixi, & honoratus. Utinam

To. 2: Oldoini pag. 889.

officio meo ſatisfeciſſem. Sed voluntatem magis quàm opera reſpicit Deus. Mihi pontificatus, etſi ſperanti, non tamen ambienti obvenit. Multa acciderunt adverſa dum ſedi praefuimus apoſtolicae. Non tamen idcirco minùs acceptos nos Deo credimus; quia quos diligit Deus, corrigit atque caſtigat; nec malè acta eſſe cum hominibus tenuit qui cum fortunae varietate luctantur, ſed eſſe arcanas cauſas ad quas nulla mortalium curioſitas poteſt pervenire. Utcunque res hactenus tranſierunt, nobis maximum ſolamen eſt antequam oculos clauderemus reunitam Eccleſiam cernere. Hoc Frederico filio noſtro Romanorum Regi, Theodoricoque Maguntino Archiepiſcopo fratri noſtro, & dilecto filio Marchioni Brandeburgenſi adſcribimus. Caeterum quia jam horae noſtrae ſubripiuntur, modicumque vobiſcum ero, quia vocor ad judicem Regem, & patrem, teſtari priùs volumus, teſtamentumque Domini noſtri Jeſu Chriſti vobis relinquere; qui tranſiturus ex hoc mundo ad patrem, *Pacem meam*, dixit, *relinquo vobis*. Ego vos omnes praeter unum Cardinales creavi, & illum unum quaſi filium tractavi, amavique omnes, meique eſtis fratres. Obſecro, dulciſſimi, ſervate vinculum pacis, diligite invicem, non ſint inter vos ſchiſmata, adimplete legem Chriſti, & alter alterius onera portate. Mox vacatura eſt apoſtolica ſedes. Scitis quem virum cupiat hoc ſolium. Eligite ſucceſſorem qui me doctrina & moribus ſuperet. Nulla vos affectio ſeducat. Non privatae rei, ſed publicae conſulite. Caeterùm ſi me audieritis, potiùs mediocrem virum unanimiter quàm praeſtantiſſimum diſcorditer eligetis. Ubi pax, ibi & ſpiritus Dei eſt. Nuper unionem effecimus. Sed radices ſchiſmatis nondum evulſimus. Cavete ne pullulet, ne germinet, ne vos ipſi fomentum ſciſſioni praebeatis. Salva Eccleſia eſt, ſi concordes eritis; miſera, ſi diſcordes. Sed iſta circumſpectioni veſtrae magis paternè quàm neceſſariò dicimus, qui pro veſtra prudentia non ignoratis quid Eccleſiae conveniat dignitatique veſtrae. Verùm ne me mortuo de funere diſputetis; quod in ceremoniis Pontificum ſcriptum eſt, id ſolum facite, nemo ampliùs agat, nec funus adornet meum. Abſint pompae & inanis gloria ſepulturae. Apud Eugenium III. humili loco ſepeliri libet. Si quis impedimento fuerit, anathema ſit.

To. 2: Oldoini pag. 889. & To. vi. Ital. Sac. p. 439.

Excuſſit omnibus lacrymas. Cùm autem inſtarent plerique revocari ab exilio Cardinalem Capuanum, nequaquam obtinuere. Quod plerique ſiniſtrè interpretati ſunt. Abſurdumque dicebant Romanum Pontificem etiam in extremis laborantem odii cuſtodem eſſe. Sed interpretantur omnes malum quàm bonum faciliùs. Non enim erat odium in Pontifice; qui poteſtatem hominem occidendi habuit, pepercitque. Sed, Neſcitis, inquit, quid petatis. Et vobis deſiderium ejus & illi exilium magis convenit. Poſt haec

inun-

inunxit Eugenium Florentinus. Ille in cathedra ſancti Petri vitalibus exinanitis viribus invictum almamque ſpiritum exhalavit. Corpus ejus balſamo conditum per integrum diem populo patuit, atque inde ſepultus eſt apud ſanctum Petrum in Vaticano juxta Eugenium III.

Vix Pontificem invenies ſub quo plura & adverſa & ſecunda conngerint. Is Concilium congregavit diſſolvitque. Is bella quamplurima geſſit, vicit, atque ſuccubuit. Sententiam depoſitionis ſub nomine Concilii adverſus ſe perpeſſus eſt. Ipſe deponentes depoſuit. Adverſarium & competitorem in pontificatu habuit. Neutralitas eo Pontifice res nova & inuſitata cœpit. Perdidit Alemaniam & recuperavit. Graecos ad unionem redegit. Jacobitis evangelium ignorantibus legem dedit. Adverſus Turcas claſſem miſit, Legatoque Juliano in Huſſitas poteſtatem præbuit. Sigiſmundo Caeſari prius bellum intulit, poſt diadema conceſſit. Archiepiſcopos Epiſcopoſque dignitate privavit. Nec Cardinales nec Electores imperii reliquit intactos. Sanctum Nicolaum de Tolentino canonizavit. Romae captus eſt, fugit, rediit. Marchiam perdidit recuperavitque. Braccium Montinum in agris jacentem excommunicavit, mortuum abſolvit. Johannem Vitelleſcum ſublimem fecit, pòſt cepit, qui mortem in carcere obiit. Bononiam recuperavit, pòſt amiſit. Regi Arragonum infeſtus fuit, poſt illi regnum confirmavit. Venetorum prius amicus, deinde ſuſpectus haberi cœpit. Alti cordis fuit. Sed nullum in eo magis vitium fuit niſi quia ſine menſura erat, & non quod potuit, ſed quod voluit aggreſſus eſt.

Eo mortuo, affuerunt mox oratores Regis Arragonum, qui in hunc modum Cardinales ſunt allocuti. Accepit majeſtas regia ſummi Pontificis obitum, doletque tanto patre orbatam eſſe Eccleſiam, ſanctumque hortatur collegium veſtrum ſucceſſorem illi uti dignum ſufficiatis, vicinitatem ſuam nulli ſuſpectam eſſe debere. Si quid vel juvamenti vel tutamenti ad liberam Pontificis electionem conferre poteſt, in promptu eſt. Quicquid jubetis lubens faciet. Iis actae ſunt gratiae.

Cardinales novem diebus exequias celebrarunt. Has ſummo mane apud ſanctum Petrum habebant. Poſtquam pranſi fuerant, apud Minervam conveniebant rei publicæ conſulturi. Cardinalis Capuanus ut audivit Eugenium mortuum Romam venit, magnoque populi ac cleri favore exceptus eſt, exequiiſque interfuit, & pro illo preces effudit qui ipſum in exilium miſerat. Magni conſilii vir fuit multarumque litterarum, aetate ac moribus maturus. Multi papatum illi auſpicabantur. Sed non quae populi eſt opinio, eadem eſt ſenatus. Rarò vulgus cum ſapientibus ſentit. Pauci ex Cardinalibus remotiores illo fuerunt a ſummo pontificio. Is poſt electionem factam in morbum incidit, Eugeniumque ſecutus eſt. Ejus ædes Cardinali ſancti Angeli non minori hoſpiti obvenerunt. Sic dum ſibi ædificare homines putant, alienis conſtruunt, nec heredem ſuum quiſquam potuit ſcire. Incerti ſunt & vani cogitatus noſtri. Non quod ſapienter, ſed quod feliciter cogitamus implentur.

To. 2. Oldoin. pag. 902.

Eugenio duo ſermones facti ſunt. Alterum Malatella quidam ex genere Auditorum, alterum Cardinalis Bononienſis fecit, prima & ultima exequiarum die. Ille vitam Eugenii commendavit, hic obitum. Ille qualis fuerat Eugenius enarravit, hic qualis eligi deberet ſucceſſor edocuit. Comminatus eſt extremum judicium Cardinalibus, ſi amore, ſi odio, ſi aliquo affectu indigno in electione uterentur; tantaque vehementia locutus eſt ut angelum non hominem ſermocinari putares, plureſque ſibi ſummum pontificium augurarentur.

Interea portarum cuſtodia curialibus commiſſa fuerat. Capitolium procurator ordinis Prutenorum cuſtodiendum accepit. Caſtri ſancti Angeli minimè mutari cuſtodiam placuit. Conclave apud Minervam haberi decretum eſt, quamvis jus canonicum in eo palatio haberi mandet ubi mortuum Pontificem conſtat, quod eo tempore minus tutum videbatur. Barones Romani ad futuram electionem Pontificis videndam quamplures convenerant, qui mox exire juſſi ſunt. Prohibiti cæteri ne venirent. Timebant enim Cardinales ne Barones impetum facerent, vique Papam quem vellent ſibi extorquerent, aut alio modo electionem macularent. Stante namque adhuc radice ſchiſmatis, non ſolùm maculas electionis, ſed macularum quoque ſuſpiciones fugiendas eſſe arbitrabantur. Nemo acerbius excludi tulit quam Baptiſta Sabellus homo nobilis & ſenio gravis, qui jus ſibi obſervandarum clavium conclavis ſecreti competere aſſerebat, atque hoc defunctum honore libenti ſe animo moriturum ajebat. Sed fruſtra queſtus. Privatam cauſam publicæ oportuit cedere. Romani tempus nacti pluribus ſe levari oneribus obtinuere.

Conclave in dormitorio Prædicatorum Minervæ conſtructum eſt. Oſtium primum quatuor Prælatis commiſſum eſt, qui quatuor claves habuere, Archiepiſcopus Ravennas, Anconitanus, Aquilanus, & Semoecenſis Epiſcopi. Hi quoque ſub duabus clavibus tenebantur. Alternatim nos cum oratoribus Regis Arragonum, Regis Cypri, & Anconitarum has obſervavimus. Statio noſtra in Campidolio fuit. Rurſus aliud erat oſtium quod nos claudebat. Hujus cuſtodiam procurator Rhodiorum habuit.

Finitis exequiis, decima poſt obitum Eugenii die Cardinales apud Minervam hora veſpertina convenerunt; receptiſque juramentis fidelitatis ab officialibus quibuſque, cum proceſſione & invocatione ſancti ſpiritus humi deflexis capitibus atque oculis conclave ſunt ingreſſi; recluſiſque clavibus, cellulas non ligno ſed panno clauſas habent, parietes omnes lanei, audire quicquid inter ſeſe agatur poſſunt. Nullum ibi lumen niſi commentitium. Loca cellarum ſorte deliguntur. Poſt per ſe quiſque ornat ſuam. Quidam rubeis, quidam viridibus pannis tabernaculum ſibi faciunt. Solus omnium Cardinalis Bononienſis ſuam cellam albo veſtivit. Forſitan nec purior nec mundior cujuſquam erat mens. Nec enim ante illam diem extorquere quiſquam ex eo potuit votum ejus.

Capella in conclavi fuit, ubi communis Miſſa celebrabatur. Ea finita, ſoli Cardinales inter ſe ſcrutinium habebant. Octo & decem fuerunt numero. Nec papatus ulli venire poterat niſi duodecim votis experito. Quamvis ſint qui jure licere dicant electi quoque vocem facere numerum.

Lex eſt Cardinalibus prioribus quinque diebus quæcunque velint cibaria tradi, exin triduo unicum dumtaxat ferculum, ſive aſſum ſive elixum magis cupiant, poſt ſolum panem vinumque permitti. In conclave licet Cardinalem duos famulos habere, Cappellanum Scutiferumque. Ultra hos nemo intromittitur, niſi Sacriſta & duo ceremoniarum clerici, quibus poſt electionem lucro eſt cella novi Pontificis & quod illic ornamenti eſt. Cibaria in cornuta feruntur clauſa. Sed aperiuntur ante ultimum oſtium per quatuor Praelatos, inſpiciunturque, ne quid literarum armorumve feratur. Cornutarum nomine nihil aliud intelligas quàm ciſtas ligneas depictas & armis cujuslibet Cardinalis ornatas. Intus fercula reconduntur. Duo ſcutiferi unam perticam ſuſpenſam portant. Alii bini praecedunt. Sequuntur in proceſſione Epiſcopi caeterique clerici de familia ejus Cardinalis cujus cornuta fertur. Tot funera duci credas quot cornutae Cardinaleſque ſunt. Uſque adeo miſeros curiales adulandi conſuetudo illexit ut cùm Cardinalibus nequeant, cornutis aſſententur; atque illas nihilo minus quàm Cardinales honorant. Duae his in rebus riſu dignae viſae ſunt ceremoniae. Haec una. Altera, quoniam media hyeme ſub pyra, quam doloris caſtrum appellant, quatuor lugubribus induti veſtibus flabellis quae non adſunt muſcas expellant, ventulumque non praeſenti Pontifici faciunt. Alterum ſuperſtitioſum dixerunt qui-

Digitized by Google

quidam, alterum anſe. Nos utraſque ceremonias ab Eccleſia ſecludi vellemus, quam puram & immaculatam eſſe praedicant. Sed concedendum eſt aliquid conſuetudini. Illud admodum placuit nobis, quoniam ſingulis diebus proceſſio ſacerdotum circa conclave fuit, ſummis precibus ſpiritus ſancti praeſentiam electioni depoſcens. Nec enim abeſſe ſolet cùm ſincera mente depoſcitur ille, ſed ultro vocantibus adeſt, opuſque dirigit. Is & orationis noſtrae tertiam partem in finem perduxit. Sic & ipſe quartae & ultimae partis dirigat, tuaſque aures, Caeſar clementiſſime, benignas praebeat. Si quid eſt enim de his quae diximus quod pietati divinae tribuendum putes, hoc quod reſtat maximè Deo imputandum eſt. Bene mehercule atque verè Cardinalem Portugalenſem dixiſſe conſtat. Is ut eſt voce quàm cruribus ac tibiis robuſtior & lingua quàm corpore agilior, cùm locum electionis exiret, impedimentoque parvo ceſpitans cecidiſſet, interrogatus an Papam Cardinales feciſſent. Non, inquit. Cùmque inſtarent famuli, factumque à Cardinalibus Papam contenderent, ſic enim atteſtari alios aiebant, Nequaquam, inquit, fecimus Papam; Deus fecit, non nos. Audi ergo, Caeſar invictiſſime, opus Dei, opus ſanctum, opus mirabile, ſpiritus ſancti jam ſecreta pandemus. Quae ultimae orationis noſtrae ſervavimus, ut magis haereant quae noviſſimè exeunt. (Oldoin. to. 2. pag. 949.) Cum intrarent Cardinales conclave, communis opinio fuit Proſperum de Columna ſummum pontificium adipiſci. Sed proverbium Romanorum eſt exire Cardinalem qui Pontifex intrat conclave. Sic illi obvenit. Sed vir magnanimus altique cordis ſummum etiam pontificium ſpernere potuit. Nec enim illum ſpes erexit, nec dejecit deſperatio. Nobilitate, moribus, & ſcientia papatu dignus, hoc uno dignior quia contempſit. Dum ſcrutinium papatus fieret, favebant huic Aquilegienſis & Morinenſis Cardinales & alii quamplures. Vicecancellarius & Tarentinus alium quemvis quam hunc malebant. Simultates autem fuiſſe & urbis diviſiones. Duo ſcrutinia feruntur habita. In primo Cardinalis de Columna decem, Firmanus octo, qui nunc Pontifex, quinque, alii alia habuerunt vota. Portugalenſis & ſancti Pauli Bononienſem ſuperarunt. Sed nullus ad papatum ſatis vocum habuit. Per eam diem, quae dominica fuit, varii inter Cardinales fuere tractatus. Quidam Columnenſi favebant, quidam ſummis conatibus obviabant. Ipſe in utramque partem armatus erat.

Ventum eſt die lunae ad ſcrutinium ſecundum. Quamplurimi extra collegium voces habuerunt. Archiepiſcopus Beneventanus Florentinuſque nominati ſunt; Correctoremque & Nicolaum de Cuſa nonnulli vocabant. Sed ſuperavit omnes Cardinalis de Columna, qui etiam hac die decem votis flagitatus eſt. Bononienſem ſolùm tribus vocibus expetitum ferunt. Morinenſis vero ubi Proſperum apoſtolatui proximum vidit, Quid, inquit, Reverendiſſimi Patres, tempus terimus? Nihil Eccleſiae periculoſius eſt cunctatione noſtra. Urbs anceps eſt. Rex Arragonum muris imminet, Amadeus de Sabaudia nobis minatur, Comitem Franciſcum hoſtem habemus, hic multa incommoda ferimus. Quin Pontificem citius eligimus. Ecce angelum Dei Cardinalem de Columna manſuetum agnum. Quin hunc Papam aſſumimus? Decem habet vota, duo abſunt. Quin conſurgitis, vocemque hic aſſertis? Acta res eſt. Si unus accedit, non deerit alter. Sedebant omnes immobiles. Tum Bononienſis, ne longior mora Eccleſiae noceret, aſſurgens Columnae Cardinali accedere voluit. At Tarentinus veritus quod erat futurum ſi ille acceſſiſſet, Siſte, inquit, paulisper Bononienſis. Cæcum eſt feſtinantis conſilium. Grandem rem agimus, nihil tardè fit quod bene fit. Perveſtigemus rem altius. Non qui villae uni praeſit, ſed qui totum regat orbem, qui caelum claudat & aperiat, qui liget & ſolvat, & alium in terris Deum electuri ſumus. Nunc examine, nunc conſilio eſt opus. Parum vidit qui cito vidit. Tum Aquilegienſis: Omnia quae dicis, Tarentine, eo tendunt ne pontificatum Columnenſis habeat. Si tua ex ſententia Pontifex fiat, non incuſabis celeritatem. Non conſultantis eſt ſed nolentis diutina deliberatio. Dic obſecro quem vis Papam? Tunc ille, Bononienſem, inquit, vellem, eumque nomino. Placet & mihi, Aquilegienſis reſpondit. Accedit Morinenſis, accedunt & alii. Repentè ad XI. voces pervenitur. Exit Cardinalis ſancti Sixti. Et ego te, inquit, Thoma, Pontificem facio. Nam & vigiliam hodie beati Thomae facimus. Mox alii omnes factum probaverunt. Ille poſtquam diu in caſſum ſe excuſavit, imperfectumque ſuum teſtatus eſt, Cardinalium precibus acquievit; induduſque pontificale, nomen ſibi Nicolai V. ob reverentiam ſui ſanctiſſimi Patris Nicolai Cardinalis ſanctae crucis adoptavit. Exacta jam hora ſexta in nonam ferebatur dies; apertaque conclavis feneſtra, Cardinalis de Columna Prior Diaconorum crucem pontificalem emiſit, creatumque Papam populo acclamavit. Altus erat locus, nec Cardinalis de Columna agnoſci nec vox bene exaudiri poterat. Exit rumor Cardinalem de Columna creatum Papam. Tum rupti repentè cancelli. Urſini arma domi jam recipere atque ad tuenda ſua feſtinabant. Populus hilaris, quia Romanum habebat Papam, & Columnenſes ſaltationibus, riſibus, vocibuſque gaudium expromebant. Alii domum ejus praedae expoſuerunt. Ubi ſedatus is rumor eſt, Cardinalis quoque Capuani diripiunt domum. Atque inde agnita veritate Bononienſis bona ſuſceperunt, ſed admodum pauca. Hoc pauperi beneficium eſt quod pauca poteſt amittere. Rex Arragonum haud libenter hanc promotionem accepit. Columnenſi namque affectus erat.

Hic novus Pontifex rupto muro conclavis in Eccleſiam deductus eſt, & ante majus altare collocatus; ibique ſibi omnes Cardinales obedientiam præſtiterunt. Poſt haec aſcendens equum niveum, qui ad hunc uſum paratus erat, ad ſanctum Petrum perrexit. Equum ducebat Procopius ſenator, & alii oratores qui aderant Regum & Principum. Ingens ubique populi multitudo fuit, nec ab oſculo pedum magnis percuſſionibus prohiberi vel viri vel feminae poterant. Ferventiora ſunt [illegible] rerum principia. Tempore frigeſcit caritas. Rurſus Cardinales in ſancto Petro obedientiam exhibuerunt. Atque tandem feſſus fractuſque Pontifex totaque immutatus facie in palatium deductus eſt. Acceſſimus etiam eum die illa, quamvis importunum erat tempus. Is ubi nos vidit, ſurgens amplexum dedit, vixque pedum permiſit oſcula. Pauca pro tempore diximus, te gaviſurum aſſumptione ſua, ut commendatum haberet ſupplicavimus, bene Eccleſiae & imperio fore ſi duo mundi capita invicem ſe diligerent. Familiariter & benignè, ut ſolebat, reſpondit. Et quia confirmationem Eugenii petiveramus, Ego, inquit, quae cum natione Germanica meus anteceſſor fecit non ſolum approbare confirmareque volo, ſed exequi & manutenere omnia. Nimis, ut mihi videtur, Romani Pontifices fimbrias ſuas extenderunt, qui nihil juriſdictionis cæteris Epiſcopis reliquerunt. Nimis quoque Baſilienſes apoſtolicæ ſedis manus abbreviaverunt. Sed ita evenit. Qui facit indigna, ut injuſta ferat oportet. Arborem quae in unam partem pependit qui volunt erigere, in partem adverſam trahunt. Nobis ſententia eſt in partem ſollicitudinis qui vocati ſunt Epiſcopos ſuo jure minimè ſpoliare. Sic enim juriſdictionem noſtram nos denique ſervaturos ſperamus, ſi non uſurpaverimus aliena. Rogavitque nos ut ad coronationem ſuam maneremus, quam in Dominica *Lætare* facturus erat.

In ea quae ſecuta eſt nocte maximi facti ſunt ignes. Caſtellanus ſancti Angeli venienti ex Minerva Pontifici ſupra pontem obvius venit, arciſque tutiſſimae claves reſtituit, contraque datas recepit. Hanc tamen poſtea, ſicut accepimus, arcem procurator cuſtodiendam accepit. Tota curia totaque urbs ex hujus aſſumptione Pontificis laetata eſt. Fuerunt qui

alium

Digitized by Google

alium Cardinalem, à quo majora ſperabant, Pontificem factum magis optaſſent. At hunc Papam nemo invitus vidit. Nemo ex Cardinalibus fuit praeter hunc noſtrum quem non aliquod excluderet odium. Alium Urſinenſes, alium Columnenſes, alium Veneti, alium Mediolanenſes, alium Gallici, alium Cathalani formidabant. Et tamen unum ex his quem habituri erant inimicos improvida mens mortalium diligebat. Sed conſcius omnium rerum paraclitus hunc accepit, hunc praefecit quem amaturum ſciebat omnes. Vidit ſcrutator cordium Deus in hoc patre ſummam humilitatem, hanc exaltavit. Vidit ſingularem juſtitiam, hanc praemiavit. Vidit praecipuam humanitatem, hanc amavit. Vidit prudentiam grandem, hanc delegit. Vidit ingentem magnitudinem, hanc probavit. Vidit ſcientiam profundiſſimam, hanc Eccleſiae ſuae ſponſae praefecit. Vidit exuberantem eloquentiam, hanc neceſſariam in Pontifice maximo judicavit. Neque enim una vel altera doctrina callet, ut quidam ex noſtris, qui una & hac minus nota ſcientia ſuperbientes contemnunt cæteras. Artibus ſeptem quas liberales vocant ſic à puero imbutus eſt ut omnia praeſentia ſint. Philoſophos omnes novit, hiſtoricos, poetas, coſmographos, theologos. Nam & ſacris artibus initiatus eſt. Juris civilis & pontificii notitiam habet, nec medicinam ignorat. Extra ſcientiam eſt hominum quicquid illi occultum eſt. Provincias plurimas peragravit, Principes Chriſtianae reipublicae majores adivit, in rebus maximis verſatus eſt, & domus & civitatum regimina eſt expertus. Quòd ſi unquam ſperare beatam Eccleſiam futuram licuit, ſub hoc Pontifice ſpes iſta florebit, quoniam rectorem ejus ſapientiae ſtudere contigit. Nunc vulgò dicitur excluſis vitiis, virtutes & doctrinas imperium habituras. Origo illi ex Sarzana eſt, quod Januenſium eſt oppidum in Thuſcia juxta Liguſticum mare, ubi nunc ſedes Lunenſis eſt. Honeſto loco natus eſt. Majores ejus quidam ex Luca, quidam ex Piſis profectos Sarzanam aiunt. Armis in pontificatu nullis uti vult niſi quibus Eccleſia utitur. In craſtinum electionis ſuae duos Cardinales ad Regem Arragonum tranſmiſit, Vicecancellarium & Camerarium. Ille contrà quatuor ad ſummum Pontificem oratores deſtinavit, qui publicè ſic concionati ſunt. Gaviſa eſt regia ſerenitas ex tua promotione, ſanctiſſime Pater. Nam & ſibi & toti Eccleſiæ exinde bene ſperat. Commendat ſe tuæ ſanctitati, & offert regna & arma. Coronandum te ſcit. Et quia nequit adeſſe, mitit nos venire ſuoque nomine coronationem honorare. Hilari fronte hos excepit Pontifex, gratiaſque Regi & oratoribus egit.

Vide vitam Cardinalis Capranicæ pag. [illegible].

Ubi dies coronationis advenit, adfuerunt omnes urbis Barones, circumvicinæ civitates legatos miſere, multi ſua ſponte venerunt. Ingens hominum multitudo ad ſpectaculum confluxerat. Cives ubi tranſiturus Papa fuit vias quaslibet pannis adornarunt & texerunt. Summo mane res cœpta eſt. Crucem ante Pontificem, Æneas Picolomineus portavit, in Diaconorum receptus ordinem. Epiſtolam unus e comitibus Latinè & alter Græcè decantavit. Cardinalis ſancti Angeli evangelium Latinè, & Abbas quidam Græcè. Miſſam ipſe ſummus Pontifex celebravit. Aquam ter recepit. Primam orator Cypri, ſecundam orator Regis Arragonenſis, tertiam orator imperialis Procopius Miles dedit. Ibi Cardinales omneſque Prælati obedientiam Papæ praeſtiterunt. Quamprimum autem Eccleſiam intravit, ante portam Canonici idem fecere. Acclamatum eſt ibi juxtà corpora beatorum Petri & Pauli: *Nicolao V. à Deo decreto ſummo Pontifici & univerſali Papæ vita*. Lectiſque letaniis per Cardinalem de Columna, gradatim per ſanctos quoslibet acclamatum eſt: *Tu illam adjuva*. Qui acclamant ſunt Auditores, Advocati, Secretarii, Acolythi, & Subdiaconi. Similis acclamatio fit in Eccleſia Lateranenſi. Ubi Miſſa finita eſt, ad pulpitum itur quod in gradibus prioribus eſt ante veſtibulum templi. Illuc ſolus aſcendit Papa cum Cardinalibus, Æneaſque cum cruce, & clerici ceremoniarum duo. Ibi rurſus praeſtita per Cardinales obedientia. Primus Diaconus Cardinalis de Columna, acclamante univerſo populo *Kirie eleiſon*, coronam capiti ſacrato impoſuit. His peractis, Prælati, Baroneſque in equis. Sed Abbates, Epiſcopi, Cardinales, equis albo veſtitis inſident. Tria ante Papam vexilla feruntur & umbraculum unum. Corpus Papæ ante proceſſionem portatur, multaque circum luminaria. Roſam auream in manu habet Pontifex ſiniſtra, dextra populo ſe benedicere innuit. Equum ejus per vices ducebant nunc Procopius, nunc Arragonenſes, nunc Barones.

Apud montem Jordanum Judæi legem Pontifici tradiderunt; quam ille non damnavit, ſed interpretes.

Sic itum eſt ad ſanctum Johannem; ubi multis peractis ceremoniis, illæ fuerunt ultimæ, quia Prælatis & oratoribus pecuniae datae ſunt, Cardinalibus argentei duo, unus autem aureus, & aliis aureus & argenteus. Longum jejunium longamque vexationem haec pecunia penſavit; quae eo dulcior fuit quia cum fine laborum venit. Apud Lateranum ſolemne palatium eſt & inſigne clauſtrum monachorum, quod Eugenius reparator aedificiorum urbis etiam communique monaſteriorum ſtruxerat. Papa in palatio, Cardinales in clauſtro comederunt. Noſque Cardinalis ſancti Angeli hoſpites habuit. Poſt prandium per eandem viam reditum eſt ad ſanctum Petrum jam nocte. Mandaverat Pontifex ſe ut ſaepe accederemus. Paruimus non inviti. Litteras confirmationis geſtorum per Eugenium petivimus, obtinuimuſque gratias pleraſque quas pro nobis & pro amicis petivimus. Interdum annuit, interdum negavit. Sic locutus eſt ut non ſe difficilem, ſed nos injuſtos oſtenderet. Nempe Æneam nulla negatio laeſit niſi quae Johanni Campiſio ſecretariatum negabat. Non tamen Pontifici ſed amicitiae quod imputaret erat. Poſtquam coronationis litteras Regibus ac Principibus ſcribi juſſit, id inſeri omnibus voluit, ſe cameram apoſtolicam ad inſtitutum veterem reducturum. Dixit & nobis ſe nolle prioribus exactionibus uti, cauſaſque illarum bella & magnas expenſas reſtricturum. Qui exponit, inquit, & ubi non debet recipere cogitur. Ita eſt equidem. Rapit impiè qui donat ſuperfluè. Et recipientis & dantis moderandae ſunt manus. Poſt coronationem rurſus alii Regis Arragonum oratores venerunt. Tres curiae ſuae majores ſunt Comites, quoque Milites, quorum unus etiam Doctor fuit. Hi publico in conſiſtorio obedientiam ſolemnem Nicolao Pontifici praeſtiterunt. Orationem habuit unus ex eis, qui ſaepius ceſpitavit. At Pontifex paululùm moratus tam ornatè ſententioſèque reſpondit ut omnes in admirationem ſui converteret. Poſt haec advenerunt Peruſini. Orationem jureconſulto dignam habuerunt. Sunt Peruſinis, uti manus, ita ingenia prompta. Advenerat Romam adoleſcens quidam ex Peruſinis exulibus anno XVII. natus, egregia indole. Laurentium, ni fallor, vocabant. Is etiam oratione ornata gravique ſummum Pontificem adorſus eſt. Memoria illi æterna fuit. Nihil Ciceronis incipi poterat quod ille non proſequeretur. Favet ingeniis Nicolaus, adoleſcentique benefacturus creditur. Nam & Ferrando Hiſpano ſumma doctrina juveni initio ſui pontificatus pingue beneficium contulit.

Expectavimus ſubinde Legati ad Germaniam venturi creationem; interrogatique ac juſſi opinionem dicere, Cardinalem ſancti Angeli commendavimus. Papa etſi illo propter res Hiſpanicas aegrè careret, nationi tamen Germanicae voluit complacere. Quo Legato pronuntiato & per Cardinales, ut moris eſt, domum uſque aſſociato, itineri nos accinximus; expeditiſque litteris III. Kal. Aprilis ex urbe receſſimus. Oratores Florentinos ad primum lapidem obviam habuimus, Senenſes in Vulſinio reperimus, Bononienſes parum citra Florentiam. Majorem hebdomadam & Paſcha alter noſtrum Senis alter Florentiae fecit. Florentini adverſus Senenſes repreſalia con-

Digitized by Google

conceſſerant. Eant ob cauſam ſalvum conductum Æneas petebat, juſſuſque erat unus ex familia Prioris illum conducere. Sed illo ad diem non veniente, juſſis familiaribus ſequi mutatis veſtibus, Æneas ſolus praeceſſit, caſuque in via famulum qui ad ſe veniebat invenit. Sic expectatis familiaribus Florentiam venit. Inde ſimiliter fecimus. Apud Titanum, quod moderni Tagleamentum vocant, ingens diſcrimen evatimus. Solutis in Alpibus nivibus magnaque pluvia inundaverat fluvius. Peregrini quamplures aderant tranare cupientes. Equi & homines ſimul vehimur. Ubi ad curſum navis venit, velociter ſagitta in ripam fertur. Peregrini ſubmergi timentes in terram ſaliunt, cordaque navis percuſſi omnes proſtrantur; dumque periculum fugiunt, magis incidunt. Quamplures tibias brachiaque laeſerunt; parumque abfuit quin inter navem ripamque comprimerentur.

Poſt xii. Kal. Maii ad te reverſi ſumus. In via percepimus oratores Venetorum Philippique Ducis Mediolani Romam miſſos, ſimiliter & Januenſes. Papa, ſicut nobis dixit, nihil vult pacem Italiae componere. Irritati animi ſunt. Fama erat Delphinum in Italiam venturum opemque Philippo laturum. Erant & qui Ducem Sabaudiae in partibus Philippi dicerent. Sed vincit omnia diligens cura. Saepe res fieri vidimus cum minimè ſperarentur. Multa huic Pontifici fortunata ceſſerunt. Forſitan & hoc ſequetur. Nempe dum Romae fuimus quamplures Hiſpanos, Cathalanos, Gallos, Germanoſque vidimus qui mores curiae deteſtabantur, receſſuroſque dicebant, qui poſtea ſub moderno Pontifice nec ſi pellerentur abituros ſe affirmant. Sic probitas hujus partis omnes allexit. Aquenſis Archiepiſcopus & orator Regis Renati nihil ſe dubitare dicebant quin Rex Franciae totaque Gallia modernum Pontificem ſequerentur.

Hae ſunt Italiae res quas noſtra in legatione vidimus, audivimus, fecimus. Si mandatis tuis rite paruimus, ſi bene acta res eſt, Deo gratias referto, qui tuos dirigit actus, praeteritoque & praeſenti Pontifici votivam expeditionem adſcribito, qui te amantes nil tibi potuerunt non concedere. Si quid erratum eſt tuaeque contraventum voluntati, ne malitiae, ne deſidiae. ſed ignorantiae atque imbecillitati deputato. Nos certè in receſſu noſtro ex liberalitate ſummi Pontificis centum aureos, qui nos in via laetificarent, accepimus. Tuum eſt nunc promiſſa ſervare, renovare ſalvum conductum, innovare declarationem, mandare omnibus ut Pontifici obediant Nicolao, Legatum, cum advenerit, honorificè ſuſcipere, & in his quae reſtant agenda juvare. Haec ſi feceris, obſervator non violator promiſſorum judicaberis, (Nam quae promiſimus te obligant) animoſiores qui tibi adhaereant facies, ſchiſmati viam praecludes, neutralitatem, quam difficulter exiviſti, non reintrabis, terror eris aemulis tuis, & Ungaris maximè, Papam tibi affectuoſiſſimum reddes, & ad ſuſcipiendam coronam imperii iter habebis apertum. Dixi.

Æneae Sylvii Picolominei Senenſis coram Divo Caeſare Frederico tertio facta oratio explicit, quam idem orator in gratiam Nicolai V. compilavit eique miſit, aliam quoque huic ſimilem Regi ſereniſſimo praeſentavit. Ex tunc electus Tergeſtinus Epiſcopus in partibus Auſtriae, poſt vero Senenſis Epiſcopus, ac demum à Calixto III. Cardinalis creatus; quo defuncto, ſummi apoſtolatus apicem adeptus, nomen ſibi Pii II. aſſumpſit, coronatus Romae tertia Septembris die anno Domini MCCCCLVIII.

BAPTISTÆ POGGII

AD R. P. D.

CARDINALEM PAPIENSEM

Cardinalis Firmani

vita incipit feliciter.

PRÆFATIO.

CUm multos noſtra & majorum memoria fuiſſe conſtet qui maximis in rebus domi foriſque ſumma cum laude ſint verſati, ſoleo plerunque eorum, ut ita dicam, infelicitatem mecum ipſe reputare quòd nulli aut admodum pauci ſint inventi quorum vitam aliquibus literarum monumentis illuſtrare contigerit, cùm tamen plurimos doctrina & ingenio præſtantes habuerimus, qui in eis hominibus recenſendis ingenium exercere potuiſſent. Verum ii, neſcio qua ſpe ducti, aut illa antiqua repetere aut hæc omnino tacere maluerunt. Quòd ſi illorum fuit judicium non fuiſſe ullos dignos quorum vita merito litteris mandari à doctis viris potuerit ideoque vel nullam vel omnino parvam ex iis quae ſcriberent gloriam ſe ſperabant conſecuturos, equidem meo judicio plurimum erraſſe deprehendentur. Neque enim video cur Franciſcus Petrarcha, Dantes, Boccacius, ut alios praeteream, multorum qui & ante ſe & ſuis temporibus floruerunt jure vitas ſcribere non potuerint, ſi vera ſunt quæ ipſi de nonnullis breviter tradiderunt, aut quamobrem Leonardus Aretinus, qui Franciſci Petrarchae, Iannotius, Manettus Nicolai quinti, Facius Alphonſi, Campanus Brachii, Platina Pii ac Victorini vitas eleganter ſummaque cum doctrina memoriae mandaverunt, ſua gloria potius ſint fraudandi (invidia & livor abſint) quàm ex Latinis Spartianus, Lampridius, Suetonius; ex Graecis vero Laertius, ceterique qui antiquorum vitas ac geſta copioſiſſimè perſcripſere; aut quamobrem qui ex noſtris clari inter alios excelluerunt, non eandem atque illi gloriam benefactorum dictorumque ſint habituri. Quis eſt enim ita malevolus qui & eorum quos commemoravi & multorum aliorum virtutes, quae plurimae ſunt, mores, doctrinam, geſta indignas doctorum virorum commemoratione dicere audeat? ita etiam faſtidioſo ſtomacho ut ea referri aliquando aequo animo non patiatur; quandoquidem in dies Neronis, Caligulae, Commodi, Heliogabali, & ſimilium portentorum memoriam refricari auribus ſuis non ſolùm non moleſtè ferant, verùm etiam libenter audiant. Equidem haud abnuerim, quòd ipſi ſaepius afferre ſolent, illorum temporum magna ingenia, maximis etiam in rebus verſata, materiam ſcriptoribus uti amplam, ita & admirandam praebuiſſe; nec eo inficias quàmplurimos ex illis omni virtutum genere excelluiſſe. Illud tamen affirmo, fuiſſe multos ex noſtris, ſive ii domi ſive foris ſint verſati, qui nequaquam vel rerum geſtarum gloria, vel doctrina, vel ſanctitate vitae multis, quos ipſi ſummis laudibus proſequuntur, poſtponendi viderentur, ſi modo ea ſcriptorum ingenia nacti forent. Quis enim eſt qui Albertum Magnum, Thomam Aquinatem, & item Ægidium Romanum, multos praeterea philoſophos, à quibus tam virtutum quàm doctrinae omnia exempla capi potuiſſent, Xenocrati, Diogeni, Chryſippo, & aliis hujuſmodi non anteponat? Quis Federicum Barbaroſſam, Gottifredum Bulionium, Tambellanum Xerxi, aut Cyro, aut Pyrrho, de quibus tam multa feruntur, comparandos negabit? Quis Galeazum Virtutum Vicecomitem ac Philippum Mediolani Ducem, ut alios penè innumerabiles praeteream, indignos judicabit quorum facta celebrari à ſcriptoribus debeant? Igitur cùm multos habuerimus quorum vita omni laude & veneratione ſit cenſenda dignif-

Digitized by Google

digniſſima, in iis vero noſtra aetas Dominicum Capranicenſem Cardinalem Firmanum, virum vitae exemplaris, integritate, fide, doctrina ſingulari, tulerit, ejus vitam litteris mandare inſtitui; non quod illi immortalitatem meis ſcriptis pollicear, quam ſibi ipſe ſanctiſſimè acta vita comparavit, (id enim majoris foret ingenii) ſed ut ejus laudem jam propè ſeneſcentem, quantum ego poſſem, à ſilentio vindicarem; ſimul ut alios, qui multi ſint, ingenio & doctrina praeſtantes ad haec aggredienda invitem. Nam ſi quiſquam, non ſolùm iis temporibus, ſed multo etiam ſuperioribus fuit cujus vita recenſeri à quoquam & laudari merito poſſit, hic eſt profecto. Nemo enim illo caſtior, nemo ſanctior, nemo denique omni virtutum genere fuit ornatior. Non tamen in ejus explicanda vita ſectari minima quaeque eſt animus, quod multos ex antiquis illis feciſſe legimus. Nam & infinitum eſſet opus; & multa de ipſis ſcripta libenter audimus quae de noſtris non ſine audientium ſtomacho à nobis recenſeri poſſent. Te vero, Reverendiſſime Pater, potiſſimum elegi ad quem hoc quicquid eſt operis mei deſtinarem; quod & me tibi plurimum debere cognoſco, & cui aequius ea dedicem non video quàm ei qui & dignitate par illi nunc eſt, & cum eo quondam familiariſſimè in omni vita vixit, multarumque ejus viri virtutum tamquam hereditarium munus ſuſcepit. Te namque ſolum docti homines his temporibus patronum habent. Tu unus eos amplecteris, foves, ac tua liberalitate ſuſtentas. Tu humanitatem conjunctam dignitati poſſides: Tu omnem faſtum, omnem ſuperbiam contemnis, Tu mitis, tu placidus, tu comis, omnes excipis & alloqueris. Quare cùm aliquando curis quas ſecum iſta dignitas afferre ſolet & negotio vacaveris, haec percurres; quae ſi tibi probata eſſe cognovero, eſt quod plurimùm gaudeam. Perſpexi enim tuam in me benevolentiam, novi doctrinam, novi judicium animi tui; nec invidorum aut malevolorum morſus pertimeſcam: quin potius hoc meo ſtudio & labore delectabor, quo memoria viri optimi ac ſanctiſſimi aliqua ex parte renovari videbitur, & alii multi excitari, qui vel haec eadem copioſiùs elegantiuſque reſcribant, quò Latina lingua abundaſſe praeclaris ingeniis noſtra tempeſtate aliquando judicetur, vel multos praeſtantes viros meritis laudibus proſequantur; quorum praeclariſſimè ampliſſimèque acta vita ad hanc diem proprio honore fraudata, ſi celebrata à ſcriptoribus fuiſſet, non omnino antiquis illis quos tantopere admiramur, diſſimiles domi foriſque crederemur.

DOMINICI CARDINALIS

Capranicæ vita incipit feliciter.

I. DOminicus anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo pridie Kalendas Junii natus eſt. Patrem habuit Nicolaum ex familia Capranicenſe. Hoc ſub parente piè & caſtè nutritus, primam infantiam tranſegit. Mox, ætate adhuc puerili, ad litteras addiſcendas addictus publicis ſub praeceptoribus, grammaticae, inde rhetoricae operam dedit; tantumque in iis ſtudiis profecit quantum & ejus ætas tenera & adhuc rudis conditio temporum ferebat, quibus nullo aut parvo pretio eloquentiæ ſtudia ad eam diem fuiſſent. Id tamen eſt aſſecutus, ut ſi illum licuiſſet in iis ſtudiis perſeverare, eloquentem fuiſſe evaſurum ex iis quæ poſtea ſcripſit appareat. His ergo ſtudiis peragratis, ad jus civile & pontificium animum adjecit. Igitur Patavium profectus, biennio Julianum Cæſarinum audivit, virum uti doctrina, ita vitæ ſanctitate venerandum, quicum poſtea Cardinalis eſt creatus. Intellecta deinde Johannis Imolenſis fama, Bononiam conceſſit, & illum continuum triennium audivit tanto ſtudio ut numquam ſcholam eo abſente ingrederetur. Ita verò illum toto eo tempore obſervavit ut ab ejus latere numquam ferme diſcederet; & aliquando Johannem ad amicos converſum dixiſſe ferant, vel ſe omnino falli, aut videre adoleſcentem magno ſibi honori futurum. Fuit enim illi a pueritia ingenium perſpicax, lingua acuta & prompta, judicium incorruptum, præterea ſtudiorum tanta cupiditas, ut pleranque vel totas noctes inſomnes legendo tranſigeret; ſi quando vero ſomno vinceretur, ſedens capite ad parietem reflexo per horam dormire conſueverit. Ita cùm eo tempore tantum profeciſſet ut nulli ejus ſectae ſecundus haberetur, inſignia iis qui ad extremum ſtudiorum tantorum pervenerint concedi tamquam emeritis ſolita accepit, annos natus viginti duos; ſtatimque acceptis litteris à Martino quinto, qui ex Concilio Conſtantienſi rediens Mantuæ ſubſtiterat, ad illum proficiſcitur, à quo Cameræ Clericus eſt factus. Eſt autem is magiſtratus qui ea tempeſtate in Romana curia & dignitatis magnæ eſſet & gratiæ. Rerum namque omnium Eccleſiæ ac Pontificum veluti Quæſtores urbani, libros in quibus rationes publicarum pecuniarum continentur tenebant, luſtrationem exercituum, urbis, provinciarum omnium curam ſuſcipiebant. Quæ omnia temporum culpa penè amiſerunt. Inde in Secretariorum numerum adſcitus, clariſſimis totius orbis viris collega additur, & qui non minus dignitatis exiſtimationiſque ei officio attulerunt quàm ipſi ab eo loco ornamenti acceperint. Hi fuerunt Leonardus Aretinus, Cincius Romanus, Antonius Luſchus, Vincentius, & parens meus Poggius Florentinus; cum quibus nec ſatis longo intervallo in eum ordinem lecti, Jacobus Languiſco Veronenſis, Blondus Forlivienſis, & alii multi ſimul floruerunt; qui unà cum eo ſunt extincti. Nam poſteaquam a Calixto, nullo aut hominum aut loci habito reſpectu, ſordidiſſimis multis in eum ordinem lectis, ad cohortis prætoriæ modum numerus eſt inſtitutus, quæ quondam maxima in curia Romana erat, dignitas eſſe deſiit, & in nullo honore haberi. Et qui deinceps rerum potiti ſunt, rati oblatam ſibi honeſtam cauſam quò tantam gentium colluvionem comprimerent, ad unum omnibus collatis, eum ordinem funditus ſuſtulerunt. Non tamen omnino deſperandum eſt futurum aliquando ut ampliſſimus ordo in antiquam dignitatem reſtituatur, quandoquidem & ſumma ipſius loci auctoritas & memoria multorum virorum excellentium, qui maximo ornamento quondam Pontificibus fuerunt, aliquos excitaturæ fore videantur.

II. Igitur cùm Secretarius eſſet, cum Leonardo Datho, qui eo tempore & ſacrarum litterarum ſcientia & ſanctitate vitæ clariſſimus ordinis Prædicatorum, ut appellant, Generalis erat, ad diſſolvendum generale Concilium à Pontifice Senas mittitur, in qua tum urbe convenerat ex nonnullorum Italiæ Principum & Prælatorum voluntate, qui ægre ferrent à Pontifice ſperni quæ quondam de communi omnium voluntate accurate optimequè in eo Concilio decreta erant, cujus auctoritate ad pontificatum electus foret. Eò igitur ubi ventum eſt, ſua prudentia effecerunt ut omiſſa ejus rei mentione, id in civitate Germaniæ Baſilea ſeptennio poſt conventurum indicerent.

III. Romam inde Dominicus rediens, Protonotarius factus, in Flaminiam pro Legato deſtinatur, ut Forlivium Imolamque urbes à Philippo Duce Mediolani noviſſimè reſtitutas Pontifici adminiſtraret & in fide contineret, quod ejus maxima diligentia factum eſt. Nam cùm de pace inter Ducem & Venetos Florentinoſque belli ſocios conveniſſet, & Bononia Baptiſtae Canneruli opera à Pontifice defeciſſet, expulſis adverſae factionis principibus, qui partes Pontificis ſequebantur, Flaminia etiam omnis ad defectionem ſpectaret, Dominicus extemplo contractis in unum praeſentibus copiis (ii erant equites ſexcenti, qui Eccleſiae ſtipendiis militabant) eas urbes in fide continuit, & innovare res molientes prohibuit; nonnullis ejus rei auctoribus ultimo ſupplicio affectis, accerſitis inſuper novis auxiliis à Carolo Mala-

Digitized by Google

Malateſta, qui Ariminum Vicarius pro Eccleſia tenebat, contra Baptiſtae & Bononienſium audaciam caſtellum ſancti Petri & caſtellum Bononienſium oppida defendit. Inſequenti deinde aeſtate, majoribus copiis à Pontifice acceptis, duce Iacobo Caudola, Bononienſibus bellum inferre juſſus eſt. Igitur adjuncta ſibi exulum manu, quorum princeps erat Antonius Bentivolus, & ipſe à Baptiſta pulſus, agrum Bononienſem hoſtiliter ingreſſi, omnia ejus oppida, quae aut vi capta fuerant, aut ſponte in ditionem hoſtium venerant, receperunt. Ducto deinde propius urbem exercitu, cuncta igni ac ferro populati ſunt, ea potiſſimum ratione, ut aut hoſtes ad pugnam elicerent, aut vaſtatione agrorum ad deditionem compellerent. Verùm cùm nec direptio villarum, nec agrorum depopulatio, ullave alia belli calamitas eos teneret, urbem obſidione cinctam pactione in fidem receperunt. Protracta eſt tamen ductorum culpa ad undecimum menſem obſidio, qui adeo infide bellum gerebant, ut eum aliquando eaules mœnia aſcendiſſent, potuiſſetque parvo labore urbs capi, ſi auxilia petentibus ſubminiſtraſſent, caſtris egredi, Legato etiam deteſtante eorum perfidiam, noluerint. Quamobrem pluribus amiſſis, illi, mœnibus dejectis, ſunt urbe potiti; tranquillatiſque Romandiolae rebus, ob navatam operam bene ac feliciter Firmi Epiſcopus declaratus, & procuratio . . . . urbis omniſque ejus regionis quam Ducatum Spoletanum vocant illi demandata eſt. Quam provinciam biennio ea vitae integritate, continentia, juſtitia adminiſtravit quanta ad aſſequendam omnium provincialium benevolentiam fide ſua incolumi fieri poterat ac reverentia. Nullius namque gratia, nullius precibus cum à juſtitia moveretur, aequabilem ſe omnibus ſemper praebuit. Id vero quod difficillimum videtur praeſtitit, quia varias quibus ea provincia abundat factiones adeo ſedavit, atque eorum principes tanta benevolentia, ſua humanitate, manſuetudine, prudentia invicem devinxit ut inter eos nullae inimicitiarum aut irarum cauſae remanſiſſe viderentur, ſibique ac rebus ſuis optimè conſultum à Dominico crederent & gloriarentur. Is namque cùm ſpecimen juſtitiae, temperantiae, continentiae, Eccleſiae Praeſulum ferme primus dediſſet, oſtendit perſaepe adminiſtratores provinciarum aut avaritia ſua, aut luxuria, aut ambitione multarum perturbationum fuiſſe cauſas, cùm quandoque praeſe antur iis externarum gentium viri, qui aut precibus amicorum emendicati, aut aliquomodo potentioribus obnoxii, ut plurimùm egentes atque omnium rerum inopes ſint, nulla vero virtute ſed fortunae beneficio id muneris aſſecuti, arrogantes, ſuperbi, contumelioſi reperiantur, eaque agant, ea aggrediantur quae quivis praedo mercenarius, non dignitatis, quam nullam cognoverunt, non virtutis à qua longè abhorruerunt, non provincialium, quorum cura non rapina illis demandatur, ſed ſuae cupiditatis memores, ſe non provinciarum adminiſtratores ſed mercatores potius credentes, potiſſimum attendunt quonam maximè modo ſuam avaritiam atque egeſtatem expleant, in qua continuè vixerunt: quae etiam eo immoderatiùs agunt quo magis ſucceſſorem timent. Accedit praeterea, quod omnium cumulus eſt miſeriarum, & plurimos ad maleficium impellit, quia oppreſſorum voces aut ad Pontifices deferri nequeunt, aut ſi fortè devenerint, aulici quique principes circumſtant plerunque ſanguine miſerorum empti, ſive amicitia ducti, ſive ut iis idem impune facere liceat, Pontificum voluntatem, quamvis optimam, deprimere non deſiſtant.

IV. Ita cum Dominicus eam provinciam adminiſtraſſet ut nec melius aut aequius ab optimo patrefamilias domus regi & res adminiſtrari poſſet, tantaque fuiſſet lenitate, manſuetudine in omnes, eaque caritate ut à plurimis pater, à multis frater, à nonnullis filius, accepta ea duntaxat dignitate, diceretur, nullum, vero ejus factum atrox, nullum injuſtum, nullum avarum, nullum libidinoſum, nullum quoque inſolens verbum, nullum impudens quiſquam vel audierit aut viderit, adverſus omnem cupidinem atque avaritiam invictus vixerit, à Martino creatus eſt Cardinalis ſecretus. Moris eſt Romanorum Pontificum, multiſque annis obſervatum, cum aut plures pro Cardinalium creatione ſibi ſunt infenſi, vel ipſi augeri collegii numerum acgrè ſerant, Pontifices vero quempiam ad eam dignitatem velint extollere & competitorum moleſtias evitare, diſſimulata aliquorum creatione de collegii ſententia, quos volunt nominant Cardinales, praeſentibus jurejurando adactis ſe illos pro Cardinalibus habituros nec obſtaturos quominus in ſuum collegium recipiantur. Certum inſuper tempus ſtatuunt quo id palam fiat. Qui contra fecerint, ſacris interdictum fore. Ita Dominicus Cardinalis creatus eſt. Convenerat vero inter Pontificem & Cardinales ne intra biennium pronuntiaretur Dominicus, quod ſi interea mori Pontificem contingeret, liceret illum intereſſe pro Cardinali alterius electioni, ac deinceps talis haberi, idque jurejurando ſanxerant.

V. Ceterum Martino haud multo poſt mortuo, Dominicus dimiſſa provincia Romam venit, & ad aedem beati Laurentii via Numentana ſubſidens, ex amicis quendam in urbem ad collegas miſit, qui & publicè & privatim à ſingulis poſtularet ut venire ſibi ad ſuffragia ineunda pro creando Pontifice liceret, ſimul & oſtenderet illum ſua humanitate petere ab iis quod ſcirent ſibi liberum eſſe. Sed cum variis inter eos habitis ſententiis, prout cujuſque animus ambitione aut odio rapiebatur, res longius trahi videretur, miſſis iterum ad omnes amicis communibus, qui aut id ab eis impetrarent, aut injuſtum ſe venturum exponerent, quamvis aequa poſtulare videbatur, tamen nonnullorum Cardinalium perſuaſionibus ab incepto deſtitit affirmantium, ſi hanc ſuam, quamvis juſtam, voluntatem paulum differret, futurum ut facilius quod ſperaret aſſequeretur.

VI. Expectata ergo novi Pontificis creatione, cum Eugenius ordine quartus electus eſſet, ſtatim ad illum miſit qui primo ei pro tanta poteſtate adepta gratularentur, deinde peterent ut ſe cum Cardinalium inſignibus ingredi urbem pateretur. Cum vero procraſtinando nedum à Pontifice differri ſua poſtulata videret, verum etiam conſiliis quorundam Cardinalium, qui Martino infenſi fuerant, aures præbentem de ſe capiendo conſilia agitare, omiſſa ejus rei mentione in provinciam reverſus, Montefalcum Ducatus Spoletani oppidum ſe contulit. Eò quoque cùm miſſos a pontifice milites venire intellexiſſet & parum abeſſe, ſimulato in propinquum caſtellum itinere, clam quatuor comitibus aſſumptis ad Soractis montem (is eſt in Faliſcis) proficiſcitur, & in ſacello quodam ſexaginta dies continuos latuit, omnia experiri ſtatuens quò Pontificis iracundiam & plus æquo inimicorum calumniis præbentem aures leniret; qui ea ſpecie quòd diceret Martini nepotes, quibuſcum bellum Eugenius inceperat, ejus opera contra Eccleſiam arma moviſſe, omnia ejus bona publicaverat, beneficiis etiam ſpoliaverat. Sed cùm ejus leniendi nulla ſpes videretur, & apud iniquum judicem malis præterea uſum conſultoribus agi cauſam animadverteret, inita quoque de ſe interficiendo conſilia, Baſileam proficiſci conſtituit, quò aliquot antè annis illo auctore Concilium à Sena translatum diximus. Verùm cùm prius adire Ducem Mediolani placeret, qui tum maximè infenſus Eugenio erat, impetrata a Senenſibus fide publica Sarteanum venit. Ibi vocatus per viatorem in judicium ab iis Cardinalibus quibus mandatum erat a Pontifice ut eam cauſam cognoſcerent, venire noluit, & codicillis manu ſua conſcriptis, quibus ad Baſileenſe Concilium provocabat, ad eos miſſis, Plumbinum maritimum Etruriæ oppidum ſe contulit. Deinceps expectata triremi, quam ad eum Philippus mitteret, Genuam conceſſit. Ibi benignè exceptus à magiſtratibus, qui pro Philippo urbem adminiſtrabant, equis inſuper aliiſque ad victum neceſſariis adjutus, ad Philippum terreſtri itinere Medio-

diolanum profectus eſt; ab eoque humaniſſimè ac liberaliſſimè ſuſceptus hoſpitio, plures dies apud illum manſit. Impetrata deinde abeundi venia, ſuperatiſque Alpibus, per Helveticorum agrum Baſileam contendit. Ubi eò venit, illico apud Concilio præſidentes (ii ſunt viri aliquot de Concilii ſententia electi, virtute & doctrina præſtantes, auctoritate etiam ac poteſtate maxima, ut ad quos à Pontifice provocatio eſt) Pontificis injuriarum conqueſtus, ſuam cauſam propoſuit, quam triennium continuum ea modeſtia agitavit ut cùm plerunque tanta inopia fuerit, interceptis Pontificis juſſu tum paternis facultatibus tum proventibus beneficiorum, ut neceſſariis etiam ad victum indigeret, & Pontifex extorquere ab illo eam dignitatem vellet quæ maxima poſt pontificatum ſit, nemo tamen dictum quicquam ab eo aſperius, nihil contumelioſum in illum aut inimicos audierit, quos plurimos habebat apud Pontificem potentes, qui ſuæ dignitati adverſarentur, ejuſque animum ſuapte natura mitem & ad meliora promptum aſſiduis delationibus criminationibuſque accenderent, tum etiam alios minorum ordinum quorum natura eſt ut ex adverſis aliorum rebus & miſeriis ſuam potentiam creſcere, & vel adulando vel detrahendo Principum benevolentiam inire & ambire dignitates velint. Vicit tamen Dominici conſtantia, & tandem ex Concilii ſententia Cardinalis declaratur ſummo cum omnium inimicorum dolore. Nec multò pòſt ab Eugenio vocatus Florentiam, ubi tum fortè degebat, in itinere, quem tanto labore ac periculo tantaque impenſa defenderat Cardinalatus pileo puniceo (quod ejus dignitatis inſigne eſt) uti cœpit. Impetraverant enim à Dominico Eugenii Legati, poſteaquam Præſidentes pronuntiaverunt eum Cardinalem eſſe ac pileum ferre dederant, ne priùs quam Bononiam veniſſet, eum gereret, magna contentione habita ut hunc ab Eugenio accepturus Florentiam venire vellet.

VII. Aſſumpto pileo recuperatiſque omnibus quae quondam amiſiſſet, aliquot annis quietam vitam duxit, ſtudiis maximè ac rei familiari intentus. Nam cum parum acceptus Pontifici eſſet, ob eamque rem aliquid ab illo petere vereretur, quod facilè negaturus videbatur, omnia negotia, omnem curam, tum privatarum ſuarum rerum, tum etiam amicorum praetermiſit. Quod ſi fortè aliqui ad eum venirent qui ſuo patrocinio apud Pontificem egerent, vel iis ſe ſurripuit, aut ſuam operam denegavit apertè; nec ullis precibus diù ab illa ſententia dimoveri potuit. Vnde moroſi ac difficilis nomen ſubiit. Quam etiam opinionem auxit, quia natura erat ſeverus, nec ullius rei ſimulator aut diſſimulator, ideoque inſtantibus plerumque aſper; ad injuſtas verò preces ſicut inexorabilis, ita ubi quid ab eo pervicacius peteretur, ad iram pronus, ſed quae ſtatim recideret. A luxuria omni alienus & ambitione, idem continentiſſimus, & alienæ luxuriæ acerrimus caſtigator; idem minimè cupidus, ſui tamen parcus. Verum ubi illius integritas, fides, continentia omnibus nota eſſe cœperunt, ſummamque in eo viro tum prudentiam, tum modeſtiam eſſe apparuit, Pontifex illam priſtinam duritiem in maximam benevolentiam convertit. Primò namque lenire odium, mox illum diligere carumque habere, demum illi plurimùm credere cœpit, omnia ex illius voluntate agere, illius judicium potiſſimùm ſequi. Itaque provinciam Picenum illi adminiſtrandam feſtinavit; deinde etiam exercitui Legatum praefecit quem contra Franciſcum Sfortiam paraſſet, qui omnem ferme eam provinciam occupaverat. Ad exercitum igitur profectus, arbitratus ſe ſatis eſſe facturum ſi & hoſtes populationibus arceret & ſocios in fide tueretur, cunctando ac ſedendo bellum conficere decrevit. Ita aliquandiu protracto bello, cum ſua diligentia eò hoſtes eſſent redacti ut vel decedere provincia commeatuum inopia vel ſe dedere cogerentur, ab exercitus ductoribus, qui ſe injuſſos pugnaturos vulgò minabantur, mutare conſilium eſt coactus. Vnde cùm potiùs improbare quam non ſequi eorum conſilium poſſet, & ipſe in pugnam cum aliis proceſſit, nec quicquam praetermiſit in acie quod ad optimum etiam ducem pertinere videretur. Sed illius optimam mentem haud par fortuna ſecuta eſt. Fuſae namque ac fugatae Pontificis copiae ſunt, capta ac direpta impedimenta omnia. Ipſe inſuper latus ac manum ſaucius, mutata veſte è pugna Auximum ſe recepit. Plures in eo praelio occiſi, multi capti, quorum magnum numerum ſua ipſe pecunia redemit. Plures etiam à Franciſco liberi ejus gratia abſque pretio abire juſſi.

VIII. Miſſus iterum Peruſiam, & illi orae praefectus, practer antiquam illam in adminiſtrandis urbibus moderationem adhibitam atque diligentiam, plurimos magicis ſuperſtitionibus deditos, & in his mulierem quandam famoſiſſimam, ſcelerum convictos igni damnavit. Id praeterea in hujuſmodi legatione continuò obſervavit ut bis in hebdomada Iuriſconſultos omnes & eorum diſcipulos in palatium convocaverit, ac propoſitis quæſtionibus eos diſputantes attentiſſimè audierit, nonnunquam verò etiam ipſe alteram partem tueretur. Interea cum Aſculum & Rochacontrada ſua opera à Franciſco deſciviſſent, & multa ejus provinciae exemplum ſecutura viderentur, ſi ad quem deficerent in iis locis cum imperio forent, juſſus tranſire in Picenum cum exercitu, Firmum compluraque ejus regionis oppida, impunitate propoſita, partim deditione civium, partim vi, in Pontificis poteſtatem redegit. Sed audita haud multo poſt Eugenij adverſa valetudine, impetrataque abeundi venia, Romam conceſſit. Eugenio vita functo, creatus Nicolaus ordine quintus illum extemplo Tibur ad Alphonſum Regem Aragonum deſtinat, qui aegrotante Eugenio per ſpeciem Eccleſiae opem offerendi eam urbem ingreſſus, Nicolao reſtituere recuſabat. Hic ergo cùm ad Regem veniſſet, ſua auctoritate effecit ut eam urbem quamprimum Pontifici relinqueret. Poſt haec reverſus in Picenum ad reliquias belli proſequendas, omni vi oppugnare hoſtium loca aggreſſus, omnia de Eccleſia infra paucos dies recepit. Mox hoſtes certamen detrectantes, deſperatis rebus abire provincia compulit. Poſt eam recuperatam, ſingulas illius urbes circuivit, earumque populos pro cujuſque meritis ſublevavit, res eorum ſtabilivit, diſſentiones compoſuit, provincialium cauſas tum publicas tum privatas ſumma caritate & benevolentia audivit. Iuri autem reddendo plurimum temporis impartiit, qui multos annos vexata bellis provincia ſine legibus potentiorum arbitrio vixerant; ſingulos etiam infimi generis homines ſumma clementia ac patientia audiens, plurima quoque ipſorum aequitate & miſericordia magis quàm legibus compoſuit. Nam quae proficiſcebantur à legibus, ad facilitatem aequitatemque referebat, & controverſias tollere quam litium actiones conſtituere malebat. Quae autem ipſe non poterat, ſuis audienda & cognoſcenda diſtribuebat. Nam tanta erat ſe ſequentium turba ut non minus trecentis hominibus in ſingulos dies audierit & eorum cauſas cognoverit; miſerorum maximè patrocinio ſuſcepto, quibus, cum ſolvendo non eſſent, nec unde litium actiones ſequerentur, ſe mediatorem poſuit, ut aequitate res judicarentur. Quo factum eſt ut à multis vexationibus provinciales privatim ſublevarentur. Publicè vero multis urbibus atque oppidis immunitates conceſſit. Vectigalia pleraque nova amovit, leges multas ad reprimendam Praetorum & Miniſtrorum avaritiam tulit. Ipſe ne victum quidem ab illis exegit; dona omnia reſpuit praeter ea quae modica Legatis urbes ingreſſis à civibus offerri ſolent; nec in ſe aut eos qui ſecum erant fieri ſumptus ullos paſſus eſt. Ita provincia peragrata Romam reverſus, à Nicolao ſummus Pœnitentiarius factus eſt. Eſt autem ea hujus loci dignitas ac poteſtas ut ſecundum Pontificem maximae ſit auctoritatis; quam quo facilius retineret, id maximè obſervavit ut ejus mini-

miniſtri nonniſi probatae vitae eſſent, ſed ii potiſſimùm qui ſcriptores appellantur. Tantam vero in ſingulis diligentiam adhibuit ut nihil unquam in eo egerit ejus non probabilem ſaltem rationem afferre poſſet.

IX. Sub idem tempus Byzantium, quae & Conſtantinopolis, in Turcarum poteſtatem venerat, tum Graecorum perfidia atque avaritia, tum etiam noſtrorum Principum negligentia. Quod cùm Nicolaus aegre ferret, & ſuis temporibus adeo praeclaram urbem impiorum viribus acceſſiſſe de ſua auctoritate judicatum iri crederet, ad eam recuperandam animum adjecit. Sed cùm ſuae vires magnitudini rei non ſufficerent, eaque tempeſtate plurimùm mari ac terra Alphonſi Regis Aragonum opes poſſent, Dominicum ad illum miſit, quem arma capere pro tantae urbis recuperatione hortaretur. Sed cum Rex teneri ſe Italico bello, quod tamen ſua & Venetorum ambitione ortum erat, cauſatus expeditionem differre, nec niſi rebus Italiae compoſitis agi quicquam de ea re poſſe videretur, ad Pontificem rediit.

X. Per id ferme tempus Genuae per factiones civium novi motus exorti erant. Contendebant Petrus & Ludovicus de Campofregoſo, antiquiſſima familia, & magna apud plebem propterea gratia, & Ioannes Philippus de Fliſco, & ipſe homo ſummae potentiæ & magnæ cognationis, civitatis principes. Diſſenſionum erat cauſa quòd Ludovicus, qui imperium populari favore tenuerat, & Petrum affinem ſuum honore atque auctoritate auxerat, ab eo deinde per fraudem ejectus reſtitui in antiquum locum gratiæ atque honoris volebat. Iohannes, cùm ſua potiſſimum opera Petrus adeptus ducatum Genuæ eſſet, nulla in re fidem promiſſam ſibi ab illo præſtitam magno dolore afficiebatur. Petrus, qui dimiſſo imperio ſuam ſalutem committere poteſtati eorum qui ſe læſos arbitrabantur tutum non cenſeret, omnia prius tentanda exiſtimabat. Quare cùm ſuæ cuique eorum clientelæ, diviſa nobilitas, diviſus populus eſſet, magna inſuper foris potentia, ad apertum bellum deſcenderant; eoque irarum jam res proceſſerant ut niſi cum manifeſta urbis pernicie arma depoſituri non viderentur. Itaque veritus Pontifex ne ea res majoris tumultus principium foret, ſatis etiam cognoſcens quam opportuna urbs ad omnes res eſſet ſi bellum in Turcos ſuſciperetur, Dominicum ad eorum res componendas miſit. In eo itinere perſuadet Ludovico itemque Iohanni Philippo ut omiſſis civilibus diſſenſionibus pacem, ſi æquis conditionibus daretur, cujus ſe interpretem futurum reciperet, amplecterentur. Deinde hortatus ut in ea ſententia permanerent, Genuam contendit. Ubi eò venit, nil prius egit quam peractis de more ſacris, imploratoque Dei & aliorum numinum ope, ſupplicia ad omnia templa tota urbe haberentur; è contra verò ejus ratione habita omnia ſecunda proſperaque evenire. Intellecta deinceps cauſa diſcordiarum civitatis, principes, quos ad extremum ferme diſcrimen & cum patriæ pernicie diſſidere apparebat, ſumma diligentia ac prudentia placavit: ereptiſque armis ex manibus civium iratorum, civitatem in ſummo otio & tranquillitate collocavit, maxima omnium gratulatione; tantam difficultatem in ea re componenda expertus propter mobiles illorum animos & in poſtulatis pervicaciam ut aliquando deſperatis rebus Dominicus de diſceſſu cogitaverit. Fuit enim reconciliandis amicitiis aut inimicitiis componendis promptiſſimus, ejuſdemque rei ſtudioſiſſimus; ut etiam quos aut ratione aut auctoritate lenire non poſſet, precibus quoque humilibus, ut ad genua ſæpius procumberet ſupplex, in ſuam ſententiam traduceret. Seditionibus civium ſedatis, ad componenda ſacra loca & mores ſacerdotum converſus, qui ea licentia ac laſcivia vivebant ut nil magis contra religionem eſſet, cum vulgo ſacræ mulieres ſacerdotibus atque aliis miſcerentur, ædes earum ſacræ veluti lupanaria eſſent, ipſa urbem noctu interdiuque nulla aut ſexus aut religionis verecundia cum ſuis amatoribus percurrerent, ſacerdotes quoque eadem admitterent, brevi in antiquos mores ac religionem reſtituit. Quæ quò faciliùs conſervarentur, decreto etiam ſanxit ut vetuſto ritu quotannis ſynodi in Genuenſium dioceſibus celebrarentur, utque eæ actæ eſſent, Epiſcopi quamprimum ad Pontificem referrent. Multa præterea piè prudenterque ab eo viro facta atque inſtituta ſunt, quæ à te in iis commentariis quibus omnem legationem illam complecteris, copioſè & eleganter ſunt explicata. Illud nequaquam prætereundum videtur, tantam fuiſſe tum Dominici diligentiam ut haud contentus res Genuenſium compoſuiſſe, maritima quoque auxilia contra Turcam ab iis impetraverit. Qua ex re quanta fuerit quondam illius urbis magnitudo facilè judicari poterit; quando magna imperii parte amiſſa, & inteſtinis civium factionibus penè debilitata, tamen quadraginta cives in ea inventi ſunt qui ſinguli ſingulas armatas triremes Dominico ad id bellum pollicerentur. Rebus Genuenſium ita compoſitis ut non modo ſuam gloriam, ſed Pontificis auctoritatem majeſtatemque auxiſſet, acceptiſſimus omnibus Romam revertitur.

XI. Inde cum Pontifex quietis Italiae cupientiſſimus, tentatis omnium animis, pacis & belli arbitrium eſſe penes Regem intelligeret, iterum Dominicum ad Alphonſum mittit, perſuaſus aut de pace omnino deſperandum, aut eo interprete eum Rege conventurum. Nec fefellit hominem opinio. Nam brevi Regem & alios ad pacem ſua prudentia perduxit; quae quanta in eo fuerit, ex hoc uno facilè cognoſci poteſt quia annum & eo amplius Romae, ubi omnium Italiae Principum rerumque publicarum Oratores conveniſſent, nequicquam tentata eſt. Agitata eſt tamen aliquandiu, animo Regis à quietis conſiliis abhorrente, qui peteret ut Florentini domum Ludovico Patriarchae Aquileienſi reſtituerent, quam aliquot antè annis publicè datam, quia is eo proximo bello contra eos pro Rege ſenſiſſe diceretur, publico etiam decreto ademiſſent, tamquam illi crimen falſo objectum eſſet, ut quae de Gerardo Gambacurta capta, quod & ipſe in eadem ſuſpicione fuiſſet, Florentini redderent, velut hoc ſuae fidei maximè intereſſet, Florentinis vero id ſe facturos negantibus, & de ſua auctoritate agi exiſtimantibus ſi quae quondam publico conſilio egiſſent retractarent; vicit tamen Dominici conſtantia, & Regem ad aequas pacis conditiones deduxit. Qua ex re maximum ab omnibus ſibi tum amorem, tum gratiam conciliavit; apud Pontificem vero plurimum fidei, plurimum etiam auctoritatis comparavit.

XII. Ea functus legatione, Romae deinceps vixit, tum officio ſuo miniſtrando intentus, tum etiam iis quae ad Eccleſiae utilitatem dignitatemque pertinere arbitrabatur. Ingentes enim labores magnaſque curas ita pro aliis continuè ſuſcepit, ita ſacerdotum dignitatem & commoda pro viribus & defendit & auxit, ut non ſua cauſa ſed ad communem omnium utilitatem natum diceres. Nihil vero magis toto eo tempore egit, cum Nicolao primum, mox Calliſto Pontificibus, quàm inſtare orareque ut Byzantio recuperando incumberent & ad id Chriſtianorum Principes incitarent. Ipſe interea quamplurimis Genuenſium convocatis, praeterea Hungaris ac finitimarum provinciarum Graeciae habitatoribus & Turco, percunctatus diligentius de locorum omnium ac portuum natura & ſitu ſaepiſſimè eſt; & quà potiſſimum bellum inferendum eſſet, terreſtribuſne copiis an maritimis pugnare ſatius foret, & unde facilius quae exercitui, quae bello neceſſaria eſſent, unde commeatus comportari poſſent, auxilia ſuppeditari, quàve hoſti plurimum reſiſti; eaque omnia accuratiſſimè in parvum volumen redacta ad Pontificem miſit. Verum ubi ea ſperni ab illis vidit reliquiſque Principibus, expilandis autem undequaque per ſpeciem parandi belli pecuniis enixè impendi operam, à Calliſto praeſertim; tanta indignatione id tulit ut plerunque

Digitized by Google

que lacrymis non abſtineret, ſaepiſſime vero eorum rapacitatem apertè deteſtaretur, praedixeretque brevi ea cura neglecta futurum ut Turcus omnino Graecia potiretur, & majores calamitates reipublicae Chriſtianae praebiturus foret. Nec feſellit virum ad omnia prudentem divinatio. Mœſiam namque, & Achaiam, Epirum, Macedoniam, Peloponeſum ferme omnem ille in ſuam poteſtatem redegit, Albanos propriis ſedibus expulit, Chriſtianos maximis incommodis affecit; quorum nil eventurum cernebat, ſi principio, quamvis parvo conatu, obſtitiſſent. Iis itaque rebus maximè ſollicitus animo Dominicus continua cura, ut nulla re magis, angebatur. Nam propriis incommodis nequaquam triſtari eſt ſolitus, nec propinquorum cognatorum injurias aegrè ferre, quia obliviſci earum quàm ulciſci maluit, licèt propulſare humaniter illatas, tuerique ſuos illaeſos ſemper voluit. Verum ſi quid hujuſmodi contra religionis exiſtimationem ſive apoſtolicae ſedis majeſtatem auctoritatemque fieri vel à Pontifice aut Cardinalibus praeter eorum dignitatem videbat, qui avaritia ducti Principum benevolentiam ſibi conciliare cupiebant, quàm aegerrimo animo tulit, eorumque conatibus, quoad potuit, ſemper obſtitit. Quare cum ſub Caliſto Pontifice Franciſcus Epiſcopus Ferrarienſis, vir certè innocentiſſimus ac doctiſſimus, à Borſio Marchione Ferrarienſi per vim epiſcopatu ejectus eſſet, privarique illum à Pontifice peteret, ejuſque rei multos fautores ex collegio haberet, & ſolus Dominicus intellecta cauſa illi contra multorum potentiam reſtitit, quamvis Pontifice invito, præſtititque ſua auctoritate ut Franciſcus, quoad ipſe vixit, ſuam dignitatem retineret. Hoc autem officium non ſolùm amicis, ſed etiam incognitis ſaepius praeſtitit, ubi opus fuit, inquiens non hominum ſe quantum juſtitiae rationem habere. Omnium vero qui Pontificis ditionis eſſent, prae ceteris perpetuam propugnationem ſuſcepit, ac pro eorum ſalute ornamentiſque tuendis eam diligentiam adhibuit ut ab omni vi atque injuria eos defenderit. Quibus ex rebus tantam ſibi apud omnes gratiam peperit, ea quoque illius viri bonitatis, fidei, integritatis opinio cunctos tenebat, ut non ſolum Pontificis imperio ſubjecti, ſi vi opprimerentur, ad ejus patrocinium confugerent, ſed omnes undique omnium gentium ac nationum quibus aliquid Romae negotii erat.

XIII. Apud Principes vero Chriſtianos ſumma in opinione fuit ſanctitatis. Alphonſo autem Regi Neapolitano, Philippo primùm, deinde Franciſco Sfortiae Ducibus Mediolanenſium tanta in veneratione, ut eum ſemper appellare parentem & inter loquendum & in epiſtolis conſueverint. Alphonſus verò etiam ejus auctoritate & oratione ductus, quam in illa ſua prima legatione ad eum habuit, auctionem beneficiorum ſacrorumque omnium facere deſierit, ac ſacratis Pontificum decretis paruerit. Tantum certè omnes illi detulerunt ut nihil arduum, nihil magnum, ſive cum Pontifice, ſive cum aliis, eo inconſulto egerint; Oratoribus verò ſuis ac negotiorum procuratoribus, quos Romae haberent, etiam mandata dederint ut nihil eo inſcio aut nolente tentarent. Ceterum cùm Nicolaus primò, deinde eo mortuo Caliſtus à Franciſco Sfortia auxilia contra Jacobum Picenninum peteret, quem arma moturum contra Eccleſiam ſuſpicabantur, non prius ad illum miſit quàm à Dominico id facere eſt perſuaſus. Eugenio poſt reconciliationem, deinde Nicolao ita carus continuè vixit, ut tamquam parenti illi detulerint. Ferunt tamen initio pontificatus Nicolaum alieno ab illo animo fuiſſe; quia cum ſuffragiis Cardinalium electus ad pontificatum eſſet, Dominicus, tamquam ad rem vix credibilem motus, videre diligentius ſuffragia voluerit. Miraculi enim loco ducebat hominem novum, qui anno & ſemis antea privatus ſacerdos & egens fuerat, repentè Pontificem creatum; Sed haud multò poſt Nicolaum, cognita hominis virtute, illum ſibi convinxiſſe, nihil deinde egiſſe quin ejus conſilium prius percunctaretur; joco etiam ei dixiſſe ſæpius: Tu iterum ſuffragia videre voluiſti. Cardinalibus autem tanta in veneratione fuit ut mortuo Caliſto ex collegii ſententia Pontifex deſignaretur.

XIV. Nam præterquàm quod in eo ſumma rerum agendarum prudentia, conſtantia, integritas, in rebus omnibus fides erat, fuit etiam adeo emendata vita, ut honeſtate, probitate, exemplo omnibus eſſe poſſet, & nihil in eo fictum unquam apparuit, eſſe quàm videri bonus ſemper ſtuduit; omni vitae ac ſupellectilis cultu neglecto, nunquam culcitra ex pluma cubuit, ſed ſtraminea; adeoque id ſedulo in omni vita obſervavit ut vix biduo antequam decederet à medicis amiciſque illi perſuaderi potuerit ut ſententiam mutaret, quod ne cauſa captandae popularis aurae facere videretur, ejus rei conſcium praeter cubicularios neminem habuit. Lectos vero inſtratos, quamvis ſplendidè, modicè tamen paratos tenuit. Interiori amiculo laneo a pueritia uſus eſt. Quin etiam eo veſtitus & calceatus continuè dormivit. Camiſiae autem, quà circumdata cervicibus apparet, lineam partem adjunxit. Veſtitu alio uſus eſt nitido, & tamen honeſto, & qui ab omni faſtu & pompa alienus eſſet, quorum erat inimiciſſimus; dicere frequenter conſuctus non in iis dignitatis ornamenta eſſe, ſed in religione, fide, juſtitia, ceteriſque virtutibus. Solitus eſt aliquando, cum ad eum ſacerdotes, nec infimi ordinis venirent qui veſtium limbos ex pretioſioribus pellibus haberent, inter loquendum etiam de rebus ſeriis depilare, ſciſcitantibus verò pleriſque cauſam illis reſpondere, quid ita oſtentatores eſſent, & cur non potius omnem veſtem intrinſecus fulcirent, ſi id utilitatis cauſa facerent, quàm oras veſtium ambirent. Pari modo & ſacerdotes purpura uſos reprehendit, etiam maximo cum ſtomacho iterum ac tertiò, ut nemo adire purpuratus coram auderet. Munditia tamen fuit magna, ſed nequaquam odioſa. Virtus ejus talis ut eſſet opulentia ſine reprehenſione, parſimonia ſine ſordibus. Cibo duntaxat unico in menſa uſus eſt, ſive id aſſum eſſet, ſive elixum. Elixo tamen frequentius utebatur. Ciborum varietatem aſpernatus eſt, qui præterquàm quod inſalubris ſit & nimium luxurioſa, faſtidium parit. Hanc autem frugalitatem & in conviviis obſervavit, uno aut ſummum duobus ferculis convivas excipiens, cum tamen non ſine delectu hominum aut ordinum convivaretur. Cibique ipſe erat minimi, & ferè vulgaris; famis tamen impatiens, ita ut ſi quando negotiis longius detineretur, etiam coram Pontifice & Cardinalibus comederet. Comedebat vero parum quid zacchari, aut uvas paſſas, aut aliud quippiam ex zaccharo confectum. Quo cibo unicè delectatus eſt, ita ut ſæpius nihil aliud cum modico pane cœnaverit; idque ferre ſecum impranſus ad Pontificem iturus ſemper conſuevit. Vini quoque fuit parciſſimus. Vaſis vitreis aut fictilibus plerunque in menſa uſus eſt, praecipuè ſolus, aut inter amicos. Vaſorum vero argenti tantum habuit quantum fieri neglecto omni luxu poterat. Semper, cum cœnavit aut pranſus eſt, lectorem adhibuit, maximè ſacrorum operum, quo ventrem ſimul atque animum paſceret. Ipſe ea attentione audivit ut corrigere lectorem, ſi quid erraſſet, ſoleret. Interdum & cœnavit & pranſus eſt inter domeſticos eodem in cœnaculo, ut non nimio ſumptu, ita nec lautiori ab univerſa familia cibo. Sed patronus ac dominus idem quoque ſeverus fuit. Domeſticum, quod is contra ſuam voluntatem extra domum dormiſſet, domo excluſit, nec adduci unquam potuit ut eum reciperet. Alium, qui conſervum verberaverat, ſimiliter domo ejecit.

XV. Vivendi uſum ita inſtituit. Se ſemper duas aut tres horas ante lucem ſurrexit, niſi cum caſus aliquis tenuiſſet. Nam ſomni ita parci fuit ut ad ſummum quatuor horis dormire ſit ſolitus; ac ſtatim horis, prout ſacerdotum moris eſt, dicendis operam dabat. Deinde aut ſacra ipſe celebrabat, quod faciebat quàm frequentiſſimè; aut ſi quo caſu praeter-

Digitized by Google

rermitteret, iis intererat. Peractis ſacris, legere conſuevit, donec tempus eſſet venientes audire, quod deinceps ad horam prandii prorogabat. Vbi pranſus erat, doctos viros, quos domi ſemper habuit, ad ſe convenire volebat, & propoſitis quaeſtionibus, de philoſophia & theologia maximè diſputantes audivit. Ipſe ſaepius aliquid in medium afferens, eos ad dicendum alliciebat, diſſerebatque, aequo etiam animo de ſententia ejici paſſus. Vbi ſatis ſermonis habitum erat, ſe in cubiculum cum ſuis recipiens, domeſtica primùm negotia ab iis audiebat, tum aliorum, ſi qui forent qui aut ſua gratia aut opera indigerent; & illorum curam aut Secretariis aut auditoribus aut diſpenſatori, prout cujuſque negotia eſſent, demandabat. Quae vero ſuam diligentiam ſuamque auctoritatem apud Pontificem requirerent, in breve conjiciebat, quo Pontificis voluntatem de ſingulis perſcrutaretur. Conferebat autem ſe ad eum ſaepiſſime ob negotiorum multitudinem, quae ad eum undique confluebant Id vero continuè obſervavit, ut priuſquàm mane cubiculum egrederetur, breve rerum omnium conſcriberet quas ea die facturus eſſet, eoque deinde ordine cuncta, ut erant notata, tractaret, deinde noctu, prius quàm cubaret, ea quae noviſſimè ſupervenisſent, pari diligentia notaret, & notata quaeque relegeret, ſi quid autem eſſet aut temporis culpa aliave cauſa praetermiſſum, in poſterum diem rejiceret, abſolveret. Inde legit aliquid, aut ſcripſit.

XVI. Poſt meridianas horas progrediens, qui ad eum conveniebant, ſive ſalutandi ſive negotii gratia, ſedens pleruNque audiebat omnes. Audiebat perſaepe ſtans, aut inambulans; idque exercitii cauſa. Vbi publica expediſſet, in cubiculum ſe recipiens, ſubſcriptioni ſupplicationum officii primo dabat operam; deinde breve mane à ſe conſcriptum, deinceps epiſtolas tum amicorum, tum aliorum qui ad eum ſcriberent, perlegebat. Poſt haec legebat aliquid. Legit vero prae ceteris Auguſtinum de civitate Dei, Hieronymi omnia, & Caſſiani opera, ex aliis Senecam, quem familiariſſimum habuit. Fuit ingenio ſummo ac memoria, maxima autem rerum. Nam neque audierat quicquam unquam, neque viderat, aut etiam legerat, quin eorum recordaretur. Verborum vero ferme nullam habuit. Credo quod rebus contentus, verba poſſe ipſe fingere non dubitaverit.

XVII. Nihil cuiquam denegavit unquam quod ipſe praeſtare poſſet, aut gratia ſua quempiam fraudavit. Nihil autem ſe facturum recepit quod non effecerit. Qua in re tantam diligentiam adhibuit ut per ſe ſtare crederet quo minus qui peterent abſolverentur. Quos vero opibus aut potentia per vim opprimi vidit, iis maximè nullo aut benevolentiae aut amicitiae habito reſpectu auxilio fuit, nihil omnino praetermittens quod ad illius ſalutem & ſuam fidem ſpectare arbitraretur, ita ut nec potentum inimicitias extimeſceret. Quare multis ſaluti fuit, gloriari ſaepe ſolitus neminem fruſtra patrocinium ſuum imploraſſe, avertiſſe etiam à cervicibus multorum maximas calamitates. Beneficium vero nec vendidit unquam, nec vendi paſſus eſt. Ideo, ne in ſuſpicionem aliquam incideret, nunquam à privato, etiam amico, munus accepit quin par aut majus redderet. Aliquando annulum digito extractum dono mittenti quippiam dedit. A civitatibus & provinciis nonniſi edulis accepit. In omni autem vita ea conſtantia & gravitate fuit quae non ſolum gratiae reſiſteret, verum etiam ſuſpicioni. Feminam nullam domum ſuam ingredi eſt paſſus, ſive eae alienae ſive conjunctae aliqua cognatione eſſent. Quod ſi fortè aliquam ſua opera indigere aut conjunctarum ullam ad ſe venire contigiſſet, in veſtibulum domus deſcendens aut propinquam aedem, illam audiebat, dimittebatque. Praeterea adeo continentis vitae fuiſſe conſtat ut poſtquam ſacris initiatus ſit, caſtiſſimam vitam duxerit, honeſtate etiam tanta ut ne à cubiculariis quidem unquam viſus ſit nudus.

XVIII. In cetera vero vita adeo integer vixit ut nec multis annis valetudine adverſa laboraverit, nec vita ab invidis malevoliſque ulla in re unquam culpari potuerit. Quod ſi integritas in omnibus laudanda eſt, in iis tamen qui in imperio aut poteſtate ſunt, admiratione digna videri debet. Nam multi, quos etiam vidimus, licet in parva fortuna continentes, integri, caſti, liberales fuerint, tamen poſtquàm ad poteſtatem rerum pervenere, intolerabiles, avari, luxurioſi, ſuperbi, maxima licentia facti ſunt, ignari tales ſolere eſſe dignitates quales ſint qui illis præſunt, arbitrari præterea omnes ſanæ mentis illas non ſemper virtutum præmia eſſe, ſed fortunae beneficia; cum extolli in dies videamus nulla doctrina, nulla virtute homines inſulſos, ſtupidos, nunquam ſobrios, quos niſi cum ſummo faſtidio videre tamquam perſonatos nequeamus. Hic tamen in tanta rerum licentia, quam omnium rerum impunitas ſequatur, unde etiam homines ſolent plerumque fieri deteriores, talem ſe ubique ſemper præbuit ut non minus dignitatem illam Dominico egere quam Dominicum illa honeſtatum appareret, documentoque fuerit ſuos cuique mores fortunam fingere. Mendacium nec joco quidem unquam dixit, nec pati potuit, dicens nil magis alienum ab homine eſſe debere. In loquendo vero liber adeo ut nec Pontifici parceret. Eo dicente aliquando publicè, *De fratrum noſtrorum conſilio & voluntate fecimus*, ſurrexit Dominus; detectoque capite, ſe nihil unquam de ea re audiviſſe affirmavit. Nicolaus cellam, quam ſumptuoſiſſimam in pontificia, quæ eſt in Vaticano, Deo immortali erexerat, cum multis cantoribus repleſſet, & aliquando Dominicum percunctaretur poſt Miſſam, tanquam de re honorificentiſſima facturus foret, quid ei de illo canentium choro videretur, reſpondit ſacculum ſibi porcellis plenum videri, audiri namque clamantium ſtrepitum, ſed nihil ex eo percipi. Cuidam ſtipem petenti, quod manus Catalanorum elapſus eſſet, quaſi ob eam rem mendicare cogeretur, & alii ad miſericordiam commoverentur, ad adſtantes converſus. Quid ergo, inquit, debetur nobis qui in eorum manibus ſumus? de Calliſto locutus.

XIX. In creatione Pontificis quidam ex collegis ad eum accedens petiit; qui etſi ſciret pontificatum ad ſe perventurum, cupere tamen & orare illum ut ſibi ſuum ſuffragium daret; quo talis viri teſtimonio probari videretur. Reſpondit id ſe non facturum, nec commiſſurum ut illius facti conſcientia aliquando urgeretur. Erat enim ille vir tardo admodum ingenio, & vita non multum probata. Idem ad juſtas quoque preces fuit inexorabilis, ita ut nec minis nec precibus de ſententia dejiceretur, alliuſve gratia deflecteretur. Calliſto ad pontificatum aſſumpto, volentique Borgiam ex ſorore genitum Ducatus Spoletani pro Eccleſia Vicarium facere, & Cardinales partim timore, partim Pontifici gratificantes, illi aſſentiri viderentur, ſolus apertè reſtitit, & id fieri prohibuit. Quare offenſus Calliſtus, per ſpeciem legationis in Angliam Dominicum mittere, qui eorum Regem capere arma contra Turcam hortaretur, & urbe ablegare conſtituit, veluti rebus ſuis adverſantem. Id quoque cum parum ſuccederet, agitaſſe deinde Pontifex dicitur de eo capiendo, ſed aut deterritum viri auctoritate, aut morte præventum abſtinuiſſe incepto.

XX. Ambitioſos homines maximè irriſit. Se adeuntes ex his qui tota urbe curſitant, limina potentum terentes, cum numquidnam à ſe vellent Dominicus percunctaretur, iiſque ſe viſitatum illum venire dicerent, porrecto brachio ſæpius rogavit ut vena tentata viderent an febri aliove morbo laboraret, (Eſt enim id verbum quo medici utuntur) deinde increpitos admoneret ut potiùs domi ſecundùm eorum ordines aliquid agentes quietè viverent & virtuti operam darent quam tota urbe vagarentur. Futurum enim neceſſariò quandoque (ut boni doctique in pretio habeantur, & quamvis inviti ad munia Eccleſiæ vocentur) ſe verò nequaquam adirent,

niſi

niſi ubi ſua opera indigerent. In promiſcuis autem auditionibus quadam etiam ſeveritate ſe adeuntes excepit, ita ut nec infimi ordinis homines, qui fortè compoſita aut longius repetita oratione aut blanditia verborum geſtuve corporis humiliori & abjectiori loquerentur interpellaverit aſperiùs, ut hujuſmodi inepta loquacitate omiſſa rem breviter explicarent. Qua re fiebat ut in magna adſtantium corona pleroſque attonitos lingua atque animus deficerent. Quibus verò vel opera ſua vel gratia uſui eſſe non potuerat, inſtarent nihilominus importuniùs, multos malè mulctatos verbis à ſe amovit. Adulatorum genus abhorruit quaſi pernicioſiſſimam peſtem, quos etiam amovere à ſe, publicè quoque acerbiùs redarguere & increpare ſummo cum ſtomacho ſit ſolitus. Igitur iis moribus aſſecutus eſt ut durus difficiliſque nonnullis videretur, & ad vitæ inſtitutionem rudis, cùm tamen in cæteros eſſet humaniſſimus. Audiebat omnes, quibus poterat opem ferebat, nulli conſilio deerat.

XXI. Accedebat ad hæc formæ qualitas. Nam aſpectu erat aſpero & vultu qui ſeveritatem quandam præ ſe ferret. Statura fuit etiam mediocri, dextero pede admodum claudus natura, ſed ut non multum dehoneſtaretur. Id verò vitium quò facilius occuleret, crepidis continuè uſus eſt. Erat præterea incorruptus, alieni verò & omnium rerum abſtinentiſſimus, & (ut de Catone ſcribitur) cùm virtutis omnem ſpeciem amplecteretur, honeſtatem cum ſeveritate adamavit. Moderationis humanitatiſque tantæ fuit ut quid quiſnam de ſe ſentiret, ab amicis liberè dici ſibi optaverit, & audiverit attentius; ita ſi quid minùs bene feciſſe redargueretur, libenter emendaret, idque ſedulò ut facerent, humaniſſimè hortaretur, quædam ipſe convinceret, & errare illos oſtenderet. Sed nihil omnium ægrius tulit quam detractorum voces & abſentes carpentium, humanum eſſe dictitans aut alterius peccatum occulere, aut errantem clam amicèque redarguere. Ipſe ubi aliquid amicis vitio dari audivit, ſive verò ſeu falsò, quamvis non primi aut ſecundi loci amici eſſent, iis ad ſe vocatis benignè oſtendit quæ illis vitio darentur; ſimul admonuit ut vitam ab infamia illæſam ſervarent; ſi verò falſa eſſent quæ ferrentur, rogare ut & ſuſpicione abeſſe curarent. Qua re fiebat ut & qui deliquiſſent, vitam emendarent, & cæteri ſuſpicionem evitare conarentur, omnes verò cognita hominis caritate plurimùm ſe illi debere faterentur. Amicis, quorum conſuetudo plerunque malorum cauſa eſſe ſolet, nonniſi continentiſſimis optimiſque viris uſus eſt; quos & conſiliis ſuis continuè adhibuit. Nam nec ad amicitiam quemquam facilè admiſit; & quos admiſit, conſtanter retinuit, eiſque etiam plurimum detulit, quibus autem potuit magno ſemper honori & dignitati fuit. Pro cujuſque etiam meritis ita eorum opes auxit ut miſerias paupertatis effugerent. In eorum quoque neceſſitatibus non ſecus abſentes ac præſentes illi curæ eſſe cognitum ſemper eſt, id amici officium exiſtimans, ſi cum poſſet ultrò beneficium præſtaret. Unde ſæpius factum eſt ut multi priùs aliquod beneficium in ſe collatum cognoſcerent quàm id futurum cogitaverint. Quae vero feciſſet, occulta eſſe cupiebat, nec ab eo quidem qui accepiſſet ſibi commemorari aequo animo paſſus, ſatis amplam gratiam habitam & relatam arbitratus ſi amico non defuiſſet. Creato Callisto, memor amicitiae quae illi cum parente meo erat, à Pontifice . : . . . . . refici ſecretarium & litteras apoſtolicas, ut moris eſt, impetravit, curavitque mittendas Florentiam. Fortè accidit ut eae interea ad ſacrum aerarium delatae in manus Patriarchae pervenirent, qui pariter eundem benevolentia complecti videbatur. Hic igitur alieni officii fructum capiens, ſuo nomine eas Poggio tranſmiſit, ſignificans praeterea ob antiquam neceſſitudinem ſe in eo negotio meritam diligentiam praeſtitiſſe. Quae poſtea Dominico relata nihil illum offenderant. Quin bene habet, inquit, ſi Poggio ſatisfactum eſt. Nec de ea re ad illum quicquam ſcripſit.

XXII. Ipſe immortali memoria beneficia retinuit. Martini Pontificis propinquos omnes ſumma benevolentia, quoad vixit, eſt proſecutus. Proſperum vero ejus nepotem Cardinalem, licèt admodùm juvenem, in omni vita caritate magna coluit, & eum omni Columnenſium familia ab omni vi atque injuria non ſine ſuo periculo defendit. Amicos praeterea eorum ac clientes, & qui ejus partis erant, continuo tanta cura ac ſtudio proſecutus eſt ut pro uniuſcujuſque commodis ac dignitate perpetua propugnatione ſuſcepta nihil unquam praetermiſerit quod aut ſaluti aut honori aut utilitati eorum conducere exiſtimaret vel ad augendam Columnenſium gratiam, autoritatem, amplitudinem ſpectaret, quos omnes per ſe poſſe eſſe ampliores volebat. Fuere tamen eo tempore qui ab illo haec agi quod factionibus eſſet deditus iniquè interpretarentur, quandoquidem ſi ea non feciſſet, haud quaquam ingrati notam vitare potuiſſet, & ii non minùs quàm Martinum feciſſent, tamquam ſuperiorem colerent. Ipſe inimicitias nullas geſſit, neminem unquam laeſit; nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Verum illud in eo homine praedicatione dignum fuit & optimi viri indicium, quod multitudini honeſtorum hominum, quos premi inopia ſcivit, pro facultatibus ſubvenit, quamvis eae illi eſſent pertenues. Percunctabatur amicos diverſorum ordinum, qui domum ſuam frequentarent, de urbis ac civium conditione; deinde ſingulorum neceſſitate perſpecta, aut iis ſalaria ad vitae ſuſtentationem ſuppeditavit, aut alia ope juvit. Multis victum ac veſtitum praebuit, quampluri morum etiam filias ſua pecunia collocavit, & quàm frequentius, nil aequè pium ſibi videri inquiens quàm injuriae & turpitudini expoſitas propter inopiam & naturae imbecillitatem ad honeſtam vitam traducere, quod etiam in adoleſcentibus obſervavit in quibus aut ingenii aut virtutis indoles appareret, ne res eorum anguſtae officerent quo minus bona ſibi à natura data exercere poſſent. Sed id aut ipſe per ſe fecit, aut quàm occultiſſimè curari per ſuos voluit, quos fidos ſibi delegerat, ne captandae popularis aurae cauſa facere judicaretur. Nemo autem unquam ab eo fruſtra quicquam petiit. Quare aliquando ſibi calceos detraxit ut cuipiam largiretur. Quandoque etiam cùm offenſum fortuna quemquam vidit minus bene veſtitum, ſuum amiculum dedit. Et cum pecunia ad erogandum non ſufficeret, ſaepius vaſa argentea quae habebat conflari & petentibus diſtribui juſſit. Cùmque ob eam rem ab amicis argueretur, reſpondere conſuevit hominis proprium ſibi videri quampluri mis benefacere, quod adeo in omni vita fecit ut plerumque neceſſariis ad victum deficientibus, pecuniam ſumere mutuo ab amicis cogeretur.

XXIII. Cardinalatus dignitatem ad ſummam civilitatem reduxit. Nam praeterquam quod modicis proventibus contentus fuit, quippe qui non plus tribus millibus aureis annuatim ex ſuis facultatibus reciperet, omnium ſe adeuntium adulationes & in ſalutationibus allocutionibuſque proſtrationem corporum humi & ad omnem quoque nutum ſonantia & ampulloſa verba reſpuit, multaque indignatione audivit. Sacerdotum dignitati plurimum detulit, Epiſcopos cæteroſque qui aliquo honore aliis antecellerent, nonniſi aut ſedentes, aut aperto capite audivit. Viros bonos ac doctos evexit, quoad potuit, ſummaque benevolentia ac liberalitate excepit. Aditus ad eum ferme nimius etiam humillimo cuique de plebe homini patuit. Aderat ipſe horis ſtatutis, loco publico domus, aperto oſtio ut omnibus illum adeundi libera facultas eſſet; quos ita audiebat ut gravitatem cum dignitate retineret. Veritatis amator, & bonorum magis quàm hominum doctorum, doctorum tamen amantiſſimus. Non ſuperbus, non ambitioſus, non fictus, non contumelioſus, non rapax, non avarus, non circumventor, quibus etiam vitiis domeſticos carere voluit. Itaque nullus fumi venditor, nemo arrogans, nemo ſimulator, aut diſſimulator

Digitized by Google

lator in ejus domo erat. Omnes integri, caſti, continentes. Qua in re plurimum diligentiae adhibuit, praecipuè vero ut incorruptos ſervaret. Nullum ex domeſticis purpura uti paſſus eſt aut veſte quæ non genu tenus protenderetur. Eos autem in quibus aliquod integritatis aut virtutis ſimulacrum ineſſe cognoſceret, quoad potuit, ad honores extulit, inquiens Chriſtianam religionem melius ſe habituram fuiſſe ſi virtutum amatores ad ejus adminiſtrationem eligerentur.

XXIV. Ex ejus ergo domo, quæ & caſtitatis ſanctitatiſque exemplum fuit, plures clariſſimi viri tamquam ex ſeminario aliquo prodierunt & omni virtutum genere ornatiſſimi; in quibus Æneas Senenſis primus floruit, qui & eo vivo ad eandem dignitatem electus eſt, & Calliſto in pontificatu ſuccedens, Pius ſecundus eſt cognominatus, vir profectò eloquentiſſimus eruditiſſimuſque. Et tu, Reverendiſſime Pater, qui à Pio propter doctrinam ac probatiſſimos mores in familiam ſuam Picolomineam adoptatus primo, deinde Papienſis Præſul factus, Cardinalis tandem creatus es, Amicus Aquilanus integritate vitæ & pontificii juris doctrina inſignis, & . . . . . tempore ſedente Paulo ſecundo eandem dignitatem adeptus, Franciſcus Archidiaconus Toletanus, vir tum bonitate, tum ſcientia ſacrarum litterarum, omnium noſtrae aetatis facilè princeps, Antonius Latioſus Forlivienſis, vir caſtiſſimus, Leonardus Perutinus Theologus clariſſimus, Blondus Forlivienſis vir literatiſſimus, & alii permulti tam doctrina quàm moribus venerabiles. Quos autem domi viros claros retinere non potuit, ſumma benevolentia eſt proſecutus. Dilexit verò prae caeteris Antonium Archiepiſcopum Florentinum, Ægidium Epiſcopum Ariminenſem, homines optimos atque eruditiſſimos. Maxima autem affectione complexus eſt parentem meum, eumque in omni vita coluit. Multos praeterea (quos enumerare longum eſt) plurimum dilexit. Nam nemo vir probus, nemo doctus ea tempeſtate fuit quin illi eſſet cariſſimus. Fuit praeterea ejus viri ſanctitas ut qui ſibi amicitia conjuncti fuerunt, aut in ejus domo vixerint diutius (quod nulli noſtrorum temporum contingit) aſſecutos ſciamus ut viri integri & prudentes communi omnium judicio habiti plurimas dignitates, eo etiam defuncto, ſint adepti. Tanta fuit apud omnes virtutum illius opinio ut veriſſimè appareat nullum magis boni malive Principis teſtimonium eſſe quàm amicos, cum ii ſemper tales ſint, quales fuerint qui eos in ſuam amicitiam admittunt.

XXV. Studia in maximis occupationibus nunquam omiſit. Operam multam, etiam provectioris aetatis, theologiae & philoſophiae, ei quam moralem dicunt, impartitus eſt, praeceptoribus uſus Franciſco Toletano & Leonardo Peruſino, quos continuo apud ſe habuit; tantumque in iis profecit ut inter doctiſſimos haberetur. Nullum verò unquam diem praetermiſit quin aliquid aut ſcriberet aut legeret. Legit autem tanta ut ſemper cura & negotio vacaſſe facilè videri poſſit. Cujus rei hoc unum eſt argumentum, quod cum plus mille & quingenta librorum volumina haberet ad jus tum pontificium tum civile ſpectantia, nihil in iis fuerit quod ipſe non viderit diligentiſſimè. Idque in omnibus Auguſtini & Hieronymi libris fecit. Hiſtorias tantas novit quantas nemo alter. Poetas vidit omnes. Oratores ac philoſophos habuit familiariſſimos. Scripſit ille nonnulla eruditè magis quàm eleganter, quae in vulgus emanarunt, ad religionem noſtram ſpectantia. Plurima etiam partim aedificavit, partim reſtituit. Ædificavit ſibi domum in regione Columnae à fundamentis pro dignitate ſua commodam ſatis ac magnificam, ita tamen ut ſuperfluos in ea ſumptus atque ornamenta vitaverit: quam deinde moriens ex teſtamento gymnaſium eſſe voluit, ad quod plurimi adoleſcentes addiſcendi ſtudio diverterent, & iis neceſſaria ad victum conſtituit, magna pecuniarum ſumma in eum uſum erogata. Decrevit in ea & bibliothecam ad communem doctorum hominum utilitatem, congeſtis ibidem libris, quos magna impenſa in omni doctrinarum genere ad duo millia voluminum coegerat tum optimos, tum pulcherrimos, & ut qui domum eam incolerent, quique ſtudioſi forent, pro arbitrio illis uti poſſent. Hanc tamen domum Angelus ejus frater à Pio Pontifice ad eandem dignitatem vocatus, illi haud diſſimilis, & qui vitae integritate & morum ſanctitate nulli ejus ordinis cedat, ſuo uſui reſervatam inhabitat. Et ne laudabilis voluntas fratris irrita eſſet, contiguum illi gymnaſium ſumptuoſius, magnificentius conſtruxit. Ædificavit & Dominicus reparavitque nonnulla in Hetruria, in Piceno. In Soractis monte, ubi quondam latuiſſet, beato Sylveſtro aedem à fundamenos extruxit.

XXVI. Hoc vero praecipua laude dignum in eo fuit, quod cùm redditus habuerit & pro dignitate tenues, & aliorum qui pari poteſtate reſpectu penè nullos, iiſque contentus vixerit, nullam tamen Eccleſiam tenuit quin aut eam aliqua ex parte inſtauraverit, vel illius fructus ſua impenſa auxerit. Quod utinam ceteri quoque feciſſent. Non enim regias opes quemque poſſidere, non omnia concupiſcere impotenti avaritia, & minima quaeque ſectari cerneremus, non illorum curae commiſſas Eccleſias ruere, non bonis doctiſque viris neglectis rejectiſque aſſeclas quoſdam ac miniſtros omnia adipiſci, omnia poſſidere videremur; aut eos qui emere, tamquam haſta poſita, quod concupiſcant poſſint.

XXVII. Optimo igitur vitae inſtituto cùm Dominicus viveret non minori apud omnes gratia quàm aut fortuna aut dignitate, in morbum incidit, ab initio quidem haud periculoſum, attamen moleſtum. Profluvio namque ventris laborare & ſe domi continere cœpit, verùm ita ut negotiis ex conſuetudine fungeretur, nec ſolito magis accumberet. Poſt vigeſimum diem, cùm Calliſtus vita functus eſſet, & creandi Pontificis neceſſitas inſtaret, ideoque Cardinales conventuri eſſent, ne diſſimilis ſui videretur, utque quod in omni vitae inſtitutione feciſſet, reipublicae Chriſtianae proficeret, adeſſe huic rei voluit. Quare fretus conſilio medicorum, alvum pharmaco ad eam rem parato ſiſtit. Ex qua re in febrem incidit, & quidem vehementem. Cumque ea continuo augeretur, omnia Eccleſiae ſacramenta, ut ad eam diem ſanctiſſima ejus acta vita exigebat, ſumma religione primum ſuſcepit. Deinde ingraveſcente morbo, ubi adeſſe vitae finem ſenſit, amicis ad ſe vocatis, magnificè ad eos de contemnenda morte locutus eſt. Ad quae verba cum amici ingemerent, rogavit ne ſuam mortem lacrymis proſequerentur. Se enim, inquit, vixiſſe ad eam aetatem ad quam pauci ex multis perveniant, omnes ferme deſiderent. Iuvenem praeterea ſe adeptum quae mortales ſumma putent; inſtituiſſe quoque ad eam diem ita vitam ſuam ut ſperandum ab eis ſit ſe miſericordia & clementia Dei optimi maximi adjuvantibus eo ubi vera felicitas ex hoc veluti carcere migraturum. Quare orare illos ut lamentis parcerent, ne non dolere ejus diſceſſum ſed invidere huic ſuo ſummo bono viderentur. Perſuadere ſe illis ut hanc potius ſuam diverſionem laetitia proſequantur, cujus ipſe vel maximum hoc gaudium caperet quod in eorum conſpectu vitam finiat. Dolere enim homines eorum mortes debere qui in Dei veri caeleſtiſque beatitudinis ignoratione occidant, vel qui ita vixerint ut poſthabita virtutum atque animae cura, ſoli corpori inſervientes, tunc demum cogitare de morte incipiant cum calamitoſae miſeraeque vitae curriculo exacto ſe victuros deſperarint, quique in ſumma dignitate conſtituti, ſolum quod praeſens in oculis fuerit reſpiciant, nec ultorem ſcelerum Deum expaveant, aut bonorum remuneratorem credant. Valerent quidem, & poſteaquam abiiſſet, Deo pro animae ſuae ſalute ſupplicarent, & ad eum preces tum pias tum frequentes effunderent. His dictis, omnium apprehenſa dextra, amplexuſque, lacrymantes omnes dimiſit. Nec multo poſt exceſſit è vita quinto die poſtquàm febris eum tenuiſſet.

Digitized by Google

XIX. Kal. Septembris, anno ſalutis noſtrae ſupra milleſimum quadringenteſimo quinquageſimo octavo, aetatis vero octavo & quinquageſimo, vir certè ſanctiſſimus, & qui merito dignus crederetur ea dignitate quam tanto labore defenſam annos ferme triginta ſumma cum laude tenuit, elatus eſt maxima omnis generis hominum frequentia, comitante omni civitate, laudatuſque publicè ſumma cum adſtantium attentione. Funus inſuper celebratum ſumma omnium mœſtitia, & in ejus ſumptum pecunia ab amicis collata, illatuſque ſepulcro quod ipſe ſibi in templo Minervae vivens fecerat.

Huic Dominici Capranicae Cardinalis vitae lubet ſubjungere narrationem ſancti Antonini Archiepiſcopi Florentini de morte ejus, tum quia locus eſt valde inſignis, tum ob ſanctiſſimorum hominum inter ſe amicitiam, quam & Baptiſta Poggius & Franciſcus Caſtelionenſis in vita Antonini, quae extat apud Leandrum Albertum, teſtantur magnam fuiſſe. Haec ſunt igitur verba ſancti Antonini parte III. tit. XXII. cap. XVI.

ACcidit in diebus illis & aliud lugubre quod urbs tota deflevit. Nam reverendiſſimus Cardinalis Firmanus Dominus Dominicus de Capranica ejuſdem menſis (Auguſti) XIV. die ex infirmitate fluxus appoſitus eſt ad patres ſuos, cum multa devotione ex hoc mundo tranſitum faciens, in aſpero repertus cilicio quod ad carnem ferebat aſſiduè. Multum triſtitiae & doloris mors ejus intulit cunctis qui noverant eum, propter eminentes virtutes ejus. Verè hic homo juſtus erat, propter rectitudinem ejus à cunctis dilectus, prudentia & conſilio magnus, in jure peritus, & religioſorum pater & refugium. Manus copioſè extendebat ad pauperes, ſobrietate & ſanctimonia praeclarus, ex devotione non modica frequenter celebrans, ſtudioſus, à lectione non ceſſans, in diverſis partibus legationem eleganter exercens. Honorificè vita functus traditus eſt ſepulturae in conventu ſanctae Mariae ſupra Minervam ordinis Praedicatorum.

Addere etiam placet veterem narrationem de morte Juliani Cæſarini Cardinalis, cujus auditor olim fuerat Capranica, à me deſcriptam ex autographo Ægidii Carlerii Decani Cameracenſis, quod extat in bibliotheca collegii Navarrici Pariſienſis.

Hic reverendiſſimus Dominus Cardinalis vocabatur Dominus Julianus de Cæſarinis, qui tempore primi adventus Bohemorum erat Cardinalis ſancti Angeli, poſtmodum verò aſſumptus fuit ad titulum ſanctæ Sabinæ. De hoc reverendiſſimo patre retulit mihi Ægidio Carlerii Decano Eccleſiæ Cameracenſis menſe Februarii anno Domini 1447. more Gallicano unus ex familiaribus ſuis glorioſiſſimi ſui martyrii triumphum. Cùm enim peccatis noſtris exigentibus Teucri de Chriſtianis reportaſſent victoriam, multis fidelibus interemptis, aliis terga vertentibus, hic reverendiſſimus pater capitur, coram Teucrorum ſeu Turcorum Imperatore ſiſtitur. Adducuntur doctores ſuæ execrabilis legis, qui cum illo de fide certant, nitentes eum ſubvertere & ad impiam eorum ſectam pertrahere. Quod cùm nulla ratione hoc facere poſſent, nunc promiſſionibus, nunc comminatis ſuppliciis mentem ſanctam ſatagunt à bono propoſito revocare. Nam tyrannus, ſi ei conſentiat, ſpondet eum facere ſummum ſuæ legis ſacerdotem; ſin autem, diverſa experiri tormenta. Cùm vero hic reverendiſſimus pater nullatenus acquieſceret, ſed Dominum Ieſum Chriſtum & fidem ejus conſtanter profiteretur, aſſunt tortores & medici: In media platea urbis, præſente tyranno, aſtantibus quodam venerabili Epiſcopo & multis Chriſtianis captivis, ſuper ſcalam ponitur, à tortoribus excoriatur per corrigias aliquas pelle à carne ſeparata, inter quas lanceantur quædam ſubulæ ferreæ. Cùmque iſto martyrio eſſet fatigatus, iterum rogatur ut ad ſuam ſectam, dimiſſa lege Chriſtianorum, redeat. Quod ſi facere vult, promittunt medici præſentes curam vulneribus exhibere. Sed nec honorum ſuorum ambitio nec ſanitatis beneficium propoſitum ſanctum potuit violare; ſed in Chriſti fide perſeverans, rurſus torquetur ut priùs, & ad exitum properans, ad Epiſcopum præſentem converſus ait: En vides, pater venerabilis, ego ad Chriſtum venio; tibi commendo hunc gregem meum, hunc ſcilicet populum Chriſtianum. Fortis eſto athleta Chriſti & ipſum in fide confirma. Et ſic triumphator migrat ad Dominum, cui & laus & gloria per immortalia ſæcula. Hæc mihi retulit in Cameraco ille familiaris ſuus ſuprà memoratus; qui, ut inquit, præſens tunc erat, & vidit eum vivum & mortuum. Subjunxit quòd corpus tyrannus juſſit comburi & cineres in capſa argentea vel aurea in ſignum victoriæ quam de Chriſtianis obtinuerat reponi. Si hæc vera ſunt, annon, neſcio.

Tractatus Iordani Bricii I. C. pro Eugenio IV. adverſùs Cardinalem de Capranica, ſcriptus juſſu Petri Cardinalis Fuxenſis anno MCCCCXXXIII.

Felicis recordationis Dominus Martinus divina providentia Papa quintus die Veneris IX. Kal. Iunii Romae in palatio ſancti Petri condidit unum ſtatutum ſeu decretum in conſiſtorio ſecreto, praeſentibus Dominis Cardinalibus qui erant in curia; cujus tenor ad litteram ſequitur & eſt talis.

Habetur to. XII. Concilior. pag. 694.

ANno Domini milleſimo quadringenteſimo viceſimo ſexto, die Veneris IX. kal. Junii, Romae in palatio ſancti Petri, praeſentibus omnibus Cardinalibus qui erant in curia, excepto Cardinali Aquilegenſi, qui tunc infirmabatur, ad quem fuerunt miſſi duo Cardinales, videlicet Placentinus & de comite, pro eius voto ſciendo, & ipſis conſiſtorialiter congregatis in forma conſueta, ſcrutinio praecedenti ſecreto publicè creavimus, aſſumpſimus, pronunciavimus ultra Cardinales eadem die aſſumptos & publicatos, Dominicum Epiſcopum Ilerdenſem in Presbyterum, Proſperum de Columna, Dominicum de Capranica electum Firmanum, Iulianum de Caeſarinis Auditorem camerae in Diaconos ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinales; qui Ilerdenſis & Firmanus aliàs juxta morem conſuetum creati fuerunt, ſed ex bonis cauſis tunc & nunc unà cum aliis duobus voluimus, publicari, ſed dicto Ilerdenſi reſervavimus locum ſuum, licèt publicatus non ſit.

Item volumus, ſtatuimus, & ordinamus quod ſi contingat nos mori ante publicationem dictorum quatuor, habeantur ſtatim pro publicatis ſolemniter etiam quoad electionem Romani Pontificis & ad omnia alia, etiam ſi tituli ipſis quatuor aſſignati non eſſent.

Item volumus, ſtatuimus, & de apoſtolicae poteſtatis plenitudine decernimus & mandamus omnibus & ſingulis Cardinalibus ſub poenis excommunicationis ipſo facto & inhabilitationis omnia activae ſcilicet & paſſivae quoad electionem Romani Pontificis, quod eo caſu, ſcilicet mortis noſtrae ante publicationem dictorum quatuor Cardinalium, quod ipſi alii Cardinales teneantur & debeant immediatè, ſcilicet, infra diem naturalem, habita notitia mortis publicare praedicta, dictoſque quatuor Cardinales recipiant pariter & admittant in omnibus ac ſi publicati & admiſſi fuiſſent, ſicut ſuperiùs eſt expreſſum.

Ita fuit. A. Cardinalis propria manu Epiſcopus Poneſtrinus Laudenſis.

Ita fuit. A. Cardinalis Bononienſis propria manu.

Ita fuit. F. Epiſcopus Sabinenſis Cardinalis Venetiarum propria manu.

Ita fuit. A. Cardinalis Aquilegenſis manu propria.

Ita

Digitized by Google

Ita ſuit. G. Cardinalis Senenſis manu propria.
Ita fuit. T. Cardinalis Tricaricen. manu propria.
Ita ſuit. B. Cardinalis Placentinus manu propria.
Ita fuit. G. Cardinalis ſancti Marci.
Ita fuit. R. Cardinalis de Brancatiis.
Ita fuit. A. Cardinalis ſancti Euſtachii manu propria.
Ita ſuit. L. Cardinalis de Comite.

Cujus decreti occaſione Reverendiſſimus in Chriſto Pater & Dominus Dominus Petrus Dei providentia Albanenſis Epiſcopus ſacroſanctae Romanae Eccleſiae de Fuxo Cardinalis nuncupatus dubium ſequens ad conſulendum & allegandum tradidit ut ſequitur.

Vtrum vigore dicti decreti de plenitudine papalis poteſtatis editi in eventum quo appareat Dominos Cardinales in cedula ſubſcriptos poſt mortem dicti Domini noſtri Martini quondam non recepiſſe dictum Dominicum electum Firmanum ut Cardinalem, nec ad electionem ſummi Pontificis Domini Eugenii quarti admiſiſſe, ex hoc ipſi ſubſcripti debeant inhabiles ad paparum vel ad electionem ſummi Pontificis activè & paſſivè fore & fuiſſe reputati. Et cùm dictus Dominus Eugenius quartus à duabus partibus Cardinalium electus in Papam fuerit, an ejus electio propter contemptum & inhabilitatem praetenſos veniat per generale Concilium infirmanda ſeu caſſanda.

Quis, ut ait Hieronymus, unuſquiſque offert tabernaculo Dei quod habet, & illa paupercula mulier evangelica duo tantum aera in gazophylacio pro maximo opere obtulit: quod quamvis modicum, ei tamen ad magnum meritum reputatum extitit. *Lucae* 21.

Quae conſiderans ego, licèt modicus, in tanto & mihi grandi & gravi opere aliqua pauca ſubiciam, ante omnia tamen proteſtationes de quibus in cap. *Damnamus. De ſumma Trinitate* praemittens, proteſtans etiam quod per aliqua quae dicam infrà alicui perſonae injuriam inferre non intendo, ſed ſolum de eis honeſtè quantum potero loqui, juxta tamen caſus exigentiam, & non aliàs & etiam cum omni honore & reverentia cujuſcunque loqui & ſcribere intendo. Quae omnia in ſingulis hujus opuſculi partibus, ubi utile & expediens erit, haberi volo pro repetitis.

Viſo igitur decreto Domini Martini Papae quinti & Dominorum Cardinalium ſubſcriptione & themate praeſcripto, quamvis ex themate ipſo non appareat claritas eorum quae poſtea in facto ſecuta ſunt in electione ſanctiſſimi Domini noſtri Papae Eugenii quarti vel non admiſſione Domini Dominici de Capranica ad ipſius electionem, niſi quantum ex allegationibus ſimilibus Domini praeſcribentis colligere potui, alium tamen ordinem tenebo in dubiis removendis quàm ipſe fecerit; & ideo alia dicam, pauca de ſuis tangendo.

Elicio ſpecificè dubia tria principalia infraſcripta. Primum eſt, utrum decretum per Dominum Martinum de plenitudine poteſtatis factum, in forma in qua eſt, de jure valuerit & tenuerit, & an ei illud facere licuerit. Item ſecundum, an ſubſcriptio Dominorum Cardinalium ſubſecuta eos taliter circa electionem Romani Pontificis ligaverit quo minus libere ea nonobſtante ad electionem praefati Domini noſtri Papae procedere potuerint, dicto de Capranica ad eam non vocato vel admiſſo. Item & tertium, ſuppoſito ſine praejudicio, ſed non conceſſo, quod decretum praetenſum valuerit, & ſubſcriptio Dominorum Cardinalium circa electionem eos ligaverit, utrum praefatus Dominus noſter Eugenius ſit verus Papa, & contra ejus electionem objectio dicti de Capranica dicentis quod propter non admiſſionem ipſius ad electionem Apoſtolici ſit admittenda vel ejus electio ad ſummi apicem quomodolibet impugnanda vel in dubium revocanda.

Vt ſim brevis & clarus, quia nihil tam congruum legibus quàm claritas in authent. de teſtam. imperfect. circa medium octavae collationis.

Ad primum dubium videtur attendendum quod decretum praetenſum fuit & eſt nullum, ſcandaloſum, peſſimi exempli, & plenum periculoſiſſimi & triſtiſſimi in Eccleſia Dei eventus, & univerſalem Eccleſiam notorie ſcandalizans, & per conſequens Domino Papae Martino id facere non licuit, nec ſubſcribi meruit. Quae rationibus ſequentibus comprobantur. Vt tamen melius videatur quia diſputatione certandum eſt, ratione tamen vincendum. *ff. de munerib. & honor. l. Munerum §. Mixta munera* 23. *q.* 6. *Vides*.

Quia igitur hoc pro bono & evidenti utilitate univerſalis Eccleſiae & totius Chriſtianitatis, & ut ſchiſmata & ſcandala & turbationes ac confuſiones à populo evitentur, providè decretum eſt & à ſanctis patribus ordinatum in ſacris Conciliis generalibus quod ad Cardinales pertinet Papae electio, & Papa illa immutare vel eis derogare vel formam novam conſtituere & ordinare aut illam deſtruere vel alterare per quod ſtatus Eccleſiae deformetur non poteſt, imo uſque ad animam & ſanguinem illa ſervare tenetur, ut ſerioſe haec habentur 25. q. 1. *Quae ad perpetuam ſunt ordinata*. & cap. ſequentibus, ubi textus formaliter ita dicunt: *Leo papa Anatolio Epiſcopo*. In rubro: *Non debent ullo modo variari quae ad perpetuam ſunt ordinata quietem*. In textu: *Quae ad perpetuum ordinata ſunt generaliter utilitatem nulla commutatione varientur, nec ad privatum trahantur commodum quae ad bonum ſunt commune praefixa; ſed manentibus terminis quos conſtituerunt patres, nec injuſtè uſurpetur alienum, ſed infra fines ipſos atque legitimos, prout quiſque valuerit, in latitudine ſe exerceat caritatis.* Sequitur ibidem in ſuperſcriptione: *Item Hilarius Papa*. In rubro; *Divinas conſtitutiones, id eſt, apoſtolicae ſedis decreta, nulli temerare licet*. Item ſequitur aliquibus interpoſitis in ſuperſcriptione: *Item Vrbanus Papa*. Sequitur in rubro: *In quibus Romano Pontifici licet novas condere leges*. Sequitur textus: *Sunt quidam dicentes Romano Pontifici ſemper licuiſſe novas condere leges. quod & nos non ſolùm non negamus, ſed valde affirmamus. Sciendum verè ſummopere eſt quia inde novas leges condere poteſt unde Evangeliſtae aliquid nequaquam dixerunt. Vbi verò apertè Dominus vel ejus Apoſtoli & eius ſequentes ſancti patres ſententialiter aliquid diffinivernnt, ibi non novam legem Romanus Pontifex dare, ſed potiùs quod praedicatum eſt uſque ad animam & ſanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt Apoſtoli & Prophetae deſtruere, quod abſit, niteretur, non ſententiam dare, ſed magis errare convinceretur. Sed hoc procul ſit ab eis qui ſemper Eccleſiam contra luporum inſidias optimè cuſtodierunt*. Concordat Marc. x. Item ſequitur ibidem in rubro: *Apoſtolicae ſedis auctoritas contra ſtatuta ſanctorum patrum aliquid condere non valet*. Sequitur textus: *Contra ſtatuta patrum condere aliquid vel mutare nec hujus quidem ſedis poteſt auctoritas. Apud nos enim inconvulſis radicibus viget antiquitas, cui decreta dicta patrum ſanxerunt reverentiam*. Et ſequitur ibidem. *Item Marcellus Papa*. Et in rubro: *Stare non poteſt nec valet quod contra evangelicam vel propheticam vel apoſtolicam doctrinam ſeu conſtitutionem factum fuerit*. Sequitur textus: *Omne quod irreprehenſibile eſt catholica defendit Eccleſia*. Et infrà: *Injuſtum judicium, id eſt, diffinitio injuſta quae regio metu vel juſſu fuerit à judicibus ordinata, non valeat; nec quicquam quod contra evangelicae vel propheticae vel apoſtolicae doctrinae conſtitutionem vel eorum ſive ſanctorum patrum actum fuerit ſtabit; & quod ab infidelibus vel ab haereticis factum fuerit, omnino caſſabitur*. Item ſequitur ibidem in rubro: *A ſtatutis patrum non deviare &c.* Sequitur textus: *Prima ſalus eſt rectae fidei regulam cuſtodire, à conſtitutis patrum nullatenus deviare*.

Primo tamen videtur quod valuerit; quia Papa Chri-

Chriſti vicarius, Petri ſucceſſor, omnia poteſt, & ſolus habet poteſtatis plenitudinem, eunctos judicans, ipſe autem a nemine judicatur, imo de ejus poteſtate (dubitare) ſacrilegium videtur, ut haec ſparſim probantur & pleniùs exarantur 9. q. 3. *Nemo*, cum ſeptem capitibus ſequentibus. 2. q. 6. *Decreto*. & cap. ſequenti. 40. di. *Si Papa*. cum infinitis concordantiis. Facit Cod. *De crimine ſacrilegij*. cum ſimilibus.

Item dixit Ieſus Chriſtus Simoni Petro & ſucceſſoribus ſuis: *Quodcunque ligaveris ſuper terram &c.* Matth. 16. extra qui filii ſint legi. *Per venerabilem*. prope finem, & de re judic. *Ad apoſtolicæ* lib. VI.

Item advertendum quod licèt facta fuerit de plenitudine poteſtatis. Quae verba ſunt maximae importantiae, efficaciae, & effectus, ut infrà plenè declarabitur. Ergo &c.

Contrarium pro veritate videtur addcodum rationibus ſequentibus; quae fundabo primo rationibus humanis, demum per auctoritates ſacrae ſcripturae & Doctorum Theologorum.

Primo certum eſt quod Papa ſibi ſucceſſorem non poteſt eligere. Illa enim venit à Deo. Iohannis XX. *Paſce oves meas*. 8. q. 1. *Moyſes*. &c. *Si ergo*. Quod ſingulariter in eo quod non fuit permiſſum Moyſi de ſucceſſore ordinare, ut infrà latius dicetur in verſu *Item advertendum eſt*.

Sed Papae electio ad ſacrum collegium Dominorum Cardinalium tam de jure communi quàm approbata & inveterata & obſervata conſuetudine pertinet Cardinalibus, cum auctoritas nomine totius chriſtianitatis & univerſalis Eccleſiae ſacrorum Conciliorum & ſanctorum Patrum decretis libera eſt ad hoc attributa poteſtas. 23. di. *In nomine Domini*. & Lateranenſi & Lugdunenſi & Viennenſi generalibus Conciliis elec. *Licèt de vitanda*, ubi haec notat Oſtienſis: Et facit e. ti. *Ubi majus* lib. VI. & cap. *Ne rationi* eo. tit. in Clementinis. Hoc eis etiam competit ex diuturna imo longiſſima & approbata conſuetudine tanti temporis de cujus contrario non extat memoria; quae etiam jure ſcripto ceſſante pro jure conſtituto haberetur. *ff. De aqua cotid. & aeſtiva. l. Hoc jure. §. Ductus aquae, & de verbor. ſignif. cap. ſuper quibuſdam. §. Praeterea, De praeſcription. ad decimas. lib.* VI. Obtentum enim fuit & obſervatum à dictis citra temporibus inconcuſſè quod ille quem Cardinales vel eorum duae partes in Papam ſeu ſummum Pontificem canonicè elegerunt, nunciatione & publicatione facta Principibus & aliis de quibus fieri ſolitum eſt, fuit pro tali ab omnibus Regibus & Principibus & à toto Chriſtiano populo & Eccleſia univerſali reputatus, habitus, tentus, & receptus, eique ut tali paritum & obeditum inconcuſſè, & obeditur hodie palam, publicè, & notoriè. Et hanc poteſtatem habent Cardinales ipſi, non ab homine, ſed à Deo immediatè; ut infra clarè probabitur & dicetur, & haec omnia ſunt obtenta & à dictis temporibus obſervata. Facit quod notatur in dicto cap. *Licèt* per Oſtienſem.

Item Cardinales ſunt Capitulum univerſalis Eccleſiae, ut notatur 12. q. 2. *Cùm redemptor*. &c. *Abbatibus*. per Archid. & notatur *Cod. de bonis quae liberis. l. Cùm multa*. per Baldum. Facit quod notatur de judic. *Cùm veniſſent* per Iohannem Andreae. Sicut igitur Capitulum ſede vacante eligit Epiſcopum, ita Cardinales Papam de jure communi . . . . eod. cap. q. 2. Gregorius Auguſtino Anglorum Epiſcopo ſic dicit in rubro: *Statuta Apoſtolicorum praedeceſſorum Apoſtolicus de-*
25. q. 2. c. 4. *ſtruere non debet*. Sequitur textus: *Si ea deſtruerem quae anteceſſores noſtri ſtatuerunt, non conſtructor, ſed everſor eſſe juſtè comprobarer, teſte veritatis voce, quae ait, Omne regnum in ſe diviſum non ſtabit, & omnis ſcientia & lex adverſùm ſe diviſa deſtruetur*. Facit bene 7. q. 7. *Si illa*. Quos textus libenter inferam, quia videntur dubium & cauſam totam abſque aliis adminiculis decidere ubi non plures concordant. Quae jura allegat notabiliter gloſſa in cap. *Si Papa*. ad ſi. 40. di. Facit quod plene notatur. De ſtatu monachor. *Ad noſtrum*. per Henric. di. 4. Scandala enim à ſubditis removere & non ſeminare debet quilibet bonus paſtor & princeps, & maximè Papa, qui noctes inſomnes tranſire debet propter quietem gregis dominici ſibi commiſſi in proœmio libri ſexti & in authent. & diem juſſ. collat. Octava. Et infrà etiam hoc probatur. Et licèt quidam dicere poſſent quod Papa circa jura praedicta poſſet diſpenſare, hoc tamen Martinus non fecit, quia de eis in genere vel in ſpecie nullam mentionem fecit. Item & caſu quo hoc poſſet & feciſſet, hoc facere debuiſſet ex cauſâ juſta expreſſa, & ad publicam non ad privatam utilitatem. Quod hic non apparet, ut infrà ſtatim dicetur. Item fortè diſpenſare non potuiſſet, ut ex dicendis apparebit clarè.

Item confirmatur. Quia poteſtas à Deo collata eſt Papæ ad ædificationem, non ad deſtructionem, teſte Apoſtolo 2. Corint. 10. & ult. circa finem, & dicto cap. 25. qu. 3. *Si ea deſtruerem*. Per hanc ergo cedulam ſeu decretum Domini Martini, ſi valeret, ſequeretur deſtructio & inhabilitatio in principalibus & honorabilioribus membris univerſalis Eccleſiæ, ſcilicet Dominis Cardinalibus, qui ſunt Conſiliarii; aſſeſſores, & collaterales Papæ, & ad quos poſt ejus mortem libera futuri Romani Pontificis eſt a jure & decretis ſanctorum generalium Conciliorum & longiſſima & approbata conſuetudine attributa poteſtas, ut jam dixi. Ergo clarè patet quòd hoc facere non potuit nec debuit, nec factum tenuit.

Item advertendum quòd in dicto decreto non ſunt aliquæ nonobſtantiæ. Non enim dicitur ibi *nonobſtante* decretali *Licèt de vitanda*, nec cap. *Significaſti*, vel cap. *Ubi majus*, & cap. *Romani*. De elec. &c. Et ideo non eſt veriſimile Romanum Pontificem, qui jura tuetur, uno verbo totam obſervantiam electionum multis vigiliis excogitatam atque inventam velle everti, ut *Cod. de inoffic. teſtam. l. Si quando*. in principio, in textu & gloſa. Decreta enim & ſtatuta in Conciliis generalibus per ſanctos patres cum tantis vigiliis ordinata & hactenus obſervata non potuerunt vel debuerunt ſic everti per unum tale decretum, ut ſtatim dictum eſt.

Item ad præmiſſorum confirmationem ſubjungitur ad propoſitum notabilis quæſtio. Quærunt Gloſatores & Doctores juris canonici utrum Papa poſſit omnes Epiſcopos deponere, & tenent quòd non, quia hoc eſſet totam univerſalem Eccleſiam ſcandalizare & turbare, ut hæc notantur 9. q. 3. *Per principalem* quam ſequuntur Archidiaconus & alii. Maxima enim cauſa & multiplex probatio & ſolemnis proceſſus & diſcuſſio exigitur in depoſitione & inhabilitatione unius ſolius Epiſcopi Cardinalis: quia requirerentur LXX. teſtes, in Presbytero vero Cardinale LXIV. in Diacono Cardinale XXVI. 2. q. 4. *Præſul*. & capite ſequenti. Facit quod notatur de ſchiſmat. cap. unico, lib. VI. Quanto ergo debet major cauſa ſubeſſe & proceſſus ſolennitas obſervari & cauſa ponderari in depoſitione multorum, arg. *De ſacroſanct. Ecc. authent. Multò magis*. Et facit 15. q. 7. *Felix* &c. *ſi autem*.

Concluditur ergo evidenter quod excommunicare vel inhabilitare Cardinales vel novam eis dare formam in electione Papæ non potuit fieri ſub conditione. Inhabilitatio enim & exauctorizatio ſimilis eſt morti civili, *Cod. de Primicerio l. 2.* lib. XII. Et notatur *ff. de Senatorib. l. Caſſius*. Facit *ff. De manum. vindicta. l. Iuſta*.

Conſtat autem quod Papæ non permittitur aliquid facere per quod Eccleſia notoriè ſcandalizetur vel ejus ſtatus univerſaliter turbetur, cùm ſit poſitus ad ædificandum, non deſtruendum; ut eſt dictum, & infrà dicetur latiùs. Non enim debet ſuſtineri nec ab Eccleſia defendi per quod conſtat ſcandalum in Eccleſia generari, *Ne Clerici vel monachi ſecularibus*. & cap. *Igitur*. Et per hoc decretum in nullo potuit detrahi formæ traditæ in Conciliis generalibus

Digitized by Google

&c. Et notatur in dicto cap. *Licet* ſuper verbo *In Eccleſia Dei* & in dicto cap. *Licet*. Ita enim eſt Vicarius illius qui non venit ſolvere legem & Prophetas, ſed adimplere, Matthaei quinto capite. Et infra dicetur plene circa ſecundum dubium.

Praeterea illud decretum vel ordinationem facere eſt una maxima & aliàs inviſa novitas, ex qua nulla ſecuta eſt nec ſequi poterit in Eccleſia Dei communis utilitas. Solum enim illud factum eſt ad privatam aliquorum particularium utilitatem, & per conſequens non valet; quia in rebus novis conſtituendis evidens debet eſſe communis utilitas. *ff. De conſtit. Princip. l. fin.* ubi eſt expreſſum. Numquid, deprecor, ex iſto decreto vel ordinatione ſequebatur in Dei univerſali Eccleſia haereticorum vel Bohemorum converſio? Numquid Regum & Principum Chriſtianorum tamdiu contendentium & debellantium pacificatio, numquid Graecorum reductio, vel terrae ſanctae acquiſitio, vel aliquid ſimile? Certè minimè, nec eorum aliquod nec aliquid bonum commune in univerſali Eccleſia, ut ſtatim ſequetur. Ergo &c.

Si enim hoc vel eorum aliquod vel ſimile publicam reſpiciens utilitatem ſequi potuiſſet, fortè ſuſtineri valeret decretum ipſum vel ordinatio. Sed hic neutrum ſequi potuit, ſed ſolùm utilitas aliquorum privatorum verſabatur, qui non erant nec ſunt tam generoſi virtutum, & maximè iſte de Capranica, qui nec genere nec ſcientia pollet, ut fertur, quòd aliquod ex eorum elevatione vel ad Cardinalatum aſſumptione bonum commune vel univerſalis Eccleſia reparari, reformari, vel relevari potuiſſet pluſquam de aliorum aſſumptione. Æquales enim, imo majores eis de aliis nationibus reperti fuiſſent, & ſpecialiter iſto de Capranica, qui conqueritur, & propter iſtum eſt quaeſtio quoad praeſens duntaxat. Et ideo dictum decretum non fuit nec eſt tanti ponderis quin deridendum fuerit & contemnendum. Et ſi Domini Cardinales illo contempto, maximè ejus ſtatu & conditione attentis, ad electionem Domini noſtri Eugenii proceſſerunt, bene fecerunt. Deridendum enim eſt & contemnendum imo extirpandum quod ratione caret. *ff. De negotiis geſtis. l. Sed an ultro. §. 1. Sed hanc ſententiam Celſus deridet. ff. De decretis ab ord. l. fi.* Et facit *C. de legib. l. fin.* 68. di. *Chorepiſcopi*, ubi eſt expreſſum.

Haec non dico ad injuriam dictorum quatuor Dominorum in cedula nominatorum. Audio enim quod valentes Domini erant omnes. Iſte tamen de Capranica minoris conditionis & ſtatus inter alios. Sed non tanti omnes ſunt quod propter eos tale decretum tam periculoſum fieri neceſſe fuiſſet in ſcandalum veriſimiliter futurum totius univerſalis Eccleſiae, & ſpecialiter de Capranica, per quem ſcandalum ſchiſmatis paratum eſſe dicitur in Dei Eccleſia propter ejus conqueſtionem. Quod ſi ſequeretur, quod abſit, melius eſſet nobis ſi natus non fuiſſet homo ille. *Matth.* 25. & *Marci* 14. Et ſi etenim Papa eos cardinalare voluiſſet, hoc ſine ſcandalo facere potuiſſet, non autem tales viam & modum amplecti vel ſervare per quem confuſio, ſcandalum vel inconveniens ſequi in Eccleſia univerſaliter poterat, quae bonus Princeps à ſubditis tollere debet, non eis viam parare, ut authent. *Divinae juſſion.* Collat. octava, & ſuprà dictum eſt.

Item attendendum eſt ad cauſam vel rationem decreti dicti Domini Martini, quia veriſimiliter hoc, ut arbitror, factum fuit ad finem quod ſucceſſor dicti Martini Romanus vel Italicus eligeretur, attenta natione omnium iſtorum Dominorum quatuor nominatorum, quorum duo Romani, alii Italici dicuntur; & praeſumitur quod indirectè volebat idem Martinus ſibi de ſucceſſore Italico providere, quod ſibi iſto modo non licuit. Quare rogare debet Praelatus Deum ut ei bonum tribuat ſucceſſorem 7. q. 1. *Petiſti*, in fin. non autem eum ſibi eligere vel directè ſeu indirectè ordinare. Ad Deum, non ad hominem, hoc ſpectat, Joh. 29. ibi: *Paſce oves meas*. De elect. c. *ſignificaſti*, & 8. q. 1. *Moyſes* & c. *Si ergo quis adeo habet primatum* 21. di. c. *In novo*, &c. ſeq. Et ejus electionem Deus ſibi reſervavit, 79. di. c. ultimo. Facit illud: *Item dabo vobis paſtores juxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina*. Facit De judi. c. *Novit*; ibi: *ad regimen univerſalis Eccleſiae ſuperna diſpoſitione vocati &c.* Item ibidem poſt medium, *quia poteſtas noſtra non eſt ex homine*, ſed à Deo, & infrà etiam dicetur ſecundum Theologos.

Et propterea contemnere potuerunt & debuerunt Domini Cardinales, repulſo ipſo de Capranica, dictum decretum tanquam illicitum, inſolitum, exorbitans contra jus & utilitatem publicam, & contra canonicas ſanctiones & decreta patrum condere nihil poteſt. 25. q. 2. *Deceſſorum* 35. q. 9. *Quod quis*. Facit cap. *Si contra jus vel uti*, pu. l. *Reſcripta contra jus*, ut ſuprà.

Item & quatenus de facto proceſſit, eſt dictum decretum à ſacro Concilio vel à Domino noſtro Papa tanquam ſcandaloſum, confuſione plenum, peſſimi exempli & peſtiferi ſchiſmatis praeparativum, & Eccleſiae univerſalis turbativum, revocandum. Hoc enim facere Dominus noſter Papa ſolus non poteſt ſine ſancta ſynodo, ut probatur De ſepulturis *Dudum* in principio, in Clement. De immunit. Eccleſ. Clem. unica in quibus eſt expreſſum, etiam in caſibus minùs dubiis quam ſit iſte. In dicta enim Clementina unica ultimo allegata Papa conſtitutionem Bonifacii VIII. etiam in favorem & pro bono totius cleri ordinatam propter vitanda inter Principes ſcandala ſuſtulit & revocavit. Quanto magis ergo ubi hoc concernit favorem totius univerſalis Eccleſiae, ſicut in propoſito, hoc facere poteſt imò debet, non videtur dubium.

Item pro praemiſſis facit una ratio civilis, quae talis eſt. Leges civiles dicunt quod teſtator habens pulcram domum & decoram in civitate, quamvis ſit ipſius plenus & in ſolidum dominus, tamen non poteſt columnas marmoreas vel alios lapides magnos & decoros in ea poſitos à dicta domo detrahendos alteri legare, vendere, vel donare; ut ſunt tex. *ff. de contrah. empt. Senatus. Cod. de aedific. privatis.* 2.

Et eſt ratio politica, ne urbs ipſa vel publicus aſpectus ipſius deformetur ruinis, ut dicunt tex. in dictis titulis. Nunc ad propoſitum. Ex hoc ſequitur quod Papa qui non eſt ita dominus univerſalis Eccleſiae ſicut privatus eſt dominus rei ſuae, cum ipſe Papa ſolum miniſter rationabilis & diſpenſator Eccleſiae & rerum eccleſiaſticarum exiſtat, ut infrà dicetur, non potuit ergo unam vel plures columnas aut lapides vel membra decora univerſalis Eccleſiae, ſcilicet Dominos Cardinales, ab ipſa domo & Eccleſia tollere, vel quoad electionem eos inhabiles reddere, vel exauctorizare, maxime ſine cauſa rationabili. Per hoc enim ipſa univerſalis Eccleſia, quae conſiſtit in capite & decore membrorum maxime principalium Dominorum Cardinalium, dehoneſtaretur &, ut ita dicam, diſmembraretur, & Eccleſia ipſa & ipſius publicus aſpectus deformaretur ruinis, turbareturque, & ſcandalizaretur; ut de ſe patet, & ſuprà dictum eſt. Hoc clarè habetur. Propter quod Papa dictum ſic Eccleſiam deformans decretum facere non potuit, nec factum valuit. Et ipſa videtur urgens & legalis ratio facere, quia nemo poteſt facere quin jura in factis ſuis locum ſibi vindicent. *ff. de C. 1. cap. Nemo*. Et quamvis Princeps ſit ſolutus legibus, tamen ſecundum eas vivere debet. *Cod. De legib. Digna vox.* cum ſimilibus. Non enim debet ſolvere legem, ſed adimplere, ut ſuprà dictum eſt, & infrà latius dicetur circa tertium dubium.

Quod autem Papa non ſit dominus nec tantum jus in Eccleſia vel eccleſiaſticis perſonis habeat quàm homo privatus laicus habet in re ſua, (cujus eſt arbiter & moderator plenus. *Cod. Mandati l. in re mandata.*) evidenter oſtenditur rationibus & auctoritatibus multis. Primo ipſius Ieſu Chriſti dicentis Lucae 22. *Qui praeceſſor eſt in vobis, ſit ſicut miniſtrator,*

Digitized by Google

tur. Et Apoſt. 1. Corinth. [*Sic nos aeſtimet homo ut miniſtros Dei & diſpenſatores &c.* Et ipſe Petrus ait; *Non quaſi dominantes in clero, ſed forma facti gregis &c.* Et alibi procuratores ſunt Praelati, non domini. *De donat. cap.* 2. Quod etiam de Papa intelligitur, ut infra ſtatim dicetur, & probatur *De praebend. cap.* 2. *libro ſexto*, ubi dicitur quod Papa habet plenariam diſpoſitionem omnium beneficiorum. Non dicit dominium. Ex quo ſequitur quod Papa non poteſt ad libitum detrahere bona Eccleſiarum, ut quod admiſit de ipſis teneat; (Hoc enim facere poſſet, ſi eſſet Dominus) ſed cum ſit adminiſtrator & diſpenſator bonorum Eccleſiae, in quo requiritur bona fides, non habet ſibi collatam poteſtatem in eis niſi ad communem Eccleſiae utilitatem; quia poteſtatem ei dedit Deus ad aedificationem, non ad deſtructionem, ut dictum eſt. Ex quibus ſequitur quod ſi Papa pro libito detrahat bona Eccleſiae, & ea non diſpenſet bona fide, de jure non tenet quod agit, & non ſolum tenetur agere poenitentiam de peccato propter abuſum rei; ſed ſi infideliter agit, ad reſtitutionem tenetur, ſi aliunde habet, cum ſit defraudator rei alienae. Secus ſi eſſet dominus; quia in re ſua quilibet eſt legitimus adminiſtrator, ut eſt dictum. Verba ſunt Domini Cameracenſis Cardinalis in tractatu ſuo infrà ſaepius allegando.

Item dicit Ægidius Avinionenſis Epiſcopus *in cap. Ad ſuccidendos, De ſchiſmat. lib.* VI. quod cum Papa ſit adminiſtrator & vicarius, non debet poteſtate ſua malè uti, nec jura aliorum occupare, nec in praejudicium alterius judicare, facere, vel ordinare; quod ſi fecerit, ſucceſſor ſuus haec debet revocare; ut notatur De ſequeſtrat. poſſeſſ. & fruct. cap. 1. lib. VI. per eundem. *Poſtquam ad diverſas mundi partes diſperſi fuerunt Apoſtoli, Petro tamquam principale officium gerenti aſſiſtebant tamquam Cardinalatus miniſterium exercentes, ſicut nunc Papae aſſiſtunt Cardinales tamquam eius principales acceſſores & Conſiliarii atque cooperatores in regimine univerſalis Eccleſiae. Poſtquam vero Apoſtoli à Petro ſeparati in opus praedicationis diverſa mundi loca perluſtrantes ſpeciales ſibi dioceſes ſortiti ſunt, ex tunc epiſcopale officium. De quorum cardinalatu intelligi poteſt illud propheticum* 1. *Reg.* 2. *Domini ſunt Cardines terrae, & poſuit ſuper eos orbem. Ex quo iterum ſequitur quod priùs fuerunt Cardinales orbis quam urbis. Nam ſicut Petrus fuit Papa orbis, id eſt, univerſalis Eccleſiae, ante quam Epiſcopus Eccleſiae Romanae, ſic & Apoſtoli prius fuerunt Cardinales orbis antequam aliqui fuerint Cardinales Romanae urbis, ut ſuprà dictum eſt in quarta quaeſtione. Cuius concluſionis verba, quia faciunt ad propoſitum, ſunt iſta; quod Petrus fuit prius Pontifex ſummus quàm Epiſcopus Romanus. Vtrumque tamen epiſcopatum à Chriſto immediate recepit. Pro cuius declaratione ſciendum eſt quod quando Chriſtus conſtituit Pontificem ſummum dicens,* Paſce oves meas, *& eiſdem verbis poteſtatem dedit erigendi ſedem ubicunque vellet, ut ibi eſſet particularis Epiſcopus. Unde, ſicut eccleſiaſticae tradunt hiſtoriae & ſanctorum patrum decreta teſtantur, Petrus quatuor annis tenuit cathedram Eccleſiae nullam ſibi particularem eligendo Eccleſiam, ſed tamquam Praelatus & caput omnium fidelium ſedebat ubicunque volebat. Unde in Hieruſalem, ubi legitur Iacobus ſtatim poſt paſſionem Domini à Petro & Apoſtolis fuiſſe Epiſcopus ordinatus, Petrus licèt in omnibus praefuerit, tamen illam Eccleſiam tamquam ſibi ſpecialem non elegit, ſed poſt quatuor ferè annos Antiochiae ſedit annis ſeptem, & illam ſibi Eccleſiam appropriavit. Deinde verò apparente ſibi Chriſto & eodem revelante ſedem ſuam Romam tranſtulit, & ibi factus eſt Romanus Epiſcopus, ut ibi proficeret.* 7. *q.* 1. Mutationes. *Et ita ex tunc in Petro & ſuis ſucceſſoribus duo epiſcopatus concurrerunt, videlicet univerſalis Eccleſiae, & particularis Eccleſiae Romanae. Et hic finis dictae quartae concluſionis. Redeo ad praeſcriptam ſextam concluſionem. In ſignum verò dictae diſcretionis inveſtitura papatus dicitur Papae inteſlicio de papatu Romano, ut praeſit urbi & orbi. In utroque vero tam urbis quam orbis praeſidentia conſiſtunt Cardinales, tamquam ſpeciales ipſius coadiutores vice & nomine tam Romanae quàm univerſalis Eccleſiae. Et ideo ipſe Papa ante ſuam conſecrationem profiteri debet de ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalium conſenſu, directione, & commemoratione miniſterium ſummum agere atque peragere, ut patet in profeſſione quam fecit Bonifacius VIII. quae incipit:* Ego Benedictus Caietanus. *Ex praemiſſis ſequitur ſeptima concluſio, quod ſacro collegio vel ſenatui Apoſtolorum ſuccedit in ordine hierarchiae ſacrum collegium Cardinalium, videlicet quantum ad illum ſtatum quo Apoſtoli aſſiſtebant Petro antequam poſt eorum diviſionem fierent particularium Eccleſiarum Epiſcopi. Status autem Apoſtolorum, in quantum fuerint Epiſcopi, ſuccedit ordo Epiſcoporum. Et ita intelliguntur dicta ſanctorum ex quibus ſumitur illa gloſa Lucae x. ſuper verbo:* Deſignavit & alios ſeptuaginta duos: *ubi dicitur quod ſicut in Apoſtolis forma Epiſcoporum, ſic in ſeptuaginta duobus Diſcipulis forma eſt miniſtrorum ſecundi ordinis, & omnis poteſtas ſacerdotalis ad hos duos ordines reducitur.*

Deinde poſt decimam concluſionem dicti ſui operis ſubiungit idem Dominus ad probationem praedictorum in ſeptima concluſione haec verba: *Circa ſeptimam concluſionem nota quod aliquibus videtur quod Silveſter fuit primus qui Cardinales vocavit, ut* 2. *q.* 4. *Praeſul, & fuit id capitulum conditum in generali Concilio, ut ibi patet. Aliis videtur quod Marcellus Papa.* Cujus ſcripta videre volui propter haec & alia multa infrà dicenda in multis locis. Quae ſcripta ſolemnia geſta magnalia ſunt in Avinione in monaſterio ſancti Martialis, ubi ſunt ultra viginti quinque volumina groſſa per eum facta tam ſuper toto jure canonico quam in conſiliis.

Si igitur hoc de rebus Eccleſiae aeſtimationem recipientibus Papae non conceditur, multò minus ei conceſſum eſt in perſonis eccleſiaſticis, maximè in majoribus & principalibus, videlicet Cardinalibus. arg. in dicta aut. multo max. cum ſimilibus.

Item probatur alia ratione quod non potuerit Papa ſic ſine maxima cauſa Cardinales omnes purè vel ſub conditione excommunicare vel inhabilitare, quia etiam unicum Cardinalem Papa deponere vel inhabilitare non poteſt, ſed hoc pertinet ad Concilium generale. *De Clericis non reſident. cap.* 1. Et ibi expreſſim per Innocentium, quem ſequitur novellator & Ancarano. Et eſt ratio ſecundum eos, quia Cardinales, tamquam maximi, debent ſpeciali praerogativa laetari. *De off. leg. cap.* 1. *lib. ſexto*. Et ſunt pars corporis Papae, quicum judicant orbem. *Qui filii ſunt legit. Per venerabilem*; ut infrà dicetur. Propter ergo tantam vicinitatem debent eſſe participes privilegii ſingularis. *ff. de excuſ. tutor. l. Non tantùm*. Et una eadem res non debet diverſo jure cenſeri. *ff. de uſurpat. l. Eum qui aedes. & De decim. Tua*. ut notant Dominus Ioannes Andreae & Ancarano in dicto capitulo ſecundo poſt Innocentium.

Sed contra hoc facere videtur *De ſchiſmat. Ad ſuccidendos lib.* VI. ubi Bonifacius Papa ſolus de fratrum ſuorum conſilio depoſuit Cardinales de Columna. Reſpondetur quod ibi ſuberat cauſa evidentiſſima, & etiam enormis error & delictum notoriè Cardinalium ipſorum. Et ideo ſecus hic, ſecus ibi. Item illa decretalis fuit per Benedictum XI. dicti Bonifacii immediatum ſucceſſorem revocata, ut ibi dicit Archidiaconus. Redeundo igitur ad propoſitum, nunc rationes ſacrae ſcripturae & auctoritates Dominorum Doctorum Theologorum ad praemiſſorum confirmationem in medium deducantur.

Theologi dicunt, Sacro collegio vel ſenatui Apoſtolorum ſuccedit collegium Dominorum Cardinalium, ſcilicet quantum ad illum ſtatum quo Apoſtoli poſt Chriſti Aſcenſionem aſſiſtebant Petro antequam poſt eorum diviſionem in orbe fierent parti-

ticulariuni Eccleſiarum Epiſcopi, ut infrà clarè dicetur. Pro cujus latiori declaratione, & ut ſciatur origo Cardinalium, & quam poteſtatem habent in Dei Eccleſia, eſt advertendum quod bonæ memoriæ Dominus Petrus Cameracenſis Cardinalis, ſummus Theologus, quem ego vidi, & cum eo ſæpe locutus fui, in quodam ſolemni tractatu quem fecit de eccleſiaſtica poteſtate circa principium in ſexta quæſtione dicit formaliter & multum notabiliter ad propoſitum in hæc verba.

Pars. 1. Oper. Gerſon. pag. 809. *Sexta concluſio. Licèt nomina papatus & Cardinalatus tempore Petri & aliorum Apoſtolorum non fuerint in uſu Eccleſiæ, ſed poſtea creſcente Eccleſia in titulum honoris ex devotione fidelium haec nomina, ſicut & nomina Patriarcharum, Primatum, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, in uſum venerunt à ſanctis patribus approbatum, unde eccleſiaſticae poteſtates dictis nominibus papatus & cardinalatus nunc deſignatae, ex tunc in Apoſtolis praefulſerunt, videlicet in Petro papalis dignitas & in ceteris Cardinalatus auctoritas. Pro cujus declaratione ſciendum eſt quod, ſicut patet ex diſcurſu hiſtoriae actuum Apoſtolorum & aliis eccleſiaſticis hiſtoriis ac ſanctorum patrum decretis, ante diviſionem Apoſtolorum &c.* De elec. cap. Vbi majus. lib. ſexto. *Et* Pag. 904. *in hoc non refert, quia debet attendi effectus, & non vocabulum.* De verb. ſignific. Intelligentia. *cum tribus capitibus ſequentibus. Et nota quod Hoſtienſis & quidam Doctores canonici multa ponunt de auctoritate Cardinalium tam ſede vacante quam plena in cap.* Ad liberandam. De Iudæ. *& in cap.* Cum ex eo. De pœnitent. & remiſſ. *& cap.* Antiquam. De privileg. *in cap.* Nullus 79. di. *& in cap.* Ego. N. De jurejur. *in cap.* Fundamenta. De elect. *& in cap. 2. De offi. Legat. lib.* VI. *& in Extravaganti* Execrabilis. *Circa ſeptimam concluſionem nota quod Cardinales etiam non Epiſcopi praecedunt Epiſcopos, quia comparantur Senatoribus, qui erant primi poſt imperatorem, & dicebantur patres conſcripti. Et de hoc per Archidiaconum* De offi. Legat. c. 1. li. VI. *& pro hoc 96. di.* Conſtantinus. *ubi concedit Conſtantinus ut uterentur ornamentis Senatorum. Et dato quod nullo jure probaretur, ſufficit quod hoc eſt receptum a tempore de cujus contrario non eſt memoria. Nam tale tempus habet vim legis.* De præſcript. c. 1. li. VI. & ff. De aqua cotid. & æſti.
Pag. 905. l. Hoc jure. §. Ductus aquæ. Et paucis interpoſitis ſequitur ibidem quod facet ille Senatus Cardinalium a cardine nomen accepit 22. *Sacroſancta* ſuper verbo *Cardo* per Archid. & ſequitur. *Nota quod electio Papæ pertinet ad Cardinales, non ſolum de jure, ſed etiam de conſuetudine diu obtenta, ut notat Hoſti.* De elect. *Licet & haec conſuetudo ſecundum philoſophum dicitur altera natura, & habet vim legis, & legem interpretatur & corrigit.* De conſuet. cum dilectus.

Item ad Cardinales pertinet haec electio tamquam ad clerum Romanum ſeu principales de clero Romano. arg. 24. di. c. 1. *Facit.* 79. di. c. 2. &c. Si quis ea. & c. Si quis pecuniam. *Sed ultra praemiſſa humana & poſitiva jura reſtat in jure divino fundare ſtatum hierarchicum Cardinalium & eorum auctoritatem. Vbi prius ſupponendum eſt quod Chriſtus Eccleſiam ſuam inſtituit ſtatibus, officiis, & gradibus variis hierarchiae, juxta illud Apoſtoli ad Eph.* 4. Vnicuique veſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Propter quod dicit: Aſcendens in altum dedit dona hominibus. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, Paſtores & Doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in aedificationem corporis Chriſti. *quod eſt Eccleſia. Et eadem ſententia habetur 1. Corinth. 12. Et haec perfecta & completa ſtatuum diſtinctio maximè in die Aſcenſionis inſtituta eſt, ut notant praemiſſa verba Apoſtoli allegantis illud:* Aſcendens in altum dedit dona hominibus. *Ex quo ſequitur quod varietas officiorum, ſtatuum, graduum, & dignitatum in Eccleſia non principaliter eſt ex inſtitutione Eccleſiae, nec cujuſcumque puri hominis auctoritate praeceſſit. Quare nec etiam deſtituere poteſt ea homo ſive deſtruere. Vlterius ſupponitur quod praemiſſa officiorum varietas ad ſui pulchritudinem & ordinem requirit quòd inter auctoritates Eccleſiae legitimas ſit hierarchica ſubordinatio, & quod una, ſcilicet papalis auctoritas, ſit ſuprema ex Chriſti inſtitutione, & non humana auctoritate, ſed divina, juxta illud Ioh.* 20. Paſce oves meas. *Vnde licèt pluraliter dicat Apoſtolus,* Dedit Apoſtolos ſeu Epiſcopos, *tamen ad innuendum id quod dictum eſt praemiſit:* Vnicuique veſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. *Quaſi diceret quod uni plus, alteri minus donatum eſt, & uni ſupremum regimen eccleſiaſticum commiſit. Ideo dicit idem Apoſtolus 2. Corinth.* 10. Nos non in immenſum gloriemur, ſed ſecundum menſuram regulae quam menſus eſt nobis Deus. *Vbi gloſſa:* Vſurpantes ſibi regimen animarum ſine commiſſione Chriſti aut ſui Vicarii, & poteſtatem commiſſam ultra terminos ſibi praefixos extendentes, non ſecundum menſuram regulae, ſed in immenſum gloriantur. *Ex praemiſſis infertur quod ſicut ſtatus Papae, ſic poſt eum ſtatus Cardinalium ad ordinem hierarchicum Eccleſiae ex Chriſti inſtitutione pertinet. Nam ipſi, quantum ad hunc ſtatum, ſtatui apoſtolico immediatè ſuccedunt. Pro cujus declaratione ſciendum eſt quod Apoſtoli poſſunt tripliciter conſiderari, primo ut Chriſto principaliter aſtiterunt ante ejus Aſcenſionem, ſecundo ut aſtiterunt Petro tamquam primo paſtori ante Apoſtolorum diviſionem & ſeparationem à Petro, tertio ut ex praecepto Chriſti, poſtea à Petro ſeparati, per mundum ſe diviſerunt; ut in ſexta concluſione tactum eſt. In primo ſtatu Apoſtoli fuerunt pares, nec Petrus eis præerat. In ſecundo & tertio ſtatu praeerat eis Petrus. Et quantum ad primum & ſecundum ſtatum Cardinales repraeſentant Apoſtolos in hoc quod aſſiſtunt Papae, qui eſt Vicarius Chriſti & Petri ſucceſſor. Sed quantum ad tertium ſtatum, Epiſcopi ſuccedunt Apoſtolis, ut in dicta ſexta concluſione praemiſſum eſt. Et hoc notavit Apoſtolus diſtinguens ſtatus Eccleſiae, cum diſtinguit ſtatum paſtoralem, cui incumbit cura animarum particulariter à ſtatu apoſtolico, ad quem ſpectat regimen & ordinatio totius Eccleſiae generaliter. Et juxta hanc ſententiam dicit Archid. 22. di.* Sacroſancta, *quod Papa ſe debet inter Cardinales connumerare ratione ſtatus apoſtolici in quo ſunt, condividendo eum à paſtorali ſtatu licèt etiam Apoſtoli fuerint paſtores. Sed ſtatus in ſe ſunt diverſi, & priùs fuerunt in ſtatu apoſtolico per Chriſtum inſtituti quàm in paſtorali per Petrum; quia ante paſſionem omnes duodecim fuerunt Apoſtoli, ſed poſt paſſionem factus eſt Petrus à Chriſto omnium paſtor; & tunc ſtatus paſtoralis fuit ordinatus, licet apoſtolicus ſtatus antè fuiſſet. Petrus ergo & ſui ſucceſſores retinuerunt utrumque ſtatum, ſed Cardinales apoſtolicum duntaxat. Et ita eſt diverſitas inter nunc vocatos Cardinales, Archiepiſcopos, & Epiſcopos, qui in ſtatu apoſtolico vario modo ſuccedunt Apoſtolis. Notatur in gloſſa primae ad Corinth. 3. ſuper illud dictum fidelibus.* Omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas. *Nam ut dicit gloſſa, Paulus erat Apoſtolus Corinthiorum, Apollo Archiepiſcopus eorum; Cephas, id eſt, Petrus, omnibus major erat. Vnde ulteriùs ſequitur quod ad ſtatum Cardinalium tamquam ad ſtatum apoſtolicum primo pertinet unà cum Papa regimen & ordinatio Eccleſiae; quia ex caritate ſe obligant ut cum capite ſuo Chriſti Vicario generaliter fidem & chriſtianitatem uſque ad ſanguinis effuſionem defendant, in cujus ſignum capellum rubeum portare dicuntur. Ex quibus ſequitur quod Cardinales ſunt in ſtatu perfectionis altioris quàm ſit generaliter ſtatus paſtoralis; quia inferiores paſtores tenentur ſe exponere pro grege particulari, ſed Cardinales tenentur ſe exponere pro Eccleſia, quod eſt perfectius; quia bonum*

quam-

quanto communius, tanto divinius, ut dicit philoſophus.

Haec ſunt verba formalia praefati bonae memoriae Domini Cardinalis Cameracenſis in dicto tractatu ſparſim deſcripta, quae hic propter ejus auctoritatem & verborum notabilitatem tranſcribi feci formaliter & fideliter, quia tractatus ille apud omnes communiter non habetur, & ſunt multa notabilia ad propoſitum meum, per quae patet quod ſtatus Papae & etiam Cardinalium à Chriſto immediatè eſt inſtitutus & ordinatus originaliter. Ponit etiam quia poteſtatem quam habent Papa & Cardinales ſecundum ſcripturam divinam, ex Chriſti ordinatione proceſſit. Quae non noverunt omnes humani juris profeſſores. Quae poteſtas eſt ad aedificationem, non ad deſtructionem. Et ideo non potuerunt Papa & Cardinales tranſgredi terminos quos poſuerunt patres ſui; exemplo Chriſti, à quo ſunt immediatè inſtituti, non debuerunt ſolvere legem ejus, ſed adimplere. *Matth.* 5. Et infrà magis declarabitur. Per Dominum igitur Martinum Papam non potuerunt nec debuerunt ita deſtitui vel inhabilitari Cardinales, etiam ipſis conſentientibus, ſine cauſa legitima; & per conſequens decretum praetenſum non valuit, neque valet, imo contemnendum ut ſuprà dictum eſt, & ſpecialiter quia non ad utilitatem publicam & communem, ſed privatam totaliter, & ſine cauſa rationabili & legitima, ſed pro una truffa & fabula, ut ita dicam comparativè. Non enim hoc Papae permiſſum eſt, ut ſuprà ſaepe ſcriptum eſt & infra dicetur. Multa alia ſunt in dicto tractatu, quae hic convenienter addi poſſent, quae gratia brevitatis tranſcribere omiſi. Recollegi tantum ex eo quae magis ad caſum & dubium noſtrum mihi pertinenter facere viſa ſunt.

Ex quibus ulteriùs ſequitur ſecundùm eundem quod licèt debeat obediri Petro & ejus vicario tamquam capiti ſuo in iis quae pertinent ad aedificationem, non tamen in iis quae pertinent ad ejus deſtructionem, quod etiam expreſſe probat Apoſtolus ſecunda ad Corinthios 10. ubi ait: *Nam ſi amplius gloriatus fuero de poteſtate noſtra quam nobis Dominus dedit in aedificationem, non in deſtructionem*, & in cap. ult. in finem, ibi: *Ut non praeſens durius agam ſecundùm poteſtatem quam Dominus dedit mihi in aedificationem, & non in deſtructionem veſtram.* Et ideo ubi Papa utitur poteſtate ſua in aedificationem Eccleſiae, multa privilegia ſpecialia habet quae ſibi ſoli competunt; quae notantur de tranſlat. Epiſc. Cum in generali privilegio per gloſſam & Doctores ple. alibi latius per Guillelmum in Speculo tit. de legat. §. *Nunc oſtendendum*; ubi ponit caſus centum numero Papae ſpecialiter reſervatos. Et Bald. *Cod. De precib. Imper. Offer. l. Reſcripta*, ubi notabiliter loquitur. Et Albericus in alphabeto juris canonici ſuper verbo *Papa*, ubi videtur aliqua addere. Haec tamen privilegia non habet Papa in deſtructionem Eccleſiae vel ejus membrorum principalium, maximè Cardinalium, 25. q. 2. *Si ea deſtruerem*, ſuprà allegatum & tranſcriptum. Imo concedendum eſt Papam ab univerſali Eccleſia vel generali Concilio in aliquibus paucis tamen caſibus judicari & condemnari, videlicet in caſibus Eccleſiae deſtructionem tangentibus ſecundum Dominum Cardinalem, qui hoc deducit & probat rationibus in dicto tractatu. Aliàs enim ſequeretur Chriſtum, qui verum eſt & ſummum caput Eccleſiae & inſtitutor ejus ſapientiſſimus, eam non perfectè & ſufficienter ordinaſſe, quod eſt haereticum & contra illud Deuter. 3. *Dei perfecta ſunt opera* ſecundum eundem Dominum Cardinalem. Et facit illud Pſalmi *Benedic.* 103. *Omnia in ſapientia feciſti* & notatur plenè 40. di. *Si Papa*, per omnes ibi ſcribentes. Ubi dictus Dominus Ægidius Avinionenſis Epiſcopus multa notabilia dicit de hoc.

Concluditur ergo quod decretum praedictum nullum eſt & iniquum rationibus praedictis, & non tenendum, nec timendum. Etſi enim ſententia excommunicationis, licèt injuſta, ſit timenda, ubi tamen nulla eſt, nec tenenda nec timenda ſecundum Hoſtienſem; qui hoc notat inſuper de ſententia excommunicationis, §. *Quis ſit effectus*, verſiculo *Haec vera ſunt de ſententia juſta*. Quo caſu, quando eſt nulla, non eſt neceſſaria abſolutio. 2. q. 1. *Primates*. Sententia enim excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti nulla non ligat apud Deum nec Eccleſiam, nec efficitur quis irregularis ſe immiſcens divinis. Ita eleganter notatur de clerico excom. miniſtrante, cap. *ſi celebrat*, per Henr. circa principium, & de ſententia excom. ſacro. di. 1. per eundem, iniquitas enim nullitati ſimilis eſt. *De ſententia & re jud. Paſtoral. in Clem. ſuper verbo, Non habebat po an & eo. ti. Cùm Bertoldus, ſuper verbo, Conceſſimus, per Innocentem.* Hic autem eſt etiam iniquitas evidens, quia omnes iſti qui cardinalari debebant, erant unius nationis, quod non eſt aequum. Non enim ſic faciebat Moyſes ſummus ſacerdos, & ejus ſucceſſor Ioſue, qui habebat regimen regale, & unus principaliter praeerat omnibus, ſub illo tamen ſeptuaginta duo ſeniores de omni populo & plebe eligebantur, ut probatur Deuteronomii primo. De toto enim orbe eligendi ſunt Cardinales orbem judicaturi, ſecundum Bernardum ad Eugenium, ut infrà dicetur. Et ſic patet dictam ordinationem non tantum nullam, ſed iniquam & injuſtam fuiſſe & eſſe.

Quibus convenientiſſimè quae ſupra dicta ſunt, quòd Papa non eſt dominus, ſed adminiſtrator, & aliis praemiſſis adaptantur & concordant quae venerabilis & recolendae memoriae Bernardus Abbas Clarevallenſis ait in libello de conſideratione ad Eugenium tertium Papam; quem libellum deſcribere volui, & aliqua ex ipſo ſparſim ſcripta, quae magis mihi viſa fuerunt ad propoſitum, hic tranſcribi. Primo enim libro quarto ante medium, & ante verſum *Libet ſuperiores*, formaliter Papam Eugenium alloquens ait: *Conſideres ante omnia ſanctam Romanam Eccleſiam, cui Deo auctore praees, Eccleſiarum matrem eſſe, non dominam; te vero non dominum Epiſcoporum, ſed unum ex ipſis, porro fratrem diligentium Deum & participem timentium eum, de cetero oportere te eſſe formam juſtitiae &c.* Et ſubjungit qualis debet eſſe Papa. Quae verba licèt ſint pulcherrima, gratia brevitatis, & quia non tangunt principaliter hunc articulum, tranſcribere omitto.

Item idem Bernardus lib. ſecundo poſt principium dicit ſic: *Blanditur cathedra? Specula eſt, inde denique ſuper intendis, ſonans tibi Epiſcopi nomine non dominium, ſed officium; quoniam in loco eminenti utinam omnia proſpectes, qui ſpeculator ſuper omnia conſtitueris. Enimvero proſpectus iſte procinctum parit, non otium. Quomodo libet gloriari dum otiari non licet? Nec locus eſt otio ubi ſedula urget ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Non tibi aliud diviſit ſanctus Apoſtolus. Quod habeo enim, hoc tibi do. Quid illud? Unum ſcio, non eſt aurum, nec argentum, non eſt mihi. Si habere contingat; utere non pro libito, ſed pro tempore. Sic eris utens illis quaſi non utens.* Et ſequitur ſtatim ibidem ad propoſitum aliquibus interpoſitis: *Nec enim ille tibi dat quod non habuit. Quod habuit, hoc dedit, ſollicitudinem ſuper Eccleſiis, nunquam dominationem. Audi ipſum. Non dominantes, ait, in clero, ſed forma facti gregis. Et ne dictum ſola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini eſt in evangelio: Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur. Vos autem non ſic. Planum eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus. Ergo tu tibi uſurpare audeas aut dominans apoſtolatum, aut apoſtolicus dominatum. Planè ab alterutro prohiberis. Si utrumque ſimul habere voles, perdes utrumque. Alioquin non te exemptum illorum numero putes de quibus queritur Deus ſic: Ipſi regnaverunt, & non ex me: principes extiterunt, & ego non cognovi eos. Iam ſi regnare ſine Deo iuvat; habes gloriam, ſed non apud Deum. At ſi interdictum tenemus, audiamus edictum: Qui major eſt veſtrum,*

fiat

fiat ſicut minor, & qui praeceſſor ſicut qui miniſtrat. Forma apoſtolica haec eſt. Dominatio interdicitur, indicitur miniſtratio, quae commendatur ipſius exemplo legiſlatoris, qui ſecutus adjungit. Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. Quis ſe titulo hoc inglorium putet quo ſe prior Dominus gloriae praeſignavit? Et ſequuntur ibidem multa quomodo ſe debent gloriari exemplo Prophetarum & Apoſtolorum. Et Sequitur: *Domabis lupos, ſed ovibus non dominaberis. Paſcendas utique, non premendas, ſuſcepiſti.* Et ſequitur: *Si filius es Apoſtolorum & Prophetarum, & tu fac ſimiliter.* Et ſequuntur multa ad propoſitum, quae gratia brevitatis omitto, & infrà remitto latiùs videnda.

Item quia fortè dicetur quod dictus Dominus Martinus hoc fecit & ordinavit de plenitudine poteſtatis quam habebat, ut patet in dicto decreto, audiatur idem Bernardus libro tertio ante finem circa octo columnas ſuper exemptionibus Praelatorum & aliarum perſonarum eccleſiaſticarum à ſuis immediatè ſuperioribus, dicens ad propoſitum in hæc verba: *Murmur loquor & querimoniam Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant & demembrari. Vel nullae vel paucae admodum ſunt, quae plagam iſtam aut non doleant aut non timeant. Quaeris quam. Subtrahuntur Abbates Epiſcopis, Epiſcopi Archiepiſcopis, Archiepiſcopi Patriarchis ſive Primatibus. Bonaene ſpecies haec? Mirum ſi excuſari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem poteſtatis, ſed juſtitiae fortè non ita. Facitis hoc quia poteſtis; ſed utrum & debeatis, quaeſtio eſt. Honorum & dignitatum gradus & ordines quibuſque ſervare poſiti eſtis, non invidere, ut quidam veſtrorum ait: Cui honorem, honorem. Spiritualis homo qui omnia dijudicat, ut ipſe à nemine judicetur, omne opus ſuum trina quadam conſideratione praeveniet; primùm quidem an liceat, deinde an deceat, poſtremo an expediat. Nam etſi conſtet in Chriſtiana utique philoſophia non decere niſi quod licet, non expedire niſi quod decet & licet, non continuo tamen omne quod licet, decere aut expedire conſequens erit. Age, aptemus, ſi poſſumus, tria ipſa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro libito uti, & quia non eſt ad quem appelleris, poteſtatem exercere, negligere rationem? Tunc major domino tuo, qui ait: non veni facere voluntatem meam. Quamquam non minùs dejecti quam eluti animi eſt veluti rationis expertem, non pro ratione, ſed pro libito agere, nec judicio agi, ſed appetitu. Quid tam beſtiale? Et ſi indignum cuivis utenti ratione vivere ut pecus, quis in te rectore omnium tantam contumeliam naturae, injuriam honoris ferat? Sic degenerando, quod abſit, generale opprobrium feciſti proprium tibi. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit &c.* Et poſt aliqua ſequitur ibidem: *Non eſt bona arbor faciens fructus tales, inſolentias, diſſolutiones, dilapidationes, ſterilitates, ſcandala, odia; quodque magis dolendum eſt, inter Eccleſias inimicitias graves, perpeteſque diſcordias. Vides quàm verus ſit ille ſermo: Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Quid ſi fortè non licet? Ignoſce mihi. Non facilè adducor licitum conſentire quod tot illicita parturit. Tunc denique tibi licitum cenſeas ſuis Eccleſias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos quos poſuerunt patres tui? Si juſtitiae eſt jus cuique ſervare ſuum, auferre cuique ſua juſto quomodo poterit convenire? Erras ſi ut ſummam, ita & ſolam inſtitutam à Deo veſtram apoſtolicam poteſtatem aeſtimas. Sic hoc ſentis, diſſentis ab eo qui ait: Non eſt poteſtas niſi à Deo. Proinde quod ſequitur, Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, etſi principaliter pro te facit, non tamen ſingulariter.* Et poſt pauca: *Monſtrum facies ſi manu ſubmovens digitum, facis pendere de capite ſuperiorem manum brachio collateralem. Tale eſt ſi in Chriſti corpore membra aliter locas quàm diſpoſuit ipſe. Nec tu putes alium eſſe qui poſuit in Eccleſia quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios doctores & paſtores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in aedificationem corporis Chriſti. Atque corpus hoc quod tibi ipſe Paulus ſuo vero apoſtolico figurans eloquio & capiti convenientiſſimè aptans, totum compactum perhibet & connexum per omnem juncturam ſubminiſtrationis ſecundum operationem in menſuram uniuſcujuſque membri, augmentum corporis faciens in aedificationem ſui in caritate. Nec vilem reputes formam hanc quia in terris eſt. Exemplar eſt in caelo. Neque enim filius poteſt facere quicquam niſi viderit patrem facientem, praeſertim cùm ei ſub nomine Moyſi dictum ſit: Vide facito omnia ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. Viderat hoc qui dicebat: Vidi civitatem ſanctam Hieruſalem novam deſcendentem de caelo, à Deo paratam ſicut ſponſam. Ego enim propter ſimilitudinem dictum reor, quod ſicut illic Cherubim & Seraphim ac ceteri quique uſque ad angelos & archangelos ordinantur ſub uno capite Deo, & ita hic quoque ſub uno Pontifice Primates vel Patriarchae, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Presbyteri, vel Abbates, vel reliqui in hunc modum. Non eſt parvi pendendum quod & Deum habet auctorem & de caelo ducit originem. Quod ſi dicat Epiſcopus, Nolo eſſe ſub Archiepiſcopo, vel Abbas, Nolo obedire Epiſcopo: hoc de caelo non eſt, niſi tu fortè angelorum quempiam dicentem audiſti: nolo ſub archangelis eſſe, aut etiam alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem ſubeſſe cuique, niſi Deo. Quid inquis? Prohibes diſpenſare? Non, ſed diſſipare. Non ſum tam rudis ut ignorem vos poſitos diſpenſatores, ſed in aedificationem, non in deſtructionem. Denique quaeritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur. Ubi utilitas provocat, diſpenſatio laudabilis eſt; utilitas dico communis, non propria. Nam cùm nihil horum eſt, non planè fidelis diſpenſatio, ſed crudelis diſſipatio eſt.* Haec dicit Bernardus ubi ſuprà libro tertio circa finem, qui ibidem ſubjungit de ambitione & generaliter ſuper univerſum Eccleſiae ſtatum. Quae & multa alia in dicto libello poſita ad propoſitum hic tranſcribi poſſent, quia verba aurea ſunt; ſed relinquo gratia brevitatis. Iſta enim, licet pauca ſparſim poſita recollegi tamquam melius ad caſum noſtrum facientia; quamvis ferè totus libri diſcurſus poſſet convenienter adaptari, prout dixi ſuprà de tractatu Domini Cardinalis Cameracenſis. Quem librum ſeu libellum Bernardi allegat & multipliciter commendat bonæ memoriae Dominus Baldus de Perufio utriuſque juris profeſſor illuſtris in multis locis, & ſignanter ff. de offi. praetor. A Barnatus in lectura in ſi. l. qui nominat auctorem illius libelli teſtem veritatis, & quod verba ſua ſunt eleganția, plena fide & veritate. Haec autem ultima verba Bernardi hic ſubjunxit; in quibus licet non fiat de Cardinalibus mentio, ipſe tamen de eiſdem quamplura dicit qui & quales debeant eligi & qualiter exemplo Moyſi ſenes, non juvenes, non tam aetate quàm moribus, quia ſenes populi ſunt, & de toto orbe eligendi ſunt orbem judicaturi, & multa notabilia de eiſdem & eorum virtutibus; qui utinam tales eſſent omnes quales eos eſſe debere deſcribit libro quarto poſt principium. Tamen praemiſſa pro tanto reſcribi, quia ſi Papa non poteſt vel debet alios inferiores Praelatos eximere vel gravamina eis inferre, cùm ſit eorum Coëpiſcopus, non dominus, ut latè dictum eſt, multo minus potuit Dominus Martinus praedictus, qui etiam inter Cardinales numeratur, ut eſt dictum, Cardinales excommunicare, inhabilitare, & alia quae egit facere in favorem quatuor, non de toto orbe, nec de ejus diverſis partibus, ſed omnium Italicorum, & ad ipſorum vel finaliter unius ſolius eorum utilitatem privatam & nullo modo communem, & utinam ad bonam & rectam intentionem. Quicquid ſit, tamen non ſequebatur ex hoc in Dei univerſali Eccleſia evidens utilitas quod ſic conſtituta & decreta & obſervata in generalibus Conciliis & ad quie-

tem

tem totius univerſalis Eccleſiae cum tantis vigiliis & laboribus ordinata alterare, mutare, & confundere, aut deſtruere, Eccleſiam ipſam potuerit turbare, ſcandalizare. vel turbationem in ea ponere, plenitudinem tempeſtatis & confuſionis ponere in eadem, quod apud ſani capitis graves viros truffa vel fabula aut monſtrum in Eccleſia reputatur, ut ex praemiſſis omnibus colligitur evidenter. Et haec de primo dubio principali dicta poſſunt ſufficere de praeſenti.

Reſtat tamen reſpondere ad rationes in principio in contrarium factas, quibus ex jam dictis patet ad omnes evidens reſponſio unico verbo; & ideo ſuperfluum eſt ultrà aliquid dicere. Quod enim demonſtratae rei additur, fruſtra eſt. *ff. De dote praeleg. l. 1. in fine*. Et ſupervacuum eſt ſolem facibus adjuvare. 6. q. 1. *Si omnia*. Gratia tamen clarioris intellectus, & ut aliqua omiſſa dicantur, reſponderi poteſt, quando dicitur, Papa Chriſti vicarius, Petri ſucceſſor, omnia poteſt &c. verum eſt ubi aedificat, non autem ubi deſtruit, ut ſuprà dictum eſt; etiam ſi hoc faciat de poteſtatis plenitudine, ut ſtatim dictum eſt ſecundum Bernardum.

Item ad id quod dicebatur, *quodcunque ligaveris &c.* reſpondetur quod hoc eſt verum ſi juſtè faciat & mediante juſtitia, clave non errante. 24. q. 1. *Manet.* &c. *Quodcunque*. & infrà per gloſ. Idem tenet Archid. expreſsè 11. q. 3. *Corpiſti*. & dicto c. *Manet*. Idem tenet in cap. *Apoſtolicae* ſuper verbo *ligaveris*. Idem Guillelmus in ſpeculo de pœnit. & remiſſ. verbo. *Quod ſi in eadem perſona*. Idem de Bracho in ſuo alphabeto ſuper verbo *ligaveris*. & communiter omnes. Idem tenet magiſter Nicolaus de Lira in dicto cap. 16. Matth. ſuper verbo *ligaveris*. Scilicet ſuppoſito hoc in terra debito uſu clavis, Deus approbat in caelis, aliter non. Verba ſunt Nicolai de Lira.

Hic erravit graviter, ut ex praemiſſis patet; & potuit imò debuit ſibi in facie reſiſti, nec ei obtemperari debuit. Reprehenſibilis enim fuit, *ad Galat.* 2. Iudicium enim Papae tale eſſe debet ut non poſſit nec valeat periclitari. Turpe enim eſt retractare quod fecit, ſecundum Bernardum libro quarto poſt principium cap. 2. Concordat lex civilis dicens quòd cavere ſibi debet Princeps ut aliquid non faciat reprehenſibile ſeu reprehenſione dignum. *ff. de haeredib. inſtit. l.* Plenè ſecundùm Baldum, qui ibidem quamplura notabilia dicit.

Item ad hoc quod dicitur quod hoc facit Papa de plenitudine poteſtatis &c. patet reſponſio per dicta Bernardi ad Eugenium. Illa enim non debet abuti, nec ad hoc eſt ſibi data ut deſtruat, ſed ut aedificet juſta & plantet. Quòd ſi non faciat, non debet dici diſpenſatio, ſed crudelis diſſipatio.

Item Innocentius dicit quòd Papa plenitudine poteſtatis uti non debet niſi ex magna & juſta cauſa, ut notat eleganter de elec. *Innocent.* Quae ceſſabat omnino in caſu noſtro, quia fuit merè voluntaria. Et ideo debet illa poteſtas reſtringi & temperari, ne ſequatur abſurditas vel abuſus ſecundum Dominum Cameracenſem ubi ſuprà. Hic autem ſequi poterunt ſcandala, abuſus &c. Et idem etiam dicunt Doctores canonum, ut ſequitur.

Item dicit gloſ. Bernardi de conceſſ. praebend. cap. *Propoſuit*. quòd licèt Papa habeat plenitudinem poteſtatis, tamen contra univerſalem ſtatum Eccleſiae diſpenſare non poteſt. 14. q. 1. *Memor ſum*. & allegat jura multa. Facit quòd notatur 25. q. 1. *Quae ad perpetuam*. Et ita apparet ſecundùm Doctores Theologos & Canonum quomodo & quando debet uti plenitudine poteſtatis. Iura etiam civilia concordant in ratione. Poteſtate enim alicui data quis debet civiliter & rationabiliter uti. ff. de l. fi. Cui. ubi eſt textus in ratione ſui.

Item advertere debebam omnes, cùm eſſem prudentes, & futura praevidere, quia poterat ex hoc peſtiferum ſchiſma in Dei Eccleſia ſuboriri, quod vitare debebant ſicut venenum mortiferum, & potiùs mortem quàm illud pati. Praeteriti enim & inveterati ſchiſmatis, quod proh dolor per quinque luſtra duravit & ultrà; praeteriti enim ratio ſeire ſatura tacit de elect. *Ibi*. in principio lib. VI. per Iohannem Monachi. Vnde leguntur in mari hiſtoriarum a fratre Iohanne de Columna compoſito lib. 5. cap. 61. de ſchiſmate vitando formaliter verba ſequentia. *Dionyſius Novato fratri ſalutem. Si invitus, ut ais, ad hoc veniſti, oſtendas in eo ſi deſinis volens. Oportuerat enim quidem pati omnia ne ſcinderetur Eccleſia Dei. Erat non inferior gloria ſuſtinere martyrium pro eo ne ſcindatur Eccleſia quam eſt illa ne idolis immoletur. Imo ſecundùm ſententiam majus puto hoc eſſe martyrium ubi unuſquiſque pro ſua tantùm anima, in hoc pro omni Eccleſia martyrium ſuſtinet. Sed nunc ſive tu ſuadere, ſive etiam cogere potes fratres redire ad concordiam, majus tibi erit emendationis meritum quam fuerit culpam commiſiſſe, quia illud non jam imputabitur, hoc etiam laude dignum dicetur. Si vero illi in credulitate permanſerint, tu tamen ſalvas animam tuam. Vale pacem deſiderans quam tibi imprecor.*

Ad ſecundum dubium principale de ſubſcriptione Cardinalium, an eos ligaverit &c. videtur quod ſic; quia ſe ſubſcribendo videntur omnia contenta in decreto ſeu cedula approbare. *Cod. De re alien. non alie.* 2. Et ibi notabiliter facit *ff. de teſtam. tu. l. Ex ſententia*. Et de ſubſcriptione Cardinalium notatur 12. q. 2. cap. *Cum Redemptor*, per Archidiaconum.

Contrarium dico quod conſenſus vel ſubſcriptio non nocuit quò minus potuerint eligere liberè dicto Domino de Capranica non vocato vel admiſſo. Vbi advertendum primò ad modum ſubſcriptionis Cardinalium. Non enim aliter conſenſerunt Cardinales, ſed ſimpliciter per eorum ſcripturam atteſtantur & teſtimonium perhibent quod Papa ita ordinavit; non quod pœnis ibi contentis conſenſerint vel ſe ſubjecerint expreſsè, ut patet ex verbis quæ clara ſunt, & eorum forma eſt attendenda. *ff. De leg. 3. l. Ille. §. Cum in verbis*. & de privileg. *Porro*. Item videtur quòd etſi conſentiſſent expreſsè etiam pœnis illis, hoc feciſſe dicuntur ex nimia reverentia quam gerebant Papæ, qui erat potens opere & divitiarum & amicorum multitudine in civitate propria; quæ reverentia metui æquiparatur; nec dici debet propriè conſenſus liber in aliquo, ſi rubore confuſus & perſuaſus contradicere tunc probatur *ff. de furib. l. fi.* Et facit optimè quod plenè notatur *ff. Quarum re. actio non datur. l. 1. §. Quae onerandae*. per gloſ. & Bartolum. Et hoc tetigi de primo ſcribens. Quare non repeto. Addo. Facit benè *ff. Quod falſo tutor. l. Noviſſime* §. 1. & quod notatur per Baldum ibi. Et hic ulterius advertendum quod præmiſſa loquuntur in temporalibus, in quibus ordinationes, ſententiæ, vel alii actus temporales licèt valeant ipſo jure; obſtat tamen exceptio, ut in toto titulo *De his quae vi metuſve cauſa fiunt*. In ſententia autem clavium, ſi excommunicationis vel alterius cenſuræ ſpiritualis ſit per metum hunc lata vel alius actus factus, eſt nulla & nullus ipſo jure, quia non debent claves vim pati activè vel paſſivè. *Quod met. cauſa. cap. 1. lib.* VI. cum ibi notatis. Facit quod notatur 11. q. 3. cap. *Quatuor*. Iſta verò allegantes. Cod. De ſacroſanct. cap. *Decernimus*, ad fin. per Baldum. Facit bene 3. q. 1. §. fi. ubi textus notabilis.

Plus dico, quod etſi liberè & purè conſenſum clarum omnibus præſtitiſſent, eoſdem non ligavit quò minùs potuerint impune ad electionem procedere, cùm non valuerit quod egerunt, prout ſuprà dictum eſt. Ad totum enim collegium ſeu ſenatum Cardinalium pertinet Papam eligere nomine & vice non ſua, ſed totius univerſalis Eccleſiæ & pro ejus evidenti utilitate tam de jure quàm conſuetudine inveterata, ut eſt dictum. Cum igitur hoc non ad ſui utilitatem vel favorem introductum eſt, ſed pro bono publico univerſalis Eccleſiæ, non potuerunt nec expreſsè nec tacitè illi renuntiare etiam cum juramento. Hoc enim poſſet facere ſimplex Clericus

Digitized by Google

eus quando introductum eſt aliquid in favorem totius ordinis clericalis, ut De foro compet. *Si diligenti*. ubi eſt expreſſum. Et hoc tenet Hoſtien. in propriis terminis de Cardinalibus tam in dicto cap. *Licèt de vitanda*, quam cap. *Si diligenti* allegato, Notatur plenè De renunt. 2. *Cum pridem* §. *Propter malitiam*. & de vita & hon. Cler. c. fi. ipſo illo canone ſeu decretali *Licèt* Legatur. Nec ei poſſunt renuntiare. Et licèt ſit durum, tamen eſt tenendum. *ff. Qui à quibus* c. *Proſpexit*. Hæc Hoſtienſis. Igitur bene facit ff. de pact. l. *Ius publicum pactis privatorum non laeditur*. & quod plenè notatur per gloſ. & Doctores modernos Cod. eod. tit. l. plenè.

Quomodo enim & qualiter potuerunt ipſi per eorum geſta vel ſcripturam aut ſubſcriptionem publicum bonum univerſalem Eccleſiam & totum orbem cujus ſunt judices à Deo habentes poteſtatem, ut eſt plenè ſuperius deductum, ſic ſcandalizare, turbare, confundere & ordinem in ſacris generalibus Conciliis ac decreta & facta circa Papae electionem ordinata pervertere & mutare, aut ſaltem perverſioni, turbationi, confuſioni, aut mutationi conſentire? Certè minimè, prout nec Papa talia facere poteſt per jam dicta. Non enim debent ſolvere legem, ſed eam adimplere, cum ſint ſal terrae, ut habetur Matthaei quinto. Super quo verbo Nicolaus de Lira deſcribens Praelatorum vitam, dicit in haec verba: *Ad cujus evidentiam conſiderandum quod Praelati ſunt ſucceſſores Apoſtolorum. Et ideo debent eſſe perfecti in vita contemplativa & activa. Et ideo virtutes contemplativorum, quae ſunt praedictae, ſupponuntur eſſe in eis. Et ſimiliter quae ſequuntur de activa. Sed hic exprimuntur aliqua ſpiritualia quae debent eſſe in eis prae caeteris, & primo quantum ad eorum vitam, ſecundo quantum ad eorum doctrinam, Praelati enim debent eſſe excellentes prae caeteris quantum ad mores. Primum debet eſſe diſcretio in agendis, quia ſunt duces & gubernatores aliorum. Et hoc deſignatur cum dicitur: Vos eſtis ſal terrae. Sicut enim ſale condiuntur omnia cibaria, ita diſcretione Praelatorum debent dirigi & ordinari omnia opera ſubditorum. Quod ſi ſal evanuerit, id eſt, ſi diſcretio in Praelatis defecerit, in quo ſalietur; quaſi in nullo opere ſubditorum condietur ſeu dirigetur. Et ideo ſubditur. Ad nihilum valet ultrà niſi ut mittatur foris & conculcetur ab hominibus; quia talis repelli debet à Praelatis, ne officium Praelatorum in conſpectu omnium reddatur vile. Secundum in quo debent praecellere Praelati eſt clara notitia in ſcripturis intelligendis. Et hoc eſt quod dicitur, Vos eſtis lux mundi. Sicut enim lux eſt manifeſtiſſima omnium oculorum, ſic Praelati per intelligentiam ſacrae ſcripturae debent ex officio notificare omnia opera virtutum. In cujus ſignum portant mitram in capite, in qua ſunt duo cornua. Tertium in quo debent praecellere conſtat in oppreſſionibus pauperum reprimendis. Vnde dicit ſalvator Iohan.* II. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis, mercenarius autem &c. *& ibi multa de hoc. Quantum in quo praecellere debet Praelatus eſt ſanctitatis evidentia in exemplis dandis; quia tantum excellere debet actionem populi actio Praeſulis quantum diſtat à grege vita paſtoris. & ideo comparatur lucernae poſitae ſuper candelabrum illuminanti totam domum. Et ideo ſequitur:* Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona &c. *Et ſequitur aliquibus interpoſitis quod Praelati per ſuam doctrinam & opera non debent legem deſtruere, ſed ampliare*. Haec Nicolaus de Lira, qui multa alia ponit ad propoſitum, quae gratia brevitatis tranſcribere omitto hic. Eſt ergo conſiderandum ſi dicti Dominus Papa & Cardinales in praetenſo decreto adviderunt & iſta quatuor ſervaverunt. Et certè non totum, ſed contrarium, ſalvo ſemper eorum reverentia & honore. Et utinam bene cognoviſſent praeterita, & cuncta rimaſſent & circumſpexiſſent, & noviſſima providiſſent, & verba Gregorii in homilia quam cantat Romana Eccleſia Dominica IX post Pentecoſten ante eorum oculos habuiſſent, quae dicit: *Maxima ruina populi ex culpa ſacerdotum*. Et alibi legitur: *Omnia mala à ſacerdotibus proceſſerunt. Malach. 3. Et pugnabunt filios Levi*. Et ibi notata.

Ad tertium principale dubium, quo quaeritur utrum ſuppoſito quod decretum praetenſum valuerit, abjectio dicti de Capranica fuerit, & ſit admittenda, & an ex eo quod ad electionem non fuit admiſſus, electio Romani Pontificis fuerit nulla &c.

Videtur primo quod ad electionem idem de Capranica debuerit admitti. Decretum enim dicit quod quatuor Cardinales in eo nominati ad electionem futuri Pontificis admittentur. Iſta eſt omnino collectiva & pluralis, quae reſolvi debet in ſingularitate. Haec tantum operatur quod quatuor ſingulares orationes diviſim prolatae. Quod admittantur Dominicus Ilerdenſis ad eandem electionem, Dominus Proſper de Columna &c. & de Capranica &c. probatur *ff. de condit. & demonſtr. l. Falſa.* §. *fi.* Vbi textus eſt quod ſi teſtator legat libertatem duobus ſervis ſuis, vel alteri eos legavit ſi ſui eſſent tempore ejus mortis, ſi unus iſtorum alienatus vel manumiſſus, alter ſervus veniet in legato, quia illa pluralis oratio tantum operatur quantum duae ſingularitates diviſim prolatae. Facit quod notatur de re. jur. *Pluralis locutio* per Dynum & alios, ubi ſunt concordes. Sed ad propoſitum. Quamvis per Dominum Martinum tres ex iſtis quatuor ſint in ejus vita admiſſi, reſtat quod Capranica non admiſſus in vita admitti debuerit poſt mortem ad electionem, quodque factum non fuit videtur nulliter actum. Facit quod notatur *Cod. De impub. & aliis ſub l. Quamvis. & l. Cum quaedam*.

Sed iis nonobſtantibus dico contrà, videlicet quod admitti non debuit, imo contemni potuit, quia, ut ſuprà dictum eſt, decretum fuit nullum, & non praeſtat impedimentum quod de jure non ſortitur effectum; ut in regula juris, *Non praeſtat*, lib. VI. cum concordantiis. Et haec reſponſio poſſet ſufficere.

Praeſupponendo ſine praejudicio, & non conceſſo, quod valeret & eſſet decretum aliquod, eſt advertendum in facto quod praetenſum decretum factum extitit anno milleſimo CCCCXXVI. & de menſe Maii, poſt quod tres ex Dominis ibi nominatis fuerunt publicè ad cardinalatum aſſumpti per eundem Dominum Martinum, iſto de Capranica ſpreto. Quod non fuit ſine cauſa, quae ſtatim prodetur. A tempore enim decreti uſque ad obitum dicti Domini Martini fluxerunt ſex anni vel circa. Quo pendente tempore dictus de Capranica & Dominum Martinum & Eccleſiam graviter offendit tam ſuper facto & rebellione Bononiae quàm aliàs, ut audivi à fide digniſſimo. Ex quo praeſumitur Domini Martini mutatio voluntatis. Argumentum voluntatis optimum *ff. De confir. tu. l. In confirmando, & l. Vtilitatem*. Ibi enim dicitur de tutore in teſtamento dato, poſt ejus dationem teſtator diu ſupervixit & mores mutavit, vel teſtatorem offendit, quod ex hoc praeſumitur teſtator voluntatem mutaſſe, & ideo judex illum in tutorem dare vel confirmare non debet propter cauſam ſupervenientem & ideo dicit Baldus in dicta lege *In confirmando*, ſuper verbo fin. in proximo ſic notat, quod faciliùs praeſumitur durare voluntas de proximo quàm de longo.

Et ita ratio fortè movit vel movere potuit Dominos Cardinales qui eundem de Capranica ad electionem non admiſerunt. Facit l. *Sancimus*, & quod ibi notatur *Cod. De teſtam. & ff. de probat. l. Procula*, in ratione ſui. Aliqui alii dicunt aliam cauſam fuiſſe: quae ſi vera eſſet, non foret honeſta. Et ideo amplius non aperio. Non enim debet quicquam probabiliter aſſeverari, *ff. De accip. l. Iulianus. in principio*. Licet tamen omnino fama de hoc volet.

Item etiam advertendum in facto quod praetenſum decretum non ligat Cardinales futuros. De futuris

cum

Digitized by Google

enim nulla ſit mentio, licèt generaliter inhibeat omnibus & ſingulis Cardinalibus. Quae generalis locutio tantum intelligitur de praeſentibus. *ff. De auro & argent. l. Si quis ita. & De legat. 2. l. fi.* ubi eſt textus notabilis. Et maximè hoc debet ita intelligi & reſtringi in materia pœnali, ſcandaloſa, odioſa, & à jure communi exorbitante, juxta regulam *Odia reſtringi. De reg. jur. ff. De pœn. l. fi. de interpretatione, & l. ſi preces. cum concord.*

Poſt quod prætenſum decretum tres ex Dominis ibi nominatis fuerunt ad cardinalatum aſſumpti, & etiam plures alii, videlicet Arelatenſis, Novarienſis, ſancti Petri ad vincula, Rothomagenſis, ſancti Angeli, de Columna, qui auctoritate dicti decreti non fuerunt ligati nec inhabilitati aut excommunicati, quia poſtea aſſumpti. Suppoſito igitur ſine præjudicio veritatis ſive conceſſo quòd Domini Cardinales in decreto ſeu cedula ſubſcripti fuiſſent excommunicati vel ad electionem inhabilitati, iſti poſtea aſſumpti in electione interfuerunt & D. N. Papam elegerunt; quibus nulla inhabilitas poteſt obici. Et per conſequens canonica fuit & valuit D. N. Papæ electio, ſi iſti omnes noviter poſtea creati vel eorum duæ partes, aliis inhabilibus, in electione conſenſerint, ut dicitur cap. *Licet de vitando*; etiam ſi Papa eſſet excommunicatus vel alias inhabilitatus. Nulla enim exceptio excommunicationis vel etiam hæreſis præcedentis contra eum qui à duabus partibus electus eſt poteſt opponi, quaſi ab eo ſublata ſit omnis in Eccleſia, cùm ſit mutatus in virum alterum &c. Et ſunt textus expreſſi in dicto cap. *Licèt* & eod. tit. *Ne Romani. §. Porro* in Clem. Et notatur in dicto cap. *Licèt* per Innoc. & Henric. poſt omnes. Clarè & apertè loquitur textus.

Item eſt advertendum quia in facto ponitur quod in electione prædicta duo ex Dominis Cardinalibus de ſubſcriptis expreſsè proteſtati ſunt quod dictus de Capranica admitteretur, quem & in quantum in eis eſt admitti voluerunt. Et ſic iſti duo de ſubſcriptis non fuerunt excommunicati vel inhabilitati ex quo per eos non ſtetit. Præmiſſis igitur omnibus ceſſantibus, licèt non ceſſent, iſti duo potuerunt Papam eligere, aliis inhabilibus exiſtentibus. Duo enim tunc ſufficiunt, & notatur *De elect. c. s.* Et idem notatur eod. cap. *Licèt*. per Ægidium Avinionenſem. Et notatur cap. *Ubi majus*, ſuper verbo *Cardinal.* per Archid. & Iohannem Monachi, & in dicta Clem. *Ne Romani* per Paulum. Plus dico, quod etiam unus ſolus hoc caſu eligere potuiſſet, ut notatur *De poſtula. prælat. c. Quantum*. per B. qui plenè diſputat & ita eleganter concludit. Facit quod notatur *Ne ſede vacante* c. t. §. s. lib. VI. per Iohannem Andreæ.

Sed fortè mihi dicatur quod probandum eſſet in facto quod illi duo qui fuerunt proteſtati vel alii poſt decretum creati vel eorum major pars elegeris D. Eugenium; cujus probatio videtur difficilis, cùm nullus alius ſit inter eos duos Cardinales. Quod ſi non probetur, præmiſſis veris exiſtentibus quod alii fuerint inhabiles, electio non videtur canonica, cùm requiratur conſenſus duarum partium, ut dicto cap. *Licèt*.

Ad quod reſpondetur quod licèt quæſtio ſit in facto an illi vel eorum major pars elegerit, tamen ſuppoſito deteriori & fortiori, quod electioni prædictæ illi tunc non conſenſerint, quia tamen omnes & ſinguli Cardinales poſt electionem prædictam eundem Dominum Eugenium ad oſculum tamquam Papam receperunt, & in cathedra & ſede Petri poſuerunt, eundem adoraverunt, & in ſummum & univerſalis Eccleſiæ Pontificem, Chriſti Vicarium, & Petri ſucceſſorem ſuſceperunt, & eum talem eſſe omnibus Chriſtianis & catholicis Principibus populi ſcripſerunt & denuntiaverunt, ac eundem coronaverunt, (quæ coronatio eſt ultima Papæ electio, ut notatur in dicto lib. VI. per gloſ.) eidemque nihilominus per duos annos & ultra ut tali obedierunt, & omnes & ſinguli obediunt eidem, etiam omnes Reges & Chriſtiani Principes de præſenti, certè ex iis omnibus ſic publicè & notoriè peractis omnia vitia, ſi quæ fuerint & electionum varietates ſunt ad unitatem & unum redactæ, quia prædicta poſt electionem ipſam ſunt publicè & notoriè peracta ſecuta, omnia impedimenta, ſi quæ fuerint, expirata ſunt & purgata, & purgarunt ac ſi à principio omnes vel duæ partes eum elegiſſent, & ex illis poſtea ſecutis eidem Domino Eugenio novum jus, præmiſſis objectionibus ceſſantibus, in papatu acquiſitum fuit, ut elegantiſſimè notat Hoſtienſis in dicto cap. *Licèt. §. Praeterea*, ſuper verbo *à duabus partibus*. In electione enim ſummi Pontificis ſunt multa ſpecialia quæ enumerantur octo. Sed dictus Dominus Ægidius Avinionenſis Epiſcopus enumerat ibidem tredecim.

Item Compoſtellanus elegantiſſimè & multum notabiliter loquitur in hoc articulo, quem ſequitur Novellator, de Ancarano, Ægidius, & alij in cap. *Tranſmiſſum* De elect. dicentes quod etſi nulla ſit electio, vel de ea non appareat, ſi tamen ab omnibus Cardinalibus recipiatur & eum Cardinales ita publicè fateantur, praeſumitur electio canonica praeceſſiſſe, & talis inveſtitura vim collationis habet. Eis enim credi debet, quia nullus eſt cum eis in electione, & plus eſt voluntatem ſuam factis quàm verbis declarare. cap. *Dilectis*. De pœnis. *Degradatio*. lib. VI. *ff. De iis qui notantur infamia. l. 2. §. Igna. & de aedilit. edic. l. 1. Si dictum. §. fi.* Tamen facit ad præmiſſa c. *Ex ore*, De iis quæ fiunt à majori parte capituli.

Nunc reſtat formaliter reſpondere ad rationes ſuprà in contrarium factas de oratione plurali, quæ reſolvi debet in ſingularitate &c. Ad quam ſatis reſponſum eſt, & quia etſi ita eſſet, & quod ille admitti debuiſſet, licèt non debuerit, ea quæ ſuprà dicta ſunt, tamen hoc non obſtante valuit electio. Sed ad dictam rationem poteſt particulariter reſponderi multipliciter. Primo generaliter quod illa eſt ratio ſcholaſtica apparens & non exiſtens in caſu noſtro, & ideo ſcholaſticis relinqui poteſt diſputanda, & maximè quia materia Brocardica eſt, ut notatur de re. jur. *Pluralis locutio* per Dynum & alios & Inſtit. de jur. perſo. in principio per Io. Fa. & *ff. Si quis et. Si ſervus §. Si pluri.* per Alber. de Roſate poſt omnes alios. Vel aliter ſpecificè reſpondetur quod pluralitas reſolvitur in ſingularitatem in materia favorabili, ut in l. *Contraria*, ubi de libertate agitur. Secùs autem in materia odioſa, ut ſequeretur abſurditas vel inconveniens, ut in caſu noſtro, ubi eſt pœna, & ſequi poterant mala, abuſus & abſurditates, de quibus ſupra ſecundum Bartholum. Vel aliter. Ubi pluralis locutio fit pluribus collectivè vel conjunctim, tunc non reſolvitur in plures ſingularitates. Et ratio: quia mens & voluntas proferentis eſt inſpicienda. Hic autem mens & voluntas proferentis erat de quatuor admittendis, non de uno ſolo. Ita notatur *ff. Si quis caſu. l. Si ſervus. §. Si plur.* per Alber. poſt alios. Item non erat res in eodem ſtatu tempore electionis, quia tres ex dictis quatuor erant admiſſi, Ergo &c. *ff. de ſolv. l. Cùm quis in principio*. ex. de jurejur. cap. *Quemadmodum*.

Item propter unum vel duos nec plus vel minùs *De conſec. di. t. Revera*. Et ibi notatur in prooemio Decretalium. Et ideo pluralitas non poteſt reſolvi in ſingularitatem hoc caſu, cùm pluralis locutio non verificetur in uno *ff. De teſti. l. Ubi minus*, & de reg. jur. l. s. *Pluralis locutio* per Dynum. Item decretum dicit quod caſu dicti quatuor non admitterentur &c. Hic autem quatuor non fuerunt repulſi, ſed unus ſolus; & ideo non verificatur dicta pluralis locutio in illo, quia voluntas proferentis repugnat; quæ tamen ante omnia eſt reſpicienda, ut ſuprà dictum eſt.

Item aliter dici poteſt quod ubi eſt diſpoſitio per verbum collectivi & pluralis numeri facta, reſolvi poteſt in plures ſingularitates concernentes unum & eundem effectum, ſicut in caſu noſtro, ubi de electione actum fuit, & ad illum effectum ſolum facta

fuit. Tunc non fit reſolutio in plures ſingularitates, ut eſt caſus in dicta l. *Quamvis* & l. *Cùm quid.* Cod. de impub. & aliis ſubſtit. Vbi dicitur quod ſubſtitutio pupillorum facta pluribus conjunctim non reſolvitur in ſingularitates. Secus autem ubi ad diverſos fines & effectus tendunt, quia tunc fit reſolutio in ſingularitates, dicta l. *Falſa.* §. *fi. per contr. alleg. cum concord.* Ita eleganter notatur in dicta lege *Quamvis* per Ia. Britonem & Salicetum, qui notabiliter loquitur. Et idem ſequitur Bartolus in dicta l. *Falſa.* §. fi. Et ita apparet multiplex ſolutio ad l. contrariam allegatam. Quamvis haec fuit ſuperflua, quia ſuprà ſatis reſponſum erat ad ſufficientiam bene indifferenter. Et ideo concluditur evidenter quod Cardinales ipſi debuerunt & potuerunt contra dictam ſcripturam eorum venire, ex quo non valuit & à jure prohibita fuit. *Cod. De agric. & cenſit. l. Quemadmodum. & notatur lib. x. & C. de pact. l. Pacta quae contra.* Et notatur *in l. ple. de pact.* in tribus oppoſ. per Baldum & alios Doctores. Et hoc de tertio & ultimo dicto ſufficiat.

Verum mihi dictum eſt poſt praemiſſa, videlicet quod de uſu & obſervantia & conſuetudine Romanae curiae eſt quod in materia promotionis & aſſumptionis Cardinalium fuit & eſt uſitatum quod ex quo aliquis eſt in ſecreto conſiſtorio per Papam & Cardinales nominatus vel electus in Cardinalem, quod ille pro Cardinali habetur & reputatur inter eos in omnibus. Quod cum audivi, non credidi, nec credo ita eſſe. Et cauſa eſt, quia jura probant contrarium. Dicit enim textus legis quod ſi legaretur alicui Seio, ſi Conſul factus fuerit, ut vivo teſtatore Conſul deſignatus, id eſt, electus, extiterit, niſi vivo eodem teſtatore, Conſul cum ingreſſus fuerit, non habebit legatum. Non enim ſufficit ſola nominatio, deſignatio vel electio niſi vivo teſtatore per ingreſſum honoris fuerit actus perfectus & conſummatus. *ff. de condit. & demonſtr. l. Publius Maevius in principio*, Vbi eſt expreſſum. Vbi notat Baldus quod ad perfectionem alicujus honoris vel officij tria exiguntur, primo electio, ſecundo acceptatio, tertiò poſſeſſio ſeu ingreſſus: quorum ſi alterum deſit, non meretur dici honorem aliquando vel officium adeptus. Et haec ibi probantur. Similiter notat Dynus in beneficiis eccleſiaſticis & feudis in quibus haec tria requiruntur. De reg. jur. cap. Beneficium, lib. vi. Addunt Doctores & quartum, videlicet quod requiritur juramenti praeſtatio. Niſi enim praeſtiterint juramentum ſolitum, ſunt extrà mittendi, ut notatur in pace Conſtantienſi per Baldum notabiliter ſuper verbo *Vaſſalli.* & 3. q. per eum diſputata quae incipit *Apulus Caſtrum progenitor.* Hic autem in caſu noſtro, etſi conſtet de electione vel nominatione, non tamen conſtat de acceptatione in vita Papae, vel ſaltem non conſtat de publicatione in conſiſtorio publico, nec de capelli rubei traditione, juramenti praeſtatione & aliis ceremoniis quae in talibus notoriè fieri ſolent; & per conſequens non meruit in vita Domini Martini nec poſt dici meretur Cardinalis per praedicta. Etiam dicunt canones de Archiepiſcopo quod non debet ſe Archiepiſcopum nominare quouſque receperit Pallium, nec facere quae archiepiſcopali dignitati incumbunt, quia cum pallio recepit nomen Archiepiſcopi. Notatur authenticè *De uſu pallij in c. Niſi.* Item nec Epiſcopus ante conſecrationem debet dici vel nominari Epiſcopus, nec prius poteſt ea quae Epiſcopo incumbunt ſpiritualiter exercere. *De elect. Tranſmiſſ. & De praebend. c. De multa. per Innoc.* Nec ejus vacant beneficia ante conſecrationem ipſam vel lapſum temporis ad eandem ſuſcipiendam ordinatum. *De elect. Cum in cunctis.* §. *Cum vero.* Nec Imperator dici debet nec nominari niſi imperiales ſuſceperit infulas. *Cod. De quadrien. praeſcript. l. vi. Bene à Zenone. in fi.* & quod ibi notatur per Cynum, Raym. & Albe. in dicta lege *Publius* per Baldum, & notatur *De jure jur.* Romani Principes, ſuper verbo, Reges Romanos in Clem. per Ioh. And. & alios & idem Ioh. Andr. poſt . . . in ſpe. De reſcriptis. §. fi. Et ideo quicquid ſit de uſu & obſervantia, iſtam credo juris veritatem.

Et ut finem verbis imponam, pro finali meorum ſcriptorum concluſione dicam quod ſanctiſſimo Domino Noſtro Eugenio vero ſummo univerſali Pontifici dirigam verba, beato Ambroſio in Epiſcopum Mediolanenſem electo ad ipſius confortationem per Valentinianum Imperatorem dicta: *Noli timere, quia & Deus, qui te elegit, ſemper te juvabit.* Et ſpero quod Sereniſſimus Imperator, qui cum eodem eſſe praeſentaliter aſſeritur, eidem pariter ſubjungendo verba quae ibi ſequuntur dicet, quae ſunt haec: *Et ego adjutor & defenſor tuus, ut meum ordinem decet, ſemper exiſtam.* 63. di. *Valentinianus*, ad fi. Et alibi: *Iuſtitia liberavit te.* Proverb. 10. Et etiam veritas, quae apud Eſdram vincit, ubi ſcriptum, *Veritas valet & invaleſcit & in aeternum vivit & obtinet in ſecula ſeculorum.* Eſdrae 10. Io. 8. di. 8. cap. *Conſuetudo.* Spero enim firmiter in verbis quae ipſa veritas Petro dixit Lucae 22. *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua.* Et quamvis Petri navicula fluctuet, perire tamen non poteſt, prout non peribit duce Domino in aeternum.

De materia autem quae principaliter tractatur in ſacro Baſilienſi Concilio non tango, quia neſcio puncta principalia ſuper quibus dubitatur vel agitur. Dicuntur tamen multa quae aſſeruntur fundari ſuper conſtitutionibus & decretis Conſtantienſis Concilij, quae facta fuerunt pro magna parte, ut fertur communiter, ſede apoſtolica vacante. Si ita ſit, neſcio. Quae ſedes Dei gratia non vacat, ſed plena eſt de praeſenti. Et ideo ſi ita ſit, videretur irreprehenſibile judicandum ſi ſecundùm varietatem temporum ſtatuta varientur humana. *De conſang. & affinit. cap. Non debet. in princ. concord.* Item illi contra quos tunc proceſſum fuit alia gravia valde non ſolum commiſerant, ſed egerant longo tempore & commiſerant contra Dei Eccleſiam. Quod praefatus Dominus noſter commiſerit Eccleſiam, ſicut illi ſcandalizaverunt & turbaverunt, quod ita rigidè debeat contra eum procedi, non enim fuit in ſede ſua pacificus per biennium. Et ideo altercatio videtur reformare pactum. *Codic. De tranſact.* Concordanter ſcripturae. *Cod. De fur. l. Apud antiquos*, ut ibi notatur. Hoc dico ſolummodo; ſuper quibus ampliùs clavum non laxo. Paratus ſum tamen pro veritate certare, ſcribere & laborare, ſi ſim certus in facto. Super quibus &c. Salva ſemper determinatione dicti ſacri Concilij. Quae omnia ſubmitto veritati & correctioni ac emendationi cujuſcunque meliùs ſpeculantis, proteſtationes in principio poſitas repetens.

Ex Aquis in provinciae provincia anno Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo tertio die XIII. menſis Auguſti, pontificatus dicti Domini Noſtri Eugenii quarti anno tertio.

Ego Iordanus Bricii Miles, utriuſque juris minimus profeſſor, conſiſtorialis Advocatus, Provinciae Iudex major, manu propria.

Inſtructions & deſpeches de l'Ambaſſade envoyée en Cour de Rome par le Roy CHARLES VIII. en l'année MCCCCLXXXIV.

INſtructions de ce qu'ont à dire de par le Roy à Noſtre Saint Pere le Pape, au ſaint College des Cardinaulx, & aux Seigneurs d'Italie les perſonnes que s'enſuivent comme Ambaſſadeurs de par ledit Seigneur devers les deſſuſdits, c'eſt aſſavoir le Comte Daulphin d'Auvergne Chevalier de l'ordre dudit Seigneur, l'Eveſque & Duc de Langres Per de France Lieutenant general dudit Seigneur en Bourgogne & marches d'environ, Eſtienne Eveſque de Sèes Conſeiller du Roy, frere Claude de Dinteville Abbé de la Ferté de l'ordre de Ciſteaux Au-

moſtier

moſnier dudit Seigneur, Maiſtres Jehan Raolin Prothenotaire du ſaint ſiege apoſtolique, Robert Gaguin Doĉteur en decret Miniſtre general de l'ordre de la Trinité & redemption des captiz, les ſieurs de la Barde Seneſchal de Lion & de Gardete Chevaliers Conſeillers Chambellans d'icelui ſeigneur, Maiſtres Claude Chauvreux & Jehan Rabot Conſeillers dudit ſeigneur és Parlemens de Paris & du Dauphiné & Euſtace Salemon Secretaire d'icelui ſeigneur, & les dix, neuf, huit, ſept, ſix, ou cinq d'eulx en l'abſence des autres.

Apres les devotes recommandations diront que le Roy, comme Tres Chreſtien & vray fils de ſainte Egliſe, veult à touſjours exploiĉter tout ſon pouvoir entierement en toutes choſes qui concerneront le bien, honeur, utilité, & proffit de Noſtre ſaint Pere, & du ſaint ſiege apoſtoliqua, & pour ce icelui ſeigneur a voulenté de vivre & perſeverer en la bonne obeiſſance filiale que les tres catholiques Roys de France ſes predeceſſeurs ont rendue audit ſaint ſiege, ſous confidence & eſpoir indubitable que en ſes ſouveraines hauteurs, préeminences, & prerogatives royales il ſera continuellement gardé, aidé, porté, & favoriſé en toute honneſteté par ledit ſiege apoſtolique ainſi & par la maniere que les autres Roys de France ſes predeceſſeurs, leſquels ſe ſont conſtituez proteĉteurs & deſenſeurs pour les ſaints Peres à l'encontre de tous ceulx qui ont voulu nuire auſdits ſaints Peres, en ont remis les aucuns en leurs ſieges, dont ils avoient eſté deboutez. Avec ce, toutes les fois qu'il y a eu ſciſme en l'Egliſe, les Roys de France ont labouré à l'union, & meſmement au ſciſme qui fut du temps de Pape Eugene & aprés de Pape Nicolas; lequel ſciſme fut pacifié par la prudence, frais, & labeur de feu le Roy Charles VII. de bonne memoire, que Dieu abſoille.

Item diront que en enſuivant ce train le Roy pour plaire à Noſtre ſaint Pere ſe veult preſentement employer à pacifier la diviſion d'Italie. A quoy il eſt meu principalement pour ce que icelle diviſion pourroit à la longue eſtre prejudiciable audit ſiege apoſtolique. Et à ceſte fin ledit ſeigneur a baillé a ſeſdits Ambaſſadeurs letres & commiſſions pertinentes.

Odor Rayn. an 1483. § 40. Puis reciteront la reception des briefs apoſtoliques eſcripts au Roy pour la reſtitution de la Conté de Valentinois. Et ſur ce diront que ledit ſeigneur deſire eſtre au vray informé du droit pretendu en icelle Comté par Noſtredit ſaint Pere.

Car bien eſt vray que le feu Roy Lois, que Dieu abſoille, à la perſuaſion de ceulx qui diſoient ceste Comté de Valentinois competer audit ſiege apoſtolique ne vouloit en riens empeſcher le droit de l'Egliſe en cas que ledit ſiege apoſtolique y auroit droit, ouquel cas icelui ſeigneur s'en departit pour autant que le droict du ſaint ſiege y ſeroit trouvé, & non autrement ne plus avant, ainſi que le contient les mots contenus és letres patentes dudit feu ſeigneur ſur ce faictes.

Et pour icelles entendre eſt aſſavoir que les Advocat, Procureurs, & Officiers Daulphinaulx, tant du feu Roy que du Roy preſent, par oppoſitions, appellations, & autrement ſe ſont touſjours mis en contradiction pour monſtrer que ledit ſaint ſiege apoſtolique n'avoit jamais eu droit quelconque en ladite Conté de Valentinois, & que les letres du feu Roy ne donnoient point de nouvel droit. Pour laquelle contradiction Noſtredit ſaint Pere n'a jamais eſté paiſible poſſeſſeur d'icelle Comté. Et ne pouvoit ledit feu Roy bailler ladite Comté. Car au temps qu'il la bailla il n'y avoit riens, mais appartenoit à Mons. le Daulphin à preſent Roy, lequel en eſtoit poſſeſſeur.

Avec ce diront leſdits Ambaſſadeurs que tous ceulx du Daulphiné en ont fait grant, inſtance, & encores continuellement la pourſuivent, diſans que ladite Comté eſt joincte & doit demeurer unie inſeparablement audit pays de Daulphiné, en maniere que quant ores les letres patentes du feu Roy ſeroient couchées en la plus avantageuſe forme que faire ſe pourroit au profit du ſaint ſiege, ſi n'auroit il eſté ſelon droit en la puiſſance d'icelui feu ſeigneur de ſeparer ladite Comté ne de icelle tranſporter audit ſaint ſiege apoſtolique. Et pour ceſte cauſe ont leſdits du Daulphiné envoyé notable ambaſſade devers le Roy qui eſt à preſent requerir que ceſte dite Comté ne ſoit disjoincte d'icelui pays de Daulphiné, mais demeure perpetuellement conjoincte & unie avecque ledit pays, & lui ont expreſſement dit en preſence des Seigneurs de ſon ſang & des autres de ſon Conſeil que a parler en termes de raiſon il n'eſt pas en ſon pouvoir de le faire autrement.

Et pour ce que leſdits du Daulphiné propoſoient le tres grant intereſt particulier & dommaige qu'ils ſe dient avoir en ceſte partie, auſſi que le Roy, qui ne vouldroit faire que choſes juſtes & raiſonnables, ne leur doit denier juſtice, il a ordonné auſdits du Daulphiné envoyer de leurs gens bien inſtruits avec leſdits Ambaſſadeurs, afin que en toute humilité, reverence ils donnent à cognoiſtre à Noſtredit ſaint Pere ce que verité & juſtice vouldroit en ladite matiere, pour apres en eſtre fait ainſi que Noſtredit ſaint Pere & le Roy verront eſtre bon & convenable.

Au ſurplus remonſtreront que combien qu'il ſoit ſeant, raiſonnable, & pour la ſureté de Roy & du royaume tres neceſſaire de pourveoir aux Egliſes eſtans és pays dudit ſeigneur de gens qui luy ſoient Hiſtor. Charles VIII. du Louvre pag. 398.
ſeurs, feables, & non ſuſpeĉts, neantmoins ung nommé Maiſtre Jehan Moniſſart ſe dit eſtre pourveu par Noſtredit ſaint Pere à l'Egliſe de Tournay, nonobſtant que icelui Moniſſart ne ſoit feable ne ſeur au Roy ne au royaume, mais ait touſjours tenu party contraire, ſans ce que jamais il ſe ſoit reduit à l'obeiſſance du Roy ne qu'il ait demonſtré aucun ſigne parquoy ledit ſeigneur y deuſt prendre confidence.

Et fault conſiderer que ſelon les anciens ſtatuts & ordonnances du royaume un eſtranger, quel qu'il ſoit, ne peut avoir benefice oudit royaume ſans du moins obtenir du Roy prealablement letres de naturalité. Ce que n'a pas ledit Moniſſart, qui eſt eſtrangier, & n'a par nativité ne autrement riens oudit royaume. Leſquels ſtatuts & ordonnances n'ont point eſté faits ſans grant cauſe, & touſjours l'on en a uſé.

Item quant à ce ſoit dit que le Roy n'a pas petit intereſt en ceſte partie pour la ſeureté dudit royaume, attendu que la cité de Tournay eſt aſſiſe en lieu limitrophe. Parquoy eſt bien requis y eſtre pourveu de perſonne ſeure & feable.

Et pour ce que Reverend Pere en Dieu frere Loys Pot eſt de lignaige illuſtre, & avecques ce tres notable Prelat, tres feable au Roy & audit royaume, dont il & tous les ſiens ſont d'ancienneté nez & natifs & grandement emparez, le Roy pour le bien & ſeureté de ſondit royaume, & auſſi pour la tres grant affection qu'il a aux freres & prochains parens dudit frere Loys Pot, a eſté & eſt tres joyeulx de ſa promotion à ladite Egliſe de Tournay. Laquelle promotion a eſté fait ſelon & en enſuivant les ſaints decrets des Conciles, & auſſi ſelon le train, ordre, ſtatuts, & ordonnances anciennes dudit royaume.

Parquoy ſoit ſupplié que en entretenant les droitures, auctoritez, & préeminences du Roy & du royaume, & pour le preſerver de tous intereſts, dommaiges, & dangiers, il plaiſe à Noſtredit ſaint Pere non permettre que ledit Moniſſart inquiete aucunement ledit frere Loys Pot ne autres pour raiſon de ladite Egliſe de Tournay, attendu meſmement que telle inquietation ne peut engendrer que ſcandale & inconvenient, ſans ce que ledit Moniſſart en puiſſe jamais rapporter fruit quelconque. Car le Roy ne pourroit ſouffrir que icelui Moniſſart ob-

Digitized by Google

ſint ladite Egliſe de Tournay contre les ſaints decrets & ſtatuts dudit royaume.

Et à ce propos pourront attendamment leſdits Ambaſſadeurs ouvrir à Noſtredit ſaint Pere les continuelles doleances tres grandes faites au Roy par les gens des trois Eſtats de ſondit royaume, leſquels ſe ſont tres grievement dolus & complains de ce que l'en n'entretient les Egliſes dudit royaume en leurs droits, libertez, & franchiſes comme au temps du Roy Charles VII. attendu meſmement que icelui ſeigneur qui eſt à preſent à ſon ſacre a juré les entretenir, & qu'il ne ſe peut ne doit deſpartir des ſaints decrets & canons que par les ſaints Conciles duement aſſemblez, aſſiſtant le benoiſt ſaint Eſprit, ont eſté faits & depuis acceptez par les Roys & toute l'Egliſe de France & Daulphiné, & meſmement les decrets des ſaints Conciles de Sennes & de Conſtance acceptez & confermez ou Concile de Basle, & depuis auſſi acceptez par le Roy Charles VII. preſident en l'Egliſe de ſon royaume & Daulphiné, preſent ſon fils aiſné le Roy derrenier defunct & autres ſeigneurs de ſon ſang, oys ſur ce les orateurs du Pape & Concile general, & que depuis ont eſté approuvez & ratifiez par Pape Nicole, & auſſi ont eſté approuvez par trois aſſemblées de l'Egliſe de France & Daulphiné, preſents eſdites aſſemblées à Rouen & à Chartres le Legat Nadonenſis & à Bourges quant defunct le Cardinal de Touteville fut Legat en France. Et encores ont eſté iceulx ſaints decrets approuvez par l'aſſemblée des Prelats & univerſitez qui fut derrenierement à Orleans, qui fut la plus grande & la plus notable aſſemblée d'Egliſe qui ait gueres eſté en ce royaume, en laquelle eſtoient cinquante & trois Eveſques.

Leſquelles doleances deſdits Eſtats procedent principalement pour la tres grande & tres extremes evacuation des deniers du Royaume & Daulphiné. Et dient leſdits trois Eſtats que ſe pour aucun temps l'on a tres enormement foulé ledit royaume & Daulphiné, en ceste partie Noſtredit ſaint Pere n'a pas matiere de tirer telle playe à conſequence. Car vouloir continuer telle aſſliction ſembleroit œuvre toute contraire à la paternelle dilection que Noſtredit ſaint Pere a envers le Roy.

Avec ce diſoient leſdits des Eſtats eſtre à conſiderer que en continuant la maniere de tirer argent hors dudit royaume, l'on pourroit mettre à la longue ledit royaume en telle neceſſité qu'il ne ſeroit pas facile de reſiſter aux anciens ennemys d'icelui ou à autres, s'ils le vouloient invahir. Et ſemble auſdits Eſtats fort eſtrange que l'on doye uſer du revenu des Egliſes de France par maniere que la Couronne & le royaume, dont elles ſont douées, en euſſent à ſouffrir.

Toutes voyes le Roy ne veut pour ceſte premiere fois aucune remonſtrance formelle eſtre directement faicte à Noſtredit ſaint Pere, mais tant ſeulement par maniere recitative, en commemorant incidemment, comme dit eſt, les doleances propoſées à l'aſſemblée deſdits trois Eſtats. Et ſi Noſtredit ſaint Pere en reſpond aucune choſe à laquelle on ſe puiſſe attacher, c'eſt bien le plaiſir du Roy que leſdits Ambaſſadeurs l'advertiſſent diligemment d'icelle reſponſe & de l'inclination en laquelle ils trouveront Noſtredit ſaint Pere, afin que le Roy y puiſſe prendre bon advis, & lors leur mandera qu'ils en auront à faire.

Item requerront leſdits Ambaſſadeurs que le Roy & ceulx de ſon Conſeil ne puiſſent en quelque cas eſtre excommuniez, & que en toutes monitions, fulminations, & cenſures leurs perſonnes ſoient tousjours entendues pour exceptées, & que doreſnavant on ne procede en tout cas ſi facilement par cenſures eccleſiaſtiques contre les ſubgets d'icelui ſeigneur comme l'on a accouſtumé, ainſi plaiſe à Noſtredit ſaint Pere pour le bien univerſal refrener le hardement de ceux qui trop legierement & à petite occaſion procedent auſdites cenſures, dont avient que l'auctorité de l'Egliſe eſt ſouvent contempnée & le peuple ſcandaliſé.

Et pour le general requerront que tous & chacuns les privileges, graces, & indults octroyez par les Papes & ſiege apoſtolique aux Roys de France ſoient confermez, ratifiez, approuvez en bonne forme, avec toutes les libertez, franchiſes, prerogatives, préeminences, couſtumes, uſaiges dont les Roys ont par cy devant joy & uſé.

Item diront que les religieux, Abbé, & Convent de l'Egliſe de ſaint Anthoine de Viennois ſont grant pourſuite envers le Roy de fonder ou d'admortir quinze cens ducats de rente qu'ils payent par chaſcun an de penſion à l'Egliſe de Montmajour en Prouvence de l'ordre de ſaint Benoiſt pour raiſon du corps ſaint Anthoine, qui fut levé en ladite Egliſe de Montmajour & porté ou il eſt de preſent, & laquelle rente le feu Roy Lois, que Dieu abſoille, lui eſtant Daulphin, voua fonder ou faire admortir, & l'a tousjours fait payer juſques à ſon treſpas pour ladite Egliſe de ſaint Anthoine. Et pour ce que le Roy deſire tres fort l'accompliſſement du vœu du feu Roy ſon pere, leſdits Ambaſſadeurs requerront tres inſtamment à Noſtredit ſaint Pere pour eſtaindre ladite rente & d'icelle deſcharger ladite Egliſe de ſaint Anthoine il plaiſe à ſa ſaincteté faire reſervation & union des benefices dudit ordre de ſaint Benoiſt à icelle Egliſe de Montmajour quand vacation y eſcherra juſques à l'eſtimation & valeur de ladite rente de quinze cens ducats, ſelon la ſupplication que plus amplement ſera preſentée à Noſtre ſaint Pere.

Au regard des recommandations qui ſeront à faire pour aucuns particuliers, & meſmement touchant l'eveſché de Toulon & Prevoſté de Figuen pour Maiſtre Rauſtain d'Anceſune Prothenotaire du ſaint ſiege & nepveu du Bailly de Meaulx Conſeiller & Chambellan du Roy, lequel le Roy veult eſtre pourveu deſdits benefices, & non à autre, ainſi que pluſieurs fois lui a eſcript, remonſtreront à Noſtre ſaint Pere comment leſdits eveſché & prevoſté ſont aſſis ou pays de Prouvence, qui eſt pays puis n'agueres reduit en l'obeïſſance de la Couronne de France, ou le Roy a grant intereſt d'y eſtre pourveu de homme ſeur à lui & feable, conſideré les places eſtant dudit eveſché, qui ſont ſur la frontiere dudit pays, & auſſi a intereſt tres grant pour raiſon de la prevoſté à cauſe de ce que le patronnaige en appartient au Roy comme Comte de Prouvence, & dont tousjours les Comtes de Prouvence ont joy. Et reiterant comment autrefois ung Pape donna au Cardinal de Coitivi ladite prevoſté, & le Roy de Cecille René, comme Comte de Prouvence & patron, la donna à autre, dont arreſt s'en enſuiviſt à l'encontre dudit Cardinal, & que attendu que le Roy a ce droit de conferer ladite prevoſté en patronnaige, qu'il plaiſe à Noſtre ſaint Pere en laiſſer joir ledit Maiſtre Rauſtain, ouquel le Roy Comte de Prouvence l'a conferée.

Pareillement parleront de l'eveſché d'Oſtun pour le Prothenotaire de Chalon, & de la translation du cimitiere de Neufchaſtel outre Joulx en faveur du Mareſchal de Bourgogne, tous leſquels le Roy entend faire recommander à Noſtre ſaint Pere. Iceulx Ambaſſadeurs recevront les memoires que leur bailleront leſdits recommandez & autres que ledit ſeigneur voudroit recommander cy apres tant en general que en particulier, pourveu qu'ils ſoient ſignez de la main du Roy, & en feront les diligences ſelon le plaiſir dudit ſeigneur. Et dés à preſent requerront Noſtredit ſaint Pere pour Loys Gouffier du dioceſe de Lion aagé de huit ans Clerc fils du ſeigneur de Boiſi Chevalier Conſeiller & Chambellan du Roy, qu'il plaiſe à ſa ſainteté le créer Prothenotaire dudit ſaint ſiege, le diſpenſer à tenir benefices & proviſions en l'Egliſe, ſoient dignitez abbatiales, prieurez conventuels, doyennez, Archidiaconez ou autres benefices, etiamſi des ordres de

Cluny

Cluny ou Ciſteaulx, & juſques à l'eſtimation de trois mil ducats, avec diſpenſe de l'aaige neceſſaire.

Fait au Conſeil du Roy à Paris en l'oſtel des Tournelles le XXI jour de Juillet l'an mil quatre cens quatre vingt & quatre, preſents Monſ. le Duc d'Orleans, Monſ. de Dunois, Monſ. le Chancellier, Meſſr. les Eveſques d'Albi & de Lombez, les ſires de Richebourg, d'Argenton, du Lau, de Montmoranci, de Vaten, & de Chaſtelacher, Meſſire Pierre Doriolle Preſident des Comptes, Maiſtre Gacien Faure tiers Preſident de Tholoſe, Maiſtres Guillaume Dauver, Charles de la Vernade, Pierre de Sacierges, & Eſtienne Paſcal Maiſtres des requeſtes, & autres preſents. Ainſi ſigné, Charles. E. Petit.

Du XVIII. jour de Mars mil quatre cens quatre vingt & troys au Pleſſis du Parc apres diſner.

OUdit Conſeil ont eſté leuës par Monſ. le Chancelier les inſtructions qui ont eſté dreſſées pour les Ambaſſadeurs qui doivent aller à Rome, tant pour rendre l'obeiſſance filiale pour le Roy à Noſtre ſaint Pere que pour le fait de l'Egliſe. Leſquelles inſtructions & tous les articles qui y ſont ont ſemblé eſtre bien & honneſtement couchez, excepté que l'article faiſant mention des diſpenſes & commandes ſera encores veu & corrigé par mondit Sr. le Chancellier, qui en viendra faire le rapport devant Meſſrs. du Conſeil.

CHarles par la grace de Dieu Roy de France à tous ceulx qui ces preſentes letres verront ſalut. Comme feu noſtre tres cher ſeigneur & pere, que Dieu abſoille, ait en ſon vivant travaillé & mis peine de appaiſer les guerres, diviſions, & differences que puis aucun tems en ça ont eſté & encores ſont meues ou pays d'Italie à la grant foulle, deſtruction, & oppreſſion du peuple deſdits pays, dont tous les vertueux Roys & Princes Chreſtiens doivent avoir deſplaiſance & compaſſion pour l'effuſion du ſang humain & autres inhumanitez qui ſe font en guerre, & pour ce faire y ait noſtredit feu ſeigneur & pere envoyé pardelà aucuns notables perſonnaiges ſes Ambaſſadeurs, mais obſtant ſon treſpas avenu, n'y a peu eſtre mis encores appoinctement ne paix finale, & ſoit ainſi que nous voulans enſuivre ce qui a eſté encommencé par feu noſtredit ſeigneur & pere & mettre peine de appaiſer leſdites guerres & differences, conſiderant meſmement que par le moyen d'icelles guerres & diviſions le Turc & ſes alliez infidelles & ennemys de la foy Chreſtienne pourroient invader ledit pays d'Italie & autres adjacens à icellui & en iceulx faire de grans cruaultez & ſurpriſes, dont toute la foy & religion Chreſtienne pourroit eſtre fort foulée, avons deliberé envoyer oudit pays d'Italie pardevers les Princes, ſeigneurs, & communaultez d'icelui gens de grant auctorité, nobleſſe, prudence, & ſcience de noſtre royaume, dont les aucuns ſont de noſtre ſang, pour leur remonſtrer leſdits inconveniens & les exhorter à inciter à faire appoinctement & paix ſelon le commandement de noſtre redempteur & createur. Pourquoy nous confians à plain des ſens, loiaultez, prudences, vertus, & ſcience de noſtre tres cher & amé couſin le Comte Daulphin d'Auvergne, noſtre amé & feal couſin & Conſeiller l'Eveſque & Duc de Langres Per de France noſtre Lieutenant general en nos pais de Bourgogne, Maſconnois, Carrolois, & Auxerrois, nos amez & feaulx Conſeillers Eſtienne Eveſque de Sées, frere Claude de Dinteville Abbé de la Ferté de l'ordre de Ciſteaulx noſtre Aumoſnier, Maiſtre Jehan Raoulin Prothenotaire du ſaint ſiege apoſtolique, Maiſtre Robert Gaguin Docteur en decret Maiſtre general de l'ordre de la Trinité & redemption des captis, les ſires de la Barde Seneſcal de noſtre ville de Lion & de Gardete Chevaliers nos Chambellans, Maiſtres Claude Chauvreux & Jehan Rabot nos Conſeillers de Parlemens de Paris & du Dauphiné, & Euſtace Salmon noſtre Secretaire, iceulx avons commis, deputez, & ordonnez, commettons, deputons, & ordonnons par ces preſentes nos Ambaſſadeurs & meſſagiers eſpeciaulx & principaulx pour aller & eulx tranſporter eſdits pays d'Italie pardevers leſdits Princes, ſeigneurs, & communaultez dudit pays où beſoing ſera & qu'ils verront eſtre à faire pour le bien des matieres, & avons donné & donnons par ceſdites preſentes à noſdits couſins, Conſeillers, & Ambaſſadeurs, & aux neuf, huit, ſept, ſix, ou cinq d'eulx en l'abſence des autres, pouvoir auctorité, & charge eſpecial de remonſtrer auſdits Princes, ſeigneurs, & communautez les inconveniens & maulx innumerables qui chaſcun jour adviennent & peuvent advenir au moyen deſdites guerres & diſſenſions, & les exhorter & requerir de part nous tres inſtamment de faire paix, union, & concorde les ungs avecques les autres, demourer & vivre en bonne union & tranquillité & repos doreſnavant, afin que noſtre createur ſoit content d'eulx & en ſoit mieulx ſervy, & pour obvier à l'effuſion du ſang humain, & aux mauvaiſes & damnables entrepriſes que par cy devant ont ja faictes & pourroient encores plus faire ou temps avenir leſdits Turcs & leurs adherans infideles ennemys de la foy Chreſtienne, comme deſſus eſt dit, & generalement de faire, procurer, & beſogner par bonnes & prudentes remonſtrances en ceſte matiere & tout ce que au bien d'icelle matiere appartiendra, promettans de bonne foy & en parole de Roy avoir agreable & tenir ferme & eſtable tout ce que par noſdits couſins, Conſeillers, & Ambaſſadeurs ſera fait, dit, conclud, remonſtré, perſuadé, & beſogné, en ce que dit eſt & pour le bien & accompliſſement de la matiere deſſuſdite. En teimoing de ce nous avons fait mettre noſtre ſeel à ceſdites preſentes. Donné à Paris le XXI. jour de Juillet l'an de grace mil CCCC. quatre vings & quatre, & de notre regne le premier. Ainſi ſigné. Par le Roy en ſon Conſeil, Monſ. le Duc d'Orleans, le Comte de Dunois, vous, les Eveſques d'Albi & de Lombez, les ſires de Torey, de Richebourg, d'Argenton, du Lau, de Montmorancy, de Vaten, & de Chaſtelacher, Meſſire Pierre Doriole Preſident des Comptes, Maiſtre Gacien Faure tiers Preſident de Tholoſe, Maiſtre Guillaume Dauvet, Charles de la Vernade, Pierre de Sacierges.

CHarles par la grace de Dieu Roy de France à tous ceulx qui ces preſentes letres verront ſalut. Comme feu noſtre tres cher ſeigneur & pere, que Dieu abſoille, ſoit n'aguieres decedé, & par ce ſoit decent & convenable & de tres loüable couſtume en noſtre royaume que après le treſpas & decez des Roys de France leurs heritiers & ſucceſſeurs envoyent & ayent accouſtmé d'envoyer devers le ſaint ſiege apoſtolique faire & rendre l'obeiſſance filiale, en eulx mouſtrans vrays fils de l'Egliſe Roys tres Chreſtiens, & ſoit ainſi que en enſuivant les loüables couſtumes & communes obſervances de nos tres nobles progeniteurs de bonne memoire les Roys de France tres Chreſtiens avons diſpoſé envoyer devers Noſtre ſaint Pere le Pape gens notables, de grant prudence, experience, vertu, & ſcience pour faire & rendre ladite obeiſſance filiale, comme celui qui voulons eſtre & nous monſtrer Roy tres Chreſtien & vray fils de l'Egliſe, ainſi que ont fait noſdits progeniteurs & anteceſſeurs Rois de France, ſavoir faiſons que nous confians à plain des ſens, prudence, & experience des perſonnes de noſtre tres cher & amé couſin le Comte Daulphin d'Auvergne, noſtre amé & feal couſin & conſeiller l'Eveſque & Duc de Langres Per de France noſtre Lieutenant general en nos pays de Bourgogne, Maſconnois, Charrolois

Odor. Raynald. an. 1485. §. 36.

rolois, & Auxerrois, nos amez & feaulx Conſeillers Eſtienne Eveſque de Sées, frere Claude de Dinteville Abbé de la Ferté de l'ordre de Ciſteaulx noſtre Aumoſnier, Maiſtre Jehan Raoulin Prothenotaire du ſaint ſiege apoſtolique, Maiſtre Robert Gaguin Docteur en decret Miniſtre general de l'ordre de la Trinité & redemption des captiz, les ſires de la Barde Seneſchal de noſtre ville de Lion & de Gardete Chevaliers nos Chambellans, Maiſtres Claude Chauvreux & Jehan Rabot nos Conſeillers en nos Cours de Parlement de Paris & du Daulphiné, & Euſtace Salemon noſtre Secretaire, iceulx avons commis, ordonnez, & deputez, commettons, ordonnons, & deputons par ces preſentes ſignées de noſtre main nos Ambaſſadeurs eſpeciaulx & meſſagiers principaulx pour eulx tranſporter par devers & en la preſence & conſiſtoire de Noſtredit ſaint Pere & des Cardinaulx du ſaint ſiege apoſtolique; & leur avons donné & donnons par ceſdites preſentes & aux neuf, huit, ſept, ſix, ou cinq d'eulx en l'abſence des autres charge, puiſſance, auctorité, commiſſion, & mandement eſpecial de faire rendre à Noſtredit ſaint Pere & audit ſaint ſiege apoſtolique l'obeiſſance filiale que tenus ſommes de faire comme Roy tres Chreſtien, vray & obeiſſant fils de l'Egliſe, ainſi que ont fait noſdits progeniteurs Roys de France, avec ce dire & expoſer de par nous à Noſtredit ſaint Pere & auſdits Cardinaulx aucunes choſes qui grandement touchent & concernent le bien univerſel de noſtre royaume & de toute la religion Chreſtienne, ainſi qu'il eſt plus à plein contenu és inſtructions ſignées de noſtre main que ſur ce avons fait bailler à noſdits couſins, Conſeillers, & Ambaſſadeurs. En teſmoing de ce nous avons fait mettre noſtre ſeel à ceſdites preſentes. Donné à Paris le XXI. jour de Juillet l'an de grace mil CCCC. quatre vins & quatre, & de noſtre regne le premier. Ainſi ſigné. Par le Roy en ſon Conſeil, Monſ. le Duc d'Orleans, le Comte de Dunois, Vous, les Eveſques d'Albi & de Lumbez, les ſires de Torcy, de Richebourg, d'Argenton, du Lau, de Montmoranci, de Vatem, de Chaſtelaſcher, Meſſire Pierre Doriole Preſident des Comtes, Maiſtre Gacien Faure tiers Preſident de Tholoſe, Maiſtres Guillaume Dauver, Charles de la Vernade, Pierre de Sacierges, & Eſtienne Paſcal Maiſtres des requeſtes, & autres preſents. Charles. E. Petit.

TRes ſaint Pere, Depuis le treſpas de feu noſtre tres cher ſeigneur & pere, que Dieu abſoille, avons touſjours eu ſingulier deſir & affection envoyer devers voſtre ſainteté nos Orateurs & Ambaſſadeurs pour en enſuivant les bonnes & louables couſtumes de nos tres nobles progeniteurs les Roys tres Chreſtiens de France faire à icelle ſainteté l'obeiſſance filiale, comme il appartient, & vous dire & expliquer aucunes choſes concernans le bien univerſel de nos royaume & ſeigneuries & de toute la religion Chreſtienne. Ce nonobſtant aucuns grans affaires à nous ſurvenus n'aions encores peu faire, toutesfois preſentement y envoyons noſtre tres cher & amé couſin le Comte Daulphin d'Auvergne, noſtre amé & feal couſin & Conſeiller l'Eveſque & Duc de Langres Per de France noſtre Lieutenant general en nos pays de Bourgogne, Maſconnois, Charrolois, & Auxerrois, nos amez & feaulx Conſeillers Eſtienne Eveſque de Sées, frere Claude de Dinteville Abbé de la Ferté de l'ordre de Ciſteaulx noſtre Aumoſnier, Maiſtre Jehan Raoliu Prothenotaire du ſaint ſiege apoſtolique, Maiſtre Robert Gaguin Docteur en decret Miniſtre général de l'ordre de la Trinité & redemption des captis, les Sires de la Barde Seneſchal de noſtre ville de Lion & Gardete Chevaliers nos Chambellans, Maiſtres Claude Chauvreux & Jehan Rabot nos Conſeillers en nos Cours de Parlement de Paris & du Dauphiné, & Euſtace Salemon noſtre Secretaire, nos Ambaſſadeurs, auſquels & aux dix, neuf, huit, ſept, ſix, ou cinq d'eulx en l'abſence des autres avons donné pouvoir, auctorité, commiſſion, & mandement eſpecial de par nous de faire les obeiſſance & expoſitions deſſuſdites. Si prions voſtredite ſainteté que noſdits Orateurs & Ambaſſadeurs elle vueille recevoir & oyr és choſes dont leur avons ainſi donné charge & les croire & adjouſter foy à ce qu'ils feront & diront de noſtre part & comme à noſtre propre perſonne. Tres ſaint Pere, nous prions le benoiſt fils de Dieu que icelle ſainteté il vueille longuement garder & maintenir au bon regime, gouvernement, & adminiſtration de noſtre mere ſainte Egliſe. Eſcript à Paris le XXI. de Juillet. Charles E. Petit.

A nos tres chers & grans amys les Cardinaulx du ſaint ſiege apoſtolique de Romme.

CHarles par la grace de Dieu Roy de France. Tres chers & grans amys. Depuis le treſpas de feu noſtre tres cher ſeigneur & pere, que Dieu abſoille, avons touſjours eu deſir envoyer devers Noſtre ſaint Pere le Pape aucuns nos Orateurs & Ambaſſadeurs pour envers ſa ſainteté faire ce qu'il appartient. Ce que n'avons encores bonnement peu faire obſtant nos grans affaires. Toutefois preſentement y envoyons noſtre tres cher & amé couſin le Comte Daulphin d'auvergne, noſtre amé & feal couſin & Conſeiller l'Eveſque & Duc de Langres Per de France noſtre Lieutenant general en nos pays de Bourgogne, Maſconnois, Charrolois, & Auxerrois, nos amez & feaulx Conſeillers Eſtienne Eveſque de Sées, frere Claude de Dinteville Abbé de la Ferté de l'ordre de Ciſteaulx noſtre Aumoſnier, Maiſtre Jean Raulin Prothenotaire du ſaint ſiege apoſtolique, Maiſtre Robert Gaguin Docteur en decret Miniſtre general de l'ordre de la Trinité & redemption des captis, les Sires de la Barde Seneſchal de noſtre ville de Lion & de Gardete Chevaliers nos Chambellans, Maiſtres Claude Chauvreux & Jehan Rabot nos Conſeillers en nos Cours de Parlement de Paris & du Daulphiné, & Euſtace Salemon noſtre Secretaire, nos Ambaſſadeurs, avecques inſtructions & bon pouvoir de beſongner és matieres & affaires dont leur avons donné charge. Si vous prions & requerons tres à certes que envers icelui Noſtre ſaint Pere vous vueillez employer en maniere que noſdits Ambaſſadeurs puiſſent avoir bonne expedition & que les matieres pour leſquelles les envoyons ſortiſſent leur effect à noſtre entention. Et vous nous ferez tres agreable & ſingulier plaiſir. Donné à Paris le XXI. jour de Juillet. Charles. E. Petit.

Pareilles au cardinal de ſaint Pierre ad vincula. Au comte Jherome. Au Vicechancellier. Au Cardinal de Parme. Au Cardinal de ſaint Clement. Au Cardinal de Maſcon, qui eſt du royaume.

Item ſix pareilles letres cloſes non ſubſcriptes contenant ſemblablement credence.

CHarles par la grace de Dieu Roy de France à tous ceulx qui ces preſentes letres verront ſalut. Savoir faiſons que nous confians entierement des grans ſens, literature, loiaulté, preudommie, experience, & bonne conduite de noſtre cher & feal couſin & Conſeiller Jehan d'Amboiſe Eveſque & Duc de Langres Per de France noſtre Lieutenant general en nos pays, duchié & comtez de Bourgogne & marches d'environ, & à preſent l'un de nos Orateurs & Ambaſſadeurs en Court de Romme & autres parties d'Italie, icelui avons fait, conſtitué, eſtably, & ordonné, faiſons, conſtituons, eſtabliſſons, & ordonnons noſtre procureur general en ladite Court de Romme, & lui avons donné & donnons pouvoir, auctorité, & mandement eſpecial de illec doreſnavant tant qu'il nous plaira procurer, pourſuir, & conduire les beſongnes & affaires de nous, nos royaume, pays & ſeigneuries, & y faire

& es

& és circonſtances & dependences comme nous meſmes ferions pourrions en noſtre perſonne, & avec ce de ſubſtituer pour & ou lieu de lui, ſe il voit eſtre expedient, & que beſoing ſoit, aucun notable perſonnaige à nous ſeur & feable pour & en ſun abſence procurer, pour faire & conduire noſdites beſongnes & affaires comme noſtredit couſin & Conſeiller, jaçoit ce toutes voyes que par avanture les choſes requiſſent ou puiſſent requerir pouvoir & mandement plus eſpecial. En temoing de ce nous avons ſigné ces preſentes de noſtre main, & à icelles fait metre noſtre ſeel. Donné à Paris le XXI. jour de Juillet l'an de grace mil CCCC. quatre vins & quatre, & de noſtre regne le premier. Ainſi ſigné. Par le Roy en ſon Conſeil, Monſ. le Duc d'Orleans, le Comte de Dunois, Vous, les Eveſques d'Alby & de Lombez, les Sires de Torcy, de Richebourg, d'Argenton, du Lau, de Montmoranci, de Vaten, & de Chaſtelaſcher, Meſſire Pierre Doriole Preſident des Comptes, M. Gacien Faure tiers Preſident de Tholoſe, Mes Guillaume Dauvet, Charles de la Vernade, Pierre de Sacienges, & Eſtienne Paſcal Maiſtres des requeſtes, & autres preſentes. Charles. E. petit.

ITINERARIUM ADRIANI VI. AB HISPANIA ROMAM

uſque, ac ipſius pontificatus eventus, per Blaſium Ortizium in Decretis Doctorem Canonicumque Toletanum ac generalem vicarium ſumma fide collectum.

Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo Domino D. Ioanni Martino Siliceo Archiepiſcopo Toletano Hiſpaniarumque Primati &c. Blaſius Ortizius in Decretis Doctor, ejuſdemque ampliſſimi Praeſulis generalis Vicarius, necnon Canonicus Toletanus, perpetuam felicitatem.

CVm animadvertiſſem, magne Praeſul, Hiſpaniarum Primas, excellentiam perſonae dignitatem ampliſſimam, egregiam doctrinam, omnium virtutum merita in te ſplendere, perhorreſcebam quidem tantillum opus tanti viri nomine nuncupare, propterea quod audaciae vel potius temeritati mihi tribuendum fore exiſtimabam, cum magna magnis ac parva parvis aequa proportione ſint conferenda; ideoque per longum dierum curriculum opuſculum hoc tibi dicare diſtuleram. At verò quamvis me tua ampliſſima dignitas deterreret, litterarum refertiſſima copia conſterneret, tua tamen in omnes humanitas, eximia benignitas alliciebant, atque ad hoc ſub tua protectione ponendum invitabant. Nam etſi opus ſit exiguum, in ſe magna memorandaque facinora continet, nimirum geſta per Pontificem maximum Adrianum, maximum inquam ſcientia, moribus, & vita; in cujus pontificatu multa notatu digna contigerunt, quae pro penuria mei ingenii ex multis collegi; quae forſan neminem pigebit legiſſe, praecipuè te praeſtantiſſimo antiſtite aſpirante. Idcirco, patrone digniſſime, te deprecor atque exoro tuum ne deneges favorem. Quod quidem minimè ambigo, eo maximè quod cùm clemens erga exteros undique praediceris, non dubito quin erga tuos familiares te placidum benevolumque praebeas. Quorum ex numero quamvis indignus, vices tuas gerens, in hac cancellaria & curia Toletana, te annuente, ſui collocatus. Suffultus tamen auxilio divino, ſub tua cenſura exactiſſimaque caſtigatione, ne longa praefatione ſim moleſtè uſus, rem ipſam adoriar.

Incipit Itinerarium Adriani ſexti Pontificis maximi per Blaſium Ortizium in Decretis Doctorem Canonicumque Toletanum ac generalem Vicarium ſumma fide collectum.

SÆpenumero animo revulvi an mihi liceret manum admovere ad ſcribenda geſta aut potiùs itinerarium ſanctiſſimi Domini Noſtri Papae Adriani natione Flandri, quae poſt aſſumptum in Hiſpania pontificatum non ſine labore & maximo diſpendio inivit. Certè haud parvae cauſae diſſuadebant, quae hanc provinciam meis viribus imparem propulſabant, nimirum imbecillitas ingenii, ac trivialis ſtilus & mihi ſatis inuſitatus ad componendum epiſtolium, nedum ad rem tam gravem tamque ſublimem, quae ſibi Ciceronis expoſcit ubertatem, Hortenſii vim, & Catonis gravitatem. Videbam inſuper hujus aetatis homines nihil audire vel legere niſi expolitum & diſertum, nec quicquam eorum animis inhaerere niſi quod aures blandiori ſonu demulceat, non quod vulgare ſit, & quod alioqui poſſit inducere voluptatem. Quapropter per longam diuturnitatem, & forſan tutius, ſilere decreveram. Sed impellebant maximè domeſtica familiaritas acceptaque beneficia, & praecipuè hujus Pontificis merita; ſi poſſem veritate cumprimere obtrectantium linguas, qui perperam illius denigrare nomen famamque ſatagebant. Et adeo eorum malitia protenſa eſt ut auſu nefario ſepulchro ſic ſcribere auderent. *Hic jacet impius inter pios*. Obſtupeſcant fauces talia proloquentium, adhaereantque linguae palato eorum, qui ſolum vibrare linguas conſueverunt animi ſui coeſtibus exaſperatas. Verum habet hoc hominum perfidia, ut quos vel generis amplitudo vel ſui animi nobilitas conſpicuos fecerit, non ſolùm non reddat clariores, prout ſapientium eſt hominum laudanda laudare, ſed diabolica ſagacitate horum obtenebrare lucem conetur. Inſuper antiqui hoſtis invidia, quos improborum actuum perpetratione (Deo illi reſiſtente) dejicere non valet, opinionem illorum falſa ad praeſens ſimulando dilacerat. Erat enim ſanctiſſimus Pontifex vir clementiſſimus, extraque vulgi aleam poſitus, naturâ prudens, moribus temperatus, vita caſtus, humilis & affabilis, in proſperitate benevolus, omnifaria laude digniſſimus, atque omnigena doctrina catholica refertus; quemadmodum opera ipſius demonſtrant, & totus orbis proclamat. Quantus verò fuerit, ex ejus diverſis ſtudiis & elaboratis opuſculis perfacilè lector prudens intelligere poteſt; qui cunctis ſuorum temporum ingenii acrimonia animique ſapientia atque doctrina ſana praeſtantior ac copioſior fuit. Quid dicam cùm ſingulis diebus vir religioſiſſimus ſacra libaret? Multa quidem commemorare poſſem quae ad rem pertinerent. Sed quonam temerario conatu praeceps rapior, meae tenuitatis oblitus? Sublimia illius laudis praeconia ſermonis inopia non tam attingere quàm attenuare nitar. At veniam mereor, ne beneficiorum judicer immemor. Quapropter etſi balbutiens, vera tamen deſcribam (omiſſis temporibus peractae jam provinciae gubernationis Hiſpaniarum, ac inquiſitionis generalis ſanctiſſimi Papae, ac caeterorum officiorum illi injunctorum; quae omnibus jam pridem innotuerunt) ſub invocatione divini favoris atque intemeratae deiparae virginis, ad quam humiles effundo preces, cum ſinceritate & veritate rem ipſam aggrediens.

Vndecimo Calendas Februarii anni vigeſimi ſecundi ſupra ſeſquimilleſimum, cùm eſſem Lucronii in pala-

palatio Epiſcopi Calagurritani domini mei Ioannis Caſtellanos à Villalva, cujus vices, quamvis immeritus, tunc agebam, quidam ejuſdem urbis ſtabularius ad me veniens ait: Noveris, proviſor, quendam curſorem hodie apud me divertiſſe, qui mihi occultò reſeravit Dominum Adrianum Hiſpaniarum gubernatorem in Pontificem maximum electum fuiſſe; & hoc procul dubio ſcias. Quare hujuſmodi praetextu ex te impetrare volo aliquod munus mihi ab Epiſcopo domino tuo poſtules. quod ego tanquam incertum domino meo familiaribuſque ejus aperui, parum de re tam inopinata curans, cum tamen ille verum aſſereret. Nam curſor ille (ut compertum eſt) literas Domini Gerundenſis Epiſcopi Romae commorantis ad amicum datas deferebat; quibus continebatur reverendiſſimum Dominum Adrianum Cardinalem Dertuſenſem, Inquiſitorem generalem, in Chriſti Vicarium unanimiter à ſacro collegio creatum. Die vero ipſo, ad ſolis occaſum, nobilis vir Caeſarauguſtanus Hieronymus Attal cum aliis equitibus modo excurſoris ſuperveniens eadem aſſerebat, nihil novi tamen perferens niſi ea quae praediximus. Et cùm nobilis hic electionem palam omnibus divulgaſſet, tota civitas prae gaudio repentè concitata ſuos nuntios ad deoſculandos novi Pontificis pedes deſtinavit; qui propter nivium altitudinem, ut ex infrà dicendis apparebit, juſſa civitatis explere non poterant. Interim vero totus clerus cum magna populi caterva in Eccleſias convenerunt, laudes Deo pro tanto beneficio exolventes. Deinde in noctis crepuſculo rem geſtam latiùs apertiùſque domino meo in lecto jacenti ſignificavi; quem conſului quid in hac re agendum videretur, quandoquidem eventus feliciſſimus in illius diœceſi proſperè ſucceſſiſſet. Is ergo maturo conſilio ad eum me mittere decrevit; dum ipſe propter valetudinem id agere non poſſet. Qua de re ego ac nobilis ille Attal unà ire in civitatem Victoriam, ubi tunc noſter reſidebat Pontifex, convenimus; egreſſique ſumus ab urbe Lucronii tertia vigilia noctis, montes de Vernedo verſùs iter agentes; quos propter nivium copiam cùm tranſcendere non poſſemus, ad oppidum de Oion oportuit nos redire. Et accepto ductore per aliam viam iter noſtrum proſequendo, in municipium ſancti Vincentii de Navarra, à Lucronio quinque ſejunctum leucis, pervenimus. Deinde in oppidum de *la Puebla* prope noctem accedentes, refectione ſumpta, continuò exivimus, itineris niviſque vaſtitatem proſequentes. Nobilis ille cum comitatu à me diſcedens, totam noctem laborans ſub dio, inter nives non ſine magno diſcrimine vitae permanſit. Egu autem poſt fatigationem acerrimam feliciſſimo caſu per invia quaſi cæcus per incerta ſovendo exhortandoque pueros, de quorum vita formidabam, maximè cùm ex eis quidam inſtanter precaretur ut eum mori ſinerem, in oppidum tandem nomine Aritiz perveni. Sequenti vero vigeſima quarta Ianuarii in optatam urbem Victoriam appulimus. Sed quia haec ad rem propoſitam non attinent, ſat eſt obiter tetigiſſe, ut ad geſta Pontificis deſcribenda properemus.

I.

De Revocatione indultorum & expectativorum.

QUm almus noſter Papa materiam indultorum & reſervationum expectativarumque exoſam, ut ſacrorum gnarus canonum, haberet, uti talem decebat virum, cum ſimiles expectationes abhorreant jura, hac die mentaliter Cardinalium indulta revocavit, cujus revocationis publicationem matura conſideratione in urbem diſtulit. Quod primum memorabile poſt notitiam electionis fecerat. Ob haec & cetera hujuſmodi, ut ſuis locis referemus, malevolentiam in Chriſti vicarium curiales conceperunt. Hinc annotari poteſt quanta fuerit vis conſuetudinis. Nam humanae naturae eſt ea quae in uſu non ſunt, etſi recta & juſta ſint, abhorrere, & conſueta magna cuſtodia diligere. Et provinciales ſemper magni faciunt conſuetudines ſibi ſervari. Nam quid juſtius, ſanctius, & honeſtius quàm jura cuſtodiri? quæ vir ſanctus pro viribus nitebatur defendere; curiales vero ſuo abuſui inhaerentes, quaſi novam rem execrabantur; ut forſan propriùs ſuo loco deducetur.

Die verò vigeſima quinta ejuſdem menſis, illu amoris ardore videndi Pontificem affectus, ſacrum palatium ſanctitatis Domini noſtri Papæ pedes deoſculaturus petivi. Et caſus proſperè poſt fortunam niviumque periculum ſucceſſit. Nam cùm beatiſſimo patri & conſiliariis ſanctæ & generalis inquiſitionis conſtaret me urbem illam adiiſſe, volentibuſque à me, tunc inquiſitore Calagurritano de re certa informari, facilè aditus mihi patuit, qui vix aliis concedebatur. Pedes ſacros tunc procidens deoſculatus ſum; ac quibus potui verbis legationem Epiſcopi domini mei animique lætitiam, quam ex re geſta ſuſceperit, Pontifici indicavi. Qui vultu præclaro dulciter ſe offerens, gratias egit domino meo propter curam viſitationis, mihique nuntio ob laborem; præcepitque ut rem præfatam inquiſitionis exponerem. Et ante exordium narrationis, tanta erat humilitas ſanctiſſimi viri, ut conſiliarios meque tantillum hominem, etſi cum debita reverentia excuſaremur, nullum verbum ſua bonitate & clementia, oblitus ſe Pontificem maximum, audire voluit donec gradatim conſederemus, ibique coram tanta majeſtate, Deo opitulante, à primordio cauſam exorſus ſum. Qua finita, egreſſiſque conſiliariis, data opportunitate inſtantiùs ſupplicavi me inter ſuos familiares annumerare vellet. Quod quidem diſtulit, affirmans ſe nullos alumnos antè quam literas à collegio Cardinalium recepiſſet accepturum. Ego verò perpendens juſtam excuſationem, & ne tanto Pontifici moleſtus viderer, habita copia in hoſpicium redii, & quamprimum potui ad rationem reddendam domino meo reverſus ſum: qui, etſi oppreſſus morbo, laudes tamen omnipotenti Deo exolvit, magnam concipiens lætitiam propterea quòd in ſua diœceſi tantum decus & gloria Hiſpaniarum contigiſſet.

Et quamvis per aliquot dies de Pontificis electione ambigeretur, quod diù certus nuntius rei tam celebris moraretur, adeſt dies lætinæ nona Februarii, qua vir nobilis quidam Hiſpanus ex Pincia Antonius à Studillo reverendiſſimi Domini Cardinalis ſanctæ crucis à Carvajal Camerarius breve ſacræ electionis detulit: qui ſatis expectatus propter ingentes nives, quales forſan multis retro annis non contigerant, portus tranſcendere nequit. Cujus quidem adventu civitas illa meritò appellata Victoria præ gaudio cum tota provincia, & poſt dies aliquot magna pars Hiſpaniarum, concitatur, undique veniens tantum viſura Pontificem, deoſculaturaque pedes; & in dies numero plures hinc inde non ſecùs quam apes ad alvearium, alii ad benedictionem, alii ad novum ſpectaculum, nonnulli verò ad propria negotia confluebant. Ego verò dum primùm præfati Camerarii adventum cognoviſſem, conceſſa facultate à domino meo gratia familiaritatis impetrandæ citius felicem Victoriam adii. Et interim Pontifex almus hoſpicium mutaverat: qui cùm primùm in domo Ioannis à Bilbao hoſpitaretur, in cœnobium divi Franciſci pro tempore manſionem elegit. Et tanta erat confluentium copia ut pro importunitate vitanda difficiliùs pateret aditus. Quod ipſe læto animo amplectebatur, aut naturam patriæ imitando, aut propriæ inhærendo. Fugiebat nempè negotia, deditus ſecretioribus ſilentiis, ad quem niſi Prælatis vel magnatibus præcluſa erat via, & in dies claudebatur magis propter crebras in recipiendis famulis moleſtias, quas ægre ferebat. In negotiis autem gubernationis regnorum & ſanctæ inquiſitionis morem non mutavit. Immo conſiliis aſſiſtebat, negotiaque ſuo marte expediebat. Cùm autem conſideraſſem quanta difficultate admittebat familiares, veritus ſum palam eum alloqui. Attamen cùm opus eſſet mei

teſti-

Digitized by Google

teſtimonium dare, quandoquidem hujus cauſâ illuc pervenitſem, honeſtiori modo propoſitum aperui, licet cum anxietate & rubore, quia multorum repulſam intellexiſſem. Verùm clementiſſimus pater volens mihi bene facere, ut cuncti noverunt, me grato animo in ſuum Capellanum accepit.

II.

De Acceptatione Pontificatus.

HActenus beatiſſimus Dominus noſter, cum eſſet timoratae conſcientiae, formidans tantum onus, non decreverat illud ſubire. Tandem maturo conſilio, ut imminentia pericula evitaret, quarto decimo Calendas Mart. Miſſa ex more celebrata, pontificatum acceptare deſtinavit. Et quia naturae ſuae propenſione negotia ipſi peragenda potius ſecretò quàm palam conabatur facere, tres tantum ex multis ad actum celebrem hujus acceptationis, ſcilicet magnificum Doctorem de Agreda & me indignum Doctorem Blaſium Ortix ab ſanctiſſimo eodem patre poſtmodum Toletanos Canonicos creatos, & ſecretarium conſilii generalis inquiſitionis Aragoniae Ioannem Garſiam, virum ſatis egregium, elegit; juſſitque intrare in cameram interiorem, praecipiens oſtiariis ut neminem neque domeſticum neque externum ſinerent ad ſe ingredi. Vnde nos tanta novitate perterriti expectabamus, nos ad invicem conſpicientes. Cùm autem ſummus Pontifex in loco ſecretiori eſſet, haec verba fatus eſt. Iamdudum intellexiſtis electionem à ſacro collegio de me factam; cujus teſtimonium attulit Camerarius reverendiſſimi Cardinalis à Carvajal; cujus quidem acceptationem hactenus diſtuli, timens muneris tanti onus ſuſtinere: quamvis non me lateat nihil eſſe in hac vita, & maximè hoc tempore, facilius & hominibus acceptabilius Epiſcopi officio, & praecipuè papae, ſi obiter & ut hominibus tantum arrideat atque adulatoriè res agat. Sed nihil eſt quod periculoſius homines ſuſcipere debuiſſent, ſi arctiſſimam Deo reddendam rationem prae oculis mentis haberent, ſi non eo modo militetur quo noſter imperator Chriſtus praecipit. Sed quia ſuſpicor ex repudiatione graviora diſcrimina univerſali Eccleſiae imminere, ideo divino auxilio ſuffultus munus hoc ſacroſanctum vobis praeſentibus aſſumere ſtatuo. Et quia ad hanc dignitatem ſua inſcrutabili praeſcientia me vocare dignatus eſt, ſpero illius gratia me idoneum miniſtrum evaſurum. Atque hujus acceptationis peto à praeſenti Notario fidem; voſque teſtes rogatos volo, injungens vobis nemini rem geſtam dixeritis. Et licèt videar in meam commendationem praefata ſcripſiſſe, Deus eſt mihi teſtis quod non mentior, nobis praeſentibus duntaxat acceptaſſe pontificatum. Quae delectio ſeu teſtimonium non parum extulit nos propter bonam fiduciam ac opinionem quam erga nos beatiſſimus Dominus noſter conceperat. O felix Victoria tanto & tali Chriſti vicario illuſtrata, &, ut ſic loquar, benignitate & bonitate plena. Tuae provinciae primas gaude. Poſtmodum vero cum domeſticis antiquis aliquot dies tamquam familiaris ſum verſatus.

III.

De Praeparatione itineris & bellica expeditione.

INterea vero cum forſan à portatore brevis ſacrae electionis ſimultates Italicas tyrannoſque quoſdam uſurpaſſe nonnulla Eccleſiae municipia noſter Pontifex intelligeret, naves parat duceſque nominat, exercitum colligit, quorum generalem creat Dominum Comitem Ferdinandum de Andrada. Et Dominus Inicus de Velaſco Comeſtabilis & Dominus Fredericus Caſtellae Amiras ejuſdem Pontificis in gubernatione Hiſpaniarum collegae, Imperatoris nomine obtulerunt ei quatuor triremes quarum Capitaneus erat Dominus Ioannes à Velaſco. Qui eum, ut ſuſpicor, intellexiſſet beatiſſimum Papam conſtituiſſe generalem ducem exercitus & navium praedictum Comitem, eumque ſibi praetuliſſe, ne ſub ejus imperio militaret, renuit cum illo ire; ſed non propterea ceſſarunt abire triremes. Parat etiam ſupellectilem & omnia ad iter neceſſaria. Tandem peractis omnibus, quarto Idus Martii ejuſdem anni ab urbe Victoria egreditur ſatis numeroſâ ſtipatus caterva. Nempe aderant gubernatores & multi magnates & nobiles; quamvis Dominus Amitas, tum propter debilitatem, quia gracilis & aeger, tum etiam quia nuper expugnaverant Galli oppidum Fuenterrabia, & cum hoſtes eſſent ad limina, ne omnes gubernatores partes illas desererent, ſtatim ad ſtationem reverſus eſt. Comeſtabilis autem cum ceteris magnatibus & turba magnificè eſt comitatus beatiſſimum Papam in oppidum de *la Puebla*; ubi eo quod eſſet dominus oppidi, honorem quem potuit tanto Pontifici nixus eſt exhibere. Die ſequenti in villam de *la Ruina*, ubi erat palatium celebre impenſis Domini Ioannis à Velaſco quondam Epiſcopi Calagurritani extructum, pervenit, ibique illa nocte requievit. Pridie Idus ejuſdem menſis hinc diſcedens, in urbem divi Dominici, ejus ſepulchrum ſacroſanctum videndi avidus, cum magna pompa & ſolemni fuit ingreſſus. quae quidem civitas caput eſt provinciae appellatae Rioja, nequaquam minima tanto decorata divo & deſenſore Dominico, nec non cathedrali Eccleſia ad invicem Calagurritanae unica, vulgataque ubique terrarum propter gallum & gallinam. de qua ob ejus ubertatem dicit adagium: *Si Caſtella eſſet vaca &c.* etſi hoc adagium in noſtra Carpetania multis ſit ignotum. In hac urbe permanſit duobus vel tribus diebus. Interim magiſter Ioannes de Oria à fratribus Dominicis incuſatus ſuper certis propoſitionibus quas ipſe deſenſare pollicebatur in concione publica, ſed ob temporis anguſtiam in futurum terminandas beatiſſimus pater, ut ſuo loco aſſignabimus, reſervavit. In urbem hanc Dux de Naiara venit deoſculaturus beatificos pedes; cui Comeſtabilis, extra civitatem egrediens, magna nobilitatis caterva occurrit. Et ambo alacres mutuo colloquentes, quamvis in locis illis fuerint capita factionum Ognezinorum & Camboinorum, ſemen antiqui ſerpentis, civitatem ipſam laeti intravere. Deinde poſtquam ea reverentia qua debuit magnus ille Dux aſfatus fuerat ſanctiſſimum Dominum, precatus eſt ut urbem ſuam de Naiara territoriumque viſitare ac benedicere dignaretur. Et licèt ob aëris intemperiem, qui, ut ferebatur, civitatem illam infeſtabat, alia via Lucronium adire decreverat, devictus tamen Ducis deprecatione, quoniam inſtantiſſimè eum exoraverat, in urbem illam munitiſſimam ſitu maris & caſtris cum ſuo comitatu conſcendit; in qua obſonia ſanctiſſimo Pontifici ejuſque comitibus juſſu Ducis fuerant ſatis lautè parata. Vna tamen nocte Naiarae moratus, die ſequenti valde mane Lucronium verſus proficiſcitur. Et quamvis tranſiret juxta moenia loci de Navarret, illum intrare renuit, hac forſan de cauſa quia ibi in arce propter ſeditiones communitatum Zamorenſis Epiſcopus detineretur. Etſi à multis flagitatus, noluit ipſum videre, contentus viſitatione ſuo nomine facta per dilectum ſuum Doctorem de Agreda protomedicum.

IV.

De Honorifica receptione à Lucronenſibus habita in Pontificis adventu.

HOra autem nona ante meridiem Lucronium pervenit ſejunctum parva intercapedine à Navarret. Vrbs ipſa eſt amoena, intus & extra habens arbuſta & vineta pulcherrima terramque feraciſſimam; quam percelebris Iberus alluit, & radices utriuſque Cantabriæ veteris deſertæ atque dirutæ, olim capitis provinciæ Cantabrorum, & novæ, quæ appellatur Lucronium; quæ eùm antea Pontificis adven-

adventum præſciviſſet, multa ad ejus occurſum paraverat ſub hujuſmodi forma, ordinans quidem pedites habitu & arte militari compoſitos numero ſexcentos, necnon equites levis armaturæ triginta aut quadraginta, qui ſuo more per gyros huc atque illuc vertentes currebant. Pedites verò bellico ordine ſuis ſclopetris (ut verbo utamur novo Antonii Nebriſenſis in capite ſeptimo de deditione Zamoræ Regi Ferdinando in ejus chronicorum libro quarto) plumbeos globulos jacientes, ſtrepitum ingentem faciebant. Hos ſequuti ſunt clerus & populus ſolemni pompa. Et cùm Papa ex itinere atque calore defatigaretur hujus proceſſionis ordinem proſequi, ne diu moraretur, noluit; ſed adorato crucis vexillo tranſiens, proceres urbis & turbam præceſſit. Tandem cùm propius civitatem accederet, aderant ſtrenui cantores in fornicibus arboreis ad exemplar antiquorum, tantum adventum celebrantes. Deinde cùm magis appropiuquaret, erant multa tormenta bellica, bombardæ, colubrinæ, ſerpentinæ, aliæque ſulphuraciæ machinæ ignivomæ tam ex urbe quàm ex Gallis paulò ante, cum civitatem illam obſediſſent, captæ, quarum tonitribus terra undique reſonabat non aliter quàm ſi fulmina ex cælo caderent. Cum verò portis inſtaret, tanta erat hominum turba ut nec muri nec campi eam capere poſſent, ut via Pontifici maximo aditus pateret. Nec mirum, quoniam ad ſpectaculum novum ex Navarra & Celtiberia aliiſque diverſis locis convenerant. Et cùm jam, licèt difficilè, introiret, quia multitudo in eum irruebat pedes ejus deoſculatura, per viam tapetibus & aliis pannis pretioſis magnificè ornatam uſque ad hoſpitium reverendi patris Roderici de Cabredo ſui hoſpitis pervenit. Et quamvis ſubtili ingenio alii fornices exiſtebant quibus comœdia tanto viro digna declamatoriè repræſentabatur, tamen ipſe obtuſis auribus pertranſiens, in palatium honorifice receptus eſt; ibique duos aut tres dies demoranti decuriones ſplendidè victum necnon familiæ neceſſaria exhibuere. Hinc in oppidum de Alcanadre profectus, ibidem pernoctavit. Die proxima, hora nona, in antiquam urbem Calagurrium receptus ſolenniter cum mimis & larvis aliiſque hujuſmodi ludis, jocundè comitatus in Eccleſiam cathedralem, ubi beatorum Emeterii & Celedonii corpora requieſcunt, & poſtmodum in domum venerabilis Archidiaconi Calagurritani pervenit. Et admodum reverendi Decanus & Capitulum ipſius almæ Eccleſiæ in recognitionem dominii duas aut tres mulas egregiè phaleratas Pontifici ſunt elargiri, intellecta apoſtolicae cameræ indigentia, quae ut inferius dicetur, expoliata ſuis pretioſis pignoribus, quaſi deſerta permanſit, aliaque cumulatiora munera praeſtituri ſi valuiſſent ſubvenire tantae neceſſitati, tamen pro itineris ſubſidio libentiſſimo animo illa parva dona contulere: quae non ut parva, ſed ut magna, accepta ſunt à beatiſſimo Domino Noſtro potiùs qualitatem quàm quantitatem conſiderante. Prope mœnia hujus urbis Iber praeterfluens, ad partem orientalem pertranſit. Ea parte auſtrali rivulus quidam illi magis accommodus eam abluit rigansque ſegetes & prata. Vna tamen die ſanctiſſimus Pontifex manſit in hac civitate; ex qua profectus contulit ſe altera die in municipium belligerum de Alpharo & loci ſitu & hominum ſtructura munitiſſimum; quod etſi circum vallatum oppidis & villis regni Navarrae, tamquam ſigniferum Regis Caſtellae permanſit; ubi fronte hilari tormentis ignivomis aliiſque ſignis laetitiae laetanter exceptus eſt. Et hinc Duc de Najara, qui Pontificem comitatus fuerat, tibicinibus dimiſſis in Pontificis miniſterium ad propria rediit. Noſter tamen Pontifex iter proſequens in Tudelam civitatem Navarrae, juxta quam idem Iber decurrit, ſuſceptus eſt non minore laetitia & ſolennitate quàm alibi. Ibique Decanus Tudelenſis hoſpes Pontificis ſumptus magnificos prae ceteris exhibuit. Item Tudelam miſeram, quondam pulchriorem ceteris Navarrae urbibus, factam deformem, poſtquam juſſu magnificentiſſimi ac illuſtriſſimi Cardinalis Domini Franciſci Ximenez Archipraeſulis Toletani & Hiſpaniarum gubernatoris muri diruti ſunt, arxque corruit; ut merito de illa dici poſſit: Quanta qualiſque fuerit, ipſa ruina docet. Gemebant enim incolae proſpicientes deformitatem, qui antea viderant percelebrem & illuſtrem. Quam tamen Iberi impetus laetificat, quæ terram laetam arboribus continet vinetiſque cultam. Huc Prorex Navarrae Comes de Miranda cum multis proceribus ad deoſculandos pedes ſacros Pontificis, eadem die Pampilonam reverſurus advenit. Et cùm Tudela Chriſti vicarius duobus recreatus eſſet diebus, propoſitum iter non intermittens, in oppidum de Mallem devenit. Die ſequenti in villam de Pedrola Domini Comitis de Ribagorſa abiit; ubi comiter exceptus eſt. Ac fortè cum Comitis conjux nuper filiam peperiſſet, humaniſſimus Pontifex in ſacro fonte illam abluit, Adrianamque illi nomen impoſuit; & tam praetextu adventus novi quàm gratia natae filiae celebrata ſunt feſta plurima; & Mauri chorizantes exhilaravere Pontificem. Die vero ſequenti noſtro almo aurigae Caeſarauguſtam versùs proficiſcenti novem miliaribus Viceerex Aragonum eum ſuo ſatellicio & tibicinibus inſigniiſque regalibus occurrens, multis militibus aſſociatus, pedes ſacros deoſculatum advenit. A quo loco in Caeſarauguſtam uſque gregatim hic inde viſuri Pontificem homines confluebant, cùm re ac cognomine maximus eſſet; adeoque iter totum occupatum erat populo ut nihil aliud quàm hominum offendiculum haberes. Et jam prope meridiem quarto Calendas Aprilis, aeſtuante calore, in palatium extra muros civitatis, vulgo Adiaferia appellatum, mirificè ornatum, divertit.

V.

De Celebri Ingreſſu Pontificis in urbem Caeſarauguſtam.

POſt aliquot dies hoc ordine beatiſſimus pater ingreſſus eſt urbem. Comitem & aliqui nobiles cultu & veſtibus expoliti, quos potiùs principes quàm magnates indicares, ſanctiſſimum patrem in ſua pontificali ſede deferebant. Hos praecedebat clerus & populus cum crucis vexillo; quem ordo equeſter cum nobilibus regni poſtmodum ſequebatur; & tanta erat turba huc & illuc divagata ut non liceret ultra neque citra moveri; atque non parvo labore potuit arceri, quia omnes volebant tangere pedes ſanctiſſimi patris. Nec admirandum ſanè, cùm ad hoc ex diverſis locis conveniſſent. Denique vix teſtudineo, quod aiunt, gradu ingreſſi ſunt urbem; ubi gravior labor & preſſura, quia viae ſtrictae non ſinebant nos prae multitudine incedere. Tandem longa gravique preſſura in baſilicam Caeſarauguſtanam ingreſſus, facta oratione, abſque mora ad Archipraeſulis palatium divertit, ut tantam fugeret turbam, eademque elabente die reverſus, ad ſuum percelebre hoſpicium ſe contulit.

VI.

De Benedictione ſolenni palmarum per Pontificem facta.

DOminica vero quae dicitur in ramis palmarum, ut morem Eccleſiae paſtor univerſalis obſervaret, intra palatium ſolenniter, ut Romae fieri ſolet, cum pompa ramos benedicere ſtatuit, diſtribueréque adſtantibus. Et per ſecretiora loca paucis comitantibus ad benedicendum populum in eminentiorem partem palatii aſcendit. Aderat enim tanta hominum copia munus ſuſceptura ut magis admirandam quàm numerandam eſſe cenſuerim. Mea quidem opinione plures conveniſſe quàm Romae crediderim. Quod contingere ideo potuit quia omne rarum pretioſius eſt. Natura enim ſumus novitatum

Digitized by Google

rum cupidi, cùm ipſa ſemper aſſueverit novas edere formas. Et quia Romae frequentiùs ſimiles fiunt benedictiones, facilè eas urbani contemnunt. Feria ſecunda majoris hebdomadae, majoris inquam, quia in ea majora chariſmata celebrantur, ſcilicet inſtitutio dominici corporis, ac paſſio ſalutis & redemptionis noſtrae, ex qua ſacramenta fluxere, religioſiſſimus piiſſimuſque pater, ut opere & exemplo oves ſuas inſtrueret, in monaſterium ſanctae Engratiae ordinis divi Hieronymi ſeceſſit, abſtinens à negotiis; quae licet expedire oporteat, his tamen diebus uſque in octavam reſurrectionis ſecundùm juris diſpoſitionem debet ab eis conquieſcere; cujus non ignarus Pontifex, ut liberiùs divinis vacaret, ad octavum Cal. Maij ibi permanſit.

VII.

De Promulgatione regularum Cancellariae ac creatione officialium.

PRima vero die Maii regulas Cancellariae à ſe noviter editas in metropolitana Eccleſia publicè & ſolenniter promulgari juſſit; per quas omnes reſervationes & expectativæ, ut in ipſis continetur, revocabantur; atque à die illa negotia undecunque ſub anulo (quamvis ab aliquibus eſſet dubitatum utrum Papa ante coronationem facere poſſet) expediebantur. Quod jure ambigeretur, niſi extravagans Clementis quinti poſtmodum emanaſſet, quae omnia per electum Pontificem abſque coronatione geri diſpoſuit. Et ne ab aliquibus dubitetur, dignum duxi huic opuſculo eam inſerere; cujus verba ſunt. *Quia nonnulli, prout accepimus, contra doctrinam Apoſtoli, ſuae prudentiae quin potiùs imprudentiae innitentes, ac diſceptare ſuper his quæ non expediunt eis ſatagentes, aſſerere non verentur quod ſummus Pontifex ante ſuae coronationis inſignia ſe non debet intromittere de proviſionibus, reſervationibus, diſpenſationibus, & aliis gratiis faciendis, nec ſe in litteris Epiſcopum ſimpliciter, ſed electum Epiſcopum ſcribere, nec etiam uti bulla in qua nomen etiam exprimatur ipſius, nos talium temeritates compeſcere cupientes, ſingulos qui occaſione hujuſmodi aliquas litteras noſtras ſuper negotiis quibuſcunque confectas, quæ à nobis ante coronationis noſtræ inſignia emanarunt, auſi fuerunt impugnare, excommunicationis ſententia innodamus. Datum apud Peſſacum Burdegalenſis diocesis anno ſecundo.* Et cùm ita cautum eſſet ut cauſæ confluentium ad curiam citiùs expediri poſſent, Dominus Noſter ſupplicationibus examinandis ac negotiis agendis quatuor duntaxat, reverendiſſimum inquam Dominum Ioannem à Tavora tunc Civitatenſem Epiſcopum integerrimum patrem, qui poſtmodum Archiepiſcopus Compoſtellanus creatus eſt atque conſilii imperialis præſes, necnon tituli ſancti Ioannis ante portam Latinam Cardinalis bene meritus, poſtremò verò Toletanus Archipræſul ac Primas digniſſimus, & Hiſpaniarum gubernator, Inquiſitorque generalis, ac poſt hunc Coldeſança Doctorem dudum in Dertuſenſi epiſcopatu ipſius Pontificis vicarium, doctum & in ſtylo curiæ ſatis expertum, necnon Didacum de Paternina Canonicum & Abbatem ſanctæ Piæ in Eccleſia collegiata civitatis Victoriæ, & me indignum Doctorem Blaſium Ortiz in rebus illis parum expertum præfecit. Qui ſingulis diebus ad videndas ſupplicationes juſſu Pontificis conveniebamus, cum eo communicaturi quæ nobis viderentur concedenda aut deneganda. Huic quadrum viratui additus fuit præſcripto ſanctiſſimi Patris Auditor Cameræ ſuperveniens, homo egregius & in rebus curiæ conſpicuus. Deſignavit præterea Datarium Magiſtrum Theodoricum ipſius ſecretarium, virum timoratæ conſcientiæ, qui benigna quadam & dulci converſatione ſtudioſus virtutes omnes confovebat. Regeſto vero Petrum de Roma Flandrum, intractabilem & inexorabilem hominem; cujus intuitu expeditiones gratiarum, ſi difficile à Pontifice, diffi-

Extant etiam apud Odor Raynaud an. 1507. §. 17. & lib 5 Extravag. comm. tit. 10.

Tom. I.

ciliùs ab eo impetrabantur. Tantæ verò difficultatis eam cauſam potiorem eſſe conjicio quòd prudentiſſimus pater ſancto zelo largas & faciles gratias Leonis ſeli. re. ſui prædeceſſoris non approbaverat, qui ſua largitate omnibus petentibus ſe liberalem exhibebat. Et illa expeditionis acerbitas ab exordio pontificatus adeo in dies crevit ut uſque ad obitum Pontificis perduraverit.

VIII.

De numero Præſulum ac illuſtrium virorum Pontificem comitantium.

IN hanc itaque inclitam urbem Cæſaraugnſtam tam prælatorum quàm illuſtrium & nobilium virorum copia magna convenerat; quos ne ſub ſilentio præteream, obiter recenſere conabor. Et quia jure ac ratione eccleſiaſtici ſunt præponendi, potiſſimum in pontificia curia, ideo in ordine Prælatos prætuli. Quorum primus erat illuſtriſſimus ac piiſſimus Dominus D. Alphonſus à Fonſeca Archiepiſcopus Compoſtellanus, poſtea Hiſpaniarum Primas creatus: qui juſſu Pontificis de prudentia ejus ac maturitate conſiſi Valentiam urbem pacandam ſuſcepit, quæ in Cæſarem ob tumultus communitatum rebellaverat; quam tamen ad ipſius obedientiam reducere nequivit. Cauſas verò, quia extra propoſitum argumenti ſunt, aliis ſcriptoribus relinquamus. Aderat etiam reverendiſſimus ac per quam illuſtris Dominus Archiepiſcopus Roſanus Dominus Ioannes à Fonſeca Burgenſis, Prælatus maturo conſilio notabilis. Vterque ex celebratiſſima proſapia Fonſecorum oriundi erant. Intererat inſuper Archiepiſcopus Cæſarauguſtanus, ex regali propagatione originem trahens; atque Archiepiſcopus Montiſregalis, ex familia inclita Ducis de Cardona, etiam ex ſtirpe regia oriundus. Et Dominus Didacus Ramirez de Arellano Epiſcopus Conchenſis, vir literatura ſingulari, &, ut fertur, generoſitate praecipuus, ex clara progenie Dominorum de Arellano. Necnon Dominus Fredericus de Portugal Epiſcopus Seguntinus, ſtrenuus prudentia, & nobilitate praeclarus, qui etiam à Regum proſapia ducebat genus. Atque Epiſcopus Lucenſis, ad praeſens in conventu judicio Granatenſi ob merita & literarum peritiam praeſes. Ac Dominus Didacus de Ribera Praeſul Segovienſis, ex familia inſigni atque illuſtri Dominorum de Silva Toletanus. Aderat praeterea Dominus frater Franciſcus Ruiz Abulenſis Epiſcopus ordinis minorum, Toletique ortus, omni virtute & venuſtate plenus. Adfuit etiam Epiſcopus de Pati, ſatis nobilis vir; necnon Epiſcopus Ilerdenſis, literis & experientia praecipuus; atque Orſcenſis Epiſcopus, ex familia Dominorum de Vrrias; ac Dominus Epiſcopus Scalenſis Canonicus & Archidiaconus Hiſpalenſis, in dictando & loquendo aequè Carpetanam ac Latinam linguam ſatis elegans. Et perquam magnificus Dominus Garſias Loayſa in ſacra pagina Magiſter laureatus, ordinis Praedicatorum Generalis, & conſiliis ſacroſanctae inquiſitionis praefectus, ex inſigni genealogia, ut cognomen ejus indicat, temporis ſucceſſu Epiſcopus Exomenſis, atque Imperatoris conſcientiae ſerutator ac auditor, poſtmodum vero ad Eccleſiam Seguntinam promotus, adeptus cardinalatus apicem, tractu temporum Hiſpalenſem obtinuit ſedem, Inquiſitoriſque generalis officium, cum omnibus conſiliariis & miniſtris ſancti officii inquiſitionis; cujus conſultores tunc aderant, videlicet Doctor Manſo, qui poſtea Epiſcopus Pacenſis, & deinde Exomenſis Praeſul, ac regiae cancellariae Pintianae praeſes, & Licentiatus Maçuecos Canonicus Toletanus, & Licentiatus Polancus, & Dominus Licentiatus de Aguirre; quorum noviſſimi duo erant etiam ſenatus Imperatoris conſiliarii, qui tam nobilitate quàm literis hos dignitatis gradus optimè meruerunt. Huc etiam juſſu Pontificis Dominus Magiſter Gaſpar de Avalos, ex antiquo & claro genere illuſtris familiae de Avalos,

Digitized by Google

Carthaginenſis Canonicus, poſtmodum Guadixenſis Epiſcopus, deinde Granatenſis, demum Compoſtellanus Archipraeſul creatus, tituloque cardiuco decoratus, accerſitus advenit; quem propter eminentiam litterarum propriaque merita ſecum ducere cupiebat (quod raro aut numquam fecerat) noſter Pontifex. Ille tamen juſtis ex cauſis, honeſtiori modo ſubmittens ſe ordinationi Papae, excuſatus ad propria redire decreverat. Adfuit Dominus Licentiatus Franciſcus de Herrera Canonicus Toletanus ac in baſilica Toletana regiorum ſacellanorum praefectus, qui deinde fuit Archiepiſcopus Granatenſis ac conventus juridici praeſes. Et Dominus Rodericus de Mendoçx, filius Comitis de Caſtro, poſtmodum Decanus creatus Toletanus, & Salmanticenſis Epiſcopus. Aderant praeterea ex ordine equeſtri multi illuſtres viri, videlicet praedictus Dominus Amiras Caſtella, qui licèt ſtatura puſillus, virtute ac ſtrenuitate praeclarus, ac Marchio de Villena magna ſuorum conſanguineorum & familiae vallatus caterva, atque Duc de Luna, & filius ejus Comes de Ribagoria, necnon Comes de Saſtago, & Comes de Belchite; & Dominus Ferdinandus de Sylva Toletanus, capitaneus cuſtodiae Pontificis, Commendatarius de Hotos & de Guadalherca ordinis ſancti Benedicti nominati de Calatrava, quam Oretum antiqui dixere. Et ejus nepos filius Domini Ioannis de Ribera Marchionis de Montemaior; ac Blaſius Cavullero re & nomine ſplendidus Eques, Canonicus Toletanus; & Ioannes de Rojas ejuſdem Eccleſiae Canonicus, ex nobili proſapia & faecunda de Rojas. Necnon Ioannes à Hurtado conſobrinus Domini Roderici Tenorio Canonici Toletani; cum multis nobilibus utriuſque Hiſpaniae, nomina quorum, ne prolixitate diſpliceam, ſub ſilentio praetereo. In hanc praeclaram urbem ſe contulit perquam illuſtris ac reverendiſſimus Dominus Cardinalis Caeſarinus vices ſacri collegii gerens, de quo inferius habendus eſt ſermo, & quidam Epiſcopus Vngariae regni valde doctus; cujus diœceſis cùm invaderetur à Turcis, velut paſtor ſine grege abactus, ad Pontificem ſupplex confugit; cui praefatus Dominus Epiſcopus Conchenſis hoſpitium & victum magnificè tribuebat, tum propter indigentiam illius ac dignitatem, tum etiam propter cladem & excidium quod paſſus eſt. Quis enim ejus non miſereretur, qui ex divite pauper, ex incola exul errabat, cùm inter omnes adverſitates infeliciſſimum infortunii genus ſit fuiſſe felicem; praeſertim cùm fuerit ſenex probus & eruditus. Et cùm pacificus noſter Papa vellet omnia inter Reges Chriſtianos pacare bella & ſeditiones, quas frequentes ebullire videbat, hunc probum virum Vngariae Epiſcopum in Franciam, Angliam, & alias regiones ad pacem componendam mitit; fruſtra tamen, cùm nullus inde effectus concordiae manaret. Huic bene merito Epiſcopo viaticum & alia dona tribuit magnificentiſſimus Praeſul Conchenſis, qui omnibus affluenter munera conferebat. Ceterum, ut ad inſtitutum redeam, tanta hominum varietas occurrebat ad videndum Pontificem & ad negotia expedienda ut nemo protſus explicare poſſet. Ideo, ne inſtuſus lectoribus judicer, his ſuperſedendum cenſeo. Et quamvis negotia inſtarent ac temporis anguſtia ad iter agendum urgeret, non immemor fuit claviger fidei earum propoſitionum quarum accuſabatur Ioannes de Oria. Aſſignata itaque die, Pontifice noſtro pro tribunali ſedente & libram, quod aiunt, & penſum in utraque manu ferente, aſtantibus multis viris theologica laurea decoratis, proponuntur concluſiones in quibus Magiſter ille de Oria, ut intelligere potui, cum expeditior ab eo expectaretur defenſio, in publica diſputatione ſuccubuit. In qua magna & illuſtria de noſtro doctiſſimo Pontifice dicta ſunt praeconia, & merito; quoniam qui honore praeſtantior erat, alios ſcientia praecellere debuit; quemadmodum turpe eſſet quempiam imperare qui in omni genere virtutis ſubditos ſuos non antecelleret. Et quia diſcuſſio dictarum propoſitionum palam in ſacro palatio fuit habita, non opus eſt ſingula quaeque referre, cum ſe res ipſa indicaverit. Hoc ultimum memoria dignum Caeſaraugustae peractum eſt, licèt multa alia digna contigerint quae perlongum eſſet ac faſtidioſum perſcribere.

IX.

De Diſceſſu a Caeſaraugusta Dertuſam verſùs.

AB hac illuſtri & amœna urbe, quam praedictus Iber praeterfluit, tertio Idus Iunii ejuſdem anni ſanctiſſimus noſter Pontifex magna ſtipatus turba Dertuſam verſùs progreditur. Et quia interjacentes vici erant parvi & virorum copia magna, diverſis itineribus in illam concedere coacti ſumus. Et hac die in oppidum de Pinna ſex leucis à Caeſarauguſta ſejunctum devenimus; ubi illius dominus Comes de Saſtago eſculenta & poculenta copioſè omnibus ſine diſcrimine donavit illac iter agentibus. Die proximo per villas ignobiles in oppida de Caſpi & Favera beatiſſimus pater ſe conferens, ſequenti die per alia parva loca obiter tranſeundo per partes clivoſas non parvo labore vigilia ſacratiſſimi corporis Chriſti ad Dertuſenſem civitatem appulit, quam alluit praedictus amnis; in eamque per ligneum pontem ingreſſi ſumus. Hic primùm humanitatis morumque diſſidium experti ſumus, cùm in Caſtella miniſſimè, in Aragonia piè tractaremur. Hoſpitatuſque eſt Pontifex in epiſcopali palatio. Die verò ſacratiſſimi corporis Chriſti ſummus Chriſti vicarius ipſum corpus Chriſti Prælatis comitantibus, cum multis deauratis equitibus innumeraque catervæ, quaſi alter David religioſiſſimè cum ſpirituali gaudio ſuis manibus deferebat; expletaque ſolennitate, ingenti comitatu ad palatium eſt reverſus. Hæc autem civitas etſi aliquo modo videretur in lætitiam concitata felici tanti paſtoris adventu, non tamen eo modo quo in regnis Caſtellæ & Aragoniæ ſuſcepti ſumus. Aliter enim victitant Catalani, quorum mores multùm differunt à noſtris. Ductor verò noſter vigilanter agens, tam in negotiis expediendis quàm in claſſe paranda operam navabat. Et cùm navigationis tempus inſtaret, velletque in his locis ſuas vices committere, Nuncium apoſtolicum reliquit Dominum Bernardinum Pimentel virum illuſtrem, ſinceri animi, vividæque mentis, conjugatum tamen, rem ſanè novam hominem ſecularem apoſtolicum creari Nuncium. Sed Papæ lex imponi non poteſt, cum omnia jure poſſit. Attamen ipſius Domini Bernardini probitas & honeſtas omnium ora occludebat. Tanta verò erat aviditas Pontifici noſtro viſendi limina Petri ſedandique Italiam, quæ tota ſeditionibus & factionibus agitabatur; tanta denique erat illi anxietas ſuum munus obeundi ut neque Imperatorem noſtrum Cæſarem, quem ipſe tamquam filium educaverat, quamvis certior de ipſius in Hiſpanias adventu factus eſſet, expectare voluerit. Itaque hujuſmodi negotiis intendens, uſque in octavum diem Iulii in illa urbe commoratus eſt.

X.

Incipit navigatio Adriani ſexti Pontificis maximi.

CVm beatiſſimus pater commoraretur in illa bene fortunata tantoque decorata Pontifice Dertuſa, cui ipſe paulò antè præfuerat, & tempus navigationis inſtaret, quaſi repentino motu hora ferme tertia poſt meridiem, die Martis, octavo Idus Iulii ejuſdem anni, nimio æſtuante calore, egreſſus eſt in portum memoratu dignum, qui vulgò dicitur de Ampolla, à præfata civitate quatuor leucis diſtantem, non tamen tali ac tanta ſtipatus caterva quanta tantum ſtipari Pontificem oportebat. Nemo enim tam intempeſta hora ipſum abiturum arbitrabatur. Itaque cùm fama ad aures omnium pervolaſſet, videres Archiepiſcopos, Epiſcopos illuſtres ac nobiles per invia & inacceſſa arbuſta & rupes per-

erra-

Digitized by Google

errare ſuum beatificum ducem ac aurigam (mirabile viſu) aſſequentes. Et ne longa præfatione faſtidioſus videar, magna pars comitatus ad prædictum portum in noctis crepuſculo pervenerat; ac expeditè ſanctiſſimus pater cum ſua inſigni & præclara familia triremes aſcendit; quas licet numero octo cum ſcapha vulgò vergantiu appellata, principem Eccleſiæ feſtivè receperunt ſuis tormentis ignivomis, ut moris eſt. Hic beatiſſimus pater in ſequentem diem ob temporis intemperiem permanſit. Recreationis tamen cauſa paucis comitantibus ante ſolis occaſum eodem die quo illuc appulimus in littora exiens, dum eſcæ parabantur, huc & illuc deambulabat. Poſt cœnam in ſua navigia reverſus eſt. Namque ab hora quarta noctis haud parvo remigum labore totam noctem navigavimus.

XI.

Ingreſſus Deſcriptioque urbis Tarraconenſis.

TErtia vero hora poſt ſolis ortum ſexto Idus Iulii adivimus Tarraconem. Ceterum beatiſſimus Pontifex, quamvis ex navigatione aliquantulum fatigatus, ſuae laudabilis conſuetudinis, quam multis retro annis obſervaverat, memor, priuſquam urbem ingrederetur, in cœnobium divi Dominici extra muros Miſſam celebravit. Interea autem clerus & magnates urbis cum plebe accingebantur Chriſti vicarium receptari; quem non parva ſolennitate & jocularibus pompis in ſuam introduxere antiquam & celebrem civitatem Eccleſiamque arte & ingenio illuſtrem, in qua cum orationem praelibaſſet, ad Archipraeſulis properavit palatium, ubi non ſegniter ſe gerens in negotiis expediendis claſſeque paranda, quam aliquandiu demoratus expectavit, necnon centuriones miſſos ad milites conſcribendos, ut ſimultates tumultuſque Italicos pacaret, praeſtolatus eſt; quorum geſta breviter ſuis locis recenſebimus. Nos tamen cum eſſemus in procinctu navigationis, à negotiiſque aliquantulum vacaremus, hanc urbem & ejus antiquitatem & provinciam deſcribere non ab re fore putavimus. Erat enim iſta inclita civitas quondam Romanorum emporium caputque provinciae Tarraconenſis juxta veterum deſcriptionem ferme duplae ad Hiſpaniam ulteriorem. Hanc urbem Romani quaſi propriam ſtationem ſibi vendicabant. Quorum monumenta ac literae in eis ſculptae, atque coloſſeum ad Romani amphitheatri exemplar, ſunt evidens argumentum. Haec meridiem verſus ad mare noſtrum adjacet, murorum ambitu & ſitu ſatis munita; licèt tempore quo floruerat, numero inhabitantium copioſior fuerit; ut ex ipſa murorum ruina perpenditur. Cauſam vero depopulationis non aliam quam defectum aquarum fuiſſe arbitror, id quod vetuſtae ciſternae, unde aqua pluvialis hauritur, oſtendunt. Continet praeterea Eccleſiam Canonicorum regularium jam praedictam, cui ſubſunt ſex epiſcopatus, Barchinonenſis, Ilerdenſis, Derduſenſis, Vrgelenſis, Gerundenſis, & Elnenſis. In hac nonnulla corpora & ſanctorum reliquiae coluntur. Eſt etiam domus quaedam conventualis ſatis inſignis, ubi antiquitus regulares veſcebantur Canonici, quae veterem magnificentiam urbis demonſtrat. His delibatis, interrupta reſarciamus. Cum animus itaque Pontificis eſſet quàm breviſſimè transfretare ac viſere Apoſtolorum baſilicam, poſt longam tandem navium, triremium, militumque expectationem, in die feſtivitatis intemeratae virginis, quae ob nivis miraculum celebratur, ad portum omnes convenerunt; tantaque fuit ſanctiſſimi patris laetitia ut eadem die perſolutis in aede ſacra veſperorum ſolennibus, quibus ipſe interfuit ut exemplo ſuo nos inſtrueret, non minori pompa & jocunditate quàm fuit receptus ad littora progreditur. Tantum vero tota illa ora maritima reſonabat ſtrepitu bombardarum & murmure ſuum Pontificem conſpicientium ut nemo ferme poſſet quae agebantur perpendere. Et priuſquàm ſummus Pontifex triremem conſcenderet, magnatibus & notis talia fatur. *Quas laudes Domino noſtro Ieſu Chriſto exhibere debeamus, nec mens concipere nec lingua exprimere poteſt. Multa quidem & antea meminimus à larga Dei manu recepiſſe, ac innumerabilia circa nos ejuſdem beneficia confitemur; pro quibus nec meritas quidem gratias egimus, nedum retuliſſe cognoſcimus. Prae omnibus tamen hoc quod nunc omnipotens Deus pro ſua benignitate & clementia in nos conferre dignatus eſt, omnium hominum ſenſus excedit. Nunc vero poſt tot tantaque beneficia quae nobis divinitus contulit, illud de Domini noſtri miſericordia ſperamus, vosſque omnibus deprecamur, ut omnes oves commiſſas firmas & illaeſas ipſe cuſtodiat, noſque faciat eas ſecundùm ſuam voluntatem & beneplacitum firma & inconcuſſa fide gubernare. Quod etiam deprecantes, ſuffulti precibus deiparae virginis exoramus; ut quicquid pro virium captu non valemus, ipſe Deus ſuo nomine dignum efficiat.* Haec cum dixiſſet, comiter ab illis quos diutina converſatione & ſuavi eloquio demulſerat, triſtitia quadam ſe expedivit; & gratias pro tantis laboribus agens, mari licèt fluctibus concitato ſe commiſit. Nobiles vero qui illum fuerant comitati, per diverſa itinera domum ſe contulere, illos felices eſſe proclamantes qui ſanctiſſimum Pontificem aſſequebantur, reliquos vero infortunatos. Deus tamen ſecretorum cognitor, qui non humano diſcernit judicio, aliter diſpoſuerat; ut inferiùs demonſtrabitur. Ceterum nonnulli ex familiaribus non exiſtimabant ſanctiſſimum Papam die tam ſolenni navigationem inchoaturum, quoniam haec non palam divulgabantur, propterea opinor quia non erat in animo Pontificis tanta ſtipatorum turba onerari, ideoque aulica comitate in Hiſpaniam volebat eos dimittere. Vidiſſes multos ignavos, teſtudine, quod aiunt, pigriores, ad littora errantes; quorum alii in patriam remearunt, alii difficulter ad triremes pervenere; quos tamen ideo Pontifex non evocandos curaverat quia nimia importunitate eos admiſerat, tum etiam quia formidabat triremes non poſſe tot hominum copias capere, quae magnatibus patriciiſque viris repletae jam fuerant. E quibus primus & praecipuus erat Cardinalis Caeſarinus ex priſcorum Caeſarum praeclaro ſanguine oriundus, ut ſuo cognomento demonſtrat, patria ſanè Romanus, qui, ut praediximus, à ſacro Cardinalium ſenatu ideo in Hiſpaniam miſſus fuerat ut eorum nomine maximo noſtrati Pontifici reverentiam debitam exhiberet. Necnon Lupus Hurtado vice imperiali in hac navigatione fungens. In urbe tamen alius creatus fuit, nempe Dux Sueſſanus Comes de Cabra. Atque illuſtris orator Regis Anglorum, ac ambaſiator Mediolanenſis, Ducíſque Ferrariae legatus, et Epiſcopus Feltrenſis. Quos quaſi praecipuos ex omnibus ſegregare volui, quia perlongum eſſet omnium nomina recenſere. Naves autem centuriones cum exercitu & innumera turba conſcenderunt; in eaſque etiam vaſa argentea ceteraque Pontificis ſuppellectilia congeſta ſunt. Et omnibus ferè in navigiis receptis ante noctis crepuſculum, mare gravius aeſtuabat. Propterea aliquantulum à littore nos oportuit diſcedere; & portum verſus appellatum Solon tribus hinc milibus paſſuum diſtantem tendere:

XII.

Illuſtris admiſſio Pontificis à Barchinonenſibus facta.

DEnique aequore ſedato, iter proſequentes, labore aſtrictorum hominum in triremeſque damnatorum Barchinonam hora quarta poſt meridiem ſequentis diei acceſſimus. Haec civitas, inter alias Cataloniae praecipua, non minore ovatione quàm reliquae univerſalem paſtorem voluit recipere. Struxit namque pontem ligneum ab aqua ad terram uſque protractum, tapetibus pretioſis ornatum, ut decebat majeſtatem pontificiam, & urbis magnificen-

Digitized by Google

centiam, qua venuſtius in praeclaram illam ac pulchram urbem intraret. Noſter tamen Pontifex cum hinc inde tantam vidiſſet ad hoc ſpectaculum in ipſum pontem concurrentium turbam, ſuſpicatus eiractionem, renuit illum ingredi, & terreſtri greſſu civitatem cum pompa percelebri aliiſque ſignis laetitiae adiit, & ad Eccleſiam auguſtiorem veniens, in qua corpus beatiſſimae Eulaliae in ſacello ſubterraneo ſubtus altare reconditum eſt, oratione ad Deum fuſa voluit regredi ad ſua navigia; ſed ingens & repentinus imber obſtitit. Quamobrem remanere coactus, ab Archiepiſcopo Tarraconenſi, qui tunc illius provinciæ Prætor erat, convivari ſuſtinuit. Miniſtri autem alii in navigiis, alii in urbe quieverunt. Et intempeſtæ noctis conticinio ecce bombardarum tonitrua, quibus non minùs infimi quàm ſupremi ordinis homines vocabantur ad triremes. Nam illud ſignum omnibus erat commune; neque quiſquam, ni ſtatim adfuiſſet, expectandus erat. Qua de cauſâ multos ex familia Pontificis, tum ob horam importunam, tum ob celeritatem navigationis remanſiſſe ſuſpicor; quorum aliqui poſtea in navibus militaribus in Italiam evecti ſunt, alii verò cùm neque naulum perſolvere poſſent, neque victum haberent, ad ſua redierunt. Et licèt fuerit magna preſſura aſcendendi navigia, ſoliciti lintribus & ſcaphis ad ſuas triremes opportunè pervenere. Secundo vento die Iovis ad portum de *ſant Feliu* hora veſperorum conceſſimus. Sanctiſſimus verò pater cum primatibus in oppidum deſcendens, viſitata Eccleſia, ad cœnobium monachorum quod propè aderat cœnaturum veniens, ſtatim ſe contulit in triremem, & claſſe quamprimùm aptata, in portum cognomine ſancti Pauli perveniens, ibi pernoctavit. Et licèt portus de Palamox ſit ceteris celebrior, quia tamen peſte laborabat, intactum reliquimus. Die Veneris adveniente luce, navigatione continua ventum eſt ad portum qui dicitur *la cala de Calella* diſtantem novem milliaris, quò triremes convenerant; nuntiatumque fuerat quædam navigia cum duabus biremibus, quas fuſtas appellant, propè adeſſe. Quapropter oportuit navigationem ſubſiſtere quouſque per exploratores veritas pateſceret. Qua cognita intrepidè hora tertia poſt meridiem profecti poſt ſolis occaſum venimus in portum cognominatum de Roſas; ubi illa nocte quievimus. Et proxima die magna navigantium copia ad divina audienda reficiendumque corpora in prædictum locum de Roſas conceſſit, propterea quòd claſſis uſque ad meridiem non eſſet diſceſſura. Hic portus ſitus eſt in Emporiis, vulgo *Lampurdan*, feraciſſima provincia Cataloniæ, in qua proſcripti, qui vulgo dicuntur *delats*, & poſſunt appellari profugi, verſantur. Cujus provinciæ caput eſt Gerunda, quam Gironam dicimus. Prædicta hora oppoſito vento lacertis remigum, maritimam oram legentes, juxta oppidum Cadaques tranſeuntes, levi curſu petivimus promontorium nuncupatum. *Cap. de Creus*. Vulgo ſignificat *Cabo de Cruzes*.

Turbat hoc loco Ortizius. Nam ſolventibus à portu Barcinonenſi primùm occurrit portus ſancti Pauli, deinde Calella, poſtea portus ſancti Felicis Guixalencis, quartò portus de Palamos, quintò Roſæ, ſexto Caput aquoſi portus, poſtremò Caput ſanctarum crucum, vulgò *Cap. de Creus*.

XIII.

Navigatio Summi Pontificis poſtquam oram ſolvit ab Hiſpaniarum finibus.

ET cùm claviger apoſtolicus ageret in Hiſpaniarum finibus, & ad limina Galliarum, utrum maritimam Gallicam oram an altum legere expediret, ambigebamus, quoniam tutius eſt multo juxta littus uti remis quam paſſis velis periclitari in fluctibus, quia non omnibus venti favent, etſi à Rege Franciæ illac tranſeundi fides publica data eſſet, noluit, ut reor, noſter Papa ſe illi credere. Quamvis multi ex familia cum jumentis tum vectoriis, tum ſarcinariis, præcepto Pontificis per Gallias illæſi & incolumes tranſierunt. Tandem ſatis conſultè habita deliberatione fuit decretum ut ſub divina protectione mari appellato Golfo Narbonenſi vento aliquo modo proſpero nos committeremus. Et quia pelagus illud latiſſimum eſt infeſtiſſimum piratis & Saracenis, more nautarum nomen ſancti Laurentii, cujus vigilia illa die obſervabatur, per omnes triremes in ſignum teſſerae indictum fuit. Hujus beatiſſimi martyris die cùm ventus infeſtus ſtaret, viribus miſerorum remigum navigare coacti ſumus; quia jam hinc inde nimium à terra ſemoti occingebamur aquis. Veſpere autem nonnulli ex nautis terram Franciae aut Italiae ſe cernere teſtabantur. Nos vero inexperti, licèt nihil intueremur, non minùs in laetitiam hoc auſpicio concitabamur, ut tantam ponti vaſtitatem evaderemus. Poſt cœnam, praemiſſa Pontificis ſalutatione, magno tubarum clangore applauſuque virorum tormentiſque ignivomis, ut fieri ſolet, ante noctis crepuſculum cantores tum Papae tum Conchenſis Epiſcopi, in cujus trireme vehebantur, *Salve Regina* ſolenniter decantarunt; quorum concentus ſuaviſſimè reſonabat. Atque expleto cantu, deſignatoque nomine beatae Barbarae pro noctis cuſtodia, ut moris eſt, aura felici, reſumptis viribus ad priſtinum laborem fuerunt compulſi illi miſeri remiges; magnaque parte noctis labori incumbentes, ante diluculum littora Maſſilienſia tranſivimus, quae noſtra claſſis, forſan ne ſe committeret Francigenis, noluit attingere; & orto jam ſole ad ripas Provinciae navigando, cujus principalis civitas eſt * Aſagis, etſi indigenarum numero fuerit copioſior Maſſilia, inſulas comperimus Erroias nomine tres aut quatuor inhabitatas, ut opinor, formidine piratarum. Et hac die proſpero vento ſolutis velis, veſpere, ut conſuetum eſt, accepto nomine beatae Magdalenae pro primis duabus noctibus per caput de Monterros appuliſmus ad inſulam beatae Margaritae diviſam parvis aquarum canalibus, quibus ad eam difficilè patebat aditus triremibus. Adjacent praeterea inſulae Cannes; ubi celebre eſt monaſterium ſancti Auguſtini. Huc acceſſit orator Marchionis Mantuani ſatis, ut decuit, magno comitatu ſtipatus. Deinde in aliam inſulam tendimus ubi eſt cœnobium ordinis ſancti Benedicti, cujus monachi ob abſentiam Abbatis ſimpliciter deprecati ſunt Pontificem ut aedem illam ſacram viſere dignaretur. Ad quorum preces ſua cuſtodia munitus beatiſſimus pater in terram deſcendit; & cum monachorum pompa ſolenni venerabilem illam domum ingreſſus, ſumptoque cibo, nulla media intercapedine temporis pari ſolennitate revertitur ad inceptam navigationem. Interea autem aliqui ex turba peragrabant inſulam, alii vero aquam & neceſſaria deferebant, & adveniente Pontifice, omnes uno ſigno convenerunt. Et haec cum aliis adjacentibus inſulis ſubſunt Regis Franciae ditioni. Antè vero quàm inde diſcederemus, Epiſcopus de Graſſa illius conventus Abbas feſtanter ad deoſculandos Pontificis pedes ſcapha ſtrenuè parata veniens, honorificè à Pontifice fuit receptus; quem ideo in lintribus multi ſequebantur, ut deſideratam ſui paſtoris faciem intuerentur. Non tamen vacui, ſed uvas & poma ferebant quae omnibus liberaliter more Gallico impertirentur. Hinc per anguſtum canalem, qui potius flumen quàm mare videbatur, utpote cujus aquae brevitas vix triremibus ipſis ſufficeret, tranſeuntes per littora Provinciae uſque ad Antibol perreximus; deinde ad municipium de Niça, quae eſt ducatus Sabaudiae, tranſivimus. Quas celebres provincias & urbes medius fluvius interſecat. Eas tamen non attigimus, eo quod morbo epidimiae aſſerebantur infectae. Hac eadem cauſa pernoctantes in portu de Villafranca de Niça, juſſu Pontificis abſque commercio inhabitantium quievimus, licèt alacriter ſuis bombardis & ſignis aliis hilaritatis nos ſalutaverint; & niſi Pontificis imperium obſtaret, libentius exciperent. Huc Regis Gallorum orator acceſſit; quem Pontifex noſter animi laetitia ore-

* Aquæ Sextiæ.

oreque renidenti ſuſcipiens breviter expeditum remiſit. Hinc portum Iſam nuncupatum adivimus; qui licèt ſtrictus, ſatis tamen amœnus erat. Quapropter ibidem beatiſſimus cum ſuo comitatu aliquantulum demoratus eſt.

XIV.

Deſcriptio Situſque municipii de Monago.

DEinde municipium de Monago duobus vel tribus milliariis à praecedenti ſubiimus, quod natura (propterea quia ſitum eſt in promontorio ad modum peninſulae, quod paulùm excurrit in mare contra meridiem) & manus artificum inexpugnabile, reddidere; cujus prætextu, Genuenſibus invitis, multo antè, ut aiunt, uſurpatum detinebatur per quendam equeſtris ordinis virum Genuenſium poteſtatem minime veritum. Nec mirum, quandoquidem municipium ipſum plura propugnacula contineat, muros, & antemuralia, necnon in ſuperiori parte, aquilonem verſus, turrim ad propugnationem ſatis fulcitam (ubi municipii dominus morabatur) inſtar caſtelli multis hinc inde munitam aereis tormentis, quibus, ut Pontificem exhilararent, laetitiae ſigna municipes oſtenderunt. Et quamvis dominus de Monago ad triremem Pontificis ipſius pedes deoſculaturus veniens multa polliceretur, deprecatuſque eſſet inſtantiſſimè vellet domum & locum viſere, Dominus Noſter noluit aſſentiri, immo neque portui accedere. Et ſic ſuo functus officio regreſſus eſt; ac extemplo ab ejus portu quatuor triremes Genuenſes exierunt, quarum dominus Andraeas de Oria exul à die expugnationis Genuae profugus exulabat. Multa enim damna ipſe cum factione ſua in illius civitatis calamitate & ruina pertulerat, ut inferius ſuo loco dicetur. Et parum à portu diſcedens, huc & illuc navigando noſtram claſſem verſus, fœdera pacis ignivomis tonitribus demonſtravit, cui noſtri invicem reſponderunt, & quamprimum ad ipſummet portum remeavit, forſitan timens noſtram navalem militiam; quoniam, ut fama erat, Dux ipſe Andreas tunc partes Franciae ſequebatur. Qua ex cauſa non eſt auſus noſtras adoriri triremes; & juſſu centurionum, inſcio, ut reor, Pontifice, omnia navigia & milites Andreae de Oria animum ignorantes parabantur ad arma. Et eo fortaſſis Andreas tam cito in ſuam ſtationem ſe recepit. At cum multi nobiles provinciales ſuis ſcaphis ad recipiendam benedictionem à Pontifice adveniſſent, eundem Andream inter eos adventaſſe ferebatur. id quod minimè compertum eſt. Neque opinandum quidem virum cautum & providum tam facilè ſe Hiſpanis hominibus crediſſe. Cumque hinc in littora Liguriae tenderemus, in qua etiam Monago jam dicta continetur, hiſque viſitationibus nonnihil moraremur, mare nullo agitatum vento aeſtuare cœperat. Quod cum tunc denuo navigantes conſpexiſſent, illorum animos timor invaſit. Propterea ambigebatur inter peritiores utrum redire ad portum de Villafranca, an rectà tendere, tutius eſſet. Tandem placuit Pontifici ulterius progredi; quoniam in votis erat & non levis affectus ut viſeret limina Petri, cupidus praeterea componendi inter Chriſticolas pacem atque gerendi negotia quae nequaquam extra urbem Romam agere ac finire poſſet. Cujuſmodi zelus domus Dei curaeque paſtoralis neque in mari nec in terra Pontificem diu ſinebat morari. Omnium præterea animus cum voluntate Pontificis unus erat; ideoque in peragenda navigatione minimè detinebatur. Progredientes igitur è regione noſtræ claſſis quandam navem non procul à piratis captam conſpeximus, idque, ut delatum eſt, juſſu Andreæ de Oria, quod vix credendum opinor. Vtcunque tamen fuerit, cùm vergantinus & alia navigia puppim illam oppreſſam circumſtarent, noſtram proſpicientes claſſem, ſicut nebulae ante ſolem repentè evanuerant. Ad illam verò Chriſti vicarius accedens, liberam abire juſſit. Cùmque triremes noſtras ſequi non potuiſſet, ſolam in fluctibus agitatam reliquimus. Ad rem igitur à qua digreſſi ſumus redeamus. Die ſequenti, vigilia Aſſumptionis intemeratae virginis Mariae, oppido cognominato ſancti Stephani appropinquantes, in ipſius aede ſacra Chriſti claviger rem divinam fecit. Et hinc poſtridie Aſſumptionis ſacroſanctae, in loco qui dicitur Portus marinus, in caenobio fratrum Minorum extra muros idem Pontifex maximus idem ſacrificium ſecreto fecit, ut turbam vitaret, quae nequaquam poterat arceri; ita tamen ut illius diei ſolenni ſacro publicè decantato impartiretur benedictionem. Ac paucis aſtantibus pranſus, continuo audita oratione declamatoria, per loca ſecretiora pergendo ad navigia, hominum turbam evaſit. Tanta enim erat multitudo fidelium hominum, quae ſupplex ac obediens, ut ſummum Pontificem cerneret, illiuſque ſacros pedes oſcularetur, convenerat ut illorum ſubinde ſe ſubtraheret aſpectibus; idque ut expeditius navigatio noſtra perageretur. Prius tamen quam inde ſolveremus, acceſſerunt Genuenſium juſſu ad comitandum Pontificem quinque triremes, ad eundemque in quo eramus portum venerunt; quae ab aliis tormentis ignivomis, ut fieri ſolet, fuerunt ſalutatae. Cumque illa turba, quae viſura Pontificem veniſſet, inſcia de ipſius diſceſſu doleret, ruebat quippe catervatim per montes & littora, neque ſat explicari poteſt quanta aviditate ſuum quaeritabant paſtorem. Nos verò navigationem noſtram proſequentes, ad inſulam appellatam de Ruenga prope civitatem Nolenſem memoratu dignam acceſſimus: ubi, ut aiebant, talis vigebat inviolabilis conſuetudo, ut nullus poſſet ſtruere navem niſi & ſimul turrim aedificaſſet. Vnde tot turribus eſt munita. Quod ſuo loco latius explicabimus.

XV.

De Ingreſſu Pontificis in Saonam, ac jocunda à Saonenſibus facta receptione, concordia Regis Catholici cum Rege Franciæ, initiſque nuptialibus contractibus cum Regina Germana, ejuſdemque urbis ſitu

NAvigationem autem proſequendo, aliis, quorum narratio non injocunda eſſet, brevitatis cauſa omiſſis, decimo ſexto Calendas Septembris appulimus ad inclitam civitatem Saonenſem, cameram imperii; ubi honorificentiſſimè fuit exceptus Petri ſucceſſor, & in ipſius ingreſſu, ut conjectari potui, quendam oratorem nomine ſenatus Saonenſis orantem auribus (quod aiunt) obturatis pertranſiens Pontifex, eodem honore clero & praeſtantioribus viris cum cruce & pallio pergentibus auguſtam Eccleſiam eminentiori parte ſitam epiſcopali dignitate illuſtrem eſt ingreſſus. In hac colitur corpus ſancti Octaviani; ac conſuetudine Pontificis reverentia exhibita Deo, oratione ad Dominum habita, benedictioneque praeſentibus data, paulò poſt ad egregiam domum Tidenſis Epiſcopi unàque Archipraeſulis Avinionenſis, ubi prandium opiparè Domino Noſtro ſuiſque comitibus paratum erat, veniens, antequam ad menſam accederet, in loco ſecretiori divina ſacra perſolvit. Et cùm jam ſtratis menſis lautiſque cibariis appoſitis gratias Deo ageret, non ſolùm pro munere ſpirituali ſoluto, verùm etiam corporali ſumendo, reliquis autem Prælatis & equitibus ipſius mandato in aliis thoris aliquantulum ſemotis ſuo ordine ſedentibus, accubuit. Series autem convivii talis fuit. Apponuntur ex abaco lances argenteæ & tympana cum ceraſis & prunis uviſque recentibus & perſicis pomis. Nec deerant vina generoſa, album adeo pellucidum ut aquam putares ſolo aſpectu, & flavum, & nigrum, dulce, acutum, lene, ſuave, auſterum, ut peteret quiſque ex animi ſui appetentia. Deinde importantur artocreæ & aſſa edulia, pulli, perdices, palumbuli, cuniculi, & vitulina caro. Elixæ verò caponum, gallinarum, arietinæ bovinæque carnes, id genus

Digitized by Google

nus alia cum condimentis aptioribus, ut ea malis quam carnes. Quæ ſingula referens (ne videar prolixus) volui prætermittere. Aſferuntur etiam cytronia & olivæ Balearicæ in muria aſſervatæ, pira, caſeus multiplex. Colliguntur analecta. Datur deinde aqua odorifera lavandis manibus. Peracto tandem convivio, ſuo more ſolitus noſter Pontifex gratias Deo egit; deinde impendit quas debuit hoſpiti, qui tam ſolenniter & egregiè illum exceperat. Poſt gratiarum actiones tolluntur mantilia & mappæ; deinde verò ſternuntur ſecundæ menſæ paulò minùs opiparæ prioribus, quas munificentiſſimus Archipræſul ob jocundum adventum tanti hoſpitis ſterni fecerat comitatui; ut qui ex clara illuſtrique proſapia Iulii magnanimi Papæ originem duceret, animo namque & magnificentia æmulus. Iulii nempe induſtria tempeſtate noſtra patrimonio Eccleſiæ Ravenna multaque alia loca acceſſerunt. Pontificatus tamen illius tempore illud immane ſchiſma ſeu conciliabulum in toto orbe terrarum diffamatum proſiluit, cujus caput fuerat Dominus Cardinalis à Carvajal. Atque hujuſmodi occaſione ſucceſſit conflictus ille horribilis inter Hiſpanos ſequentes partes Iulii & Gallos inhærentes factioni prædicti Domini Cardinalis, quod vulgariter dicitur *la batailla de Ravenna*. Ceterùm ut ad rem redeamus, quamvis prandium fuerit opulentiſſimum, decrevit prædictus Dominus Avinionenſis Præſul Pontifici noſtro illiuſque comitatui ad cœnam non minores ſed pares aut lautiores eſcas parare. Decuriones itidem Saonenſium beatiſſimo Papæ xenia obſoniaque donaverunt. In hanc eandem inclitam urbem Rex Ferdinandus cognomento Catholicus à Neapoli rediens & Rex Franciæ olim convenerant, & tam ſplendidè & opiparè (ſicut ab indigenis accepi) Gallorum Rex excepit Regem noſtrum atque Gundiſalvum Ferdinandez Ducem cognomine magnum, qui primas in Ferdinandi Regis militia tenebat, ut facilè explicari non poſſit. Ferebatur tamen ad Regum menſam ſede humiliori in memoriam & honorem geſtorum memoratum Ducem comediſſe; qui dexteritate & armorum virtute noſtram Hiſpaniam ſemiſepultam belli exercitio ſublimavit. Tanta quippe erat Regis Catholici prudentia forſan caventis ſubrepentia Hiſpaniarum bella ob adminiſtrationem Regnorum Caſtellæ defuncto jam Rege Philippo clariſſimo Principe, ut qui paulò antè ferme expulſus in Neapolim tranſfretaverat, ſub nuptiarum prætextu Reginæ Germanæ pacem cum Francorum Rege iniret, cùm ſapientis ſit maturo conſilio providere futuris. At Regum ſolenniis expletis, repotiiſque ſolitis, alter in Hiſpaniam, cui ex animi ſententia cuncta ſucceſſere, alter in Italiam devenerunt. In hanc (ut eò regrediamur unde digreſſi ſumus) urbem Saonam ſe contulerat Hieronymus Adorno imperialis dux, frater Genuenſium Ducis, egregio comitatu ſtipatus, viſendi gratia Pontificis, nonnullaque cum eo communicandi. Et licèt videar aliquantulum à propoſito divertiſſe, non ab re tamen; quia indignum duxeram ſub ſilentio praeterire feſtivam laetitiam ſolenneque convivium & urbem tam illuſtrem. Atque eadem cauſa deſcribere volui ſitum amœnitatemque illius urbis. Adjacet enim ad mare noſtrum orientem verſus. Habet amplum portum, calculoſum tamen & inacceſſibilem; quia Genuenſes videntes urbem ſuam ubique notiſſimam à mercatoribus deſeri, & Saonae fieri commercia, lapides ingentes, ut aiunt, in prædictum portum projecerunt, ut magnis navigiis nemini liceret adire Saonam. Habet etiam ad meridiem caſtrum arte & ſitu munitiſſimum; omniumque judicio urbs iſta intus & extra eſt forma eleganti. Mulieres hujus civitatis ornantur mundo ſatis honeſto abſque palliis, crinibus collectis ſub calanticis. Nobiliores vero matronae etiam ſingulae incedunt ſine pediſequis, indutae veſtes talares. Vtuntur ſoleis parvis, non ſandaliis; ideo fortaſſis quia majoris ſtaturae cernuntur Ligures, ut experimento compertum eſt. Vtinam ornatu ſimili Hiſpanae feminae, abjectis vulpinis caudis & examine ancillarum, illas imitarentur.

XVI.

De mœſta ac lugubri receptione Pontificis à Genuenſibus paulò antè expugnatis facta.

QVibus obiter utcunque expeditis, quid tum auriga noſter egerit audiamus. Expleta cæna, triremes conſcendunt omnes, Genuam verſus nocte illa navigantes, quam exoriente ſole audivimus paulo poſt ipſius excidium & ruinam. Quocirca etſi magna mœſtitia ex praeterita expugnatione Genuenſes afficerentur, tamen cum felicem tanti Pontificis adventum perſenſiſſent, tam ex urbe quàm ex caſtro & ex navibus in portu aſtantibus tot globi bellici jactabantur ut facilius ſit admirari quàm ſcribere. Et hac ſolennitate portum acceſſimus; cui à terra inhaerebat ponticulus ligneus, quo dux noſter auguſtius intraret. Ibi tunc proclamatum eſt à clero & majoribus natu: *Princeps Eccleſiæ, ſit tuus adventus felix præſentia ſalva. Gaudet in adventu turba deſerta tuo. Gaudet & exultat, jubilat, lætatur, ovatque.* Ac confeſtim eodem ordine & celebritate petunt Eccleſiam; quae caput atque metropolis totius Liguriae eſt. Interim parantur ſolennia Miſſarum quae dulciſſimo concentu celebrata fuerunt. Illico viſit aerarium ſacrum, quo inter venerandas ſanctorum reliquias quae ibidem aſſervantur, catinus in cæna Domini celebratus, ut ex loco evangelii elicitur, fuit mirabilis viſu; qui eſt tanti valoris ut non facilè aeſtimari queat. Tanta vero convenit circumdantis populi undique turba, aviditate videndi, ut dum invicem ſibi impedimento fuiſſent, pauci eorum aſpectu praeoptato potiti ſint. Adjacet praeterea extra ſacrum aerarium in ſacello ſancti Ioannis Baptiſtae tumulus lapideus ſupra columnas marmoreas, ubi ſervantur fideli cuſtodia divi Baptiſtae reliquiae; quibus reverenter veneratis, ſummus ſacerdos in palatium progreſſus eſt. Reliqui vero hoſpitabantur prout cuilibet occaſio ſe offerebat. Haec urbs in toto terrarum orbe celebratiſſima Pontifici illiuſque comitatui biduo epulas non minus affluentes quàm ſuaves eſt impartita; uberiuſque factura eſſe videbatur, ni clades illam obruiſſent. Nam quae inter Italicas urbes elegantior erat, ſuperba cecidit. Genua, genuiſti Eſaü & Iacob in utero bellantes, & perperiſti Adornos ac Fragoſos filios diſcordiae; qui cum principes civitatis eſſe contenderent, cum nec Roma duos fratres, nec apes & grues duos principes habere potuerint, ruinam tibi intulerunt. Quis enim cupiditate dominandi inflammatus, vel faſtu dominationis elatus, deſiderat habere conſortem? Aut quis avarus quaerit ſuarum opum participem? Nemo inquam. Quapropter invicem diffidentes, alii Caeſareas, alii verò Gallicas ſunt ſequuti factiones. Adornii enim exules & profugi, è quibus praecipuè Hieronymus Adornus ſuorum Dux, Hiſpanorum Germanorumque aſciverunt exercitum, quorum favore Fragoſos Gallorum partes tuentes expellerent. Et cum Marchio de Peſcara militiae ductor pluſquàm civiles concitationes perpenderet, capta opportunitate quà facilius poſſet urbem illam in Caeſaris obedientiam reducere, ſolerter properans, eam circumquaque ex parte orientis Germanico exercitu, ex parte vero occidentali Iberico obſideret. Et tandem poſt aliquot dies Fragoſos allicere nititur ut urbem in Imperatoris obedientiam tradere velint. Adverſarii vero omnino recuſabant, eò quòd juſſu Regis Gallorum in ipſorum auxilia acceſſerit ſtrenuus ille dux Petrus Navarrus Comes; propterea etiam quod milites Corſicos ad ſeptem millia ſtipendiarios pro urbis propugnatione obtinerent. Sed illorum contumacia cum in dies ſingulos creſceret, oportuit ex Hiſpanorum partibus tormenta ignivoma admovere & proſternere muros; atque ſtricto foramine audacter Hiſpani adoriuntur urbem, & in ipſo ingreſſu nonnulli confligentium

ceci-

ceciderunt. ac brevi tempore Ligures cum ſuis ſtipendariis noſtratibus ceſſere. Hiſpani autem in urbem ut hoſtes irruentes quae damna, quas neces intulerint expugnatis, prudens lector conſideret. quod latius hiſtorici memoriae mandabunt; ad quod lectores ipſos remittimus, haec breviter nunc dixiſſe contenti. Nec facile eſt credere tantam & tam munitam urbem, militibus praeſertim Gallis Corſiciſque eam propugnantibus, illo maximè unico duce Petro Navarro ſuffultam paulo ante everſionem defenſionis cauſa in eandem civitatem ingreſſo, expugnari tam facile poſſe; cum praecipue, indigenis aſſerentibus, ſuorum militum copia major fuerit numero quam noſtrorum. Poſtmodum vero cum Germani intellexiſſent tandem urbis expugnationem, confeſtim nemine impediente eam invaſerunt; ac barbarico more, nunc occidendo, nunc vero diripiendo mœſtam vaſtabant clamoribus urbem. Non eſt profecto quiſquam cui niſi tibi & tuis actibus & imputes aerumnam. Ceterum inter captos praecipuos perducti ſunt Neapolim Octavianus Fragoſus Genuenſium Dux, Comeſque Petrus Navarro, cum plurimis nobilibus. Sed dum Franciae Rex captus detinebatur Vrtariac, quae Madrid vulgo dicitur, contraheretque nuptias cum Domina Leonora ſorore Imperatoris, quia inter alias fœderis conditiones ſtabilitum eſt quoſlibet hinc inde captivos liberè poſſe ad propria remeare. Et quoniam Dux Petrus Navarro in libertate poſitus Regi Francorum potius quam ſuo ſervire maluit, imo in illum & in ipſius exercitum, ut modo diximus, rebellavit, ſub judice ac voce praeconis Neapoli capite plexus eſt, poſt tot praeclara facinora inſigniaque facta pœnas quidem graves duraſque, jure tamen debitas perſolvit. Hujus ſuperbae & elegantis civitatis ſitum & pulchritudinem ſigillatim nolui deſcribere, propterea quod Dominus Doctor Didacus Lopez de Stuniga Complutius elegantius & copioſius in ſuo explicuerit itinerario.

XVII.

De adventu Ducis Mediolanenſis, Proſperi Columna, Marchionis de Peſcara, Antonii de Leyva aliorumque Militum in Genuam ad deoſculandos Pontificis pedes.

HVc pedes Pontificis deoſculaturi venerant Dux Mediolanenſis, & Proſperus Columna, & Marchio Peſcaræ, atque Antonius de Leiva, magno Hiſpanorum Italorumque comitatu circumſepti; quos beatiſſimus pater vultu ſereno amplexus eſt. Hi, ut fama erat, inſtantiſſimè ſupplicarunt Pontifici ut eos militeſque ſuos à devaſtatione prædictæ urbis dignaretur abſolvere. Quod nullatenus impetrantes, ad proprias redierunt ſtationes. At ne longius digrediamur, eadem ſolennitate qua erat receptus, dempta illa ſolemni pompa poſt biduum ad portum beatiſſimus pater pervenit, ibique quàm breviter expeditus, navigationi intendens animum, in portum nuncupatum Portuſi decem & ſex milliariis a Genua diſtantem acceſſit; illumque, noſter ductor ingrediendo, ſervata prius conſuetudine, viſitavit Eccleſiam divi Georgii, in qua ipſius reliquiæ ſub ſacello coluntur; quem ex citeriori Hiſpania accolæ à Catalonia ortum, paſſum Tarraconæ, in Promontorium quo nunc veneratur tranſtulerunt. Genuenſes verò oſſa ſacra Genuam traducere pluries tentaſſe dicuntur, quia militare ſymbolum eorum eſt Georgius, ut Hiſpanorum eſt beatus Iacobus, & Venetorum divus Marcus. Quotiens autem tranſlata ſunt, toties in ſitam baſilicam aſſerebant eſſe reverſa. Ex divi itaque Georgii Eccleſia in pomarium quoddam cœnaturus Pontifex intravit; peractaque cœna, in triremem proficiſcendi gratia progreditur. Cujus mentem omnino proretæ nitebantur explere; ex quibus nonnulli ſeniorum ob tempus importunum, ne triremem ſolveret, hortabantur. Tandem ipſis invitis movetur claſſis, quam vehemens imber parva à porta intercapedine ſemotam magno labore & periculo in eundem portum compulit redire; quæ ſi aliquantulum ultra progrederetur, non ſine jactura magna navigaremus. quod meritis noſtri ductoris nos incolumes evaſiſſe minimè ambigitur. Itaque adeo invaluit ſemel exorta tempeſtas ut cogeret per quatriduum invictum Pontificem à navigatione deſiſtere. ac de more his diebus ſecretò ſacra libabat; nihilominus tamen in prædicta Eccleſia divi Geogii audiebat Miſſam publicè ac ſolenniter à cantoribus celebratam. Atque fama erat nullum Principem illuc appulſum quin aliquot dies ab æquore æſtuante fuiſſet detentus. quod experimento excellentiſſimi Imperatoris Maximiliani Genuam accedentis, necnon noſtri clariſſimi Regis Catholici à Neapoli redeuntis eadem perpeſſi comprobatur, & in noſtro Pontifice propriis oculis vidimus; quos omnes fidei tutores eadem ceperat domus; quæ nequaquam minima vocari poterit, quandoquidem hoſpitio tot ac talium virorum fuerit illuſtrata. Cæterùm poſtquam maris ſæva tempeſtas ſedata fuit, intentam proſequentes navigationem, ad portum Veneris juxta oppidum de Specie ante ſolis occaſum acceſſimus; & in cœnobio littori adjacente Pontifex cœnatus eſt. Interea autem nonnulli recreationis cauſa deſcenderunt in terram, inſtitores verò navigiorum aquatum miſere ſervos. Tandem ſummo ductore noſtro cum toto comitatu in triremes aſcendente, parantur bellica tormenta, milites & arma expediuntur, eò quòd nuntius aſſereret navigia Turcarum, quae vulgus fuſtas vocat, non longè à noſtris exiſtere. Tamen cùm neque ibi nec alibi Turcarum aliorumve offendiculum nobis obſtaret, imò proſperè omnia ſuccederent, armorum tumultus omnino ceſſavit. Illa verò nocte, vel ob lunae oppoſitionem, vel formidine piratarum, in illo portu pernoctavimus.

XVIII.

De acceſſu Pontificis in Liburnum, quem quinque Cardinales expectabant.

DIe autem illuceſcente, labore aſtrictorum remigum inter littora Piſana & inſulam appellatam Gorgonam appropinquavimus Liburno; ubi aderant quinque perquam illuſtres Cardinales, * Clemens de Medicis, qui beatiſſimo Adriano in Pontificatum ſucceſſit, Petruccius, Cortona, Rodulphus, ſummum Pontificem expectantes; & ex portu caſtroque & municipio ac triremibus in ipſius introitu proſpero innumera tonitrua belligera, ut talem decebat felicem adventum, emittuntur. Et cum tota jam claſſis juxta oppidum eſſet aggregata, magnificentiſſimi Cardinales in uno monoremo vergantino, ut ita dixerim, ad maximi antiſtitis pedum oſcula delati ſunt; quos ipſe piiſſimus hilari vultu animoque laeto ut fratres Eccleſiaeque columna ſuſcepit. Et exhibita obedientia, unà cùm Pontifice magno à trireme ſunt egreſſi, atque ſcaphis & lintribus in Liburnum ſupradictum ventum eſt. Et nullus Cardinalium in monoremo Pontificis aderat praeter illum reverendiſſimum Clementem de Medicis, cum quo ſummus antiſtes, quaſi ſucceſſionem praeſagiens & claves regni caelorum illi relinquendas, familiariſſimè confabulabatur. Et juxta portus Liburni quaſi ad rem novam excita plurima turba convenerat, congratulans utique tanti Pontificis adventui, & ipſo primo ingreſſu conſuetudinem ſibi ac exemplum omnibus ſervans, Eccleſiam viſitavit, & oratione habita, hoſpitium quo ſplendidè omnia ad cœnandum extructa erant adivit. Nam ille liberaliſſimus Cardinalis de Medicis plures vaccas, vitellas, gallinas, panem, vinum, & tempeſtivos fructus ſanctiſſimo patri omnibuſque illius triremibus ſplendiſſimè obtulit. Ac ne dux noſter ſuum comitatum videretur longa mora deſerere, ante noctis crepuſculum cum tota familia ad ſuam triremem reverſus eſt; ubi propter im-

* Julius.

Digitized by Google

bres & ventum, quibus mare concitabatur, illa nos oportuit nocte ac ſequenti quieſcere die, ubi ſunt quaedam monimenta memoriae digna, caſtrum nempe primo aſpectu inexpugnabile. Eſt praeterea in ipſo mari parum à littore ſemota turris quaedam, quae de mala hora vulgariter dicitur, quam ferunt Catalanos ſanguine Ligurum vice aquae ad calcem ſtringendam in vindictam veteris injuriae aedificaſſe. Diſtat Liburnum à Piſis novem milliariis; cujus portum veteres appellavere Piſanum, propterea fortaſſe quia quondam commercium Piſanorum agebatur in eo. Sed ut inſtitutum proſequamur, ſecunda feria, prima noctis vigilia, felici aura claſſis tota movetur, ac exoriente ſole in oppidum celebre de Plombin die Martis convenimus, ibique alacriter ſumus excepti; & alacrius hoſpitaremur per dominum oppidi & municipes, ſi ductor noſter ſineret nos terram attingere. At ne proſperum amitteremus tempus, illac tranſivimus oppido intacto; quod quidem continet tria caſtra cujus dominus nullius paret imperio. Et quia canalis de Plombin eſt adeo celebratus ut ferè nullus ignoret, paucula de eo ſubnectam. Ibi lapidicina magnetis prope municipium foditur, ex qua non parum emolumenti provenit domino. Tum etiam multae inſulae adjacent, quarum praecipua Corſica nominatur. Sunt etiam aliae appellatae Hierna, Claveria, Planoſa, Mons Chriſti, Elxico, & aliae, quas dicunt Formicas de Plombin. eſt etiam inſula Cervitroya, praeterea inſula del Genut, & mons Argentarius, quae quidem circumdant praedictum canalem; atque illarum occaſione crebra pericula piratarum Turcarumque & Maurorum contingunt circa eas navigantibus.

XIX.

Introitus in Civitatem Centumcellarum, quae vulgò nuncupatur Civitavieja.

ET ut revertamur ad locum unde diſceſſimus, eadem venti felicitate perreximus ad portum Herculis; quem eadem cauſa intactum relinquentes, ipſa die, vigilia noctis ſecunda, appulimus Centumcellas; in quas, quia portus calculoſus erat, uſque in diem Mercurii illuceſcentem minimè deſcendimus, quoniam abſque periculo facilis non erat acceſſus. Et cum beatiſſimus pater Centumcellas intraſſet, veterem appellatam urbem, tota civitas gaudiis ſuffundebatur felici adventu ſui paſtoris ac domini. Et hanc primam terrarum Eccleſiae civitatem ac patrimonium attingens antiſtitum maximus, ut uſum pium cuſtodiret, praecipuam viſitavit Eccleſiam; auditaque ſolenniter Miſſa, ut tantum decebat virum, ad palatium redeundo, ut peculiare ſibi fuerat, rem divinam exolvit, ubi aliquot Cardinales aderant, atque nonnulli nobiles Romani, expectantes dominum ſuum. Ibique familia Pontificis in palatio ipſo tinellum, ut ita loquar, Romanorum agnoſcere coepit, quo ſe familiares veſcendi gratia conferebant. Manſitque ibi ſanctiſſimus Dominus illa die uſque ad occaſum. Interea vero urbem & caſtrum nondum conſummatum cellas centum, ut fama erat, & nomen vetus civitatis adhuc continens, munitumque inſtrumentis ferreis, necnon aquoſa fovea ferme cinctum, viſimus; quod quidem poſtquàm fuerit perfectum inexpugnabile fore creditur, dum defenſoris munitionibus non caruerit. Tandem cum jam omnia eſſemus intuiti, & ſol à noſtro hemiſphaerio ad Antipodas diſceſſiſſet, beatiſſimus Pontifex ad triremes deveniens, prima vigilia noctis aura ſecunda continuando navigationem, hora nona ante meridiem in urbem Hoſtienſem Tyberinaſque undas appulit, qui inter omnes primus cum ſuo dilecto Doctore de Agreda in uno monoremo per Tyberim Hoſtiam verſus paulo ante meridiem advenit. Et cum claſſis vellet ſuum ſequi ducem, oſtium Tyberis obſtitit. Aditus enim nequaquam profundus, ſed propè vadoſus eſt. Propterea ad pelagus regredi oportuit. Et cum jam felix Pontifex in tuto maneret, ſubito fretum vento agitatum efferabatur adeo ut vix liceret nobis abſque periculo littoribus accedere. Quam ob rem nonnulli noſtratium gravia diſcrimina ſunt perpeſſi; veluti apparuit in magnificentiſſimo Domino Epiſcopo Abulenſi, cujus pars ſupellectilis periit, pars vero madefacta difficillimè in terram delata fuit. Alii autem graviora pericula paſſi ſunt, qui deſidia aut ignavia in triremibus remanentes, poſt viginti demum dies in urbem nobiſcum ſe contulerunt, per maria & per terras errantes, quia nulla ſtatio in tota Romana & importuoſa plaga tuta triremibus uſque ad Caietam reperiebatur. Quo exemplo docemur quantum ſit diſcriminis inter ſolicitudinem & ignaviam. At qui poſt naufragium ſoſpites ad littora evecti ſunt, quaſi ex hoſtibus aeſtibuſque liberati laetabantur. Vidiſſes nempe Archiepiſcopos, Epiſcopos, Oratores, Duces, & Equites, literatos, ac alios hujuſmodi huc & illuc oberrare, partim jacientes oblectamenti cauſa lapides, partim vero deambulantes.

XX.

Finis navigationis factae ad oſtia Tyberina, ac lautum convivium Cardinalis à Carvajal Hoſtiae cuſtodis.

ET tandem voti compotes urbem Hoſtiam parum ſemotam à mari pedes tres ſub ardenti ſole ingreſſi ſunt, ubi illuſtriſſimus Dominus Cardinalis à Carvajal caſtri & urbis cuſtos Papae epulas lautas & copioſas pontificiaeque paraverat clientelae. Pomeridiana vero hora noſter antiſtitum maximus quinque aut ſex Cardinalibus comitatus ad urbem Romam tribus leucis inde diſtantem progreditur. Et quia in parva illa urbe jumenta non reperiebantur, minima pars Praeſulum & nobilium equitans poterat ſuum aurigam aſſequi. Ac propterea ea ordine equeſtri ſua nobilitate accenſi pedeſtres, nonnulli vero in curribus ac ruſticorum jumentis, prout ſors cuique acciderat, ipſa vel ſequenti die in divi Pauli aedem ordinis ſancti Benedicti extra urbis muros in qua ſanctiſſimus hoſpes illa nocte fuerat, convenere; ibique Dominus Hincfort, de quo infrà habenda eſt mentio, juſſu Pontificis fercula copioſa illi ejuſque famulis paraverat. Et cum jam in limine eſſemus, audacter aſſerere audeo quod licèt Papa per tot maritima loca pertranſiiſſet & Cardinales magnateſque cum eo colloquerentur, adhuc ex Hiſpaniis in Italiam minimè adventaſſe credebatur, cum pro certo haberent non tam brevi ea Hiſpania expediendum, & merito, cum nemo excurſorum cum praecederet illius adventum denuntiaturus. Quin immo, tamquam ad ſuum obitum deproperans, anteibat omnes. Et utinam ipſius nomine praefectum mitteret, ſicut putabatur, ut ipſe in negotiis tam gravibus deliberatius ageret; quia neceſſarium eſt tempus ut aliquid maturius agatur. Et cum jam ejus adventus in notitiam omnium propalaretur, veſpere illo multi ex urbe aviditate Pontificem videndi in praedictum coenobium pervenere.

XXI.

Celeberrima ingreſſio Pontificis maximi in urbem Romam.

SEquenti vero die Veneris, quarto Calendas Septembris poſt ſolis ortum, exierunt ab urbe reverendiſſimi Cardinales, Praeſules, Conſules, Oratores, Decuriones, Officiales curiae, milites ſtationarii, qui pro cuſtodia Pontificis ad primam portam ſacri palatii alternis vicibus deputantur, numero ducenti, necnon equites ejuſdem cuſtodiae, diverſa arma ferentes. Et cum communis paſtor ſuo ſpectabili decoroque vultu cunctos admiſiſſet, unus Cardinalium ore omnium totiuſque ſacri collegii ſuaviter affatus eſt, offerens obſequia tanto Pontifici debita,

Digitized by Google

bita, ac ſacroſanctae apoſtolicae ſedi debitam obedientiam. Deinde unuſquiſque Oratorum vice dominorum velut Chriſti vicarium Petrique ſucceſſorem ac Romanum Pontificem agnoſcebat, atque univerſali paſtori reipublicae Chriſtianae obedientiam praeſtabat. Quorum unus in haec verba prorupit. *Si ulla unquam hominum memoria documentis apertiſſimis eſt declaratum res humanas divina miniſtrari prudentia, id, beatiſſime pater, te Pontifice maximo cælitus conſtituto luce clarius apparuit. Salutiferè atque adeo proclementer rerum omnium opifex ac moderator Deus de excelſo ſancto ſuo miſericordes oculos in populum Chriſtianum convertit, cùm te, Adriane ſexte, in iſto ſolio collocavit. Iam enim eò procellarum ac tempeſtatum adducta erat Romana reſpublica ut propediem foret per extremum naufragium peritura, niſi te peropportunè Eccleſiæ gubernacula capeſſente. Quis enim ambigat quin ille ſis futurus qui ſumma ſapientia animique magnitudine univerſos Chriſtianos omni non modo calamitate, ſed & calamitatis aerumnarumque formidine, quae hinc à Mahometica rabie, inde à venenatis haereſibus impendet, planè liberes? Cur enim de te non ſperentur maxima quaeque & ſalutaria, in quo videmus ea ineſſe omnia quae in ſummo viro, in ſummo Principe, in ſummo Pontifice requiruntur? Divino certè afflato ſpiritu ſacratiſſimi iſti patres te prae omnibus unum delegerunt ad dominicum gregem truculentiſſimis undique lupis circumſeptum paſtorali cura ac vigilantia conſervandum. Non enim clam & furtim, non ambitioſè aut ſubdolè ad ſummum pontificatum irrepſiſti, ſed cum nutu quodam conſilioque divino, tum vero uno & claro & eodem Cardinalium omnium judicio atque conſenſu; qui ut colis ſemper & honoras & quotidianis ſacrificiis ſemper precaris Chriſtum Ieſum, ita divinitate ſuffragante feliciter avertes quicquid aut ab immaniſſimis Turcis ac haereſibus poſſit accidere incommodi, ut ad id non tam reprimendum quàm omnino comprimendum & alios excites. Et quia tempus breve, ne faſtidioſius videar, ſubſiſto. Et felix ac proſper, ut ſperamus tuus ſit adventus in ſanctam & apoſtolicam ſedem, quae & nomini tuo ad laudem immortalem atque univerſae Chriſtianae reipublicae ad ſalutem & tranquillitatem ſit acceſſura.* Ceterique Praeſules & magnates ut apoſtolicum patrem venerantur, una voce dicentes, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, putantes per eum Eccleſiam eſſe reformandam. Quibus clementiſſimus noſter Papa brevi compendio reſpondens. *Obſecro*, inquit, *vos columnae Eccleſiae reverendiſſimi Cardinales, per viſcera noſtri redemptoris, necnon Praeſules, Oratores, magnates, reliquaque aſtantium corona, juvare me precibus; ut & ſpiritus gratiae maneat in me, ac ne judicia de me veſtra fruſtrentur. Quid enim tam inſolitum tamque pavendum quàm labor injungatur fragili, ſublimitas humili, dignitas non merenti? Et tamen non diffidimus, neque deficiemus, quia non in operibus noſtris ſed in illo confidimus qui omnia operatur in nobis. Divina namque dignatio, quae me indignum in ſummum gradum provexit, juxta Apoſtoli verbum, idoneum miniſtrum ad tantum onus ſubeundum faciet.* His dictis aſſentiunt omnes, collaudantes Deum qui talem ſuo gregi dignatus eſt exhibere paſtorem. Haec & ſimilia hinc inde affati ſunt verba, quae nec mens mea concipere nec calamus ſcribere poſſet. Quare contentus ero judicio lectoris aeſtimanda relinquere; qui accuratiùs perpendere poterit quae & qualia in tanta acclamatione ultro citroque acta fuerint. Denique magno jubilo hora nona ferventeque ſole ſanctiſſimus Praeſul cum ingenti caterva à praedicto monaſterio egreditur, & tali ordine ac pompa urbem verſus procedit. Equites quos ſancta ſedes habet ut aliis viam facerent, anteambulones praeibant. Eos ſecuti ſunt pedites cuſtodiae. Continuo ſcutiferi cum reliquis officialibus curiae veſtibus rubeis inſigniti. Vltimus vero Magiſter domus cum Praelatis domeſticis gradiebatur. Poſtremo autem parafrenarii ſacram majeſtatem ambibant. Nam de more eſt, ob dignitatis pontificalis excellentiam, ut nullus quantaecunque dignitatis ejus latus tegat. Et illico eum ſequebantur reverendus Dominus Doctor de Agreda Protomedicus & magiſter Petrus praecipuus camerarius; quibus conſuetudine ſeu praerogativa ſpeciali talis locus conceditur. Et ſtatim illuſtris atque conſpicuus cœtus Cardinalium ſequutus eſt. Poſtremo autem Oratores, Conſules, magnates & nobiles, deinde turba plebeia, quae ad ſpectaculum novum acceſſerat; qui omnes, etſi diſparis gradus, compoſiti tamen ordinatique procedebant. Nimirum cum tanta eſſet fama ſanctimoniae literaturaeque ſanctiſſimi viri, ut quaſi infelix quiſque putaretur qui faciem ejus non cerneret; unaque voce clamabant *Benedictus qui venit &c.* exiſtimantes per eum Eccleſiam renovandam atque omnia reducenda in ſanctorum patrum priſtinum ſtatum. quod maximè ipſe conceperat licèt non fuerit executus; ideo forſan quod fragilitas noſtri temporis cenſuram diſtrictionis illorum temporum non patiebatur; aut fortaſſe, nec immerito, quia indigebat pluſculo tempore ut maturius rem tam gravem conficeret; ne opera & conſilia praecipitare videretur, ordinem priorum Pontificum abolendo. Sed pia fuiſſet laudabiliſque talis commutatio rerum, quae ſinceriorem Eccleſiae ſtatum redderet. Antiquus tamen hoſtis impedierat, qui ſemper bonis operibus inſidiatur: quia, ut verum loquar, nihil aliud magis animo Pontificis affixum perſenſi quàm ſtatum Eccleſiae reformare. de quo aliquid inferius tangetur. Et ne multum ab inſtituto dilabamur, cum jam clementiſſimus pater portis appropinquaret ſuo celebri ac illuſtri comitatu ſtipatus, aderant fornices perpulchri in ipſo primo aditu ad exemplar antiquorum eum triumphantem imperatorem debellatis hoſtibus Romani excipiebant; quorum veſtigia in urbe adhuc extant. Quot deinde & quanta poſt urbis ingreſſum per vicos & plateas fuerint geſta, veluti peregrinus, minimè inveſtigare potui, quia nec locus quidem prae nimia turba ſingula conſiderandi concedebatur. Et praedicto proceſſionis ordine in baſilicam Apoſtolorum Petri & Pauli; ac circiter meridiem audita Miſſa illico in ſacrum palatium eidem palatio contiguum proceditur. Et propter ſerotinam prandii horam brevi à Cardinalibus reverendiſſimis, Oratoribus, ceteriſque magnatibus expeditus, ne tamdiu Pontifex maneret impranſus, ſtratis menſis accubuit. Reliqui autem catervatim huc & illuc fervido ſole in hoſpitia domoſque divertebant. Dies hic feſtus, quamvis magnae ſolemnitatis, noſtratibus tamen injocundus, cum marcidi ex longa navigatione neſciebant quo ſe reciperent.

XXII.

De Coronatione Adriani Papae.

Beatiſſimus noſter Papa ut Romanum ſervaret morem, juraque cuſtodiret, ad ſuam coronationem intendit animum priuſquàm aliud quicquam exordiretur, ad omne tollendum dubium, id quod ſuperius tetigimus, poſſetne Papa quicquam expedire ante ſuam coronationem, cum in Decretis quicquam agere poſſe prohibeatur, maximè in cap. 1. 23. *diſt.* cujus verba ſic ſe habent. *Poſtquam electio fuerit facta, ſi bellica fuerit tempeſtas, vel qualiſcunque hominum conatus malignitatis ſtudio reſtiterit ut is qui electus eſt in apoſtolicam ſedem juxta conſuetudinem inthronizari non valeat, electus tamen, ſicut verus Papa, obtineat auctoritatem regendi Romanam Eccleſiam & diſponendi omnes facultates illius, quod beatum Gregorium ante ſuam conſecrationem cognovimus feciſſe.* At ſi quiſquam Romanorum Pontificum ante ſuam coronationem aliquid attentare praeſumeret, praedictis duntaxat duobus exceptis caſibus, praefatus textus graves infert pœnas; cujus lectio talis eſt. *Quod ſi quis contra hoc decretum noſtrum ſyno-*

dali ſententia promulgatum quaſi per ſeditionem vel praeſumptionem aut quolibet ingenio electus aut etiam ordinatus ſeu inthronizatus fuerit, auctoritate divina & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli perpetuo anathemate cum ſuis auctoribus & fautoribus & ſequacibus a liminibus ſanctae Dei Eccleſiae ſeparatus abjiciatur ſicut Antichriſtus & invaſor & deſtructor totius Chriſtianitatis, neque aliqua ſuper hoc ei audientia reſervetur, ſed ab omni eccleſiaſtico gradu, in quocumque fuerat prius, ſine retractatione deponatur; cui quiſquis adhaeſerit, vel qualemcumque tamquam Pontifici reverentiam exhibuerit, vel in aliquo eum aſcendere praeſumpſerit, pari ſententia ſit mancipatus. Quod ſi quis hujus noſtrae ſanctae decretalis ſententiae temerator extiterit, & Romanam Eccleſiam ſua praeſumptione confundere & perturbare contra hoc ſtatutum tentaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnetur, & cum impiis, qui non reſurgent in judicio, reputetur, omnipotentis iram contra ſe ſentiat, & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, quorum Eccleſiam praeſumit confundere, in hac vita & in futura furorem ſentiat. Fiat habitatio ejus deſerta, & in tabernaculis ſuis non ſit qui inhabitet. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua. Commotus commoveatur ipſe, & filii ejus mendicent & ejiciantur de habitationibus ſuis. Scrutetur etiam fœnerator omnem ſubſtantiam ejus, & diripiant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet contra eum, & cuncta elementa ſint ei contraria, & omnium ſanctorum quieſcentium merita illum confundant & in hac vita ſuper eum apertam vindictam eorum oſtendant. Obſervatores autem hujus noſtri decreti omnipotentis gratia protegat & auctoritas beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ab omnium peccatorum vinculis abſolvat. Quapropter Adrianus maximus juris gnarus pœnas & interminationes hujus textus ut evitaret, etſi ob extravagantem praelibatam illaeſa mente cuncta apoſtolicae ſedi occurrentia poſſet explicare, tamen quia bonarum mentium eſt timere culpam ubi non ſit, ignari vulgi nemini parcentis opinionem fugiens, quàm ociſſimè potuit inthronizationem ſuam facere decrevit. Igitur cum praedictam ſuam coronationem proxima Dominica fieri deſtinaſſet, hoc biduo nihil inſigne ab eo geſtum eſſe cognovimus; quoniam ob temporis anguſtiam omnia fercula & ornamenta ceteraque neceſſaria in tantam feſtivitatem portabantur. Et quidem omnia ita ſplendidè copioſèque facta ſunt ut quiſpiam diceret multo ante parata fuiſſe. Vnum pro certo affirmare audeo, quod ſi in negotiis futuris eam diligentiam impartiretur noſter Pontifex qualem in itinere & coronatione adhibuit, nullus praedeceſſorum, exceptis tamen canonizatis, eum praecelleret; & ſi quid remiſſionis illi quiſquam aſcriberet, re vera ut teſtis oculeus audacter aſſero potius officialibus imputandum, qui tardè & difficulter more Flandrorum expediebant negotia, ut experimento omnibus compertum fuit. Et quia ſermo de coronatione Pontificis incidit, inter ejus geſta brevi compendio eam referre conſtitui. Primum quidem pulcherrima aurea & argentea vaſa à praefectis familiae in ſacellum peculiare principum Apoſtolorum intra baſilicam divi Petri ad ornatum & oſtentationem potius quàm ad neceſſitatem allata ſua ſerie ponuntur, quibus ipſimet familiares praeficiuntur cuſtodes. Deinde almus noſter Papa magna celebritate in ſede majeſtatis ſuae circumſtantibus Cardinalibus, magnatibus, innumeraque turba, à cubiculariis camerariiſque ducitur in aedem Apoſtolorum ad ſacellum beati Andreae; ibique collocatur in ſolio quod cœtus Cardinalium circumſtat, & praevia oratione gradatim genuflexo, deoſculantur venerabiles pedes, & quamprimum egrediuntur. In limine autem officialis quidam incendit ſtupam, atque proclamat: *Beatiſſime pater, ſic tranſit gloria mundi hujus.* ſtatimque devenitur ad proprium ſacellum beatorum Petri & Pauli, ubi eorum corpora requieſcunt. Et cum iſta majeſtate in pontificali veſte ipſum magna humilitate ingreſſus eſt cum toto cœtu. Et facta oratione & confeſſione, nullo intervallo in propriam cathedram beati Petri in eodem ſacello defixam aſcendit; ac Cardinales primos, Oratores ſecundos, Praelati tertios occupant accubitus. Capella tamen ipſa erat brevior quàm ut tot caperet; ubi in eadem cathedra Petri reſedit Pontifex quouſque epiſtola & evangelium cum ceteris Miſſæ ſolennibus abſolverentur. Quibus peractis, ad ſacroſanctum altare perveniens, cœpit miniſtrare. Cui Oratores & magnates in ſaltu ad manus lavandas deſerviebant, malluvias ac alia pro hujuſmodi obſequio deferentes. Miſſa coronationis celebratur populum verſus intuentem faciem Pontificis. Solemnia vero Miſſarum quanta praeterea & quali melodia cantores pſallerent; & qualis fuerit loci majeſtas tanto viro tantiſque columnis Eccleſiae illuſtribus & magnatibus illuſtrata, tu ipſe, prudens lector, conſidera. Si enim vultum angelicum Pontificis, dulcem vocem ceremoniaſque conſpiceres, potius divinum quid quàm humanum judicares. Et cum piiſſimus pater illa ſacroſancta myſteria peregiſſet, eadem ſolennitate qua venerat ad teſtudinem templi revertitur. Et tanta erat hominum copia ut difficillimè via ad contabulatum locum, ubi actus coronationis celebrandus erat, pateret. Tandem poſt aliquod ſpatium non parvo labore ad locum deputatum ante fores baſilicae ſtructum ornatu mirabili devenimus; atque ibidem quaedam ceremoniae ſunt factae orationeſque recitatae, quas in ceremoniali libro poteris legere. Nam longum eſſet omnia ſigillatim deſcribere. Sat mihi cenſeo, ne prolixus videar ad pontificalem librum lectorem remittere, ubi haec omnia latius tractantur. Inſerere enim orationes in eo contentas potius eſſet moleſtum quàm neceſſarium aut utile; ideo maximè quod officium illud adeo eſt longum ut ab hora nona ultra meridiem duraverit. Tanta nimirum mole & gravitate omnia fiebant. Hac peracta ſolennitate, antiſtitum maximus cum fratribus, licèt hora intempeſtiva, ad prandium in aulam ſacri palatii ſpatioſam baſilicae Apoſtolorum contiguam conceſſit; ubi menſae, ſoli Pontifici prima ab aliis aliquantulum remota, Cardinalibus vero ſuo ordine praeparatae aderant. Cujus prandii apparatum obiter proſequar. Primo, ut à caliculis ordiar, cuſtos abaci ſcyphos expoſuit aureos ac argenteos cum vino albo puriſſimo ex oppido ſancti Martini, ut reor, quod apud noſtrates Hiſpanos in maximo pretio habetur, non infectum, ut ſolet, ſed quale in eodem oppido ſancti Martini bibitur, necnon cum vino flavo atque rubeo. Erant praeterea alia diverſa vina diverſi ſaporis & coloris; ut quiſque appetitui pro arbitratu ſatisfaceret. *Poſt* vero benedictionem pontificalem afferuntur uvae in primis aliique generoſi fructus, ac continuo pulli perdicini, phaſiani, gallinae, capones, carnes vitulinae arietinaeque, & cetera hujuſmodi, quae prudens ſpeculator poterit conſiderare, qualia quantaque convivio lauto & opiparo convenirent. Nemo enim poſſet omnia brevi compendio perſtringere. Et quamvis, ut fertur, in ſimilibus conviviis venena formidari ſolent, in hoc tamen nullam aſſero toxici ſuſpicionem fuiſſe. Iocundiſſima namque viſcera Pontificis ita cunctos inaeſtimabili pietate afficiebant ut nihil in convivio infectum à quodam credi deberet. Attamen reverendiſſimi Cardinales ſuos ſtructores aulae magiſtros & pincernas habebant; qui etſi edulia eſſent communia, vina tamen propria deferebant, Propterea fortè quod crebrius in hauſtis virus miſceri experimento liquebat, hac de cauſa pincernae Cardinalium inſerviebant poculis. Et mos iſte ſine injuria invitantis in urbe inviolabiliter obſervatur. Abſoluto prandio, benedictione peracta, ecce cantores dulciter concinentes, item magno jubilo Cardinales, proceres, & innumera turba comitati ſunt Pontificem in ſecretiorem cameram palatii, unde facta copia, laetus in ſuum quiſque ſeſe recepit hoſpitium.

XXIII.

XXIII.

De Publica revocatione indultorum in cancellaria apoſtolica.

SEd cum ſemper laetitiam ſequatur mœror, juxta illud nimirum Salomonis *Extrema gaudia luctus occupat*, die ſequenti poſt hanc tranſactam gloriam ac pompam, Calendis Septembris, indulta Cardinalium à notitia electionis ſuae, videlicet vigeſima quarta Ianuarij anni ſupradicti, eſſe revocata declarari juſſit. De cujus revocatione inter alias cancellariae ſanctiones regulam edidit & publicavit. Id quod moleſtè pertulere illuſtriſſimi Cardinales, ideo fortaſſis quod ipſis ignaris fuerint revocata. Vnde proviſiones medio tempore collatae indultorum gratia illuſae atque fruſtratae remanſere. Sed cautè atque prudenter reverendiſſimi Cardinales pertulerunt. Deinde per aliquot dies nihil conſpicuum egit praeter reſtrictionem Referendariorum; qui cum eſſent triginta numero, eos ad octo dumtaxat reduxit. Quod etiam, ut opinor, ſeminarium odii in Pontificem fuit: quamvis à multis fuerit approbatum, quia tanta multitudo etiʒenis diſpendioſaque videbatur. Qua occaſione officiales ceteri graviter doluerunt, propterea quod crederent totam curiam & Eccleſiam reformandam. Et hic, ut diximus, fuerat Pontificis animus. Conſiderans tamen hoſtis lividus novum Pontificem, novum hominem, multiplici virtutum gratia vernare, machinatus eſt medinem, qua jam exortum meritorum germen poſſet ſuffocare, ne ſuum propoſitum perficeret Pontifex, cum jam viros doctos & ſtrenuos ex diverſis locis ad hoc opus peragendum evocaſſet, eoſque ſaepe ſaepius ſuper hac re conſuluiſſet. At verſutia Sathanae & humana malitia longè aliter obſtiterunt. Quapropter cum viri docti in dies minus proficerent, ſentiſſentque mentem Papae refrixiſſe, poſt breve tempus eo unde evocati fuerant, non perfecto modo ſed neque incepto negotio, reverſi ſunt. Ceſſavitque reformatio illa quam multis antea diebus noſter morum ſanctorum cenſor mente conceperat. Poſtmodum vero ſequutae ſunt legationes, quoniam potentatus, duces, magnates Italiae, ut eſt moris, ad ipſum ſuos nuncios mittebant in publica concione cauſam ſuam perorantes, etſi ſecreto ſecretiora beatiſſimo Domino exponerent, cum illa publica narratio cauſae ad oſtentationem potius quam ad rei ſubſtantiam attineret. Oratores vero Imperatoris & Gallorum Regis, non publicè, ſed ſecreto propter bella inteſtina, cum Pontifice ſua negotia pertractabant. Necnon Helvetij, qui ſtipendium ab Eccleſia recipiunt ut in pace & in bello ſint fideles, praetendentes diu obſervatum morem ut quoties legatos ad apoſtolicam ſedem pro obedientia exhibenda miſerint, expenſas eis ab Eccleſia erogandas, aſcribentes hunc ſibi titulum, ſe fidei tutores & velut patronos, ſubindeque hoc ſibi jus vendicant. At noſtra tempeſtate non jure aſſumunt ſibi titulum hunc. Magna enim pars ipſorum Luteranam haereſim eſt amplexa. Vtcunque tamen ſit, gloria hujus mundi parum duratura ad hunc ſtatum eximium noſtrum Pontificem per gradus evexit, cum primum exigentibus meritis ac litteratura in Decanum Lovanii, deinde ob vitae exemplum in magiſtrum ſacrae Majeſtatis Caroli quinti Imperatoris noſtri ſemper Auguſti fuerit electus, qui eum ad Hiſpanias gubernandas miſerat, ubi Dertuſenſem epiſcopatum & temporis ſucceſſu lauream cardinalatus atque officium generale ſanctae inquiſitionis, & eum de virtute in virtutem creſceret, ſine cujuſquam offendiculo apicem pontificatus adeptus eſt.

XXIV.

De Infortuniis quæ obvenerunt apoſtolicæ ſedi Adriano eam gubernante.

HActenus narravimus felicitates proſperumque Papae Adriani ſucceſſum; qui profectò ſine controverſia gradatim jure optimo aſſecutus eſt faſtigium apoſtolatus. Nunc verò referamus caſus & ærumnas quas ſpectatiſſimus vir uſque ad obitum æquo animo paſſus eſt. Hinc enim proclivis, cùm invidia neminem voluit in culmine rotæ diù ſuſtinere, ſecreto Dei judicio in calamitates diverſas uſque ad obitum, exemplo beati Iob, ut ejus bonitas & ſanctimonia tamquam aurum in fornace probaretur, prolapſus eſt. Nam vix ſe collegerat cùm Oratores Vngariæ Regis ſuam afflictionem & ærumnam ab Imperatore Turcarum illatam deplorantes, lacrymoſis ſingultibus proclamabant. *Pater ſancte miſerere, miſerere reipublicæ Chriſtianæ, quando Mahometica ſuperſtitio, perfida impietas ſacroſanctam Chriſti religionem, fidem, pietatem uſque adeo jam oppreſſit ut vix caput attollat. Nonne vides tu, pater beatiſſime, perfidos hoſtes extremam noſtræ religionis peſtem atque perniciem machinantes? Annon vides primarios Chriſtiani nominis ductores neſcio qua infeliciſſimi fati invidia, dum inter ſe mutuis armis digladiantur, non modo non repugnantes tantæ Turcarum immanitati, ſed eam potiùs per contentiones & diſſidia nutrientes? Vnicus Archidux Ferdinandus publicam propugnandæ religionis cauſam ſolus per hoc tempus ſuſcipit. Quapropter, clementiſſime pater, lacrymis deprecamur ut tantæ perniciei ſubvenire digneris.* Qui vix fatis deſierant cum acceſſerunt legati prædicti Archiducis Auſtriæ, Infantis, ut ajunt, Hiſpaniarum, poſtmodum Romanorum Vngarorumque Regis, qui in haec verba apoſtaſiam expoſuerunt Luteranam. *Aſpice, pater pientiſſime, quanta injuria univerſus terrarum orbis ex perverſis & perditis moribus totus ferè prodierit redemptori ſuo contumax ac rebellis. Hæreſes undique pullulant, ubique erumpunt, ubique propagantur; quibus infelix plebs & ad omnium rerum novandarum varietatem ſemper expoſita velut peſtifera quadam contagione tabeſcit, adeo ut non contemnenda Europæ pars, & quæ hactenus omni monſtro caruit, tota ſui diſſimilis evaſerit; quoniam cum religione ſuperſtitio, cum fide perfidia, cum pietate impietas, cum veritate mendacium nullo pacto cohæret. In quo tanto incendio, ne in majores flammarum vortices erumpat, extinguendo ſanctitas tua Fernandum vel præcipuum adjutorem habebit: qui ut eſt acerrimus Chriſtianæ veritatis aſſertor, nulla difficultate perterritus, in id totus incubuit ut Luterus iſte draco, unde hoc omne venenum effluxit, ex miſerorum mentibus eruatur. Proh dolor, voracitatem iſtam exortam ab eccleſiaſtico & religioſo viro! Sed non novum eſt, quia, ut inquit Hieronymus, veteres ſcrutans hiſtorias invenire non potuit aliquos alios ſcidiſſe Eccleſiam & de domo Domini populos ſeduxiſſe præter eos qui ſacerdotes à Deo poſiti fuerant & Prophetæ in ſpeculatores, ut in cap.* Transferunt 24. q. 3. *At cùm jam Luterus ille ſuæ rebellionis & apoſtaſiæ pures obtinuerit eoſdemque obſtinatiſſimos ſectatores; nequaquam prædictam apoſtaſiam Chriſtianiſſimus Archidux evellere potuit. Propterea, pater ſapientiſſime, accingere fortitudine, & exurgat Deus, & judicet cauſam ſuam.* Multa alia eleganti ſtylo in fidei favorem perorata ſunt, quae longum eſſet referre; ac mihi quidem, quo ad praeſens attinet, ſufficit tetigiſſe.

Digitized by Google

XXV.

De acerrima peſte qua negotia ceſſarunt.

POſtmodum vero per plures dies negotia ſiluerunt, eo quod peſtis acerrima in dies invaleſcebat. Nam tempore quo Romam adivimus, orta, ſingulis diebus ſubrepens, uſque ad maximam ſtragem crevit; cujus praetextu principes Eccleſiae Cardinales, Archipraeſules, ceterique Praelati, & curiae officiales ab urbe ſeceſſerant. Sed Praelati, magnates, & nobiles, cum cetera turba quae ab Hiſpania in Italiam ſanctiſſimum patrem fuerat ſequuta, non diſceſſerunt, cum vidiſſent Pontificem, tamquam bonum navarchum, naviculam Petri tot tempeſtatibus fluctuantem non deſerere; & ſicut ſervi fideles in tranquillitate, ita in tumultu epidimiae & anguſtiis inſerviebant. Ideoque plures è noſtranibus quàm ex aliis in morbidam luem ceciderunt, quia potius mori quàm eum relinquere decreverant, uſque ad extremum halitum, ut inferius dicetur, in ſua fidelitate permanentes.

XXVI.

De militibus in Hiſpania conſcriptis & in Italiam adductis.

SEd quoniam ſuprà pollicitus ſum navalem armaturam & geſta militum me recenſiturum, hic inſerere exiſtimavi, & primum fluctus concitatos mariſque tempeſtatem, qua penè obruti fuerunt. Nam profectò multa & gravia ſunt perpeſſi, praecipuè tempore illo quo ſuimus in Portuſi, & rurſus cum ad oſtia Tyberina acceſſimus. Sed nos in portu, illi vero in alto mari. Vnde noſtrum & illorum diſcrimen fuit diſpar. Ceterum cum omnes conveniſſent ad portum veteris civitatis vulgariter nuncupatae *Civitavieta*, magno periculo & labore cum reliqua turba littoribus optatis potiti ſunt; & in urbe ipſa aliiſque locis adjacentibus per aliquod tempus permanentes, infirmitate aut inedia multi perierunt. Tandem cum decretum eſſet milites ad expugnandum Ariminum proficiſci debere, quam Dominus de Malateſta occupatam habebat, poſt aliquam cladem deventum eſt ad urbem Ariminum quam obſidentes ſunt caſtrametati. Vbi Dominus Franciſcus Maria cognomento de Ruvere Dux de Vrbino, Comes de Monterelero, Dominus de Peſaro & Senagalla, Vrbis Praefectus, tanquam feudatarius Eccleſiae, multis equitibus feudum ſponte offerens affuit. Quam praefecturam illi donaverat avunculus ejus Iulius Papa, de cujus cognatione ducebat originem. Quae arbitrio Pontificis conceditur ad vitae duntaxat tempus illius qui donat; & eſt magnae auctoritatis magiſtratus, praecipuè in coronatione Imperatoris, cui Praefectus Vrbis coronam imponit. Quae praefectura hodie imago & umbra eſt praefecturae priſcorum; ut videri poteſt titulo *De officio Praefecti urbis in Digeſtis*. Praefectura enim omnia omnino crimina urbis ſibi vendicavit, neque tantum ea quae intra urbem admittuntur, verum etiam quae extra urbem, dum intra Italiam patrentur. Quies quoque popularium, & diſciplina ſpectaculorum, necnon diſpoſitos milites ſtationarios habere ad tuendam popularium quietem, & cura carnium & armentorum, ut juſto pretio vendantur, ad Praefecti Vrbis curam pertinent. Et ut brevi compendio conſtringamus, Imperator Vrbem fidei Praefecti commiſerat, ut latius in praefato titulo tractatur. Et ne diu à materia divertamur, permulti magnates & nobiles in ſubſidium ſupradictae expeditionis Ariminum venerunt. Denique tyrannus ille Malateſta hinc inde conſtrictus, poſt mentem ad obedientiam deveniens civitatem Eccleſiae reſtituit. Et cum exercitus ferme tota hyeme per campos Italiae diſcurriſſet, febris crebra milites invaſit, adeo ut partem dimidiam totius exercitus obiiſſe crediderim; qui etſi non parva jactura, terras tamen Eccleſiae inquietas pacavit.

XXVII.

Obſidio & excidium Rhodium.

INter has ſimultates & preſſuras, ecce obſidio Rhodia è veſtigio emicuit; cui paſtor Eccleſiae, quamvis à munificentiſſimo Epiſcopo Conchenſi inſtantiſſimè efflagitaret ut à reverendiſſimis Cardinalibus ac aliis Praelatis auxilia peteret, cum manifeſta cunctis eſſet inopia ſedis apoſtolicae; ac ne eorum quiſquam ſe excuſaret, primus ipſe Conchenſis pollicetetur ſe omnia vaſa aurea & argentea allaturum in pecunias conflandas, ut reliqui aut religionis gratia aut pudore ſua vaſa deferrent, hujus efflagitationi aſſentiri noluit. Atque à multis nobilibus & centurionibus Hiſpanis interpellatus ut eos in ſubſidium Rhodum mitteret, eis concedere noluit, tum ob ſimultates recentes, tum etiam propter nimiam inopiam camerae apoſtolicae, & praecipuè quia Prior Capuanus Praeceptor militiae ordinis ſancti Ioannis ſe obtulit, paucis navibus ſibi traditis, Rhodiis opem ferre. Tunc ſanctiſſimus pater zelo fidei accenſus miſit quendam ex Capellanis Magiſtrum Petrum Barbirium Genuam, qui magna diligentia & ſollicitudine claſſem pararet quam Priori Capuano traderet. Paulo poſt allatae ſunt litterae Magiſtri Rhodii Pontifici noſtro, quibus obſidium ac ſtatum belli ſignificabat. Praeterea inſtanter deprecabatur ut beatiſſimus Papa dignaretur ineunte vere anni ſequentis ſibi ſuiſque auxiliari. Vſque ad illud nempe tempus civitatem magiſtroſque militiae ac milites ſuos fore tutos arbitrabatur. Securitatem vero medio hoc tempore Magiſter militiae ideo fortè obtulit quod cum hyems inſtaret, Regem Turcarum deſerturum caſtra & obſeſſionem non immerito conjiciebat. Illum tamen omnino fefellit opinio, cum contra eo ardentius, non in dies modo, ſed in horas etiam civitatem circumvallaverit; quae ſeptem continuos menſes per ſummas difficultates obſeſſa, cum terra, tum vero mari, acerrimè oppugnaretur, tandem expugnata ſuccubuit. O infelix illa Rhodiorum militum manus, quae ſola tam gravis & aerumnoſi belli pondus molemque ſuſtinuit, partim jam trucidata, partim vulneribus ac inedia penè confecta; cum interim nullus adhuc Principum (ô inauditum torporem & ſocordiam!) ad propugnandum ſuppetiaſque amicis laborantibus ferendum accingeretur. Heu miſeram atque infelicem Rhodiorum militum ſortem! O caecas noſtrorum Principum mentes, quos tantus perturbationum ſtupor oppreſſit ut perinde ac in theatrali ludo Rhodo capta, Chriſtiani milites occiſi ſpectentur, nulla non modo claſſe, quod factu facillimum erat, ad opem laborantibus ferendam inſtructa; ſed nec cymbula quidem aut lintre ad miſeros illos ſolandos emiſſa. Quod vero ad noſtrum Pontificem attinet, cur ipſe quoque in ope ferenda remiſſius egerit, non eſt quod incuſetur. Nam habito conſilio cum viris ſtrenuis in rebus bellicis ac bellorum expertis credidit Magiſtrum equitum Rhodiorum & milites civitatem per totum vel propugnaturos, quia non credebant ipſi bellici viri eos ad veris duntaxat introitum auxilii dilationem debere præſcribere. Propterea Pontifex conſilio peritiorum acquieſcens, dictum Petrum à navali expeditione revocavit, ne intempeſtivè, cum periculum praeſertim non eſſet in mora, fierent expenſae; maximè cum camera apoſtolica ſumma laboraret inopia. Et cum tota curia magno mœrore afficeretur tot undique occurrentibus malis, calamitas & mœſtitia urbis pro tempore ceſſavit, delatis literis praedicti Magiſtri equitum Rhodiorum, eo maximè quòd exiſtimarent Turcam immanem fidei inimicum tempore brumali ab obſidione diſceſſurum, & tunc Pontificem, Imperatorem, Regeſque Chriſtianos Rhodiis ſuppetias eſſe laturos. Sed haec nos opinio, Dei tamen occulto judicio, fefellit; quoniam Turca ſerus aper non diſceſſit ab obſidione, neque eum tempeſtas neque imbres aut bruma terruerunt. Qui non ſolum urbem conſtrinxit, verùm etiam ma-

ria

Digitized by Google

ria vetiut, commeatus & auxilia obſeſſis interclufit, ne quiſquam Rhodum adire aut inde egredi poſſet. neque poterant naves ad portus accedere. Et hac cauſa de ejus ſtatu nihil Romæ ſignificatum eſt quouſque die nativitatis Domini hujus anni, cùm Pontifex ad rem divinam audiendam vellet progredi, & milites cuſtodiae ſuo ordine componerentur ut arcerent turbam, ne ab ea opprimerentur, ecce lapis decidit ex fornice ſacelli ſancti Sixti intra palatium extructi, qui quendam miſerrimum virum ſtationarium contrivit, aliumque ſemimortuum commilitones abſtraxerunt. Quo prodigio ſtupefactus Pontifex, quaſi in extaſi capellam intrare formidabat. Attamen cùm omnia eſſent parata, decrevit in ſacellum ingredi ut divina audiret officia, ne tanta ſolennitas natalis dominici omitteretur. Et continuò exclamatum eſt per ſeniores Romanos Rhodum eſſe captam, illam nimirum aſſignantes cauſam quòd cùm Conſtantinopolis à proavo illius Mahometici Principis expugnata fuerat, alius inde exciderat lapis; & hoc ſigno cognoverunt excidium Rhodium. In hoc loco, niſi aliò properarem, liberet extendere calamum. Dimiſſis enim quae de prodigiis Iulius Obſequens memoriae mandavit, iis quoque quæ Polydorus Vergilius ſcripſit, multorum ſanctorum patrum ſententias huc poſſem afferre. Illud tamen duntaxat non prætermittam, Dei juſto judicio quoſdam ejuſmodi prodigiorum oſtentatione ideo decipi, aut quia id eorum meruere peccata, aut talis credulitas aliquo prætextu fucata ſuperſtitioſorum hominum culpam obnubilet reddatque leviorem. Gregorius tamen in expoſitione ſacri eloquii, ſcilicet, *erunt ſigna in ſole & luna &c.* haec verba dicit: *Quamvis prinſquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in coelo acies vidimus ipſum qui humani generis fuſus eſt ſanguinem coruſcantes.* Ex quo loco elici poteſt nonnunquam ſimilia præſagia certitudinem habere. Sed ut ad rem redeamus, proh dolor, cùm tot Principes Chriſtiani armis potentes, virtute ſtrenui, toto orbe diffuſi eſſent, nullus tamen eorum movit pedem, quaſi eorum nihil intereſſet, in Rhodiorum ſubſidium, præter Dominum Didacum à Toleto Priorem militiæ ſancti Iohannis in Caſtellæ provincia, filium illuſtriſſimi Ducis Albani, necnon Priorem ejuſdem ordinis regni Aragoniæ, Caſtellanum de Ampoſta cognominatum. Qui ſinguli ſingulas naves ex Hiſpaniis in Siciliam ad portum Meſſanæ qui dicitur Mecinas adduxerunt; expectaruntque diu alios Priores vel Commendatarios alioſve quoslibet Chriſticolas, ut ſimul omnes ſuppetias ferentes Rhodum navigarent. Fruſtra tamen expectavere, cùm nullus ad rem tam piam aut zelo fidei aut amore reipublicæ Chriſtianæ incitaretur, decepti fortaſſe brumam fugaturam tyrannum illum, quantumvis immanem. Hinc intelligi poteſt religio, & virtus noſtratium. Atque ſi mihi abſque ſuſpicione liceret, animum Chriſtianum eorum extollerem, ni ſatis ipſa experientia monſtraret, maximè ab illuſtri & felici tempore Gundiſalvi Fernandez ob excellentiam geſtorum magni ducis nuncupati. Ceterum cùm prædicti Priores ab omnibus deſtituerentur, capta Rhodo à portu Meſſanio in Vrbem ſe contulerunt viſitatum limina Apoſtolorum deoſculatumque ſacros Pontificis pedes. Et poſt aliquot dies in Hiſpaniam reverſi ſunt.

XXVIII.

De ſecunda revocatione expectativarum.

HVcuſque nonnulla adverſa Chriſti vicario recenſuimus, quae ipſe, ut diximus, lege Chriſtiana vultuque hilari, ſicut proſpera, aequo animo pertulit. Redeamus nunc ad diſcurſum actorum ejuſdem ſanctiſſimi patris. Qui cum materiam reſervationum & expectativarum ſacris canonibus inimicam, ac perinde eorum obſervantiſſimus exoſam haberet, Caeſarauguſtae omnes beneficiorum expectationes, ut praediximus, octavo Calendas Maii revocaverat. Quarum revocatio cum ſit facti & in facto conſiſtat, poſſet inculpabiliter ignorari. Vt ergo in omnium veniret notitiam, dictas expectationes in cancellaria apoſtolica, ne amplius ab aliquo ambigeretur, quinto Idus Decembris palam irritas nuntiari juſſit. Demum revocatione facta, adeo peſtis acerrima increvit ut Cancellariam & Rotam claudi negotiaque cuncta ſilere ac Pontificem cum familia intra ſepta palatii detineri oporteret, ut nemini ex urbe aut ex familia, niſi vocato, ad eum pateret acceſſus, neque cuiquam familiari urbem adire permitteretur; qui, ſi ſecus faceret, eo ipſo à conſortio palatii ablegaretur. Et adeo complacuit haec monaſtica vita Pontifici ut uſque ad mortem ferme eam ſervaverit. Cujus rei cauſa nonnulli Cardinales aliquantulum ſedata peſte Romam reverſi, cum populo querebantur quod non eſſet ad quem pro ſuis querelis poſſet haberi recurſus Vt teſtis domeſticus & oculeus, ſi dictis meis fides adhibenda eſt, hanc culpam uſquequaque illi non auderem imponere. Conſiderata namque probitate Pontificis, illis potius aſcriberem quorum miniſterio & conſilio Pontifex utebatur; qui ſibi tantum niſi ſunt vendicare Pontificem, ut ſub contagioſae epidimiae praetextu, ejus commercio ſoli fruerentur & alios prohiberent. Quibus conſiliariis pluſquam expedierit, cum aliàs eſſet formidoloſus, ſe confidebat. Et fideliter aſſerere audeo nullum multis retro temporibus Pontificem in ſtudiis & negotiis tantum elaboraſſe. Sed quamvis ſollicitè, irrito tamen labore; quandoquidem ejus labores Sathanae malitia concutiebantur, cum per manus ignavorum officialium domeſticorum negotia eſſent expedienda. Quorum nomina ideo ſilere decrevi, ne cum aliis in hoc proficere nequeam, illis officiam. Pontifex tamen adeo incumbebat labori ut exiſtimaret pontificatum, mare magnum & ſpatioſum, ſuo claro indefeſſoque ingenio eſſe moderandum. Et iſte aſſiduus labor cauſa fortaſſis fuit ejus intempeſtivæ mortis; quia omnia propria manu quaſi tangere atque aequa lance librare volebat. Tracta temporis multis gubernatoribus, praeſidibus, vel arcium cuſtodibus tam diverſas urbes quam Eccleſiae caſtra commiſit.

Vide ſupra cap. 1. & 7.

XXIX.

De expeditione negotiorum, breviumque miſſione ad Principes Chriſtianos ſuper pacis obſervatione.

AT cum divina clementia ſua immenſa caritate peſtem illam à Romano populo primo ineunte vere anni vigeſimi tertii ſupra ſeſquimilleſimum avertiſſet, juſſu ſanctiſſimi Papae aperitur Rota, & negotia expeditioneſque ſuo ordine procedebant. Prius enim propter contagioſam illam tabem cauſarum actio ceſſaverat. Deinde reverendiſſimi Cardinales ac alii curiales egregii, qui timore peſtis aberant, paulatim ad urbem redierunt; conſiſtoriaque publica fiebant, ea cauſa maximè ut Imperatorem & Regem Franciae invicem diviſos concordi pace ligarent, maturiorique conſilio paſtor Eccleſiae cum ſuis fratribus diſſidentes ad pacem reduceret. Ad quos aſſiduè litteras & nuncios miſerat, incaſſum tamen, quoniam antiquus ſator zizaniarum iram inteſtinumque odium adeo fixerat in illorum cordibus ut concordiae ſemen ſanctum & monita ſalutis non exciperent, neque diſſidium illud inteſtinum ab eorum viſceribus evelli aut eradicari potuit. Et hac via ſanctiſſimus Papa optatum conſequi finem non valens, ad juris rigorem ſe convertit, eos monendo & ſub excommunicationis poena praecipiendo ut à bellis & ſimultatibus infra tempora in litteris bullatis praeſcripta diſcederent & ad concordiam caritatemque redirent. Quas litteras numero triginta duas expeditas propris oculis vidi ad omnes Principes Chriſtianos, potentatus, dominationes, & magnates non recognoſcentes ſuperiorem miſſas, quos in partes Imperatoris aut Regis Francorum propenſos conſpeximus,

mus, quibus monebantur ab illis factionibus ſecedere & pacem ſub eiſdem pœnis inire. Verum haec ne videantur aliquibus peregrina ſubindeque ſua fide carere, cum praeſertim diu bellis durantibus inter Regem Catholicum & Reges Franciae, Pontifices nunquam eo remedio uſi ſint, propterea fortaſſis quod Pontifices non pacifici his aut illis partibus adhaerebant, jure tamen cautum eſt 90. *diſtinct.* praecipuè in conciliis Carthaginenſibus, quorum verba haec ſunt. *Studendum eſt Epiſcopis ut diſſidentes fratres, ſive Clericos, ſive laicos, ad pacem magis quàm ad judicium coerceant.* Et eodem Concilio: *Oblationes diſſidentium fratrum neque in ſacrario neque gazophilatio recipiantur.* Item in Concilio Agathenſi, cujus ſeries talis eſt. *Placuit etiam ut (ſicut plerumque fit) quicunque odio aut longinqua inter ſe lite diſſenſerint, & ad pacem revocari diuturna obſtinatione nequiverint, à ſacerdotibus civitatis primitus arguantur. Qui ſi inimicitias deponere pernicioſa intentione noluerint, de Eccleſiae cœtu juſtiſſima excommunicatione pellantur.* Ideo periſſimus Papa juris cenſor prius voluit ad arma ſpiritualia, quae propria ſunt Eccleſiae, recurrere quàm corporalia movere. Iſta tamen remedia, etſi ſancta & juri conſona, tamquam futilia & ſupervacua illi contemnentes, in ſuo indurato corde perſeverarunt. Et in dies ventum eſt ad ultimum praecipitium, ut noſtris peccatis in praeliis Longobardiae & Mediolani periculo comperimus; gravioraque damna formidabamus, niſi Deus ſua clementia avertiſſet. Atque his diſſidiis, ut fama erat, originem dedit comprehenſio reverendiſſimi Cardinalis * Volterrani, qui accuſatus fuit crimine laeſae majeſtatis imperialis, eo quod arguebatur cum aliis nobilibus regnum Siciliae in Gallorum manus traditurum, & hac occaſione, tamquam particeps conjurationis, in ſancti Angeli caſtellum juſſu Pontificis per Dominum Ferdinandum de Sylva ipſius Papae cuſtodiae ducem die vigeſima ſexta Aprilis anni praedicti miſſus eſt atque ibidem detentus, honeſtè tamen, ſicut ejus dignitas exigebat, uſque in ultimum exequiarum beatiſſimi Papae diem; quo cum aliis Cardinalibus ingreſſus eſt conclave, ut ſuo loco opportunius referemus.

* Franciſci Soderini.

XXX.

De Canonizatione beatorum Antonini & Benonis.

ET quia inter alia geſta per Pontificem memoranda potiſſimum fuit canonizatio beatorum Antonini Florentiae Archiepiſcopi necnon Benonis Saxoniae, quam celebravit Calendis Maii praedicti anni, propterea huic opuſculo, tamquam digniſſimam rem, tali forma celebratam annectere volui. Sed priùs quaerendum eſt quid ſit canonizatio. Secundum Joannem Andream *cap.* 1. *De reliquiis & veneratione ſanctorum* canonizare eſt aliquem per ſummum Pontificem catalogo ſanctorum adſcribere, cum nemini liceat aliquem, etiamſi miracula fecerit, ut ſanctum colere, quia ſaepe per malos quaedam quaſi miracula fiunt. Magna praeterea cum inſtantia petenda eſt canonizatio; neque Papa facilè moveri ad inquiſitionem ſanctimoniae canonizandi, immo debet commiſſionem differre illius vitae indagandae, ut videatur interim an fama & miracula continuentur. Quod ſi fiat, tunc committit inquiſitionem ſuper vita & miraculis hominis canonizandi; ut latiùs haec traduntur in dicto capite primo. Primùm quidem cauſa praedictorum per Pontificem commiſſa fuit judicibus in locis Florentiae & Saxoniae, ut diligenter per teſtes de vita, moribus, & miraculis praefatorum Antonini & Benonis informarentur, ſicut jura decernunt, praecipuè textus capitis *Venerabili*, De teſtibus, cujus littera talis eſt. *Venerabili fratri noſtro Epiſcopo & Capitulo Coriſopitenſi ac univerſis Abbatibus apud Ciſtercium in generali capitulo congregatis.* Et infrà. *Diſcretioni veſtrae mandamus quatenus teſtes quos Abbas & monachi ſancti Martini Ciſtercienſis ordinis ſuper vita & miraculis piae memoriae * M. Abbatis monaſterii ſupra dicti duxerint producendos, examinare ſigillatim curetis cum ea diligentia quae ſolet & debet in receptione teſtium adhiberi.* Informatio itaque praedictorum Antonini & Benonis per judices juxta mandatum apoſtolicum habita ſub fideli cuſtodia mittitur ad Papam; eamque ipſe uni ex Auditoribus ſacri palatii examinandam tradidit, ut per eum diſcuteretur an fuerit jure facta, & probationem ſufficientem ad canonizationem ſanctorum fuiſſe perpenderet. Qui quidem idoneam ſe comperiſſe informationem & juridicam Pontifici retulit. Quam iterum pater ſanctiſſimus theologis commiſit, qui dijudicarent an mores, vita, & miracula ſanctorum digna eſſent necne ad illos canonizandos. Et juxta eorum vota, quoniam omnia rectè fuerunt reperta, aſtantibus ſanctiſſimo domino Noſtro Papa cum reverendiſſimis fratribus Praelatis ac multis aliis viris literatura & nobilitate claris, canonizatio in publico conſiſtorio propoſita fuit in hunc modum. Duo Advocati conſiſtoriales declamatoriè, alter quidem unius, alter verò alterius vitam, miracula, & alia hujuſmodi, ut manifeſta fierent cunctis, radicitus expoſuerunt, exorantes beatiſſimum Papam ut illos viros, qui ſanctitate & exemplo in via ſuae peregrinationis eminuerunt, catalogo ſanctorum aggregare vellet. Deinde Pontifex poſt illorum narrationem gratias Deo egit, qui nunquam etiam uſque in finem ſeculorum ſanctos & juſtos elargiri deſinit. Et ut ſanctius omnia procederent, triduum jejunium & preces Deo effundendas Praelatis omnibus indixit, ut ipſe ſua bonitate in eorum corda, ſi vera eſſent miracula, illorum approbationem caelitus infundere, ſin autem falſa, avertere dignaretur. Et peracto jejunio, Cardinales & alii praeſules cum beatiſſimo Domino noſtro in palatium convenerunt, & in publica concione de eorum vita & ſanctimonia, utrum approbatione vel improbatione digna eſſent, prout cuique deſuper datum eſt, conferebant. Et licèt multi ex Praeſulibus actum iſtum decorantibus ſolenniter materiam diſſeruiſſent, praecipuus tamen fuit integerrimus pater Dominus Didacus Ramirez Epiſcopus Conchenſis, prudentia & litteratura refertiſſimus. Et poſt longam altercationem inter omnes convenit viros ſanctos approbari. Itaque poſt biduum aut triduum ſanctiſſimus cum clero & populo ad baſilicam Apoſtolorum in locum contabulatum eminentiorem aſcendens, inter Miſſarum ſolemnia alta & intelligibili voce ipſorum laudes pertractans, omneſque ad bene agendum exhortans, his verbis concionatus fuit. *Glorioſus Deus in ſanctis ſuis & in majeſtate mirabilis; cujus ineffabilis altitudo prudentiae nullis incluſa limitibus, nullis terminis comprehenſa, recti cenſura judicii cœleſtia pariter & terrena diſponit, etſi cunctos ſuos miniſtros magnificet, altis decoret honoribus, & cœleſtis efficiat beatitudinis poſſeſſores, illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit inſigniis dignitatum & praemiorum uberiori retributione proſequitur quos digniores agnoſcit & commendat ingentior excellentia meritorum. Sic & alma mater Eccleſia ejus ſacra veſtigia proſequens, & exemplo ductu laudabili, licèt univerſos in regnis cœleſtibus conſtitutos ſtudiis honorare ſollicitis & ſonoris efferre praeconiis non deſiſtat, Antoninum tamen & Benonem electos Dei athletas ſpecialibus diſponit honoribus venerari. Ideoque circumſpecta prudentia dictae ſedis, quae actibus intenta ſalubribus & operibus expoſitu pietatis libenter & ſolerter exequitur quae ſunt Dei, praemiſſa ſolicitè dignèque conſiderans & debita meditatione perluſtrans, ad divini nominis honorem & gloriam, exaltationem catholicae fidei, ſalutemque fidelium meritò cenſuit riteque providit ſervos Dei per ſanctam & catholicam Eccleſiam eſſe colendos. Nos itaque piis ducti conſiliis, digniſque ſtudiis excitati, nonnullos praedeceſſores noſtros Romanorum Pontificum ſpecialis devotionis proſequentes affectum imitari ſolicitè in-*

* Mauricii.

tem-

Digitized by Google

tendentes, qui aliquos ſanctos canonizavere, de conſilio fratrum noſtrorum pariter & aſſenſu beatos Antoninum Florentiae Archipraeſulem atque Benonem Saxonenſem catalogo ſanctorum aſcribimus, feſtaque illorum, Miſſas, & officia in eorum commemorationem per univerſas orbis Eccleſias ſingulis annis perpetuis futuris temporibus celebrari concedimus & ordinamus. Aſtantes vero concordi jubilo collaudaverunt Dominum dicentes: *Te Deum laudamus &c.* Et quamvis ſumma pecuniarum non exigua in ſimili actu, tum in pontificia familia toganda, tum in aliis impendiis ſoleat conſumi, circumſpectiſſimus tamen Papa tales ſumptus, quaſi alienos à ſanctimonia & à puritate canonizationis, fieri vetuit. Quod raro (cum pecunia magno pretio habeatur) viſum inter homines cenſeo. Sed non abſque querela familiarium aliorumque ſuam mercedem fruſtra expectantium actum eſt.

XXXI.

De Legatione & ſuppetiis in Vngariam miſſis.

MEnſe Iunii anni ſupradicti reverendiſſimum Cardinalem Minervae, Caietanum nomine, in Vngariam cum quinquaginta millibus ducatorum in ſubſidium contra Turcas regnum illud invadentes atque legationis officio functurum, virum in literis ſacris eximium, ordinis ſancti Dominici, bellorum omnino expertem, vicarius Chriſti miſit, etſi alium aptiorem huic rei illuc mittendum curare poſſet, ut qui paulo antè illuſtriſſimum Columnenſem Cardinalem, virum ſtrenuum, hujuſmodi legationi ſatis idoneum, mittere decreverat, attamen ob pecuniarum penuriam, cum ex claro ſanguine ortus ampliorem comitatum ducturus, facturaſque eſſet majores expenſas, propterea Cardinalis ipſe honeſtiori modo quo potuit, hoc praetextu ſe excuſaverat. Quocirca prædictum reverendiſſimum Cardinalem Minervae in illius locum ſuffecit, qui propter inſtantem neceſſitatem citius in Vngariam ſe contulit; ac paulo poſt ejus adventum ſtragem magnam indigenae Turcis intulerunt, quoniam, ut ex literarum inde miſſarum exemplari percepi, tredecim mille à paucis Chriſticolis induſtria & ingenio eos invadentibus obtruncati ſunt, cum furtim expugnare caſtrum aut praedas agere niterentur. Reverendiſſimi tamen Cardinalis labor irritus propè fuit, cum in dies major pars Vngariae veniret in manus Turcarum; & quod calamitoſius accidit, Rex ipſe Vngarorum pro defenſione regni & fidei à Turcis anno vigeſimo quarto ſupra milleſimum quingenteſimum in praelio occiſus eſt. Ac poſt aliquot dies monachus quidam putans ſibi licere à clauſtro exire militiaeque intendere, eo maximè quod reverendiſſimus Minervae Cardinalis quaſi cum Turcis conflicturus Vngariam petiverit, vel fortè quia in ſubſidium Chriſtianae reipublicae ſe accingeret, Romae multos pedites ob Dei amorem nullo alio ſtipendio collectos conſcripſit, qui eos quidem tamquam dux ſtrenuus praecedebat, pedites vero ducem illum ſequebantur, & militari ordine ſaepenumero ante ſacrum palatium per gyros huc & illuc incedebant, &, ut moris eſt, in unum corpus inſtar coronae convenientes, jactabant ſua, ut ita dixerim, ignivoma tonitrua. Deinde verſa vice rotunda phalanx illa hominum paulatim diſſolvebatur; & iterum ut grues anteſignanum ſuum inſequentes, in hoſpitia ſua redibant. Mercede tandem bellica deſtituta evanuit exercitus illa devotio, aliis aſſerentibus Pontificem vetuiſſe propterea quod non expediret monachis rebus bellicis immiſceri, aliis aliter ſentientibus. Nihilominus tamen alter monachus continuo prodiens ſe obtulit, qui paucis ſumptibus multas triremes ſe paraturum pollicebatur. Sed idem de triremibus quod de exercitu monachali actum eſt. Et merito. Geſta enim monachorum extra clauſtra evanida reputantur. Monachus enim (ut inquit textus in cap. *Placuit.* 2. 16. q. 1.) neque pœnitentiam dare, neque filium de baptiſmo accipere, neque baptizare, neque infirmum viſitare, neque mortuum ſepelire, neque ad Eccleſiam ſecularem tranſire, neque aliis qualibuſcunque negotiis ſeſe implicare debet. Sit clauſtro ſuo contentus; quia ſicut piſcis ſine aqua caret vita, ita ſine monaſterio monachus. Sedeat itaque ſolitarius & taceat, quia mundo mortuus eſt, Deo autem vivit. Agnoſcat nomen ſuum. Monachus enim Grecè, Latinè eſt ſolitarius. Sedeat ergo, & ſuae ſolitariae vitae vacet. Propterea cum Pontifex juris prudentiſſimus tantaeque ſanctimoniae vir eſſet, illos monachos extra monaſteria evagari vetuiſſe arbitror, eoſque ad clauſtra redire compuliſſe, ne amplius bellicis rebus immiſcerentur.

XXXII.

De confoederatione Pontificis Adriani cum Imperatore, potentatibus & magnatibus Italiae.

ET cum hinc indeque anxietatibus ſollicitudinibuſque Pontifex diſtringeretur, diuque ut cultor pacis, quamvis caſſo labore, inter Imperatorem & Gallorum Regem per ſuas litteras nuntioſque procuraſſet concordiam, quum item rumor eſſet Regem Franciae manu potenti in Latium venturum, totaque Italia in partes Imperatoris & Regis, ut diximus, diviſa eſſet, multis diebus conſilium cum Cardinalibus in conſiſtorio pater piiſſimus habuit, ut maturius deliberaret quid in diſcrimine tanto agendum eſſet. Tandem ut bonus gubernator ac propugnator paterque patriae curavit Imperatorem noſtrum, dominationes Italicas, Duces & magnates Romanae Eccleſiae unanimes colligare ad propulſandos omnes qui Latinos invadere niterentur. Et quamvis unio illa eſſet generalis, qua omnes vincirentur, conjectura tamen certa erat in Gallorum aut Turcarum Regem eſſe factum. Pontifex pro terris Eccleſiae ad expeditionem, Caeſar nempe pro regnis Siciliae & Neapolis ac urbibus imperialibus, Venetorum verò Genuenſium, Florentinorumque potentatus, cum cæteris Ducibus, Marchionibus, & Comitibus, certum numerum equitum peditumque pro virili pollicebantur. Ac ut iſthæc tamquam utilia & reipublicæ proficua palam omnibus patefierent, ſanctiſſimus pater cum illuſtriſſimis Cardinalibus, Præſulibus, aliiſque nobilibus pridie Nonas Auguſti petivit Eccleſiam beatæ Mariæ urbis Romæ; ut die intemeratæ virginis de nivibus cognominatæ inter Miſſarum ſolennia prædictorum promulgaretur concordia. Quam quidem confœderationem contra quoſcunque volentes Italiam invadere jure potuit Papa facere ac arma temporalia movere non ſuffragantibus armis ſpiritualibus, ut ſupra retuli, ac ſe & alios Chriſticolas defenſare. Et quidem cùm liceat cuilibet ſuo vicino vel proximo pro repellenda injuria ſuum impartiri auxilium, immo, ſi poteſt & negligit, videatur injuriantem fovere, licuit etiam Pontifici catholico ſibi ac ſuis proprio ſubvenire ſubſidio atque arma parare & gerere bella; ut in cap. *Dilecto*. De ſent. excomm. in Sexto. Neque feciſſet noſter mitiſſimus pater niſi jure poſſet, quia magnæ litteraturæ & timoratæ conſcientiæ Pontificem noſtrum fuiſſe conſtat. Quis enim facilè crederet virum præditum ſcientia litterarum propriæ ſalutis oblitum, in juventute pacificum, in ſenio ad bella ſe convertere, ni jus & pia juſtaque cauſa permitterent? Cùm ergo divina officia pariterque pacis fœdera proclamata eſſent expleta, in ſuum quiſque hoſpicium ſe contulit.

Digitized by Google

XXXIII.

Convivium à Reverendiſſimo Cardinali Bernardino de Carvajal Pontifici factum, ejuſdemque Pontificis lethalis morbi initium.

MAximus verò Pontifex in domum ſancti Martinelli nuncupatam divertit, ubi à reverendiſſimo Domino Bernardino de Carvajal Cardinali tituli ſanctæ crucis hoſpitatus atque invitatus fuerat: qui nudius tertius (ne quid ſiniſtrum quis ſuſpicari poſſet) vitellas, arietes, attagines, phaſianos, & alias hujuſmodi aves eſculentiores vivas, vinaque ſingularia in palatium miſerat ſacrum, ut per obſoniorum præfectos coquoſque pontificios degustarentur & pararentur. Tamen præventus lethali morbo ne deguſtare quidem quicquam potuit. Quamvis nonnulli errore ac ſiniſtra ſuſpicione decepti improbè ſuſpicati ſunt ex illo convivio ægritudinem eſſe initiatam. Sed omninò falſum id eſt, cùm nihil, ut diximus, praeguſtaſſet. Et hora caenae parvo ſumpto cibo in noctis crepuſculo in aulam ſacram rediit. Et in initio infirmitatis medici judicabant eſſe catharrum è capite defluentem: qui quidem catharrus vulnus quoddam juxta palatum fecerat. Et paulatim apoſtema illud deſcenderat in guttur; ubi per aliquot dies ſic defixum fuit ut difficillimè quicquam deglutire ſineret. Opinabantur tamen phyſici & chirurgi non eſſe mortiferum, maximè cum ſuppuratio illa in brachium collaberetur: qua intumeſcente, ii qui experti apoſtema ſimile fuerant timuerunt, mortemque proximam eſſe Pontifici prognoſticabant. Sed cum ope medicorum inflatio illa expelleretur, iterum reſpirantes ac laetitia affecti credebant Papam evaſiſſe periculum, cum inde deterius illi contigerit: quia tumor ille deorſum corruens, ſupra renes conſedit; & uſque ad obitum Pontificis cum gravi dolore pluſquam triginta diebus affixus ſtetit. Et licèt tolerantiſſimus pater diebus ferme ſingulis extra thorum veſceretur, & per cameram deambularet, & nona die ante exhalationem animae benedicturus milites quos in ſubſidium Mediolani (fide unionis ſervata) mittebat contra Gallos, qui poſt Alpium tranſitum in Italiam deſcenderunt, in publicum progrederetur, & ab illo die omnes indubitatam Papae incolumitatem opinarentur; Deus autem, cui ſpiritum tradidit quadrageſima die initiati morbi, aliter decreverat. Et cum nondum de infirmitate ſatis conſtaret tot lapſis dierum curriculis, opiniones hinc inde variae emergebant. Alii veneno peremptum, alii ex incognito morbo deceſſiſſe aſſerebant. Quod Dei judicio, qui ſecretorum nihil ignorat, eſt relinquendum.

XXXIV.

De creatione Cardinalis Hincfort, & legato familiæ relicto.

ET cum familia Flamingiorum mortem Pontificis per aliquot dies antea praeſenſiſſet, illi inſtabat ut Dominum Guiliermum Hincfort, tunc Datarium & Dertuſenſem Epiſcopum, Cardinalem crearet, ne omnino manerent deſerti in caſu (quod Deus averteret) piiſſimus pater nutu divino ab hac luce emigraſſet. Et licèt Papa, ſive perſuaſione familiae, ſive alias ardenter hoc procuraverit, difficillimè à collegio Cardinalium impetraret, ſi reverendiſſimi patres pro certo ejus proximum obitum haberent; tum quia Hincfort exoſus habebatur, tum vero quia paulo ante cognitus in tenui officio, eorum conſortio indignus putabatur. Et ferme omnes affectabant Magiſtrum Theodoricum à ſecretis Pontificis ipſorum conventui aggregari & loco Datarii Dertuſenſis eligi. Voluntas tamen Pontificis aut verius ſuorum aliter inhiabat. Et tandem noſtri Caeſaris oratore inſtigante Comite de Cabra Duce Sueſſano ſeu magis de Seſſa, triduo ante mortem Papae numero Cardinalium praedictus Dominus Guiliermus Hincfort Dertuſenſis conjunctus eſt, ditatuſque multis beneficiis ac officiis quibus eum Pontifex donaverat. O felix vir, quem Deus ad tantum faſtigium brevi evexit. Etſi conquereretur ſe divitem curialem eſſe maluiſſe quam pauperem Cardinalem. Hoc quippe inde provenire arbitror quia ſuae quemque fortunae maximè taedet. Eadem die Gadicenſem Eccleſiam cum mille ducatorum penſione Ioanni Ruſo Conſentino Archiepiſcopo, aliumque epiſcopatum in Flandria cuidam juveni Proregis Neapolis conſanguineo cum eadem aut majore penſione in utramque familiam Hiſpanicam & Flamingiam dividendas contulit. Et prima hora diei qua obiit, motus precibus illuſtriſſimi Ducis Seſſani Dominus Noſter Papa breve conceſſit quo utriſque alumnis ſupellectilem quam ex Hiſpaniis in urbem detulerat, moderatione Seſſani Ducis ac Cardinalis Dertuſenſis diſtribuendam reliquit. Cauſa largitionum hujuſmodi ea fuerat, quod miſera & rerum indiga clientela, tum ob temporis anguſtiam, tum quia id caſu contigit, nihil aut parum pro multis expenſis & illatis damnis recepiſſet. Sed fruſtra, quia ex legato nihil, ex penſionibus vero modicum poſt longam expectationem ſortiti ſunt. Nam defuncto Pontifice parva aut nulla cura fuit executoribus in explenda ejus voluntate. Vel fortè quia novus Pontifex penſionibus aſſentiri noluit; aut quia ii quibus officium illud commiſſum fuerat, ſibi officioſi duntaxat, aliorum ſunt obliti. Et cum ante mortem Papae ſuſpicarentur medici in potu aut cibo ſive literis eum toxicatum, praevia informatione Dominus Ferdinandus de Silva Capitaneus cuſtodiae incarceravit in caſtello ſancti Angeli quoſdam ſubditos Ducis de Camerino, qui factionem Gallicam ſequebatur; quorum cauſa mihi fuerat commiſſa. Et quia ante excuſſionem definitionemque almus Pontifex à vita migravit, ſucceſſitque coetus Cardinalium, quibus non magis quàm ſuffecto Papae curae fuit amplius crimen examinare, negotium infectum permanſit.

Euſtachius de Croy Epiſcopus Atrebatenſis.

XXXV.

De morte brevibuſque Papae inferiis.

ET cum jam ſaeva mors quatuordecima die Septembris praedicti anni MDXXIII. inſidiaretur Pontifici, receptis devotiſſimè ſacramentis, ut moris ſui erat, ibidem aſtantibus Praelatis domeſticis cum reverendiſſimo aedituo Archiepiſcopo extremam unctionem miniſtrante, necnon Pœnitentiariis alternis vicibus more ſolito praeſentibus, moritur Pontifex quadrageſimo die incepti morbi, defatigatus doloribus ac cruciatibus creberrimis, anno ſecundo ſui pontificatus. Mortuo Pontifice pontificalibuſque ornamentis induto, cadaver foras vehitur in ſecundam ſpatioſam aulam palatii; deponiturque in thorum ſtratum, ubi manifeſtè uſque ad noctem omnibus pateret. Innumeraeque hominum copiae catervatim ad ipſius pedes deoſculandos ſolita conſuetudine irruebant; quia, ut aſſerebatur, indulgentia plenaria deoſculantibus ejus pedes eſt conceſſa. Aderant enim comitantes exanime corpus magnificentiſſimus Conchenſis Praeſul, & Dominus Ferdinandus de Silva infelix tunc cuſtodiae Capitaneus, & Dominus Bartholomaeus Cueva, temporis ſucceſſu creatus Cardinalis, Ducis de Albuquerque filius, & Dominus Petrus Paciecus poſtea Epiſcopus Gienenſis & Cardinalis, filius Domini Alphonſi Tellez Comitis de *la Puebla de Montalvan*, fratris Marchionis de Villena, & Dominus Rodericus Mendocius filius Comitis de Caſtro, Salmanticenſis Epiſcopus poſtmodum creatus, cum multis aliis nobilibus Hiſpaniarum cadaver obſervantes, ne turba irruens proſterneret, quam vix poterant arcere. Aſtabant praeterea Pœnitentiarii ac alii de familia ſacellani ſummiſſa voce officium defunctorum canentes. Deinde nocte eadem in ſacellum ſacri palatii ſub ſilentio portatur; quod nonnulli noſtratum cuſtodierunt, dolentes lacrymoſis ſingulti-

Digitized by Google

gulibus obitum immaturum ſui ducis & aurigae. Pietatis namque affectu aut humanitatis intuitu mortuos lugere non prohibemur, ſicut nonullos ſanctorum patrum exequiis aliorum pias lacrymas impendiſſe legimus. Triſtes interim collachrymant aerumnas & miſerias concervatas quas per mare & per terras (profecto dignas ploratu) paſſi ſunt, quaſque paſſuri eſſent; quarum inferius aptius forſan mentionem faciemus. Poſtmodum vero decimo ſeptimo Calendas Octobris convenere reverendiſſimi Cardinales, Praelati, Oratores, magnates, nobiles, innumeraque turba ad inferias beatiſſimi Papae, quae in hunc modum ductae ſunt. Horam circiter nonam ante meridiem magna & ſolenni pompa in baſilicam Apoſtolorum eodem ornatu Pontificali cadaver lectica defertur funebri. Et celebrata Miſſa & peractis exequiis ſicut pridie factum fuerat, in aperto relinquitur, ut matronae Romanae venirent Pontificis pedes deoſculaturae. Nam hic mos jamdiu in urbe obſervatur ab ipſis; quae non paſſim è domibus egrediuntur, exceptis diebus in chirographo nuptiali deſignatis. Et tunc obligationis potius facultate quàm arbitrio maritorum egrediuntur. Hinc inter illas exortum eſt adagium, beatas eſſe feminas quae nubunt Hiſpanis, quia liberè ad ſacra aliaque munia obeunda pro arbitratu exeunt juxta Iberiae conſuetudinem, neque conſtringuntur ut reliquae ad certos dies & feſta ſolennia. Et ne ab argumento ſuſcepto diſcedamus, circa noctem ejuſdem diei honorificè defertur corpus piiſſimi patris in capellam; ubi per Canonicos ſancti Petri diebus ſingulis divinum decantatur officium. Et cum vivens eſſet aſpectu pulcherrimus, horribilis viſu tunc omnibus apparebat, ob id nempe quia non pinguis tantum, ſed morbi vitio erat valde turgidus. Et cum Scalcus, id eſt, architriclinus, ſacellanorum ac ſacri palatii ſcutiferorum proſpiciens tumiditatem cadaveris acclamaſſet Pontificem toxico interemptum, quippe qui meminerat Alexandrum felicis recordationis veneno occiſum ſimilem effigiem & inflationem habuiſſe, exorta eſt contentio inter alterutram familiam. Hiſpani enim incuſabant Flamingios quod non fideliter & ſolicite cuſtodiſſent Papam ſanctiſſimum, quem ſibi ſolis ſervandum vendicaverant, repellentes Hiſpanos, admittentes Gallos & coquos & miniſtros coquinae. Et cum eo tempore praefata bella exarderent, ſuſpicabantur omnes ab illis toxicatum Pontificem. Auctore enim Boetio nulla peſtis efficacior eſt ad nocendum quam familiaris inimicus, nec deterior hoſtis quem fictus amicus, aut odium gravius quàm ſimulatus amor. Et ſunt ideo nequiores hoſtes hi quàm illi qui foris ſunt, quoniam per amicitiae ſpeciem quae inimica ſunt gerunt. Sed non puto Flandros adeo ignavos ut tales reciperent à quibus ſimile flagitium perpetraretur. Si enim aconiti potione Pontifex fuit interemptus, ſubtiliori ingenio commiſſum eſt facinus. Omnia namque edulia praeguſtabantur ab ſtructore. Sed, ut fateor, propterea admittebant Gallos quia ritus moreſque eorum potius quam noſtri cohaerent illis. Et tantus fuit tumultus domeſticus ut ad ſedandam altercationem oportuerit arte anatomiae aperiri à chirurgicis cadaver. Attamen quia veritas hujuſce rei minimè certa conſtitit, jurgia nondum ſopita fuerunt; & ita ſemidilaniatum cadaver ſepulchro traditur. Quamvis memor fuerim Doctorem de Agreda protomedicum dixiſſe ſacrum magiſtratum veneficio ſublatum eſſe. O immane & horrendum facinus, oves necare paſtorem! Nam ſi apertè quempiam occidere grave flagitium arbitramur, quanto magis inſidioſè Pontificem univerſalis Eccleſiae, ſpeculum pudicitiae, magiſterium vitae, ſcholam virtutum interimere? O nequiſſimum leonem veriùs quam hominem! Tunc agnum mitem interfeciſti, quem ut animarum patrem tenebaris diligere? Qua temeritate quave audacia tantum ſcelus commiſiſti? Conſideraſſes enim bonitatem, literaturam, aliaque multa Pontificis merita ut à tam turpi facinore abſtineres. Quae ſi omnia vellem colligere, facilius me tempus quàm materia deſereret. Quod non ab homine, ſed à daemone perpetratum exiſtimo. Quod ſi verum eſt ſanctum Pontificem ab homine toxico occiſum eſſe, hujuſmodi ſuſpicioni praeſumptionem addidit obitus Proſperi Columnae generalis copiarum ſacrae majeſtatis ductoris, qui poſt mortem Pontificis viam univerſae carnis eſt ingreſſus peremptuſque, ut fama erat, veneno. Hoc multi ſuſpicabantur, quoniam Pontifex in fœdera contra Regem Franciae omnes potentatus Italiae devinxerat. Et quia Proſper Columna armis & conſilio exercitui Gallorum reſiſtebat, ideo cum Pontifice toxico interiiſſe rumor erat. Quae utinam judicio divino relinquamus, quia tam nefaria facinora non ſunt à Chriſtifidelibus praeſumenda, neque re neque conſilio perpetrata fuiſſe credendum eſt. His novem continuis diebus magiſter domus cum tota familia pontificia ad tumulum Papae ſingulis diebus veniebat, & peracta Miſſa in domum revertebatur. Alii in tinellum palatii, alii vero in proprium hoſpitium divertebant. Nam mos eſt quod clientes Pontificis defuncti impenſa camerae quadraginta diebus alantur. Utinam mihi citra ſuſpicionem liceret noſtrorum fidelitatem ſuis laudibus non fraudare, quanto vitae diſcrimine quantiſque damnis impenſiſque hunc virum ſanctum uſque ad ſepulchrum ſunt comitati. Nam profecto ſi parens ſingulorum ipſe fuiſſet Pontifex, eiſque multa beneficia contuliſſet, non poſſent ardentiori amore eidem inſervire, cum tamen expers muneris eorum major pars fuerit. Hac eadem die decimo ſeptimo Calendas Octobris, cum tota urbs armis ebulliret, reverendiſſimi Cardinales in unum convenerant ſuper rebus agendis, & primum ut ordinarent magiſtratus urbis Praefectum Praefectique officialem, quia obitu Pontificis omnes de more cives parantur ad arma. Et quod deterius eſt, ex villis & caſtris finitimis catervatim ruunt ruſtici ad praedam & pugnam. Item fautores civilium diſſenſionum concitant partes ſuas. Ideoque Domini Cardinales ad juſtitiam expediendam ſine mora creant magiſtratus; fruſtra tamen, cum ſeditiones uſque ad creationem Pontificis non ſedentur. Tractarunt praeterea de Caſtellanis miniſtris & officialibus in tota Eccleſiae ditione ſub homagio ponendis. His rebus à morte Pontificis in decimum calendarum ejuſdem menſis operam dederunt.

XXXVI.

De Exequiis ſolennioribus Papae à Cardinalibus factis.

VLtima die novendialis reverendiſſimi Cardinales, ut defuncto parentarent, moremque priſcum exequiarum ſervarent praeteritorum Pontificum, & officium funebre in hunc modum perficerent, baſilicam Apoſtolorum petivere. Aſſiſtunt enim reverendiſſimi Cardinales, per quos Miſſa funebris decantatur in praedicto ſacello Canonicorum. Et inter Miſſarum ſolennia concionatus eſt praeclarus Patriarcha Hieroſolymitanus, illuſtriſſimi Cardinalis ſanctae Crucis nepos ex ſorore, ex familia de Carvajal, alliciendo & exhortando reverendiſſimos Eccleſiae principes ut talem in pontificali ſede conſtituere procurarent cui Reges & Principes terrae capita ſubmitterent, ejuſque monita velut medicamenta ſuſciperent. Ac finita Miſſa quatuor Cardinales comitantur reverendiſſimum eandem Miſſam celebrantem uſque ad ſuggeſtum in Apoſtolorum media baſilica erectum, quod circumſtabant familiares Pontificis pullati; ſuper quod aliud contabulatum inſtar arcis facibus magnis plenum ſtructum erat. Atque interim dum cantores pſallebant aeternae requiei antiphonam, quilibet Cardinalium circuibat tumulum, aſpergens ſupra eum aquam benedictam, aut thurificans; & cum perficiebat orationem, ſummiſſa voce cantabat. Quo ordine ad ultimum uſque deventum eſt. Ad has ſolennes inferias Dominus Cardinalis Vulterra eductus à carcere venit, cum multis ante die-

bus in arce ſancti Angeli juſſu Domini Noſtri Papae illa de cauſa quam ſuprà retulimus incluſus detineretur, cumque bonae memoriae Adrianus ſolvi vetuerit ante creationem novi Pontificis. Attamen ut ceſſarent Oratorum Cardinaliumque contentiones, quoniam alii volebant illum ſtatim dimitti, alii autem praeceptum Pontificis cuſtodiri, decretum eſt ad illam ultimam Miſſam ducendum, qua finita, conclave cum ceteris Cardinalibus intraret, eſſetque cum illis incluſus uſque ad novi Pontificis electionem, qui poſſet, ſi vellet, eum in caſtrum reducere aut ejus cauſam indeciſam relinquere, ſicuti factum eſt.

XXXVII.

De Proteſtatione nuntii Regis Franciae ne Cardinales intrarent conclave.

PEractis exequiis illuſtriſſimis Cardinalibus conclave, ut moris eſt, ingredi volentibus, contentio exorta eſt inter Oratores Caeſareæ majeſtatis ac Regis Gallorum. Nam orator Regis aſſerebat reverendiſſimos patres expectaturos Cardinales in Galliis commorantes antequam intrarent conclave, eo praecipuè quod tenerentur abſentes citare ut venirent ad futuri Papae electionem; alioqui abſentium nomine proteſtabatur ſe acturum de contemptu, praetendens etiam moris eſſe omnes Cardinales citra vel ultra montes exiſtentes ad electionem eſſe vocandos, quod ſi ſecus fieret, irritum & inane quicquid ſine ipſis decernerent fore proteſtabatur. E diverſo Caeſaris Legatus dicebat rem eſſe magni periculi diuturnam vacationem apoſtolicae ſedis, & propterea brevius pleniuſque eſſe conſulendum. Quàm vero gravibus ſit onuſta diſpendiis, quot & quantis ſit plena periculis Eccleſiae Romanae longa vacatio, exacti conſideratio temporis edocet; quia deficiente Eccleſiae paſtore gregem dominicum rapax lupus invadit, & Eccleſia viduata in facultatibus grave diſpendium patitur. Et idcirco petebat à reverendiſſimis Cardinalibus ne ſanctam congregationem differrent, ut tantis diſcriminibus occurrerent; maximè autem quod juxta juris diſpoſitionem Cardinales praeſentes non tenentur abſentes expectare ultra decem dies; ut apparet ex textu cap. *Vbi periculum*. in verbo *Hoc ſacro*. De electio. lib. ſexto; cujus verba ſunt. *Hoc ſacro concilio approbante ſtatuimus ut ſi eundem Pontificem in civitate in qua cum ſua curia reſidebat diem claudere contingat extremum, Cardinales qui fuerint in civitate ipſa praeſentes abſentes expectare decem diebus tantummodo teneantur; quibus elapſis, ſive abſentes venerint, ſive non, ex tunc omnes conveniant in palatio in quo idem Pontifex habitabat contenti ſinguli ſingulis tantummodo ſervientibus Clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen quibus patens neceſſitas id ſuggerit indulgeri, duos habere permittimus, eiſdem electionis arbitrio reſervato*. Auditis & intellectis utriuſque Legati rationibus, decretum fuit per Dominos Cardinales, ut tot damnis obſiſterent, ſtatim adire conclave.

XXXVIII.

De Ingreſſu conclavis.

TAndem more ſolito itur ad clauſtrum prima die Octobris anni milleſimi quingenteſimi vigeſimi tertii, quod uſque in diem ſequentem quarta hora poſt meridiem manſit occluſum. In eo autem triginta Cardinales affuerunt; & ſexta die ejuſdem menſis ſupervenere alii tres Cardinales Gallici modo excurſorio; quos Orator imperialis ſimul cum aliis dicebat non eſſe admittendos, eo quod conclave jam eſſet clauſum. Sed poſt longam altercationem determinatum eſt ut admitterentur juxta textum in capite praeallegato in verſic. *Si vero ibi abſentes, quos per decem dies diximus expectandos, ſupervenerint re integra, videlicet antequam eidem Eccleſiae ſit de paſtore proviſum, in eodem negotio in illo ſtatu in quo ipſum invenerint admittantur; qui præmiſſa quae diximus tam de clauſura quam de famulis, cibo ac potu, reliquiſque cum aliis ſervaturi erunt*. Quorum adventu perculſi ſunt imperiales. Triginta itaque tres Cardinales fuerunt in conclavi uſque in diem Mercurii dedicationis baſilicae Apoſtolorum Petri & Pauli decimam octavam menſis Novembris ejuſdem anni, qua electus eſt Pontifex maximus reverendiſſimus Dominus Cardinalis de Medicis, vocatus Clemens ſeptimus. Quæ autem compoſitiones & conventiones, ſi fas eſt foras effutire, diebus conclavis inter reverendiſſimos Cardinales eorumque confœderatos ultro citroque jactæ fuerint, aliis ſcriptoribus relinquamus, qui verius geſta ſecretiora intellexerunt. Sat ſit nobis tot ſine controverſia dies elabi non potuiſſe. Nos verò poſt tot dierum curricula potius ſchiſma quàm electionem formidabamus, propterea quòd adjurationes dicebantur factæ à ſenioribus Cardinalibus de non creando Domino Cardinali de Medicis, & à junioribus de eodem pontificali apice decorando. Et quamvis in re tam ſancta non ſit veriſimile talia juramenta interveniſſe, cùm lex etiam humana ſimiles pactiones ſive juramenti ſive cujuſlibet alterius vinculo firmatis innexas caſſet & irritet, & jura viribus eas carere decernant, ita ut nullus ad illa obſervanda quomodolibet ſit aſtrictus, nec quiſquam ex earum tranſgreſſione notam vereatur fidei non ſervatæ, & Deo tranſgreſſiones hujuſmodi quam jurisjurandi obſervationes ſint acceptiores, cùmque ceſſet electio dum libertas quoquo modo adimitur eligendi, vulgus tamen nemini parcens has pactiones pro certo aſſerebat. Tandem ſeniores Cardinales, fortaſſis defeſſi, ceſſerunt; vel quoniam tam prolixam clauſuram pati non poterant, aut quod verius eſt, quia Deus, qui cuncta gubernat, mutaverat illorum corda ut omnium conſenſu reverendiſſimus Dominus de Medicis eligeretur, ne defectu paſtoris univerſalis Eccleſia incommoda pateretur. Et die ſequenti feſto ſanctæ Heliſabeth de Vngaria celebritati dicato fuit ejus electio publicata, nimirum quinquageſima die, quaſi Spiritus ſanctus repræſentato Pentecoſtes feſto affuiſſet. Pontifex autem priùs quàm exiret à conclavi magnas fecit largitiones Cardinalibus, donando eos officiis; quatuor duntaxat reſervatis; quorum obventiones ſibi retinuit. Conclaviariis etiam aliiſque complura beneficia & quadraginta millia ducatorum, veſtes inſuper contulit, & omnibus gratias egit pro electione de ſe facta. Et non poſt longum intervallum à publicatione electionis pontificali apparatu amictus, magna ſolennitate & pompa in ſolio à lecticariis ducitur in baſilicam Apoſtolorum, in capellam beati Andreæ, ad gratiarum actiones; ubi à Cardinalibus ſolita veneratione fuit exceptus, ut ſuperiùs in genuflexione piiſſimi Adriani retulimus. Et poſt benedictionem populi, in limine ſacelli Magiſter ceremoniarum tenebat duas arundines, alteram ſtupa, alteram candela incenſa paratas, & cùm Papa egrederetur, alta voce & intelligibili acclamavit incendendo ſtupam: *Pater ſancte ſic tranſit gloria mundi hujus*. Deinde in medio Eccleſiæ fecit idem. Tertiò denique ad exitum baſilicæ eadem protulit verba. Et eodem ordine ac comitatu reverſus eſt in ſacrum palatium. Primitiæ pontificatus fuit creatio Datarii Ioannis Matthæi; qui etſi juvenis, prudentia tamen ſenex clariſque virtutibus pollebat, ut ab omnibus probabatur. Poſtmodum vero magna feſta ſolennitateſque celebrantur uſque ad Calendas Decembris; quibus Pontifex novus coronatus. Cæterum quia animus meus fuit geſta beatiſſimi Adriani immortalis memoriæ viri deſcribere, quæ facta ſunt tempore Clementis felicis recordationis ſub ſilentio præteribo; (Hoc enim eſſet membratim, quod ajunt, totam occupare) maximè quia in Romanorum Pontificum annalibus latius & elegantius ſunt deſignanda. Ac ne multum a propoſito videar dilabi; ad rem cœptam revertar.

Ioa. Matthæus Gibertus poſtea Epiſcopus Veronenſis.

XXXIX.

Digitized by Google

XXXIX.

De Retentione beneficiorum in pectore Pontificis Adriani.

CVm beatiſſimus Papa, recolendae memoriae vir, in omnibus eſſet circumſpectus, praecipuè tamen in proviſione beneficiorum, eos undique viros quaeritans quibus ſalva conſcientia poſſet ea conferre. Cum eos ex ſententia non faciiè inveniret, plurima beneficia poſt ejus deceſſum vacantia remanserunt. Et quia non paſſim & ſine delectu curialibus ac reliquis beneficia & ordines de more conferebat, aemuli invidique tenacitati potius quàm debitae proviſioni hoc imputabant, minimè conſiderantes qua vigilantia ac ſolertia beneficia ſunt conferenda. Praelati enim juxta canonum ſtatuta ad unguem perpendere debent viros provectiores ſcientia, moribus, & aetate, qui in ſacro ordine & Eccleſiis ſunt collocandi; ubi, ne potentia aut ſupplicatio quorumlibet ſubrepat, merita perſonarum ſunt expendenda. Et quia vigilantiſſimus Papa tam in promotionibus quàm beneficiis conferendis haec exactiſſimè obſervabat, in multorum indocilium quaſique barbarorum hominum odium incidit. Cum dignitates, perſonatus, & reliqua ſint ſingulis ſingula, & non plura, ut ſacri canones teſtantur, tribuenda, attamen nonnulli modum avaritiae non ponentes, dignitates diverſas & plures Eccleſias contra canonicas ſanctiones nituntur accipere; qui cum unum officium vix adimplere ſufficiant, plurimorum ſtipendia ſibi vendicant; quae multis litteratis viris vitae puritate ac teſtimonio bonae famae pollentibus, quique infelices in plateis mendicant, poſſent abunde ſufficere aequa diſtributione collata. Haec & majora pericula pluralitas beneficiorum execrabilis affert. Plura enim ſacerdotia habentibus paratur materia vagandi; praeter id quod divinus cultus minuitur, atque jura Eccleſiarum abſentia rectorum collabuntur, & quod deterius eſt, animarum cura negligitur, & vitiorum ſentibus fomentum periculosè praebetur. Haec & alia hujuſmodi effrenata cupiditas, ſui prodiga, pacis aemula, mater litium, materia jurgiorum, generat. Et cum hi nondum in caſtris dominicis fuerint initiati, jure optimo tamen putant ſibi majores praebendas deberi, tum quia antiqui curiales, tum praecipuè quia caudatarii ſint aut cubicularij Dominorum Cardinalium; non attendentes quod etiam leges civiles officia ſecularia & principalem locum, non tyronibus, ſed veteranis ac per ſingulos gradus examinatis conferunt. Quis tam arrogans, tam impudens erit qui in caeleſti militia, quae propenſius ponderanda eſt & ſicut aurum repetitis ignibus exploranda, ſtatim dux animarum eſſe deſideret, cum fortè ne tyrocinium quidem fecerit, cum prius lectorem, aut oſtiarum, pſalmiſtam, exorciſtam, ſive acolytum in divinorum rudimentis, ut ſacros ordines omittamus, agere debuiſſet; cum iniquum ſit abſurdumque ut imperiti magiſtris, novi antiquis, rudes emeritis praeferantur. O execrabilis ambitio, quae ſemper quo plus ambit, eo magis fit inſatiabilis; quo ſibi amplius indulget, eo magis inhiat. O improbitas importuna petentium à Pontificibus Romanis coacervata ſacerdotia, ut non tamen obtinuiſſe quàm extorſiſſe plerique noſcantur. His omnibus vicarius univerſalis mederi cupiens, quaeritabat undecunque literatos quibus Eccleſiarum gubernacula committeret, Doctorem inquam de Agreda, Doctorem de Alvarado, Doctorem Coldeſança, Doctoremque Ortiz nunc Pariſiis commorantem, ut ex multis hos ſaltem pauculos ſeligamus, ac plures alios in Hiſpania, Francia, Italia, & utraque Germania; ut de me interim taceam, non inter hos ante ſignatos Doctores nominando, eiſdem tamen ab eodem Pontifice connumerato. Ideoque cum proviſiones & alia hujuſmodi praemiſſa oculeus teſtis inſpexerim, omnibus haec pernoſcenda curavi. Ac propterea maximè curialibus Pontifex erat infeſtus, quaſi novarum opinionum ſuperſtitioſus inventor. Qui utinam conſideraſſent quod ſi qua beneficia vivens adhuc non conceſſit paſtor eximius, non ſibi, ſed viris doctis & ſublimibus perquirendis reſervavit, ut experimento exemplisque omnibus probis fuit exploratum. Conſideraſſent praeterea detractores, ne opinarentur eum eſſe tenacem, inopiam apoſtolicae camerae ex eaque omnia vaſa aurea & argentea & pretioſiſſima quaeque ſupellectilia aſportata aut pignorata eſſe, adeo ut neque obolus quidem, quo indigentia ſublevaretur, in ea reperiebatur, nedum ad liberalitates exercendas ſufficeret, & nemo in tanta pauperie poſſet liberalis exiſtere niſi demens, aut ni contra fas extorſiſſet gabellas ſeu impoſitiones à ſubditis. Quod minimè attentavit pientiſſimus Papa; immo potiùs eos ſpiritu lenitatis confovebat, illorumque indigentiis ſubveniebat. Animadvertiſſent etiam ob acerrimam peſtem ſiluiſſe negotia è quibus obventiones apoſtolicae camerae evenire ſolent. Neque erat induſtrius ad inveſtigandas pecunias, magis deditus lucubrationibus litterarum. Vellet nempe ſolvere credita pro claſſe paranda & exercitu colligendo clientelaque alenda; qua quidem omnino brevi & immatura morte non eſſe ſolutas reor. Conſiderantes vero magnas impenſas, apoſtolicae ſedis ſummam inopiam parſimoniae & non avaritiae attribuerent, Si enim hoc non feciſſet ſanctiſſimus Papa, dilapidator bonorum potiùs quam magnificus larguſque videretur. Quamvis ſaepe vitia ſe ingerunt, ſaepiſſimeque ſub virtutum praetextu latitare conantur. His verloribus & juſtis cauſis obſtruere ora latrantium contra Pontificem exiſtimavi, licèt alius oratione magis compoſita meliùs poſſet eum excuſare. Sed veritas abſque ampulloſis verbis longiſque verborum ambagibus ſe ipſam demonſtrat. Haec ſat mihi puto retuliſſe, ne in re tam clara prolixus aut verboſus videar.

XL.

Deſcriptio Staturæ & qualitatum Adriani Pontificis maximi.

AD coronidem opuſculi congruum duxi in meam aliorumque piam recordationem ſtaturam & qualitates Adriani ſexti Pontificis maximi dignas memoratu deſcribere. Nam quod imago depicta indoctis, idem ſcriptura praeſtat literatis hominibus. Erat igitur membrorum pulchra temperatura, aſpectu pulchro, vultu oblongiori, candido, & rubeo, ſublimo naſo, ac aliquantulum aut ſenio aut natura incurvabat caput & collum, ſtatura proceriori, inceſſu moderato neque tardo neque cito, ſilentio providus, utilis & cautus in verbo, humilis, doctus, caſtus, honeſtus, converſatione alacer, ac benignus, videntibus & colloquentibus placidus ac clemens, ſermone verax, judicio rectus, qui conſpicientes honeſtate inſtruebat atque reficiebat moribus, integerrimus vita, literatura ſacra conſpicuus, adeo ut ejus tempeſtate par difficillimè reperiretur. Heu miſeram temporis calamitatem! Antequam faſtigium pontificatus adipiſceretur, erat exemplar virtutum; in pontificatu verò non defuerunt detractores, critici, & blaterones, qui illi detraherent. Poſt obitum verò à malevolis quaſi vas contumeliae fuit reputatus. Deus tamen, qui cuncta per veras cauſas agnoſcit, aliterque homines judicabat, qui bene noverat mentem & opera piiſſimi Papae, quem neque magnitudo ſtatus movit ut vitam mutaret, immo eadem frugalitas, eadem continentia, par in ſacris eloquiis enucleandis ardor & ſtudium, ſibique per omnia ſimilis in cultu & parſimonia, aequali in omnes manſuetudine uſus, nulli ſervivit deſidiae, nulli denique fuit perturbationi apud eum locus. Neque minus clementer ac leniter, ubi res poſtulabat, vel ſeverè & rigidè & dixit & fecit omnia, ni forſan clementior fuerit

na-

natura quàm regnorum gubernatores decet. Audacter fortaſſis aſſerere poſſum, ut domeſticus teſtis, quod neque vidi neque perſenſi, quandiu in ejus obſequio & miniſterio permanſi, quicquam ſiniſtrum aut minus grave in dictis aut factis; immo quaſi ſpeculum cunctarum virtutum, antequam urbem ingrederetur, ut cuncti noverunt. Cujus orationi ſtudium vehemens ſuccedebat. Et ſtudium interdum oratio interpellabat, ita ut ea ſolum tempora quae naturae neceſſitas exigit victui & quieti concederet, cetera omnia officiis divinis ac humanis ita diſtribuens ut humani generis adverſario nullum locum vacuum relinqueret. At quid moror in illius praeconiis enarrandis, cum eſſet vix ex omni parte irreprehenſibilis? de quo conſultius forſan eſſet nihil dixiſſe quàm haec pauca referre, praeſertim cum lingua dictantis impar ſit tam arduae materiae.

XLI.

De brevi mora in urbe poſt Pontificis obitum, redituque meo in Hiſpaniam.

OCcaſione tamen hinc ſumpta, in calce hujus opuſculi, ut de me interim nonnihil loquar, annectere volui brevem moram quam poſt obitum Domini mei Papae in urbe, non tamen ſine cauſa, traxi; reditumque meum in Hiſpaniam nonnihil ad rem attinentem adjungam. Defuncto enim Domino meo non poenitendo Pontifice, lites exortae, ut ſolet, ſuper canonicatum meum reditum morabantur. Quapropter oportuit gradum figere eiſque finem optatum imponere. Et habita ſententia, exequutorialibus, ut ſic dicam, obtentis poſſeſſioneque canonicatus à clariſſimo ac perinde in orbe terrarum celeberrimo capitulo almae Eccleſiae Toletanae conceſſa, continuo compoſui ſarcinulas, ut ad propria remearem. Sed cum non expediret hominem ſolum proficiſci, potiſſimum ex Italia, quaeſivi comites; & inveni ex familia Papae paucos quidem ex multis. Nam illorum magna pars illa infeſta & prolixa peſte jampridem obiverat, alia in exercitum Imperatoris diſtracta cum expeditione maximi Adriani ejus morte fuerit conſumpta, reliqua vero periit in illa miſerrima ſummerſione Domini Ferdinandi de Silva; de qua ſuo loco dicetur. Et cum ſacra eloquia nos doceant ut quaecunque agere verbo aut opere velimus, omnia in nomine Domini Ieſu Chriſti faciamus, moerentes amiſſo duce, omnique comitatu in baſilicam cognomento ſanctae Mariae de populo nos contulimus, unde poſt rem divinam celebratam feliciter coepimus noſtrum iter die Martis Idibus Martii anni vigeſimi quarti ſupra ſeſquimilleſimum, hora decima quinta ſecundum horologium Romanum, quod numerari incipit à ſolis occaſu pridianae diei. Et tendimus in oppidum de Bacano, cui adjacet nemus illud fans vulgatum ejuſdem cognomenti, & lacus capax ad piſcandum; & cum piſces ſint mali, nihilominus tamen aer deterior eſt, diſtatque ab urbe quatuordecim, ut menſuris Italicis utamur, milliariis. Ac illico inde profecti, in oppidum de Monteroſo pervenimus ſejunctum à praecedenti ſex milliariis; quorum tria leucam Hiſpanam conficere dicuntur. Deinde oppidum de Ruitellon in noctis crepuſculo petivimus; inter quae duo oppida fuit amnis profundus. Nihil aliud inter utrumque memorabile cernitur praeter lacus piſcatorios ſimiles praecedenti. Die Mercurii in aurora egreſſi conceſſimus Viterbium civitatem quam, ut reor, mille * vicini colunt; ubi corpus divae Roſae in coenobio quodam monialium colitur; quae illac tranſeuntibus dant chordulas quaſdam quibus ſacrum illud corpus tetigerant, juvantes quidem, ut incolae aiunt, parturientes patienteſque lumborum dolorem & renum ac hujuſmodi alios cruciatus. Quod minimè ambigendum puto ob praerogativam illius beatae virginis. Nam ejus merita haec & majora privilegia merentur. Eſt praeterea coenobium ſanctae Mariae *de la Chercia*, noſtro idiotiſmo *de encina* nuncupatum. Continet etiam imaginem Deiparæ virginis, quam magna religione accolæ venerantur; diſtatque à Ruitello decem milliariis. Hinc perreximus in urbem nomine Montis-Flaicon, aliàs Faliſco; quae licèt parva inhabitantium numero, fulget tamen cathedrali Eccleſia, qua corpora beatorum Margaritae & Felicitatis & ſeptem filiorum magna devotione coluntur. Cui è regione non eminus prominet palatium epiſcopale, honoraturque praeterea corpus ſancti Publiani in propria Eccleſia, unita tamen majori baſilicae. Circumſtant urbem tria coenobia, unum divi Auguſtini, aliud beati Franciſci, tertium ejuſdem ordinis nominatum ſervorum. Continet etiam quatuor Eccleſias parrochiales, & caſtrum occidentem verſus mediocriter munitum. Quae omnia reddunt urbem illam magnificam, infula epiſcopali decoratam; quam quidem minimè proprius ſponſus illuſtrat, propterea quod quondam communitas eum occidiſſe perhibetur; ac civitati dignitas epiſcopalis jure ſubtrahitur caſu quo ipſa interemerit Praelatum; ut *cap. ſi. 25. q. 2.* Neque ſtupeſcas tali poena eos puniri, cum in libro Decretorum ſcriptum ſit: *Oves paſtorem non reprehendant, plebs Epiſcopum non accuſet, neque vulgus eum arguat.* Quinimmo [6. q. 1. c. 9. Oves.] ſententia Chan filii Noe damnantur qui ſuorum praepoſiturum culpam produnt more Chan, qui verenda patris non operuit, ſed irridenda monſtravit; cum ſi aliquid contigerit de Domini ſacerdotibus audiri quod piis mentibus ingerat confuſionem, non inſequitum Chan, ſed pudoratos filios Noë imitantes, contegere teneantur. Legitur praeterea Imperatorem Conſtantinum dixiſſe: *Verè ſi propriis oculis vidiſſem ſacerdotem Dei peccantem, chlamydem meam exuerem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur.* Ergo ſi accuſare aut reprehendere ſuos praepoſitos nefas judicatur, quanto atrocius oves trucidaſſe paſtorem, nefandum & immane flagitium ſolaque morte piandum eſt. Quod raro aut nunquam in noſtris Hiſpaniis accidiſſe creditur. Etſi proditum ſit in comitatu de Vizcaya Cantabros olim proprium interemiſſe Pontificem, hujus tamen facti nihil certi conjectari poteſt; quamvis aliqui opinentur propterea Epiſcopum eorum provinciam neque viſitare neque in comitatum ingredi, ac etiam jura duplicia ab eis in litibus eccleſiaſticis perſolvi. Quae quidem argumenta nequaquam ob id hanc conſuetudinem inoleviſſe probant. Etſi vulgus hoc teneat, aliterque alii ſentiant, hoc tamen liquet quod Epiſcopus non viſitat illos, neque illi ſe viſitari permittunt, eo forſan quod primates provinciae obſiſtant, ne ab eis decimae & alia emolumenta Eccleſiarum vendicentur. Sed ex quacunque cauſa id evenerit, oporteret, ne grex dominicus diſpergeretur, oves ſuum paſtorem agnoſcere. Etſi apud ipſos ad gloriam Dei fides illibata & inconcuſſa permaneat, quod ut teſtis & arbiter aſſeverare poſſum, non tamen ambigo quin multa incommoda ex abſentia Praelati exoriantur, quibus eſſet medendum. Nam ſanctius eſt in tempus occurrere quàm poſt vulnus impactum medelam quaerere; ideoque eſſet opus rei tam periculoſae intendere animum: quia, ut evangelica ſententia praemonet, bonus paſtor cognoſcit oves ſuas, ab eiſque mutuo cognoſcitur. Vnum coram Deo teſtor, quod quandiu in epiſcopatu Calagurritano fui demoratus, cum multis nobilibus viris comitatus Cantabriæ ſæpe pertractavi de ingreſſu & viſitatione nomine Epiſcopi domini mei facienda, qui nunquam ei obſtiterunt; ac niſi electio piiſſimi Adriani citiùs quàm perficeretur negotium emergeret, omnia, ut reor, componerentur. Neque piget hæc inſeruiſſe, etſi videantur ad rem propoſitam non attinere, ut aliquis fortaſſe zelo religionis accenſus a ſummo Pontifice & Rege Carolo Imperatore noſtro impetrare conetur ut præſul Calagurritanus planè & ſine offendiculo comitatum Vizcaiæ ſicut reliquas partes epiſcopatus viſitet. Evangelica enim lectio præcipit: *Compelle eos intrare &c.* Ad rem itaque rediens, ne longiùs provehar, prædicta civitas Mon-

tis-

* id eſt, cives.

tis-Flaſcon diſtat a Viterbio octo milliariis. Illinc egreſſi hora tertia poſt meridiem, tetendimus Vulſeniam ducentorum civium oppidulum, quod ferme circumdat lacus magnus triginta milliariorum: quod prætereuntes, appropinquavimus oppidulo nuncupato ſancti Laurentii ſatis munito diſtanti a Monte-Flaſcone novem milliariis & a Vulſena tribus, ubi pernoctavimus. Die Iovis diluculo à ſancto Laurentio diſcedentes ſex milliariis, in oppidum de Aquapendente devenimus; & abſque mora abeuntes, acceſſimus diverſoria de Palla per alia decem milliaria, ac poſt prandium in cauponam de Eſcala, ubi illa nocte quievimus; licet per terram ignobilem inhabitatamque octo milliariorum intervallo conceſſimus. Sequenti verò die Veneris in ſanctum Quiricum nos contulimus leuca, ut breviùs dicam, inde diſtantem. Quod oppidulum etſi parvum ſit, aliquantum tamen præmunitum apparet; proceſſimuſque decem inde milliariis in municipium de Buenconvento, tandem ad oppidum de Lucina ſemotum quinque milliariis. Deinde in Monteron parvo tramite diſtantem ventum eſt. Et pranſi, Senas duabus leucis ſemotas appulimus. Quæ civitas ſemper Imperatoris partes ſequuta eſt; ideoque forſan imperialis appellatur. Hæc ſanè quondam conterminarum clariſſima extitit; hodie verò magna ejus pars diruta manet. Nihilominus tamen ubique terrarum inſignis habetur, tum quia epiſcopali dignitate decorata, tùm verò quia caput divæ Catharinæ Senenſis in Eccleſia ejuſdem nominis magna devotione obſervatur; ac propterea vulgò dicitur ſancta Catharina de Sana. Ex eo etiam inſignis habetur quia neminem in terris præfectum aut ſuperiorem dignatur; ideoque proprio jure regitur, ut Venetiæ ac alii potentatus Italiæ. Breviùs expediti à Senis in vicum nomine Stayam leuca communi diſtantem, deinde in municipium de Pogio imperiale tribus milliariis ſemotum, hincque ad Pogibontium caſtellumque Florentinum oppida munita tranſcurrimus.

XLII.

De computatione leucarum millarumque Italicarum, paſſuum atque pedum.

CEterùm quia in hoc itinerario itinerum intervalla milliariorum aut leucarum Hiſpanarum millarum Italicarum appellatione explicantur; non ab re me facturum exiſtimo ſi hujuſmodi intervallorum nomina expoſuero. Vt ſciamus igitur quot paſſibus leuca communis conſtet, earumque certitudo habeatur, quatuor millia paſſuum leucam communem efficiunt. Ac ne per incerta procedamus, inveſtigare etiam oportet quid ſit paſſus. Eſt enim menſura quatuor pedum; ut inter peritiores coſmographos convenit, qui propriè appellabitur noſtro idiotiſmo Carpetano *tranco o paſſada* de quo habent Canoniſtæ glo. in c. *Sicut antiquitus*. 17. q. 4. quæ etiam ponit quod digitos habeat. Pes enim quindecim digitorum ſpatium; ut in ead. gloſ. Coſmographis vero eſt ſedecim. Sed de his hactenus. Deindo verò per loca inhabitata & cauponas uſque ad montem Lupi; & ultra procedentes divertimus in ſuburbium Piſarum urbis antiquitus celeberrimae & primas provinciae obtinentis, quae dominabatur in magnam partem maris noſtri terrarumque, nunc autem facta eſt ſub ditione & tributo Florentino. Habet haec antiqua civitas & celebrata per orbem juxta cathedralem Eccleſiam templum ſancti Ioannis Baptiſtae ſatis inſigne cum turri artificio ſingulari conſtructa quaſi minanti ruinam quae propius tranſeuntes conterreat. Et praeterea juxta templum cœmiterium cujus area parietibus circumquaque depictis incluſa dicitur Campus ſanctus inſtar Romani. Huic domus epiſcopalis quaſi cohaeret. Ex altera parte aedes Canonicis ad degendum victitandumque deputatae, quibus annectitur vicus porrectus longè lateque diſcurrens, qui appellatur *Strata*, ſatis magnificus, parum tamen habitatus, propterea quod tempore aeſtatis fertur eſſe nocivus. Continet praeterea celebrem univerſitatem, quam tunc decorabat magnus ille ac famigeratiſſimus Doctor Philippus Decius utriuſque juris Doctor. Collabitur etiam per mediam urbem amnis laetificans eam, ſi laetitia mœſtis paulo ante dominis, modo aſtrictis alieno imperio, cum nondum recentem deliniſſent dolorem, tribui poteſt. Habet item ultra praedicta loca unum orphanotrophium non praetereundum, quo educantur infantes expoſiti, opus ſanè memorabile, inſtar noſtrae illuſtris civitatis Toletanae in orbe terrarum clariſſimae. Reliqua vero, ſi qua digna annotatu ibidem adhuc extant, non potui conſpicere, quia clanculum urbem illam ingreſſus fui; cum ideo obſervaretur ne ab urbe Roma profecti peſte illa acerrima & diutina qua urbs ipſa infeſtabatur, quaeque tot homines corripuerat, quamque illuc uſque durare formidabant, Piſarum urbem inficerent. Ideoque velut in latebris cunctati fuimus in noſtro hoſpitiolo apud Piſas tres quatuorve dies, expectantes quidem lintrem qua Genuam veheremur.

XLIII.

De computatione ſtadiorum, & navigatione in Genuam. Supra c. 16. 17.

VErum quia ſuperius annotaveram portus à Genua in Liornam diſtantem à Piſis nonaginta ſex ſtadiis, hic non referam. Stadium eſt, ut hoc quoque cum reliquis menſurarum intervallis omnibus innoteſcat, quod continet octavam mille paſſuum partem, hoc eſt, centum viginti quinque paſſus, pedes vero ſexcentos viginti quinque, aut quingentos ſecundum certiorem coſmographorum computationem. Hunc itaque Piſanum portum noſtra aggreſſi ſumus navicula. Ideo autem hos portus cenſui praetereundos, ne geminato ſermone videar moleſtus, cum in navigatione Adriani Pontificis eoſdem pro modulo deſcripſerim. Prius autem quàm accederemus Genuam, comperimus militem quendam Hiſpanum, qui primus nobis cladem & calamitatem Domini Ferdinandi à Silva ambiguo verbo reſeravit. Nos vero triſtari paulatim proceſſimus, cum paulo ante inſtantiſſimè faceremus iter ut cum illo in Hiſpanias regrederemur. At Deus ex alto aliter proſpexit, ne tota lamentabilis Pontificis familia aquis obruta, peſte aut bellico gladio conſumeretur, eſſentque ſaltem qui nuntium mœſtum, etſi dolentes, ad noſtrates Hiſpanos deferrent. Demum adivimus Genuam, ibique invenimus Dominum Doctorem de Agreda, qui nos praeceſſerat ut cum praedicto Domino Ferdinando in patriam navigaret. Eramus quidem triſtes, quia jam apertiùs circumferebatur infortunium illorum nobilium. Agentes tamen quas potuimus gratias redemptori noſtro, qui nos à tanta infelicitate liberavit, cum omnes ſimul periiſſent in navi contrariis fluctibus agitata. Neque adhuc conſtat certus locus infortunii calamitoſique caſus, cum nemo illorum periculum evaſerit qui id nuntiaret. O infelix nobilium animus indefeſſus! quanta aviditate, quanta ſolertia ſequuti ſunt dominum & aurigam Pontificem Adrianum! quanta mœſtitia illo amiſſo ſunt reverſi, ac demum perierunt in mari cum Domino Ferdinando à Sylva è noſtris plures illuſtres viri; quorum paucos obiter referam. Dominum Petrum inquam filium Marchionis de Montemajori, ac Dominum Alphonſum filium Comitiſſæ de Salinas noſtri patroni Adriani Camerarium, multoſque Magiſtros militiæ ordinis ſancti Ioannis, quos virtus à calamitate exemerat Rhodia ut cauſa latens fluctibus ſubmergeret ac ſuffocaret, cum pluribus aliis quotquot navis illa magna, carraca vulgò nominata, onuſta capere poterat. Flevit infelicitatem Hiſpania, & præcipuè noſtra urbs Toletana, ſuos filios extrema fuiſſe paſſos. Flevit etiam Genua cives ſuos cum navarcho ſuo obrutos. Flevit præterea Nolenſis civitas nauclerum ac miniſtros navis

ac

Digitized by Google

ac cives merſos amiſiſſe. Hinc penſanda ſunt facta divina. Heu nos miſeros qui anxii feſtinabamus ut ſimul cum eis noſtra fieret navigatio! Quod Deus ſua clementia dignatus eſt avertere judicio ſuo ſecreto. Quod utinam fuerit ad ſalutem animarum noſtrarum. Ceterum vix paulùm proceſſeramus poſt miſerabilem illam ruinam, ecce nuntium noſtras perculit aures, quòd altera navis, que vulgò dicitur carraca, etiam ſubmerſa fuerat juxta inſulam Ebuſum, quæ nunc Ibiça dicitur, ex qua Dominus Ioannes à Corduba Decanus Cordubenſis cum paucis, propterea quod eſſet in portu aut propè, fuerat liberatus, reliqui verò emigrarunt à luce. Nos verò circumdati anguſtiis conſideratis tot diſcriminibus, timentes ne criminibus noſtris caſus ſimilis nobis accideret, quærebamus modum ſecuriorem quo tutiòs proprias domus poſſemus inviſere, cùm ad hoc neceſſitas ipſa nos cogeret. Per terram enim non erat tutus acceſſus propter bellicam cladem Gallorum aſſiduoſque graſſantium incurſus, qui cùm diù moraremur Genuæ, ut fama erat, nobis ſtruxerant inſidias. Et cùm aliud non ſupereſſet confugium, oportuit nos periculis vaſti maris exponere ac quæritare navigium quò tutiùs navigaremus. Denique tertia ſe obtulit navis magna oneraria quæ merces in partes occiduas erat evectura; cujus navarchum inſtanter ſollicitavimus ut quam primùm nauclerum ac nautas excitaret, necnon anchoram, armamenta, funes, amplaſtria, & carbaſa, & munimenta quæque pararet, atque malum conſtringeret ne horum aut hujuſmodi aliorum defectu carraca noſtra periclitaretur, ac nos ut ceteros deglutiret maris ſæva tempeſtas. Et licèt ipſum in horas hoc efflagitaremus, non tamen continuò impetravimus, propterea quòd opus fuit illi viginti dies demorari. Et cùm interim otio vacaſſem, ne omnino otioſus eſſem, volui varias opiniones de nomine Genuæ hic immiſcere, unde nomen acceperit Genua, cùm ſit caput Liguriæ. Libuit etiam mores indigenarum huic papyro mandare. Qua in re, quamvis craſſo ſtilo, annotaſſem ſitum ac pulchritudinem ejus & pleraque in illa urbe annotanda, niſi ſigillatim elegantius & copioſiùs Didacus Lopez Tunica Complutenſis ut ſuprà retuli, hæc omnia in ſuo explicuerit itinerario, ubi harum rerum cupidi cuncta poterunt perluſtrare. Ad primum ergo dixerunt quidam Genuam à genu deductam: quia habet quaſi quoddam genu curvum & ſemiſphæricum à latere maris. Alii à Genuo qui eam condidiſſe putatur. Quidam hanc urbem Ianuam appellant, quam à Iano conditam dicunt; alii vero quia ſit janua Italiae, & potiſſimum Galliae ciſalpinae ſive togatae, quae vulgo dicitur Lombardia. Appellatur etiam Genua Liguſticum emporium. Ex hac incipit mons Appenninus qui dorſum Italiae dicitur. In eadem hac urbe nobiles & mercatores veſtibus utuntur talaribus ac manicatis; neque intra urbem equitant, neque ferunt arma niſi bella continua aliud pro tempore introduxerint. Feminae vero abſque palliis & ſine turba pedilequarum & ſine caliendris ſeu vittis incedunt; reticulo tamen colligunt capillos, facilèque ſine injuria vadunt ad forum, etiam honeſtiores, quia conditione locique natura humiles, & ſibi comparant neceſſaria. Et cum virgines aut nuptae non induant capita vittis, magna in nutriendis curandiſque capillis eſt illis quaſi ingenita ſolicitudo: quae quidem ſunt proceriores ſtaturae quàm noſtrae, ut experimento comprobatur. Sunt praeterea, ut aſſeritur, Genuenſes ditiores mercatoribus cunctis, quia nobiles etiam negociantur, etſi jure ſunt prohibiti, ut in. *l. 3. Cod. De commer. & mer.* cujus verba ſunt: *Nobiliores natalibus & honorum luce conſpicuos & patrimonio ditiores pernicioſum urbibus exercere mercimonium prohibemus; ut inter plebeios & negociatores facilius ſit emendi vendendique commercium.* Et quamvis ratio hujus legis ſit juſta, rationabilis, & honeſta, jam domini Genuenſes, cùm ſint legibus exempti, quia ſi non jure, re tamen ipſa recuſant ſuperiorem, in hoc non ſervant jura, ſunt acutiſſimi ingenii; ideoque commercantur in pluribus noſtri hemiſpherii locis ac alterius noſtra tempeſtate reperti. Fertur apud omnes in ſuis contractibus & pactionibus inviolatam ſervare fidem. Multa alia poſſem referre. Sed ne videar longius evagari, de his hactenus, ut eo revertar unde noſtra divertit oratio.

XLIV.

De navigatione à Genua in Hiſpaniam.

QVom itaque omnia eſſent parata, pridie Idus Aprilis, die Martis, prope ſolis occaſum aliquantulum pavidi & meticuloſi ob aliorum infortunia, quae nos cautiores reddiderunt, ad praeparanda cuncta conſcendimus navim; atque intempeſta nocte ſolvuntur vela ventis, acceſſimuſque mane apud Saonam; juxta quam huc & illud ferebatur navigium, expectans merces in Hiſpaniam vehendas. Nocte vero ſequenti paulatim navigavimus, ac die Iovis ante meridiem ventum eſt in urbem Nolam; quae etſi nunc parva, olim nobilis & egregia, dignitateque epiſcopali nunc inſignita fulget, non tamen tanti redditus quanti, ut ſic dixerim, Burgenſis epiſcopatus. Haec extra muros duo cœnobia protegit, alterum ordinis ſeraphici Franciſci, alterum monialium, utrumque tamen tenue; ultra quae habet caſtrum ferme inexpugnabile potiùs natura quàm arte architectorum. Ad haec ſunt multae turres in aedibus incolarum, quas ſingulas ſingulos mercatores proprias habentes naves, & non alios, ferunt quondam fabricaſſe. Quod propterea annotare volui ne tam inſigne factum vetuſtate penitùs aboleretur, cùm hujoſce rei pauci indigenarum memores fuerint. Manſimus Nolae in die ſabbati, & circa crepuſculum nullo venti flatu revertimur in navim; ac tum demum paulìſper cœpit invaleſcere ventus; atque ſecunda vigilia nauclerus opportunum conſiderans tempus, juſſit nautis velificare. Emboloque, quod aiunt, felici tendimus meridiem verſùs, ut plagam manuſque fugeremus Gallorum atque Andreae de Oria addicti eo tempore Regi Franciae, qui ut leones ad praedam parati praeternavigantibus, ac nobis praecipuè, inſidiabantur, tum propter navigium merceſque pretioſas, tum etiam quia ex vectoribus qui illa navi vehebantur, alii præbendati, alii verò divites erant. Ac dum magis protenderemus contra meridiem, magis ac magis invaluit ventus. Et uſque ad veſperum dominicæ diei terras Latii ducatuſque Sabaudiæ conſpeximus; atque prima noctis vigilia juxta inſulam vulgò appellatam de Eras perlabentes, fretum de Hierro aggredimur. Deinde illa eadem aura ſecunda die Lunæ tranavimus ſinum alterum nuncupatum *de Leon*. Et à præcedente nocte diei dominicæ uſque ad diem Mercurii nil aliud quàm cælum & mare viſum eſt. Qua die cùm mare & littora nebulis contegerentur, neque nautæ neque illorum præfectus cognoſcere poterant longè eſſemus à terra necne, quòve curſus eſſet. Et cùm ſol paulatim rumperet caliginem, in cacumineque refulſiſſet, repentè conſpeximus montes noſtro mari adjacentes, & qui navi præerant, Lætamini, lætamini inquiunt, amici, quia incolumes in Hiſpaniam tandem appulimus. Quo audito nuntio, quæ gaudia & lætitia poſt tot anguſtias piratarumque incuſſam nobis formidinem nos jam metus expertes ceperint, vix erit credibile, quotque laudes omnipotenti Deo necnon intemeratæ virgini egerimus illa penſabit qui ſimile periculum evaſiſſet, tum pro tanto munere à Deo conceſſo, tum quia paratas inſidias ſcopulorumque alliſiones, nunc hiantium cæcas vorticum fauces abſque ullius detrimento tranſegeramus, tum quia nos ad optatum perduxit portum. Quanto verò jubilo agitaremur nemo inquam ſignificare poterit, neque calamus meus demonſtrare: quia hi ſolùm optimè norunt qui eiſdem periculis vexati, eadem evaſerunt. Adde etiam quòd portui de Roſas, à quo Hiſpaniarum ultimo cum

ſan-

ſanctiſſimo Domino Noſtro Papa copioſa & illuſtri comitato caterva diſceſſum fuerit cùm in urbem navigaremus, die prædicta Mercurii pridie Idus Aprilis hora veſperorum feliciter appulimus. Videre tunc poſſes qua ſolicitudine aut veriùs lætitia ſcaphis, monoremis, naviculis in terram deſideratam quaſi præcipites deſcenderemus. Qui verò ex Bætica aut Valentia, licèt pauci, ne per tot viarum diſpendia fatigarentur, in navi remanſerunt eos Carthaginem evectura.

XLV.

De adventu in Hiſpaniam, ac nonnullis inſignibus rebus Cataloniæ, ejuſque amplitudine.

* id eſt, civium. Die Iovis à Roſarum oppido in locum de Caſtellon mediocriter munitum trecentorum * vicinorum, leuca diſtantem ac continuo Gerundam quinque à præcedenti leucis ſemotam ventum eſt. Horum oppidorum medio intervallo nihil memorabile occurrit præter humum margam juxta civitatem. Reliqua vero, quia maritima, ſabuloſa, atque ſterilis inhabitataque manet. Vrbs Gerundenſis perpulchra, ac ut reor, duorum millium civium capax fulget epiſcopali dignitate, continetque plures Eccleſias & monaſteria; & eſt caput feraciſſimæ provinciæ appellatæ *de Lampurdan*, in qua plus quàm alibi in toto principatu Cataloniæ graſſantur peſtiferi homines qui banniti ſeu proſcripti dicuntur, depopulatores agrorum, quaſique quoddam viperarum genus omnibus infeſtiſſimum. Ii ſæpe itinera frequentant, & publicas ſtratas inſidiis & incurſionibus obſident, ut totam regionem infeſtent; a quibus cædes, ſtrages, atque inſidiæ parantur, & alia innumerabilia damna ab iis oriuntur, quibus ſegniter obviatur. Hanc civitatem à ſuburbiis rivulus aut verius torrens dividit. Die ſequenti in oppidum de
* Oſtalric * Sterlic centum & ſexaginta ſtadiis à Gerunda ſemotum, deinde vero locellum de * Saſona à præcedenti
* S. Saloni duabus leucis disjunctum, ubi fertur beatus Franciſcus, cum in Hiſpanias proficiſceretur, ab indigenis vapulaſſe. Et continuo in pagum de Roca itinere nonaginta ſex ſtadiorum nos contulimus; ubi, quia nox inſtabat, quieſcere nos oportuit. Ceterum quoniam ſtadiorum mentionem fecimus, per quae noſtrates itinera rariſſimè metiuntur, octo ſtadia milliarium, tria milliaria unam leucam conficiunt; quamvis nonnulli quatuor milliaria uni leucae attribuant. Die ſabbati quatuor leucis Barchinonem prae caeteris Hiſpaniarum urbibus elegantem acceſſimus; quae adjacet Balearico noſtro mari necnon radicibus montis Iovis qui vulgo dicitur Monjui, ubique gentium vulgatiſſimi; ex cujus lapicidina, ut accolae aiunt, tota civitas & muri, cum ſint lapidei, extructi fuerunt, neque ideo fuerit mons diminutus. Miranda profecto res, cum omnes aedes ex lapidibus inde excifis conſtructae ſint; niſi cum Iuriſconſulto Papiniano *in l. Divortio. §. Si vir ſoluto matrimonio. ff.* dicamus lapides renaſci; cujus verba ſunt. *Niſi talis ſit ut lapis ibi renaſcatur; quales ſunt in Gallia & in Aſia.* Volui citare verba Iuriſconſulti, quia videtur hoc difficile creditu. Sed in monte Iovis experientia docet vera dixiſſe Papinianum. Nimirum cum mons ille ſit in confinibus Galliae, ubi (ut inquit conſultus) lapides renaſcuntur. Multa alia in illa celebri civitate quae non eſſent praetermittenda relinquo; tum quidem quia noſtris nota patent; tum etiam ne cum multa dixero, multo plura relinquam. Ideo decrevi potius illa ſub ſilentio praeterire quàm pauca dicere. A Barchinone in oppidum de Martorel quatuor leucis ſemotum, relictis obiter Monterei ac aliis oppidulis, venimus confeſtim in locum de Eſparraguera quatuor milliariis diſtantem; unde in cœnobium illud Deiparae virginis vulgo de Monte Serrato toto orbe celebratiſſimum duobus leucis inde ſemotum conceſſimus. Et quia multi aut devotione aut curioſitate videndi monaſterium ejuſque eremeticas cellas viſitant, omnia praetereunda cenſui; quae tamen pro dignitate materiae juſtum ſibi volumen expoſcerent. Ea enim quae omnibus nota ſunt, non debent ſtricta ſerie narrari. Venimus itaque ad locum de Igualada quatuor leucis, deinde in oppidum de Momaneo duabus, ac illico in Cerveram tribus; indeque in Tarragam una leuca aequivalente duabus pervenimus. Vnde de longiori leuca ortum eſt adagium apud noſtrates: *A Tarraga uſque Cerveram.* Perreximus continuo in oppidulum de Caſtilnoxo, hoc eſt Caſtelli novi, ſexaginta quatuor ſtadiis ſegregatum à praecedenti. Deinde vero Belloc, hoc eſt, Bellum locum, tribus leucis ventum eſt. Curſimque tranſeuntes, in antiquam urbem Ilerdam, ſatis celebrem, tum propter univerſitatem inſignem & infulam cathedralem, tum etiam ob fluvium Sicorim, vulgo *Segre*, mediam urbem interluentem, qui, ut ab auctoribus ſcribitur, fluebat olim arenis aureis. Deinde in oppidum Alcarraz ultimum Cataloniae devenimus. Antequam ad loca Aragonum accedam, ut intelligas, pie lector, qualis quantuſque fuerit Cataloniae principatus, nonnulla quae praelibanda eſſent hic ſaltem annectam, quibus facilè cognoſcetur ejus nobilitas & amplitudo. Continet enim comitatum de Ruyſellon conterminum Franciae; ob cujus obtentionem pax antiqua Hiſpanorum & Gallorum fuit rupta, initiataque bella, cum prius ſub pignore à Rege Franciae haberentur, & à Carolo cognomine capitoſo fuerit reſtitutus, id quod curioſi ab hiſtoriographis radicitus elicere poterunt. Praeterea archiepiſcopatum Tarraconenſem continet, ex cujus cognomento provincia Tarraconenſis nomen aſſumpſit, quae majorem Hiſpaniarum partem ſibi vendicat. Expanditur enim à Pyraeneo ad Anam fluvium. Cui archiepiſcopatui ſubjacent ſex Eccleſiæ epiſcopales, prima Elnenſis in noviſſima parte principatus, ſecunda Gerundenſis, tertia Barchinonenſis, quarta Vrgelenſis, quinta Ilerdenſis, ſexta Dertuſenſis. Habet etiam tria inſignia cœnobia primum Populeti, vulgariter dictum *Poblet*, vetuſtate notabile, quo ſepulchra Regum Aragoniæ magna veneratione obſervantur. Inter hoc & monaſterium de Boneſac fuit quondam illa ſubtilis contentio ſuper locum de Roſellis, de qua in cap. *Abbate ſane.* De re judic. lib. VI. in qua lite jura & allegationes utrinſque partis copioſiſſimè fuere deducta. Et audacter fortaſſe poſſem aſſerere nullibi latiùs & ſubtiliùs eſſe allegatum ſivè conſultum. Neque mirum, cùm negotium eſſet monachorum & magni momenti. Monaſterium de Populeto in redditibus annuis eſt multum locuples, ſed plurimum in ſubditis. Aſſerebatur nempe neminem ex magnatibus, Duce de Cardona dempto, in toto principato plures habere ſubditos. Habet præterea illius Abbas ſuffragium in curiis Aragoniæ. Hoc cœnobium caput eſt ordinis divi Bernardi in tota citeriori Hiſpania; ſicut in noſtra monaſterium ſancti Bernardi extra muros Toletanæ urbis. Sed longè diſpar alterum ab altero, cùm illud opulentiſſimum, iſtud vero pauperrimum ſit, quod non ideo minoris æſtimandum eſt, cùm redemptori noſtro paupertas maximè arriſerit. Volui circa particularia hujus ſanctæ domus calamum protendere, eamque propriis oculis intueri, quia ubique famigeratiſſima eſt, ac propterea præcipuè quia in præallegato capite illius ſit mentio, cùm aliàs crederem longiùs à noſtro commercio eſſe; nec mirum, cùm in ſolitudine fuerit ſita, atque ad ipſam non per itinera immo potiùs per diverticula iter. Secundum cœnobium celebratiſſimum eſt matris virginis de Monſerrat. Tertium fortalitium Iliberritanum, quod nunc dicimus Salſas, inexpugnabile quidem caſtrum quo clauditur Catalonia; quæ, ut clariùs deſignari poſſit tantum occupat ſoli quantum Aragonium Valentinorumque regna. His itaque decurſis, in quibus aliquantulum divagari fuimus, ad propoſiti itinerarii materiam pertractandum revertamur.

Digitized by Google

XLVI.

Tranſitus Aragoniæ, atque denominatio Aragonis.

AB oppido igitur Alcarraz venimus in Fragam, municipium primum Aragoniæ multùm amœnum, ad cujus radices fluit amnis nomine Cinga. Hinc in pagum de Candaſnos nonaginta ſex ſtadiis, inde divitum, & ad oppidum de Pennalva leuca tantum, ac alia in oppidum de Burjalaroz, & continuò in cauponas appellatas de ſancta Lucia tribus leucis, & totidem in viculum de Oſſera, atque aliis tribus in vicum paganum nomine Alphaxarim per terram aridam & inaquoſam, qualis rara alibi habitata reperietur. Hinc aliis tribus leucis (ut ſæpius numero utar ternario) in urbem inclitam imperialemque per loca amœna, hortos, & pomaria Cæſarauguſtam devenimus, quæ caput eſt regni Aragonum, qui hoc nomine funguntur propter duos amnes Aragones nuncupatos, velut Iberi dicti ſunt ab Ibero. Hæc celeberrima urbs eſt metropolis, cui ſubſunt quatuor epiſcopatus: Oſcenſis primus univerſitatem vetuſtiſſimam habens, nempe a tempore Sertorii, ut ex illius vita apud Plutarchum liquet; ſecundus Tiraſonenſis, tertius Pampilonenſis in regno Navarræ, quartus Calagurritanenſis & Calciatenſis ad invicem uniti in regnis Caſtellæ, praeter Segobrigenſem ſimili modo Eccleſiae civitatis de Albarazim unitum. Et pro ea parte qua ſubjacet eccleſiae de Albarazim, ſubeſt etiam Caeſarauguſtanae metropoli; pro alia verò, quae Segobrigae, archiepiſcopatui Valentino. Hanc Caeſaream urbem merito à Caeſare nominatam abluit ille celebratiſſimus amnis Iberus, à quo ſaepiſſime Hiſpani nomen accipiunt. Ac juxta eam eſt oppidum appellatum Velilla; quod quidem, etſi nonnullis videatur fabula, habet cymbalum quod cum aliquid memoria dignum etiam valde remotum contingit, nemine impellente (ut Aragonenſes teſtantur) pulſatur. res ſtupenda; & qui dubitaverit, eos ſciſcitetur. Vnum tamen in hujus rei comprobatione aſſerere poſſum, quod cum juſſu reverendiſſimi ac illuſtriſſimi Domini Alphonſi Maurici Archiepiſcopi Hiſpalenſis eo tempore Inquiſitoris generalis ad viſitandas inquiſitiones Navarrae, Aragoniae, atque Cataloniae miſſus eſſem, pertranſiremque Caeſarauguſtam, quidam ex officialibus ſanctae inquiſitionis eò voluerunt me deducere, quorum unus promotor fiſcalis, ortus in praefato oppido de Velilla, narravit mihi rem admiratione dignam. Volo, inquit, tibi propalare campanam de Velilla, nuper pulſatam; & hactenus ignoratur cauſa. Tunc ab illo percontatus ſum quid illud eſſet, qui praedictum myſterium reſeravit. Cui refragari nolui, cum eſſet vir non lubricae fidei. Perterritus tamen novitate rei tam inſolitae. Et profecto antequam accederem Barchinonem, divulgatum fuit excidium Romanum, quo tempore exercitus Imperatoris (occiſo Duce de Borbon quodam ignivomo ictu generali Capitaneo) urbem invaſerat, eamque multiplici clade vaſtavit; ac niſi divino obtutu Dominus Alarcon ſtrenuus vir & dux Hiſpanus cum ſuis ſtipendiariis Hiſpanis militibus Germanis obſtitiſſet, actum eſſet de beatiſſimo Papa Clemente ſeptimo, qui diu in caſtro ſancti Angeli detentus fuerat, quouſque Imperatoris noſtri ſemper Auguſti tanti facinoris ignari juſſu incolumis tandem evaſit à praedicta detentione. Nec eſt quod mireris Chriſtiane lector, quod actum eſſe de Papa praedixerim, ni ſic evaſiſſet; quoniam cum plures exercitus Germanorum fuiſſent ſectatores haereſum Luteri atque eorum teſſera aut ſymbolum eſſet, *Nite Papa*, *Nite Papa*, quod ſignificat *Minimè Papa*, nihil magis quàm eum obtruncare illa barbara & obtuſa gens quaerebat. Sed quia non diu in his morari decet, ne ab incepto longius divertamur, cetera, quae pro ſuo modo non eſſent injocunda relatu, de regno Aragoniae dignum duxi relinquere, velut ea quae omnibus eſſent expoſita & aperta, cum alias ſit regnum Caſtellae conterminum illi ac finitimum. Ceterum, ut eò revertamur unde digreſſi ſumus, quia recta pergere non expedivit, oportuitque rectum tramitem deſerere ac in curiam imperialem tunc Burgis agentem divertere, interfuit mea ab itinere quo petebamus Toletum declinare. Propterea à Caeſarauguſta in oppidum de Alagon quinque leucis diſtantem, & ab eo in vicum de Lucenique duabus tantum, ac totidem in pagum de Agallud, atque ſexaginta quatuor ſtadiis in oppidulum de Corres regni Navarrae, & totidem in locellum de Ribahorada nos contulimus: Deinde per campos patentes per alias duas leucas in nobilem civitatem Tudelam devenimus; quam licèt obiter ſuperius memoravimus, quia non noſtrum eſt minutiſſima quaeque praeter animi intentionem attingere, illam (ut faſtidium repetito ſermone fugiam, eadem etiam taciturus in aliis urbibus de quibus ſuprà verbum fecerim) ſub ſilentio praetereo. A Tudela vero vicum Cintruennigo tribus leucis ſeparatum petivimus; ibique aliquantulum defeſſi quievimus, quum illuc uſque excurſores verius quàm viatores iter fecerimus, eo quod negotia mei canonicatus in imperiali tractabantur curia. Et quoniam ſodalis meus Capellanus Domini doctoris de Agreda praeceſſerat ad expediendam domum quam in loco illo cum multis redditibus eccleſiaſticis, ſupellectili inſuper, necnon inſtrumentis ruſticis & poſſeſſionibus munitam praedictus Doctor obtinebat, eo quod Eccleſia illius oppidi erat unita theſaurariae, ut ſic dicam, Tiraſonenſi, quae quidem ab illo tunc temporis poſſidebatur, hinc egreſſus in oppidum de *Aldea nueva*.

XLVII.

De adventatione in illuſtrem Caſtellam principem Hiſpaniarum.

AB oppido igitur de *Aldea nueva* per alias duas leucas in praedictam urbem antiquam Calagurram vigeſima nona Aprilis die acceleraram; cujus diœceſim, ut in exordio opuſculi tetigi, juſſione Epiſcopi domini mei Ioannis à Villalva ſub officio proviſoris regendam quondam ſuſcepi. Ac die ſequenti pridie Calendas Maii in amœnam illam Luceronii urbem deveni; quae praeter collegialem Eccleſiam, duos continet extra muros monaſteria, alterum ordinis Praedicatorum ad partem occiduam, alterum Seraphici Franciſci ad orientalem plagam. Continent etiam caſtrum, muros & antemuralia, atque foſſam aqua repletam; quae civitatem illuſtrem & inexpugnabilem reddunt. Poſtmodum vero ſexto Idus Maii profectus in oppidum de Navarret, per duas leucas ac per tres urbem Nataram petivi, quae licèt ſit parva, tamen munita conſpicitur; quam pertranſiens leuca una in pagum de Açofra, & per alias tres in civitatem ſancti Domini tanto, ut praediximus, illuſtratam patrono perrexi. A qua egreſſus, in oppidum de Grannon triginta duobus ſtadiis ſemotum, & per dimidiam leucam in locellum de Redezilla, atque per aliam dimidiam in locum de *Villa de Pun*, quo, ut reor, finitur Calagurritanenſis & Calcientenſis epiſcopatus, & curſim tribus leucis in municipium de Vilorado Burgenſis diœceſis deventum eſt. Deinde quinto Idus Maii in oppidum de Villafranca de Monteſdoca perveni; cujus montes, ut arbitror, ſunt ceteris Hiſpaniarum celſiores, quandoquidem illorum vertices ſeu cacumina dividunt Caſtellae & Celtiberiae aquas hinc inde erumpentes. Nam quae orientem verſus, in Iberum, quae vero in occidentem, in Durium amnes defluunt. Deinde oppidula & diverſoria ignobilia tranſiens, octo leucis in ditiſſimam & ubique memorabilem ob magna commercia & opulentos mercatores Burgorum urbem me contuli. Et quàm potui brevi ſcrutatus ſum ſtatum negotiorum canonicatus mei; cui niſi adventu meo opem ferrem, juſſu Dominorum imperialis conſilii adverſario meo praetendenti ſe expoliatum fuiſſe redderetur poſſeſſio, nimirum

mirum cum nullus eo uſque cauſam meam, quaſi deſertam, tueretur. Sed cognita veritate tam à procuratore magnifici capituli almae Eccleſiae Toletanae quàm à Domino Blaſio Cavallero, quem ut patrem & dominum ſemper colui, noluerunt Domini Conſiliarii ampliùs negotio ad eos minimè pertinenti ſe immiſcere. Et praedictus Dominus Blaſius re & nomine ſplendidus eques poſt aliquot dies deliberata cauſa me in urbem hanc inclytam Toletum, quae ſoli benignitate, fortunis, & tractu caeli cunctas praecellit, ſecum duxit, atque ejus domo honorificè hoſpitatus quouſque lares componerem. Et quia à Burgis Toletum uſque loca omnia ſunt omnibus nota, ne prolixus moleſtuſve judicer, conſulto praetereunda duxi, finiens itinerarium hoc ad laudem Dei omnipotentis, qui dignetur ex hac militia, ad quam immeritum vocavit, in aeternam & perennem gloriam perducere per redemptorem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui cum eo atque Spiritu ſancto vivit & regnat per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

Finis itinerarij Adriani ſexti Pontificis maximi.
Laus Deo.

Collectio locorum quorundam inſignium conſilio omiſſorum in libro ſexto Rerum Sicanicarum Maurolyci Abbatis, edito Meſſanae anno MDLXII.

FOlio 190. *linea* 7. *poſt haec verba*, ad templum majus elatum eſt, *adde* tunica, ſtola, ac manipulo aureis, calciamentis ſericis purpuratis, calceis ex albo ſerico, bireto ex raſo ſerico albo, corona, ſceptro, pomoque, calcaribus quoque aureis, lecticae aureo texto regiis inſignibus quadrifariam picturato contextae impoſitum, à Baronibus & Equitibus atratis ſuffultum. Praeibant funus Clerici, monachi, omneſque cruciferi. Canonici donati ſunt ſinguli cerea candela unius rotuli, Presbyteri hujus dimidio, Diacones quadrante, cruces duplo. Deinde in cereorum lumina poſito feretro, peractoque funebri officio &c.

Folio 198. *his quae edita ſunt in linea* 30. *& ſequentibus uſque ad verbum* oſtentarunt *in tertia linea paginae ſequentis iſta ſubſtitue*. Sed nec omittenda ſunt ea quae per idem tempus accidere Meſſanae, ſicut non indigna relatu, ita exemplo futura poſteris. Io. Colas Rhegitanus ſuperiùs memoratus popularis, factione Philiarum, cum quibus veteres inimicitias exercebat, ac ex nobilibus quorundam, quibus ob affectatos magiſtratus maximè inviſus erat, apud aedem ſancti Leonardi peremptus eſt, idque ad diem 28. Januarij anni 1518. Quo etiam die Franciſcus, unus ex liberis perempti, Io Philippum Cultellum inſontem ex improviſo adortus mactavit, quoniam Cultelli Philias amarent. Antonellus Io. Colae filiorum maximus eùm moleſtiſſimè tuliſſet patris necem, occaſionem quaerens qua injuriam ulciſceretur, adhaeſit Alfonſo Siſcarae Aellenſium Comiti, qui capitale odium exercebat contra Muletios, qui ſororis dotem ex vadimonio deberi à Liminae Baronis heredibus aſſerebant; eratque heres Alfonſus, qui filiam unicam Baronis duxerat. Ob id litigium verbis convitiiſque ultro citroque jactatis, fortè accidit ut Comes ad funus quoddam, officii cauſa, in Carmelitanum templum veniens, à Petro Muletio, qui vicinas aedes habebat, in brachio vulnus acciperet. Affuit caſui Thomas Merulla Condianij Comes, urbis tunc Strategus, qui quoniam utrique parti ſanguine conjunctus erat, potiùs litem componere quàm ſontem punire ſatagebat. Nam Thomas duas ſorores habuerat, harumque unam duxerat Petrus Porcius proſocer Alfonſi, alteram Matthaeus Petri, qui Alfonſum vulneravit, pater. Haec igitur fuere ſemina rixae. Alfonſus genere ac titulo clarus eam injuriam inultam non ferebat, & auxilia in adverſarios congregabat. Contrà Muletij amicorum ſequela vallati nunquam non in armis erant. Alfonſum conſtipabant Portij, Spathafori, Solymæ, Silitii, Zizii, patritii, ex plebe autem Rhegitani, Caſalainæ, aliique obſcuriores, eorumque ſequaces, complures etiam ex Calabria & Aello acciti. At Muletiis favebant Lanceae, Balſami, Ioannii, Putei ex nobilibus, ex populo autem Philiae, Cultelli, & cæteri qui particulares inimicitias ac veteres cum alterius partis familiis exercuerant. Rhegitani tunc plurimum in plebe poterant. Marianus Ioannis, unus ex patris eorum interfectoribus, auxiliante Siſcara Comite cum ſociis univerſis, ab eis Kandarii captus, ac Meſſanæ ſecuri percuſſus eſt. Nec profuit illi antiqua patris Colæ familiaritas cum Merulla Comite, quem tunc urbis Strategum urgebant literæ Pignatelli Proregis, qui ut ſuſtolleret ſeditionum fomites, modeſtia poſthabita, potentioribus cujuſque ordinis enixè favebat. Itaque cùm civitas in duas diviſa factiones eſſet, nunc hi, nunc illi omnis generis telis inſtructi per urbem incedebant. Sed ut paucis rei exitum exponam, cum per totam ferme æſtatem anni 1518. partes hoc modo in armis conſtitiſſent, tandem die Martis, qui fuit Auguſti 24. D. Barptolomæo dictus, Muletii, collectis ſociis, inſtructi ante ſolis ortum progreſſi, in quadrivio pro foribus templi majoris conſtitere, ubi ſuper duo fulcra diſpoſitis archibuſiis ad ejaculandum paratis, adverſarios expectabant. Mox tamen à ſacerdotibus moniti ac rogati ut à templi ſaltem cœmiterio ſecederent, ad Mogiorum ſe quadrivium retraxere; ibique prædicto modo morabantur ad Malfitanam viam converſi, ad horam uſque prandii fruſtra præſtolantes. Nam Alfonſus Comes, diſgregatis fortè ſociis, non erat ad egreſſum paratus. Ita Muletii flexo ad campum uſque D. Ioannis Baptiſtæ itinere domum rediere. Poſt meridiem Alfonſus, complicibus jam adunatis, bombarda quoque ingenti bobus attracta, ſeſe prælio accingebat. Antonius à Lignamine Meſſanenſis civis & Archiepiſcopus cum Thoma Stratego reliquoque urbis magiſtratu partium furorem precibus, monitis, jurgiiſque compeſcere conabantur; eoque die pro Annunciationis æde ſtabant, Siſcaræ atque Comitum egreſſum inhibituri. Sed acies armatorum jam ad exitum accincta, patefactis repentè foribus erupit, profligato Præſule ac toto comitatu; proceſſitque per viam teloniorum. Interim Muletii ad eandem prodeuntes, in adverſariorum occurſum tendentes. Nec ceſſabat antiſtes cum Stratego luratiſque, ſed ſimul ultro citroque per dictam viam procurrentes, partes, ne concurrerent, morabantur, donec Alfonſus cum ſuis ad publicæ auctionis quadrivium, Muletii verò ad D. Petri portam, in qua trocleæ tormentum exhiberi ſolet proceſſere. Inde partes contentæ fuerunt, flexo ſurſum itinere, ad propria ſingulæ reverti. Verùm cùm ad exitus tranſverſæ ſemitæ, quæ per D. Petri cœmeterium extenditur, pariter perveniſſent, ſclopetorum jaculatu eminus pugnare cœperunt, ubi aliquot ex utraque parte percuſſi ſunt. Inde ad lateritiam præcipuamque urbis viam ſeorſum conſcendentes, cùm ad mutuum rurſus aſpectum veniſſent, Siſcara cœperat cum ſuis domum reverti; ſed adverſariorum temeritate provocatus, converſus eſt. Tunc multis hinc & inde diffugientibus, factus eſt ſparſim conflictus ab aviario foro ad ædem uſque D. Nicolai. Complures ſpyngardarum jactu vulnerati ſunt. Galeottus Lancea viribus & audacia præditus cum paucis irrupit in adverſarios; cùmque obvios profligaſſet, unum è bobus bombardam trahentibus ingenti vulnere proſtravit. Mox ejus bombardæ ictu percuſſus cecidit juxta ædes Henrici Staitii. Ibi ab adverſariis ingeminatis vulneribus peremptus armiſque ſpoliatus fertur. Geliottus Ioannes procedens ulteriùs, haſtae incurſu vulneratus, juxta parietes aedis S. Nicolai jugulatus jacuit. Io. Philippus Philias Regitani ſenis percuſſor in quadrivio ſpathaforio à filiis illius traditur occiſus. Petrus Muletius per vi-

Digitized by Google

corum, flexum ad ædem S. Petri elapſus, inde domum ſeſe recepit. Sic mulctatis temerariis, ceteriſque diſperſis, rixa quievit. Puderet me hinc privatorum diſſidia inſeruiſſe atque infimi generis homines nominaſſe, niſi bellum illud inteſtinum inter cives relatu dignum viſum mihi fuiſſet. Abſtinui tamen à referendis inimicitiis particularibus & caedium auctoribus, ne hujuſmodi memoria reſuſcitaret odium inter poſteros. Sed omnino, qui ſcribit hiſtoriam, univerſis placere non poteſt. Itaque ſicut contemptoribus antiquitatum nimius, ita curioſis parcus cenſebor. Siſcara Comes cum ſociis tantae rixae atque cladis reus parvo negotio veniam obtinuit. Nam conivente Prorege ſuper diſcordiis privatis, ubi non periclitabatur regia majeſtas, quingentis ſolùm aureis mulctatus à judice qui poſt obitum Merullae Comitis cum faſcibus praefecturae defuncti locum virgamque receperat, ac dimiſſus, in Calabriam transfretavit. Ceterorum nonnulli exilio damnati ad Ennenſem arcem. Veniam nunc ad ſequentia. Anno ſalutis 1519. Vgo Moncata regiae claſſi praefectus &c.

Folio eodem 198. *pag.* 2. *extrema*, *poſt haec verba*, veterani Comes, *adde*. Hic quoſdam proſcriptos in cœnobio S. Placidi latitantes ſeque ſclopetis armiſque tutantes non ſine periculo ſuo ac caede ſuorum expugnatos ibi ſtrangulari juſſit. Fuerunt hi de plebe, qui Philiae ac Caſtelli cognominantur, cum tribus obſcurioris nominis complicibus, qui non tam contra Praefectum quàm contra Catalanas adverſarios, qui Praefectum conſtipabant, arma ſumpſerant. Hector Prorex Panormo digreſſus &c.

Folio 200. *linea* 14. *poſt illa verba*, fugiens, latuit, *adde*. Sed operae pretium eſt conſiderare hominum ſtultitiam, qui quod antea totae ſummorum Pontificum vires, quod magna Regum terra marique geſta bella non potuerant, ipſi ſibi facile factu crederent. O puerilem dementiam. Affectabat Imperatoria familia id quod cognomentum ſtolidiſſimè aſſumptum ſignificabat. Quin etiam propria Auguſtorum nomina utplurimùm elegerant, ut quoniam aliter non poterant, Gnatonico more Principes viderentur. Equidem potuiſſet tantae puerilitati dari venia, niſi exteris malo fuiſſet exemplo. Itaque ex his novem numero, tres fratres Imperatorij &c.

Folio 201. *linea* 6. *poſt vocem* feſtinans *adde*. Dum autem Meſſana peſtis incommodo vexatur, ac exhauſta civibus mœreret, ceſſaverant negocia & operum omnimoda exercitia. Panormus opportunitatem nacta nocendi, temporis penuriam atque mercatorum neceſſitatem cauſata, poſtulaverat Proregem ut officina monetaria Cephaludium pro tempore transferretur, donec aurum & argentum, quod mercatores offerebant, cuderetur. Meſſenij hanc fraudis doloſae technam ſpeculantes, injuſtaeque petitioni adverſantes, ſeſe, Meſſanae inſtructa intra menſtruum ſpatium officina, omnia perfecturum pollicebantur. Quod ſi differri nollent, metallum Mylas apportandum curarent, ut pretium reciperent. Hic non tacebo laudem meam, quoniam opera patris mei Antonij & fratrum meorum, qui quandoque ſiclae regiae praefuerunt, factum eſt ut collectis operariis, moneta ſignari cœperit, & occaſione periculi ſublata, invidiae intentum ceſſaverit. Menſe Octobri Pignatellus Drepanum profectus &c.

Folio eodem 201. *pag.* 2. *poſt haec verba* Meſſenis praefuit, *adde*. Hic menſe Iulio cum quendam Archiepiſcopi filium Roma venientem in ipſo portus oſtio, tamquam furem, quatuor aureorum millibus privaſſet, antiſtes pecuniam ſibi furto ablatam repetebat. Qua negata, populum ſacris interdixit, occluſis ſacrarum ædium per ſeptem dies foribus. Per idem tempus Pignatellus &c.

Folio 203. *linea* 22. *poſt haec verba*, conceſſus eſt, *adde*. Circa Iulii menſis finem Petrus Pharaonius Monopolitanorum Marchio dudum declaratus, Mamertino magiſtratu proceruınque cœtu ſtipatus Proregem in palatio ſalutat, & ab eo reſalutatus & honoratus, ad ædes reducitur. Hic Meſſanenſis erat patritius, Angeli filius, mercatorum amplo commercio notiſſimus, vir prudens, litteratus, magnæque auctoritatis. Cùmque non modicam frumenti rerumque bello neceſſariarum ſummam obſeſſæ Neapoli contuliſſet, quæ ſumma 40. millium aureorum precium excedebat, pro repenſione à Vaſti Comarcho, quem Cæſar inſigni tunc poteſtate decoraverat, Monopolim accepit. Verum cum oppidani jugum detrectarent, ac Petrus ad Regem profectus jura ſua repeteret, tandem curiæ decreto ſtatutum eſt ut Monopolitani quatuor aureorum millia Pharaonio penderent quotannis donec cenſum redimerent. Eodem Iulio menſe aliquot exules proſcripti præfecturam ſimulantes, Agrigentinam arcem admiſſi occuparunt, ut vinctum quendam abſolverent. Eodem menſe Carolus Cæſar è Barcinone &c.

Folio eodem 203. *pag.* 2. *linea* 25. *poſt illa verba*, quæ Metonem ſe retraxere, *adde*. Eodem menſe tres viri Meſſenii totidem triremibus conſtructis orientem verſus ad prædam intenti navigarunt. Moverant horum animum exempla præteriti temporis. Nam multos præda ditaverat, & in his Io. Antonium Benincaſam, qui roſtrato navigio ratem precioſiſſimis rebus onuſtam Alexandria digreſſam ceperat unà cum nautis credentibus navigium illud validiſſimum ac bellicis inſtructum machinis Vgonis Moncatæ fuiſſe, cujus eo tempore fama terrebat orientem. Verum hoc trium triremium præfectos tam exemplum quam ſpes fefellit. Ex eis enim Bernardus Lancea Galiotti filius in Syriacis oris telo confixus occidit. Ex duobus reliquis, cùm Venetam navem in Ægeo mari cepiſſent, Philippus Maza Eques Rhodius à Venetis captus & obtruncatus. Colas vero Signerius in ſcypham deductus, ſive demerſione, ſive alio mortis genere interemptus ſit, incertum eſt. Menſe autem Septembri Oria ductor Meſſana diſceſſit cum claſſe Genuam verſus. Nec defuerunt ſigna tantorum motuum &c.

Folio 204. *pag.* 2. *extrema*, *pro his verbis*, Poſtridie Carolus urbi appropinquans &c. fideliſſimam decebat, *repone*. Poſtridie Carolus urbi appropinquans, per colonias rurales, quæ via Dromus appellatur, ſub tribus arcubus ruſtica manu conſtructis ac per intervalla diſpoſitis deductus eſt. Arcuum primus erat hederaceus, alter ex olea, poſtremus ex lauro, ut ſcires etiam hos Concordiæ, Paci, ac Victoriæ arte paſtorali dedicatos. Interim præconis voce per urbem Cæſaris adventus nuntiabatur. Exierat Antiſtes & Archimandrites pontificiis inſignibus & infulis ornati, cum Abbatibus & Canonicis mitratis, totoque clero atque monaſticis ordinibus. Cumque Imperator ad fontem ſancti ſpiritus appuliſſet, machinarum ardentium ad muros S. Crucis domoſque figulorum poſitarum ſtrepitus Principis adventum indicabant. Memini me tunc, qui Clericos inter albatus ſtabam, tum primùm vidiſſe Cæſarem equo badio vectum, ſericato ſago punctis aureis diſtincto, galero annulatim texto venientem. Affuit ex equeſtri ordine famulus, qui deſcendentis equum tenuit. Stabat Antiſtes Præſulum & Clericorum medius, crucem argenteam tenens. Hanc Cæſar detecto capite accedens, genua flectens, oſculatus eſt. Inde ad equitandum reverſo oblatus eſt equus quem civitas mittebat. Sex hunc juvenes candido raſilique ſerico exculti ductabant. Fuit equus albus rotatis notis ſparſus, aurata ſella, ex auro textis phaleris, freno, fibulis, bullis ac ſtapedis argenteis inſtructus, obeſus ac vivaciſſimus, tegmine telae argenteae contectus. Hoc equo vectus Carolus ſub aurato umbraculo ſex auratis haſtis ſuffulto deductus eſt ingenti populi plauſu. Ad ejus ſtapedas ſteterunt Merulla Comes tunc Strategus aurea chlamyde & argenteo ſago exornatus, atque ex Iuratis unus ex Roccorum familia. Nam quinque reliqui cum Quaeſtore ex clara Anſaloniorum domo haſtas umbraculi ſuſtinebant, pavonaceo villoſoque ſerico omnes indu-

induri. Sic ad horam diei nonam Princeps victorioſus, cum praeceſſiſſet Praeſul cum ſuis ordinibus, ad urbem deducebatur. Erat arcus ad jactum lapidis à moenibus remotus, ornatiſſimo cultu erectus, novenis utrinque columnis in quadratum diſpoſitis munitus. Columnas raſile ſericum purpureum, flavum, aut candidum operiebat, aureae baſes & capitula exornabant. Idem cultus tectum, & eorundem colorum lanea texta pavimentum contexerant. Geminae alatae victoriae arcus vertici ſuperſtabant, ſingulas manibus palmas tenentes, ſcutumque medium cum aquila bicipite Auſtriacae domus & regnorum inſignibus diſtinctum. Extremis cymatiorum terminis inſignia vetuſtiſſimae civitatis inter alatos Cupidines conſpiciebantur. Per epiſtyli campum colore porphyretico decorum aureae atque grandes literae hanc proſam complectebantur.

IMP. CAE. CAROLO V. AVG.
CHRISTIANÆ REIP. SERVA-
TORI S. P. Q. MAMERTINVS.
OB. DEVICTAM. AFRICAM.
ARCVM. DD.

Huic proſae ſuperſtabant ſingula diſticha à ſingulis partibus.

Europe Caeſar tibi militat, Africa nuper
Sub juga miſſa, tremet maxima nunc Aſia.
Roma tribus quondam bellis ac pluribus annis
Quos vicit, ſolo menſe domat Carolus.

Ex oppoſita parte arcus, quae muros urbis reſpiciebat, ſimili diſpoſitione ſimilibuſque literis haec inſcriptio atque haec metra legebantur.

D. CAROLO. V. IMP. MAX. IN-
VICTO. OB. RESTITVTAM. PA-
CEM. IMPERIVMQ. PROPAGA-
TVM. MAMERTINI. ARCVM. P.

Verſus autem tales.

Clauſa diù Rheno Iovis ales & Alpibus olim,
Nunc victrix Carolo ſub duce laeta volat.
Quà graderis regnas. gelidos i Caeſar ad axes.
Sentiet imperium barbara terra tuum.

Ingreſſus eſt Imperator per portam veterum murorum S. Antonij, quae, poſtea magnificata urbe, ſublata eſt. Portam tunc ornabant temporariae columnae variegatum lapidem imitantes cum cymatiis, quibus aligerae famae ſuperſtabat effigies ac tubas inſonantis cum ſubſcriptione tali. A SOLIS ORTV AD OCCASVM.

Praeceſſerat ordinum eccleſiaſticorum ſeries. Sequebatur currus quibuſdam trophaeis diſtinctus, cujus angulis cardinales virtutes ſingulae inſignia geſtantes propria ſuperſtabant. Superius geminæ in cultrum poſitae verſatiles rotae quatuor ſingulae alatos pueros verſabant. Earum altera ſtellis diſpoſitis urſam utramque cum dracone pictam, altera currum in caeleſti campo auratum habebat. Adhuc ſuperior his erat cæleſtis globus auro ſtellificatus ac verſatilis, quem ſex alati pueri circumſtantes movebant. Globo ſuperſtabat puer Imperatorem repraeſentans, armatus purpurea ſuperjecta chlamyde aureis floribus diſtincta, coronatus, ac victoriam manu geſtans. Vectabatur & alius minor currus trophaeum Africanæ victoriæ ſuſtinens, cum hac verſuum inſcriptione, cum pictura olivae & enſis.

Te duce pax regnat, terras Aſtraea reviſit.
Pone pater patriae bina trophaea Iovi.

In fronte poſteriori cum his verſibus.

Roma timens olim Byrſam delevit. At haec nunc
Caeſaris invicti fert reſidens jugum.

Cum picto jugo circa baſem triangulam trophaei haec inſcriptio legebatur.

D. CAROLVS. IMP. EX. AFRICA.
DEVICTA. TROPHÆVM. EREXIT.

Qui duo currus ad planitiem majoris templi convectati ſteterunt.

Interim Imperator, ut ſuprà dictum eſt, deductus per campum S. Ioannis Baptiſtae, fontemque pleniſſimis canalibus manantem. Nam in extremis piſcinae lateribus duo marmorea ſigna, unum Sirenis ſive Scyllae, alterum delphinis Arionem vectantis, aquam ejaculabantur. Fons ſuperior leonibus, ſuprema cannis ſcaturiebat. Tum in vertice ſtatua Meſſanam referens in ambitu fontis inſculptum habuit epigramma hoc.

S. P. Q. R. DEVICTO. HIERONE.
STATVIT. ME. SICILIÆ. CAPVT.
TITVLO NOBILITATIS. EX-
TOLLI. FVNGI. POTESTATE.
ROMANA.

Inde circumflexo itinere ad templum majus venit. Ibi ex arcu maximae portarum templi alatorum angelorum 24 chorus delapſus trophaeum dudum memoratum, quaſi caelo dicandum, ſurſum rapuit. Imperator autem oſtio templi accedens, equo deſcendens, à Stratego Iuratoque praedicto deductus eſt ad gradus uſque maximi altaris. Ibi ſuper culcitram ex argentea tela ac pulvinaria ex auro argentoque teſſellata flexis genibus Deum opt. max. adoravit. Antiſtes quoque brevi prece pro eo ſupplicavit. Inde Carolus equo repetito eodem comitatu ad palatium proceſſit. Sed in lateribus portae templi duae ſtatuae, quarum una Scipionis Africani, Annibalis altera credebatur, poſitae fuerant. Scipio his verſibus ſubſcriptis loquebatur.

Cedite Romani, cedat mea gloria. Nam dux
Marte potens ſubito cuncta ſuperba domat.

Annibal etiam totidem metris inducebatur.

Quod ducis hoc robur, pietas quae tanta repentè
Dudum regna meis abſtulit atque dedit?

Pro foribus palatij temporarius arcus, binis utrinque columnis, baſibus, epiſtyliis, atque cymatiis, totus ſolidum marmor, quamvis non eſſet, ſimulabat. Super fornicem duo alati pueri chartam cum hujuſmodi literis legendam explicabant.

D. CAROLO. AVG. VICTORI.

Aliquanto inferiùs in area quadrata ſex notarum ordines.

IMP. CÆ. CAROLO. V. INVIC-
TO. D. MAXIMILIANI. NEPO-
TI. AVG. P. P. OPTIMO. FORTIS-
SIMOQ. PRINCIPI. CVM IAM.
AFRICAM. SVBIVGASSET. TVR-
CIS. MIRA. CELERITATE. OP-
PRESSIS. A C. PROFLIGATIS.
OB. RESTITVTAM. PACEM. IM-
PERIVMQ. PROPAGATVM. S.
P. Q. MAMERTINVS. ARCVM.
TRIVMPHIS. INSIGNEM. DD.

Ex altera vero arcus fronte ad palatium verſa, iiſdem picturis notiſque & ordine inſcriptiones hujuſmodi.

FVN-

Digitized by Google

FVNDATORI. QVIETIS.
D. CAROLO. V. IMP. AVG.
CHRISTIANÆ. REIP. SERVATORI. OB. MEMORIAM. RERVM.
IN. AFRICA. FELICITER. GESTARVM. ARCVM. PVBLICO.
SVMTV. MAMERTINI. P.

Quem arcum Imperator tranſgreſſus palatium intravit cum ingenti civium plauſu & machinarum ſtrepitu. Ceterorum officialium ac civium tam patritiorum quàm popularium cultum & ornatum referre longum eſſet. Poſt adventum Caeſaris Meſſanae per tres dies continuatos data eſt opera laetitiae. Fulſere nocte faces ac laternae. Dominica die, quae fuit Octobris vigeſima quarta, Imperator venit ad templum urbis maximum. Cultus erat laneo cappucio, cujus oras aureum filamen ambibat, ſago indutus ſerico villoſo pavonacei coloris, bireto ſerico, calciamentis albis, calceis ſericis albis. Sedes fuit ex puniceo ſerico, cortyna ex purpura & auro contexta, culcitra parietis ex aureo hirſutoque texto. Nec omittam quod in media nave templi, completo Miſſae ſymbolo, peractum ſit. Pendebat è tecto ſimulacrum civitatis, opinor Byzantium fuiſſe, cujus arci primariae barbarici tyranni impoſita fuerant inſignia. Tum aquila biceps ex aureo lacunari delapſa ignem ſimulatae urbi intulit, quae protinus erumpente ſulphure magno cum ſtrepitu, fulguribus arte confictis exarſit. Demum barbarico vexillo dejecto, aurea crux erecta ſucceſſit Eodem die civitas decem aureorum millia in patinis argenteis tribus expoſita donavit Caeſari. Ea tulit Iacobus Compagna Iuris Doctor, oratiuncula Latina, quamquam rudi, recitata. Poſt prandium Caeſar palatio egreſſus per brachium portus ad cœnobium Salvatoris & extremam uſque turrim equitavit, & per oſtium viridarij rediit in palatium. Die Martis ſequente ſeptentrionales urbis ruricolae munuſcula ferentes venere Caeſarem ſalutaturi. Tulere autem (ſi rite ſingula quae vidi recordor) vitulos viginti, complures cuniculos, gallinas 1500. lignorum & palearum onera multa. Haec Carolus Cœnobiis & Eccleſiis diſtribui juſſit villarum. Die Iovis equitavit, & per portam Terraenovae egreſſus, muros urbis veteres ambibat. Per portam vero gentilium mœnium, quae nunc ſublata fuit, ingreſſus per ſuperiorem urbis viam, rurſum urbem exiens per D. Baſilij portam, ad arcem deductus, inferiora praeſidij propugnacula peragrabat. Inde ad portam Latinam juxta D. Franciſci templum delapſus, perque ipſam egreſſus, perluſtratis muris, regalem portam ingreſſus, per inferiora urbis, per Carmelitanam portam, cujus arcum ſphaerulae coronant, ad littoralem viam exiens, in palatium rediit. Dominico die, qui ſecutus eſt, Imperator ad aedem D. Dominici veniens, cortyna incluſus ſacris interfuit. Poſtridie, feſto jam die ſanctorum omnium, templum maximum repetens, Miſſam per Archiepiſcopum celebratam audivit. Veſperi ex palatio ad aedem S. Hellae ob memoriam defunctorum ſequentis diei proceſſit. Dies Martis cum illuxiſſet, in aede praedicta Miſſam audivit, & per portam Pileriam pedes egreſſus ad pontem uſque Doganae, ſub arcu tetraſtylo, cum delphinorum ſcyphis intermiſtis picturamento, triremis paratae puppim conſcendit, machinarum ſtrepitu Principis diſceſſum teſtante. Novemb. 3. transfretavit in Calabriam &c.

Folio 206. *linea* 22. *poſt illa verba*, quae non procul aberat, *adde*. Fuit in praedicto templo, in pariete quae navem à teſtitudine ſeparabat, effigies quaedam D. Mariae moſiaco ac teſſellato opere: quae ne cum ruina periret, cum parte muri ſcalpris diligenter abſciſſa eſt, atque concathenatis trabibus complexa, in aedem D Auguſtini tranſvecta ac ſervata eſt. Eodem menſe Oria ductor circa &c.

Folio 207. *linea* 7. *poſt haec verba*, & erant alieni ſcelèris rei, *adde*. Adeo nimirum viguit innatum Siculis in Mamertinos odium. Si quid bene gerebatur, ne gratiae quidem ipſis agebantur. Si quid parum proſperè procedebat, in eos culpa omnis transferebatur. Dum haec calamitas Siculos turbabat &c.

Ibid. linea 23. *poſt haec verba*, ſecuri genio indulgebant, *adde*. Itaque praecedenti Decembris nocte, quae ſequebatur D. Stephani Martyris natalem, Garſias à Toleto Neapolitano claſſis praefectus opiparam cœnam paravit Antoniae Cardonae Comitis Goliſani filiae, cujus nuptias affectabat. Locus convivio ſuper undas fuerat paratus. Stabant ſub viridario palatij geminae triremes (quarum una fuit regia, qua praefectus vectabatur) aequè diſtantes ad intervallum ſatis amplum. Super has impoſitis trabibus conſtructum erat tabulatum totam triremium longitudinem comprehendens, velis ac tentoriis circumſeptum ac coopertum, intus autem aulaeis pretioſiſſimis Trojana hiſtoria intertextis undique ornatum, ut palatinam aulam pelago ſuperſtare diceres. Ad tale tabernaculum per pontem ejuſdem latitudinis inter ipſas triremium puppes aſcenſus patebat à littore. Quin etiam littus ad excludendam multitudinem tabularum ſeptis utrinque claudebatur. Cœnatum eſt à tertia noctis hora uſque ad octavam, funalium luminibus multorum accenſis. Recitata ad horam uſque tertiam comœdia, quam Tanzillus poëta Neapolitanus exhibuerat. Fuit haec quaſi paſtoralis ecloga, amantium continens querimonias, quos à deſtinato interitu nymphae cujuſdam pulcherrimae auctoritas in ſpem conceptam reſtituerat. Diſcubuere in eo convivio homines circiter quinquaginta. Praecipui fuere Ferrandus Gonzaga Prorex, Heliſabeta ejus uxor, Suſanna Cardona cum Antonia filia ejuſque ſorore Diana uxore Ducis Vibonenſium, Blaſcus Brachifortius Cameratae Comes urbiſque Strategus cum uxore, filia, & privigna, generoque Barone Militelli notenſis, Antonius Oria, Andreas Lambardus Conſervator, Baltaſar Saccanus à ſecretis Meſſanae cum uxore Antonia, Ioanna uxor Nicoloſi Chryſaphij Linguaeglоſſae Baronis cum filia, Virginius Vrſinus Comes Anguillariae, Diomedes quoque Carraffus Calabriae Prorex, & alij. Epularum lautitiem, copiam, diverſitatem, opulentiam penoris, ac famulantium ordinem omitto. Nihil enim novi narrarem. Omnia regium luxum adaequarunt. Menſibus Februario ac Martio ad turrim doublaſci &c.

Folio eodem extremo, poſt haec verba, Imperatricis interitum, *ſcribe & adde*. Ejus exequiae 13. Iunij Meſſanae peractae ſunt, ad mediam templi navem tabernaculo ſublimi ſuper tumulum erecto, ſuperque tabernaculum quinis pyramidibus, quarum media maxima ſuſtinebat vertice aliam minorem. Haec & angulares magnitudine ferme pares ſingulae quaternas adhuc minores & mediam verticalem impoſitas habebant. Pyramidum gradibus cerei lychni ſuperſtabant accenſi. Quae ſtructura paulo inferior erat tecto templi, lychnorum numerus excedebat millenarium. Tumulo argentea tela contecto corona imperialis imminebat. Super angulos tabernaculi quatuor ſtatuae impoſitae cardinales virtutes cum inſtrumentis ſingulae propriis repraeſentabant, habentes ſingula in manibus diſticha. Funalia quoque accenſa per ambitum templi pendebant diſpoſita centum. In fronte ſtructurae ad maximam templi portam converſa haec proſa legebatur.

D. HELISABETÆ
D. CAROLI. V. IMP. CONIVGI.
EMANVELIS. LVSITANORVM.

Regis filiæ, Auguſtæ, morib. ac forma conſpicuæ, unico clementiæ ac liberalitatis exemplo, tribus ſuperſtitibus liberis à partu defunctæ, cujus obitum & cometes & ſolis deliquium & vatum reſponſa prænunciarant. Nupſit annum agens XXIII. *Nupta vixit annos* XIV. *Obiit Toleti Kal. Maji, præſente Cæſare* MDXXXIX.

Con-

Conzaga Prorex pyram cum funalibus Meſſanæ cum mœrore erexit. Cetera vero epitaphia & partium quarumque circumſtantias brevitatis cauſa omittimus. Itaque funalibus accenſis, Conzaga Prorex, urbano magiſtratu, ac Marchione Terrænovæ, Alduino Conſultore, ceteriſque procerum, atratis veſtibus induti equitarunt ad templum. Prorea ſedit ad columnam portæ pauperum, cæteri hinc & inde, Iurati patres à fronte. Affuit clerus univerſus, & monachorum cœtus omnes. Litatum eſt ſolenni cantu ad aram chriſmatis, conſtructo ante portam chori pulpito. Miſſam obtulit Arnaldus Pactenſium Epiſcopus ad id ipſum accerſitus. Fuit is dies Iunii decimus ſeptimus. Poſtridie Conzaga Prorea 12. triremibus delatus &c.

Folio 212. *linea* 24. *poſt illa verba*, Caritatum fuiſſe direptum ac populatum, *adde*. Per id tempus Meſſanæ multiplex diſſenſio vigebat. Auguſtinus Conzaga Rheginorum Archiepiſcopus pro Innocentio Cibo Cardinali Mamertinorum Pontifice Vicarius cum alium ſibi ſubſtituere vellet, à Canonicis oppugnabatur. Inter patritios populareſque Iuratos diſcordia fuit non ſpernenda, illis, qui numero præſtabant, totum ſibi gubernandi jus vendicantibus, his autem contrà nitentibus atque curiæ majoris favorem, poſtpoſita reip. cura, mendicantibus. Ad hæc præfecti duo, quorum alter temperandæ, alter cudendæ monetæ regiæ præerat, jactis invicem criminibus, à Præſide officiis ambo privati ſunt. In tanta urbis diſcordia Præſes & Strategus inter ſe affines, quia duas ſorores & Ioannis Lunæ Comitis filias duxerant, modis omnibus Meſſenios vexare, multaque contra publicam libertatem conari. Sed Auguſti menſis 22. Præſes cum toto magnae curiae magiſtratu &c.

Folio eodem extremo, poſt verbum, conciliata fuit, *adde*. Decembris 18. hora noctis tertia navis quaedam Rhacuſca incenſo fortè nitrato pulvere arſit, accenſiſque retinaculis à nautis deſtituta, à littore portæ regalis ad Servatoris cœnobium arrepta, erumpentibus etiam bombardis & ignea vi curvatis, ad uſque carinæ robora conſumpta eſt, incendii jubare urbem illuſtrante. Anno 1545. navis quaedam è Chio Meſſanam veniens precioſis textis onuſta, bis fulmine percuſſa juxta Apuliam, in vadoſis locis disjecta periit. Ex viatoribus 250. in quibus complures Liparitani ac Calabri, qui à Turcis libertatem pretio redemerant, quinquaginta duntaxat ſervati ſunt, ceteris naufragio ac fulmine abſumptis. Meſſanae contentio patrum & plebis adhuc durabat &c.

Folio 213. *pag.* 2. *linea* 26. *poſt hac verba*, primatum conceſſerat, *adde*. Monaſterium quoddam Cancellarium nomine, ultra modeſtiae terminos facta inquiſitione, non ſine quorumdam nobilium infamia vexabatur. Palam erat id ex invidia fieri, cum conſtaret earum virginum antiſtiam ex Sabiarum familia nobiliſſima modeſtam omnique virtute praeditam fuiſſe. Sic bona Proregis intentio aemulationi aditum nocendi praebebat. Declaravit id rerum exitus. Non enim fortuitò accidiſſe reor ut intra trimeſtre ſpacium vicarius, cauſae procurator, Ferrandus, ac Ioannes è vita migraverint. Meſſanae 2. Martii Oſorius Strategus obiit &c.

Folio 214. *pag.* 2. *linea* 11. *poſt illa verba*. Strategus declaratur, *lege & adde*. Anno 1552. Ianuarij 2. Simeon Caſtellobono Meſſanam petens diſceſſit. Quinto menſis Catanam appulit, ac Proregem ſalutavit. Poſtridie ego quoque Vegam in aedibus tunc Vincentij Gravinae commorantem compellavi, qui literis me antea acciverat, ut filius ejus Alvarus, qui ante Africanam expeditionem Thermitanis præerat, opera mea erudiendus uteretur. Octavo menſis Catana diſceſſimus, & decimo Meſſanam appulimus. Ibi Simeon magno populi totius occurſu exceptus &c.

Ibid. linea 32. *poſt illa verba*, epithalamium cecini, *adde*. Confluxit in palatium mulierum nobilium multitudo, quadrigae & equi regium atrium complebant. Tum in ipſa regia & per urbem varij ludi & equeſtria certamina celebrata ſunt. Auguſti 15. Turcorum claſſis &c.

Folio 215. *linea* 7. *poſt illa verba*, Turcis adjungeretur, *adde*. Septembris undecimo, cùm ego unà cum Simeone Stratego degerem in archiepiſcopali palatio, in ipſa D. Nicolai aede, ab Auguſtino Conzaga Archiepiſcopo Rhegino, qui tunc poſt urbis ſuae calamitatem in Sepulcri cœnobio morabatur, benedictionis munus accepi. Affuere ceremoniis Philaretus Spathaforus S. Baſilij Trajanenſis & Hieronymus Zafaranus S. Salvatoris à Placa, ut moris eſt, Abbates. Octobris 14 Ioannes Vega Prorex Meſſana diſceſſit, atque in ipſo diſceſſu me hortatus eſt ut opera mathematica, quae praeteritis annis compoſueram, ederem. Ejuſdem menſis 17. Simeon Strategus Meſſana diſceſſit per Mylenſem agrum, Cyminnam proficiſcens ſponſam viſurus. Tunc Petrus Luna Comes in ipſo nuptiarum praecinctu litem exorſus eſt, Cyminnam ſibi deberi praetendens: qui Proregis ſoceri favore fretus, multa olim ab avo diſſipata recuperavit. Anno Domini 1553. Aprilis ſexto Simeon Marchio Caſtellobono diſceſſit, Meſſanam rediens ad officij tempus implendum &c.

Ibid. linea 21. *poſt illa verba*, reportatum eſt, *adde*. Septimo Novembris, Proregis, Strategi, atque Iuratorum urbis conſenſu pari annuum ſalarium aureorum centum mihi conceſſum eſt, de proventibus vectigalium quotannis ſolvendum, ut opera mathematica & iſtoc chronicorum compendium intra biennium abſolverem & abſoluta exhiberem. Per idem tempus Meſſanae fons marmorea juxta templum &c.

Folio eodem 215. *pag.* 2. *linea* 6. *poſt illa verba*, in orientem redibat, *adde*. Octobris 30. Petrus Luna cum uxore, filia Proregis, & nepte ejuſdem, quae Comiti Aiſari nupſerat, è Thermis Meſſanam vectus triremibus Siculis, magno cum honore à Prorege & civibus exceptus, in palatium deſcendit, procereſque & matronas urbis aliquot in occurſum habuit. Per id tempus Carolus Imp. &c.

Ibid. linea 12. *poſt illa verba*, vitam duceret, *adde*. Ioannes Oſorius Conſervator & Abbas S. Philippi Meſſanenſis agri nactus vetuſtum Graecèque ſcriptum privilegium, auctis molendinorum & agrorum cenſibus, redditum veterem cœnobij decuplaverat. Hic cupiditate nimia ingens odium contraxerat, & in curia Caeſaris pro Vega Prorege intercedebat ut vel praefectura Siciliae illi prorogaretur, vel ſucceſſor mitteretur. Simeon Vigintimillius litem contra ſe injuſtè moveri, Baro Soloëntis ereptum ſibi caſtellum ad mare, Andreas Alduinus ſe officio privatum, aliique aliter vexari conquerebantur, atque hoc petebant ut Prorea &c.

Ibid. linea 28. *poſt illa verba*, obviam prodiit, *adde*. Inde ambo in aedem ingreſſi ſunt. Nec ceſſavit per illud triduum cleri populique concurſus admirantium illud rarum fortunae ſpectaculum, hominem ex infimo lacu ad talis excellentiae culmen aſſumptum. Poſtridie, qui fuit dies dominicus &c.

Ibid. linea 32. *poſt illa verba*, ad aedes archiepiſcopales deductus eſt, *adde*. Vixit primum ſplendidè, prandebat lautè, Epiſcopos, Abbates, Canonicos, & procerum nonnullos excipiebat munificè. In ſacrorum cultu & veſtitu mundus, equitabat famulis eleganter indutis conſtipatus. A magiſtratu deducebatur & reducebatur. In una tantum re, judicio meo, reprehendi potuit, quod patriae atque conſanguineorum benevolentiam quovis theſauro precioſiorem parvo lucro poſtponebat. Sic quem fortuna exaltaverat, avaritia deorſum retrudebat. De ambitione non loquor, quod eſt vitium omnibus commune. Sed hic noſter non ſemel excluſit Epiſcopos & alios primates ultro ad eum officij atque ſalutandi cauſa venientes. Maij 30. venit Meſſanam Federicus &c.

Folio 216. *pagina* 2. *linea* 2. *poſt illa verba*, vinculis abſoluti, *lege & adde*. dimiſſique ſunt. Menſe

ſe Iunio noſtrae triremes in Hadriatico ſeptem piratarum biremes ceperant. Iulij 2. die feſto Viſitationis virgineae templi maximi poſtes occluſae ſummo mane apparuerunt; & in porta primaria literae juſſu antiſtitis affixae declarabant Iuratos ac populum à ſacris excludi, quod vetuiſſent promulgari pontificium edictum. Sed Iurati non injuria illud reſpuerant, in quo pecuniariae mulctae publicam libertatem fœdiſſimè abrogabant. Inde opus fuit interceſſu Petri Ducis ad iram Pontificis placandam valvaſque templi patefaciendas. Iulij 13. cum Cardinalis in aedem S. Mariae à Scalis antiſtitam virginum declaraturus ſe contuliſſet, ejus famuli à ſatellitibus capti ſunt, eo quod in littore pacis pridie quoſdam vulneraſſent. Sic Mercurius abſque famulatu, paucis comitantibus, via ſuperiori ad propria reverſus eſt. Iulij 16. triremes ex oriente revertebantur &c.

Ibid. linea 26. poſt vocem, commendandus, *adde*. ficat ex epiſtola quadam Sicilienſis concilij ad Carolum V. Imp. deſtinata conſtare poteſt, quam nos hic interſerendam curavimus, ut rei monumentum ad poſteros duret. quae talis eſt.

Cum, Sereniſſime Caeſar, non ſolum maxima pars Italiae & utraque Germania cum ampliſſimis Hiſpaniarum provinciis, ſed ultra metas etiam Herculeas, Fortunatae, Gorgades, & Heſperidum remotiſſimae nuperque conquiſitae regiones tuo pareant imperio, jamdudum has exiguas Tyrrheni maris inſulas, quaſi minutiſſimos ſcopulos, longè poſitus vix intueris, non tamen, ſi conſideres, cur Siciliam noſtram vel negligas vel in poſtremo loco habeas, immo eam maximi faciendam, non ex nobis, ſed ex clariſſimorum auctorum teſtimoniis agnoſces. Conſtat enim eam non ab hiſtoricis modo, ſed à poëtis etiam decantatam, & in cœlo ſtelliſicatam. Vnde liquet quanti fuerit apud antiquos pretij. Nam triangulum ſive deltatum juxta ſydus Arietis Siciliam eſſe in ſydera tranſlatam Iginius fabulatur. Si fertilitatem quaeris, hic fuit Cereris domus, quae frumenti culturam prima tradidit. Si artes, hic fuit officina Vulcani, hic machinator egregius Archimedes, Euclides geometra praeſtantiſſimus ex urbe Gela, Gorgias Leontinus rhetor. Hic Empedocles Agrigentinus philoſophus..... *Reliqua interciderunt*.

In veteri codice mſ. Collegii Sorbonici hæc habentur in fine libri tertii Periarchon.

IN nomine Domini. Dies ordinationis meæ, id eſt, Martini Presbyteri & Gaudioſi Diaconi. Hic eſt tertio Idus Martias, tertio poſt conſulatum Baſilii v. c. indictione VII. Item in Dei nomine dies ordinationis meæ, id eſt, Gaudioſi Presbyteri, indictione quinta decima, quarto decimo Kalend. Ianuarii, anno primo Domini Iuſtini Imperatoris, eodem Conſule, regnante Domino noſtro Ieſu Chriſto in ſecula ſeculorum. Amen.

Gaudioſi Presbyteri mentio apud ſanctum Gregorium lib. 5. epiſt. 12.
Gaudioſus defenſor lib. 7. indict. 11. epiſt. 38.
Gaudioſus primicerius lib. 7. indict. 11. epiſt. 54.

Ioannis Papæ VII. epiſtola ad Anglos.

IOhannes Epiſcopus Archiepiſcopis, Presbyteris, Diaconibus, & univerſis clericis per Anglorum patriam conſtitutis. Congregatis omnibus Anglorum proceribus qui tunc ad beatum Petrum degebant Apoſtolum, poſt alterutrarum partium congruas ratiocinationes, apoſtolicæ ſententia uſque adeo ſedis prævaluit ut voluntariè omnes Anglorum clerici ſub ipſis vigiliis ſancti Gregorii laicalem & ſinuoſum ſed & cunctum habitum deponentes, talares tunicas ſecundum Romanum morem induerent. Hujus rei gratia, quia & vos pari modo in ſanctæ Eccleſiae noſtrae corpore veluti propria membra amplectimur, pro deponendis laicalibus veſtimentis & ſumendis clericalibus infulis ſecundum Romanae Eccleſiae morem auctoritate apoſtolica monemus.

Capitula reſponſionum Nicolai Papæ ad legationem Salomonis Epiſcopi miſſi à Rege Hludowico Germanico.

FAteor veraciter apoſtolatum noſtrum commotum fuiſſe adverſus eum, non quia illicitæ copulae conſenſit, ſed quia ſicut non conſenſit, ſic non prohibuit. Et non ſufficit ad ſalutem non facere malum, ſi non faciamus bonum. Iob ſancto non ſufficeret ſolum quia ſimplex erat per innocentiam, niſi eſſet & rectus per æquitatem. Duo filii Iuda, iniquus ſcilicet & ſemen in terram fundens, duo genera hominum ſignificant, unum videlicet per malitiam nocens, & alterum per benivolentiam præſtare nolens. Sed utrumque Dominus iratus occidit. Rurſus qui nos vult ſimplices eſſe ſicut columbæ admonuit ut ſimus prudentes ſicut ſerpentes. Nam & ſpiritus ſanctus in columba & igne monſtratus eſt, quia omnes quos repleverit ſimplices & ardentes facit, ſimplices puritate, ardentes æmulatione. Videte ergo quomodo placere Deo ſimplicitas ſine zelo non poſſit. Talem igitur ſe debuit per zelum rectitudinis contra injuſtitiam exhibere, ut omnibus palam daretur intelligi juſto Regi rectoque principi non placere tam immane piaculum, maximè in ſuo ſanguine & in ſua carne. Sed cum ſimplices ità illum tepere vidiſſent & forinſecus nulla pro veritate commoveri æmulatione, arbitrati ſunt quòd niſi placeret illi, nullo modo tanto ſilentio uti potuiſſet. Vnde ſeducti ſecuti ſunt nefas ſicut nefas. Quod præcavens Eleazar, de quo apud Machabæos legitur, cùm juſſa prohibita perficere cogeretur, nec ſaltem æſtimari voluit talibus ſuaſionibus annuiſſe: cui cùm placere ob ejus reverentiam carnifices voluiſſent, & ipſe poſſet & mortem evadere & in legitimis Domini non peccare, maluit mortem eligere quàm vitam ad infirmorum enervationem diligere. Nam quid prodeſſet Deum in occulto non abnegare & tamen palam non glorificare? Denique cum Chriſtus ſit veritas, quiſquis pro veritate palam non certat, Chriſtum coram hominibus procul dubio abnegat.

I. Si voluntas ejus nec erat nec eſt nec erit in illa injuſta copula, Deo gratias agimus, quia valde diligimus illum. Et idcirco plurimum doleremus ſi, quod abſit, aliter eſſet. Sed quia Deo gratias Rex eſt & in ſublimi poteſtate conſiſtit, palam omnibus innoteſcat ſuam non eſſe in tali copula voluntatem; ut videntes homines ejus bona opera, glorificent patrem noſtrum qui eſt in caelis. Nemo quippe, ſicut veritas dicit, accendit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo ſunt. Ergo deſerat ſimulationem, & arripiat liberam audaciam, quam pro Dei nomine, non ſolum cum eſt Rex, verùm etiam ſi eſſet pauperrimus, apprehendere nequaquam formidare debuerat. Quia vero quando habuerunt ſynodalem conventum, ibi nec ipſe fuit, nec Epiſcopi de regno ipſius, hoc magnopere laudandum non eſt, eo quod ſi eſſent, forſitan contradixiſſent, forſitan aſcenderent ex adverſo, & opponerent murum pro domo Domini. Verùm melius judicamus eos ibi non fuiſſe quàm ſi eſſent & vel tacendo conſenſiſſent. Quoniam autem propter noſtram petitionem & amorem fratris ſui familiaritatem habuit cum illo, & regnum ejus ſtabilivit & adhuc ſtabilire vult, ſi noſtrae obedierit juſſioni bene facit. Sed, proh dolor, quid ei prodeſt regnum terrenum qui perdit aetherium? Vel cujus familiaritatis ſocietas haberi poteſt cum eo qui diſſociatur à Deo, & carnem ſuam odio habens, tollit membra Chriſti, & faciat ea membra meretricis.

II. Quòd ſi à via veritatis ille Hlotharius deviaverit & normae juſtitiae non obedierit, & domnus Rex Hlodovicus poſtulat noſtrum apoſtolatum, ſicut credimus quia ex cordis poſtulat ſimplicitate, & confidimus quia poſtquam noſtrum conſilium quaerit, non parvipendet, ſed obedienter perficiet, interea diſponimus eundem Hlotharium admonere, & iſte patruus ei ſimiliter faciat. Quòd ſi totiens conventus pare-

parere nobis diſtulerit, neminem Chriſtianorum cum eo volumus familiaritatem aliquam habere, ſed ſit ulteriùs omnibus ſicut ethnicus & publicanus cum familiaribus ſuis. Tu autem, ſanctiſſime Epiſcope, bene noſti quia ſaepe nonnulli compulſi redeunt ad viam ſalutis. Vnde ſi ſicut apud nos nullum potuit habere ſuae iniquitatis praeſidium, ita nullum inveniſſet apud patruos & fratres ſuos confugium, jam vel coactus rediret. Sed cùm invenit requiem apud hos & juramentum, reverti contempnit. Quia verò nos cum ſancta ſynodo juxta canones ea conditione Theodgaudum & Guntharium depoſuimus ut ſi juxta praecedentem conſuetudinem aliquid de miniſterio ſacro auderent contingere, nullo modo liceret eis nec in alia ſynodo reſtitutionis ſpem aut locum habere ſatisfactionis, ſed & communicantes eis omnes abici de Eccleſia, & maxime ſi poſtea quàm didicerint adversùs memoratos prolatam fuiſſe ſententiam, eiſdem communicare tentaverint, & nunc audimus Guntharium interdictum ſibi miniſterium uſurpaſſe, quapropter tale conſilium damus & per auctoritatem Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum principum & omnium ſimul ſanctorum patrum domno Regi Hludowico injungimus ut ab ejuſdem Guntharii vel etiam Theodgaudi communione ſe ſuoſque omnes & praecipuè Epiſcopos ſubtrahat, & à familiaritate eorum qui illis communicant vel quoquo modo ſavent ſe & ſuos quotquot poteſt contineat, ita tamen ſi verum eſt quod interdictum ſibi epiſcopale officium peragant, vel ſi conventicula contra diffinitionem noſtram in ipſos prolatam congregare tentaverint; ſimiliter & à Hlotharii communione ſe omnino ſuſpendat, ita duntaxat ſi idem Hlotharius monita noſtra negligens in copula Waldradae permanere delegerit, vel ſi cui cuilibet damnatorum praefatorum contra decreta noſtra renitenti communicare vel favere praeſumpſerit. Alioquin nec Dei nec beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli nec ſanctae catholicae & apoſtolicae Eccleſiae communionem habere proculdubio poterit.

III. Piae memoriae Hludovici Imperatoris ſtudium conlaudamus, praedeceſſoriſque noſtri ſanctae memoriae Gregorii veſtigia ſequi parati ſumus.

IV. Vt Epiſcopus Bremonenſis, licèt à Gunthario haec non potuerit dari licentia, nec ab eo tale quid peti debuerit, tamen pro amore domni Regis, quia pia eſt ejus petitio, cum noſtra auctoritate in praedicto loco Bremon poteſtatem & honorem archiepiſcopatus ſuper Danos & Suvevos habeat, & ſimili modo ſui ſucceſſores per tempora futura perpetualiter teneant atque poſſideant.

V. De Epiſcopo Radasbenenſis civitatis, ſi adeo ſicut dicis infirmatur ut de ovibus ſibi commiſſis nullam curam habere poſſit, ne ſine ſollicitudine paſtorali degentes oves Chriſti depereant, profiteatur ſcripto & propriae manus ſubſcriptione ſuo Metropolitano ſe nil lucri plebi ſibi commiſſae poſſe pro ſua gravi aegrotatione conferre. Sed & ſimili modo nunquam ſe deinceps epiſcopale officium repetiturum polliceatur; ſi tamen ejus in hoc tota voluntas eſt, & de ſanitate ipſius modis omnibus deſperatur. His ita geſtis, non talis qualem ipſe elegerit, ne contra canones ſucceſſorem ſibi ipſe elegiſſe videatur, ſed quem cleri & plebis cum conſenſu Metropolitani voluntas elegerit, is loco ipſius Epiſcopus modis omnibus conſecretur, de ipſa Eccleſia ſuperſtiti Epiſcopo ſtipendiis quandiu vixerit ſufficientibus per ſucceſſorem ſuum Epiſcopum ſubrogandis.

VI. De Hartuvigo Pazzouvenſis civitatis Epiſcopo, quem aſſeritis ante annos quatuor paralyſi percuſſum, ita ut nil valeat loqui, & Eccleſia ſibi commiſſa diſſipetur & ad nihilum redigatur, dum eſt omni paſtorali cura deſtituta & nulla epiſcopali providentia circumſepta, ſi ita eſt, debet idem Epiſcopus ſaltem ſcripto profiteri ſe officium illud non poſſe peragere. Quod ſi hoc agere non poteſt, quomodo poſſumus viventi Epiſcopo propriam Eccleſiam auferre, dum divitias miſericordiae Dei nullus comprehendere poſſit, & dum ipſi quae minùs putamus ipſius diſpenſatione occurrunt? Sit ergo cura rerum eccleſiaſticarum œconomo electo de proprio clero juxta ſacros canones commiſſa; & quae ad Epiſcopum agere pertinent, per Epiſcopum quem metropolitanus antiſtes ad hoc opus agendum elegerit interim gerantur. Aliter autem de hoc quàm de ſuperiore diximus, quia illius affatu ſcire poſſumus, iſtius vero voluntatem noſſe nequimus.

VII. De Epiſcopo juveni facimus quod piè à nobis Rex voluit poſtulare.

VIII. Similiter de Liudberto Archiepiſcopo facimus quod popoſcit.

IX. Hymnus angelicus, id eſt, *Gloria in excelſis Deo*, non eſt à Presbyteris niſi in paſchali feſtivitate dicendus, quod & liber ſacramentorum demonſtrat, & conſuetudo in Romana Eccleſia antiquitus obſervata patenter oſtendit, quam debere omnes in ordinibus eccleſiaſticis ſequi beatus Innocentius in principio decretorum ſuorum luculenter exponit.

X. Pro Rege Danorum, qui vovit votum Deo & ſancto Petro, gratias agimus eidem Deo, deprecantes pariter ut quod nobis de Cornelio centurione refertur faciat quoque clementer de hoc in proximo nos audire. Cui orationes & eleemoſynae etſi ante baptiſmum non profuerunt ad diluendam impietatem, profuerunt tamen ad cognoſcendam veraciſſimam pietatem.

XI. Quoniam nuntias quod fidelis Rex diſpoſitum habeat venire Tullinam & deinde pacem cum Rege Vulgarorum confirmare & Raſtitium aut volendo aut nolendo ſibi obiedientem facere, oramus omnipotentem Deum ut angelus qui fuit cum Iacob Patriarcha ſit quoque cum ipſo & cum omnibus ſuis, & bene diſponat iter ejus, & cum pace & gaudio revertatur ad propria.

XII. Quia vero dicis quod Chriſtianiſſimus Rex ſperet quod ipſe Rex Vulgarorum ad fidem velit converti & jam multi ex ipſis Chriſtiani facti ſint, gratias agimus Deo, quem precamur ut abundare faciat incrementa frugum in horreo ſuo. Iejunium vero pro eis & orationes, ſicut per te hortatur, Deo propitio faciemus.

XIII. Praeterea fateris quod devotiſſimus Princeps deprecetur nos ut ſi aliquis ſiniſtrum quippiam de illo nobis per miſſum ſeu per epiſtolam intimaverit, non ei credamus priuſquam ipſe venire praeſens vel ſuos idoneos legatos ad nos poſſit tranſmittere. Cui renuntiamus quia nos pignus repromiſſionis delectionis & devotionis ſuae retinemus. Cujus memores ſi quid de ipſo ſaevum fortè audierimus, tanquam ſi ranarum cantus declinare ſtudebimus. Verum ipſe ſemper operetur unde tripudiantes laetemur & ob id Deo gratias debitas perſolvamus.

XIV. Porro aſſeveraſti quod domnus Rex nobis ita deinceps obediens per omnia fieri velit ad noſtram mutuam ſanctaeque Dei Eccleſiae exaltationem ſicut filius patri & junior magiſtro, ſi ſpem firmam in nobis habere poteſt ſicut habuit poſtquàm nos Deus in ſancta hac ſede conſtituit. Cui intimamus uti poſt Deum talem in nobis ſpem habeat ut nullus ſit cui ille credat quod nos illi & ſuis non omne gaudium & omnem velimus evenire laetitiam, optantes ſcilicet & Deum omnipotentem inceſſanter flagitantes ut non ſolum in praeſenti ſeculo proſperè regnet atque per multa temporum curricula vigeat, verum etiam in futuro cum Chriſto ſine fine beatè vivat Deum ſicuti eſt contemplans.

Nicolaus Ludovico Imperatori.

CHriſtianae religioni nihil officit, immo proficit, ſi caritate magiſtra divino intuitu cum exteris quibuſque pro remediis & ſecuritate Chriſtianorum placitum inieritis, cum conſtet non ob aliud id fieri niſi ut fera ſaevitia eorum quae in fideles unanimiter exardeſcit aliquo modo refraenetur. Nam cum Salomonem cum alienigenis ad ſanctam gloriam multiplicandam & ad templum Domino facilius conſtruendam amicitiae foedera habuiſſe dominica ſciamus referente hiſtoria, quid mirum ſi pius Impera-

tor ad gloriam Dei & ad ſecuritatem ſanctae Eccleſiae, quae verè divinum eſt templum, cum exteris gentibus placitum confirmet; maximè cum piae memoriae Karolus abavus veſter nonum ad remedium & ſolatium Chriſtianorum qui in diverſis locis inter eos tanquam grana inter paleas tundebantur, placitum cum eorum principe noſcitur procul dubio perpetraſſe.

Nicolaus Karolo Regi majori Dilectus filius & coaequivocus veſter Karolus ad noſtram apoſtolicam nunc in praeſenti deſtinare ſtuduit paternitatem, intimans videlicet quod pro quadam femina à primo jam matrimonio relicta, quam ſine veſtro, quod non debuerat, conſenſu ſibi ſociavit in conjugium, veſtrae paternitatis offenſam incurrerit.

ITEM. De uxore filio veſtro conjuncta, ſi talis contra divinitatem invenitur cauſa pro qua nullo modo eam habere debeat, volumus nobis à veſtra dilectione mandari. Quod ſi nulla invenitur extare alia cauſa quod grave pariat peccatum, non reperitur auctoritas ut eorum ſcindi debeat conjugium, nec noſtrum eſt eis ſine manifeſta delicti culpa ſuae ſeparationis inferre praejudicium.

ITEM. Quamquam ſciamus filiam veſtram, ſi libet, poſſe vos Balduino legaliter in uxorem dimittere & pietatis veſtrae clementer gratiam impertiri, non tamen juſſa miſimus, ſed preces obtulimus.

Diſt. 50. cap. 8. Clericum.

Nicolaus Gusfredo Morinenſis Eccleſiae Epiſcopo. Clericum qui paganum occiderit non oportet ad gradum majorem provehi, qui carere debet etiam adquiſito. Homicida enim eſt. Nam cum diſcreti ſint milites ſeculi à militibus Eccleſiae, non convenit militem eccleſiae ſeculo militare per quod ad effuſionem ſanguinis neceſſe ſit pervenire. Denique ſicut turpe ac pernicioſum eſt laicum Miſſas facere, ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti conficere, ita ridiculum eſt & inconveniens clericum arma ſuſtollere & ad bella procedere, cum Paulus egregius praedicator dicat: *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus*; ac ſic liquido verſa vice, nemo militans mundo implicat ſe negotiis ſpiritualibus.

Bernardo illuſtri viro filio quondam Bernardi glorioſi Comitis. Curae quam pro cunctis Dei Eccleſiis circumducimus officium nos cogit pro univerſorum Chriſtianorum ſalute fore ſollicitos. Quamobrem & de te quoque providentiam agentes, audimus, quod non optabamus, ita te contra Deum efferri ut Chriſtianum populum depraedans in regno filii noſtri glorioſi Regis Karoli numeroſa mala exerceas, adeo . . . . . .

Ex decretis Nicolai Papae.

MAtricida per unum annum Eccleſiam non ingrediatur, ſed ante fores Eccleſiae orans Deum perſeveret. Expleto anni circulo Eccleſiam intrans inter audientes ſtet, & nondum communicet. Completis trium annorum circulis ſacrae communionis gratiam percipiat. Oblationes non offerat niſi poſt ſeptem annorum curricula. Quibus annis carnem non manducet, vinum non bibat, exceptis diebus feſtis atque dominicis. Et à Paſcha uſque ad Pentecoſten nullo vehiculo ducatur, ſed pedibus proficiſcatur. Arma non ferat niſi contra paganos. Jejunet tres hebdomadas uſque ad veſperam. A conjuge legitima non ſeparetur, ne in fornicationem corruat. Si ante trium annorum curſum vitae finis illi appropinquaverit, corporis & ſanguinis Domini particeps fiat. Si tamen illius converſationem fontemque lacrymarum in omnibus videritis floridis actionibus & optimis operibus pullulare, humanius circa eum veſtra ſollicitudo pervigil appareat, mitiſque de omnibus demonſtretur.

Vide epiſtolam Nicolai I. ad Rivoladrum Epiſcopum & Ivonem part. 10 cap. 33

Ex decreto Adriani Papae II. ad Epiſcopum B.

ADrianus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri B. Cathal. Epiſcopo ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ad apoſtolicae ſedis notitiam tua fraternitas noverit perveniſſe inter quendam parochianum tuum & filiam cujuſdam viduae, utriuſque partis aſſenſu, conſentientibus etiam parentibus & amicis, matrimonium quondam fuiſſe contractum. Sed quia ſacerdos datae utrique nec non interfuit, cum tamen alii teſtes legitimi plures interfuiſſe noſcantur, utrum hujuſmodi matrimonium ſtare debeat, an etiam irritum habeatur, quaeſtio inde, ſicut nobis relatum eſt, agitatur. Ut autem omnis quaeſtio ſuper eodem matrimonio de cetero ſopiatur, per apoſtolica tibi ſcripta mandamus quatenus hujuſmodi connubium diſſolvi nullatenus patiaris, ſed firmum facias atque inviolabile permanere. Si enim aliàs perſonae convenientes & legitimae fuerint & contractus ipſe legibus concordans, ita quod non videatur ei de ſacris canonibus obviare, pro eo quod ſacerdos abſens fuerit, tale matrimonium non debet ullatenus impediri.

Iohannis Papæ VIII. epiſtola ad Ludovicum II. Imperatorem.

IOhannes Epiſcopus Hludowico Imperatori inter cetera.* Nam monaſterium ſanctæ Mariæ in Comaclo, quod Pompoſia dicitur, & monaſterium ſancti Salvatoris in monte Feretri, aliudque monaſterium quod vocatur ſancto Probo, atque colonos in territorio Ferrarienſi & Adrienſi & Gallicata & Faventillam Ravennati Archiepiſcopo non abſtulimus, ſed ea monaſteria & loca ab anteceſſoribus noſtris poſſeſſa reperientes poſſedimus hactenuſque jure proprio retinemus. Alia quoque loca & villas & praedia de quibus aliquam functionem per D. jam annos Eccleſia Ravennas recepit, volumus ut priſtinam functionem & dationem eadem Eccleſia deinceps recipiat. Et quia eidem Eccleſiae alia loca nec tulimus nec occupari fecimus, habeat quae hactenus habuit abſque praedictis locis, id eſt, Gallicata & maſſa Fuventilla, & abſque praefatis monaſteriis, quouſque in praeſentia noſtra & ipſa loca, quae ſua eſſe putat, noſtrae potius Eccleſiae lege & ratione pertinere omnimodis cognoſcaris. Datum IIII. Kal. Febr. indictione VII.

Iohannes Epiſcopus Angelbertæ Imperatrici inter cetera. Ad hoc uſque malum crevit & incraſſatum eſt ut factione Ravennatis Archiepiſcopi Maurinus cum ſuis complicibus, qui excommunicati & anathematizati à nobis jam ſunt, Ravennam ingrederetur & fidelium noſtrorum res cum eis funditus raperet ac devaſtaret, adeo ut claves civitatis Ravennae à Veſtarario noſtro violenter ſubtraheret & pro libitu ſuo, neſcimus cujus auctoritate, ipſi Archiepiſcopo, quod nunquam factum fuiſſe recolitur, poteſtativè concederet.

Iohannes Epiſcopus Annoni Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopo. Efficaciam tuae fidelitatis circa ſedem apoſtolicam, quam nimirum litteris tuis extuleras, operibus te approbare velle ſatis devotiſſimè promittentem & gratanter accepimus & pro commendatione rerum Romanae Eccleſiae proviſioni tuae, ut aſſeris, commiſſarum. Noveris itaque nuperrime nos litteras dilecto filio noſtro Hludowico Regi ſed & Epiſcopis & Comitibus Italici regni qui earum redditus nobis deferri ſalvos faciant tranſmiſiſſe, nihilque aliud ſupereſſe cognoſcimus niſi ut aurum aliaſque ſpecies quas te collegiſſe fateris ſimul cum praeteritae indictionis qui minus fuerunt redditibus ſub omni plenitudine nobis per totum Septembrem futurae VII. indictionis aut per temetipſum deferas aut tranſmittas, ſciens quia ſi hoc condicto tempore redditus nobis non venerint, nullius alterius niſi tuae moroſae negligentiae ſpecialiter imputandum. Precamur autem ut optimum organum cum artifice qui hoc moderari & facere ad omnem modulationis efficaciam poſſit ad inſtructionem muſicae diſciplinae nobis aut deferas aut cum eiſdem redditibus mittas: quatinus dum vile metallum beato Petro conferre feſtinas, ab eo aurea regni caeleſtis munera capeſſas.

MONU-

MONUMENTORUM HISTORICORUM

APPENDIX

JOANNIS DOMINICI MANSI

C. M. D. L.

PRÆFATIO

In priora Opuſcula.

QUæ hic omnium prima exhibeo Opuſcula tria ſuffecit mihi Codex MS. Bibliothecæ illuſtriſs. Capituli majoris Eccleſiæ Lucenſis, quadratis, quas Longobardicas vocant, exaratus literis, Caroli Magni ævo deſcriptus, uti P. Mabillonius oculatus teſtis olim dum Lucæ eſſet agnovit, & ego in Commentario de illo ſcripto & evulgato inter Opuſcula P. Calogeru tom. XLV. demonſtravi. Publica luce dignu cenſui, tum ex antiquitate ſua, cum pariter quod aliquid continere judicaverim aptum ſive ad rerum veritatem eruendum, ſive ad erutam jam illuſtrandam atque confirmandam. Quem vero in uſum valere ſingula exiſtimem in hac Præſatione mea indicandum modo ſuſcipio.

Principem locum dedi Opuſculo de Genealogia Veterum Patriarcharum *ac ceterorum uſque ad Jeſum Chriſtum, & a Jeſu Chriſto uſque ad S. Cyprianum, & ab illo ad tempora ſcriptoris. Scribebat vero ille in Africa ſub Genſerico. Quo in nomine emendandus venit P. Mabillonius qui in ſuo Itinerario Italico hunc ipſum codicem, & ex eo Opuſculum indicans, ex poſtrema ejus pagella, vetuſtate & affrictu peſſime habita & fere deleta, aliquid exculpere nitens, legiſſetque expreſſum* erici, *nec valens præcedentes ſillabas elicere, ſubſtituit in margine ex conjectura,* Theoderici. *Verum Genſerici ſeu ut ibi ſcribitur* Geiſerici *legendum, tum literarum veſtigia diligentius ad lucem ſolemque explorata demonſtrant, cum etiam confirmat nomen idem ſæpius recurrens, ubi integris literis conſervatur. Quin & annum ipſum Genſerici, quo iſta ſcribebat Author, diligenter ſignat, ſcilicet ejuſdem Regis XXIV. Quis iſte Genſericus ſit & quo anno æræ vulgaris incœperit, inferius indagabo.*

Hebraicum textum nec conſuluiſſe Authorem, nec Hebraicè peritum demonſtrant nominum interpretationes Hebraico minime reſpondentes, ſicut potiſſimum elucet in voce Laminir *a Vulgatas reddita* aquas calidas, *hic vero retinetur; & eſt vox in ſeptuaginta expreſſa, ubi tamen eſt non* Laminir, *ut hic, ſed* ιαμειν, *ex quo reſultat hiſtoricum noſtrum verſionem potius ſeptuaginta, quam Hebræum textum conſuluiſſe, in Hebræo enim eſt* Haciemim. *Quin & neque ſeptuaginta habuiſſe præ oculis cenſeo, cum verſionem illam minus exacte retinuerit. Verſionem igitur aliquam latinam ſequitur, cujuſmodi plures extitiſſe ex ſeptuaginta deſumptas S. Hieronymus admonuit. Idipſum etiam demonſtrari poteſt ex ſupputatione annorum, in qua ſeptuaginta potius quam Hebræum textum ſequitur; licet neque ipſis Græcis Interpretibus conſtanter adhæreat; ut ex annorum ſupputatione ſatis apparet.*

Cum igitur ex his conſtet verſionem aliquam latinam anonymum hunc conſuluiſſe, uſui eſſe poterit illis qui de vulgata latina hodie ſolliciti ſunt.

Dignum etiam animadverſione judico, afferri hic nonnulla ex Tertio Libro Eſdræ, quæ facile digna erunt lectorum meditatione, tum ex antiquitate ſcriptoris, cum etiam quod intelligatur jam tunc verſio aliqua latina libri hujus extitiſſe. Neſcio inſuper an alius ſit vetuſtior Auctor qui libri hujus meminerit. Cum vero literæ Artaxerſis ex alia verſione, quam nunc extat in noſtris Bibliis, legantur, deduci hinc recte poteſt verſionem novam hujus Libri quemadmodum & factum eſt de aliis

S. Scripturæ libris, adornatam fuiſſe. Reſultat etiam ex his omnibus interpretationem nominum Hebraicorum alium tunc extitiſſe, quamque a S. Hieronymo evulgata eſt. Nec facile credo hanc ipſam interpretationem ab ipſomet Anonymo primitus inductam eſſe, ſed accepiſſe ex ſua latina verſione, vel ab alio quopiam antiquo, qui ex S. Hieronymo non profecit. Forte igitur idem S. Hieronymus nequaquam primus habendus eſt ex quo interpretationes iſtæ latinis innotuerint, licet hoc de ſe idem S. Doctor affirmet in præfatione opuſculi ſui De interpretatione nominum Hebraicorum.

Unde vero deducta ſit Chronologia illa, quam auctor noſter ſectatur, ignorare me penitus profiteor. Suſpicabar ex Julio Africano, utpote ejuſdem regionis ſcriptore; ſed facta eorum quæ nobis ſuperſunt de Julio Africano cum hoc noſtro collatione, reperi non ſatis inter ſe utroſque cohærere, niſi forte diſcrimen hoc ex oſcitantia ſcriptoris hujus codicis provenerit, quæ ſane magna eſt ac prorſus incredibilis.

Ad lectoris palatum magis eſſet poſtrema Opuſculi hujus pagella in qua propius ad tempora ſua author accedens, magis etiam credibilia & probanda obtuliſſet; at dolendum eſt protritam eſſe adeo pagellam illam ſenio & incuria antiquorum poſſeſſorum, ut vel literæ prorſus deletæ ſint, nec earum veſtigiis remanentibus. Curavi diligenter labore & induſtria aliquid exculpere, ac pervici nonnulla, ut eruerem ea quæ hic a me repræſentantur; nec ſine fructu, nam ex fruſtulis hiſce diſcimus qua potiſſimum die Donatiſtarum perſecutio Carthagine cœperit; emendatur etiam data legis Honorii, cujus ſubſcriptio in codice Theodoſiano ſignatur pridie idus Februarii; hic enim habemus publicatam eſſe Ravennæ ipſis Februarii Kalendis. Forte tamen lex a Principe obſignata Kalendis Februarii, publice annunciata eſt pridie idus ejuſdem menſis. In hac ipſa vero pagella Chronologiæ ratio eſt accuratior, eaque non a die Natali Domini, ſed ab ejus Paſſione, ut plerumque veteres ante Dionyſium Exiguum, deducta eſt. Igitur a Domini paſſione, quam ſcriptores iſti veteres conſtituerunt ſub duobus Geminis Coſſ. anno æræ vulgaris 29. & in Africa id moris erat ſolemne, ut ex ſequenti opuſculo planum fiet, cum a Paſſione Domini annum, quo Auctor ſcribebat, ſignet 434. annus quo hoc Opuſculum conſignabatur literis currebat æræ noſtræ an. 463. Cum vero hunc ipſum illiget cum anno Genſerici 24. facta rite deductione agnoſcimus Genſericum regnare cepiſſe anno æræ vulgaris 439. Atqui iſta non cohærent epochæ communius a Chronologis receptæ de initio Genſerici qui primus Africam occupavit; hunc enim regnum obtinuiſſe ſtatuunt anno æræ vulgaris 429. Nodum hunc nequaquam ſolverimus, niſi Genſericum hunc ſtatuerimus prioris illius Genſerici ſucceſſorem, & forte eundem eſſe cum eo quem Veteres Hunnericum appellant Genſerici filium & Regni hæredem. Cum hac Chronologia convenit Auctor Africanus ſequentis Opuſculi qui copulat annum 426. a Paſſione cum anno Genſerici XVI. quæ ſane duo dicta rite ſupputatione Genſerici exordia retrahunt ad annum 439. Sunt itaque diligenter Genſerici duo, pater filiuſque diſtinguendi, ne ſi unus admittatur confuſio lectoribus inducatur.

Hinc de auctore ſecundi quod hic ſubjicio Opuſculi ac de tempore quo ſcribebat edocemur: chartis mandare ſua dicit Auctor ejuſdem anno XVI. Regis Genſerici, qui eſt æræ communis 455. Igitur eo tempore computus iſte Paſchalis datus eſt, quo vix ceſſaverant Africanos inter & Romanos lites de anno Paſchali anni 444. contendentibus Romanis aſſignandum fuiſſe Paſcha ejus anni diei non. Kal. Maji, latinis vero diei VII. Kal. Aprilis. Qua de re legenda epiſtola S. Cyrilli Alexandrini ad S. Leonem, & præmiſſa a Ballerinis eidem epiſtolæ, ſeu potius epiſtolæ fragmento admonitio. Huic ergo fragmento dilucidando plurimum fore valiturum hunc Paſchalem computum, nunc primum a me, ut arbitror, vulgandum cenſeo. Ea occaſione ſcripta utrinque plurima prodiiſſe viu dubito. Diſceptatum eſt etiam de eodem cyclo Paſchali annorum LXXXIV. in quo alii errorem ſuboderati ſunt; alii vero rationes nonnullas inivernnt ut illum cum veritate componerent. Inter iſtos ſcriptores fuit Agriuſtas ille Thimidenſis Afer cycli propugnator. Adverſus illum ſcripſit anonymus noſter qui cyclum ita defendit, ut aliquid in illo erroris eſſe quod ipſe emendat, agnoverit. Codex unde hoc deſumpſi mendoſiſſimus eſt, ex quo fit ut interdum, nec ſenſus ipſe ſcriptionis appareat. A correctione tamen abſtinui, ne forte cogam lectores mea legere potius, quam quæ auctoris ſunt. Grammaticæ leges nullæ, vel fere nullæ ſervantur, ad quas tamen tunc illas redegi, cum nullum irrepere dubium poterat de mente auctoris. Demum prætereundum non judico cycli annorum LXXXIV. authorem, aliunde, ut opinor, ignotum, ex hoc primum Opuſculo in lucem prodire; fuiſſe enim Auguſtalem quendam hic legimus. Uſus igitur in eo ſit cycli annorum LXXXIV. quem potiſſimum tunc temporis invaluiſſe apud latinos non latet eruditos.

Mentio in eo fit Hilariani cujuſdam ad quem directum fuiſſe auctor ſcribit tractatum de ratione Paſchali editum a quodam Agriaſtia cive Municipii Thimidenſium Regiorum. Municipium iſtud ſitum erat in Mauritania Cæſarienſi, cum inter Epiſcopos ejus Provinciæ in collatione Carthaginenſi legatur Securus Epiſcopus Timidanenſis. De Agriaſtia nihil quicquam legi. Hilarianus idem facile eſt cum Q. Julio Hilariano qui Cæſario & Attico Coſſ. nempe anno Chriſti 397. ſcripſit de Paſchali circulo libellum, quem e pluteis Taurinenſibus extractum Pfaffius bibliothecarius Tubingenſis Pariſiis anno 1712. vulgavit, ac de hoc opuſculo ſatis.

In meis literis typis excuſis horum anecdotorum editionem annunciantibus, evulgandam ſpopondi portionem quandam libri XVIII. hiſtoriæ Plinii ſenioris, ſed illam conferens cum edito, reperi lectionem mei codicis, ante annos circiter mille ſcripti, fœde deformatam eſſe ab imperito ſcriptore, nihilque bonæ frugis continere, ut oleum & operam perderet ille qui hac lectione occuparetur. Ne proinde eruditi graventur inutilibus ſumptibus omittendam omnino cenſui.

Quar-

Quartum ſuccedit opuſculum ſeu epiſtola Alcuini ad Carolum Magnum, ſive ut melius dixerim, ſcarumpus, qua voce ætate Caroli Magni deſignabatur fragmentum epiſtolæ Alcuini a Jacob Monacho excerptum. Hanc epiſtolam ego paucis ab hinc diebus tranſmiſi ad P. Frobenium Forſter Ordinis S. Benedicti Prioris & Bibliothecarii S. Emmerami Ratisbonenſis edendam inter opera Alcuini, quarum editionem parare ſe literis typis editis annunciavit. Cum vero caſu quodam acciderit, ut remanſerit apud me tabula expanſa Kalendarii, quæ opuſculo huic in meo codice adjungitur, ideo hic ad integritatem operis ea adjecta tabula omnia recudenda cenſui. Quis fuerit Jacobus iſte Diaconus tempore Caroli Magni florens ignorare me fateor; plures enim erant ætate illa Jacobi in Hiſtoria celebres, de quibus conſule annales P. Mabillonii; forte tamen idem eſt cum authore opuſculi de natura rerum, *quod ex eodem codice Lucenſi vetuſtiſſimo hic ſtatim exhibeo. Nolo tamen mireris lector ſi Carolum Magnum Regem Davidem appellari hic ab Alcuino animadverteris; id enim ſolemne Alcuino fuiſſe cum ſcriberet ad Carolum Magnum ex vulgatis alias Alcuini epiſtolis intelligimus.*

Præcedenti epiſtolæ adjungo opuſculum de natura rerum *a Jacob* Dei famulo, *ita enim ſe in præfatione appellat conſcripto. Forte idem fuerit hic Jacobus cum Jacob Diacono ex præcedenti fragmento noto; forte tamen & alius ab eo diverſus, nam ibi Diaconum ſe nuncupat, hic vero Dei famulus, quo nomine diſtingui Monachi conſueverant. Facile tamen unus idemque Jacob & Diaconus & Monachus erat. Utcumque ſit ſcribenti hoc opuſculo Jacob præ oculis fuiſſe libellum S. Iſidori eodem titulo inſignitum ſat conſtat, cum utrinque & idem ſit titulus & eadem plerumque capita, ac capitum tituli, quamquam noſter diffuſior eſt aliquando, aliquando contractior. In exordio etiam operis uterque inter ſe non convenit, ut legenti ac conferenti planum fiet.*

ANONYMI LIBELLVS
DE GENEALOGIIS PATRIARCHARVM

GENEALOGIÆ TOTIVS BIBLIOTHECÆ ex omnibus libris collectæ veteris novique teſtamenti, in quibus prophetiæ cum nominibus & tempora omnium prophetarum uſque ad beatiſſimum Cyprianum deſignantur; & ad noſtram ætatem quid fuerit geſtum apertiſſime monſtratur: ex hiſtoriis collectum legalium mandatorum.

IN principio homo primus unde in ſæculo apparuiſſe cognoſcitur.

Audiamus: ſi natus eſt, habet genitores, ſi factus eſt, habet materiam, ſi prolatus eſt, habet authorem. Dei omnipotentis utique ſapientia limum a terra ſumens paterno imperio hominem facere cogitavit; & cum ſolitarius ac ſingularis ab ipſo Domino factore & conditore ſuo viſus fuiſſet, os de coſta ejus ſumens, mulierem illi adjutorium fecit, ſerpentis namque confecta venenis per invidiam diaboli mors introivit in orbem terrarum, & regnare cœpit ab Eva uſque ad Mariam Virginem unitam Domini caſtitatem; ſicut enim per mulierem nata eſt mors, ita & per mulierem nata eſt reſurrectio mortuorum. Ipſe eſt enim Adam qui cognovit mulierem ſuam Evam excluſus de paradiſo in terra Naid, & concepit & peperit Cain ex ſemine criminationis, luctus & vaporis, & adhuc adjecit parere, & peperit Abel fratrem ejus, & factus eſt paſtor ovium; Cain autem agricola. Et factum eſt poſt dies, attulit Cain cum eſſet jam aetate legitimus, ex fructibus terrae hoſtiam Deo, & Abel attulit ex primogenitu ovium ſuarum, & ex adipe illarum. Et reſpexit Dominus in Abel & in muneribus ejus; in Cain autem & in hoſtiam ejus non reſpexit, ut unum martyrii gloriam deſtinaſſet, alium verò homicidarum principem collocaſſet, eo quod ille diabolus, qui patres eorum de paradiſo excluderat, neceſſe haberet, ut & filios eorum ad mortis periculum deduxiſſet. Tunc ingreſſus eſt in cor Cain, & dixit Cain ad fratrem ſuum: *tranſeamus in campum*. Et dum eſſent in campo exurrexit Cain ſuper Abel fratrem ſuum, & occidit eum. Et adjecit adhuc Adam cognoſcere mulierem ſuam, & concepit & peperit ei filium loco Abel, qui dicitur Seth, cujus nomen lingua latina reſurrectio dicitur, quia ab ipſo reſuſcitavit Dominus ſemen juſtum, a cujus progenie pervaniemus uſque ad Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum per generationes ſingulas ſibi invicem ſuccedentium. Ipſe eſt Seth qui genuit Aenas; Aenas enim lingua latina obliviſcens dicitur. De ipſo natus eſt Chainan, cujus nomen appellatur nativitas Dei. Nam ipſe Chainan genuit Malelel, cujus nomen dicitur mutatio Dei. Et Malelel genuit Jaret, cujus nomen deſcenſio dicitur. De ipſo natus eſt Enoch, cujus nomen latina lingua renovatio interpretatur, quia Deus per ipſum renovaturus eſt mundum in illis diebus quando Antichriſtus multam faciet vaſtationem; tunc ipſe & Elias ſimul prophetabunt mille ducentis ſexaginta diebus, & interficiet eos Antichriſtus ubi & Dominus eorum crucifixus eſt. Sed ne quis dicat quod in Hieroſolymis crucifiguntur, ubi & Chriſtus Dominus crucifixus eſt, hoc unique dicit ubi & Dominus eorum crucifixus eſt, ideſt in regno Romano. Nam ipſe Enoch genuit Matuſalam, qui Matuſala latine interpretatur miſſus. De ipſo natus eſt Lamech, cujus nomen per interpretationem bonae mentis dicimus. Ipſe eſt qui prophetavit de filio ſuo dicens hic nobis dabit requiem ab omnibus operibus noſtris; nam ipſe Noe ideſt requies appellatur.

Incipit origo Cain.

TRanſeamus ad originem Cain, & tunc ad generationem Noe revertemur. Poſteaquam enim Cain a Deo maledictus fuiſſet, ut nec quiſquam eum occideret ſignum adeptus eſt malum, quod nunc ſi quis acceperit in fronte ſua aut in manu dextera bibat ipſe de vino irae Dei mixto in poculo irae ejus & punietur in conſpectu electorum Angelorum ejus, nam nomen ejus lingua latina in perpetuum creſcens dicitur; idem enim hoc nomen acceperat, quoniam uſque ad Chriſti adventum filii Cain ejus conſortes occiſuri eſſent chriſtianos, veſtigia Abel fratris ejus ſequentes. Igitur iſte Cain genuit filium nomine Enos, qui Cain dum ex ſerpente naſcitur Lothum generaſſe cognoſcitur, tunc aedificavit civitatem, & poſuit ei nomen filii Su..... nos; haec eſt civitas ſanguinis, quae & nunc effundit ſanguinem Chriſtianum; haec enim civitas in terra Naid fabricata cognoſcitur, & viva eſt. Ipſa terra interpretatur, quae in fine uſque Chriſtianos perſequitur, qui fideli vocabulo nominantur. Nam ipſe Enos genuit Gedam. Ipſe habuit murorum ſcientiam. De ipſo natus eſt Malelel, cujus nomen interpretatur auditio fortis, & de Malelel natus eſt Matuſalan, qui genuit Lamech illum, qui habuit uxores duas, una nomine Ada, quae interpretatur teſtimoniata, alia nomine Sella, quae interpretatur adumbrans ſe ipſam. Ipſe eſt Lamech qui dixit mulieribus ſuis: audite vocem meam mulieres Lamech, & continete auribus veſtris verba mea, quia virum occidi invulnerem & juvenem in libore meo, virum dicendo Chriſtum Chriſtianos dictos juvenem autem populum eſſe a Judæis Chriſtum a paganis & hæreticis chriſtianum occidi, vel uti reum veriâ vice videmus (*ſic*) ut pro Abel Cain dicatur, qui pro Chriſti nomine laniatur. Et ſequitur dicens quoniam ſepties vindicatus eſt de Cain, de Lamech autem ſeptuagies ſepties; hinc eum apparet occidiſſe Cain, nam de muliere ſua Adam genuit Hobel, qui eſt pater habitantium in tavarnaculis, & alium nomine Jubal. Ipſe eſt Jubal, qui oſtendit pſalterium & citharam. Nam de Sella natus eſt ei Thobel qui fuerat faber ferrarius & aerarius, & ſoror ejus fuit Noema. Ipſa eſt, quae pſallebat voce non organo, per harum enim generationes increvit hominum multitudo, quoadusque ſuper eos advenit orrenda cathago; & operuit eos cathaclyſmus & diſperdidit eos, quoniam miſcuerant ſe filii Dei cum filiabus hominum, & non intenderunt praeceptis ejus, quia excoecaverat eos malitia ipſorum, & non ſperaverunt ſibi interitum eſſe futurum.

Incipiunt generationes Noe. Redeamus igitur ad Noe, qui genuit ante diluvium filios tres, & ſortiti ſunt uxores, fuerunt enim in domo ejus animae VIII. De eis meminiſſe dignatus eſt Apoſtolus dicens: *octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam, ſicut & vos modo baptiſma ſalvos faciet.* Fiunt igitur a protoplauſto Adam uſque ad Noe, ideſt uſque ad generationem Sem filii ejuſdem Noe anni duo milia centum quadraginta duo, & a generatione Sem uſque ad cathaclyſmum ideſt ad generationem Arphaxat filij Sem, qui ſtatim poſt cathaclyſmum naſcitur anno centeſimo, Fiunt omnes anni duo milia ducenti XL. duo. Cathaclyſmus enim latina lingua ſecundum judicium appellatur.

Incipiunt generationes Sem filii Noe. Noe autem genuit Sem, qui dicitur latine nomen, & ſortitus eſt uxorem nomine Norea, de ipſa natus eſt Elam. Elam interpretatur ſaeculum. Inde nati ſunt Elamitae, & frater ejus ſecundus dicitur Aſſir, quem Nebrod gigans nepos patrui ſui Cham de terra Sennar excluſit, ideſt de terra ſervili. Tunc fugiens condidit Nineve & Roboth civitatem & Chalech & Daſſen inter Nineve & Chalech. Haec eſt civitas illa magna eorum, quam Jona propheta per iter trium dierum circuivit. De ipſo Aſſir Aſſiri nati ſunt, qui in opitulationem venerant Caldeis adverſus filios Iſrael ad Hieruſalem. Continetur autem eorum regio his modis ab India ad Malicum inſulam adfirmat eſſe quindecies centena milia paſſus. Malicum verò ſcenio ducenta XX. quinque milia. Inde ad inſulam Madano (*ſic*) confici ad apertum mare decem & octies centena & ſeptuaginta quinque milia praeter regiones humano generi inacceſſas. Hoc Solinus adſeruit, & adtingunt uſque ad Æthiopiam per centum viginti ſeptem regiones ſatrapum. Haec ſunt habitationes Perſarum gentium & Medorum. Alius vero Arfaxat tertius filius Sem, qui dictus eſt Leo veniens, quartus vero Lud qui dicitur naſcens, quintus Aram qui dicitur altus. De ipſo Aram nati ſunt filii quatuor. Primitivus nomine Obs, qui dicitur chorus. Secundus El qui dicitur in perpetuum; El enim Deus dictus ideſt perpetuus. Tertius Gatera, qui dicitur exuperans, quartus veru Moſoch qui & ſagittarius. Nam filius Sem ſextus qui dicitur Chanaam luterpretatur nativitas Dei. Hi ſunt ſex filii Sem & Norea cum nepotibus ſuis. Nam Arphaxat filius Sem tertius qui dictus eſt Leo veniens; ideo enim hoc nomen acceperat, quia ex ipſo leo verus futurus erat Dominus Jeſus Chriſtus. De ipſo enim Arfaxat natus eſt Sala qui dicitur nuntius. Ex ipſo Sala natus eſt Eber qui dicitur transflumen. Nam ipſe Arfaxat filius Sem vixit annis centum ſexaginta quinque & genuit Sala. Et vixit poſtquam genuit Sala annis quadringentis XXX. & genuit filios & filias, & deceſſit quinta generatione.

Incipiunt generationes Cham filii Noe.

Redeamus & ad Cham filium Noe, qui dictus eſt callidus, & ſortitus eſt uxorem nomine Auſe ex ſemine gigantum, qui genuit filium primitivum nomine Chus. Hic obtinuit Æthiopiam contra Ægyptum, & de ipſo nati ſunt filii ſex, & iſta nomina eorum: primitivus Saba interpretatur Tote & venit inde Saba gens, de qua gente fuit illa regina Auſtri, quae venerat audire ſapientiam Salomonis, ſecundus vero Evilad, qui dicitur parturiens, tertius Sabata, ideſt tolle tu; quartus Regma ideſt clamatus, huic erant filii duo, primitivus Sabam, ideſt condemnatus, & ſecundus Judas, ideſt confitetur. Quintus vero filius Chus Sabacatha fuit nomen ejus, ideſt ornatus. Sextus vero Nebrot, ideſt rebellans; hic eſt Nebrot gigans qui fuit venator ante Dominum, inde naſcuntur Chaldei.

Ipſe eſt, qui excluſit Aſſyr filium Sem, ideſt filium patrui patris ſui, & in ejus terram ædificavit Babylon, & Orech, & Archad, & Chalane intrinſecus in finibus Canaan. Sedet autem Babylonia in millibus ſexaginta, muri ejus alti pedibus ducenti & lati pedes LXX. & hoc Solinus aſſeruit qui totum deſcribit ambitum mundi. Secundus autem filius Cham meſtrem fuit nomen ejus, ideſt totum moleus. Hic obtinuit Ægyptum, huic nati erant filii ſex, & iſta nomina eorum; primitivus Ludin ideſt ſui negotii homo, ſecundus Emimegim, ideſt prophetatus eſt, tertius Latiſin, ideſt iracundus, quartus Neptabin ideſt inflatus, quintus Patroſin, ideſt crudus, ſextus Caſlonin, ideſt cornutus. De ipſo Caſlonin nati ſunt Filiſtini & Chapterini. Tertius vero filius Cham Phut fuit nomen ejus, ideſt perfectus, hic nuſquam comparuit; quartus veru Chanan, ideſt adorans iniquitatem, nam ipſi Chanaan nati ſunt filii undecim; primitivus Siduna, ideſt exivit in judicium venatrix. De iſto nati ſunt Sidonienſes, unde fuit Jezabel, quæ colebat idolum Sidonienſium Baal, ſecundus vero Cettheus, ideſt peccans; tertius Jebuſeus, ideſt confuſus. Hic ædificavit Hieruſalem, propterea Jebus dicta eſt ſecundum nomen ejus; quartus Amorreus, ideſt bilinbundus; quintus Gergeſſeus, ideſt creditus; ſextus Evveus, ideſt coluber; ſeptimus Aruceus, ideſt Scotomatus; octavus Aſenneus, ideſt non eſt ejus; nonus Azirius ideſt iracundus, decimus Samareus ideſt audivit reum, undecimus Amattheus, ideſt delinquens.

Hi

Digitized by Google

Hi ſunt filii Chanaan undecim. Et poſt hoc diſperſæ ſunt tribus Chananeorum, & factæ ſunt fines Chananeorum a Sidone uſque quo venias a Gerara & Gaza, Aſcalona, Azotu, & Geth, & uſque quo venias Sodoma, & Gomorra, Adama, & Seboin, & uſque Laban, quæ dicitur Segor, ubi coufugerat Loth & ad omnem terram Chanaan. Hi turrem ædificaverant ex lateribus coctis, & bitumen eis fuerat pro luto. Et ibi confudit Deus linguas eorum, ut quod quis poſtalabat non hoc acciperet. Hoc temporibus Eber factum eſt, unde lingua hebræa dicta eſt, ſecundum Hebræos.

Incipiunt generationes Japhte filii Noe.

Tertius vero filius Noe nomine Japhet, qui dilatio interpretatur. Huic erat uxor nomine Ruth, ex hac genuit primitivum Gamer, ideſt menſuram. Huic erant filii tres, primitivus nomine Agganaz, ideſt ignis ardens, ſecundus Rifat, ideſt viſio fervens, tertius Zhargam ideſt uberatio. Secundus vero filius Jafet Magog fuit nomen ejus; hic obtinuit Pamphyliam. Tertius vero Madias, hic obtinuit Partiam. Quartus Lotham, hic obtinuit Græciam; hic eſt pater Syrorum Palæſtinorum, & de ipſo nati ſunt filii quatuor: primitivus Eliſa, ideſt ad me veni. Secundus Tharſis, ideſt gladiator, hic ædificavit civitatem nomine Tharſo, ſecundum nomen ſuum, in qua volebat fugere Jona a facie Domini. Tertius Citi, ideſt calcabo te. Quartus Rodi, ideſt condemnatus. Ab his deſignatæ ſunt inſulæ gentium in terra illorum, & fecerunt ſibi ſermonem unuſquiſque in ſuo genere & in ſuis gentibus. Quintus filius Jafet Eliſa dictus. ideſt ad me veniſti. Sextus Thober, ideſt uberans. Septimus Moiſe ideſt ſagittarius. Octavus Thiras, ideſt lanciator. Hi Kartaginem obtinuerunt ſecundum auctoris dictum. *Tyrii tenuere coloni. Kartago urbs antiqua fuit*, utique Tyrorum. Hi ſunt octo filii Jafeth, nepotes Noe. Ipſi obtinuerunt Pamphiliam, Parthiam & omnem Græciam, Rodiam & Citiam; inde Rodichi, Mazinitæ cum Kartaginienſibus, & Tharſenſibus.

Incipit rememoratio Salæ nepotis Sem filii Noe.

Redeamus ad Sala nepotem Sem filii Noe. Ipſe eſt Sala qui vixit annis centum quinquaginta VII. & genuit Eber, & vixit poſtquam genuit Eber annis quadringentis xxx. & mortuus eſt: qui Eber vixit annis centum quadraginta quatuor, & genuit filios duos; primitivum nomine Falech, ideſt partitus. Quare partitus? quia ſub ipſo diviſi ſunt filii & nepotes Noe. Secundus vero filius Eber, Jecta dictus eſt, ideſt puſillus. Huic erant filii duodecim; primitivus nomine Elmodam, ideſt agitatus; ſecundus Saleſ, ideſt alienatus; tertius Sarmoth, ideſt domus mortis; quartus Seruch, ideſt viſibilis; quintus Odorrem, ideſt ſatis altum; ſextus Azaer, ideſt levis; ſeptimus Declax, ideſt trans hic; octavus Abimelech, ideſt nubilum; nonus Soba, ideſt tolle, veni; decimus Ufer, ideſt lumen curationis; undecimus Evilath, ideſt oſtende hoc; duodecimus Jobab, ideſt amans Deum. Hi ſunt duodecim filii Jecthan. Et facta eſt commemoratio eorum a Maſſe uſque quo venias Gofer, a morte Salma. Et regnavit pro eo Saul ex Roboth civitate quæ eſt juxta flumen. Mortuus eſt autem Saul, & regnavit pro eo Ballenon filius Agnobor. Mortuus eſt autem Ballenon & regnavit pro eo Arad filius Barad, & nomen civitatis ejus Fogor; nomen eſt uxoris ejus Metebel filia Matrab filii Mezob. Et hi duces eorum, Theman, Galla, Jephte, Telimas, Elas, Pynon, Genethz, Themna, Mazer, Magediel, Eram, Fazoin. Hi duces Edom in terra poſſeſſionis eorum. Hic eſt Eſau qui dictus eſt Edom, propter aviditatem eſcæ, pro qua ſuos primatus amiſit dum ederet lenticulam cum de frito coctam hoc nomen accepit. Hæc eſt gens, quæ excluſit Chorreos.

Et hæc eſt gens Chorreorum.

Septem enim fuerunt filii Ser Correi & nepotes XXII. & iſta nomina eorum; primitivus Lothan & filii ejus Eman & Chorri. Secundus Sobal & filii ejus ſex, Golla, Manachacat, Geba, Soſan, & Onan. Hic eſt Onas, qui invenit Laminir in eremo Elas cum paſceret jumenta Sebegon patris ſui. Quartus Annam, & filii ejus duo, Deſon & Elibathe. Filiorum autem Deſon haec ſunt nomina, quattuor. Emadan, Asban, Thaſra, & Chorram, quartus Aran, & filii ejus quattuor, Emadan, Asban, Thaſra & Chorram; ſextus Aſam, & filii ejus quatuor, Balam, Zucam, Juſcha & Juſchan; ſeptimus Riſon, & filii ejus duo Oe & Arranh; hi ſunt filii Seir Chorrei VII. & ſoror eorum Thamna, & nepotes XXII. Haec eſt gens Zozomin, quam diſperdit Eſau a facie ſua de terra Seir, ut poſſideret eam, & facti ſunt Gabaonitae dum ſugerent a facie ejus hoc in Jheſum ideſt ſervatus. Ii ſunt quatuor filii Iſachar. Filiorum autem Zabulon haec ſunt nomina eorum, primitivus Seder, ideſt doctus; ſecundus Allon, ideſt ſempiternus; tertius Sem, ideſt nubilum. Hi tres filii Zabulon. & Dinae filii non ſunt nati. Filii autem Gad VII. haec ſunt nomina eorum, Soſan, Anges, Saunis, Soban, & Iſmaelis & Ariolis, hi ſunt ſeptem filii Gad. Filii autem Aſer hi ſunt, & haec nomina eorum: primitivus Semna, ideſt numeratus; ſecundus Seſua, ideſt petitus; tertius Zievi, ideſt honor meus; quartus Baria, ideſt petens, & ſoror ejus Sara, ideſt. Hi ſunt filii Aſer quatuor, & ſoror eorum. Filii autem Barine hi ſunt duo, & haec nomina eorum: Chober, ideſt exſuperans; & ſecundus Melchiel, ideſt miſſus a Deo, hi duo filii Barine. Nam filiorum Joſeph ex Aſenne ex filia Peteſres hi ſunt, & haec nomina eorum, Manaſſes ideſt oblivio, & Efren qui dicitur Satus. Ex Manaſſe nati ſunt Machir, ideſt venditus, & Gaad, ideſt teſtimonium: inde natus eſt Suſi, & de Suſi natus eſt Gaddi, qui miſſus erat a Moyſe ut Terram promiſſionis proſpiceret. Et de Efren nati ſunt Hiluthalan, ideſt dignitas Apoſtolica, & Thaan, ideſt nubilum; & de Suthalan natus eſt Edem, ideſt templum. Hic genuit Auſe, & Auſe genuit Navve, qui Jheſus appellatus eſt. Oſſa autem Joſeph ſecum impoſuerunt Filii Iſrael ab Ægypto, ideſt de terra Sychem, & poſuerunt ea in Sychimis in portiuncula agri, quam poſſedit Jacob ab Amorreis, qui inhabitabant Sychima agnis centum. Hoc in finem libri Jheſu Nave legimus, & dedit eam Joſeph in particulam, & unde poſſumus probare loci ejus ſepulturam, proferimus Geneſen, & inveniemus, Jacob veniſſe in alteram civitatem Sychimam, quae eſt in terra Chanaan, cum veniſſet de Meſopotamia Syriae, & induxit ante faciem civitatis & emit partem agri, in qua ſtatuit tabernaculum ſuum ab Emmor patrem Sychen centum agnis, & ſtatuit illic aram Deo, & invocavit ipſum Deum Iſrael. Ne quis dicat quod in eodem ſepulchro ſepulti ſunt Abraham, Iſaac, Jacob & Sarra, liber nos geneſeorum perdocet, ſicut legimus ſcriptum: *& ſepellivit Abraham Sarram uxorem ſuam in ſpelunca duplici quæ eſt contra Mambre*. Haec eſt, Chebron in terra Chanaan, & proprius factus eſt ager, & poſſeſſio & ſpelunca, quae in eo erat Abrahae in poſſeſſione ſepulturae a filiis Ceth, quod emit XL. didragma argenti ab Efron filium Saar Cettheo contra Hierico. Haec eſt ſepultura eorum. Filii autem Beniamin hi ſunt, & haec nomina eorum: primitivus Bellach, ideſt gluttitus; ſecundus Chober, ideſt primitivus; tertius Aſibel, ideſt ignis a Deo. Hi ſunt filii Beniamin. Tres filii autem Bellae primitivi Beniamin hi ſunt: primitivus Adar, qui dicitur oſpitatio; ſecundus Noeman, ideſt pſallens libenter; tertius Jachim, ideſt frater meus; quartus Roos, ideſt initiator; quintus Aſim, ideſt ſimilitudo; ſextus Aſim, ideſt ſecundum faciem meam,

Digitized by Google

meam; hi ſex filii Bellac. Nepos autem ejus ex Arad dictus eſt Arad, ideſt deſcenſio. Filium autem unum habuit Danomine Aſon, qui interpretatur grece ex lingua Chaldea, epiſcopus, de hebræo vero in latino, ſpeculator, ſubtili fraude nomen ſubinvocatur, nam & in malo ſpeculatur Antiebriſtus, legimus enim in ſecretis, quod ex hac tribu veniſſe nuntiatur. Filii autem Neptalim hi ſunt, & haec nomina eorum; primitivus Maſiel, qui interpretatur fortis Deus; ſecundus Guni, ideſt fortitudo; tertius Enzer, ideſt aeternus; quartus Sillem, ideſt debitum; haec ſunt nomina filiorum & nepotum Iſrael, eorum, qui introierunt in Ægyptum ſimul cum Jacob patre ſuo animae ſeptuaginta quinque. Filius autem ejus quartus Juda, vir fuit potens in virtute; hic genuit Fares, qui interpretatur diviſus. Fares genuit Eſrom, ideſt altus; Eſrom genuit Aram, ideſt gens; Aram genuit Aminadab; Aminadab interpretatur concupiſcentia amans. Aminadab genuit Naaſon, qui dicitur refrigerium, & ſoror ejus Eliſafat, quae dicta eſt gratia Dei; ipſam ſortitus eſt Aaron, ex illa nati ſunt ſacerdotes. Naſſon autem genuit Salmon, ideſt fortitudo; Salmon genuit Boos, ideſt perfectus ex Racab. Et quare perfectus dicitur? quoniam in ipſo perfecit Dominus, quod in Denteronomio legimus: *& tu Moab*, dicimus, *mihi appaeebis in domo mea*, ideſt per Ruth nurus Noemmin, quæ fuit uxor Chellon filii ejus. Hæc fuit Ruth Moabitis, ex illa genuit Obed, ideſt ſerviens, Obed genuit Jeſſe, ideſt obliviſcens, Jeſſe genuit filios VII. & filias duas, & hæc nomina eorum, Eliab, Aminadab, Sama, Nathaneel, Jadeum, Aſomum, & David ſeptimus; & ſorores eorum Sarbia, & Abigea, & filii Sarbiæ, Abeſſe, Joab, Elagel; hic eſt Joab qui dinumeravit populum ab Dan uſque Berſabee, & fuit numerus Iſrael undecies centena millia virorum evaginantium gladium, & Juda quadringenta ſeptuaginta millia virorum evaginantium gladium; & Levi & Beniamin non dinumeravit in medio ipſorum, quia præcipitavit ſermo regis ipſum Joab, & malum viſum eſt in conſpectu Domini, de ſermone hoc, & percuſſit eundem Iſrael, & dixit David ad Dominum: *peccavi nimis quia feci eom hanc, & nunc aufer injuſtitiam pueri tui, quia evanui nimis. Et locutus eſt Dominus ad Gad videntem dicens: Vade & loquere ad David. Hæc dicit Dominus: tria ego decerno adverſum te, elige tibi unum ex illis, & præſtabo tibi aut triennium famis, aut tribus menſibus fugere a facie inimicorum tuorum ad te diſperdendum, aut triduum gladium Domini corrumpere in omnibus finibus Iſrael, & nunc vide, quod verbum reſpondeam ei qui miſit me ad te. Et dixit David ad Gad, anguſtiæ ſunt mihi, incidam potius in manu Domini, quia nimis multæ ſunt miſerationes ejus, & in manu hominis non incurram. Et irrogavit Dominus mortem in Iſrael a mane uſque ad horam prandii, & mortui ſunt de plebe. Abdanus, qui Berſabe ſeptuaginta millia virorum, & miſit Deus angelum in Hieruſalem, ut diſperderet eam, mox autem caſtabat. Pœnituit Dominum; & Archangelo ſatis ſit, tibi parce manu tua, & angelus Domini ſtans erat in area Ornei Jebuſei, & vidit David angelum Domini ſtantem inter terram & cœlum, & gladius ejus erat extenſus ad Jeruſalem; & cecidit David & ſeniores operti de ciliciis in facies ſuas.* Et dixit David ad Dominum: *nonne ego dixi dinumerare populum, & ego ſum qui peccavi, & male faciendo malam rem geſſi, & hæ oves quid mali fecerunt, Domine Deus meus? ſit igitur manus tua in me & in domo patris mei; in populo autem tuo non ſit ad obtritionem.* Et angelus Domini dixit ad Gad: *dic ad David ut ſtatuat altare in area Ornei Jebuſei.* Et fecit David ſecundum quod ei præceperat Dominus. Et tunc dixit Dominus angelo: *avecte gladium tuum; & avertit gladium ſuum in vagina ejus.* Hæc enim Jeruſalem, ante Jebus dicebatur, quam ſortitus eſt Juda. Abiit autem ad Chananeum inhabitantem Chebron, & concidit illum Seſſi & Achiuam & Thalmi natos ex Enac, qui Enach ex Chanan naſcitur. Inhabitaverunt autem Jebuſei in medio filiorum Beniamin & Juda in Jeruſalem quoadnſque excluderentur poſt annos mille quingentos a Jonatha filio Marathæ. Abigea vero ſoror David peperit Ameſſa. Et pater Ameſſæ. Æter Iſmaelita dinumeratus eſt cum populo Iſrael; cui populo cum Reges darentur, factus eſt, Domino iraſcente, primus rex Saul. Tunc dixit Dominus: *clamabitis*, inquit *ad me a facie regis veſtri, & non exandiam vos, quoniam vos vobis petiſtis regem*; & iterum dicit: *dabo tibi regem in ira mea.* Sub qua ira regnavit annis quadraginta, occiſus eſt in monte Gelboe. Tunc dixit David in dolore: *montes qui eſtis in Gelboe, neque ros neque pluvia cadat ſuper vos, ubi effuſus eſt ſanguis unctorum Dei.* Hic eſt David qui dicitur miſericors, & regnavit annis XL. & genuit Salomonem, qui dicitur pacatus; & regnavit & ipſe annis XL. Haec autem ſunt nomina uxorum David, Aehima, Abigea, Agal, Habital, Agla, Berſabe, Melchol. Sed cum reverteretur de Cembron recuſavit Melchol, & tradidit eam viro alii, quia oderat eam nimis. Natus eſt autem Salomon ex Berſabe. Qui Salomon genuit Roboam ex Naath filia Annae regis filiorum Ammon, qui Roboam dictus eſt multitudo gentium. Temporibus ejus ſuſtulit rex Suſachim rex Ægypti arma aurea, ideſt Lanceas & ſeuta trecenta ab Arazar rege Syriae haec tulerat David, & fecit pro ea aerea Roboam filius Salomonis, & regnavit annis decem & octo; qui Roboam genuit Abiud, ideſt patri Deo, ex Maccha filia Ariel ex Gaba; & regnavit annis tribus. Abiud genuit Aſaph, ideſt volat, ex Anna, & regnavit annis XL. uno. Aſaph genuit Joſaphat ideſt judex ex Garuba filia Selthi; & regnavit annis XXV. Joſaphat genuit Joram, ideſt viſibilis, ex Fache uxore; & regnavit annis octo. Joram genuit Ochoziam, ideſt fortitudo, ex Gotholia filia Achab ex Zezabel, quae Gotholia vidua regnavit annis octo, & ille regnavit anno uno. Ochozias genuit Joas, ideſt manſuetus; ex Chobodda; & regnavit annis XL. Joſias genuit Ameſſian, ideſt rogans, ex Jode; & regnavit annis XXIX. Ameſſias genuit Odiam, ideſt amans, ex Jeccelia; & regnavit annis LXI. Odias genuit Jonatham, ideſt perfectus, ex Darbia filia Saddue; & regnavit annis ſedecim. Jonatha genuit Achaz, ideſt tenens, ex Saba; & regnavit annis ſedecim. Achaz genuit Ezechiam, ideſt regnum Dei, ex Rabbuti filia Zachariae; & regnavit annis XXIX. Ezechias genuit Manaſſes, ideſt oblivio doloris, ex Ebſiba; & regnavit annis quinquaginta quinque. Manaſſes genuit Amos, ideſt verecundus, ex Maſthelamitaba; & regnavit annis duobus. Amos genuit Joſiam, ideſt rogans, ex Jeddadida filia Oziae; & regnavit annis XXXI. Joſias genuit Jochaz ideſt ſimilis, ex Jecora; & regnavit diebus nonaginta & Examital genuit Joas & Sedeciam, cujus Nabuchodonoſor oculos excecavit in conſpectu filiorum ejus, & in compedibus aereis vinxit eum, & in Babyloniam duci juſſit, & in molundino conſtitui, & ibi mortuus eſt, cujus anno undecimo regni Jeruſalem a Nabuchodonoſor rege depraedata eſt. Et concluſi ſunt Regum anni quingentiquinque, menſes ſex, dies decem, & tranſmigratus eſt populus in Babylonia, & conſtituitur rex a rege Nabuchodonoſor Jecchonias filius Joachim, qui dictus eſt praeparatio; & regnavit diebus centum. Tunc & ipſe ductus eſt in Babylonia, & in trigeſimo anno tranſmigrationis tonſus eſt Jechonias, dum de carcere eum Ulemadar educeret. Hic eſt Ulemadar, qui dum Nabuchodonoſor cum agri beſtiis moraretur fuit ejus ſucceſſor. Tunc locutus eſt ad Hiecconiam bona, & poſuit thronum ejus ſuper omnem thronum regum, qui cum eo erant in Babylonia, & mutavit veſtimenta ejus & ſimul cenabat cum eo omnibus diebus vitae ſuae, & victus conſtitutus erat illi, & erat illius conſiliarius omnibus die-

diebus vitae. Hic Jechonias genuit Salatiel, ideſt mitit Deus; qui Salatiel in Babylonia genuit Zorobabel qui dictus eſt victoria Dei. Hoc in tempore regnum adeptus eſt Cyrus rex Perſarum. Anno autem quinquageſimo & ſecundo captivitatis Judae rex Aſtyaces adpoſitus eſt ad patres ſuos, & Cyrus rex Perſarum accepit regnum ejus, qui in ſecundo anno regni ſui ſubjugavit Babyloniam ad Ninevem civitatem Medico. Tunc vaſorum dominicorum rethibendorum promiſerat votum, quae tulerat Nabuchodonoſor e Jeruſalem de templo Domini, & repoſuerat ea in ſuo idolio; proferens ea Cyrus rex Perſarum, adſignavit Mitridati praepoſito theſaurorum ſuorum; per hunc autem tradita ſunt Salmanaſaro praepoſito Judae. Numerus autem eorum erat, libatoria aurea mille, argentea quingenta, mutatiola argentea XXIX. fialae aureae quinquaginta, argenteae autem duo millia quadringenta decem, & alia vaſa mille; omnia autem vaſa aurea & argentea quatuor millia nongenta ſeptuaginta novem, & perlata ſunt per Salmanaſar & per eos, qui de captivitate Babyloniae regrediebantur. Hic Cyrus regnavit annis decem IX. & interfectus eſt a Miride in Maſſa Jada olympiade ſexageſimo & octavo, & ſepultus eſt in Caſtello quod magi obtinent Thiaſarcida nomine, hic Cyri ſepulchrum. Cyro ergo defuncto, ſicut diximus olympiade ſexageſimo & octavo, ſuccedit in regno ejus rex Darius. Hic eſt Darius filius Aſieri naſcitur ex Ballin in civitate Suſim & regnavit in regno Chaldeorum; a cujus anno tertio regni incipiunt ebdomadae Daniheli a capite circuli ſecundi. Jam tunc Romani magnificabantur regnante Tarquinio Supervo, qui fuit Romanorum rex octavus ab urbe condita, & regnavit annis XXIV. Condita vero eſt Roma a filiis Martiis & Hiliae undecimo Kal. Majas feria quinta, & ſunt hodie uſque in annum vigeſimum quartum regis Geiſerici anni mille dugenti ſeptem. Anno tunc decimo menſum numerum apud Romanos habente regnante in Judea Hozia filio Amaſſiae anno XXIV. regni ejus. Exinde uſque ad concluſionem annorum ſeptuaginta captivitatis impleti ſunt per ſucceſſionem ſingulorum regum Romanorum anni ducenti quinquaginta octo ab anno vigeſimo quarto Hoziae filii Ameſiae. Verum ut cum Judeorum regum & Romanorum tempora coequentur ipſorum regum Romanorum annorum numerus requiratur, & a Remo & Romulo ejuſdem conditoribus ſuo in ordine recitentur. Ipſi enim primo regnaverunt Romae ſimul annis XXXVIII. Poſt hos Titus Tatius dux Sabinorum regnavit annis quadraginta uno; dehinc Numa Pompilius annis quadraginta tribus; Tullius Hoſtilius annis XXX. duobus; Anchus Marcus Filippus annis XXVIII. Tarquinius Priſcus annis XXX. octo; cujus anno ſexto regni a Nabuchodonoſor rege Jeruſalem oſtenditur captivari. Servus Tulius, ſerva natus, annis XXXVI. Fiunt omnes in ſe anni ducenti quinquaginta ſex uſque ad primum annum Darii, quo Cyrus defunctus eſt. Quo tempore regnum Romanorum adminiſtrare coeperat Tarquinius Superbus. In cujus ſcilicet anno ſecundo completi ſunt regum urbis anni ducenti quinquaginta octo uſque ad concluſionem annorum ſeptuaginta captivitatis, ſuccedentibus etiam hebdomadibus Danhielis ſeptem, in quibus ipſe regnavit annis viginti duobus. Fiunt ergo urbis Regum anni ducenti octoginta. Poſt illos autem reges conſules Tribuni vel ædiles uſque ad Gajum Julium Cæſarem judicaverunt annis quadrigentis undecim. A Gajo vero Julio Cæſare uſque ad Valentiniani extremum vitæ naufragium anni ſunt quingenti octo, quibus in ſimilitudine ferri licet argillam teſto commixtum, tamen divinitus Romanum ſemper ſtetit imperium. Daniele ſtatuæ illius interpretem, quam Nabuchodonoſor ſomniaverat, qui legit, intelligat. Et concluſum eſt in ipſo ingreſſu annorum mille ducentorum, decurſis temporum metis, Romaniæ regnum, propterquod jam pene per totum ambitum terræ mortium neces & cruciatus accreſcunt, bellorum namque fragores poenarumque lues ſibi invicem congeminati ſuccedunt; planctus vero, dolos, plagae ſimul & luctus ubique funduntur. Dum haec igitur omnia huic mundo frequentius inrogantur, cum occiſoribus & occiſis illico ſingula finiuntur.

Haec & ſequ. ſunt ex L. 3. Eſdræ.

Interea Zorobabel filius Salatiel, hic eſt qui a Dario rege ſapientior pronuntiatur; eſt enim de domo David ex genere Phares de tribu Juda, cujus petitionis Rex Darius templum aedificari juſſit, & univerſa vaſa reſtitui. Ipſe eſt Darius, qui Artaxerſes ſecundum Chaldeos nominatus eſt, ſecundum Medos vero Darius appellatus eſt. Hic fecit convivium grande omnibus qui ſub eo erant, omnibus domeſticis & omnibus praepoſitis mediae & Perſidis, ab Judia uſque Æthiopiam centum viginti ſeptem regionibus. Et cum bibiſſent & manducaſſent repleti regrediebantur; Darius Rex aſcendit cubiculum ſuum, & dormivit, & expers factus eſt. Tunc tres juvenes cuſtodes corporis regis dixerunt ad alterutrum, dicat unuſquiſque noſtrum ſermonem ſuum qui praevaleat, & cujuſcumque fuerit verbum ſapientior, dabit ei rex Darius munera magna, & ſuper victoriam purpura circumdari, & in auro bibere, & ſuper aurum dormire, & quadrigam inauratam, & cydarin byſſinam, & torquem auream circa collum ejus, & ſecundus ſedebis a Dario, propter ſapientiam ſuam, & adfinis Darii vocabitur. Tunc ſcripſerunt ſinguli ſermonem ſuum & poſuerunt ſub pulvino Darii, & dixerunt: cum levaverit ſe Rex, dabimus ſcriptum, & quod judicaverit Rex, & tres majores Perſidis, & cujus ſermo ſapientior fuerit, ipſi dabitur victoria, ſicut ſcriptum eſt. Unus ſcripſit, forte eſt vinum. Alius ſcripſit, prevalet Rex. Tertius, ſcripſit, praevalent mulieres, ſuper omnia autem prevalet veritas. Tunc ſurrexit Rex & dederunt ei ſcripta, & legit & miſit & convocavit omnes praepoſitos & majores. Sederunt autem & omnes principes, & lectum eſt ſcriptum coram illis, & dixit: vocate juvenes; & ipſi manifeſtabunt nobis ſermones ſuos; & introierunt, & dixit eis: renuntiate nobis de ſcriptis veſtris. Et cœpit qui prior dixit de virtute vini, & ſic ait: Viri, quam cito praevalet vinum omnibus hominibus, qui illum bibunt; ſeducit ſenſum regis, & orfanis, facit mentem vanam, ſervi & liberi pauperis & divitis, & omnem ſenſum demutat in hilaritatem & gaudium, & non meminit omnem triſtitiam & debitum, & omnes animas facit divites, & non meminit regem neque praefectum, & omnia per talenta facit loqui; & non meminerunt quando bibunt amicitiarum amicorum & fratrum, & paulo poſt arripiunt gladios, & cum a vino fuerint & exſurrexerint, non meminerunt quae geſſerint. O viri non praevalet vinum, quod ſic cogit facere, & tacuit. Ubi ita dixit & cœpit ſecundus loqui, qui dixit de virtute Regis: O viri, non prevalent homines terra & mare tenent & omnia quae in eis ſunt, Rex autem praevalet, & dominatur eorum, & omne quodcumque dixerit eis faciunt; Si autem miſerit eos, ad hoſtes, eunt, & conficiunt montes & muros & turres, mactant & mactantur, & Regis non praetereunt verbum. Si autem vincunt, adferunt Regi quaecumque ceperint, & qui non militant nec pugnant, ſed terram colunt, & cum araverint & meſſem egerint adferunt regi, & ipſe ſolus eſt; & ſi dixerit: occidite; occidunt; & ſi dimittere, dimittunt, ſi cedere cedunt; ſi devaſtare, devaſtant; ſi aedificare aedificant; ſi excidere excidunt; ſi plantare, plantant, & omnis plebs & poteſtas ipſius ſunt: ſuperbis autem recumbens manducat & bibit & dormit, hi autem ſervant in circuitu ejus, nec poſſunt ire ſinguli & facere opera ſua, & non ei obaudire. O viri, quomodo non ſupervalet Rex. Tertius qui dixit de mulieribus & veritate, hic eſt Zorobabel filius ſalathiel de domo David ex genere Fares de tribu Juda, cœpit loqui: Viri, non magnus Rex & multi homines & vinum forte, quis ergo dominatur eorum, nonne mulieres? mu-

mulieres generaverunt regem, & omnem plebem quae dominatur mari & terris & ex ipſis facti ſunt, & ipſæ aluerunt eos qui plantaverunt vineas, de quibus vinum fit; ipſae faciunt indumenta omnibus hominibus, & ipſae faciunt gloriam hominibus, & non poſſunt ſeparari homines a mulieribus; ſicut egerint aurum & argentum & omnem rem ſpecioſam, & vident mulierem unam bona ſpecie & bona forma, & haec omnia dimittunt & in ipſa reſpiciunt, & ore patenti intuentur eam, & omnes eam laudant, magis quam aurum & argentum aut omne opus practiolum. homo patrem ſuum derelinquet qui eum nutrivit & terram ſuam & ad mulierem ſuam adhaerebit, & cum muliere dimittit animam ſuam, & neque patris meminit, neque matris, neque terrae. Et hic debetis cognoſcere, quoniam mulieres dominantur veſtri. Nonne laboratis & doletis & omnia mulieribus affertis & datis; & accipit homo gladium ſuum & vadit peregrinari, & in navi navigare, & in fluvijs tranſire, & leonem videre, & in tenebris ambulat, & cum furatus fuerit & latrocinium fecerit & ceperit amicae ſuae afferre. Et iterum homo diligit mulierem ſuam magis quam patrem aut matrem, & multi deſperatione facti ſunt propter mulieres, & ſervi facti ſunt propter eas, & multi perierunt & occiſi ſunt & peccaverunt propter mulieres, & nunc non creditis mihi quoniam magnus eſt Rex in poteſtate ſua & omnes regiones timent contingere eum. Et debauna per Emen filia Bezzachi illius mirabilis viri concubina Regis ſedentem vidi circa Regem, & accipientem diadema de capite Regis, & imponentem ſibi & alapizantem Regem de manu ſiniſtra, & ad haec omnia Rex hebes patenti ore intuebatur eam, & ſi adriſiſſet ei ridebat Rex, vel ſi irata eſſet & blandiebatur ei quoad uſque in gratiam rediret cum ea. O viri quomodo non fortes ſunt, quae ſic agunt? Et tunc Rex & poteſtas eius aſpiciebant ad alterutrum, & cœpit loqui de veritate, Viri, non ne fortes ſunt mulieres, & magna eſt terra & ſublime eſt celum, & citatus curſus ſolis regreditur in circuitum cœli, & iterum recurrit in eundem locum in una die non magnus qui iſta fecit & veritas magna & fortior prae omnibus. Omnis terra veritatem invocat, celum eam benedicit & omnia opera quae moventur tremunt, & non eſt in eo iniquitas. Iniquum vinum, iniquus Rex, iniquae mulieres, iniqui omnes filiis hominum, iniqua omnia opera eorum, & non eſt in ipſis veritas, & in iniquitate ſua peribunt: & veritas manet in aeternum, & vivit & tenet in ſaeculum ſaeculi. Et non eſt apud ipſam accipere perſonam, ſed aequitatem facit, ab omnibus iniquis & malis abſtinet ſe, & non eſt in judicium ejus iniquus; & ipſi fortitudo & regnum & poteſtas & magnificentia omnium ſeculorum benedictus Deus veritatis. Et tacuit loquendo. Et omnis plebs clamaverunt, & dixerunt: magna veritas & ſupervalet. Tunc dixit ei Rex, pete quae velis plus quam quae ſcripta ſunt & dabo, quemadmodum inventus es ſapientior, & proximus mihi ſedebis & adfinis meus vocaberis. Tunc Regi dixit: memorare voti quod voviſti, aedificare Jeruſalem in die quo Regnum accepiſti, & omnia vaſa quae ablata ſunt dimittere, quae ſeparavit Cyrus Rex cum me excideret Babiloniam. Et vovit remittere ea in Jeruſalem. Et tu voviſti votum aedificare templum, quod incenderunt Chaldaei cum deſolata eſſet Judea; & nunc hoc eſt quod deprecor te, Domine Rex, & quod peto, & haec eſt magnificentia tua, quam a te precor ut facias. Votum quod voviſti Domino Regi Celi ex ore tuo. Tunc ſurrexit Darius Rex & oſculatus eſt eum, & ſcripſit & epiſtolas ad omnes diſpenſatores & duces & praefectos, ut eum educerent, & omnes qui cum eo erant omnes aſcendentes aedificarent Jeruſalem, & omnibus prepoſitis Cœlae Syriae, Fœnicis; & Libanis ſcripſit epiſtolas transferri ligna cedrina & Libani in Jeruſalem. Cum exiſſet juvenis a facie Regis aſpiciens cœlum contra Jeruſalem benedixit Domino & dixit: a te victoria, & a te ſapientia, & tua gloria, & ego ſervus tuus: benedictus es qui dediſti mihi ſapientiam, & domine pater tibi confiteor. Et accepit aepiſtulas, & profectus eſt in Babiloniam & renuntiavit fratribus ſuis omnibus, & benedicebant Deum patrum ſuorum, quoniam dedit eis remiſſionem aſcendere & aedificare Jeruſalem & templum, ubi invocatum eſt nomen ejus in eo. Eſt autem numerus eorum qui de captivitate Babiloniae regreſſi ſunt in terra Juda & Jeruſalem a duodecimo anno & ſupra, praeter pueros & puellas quadragintatria milia trecenti ſexaginta. Pueri autem & puellae. ſeptemillia trecenti viginti ſeptem pſallentes, maſculi & fœminae dugenti quadraginta quinque, Camelli quadringenti xxxv. ſubjugia promiſcua quinque millia ſeptingenta quinque. Cum autem proficiſcerentur e regione Babyloniae, tunc etiam Eſdra propheta & legis doctor & ipſe cum eis aſcendit, ad quem literas direxit Rex Artaxerſes, quarum exemplum hoc continet. Rex Artaxerſes Eſdrae ſacerdoti & lectori legis Domini ſalutem. Amicaliter ego judicans, praecipio eos, qui voluerint ex genere Judeorum, & ſacerdotum, & Levitarum, eorum, qui ſunt in noſtro regno tecum aſcendere in Jeruſalem; quodquod ergo cogitant proficiſci, proficiſcantur, ſicuti placuit mihi & ſeptem amicis meis conſiliariis, ut poſſitis omnia inſpicere, quae in Judaea ſunt & in Jeruſalem, quod conſequens eſt ſecundum legem quam habes, tollere munera Domino Deo Iſrael, noviſſimus ego & amici mei, quia Deus habitat in Sion, omne aurum & argentum quodcumque inventum fuerit in Babylonia reſtituetur in templo Dei & Jeruſalem. Tu Eſdras, ſecundum ſapientiam Dei compone judices cauſarum eccleſiae in totam Syriam & Fenicem, omnes qui noveris docebis, & quodquod praeterint legem Dei tui & regis, diligenter punientur, ſive morte, ſive pœna vel damno pecuniario & exilio. Benevaleas. Et dixit Eſdra ſcriba: Benedictus Dominus Deus patrum meorum, qui dedit iſta in cor regis glorificare domum ejus, quae eſt in Jeruſalem, & me honorificavit in conſpectu regis, & conſiliariorum ejus, & ego forti animo factus ſum ſecundum adjutorium Domini Dei mei. Et profecti venerunt ad Jeruſalem, & celebraverunt Paſcha nono Kal. Aprilis feria v. a paſcha Moyſi in Ægypto annos mille centum ſeptuaginta ſex. Tunc fundamenta templi Dei a Zorobabel poſita reſtaurantur, quod templum quadraginta ſex annis aedificatum eſt; non enim Zonam ſuam ſolvit, neque capillos capitis ſui fecit, ſed nec calceamenta depoſuit donec per Eſdram Prophetam & ſacerdotem legiſque innovatorem ſupletis ſeptem hebdomadibus Danielis dedicatio fieret templi. Ipſe eſt Zorobabel qui genuit Abiud, qui appellatur Pater confeſſionis. Abiud genuit Eliachin, ideſt reſurgens. Eliachin genuit Azzor, ideſt occiſus. Azzor genuit Saddoc, ideſt juſtus. Saddoc genuit Achim, ideſt paratus. Achin genuit Eliud, ideſt Dominus fortis. Eliud genuit Eliazar, ideſt Deus adjutor. Eliazar genuit Matham, ideſt munus. Matham genuit Jacob, ideſt dilectus. Jacob genuit Joſeph, ideſt congregat, cujus, ut putabatur, dominus Chriſtus ſecundum carnem filius eſſe.

Explicinnt generationes quas Matheus Evangeliſta uſque ad Joſeph cui fuit deſponſata Maria deſcribit. Incipiunt aliae quas Lucas ad Mariam uſque deſcribit, ſed curſu ab eadem ad primum hominem recalato revertitur.

Redeamus ad Exodum & proferimus generationes Levitarum. Levi enim genuit Chat, Geſſon, & Merarij, qui Chat genuit Ambram, qui dicitur dilectio, & Iſſar, qui dicitur fortis ad fortem, & Cebron, qui dicitur amicus aeternus, & Odiel, qui dicitur fortis Deus; qui Odiel genuit Eliſa, qui dicitur viſitatio, & Maſiel, qui dicitur petitio Dei, & Soferi, qui dicitur abſconſus. Geſſon vero filius Levi ſecundus, qui dictus eſt inquilinus, genuit Lobon, ideſt Las, ex Semei, qui dicitur auditio. Merarii autem tertius filius Levi genuit

Digitized by Google

nuit Moolli, qui dicitur mutatio, & Omouſi, qui dicitur fons meus. Ambram vero filius Chaat genuit Aaron Moyſen & Mariam, quae dicitur dominatrix, ex Jochabet, quae dicta eſt dignitas Domini, filia fratris Patris ſui. Iſaar autem filius Chat ſecundus genuit Chore qui dictus eſt nudus; hic Chore genuit Aſſir qui dicitur rogans, & Belchana qui dicitur zelus, & Abiaſar qui dicitur pater meus. Hi ſunt filii Chorae, ex quo genere fuerunt illi, qui temporibus David ante arcam teſtamenti pſallebant cum caeteris Levitis & Sacerdotibus fortium viginti quatuor cum Aſaf, Iditum, Eman, & Etan. Secundus vero filius Iſaar Nafeth dictus eſt, qui interpretatur impietas, & tertius Zecris qui dicitur dilectio, & quartus Miſael, qui dicitur miſit Deus. Aaron autem interpretatur area videns, aut viſio altiſſimi: hic Aaron genuit Nadab qui dicitur concupiſcentia & Abiud, qui dictus eſt amicus Dei. Mortuus eſt autem Nabad & Abiud dum offerrent ignem alienum ante Dominum Deum in deſerto Syna. Et facta ſunt ex numero eorum viginti tria millia. Omnis maſculus ab uno menſe & ſupra non enim conſiderati ſunt in medio filiorum Iſrael, quia non datur illis haereditas in medio eorum ignem alienum quod dicit ex communi utique non divino de Cœlo venientem. Eleazar vero tertius filius Aaron qui dictus eſt Deus adiutor meus, genuit Finees, qui dictus eſt ſectator ex filiabus Fuiziel: hic eſt Finees de quo in Machabeicis libris Matathias loquutus eſt dicens: Finees dum emulatur lege adeptus eſt ſacerdotium. Quartus vero filius Aaron Statnar dictus eſt, qui dicitur rancidus hos genuit, Eliſafat quae dicta eſt gratia domini. Moyſes autem filius Ambram ſecundus genuit Gerſam qui dicitur Hoſpes, & Eleazarum, qui dicitur Dei virtus, ex Seffora, quae dicta eſt viſitatio formonſa filia Sotor de Madia ſacerdotis. Gerſan vero genuit Sonatan, ipſe & filii ejus erant ſacrificantes in Tribu Dan uſque ad diem tranſmigrationis terrae. In horum autem monte ſepultus eſt Aaron & Moyſes in Geth juxta domum Fogor. Haec Tribus ſortem non accepit, quoniam inde ſunt ſacerdotes qui altario Dei deſerviunt: Dominus eſt enim ſors eorum. Ideo nunc decimae ſufficere debent ſacerdotibus ut alieni ſint a ſacculi voluptatibus, qui alienis incubare deſiderant rebus. Deinde Moyſes Ægyptiaca lingua interpretatur de aqua acceptus, & haebrea lingua, ſervat domino. Ipſe genuit Gerſam & Eleazarum fratrem ejus ex Seffora quae dicitur viſitatio. Hic Moyſes fuit in deſerto Syna annis XXXX. & dum juſſus a Domino aſcenderet in Rubothmoab ſuper montem Nabat ſuper verticem Faſga, quae eſt contra faciem Hierico, & oſtendit ei omnem terram Neptalim Efrem & Manaſſe, & omnem terram Judam uſque ad mare noviſſimum, & deſertum & adjacentia regionis Hiericho civitatem Fœnicum uſque Fogor, & dixit Dominus ad Moyſen, *haec eſt terra, quam juravi Abrahae, Iſaac, & Jacob, dicens ſemini veſtro dabo illam, quam oſtendi oculis tuis; ſed illo non introibis. Et mortuus eſt moyſes famulus Domini, in terra Moab, ſecundum verbum Domini, & ſepelierunt eum in Geth juxta domum Fogor, & nemo ſcit ſepulturam ejus uſque in hodiernum diem*, ne ut Deus ab ipſis coleretur, ſicut eum delinquerunt in Choreb. Hic concluſi ſunt anni quadringenti ſeptuaginta a vocatione Abrahae peregrinationis Iſrael uſque ad heremi tempus, & moyſi terminum vitae. Poſt hunc autem Jheſus filius Nave, qui dictus eſt Salvator, judicavit Iſrael annis XXX. & anni vitæ ejus centum decem, & ſepelierunt eum in terminis ſortis ſuae in Toamnaſarim monte Efrem trans monte Galaad, poſuerunt cum eo in monumento cortellos Petrinos circumciſionis, Iſrael devictis XXIX. Regibus. Hoc in tempore viginti novem Regum populi & gentes Africam tenuerunt, quae priſco tempore inſula dicebatur, & ex quo habitare cœpit anni ſunt uſque ad annum ſextum decimum regis duo milia ſeptuaginta ſex. Poſt Jheſum autem tranſgreſſo populo a mandatis Dei ſervierunt Regi Meſopotamiae Chuſarſaton nomine annis octo, deinde pœnitentia egit populus, & judicavit eos Gothoniel annis quinquaginta. Origo autem Gothoniel haec eſt: filius fuit Genez fratris Chaleb fratris Jephone, hic Gothoniel cœpit civitatem litterarum & dedit ei Chaleb Aſcham filiam ſuam uxorem haec eſt Dabir civitas litterarum, deinde judicavit eos Eglon annis decem & octo. Hic Rex Moabitarum fuit. Tunc populus Domino non ſerviebat, quia idolis immolabat, & traditi ſunt regi Eglon. Deinde judicavit eos Aotam Ambideſter annis octoginta. Hic cultellum palmarem accepit & dixit ad Eglom. Verbum eſt mihi ad te Rex; & dum introiſſent in cubiculo occidit eum & clauſit januam, & fugit per medium exercitum ſalvatus. Anno autem vigeſimo quarto Aoth in terra Edom mortuus eſt Job, deinde ſervierunt regi Semegar annis XX. hic occidit ex alienigenis in aratro boum octingentos viros & defendit filios Iſrael, deinde Jabis ſervierunt regi alienigenarum annis XX. Hic rex Chanan fuit qui regnabat in Aſtaroth, & princeps militiae ejus erat Syra. Huic fuerunt currus ferrei nongenti. Deinde Debbora judicavit eos annis XL. Hujus temporibus fugit Siſara in domo Jail, quem ipſa Jail occidit de palu tavernaculi ſui perſequente Barach principe militiae. Deinde Mazanitae obtinuerunt eorum annis ſeptem, & nomen ejus erat Alazia. Sub ipſo fugerunt filii Iſrael in ſpeluncis & in ſciſſuris montium abſcondebant ſe Domino iraſcente. Deinde judicavit eos Gedeon annis XL. filius Hierobal, ſoli enim treceuti viri exierunt cum eo ad pugnam adverſus Madian, qui lambierunt aquam ſicut canes. Tunc dixit Dominus in trecentis viris ſolis, qui lambierunt aquas ſicut canes: ſalvum faciam Iſrael. Deinde Abimelec judicavit eos annis tribus. Hic occidit ex alienigenis mille animas in igne, qui fuerunt in turre Sychimorum quando fugerant a facie ejus in Achroterium. Tunc a muliere percuſſus lapidem mole mortuus eſt. Deinde Fua filius Charram judicavit eos annis XX. Hic habitabat in monte Efrem. Sub cujus tempus pax abundavit, & non fuit bellam in Iſrael. Deinde Tole judicavit eos annis XX. duobus. Deinde Jair judicavit annis XX. duobus. Huic erant filii XXX. aſcendentes XXX. equos, & erant eis XXX. civitates, quae dicebantur Abotthi Jar in Galatidin. Deinde Philiſtini & Ammanitae obtinuerunt eorum annis decem & octo, ſub eorum pondera proclamaverunt filii Iſrael ad Dominum non ſemel ſed ſaepius, & vix eos de periculis liberavit. Deinde Jeptha de Galaad judicavit eos annis ſeptem. Hic ab Aroer uſque dum veniatur Maratthaei uſque Abelthar XX. civitates Amon evertit cum populis eorum. Quando reverſus ſuam domum obtulit filiam. Deinde Usbon filius Iſrael judicavit eos annis VII. Hic ex Bethlem fuit & erant ei XXX. filii & XXX. filiae dimiſſae foris, & XXX. uxores duxit filiis ſuis & mortuus eſt & ſepultus eſt in Bethleem. Deinde Elom judicavit eos annis X. Hic Elom Zabulonites fuit, propterea in terra ſepultus eſt Zabulon. Deinde Abdon judicavit eos annis octo, filius fuit Farathonites. Huic erant quadraginta filii, & XXX. nepotes aſcendentes ſeptuaginta equos. Mortuus & ſepultus eſt in Farathon in terra Efrem in monte Elieth. Deinde alienigenae obtinuerunt eos annis XL., pro eo quod exacerbaverunt Dominum, & traditi ſunt Chananeis, qui inhabitabant Aſcalon, Gerara, Gaza, Azontu, & Geth quinque civitates, quas Inathen filius Mathathiae expugnavit. Deinde Samſon filius Manoe & uxor ejus Dalyla, judicavit eos annis XX. Cujus virtus non poterat comprehendi, qui plus occidit in morte ſua quam quod in vita ſua. Deinde Samiera judicavit eos anno uno. Hic percuſſit ex Allophilis ſexcentos viros praeter jumenta & ſalvum fecit & ipſe Iſrael. Deinde pacem habuerunt annis XXX. His temporibus non erat dux in Iſrael, & unuſquiſque quod volebat hoc faciebat. Tunc tribus Beniamin delin-

Digitized by Google

delinquerat in facto Sodomitarum & exterminati ſunt a filiis Iſrael, & derelicti ſunt viri ſexcenó, qui ſugerant ut evaderent. Deinde Eli ſacerdos, qui fuerat in Selon, ubi arca Dei conſtituta erat & filii ejus Ofni & Finees ſacerdotes Domini. Finees vero genuit Achitob & Beriochabel, qui Achitob Abimelech, & hic genuit Abiathar; qui & hic genuit Achimelech, a Solomone in exilio relegatus, & Eli nimis ſenex & ambo filii ejus peccatores in conſpectu Domini. Hoc in tempore natus eſt Samuel, quem poſtulavit Anna uxor Belchane, cum eſſet ſterilis & exaudivit eam Dominus, & concepit & peperit filium & vocavit nomen ejus Samuel, dicens, quoniam a Deo Omnipotente petii illum. Heli autem fuit nonaginta annorum; oculi autem ejus erant obducti & non videbant, & judicavit populum annis XX. Et audito nuntio quod capta ſit ab allophilis arca Domini, cecidit de ſella, & mortuus eſt. Tunc Samuel ſucceſſit ei, & judicavit Iſrael annis XX. Hic Samuel genuit filios, unum nomine Joel, alium vero Abiathar. Temporibus autem ejus poſt captivitatem arcæ ab allophilis, quando occiſi ſunt Phinees & Ofni filii Eli. Tunc & ipſe, audito nuntio, mortuus eſt, & a gentibus Arca fuerat deprædata. Poſt reditum ejus quatuor loca ſanctificata fuerant, quæ circuibat Samuel, ideſt Bethel, quæ dicitur Luxa, ubi viſus eſt Deus ab Jacob, & Galgala, ubi circumcidit Jheſus populum contra Hierico, & Maſefat, ubi obtulit filiam ſuam Jephta, & Armaten in domo ſua, ubi fecerat altarium Deo; ſacerdos enim fuit judex & propheta, ſed ideo inter ſacerdotes a nobis non eſt immiſſus, neque Eli, quia inter Judices computantur. Hic enim concluſi ſunt Judicum anni quingenti ſexaginta unus initii captivitatis alienigenarum. Poſt hunc autem factus eſt Saul Rex, quem Dominus in bile ſua populo Iſrael dederat, per manus ſcilicet Samuelis unctum, cum quæreret aſinas patris ſui Cis, qui regnavit in Iſrael annis XL. Bamma enim dicitur civitas, ubi unctus eſt iſte Saul. Qui Saul habuit uxorem nomine Achima; ex hac genuit Jonatham Jeſiul. Esbal, Memſibos, & ſorores eorum Merob & Melchol, & filius Jonathæ Memſiboſte genuit Macca. Poſt hunc regnavit David in Iſrael annis XL. & menſes ſex. Inter Samuel autem & David anni ſunt XL. Temporibus eorum erant ſacerdotes tabernaculi teſtimonii decem millia ducenti ſexaginta, & Levitæ centum duodecim millia. ſacerdotum autem erant principes viginti quatuor; qui ſunt ſeniores viginti quatuor. & iſta nomina eorum. Ex genere enim erant Eleazar & Ithamar filiorum Aaron. Prima ſors Jarim, unde fuit Mathathias; ſecunda Bidæ, tertia Choreb; quarta Seroib; quinta Michæ; ſexta Beniamin; ſeptima Choos; octava Abia, unde fuit Zaccharias; nona Jeſu; decima Jecchenir; undecima Enatib; duodecima Jachib; tertiadecima Chobra; quartadecima Isba; quintadecima Banne; ſextadecima Emmer; ſeptimadecima Chezir; octavadecima Afeſor; nonadecima Phaner; vigeſima Ezechiel; vigeſimaprima Achin; vigeſimaſecunda Samuel; vigeſimatertia Dalea; vigeſimaquarta Mazia. Hi ſunt XXIV. quos David ſacerdotibus præpoſuerat principes. Quando enim de domo Abidda retulit arcam teſtamenti, & poſuit eam in Sion in domo Aminadab, & inde tranſtulit eam, & poſuit eam in domo ſua, tunc hos ſacerdotibus principes conſtituit, qui præcederent populum ante arcam teſtamenti, & Levitæ fuerunt XXIV. qui Levitis imperabant, ex genere enim erant Caat, Geſſon, Elmenerii; nam ſuper eos fuerant quattuor, quorum nomina hæc ſunt. Primus Eman, ſecundus Aſaf, tertius Iditum, quartus Etham; fuit numerus ipſorum cum fratribus ipſorum docti cantare Domino, omnis qui intelligit, ducenti octoginta octo. Acceperunt etiam ipſi ſortes diurnæ apparitiones juxta magnum & juxta puſillum perfectorum & diſcentium; exeidit ſors prima filiorum ejus & fratrum ejus ipſius Aſaph, illi Joſeph ipſe, & filii ejus & fratres ejus duodecim. Secundus Godolias filii ejus & fratres ejus duodecim. Tertius Zacchur, filii ejus & fratres ejus duodecim. Quartus Jeſdri, filii ejus & fratres ejus XII. Quintus Natanias, filii ejus & fratres ejus XII. Sextus Bocia, filii ejus & fratres ejus XII. Septimus Iſrael, filii ejus & fratres ejus XII. Octavus Ageas, filii ejus & fratres ejus XII. Nonus Matthanias, filii ejus & fratres ejus XII. Decimus Semei, filii ejus & fratres ejus XII. Undecimus Eſdriel, filii ejus & fratres ejus XII. Duodecimus Aſabias, filii ejus & fratres ejus XII. Tertiuſdecimus Sabael, filii ejus & fratres ejus XII. Quartuſdecimus Matthatias, filii ejus & fratres ejus XII. Quintusdecimus Jarimoth, filii ejus & fratres ejus XII. Sextuſdecimus Ananias, filii ejus & fratres ejus XII. Septimusdecimus Jesbachas, filii ejus & fratres ejus XII. Octavusdecimus Ananias, filii ejus & fratres ejus XII. Nonus decimus Miſael, filii ejus & fratres ejus XII. Vigeſimus Eliath, filii ejus & fratres ejus XII. Vigeſimus primus Eth, filii ejus & fratres ejus XII. Vigeſimus ſecundus Gotholias, filii ejus & fratres ejus XII. Vigeſimus tertius Mazoth, filii ejus & fratres ejus XII. Vigeſimus quartus Ramagi, filii ejus & fratres ejus XII. Hi ſunt ducenti octoginta octo, qui præcedebant exercitum filiorum Iſrael, & cantabant Domino canticum. Tunc etiam & David cum eis impletus ſpiritu ſancto ſimul prophetaverunt pſalmos centum quinquaginta. Quattuor enim erant qui cantabant domino principes conſtituti, ut diximus; primus Eman, ſecundus Aſaf, tertius Iditum, quartus Ethan, habebant ſeptuagenos binos, reſpondentes ſibi in cymbalis, & nablis & cytharis. Tunc non quod volebant, hoc pſallebant ſed quod per eos ſpiritus adnuntiabat. Viginti enim annis fuit Arca in captivitate, & quadraginta annis fuit in domo Abiddare, XX. annis fuit in domo David regis, qui regnavit in Iſrael annis XL. menſibus ſex, de cujus domo tulit Saddoc filius Sachitob, qui in nomba fuit cornum. Et unxit Salomonem pro David patre ſuo in regem. Regnavit autem David annis VII. in Chebron & triginta tribus in Jeruſalem. In Chebron autem genuit filios ſeptem, & iſta nomina eorum: primitivus Ammon quem occidit Abeſſalon, cum inceſtaſſet Thamar; ſecundus Chaleb; tertius Abeſſalon; quartus Ornias, qui propter Abiſae ſunamitem Ornias a Salomone interfectus eſt, quoniam poſtulavit eam conjugem ſibi. Tunc Abiathar relegatus eſt, quod ipſe eum unxerat in regem, Abiathar filius eſt Abimelech, qui fugiens ſolus, ſalvatus eſt, quando occiſi ſunt treceuti quinquaginta ſacerdotes a Doec Syro, quem rex Saul miſerat: De ipſo dixit David ad Saul: dilexiſti malitiam ſuper bonitatem & iniquitatem ſuper quam loqueris juſtitiam calliditatem Doec Syri incuſat, qui ſe juſtum in ſermonibus demonſtrabat, & iniquitatem circa innocentes exercuit. Et iterum dilexiſti omnia verba præcipitii lingua ſubdola, quibus incautos ſubito dejecit in mortem. Hic autem Abiathar, qui tunc a morte evaſerat, propter Orniam a Salomone relegatur, ut ſecundum ſententiam Domini nullus ex ſemine Eli in domo Domini ſacrificium adminiſtraret. Quintus Aphatias; ſextus Ethoram, & Thamar ſoror Abeſſalon. Nam in Hieruſalem de Berſabe Uriæ Cettei Saman & Soban filii ſunt David, fratres Salomonis & Nathae, cujus Lucas Evangeliſta ad Mariam originem demonſtravit. Similiter etiam & Salomonis Matthaeus Evangeliſta ad Joſeph originem demonſtrat, ut appareat eos de una tribu exire, & ſic ad Chriſtum ſecundum carnem venire, ut compleatur quod ſcriptum eſt: *ecce vicit leo de tribu Juda radix David*; Leo ex Salomone; & radix ex Nathan, Salomon autem genuit Roboam, & Nathan genuit Matthan. Tunc accepit regnum Jeroboam filius Nabath ex uxore nomine Sorum, quae vidua manſit. Temporibus multis ſervus Salomonis contra Roboam filium Salomonis, ſervus eum domino regnum adeptus eſt, & in primo anno regni ſui fecit

vac-

vaccas aureas duas, unam dedit in Dan & unam poſuit in Bethel. Tunc dixit ad plebem: ſufficiat vobis aſcendere in Jeruſalem; ecce Dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Hic Jeroboam regnavit in Samaria annis XXXIV. & fuit ſciſma inter Roboam filium Salomonis, & Jeroboam filium Nabath, & praelium erat inter eos omnibus diebus vitae eorum, ſicuti nunc inter veros Chriſtianos & falſos Catholicos. Hic Jeroboam genuit Nadab ex uxore nomine Anna; & regnavit annis duobus. Succeſſit Baſaa filius Achia, & regnavit annis XXIV. Poſt hunc Ela filius Baſa regnavit annis duobus. Poſt Ela regnavit Zambri annis XVIII. cum Thameni annis ſex, & ſolus annis XII. Ipſe eſt Zambri, qui genuit Achab, qui habuit Hiezabel filiam Elan regis Sidonienſium. Hic Achab regnavit annis XXI. & genuit Ochoziam & regnavit annis duobus; & alius filius Achab nomine Joram &c. regnavit annis XII. Poſt hunc regnavit Hieu filius Mannaſe annis XXVIII. Tunc Joſebeth filia regis Judae ideſt filia Joran ſoror Ochoziae abſcondit Joas filium fratris ſui Ochoziae regis Judae a facie Jeu annis octo in domo Domini ſub Aod ſacerdote; ſub ipſo Jeu Azael rex Syriae reliquit de exercitu Iſrael quinquaginta equites, decem curros & mille viros ſecundum Eliſaei prophetiam. Huic Jeu ſucceſſit Jochas filius ejus, & regnavit annis XVII. Et Jochas genuit Joas & regnavit annis XVI. Joas genuit Jeroboam, & regnavit annis XII. Jeroboas genuit Zacchariam, & regnavit menſes ſex. Poſt hunc regnavit Sellem filius Narmi menſem unum. Poſt hunc Manee filius Gaddi regnavit annis X. Hic Manee genuit Facia, & regnavit annis duobus. Huic ſucceſſit Facee filius Romeliae, & regnavit annis XXII. conlato autem libro . . . . ru inventum eſt quod temporibus Facee filii Romeliae aſcendit Teglaſellaſar rex Aſſyriorum, & tranſtulit tribu Gad & dimidia tribu Manaſſe uſque ad terminos Neptali, & diſperdit eos in terram . . . . filium Romeliae regnavit Oſeae annis VIIII. Hunc humiliaverat Salmanaſar rex Aſſyriorum, & fuit ei offerens munera . . . an. V. Tunc conpertus eſt Salmanaſar ipſum Oſee mittentem ad Ægyptum, & parantem ei inſidias . . . . . , octavo anno regni ejus vinxit eum & miſit in carcerem; in nono anno tranſmigravit eum cum populo Iſrael ad flumen Gozae in civitatibus Medorum, ... & diſperſit eos illic. Hoc primo anno regni Achaz factum eſt regis Judeae, tum & Tobias cum . . . . Hic Salmanaſar genuit Sennacherib; ipſe eſt a quo nocte una occidit angelus Domini vivorum centum, & octuaginta quinque millia inter captivitatem Samariae, in Nineve, & Jeruſalem in Babyloniam anni ſunt CXLIV. mens. VI. dies X. ambo ad captivitatem ſimul indulgentias perceperunt, & uno tempore per Exdram & Zorobabel ad ſuam terram adſcenderunt illi. Samarritani manſerunt in captivitate Nineve annis XXII. & hi fuerunt in Jeroſolymis annis LXX. fuerunt in Babilonia.

Redeamus ad Natham fratrem Salomonis, unde Maria originem trahit. Hic Natham genuit Matham. Mattham autem genuit Enam. Ena genuit Eliacim. Eliacim genuit Joram. Joras autem genuit Joſram. Joſram genuit Judam. Judas genuit Simeon. Simeon genuit Levi. Levi genuit Mathatiam. Mathatias genuit Joram. Joras genuit Eliezer. Eliezer genuit . . . . genuit Eren, Eren genuit Eldam, Eldam genuit Choſam Echos genuit Addim. Addim genuit Melchi. Melchi genuit Neri. Neri genuit Salathiel. Salathiel genuit Zorobabel, Zorobabel genuit Beſam. Beſa genuit Anna. Anna genuit Judam. Juda genuit Aſech. Aſech per Sech . . . . Meſen. Meſen genuit Mathathi. Mathathi genuit Nahum. Nahum genuit Joſe. Joſe genuit Gennem. Gennem genuit . . . . Levi. Levi genuit Natham. Natham genuit Eli. Eli genuit Joſeph. Joſeph Joachim. Joachim autem genuit Mariam. Hæc eſt Maria Mater Domini, ex qua natus eſt Salvator anno quadrageſimo primo imperii Auguſti Imperatoris. Supervixit autem Auguſtus ab anno in quo natus eſt Dominus Chriſtus annos XV. Huic ſucceſſit Tiberius Cæſar cujus anno XVI. paſſus eſt Dominus Chriſtus Anna & Caipha ſacerdotibus. Hic concluſi ſunt anni quingenti LXXIV. inibi Caſſius. . Ganiel uſque ad paſſionem Domini noſtri Jheſu Chriſti ab undecimo anno Joachim regis idem a primo anno captivitatis Hieruſalem & Jeconiæ filii ejus a paſſione autem Domini uſque Apoſtolorum Petri & Pauli annos XXVIII. paſſi Nerone bis . . . ., prima haec fuit Neroniſque iterum futura ſub Enoch & Helia. Hic Nero ipſe eſt, cujus nomen Labanius . . . . . vucavit ſeſcenti decem ſexis. Hic ſapientia vertitur ut cumputetur per eras nomen illius qui dicitur

Antichriſtus

I. XIII. XVIII. VIIII. III. XVII. VIII. VIIII. XVII. XX. & XVIIII. . . . . . deſumpto ſexis . . fit numerus collectus ſeſcentum LIIII. hoc qui interſunt . . . . nomine Antichriſti; nam & in ſecretis legimus, quod . . . . . tus . . . . . . Neronis & dicitur civitas in occidente ubi adhuc tenetur incl. . . . . quibus . . . . . ſtellis quando veniet Antichriſtus. Nunc autem multi . . . . . . acti ſunt . . . . . . ex nobis n. . . . . . fuiſſent & nobis nobiſcum utique permanſiſſent. Ab ipſo Nerone . . . anni LXXIII. hic pſeudo apoſtolus qui ſecundus extitit acerrimus Chriſtianorum debellator . . . . Neronis & portio epiſcopi ſcilicet CLIII. . . . . XXVIII. neque ipſe inmodicus perſecutor evangelii tempore . . . . cujus perſecutione plurimos prophetas paſſi ſunt, quos . . . . glorioſos in orbe . . . . preſidere ab ipſo . . . . & eſt Athenis tolerabilis perſecutor Labiano epiſcopo in urbe praeſidente . . . . ruinam aliam plac. . . . . Kartaginis epiſcopus fuit. Sub ipſo Decio paſſi ſunt Romae ſempronius Juli. . . pater Montanus uſque ad Valerianum annis ſunt VII. . . . . & Kartagine Cyprianus . . . . Maximianum anni ſunt XLV. ipſi ſunt ſeptimi Chriſtianorum acerrimi perſecutores . . . . urbis & enſurius Karthaginis Sirano, & Caſſianus diaconi urbis . . . . omelia concremaverunt. Ab ipſis uſque ad Stiliconem iterum conſulem anni ſunt centum duo. Ipſo conſulatu venit perſecutio Donatiſtis VI. Kal. Julias data pridie Kalendas Februarii Rabennae . . . . uſque ad annos XXIIII. regis Geiſerici anni ſunt quinquaginta octo. Hic eſt numerus annorum . . . . . Dominus Chriſtus paſſus uſque ad annum praeſentem, ideſt ſicut ſupra ſcribtum eſt anni ſunt quadringenti triginta quattuor. Nam ut ſaeculi annos per ordinem decurramus legis . . . . Ab Adam uſque ad diluvium anni ſunt duomilia duocenti quadraginta duo. Ab illo uſque ad vocationem Abrahae anni ſunt mille centum octoginta octo. A vocatione Abrahae uſque quo filii Iſrael introiſſent in Ægyptum cum Jacob patre ſuo anni ſunt ducenti quindecim & cum Moyſe . . . . judices eis & erant ex filiis Iſrael annis quadringentis quinquaginta. Offenſo Deo uſq. . . . . . . dicaverunt eos alienigenae annis centum undecim. Reges eis fuerunt annis quingentis quin. . . . menſes ſex dies decem. In captivitate Babyloniae fuerunt annis ſeptuaginta. Ebdomadarum Danielis ſeptem in quibus eſt templum Dei reſtauratum anni ſunt XLVIIII. Aliarum ebdomadarum ſexaginta duarum, in quibus ſacerdotes templi eis dominabantur uſque ad Chriſti Domini nativitatem anni ſunt quadringenti XXXIV. Et a nativitate Domini uſque ad ejus paſſionem anni ſunt XXXI. Et a paſſione Domini uſque ad annum vigeſimum quartum regis Geiſerici anni ſunt quadringenti XXXIIII. Fiunt omnes ab Adam per legis ordinem numerati uſque ad annum praeſentem anni quing. . . . . nongenti octoginta quattuor.

Explicit liber Genealogicus, in quo praefati anni concluſio . . . .

ANO-

Digitized by Google

ANONYMI LIBELLUS

De Computo Paſchali.

DUm mens curioſa in re tam graviori & admodum ſatis optabili propenſius deſudaret, & diu anhelando lectitans perduraſſet, illa ſcilicet, quæ hominem mortalibus laqueis occupatum, jejuniis a delictis expiatum purgat, & Beatorum choro conſociat, coccineis maculis & alieno rubore aſperſam baptiſmatis tunicam ut nivem exhibet candidatum, ſuſcipit etiam in agni nuptias veternoſis peccatis bonus tumet, in ruinæ caſu dilapſum erigit ſacerdotum precibus recivum Domino templum & ſubit odium miſerationis fulgore micuit, adque ſcientiæ lumen effulſit, ut illa quæ videbantur quærenti & deſideranti quibuſdam nebulis obſcurata pateſierent, univerſa ei detegerentur occulta, a quo lunares curſus in integro firmarentur, & paſchales circuli ſibi invicem conſonantes cum lunaribus annis, & emboliſmorum titulis ſine ullo errore ab ignorantibus noſcerentur, in quibus ocdoadarum & endecadarum anni ita inveſtigati, adque divino nutu confecti ſignantur, ut in nullo prorſus vacillare aliquatenus videantur. Quibus providentia conditoris tanta ſimulatio defixa cognoſcitur, ut in anno decimo regis Geiſerici anni quadringentiviginti a paſſione Dominica in capite primæ ocduadis complerentur, & tale, tam Judæorum, quam Chriſtianorum inventum eſt paſcha, quale tunc a Domino cum Diſcipulis fuerit celebratum. {Paſſus interea pro nobis octabu kalendas Apriles, luna ſextadecima, feria ſexta, & reſurrexit a mortuis ſextu kalendas eaſdem, luna duodevigeſima, feria prima} ſicut in anno primo primæ ocdoadis operis cepti proculdubio aſpectibus noſtris vendicis oſtenditur documentis. Eſt enim annus præſens in ocdoada prima a paſſione Dominica quadringenteſimus vigeſimus ſextus anno ſextodecimo Regis, ſecundi vero circuli caput annum habet conſulatu Theodoſii decem & ſepties & Feſti, in cujus fine ab Ægypto exeuntibus filiis Iſrael completi ſunt anni duo millia centum, & inventum eſt paſcha, quale in Ægypto a Patribus primum fuerat immolatum; atque anno ſextodecimo Regis adnotati ſunt duo millia centum ſedecim in vigeſimo & ſexto circulo anno ſeptimo decimo ejuſdem circuli, cujus anni Dominicum paſcha agitur quintum decimum Kalendas Majas, luna ſeptima decima. Sed ut unus aſſis in hoc circulo plus inveniatur, & a luna ſecunda ad caput iterum revolvatur, hunc Lunares minutiæ genuerunt, eo quod inter duodecim annos ut integro paſchales dies pronuntiare poſſemus, aſſis unus de accentibus unciis perſpicue invenietur præter illum aſſem videlicet feriarum, qui inter annos quattuor pro biſſextum ſæpiſſime ſubrogatur. Ergo octogies quater unciæ ſeptus & ſepties decuſdipundius habeas annos octoginta quattuor, quibus ſanctiſſimæ memoriæ Auguſtalis ſex de ſeptem aſſibus in ocdoadibus & endecadibus ſuis non propriis locis & ſedibus adnotavit; quos per annos octoginta quattuor annales unciæ invenerunt. Ob quam rem in ejuſdem circulis error aliquotiens invenitur, dum annorum numero, & elementorum curſibus liquidius non adtenditur, quamvis unus aſſis de ſeptem in octoginta quattuor annis ſemper deducitur, & paſchali nunquam omnino ſupputationi conceditur; ipſumque aſſem, niſi fallor, proprium in lunarem curſum non intentus immiſit, quem potius ſuper vacuum integris adſertionibus declinavit: Ipſe eſt, qui paſchales errores gignendo dinoſcitur, ſicut annorum ſerie conſcripta monſtratur. Ut autem ipſum aſſem, qui excluditur, invenire poſſis a ſupputatione uti debebis. Octogies quater enim decuſas uncia faciunt tibi dies nungentos triginta unum; partiris trigeſimum, invenies trieſas: ipſi ſunt triginta & unum emboliſmi, quos laterculus omnis habere cognoſcitur; remanet unus aſſis ille, qui in fine annorum octoginta quattuor de ſeptem ſemper deducitur, quem, ut diximus ſupervacuum lunares minutiæ genuerunt. Ipſum etiam & Agriuſtia ejus municipii Thimidenſium regiorum ſcribens Hilariano de ratione paſchali per ſcripulos arte quadam voluit excludere, innitens in annos ſingulos non undecim dies & uncias, ſet undecim dies ſemiuncias, duæ ſclæ, ſcripulum ſuum ſemisſemiuncia, duæ ſclæ, minus ad unciam ſcripulos duos cincunſcla, qui faciunt in octoginta quattuor annis ſcripulos ducentos quatuor ſeſſam qui ſunt horae octo, ſemiſpuncta, duoque habeo. Devidentur foris excluſae. Minus ergo habentur ad plenum diem de ſeptenario numero excludendum horas tres, ſcripulum undecim, puncta decem; ideo utique aliquantos annos ſuis adſertionibus in integro determinare nequivit. Providens igitur ipſum aſſem declinandum modis omnibus eſſe, quod ſi Auguſtalis ſex, ut dixi, aſſes in laterculi membris certis numeris immiſiſſet, nullatenus in lunari curſu & paſchalibus annis vitium incurriſſet, quibus exproventum erroris hunc aſſem in ſuo lunari curſo ſuperflue variatim viſus eſt praerogare; minori autem elemento in tertio circulo trigeſimario anno vigeſimo quarto lunaris concluditur curſus. Competit etiam his circulis paſchalibus per annos octoginta quattuor, quibus explicitis ad caput reverteris ſive in lunaribus cancellis, ſeu in paſchalibus annis. Quorum annus igitur ſeptimus decimus anno ſexto decimo Regis; ſed in lunari, ut diximus, curſu inter annos duodecim aſſem unum inmittis in primum, ſecundum, & tertium cancellum ſuper quod afuerit Kalend. Jan. ſic quoque annos per ſingulos veritate fulciris. Cum igitur in tertium cancellum ad annum perveneris vigeſimum quartum reverteris poſt annos octoginta quattuor, excluſo die uno de ſeptenario numero ex crementis lunaribus venientem, & invenies in cancellorum capite lunam ſecundam, in quibus ab A uſque ad K decem literae numerantur, quae ſibi (*ſic*) exſicunt ſinos dies, ut menſtrualis numerus agitetur. Ipſe autem per menſes duodecim A foris defixae noſcuntur, de quibus literis per dies ſingulos eram proſpicis; & ſic in cancellis per annos ſingulos deſcendens in directum contra ipſam eram lineam adſecutus, quota luna vero verius poteris invenire, ſane ſcientia cordis edoctus. In cancellis autem feriarum per numerum ſeptenarium quaerenti datur indiculum, ab A. enim uſque ad G. ſeptem literae adnotantur, in quibus annus agitur ſeptimus, ubi in biſſextum ter quadriennium inmittis aſſem unum, hoc eſt annum unum K. & in menſium ordine quotum quaerere volueris, quam ad caput videris eram diebus ſingulis adnotatam, contra ipſam in iiſdem cancellis invenies feriam fixam. In columna vero biſſextili, quae cancellis lunaribus glutinata certo limite ſociatur. Annus igitur & ipſe ſeptimus decimus feria tertia; ſed ubi Kalendarum martiarum diem inveneris mineatum, illic habes biſſextum inmiſſa feria deſignatum. Cum autem perveneris ad vigeſimum & octavum, ad primum reverteris annum; & ſic uſque in fine mundi recapitulando ſingulos tam paſchales quam biſſextiles, ſimul etiam & lunares annos, feriarumque dies invenies adnotatos. Sed ut ipſum diem biſſextilem in integro recognoſcas, hanc rationem ſequi debebis & ſcire hunc diem biſſextilem non lavorabis. Hebraei primo ob hoc, non ſua, ſed Dei ſapientia edocti, circa curſum lunae, non potuerunt errare; & ideo quando primum in Ægypto pridie idus Apriles quarta feria quartadecima luna, beſſicilicus, duae ſclae de ſcripulo trion, ſemiuncia, ſicilicus immolaverunt paſcha, dixerunt duodecim inventis, & duodecim creſcentis; eo quod invenerint lunam quando facta ſit a minutione non a crementis incoaſſe; unde comprehenditur aequinoctium octavum Kalendas Apriles diem primum inventum fuiſſe, & quarta die quod eſt quinto Kalendas ejuſdem dixiſſe omnipotentem Deum *fiant duo luminaria in firmamento cœli, ſic ut luceant ſuper terram, & di-*

vi-

ſenſus turbatus.

f. hac.

Digitized by Google

vidant inter diem & noctem, & ſint in ſignis, & in temporibus, & in diebus & in annis, & ſint in ſplendore in firmamento cæli ſic ut luceant ſuper terram; & ſic eſt factum. *Et fecit Deus duo luminaria magna; luminare majus initium diei, & luminare minus initium noctis*; & cetera. Fecit igitur omnipotens Deus ſolem initium diei & cucurrit antequam fieret luna horas undecim & quartam partem horae; & ſtatim juſſit fieri lunam, & proſequi eum, eum quo tam magnum officium in cœlo fuerat adepta. Conſtituta eſt igitur quintadecima plena, quia nihil quod non plenum perſectumque ediderit potentia Conditoris. Et ideo utique dictum eſt, duodecim minuentis & duodecim creſcentis; luna enim per duodecim ſemeſtrua minuitur, & per duodecim ſemeſtrua creſcit, ut quod minus ſol ad plenum diem cucurriſſe cognoſcitur, hoc luna divinum magiſterium minuiſſe a ſapientibus invenitur; & ſic eum Dominos juſſit dodrantibus creſcere, & dodrantibus minui, ſicut re vel ante ipſo oſtenditur calculata partitio. Quindecies enim dodrantes, decuſas, quadran; ſed quia dixit duodecim minuentis & duodecim creſcentis duodecima in decuſas quadran faciat tibi deunſicilicus. Lunaris vero annus habet dies tricentos quinquaginta quattuor, in cujus anni menſe invenies dies viginti novem, ſemis, ſuper quos addes deunſicilicus, & fiunt tibi dies triginta, cincunſicilicus. Duodecies ergo trieſcincunſicilicus faciunt tibi, ſecundum curſum Romanorum, dies trecentos ſexaginta quinque, quadran; quem quadrantem per quadriennium temporis rediges, & facit tibi unum aſſem biſſextum, hoc eſt quater quadrantes aſſis; haec eſt feria una. De columnis autem, quibus in circulorum capite cum ſuis ſunt lineis picturatae, haec ratio cupienti clypeata monſtratur. Quota enim fuerit Kal. Jan. luna contra ipſam directa linea adſecutus invenies. In ſecunda columna menſis primi quota die lunam primam tuos ante oculos fixam; in tertia autem, quarta, quinta, & ſexta columna luna decima quotu erit menſis quarti, quinti, ſeptimi & decimi hanc lineam oculo cernens, proſpicis per quattuor columnas eſſe diſpoſitam ⁂ jejuniis enim legitimis deſerviens adnotatur, ſicut de ſeptimi menſis jejunio praecipiente Domino Moyſes ſanctiſſimus proteſtatur: *hæc dicit Dominus*; *a nona menſis* inquit, *in decima menſis ad veſperas ſabbatizabitis ſabbata veſtra; & omnis qui ſe non humiliaverit in jejunio illo perdam animam illam de populo ſuo*. Sic & per Zachariam Prophetarum omnium decus, de his ſacris legitimiſque jejuniis Dominus poſt captivitates tempus locutus eſt dicens: *factum eſt*, inquit, *verbum Domini omnipotentis ad me, dicens; dic ad populum terrae, & ad ſacerdotes: ſi jejunaveritis & planxeritis in quintis aut in ſeptimis jejuniis, & ecce ſeptuaginta annis nunquid jejunium jejunaſtis mihi o domus Iſrael? & ſi manducaveritis & biberitis, nonne vos manducetis & vos bibitis, non hæc verba ſunt quae locutus eſt Dominus in manibus Prophetarum illorum qui ante nos fuerunt?* Cum fuit Jeruſalem habitata, & copioſa, & civitates illius in circuitum, & montana & campeſtres habitabantur. *Et factum eſt verbum Domini ad Zachariam* dicens: *hæc dicit Dominus Omnipotens, judicium juſtum judicate, miſerationem & miſericordiam facite unuſquiſque ad fratrem ſuum, & viduæ & pupillo & advenæ, & pauper inclite dominari; & malitiam quique fratris ſui nolite reſervare in cordibus veſtris*, & paulo poſt: *hæc dicit Dominus Omnipotens jejunium quartum, & jejunium quintum, jejunium ſeptimum, & jejunium decimum erunt domui Juda in gaudium, & in jucunditatem, & in ſolemnitates bonas & jucundi eritis & veritatem & pacem amabitis*. Ecce jejunia legitima, qualiter fieri debeantur, a Domino nuntiantur. Sed cur in iſtis menſibus deſignatur, volentibus oſtendamus. Jejunium enim quartum pro primitiis & menſibus; & jejunamus jejunium quintum pro areis redigendis & decimis offerendis; jejunium ſeptimum pro vindemiis colligendis; & jejunium decimum pro ſementationibus etiam ſeminandi, ſed olei primitiis delibandis. In quorum jejuniorum quattuor ſeptimanis ſine ullo errore lunam decimam intueberis, manifeſtam. A Dominico autem paſcha & uniuſcujuſque anni computas dies octoginta quattuor, in quorum concluſionem invenies ſabbatorum dies, quod eſt finis ſeptimanae, quae in ſe habet quarti menſis lunam decimam & exſolves poſt ſacrificium jejunium quartum. Centum duodecim jejunium quintum; centum ſeptuaginta quinque jejunium ſeptimum; ducentos ſexaginta ſex jejunium decimum; ſic ſingula in ordine recenſendo artis hujus magiſter & doctor poterit repperire; ſi tamen ſomnolentia cordis, quae a ſapientibus declinatur, non obpreſſerit ſenſum. His quoque ſupradictis columnis aliae ſeptem junguntur, in quibus Kalendarum Januariarum luna & paſchae Dominicorum dies adnotantur; triceſimarius etenim lunae numerum, per ſeptemnarium numerum ebdomadis diviſus ſpatia numero ducenta decem diſterminat. Ut autem unius cujuſque paſchae diem invenias, lunam & feriam, quae fuerit Kalendis Januariis, obſervabis, ut lunae curſum tenens in eadem columna, diem invenias paſchae, quod ad feriam ſupraſcriptam pertinere videtur; hoc idem & in fibulis triginta ſequentibus adprobatur, in quibus Kalendarum Martiarum lunam & feriam per ſeptenarium numerum utrarumque in luna dierum triginta ducenta decem ſpatia invenies adnotata, nuntiantes certiſſime fixum unius cujuſque anni dominicum paſcha. Nam & harum fibularum numerum tres aliae ut pediſequae columnae ſecuntur, quae in ſe embolismorum titulos & lunares annos lineis tenſis ex Kalendis Januariis quota fuerit curioſis & bene ſollicitis planius monſtrare conantur, ut horum circulorum veritas in omnibus ſuis ornata monilibus oſtendatur.

Explicit liber primus cum indiculis ſuis.

INCIPIT LIBER SECUNDUS

Qui in ſe omnia ornamenta continet circulorum.

ALia quoque ratio ob vigeſimum quintum circulum, quod in ſe annos contineat duo millia centum a ſacratiſſimo ſcilicet paſchae die in Ægypto immolato adnuente Domino oſtendimus manifeſtam, ut & in Kalendis Januariis ſecundam lunam, & primi menſis quartam decimam pridie idus Apriles, & feriam quartam adtendas in capite circuli ſecundi in integro fuiſſe defixam, quam tu diligentiſſimus ſcrutator ſupputans, hoc modo invenire debebis. Octogies quater enim tricenti quinquages quartus faciunt tibi dies lunares viginti novem milia ſeptingenti triginta ſex; & octogies quater decuſas uncia, faciunt tibi nungenti triginta milia ſex anus dies emboliſmares addes ſupra ſummam ſuperiorem, & habes triginta milia ſeſcentos ſexaginta ſeptem dies. Exinde deducis diem unum, quem in ſequentibus dictis ex detrimentis lunaribus gignitum eſſe docemus, & qualiter declinetur evidentiſſime demonſtramus. Ergo circulus unus annos habet octoginta quattuor, qui in ſe continent noctium triginta milia ſeſcenta ſexaginta quinque. Et quoniam vigeſimus quintus circulus in conſulatu Theodoſi ſedeces & Fauſti ab eodem paſcha fuerit conſummatus, quem recalato tempore ſupputans, invenies habere noctium ſeptiogenta ſexaginta ſex milia ſeſcentas viginti quinque, quas cum partitus fueris in ſexageſimam partem, invenies duodecim milia ſeptingenta ſeptuaginta ſeptem, uncia, quam ſummam ſuperiori ſummae adjungis fiunt noctium ſeptinginta ſeptuaginta novemilia quatringintas duas; in quibus partiris trigeſimam habebis viginti quinque milia nungenti octo eſſuperet dipundius, uncia; haec, inquam, fuit luna ſecunda Kalendis Januaris. Ecce Deo gratias quam

digne

Hoc ſignum reperi in Cod.

Digitized by Google

digne & rationabiliter inventa eſt Kalendis Januariis luna ſecunda, quae quartam decimam primi menſis cum emboliſmi titulum procreans in omnibus invenitur. Ex Kalendis itaque ipſis Januaris, ut quartam decimam pridie idus invenire poſſis, in tertio idus Apriles computans, & habes centum & unum diem, ſuper quos dies addes luna ſecunda, quae inventa eſt eſſe ipſis Kalendis Januariis, faciunt tibi dies centum tres; partiris ſexageſimam habes beſſicilicus, duae ſalae de ſcripulo, trienſem, uncias ſilicus; hoc ſuper centum tres dies addes, faciunt tibi dies centum quatuor, beſſilicos, duo ſelae de ſcripulo, triens, ſemuncia, ſiciliens; partiris trigeſimum invenies tres inſuper, & decus quattus, beſſilicus, duo ſelae, de ſcripulo, trien ſemuncia, licilicus, & habes quartam decimam primi menſis, & quod excurrit pridie idus Apriles, qui eſt primus paſchae ſacratiſſimus dies. Sed ut ipſius lunae quartae decimae feriam quartam profectionis filiorum Iſdrael ex Ægypto invenire poſſis, adverte; viceſſimus enim & quintus circulus in fine ſecundi laterculi de Ægypto filii Iſdrael exeuntibus invenitur eſſe concluſus, ſicut per legis ſtoriam annorum indicat ſextus vicies quinque. Si ergo octoges quattus fiunt paſcae duo milia centum, & in viceſimo & ſexto circulo in capite complentur anni duomilia centum biſmilies; itaque centies trecenti ſexagies quinque quadran, faciunt tibi dierum ſeptingenta ſexaginta ſeptem milia viginti quinque. In his partiris ſeptimam & habes centum nove milia quingenti ſeptaes, quattus ſuper & ſeptus. Incipe numerare a feria prima quae fuit ipſis Kalendis Januariis primo anno paſchae in Ægypto immolato ab aſſe primo in ſeptem aſſibus, & invenies pridie Kalendas Januarias feriam ſeptimam; ipſis quoque Kalendis Januariis feriam primam; ex quarum utique Kalendarum diem in pridie idus Apriles computas, & invenies dies centum duos. In his partiris ſeptimam, & habes decus quattus ſuper & quattus; haec eſt feria quarta quartaedecimae lunae primi menſis anni primi, ut diximus, in capite circuli ſecundi, in quo invenimus paſcha ſacratiſſimum tunc a patribus in Ægypto immolatum. Sed cum hos circulos in ordine attentus fueris adſecutus intra columnas dies paſchae veridicos invenies adnotatos, & illos qui foris ſunt pro certo ſaluſſimo ſuper cilium columnarum encauto conſcriptos ſine dubio in errore fuiſſe defixos. Videtis igitur, cariſſimi, quod unicuique noſtrum nihil denegat Omnipotens Deus. Sed quis quanta de ipſo praeſumſerit fideliter cupienti ut voluerit dilargitur? Ita enim haec ſacramenta manifeſtari praecepit, ut a paſſione Dominica in quadringenteſimo & vigeſimo anno regis Geiſerici decimo anno diem inveniemus, in quo Dominus cum ſuis diſcipulis paſcha ſacratiſſimum manducavit; in eodem quoque complerentur anni duo milia centum decem, ab agno ſcilicet illo anniculo ſine vitio in Ægypto immolato, ſicut a ſecundi circuli capite oſtenduntur in ordine titulati.

Incipiamus itaque, fratres, ab exodi lectione de ipſo agno in Ægypto immolato in memoriam ſcientibus revocare, ut poſſimus utrorumque agnorum ſpeciem volentibus demonſtrare. In qua lectione recognoſcimus ipſum Deum & Dominum noſtrum ad Moyſen & Aron fratrem ejus in terram Ægypti dixiſſe: *menſis hic*, inquit *initium menſium, primus erit vobis, in menſibus ſuſe*, ad omnem Synagogam filiorum Iſdrael dicens: *decimo die menſis hujus accipiant ſibi ſinguli per domos tribuum ovem per domum; & ſi exigui erunt in domo, ut non ſint ſufficientes ad ovem, adſumant ſecum vicinum proximum ſuum, per numerum animarum ſinguis quod ſufficient ſibi computabunt in ovem. Ovis ſit ſine vitio, immaculatus perfectus maſculus & anniculus erit vobis ab agnis & ab aedis accipi, ea ſit vobis obſervatum uſque ad quartam decimam diem menſis hujus. Et occidet eum omne vulgus ſynagogae filiorum Iſdrael ad veſperam; & accipient de ſanguine ejus, & ponent ſuper duos poſtes, & ſuper limem in domibus, in quibus eum edent, in ipſis & edent carnes ipſas nocte aſſatas igni & azima cum . . . . edent. Non edetis crudam, neque coctam in aqua niſi aſſatam igni. Caput cum pedibus, & inter reneis nihil derelinquentes ex eis in mane, & os non confringetis ab eo. Quae derelicta fuerint de eo uſque in mane igni cremabuntur. Sic autem comedetis eum; lumbi veſtri praecincti, & calciamenta in pedibus veſtris, & bacula veſtra in manibus veſtris; & edetis eum feſtinanter, paſcha eſt enim Domini.* Praecepit igitur Omnipotens Deus per Moyſen univerſae ſynagogae filiorum Iſdrael in menſe novorum, qui eſt initium menſium in menſibus anni, in quo habitu ederent paſcha; ad hoc utique, ut & ſuam divinitatem credentibus nobis in Chriſto manifeſtaret & illorum latrocinium, jam tunc a paſcha primum, in Ægypto celebratum demonſtraret; qui in Ægypto ad veſperam, ideſt in noviſſima ſaeculi tempora, praecincti, & calciati adverſus agnum Dei immaculatum prima die azimorum ad veſperam cum gladiis & fuſtibus exirent, & univerſa, quae ab omnibus Prophetis de eo praedicta fuerant, in eum committerent. Et ideo nos qui jam non ſecundum imaginem, ſicut illi, ſed ſecundum veritatem in commemorationem paſſionis filii Dei paſcha celebramus, nihil aliud in primis niſi de ipſius Domini noſtri adventu totis viribus fidei noſtrae diligenter requirere debeamus & tunc circulorum ſerie revolvamus. Primus enim Gajus Julius Caeſar Romae imperavit annis decem, menſibus quattuor, diebus ſex. Poſt Gajum Julium Caeſarem ſucceſſit Auguſtus imperator, qui imperavit Romae annis quinquaginta ſex, menſibus quattuor, die uno. Hoc imperante advenit Johannes, Zachariae ſacerdotis filius, miſſus a Deo praedicans baptiſmum poenitentiae, qui ſecundum praedicationem legis prophetarumque omnium Chriſtum oſtendit, Chriſtum filium Dei adveniſſe in hunc mundum, ideſt in regione Judae, dicens: *hic eſt agnus Dei, qui aufert peccata mundi*; & *hic eſt Salvator ſaeculi; hic eſt de quo dixi: homo ante me factus eſt, cujus non ſum dignus corrigiam calciamentorum ſolvere*. Exinde cepit Jeſus docere populum & facere virtutes & ſigna magna, quae nullus alius fecerat. Manifeſtavit autem ſe poſt baptiſmum univerſo humano generi filiorum Dei, miſſum a Deo patre ad ſtabiliendum & reformandum, reconciliandumque populum ſibi compoſitum, quibus electis duodecim diſcipulis data eſt poteſtas in ſancto Spiritu; & miſit eos per omnes gentes, docereſque docerent. Dehinc ordinatis eis ad officium praedicandi gratiam Dei factam per nomen ejus, remiſſionem peccatorum, reſurrectionem carnis, aeternam vitam mortuis reſurgentibus, praedixit eis quanta paſſurus eſſet a Judaeis uſque ad mortem, mortem autem crucis & quod triduo manſurus eſſet in corde terrae, & quod tertia die a mortuis reſurgeret, & poſt reſurrectionem coelos petiturus eſſet. Deinde Tiberius Caeſar imperavit annis viginti duobus, menſibus ſeptem, diebus vigintiduobus. Hoc imperante, ideſt ſextodecimo anno imperii ejus, procurante Judaea Pontio Pilato ſub Anna & Caifa ſacerdotibus, octabu Kalendas Apriles, duobus Geminis Conſulibus, incidit ſexta decima luna, paraſceve, quando Dominus noſter, Salvator generis humani, Jeſus Chriſtus filius Dei paſſus eſt. Perpeſſus igitur omnia, quae de eo fuerant ſcripta, ſecundum praedicationem legis Prophetarumque omnium & Evangeliorum ejus, paſſus, ut diximus, octabu Kalendas Apriles, die paraſcaeve. Tertio vero die a mortuis reſurrexit, die Dominica ſextu Kalendas eaſdem, & converſatus cum Apoſtolis & Diſcipulis quadraginta ferme diebus, circumfuſa nube in coelo eſt receptus. Exinde igitur, regnante gratia Dei, homines credentes in nomine ejus illuminari coeperunt. Et ideo in his omnibus gratiam referamus haec omnia diſponenti propter noſtram ſalutem; & vocat nos ad divinam agnitionem Dominus Deus omnipotens pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, cui

ſit

Digitized by Google

ſit honor & gloria per eundem Dominum Chriſtum in Sancto Spiritu per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Fiunt ergo a protoplauſto Adam in anno ſextodecimo Tiberii Cæſaris, ideſt in paſſionis Domini die, anni v. millia quingenti, & a paſſione Domini uſque ad annum decimum Regis, anni quadringenti viginti; quo anno & invenies diem paſchæ ſacratiſſimum, in quo Dominus noſter pro nobis agnus Dei fuerit immolatus: Qui dies in capite circuli primi anno decimo ejuſdem Regis denigitur, perfecto numero titulatus. In his itaque annis Auguſtalis, ſui laterculi auctor, dum & litterarum ſit ſcientia præditus, & calculationis arte peritus, vitium incurriſſe cognoſcitur, propter annorum ſcilicet numerum ſuo in lunari curſu, cui plus aſſis unus ex ipſo annorum fallaci numero accidiſſe probatur. Dicit enim a paſſione Dominica centeſimo octogeſimo & ſexto anno, ejuſdem Paſchæ die, diem dici conveniſſe, cum in anno centeſimo ſexageſimo & nono a capite circuli tertii diem ipſum debuit repperire, quem in ſuis circulis anno ſexageſimo & nono noſcitur defixiſſe. Illum vero ſine membris diem cum vocabulo perſonatum apud nos anno ſeptimo decimo, habitum ſuorum circulorum in capite in incerto numero oſtenditur titulaſſe; ideo utique in errore deveniſſe videtur, ſicut ipſe ſuo adloquio profitetur. Quod autem, inquit, non ab eo anno quo paſſus eſt Dominus annorum ordinati ſunt circuli inveſtigati adque repperiti compendii utilitas ſua ſit a duo- an. 213. bus Geminis Conſulibus quo anno paſſus eſt Dominus uſque ad annum conſulatus Antonini quater & Albini, qui in hoc opere primus eſt, anni centum octoginta ſex numerantur, & quia hoc eodem Conſule corrigit, ut omnifariam paſchæ dies diei paſſionis Domini conveniret utilitas obluta (*ſic*) compendi fallidiri non debuit. Ab hoc igitur Conſule, quo primæ ocdoadis initia cœpta ſunt, uſque ad eum annum quo octogeſimus & quartus annus cum ſuis emboliſmorum ſignis concluditur, perfacile eſt inſpicientibus Koſmutæ calculationis veritatem oculis quoque teſtibus comprobare, qualiter in hac ſupputatione comprobare ſe promittit; cum nec diem paſſionis Dominicæ in capite primæ ocdoadis ſuæ in integro defixerit, nec certum numerum annorum veridice terminaverit; ſicut textus indicat noſtrorum ſequentium circulorum, quorum ſcilicet in capite inveniens Kalendis Januariis luna vigeſima, & ſecunda feria ſeptima, quartadecima primi menſis; decimu Kalendas Apriles, feria iv. Dominicum paſchæ vi. Id. Apriles, luna duodevigeſima, & in ejus circulorum habetur in capite Kal. Januariis luna xx. feria vi. quartadecima primi menſis octavu kalendas Apriles feria v. dominnicum paſcæ, v. kal. Apriles, luna vii. In hoc die putat eſſe paſſionem Dominicam, quod omnino nullatenus congruit veritati. Sic etiam noſtris aſpectibus lunaris ipſe curticulus indicat rutilo lumine radiatus, ſimul & annorum numerus certo in loco jure defixus. Agriuſtia vero primus pravitatis cultor, & erroris ſui amator, aſſertionitque ſuæ imperitiſſimus doctor & ſemipſum, quem dum diximus declinandum, annos per ſingulos ſcripulis diſſiparare conatur, ut ejus falſitas evidens oſtenta nudetur, & a veritate alienus innoteſcere videatur. Ipſe in doctius tunc interrogationibus agitetur, quaſi vel quos ſolaminis argumento in ipſo anni curriculo ſuis latereulis lunæ crementum aſſes undecim ſemuncia, ii. ſele, ſcripulum unum ſemiſſem uncia, duæ ſelæ voluerit prorogare, & non aſſes undecim & uncia, quod proculdubio in ipſa ſeparatione annali eadem luna tellatur augmentis augere. Per quam utique unciam in annis octoginta quattuor ſeptem aſſes habere poterat ſupputator, de quibus unum aſſem, qui poſt triginta unum currit tempore Moyſi, veritatem agnoſceret plenum decuit (*ſic*) declinaſſet. Octogies quater, ergo ut dicit, ſemiuncia duæ ſelæ ſcripulum unum ſemiſſem uncia ii. ſelæ; ipſe itaque reſpondit ſexis, quadrans ſcripuli undecim deſtun. (*ſic*): quod eſt quod aſſerit. Et ille ait ſexis dies ſunt ſex & quadrant horæ ſunt tres ſcripuli vero undecim deſtant ſemnarum (*ſic*) minus puncta duo eſſe probantur, quia in deſtante puncta decem concludi apertiſſime dinoſcuntur. Quid in hac interrogatione manifeſtius, quid in ſua reſponſione probabilius, quam ut ſuo fomite vinceretur ineptus, ſuſpiciones ſuas & uſus qui ſolus horas octos emmiſſet puncta duo tantum ſecundum arbitrii ſui voluntatem niſus ſit excluſiſſe, & plenum aſſem penitus non valuit declinare. Ob quam rem reticos (*ſic*) omnes ad veritatis regulam docuit deſciviſſe, & ut caeci jam facto ultra luminis januam non poterint invenire; ſed qualiter prudentibus certis numeris declinetur captus & integer ſenſus non avertere moretur Octogies quater enim trecenti quinques quattus, ſunt dies vigintiuove milia ſeptingenti triginta ſex; & iterum octogies quater decuſas uncias faciunt tibi dies nongenti trigenta unum; quos ſuperiori ſummae adjungis, erunt dies trigenta milia ſexcenti ſexaginta ſeptem; qui dies per ocdoadas & endecadas ita determinati noſcuntur, ut & ipſum quem in ſe ſupervacuum continent diem excluderent, & certum in ſe ſecluſum numerum conſingnaſſent. Quinque enim ſunt ocdoadae & endecadæ quattuor, quae ocdoadæ quinque inibi emboliſmares quindecim & lunares annos viginti quinque menſes habent quadragintos nonaginta quinque, qui in ſe optinent, dies quattuor decimilia ſeſcentos decem & quattuor, endecadae imbi emboliſmares & lunares viginti octo, menſes habent quingentos quadraginta quattuor, qui in ſe exolvent dies ſedecimilia quinquaginta ſex; quorum dierum ſummam ſuperadjungis, facinnt tibi dies triginta milia ſeſcento ſexaginta ſex. Ecce de triginta millibus & ſexcentis ſexaginta ſeptem diebus breviter excluſus unus aſſis in ocdoadibus & endecadibus per dierum diviſionem veridice comprobatur & tunc ab imperitis, & ſtudioſis in contentionibus diſſipatur. Sic etiam in circulo ſequenti cum ſuperiori germina concordia ociavit per emboliſmos, adque communes annos aſſem ipſum furioſus (*ſic*) quantocius plenum invenies declinatum. Sunt enim in & ſecundo circulo ſicut & in primo, emboliſmares anni xxxi. & communes quinquaginta tres tricies. Semel ergo trecenti docies, quattus, reſpondet tibi undecimilia nongenti quattus, & quinquagies ter trecenti quinquages quatuis faciunt tibi dies decem & octo milia ſeptingenti ſexaginta dua. Hae duae ſummulæ ſibi invicem junctae efficiunt dies ſeximilia ſeſcentos ſexaginta ſex, & declinatus eſt aſſis ille praedictus.

Redeamus igitur & ad illam ſummam in dictis ſuperioribus de eo anno venter & tectum, per quam primo anno paſche in Ægypto celebratum Kalendis Januariis luna ſecunda fuiſſe didiceris. In ipſum ſi advertere volueris, hunc eundem aſſem pleniſſime declinabis. Continentur enim in praedictam ſummam aſſium ſeptingenta ſexaginta ſex milia ſeſcenti viginti quinque, ex quibus deducis aſſes trecentos ſexaginta quinque, anni ſcilicet noviſſimi circulorum, ut appareat ipſum aſſem, & per hanc ſummam excluſum fuiſſe de ſeptenario numero innatum ex unciarum augmento. Verum & vigeſimam primam lunam ſine unciis pleniſſime nudam anni octogiſimi quarti eſſe condiſcas. Cum autem praedictos dies rurſum ſuperioris ſummae revocaveris, & hanc ipſam partitus fueris, ſecundam repperies lunam, quam Kalendis Januariis in ſecundi circuli capite adfati, manu ſcis fuiſſe ſignatam. Deductis itaque bis aſſibus trecentis ſexaginta quinque, remanent aſſium ſeptingenta ſexaginta ſex milia ducenti ſexaginta, in quibus partiris ſexageſimam, habebis duodecimilia ſeptingentos ſeptuaginta unum; addes hoc ſupra ſummam praedictam, erunt aſſium ſeptingenta ſeptuaginta nove milia tricenta unum. In his partiris trigeſimam, invenies viginti quinque milia nongenti ſexaginta ſeptem ſuperet aſſes viginti unum. Ii ſunt luna vigeſima prima octogeſimi quarti anni. Revo-

catis quoque praedictis aſſibus trecentis ſexaginta quinque ad illam ſuperiorem ſummam, erunt aſſium ſeptingenta ſexaginta ſex millia ſexcenti viginti quinque, ut ſupra. In quibus partiris ſexageſimam, & invenies duodecimilia ſeptingenti ſepte ſepti, uncia; addes ſupra ſummam praefatam, & habes aſſium ſeptingenta novem milia quadringenti, dipondius, uncia. In his partiris trigeſimam, & habebis viginti quinque milia nongentos octogenta ſuperet dipondius, uncia, ſicut eſt luna in ſecundi circuli capite titulata, & declinaberis ad ſemipſum, quem in fine circulorum ſaepiſſime diximus declinandum. Quiſquis es namque dolo vecordiae ſauciatus, vel hujus rationis ignarus, per quam altam profundamque partitionis ſummam, ut verius dicam, potius dilucide demonſtratum, hic aſſis de numero ſeptenario fuerit excluſus agnoſce; quemdam omnem in tua ſupputatione declinare nequiveris in utroque neutericus inveniris. Deſine, quaeſo, jam deſine in errore miſeros populos per fallaciam tuis everſiculis inſitire; veritati quoque tandem aliquando dura colla ſummitte, qui per nebulas & perſtigia ex Ægypto, de incognitis provinciarum ſpatiis & longa intercapidine terrarum quaſi venientem tibi nuntios paſchae diem ſacratiſſimum ſine tempore frequenous inaniter celebrandum. Cum horum namque circulorum lunare in tui pectoris ſenſum glutinaberis curſum. Tunc a primo anno paſchae in Ægypto immolatum veridicum invenies fundamentum, quod & lunaribus cancellis veris, & paſchalibus titulis congruum ſat eſſe cognoſcis. Ex Kalendis namque Januariis, quibus ſuperioribus dictis circulorum in capite lunam ſecundam inventam habitamque fuiſſe, jam noris in pridie earumdem Kalendarum Januariarum anni ſequentis ſupputabis, eruntque dies trecenti ſexaginta quinque, ſuper quos addes lunam ſecundam, quae iiſdem fuit Kalendis, ut dixit agnoſcite licet procedendi, (ſic) & fiunt dies trecenti ſexaginta ſeptem, in quibus partiris ſexageſimam, invenies ſexiſuncia, duae ſelae addes ſupra ſummam predictam, & habes dies trecentos ſeptuagenta tres, uncia, duae ſelae. In his ergo partiris trigeſimam, invenies decus dipondius; ſuperest decus treſiſuncia duae ſelae, ſimiliter etiam & in anno ſequenti qui in ordine tertius appellatus ſupputare debebis. Bis itaque trecenti ſexages quinque fiunt dies ſeptingenti triginta. Inmittis vero ut ſupra anni primi lunam ſecundam & habebis dies ſeptingentos triginta duos, in quibus partiris ſexageſimam, invenies decus dipondius. Reſtant duae ſelae; addes hoc ſupra ſummam praedictam, & erunt dies ſeptingenti quadraginta quattuor; reſtant duae ſelae, in quibus partiris trigeſimam, invenies dies quattus ſuper & vies quattus, reſtant duae ſelae. Sic autem ſingulis quibuſque annis uſque in octogeſimum & tertium annum ſupputabis; quem octogeſimum & quartum in fine circulorum adnotatum agnoſcis, ut etiam in his ſingulis annis undecim aſſes & uncia immittere videaris, & nullis cancellorum anfractibus vel lunaribus tituli erraſſe omnino noſcaris. Dominus enim noſter Chriſtus, paternae obediens juſſioni, ita hujus lunae almum ſydus edidit, ut de noctis invenies lumen ſolidatae tenebrari ob nubimenta tenuaret quae claro invecta curriculo cautis vacaſſe per erroribus, ſecretis operantibus cauſis, nunc plena ſubducit implenda, & rotatis curſibus iterum deſinitur. Haec ſunt igitur lunae principia, ejuſque officia perenni ſervitio divinitus inſtituta; haec in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis praeſciae facta. Per hanc quippe fabricam caſtam puramque, & ſuae majeſtatis praeſagio Dominus deſignabat ad eccleſiam, quod ſaepiſſime tenuatur caſibus variis, & minuitur ſemper in lapſis; ſplendoris tamen nitore ſuffulta creſcit in ſanctis. Sic enim ſpeciatim dico, eadem de ſemetipſa loquitur eccleſia: *fuſca ſum*, inquit, *& decora*, o filiae Hieruſalem; & Dominus per Prophetam voci ſonorae reſpondit, & dicit: *tota ſpecioſa es ſicut ſol, & perfecta ſicut luna*; & iterum: *ſemel juravi in ſancto meo ſi David mentiar, ſemen ejus in aeternum manebit, & thronus ejus ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in aeternum*. Hoc autem eccleſiae in Chriſto totum manet, & comperit ſacramentum, ardentiſſime namque repraeſentamus ejuſdem lunae perfectiſſimum curſum, ut in ſuis eum quodammodo cancellis diebus ſingulis in integro noveris terminatum. Ex Kalendis, inquam, Januariis in pridie illius diei ſupputabis, in quo etiam luna quota ſit quaeris. Sed forſitan dicis: quare in pridie & quota ſit luna in ſequenti ſignificas die, quia ex Kalendis utique Januariis ſummam colligis, & quota in his fuerit luna ſuperinmittis? numquidne unum diem bipartitum vel duplicatum ſupputare ſingularem aliquatenus in numero poſſis? itaque in his partiris ſexageſimam, & quod fueris partitus ſupra dierum numerum ponis, in quibus ſimiliter trigeſimam partiris, & in quovis die, ut dixi, quota erit luna, quae ad athomum per dies & annos ſingulos peritiſſime deſignabis, quamvis unius cujuſque paſchae natales nonniſi primi menſis novus generat dies; ſed ut ipſe primus menſis a tertio nonarum Martiarum die uſque in quarto nonarum Aprilium a cunctis plerumque eſſe dicatur, certa atque digeſta ratione monſtretur, ut in his viginti novem diebus paſchalis nativitas retegatur, & per primum annalem circulum veridicis documentis, evidentius oſtendatur. A ſolis enim & lunae fabrica quae die V. Kalendarum Aprilium ſumpſit exordium, computamus dies trecentos liberos quadragenta occurriſſe ad futurum quintum nonarum martiarum diem, ſuper quos dies addimus lunam quintam decimam, in qua utique plenitudine dies ipſarum quintum Kalendarum Aprilium ad veſperam a Domino fuerat conſtituta, & fiunt dies trecenti quinquaginta quinque, in quibus partiris ſexageſimam, & habes quinques deuncos; addes ſupra ſummam ſuperiorem, & fiunt dies trecenti ſexaginta. Deun. partiris trigeſimam & invenies decuſſdipondius ſuper & deun. & quoniam quintadecima luna, plena, ut diximus, quinto Kalendas Apriles fuerat facta pridie idus Apriles, ut ritis cornibus extenuatur ad ſuum menſem primum implevit; propter quod novilunium Judaeis praeceptum eſt obſervare uſque in hodiernum diem. Secundum vero menſem quarto idus Majas implevit, tertium menſem quarto idus Junias, quartum menſem ſexto idus Julias, quintum menſem ſexto idus Auguſtas, ſextum menſem ſeptimum idus ſeptembris, ſeptimum menſem pridie Nonas Octobris, octavum menſem nonis Novembribus, nonum menſem pridie nonas Decembris, decimum menſem tertio nonas Januarias, undecimum menſem Kalendis Februariis, duodecimum menſem quinto nonas Martias, & habes dies trecentos quinquaginta quinque, quos continet annus primus ſane inibi quindecim diebus lunae, quota utique plena & perfecta fuerat facta. Nam a quintum nonarum in quartum Nonarum Martiarum die ſupputario pronuntiat luna, qui eſt ſcilicet dies inter quintu & tertio medius in quo luna deun & non aſſis, qui eſt dies unus inveutus ſit plenus. Itaque a die ipſo menſis inchoari non poteſt primus, ſed a tertio nonarum martiarum in quarta nonarum Aprilium diem, in quarum quartu nonarum pridie, hoc eſt in die kalendarum Aprilium computamus ex quinta kalendarum earumdem praeteriti, ideſt primi anni, in quo die utraque luminaria in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis a Domino fuerant conſtituta, & inveniemus dies trecentos ſeptuaginta, ſuper quos addimus lunam quintam decimam, in quo ſtatu interea fuerat facta, & fiunt dies trecenti octoginta quinque. Ex quibus diebus partiris ſexageſimam, & habes ſexis cincun; hos praedictae ſummae adjungis, & fiunt dies trecenti nonaginta unu cincun; partiris trigeſimam & invenies decus treſis, ſuperet aſcincunt. Ergo * ex die tertio nonarum martiarum uſque in diem quartum nonarum Aprilium primam lunam quaerere debemus, quoniam in quocunque

die

Digitized by Google

die exiſtis viginti novem diebus luna prima cum fuerit, inde incipit menſis primus, in quo menſe paſcha ſacratiſſimum celebrari praecepit omnipotens Deus, ſicut in Exodo teſtatur & dicit: *diem feſtum paſchæ obſervabitis; ſeptem diebus edetis azima, ſicut praecepi tibi, per tempus menſis novorum; in eo enim exiſtis de terra Ægypti.* Item in Levitico præcipit Dominus & dicit: *primo menſe, in quarta decima menſis, in medio veſpertinorum paſcha Domini, & in quintadecima menſis hujus dies feſti azimorum Domino.* Item in Numeris: & locutus eſt Dominus ad Moyſen in deſerto Sina anno ſecundo proficiſcentibus eis ex Ægypto, in menſe primo, dicens: *dic, ut faciant filii Iſrael paſcha in tempore ſuo quartadecima die menſis primi ad veſperam. Secundum tempora, ſecundum legem ſuam, & ſecundum comparationem ſuam facies illud. Et locutus eſt Moyſes filiis Iſrael facere paſcha in deſerto Sina ſecundum quod præcepit Dominus Moyſi, ſic fecerunt filii Iſrael.* Et paulo poſt cum comminatione præcepit Dominus, & dicit: *homo qui fuerit mundus, & in via longa non fuerit, & ceſſaverit facere paſcha, exterminabitur anima illa de populo ſuo, quia munus Domino non obtulit in tempore ſuo: & peccatum ſuum accipiet homo ille.* In Deuteronomio Muyſes ad populum locutus eſt dicens: *obſerva menſem novorum, & facies paſcha Domino Deo tuo, quia in menſe novorum exiſti de terra Ægypti nocte, & ſacrificabis paſcha Domino Deo tu.* Sic quoque & in primo libro Eſdræ apertius ſcriptus eſt egit. *Oſias paſcha in Hieroſolymis Deo, & immolavit phaſec quarta decima luna primi menſis ad veſperam.* Ecce quartadecimæ lunæ dies, qui eſt ad quintum decimu Kalendarum Aprilium die uſque in ſeptimo decimo Kalendarum Majarum, legaliter ut ſit vera ratione firmata dinoſcitur; & ſic etiam a tertio Nonarum Martiarum die uſque in decimo Kalendarum Aprilium diem ſunt decem novem, in quibus luna dum naſcitur, lunaribus annis proculdubio deputatur; a nonum vero kalendarum Aprilium in die quartu Nonarum earundem dies ſunt decem, & his dum naſcitur embolismaribus annis profecto defixa notatur, ſicut circulorum in vetuſtatis indiculo comprobatur. Sex enim menſes divident annum, in emboliſmario vero menſis unus dierum triginta prorogator accedit ſexes ergo vies nonus tibi faciunt dies centum ſeptuaginta quattuor; & ſepties triceni habes cc. decuſas ſummulas adjungis, faciunt tibi dies trecentos octoginta quattuor. Hic eſt annus emboliſmaris. Lunaris antem annus æque in ſex menſibus dividitur. Sexes itaque vies nonas faciunt tibi dies centum ſeptuaginta quattuor, & ſexes triceni centus octo ſuut. Junctæ ſibi invicem ſummulæ faciunt dies trecentos quinquaginta quattuor, non a dominico in dominicum paſchæ, ſed ad quartam decimam in quartam decimam lunam primi menſis anni ſupputantur venientis; & ſic omnes ſuo in ordine per annos octoginta quattuor certis menſibus ſine dubio dies collectos invenies, ſicut ipſius lunæ per menſes ſingulos oculis teſtibus, nativitatis ſulget aſpectus. A prima enim luna Kalendarum Januariarum uſque ad octavam annos emboliſmares invenies; a nona vero uſque in vigeſima ſeptima lunares pro certo repperies. Sic etiam a vigeſima & octava uſque ad trigeſimam emboliſmares invenies annos. Hæc omnia ſolicitius obſervabis, & dies paſchæ in integro invenies. Non laborabis ecce, annuente Domino, ſingula dilucide perfecta monſtrantur, in quorum jam & obtrectatorum perfidia refallatur, ut inſontium aſtuta ſimplicitas cunctis ſubdita cognoſcatur; ipocrytarum vero evitentur errores, quia imperitorum eſt jactantia, nam verecundia plenæ ſunt præfatæ virtutes.

Ordo Menſium Januarius. Aug. & Dec. habent dies xxxi. iiii. Non. vii. Id. xviiii. Kal.
Martius. Maj. Jul. & Oct. habent dies xxxi. vi. Non. viii. Id. xvii. Kal.
Aprilis. Jun. Sept. & Nov. habent dies xxx. iiii. Non. viii. Id. viii. Kal.
Februarius habet dies xxviii. in Biſſex. xxviiii. iiii. Non. viii. Id. xvi. Kal.

Reg: Menſ. .... Epactæ .. Con. Sol.
Mart. V. .... I. .....

Reg. .... Lunæ ...... Nullæ .... Rec. .... Paſ. .... Ter. Paſch.

Ap. I. .... S. .... V. .... XI. . ... II. ...... V. .... Ter. .... N. Ap.
Maj. III. .... O. .... V. .... XXII. .... III. ...... I. .... Quat. ....
Jun. VI. .... N. .... VII. .... III. .... IIII. .... VI. .... Non. Kal. Mar. .... VIII. Kal. Ap.
Jul. I. .... D. .... VII. .... VI. ...... II. .... III. Id. Feb. .... Id. Ap.
Aug. IIII. .... I. .... VIII. ...... XIIII. .... V. .... VI. Non. Mar. .... IIII. Non. Ap.
Sept. VII. .... VII. ..... III. .... XI. Kal. M. ...... XI. Kal. Ap.
Oct. II. .... E. .... X. .... XXV. .... I. .... VI. .... VI. Id. Feb. .... IIII. Id. Ap.
Nov. V. .... M. .... VIIII. ..... VI. ...... II. ....
Dec. VII. .... Ap. .... XII. .... XVII. ... IIII. .... IIII. ...... III. Kal. Mar. ...... III. Kal. Ap.
Jan. II. .... Mi. .... XI. .... XXVIII. . V. .... VII. ...... XIIII. Kal. Mar. XIIII. Kal. Mi.
Feb. VI. .... Iu. .... XII. ...... VIIII. .... VI. ..... III. .... Non. Mar. .....

Junge iſtos cum Jul. .... XIII. ..... XX. ...... VII. ..... I. .... VI. Kal. Mar. .... VII. Id. Ap.
conſotiis ad Kal. Aug. .... XIIII. .... I. .... II. .... IIII. ..... Id. Non. Mar. ..... VI. Kal. Ap.
collig:

Iſtos iunge cum Epact. ad lunam inveniendam per Kalend.
XII. .... III. ...... VII. ..... IIII. Non. Mar.
XIII. ...... IIII. ..... V. .... XIIII. Kal. Mar. XVII. Kal. Mar.
IIII. .... V. .... I. .... IIII. Id. Prid. No. Ap.
XV. .... VII. ..... IIII. ..... Kal. M. XIIII. Kal. Ap.
XXVI. .... I. .... II. .... XII, Kal. Mar. Prid. Id. Ap.
VII. .... II. .... V. .... VII. Id. Feb. .... Kal Ap.
XVIII. .... III. ...... III. .... IIII. Kal. Mar. .... XII. Kal. Ap.

V.
VI.
VII.
I.
III.
IIII.
V.
VI.

Iſt. iunge cum conſoc. & ter. ad Dominicam Paſchæ inveniendam, & ad Quadrageſimae initium.

XIIII. Kal. Mar. .... V. Id. Ap.
Prid. Non. Mar. IIII. Kal. Ap.
XV. Kal. Mar.

FRAG-

FRAGMENTUM EPISTOLAE ALCUINI DIACONI A JACOBO SERVO DEI EXCERPTUM.

Incipit epiſtulam Alcuini diaconi, qui & Flaccus ad dominum noſtrum Carolum qui & David.

DOmino dilecto adque a Deo electo David Regis, Flaccus in fide & caritate perpetuam in Chriſto ſalutem. Dulciſſima pietatis veſtre munera mihi Fridegiſi ſerbolus veſter adtulit, in quibus utrumque, & dilectioni inveni in me, & ſapientiam conſiderabi in te, quaſi quodammodo quatuor dierum munera primordiales quattuor dierum creationes deſignarent. Et ego Jacobus diaconus dehas epiſtolam ſcarapſum tulique de aritmetica ſeu de aſtronomia pertinet, vel ad biſextu. Et quia prima die lux condita eſt prima die lucis materiam oſtendit mihi.

Secunda creator firmamenti pulchritudinem extendit inter aquas & aquas. Secunda die in muneribus veſtimenta ſacerdotalia diviſionem inter corpora ſacerdutum & populi demonſtrare cognobi. Tertia die terra cum ornamentis ſuis apparuit. Tertia die auri lectiſſima ſpecies, quae gremio eruitur terrae, directa eſt mihi. Quarta die ſol honor ſaeculi cum ſideribus celo indutus eſt. Quarta die clalam quedam & rotundam in ſimilitudinem ſolis ſpecies honor menſae allatus eſt mihi habens XXVII. ſemicirculis qui ſibi ducantur erunt LIIII. propter horas lunaris curſus, quibus per ſingulas ſigna currere ſolet habens circulum rotundum in medio propter ſolis perpetuam rotunditatem de cujus curſu inquirere cupio
ſ. duodecim. quomodo *decim* horae & dimidia ſingulis menſibus adcreſcere ſoleant cujus ei ſobtili ratio eſt. Sed dum
(ſic) exagagitari perfacilis ad intelligendum. Sol igitur primo anno poſt biſeſtim in inioo primae horae noctis intrat in Arietem; & poſt dies XXX. & decim *ſerni*
ſ. ſemi. horas exiet de Ariete, hoc eſt hora decima noctis XXXI. & ſecundo puncto, & tertio puncto XI.ª horae ejuſdem noctis intrat in Taurum A & ibi moratur XXX. dies & decimſemiſoras & exiens de Tauro nona hora die plena, & ibi habes una hora. Ex quatuor punctis in duobus ſignis. Et fiunt tuorum ſignorum LX dies & XXI. hora. Et decima hora diei intrat in Geminos, & exiet de Geminis ſeptima hora plena noctis & duobus punctis VIII horae & tertio puncto octavae horae noctis intrat in Cancrum. Et exiet de cancro VI. hora diei plena, & ibi habes ſecundam horam ex IV. punctis duorum ſignorum, & fiunt in geminis & Cancro dies ſexaginta & horae XXI. & habes in his quatuor ſignis horas XLII. & dies CXX. & intrat in Leonem VII hora diei; & exiet de Leone III hora noctis & duobus punctis, IV. horae & tertio puncto quartae horae noctis intrat in Virginem. Et exiet de Virgine ſecunda hora diei plena; & habes unam horam ex IV. punctis Leonis & Virginis; & habent LX dies hau duo ſigna & horas XXI. Et fiunt horum ſex ſignorum dies CLXXX. & horae LXIII. Et fiunt ut dixi dies CLXXX. & duo. Et terdus dies dimidius ex XII. horis. Et tres horas ſupra quadrantilies; & intrat Sol in Libram hora diei tertiam, & exiet de libra XII hora diei. Secundo puncto primae horae noctis. Et intrat in ſcorpionem III puncto primae horæ noctis. Et exiet de ſcorpione XI. hora noctis plena; & habes unam horam ex IV. punctis; & fiunt horum duorum ſignorum dies LX & horae XXI. Et intrat Sol in Sagittarium XII. hora noctis; & exiet de Sagittario IX. hora diei plena, & duobus punctis X.ª horae; & intrat in Capricornum III. puncto X horae diei. Es exiet de Capricorno hora ſeptima noctis plena; & habent haec duo ſigna dies LX. & horas XXI. Has adde ad ſupraſcripta ſigna, & habes dies CCC. & horas CV. Et intrat Sol in Aquarium VIII. hora noctis. Et exiet de Aquario hora VI. diei & ſecundo puncto horae ſeptimn; Et intrat tertio puncto VII. horae diei in Piſces. Et exies de piſcibus VI. hora noctis plena. Et haec ſunt ſex horae quae de punctis ſingulorum ſignorum adcreſcunt. Habent haec duo ſigna LX. dies & XXI. hora: has adde ad ſupraſcriptos dies vel horas, fiunt dies XII. ſignorum CCCLX. & horae CXXVI. partire CXXVI horas per XIV. Et fiunt quinquies XXIV. quod ſunt quinque, dies & ſex horae. Et erunt totius anni CCCLXV. dies & ſex horae; quia antea habuiſti CXXVI horas has ſex horas per quadriennium ductas faciunt XXIV. horas, quod eſt unus dies quem Latini biſextum vocant; & ſi non adderetur in Februario IV. anno haec dies, intraret itaque Sol XIV. kal. April. prima hora noctis in Arietem, & poſt CXX. annos traditas Solis dum ariete intrare debuiſſet, & intraſſet itaque Taurum ni dies XXX in CXX annis biſextiles augentur curſu illius: haec & hujus modi rationes tam ſuabes ſunt in conſideratione ſcientibus, ut & caeteres artes philoſophiae ſolent eſſe yediſcenti & intelligenti eas. Quid aliat in Sole Luna & ſyderibus conſideramus, & miſeramur niſi ſapientiam aliud miramur. creatoris, & curſu illorum naturales. Fertur itaque Abraham patriarcham ex Aprologiae rationem creatorem Deum intellexiſſe & veneraſſe; & exinde amicus Dei appellatus eſt. Si vis ſcire quomodo adcreſcunt ſingulis menſibus ſolaris curſus decim ſemiſoras, moltiplica decim per decim fiunt C. Quia una hora decim habet minuta; Deciesvero decim minutam faciunt C. da unicuique die ex XXX diebus Tria minuta, fiunt XC. minuta; & remanent decim minuta; his adde V. minuta quae fiunt ex dimidia hora, & fiunt XV. minuta: haec partire per XXX. facies tricies dimidium minutum quindecim minuta, & adcreſcunt cotidie in XXX diebus tria minuta, & dimidia pars unius minuti; & ſi ſcire vis quantum cotidie creſcat ad biſextum partire quinque minuta, fiunt ſexies V. ſexta pars unius minuti adcreſcit cotidie ut dimidia hora fiat per menſem unum; hanc dimidiam horam duc duodecies & fiunt ſex horae: has muliplica in quatuor; quatuor ſex faciunt XXIV quot ſunt horae unius diei, qui per quadriennium adcreſcit, ut biſextus fieri poſſit; nam CCCLXVI. dies, quis ſenarus numerus multum valet in 3 circulum anni. Nam CCCLX faciunt ſexies ſexaginta, quis ſexagenarius per denarium partitur, invenies ſexagenarium numerum per denarium eſſe perfectum, ſicut ſenarius per unitatem nam unum duo & tres ſex faciunt, & eſt perfectus numerus in partibus ſuis. Ita ſexagenarius quandam perfectionem habet, ſi partiatur per denarium numerum. Nam ſemel decim & bix decim & terdecim LX. ſunt. Nam quantum valet in primum verſu numerorum ſenarius ut perveniatur ad decim, tantum valet in ſecundo verſum numerorum ſexagenarius ut perveniatur ad C. Quinque vero dies qui ſuperſunt tricenis ſexagenis diebus in ſingulis menſibus eſt ſexta pars menſis uniucujuſque.

Sex vero horæ & quibus quarto anno ſexta dies (ex) adcreſcit habent perfectionem ſuam in partitionem ſenarii numeri, ſicut paulo ante præfati ſumus. Es ſicut creator æquiſſimus in ſex diebus fecit omnia opera primordialis mundi, ut ſignificaretur in perfectione numeri ſenarii, Omnia in naturis ſuis feciſſe eum perfecta; & ipſe ille creator magnus, admirabis, perfectus eſt in natura ſua, cui placuit omnia in ſenarii numeri perfectione perficere. Unde & ſexta die creatus eſt homo perfectus anima & corpore, propter quem omnia creata ſunt quæ ſex diebus condita eſſe leguntur.

Digitized by Google

Termini Paſchales

N. Ap.
VIII. Kal. AP. ✠
Id. Ap.
IIII. N. Ap.
XI. Kal. Ap.
IIII. Id. Ap.
III. Kal. Ap.
XIIII. Kal. Maj.
VII. Id. Ap.

VI. Kal. Ap.
XVII. Kal. Maj.
Pridie Non. Ap.
VIIII. Kal. Ap.
Prid. Id. Apr.
Kal. Ap.
XII. Kal. Ap.
V. Id. Ap.
IIII. Kal. Ap.
XV. Kal. Maj.

INCIPIT ORDO MENSIUM.

Januarius, Auguſtus, & December habent dies XXXI. IV. non. VIII. idus XVIIII. Kal.

Martius, Majus, Julius, & October habent dies XXXI. VI. non. VIII. idus XVII. Kal.

Aprilis, Junius, September, & November habent dies XXX. IV. non. VIII. idus XVIII. Kal.

Februarius habet dies XXVIII. In biſexto XXVIIII. IV. non. VIII. idus XVI. Kal.

Reg.	Menſ.	Reg.	Lunae	Pactae Lun. nullae	Concurſus	ſolis	Reg.	Paſchae	Terme
Mar.	V.	Sept.	V.	XI.					
Apr.	I.	Oct.	V.	XXII.					
Maj.	III.	Nov.	VII.	III.	I.	I.	V.	XLmae	
Jun.	VI.	Dec.	VII.	XIV.	II.	II.	I.	VII.	Kal. Mar.
Jul.	I.	Jan.	IX.	XXV.	III.	III.	VI.	III.	Id. Februar
Aug.	IV.	Feb.	X.	VI.	IV.	B V.	II.	VI.	Non. Mar.
Sept.	VII.	Mar.	VIIII.	XVII.	B VI.	VI.	V.	XI.	Kal. Mar.
Octob.	II.	Apr.	X.	XXVIII.	VII.	VII.	III.	VI.	Id. Febr.
Nov.	V.	Maj.	XI.	IX.	I.	I. ✠	VI.	III.	Kal. Mar.
Dec.	VII.	Jun.	XII.	XX.	II.	B III.	IV.	XIV.	Kal. Mar.
Jan.	III.	Jul.	XIII.	I.	B IV.	IV.	VII.		Non. Mar.
Feb.	VI.	Aug.	XIV.	XXII.	V.	V.	III.	VI.	Kal. Mar.
Rogationes.				XXIII.	VI.	VI.	I.		Id. Febr.
VI. Id. Maj.				IV.	VII.		IV.	IV.	Non. Mar.
III. Kal. Maj.				XV.	B II.		VII.	VIIII.	Kal. Mar.
XV. Kal. Julii				XXVI.	III.		V.	IV.	Id. Febr.
Non. Maj.				VII.	IV.		I.		Kal. Mar.
III. Kal. Ma.				XVIII.	V.		IV.	XII.	Kal. Mar.
Id. Maj.					B VI.		II.	VII.	Id. Febr.
IV. Non. Maj.							V.	IV.	Kal. Mar.
X. Kal. Jun.							III.	XIV.	Kal. Mar.
								prid.	Non. Mar.

INCI-

INCIPIT LIBER DE NATVRA RERVM

Naturas rerum varias labentis & aevi
Perſtrinxi titulis tempora lata citis
Jacob Dei famulus; tu fixa obſecro perennem
Qui legis aſtra ſuper mente tuere diem

I. *De quadrifario Dei opere*.

Operatio divina qua ſaecula creabit & gubernat quadriformi ratione diſtinguitur. Primo quod in verbi Dei diſpenſationem non facta nec ſed eterna ſunt, qui nos, apoſtolo teſtante, tempora ſecularia predeſtinabit in regnum. Secundo quod iu materia informi pariter elementa mundi facta ſunt. Vbiqui vivit in eternum creavit omnia ſimul. Tertio quod eadem materies ſecuudum cauſas ſimul creatus non jam ſimul diſtinctiones ex primorum dierum in caeleſtem terreſtremque creatura firmatur. Quarto quod ex ejuſdem creature ſeminibus & primordialibus cauſis totius ſeculi tempus naturali cure ſuperagitur. Ubi pater uſque nunc operatur. Et filius ubi etiam coruos paſcit, & lilia veſtit Deus.

II. *De mundi formatione*

In ipſo quidem principio conditionis facta ſunt caelum terram angeli aer & aqua de nihilo: die vero prima lux facta eſt: Et ipſa denihilo. Secundum firmamentum in medio aquarum. Tertio ſpecies maris & terrae cum eis quae ex terra radicitus inherent. Quarto luminaria Cœli de lumine primo die facto. Quinto natilia & volatilia de aquis. Sexto reliqua animalia de terra. Et homo carne quidem de terra. Anima vero de nihilo creatus. Qui in paradiſo quem Dominus a principio plantaberat conſtituitur. Septimo Dominus requiebit nona creature gubernatione cum in ipſo vivamus & moriamur & ſimus ſed a nove ſubſtantiae creatione.

III. *Qui ſit mundus*.

Mundus eſt univerſitas omnis quae conſtat ex caelo & terra: quattuor elementis in ſpeciem orbis abſſolutis glovata igne quo ſidera lucent. Aere quo cuncta viventia ſpirent. Aquis quae terram mangendo & penetrando communiunt. Atque ipſa terra quae mundi media atque una librata volubile circa eam univerſitate pendet inmobilis. Verum mundi nomine & jam caelum a perfecta abſolutaque elegantia vocanir. Nam & apud Grecos ab ornatu coſmos appellatur.

IIII. *De elementis*.

Elementa ſibimet ſicut natura, ſic etiam ſitu differunt. Terra enim ut graviſſima & quae ab alia natura ſufferri non poſſit imu in creaturis obtinet locum. Aqua vero quanta levior terrae, tanto eſt aere gravior qui ſi forte aquis in vaſe aliquo ſubdatur ſtatim ad ſuperiora: ut levior evadit. Ignis quoque materialiter accenſus continuo naturalem ſui ſedem ſuper aera quaerit ſed ne illuc perveniat in mollem aerem cujus circumfuſione deprimitur evaneſcit quae tamen quadam naturae propinquitate ſibimetita conmiſcuntur. At terra quidem arida frigida frigidae aquae; Aqua vero frigida & humida humido aeri. Porro aer humidus & calidus. Calido ignis. Ignis quoque calidus & aridus terrae ſociatur aridae. Unde & ignetu in terris & in aere nubila terrena, quae corpora videamus.

V. *De firmamento*.

Caelum ſubtilis igneaeque naturae rotundumq. & a centro terrae acquis ſapatijs undique collectum. Unde & convexus mediuſque quacunque cernatur. Inenarrabile caeleritate cottidie circumagis ſapientes mundi dixerunt. Ita ubrueret ſi non planetarum occurſu moderetur. Argumento ſiderum nitentes quae fixo ſemper curſum circumvolant. Septentrionalibus breviores giroſcirca cardinem peragentibus. Cujus vertices extremos quos circa ſpera caeli volvitur Polos nuncupant glaciale rigore tabentes. Horum unus ad ſeptentrionalem plagam conſurgens Boreus. Alter divexus in auſtro terrae que obpoſitus auſtralis vocatur quem interiora auſtri ſcriptura ſacra nominat.

VI. *De varia altitudine cæli*.

Non autem ita mundus hoc polos exceltiores ſe adtollit, ut undique cernantur hæc ſidera.

Verum eadem quibuſq; proximis ſublimiora creduntur. Eademque dimerſa longinquis. Utque nunc ſublimis in dejectu poſitis videtur. Hic vertex. Sic in illa terræ devexitate tranſgreſſis illa ſe adtollunt reſidentibus quae hic excelſa fuerant. Opponente ſe contra medio viſos globos terrarum adeo ut ſeptentriones quæ nobis a vertice pendent in quibuſdam in die locis xv. tantum in anno diebus appareant.

VII. *De cælo ſuperiore*.

Cælum ſuperioris circuli proprie diſcretum termino & æqualibus undique ſpatiis collucatum virtutes continet angelicas quæ ad nos exeuntes ætheria ſibi corpora ſumunt. Ut poſſint hominibus etiam in edendo ſimulari. Eademque ibi reverſæ deponunt. Hoc Deus aquis glacialibus temperavit. Nè inferiora ſuccenderet elementa. Dehinc inferius cælum non uniformis ſed multipliei motu ſolidavit. Nuncupans eum firmamentum propter ſuſtentationem ſuperiorum aquarum.

VIII. *De aquis cæleſtibus*.

Aquas firmamentum poſitas cælus quidem ſpiritalibus humiliores ſed tamen omni creatura corporali ſuperiores quidam ad inundationem diluvii ſervatas alii vero rectius ad ignem ſiderum temperandum ſuſpenſas adfirmant.

VIIII. *De circulis mundi*.

Quinque circulis mundus dividitur quorum diſtinſionibus quædam partes temperie ſua incoluntur quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Primus eſt ſeptentrionalis frigore inhabitabilis cujus ſidera nobis nunquam occidunt. Secundus ſolſtitialis a parte ſigniferi temperatus inhabitabilis. Tertius equinoctialis mediæ ambitur igniferi orbis incedens torridus inhabitabilis. Quartus bramalis a parte humillima ſigniferi ad auſtrinum polum verſus temperatus inhabitabilis. Quintus auſtralis circa verticem auſtrinum qui terra tegitur frigore inhabitabilis. Tres autem medii circuli inæqualitates temporum diſtinguunt cum ſol hanc ſolſtitio illum æquinotio tertiam bruma teneat. Ex Aremiſeniu ſemper ſole carent: unde & a Thyle inſula unius diei navigatione ad aquilonem mare congelatum invenitur.

X. *De plagis mundi*.

Climata ideſt plagæ mundi ſunt quattuor. Orientalis ab exortu ſolſtitialis ad brumalem. Auſtralia inde ad Occaſum brumalem. Occidentalis exhinc uſque ad ſolſtitialem. Porro ſepteutrionalis ab occaſu ſolſtitiali uſque ad exortum ejuſdem partis. Ex quibus orientalem, & occidentalem januas cæli nominant. Hæc in medio tantum terræ poſitia habentur æqualia. Nam ſub aquilone degentibus brumalis dies brevior & ſolſtitialis prolixior ortum occaſumque dilatans alias plagas anguſtat. Item apud auſtriales utraque prælata dies moderatior ſupradictam diverſi-

Digitized by Google

diverſitatem immutat licet ubique ſolſtitiali exortu brumalis occaſos ex eadem linea reſpondeat. Nam & cunctis exortibus ſolis eodem modo poſt ſex ſemper menſes congruit occaſus.

XI. *De Stellis.*

Stellæ lumen a ſole mutuantes cum mundo verti utpote uno loco fixae & non ſtante mundo vagae ferri dicuntur exceptis hiſque planetae ideſt errantes vocantur. Eaſque diei adventum caelari nec umquam in caelo dicidere fulgor plenilunii & ſolis proibat diliquium. Quamvis videamus igniculos ex aethere lapſos portari ventis vagiſque lumen ſideris imitari trucis cito coorientibus ventis. Sidera autem alia ſunt in licorem ſoluti humoris ſecunda alia concreti in pruina, aut coacti in nives aut glaciati in grandines alia ſtatus temporis alia vaporis alia roris alia frigoris. Nec ſolum errantia. Ut ſaturnus cujus tranſitus imbriſe fiunt. Sed & quaedam fixa polo cum errantium fuerint acceſſu vel radiis impulſa ut ſuculae in fronte tauri quos ob id greci pluvio nomine Hyadas appellant qui nec ſua ſponte quaedam ſtatiſque temporibus ut hedorum exortus & arcturi qui per idus ſemtenbris cum procelloſa grandine ſurgit & nimboſus orion & canicula quae nimium fervens xv. kal. auguſtas emergit.

XII. *De curſu Planetarum.*

Inter cælum terramque ſeptem ſidera pendent certis diſcreta ſpatiis quæ vocantur errantia contrarium mundo agentia curſum ideſt lævum illo ſemper in dextra præcipiti. Et quamvis adſidua converſione immenſæ celeritatis adtollantur ab eo rapiunturque in occaſus adverſo tamen ire motu per ſuos quæque paſſus advertuntur. Nunc inferius nunc ſuperius propter obliquitatem ſigniferi vagantia: radiis autem ſolis præpedita anomala vel retrograda vel ſtationaria fiunt.

XIII. *De ordine earum.*

Summum planetarum ſtaturnis idus eſt natura gelidum xxx. annis ſignſerum peragens. Inde iovis temperatum annis xii. Tertium martis fervidum annis duobus. Medio ſol ccclxx. diebus & quadrante. Infra ſolem venuſque & lucifer & veſper cccxlviii. diebus a ſole numquam abſiſtens partibus ſex & xl. longius. Proximum illi mercurii ſidus novem diebus ociore ambitu modo ante ſolis exortus modo poſt occaſus ſplendens: Numquam ab eo xxii. partibus remotior. Noviſſima luna xxvii. diebus & tertia diei parte ſigniferum conficiens dein morata in coitu ſolis biduo. Non comparere in cælo ſaturni ſidus & martis cumplurimum diebus c. lxx. iovis xxxvi. aut cum minimum denis detractis diebus veneris lxviii. aut cum minimum lii. mercurii xiii. aut cum plurimum xviiii. Occultantur vero meantes cum ſole partibus: numquam amplius undenis interdum & a ſeptenis partibus erumpunt.

XIIII. *De apſidibus earum.*

Sunt autem ſuicuique planetarum circuli quos greci habſiduas in ſtellis vocant aliique quam mundo: quoniam terra a verticibus duobus quos appellaverunt polos centrum cæli nec non & ſigniferi eſt obliqui inter eos ſiti. Omnia autem hæc conſtant ratione circum ſemper indubitata. Ergo ab alio cuique centro habſides ſuæ exſurgunt. Ideoque diverſos habent orbes motuſque diſſimiles quoniam interiores habſidas neceſſe eſt breviores eſſe. Igitur a terra centro habſides altiſſimæ ſunt. Saturno in ſcorpione: Jovi in virgine: marti in Leone: ſoli in geminis: Veneri in ſagittario: Mercurio in capricorno. Mediis omnium partibus & contrario ad terræ centrum humillimæ atque proxime. Sic fit ut tardius moveri videantur cum altiſſimo ambitu feruntur. Non quia accelerent tardentque naturales motus qui certi ac ſinguli ſunt illis. Sed quia deductas a ſumma habſide lineas coarctari ad centrum neceſſe eſt ſicut in rotis radios idemque motus alias major alias minor centri propinquitates ſentitur. Motum autem augeri quamdiu in vicino ſunt terræ cum abſcedant in altitudinem minui lunæ maxime ſublimitatibus adprobatur de quibus ſi plenius ſcire velis lege Plinium ſecundum ex quo & ista nos excerpſimus.

XV. *Quare mutent colores.*

Suus quidem cuique colorem Saturno candidus. Jovi clarus. Marti igneus. Luciferum gaudens veſpero refulgens. Mercurio radians. Lunæ blandus. Soli cum oritur ardens poſtea dies. Sed colores ratio altitudinum temperat. Siquidem earum ſimilitudinem trahunt in quarum aer venere ſubeundo tinguitque ad propinquantes utralibet alieni meatus. Circulus frigidior in pallorem ardentior in ruborem. Ventuoſus in horrorem. Sol atque commiſſuræ habſidum extremæque orbitæ atram in obſcuritatem.

XVI. *De zodiaco circulo.*

Zodiacus vel ſignifer eſt circulus obliquus xii. ſignis conſtans per quem errantes ſtellæ feruntur. Nec aliud habitatur in terris quamquod illi ſubiacet reliqua a polis ſqualent. Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus luna quoque per totam latitudinem ejus vagatur. Sed omnino non excedens eum ab his mercurii ſtella laxiſſime. Ut tamen e duodenis partibus tot ſunt enim latitudinis. Non amplius octonas pererret neque has æqualiter ſed duas medio ejus & ſupra quattuor infra duas ſed inde medio fertur inter duas partes flexuoſo draconum meatu inæqualis: Marti ſtella quattuor mediis. Jovis media & ſuper eam duabus ſaturni duabus ut ſol.

XVII. *De duodecim ſignis.*

Signa xii. vel a cauſis annalibus vel a gentilium fabulis nomina ſumpſerunt. Nam arietem martio menſi propter ammonem Jovem tribuunt. Unde & in eius ſimulacro arietis cornua pingunt. Taurum aprili propter eundem Jovem quod in bovem ſit fabuloſe converſus. Caſtorem & pollucem ajo propter inſigne virtutis porro cancrum Junio quando ſol ad inferiora redit quod cancer in pulſus retro curſum dirigere ſoleat Leonem quem occidit hercules iulio propter vim fervoris adſignant. Virginem auguſto quia tunc exhauſta caloribus tellus nihil pariat. Libram ſeptembre ob æqualitatem diei & noctis. Scorpionem & ſagittarium equinis cruribus deformatum propter flumina menſuum ipſorum octobere & novembre accipiunt capricornum december propter capram Jovis nutricem cujus extrema piſci ſimilia pinguntur quod huius menſis ultimas in pluviali. Aquarium januario februario piſces ob menſem imbriferos tradunt ſingulis autem ſignis xxx. partes. Ternæ vero decades putantur. Eoquod ſol xxx. diebus & x. ſemishoris illa percurrat. A medio menſis ideſt xv. Kalendarum die ſemper incipiens.

XVIII. *De lacteo circulo.*

Lacteus circulus eſt figura candidior per medium cæli. Verticem quem vulgo dicunt. Ex ſplendore ſolis in eo currentis ita fulgere ſed fruſtra cum ab illo numquam niſi in partes Sagitarii vel geminorum tangetur. In quibus candidum circulum ſignifer ungit.

XVIIII. *De curſu & magnitudine.*

Solis ignem dicunt aqua nutriri multoque hunc luna ampliorem lunam vero terra eſſe majorem: un-

de

Digitized by Google

de & cunctis unius magnitudinis apparet quod enim nobis quaſi cubitalis videtur nimiæ celſitudinis diſtantia facit. Alioquin major indis oriens & britannis appareret occidens qui dum natura ſit igneus motuque quæ nimio calorem adauget. Hic curſu variante dies & menſes tempora dividit & annos aeris que temperiem ac cedendo vel recedendo per temporum ratione diſpenſat. Niſi ſemper in hiſdem moraretur locis alia caloralia frigora adſumeret.

XX. *De natura & ſitu lunæ.*

Lunam non minui redicunt. Sed a ſole inluſtratam a parte quam habet ad eum paulatum vel ab eo recedendo vel ei proquinquando nobis candidam partem revolvere vel atram vel die quidem creſcente ſupinam corni novam lunam utpote ſuperiorem ſoli & ad aquilonia ſubeuntem. decreſcente vero erectam ut deiectam in auſtro plenam, plenam autem ſoli ſemper adverſam ſublimen humili ſole humilemque ſublimi. Quam luce redotrantis ſemuntias horarum abſecunda adicientem uſque ad plenum ob rem detrahentem quæ in diminutionem intra XIIII. autem parte ſolis ſemper occultam eſſe: noviſſimam vero primam quæ lunam eadem die vel nocte nullo alio in ſigno quam ariete conſpici.

XXI. *Argumentum de curſu lunae per ſigna.*

Luna zodiacum tredecies in duodecim ſuis conficit menſibus duobus ſcilicet diebus & ſex horis & biſſe ideſt VIII. unciis unius horae per ſingula ſigna decurrens: ſi ergo vis ſcire in quo ſigno luna verſetur ſemel unam quam volueris computare utpote XII. multiplica per IIII. fiunt XLVIII. partire per novem. Novies quini quadrais quinquies. Quinque ergo ſignis ex quo luna nata eſt exactis quae hautdubie in eodem quo ſol eſt ſidere ſempre accenditur. In ſexto jam ſigno luna XII. commoratur: quod ſi unum remanſerit ſex horas ſigni ſequentis noveris eſſe completas ſi duo XII. ſi tria XVIII. ſi IIII. diem integrum ſi octo octies ſenas horas ideſt duos adiectos eſſe dies: ex quibus tamen horis per terna ſemper ſigna binas ſubtrahere memento. Operoſum enim eſt in ſingulis ſignis horas minutatim dividere per uncias: unde in praeſenti quamvis ad nonas portiones tria manſerint. Non horas tamen XVIII. ſed XVI. ſexti ſigni XII. luna complebit. Et haec quidem luna in prima vel media parte ſigni cujuslibet nata prompta eſt computatio. Sin autem alias quod primo ſigno luna acceſſa vel dempſerit vel retenuerit partes tot ſequentibus etiam retrahere vel adicere recorderis VIIII. horis luna pro V. diebus in ſole computatis.

XXII. *De eclypſi ſolis & lunae.*

Solem interventu lunam quae terrae obiectu nubis prohibent occultari ſed ſolis defectum. Nonniſi noviſſima. Non poſſe vero totum ſolem adimi terris intercedente luna ſi terra major eſſet quam luna omnibus autem annis fieri utriuſque ſideris defectus. Statutis diebus horiſque ſub terra. Nec tamen cum ſuperne fiant ubique cerni aliquando propter nubila. Saepius globo terra obſtante convexitatibus mundi & lunae defectum aliquando quinto menſe a priori ſolis vero ſeptimo eundem bis in XXX. diebus ſuper terras occultaris & ab aliis hoc cerni quondam in XV. diebus utrumque ſidus defeciſſe. Semel jam mira ratione lunam in occaſu defeciſſe utroque ſuper terras conſpicuo ſidere ſed ne ſingulis menſibus eclypſis fieret latitudo ſigniferi lunam ſuperius inferius vetans mittit.

XXIII. *Ubi non ſit & quare.*

Defectus ſolis ac lunae veſpertinos Orientis incolae non ſentiunt. Nec matutinos ad occaſum habitantes obſtante globo terrarum neque enim nox aut dies quamvis eadem toto orbe ſimul eſt obpoſitu globu noctem aut ambitu diem adferente. Tempore enim Alexandri magni luna defecit in Arabia hora noctis ſecunda eademque noctis in Siciliis exoriens & ſolis defectum qui fuit ipſanio & fontegio coſiſulibus II. Kal. Mar. campania hora diei inter ſeptimam & octavam Armoeniam inter decimam & undecimam ſenſit.

XXIIII. *De cometis.*

Cometae ſunt ſtellae flammis crinitae repente regni mutationem aut peſtilentiam aut bella vel eventus aeſtuſve portendentes: quarum aliae moventur errantium modo aliae immobiles erunt. Omnes ferme ſub ipſo ſeptemtrione aliqua ejus parte noneeſta ſed maxima in candida quae lactei circuli nomen accepit. Breviſſimum quo cernerentur ſpatium VII. dierum adnotatum eſt longiſſimum LXXX. ſparguntur aliquando & errantibus ſtellis &c. eriſque crines ſed comites. Numquam in occaſura parte caeli eſt

XXV. *De aere.*

Aere eſt omne quod inanis ſimilem vitalem hunc ſpiritum fundit infra lunam volatus avium nubiumque & tempeſtatum capax ubi etiam poteſtates aere ad ſuperna ſede deturbatae cum tormento diem judicit durius tunc damnandae preſtulantur & ex quo hominibus apparentes aerea ſibi corpore meritis ſimilia ſumunt. Nam ſupra lunam quae aeris aetheriſque continuo currit omnia pura adiurnae lucis ſum plena cujus vicinia tangere fertur olympus: a nobis autem pernoctem cernuntur ſidera ut reliqua lumine tenebris ſuperior vero & ſerenus aer caelo inferior autem qui exhalationibus humidis corporaſcit terrae deputatur. Ubi ſunt iguis grando nix facies & ſpiritus tempeſtatumque Dominum de terra laudare iubentur. Sed & ipſe aliquando cœlum vocatur. Unde & Petrus ait caelos in diluvio periſſe cum aer turbulentus eſſet converſus in undas & caeli caelorum dicuntur ſiderii caeli iſtorum aeriorum tamquam ſuperiores inferiorum.

XXVI. *De ventis.*

Ventus aer cum motus & agitatus ſicut flabello brevi poteſt adprobari. Nec aliud intelligitur quam fluctus aeris qui ut Clemens ait ex quibuidam montibus excelſis vel ut compreſſis & coangulatus ordinatioue Dei cogitur & exprimitur inventos ad excitandos fructus æſtuſque temperandos. Pro diverſis autem partibus cæli nomina diverſa ſortitur.

XXVII. *Ordo ventorum.*

Ventorum IIII. cardinales ſunt, quorum primus ſeptentrio qui & aparcias flat rectus ab axe faciens frigora & nubes. Huic dexter circius qui & tracia Faciens nives & grandines. A ſiniſtris aquilo loqui & boreas nubes contringens ſecundus cardinalis ſubſolanus qui & apeliotes ab ortu intonans ſolis temperatus cujus a dextris vulturnus qui & calcias cuncta deſiccans. A ſiniſtris eurus nubes generans. Tertius cardinalis auſter qui & nothus humidus calidus atque fulmineus huic a dextris euro auſter calidus. A ſiniſtris euro nothus temperatus calidus venti auſtrales quia ex humili flant majores in mari tempeſtates faciunt quam ſeptentrionales. Ideoque poſt auſtros noxii precipuæ terræ motus: Quartus cardinalis zephyſus qui & fabonius hiemen reſolvens floraſque producens cui dextera fricus qui & lybs tempeſtuoſus tonitrua generans & fulmina. A ſiniſtris corus qui & argeſtes in oriente nubila in indie faciens ſerena. Sunt autem quidam peculiares quibuſque gentibus venti non ultra certum procedentes terminum ut athenienſibus ſciro paulo ab argeſte deflexus. Narbonenſibus circius qui nec ad viennam quidem ejuſ-

dem provinciæ pervenit urbem. Duo ſunt autem extra hos ubique ſpirans magis quam venti auræ taltanus. Aura enim eſt lenis motus aeris in terra altanus in pelago.

XXVIII. *De tonitruo.*

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generari cum & ſpiritus ventorum earum ſinu concepti. Seſe ibidem verſando pererrantes & virtutis ſuæ mobilitate inquam libet partem violenter erumpentes magno concrepent murmure inſtare xilentinm de ſtabulis quod rigarum vel veſcicæ quæ licet parva magnum tamen ſonitum diſploſæ mittit.

XXVIIII. *De fulminibus.*

Fulmina nubium attritu naſci in modum ſilicum conciſorum concurrente ſimul & tonitru. Sed ſonitum tardius aures quam ſulgorem oculos penetraſe. Nam omnium rerum conliſio ignem creato quidam dicunt dum aer in ſe vaporaliter aquam de imis & ignem caumaliter de ſuperioribus trahat ipſis conſringentius horriſonos tonitruorum crepitus gigni. Et ſi ignis vicerit fructibus obeſſe ſi aqua prodeſſe. Ideo autem ſulminis ignem habere majorem ad penetrandum quia ſubtilioribus elementis factus eſt quando qui nobis in uſu eſt.

XXX. *Ubi non a ſint & quare?*

Hieme & æſtate rara fulmina quia in hieme gelidus aer quicquid accepit igne, qui vaporis raro tenues quæ denſentur in nubes ſine quibus non fulgurar. Quæ ratio Scithiam Ægyptumque præmunit a fulmine cui ſubjacet Italia ubi minore hieme & æſtate nimboſa ſemper quodam modo vernat vel autumnat.

XXXI. *De arcu.*

Arcus in aere quadricolor ex ſole adverſo nubibuſque formatur. Dum radius ſolis immiſſus cave nubi repulſa acie in ſolem refringitur. Inſtar ceræ imaginem a nulli reddentis. Qui de cælo igneum, de aquis purporeum, de aere iacinthinum, de terra gramineum trahit colorem. Rarius autem æſtate quam hieme & raro noctibus nec niſi in plenilunio cernitur. Utpote de luna refolgens.

XXXII. *De nubibus.*

Nubes coacto guttatim aere conglobantur qui famuleviate vapores aquarum de terra marique ſuſtollens quamdiu immuutiſſimus ſtillis conſiſtunt. Si avi ſuſpendit in altum qua vel ſolis igne decocti vel aeris itinere motata dulceſcant ut marinam aquam humo vel dulcem marinis herbis infundentes in contrarium ſolemus transferre ſaporem.

XXXIII. *De imbribus.*

Imbres & nubium concretione æputtulis dum in majores ſtillas coeunt aeris amplius non ferente natura nunc vento interpellente, nunc ſole diſſolvente pluvialiter ad terras dilabuntur. Sed pluvias vocamus. Lentas & juges. Nimbos autem repentinos & precipites.

XXXIV. *De grandine.*

Grandinis lapilli ex ſtillis pluviæ frigoris & venti rigore conglaciatis in aere coagulantur. Sed citius nives ſolventur & interdiu ſepius quam nocte decidunt.

XXXV. *De nive.*

Nives aquarum vapore needum denſato in guttas, ſed gelu præcipiente formantur quos in alto mari non cadere perhibent.

XXXVI. *Signa tempeſtatum vel ſerenitatis.*

Sol in ortu ſuo maculoſus vel ſub nube latens pluvium diem praeſagit. Si rubeat ſincerum. Si palleat tempeſtuoſum. Si concavus videtur ita ut in medio fulgens radios ad auſtrum & aquilonem. Emittat tempeſtatem humidam & ventuoſum. Si pallidus in nigras nubes occidat aquilonem ventum caelum ſi veſpere rubido ſerenum diem. Si mane tempeſtuoſum ſignificat. Ab aquilone ſulgor, & ab euro tonitruus tempeſtatem & ab auſtro flatus aeſtum pertendit luna IIII. Si rubeat quaſi aurum ventos oſtendit. Si ſummo in corniculo magis ingreſcit pluvium menſis exordium. Si in medio plenilunium ſerenum. Item cum in nocturna, navigatione ſcintillat ad remos tempeſtas erit & cum delphyni undis ſæpius exiliunt quo illi feruntur inde ventus exurguet ſi ſunt nubes diſcuſſe cælum aperiunt.

XXXVII. *De peſtilentia.*

Peſtilentia naſcitur aere vel ſiccitatis vel caloris vel pluviarum intemperantia pro meritis hominum corrupto. Qui ſpirando vel edendo perceptus luem mortemque generat. Unde ſæpius omne tempus æſtatis in procellas turbineſque brumales verti conſpicimus. Sed hæc cum ſuo tempore evenerint tempeſtates. Cum vero alias prodigia vel ſigna dicuntur.

XXXVIII. *De natura aquarum: dupl.*

Cap. I.

Aquarum duplici natura formantur, & reformantur omnia, quae cernuntur in terra. Nam ſalſae in mari convenientes mortalibus ſructus nutriunt in terris & aere dulces aptius alendis fructibus, ſitique ſedanda congruunt, ſed quæ harum naturalis ſit quæritur. Utraque autem deprehenditur dum in alterutrum refundi haec per marinorum holerum cineres, illa per humum difuſa queant maris vero fretibus crebis terrarum ſaria diſtinguntur; ut & gentium terminos intercludant & alternis opibus omnes provincias per commerſia ditent.

XXXIX. *De aeſtu oceani.*

Aeſtus oceani Lunam ſequitus tanquam ejus aſpiratione retrorſum trahatur, ejuſque impulſu retractor ſundatur qui cotidie bis adfluere, & remeare unius ſemper horæ dodrait te & ſentuntia tranſmiſſa videtur. Ejuſque omnis curſus in leodones & malanas. Ideſt in minores æſtus dividitur & majores. Sed ledon a quinta & a viceſima luna inchoati quod horis accurrit tot & recurrit. Malina autem a XIII. & a XXVIII. Incipiens citior in acceſſa ſed tardior in receſſa VII. diebus & XV. horis perſeverat. In medio ſui ſemper lunam primam & XV: oſtendens & per æquinoctia vel ſolſtitiali ſolito validius exæſtuans per octonos autem annos ad principia motus & paria incrementa tertiſſimo luna aere vocantur ambitu. Illa ſemper aquilonia teneute mitiores quam cum in auſtro degreſſa proprio reinis ideſt exercet.

XL. *Cur mare non creſcat.*

Quod mare fluviorum occurſum non augetur dicunt naturaliter ſalſis vadis fluentium dulce conſumi vel ventis aut vapore ſolis abripi ut in lacis lacuniſque probamus. In brevi momento deliccatis vel etiam occultu meatu in ſuos reſloruere ſoutes & ſolito per ſuos omnes greſſeure currere. Marinis autem aquis dulces ſuperfundi. Utpote leviores. Opſas vero ut gravioris naturæ magis ſuſtinere ſuper ſiſas.

XLI.

XLI. *Cur ſit amarum.*

Mare idcirco dicunt ſalſum permanere tot fluminibus ac pluviis irrigatum, quod exhauſto a ſola dulci tenuique liquore quem facillime trahit vis ignea. Omnis aſperior craſſiorque linquatur. Ideoque ſummam equorum aquam dulciorem eſſe profunda ſed in dulcibus aquis lunæ alimentum eſſe ſicut ſolis in mare.

XLII. *De rubro mare.*

Mare rubrum nomen a roſeo colore trahit quem tamen non naturaliter iter habet ſed vicinis litoribus quae ſanguineo colore rubent inficitur ideoque inde minium & alii colores picturarum rubræque gemmae ſequuntur. Scinditur autem in duos ſinus quorum perſicus aquilonem arabicus petit occidentem qui c. xv. praedillat ab Ægypto mari.

XLIII. *De Nilo.*

Nili flumine quod inter ortum ſolis & auſtrum enaſcitur pro pluvis utitur Ægyptus propter ſolis calorem imbres & nubila reſpuens. Menſe enim majo dum hoſtia ejus quibus in mare influit zefiro flante undis, ejectis arenarum cumulo perſtruuntur. Paulatim intumeſcens ac retro propulſus plana inrigat Ægypti. Vento autem ceſſante ruptiſque arenarum cumilis ſuo redditur alveo.

XLIV. *Aquis terram necti.*

Aqua creator orbem medio ambitu praecinxit quae ex omni parte in centrum terrae vergit & in interiora nitens decidere non poſſet. Ut tam terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore nequiret nec rurſus ſtare aquae niſi ſuſtinente terra mutuo implexu jungeretur. Ac ſinus pandente illa vero permeante totam intra extra ſupra infra venis. Ut vinculis diſcurrentibus atque atque etiam in ſummis jugis erumpente.

XLV. *Terræ poſitio.*

Terra fundata eſt ſuper ſtabilitatem ſuam abyſſus ſicut pallium amictus ejus ſicut enim ignium ſedes non eſt niſi ignibus. Aquarum niſi in aquis. Spiritus niſi in ſpiritu ſicut terrae areſcentibus cunctis niſi in ſe locus non eſt. Natura cohibente & quo cadat negante quae in centro vel cardine mundi ſita humillimum in creaturis ac medium tanquam graviſſima locum tenet. Cum aquae eret ignis ut levitatem naturae ita & ſitu ſe ad altiora praeveniant.

XLVI. *Terram globo ſimilem.*

Orbem terrae dicimus non quod abſolutior bis ſit forma in tanta montium camporumque diſparilitate. Sed cujus amplexus ſi cunctx linearum comprehendantur ambitu figuram abſolutio orbis effici. Inde enim ut ſeptentrionalis plagae ſidera nobis ſemper appareant. Meridianae numquam rurſuſque haec illis non cernantur obſtante globo terrarum. Septentriones non cernit trogoditae & confinis aegyptus nec canopum italia quamvis ejuſdem urbis penè dimidio major pars ab oriente ad occaſum quam amari die ad ſeptentrionem habitetur. Hic calore illic rigore prohibente acceſſum.

XLVII. *De circulis terræ.*

Octo circulis terra pro dierum varietate diſtinguitur. Primis ab indie parte auſtrali per rubri maris inacolas & africae maritima ad columnas herculis pervenit. Quo equinoctii dimidio gnomen VII. pedum umbram IV. pedes longam reddit; dies vero longiſſimus XIV. boras equinoctiales habet. Secundus ab occaſu Indie per Medos vadit & Perſas Arabiam Syriam Cyprum Cretam Lybeum & ſeptentrionalia Africae contingens. Umbilicus aequinoctio XXXV. pedum umbram XXIII. pedes longam facit; dies autem maxima XIV. horarum eſt accedente bis quinta parte unius horae. Tertius oritur ab Indis Imavo proximis tendit per Caſpias partes taurum Pamphyliam Hrodum Cyclatas Syracuſas Catenem grades gniomonis cunctae umbram XXXVIII. unciarum facium, longiſſimus dies horarum XIV. atque dimidiae cum triceſima unius horae. Quartus ab altero latere imavi per Epheſum mare Cicladum ſeptentrionalia Siciliae Narbonenſis Galliae exortiva Africae maritima tendit ad occaſum; gniomioni XXI. pedum longiſſimus dies habet horas XIV. & tertius duas unius horae. Quinto circulo continentur ab introitu Caſpis maris Bactrii, Armonii, Macedonia, Tarentum Tuſcum mare Baleares Hiſpania media gnomionis VII. pedes umbris VI. maximum dies horarum XV. ſextus xmpletitur Caſpias gentes Caucaſum Samethraciam Yllirios Campaniam Etruriam Maſſiliam Hiſpaniam terraconenſem mediam & inde per Luſianiam gnomioni pedes IX. umbrae VIII. longiſſimus dies horarum XV. addita nona parte unius horae. Septimus ab altera Cxipii maris ora incipit vaditque per Traciae Averſa Venetiam Cremonem Ravennam Traſalpinam Galliam Pyreneum Celtiberiam; gnomioni XXXV. umbrae XXXVI. ampliſſima dies horarum XV. & quintarum partium horae trium. Octavus a Tanei permeti lacum & Sarmatas dacos partemque Germaniae Gallias ingreditur; longiſſimus dies horarum XVI. His circulis antiqui duos praeponunt; unum, per inſulam Meroem & Tholomaidam rubri maris urbem; ubi longiſſimus dies XII. horarum eſt dimidia hora amplior. Alterum per Syenem Ægypti qui eſt horarum XIII. duoſque ſubjiciunt: primum per Yperboreas & Britaniam horarum XVII. Alterum Scythicum a Rifeis iugis in Thilem in quo dies continuantur noctesque per vices.

XLVIII. *Gnomionica de iſdem.*

Vmbilici quem gnomen appellant umbra in Ægypto meridiano tempore aequinotii die paulo plus quam dimidium gnomionis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars. gnomionis deeſt umbra. In oppido. Ancona ſupereſt quinta trieeſima. In parte Italiae quae Venetia appellatur hiſdem horis umbra gnomioni par fit. Simili homo quidem eſt ſupra Alexandriam v. milibus ſtadium ſolſtitii die medio nullam umbram jaci. Sicut & in India ſupra flumen paſim, quod & apud Trogoditas quadrageſimo quinto ante & poſt ſolſtitium die fieri dicunt. Mediis xe. diebus in meridiem umbra ſita. Sed & in Meroe inſulx Nili cinque milibus ſtadiunva Syene bis in anno abſumi umbras ſole duodecimam Tauri partem & quatuordecimam Leonis obtinentem.

XLIX. *De terraemotu.*

Terraemotum ventu fieri dicunt ejus viſceribus inſtar ſpongiae cavernoſis incluſo qui hanc horribili fremore percurrens & evadere nitens vario murmure concutit & ſe tremendo vel dehiſcendos cogit effundere. Vnde cava terrarum his motibus ſubjacent utpote venti capacia; arenoſa autem & ſolida carent. Neque enim fiunt niſi caelo marique tranquillo & vento in venas terrae condito; & hoc eſt in terra tremor quod in nube tonitruum. Hocque hiatus quod flumen fiunt ſimul cum terraemotu & inundationes maris. Eodem videlicet ſpiritu in fuſi vel reſidentis ſinu recepti.

LX. *Incendium Æthnae.*

Tellus Siciliae quae cavernoſa ſuffure ac bitumine ſtrata ventis pene tota & ingnibus patet, ſpiritu introrſus cum igni concertantes. Multis ſæpe locis ſumum

mum vel vapores vel flammas eructat vel etiam vento acrius incumbente arenarum lapidumve moles eſerint; inde montis aennae ad exemplum geennae ignium tandiu durat incendium quod in ſolarum aeoli dicunt undis nutrici dum aquarum concurſus ſpiritum ſecum iu unum profundum rapiens tandiu ſuſfocat donec venis terrae diffuſus fomenta ignis accendat. Hinc ſcillei canes latrare finguntur dum procul navigantes undarum fremore terrentur quas ſorbente voragine conlidit extus.

LXI. *Diviſio terrae.*

Terrarum orbis univerſus Oceano cinctus in tres dividitur partes. Heairopam, Aſiam, Africam; Orieo ab Occaſu ſolis & Gaditano freta quia inrumpens Oceanus Athlanticus in maria interiora diſfunditur. Hinc intranti dextera Africa leva eſt Europa. Inter Aſia magnitudine compar aliis duobus, termini amnes Tanais & Nilus xv. paſſuum in longitudine quas diximus fauces Oceani patent v. in latitudine. Europa ergo ab Occidente uſque ad ſeptentrionem; Aſia vero ad ſeptentrionem per Orientem uſque ad Meridiem; atque inde Africa a Meridie uſque ad Occidentem extenditur.

Explicit liber de natura rerum.

JO: DOM. MANSI
LECTORIBUS.

Monumentum hic ſubjunctum reperi in Codice membranaceo Bibliothecæ Capituli Majoris Eccleſiae Lucenſis in fine Dialogorum Sulpicii Severi de Vita S. Martini Turonenſis; qui Codex deſcriptus, ut arbitror, ex eo eſt quem Odalricus Remenſis Canonicus Lucam veniens dono dedit ejus Eccleſiae Canonicis, qui ſane Codex vetuſtus temporum injuria periit. Quae hic narrantur de vita Sulpicii Severi totidem verbis deſcripta ſunt ex Gennadii libello de Viris Illuſtribus; *caetera, quae de S. Martino, unde acceperit Author ignoro.*

VITA SEVERI INCIPIT.

SUlpitius Severus Aquitaniae provinciae vir genere, & litteratura nobilis, & paupertatis, atque humilitatis amore conſpicuus, carus etiam Sanctorum Virorum Martini Turonenſis, & Paulini Nolenſis, ſcripſit non contemnenda opuſcula. Nam epiſtolas ad amorem Dei, & contemptum mundi hortatorias ſcripſit ſorori ſuae multas; quae notae ſunt. Scripſit ad praedictum Paulinum duas, & ad alios alias. Sed quia in aliquibus & familiaris neceſſitas inſerta eſt, non digeruntur. Compoſuit & Chronicum. Scripſit & ad multorum profectum vitam B. *Paulini* Martini Epiſcopi a ſignis, prodigijs, ac virtutibus illuſtris viri, & Collationem Poſtumiani, & Galli ſe mediante, & judice, de converſatione Monachorum Orientalium, & ipſius Martini habitam in dialogi ſpeciem in duabus concifionibus comprehendit. In quarum priore refert ſuo tempore apud Alexandriam Synodo Epiſcoporum decretum: Origenem & cautius a ſapientibus pro bonis legendum: & a minus ſapientibus pro malis refutandum. Hic in ſenectute ſua a Pelagianis deceptus, & agnoſcens loquacitatis culpam ſilentium uſque ad mortem tenuit; ut peccatum ſuum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret. Invenitur & hic noſter Severus peculiari amicitia, & amore familiariſſimus fuiſſe S. Auguſtino. Nam in quadam epiſtola, quam idem Sanctus Venerabili viro Cyrillo Epiſcopo Hieroſolymitano ſcripſit, ipſum Severum aſtruit virum magnae ſcientiae, & induſtriae tam ſpiritualibus, quam temporalibus actitandis: ex quibus non parum carus, & domeſticus apud eundem tam ſcientiae, quam ſanctae converſationis excellentia habeatur. Unde mutuo ſaepius conveniebant; & invicem uterque de alterius probitate delectabatur. Narrat inſuper idem Sanctus Doctor, in praetacta epiſtola, qualiter hora, qua Sancti Hieronymi anima corpore exuta caeleſtia tranſivit ad gaudia, iſte Severus, & tres alij Monachi Monaſterij S. Martini ſimul de Dei mirabilibus colloquentes repente in aeris vaſtitate cantus, & ſonos dulciſſimos audierunt, & admirantibus illis, & ſtupentibus, pariterque in oratione proſtratis, vox de Caelo lapſa eſt dicens. Chriſtum magno Angelorum agmine vallatum animae S. Hieronymi nuper defuncti cum tot ſonis, & cantibus accurriſſe. Qui annotantes diem, & horam, poſtea repererunt, S. Hieronymum, ſicut revelatum fuit eiſdem, deceſſiſſe. Haec Auguſtinus. Inſuper invenitur Gennadium hiſtoriographum in libro, quem de viris Illuſtribus ſcripſit, hunc Severum inter alios commemoraſſe. Qua de re utrique concludere poſſumus, eum fuiſſe & vitae, & ſanctitatis, & facundiae immenſae; virtutibus apud Deum, & homines ſpectabilem, & acceptum.

Narrat quidam devotus ſcriptor qualiter convenientibus Sanctiſſimis Viris Martino, & Ambroſio in quodam conventu, & concilio plurimorum Epiſcoporum, S. Ambroſius, qui patronum noſtrum magno venerabatur honore, videns virum habitu, & perſona deſpicabilem, cuidam Coëpiſcopo ad aurem incurvatus tacitus dixit. Vide Martinum, qualis primo aſpectu compareat; & tamen Deus tot per eum ſigna initmat in teſtimonium virtutum, quae in eo ſunt: At Vir Dei Martinus haec verba Divina revelatione cognoſcens, decenter, & modeſtè redarguens dixit: Ambroſi, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Quo audito S. Ambroſius expavit, & in majorem Viri Dei venerationem excrevit. Ambroſius Doctor eximius, qui tempore B. Martini Mediolani regebat Eccleſiam, volens litteris exprimere, quid de Sancti Viri virtutibus ſentiret, ſic ait „ B. Mar-
„ tinus prophana erroris templa deſtruxit, vexilla
„ pietatis evexit: mortuos ſuſcitavit: ab obſeſſis cor-
„ poribus Daemonia ſaeva excluſit, ac variis labo-
„ rantes languoribus ſalutis remedio ſublevavit, qui
„ perfectus inventus eſt, ut Chriſtum texiſſet in pau-
„ perem, & veſte, quam egenus acceperat, mundi
„ Dominum induiſſet. O faelix largitas, qua Deitas
„ operitur. O Chlamydis glorioſa diviſio, quae mi-
„ litem texit, & Regem. O inexiſtimabile donum,
„ quod veſtire meruit Deitatem. Dignè huic, Do-
„ mine, confeſſionis tuae praemia contuliſti: dignè
„ Arianorum ei ſubjacuit ſeritas. Dignè amore
„ Martyrij perſecutoris tormenta non timuit. Quid
„ erit pro oblatione integri corporis recepturus: qui
„ pro quantitate veſtis exiguae veſtire Deum me-
„ ruit, & videre. Sic ſperantibus contulit medici-
„ nam:

Digitized by Google

„ nam: ut alios ſupplicationibus, alios juſſu ſalva„ ret „ Anno Incarnati Verbi milleſimo LII. Dum proficiſceretur Romam Odalricus Sanctae Remenſis Eccleſiae Praepoſitus, & Canonicus detulit authenticum horum infraſcriptorum quatoor librorum ſecum; deditque S. Martino ECCLESIÆ LUCANÆ, auro, argento, & ſculpto ebore decentiſſimè coopertum. In quo videlicet ebore hi verſus habentur:

Mucro ſecat Chlamydem, Martinus veſtit egentem
Indutum Chlamyde ſe Chriſtus monſtrat eadem.
Poſcit Odalricus pro munere Codicis hujus
Martini precibus ſancti conſcribier unus.

SÆCULI XI. ET XII.

MONUMENTA.

JO: DOMINICI MANSI

AD MONUMENTA HISTORICA MOX SUBJICIENDA

PRÆMONITIO.

HÆc, quæ ſubdo, monumenta ſeculi XI. *&* XII. *ſuffecerunt mihi MSS. Lucenſes Codices Bibliothecæ Capituli Cathedralis Eccleſiæ S. Martini ſæculo* XII. *ſcripti ſunt autem eodem* XII. *ſeculo nondum elapſo. De ſingulis quo uſui profutura ſint paucis indicabo.*

Chronicon breve quod primum offero, affine aliquid habet cum duplici brevi Chronico Regum Italiæ a Cl. Muratorio ex Codd. Ambroſianæ bibliothecæ evulgato, legendo Rerum Italic. to. IV. *pag.* 149. *Utrumque autem, nempe meum hoc & Muratorii primum, ſimul collatum plurimum vales ad determinandum annum, & tempus, quo Italiæ Reges ſæculi* XI. *reperunt. Ita pariter & alterum alterum ſupplet; quod enim ad retexendum Regum Italiæ ſeriem continuatam in altero deſideratur, ab altero exhibetur.*

Succedit Chronicon aliud breve, idem & Muratorius ab Ughellio acceptum inter Monumenta vetera Piſana exhibet Rer. Italic. to. VI. *Verum ex noſtro Codice iterum dandum judicavi, quod Muratorii illud & Lucenſe aliquando in Chronologia varient; in illo quædam deſint quæ ſunt in noſtro, ſicut & in meo quædam deſiderantur ex altero Muratorii repetenda.*

Tertio loco ſeſe offerunt Lucenſium faſti ſeculi XII. *ab athore coævo ſcripti.*

Ex eodem etiam Codice ſeculi XII. *excerpſi quædam e locupletiſſimo, ibi exhibito, Necrologio, uſui Cathedralis ejus eccleſiæ, S. Martino Turonenſi Epiſcopo dicatæ. Nullum uſpiam offendi id generis catalogum divitem adeo viris inſignibus, Principibus, Pontificibus, Epiſcopis. His commemorandis in cauſa fuit fama tota Europa per ea ſecula diffuſa de Crucifixi imagine vetuſtiſſima & miraculis clara in eadem Eccleſia ſervata, & religioſe culta, quam* Sacrum Vultum *appellant. Ad illam undequaque concurſus fiebat, munera conferebantur; peregrinationes inſtitutæ, legata a locupletibus etiam advenis in ſuis teſtamentis relicta. Erga pios hoſce largitores grati Eccleſiæ hujus Canonici nomina eorum in necrologium ſuum intulerunt ad commemorationem ſtatis diebus faciendam. Ex his vero diſcimus diem obitus virorum plurium, quorum in hiſtoria tum ſacra, tum civili mentio facta eſt.*

Veniunt alia Lucenſia monumenta ex eodem codice extracta, de quibus nihil præfari opus eſt.

Demum e vetuſto ejuſdem ſæculi Breviario XII. *MS. apud me, deſcripſi breve illud* Chronicon Hieroſolymitanum, *quod hic primum comparet. Ex eo Chronico tum ex aliis in eodem breviario deductis documentis intelligimus, Codicem illum in uſum Latinorum Hieroſolymit agentium ceſſiſſe.*

CHRONICON BREVE.

INitium Caroli in Longobardia anni Domini ab Incarnatione DCCLXX. regnavit annis XXVI. Pipinus filius ejus in primo anno regni ſui regnavit anno Domini ab Incarnatione DCCXC. regnavit annos XXIV.

Ludovicus filius ejuſdem primo anno Regni ſui anno Domini ab Incarnatione DCCCXIII. Regnavit annos VIII. Lotharius filius ejuſdem Caroli primo anno regni erant ab Incarnatione anni Domini DCCCXXII. Regnavit annis XVIIII. Lodoigus filius Lotharii in primo anno regni ſui erant ab Incarnatione Domini anni DCCCI. Regnavit annos XXVI.

Benengarius primo anno regni ſui erant ab Incarnatione Domini DCCCLXXII. Regnavit annos XXXVIIII. Ugo primo anno regni ſui erant ab Incarnatione Domini DCCCCXXI. Regnavit annos XXVII. Lotharius filius ejus primo anno regni ſui erant ab Incarnatione Domini anni DCCCCXLIII. Regnavit annos duos.

Beringarius Rex cum Alberto filio ſuo primo anno ſui regni erant ab Incarnatione Domini anni DCCCCL. Regnavit annos XI. & menſes III.

Otto primus Imperator primo anno ſui regni erant ab Incarnatione Domini anni DCCCCLXI. Regnavit anno XI. menſes III.

Otto filius ejus primo anno regni ſui erant ab Incarnatione Domini anni DCCCCLXXXIII. Regnavit annos XII. In Italia V. Anni Domini DCCCCLXXXXIV. Permanſit regnum vacuum annis XII.

Enrigus primo anno ſui regni erant ab Incarnatione Domini anni MXIV. Regnavit annis X. menſes VI. Permanſit vacuum regnum annis II. Cun-

Cuntadus Imperator primo anno ſui regni erant ab Incarnatione Domini anni MXXVII. Regnavit annos XXX. Enrigus filius ejus primo anno regni ſui ab Incarnatione Domini anni MLVI. Regnavit annis LII.

CHRONICON ALIUD.

Anni Domini.	
DCLXXXVIII.	Pippinus ſenior regnare cœpit.
DCCXVII.	Carolus filius Pippini regnare cœpit.
DCCXLI.	Carolo defuncto Carolus & Pippinus regnare cœperunt inſimul.
DCCXLVI.	Carolus Magnus Romam perrexit.
DCCLXIX.	Pipinus Rex defunctus VIII. Kal. Octobris.
DCCLXXI..	Carolus Mannus defunctus eſt II. Kal. Decembris.
DCCCX.	Pipinus Rex Italiae defunctus eſt. V. Kal. Februarii Carolus Imperator defunctus.
DCCCXIII.	Ludovicus filius regnare cœpit.
DCCCLV.	Lotharius Imperator obiit IV. Kal. Octobris.
DCCCLXVII.	Ludovicus Imperator intravit in regionem Beneventanam.
DCCCLXXI.	Exierunt Agreni de Bari per Francos III. Non. Februarii.
DCCCLXXV.	Ludovicus Imperator Romanorum, filius Lotharii Imperatoris, obiit.
DCCCLXXXV.	Graeci de Benevento per Francos exiverunt.
DCCCCXVII.	Exierunt Saraceni de Gariliano.
DCCCCXXII.	Intraverunt Hungari in Italiam menſe Februario.
DCCCCXXXVI.	Depraedata eſt Apulia a gente Graecorum V. Kal. Maias.
DCCCCXXXVII.	Intraverunt Hungari in Capuam.
DCCCCXXXVIIII.	Eclypſis ſolis facta eſt XIV. Kal. Auguſti. VI. feria. VI. hora diei uſque in ultima parte terrae.
DCCCCLI.	Beringarius cum Alberto filio ſuo regnare cœpit.
DCCCCLXVIIII.	Fuerunt Piſani in Calabria.
DCCCCLXXII.	Octo Magnus Imperator obiit.
DCCCCLXXXIV.	Octo Secundus obiit.
MI.	Ugo Marchio de Tuſcia obiit.
MII.	Octo Tertius obiit.
MIV.	Fecerunt bellum Piſani cum Lucentibus, et vicerunt illos.
MV.	Fuit capta Piſa a Saracenis.
MVI.	Fecerunt Piſani bellum cum Saracenis ad Regium & gratia Dei vicerunt illos in die S. Sixti.
MXII.	Stolus de Hiſpania venit Piſam & deſtruxit eam.
MXVI.	Fecerunt Piſani & Genuenſes bellum cum Mugieto & vicerunt illum.
MXVII.	Fuit reverſus Mugietus in Sardineam, & cœpit ibi civitatem aedificare atque homines vivos in cruce murare; & tunc Piſani, & Genuenſes illuc venere, & illi propter pavorem eorum fugit in Africam. Piſani vero & Genuenſes reverſi ſunt. Turrim in quo loco tunc inſurrexerunt Genuenſes in Piſanos & Piſani vicere illos.
MXXII.	Obſedit Enrigus Imperator Trojam.
MXXIV.	Enrigus Imperator obiit.
MXXVIII.	Cunradus cœpit regnare in Italiam.
MXXX.	In Nativitate Domini Piſa cauſta eſt.
MXXXV.	Piſani fecerunt ſtolum in Africa ad Civitatem Bonam, gratia Dei vicerunt illam.
MLIV.	Bonefacius Marchio obit II. Non. Martii. *Alia manu ſed antiqua.* Hic fuit oriundus de civitate Lucenſi & pater fuit Comitiſſae Mathildis, ac vir Comitiſſae Beatricis ſocer Henrici Primi Imperatoris, a quo .... Tuſciam ....
MLV.	Fuit bellum inter Piſanos & Lucenſes ad Vacule. Piſani vero vicerunt illos.
MLVI.	Conradus Imperator obit.
MLXV.	Piſani fuerunt Panormiam, gratia Dei vicerunt illos in die S. Agapiti
MLXVI.	Venerunt Genuenſes cum ſtolo ad fauces Arni.
MLXX.	Gottofredus Dux & Marchio obit.
MLXXII.	Iverunt Piſani ad portum Dalfini, & fuerunt in gravi periculo, judicio Dei, non hominis.
MLXXVII.	Comitiſſa Beatrix obit XIV. Kal. Maji.
MLXXVIIII.	Genuenſis ſtolus uſque ad fauces Arni occulte devenit; tunc ſtrenui Piſani concite in eos ſurrexerunt, & fugaverunt illos uſque ad Venerem Portum. Hoc factum eſt in die S. Caſſiani.
MLXXIX.	Genuenſis populus per latrocinium ad Vadenſe Caſtrum devenit; tunc Piſani manifeſte ad Rapallum viriliterque ſurrexerunt, & caſtrum igne ſuccenderunt & plurimos eorum gladio interfecerunt; viros ac mulieres manibus poſt tergum ligatis captivos tripudiantes perduxerunt. Tunc Piſani hoc triumpho revertentibus Genuenſibus obviati ſunt & pene uſque ad domos eorum fortiter illos infugaverunt. Hoc fuit III. idus Maji.
MLXXXVI.	Valida fames, maxima mortalitas fuit fere per totam Italiam, vendebatur enim ſextarium tritici V. ſolidis.
MLXXXVIIII.	Fecerunt Piſani Genuenſes ſtolum in Africa, & cœperunt duos munitiſſimas civitates Almadiam & Sibiliam, in die S. Sixti. In quo bello Ugo Vicecomes filius Ugonis Vicecomitis mortuus eſt. Ex quibus civitatibus fere omnibus Saracenis interfectis maximam praedam auri, argenti, palliorum & ornamentorum abſtraxerunt, de qua praeda theſauros Piſanae Eccleſiae mirabiliter amplificaverunt, & Eccleſiam B. Sixti in Curte veteri aedificaverunt.
MLXXXXVIIII.	Concremata eſt pene omnis Kintica VI. Non. Julii, & ſtolus Piſanus in Jeruſalem ivit cum navibus CXX. De quo ſtolo Daibertus ejuſdem Eccleſiae Archiepiſcopus fuit ductor, & dominus, qui tunc temporis in Jeruſalem Patriarcha remanſit.
MC.	Jeruſalem a Chriſtianis capta eſt XVIII. Kal. Auguſti.

Ita abſolvitur pagella, in altera ſuccedente, ſtatim legitur eadem manu

P. Archipresbyter cum ſuis fratribus receperunt

India

India de Baonis & filium ejus Albertinum Eruſci, & filium Petri Dalfinum de Venetiam in fraternitatem & in omnibus benefactis ſuis.

CHRONICON ALTERUM LUCENSE.

ANno Domini MC. IV. Kal. Auguſti orta eſt guerra inter Lucenſes & Piſanos juxta fluvium ſereli, videntibus Piſanis ipſum etiam fluvium vadantibus & ad ſuccurſum Caſtellanorum venire tentantibus, Lucenſes impugnaverunt, expugnaverunt, deſtruxerunt, & in ore Piſanorum caſtellanos omnes una fune ligatos Lucam duxerunt.

Anno MCV. XI. Kal. Junii. Lucenſes cum Piſanis juxta Avanem prælium commiſerunt eoſque vicerunt; tunc Gontolinus filius Gerardi, filii Lanfranci fugiendo in fluvio ſereli mortuus eſt. Captus eſt etiam Ugo Vicecomes cum aliis XVI. Piſanorum.

Eodem etiam anno III. idus Julii Lucenſes cum Piſanis in loco Cappellae prælium commiſerunt & Dei gratia Lucenſes vicerunt illos in quo captus eſt Trupertus filius Dodi, & Ugo frater ejus, & de ſua gente quamplurimi. Eodem anno IV. non. Auguſti Piſani & Comes Albertus de Prato temere Maſſam intrantes victi in primo congreſſu victi ſunt & capti. Redeuntes vero Lucenſes captivis onerati, Comite Alberto tamquam de inſidiis eos aggrediente impediti captivorum multitudine aliquatitulum ſunt fugati. Inde reſumptis viribus, & denuo adepta victoria per ipſius montis praerupta in ipſo quoque montis aſcenſu prae nimio terrore illis non reſiſtentibus jamque de vita deſperantibus eos uſque ad Balneum de ſub monte Piſano victorioſiſſime fuderunt & fugaverunt. Tunc capti ſunt ex eis, praeter vulgarem multitudinem equites triginta ſeptem. Captus eſt & Vicecomes Comitis Alberti de loco Aliana.

Alia manu ejuſdem antiquitatis.

MCXLIV. Eſto memor lector, quod Piſani ſuperati ſunt a Lucanis in montem Moriliouis.

Piſa gemit Viaritum perit quia Luca crematum
Heu nova Piſa ruit, ſed gaudet Luca ruinis
Millenus centenus quadrageſimus annus
Tunc Salvatoris quando ruina fuit.

MCLIX. Federico in Lombardia regnante, mortuo Papa Adriano, ſchiſma ortum eſt in Eccleſia Romana . . . . Papa manente . . . .

. . . .

Imperatorem . . . . confunditur deſtruxiſſet, congregato cœtu Epiſcoporum & alterius ordinis Clericorum tam in Lombardia quam Teutonici regni ejuſdem Imperatoris favore Octavianus in Summum Pontificem eſt ſuſceptus. Eodem anno XV. Kal. Septembris luna paſſa eſt eclypſim. Infra ſextum . . . . . menſem pridie idus Februarii luna perfecte obſcurata eſt. Nondum vero revoluto eodem anno, VII. idus Auguſti luna tota obſervata eſt.

MCLXVIII. XVII. Kal. Julii apud Aſcianum praelium commiſſum eſt inter Lucenſes & Piſanos, in quo Piſani ſuperati ſunt, & effugati, & Lambertus major & minor, & alii plures capti ſunt.

Anno Dominicæ Incarnationis MCLXIX. item commiſſum eſt praelium apud Agnanum, & ſuperati & effugati ſunt Piſani, & captus eſt ibi Bulſus & Alariano, & quamplures alii.

Alia manu ejuſdem antiquitatis.

Caſtrum Bojanenſium deſtructum eſt a Lucenſibus anno MCXXVIII.

EXCERPTA EX NECROLOGIO LUCENSI SECULI XII.

XVIII. Kal. Feb.	Obiit Benedictus Lucanus Epiſcopus qui dedit duas cupas argenteas.
X. Kal. ejuſdem.	Obiit Holdericus Præpoſitus Remenſis Eccleſiæ, qui dedit S. Martino librum vitæ ejus argento exornatum.
VIII. Kal. ejuſdem.	Obiit Domnus Rongerius Lucanus Epiſcopus.
III. Kal. ejuſdem.	Obiit Doranus Lambertus Archipresbyter.
II. Kal. ejuſdem.	Obiit Gratianus Piſanæ Eccleſiæ Vicedominus.
XVI. Kal. Martias.	Obiit Raimundus Archidiaconus Lunenſis.
II. Kal. Martii.	Obiit Gotofredus Epiſcopus Lucanus.
Nonis Martii.	Obiit Joannes Burgondio Cardinalis & Presbyter, & Bella Abbatiſſa S. Stephani de Piſa.
VIII. Idus ejuſdem.	Obiit BERTA REGALIS.
XI. Kal. Aprilis.	Obiit Benedictus Mutinenſis Epiſcopus.
Kal. Aprilis.	Obiit Bonusheno Presbyter & canonicus, & Bernardus Archidiaconus Regienſis.
II. Non. ejuſdem.	Obiit Piſanus Abbas de Gorgona.
VI. Idus ejuſdem.	Obiit Bruno Abbas S. Pontiani.
II. Idus ejuſdem.	Obiit Domnus Ubertus Archipresbyter hujus Eccleſiæ.
XVII. Kal. Majas.	Obiit Wido.
XIIII. Kal. ejuſdem.	Obiit Beatrix Comitiſſa, *alia manu ſed antiqua.*

Hæc Beatrix fuit uxor Bonifacii Lucenſis & ſoror Henrici primi Imperatoris, & ex ea, & Bonifacio nata eſt Comitiſſa Mathildis, quae poſtea fuit uxor Gottifredi Ducis Spoletini, haec etiam fuit tempore Alexandri Papæ & Lucenſis Epiſcopi, pro quo ipſa Mathildis ut non revocaretur a Pontificatu propter ſciſma Catuli Parmenſis Epiſcopi, qui ſe eligi fecerat in Papam cum brachio Henrici IV. Imperatoris, paſſa eſt & facta bella etiam plurima contra ipſum Imperatorem & Alexander remanſit in Papa.

XI. Kal. Mai.	Obiit Alexander Papa.
VII. Kal. ejuſdem.	Obiit Joannes Archipresbyter, qui dedit terram & Biancardus Archidiaconus & Cilia Comitiſſa quae dedit C. ſolidos ad librum S. Martini.
II. Idus Maji.	Obiit Agnes Comitiſſa.
XV. Kal. Junii	Obiit Comes Ogocione.
XIV. Kal. ejuſdem.	Obiit Ildebrandus Epiſcopus Roſellanus.
X. Kal. ejuſd.	Obiit Ulf. Chetelus Monachus S. Almundi.
XVI. Kal. ejuſd.	Obiit Domnus Martinus Camel. *forte* Camaldulenſis.
V. Kal. ejuſd.	Obiit Joannes Epiſcopus Lucanus.
IV. Kal. ejuſd.	Obiit Guido Papienſis Epiſcopus.
XVIII. Kal. Julii.	Obiit Ildebrandus Epiſcopus.
VI. Non. Julii.	Obiit Theuto Diaconus S. Martini, qui dedit librum ſuper pſalterium ſuper epiſtolas Pauli, ſuper parabolam Salomonis, ſuper Cantica, & ſuper Apocalypſim, & Pſalterium & ſequentiarium.
IV. Idus Julii.	Obiit Benedictus Prior Sancti Pantaleonis.
X. Kal. Auguſti.	Obiit Petrus Monachus & Sacerdos S. Savini.
IV. Non. Auguſti.	Obiit Pepuldus Epiſcopus.
XIII. Kal. Septemb.	Obiit Joannes Presbyter & Canonicus Sancti Martini qui dedit ſuper pſalterium Auguſtini.
XII. Kal. ejuſd.	Obiit Valterus Diaconus Sancti Eatmundi.

v. Kal.

Digitized by Google

v. Kal. ejuſdem.	Obiit Eurardus Comes de Pojatto.
III. Non. Septembr.	Obiit ſanctae memoriae Magiſter Giſubertus Pictavienſis Epiſcopus, qui pro animae ſue remedio librum Sancti Hilarii de Trinitate Eccleſiae S. Martini donavit.
XVI. Kal. Octobris.	Obiit Victor Papa qui & Deſiderius Caſſinenſis Cœnobii Abbas.
XI. Kal. ejuſdem.	Obiit Suatepule Dux Boemorum qui miſit duas mareas auri ad honorem Sanctæ Crucis.
XI. Kal. Novembr.	Obiit Grimitus Epiſeopus Lucanus.
VI Kal. ejuſdem.	Obiit Aldinus Archidiaconus.
XI. Kal. Decembr.	Obiit Baldus Primicerius Sancti Martini.
II. Kal. ejuſdem.	Obiit Gregorius Lucanæ Eccleſiae Archidiaconus & Romanae Eceleſiae Cardinalis.
I. Kal. Decembris.	Obiit Domnus Rodulfus Lucanæ Eccleſiae Epiſcopus anno Domini MCXVIII. Eodem die electus eſt Benedictus ejuſdem Eccleſiae Archidiaconus in Epiſcopatum ipſius Eccleſiae; & ex praecepto Domini Gelaſii II. Papae qui tunc erat Valentiae, conſecratus eſt a tribus Epiſcopis ſcilicet Piſtorienſi, Aretino, & Cluſino XIV. Kal. martii ejuſdem anni.
III. Non Decembris.	Obiit Joannes Maſſanus Epiſcopus.
VIII. idus ejuſdem.	Obiit Botus ſceleus miles Teutonicus qui dedit Vultui menſales.
VI. idus ejuſdem.	Sanctificatio glorioſae Virginis Mariae.
Idibus ejuſdem.	Obiit Ugo Archidiaconus Volterranus.

EPISTOLA ALEXANDRI III.

ad W. electum Lucanum ut reddatur Canonicis Lucanis Eccleſia quaedam ab eo uſurpata.

Alexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis W. electo, & Canouicis Lucenſibus ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.

Audientes qualiter B. quondam Praepoſitus Sancti Georgii contra ordinem honeſtatis & in animae ſuae periculum Eccleſia Sancti Matthaei de Foſſa Natali ab Abbate Moutis viridis XL libris emerit & quam tempore ſuper hoc commercium diabolo ſuggerente contraxerit R. Praepoſito & Monachis Sancti Georgii praecipiendo mandavimus ut eandem eccleſiam cum omnibus bonis ſupraſcriptis omni occaſione & excuſatione ceſſante dimitterent & de ea ſe intromittere uullatenus attentarent. Nam ſicut bonae memoriae anteceſſor noſter Hadrianus Papa cum ſuper hoc ad audientiam ejus cauſa delata fuit contractum ipſum Canonibus obvium de communi fratrum conſilio in irritum revocavit, ita quoque nos eundem contractum in irritum poſtea curavimus revocare. Verum quoniam ſicut accepimus praedictus Praepoſitus & Monachi praecepto noſtro pertinaciter reſiſtere praeſupraelibatam eccleſiam & bona ipſius per violentiam detinetis occupata, nos tantae praeſumptionis audaciam noleutes impunitam relinquere aut quolibet modo ſuſtinere ut quod ſimoniace acquiſitum eſt taliter detineatur per Apoſtolica vobis ſcripta praecipiendo mandamus & mandando praecipimus, quatenus ſi praedictus Praepoſitus & Monachi praelibatam eccleſiam cum rebus ſuis ad commonitionem veſtram dimittere forte noluerint, ipſam auctoritate noſtra curaretis & eam illis appellatione remota penitus auferatis. Quod ſi violentiam aliquam ſuper hoc inferre praeſumpſerint in eccleſia eorum Divina prohibeatis officia celebrari. Datum Ferentini VIII. Kal. Aprilis

Tum ſubditur eadem manu.

Et licet electo & canonicis ſuper hoc communiter ſcriptum fuerit, non tamen eſt mirandum; electus enim ſicut canonicus in canonica tunc temporis morabatur, aliter enim ſibi ſuper hoc ſcriptum minime eſſet; & hoc a Domino Papa Alexandro, & ſollicitudine Matthaei Presbyteri & ſancti Martini Canonici eo tempore Domini W. Hoſtienſis Epiſcopi clerici (*ſic*) ad honorem Beatae Mariae & utilitatem clauſtri pro animae ſuae remedio impetratum eſt, orate pro eo diligenter.

Cantarus Gaſtaldius Bonifatii Marchionis. Omnibus hominibus de Plebe de Iliee ex parte Senioris noſtri Bonifatii Marehiouis & noſtra mandamus vobis ut omnes veniatis ſicut per miniſtros miſſos vobis mandavi. Excepto omnes qui ſunt manentes de canonica ſancti Martini. Ipſi vero manentes remaneant & cuſtodiant caſtellum quantum melius potuerint quia dominus noſter Marchio praecepit eos remanere. Si autem alii remanſerint, ſciant quia omnia ſua bona perdent.

Inferius alia manu

Pro anima Bardi Primicerii & Guidonis ejus Nepotis dati ſunt Canonicae Sancti Martini Libri iſti, quorum nomina ſunt haec. Hyſidorus Officiorum cum aliis libris. Pſalterium gloſſatum. Cantica Canticorum cum Apocalypſi non finita. Exameron Ambroſii. Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana. Auguſtinus de Baptiſmo.

CRONICON BREVE HYEROSOLIMITANUM.

Anno ab Incarnatione Domini MXCVII. Nicena Urbs capitur.

Anno MXCVIII.	Antiochia capitur.
Anno MXCVIIII.	Hieruſalem capitur.
Anno MCI.	Ceſarea capitur.
Anno MCIV.	Acon capitur.
Anno MCVIIII.	Tripolis capitur.
Anno MCX.	Beritus capitur.
Eodem anno	Sydena capitur.
Anno MCXVIII.	Balduinus primus Rex obiit.
Anno MCXXIV.	Tyrus capitur.

ALIUD CHRONICON BREVE.

GAjus Julius Caeſar regnavit annos IV. Hic primus Romanorum ſingularem obtinuit principatum, a quo etiam Caeſares appellati ſunt abhinc ſecuntur Imperatores Romanorum. Ex MS. Capit. Cathedr. Eccl. Piſtorienſis.

Nativitas Chriſti ſexta mundi aetas.

Octavianus regnavit annis LVI. his temporibus Chriſtus natus eſt.

Tiberius filius Auguſti regn. an. XXIII. peractis a principio mundi annis quinque millibus CCXXVIII.

Gajus galicolarum regn. annos quattuor. Hic in Deo ſe transferens in templo Jeroſolimorum ſtatuam Jovis ſub nomine ſuo poni juſſit. Per idem tempus Matthaeus Apoſtolus evangelium in Judaea primus ſcripſit.

Claudius regn. an. XIIII.

Nero reg. an. XIIII.

Veſpaſianus regn. an. X. Hujus ſecundo anno Titus Hieroſolymam cepit atque ſubvertit, ubi undecies centena millia Judaeorum fame & gladio perierunt, ſed praeter hos centum millia pubblicae venundationis.

Titus regn. an. II.

Domitianus frater regn. an. XVI.

Ner-

Nerva regn. an. I.

Trajanus regn. an. XVIIII.

Adrianus regn. an. XXI.

Antonius Pius regn. an. XXII.

Antonius minor regn. an. XI.

Commodus regn. annis XIII.

Helvius Pertinax regn. an. I.

Severus Pertinax regn. an XVI. Origenis Alexandriae ſtudiis eruditus.

Antoninus Caracalla Severi filius an. VII.

Macrinus an. I.

Aurelius Antoninus regn. an. IV.

Alexander regn. annis XIII. Origenis Alexandriae claruit, Romae Ulpianus inſignis juriſperitus.

Maximianus regn. an. III.

Gordianus regn. an. VII.

Philippus regn. an. VII. Iſte prior inter Imperatores credidit Chriſto.

Decius regn. an. I.

Gallus ac Voluſianus filius regn. an. II.

Valerius cum Gallieno regn. an. XV.

Claudius regn. an. II.

Aurelianus regn. an. V. menſes ſex.

Tacitus regn. an. I.

Probus regn. an. III.

Carus ejus filius regn. an. III.

Diocletianus & Maximianus regn. an. XX.

Valerius regn. ann. II.

Conſtantinus regn. ann. XXXI. Iſte primus Imperator Chriſtianus effectus, licentiam dedit Chriſtianis libere congregari, & in honorem Chriſto baſilicas conſtrui. His temporibus hæreſis Ariana exoritur. Nicænumque concilium Conſtantinopoli ad condemnationem Arrii congregatur. Donatiſtarum ſciſma oboritur.

Conſtantinus & Conſtans regn. ann. XXIIII.

Julianus regn. ann. II.

Jovianus regn. an. I.

Valentinianus & Valens frater ejus regn. an. XIIII.

Gratianus cum fratre Valentiniano VI.

Valentinianus cum Theodoſio VIII. ſynodus Conſtantinopoli colligitur.

Theodoſius cum Arcadio & Honorio regn. an. III. Per idem Johannes anachorita inſigniter claruit.

Arcadius cum fratre Honorio an. XIII.

Honorius cum Theodoſio minore regn. an. XV. Carthaginenſe concilium congregatur.

Theodoſius minor Arcadii filius regn. an. XVII. Epheſina ſynodus congregatur.

Martianus regn. an. V. Calcedonenſe concilium celebratur.

Leo Major cum Leo minore an. XVII.

Zenon regn. an. XVII. Leonem auguſtum filium ſuum interficere quærens, pro eo mater illius aliam figuram ſimilem obtulit, ipſumque Leonem occulte clericum fecit, qui in clericatu uſque ad Juſtiniani tempora vixit.

Anaſtaſius regn. an. XXVII.

Juſtinus major regn. an. VIII.

Juſtinianus regn. an. XXXVIII.

Juſtinus minor regn. an. XI.

Tiberius regn. an. VII.

Marcius regn. ann. XXI.

Focas regn. an. VIII.

Eraclius dehinc quintum agit annum imperii. Fiunt igitur ab exordio mundi uſque ad præſentem eram, hoc eſt in anno quinto imperatoris Eraclii anni quinque millia octingenti XIII.

Adolpaldo X.

Ariovaldus XIII.

Rothari XVI.

Rodopertus II.

Grimoaldus VIIII.

Pertari X.

Cunipertus XIII.

Guritpertus II.

Aripertus XII.

Inſiprandus I.

Anſiprandus filius ejus XXXI.

Achig V.

Agilulphus VIII.

Deſiderius XVIII.

Carolus primus de Francia in Italia XXXIII.

Pipinus ejus filius VII.

Loduicus VIIII.

Lotharius XXVIII.

Lodoicus XXVI.

Carolus Calvus III.

Carolus magnus VIIII.

Beringarius XXV.

Guido imperator III.

Albertus filius ejus imperator VIII.

Rodulfus II.

Ugo rex cum filio ſuo Lothario XXXII.

Beringarius cum filio ſuo Adalberto XI.

Otto imperator XXVI.

Otto imperator VI.

Otto imperator VI.

A Chriſti nativitate uſque huc ſunt an. MI.

Enricus rex II.

Enricus XXIII.

Curradus XV.

Henricus XVIII.

A Carolo I. de Francia uſque ad annos XXIII. Lodoici ſunt anni C.

A vigeſimo tertio anno Lodoici uſque ad IIII. Octoni majoris imperat. ſunt an. C.

A quarto anno Octoni imperat. uſque ad XVIII. Enrici III. imp.* ſunt anni XCII.

Anno primo Alboini regis hic in Italia erat indictio I. Dominicae vero Incarnationis anno MLIIII. Regnavitque ipſe Alboinus in Italiae finibus an. VII. & menſibus VI. quando obiit erat indictio IV.

Anno Dominicae Incarnationis DLXXXVI. Eleph rex poſt obitum Alboini reg. an. I. & menſes VI. Indicat. VI.

Anno Dominicae Incarnationis DLXXXVII. Duces Longobardorum tenuerunt poſt ejus obitum regnum an. X Tunc erat Indict. I.

Anno Dom. Incarn. DLXXXIII. tunc ſtatuerunt ſibi Langobardi regem Authari filium Claffonis qui regnavit an. VI. quando obiit erat indictio VI.

Anno Dom. Incarnat. DLXXXVIIII. Agilulphus rex regnavit an. XXV. quando obiit erat indictio I.

Anno Dom. Incarnat. DCXVI. Adoloaldus rex filius Agilulfi regn. an. X. a Teutelinda matre ſua, quando vero ejectus eſt de regno erat indict. XI.

Anno Dom. Incarnat. DCXXIII. Aovaldus in ejus loco conſtitutus eſt & regn. an. XIII. quando obiit erat indict. VIIII.

Anno Dom. Incarnat. DCXXXVI. Rotharis rex regn. an. XVI. & menſes IIII. quando obiit erat indict. X.

Anno Dom. Incarnat. DCLII. Rodoaldus ejus filius regn. an. V. & dies VIIII. quando obiit erat indict. XV.

Anno Dom. Incarnat. DCLVII. Aripert filius Gundualdi regn. an. VIIII. quando obiit erat indict. VIIII.

An. Dom. Incarnat. DCLVI. Godobertus ejus filius regn. an. I. & menſes III. quando obiit erat indict. XI.

Anno Dom. Inc. DCLXIV Grimoaldus rex regn. an. IX. quando obiit erat indict. IIII.

Anno Dom. Inc. DCLXXVI. Caribaldus ejus filius regn. menſes II. Pertanri rex regn. an. X. quando obiit erat indict. XIII.

Anno Dom. Incarnat. DCLXXXV. Gunipertus regn. an. III. cum patre ſuo, poſtea vero regn. an. XIII. quando obiit erat indict. XIIII.

Anno Dom. Incarnat. DCXCVI. Luipert regn. an. II. quando obiit erat indict. I.

Anno Dom. Incarnat. DCXCVIII. Aripert filius Raimperti regn. an. XII. quando obiit erat indict. XIV.

Anno Dom. Incarnat. DCCXI. Anſprat regn. menſ. III. Luitprand. ejus filius regn. ann. XXXI. quando obiit erat indict. XI.

Anno Dom. Incarnat. DCCXLVIII. Aiſtulphus regn. an. VIIII. quando obiit erat indict. a.

Anno Dom. Incarnat. DCCLVII. Deſiderius & Adelchis regn. an. XVII. Tunc eos Carolus ejecit de regno, erat namque indictio XII.

Anno Dom. Incarnat. DCCLXIIII. Carolus imperator I. regnavit in Longobardia an. XXXIII. nam antea in Francia regnaverat an. VII. quando obiit erat indict. XIIII.

Anno Dom. Incarnat. DCCCVII. Pippinus ejus filius regn. in Longobardia an. VII. In Francia vero regn. an. XXVI. quando obiit erat indict. VI.

Anno Dom. Incarnat. DCCCXIII. Lodoicus filius ejuſdem Caroli regnavit in Longobardia an. VIIII. quando obiit erat indict. XV.

Anno Dom. Incarnat. DCCCXXII. Lotharius frater Lodoici regn. an. XXVIII. quando obiit erat indictio XVI.

Anno Dom. Incarnat. DCCCL. Lodoicus Junior filius Lotharii regn. ann. XXVI. quando obiit erat indict. VIII.

Anno Dom. Incarnat. DCCCLXXVI. inter Carolum de francia filium Lodoici & Carolum Magnum regnaver. ann. III. tunc erat indict. XII.

Anno Dom. Incarnat. DCCCLXXVIIII. Carolus divina clementia antequam coronatus fuiſſet regn. an. II. Poſtea vero regn. uſque ad an. VII. quando obiit erat indictio VI. Berengarius rex poſt mortem Caroli regnum ſortitus eſt Italicum, qui dum unum annum regnaſſet, contentio orta eſt inter Guidonem jam dictum Beringarium uſque quo pugnam inierunt. Tunc effugatus eſt Beringarius a Guidone, & obtinuit regnum an. III. Poſt indict. X. obiit. Adeptus eſt vero regnum Lambertus filius ejus, & regnavit in eo feliciter an. VIIII. quando obiit erat indict. IIII. Tunc Beringarius introivit in regnum, & obtinuit ſimul cum illo partem uſque in an. XXVIII. Eodem denique anno Rodulphus introivit in regno.

Mox ortum eſt bellum inter Rodulfum & Beringarium regem; Beringarius vero fuga lapſus eſt Veronam. Rodulphus vero tenuit regnum an. II Tunc diebus illis Veroneſes Beringarium interfecerunt. Rodulphus per alpes Apenninas fuga lapſus Burgundiam petiit. Erat namque indictio XIIII.

Anno Dom. Incarnat. DCCCCXXVI. inter Berengarium vero & Guidonem & Lambertum & Rodulphum regn. ann. XXXVIIII.

Ugo rex antequam filius ejus Lotharius naſceretur regn. an. V. Poſtea vero cum filio ſuo regn. uſque in an. XXII. quando obiit erat indict. VI.

An. D. Incarnationis DCCCCXLVIIII. Lotharis filius ejus poſt obitum patris ſui regn. an. II. quando obiit erat indict. VIII.

An. D. Inc. DCCCCL. Beringarius rex cum filio ſuo ſimul Adalbertus regn. an. XI. Tunc Octo rex ejecit eos de regno erat indict. IIII.

An. Dom. Incarn. DCCCCLXI. Dehinc prædictus Octo Romam ingreſſus eſt, atque imperator ibidem effectus omnem Italiam ſuo ſubjugavit imperio. Regnavitque anno XI. menſ. III. obiit an. D. 972. indict. XV.

Octo filio Octonis regn. an. XI. quando obiit an. Domini DCCCCLXXXVI. indict. XI. Ann. Domini DCCCCLXXXVIII. indict. XV.

Octo filius Octonis & nepos Octonis poſt mortem patris ſui regnavit in Saxonia an. XII. & poſtea in Italia an. V. quando obiit an. D. MII. indict. XV. an. D. MXIV. indict. XII. XVI. Kal. Martii. Poſt obitum namque Octonis III. fuerant an. XII. uſque quo Enricus Romam veniens eodem anno V. Kal. martii coronatus eſt; regn. an. X. menſ. IV. & dies XV. quando obiit XVIII. Kal. Aug. tunc an. Domini MXXV. indict. VIII. Poſt obitum namque ejuſdem Henrici imperatoris fuerunt an. II. & menſ. VIII.

Ann. D. MXXVII. indict. X. Chunradus Romæ coronatus eſt ipſa die Dominicæ Reſurrectionis VIII. Kal. Apriles Ind. X.

JOANNES DOMINICUS MANSI

L E C T O R I.

Quem ſtatim evulgo Fretelli libellus nomen authoris & titulum haud ignotum eruditis praefert, utrumque enim norant ex Bibliotheca latina mediae, & infimae aetatis Joannis Alberti Fabricii. Sed nihil quicquam reſciſſe illos credo ulterius ſive de libro ipſo, ſive de tempore quo author ſcribebat. Ac de tempore nihil ego habeo proferre, niſi conjecturas. Fretellus opuſculum hoc ſuum dicavit Raymundo Comiti Toletano; annquid forte idem eſt Raymundus Comes, qui regalibus nuptiis cum Urraca filia Aldefonſi VI. *Regis Caſtellae dignus eſt habitus? Quo vixit ſeculo ſacrae peregrinationes ad loca ſancta obtinebant. Porro Raymundus ex Urraca conjuge filium retulit Aldefonſum, qui ineunte ſeculo* XII. *anno ſcilicet 1109. ad Toletanum ſolium aſcitus, ſub nomine Aldefonſi* VII. *regnavit. Hinc de tempore, quo Fretellus ſcribebat conjecturam capere licet. Porro Fretellus iſte Archidiaconum ſe appellat, cujus tamen eccleſiae nec dicit, nec habeo unde hoc inveſtigem. Id conſtat de locis ſanctis ita illum diſſerere, ut ibi egiſſe videri poſſit; unde eum tamquam oculatum teſtem Raymundus ea de re interrogavit. Hujus igitur Fretelli libellum, quem & Adrichomius in ſuo Theatro Terrae ſanctae conſuluiſſe ſe profitetur, modo evulgo acceptum ex Collectaneis Nicolai Roſſellii Aragonii, qui ſub Innocentio* VI. *Pontifice ex Monacho Illuſtris Ordinis S. Dominici in Cardinalium Collegium translatus eſt anno 1356. & ſub Nicolai Cardinalis Aragonii nomine claruit. His miſcellaneis titulum indidit* cumulatio Fratris Nicolai Aragonii ex diverſis regiſtris & libris Camerae Apoſtolicae, & aliis diverſis libris & Chronicis *compilata; quae verba ſunt Jacobi Etruſci, qui anno 15 3. codicem ſervatum in Eccleſia Cathedrali Lucenſi ſcribebat* exemplatum, *at ipſe addit ex vetuſto & forte originali codice.*

Cum vero nemo huc uſque divitem hanc collectionem diligenter adhuc inveſtigaverit, ex hoc ipſo penu eruere mihi plurima licuit, nunquam antehac in lucem extracta, quae ſtatim poſt opuſculum Fretelli adjiciam.

LIBER

Digitized by Google

LIBER LOCORUM SANCTORUM TERRÆ JERUSALEM.

Prologus Libri.

DOmino ſuo venerabili, & fratri Raimundo Dei gratia Tholetano Comiti Fretellus eadem gratia Archidiaconus ſub ſpiritu conſilii, & fortitudinis Deo militare.

Cum ad Orientalem Eccleſiam cauſa tuorum peccatorum confugiſti, & in terra promiſſionis, Patria ſcilicet Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, peregrinares, ex qua ſecundam Jeruſalem contemplare, & ipſa Syon, quae allegorice Paradiſum deſignat, & in qua materia fortiores ex Iſrael novi Machabei veri Salomonis lectulum excubantes, inde Philiſtiim, & Amalech expugnant; poſtea vero Sacra Regni David loca, quae divina Catholicis informant, quae ſint, & ubi, & quid ſignificent diligenter intitulare ne pigriteris, ne quando revertens ad Ægyptum Babylonis in terras incurras, & hic quandiu moram feceris illius Sancti Hieronymi ſententiae faveas dicenti. *Non eſt laudabile in Jeruſalem fuiſſe; ſed bene vivere, nec ſacris locis offerre niſi legiptima acquiſita.* Ergo quoniam devote, prout nobis viſum eſt, immo Catholice huc transfretans de longe remotis Hiſpaniarum finibus acceſſiſti, tu qui largus, & benignus es, bonis nec non omnibus in Sancta Eccleſia Deo militantibus Machabeorum etiam....... commilito hoſpitatus apud Betel regis Salomonis in atrio, juxta reclinatorium pii Jeſu, ne torpeſcas in labore tuo, ſed Deo redde, quod Dei eſt imaginem ſcilicet, quam in te repreſentat, quatenus per hanc peregrinationem tuam aſcendens Libanum de flore Nazareno fructum guſtans, & odores in Caeleſtibus, & in Syon ſtola immortalitatis indutus, cum vero Salomone, cui omnia vivunt per infinita ſaecula ſaeculorum ſabatizare merearis Amen.

ENARRATIO LOCORUM TERRÆ SANCTÆ.

Modo autem Reverende mi Domine quoniam a parvitate mea locorum Sacrorum terrae promiſſionis, ſcilicet Iſraeliticae regionis notitiam quaerere dignatus es prout ſanius potero ſublimitati tuae diligenter elucidare non dedignabor. Vertam ergo ſtilum ſumens initium a Cheron, id eſt Ebron. Olim fuit Metropolis civitas Philiſtinorum, & Gigantum in tribu Juda, civitas Sacerdotalis, & fugitivorum. Ebron ſita eſt in illo agro, in quo ſummus diſpoſitor patrem noſtrum plaſmavit Adam, & inſpiravit in eo ſpiraculum vitae. Ebron autem Anatarbe dicitur, quod Sarracenice ſonat civitates. Quatuor illi reverendi petres in ſpelunca duplici in ea conſepulti fuerunt, primus Adam, Abraam, Iſaac, & Jacob, & eorum uxores quatuor, Eva mater noſtra, Sara, Rebecca, & Lia; eſt autem Ebron juxta vallem lacrymarum ſita. Vallis lacrymarum dicta eſt, eo quod centum annis in ea luxit Adam filium ſuum Abel, in qua poſtea monitus ab Angelo cognovit uxorem ſuam Evam ex qua genuit filium ſuum Seth, de tribu cujus erat Chriſtus oriundus.

Secundo miliario ab Ebron eſt ſepulcrum Loth nepotis Abraē. In Ebron habetur Ager quidam, cujus gleba rubea, quae ab incolis effoditur, & comeditur & Ægyptum venalis aſportatur, & quaſi pro ſpecie emitur cariſſime. Praedictus ager in quantum alte & profunde effoſſus, in tantum Dei diſpoſitione anno finito reddita gleba gratus aperitur.

Juxta Ebron Mons Mambre, ad radicem cujus eſt illa therebintus, quae *drps* vocatur, ideſt ilex, vel quercus, ſecus quam permultum temporis manſit Abraam, ſub qua quidem tres Angelos vidit, & unum adoravit, hoſpitioque ſuſceptos prout dignius potuit fovit, & pavit. Unde prima via credendi dictus eſt ilex praedicta. Ex tunc uſque ad tempus Teodoſii Imperatoris, teſtante Hieronymo, ſuum eſſe dilatavit, & ex ipſa ſciſſa perhibetur, quae a poſſidentibus cara tenetur, quae licet ſit arida medicabilis perhibetur in hoc, quod quandiu equitans quis ſecum detulerit animal ſuum non offendet. In Ebron primum applicuerunt cauſa terrae promiſſionis explorandae Caleph, & Joſue, eorumque ſocii decem. In Ebron regnavit David annis ſeptem, & dimidio.

Decimo miliario ab Ebron eſt lacus Aſphaltites contra Orientem, qui mare mortuum dicitur, vere mortuum, quia in eo nihil vivum eſt, nec dat, nec recipit, & mare diaboli dicitur, eo quod inſtinctu ejus, quatuor illae civitates miſerrimae, id eſt Sodoma, Gomorra, Seboym, Adama perſeverantes in turpitudine ſua igni ſulphureo concrematae in illo loco ſubverſae ſunt.

Supra lacum in accribitu Judeae Segor, quae & Belzora dicitur, una de quinque civitatibus illis precibus Loth de incendio, & ſubverſione reſervata eſt, quae uſque nunc oſtenditur. In exitu Segor uxor Loth in ſtatuae effigiem mutata fuit, cujus adhuc apparent veſtigia. Supra ripam praedicti maris multum aluminis, multumque Katranii ab incolis reperitur, & colligitur, & ex mari bitume extrahitur, quod Judeae in multis appellatur neceſſarium. Segor autem a Compatriotis oppidum palmae vocatur.

Supra lacum Aſphaltitem in deſcenſu Arabiae Carviaym Spelunca eſt in Monte Moabitarum, ad quam Dahac filius Ebor divino nutu adduxit Balaam ad maledicendum filiis Iſrael, qui pro vehementi praeruptu exciſus vocatur. Lacus Aſphaltites dividit Judeam, & Arabiam.

Arabia tempore filiorum Iſrael ſolitudo erat, & deſertum, terra invia, & inaquoſa. In ea quidem detinuit eos XL. annis Dominus manna pluens eis ad manducandum. In Arabia Elmon fuerunt caſtra filiorum Iſrael in deſerto, in quo duodecim fontes, & ſeptuaginta palmae de mari rubro exeuntes repertae ſunt. In Arabia eſt vallis Moyſi, in qua percuſſit bis ſilicem virga, duos aquae rivulos populo Dei reddens, de quibus tota illa Patria modo irrigatur. In Arabia eſt mons Synai, in quo Moyſes quadraginta diebus cum totidem noctibus totius expers cibi moratus fuit, in quo etiam Dominus Moyſi legem dedit proprio digito ſuo ſcriptam in tabulis lapideis. In Arabia praeceſſit filios Iſrael columna ignis per noctem, nubeſque vallavit eos diebus ſingulis. In Arabia ſunt quadraginta Manſiones filiorum Iſrael. In Arabia eſt mons Hor, quo ſepultus quieſcit Aaron. In Arabia eſt Abarim, in quo Dominus Moyſen ſepellivit ejus nunquam apparente tumulo. In Arabia eſt mons Regalis, quem & Balduinus primus rex Francorum in Jeruſalem ad terram illam chriſticolis ſubjugandam, & ad tuendum regnum David in caſtrum firmum reddidit. Arabia jungitur Idumeae in confinibus Bororon.

Idumæa eſt terra Damaſci. Idumæa eſt ſub Syria, caput quidem Syriae Damaſcus. Idumæam & Phoeniciam dividit Libanus, Phœnicia, in qua Sor, id eſt Tyrus Phœnicum nobiliſſima eſt Metropolis, quae Chriſtum perambulantem maritimam, ut Syrii aſſerunt, recipere noluit, quae & Divina teſtante pagina tot martyres Deo reddidit, quorum ſolius Dei Scientia numerum colligit.

Tyrus Origenem tumulatum celat, unde apud Tyrum eſt lapis ille marmoreus modicus, ſuper quem ſedit Jeſus manens illaeſus; a tempore Chriſti uſque ad expulſionem Gentium ab Urbe, ſed poſtea defraudatus eſt a Francis, nec non a Venetis. Supra vero reſiduum illius lapidis in honorem Salvatoris

Digitized by Google

Eccleſia quaedam fundata eſt. Octavo miliario à Tyro contra Orientem ſupra mare Sarphen eſt, quae & Sarrepta Sydoniorum, in qua quondam habitavit Elias Propheta, in qua reſuſcitavit filium Viduæ quae eum hoſpitata fuerat, & charitate foverat & paverat. Sexto milliario a Sarphen eſt Sidon Civitas egregia, ex qua fuit Dido, quae Carthaginem conſtruxit in Africa.

Sextodecimo Miliario a Sydone eſt Beritus opulentiſſima Civitas. In Berito eſt quaedam Salvatoris noſtri Icona, non multum poſt paſſionem ſuam ad ignominiam ejus ridiculoſe a quibuſdam Judæis crucifixa, quae ſanguinem produxit, & aquam, unde & multi in vero crucifixo crediderunt baptizari; quicumque etiam ex illa Icona peruncti a quacunque gravabantur infirmitate ſani reddebantur.

Arphax eſt Urbs Damaſci, de qua Hiſtoria *Damaſcus in Syria*. Damaſcus eſt caput Syriae reverenda Metropolis, quam conſtruxit Eleazar Servus Abraae. In agro illo Cayn interfecit fratrem ſuum Abel. Damaſco cohabitavit Eſau, qui & Seir, & Edom, Seir piloſus, Edom rufus, vel rubeus: ab Edon tota illa terra vocatur Idumæa, de qua in Pſalmo. In Idumæam extendam calceamenta mea. Unde Propheta *Quis eſt qui venit de Edon tintis veſtibus de Boſra*. Boſra eſt quaedam pars illius terrae, quae Hus vocatur, de qua fuit beatus Job, quae & Sueta dicitur, a qua Baldaac ſuites. Theman eſt metropolis in Idumæa, ex Theman Eliphas Themanites. Et Naaman eſt oppidum, a quo Sephar Naamites. Ii tres conſolatores Job fuerunt. In Idumææ finibus ſecundo miliario a Jordane eſt fluvius Laboch, quo tranſvadato a Jacob cum a Meſopotamia veniret luctatus eſt cum Angelo, qui de Jacob nomen ejus mutavit in Iſrael. In Idumæa eſt mons Seyr ſub Damaſco. Secundo miliario a Damaſco locus eſt, in quo Sauli Chriſtus, apparuit dicens *Saule Saule quid me perſequeris*? In quo & Saulum caritas de Caelo non modica circumfulſit. In Damaſco baptizavit Ananias Saulum, nomen ei imponens Paulum; de muris Damaſci miſſus fuit Paulus in ſportam perſecutorum ſaevam veritus rabiem. Libanus interpretatur candidatio, de quo in Canticis. *Veni de Libano ſponſa mea, Columba mea*. Ad radicem Libani oriuntur Farſar, & Albana fluvii Damaſci. Montes Libani & planitiem arcados transfluit Albana magno mari ſe copulans, finibus illis, in quibus Euſtachius ſanctus uxore ſua privatus, & filiis, deſolatus receſſit. Farſar per Syriam tendit repletam, ideſt Antiochiam, labenſque circa muros ejus, decimo miliario ab Antiochia in portu Solymi, portu videlicet S. Simeonis Mediterraneo mari ſe commendat. In Antiochia ſedit B. Petrus ſeptem annis Pontificatus decoratus infula. Ad radicem Libani Civitas Paneas ſita eſt, id eſt Bilmas, quae & Caeſaraea Philippi vocatur. In illo loco dedit Deus Petro poteſtatem ligandi, & ſolvendi. Ad radicem Libani oriuntur duo fontes illi Jor, & Dan, de quibus ſub montibus Gibelli conficitur fluvius Jordanis, in quo Chriſtus a Joanne præcurſore ejus tertio lapidis jactu baptizari voluit: loco illo vox Patris intonuit dicens *Hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipſum audite*. Super Jeſum ibi deſcendit Spiritus S. in columbae ſpecie. A montibus uſque ad lacum Aſphaltitem, vallis per quam Jordanis fluvius labitur Corcus appellatur Aulon, quod eſt Hebraeum nomen. Appellatur etiam vallis illa quamgrandis, atque campeſtris, ex utraque parte vallatur montibus continuis a Libano uſque ad Deſertum Faram, dividit Jordanis Galilaeam, & Idumæam, & terram Botoron, quae & Idumaeae ſecunda metropolis. Jordanis deſcenſus interpretatur. Dan vero ab ortu ſuo ſubterraneum ducit gurgitem ſuum uſque ad Meldam planiciem ſuam, in qua ſatis patenter ſuum oſtendit alveum. Planicie illa Meldam vocatur eo quia in ea melius eſt, ſarracene quidem ſonat platea, latine vero forum. Meldam vocatur eo quia intrante Aeſtate innumerabilis populus ſecum deferens omnia venalia convenit, ingenſque Parthorum, & Arabum militia ad tuendum Populum, & ad paſcendum gregem ſuum in paſcuis illis uberrimis per totam Aeſtatem moratur. Meldam componitur ex Med, & Dan, & ſarracene aqua. Dan fluvium ex planitie praedicta Dan ſe reddens in fluvium Suetan pergit, in qua Pyramis. Beati Job ſuperſtes adhuc eſt, quae a Graecis, & gentilibus ſollennis habetur. Dan contra Galilaeam gentium ſe obliquans ab urbe Cedar ſecus medicabilia balnea ſpumati plena transfluens Jor copulatur.

Jor longe a campaneis lac reddidit ex ſe poſtea mare Galilææ ſumens initium inter Bethſaidam, & Capharnaum, a Bethſaida Petrus & Andreas, Joannes, & Jacobus Alphei. Quarto Miliario a Bethſaida eſt Corozaim, in qua nutrietur Antichriſtus ſeductor Orbis. De Corozaim, & Bethſaidam ait Joannes, *vae tibi Corozaim, vae tibi Bethſaida*. Quinto miliario a Corozaim Cedar illa opulentiſſima civitas, de qua in Pſalmo: *cum habitantibus Cedar multum incola fuit anima mea*. Cedar interpretatur Tenebræ. Capharnaum in dextera parte maris ſita eſt, civitas Centurionis, cujus filium in ea ſanavit Jeſus, de quo dicitur; *non inveni tantam fidem in Iſrael*. In Capharnaum multa alia ſigna fecit Jeſus docens in Synagoga. Capharnaum filia polcherrima interpretatur, vel filia pulchritudinis, quæ nobis S. ſignificat Eccleſiam, ad quam cum Libano deſcendunt, ideſt de candore virtutum ab ea, & in ea lucidiores ſunt.

Secundo miliario a Capharnaum deſcenſus montis illius eſt, in quo Jeſus ſermocinavit ad turbas, & inſtruxit populum ſuum docens eos, in quo & leproſum curavit. Miliario a deſcenſu illo eſt locus, in quo pavit quinque millia hominum de quinque panibus, & duobus piſcibus, unde locus ille menſa vocatur, quaſi locus reſtitutionis, cui locus ſubjacet ille, in quo Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam ſuis diſcipulis apparuit comedens cum eis partem piſcis aſſi, & ſavum mellis: ſupra mare ibidem Dominus ſicco pede ambulavit circa quartam noctis vigiliam Petro, & Andreæ piſcantibus apparuit, ubi & Petro ſupra mare ad eum ire volenti, & mergenti ait Jeſus: *modicæ fidei quare dubitaſti*? ubi & alia vice Diſcipulis ſuis in mari periclitari timentibus mare quietum reddidit. In ſiniſtra parte maris montis in concavo Geneſareth Magdalum oppidum, a quo & Maria Magdalena, hæc autem regio Galilæa gentium in tribu Zabulon, et Nephtalim. In ſuperioribus hujus Galilææ partibus viginti fuerunt Civitates illæ, quas Rex Salomon Iram regi amico ſuo dono dedit.

Secundo miliario a Magdalo eſt Cinerech, quæ & Tyberias a Tiberio Cæſare cognominata, quam in juventute ſua Jeſus frequentare ſolebat. Quarto miliario a Tyberiade eſt Bethulia Civitas, ex qua Judith pro gente ſua ſalvanda ſatis aſtute peremit Oloſernem in obſidione Urbis.

Quarto miliario a Tyberiade contra meridiem eſt Bothan, in qua fratres ſuos reperiit Joſeph paſcentes ſuos greges, quem habentes odio Iſmaelitis vendiderunt. Decimo miliario a Tyberiade èſt Nazareth civitas Galilææ domus propria Salvatoris, eo quia nutritus in ea fuit; Nazareth interpretatur flos, vel virgultum, nec ſine cauſa, cum in ea flos ex fructu, cujus ſæculum repletum eſt, flos inquam ille, quem Virgini Mariæ Gabriel Archangelus in eadem Nazareth Filium Altiſſimi de ea naſciturum nuntiavit inquiens; *Ave Maria gratia plena Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui*. Da Nazaret vero dictum eſt, *A Nazaret poteſt aliquid boni eſſe*. Secundo miliario a Nazaret Sephoris eſt Civitas, via quæ ducit Achon, & Sephori Anna mater Beatæ Mariæ matris Jeſu fuit nata. Quarto miliario a Nazaret eſt Cana Galilææ contra Orientem, a qua fuerunt Philippus, & Nathanael, in qua & Puer Jeſus diſcumbens cum matre in nuptiis aquam convertit in vinum. In Nazareth labitur fons exiguus, ex quo in

pue-

Digitized by Google

pueritia ſua Puer Jeſus aquam haurire ſolebat, & inde miniſtrare matri ſuae, & ſibi. Miliario a Nazaret contra meridiem eſt locus, qui & principium dicitur, ex quo juvenem Jeſum praecipitare voluerunt parentes ejus æmulantes prudentiam ipſius, & ab eis in momento diſparuit. Quarto Miliario a Nazaret contra Orientem eſt mons Thabor, iu quo transſiguravit ſe Jeſus Apoſtolis ſuis videntibus Petro, & Joanne, & Jacobo, coram Moyſe, & Elia, ubi etiam vox patris audita eſt. *Hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*, & Joanni, & Jacobo dixit *ne quod viderant alicui revelarent donec Filius hominis a morte reſurgeret*. Ibi enim Petrus ait *Domine bonum eſt nos hic eſſe faciamus hic tria Tabernacula, tibi unum, Moyſi unum & Eliæ unum*. Secundo miliario a Thabor contra Orientem eſt mons Hermon, in deſcenſu montis Thabor obviavit Abraæ redeunti a cæde Amalech Dominus Melchiſedech, qui fuit rex & Sacerdos, qui dicitur Salem, præſentans ei panem, & vinum, quod ſignificat oblationem altaris Chriſti ſub gratia. Secundo miliario a Thabor eſt Naym Civitas, ad cujus portam reſtituit Chriſtus vitæ filium viduæ. Supra Naym eſt mons Endor, ad radicem cujus ſupra torrentem Kadmium, qui eſt torrens Ciſon, cum filio Delboræ prophetiſſæ Barach filius Abineech devicit Idumeos, Siſar videlicet, Agebel uxore Aberenei, Zeb autem, & Zebeæ, & Salmana trans Jordanem perſequens gladio peremit, Brachium in Endor, & ſub Endor Ciſon exercitu, unde in Pſalmis *Thabor, & Ermon in nomine tuo exultabunt, & tuum brachium cum potentia*. Quinto miliario eſt Anayn Jezrael Civitas, quæ & Zaraym, ex qua Jezabel impiiſſima regina fuit, quæ abſtulit vineam Naboth, quæ etiam pro importunitate ſui de ſummo palatii ſui præcipitata interiit, cujus adhuc pyramis ſuperſtes videtur. Juxta Jezabel eſt Campus Magedo, in quo Joſias Rex, a rege Samariæ ſubactus ſuccubuit, deinde translatus in Syon, & ſepultus. Miliario a Jeſrael montes Gelboe ſunt, in quibus dimicantes Saul, & Jonathas ſubacti ſiluerunt, unde David. *Montes Gelboe nec vos nec pluvia veniat ſuper vos, &c.* Secundo miliario a Gelboe contra Orientem eſt Scitopolis civitas, Galilææ metropolis, quæ et Betzan, ideſt domus ſolis, vel Civitas, ſuper muros ejus ſuſpenderunt caput Saul. Quinto Miliario a Jeſrael eſt oppidum illud, a quo incipit Samaria, quæ & Sebaſten, & Auguſta, ab Auguſto Cæſare dicta, in qua ſepultus fuit Paranynfus ille præcurſor Domini Joannes Baptiſta ab Herode decollatus, trans Jordanem infra lacum Aſphaltitem in Caſtello Macherouta, & a Diſcipulis ſuis translatus fuit Sebaſten, ibique ſepultus inter Eliſeum, & Abdiam, & aſſumtum exinde poſtea corpus ejus a Juliano Cæſare Apoſtata, ejuſque juſſu crematum fuiſſe perhibetur, datis vento cineribus, ſed abſque capite, quod Alexandriæ antea translatum fuerat, poſtea Conſtantinopolim, ad ultimum in Galliam, in pago Pictavienſi, & abſqua indice, qui venientem ad Baptiſmum Jeſum indicaverat dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Inde illud Beata Virgo Thecla inter alpes detulit, ubi ſub veneratione maxima detinetur in Eccleſia Morianenſi. Samaria eſt nomen Urbis & Patriæ.

Quarto Miliario a Sebaſten eſt Neapolis, quae & Sichen, Sichen ante Veteomor nominata inter Dam, & Bethen poſita, a Sichem vocata eſt terra illa Sichen, ex Sichen fuit Emor, qui Dinam filiam Jacob finibus illis deambulantem violavit. In Sichen vero relata fuerunt Oſſa Joſeph ex Ægypto; in Sichen juxta fontem fabricavit Jeroboam vitulos duos, quos adorari fecerat a decem tribubus, quas adduxerat, & ſeduxerat, unum ex eis poſuit inter Dam, alium in Bethel, Sichem urbem illam deleverunt filii Iſrael, Hemorque dolentes de adulterio Dinæ ſororis ſuæ; Sichen his diebus Neapolis dicitur, id eſt nova Civitas. Sicharante Sichen juxta praedium, quod dedit Jacob filio ſuo Joſeph, in quo eſt fons Joſeph, qui & puteus dicitur, ſuper quem evangelizatur feſſum itinere ſediſſe Jeſum, & ſermonem habuiſſe cum Samaritana, ubi nunc Eccleſia conſtruitur. Juxta Sichen Terebinthus illa, ſub qua Jacob abſcondit idola. In Bethel miliario a Sichen Luza Civitas, in qua per multum temporis ſpatium habitavit Abraham, ubi & Jacob dormiens ſcalam vidit cælum tangentem, Angeloſque per illam aſcendentes, & deſcendentes, ſtatim evigilans ait. *Hic locus vere Sanctus eſt & porta cæli*; Erigens lapidem in titulum, & fundens oleum deſuper, appellavit nomen loci illius Bethel, quod prius Luza vocabatur. In Bethel, Angeli præcepto voluit Abraham immolare Domino filium ſuum Iſaac. Eſt autem Bethel collateralis mons Garinim reſpiciens montem Gebal ad Orientem, & Stadam ſuper Sichen. Vigeſimo miliario a Sichen, quarto a Jeruſalem, via quae ducit Dioſpolim mons Syla & Civitas, quae & Arama ubi archa teſtamenti, & tabernaculum Domini ab adventu filiorum Iſrael manſerunt uſque ad tempora Samuelis Prophetae David regis. Vigeſimo miliario a Sichen, ſextodecimo a Dioſpoli, ſextodecimo ab Ebrom, tertiodecimo a Jerico, quarto a Bethel, decimo ſeptimo a Barſabee, vigeſimoquarto ab Aſcalone, totidemque a Ioppe, ſexto a Ramatha, Jeruſalem Sanctiſſima Judaeae metropolis, quae & Syon, de qua dictum eſt: *Glorioſa dicta ſunt de te civitas Dei*, quae & Elia ab Helio Adriano, qui eam conſtruxit. Betleem eſt Civitas Juda, quae & Effrata dicitur: Betleem domus panis interpretatur, nec ſine cauſa, quia de flore Nazareno proceſſit in ea fructus vitae de Virgine Maria, videlicet filius Dei Chriſtus Jeſus, qui panis eſt Angelorum, totiuſque vita mundi. In Betleem juxta locum nativitatis praeſepe, in quo & ipſe latitavit infans Jeſus, unde Propheta, *cognovit Bos poſſeſſorem ſuum, & Aſinus praeſepe Domini ſui*, ex quo feno ubi infans latitaverat Romam delatum fuit ad Eccleſiam ſanctae Mariae majoris. Miliario a Bethleem ſtella paſtoribus Domino nato apparuit angelo dicente. *Gloria in Excelſis Deo*. &c. In Bethleem nova ſtella duce venerunt tres reges ab oriente venerari natum Jeſum, & eum ut regem angelorum adoraverunt praeſentantes myſtica munera Aurum, Thus, & Myrrham. In Bethleem ejuſque finibus innocentes, juſſit decollari Herodes, quorum pars contra meridiem quarto miliario a Bethleem, ſecundo miliario a Thecua ſepulta quieſcit. Quarto miliario a Betheleem contra meridiem Eccleſia Beati Caritox eſt, ubi & ipſo tranſeunte de hoc mundo, Monachi quibus ipſe paſtor praefuerat cum eo pariter devote mori deſiderant, eoque pater eorum prius extiterat, nec poſt eum in mundo vivere volebant ejus amore ferventes, quorum ſingulorum compagines in Eccleſia videri poſſunt modo illo quo habuerant in deſolatione patris eorum agonizantes, poſtea translati in Jeruſalem, in Betheleem infra Baſilicam non longe a praeſepio requieſcit corpus B. Hieronymi, Paula quidem, & Euſtochium, quibus ipſe Hieronymus ſcribit ſimiliter: a Bethleem via, quae ducit Jeruſalem Kabrata eſt locus, in quo cum Benjamin peperiſſet Rachel occubuit, ibique a viro ſuo Jacob tumulata quieſcit, cujus in tumulo ſuppoſuit Jacob duodecim lapides non modicos teſtimonio filiorum Iſrael, cujus adhuc pyramis a tranſeuntibus videtur. Jeruſalem glorioſa Judaeae metropolis juxta Philoſophos in medio Mundi ſita eſt, regnavit autem in ea David per triginta tres annos, & dimidium. Eſt quidem in Jeruſalem mons Moria, ſuper quem videns David angelum percutientem evaginato gladio, qui populum Dei graviter occiderat timens ne in ſe, & in urbem ulciſceretur, quod in populum numerato deliquerat, pronus in terra corruit vere pœnitens, graviterque ſe affligens a Domino exauditus eſt, & veniam meruit, de quo ait Dominus, *Inveni virum ſecundum cor meum*. In monte Moria regnante David florebat area Ornam Jebuſei, a quo & ipſe David cum emere voluit ad con-

Digitized by Google

conſtruendum ibi domum Domini in illo loco conſecutus fuerat eo quod angelus Domini ei parcens, & urbi, ibi ſteterat. Emit quidem ſed vetitum fuit a Domino, ne intromitteret ſe, quia vir ſanguinis erat, & ideo quas ad hoc praeparaverat expenſas Salomoni filio ſuo tradidit, quatenus inde Domum Domino conſtrueret: aedificavit ergo rex Salomon templum Domino in Bethel & altare, quod aedificavit incomparabili ſumtu petens quod quicumque Dominum conſuleret in eo de quocumque exaudiri mereretur, quod conceſſum fuit ei a Domino, ergo Domus Domini conſilii eſt. Illud autem poſtea pro incontinentia principis, & populi expoliavit Nabucdonoſor per Nabuzardam principem cocorum ſuorum tempore Sedechiae regis, ipſumque privatum ab urbe, totumque, quod precioſum in aede, & in urbe fuit, juſſitque praeſentari in Babylonem, & populum; paulo poſt quidem Pharao neceſſario templum, & urbem delevit. Modo vero relatori auditorique non videatur taedioſoum ſub quibus, & a quibus reſtructiones, & deſtructiones primi, ſecundi, & tertii templi fuerint, enunciare hic de praeſenti omitto. Bethel ſub quo, & a quo principe reſtitutum fuit ignoratur. Quidam enim ſub Conſtantino Imperatore ab Helena matre ſua reaedificatum fuiſſe perhibent pro reverentia S. Crucis ab ea repertae; Alii ab Heraclio Imperatore pro reverentia ligni Domini, quod de perfidis Perſide triumphans retulerat, alii ab Auguſtiniano Auguſto; alii quoque a quodam admiratore nimphis Ægypti pro reverentia Alachiber Summi Dei, & quoniam ad ipſum colendum ab omni lingua reverendum veneratur praeſens hoc loco, in quo templum quartum praedicatur, cujus in penultimo octavo Die Natalis puer Jeſus circumciſus, cujus praeputium in Jeruſalem in templo de Caelis ab Angelo Carolo magno regi praeſentatum fuit, & ab eo delatum in Gallias Aquiſgrani, poſtea quidem a Carolo magno Calvo translatum Aquitaniae in Pago Pictavienſi apud Carnotum, in Eccleſia quam ibi in honore Sancti Salvatoris conſtruxit, & regiis bonis ampliſſimis ſub monacali religione locupletavit, quod uſque modo ibi ſolemniter veneratur. In templo in ypopanti ſuo Jeſus a matre ſua praeſentatus eſt, & receptus a Beato Simeone dicente. *O Domine lumen gentium, & gloria Iſrael. Nunc dimittis ſervum tuum Domine ſecundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.* De templo ementes, & vendentes ejecit Deus, in templo liberavit Adulteram ab accuſantibus eam dicens; *qui ſine peccato eſt ex vobis primus in eum jaciat lapidem*; & illi mulieri dixit; *Mulier vade in pace jam amplius noli peccare*; In templo laudavit munus pauperculae, quod in Gazophilacio poſuit, quia totum quod habebat dederat. In templo dum moraretur Jeruſalem docebat Judaeos, licet eum aemulantes. Supra pinnaculum templi ſtatuit Jeſum diabolus tentans eum, & dicens; *Si filius Dei es mitte te deorſum.* De templo praecipitatus fuit beatus Jacobus, primus ſub gratia Pontifex in Jeruſalem. In templo nuntiatum fuit Zachariae de futura natione filii ſui Joannis Baptiſtae. Inter templum & Altare Zacharias filius Barachiae martyr occubuit. Super templum in veteri teſtamento ſacrificare ſolebant turtures, & columbas, quod a Sarracenis poſtea mutatum eſt in Horologium & adhuc videri poteſt. Per Specioſam portam templi tranſiens Petrus cum Joanne reſpondit petenti ab eis elemoſynam. *Quod habeo tibi do.* In Jeruſalem eſt Probatica piſcina, quam tempore Jeſu certis terminis movere ſolebat Angelus Domini, quicumque autem infirmus poſt motionem aquae prior intrabat a quacumque detinebatur infirmitate ſtatim fiebat ſanus: probatio ergo peculiaris dicitur, eo quia in Sacrificiis ſolebant inde ablui extrema pecudum; erat quidem rubea ex hoſtiis, quae ibi mundabantur, ante probaticam piſcinam languidum ſanavit Jeſus dicens ei, *Tolle grabatum tuum, & ambula*, in medio Jeruſalem excitavit puellam a morte Jeſus, ſub Salomonis regia in valle Joſaphat eſt natatoria Syloe, ad quam caecum ab eo illuminatum miſit Jeſus ut lavaret ſuos oculos, & abiens lavit, & vidit; ergo Syloe miſſus interpretatur, Syloe ſecundum traditionem Tyrorum ex Sylo manare dicitur, Syloe ſub ſilentio gurgitem ſuum ducit, quia ſubterraneum. Juxta Syloe extat quercus, ſub qua B. Iſajas requieſcit. In valle Joſaphat ſepultus fuit B. Jacobus, inde translatus Conſtantinopolim. In valle Joſaphat ſub acuta pyramide rex idem Joſaphat jacet ſepultus. Secundo miliario a Jeruſalem via, quae ducit Sichen eſt mons Gabaat, in tribu Benjamin. Miliario a Jeruſalem in accubito montis Oliveti eſt mons offenſionis, & continuus contra Aſpaltitem.

Bethania collateralis eſt monti Oliveti, & mons Offenſionis eſt continuus. Dividit autem eos via, quae de Joſaphat ducit per Bethphage. Dictus eſt autem mons offenſionis, eo quia rex Salomon in eo Idolum adoravit Moloch. Bethania oppidum illud, in quo Simon leproſus ſaepe Jeſum recepit in hoſpitem, cui devote miniſtrabant Maria, & Martha, Bethaniae Maria ejus pedes lacrymis rigans, ſuiſque crinibus extergens, & ungens unguento ſuorum meruit veniam peccatorum, Bethaniae Martham laudavit, & Mariam, Martham in miniſtrando ſollicitam, Mariam in verbis ejus ſollicitam, quare precibus earum, & lacrymis motus fratrem earum Lazarum in monumento jam quatriduanum vitae reſtituit. Bethania Domus obedientiae interpretatur. Bethfage, qui & viculus Sacerdotum Domus buccae, vel maxillarum interpretatur, mons Olivae, mons chriſmatis, vel Sanctificationis, vallis Joſaphat vallis judicii, Jeruſalem viſio pacis, Syon Speculum, vel ſpeculatio Dei; per hunc tramitem aſcendit Jeſus Jeroſolymam ſedens ſuper aſinam die, qua celebratur ramis palmarum, ſic & quiſque catholicus ſub obedientia Summi conſilii Angeli debet adire, & incedere ad Sacerdotis praeſentiam, qui verbum Dei ruminat, ut ab eo corrigatur, & inſtruatur, eorumque doctrina, & conſilio ſubire vallem judicii, id eſt conſtructionem ſanae compunctionis, in qua videlicet, & ſe affligat per portam immortalitatis digne introiturus Sanctam Jeruſalem caeleſtem Syon Stola jucunditatis decorandus. Monte Syon lavit Jeſus pedes diſcipulorum ſuorum dicens eis: *Sic facite in meam commemorationem.* Monte Syon caenavit cum diſcipulis ſuis dans eis in panem corpus ſuum ad manducandum, & in vino Sanguinem ſuum ad bibendum, quod eſt viaticum noſtrae redemptionis. Monte Syon etiam in caena ſupra pectus Domini B. Joannes recubuit de fonte potans Sapientiae. Monte Syon in Caena Judae traditori ſuo panis buccellam intulit. Monte Syon ait Jeſus *mecum eſt in menſa qui intingit manum mecum in parapſide, qui me traditurus eſt: cui Judas, nunquid ego ſum Rabbi? Jeſus reſpondit, tu dicis.*

Ad Siniſtram Montis Syon eſt ager peregrinorum, qui vocatur Acheldemach ideſt, Ager Sanguinis. Secus viam quæ ducit Effrata eſt mons Gyon, in quo fuit unctus rex Salomon, & Regium Diadema ſuſcepit, in Jeruſalem vendidit Judas Jeſum in accubitu montis Oliveti contra Orientem trans Cedron jactu lapidis Gethſemani, ibique oravit Chriſtus ad Patrem ſuum dicens, *Pater ſi fieri poteſt tranſeat a me Calix iſte*, ubi ex terrore Crucis, carnis ſudorem ſudit ſanguineum, ubi dixit Petro, *Non potuiſtis una hora vigilare mecum.* Unde regreſſus eſt Getſemani. Judas autem traditor accepto jam pretio ad id quod de Jeſu reddiderat, ſignum dederat cohorti, ut quemcumque eſſet oſculatus tenerent, quem cognitum fraudis oſculo ducunt vinctum in Syon in prælati Prætorio, Græce nuncupatum Litoſtratos, Hebraice, Gabatha, ubi et Petrus negavit eum ter, unde audito Galli cantu pie reminiſcens verbi Jeſu vere pœnituit, flevitque amare, fugienſque in cauta quæ modo appellatur Galli cantus, vulgariter quæ Galilaea eſt via,

quæ

Digitized by Google

quæ ducit Joſafat ſub porta montis Syon Jeſum opprobriis, & nimiis aſtrictum, verberibus cæſum, cachinnis deriſum crucis ſuæ bajulum Pilati juſſu Judæorum impulſu in Golgotha quod eſt Calvarie locus, tunica exutum, felle, & aceto potatum, crucis ſuæ patibulo ſuſpenſum neci dederunt, locus, inquam, calvarie dictus eſt, eo quia in eo excalvari, ideſt damnari rei ſolebant; calvarie dum in cruce ſua pateretur Jeſus Matrem ſuam amico ſuo commendat, Virginem Virgini Matri dicens; *Ecce Filius tuus*, deinde, *Ecce mater tua*. Calvariæ dum in Cruce pateretur hoſtia mundi latroni pendenti ad dexteram ab eo petenti veniam ſtolam immortalitatis promiſit, crucis in patibulo perforatus lancea ſanguinem emiſit, & aquam, ex ſtilla quorum aperti ſunt oculi Longini, qui eum percuſſerat. Sub loco Calvariæ ad dexteram introitus Eccleſiæ aſt locus, in quo Joſeph impetravit a Pilato corpus Jeſu ſublatum de Cruce, lavit reverenter cariſſimis liquoribus, & aromatibus condidit in horto in monumento, quod novum ſibi de rupe ſculpſerat, inde deſcendit ad inferos ad redimendum hominem, inde reſurrexit verus Leo de tribu Juda morte ſubacta, ubi & Angelus Domini ſacris mulieribus apparuit, jam ab oſtio monumenti lapide revoluto, Jeſumque vere a mortuis reſurrexiſſe nuntiatum eſt. *Ite dicite diſcipulis ejus & Petro quia præcedet vos in Galileam*, ſub loco Calvariæ in capite Eccleſiæ ab Helena Crux Domini reperta eſt. Secundo miliario a Jeruſalem crevit arbor illa digniſſima, in qua verus ille Leo pependit qui morte ſua mortem delevit, vitam mundi reparans unde Propheta, *O mors ero mors tua*. De carcare vero, & medio mundo prædicatur ſabulatione cum utriuſque loci dignitas reverenda ſit, Locus namque, qui modo Carcer dicitur, in paſſione Chriſti campeſtris erat, ſed in eo moram habuit quandiu machinabantur ei crucis ſuſpendium, illoque loco ſecundo manifeſtavit ſe Jeſus Mariæ Magdalenæ, cum rediret ab inferis; eadem die declinante jam ad veſperam peregrini ſub ſpecie laritans apparuit duobus diſcipulis in via ſub conqueſtu de morte illius tendentibus ab Enteropolima, ideſt Emmaus oppidum ſexto miliario a Jeruſalem, quem & ibi repertum cognoverunt in fractione panis, ſed ſtatim diſparuit ab eis, Monte Syon octavo die Thomæ cum illis omnibus vulnera ſua palpanda intulit, cui & inde Thomas *Dominus meus*, *& Deus meus*. In Galilea ſecus mare & in mari diſcipulis ſuis ter ſe manifeſtavit, Quadrageſimo die in monte Oliveti ſuſceptus a nube manibus ereptis caelos aſcendit, quinquageſimo dia in monte Syon, qui nobis jubileum, ideſt aeternam libertatem figurat, apoſtolorum ſuorum corda inflammantem Spiritum Sanctum remiſit Paraclytum. Monte Syon Virgo Jeſu mater tranſivit de Mundo, & in Joſaphat ab Apoſtolis ſepulta fuit, inde a filio ſuo ſuper Choros Angelorum exaltata. Monte Syon David rex & Salomon, & alii reges Jeruſalem ſepulti quieſcunt. Ante portam Jeruſalem, quæ reſpicit occaſum, qua ex parte liberata urbs ſub ſecundo Iſrael ſaxis obrutus beatus Stephanus inter Nicodemum, & Abilon, & Gamalielem, poſtea Conſtantinopolim, Romæ ad ultimum B. Laurentio contumulatus, unde & in tumulo,

Quem Syon occidit nobis Byzantia miſit.

Ante portam Jeruſalem juxta lacum qui reſpicit meridiem cavea illa in qua Leo quidam juſſu Dei Omnipotentis martyrum fere duodecim millia ſub Coſroe peremta una in nocte detulit, unde carnarum Leonis dicitur.

Sexto miliario a Jeruſalem, via, quæ ducit Ramatha eſt mons Modin, ex quo Matatias pater Machabeorum, in quo ſepulti requieſcunt eorum apparentibus tumulis adhuc. Octavo miliario a Modin via quæ ducit Joppen Lidda, quæ & Dioſpolis, in quo B. Gregorii corpus ſepultum fuiſſe manifeſtatur. Miliario a Ramatha, quarto milliario a Bethlem Thecua oppidum, ex quo Amon, qui, & ibi ſepultus quieſcit. Quarto milliario a Jeruſalem contra Auſtrum oppidum illud, in quo morabatur Zacharias tunc temporis, quam Maria mater Ieſu feſtinans jam habens in utero Filium Dei venit ad ſalutandam Eliſabeth cognatam ſuam jam gravidam de Joanne filio ſuo, quem & ibi natum fuiſſe perhibent.

Decimo tertio miliario a Jeruſalem contra Boream eſt Jerico, ex qua Raab meretrix oſpitata eſt quatuor exploratores filiorum Iſrael, & cenavit, fovit, & pavit, ex qua & Zacheus ſtatura puſillus audiens Jeſum partes illas deambulantem Sicomorum arborem aſcendit, ut Deum videret, & cum eo loqueretur, ſe judicans & petens veniam, ex qua & pueri, qui B. Elizeum Jeroſolymam aſcendentem deriſerunt exclamantes, *aſcende calve*, *aſcende calve*. Secundo lapide a Jerico ad ſiniſtram eſt deſertum, quod Carentena dicitur, in qua Jeſus quadraginta dierum ſpatio totidem noctium jejunium complevit; cumque ibi eſurientem tentans Diabolus dixit, *dic ut lapides iſti panes fiant*. Secundo miliario a Carentena contra Galileam eſt mons excelſus, in quo ille Diabolus iterum Jeſum tentavit oſtendens omnia regna mundi, & inquiens *ſi cadens adoraveris me hæc omnia tibi dabo*. Sub Carantena eſt fontis illius rivulus, quem beatus Eliſeus ejus ſanata ſterilitate de amara potabilem reddidit. Ante Jerico ſecus viam ſtetit cæcus mendicus audiens quia Jeſus tranſiret clamans *Jeſu fili David miſerere mei*. Ab eo illuminari meruit tam exterius, quam interius. Tertio lapide a Jerico duobus miliaribus a Jordane eſt Bethagla, quod interpretatur locus giri, eo quia ibi plangentium circuiſſent funera Jacob filii ejus genſque ſua referentes eundem ex Ægypto in Ebron.

Engaddi in Tribu Juda ubi abſcondit ſe David in ſolitudine, quae eſt in Aulone Jerico, hoc eſt in regione illa campeſtri, de qua ſupra diximus, vocatus vicus pergrandis Judaeorum, Engaddi juxta mare mortuum, unde pobalſamum afferri ſolebat, & oriri, unde & vinaee Engaddi nuncupantur. Octavo miliario a Nazaret contra Carmelum eſt mons, ad radicem cujus juxta fontem, Lamech pater Noe ſagitta ſua peremit Cain, arcuque ſuo ducem ſuum, unde furore repletus ait, *Occidi virum in vulnus meum*, *& Adoleſcentulum in livorem meum*. De Cain vero Dominus prædixerat *Omnis qui occiderit Cain ſeptuplum punietur*. Tertio miliario a Caym monte mons Carmeli, de quo in Canticis, *collum tuum ut Carmelus*, in quo & multum temporis converſari voluit B. Elias ejuſque diſcipulus cum eo B. Eliſeus. Sexto miliario a Nazareth contra genu eſt locus in quo Jeu rex Iſrael percuſſit Ochoziam regem Judae. Sextodecimo miliario a Nazareth contra Orientem ſupra mare Galilææ eſt Gergeſſa viculus ille, in quo Salvator, eos qui a Daemonibus vexabantur ſanitati reſtituit, ex quo, & in mari porci præcipitium ſubiere. Sexto decimo miliario a Monte Carmeli contra Meridiem eſt Caeſaraea Paleſtinae Metropolis, ex qua fuit Cornelius Centurio, quem in ea baptizavit B. Petrus, & creavit in Epiſcopum, in qua & turris Stratonis in qua & Herodes contra adventum Auguſti Caeſaris conſtruxit albo de marmore portum, ipſe idem Herodes turrim, quae Jeroſolymam ſuper eminet, quae & turris David dicitur, Joſepho teſtante, fabricavit, & eam Antoniam vocavit.

Finis.

Statim poſt hoc opuſculum Cardinalis Aragonius ſeu forte idem Fretellus ejuſdem ſcripti auctor ſubjecit nomina Epiſcoporum, qui in Jeroſolyma Sacris praefuerunt. Deſinunt in Arnulpho Latino Patriarcha Jeroſolymitano, qui Saeculo XIII. *nondum inclinato inſulas illas habebat. Hæc ergo nomina, velut appendicem quandam libello praecedenti ſubjicio*.

SEQUUNTUR NOMINA EPISCOPORUM

qui fuerunt in Jeruſalem antequam eſſet Patriarchatus, quæ fuerunt XLIII.

EPiſcopi Jeroſolymitani Jacobus frater Domini, Simon Juſtus, Zaccharias, Thobias, Benjamin, Joannes, Mathathias, Philippus, Seneca, Juſtus, Levi Effren, Jeſſe, Judas. Iſti quindecim circumciſi fuerunt. Caſſianus, Publius, Maximus, Julianus, Gaius. Iſte prius celebravit quadrageſimam, & Paſcha more Chriſtianorum. Symachus, Cajus, Germanus, Julianus, Capito, Maximus, Antonius, Valens, Laycianus, Narciſſus pius, Tordius Narciſſus, Alexander, Maxalemus Nihimentus, Taldis, Hermon, Macharius. In tempore cujus Crux Domini ab Elena Regina fuit inventa. Quiriacus, Maximus, Cirillus. Iſte conſtruxit locum Dominici Sepulchri, & Calvariae, & Montis Oliveti, & Vallis Joſaphat, & Bethleem.

SECUNTUR NOMINA PATRIARCHARUM JERUSALEM POSTQUAM FUIT PATRIARCHATUS, QUÆ FUERUNT XXVII.

Patriarchae Jeroſolymitani, Cyrillus primus, Joannes, Parachiſius, Juvenalis, Joannes, Zacharias, in tempore cujus Coſdroe Rex Perſarum Jeroſolymam venit, & Eccleſias Judaeae deſtruxit, & occidit triginta ſex millia Chriſtianorum. Modeſtus ipſe conſtitutus Patriarcha ab Heraclio Imperatore, quando de Perſide rediit, Dominicum deferens lignum. Sophronius, in tempore cujus Sarraceni Chriſtianos omnes de Jeruſalem excepto Patriarcha ejecerunt. Theodorus, Ilia, Gregorius, Thomas, Baſilius, Sergius, Leonicos, Athanaſius, Chriſtidolus Thomas, Joannes, Meſtus, tempore cujus Archiſidorus nepos Oreſtis Patriarchae Jeroſolymam miſit exercitum ſuum ad deſtruendum omnes Eccleſias Patriarchatus, quatuor millibus inde deſtructis avunculum ſuum Patriarcham duci fecit Babiloniam eumque ibi occidit. Theophylus, qui reaedificavit hanc Eccleſiam favente Archiſidoro. Sophronius, tempore cujus Turci Jeroſolymam expugnantes Sarracenos occiderunt, & obtinuerunt Civitatem; Chriſtiani autem in ea remanſerunt, Guitinus, Simeon avus, tempore Franci venerunt regnum David ſublimantes, Eccleſiaſque Deo reddentes, & urbem.

SECUNTUR PATRIARCHÆ JEROSOLYMITANI LATINI.

Patriarchae Latini; Daybertus Piſanorum Archipraeſul, Ibelinus Arelatenſis Archiepiſcopus, Arnulphus Archidiaconus Jeruſalem.

Finis.

MAHOMETIS GENEALOGIA.

Ex collectan Nicolai Card. Aragonii.

QUod Mahometus qui cepit anno D. DCXXII. habuit ſexdecim uxores

Inter Chriſti Nativitatem, & adventum Machometti duxerunt anni Lunares 622., iſte vero Machometus veneratur a Sarracenis tamquam ſummus Propheta & colitur, qui ſexdecim habuit uxores liberas, & duas ancillas.

Prima fuit *Adige* filia Blayt, cui primo occulto coitu adhaeſit, & eandem uxorem duxit, quae ſua pecunia valde cum ditavit.

Secunda *Gaza* filia Abicherer.

Tertia *Zoda* filia Zonga.

Quarta *Aza* filia Zonga.

Quinta *Mathezelem* filia Endi; iſti Mathezelem conceſſit in dote ſua loricam ex fragmentis cornuum factam & duas molas, & duos Cervicales rotundos ex palmite confectos.

VI. *Zeynab* filia Gaar uxor Zey; iſti Zeynab filiae Gaaz juravit, ira commotus, quia non intraret ad eam per menſem, ſed libidine ſua victus ante terminum neglecto juramento intravit ad eam.

VII. *Zeynab* filia Uramap.

VIII. Mulier *Abihab* filia Abiſi Zeyel.

IX. *Maymona* filia Alſachalim.

X. *Zeoteria* filia Ali mizitalim.

XI. *Zafia* illa hebraea, quae vocatur Anazalia filia Habi.

XII. *Aculeſia* filia Farurma.

XIII. *Unvava* filia Aldaal.

XIV. *Aichidia* filia Almomen.

XV. *Malicha* filia Gazialegdia.

XVI. Filia Symeon.

Arbor Generationis Machometi, qui deſcendit de Stirpe Hiſmatis, ex Agar concubina Abrae.

Hiſmael
Cedra
Neptis
Alumeſer
Eldon
Mayer
Eſtnip
Jaman
Antaje
Athanam
Mabat
Mizas
Muldar
Hynclas
Matheyt
Humela
Ramana
Melith
Febir
Galip
Lubeis
Menſin
Relip
Gaztey
Ebdimolnes
Abdiſcenus
Humella
Abilaz
Accham
Maroan
Abdimelch
Tanya
Abeyrathan
Hiſchem
Acham
Ebderalmen, vel
Gandimenes
Mahomet filii ſui
Marimaant Hybray
fratres Eſlim
Abdimutalis
Abdalla Malimac, id eſt
Machometus, qui putatur
a ſuis Propheta fuiſſe
Sarracenorum.

DE

DE DENARIO B. PETRI

ita legitur in Chronicis in Capitulo de Leone Papa IV. qui cœpit an. D. 846.

Ibid. DEulphus Rex Anglorum, qui primus totius Angliae obtinuit Monarchiam hoc tempore Romam vadens coram Leone Papa IV. tributum obtulit S. Petro, de una quacůmque Domo argenteum nummum in Anno quod uſque hodie in Anglia ſolvitur.

De valore diverſarum monetarum.

Quia in hoc libro frequenter fit mentio de diverſis monetis ratione Cenſuum; ideo de valore monetarum eſt aliquid ponendum.

Unus Morabatinus valet unum florenum.

Item octo Papienſes valent unum Turonenſem groſſum argenti.

Item Bitantium valet unum florenum cum dimidio.

Item auguſtale valet duos florenos.

Item Venetenſe valet XIII. denarios floreno pro XIV. ſolidis computato.

Item unus Magulienſis valet duos denarios ejuſdem monetæ.

Item unus Melenchinus valet V. Turonenſes groſſos cum dimidio.

Item unus Tarenus valet duos Turonenſes groſſos.

Item unus obolus auri valet dimidium florenum.

Item unus Barchinonenſis groſſus valet unum Turonenſem groſſum.

CASSATIO STATUTORUM EDITORUM contra Eccleſiaſticam & Eccleſiaſticorum virorum libertatem, quam Fredericus Secundus Imperator fecit.

FRidericus Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, & Siciliæ Rex, Poteſtatibus, Conſulibus, ac Comitatibus univerſarum Civitatum, & Caſtrorum Italiae. Cum Divae memoriae Imperatoris Romani Sacroſanctam Eccleſiam multiplici libertate dotavit. Nos diſponente Deo, a quo eſt omnis poteſtas ad faſtigium culminis imperialis electi, quae pie ab illis, & a SS. Sedis Apoſtolicae Praeſulibus pro ſtatu Eccleſiarum, & Eccleſiaſticorum Virorum ſunt edita conſervare volumus inconcuſſa, & illis contraria, ſicut ad nos pertinere dinoſcetur amputare. Cum igitur ad aures celſitudinis noſtrae pervenerit nonnullos veſtrum cupidine caeca ſeductos, quaedam deteſtanda ediđiſſe ſtatuta praejudicans Eccleſiaſticae libertati, ac Divino, & humano juri obviantia manifeſte. Nos ea tanquam de radice gravitatis hereticae provenientia caſſamus auctoritate praeſentium ſub pœna mille Marcharum diſtrictius inhibentes ne qui veſtrum illis de cetero inhærere praeſumant aut eorum prætextu Eccleſias, aut Eccleſiaſticos viros contra Sanctiones Canonicas, & legitimas moleſtare, quinimmo ea die veſtris capitularibus, ſeu breviario tanquam juſto judicio condemnata penitus abolentes, Eccleſias, & perſonas Eccleſiaſticas permittatis indulta ſibi libertate gaudere, ſi vultis pœnam effugere praenotatam, & indignationem regiam evitare. Datum in Caſtris apud S. Leonem anno Domini MCCXX. indictione IX. VIII. Kal. Octobris. Ibid.

LECTORI.

NIcolaus S. R. E. Cardinalis, vulgo dictus Cardinalis Aragonius, praeter Vitas Romanorum Pontificum, a Cl. Muratorio vulgatus, dedit etiam brevem Commentarium de Pontificibus, qui jura S. R. Eccleſiae ſtrenue & egregie defenderunt, quem hic evulgo ex eiſdem Collectaneis exceptum; non tamen integrum, ſed ex eo illam ſolummodo portionem accepi, quae ad Authoris aetatem propius accedit. Ideo vero praecedentia reſecanda cenſui, quod in iis nihil novi, nihil non aliunde ſcitum, acceptumque ex non puris fontibus enarraretur. Exordium ſuum Auctor fecerat a Felice II. a quo Conſtantinus Imperator anathemate caſtigatus ſcribitur, quod ſe rebaptizandum ab Euſebio Nicomedienſi Arriano Epiſcopo praebuiſſet. His ergo & ceteris non diſſimilibus rejectis, cetera hic ſubjicio.

DE MULTIS ET SOLEMNIBUS FACTIS ET ARDUIS SUMMORUM PONTIFICUM

aliqua hic breviter prout ſequitur, inſeruntur authore Nicolao Cardinali Aragonio.

HOnorius papa tertius, natione Romanus, qui cepit anno Domini 1216. Fredericum imperatorem hujus nominis ſecundum, quem prius coronaverat apud S. Petrum anno Domini 1221. rebellem & hoſtem Eccleſiae, & eidem in omnibus adverſantem audacter excommunicavit & anathematizavit, & omnes ſibi ſubditos ab ejus fidelitate abſolvit & palam & publice contra eum proceſſit ipſo Imparatore ſemper in ſua contumacia remanente.

Gregorius nonus natione Campanus de Anagnia civitate, qui cepit XVIII. Kal. Aprilis Anno Domini 1226. quia Fredericum imperatorem praefatum hoſtem publicum perſecutorem eccleſiae comprobavit & clericorum ut pote qui Papam & eccleſiam hoſtili animo ſequebatur, bona & jura eccleſiarum occupabat, clericos capiebat, cremabat ac diverſis mortibus afficiebat. Ideo in virtute Dei exurgens excommunicationis & anathematizationis ſententias a papa Honorio tertio praedicto publice latas contra dictum Imperatorem viriliter & audacter in publico & patenter & ubique confirmavit & innodavit, & quantum potuit aggravavit, Cum ne concilium praedictus papa Gregorius contra dictum Imperatorem Romae celebrare niteretur, viae univerſae tam per mare quam per terram per dictum Fredericum arctantur, & duo cardinales, videlicet Jacobus Praeneſtinus, & Otto qui pro ſubſidio eccleſiae legati miſſi fuerant Ultra montes, cum redirent ad curiam

& multi alii praelati, epiſcopi, abbates & clerici per mare ad concilium venientes per imperatoris Frederici fautores per naves Piſanorum capiuntur. Sicque inſanus & mente corruptus Fredericus in ſua malitia & eccleſiae perſecutione gloriatur, non obſtante quod praedictus dominus Gregorius contra eum tanquam contra perfidum obſtinatum, de cujus correctione tanquam dati in reprobum ſenſum non ſperabatur, intrepide procederet, eccleſiae ſententias & proceſſus continue augmentando.

Innocentius papa quartus natione Genuenſis de comitibus Lavaniae, qui coepit anno Domini 1243. poſt magnum pacis tractatum inter ipſum & dictum Fredericum imperatorem dum praedicti Frederici malitiam contra eccleſiam per omnia obſtinatam perpendiſſet, clam Genuenſium fretus auxilio in Gallias apud Lugdunum pervenit, quo intravit in ebdomada prima Adventus feria ſexta anno Domini 1244. ubi fuit continue per ſex annos & amplius, quantum eſt a prima ebdomada Adventus uſque ad feriam quartam infra octavam Paſchae, qua receſſit poſtmodum de Lugduno.

Hic Innocentius anno Domini 1245. in feſto S. Johannis Baptiſtæ in Lugduno generale concilium celebravit cum Cardinalibus & Prælatis Ciſalpinis & cæteris de regno Franciae & Hiſpaniae, & ibidem Fredericum tanquam Dei & Eccleſiae inimicum & hoſtem condemnavit, & ab imperio depoſuit, & privavit per diffinitivam ſententiam xv. Idus Auguſt., & per electores imperii Langravium ducem Turingiæ in imperatorem eligi procuravit. Prædictus igitur Fredericus depoſitus, cum inter cæteras civitates Lombardiæ Parmam tanquam magis exoſam ſibi in forti manu obſideret, a legato domini papæ & a Parmentibus eſt devictus, & amiſſis theſauris & aliis rebus ſuis, in Apuliam triſtis rediens, gravi infirmitate corripitur. Quem infirmantem Manfredus filius ejus naturalis ſed illegitimus regni Siciliæ ambiens dominium & theſauros, conſcio quodam imperatoris Frederici cubiculario, timens ne convaleſceret infirmus, cuſſino ſeu pulvinari ſuper faciem ejus poſito, eum crudeliter ſuffocavit, ſicque miſer Fredericus excommunicatus & depoſitus in ſuo perſiſtens ſciſmate & malitia ſine ſacramentis & pœnitentia ſubito eſt extinctus. Hic Fredericus dum viveret proprium filium Henricum nomine regem tunc Alemanniæ ſibi de rebellione accuſatum, captum in Apuliam deducens ſquallore carceris ſuffocaverat. Poſt mortem vero ipſius Frederici Manfredus præfatus ipſius naturalis filius, qui Siciliam occupaverat, per Carolum regem Siciliæ in campo devincitur & occiditur; & poſtmodum Conradinus Conradi filii dicti Frederici filius per eumdem Carolum in campo vincitur & capitur, ac demum, capitali ſententia punitur. Sicque vita, regno & filiis ac progenie dictus Fredericus, prout meruerat privatus, ſubito extinguitur, caeteris eccleſiae aemulis poſitis in exemplum.

Clemens papa quartus natione Provincialis de villa S. Ægidii, prius vocatus Guido Folcodii, qui cepit anno Domini 1264. Manfredum filium naturalem, ſed illegitimum praefati damnati Frederici, pro eo quod regnum Siciliae & Apuliae, quod eſt de jure beati Petri manu rapida occupaverat, excommunicavit & anathematizavit publice & patenter ac frequenter, ac contra eundem Carolum regis Franciae filium in regem Siciliae coronat & inungit, ac facit ire bello campali apud civitatem Beneventanam, dictum Manfredum expugnaturum, & tandem vincitur Manfredus in campo & occiditur, & ejus exercitus proſternitur, & fugatur. Quod praelium fuit iv. Kalendas Martii feria ſexta, anno Domini 1265. & poſtmodum per eumdem Carolum Conradinus dicti Frederici nepos debellatur, & capitur in campo Pilentini planitie, in vigilia S. Bartholomaei apoſtoli anno Domini 1268. & tandem occiditur ut eſt ſuperius jam declaratum.

Martinus papa iv. natione Gallicus de Bria Campaniae, qui cepit viii. Kal. Aprilis anno Domini 1280. Petrum regem Aragoniae, qui inſulam Siciliae, quae de jure eſt beati Petri contra Carolum regem Siciliae expugnaverat, excommunicavit, & tandem regno privavit, omnes ejus vaſallos ab ipſius fidelitate abſolvendo, ac crucem generalem contra eum dedit, ejus mandato Philippus rex Franciae cum legato ſedis apoſtolicae cum Carolo Valeſii ejus filio, cui per Papam fuerat regnum Aragoniae datum in Aragoniam vadit cum incredibili militum & peditum armatorum comitiva, & cum maxima galearum & navium copia, qui tandem nihil ibi fecit, nec aliquid vel parum acquiſivit, immo ipſe Philippus rex moritur in Villa nova juxta Caſtilionem Impuriarum pridie nonas Octobris anno Dom. 1285. & major pars ſui exercitus infra regnum Aragoniae mortua fuit; & tota galearum & navium ſuarum multitudo cum victualibus per nobilem virum Rogerium de Loria regis Aragonum admiratum expugnatur, capitur, & vaſtatur; & de multis pauci vix de toto exercitu ad propria redierunt.

Bonifatius papa viii. natione Campanus de Anagnia civitate, qui cepit anno Domini 1294. contra Philippum regem Franciae, qui ſe ſuper eccleſiam indebite erigebat audacter & intrepide proceſſit, & bullam ſibi miſit, eidem ſignificando quod in ſpiritualibus & temporalibus Romano Pontifici ſuberat, quare recognoſcere Romanum Pontificem velut dominum in temporalibus tenebatur, aſſerens ſore haereticum oppoſitum affirmare, quam tamen bullam idem Philippus in palatio Pariſiis publice fecit comburi, cujus bullae ſummis contra eum & domum ſuam interpellaturus aeternam non aſcenderit.

Idem etiam Papa generaliter & implicite dictum Regem Franciae excommunicavit, & ejus regnum fore imperio ſubjectum ſolemniter declaravit. Ex quibus & multis aliis motus rex praefatus dictum Bonifatium capi tractavit in Anagnia civitate propria. Quod ſcelus a domo Franciae non delebitur. Dictus autem Chriſti vicarius in omnibus praedictis firmus & immobilis exiſtens tanquam columna ſolida inter haec infirmitate gravatur & moritur Romae v. Idus Octobris Anno Dom. 1303.

Benedictus papa undecimus natione Lombardus de civitate Tarvizina ordinis Fratrum Praedicatorum, qui cepit xi. Kal. Novembris anno Dom. 1303. proceſſus generales, ſolemnes, & grandes incepit facere publice & virtuoſe contra omnes & ſingulos qui in Chriſtum Domini oleo ſancto unctum Bonifatium ſcilicet papam viii. Chriſti vicarium, manus cruentas & execrabiles poſuiſſent, ipſos & omnes & ſingulos, cujus gradus vel dignitatis eſſent, qui in dicto ſcelere conſenſiſſent, dediſſetque conſilium auxilium vel favorem per ſe vel per alios directe vel indirecte citando peremptorie, denuntiando etiam excommunicatos publice & in ſcriptis tanti ſceleris patratores, quamplures nominatim aſſignando. Quae publicatio, & citatio facta fuit Peruſii ſeptimo.... Julii anno Domini 1304. Qui proceſſus pulcherrimus incipit. Flagitioſum ſcelus, ſed proh dolor, tam virtuoſus athleta & eccleſiae defenſator mox defecit, nam non ſedit, niſi octo menſibus diebus xvii. obiitque in Peruſio non. Julii pontificatus ſui anno primo, ſepultuſque fuit in conventu Fratrum praedicatorum, ubi multis claret miraculis.

Clemens papa v. natione Vaſco de loco qui Umhandram dicitur Burdegalenſis diœceſis, qui cepit in vigilia Pentecoſtes, quae fuit non. Junii anno Domini 1305. in concilio generali Viennæ celebrato, ordinem templi ubique potentem, & famoſum in orbe tam in perſonis quam in divitiis, qui impinguatus & ditatus militaverat 183. annis per proviſionem potius quam per condemnationem caſſavit, irritavit, & annullavit, magiſtro dicti ordinis & pluribus fratribus cum eodem igni traditis & in parte hincinde occupatis & vaſtatis, quæ caſſatio fuit facta in dicto concilio feria quarta in ebdomada ſancta, tertio Kal. Aprilis anno Domini 1312. Cauſa

dictæ

Digitized by Google

dictæ caſſationis & annullationis paucis fuit nota veraciter, licet multa fuerint diverſimode promulgata, dictam autem caſſationem fecit fieri Philippus rex Franciæ.

Joannes papa vigeſimus ſecundus de Caturco civitate oriundus, qui cepit ſeptimo idus Auguſti in ſabato anno Domini 1316. Ludovicum ducem Bavariae, qui in contradictione in imperatorem electus fuerat, ſed ejus electio per ſedem apoſtolicam ut eſt juris & moris non fuerat approbata & pro Imperatore ſe gerebat, multos fecit proceſſus per..... debita intervalla cum publicis & peremptoriis citationum perſonalium edictis, qui tamen non duxit comparendum, nec juri parendum. Ideo dictus Dominus Joannes dictum Ludovicum excommunicavit, & omni jure ſi quod habebat in electione vel imperio privavit, privavit eum etiam ducatu Bavariæ & omnibus titulis honoris, quos habebat, & eo in rebellione & malitia perſiſtente ipſum velut hæreticum publice & ſolemniter per ſententiam condemnavit. Citavit etiam & excommunicavit dictus dominus papa fratrem Petrum de Corbaria ordinis Fratrum Minorum, quem dictus Ludovicus legibus & ordine perverſis nequiter in Roma fecerat fieri pſeudoantipapam, quem tandem in ſua nequiſſima hæreſi perſiſtentem velut hæreticum, & totius fidei ſubverſorem ſententialiter condemnavit. Excommunicavit etiam & velut hæreticos condemnavit dictus dominus papa fratres Michaelem de Ceſena generalem miniſtrum Fratrum Minorum, Guillelmum Occham, Franciſcum de Eſculo, Henricum de Thalem, Bonagratiam de Pergamo dicti ordinis Minorum, & multos alios perfidos ſolo nomine chriſtianos tam fratres Minores, quam ſæculares, qui in dictis actibus & nephandis prædictis perverſis Ludovico & antipapæ verbis & factis conſilium & favorem pro viribus impendebant. Tandem dictus Ludovicus in dicto ſciſmate & hæreſi obſtinatus obiit nequiter. Dictus vero Antipapa captus fuit & ad dictum dominum Papam perductus, & pœnitens obiit ut videbatur aliis præfatis hæreticis pro majori parte in ſuis ſceleribus & hæreſibus male extinctis. Excommunicavit etiam dictus dominus Papa multos tam Prælatos quam nobiles in Alamannia & Italia, qui dictis hæreticis adhærebant, ipſoſque dignitatibus eccleſiaſticis & ſæcularibus denuo privavit, & eos velut hæreticos condemnavit, & tandem omnibus male mortuis ſanctus Præſul, qui in omnibus infractus & fortiſſimus ſemper extitit, prævaluit, & obtinuit: & in his & aliis pluribus eccleſiam ſanctam Dei viriliter defenſavit, & quamplurimum tam vita quam factis & virtuoſis operibus honoravit. Hic etiam dominus Joannes proceſſit contra Dominum de Mediolano, & parentes ac fratres ſuos ſolemniter & perſonaliter citavit; quos tandem rebelles & obſtinatos eccleſiæ & eccleſiarum ac clericorum perſecutores & hoſtes tanquam hæreticos condemnavit, tam patrem quam quattuor filios ejus videlicet Matthæum patrem, & ejus filios Lucchinum, Joannem archiepiſcopum Mediolani, Stephanum & Marcum.

Benedictus papa duodecimus de Severduno, dioceſis Apamiarum, qui cepit anno Domini 1336. in omnibus ſe habuit viriliter, prudenter, & conſtanter, neminem de principibus mundi timendo aut in aliquo dubitando: unde cum quendam ambaxiatorem Regis Angliæ in curia Romana exiſtentem, aliqui de regno, & parte Regis Franciæ, ut dicitur, capi ſubito, & occulte feciſſent, & infra regnum Franciæ latenter perduxiſſent, immunitatis & libertatis curiæ præjudicium & violentiam manifeſtam, ſanctus Pontifex præfatus ſpiritu Dei commotus, nemini in hac parte deferendo, per ſententiam omnes capientes, conſulentes, præcipientes, adjuvantes, danteſque qualitercumque auxilium, conſilium, vel favorem, cujuſcumque dignitatis eſſent eccleſiaſticæ vel mundanæ, etiamſi regali vel archiepiſcopali & epiſcopali pollerent excommunicavit, & excommunicatos publice & ſolemniter nunciavit, & interdixit interdicto ſtrictiſſimo & arctiſſimo omnia loca, civitates, vel caſtra totius regni Franciæ; in quibus dictus Ambaxiator captus vel arreſtatus modo aliquo teneretur. Tandemque factum eſt ex Pontificis conſtantia, quod dictus Ambaxiator domino Papæ præfato ſanus & incolumis redditur. Rex vero Franciæ Philippus de dicta captione plurimum ſe excuſavit, & eum dictus dominus Papa habuit excuſatum. Sed quia inventum fuit quod mariſcallus Romanæ curiæ in dicto ſcelere conſenſerat, ipſum capi, trahi per civitatem, & ſuſpendi mandavit ſanctus Pontifex memoratus, ipſo de palatio hoc videre volente.

Clemens ſextus natione Lemovicenſis, qui cepit anno Domini 1340. contra Dominum de Mediolano eccleſiæ & clericorum hoſtem & inimicum manifeſtum audacter proceſſit, ipſum publice & ſolemniter excommunicando, ac alias procedendo prout jus & rationis æquitas requirebant. Qui tandem ad ſe reverſus eidem domino Papæ & eccleſiæ ſe ſubmiſit, & in omnibus ſe obedire promiſit.

JURA ECCLESIÆ SACROSANCTÆ ROMANÆ,

quae habet in Regno Poloniae pro denario beati Petri & aliis.

Refert & Raynald. ad an. 1324. §. 11. ſed non integras nec ſatis emendatas.

SAnctiſſimo in Chriſto patri & domino ſuo Reverendo domino Joanni divina providentia Summo Pontifici. Henricus dux Sleziae heres Regni Poloniae, dominus Glegoviae & Poſnaniae cum recommendatione ipſius pedum oſcula beatorum.

Ex Excerpt. Cardin. Aragonii.

Ad agendas gratiarum debitas actiones pro immenſa a beatitudine veſtra devoto filio veſtro gratia benignius impartita in eo quod interventu mediante Sereniſſimi domini Roberti Regis Regni Jeruſalem & Siciliae conſanguinei noſtri cariſſimi, dignati gratioſe fuiſtis in Matrimonio inter me & Matildim, filiam olim domini Herimanni, Marchionis Brandemburgenſis, in quarto conſanguinitatis gradu contracto, miſericorditer diſpenſare; prolem etiam a nobis prius habitam & habendam legitimam decernendo, mea facultas non ſufficit, quod ſummi Creatoris clementia mercedem pietatis veſtrae aeterno gaudio recompenſet. Conſideratione tamen tantae gratiae, liberaliter mihi factae, beatitudini veſtrae & Romanae Eccleſiae, prout alias ex debito teneor, de caetero promptius ac fideliter ſummo deſiderio me confirmare una cum fratribus meis intendo. Denarium vero Sancti Petri, licet modo inſolito exigatur, ipſum tamen ego & fratres mei in ſignum obedientiae, qua Sanctiſſimae paternitati veſtrae & Apoſtolicae ſedi immediate nos recognoſcimus eſſe ſubjectos, in omnibus terris & diſtrictibus noſtris ſolvi dudum mandavimus reverenter, fiducialiter praeſumentes, quod ſi forte aliquis Imperator vel Rex Romanus de facto in juriſdictionem noſtram ſuam vellet exercere, ſedis Apoſtolicae preſidio a violentiis & injurijs defenſati erimus. Caeterum de veſtrae pietatis munificentia confiſus cum omni reverentia qua valeo humiliter & devote veſtrae ſupplico ſanctitati, quatenus novem familiaribus meis & Capellanis, viris utique idoneis, Joanni Archidiacono Tyezoni & Nicolao canonicis Gloglovienſis, necnon Jacobo plebano in Conſow, Joanni de Trinien, Theorico de Richenow plebano partium oſtenſori, ac magiſtro Joanni de Rachebor, Joanni Luidero Brandeburgen-

Huc uſque in Raynal.

Digitized by Google

ſis diœceſis, & Ottoni de Orchdrauch. dioceſis miſcien. de beneficiis Eccleſiaſticis ad collationem Epiſcopi Wratislavienſis pertinentibus, vel alias, prout petitiones Sanctitati veſtrae fuerint porrectae, intuitu meae perſonae gratioſius dignemini providere. Pro electo etiam Wratislavienſe magiſtro Lutoldo, viro utque famae laudabilis, in cujus perſona Eccleſiae Wratislavienſis viriliter, ut alias ſanctitati veſtrae ſcripſi eſſet utique proviſum, devotius precamina porrigo, quatenus ipſum Eccleſiae praedictae diſpendioſe vacanti expeditum remittere dignemini gratioſe. Pro certo etiam refero ſanctitati veſtrae, quod propter magnum favorem quem habet in diœceſi, electus ad ſolutionem denarij ſupradicti per ipſum melius, quam per alium non ita gratum clero & populo incolae diœceſis praedictae Wratislavienſis poſſent ad devotionem, qua omnes & ſinguli Romani tenentur Eccleſiae, & facilius inclinari. Datum Glogoviae in vigilia Sancti Joannis Baptiſtae. Anno domini: MCCCXXIII.

In Rayn. eſt 1324.

XXII.

ITEM ALIÆ LITTERÆ REGIS POLONIÆ CUM TRANSUNTIS DIVERSORUM INSTRUMENTORUM.

Hae etiam affert Ray. Ibid. ſed minus emendate.

SAnctiſſimo in Chriſto patri & Domino Domino Joanni * divina providentia Sacroſanctae & univerſalis Eccleſiae Summo Pontifici Voradislaus, Dei & Apoſtolicae ſedis providentia Rex Poloniae, devotus filius, ad pedum oſcula beatorum.

Cum conſter vos, Pater celeberrimae totius Chriſtianitatis, & praecipue noſtrum, qui ſubſumus nullo mediante, conſiſtere gubernatorem luculentum, expedit quaevis noſtra & terrarum noſtrarum, immo veſtrarum, quarum ſollicitudinem pervigilem gerimus ex commiſſo, adverſa impedimenta veſtris auribus inculcare, ut in his ad quae non ſufficimus metipſi, manum nobis conſilij, & auxilij porrigatis adiutricem. Hinc eſt, quod ſanctitati veſtrae intimatione praeſentium cum dolore reverenter intimemus, quod duo ultimi principes Ruthenorum de gente Salmatica, quos immediatos pro ſcuto inexpugnabili contra crudelem gentem Tartarorum habebamus, deceſſerunt ex hac luce; ex quorum interitu nobis & terris noſtris ex vicinitate Tartarorum, quos de certo credimus terram Ruthenorum noſtris metis contiguam, de qua annua tributa conſueverunt percipi, occupare, perturbatio indicibilis, niſi Dei Omnipotentis & veſtra gratia affuerit, imminebit. Ea propter Sanctitati veſtrae, quae nullum in tribulatione deſpicit ſuam miſericordiam implorantem, filij devoti more ſupplicamus quatenus ſervitij noſtri pariter veſtri & honoris, cum ex debito noſtrae ſubjectionis, nos & terras noſtras teneamini defenſare veſtro conſilio & auxilio, videlicet in praedicatione Sanctae crucis & aliis ſubſidijs, quae beatitudini veſtrae videbuntur opportuna, contra gentem Tartarorum ſupradictam, ne occupent terram Ruthenorum praedictam, & per conſequens nos invadent, celeriter ſuccurrere dignemini oculo pietatis; & nos nihilominus una cum nobis adhaerentibus id, quod minime ſacere potuimus, pro dilatatione Sanctae Eccleſiae gentibusque Catholicae exacta diligenter operabimur, auxilio Jeſu Chriſti mediante. Scientes, Sancte Pater, ſi ipſe per veſtram miſericordiam breviter intenderitis, eccleſia & gens fidei Orthodoxae in ſuis proficiet incrementis; alias ad obprobrium deſolationis irrecuperabilis una cum terris noſtris, de quibus ſolvitur annuus cenſus in ſignum ſubiectionis veſtrae Sanctitati, proh dolor deducent, Datum Cracoviae in Vigilia Sanctae Trinitatis XII. Kal. Junij.

Rayn. ſchiſmatica.

Rayn. decreto.

Rayn. Papa percipere.

Deeſt minime in Rayn.

In Rayn. deeſt proh dolor deducent. Rayn. Julii.

Inſtrumentum publicum proteſtationis, videlicet (ne) per acquiſitionem Voratislavienſis terrae, per Joannem Regem Boemiae factam, praejudicium Eccleſiae Romanae cauſaretur factae per P. de Alverna Nuntium Apoſtolicum in partibus Poloniae, in praeſentia dicti Regis, quam proteſtationem idem Rex gratam habuit, & obtulit ſe paratum obedire Sedi Apoſtolicae. Datum in Civitate Vratislavienſi anno Domini MCCCXXVII. die 7. menſis Aprilis.

Haec & ſequentia deſunt in Raynal.

Item fuit duae literae ejuſdem tenoris diverſis ſigillis ſigillatae continentes finantiam per cives & incolas Culmen. ac Pomeraniae, Vratislavienſis Diœceſis de denario Beati Petri pro arregaſtis Eccleſiae Romanae debitis. Item qualiter ſcripſit Dominus Joannes Papa XXII. Epiſcopo Vratislavienſi, quod compoſitionem & finantiam factam inter incolas, & cives Culmen. & Pomeraniae de denario Beati Petri ſolvendo per ipſos gratas & ratas habuit & habet, dans eidem Epiſcopo poteſtatem eos abſolvendi a ſententiis, quas incurrerant ex retardatione ſolutionis denarii antedicti, & conſtituerunt procuratores ſuos dicti incolae & cives, qui jurarunt in animas eorum perpetuis temporibus ſolvere praefatum denarium Beati Petri camerae Apoſtolicae in quadrageſima. Actum anno domini MCCCXXIIII. Pontificatus dicti domini Joannis Papae anno XIX.

Item tranſumptum unius inſtrumenti, ſeptem ſigillis ſigillatum, ſuper ſolutionem cenſus, quae denarium Beati Petri nuncupatur, in partibus Poloniae, videlicet in civitate & diœceſi Culmen. & terra Pomeraniae illius diœceſis, quae ceſſaverant ſolvere dictum cenſum per aliquos annos, de quibus compoſuerunt cum Camera tempore dicti Joannis, & promiſerunt ſolvere in futurum juxta formam literarum apoſtolicarum hic contentarum. Datum XIII. Kal. Maji. Anno Domini. MCCCXXXV. Pontificatus Domini Joannis XXII. anno XIX.

Item quaedam literae patentes comitatus Cracoviae directae Domino Benedicto Papae XII. in quibus Conſules dictae civitatis ſe debere fatentur Camerae Apoſtolicae certas granas ſive granatus auri, & nonnullos eorum cives etiam ſingulariter alias granas hic expreſſatas. Datum Cracoviae XXV. die Maji anno Domini MCCCXXXVI.

Item aliud inſtrumentum publicum continens copiam literarum & proceſſuum nuntiorum Apoſtolicorum in partibus Poloniae deſtinatorum contra Wratislavienſes ex cauſa cenſus denarii Beati Petri Eccleſiae Romanae debiti fuit ec. ſub anno Domini MCCCXXXIX. die XIX. Julii.

Item aliud inſtrumentum publicum continens publicationes & proteſtationes proceſſuum contra Wratislavien. occaſione cenſus denarij Beati Petri fuit in praeſentia nuntiorum Apoſtolicorum in partibus Poloniae deſtinatorum ſub anno Domini MCCCXXIX. die prima Novembris Pontificatus Domini Benedictus Papae XXII. anno V.

Item unum aliud inſtrumentum continens quomodo Arneſtus Epiſcopus Pragenſis auctoritate ſedis Apoſtolicae a civibus ſeu habitatoribus Vratislavienſibus Regni Poloniae recepit ſolemnem obligationem ſuper ſolutione denarii Beati Petri, ut videlicet a quolibet humano capite recipiatur unus denarius ſingulis annis, ſolvendus in Quadrageſima; & quomodo amovit a dicto loco ſententiam interdicti. Anno Domini MCCCXXXXIII. die XXVII. Decembris.

Item eſt quaedam alia patens litera Domino Clementi Papae VI. miſſa per Epiſcopum Pragenſem, notificando eidem concordiam, & ea quae continentur in ſupradicto inſtrumento. Actum anno Domini MCCCXLIII. die XVII. Decembris.

Item eſt quaedam alia patens litera Ducis de Ewſdinez diœceſis Vratislavienſis ſuper ordinatione ſolutione cenſus denarii Beati Petri deinceps in perpetuum annuatim pro quolibet corpore humano, Camerae Apoſtolicae ſolvendo exceptis clericis & nobili-

Digitized by Google

bilibus, cum aliis civitatibus illius diſtrictus de eodem negocio; ad quam ſolutionem cenſus futuri cum aliis civitatibus illius diſtrictus, de conſenſu dicti Ducis conceſſerunt poſſe compelli per cenſuram Eccleſiaſticam deinceps, de praedictis vero cenſibus non ſolutis concordaverunt in forma certa hic expreſſa. Actum Ewidincz anno Domini MCCCLII. X. Kal. Martij.

Item aliae literae cum ſigillis è Civitatum ducatus de Ewidincz ſuper cenſu denarii Beati Petri in Diœceſi Vratislavienſi cum aliis ducibus ſuper eodem negocio. Actum Evidincz anno Domini MCCCLII. X. Kal. Martij.

Literae teſtimoniales Caroli Imperatoris Romanorum, in quibus confitetur quod denarius Beati Petri (eſt) Eccleſiae Romanae, ac levari debet in certis terminis hic expreſſis, ac ſolui per præſentes literas praecepit. Datum Pragae ann. Dom. MCCCLVII. XVII. Kal. Maij Imperij ſui anno III.

Item quinque inſtrumenta publica in quibus Nuntius Apoſtolicus & Collector in partibus Poloniae confitetur ſe recepiſſe a Praelatis hic expreſſis tunc collectoribus denarij Beati Petri, Eccleſiae Romanae debiti, certas Marchas & pecunias argenti hic contentas, & per eum receptas. Ann. Dom. MCCCLVIII. die X. Maij Pontificatus Domini Innocentii Papae VI. anno VI.

Item quaedam literae Regis Poloniae apertae a tergo ſigillatae, confitentis ſe & Regnum ſuum eſſe in obedientia & ſubiectione Sanctae Romanae Eccleſiae: & in ſignum hujuſmodi ſolvitur ibidem cenſus qui vocatur denarius Beati Petri Romanae Eccleſiae, & eſt ſine data, ſigillatae a tergo in cera alba.

Item quaedam aliae literae clauſae, quas miſit Epiſcopus Pragenſis, ſignificans quod in civitate Vratislavienſi, ubi recepit mandatum Apoſtolicum ſuper denario Beati Petri proceſſit cum maturitate & magna deliberatione, & finaliter recepta a civibus obligatione, quod de quolibet humano capite recipiatur nomine Romanae Eccleſiae annis ſingulis in quadrageſima unus denarius monetæ ibidem currentis, qui denarius non mutatur in pondere. Et interdicti ſententias contra ipſos dudum latas relaxavit ſeu amovit. De tempore autem quo ceſſaverunt videlicet per decem & ſeptem annos, quomodo poſſit æſtimari ſunt opiniones, ſecundum magis rationabiles videtur quod recurratur ad regiſtrum ſedis Apoſtolicae ad ſciendum quantum ſingulis annis ante tempus rebellionis conſuevit haberi, & cum ipſa haberet copiam regiſtri, repertum eſt quod aſcendit pro quolibet anno VIII. marchas & LXIII. ſcotos ponderis Polonici, & non eſt data niſi dumtaxat die vigeſima menſis Decembris.

Duo haec quae ſequuntur reperi in eodem Lucenſi Cod. & cum inedita judicaverim hic danda cenſui.

SEQUITUR ORDINATIO DE ECCLESIIS VACANTIBUS

bis infra Annum facta tempore Domini Joannis Papae XXII. ſuper ſervitio Camerae Apoſtolicae perſolvendo.

ANno Domini MCCCXXXI. quarta die menſis Septembris R. Pater Dominus Petrus Gomerij Sanctae Praxedis Presbyter Cardinalis & camerarius Collegij mandavit nobis Michaeli Ricoman & Gulielmo Medici, clericis & diſtributoribus Sacri Collegij Cardinalium, quod in regiſtris ſcriberemus, quod illa eadem die fuit in Conſiſtorio ordinatum per Dominum noſtrum Papam, quod ſi de aliqua praelatura fiat proviſio per Sedem Apoſtolicam, & iterum eadem praelatura vacet infra eundem annum, a tempore dictae proviſionis computandum, tunc ſucceſſor ſolum ad unum ſervitium Camerae teneatur; alioquin ſi poſt annum iterum vacatio & proviſio, aut etiam infra annum vacatio, & poſt annum proviſio ſubſequatur, tunc ſucceſſor praedictus pro praedeceſſore, & pro ſe ipſo ſe debeat obligare.

ITEM DECLARATIO SUPER PRÆDICTA

Ordinatione facta tempore dicti Domini Joannis anno Domini MCCCXXXII.

SCiendum quod cum Dominus noſter Summus Pontifex die IV. menſis Septembris proxime præteriti declaraverit & ordinaverit inter alia, quod ſi de aliqua praelatura fuit proviſio per Sedem Apoſtolicam; & iterum illa praelatura vacet infra eundem annum, a dictae proviſionis tempore computandum, & de ipſa infra eundem annum provideretur, tunc ſucceſſor ad unicum ſervitium teneretur; tamen quia ſaepe contingit quod tales praelati, per quorum mortem vel translationem eccleſia ipſa vacat, certam partem ſolverunt communis ſervitij per eos promiſſi, propter ſuppoſitum verbum unicum, fuit in dubium revocatum, an ſucceſſor ad recognoſcendum ſolum illam ſummam, quae per praedeceſſorem vel praeceſſorem ipſum reſtabat abſolvendum, vel integrum ſervitium promittere & ſolvere teneretur. Quo dubio Domino noſtro Papae per Reverendum Patrem Dominum Petrum tit. S. Praxedis presbyterum Cardinalem, Sacri Collegij Sanctae Romanae Eccleſiae Cardinalium Camerarium, in Conſiſtorio explicato praefatus Dominus in Papa die IV. menſis Februarij anno praedicto declaravit, non obſtante quod infra eundem annum bina fuit proviſio, ac quod praedeceſſor vel praeceſſor aliquam partem promiſſi per eum ſervitij ſolveret, quod ſucceſſor nihilominus ad integrum promittendum & ſolvendum ſervitium ſit aſtrictus, computata in dicto ſervitio illa ſumma, quae per praedeceſſorem vel praeceſſorem ipſum de ſuo communi ſervitio ſolvendum reſtabat, & reſiduum pro ſe ipſo.

LECTO-

Digitized by Google

LECTORI.

SChiſma ſub Urbano VI. exortum anno 1378. *perductumque ad annum* 1417. *notius eſt, quam ut a me hic deſcribatur. Cauſam huic dedit electio in Pontificem ejuſdem Urbani, quam non libere ſed ex metu factam, adeoque irritam habendam contendebant Cardinales illi qui inſtituta ab Urbano ſeceſſione alium elegerunt. Alii viciſſim nihil vitii in eadem aſſumptione agnoſcendum aſſerentes, retinendum eundem Urbanum, nec jure rejici poſſe tuebantur. Plura ea occaſione ſcripta Doctorum in utramque partem prodierant, & cum utrinque probabilia afferentur, res in ambiguo poſita eſt. Malum hoc ingravatum eſt occaſione Synodi Piſanæ a Cardinalibus utriuſque partis, invito utroque æmulo Pontifice, celebratæ; nam ambobus illis ſecedere a Pontificatu juſſit & parere recuſantibus, tertius ſuffectus eſt Pontifex, atque ita contigit, ut perſeverantibus duobus ac tertio aſſumto pro bicipiti triceps Eccleſia redderetur. Ingenti ſcandalo removendo manus admovit Carolus VI. Gallorum Rex, qua de cauſa accitis ad ſe Pariſiis Epiſcopis, aliiſque Academiæ Sorbonicæ viris doctis conſultavit, quæ potiſſimum ratio iniri oporteret, ut res in tranquillo redderetur: ſumma conſultationis eo rediit, ut Pontifices inducerentur ad dimittendam dignitatem, atque ita locus fieret alteri in concordia eligendo. Id in ſe Rex aſſumpſit; ut prius, ne quid temere videretur factum, præcipuas Chriſtianas Academias de ſua quaſque ſententia, datis ad illas literis, requirendas cenſuit. Ea occaſione ſcriptæ ſunt literæ illæ ad Bononienſem Academiam, quas e MS. Cod. Bibliothecæ Capituli Eccleſiæ Majoris Lucenſis erui. Eo verò libentius literas haſce evulgo, quod teſtes ſint locupletiſſimi de fama per orbem diffuſa Academiæ olim & nunc pariter ſummo in pretio & honore habitæ. Huic de ſe exiſtimationi pleniſſimæ viri illi docti reſponderunt, ſcriptum plane doctum evulgantes, in quo trium Pontificum rationibus accurate diſcuſſis, & quod ſingulis Pontificibus momenti eſſet librantes, tandem in Gallorum ſententiam ſe jure concedere demonſtrarunt. In ipſo ſcripti hujus limine exponunt hiſtoriam electionis Urbani VI. quæ fuit ſchiſmatis occaſio, & origo, eamque accepiſſe ſe dicunt ex Urbe allatam auctore Cardinali illo, qui in electionem Urbani nunquam conſenſit. Hanc pariter hic exhibeo, utpote nunquam, quantum ſcio, editam, & in nonnullis diverſam ab ea, quam Raynaldus evulgavit, rejecta reliqua conſultatione, quam in aliud tempus publicæ luci donandam mihi reſervo.*

CAROLUS DEI GRATIA FRANCORUM REX HONORABILIBUS,

& circumſpectis viris, Rectoribus, & univerſitati utriuſque juris ſtudii Bononienſis, noſtris cariſſimis ſalutem, & dilectionis augmentum.

DUdum pro S. Matris Eccleſiæ, ejuſque unionis negocio ſolemnibus noſtris Ambaſciadoribus apud Urbem tranſmiſſis ſpecialiter dedimus in mandatis, ut noſtri parte veſtras amicitias viſitarent in iis, quæ ad pacem ſunt vota veſtra clarius relaturis. Cumque propter viarum, aliarumque occaſionum incommoda, & forſitan apud vos, vel adhuc eoſdem exiſtere non contingat per honorabilem virum fidelem noſtrum Magnificum Petrum de Lemogia ad noſtra ſtudia redeuntem veſtrum duximus admicitiis reſcribendum. Compatimur, more filii, reverenter S. Matris Eccleſiae veteri; proh dolor! jam ſciſſure, & tanto ad ipſius unionem efficacius intendere nos optamus, quanto nos ad id ex prædeceſſorum noſtrorum veſtigiis noſtrique regici ſtatus obnoxius reputamus adſtrictos. Habita igitur ſuper hoc parentum, procerum, prælatorum noſtrorum, literatorumque Regni noſtri deliberatione ac conſilio grandiori cognovimus quod attenta vetuſtate ſchiſmatis proh dolor! ſic horrendi, ad cujus ceſſationem & pacem nec ratio, nec perſuaſio apud contrarias partes ſufficiunt, tenuere intentio fidelium omnium Serenarum ſolam eſſe ceſſionis, ac renunciationis ultroneæ utriuſque contendentium viam, per quam huic tam peſtiferae brevior, ac ſecurior, & ſalubrius poſſit unio obtineri, tranquillos conſervare & reddere ſtatum que quorumcumque. Indeque viam hanc ceſſionis, ſicut credimus, ſolam, ſpecialem in hoc caſu accomodam atque Sanctam, Inclitiſſimis Principibus Angliæ Caſtiliae, Navariae, & Scociae Regibus, filio, fratri & conſanguineo noſtris praeclariſſimis per ſolemnes noſtros Ambaſciadores mandavimus declarandum. Quorum inclitiſſimorum Principum matura conſilia pariter atque vota in eandem ceſſionis viam, diſponente Domino, concordarunt, ſicut talia per Ambaſiadores noſtros praemiſſos, cum apud vos fuerint, ſerioſius cognoſcetis.

ſenſus turbatus.

Vos igitur, quorum patres, & progenitores ſpecialiter, quadam Divini muneris exuberantia orthodoxi literatiſſimi fuerunt de quorum gremio pax & juſtitia juris merito pullurare tenetur, per viſcera miſericordiae Jeſu Chriſti, cujus cauſa geritur ſpecialiter in hoc, nos attente volumus exhortari ut ad ipſius S. Matris Eccleſiæ, cujus peculiares filii dicimini, unionem tranquillitatis, & pacem ſic puro ſinceritatis affectu, & nobiſcum laborare curetis, quatenus pax inſequatur Chriſtianæ Eccleſiæ, ac nobis honor, & meritum augeatur ſempiternum. Animum advertamus, ut etiam ingemiſcentibus oculis intueamur quantum Turcorum, & infidelium circumquaque armata creſcit ſuperbia, quæ multas, proh dolor! terræ maritimaſque detinet partes plurimiſque ſuae tyrannidi ſubjugandis apta eſſe conſpicitur, ſi ad id non obviet devotio chriſtiana, quae ſi ſic ſciſſa perduret, nunquam efficaciter armaretur. Datum Pariſi XVI. Septembr.

Incipit Conſilium.

In Chriſti nomine amen. Factum alias de Curia Romae tranſmiſſum per illum Dominum ex Cardinalibus, qui vocem ſuam non dedit in Electione Urbani, eſt tale. Videlicet cum Sanctae memoriae Gregorius Papa XI. die 26 Maji obiiſſet in Roma, officiales Urbis diverſa conſilia tenuerunt: haec enim con-

Digitized by Google

conſilia Romanorum, & ſuper quo, & quid in eis conſuluerunt aliqua ſcripta, aliqua non ſcripta, prout inter eos moris eſt in expeditione magnorum negotiorum, in quibus tractatus fuit, quis modus per eos teneri deberet in electione Papae, & prout per plures Cives Romanos relatum fuit Dominis Cardinalibus, quorum aliqui praedictis conſiliis interfuerunt, alii vero audierunt ab iis, qui interfuerunt, ſemper in omnibus conſiliis concluſerunt quod omnino expediebat eis habere Papam Italicum, vel Romanum; & ad hoc pulchro modo ſupplicaverunt Dominis Cardinalibus, quantum poſſunt; & ſi precibus hoc obtinere non poſſet quis, ad hoc omnino cogere eos, ſcilicet Dominos Cardinales, & de hoc erat ſermo communis in Roma inter omnes, & in omnibus locis publicis, dicebant enim ſe non poſſe eſſe aliter ſecuros quod Curia in Italia remaneret.

Mortuo tamen Gregorio Papa praedicto praeſtiterunt Senator, & alii Officiales Urbis debitum juramentum de obſervando Conſtitutionem & ſacramentum præſtitum ab Officialibus *Urbis ubi periculum*. Item praedicti Officiales Urbis decem diebus praecedentibus, qui effluxerunt inter mortem D. Gregorii, & introitum Conclavis, ſimul adunati cum alio numero Civium, Dominis Cardinalibus ſimul adunatis ſupplicaverunt; & eos requiſierunt, ut eligerent Papam Romanum, vel Italicum; addentes ut ante ingreſſum Conclavis vellent eos declarare ad conſolationem populi; & aliquibus vicibus ſubjunxerunt, quod dubitabant de maximis, & irrecuperabilibus periculis, cum viderent & cognoſcerent corda Civium nimium elevata; & ulterius certos Cives miſerunt ad domos dominorum Cardinalium ex parte Officialium, & populi, qui ſimiles requiſitiones fecerunt dominis Cardinalibus in particulari. Propter quod Domini Cardinales dubitantes miſerunt pro Officialibus, & propoſuerunt eis errores, qui poterant ſequi ex modis quos tenebant circa ipſos, & quomodo ipſi intendentes quod Curia circa ipſos eſſet cauſa eam perdendi, & requiſierunt eos de duobus: primo, quod expellerentur ruſtici de comitatu, quia erant in magna quantitate in Roma, prout reportabatur Dominis, & taliter ordinaretur Populus, quod non poſſet eſſe ſcandalum; & quod abſtinerent ab illis conſiliis, quae videbantur eſſe cauſa inflammandi populum. Secundo, quod ordinarent unum bonum Capitaneum ad cuſtodiam Burgi S. Petri cum certo numero gentium, & quod gentes eſſent bene fidatae Dominis, & quod facerent bonam cuſtodiam ad portas, vel ipſas tenendo clauſas, & ſaltem de bona gente in bono numero munitas, taliter quod populus ad Palatium ire non poſſet. Quae omnia verbo conceſſerunt, & univerſi Banarenſem Capitaneum fecerunt; & ille fecit quatuor Cives Conneſtabiles; & iſti ultra juramentum quod prius Officiales fecerunt, & praeſtiterunt juxta formam capituli. *Ubi periculum*, juraverunt Dominos ab omni violentia, & impreſſione tenere ſecuros; & alia multa, prout ab eis fuerunt petita; ſed formaliter nil ſervaverunt. Advertendum eſt autem quod praedictis decem diebus praecedentibus mandatum fuit omnibus Nobilibus, & ſub graviſſimis pœnis ut exirent Urbem, & Domini Cardinales multoties requiſiverunt Officiales, ut Nobiles ſtare permitterent pro eorum ſecuritate; quod penitus negaverunt, ſub colore quod timebant de rumore aliquo inter Civitatem. Et finaliter Domini Cardinales rogaverunt Officiales ut ſaltem duos ex dictis Nobilibus ſtare permitterent, qui erant Officiales Eccleſiae, quod expreſſe negatum fuit. Adveniente autem hora ingreſſus Conclavis tota platea S. Petri fuit impleta populo pro magna parte inarmato; & intrantibus Cardinalibus magna pars populi intravit in Palacio, & intra Palacium per totam noctem, & uſque ad exitum Conclavis ſteterunt, & ruperunt quamplures portas diverſarum domorum in Palatio, & ipſum Palatium ab omni parte circumdederant armatis hominibus, ita ut nullus poſſet intrare vel exire ſine voluntate. Item ſubſequentes, ut moris eſt, poſtquam omnes exiverunt Conclave, excepto Senatore & quibuſdam aliis paucis, qui cum aliquibus ex Dominis loquebantur, & porta Conclavis cuſtodiretur, ita ut nullus intrare poſſet ſine licentia, ſupervenerunt Capita Regionum, Urbis cum aliquibus Civibus in bono numero volentes intrare Conclave: & licet fuerit eis dictum quod non erat de more quod poſt clauſam portam, maximè ita tarda hora, aliquis intraret; nihilominus intrare voluerunt, & Dominis, licet cum diſplicentia, congregatis in Cappella ſimiles requiſitiones fecerunt, petentes, & vicibus iteratis, quod antequam exirent ex Conclave declararent expreſsè, ſubjungentes, & pluries repetentes, quod ita videbatur populum diſpoſitum quod illud non poterat aliter tranſire ſine periculo animarum.

Item ſciendum, quod ante introitum Conclavis fuit per multos reportatum Dominis, quod erant quidam in Roma, quorum aliqui erant Romani, & aliqui Italici, qui ad hoc ut impreſſio fieret totis viribus populum inflammabant, & multa promittebant Officialibus in caſu quo quilibet eorum eligeretur in Papam. Et licet ille tunc Barenſis in principio non fuerit nominatus, ex poſt facto relatum eſt quibuſdam, licet non clare conſtet, ut credo, non eſſe verum, quod ipſe fuerat unus ex ſollicitatoribus ante dictis. Item advertendum eſt, quod mortuo praefato D. Gregorio, remanſerunt tamen in Curia tantummodo ſexdecim Cardinales, ad quos ſolos competebat jus eligendi Romanum Pontificem, quorum duodecim erant ultramontani antequam intraverunt conclave; & in introitu, & poſtea uſque ad tempus impreſſionis, continue, prout aſſerunt, fuerunt in deliberatione & propoſito, & voluntate eligendi de Collegio, & non de extra, ultramontanium, & non citramontanium Domini Italici etiam erant in propoſito eligendi & de extra, licet tenderent, ubi bono modo fieri poſſet, quod unus ex Italicis eligeretur vel ex Collegio, dummodo bono modo eligeretur; praetuliſſent tamen illos de Collegio; & in eadem voluntate permanſerunt & continue erant poſtquam intraverunt Conclave uſque in craſtinum (*ſic*) promiſſas, non obſtante quod Romani occupaverint Palatium, & tota nocte clamarent armati, ut plurimum ſine intermiſſione clamaverunt: *Romano, non Italiano lo volimo*; & ita cum ſonitu tubarum, & tamburorum, continuaverant per totam noctem; ita ut aliqui ex Dominis, modicum dormierunt; & dictos rumores continuaverunt uſque ad rupturam Conclavis per eos factam. Demum auditis Miſſis, dum Domini ſe diſponerent ut de electione tractarent, campanae Capitolii, & Eccleſia B. Petri, quae Eccleſia ſtat juxta Palatium, inceperunt ad ſturmum pulſare pro congregatione Populi; & populus fortius incaepit ſclamare. *Romano, non Italiano lo volimo*. Fuerunt autem Domini aviſati ab illis, qui extra cuſtodiebant Conclave, quorum aliqui erant Romani per Dominos electi, qui, niſi ſtatim ſine mora aliquem eligerent Romanum, vel Italicum, quod omnes Cardinales erant in periculo, & quod inciderentur per fruſta. Propter quod Domini ultramontani, propter vitandum periculum mortis, prout tunc major pars dixit, & nunc omnes cum ſacramento affirmant; alias niſi propter periculum mortis non fuerit, conſenſerunt quod Italicus eligeretur. Et quia aliqui ex Cardinalibus Italicis, quod nullatenus acceptarent ſi tali modo eligerentur, cum viderent impreſſionem omnes quaſi ex arrupto, ſine alia diſcuſſione perſonae nominaverunt dominum Bartholomeum Archiepiſcopum Barenſem, & ipſum tanquam illum, quem credebant eis magis notum, & in factis Curiae magis expertum, elegerunt in Papam, animo & propoſito, prout tunc dixerunt, quod ipſe eſſet verus Papa, & timore tamen praedicto, ut nunc aſſerunt, exceptus tamen duobus uno ultramontano, qui conſentiebat taliter qualiter & tanquam compulſus, & credebat quod electio eſſet nulla, & cum uno Cardinali Romano,

qui

Digitized by Google

qui dixit, quod propter notoriam impreſſionem quam videbat non ſibi nec alteri daret vocem ſuam, niſi ceſſaret impreſſio, & eſſet in ſua libertate; & ulterius dixerunt inter ſe aliqui ex Cardinalibus facere prout alias fuerat factum, & per Chronicas apparet, quod quamprius commode poſſent, ſecederent ad locum tutum, & ſecurum, & tunc ipſe renuntiaret ad cautelam, & tunc ipſi cum de novo religerent, & ita propter ſchiſma vitandum ſibi ad invicem condixerunt. Demum Domini Cardinales, cum jam pluries ſuper expeditione fuerint per cuſtodes Conclavis ſolicitati, ad populum clamantem, & tumultuantem & jam diſpoſitum ad furioſam miſerunt tres ex dominis Cardinalibus, & quia non audebant in illo furore exeuntibus publicare electionem per eos factam fecerunt eos promittere, & promiſerunt, quod infra diem craſtinam ante veſperas conſolarentur eos de Papa Romano vel Italico; & fecerunt populum rogari quod recederent; & cum magna difficultate receſſerunt de ſala. Non tamen populus praedictus exivit Palatium vel e Civitate, etiamſi aliquantulum rumor ceſſavit. Interim Domini miſerunt pro multis Praelatis, inter quos fuit tunc Barenſis, & per praedictum etiam, qui venit, & vidit populum furentem, & totam violationem & impreſſionem factam, & ante viderat, & audierat rumores populi furentis, exſcivit, & ſcire debuit quid per populum eſt actum, tanquam rem notoriam; & tunc populo a rumoribus aliquantulum ceſſante, eo tamen viae & in palatio exiſtente, Domini aliqualiter comederunt. Et interim Praelati, pro quibus fuerat miſſum, venerunt ad Capellam in eodem loco ubi electio facta fuerat, exceptis tribus, qui non interfuerunt; & tunc unus ex Dominis dixit: *Et modo ceſſat illa violentia, & illi rumores, qui erant de more; quarè iterato religimus eum.* Et tunc fuit ſibi per quemdam alium Cardinalem dictum, quod non ceſſabat violentia, nec rumor qui fuit per prius, & quidquid fieret non valeret; nam ſemper armati, & clamantes erant in Palatio, licet non ita fortiter, nec iis tamen inſpectis, exceptis illis tribus, & excepto Romano, qui dixit ut prius, reelegerunt, & ab eis durantibus verbis, cum perpendiſſent Romani aliquibus ſignis quod non eſſet electus Romanus item cum maximo furore ceperunt frangere Conclave, & clamantes: *Romano lo volemo*, intraverunt Conclave, & ipſum in tres partes fregerunt, & intraverunt Officiales, & populus armatus quantum fere recipi potuit. Propter quod praedicti Domini plus ſolito mortis timorem timentes in Capella ſecreta ſe pro majori parte reduxerunt, cujus porta ſtatim fuit cum ſecuribus fracta, & intravit populus Romanus clamans ut ſupra, & omnino hinc inde circumdederunt, & niſi quia unus ex Cardinalibus volens ſuum, & caeterorum periculum evitare dixit, quod Dominus S. Petri erat electus, ſed nolebat conſentire, & quod ipſi inducerent eum ad conſentiendum, creditur quod omnes fuiſſent interfecti, & maximè ultramontani. Sed inito illo verbo irruerunt in Dominum S. Petri & praeciſe invitum & renuentem poſuerunt eum in Cathedram; & dum accederent ad faciendum ſibi reverentiam, quilibet ex Dominis exierunt, ut melius potuit, de palatio, & aliqui exierunt Roma vel de nocte, vel diſſimulato habitu, & aliqui etiam diſſimulato habitu ſe retraxerunt ad Caſtrum S. Angeli; aliqui tamen pauciores in ſuis domibus remanſerunt. In craſtinum autem aliqualiter quietato populo ille tunc Barenſis, qui remanſerat in Palatio, nullo modo, etiam per aliquos ex Dominis requiſitus, exire voluit, miſit ad duo qui erant in Caſtro iteratis vicibus, ut venirent ad ipſum; & quia non cito venerunt, fecit eos requiri per Banarenſem, & alios Officiales urbis praeſentis Populi, ut illi Domini pro majori parte pro ſcandali vitatione omnino exirent Caſtrum, & venirent ad palatium. Ipſi vero, ut affirmant, dubitantes de majori ſcandalo, maxime quia tam ipſorum quam aliorum Dominorum familia fere tota diſperſa eſſet per Urbem, primò ſcripſerunt manibus propriis, quod eſſent contenti, quod Domini, qui erant ab extra intronizarent eum, & ad hoc faciendum eos procuratores conſtituerunt. Demum quia fuerunt praedicto modo requiſiti exierunt Caſtrum, & venerunt ad palatium, & ipſum intronizaverunt modo conſueto; & dum hoc ſciverunt illi qui ab urbe receſſerunt, redierunt ad Urbem, & ipſum poſtea coronaverunt. Et ab illo tempore Domini Cardinales in reverentiis, & aliis ipſum tractaverunt ut Papam; tamen, ut aſſerunt nunquam intentionem habuerunt ut per hoc aliud jus quaereretur & tribueretur quam quod eſſet electione quaeſitum. Ipſe autem in Conſiſtoriis & aliis uſus eſt ut Papa. Haec tamen omnia facta ſunt in Urbe, ubi Domini ſaltem ultramontani ut dicunt, nunquam reputaverunt ſe ſecuros, immo veroſimiliter credunt, quod ſi in Urbe ſuam electionem revocaſſent in dubium, quod fuiſſent in magno periculo. Item quod pluries requiſitus noluit exire Urbem uſque in diem qua omnes Cardinales ultramontani * & in Anagnia; ** deeſt aliquid.* & tum venit ad Civitatem Tiburtinam populo Romano ſubditam, & ſubjectam. Modò primo quaeritur, utrum illius electio fuerit canonica, & utrum tacitus conſenſus omnium Cardinalium, praedicto modo ſubſequutus, ſufficiat, ita quod iſte ſit verus Apoſtolicus; & an Apoſtaticus debeat judicari. Et hoc eſt factum formaliter ad literam tranſmiſſum; ſimiliter quaero in forma ut ſupra fuerit facto ſubjecta, & tranſmiſſa.

Sequitur Academiæ Bononienſis Conſilium.

Nomine Domini Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti invocato &c. *reliqua alias dabuntur.*

CHRONICON PISANUM

Ab Urbe condita ad annum 1342 ab Anonymo coævo ſcriptum.

QUI COMINCIA LE CRONICHE PISANE.

Ex MS. cod. meo ſcripto Sec. XIV.

Siccome recita li antichi Scrittori, avegnache per antica Scrittura non le ſapeſſe provare, poichè el mondo fue creato Domini MMMDCCXXVIII. nel tempo chello patriarca Joſep fece li Judei venire in Egitto, Pelopoide figliuolo di Tantalo fue cacciato di Romania, lo quale ne vene a Piſſa, che di palude aperte, & preſſa, a Santo Torpe habittò & fecie caſſe e puoſe nome allo luogho Pinſa, quaſi dicaſſe cacito del mio paeſſe ſeno all'inferno. E non creſe tropo, ma ſi come recita Vergillo nelli ſuo libri: ella Pinſa diede ajuto alli Greci contra li Trojani, & Populogna era d'eſa maggiore. E ſe ben dico Pinſa fue fatta innanti la diſtruttione di Troja anni 322. & innanti che Roma fuſſe da Remollo hedificata anni 732. & in fine al tempo di Chriſto non crebbe, perchè Roma ſignoreggiò, & non laſava cre-

creſcere li ſuoi vicini. Et coſie ſono nelli anni Dom. 1310. paſſati che Piſſa fue fatta anni 2838.

Sicome ſi comiene nelli analli delli Ebbrei incominciando dal tempo di Criſto in qua anni del noſtro Signore dalla ſua nativitade in XL. Santo Piero primo papa venne a Gradi & edificò una caſſa in luogho ditto alli gradi del mare Lun, ora è la chieſa di Santo Piero a grado.

Nelli anni Domini LVII. Nerone imperadore volendo multiplicare Piſſa, la quale era chiamata Alfea & fe fare ivi uno tenpio e li muzole al parlaſcio & fe venire lo tributo di Francia di Lunbardia & di Toſcana & di tutto Ponente a Piſſa, perche quine ſi peſſava lo ditto trebuto che era ordinato per Giulio Ceſare e mandavaſi a Roma. Li fu poſto nome Piſſa e ne ſuo tempo crebbe aſſai, ma però chello Imperatore inteſſe a far grande, e Francia non potea multiplicare. Il tempo delli Imperadori Romani, Grecci, Franceſchi, & Re del Longobardi in fine che non fue traslatato alli Tedeſchi.

Nelli anni Domini 960. fue traslatatto loperio alli Romani, & vene a Piſſa Otto primo imperadore Tedeſcho, e piacendoi lo ſtallo a lui & a ſuoi cavalieri, rimaſſino VII. ſuoi baroni, di che diſceſeno leſſe caſſa delli Orlandi, & quelli di Libra fatta, Chartani, Duggi, Guimari, Veſeonti, & Vechoneſſi, li quali totti li breuleggiò & diede molti feudi lo ditto Imperadore & donni fecie loro aſſai, li qualli non conterò ora per più non attediare.

Nelli anni Domini 1004. nel tenpo di papa Johanni vigeſimo, eſſendo la chieſa di Roma in diſcordia con Arrico imperadore terzo di Roma li Saracini di Barbaria e di Sardigna e di Spagna veneno infine a S. Piero di Roma, & menonone incantenati molti prigioni, contra li qualli a pidiſione della Chieſa di Roma, armata mano, e per mare li Piſani e ſconfiſſeli e ricoverono li prigioni, e menonoli a Roma. E fra queſto mezzo li Lucheſi veneno ad oſte a Piſſa e preſeno quaſi tutto lo contado allo veſcovado e parte di collina e parte di Valdera ella corte di Saminiato ello valdarno, che oggi ſi di dice di Luca, elli Fiorentini Enpulli vechio e nuovo e Volterra e parte di Valdera, li qualli tuti erano del veſchovado di Piſſa. E li Piſani ſapendo cio veneno per mare contra di loro e ſconfiſſelli. E l' anno ſeguente li Lucheſi colli Lonbardi veneno contra Piſſa, e preſeno Val di Serchio, eſſendo li Piſani per mare in Sardigna contra Mugieto e ancho tornando parte di Piſani ſconfiſſelli, e incalcioli in fine a Librafatta.

Nelli anni Domini 1006. nel tenpo di papa Benedetto eſſendo li Piſani ad oſte in Calabza intorno alla Cipta di Reggio, cheſſi tenea per li Saracini, la gente di Mugeto Saracino la qualle teneano laſardino veneno a Piſſa e prendennolla e arſella tutta, e fugirono le gienti alli monti, e chi delli Toſcani piu potè rubare lo contado di Piſſa rubò.

Inel ditto anno li Piſſani preſero Reggio, queſto e tornono a Piſſa a rifar la convittoria lo die di Santo Siſto.

Nel 1013. feno li Piſani grande ſforzo per mare e andò in Sardigna e cacione Mugeto colla ſua gente e rubata l' izola ne tornò a Piſſa con grande trionfio.

Nel 1017. nel tempo di meſſer Lanberto veſcovo di Piſſa lo papa con la chiericia ſua mando a Piſſa a perdicare la croce in Sardigna contra alli Saracini lo cardinale d' Oſtia al qualle lo ditto veſcovo ello comune di Piſa ſubrichono di far paſſaggio e riteneteno lo confalone vermiglio, quaſſi loro ſi diceſſe, va vendiga la morte di Criſto, e fue loro brevilegiata la Sardigna e paſſonovi e fenno lo grande danno.

Nel 1021. Lo re Mugeto fatto ſeco sforſo venne in Sardigna e coronoſſene, cacciati li Criſtiani.

Nel ditto anno li Piſani feno conpagnia coi Genoveſſi a conquiſtare la Sardigna e paſſonovi ſu, e preſella, e rubolla e per pace e comune concordia alli Gienoveſſi rimaſe lo tezoro e alli Piſani la terra.

Nel 1025. Lo dito re Mugeto colli Saracini di Barbaria, eſſendo iti li Piſani per mare per ricoverare la Sardegna, veneno a Piſſa e arſella.

Nel 1030. li Piſani preſeno la cità di Cartagine di Barbaria ello Re ſuo menonello a Roma e ſue fatto Criſtiano, dal Papa fue coronato Re di Cartagine. che ne fate (*ſic*) Tuniſi, e qui ne tornò.

Nel 1035. li Piſani preſeno per forza Lipari, e diello allo Imperadore a Roma e riposonoſi alquanto tempo.

Nel 1050. lo re Mugeto preſſe con ſuo sforzo Sardigna e fecevi ciptadi e Caſtella molti forti.

Nel ditto anno con volonta della Chieſa chella brevilegiò da capo li Piſani co loro sforſo e naviglio s' apparecchiono, e introno in mare per paſare in Sardegna e perveneno in Corſicha e ſtando ine per fortuna di mare lo Re Mugeto ſentendo la lor venuta arſe tutte le terre di Sardigna e partiſſi e andone in Barbaria, elli Piſani preſeno tuta l' izola di Corſiga e dienolla al veſchovo di Piſſa, e ſeguitono lor viaggio, e ricoverono Sardigna e fenovi ſu molte fortezze.

Nel 1060. li Piſani in Cicilia, che era piena di Saracini con grande naviglio ad oſte e preſſeno per forza Palermo, e dello tezoro che vi preſeno ordinono di fare lo veſchovado ello duomo di Santa maria di Piſa.

Nel 1070. Per cagione di Corſiga li Gienoveſi moſeno guerra alli Piſani dicendo chelli Piſani avemo loro tolto Corſicha contra ragione, incominciando molto forte grande e aſpra guerra.

Nel 1075. Li Genoveſi ne veneno con XII. galee in foce d' arno e funovi dalli Piſani iſconfitti e perditeno un galee cariche di mercadantia ſottile che eſſi portava in Romania della quale lo commune di Piſſa ne ſe la chieſa di San Syſto e dotola ed ene padrone lo commune di Piſſa.

Nel 1085. lo die di Santo Syſto li Piſani cavono per forza di mano de Saracini Africa e Dalmatica, e più terre di Barbaria, ella fine lo Re di quelle terre ſe tregua con Piſſa e permiſe in recogniſſione delle dette terre di ciaſcuno anno mandare per trebuto alla Chieſa di Roma la ſua corona reale.

Nell' anni Dom. 1087. la conteſſa Biatrice, che era donna di Toſchana avea dottata la chieſa maggiore di Piſſa cheſſi dovea fare, paſsò di queſta vita, e ſue ſopellita nella Chieſa di ſanta Riparata di Piſſa.

Nel 1088. li Piſani cominciono ad hedificare ad onore della Vergine Maria, quella, che v' era prima una chieſa, cheſſi chiamava ſanta Reparata, e mandono allo imperadore Arrigo terſo della magna, Aldobrando di Veſeonti di Piſſa con li fratelli pe. ambaſciatori, li quali impetrono dal ditto Imperadore per dotte della Chieſa ſopra ſcritta la corte di Papino e di Rulli, e di Valdi ſerchio.

Nel 1090. Gottifredo Dabulone con ajuto della chieſa di Roma per mare e per terra ſe paſſaggio andare contra lo Soldano a conquiſtare la terra Santa, nella quale li Piſani andono per mare con grandi navigli, e ſceſeno in terra, e albergono a Giuſas e funo a prender quei, e verleni a conquiſtare la Terra ſanta.

Nel ditto anno l' Imperadore di Grecia che avea nome Calojano fece con giente molta noja a chi andava al paſaggio per mare e per terra onde fare ribello della Chieſa, e tornando li Piſani dal paſaggio la preſeno e tolſelli e rubolla di molte terre. Alla fine tornati a Piſſa feceno pacie con lui, e li permiſſe di compiere lo Duomo di Santa Maria, e di fornillo di tute paramenta e coſie promiſſe del Duomo di Palermo, unde delli beni dello Imperadore Caloiani di Crecia fue fatto lo veſchovado e lo duomo di Piſſa.

Nel 1100. fue fatta de' beni de Greci la porta di Alegaria di ponte, che prima no v' era in alcuna ſua parte muratta Piſſa, perchelli ſuoi Ciptadini con la loro naione la faceano forte e ſigura.

Nel 1115. La conteſſa Matelda figliuola della detta

LII con-

conteſſa Biatrice, la qualle fue donna di Toſcana e di Lonbardia, valentiſſima in animo e corpo e dottò la Chieſa di Piſſa di molte dotte, e moritte.

Nel 1116. Arrigo quarto imperadore de Roma aprecho del commune di Piſſa che in ſuo pericolo e fadicha e iſpeſa avea cavato di mano di Saracini Majoricha e Minoricha elle terre quinde apreſſo, in che morta fu molta buona gente di Piſſa e ſepulta a ſan Vitoro, e pero fue donata alli monti del ditto luogho la Chieſa di ſanto Andrea, e confermoe alla chieſa magiore di Piſſa, e donoe la corte di Piapina e di Rivuli, e ordinoe che la ditta Chieſa per choſſa che teneſſe dallo imperio, non fuſſe tenuta a pagare alcuno trebuto ne ad ricever judicj dello imperio per udire piatti ne andare ſodoro overo al brigaria overo letti caſi pagaria vel rappreſentazioni ad alguno homo vel ad coltringere vel a pagare datte, colte, vel exationi alcuna.

Nel ſopraſcritto anno recorno li Piſani da Majorica le porte del legno che ſono in duomo e una piccola colonna la qual puoſe nel fronteiſpiſio ſopra la porta magiore picola e layda a vederla, della quale diceno li antichi, che chiunqua la vede in quello die non puote eſſer tradito. E due colone che ſi come ſi dice erano ſie per li Saracini incantate, che chi facia aleuno furto v'era dentro veduto, e aruciate le mandono a Firenza, che avea guardatto Piſſa, e non ebbeno più vertude.

Nel ditto anno li Piſani iſconfiſeno li Luccheſi n ſtrapa e arnajo, e poi praſſa majoricha e ucciſeno lo Re di quelle terre, ne menono a Piſſa la ſua donna con uno ſuo fanculio Saracino prigione e batezolo in duomo lo veſcovo Lanberto, e puoſeli lo ſuo uome e fecelo calonacho di Piſſa e con la Madre lo ſe quine nodrire, e non eſſendo ordinato ad ordine ſagra fue coronato per la chieſa Re di Majoricha, e là con la madre e itto.

Nel 1117. Gelagio papa terzo nato di Gaeta fugiendo dinanti allo imperadore Arrigo terzo colli cardinalli per mare pervene a Piſſa, e quine preſe, conſagrò la chieſa maggior di Piſa, e per lo Cardinal d'oſtia la Chieza S. Maria Vergine.

Nel dito anno meſſer Lamberto veſcovo di Piſa fu fatto patriarcha de Geruſalemme e la andò e finitte.

Nel 1120. papa Caliſto ſendo natto di Borgogna figliuolo del conte Teſtardino di Provenza, tornando, brevilleggiò la Sardigna a Piſani e diegli lanſegna vermiglia, e andone a Roma ad honore, e puoſe pace trallo Imperadore e la Chieſa di Roma.

Nel 1130. Inocentio papa ſecondo natto di Traſtevare di Johanni Normano di Roma, lo qualle prima col popolo di Roma era come legatto andato ad oſte contra lo ra Rugieri, ra delli Reami che ora tiene lo re Roberto elli nepotti, e iſconfitto e preſo da lui ribello della Chieſa di Roma fue chiamaro papa in diſcordio con Petro Leone cardinale che chiamatto Analetto papa del ditto Piero, Innocentio ſiſincaſtello in nelle caſſe di Frangipane in Culizeo di Roma, e fue quine aſaglitto dal ditto Analetto con molti Romaoi, li qualli poiche nollo poteono pigliare, rubono lo tezoro della chieſa di Roma, e corupono con eſſo intanto li Romani chello ditto papa Innocentio non ſi poteo difendere, e mandò per li Piſani li qualli colle galee nelo menono a Piſa colli ſuoi cardinalli appreſſo di Santo Bernardo, e quine ſteteno come papa e cardinalli diffeſſi da Piſſa da Analetto, e dalli ſuoi ſeguaci, che occupono di fatto in Roma lo papatto, e ſe lo cofiglio, andone poi in Francia ſu due galee. E ſe conſiglio in Chiaramonte e in Benſo, e tornò per terra a Roma con Lotieri ra della Magna, lo qualle caciò de regno lo ditto Analetto, e miſe in pacifica pociſione Innocentio preditto per bontà de' Piſani.

Nel 1137. lo ditto papa Innocentio pacifigò Genova e Piſſa inſieme ello veſcovo Piero di Piſſa, che fu abate di Santo Michele del Borgo, fece arciveſcovo, e dielli per ſuoi ſuffracani li veſcovi di Populogna, e fece patriarcha in tuto Sardigna, e di Marema di Aleria di Sagona di Chiacna e di Corſicha e di Cinta, e di Gaitelli e di Sardegna, e fello patriarcha in tutto Sardigna, e quine legatto per la chieſa di Roma.

Nel 1138. lo ditto Papa col ditto Imperadore e colli Piſani andono contra lo Re Rugieri ſopraſcritto e tolſelli tutta la terra ferma, elli fugitte nell'iaola di Cicilia, ello Imperadore ne tornò in nella Magna.

Nel 1139. Curadino ſecondo re de Romani a priego di San Bernardo donoe a meſſer Bandolanno arciveſcovo di Piſſa la corte di Avena, Bonaio, morlo, lo padule di Arſula, la corte di Bentina, lo piaito e ſodro di Buitti, e di vicho Piſano e di San Giovanni alla Vena, e di ſelva luncha, lo golfo nuovo e vecchio, la Bergazia di Puguano e di Valtriano, lo piato e ſodro di Raſignano, e di Vada, lo padule di Montejevolo, lo terſo di ſtagno, le preſe di quelle di Calciaula, e di Ripuli poſte in nelle poiane, e confermò li patti che anno tra l'abate di Marema ello comune di Vinajo del Caſtello Montonano, e caſſoe la conceſſione che avea fatta di Livorna alli Marchezzi da Maſſa & concedette che uno paſſaggio che ſi chiama Ripaggio ſi poteſſe exigere per parte dell'arciveſcovo intorno a Piſſa.

Nel ditto anno 1139. Li Lucheſi preſeno Caſtello Aghinolſi, che era di Piſſa, e l'arciveſcovo Rugieri che vera dentro e preſeno, li Piſani lo tolſeno loro, e liberono lo ditto arciveſcovo.

Nel 1140. Li Piſani ebbeno guerra col re Ruggieri ſopraſcritto privato de regno di Cicilia e tolſelli Napolli di principato, e Malfi, e Scaletta, e Ravella, & preſeno per forza tirate XLII. galee in terra con hedificj, Salerno, e tenonoli le ditte terre anni VII.

Nel 1146. Eugenio, lo quale fu prima Piſano e arciprete di Piſa era intrato nell'ordine di ciſtella, e fatto abbatte di Santo Anaſtagio fue chiamato Papa e venne a Piſſa e andonne in Francia predicò quine la croce per San Bernardo in nella magna, e crocefignatti lo ra Luixo di Francia e lo re Curado di Roma preditto, e molti altri, elli Piſani elli Genoveſi e per mare e per terra ſi ſe grande paſſaggio alla Terra Santa, e perveneno in Grecia, alli quali li Greci dieno pane con calcina viva, unde multi ne moriteno e altri funo preſi dalli Torchi, e ſeno nella terra ſanta molte battaglie e pue vi ſeno aquiſto.

Nel ditto tempo rendeono li Piſani al ditto re Curado le terre predite, unde ne venneno in diſdegno colla Chieſa, e mai non fue coronato Inperadore e morì papa Ugenio nel 1153.

Nel 1155. Giulio figliuolo del ditto Rugieri re di Cicilia ſiſaccordo colla Chieza, e ricognove da lei tutto lo regno, e fe compagnia con Piſſa e dielli grandi donni, che di cio fondono la chieza di Santo Giovanni Battiſta. Nel ditto anno ſi apreſe il fuocho in Chinſicha, e arſe tutta quanta.

Nel ditto anno eſſendo Cocho conſolo di Piſſa funno fatte le mura, elle barbagane della legatia in fine alla porta delle Oneje, alquanto più.

Nel 1156. Federigo Barbaroſſa imperadore privò tute le cita di Toſcana de loro contadi, excepto Piſſa.

Nel 1157. nel conſolatto di Cocho fue fatta la torre della meloria alle mura di Piſſa dallo Spitale di San Lazaro in fine alla porta Calagiana, e fue fatto lo foſſo delle pozane.

Nel 1158. In nel ditto conſolatto funno fondate le torre di porto Piſano e la fonte di S. Steſano.

Nel 1159. In nel ditto conſolatto funno fatte le mura di Piſſa dalla porta Calcezana in fine al ponte dalla Spina.

Nel 1161. fue meſſo lo careggio ello beato Ranieri Piſano di Ciſanello nella chieſa di S. Vitto, e paſſo di queſta vitta.

Nel 1162. Louperador Federigo Barbaroſſa diſſe-

eie

Digitized by Google

eie Millano, e pianoe le ſuoi mura elle ruche e ſe ſemminare ſalle, elli Piſani ſunno co lui.

Nel 1163. ſue fatto lo fondaco di porto Piſano ella torre del magguale. E in nel ditto anno Saladino Soldano di Banbelonia preſſe per forza il Sepulerum, e grande parte della terra ſanta, Lau, Piſa ricevete grande danno.

Nel 1165. fue fatta la torre di Porto Piſano.

Nel 1170. Piſſa preſſe la cipta d' Albignana con galee XXXII. per ſorza e per ſortuna n' andò in Provenza, e intronno nella ſocie del Rodano, elli Genoveſſi ronpendo pace a Piſſa, con grande arunata, cioe galee 52. introno nella focie del Rodano, e tenovi le galee di Piſſa ſopraſcritte bene uno meſſe, e alla fine combatteono inſieme, elli Genoveſi ſunno ſconfitti da Piſſani, e a precho del conte di Provenza ſunno laſatti ſcapuli li homini e le galee.

Nel 1171. ſue per Piſa fondato lo Caſtello di Motrone elli Lucheſi co loro sforzo li venono a contraſtare, e quine da Piſani ſuno ſconfitti li die di Santo Lino: queſto de novo.

Nel 1174. D' ogoſto fue fondato lo campanile di Duomo.

Nel 1178. Lonperadore Federigo ſopraſcritto conſermò all' Arciveſcovo le gratie de' ſuoi anticeſſori.

Nel 1187. Papa Grigoro ottavo natto di Benevento venne a Piſſa, e ſe far pace tra Piſſa e Genova, e in Piſa moritte, e fu ſopelitto nella chieza maggiore nell' anculo che è di verſo Canpo ſanto e ſanto Giovanni Batiſta.

Nel 1188. Meſſer Ubaldo del Lanfranchi arciveſcovo di Piſſa con 52. navi di Piſani e collo imperadore Federigo Barbaroſa andoe al paſſaggio della terra, lave lo ditto Inperadore annegò e elli ne tornò facendo pogo per di.

Nel 1192. Li Piſani con Arrigo quarto imperadore di Roma aſediono Napolli, e ajutono al ditto Inperadore aquiſtare tutto lo regno di Puglia e di Cicilia, lan guadagnono molto.

Nel 1198. Lo Papa mando due cardinalli a meſſer Tedice conte da Onoraticho primo podeſtà di Piſſa morto lo ditto Imperadore che faceſſe compagnia colle communità di Toſcana; indi ne fue Piſa intraditta, e patì molti afani perche non la vole fare.

Nel 1200. fue cominciata la terſonaja di Piſſa e canpo ſanto fondatto, e per lo arciveſcovo Ubaldo lo terreno conpratto, e al capitulo di duomo aſegnato el ditto canpo ſanto, perchè ſi regò la terra del canpo ſanto d'oltra mare, quando tornono dal paſaggio i ſopraſcritti, e iſparſeſi in queſto luogo.

Nel 1211. Otto imperadore duga di Saſogna di comandamento di papa Innocentio terzo come ribello della Chieſa, ſtando in Piſa fue dinontiato ſcomunicatto per lo arciveſcovo Ubaldo, & per la ſua chiericia, unde lo ditto arciveſcovo ne ſugitte a Gorgona, ello ditto Iuperadore li tolſe tutte le ſue renditte, e ocupoli tute le ſuoi caſtella, e arſenſi le raggioni dell' arciveſcovato in nel caſtello di Razignano.

Nel 1212. Federigo figliuolo d' Arrigo inperadore ſopraſcritto ſue eletto aſai giovano imperadore delli Romani, e con ajuto di Piſſa andoe per mare e per terra in nella . . . . . . e ſconfiſſe, e uciſſe lo ſopraſcritto Otto imperadore.

Nel 1217. li Piſani fondono ed hedificono lo caſtello di Caſtri in Sardigna.

Nel 1219. li Piſani funo al paſaggio, lau fu preſſa damiatta.

Nel 1221. Fu coronato in ſanto Piero di Roma lomperadore Federigo da Honorio IV. papa.

Nel 1223. lo ſopraſeritto Imperadore andò colli Piſani al paſaggio e ſentendo dal Soldano che elli era traditto, e toltoli lo regno, laſo loſte delli Criſtiani elli Piſanl ne veneno, e ricoveroe lo regno, e di lae funno preſſi molti Criſtiani dal Soldano in Egitto, unde li fu renduta damiata per patti e fue lonperadore ſcommunicato e Piſſa ſtette intraditta anni XXVIII.

Nel 1232. funo ſconfitti li Lucheſi da Piſani a Bareha.

Nel 1237. Meſſer Jacopo cardinalle di Peneſtra e meſſer Oddo cardinale Bianco di ſancto Nicolao in carcere Tuliano.

Nel 1240. Si comincio a Piſſa le parti tralli Conti elli Viſconti, unde lo ditto Imperadore ne vene a Piſſa, e caſsò ogni legha di cio fatta, e fece ſorte legge contra chi turbaſſe lo ſtatto di Piſſa.

Nel 1242. mandono li Piſani li Conti da Denoratico li marchezi mallaſpina, e molti altri a ricoverare in Sardigna le terre ch' erano perdute chello marcheſſe Chiani l' avea date a Genoveſi, e ricoveronole, elli Piſani laſono loro le terre a chi le volſe, e dieno moneta a chi nolle volſe, di quelli chelle funno a ricovrare, e per queſto ebeno li Conti in Chalari, elli Veſconti in Galuza, li marchezi in Logudore, li Conti di Capraja in Alborea.

Nel 1252. Lonperadore Federigo preditto morite in Firentino di Capraja, ello ſuo corpo non ſi trovo poi, e diſeſſi che manfredo ſuo figliuolo lordo naturale vel baſtardo l' afogaſſe.

Nel 1253. Li Piſani con grande naviglio portono a Napoli lo re Curado figlinolo legitimo dello Imperadore Federigo perche fuſſe re di Cicilia e di Puglia com' eſſer dovea di ragione, e per forza preſeno Napoli, e diſſeceno le mura, ello dito re Curado in uno criſtieri avvelenato chelli fu fatto, ſue atoſſicatto e moritte, laſsò in nel ventre della ſua moglie uno ſanciulo peſimo che fue po chiamato Curradino.

Nel 1254. Papa Innocentio quarto delli Conti da Lavagna con Genoveſi e molti altri andoe contra lo ditto Manfredi, lo qualle come bayllo del ditto Curadino favoregiono li Piſani ello ditto papa niente racomandò, quine paſſoe della preſente vita.

Nel 1255. Lo ditto Manfredi ſi conciglio ſegretamente con Aleſſandro papa quarto, e ſugiendo che Curadino foſſe morto dallui petro, e impetro lo regno, e coronoſine, e non come lo papa volſe, e comineiò ad avere in diſſenſione li Piſani e ogni perſona che Curadino amaſſe, unde lo papa lo ſcomunicaſſe, e fecielli olle adoſſo, ma feceli pocho dapna perche li piſani l' ajutono.

Nel 1258. dal papa fu Piſſa riconciglíata, e però fue fatto l' oſpitalle nuovo, e fue datto alle donne d' ogni ſanti e l' oſpitale di ſtagno.

Nel 1261 li Piſani elli Seneſi con li altri Ghybellini di Toſcana ſconfeſſeno li guelfi ſul monte aperto.

Nel 1264. papa Urbano quarto natto di Francia diede a Meſſere Carlo conte di Proveſa lo regno di Cicilia, e di Puglia perche lo toleiſe al ditto Manfredi.

Nel 1265. lo ditto Carlo venne di Provenza per mare a Roma e ſua gente per terra elli diſceſſe a Motrone, e tolſelo a Piſſa, e diello alli Lucheſi, e fue in Roma coronato, e fatto Senatore di Roma, e intrò ſorte in nel regno e diſcaciò lo ditto Manfredi, e alla fine lo ſconfiſſe di Febia Benevento, e non ſi ſeppe coſſa che fuſſe del ditto Manfredi.

Nel 1267. Lo ditto re Carlo a pidiſione de Fiorentini come amminiſtratori dell' imperio vene in Toſcana, e teneno dapno alli Piſani, e però ellino mandono in nella Magna per lo ditto Curadino e con molta giente ne vene a Verona, di che fu ſcomunicatto dal papa Clemento quarto, natto di Provenſa, e lo Re ſenandò in nel regno per paura di Piſani.

Nel 1268. Paſſoe Curadino con ajuto di Piſa, e di Genova e con molti Ghibellini ne venne a Pratto di Lucha ad olle, elli Piſani con lui, e quine ſi batete lo aguilino groſſo & venene a Piſa, e pero poſſa Piſſa dal dito papa intredita; e nel ditto anno lo ditto Curadino ſi partio di Piſſa, e ando a Pogibonſi, e a Siena col conte Gherardo da Onoraticho, e co molti altri e ſconfiſſeno al ponte al-

te alle valli meſſer Almerigo da Verbega ello mallſcareho del re Carlo, e molta gente, e andonne poi a Roma.

Nel 1269. d'agoſto lo ditto Curadino inſieme col fratello del Re di Caſtella, e col conte Ghirardo ſopraſcritto e col duca di Sterlichi, e con molti altri grandi baroni, e Romani entrò nel reguo contra lo re Carlo con ſua gente, in piano di ſan Valentino ſi fe in contra, e ſue quazi ſconfitto, e perche la gente di Curadino inteſeno a rubare la vigilia di ſan Bartolomeo ſuno ſconfitti, e fugente lo ditto Curardino el conte Gherardo col ducha di Sterlichi ad Aſcun, e quine intrando in mare nuo dei Frangiapani ſignore di Aſcun li preſſe e dielli per prigioni al re Carlo, ello ditto mandatto al Papa dicendo che di loro ſi faceſſe, lo Papa riſpuoſe che non era conſiglio de pretti che altri andaſſe alla juſtitia, ello re Carlo fece alli preditti tagliare la teſta il primo die di ſettembre in Napolli, della qual coſſa diſſe uno ſanto romito che Idio in cielo aveva judicato che a Re Carlo a quello di Francia di Roma non congluſa mai bene.

Nel 12..... Lo re Carlo preditto con tutta Toſcana per terra e per mare e Genova veneno al Livorna al porto e diſfecello, e ſenovi molto danno.

Nel 1284. funo li Piſani iſconfitti alla melodia dalli Genoveſi del meſe d'ogoſto, e ribenloſi molte caſtella.

Nel 1288. Lo arciveſcovo Ruggieri delli Ubaldini con Gualandi, e Lanfranchi, e certi delli Orlandi, e quelli di Librafatta, e molti altri caciono lo conte Ucolino di ſignoria, e ſeno lui e figliuoli morire di fame i prigioni.

Nel 1288. Li Ghibellini di Piſa caciono Nino Judici di Galura de Veſconti, e tuti li Veſconti, e Upelinchi, e molti Guelfi di Piſſa.

Nel ditto anno. Li ſeiti di Piſſa colli Luccheſi e colli Fiorentini, e con tuto Toſcana ocupono quine tuto lo contado di Piſa, e fenole grande guerre e dapno.

Nel 1289. li Piſani feno venite a Piſa lo conte Guido da monte Feltro, che era a confini Adaſtri, e vene per mare e difeſſe Piſſa molto valentemente, e pero papa Nicolao d'Aſcoli interdiſſe Piſſa.

Nel 1290 li Seiti di Piſſa colli Guelfi di Toſcana per terra, e li Genoveſi per mare aſediono Piſa del meſſe di Setenbre, e disfeceno tuto lo porto, e Livorna arſeno lo monaſtero di S. Guido, e tolſeno l'Elba eramente per la grande careſtia arebeno avuto Piſſa, ſella bonta del ditto Conte Guido non fuſſe, in nel cui tempo ſi fe la torre Ghibellina di Terſenaja.

Nel 1292. papa Bonifatio ottavo diede in feo allo Re di Ragona l'izola di Sardegna e di Corſicha ſalve le ragioni di chi velle aveſſe, diſpogliando Piſſa d'eſſa, alla quale era ſtata confermata per papa Aleaandro quarto, quando ſi fe l'oſpitale nuovo di Piſſa.

Nel dito tenpo lo conte Guido raquiſtò l'Elba, e Caleſnaja, lo ponte a Hera e molte altre caſtella che Piſa avea perdute per la ſua valentia. Piſa che era nulla riduſſe a buon ſtato ſicche meritò d'avere pace e liberola di grandiſſima gareſtia dando moneta a Incherame da Bozano, e facendo ſeminare le ſtrade di Santo Piero a Grado fine al ponte Piſano e ſaltolla elli molto guardando bene l'avere del comune.

Nel 1294. Piſa fece general pace con tute Toſcbana e per lo infimo ſtato ſuo, e chelli richi non volſero ſoſtenere la buona ſignoria del conte Guido preditto, la pace vene a Piſſa aſſai vituperoſa pero che liberoe li Subbri Fiorentini dalle promeſſe di fate ſtare a ragione Alborigo di San Fiore di qualunqua Fiorentino ſi richiamaſſe dalcuno Piſano o in commune, o in divizo, di disfare lo ponte e lo caſtello del ponte a Hera, e promiſe alli Luccheſi che teneano di quello di Piſa in fine quazi alle mura. In queſto tenpo Piſa raquiſtò tuta Marema, Validera, Colina, e lo contado per grande parte, e aſſai valoroſa ſi difeſe per mare e per terra, ſiche ben patra valenti pero e buoni diſcepolli che vano inparatto dal fine maeſtro cioe lo conte Guido preditto, lo quale laſoe lo ſeculo e feſſi fratre minore.

Nel 1300. li Piſani con molto afanno davere e di perſona feceno colli Genoveſſi triegua 28. anni, e riebeno da MXV. prigioni forſe M. traſpi, e leſpi, che iſcanpono e ajutonſi meglio che poteono, e perche ditta pace li Guelfi uſati di Piſa che non volſeno tornare elli Ghibellini e Bianchi uſciti di Toſcana, penſono che Re di Ragona fare e cupare la Sardigna li Piſani disfeceno, e tolſeno li loro beni chelli conti da Bizerno preſeno per aſſedio, e disfeceno le loro torri Galinra e tolſeno alli viſconti che none avea pagato lo cenſo al tenpo loro judicato di Carlati alli Conti di Donoraticho i Guelfi meſſer Toſorato delli Uberti di Firenſa lo judici Dalborea, e judici Mariano giovano ne fenno venire da Piſſa.

Levonſi in Toſcana li Bianchi iſciti di Firenſe e andonone ad Areſſo, contra li nualli li intrinſechi procedeo forte, e Piſſa mando Tanno da Caſtello con molti cavalieri ad Arezo, e difeſello. Unde li Piſani colli uſciti di Piſa mandono a Re di Ragona e procurono tanto che fece una grande armata, li Piſani li proferſeno di dare Piſa, e elli mandò a Piſa due ſuo Ambaſciatori per ricever li Piſani poi n'andono contra li Saracini in Granata.

Nel 1310. veneno li ditti Ambaſciatori con quelli di Piſa a S. Piero ad Grado, e ſendo ricevuti a grande honore meſſer Arrigo ſendo conte di Lucinborgo ſue chiamatto in concordia Re de Romani. & aprovato per la chieſa, elli ſuoi anbaſciaturi, che erano in corte di papa ſignificonno cioe a Piſa, e Piſa vitonoli che non ſi deſſe ad alcuno, e comandono alli Toſcani che none oſendeſeno Piſſa e così ſi parteno li Ambaſciatori di Ragona e Piſa rimaſſe nel ſuo ſtatto.

Nel 1311. lo ditto meſſer Arrigo mandò nelle parti di Piemonte di Lombardia, di Genova, di Piſa, e di Toſcana lo veſcovo di Balſa, di Sritti, e di meſſer Luyſi di Savoja Signore di Vando, e meſſer Baſtiano dottore di ragione, e Simone Filippi da Piſtoja per loro ſpenditore, e funo in Piſa ricevuti a grande honore ello ditto Meſſer Luyſi fue fatto ſanatore di Roma. In queſto tenpo era capitano e ſignore generale di Piſſa lo conte Federigo da monte Feltro lo qualle fe murare lo bagno ad aqua, elli bagni di monte Piſano, e fece fare lo prato dalla ſpina in fine a ſan Jacopo d'Orticaja.

Nel 1312. lo ditto Inperadore con molta ſpeſſa di Piſſa paſsò li monti e aſedio Breſcia, e ſtetevi longo tenpo ad oſte, e fece Piero di Banducio Boncotti da Piſſa ſuo tezorieri, e avea Breſcia con 7000. cavalieri, e vene a Genova e di quareſima per mare vene a Piſa e diſpuoſe li anſiani di Piſſa.

Nel 1313. di Giugno lo ditto inperadore ne giunſe per la via di marema a Roma con anbaſciadori e giente di Piſſa, e introvi per la via di marema al ponte molle col cardinale meſſer Nicolo da Prato cheſſi chiamava meſſer d'Oſtia e un altro cardinale, cioè meſſer Luca dal Fieſcho con uno Guaſcone, e perche meſſer Jonnni fratello del re Ruberto avea quine aſſediatte le ſuoi gente, fece molte battaglie in Roma, e fue coronato lo die di ſan Piero in ſanto Johanni al Laterano, e ſtette in quello paeſe tuta la ſtatte.

In quel tenpo Piſa perdeo VI. galee ella meloria in Gorgona, le qualli mandava in aiuto al ditto onperadore le qualli iſconfiſſe maſſer Ranieri Grimaldo amiraglio del re Ruberto, mandovi per terra baleſtrieri, li qualli giunſero a lui a Tiburi.

Nel dito anno di Settembre lo dito Imperadore avuto di Piſa molta moneta ſenandò a Todi elli ditti baleſtrieri guaſtono tuto contado di Perugia, e andone ad aſedio a Firenza, e comandoe che Piſa veniſſe per terra, la quale fue ſconfitta a Ceretello, e puoſeſi ad aſedio in prima in nel valdarno e poſſa

arſe

Digitized by Google

arſe . . . . . . di Fiorenſa vidi populo e cavalieri di Piſa molto affanuaro, e ſtrafitto morto e preſſo per la ſua gente e per quelli di Saminiato.

Nel dito anno del meſe di Ferajo ſi partì lo dito Imperadore, e quinde torno a Piſſa coronato, e quine giunſe lo marzo, quine feccevi tuta la ſtatie.

Nel 1314. mandoe lo maliſcalcho ſuo con molta gente in Verſiglia e Lunigiana el col populo di Piſſa per forza preſeno Pietraſanta e Sarezana e tuto lo paeze ſi rendete loro, e tornando di quelle parti la erano ſtati 34. giorni ad Piſſa per li Toſcani funo aſediati a Mottone e riceveno danno di baleſtra aſſai.

Nel dito anno li Luchesi populo e cavalieri aſaglitено li Piſani a Vico Piſano lau meſſer Truſa Tedeſco con pogha gente li ſconfiſſe e fece grande danno di loro.

Nel ditto anno lo conte di Piſſa armò a ſuoi ſpeſſe otto galee e uſcieri 4000. ello comune di Genova armoe galee 25. alle iſpeſſe di Piſſa, ello re Federigo di Cicilia armoe 30. galee e andono in ne regno contro lo re Ruberto, cioè lo re Federigo in Calabria elli Piſani colli Genoveſi a Gaeta per torli lo regno ello re Ruberto, e none avea fatto apparecchio niſſuno ſeno della fuga.

Nel ditto meſſe lo decimo giorno lonperadore ſopraſcritto con 3000. cavalieri ſi parti da Piſſa e andone a San Miniato e poi a Siena, e facia guaſtare e affogar Siena, alla fine paſsò di queſta vitta a Bonconvento a di 23. d'Ogoſto che dice che moriſe, perche era tropo caldo e elli ſtava caſto e per la chaſtitade li era infracida la ſperma ad oſſo, e chi dice che moriſſe per veleno chelli fue dato polvere d'un'erba che ſi chiamo adapo in nel corpo di Chriſto per uno fratte predicatore, e per le parti di Marema ne fue portato lo corpo a Sovereto e quine fue cotto

Nel ditto anno a die 2. di Settenbre lo corpo del dito Imperadore, cioe l'oſſa in una caſſa ne funo regate a Piſa, e depoſto nella chieſa magiore diritto di ſopra l'autare magiore in una caſſa lau ſi de fare onorevile ſepoltura, e mai tanto vero duolo e pianto non fu fatto per li Piſani quanto allora, perche aveano ſpeſſo in lui piu di due migliori di fiorini d'oro, e none aveano fatto pro neſuno, e rimaneano in briga grandiſſima ſenſa avere moneta.

Fatto la ſeguio li Piſani richieſeno meſſer Arrigo di Fiandola mariſcalcho, e tuti li caporali della gente del dito Imperadore che rimaſeno al loro ſoldo, e arbeno quella provigione che dava a loro lomperadore, li qualli excepti li Coneſtabili non volſeno rimaner brancha delli ſcolari, diede a Fiorentini Pogibonſi, e Coſolli, che ſi teneano per lo imperio, e meſſer Simone Filippi rendeo per forza a Piſa Sarezana a Pietra ſanta, le qualli per tradimento fune loro tolte da Iſpineta marcheze.

A die XI. di Setenbre i ſopraſcriti preſeno li Piſani a ſoldo meſſer Balduino Mages, e meſſer Curado di Saloe, e meſſer Ucho di Baſa, e meſſer Gilio di Bellante, e meſſer Ghirardo Bociche e meſſer Balduino di Moncorneto, e meſſer Folcho d'Iuchiltera con 1500. e mandone in ajuto al Re di Boemia figliuolo del ditto Inperadore in nella Magnia, e riſpuoſe che non potea lor dare, e partinſi tute l'autre genti, e feno capitano di guerra Uguicione della Faginola e podeſta e capitano di Piſa per lo populo, lo qualle intro in Piſſa a di 12. di Settenbre nell'anno preditto di Pollavento del dito Uguicione, meſſer Arrigo di Fiandolla li proferſe di rimanere capitano della maſnada, e non fue acetato, e partitoſi molto cruciato minaciando.

Nel ditto meſe venne lo re Federigo con molta forza di Cicilia a Piſa, e volſe la ſignoria con molte promeſſe, e nolli fue datta, e parlamentato col ditto maliſcarco ſe ne turno in non molto allegro.

Nel meſe preditto Piſſa addimandò pace colli Luccheſi dicendo che la rendeſſeno li Luccheſi fatti e i diſfatti davano Aſciano e Buiti, li Piſani erano contenti dell'autro che teneano delloro no voleano nulla, e Bonturo Datti che volea che li Piſani ſi ſpecchiaſſeno in Aſciano e nollo poteono avere, anti aſaglitено lo contado in Valdera, e feno grande dapno e nollo poteono li Piſani avere.

Nel dito meſe Uguicione preſe 12. Piſani al ſuo conſiglio e per la via d'Aſciano cavalcho populo e cavaliri uno dì di ſabato, e fue a Santa Maria del Giudice e a Maſa Piſana e ſtetevi die otto, e arſe, e guaſto e tuto lo paeſe, e none ebeno alcuno ſcontraſſo & in Duomo l'enſegne delle vilatte di Luccha per eſſe meglio obedite da ſuoi, eſſe tagliare 12. piedi alla ſua gente che andavano fuori delle ſchiere.

Nel meſſe d'ottobre mandoe lo re Ruberto a Piſſa frate Johanni Cigno de predicatori, e meſſer Nicolao di Tancuccio de Gualandi lo qualle avea preſo ella ſollo al ſollicitare a Piſſa di pace, e che fuſſe chiamato di Piſſa dicitore e fue mandato, ſer Jacopo mandoe a trattare collui, & nel ditto meſſe Uguicione colli preditti cavalieri, e due quartieri di Piſſa andono a Buiti a preſeno due caſtella delle tre che v'erano dentro e fenvi grande dapno, e ſtetevi X. giorni. Nel dito anno la vigillia di S. Friano lo ditto Uguicione con populo cavalieri e ſoldati preditta andonno nella valle di Coupito, e di Vorno, e di Maſſa macinaja, e miſeno a fuocho e fiama grande parte di Compito ello piano tutto, diſfeceno 80. molina ello campanile di Guano in parte, e andone poi a Ponte maggiore, e quine preſeno piu di cento perſone, e poi ando a Catajuola e allato a Pontetetto, e puoſe l'oſte, e diſfè le caſſe di Catajnola, & ſcietò la Chieſa, ello die di San Friano, eſſendo adunata tuta la cavalaria Lucha di Toſcana ordinono molti baleſtrieri dalle larora, e cominciare batuluco a Pontetetto e fare viſta di ſucha, e coſi feno XX. Tedeſchi per laſare, paſſono loro alle reni, e miſeno in fugha li pedoni elli cavalieri loro, e dieno lo ponte alli noſtri, e incalciono la gente in fine all'antiporto di San Piero maggiore, e preſeno lo ditto antiporto per forſa e arſeno grande parte del borgo di San Piero maggiore cavono la nriſſa di grandone e molte ſicure e apicono lo barleto alle mura, e nelle porte gitono lance, e per paura delle cateratte non introno dentro, e fue grande bataglia ella ruba, e molto piu ſarebbe fatto di dapno, ſelli Piſani aveſeno ſaputi le vie, e in fue due leggui chelli ficono preſſo alle mura, e ficonovi quatro grandiſſimi ſpecchi, e ſeriſenvi intorno ſpeghiati Bonturo Datti chelli Luccheſi hai male conſigliati. E tornono a Piſſa per la troppo forte vernata ſtato die 8. nel contado ſopraſcritto.

Nel meſe di Dicenbre dell'anno preditto li huomini di Val di Serchio preſeno 12. ſergienti del di Avena e ſepeno da loro che none era fornito piu che per due meſſi e con licenza di Uguicione feno isbarare molri foſſi perche non fuſſe fornito, e alla fine Piſſa col ſuo capitano v'andoe ad oſte a di 6. di Gennajo, lo ſettimo die la fece conbattere, ello primo giro fue preſſo e poi lo laſonno per lo meglio, e a di X. fe per aſſedio quine tre canpi, l'uno in ſul monte ſopra lo caſtello, l'autro in nella valle, e lautro di qua dal Serchio, e fece in ſul fiume ponte di piatte, e quine ſtette ad oſte die 34 con molte pioggie, e chiaccelotto e nieve ſinimi e non ebeno ardire di far battaglia nulla, unde li Piſani alla fine l'ebeno.

A di XVI. di Ferajo li Piſani cavalcono in ſul tereno di San Miniato e arſeno lo borcho di Stibbio, e piu terre e fenvi gran dapno, e per la gran pioggia no vi potenovi dimorare tropo grande tenpo. A di 12. di Ferajo feno cavalcare a maſſa di Marema fine alle mura e fenovi molto grande dapno, e perſeno Canpetro, e ſconfiſſenone molti in campo.

Nel ditto meſſe fatta pace ſenza ſaputa di Uguicione frallo re Ruberto e Piſſa, lau fu permeſſo, che neſuno Piſano poterebbe nell'izola di Cicilia vituvaglia legni o ſerro, ne quinde caverebbe grano,

e che

Digitized by Google

e che non darebeno ajuto, o conſiglio, o favore, o ricettamento ad alcuno nimicho del ditto Re, o ad alcuno ſuo ribello, e che ogni volta chello ditto Re faceſſe oſte in Cicilia, Piſſa li darebbe 3 meſſi 5. galee 9000 Fiorini d'oro, e fue bandita in Napoli a di 27. del ditto meſſe, con Fiorenſa ſe che fuſeno franchi da ogni gabelia, e non ſeli poteſſe alcuna ripreſaglia fare contra, e con Lucha ſe che Piſſa concedeſſe loro lo caſtello, che teneano delle loro con San Miniato che vj ritornaſeno li uſciti e Piſſa rendeſſe cio ch'avea del ſuo.

Nel meſe di marzo tornono li ambaſciatori Piſani dal dito Re colla dita pace, e diſpiaque forte a molti per la tropo ſobditeſſa, e in conſiglio Uguicione forte la ripreſſe, dicendo, che erano ſervi, non potendo ricettare, chi non piaceſſe al Re, francando Fiorenza, e rendendo quello che aveano guadagnato, e non riavendo le lore, chelli credea che fuſſe tratato di date al ditto Re Piſſa, e fece corere Piſſa lo die ſeguente alli Tedeſchi colla grida viva, dicendo muojan li Guelfi traditori, elli uſciti di Toſcana farmono contro li quali Banducio Bonconti diſſe nella piaſſa di ſancta Chriſtina molte paraule ſuperbie, Piero di Boncote ſopraſcritto priore degli Antiani ſe giurare la maſnata in ſua mano e ſe lor jurare, che ſenza volonta delli Antiani non prendereno arme, unde Ugnicione cautamente mandò per li diti Banduccio e Piero ſuo figliuolo dei Bonconti e ſoſtenelli in palaggio e ſerno contra di loro inquiſitione di tradimento, e a di XXIV. Marzo li ſe dicapitare, di che dalli buoni huomini di Piſa fue portatto grande dolore in ſecreto.

Nel 1316. a di 26. del ſopraſcritto marzo Uguicione in duomo diſſe al populo molti mali e molte offeſe de preditti Banducio e Piero di quello che credea piacere ad eſſo preſe libero arbitolo e balia e diſfece la taſca delli Antiani, e felli al modo antico chiamare, cioè che non porra eſſere anziano ſe non provaſſe per molti teſtimonj che fuſſe ſtatto ſenpre vero Ghibellino.

Nel meſſe di Magio nel ſopraſcritto anno ſe pace con Lucha con quelli patti che deſeno Aſciano e Viaregio a Piſſa disfatti, e Ceretello fatto e che ſi faceſeno parentadi tra l'una cipta e lautra, e fatti li diti parentadi deſeno lo caſtello di Buti e quello di Bientina a Piſſa, e chelli uſciti di Piſſa tornaſſeno a Piſſa, e quelli di Lucha a Lucha, e fuſeno li loro beni renduti a ciaſchuno, e coſi liſciti di Piſſa tornono a Piſſa lo die di San Marcho ebeno oficj e beneficj excepto che in terre murate e ſunno datti loro li lor beni, e quelli di Lucha mandono a Lucha lo dito die, e diſpoſono in ſan Friano e male ſuno loro le promeſſe aſſervate, unde Uguicione richieſſe li Lucheſi che oſſervaſſeno alli uſciti li patti e le promeſſe, elli Lucheſi mandono a Piſa anbaſciatori dicendo che le promeſſe intendeano per certo modo, Uguicione ello eanciglieri di Piſſa diceano lo contrario, ellaſoli Uguicione col conſiglio magiore in ſula rinchiera, e partiſi di duomo lau fue per molti contra l'inbaſciatori gridatto a Lucha a Lucha, e più nolli volſeno intendere.

Nel meſe di Giugno nel dito anno Uguicione parlamentò con tutti l'uſcin di Lucha e con altri Lucheſi diſdegnati della ſignoria degli Opiſſi di Lucha in ſanto Jacopo del Poggio, e inteſſi li loro lamenti, e in ſegreto tratono con Caſtruccio Caſtracanni delli Antelminelli di Lucha che elli capterra, e a tenpo moveſſe romore in Lucha, ſbaraſſeli, e faceſeſi certi ſegni di ſoccorſo elli verebono a ſocorere.

A di 13. di Giugno in nel ſopraſcritto anno Caſtruccio ſopraſcritto ſul tramontar del ſolle preſſe la torre delle tre caſtella, e incaſtelola, e ſbarouſi cultamente e ſomoſſe li noti in cui ſi fidava, e in nella meza notte levò le grida, muojano li traditori, e viva il popolo, Ugucione ſomoſſe lo Valdarno, ello Val di Serchio. Lo giovedi in ſulla ſera cavalchò populo cavalieri Guelfi e Chibellini di Piſa, e uſciti per lo parlaſcio a monte Piſano e per li colli d'Aſciano, e paſono Ponte teto e ſano preſo all'antiporto e acenati con Amatro con..... dal conte Matheo figliuolo del conte Uchulino da Onoraticho veneno in nel prato di S. Donato, e miſeno ſuocho in della porta della poſterna di San Friano, e di quella di San Giorgio, e quinde colle ſchalle, e ſu per le porte, e ſu per le mura introno in Lucha in venerdì a dì 14. Giugno, e fatte le ſchiere con pocha riſiſtenza corſeno la terra e preſa la miſſeno a ruba, e Caſtruccio con certi Tedeſchi e Lucheſi cavono dalla ſagreſtia di San Friano lo tezoro della chieſa di Roma, lo qual papa Chimento quinto di Roma aveva fatto venire per portarlo Oltramonti, e quine ripoſto alla fine Uguicione ritormo la terra, e Piſa tornò con gaudio magno, lo vichario che era per lo re Uberto in Lucha con molti uſeitri n'ando a Firenze e a Re a ſommuover gente e ſeno loro preſe ſicome apreſſo ſi dirà.

Uguicione nella ſtatte predita preſſe molte caſtella di Lucha, e ſe aſſediare Motrone e ſe guardare Lucca per Piſſa, e ſe diſtare lo caſtello di Ponte a Serchio, e di Caſtiglione e di Cuoza e d'Aſciano, e miſe per podeſtà di Lucha Franceſco ſuo figliuolo, lo quale viſi portò malle, intanto che un ſuo vicario ſcriſſe a meſſer Mercato vichario di Uguicione a Piſa, choſſie ponni a cura che tutta la corte intende alla caccia, e manifeſta la vicenda. In quella ſtatte e yncluno ſuno li Piſani molto affannati a far guardie, ma tuto ſe loro leggieri l'amore. Poi Ugucione fece disfare molte caſtella di Lucha, Cotone, Agulara, Noſſano, Caſtello Paſſarino, procurante lo ſfacimento delle dita caſtella meſſer Jacopo figliuolo.

Nel 1316. d'ogoſto lo re Roberto ſolicitato dall'uſciti di Lucha, e Fiorentini, Guelfi, Toſcani, mandoe a Firenſe lo principe meſſer Piero Tempeſta ſuo fratello, e meſſer Carlo principe valente giovano ſuo nipote, e figliuolo del detto principe con molta gente gagliarda e forte, per fornire lo caſtello di Monte Catino, lo qualle era per Uguicione aſſediato. Uguicione cioe uditto ſe aparechiare di ſua poſſa e bene per mano dell'arciveſeovo Odido lo die di San Lorenzo lo caroccio col populo e cavalieri di Piſſa, e andone a S. Piero in Canpo, e quine appreſſo venene lo princi con tutta la gente che uno travaglio parea, e ſteteno al Borgo a Bugiano infino al vernadi, cheſſi celebra la feſta di S. Johanni dicolato; in quello die volſe paſare la nievole lo Prince con ſua gente molto ſchieratta in ſulla dritta anqua li baleſtrieri e cavalieri Oltramontani pinſeno loro locontro, & ebeno nel primo aſalto li Piſani peggio, e fuvi morto meſſer Joanni Jacote di Firenza, Franceſcho figliuolo d'Uguicione, e alla fine per li molti colpi di baleſtrieri a un cra cadeno li gialdonieri e ſue lo Prince ſconfitto con lui cavalieri, delli quali fonno tra preſſi e morti alle caleole 2000. de cavalieri e 19000. de pedoni e meſſer Piero Tenpeſta ſi anego in nel palude della Luſciana e meſſer Carlo V. fue morto e in ſue lo ſuo corpo ſi ſe cavalieri meſſer lo conte Nieri da Onoraticho, lo chui padre avea con Curadino fatto dicapitare lo re Carlo contra uzanſa di guerra. E di vero queſta vetoria non ſue per opra umana, ma da Dio fue data con pogo quaſi nulla danno de Piſani. Funno menati a Piſſa molti prigioni, fralli qualli 32. funno li caporalli, e fue preſſo monte Catino, e tornue Uguicione con dolore per la morte del figliuolo nel meſſe di Gienajo, cavalcò Uguicione colli Piſani a Ficecchio, chelli era promeſſo di dare, e non vi fe nieute perchè non li ſue potuto oſſervare.

Dopo queſto tornato Caſtruccio a Maſſa del marcheze ſe uccidere 30. perſone chello doveano tradire ſicome elli dicea. Uguicione ſe pigliare Caſtruccio e inpregionare e colla maſnata cavalcone a Lucha per farlo dicapitare.

Nel

Nel 1317. Sabbato Santo a di x. d'Aprile certi nobili e populari graſſi e altri che ſalli aveano fatto e teneano forte la pena lo die quando ſi ſuonavano le canpane levono in Piſa romore viva lo populo e muoja Ugucione, e corſeno al palaggio, e fenno delli ſuoi Ufficiali grande danno la terra corſeno per loro, e udito queſto Ugucione venne in fine al monte San Giuliano, e vedendo che non potea ſocorere ſe ne tornoe a retto, e ſe cavare Caſtruccio di prigione e dielli ſignoria di Lucha, e andoe in Lunbardia a meſſer Canne della Scalla, laſato Piſa e Lucha, e ogni ſuo ſtatto, finitte li ſuoi giorni in Vicentia.

Nel dito anno meſſer Franceſcho della Mirandola da Modona fu fatto podeſtà di Piſa, ello conte Ghirardo da Onoratigo fue fatto capitano del populo della Maſnata, e a di 20. d'ogoſto fue fatto la pace con re Ruberto, e fue fatta per anima de' ſuoi morti l'oſpitale della pace, che è al lato a San Giorgio del Tedeſcho per era fatto della iſpoglia di Lucha e dotato di Monte Catino. Ello primo die di Setenbre ſi ſe quello di Siena e poi con Firenza e con tuta Toſcana, e funo fatti confinati in Piſa; e ſe meſſer Franceſco ſopraſcritto aveſſe alli Piſani creduto a ſarebbe ſtata grande malle.

Nel 1319. Meſſer Mucio di Meſſer Johanni d'Aſcholi ſue podeſta di Piſa un anno; in nel cui tenpo lo re Ruberto con molto naviglio paſſoe per mare e Genova e ſugli, data da Guelfi, a Caſtrucio trattò d'aver Piſa.

Nel 1320. Ajuto d'Anguli ſue podeſtà di Piſa chiamato Eguicione con alcuni delli Lanfranchi tratoe di tornare a Piſa, unde quelli, che caccionno Uguicione corſeno Piſa affurore ella terſa vigilia di San Piero uciſeno meſſer Gano Chiculo, meſſer Guido del Pelajo maſſer Jacopo piovano di Soviglano e Pucio ſuo nipote delli Lanfranchi tuti e romore di populo e ſue lo dito conte Ghirardo chiamato gonfalonieri di giuſtizia e Ajuto ſopraſcritto che era podeſta di Piſa vedendo che non poteo fare la juſticia ſi partì non conpiuto l'oficio, e Macelajo ſucedette a lui.

Nel 1321. Saccho del borgo fu fatto podeſtà di Piſa, e morite lo conte Gaddo di ſubito a di I. di maggio e ſucedete lo conte Nieri da Onoratiċho in ſuo luogo.

Nel 1322. Federigo dal monte della Caſſa fue fatto podeſtà di Piſa e nel ſuo tenpo anegò una galea di Piſa in ſuli di Porto Piſano per fortuna di mare, e ſue a di XIII. di Febrajo tremutti grandiſſimi e cade l'imagine della noſtra donna, che era di marmo di ſulo frонteſpiſio di Duomo, e molti altri ſegni aparveno di fortuna e di ruina.

Nel 1323. Curado da Rocha Contrarda fue podeſta, e arſe a di XV. di Genajo lo ponte nuovo, e funo ribanditti li sbanditti, e Caſtruccio e Chinoregica trattono collo Re di Ragona, e col Giudici dal Borea di tolere la Sardigna a Piſa, e l'arciveſcovo Oddo fue molto Adurlane e piu citadini, e funo cacciati e morti.

Nel 1324. Eſendo nello Dalmonte della caſſa podeſta di Piſa meſſer Uchetto Judici dal Borea traditte Piſſa e ſe uccidere molti Piſani, che erano iti a ſuo ſoldo, e ſe montare meſſer Anſenſo figlio dello Re di Ragona in ſulla Sardigna, e aſſediare villa di Chieſa, e farci molto di malle in Sardigna, e altro omni tradimento uſando. E in queſt anno preditto fenno li Piſani grande isforzo in Sardegna, e colſevi loro malle. E a di 8. di Ferajo Villa di Chieſa fue preſſa da Catelani per fame e vene lo re Ruberto ad Livorna, credendoſi eſſer fatto ſignore di Piſa e diſfare con noi li ſuoi nimici, non li fue credutto.

Nel 1325. Avendo Piſa ricevuto grande dapno in Sardigna ſece pace collo re di Ragona dielli tuto cioe che vi tenea excepto Ghippi e Tragenda, che ricognobe in cenſo da lui, e caſtello di Caſtro, che rimaſe inpendente.

Nel 1327. eſendo podeſta di Piſa meſſer Nicolo da Perogia, meſſer Ramondo di Cardona capitano di guerra de' Fiorentini aſſaglite Caſtrucio, e Lucha, Altopaſcio con molta gente, e Caſtrucio con meſſer Aſſo da Milano, e alcuni sbanditti di Piſa a di 23. di Setenbre; quine li Fiorentini funo ſconfitti e a die 3. Dicenbre morì lo conte Nieri da Onoratiċho, e ſue datto caſtello di Caſtro al Ra di Ragona; aparve in Tallia Lodovicho duca di Baviera, come di ſotto diremo, Piſa da ogni parte ebbe duolli. Lo ducha figliuolo del Re Ruberto fue fato ſignore di Firenſe, meſſer Janni Caitano cardinale paſſò per Piſa legato di papa Johanni.

Nel 1327. meſſer Lodovicho duca di Baviera eletto con Federigho ducha di Sterlichi in diſcordia con Re delli Romani di ſubito vene a Trene con 47000. a cavallo per concordare lo Ducha di Chiarentano, e meſſer Cane della Scalla, e fatto la concordia, quine parlamento col dito meſſer Cane col marcheze di Ferara, con meſſer Paſarino da Mantova, e con meſſer Galeaſſo veſconte di Milano, e con tutti li tirani di Lanbardia e colli anbaſciatori di Caſtrucio, e del veſcovo d'Areſſo per tre volte, e alla fine li diſpuoſe di paſare in Tallia e fuli ſate grandi promeſe di denari.

Nel 1328. Introe in Milano eſſe meſſer Galeaſſo retore, e perche nolli diede CL. miglia di Fiorini lui elli fratelli e tuta ſua gente ſe prendere e metere in prigione di prezete, e fece altro ſignore.

Nel dito anno 1328. ad inpronto di Caſtrucio e molti malvaggi Piſani lo ditto Ducha vietatoli venne a Piſſa a di 6. di Settenbre e preſſe linbaſciatori, chelli funo mandatti, e aſediò Piſſa d'ogni intorno e tenella 34. dì aſediata. E a di 11. d'Ottobre intrò in Piſa a patti li qualli malle obſervò, e cavoe di Piſa più di VII. migliaja di Fiorini tra più volte.

Nel dito anno tolſe . : . . . veſcovo all'arciveſcovo Simone de i Saltarelli da Fiorenza, e dalollo a meſſer frate Ghirardo delli Orlandi di Piſa veſcovo d'Ellena. Del meſſe di Dicenbre lo dito Lodovicho con Caſtruccio, e molta gente ne andouo a Roma, e quine fue fato Caſtrucio ſanatore per lo populo e elli per la altorità del ditto populo fue coronato della corona dello imperio dal dito veſcovo del Biena in ſanto Piero di Roma, e quine rimaſſe in fine al Setenbre. Caſtrucio per ritornare, ſe dare alli Fiorentini per tradimento cheſſi li era datta, e auta la licentia tornoe in 48. hore a Piſſa del meſſe di Ferajo tolſe Piſa al vicario dello Inperadore e fece hoſte ad avere Piſtoja per aſedio, ebbella e non conbatete colli Tedeſchi, li qualli vennero a Piſſa e arſeno grande parte di Valdarno.

Nel 1329. nel ditto anno, lo ditto Ducha fatto Inperadore a ſuo modo congente a Piſa e ſua fece colla chiericia e populo. Uno frate minore ch'havea nome . . . . da Corbaja papa in Roma, e ſello chiamare Nicolao quinto e intrò nel regno in fine alla Molara, e aſediò li maggiori baroni del regno, e laſolli a precho de' Colonieſi andare via, e pocho operoe.

Nel 1329. del meſe d'Ogoſto tornò in Piſa Caſtruccio fatto cavalieri e ducha di Lucha, e preſſe l'oſferta di dumo del die della di Santa Maria d'Ogoſto e ſe corer lo palio e mangiò molte perſiche, unde n'andò a Lucha malato e di ſua morte in quello meſſe moritte elli balli delli figliuoli corſeno e arſeno e robono Piſſa, e feno grande danno nella capella di S. Cicilia.

Nel dito anno 1329. di Setenbre lo dito meſſer Lodovicho con ſua gente venne a Piſſa e preſella, e poi Lucha e molte novità vi fece di diverſi Signori, e malle tratò li figliuoli di meſſer Caſtrucio, dicendo cheſſo padre te ne trato colli ſuoi nimici contra lui.

Nel predito anno lo ſopraſcritto Piero con ſei cardinalli vene a Piſſa, e occupò l'arciveſcovado, e fevi molte novità e comudo vichario di Piſa meſſer,

Digitized by Google

ſer Cerlato d'Areſſo per lo ducha di Baviera ſopraſcritto or quante graveſſe di monete funo fatte alli chierici e al laici, ne lo potrei contare, pero tu che leggi tel penſa.

Nel 1330. d'Aprile lo ditto Lodovicho perche della biada non c'era non ci avea più che mungiere che valſe lo ſtajo del grano livre VII. e piu mandoe a Lucha, e qui ne miſſe fuocho, e ſi partite poi e andoe in Lombardia, e fece niente, e paſſoe in nella Magnia.

Nel ditto anno l'Antipapa acumiatato da Piſa ſi naſcoſe appo Conte Fatio, e ſtette naſchoſo uno anno e 3. meſi e die 2. ello die di Santo Ranieri fue caciato lo ſopraſcritto meſſer Tarlato dal conte Fatio da Onoratiicho.

Nel ditto anno d'ogoſto ſue Piſa riconciliata colla chieza di Roma e pacifichata collo re Ruberto e con tuta Toſcana, e inteſonollo conte Fazio e ſuoi ſeguaci più al bene comune, e alla cipta d'avanſare in bene, e fue podeſtà meſſer Arrigo delli Armari da Peruggia.

Nel 1332. Fue podeſta di Piſa meſſer Arrigo Dandalli da Vinegia, e vene a Lucha lo Re di Buemia e feſi Santa Maria allo ponte a mere.

Nel 1333. Fue podeſta di Piſa meſſer Nicholao delli Armani da Peruggia, e fuci uno meſſer Ponpo meſſo di Papa, lo qualle comiſe grande diſcordia per ſan Paulo da Ripa d'Arno, e Maſa di Marema ſi rendè a Piſſa, e avemo una grande bricha con Siena.

Nel 1334. e 35. Fue podeſtà di Piſſa Horatio conte da Petroi nel cui tenpo duroe la guerra di Maſſa con Siena, e fune molte traverſe in marema cavalchono li Piſani a Monte Ritondo, e funo iſconfitti da Seneſi, e fue preſo meſſer Dino dalla Rocha capitano di guerra per li Piſani, e di comandamento del Papa ſi meſe Maſſa in mano del Veſcovo di Firenza lo quale la die a Siena.

Nel 1337. a die 15. di Giugno lo die di San Vitto in ſabato per fortuna di vento e di pioggia cade la torre del Giudici di Galura ed i ſuoi conſorti, li qualli erano ſopra le taverne maggiori di Piſa ſotto le quali morino delle perſone e piu ſi crede ve ne ſarebeno morti ſe non fuſſeno che chudenno ſul ore del deſinare.

Nel ditto anno l'arciprete de Machajuoli e meſſer Arrigo Galdueli de Gaitani calonaco di duomo con piu loro conſorti meſſer Benedetto, & meſſer Ceo de Machajoni de Gualandi con più loro conſorti, meſſer Ranieri Gualtrotti con molti Lanfranchi, meſſer Johanni Glli con piu di caſſa de Lupitinchi, Catani e Siſmondo e molti altri nobili e populari prubicamente contra lo Conte Fatio, e contra li canciglieri dell Antiani ſeno ſetta e tratono con meſſer Piero de Roſſi da Parma vichario in Lucha con meſſer Maſtino della Scalla di prendere, correre e rubare. Alla fine la ſera di S. Martino a di XI. di Novenbre ſue levato lo romore, e ciaſcuno traſſe alla piaſſa del populo, e quine ſi ſcanbiono di molte lancie, e poi ſi partite la dita ſetta e al Ponte della Spina s'aſaragliono, e preſeno la... di piaggie a qui ne fue la grande puntaglia, alcuno meſſo fuocho e aperta la porta andonne fuori la ſetta predita, e fatto lo conte Bonifatio del tutto ſovrano, e veramente in Piſſa non fu mai tra i cipradini cheſſi riteſeno ſi mala barata ajutilla Idio e meſſer Santo Martino, e fue fatto lo conte Fatio capitano della guerra di Piſſa, ello qualle fe ribandire e perdonò ad ogni homo, e tornono a Piſa piu di 2000. perſone & a confine.

Nel ditto anno ſi fece la chieſa nuova di ſan Bernaba ella torre di pie di Ponte della Iſpina; aconcioſi le mura, e puoſenſi guardie ſopreſſe & Fiorenſa vene a Lucha ad oſte, e pocho vi fece. Cominciò Piſſa a far mobile, e ad eſſer quello del commune ben guardatto.

Nel 1338. Curado da Rocha Contrada ſue podeſtà di Piſſa ello conte per bene guardiare la terra, ſe fare torre edificij e molto ben per vedere d'ogni biſogno feſo lo pelagio maggiore dello Spitale nuovo. Lo re Ruberto mandò in Cicilia gente, e pogo vi fe.

Nel 1339. venne loſtio die a Piſſa, e fue da molti lodatto ma non per la chieza di Roma a probato, e papa Benedetto riſervò a ſe molte piciole chieſſe di Piſſa, a meſſer Maſtino della Scalla die alli Fiorentini per pace a di VIII. di Ferajo Bugiano e Peſcia e Altopaſcio e ſtette Piſſa alquanto a ripoſſo ell'anno ſequenti ſi ſe la piaſſa del grano.

Nel 1341. Fue in Piſſa mortalità grande di jovani richi e valenti, e grande fame e a colmo d'ogni male morite lo conte Fatio a di 23. dicenbre, del qualle Piſſa e tuta Toſcana menoe grande duolo, fue lo conte Ranieri novello ſuo figliuolo molto jovano fu ſteduto a lui e a Dinncio della Rocha che fue buono balio e leale al padre, lo ſimile e rimaſo al ditto conte Ranieri.

Nel 1342. Li Fiorentini ribelli dello Inperadore di Roma volendo tuta Toſcana ſubjugare e più li Piſani.

CRONICHON SAMINIATENSE USQUE AD ANNUM 1318

TRANSUNTO D'ALCUNE COSE NOTABILI DELLA TERRA DI SAMINIATO,

quando era in libertà.

Ex MS Cod. Ill. D. Franciſci Fiorentini.

L'Anno dell'incarnazione del Signor noſtro Gesù Criſto 1302. a di 28. del meſe d'Agoſto l'infraſcritte coſe furono annotate per me Giovanni di Le'mo da Camugnori notaro & huomo della terra di Saminiato al Tedeſcho, le quali parte viddi, e parte udii, e fedelmente ſcritte.

Carlo figlio del Re di Francia venne in Toſcana & ſpetialmente in la terra di Saminiato a di 28. Agoſto.

In nell'anno 1303. e Luccheſi e Fiorentini andorono coll'eſſercito appreſſo la città di Piſtoja, guaſtando e rubbando tutto il paeſe, riducendoſi a Campo al caſtello di Seravalle, al quale ſtetteno quattro meſi, e finalmente l'acquiſtorono.

In detto anno di Gennaro diacciò Arno nel piano di Saminiato, & a di 10. detto molti vi paſſorono ſopra dall'un canto all'altro.

A di 12. di Marzo di detto anno i Fiorentini Neri ruppeno i Bianchi Ghibellini a Mugello a caſtello Pulliciano.

Nel 1304. del meſe d'Aprile viddi vendere il grano in ſulla piazza di Saminiato 20. & il miglio 14. dj. iiij. & a di 27. di detto meſe i Saminiateſi mandorono per grano al porto di Mutrone, & quello condotto lo venderono 15. lo ſtaro, & a di 14. di Maggio i Fiorentini tolſeno a Piſtoreſi un caſtello del contado loro detto il Montale.

In detto anno Meſſer Andrea de Piccolhuomini da Siena uſcì poteſtà di Saminiato, ſcambiandolo meſſer Gabriello di Simone di detto luogo, eſſendo capitano di detta terra meſſer Orlando de Caſtigiuni da Lucca.

E Luccheſi, Fiorentini, & Saneſi feceno eſſercito per andare contro à Piſtojeſi a di 25. Maggio di detto anno.

Sciar-

Digitized by Google

Sciarra Colonneſe, & il figlio del re Carlo preſeno Bonifatio con volontà del re Federigo di Francia, il quale muorì a di 8. d'Ottobre, & di poi a 15. di detto fu eletto papa Benedetto veſcovo d'Ugo di Lucca, eſſendo ſtato in Saminiato circa a due meſi, ſi partì a di 10. Decembre, & traſferendoſi in Avignone, dove era la Corte, ivi ſene morì.

Meſſer Dino de Salamoncelli da Lucca a dì primo Febbraro entro capitano del popolo di Saminiato, uſcendo di detto offizio meſ. Orlando de Caſtignani di detta città.

A di 28. Febbr. i Saminiateſi cominciorono a far le mura in piano di Becco.

Meſſer Gherardo da Buſtia da Firenze entrò poteſtà della terra di Saminiato nel 1305.

Meſ. Gherardino de Fatinelli da Lucca in detto anno entrò capitano del popolo di Saminiato.

In Firenze del meſe di Giugno di detto anno udì dire che arſeno circa a 200. caſe.

Papa Benedetto morì in detto anno in Perugia.

I Fiorentini Bianchi con li altri Ghibellini di Bologna, di Romagna, d'Arezzo vennero a Firenze con quantità di cavalli & di fanti a piedi, & ruppeno una porta, per quella entrando dentro, & i Neri Fiorentini con li Saneſi che tenevano la città, a quelli voltatoſi animoſamente combattendo miſſero in rotta detti Bianchi, prima mortone aſſai, e queſto fu a di 20. Luglio di detto anno.

M. Arrighetto de Saratini da Siena entro poteſtà di Saminiato a di primo di Novembre in detto anno.

Maeſtro Jacopo della contrada di Poggighiſi eſſendo a honorare il corpo della moglie di Nardo in fuor di porta ponendoſi a ſedere in caſa di detto Nardo, & ſtando un poco così, caſcò in terra, morto.

Prete Criſtofano di quelli de Roſia prete in S. Jacopo di fuor di porta, a di 7. marzo caſcò morto di ſubito.

L'Ill. Signor Duca figlio della maeſtà del re Carlo vennè in Firenze a di 8. aprile 1306.

M. Nerlo de Nerli da Firenze entrò poteſtà di Saminiato il primo di maggio, & uſcì meſſer Arrighetto de Sarratini da Siena, eſſendo capitano meſ. Orlando de' Medici d'Orvieto.

L'Ill. Duca figlio della maeſtà del re Carlo... Luccheſi, Saneſi, Fiorentini, & altri Guelfi di Toſcana poſenſi a campo alla città di Piſtoja a di 2. di Maggio in detto anno, & ſtando così accampati per inſino al meſe di Novembre. Dipoi per comandamento di papa Clemente l'Ill. Duca ſi partì... Fiorentini, Luccheſi, Saneſi, & altri non obidirono al detto comandamento, in modo che a di 10 Aprile 1307. acquiſtorono la detta città.

Meſ. Nerlo de Nerli poteſtà di Saminiato morì in detto offizio a di 26. d'Agoſto, il quale fu ſepolto a S. Franceſco honorevolmente.

Bernardo, Gherardo, il piovano curato fratelli & figli di Meſſer Roſſo in Baltonoviſi & quello ribellorno a di 22. Gennaro. La qual coſa inteſa i Saminiateſi a di 25. detto vi andorono a campo, & a di 7. l'hebbeno a patti, ſalvo il pievano & l'huomini di Baltoniviſi & loro beni, & detti Bernardo, Gherardo ſene uſcirono con loro compagni, & ſeguaci, reſtando dopoi sbanditi, ma per allhora ſalvi, eſſendo poteſta m. Buonagiunta de Ferrarii da Lucca, & capitano del popolo m. Tofano de Forteguerri da Siena ſcambiato allhora da m. Niccoluccio da Prato.

E Bianchi Ghibellini di Bologna furono cacciati per li Guelfi di detta città al primo di marzo, Uccio di m. Caſtellano da Colle aſſoltò li Tedeſchi, che ſtavano alla ſtrada nel piano di Fucecchio, & dua ne ferì con li ſuoi famiglj a di 6. Aprile 1308.

Li sbanditi del comune di Saminiato furono ribanditi del meſe di Luglio in detto anno con certa quantita di denari, eſſendo poteſtà m. Lione degli Anajuoli di Firenze.

Naſtoccio de Sarratini da Siena entrò capitano del populo di Saminiato il primo di Agoſto, e a di 15. cioè il dì di S. Maria fu fatto cavalieri del comune di Saminiato, il quale lo ſcambio meſ. Lione da Caſtello.

M. Lambertuccio di Nanni de Cienori da Saminiato del meſe d'Agoſto di detto anno mori poteſtà della città d'Oſimo nella Marca.

M. Guido di Portico da Lucca entrò poteſtà della terra di Saminiato, & uſcì M. Lione degli Anajuoli di Firenze.

M. Ridolfo di M. Ridolfo de' Malpigli fu fatto cavalieri del comune di Saminiato nel 1308. a di 2. Aprile & m. Nello in nome di detto comune & popolo li cinſe la ſpada.

E Fiorentini, Saneſi, Luccheſi, Saminiateſi, & gl'altri Guelfi di Toſcana andorono coll'eſſercito contro alli Aretini a di 24. Maggio di detto anno, & guaſtorono Val di Ambra, & preſero il caſtello di Garſagonſa, & altre ville di detta valle, & eſſendo preſſo alla città di Arezo a ſei miglia ſi diſſe per il campo che il cardinale & li Aretini con i Bianchi Ghibellini erano entrati nella città di Firenze, per la qual coſa tutto il campo die volta in dietro & quaſi in fuga cavalcò tutta la notte circa a 23. miglia, pur la mattina ſtracchi entrorono in Firenze.

Certa compagnia di giovani da S. Croce vennero a ſ. Gonda, diſtretto di Saminiato a di 25. Decembre, cioè il di della Nattività di Criſto, per giucar e darſi piacere, com'è de giovani uſanza e conſuetudine in ſimili tempi, benche da Luccheſi fuſſe comandato a ſanta Croce non ſi giocaſſe, però ſi traſferirno in detto luogo, & havendo condotto con loro un thoro, quello a Saminiato menando lo donorono a Signori dodici, quali Signori il ſequente dì detto thoro veſtirono di panno roſſo intagliato con leoni bianchi, & a S. Gonda lo mandorono ridonando a detta compagnia 20. di denari in popolini:

M. Gherardo de Biſdomini da Firenze entrò poteſtà di Saminiato, uſcendo m. Brancha degli Acchangi da Siena capitano del popolo di Saminiato, entrando in ſuo cambio m. Lenero de' Guazzalotti da Prato.

Il comune di Montoperi & il comune di Camugnori diſtretto di Saminiato confinorono tra loro del meſe di Decembre, facendo una via dal fiume d'Arno inſino a Cambiano quella intendendoſi eſſer per confine; l'una metà toccando a detto caſtello di Camugnori diſtretto di Saminiato, & l'altra metà al comune di Montoperi di che fu rogato S. Filippo da Saminiato notaro.

In detto anno fu gran pioggia, e del meſe di Genn. rovinò il ponte che era di pietra ſopra il fiume di eſſo luogo detto alla torre beni, & in detto anno del meſe di Febbr. gli huomini della contrada di fuori di porta feceno la via fuori della porta di m. Ridolfo di Pietre, Jaja, & Rena.

In nel 1309. morì in Saminiato un fabro ch'el ſuo nome Pagnino a di 15. Aprile, cioè il ſecondo giorno della reſurrezione, dipoi il ſeguente dì fu portato nella chieſa di S. Jacopo di fuor di porta, e perche nel populo era oppinione che fuſſe beato, ſtette così quattro giorni, perche molte perſone per divotione venivano per vederlo, quello toccando, & paſſati detti dì fu meſſo in una caſſa facendoli un avello aperto in detta chieſa, in modo che qualunque volta el ſi moſtrava molti attratti & infermi vi andavano per eſſer liberati.

M. Betto de Tagliameli da Luccha a dì primo di Maggio entrò poteſtà della terra di Saminiato.

Piglio di m. Ridolfo de' Cienoni ferì nel viſo ſ. Fredi di ſ. Ruggieri Bertacci della contrada di Panroli con un coltellaccio il primo di Maggio, el quale ſ. Fredi uſciva detto dì de Signori dodici, el popolo di Saminiato, & tutti li giurati per tal coſa con il gonfalone incontinente corſeno a caſa di detto Piglio, & quella per le parte che gli toc-

Digitized by Google

cava ſpianorono inſino alli ſondamenti, ſendo capitano del popolo meſ. Leuccio de Guazzalotti da Prato, il quale dipoi condannò detto Piglio per detta ſerita con meſſo in ſc. 1500. & ſui beni applicando alla camera del commune per la metà, e l'altra alla parte offeſa.

Il commune di Volterra & il commune di ſan Gim. in detto anno ſecero inſieme guerra.

M. Filippo di m. Barone de Mangiadori da Saminiato ſu fatto cavalieri a di 21. di Luglio di detto anno da m. Jacopo de Mangiadori ſuo zio, el ſeguente dì andò capitano della città di Reggio in Lombardia & a m. Giovanni e ſ. Lazaro di Martino vi donò un vitello & venti ſtara d'orzo.

E Cienoni e Mangiadori & l'altri nobili di Saminiato a di 4. di Agoſto 1309. ruppeno il popolo di detta terra, & arſero tutti li libri & ſtatuti del comune, & cacciarono li Signori dodici del palazzo, & così il capitano del popolo & queſto ſeceno che s'era fatto uno ſtatuto, che e nobili fuſſeno tenuti ſodare dinanti al capitano di ſc. 1000. di non offender neſſuno popular, la qual coſa i nobili recuſando, furono forzati combattere inſieme, ottenendo e nobili, com'è detto di ſopra, molte caſe de' populari abruciorono e guaſtorono, & ſpetialmente quella di Bindo Vannucci a di S. Matteo, di Arrigo Malveratti, & di ſ. Giunta da Brulliana, & molte altre meſſe a ſacco. Dopo queſto il ſeguente di a hora di veſpro detti Ceoni e Mangiadori con li altri nobili fenno conſilio per riformar la terra, & detteno autorità poteſtà & balia a meſſer Berto Tagliamelli da Lucca in quel tempo poteſtà di Saminiato, & m. Barone de mangiadori, m. Tedaldo de Cienoni furono eletti capitani & riformatori a riformare la terra, e quali habitavano & facevano reſidentia nel palazzo nuovo del popolo, dove eleſſeno i Signori dodici, dipoi con detti Signori ſi deſſe il conſiglio del popolo, & della guardia, & così d'accordio fu reformata detta terra. El poteſtà per vigore dell'arbitrio & balia fortemente puniva con aſprezza chi haveva commeſſo malli, & ſpetialmente Cinello di Lando Buonfigli della contrada di Pancholi, quale havea morto Vanni di m. Piero, el giovedi a di 22. Agoſto, & volendolo ricomprare li amici ſuoi ſc. 1500. non ottenne la gratia, ma il ſeguente dì li ſu mozzo la teſta.

Ancora in detto tempo della revolutione o romore furono morti dieci huomini inſra Saminiato & il diſtretto, & feriti molti per antiche immicizie, e aſſai caſe arſe & guaſte & rubbate; dipoi ſi fece univerſalmente pace, poſandoſi la terra & diſtretto con intenzione di viver quieti.

M. Ubaldo degli Opizi da Lucca a dì primo Nov. entrò poteſtà di Saminiato.

A dì 28. Nov. e Puglieſi & Maladerra feceno conſorta inſieme obbligandoſi & legandoſi per contratto. Dopoi el ſeguente anno del meſe d'Agoſto feceno edificare una torre appreſſo al palazzo del capitano, quella chiamando la torre de Pallaleoni, & così ordinorono, & ſtabilirono fuſſe chiamato & nominato el loro caſato per l'avvenire.

A di 13. di Diecembra Nelluccio di Nuccio de Thobertelli che ſtava con la ſignoria di Luccha ammazzò Menarduccio di Andrea di Lazzaro da Saminiato Tutti, & inteſaſi queſta coſa Tutti e Thobertelli a dì primo Gennaro ſi raunorono in ſulla piazza di S. Maria preſenti, e Manardi refiutorono detto Nelluccio per conſorte o parente, offerendoſi a detti Manardi preſenti d'eſſer ſempre loro amici & ſervitori, & così i Manardi promeſſero, che per la morte di Manarduccio loro conſorte non voler far vendetta contro ad alcuno de Thobertelli excetto che a Nelluccio, o a chi lo favoriſſe, offerendoſi alla caſa ſempre loro ſervire, purche poteſſeno, quando non deſſeno ajuto o favore a detto Nelluccio & così promeſſeno l'una parte e l'altra pubblicamente in detto luogo.

M. Tereſa di m. Bertoldo de' Malpigli da Saminiato ne andò a marito con gran triunfo a Simone de Gianfiliazzi in Firenze a di 24. Gennaro.

A di 7. d'Aprile 1310. i Fiorentini Neri entrorno in Prato con gli amici, & caciarono Antonio de Gazzalotti & ſuoi amici.

M. Bando de Quarteſciotti da Lucca entro poteſtà di Saminiato a dì primo di Maggio.

Del meſe d'Agoſto il figlio del re Carlo dal Papa fu coronato del regno del padre.

M. Manente Buondelmonti in detto anno entrò poteſtà di Saminiato a dì primo di Novembre.

M. Gherardo de Pelli da Firenze entrò poteſtà di Saminiato a dì primo Maggio 1311.

In nel 1311. del meſe di Luglio a perpetua memoria queſte coſe ſono fatte. Li huomini di Piſa, di Luccha, di Saminiato, & di quaſi tutta la provincia Toſcana, eſſendo ſpirati da Dio, & dalla Vergine, quaſi tutti nudi ſi andavano battendo, & per le terre, viſitando le chieſe, penitentia, pace, miſericordia chiamando ad alte voci, per la qual coſa molti perdonavano le injurie facendo pace co' loro nemici, acciochè Dio haveſſe miſericordia de peccati loro, & così tutto el paeſe era in queſta buona diſpoſizione, in modo che per il commune di Saminiato ſi fece una legge per raffrenare l'iniquità & malina di qualche ſcelerato non volendo perdonare per l'amor di Dio, & della Vergine Maria, che chi per tutto il meſe di Giugno non haveſſe fatto la pace con li ſuoi avverſarii per l'amor di Dio, il poteſtà haveſſe arbitrio d'aſtringerli per forza, & per detta cagione tutti li huomini di Saminiato, & così quaſi tutti quelli del diſtretto ne vennero in pace & buona concordia, intendendoſi ancora tutti li sbanditi facente la pace tutti immediate eſſer ribanditi per l'amor di Dio, & della Vergine. Bindaccio di S. Ubaldo da Mugnana, perche gli fu addomandato pace per l'amor di Dio da un figlio di danza, & l'altri ſui di detto luogo di certe ſinte date infra detti figlioli di danza & al detto Bindaccio, & non volendoli render la pace furono coſtretti andare a chiedere la alla corte, la qual coſa inteſala detto Bindaccio aſſaltandolo li dette d'una ſpada nel viſo con effuſione di ſangue, & pervenutone la querela al poteſtà di Saminiato per vigore dell'autorità conceſſali dal conſiglio ad eſempio di tali malfattori che non temono Iddio, acceſo di furore, incontinente in perſona con li ſui famigli e maeſtri da guaſtar, andò a caſa di detto Bindaccio, quella facendo diſtruggere & ruinare, così ancora la ſua colombaja, tagliando vite, frutti & alberi della ſua poſſeſſione, dipoi alla ſua perſona dette bando della vita.

Il ſereniſſimo Imperatore Enrico entrò nella città di Milano in Lombardia a di 24 di Decembre in detto anno, & di quivi a certo tempo ſi poſe a campo alla città di Breſcia & ſtato circa quattro meſi ſi detteno patti del meſe di Settembre nel 1311. Dipoi in pochi giorni detto Imperatore ſi traſferì à Genova, dove ſtato qualche meſe per mare, poi ne venne alla città di Piſa a dì ſei di Marzo in detto anno.

Gieri e Giovanni de Mangiadori da Saminiato con certi loro amici & compagni andorono alle alpi di Bologna mettendoſi in certo luogo in aguato per ammazzare un certo m. Ponzarellino da Cremona, il quale uſciva poteſtà della città di Siena, & ſtando così arrivò in detto luogo, dove da Gieri & Giovanni & compagni, lui, un ſuo figlio cavalieri, un ſuo nepote & un dottore Cremoneſe furono ammazzati, queſti feceno vendetta di Mangino Mangiadori, il quale eſſendo poteſtà di Cremona, da i Cremoneſi gli fu tagliato la teſta.

A di 28. Marzo 1312. Io Giovanni Notaro ſcriptore di queſto andai a Piſa per vedere il ſereniſſimo imperatore Enrico, il quale viddi nel duomo di detta città in mentre che cantava la meſſa un monſignor Cardinal legato del beatiſſimo papa & ſpecialmente a incoronare in Roma detto imperatore Pico, che la corte in quel tempo era in Avignone,

con

Digitized by Google

con il quale imperatore erano a detta meſſa gl' inſraſeritti Signori, l' Ill. Sig. Duca di Baviera, l' Ill. Sig. Duca di Britannia, il conte d' Altafoglia, il Conte di Fonſte, il Dalfino di Vienna, il Conte di Limaggio, il nepote del Conte di Fiandra, il veſcovo di Rezo, & più altri huomini di detto Imperatore. Dipoi il meſe d' Aprile 1313. ſtando detto Imperatore in la detta città fe richiedere i Luccheſi, Saneſi, Fiorentini, Saminiateſi, Piſtoleſi, Prateſi, Volterrani, Sangimignaneſi, & Colligiari, & tutti li altri che in Toſcana per parte Guelfa ſi reggevano & governavano di dover mandare ſindici & procuratori con pieno mandato a giurar di promettere l' obedientia, la qual coſa recuſando i Fiorentini, Luccheſi & Seneſi, li condennò in certa quantità di denari, privando tutti i cavalieri, dottori & notari delle loro dignità & honori, la qual ſententia ſi dette a di 11. d' Aprile.

In detto meſe e marcheſi di Lunigiana perche erano fideliſſimi all' Imperatore meſſeno guerra alli Luccheſi & tolſeno loro per forza certi caſtelli, e quali erano a confini de detti marcheſi.

Il Sereniſs. Imperator predetto a di 24. di detto ſi parti di Piſa con 3000. cavalli o piu, & detto dì arrivò a Saminiato, & il ſeguente di ſi parti con dette gente cavalcando per la maremma, a di 7. di maggio entrò in Roma, dove da Colonneſi, e la maggior parte del popolo Romano fu allegramente riceuuto & alloggiato honorevolmente a S. Giovanni Laterano di la dal fiume chiamato Tevere. M. Giovanni cardinale figlio del re Carlo e fratello carnale del re Roberto di Napoli, con l' Orſini & altri Romani habitanti di qua dal Tevere s' armarono contro detto Imperatore, occupati prima molti luoghi forti in Roma & afforzati maſſime a caſtel S. Angelo & S. Pietro, recuſando in detta chieſa pigliare la corona, & ancora il paſſare di qua dal Tevere. Dipoi veduto queſto il detto Imperatore fece ordinare tutte le ſue gente, & con una parte il ſuo gran maniſcalco andò a combattere il Campitolio afforzatoſi per li Orſini, & dubitando quelli che lo guardavano non poter reſiſtere ſi detteno a detto maniſcalco ſalvo le perſone, e però quello fu fornito per l' Imperatore, il quale il medeſimo di acquiſtò una fortezza chiamata la Militia. In queſto mentre le gente Fiorentine, Saneſe, & Luccheſe ſi transferirono a Roma nel campo del cardinale degl' Orſini, & infra loro conſigliatoſi al combattere a campo col Imperatore ſarebbe più per perdere che acquiſtare, perche il detto eſſercito ſi è più bello e più forte che quello de Guelfi, & però preſeno per partito ridurſi alle fortezze, quelle fortificando con ripari baſtioni & sbarre, & così meſſeno ad effecto, in modo che in detti luoghi non ſi poteva combattere per, l' Imperatore ſenza gran pericolo & danno del ſuo eſercito. Niente di manco a di 27. di detto le ſopradette gente Tedeſche con ordine andorono ad affrontare gl' avverſarj a detti luoghi così fortificati, & al primo aſſalto amazzorono molti maſſime Fiorentini & Luccheſi, per forza entrando dentro alle sbarre, per tutta volta combattendo virilmente fuora delle sbarre predette furono rimeſſi diſpicandoſi la battaglia, in la quale fu morto per la parte dell' Imperatore il Veſcovo di Legio, & l' Abbate di Luzinbergo, & un nepote del conte di Sabolor & piu altri, & per l' altra parte furono morti aſſai, & preſo il Conte di Briſertino, il quale infra dui meſi ſi ſuggì. Doppo queſta battaglia il Sereniſs. Imperatore ſi ritorno di la dal Tevere, dove di tutto era ſignore, & l' avverſarj fuoi di qua da detto fiume afforzandoſi del continuo maſſime a s. Pietro acciocche quivi non pigliaſſe la corona, perchè in quel luogo di ragione era così conſueto coronarſi l' Imperatori, & però con gran forza & diligenza lo guardavano. Veduto queſto lo Imperadore, & diffidatoſi in detta Chieſa poter eſſer coronato, ſupplicò a papa Clemente, il quale era in Avignone di ſpetial gratia li concedeſſe la coronazione in qualunque chieſa di Roma gli pareſſe, la qual coſa ottenne, & cosi per breve fu commeſſo al cardinal legato ch' era con l' Imperatore a fare queſto effetto. Et così a laude dell' Onnipotente Dio & della Vergine Maria trionfò & gloria della corte Romana. Il preditto imperatore Herrigo fu coronato a dì 28. di Giugno, cioè il dì di S. Pietro & di S. Paolo con gran pompa e magnificentia nella Chieſa di S. Giovanni Laterano.

In queſto mezzo ſi feceno in Roma il poteſtà del commune di Firenze con 500. cavalieri Fiorentini & 200. pedoni vennero a Saminiato, & dipoi con le fanterie di Saminiato & di Valdarno cavalcorono a ſoccorrere Corretello & fornirlo di vectovaglia, perche era aſſediato dal campo de' Piſani, & come le fanterie furono ſcoperte, detto campo ſi meſſe in fuga, ammazzandone ſette, & alquanti preſi fornirono detto caſtello, & tornatoſi a Saminiato con gran trionfo in quello entrorono, & ripoſatoſi dui giorni ſi ritornorono a Firenze dopo la partita di detti cavalieri. Li Piſani ritornorono un altra volta al detto caſtello alquanto piu forte, & inteſoſi a Firenze immediate mandorono a Saminiato 1500. cavalli con l' uſate fanterie Saminiateſe & di Valdarno, aſſaltorono detto campo, & quello la mattina per tempo ruppeno, ſi diſſe, ne fu tra preſi e morti piu di 200. & di poi tornatoſi con vittoria.

Dopo l' incoronatione del Ser. imperatore Henrico, indi a certo tempo il beatiſ. papa Clemente mandò a Roma un breve comandando alla parte con le loro gente ſi doveſſeno partire di Roma, & però il Ser. imperadore in pochi di ſi parti di Roma, trasferendoſi alla città di Tiboli ſeguitando a Viterbo & paſſando per il contado di Perugia, quello tutto guaſto, perche i Perugini erano ſuoi ribelli, & a di 7. di Sett. entrò nella città di Arezzo, dove dagli Aretini fu ricevuto con feſta & gran trionfo. Dipoi così ſtando al ſuo maliſcalco andò con parte dell' eſercito nel contado di Firenze guaſtando, rubbando, & ardendo quelli luoghi vicini, poſandoſi al caſtel di Montevarchi, il quale ſi dette ſalvo l' havere & le perſone giurando fedeltà, in quello entrorono a di 15. di detto meſe. Dipoi il ſeguente giorno preſeno Feglino & S. Giovanni caſtelli in Valdarno. Le gente Fiorentine erano venute in un caſtello detto Lanciſa, perche l' eſſercito dell' Imperatore non poteſſe andar più avanti, conciosiacoſa che quello fuſſe luogo atto & fortiſſimo a reſiſtere. Et inteſo queſto l' imperatore ſegretamente venne nel ſuo campo & mandò con aſtutia & ingegno 500. de ſuoi cavalieri per un altra via verſo Fiorenza, i quali s' accamporono in un luogo detto Santo Salvi appreſſo una porta della città di buon hora. Dubitando li Fiorentini che le gente dell' Imperatore non entraſſino in nella città di ſubito inteſa la nuova ritornorono a Firenze.

Et Saneſi & Luccheſi & altre terre di Toſcana, Guelfi ancora, Bologneſi & Romagnuoli pure di detta parte, con tutte le forze loro ſi preparorono al ſoccorſo, perche era di troppo grande importanza alla perdita di Firenze & però vennero a detta citta premendo da ogni parte gran quantità di cavalli & fanti a pie in modo che in pochi dì fu raccozato maggior eſſercito che quello dell' Imperatore, niente di manco più volte furono invitati a far fatti d' arme, ancora che per la parte de Guelfi fuſſe recuſato per non tentare al rovinar la parte & perder la città, & ſtando le coſe così, il Ser. Imperatore dimorò in quell' luogo 40 giorni, dipoi l' ultimo di Ottobre all' alba del giorno levò il campo da detta città, & con tutto l' eſſercito paſsò Arno, paſſandoſi in un certo luogo detto Sancta Criſtina ſopra un poggio.

E Piſani a di 18. di Settembre ruppono guerra co' Saminiateſi andando a campo a un loro caſtello chiamato Camporena, & a quello dato più battaglie & ſempre difeſoſi bene non lo poterono acquiſtare,

& per detta cagione detto di in Saminiato furono confinati molti huomini di parte Ghibellina nelle ville loro, & di poi a di 23. detto e medeſimi Piſani preſeno il caſtello de' Cigoli, & quello meſſeno a ſacco, pigliando molti prigioni, ardendo qualche caſa: in ſu la ſera ſi partirono perchè da Firenze vennero 300. cavalieri a Saminiato per ſoccorrerli & defenderli, & il ſeguente dì i Saminiateſi andorono con detti cavalieri al caſtello di Grumolo che ſi teneva per gente Piſana, & Bertaccio de' Ciul da Saminiato ribello del comune, el quale veduto venire il canpo, abandono el caſtello, & con li Piſani ſi fuggì, li Saminiateſi lo preſeno & quello saccheggiorono & abbrugiorono, & dipoi ſi partirono.

I Piſani a di x. d'Ottobre detteno il guaſto a un caſtello detto Montalto diſtretto di Saminiato, tagliando frutti, vite, & olivi, & ſpetialmente l'oliveto fino da Monte Magno, & per detta cagione a di 18. di detto furono arſe le caſe di Bertaccio & di Simone di Bardo, perchè erano ribelli del commune di Saminiato al tempo di m. Dino degli Opizi da Lucca poteſtà di detta terra & detto dì fu tagliata la teſta a S. Gello di Salvi da Civoli perche era ſtato conſentiente che li Piſani pigliaſſeno la detta terra di Civoli.

E Fiorentini a dì 4. di Nov. arſeno il borgo di Poggibonzi, temendo che le gente dell'Imperatore non l'acquiſtaſſero per farſene poi ridotto.

M. Giovanni de Mangiadori da Saminiato tornando poteſtà della città d'Oſimo nella marcha per la via s'amalò & a S. Giminiano ſe ne muorì, dipoi portato a Saminiato dove con grande honore fu ſepellito a S. Franceſco Chieſa de' Frati Minori.

E Fiorentini con li altri Guelfi di Toſcana e di Romagna poſeno il campo loro ſopra un certo poggetto chiamato Santa Margarita, che una valle era in mezzo dall'eſercito dell'Imperatore diſcoſto a Firenze circa tre miglia, dipoi di qui a tre di il detto Imperatore ſi partì di detto luogo, arrivando a S. Caſciano dov'è un certo borgo, nel quale ei ſi fermò, ſcorendo ogni dì la ſua gente, guaſtando coſe de Fiorentini infino alle porte della città, & in quelli giorni i Piſani con 1000. cavalieri, & 8000. fanti comparirono in detto campo, il quale fornirono di ſale, panni, corame, ferro, vettovaglia & altre coſe neceſſarie. Dipoi a 22. di Novembre M. Roberto di Frandula ſi partì di detto eſercito, accompagnato da 50. cavalieri per transferirſi alla città di Piſa, & paſſando per quel di caſtel Fiorentino fu dalli ſoldati Fiorentini che ſtavano in detto caſtello aſſaltato, infra quali era Carroccio capitano & m. Toggia, & molti altri, & combattendo inſieme fu ferito detto Carroccio & m. Toggia. Allhora il Conte di Frandula paſsò il fiume d'Elſa, & venne per il deſtretto di Saminiato, & cavalcando per il piano di Barbialla a un luogo detto il Vado dalli huomini di Barbialla, & delle terre circuſtante, & da un certo Netto da Peccioli ſoldato con 12. cavalli a furore del popolo aſſaltorono detto conte & la ſua gente, & combattendo inſieme ne ammazzarono, & feriron ne molti & preſeno molti cavalieri guadagnando molti arneſi meſſeno in ſuga & in rotta detto conte, in modo che a fatica al caſtello di Ligoli ſi conduſſe con 20. de ſuoi cavalieri, niente di manco in detto aſſalto fu morto un nipote di detto Netto & lui ferito & molti altri. Et in detto dì le gente dell'Imperatore combattenno il caſtello di S. Maria Novella di Lucardo di dov' erano alla guardia cento fanti, & dui de' Gianfigliazzi da Firenze, & Gramaccio coneſtabile da Saminiato con più Saminiateſi, & difeſeſi a loro potere, pure la forza gli ſuperò & vinſe: perſe detto caſtello & a prigione i ſopradetti fanti, e quali rinchiuſeno in certo palancato legati, & al ſcoperto al ſereno, all'acqua & al vento in modo che molti vi morirono di diſagio & diſtento. Dipoi il ſeguente di 800. cavalieri ſi partirono del campo & andorono a Caſoli, el quale hebbeno a prima giunta.

M. Giliberto & m. Guglielmo Cathelani vennero a Saminiato a di 6 di Decembre mandati dalla maeſtà del re Roberto di Napoli in ajuto della parte Guelfa di Toſcana contro all'Imperatore Henrico; & a dì 8. del detto meſe i detti Cathelani con li Fiorentini & le gente Saminiateſe feceno cavalcata in nel contado di Piſa, rubbando, predando, ardendo & guaſtando la notte caſtella, Pontedhera, Forcoli, Camigliano, & molti altri luoghi quivi vicini, & ritornoſſi indietro.

In detto anno a dì 26. di detto, cioè il dì di S. Stefano una compagnia di fantaria del contado di Piſa, i quali erano nel campo dell'Imperatore à S. Caſciano contado di Firenze ſi partirono di notte da detto eſſercito in numero di 400. per ritornarſene a caſa; & la mattina per tempo eſſendo nel piano di Barbialla, li huomini di detta terra, di Monte Leone, di Tonda, caſtel falſi & d'altre terre vicine, & circuſtante dal deſtretto di Saminiato, ſi levorono a romore a ſuono di campana, aſſaltando li detti Piſani, e quali ſi difeſino ſempre fino a un certo luogo chiamato la Quercia di Lucerano & perchè quivi erano creſciuti in tanto numero circondati da ogni banda, mortone già circa a 35. & veduto non potere reſiſtere al furore de popoli che tutta volta creſcevano, poſate l'arme a prigioni ſi arenderono, & io Giovanni ſcrittore viddi m. Catello de Conti da Collogarli per la ſua parte condurre a Saminiato 66. legati a una fune, & Roſſello di detto luogo 18. & il commune di Tonda 110. & la communità predetta conduſſero il reſto.

Il ſeguente dì, cioè a 27. i Saminiateſi con certi cavalli Luccheſi andorono a guaſtare al caſtello d'Agliati, perchè era ribello al comune di Saminiato, & quello meſſo a ſacco & in parte guaſto nella ritornata fu aſſaltato una certa parte reſtata a drieto da Gambinola, Simone di Nanni & Giovanni da Saminiato ribelli con certa fantaria, che era conſueta ſtare in detto caſtello, & combattendo fu morto delli aſſaltatori otto, & alquanti preſi.

L'Imperatore eſſendo ſtato a S. Caſciano piu meſi com'è detto di ſopra, ſi partì cavalcando ad un caſtello detto Barberino, dipoi con tutto l'eſercito ſi conduſſe a Poggibonzi, & ſtando quivi qualche giorno cominciò a far fare le mura al poggio di Poggibonzi, & ſtecchati, & immediate l'huomini di detta terra edificoronovi le caſe in colonne infra dette mura & ſteccati, il quale Imperatore ſoggiornò in quel luogo con l'eſercito per fornire detta terra 54. giorni continui, & laſciatolo ben guardato & con molta vettovaglia a di 8. di Marzo ſi partì cavalcando fino al caſtello di Peccioli, dipoi il ſeguente di a S. Savino & l'altro in Piſa entrò con gran trionfo.

I Piſani a dì 18. Marzo preſeno il caſtello di Camporina deſtretto di Saminiato, & dicevaſi che Ghuercatto & Todaldo da Mangiadori l'haveano dato ſegretamente.

Il gran maliſcalco dell'Imperatore con 1000. cavalieri & gran quantità di fanti, ſecondo che ſi diceva, & parte ſi vedeva, vennero a Saminiato guaſtando il borgo delle Colline, e quaſi tutte le caſe di fuori della porta di m. Ridolfo, ancora ammazzando dui homini che vennero da Balconiviſi, ſperando guadagnar con detta gente Tedeſcha a qualche paſſo, & venendo a Saminiato con quell'intentione credendo eſſer ſionti a pie di Morioro, al quale ſi era di gia ribellato, & datoſi al detto Maliſcalco fornitoſi bene di dette gente a pie & a cavallo, i quali uſcirono fuora, & quelli aſſaltati ne ammazzarono 14. & 13. preſi prigione, & tutto il reſto ſi miſe in fuga. Dipoi partitoſi il gran Maliſcalco da Saminiato, fornì beniſſimo detto caſtello di Morioro di gente Piſana, il quale del continuo faceva guerra a Saminiateſi in modo che a 16. di Maggio detteno di gran battaglie al detto caſtello il quale virilmente ſi difeſe, e tornati li Saminiateſi a Saminiato m. Guido di Papi delli Adimari

da

da Firenze poteſtà della terra per commiſſione de Saminiateſi fece ſpianare fino a fondamento il palazzo dei figliuoli di Cuceholo da Morioro, & coſì la torre degli huomini di Morioro, che eran il terzieri fuor di porta luogo detto al Poggio.

A di 22. il comune di Montopori mandó a Lucca per favore contro a Martigiani, donde ſecretamente ebbero 100. cavalieri de quali era capitano meſſer Vanni Scortigiani, & credendoſi l'huomini di Montopori non ſi ſapeſſe la venuta di detta gente, la mattioa per tempo una parte di loro andorono ſu confini a un logo chiamato la Ciecina ſtando ſempre ad ordine detti cavalieri per ſoccorrerli al biſogno per eſſere a tempo; & Martigiani che di naſcoſo erano ſtati avviſati di queſta coſa penſorono di fare un bel tratto, & reſiſtere alle forze loro, Conciofuſſecoſa che la notte d'inanti n'aveſſero dato notizia ai Piſani, i quali di ſubito vi mandorono 250. cavalieri, parte Tedeſcha, & parte Piſana, & quelli occultati in una certa valle appreſſo a Ciecina, accioche quando li huomini di Montopori veniſſero per ingannarli ſi trovaſſero ingannati, e coſì riuſcì il diſegno loro perche la mattina per tempo i Montoporeſi eſſendo in detto luogo come i detti di ſopra, & aſſaltati i Martigiani venuti a poſta, i quali ſempre rinculavano verſo l'aguato loro, m. Vanni veduto che ſi ritraevano verſo i loro confioi, in un iſtante qoivi arrivò con li ſuoi cavalieri, credendo haverli a ſalvamento, diſſe voi ſere morti o prigioni. All'hora la gente Piſana ſi diſcoperſeno i quali per meſſer Vanni veduti inſieme co' Menteporeſi perſeno la ſuga verſo la terra, & da qoelli ſeguitati infino alla porta ne fu morti 32.

Il gran Maliſcalco dell' Imperatore con una parte dell' eſſercito cavalcó verſo Pietra Santa, & a quella arrivato, combatrè gagliardamente, in modo che l'ultimo di Maggio l'acquiſtò per forza ammazzati & incarcerati quaſi tutti li huomini della terra fra quali prigioni fu m. Naldino di m. Orlando Salamoncelli da Lucca quivi Rectore.

In quel medeſimo tempo li Marcheſi di Lunigiana preſero Serezana, & il borgo, di che in Piſa ſe ne fece feſta e fuochi; dipoi a di 21. di Giugno tornandoſene le gente a Piſa, una certa parte furono de' Fiorentini e Luccheſi aſſaltati, de quali ammazzorono circa a 200. fanti Piſani.

Ser Piglio da Morioro s'amalò in detto luogo & morì & Marco Jacopo da Saminiato che v'era ito a medicarlo, a contemplatione di m. Bertoldo de' Ciccioni nella ritornata fu preſo dall'huomini di Civoli prigione per eſſer ito a detto caſtello inimico & per interceſſione di detto meſſer Bertoldo impetrato dal poteſtà e capitani di parte Guelfa di Saminiato fu relaſſato ſalvo.

Del meſe di Giugno 200. cavalieri & 1500. fanti dell' Imperatore & Piſani ſi transferirono in Valdarno al caſtello di Fucecchio, credendo haverlo a ſalvamento, perche da certi Ghibellini di detto luogo era ſtato loro promeſſo ſecondo che ſi diceva, & perchè vedevano eſſer di buon hora, vi arrivorono tardi, e non riuſcì il diſegno ordinato, & per queſta cagione abruciorono quaſi tutte le capanne & biade di Valdarno.

Salveſtro di Cenni da Camugnori diſtretto di Saminiato ſu morto da un certo Roſſo de Fomelli da Santa Croce & Novardo di Catano da Davanc & Pucciotto da Montopori, & queſto fu per un trattato di certi che preſeno la torre a San Romano i quali ſtavano in detta torre, aſſaſſinando tutti i Ghibellini, di qualunque loco ſi ſuſſeno, & maſſime quelli di Camugnori, & da Montalto, a quali guaſtavano le biade del piano, veduto queſto i Ghibellini di detti luoghi, & non ſe ne poter valere arſeno & guaſtorono la torre, & la caſa di Roſſo in Camugnori, facendo ancora aſſai danni a Guelfi di dodici luoghi, in modo che furono forzati andare a Saminiato, dicendo che li Ghibellini di dette terre ſi volevano ribellare, perſuadendo i Saminiateſi dover muovere le gente loro contro, e Ghibellini mandorono ambaſciadori a Saminiateſi a ſignificare come ei non s'erano ribellati, conciosiacoſache egli erano fedeli & per eſſer ſempre, ma che facevano quello, che era ſtato fatto a loro, pregando, che quelli della torre a S. Romano fuſſero cacciati di detto luogo, acciò poteſſero ire ſicuramente, & far le ricolte loro offerendoſi ſempre eſſer parati à ubbidire a comandamenti loro come Signori loro. La quale imbaſciata udita per li capitani di parte Guelfa da Saminiato & ſopra di cio fatto conſiglio, ſi riſolverono che m. Filippo de Mangiadori & m. Ridolfo de' Cienoni con loro il cavalieri del Podeſtà con certo numero di fanti cavalcaſſero a detti caſtelli, & che vedeſſero di fare in modo che dette terre obediſſero amorevolmente ſenza trambuſto o ſcandalo. Et coſì montati a cavallo con queſta intentione preſeno il camnino verſo dette terre. In queſto mezzo Stramaccio & Gino con certi fanti di loro propria auctorità andorono a Montalto alla caſa di Lazzaro, quella rubbando, & certe altre vicine, ammazzando ancora Dreuccio di detto luogo, e Ghibellini della terra che di gia erano montati di ſopra alle mura, veduto queſto forte irati incominciorono a baleſtrarli, & coſì feritone dui v'arrivorono e detti per il commune di Saminiato, i quali fortemente ripreſi l'una & l'altra parte feceno poſare immediate l'arme. Dipoi amichevolmente cominciorono a parlare, & doppo molti ragionamenti quelli eſſortorono & confortorono ad eſſer ubidienti al commune di Saminiato, a quali fu poi detti Ghibellini riſpoſto eſſer ſempre parati quando quelli della Torre a S. Romano fuſſino rimoſſi di quivi, accioche poteſſero vivere, & ricorrere ſicuramente. La qual coſa per detti cavalieri fu promeſſa loro dando le fortezze di dette terre al preſente & per parte del commune la dimandavano, la qual coſa recuſando i Ghibellini & commiſſarj ritornorono a Saminiato ſenza concluſione, di che ne nacque il medeſimo di la ribellione di detti luoghi. Et doppo queſto il caſtello di colle Brunachi ſi ribellò dal comune di Saminiato a di 18 Luglio in detto anno.

Il Ser. Imperatore col ſuo eſſercito a di 8 di Agoſto ſi partì dalla città di Piſa & venne al foſſo di Renomecio di qoivi partendoſi di notte, il ſeguente di arrivò nel piano di Saminiato à terza luogo detto a Rii rotti, & l'altro dì a Poggibonzi, ſeguitando al Borgo, a Iſola preſſo a Siena, dove ſtette dui giorni, & il ſeguente giorno ſi trasferì al Bagno a Macereto, in qual giorno qualche dì dopoi ſen andò al borgo di Buonconvento, & quivi ſtando un certo frate Bernardino da Monte Pulciano dell'ordine de Predicatori di buona reputatione preſſo S. M. comunicandolo nel calice l'avvelenò. Per la qual coſa ſi degno Principe paſſò di queſto mondo all'altra patria a di 24. di detto meſe 1314.

Morto l'Imperatore nel campo ſi fece gran lamenti, & conſigliatoſi inſieme ſi ritornorono a Piſa, & ſtati qualche dì li Piſani volleno condurre dette gente a ſoldo, ma non furono d'accordio del prezzo, & però il gran Maliſcalco, il qual'era de' Conti di Fiandra con quaſi tutto l'eſſercito il cammino preſeno verſo la patria caminando per la via di Serazana. Dopo la partita de' Tedeſchi la Maeſtà del re Federigo di Sicilia per mare comparì a Piſa con 400. cavalieri & certa quantità di fanti a pie a 25. di Settembre, & ſecondo che ſi diceva era venuto in favore dell' Imperatore & inteſa la morte ſua ne fu dolente a maraviglia, e Piſani che ancora per detta morte erano divenuti timidi, & ſmarriti dubitando la parte Guelſa di Toſcana ſi detteno per ſudditi con le chiave & le perſone alla maeſtà del detto re Federigo con tutte le caſtella che s'acquiſtaranno con patto che lui fuſſe tenuto & obbligato defenderli da i nimici loro. La qual coſa inteſa & udita il Re ſecondo che ſi diceva addimandava al preſidente la Sardigna obbligandoſi a fare la guerra un anno a ſue ſpeſe ai nemici loro, & certi altri

patti

patti che non ſurono d'accordio; in modo che S. M. con una parte delle ſue gente ſene ritornò in Sicilia. All'hora i Piſani incontinenti ne mandorono a ſoldare & contentare il maliſcalco del medeſimo Imperatore con la ſua gente che ancora ſi trovava poco lontano di Piſa, il quale perſonalmente non volle venire, ne ancor quelli Duchi tornare ma concorde loro la maggior parte de' cavalieri, & lui con il reſto ſi ritornorono alla patria, & i cavalieri reſtati ritornorono a Piſa, & di nuovo i Piſani ſoldorno le gente reſtate del re Federigo di Sicilia. Dpoi fatta la raſſegna a ſoldo furono 1800. cavalieri.

E Piſani a di 19. cavalcorono contro a Luccheſi a un luogo detto S. Maria del Giudice preſſo alla città di Lucca circa quattro miglia, in nel qual'era uno ſteccato o vero baſtione molto grande guardato per li fanti del contado di Lucca in buona quantità & combattendo quello per forza acquiſtorono & vinſeno, nel quale ammazzorono & preſeno circa da 200. tra fanti & contadini, li altri ſcappati ſi fuggirono nel caſtello di S. Maria del Giudice, & dipoi la medeſima ſera s'arrendè a detti Piſani ſalvo l'haver & le perſone. La qual coſa inteſa i Luccheſi incontinenti la mandorono a ſignificare a Firenze a Siena & a tutti i luoghi di Toſcana, dove reggeva & governava la parte Guelfa che ſenza indugio per loro ſi ſoccorrà la città di Lucca. I Fiorentini ricevute le hẽ immediate ſecero armare la gente & con 800. cavalieri & 1000. fanti ſi traſferirono alla detta città, e Seneſi con 200. cavalieri vi furono con preſtezza. Udito i Piſani la venuta di detti ſi ritirorono a Piſa a di 2. Ottobre. Dipoi alli 9. di detto i detti Piſani abbandonorono la terra di Pietra Santa, quella prima tutta rubbata, & in eſſa meſſo per ogni luogo il foco, il quale come piacque a Dio arſe circa a 12. caſe & non più & queſto fecero diffidatoſi di non tenerla, riſpetto che detto dì i Luccheſi s'erano accordati con li marcheſi di Lunigiana, & rihavuto le terre loro.

A di 10. detto in detto anno la figlia di meſſer Ridolfo de Malpigli da Saminiato ne andò a marito a Pindo de Pazzi da Firenze.

In detto meſe & dì m. Rimiri Buondalmonti da Firenze capitano della guerra del commune di Saminiato andò a predare & a guaſtare il paeſe di Camugnori & alli huomini di Poggio Roſſo di Stibbio di Lepraja fu commeſſo che guaſtaſſero quello di Montalto & così ad . . . . . & battagliando le terre ſi difeſeno bene.

E Piſani a di 22. detto andorono con l'eſercito al caſtello di Buti in mentre che ſi ſtavano così acquiſtorono per forza una terricciuola chiamata Cintora, nella quale entrati ammazzoronvi ſecondo che ſi diceva circa a 60. huomini, & in effetto quanti ve ne trovorono, fra quali fu Stramaccio di S. Cardino da Saminiato, dipoi guaſtorono & arſeno tutta la valle eccetto il caſtel nuovo, che ſi difeſe gagliardamente partendoſi di detto luogo a di 18. ritornando a Piſa.

A di 7. Novembre 350. cavalieri uſcirono di Piſa con 500. fanti de ribelli di Saminiato & parte di Valdera & vennero al diſtretto di Saminiato a un luogo detto Calezano & quivi a Pagnana & Carnaviola guaſtorono molte caſe, mettendo il paeſe in preda & ruina. Dipoi nella villa di Pino ſi riduſſeno inſieme, ſcorrendo per la ſtrada & piano di Monte Bicchieri, & per la ſtrada della Serra ſi conduſſero al caſtello di Marti, perchè li huomini di colle Lungho havevano preſo la torre di S. Martino & de' Conſorti, la quale s'era ribellata dal comune di Saminiato, in queſto modo, cioè che appoggiorono a detta torre certe arche, & di ſotto ruppeno il muro, & dipoi miſſeno dentro il fuoco, & ſi bene ordinari che tutti i palchi abbruciò, & tutti l'huomini che le guardavano paſſorono di ſopra, che vi era la volta di mattoni, in modo che il fuoco non li poteva offendere, & in queſto mezzo furono ſoccorſi da i ribelli con i cavalieri antidetti, ſcendendo da detta torre con un canapo.

Li huomini di Camugnori, & di Montalto ſi erano ribellati dal comune di Saminiato, com'è detto di ſopra, & tenevano con i detti caſtelli la torre de' Gatti con il poggio Veroneſe, & dopo più meſi cioè a di 20. di Novembre Roſſino di Cardo & l'altri da Poggio Roſſo procurorono, & impetrorono dal comune di Saminiato di fare una cavalcata in queſto modo, perche ſapevano che in detto caſtello di Camugnori ſtava di notte 10. guardie, & di dì quattro havevano ſpiato che di quivi & di Montalto erano iti a Piſa di molti huomini, in modo che le terre & le fortezze reſtavano in diſordine male fornite, & così componendoſi con i capitani di parte Guelfa da Saminiato inſieme con m. Rimeri Buondalmonti capitano della guerra di mettere ad eſecuzione l'ordine dato, & così ſi partirono di notte ponendoſi in aguato in certe caſe a piè della porta che erano di Bertoldo & de Conſorti, & così ſtando la mattina per tempo uſcendo di guardia l'ordinarii 10 . . . . homini transferendoſi fuora del caſtello le quattro ordinate guardie vennero alla porta dove da detto aguato furono aſſaltati, & in nel defenderſi ne fu morti tre cioè Giannino di Jacopo, Coluccio di Buſone, & Pietro di Giovanni & preſo Coluccio Guidardi, dipoi entrando drento acquiſtorono la terra a ſalvamento per eſſervi reſtato poca gente, come diſſi di ſopra. Inteſo queſto quelli di Montalto ſi arrenderono a patti ſalvo le perſone & partironſi tutti i maſti e femine, & andoronſene a Marti, & qualche donna a Montopori. In detto dì con dette gente andorono ancora a combattere la torre de' Gatti al Poggio Veroneſe, & combattendo & diſcorrendo arſeno molte caſe di quelli luoghi, ma perchè la notte li ſopragiunſe non poterono havere il detto Poggio ne anche la torre, ma il ſeguente dì s'arrendorono a ſimil patti, come quelli di Montalto, & tornati a Saminiato con vittoria prima forniti & detti luoghi, rimenorono il ſopradetto Coluccio Guidardi quello mettendo nelle mani di Donato de' Donati da Firenze in quel tempo podeſtà di Saminiato, il quale lo fece ſtraſcinare per tutta la terra, & dipoi ſegarlo per il mezzo a di 21. del detto.

E Saminiateſi a di 16. di Novembre cavalcorono ad una certa fortezza di Betto da Caſa nuova ribello del comune di Saminiato, nella quale erano huomini 26. alla guardia, la quale combattendo gagliardamente prima mortovi dentro 13. per forza acquiſtorono il reſto preſine li menavano a Saminiato, ma m. Rimeri capitano della guerra a certi arberi preſſo al ponte d'Elſa gli fece tutti appiccare per la gola, fra i quali fu il prete di Caſanuova.

E Piſani con le gente loro a 19. di detto cavalcorono nel diſtretto di Lucca a un luogo detto Gattajuola preſſo alla città alquanto più d'un miglio, e Luccheſi il medeſimo dì andorono a guardare Pontetetto, acciò che i Piſani non poteſſero paſſare il fiume per andare più avanti. Allora i Piſani accoſtatoſi a detto ponte, & quello combattendo per forza acquiſtorono combattendo & mettendo in rotta & fuga i Luccheſi, i quali inſino alla porta ſeguitati ne ammazzorono aſſai, & molti ne preſeno prigioni ſcrivendo col ſangue loro tutta queſta battaglia per ordine nell'anteporto di Lucca. Dipoi arſo tutto il borgo della città con vittoria ſe ne tornorono a Piſa così al 21. di detto meſe. E'l ſeguente dì i Fiorentini arrivorono a Lucca con grande sforzo di gente per ſoccorrerla & ajutarla.

L'ultimo dì di Novembre i Piſani acquiſtorono una certa fortezza tenuta per li Luccheſi, che di già era ſtata loro.

Guccio di m. Ruſtichello da Saminiato morì a di 27. di Gennaro, & ſtando a caſa ſua la gente al corpo com'è uſanza rovinò il palco, dove morì una donna & molti altri ſi ſenno male.

L'huomini Guelfi di caſtel di S. Giovanni di Gello, Barbialla, & Millicciano, ſecero ſegretamente

una

una grande raunata ponendoſi in aguato preſſo alla torre di Collo brunachi ribella del comune di Saminiato, & accoſtatoſi otto di loro a detto caſtello, i quali veduti per quelli di drento uſcendo fuori contro di loro ſi miſero a fuggire artifitioſamente verſo l'aguato, & poi venuti a detto luogo dove aſſaltati furono 9. di detti Collegiani, morti 5. & 17. preſi prigioni. L'altro ſeguente dì il commune di Saminiato cavalcò a detta terra di Collebrunachi, menati ſeco 14. de ſopradetti prigioni, & a quella arrivati offerſeno a quelli che la tenevano i prigioni condotti in quel luogo, & tutti li altri incarcerati di loro, & anchorche fuſſi lento el partirſi con tutti i loro meglioramenti traſferendoſi in qualunque luogo ei voleſſero, quando ei rendeſſero la terra al dominio & ſignoria Saminiateſe loro notificando, che recuſando a queſto, immediate faranno impiccare quivi i preſenti prigioni, o Dio quanta crudeltà havevano li animi in modo indurati, che non che il dare la terra, ma una parola ſola non voleſſino dare riſpoſta, & però e detti 14. alla preſentia & veduta de padri de fratelli & de parenti furono impiccati per la gola benchè tre ve ne fuſſero del contado di Piſa.

E Piſani a dì 2. di Febbr. acquiſtorono il caſtello d'Avane poſto al Serchio, perchè ſi detteno a patti ſalvo l'havere & le perſone, conſioſiacoſa che drento non vi fuſſe vettovaglia, & perchè ancora dubitavano d'una certa cava che havevano fatto i Piſani in mentre che v'erano ſtati a campo.

E Piſani con i rebelli di Saminiato a 21. di detto meſe vennero al caſtello di Stebbio, & combattendo preſeno il borgo & tutta la terra, eccetto il caſtello & dua torre a pie di detto arſeno dipoi quaſe tutte le caſe, verſando il vino rubbando & le maſſaritie da portare, & conduſſele il medeſimo di alla terra di Marte.

Gl'uomini di Montebicchieri, di Stebbio & cert' altre famiglie Guelſe ſi poſeno in aguato preſſo al caſtello di Bucciano rebello del commune di Saminiato & preſeno Cinetto Faroſti & Gherardo di Gherardo da Camugnori, e quali andavano da Agliati a Bucciano. Dipoi acquiſtorono la torre di Gherardo de Pigli, nella quale ve l'ammazzorono con i figlioli & il reſto preſeno a prigioni.

Havendo ſcritto di ſopra la venuta dell'imperatore Herrigo, la guerra per lui fatta & la morte per la quale e Piſani conduſſero a ſoldo la genta Tedeſca eſſendo loro capitano generale della guerra & poteſtà della città di Piſa Uguccione della Faggiuola. Quello, che ſeguiſſe poi contro a Luccheſi e Saminiateſi non biſogna replicarlo, reſta a dir la pace & di quella trattare, invocando il nome dell' Altiſſimo Dio, la quale ſi fece per ſindici Piſani da una parte Fiorentini, Saneſi, Luccheſi, Maſſerani dall'altra, nelle mani preſentia del re Roberto in Napoli a dì 27. Febbr. 1314. Con queſti patti, modi, & conditioni infraſcritti: che ognuno delle parti teneſſe, le terre al preſente da loro poſſedute ſalvo che i Saminiateſi, a quali fuſſe reſtituite quelle che erano ſtate tolte loro dall' inperatore Herrigo dalla ſua venuta infino a quel giorno, & che li rebelli poſſedenti dette loro caſtella fuſſeno tenuti & obbligati infra dui meſi reſtituirli computando dal di che detti Saminiateſi haranno ratificato per publico inſtrumento a detta parte, alla quale ratificatione fu aſſegnato loro & a tuto gli altri di Toſcana volendoviſi intervenire meſi due di tempo dal di della pubblicatione fatta in Napoli; la quale ſi fece a 28 di detto meſe in detto anno.

Dipoi tornati li ambaſciatori Piſani in Piſa, ſi mormorava per tutta la città dolendoſi della pace fatta con ſimile condizione, maſſime perche ſperavano rihaver le terre loro tenute & occupate da i Luccheſi circa a 20. anni innanzi, le quali in detta pace non ſi contienevano. Per la qual coſa detto Uguiccione fece pigliare Bonduccio Buonconti, Petruccio ſuo figliuolo, perochè furono inquiſiti, & incolpati eſſere ſtati potiſſima cagione delle coſe ſeguite in quella forma. Di che eſaminato detto Petruccio, perchè era degli anziani in fatta pace confeſsò haver mandate certe lettere agl'ambaſciatori per ordine & conſentimento di ſuo padre Banduccio ſigillate col ſigillo della Signoria di Piſa, commettendo a quelli concludeſſero la pace ſenza riſpetto in qualunque modo la ſi poteſſe havere, & ancora confeſſorono ciaſchun di loro altre coſe haver trattato in dishonore & danno della repubblica Piſana con detti Guelfi di Toſcana, & tutto queſto haver fatto per quantità di denari ricevuti da detti Guelfi. Le quali coſe eſaminate tritamente & inteſe detto Uguiccione a 20. di Marzo fece loro tagliare la teſta. Fatto queſto dopo pochi dì i Piſani ſcriſſeno una lettera a Luccheſi come deſideravano eſſere inſieme con loro a parlamento a preſſo a Ripa fratta, a quali fu riſpoſto per detti Luccheſi ogni volta eſſer parati. Et coſtituito la giornata a detto luogo ſi conduſſero ſicure ciaſchedune delle parte col ambaſciatore de' Piſani & Uguiccione dalla Faggiuola comincioruno a Luccheſi in queſto modo a parlare: Noi Piſani ſiamo deſideroſi di haver pace con voi da dovere perpetualmente durare, & perchè vorremmo che ne ſeguiſſe l'effetto, vi addomandiamo tre altri patti oltre a quelli ſi feceno nella pace di Napoli, della quale niente ci contentiamo, perchè non fu fatta rettamente & quando biſognaſtene la farebbemo toccare moſtrandovelo apertamente, & prima dichiamo così, che ſi faccia certi matrimonj ſe vi piace fra noi a favore e mantenimento della pace, ſecondo ſe vi contentate reſtituirci tutte le terre tenute di noſtra da 20. anni in qua, terzo & ultimo ſe volete i voſtri ribelli, i quali ſono ſtati con eſſo noi contro di voi ribandir quelli nella città voſtra, rimettendo nelle caſe beni & poſſeſſioni loro. Offerendoci quel medeſimo far de Guelfi della noſtra città ritenuti appreſſo di voi ſtati contro alla libertà noſtra. Et ſe le predette coſe accettate di fare, ſiamo per eſſer ſempre con voi in pace concordia & buona amicitia, altrimenti ſiamo diſpoſti fare a guerra finita. Udito queſto parlare li ambaſciatori Luccheſi diſſeno tutto riferirebbeno a Lucca, com'era ſtato loro commeſſo, & che in pochi giorni ſi riſponderebbe. Dipoi tornati nella città fu narrato quanto per li Piſani fu propoſto, & ſopra di ciò fatti più conſigli ſi riſolverono delſi & eſſer contenti per ſtare in pace, riſpondendo a Piſani queſto medeſimo effetto, & a 25. d'Aprile 1315. i Luccheſi renderono le terre a Piſani, benche Buti, Bientina, & Ripafratta ſi diſſe haveano promeſſo rendere infra certo tempo, & rimeſſonci i Guelfi nella città di Piſa & li Ghibellini nella città di Lucca, maſſime Antelminello & li ſuoi conſorti & tutti i prigioni dell'una & l'altra parte furone relaſſati in libertà cominciandoſi a trattare di fare inſieme matrimonii.

Fatto queſto in tal pace perſeverando, la quale manifeſtamente appariſce fu fatta malitioſamente a fine di maggior diſcordia & guerra per detto Uguccione gia diventato tiranno di Piſa, ordinò un tratto con l'Antelminelli di Lucca d'entrare in detta città & ſpetialmente con Caſtruccio homo prudente & capo di quella famiglia, il quale con piacevole parole diceva con l'amici ſuoi di Lucca & maſſime con Quartigiani, Poggivechi, Bernarducci & più altri. Queſti Opizi ſono ſtati un gran tempo come ſignori di queſta città & a voi & a noi hanno fatto di molte injurie, hora vogliano ſtare in ſedia & regnare con la loro ſetta & lega recuſando & compagni ne conſentirei la parte delli offitii & benefitii ci ſi appartenghano & però ſe vi piace eſſer con eſſo meco, io voglio eſſer con voi per eſporre colloto di tal ſedia & amminiſtratione, acciò che ciaſcuno di noi ſenta de' benefitii di queſta republica. Et così perſuadeva di ſecreto alla plebe dicendo viviſi alla deſtrutione di queſte ſette & leghe acciò che ogn'uno ſia partecipe della rata de' benefitii com'è giuſto, le quali perſuaſioni la maggior

Digitized by Google

gior parte del popolo di Lucca riduſſero alla ſua volontà in modo ehe a 14. di Giugno di detto anno, ſi levò il romore nella eittà, & di già Uguccione eon le gente Piſane & Tedeſche, che di notte era venuto come era ordinato tempo entrò nella città di Lucca & preſe la terra, caccio m. Luti degl' Opizi eon tutti li ſuoi conſorti, quelli di Taſſignano Porchareſi, Salamonelli, & molti altri caſati Guulti, & per forza d'arme ſurono ribattuti di feri, & il vicario del re Roberto luogotenente di ſua maeſtà in Lucca con molti altri fu morto, & certi preſi prigioni & la caſa loro rubbata. Dipoi riformorono la eittà ritornandoſene a Piſa. Doppo alquanti dì Franceſco figlio di detto Uguccione per la parte Ghibellina fu eletto ſignore di Lucca, & con quelli inſieme quella ſignoreggiava le caſtella certe ubbidirono, & eerte ſi derono a i Fiorentini in guardia & ſpetialmente Fucecchio, Santa Croce, Santa Maria a Monte, Monte Caruoli, & Caſtel franco ſi tenevano da per loro per vedere le coſe come ſi riſolvevano, Montoperi ſi dette a Saminiato, & m. Ridolfo de' Cicioni a 19. di ne preſe la poſſeſſione benche poi del meſe d'Agoſto ſi ridetteno a Fiorentini, & coſi Santa Croce.

E Piſani e Luccheſi ſi poſeno a campo al caſtello di monte Catino di Valdinicuoli a 21. di Luglio & a 7. d'Agoſto ſi partirono non ſperando per all'hora d'acquiſtarlo.

Io detto meſe un certo Ser Giovanni da Balconivisi huomo da Mamnomio in Saminiato Matteo de Nardi & feri Moſca & Talino & certi altri con una ſpada andando incontra a chi ci trovava, in modo ehe l'huomini della ſtrada & contrada di Pancoli preſeno l'arme contro di lui & quello immediate ammazzorono.

Li huomini di Morioro ribelli impiccorono Cecho di Vico di Franceſco da Saminiato & quelli di colle Brunachi un'altro da Sanguentino in detto dì.

E Fiorentini & l'altri Gualſi di Toſcana per la novità maudorono a Napoli ambaſciatori a ſignificar queſta coſa al re Roberto, pregando S. M. che mandaſſe uno de' ſuoi fratelli con gente in Toſcana per recuperare detta città, & in quella mantenere la parte Guelſa, & coſì in tutta la provincia. Le quali coſa udite il Re con grata riſpoſta s'offerſe parato, facendo in pochi dì cavalcare il Signor ſuo fratello carnale con 200. cavalieri, & ancora che fuſſe giovane lo fece vicario ſignore & defenſore della parte Guelfa di Toſcana, il quale a 13. d'Agoſto entrò in Siena & a 13. detto in Firenze.

E Saneſi & Volterani con le gente loro andorono a un caſtello detto la Leccia, nella quale habitava il conte Nieri, che veduto venire dette gente ſene uſcì & andoſſene a Piſa & trovando per la via il ſoccorſo de' Piſani & doppo la partita ſua, che fu a 13. di Settembre detti Saneſi, & Volterrani acquiſtorono detto caſtello, & un'altro chiamato Monte Cerbori ancora di detto conte.

E Palla Leoni da Samiuiato a 13. di Settembre, comineiorono a far edificare una fortezza alla torre di Minella di Simone a Caſelli volenti in detta torre & fortezza tenere fantaria in honore della parte Guelfa a morte & deſtructione de' Ghibellini & ſpetialmente per quelli di Morioro & di Colle Brunachi. La qual coſa veduto principiar li huomini di Morioro & di Colle, & che la nocerebbe loro aſſai, & ſarebbe troppo dannoſa, Incontinenti alquanti di detti caſtelli ſi traſferirono a Piſa ſignificandolo ad Uguccione della Faggiuola, & a quello humilmente ſupplicando tanto di favor che poteſſero guaſtare la torre, moſtrando quanto ſarebbe dannoſa alla parte Ghibellina in detto luogo. Per la qual coſa Uguccione predetto conceſſe loro 500. cavalieri per far detto affetto, i quali a 17. di arrivorono alla gia edificata fortezza la mattina per tempo, nella quale erano huomini 28 alla guardia & combattendola tutto il giorno in ſu la ſera ſer Gello da Palla Leoni predetto con ſette ſene uſci dandoſi nelle mani dell'inimici per huomini morti; l'altri rimaſi non ſi volſero arrendere, & eoſi la notte i Piſani albergorono in detto luogo, la mattina per tempo ſer Fede Palla Leoni eon l'altri l'arrenderono a diſcretione non ſi potendo di piu tenere. La qual fortezza & torre preſa per loro fu disfatta inſino a fondamenti. Dipoi il ſeguente dì cavalcorono verſo Saminiato a hora di terza, & ad un luogo ehiamato Feleino preſſo alla ehieſa di S. Jacomo impiccorono 15. di detti prigioni, ma ſer Fede & Ser Cello de Palla Leoni & Piero di menello ne menorono catenati a Piſa, & ſeguitando diſcorſero infino al monaſterio di S. Chiara, & a caſa di Giovanni di Ser Gregorio dove fu morto loro un cavallo, ſe ne ritornorono a Piſa.

Uguccione Sig. di Piſa con la gente Piſana e Luccheſe andorono al caſtello di Gallena, & combattendo quello per forza preſe a 25. Ottobre & fece impiccare quelli che v'erano dentro che ſi diſſe furono circa a 80. huomini.

A 28. di detto Geri de Mangiadori, Fola da M. Caſtello da Saminiato & Sozzino da Arezzo capitano di 30. cavalieri & 400. fanti feceno una cavalcata nel contado di Piſa a un luogo detto Lajatico, & fatto una gran preda immentre che tornavano dal x. cavalieri Piſani, ehe erano in Valdhera furono aſſaltati, & credendo quelli eſſer maggior quantità, laſciorono detta preda fuggendo ad un caſtello dè Volterani chiamato S. Donnino laſciandovi de loro preſi 15. cavalli & alquanti fanti.

E Fiorentini col vicario o maliſcalco del Sig. Piero fratello del re Roberto a di 4. di Novembre da ſera uſcirono di Firenze & cavalcorono, in modo ehe a ſei hore arrivorono al caſtello di Monte Cucheri dove ſtavano i Piſani accampati, & fatto un baſtione quelli aſſediavano, benchè alla venuta de' Fiorentini ſi fuſſe fornito di vectovaglia, pure il Conte di detto caſtello dubitando non ſi poter tenere ſe ne andò con li fanti Fiorentini. La qual coſa impauriti l'huomini & fanti reſtati che ſe ne uſcirono, & dopoi entrate le gente Piſane quello rubbato alla fine fu per loro deſtrutto con fuoco & ruina.

A di x. del detto meſe Uguccione dalla Faggiuola Signore di Piſa con le gente Piſane & Luccheſe & Tedeſchi circa 1000. cavalieri & 4000. fanti la mattina per tempo avanti al levare del ſole entrò a una porta di Piſtoja chiamata Ripalta, & queſto per ordine d'Uguccione, al quale haveva mandati certi dì innanti circa a xx. fidati fanti in Piſtoja, moſtrando eſſer Guelfi, facendo la guardia a detta porta, la quale ruppeno per tempiſſimo, & cominciati a entrare ancor che non foſſero compariti i Piſani m. Simone della villa Cathelano quivi Signore & reggente per il re Roberto, corſe con detti della terra a detta porta di Piſtoja combattendo virilmente quella difeſe con la morte di ſei huomini dell'una & l'altra parte.

Il criſtianiſſimo Re di Francia morì in detto meſe & in detto anno.

M. Vanni de Lanfranchi di Piſa a dì 2. di Novembre con i rebelli Saminiateſi & 2000. Piſani ſi poſero a campo al caſtello di Colle Lungo & fecero una battia al poggio, Conſigli, & dall'altra parte un'altra a un luogo chiamato Urtichaja che con che trabacche percoſſeno sì forte le mura che feceno alquanto di rottura, cominciando per quella a battagliar, con intentione per forza iu quell'entrare. All'hora gl'huomini di drento dubitando non ſi poter tenere addimandarono patti ſalvi la perſone a quali furono conceſſe & immediate ſi partirono. All'hora i ribelli con i Piſani preſero la terra, quella prima rubbata, dipoi l'abruciorono & deſtruſſero.

M. Birlinghieri di m. Alberto de Roſſi da Firenze entrò poteſtà della terra di Saminiato a 12. di detto m. Rinuccio da Oghobbio.

E Piſani alli 8. di Febbraro feceno una cavalcata in quello di Saminiato, abruciorono il borgo a Santa Fiore, Pino di Martignana, & quaſi tutto il

pae-

paeſe di la dal fiume d'Elſa inſino a Empoli facendo una gran preda di prigioni, & di beſtie, & nella ritornata furono aſſaltati da i Saminiateſi nel piano ſotto Schorcholino, a quali rivoltoſi ne amazzorono tre perchè erano molto forti. Et in queſto mezzo ſi combatteva in queſto luogo l'huomini di Civoli perſeno 17. fanti fra quali fu Matteo Buſari da Montalto, il quale fu menato a Saminiato, & perchè gl'era ribello fu impiccato per la gola, & i detti Piſani ſe ne ritornorono a Piſa con la preda,

Ughuccione dalla Faggiuola ſignore di Piſa con l'eſercito Piſano e Luccheſe ſecondo che ſi diceva erano 2000. cavalieri, & 25000. fanti venne a dì 16. d'Aprile 1316. ne' confini di Montopoli a un luogo chiamato le Colle, quivi tagliando arbori, vine, grano & biade guaſtando; il ſeguente dì ſi trasferirono in quello di Saminiato inſino a Piano di Becho, & preſeno la Torre a S. Romano, nella quale erano alla guardia 15. huomini che ſi detteno a miſericordia di detto Ughuccione, il quale per gratia fece relaſſare Guaſto di Lupo, & Menico d'Ugolino da S. Romano, gl'altri 13. furono mandati prigioni a Piſa, & a dì 22. certa quantità di gente uſcì di campo, & andò a combattere il caſtello di Stebbio diſtretto di Saminiato, & volendo combattere certe terre li vicine, li huomini di dette terre uſcirono fuora appicando in eſſe il fuoco, accioche li Piſani non haveſſero quel ricetto. Dipoi li huomini di Stebbio dubitando di sì groſſa gente al non poter reſiſtere fecero conſiglio, dove ſi riſolverono dare la terra ſalve tutte le perſone & tutto quello che ne poteſſero portare, & per mezzo di m. Nino de' Gualandri da Piſa che era prigione in detto caſtello, fermorono i patti con m. Vanni de Lanfranchi di detta città il quale era accampato in quel luogo con le ſupradette gente & ogni coſa ſi fece con la volontà di detto Ugeccione, di che ſi mandò incontro quattro huomini per i quali la notte ſtetteno in caſa mia & de' miei fratelli dove era alloggiato detto Ugeccione. La mattina Lapo di ſer Lazzero che era caſtellano di Stebbio con molti della terra oſſervato loro i patti ſe ne uſcirono allora gli...... relattari inſieme con i detti ſe ne vennero a Saminiato ſalvi. La terra fu preſa per li Piſani & per li rebelli, & molti di Stebbio Ghibellini & Guelfi vi rimaſeno con quelle parte i quali furono fatti tutti ribelli del comune. Veduto queſto l'huomini di Poggio roſſo & di Montalto temendo fortemente l'eſercito Piſano a 25. di detto ſi fuggirono abbandonando dette terre prima in eſſe appicando il foco, la qual coſa viſtaſi corſeno nel campo & ſpenſelo & fornironle, & tenneſi per li huomini Ghibellini di detti luoghi, i quali erano ribelli del comune di Saminiato. A 24. di ſi murò il campo poſandoſi a S. Gonda alloggiando la perſona d'Uguccione in la badia, & a 27. uſcì certa cavalcata fuora del campo ſcorrendo & guaſtando per la villa di Montedonico Bacoli Schocholino inſino a Fibbiaſtri & S. Chiara, & per la via di Fercino ſenza mai trovare riſcontro ſi ritornorono in campo, & alli 29. feceno un'altra cavalcata per il piano di Saminiato a Roſia giovanaſtra & Lontrami guaſtando & ardendo qualche caſa, & in ſull'hora di terza ritornorono a S. Gonda & non havendo guadagnato & fatto poco danno, detto dì andorono a combattere il caſtello di Civoli, & poſero certa gente ſopra un poggio chiamato Buonatede, dirizando quivi cotſe Manganello & trabacche a 4. di Maggio una gran parte del campo s'indutſe a dar una battaglia a detto borgo, il quale in poche ore combattendo preſeno, dove morì 6. huomini, richiudendoſi l'altri nel caſtello, dove le piette de riti edifiti ne ammazzavo ſpeſſo qualchuno di loro, & diſperati del ſoccorſo s'accordorono dando il caſtello ſalve le perſone, & tutto quello ne poteſſero portare, & così oſſervati i patti a x. dí ne vennero a Saminiato inſieme con lo loro Bindaccio Mangiadori caſtellano in quel luogo.

A dì 12. di maggio ſi levò il campo di S. Gonda & poſeſi preſſo al caſtello di monte Carvnlt, & ſtatoſi coſì qualche dì, quelli del caſtello ſi detteno a patti di rimaner ſalvi & ſicuri, & che la rocca ſi forniſſe per i Piſani, & di mandare ad habitare in Piſa 12. huomini per oſſervanza de' patti.

Jacopo di M. Tedaldo Ciccioni da Saminiato a dì 15. Giugno andò con certi a Leporaja, dove dipoi all'uſcire fu veduto da quella di Cigoli, i quali dirizzato loro la via, & aſſaltatoli ne ammazzarono dui, & ſette ne preſeno prigioni, infra quali fu Traimezzo de' Traini, Federigo di Ser Agone, & Lapo di Gozante Bardini.

L'Illuſtriſſimo Principe che fu figlio del re Carlo, & fratello carnale del re Roberto di Napoli ad inſtantia de' Fiorentini, Saneſi, Bologneſi, & degl'altri Guelfi con gran gente venne a ſoldo in ajuto & favore di detta parte, & a dì 15 di Luglio entrò nella città di Siena dove fu ricevuto gratamente, & dove ſtette piu giorni, & a 16 d'Agoſto arrivò in Firenze con trionfi & feſta, dove ſi fece grand'apparecchio di gente contro i Piſani & Luccheſi, i quali in queſto tempo erano a campo al caſtello di Monte Catino di Valdenievoli, & a x. dì il Sig. Piero fratello carnale di detto Principe & il Sig. Carlo ſuo figliolo con le gente Fiorentine vennero a Fucecchio, e Saneſi la ſera dianzi erano arrivati a Saminiato, che ſi diceva erano 600 cavalieri & 6000. fanti, con le quali s'accozzorono quelle di Saminiato, trasferendoſi dopoi in detto luogo & a 14. comparì il Sig. Principe con il reſto de' cavalieri dove accozzato tutto l'eſſercito s'accamporono fuori con padiglioni tende & trabacche diſtendendoſi fino a Stebbio, rimaſti ancora nella terra il Sig. Piero & il Sig. Carlo con le compagnie loro. Dipoi a 17. ſi mutorono calvalcando verſo monte Catino, dove ſtava il campo de' nimici loro, ponendoſi con l'eſſercito di verſo monte Vitulino, dipoi a 19. mutandoſi ſi poſero in una valle di Moſommano, e così i Piſani levorono il campo loro venendo in detta valle ſempre a pie di Monte Catino, di modo che tutti dui li eſſerciti erano in un medeſimo luogo dividendogli il fiume. Et a 20. m. Carroccio uno delli baroni del Principe paſsò detto fiume, & appreſſatoſi con le ſue gente a far fatto d'arme con li Piſani, ne morì dell'una & l'altra parte 12. benchè m. Guiglielmo da Monleone Tedeſco huomo di gran credito fu preſo & conſegnato al Prencipe. Dipoi a 23. tutti dui li capi ſi mutorono, & alli 26. l'illuſtriſſimo Prencipe andò con il ſuo preſſo quel de Piſani poco piu d'una baleſtrata, la mattina per tempo 200. cavalli con certi fanti a pie ſi trasferirono a una certa terricciuola e quella preſeno & ſeguitando preſero ancora San Martino el colle combattendo per forza. La cagione fu perche infra loro erano diviſi, donde ne nacque la morte di 60. huomini Ghibellini in detto luogo tutti morti nell'entrata de' Guelfi in quel dì, el ſeguente vi andorono i Piſani e quella ripreſeno rubbata prima tutta l'abbruciorono; l'altro di dipoi cavalieri che erano in detta terricciuola chiamata Vivinaria aſſaltorono la ſcorta delle vettovaglie che ſi conducevano in campo de' Piſani, & quelli rotti & meſſi in fuga preſero 40. carra di vettovaglia con buoi & huomini conducendo nel campo loro che non fu piccola preda. Et a dì 29. l'illuſtriſſimo Prencipe mandò dui de' ſuoi condottieri con 200. cavalieri ſegretamente verſo monte Catino, e quali non obſtante le baſtie fatte & guardate per li Piſani, pure a ſalvamento miſſeno & fornirono la detta terra di molta vettovaglia. Fatto quello la ſeguente mattina per tempo il Principe predetto fece ſtendere un padiglione con intentione di mutare il campo & di ridurlo nel borgo di Buggiano per impedire le vettovaglie all'eſſercito de' nemici. Della qual coſa avvedutoſi li Piſani abbandonati i baſtioni, & ridutte tutte le loro gente inſieme verſo detto borgo il camino preſero, dove arrivorono avanti alla parte avverſa, le gente del Prencipe

Digitized by Google

con i Fiorentini & li altri veduti coſtoro partirſi credettено ſene ritornaſſeno alla città di Lucca, eſſendo maggior quantità d'omini, vero è che non erano tutti ſi bene armati, ne anche ordinati, pure aſſaltorono il campo de' Piſani, quale voltatoſi virilmente l'una & l'altra parte combatendo facendo fatti d'arme tutti dui li eſſerciti, ancorchè fuſſe mezo giorno, & perſeverando in così gran battaglia i Fiorentini & i Saneſi non così bene aſſueſani all'arme cominciorono ad havere il peggio in modo che inſieme cogl'altri voltorono le ſpalle & così tutto l'eſſercito del Principe fu meſſo in rotta & in fuga, & ſeguitato da i nemici piu che quattro miglia appreſſo a monte Vitulino terra partigiana de' Piſani, quali fuggirono fuora facente gran danno ai Fiorentini fuggitivi & al altri, in la quale battaglia molti magnati della città di Firenze, & degli altri luoghi Guelſi di Toſcana vi rimaſero morti, & preſi, che per la brevità non li narro tutti, ma ſolo una parte & prima il Signore Piero figlio del re Carlo & fratello del principe Carlo figlio di detto Principe. m. Caroccio gran maliſcalco & barone del Re fu preſo, benche morti molti de' ſuoi; la qual coſa fu cagione di ſalvare il Prencipe. De' Saminateſi vi morì aſſai ma diconto furon queſti, m. Ridolſo & Piglio de' Cienoni, Franceſco di m. Bertoldo, m. Gherardo di m. Roſſo Pneciarello, & m. Filippo de Mangiadori, fuggendo ſcoppiò di caldo nell' arme S. Catenaccio di Ser Pugliеſe & S. Lorenzo de' Palla Leoni morti & m. Bertoldo & Leone di Lazzerino Manardi furono preſi con molti altri Saminiateſi per la parte de' Piſani vi morì qualche Tedeſco di conditione, il Signor Franceſco figlio d'Uguccione, il quale i Piſani con il Signor Carlo figlio del Principe in un medeſimo ſepulcro nella badia di Buggiano honorevolmente ſeнto ſeppellire, gl'altri corpi quivi coſſono, & l'oſſa ne riportorono a Piſa.

E ribelli di Samitiato che ſtavano in Morioro alli 11. d'Ottobre ſcalorono il caſtello di Millicciano inanti di dormiente le guardie di detto, nel quale ammazzorono tutti li huomini, eccetto quattro che ſi fuggirono, il reſto morti furono in numero di 40.

Et detto dì ſi diſſece S. Martino in Fagognana per eſſer nojoſo alla terra, eſſendo capitano della guerra in Donato de Donati da Firenze.

Barone de' Ruſtici da Saminiato ribello caſtellano di Civoli per il commune di Piſa a 4. di Gennaro cavalcò con certi compagni, & 28. fanti a pie inſino al monaſterio di S. Chiara con intentione d'ammazzare qualunque il trovaſſe per la via, & levatoſi il romore uſcì da Saminiato molti & le gente foraſtiere ſoldati li quali gli miſſero in fuga, ammazzandone otto ancora pigliandone dua, fra quali fu Ciorino di m. Lamberto da Civoli, che fu dato nelle mani del podeſtà, cioè m. Nello de' Tolomei da Siena, il quale per eſſer ribello lo fece immediate impiccare per la gola a un olivn fuora della porta a Gargozza. Et alli 8. di detto quelli che l'havevano preſo hebbeno dalla camera del comune di Saminiato ſcudi cento, ſecondo la forma delli ſtatuti.

Dopo la morte & impichagione del ſopradetto Ciorino, e Ghibellini con li ribelli di Saminiato procurorono con Ugucione Signore di Piſa in tal modo che feceno impiccare 10. huomini Guelſi di quelli che erano in detta città prigioni, fra quali fu Leone di Lazzarino Manardi di Saminiato preſo nella rotta di Monte Catino. La qual coſa inteſali per detti Manardi moſſi a furore & vendetta ammazzoronn tre Ghibellini da Montarſo che tenevano conſorteria con li traini pigliando ancora Traino de Traini, con animo & intentione d'impiccarlo, ma a prieghi & contemplatione degl' huomini di Calezzano & di prete Aleſſandro conſorte de Manardi gli perdonorono la vita laſciandolo in ſua libertà ſano & ſalvo a 22. di Giugno.

Certi Guelſi da Saminiato a 24. di detto con quelli di Fucecchio & di Caſtel Fiorentino ſi traſferirono alla volta di Collavoli, dove per ordinario habitava certo Ghibellini & altri e tanti Saminiateſi confinati in quell' luogo per ubbidire al comune di Saminiato, dove ſperavano detti Guelſi fare un gran bottino, & forſe pigliare qualche prigione di conto, & quivi ajutati cominciorono a combattere, da chi fu riſpoſto, & virilmente difeſoſi, & feriti qualcheduno dell'una & l'altra parte, a levar del ſole la detta ſecreta raunata ſi riſolvè ſenza fare romore dubitando del Comune.

Certa fanteria di ribelli da Saminiato innanti all' entrar del ſole alli 11. di Febbrajo inſieme con Piſani entrorono nel caſtello di S. Stefano diſtretto di Saminiato, nel quale ammazzorono circa a 20. guardie, & veduto queſto quelli del borgo dubitando non ſi poter tenere feceno patti d'uſcirſene ſalve le perſone, laſciando la robba a Saccomanno & così fu oſſervato loro.

A dì 27. di detto meſe ſi levò un gran romore in Saminiato, perchè Jacopo di m. Tedaldo de Cienoni dette una ſpinta a Simone di Neri Ficharelli, il quale era della parte de' Mangiadori, maſſime che in quell' hora uſciva di conſiglio, dove era ſtato eletto uno de' Signori pure le coſe poſorono in pace per buon riſpetti maſſime che i Ghibellini detto dì vennero ſegretamente a Marzana nelle pendice di Saminiato, dove preſero quattro lavoratori de Guelſi; ancora il medeſimo giorno uno chiamato Feccia da Palaja & Martinello da Sufinana Ghibellini uſcendo di Morioro per andare a Bucciano furono preſi dagl' uomini di Liporaja, quelli menando a Saminiato nelle mani di m. Donato Donati da Firenze capitann il quale fece ſtracinar detto Feccia, & Martinello attanagliare ſopra il carro inſino a Felcino a luogo della giuſtizia, dove poi gli fece tutti i dui impiccare per la gola a di 3. di Marzo.

I Piſani con 160. fanti infra quali era tre cavalli a 22. di detto ſi poſero in aguato appreſſo al caſtello di Colegarli, di che li Saminiateſi ne hebbero notitia, i quali con 20 cavalieri & piu di 100. fanti a detto aguato arrivorono; & quelli diſcoperti combattendo miſſero in fuga pigliando & ammazzando di detti Piſani circa a 50. Il quale di Geri de Mangiadori raunò 125. cavalli & molti fanti a pie, con le quali gente cavalcò in quel di Piſa ad uno luogo detto Lajatico, dove rubbando, ardendo, guaſtando vi fece una gran preda di prigioni, & di beſtie in quantità.

E ribelli Saminiateſi con fantaria Piſana ſi poſeno in aguato nel 1317. infra Leporaja & Montebicchieri circa a 125. fanti in numero a di 3. d'Aprile con animo & intentione furtivamente pigliare detto caſtello di Montebichieri, ma per ſorte accadè che certi di detto luogo, i quali ſi ritornavano a caſa & per ſicurtà accompagnati dal cavalieri del poteſtà con 15 cavalieri & 60. fanti o piu i quali arrivati dove era detto aguato & diſcoperto gli miſſero in fuga non eſſendovi cavalli, ma da detti cavalieri ſeguitati ne ammazzorono ſette & x. ne preſeno gl'altri ſi riduſſero à Stebbio a ſalvamento.

Ugucione da la Fagiuola ſendo ſtato capitano generale de' Piſani & Signore di Piſa, Nuri ſuo figlio poteſtà di Lucca per piu anni com'è detto di ſopra, a 10. del detto meſe in detto anno eſſendo nella città di Lucca con il ſuo figlio, il quale teneva incarcerato Caſtruccio degl' Antelminelli di detto luogo per un certo malle diceva havere commeſſo per non volere darli la terra, che detto Caſtruccio teneva in Lunigiana del veſcovado di Luni, al quale haveva aſſegnato tre dì di termine a reſtituirla, altrimente facendo gli fuſſe tagliato la teſta; ma in queſto accadde che in detto dì ancora che fuſſe ſabbato ſancto il conte Gaddo & il conte Neri della Gherardeſca di Piſa con il populo Piſano ſi levorono a romore contro ad Uguccione per eſſerſi inſignorito della città & di quella fattoſi tiranno, diſcorrendo per tutto gridavano apertamente viva il popolo,

Digitized by Google

polo, & muoja il tirannn Uguccione con i ſuoi ſeguaci. Et arrivato al palazzo di detta dove lui era ſolito habitare, per forza in quello entrato ammazzorono la maggior parte della famiglia ſua, & gl'altri a prigioni, & la roba tutta al popolo a Saccomanno. Dipoi il conte Neri a viva voce fu ſatto poteſtà, & il conte Gaddo capitano di Piſa, delle quali coſe ſatte immediate per li amici ſuoi ne fu dato notitia a Lucha a detto Uguccione, & per loi udito quanto era ſeguito ſene dolſe inſino al core, pure in quello ſtante con certa ſua gente cavalcò verſo Piſa, ponendoſi preſſo a quella circa a tre miglia non paſſando piu avanti per timore, conoſcendo il popolo Piſano. Et ſtato così alquanto & veduto la città non far mutatione ſe ne torno a Lucca. In queſto mezzo li amici di Caſtruccio corſeno al poteſtà dicendo noi vogliamo Caſtruccio, ſi cavi di prigione, & temendo il popolo ſe gli voltaſſe contro lo cavò di prigione laſſandolo in libertà. La mattina ſeguente che fu la paſqua di reſureſſio detto Caſtruccio con la maggior parte del popolo Lucchеſe per tempo incominciorono a diſcorrere per la terra gridando, muoja Uguccione con tutti i ſuoi. Per la qualcoſa Ugucione con il ſuo figlio ſi fuggirono in Lunigiana in la terra di certi marcheſi ſuoi amici, nella quale partita i Luccheſi eleſſero per Signore il ſopradetto Caſtruccio.

M. Lotto di m. Manno de Caviccinoli da Firenze vicario d'Empoli ſece venire 300. cavalieri Fiorentini ſoldati del comune, & raunati con detti 1200. fanti ſi poſe a campo al caſtello d'Uniſi inimico & ribello al popolo Fiorentino, il quale combattendo acquiſtò a 21. d'Aprile, & volendo dipoi fare la rocha, per più dì alloggiò nella terra con dette gente. Onde ne nacque che Bindaccio di m. Bindo degli Adimari da Firenze ribello del ſuo comune, perchè teneva Cerreto Guidi contro alla voglia de Fiorentini, & però ſi transferí a Lucca & a Piſa, & con ſuoi preghi ottenne 600. cavalieri Tedeſchi & con eſſi altra gente ſoldati di detta città, li quali conduſſe a detto luogo d .... a 26. di detto la mattina per tempo e Fiorentini inteſo la venuta loro che di gia erano appreſſo, ſi partirono immediate abbandonato la terra, cavalcando per la via di Capraja, & dall'inimici ſeguitati, ſorzati ſi conduſſero a fare fatto d'arme, & difeſenſi alquanto virilmente, all'ultimo furono coſtretti a fuggire, benchè di loro fuſſero tra morti & preſi circa 60. cavalieri, & di fanti a pie 40. o più. La maggior parte preſi, tra quali ne fu bene 120. da Empoli. Dipoi detti Piſani cavalcorono in Valdarno, & in un medeſimo dì acquiſtorono Santa Croce, Caſtel Franco, & Santa Maria a Monte.

E Saminiateſi a 21. di Luglio andorono con le gente loro a Campo al caſtel di Civoli tenuto per li Ghibellini & ribelli del comune, quale acquiſtorono ſalve le perſone & l'havere.

El predetto anno Filippo Palla Leoni da Saminiato il meſe di Febbraro havendo parole ingiurioſe con Stefano Tobertelli, quello con un mattone percoſſe nella fronte, dipoi doppo più dì detto Stefano ferì lui con un coltello in una ſpalla. Per la qual coſa Manino de' Palla Leoni ferí detto Stefano con una lancia nel petto & in una mano ad un luogo chiamato Nuova, di che fu cagione che Andreuccio Tobertelli dette con una ſpada più percoſſe ad Andrea di detti Palla Leoni ſenza effuſione di ſangue, donde ne nacque che tornando Andrea predetto a caſa trovò per la via Alta nuova di Buccio de Tobertelli, il quale era ſtato fidato da lui, & tutti i Palla Leoni, & così rompendo la fede con un coltello lo ferì nelle ſpalle, delle quali ferite & ſede rotta ſene dolſeno aſſai tutti i Palla Leoni, & raunatoſi inſieme publicamente rifiutorono per conſorte & per parente el detto Andrea, come mancatore di fede, che fu cagione di far la pace fra Pallaleoni & Tobertelli, queſta coſa in tal modo manifeſtamente fatta, di che ne nacque che detto Andrea conſiderato eſſere abbandonato da i parenti, una mattina facendoſi il conſiglio dal populo, ſi veſtì di panno lino nero ad uſo di morto traſferendoſi in quel luogo inginocchiatoſi a pie del nimico con un coltello nudo in mano, quale porſe per la punta lo porſe dicendo, fa hora le vendette tue, veduto queſto il predetto Aſtanuova Tobertelli entrò nella ringhiera, & replicato l'ingiuria fatta maſſime ſotto la ſede, & nella fine del ſuo parlare li perdonò publicamente per l'amor di Dio della Vergine Maria & del beato S. Franceſco, con queſta conditione, che detto Andrea fuſſe tenuto portar l'habito di S. Franceſco del terzo ordine perpetualmente al quale Andrea riſpoſe eſſer parato & contento & coſì allora ſi veſtì facendoſi la pace in quell'inſtante.

Gherardo di Guidarello de' Baratelli da Saminiato rebello & inimico del comune habitante nel caſtello di Moriorо a 26. di Marzo 1318. praticò molti dì con Arrigho de Pallaleoni & Rinaldo di meſſer Roſſo inſieme con il poteſtà di tradire la terra di Moriоro, quella reſtituendo al popolo & comune di Saminiato con queſti patti che gli fuſſe dato per premio Fiorini 400. di puro oro, & coſi convenutoſi inſieme con detti gli promiſero la detta quantità di denari, mandando ad effetto quanto infra loro ſi era trattato. Per la qual coſa il detto Gherardo per fare il trattato doppio, da Piſa ſegretamente fece venire molta gente, quella mettendo in aguato, accioche i Saminiateſi quando veniſſero ad eſſequire l'ordine infra loro fermato a ſalvamento quelli poteſſero ammazzare, & a prigioni pigliare, le quali coſe tutte bene ordinate per detto Gherardo dipoi ſecondo la compoſitione fatta con li Saminiateſi ſalì ſopra la fortezza di Moriоro ſpiegando in quella un certo Pennone con l'arme di Saminiato monſtrando combattere con quelli del caſtello, accioche più preſto veniſſero a Saminiateſi. Ma come piacque a Dio quella coſa fu rivelata al comune di Saminiato, il quale fece che in quel dì neſſuno uſciſſe fuori della terra, & coſi da tanto pericolo furono liberati. Di più ordinorono per publico conſiglio che qualunque perſona deſſe preſo detto Gherardo, ſe fuſſe bandito o ribello, ſi intendeſſe immediate eſſer ribandito con tre compagni, quali ci nominaſſe & habbia per premio dalla camera del comune Fiorini 100. di puro oro, & non volendo eſſer ribandito gliene ſia pagato altri cento in detto luogo, & che ogniuno lo poſſi offendere in perſona o in beni, anchorche pace ſi faceſſe, & che l'abitatione ſua ſia nella chieſa di S. Jacomo, dove ſi facci un ſepolcro da morti.

E Loccheſi con 350. cavalieri vennero per la via di Creti appreſſo a Cerreto Guidi alli 29. di detto, la qual coſa inteſoſi a Fucecchio dov'era altri tanti cavalieri Guelfi, & 500. fanti con li uſciti di Lucca, immediate armatoſi parendo loro eſſer più forti andorono a trovare l'avverſarii in detto luogo, da chi furono aſpettati, dove arrivati, immediate ſi cominciò a far fatti d'arme, & nel combattere ognuna della parte ſi adoperava virilmente, ma pure alla fine con aſtutia, overo come da la ſorte e Ghibellini ruppeno i Guelfi quelli mettendo in fuga, benche la vittoria fuſſe loro aſſai dannoſa, concioſia coſa che vi morì dell'eſſercito molti capitani, de Guelfi vi furono morti m. Tedaldo de' Taſſignani Renuccio degli Opizi di Lucca con dui altri Luccheſi, Leone de' Manardi da Saminiato, & Vanni ſuo fratello, altrimente chiamato Tedeſco; fu prigione Monaldo Oltramontano capitano di queſte gente per il comune di Firenze con dui de' ſuoi rimaſe prigione & tre morti, & generalmente in tutto l'eſſercito Guelfo vi morì 17. cavalieri.

In queſto medeſimo dì i Ghibellini da monte Caſtelli ruppero i Montepoleſi poſti in aguato appreſſo alla Vajana, di là da Caſtel Boſcho otto cavalieri & 60. fanti o più combattendo inſieme, & vedutoſi rotti fuggirono verſo il fiume d'Arno & dall'inimici ſeguitati in quello ſi gettorono dove ne affogò ſette & uno ne preſeno, fra quali affogati fu Amirigho de' Pallaleoni da Saminiato, de fanti a pie. ne furono morti circa a trenta.

Digitized by Google

L'anno dell'incarnatione del Signore 1318. a 12. del meſe di Maggio in nel dì dell'Aſcenſione. In nome dell'Altiſſimo Dio & della Vergine Maria & di tutta la corte del paradiſo fu prima fatta & ſtabilita la pace nella città di Napoli per le mani della maeſtà del re Roberto fra i Piſani & Luccheſi da una parte, Fiorentini, Saneſi, Piſtoleſi, Saminiateſi, & tutti gli altri Guelfi di Toſcana dall'altra parte, con più patti & conditione infra di loro, che per non eſſere bene informato non gli ſcrivo tutti, ma ſolo per eſſer certificato de' patti Saminiateſi quelli narrerò che furono in queſta forma e prima.

E Piſani promeſſeno & ſi obbligorono infra 50. dì reſtituire al comune di Saminiato x. terre o vero fortezze al preſente ritenute per i ribelli & Ghibellini di dette terre a loro petitione, le quali ſono queſte. Morioro, Valtoniviſi, Grumolo, Bucciano, Agliati, Camugliori, Stebbio, la Torre a S. Romano, Montalio & Camporena, ſalvoche la guardia di detta Camporena debba rimanere libera & eſpedita alli heredi di Tebaldo de' Mangiadori, niente di manco s'intenda eſſer del diſtretto di Saminiato & di quella juriſditione obligata fare le fationi reali & perſonali, com'è conſueta ſempre è fatta la reſtitutione di dette terre, i Guelfi promiſero & obligoronſi rimettere tutti li uſciti Ghibellini, & ribandire ancora tutti i ribelli ancor Piſani come Luccheſi, che per cagione della guerra fuſſero ſtati sbanditi, reſtituendo ciaſcuno nelle caſe & poſſeſſioni loro. Dando a detti Ghibellini la metà delli offitii & benefitii come inanti la guerra erano conſueti di havere ſalvo che il comune di Saminiato 70. huomini per otto meſi di detti uſciti, & che ancora alli offitiali che venghano di fuori in Saminiato i Ghibellini non vi ſi intervenghino a eleggierli, & riſervandoſi la guardia di tutta la terra.

Et Piſani & rebelli di Saminiato a 24. di Novembre di detto anno renderono le terre & fortezze a Saminiateſi, come ne' patti della pace fatta a Napoli ſi conteneva ancora che fuſſe paſſato il termine promeſſo, pure par ſtar in pace di nuovo ſe ne fece contratto confermando el primo remettendo & annullando la pena a detti Piſani & a ribelli, le quali terre rihavute, & per la parte Guelfa riformate infra pochi dì il comune di Saminiato fece disfar tutte le fortezze d'eſſe terre rimettendo dipoi a 20 di detto meſe tutti li Ghibellini con quelli patti & conditioni narrate di ſopra, eccetto che i 70. ſoſpetti quali furono confinati come ſi contiene.

NICOLAI S. R. E. CARDINAL. ARAGONII NUNCUPATI

Tractatus de Juriſditione Eccleſiæ ſuper Regnum Apuliæ, & Siciliæ, in quo oſtenditur quadrupliciter ad ipſam ſolam Eccleſiam pertinere.

Titulus I.

Extractus ex ejus Collectan. in Ms. Cod. Capitul. S. Martini Lucenſ.

QUæſtio movetur ab aliquibus, quo titulo ab Eccleſia Regnum Siciliæ, & Apuliæ poſſidetur; itaque Imperator nullum jus habet ibidem. Super qua quotidie quæſtione clare reſponderi non poteſt, niſi primo habita notitia hiſtoriarum, & aliquorum jurium, quæ de hac materia faciunt mentionem, præter acta, & geſta, quæ in Archiviis, ſive regiſtro Eccleſiæ reperiri deberent. Primo nanque antiquæ hiſtoriæ referunt, ut Titus Livius, & Orogius ſcribunt, quod Inſula Siciliæ manualis Romani Imperii fuit; pro qua præcipue tota pugna ſcribitur fuiſſe inter Romanos, & Carthagineuſes, unde & Carthago ultimo fuit deſtructa. Secunda vero Campania, quæ hodie Terra laboris dicitur, ubi eſt Capua, & Neapolis. Item Apulia manuales fuerunt, pro quibus terris tum manualibus longa fuit concertatio inter Annibalem, & Romanos, ut dictæ hiſtoriæ referunt. Conſtantinus ergo quando contulit Imperium Beato Silveſtro, ſive Imperio ceſſit, ſic contulit ſive ceſſit, ut ipſe Imperator habebat. Et quia iſta erant manualia, manualiter contulit Eccleſiæ, quia ſine communi juriſdictione Imperii, ſed de mera camera Imperatoris, ut contingit de omnibus Regibus, qui habent ſpecialia, quæ ſunt præter juriſdictionem communem Regni. Sicut ergo Imperator non poteſt ſe intromittere de urbe, quia hoc Conſtantinus vetat, in c. *Conſtantinus* diſt. XCVI; item nec de Patrimonio, quia ſunt manualia Eccleſiæ, ut patet LXIII. diſt. c. *tibi*. ubi eſt forma juramenti Imperatoris, ſicut forma juramenti Epiſcopi traditur ex. *de jurejurando* c. *ego*. Ita nec de Regno Apuliæ, quia manuale eſt Eccleſiæ. Et inde forte fuit motus Innocentius IV. in fine illius decretalis, in qua depoſuit Fredericum, de qua infra III. titulo dicetur quod dictum Regnum eſt ſpeciale patrimonium B. Petri. Et ex eadem ratione Inſulæ dicuntur Eccleſiæ, quia peculiares erant Imperii. Unde ad ipſam tanquam carceres damnati mittebantur, ut de Sardinia, & Corſica patet per omnes hiſtoriarum Scriptores, & de quibuſdam Inſulis maris Pontici, ad quas miſſus fuit Beatus Clemens tanquam damnatus propter nomen Chriſti. Invenitur etiam in geſtis B. Silveſtri, quod Conſtantinus ob reverentiam matris ſuæ, donavit Eccleſiæ ſpecialiter inſulam Sardiniæ, & Siciliæ, quam Meſſanenſem vocat hiſtoria. Item Capuæ ædificavit Eccleſiam BB. Petri, & Pauli in ſignum ſubjectionis. Hæc autem Civitas, ut Titus ſcribit, fuit antiquitus caput ipſius regionis, unde refert idem hiſtoriarum auctor in ſecunda decade, quod ipſi Capuani poſt longum certamen cum Romanis petiverunt ab Annibale amicitiam & Societatem, contra morem ſui faſtus aſſurrexit ad reddendas gratias ſingulares. De hac etiam materia habetur dicto capite *Ego Ludovicus*, ubi terræ multæ ſpecificantur, quæ manuales ſunt Eccleſiæ, & in quibus Imperator nihil habet facere quod ad juriſditionem pertineat.

Secundus Titulus.

Secundus Titulus unde Eccleſia poſſidet Regnum Siciliæ, & Apuliæ eſt, quia Carolus Magnus conquiſivit illam terram occupatam a Saracenis, ſive quando ivit ultra mare, ut in geſtis ejus habetur, ſive quando venit in adiutorium Eccleſiæ contra Deſiderium Regem Longobardorum, cui Ducatum Beneventanum abſtulit, & donavit Eccleſiæ; item Ducatum Spoletanum, ut geſta ſua referunt, & Martinus Polonus, & ad hoc hodie poſſidet. Simile fuit de Sicilia, & Apulia, ut hiſtoriae Romanorum tradunt; unde in quadam Eccleſia prope S. Petrum, quae edificata fuit a Carolo, eſt unum Epitaphium ſculptum in marmore. *Hic jacet N. princeps Caroli Magni, qui mortuus fuit in Sicilia, quando dictus Carolus cepit eam a Saracenis, & Apuliam, & donavit Eccleſia*, quod fuit circa an. D..... ut patet in Gloſa *ſuper venerabile*.

Ter-

Digitized by Google

Tertius Titulus.

Tertius Titulus fuit ratione Roberti Guiſcardi, de quo ſcribit Ricardus Monachus Cluniacenſis, optimus hiſtoriarum ſcriptor, qui fuit ſimplex miles de Normannio; ſed durum videtur credere, quod non fuit Princeps, qui tot magnalia fecit, de quibus alibi. Hic ergo ut idem ſcribit, Apuliam, & Calabriam devicit de manu Græcorum, ut aliæ Hiſtoriæ dicunt, magnaque fecit contra exteras nationes. Inſulam etiam Siciliæ de manu Iſmaelitarum, hoc eſt Saracenorum occupat. Ab inde; volens perpetuare ſuum dominium, conſiderans forte ſuorum antecesſorum factam donationem, de terris conquiſitis ab hoſtibus libere Nicolao Papae II. de dictis terris fidelitatem jurat, & ab Eccleſia recognoſcit, ut ſcribit Archiepiſcopus (*a*) Creſentinus de Calabria, & ligius ejus homo factus eſt; in quo caſu quis abſolvitur a jure Imperii; unde in Gloſa ſuper cap. *Adrianus* diſt. LXIII. dicit quod Hiſpani non ſubiiciuntur Imperio, quia regna ſua eruerunt de manu hoſtium, & hoc certe rationabile jure gentium videtur; quod quidem factum fuit an. D. MLX. Et attendendum hic quod hoc tempore Henricus Imperator III. fecit in Eccleſia Schiſma, unde in contemtum Gregorii Papæ VII. fecit fieri quendam Papam nomine Guibertum, qui vocatus eſt Clemens; & cum ſuo Antipapa venit Romam ipſumque conſecrari mandavit, & ab ipſo Imperialem coronam recepit, incluſo Gregorio in Caſtro S. Angeli, ut Martinus ſcribit. Sed Robertus Guiſcardi venit contra dictum Henricum cum exercitu ſuo ſicut verus vaſallus Eccleſiae, & fugavit Imperatorem de urbe cum ſuo Antipapa; Gregorium vero in ſua ſede reſtituit, ut Riccardus dicit & Martinus. Hic Guibertus erat Archiepiſcopus Ravennas, cui conſenſerant omnes Epiſcopi Lombardiae; quod factum fuit anno Domini MLXXXV. Anno Domini MLXXXIX, ut ſcribit Coſentinus, Vrbano Papæ, celebrato concilio Melfiae de Apulia, Dux Apuliae, filius Roberti, patre mortuo, fidelitatem jurat; imo plus dicit, quod ligius ejus homo factus eſt, hoc eſt quod ex alio Domino non dependeat, puta Imperatore; & eodem modo pater fecerat, ut ſupra dictum eſt; & ambo juramentum faciunt ſub vexillo.

(a) ſic forte Coſentinus.

Anno Domini MCXXV. Rogerius filius Rogerij fratris Roberti Viſcardi fidelitatem jurat & homagium facit Honorio ſecundo, ut ſcribit Martinus pro ducatu Apuliae. Quomodo autem hoc fit digresſione indiget ſed compendioſa. Robertus enim Guiſcardi unum fratrem habuit qui vocabatur Rogerius: & quia ambo devicerant Apuliam & Siciliam, Robertus dedit in partem Rogerio Siciliam & ipſe retinuit Apuliam, quam extendit a Rhegio uſque Cipanum ſub nomine ducatus Apuliae. Procesſu vero temporis mortui ſunt omnes de ſtipite ſive de linea recta Roberti. Unica ſucceſſio debebatur Rogerio jam dicto filio fratris Roberti; & quia de hoc erat quaeſtio ſraudolenta inter barones, vocato dicto Rogerio apud Aquilam, dictus Honorius de Ducatu Apuliae inveſtivit de Regno Siciliae. Ipſe vero fidelitatem jurat dicto Pontifici & homagium facit; haec omnia habentur partim ex Martino, partim ex Richardo, partim vero ex hiſtoriis Coſentini. Anno autem MCXL. Innocentius Papa ſecundus coronat Imperatorem Lotharium, poſt coronationem autem petiit adiutorium ab ipſo contra Rogerium, ut Martinus ſcribit, qui eidem Innocentio rebellaverat, & ſavebat Petro Leonis qui ſe fecit antipapam, de quo magnae ſunt hiſtoriae. Unde Lotharius Imperator exercitum congregat contra dictum Rogerium, & vadit cum dicto Innocentio uſque in Apuliam; indeque expulſus fuit Rogerius in Siciliam. Dictus autem Innocentius privat dictum Rogerium ducatu Apuliae, & contulit cuidam Comiti qui vocabatur Romanus; ſed poſtea Rogerius veniens ad mandata Papae reſtitutus eſt. De hoc etiam Rogerio natus Gulielmus, Rex ille famoſus ut idem Coſentinus Archiepiſcopus in Calabria ſcribit, qui bis dicitur fidelitatem juraſſe & feciſſe homagium; primo Hadriano, qui Fredericum primum dictum Barbaroſſa coronavit in Imperatorem, & fuit Anglius, ut Martinus ſcribit, anno videlicet Domini MCLVIII. Coſentinus tamen dicit de Paſchaſio, ſed forte vitium eſt ſcriptoris in nomine Papæ, qui nimis retrocedit in tempore. Secundo fecit homagium Alexandro tertio; cum enim rediret de Francia, alias de Venetiis, pace facta cum Fredericio ſuperius memorato, veniens per mare occurrit ei Gulielmus, & cum honore ipſum Meſſanam deducit anno videlicet MCLXXVI. ut Martinus ſcribit; & poſt hoc, ad majorem ſolemnitatem honoris, eidem juramentum fidelitatis renovat & homagium. Hic autem Gulielmus famoſiſſimus Princeps fuit, & longo tempore in magna proſperitate & pace vixit; anno vero vitae ſuae LX. anno vero Domini MCLXXVII. moritur. Reliquit autem unam filiam legitimam nomine Conſtantiam, & unum filium naturalem nomine Tancredum. Hanc autem hiſtoriam diverſimode referunt; ſed iſtud tenendum ad praeſens, in quo omnes concordant, quod Henricus VI. filius Frederici Barbaroſſa in Imperatorem electus coronatur ab Urbano tertio; alij dicunt a Cæleſtino anno Domini MCLXXXIX. Hic poſt coronam matrimonium contrahit cum filia Regis Gulielmi, domina Conſtantia, Baronibus mediis. Inde evadens in Siciliam totum genus regium extirpat, propter quam cauſam ab Eccleſia excommunicatur; quia contra ſuum juramentum fecit, de obſervando videlicet jura Eccleſiæ illæſa in perſonis, & in rebus: require diſt. 63. cap. *tibi*. Domino tunc Innocentio III. in ſede Petri exiſtente. Imponitur etiam eidem quod Prælatos male tractaverit, ut ſcribit Martinus.

An. D. MCXCII de Domina Conſtantia filius naſcitur ex Henrico jam dicto, vocaturque Fredericus II. A. D. MCXCVII. Henricus moritur, nec invenitur reconciliatus Eccleſiae, propter quam cauſam Eccleſia contra domum Henrici provocatur ſive genus, quod vocatur de Suilſa; quod oſtenditur in electione ſequenti, & tradunt hiſtoriae, & ex decretali apparet Ex. de *electionibus*. *Venerabilem*, in qua fit mentio poſt mortem ipſius Henrici ex duobus electis in Imperatorem, & in magna diſcordia, ut hiſtoriae referunt, & effectus poſtea comprobavit. Unus fuit Dux Saxoniae qui vocatus eſt Otto. Alius autem frater dicti Henrici, qui erat Dux in tota Tuſcia conſtitutus per Fratrem videlicet Fredericum I. dictum Barbaroſſa, ut hiſtoriae referunt Germanorum, & Tuſcorum, dictus Philippus. Quomodo autem Innocentius III. in dicta Decretali ſe opponens Philippo, & Ottoni faveat, ſatis patet. Et hoc in deteſtationem generis Henrici, &, quod plus eſt, ex iſto favore Principes Alemanniae, & Amici Ottonis ſub quadam pace ſimulata ipſum Philippum occiderunt, ut hiſtoriae memoratæ tradunt, & Martinus refert. Unde Otto ultimo aſſumitur, confirmatur, & coronatur anno videlicet MCCX. per dictum Innocentium ſolito more ſub juramento de conſervando Eccleſiam in ſuo jure, & honore. Sed poſt haec de iis ad duos vel tres annos nihil obſervat, intrans contra voluntatem Eccleſiae Regnum Apuliae, ut Martinus, & Coſentinus tradunt, & magnam partem regni Dominae Conſtantiae, & Frederico filio adhuc puerulo aufert, propter quam cauſam ipſum Ottonem Dominus Innocentius excommunicavit. Deinde ab Imperio deponitur A. D. MCCXIII. Anno autem MCCXV. Innocentius moritur, & ſuccedit Honorius tertius, qui probus homo fuit; unde videns contemptum Eccleſiae in Ottone ipſo vivente, ex mandato Papae Principes Alemanniae alium eligunt, videlicet Fredericum ſecundum Regem Siciliae ratione matris; & quia mater ipſum nutriverat in amore & devotione Eccleſiae, conſiderans Honorius fidelitatem avi, videlicet Gulielmi Regis, glorioſitatem matris, videlicet Dominae Conſtantiae, ac devotionem pueri, dictam electionem approbat & confirmat. &

An.

An. D. MCCXX in Baſilica S. Petri cum multa devotione, ac maxima ſolemnitate coronatur, eo tunc exiſtente annorum XXVII. Proceſſu temporis qualiter iſte ad Eccleſiam ſe habuerit, & qualiter depoſitus, legatur Concilium Lugdunenſe celebratum ſub Innocentio IV. Item decretalis ibidem conflata contra dictum Fredericum quae habetur in VI *de ſent. & re Judic.* cap. *Sacro* & infra *Apoſtolicæ*, ubi quatuor cauſae ponuntur depoſitionis ab Imperio, & privationis Regnorum Jeroſolymitani, & Siciliae. Una fuit perjurii, quia non ſervaverat Juramentum, quod Eccleſiae fecerat tam de Imperio, quam Regno, ſive de ſolo Regno Siciliae. Secunda fuit Sacrilegii, quia fecit capi Cardinales, & alios Prælatos in mari prope portum Piſanum, venientes ad Concilium. Tertia, quia notatus de haereſi. Quarta, quia undecim annis non ſolvit cenſum de Regno Siciliae, quod ab Eccleſia tenebat in feudum, quod idem Innocentius IV. dicit ibidem eſſe Speciale Patrimonium B. Petri. Unde in fine decretalis dicit quod de praefato Regno Siciliae providere curabit, quia ad Eccleſiam eſt ex delicto devolutum ex cauſis ſuperius aſſignatis. Haec autem ſententia lata fuit A. D. MCCXLV. unde Fredericus ſupervixit poſt haec quinque annos, quia in quinquageſimo anno moritur, & mala morte, eo quia ſuffocatus cum cervicali dum laboraret febre continua a Manfredo Filio ſuo non legitimo, ut hiſtoriae tradunt. Et attende quia poſt depoſitionem multa infortunia acciderunt ei quia primo, filium ſuum Henricum primogenitum, & Regem Alemanniae accuſatum ſibi quod faveret Eccleſiae, fecit in ſquallido carcere mori, & hoc in XLVI. anno. In XLVII. fuit devictus, & fugatus, vituperialiter a Legato, & Parmienſi, ubi perdidit ſuam totam Cameram; item pluſquam decemmillia hominum inter captos, & occiſos. Eodem anno Lucani expulerunt Palaviſinum ex Garfagnana, qui erat ibi Dominus per Imperatorem. In quadrageſimo nono fuit captus alius filius ejus a Bononienſibus, qui vocatus eſt Rex Oviſius, & in carcere mortuus. Et eodem anno occiſus Banacurſus de Padulle a Lucanis & eorum Amicis, quem Imperator contra eos miſerat in Garfagnanam praefatam. In L. autem mortuus eſt in eodem anno, quo jam dictum eſt.

A. D. MCCLI. Rex Conradus filius Frederici ex uxore Ultramarina, poſt mortem patris, cum exercitu intravit Apuliam, quamvis nullum jus haberet, quia a jure ſuo ceciderat propter patrem; & in ſequenti anno moritur venenatus a Manfredo, fratre ſuo, qui tunc erat Princeps Tarentinus poſt mortem Conradi. A. D. MCCLIII. Innocentius IV. vadit Neapolim cum exercitu contra Manfredum ad recuperandum regnum, & diſponendum de ipſo; ſed Manfredus cum ſuis amicis parat ſe ad reſiſtendum, & ut majorem favorem haberet in Regno, aſſumit curam, & tutelam Corradini filii Regis Corradi, qui erat cum matre in Theutonia; ſed in iſto medio, hoc eſt eodem anno, moritur Innocentius IIII. apud Neapolim, & ibi ſepultus in majori Eccleſia; & ſic ſua defraudatur intentione. Tunc Manfredus majorem aſſumit audaciam ad ſuum dominium dilatandum, & cum Saracenis de Nuceria, & aliis Chriſtianis malis, & rebellibus Eccleſiæ ſuum augmentat dominium. Innocentio igitur Alexander IIII. ſuccedit. Hic Campanus fuit, qui exercitum congregat contra Manfredum; ſed non prævalet, immo ſuccumbit. Tunc Manfredus volens magis multiplicare ſuum dominium, ac firmare, ſimulata morte Corradini cum favore Baronum, quos ipſe creaverat, & excluſis veris Baronibus, coronam Regni aſſumis, anno videlicet MCCLV. & Rex Apuliæ nominatur. Tunc Alexander ipſum excommunicat, ſicut gravius dici poteſt, & ſub eadem pœna præcepit, quod nullus vocaret ipſum Regem; ſed cum toto iſto non proficit Alexander; ſuo enim theſauro ſuaque ſapientia totam Lombardiam, & omnes Ghibellinos de Tuſcia ad ſuam trahit amicitiam contra Eccleſiam. Anno Domini MCCLX. magnam mittit militiam Theutonicorum cum Ghibellinis contra Florentinos & Lucanos, quia fovebant partem Eccleſiæ, & apud Senas devicti ſunt Florentini & Lucani. Eo tempore moritur Alexander & ſuccedit Urbanus IV. hic Gallicus erat, qui videns quod Eccleſia totaliter ſuccumbebat in ſe & ſuis ſequacibus, cum conſenſu fratrum ſuorum Carolum comitem Provinciæ in ſuum auxilium vocat, fratrem Regis Franciæ, & Comitis Tholoſani, quem Regem conſtituit in Apulia & Sicilia, anno Domini MCCLXIV. Hic jurat fidelitatem Eccleſiæ & vaſſallum ſe facit eo modo & forma qua Rex Guilielmus, de quo mentio facta eſt ſupra, promittens Regnum regere & gubernare ſecundum leges & inſtituta prædicti Regis nunc nominati. Anno autem LXV. Carolus venit in Italiam cum militia Gallicana & comitatu Provinciæ, vadit contra Manfredum, & ipſum vincit, & in bello occidit, totumque exercitum Theutonicorum amminiculum deducit; ſicque Eccleſiam in libertatem ſuam deponit, totumque Regnum pacifice poſſidet, reſtitutis principibus in ſuis gradibus. Anno autem Domini MCCLXIX. venis Corradinus filius Regis Corradi contra Regem Carolum, aſſerens dictum Regnum ad ſe pertinere; ſed Rex Carolus cum favore Eccleſiæ & in mandato pugnat contra ipſum, & ipſum in bello devincit, ac poſtea captum ipſum decapitari mandavit. Patet igitur ex jam dictis quale jus obtinet Eccleſia in Regno Apuliæ, & quod Imperator nullum jus habet ibidem. Ex tribus titulis allatis reſtat quartum introducere, quamvis ſufficiant ſupradicti.

Quartus Titulus.

Quartus titulus, unde Eccleſia Apuliae merum habet dominium, eſt ratione poteſtatis & auctoritatis. Duplici enim ratione competit ſibi praeeminentia ſuper omne dominium: una provenit è jure divino, quia Summus Pontifex illius vices gerit, qui dicit Matthæi ultimo. *Data eſt mihi omnis poteſtas in Cælo & in terra*, quod ad humanitatem refert Beatus Joannes ibidem, quam auctoritatem accepimus ex quadruplici cauſa; in poteſtate tradita Petro contenta cum dixit: *tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*. Petrus enim a petra, quæ eſt Chriſtus, originem traxit, ut ſacri Doctores exponunt, Hilarius & Auguſtinus, in quo & Petri inſinuatur potentia ex ipſa nominis participatione cum Chriſto; & hoc idem plane traditur di. XXI. §. *de ceteris* in fi. Secunda clauſula attenditur ex dominii fortitudine cum ſubditur in auctoritate. *Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. Portæ enim inferi dicuntur omnes Tyranni, omnes Schiſmatici, & omnes rebelles Eccleſiae, quibus ſemper male ceſſit non obediendo, nec deferendo eidem. Tales enim merito portae inferi appellantur, quia ad ipſos omnes ſcelerati concurrunt, ſed ultimo non praevalent; quin potius ſecundum merita ſuam reportant mercedem, ut patet manifeſtè in progenie Frederici, quia omnes mala morte perierunt, & ipſe inter primos. Tertia clauſula accipitur ex dominij amplitudine cum ſubditur. *Et tibi dabo claves Regni Cælorum*. Ceteri enim Apoſtoli determinatas habuerunt regiones, ut apparet ex eorum geſtis, quia beatus Mathæus in Ethyopia, beatus Andreas in Achaja, beatus Joannes Evangeliſta in minori Aſia, & ſic de ſimilibus. Unde & Epiſcopi, qui vices gerunt Apoſtolorum, ut patet diſtinctione XXI. cap. *in novo*, ſuas habent diſtinctas Dioceſes; ſed beatus Petrus in Oriente, in Antiochia, in Septentrione, & in Ponto, Galatia & Bithinia, quibus tamquam filiis per ipſum converſis ſuam direxit Eccleſiam; item in meridie ut in Ægypto, quos per Marcum diſcipulum ſuum ſuo Evangelio illuſtravit; item in Occidente ſicut in Urbe Romana, ubi XXV. ſedit annis, non carens myſterio, quia ſicut Domini urbis totum gubernant orbem, ſic & beatus Petrus generali pontificio reſpectu fidelium potiretur. Hæc autem accepimus cum Dominus dicit

Tibi

Digitized by Google

Tibi dabo claves Regni Cælorum, non dixit *clavem*, quaſi determinatam haberet provinciam; ſed *claves*, ad deſignandum ſui dominij ſive poteſtatis ſuæ univerſalitatem. Et hanc rationem tangit decretum præſatum XXI. diſt. §. *de certis* circa finem. Ubi dicitur quod Petrum in ſummum Sacerdotem allegit Dominus, dum ei pro omnibus, & prae omnibus claves Regni Cælorum tribuit. Quarta præeminentiæ dominij & poteſtatis Petri ſuorumque ſucceſſorum attendunt in ultima clauſula, cum ſubinſertur. *Et quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in Cœlis*; ubi accipitur in Petro ſui dominii plenitudo. Quamvis enim Dominus Petro cum aliis Apoſtolis auctoritatem ligandi atque ſolvendi dederit; eidem tamen ſingulariter tribuit bis; ſemel hic, & ſecundo quando ipſum Dominus ter requiſivit, Jo. ult. *Simon*, inquit, *Joannis diligis me plus his? paſce oves meas &c.* ubi magnorum eſt opinio quod in hoc loco facta eſt per Dominum Petro ſingulariter commiſſio ſui gregis, ſic ergo eminentia dominii Petri & poteſtatis, ſuorumque ſucceſſorum, ſine reſpectu aliorum Praelatorum, ſine reſpectu Principum, quia praeeminet univerſis. Ergo ſuum erit ex cauſa de aliis regiminibus diſponere; ſed praecipue ratione delicti; & hoc habet locum in omni principatu ſive regali ſive imperiali, ſicut patet de iis quæ ſcribit Innocentius tertius, Regi Franciæ in ca. *novit* Extrav. *de Jud.* item ex iis quae ſcribit Imperatori Conſtantinopolitano in *Ca. ſolitæ* extrav. *de majorit. & obedi.* item ex iis quæ ſcribit Gelaſius Papa Anaſtaſio Imperatori, ut patet diſt. XCVI. cap. II. Sed de facto invenimus & vidimus quantum ad Reges Franciae tempore Zachariae Papae, qui Regem Franciae depoſuit, & Pipinum inſtituit, ut patet XV. quaeſt. VI. *alius*. Ubi eſt relatio Gelaſii ad Anaſtaſium Imperatorem, qui poſſet ipſum deponere ab imperio, ſicut Zacharias Papa depoſuit Regem Francorum, quod fuit anno DCCXVI. & haec relatio Bartholomæi in caſibus. Quid autem fuit factum de Regno Franciae tempore Ugonis Capeth, ducis Aureliaņenſis, qualiter Regnum uſurpavit deficiente ſtipite Caroli Magni, ſed ad petitionem baronum propter meliorem ſtatum Regni fuit ſibi confirmatum per Papam, legantur geſta Gallicorum, de cujus vera genealogia deſcendunt Reges moderni, quae fuit quaſi eodem tempore, quo genus Caroli defecit in imperium, anno domini DCCCC ut hiſtoriae tradunt. Item in MCCXXIV Rex Portugalliae, de mandato Papae & petitione baronum, quia ſtultus erat, & regnum ſub ipſo peribat, a regno deponitur, & frater ſuus Alfonſus, qui erat Comes Boloni enſis in adminiſtratione regni in Francia aſſumitur, ut patet extravaganti de *ſupplem. negl. praela.* in VI. Cap. *grandi*. Item anno domini MCCLXXXIII Petrus Aragonenſis Regno privatur per Martinum Papam, quia terras Eccleſiae hoc eſt Siciliam invaſit, & ipſam rebellar fecit.

De Imperatoribus ſatis eſt manifeſtum de duobus primis ſuperius nominatis. Apparet etiam de alio, videlicet Henrico tertio, quia Gregorius octavus eo quod ſibi ſchiſma procuraſſet circa annum Domini MCCLXXVI ipſum excommunicavit & depoſuit, ac omnes Principes a juramento fidelitatis abſolvit ut Martinus ſcribit; & eo vivente alius fuit electus. Patet igitur auctoritas ſive poteſtas Summi Pontificis ex jure divino ſuper omnes principes ratione delicti. Sed eſt aliud jus acquiſitum Eccleſiae per collationem ſive ceſſionem Conſtantini, de quo dictum eſt ſupra in primo titulo, quod poſitivum appellamus, licet ad dominium reduci poſſit, & ex hoc incumbit ſibi proviſio & gubernatio totius imperij, ſicut cujuslibet Regis ſui regni; unde ſicut reges poſſunt in ſuo regno propter rationem delicti, aliquid immutare vel exigere, ubi incumbit utilitas ſui regni evidenter, quod alias non licet, puta de talliis imponendis, & aliquibus alijs gravaminibus ſui populi ſive ſuorum ſubditorum; quod ſi aliter fiat condemnantur per ſententiam Auguſtini de verbis domini, & eſt cap. XXIII. q. II. c. *militare*, circa finem, quia ſuis tributis vel vectigalibus debent eſſe contenti; aliter autem non rectores ſed raptores vocantur. Secundum igitur hanc conſiderationem cum gubernatio Imperij ex Summo Pontifice dependeat; ex collatione eidem facta, pertinet ad ipſum & ordinare & diſponere quantum judicat magis expedire favori Eccleſiae & utilitati populi Chriſtiani. Et ſic non pertractat jura Imperij contra aliquem Imperatorem ſolum ratione delicti, ſed prout magis valeat expedire utilitati Eccleſiae & paci totius populi catholici & fidelis. Et inde eſt quod ſæpe per Summos Pontifices invenimus circa ſtatum Imperij aliquod immutatum. Interdum enim reperitur Summos Pontifices uſos fuiſſe hac proviſione, quia Imperatores negligentes erant in defenſione Eccleſiarum; ſicut in illa decretali patet extravagante de *electione cap. venerabilem* ubi Gloſſa dicit, quod quia Imperatores Conſtantinopolitani requiſiti non juvabant Eccleſiam contra Longobardos, Stephanus papa II. natione Romanus, tranſtulit Imperium ad Carolum Magnum, qui fuerat filius Pipini, quem Zacharias praedeceſſor ſubſtituerat Lodovico Regi Francorum, & tranſlatio illa facta eſt anno domini DCCLVI. Et attende hic, quia geſta Caroli quorum auctor Amonius dicunt hic quod Stephanus depoſuit, decretum vero dicit de Zacharia, quorum utrumque eſſe potuit, quia Zacharias anteceſſor Stephani judicavit ipſum eſſe deponendum; ſed Stephanus ſucceſſor executus eſt. Hic autem Carolus a Leone Papa in Imperatorem eſt coronatus, ut geſta Francorum dicunt, & ipſe Richardus Monachus narrat. Et attende hic quis de tribus Summis Pontificibus invenitur, ipſos videlicet circa ipſum principem aliquam novitatem in Imperio & ordinationem feciſſe. Primus enim, videlicet Stephanus II. qui praeceſſit Adrianum & Leonem, providit de transferendo Imperium, ut Gloſſa Bernardi dicit, & ipſe Innocentius in decretali memorata, ſed Pontificis nomen non ſpecificat. Secundo Adrianus contra Filium Aiſtulphi, de quo loquitur dicta Gloſſa; qui ſilius vocabatur Deſiderius, Carolum Magnum advocat, qui venit cum exercitu magno & dictum Deſiderium expugnat, ipſum obſidet in Papia & capit, ac victum ducit in Franciam; propter quam cauſam Adrianus, convocato conſilio centum quinquaginta quinque Epiſcoporum, eidem data eſt dignitas Patriarchatus, praeter alia quae pertinent ad eccleſiaſticam dignitatem, quæ magna fuerunt, & ibidem patet; & hoc totum habetur diſt. LXIII. decreti cap. *Adrianus*. Secundo, poſt haec vero Leo III. vexatus eſt a Romanis, de qua vexatione diverſi deſcribunt hiſtoriarum auctores; propter hoc ivit in Franciam ad Carolum Magnum, ab ipſo petens auxilium; Carolus autem congregat exercitum & cum Leone Romam profectus eſt, & exterminans perſecutores Leonis. ipſum in ſua ſede repoſuit, ut geſta Caroli referunt. Reſtituto igitur in ſuo honore, extirpatis malignis, Papa Leo in die Natalis Domini in Baſilica S. Petri Carolum in Imperatorem coronat, & Imperiali ipſum veſte circumdat; tunc, ut ſcribit Bernardus, ab univerſo populo eſt acclamatum. *Carolo Auguſto a Deo coronato, magno & pacifico Romanorum Imperatori, vita & victoria.* Et hoc idem geſta Francorum tradunt. Quantum autem roboris habuerit quod factum eſt per dictos Pontifices patet, quia illud genus Imperium obtinuit per ſucceſſionem uſque in ſeptem generationes, quod fuit ſpatium temporis annorum centum & ultra, ſi attendimus ad ipſorum catalogum; nec defeciſſent niſi quia dictum genus defecit: hoc accidit quia ultimus vilis homo fuit, videlicet Dominus Arnulphus qui perſecutor fuit Eccleſiae, ut Martinus ſcribit & Coſentinus. Eo autem tempore inſurrexit quidam Lombardus, nomine Berengarius; hic ergo pugnavit cum Ludovico filio Arnolphi, qui benedictionem imperialem nondum habuerat, & devicit eum, & cepit, quem mutilari fecit apud Veronam: & ſic genus Caroli defecit. Dominante autem

tem

Digitized by Google

tem Berengario in Italia tunc etiam Eccleſia vacillabat in Paſtore, quia malus homo erat, & quædam vilia de ipſo hiſtoriae referunt, vocatus Joannes filius Alberti, magni principis de urbe; tunc Cardinales communi concordia ut Hiſtoriae tradunt, ſed praecipue Martinus & Richardus, Cremonenſis Epiſcopus, Magnus hiſtoriarum ſcriptor, anno videlicet CMLV. a nativitate Domini, ſcripſerunt Othoni, Duci Saxoniae, de quo referunt hiſtoriae Germanorum quod fuit vir magnae potentiae, quia tunc Saxonia diviſa non erat. Item vir fuit multum zelans pro fide Catholica, & revetens ad Romanam Eccleſiam, unde ſtatim parat ſe ad veniendum cum magno exercitu Germanorum; & primo in Lombardia devicit Berengarium, & occidit in bello. Quædam autem hiſtoriae dicunt, quod non occidit, ſed captivavit. Veniens quoque Romam conſilio Cardinalium videns Papam incorrigibilem, primo monitum & induratum, cogit ipſum, incluſum in Caſtro Sancti Angeli renuntiare, factuſque eſt Leo Papa octavus. Hic autem Leo conſiderans beneficium collatum Eccleſiae per Ottonem, cum de Berengario tyranno qui vexabat Eccleſiam, tum de reformatione per ipſum, eaſdem dignitates eidem conceſſit, quas Carolo contulerat Adrianus. Synodo congregata Clero & Romano populo ut patet diſt. 63. cap. *in Synodo*, inſuper & ipſum Imperatorem conſtituit, nulla praecedente electione, quia poſtea a quadraginta annis inſtituta fuit. Et ſic hic facta eſt translatio imperii a Gallicis in Germanos. Quid autem Gloſſa ſuper hoc capitulum dicat, videant qui contendunt de ordinatione Papae & diſpoſitione imperij. Sed quid ſit de facto, iſtud fuit quod habuerunt pater & filius & nepos per ſucceſſionem, ut omnes hiſtoriæ tradunt, hoc eſt Otto primus Otto ſecundus Otto tertius; & hoc ex proviſione & ordinatione Eccleſiae Romanae propter ipſorum merita bonitatis & fidelitatis ad Apoſtolicam ſedem; unde quantae fuerit devotionis ad ipſam Otto ſecundus, patet ex eadem diſt. can. *tibi Domino*. Item quia pluries de Germania Romam venerunt ad vindicandum injurias Eccleſiæ, non ad dominandum, ut hiſtoriæ tradunt. Patet igitur diſpoſitionem Summi Pontificis circa ipſos tres Imperatores fuiſſe legitimam, quia pro bonis univerſalis Eccleſiæ, atque ſummo Hierarcha, ideſt Summo Pontifice, quem ſic vocat Dionyſius, in Eccleſia Hierarcha principaliter debet intendere; quia ſua intereſt, non tantum ex collatione ſibi facta Imperii, quantum ex ſtatus præeminentia, quoniam ille Innocentius III. in cap. *Solitæ*, ſuperius allato, ſatis declarat, de quo grandis eſt ſermo, ſed ad præſens dicta ſufficiant. Unde in Gloſſa ſuper dictum cap. dicitur, *quia patet quanta ſit poteſtas Summi Pontificis ſuper Imperium*; conſideratis videlicet iis, quæ Leo Papa conceſſit Ottoni I. in capit. *in Synodo*. Poſt hæc autem mortuo Ottone III. ſine filiis, Gregorius V. natione Theutonicus, & de parentela Ottonis in Summum Pontificem aſſumitur; cujus tempore poſt mortem dicti Ottonis, Electores inſtituuntur ſeptem Principes Theutoniæ, quatuor videlicet Laici, & tres Clerici, ut Martinus ſcribit ſed licet ordinatione, & proviſione dicti Gregorii, ut geſta Germanorum tradunt, quod fuit anno D. MIIII. ut geſta Germanorum ſcribunt. Et hæc electio adhuc hodie perſeverat, quantum Eccleſiæ videbitur expedire pro bono ſtatu Eccleſiæ, & totius populi Chriſtiani. De hac electione etiam, & inſtitutione Electorum aperte dicit Innocentius III. in cap. *Venerabilem*, quod tale jus, & poteſtas eligendi Imperatorem ad Principes Alemanniæ per Sedem Apoſtolicam pervenit, & eadem auctoritate quia Imperium a Græcis tranſtulit in Germanos. Ex his igitur quæ dicta ſunt in hoc titulo, patet, quod ſi etiam nullus alius titulus fuiſſet de ſuperius nominatis, qui veri ſunt, & multis hiſtoriis roborati, ac rationabilibus de cauſis ad oſtendendum, quod illa regio ad Eccleſiam pertinet ſolum, & quod Imperator de ipſa nullam habeat actionem, multum rationabile judicatur, ad tollendam videlicet omnem materiam litigii inter Imperatorem, & Papam, & omnes regiones circumſtantes, tam ex parte Orientis, quam Occidentis, tam ex parte meridiei, quam ſeptemtrionis, ſicut libere & nulla ſit cauſa litigii inter eos, ſic Summi Pontifices ordinaverunt. Unde Ludovicus Imperator, filius Caroli Magni, in quadam epiſtola, quam direxit Paſchali Papæ, diſtinguit terras Imperii a terris Papae ſive Eccleſiæ Romanæ, quam ego vidi, præter ea, quae in cap. continentur contra jam allato. *Ego Ludovicus*. Et hoc fecit de beneplacito Papæ præfati & quia verus Catholicus, ut geſta Francorum ſcribunt. Quia igitur Regnum Apuliae & Siciliæ adiri non poteſt per terram, niſi per terras Eccleſiæ, ad tollendam omnem occaſionem tribulationis in alterutrum providit Eccleſia & roboravit, & confirmavit omnem donationem ſibi factam ex tribus titulis ſuperius tactis de regno præfato. Et quamvis rationes adductæ in iiſdem titulis deberent ſufficere; ea tamen quæ in hoc quarto titulo ponuntur, etiam ſine primis multum faciunt fidem, quod Summus Pontifex poſſit in talibus providere, & ea diſponere prout ad ultimum finem melius poſſet pervenire. Et ut clarius de hoc appareat accipiamus unam rationem Philoſophicam, quam Doctor noſter Reverendus deducit, videlicet Frater Thomas in tractatu *de regimine Principum*, ad probandum quod Sacerdotium Chriſti, & per conſequens ſui Vicarii ex ſua commiſſione præfertur omni dominio, quia hæc eſt maxima in Philoſophia morali. Principium ſemper illius artis, ad quem pertinet ultimus finis, eſt imperare operantibus, ea quae ordinantur ad illum ultimum finem; ſicut gubernator navis ad quem pertinet navigationem diſponere imperat ei qui navem conſtituit, qualem navem facere debet. Finis autem ultimus Chriſtiani Populi eſt vita æterna. Unde Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos: *gratia Dei vita æterna*. Ad illum autem finem deducere ad Pontificale ſacerdotium pertinet; ergo ejus erit ſingulariter imperare in providendo, & in gubernando, ac diſponendo ea, quae ſunt neceſſaria ad praedictum finem, & ſimiliter impedimenta removendo ad memoratum conſequendum finem. Quam artem Philoſophus ab Ethicis in virtutibus politicis Architectonicam vocat, ex officio quod habet. Archos enim, id eſt Princeps, & tectum, quod pro ædificio accipitur, ad ſignificandum quod principatum tenet ſupremus Sacerdos ſuper omne dominium, ſive principatum in gubernando Imperium ſive diſponendo. Propter rationes jam dictas, quod etiam de jure Divino Innocentius III. in cap. *Solitæ de majorit. & Obed.* probat ex auctoritate Jeremiæ cui Dominus loquitur tamquam Summo Sacerdoti. *Ecce*, inquit, *conſtitui te ſuper gentes, & regna, ut evellas & diſſipes, ædifices, & plantes*. In qua dum clauſulae ponuntur pertinentes ad correptionem ratione delicti cum dicit, ut *evellas & diſſipes*, duæ vero clauſulæ pertinentes ponuntur ad conſtructionem, hoc eſt ad ordinationem, & diſpoſitionem Imperii cum ſubditur *& ædifices & plantes*. Cujus rationis, & facti confirmationem accipimus ex antiquo Imperatorum more, qui ſacris quaſi in omnibus deferebant; unde Maximus Valerius in hoc multum in primo libro rempublicam commendat, quia divino cultui nimis detulit ubi ſic dicit de ipſa, quod poſt religionem omnia ponenda ſemper civitas noſtra duxit, etiam in quibus ſummæ majeſtatis conſpici decus voluit, quapropter non dubitaverunt ſacris imperia deſervire ita ſe regimen humanarum rerum futura (*ſic*) exiſtimantia, ſi divinæ potentiæ bene, ac conſtanter fuiſſet famulata. Et hoc exemplum inducit praefatus Doctor ad ſuum probandum intentum, quia etiam futurum erat in Gallia, ut Chriſtiani Sacerdotii plurimum vigeret religio divinitus, ut etiam apud Gallos, Gentiles Sacerdotes, quos Druidas nominabant, totius Galliae jus definirent, ut refert Julius Cæſar in libro quem de bello Gallico conſcripſit, & ſunt verba introducta ab eodem

Docto-

Digitized by Google

Doctore. Hoc idem ſcribit Ammonius monachus de geſtis regum Francorum, ubi & introducit Principem memoratum cujus verba ſunt hæc. Quod inter Druides jam dictos unus præerat, qui ſummam inter omnes habebat auctoritatem. Ex his ergo omnibus jam dictis ſuppoſitis, primo quidem tribus titulis ſuperius memoratis, ſi e duobus ultimis, ſive ultimis de tribus potuit Summus Pontifex iſta roborare ſua auctoritate, quod dicta Eccleſia haberet dictum Regnum perpetuo & uſuale; excluſo ab Imperatore omni jure Imperii, ſicut in Urbe & in aliis patrimoniis Eccleſiæ. Quod ſi etiam primi tres tituli non fuiſſent; iſte ſolus quartus, ut patet, ex jam dictis rationibus, deberet ſufficere. Hæc pro tanto ſint dicta ad reverentiam cujuſcumque Domini, & ad veritatem propalandam magis Eccleſiaſtici ſive Pontificii miniſterii, per quos fieri debet conſecutio finis debiti, qui eſt Chriſtus Dominus, cui in hac parte laus ſit, & gloria, per omnia ſaecula ſaeculorum. Amen.

NICOLAI STIZZIÆ HISTORIA REGUM SICILIÆ

Ab anno fere 1050. ad annum 1571.

Ampliſſimo principi, fortiſſimoque duci M. Antonio Columna Siciliæ proregi, Nicolaus Stizzia.

Ex MS. quod mecum communicato a Viro doctiſſimo P. M. Aloyſio Baroni Lucenſi Ord. Servorum B. M. V.

COmmentarium hoc, eccell. Marce Antoni, Italiae decus, tuo tibi jure vindicare videris; cum quod Siculorum Regum hiſtoriam contineat, tum quod a me ill. nominis tui obſervantiſſimo proficiſcatur; nam ut præteream, quod difficillimis temporibus, afflicto lubentique huic regno, ſolida eademque opportuna Columna affueris, idemque ſumma juſtitia ſummaque prudentia modereris; unde & factorum illuſtrium tuorum juſta hiſtoria a Siculis debetur, certe ea ſanguinis neceſſitudo, qua clariſſima familia tua, cum qua plurimis ex hiſce sereniſſimis Regibus conjunctiſſima eſt, id expoſcere videbatur. Sed cui ego potiſſimum hoc opus, ut a recepto jam more non recederem, dedicarem, niſi tibi, Princeps optime, quem mihi ipſi, ſpei omni denique meæ, multis abhinc annis, patronum merito elegeram, ac cujus humanitatem benignitatemque tanto viro dignam in multis expertus fueram. Suſcipe igitur ſolita animi nobiliſſimi tui comitate, proavorum tuorum breviſſimum nec inutilem hiſtoriam, ſimulque addictiſſimi clientis tui, ſucciſivis horis, legali ſtudio ſubtractis lucubrationem; edituri in dies ſub ampliſſimi nominis tui tutela quaeſtiones nonnullas juris canonici. Vale diu, mei non immemor.

SICILIÆ REGUM

ab anno ferme Domini milleſimo quinquageſimo, ad milleſimum quingenteſimum ſeptuageſimum primum breve ac compendioſum commentarium Nicolai Stizziae.

LECTORI.

NOn ea mente, ingenioſe lector, ſucciſum hoc commentarium Siculorum Regum poſt Saracenos exactos, compoſui, ut Regum ipſorum geſta, ac vitam omnem grafice deſcriberem; hoc longiſſimae erat hiſtoriae, ac a multis, Faxello praeſertim luculenter literis mandatum fuerat; ſed qui Reges, quove ordine aut jure ad regnum provecti, ex qua familia, imperii demum tempus, ac quae ſummatim in eo genere attingere neceſſe foret, pauciſſimis perſtringere, & oculis quaſi unica tabella ſubiicere, non injucundum hoc, veluti promptuarium quoddam exiſtimans. Id aſſequtum arbitror, quod vero ad hiſtoriae fidem pertinet, aſſero ex iis, qui res Siculas, vel ex profeſſo vel incidenter, quos viderim, (hi vero non pauci fuerunt) hactenus ſcripſere, in dubiis rebus, ubi non omnes idem ſentirent, plurimorum ſententiam recepiſſe. Vale, & fruere, ſtudium hoc qualecumque boni conſulens.

Cum a Rogerio Northmanno, commentarium hoc exordia accipere neceſſe ſit, cui Rogerio, non tantum Sicilia Saracenorum acerbo jugo liberata, ſed chriſtiana omnis religio multum debeat, non incongruum cenſeo, quam breviſſimis quoddam genus hominum Northmanni fuerint, ac quo tempore Italiam advenerint abſolvere. Vox Nortmannus, nil aliud ſonat quam ſeptentrionalis homo; *Nort* enim eis Septentrio, *Man* autem vir. Anno itaque Domini 912. rege Franciæ Carolo Simplice, Neuſtria Galliæ provincia, a ſeptentrionalibus hujuſmodi populis occupata, eorum duce Rollone, qui uxorem ducens Gillam, ſive Egidiam Caroli filiam, Neuſtriamque ipſam in dotem accipiens, baptiſmum ſuſcepit, Nortmannia dicta fuit. A Rollone, quinta generatione provenit Tancredus. Rollo enim Guilelmum filium habuit; Guilelmus vero Richardum, qui egregiis militiæ geſtis contra Lotharium regem Franciæ, Illuſtris dictus eſt. Richardo alius Richardus filius ſucceſſit. Richardo II. Robertus, qui Angliam occupavit, ac optimis legibus inſtruxit. Hujus Roberti filius fuit Tancredus, comes Altevillæ dictus, de quo dicebamus. Tancredus hic itaque fretus duodecim fortiſſimis filiis, quos ex duabus uxoribus Moriella, & Freſenda ſuſceperat, ad novas quærendas ſedes, inopia rei familiaris in patria, Italiam venit, Berengarii ac Hunnorum armis quaſſatam; Sergio IV. pontifice maximo circa annum Domini 1009. Primum hi omnes, principibus Italiæ invicem bellantibus militarunt, diverſis tamen rerum eventibus; aliorum diſcordia eorum authoritate creſcente, potentiores effecti, viri juxta aſtuti ac ſtrenui; tandem Apuliæ quaſi omni, Calabriæ, Capuano principatui ac Salernitano, jura dederunt. Ex his duodecim fratribus, minimus ætate, maximus autem virtute, Rogerius, Siciliæ liberator, pater, ac novus quaſi fundator extitit.

Siciliam inſulam, ſoli maxima fertilitate, aëris temperie, ingeniorum acumine quos fert hominum illuſtriſſimam, ac rerum denique omnium, quæ vel

ad neceſſitatem, vel ad delicias vel ad miracula, & natura & ars excogitarum locupletiſſimam, tenebant eo tempore Saraceni. Cum enim poſt Romani imperii (cui parebat) declinationem, a Gothis occupata fuiſſet, ac duce Beliſario orientali imperio reſtituta, eidem obediret, imperatore Conſtantio, Mauri et vicina Africa, magno impetu ac incredibili multitudine in inſulam transfretantes, maximis cladibus & rapinis eam affixerunt, donec repetitis expeditionibus, variis bellorum eventibus, imperante Michaele II. Paphlagone omnem vi ſubegerunt, ac uſque ad Rogerii tempora, de quo mox dicemus, centum ſupra ſeptuaginta annos, ſi poſtremas victorias ſpectemus, poſſederunt. Nam ſi belli principium ac occupationis inſpicimus, ſupra trecentos annos numerabimus. Dum ergo Siculi hac tempeſtate Saracenorum jugo premerentur, ad clariſſimum nomen incliti ducis Rogerii excitati, Meſſenii præſertim, Rogerium ipſum quaſi ſpem unicam afflictis rebus caute invitant ad Saracenos expellendos, & inſulam ſibi vindicandam.

Rogerius itaque primus, a fortitudine corporis Boſſus & ferocia militari vocatus, ex Tancredo & Freſenda ſecunda uxore, ex Nortmannorum familia, ad tam præclarum facinus, ut dicebamus, invitatus, rem magni momenti trutinans, nec temere ſuſcipiendam non annuit primo; mox a Bettumeno ex Saracenorum principibus Catanam urbem moderante, & clam eum adeunte, quod Bemmeleneri a ſe occiſi partes potentiores timeret, ad rem, auxiliis promiſſis, maxime incenſus, provinciam ſuſcepit. Sicque comparato exercitu, fratrum auxilio, Siciliam trajiciens, duodecimo fere anno, maxima bellica virtute ac pietate inſulam omnem a Saracenis, clariſſimis victoriis, in quibus ſæpiſſime præſens numen affuit, liberavit; ac tam præclaro & juſto titulo ſibi poſteriſque acquiſivit. Hic non Rex, ſed tantummodo Siciliæ comes appellari maluit. Duas habuit uxores Ereburgam Roberti comitis, S. Eufemiæ ſororem, ex qua Goffredum & Jordanum ſuſcepit, ſed his ſupervixit pater; & Adelaſiam filiam marchionis Bonifacii ex qua Simonem & Rogerium. Sunt qui ſcribant, ante has aliam habuiſſe Deliciam de Nortmannia, & ex ea nullos filios ſuſcepiſſe. Obiit Meliti Calabriæ anno ſalutis 1101. ibique maximo templo, quod ædificaverat, ſepelitur, ætatis ſuæ 70. Princeps nulli ſecundus, fundator ac dotator templorum largiſſimus & religioſiſſimus. Huic Rogerio conceſſum fuit privilegium ab Urbano II. Pont. max. qui eum viſendi ſtudio, Siciliam venit, ut legatus eſſet natus apoſtolicæ ſedis, quo jure Siciliæ Reges monarchiæ nomine & poteſtate inibi utuntur. Fuerunt gentilitia inſignia Nortmannæ familiæ, dum ordines latruncularia tabulæ alternis coloribus aureis & rubeis diſtincti.

Simon primus Rogerii primi filius ex Adelaſia ut diximus ſecunda uxore, patri ſuccedit. Hic anno ſui regni primo moritur, nulla relicta prole.

Rogerius II. primus autem qui rex vocaretur, Rogerii primi item ex Adelaſia ſecunda uxore filius, Simoni fratri hæres remanet, anno Domini 1102. Hic inſignis victoriis per Italiam habitis, Italiae regem ſe vocari paſſus eſt. Poſtea tamen Rex utriuſque Siciliae cis & ultra Pharum dictus fuit ab Anacleto antipapa; dum verus pontifex eſſet Innocentius II. circa annum Domini 1129. eodemque anno Panhormi, idibus Maii coronatur; regni vero titulum, ſequentes veri Pontifices confirmarunt, ſive is fuerit Caeleſtinus, ſive Lucius ſecundus incertum. Hoc tempore barbaries illa ortum habuit, ut Neapolitanum regnum, Sicilia citerior vocaretur, inſula noſtra ulterior. Elviram habuit uxorem filiam Alphonſi VI. regis Caſtellae, ex qua Rogerium Amphulſum, & Guilelmum, itemque Conſtantiam; praemortuis autem Rogerio, & Amphulſo ac Conſtancia in monaſterio Sancti Salvatoris Panhormi moniali reddita, ob id quod vaticinatum fuerat, ſi nupſiſſet, ex ea funeſtam Italiae facem exorituram, Guilelmo ultimo filio, dum viveret in regni ſocium adſcito, vita functus eſt Panhormi an. Domini 1153. regni 50, ac in aede maxima tumulatur, ſpurio etiam relicto filio Tancredo.

Guilelmus primus Rogerii ſecundi ex Elvira uxore filius optimis regni auſpiciis, quibus Magni cognomen promeruit, foedam medium ac finem adjecit, unde in mali nomen, ex magno mutavit. Avariſſimus redditus & crudelis. Hic theſauros omnes Siculorum in ſuum ærarium inferri juſſit, ut quod nummi ex bubulo corio, ſuo inſigni exeuſſi expenderentur, legem edidit, quae adhuc viget, ut theſauri antiqui, non inventoris aut domini fundi, ſed Regis eſſent. Uxorem habuit Margheritam filiam Garciae Ramiri regis Navarrae; ex qua reliquit Guilelmum & Henricum; praemortuo, patris ſaevitia, Rogerio primogenito, Guilelmum natu majorem regem deſignavit; Henricum autem principem Capuae. Deceſſit Panhormi anno Dom. 1168. aetatis 45. regni 15. corpus Panhormi ſepultum, in templum deinde Montis Regalis translatum filii juſſu, porphyretico incluſum ſepulcro.

Guilelmus II. Guilelmi I. ex Margherita uxore filius, undecim annos natus regnum capit. Rex undequaque optimus, itaut Boni cognomen mereretur; liberalis ac pientiſſimus; uſum coriaceae monetae abſtulit, exque patris ingentibus theſauris, Montis Regalis archiepiſcopatum erexit, ubi templum toto orbi admirabile muſivo opere extruxit, ac ampliſſime dotavit an. Dom. 1176. Uxorem duxit Johannam filiam Henrici II. regis Angliæ, & Ricardi ſororem; obiit Panhormi nulla relicta prole anno 1191. aetatis 36. regni 24. corpus etiam ejus Panhormi prius ſepultum, ad templum Montis Regalis translatum, ſuo mandato ad pedes porphyretici patris ſepulchri, cementicio tumulatum eſt.

Tancredus filius illegitimus Rogerii regis, Guilelmo nepote ſine liberis defuncto, a Siculis in magno rerum diſcrimine, multis tumultuantibus, & quis legitimus futurus eſſet Rex dubitantibus, eligitur Rex, ac Panhormi coronatur; id ægre ferentibus pontificibus Romanis, Clemente, & qui ei ſucceſſit Cæleſtino IV. ad quos electionem ſpectare & regnum ob legitimae prolis defectum devolutum dicebatur. Unde Cæleſtinus ipſe, Conſtantiam, quam diximus Rogerii regis filiam jam ſacratum velum ſuſceptam, & ſt quinquagenariam a Gualterio Panhormitano archiepiſcopo, monaſterio clam extractam, Henrico VI. imperatori, filio Friderici Ænobardi primi Imperatoris, ac Beatricis de Burgundia in uxorem ea lege dedit, ut Siciliam a Tancredo repeteret, quamquam cenſum eccleſiae Romanæ penderet. Henricus hic a Tancredo juxta Neapolim bello ſuperatus, Alemanniam cum Conſtantia redit. Tancredus autem anno Domini 1195. regni 5. Panhormi occubuit, ac in majori eccleſia tumulatus, relicto Rogerio ſolum maſculo & ſucceſſore, Alteria, Conſtantia & Madonia filiabus. Tradunt tantae ſocordiae Tancredum fuiſſe, ut negaret Gulielmus a Rogerio genitum, at non ex actis ejus hoc comprobatur.

Rogerius III. ſi autem regiam dignitatem ſpectemus, II. Tancredo patri ſuccedit. Hic ab Henrico VI. imperatore, qui audita Tancredi morte, maximis Germanorum copiis, ad repetendum uxoris regna veniebat, bello impetitus, adoleſcens incautus, viribuſque diffidens, pactione, ut Siciliam Henrico, & Conſtantiae cederet, ipſe vero Neapolitanum regnum retineret, deceptus eſt. Nam Henricus Siciliam veniens, a Rogerio amiciſſime receptus, Rogerium ipſum nil tale metuentem, Kalendis Januarii anno 1196. capit, regnoque ſpoliatum ſecum in Alemaniam captivum ducit, ubi eunuchum fecit, luminibuſque privatum perpetuo carceri mancipavit. Etiam ſecum duxit ſæviens Henricus & Rogerii ſorores, ne Normannae ſtirpis reliquiae ſupereſſent; in hoc enim Rogerio, Normanna familia de Sicilia optime merita, quae ab alio Rogerio inceperat, ac annis 135. regnaverat, defecit. Rogerius in carcere moritur infelix, nec minus ſorores. Hen-

Digitized by Google

Henricus vi. imperator, primus aut binus nominis in Sicilia rex ex Suevorum nobiliſſima familia, jure uxorio Conſtantiae ut diximus Rogerii ſecundi, primi autem regis filiae, carceri addicto Rogerio, ea Normannis ultimo rege, qui eum unico rexit anno, regnum habuit. Princeps aſper, ne dicam ſaevus. Peperit ei Conſtantia, magna omnium admiratione, quod quinquagenaria eſſet, Fridericum filium, die ſancti Stephani 1197. Enixa eſt Panhormi publice ut dubia ſuppoſiti partus tollerentur. Hunc Fridericum in cunis vagientem, imperii electores agente patre, Romanorum regem elegere. E luce migrat Henricus Meſſanae, anno ſalutis 1202. imperii 7. regni Siciliae 5. relicto tantummodo Friderico filio, corpus deinde Panhormum translatum, ac prophyretico mauſoleo conditum. Gentilitium erat inſigne Suevae familiae, nigra aquila in albo ſcuto.

Fridericus ii. imperator, primus rex, filius Henrici vi. imperatoris & Conſtantiae unicus, patri quinquennis ſuccedit. Duas uxores habuit, Conſtantiam Aragonum regis Alfonſi Caſti filiam, quam duxit anno Domini 1209. & Jolem filiam Johannis Brennae regis Hieroſolymorum. Is ſecundis nuptiis dotale habuit regnum Hieroſolymitanum pro ſe & regibus Siciliae futuris. Unde adhuc jus remanet & Siciliae regibus. Anno ſuae aetatis 14. Imperator omnium conſenſu iterum eligitur. Vir fuit ſtrenuus, liberalis, magnificentiſſimus, magni conſilii, regiique ſplendoris, animi deinum, ac corporis dotibus illuſtriſſimus; ac niſi tot clariſſimas virtutes, Pontificum quaſi continua & eccleſiae vexatione parum religioſus, obtenebraſſet, unde pluries & excommunicatus & imperio privatus fuerit, inter maximos Principes omnino numerandus eſſet. Diem clauſit anathemate notatus ab Innocentio iv. in Florentino Apuliae oppido, a Manfredo filio illegitimo pulvinari compreſſis faucibus ſtrangulatus, anno Domini 1250. imperii 39. aetatis 53. relicto Corrado ex Jole legitimo filio. Henricum enim quem ex Conſtantia habuerat, malemeritum, Marturani in Calabria ad mortem uſque carceri addixerat, Manfredo de quo diximus & Frederico illegitimis.

Conradus Friderici regis primi, imperatoris vero ſecundi filius ex Jole in Germania agens, audita patris morte ad capeſſendum regnum Italiam veniens anno Domini 1251. Manfredum fratrem illegitimum, qui ejus abſentis nomine, Neapolitanum & Siculum regnum moderabatur, obvium habuit. Quo agente Neapolis proditionis culpata obſidetur, & capitur, Conradus Germaniam ad obtinendum ſi poſſet, imperium revertens, ſpe fruſtratus, relicto domi Conradino, quem ſolum ex unica uxore Bavari ducis filia, ſuſceperat, Italiam repetit, ubi veneno a Manfredo fratre per cliſteria dato, deceſſit, anno Domini 1255. regni 5. relicto haerede Conradino filio.

Manfredus filius illegitimus Friderici primi regis, ac imperatoris ejus nominis ſecundi, & regis Conradi frater, quique a patre Tarenti principatu, aliiſque civitatibus honeſtatus fuerat, patris ac fratris interfector, fictis nuntiis, qui atrati venientes, Conradinum in Alemania mortuum aſſererent, omnes etiam pueri tutores ſingulari aſtu decipiens, nullo contradicente, parato ad id firmo militum praeſidio, Siculi & Neapolitani regni habenas ſuſcepit anno Domini 1255. Panhormi autem coronatur x. Auguſti 1256. inique ferentibus Romanis Pontificibus Alexandro, Urbano, & Clemente iv. qui unus poſt alium in ſacra ſede ſucceſſerunt, regnorum hujuſmodi occupationem, ab haeredibus praeſertim Suevae familiae, eccleſiae Sanctae adverſiſſimæ, cum & Manfredus ipſe Sarracenorum copiis, eccleſiae urbes infeſtaſſet. Effectum eſt igitur ut Carolus Angioinae familiae Andegavenſium dux, frater Ludovici regis Franciae inter Sanctos relati ab Urbano qui Gallus erat vocatus, a Clemente Urbani ſucceſſore, Franci etiam generis, in regem utriuſque Siciliae declaratus fuerit, ea conditione, ut vindicatis regnis a Manfredo eccleſiae inimico, eidem quadraginta milium aureorum cenſum annuum penderet, anno Domini 1265. Commiſſo itaque ingenti praelio apud Beneventum, occiſoque Manfredo, quem milites ac praeſertim Neapolitani deſeruere, brevi, rebus omnibus potitur. Carolus ſuperfuit Manfredo, qui decem regnaverat annis, Conſtantia filia Petro Aragonio Jacobi Aragonum regis filio nupta, quam habuerat ex Beatrice de Sabaudia filia Aymonis iii. comitis de Sabaudia, ſecunda uxore.

Conradinus primus Conradi filius, Manfredi ex fratre nepos, nomine vel jure tantum rex, jam adultus, anno Domini 1268. paterna regna repetiturus, magna Germanorum manu, Alemaniſque proceribus comitatus, Italiam deſcendit, fidens etiam Gibellinis omnibus, utpote nomini avorum ſuorum devotiſſimis. Habita igitur inſigni pugna in Marſis juxta oppidum, cui nomen Tagliacozzius, cum Carolo Angioino, aſtu & arte Alardi veterani militum ductoris Conradini copiae profligatae, duodecim millibus ex ſuis deſideratis, ipſe habitum mentitus, fugiens, Siciliam trajecturus, cognitus, captus, ac Carolo traditus, crudeliter & contra regium decorem ſummae ſpei adoleſcens, innocens, annuente Pontifice Neapoli publice capite truncatus eſt, anno Domini 1269. iſque finis fuit Suevae familiae quae diu imperio praefuit. Siciliae autem annis 76.

Carolus primus Andagavenſium dux, ex Angioina familia, cæſis Manfredo & Conradino ſine adverſariis regno potitur Siculo & Neapolitano. Clementis IV. Galli inveſtitura jus profitens, cum autem crudelitate, ac avaritia, regni Siciliae initia auſpicaſſet, ſupplitio affectis Suevorum amantium procerum multis, tributiſque ſupra modum imperatis, regnique gubernatores, ac milites cuſtodiae cauſa, qui plurimi erant, avare, inſolenter ac luxurioſe rem gererent, nequiverunt Siculi iſthæc ulterius pati, cum & apud Carolum ſaepius conqueſti pro remedio, pejora ferrent. Secreto igitur Siculorum omnium quaſi unanimi conſilio agente Joanne Procita Catanenſi incola, re per ipſum collata cum Nicolao III. pontifice maximo, (*a*) ac Paleologo Conſtantinopolitano imperatore, Petroque Aragonum rege Conſtantiae, ut diximus Manfredi filiae marito, Caroli inimicis, uno die tota inſula, unaque hora veſperarum 53. tertio Kalendas Aprilis, anno Domini 1282. regni 17. Franci omnes, ad unum cæſi ſunt; nec minus mulieres etſi Siculae ex Gallis gravidae, vocato ac in rege electo Petro Aragonio, qui claſſe parata, quaſi aliud intendens, ex Africa reverſus, Sardiniae rei exitum praeſtolabatur, nec amplius & ſi multa tentaverit Carolus, & ſi quam plurima bella ſequuta fuerint, regnum, vel ejus ſucceſſores recuperare potuerunt. Hic notandum duas Conſtantias, primam Normanam in Suevos, aliam Suevam in Aragonios regnum tranſtuliſſe. Angioinae familiae fuerant inſignia, ſcutum caeleſtis coloris aureis ſparſum liliis.

Petrus III. Aragonenſium rex, Siciliae primus, ex Aragonum familia, filius Jacobi, qui dictus fuit *el conquiſtador* a Siculis vocatus, Gallorum jugo, forti manu liberatis, memorabili illo veſpere, ſimulque jure uxorio, Conſtantiae, Manfredi, & ſi illegitimi filiae, regnum ſuſcepit, Panhormi coronatur anno ſalutis 1282. bellum continuum geſſit cum Carolo, cum quo etiam duellum indictum fuit anno

(*a*) Cave, credas, Pontificem fuiſſe tam ſeve conjurationis conſcium. Id enim unice ſtudebat Pontifex tanquam ſupremus Siciliae dominus ut eriperet illam e manibus injuſtorum detentorum, adeoque eximere illam a Gallis volebat; cui rei ſuum favorem pollicitus eſt: nec aliud elicitur ex Fazelo, quem auctor hic perpetuo ſequitur.

Domini 1283. annuente Martino IV. pontifice maximo, ut centenis quiſque militibus, in campum veniret. Fuit Monomachiae locus Burdegale, Vaſconiae urbs, Anglorum regi ſubjecta; ſed nec dimicatum eſt. Obiit, Rex pace & bello praeſtantiſſimus, Ville France in Hiſpania, ex vulnere recepto apud Gerundiam, dum contra Philippum regem Franciae infenſiſſimo prælio pugnat tertio id. Novembris anno ſalutis 1286. aetatis 55. regni Siciliae 4. relictis ſex filiis, Alphonſo, Jacobo, Friderico, ac Petro, Iſabella quae nupſit Dionyſio regi Portugaliae, & quæ ob vitam ſanctiſſime actam inter ſanctas relata, & Iolante, ea lege, ut Alphonſus primogenitus rex eſſet Aragonum, Jacobus Siciliae; quod ſi Alphonſus decederet ſine liberis, Jacobus Aragonum, Fridericus Siciliae fit rex. Hunc Petrum, Hiſpani materna eorum lingua dixerunt *de Franceſes*, ac etiam magnum. Aragonenſium inſignia novem haſtae, palos vocant, alterno colore, aureæ & rubrae.

Jacobus primus Petri primi filius ex Conſtantia Sueva Manfredi filia, adhuc vivente, Panhormi, patre mortuo, coronatur 2. Febr. 1286. anno deinde 1290. mortuo ſine liberis Alfonſo fratre Aragonum rege illuc properans regnum illud ſuſcepit, relicto in Sicilia vicario Friderico fratre, qui teſtamento paterno rex futurus erat. Jacobus hic compoſitis rebus cum Carolo Neapolitanorum rege, procurante Bonifatio VIII. ſummo pont. Caroli ſtudioſo, promiſit inter alia Siciliam reſtituere Siculis ingratiſſimis, anno Domini 1293. Quod audientes Siculi, nec credentes, miſſis ad id legatis ab ipſomet Jacobo rei certiores redditi ſunt; tunc factum execrati, ne iterum Gallis inimicis ſubeſſent, conventu Catanæ habito, omnium conſenſu, ſimulque patris vocatione, Fridericus Petri filius, Jacobi frater rex eligitur ac ſalutatur anno Domini 1296. Regnavit itaque Jacobus annis in Sicilia x. Obiit vero Barcinonæ ultimo octobris anno Domini 1327. ætatis 66.

Fridericus II. rex Petri primi, item ex Conſtantia Sueva filius, Siculorum electione Catanæ facta anno Domini 1296. ac teſtamento paterno Rex declaratur. Hic & cum fratre Jacobo Aragonum rege, qui Angioinis favebat, volebatque promiſſa ſua de Sicilia reſtituenda effectum omnino obtinere, ac cum Carolo primo, & ſecundo Neapolitanorum regibus, eorumque ducibus, maxima bella, ac varia geſſit. Tandem pacata res eſt. Ducta a Frederico Aleonora Caroli II. filia in uxorem ea conditione, quæ nec locum habuit, ut vita durante ipſius Friderici, Sicilia, adjacentibuſve inſulis tantum potiretur. Sed nec defuerunt certamina eum Roberto rege Caroli filio. Moritur tandem Fridericus Enna, Catanam verſus iter agens juxta Paternionem in æde S. Joannis Jeroſolymitani, dum vaneinarum fuerat in æde Hieroſolymitana diem clauſurum 12. Kal. Julii anno ſalutis 1336. regni 40. cadaver Catanam deductum, ibique templo maximo tumulatum. Princeps eqaldem inſignis, cui multum Siculi debent. Reliquit filios Petrum primogenitum regem deſignatum in vita patris, Johannem ducem Randatii, ac Guillelmum multorum oppidorum marchionem.

Petrus II. Frederici II. ex Aleonora Angioina filius rex ſalutatur. Princeps humanus ac liberalis. Inquietiſſimum habuit regnum, diſcordiis procerum Siculorum, Claramontanorum 53. Palicioram, ac viginti miliorum; nam eo potentes e..nt, ut & contra Regem ipſum cornua multoties erigerent, regiamque parvipenderent authoritatem, belloque etiam Roberti Neapolitani regis tentatum. Uxorem duxit Eliſabeth filiam ducis Carintiæ Henrici, & Annæ filiæ Vinceslai ſenioris regis Boemiæ, ex qua Ludovicus, Joannes, & Fridericus, ac Euphemia. Diem clauſit Calaxibetæ, dum regni loca omnia peragrare ſtatuiſſet, anno ſalutis 1342. ſexto idus Augusti regni VI. corpus Panhormi translatum, ac æde majori tumulatum. Sunt qui longius regnum huic regi tradant, at non video, quo pacto annorum ſupputatio conveniat.

Ludovicus primus Petri II. ex Eliſabet Carintiae Ducis filia genitus, qui natus Catanae fuerat 4. Febr. 1338. unde Catanenſes ab omni hoſpitum gravamine immunes reddidi, quinquennis regnum cepit; ſub tutela ex teſtamento paterno Joannis ducis Randatii patrui ſui, Panhormi coronatur 8. Decembris 1342. duodecim regnavit annis, patris fortunam habens; frequenti enim defectione, & contumaci ſuperbia magnatum, qui quaſi regnum omne inter ſe factionibus diviſerant, vix rex videbatur. Ae quo animi gratia ſe contulerat, Vicocatanenſis agri morbo interiit, anno ſalutis 1355. aetatis 17. Catanae templo maximo tumulatus.

Fridericus III. Petri ſecundi, item filius, Ludovici primi ſine filiis fato functi frater, praemortuo Joanne alio fratre majori, treſdecim natus annos Rex ſalutatur. Hic ob morum ſimplicitatem, Simplex dictus eſt, ſororis majoris natu Euſemiae vicariae regni electae ac Artalis Alagonae ductu, regnum gubernat. Luctuoſiſſima habuit tempora; quippe qui armis Aloyſii Neapolitani regis impetitus, ac procerum defectione, praeſertim Nicolai, Caeſarei Simonis, & Manfredi Claramontani, Henrici rubei, ac Franciſci Vigintimilii, quodque miſerabilius erat nonnullorum ex Aragonenſium familia, in ſpretum, & dejectionem maximam venerat; ut nec regem vocarent, paupertateque magna laboraret. Evenitque ut Guido Vigintimilius, Regem ipſum contra eum gravius loquentem, quod eo inconſulto civitatis Drepani gubernacula ſuſcepiſſet, ejecto regio praefecto, pugione, ut graviter, ita impune vulneraverit, ſolum refugium, ſecurumque aſilum contra procellas omnes, aperte Meſſanenſibus deficientibus, qui Aloyſium Neapolitanum regem intra moenia ſuſceperunt, & regem jurarunt, ac Panhormitanis Claramontanorum dominio oppreſſis Catanam, & hic & ſuperiores reges habuere. Uxorem duxit Conſtantiam Aragonum regis Petri IV. filiam anno 1360. quae cum Mariam filiam peperiſſet, paulo poſt Catanae anno Domini 1363. moritur. Pacem hoc tempore pepigit Fredericus cum Joanna, mortuo Aloyſio, ſola regina Neapolitani regni, agente Gregorio XI. pontifice, ducta ſecunda uxore, Antonia ducis Andreae filia Joannae conſanguinea. Haec brevi occubuit. migrat autem Fridericus ante nuptias tertiae uxoris, Bernabonis vicecomitis mediolani ducis filiae anno ſalutis 1368. regni 13. Meſſanae, Julio menſe, ac in divi Franciſci templo tumulatur, relicta unica filia Maria. Treſdecim itaque annos natus regnum ſuſcipiens, totidem regnavit.

Maria prima Friderici III. ex Conſtantia Aragonia prima uxore filia, regno ſuccedit, haec quam regni proceres pro libito nuptiis tradere vellent, ac praeſertim Artalis Alagona, cujus arbitrio cuſtodiebatur, a Guilelmo Raymundo Moncada Auguſtae comite clam abſtracta anno 1378. a caſtro Catanae urbis Barcinonemque aſportata, egregio facinore, Martino Aragonio filio Martini ducis Montiſalbi, Joannis tunc Aragonum regis fratris, ac Petri IV. Aragonum etiam filii in uxorem datur, ac Sicilia in dotem. Maria ſimul cum marito & ſocero Siciliam veniens, punitis rebellibus pacatiſque rebus, anno Domini 1402. regni 34. dolore unici mortui filii Friderici, ſeptennis haſtiludio ſe exercentis in fata conceſſit, & ipſa Catanae, ibique templo maximo ſepellitur.

Martinus primus, mortua Maria uxore ſine liberis, ex eo quod ex Jacobo primo rege Siciliae, Petri primi filio, cui deinde ad Aragonium regnum ob Alphonſi fratris mortem, tranſeunti, Fridericus ſecundus ejus frater ſuffectus fuerat, a quo Maria deſcendebat, originem ipſe duceret, generis proximitate, regno potitur, ſecundam duxit uxorem, Blancam filiam Philippi III. regis Navarrae; quam profectionem in Sardiniam parans, quod a patre deſciviſſet, vicariam regni conſtituit. Supervivens autem pri-

Digitized by Google

primae uxori annis 7. moritur apud Callarim Sardiniae ſine filiis anno Domini 1409. 2. Kal. Auguſti, ac in maximo templo tumulatur.

Martinus II. quia Martinus Senior dicebatur, Aragonum, defuncto Joanne fratre ſine maſculis, jam rex, filio tamquam in gradu propinquior, & ex eo quod a Jacobo ut ſuperius diximus, quondam Siciliae rege traheret originem, regnum ſuſcipit. At nec per annum filio ſupervivens, ſine liberis & ipſe deceſſit, in coenobio vallis Donzellarum prope Barcinonem pridie Kal. Julii anni ſalutis 1410.

Ferdinandus primus Siciliae, V. Aragonum, filius ſecundogenitus Joannis primi Caſtellae regis ac Alienorae filiae regis Petri Aragonum IV. ac Martini ſororis, poſt varia jurgia & altercationes, quiſnam in Aragonia & Sicilia, multis id poſcentibus diverſis juribus Rex eſſe deberet, a novem electis arbitris, inter quos fuit S. Vincentius Ferrerius, ipſius Vincentii ore, rex declaratur anno Domini 1412. ac Caeſarauguſtae omnibus approbantibus coronatur. Rex juſtitiae virtute inſignis; vel ob id quod cum ante annis mortuo Henrico III. majori fratre ſuo Caſtellae rege, Joanne filio admodum puero, in ſui curam relicto, proceres & populi omnes, ſpreto puero cum regem dixiſſent, non tantum renuit, ſed exemplo ſuo, ad pedes pueri, quem clamyde tectum concione portaverat provolutus, juramentumque vero Regi praeſtans, ut & alii ſic facerent, coegit, hinc juſtus cognominatus eſt. Regem Siciliae minime ſe nominare paſſus eſt, donec pacatis rumoribus inter Blancam quondam reginam regni Vicariam, ac Bernardum Capreram Moticae comitem, regni juſtitiarium, reginam, in uxorem, & regnum impudenter ambientem poſſeſſionem regni adipiſceretur. E vivis deceſſit Ferdinandus in Equalato Cataloniae oppidanno ſalutis 1416. regni non adhuc 5. aetatis 43. relictis Alphonſo, Johanne, Henrico magiſtro militiae Sancti Jacobi, Sancio magiſtro militiae Alcantarae, & Petro, Maria, quae regina fuit Caſtellae, Eleonora, quae Luſitaniae filiis, Alphonſo autem rege deſignato.

Alphonſus primus Ferdinandi primi Siciliae primogenitus ex Aleonora de Albuquerque filia, comitis Ferdinandi de Albuquerque nepotis, ex Sancio naturali filio Alphonſi XI. regis Caſtellae, ſive, ut alii tradunt, filia ejuſdem Sancii filii Alphonſi, patri ſuccedit. Rex valde inſignis, omnibuſque numeris abſolutus, liberalitate praeſertim celebratiſſimus. Hic a Joanna ſecunda regina Neapolitani regni in filium adoptatus, regnum poſt multa ſibi retinuit. Uxorem habuit Mariam, regis Caſtellae Henrici III. patrui ſui filiam; captus navali praelio a praefectis ducis Mediolanenſis, Philippi vicecomitis, illuſtri facto, non ut captivus habitus, honorifice domum remiſſus fuit. Fato functus eſt Neapoli in arce nova, menſe Julio anno Domino 1458. aetatis 65. relicto tantum Ferdinando illegitimo, quem Neapolitani regni, utpote ſua fortuna ac labore acquiſiti, haeredem fecit.

Joannes primus Siciliae, ſecundus Aragonum, Ferdinandi primi filius ſecundogenitus, Alphonſi primi ſine liberis defuncti frater ad regnum ſuſcipitur, tunc Navarrae jure uxorio rex; duxerat enim Blancam Caroli regis Navarrae unicam filiam. Princeps fuit religioſiſſimus, ac plurimum Siculos diligens, quippe qui vivente Ferdinando patre, dux Pugnafiel vocatus, & prorex, & admiratus in Sicilia fuerat. Mortua Blanca Joannam filiam Friderici Henriquez Caſtellae admirati, aliam uxorem duxit. Cum enim ad regnum Caſtellae aſpiraret, tunc Henrici regis IV. deſidia, & procerum ambitione, inteſtinis bellis afflictum, magno ad id ſibi auxilio futuram principis imprimis viri Caſtellani conſanguinitatem ſperabat. Ex Blanca Carolum filium habuit, qui patri infeſtus, quod eo vivente novercam odens, Navarrae regnum, materno jure praecociter affectaret, poſt carceres civiliaque bella reconciliatus moritur. Ex Joanna autem Ferdinandum, quem Joannes ſenio confectus, Barcinonis moriens Kal. Febr. an. Domini 1474. regni 76. aetatis 84. regem reliquit, jam eo vivente deſignatum, ac Siciliae diademate inſignitum ab anno 1473. dum enim Ferdinandus, vivente patre, Eliſabet, ſive Iſabellam Caſtellae reginam uxorem duceret, nuptiarum contemplatione, Siciliae corona decoratus eſt.

Ferdinandus II. Siciliae, VI. Aragonum, Ioanni patri unicus ſuccedit. Rex equidem prudentiſſimus, & maxime inſignis, uxorem habuit Eliſabeth virilis animi mulierem, conſilio pietate ac religione nulli ſecundam, reginam Caſtellae. Fuerat enim filia Eliſabet Joannis II. Caſtellae regis & Henrici IV. ſoror, quo ſine veris liberis defuncto, ad ſibi debitam ſucceſſionem, omnium conſenſu vocata eſt, filia, quam Henricum reliquiſſe jactabatur, eoque frigidus, & impotens haberetur omnino rejecta. Judaeos ex ſuis ditionibus expulit. Granatae regnum omne a Mauris quartodecimo belli anno vindicavit, unde & catholici cognomen peculiariter aſſequutus, Neapolitanum regnum ſpoliato Friderico Aragonio ac Ferdinando filio Calabriae duce, quem in Hiſpania libero carcere ſemper habuit, diviſum prius pactione cum Ludovico XII. Francorum rege, omne demum aliis adjecit, vel ob id quod ab Alphonſo patruo ſuo praedeceſſore acquiſitum non potuerit in Ferdinandum primum Neapolitanum illegitimum, ab Aragonum corona alienari; nec tutum rebus ſuis videretur, regno, praeſertim Siciliae, ſi ſuccumbente Friderico, a Francis id affectantibus occuparetur. Notabiliſſimo ac admirabili facinore opera & conſilio memorabilis viri Chriſtophori Columbi, Itali Januenſis novus orbis hucuſque incognitus, qui occidentalium Indiarum nomen aſſumpſit, Ferdinandi claſſe inventus eſt. Anno deinde 1504. moritur Eliſabet regina, ex qua Joannes princeps natus fuerat, hic unicus maſculus uxorem duxerat Margheritam filiam Maximiliani imperatoris, quam moriens anno Dom. 1497. gravidam reliquit, maxima regni ſpe ut ex eorum ſanguine ſucceſſorem pareret, quæ tamen vicino abortu omnis inciſa eſt. Item Eliſabeth matris nomen referens, quæ cum prius nupſiſſet Ferdinando principi Portugalliae Joannis filio, eo ſine liberis defuncto, ſecundas nuptias iniit cum Emanuele ejuſdem regni poſt obitum Joannis, rege. Haec Eliſabet, mortuo Joanne fratre, ut ſupra diximus, tanquam primogenita ad haereditatis certitudinem, una cum ſponſo, ſolemni ceremonia, agentibus id Ferdinando & Iſabella parentibus, Toleti, ſucceſſores in regno jurati fuerunt anno 1498. Quod cum Caeſarauguſtae idem eſſent aſſequuturi, edito filio, VIII. Kal. ſeptembris, cui Michael nomen impoſitum fuit, Eliſabeth e vita migravit; cui Michaeli pariter de futura ſucceſſione ab Hiſpanis omnibus juratum fuit, & Aragoniis & Caſtellanis & Luſitanis. moritur tamen adhuc infans, anno 1500. naſcitur catholicis regibus, & Joanna, quae nupſit Philippo archiduci Auſtriae, Maximiliani imperatoris filio, & ob mortem Joannis fratris, & Eliſabet ſororis ſine filiis ſucceſſit ut mox dicemus in paternis ac maternis regnis; ac Maria Luſitaniae regina; nupſit enim eidem Emanueli, qui fuerat vir Eliſabet ſororis, & Catherina Angliae. Duxit Ferdinandus deſiderio filiorum, germanam Ludovici XII. regis Franciae conſobrinam, cum quo eo tempore pacem firmavit. At brevi decedit Ferdinandus, Joanna tantum & Maria ac Catherina, ex Eliſabet uxore ſuperſtitibus anno Domini 1516. decimo ſeptimo Kal. Febr. regni 39. aetatis 64. ac Granatae tumulatus eſt. Regum Aragonenſium ſtirps, quæ diu in Hiſpania, Sicilia antem 230. regnaverat annis; hic finem habuit. Philippus vero archidux Auſtriae Joannae jam primogenitae maritus, Hiſpanias veniens, ac ulterioris jure uxorio coronam ſuſcipiens, ante ſocerum, anno Dom. 1506. in fata conceſſerat; relictis Carolo, Ferdinando, Aleonora, quae primum Emanueli Luſitanorum, deinde Franciſco Franciae primo;

Ma-

Digitized by Google

Maria, quae Ludovico Ungariae, Eliſabetta, quae Chriſtierno Daciae; atque Catherina, quae Joanni Luſitaniae regibus nupſerunt.

Carolus ex clariſſima Archiducum Auſtriae familia imperator ejus nominis V. Siciliae II. in Hiſpaniis primus rex ex Philippo archiduce Auſtriae Maximiliani primi imperatoris filio unico legitimo, & Joanna Ferdinandi catholici primogenitus, naſcitur Gandavi in Belgis, ad tanta regna capeſcenda, anno Sal. 1500. 25. Febr. quo item die anni deinde 1525. ad Papiam urbem Franciſcum regem Gallorum memorabili praelio vicit, ac vivum captivum habuit; cui poſtea ſorore Aleonora in uxorem data, libertatem aliquibus conditionibus conceſſit; eodemque die anni 1529. imperii coronam Bononiae a Clemente VII. ſumm. pont. ſuſcepit. Fuerat autem electus anno ſalutis 1518. ob mortem avi paterni Maximiliani: ſuccedit itaque Carolus, mortuo Ferdinando avo, & patre Philippo, una cum matre Joanna. Haec vero quod adverſa continua valetudine laboraret, humanas enim conditiones & Reges non effugiunt, tantum honorarium Regis nomen retinebat; Summa rerum omnium apud Carolum erat. Carolus hic Tuneto urbe, & Goletta arce vi captis, Solimano Turcarum magno tiranno apud Viennam fugato, Mediolanenſi ducatu in provinciam redacto, Alemannia rebellante tota armis domita, victoriis clariſſimus, bello & pace princeps optimus, gloria rerum geſtarum maximus, & imperator, & rex & miles, raro animi magnitudinis & pietatis exemplo illuſtrior redditus eſt; anno enim ſuae aetatis 56. regnorum omnium coronam Philippo filio renuntians, quem ſolum maſculum habebat, ex Eliſabet Emanuelis Luſitaniae & Mariae materterae ſuae regum filia, quam ſanctiſſimis moribus illuſtriſſimam unicam duxerat; imperii autem faſces, Ferdinando fratri regi Boemiae, in Hiſpania ulteriori, inter religioſos monaſterii S. Juſti ordinis B. Hieronymi prope Talavernam oppidum, religioſam ac a mundanis curis alienam, vitam ducere cepit, ubi tranquille fatum obiit anno Sal. 1558. XXII. Septembris eodemque coenobio temporario tumulo conditus eſt. Anno deinde 1573. magnifico apparatu cum nonnullis aliis regum reliquiis, ut honeſtius & uno in loco quieſcerent, pietate filii Philippi regis translatus eſt ad monaſterium divi Laurentii, quod prope Scurialim oppidulum idem Philippus incredibili ſumptu & diligentia religioſo ac regio ſpiritu a fundamentis erexerat. Joanna vero Caroli mater diem clauſerat II. Aprilis anno Dom. 1555. reliquit etiam Carolus legitimus, Mariam, quae Maximiliano imperatori II. patrueli ſuo Ferdinandi filio nupſit, & Joannam, quae Luſitano principi Joanni filio Joannis III. Margheritam vero, quae prius Alexandrum Medicem Florentiae ducem, ſecundo Octavium Farneſium, Parmenſium etiam ducem conſortes habuit, & Joannem adoleſcentem optimae indolis, illegitimos. Sunt gentilitia Auſtriae Archiducum inſignia in rubro campo faſcia alba.

Philippus primus Siciliae, & Aragonum II. Hiſpaniae ulterioris naſcitur Carolo V. Imperatori ex Eliſabet Emanuelis regis Luſitaniae Pintiae ſive Vallis Oleti XXXI. menſis maii an. 1527. Caroli patris viventis renuntiatione regni habenas ſuſcepit anno Dom. 1556. aetatis 29. cum antea Hiſpaniarum princeps vocaretur, quippe qui ſollemni ceremonia ab Hiſpanis magnatibus ac civitatum procuratoribus, princeps & indubitatus Caroli ſucceſſor juratus fuerat, primam habuit uxorem, princeps, anno Domini 1543. Mariam conſobrinam ſuam Luſitani regis Joannis III. avunculi, & Catherinae amitae ſuae filiam ex qua Carolum tantum ſuſcepit, anno 1545. mater paulo poſt partum occubuit, duxit itaque adhuc princeps ſecundam, anno 1554. Mariam aliam Angliae reginam materteram ſuam; erat enim filia Catherinae Aragoniae Joannae ſororis, quae fuerat mater Caroli V. imperatoris. Fuerat autem Catherina prima uxor Henrici VIII. Anglorum regis. Deceſſit brevi Maria, nullis relictis liberis, cujus morte catholicae religionis puritas a patre impiiſſime maculata, quae ea regnante, ad priſtinum nitorem properabat, etiam cecidiſſe viſa eſt; duxit & tertiam Eliſabet Henrici II. Francorum regis, & Catherinae Medices, filiam, fortiter enim a Philippo ipſo expugnato Sanquintino, ac Franco exercitu trucidato, captis inſigni victoria hoſtium ducibus magno Comeſtabili, ac apud Gravelingam Admirato pax inter Philippum & Henricum firmata fuit, ac iis nuptiis anno Dom. 1558. roborata. Moritur, & Eliſabet gravida, Madriti, an. Sal. 1568. die 3. Octob. relictis ſemellis infantibus, Clara, ſive Iſabella & Catherina: 24. autem Julii menſis, qui praeceſſerat anno ejuſdem, e luce migraverat Madriti Carolus & ipſe princeps juratus, tantorum regnorum futurus haeres. Dum juſtiſſimis ex cauſis, ut par eſt credere in unigenito, Philippi ipſius mandato, in regiis ædibus diligenter cuſtodiretur. Accepit itaque honeſtiſſimo filiorum, qui ei ſuccederent, deſiderio, quartam, anno 1570. Annam duplici vinculo conjunctam amitinam & ſobrinam; erat enim filia Maximiliani II imperatoris, Philippi patruelis & Mariae Philippi ipſius ſororis, fuerat vero pater Maximiliani, Ferdinandus I. imperator, Caroli V. frater. Celebratae ſunt nuptiae 14. Novembris Segobiae ulterioris Hiſpaniae civitatis, ubi venienti ex Alemania ſponſae Philippus occurrit. An. deinde 1571. menſe Majo quod Selimus II. Solimani filius, Turcarum imperator, fidem Venetis infringens, antiquae pacis violator, Cyprum inſulam obſidione magnis copiis cinxiſſet, foedus initum eſt inter ſum. pontif. Pium V. hoc maxime deſiderantem, ac pro chriſtiana cauſa omni conatu laborantem Philippum regem, Venetoſque ipſos, aliquibus conditionibus; praecipuae fuerunt, ut expenſarum ratio in ſex divideretur partes, quarum tres Regi, duae Venetis, una Pontifici obvenirent; Claſſis ducentarum triremium, centum navium onerariarum pararetur, ac quinquaginta peditum millium, equitum vero quinque exercitus duceretur; foederis omnis ſummus imperator eſſet Joannes Auſtrius, Philippi frater, de quo in Caroli vita meminimus, ſummae ſpei adoleſcens, animi & corporis dotibus ornatiſſimus & belli jam primitiis clarus, qui rebellantes Granatenſes, paternam Mahumettanae ſuperſtitionis ſectam ex corde ſequentes, ficte vero exterinſque tenus chriſtianos armis domuiſſet & conſilio; legatus vero Marcus Antonius Columna, claſſis Pontificis praefectus, dux impiger & belli & pacis artibus inſtructiſſimus, Romanamque antiquam virtutem referens. Foederatorum claſſis in unum collecta, ducentarum, & octuaginta quinque triremium, inter has ſex maxime inſtructiſſimae, Galeazzas vocant, quae magno uſui fuerunt longe abſentibus ob ventos adverſantes onerariis navibus, Turcarum inimicam, nil aliud quam pugnam quaerentem, utpote navigiorum ac militum numero longe ſuperiorem; erat enim omnis generis navigiorum trecentorum & triginta duorum, ac inſulae omnis Cypri, proxima expugnatione ſuperbam, die Dominico nonis Octobris ejuſdem anni in ſinu Corinthiaco obviam habuit. Pugnatum fuit maximo omnium ardore animi ad horas tres, demum inſigni, ac maxime illuſtri victoria, quae huc uſque magis deſiderari quam ſperari videbatur, & quae tam plene forſan nunquam alii contigit, Deo annuente, Turcae profligati ſunt. Cæſo & ipſo, Ali Paſsà, claſſis imperatore; captis vel mari, aut igni abſorbtis, quaſi navibus omnibus praeter nonnullas, quae Luccialim notiſſimum piratam ſecutae, fuga, e medio conflictu ſalutem quaeſivere. Faxit Deus opt. Max. ut ingens haec victoria ad internecionem Turcici nominis viam aperiat, ut res publica chriſtiana ab imminente impii hoſtis ſaeva potentia, ſecura, tanti regis feliciſſimis auſpiciis aliquando conquieſcat. Regnat nunc itaque Philippus potentiſſimus rex, animi fortitudine maxime inſignis, religione ac chriſtiana pietate illuſtriſſimus, taciturna quadam ſingulari prudentia cuncta moderans.

PRÆ-

PRÆMONITIO

Ad excerpta Petri Boerii.

Petrus Boerius Narbonenſis ex Abbate Ordinis S. Benedicti Epiſcopus Urbevetanus, vir fuit ingenio turbulento & mordaci, eo quo in ſuum caput provocavit depoſitionis ab Epiſcopatu poenam, cum plus nimis ardenter partes Clementis VII. Antipapae adverſus Urbanum VI. tueretur. Pulſus igitur e ſede ſua, ab Urbano VI. anno 1378. *Sacellarium Caroli VI. Regis Galliae egit, obiitque dein anno* 1380. *Linguae ſuae procacitatem maxime demonſtravit in gloſſis, quae ſcripſit ad vitas Romanorum Pontificum, non quidem a ſe ſcriptas, ſed ad eas quae olim vulgatae erant ſub nomine Anaſtaſii Bibliothecarii, & Pandulphus Oſtiarius uſque ad vitam Gelaſii II. produxit, a ſe tamen in epitomen redactas. In his multa carpit de moribus Romanae Curiae, quae utpote ab homine detractore procaciter effuſa nihili facienda ſunt. Interea tamen multa admiſcet hiſtorica, & mores ſui temporis tangentia, quae utpote non aliunde nota hic excerpere viſum eſt. Monendi tamen ſunt lectores ne fidem ſuam addicant reprehendentis nonnulla quae hodie pariter ſervantur, ſed alio plane conſilio, quam quo author exiſtimat. Sciant inſuper ſcripſiſſe authorem eo tempore, quo plures in Romanam Curiam abuſus irrepſerant, utpote rebus ſchiſmate turbatis, e quibus poſtea, rebus in tranquillo reſtitutis, feliciter repurgata eſt.*

EXCERPTA E GLOSSIS PETRI BOERII

Olim Epiſcopi Urbevetani ad vitas Romanorum Pontificum.

Ex Cod. 552 Bibl. Cathe. Lucenſis.

A*D vitam S. Gregorii Magni V. dedicavit Eccleſiam Gothorum in Suburra:* Suburra prope caballos. In hac etiam Eccleſia fateor me vidiſſe & tenuiſſe ultra XXV. privilegia bullata & ſcripta in juncis conglutinatis (nempe in papyro). Reperi ibi etiam alia reticenda.

Ad vitam Agathonis. Vidi XII Ambaſciatores Graecos miſſos ad D. Urbanum V. tunc reſidentem in Urbe, unionem caritatis & fidei devote poſtulantes. Quibus reſpondit Urbanus, quod ante omnia volebat, ut ſubjicerentur obedientiae Romanae Eccleſiae, & quod proceſſionem Spiritus Sancti a Patre & Filio praedicarent. Cui Graeci reſpondentes dixerunt, quod parati erant obedire, & ſubjici Romanae Eccleſiae, quantum Conciliorum generalium canones ordinabant. Super proceſſione vero Spiritus Sancti petebant generale Concilium fieri, & quod ſuper hoc determinaret Concilium, auditis utriuſque partis rationibus, volebant inpoſterum obſervare; quoniam ſi aliter hoc ipſi profiterentur, Praelatis non crederetur, & tota Graecia irrueret in eoſdem. D. autem Urbanus eis adiecit, quod ipſe eſſet ſupra Concilia, & concilia auctoritatem haberent a Papa extrav. de elect. *ſignificaſti.* quod ipſe non curabat adunare concilium, cum per ſe poſſet facere totum; Sicque receſſerunt. Interrogavi etiam eos quibus juribus regebantur; & dixerunt quod canonibus conciliorum generalium tantum. Nec ipſorum Summus Patriarcha auderet, vel poſſet unum ſtatutum abſque concilio generali facere. Cumque dicerem eis quare ſic ducti eſſent in communi proceſſione Spiritus Sancti cum per ſuos Doctores etiam vincerentur. Dicebant quod ideo, quia Concilium Nicaenum erat tantae auctoritatis, quod nullus hominum, nec ſubſequuta Concilia quaeque praeſumpſerunt in eo aliquid immutare, imo etiam quodlibet idem & ſtatuta Nicaeni Concilii expreſſe roborarunt; & quia eum data forma in qua cantaretur ſymbolum in Eccleſia in ſecunda Synodo Conſtantinopoli congregata, concorditer per Latinos & Graecos extitit approbata; & Latini in tabulis aeneis cum literis argenteis Romam ſecum aſportarunt; & ante confeſſionem Doctoris gentium ad perpetuam memoriam ipſam in muro ſolido affixerunt. Et tamen his non obſtantibus, etiam, ut ipſi aſſerunt, canonice non vocatis Fides Nicaeni Concilii & forma ſymboli Conſtantinopolitani concilii immutatae fuerunt.

Audivi ab antiquioribus Romanis, quod dicebant etiam ex auditu, quod priſcis temporibus veniebant quidam Epiſcopi etiam de remotis, ut in S. Petro & de manu ſui Vicarii conſecrationem acciperent; quorum aliqui propter ſolennitatem & laborem conſecrationis gratioſe D. Papae & Cardinalibus prandium perſolvebant 1. q. 2. *placuit.* Et quia comedere ſimul taedioſum erat quandoque Cardinalibus, hoc prandium in pecuniam conſecrati aliqui voluntarie convertebant. Et tunc Cardinales, prout fertur, ſibi communem ſacellarium alegarunt. Sed poſtquam Romana curia tranſiit montes, tempore Clementis V. valor hujus prandii gratioſa petitum extitit; imo literae proviſionis retinentur a Camerario Papae, donec proviſus ſub duris poenis ſe obligaverit, & confeſſus fuerit, quod gratis ſponteque hoc ſervitium promittit infra talem diem &c. Tempore etiam Gregorii Papae XI., referente mihi clerico collegii, erant ex hoc ſeptem Praelati excommunicationis ſententia, quia non ſolverunt, innodati.

Ad vitam S. Martini Papa. Hic innuitur, quod Papa dabat oſculum illi, quem hoſtia communicabat, quod quidam Epiſcopi adhuc obſervant.

Ad vitam Bonifacii IV. Ultra MCCC. eccleſiae ſunt infra muros Urbis, quas aliquando vidi ſcriptas; ſed non omnes, ut ſaepe propoſui, viſitavi. Minus devote tamen viſitavi quamplures.

Ad vitam Benedicti II. Malo vocatur liber, qui eſt in archivo Eccleſiae B. Petri de Urbe, qui diſponit omnia fienda in Eccleſia; ſed raro oſtenditur, quia mores boni antiqui hodie non ſervantur.

Ad vitam Joannis IV. Communiter fiebat electio in Eccleſia, in qua reſidebat electus, omnis turba, clerici, & populi eum inde tollentes cum laudibus ad Patriarchium inſtallando ducebant. Ibi enim baltheo cingebatur cum ſeptem pendentibus ex eo clavibus, ſeptemque ſigillis; eique tradita ferula ſedens ac tranſiens per totum Patriarchale palatium electionis modum explebat. Inde quoque examinabatur per Epiſcopos vicinos ac ſuffraganeos ipſa electio. Quorum Epiſcoporum prorſus nulla erat alia in electione Praeſulis Romani poteſtas, niſi approbandi, vel e contra, & ad communem omnium Cardinalium primum, & aliorum petitionem electo manus ſolummodo imponendi. Ante tamen conſecrationem, vel coronationem, quae in S. Petro fieri conſue-

ſuevit, debet etiam facere jurejurando electus coram corpore S. Petri Apoſtoli ſuam profeſſionem de Fide catholica, & octo Conciliis generalibus conſervandis; & de emergentibus cauſis cum conſilio, & conſenſu Cardinalium ordinare, & diffinire, reſque Romanae Eccleſiae conſervare, & de novo non alienare, ut patet in libro diurno, ſeu Romani ordinis. Peracta igitur ejus conſecratione & coronatione in S. Petri Baſilica pontificaliter ornatus cum proceſſione equeſtri, toto clero comitante & populo in ſuum Patriarchium cum gloria ponebatur. Porro fiebant in die ſuae promotionis, dictæque profeſſionis apices ſynodi ratione corroborati teſtimoniis, Auguſto, & Compatriarchæ Conſtantinopolitano dirigendi. Sic enim, de more, Patriarchæ, ſynodicas in ſua novitate ſibi invicem tranſmittebant. Prædicta etiam omnia clarius in Malone S. Petri deſcribuntur.

Ad vitam Hadriani II. V. Ducatus Peruſii. Nota de Ducatu Peruſii, quam nuper recuperatum per Eccleſiam neſcivit ipſa politice cuſtodire.

Ibidem V. *Tonſurati*. Nam Longobardi a longa barba dicti ſunt, quam nunc radi ſibi fecerunt more Romanorum, qui nullas vel breves barbas ferebant.

Ibidem V. *Straturibus*; officium enim erat honorabile Curtae Regis; & hoc officium Imperator Conſtantinus Papae Sylveſtro exercuit. Et hoc quidem fecit Carolus Auguſtus bonae memoriae D. Urbano V. temporibus noſtris in Urbe.

Ibidem V. *Scriniarium*, ideſt Cancellarium. Hodie enim quia male ſcribit, quamquam Cancellarius, plures ſcriptores in cancellaria habet, quibus tamen ipſe non ſatisfacit de ſalario. Nec gratis, inquam, literae componuntur contra antiquam regulam.

Ibidem nota quod Papa de more ſaepe pontificaliter celebrat in certis Eccleſiis Urbis, in quibus etiam uſque nunc ſibi certa reſervantur Altaria; ſed enim relaxari deberent, ex quo nunquam vel de raro in eis celebrat.

Ad V. *In porticu* &c. Hoc ſervant Cardinales hodie. Papa autem extra domum ſuam eleemoſynam facit quotidie erogari LXXII. pauperibus, praeter illos qui generaliter ad pinhottam concurrunt.

Ibidem V. *Diaconias*. Ideſt Eccleſias habentes Praelatos Diaconos cum hoſpitalibus eis contiguis. Omnes enim Eccleſiae Diaconorum Cardinalium Urbis Diaconiae ſunt, non tituli. Et ideo Diaconi Cardinales non intitulantur ab eorum Capellis, quia ipſae de hoſpitalibus, non e contra. Poſſent tamen hodie intitulari ab ipſis, quia hoſpitalia eorum incuria corruerunt, & ſtant eorum eccleſiae, licet in pluribus ſervitiis deſtitutae. Propter pauperes enim & viduas in ipſis languentes hoſpitalibus illae eccleſiae ſeu capellae factae fuerunt.

Ad vitam Leonis III. V. *Notario*. Singulariter loquitur, quia unus forſan tunc ſufficiebat; ſicut ſufficiebat auditor camerae pro tota Romana Curia, adhuc non ſunt centum anni. Modo enim XX. auditores D. Papae vix ſufficiunt. Et Cardinalis quilibet habet plures. Et nota officium Notarii Romanae Eccleſiae eſſe intimare populo proceſſiones, & Miſſas per Romanum Pontificem celebrandas; & inſcribendi Martyrum geſta, & ſcribendi contractus eccleſiaſticos. Erant etiam nuncii apoſtolici in certis provinciis Romanae Eccleſiae immediate ſubjectis, ubi crimina perquirebant.

Ad vitam Nicolai II. V. aliquem ex Cardinalibus Archiepiſcopali officio ſublimaret. Hodie degradatio putaretur in Romana maxime Curia. Et quare? ratio eſt in promptu.

Ad vitam Gregorii IV. V. viſitator. Hodie non eſt officium Papae. Innocentius tamen III. per ſe monaſterium Sublacenſe viſitavit, & reformavit, ut vidi in integra ſub (ſic) bulla C. *cum ad monaſterium*. extrav. *de ſta. mo.*

Ad vitam Gregorii VII. V. omnium peccatorum. Haec enim eſt plena abſolutio, ſeu indulgentia, quam vulgus a poena & culpa dicit *extrav. de pœnit. & remiſſ. cap. inaal. in Clem.* & eſt primus locus, ubi hanc inveni conceſſam. De ipſa enim Canones non loquuntur, nec in Urbe ſcripta ſub tali forma aliqua reperitur, prout inquiri fecit Urbanus Papa V. Aliqui enim dicunt, quod Innocentius III. fuit primus, qui hanc indulgentiam ſub bulla conceſſit. Non tamen vidi videntem literas ab eodem. Audivi tamen a multis fide dignis, hoc referentibus ex auditu, quod Frater Franciſcus, Ordinis Minorum inceptor, ſupplicavit humili verbo eidem Innocentio III. tunc Peruſio exiſtenti, ut daret plenam indulgentiam viſitantibus eccleſiam B. Mariae de Angelis prope Aſſiſium pro ſecunda die Auguſti; quod et verbo Papa idem conceſſit. Cumque Franciſcus a conſpectu ejus recederet, & quidam Cardinalis diceret Papae, quod ſimplex erat ille Frater, quia nec ſupplicationem dederat, & ſic ſimpliciter recedebat. Fecit ipſum recedentem Papa vocari, ei dicens porrige ſupplicationem, ut ſignetur, & fiant literae. Franciſcus autem reſpondebat, quod verbum ejus ſufficiebat ei; ſicque reſpondens repente receſſit. Cæleſtinus vero Papa V. verbo tantum dedit plenam indulgentiam viſitantibus eccleſiam S. Mariae prope Aquilam. A quo cum de ipſa literae peterentur ibidem, dixit, quod ea ſuo verbo, auctoritate Dei & Apoſtolorum vigebat a fundamento ipſius Eccleſiae uſque in Cælum. Honorius autem Papa IV. ponendo primum lapidem in Eccleſia S. Mariae Urbiſveteris, & clamante populo: concede, queſumus, Sancte Pater, indulgentiam plenam hac die annue viſitantibus hanc eccleſiam. Reſpondit: concedo. Cui quidam Cardinalis: o Pater Sancte quid facitis, indulgentiis eccleſiarum Urbis ſic derogatis, ſicque omnino detrahitis? Cui Papa quidem dixit: literae tamen non fient quae petuntur. Nihilominus tamen eſt ibi illa die preſſura maxima populi infiniti; & in praedictis eccleſiis multo major. Sunt enim aliquando mille & quingenti Fratres in proceſſione, quae fit de Aſſiſio ad S. Mariam de Angelis. De quibus quidem indulgentiis vidi turbatum D. Urbanum V. cum erat in Italia, dicentemque etiam eas non valere; & aliquando habuit dicere, quod eas volebat annullare. Sed quamquam credendum ſit ſupradictas indulgentias valere quod ſonant; cavendum tamen eſt, ne per eas nos decipiamur.

Ibidem v. *caſtrum S. Angeli captum eſt*. Et anno proxime nunc præterito captum etiam & deſtructum die ultima Aprilis.

Ad vitam Conſtantini v. *imaginem*. Concordat cum tabula ærea argenteis impreſſa literis poſita ante confeſſionem B. Pauli de Urbe, quam Ambaxiatores Graecorum, tempore Urbani V. multoties illuc perquiſitam ab eis tandem reperierunt ibidem continentem formam ſymboli decantandi in ſecunda Conſtantinopolitana Synodo.

Ad vitam Hadriani I. V. tunc poſt. Moderno tempore noſtro ponebant in his (ad Ducatum Romanorum & Ravennatum) duces & comites nominales non reales, quia totum qualecumque emolumentum inde conſurgens Apoſtolicae Camerae ponebatur. Sed hoc etiam per vices duravit, non continue, quia nec Eccleſia debet retinere theſauros.

Ibidem V. *Hildebrandum*. Ab iſto enim denominatur Comitatus Hildebrandis inter fines Senarum & Patrimonii S. Petri conſtitutus, quem magnificus vir & Deo devotus N. Comes Nolanus & ſui Nepotes pernobiles poſſident in praeſenti.

V. *ſervitio & fide*. Hi enim fideles Romanae eccleſiae poſſunt dici. Urbevetana quoque eccleſia etiam his ſimiles habet, qui etiam vulgo fideles epiſcopatus dicuntur; & offerunt ſe Epiſcopatui qui volunt, dummodo alteri non ſint obligati. Taliſque obligatio paterna tranſit ſemper in poſteros deſcendentes & bona ipſorum decedentium abſque liberis veniunt ad epiſcopatum. Et epiſcopatus eos defendit ab omni alia ſubjectione & exactione tributi. Et remittuntur ad epiſcopum puniendi in quocumque

cri-

Digitized by Google

erimine per eos fideles in omni parte Comitatus & Dioceſis Urbevetanae commiſſo.

Ad vitam Leonis IV. V. *cardinalis*. Quæri libet quid ſit Cardinalis, unde dicatur; cur non extitit nominatus in primævo ſtatu eccleſiæ ſicut ſit modo; cur & quando apud ipſos capelli rubei uſus fuit. Cardinalis eſt rector proprius ſeu principalis eccleſiæ cujuslibet, vel etiam hoſpitalis; quia omnis eccleſia vel eſt collegiata, & habet paſtorem; vel eſt titularis, ideſt curata, & habet rectorem; vel non eſt curata ſicut diaconia, & habet miniſtratorem. Quia omnis presbyter tituli, ideſt eccleſiæ curatæ, vocatur Cardinalis XXXIX. diſt. *presbyteri* LXXIX. diſt. *oportebat*. Quod etiam quiſque diaconus ratione ſuæ diaconiæ, vel miniſterii appellatur cardinalis probatur diſt. LXXI. *fraternitatem*. Dicitur enim cardinalis a cardine, ideſt parte, quaſi partem faciat clericis ſuis de bonis eccleſiæ, quam vult, vel quaſi partem capiens de bonis eccleſiaſticis: vel quaſi in partem ſtans, quia ubi cardinales ſtant, ibi nullus ſtare audet. Verius quidem eſt quod cardinalis a cardine dicitur oſtii, quod a cardine regitur; nam a cardinali, ideſt proprio prælato, domus ſua, Eccleſia, & ejus ſubditi debent regi. Nuncupatur etiam merito Cardinalis qui in ſe, & in ſubditis quatuor Cardinalibus potitur virtutibus. Cardinalis etenim nomen in ſtatu ideo non fuit primitivæ Eccleſiæ quoniam quiſque nomine ſui ordinis tenebatur contentus, ſicut & adhuc contentantur Epiſcopi; quippe quia epiſcopus nomen dignitatis eſt; presbyter ætatis, diaconus vero hoſpitalitatis & menſarum miniſterii nomen gerit. Multitudo etiam presbyterorum & diaconorum forenſium ad Urbem concurrentium cauſam dedit, ut urbani presbyteri & diaconi ab eis diſtinguerentur nomine Cardinalis. Nicolaus quoque Papa IV. cum ipſis conceſſit cardinalibus medietatem proventus Romanæ eccleſiæ. Et quia cura eorum conſenſu rectores mitterentur ad terras Romanæ eccleſiæ gubernandas, eis dedit licentiam utendi capellis rubeis.

Ad vitam Joannis XII. V. Qui prædictus. Quidquid ſit de civilibus cauſis de quibus fuit propoſitum contra Gallicanam Eccleſiam tempore D. Regis Philippi per D. Petrum de Cimherys, & replicatum per D. Petrum Rogery tunc Archiepiſcopum Rothomagenſem, inde Papam Clementem VI. pro ipſa Eccleſia Gallicana. De criminalibus tamen ſatis durum videtur quibuſdam magnis dominis quod Prælati capaces exiſtant judicium ſanguinis per ſe, vel per alios agitare, quia ſecundum eos, nec per Evangelium, nec etiam per canones eis hoc competit, nec conditioni etiam convenit clericali &c.

Ad vitam Paſchalis II. Iſtud fuit primum conclave & ruptum eſt cum majori ſcandalo, quam ultimum ruptum ſit nuper in Urbe. Sed cauda ultimi longior forte erit, quia progrediens vulpis ab hujus mundi fovea cauda ſua longiſſima terram terit, terram trahit.

Ad vitam Benedicti VIII. canonici S. Petri, & alii clerici de urbe vivebant in communi, & dormiebant ſub eodem tecto, nondum centum anni elapſi ſunt.

Ad vitam Gelaſii II. de ultimo conclavi in Urbe tento, quem fructum Romana Eccleſia tulerit, interroga Patres.

Opus iſtud deſinit cum Gelaſio, & in fine adduntur hæc verba: Finit hiſtoria Romanorum Pontificum Damaſi Papæ uſque ad ejus tempora. Ab inde hucuſque Pandulphi Oſtiarii Lateranenſis Eccleſiæ; ut in Gelaſio II. cap. 162. exemplata olim a libro D. Marci Epiſcopi Præneſtini card. S. Marci, habente textum cum iſtis gloſſis in margine ad inſtar Clementinarum venerabili vetuſtate tranſcriptum. Erat Patri illi, vere ſancto, liber iſte peculiaris, & nonnullas poſtillas ejus manu in fine poſitas hic tranſcripſi. Sed cum nullius ſint momenti negligendas illas cenſui.

L E C T O R I.

Non parvi momenti fore arbitror Cognitiones haſce judiciarias luci publicae expoſitas legere, quas deſcriptas eſſe conſtat ex publicis tabulis, tunc confectis, niſi forte codex ipſe eædem ſint tabulae a publico Tabellione exaratae. Utcunque res habeat ſeſe, ex his diſcimus quandiu ſecta illa perſeveraverit, quod a nemine hucuſque definitum credo. Docemur etiam quae potiſſima hæreſis hujus dogmata fuerint; quae eorum origo; quomodo, & quibus inſtitutis gubernarentur. Cum vere nihil hic tangatur circa mores, hinc deducere licet nonniſi per calumniam haereticos hoſce accuſari de laxato in libidinem freno; quamquam id illis a pleriſque ſcriptoribus imputetur. Contigiſſe facile potuit, cum agerent conventus ſuos clam & in occulto, metu ne ab Inquiſitoribus detegerentur, hinc male de illis ſuſpicandi anſam vulgo datam fuiſſe. Quanquam vero in his Cognitionibus legimus plura eſſe alia, quae continebantur in judiciali proceſſu, quaeque hic non exprimuntur, vix tamen credo ſi incontinentiam pro dogmate habuiſſent adactos non fore reos ad ejurandum palam & expreſſe dogma iſtud pernicioſum. Porro codicem unde hæc ſumpſi ſuppeditavit mihi ditiſſima bibliotheca Viri Cl. D. Franciſci Mariae Florentini cujus clarum eſt nomen ex Martyrologio vulgo appellato S. Hieronymi, ab eo eruditis notis illuſtrato, atque evulgato. Quae ſane bibliotheca nunc haereditaria ſucceſſione pervenit ad D. Franciſcum Mariam Florentini, qui pro ſua humanitate mecum illud communicavit.

PROCESSUS, ET SENTENTIA

Contra quoſdam Fraticellos haereticos Lucae habiti anno MCCCCXI.

Anno Domini MCCCCXI. Indictione III. Die X. Menſis Aprilis tempore SS. in Chriſto Patris, & Domini Noſtri Domini Joannis Divina providentia Papæ XXIII. Pontificatus ejus anno I.

HÆc eſt quædam inquiſitio, quam nos duo judices in cauſa Inquiſitores haereticae pravitatis, videlicet Laurentius Archipresbyter Lucanus, & Generalis Vicarius R. in Chriſto Patris D. Nicolai Epiſcopi Lucani ex dicto Vicariatus officio competens eidem vice dicti D. Lucani Epiſcopi in Civitate & Diœceſi Lucana ex poteſtate ordinaria a jure attributa & Frater Jacob de Tegrimis de Luca Ordinis Minorum, Baccalaureus in Sacra Pagina Inquiſitor Generalis in Tuſcia, auctoritate Sedis Apoſtolicae concorditer ſimul convenientes facimus, & facere intendimus auctoritate hujuſmodi nobis commiſſi officii, & adverſus

Bartholomaeum quondam Lemmi vinajolum, civem Lucenſem habitatorem in Parochia S. Michaelis in foro Lucanum laicum in eo & ſuper eo, quod ſama pubblica praecedente & clamoſa inſinuatione referente, a fide dignis & honeſtis perſonis ad noſtram notitiam pervenit, quod dictus Bartholomaeus eſt haeretica labe perſperſus, & aſperſus, & fuit a pluribus annis circa, & maxime de anno proxime praecedenti MCCCCX. & de praeſenti MCCCCXI. & continue per ipſum tempus, & tempora, & in Civitate Lucana, & maxime in locis ſuae habitationis, & converſationis cum dictis haereticis ſimul cum certis de dictis Fraticellis, & eorum complicibus, & ſequacibus, ſectantes ſectam Fraticellorum praedictorum damnatam pro haeretica, & reprobatam per Summos Pontifices coadunavit, & fuit in coadunatione, & conventicula atque caterva hujuſmodi damnatorum in quampluribus locis dictae Civitatis ſeminavit cum hujuſmodi ſuis complicibus, & ſequacibus de dicta conventicula, & ſecta multos errores & ..... maxime in domo habitationis Cantillae, ſita in Civitate Lucenſi in Parochia praedicta in maximum ſcandalum Chriſtiani populi de Civitate Lucae, atque Catholicae Fidei praejudicio, & Romanae Eccleſiae detrimentum, ſummamque animarum perniciem, & jacturam, & contra canonicas ſanctiones.

Item quod dictus Bartholomaeus, ſicut ceteri Fraticelli praedicti, & eorum complures & ....
audacter tenuit, credidit, & aſſeruit, quod ipſi, & eorum ſequaces ſunt...................
ſalvationis non obſtante, quod Eccleſia catholica eos .... & ſchiſmaticis; &
ſic eis adhaeſit pro ut & .... Fratres Laurentium de Peruſio, & Paulum & An..........
Fraticellorum, & ab eis audivit Miſſas ....
domo habitationis predictae Cantillae ſupradicta.

Item in eo, & ſuper eo quod hujuſmodi ſacramentis .... tamquam veris,
& Catholicis ſacramentis................
& contempſit Eccleſiaſtica ſacramenta........
....
....
non ſint ſufficientia ad ſalutem..........

Item in eo, & ſuper eo quod dictus Bartholomaeus ſapiens opinionem dictorum Fraticellorum, & eorum ſectam, & in ea opinione eos fovens tenuit, aſſeruit, & approbavit, quod a Papa Joanne XXII citra nullus fuit in Eccleſia Romana in Sede Apoſtolica verus Papa, aut Vicarius Chriſti; non fuit aliquis in dicta Cathedra & Apoſtolica Sede qui habuerit vel habeat poteſtatem ligandi, atque ſolvendi vel ordines eccleſiaſticos conferendi & ſic tenuit, & credidit.

Item in eo, quod dictus Bartholomaeus dictorum ſectam tenendo, & proſequendo, & eorum Fraticellorum opinionem haereticam, & falſam tenendo & credendo tenuit, & credidit toto dicto tempore, quod quidam Frater Franciſcus de Terni de dicta ſecta Fraticellorum, quem ipſi Fraticelli, & eorum ſequaces appellant Patriarcham ipſorum, & tenent, & affirmant quod ipſe dumtaxat, & alii quos ipſe ordinaverit Epiſcopos, vel Presbyteros habeant auctoritatem, & poteſtatem clavium, & ligandi atque ſolvendi & non aliquis Praelatus de Eccleſia Catholica Romana; & quod nullus eſt vere Chriſtianus nec poteſt ſalvari qui non credat, teneat, & affirmet eorum haereticam falſam opinionem, & reprobatam ſectam.

Item in eo, & ſuper eo quod ipſe Bartholomaeus ſequens Sectam praedictam, & conventiculam ipſorum factam in dicta Civitate Lucae, ſtetit per duos annos, ex quo hic non fuit confeſſus peccata ſua ſacramentaliter a ſuo Parochiano vel alio catholico Sacerdote habente auctoritatem, & communionem Eccleſiae, & Apoſtolicae ſedis, nec recepit Sacramentum corporis Chriſti, ſalvo quod die Paſchate Dominicae Reſurrectionis de mane volens palliare errorem ſuum & in conſpectu populi, ad majus vilipendium Sacramenti Euchariſtiae, bibit & comedit in taberna, ſeu caupona, & poſt quam ſic bibit, & comedit, ivit ad Eccleſiam S. Michaelis in foro, & ibidem a Priore dictae Eccleſiae quem decepit recepit Sacramentum Euchariſtiae non credens illud eſſe corpus Chriſti conſecratum in Altari, & illud expuit clam in manica quadam ſui indumenti tamquam haereticus, & ſectator dictorum haereticorum in ſcandalum plurimorum adſtantium habentium notitiam de infidelitate ſua, & haeretica pravitate.

Hic diſrupta charta & lacerata deſunt fere tres articuli, & quamquam ex illis quaedam remanent, nihil ſatis bonae frugis reddunt.

& Paulus & Ambroſius de Florentia dicti venerunt ad Civitatem Lucanam, prout ſunt ſoliti venire ad arroborandum conventiculas eorum ſequacium, ipſe recepit eos & pavit & fovit, & honoravit & credidit eorum inſtrutionibus, & erroribus; eos, & conventiculam illam ſecutus fuit, & ab eis fuit monitus, & inſtructus, & confeſſus fuit eis diverſis temporibus peccata ſua; & etiam recepit corpus Chriſti conſecratum ab altero ipſorum in domo Cantillae ſeu ubi habitat in qua dicta conventicula conveniebat, & congregabatur in adventu maxime dictorum Fraticellorum. Qui Cantilla eſt Vinajolus habitator Lucae de dicta conventicula & ſecta, & opinione dictorum Fraticellorum, quos ipſe credebat eſſe fideles, & non damnatos.

Item confeſſus fuit in judicio praedicto coram dictis Judicibus, & Inquiſitoribus dictus Bartholomaeus, quod ipſe ſeductus ab eiſdem Fraticellis tenuit, & credidit a dicta Quadrageſima anni proxime praeteriti uſque ad dictam ciornatam, & proxime præteritam anni praeſentis, in qua ſe retractavit ab opinione dictorum Fraticellorum, prout dicti Fraticelli, & eorum complices & ſequaces tenent & aſſerunt, quod a Papa Joanne XXII. citra nullus fuerit verus Vicarius Chriſti, vel verus Papa in Eccleſia Romana & in Sede Apoſtolica, & quod nullus in dicta Eccleſia, & in Apoſtolica Sede habuerit Clavium poteſtatem ligandi, atque ſolvendi, ſeu conferendi Eccleſiaſticos Ordines, & quod non credunt nec ipſe credidit, donec perſeveravit in opinione dictorum Fraticellorum, & quod aliquis eſſet Chriſtianus in Eccleſia, niſi ipſi Fraticelli, & eorum ſequaces & adhaerentes ſibi & eorum credulitati.

Item dixit & confeſſus fuit, quod ipſe tenuit, credidit, & aſſeruit uſque ad dictam hebdomadam Sanctam & prout tenent dicti Fraticelli, quod Papa vel aliquis quicumque Praelatus de Romana Eccleſia non poſſunt, nec potuerunt abſolvere vel ligare apud Deum in Caelo, ſed ſolum eorundem Fraticellorum Patriarcham, ſicut ipſi appellant nomine Frater Franciſcus de Terni cum illis Epiſcopis, & Presbyteris, quos ipſe Patriarcha ordinaverat ad Presbyteratum, & dignitatem Epiſcopalem prout ab eis inſtructus, & ſeductus fuit.

Item dixit & confeſſus fuit, quod ipſe Bartholomæus ſequens dictam ſectam Fraticellorum, & credens eis & eorum opinioni hæreticæ, credens illam catholicam & ipſos fideles, ſtetit duobus annis vel circa, in quibus ipſe non fuit confeſſus peccata ſua ſuo creatori, vel alteri catholico ſacerdoti habenti communionem Romanæ Eccleſiæ, & Sedis Apoſtolicæ, nec recepit communionem, vel aliud Eccleſiaſticum Sacramentum, & prout quilibet fidelis chriſtianus facere tenetur ſingulo anno.

Quæ quidem omnia prædicta per dictum Bartholomæum confeſſata execrabiliter perpetraſſe, credidiſſe, tenuiſſe, affirmaſſe ſecundum opinionem dictorum Fraticellorum inſtructus, potius ſeductus ab eis, & eorum ſequacibus; cognoſcens modo depoſita cæcitate dictæ infidelitatis eſſe hæreticam & infamam ſtatum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ deſtruenti ordinem, corruptivam ſimplicum perſonarum, puritati catholicæ

Digitized by Google

licæ Fidei inimicam, damnatam, & reprobatam, tamquam hæreticam & ſchiſmaticam; & idem Bartholomæus retractare deſiderans, & redire ad Eccleſiæ onitatem, & in quam errando peccavit, & in ea viræ portione exigere, quam ſibi divina virtus indulſerit, a nobis ſuppliciter poſtulavit, ut ſibi auctoritate Apoſtolica abſolutionis beneficium impertiri miſericordiier dignaremur, providere eidem imponendo pro prædictis exceſſibus infidelitatis & erroris ſalutarem pœnitentiam injungendo: nos autem ſaluti ejuſdem Bartholomæi deſiderantes illius intuitu, qui vult omnes homines ſalvos fieri; ab eo corporaliter juramentum & adjurationem in hac forma recepimus videlicet.

Ego Bartholomæus Lemmi inquiſitus ſupraſcriptus cognoſco, & confiteor omnia vobis omnibus Judicibus, & Inquiſitoribus ſupraſcriptis hæreticæ pravitatis, in quorum præſentia, ſive pro hoc conſtitutus me in prædictis omnibus & ſingulis per me confeſſatis, & etiam in aliis in dicta inqoiſitione, & capitulis contentis, & ſuper eis omnibus & ſingulis corde contriro, & humiliato abſolutionem & pœnitentiam requiro, & hos errores & omnes alios ſub qualibuſcumque nominibus cenſeantur, adjuro & promitto, & pro de cetero obſervabo illibatam Fidem Catholicam & Apoſtolicam, quam & Romana tenet Eccleſia atque prædicat, & erroribus atque hæreſibus dictorum Fraticellorum, & eorum ſequacinm, & conventicularum non adhærebo, aut proſequar vita comite. Et ipſos Fraticellos & eorum complices & ſequaces, eiſque credentes, & adhærentes toto poſſe meo perſequar, & eos, & ipſorum ſautores, & receptatores & benefactores bona fide omni dolo, & machinatione ceſſantibus abſque meo diſpendio manifeſtabo Eccleſiæ, vel Prælato, aut Judici, vel Judicibus habentibus cognitionem ſuper prædicta; & pœnitentiam, quæ pro dicta culpa mea vobis mihi injongetur, & imponetur, integre ſervabo, & adimplebo, & perfecte complebo. Et volo, atque promitto ſolide & expreſſe, quod ſi hac hora in antea contigerit me relabi ad aliquem errorem prædictorum vel alium qualemcomque ab Eccleſia damnatum quocumque nomine cenſeatur errando, & quod abſit, in aliquo articulo, vel male credendo, ſeu etiam recedendo, & fidem habendo erroribns, vel eos errantes, & dictos Fraticellos, aut credentes eis, eorumque ſequaces ſcienter recipiendo, credendo, fovendn, vel defendendo, ſuſtinendo dicto, vel facto, vel eis conſentiendo, vel ſi eos hujuſmodi omnes non manifeſtavero, ſine mora bona fide; vel ſi pœnitentiam mihi injunctam, vel injungendam a vobis non ſervavero, vel adimplebo ad plenum, prout a vobis fuerit mihi injuncta, abinde in antea ipſo facto habere pro excommunicato, perjuro, & hæretico manifeſto, & talem me ex nunc, prout ex tunc, & ex tunc prout ex none me ipſum judico, atque damno. Ita quod ſine ampliori cognitione concedam quod vitis relapſis, & manifeſtis hæreticis infligitur, incurram & pœna imponi poſſit cui ex nunc me ſubjicio omni via, ſive forma, & modo quibus melius poſſum, & ſic juro ad Sancta Dei Evangelia corporaliter tactis ſcripturis, (*ſic*) Deus me adjuvet, & hæc ſancta Dei Evangelia. Et inſuper aſſero & proteſtor, me totam, & puram veritatem de me, & aliis, quos novi in Fide erraſſe, & dictam ſectam Franicellorum & eorum errores, & haereſes, ac conventiculas proſequentes ſuiſſe quantum novi dixiſſe & ...... praeſens protuliſſe, & fuiſſe confeſſum, & ſi forte ennſtare poterit, me in praedictis veritatem tacuiſſe, ſuppreſſiſſe, vel malitioſe ſupplantaſſe, volo quod abſolutio & pœnitentia a vobis imponenda, & obtinenda, nullatenus mihi proſint.

Ad haec nos Laurentius Archipresbyter, & Vicarius ſupraſcriptus & Frater Jacobus Generalis Inquiſitor Judices, & Inquiſitores ſupraſcripti cognitores ſupradictorum inquiſitionis & proceſſus, viſa ſupraſcripta inquiſitione, & omnibus, & ſingulis in ea contentis quia te invenimus per tuam ſpontaneam confeſſionem haereticum, atque ſchiſmaticum fuiſſe a Quadrageſima maxime anni proxime delapſi, uſque ad hebdomadam ſanctam proxime praeteritae Quadrageſimae praeſentis anni, ex hoc maxime quod perverſae, iniquae, & damnatae ſectae Fraticellorum adhaeſiſti, & de complicibus eorum fuiſti, & eis credidiſti, & pœnitentia atque Altaris ſacramenta ab eis recepiſti, & toto dicto tempore eorum ſectam ex corde tenuiſti & credidiſti deviando a Fide catholica & Apoſtolica ſede, & S. Romanae Eccleſiae derogando.

Nunc vero ſaniori ductus conſilio ad unitatem Eccleſiae, prout aſſeris, de corde bono & fide non ficta vis redire; ideo adjurata a te haeretica pravitate, de qua ſuperius in actis, & apud proceſſum latius & plenius continetur, manu notariorum publicorum infraſcriptorum te Bartholomaeum Lemmi praedictum S. Romanae Eccleſiae, & a SS. Patribus inſtitutam ab excommunicationis vinculo, ſeu vinculis, quibus tenebaris aſtrictus te abſolvimus; ſi tamen ad cor, & ex corde redieris, & injuncta tibi praecepta atque mandata ſervaveris. Et quia in Deum & S. Eccleſiam & fidem catholicam praedictis modis temere deliquiſti ad peragendum pœnitentiam injunctam tibi injungimus. Et mandamus quod infra unius anni ſpatium proxime futurum ab hodie numerandum, debeas ire ad viſitandum limina Apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Mariae Majoris, & S. Joannis Lateranenſis de Urbe, & ibidem ſtare, & morari tanto tempore quod tu recipias benedictionem SS. in Chriſto Patris & Domini Noſtri & D. Joannis Papae XXIII. de quibus viſitationibus, ac receptione benedictionis nobis fidem feciſſe debes, in unius menſis ſpatium a fine dicti anni pro termino tibi ut praefertur aſſignati ad praedicta exequenda continne numerandi. Item etiam quod omni die legitimo ceſſante impedimento, debeas audire unam Miſſam integram in Eccleſia tuae Parochiae, ſeu etiam in Majori Cathedrali Eccleſia pro tuo libito, & commodo uſque ad duos annos continuos proxime ſuturos; ita quod poſtquam Presbyter, cujus miſſam audieris, confecerit, & conſecraverit corpus Chriſti ab ipſa conſecratione in interim uſque ad communionem ſuam, & purificationem ſtare debeas genuflexus publice capite diſcooperto, & junctis manibus, ſalvo quod diebus Dominicis, & Feſtis ſolemnibus ſtare debeas ad audiendam unam Miſſam in voce dum cantabitur in eadem Parochia tuae Eccleſiae, ſeu in cathedrali ab initio ipſius Miſſae, uſque ad finem toto eodem tempore duorum annorum. Et modo ſimili ſtare debeas genuflexus junctis manibus, & capite diſcooperto a conſecratione corporis Chriſti uſque ad communionem Sacerdotis hujuſmodi. Et quod ſtare debeas devote ad audiendum Veſperos in dictis diebus feſtivis in eiſdem Eccleſiis. Et etiam volumus, quod tu debeas ire omni die, qua praedicabitur generaliter per omnes Eccleſias Mendicantium Civitatis Lucae, vel majorem partem ipſarum ad audiendum praedicationem, & verbum Dei ad illam Eccleſiam, & conventum, obi magis tibi placuerit. Suadentes tibi pro ſalute tuae animae ut poenitentiam ipſam, per nos tibi ſalubriter injunctam adeo perficias, & adimpleas, ut errores ſubſcriptos aboleas, & extirpes, & aeternae retributionis praemium conſequaris. Quod tibi concedat ille, qui non mortem deſiderat peccatoris ſed ut convertatur & vivat. Et inſuper te condemnantes in expenſis legitimis hujus noſtri proceſſus, quarum taxationem nobis in poſterum reſervamus.

Factae fuerunt dicta retractatio, & abſolutionis beneficiom, poſtulatio, & ſubſequenter precatio, promiſſio & proteſtatio ſupraſcriptae per dictum Bartholomaeum coram ſupraſcriptis Dominis Judicibus, & Inquiſitoribus; & ſucceſſiva abſolutio & poenitentiae impoſitio, perſuaſio, & omnia ſupraſcripta per dictos Dominos Archipresbyterum, & Vicarium Domini Epiſcopi ac Fratrem Jacobum de Tegrimis

ſupraſcriptum, Generalem Inquiſitorem ſupraſcriptum in Tuſcia, & utrumque ipſorum communiter, & conjuncti ex dictis eorum officiis & auctoritate juris, & Apoſtolicae Sedis Lucae in Epiſcopali Palatio Lucenſi in porticu anteriori dicti Palatii praeſentibus diſcretis viris Andrea quondam Landucci Boni de Luca, Greco quinndam Petri de Sanminiate Lucae perpetuo habitatore, & Paulo quondam Franciſci de Tuderto habitatore Lucae in Monaſterio S. Pontiani prope muros Lucanae Civitatis, & aliis pluribus accitis ad praedicta omnia & ſingula conjunctim & diviſim adhibitis, & vocatis anno Nativitatis Domini 1411. Indictione quarta, die XXVII. menſis Maji in hora qua dicitur Tertiarum; Pontificatus SS. in Chriſto Patris, & Domini D. Joannis Papae XXIII. anno II.

Ego Jacobus Antonii Nicolai de Luca Publicus Apoſtolica, & Imperiale auctoritate Judex Ordinarius & Notarius & Scriba publicus ſupraſcripti Fratris Jacobi Inquiſitoris haereticae pravitatis in Tuſcia praedictis omnibus una cum Ser Joanne Tieri, & Ser Franciſco Gabrielis Notariis Lucenſibus . . . . & ſcribis . . . . dicti D. Lucenſis Epiſcopi, interſui, & de mandato ipſorum D. Vicarii Inquiſitoris ſcripſi, & me ſubſcripſi.

Poſt praedicta eodem die & hora Veſperorum nos Judices ſupraſcripti, & Inquiſitores haereticae pravitatis volentes procedere ad taxationem expenſarum praedictarum, in quibus ſupraſcriptum Bartholomaeum condemnavimus in confectione ſupraſcripti proceſſus, & hanc taxationem dividentes, ut uterque noſtrum ſuam faciat taxationem, prout noverit eſſe juſtam; nos Laurentius Archipresbyter, & Vicarius ſucceſſor in Juriſditione D. noſtri Epiſcopi Ordinarii Lucanae Dioceſis Inquiſitoris haereticae pravitatis a jure deputati taxavimus expenſas noſtri proceſſus pro duobus Notariis noſtris, & noſtrae ejuſmodi ac nuntiis noſtris, & noſtrae ejuſmodi pro eorum laboribus, & mercede florenis quatuor auri per dictum Bartholomaeum perſolvendis cum effectu Ser Franceſco Gabrielis alteri ex dictis noſtris Notariis pro ipſis ambobus & nuntiis . . . . . . infra trium dierum ſpatium proxime futurum, ſub excommunicationis & dupli poena.

Nos vero Frater Jacobus Inquiſitor Generalis in Tuſcia taxavimus expenſas noſtri proceſſus pro unico noſtro Notario, & noſtris laboribus & mercede, ſimiliter florenis quatuor auri Ser Antonio Ser Jacobi Nicolai Notario noſtro perſolvendis intra eundem terminum.

Item in alia parte pro expenſis per nos factis, & conſiliis & proceſſuum exemplis habitis de Florentia, aliis florenis quatuor auri nobis pro reſtitutione debita perſolvendis in eodem termino ſub eiſdem poenis & ſententiis.

Data, & facta fuit dicta taxatio, ſeu taxationes modis, & formis ſupraſcriptis per ſupraſcriptos Dominos Judices diviſim ſimul tamen ſedentes in eodem ſupraſcripto loco, praeſentibus Ciureſino de Avocatis & Jacobo Comi de Luca teſtibus ad praedicta vocatis.

Ego Antonius Notarius ſupraſcriptus dicti Fratris Jacobi Inquiſitoris ſupraſcriptis interfui, & una cum Ser Joanne Tierii Notario Ordinario Epiſcopalis Lucanae rogatus ſcripſi & publicavi.

Nota quod D. Epiſcopus Lucanus de . . . gratia conceſſit eidem Bartholomaeo in hac forma videlicet.

Poſt praedicta anno Nativitatis Domini 1412. Indictione V. die XII. Aprilis R. Pater, & D. Nicolaus Epiſcopus Lucanus cognito, quod ex legitimis cauſis allegatis per Bartholomaeum ſupraſcriptum non potuit, vel . . . . . . adimplere poenitentiam ſibi injunctam de viſitando limina Apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Mariae, & S. Joannis Lateranenſis, nec ad praeſens poteſt, ideo cum ipſo diſpenſando prorogavit ſibi terminum ad viſitationem praedictam faciendam uno anno proxime futuro ab hodie computando ſeu cominciando omni meliore via jure, & modo, quibus melius potuit. Sub datum Lucae in horto Lucani Epiſcopatus prope oſtium, praeſentibus Ser Angelo Matthaei Notario Lucano, & Nicolao Joannis Ser Januarii. Fuit de hoc rogatus per Abaud Treu.

In Nomine Domini amen. Anno Nativitatis Domini 1411. Indictione IV. die X. Aprilis. Pontificatus SS. in Chriſto Patris D. D. Joannis Papae XXIII. anno I.

Haec eſt quaedam inquiſitio quam nos ſupraſcripti Judices, & Inquiſitores haereticae pravitatis facimus, & facere intendimus ex noſtris officiis & poteſtate conjunctim ſimul contra, & adverſus Azzonem quondam Andreæ Cazearium de Luca in eo, & ſuper eo quod fama publica praecedente, & clamoſa inſinuatione referente non a malevolis, ſed ab honeſtis perſonis ad noſtram notitiam pervent quod dictus Azzo ſuae ſalutis immemor de anno Domini 1399. & ab inde citra, & per ipſum temporis, & tempora in Civitate Lucana deviando a Fide Catholica adhaeſit ſectae, & opinioni damnatis, & reprobatis per S. Matrem Eccleſiam Catholicam, quae dicitur Fraticellorum cum quampluribus de dicta ſecta Fraticellorum fecit, & convenit in conventicula, quam faciunt, & fecerunt in domo Cantillae de Piſis Vinajoli habitatoris Civitatis Lucanae ſeminantes haereſes & haereſiam contra Fidem Catholicam, & grave ſcandalum Chriſtiani populi, Fidei Catholicae detrimentum & Romanae Eccleſiae praejudicium ſuaeque animæ perniciem, & jacturam; & praeſertim.

Item in eo & ſuper eo quod ut dicti Fraticelli & eorum ſequaces tenent, & aſſerunt; ipſe etiam tenuit & aſſeruit quod dicti Fraticelli, & eorum ſequaces tenentes, & praedicantes occulte errores & haereſes hujuſmodi ſunt in ſtatu ſalutis, & ſalvationis non obſtantibus quibuſcumque ſententiis a Sede Apoſtolica promulgatis contra dictam ſectam, & eorum errores, per quas etiam damnatur & reprobatur ipſa ſecta, & credentes, & ſequaces ſunt ipſo jure excommunicati.

Item in eo & ſuper eo quod ſicut dicti Fraticelli dicunt, & affirmant, ipſe tenuit, & credidit quod a Papa Joanne XXII. citra, poſtquam condidit quatuor decretales, quarum prima incipit: *A conditore canonum*; ſecunda: *Inter nonnullos*; tertia; *Quorundam*; quarta. *Quod vir reprobus*. Nullus fuit Papa in Eccleſia Romana, & quod ipſe tunc Papa Joannes fuit haereticus, & perdidit omnem poteſtatem, & Eccleſiaſticam juriſdictionem abſolvendi, & ligandi, vel Praelatos faciendi, & ex tunc non fuit Papa, licet remanſerit epiſcopus, tamen quoſcumque fecerit vel clericos, vel Praelatos, peccavit mortaliter.

Item quod omnes Praelati, Cardinales, & Clerici, qui conſenſerunt dictis decretalibus, & qui non reſtiterunt ei, prout debuerunt facere (fuerunt) haeretici, & perdiderunt omnem poteſtatem & Eccleſiaſticam juriſdictionem.

Item quod a dicto Papa Joanne citra nullus fuit in Eccleſia Dei Romana, vel in ſede Apoſtolica verus Papa, aut Vicarius Chriſti, vel qui potuerit ligare, vel ſolvere in forma poenitentiae, vel ordines Eccleſiaſticos conferre. Et quod omnem fidem adhibuit Sacramentis, quae conficiebant dicti Fraticelli, & contempſit Sacramenta, quae conficiuntur per Praesbyteros catholicae Eccleſiae Romanae, tanquam non ſufficientia ad ſalutem aeternam, & ad emendationem peccatoris.

Item quod idem Azzo confeſſus fuit, & recepit corpus Chriſti a dictis Fraticellis in forma ſacramentorum, & poſtquam ſacramentaliter confeſſus fuit a dictis Fraticellis, vel ab eis recepit corpus Chriſti numquam confeſſus fuit alicui ſacerdoti peccata ſua.

Item-

Digitized by Google

Item quod nullus eſt Chriſtianus in dicta Eccleſia, niſi dicti Fraticelli, & eorum ſequaces, & tenentes opinionem eorum, nec ſalvantur alii non tenentes eorum opinionem.

Item in eo & ſuper eo quod idem Azzo ſtetit, & perſeveravit in dictis erroribus, & quolibet eorum & in aliis, quos affirmant dicti Fraticelli jam XII. annis & ultra, & per ipſum tempus, & uſque in praeſentem diem, conatus in civitate Lucae veros Chriſtianos de civitate Lucae corrumpere, & trahere ad dictam ſectam Fraticellorum.

Committendo praedicta in maximum ſcandalum populi chriſtiani civitatis Lucae, & perniciem ſimplicum perſonarum &c.

Sequuntur cetera in dicto proceſſu eodem modo, quo in priori expreſſa ſunt, niſi quod in pœnitentiam ei injungitur peregrinatio Aſſiſium ad Eccleſiam B. Mariae de Portiuncula, ibi eandem Eccleſiam, ſicut etiam aliam S. Franciſci Aſſiſii conſtitutam viſurus.

Tertia cognitio.

Hac tertia cognitio inſtituta eſt contra Joannem quondam Maſini Civem Lucanum habitantem in contrata S. Alexandri Minoris, & Nannem Piori Lippi de Florentia populi S. Petri Majoris dictae Civitatis habitatorem in Contrata S. Michaelis in foro textorem Lucanae civitatis, & Simonem Cini de Florentia magiſtrum Lignaminis, habitatorem civitatis Lucae in contrata S. Luciae verſus Fillunghum. *In eorum confeſſione nihil diverſum a ſuperioribus occurrit, niſi quod convicti ſunt recepiſſe in domibus ſuis* Fratres Laurentium de Peruſio, Paulum & Ambroſium de Florentia, & ab eis Miſſam auſcultaſſe. *Injungitur vero illis in pœnitentiam, ut per ſpatium unius anni quolibet ſabbato, vel ſaltem duobus ſabbatis ſingulorum menſium ſe conferant ad Monaſterium, & Eccleſiam S. Angeli in monte, ibique pernoctent, Divino officio aſſiſtant, & unam Miſſam audiant genuflexi ſemper, & capite intecto. Cetera ut in priori cognitione.*

L E C T O R I.

BRevem hunc Commentariolum ex MS. codice praeſtantiſſimi Domini Marii Flori cauſarum patroni, Aretini mecum humaniſſime communicato deſcripſi, eidemque ut inter haec anecdota locum daret ſuaſit ratio, quod nec unquam antea lucem aſpexerit, tum quod de bello tractaret aevo illo in Italia non incelebri, cum ab inſignibus aetatis illius ducibus Nicolao Fortebrachio, Franciſco Cotignole, & Jacobo Piccinino, qui militari gloria tunc in Italia clarebant, adminiſtratum fuerit. Accedit caſus fatalis Pauli Guiniſii Viri generis claritate illuſtris atque plus nimis ultra modum potentis ab oculato teſte hic deſcriptus. Principatum Patriae ſuae vir iſte tenebat, & quamquam non bonis artibus uſurpatum, egregie tamen & moderate adminiſtrabat; plus tamen pacificis artibus, quam militaribus valens, civile imperium ſibi retinens, totum militare Franciſco Cotignole commiſerat, per quem Ducem aetate illa celebrem bellum hic deſcriptum cum Florentinis ſuſtinuit anno 1430, ſed eo nondum perfecto civium conjuratione captus, atque in arcem Mediolanenſem tranſlatus, ibi vitam abſolvit. Quantis polleret opibus, quanto favore Principum valeret ex hoc commentario diſcimus. Porro ſcriptus ille eſt a Viro ſi non prorſus imperito, ſaltem tamen armis militaribus exercendis potius, quam calamo & ſcriptioni aſſueto. Unde veniam, quam ſupplex hic petit, promeretur, ſi ſtilo utitur implexo, & multa ſimul involvente, adeo ut interdum divinantis potius quam legentis lectoris indigeat. At in re hiſtorica veritas quaeritur, non eloquentia.

LUCANUM BELLUM *anni* 1430 A BAPTISTA BIVILACQUA

Veronenſi ad eloquentiſſimum virum Guarinum Veronenſem, deſcriptum.

BAptiſta Bivilacqua, Veronenſis, equitum Ductor, eloquentiſſimo viro Guarino Veronenſi plurimam ſalutem dicit.

Si bene vales bonum eſt; ego etiam quidem valeo. Cupienti mihi quidquam dignum ad te ſcribere, occurrit animo bellum hoc Lucanum, uti ab initio hucuſque geſtum ſit a me tibi deſcribendum eſſe. Id autem non quod gravter, memoriter, aut ornate me deſcripturum eſſe confiderim; ſed ut tuae in me, meaeq. item in te perpetuae, ſummaeque benevolentiae non reminiſci non potuiſſe videar: tum ne te hoc quoque praetereat, ad te ſcribo. Rem igitur audias.

Italia ſedatis undique bellis, pace compoſita, quieſcere videbatur: hac autem pacis tranquillitate Nicolaus fortebracius, Bracii magni & praeſtantiſſimi Ducis ex ſorore Nepos, avunculi fortia, & glorioſa geſta continuo praeſeferens, ea proſequi, & imitari mente, cura, ſtudio, & omni cogitatu contendens, cum Florentinorum ſtipendia mereretur, & egregie aliquandiu ea meritus fuiſſet, ocium abhorrens, cumque imperatorias artes, cui Philipemonis exemplo, militaremque virtutem ſuper rem omnem uſu, & exercitatione ſibi tenendum eſſe cenſeret; ab his ſe fecit emeritum. Poſtquam vero ſe in libertate conſtitutum, neminique debere quicquam intuitus eſt gloriae aliquid ſibi comparandae tempus nactumque fuiſſe, protinus peditibus & equitibus proprio aere ad ſe aſcitis Lucanorum & opulentiſſimi Tyranni fines exiguis copiis, ſed auſis ingentibus multorum cum admiratione hoſtiliter ingreſſus eſt. Ea ut Florentinis maxima primoribus Urbis nota fuere, etſi moleſte principio tuliſſe videntur; tamen poſt haec populi, & plebis impulſu factum eſt, ut cunctorum pene ſuffragiis Paulus Guiniſius Lucanorum Tyrannus Florentinorum hoſtis iudicaretur, eique bellum publicum indiceretur. Hanc jam quidem ob rem ad inſignem virum Nicolaum miſſi ſunt a Florentinis: qui cum eo acturi de fœdere eſſent. Fœdere autem hoc eoſque inter inito Caſtellis, & Oppidis circiter XXX. vel eo amplius ae ſe ſubactis, Florentinorum poteſtati traditis, & ſe, ſuis cum militibus eorum ſtipendio denuo conſcriptis ad exercitus ſupplementum equites pediteſque quamplurimi, nec non ductores quidam hujus inferendi belli gratia conſcripti ſunt: a quibus, & ſi ea tempeſtate hyemis iniquitas

tas

tas ſaeviret; tamen cum aliquot expugnarentur oppida, eorum ditioni redacta. Vere autem, mitiori, & tranquilliori tempore, proſequente Urbem, miſſis cæteris omni conatu opprimi, & obſideri decretum. Igitur duo paratiſſimi exercitus, qui caſtris jam aderant, & in ipſa hyeme ſteterant, his ſubmotis, ſub ipſius pene Urbis muros ad meridiem, & orientem verſus non unis caſtris, ſed disjunctis invicem caſtra locarunt. Illico agger quidam circa Urbem ab inferiori parte aquam, a flumine ſerchio non longe ab Urbe alio ab Urbis latere fluente, ſubtrahendam retenturus: ut plerique ingenioſi ex Florentinis viris ajebant, Urbem ſubmerſuram duæque baſtitæ, quæ hunc tutarentur, cum alia in eminenti colle, Urbi mille paſſibus aut circiter propior, eique admodum infeſta ſeptemtrionali parte ante hæc ſtructa fuiſſet, Oppidanorum, & agricolarum multitudine undique collecta ut inchoarentur data eſt opera.

Quæ dum agerentur bombardæ aſſiduo ipſam in Urbem ædibus, cæteriſque mœnibus diruptis ingenti cum omnium civium cunctorumque terrore immittebantur. Nam ea Urbs, etſi equitatu infirmior, tamen peditatu potens, rerumque ad ſe tuendum cum paratior eſſet, inruptiones ab Urbe plerumque factæ, a quibus ex noſtris equi quamplurimi, loci propinquitate, adeo ut a muris Urbis hoſtes jacularentur, saucii, & interempti, ex hominibus autem utrinque complures, agger autem longitudine mille quingentorum paſſuum, aut circiter, latitudine vero & altitudine decenti, baſtitis quoque, horum arbitrio, qui ea omnia inſtituerant, ſtrictis atque confectis, duorum exercituum, alter, cui ſcilicet Nicolaus Fortebracius præerat, vir tum hoſtem feriendo audax, tum re in militari cæteriſque in rebus ſagax, ſub cujus ductu, & auſpiciis bellum hoc, ut ſuperius relatum eſt, per ſe ceptum ſubmotis caſtris, ut aqua in aggerem ex flumine ſubitura turius intercipi, & in eum libere immitti poſſet. Juxta fluminis ripam ad ſeptemtrionem non longius ab urbe quam fere quingentibus paſſibus, caſtrametatus eſt. Eo exercitu ſiſtente aqua in aggerem maximo cum oppidanorum, & incolarum labore, & incommodo . . . . inductu profectus, & emolumenti nihil allatura eſt viſa. Quae cum inania viderentur, ſicuti erant irrita, dimiſſa. Interea ex longobardia equitatu, & peditatu auxilia maxima hoſtibus parari nunciatum: quam quidem ob rem ex duobus exercitibus diſiunctis unum fieri, ut omnibus fortunae incurſibus tutiores, & paratiores praeſtarentur profectis, cunctiſque ductoribus ſententia extitit. Itaque meridionalis cum ſeptemtrionali conjungere exercitus hoſque ſolum Serchius dirimebat. Poſt verò dierum aliquot auxilia hoſtibus adeſſe, eaque oppidis Lucanis jam appuliſſe exploratores nunciant, hiſque omnibus Franciſcum Cotignolae Comitem Ducem, & caput eſſe. Nam ea circiter tria millia equitum, totidemque peditum, gens ornatiſſima & ad bellum promptiſſima dicebatur; quae quidem cum notiora redderentur, necne in caſtris, quibus aderamus ea operienda ſubſidia eſſent varie agitatum. Tandem cum Florentinorum res in ſtatu eſſe felici, Lucanae vero ultima fere in deſperatione cernerentur, ſed tamen aliquanto cedere, quam fortunam praelii, quae ambiguo ſemper incedit eventu, experiendum eſſe cenſuere. Itaque profectis exercitibus, quoad rei dignitas pateretur ſe praelio abſtinere edictum. Quo quidem edicto ſummotis caſtris baſtitiſque incenſis, atque diruptis ne hoſtes advenientes his deſertis occupaſſe, & vi redigiſſe viderentur juxta Ripae fractae oppidum Florentinorum, verſus Piſanam Urbem, tutiori admodum in loco, ab Urbe Lucana quinque milibus paſſuum diſtante, caſtra poſita. Is namque quo caſtra ſita ſunt locus hoſtili ab Urbe nequaquam remotior ſit, ſed invadendi, & reſiſtendi aptior valde; huc ea tandiù ſiſtenda eſſe, donec quid hoſtes præparaturi, & emolituri conſpicerentur prudentiſſime proviſum. Hoſtes, ut ſummoviſſe nos caſtra ab Urbe ſenſere, propere cum exercitu Urbem pergunt, eamque penes caſtris poſitis, equis, & hominibus pauſatione quadam recreatis, iter verſus Piſciam, haud ignobile Florentinorum Oppidum, agunt. Hoc autem cum oppugnaſſent, quamplurimis sauciis, necnon interemptis, vi repelluntur. Poſt haec aliud, cui Buzani Burgum nomen, haud longe illo invadunt: idque cum militum praeſidio nequaquam fultum eſſet, illorum arbitrio ſe arbitrio dedere coactum; alia quoque per exigua oppida duo id penes vi capta, prædaque direpta. His in prædam actis commeatus penuria retro iter egere, & iterum Lucam Urbem petere coacti. Qui cum rediiſſent Buzani Burgum, quod eorum praeſidio exutum reliquerant a militibus noſtris, qui Piſciae manſerant, ſuperatur & ditioni Florentinorum denuo ſubjicitur. Hoſtis, cum aliquandiù cum exercitu apud Urbem ſuperſediſſet, eo amoto, caſtra noſtris admodum propinquiora ſtatuit. Ambo enim pons praeruptum quendam rivum tranſigens tantummodo dividebat. Interdiùque eo utrinque tranſacto mutua ex provocatione illaris haſtis a militibus concurſum: ac duelli periculum quidam invicem experti. Praelii aliud inſigne inſtituit: haud aliter geſtum, cum utrinque in caſtris ſe continens exercitus, quidnam hoſtis aut moliturus, aut praeparaturus eſſet operiretur, alter ſi a militari peritia diſcedere alterum invaſurus. Hoſtis tamen hoſtem ad praelium a latere pontis, quo ipſius caſtra ſiſtebant, allicere non poſſe animadvertit, quod abſque partis incommodo pontem tranſigentis effici nec videbatur, ammotis caſtris Urbem denuo petit, caſtraque Urbis juxta mœnia locat. Interim incurſiones utrinque, atque congreſſus, maxime peditum, cum equorum pabulantium amiſſione fiebant. Quae cum ſic eſſent, inſidias cum ſubſidio advenientibus cives excompoſito Tyranno machinantur, noctuque quidam, quibus id facinoris commiſſum erat, muros Urbis Aſcendentes, Urbem ingrediuntur. Tyranni atrium adeunt, vi cubiculum intrant, eum captum detinent. Die illius noctis facto Ladiſius, Tyranni Filius, cui totius rei adminiſtrandae a Patre conceſſa erat auctoritas, cum minori fratre, qui in caſtris aderat etiam capti detinentur, arce Urbis, quam Cittadellam vocant, poteſtati Comitis Franciſci tradita. Huic autem Tyranno, cum Italiae virorum omnium ditiſſimorum ditior haberetur, pecuniarum autem ferme quodcunque inventum, jocalium vero, & margaritarum valoris, ut aſſerunt, circiter ſexaginta millia aureorum; quorum pars potiſſima longobardiam verſus, ut pignorentur tradit. Ipſe vero Tyrannus cum filiis ad Mediolani Ducem illuſtrem adductus utrum ſaevitiam, an clementiam experturi ſint ambigitur. Interea Guido Urbini Comes quem cum Florentini ſubſidia Lucanorum Tyranno parari, eaque ventura ſenſiſſent, omnino ex omnibus Italiae Ducibus atque Principibus in eorum exercitus Ducem ſibi elegerant, & omni cum imperio crearant, pridie nonas Septembris caſtra ingreſſus ab exercitu honorificentiſſime ſuſceptus eſt. Ea dum utrinque ſe ſic haberent Comes Franciſcus hinc a Florentinis Lucana ut ab Urbe diſcederet, inde a Lucanis, ut eorum libertati arcem Urbis traderet atque relinqueret, haud exigua quaque ex parte ſumpta pecunia, bello, civibus dierum decem actis induciis quibus de pace agendum eſſet, relicto, paucoque peditum praeſidio, cum equitum tamen commeatus penuriam, & vim maximam in exercitu morbi jam pateretur cum omnibus copiis IIII. nonas octobrias ab Urbe Lucana digreſſus, Miralandulam, ut ajunt, iter verſum iturus. Die autem ab ejus digreſſu poſtera imperio Ducis caſtra noſtra ſubmota, & vicis undique occupatis Urbem paſſim exercitu amiſimus, quandamque Baſtita circiter octo milibus paſſuum ab Urbe diſtans, inſuper eminenti colle, quem Montem Magnum vocant, quo ne commeatus quicunque a Petra Sancta, Lucanorum nobile quidem Oppido & munitiſſimo; a quo quia mari adjacet

Guido Urbini Comes.

locus corruptus.

Digitized by Google

jacet omnis ſubſidii venturi, & commeatus ſpes pendet, Urbi poſſit inferri viae imminens impedimento eſt conſtructa. Lucani revera, bello, fame, morbo, cunctarumque rerum caritudine laborantes, cum oratores de pace acturos Florentiam miſerint; re infecta rediere. Nam hi niſi Reipublicae in ſtatu manſuri ſunt, quaeque graviora, vixque intolerabilia pati profitentur; Florentini autem, niſi ſeſe, ſuaque omnia, eorum poteſtati Lucani tradiderint, negant pacem cum eis perpetuo habituros. Verum enim vero ad id cunctarum rerum neceſſitatis Lucani adducti ſunt, ut ni ſubſidia maxima cum commeatus copia brevi ſub tempore his ventura ſunt, aut velint, aut nolint, Florentinorum jugo ſubituri eſſe videntur. Dum Lucani ad id neceſſitatis compulſi fuiſſent, ecce ſubſidia eis peditatu ingenti cum commeatu praeſto, & propinquiora eſſent, huicque ductores peditum pene omnes Mediolani Ducis praeſtantiores adeſſe dicuntur, ſed eos a Januenſibus, ne Lucani ſervituti Florentinorum redigantur, ſi credere id fas eſt, ſubſidio mitti narrant. At ne quid ſubſidii, aut commeatus inferri poſſit in Urbem excubiae nocturnae, atque diurnae diligentiſſime ſunt. Ad haec ſunt qui recte teſtentur, idque etiam nobis vere perſuaſum eſt, Nicolaum Piccininum, praecipuum quidem re in militari ducem, necnon praefectos, ductoreſque quoſdam omni cum eorum equitatu fortaſſe & reliquo hos brevi ſubſecuturos pedites, unaque omnes, invitis nobis, Urbi ſuccurrere, & in Urbem id commeatus introferre, quod cum diu ad alendam valeat eis in ſpem eſſe. Nam ſi ductores hi omnibus cum eorum copiis ſe conjunxerint, & iter nos adverſus egerint, duces noſtri, caeterorumque ductorum haec eſt ſententia, ſe illos ſcilicet non modo huc operiendos eſſe; ſed potius cum eos venturos ſenſerint, cum exercitu eis obviam ituros, praeliumque cum his collatis ſignis inituros, & inter ſe militaris virtutis, & de ſumma rei periculum eſſe facturos, quidquidve praelii mars ipſe contulerit laturos, & experturos eſſe. Hac ſubſidii ſpe Lucani elati fortaſſis ad pacis conditiones, etſi omnia extrema paterentur, adducentur; ſed ſi auxilii hujus venturi ſpem aut hoſte profligato, aut ſponte regreſſo eis deſiiſſe cognoverint paucorum interjectorum dierum Florentinorum arbitrio ſeſe dedere neceſſitate cogentur.

Hujus autem Lucani belli hucuſque Deſcriptio ſi a dignitate dicentis caeteriſq. ornamentis alieniſſima judicabitur, cum a militari, caſtrenſique viro non gymnaſiis, non artium optimarum ſtudiis inſtituto edita ſit; te oro eam ut amice, comiter, atque benigna tua pro humanitate, cum ad te pervenerit, ſuſcepturus ſis, eamque uti cenſor optimus tuo arbitrio corrigas.

Bellum hoc Lucanum dum tibi ſcripſiſſem, idque ad te mittendum conſtituiſſem, obvenit interea ut male infeliciterque, ſed haud etiam ſcio an ulla imperatoria cum arte ſub Civitatis moenia omnibus cum hoſte viribus aperto marte dimicatum fuit. Id autem praelii, etſi mihi relatu moleſtiſſimum, tibi vero, ut arbitror, & jucundum admodum erit, tamen quod memorabile, & inter aevi noſtri geſta, nec obliterandum, ſicut geſtum utrinque fuit, me tibi relaturum ſuperiorique cum epiſtola ſimiliter eſſe miſſurum ſtatui. Igitur quidquid non modo referre, ſed etiam ejus ſit taedio meminiſſe, incipiam. Lucanae Civitati Serchius Septemtrionis, & occidentia parte ducentis, aut fere tricentis propior paſſibus velut amnis interfluit, alveo, pluviis niſi auctus fuerit aſſiduis, haud profundo labitur. Ab hujus fluvii latere, Urbem verſus, non conjunctis invicem, ſed ſeparatis caſtris, prout caſae, tecta, tuguriaque conceſſerant, cum hyemis frigore imbreque frequenti jam cepiſſet aſperitas, exercitus noſtri caſtra urbi propinquiora quam poterant poſt Comitis Franciſci diſceſſum undique ſita. Veruntamenvero complurimi pabuli neceſſitate, ut eorum equi alerentur, & ne fame omnino conſummarentur, Piſanum adierant agrum, adeo ut ex equitibus fere ſeptem milibus conſcriptis, ne quidem duo milia, & quingenti in caſtris manſerant. Ex peditibus autem cum quorundam oppidorum præſidia, tum baſtitarum conſtructarum tutela tranſmiſſis exiguus erat admodum numerus. Caſtris iſthuc tanta cum ſtraminis, & herbarum inopia, ut nec arborum frondes, quibus equi ſuſtentarentur, uſquam invenirentur, aliquandiu ſiſtentibus, quidve hoſtes, quos venturos eſſe Urbi, ut oppreſſæ rerumque cunctarum penuria, & caritudine laboranti ſuccurrere, liquido conſtarat, emolituri eſſent ſpectantibus. Ecce hos montis Magni tranſegiſſe juga, & eis ea omnibus cum copiis, qui circiter tria milia equitum, peditum vero quatuor milia erant, caſtra locaſſe, noſtrorum hoſtiumque captorum quidam referunt, idque etiam nobis nocturni caſtrorum ignes e collibus haud diſtantibus conſpecti oſtenderant, aſſeverantque illuc tamdiu conſtituros, donec imber, qui diebus tunc aliquot invaluerat, fluvium, qui auctior ſolito admodum erat, omnis tranſgredi poſſet exercitus, Urbis laſſæ auxilium allaturus, hiſque Nicolaum Piccininum, præcipuum quidem ducem cunctis ductorem & imperatorem eſſe. Quæ cum vera divulgarentur, ex ductorum præfectorum maxime Florentinorum legatorum ſententia decretum eſt, ſubmovenda caſtra, & ea trans fluvium collocanda, & in advenientem hoſtem adducenda; ſatius & praeſtantius judicando, ſi ferro dimicandum erit trans fluvium, quam cum inter & Urbem cum hoſte praeliari. Itaque IIII. Nonas Decembrias, diluceſcente mane ſubmotis caſtris, & exercitu undique congregato, ut trans fluvium adduceretur & illuc caſtrametaretur, hujus diei mane hoſtem itidem ſubmoviſſe caſtra, & agmine ſtructo iter verſus Urbem jam cepiſſe, miſſi exploratores narrant. Nec mora conſpectus eſt hoſtis cum preparato exercitu adverſis in collibus, qui nobis haud longe in conſpectu erant, deſcendere, parvamque planitiem flumini contiguam aciebus ſtructis petere, & in ejus ripae margine Urbis in objectu ſiſtere, miſſis peditibus, qui baſtitam Comitis Franciſci adventu proſtratam (cujus ſuperiori in epiſtola mentio acta eſt) tunc vero reſtauratam colle in exiguo paulo a flumine diſtante conſtructam oppugnare viderentur. Quae ubi conſpiciuntur, tranſgrediendi flumen deliberatione miſſa, acies noſtrae ab Urbis parte acierum hoſtium in oppoſitione adverſa in fluminis ripa prout inſtitutus progrediendarum acierum edixerat ordo, ne id hoſtes tranſgrederentur, urbique ſuccurrent, inſtituuntur, & extenduntur, quas adverſum bombardae ab Urbis maenibus cum noſtrorum horrore interituque quorundam aſſidue immittebantur. Ex cunctis autem agminibus noſtris prior acies ſe in hoſtem collatura, praeliumque initura, huic equitibus fere ex aciebus omnibus quibuſdam additis, ut robuſtior, ſi praeliandum fuerit, & ad omnes conatus, & inſultus hoſtium ad reſiſtendum aptior eſſet, Carapello, & Cotardo, qui rem ad hanc idonei ductores judicarentur, collata eſt. Hi quorum cum acie aliquanto priores primae hoſtium aciei in fluvii margine ſiſtentium in objectu erant. Poſt hos Nicolai fortiſſimi Ducis geminae cum ejus militari ſigno ſubſequebantur acies, quarum alterius ductor eram. Has Guidantonii Faventini Principis, Ducis audaciſſimi cum Fratre Aſtorre; qui quanquam aetate juvenis tyroque fuiſſet, tamen nec fortitudine, nec audacia veteranis diſpar, tria ſub ipſius militari ſigno proſequebantur agmina. En poſt Nicolai, & Eſtenſis Marchionis, & rebus magnificentiſſimis Principis illuſtris cum electiſſimis militibus, quos cum Florentinorum parti faveret ad eorum exercitus ſupplementum miſerat, depictum militare adamantis ſignum progrediebatur. Reliquas vero acies cum quindecim omnes dinumeratas volunt, incedebat, praeteream, ne ſi eas ſingulatim expreſſero, nimium ſermone prolixior videar. Sed omnes, ſicut incedebant in ripae margine, adverſa in hoſtium fronte ſiſtebant. Hoc pacto hoſtilibus exercitibus tenui tantummodo a flu-

mine,

minc, ſed alvei latitudine aliquantum late disjunctis neſcio quo facto Carapellus ductis equitibus fortaſſe viginti fluvii alveum ingreſſus eſt, ex hiſque quidam hunc tranſgreſſi hoſtes in alterius ripae margine ſiſtentes equis calcaribus adactis invadunt, a quibus illico repelluntur, & in fluminis alveo, quo venerant, retro pulſi, captique plerique. Qui cum Duci hoſtium adducerentur, & ex progreſſibus noſtris, & de fluminis alveo, & altitudine, deque re omni noſtra exquiſiti diligentiſſime fuiſſent, duxque ipſo in colle nobis propiore, quo baſtira conſtructa erant, conſcendiſſet, & ex eo acies noſtras undique ſpeculatus accuratiſſime fuiſſet, cum deſcendiſſet, ſuos edocet quamprimum galeris capita muniant, haſtaſque manibus ſumant, ut eis, cum edictum fuerit, imperata propere facturi ſint: vixque ea Dux edixerat, duas aut tres acies ex omnibus, quae tredecim erant, fluvium, ut ſubirent, eumque tranſgredi conarentur imperat; hoc tamen edicto cum jam adveſperaſſet, ſero ſi fluvium tranſgredi libere contigerit, Urbem, quae admodum propinquior erat, ſubirent, atque in ea pernoctarent: ſibi vero poſtera die ceteris cum copiis flumen tranſituro cum Urbanis peditibus, ut tutius amnem tranſiturus ſit, obviam ſe parent. Hi autem cum imperata ſumpſiſſent, amnem propere ingreſſi ſunt, cum ut tranſgrederentur properantes. Ut autem Carapoli, & Gotardi, acieſque illorum qui in oppoſitu erat hoſtis amnem ingreſſas fuiſſe vidit, non modo hoſtium tranſitui, ut reſiſteret, ſe non oppoſuit; ſed ſtatione relicta hoſtibus cedere illico viſa. At en ut acies ab hoſtibus praeter ſpem cedere conſpecta miſſae ſubeundi Urbem imperio fluvium tranſgredi properantes, ſumpta ingenti audacia noſtros terga vertentes inſectantur. Quae quidem omnia ceterae hoſtium acies, quae trans fluvium manſerant cum animadvertiſſent, omnes has ut ſubſequerentur ſe tranſitui paravere, fortunamque ſibi primo hoſtium congreſſu proſperitatem oſtenderat haud deſerturae. Interim reliquae noſtrorum acies ubi hoſtes fluvium jam ingreſſos intuitae ſunt, ſe praelio parant, maxime Nicolai Fortebracii, cujus geminae robuſtiſſimæ acies anterius ſubſequebantur agmen. Is Maximi Bicanimi haud nulla indicta mora propero gradu adverſus hoſtes noſtros inſectantes, & fluvium tranſgredientes (ambas cum deaurati Leopardi ſigno, cui ſimile, nec aliquo differens hoſtile ducis vexillum erat) educit. Hi autem ambo duces cum a Bracio magno clariſſimoque Duce originem traxerint, id deaurati Leopardi vexillum ab eodem Duce in aciei principio delatum eorum inſtar Ducis atque memoria, cum in praelium eundum eſt, detulit. Hæ cum geminae acies inadvertentes hoſtes, & noſtros inſectantes inducerentur, intimulque haſtis illatis, atque contractis colliderentur, hinc atque inde pler.que equorum concurſu ſternerentur. Tanta poſthac animorum paritate, & fortitudine aliquandiu praeliatum eſt, ut quis victoria potiretur, aut potiturus eſſet, vel id quoque cernentibus in ambiguo videbatur. Aſt cum geminae acies ſupervenientibus hoſtibus fortiter reſtitiſſent, eiſque auxilium nemine inferente nimio laboraviſſent, vir ipſe inſignis cum manu hoſtem feriendo ſuos tum voce eductans, mirabile quid dictu, fortiſſimi militis, & praeſtantiſſimi Ducis operam in praelio executus. His cum eorum Duce ſic praeliantibus Guidantonii Faventini Principis tres ornatiſſimorum equitum acies ordine ſubſecuturæ, ut auxilium nobis laborantibus inferrent, ſe praelio cum Duce audaci audaciſſime conferunt, obvenienteſque hoſtes uſque ad Urbis muros fugientes inſectantur. Sed heu fortuna humanarum rerum dominatrix, quae parvo res erigis cum ſubvertis ingentes! Nam ſi anterior acies fluvii vadum, quo hoſtes exituri erant non deſeruiſſet, ſed hoſtium oppoſitioni aliquanto adverſata fuiſſet, ambae noſtrorum acies jam huic auxilium inferre properantes, ei quamcito affuiſſent, & a vado, quo egreſſuri erant, noſtra vi pulſi regreſſum petere coacti fuiſſent, eoque ſero amnis tranſitum haud ulterius tentaviſſent, & quae poſt hanc evenit clades, nec fortaſſis amplius contigiſſet. Caeterum hae tres Faventinorum acies cum eſſent robuſtiſſimae, ſi cum praelio ſe inſeruere non hoſtes ad Urbem fugientes proſecutae fuiſſent, ſed ad fluvium, miſſis Urbe, ad inſequendos hoſtes iter egiſſent, profecto hoſtes, qui nec dum fluvium tranſierant, his adverſantibus, tranſgredi nequiſſent, & qui tranſgreſſi erant noſtras inter acies, illorumque medii, quin deſtruerentur, & caperentur, nulla vi vix evadere potuiſſent. Verum Faventinis hoſtes a latere dextro verſus Urbem uſque ipſius moenia fugientes inſectantibus, & ſiniſtrum latus, quo hoſtes fluvium tranſgrediebantur praetermittentibus, nec verſus ad iter agentibus, nobiſque inter praeliandum opitulante nemine diu laborantibus, & hoſtibus jam amnem tranſgreſſis cum Duce Noſtro acriter reſiſtentibus, acies hoſtium fere omnes amnem ullo nec interpellente tranſgreſſae Faventinorum agmina, necnon Marchionem ſuum hos ſubſequentium, eiſque auxilium inferre conantium invadunt, quorum multitudinis impetum cum pati nequiſſent, omnes ut terga cederent compulſi, captique quamplurimi, cum tamen antea inter praeliandum ex hoſtibus plerique intercepti fuiſſent, & in noſtrorum manibus detenti perveniſſent. Quibus repulſis, tergaque vertentibus, cum diu autem ſuper dimicandum ſigno noſtro ab hoſtilibus concurſibus, atque congreſſibus fere omni ex parte ſciſſo, & lacerato inter conſertiſſimos hoſtes laboraſſemus, & eis uſquequaque objecti fortiter obſtitiſſemus, adeo ne noſtrorum quiſquam, qui hoſtibus terga cederet uſquam viſus eſt, & ex noſtris etiam tantorum congreſſus hoſtium ſufferre nequientibus capiuntur plurimi, & ambae diſperguntur acies. Doctores vero, quibus Ducis exercitus falans, ejuſque vexillum commiſſum erat tot noſtrorum validas pulcherrimaſque acies ſtratas, & diſperſas eſſe, hoſtiumque conatus ulla de re pati pro non (*ſic*) poſſe cernentes, cum aciebus, quas alas Itali vocant, ipſius latera, ne hoſtes advenientes ſecuterent, protegentibus. Id cum robur totius exercitus eſſet, ceteris ſubſequentibus, re ſumma rei periculum facturis praelio ſe in hoſtem conferrent, horum validiſſimo adventu cum hoſtium agmina quaedam aliquanto fugarentur a ſubvenientibus ea (vexillo tamen ducis, quod in praelium adductum erat ulla nec in parte ſemoto) noſtri repelluntur. Tunc cernere varios hinc inde tumultus varioſque concurſus, atque prolaſſus (*ſic*) erat; tandem ſole jam ad occaſum declinante, duciſque exercitus vexillo caeteris cum agminibus id protegentibus, hoſtium conatibus quantum poterant obſiſtentibus, hoſtes, cum Ducis eorum militari peritia freti, tum tot noſtrorum agminum conflictu veluti victores animo elati, omnes undique cum peditibus tam Urbanis, quam mercede conductis ab Urbis latere inſilientibus in noſtris pariter irruunt. At noſtri a fronte impetum equitum peditum Urbanorum a latere ſupervenientium minime excipere, nec eis reſiſtere ulla vi nequientes, vexillo ſtrato, falangeque diſperſa terga omnes cedere compulſi. Tunc ego, qui quanquam ambae noſtrae acies fractae diſperſæque fuiſſent, nedum praelio diſceſſeram, ſed quo me conferrem, & quidquam poſſe credebam, contuleram, ſubſtrato vexillo a Petribuis capior, & Urbem ducor. Noſtri vero cum jam terga vertiſſent, iterque verſus Ripæ fractæ Oppidum arripuiſſent, ipſo quidem itinere fugientes capiuntur plurimi, ſed ſiniſtri caſus, ut longe major multitudo caperetur effecit eventus. Nam cum ad Pontem (cujus ſuperiore in epiſtola Comitis Franciſci adventu relatum eſt) qui parte ab ea recta via Ripafractam adeuntes ducit, ſub rivum quendam præruptum ſatis quidem ſtructum aquas eo a latere in fluvium profluentes adducentem, a fugientibus ventum eſt: nec fortaſſis eo robore, quo debuerat, vel arte conſtructus, fugientium multitudine, & onere preſſus ſecum haud ex ignobilibus quibuſdam, qui tunc in eum tranſigendo aderant, in perniciem trahens, confractus concidit. Sed nec

his

his eladi finis; porro cum omnes, qui e prælio aufugerant, ut ſaluti eorum conſulerent, Ripafractam petere contendiſſent, hunc verſus pontem iter agere nitebantur: ad quem cum perveniſſent, diruptumque reperiſſent, in perſeqoentium hoſtium manibus ut fere omnes incidiſſent neceſſe fuit. Quidamque ne hoſtibus dederentur, temere ſe id in rivi projicientes armorum pondere compreſſi, aut ex eo vix exanimes exiſiere, aut aquæ diſcurſu ſe penitus necavere. Enimvero, niſi hujus dirupti pontis caſus accidiſſet, huic cladi nec tanti detrimenti magnitudo fuiſſet. Nam ea prælii die tum inter præliandum, tum hujus rupti pontis eventu mille ſexcenti equites capti, milites tercenti interemptorum, & vulneribus ſaucii adeo pectus, ora, omne denique corpus armis munierant. Pauci equorum, lanecarum, enſium vulneribus percuſſi, plerique ex hiſque phaleris ornati præſtantiſſimi plurimi, arma ex omni genere pulcherrima. inſignia armorum & auru, & argento ſplendidiſſima, ut plurima amiſſa ſigna militaria fere omnia impedimentorum etiam. Interfugientes quidam ductorum præcipuorum capti nulli. Sed Nicolaus Fortebracius & Rainerius Froxius quo pacto evaſerint miraculum. Nam Nicolaus, excellentis Dux animi, cum inter confertiſſimos hoſtes dimicandum interfuiſſet, & cum egregii Ducis tum ſtrenui militis operam exercuiſſet, & quantum eſſet in ſe, ne victoria hoſtes potirentur enixiſſime contendiſſet, & niſi proſtratis omnibus militaribus ſignis, aciebuſque deletis diſcedere a praelio noluiſſet, equo nimium defatigato huc & illuc ſe transferente; jam laſſo & in alterum ipſius commilitonis ſpectatae virtutis viri (ſalutem Ducis ſuae captivitati praeferentis) ab alio interfugientium, & proſequentium tumultus oblatum conſcendiſſet; poſtquam fraeno ex equi ore, quem conſcenderat, prolapſo inter hoſtes ignotus interdum proceſſiſſet, ad pontem hoſtibus mixtus equique loris quoniam retentus, illoſque acie gladii continuo reppellendo, tantummodo ex commilitonibus uno ſe comitante pervenire potuiſſet, ſtratum atque diruptum comperiſſet protinus pontem alium lapideum, quem probe antea noverat, ſiniſtro a latere verſus eminentes colles quanquam apparerent hoſtes, ſummo niſu petere conatus eſt; ad quem cum aegre difficulterque perveniſſet illius pontis in tranſitu cum ab hoſtibus, qui eo jam aderant, eumque cuſtodierant loris detentus extitiſſet, tam ſe tuentem, quam auxilio comitantis ab hoſtium manibus ſolutus eſt; & cum nox ſuperveniſſet Ripafractam ſuperiori tranſitu petens eam ingreſſus eſt. Poſt hac Piſarum ad Urbem, in qua ductores reliquos cum noſtri exercitus duce intempeſta nocte comperit, ſe contulit. Rainerius autem cum interceptus extitiſſet, non pienter cognitus, ne capitis periculum ſobiret dimiſſus, armis projectis ingruente nocte, ſicut erat inermis incognitus evaſit. Hoſtes cum ab inſectando noſtros hora noctis fere ſecunda rediiſſent, & gaudio Urbem ingreſſi fuiſſent, ex captis molti, ne deonerentur, & carcere includerentur, verentes, facultate aufugiendi ea nocte ſumpta ſe fugae tradidere. Reliqui vero aliquandiu retenti, & carcere introcluſi, tandem ſacramento, ne Januenſibus, atque Lucanis ſex per menſes adverſarentur allato, armis detentis, dimiſſi ſunt.

Mi Guarine id praelii velut geſtum ſit, ſi eo non ordine dicendi, gravitate, & ornatu, quibus in deſcribendis hiſtoriis, aot eorum, vel alterius geſtis amicis & propinquis, uti gravis, & verecunda conſuevit antiquitas, ad te ſcripſerim, te oro non ſolum oculos his in legendis, & conſiderandis, ſed potius animum, mentemque, cum haec vera ſint, ad te ſcribenti, qoi tria tibi ſingulari virtute deditiſſimus eſt, adhibeas.

Vale iterum literarum decus.

Baptiſta Bivilacqua Veronenſis equitum ductor eloquentiſſimo Viro Guarino Veronenſi P. S. D.

Si bene vales, bene quidem, ego aeque valeo. Lucanum bellum, & praelium quod adverſum prope Lucanae Civitatis muros geſſimus ſuperiori tempore tibi deſcripſeram. Idque egregiae virtutis viro Girardino Fulginenſi, tui amiciſſimo, ut ad te illud mitteret, aut ejus ipſe delator eſſet tradidi: mihi perſuadens, eo in legendo, biſque in contemplandis omnibus, quanquam a militari viro, non literarum ſtudiis optime inſtituto, editum fuerit, voluptatis te quicquam ſoiſſe capturum, tum etiam te quid ex eo judicium recte feciſſes mihi relaturum, & in eo quid corrigendum, & emendandum animadvertiſſes tua cum modeſta, ſapientique correctione correcturum. Nonc autem ſatis non admirari nequeo, cum id nec tibi redditum fuiſſe haud ambigem, cum abs te hujuſce rei reſponſionis qoicquam toto in tempore nec ſuſceperim. Te igitur oro quod minime ſuperius actum, aut aviditati meae ſatisfactum ſit, id in poſterum perficias. Reliquum eſt cum Braccii oſſa, Ducis Magni, & adeo praeſtantiſſimi, ut mea quidem ſumma, aetas etiam omnis noſtra eo praeſtantiorem, & excellentiorem non protulerit, Romano ſolo non quo tanti Viri exegerant, reliquiae aliquandiu humata ſtetiſſent, idque Nicolaus Nepos ipſius Avunculi imitatione Braccius alter, moleſtiſſime ferens, indignum & iniquiſſimum ratus tanti Ducis oſſa ullius abſque ſtatuae, & imaginis honore, totque rerum a ſe geſtarum titulis poſitis incognita reddi, eo ſe quo ea humata ut erant transferens, pie, & religioſiſſime ipſa inde ſubmovit, & in propriam, ut ſibi in avunculum merita digna perſolveret, & excellentiſſimi Viri oſſibus Cives optime de ſe meriti actis honorificentiſſimis exequiis inſigne ſepulchrum conderent ſummo niſu conatus eſt. Praeterea haec cum acta ſunt, ut ducis praeſtantiſſimi memoria venturis poſteris latius nominis ſui claritate celebrari queat, reſtat epigramma quoddam, quo clariſſima ejus geſta referantur ſepulchro ſculptum ſit, hujuſce autem imponendae ſarcinae onus tametſi viros eruditiſſimos, & eloquentiſſimos haec noſtra obtineat Italia, cui praecipuè quam ad te tribuendum ſit haud recte ſcio. Igitur cum hanc animi mei ſummam clariſſimo Duci meo, in cujus mente omnis amor, omnis cura, omnis ſolicitudo, denique omne ſtudium in avuncoli honore pendet patefecerim, ipſi quidem Duci placuit, ut ad te ſcriberem, teque orarem, verſus qooſdam, quibus glorioſum avunculi nomen venturn aevo tuo elegantiſſimo eloquio celebratura ſit omnis poſteritas, ſepulchro incidendos, ut conderes. Quam quidem ob rem per amicitiam noſtram, quae perpetuo inter nos manſura eſt, te oro, ut hunc non ſolum meae precationi, verum etiam Ducis mei tam praeſtantiſſimi petitioni obſequentiſſimus ſis; & enitere prorſus. Si quid unquam elegantiſſimum, & facundiſſimum cecineris, id omnium & elegantius & facundius ſit. Nam quae abs te tanto de hoc interempto Duce relatura ſunt ab eodem Girardino, qui maximis fere omnibus in rebus ejus interfuit, cognoſces ea, quae ut notiora ſunt, in ſcriptis ad te ut ſapientiſſimus refert. Si te reſcripturum quid ad me ſtatueris, quod a te permaxime facturum peto, ipſi Girardino, qui ad me quo adero poſthac id curabit eſſe mittendum, tranſmittito. Vale literarum ſplendor. Ex Caſtris inter Porcinam Redocoſanumque v Idus Junii 1432.

IN LEGATIONES APOSTOLICAS GEMINAS
STEPHANI TRENTA LUCENSIS EPISCOPI

P R Æ M O N I T I O.

Stephanus Trenta e familia apud ſuos clara ortus Lucenſes Patriæ ſuæ infulas geſſit ab anno 1448. uſque ad 1477. Cum in agendis, tractandiſque rebus arduis multum ingenio, & dexteritate valeret, commiſſas ſibi a Romanis Pontificibus Pio II. & Paulo II. legationes obivit. Etenim cum Pius Conventum omnium Chriſtianorum Principum Mantuam indixiſſet ad decernendam communi conſilio in Turcas generalem expeditionem, atque ipſe primus eo ſe contuliſſet, raros ibi offendit ſive Principes, ſive ab iis miſſos legatos; neque inprimis adfuiſſe adhuc Imperatorem Fridericum III. moleſtiſſimè tulit. Miſit idcircò literas, legatoſque ſuos ad accelerandum moroſos detrectanteſque; nec fruſtra apud multos. Ab Imperatore tamen nihil evincebat, quamvis legationibus, & literis ſollicitato. In eam tandem legationem omnium noviſſimus miſſus eſt Stephanus, qui dexteritate, officiis, precibus tantum valuit, ut Legati Imperiales eò tandem deſtinarentur. Acta quaedam ejus legationis geſtæ anno 1459 e ſchedis ejuſdem Epiſcopi nunc in Archivio Archiepiſcopalis Curiæ aſſervatis eruta hic exhibeo.

Legatio altera ſubeunda illi fuit ex commiſſione Pauli II. Pontificis in Angliam ad Eduardum IV. Regem. Venit anno 1467, manſitque ibi etiam alio ſuccedente anno. Quid habuerit in mandatis ignoramus; quamvis ex literis hic vulgandis diſcimus aliquid res egiſſe cum Apoſtolico Collectore pecuniæ Sancti Petri, quæ ibi exigi ex veteri more ſolebat. Cum tamen dicat Legatus eò ſe veniſſe ex cauſa ad univerſalem Eccleſiam pertinente, ſatis indicat deſtinationis in Angliam ſuæ altiorem rationem extitiſſe; & forte aliquid illi agendum fuit cum Rege Angliæ & Duce Burgundiæ. Id profectò conſtat, res eccleſiaſticas ſub Eduardo in deterius collabi cœpiſſe, ut vel ipſi Epiſcopi ad laicorum tribunalia rapi, judicari, & condemnari nullo prohibente ſinerentur. Scriptas in hac quoque legatione literas ex eiſdem ſchedis erutas exhibeo. Cæterum in Italiam regreſſus conquieſcere, uti maxime optabat, diu in ſuo Epiſcopatu non eſt permiſſus; non enim ita multo poſt Legatus Patrimonii S. Petri a Siſto IV. renunciatus eſt, quo in munere obiit Cinguli anno, ut ſupra innui, 1477.

STEPHANI TRENTA EPISCOPI LUCANI

Legatio Apoſtolica Viennam, & in Hungariam anno 1459. & ſequenti.

Inſtructio data per S. D. N.

IN primis commemorare S. D. N. ſemper prædicaſſe, Imperatorem optime de ſe meritum tantaque ab eo Officiorum magnitudine affectum, ut omnes gradus honoris ſummum etiam Pontificatum, ejus ſe ſtudio & opera conſecutum adfirmet. Nec ſilentio prætereundum diligentiſſima ipſius Imperatoris effectum cura, prudentia, & ſollicitudine, ut Romana Eccleſia veram aſſequuta ſit gloriam tranquillitatis, & pacis. Nam qui conventus in ipſius Eccleſiæ perniciem editos ſregerit, Germaniam & pleraſque Provincias libere ſummis Pontificibus parere coegerit; omnes denique Eccleſiæ cauſas ſua virtute pro viribus tuendas ſuſceperit. Quo fit ut idem S. D. N. pro Regis in ſe privatis, & maxime in Eccleſiam meritis majorem in modum obnoxium ſuæ ſe devinxerit ſerenitati. At cum nuper intellexerit eundem Imperatorem magna animi perturbatione commotum ab ea quæ Cardinalem S. Angeli pro parte Regni Ungariæ egiſſe feruntur, acerbam ſibi vitam putaret, gravique nimis angeretur dolore alicujus forte diſſenſionis fundamenta jactari, niſi firma ſpe teneret, Imperatorem nullo malevolorum facto, vel dicto a S. Sanctitatis fide, benevolentia, fœdere, & obſervantia poſſe etiam quomodolibet alienari. Quia apud ipſum Imperatorem multos jam annos enutritus ſui periculum cum diu fecerit, illius quoque fidem, & maxima in ſe officia, & in minoribus, & in pontificatu provocaverit, facile ſibi ſuadeat cuncta inter ſe & ipſum Imperatorem integra fore, ac ſi nihil dictum factumve extiterit, cum maxime omni culpa vacet. Nec tanta levitate ducatur, ut patrem obſervantiſſimum, ampliſſima beneficia, regium ipſum culmen pro neſcio quo advena eligeret prætermittenda. Si quid aliquis Cardinalis commiſerit, quod Imperatoris detrahat dignitati vel ejus animum offendat, eſſe contra mentem S. S. ab omni ſimili mandato penitus alienam. Quod ut via patens aperiatur veris probationibus, & argumentis, placuit ſuæ ſanctitati Lucanum Epiſcopum deſtinare &c. Qui omnia quæ ad hujus cauſæ innocentiam, & veram excuſationem ſpectant in medium proferat &c. & excuſationem veram amplificet &c. habeat Epiſcopus copias harum &c.

Si vero opponatur quare SS. D. N. Cardinalem non corrigit & revocat &c. cum parere cogatur &c. Reſpondeatur SS. D. N. arbitrari ſatius eſſe in præſenti fingere hoc æquo animo, ut omnibus ſcandalis via præcludatur. Nam cum jam idem Cardinalium Collegio ſcripſerit Imperatorem non juſte contra Matthiam arma movere pro regno Ungariæ; ſint vero ex Collegio qui in hanc erant ſententiam; metuit ne forte & illum & hos graviter irritaret, cum in illum novi aliquid attentare conaretur quod non ſine periculo, hac maxime tempeſtate, futurum intelligit. Scripſit tamen pluribus literis Cardinali quæ ſit mens ſuæ Sanctitatis in hac cauſa, prout & idem Epiſcopus aperiet &c. nec ſcribere deſiſtet.

Si rurſum objiciatur SS. D. N. cauſam hanc palam ſuſcipere debuiſſe pro meritis; reſpondeatur idcirco non ſuſcepiſſe, ne pontificali detrahat dignitati, quam decet ab omni paſſione & ſuſpicione eſſe penitus alienam. Et ſi quo caſu præterea res Hungariæ in judicio deducerentur, ut quidam putant, ſe liberum non ſuſpectum valeat partibus exhibere. Sed certum apud ſe teneat Imperator, ſalva Sedis Apo-

Apoſtolicæ dignitate, majori nunc cura, ſtudio, opera & diligentia S. D. N. pro illius augmento, & gloria laboraturum, quam dum in minoribus ſub ſe vitam ducerent facile conſueviſſet. Et ſi quid attentandum erit, longe ampliori favore Imperatoris cauſam perſequetur, cui multum ſe debere fatetur, quam Matthiæ, cui nulla ſingulari gratia, & benevolentia devincitur; ipſiuſque Imperatoris partes tamquam proprias & Eccleſiæ ſe defenſurum pollicetur.

Conſiderare debet Imperator, ad quem ſpectat cura reipublicae Chriſtianorum; quo in ſtatu res noſtra ſit, & unde periculum pendeat. Hortatur illum S. D. N. ut treguam vel aliam concordiam, ad tempus ſaltem, firmet cum Matthia; nam ſi bellum cum Ungaris proſequatur etiam juſte, non enim aliter ipſum exiſtimat facturum, non ab re ſuſpicatur Matthiam libidine regnandi cum ſe hinc ac hinc urgeri armis intellexerit, cum Turcis fœdus & amicitiam initurum; in Imperatoris forte deinc, Regni perniciem, diſcrimen Eccleſiae, & horrendum Chriſtianae fidei obbrobrium. Quod ſi aliter illi praeter ſpem acciderit, ut a Turchis praeoccupatus, Regnum amittat, intelligit ſane S. D. N. ſine gravi moerore omnes hanc Imperatori culpam cum maximo imperialis culminis dedecore adſcripturos. Quod ut effugiat, hortatur, rogat, monet, & obſecrat, ſi non Matthiae benevolentia, non pontificis precibus, ſaltem honoris ſui ſervandi gratia Chriſtianæque pietatis & religionis motus effugiat. Ne nobis illudant hoſtes &c. Quando ſi monitis, & conſiliis aquieverit, reliqui Principes capitis ſui exemplum non verebuntur imitari. Sed bellis & diſſenſionibus ſedatis &c. facile in fidei hoſtes grandes & potentes eo duce cum ſummo honore parabuntur exercitus.

Verum ſi dicatur concordiam hanc tractandam fore per te vel per alium Cardinalem; reſpondeatur vitanda in hac potiſſimum cauſa omnia pericula, caeteraque, quae aliquo pacto ſcandalum afferre poſſet &c. Sed ſi per alium tractaretur, periculum immineret, ne forte illius indignatione aliquod ſcandalum oriretur &c.

Quod perſuadeatur Imperatori, ut Oratores mittat, omni mora & excuſatione ceſſante. Non enim ſine admiratione pertranſit, quod caeteri Reges & Principes, ut jam miſerint, vel brevi miſſuri, quorum jam pars in itinere ſit; ac caput omnium, cujus cauſa principalior ſub majori honore & periculo conſtituta ſit, nec miſerit, nec de mittendo ſermo habiturus ſit.

Hortatur illum praecipue S. D. N. ne rem hanc differat; cum maxime Oratores Regis Ungariae de proximo venturi ſint, quos ſuſpicatur querelam in conventu de moleſtatione Regni expoſituros &c. Licet autem S. D. N. ſemper præſto fore ſe offerat ad omnia Imperatoris jura defenſanda; hoc tamen in loco liberius ſuis licebit Oratoribus rationes & argumenta in medium adducere, & adverſariorum dicta refellere, quam ſibi, qui non ſine magna ſuſpicione & calumnia cauſam hanc defendendam ſuſciperet.

Sperabat S. D. N. ſumma cum utriuſque conſolatione dietam hanc cum ipſius Imperatoris praeſentia celebrare, ob eamque praecipue cauſam non pepercit labori aut morbo; ſed peregrinus & infirmus alienas peragrans Urbes, Eccleſiam & primum ſolium ſub maximo diſcrimine ſoli altiſſimo commendavit; ſed hac ſpe in hunc uſque diem privatus aequo fert animo ſi quod poſtulat aſſequatur.

Tentetur perſpicaciter mens Imperatoris, quid ſperat aut quid tandem velit de hac expeditione.

Si quid autem forte dicetur de tranſitu Pontificis ultra montes &c. reſpondeatur ſummae levitati imputandum foret, ut S. D. N. qui per univerſum Orbem omnes ad eum locum vocaverit, ipſe alio proficiſcatur ſpretis Regibus & Principibus &c. Praeterea S. D. N. ſummo cum labore, & ſui corporis damno vix Mantuam per aquam deferri potuiſſet &c. Pluresque Cardinales ſimili periculo & damno vix eo applicuiſſe; immo nec omnes, & cum totius curiae gravibus damnis & expenſis &c. Quo ſit perdifficile & pene impoſſibile valeat . . . . . S. D. N. Alpes cum Curia poſſe tranſire &c. & aliae paterentur rationes, ſatiſque a caeteris principibus factum putaret ſi pro rata quiſque nec labori nec morbo aut periculis pepercerit.

De Rege Bohemiae quae ſit mens ejus circa fidem & circa expeditionem contra Turcos.

Legato ſcribere de generalibus, puta quod Epiſcopus eo miſſus ſit pro Oratoribus tranſmittendis &c. & exoratione Imperatoris.

Excuſationem tardationis enſis &c. cum ſperet S. D. N. manu ſua propria Imperatori tradere &c.

Exhortationem illorum dominorum, ut ad pacem inducat Imperator hortetur, & moneat quod S. D. N. miſit Dominum Sanctæ &c.

DOMINO JACOBO LUCENSI SS. D. N. SECRETARIO.

MAgnifice, & præſtantiſſime Vir. Poſt ſalutem, & commendationem &c. Quoniam literas meas ad SS. D. N. ſcio vobis communes eſſe, ea quae in illis ſcribo non repetam, ſed cum mœſta angar triſtitia, & amaritudine pro hac mora ſeu verius moleſtia; oro idcirco, obteſtor, & obſecro, dignetur caritas veſtra pro ſumma in me benevolentia innocentiam meam apud SS. D. N. excuſare. Nam, Deo teſte, & ipſo Imperatore cum omnibus qui apud illum ſunt, feci quae diligens quilibet, nec alter facere potuiſſet; non enim peperci labori aut expenſae, nec humana verba ſupplicibus verbis retinui, & acrioribus etiam aliquibus uſus ſum, quam forte placuerit ut expeditionem reportarem; quorum multa referre poteſt Dominus Prothonotarius Forolivienſis. Nec audeo re infecta ad SS. D. N. redire, quando maxime breviſſimi temporis tandem dilatio addita eſt. Haec ſatis pro triſtitia animi mei. Placeat, obſecro, me ſacratiſſimis pedibus SS. D. N. quam diligentiſſime commendare; & iterum atque iterum excuſare. Valete feliciter, ad quæque grata paratus. Viennae die prima Septembris 1459.

SS. D. N. DOMINO PIO PAPÆ II.

B. P. Poſt pedum oſcula beatorum &c. Superioribus literis meis, quas cuidam famulo RR. D. Card. S. Marci de Spilinga die prima hujus menſis ad S. V. deferendas tradidi, ſignificavi eidem S. V. moram quam Imperator addiderat; quam idem breviſſimam appellaverat. Eadem die viſitavi Epiſcopum Gurcenſem, cui moleſtiam hanc ſuo praeſidio amovendam commendavi. Reſpondit ſe fideliter, ut antea fecerat, laboraturum. Die 4. praeclarus Epiſcopus venit ad me, licet debilis & infirmus, cum reſponſo ſuarum literarum, quas ſcripſerat & literis Imperatoris, quibus ſibi mandabat, & certis aliis Conſiliariis Imperialibus, hic exiſtentibus, ut me, nomine Imperatoris rogarent, ut aliam moram per paucorum dierum aequo animo ferrem &c. Reſpondi quantum inſpiravit Altiſſimus, ut certe qualis mihi animus eſſet facile intelligeret Epiſcopus. Poſt longam tandem collationem, ſeu verius altercationem, rogavit inſtanter Epiſcopus, ne a mandatis Imperatoris diſcederem, quandiu aliud novum reſponſum acciperet; ſcriberet enim per fidelem, & celerem nuncium, & Imperatori, & aliis, quibus utile fore videretur, quod ad hujus rei expeditionem ſpectaret, & ad votorum meorum ſatisfactionem. Die vero 7. impatiens moræ, ſub ſpecie viſitationis, nam Epiſcopus recidivum pateretur, illius hoſpitium petii. Eadem autem hora reſponſum acceperat, needum aperuerat literas. Mandabat autem ſibi rurſum ipſi, & ſuis Conſiliariis Imperialibus, ut me cogerent precibus & hortationibus ne diſcederem, quoniam pro certo die Nativi-

Digitized by Google

tivitatis Virginis Viennam rediret. Has literas juſſit Epiſcopus legi per familiarem meum. Die Nativitatis Virginis rediit, ut dixerat, & ego una obvius nos cum pluvia obtulimus . . . . ſe gratioſum . . . . expeditione non abſoluturum promiſit, ſtatuitque nobis viam audientiae in craſtinum. Sed Oratores Regis Bohemiae, cujus metus propior eſt, eam nobis praeripuit, non quidem ſine clamoribus & querelis. Her. octava hora poſt meridiem, gratam, licet breviſſimam audientiam impetravimus eum nox eſſet & Imperator feſſus; in qua duos propoſuimus communes articulos de legatis mittendis, & confirmatione pacis Ludovici &c. de primo nos tandem interrogavit an placeant Epiſcopi Aſtatenſis, & Tridentinus: de his alias mecum Prothonotarius conferebat. Reſpondi de licentia Prothonotarii, me non habere in mandatis de aliquo in ſpecie; tantum mitteret legatos, non ſolum dignos Duce Auſtriae, ſed Imperiali celſitudine, qui digne etiam ſe offerrent conſpectui Apoſtolicae ſedis, omniumque Principum & legatorum ampliſſimo coetui. Item haberent plenum mandatum &c. & cum velocitate non modo celeritate, moram hanc ſuae ſerenitatis purgarent. Juſſit ergo inita deliberatione ad hos literas hodie tranſmitti & cum celeritate. De ſecundo articulo dati ſunt Prothonotario certi Conſiliarii, cum quibus conferat. De ceteris capitulis, ſicut ipſe petierat, æſtimans hac via celerius ſe abſolvere. Mihi ſtatuta eſt hora quinta hodie poſt meridiem ad reliqua referenda. Quae ſi perfecero, ut ſpero, haud mora quamraptiſſime, ut ſumme concupiſco, magis quam aliam rem gratiſſimam. Me humillime commendo ſacratiſſimis pedibus Beatitudinis Veſtrae, quam diu feliciſſimam Altiſſimus ad vota conſervare dignetur. Viennae.

Die 19. Septembris 1459.

Humillimus Servus Stephanus
Epiſcopus Lucanus.

Magnifico & præſtantiſſimo Viro D. Jacobo Lucenſi SS. D. N. Secretario Digniſſimo.

Magnifice & præſtantiſſime Vir, poſt ſalutem, & commendationem. Has breves ſolum ut dignetur magnificentia veſtra, pro ſumma in me caritate, & benevolentia, moram meam apud ſanctiſſimum Dominum excuſare; ſcit enim Deus, & quotquot pene hic ſunt, quanta angar amaritudine, & animi perturbatione. Sed hoc me conſolatur ſpes gratiſſimae expeditionis, & conſcientia non ſolum diligentiae, verum infeſtae ſolicitudinis, & importunitatis. Imperator rediit Viennam die 8. hujus menſis, ſpopondit quod me hodie grata expeditione abſolvet. Quod ſi fiet, ut ſpero, cras ſarcinulas componam, & licentias capiam; & die ſequenti iter arripio. Sum enim hic cum familia *aſſai bene inquanto per la ſtate*, nec nos gravat nummorum pondus. Quamplures praeterea quotidie morte brevi pereunt, & infirmorum infinitus eſt numerus, nec horum civium familiaritas, aut loci nos devincit amaenitas. Obſecro dignetur caritas veſtra beatiſſimis pedibus SS. D. N. me quam diligentiſſime commendare. Dehinc Dominis Spoletano & Teano Domino Goro, Alexandro, Ambroſio & ceteris. Ad quaeque grata ſine exceptione paratus.

Viennæ die xr. Septembris 1459.

Veſter in omnibus Stephanus
Epiſcopus Lucanus

Orator in omnibus.

Reverendiſſimo in Chriſto Patri & Domino Domino Joanni S. Angeli, Diacono Cardinali, Apoſtolicae Sedis legato P. & Domino Colendiſſimo.

Reverendiſſimo in Chriſto Patri & Domino mihi Domino praecipue colendiſſimo poſt commendationem &c. Ex Pruna ad veſtram Reverendiſſimam Paternitatem, & Dominationem literas dedi, quibus ſignificabam me ibi eſſe, mandato SS. D. N. ad Imperatorem, & Regem pro legatis Mantuam deſtinandis exhortandum, ut cauſam contra Turcum commendatam ſuſciperet; & iterum treguam, aut pacem cum Rege Matthia firmaret, ut eo medio facilior contra Turcos foret expeditio. Si quid veſtra Reverenda Dominatio uti vellet praeſto forem. Poſt haec quod incumbit non praetermittendum cenſui, ut eandem veſtram Reverentiſſimam Dominationem certiorem faciam me a Rege Bohemiae, & Imperatore gratiſſimum reſponſum accepiſſe ſuper cauſa Nunciorum. Legatos vero mittet Imperator haud mora novos, ſcilicet Epiſcopos Aſtatenſem, & Tridentinum, licet alios habeat apud Sanctiſſimum Dominum noſtrum. Rex autem cum Baronibus deliberaturus eſt in Feſto S. Michaelis, & pro certo ſe dehinc ſe miſſurum ſpopondit. His peractis decrevi iter arripere ut redirem ad SS. D. N. Si quid autem valet humilitas mea gratum efficere, vel ibi, vel ubicumque fuerim me paratiſſimum offero ad quaeque mandata veſtrae Reverendiſſimae Dominationis, quam diu fideliſſimam Altiſſimus ad vota conſervare dignetur.

Viennae die xrr. Septembris 1459.

Devotus Servitor Stephanus
Epiſcopus Lucenſis.

Sereniſſimo & Invictiſſimo Domino Domino Friderico Romanorum Regi, & Chriſtianiſſimo Imperatori ſemper Auguſto, Domino colendiſſimo.

Inclite, & invictiſſime Caeſar, ac Sereniſſime Imperator, ſemper Auguſte. Poſt humiles commendationes &c. Rediens Mantuam Veſtrae Sereniſſimae Majeſtatis in primis reſponſa, mandata dehinc, quæ dederat, retuli SS. D. N. ſuper primo articulo quam gratiſſimum fuit quod ſuæ ſanctitati nomine veſtrae ſereniſſimae Majeſtatis reſpondi, ex effectibus facile percipere poterit veſtra ſereniſſima Majeſtas. Super ſecundo de legatis mittendis, licet ſanctitas ſua dicat ſe aequo animo confortandum eſſe, dummodo non multo poſtquam ſpopondi ſortiatur effectum, intelligo tamen ſuper cetera hoc ſingulariter fore gratiſſimum, ut legati Imperialis Celſitudinis feſtinent, non dehinc de die in diem, ſed de momento ad momentum feſtinent, non minus in honorem Imperii, & veſtrae ſerenitatis, quam ob aliam cauſam. Verum miror, quod nec Aſtatenſis, nec Tridentinus aliquid de ſuo adventu ſcripſerit. Nec Tridentinus literas meas ad SS. Dominum noſtrum, quas illi direxeram, tranſmiſerit. De tertio articulo oſtendit ſanctitas ſua ſacratiſſimo Collegio, & omnibus Principibus, & Legatis hic adſtantibus quantum placuerit tregua cum Matthia. De reliquis ad pacem &c. non dubito cum ſua Beatitudo ſe ab his, quae in praeſenti ſumma neceſſitate tractantur, ſe paulum ſejunxerit, veſtrae ſereniſſimae Majeſtati ad vota reſpondebit. Cauſam Ducis Burgundiae cum venerit Dominus Aſtatenſis cum mandato tractabit. SS, Dominus noſter cum honore & favore veſtrae ſerenitatis abſolutionem Auſtralium committet, ut petitur. Cauſam dotis cum ſolum literas ad partes poſtularem, reſpondit ſanctitas ſua ſe velle & literis, & cum oratoribus hic exiſtentibus quam diligentiſſime tractare. De Collegiata Eccleſia Nova Civitatis reſpondit ſe paratum in hoc & in cunctis complacere vobis cum amore & veneratione, benevolentia cum qua certum apud ſe habet veſtra Caeſarea Majeſtas, ut ſemper coluit Apoſto-

li-

Digitized by Google

licam ſedem, majori nunc obſervantia tempore ſuæ ſanctitatis veneraturam. Haec fideliter retuli veſtrae Serenitati. Quod praeterea valet humilitas mea gratum efficere, me paratiſſimum offero ad quaeque mandata. V. S. M. omni penitus exceptione remota quam diu feliciſſimam Altiſſimus ad vota conſervare dignetur.

Mantuae die 1. Octobris 1459.

Ne autem vobis ſaltem omnino ingratus videar, poſtquam opere tanto muneri ſatisfacere compos non ſum, non quas debeo, ſed quas valeo pro humilitate mea gratias ago V. S. M. pro diligentiſſima commendatione mea apud SS. Dominum Noſtrum. Dignetur obſecro praeſtare Altiſſimus facultatem, ut vel pro parte aliquid liceat pro tanta obligatione perſolvere.

V. S. M.

Humilis & fidelis ſervitor
Stephanus Epiſcopus Lucanus.

Stephani Trenta Epiſcopi Lucani & legati Pontificis Oratio ad Imperatorem.

Sereniſſime Imperator.

Cum Romanorum Pontificum mos ſit, omnibus quos praecipue diligit Principibus Apoſtolicam benedictionem deſtinare, SS. Dominus noſter tanto meliori animo veſtram Imperialem Majeſtatem per me benedicit, illique deprecatur Imperii augumentum, & conſervationem cum omni felicitate, quanto ſemper exiſtimavit propter ſingularem benevolentiam & amorem ſe eſſe participem communis fortunae veſtrae Sereniſſimae Majeſtatis. Intellexit ſane Sanctitas Sua cum magna amaritudine animi majeſtatem veſtram forte turbatum eſſe propter aliqua quae Cardinalis Sancti Angeli dicitur protuliſſe in favorem Matthiae appellati Regis &c. Quod nullo modo pati potuit; ſed decrevit me mittere ad excuſandum innocentiam ſuam. Dicit autem in primis ſe non eſſe immemorem habuiſſe principia omnia ſuorum honorum a veſtra Serenitate, propter quam, poſt Divinam gratiam, exiſtimat ſe perveniſſe ad ſummum Pontificatum. Item optime recordatur beneficiorum, quae veſtra Majeſtas fecit Eccleſiae in dando veram obedientiam, ſubjiciendo Eccleſiae omnes Alamannos, qui volebant contraire, & in removendo neutralitatem, & multa alia faciendo; quapropter non debet credere veſtra Majeſtas ipſum tam cito oblitum tandem beneficiorum. Si quid aut Cardinalis dixit, aut fecit, quod diſpliceat Veſtrae Majeſtati, fuit & eſt contra omne mandatum. Nam cum intelligeret ortam diſcordiam inter Majeſtatem veſtram & Matthiam de Regno Hungariae, miſit ipſum legatum ſolum ut hortarentur utramque partem, ut abſtinerent ab armis, & miſit ad Majeſtatem veſtram ut faveret, non ut noceret, quod manifeſte produnt literae ipſius SS. Domini noſtri ad Cardinalem. Nam quando SS. Dominus noſter intellexit Majeſtatem veſtram Regem Hungariae, mandavit Cardinali, ut literis quas dederat in favorem Matthiae, nullatenus uteretur, quarum copias apud me habeo; ex quibus & multis aliis videbit ſerenitas Veſtra, qualis ſemper fuerit, & ſit mens Summi Pontificis erga Imperialem Majeſtatem veſtram.

Cum mos ſit Legatorum Apoſtolicae ſedis, Sereniſſime Imperator, omnibus ad quos diriguntur Apoſtolicam in primis benedictionem impartiri, multo magis hoc decet Imperiali majeſtati, cum quia major intentio eſt inter Imperialem majeſtatem, quam inter ceteros Principes, tum quia inter Sanctiſſimum Dominum noſtrum Dominum Pium, & veſtram Sereniſſimam Majeſtatem mutua quaedam & ſingularis ſemper intercеſſit benevolentia. Nomine igitur ſuae Sanctitatis benedicitam. Salve igitur Imperatoria majeſtas, feliciſſima. Gloria, regni magnitudo, & omnis proſperitas tibi ſit & in aeternum vivas.

In omni vera amicitia, Sereniſſime Imperator, lex quaedam ſtata, & inviolabilis conſiſtere dignoſcitur, ut non ſolum amicus faciat, quod alter amicus juſte deſiderat; verum ſi quid ſiniſtrum in mentem amici intellexerit inciſſe, conari totis viribus removere; hanc vero decrevit & SS. D. N. fideliter ſervare cum V. S. M. Intellexit ſane praefatus SS. D. N. Matthiam electum Regem Hungariae; credens autem tute, & legitime factum, dedit literas favorabiles contra turbantes, & moleſtantes Regnum, ab eo, & Cardinali Sancti Angeli Apoſtolicae ſedis Legato poſtulatas. Poſt haec intelligens V. S. M. electam ad praefatum Regnum, abſque mora, revocans quae fecerat, mandavit Cardinali, ut nullatenus illis literis uteretur contra S. M. V. & complices. Et quia dubitabat, ne propter hanc duplicem electionem guerra oriretur, quam prohibere cupiebat; inſuper metuens ne, ſi guerra fieret, haec ſacra contra Turcos expeditio impediretur, mandavit eidem Cardinali, ut nomine ſuae Sanctitatis interponeret partes ſuas ad concordiam, & maxime propter hoc ſe conferret ad conſpectum V. S. M. quia mens ſua erat ſicut eſt, favere praefatae V. S. M. Sed ad aures ſuae Sanctitatis pervenit Cardinalem aliqua verba protuliſſe, quae forte mentem Imperialis Majeſtatis perturbarunt. At nunc non ſatis putaret Sanctitas ſua ſe innocentem, & liberam eſſe ab horum verborum prolatione, niſi ſervata lege Veſtrae hoc idem aperiret Serenitati; decrevit me mittere, ut maxime intelligeret Imperialis Majeſtas Sanctitatem ſuam eſſe animi, veri, boni, liberi, & ſinceri, quo unquam fuit; nec per Pontificalem dignitatem aliquid diminutum, quod ad veram ſervandam antiquam benevolentiam ſpectat.

Sed ſi quid Cardinalis protulerit, quod Veſtræ Sacræ diſpliceat Majeſtati, eſſe contra mentem, & mandata Suae Sanctitatis. Non enim eſt immemor quanta caritate, benevolentia, amore, & liberalitate diu nutritus fuerit dextera V. S. M. a qua omnia principia ſuorum honorum & dignitatum recognoſcit. Sunt praeterea ante oculos beneficia in Apoſtolicam Sedem, & Sacroſanctam Romanam Eccleſiam collata, vera obedientia, auxilium ad veram unionem, remotio neutralitatis, deſtructio conventuum contra ipſam Eccleſiam ordinatorum, ſubjectio fidelis Germaniæ, & aliarum Provinciarum, & ſuſceptio denique cum maximo praeſidio omnium cauſarum eccleſiaſticarum. His igitur & aliis pluribus rationibus dignetur, obſecro, V. S. M. omnem turbationem ex animo removere, ſi quae forte fuit, pro certo tenere S. D. N. omnia facturum pro V. S. M. quod ſine exceptione pro ſtatu ſuo & ſua ſalute faceret, deditque omnia probanda & habeo hic copiam literarum S. D. N. ad Cardinalem, & Cardinalis ad Pontificem.

Videt & intelligit pro ſumma prudentia V. S. M. ſub quanto diſcrimine conſiſtat ſtatus & conditio Chriſtianae Fidei & Sacroſanctae Matris Eccleſiae, Turcos, & hoſtes fidei jam fines noſtros intraſſe, potentiſſimas urbes cum maximo Chriſtianorum dedecore deſtruxiſſe; jamque nobis horrenda ſuperbia majores minas minari. Ad ſupremas poteſtates ſpectat his periculis obviare. S. D. N. volens pro parte ſua ſatisfacere, non parcens infirmitati, non periculis, non laboribus, non ſumptibus, Apoſtolicam Sedem, & Romanam provinciam vacuam ſub dubia fortuna, inſuper & patriam ipſam relinquens, conventum indixit Mantuae, hac firma ſpe, ut Imperialis Majeſtas ibi ſecum conveniret. Certum & omnium judicio ſanctiſſimum videbitur, ac ſumme neceſſarium, & valde decorum, ut capita Chriſtianae Fidei, & omnium principatuum ſimul de communi re tractarent, perſonaliter acceſſit ad diem ſta-

tutam

Digitized by Google

tutam Mantuae, ac Sanctitas Sua ibi aliquandiu commorata, decrevit tandem me mittere ad V. S. M. ut iterum quod per literas, Nuntiis, & aliis Oratoribus fecerat, per me tentet, ſi impetrare poteſt, quod ſumme, ſancteque deſiderat. Nomine igitur ſuae ſanctitatis oro, obteſtor, obſecro dignetur Imperialis Majeſtas rem dignam Imperio, S. D. N. pergratiſſimam omnibus Principibus amabilem & Fidei Chriſtianae neceſſariam efficere; dignetur, obſecro, perſonaliter, ut decet, cum S. Sanctitate convenire, & rebus neceſſariis providere. Quod ſi forte majoribus rebus occupata V. S. M. a ſe id efficere non poteſt, feret S. D. N. aequo animo ſi ſaltem Principes dignos tali re Legatos Mantuam ad conventum hunc tranſmittere dignabitur. Quod ut faciat multae ſuadent rationes. Primo, dignitas Imperialis Majeſtatis, ad quam ſpectat cura totius Reipublicae Chriſtianorum. Secundo, vera familiaritas, & amicitia cum S. D. N. & utriuſque Majeſtatis conjunctio. Tertio, populorum Chriſtianae Fidei conſolatio. Quarto praeſens & urgens proviſionis neceſſitas. Quinto, certum eſt non poſt multos dies Legatos Regni Hungariae ibi venturos. Æſtimo autem quod de regno querela exponatur contra S. M. V. S. D. N., cum illi forte, ut ſuſpicor, objiciant ſe velle ſtare juri; ſi quid in conteſtationem venerit, non poterit ſe palam defenſorem oſtendere V. S. M. ne partem ſe oſtendat, cum judex debeat eſſe. Si aderunt Oratores Regni digne ipſum defendent, & Principes ad ſuam ſententiam trahent; & cum S. D. N. de favore Veſtrae Sereniſſimae Majeſtatis certabunt. Sunt plures & aliae rationes, quas brevitatis cauſa omitto.

STEPHANI TRENTA
legatio Anglicana anno 1467. *&* 1468. *habita.*

Inclito, & Sereniſſimo Principi, & Domino Domino Eduardo Angliae Regi ſalutem.

INclite, & potentiſſime Princeps, ac Sereniſſime Rex poſt commendationem &c.

Gaudeo literas meas pergratas fuiſſe veſtrae Sereniſſimae Majeſtati, nihilque in his ſcriptum, quod vel leviter illius ſtatum laedere potuiſſet, aut aliqua calumnia, vel emendatione caſtigari. Laudat Regia Majeſtas literis ſuis factum meum, quod rem dignam fecerim auctoritate Sedis Apoſtolicae, cui praecipue convenit nemini injuriam inferre, ſed omnes potius in ſuis juribus conſervare. Nihil magis liquet apud chriſtianos Principes, quam Apoſtolicam Sedem Patres Sanctos, Romanos Pontifices id ſumma fide, ſtudio, ratione, aequitate ſic perpetuo, & ſincere ſervare conſueviſſe, ut non immerito totus orbis Romanam Sedem veneretur eamque regnorum omnium, & principatuum eſſe judicent cujus tribunal ſecurus adeat quiſquam multa libertate munitus. Decet profecto Regiam Majeſtatem, quod verbis laude dignum cenſet, re comprobare, & pares vices mutuo amore, obſervantia, officio, & munificentia referre. Animadvertat, quaeſo, quae mihi laus, quae in Apoſtolicam Sedem veneratio, quae juris obſervantia, quis cultus in Chriſti Vicarium eſſe poteſt, quae pietas, quis honor. Ubi Apoſtolicus Nuntius non ſolum ad referendum non admittitur, verum etiam petita licentia in Regnum intrare non permittatur? Si in ſpecie mandata declarare, nec coram, ſed literis proceſſus aperte perſcribi legatos conveniret. Non maximis Legatos ipſos laboribus, non periculis, non impenſa afficere opus eſſet, quando plures habeantur Scriptores, quibus in ſpecie perſcribendi poteſtas demandaretur. Legatos Apoſtolicae Sedis, Nuntios, & Oratores, aut inferiorum Principum per varias Provincias Chriſtianis, barbariſque oratores deſtinari in dies conſtat. Et ab hoſtibus etiam cum honore ſuſceptos coram mandata referentes, & legimus, & vidimus ipſi. Quid praeterea ſi arcanum quid proprium relaturus acceſſiſſem, Regium culmen aucturus, aut ab infidiis liberaturus. Nonne ruinae ſubjaceret Regnum, ſi haec literis publicis mandarentur? Innumera pene ad rem hanc adducerem argumenta, quibus hoc plane inutile Regi, ac Regno, nec dignum Regia dignitate declararem. Sed Regiae prudentiae examinanda relinquo. At ſi forte Regium animum ſuſpenſum teneret metus aliquis (& ſi nulla ratione munitus,) ſuſpicione tamen offenſus, hoc ſpondeo, hoc quavis jurisjurandi religione confirmo, me a ſummo Pontifice Paulo ad veſtram Regiam Celſitudinem tranſmiſſum, ut nonnulla conferam, quae Chriſtiani nominis, & Catholicae fidei dignitatem concernant in decus & ornamentum; & Regno, & Regiae Majeſtati nullam vim penitus, nullam injuriam, aut ſtatus perturbationem allaturum. Si hoc ad tollendam ſuſpicionem valet, gaudeo; ſi minus vehementior etiam urget mentem ſuſpicio, cuſtodes adhibeat, qui nuſquam me deſerant, quandiu Apoſtolica mandata Regiae Celſitudini, ſive ſoli, ſive cum paucis, ſive pluribus coram retulero. Si grata videbuntur, erit Regiae pietatis & humanitatis confirmare. Si contra, jubere ſilentio praeteriri. Et ſervata utriuſque dignitate juſſus ad Pontificem redeo, quamvis nihil omnino me ingratum relaturum polliceor. Si quid vero perſpexerit dubium, coram acutiſſime diſceptandi & maturius deliberandi facultas aderit. Itaque fiet, ut conſuetudini Regni, & Summi Pontificis, & Sedis Apoſtolicae dignitati conſultum videatur, ad cujus beneplacita, honorem, uſum, & ornamentum ſe offert Regia Celſitudo. Si quid praeterea valet parvitas mea gratum efficere, me paratiſſimum offero ad mandata veſtrae Sereniſſimae Majeſtatis, quam diu felicem Altiſſimus ad vota conſervet. Bruggiis die.

Stephanus Lucanus Epiſcopus Orator,
& Nuntius Apoſtolicus.

Reverendiſſimo in Chriſto Patri, & Domino Domino Thomae Archiepiſcopo Cantuarienſi.

Reverendiſſime in Chriſto Pater, & Domine mihi candidiſſime; poſt commendationem &c.

Si ſuſpectam mentem Regiam, aut Regnum, metu aliquo legationis meae perculſum ſuſpicioni eſſem, quamprimum literis meis V. R. D. certiorem reddidiſſem. Et quid ad rem hanc opus fore animadverterem, aut quid ipſa proſpiceret, extemplo conſuluiſſem. Nam cum ita mihi ſummus mandaret Pontifex, ut omnia cum V. R. D. conferrem. Tum ego ipſe id ultro praetermittendum non..... fidem putarem V. R. P. in Apoſtolicam ſedem ſummamque in omnes humanitatem, patremque ſummae virtutis, prudentiae, gravitatis, bonitatis celebre fama, & ipſo approbante Pontifice, perſpexiſſem. Verum cum legatos, nuncios, & Oratores Apoſtolicos ubivis deſignatos ea libertate proficiſci poſſe (& in Angliam potiſſimum) mihi jure perſuaſiſſem, ut nullius egerem ſecuritate, vel ſalvo conductu. Ad Regem ſolum literas dedi, ut petita licentia (ſic enim Regni conſuetudinem eſſe ferebant) liceret coram Apoſtolica mandata referre, & alias ad cancellarium, dehinc &c. qui pro Magiſtratu literas Regiae licentiae conficeret. Nunc quando aliter mihi accidiſſe video quam putaram, conveniens duxi repetita ſuperiore inſtitutione mea Reverendiſſimam D. V. rogatam iri ut opem ferat, huic ſubveniat neceſſitati, & pietatis jura non deferens hanc juſtiſſimam cauſam tuendam ſuſcipiat. Petit ſereniſſimus Rex ſuis a me literis nova quaedam, atque ab omni Religione, & humano uſu penitus aliena. Non digna Regia Majeſtate, & quae Sedis Apoſtolicae dignitati detrahere videantur. Cui pro viribus cogor literis meis ſatisfacere. Perſcriberem quid a me Rex petat, quid

quid reſpondeam, niſi certo mihi ſuaderem nihil horum latere V. R. D. quae in hac cauſa geſta ſunt, aut tractari contingat. Idcirco praetereo ne longior in ſcribendo fiam. Hoc a V. R. D. peto, hoc vehementer rogo, dignetur pro fide & pietate in Apoſtolicam Sedem ac jurejurando debito fidelem navare operam, ut Rex mutata ſententia jubeat me Regiam adire Celſitudinem. Cui ſi grata referam; non erit querelae locus. Si minus, ſervata utriuſque dignitate rurſus ad Pontificem redeo. In dubiis autem una de rerum varietate diſceptantes facilius quod expediat componemus. Hoc ſpondeo, hoc quovis jurisjurandi religione confirmo, me ad Regem miſſum pro Chriſtianae Reipublicae & Catholicae Fidei neceſſitate, ad decus & ornamentum Regni, & Regiae Coronae, non ad damnum, non ad diſcrimen, non ad ullam vel levem ſtatus perturbationem. Polliceorque clam nihil me tractaturum, quod Regiam lateat Majeſtatem; verum omnia Regis juſſu ex ſententia facturum. Quae ſi forte adhuc ſuſpecta ſint Regi, cuſtodes adhibeat, qui teſtes ſint ſermonum, & actionum mearum. Cum exploratum ſane habeam quanti apud Regem ſit auctoritas V. R. D. nec de fide, bonitate, & virtute quidpiam dubitem, facile mihi perſuadeo omnia ex ſententia facto propitio ſucceſſura. Meque ne haec ſpes fallat, rogo atque iterum rogo. Ad cujus mandata me paratiſſimum offero &c. Brugiis die

Stephanus Lucenſis Epiſcopus Orator,
& Nuntius Apoſtolicus.

Reverendiſſimo Domino Archiepiſcopo Cantuarienſi.

Reverendiſſime in Chriſto Pater & Domine, poſt commendationem &c.

Ex literis V. Reverendiſs. D. nuper ad me delatis, incredibilem cœpi lætitiam, quoniam facile perſpexi id, quod antea quam exploratum ſatis acceperam, V. S. R. D. ſumma pietate Apoſtolicam Sedem, ac Romanos Pontifices ſemper coluiſſe. Et in tanto negocio Chriſtianae Reipublicae minime defuturam. Superioribus literis, & ſi abunde praeſentem temporis neceſſitatem ſcripſi & V. R. D. commendaverim, ut nihil magis commendare potuiſſem; ipſa verò praecipua (ut video) diligentia, & fide juvandam ſuſcepit. Tanta tamen eſt mea ſollicitudo, ſtudium, & cura in tuenda Chriſtiana Republica, tantum mandatis Summi Pontificis parendi deſiderium, ut ſæpius repetita vix ſemel perſcripta videantur. Quamobrem vehementioribus precibus rogo, atque obſecro, ne rem imperfectam deſerat; verum ſic cœptis incumbat, ut fructum aliquem laborum meorum conſequamur. Scio quanti apud Regem ſit familiaritas, & auctoritas V. R. D. ſolum tanto adjumento eſſe ſi voluerit per ſe intelligo, ut nihil ſit praeterea nobis requirendum. Habemus autem, ut ex multis cognovi, conſenſum bonorum omnium; ſed Dux nobis, & auctor opus eſt, qui etſi unus ex omnibus exoptandus eſſet, quem cum V. R. D. conferre poſſem non haberem. Oro igitur, atque iterum rogo, ſubveniat huic tantae neceſſitati, imo vero ſaluo, & Ducem ſe praebeat, patronum, & gubernatorem, quamdiù ad vota portum teneamus. Id enim cum juſtitiae, ac jurisjurandi debitum praeſeferat, tum etiam ſummae fidei, pietatis, & verae religionis idoneum. Atque cum caeteris in rebus id egeret V. R. D. ut Apoſtolicae fidei devota eſſe, judicarent homines, tum maxime in hoc laborandum cenſeo, ne Rex, aut Principes alieni a Chriſtiana Religione videantur, ut liceat Nuntio Sedis Apoſtolicae libere ad Regem Apoſtolica mandata referre, nullam vim Regi, aut Regno, nullam injuriam, aut ſtatus perturbationem allatura. Quod ſi opera V. S. D. impetravero, (ita enim futurum perſuadeo) intelligat, ſe apud Deum in primis, apud Apoſtolicam dehinc Sedem, ſummum Pontificem, & ſacrum Collegium magnam gratiam conſecuturam; meque ad ſummum omnibus vobis obnoxium comparabit. Munificentiam V. R. D. & gratas oblationes maximi facio, lubentique animo accipio; rogoque ut ea mente, qua ſe tam liberaliter oſtentat, piam, & ſanctam hujus meae legationis cauſam juvandam complectatur; complexam non deſerat, quandiu vota conſequamur. Conſequemur autem ſi volet. Velle autem debes. Et hoc mihi maximo muneri, ampliſſimo quoque erit ornamento. Caeterum, ſi quid valeo gratum efficere, paratiſſimum offero &c. Bruggis.

Stephanus Lucanus Epiſcopus Nuntius
& Orator Apoſtolicus.

Literatiſſimo ac magnæ eloquentiæ viro Johanni Bartholomæo Brixienſi &c.

Stephanus Lucenſ. Epiſcopus, Legatus Apoſtolicus Johanni Bartholomæo Brixienſi S. P. D.

Proficiſcenti mihi ad generalem Angliae Cancellarium die 3 hujus menſis redditae ſunt literae tuae perjucundae quidem & quam gratiſſimae, quibus facile perſpexi, id quod antea exploratum ſatis acceperam, perpetuum ſcilicet in me amorem tuum, ſummamque benevolentiam. Ego mutuo officio, etſi nihil ad te poſt diſceſſum meum ex patria dederim literarum, ſaepenumero tamen ad Prinrem ſcribens mandavi, immo raro ſcripſi, quin adderem, ut te praecipue meo nomine ſalutaret, me tibi confirmaret, & totius peregrinationis labores, aut honores explicaret. Optas peregrinationem hanc meam glorioſam futuram. Maximas tibi habeo gratias. Verum hoc ego ſolum opto, ut incolumem, ſervata priore dignitate liceat in Patriam remeare. Nec mihi opus fore animadverto cavere ne capiar ab Eſedariis. In eam enim Provinciam veni, quae noſtris temporibus (quamvis olim forte magiſtra) hoc pugnae genus ignorat. Nec jure manu conſertum, aut ferro res repetuntur. Nam ſi jure, aut ferro, lis facile dirimi poſſet, vita aut bonorum ceſſione. Sed eo advectus ſum, ubi mora cuncta reguntur, ubi mora res non repetuntur; ubi moris degunt homines, ut verbo utar Ethruſco. Hoc quod mihi ad ſummum metuo, ne dum mora cogor provinciæ hujus mores imitari, moraſque cum his legere, artis oblitus (memini enim dum infinitas villas peragrarem peritum me ſic legere conſueviſſe, ut nec ſpinarum aciem attingerem) incautus ſic ſpinis allidar, ſic vepribus detinear, ut ſurgere vix queam, ſciſſa etiam veſte, & membrorum parte laniatus. Quod ſi aliquando per Omnipotentis Dei clementiam liceat redire in Patriam, ſpinas, ac moras effugiam, & Eſedarios evitabo. Conaborque ibi eſſe, ubi jure nobis dono data ſervantur. Omnis enim peregrinatio obſcura, & ſordida his eſt, ut ſcis, quorum induſtria Romæ poteſt eſſe illuſtris. Hæc joco. Scias autem praeter hoc commune hujus Provinciae vitium, quod virtutem appellant, quod ita mature ſua negocia tractant, ut moram plurium menſium, non celeritatem modo, verum praecipitationem judicent; me in reliquis ſummo honori eſſe apud Regem, & Principes, nec Plebi inviſum. Spero quoque, divina favente gratia, me laudem relaturum. De caſu ornatiſſimi, & prudentiſſimi viri, Ser Gomei, quod doleas eſt humanitatis tuae quod virum omnium amicitia dignum, tibique ſumme affectum, mihi vero, non benevolentia ſolum, verum arctiſſima quadam devinctum neceſſitudine, tam ſubito caſu e vita ſubtractum defleas. Bonacurſium diligo, cum propter hominis virtutem, tum quia ſcio a te mirifice diligi. Sed cum mei, qui iſtic ſunt, me certum reddiderint, alium jam tabellionem in defuncti locum ſubſtituiſſe, non eſt quod jure liceat ad præſens alium coaptare. Gratiſſimum vero mihi eſt,

Digitized by Google

hi eſt, quod uxorem duxerit, & ad tabellionatus munus animum adjecerit; nam multa in dies accidere poſſunt, quibus licebit, ſi (ut ſpero) in ea arte doctus evaſerit, & illi, & tibi facere ad votum ſatis. Congratulor praeterea te iterum publice conductum. Onus vero adjectum quale ſit, neſcio; ſi adeo durum, ut nec vir ſapiens, aut fortis aequo animo ferre poſſit, doleo; ſed cum mihi perſuadeam non minore te gratia, & amore apud Optimates eſſe, quam ante diſceſſum meum eſſe conſueveras, onus illud iniquum jam ſublatum eſſe, aut paulo poſt emendatum iri non dubito. Si vero non ita durum exiſteret, quod vir ſapiens, aut fortis aequo animo ferret, ſed minus forte gratum videatur, conſulo, ut aequo animo feras, aut ferre te ſimules, quandiu gratiora offerantur. Ego enim qui majora tentavi, multarumque rerum periculum feci, nihil liberum reperi, vel non diu duraturum. Praeſentem idcirco ſtatum rerum non aſpernandum cenſeo. Verum in quemcumque caſum me tibi nuſquam defuturum ſpondeo, quin dignitatem tuam, non minus quam meam tuendam, & augendam ſuſcipiam. Novi quod ad te ſcribam nihil audio. Vale feliciter, & me ut ſoles ama.

London.

Reverendiſſimo in Chriſto P. D. B. Geno S. D. N. Pauli Nepoti illuſtri &c.

Reverendiſſimo in Chriſto P. & D. poſt commendationem &c.

Et quis ego, ut tanti me ſuis literis faciat V. R. P. Si ſervus ſum S. D. N. dedititiſſimus; id ita commune eſſe conſtat omnibus Chriſtum colentibus, ut ſine nefario ſcelere ab hac pietate nemo ſe putet alienum. Quo fit, ut qui vir bonus eſſe velit, quotquot aliqua neceſſitudine devinciuntur ſuae ſanctitati, cogatur diligere, parere, colere, & obſervare. Tantoque in his plus me debere confirmo, quanto ampliore me caritate, amore, officio, & benevolentia ſua ſanctitas conplexa eſt, non mea virtute, aut ullis meis in illam meritis, ſed praecipua quadam illius bonitate, ſummaque cum in omnes, tum in me potiſſimum devotiſſimum ſervulum clementia, liberalitate, & munificentia. Jubeat ergo V. R. P. jubeant ſui omnes. Nihil erit tam peregrinum, quod putem parum me dignum. Nihil tam arduum quod difficile videatur. Ad id autem quod V. R. P. ſcribit de praebenda in Eccleſia. &c. *deſunt reliqua*.

Stephanus Lucenſis Epiſcopus.

Reverendiſſimo in Chriſto P. & D. Domine T. Sanctae Romanae Eccleſiae Presbytero Cardinali Cantuarienſi.

Reverendiſſime in Chriſto P. & D. poſt commendationem &c.

Scriptum eſt: *Zelus Domus Dei comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.* Cum ſuperioribus diebus captus eſſet per ſatellites laicos Magiſtratus Saecularis, & ad carceres uſque per vim tractus, inde ad curiam Saecularem, Epiſcopus Suffraganeus Archiepiſcopi Eboracenſis, expectavi ſi forte tanta ſceleſtiſſimi ſatellites, aut Judex ipſe, ſi mandaſſet, ac tam dira ultione multarentur, ut orantium patronorum egerent precibus. At cum omnia mira diſſimulatione impunita praetereantur, non poſſum non triſtis eſſe, & ad ſummum dolere. Scio me non eſſe judicem qui moneam, magiſtrum qui doceam, Archiepiſcopum qui vindicem. Sed cum ſim Nuntius, & Orator Apoſtolicus, Chriſtianus, & Coepiſcopus, cogor, in cauſa potiſſimum Catholicae Fidei, ac totius ordinis Eccleſiaſtici, hanc indignitatem deflere. Cogor juſtis clamoribus dormientes excitare. Et ab his qui praeſunt rebus auxilia petere, quoniam zelus domus *Dei comedit me*. Si etiam omnibus hoc horrendum ſcelus perpetratum eſſet, cenſerem, adhuc forte mitius agendum. Sed cum meridie, palam omnibus, in foris & plateis, ante conſpectum meum (ut ſic pene dicam) immo non mei, ſed ſummi Dei; non mei, ſed ejus qui vicem Dei gerit in terris, non poſſum non mirari tantum facinus impune dimitti, non poſſum non cum lacrimis dicere. *Opprobria exprobrantium tibi, Deus, ceciderunt ſuper me*. Damnamus, qui Petrum, Paulum, Stephanum, & alios ſanctos cruciatibus, aut contumeliis affecerunt, nec immeritos, erant enim membra Chriſti, ita ut in ipſum Chriſtum carnifices illi ſaevire judicarentur. Sed nonne Chriſtianus Epiſcopus & ipſe eſt membrum Chriſti? Et quae erit in humilioris ordinis homines graſſandi licentia, quando tam ſaeva in Epiſcopos impune permittitur? Pharao Rex Egypti infidelis, divinae legis ignarus, cum omnem terram Egypti ſuo ſubjugaſſet imperio, Sacerdotibus praeſtita immunitate etiam praebuit alimenta. At nos in Regia Civitate, quae ſe Chriſtianiſſimam praedicat, in Regno peculiari Sacroſanctae Matris Eccleſiae, ſub Rege, qui ſibi (non ab re) gloriam praecipuam vendicat ſacrae Religionis, & ſummae in apoſtolicam Sedem pietatis, & obſervantiae a laicorum immanitate tuti eſſe non poſſumus? Quod ſi forte V. Reverendiſſima D. aliqua ratione ſuperſedeat, non moneo, non doceo, ſed plane dicam quid ſentio. Vereor profecto, nec ſic morbus excreſcat, ut ſero remedia conferantur. Nemo ab excommunicatis abſtinet, nemo vitat, nemo reprehenditur, quaſi non ſacrilegium, ſed ſacrificium fecerint: *Morbida facta pecus totum corrumpit ovile*. Dignetur rogo veniam dare Reverendiſſima D. V. ſi filius in Patrem ſcribendi modum exceſſerim. Nam zelus domus Dei comedit me. Malo autem inferiorum, quam ipſius Dei, aut S. D. N indignationem ſubire, quam non effugerem, ſi in hac provincia exiſtens tam nefandum ſcelus ſub diſſimulatione praeterirem.

Taceo quod iiſdem fere diebus ſacerdos quidam ſine nomine per eundem Magiſtratum fuerit arreſtatus. Nam id licere praedicant laici, conſuetudine, ac ſecundum leges Regni. Sed relinquo Regis judicio, Praelatorum & Principum an ſit conſuetudo, vel deteſtandus abuſus, an ſint leges, vel ſacrilegia potius appellandae. Sed mihi credat V. Reverendiſſima D. Deus non irridetur. Et ſicut non fallit, ita nec fallitur.

Maximas habeo gratias V. R. D. pro eo quod mihi nuntiavit per cuſtodem privati Sigilli circa pecuniam Regiam. Ego ſicut illi reſpondi, ita nunc repeto. Me deinceps nec facturum verbum apud Regem, ſeu Principes, niſi forte nova a S. D. N. mandata ſuperveniant. Nam cum ſatis ſuperque deluſa ſit Apoſtolica ſedes, ac Sanctitas ſua, malo cenſeri mutus, quam accuſari quod tot tantiſque dilationibus, aut verius deriſionibus aſſenſum praebeam. Si quid praeterea valet parvitas mea gratum efficere, me paratiſſimum offero ad quaeque mandata V. R. D. Quam felicem diu Altiſſimus ad vota conſervet.

London.

E. Reverendiſſime P. & D.

Filius & Servitor.
Stephanus Lucenſis Epiſcopus Orator, & Nuntius Apoſtolicus.

Inclito, & Sereniſſimo Regi Angliae Eduardo &c.

Inclite, & Illuſtriſſime Princeps ac Sereniſſime Rex, poſt commendationem &c.

Cum

Cum nihil peterem a Magiſtro Vinceutio Collectore Apoſtolico, quod legationem ſibi a veſtra Sereniſſima Majeſtate demandatam aliqua ratione deturbaret, juſtum, & rationabile videtur, ot quandiu in Regno eſt, intendat ad petita, & mandatis Summi Pontificis pareat, cui potiſſimum, & principaliter ſubjectus eſſe dignoſcitur. Ego promptiſſimus ſum regis obtemperare mandatis, quando vita mea, dum in Anglia ſum, ex Regia pendeat voluntate. Et ſummo affectu cupio Regiis ubique votis ſatisfacere. Verum cum me vehementer orgent mandata Apoſtolica, dignetur, rogo, vehementibus precibus V. S. M. permittere, quod Vincentius ipſe Collector Apoſtolicus reſpondeat cauſae, quae dignitatem Sedis Apoſtolicae, Coronae, ac totius Regni Angliae, quietem, ſtatum, & honorem concernit evidenter. Quod ſi aliter videatur Regiae Majeſtati, dignetur, rogo, me reddere certiorem, ne quiſpiam me valeat accuſare inobedientiae, aut timiditatis, quod praetermiſſis tam facile mandatis Apoſtolicis, precibus Regiis ceſſerim, in cauſa potiſſimum a Regio damno, aut dedecore penitus aliena. Quibus tamen precibus & ſi contraire nefas cenſeam, reſpondere tamen, ac de illis diſceptare licet, & honeſtum eſt, ac juri conſentaneum. Si quid praeterea valet parvitas mea gratum efficere, me paratiſſimum offero &c.

London die prima Decembris 1467.

Stephanus Lucenſis Epiſcopus Orator & Commiſſarius Apoſtolicus.

Reverendiſſimo in Chriſto P. D. G. Archiepiſcopo Eboracenſi.

Reverendiſſime in Chriſto Pater, & Domine praecipue colendiſſime; poſt commendarionem &c.

Etſi non dubitabam gratiſſimum fore V. R. D. ſi ante diſceſſum ſuum coram colloqui licuiſſet, quando mutuo officio, & amore id ego etiam ſummo affectabam deſiderio; ſuaviſſimum tamen, & perjucundum fuit illud, & aliorum rationibus, & ſiguis ampliſſimi muneris intellexiſſe, auguſtiorem
f. donatio equidem Principem, cum ego humilis Sacerdos ſim, ornare potuiſſe duarum damarum venatio. Sed cum donantis benevolentiam, amorem, & liberalitatem proſpicio, me non munere, ſed muneris amore dignum judico, quando id etiam cenſet V. Rev. D. Pro quo maximas habeo gratias; referrem, ſi daretur poteſtas. Sed cor Deus interrogat, & non manum, & Petri affectum non rete vel cimbam ſuſcepit, ut ſummam illi omnium traderet poteſtatem. Nec me, rogo, arguat negligentiae, ſi ſerius ſcripſi, quam conveniens eſſet. Cupiebam enim aliquid dignum, aut gratum ſeribere. Nunc autem etſi magna non ſint, quae ſcribam, tamen qualia ſint praetereunda non cenſeo. Optabam V. R. D. ſalutare, cum illa colloqui, colloquendo ſuavibus ſermonibus conſolari. Sed cum Rex mandaſſet, ut novus Cancellarius, Theſaurarius, & cuſtos privati ſigilli, una mecum convenirent ad debitam pecuniam conquaerendam, ac diem conveniendi ſtatuiſſent; quamvis ego id quod accidit praevidiſſem, ne tamen committerem ut mea culpa aliquid praetermiſſum videretur, malui carere conſolatione, quam culpa notari. Itaque ut praevideram accidit. Nihil enim adhuc actum eſt; immo actum puto. Dilationes, & morae me una & tempus abſorbent.

Accepi praeterea commiſſionem a S. D. N. contra Collectorem, qui vocatus ad diem comparuit magna ſtipatus copia Doctorum, Advocatorum, Procuratorum, Notariorum, & aliorum hominum legum Regni. Queſtus eſt acriter; ſubſequuntur caeteri velut rixam excitaturi. Sed compreſſi ſunt moderatione mea, qui malui diem alterum dilationis praebere, quam locum querelae. Monitus ergo ad diem 15 hujus menſis multa proteſtatus eſt verbis; ſed nihil in ſcriptis; quamvis cedulas ſcriptas in manu haberet. Reſpondi me permiſſurum quae juris eſſent; verum a mandatis Apoſtolicis non diſceſſurum. Non placuit ſermo; ſed vale dicentes, muti abjerunt, qoi ſuperba fronte rumorem excitaturi convenerant. Die 14 ſuis me Rex literis monuit, ne proſequerer, quandiu liceret, perſcrutari an in literis Apoſtolicis aliquid eſſet, quod Regni privilegiis detraheret. Scripſi extemplo Regi, & priorem meum tranſmiſſi ad Regem cum Bulla, & ejus exemplari. Retinuit Rex exemplar, cauſam ad Cancellarium relaturus. Quo cognito, haud mora ad Cancellarium me contuli, qui poſtridie juſſu Regio proſequendi fecit poteſtatem. Cum vero in proceſſu jam ad radicem ſecuris poſita eſſet, monitus ſum Regia altera juſſione, ne procederem, quoniam Collectorem ſub ſua protectione ſuſcepiſſet, miſſurus eum in legationem. Reſcripſi rurſum, & Priorem meum iterum miſi. Rex ad Conſilium retulit. Expecto reſponſum.

Steph. Lucenſ. Epiſc. Legat. Apoſt. &c.

Reverendiſſ. in Chr. P. & D. Domino G. Eboracenſi Archiep.

Reverendiſſime in Chr. P. & D. praecipue colendiſſime poſt commendationem, &c.

Redditae ſunt mihi XVII. Calend. Febr. quamgratiſſimae literae V. Reverendiſs. D. datae ad 14 Cal. Jan. quae incredibili me conſolatione, & voluptate affecerunt. Omnis enim linea in me Rev. D. amor ex omnibus partibus ſe oſtendit. Non ille aequidem mihi ignotus; ſed tamen gratus, optatus, atque jucundus. Si praetermiſſis hujus ſaeculi pompis, ac regnandi libidine, & ab obſcurae peregrinationis, immo navigationis piraticae inſidiis, ac rapinis abſtinentes recte vivendi modum, pietatis, ac ſacrae religionis jura, & monumenta coleremus, tutos nos eſſe plane conſtaret ab omni fraude, figmentis, & iniquitate. Quiſquis enim vir bonus ut eſſet, nec falleret, nec ab iniquo viro fratrem, amicumve falli permitteret. Sed quam tetram paludem incolimus, dolis, rapinis, & impietate confertam, tetra unda madefacti & lutoſis affecti maculis, nihil magis in vita cogitamus, quam alios paribus infectas maculis ſubditos nobis eſſe gaudeamus. Aot optimos quoſque imis fluctibus demergamus. Sed ſtat ſua cuique dies Quanquam autem ipſa conſolatio literarum per ſe mihi gratiſſima foret; declarant enim ſummam benevolentiam conjunctam pari prudentiae, verborum lepori, & ſcientiarum gravitati, fructum tamen ex eiſdem literis vel maximum caepi, quod Veſtram Rev. D. praeclare res hujus ferrei ſaeculi contemnentem, & optime contra fortunam paratam, armatamque cognovi. Ex eo potiſſimum quod dum me ad id faciendum hortatur, ſe ipſa conſolari profitetur. Quam quidem laudem ſapientiae ſtatuo eſſe maximam, cujuſque jam diu conſtantiam recte voluntatis accepi, conſolationem profecto maximam in rebus incommodis.

Quod autem ſuadet ut peſtem effugiam, maximas haboo gratias pro ſingulari in me caritate, & benevolentia. Verum eum duo genera peſtis animadverto; primum, quo plurimi mortales ex hac terrena calamitate rapiuntur, non effugi ne Summi Pontificis mandata, ſi qua forte novis literis emanaſſent, me alicubi locorum offenderent, ubi inertiae, & timiditatis accuſarent. Adhibui tamen ea ad hanc peſtem medicamenta, quae nos in hunc uſque diem incolumes ab ejus contagione ſervarunt. Alterum genus peſtis, quo vivi abſorberentur homines, alii ferarum more velut ad ſpectacula trahuntur inviti; bonis alii aut dignitate ſpoliantur; alii conviтiis, aut variis injuriis lacerantur, nunc ſilentio, nunc

ocio, & ſolitudine, nunc leniſſimis, ac perhumanis verbis enitor pro viribus evitare. Haec apud me rudem levia documenta. At V. R. D. firmioribus munita praeſidiis, ac pluribus erudita caſibus alia me ratione hanc forte peſtem jubet effugere. Et ingenti hoc liberalitate moræ ſolatium offert; ex quo conjicio moram, vel patientiam peſtem hanc ſuperaturam. Et ſi omnia ſic conſtitueram mihi agenda, ut veſtra monet R. D. tantum tamen me tenet Patriae deſiderium, ut omni ex parte, quamvis aequiſſimas, ac ſalubres moras abhorream. Quamobrem ſtatui petita venia pro loco, morae accumulatiſſime gratias agere, & Londonias ideſt longas vias tenere. Quod ne me diutius torqueat ſubveniat ille qui cuncta gubernat; ferarum tamen ſilvam non contemno. Sed tamen eſt aquarum inundatio, ut vix liceat domi eſſe,

Jucunda rerum praeteritarum recordatio triſtitiam mœſtis poſt hoc nonnumquam ſolet afferre, quod mihi accidiſſe proſpexi ſuperioribus diebus ſolemnibus, quibus omnia, quae nunc ſuis V. R. D. literis commemorat, pluribus ſaepenumero verbis enumeravimus, non ineptias noſtras, quae ſtomachum omnibus afferre potuiſſent, ſed ſuavem V. R. D. conſuetudinem, prudentiam, gravitatem, liberalitatem, ceremonias, hilaritatem, & ſummam in nos munificentiam, principum vero, ac nobilium urbanitatem, & venuſtas inferiorum facetias repetentes. Quorum omnium gratia ſic me totum dicavi V. R. D. praeter caetera, ut neſciam quid ad cumulum obligationum poſſit accedere.

Ad commune viſendi & colloquendi deſiderium, in ſpem venio appropinquare tempus Conſiliorum quo forte propius accedet V. R. D. Quod ſi forte aliquo caſu eſſe una, minus poterimus quam volemus, animorum tamen conjunctione & repetitis ſæpe literis ita faciemus, ut nunquam non una eſſe videamur. Ad quod ut mutuo officio contendamus ipſa literarum ſuavitas nos vehementer impellit.

Caſum Suffraganei V. R. D. non poſſum adhuc non iniquo animo ferre. Scripſi R. D. Cantuarienſi quantum ad dignitatem Sedis Apoſtolicæ, ac totius ordinis eccleſiaſtici ſpectare videbatur. Nondum accepi reſponſum. Scripſi etiam S. D. N. & exemplar literarum ad Dominum Cantuarienſem incluſum tranſmiſi.

In Cauſa Collatoris reſponſum accepi a Conſilio Regio, quamvis Cancellarius dixerit nudam mihi familiari literas perlatas non eſſe. Ego vero, ne Regis aut Reginæ indignationem ſubirem praetermiſſo Collectore, ad quaedam alia proceſſi, quae & ſi ad praeſens humilia videantur, non multo poſt tamen ardua, & cedris Libani ſublimiora perſiſtent. Omnia literis meis perſcripſi S. D. N. cum exemplaribus.

Menda hic aliqua intercedant in autographo

Heri accepi literas ex Patria & Roma, quibus ſpem maximam pollicetur reditus mei, quod maxime ſuis literis confirmat R. D. Bononienſis: ſed ego non arbitror futurum tam celeri curſu. Scribunt praeterea faedus totum cum ſponſalibus inter Ducem Mediolanenſem, & Philippum Sabaudiae. Bartholomaeum illum praeterea Ducem armorum cepiſſe duo humilia oppida in agro Florentino inter montes. Caetera in Italia jacere. Verum inter Regem Ungariae, ac Venetos, & inter Turcum inducias eſſe ad triennium.

Ajebant coniculos omnes & maximis inſidiis, tum metu peſtis ex hac Provincia in vicinos agros effugiſſe. Verum cum plures ad me delatos heri interrogaſſem quidnam cauſae haberent miſeri, reſponderunt invitos cogi propriam ſalutem deſerere, & in Patria redire, ut juſſu Eboracenſis Archiepiſcopi ad me captivi ducerentur. Miſertus caſum, ne tum tanti Patris, & Pontificis mandatis contrairem amicos in conſilium evocavi, ut nos quod in illos liceat judicemus. Gratias tamen maximas habeo. Si quid praeterea valeo gratum efficere me paratiſſimum offero quandiu felicem Altiſſimus ad vota conſervet. London. 20 Jun. 1468.

Steph. Lucenſ. Epiſc.

Reverendiſs. in Chr. Patri &c. D. G. Eboracenſi Archiepiſcopo.

Reverendiſſime in Chr. P. & D. poſt commendationem &c.

Quoquo me verto caeſorum ſanguis effunditur, & interfectorum ad me cadavera perferuntur; horreſco referens. Et ſi praeteream ſilentio, durius aliquid pertimeſco. Cogitanti autem mihi in quam partem inclinarem, venit in mentem, decere Legatum Apoſtolicum aequum, ſe praebere judicem, nec magis infenſum eſſe Cantuarienſi Archiepiſcopo, quam Eboracenſi. In acerbiore potiſſimum cauſa. Monui D. Cantuarienſem, quod impune permittat laicos per vim rapere clericos, & Epiſcopos, & ad ſaeculares pertrahere Magiſtratus, qui forte clerici & Epiſcopi gravibus ſunt nexibus innodati. Et non monebo Archiepiſcopum Eboracenſem, quod inſontes, & rationis expertes cædi jubeat, & multorum cæde lætatum. Non equidem ſileo; ſed magnis vocibus, & querelis, & monebo; & obſecrabo, ut a tanta caede deſiſtat, cum nulla ſiquidem re ad Deum immortalem propius accedamus, quam ſalutem dando. Quod ſi impetravero, ut ſpero, laetabor profecto. Si minus, majora ab his, qui praeſunt rebus, praeſidia impetrabo. Abunde ſuperioribus literis ſcripſi miſeros Coniculos pro beſtiis multatos, jubente Eboracenſi Archiepiſcopo. Adhibitis poſt hoc in craſtinum qui una mecum de illis judicarent, nemo comparuit accuſator. Quid ergo? Laudo hoc? Certe non laudo. Coniculis Clericos comparandos cenſeo. Sed accedunt majora quae non ab re cum Epiſcopis conferantur. Non multo poſt duorum damarum cadavera perferuntur clamantia, quare non defendis ſanguinem noſtrum? Obſtupui. At illorum a me Patronus interrogatus quidnam eſſet cauſae, reſpondit. Jubente ut ſupra Eboracenſi Archiepiſcopo hoc rurſum facinus perpetratum: ſic ſolere amicos. Rogare ſe, ne tanta in illos ſaeviendi deinceps licentia tribuatur. Heu me miſerum in quam ego Provinciam advocatus ſum! In florente olim Romana gentilitate glorioſum hoc dictum extabat. *Cedant arma togae*. In hac florente Britannica Chriſtianitate contradicimus ferro non auro. Abſurdum profecto in laicos ſed in Epiſcopos deteſtandum. Rogo igitur hortor, moneo, ut armatis militibus ferrum relinquamus, ſagittas, & ſpicula lixis, atque calonibus. Nos autem menſe Martio cum cimba & rete Petri piſcationibus incumbamus. Ut olim apud Morae, excepto tamen dentium cruciatu. Haec (ſic)
joco. Serio autem putabam me jam non advenam, aut peregrinum fore apud V. R. D. ſed familiarem admodum. Verum haec ampliſſima munera, nec me digna, eripiunt ſpem confirmatae amicitiae; immo alienum me reddunt pene. Habeo tam maximas gratias pro amore, & munere. Rogo autem, atque vehementibus precibus oro, ut familiariter mecum agat, quem mutuo amore, non muneribus impinguorari oportet.

Scit praeterea V. R. D. quanto ſtudio, ſollicitudine, impenſa, & diſcrimine Dominus N. elaboraverit in cauſa Collectoris; cupit ſolum beneficium obtinere. Id facile ſperat patrocinio V. R. D. me rogante, qui multarum ſuarum actionum periculum feci, & laborum teſtis optimus ſum. Ipſe coram aperiet quem in portum res adducta ſit. Hoc potiſſimum rogat, ne dilationis damnum afferatur, non immemor quod ſapiens ille moneat. *Tolle moras, nocuit differre paratis*. Illum commendo V. R. D. ea vehementi commendatione, quae ſit illi fru-

ctum

ctum allatura. Et ne illum ſpes fallat, quando nihil praetermiſit ad cauſam, quantum in eo fuit.

Summe gaudeo, vereque gratulor V. R. D. ſi vera ſunt, quae nobis certa referebantur, reditum ſcilicet in gratiam cum Rege, vetere benevolentia. Quo ſit, ut in ſpem veniamus recuperandae priſtinae dignitatis. Quid ex eventu judicaturi ſint homines, praetereo, ne adulari videar velle magis, quam gratulari.

Monuit me poſtremo Johannes Bardus, ut aliquid ſcriberem S. D. N. Scripſi, nec imprudenter, nulla tamen expreſſa cauſa, ſed ut ſatius ad rem fratris fore judicavi. Nunc ut percipio, confirmatur conſilium rectum V. R. D. Cui anteponendum cenſui frater conſilium Nepotis Collectoris. Ego nil novi offero, ſed confirmo me facturum omnia quae grata futura intellexero, probante R. D. aut fratribus, omni penitus ſimulatione & exceptione ſemota. Cui me commendo, eamque diu Altiſſimus &c.

London. prima Februarii.

Stephanus Lucenſis Epiſcopus.

Reverendiſſimo in Chriſto P. D. M. S. R. Eccleſiæ Presbytero Cardinali Vincenti.

Reverendiſſime in Chriſto P. & Domine praecipue Colendiſſime. Poſt commendationem &c. Summe gaudeo; vere quoque gratulor V. R. D. pro praeſenti, & ſperata dignitate. Nam etſi prudentia, humanitas, doctrina, bonitas, merita, & virtus V. R. D. certam nobis ſpem afferre viderentur. Jucundum tamen, & gratum fuit procul dubio noſtris id temporibus dono datum, & florenti adhuc aetate, ampliſſimum hoc munus V. R. D. fuiſſe collatum. Pro qua re maximas habeo gratias Omnipotenti Deo, Summo Pontifici digniſſimo, & avunculo munificentiſſimo, ac Sacro Collegio; & ut ſempiternae laudi ſit iſte Cardinalatus exopto. Ego quanquam ſic multa antea deberem V. R. D. ob maxima in me, & clariſſima beneficia; ſingularemque benevolentiam, ut nihil putarem ad obligationum cumulum poſſe accedere. Propter ipſam tamen nunc auctam dignitatem ſpemque majorem mei ornandi, & quibuſcunque in rebus, ut mihi perſuadeo adjuvandi, majorem in modum ſi quid addi poteſt, ſpondeo me ad ſummum debiturum. Nihilque eſſe tam difficile, quod non pro V. R. D. in ſuſceptum jucundum ſit futurum. Omnia mea ſtudia omnem operam, curam, induſtriam, vitam denique in V. R. D. manu, & voluntate dicavi. Nihil omnino praetermittam, quod illam velle cognovero. Tanta ſunt enim in me merita, ut cum plus etiam contenderim, quam poſſum, minus tamen fecerim, quam debeam.

Quoniam nil latet, ut arbitror, V. R. D. eorum quae ſcripſi ad S. D. N. idcirco non repetam; hoc rogo, hoc peto, hoc vehementiſſimis precibus oro dignetur V. me Rev. D. ex corde commendatum ſubiicere clementiſſimis pedibus praefati S. D. N. & pro ſumma animi in omnes, tum in me humanitate, & benevolentia, meae ſollicitudini ſubvenire, fidelemque navare operam, ne mihi quodcumque ad hanc provincialem moleſtiam temporis prorogetur. Amanti pauca ſufficiunt. Me vehementer commendo, me totum dedo V. R. D. quam felicem diu Altiſſimus ad vota conſervet.

London. 31. Octobris 1467.

Servitor, & Filius
Stephanus Lucenſ. Epiſcopus.

Reverendiſſimo in Chriſto P. & Domino Philippo titulo Sancti Laurentii in Lucina Presbytero Cardinali Bononienſi, ac Summo Pœnitentiario.

Reverendiſſime in Chriſto P. & Domine mihi Domine praecipue colendiſſime. Poſt debitam commendationem &c.

Redditae ſunt mihi die 19. ſuperioris Menſis Januarii literae V. R. D. ſcriptae ad diem 27. Novembris, quibus ſummam veſtrae in me B. P. & D. benevolentiam facile perſpexi; non ignotam equidem, aut peregrinam ſed vetere quadam arctiſſima neceſſitudine perpetuo confirmatam a teneris, ut ajunt, unguiculis. Nam cum de mea bona valetudine laetatur, abundantiam quandam amoris oſtendit, ut mei etiam abundantius curam gerere videatur.

Quod autem tabellariorum, aut eorum qui accipiunt culpa literae non perferantur, veniam iis dandam cenſeo, quoniam Chriſtiani ſumus, & Sacerdotio fungimur, quamvis nonnunquam ego ſic ſubiraſcor, poſtquae tanto locorum praeſertim, & temporum intervallo disjuncti ſumus, quod ſi poteſtas fieret, durius forte quam ſuſpicaretur quiſpiam, hanc deteſtandam in illos injuriam vendicarem.

Quanquam ſaepenumero Dominus D. Noſter ſuis me fecit literis certiorem R. D. V. ſummo ſtudio, cum diligentia elaboraſſe pro reditu meo, gratum tamen fuit id probante etiam R. D. literis confirmari. Sum longe gratus, quod ſpem impetrati brevis pollicetur. Nihil tam nihil gratius, nihil jucundius, nihil ad levandam calamitatem meam opportunius nunciari potuiſſet. Sed vehementiſſimis precibus rogo, ne honorem, (vetere proverbio) imperfectum relinquat. In patrocinio, & adjumento V. R. D. omnis mihi ſpes eſt. Licet autem multa in me clariſſima, & maxima beneficia extiterint, cum ingenui tamen animi ſit cui multum debeas, ei plurimum velle debere, non verar iterum atque iterum rogare, orare, & obſecrare, ut ſubveniat huic meae ſollicitudini, immo verius propriae ſaluti, ut in impetratione dicti brevis perſeveret, quando potiſſimum ſine utilitate, aut dignitate, Sedis Apoſtolicae, ac S. D. N. hac deinceps fungor legatione. Taceo mei Epiſcopatus incommoda, quae V. R. D. notiora eſſe facile poſſunt, quam mihi. Mea damna, & pericula praetereo, ne videar velle muliereulas imitari, quae pro damno gallinae, aut muſcipulae tot tantiſque clamoribus, & querelis viciniam complent, ut non vicinos ad rixam modo, verum cives omnes ad pugnam ciere videantur. Sed factum meum gallinas, & muſcipulas ſupra modum excedit. Quae ſi damna coram alium liceat (exponere) non poterit non mecum condolere. Sed dicam cum Job *Dominus dedit Dominus abſtulit*. Certum reddidi S. D. N. &c. epiſtola omnium, quae ad Legationem meam ſpectare videbantur, quae tuto literis committi potuerunt. Et alium modum exceſſi multo meo periculo. Quarum poſtremis 24. juſſi Sanctitatem ſuam ſine ſpe eſſe. Et quod ſi forte ſuaſiſſet novam aliquam ſpem ſibi comparaſſe, profecto ſeducebatur. In aliud tempus omnia fore differenda. Neſcio quid ſit ultra daturus, quando omnia in dies magis ac magis confirmantur. Me commendo, me denique totum dedo in manu V. R. D. quam felicem diu Altiſſimus ad vota conſervet.

London. prima Febr. 1468.

Servitor Fidelis.
Stephanus Lucenſis Epiſcopus.

R. in Chriſto P. & D. D. Roberto Batonenſi, Vallenſi Epiſcopo, Angliæ Cancellario.

R. in Chr. P. & D. poſt commendationem &c. Cum abſurdum ſit, procul dubio, ac ab omni jure

jure divino pariter & humano penitus alienum, quod Sacerdotes, (ne dicam clericos) a Magiſtratibus ſaecularibus judicentur, perſonaliter potiſſimum, aut pro cauſa eccleſiaſtica; tum vero id
(a) non immerito cenſetur longe deteſtabilius, quam aliis auctoribus ſacerdotibus, a quibus jure ſubſidium deſideratur, haec tam ſaeva exercetur iniquitas. Dominus M . . . . . Sacerdos non uno ſolum, ut novit R. D. V. Magiſtratus ſaecularis judicio, ſed pluribus agitatur. Et aliis urgentibus Sacerdotibus pro cauſa eccleſiaſtica, quae etſi ubivis civilis eſſet, ad inſtar tamen criminalis inique redacta eſt. Quapropter cum ego ipſe lubens ultro, tamen rogantem ipſum dominum M. V. R. D. vehementer commendo. Rogans ut cauſam hanc non privatam illius, verum ad totius ordinis eccleſiaſtici, immo divinae Majeſtatis dignitatem ſpectantem dignetur commendatam ſuſcipere. Licet autem non dubitarem V. R. D. pro ſua bonitate, prudentia, & virtute nihil praetermiſſuram, quae ad divini Numinis laudem, aut Apoſtolicae Sedis dignitatem pertinent, futuramque maximo adjumento Domino Nicolao, a quo mirifice colitur, & obſervatur; ut tamen meae conſcientiae ſatisfacerem, & illius ſaluti ſubvenirem, placuit haec pauca perſcribere V. R. D. Cujus ſumma in me humanitas, & benevolentia, ſic jam ab omnibus perſpecta eſt, ut facile ſibi perſuadeant partes meas apud illam plurimum ponderis habituras. Peto autem non ut Dominus M. liberetur a culpa, vel debito, ſi tenetur; ſed ut ſacer ordo a ſaeculari poteſtate liber ad eccleſiaſticum (ut decet) Judicem deferatur, coram quo de illius meritis cognoſcatur. Si quid praeterea valeo gratum efficere &c.

London. 26. Feb. 1468.

Stephanus Lucenſis Epiſcopus.

Reverendiſſimo in Chriſto P. D. G. Archiepiſcopo Eboracenſi.

Reverendiſſime in Chr. P. & Domine poſt commendationem &c.

Tertio Nonas hujus Menſis tres uno tempore epiſtolas V. R. D. accepi cum exemplari literarum ad R. D Ravennatenſem, quarum duae datae erant *Conventuae* 4°. Idus, & idibus Februarii; tercia Octo-
(b) bris ſeptimo Calendas hujus Menſis. Ex quibus ſic varius effectus ſum, ut non facile diſcernam quam in partem progrediatur oratio. Nam eum ſingularem in me benevolentiam, ſummumque amorem, ſtudium, & obſequendi deſiderium perſpicio, tanta afficior voluptate, & conſolatione, ut nihil a me gratius, nihil jucundius afferri potuiſſet. At vero cum me ſupra modum extolli laudibus animadverto, non poſſum non dolere indignum me tantis laudibus, atque praeconio opprimi potius, quam levari. Quotus enim ego, vel quantus ſum, ut eruditae vocis merear teſtimonium, ut mihi ab eo velut palma eloquentiae deferatur, qui ſcribendo diſertiſſime terruit ne ſcriberem? Verum cum praecipuam quandam perpetui amoris ſuavitatem cum hac laudatione comparo, vincit procul dubio amoris, & neceſſitatis vinculum, ut amanti liceat, velut aſſentatiuncula quadam, etiam in ſcribendo modum excedere.

Quod autem pari laude V. me R. D. prudentem appellat, quod ſciam, inter ſordes manens, inquinamenta devitare, ſuis me virtutibus metitur, quae, arte, natura, ingenio, ac exercitatione edocta, proſpera ſapienter, adverſa fortiter tolerare, ſordida vero mundo pede pertranſire, non impari me virtute praeditum judicat, qui minam in rebus etiam mediocribus id tenerem conſilii, quod vel ad alteram partem ſapientiae poſſem accommodari. Immortales tamen ago gratias, quod me tam clariſſimis exemplis, auctoritatibus, & argumentis inſtituit. Non enim dubito, quin ſi periti Magiſtri vitam, doctrinam, & monumenta non aſpernabor; ſi ſapientum, & praeſtantiſſimorum virorum imitabor exempla, & Uliſſem, & caeteros ſim facile ſuperaturus. Sed vile ingenium vix aſſidua, & vehemens doctrina poſſet acuere. Nos autem multo locorum intervallis diſjuncti ſumus.

Panetium virum diſertiſſimum, & ſumma laude dignum in ſervos reor eam ſententiam dicere voluiſſe, qui legum, morum, & rationis ignari, & ab omni ſuavitate humanitatis penitus alieni, equorum more, frænis, & domitoribus egeant. Alias Panetium Deformioni comparabo, qui cum nuſquam caſtra vidiſſet, aut inſtructam aciem, non erubuit in Scholis legens Annibalem (Martem ipſum) inſtruere, habito ſermone multo labore de re militari. Nam liber homo praeclara quadam animi ingenuitate munitus ita ſecundis ventis enavigat, ut paratus ſemper tempeſtati obſiſtere videatur. Sic inter opes, & delicias animi moderatione ſe continebit, ut relaxatione magis egeat, quam fraenu. Sed judicia Dei abyſſus multa. Et in omnibus his non peccavit Job, nec ſtultum aliquid locutus eſt. Sic uterque Johannes. Praeterea caeteros, quibus non ad emendationem, ſed ad praemium, & ad aliorum inſtitutionem poenas illatas legimus. Congratulor autem V. R. D. quod ea mente ſit, ut ſecundam fortunam pariter & adverſam aequo animo ferre conſtituat. Et quae laeta conſcientia factorum, & conſiliorum ſuorum nihil commiſerit, ut caſtigatione digna haberetur, ad aliorum tamen inſtitutionem injuriam temporum placate ferendum cenſeat.

Omne ſolum forti patria eſt, quod ſcilicet Romae cum dignitate eſſe non poteſt, quod malit ubivis eſſe, quam nullibi. Verum hic me quammulta praecipua ad commorandum invitant. Grata bonorum converſatio. Provincia nec nimio fracta gelu, nec torrida ab aeſtu: Rerum omnium copia, Eccleſiarum ornatus inſignis, mira in ſacrificiis religio, concivium meorum frequentia; ſed in omnibus hoc ſummum, incredibilis, & jucunda ſuavitas amoris, benevolentiae, & familiaritatis V. R. D. At contra quamplurima me ad reditum alliciunt, & hortantur; immo compellunt. Cura muneris epiſcopalis, cui nihil terrenum anteponendum cenſeo, quando potiſſimum omnes gubernatores quos conſtitueram, alii petita licentia in Patriam abierunt; alii vita functi; alii multo jam tempore dira confecti valetudine. Vocat me literis Patria, cui cum multum debeamus; tum ego nihil ex omnibus rebus humanis cenſeo eſſe praeclarius, nihil praeſtantius, quam de Republica benemereri, hac potiſſimum ſuſpicioſiſſima tempeſtate bellorum. Trahunt me lacrimis mei omnes perpetuiſque precibus obteſtantur, orant, obſecrant. Et quae eſt domeſtica ſede jucundior? Accedit id quod pridie querebar cum Epiſcopo Batonenſi Cancellario, (bona venia, & joco dictum) terror legum, & conſuetudinum Regni. Monet Trebatium Cicero cavere ne ab eſſedariis capiatur. Cum in provinciam veniſſem, nec eſſedarios oſtendiſſem, aut quod ſciret quid id eſſet, gaudebam ſane me liberum ab hoc metu. Nunc vero quando non eſſedarios metum, verum eos quos Paulus commemorat, & Ignatius, quibus quanto melius feceris, tanto pejores efficiuntur, ſic paulo, ut exanimis nuſquam me tutum putem, quaudiu in Britannia fuero. Crudele ſpectaculum! Non modo ſæva laicis in Clericos eſt data poteſtas, verum Decano impune permittitur ſic apud quatuor ſaeculares Magiſtratus conſacerdotem Nicolaum inique lacerare, ſic variis pœnis exulcerare, ut altera Arce ex Sacerdote in noctuam illum immutaverit. Quem cum commendarem Cancellario, reſpondit nulla ratione poſſe illi ſubvenire, in eo, in quo inique condemnatus eſſet; in aliis cauſis illi adjumento fore. Stupente me, addidit: eadem nos manet pœna, cum voluerint laici. Heu me miſerum! In Anglia ego? Magis evolare cupio, quam diſcedere, cum præſertim ſaepe in ſomnus admonitus ſum, dicente Polydoro:

Heu

Heu fuge crudeles Aras, fuge litus avarum.

Sed incaſſum haec, quando mora & diſceſſus ex Summi Pontificis pendet imperio. Haec joco, & ſerio.

De Fratre magnifico V. R. D. multis referentibus acceperam id, quod nunc longe gratius confirmatur literis V. R. D. quod extemplo ſignificaveram S. D. N. Sed novi prudentiam V. R. D. quae non multum ſpei conſueverit in his rebus humanis collocare. Nec inſulſe tamen praedicat id quod contra ſubdit, quod Cicero de Marcellino ad Lentulum ſcribit &c.

Conſtitueram ad Dominum Cantuarienſem proficiſci. Cum praetermiſerim coram aliis, accedam non multo poſt, ut ſpero, quamvis praeviderim minimum me fructum relaturum. Niſi forte ad Urbem veniret vocatus a Rege. Ita futurum prope diem audiveram.

Ampliſſimi muneris, & amoris excellentiam, etiamſi voluero, oblivione praeterire non potero. Agens gratias, ſed quibus verbis agam non reperio. Nam relaturum me affirmare non poſſum. Niſi forte ita ſentiat, ut me referre gratiam putet; cum memoria tenebo.

Narravit Dominus N. multis verbis quanto ſtudio benevolentia, & officio ſibi V. R. D. ſatisfecerit. Tantum fuit & illius officium mihi referendi de ſtatu V. R. D. de voluntate, & opera, ut ſui oblitus cum domum rediret, ab urſis, & leonibus captus, & leopardis, quos Paulus, & Ignatius commemorant, vix ſub fidejuſſoribus illorum manus evaſerit: quod ſi vel momento diſtuliſſet, in vincla conjiciebatur ex alia cauſa ex qua eſt mihique condemnatus; quamobrem nunc cogitur latitare. Sed Decanus dira oppreſſus valetudine, forte (quod non credit) conſcientia ductus illi & damna & expenſas condonabit.

Perlegi literas ad Reverendiſs. Dom. Ravennatenſem, quae ſummam in ſe vim habent, verborum & ſententiarum gravitatem. Ego jam pridem functus officio boni viri ac fidelis amici, pluribus epiſtolis de hoc negocio ſcripſi ad Sanctiſſimum D. N. Alias etiam rationes, & excuſationes in medium adducerem non quaſi rogatus, aut de induſtria id ſcriberem, ſed opportune quidem, & ex tempore, quod ſatius fore arbitror. Sed metuo ne anguſtia quiſpiam forte noſtra ſcripta perturbet. Sed heus tu. Manum e menſa. Magiſter adeſt citius quam putatam; & ſilentium ranis infans Auguſtus indixit. Caetera coram cum licebit. Poſtremas ſcripſi ad finem ſuperioris menſis, ſignificans multis verbis de pietate & obſervantia V. R. D. in Apoſtolicam Sedem & in Sanctitatem Suam:

Equitem clariſſimum Johannem Paſton ſic mirifice diligo, cum propter virtutem, & humanitatem ſuam, tum quia ex intimis eſt V. R. D. ut ampliore commendatione non egeat: Quicquid intelligam ad illius commodum, amplitudinem, aut voluntatem pertinere, recipio me officioſiſſime, & diligentiſſime eſſe facturum.

Lond. 12 Martii 1468.

Steph. Luc. Epiſc. Leg. Apoſt.

Inclito & Illuſtriſſimo Principi D. E. Angliae Regi Sereniſſimo.

Inclite, & Potentiſſime Princeps ac Sereniſſime Rex, poſt debitam commendationem &c.

Poſtquam in Angliam veni, nihil magis conatus ſum, & id quidem ſummo ſtudio, cura, officio, diligentia, quam ut Veſtrae Regiae Majeſtati, Principibus, & inferioris ordinis hominibus pro imbecillitate mea ſatisfacerem, ratus has ſummi amoris, & benevolentiae operas gratas ſaltem futuras. Verum cum aliter mihi accidiſſe perſpicio, quam putaram, ſtatui, (etſi immenſa affectus amaritudine) ratione tamen edoctus, ab his abſtinere, quae obeſſe magis, quam prodeſſe poſſunt. Scit V. S. M. nonnulla me dubia in diſpenſatione illa objeciſſe; ſed cum a prudentibus ſuis objicerentur, vocatum me a praefata Sereniſſima Majeſtate, ac rogatum dicere quid ſentirem reſpondiſſe. Decere me expectare quid alii dicerent. Adeſſe Cancellarium & alios peritos; ipſi dicerent; dehinc Legatus Illuſtriſſimi Ducis Burgundiae vocaretur. Adeſſem ego etiam ſi placeret, & ut arcane & celeriter, non more Anglico, ſed Italico haec tractaretur. Interroganti paulo poſt vehementibus precibus ſub arcana fide Theſaurario, reſpondi, id quod antea dixeram V. S. M. parum quid mihi ineſſe dubitationis. Habita tamen aliorum diſceptatione facilius poſſe diſcerni; fore me promptiſſimum ad quaeque grata. At vero cum mihi poſt haec relatum eſſet dixiſſe Principem quendam, quod mea culpa haec diſpenſatio non ſortiretur effectum, dolui vehementer. Voluique tunc id efficere, quod nunc conſtitui, abſtinere ſcilicet ab hac cauſa, quando minus grata eſſet opera mea. Sed pro ſummo meo amore, pietate & benevolentia in V. S. M. aequiore animo hanc injuriam ferendam cenſui; nihilque omnino praetermiſi ad eam rem perficiendam, ſalva omnium dignitate. Nunc quando non ſolum jam vulgo fertur mea culpa factum, ne diſpenſaretur, quod falſum eſſe conſtat, verum perditam eſſe inſtitutionem meam, quam tam arcane rogaveram continendam, quam ſolum oſtenderam, ut optima Summi Pontificis, ac mea voluntas perſpici poſſet, quanto vehementiore premor anguſtia, tanto ſolidiore deliberatione confirmandam cenſeo inſtitutionem meam. Quamobrem certum facio V. S. M. nolle me ullo pacto deinceps hanc cauſam pertractare, etiamſi nova fieret commiſſio, aut alia proviſio. Extat enim tritum illud: *Diſplicet imprudens dum placere ſtudet*; quod ſemper evitare conatus ſum. Haec ſcripſi ut valeat Regia Majeſtas ſuis rebus providere, & ſcribere Illuſtriſſimo Duci Burgundiae, aut aliis &c. Ceterum ſi quid valet parvitas mea &c.

Lond. 28 Martii 1468.

Steph. Epiſc. Luc. Leg. Apoſt.

Inclito & Illuſtriſſimo Principi, ac Potentiſſimo D. Carolo Burgundiae, & Brabantiae &c. Duci Excellentiſſimo.

Inclite, & Praeſtantiſſime Princeps, ac Illuſtriſs. Domine. Poſt debitam commendationem.

Redditae ſunt mihi literae V. Illuſtriſs. D. per venerabilem, & praeſtantiſſimum Juris utriuſque Doctorem Dom. Fridericum Archidiaconum de Favenero ejuſdem Illuſtriſſimi D. Oratorem. Et coram relata nonnulla. Quibus intellectis conatus ſum pro viribus, ac vires ipſas extendere, ut votis praefatae Illuſtriſs. Dom. ſatisfacerem. Si rem gratam egi ſumme gaudeo, & gratulor. Si minus, dignetur, rogo, ex me aequo animo ferre: potuit enim facile ex pluribus ſignis, & conjecturis optimam in illam meam, & fidem, & voluntatem perſpicere. Sed qui fecit quod potuit, legem adimplevit. Rurſum tamen ſi quid (*ſic*) ſupernae poteſtatis, ſpondeo me promptiſſimum, quamvis proculdubio judicem cauſam ex ſententia abſolutam fore. Nec quidquam ſupereſſe, quod aut ad . . . addi, ut (ut arbitror) cujuſvis . . . . hominis accuſationem, vel emendationem ſubire legitime poſſit. Verum ipſe Dominus Archidiaconus omnia coram latius aperiet. Praetereo idcirco caetera; humilis Sacerdos ſum. Verum ſi quid humilitas mea valet efficere, quod ad voluntatem, commodum, vel amplitudinem praefatae Illuſtriſs. D. pertineat, recipio me ſtrictiſſime obſervaturum, diligentiſſimeque eſſe facturum. Cui me ex corde commendatum dedo, eamque feliciſſimam diu Altiſſimus ad vota conſervet.

Lond. die 25 Maii 1468.

Steph. Lucenſ. Epiſc.

MAT-

MATTHIAS REX HUNGARIÆ

PONT. MAX. SIXTO IV.

Renuntiat victoriam de Turcis a ſuis relatam in Tranſilvania.

De hac victoria vide Rayn. ad hunc annum.

BEatiſſime pater & Domine clementiſſime, poſt devotam mei commendationem ad pedum oſcula beatorum.

Superioribus diebus ſignificaveram S. V. qualiter Venetis & Sereniſſimo D. Imperatore Romanorum pacatis cum Turco: omnis illius hoſtis immaniſſimi furor & impetus in me ſolum & regnum hoc meum Hungariae converſus fuerat. Significaveram etiam poſterioribus literis de incurſione Turcorum quem in mea extra hoc regnum abſentia ſub conductu Venetorum per terras Imperatoris ad hoc regnum per talem viam & ad tales regni mei partes fecerant, ad quas neſcivitſſem de eorum incurſionibus vel unquam ſuſpicari. Poſtea vero animati ſpoliis fortaſſe recentibus vel potius ſuaſorum inſtrumentis (quos ex ſua prudentia S. V. bene intelligit) exciti, ingentibus coactis copiis partes tranſalpinas intraverant: quibus oppreſſis, partes tranſalpinas potius regni noſtri totius regionem de qua ampliſſimi redditus ſalinis, & argenti aurique fodinis ibidem exiſtentibus (ſic) mihi proveniunt, ſub conductu Elibeg, qui poſt Baſſam Natoliae primus habetur, invaſerat. Erant in ea multitudine Turcorum circiter quadraginta tria millia, & omnis Valachorum populus, qui oppreſſa tranſalpinarum recenter regione cum eiſdem Turcis advenerant; cum quibus jam ex Tranſilvanis revertentibus & ingentem praedam referentibus, Comes Stephanus de Bathor Voevoda Tranſilvanus, adjuncto ſecum Paolo Cneſi Generali capitaneo inferiorum partium hujus regni, qui cognito Turcorum incurſu ad mea mandata auxilio illi in partes Tranſilvanas acceſſerat: intra fines partium Tranſilvanarum congreſſus eſt: conſertoque ingenti praelio, Turcorum exercitus profligatus eſt. Fuſae ſunt in eo conflictu maximae & innumerabiles Turcorum copiae, & Valachi magno numero trucidati præcipue pedites Valachorum uſque ad interitionem deleti; pauci ex equitibus eorum evaſerunt. Elibeg & Schenderbeg in loco certaminis trucidati ſunt. Marchoſevit multis vulneribus affectus eſt. Et Eſibeg lancea confoſſus abſceſſit; de cujus vita & evaſione dubium eſſe aiunt, hi qui ad nos miſſi ſunt ex praelio. Fuere in eo praelio praeter iſtos nominatos alii ſeptem Voevodæ præcipui, de quorum evaſione vel interitu nihil ad nos certi adhuc renuntiari potuit, praeter hoc, quod obtenta per noſtros victoria converſos in fugam hoſtes uſque ad hodiernum perſequuntur. Nec de captivorum numero ſatis adhuc conſtat, eo quod Voevoda noſter Tranſilvanus, dum praelium committitur, publico edicto praeceperat, nequis noſtrum aliquem hoſtium caperet; ſed omnes uno ordine obtruncaret. Referunt tamen, qui ad me ex praelio advenerunt, omnia ſigna hoſtium capta. Eorum vero qui in fugam converſi fuerant magnam partem reductam, & quotidie reduci per noſtros, quorum numerus adhuc mihi incognitus eſt. Signa capta & omnes qui capti erunt brevi ad me perferentur: de quibus mittam ad veſtram Sanctitatem pro mea erga ſanctam ſedem apoſtolicam devotione, & obſervantia memorabilis hujus victoriae monumenta. Haec ſignificare volui Sanctitati veſtrae ut cognoſcat qualem mihi victoriam, Dei miſericordia felici SS. veſtrae auſpicio pro totius chriſtianae reipublicæ felicitate conceſſit: & ſimul ut pro tanto chriſtianitatis bono, proque charitate paterna quam erga me gerit, de tam felicibus ſucceſſibus meis congaudeat, ardentiuſque rebus chriſtianis provideat, ut cœptam hanc felici fato S. V. ſuper hoſtes fidei victoriam crebriores victoriae ſubſequantur. Reliquum eſt quod me pedibus S. V. commendo, quam altiſſimus conſervare dignetur ad felix regnum & augmentum eccleſiae ſuae ſacroſanctae. Datum Budae XXII. die Menſis Octobris anno Domini MCCCCLXXIIII. regnorum meorum Hungariae Rex anno XXII. Bohemiae vero XI.

Devotus filius Matthias Rex
manu propria.

LECTORI.

CElebris eſt in Florentinorum hiſtoria Pazziorum conjuratio, quæ in Laurentium Medicem ſtructa, ipſis auctoribus ſuis exitio fuit. Nam ea detecta, ſtatim a populo, cujus ſtudium in Laurentium erat ingens, tumultuatum eſt, factoque impetu ex ipſis plures crudeli neci traduntur, inter quos Franciſcus Salviatus, Piſanus Archiepiſcopus, inſanientis plebis furorem expertus eſt, quod & ipſe inter conjuratos haberetur; infami enim laqueo ad feneſtras aulae Præteriæ appenſus fauces habuit eliſas. Nec manus abſtentæ ſunt a Raphaele Riario, S. R. E. Cardinali, & Pontificio Legato, qui tanti facinoris ſuſpicione aſperſus carcerem, honeſtum tamen, ferre coactus eſt. Tantam in Eccleſiaſticos Praeſules indignitatem patienter ferendam ſibi Sixtus IV. minime ratus, ſolemni ritu pronunciato anathemati Florentinos devovit an. 1478. *tum inito cum Ferdinando Neapolitano Rege, ac cum Senenſibus foedere, bellum illis periculoſum indixit. Florentini, rebus ſuis proviſuri, Riarium quidem remiſerunt ad Pontificem, at de Pontifice, in ſuſpicionem ejuſdem conjurationis vocato, querelas undique ſparſerunt, ſuæ cauſæ fautores Chriſtianos Principes quæſituri; atque ſin minus omnibus, ſaltem nonnullis perſuaſerunt, ut arma ſecum ſociarent, ſi quid a Pontifice moveretur. Ad hos cauſæ Florentinæ patronos Veneti, & Joannes Galeatius Vicecomes Mediolanenſis & Dux icto cum illis foedere acceſſerunt. Hac occaſione ſcripta illa prodierunt, quæ hic primus evulgo partim e Felini, partim e Cæſenatenſi Malateſtarum bibliotheca accepta, monitis tamen prius Lectoribus meis, ſi quid in Pontificem acrius dictum offenderint, dandum eſſe animis in illum exacerbatis, eundemque non tanquam communem eccleſiæ patrem, ſed ut inimicum infenſum reſpicientibus. Haec vero maxime dicta velim de Philelphi literis hominis procaciſſimi & dicacis, ut ex ejus epiſtolis intelligimus.*

Ceterum res parum ultra minas proceſſiſſet, cum Ludovicus XI. Francorum Rex una cum aliorum Italiae Principum Oratoribus pacis ſequeſter ſeſe apud Pontificem interpoſuiſſet, quibus rogantibus Sixtus aures praebuit. Verum ut bellum ingravaretur per Florentinos ſtetit, qui arma ultro Senenſibus, Pontifici conſentientibus, intulerunt.

PRO-

Digitized by Google

PROCESSUS ET SENTENTIA CENSURÆ SISTI PAPÆ IV.

Contra Florentinos ante bellum indictum eis per Eccleſiam & regem Ferdinandum.

SIxtus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei ad futuram rei memoriam.

Ineffabili & ſummi Patris providentia ſuper reges & regna, quemadmodum per prophetam teſtatur, licet immeriti conſtituti, non minus officii noſtri debitum exequi, quam apoſtolicae dignitatis auctoritatem defendere tunc nos arbitramur, cum declaramus quam gravia facinoroſi & impii homines, praeſertim qui in eccleſiaſticas perſonas & ſanctam Romanam Eccleſiam auſu temerario deliquiſſe deprehenduntur, nos paratos ad ultionem debitam ſint juris mucrone percuſſi. Neque enim minus nobis incumbit de vinea Domini Sabaoth vacuos palmites extirpare, quam proficuos inſerere. Providus ſiquidem paſtor morbidam pecudem, ne totum ovile corrumpat, a reliquis vult eſſe ſegregatam; ſic & nobis, quibus in perſona S. Petri a Domino dictum eſt: *paſce oves meas*, nefandis ſceleribus involutos a fidelium coetu propter ea praeciſos merito eſſe oſtendere debemus. Verbis veritatis etiam docti dum ait: Inutilibus membris a corpore diviſis carere magis proficit ad ſalutem, quam cum illis aeterna ſupplicia introire Quippe niſi malignantium & praeſertim Romanae Eccleſiae cunctorum Chriſtifidelium dulciſſimae & piiſſimae matris, & in genere perſequutorum, atque hoſtium nefaria reprimatur temeritas, ac refrenetur audacia, invaleſcet in dies proſomptuoſa perverſitas & extolletur, & virtutum culmen juſtitia peſſundabitur, virtus exulabit, aberit caritas, pietas relegabitur, ancillaris fiet libertas, iniquitas principatum obtinebit, & poterit ſaevius in Chriſtianum populum, crudelitas abominanda graſſari. Licet dudum, dierum creſcente malitia, per felicis recordationis papam Joannem XXII. & alios praedeceſſores noſtros, ac ſucceſſive noſmetipſos omnibus & ſingulis, etiam quacumque dignitate praeeminentibus, ne civitates, terras, villas, caſtra, & loca ad praefatam Romanam Eccleſiam pertinentia vel ipſorum aut alicujus eorum parti occupare, invadere ac turbare, ſeu fidelibus incolis earumdem injurias, damna, ſeu violentias irrogare, aut occupantibus, invadentibus, turbantibus, ſeu violentias damna, aut injurias irrogantibus publice vel occulte aſſiſtere, aut auxilium, conſilium, ſeu ſavorem directe, vel indirecte, publice, vel occulte, per ſe vel alium ſeu alios praeſtare praeſumeret diſtrictius invectum ſit, & in tranſgreſſores variae, & graves cenſurae, & poenae extiterint promulgatae, &c.

Reliqua ut in edit. apud Raynald. ad an. 1478. *n.* 5.

Poſt illa verba, & nihilominus interdictam remanere, *additur in Cod. MSS.*

Et ut eorundem tot cenſuris illaqueatorum ſicut culpa, ita ſit poena notoria Laurentii priores vexilliferi octo fautores, auxiliatores, conſultores, complices, & adhaerentes praedictos tauri mali participes ſingulis dominicis, & aliis feſtivis diebus in eccleſiis civitatum, dioeceſium, vicinarum dictis interdictis civitatibus & dioeceſibus, dum major ad divina ibi convenit multitudo populi pulſatis campanis, & candelis accenſis excommunicatos publice denuntiari mandamus. Et cum ſanctum & ſalubre exiſtat, & publicae utilitati non mediocriter expedire noſcatur tam facinoroſos & flagitioſos homines a Chriſtifidelium coetu, ne ſuis verſutiis ceteros ad ſui perniciem perducant, ſegregare, univerſis & ſingulis Chriſtifidelibus diſtrictius injungimus ut excommunicatos & anathematizatos hujuſmodi evitent & faciant evitari, nec & eis aut eorum aliquo emendo, vendendo, permutando, aut alias quorumlibet contrahendo commercium habere aut communicare aut . . . . vel aliquod humanitatis opus exhibere nullatenus audeant vel praeſumant, praeterquam in Romana curia praefata, & tam illa, quam extra eam ratione praeteritorum creditorum, contractuum, obligationum ac negotiorum cum eis habitorum, ſeu rependentium ab eiſdem, & pro illorum diſſolutione, & creditorum illis exactione ab eiſdem, ac debitorum per illos quomodolibet recuperatione; decernentes quaſcumque conventiones & ligas, quas excommunicati & anathematizati ac privati praedicti cum quibuſvis Ducibus, Regibus, Comitatibus, Collegiis, potentatibus ſuper quibuſvis verborum formis & juramento, aut quavis alia infirmitate roboratis, iniiſſe dicerentur, & quarum tenorem, & ſi de verbo ad verbum hic exprimentur, haberi volumus pro expreſſo utpote irritas & inanes, & ad quarum obſervationem alias per illas obligati praemiſſorum occaſione amplius non tenentur, nemini, quominus inhibitioni praedictae pareant, poſſe ac debere ſuffragari quovis modo . . . . . irritum & inane quidquid ſecus ſuper his de quocumque quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attentari. Et ut praeſentium literarum tenor ac omnia & ſingula in eis contenta ad omnium notitiam facilius pervenire poſſint, ipſas in valvis principis Apoſtolorum de Urbe affigi mandamus, volentes quod hujuſmodi earum publicatio ſic facta perinde omnes quos concernunt arctent, poſtquam de his aliquam notitiam quomodolibet habuerint, ac ſi eis perſonaliter intimatæ fuiſſent, non obſtantibus quæſtionibus & ordinationibus apoſtolicis. . . . quibuſque. Aut ſi aliquibus communiter vel diviſim ab eadem ſit ſede indultum quod interdici, ſuſpendi, vel excommunicari, aut beneficiis vel officiis privari non poſſit per literas Apoſtolicas, non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem, & quibuslibet aliis privilegiis exemptionibus, indulgentiis & literis apoſtolicis generalibus vel ſpecialibus ipſis Laurentio, complicibus, adhærentibus ac aliis quibuslibet per ſedem prædictam in genere, vel in ſpecie quomodolibet ſuper quibuſcumque verborum formis cum clauſulis etiam inſolitis quarumcumque derogatoriarum derogatoriis forſan conceſſis per . . . . . . præſentibus non expreſſa vel totaliter non inſerta, effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, & quo ad præmiſſa nolumus eis aliquatenus ſuffragari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, mandati, conſtitutionis & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si qui autem hoc attentare praeſumpſerint, indignationem omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romae apud S. Petrum. Anno Incarnationis Dominicæ MCCCCLXXVIII. Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

EXCUSATIO FLORENTINORUM

Circa proceſſum praecedentem, in quo hic omittitur longa confeſſio, quæ vulgari ſermone erat inſerta. Ita in Codice MS.

SIngulis atque univerſis, in quos haec ſcripta inciderint, Priores libertatis & vexillifer juſtitiae; & Populus Florentinus, ſalutem.

Rem ſumus narraturi adeo inauditam & novam, adeo alienam ab omni humana natura, & conſuetudi-

tudine vivendi, ut nihil dubitemus, omnes qui audierint vehementer tantam atrocitatem atque immanitatem rei admiraturos. Movit autem nos non cauſa modo noſtra ut haec ſcriberemus, & nota faceremus, ſed chriſtiana etiam & publica, quae profecto his gubernatoribus, his moribus dilabatur brevi & funditus diſpereat neceſſe eſt. Dum enim religionis noſtrae hoſtis poſt tot tantaſque claras de nobis victorias in limine inſultat Italiae ſuperbiſſimus atque formidabiliſſimus, dum imminet cervicibus noſtris & comminatur Romae & nomini Chriſtiano excidium, Sixtus Romanus pontifex, & illi ſui præclari rerum adminiſtratores, proditionibus dant operam ſceleratiſſimis; inſidiantur vitæ & libertati populorum, inceſſunt maledictis cunctos bonos, interdicunt ſacris admodum execrabiliter, ac bellum inferunt Chriſtianis, & direptionibus & prædæ atque incendiis, quocunque arma ...... pro viribus involvunt; nihil penſi aut .... limites, ſed fœdantes omnia, divina atque humana, barbaro potius quodam & ferino quam aliquo humano more. Certo ſcimus non facile fuiſſe nos aſſenſionem adepturos ob tam nefarii facinoris magnitudinem. Sed fama rei geſtæ jam per univerſum fere orbem vulgata, patrocinatur vero, & fidem ſcriptis his pulcherrime procurat. Quod ſi ex primis quoque ſcelerum miniſtris audientur ea, quæ ipſi cum in noſtras deveniſſent manus morituri faſſi ſunt, & chyrographo ſuo tradiderunt nobis, erit profecto apud vos omni ex parte corroborata & ſtabilita veritas. Igitur viſum eſt ut ordinem omnem rei ipſi edoceantur. Ex ipſis ergo Joannem Baptiſtam de Monteſicco audiamus: ipſe rem omnem ordine aperiet, cujus atteſtationis exemplar hoc eſt
„ videlicet Queſta ſarà la confeſſione, la quale ſarà
„ Giovan Battiſta da Monte ſecco de ſua mano
„ propria &c.

Deſunt reliqua hujus confeſſionis.

Noti jam ſunt conjuratores atque eorum omnia conſilia ex ipſis conjurati. Nos modo quid inde ſequutum ſit brevi perſtringemus. Cum dies adveniſſet Aprilis XXVI. qui deſtinatus erat facinori, in libertate templum conjurati tectis gladiis convenerunt, horam caedi conſtitutam expectantes. Convenerat eodem frequentiſſimus populus ad ſacrorum apparatiora ſpectacula. Raphael enim cardinalis, ex nepte natus Sixti pontificis, ſacris ſolemnioribus praeſidebat, accipiendus convivio a Laurentio Julianoque Medicibus poſt peracta ſacra, quod proditores de induſtria curaverant, ut eos, ſi in templo perfici res non poſſit, domi inter epulandum obtruncarent. Aderant igitur in primis Laurentius, Julianuſque fratres, ut Cardinalem & convivas domum reducerent. Conjurati autem ad fractionem Euchariſtiae, (id enim datum ſignum erat) ſtrictis gladiis Julianum confodiunt ante aras, caeduntque; atque eodem tempore altera manus, ut diverſa ſpatia circum altare faciebat, Laurentium adoritur, & ſub aurem dextram in collo vulnerat. Deus ſuo clementiſſimo beneficio ex tam diro infortunio ſalvum reddidit. Ipſe quoque ſuae ſaluti fortiter eſt opitulatus, & gladiolo, quem ex conſuetudine Florentinae juventutis adornatum gerebat, ſtricto, dantibus viam proditoribus in ſacrarium confugit. Eodem tempore quo id negotii ſuſceperat, Franciſcus Salviatus, archiepiſcopus Piſanus, cum ad id delectis armatis ſatellitibus palatium occupat, ſtatus noſtri & Florentinae libertatis domicilium. Magiſtratus cum conveniri ſe improviſum ſenſiſſet, in deambulatra conſcendit, & illic aditibus clauſis ſe tutatur, atque inde Jacobum Pactium, equitem Florentinum, immaniſſimum parricidam, cum globo armatorum accreſcentem & ferentem conjuratis auxilium, lapidibus ex deambulatris magnis jactibus deturbat arcetque palatio. Habet in ſummo aedificii palatium duas ... particulas, tectam alteram, ſine tegumento alteram in modum duplicis coronae ad deambulandi uſum fabricatas, unde & deambulatrii nomen eſt. Ea non modo ornatius faciunt palatium, & commoditatem deambulandi, & ſub tecto, & ſub divo praebent, ſed belligerandi & arcendi unde veniat invaſorem pulcherrime faciunt facultatem. Dum igitur Magiſtratus hinc repugnat, atque inſectatur lapidibus parricidas, populus, caede cognita civium ſuorum, & Laurentii vulnere & vim inferri Magiſtratui, percitus furore incredibili, & dolore, arma rapit, in Curiam, ut Magiſtratui ſuccreſcerent convaluerunt; Principes quoque Civitatis atque optimates cuncti idem factitant. Ad aedes Mediceas ſugendo vulneri ob veneni ſuſpicionem amici dant operam. Ad palatium ad effringendum trabalibus crebris ictibus atque igni appoſitis accenſis facibus fores, acerrimis inſudatur ſtudiis. Vix integram horam occupatores ſuſtinuerunt impetum. Victi ergo, partim primo impetu caeſi, partim vivi capti & conjecti in vincula, poſt quaeſtiones breves perierunt. Joannes Baptiſta de Monteſicco erutus tamen e latebris, per quos paucos dies diffugerat, quae ſupra ſunt poſita cum ſua manu perſcripſiſſet, & ſe ita ſcripſiſſe & vera eſſe quae ſcripſiſſet, pluribus clarorum virorum atteſtationibus corroboratum, ut fieri ipſe voluit, vidiſſet, quanquam in ſuprascripta confeſſione ejus quaedam, bonis de cauſis, ſubtracta ſunt, & ea tantum appoſita quae ad Sixtum pontificem atque Eccleſiae gubernatores pertinent, capitis eſt damnatus. Sic cives Civitaſque, & libertas proditorum manus effugerunt. Nam & Joannes Franciſcus Tolentinas, qui Imola abiens cum expeditis Sixti papae militibus, juſſus ad deſtinatum caedi diem ferre conjuratis auxilium, quique jam in Mugellanum agrum deſcenderat, re cognita, unde abierat revertitur. Idem facit & Laurentius Tyfernas, qui alia parte eadem de cauſa, a civitate Caſtelli movens, & per agrum diſcurrens noſtrum, ad Senenſes fines accurrerat. Raphael Cardinalis, quem præeſſe ſacris ſupra diximus ſic procurantibus pluribus civibus, & Laurentio Medice in primis, qui in tanto periculo ſuo, in tot tantiſque negociis & tumultibus, atque omni confuſione rerum, hujus quoque officii non eſt oblitus, in palatium perductus, vix furentis populi manus evaſit. Moverat ſcilicet Laurentium Cardinalatus dignitas & S. R. E. reverentia, ut eum intactum inviolatumque curaret; ubi cum paucos dies publicis ſumptibus honorificentiſſime fuiſſet, quoad populi furor elangueſceret & fieret remiſſior, Romam abiit incolumis. Quae tamen vel in primis praetenditur cauſa cum interdicamur ſacris & communione fidelium ſeparemur; ita de bono opere lapidamur, & ubi gratias reportaſſe oportuit, immeritiſſime damnamur. Tandem quod fœda proditione non ſucceſſit, tentatur eccleſiaſticis cenſuris atque armis. Bellum infertur a Sixto pontifice maximo, & praeclaris illis quos gubernationi ſtatus Eccleſiae propoſuit, non aliam ob cauſam, niſi quod trucidari nos non ſivimus; nam id quoque accuſat in interdictis, & de proditoribus atque archiepiſcopo Piſano ſumptum eſſe ſupplicium moleſte fert, quae altera cauſa eſt interdicti & cenſurarum. Quamvis quam juſte, quam pie, quam religioſe & pontificaliter factum ſit plurium etiam Juriſconſultorum, & Collegiorum declaratum teſtimonio, & publicis eorum ſcriptis in aperto poſitum; & quod palatium, ſtatumque, & libertatem noſtram, quae vita quoque eſt carior, defendimus. Sic Pontificis Chriſtianorum maximus exercitus in populum religioſiſſimum, & illius pontificalis faſtigii ſemper obſervantiſſimum, infeſtiſſimus inſurgit, jamque agrum vaſtat, caſtella diripit atque incendit, foeminas mareſque & ſacra & profana loca militari licentia & libidini elargitur. Deus bone quandiu tantam iniquitatem ſuſtinebis, quando laborantis gregis tui miſereberis, & confirmabis populum tuum! Ad te quoque, ad te confugimus Federice Sereniſſime Imperator, ſemper auguſte; memineris, rogamus, fideliſſimae urbis tuae Florentinae, & populi hujus ſacratiſſimae majeſtati imperatoriae ſemper devotiſſi-

mi,

mi. In nobis, ni fallimur, cauſa agitur publica Chriſtianae religionis, quae dum Sixtus ſuis bellum infert, verſatur in periculo manifeſtiſſimo, victoriſſimis, & potentiſſimis hoſtibus in limine Italiae ita inſultantibus. Tua eſt in primis rerum omnium Chriſtianarum cura. Tuque Ludovice, Francorum invictiſſime rex & chriſtianiſſime, virtutem ut excites tuam admodum neceſſe eſt, & ſuccurras rebus Chriſtianis periclitantibus. Idem niſi caeteri quoque principes & populi Chriſtiani fecerint, multum de ſalute Chriſtianarum rerum dubitare cogimur. Agite igitur, agite omnes, expergiſcimini jam & capeſcite rem communem. Et cum Chriſto optimo maximo, redemptore & ſalvatore noſtro, qui cauſam ſuam profecto non deſeret, in commune conſulite. Ex Florentia die undecima menſis Auguſti MCCCCLXXXVIII.

JOANNIS DOMINICI MANSI

PRÆMONITIO.

ACerbiſſimam hanc Florentinorum in Sixtum IV. Romanum Pontificem expoſtulationem editurus praemonendos lectores cenſeo, ſcriptam hanc fuiſſe ab inimicis in Pontificem iniquiſſimis, utpote quos bellum acre & difficile in ultimam fere deſperationem induxerat. Quare parum vel nihil fidei addendum eſt iis, quae contra eundem Pontificem virum plane juſtum, & ſanctum hoſtilis furor & metus expreſſit. Summa illi injuria affecerant S. R. E. Cardinalem, & Apoſtolicum Legatum, Archiepiſcopum infami ſupplicio peremerant; iniqua ſparſerant in ipſum Pontificem, conſcium illum ſuſpicati conjurationis Pazziorum in Mediceos Principes; condignam praeſtare ſatisfactionem recuſabant. Quis ergo ſtupeat ſi inclinatus alioqui ad arma Pontifex omni vi reducere ad officium detrectantes coegit? Ceterum ex hoc uno diſce cetera, quae in hac declamatione ſparſa ſunt impudentiſſima mendacia. Virum illum fuiſſe effuſiſſimae in egenos miſeroſque homines liberalitatis, eorum temporum hiſtorici conveniunt; hic vero pecuniae avidiſſimus depingitur, & ſuggillatur.

FLORENTINORUM EXPOSTULATIO

In Pontificem Sixtum IV. ad Caeſarem Fridericum III. Auguſtum.

Ex MS. Cod. Caſenatenſi.

SEreniſſime atque mitiſſime Princeps, Regiam magnitudinem, (decet) utpote in altiſſimam rerum humanarum ſpeculam ſublimatam, nedum quae intra Regni corpus aguntur agnoſcere; ſed etiam quae per univerſum orbem occurrunt, nullatenus ignorare, quare dici non poteſt praeſentibus cautionis aſſumitur (*ſic*). Si per eos quicquid agitur apud extraneos vel finitimos perſentitur. Ex quo non videtur indignum, ſi ad notitiam tantae majeſtatis conemur ſcribendo deducere, quod perſciviſſe poteſt, regiae celſitudini non obeſſe; praeſertim cum ſciamus apoſtolatus apicem contra Commune noſtrum, quod ſpiritualiter atque temporaliter conatur offendere, dicaciſſimas ſuas literas tranſmiſſurum, ut noſtram innocentiam poſſit in principum conſpectu confundere, quam non valuit, cumulatis, & ſuae potentiae viribus ſuperare. Patiatur itaque regis culminis benigna clementia devotionem noſtram audire, ut quantam injuſtitiam compertumque ambitionis contineant proceſſus apoſtolici contra Commune noſtrum facti, & in pluribus mundi partibus publicati, ſerenitas veſtra ſciat, & an foveamus juſtam cauſam, etiamſi bellum Eccleſiae intuliſſemus, agnoſcat, & per quam partium ſteterit, quod Italia pacis beneficio non reformetur advertat. Veniam quidem longioris ſermonis regia nobis concedat humanitas, quem cogit magnitudo materiae protelari. Novit ſane, veſtra clariſſima celſitudo, qualiter Sanctiſſimus Pater, Reverendus noſter Dominus Summus Pontifex, ſicut in proceſſibus & ſententiis contra nos per ipſum habitis & prolatis luculentius demonſtratur, Commune noſtrum per ſcriptum ad januas ſui palatii poſitam, evocavit ad audiendum declarationem, & ſententiam per ſedem Apoſtolicam proferendam, ex pluribus capitulis annotatis in quibus nos notoriè culpabiles aſſerebat. Et quatenus per Sindicos noſtros facta fuit in Conſiſtorio publico nomine noſtri Communis plena defenſio, allegando Judicis incompetentiam, utpote qui juriſditionaliter ſubjecti ſumus Imperatoriae Majeſtati, ſub qua debuit noſtra Communitas conveniri. Necnon ex eo quod contra nos procedi non potuit, Serenitate Caeſarea, cujus ditionis ſumus, & cujus principaliter intereſt, non vocata, ac etiam petendo terminum competentem ad reſpondendum, & demum omnia in proceſſu contenta ſicut erat, affirmando prorſus omni veritate carere, in nos onus probandi contrarium in cunctis nobis oppoſitis offerendo, etiam ſine aliquo temporis intervallo. Et quantum in illo collocutionum congreſſu fieri potuit noſtra fuit tam innocentia, quam juſtitia demonſtrata. Nihilominus tamen ipſe Sanctiſſimus Pater Patrum, aemulorum noſtrorum inſtigationibus a ſtatu innatae ſuae manſuetudinis, humanitatiſque dejectus, ſpretis noſtris defenſionibus, & contra omnem juſtitiam non admiſſis, eadem illa die & hora, ad quam fuerat noſtra devotio requiſita, contra Commune noſtrum, & plurimos noſtros Cives, qui dicebantur nobis in officiis praefuiſſe, horribilem ſententiam fulminavit. Et omittamus excommunicationis promulgationem & interdicti, quae jure ſuo propter auctoritatem clavium ad ſedis Apoſtolicae tribunal fatemur ſine dubio pertinere. Unde proceſſit, quod temporaliter nos afficit, bona Florentinorum in praedam rapientibus concedendo, & Cives noſtros ſic ut praemiſſum eſt Serenitati Caeſareae de jure ſubjectos, in quorum capita eidem nullum jus competit temporale, fieri ſervos capientium declarando. Quae

pene cum altera cenſurarum fore manifeſtiſſime cognoſcantur, quomodo potuerunt, niſi a Judice ſaeculari nobis intigi legitimè non videmus. Sed eſto quod licuerit; & quia omnipotentis Dei Vicarius eſt, omnia cum poſſe ſine juris noſtri praejudicio, concedamus. Convenit ne Apoſtolicae gravitatis officium, ea die, qua vocati fuimus, in oſtenſionem juris Imperialis, cauſa non cognita, non probata, ſed tum ſui natura, tum etiam aſſertione partium, propter noſtrorum ſindicorum negationem in ſtatum dubium revocata, tam crudelem ſententiam properare? Convenit ne etiam aequitatis Canonicae noſtras defenſiones juſtiſſimas non admitti? Et in praecipitatione ſententiae verum aſſerere, quod tam tenaciſſimè, tam vere, tamque veriſimiliter negabatur? Cujuſque contrarium nos conſeſtim obtulimus probaturas? Sed quod omnium crudelitatum extremum eſt; quomodo debuit Vicarius Jeſu Chriſti, qui dixit: *diſcite a me, quia mitis ſum corde*, quique ſtatuit filium non portare peccata parentum, ſed animam quae peccaverit occidendam? Quomodo debuit tam benigni Regis Vicarius, adeo manifeſte contra juris evangelici conſtituta, etiam ſi vera ſint quae propoſuit, innocentium multitudinem cum nocentibus condemnare? Licet in hoc, Clementiſſime Princeps, cum lacrymarum profluvio, ab Apoſtolica Sanctitate, & ab auctoritate cunctorum Prælatum interrogando requirere. Quid peccaverunt infinita noſtrorum Civium multitudo, per univerſum orbem negociando diffuſa? Quid peccaverunt parvuli, majores ecitenio? Quid innumeri noſtri Cives, qui nunquam Reipublicae noſtrae gubernacula tenuerunt? Cur ipſos tam immanis ſententia bonis ſpoliat, ſervituti ſubjicit, ſepulturam prohibet; & quod maximum eſt, cum mente, & opere fideliſſimi ſint, cur decernit a communione fidelium removendos? Nec ſatis eſt iracundiae ſuae; iniqua ſuggeſtione peſſimorum ſuae ſanctitatis humanitas eſt producta, Commune noſtrum, imo tot innocentes tam dure, ſine mucrone feriiſſe; ſed quotidie aggravationem proceſſuum meditatur; & cum nos hoſtes publice denunciaverit, aequum putat & juſtum, tum privatim tum univerſim ad examen hoſtilis tribunalis, ut hoſtium rariſſimi ſubjaceamus ſententiae, nos vocare. Quodque abominabilius eſt in octo clariſſimos Cives noſtros, quorum arbitrio pacis & belli moderamen publica auctoritate commiſimus, quoſque nominatim hoſtes ſuos eſſe decrevit, ad reſpondendum de fide, coram ſe citans de . . . haereticos dicitur, in ſuae perturbationis perſeverantiam declaraſſe. O facinus indignum! quos nunquam vidit, nunquam audivit, nunquam de fidei articulis interrogavit, non veretur Sanctiſſimus Pater noſter pro haereticis condemnare. Reſpondeat, ſi interrogare liceat Apoſtolica Sanctitudo, in quo illos deprehendit erraviſſe? ex eo quod citati coram eo non curaverint comparere, poſt excommunicationis ſententiam promulgatam. Qui cum vocati fuerint ad locum ſuſpectum, ſedem hoſtium validus armatum Judicem circumſtipabat exercitus; cum ſi ut etiam capientibus conceſſimus ſervos, & tranſire deberent per multas hoſtium Civitates acerrimo bello ferventes, inter tot ſuſpecta, & merito formidanda, non debuerunt periculo capitali ſe ſubdere & coram armato & turbato hoſte in loco ſuſpectiſſimo comparere. Hoc quidem, ut ſacri Canones ſtatuerunt, jure timetur de morte, vitatur, refugit ratio, abhorret natura deteſtatur eum qui citationem hujuſmodi crederet arctaſſe citatos. Sed ad propoſitum, & inquiſitionem hanc hæreſeos veniamus. Quid ſentium, quid credunt, quid dogmatizant homines puri, ſimplices, & vulgares, ad ubera fidei orthodoxæ ab ipſis cunabulis nati, in urbe chriſtianiſſima geniti, & uſque ad grandiorem ætatem in canitie veneranda perducti? Quid ſentiunt, quid credunt, quid docent, ſeu quid ſentire poſſunt, quid credere, vel docere, niſi quod in Eccleſia Dei a Viris Sanctiſſimis didicerunt? Veh dicentibus bonum malum, & malum bonum; veh autem, & terque quaterque veh cunctis, qui præter conſcientiam judicant, & condemnant, qui non ſolum ut privati peccant, ſed perſonam publicam induentes, juxta turbatæ mentis libidinem judicando, quas ſe recepiſſe dicunt, injurias ulciſcantur. Et ut aliquam proceſſuum prædictorum, & principalem particulam attingamus, ceteris omiſſis, quæ ad exaggerationem delicti potius, quam ad veritatem negocii, vel ad culpam novimus cumulata; imputat nobis Apoſtolica Sanctitas rebellionem plurimarum terrarum Eccleſiæ, quæ ſe ab ipſius obedientia ſubtraxerunt, defectiones hujuſmodi, nobis, & noſtris machinationibus adſcribendo. Et quod bellum ſine denunciatione aliqua contra literarum noſtrarum continentiam intulerimus, deteſtatur, aſſerens nos ſcripſiſſe quod niſi ab Eccleſia inciperet offenſio, nos ad ferrum nullatenus veniremus. O miram improborum virorum audaciam, qui præſumpſerunt Sanctitati Apoſtolicæ perſuadere, quæ manifeſte culpa officialium Sanctæ Matris Eccleſiæ contigerunt, nos & Commune noſtrum offendendi propoſito commiſiſſe. Provocaverunt etiam ſe in libertatem, vel ad veteres Dominos redierunt miſeri populi, quos ad hoc attemptandum intollerabilis præſidentium ſuperbia, crudelitas, avaritia, nec non iniquitas concitavit. Quid erat videre ignotos homines, non Italis tantum, ſed etiam apud ſuos obſcuris ortos parentibus in nobili Italia contra nobiliſſimos, & clariſſimos viros contumeliis inſultare? Quid erat, aſpicere Cives optimos ſine culpa extra patriam relegatos, & plurimorum filios, etiam infantes carceribus detineri; & quod præſidentes, non ſolum ſine compaſſione cernebant; ſed ſine humanitate aliqua crudeliter ordinabant; illos in omnium rerum ſumma miſeria apud extraneos vivere; hos in carceribus, & in patria plerumque dulces & innocentiſſimas animas expirare? Quid erat ante omnium oculos cernere, nedum ipſos dominos, ſed etiam ipſorum quoſcumque viliſſimos familiares de ſubditorum ſpoliis ad ornatum pene Regium deveniſſe? Moxque ut illi impinguati fuerant, alios quaſi in præſam nudos, & inopes acceſſituri? Quid erat, deteſtabili patientia tolerare perverti judicia, & non niſi de oppreſſione ſubjectorum in præſidentium oculis agitari? Tacemus mulierum decori intentas inſidias, & paſſim, cum prece, tum pretio, tum violentia, intactas puellas formoſaſque matronas compulſas fuiſſe, candorem illibatæ pudicitiæ maculare. Compulit itaque, o benigniſſime Princeps, extrema neceſſitas, populos quos intus avaritia Praeſidentium, ſuperbia, crudelitas, atque nequitia peſſundabat, foris autem bella continua conquaſſabant ad erigendum cervices a jugo tam horribilis ſervitutis. Quorum populorum fremitum..... non imputat quod & verum eſt, apoſtolica Sanctitas Officialibus injuſtis, quos praefecerat, & non nobis. Cur non animadvertit haec non humano conſilio, ſed Divino judicio proveniſſe? Cur non ſentit adeo ſupra mortalium vires fuiſſe tantam rerum mutabilitatem, quam etiam multorum Regum, & Principum potentia vix facere nequiviſſet, quod digitum Dei perpendat in hoc, non manus hominum operari? Sed eſto, quod fuerit hoc totum praeordinatum a Deo, per noſtras machinas, ut aſſerunt, conſummatum; nonne juſtam Cauſam habuit populus Florentinus, qui ſingularis ſemper fuerit, & erat fautor Eccleſiae, Qui pene unquam hoſtem habuerit, qui non ſimul fuerit inimicus Eccleſiae; qui pro conſervatione ſtatus Eccleſiaſtici ſemper cunctos contra aemulos dimicarit, bellum etiam inferendi, nedum recipiendi in ſocietatem populos, ac ſe in libertatem proclamantibus, & ipſis prius in libertatem pleniſſimam irrevocatis auxilia habuimus? O cunctarum virtutum conſummatiſſime Princeps, habuimus profecto juſtam cauſam cum nobis fuerit ab Eccleſiae Officialibus reddita pro devotione crudelitas validæ famis tempore nobis ſolis frumenti commercium denegando pro lege & foedere tunc vigen-

Digitized by Google

gente, & infinitis bellis pro eccleſia Romana in humeros noſtros aſſumptis. Inaudita perfidia, contra nos fuit habita per eoſdem, violando ſocietatem, & ligam nobis bellum ſimulata caſſatione ſuarum gentium inferendo, a quibus oportuit nos improvidos, & incautos, horribile dictu! redimere centumtriginta millia florenorum pro fidei puritate, quam ſemper ad Romanam Eccleſiam habuimus, ordinata fuit contra nos inhoneſta deceptio, nos in colloquiis Apoſtolici nuncii Domini Beregarii Abbatis, & omnes Tuſciae populos, quos ad parlamentum vocaverat, ſupplantando pro patrimonio, Campania, Umbria, Ducatu Picaeno, Æmilia, & Valeria, potentiſſimis Italiae Provinciis, noſtris cum gentibus & auxiliis, ditioni Romanae Eccleſiae reſtitutis, machinationem fraudulentiſſimam rependerunt, proditiones terrarum noſtrarum, & principaliter terrae Prati, validiſſimi & opulentiſſimi oppidi noſtri, nequiter moliendo. Poſt quae omnia, ſi ulterius ipſorum non proceſſiſſet iniquitas, propoſiti noſtri fuerat in noſtrae patientiae firmitate conniventibus oculis pertranſire, ſicut aſſeruit Apoſtolica Sanctitas nos ſcripſiſſe. Sed omnibus conſummatis quae ſuperius dicta ſunt, de mandato Vicarii Sanctitatis Apoſtolicae, qui tunc Peruſinae Civitati pro eccleſia praeſidebat dominus Lucas Epiſcopus Narnienſis, ſi tamen Epiſcopus dicendus eſt, qui talia committere non veretur, revocata ſocietate Anglicorum, de Aretinorum finibus in noſtrum, & fratrum noſtrorum Senenſium territorium de caſtro noſtro Podii bovis, proditionem cum certis ex bannitis noſtri Communis, perdiiſſimis viris contra omnem fidem, & humanitatem inmaniter attentavit. Quæ tamen cum iſta ſint, nunquam dici poterit nos Sanctae Matris Eccleſiae terram aliquam invaſiſſe. Sed ſola defenſione contentos, nihil quod additum ſit noſtrae juriſdictioni vel regimini recepiſſe. Si bellum intuliſſemus, non ſe jactent officiales Eccleſiae, ne de potentia Britonum glorientur, nullum etiam minimum caſtrum ſub ipſorum regimine remanſiſſet. Et tamen, tantum valent aemulorum noſtrorum apud ſedem Apoſtolicam officia, & quaſi ultro bellum indixerimus, quaſi ſtatum Eccleſiae Romanae ponere voluerimus in ruinam, Summus Pontifex noſtrae devotionis oblitus, & offenſiones, quas novit nobis illatas, quaſi rem modicam parvi pendens, Commune noſtrum ſententiis ſpiritualibus crudeliter eſt inſectatus; quaſi ſibi ſufficere non reputet ad vindictam, niſi nomen noſtrum de totius orbis terrae facie deleatur; & quod maximo ſcribimus cum pudore, Apoſtolicam ſanctitatem in tantam turbationis caecitatem & caliginem induxerunt, quod in ſua ſententia, velut veriſſimum poſuerit, neminem pro Communi noſtro ad defenſionem proceſſuum ſe obtuliſſe. Cum tamen, de quo Deo ſint infinitae gratiae in conſpectu pluſquam ſex millium perſonarum, ubi de cunctis mundi nationibus fuit copioſa multitudo, per ſapientiſſimos, & eloquentiſſimos viros, dominum Alexandrum de Ancilla, decretorum, & dominum Donatum de Barbadoris, legum doctores egregios, dilectiſſimos noſtros Cives, & Sindicos, defenſio noſtra pleniſſime facta fuit. Ex quo, cum illa Apoſtolica ſententia veritate cognoſcatur manifeſtiſſime deſtituta; cumque nobis etiam inferendi bellum juſtiſſima cauſa fuerit, quam obſervationem, aut executionem talis ſententiae fulminatio promeretur? Nec digne ſatis valemus exprimere, quantae ambitionis ſit, quod jubeantur Florentini Mercatores, de veſtri glorioſiſſimi Regni finibus, & aliis mundi partibus prohiberi. Nec in hoc civium noſtrorum incommoda ponderamus. Eſt nobis quidem per Dei gratiam ampliſſima, & opulentiſſima Civitas cum juriſdictione duarum dictarum, Territorii circumfuſo, quam ſedem poſſunt noſtri Cives cum ſecuritate repetere, & ibidem ſine injuria cum utilitate manere. Sed nonne poteſt Summus Pontifex ſi hoc deducatur in obſervantiam, per exemplum evacuatis Regnis, & Principatibus univerſum Chriſtianitatis orbem ſuo temporali dominio revocare? Nonne poteſt, ſi enim patientia toleretur, populos ſine Regum, & dominorum conſcientia condemnando, omnium Regimen uſurpare? Nonne hoc eſt Regibus, Principibus, atque populis auferre maniſeſtiſſime libertatem? Cur autem non iraſcetur, poſtquam devotioni noſtrae, quae tot retro radicata temporibus adeo maxima ducebatur, non voluerit etiam injuſtiſſimè non iraſci? Quocirca circumſpectionis Regiae fuerit ſui Regni libertati conſulere; & quorſum ſit evaſura proceſſuum praedictorum obſervatio, providere. Nec credat Sereniſſima veſtra ſublimitas, nos qui inviti ad tam diſplicibile bellum pro noſtrae libertatis ſecuritate compulſi ſumus, pacem totis mentibus non optaſſe. Hujus ſiquidem pacis ſtudio, per noſtros ſolemniſſimos Oratores, humanitatem Apoſtolicam fecimus in Avinione temptari, a qua vacui rediere, eoſdemque ſecundo ad urbem tranſmiſimus, qui eundem Dominum noſtrum Papam invenerunt ad bellum diſpoſitum, non ad pacem. Sicque rebus infectis, in patriam ſunt reverſi. Demum quinque clariſſimos Cives noſtros Anagnism, ubi aeſtuandi gratia diverterat Sanctiſſimus Pater noſter, in principio menſis Maii cum pleno mandato tranſmiſimus, ut pacem pro nobis, & colligatis noſtris, honeſtis, & honorabilibus pro Eccleſia Romana conditionibus procurarent. Qui longis ambagibus circumacti, accurrentibus etiam Legatis Sereniſſimae Majeſtatis Dominae Joannae Dei gratia Hieruſalem & Siciliae Reginae Illuſtriſſimae, necnon & magnificorum Fratrum noſtrorum Venetorum, & Piſanorum, qui circa pacem concludendam, quantum in eis fuit, tam laudabiliter, quam efficaciter laborarunt; pacem, vel concordiam nullatenus invenerunt. Nec profuit devotioni noſtrae pacem, & miſericordiam humiliter poſtulare, nec ſepties centum millia florenorum ad ſexennium pro nobis, & colligatis noſtris offerre, ac etiam quod cuncti, qui ſe ſubtraxerant obedientiae ſuae Sanctitatis, ad devotionem ſolitam ſe referrent, & ſe ſub nomine, & titulo Sanctae Matris Eccleſiae gubernarent, poſt ſexennium cenſus debitos perpetuo ſoluturi. Tantum enim valuit perverſorum iniqua ſuggeſtio, tantumque potuere conſiliis virorum ſanguinum, quos Italiae conquaſſatio ruinaque delectat, quod Sanctitatem Apoſtolicam compulerint ſuae manſuetudinis obliviſci, & ipſam ad belli ſtudia, dimiſſa pacis dulcedine, converterunt. Veh illis qui diſcordiam ſeminant inter fratres; veh autem ſuperque veh his, qui inter patrem & filios praeſertim tantae devotionis, diſſidium ſerere ſtuduerunt! Quid vobis pro meritis imprecemur, heu viri Sathanae, niſi quod aperiatur in oculis noſtris terra, vobis viam praecipitem in tartarum paratura? dicite, filii tenebrarum, quando viſa fuit tanta humilitas in offenſis, & ad bellum tot juſtis cauſis provocatis, & quod conſuevit humanas mentes extollere, ubique victoribus, quantum noſter populus demonſtravit? Cur benigniſſimum Patrem noſtrum in deceptionem noſtrae familiaritatis importunitate (*veſtra*) ab evangelicae vitae rectitudine ſubmovetis? Nonne Redemptor noſter interrogante Petro quoties in ſe peccanti parcendum foret, expreſsè reſpondit: *non ſepties, ſed ſeptuagies ſepties* remittendum: & quanquam id cunctis fidelibus ſit injunctum; tamen Petro ſpecialiter dictum fuit, cui paſcendas, non occidendas, non ſviſcerandas, non tondendas oves ſuas divina auctoritate commiſit? dicite autem, quando audiviſtis, nedum in Italia, ſed in toto orbe terrarum pacem aliquam fuiſſe redemptam ſeptingentis millibus florenorum? An forte nos, qui tot offenſionibus fuimus invicti, in hanc defenſionem libertatis noſtrae perducti, damna de jure refundere provocantibus obligamur? Quin etiam, nonne pax Dei donum, & haereditas ſpiritualis eſt, cunctis fidelibus expreſsè relicta? Nonne cum eam gratis accepit, praecipuè ſuus Vicarius, gratis debet? hanc autem nonniſi cum auro velle concedere, in cujus negocii nomen incidat, exprimere nolumus, ſed ceteris

relinquimus judicandum. Demum, Principum humaniſſime, poſt infinita colloquia, & trimeſtrem pacis tractatum difficultate maxima ventilatum, Summus Pontifex, tanquam qui labiis praedicat, cor autem longe tenet ab ea, omni firmata concluſione penitus derelicta, rem in hunc ſtatum turbatiſſimè revocavit, quoniam volebat Commune noſtrum ſolum ſuo nomine ſe obligare ad ſolvendum mille millia florenorum. O rem horribilem dictu? O pecuniae quantitatem in ſimili cauſa nunquam, nedum exhibitam, ſed nec etiam pollulatam. Nunquid tantum pecuniae pro pacis beneficio redimendo, praeſertim illi, qui fame, ferro, fraudibus, proditionibus fuerunt, ſicut ſupra retulimus, non in bellum provocati, ſed ſumma neceſſitate compulſi? Sed haec omittamus. Volebat inſuper colligatis noſtris ſolum ad triennium pacem dare, & quod nunquam nobis liceret cum ipſis nos colligare. Sicque inferretur, nos ad praeſens taliter ſocios, & confoederatos noſtros relinquere, quod ad hujuſmodi ſocietatem redire perpetuo non liceret; & ſi a noſtra decideremus libertate, etiam a colligando nos cum fratribus noſtris, pro ſtatus noſtri conſervatione, ſi quid contingeret in futurum. Petebat etiam quod banniti, & condemnati pro quibuſcunque delictis, homicidiis, fallitatibus, ſtupris, adulteriis, proditionibus, ſeu aliqua quacunque de cauſa, ad Patriam, & bona reſtituerentur. Volens hos perditiſſimos homines hujus pacis beneficio ad ea reſtitui, quae ſuis demeritis perdiderunt. Quibus ſua Sanctitas nedum fovere non debet, ſed nec etiam velle, quod pro ſuis ab aliquo reputentur. Addebatur ſuper haec etiam, quod certa ordinamenta, jamdiu a majoribus noſtris facta, pro devitandis homicidiis, & tumultibus, qui ex adeptione poſſeſſionis Eccleſiarum inter noſtros Cives ſaepius inſurgebant, & illa quae providebant ne impunitas delictorum, ex declinatione Juriſdictionis noſtrorum Magiſtratuum ſequerentur, & alia quae jubentur noſtri Judices exequi, omnem condemnationem perſonalem, quae per Inquiſitores haereticae pravitatis fieri contingeret, vel proferri, & quorum vigore veri Chriſticolae, ab avaris vexationibus defenduntur, deberemus totaliter facere revocari. Quae tamen, utpote in omni tempore ſanctiſſima plurimi Romani Pontifices ex certa ſcientia, & ipſe idem, longis retro temporibus permiſerunt. Idque tamen oblatum fuit, quando ſuae ſanctitati non placuerit, ſi reformationem forſitan indigerent, nos taliter correcturos, quod ſua deberet beatitudo merito contentari. Quin & quod; o horribile dictu! eligere volebat centum Cives Florentinos, & totidem de qualibet terra Colligatorum noſtrorum, qui in publico Conciſtorio deberent humiliter miſericordiam petere, & injungendam poenitentiam per eum injunctam realiter obſervare. Demum autem in turbatione mirabili Oratores noſtros fecit coram ſe vocari, & cum capitula petitionum ſuarum nunquam voluiſſet in ſcriptis edere, terribiliter cogere niſus fuit, etiam contra formam ſecuritatis & ſalviconductus per eum conceſſi, eoſdem per ſcripturam cunctis ſingulariter reſpondere. Quibus hoc denegantibus, & ſe ad compellendos non eſſe dicentibus, maximo furore praecepit, quod cum ibi non pro pace, ſed explorandi cauſa forent, de Curia Romana diſcedere procurarent. Tacemus, benigniſſime Princeps, quod fingendo Oratores fratrum noſtrorum Senenſium, qui pro pacis tractatu in Curiam venerant, detrahendo caſtrum Talamonis, quod ad eos de jure pertinens, fuit ipſis proditione ſubtractum, cum quibuſdam clanculum ordinare, per officiales Curiæ Romanæ perſonaliter ipſos capi, & pluribus diebus in carceribus detineri, ipſoſque ſub torturam, & in comminationem, & in apparatu crudelium tormentorum continue diebus tredecim compulerit ad confitendum, quod Oratores noſtri Communis de hoc delicto conſcii forent, participes, & conſortes. O immane ſcelus, horribile & inauditum; & quod abominabile foret, nedum apud Officiales Apoſtolicæ Sanctitatis, ſed penes quaſcumque etiam barbaras nationes, rumpere fidem ſecuritatis & ſalviconductus, & Oratorum, ſanctum & venerabile nomen, quod apud omne hominum genus, ſemper fuit habitum in honore & ſine læſione aliqua benigne tractatum, adeo fraudulenter & turpiter violare? Hæc itaque, Princeps optime, in pura veritate perſcripſimus animis minime dubii, cunctis audientibus: & quamquam ipſa veritas per ſe ſola ſufficit ſibi ad fidem faciendam; ea ſic proceſſiſſe facile perſuadendum, quoniam in Officialibus Eccleſiæ nihil niſi ſuperbum, crudele, fraudolentumque comperimus. Horum nequitiam diſplicere Sanctitati ſaltem Apoſtolicæ putabamus; at in ipſo Beatiſſimo Patre dimittamus conſcientiam, & conſenſum omnium quæ contra nos geſta ſunt. Sed certe non creditam inhumanitatem invenimus, per quæ in bellum juſtiſſimis de cauſis devotionem noſtram violentiſſime compulerunt. Et quia in his, quæ pacis ſunt, Deum hominesque teſtamur, nos ſcimus in nihilo defuiſſe, pro defenſione noſtræ libertatis, bellum, poſtquam ſic oportet, conſtantiſſime proſequemur. Pro quo pecuniam, quam pro pace obtulimus, jam expendere cepimus, & in poſterum expendemus, mentibus anxiis quod oporteat nos pabulum pacis in belligerando convertere, cum quo putavimus concordiam obtinere. Cum ergo non movit Sanctiſſimum Patrem noſtræ cauſæ rectitudo, non Juris tam Canonici quam Civilis, qui contra nos turbatiſſime proceſſit & procedat; non movit eum, nec moveat ruina ſtatus Eccleſiæ, non deſolatio fidelium, quæ uſque adeo proceſſit, quod Saraceni per mare contra Chriſtianos diſcurrerunt.

Serenitati veſtræ humiliter ſupplicamus, quatenus juſtitiam noſtram ante oculos præponentes, nos & mercatores noſtros, quos non juſtitia, ſed perturbatio Summi Pontificis contra omne Jus divinum, & humanum affici, & affecit, in ſinu veſtræ clementiæ, dignemini favorabiliter, & benigne ſuſcipere commendatos.

Majeſtatem veſtram exaltet, & conſervet Al[illegible]mus Chriſtus regnorum cuſtos cum glorioſis ſucceſſibus, & ſublimitatis veſtræ felicibus incrementis.

Florentiæ 5 Novembris.

AD REGEM FERDINANDUM.

Si juſto animo fortunam tuam metireris Ferdinande rex ad quietem potius quam ad arma conſilium deduxiſſes. Verum ſi bellandi cupiditas prævaluit, ſaltem juſtam cauſam ſequi debebas, & in alıud tempus differre, ne de vindicanda animi libidine, dum Italas opes inter ſe confligare facis, (ſic) Turcus, qui legationibus, muneribuſque ſolicitatus ingenti pene exercitu in Epyro conſedit veluti hanc contentionem ſpeculaturus, de Italiae poſſeſſione nos deturbet. Ex eo etiam fit, ut tibi & caeteris periculum pares, ingenti dolore tuorum, quibus pax publica & gloria tua ſemper cordi fuerunt. Verum in hac eorum temporum atrocitate privatam ad expoſtulandum tecum cauſam habemus; ut a quo, ſi quando aliquid gravius incidiſſet, plurimum præſidii expectabamus, ab eo nunc rupto fœdere & aſpernato omni affinitatis jure laceſſamur. In animum ſiquidem noſtrum nunquam deſcendere potuiſſet, ut tu, quem parentis loco, voluimus, nocere nobis ſuſtinuiſſes. (ſic) Atque cum jam diu multa de re deferrentur, moniti, ut rebus *Feronenſibus* caveremus, irritos habuimus omnes nuncios, tanquam falſos & inanes. Confirmati ab Oratore tuo te in fide permanſurum, quod nulla illata tibi injuria, nihil ex te metuendum cenſebamus. Sed haec opinio nos fefellit; nam Proſper Adornus praeſes noſtrorum Genuenſium, ſtudio tuo ubi modo rebellavit, miſiſti ei propere præſidium, triremes tuas, addita pecunia. Ardet itaque nunc ea

civi-

civitas inteſtina diſcordia per te conflata, & tu auctor hujus mali ex tunc Neapoli, quaſi alienum incendium expectare credis. (f. ſpectare) Quod te compulerit nihil eſt niſi quod inpericulo ſuo ſocios noſtros Florentinos juvamus; quamquam iis ipſis ex fœdere mutua tu quoque auxilia debes. Sed ſi a nobis minus recte fieri opinaris, minus recte ſentis; ipſam perire, quam fidem fallere potius ducimus. Si vero ob periculum noſtrum efficere credis, ut ſubſidia noſtra ab Etruria retrahamus, eodem volveris errore. Nam ſupereſſe nobis vires non dubitamus, quibus hanc injuriam tuam propulſemus, & ſocios noſtros non deſeramus. Quod etiamſi in contrarium cederet, cineres noſtros, quam Florentinorum ruinam fortiore animo laturi ſumus: tantum intereſt inter nos & fidem tuam, qui ultro capeſſis arma in eos qui te opibus ſuis juverunt. Sed pro juſta cauſa ſtare ſemper conſuevit Deus. Iſte novit Alfonſo regi, patri tuo, per Philippum Mariam, proavum noſtrum, inopi & captivo libertatem & regnum fuiſſe reſtitutum. Ille idem Deus, ſed clementia primum ſua, inde Franciſci Sfortiae, avi & ſoceri noſtri, beneficio te regnare; haec tibi obliterari non debebant; quae ſi auditu forte moleſta ſunt, accepta quidem fuerunt jucundiſſima. At meritorum omnium oblitus, cum pupillo & viduae arma infers, non multum ſtudes gloriae tuae, quae apud omnes nationes interitura eſt, niſi ſervas fidem. Neque ſatis fortunam agnoſcis, cujus proprium eſt in eodem veſtigio nunquam ſtare. Itaque, niſi fallimur, non multo poſt ſeſe aliorſum convertet. De beneficiis quidem tecum certare cupiebamus animo liberali, ut ſi quando ſors tuliſſet, non exigere avita & vetera auxilia, ſed praeſtare nova parati eſſemus, ad confirmandum regnum liberis tuis. Contra accidit quam volebamus. Parem itaque dolorem tibi reddere compellimur, quoad movere lacertos poterimus. Mortalis es, & inſuper futuros niſi caſus abrumpat, aeſtimatione juſta nos putare debes. (ſic) Quid opes reliquas heredi tuo in Regno provocaſti jam nunc potes cogitare. At hoc fortaſſe tanquam alienum judicabis, quaſi longam vitam tibi ſpoponderint. Illud certe in praeſens referre debes, quod rupto per te fœdere nobis omnia licebunt, quae te viventem perturbare poſſint. Neque te fore quietum ſpera, ubi nos perturbaſti. Inclitos quoque Venetos & Florentinos, quibus cum ſanctum fœdus habeamus. Neque in quemquam noſtrum inſurgere potes, quin ſimul omnes provoces, quibus, ſi recte vires tuas conſideras, par neque opibus eris neque juſtitia. Spiritus fortaſſe non aequales geres. Utinam nos temere non ſumpſeris; ſed nos eo propenſius ad dirumpendum haec tua ſtudia cogimur, quod arma noſtra laus ſequutura eſt pro injuria propulſatas; bellum vero, a te ſuſceptum, ſequetur infamia, quia fœdus & affinitatem ultro ſis averſatus. Itaque niſi conſilium mutes, cogita nos nihil praetermiſſuros, ut incendium noſtrum, mox Regnum tuum quoque apprehendat. Cum etſi id volumus, metuere debeas acriores hoſtes . . . . . ſi quando eam urbem retinere non poſſemus. Sed omnia prius . . . experituri ſumus, ut vel integram Civitatem recipiamus; quod ubi non licebit, eam diu conflictam ad poſtremum iis tradituri ſumus, quos ſemper infenſiores habuiſti, ut diſcas nullos graviores eſſe morſus quam pereuntium; & tandem ſuſcepti conſilii te quoque pœniteat. Vale.

Datum Mediolani XI. Julii MCCCCLXXVIII.

Bona & Joannes Galeaz Maria Sfortia
Viceccomites Duces Mediolani, &c.

FERDINANDUS REX PACIS,

JUSTITIÆ CULTOR, HUNGARIÆ SICILIÆQUE TRIUMPHATOR

Bonæ Catherinæ & Joanni Galeatio Mediolanenſium ducibus illuſtriſſimis

RESPONSIVA.

SI nobis ipſis perſuaderemus, duces Mediolanenſes, literas, quas nupertime a vobis accepimus veſtro vel ingenio vel conſilio ſcriptas eſſe, & non ejus (*a*) potius qui oblitus fortunae ac ſui ipſius, ſaepius deliquit, majoraque contra veſtrum iſtud imperium admiſit, & ante vel poſt miſerandum conjugis patriſque veſtri caſum; reſponderemus vobis ſane longe aliter quam reſpondere ſtatuimus: qui etſi laceſſiti eiſdem ipſis literis vehementer ſumus; non ita tamen nobis videmur ut diſcedendum a temperato modeſtoque viro putemus. Non ignorantes maledicentiam ac petulantiam, etiam in reſpondendo, non decere reges principeſque. Præſertim quæ in eiſdem ipſis literis, levioribus quidem principeque indignioribus, legerimus, omnia ſcripta putaverimus vel primis quibuſdam veſtri animi affectibus, qui hujuſmodi viris non eſſe dicuntur; vel ejus ipſius conſilio, hortatuque ac prope impulſu, qui ſuis tantum ſtudens affectibus, ſapienter ſe agere putat, quod agit inſipientiſſime. Speramuſque hac noſtra moderatione ita futurum, ut quemadmodum facile vereque leviter adducti eſtis, ut ea ſcripſeritis quæ apud quemvis alium ſummam quandam petulantiam incredibilemque procacitatem veſtram teſtarentur; ita facile adducamini, ut in rationis viam, abs qua longius aberraſtis, tandem redeuntes intelligatis, ita graviter vos erraſſe, ut factum infectum velitis. Quanquam illud eſſe dicimus veriſſimum, ut vos is abſtulerit ac prope ſubegerit, qui arrogantia ac potius ignorantia, ne dicamus dolo, non in hunc ſolum praecipitavit errorem, ſed in alios pene innumeros, efficitque, ut non pauci ditioni veſtrae ſubjecti variis diſcordiis agitentur pluſquam civilibus, quos concordes unanimeſque adeo eſſe oportuit, ut nemo ſit, qui defuiſſe vobis regendi modum non ſuſpicetur, qui neſciat factum eſſe totum illius hominis ſuaſu, qui rem veſtri imperij tueri augereque, non modo non ſtudeat; verum praecipitare conetur. Quippe qui ne filiis quidem optatiſſimi principis ejus pepercit, abs quo ſit ad ſummos honores ſummas fortunas evectus. Tres enim patria extorres egit; quartum quidem juvenem egregium, optimaque indole praeditum, de quo optima quaeque ſperari poterant, illudque in primis, ut patrem, virum omnium judicio praeſtantiſſi-

(*a*) DEpingi his coloribus credo Cicchum Simonetam de quo hiſtoria Sigiſmundi Fulginatis mox excudenda a doctiſſimis Fulginatenſibus, ut mihi per literas ſpem fecerunt.

tiſſimum, jure cuivis imperatori Romano aequandum aut forte anteponendum relaturus eſſet, in mortem impulit acerbiſſimam. Neque id aliqua ratione aliquove conſilio, quàm ne eos teſtes haberet, & fortaſſe etiam vindices errorum ſuorum; niſi verius dicere velimus, ne ſuis illis immenſis deſideriis immanibuſque votis, vel praeſentibus vel viventibus illis, ſatisfacere non poſſet. Reſpondebimus tamen, ut initio ſumus polliciti, quieti & tranquilli, quales ſemper fuimus, ſatisfaciemuſque ſingulis literarum ipſarum partibus, ut ſi aeque ſit poſſibile ac eſſe videtur neceſſarium & vobis ipſis, & rebus ipſis deſinatis aliquando obeſſe, & calumniatorem amicorum veſtrorum, vel potius proditorem imperii veſtri audire, ejuſque vitiatae fidei committere excellens iſtud inclitumque imperium, quod ſit ſolitum illuſtriſſimorum Vicecomitum poteſtati integerrimae commini, quorum nomen famaque & praeſertim divi illius Franciſci ducis & Blancae conjugis integerrimae (quae decus appellari poteſt fœminarum) duratura eſt dum caelum hoc durabit. Nam etſi certo ſcimus longe aliter de nobis ſentire, moleſte tamen ferimus ſummam rerum veſtrarum totiuſque imperii ad unius perveniſſe poteſtatem, qui ſit eam perditurus. Cujus commune omnium odium, ut intelligere licet, laceſſivit impulitque immaniſſimos illos graſſatores ac ſicarios conjugis patriſque veſtri conſulſionis neciſque auctoris. Videtur timendum ne non modo Mediolanenſium civium, ſed totius Galliae iſtius virorum animos ſic laceſſat, ut illorum defectio totiuſque imperii veſtri ruina ſequatur. Sed ne longiores ſimus futuri quam ſtatuerimus, reſpondeamuſque quo ordine literas veſtras legerimus; illud ante omnia meminiſſe vos volumus, ſi ejus eſtis obliti quod & didiciſtis optime & ſæpiſſime repetiſtis: Si Italiæ principes ejuſque potentatus, atque omnes quorum eſt auctoritas poteſtaſque veſtri regendi arbitrii majore belli cupiditate non afficerentur quam nos *afficiunt*, [f. afficimur.] & Italia univerſa longe quietior eſſet, & Turcorum principem qui modo in Cyprum uſque pervenit infeſtaturus oppugnaturuſque rempublicam Chriſtianam, tueri ſuos fines cogeremus, atque eos habere arctiores. Non loquimur commenta, qualia literæ veſtræ præſeferunt, ſed veriſſima omnia, quorum teſtis eſſe poteſt & Summus Pontifex, & univerſus patrum Cardinalium ſenatus. Idem Illuſtriſſimus Venetorum Senatus, quocum adverſus eumdem Turcorum principem aliquot annos bellum geſſimus neque ſumptibus parcentes neque periculis; neque hoc fecimus ſolum, ſed ex omnibus Chriſtianorum principibus ſoli ab immaniſſimo Turcorum principe rogati, maximiſque pollicitationibus muneribuſque invitati ei repugnavimus; ſicque ſumus adverſari, ut laudem apud omnes ſimus conſecuti. Soli reipublicæ Venetæ quæ communi hoſti ſemper vel ſola ſe oppoſuit præſto fuimus, ſolique Italorum principum eidem hoſti bellum indiximus, quod maxima aviditate, maximoque ſtudio geſſimus; idque conjugi patrique veſtro moleſtiſſimum fuiſſe ipſe literarum veſtrarum dictator non ignorat, qui nobis objicit Chriſtianæ religionis negligentiam; Sed quid teſtes quærimus *aliquos*, [f. alios.] cum ſocios noſtros habeamus, qui optime omnium ſciant, neminem fuiſſe unquam paratiorem ad audaciam conatuſque hoſtis illius immaniſſimi retundendos, quam nos fuerimus, qui quoad vires noſtræ paſſæ ſunt, perſequuti etiam eum ſumus? Nunc teſtis ſit Deus ipſe immortalis, qui certiſſima habet hæc omnia, eundem nobis animum eſſe, idemque propoſitum, foreque ſemper quoad vixerimus, ut neque re, neque verbo, neque animo, neque cogitatione velimus reipublicæ ipſi Chriſtianæ deeſſe. Utinam cæteri omnes, vel ſaltem Italiæ principes ſic ſemper fuiſſent animati, & nunc ii eſſent, qui falſo nobis Turcorum favorem objiciunt. Non enim ærarium noſtrum imminuere cogeremur, ut regnum noſtrum tutum haberemus; neque temerarius quidam flagrandi bello Italiam cauſam dediſſet, dum ſocietates, pacta, foedera, juſjurandum violavit, idemque, ſummum Pontificem, Chriſti (cujus mentitur ſe praecipuum cultorem) vicarium, univerſumque ejus ſenatum non laceſſeret afficeretque conviciis tanquam nihil Deum eſſe putet, nihil Chriſtianam religionem: neque ſereniſſimus Pannonum rex, qui fuerit ſemper ejuſdem Chriſtianæ reipublicae propugnaculum unicum, ejuſque ipſius hoſtis prope domitor, ſibi faciendum putaſſet, ut cum eo pacem iniret, quem habuerit ſemper & odio, & bello armiſque vehementer ſit proſequutus. Quam ob cauſam vos & hortati ſumus & rogavimus omnes, & denique ad caelos exclamavimus, ut ei auxilium, id honeſtum ac ſanctum, quod oblatum fuerat exhiberetur. Quod a nemine religioſo facile negaretur; negatum eſt a vobis porro, vel iis qui regendi veſtri curam habent. Qui dum nobis adverſari ſtudent, ſuſpicantes illius regis cauſa totum a nobis eſſe inceptum propter affinitatem, quae & nobis cum ipſo eſt, adverſantur Deo immortali, adverſantur ſibi ipſis; niſi malint ſub illo Turcorum principe eſſe. Itaque inivit ille Rex cum hoſte illo pacem, ratione neceſſaria, qui perpeti diuturnum illud bellum non poterat, nec impenſas quidem tot, alioquin finitimorum principum bellis occupatus. Pudeat itaque, pudeat dictatorem literarum veſtrarum tem nobis objicere Turcorum; quando quidem alii auctores duceſque videri poſſint, ut non modo in Epyrum venerit, ſed venturus ſit & in Italiam, quam contemplatur aſſidue ac ſitit. Patefaciatque Deus omnipotens, qui judex eſt optimae mentis noſtrae, non eos non eſſe qui nobis periculum paraverimus, & caeteris, quemadmodum literae ipſae veſtrae petulantiſſimae nobis obiiciunt. Verum eadem haec, nec ita vobis accepta ſint, nec nobis objecta anno ſuperiori, cum Turcos in forum Julii incurriſſe nunciatum eſt; tunc enim contra foedera eadem, quae totiens appellatis ſanctiſſima, ſuſcitare bella, quae jampridem in univerſa Italia obdormierant ac pene ſepulta erant, eaque movere adverſus Faventiae Principem non dubitaſtis; non quidem ut ab eo laceſſiti fuiſſetis ulla injuria, ſed nos ipſos laceſſeretis, cujus ille erat amicus. Quod autem ad illum in quo nobis etiam detrahitis ex rupto foedere violataque affinitate & amicitia noſtra vos laceſſerimus in re Genuenſi, ſic vobis reſponſum volumus ante omnia, quod amicitiae affinitatiſque ſemper ſtudioſi fuimus, ac utriuſque ita cultores, ut veſtro etiam judicio nemini ceſſuri ſimus, eaſque ſemper pluris fecimus, quam plerique intelligant quanti ſint faciendae. Deinde vos rectius de quavis re alia obloqueremini, quam de foederum violatione, in quo volumus, quae ſuccurrunt plurimorum teſtimonio firmanda in medium afferre, ut mortuis parcamus, ſatiſque ſuit nos coniicere fidem noſtram ſemper inviolatam ſervaſſe, ſervaturoſque & a maledictis abſtinere. Et quanquam res ipſa, per ſe ſatis patens, teſtibus indigere non videtur; teſtem tamen habemus gratiſſimum habereque gaudemus virum illum Robertum Malateſtam, qui in ſocietate & foedere derelictus, ceſſiſſet nimirum imperio ſuo, niſi Deo nobis mentem illam inſpirante, eidem auxilium tuliſſemus, qui filium noſtrum primogenitum committentes fortunae periculis, eum per hoſtium urbes Ariminium uſque miſimus. Neque id quod ulli injuriam faceremus, aut aliquorum urbes occuparemus; ſed quo ſocietatem tueremur & foedera, quae a nobis violata objicitis; teſtis eſt ille vir Jacobus Appianus, qui cum in noſtra eſſet ſocietate, atque ideo etiam in veſtra, & omnium quibus cum nobis amicitia foeduſque fuerat, ab inſidiis cujuſdam tutati ſumus, non quidem ſemel aut bis, ſed quotiens illi periculum imminere intellexerimus, remque illius ſalvam reddidimus. Teſtetur hoc idem licet vir Illuſtris Carolus Manfredus, quem in numero militum, ſociorum, amicorumque noſtrorum acceperamus; cum enim vos quem foederum & amicitiae jure tueri oportuerat, ab imperio ejeciſtis, nullam prorſus Dei, nullam hominum rationem habentes,

con-

contra honorem decuſque noſtri nominis, nulla ab eo aut a nobis laceſſiti injuria. Taedet nos quidem vehementer haec memiſſe moleſta quidem ſed vera; quae, ut vos ipſi vos eſſe dicitis, gravius nobis fuit perpeti, quam vos audire. Sed quando honorem tuemur, quem ne Deus quidem immortalis neglexerit, jure optimo facere videmur, ſi quae nobis falſa obiiciuntur, eadem nos vera in obiicientes ipſos obiiciamus. Sed abſit, ut ad maledicentiam literarum ipſarum, indignam principe, gravique modeſtoque viro accedamus. Satis videri debebit, ſi tranquilli quietique animo retulerimus quod ad defenſionem noſtram ſatis eſſe intellexerimus, ac ſine bili, quam in nobis timuiſſe potuiſſetis, ſi tales eſſemus, quibus verba, falſa praeſertim ſtomachum facerent. Sed ut ad rem veniamus Genuenſem, quam convincere conamini a nobis perturbatam, nullis utemur teſtibus exteris, quando vos ipſi teſtes eſtis optimi omnium, neminem ipſius perturbationis fuiſſe auctorem praeter vos ipſos, & eum qui rebus veſtris ſtudere ſe jactat, cum contra ſemper ſtudeat & conetur; qui ſic Genuenſes ipſos laceſſivit, ſicque odio proſequutus eſt, ut vehementer miremur, quod eadem ipſa perturbatio multo ante orta non ſit. Maximè autem omnium virum illum clariſſimum Proſperum Adornum laceſſivit, quem nullo jure nullaque cauſa, niſi quod noſter eſſet amicus, in carcerem conjecit, in eo diutiſſime eſſe voluit, quem comitate, benignitate, munereque, ſi ſapuiſſet, vobis devinciſſet. Itaque cum incidiſſet ſuperior ipſa ſeditio, quae, ſi quid noſtra apud vos conſilia momenti habuiſſent, quibus vos monuimus, hortati ſumus, ac rogavimus, ut objectum Feſchum vobis quoque poſſetis modo devinceretis, nunquam profecto incidiſſet. Meministis quantopere vobis ſimus auxiliati, miſimus enim triremes noſtras, & cum his viros, qui noſtro nomine noſtriſque verbis, civitatemque illam univerſam pariter *ac monerent*, ne quid praeterea novi contra veſtrum imperium aut molirentur aut efficerent, ſi ſe amicos noſtros profiterentur, ſi ſperarent nos ſibi nunquam defuturos, ſi denique timerent ne veſtra cauſa hoſtes nos importuniſſimos haberent. Tandem eo rem perduximus, ut quieverit flamma, quae veſtro ſufflatu videbatur excitata. Et idem ipſe Proſper officio uſus ſit viri optimi, qui iram inimicitiamque omnem in vos depoſuerit, eraſeritque plane tanquam nulla fuiſſet a vobis affectus injuria. Verum cum idem veſter dictator in diem magis laceſſeret, imprimiſque eumdem ipſum Proſperum Adornum, qui praeterea in exilium aut carcerem ſuperiorem ab eo coniiciendus erat, nulla intercedente alia ratione, quam quod noſter eſſet amicus. Accidit nunc, non quod ipſi optavimus aut quaeſivimus, ſed quod cives illi animi tentaverunt ingenui, ut & ſe ab omni dictatoris iſtius veſtri periculo eximerent, & patriam in veterem libertatem vendicarent. Factum illud probemus nec ne, viderit Deus immortalis; nam judicium iniquorum non expectamus, quandoquidem ſuis ſuperati effectibus, quod etiam vident ac tangunt, vix credunt. Non tamen negamus & Proſpero, & caeteris juſte ſancteque faviſſe, quoniam veriti ſumus ne populus ille ſuprema actus deſperatione, ei ſe crederet hoſti, abs quo & vobis & nobis ipſis vehementer * uteremur. Contumelias enim, injurias, moleſta omnia veſtri conſultores perferre amplius non poterant. Favimus itaque, ingenue fatemur, & fauturi ſumus populo Genuenſi honeſta ratione, non ut vobis officeremus, tametſi multotiens ſimus a vobis laceſſiti. Illud miramur vehementer, quo pacto in ſuſpicionem incidere potueritis, hanc ipſam Genuenſium libertatem a nobis procuratam, ut eſſet quo veſtrum in Florentinos favorem revocaremus; cum optime omnium ſciatis eoſdem nos & amaſſe ſemper, & coluiſſe ſingulos aeque ac ſocios amicoſque noſtros optimos; & nunc ita amare & colere, ut eorum cauſa nihil nobis faciendum uſquam ſimus recuſaturi, neque ipſi diffidenter. Cum alias ſaepe cum Bartholomaei Bergomenſis temporibus ita ſe a nobis eſſe adjutos, ut *nunc* ſe nobis plurimum debere, & ad nos ſcripſerint, & ubique praedicaverint; neque tempus futurum, in quo commodum incrementumque civitatis illius inclytae ſit nobis moleſtum, quibus moleſti ſunt qui eam occupare ſibique vendicare conantur, perinde ac illi ſunt nobis moleſti, qui arbitrium veſtrum non occuparunt, ſibique vendicarunt modo, verum etiam ſubjecerunt non ſine ignominia ac nota generis veſtri clariſſimi, & imperii & omnium quorum intereſt veſtrum procurare, honorare. Sed ne quid male intellexeritis, amare nos Florentinos interpretamini non quidem quod his nos devinctos arbitremur, ut vos eſſe eiſdem devinctos profitemini: & jure quidem praeſertim uni Laurentio, qui vobiſcum in eiiciendo Faventiae principe amico noſtro convenerit; ſed & tales natura ſumus ut quos ſemel amare cepimus odiſſe unquam neſciamus. Vobis autem ratio recte ſuadet, ut idem amandus ſit atque etiam venerandus, quae praeterea cauſa fuit ad idem crimen vobis ſocios addendi. Itaque ſi quemadmodum perituri eſtis, priuſquam his deſinis, facitis enim iiſdem amice, ſed non probabiliori conſilio, quam caetera feceritis. Sed liberamus ea ſollicitudine, qua ſcribitis cineres veſtros ſtatuiſſe videre prius quam illorum ruinam videatis. Hæc ruina futura eſt nunquam, niſi vobis data ſit poteſtas eam moliendi, ut libertatem patriæ illius intercipiatis. Sed nec vobis dabitur, nec veſtro ibi conjurato, (a) quoniam & nos, & in primis Summus Pontifex, & cæteri amici ita vobis ſumus repugnaturi, ut ſint illi quales fuerint ſemper liberi. Unum illud in eiſdem veſtris literis veriſſimum a nobis lectum profitemur, quod affirmatis inter vos & fidem noſtram maximum eſſe diſcrimen, aut (ut veſtris verbis utamur) magnum chaos. Nazareni fides nemini unquam defuit; ut cum aliorum nobis defuerit, vos videritis. Nec illud quidem eſt falſum, illuſtriſſimum principem Philippum Mariam proavum veſtrum, pœnituiſſe ejus quod contra divum Alfonſum, patrem noſtrum fecerat; quid ni enim *potuiſſet*, qui conſcius ipſe ſibi ab ſe factum in virum illum injuria. Conſilium mutavit victus ratione, qua cogebatur etiam Regi favere, virtutibus omnibus prædito. Quem veſtrum proavum, ſi vos imitati eſſetis, nimirum illa non admiſiſſetis, quæ jam univerſa accuſat Italia. Sed cum imitari vos non poſſetis mortuum, qui viventem domi habeatis, quem imitemini. Ille vos ducit, ille quo vult vos trahit, amatuſque fuit ab illuſtriſſimo patre veſtro, & quod vos prætermittitis, cultus atque veneratus. Et item nos fuimus a Franciſco duce & Bianca ejus uxore, matrona integerrima & praeterea aucti. Utinam idem de filio ac vobis ipſis profiteri poſſemus, ut quemadmodum uterque in illius imperio haeredes fuiſtis, ita in opinione & animo erga nos fuiſſetis. Facile enim veſtrae, noſtraeque, ac totius Italiae res in loco eſſent, in quo etiam ipſius fortunae tela viderentur poſſe contemnere. Sed qua, ut ajunt, facie quove colore audetis principis illius erga nos beneficentiam exprobrare, abs quo in infinitum quidam ut degeneretis ſtudent quorum utimini conſilio? Ille nobis profuit, vos obfuiſtis: ille auxit & honorem & commodum noſtrum; vos utrumque imminuiſtis, tametſi alieno, ut arbitramur, conſilio. Itaque quod nobis exprobratis honori noſtro accedit, qui pluris faciendum cenſemus illorum ipſorum principum judicium, qui nos imus, & (ut ajunt) in cute cognoſcentes in filii locum ſemper habuerunt. Accedit præterea honori noſtro, quod beneficiorum ipſorum memores, non minora in vos contulerimus. Eodem etiam ipſo mortuo, cum dux Galeatius, conjux paterque veſter, in manus pene incidiſſet inimicorum; Novit Deus immortalis, noverantque homines, atque in primis Venetorum, Florentinorumque Senatus, quid tum utriſque ejus cauſa geſſerimus, ne qua ſubjectarum Civitatum ab eo deficeret; maximeque hæc ipſa Genua, cujus cauſa hæc

ipſa

f. admonerent,

* f. metueremus

f. tunc.

(a) Laurentio Mediceo.

f. pœnituiſſet.

Digitized by Google

ipſa a nobis injuria laceſſitos non recte querimini. Miſimus enim illuc triremes noſtras, minatique ſumus quod eramus effecturi. Nos etiam eodem acceſſuros, ſi quid molireotur contra veſtrum ſtatum, quietemque eſſet futurum. Nec aliter fecimus cum ducis Galeatii mortem audivimus; obliti injuriarum omnium, quibus fueramus affecti, tametſi corporei fuerimus, commoverique ut cæteri omnes potuerimus. Nec nos tacti pœnitet qui moleſtiſſime fecimus virum illum dictatorem literarum veſtrarum eo rem perduxiſſe, ut idem nunc facere non poſſimus, aut poſſumus quidem ipſi, ſed vos nolitis. Viduæ aut pupillo bellum nunquam indiximus, nec Deus immortalis dederit unquam, ut ſimus indicturi, niſi ab his ſic laceſſamur, ut inviti, coacti, agamus non volentes. Quod ipſum ſi inciderit unquam, tum nos homines putabunt excuſandos, & Deus immortalis favebit, qui cauſas rerum omnium effectumque novit. Quod ſcribitis ignorare nos fortunae inſtabilitatem, ejuſque artem lubricam, cui aſcribamus neſcimus; vobis ne an imprudentiae ignorantiaeque Dictatoris veſtri? Nemo enim eſt vel conditionis vel aetatis noſtrae, qui fortunae ipſius magis calleat mores, ne dum ſciat, quam nos ipſi, qui cum ea longiſſimo tempore conflictaverimus; atque eam non ideo laceſſimus, ut ii faciunt qui veſtrum arbitrium vinctum habent. Sed ferimus patimurque eodem animo ſemper qualemcumque ſe nobis praebeat; nec dubitamus, ſi fortunae ipſius tela aeque experti eſſetis, ac nos ſumus, aut deſiiſſetis ante, aut nunc deſineretis aliorum, & quidem imprudentiorum, arbitrio regi, qui veſtro poſſetis. Illud nobis imprudenter indocteque dictum videtur, ſic vos fuiſſe animatos ante hac ſemper, ut ſperaveritis ſpem daturos poſteritati noſtrae. Neſcimus enim quo pacto, ut id nos ac poſteri noſtri credant, adduci poſſimus. Quandoquidem a verbis facta diſſident, ut coitura nunquam videantur; tempore enim quo ipſi noſtri magis, quam nos veſtri indigeremus, honorem noſtrum laceſſere non veriti eſtis, quem nos & pluris ſemper fecimus, & facturi ſumus quam regnum univerſum & vitam cum noſtram tum filiorum noſtrorum regno cariorem. Quanquam ſatis eſt quod ipſi nobis peperimus gloriam, gratiaſque agimus Deo immortali quod nihil egerimus inglorium. Illud erat in hac noſtra epiſtola ſilentio reſpondendo praetermittendum, ne commoviſſe nos videretur quod ſubminati eſtis nobis. Sed ne oblivioni praeteritum videatur, habetote gratias nos aſſidue agere Deo immortali, quod eo nos animo eaque poteſtate donarit, ut non magis quidquam nos a vobis timeamus, quam vos a nobis. Deinde tantum veſtram a noſtra receſſiſſe domum, quam a veſtra noſtram. Tum breviorem eſſe ex *horlienſe* Mediolanum viam quam ex Gallia Neapolim. Poſtremo ſi perturbaturi eſtis poſt obitum noſtrum rem filiorum noſtrorum; ſperamus nos viventes operam daturos, ut aut mutetur mens iſta, aut ſi manſerit, eadem vobis non liceat efficere, quae volueritis; facimuſque nunc omnibus palam daturos nos vobis neque moleſtiae, neque incommodi fuiſſe unquam. Adducimus ad haec Deum ipſum immortalem teſtem, quo meliorem habemus neminem. Sed ſi talem fore veſtrum erga nos animum, aut ſignificaveritis ipſi, aut nos rebus ipſis intellexerimus, effecturos nos pollicemur, ut rebus noſtris recte conſultum videatur. Sed ſperantes vos ab iſto abituros conſilio, facturoſque, quod vobis commodo ſit futurum, ſi cætera negligitis. Reliquum eſt ut vobis reſpondeamus, cum dictis reddidiſſe nos & Venetorum & Florentinorum, rempublicam infeſtam ac inquietam, quibus cum vobis ſit foedus ſanctiſſimum. Negamus cum his vobis ſanctiſſimum eſſe fœdus, quando nobiſcum quibus cum & amicitia & beneficiis, & affinitate eratis conjuncti, ne ſanctum quidem fuit, non fuiſſe fœdus quod ſit cum illis ſanctiſſimum. Quale enim res quælibet initium habuerit, talem habitura eſt exitum. Nos quales in utroſque illos fuerimus, quae a nobis in eorum rem perfecta ſunt, facile poſſunt teſtari; quales vel ſumus vel futuri ſimus illorum intereſſe putamus, non aliorum. Quod potentiores vos ſitis, tres Italiae potentatus praeſtantiſſimi, contra nos & Pontificem non negaverimus; ſed ſperamus Deum immortalem pro nobis pugnaturum, effecturumque ut ſaltem retundere illorum audaciam poſſimus. Satis ſit nobis non deeſſe animum, ſperareque vires ſufficere, ut neque vobis, neque inimicis noſtris cedamus. Nemo eſt vel præſens vel futurus aequior judex ullus qui veſtra incepta iniquiſſima, noſtra aequiſſima non ſit judicaturus. Studetis enim vos ac pro viribus nitimini patriam praeclariſſimam imperio, immo tyrannidi unius ſubiicere, fœdera violare, amicitias deſtituere, Italiam totam incendere, omnia denique jura divina humanaque pervertere. Nos contra tueri cupiſcimusque libertatem, pugnare pro religione quam perditum per vos iri videmus. Atque hoc reſpondiſſe nobis ſat ſit; longiore quidem ſermone, ſed non qualem inſolentia veſtrarum literarum petulantiaque poſtulaſſet, aut dictatoris veſtri, cui ſi reſponderet aut vis aut poteſtas, ut reſpondet temeritas & ignorantia, ae minus eſſet nobis ipſum timere quam irridere, ut ea irridemus quae dictaverit. Vox obſcura

---

VENETI SISTO PONTIFICI SUMMO,

QUae monet ſuadetque per literas Sanctitas tua conſtanter modeſteque legimus. Quidquid egeris, lege foederis noſtri violata, noſtriſque erga ſedem Apoſtolicam & veteribus & recentibus meritis neglectis, civili ferimus animo. Si ſolvendi & ligandi poteſtas etiam in hoc genere eſt tibi conceſſa; nobis ſat eſt nulla culpa noſtra accidiſſe, ut nos deſtitueres, qui noſtris ſumptibus, noſtris exercitu & claſſe, viperam, quam nuper in ſinu tuo recepiſti, quae te nunquam incessabat profugavimus. Neque tibi opibus noſtris defuimus, ut te ac Sedem Apoſtolicam ſummo cum noſtro incommodo tutaremur. Non dolos, non perfidiam, non colluſionem nobis obiicere potes. Quae ſi (ut ſperamus) omnia inreconciliatis amicis deprehendes, nil novi expertum te eſſe putabis, qui ſponte in eos laqueos, ex quibus exieras incideris. Ad nos ſcire attinet, ſi tibi licere putas, quoniam vicem Dei geris in terris ſacroſanctae Sedis ac pacis jura violare. A te etiam petimus, ut te invito partim a majoribus noſtris, partim a nobis quaeſitum imperium, ſalva noſtrae reipublicae dignitate, tutari poſſimus. Nobis nunquam antiquius fuit pace, quae ſemper fovit auxitque libertatem noſtram non minus quam bellum. Neque majores noſtri, neque nos unquam ſumpſimus bellum, niſi ut ex eo fundamenta pacis iniiceremus. Nuper non propagandi cupiditate imperii, ſed tuendae libertatis noſtrae cauſa, te duce & monitore, pugnavimus; qua in re ſi nos deſtituis, ſancitae inter nos pacis jure neglecto, non videmus qua ratione ſuadere pacem nobis poſſis, qui jam ficta aſſeveratione jura pacis obturbas. Hoc poſtquam Sanctitati tuae licere vis, aequo animo ferimus, modo libertati, ac dignitati noſtrae, labores, opes, vitam civium, te etiam nolente, debita tunc non neges. Demum vero, pro noſtra in Sanctitatem tuam obſervantia, quam incolumem, te etiam deſtituti, ſervavimus, laudamus conſilium pacis, in qua nec inconſtantia, nec dolus, nec perfidia verſetur, quae dignitatem noſtrae Reipublicae non imminuat, quam denique potius demus quam accipiamus. Deum optimum maxime quotidiana illa deprecatione obteſtamur: *& pacem tuam noſtris concede temporibus, & ab eccleſia tua cunctam repelle nequitiam.* Nos

f. non inceſſabat.

& Se-

& Sedem Apoſtolicam & traditam tuae fidei Eccleſiam Sanctitati tuae commendamus, ne inter fideles tumultus oriantur, necnon ulterius in Chriſtianos ſaeviendi occupandique Italiam a barbaris in hoc tuo Pontificatu (a) tribuatur, quae omnia prope conſpicimus. Et quod ad nos attinet, eo minus moleſte laturi ſumus, quo commodius ex his cauſis nobis tutari Reipublicae noſtrae ſtatum licebit. Summus atque omnipotens Deus Sanctitati tuae det verbo & exemplo, quibus praeeſt proficere, & ſuo nutu cuncta diſponat. Nos tot jam annos in fidei Chriſtianae propugnatione verſati, belliſque aſſueti difficillimis & publica & privata conferre non dubitavimus. Idem tanto enixius in poſterum, quanto peculiarius res agitur (*ſic*) effectari vim vi ulciſcemur, opes opibus obruemus, & ſcelus ſceleri, ſi aliter fieri non poterit, obiiciemus. Tantum de nobis polliceri poteris Apoſtolicae Sedi, quantum ipſa ſervitus, quantumque ſalva Senatus noſtri dignitate praeſtare licebit. Vale.

(a) Deeſt haec clauſula.

FRANCISCUS PHILELPHUS

ſalutem D. P. Sixto IV. pontifici Maximo.

INgratus ſane, pater beatiſſime, ſim ab omnibus judicandus, ſi quam plurimis abs te beneficiis maximiſque ornatus, ea reticuero, quae potiſſimum tuae Sanctitatis ſediſque apoſtolicae intereſſe animadverterim. Quod eo facio majori cum fiducia; quoniam jampridem praeſens, coramque didicerim, nihil apud te habere plus ponderis veritate. Et recte id quidem: Quid enim mendacio pernitioſius apud homines, magiſque deteſtabile apud Deum? Quare pro mea erga te fide, obſervantia, pietate ſum ea paucis & ſine ulla ſuſpitione aſſentationis (a qua, non ſecus atque a peſtifero quodam morbo, ſemper abhorrui) in praeſentia vel narraturus, vel exhortaturus; quibus ſi pro tua ſumma modeſtia attentas aures mentemque praeſtiteris, cum fratribus tuis tranquille ac ſalutifere, tum impollute triumphanſque Romanae eccleſiae dignitati atque amplitudini & honorifice conſules, & utiliter. Quae modo per conjurationem eccleſiaſticam Florentiae fuerant prodigia perpetrata, non Italia ſolum, ſed univerſa prope Europa perinde atque horribile quoddam monſtrum & audit, & abominatur. Quis enim vir Chriſtianus & bonus minus eos abominetur, quos audierit in ſacratiſſimo Dei templo, & quod magis impium eſt, in ſacroſancta celebratione corporis Chriſti neſarios ſe *praebuerint* diroſque authores nefandi atrociſſimique interitus Laurentii Medici, ejuſque fratris Juliani. Non enim defuit per illos impios parricidas, quin ipſe quoque Laurentius aeque fuerit interemptus ac Julianus frater. Sed idcirco Deus omnipotens tutatus eſt Laurentium Medicem, quoniam per injuſtiſſimum ejus interitum jam miſerabilis quaedam caedes parata erat in locupletes omnes, optimoſque cives. Arcae parricidarum domi repertae ſunt laqueis refertiſſimae, quibus per omne immanitatis facinus innocentiſſimi Florentiae cives illi opulenti fuerant ſtrangulandi; ubi quod ii ſcelus animo anhelabant eſſent pro execrabilibus optatis conſequuti. Verum quis divinae providentiae adverſetur? Franciſcus Salviatus vita turpiſſima, omni flagitio & immanitati dedita ſemper fuit; dum inter ſacrificandi Chriſti hoſtiam ob id conſilii relicto Raphaeli cardinali, cui aſſiſtebat, petiſſet palatium reipublicae Florentinae triginta munitus emiſſariis clam armatis & ſubdolis, quo ipſos principes ex altiſſimis feneſtris illis in ſubjectum Comiſiorum campum praecipitaret, ita ſeſe ipſe divino quodam juditio incluſit ut nemini nocere poſſet, niſi ſibi; cum intellectis ejus inſidiis, mox undique ſuccurrentibus civibus & captus ſit, & ſuſpenſus atque ſtrangulatus. Caeſis etiam ſatellitibus illis omnibus. Quae quidem ita pro divino exacta judicio ſatis admonere te debet, Pater beatiſſime ne hominem quemquam indignum & extremis vitiis inquinatum promoveas unquam; non modo ad epiſcopatum, quae ſumma in Dei eccleſia majeſtas eſt, ſed ne ad infimum quidem dignitatis gradum. Nam qui dignitatem eccleſiaſticam dedecorat ſibimet dedecorus redditur. Cum talis princeps exiſtimatur, quales ii ſunt, quos chariſſimos princeps habet. Virtus enim, & vitium ſimul eſſe nullo modo poſſunt. Praefeciſti tu quidem Franciſcum Salviatum Piſano Archiepiſcopatui, reclamantibus & nolentibus Florentinis. Nec enim latere te poterat qualis eſſet Franciſcus Salviatus, quem perſaepe monuiſſes ut rediret ad ſanitatem, quod eum facturum ſperans ad tantum honoris venerationiſque extuliſti. Quae abuſio quantum malorum pepererit, vides. Itaque iterum tibi atque iterum eſt hoc tempore conſultandum, nequid aut agas, aut moliaris, cujus te poſtea fruſtra poeniteat. Cum te nuper falſis (ut exiſtimo) rumoribus credens, conſtituiſti ne fratris tui filius Reverendiſſimus Cardinalis Julianus veniret in conſpectum beatitudinis tuae, quoniam inſidiarum quarundam eſſet inſimulatus. Quid nunc tibi faciendum cenſeas in tanta, tamque execrabili adverſus rempublicam Florentinam proditione, & caede? At audio abs te dici, quo nihil eſt abſurdius magiſque indignum ſanctiſſimo ore tuo, id factitatum eſſe tuo conſilio ac juſſu, quoniam indignum injuſtumque judicaſſes Laurentium Medicem non ſecus pro ſua libidine abuti ea civitate quam ſi tirannus eſſet? Et quod tu jus habes, Pater ſapientiſſime, circa adminiſtrationem reipublicae Florentinae? Num es oblitus quod Chriſtus humani redemptor generis documentum ac praeceptum nobis reliquit cum ait; quod eſt Caeſaris reddatur Caeſari; quod eſt Dei reddatur Deo? Non tuae eſt poteſtatis, Sixte Pontifex, (id quod tua bona cum venia dictum velim) ſed Romanorum Imperatoris Friderici Florentinae Civitatis adminiſtratio, quantum ad ſtatum attinet ſaecularem. Cave, obſecro, ne dum alios excuſatos velis, teipſum accuſes. Num velis forſitan te haberi auctorem tantae tamque teterrimae caedis? Non enim poteras ignorare tantum, tamque immane & inuſitatum facinus caede multorum hominum vacare non poſſe; id quod reipſa videmus adveniſſe. Praeterea quid deliquerat Laurentius Medices aut ejus frater Julianus, quorum vita nihil innocentius, nihil modeſtius, nihil beneficentius, nihil melius? At audiſti certe tu, ac ſenſiſti, quanto cum tumultu univerſus populus Florentinus, & quanta cum animi indignatione, conſenſioneque inſurrexerint in illos ſceleratiſſimos parricidas; Et non Florentiae ſolum, ſed totius pacis Italiae perditiſſimos turbatores, atque everſores. Et hac profecto etiam in re mihi videtur Laurentius Medices apprime laudandus, qui in tanta ſua clade nulli rei magis nec ſtuduit, nec ſtudet, quam moderari, ac refraenare impetum, furoremque popularem adverſus deteſtabilem illam conjuratorum factionem, ne radicitus extirpetur ac pereat. Nam quod omnes Cardinalis tui miniſtri, ac quotquot capi potuerunt, & alii itera complices numero centum & amplius fuerint, alii ſuſpendio, alii gladiis, alii lapidibus, ac fuſtibus interempti, foediſſime raptati per totam fere urbem, id recte factum omnes & laudant & praedicant. Quin potius ejus Laurentii Medices moderationem non deſinunt admirari, quod intuens populum univerſum ob tan-

ſ. praebuiſſe.

tam injuriam, & tam inauditam impietatem atrocius irritatum, & tumultuantem, manum repreſſerit a Cardinalis nece, cum & natura & lege liceat vim vi repellere. Sed quid haec tibi commemoro, cui omnia exploratiſſima eſſe debeant? quibus de rebus non injuria adducor, ut clementiam tuam & hortari, & monere, & quibus ſummiſſioribus poſſum precibus obſecrare, obteſtarique non verear; ita proſpicias tantae rei periculo ac diſcrimini quo & tuam & Romanae Eccleſiae dignitatem, amplitudinem, & ſtatum denique ipſum omnem una tecum in ruinam praecipitiumque non trahas. Memineris, quaeſo, memineris quanto cum ſtudio ſemper populi tranſalpini conati ſunt papale iſtud apoſtolicum ſolium ex Italia ad ſe transferre, quod propterea in hanc diem aſſequi nequivere, quoniam nulli ſint juſtitiæ nacti occaſionem qua id ſibi facere licere convincerent. Quid nunc facturi ſunt in tam dilucida & irrefragabili juſtitiæ cauſa, cum oſtenderint te auctore, ac duce, & tanquam vexillifero, tam inuſitatam, tam fœdam, tam tetram, tam truculentam, tam crudelem abominationem per eccleſiaſticam ac tuam (quandoquidem ita vis) machinationem Florentiæ exartiſſe? Jam concilium clam te fortaſſe tentatur, teque inſcio nihil prætermittitur, quo id quam maturrime fiat. Quibus rationibus, quo jure, quo obtentu, tantum crimen tueri queas? qualis tua vita futura ſit, ubi tanto cum dedecore ex tam ſublimi majeſtatis culmine ad ſortem humillimam, abjectamque redigaris? Ocurre obſecro, dum adhuc licet, occurre percitis altiuſque ſurgentibus tempeſtatum fluctibus, priuſquam una cum Petri navicula miſerum naufragium patiare. Quod ſi cauſa te tua non monet; pluriſque tacias alieno furori libidinique obſequi, quam & honeſtati & Deo; moneat ſaltem publica. Velis ne haberi author ut per te Roma ſummo privetur pontificatu, ut apoſtolica ſedes transferatur ad tranſalpinos. Et cui nam te committis, pater ſanctiſſime? cujus te tradis fidei? cujus blanditiis, cujus falſis pollicitationibus aſſentiris? collige te, obſecro; tecum loquere; te audi; quod ſi feceris, nunquam errabis, nunquam laberis? An fortaſſis ignoras quales quantæque ſint hominum fraudes & inſidiæ? quam vereor qui Siſtus eſſe debeas, te vero Siſtum hoc tempore exhibeas; veramque extitiſſe illam Platonis ſententiam, qua vir acutiſſimus in eo libro eſt uſus, qui de nominum rectitudine inſcribitur. Nam probare nititur Plato, nomina quæ videntur indita pro voluntate hominum, non ita habere; ſed id potius fieri occulta quadam ac recondita ratione inductuque naturae, quae futuri eventus præſcia nomen illud ſuggerat imponendum, quod cum eventu cujuslibet conveniat. Ego, pater beatiſſime Immortali tuae conſcius ſapientiae te Latino ſemper noſtroque nomine Siſtum & appellare, & ſcribere conſuevi a ſiſtendo, utpote quem unum judicarim, qui labantem ac conquaſſatam Romanam eccleſiam ſiſteres atque ſtabilires. Itaque non poſſum in præſentia non vereri ne ſim a pleriſque inſcitiae arguendus, qui te Siſtum a græco illo nomine, quod eſt ξυστὸν, hoc eſt jaculum, appellatum velint; & ob eam rationem primam tui nominis ſyllabam per x, & y tenue ſcribere conſueverunt. Ac nolis, ſi ſapias, (ſicuti certe ſapis) te jaculum appellari & tui ipſius, & ſedis Apoſtolicæ, & totius Chriſtianae Religionis. Utere prudentia tua, utere gravitate; utere juſtitia, utere, pater conſtantiſſime & optime, utere veritate, quæ ex omnibus virtutibus divinam ſubſtantiam maxime repræſentat. Veritas tam diri, inuſitatique facinoris eſt cunctis gentibus, & audita, & cognita. Quid igitur aliorum culpam in te ipſum transferre machinaris præſertim cum proficias nihil? Ad hæc non te fugit, eſſe rempublicam Florentinam velut Apiuſtre quoddam totius Italiae, quo ipſa dexerit curſum, primarii quoque principatus Italiæ ſedulo ſubſequuntur, nec eam patiuntur ullo premi incommodo. Tirannicus enim, & inſolens Dominatus omnibus bene ac pacate vitam agere cupientibus non minus odio eſt quam formidini. Quapropter dandam tibi operam puto ut tanti tamque æſtuantes ignium vortices prius extinguantur, quam majoribus fomentis ita excreſcant, ut nulla ſana remedia queant admittere; quod tu unus facillime conſequeris, ſi dignitati tuæ officiiſque malueris, quam privatæ cujuſque habere rationem. Ego hæc, pater ſanctiſſime, ut ad te ſcriberem cum & beneficiis in me tuis quam maximis ſum adductus, & publica ſedis apoſtolicæ majeſtate, cui ingentia pericula video imminere, tum multo magis quod habemus Turcos intra Italiæ januas, Chriſti & religionis & nominis hoſtes acerrimos atque infeſtiſſimos. Hi ut famelicæ efferatæque tigres, nihil aliud curant, invigilant, obſervant, quam per noſtram depopulationem & cædem inſatiabilem ſuam, atque immanem explere rabiem. Ut enim cæteras clades præteream, quae & proximo, & praeſenti anno Chriſtianis Italiae populis a latronibus illis illatae ſunt, nunc obſidere Venetorum urbem Scudrium, quae Scodria eſt a veteribus nominata, maximis viribus fortiſſimiſque traduntur. Qua quidem urbe, ſive potiantur ſive id minus, non intelligo quid eos arcere poſſit, quominus diſſidentibus nobis inter noſmetipſos intra duarum, vel trium horarum ſpatium ſecundis uſi ventorum flatibus trajiciant in Italiam. Nam claſſem quoque narrantur habere peringentem. Et quibus Turci magis minitantur quam uni Siſto, cum publico, & palam jactitet Mahometus tyrannus, ſe intra paucos dies Divi Petri templo uſurum pro ſtabulo atque ganeo. Quæ autem in tui ſanctiſſimi nominis contumeliam verba effutiat homo barbarus, & intemperans pudet me referre, uſque adeo ſunt obſcæna & turpia. Sed quoniam per me ſatis ac ſuper te admonitum eſſe arbitror, reliquum eſt ut quoniam ipſe meo pro mea erga te devotione ſum functus officio, me pro tua clementia habeas non minus commendatum, quam excuſatum. Vale quamdiutiſſime, & quamfeliciſſime, Pater beatiſſime. Ex Mediolano III. non. Junias MCCCCLXXVIII.

FRANCISCUS PHILELPHUS

S. P. D. SISTO QUARTO PONTIFICI MAXIMO.

ANimadvertiſne adhuc, Siſte quarte Pontifex maxime, animadvertiſne tandem, qui tibi ante oculos fluctuum vortices, quae procellae, quae tempeſtates, quae naufragia obverſantur. Non enim auſim poſthac Siſtum, quippe qui non ſiſtas pontificale ſolium tam violentis atque perhorrendis ventorum turbinibus tua potiſſimum opera conquaſſatum; ſed Siſtum vero te appellare, qui tanquam iactiferum quoddam jaculum transfigas, atque transfodias eccleſiae Romanae praecordia. Quo te abegerunt, Pater beatiſſime, domeſticorum tuorum privata ſubdolaque conſilia, ut qui natura mitiſſimus fores, redditus videare vipera omni reguloque immanior? Num minus adhuc perſpicis dum relicta animæ ſanctitate, carni per omnem impunitatem obſequeris, quot malorum, quot facinorum, quot cædium ultro auctorem te præſtiteris? Cepiſti a Florentinis de te ſæpe atque tuis omnibus quam optime meritis, factione Pactiana ad tam dirum abominabileque ſcelus inſtructa crudeliter, eo conſilio ut interemptis beneficiis innocentiſſimiſque juvenibus Laurentio, Julianoque Medicibus una cum univerſis illius ampliſſimæ reipubli-

publi-

publicæ principibus eos in teterrimam ageres ſervitutem, qui & ipſi eſſent liberi & alios ſuper quibus peſtiferi tiranni dominarentur ad libertatem excitarent ac foverent. Nec enim fore dubitabas, Laurentio, & Juliano fratribus e medio ſublatis, ut omnia tibi ad nutum fluerent. Et quo in loco tua iſta tam honeſta, tam pia ſalutiferaque conſilia tandem ſunt perpetrata, nempe in ſacratiſſimo Dei templo; & quonam tempore? accommodatiſſimo ſane, & peroptando, in illa divina celebratione ſacroſanctae hoſtiae Chriſtianae, cum adeſſet univerſa Florentina nobilitas, intereſſetque cariſſimus tuus Cardinalis Raphael ex ſorore comitis Hieronymi Sagonenſis iſtius tui, qui pro te egerit ſummum pontificatum. Utinam praeſens apud te eſſe quirem hoc tempore, quo tibi coram exponerem ea, quae literis committere erubeſco. Verum tu, ſi tecum habitas, ſi non es omnino oblitus tui, non difficulter, quae aperte loqui non poſſum, conſiderabis. Equidem pro te jurare non ambigerem neminem te eſſe uno alium continentiae, atque pudicitiae magis ſtudioſum, nec magis caſtum; (a) Utcumque tamen res habet, calumnia ſemper vitanda eſt, cum omnibus, tum multo magis pontificibus, qui caeteris debent eſſe exemplo integerrimae vitae; & quam diligentiſſime curandum, ut omni vacemus infamiae nota. Fama enim, ut eſt apud Virgilium *tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri*. In quam ſententiam non abſurde legitur apud Heſiodum: *fama quidem populis celebrata frequentibus ore, nunquam tota perit*. Dum tu, pater clementiſſime, omnia pro tua manſuetudine gratificaris comiti Hieronymo Sagonenſi, qui nullam affinitatem, nec minimae cujuſquam propinquitatis linea te attingit, praebes obtrectatoribus cauſam ut palam divulgent, ejus te quoque flagitii turpitudine laborare, quo ſcio te maxime omnibus abſtinere. Hinc fit ut de Petro Sagonenſi Cardinali S. Sixti vulgo dum eſſet in vivis propter ejus diſſolutiorem vivendi licentiam ſuſpicabantur dilucide confirmes: non enim ſatis eſt bene vivere, niſi ita vivatur, ut nulla turpitudinis ſuſpicio relinquatur. Nec te praeterit, virum omni conſpicuum diſciplina, virtuti ipſi opera anteferri; hoc eſt interiori habitui actionem exteriorem; quo fit, ut ſecundum hanc pleniore quodam ore laudemur. *Commendemus noſmetipſos*, dicit Apoſtolus Paulus, *ad omnem conſcientiam hominum in conſpectu Dei. Providemus enim bona*, ut idem ait, non *ſolum coram Deo, ſed coram omnibus hominibus*. Quam quidem gravem optimamque ſententiam Aurelius Auguſtinus rectiſſime ſecutus monet duo eſſe neceſſaria: conſcientiam, ac famam; & conſcientia ſane propter nos, ac famam propter proximum. Itaque opportune ſubdit: *qui conſcientiae famam negligit crudelis eſt*. Legerat enim, vir ſapientiſſimus, apud Matt. ſic. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in Caelis eſt*. Quantum ſit a nobis adhibendum ſtudium ne ullae infamiae ſimus obnoxii, Eccleſiaſtico admonemur praecepto, cum ait: *curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri magni, & pretioſi*. Nonne hujuſmodi praeceptis graviter, ſapienterque monemur, quam nobis cavendum ſit, ne qua dedecoroſa infamiae nota inuramur? Si hanc ipſae etiam mulierculae tanto habent in dedecore, ut quos cariſſimos habent, emori malint, quam infamiæ labe pollui: quid vitæ magiſtris? quid ſanctitatis profeſſoribus? quid ſummis viris eſt faciundum? Lacaena mulier, cum accepiſſet idcirco filium ſibi ſervatum quod fugiſſet ex hoſtibus, ita ad eum ſcripſit: *mala de te fama, fili, diffuſa eſt; aut hanc nunc elue, aut ne ſis*. Altera item Lacaena, cum didiciſſet filium a peregrinatione turpiter domum repetere, dedit ad eum literas, quibus juberet, ut aut eam famam, quæ de ſe mala divulgabatur, abiiceret, aut moreretur. At Lacaena illa longe habuit ſeverius, quae filium, qui ex acie fugerat, interemit, inquiens: *non meum eſt hoc germen*. A qua quidem ipſa hoc editum eſt epigramma. *Vade malum germen, tenebras pete quacumque peroſus Eurotas cervas, nec fluit ad timidas. Si catulus, neque perrexeris ito ſub orcbum, nec Sparta dignum nec generis titulis*. Nec minore animi magnitudine indignata Damatria, mulier etiam ipſa Lacaena, filium, quem audiſſet timidum & ſe ipſa indignum, ubi advenisset, enecavit, hoc epigrammate inſcripto. *Hunc timidum mater Damatrion ipſa peremit, nec dignum matre, nec Lacedaemonium*. Quanti ducerent viri clariſſimi glorioſam famam, nobis perſpicuo ſunt exemplo: Cum L. Junius Brutus & M. Manlius Torquatus, qui ne injuſtitiae erga patriam poſſent accuſari, praeſentes ipſi, ac ſedentes pro tribunali dilectiſſimos filios & caedi virgis & coram obtruncari pertulerunt. Tum eadem famae cupiditate & Codrus rex Athenarum, & Phileni, & Curtius & tres Decii, pater, filiuſque, ac nepos ſe pro patria devoverunt. Et tu, Pater clementiſſime, ita cenſes te juſtum, ſi iis maleſacis, in quos maxime te deceret eſſe beneficum? Quid enim memorem tuam in hoſce meos principes (id quod tua bona cum venia dictum velim) ingratitudinem? Num ulla tua vel eximia ſapientia vel virtute incomparabili ſummum eſſes adeptum pontificatum, niſi eum tibi diligentia, & gratia & authoritas unius Galeatii Mariae ſubminiſtraſſet? Et quam tu gratiam teſers ejus vel uxori, ſanctiſſimae Viragini, Bonae, vel filio Joanni Galeatio, innocentiſſimo puero, duci noſtro? Inductu ejuſdem comitis Hieronymi Sagonenſis conveniſti cum Ferdinando rege, ut adverſus hoſce infeſtiſſima arma caperes, Genuamque ad defectionem impelleres, cum ingenti hominum ſtrage, & ea cruoris effuſione, quae intuentibus hoſtibus crudeliſſimis horrorem inîiceres. Nec divinum judicium reformidas? Num exiſtimas res humanas redemptori humani generis eſſe neglectui, qui quo diutius juſtam cunctatur ultionem, eo punit acerbius? Ut enim ſileam apud te, cui nihil hujuſmodi poteſt eſſe incognitum, qua ultione ob ingratitudinem divinus gladius uſus fuerit, vel in Saulem, vel in Judaeos qui Apin regem Ægyptiorum ſub tituli forma adoraverant; Audiſtine, audiſti, quo ſe modo Deus omnipotens Venetis apud Scodram tempeſtive, ac miraculoſe exhibuerit adjutorem in impios Turcos, quibus tu una cum Ferdinando auxilio es, cum praeſentibus bellorum incendiis univerſam pergis Italiam concremare? An audiſſe fortaſſe diſſimulas, Mahometem praeſentem & imperatorem & ducem cum tribus acerrimis pertinaciſſimiſque pugnis ter Scodram oppugnaſſe undecimo & ſexto & quarto Calendas Auguſtas; tria quoque deinceps graviſſima vulnera accepiſſe, quibus & Jannitſarios fere omnes, qui ſunt firmiſſimum illius tiranni robur, & Aſapidas, quos ex praedonibus maritimis delegerat, ac primarios belli ſigniferos, & alios praeterea tenuiores Turcos ad viginti millia ami-

(a) ATrocem hanc calumniam in Sixtum fabricarunt & in vulgus ſparſerunt ejus adverſarii, quo majorem crearent invidiam in ejus obſtinationem (ita enim vocabant) denegandi pacem Florentinis reis injuriæ Raphaeli Riario S. R. E. cardinali & legato illatæ. Raphael enim ille filius erat Hieronymi Riarii Savonenſis, quem Hieronymum ita perdite amabat Sixtus, ut anſam malevolis præbuerit ſiniſtre de hoc amore obtrectandi. Vide Brutum *hiſt. Florent. l. 7.* Reipſa tamen Hieronymum diligebat Pontifex (eſto modum exceſſerit, quod illi vitio a coævis hiſtoricis vertitur. *Volaterran. Antropolog.*) tanquam ex ſorore nepotem, non tanquam ſive ex ſcorto filium, ſeu nefandæ libidinis comminiſtrum. Vide *Raynal. Annal. ad an.* 1474. 24. Inanem hunc rumorem patulis auribus excipit hic Philelphus, exceperunt & noſtri temporis hæretici. *Du Pleſſy in Myſter. Iniquit. Autor. Hiſtoire des Papes, aliique.*

amiſit? Quid ſi Veneti bellum cum Turcis fecerint, quod ejus rei propediem facturi nunciantur, eoſque non dixerim inducant; nam id Veneri, ut ſunt viri pientiſſimi, & Chriſtianae Religionis obſervantiſſimi, nunquam facerent; ſed patiantur ex Epyro traiicere in Italiam, nec propulſent injuriam ab injuſtis; quibus vos tandem uno & Siſtus pontifex, & rex Ferdinandus, vel viribus, vel inſidiis tantam illorum vim atque impetum ſubſtinebitis? quo te adulationes dolique domeſtici conjecerunt, Pater ſapientiſſime, ut qui univerſæ Reipublicae Chriſtianae debeas imperitare, nunc uſque adeo te proſtraveris, atque abjeceris, ut obſcuriſſimam ſervias ſervitutem? Cum alia multa memorabili digna laude in Paulo pontifice II. Maximo extiterint, tum illud apprime admirandum, quod ita ſe geſſerit in toto pontificatu, ut de ſe jure dicendum, praedicandumque reliquerit quod de Jove Virgilius cecinit: *Rex Jupiter omnibus idem*. Inter tot Italiae principes tamque diverſos exteros potentatus ita eſt omnia moderatus, ut nullam in partem judicari propentior poſſet; ſed admirabilis foret, venerabiliſque omnibus, & omnia illa referebat ad Deum, cujus ſibi populum ea ratione commiſſum eſſe intelligebat, ut eum fortiſſime regeret, & innocentiſſime gubernaret. Parabat theſauros, quibus non contra Chriſtianos ſed pro Chriſtianis uteretur adverſus Turcos. Nullum erat in ejus ore mendacium; nulla nec vanitas, nec levitas.

Quare ſanctiſſimum ejus nomen in dies magis eſt futurum magiſque illuſtrius. Tu vero tanta, & tam mirabili ſapientia, Pontifex, dum te deſeris, & aliorum libidini, furorique inſervis, tum famam tuam, quæ prius eſſet clariſſima jam obſcuraſti penitus, tum ſummo pontificatui perpetuam caliginem ac tenebras infudiſti. Nec videris intelligere brevi fore (quod ſine lacrymis audire nequeo) ut ex Pontifice M. ac Siſto ad priorem te Franciſcum, & humillimam fratrum minorum ſortem redigare. Quod ne accidat ſoli Florentini tibi auxilio eſſe poſſunt. Hos ſi tibi reconciliaveris ſocios item omnes una cum invictiſſimo, Chriſtianiſſimoque rege Francorum Ludovico, in gratiam tecum continuo rediſſe comperies. At unus Laurentius Medices, cui tu tanta cum injuſtitia necem horribilem per factionem Pactianam molitus fueras, cum in ea republica potentia primus opibuſque pollet, tum apud ſocios univerſos, eumdemque regem Ludovicum eſt gratioſiſſimus. Hic ut humaniſſimus eſt natura facillime privatas oblitus injurias publico bono & Italicæ paci conſulet. Haec ego, Pater ſanctiſſime, pro ea fide & obſervantia ad te ſcripſi, quam praeſens cum eſſem apud te Romae praeſtiti tuae beatitudini, & abſens praeſtabo ſemper dum vixero. Vale tibi ipſi Chriſtianiſque omnibus, ſi volueris ſalutaris & me commendatum habe.

Ex Mediolano xv. Kal. Septemb. 1478.

ORATIO MAGNIFICI D. SEBASTIANI

Banduerii oratoris Veneti coram Siſto IV. ſummo pontifice.

CONſiderantes, & meridiana clarius luce prae oculis intuentes, SS. & BB. Pater Venetum dominium ſereniſſimum, Mediolani principes Illuſtriſſimi, Florentina reſpublica excellentiſſima, Ferrariae dux excelſus, Eſtenſiſque marchio, futuram in brevi Chriſtianae religionis periclitationem immediatamque everſionem, cum atrociſſimus Crucis inimicus jam univerſam pene Albenſem provinciam occupet, a qua in Italiam quum ſit ei ſingulis copiis ſuis faciliimus tranſitus & aditus, & praeterea ſatis & provinciae ipſius ſitus & ad omnem numeroſam claſſem conſtruendam loci opportunitas latiſſime declaravit. Cumque in dies (ut aſſolet) numeroſus ipſius exercitus ad Fori Juliani partes expectetur, e quibus etiam ad Italas oras retroactis temporibus barbarae nationes acceſſum habuere. Unde quot miſerandae ſtrages, quot crudeliſſima incendia ſecuta ſint, vetera haud multum longinqua teſtantur annalia; & non modo his longe majora, verum omnimodam Chriſtiani ſanguinis futuram abolitionem, niſi per te, Chriſtianorum principem pientiſſimum, una cum reliquis opportune provideatur. Omnes ſanae mentis intelligant & videant, quod diffidentibus Chriſtianis principibus, & praecipue Italis, haud fieri poſſe, prout ipſa imminentium periculorum magnitudo exigit & expoſcit. Solita igitur in Chriſtianam rempublicam & hanc SS. ſedem devotione compulſi, potentatus ipſi veri amoris nexibus, ſinceriſſimaeque benevolentiae vinculis indiſſolubiliter colligati, unanimes (ut verorum amicorum eſt) praehabitis primum omni veneratione ad apoſtolicos pedes tuos recommiſſionibus debitis, beatitudinem tuam nobis oratoribus mediis, rogandam, exorandam obteſtandamque inſtituere, ut pro ſua in Deum optimum religione & ſanctimonia, proque pontificiae dignitatis officio, cui inter caetera praecipue incumbit pacem omnibus dare, pacataque omnia reddere, cum in terris verum Redemptoris exemplar, & vicarius ſis, eſſeque dicaris, a quo pacem haereditario munere datam intelligimus, aſſerente: *pacem meam do vobis*: *pacem meam relinquo vobis*. Dum pro incredibili clementia, inauditaque pietate tua in Chriſtianum gregem tibi commiſſum, velis e veſtigio, cum praeſentium periculorum magnitudo haud moram patiatur, nec verbis amplius, ſed celerrimo ſit opus facto, bella & diſcordias e medio tollere, Italis principibus & potentatibus tuis affectiſſimiſque populis pacem praeſtare, & fluctuanti Petri naviculae prope ſubmerſionem conſtitutae opportune providere. Quod ſi feceris beatitudo tua (ut facturam indubie exiſtimamus) benefica primum infiniti objecti aeterna viſione frueris, cum priſcorum graviſſima ſententia omnibus qui primam, qui propriam religionem conſervaverint, adjuverint, certum eſſe in cælo diffinitum locum, ubi beati ſempiterno aevo fruantur, nihilque eſſe principi illi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius. Demum Chriſticolae omnes, devotiſſimi & obſequentiſſimi Sanctitati tuae ſervuli innumeras immortales gratias tibi habebunt, nec de tuis immortalibus laudibus & gloria, nulla unquam aetas conticeſcet, cum nihil optatius, nihil Chriſtianae ſaluti magis neceſſarium, nil paſtorali officio tuo dignius efficere poſſes. Et ne patiaris, Pater pientiſſime, Chriſti fideles tuos, ſic ſe habentibus rebus, propriae ſalutis deſperatione compulſos, miſerandas in cælum voces, prout jam magna ex parte cœperunt, lacrymoſos ſpargere & fundere, ipſiquemet & hoſti, his conſideratis & viſis, ludibrio ſit (ut certe eſſe debet) univerſa Chriſtiana religio; atrociſſimumque animum, Chriſtiani ſanguinis ſitibundum, ac in praeſentiarum diffidentibus Chriſtianis potentatibus, tanta ſibi occaſione praeſtita ſumma rigoris & ardoris ſui vehementia explicat, & augeat. Eja ergo, Pater ſanctiſſime, Pater pientiſſime, altiſſimo animo ſanctiſſimum & pientiſſimum opus aggredere, & ut tibi immortali honori & gloriae, Chriſtianae religionis ſaluti indubie ipſiuſque ab atrociſſimis hoſtibus liberationi glorioſiſſime eſſe poſſis, cum tecum habeas dominum Chriſtianiſſimumque principem, Francorum regem ſereniſſi-

Digitized by Google

niſſimum, cujus qualis quantaque ſit (ut ſemper fuit) in Chriſtianum bonum incredibilis & ardentiſſima inclinatio, licet ſuperiora Chriſtianiſſima geſta latiſſimè declarent, etiam ab his praeſtantiſſimis Oratoribus ſuis de facili intelligere potuit tua beatitudo. Habebis praeterea tecum reliquos Chriſtianae religionis principes & potentatus, quibus omnibus nihil tantae tamque piae rei neceſſarium ſit defuturum; adeo ut glorioſiſſimum triumphalemque exitum tuum in hac ſanctiſſima & maximè neceſſaria expeditione videamus, quae ut quam ſanctiſſime, feliciſſimeque fiant, Deum optimum maximumque precamur.

R E P L I C A T I O

Ad Pontificis reſponſionem.

NOn expectabamus SS. P. alia niſi clementiſſima verborum forma nobis a B. T. reſponderi; cum incredibilem clementiam inauditamque ſapientiam tuam deceat in omnibus ſemper & pie loqui, & ſapientiſſime facere. Cumque & Chriſtianiſſima beatitudinis tuae geſta univerſo orbe clariſſima ſint. indubie exiſtimantes ſi inferiori minorique periculorum magnitudine ea pro Chriſtianae religionis ſalute glorioſiſſime fecit; in praeſentiarum audacius uſque ad ſummum periculis majora & conformia tantae periculorum moli Sanctitatem tuam facturam. Scriptum eſt enim: *Non qui inceperit, ſed qui perſeveraverit &c.* Sed cum in praeſentiarum Chriſtiani ſanguinis ſalus, aut omnimoda everſio, e manibus Sanctitatis tuae pendeat; ſupplices iterum atque iterum rogamus, & exoramus, ut potius velit hoc pontificiae dignitatis ſuae tempore, prout ſumma ſui bonitate & ſapientia certe velle debet, ut omnes praedicent & clament, Petri naviculam in fluctibus & prope everſionem conſtitutam a Siſto Pontifice pientiſſimo in portum ſalutis eſſe deductam, quam opportunis & neceſſariis remediis deſtitutam, miſerandam lacrymoſamque periclitationem ſuſceperit. Quod ipſam, rerum magiſtra experientia, ut praediximus, illico futuram intuemur, niſi per te Chriſtianorum principum principem pientiſſimum mora omni ſublata opportune & celerrime provideatur.

P R Æ M O N I T I O

in ſequentes literas.

ZIzimas Mahometis II. Turcarum imp. filius & Bajazethis frater, poſt obitum patris ſui in Bajazethem fratrem arma movit, ſupremum imperium, quod ille jam obtinebat, affectans, verum cruento prælio in Aſia ab aemulo devictus, quo ſe reciperet tutius, niſi apud Chriſtianos non invenit. Ad Rhodienſes igitur equites aufugit, ſed metuentes Rhodii, ne ſi eum diutius retinerent, offenſam & arma Bajazethis incurrerent, ſimulque intelligentes expeti illum a pluribus Bajazethis adverſariis, e re ſua fore ratis, ſi eo potiti, haberent unde ſtudia Turcarum ad ſe converterent, & Bajazethem opprimerent, conſignandum in manu pontificis Innocentii VIII. cenſuerunt. Id vero non inique tulit Bajazethes intelligens, ſiquidem apud illum maneret Zizimus, tutum ſibi imperium fore, nec timendum ut ejus armis Zizimus occupandum regnum ſuſciperet. Ea de cauſa Bajazethes legationem hanc miſit ad Innocentium cum literis, quas e Feliniano codice acceptas hic repraeſento.

COPIA LITERARUM MAGNI THURCI AD INNOCENTIUM PAPAM.

SUltanus Sajaxiæ Cham Dei gratia maximus rex regum & imperator utrorumque continentium Aſiæ & Europæ omnium Chriſtianorum ſupremo patri & domino domino Innocentio divina providentia Romanæ eccleſiæ ſummo pontifici venerationem debitam & benivolam cum ſincero affectu.

Poſt condecentem & juſtam allocutionem ſignificamus tuæ divinitati, quemadmodum intellesimus a reverendiſſimo Cardinali magno magiſtro & Rhodi domino, quod meus germanus nunc iſtic reperitur. Duxerunt enim iſtuc ipſum praefati Cardinalis primiores, qui cuſtodiunt nunc ipſum in Roma. Viſum eſt igitur id nobis bonum, & laetati ſumus, quod ad vos pervenerit. Caeterum notum facimus per praeſentes literas vobis quod jam diu convenientiam habuimus cum ſupraſcripto Cardinali & magno magiſtro, ut ab ipſo contineatur, & cuſtodiatur ſecundum modum concordiae illius, quam ad invicem inivimus; quae obſervata ab utriſque hucuſque fuit cauſa noſtrae amicitiae. Nuper vero iterum verbum fecimus de praedicta convenienția, & confirmata eſt iterum a nobis ut maneat quemadmodum prius. Quam rem ſcribimus tuae divinitati, confidentes etiam apud ipſam habituram eſſe confirmationem, utpote non diſplicentem. Cujus rei gratia miſimus fidelem noſtrum Sclavum CapitziBaſiman Muſtafan cum uno de primoribus praefati reverendiſſimi Cardinalis magni magiſtri, ut per ipſum factis certioribus nobis quod firmaveritis & vos dictam noſtram concordiam, augeatur in dies amicitia noſtra. Quaecumque igitur nuntiaverit miſſus a nobis fideliſſimus Sclavus Muſtafas coram tua magnitudine, excipite illa indubie tanquam verba noſtra. Scripta in Conſtantinopoli Maii XVII. a generatione Jeſu 1490.

RE-

RESPONSIO D. INNOCENTII PAPÆ VIII.

Ad magni Thurci literas.

INnocentius epiſcopus ſervus ſervorum Dei Sultano Sajaxiae Cham principi Turcorum venerationem divini nominis & amorem.

Accepimus literas tuas, quas nobis reddit Capi-Zibaſimas Muſtaſas orator tuus, & ipſum una cum venerabilibus fratribus noſtris Sanctae Romanae eccleſiae Cardinalibus in conſiſtorio noſtro benigne audivimus, mandata tua & cauſas miſſionis ſuae vigore ipſarum literarum credentialium explicantem. Verba quippe pacifica loquutus eſt in conſpectu noſtro, quae ex corde tuo prodiiſſe confidimus: verum cum & ſcripta per te & propoſita per eum ardua ſint, & univerſos chriſtianos concernant, quorum nos divina clementia caput & patrem ſupremum conſtituit, exiſtimavimus pro majore rei gravitate ac ſoliditate ea omnia cum principibus Chriſtianis communicanda eſſe; quorum oratores apud nos de more reſident: iccirco propoſitioni omnium cum orator tuus audiretur, intereſſe voluimus, ut ipſi principibus ſuis de mandato noſtro ſignificarent . . . . ſapientiſſima conſilia exquirerent, ut ſaltem habitis ſanioris partis eorum judiciis, poſſemus majori cum . . . . ratione reſpondere. Et licet aliquorum conſilia jam habuimus, fieri tamen non potuit pro brevitate temporis, ut pro neceſſitate & decentia tanti negotii, quae opportuna judicentur, colligeremus. Ne igitur ex nimia dilatione hujus, incommodum fieret oratori tuo, cum his noſtris duximus remittendum. Significaturi poſtea, com reſponſa principum chriſtianorum receperimus, quae communi eorum conſilio decreverimus. Ziſimum Sultanum fratrem tuum bene apud nos & in palatio noſtro aſſervatum, ac honorifice tractatum incolumen vidit orator tuus. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae 1491. tertio non. Jan. Pontificatus noſtri anno VII.

EPISTOLA INNOCENTII VIII.

Non publicata, dictata per Felinum Sandeum propter petitionem concilii factam a Ferdinando; & alia.

INnocentius papa univerſis Chriſtifidelibus, ad quos hae literae pervenerint ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Cogimur tandem loqui, immo clamare, & juxta prophetae ſtimulum quaſi tuba exaltare vocem, quoniam aper intravit vineam Domini, & vitis in amaritudinem convertitur. Eradicare intendimus pullulantes in ea ſpinas, & ne ſero medicina paretur, pernitioſis ſentibus truncare principia, nihil magis formidantes, quam de negligentia poſſe redargui ante tremendum illius tribunal, qui perſonam B. Petri, cujus vicem indigne gerimus, ſedem hanc ſuper gentem & regna conſtituit, ut aedificet, evellat, plantet, diſſipet. Irritarunt nos exaggerati motus, quibus dilectus, licet certe ingratus, nobis filius Ferdinandus rex Siciliae malo uſus conſilio, per noſtram tolerantiam & diſſimulationem factus audacior, hujus ſanctae ſedis beneficiis impinguatus & incraſſatus, inflatus ſenſu carnis ſuae non . . . . . . caput, recrudeſcentibus ſuis veteratis erroribus, erga nos recalcitrare, immo qui ſedem ab Aquilone contra matrem ſuam, contra verum & naturalem dominum erigere velle videtur. Vetera nunc omittamus. Quantum enim debebat Ferdinandus huic ſanctæ ſedi, quae de nihilo ad ſummum excellentiſſimis favoribus eum evexit. Quotiens & quam gravibus culpis poſtea de hac ſancta ſede male meritum ſe reddiderit; quoties ſedes ipſa moderatae pietatis metas in eum excedens ſurda aure incurioſos ejus appetitus tranſierit; quoties veniam dederit, recenſere non eſt opportunum, quoniam recentia ſatis notoriaque ſunt omnia, omnibuſque potentatibus plane cognita. Sed noviſſimus error pejor eſt prioribus, tacentibus nobis, & redimentibus tempora, quoniam dies mali ſunt. Nulla a nobis irritatione rex ipſe provocatus, cum ejus culpas conniventibus oculis pertranſiremus, conſcius erratuum ſuorum & ne reus eſſet, actorem ſe, & de debitore creditorem velle facere ſtimulans, cauſam quaeſivit, volens ab amico diſcedere, & eo ſolo praetextu motus, quod equum Palafredum, quem loco annui cenſus octo millium unciarum auri perſolvere volebat, non acceptavimus, prout nec acceptare debebamus, conceptum virus evomuit, & volens nos conſtituere de judice partem, a Romano throno, quod nulli permiſſum eſt, ad concilium indictum, vel indicendum contra jus faſque provocavit in civitate noſtra Neapolitana. Et ut plenius ſuis falſis conſiliariis obſequeretur, eam appellationem coram numeroſa illius populi multitudine geminavit, loquutus per organum ſui ſecundo geniti, quaſi (ut creditur) exiſtimans non poſſe ſibi vel primogenito attribui quod per ſecundo genitum . . . . . in civitate ſuae. reſidentiæ accerſitis oratoribus in eccleſia metropolitana, quanto ſolemnius id genus refugii fieri potuit, declamatum extitit. Neque his contentus, ſed iniquitatem iniquitati congeminans in ea appellatione de nobis conqueritur, quod eum continuo capitali odio proſequuti fuerimus & proſequamur; quod barones regni contra eum incitaverimus, quod pacem inter nos & ipſum alias initam violaverimus, & caetera quaedam quae cum & levia ſint & reſponſione non egentia conſulto praetereunda duximus. Scripſit paulo poſt oratori ſuo moram apud nos trahenti, ut ſecrete nobis iſta intimaret, rogaretque ut nominaremus locum pro concilio, alioquin minacibus verbis affirmans daturum ſe omnem operam, motis etiam ſi adhuc opus eſſet armis, ut concilium ſe promotore celebraretur: hoc modo ſuperbus & ingratus princeps ſe ipſum vincere, virulentumque pectus temperare non potuit. Vicit eum audacia, ſuperavit temeritas; rancori atque odio paruit in illorum principum veſtigia caeca mente prolapſus, quos divina juſtitia tanquam eccleſiae apertos hoſtes formidabili gladio ſemper contrivit. Singula nobiſcum mente volventes mirum in modum horruimus. Congelatum eſt illico pectus & in ſtupore ſumus converſi, nec ſatis deteſtari aut abominari tantam ingratitudinem poteramus; dicturi profectò regem ipſum cano jam capite repuereſcere, niſi ſciremus quanto ingenio eum dotavit altiſſimus. Non potuimus non compati erroribus illis. Non tam cauſa noſtra quam ea omnia veluti puerilia & contra omnia jura molita penitus flocci facimus; ſed ipſius ratione quæ cum ſæpius cadens ſemper ſurrexerit, nobis manum adjutricem pie porrigentibus. Nunc ira cecidit, ut in pro-

fun-

Digitized by Google

fundum nequitiæ vix reparabiliter immerſus dici poſſit. Cæterum certiores nos facti quod in excuſationem ſuas literas quampluribus direxit, ut oſtendat ſe a nobis oppreſſum & inauditum, credens ſuis ſolitis figmentis nigrum in candida urere. Non miramur ſi verbis ſuam contumaciam, & apertas in hanc ſedem & nos offenſas colorare nititur qui & factis apoſtolicam majeſtatem dehoneſtare & vilipendere non erubeſcit. Ea propter ne famam & honorem noſtrum negligentes crudeles merito dicamur, rigidive aut injuſti ab his exiſtimemur qui rerum ignari utramque aurem primis impreſſionibus nonnunquam adhibent. Reſponſuri ad ea quibus talia colorantur, in his noſtris ad vos dirigendis eorum ſummam complectemur, quæ cum venerabilibus fratribus noſtris, repetitis ſæpius conſiſtoriis, adhibitis & graviſſimis juriſconſultis, præſentibus etiam quinque oratoribus, omnibus pro tempore hic exiſtentibus & ipſius etiam regis oratore, conceſſa ſibi plena loquendi facultate, diximus, egimus deliberavimus, ut per has intelligatis quanta ſit fides & noſtris & regiis informationibus per vos adhibenda. Retributurus rex Ferdinandus condigna pro meritis bonæ me. Pio papæ II. prædeceſſori, a quo maxima gratia coronari meruit, & qui maximis impenſis Romanæ eccleſiae columnam perpetuam clypeumque immutabilem erexiſſe ſperans, initia ſuae coronationis extrema quaeque patiens duro marte firmavit. Non eſt veritus legi ab ipſo Pio in celebri conventu Mantuano editae fronte impudica contraire, oſtendere nixus nullius eſſe auctoritatis, quod Pius conſultiſſime declaravit: nemini licere ab hac ſancta ſede ad concilium appellare, appellantes excommunicationi, crimini læſae majeſtatis, & fautores haereſis eo ipſo ſubiiciens. Nihil novi ea lex attulit praeter cenſuram & laeſam majeſtatem; cautum eſt enim legibus ſanctorum patrum ac praedeceſſorum noſtrorum & ipſorum etiam conciliorum hujuſmodi appellationem nullius eſſe momenti, quoniam cum Vicarius Chriſti etiam durante concilio ſuperiorem in terris non habeat exigatque.... aſcenſum non deſcenſum vel paritatem, impoſſibile eſt eo uti refugio. Quod ſi de concilii celebratione ſermo ſiendus eſt, ad vaſallum eccleſiae & hominem ligium ea cura non pertinet: cordi nobis ſemper fuit pro eccleſiaſtici & ſaecularis ſtatus neceſſaria reformatione loco & tempore de concilio tractare. Quando id erit, nedum rex audietur, ſed alii etiam ab eo & contra eum audiri poterunt. Fruſtra nititur rex ordinationi bonae me. Sixti praedeceſſoris noſtri, per quam ad tempus ſuae vitae loco cenſus praefati in ſignum recognitionis equum annuatim nobis dare ſatis eſſe praetendat. Quoniam ea donatio ad immenſam pecuniarum quantitatem aſcenſura etiam cum conſenſu venerabilium fratrum noſtrorum fieri non potuit, utpote redditus camerae apoſtolicae enormiſſime laedens. Quod ſi etiam valuiſſet, per inobſervantiam eorum quae rex permiſit, evanuit, ſtante clauſula in ea appoſita quod ſingulorum inobſervantia reddet donationem pro non conceſſa. Falſo etiam impugnat rex fœdera pacis quibus nobis proximis annis reconciliatis a dicta Sixtina remiſſione, licet alias invalida recedens cenſum ex inveſtitura debitum repromiſerit fide jurata. Non enim honeſte metum ſibi tunc illatum aſſerit qui ab omnibus fere Italicis potentatibus & plerisque domicellis etiam Romanis adjutus, filium ſuum primogenitum cum potenti exercitu ad obſidionem hujus almae urbis & adjacentium oppidorum noſtro magno & ſcandaloſo periculo diutius tenuit. Nec ſe jactet his fœderibus ex noſtra contraventione ſolutum, aſſerens opera noſtra barones regni ad novam rebellionem inſtigatos; hoc enim tantum diſtat a vero quantum dicere quod ipſe juſte barones oppreſſerit. De quibus nunquam certe ſine multa intrinſeca amaritudine verba facimus, meditantes quanta impietate ab avitis peculiis, & antiquis titulis eos ſine cauſa ejecerit: illi ſunt quos in pontificatus noſtri primordiis coacti fuimus moto etiam regi bello defendere, in quo poſtremo ad eam pacem ſponte venimus, non dubitantes de fide regia, fidejuſſionibus ampliſſimis pro baronum repoſitione vallata. Sed neque vaſalli reſtituti ſunt, neque de cenſibus ullatenus ſatisfactum, & ad excuſandas excuſationes in peccatis, nos de fide rupta redarguimur, & odio regem proſequi dicimur; cujus nomine nunquam fruſtra rogati fuimus, votis ſuis, quae quotidiana ſunt aliquando ſupra omnem decentiam benigne annuentes ea ſola ratione ut videremus aliquando miſerandis baronum lacrymis juſtae conſolationis reintegrationem condonatam. Sed oleum perdidimus & impenſam, & quo magis humilitatem ſemper cum rege induimus, eo magis cor Pharaonis induratum eſt. Commemorantibus nobis haec & alia oratori regio, aſtantibus ven. fratribus noſtris S. R. E. card. & oratoribus, omnium fere chriſtianorum potentatuum, & repetita per nos ſolemni proteſtatione quod in hac . . . . . . regni, noſtri animi erat juribus Romanae eccleſiae circa devolutionem per quemcumque actum a nobis in poſterum faciendum nullatenus praejudicare. Exhibuit orator regis de noſtra licentia ſchedulam quandam de mendicatis regis remediis etiam appellationis alibi interpoſitae implicite enunciantem, ſubjunxitque verbo quod ad inſtar bonae memoriae Innocentii praedeceſſoris noſtri, qui Friderico imperatori congregationem concilii in quo audiretur obtulit. Debebamus & nos verbum concilii patienter audire. Hinc nobis ſatis innotuit, quibus conſiliariis rex ipſe ducatur, ſchedulam rejecimus. Argumentationem vero iſtam noſtri merito deriſerunt. Innocentius ex urbanitate obtulit Friderico imperatori concilium; ergo rex Ferdinandus eccleſiae vaſallus & homo ligius ab hac ſancta & prima ſede appellare potuit: hujus nodi ſolutio ſcholaſticis relinquatur. Non poſſumus nec debemus diutius pati ut tempore noſtro jura Romanae eccleſiae noſtra incuria pereant. Ex multis cauſis poſſemus regem praefatum hoc regno privare. Ex multis dici poteſt privationem incurriſſe. Conſideravimus in ipſo ingratitudinem cum ex multis capitibus tum maxime quia appellando negat matrem & dominam ſuam obtinere principatum in eccleſia Dei concilium ſupra ipſam ponens; ſcriptumque eſt vaſallum ingratum erga dominum ſuum privari poſſe. Conſideravimus perjurii reatum ſaepius incurſum ex inobſervantia promiſſorum, tam in ſua inveſtitura, quam in pace nobiſcum firmata, & perjurii crimen ad juſtitiam privationis Friderici a praefato Innocentio allatus fuit. Conſideravimus crimen laeſae majeſtatis incurſum ex contraventione praefatae Mantuanae conſtitutionis, Pii. Nihil autem in vaſallo dignius privatione hoc crimine leſae majeſtatis. Conſideravimus incurſam eodem errore haereſim; nam communis theologorum & canoniſtarum ſchola non pro fautore haereſis, ſed pro puro haeretico eum habet qui hujuſmodi appellationem interponit. Auget etiam haereſim regis inſordeſcentia, qua multis annis excommunicationem ſuſtinuit, incurſam ex non ſolutione annui cenſus; feuda autem eccleſiaſtica apud haereticum eſſe non poſſunt. Conſideravimus verba inveſtiturae de dicto regno in perſonam regis per ſe. re. Pium praedeceſſorem noſtrum, in quibus non dicitur quod commiſſa per regem mora in ſolutione cenſus privetur regno; ſed quod ex tunc privatus ſit, ipſumque regnum ad Romanam eccleſiam libere & integre revertatur. Nunquam cenſus ſolutus eſt, Sixtus non potuit remittere, vel ſi potuit evanuit illa remiſſio. Nobis etiam denuo promiſit fide jurata ſolutionem cenſus relatione facta ad inveſtituram. Privatione ergo non eſt opus, ſed ſufficere declarationem pro exploratiſſimo habemus; omnis enim terminus morae inductivus, ſive ex fœdere nobiſcum icto, elapſus eſt. A biennio citra continua noſtra ſolicitudine inſtetimus, ut regem ipſum ad bonam mentem reduceremus, ut paternos mores imitatus, ſanctam hanc ſedem veneraretur, ut boni vaſalli partes reaſſumeret mul-

to-

Digitized by Google

torum potentatuum oratores, nuntios etiam noſtros ad eum mitti curavimus, clementia tanta ſecum utentes ut nunc credamus conſultius certe fuiſſe ſeveritatem & juſtitiam exercuiſſe, quoniam virtutem clementiae ad puſillanimitatem nobis attribuens, aculeo iſto ultimo duritiem mali erga nos animi inexcuſabili oſtentatione patefecit. Excitamur in primis ab optimo Deo noſtro, a ſacro deinde ſenatu cardinalium, ab omni eccleſia, a principibus catholicis ut humilitatem, quae inutilis eſt, tandem exuentes gladio juſtitiae utamur, dicente ſapientia: diligite juſtitiam qui judicatis terram. Et propheta, juſtitia & judicium praeparatio ſedis tuae. Sed cum eodem dicimus: cum accepero tempus ego juſtitias judicabo. Expectabimus aliquandiu viſuri quod a vobis reſpondebitur, & an rex ipſe reſipiſcat, XII. enim ſunt horae diei. Cum demum non poſt multos hos dies omnis conſummationis viderimus finem, ſi cunctando nihil actum erit, aſſumemus ſcutum & arma ſpiritualia, nihil omiſſuri quod ad jura Romanae eccleſiae defendenda ſacri canones imperant. Et ut utamur verbis praefatae bo. me. Pij praedeceſſoris ſcribentis ad privationem Sigiſmundi ducis Auſtriae. Cordi eſt nobis pro vendicanda Eccleſiae libertate eos imitari fortes & intrepidos anteceſſores noſtros Stephanos, Leones, Adrianos, Gregorios, Zacharias, Alexandros, Innocentios, Nicolaos, Pios, alioſque plures, quorum ingentia facta & magnifici auſus ſpeculum nobis oſtendunt, ut in Domino Jeſu confidentes hoſtes ſuos indubie victuri ſimus dicentes concluſit ora Leonum & non nocuerunt mihi. Interim rogandus eſt pro rege Dominus Deus noſter, qui nobis etiam tacentibus tarditatem ſupplicij gravitate compenſat, diſſipat conſilia gentium & reprobat cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum & ulciſcetur injuriam ſponſae ſuae illatam etiam in quartam peccantis generationem. Dicturis poſtea illis humi proſtratis. Et nunc reges intelligite erudimini qui judicatis terram.

FUNDAMENTA REGIS FERDINANDI

excuſantis ſe cum rege Franciae quare non teneatur ſolvere cenſum Eccleſiae.

AD excluſionem ejus, quod per S. D. Innocentium papam VIII. datum eſt intelligi magnifico oratori inclitae celſitudinis Chriſtianiſſimi D. regis Franciae ponuntur quae ſequuntur narranda & dicenda eidem dicto D. Oratori, ad effectum tantummodo, ut ſi videbitur idem ipſe magnificus orator celſitudinem ſuae regiae majeſtatis dicti chriſtianiſſimi D. regis Franciae valeat quemcumque informare poſſe.

PRIMUM

Et primo dum ſanctitas ipſa veſter inniti in conſequenti debere annis ſingulis octo mille uncias auri pro regno Siciliae & terra citra Pharum in vim bullae ſuae inveſtiturae factae de dicto regno per ſel. mem. quondam papam Pium cum aliis & ſingulis conditionibus & qualitatibus in ea adjectis, & inde per mandatarios obſervari promiſſa &c.

Reſpondetur quod imperatores, reges, & reginae, quae pro temporibus in ipſo regno praefuerunt, & ſucceſſerunt, minime dictum praetenſum cenſum ſolverunt, ſeu ſolvi fecerunt, quinimmo bullae, ſeu inveſtiturae, quae reperiuntur tantum pro forma fieri conſueverunt, & quae ſemper reſolutae noſcuntur, in praeſtatione auxilii & brachii militaris quandoquidem ſedes apoſtolica & ejuſdem pontifices qui in ea affuerunt eo militari brachio & auxilio indiguiſſent, neceſſitaſque induxerit. Profecto imperatores reges & reginae, ipſi ſemper & a tempore cujus non obſtat memoria hominis in contrarium, fuerunt prout ſunt in mera poſſeſſione, ſeu . . . non ſolvendi cenſum ipſum, adeo quod dictum tempus continens memoriam *non obſtare* jure optimo aequipollet veritati; quinimmò induxerit & cauſaverit legitimum & canonicum privilegium titulum & conſtitutum & aliae variae & diverſae cautelae inſurgant. Quid dixerim ad dictum effectum quod in neceſſitatibus ſedis apoſtolicae per majeſtatem regiam alios in terreſtribus & maritimis exercitibus & claſſibus fuerit erogatum de ipſius regiae majeſtatis proprio patrimonio & aerario cum fuerit requiſita & neceſſitas indicaverit, non credendum, credendum profecto erogaſſe duo computa aureorum. Ex quibus affuit & pontificibus & ſedi apoſtolicae cum laude Dei immenſa ſalus & gloria & victoria in domando omnes, & quoſcumque voluerit, exiſtentes contumaces & rebelles, & illos ſuo jugo ſedis apoſtolicae reducendo. Porro fe. re. Papa Xiſtus caripendens ſe dicto effectui conſormare & ſolitum & conſuetum approbare, emanavit bullam continentem, omnimodam & plenariam dicti cenſus exemptionem, & remiſſionem, quae cum cauſarum expreſſione & conſenſu ſenatus omnium Reverendiſſimorum dominorum cardinalium canonice fuit diſcuſſa, concluſa impreſſa publica & adimpleta, & inde irrevocabilis & . . . . . merito reſtringit pontificem ipſum & alios ſucceſſores ad earum bullarum obſervationem. Ordo etenim juſtitiae requirit ut pontifex ipſe anteceſſorum ſtatuta cuſtodiat, qui ſua a ſucceſſoribus vult cuſtodiri.

SECUNDUM

Quoad praetenſum capitulum de obſervatione ſpiritualium ec. & quod non permittatur gaudere libertate eccleſiaſtica ec.

Reſpondetur. Cum etſi de conſuetudine, tum quia & gloſſa decreti fuerit, & permittatur regi Apulo & Siciliae collatio beneficiorum, tamen in ea ceſſavit & noluit ſe impedire, providendo ſemper quod per ſedem apoſtolicam conferantur, & bullae, & proviſiones expediantur. Porro quia clerici & praelati in regno commorantes tenentur fidelitatem regiae majeſtati, & inde in eorum clericorum beneficiatorum & praelatorum promotione, & quibus per pontificem ipſum & ſedem apoſtolicam promoventur, & beneficia conceduntur, proponuntur, & eliguntur perſonae fideles, & de quibus merito poſſit confidi, quibus propoſitis & electis ſequitur comprobatio & confirmatio ipſius dicti pontificis, cum ne dum permittatur & ſit permiſſum poſſe opponi, ne aliquis ſuſpectus promoveatur in beneficium in regno. Sed quandoquidem eſſet promotus, ratione dicta ſtatus poſſet propelli; ſtante maxime conſuetudine praecepti, & ejus quod praecedentibus annis ſanctitas ſua voluit exequtioni mandaſſe. Circa alia in dicto praetenſi capitulo contenta non videtur inſtandum, cum omnia quae praetenduntur ſint penitus a veritate aliena & inficiantur expreſſe.

TERTIUM

Quoad praetenſum capitulum ſolutionis cenſus in vim promiſſionis denuo iterato & de recenti factae tempore pacis &c.

Reſpondetur, quoniam etſi dici poteſt fuiſſe & eſſe reſponſum & ſatisfactum per dicta & poſita in praecepti propria reſponſione; nihilominus ad illius corroborationem replicatur & dicitur, quod illum promittens caruit mandato, cum illud dare & concedere non potuiſſet. Non poteſt regnum ſervituti ſubmitti, nec alienare poſſunt deputata dignitati & coronae R. Majeſtatis. Quinimmo quando conceſſiſſet merito potuiſſet exinde revocari. Item quandoquidem in mandato deduci potuiſſent, nihilominus cum ſi aliter fieret expelleretur e regno, ſtante invaſione ipſius pontificis, rebellione majoris partis regni, & nonnullorum baronum & magnatum ejuſdem, ac papali exercitu exiſtente intra regnum & ad confines

re-

regni. Et quia in totum majeſtas regia erat exhauſta, & redditus omnes regni ceſſaverant, ſubſequutuſque alienationibus bonorum omnium mobilium & etiam ſtabilium & de . . . . . proptereaque talis promiſſio fuit & eſt, & ita reputatur & dici meretur violenta & meticuloſa, & per vim & metum extorta. Et idem ſuccedit quod ſit & fuerit ipſo jure nulla nulliuſque roboris & momenti, ſtantibuſque etiam aliis falſitatibus, de quibus fiet verbum infra.

QUARTUM

Quoad capturam Baronum & quod propterea fuerit contraventum capitulis pacis &c.

Reſpondetur; nam etſi poteſt dici quod Barones nunquam fuerint ſub pace, & quod minime auxilio pacis voluerint gaudere, ſtante conjuratione inter ipſos in animam ipſorum & ſuper corpus Chriſti in vim contractus publice facta; tamen quia poſt pacem, & filialiter ad pacis oſculum recepti, per menſes & menſes poſt de novo conjuraverunt per expreſſas rebelliones contra R. Majeſtatem patrantes, & propterea prohibita legitima informatione, & reperta veritate conjurationum, & rebellionum, fuitque exinde ſingulariter deventum ad eorum capturam. Et nihilominus commiſſa cauſa fuit legitime reaſſumptus & formatus proceſſus, quo continente probationes & eorumdem defenſiones legitimis probationibus & eorumdem baronum confeſſionibus ſponte factis demonſtratur ipſorum baronum conjurationes & rebelliones. Et ſic ſtantibus dictis conjurationibus & rebellionibus, & ex novis cauſis factis non poteſt dici conventum paci & jure optimo procedi potuit & poteſt per majeſtatem regiam ipſam, velut monarcham & indubitatum ac directum dominum baronum & omnium & ſingulorum rerum particularium regni, ad quem ſolum totalis & omnimoda juriſdictio & cognitio ſpectat. Non eſt auditum a ſæculo quod in criminibus quibuſcumque & maxime in crimine laeſae majeſtatis, cognoſcat & cognoſcere poſſit, niſi ipſa majeſtas R. & tantis præteritis & longiſſimis decurſis temporibus, quibus tot & tantæ rebelliones inſurrexerunt, Reges qui pro temporibus fuerunt, ipſi ſoli cognoverunt & punierunt, & tot ac tanta ſupplicia & judicia dederunt & exequi fecerunt, prout ultra juris diſpoſitiones conſuetudo & experientia facti docuit. Velit igitur pontifex ipſe abſtinere immittere falcem in hoc in meſſem alienam, & placeat ſibi potius ſilere quam injuſte loqui.

Porro non videtur ſilentio tranſeundum quod dicta tria praetenſa capitula ſint penitus falſa. Cum in ſingulis capitulis praetenſis, notarius voluit extenſiones feciſſe, mutando & addendo veritatis ſubſtantiam, a jure minime ſibi permiſſum. Quinimmo capitula ipſa & ipſorum contractum voluit confici & ſtipulari feciſſe per clericum & ejuſdem pontificis familiarem & ſubditum, cui minime credendum. Et qui notarius in variis diviſiſque temporibus ipſius contractus & capitulorum ejuſdem plures & diverſas falſitates fecit, quas in unum cumulare vel redigere non eſſet abſonum dici poſſe laborioſum. Et profecto mirandum, & neſcitur quomodo credendum, quod tantus pontifex velit uti dictis praetenſis capitulis, & contractu, notatis dictis & aliis multis contrarietatibus diverſitatibus & falſitatibus.

QUINTUM

Quoad reliquum, ut dictus pontifex praetendat quod in primo termino praetenſo ſolutionis cenſus, & ſic in ſecundo & in tertio proceſſerit, contumaciaſque accuſare fecerit &c.

Reſpondetur quia ad effectum ſuae praetenſae intentionis ſingulariter per prius ante praetenſos terminos fuit praeventus, interpoſitaeque propterea fuerunt variae & diverſae recuſationes, proteſtationes nullitates recurſus incompetentiae querelae & appellationes ad futurum indictum ſeu indicendum concilium, & exinde ſigillatim prout decuit continuatae fuerunt monitiones & requiſitiones quibus dictis proviſionibus factis interpoſitis & exequutis ſuccedit quod jure optimo quidquid fuerit praetenſum factum & actum redditur irritum nullum & inane, & nullius cenſetur roboris effectus aut momenti, rationibus & cauſis in dictis proviſionibus narratis & expreſſis & in jure habitis contentis & reſervatis. Quinimmo cum ſine cauſa invaſit, & invaſionem dedit, ex quibus ſucceſſerunt tot & tanta & ab ea initium omnium habuerunt, merito in talibus a jure ſtatuta & deciſa reſultant, & neceſſario reſultare debent. Sic ex pauciſſimis dictis praetenſa praedicti pontificis remanent vacua & excluſa quantumcumque multa varia & diverſa alia ſuperſunt pro fundamento R. Majeſtatis & ſuae maximae juſtitiae & excluſione praedicta quae gratia brevitatis pro nunc omittuntur. Alia vero quae praetenduntur a dicto Magnifico oratori fuerunt data intelligi, inficiantur & penitus ſunt a veritate aliena.

REPLICATIO AD RESPONSIONES

Regis Ferdinandi recuſantis ſolvere cenſum octo millium unciarum auri Papae dictata per Felinum, & miſſa ad regem Franciae & ad regem Ferdinandum.

Si ad argutas reſponſiones ſereniſſimi regis Neapolitani datas magnifico oratori chriſtianiſſimi regis Francorum non applicarentur replicationes ex ampliſſimo veritatis campo undique confluentes poneretur in periculo, juſtitia S. R. E. obnubilationis . . . per ſilentium cedentis congreſſibus his ampullatis & vulgi aures fucata quadam lenitate demulcentibus. Ad quinque igitur capita reſponſionum breviloquium pro breviloquio redditur. Veritas enim & juſtitia etſi ubique, potiſſimum tamen apud chriſtianiſſimum regem Francorum antiquiſſimum, indefeſſum, & ſemper victorioſiſſimum ſedis apoſtolicae defenſorem patentem habent aditum.

PRIMUM

Ad primum quod cenſus nunquam fuerit ſolutus inducta ſit liberatio ſpatio longiſſimi temporis. Auxilia armorum vicem cenſus ſuppleverint. Siſtus valide remiſerit cenſum.

REPLICA.

Liberatio cenſus & tributi ſpatio temporis non acquiritur: ſicut ſedes apoſtolica contra ſuam ſupremam poteſtatem neminem privilegiat; ita pontificum ſilentio jura tributaria quaſi per tacitum conſtitutum vel indultum nullas exemptionis radices firmant, praecipue in vaſallo nullius bonae fidei velamine moroſo, qui etſi Romanam eccleſiam inaeſtimabili quovis ſumptu defendit non jure impenſam militarem cum tributario cenſu compenſat. Cum opulentiſſimum regnum ab eccleſia teneat, non ut arcas gemmis & auro impleat, ſed ut gladio continuo accinctus dominam & matrem ſuam Romanam eccleſiam protegat, defendat & in pace cuſtodiat. Sunt utique potentes regni facultates ad tributi ſolutionem, ad eccleſiae defenſionem & ad pompas regias munitioneſque opportunas locupletiſſime ſuſtinendas. Xiſtus pontifex cum ſacro ſenatu remiſiſſe dicitur moderno regi cenſum quoad ille viveret, inſpecto tempore ſubinde effluxo, laedit ea remiſſio apoſtolicos redditus ultra ſummam decies centena & quingenta millia nummorum aureorum. Non eſt permiſſa pontifici tam immoderata donatio, plus fiſcum apoſtolicum laedens quam regni ipſius inveſtitura, quae fit & de re infeudari conſueta, & quae per Romanum pontificem ſine maxima inquiete regi non poſſet: fuit etiam Xiſti remiſſio ob cauſas in ea expreſſas ea lege

Digitized by Google

adjecta, ut ſi in earum aliqua contraventum fuerit, pro non conceſſa haberetur; nullam autem regem ſervaſſe notorium eſt. Si qua igitur fuit remiſſio, evanuiſſe non dubitatur. Sed utinam fuiſſet praetenſa haec remiſſio Xiſti ex tam utili cauſa & neceſſaria, ea quanta fuit remiſſio olim facta domino Alfonſo, qui Romanae eccleſiae magno jugo tyrannidis liberaverat; quod etſi remiſſio Xiſti valuiſſet, neque expiraſſet, quorum quodlibet certe falſum eſt. Ipſe tamen rex ab ea receſſit in capitulis pacis cum SS. D. N. ſolemniter firmatae. Coronatus rex per Pium pontificem obligavit ſe, & ſponte & promptiſſime ad cenſum praeſtatum, addens ſe promiſſa ſervaturum, etiamſi antecedentes eum in regno in hujuſmodi cenſus ſolutione defeciſſent. Decuit profecto regem maximo dono a ſede apoſtolica decoratum maxima quaeque polliceri; ſic indecens & minime regium videtur defeciſſe in promiſſis, jurato ſordere tam ſolemnium documentorum globo non certe pro forma tantum (ut ipſe dicit) fundatis, quae certe ſi ad gratias in regem collatas comparata fuerint, longe inferiora videbuntur. Quare ingratitudinis magnitudo per quemlibet ſinceri judicii cenſorem facillime in re illa cognoſcitur. Neque illud veritate fulcitur quod regis anteceſſores cenſum non ſolverint, cum ex archivis Romanae eccleſiae de diverſis ſolutionibus palam conſtet. Immo plures ex eis catholici animi cum aliquando bellorum continuo turbine attriti nequiviſſent debitis temporibus cenſum ſolvere eſſentque debito & proprio & paterno, & quandoque avito contumaciter onerati, veriti cenſuras eorum titulis inſertas, humili & religioſa mente a ſede apoſtolica dilationes prorogationes abſolutiones & nonnunquam ſuſpenſiones cenſurarum impetrarunt. Poſtque ab impedimentis reſpirantes pro temporibus praeteritis ſolviſſe reperiuntur in diverſis terminis aliquando pecunia numerata, quandoque deputatis vectigalium redditibus, nonnunquam etiam curia Romana in motu exiſtente, non valentes ad certum locum in tempore ſolvere apud publicos argentarios cenſum deponebant ne contumaciter in cenſuras laberentur. Extant inter caetera ſolutiones factae per utrumque Carolum, per utramque Joannam, quarum ſecunda ſub Martino V. fuiſſe ſcribitur.

SECUNDUM

Ad ſecundum caput, quod rex de ſpiritualibus non ſe intromittat, immo tantae ſit modeſtiae, quod etſi teſte Joanne gloſatore rex ipſe Apulus inveſtituras eccleſiarum dare poſſit, aliud tamen non quaerit, niſi ut per pontificem promoveantur ab eo nominati. Ne ſuſpecti praeficiantur urbibus regni.

Pro replicatione libet inſerere quae in propoſito referunt ſcribentes geſta Romanae eccleſiae. Nam coram Alexandro papa II. & omnibus cardinalibus conqueſtus fuit Otto, Colonienſis archiepiſcopus, nomine Henrici III. imperatoris quod pontifex acceptaverit pontificatum irrequiſito Imperatore; & a Carolo incipiens multos Imperatores patritioſque nominavit, a quibus partim vere, partim falſo pontifices electos aut confirmatos affirmavit. Parantem plura dicere Ildebrandus archidiaconus, qui ſtatim ſucceſſit ipſi Alexandro, dictus Gregorius VII. impellente nutu geſtuque pontifice in haec verba praevenit: nullum unquam jus, nullum imperium fuit in principibus..... his, & ſi quid perperam, ſi quid per vim eorum quae recenſuiſti, aliquando fuit, tam juſta quam ſevera ſanctorum patrum cenſura correctum eſt, incipientque a ſuperioribus in expolitione decreti celebrati a Nicolao ... CXIII. epiſcoporum tamdiu immoratus eſt quouſque victus Otto ſatis ſibi factum eſſe reſpondit. Sic & illud quod gloſator barbarus de rege Apulo tangit, ad ea tempora refertur, in quibus tolerabat eccleſia majora etiam quam quod reges beneficia conferrent; quinimmo & id ea indulto concedebat, ut principum favoribus eccleſia, cui non erat aurum & argentum nec temporale dominium, protegeretur.

Verum nota ſunt pontificum & conciliorum poſteriora decreta, quibus aucta Deo auctore eccleſiaſtica ditione, laici omnes ad eccleſiarum titulos conferendos incapaces effecti ſunt, licet nominandi facultas, quam primarias preces appellamus Imperatori & principibus de eccleſia benemeritis honeſta moderatione nonnunquam concedatur. Si rex pro modeſtia abſtinet a collationibus, non dicitur abſtinere a re ſibi hodie conceſſa, ſed immo quod olim teſte dicta gloſella ſecundum temporum priſcorum abuſionem licere oportuit, hodie omni jure vetitum eſt. Nulla igitur modeſtia, ſed parendi neceſſitas: licere tamen ſibi non negatur nominare promovendos ad eccleſias cathedrales. Sed hinc non arroget ſibi talem auctoritatem, ut velit arctare pontificem ad eos ſolos promovendos, quos rex ipſe accepta prius ingenti pecunia nominat. Ita ut ſi etiam pontifex inclinetur ad perſonas regi ſubditas & fideles, velit tamen ipſe rex nominatos a ſe praeferri, non ut ſimpliciter nominans, ſed qui patronus nedum ad cathedrales eccleſias verum ad quaecumque inferiora beneficia praeſentatas, volens etiam his non contentus nemini licere alicujus beneficii poſſeſſionem nanciſci in literis regiis expeditis. . . . . in his pontificis vice fungeretur habens pontificem quodam pro votorum ſuorum mero exequutore.

TERTIUM

Ad tertium caput quod dux Calabriae promittens cenſum non potuit regnum ſummittere ſervituti, nec alienare deputata regiae coronae. Nec ſtant foedera facta metu.

Replicatur. Non minus ſervitutis jugum importat annua ſolutio equi albi quem rex ipſe quotannis praeſentat pontifici, licet merito non acceptetur, quam importet annua pecuniaria ſolutio. Ut enim ſui nuntii dicunt, & Xiſtina illa extorta remiſſio narrat, datur equus in ſignum ſubjectionis, unde neſcitur cur rex nomen cenſus horrere ſe dicat, qui nomine ſubjectionis ſponte utitur. Nec pecuniaria recognitio nocere poteſt regiae coronae, cui per cenſum non aufertur centeſima pars redditutum ſuorum, qui cum omnes deberentur Romanae eccleſiae verae monarchae & directae dominae totius regni, modicum aut minimum cenſeri debet quod ex tanta opum affluentia, rex coronatrici ſuae & legibus avitis tradere tenetur, & propria ſpontanea repetita, jurataque obligatione aſtrictus eſt. In nova objectione capitulorum pacis & cenſus interveniſſe conſtat mandata ſufficientia & neceſſaria. Cum dux Calabriae qui tunc erat in obſidione almae urbis, habens a patre pleniſſimam poteſtatem inſtrumentum pacis & capitulum factum per Jo. Pontanum & rogatum per Philippum de Pontecurvo expreſſe ratificavit, conſtat de gratiarum actione ſuper pace concluſa.

QUARTUM

Ad quartum caput quod barones noluerunt gaudere beneficio pacis, & poſt eam de nova rebellione convicti, fuerunt damnati per regem, cui ſoli ſpectat de eis judicare & non ad pontificem, qui falcem in meſſem alienam ponere non deberet, ſed potius ſilere quam injuſte loqui.

Tabellionem etiam de pace rogatum falſa ſcripſiſſe.

Sciunt qui talia ſuadent regiæ majeſtati donatam eſſe ab omni juriſprudentia opinionem, quam, teſte Baldo, tenuerunt antiqui doctores regni, quod ſingularia feuda quæ ſunt in regno Apuliæ ſint de directo dominio regis, licet ipſa major univerſitas, id eſt totum regnum ſit feudale eccleſiæ. Quæ opinio & ab ipſo Baldo alibi, & ab aliis non ſuſpectis jurium conſultis aperta ratione rejecta eſt. Quia cum Eccleſia Romana habeat dominium ne dum univerſale regni, ſed etiam civitatum & caſtrorum particularium & regi tanquam vaſallo conceſſerit utile dominium, non poteſt apud regem aliquod eſ-

ſe

Digitized by Google

ſe directum dominium rei particularis ab eo conceſſæ   in feudum, cum duo in ſolidum non poſſint habere directum dominium. Meminerint regis conſultores dum dicunt a ſaeculo nunquam auditum quod de rebellionibus baronum alius quam rex cognoſceretur, Barones ipſos Calabros, Apulos, Salentinos pontifici Adriano IV. fidelitatis juramentum in Beneventana urbe praeſtitiſſe, pontificemque ad eorum querelas motum non tantum humiliaſſe Gujelmum Normannum Siciliae regem, ut ejus pedibus provolutus melioris regiminis jusjurandum praeſliterit. Quod ſi reges ipſi de rebellionibus cognoverint, prout etiam de facto caeteri ecclesiae Romanae vicarii cognoſcunt; non tollit ea uſurpatio recurſum permiſſum oppreſſis baronibus ad Romanum pontificem dominum ſuum directum, habentque infixam continue malam in ſe fidem uſurpatores hujuſmodi cognitionum, adeo ut fruſtra alicujus temporis continuatio adducatur. Unde quam graviter quam honeſte dictum ſit pontificem falca abuti, debereque ſilere. Judicent qui ambulant in via veritatis, ſcientes quam ſit mentita iniquitas ſibi.

QUINTUM

Ad quintum caput quod pontifex injuſte procedat contra regem ſtantibus remediis nomine regis intentatis ut proceſſus impediat.

Notoria examinatione non eget. Regnum notorie devolutum eſt ad eccleſiam ex diverſis capitibus, potiſſimum ex non ſolutione cenſus ſtante inveſtitura ipſius regis. Solus pontifex in hoc judex eſt. Non poteſt per regem allegari ſuſpectus, minus appellari ſtante prohibitione antiquorum canonum & ipſius Pii coronatoris regis. Utitur pontifex humanitate ſuperabundanti. Poſſet regnum vacans concedere cuicumque occupanti, vel alium inveſtire; Nihilominus tolerat, monet per ſuos & aliorum nuntios, hortatur regem ad ea quæ jure divino, humano, conſuetudinario, & conventionali debita ſunt. Rex malo conſilio ductus ſubterfugit, non videns ſe non cum hominibus cauſam habere, ſed cum illo qui diſſipet conſilia gentium, & reprobat cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum. De quibus diuturnam Dei patientiam ſaepe clamari contingit. Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram.

Errores & fatuitates contentae in virulenta loquacitate habita per Camillum Scortiatum regium nuncium coram imperiali majeſtate Contra Innocentium VIII.

Recte dici poteſt pater beatiſſime cum pſalmographo: ſubito ſagittabunt & non timebunt, firmaverunt ſibi ſermonem nequam. Diſſimulandae eſſent per ſanctitatem veſtram iſtae ineptiae, ſi ab homine iſto nullius ingenii, ſola levitate, aut inſania prolata eſſent; non enim curandum quod os iniqui loquatur. Et Juſtinianus imperator indulget de ſe maledicenti dicens: ex perſonis hominum dicta penſemus. Sed inſpectis extremis, a quo videlicet, & ad quem, quo etiam apparatu, qua petulantia ſermo iſte injurioſus egreſſus eſt, honeſtati convenit, & gravitas ipſa pontificia omnino expoſtulat, ut maledicta notentur, refellantur, & honor ſedis apoſtolicae veſtraeque ſanctitati debitae tandem ultionis proſequtione tutetur. Non enim per lubricum linguae, non inconſulto calore iracundiae dicta ſunt iſta, ſed per deſtinatum nuncium regis, cui cum quo ſingula prius & recenſita & commendata fuiſſe non eſt dubitandum. Prolata ſunt coram ſereniſſimo imperatore, redacta etiam in ſcriptis eccleſiaſticum ſtatum non ſuperficialiter, aut in genere tantum, ſed ſupremam auctoritatem ſedis apoſtolicae, claviumque poteſtatem firmo pede ſagittatur veſtrae ſanctitatis nomen repetitis aculeis & artificioſis circuitibus impudentiſſime mordent. Quae etſi totus iſte libellus famoſus undique conſtrepat, potiſſimum in locis infra enunciatis homo iſte modeſtiae neſcius, pudoris ignarus, & vel ſui vel domini mittentis oblitus, velut rudis belva, & bonarum literarum, ac motum expers ineptiſſime omnium ſapientum judicio deliraſſe dicetur.

Primo firmatur in prima pagina, ſumpta ex damnata monarchia Dantis poetæ Florentini quod ſummus pontifex non habet duplicem gladium, quoque ab eo imperium non dependet, ſed a Deo. Qui ſcripſit haec oſtendit ſe eſſe novum tyronem, nec iſtud ſapit ſolum, immo continet manifeſtiſſime haereſim. Quoniam ex neceſſitate ſalutis eſt tenendum contrarium, ut ubique firmat communis ſchola theologorum & canoniſtarum. Et ſtatuit ſolemniter Bonifacius VIII. in conſtitutione Unam Sacram, gloſata ſolemniter per   monachum & Egidium Bellemeram & Alvar de planctu eccleſiae & alios.

Secundo in ſecunda charta ante finem conqueritur rex quod in facto Baronum veſtra ſanctitas inceperit via armorum & non via denunciationis evangelicae, prout Innocentius III. ſupra diſcordia inter regem Angliae, & Francorum. Repetat iſte orator pecuniam datam indocto praeceptori. Illi enim inter ſe de jure diſſidentes via denunciationis pontificem adierunt, hic adita fuit veſtra ſanctitas, & modo quo olim aditus fuit Adrianus papa IV. qui rogatus a proceribus Calabriae & Apuliae, ut eos liberaret a tyrannide Gujelmi Normanni, ſtatim exercitum contra tyrannum duxit, ita ut tandem ad pedes Adriani provolutus gratiam & novam infeudationem vix meruerit.

Idem Innocentius II. anno 1030. duxit exercitum contra Rogerium Siciliae comitem, eo quia ſe regem Siciliae appellabat, & tyrannum obſedit in caſtro Galutio, & licet Gujelmus Calabriae dux ceperit pontificem cum cardinalibus, Rogerius tamen eos liberavit, ſed regni titulum impetrare non potuit.

Tertio in tertia charta poſt principium. Dicitur non eſſe affectandam a veſtra ſanctitate ampliationem ditionis temporalis, & ad inſtar Hieronymi qui natus eſt in paupere domo, propter acceptam dignitatem, non juſte majora appetet, maxime cum Chriſtus dixerit, regnum meum non eſt de hoc mundo. Sed reſpondeat ipſe Hieronymus in prologo bibliae; puerilia ſunt inquit, haec, circulatorum ludo ſimilia, cum enim regnum Apuliae ſit eccleſiae, non agitur de ampliando dominio eccleſiae, ſed de ſublevatione oppreſſorum a rege vaſallo ſuo. Prudentius etiam fuiſſet tacere de rege gentium. Cum etiam teſte gloſatore decreti dictum fuerit in electione pontificis piſcatori Petro filio Fabri ſucceſſorem quaerimus non Auguſto. Nec dixit Chriſtus ſe non eſſe regem mundi, ſed ſuum regnum non eſſe de hoc mundo, ideſt ex hoc mundo, quia cum eſſet rex regum non oportebat eum de novo facere regem. Immo Joannis 18. confeſſus eſt ſe eſſe regem; quod fecit, ut doceret proſpera mundi fugere.

Quarto in quarta charta ad finem dicitur veſtram ſanctitatem debuiſſe convenire regem coram imperatore, & non cum tanta furoris rabie in regem ſaevire, a quo multa beneficia olim recepit veſtra ſanctitas. Quae etiam magnam meretur reprehenſionem, cum uti voluerit contra regem ingenio iniquiſſimo potiuſquam viribus & vexatione belli duos filios rex amiſerit. Certe ſi iſta ſunt de mente regis, congrue dici poteſt de ipſo, quod inquit Demochares Spartiata Stratocli Athenienſi, qui cum pro Demetrio decreta tuliſſet inhoneſta: Deliraret, inquit, Stratocles, niſi hoc pacto deliraret. Ubi iſta didicit ſcitulus regis orator, vel verius arator. Quo jure cavetur pontificem Romanum in cauſis propriis non eſſe competentem judicem, & de vaſallo & eccleſiae Romanae homine ligio debere judicium coram Imperatore ſumere. Quae ſint etiam illa beneficia quae rex contulit pontifici, ipſe viderit. Attribuere pontifici ingenium iniquiſſimum, repugnat regiae modeſtiae, quam profecto non decuit talia in pontificem obiicere; de ſe ipſo propriique animi aequitate prius loquendum erat, cujus geſta nota ſunt. Sed veſtra ſanctitas eſt in hoc, ſicut & in aliis, illum imitari,

qui novit etiam pro perſequutoribus exorare, quique dixit: diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde. Filium cardinalem perdidit rex ante motum bellum, alterum tyſis eripuit. Multum debet rex tali oratori, qui in libro alieno legens, occaſionem praebuit aliis proprium regis librum legendi, haereſim etiam manifeſtam reperiis qui imperatorem pontifici praeponere non erubuit.

In quinta charta in fine dicitur non eſſe obediendum papae, ubi clavis errat; nec eſſe amplius pontificem eo ipſo quod errat in decolorando ſtatu eccleſiae, ſeu contra articulos fidei, ut ſuo tempore oſtendet. Hic ex abundantia cordis os loquitur, & dato uno inconvenienti in tam ampullato multiloquio, multa ſequuntur. Haec eſt retributio regia pro maximo beneficio accepto a veſtra ſanctitate, quae regnum Apuliae & Siciliae jamdiu vacans, & ad Romanam eccleſiam aperto jure devolutum potuit occupanti concedere, & tamen regem ſaepius monuit, hortata eſt per ſe & alios, & incorrigibile Pharaonicumque pectus toleravit, & tolerat, modo aſſerit clavem, quae eum tot laboribus coronavit errare, & tacite innuit pontificem decoloratorem eccleſiae & a fide devium. Quae verba non ſunt credenda domeſtica in ore regis, niſi forte ea didicerit a rege Renato, quoniam palam dolebat, Ferdinandum ſibi praelatum. An haec ſit blaſphemia vaſalli tolerati in dominum & piiſſimum toleratorem ſuum, videat imperialis majeſtas, videant principes qui paſſione carent & judicent ſi unquam audita eſt ingratitudo huic ſimilis.

In ultima charta rogat Caeſarem ut concilium congreget, ſubdens imperiali judicio emendanda eſſe pontificis errata. Docta inquam famoſi lili concluſio, tandem evomuit conceptum virus, ſed mentita eſt iniquitas ſibi. Non eſt officium regis ad monarchiam ſedis apoſtolicae defendendam jurejurando aſtricti, ſummaque gratia coronati, de ſindicatu pontificis loqui, matrem ſuam eccleſiam, & verum Dominum inſequi. Concilio non eſt opus ob cauſam regis, qui concilium pleno ore petit.

DE PRIMO BELLO GALLICO

IN REGNO NEAPOLITANO

tempore Alexandri VI., & Caroli Regis Francorum.

VOltæ ſuo Paſturinus ſalutem. Nimio mihi jucundius foret, amantiſſime Volta, ſi præſens præſenti, quæ ſcripturus ſum, commemorare poſſem. Plenior enim profecto lætitia ſentiretur ex vera voce ipſa, quam ex hac muta vocis imagine. Sed quoniam non licet, quod optabile eſt: id optemus, quod licitum eſt. Abiit nuper ad vos Petrus Sanctus Romanus genere, juvenis qui jus iſtic Cæſarium imbibit: homo mihi tum ſua ipſius humanitate, tum familiæ hujus gratia complectendus. Is veſtram aſſequi familiaritatem mirabiliter cupit. Quem vos cum ſic accepiſtis ut ſoletis eos, in quibus aliquam virtutis indolem prænoſcitis, non erit mihi ingratum, ſi ei ſignificaveritis, haud vobis diſplicere, quod ſentiatis mihi quoque grata eſſe veſtra in ipſum ſtudia. Tibi vero feſtinatas a me literas reddet. Quibus pollicebar, quod tum præſtare non poteram, omnem ad vos hujus Gallici belli ſeriem primo quoque tempore perſcripturum; quam nunc jam accipite. Cum Cyminiam ſilvam frequens Gallus pertranſiſſet; primique jam Sutrium invaderent; Urſinus Heros Virginius filium Regi obviam miſit, qui & claves, & Regni jus omne traderet; orta namque erat, ut vulgo creditum eſt, inter ipſum, Ducemque Calabriæ contentio quædam ſimultati proxima. Gallus, quamquam duo jam ditionis ejus oppidula vi ceperat, voluntariam tamen reliquorum deditionem minime recuſavit. Cæterum miſſo exercitu ad propinqua Urbi loca bello vindicanda, Brachianum ipſe, frequentiſſimam Virginii ſedem, tranſiit advectis eodem impedimentis. Interim ad urbem iter expeditur. Quo quidem primus XII. Cal. Jan. impetus factus eſt, poſitis etiam inſidiis ſi forte laceſſitus ad pugnam hoſtis eliceretur. Erat tum Romæ præter duos, quos modo nominavi, Petilianus Comes, Triulciuſque noſter, & Jacobus Comes, is, cujus inſigni transfugio Latina Galli ſocietas ex omni jam ſecuritate in ſummum diſcrimen reciderat. Nam conſtat quidem ex confeſſo, vexari penitus a Virginiano exercitu contrariam factionem potuiſſe, niſi ſibi ipſe quacumque de cauſa temperaſſet Vir omnino prudens, & futuri perſpicax. His itaque tutius viſum eſt mœnibus ſe continere, quam & impetentibus ultro, & nondum etiam expertis hoſtibus occurrere; triduoque poſt acie, perinde ac ſi conferendæ manus forent, inſtructa, omnes (erant autem ad cohortes LXXX.) Tybur verſus inceſſere, noſtris ad inſequendum nequaquam paratis. Inde vero ſequenti die motum, & ad Pelignos feſtinatum eſt. Cœpit exinde Barbarus velut ex compacto Urbem ingredi: Numerus primum, ac gregarii, tum cohors una, alterave, mox tota ſtatim agmina irrumpere; demum Rex ipſe, nato (ut compertum eſt) inter pocula migrandi conſilio, Pridie Cal. ad ſerum diei, Romam, alia, quam ſimulaverat porta, invectus eſt, Sacerdotis, quem ſecum ducit, auſpicio. Sunt, qui ejus adventu corruiſſe certo loco mœnia dictitent: Civitas certe omnis conſternata eſt. Totque, ac tantas ex eo indignitates pertulit aeternæ libertatis vindex populus, ut tolerando feſſus, periculoſe audere, quam indigne perpeti, ſatius duceret. Facinus ergo veteri, & patria virtute dignum deſignarat. Niſi enim Fabricius Columna, & Tutavilla noſter cœptum jam inhibuiſſent, occidione ipſa vel hoſpes infeſtus, vel obnoxius Civis occidiſſet: nam excitato jam praelio, quod vix vixque diremptum eſt, Proſper Columna brachii vulnere violatus exceſſit. Compeſcuit ex eo commonefactus Rex barbaricam inſolentiam; paucorum namque ſuſpendio confuſaneus grex reprimi didicit. Lenonum tamen, ac Judaeorum caedes atrox, & miſeranda direptio perſeveranter facta eſt; uſque dum verpi tam pertinacis in ſe irae metu trepidantes, & pectori Crucem albam aſſuerent: ea namque fuit τῆς συμμαχίας τέκμαρ a teſſera: & crebras Divae Mariae imagines poſtibus agglutinarent. Seque ultro quidam Baptiſmati offerrent: tanta erat animorum conſternatio. Inter hos etiam furores ab Civium aedibus non eſt omnino temperatum, expugnatae ſunt aliquot, ac direptae, καὶ μὲν αὗται τῶν συμμάχων. Caeterum collationibus jam inter Carolum Regem, & Pontificem Alexandrum haberi coeptis; exercitus altera pars (bifariam enim diviſus eſt) in Campaniam movit: ut expugnatis, quae ad belli rationem pertinerent, iter ad hoſtem expediretur. Jamque ſublatis Hernicis bello Samnium urebatur; cum Caeſar, notus Jacobi, filius ejus per quem non ſtetiſſe dictum eſt, quo minus cauſa caderemus, collectis exigui Regni viribus arces duas recipit: praeſidio, quod ibi rerum ſecurus victor parvum reliquerat, obtruncato. Pontifex interea, quas pacis conditiones accipere cunctabatur, oſtento perculſus arripuit. Nam cum Gallus arcis oppu-

Digitized by Google

oppugnatione meditaretur, Ille tamen nihilo ſecius praeſtaret, remque perendinando traheret, multa molis Adrianae pars, unde *Milvinaris* (*ſic*) continebatur, noctu corruit; iis aliiſque aliquot obrutis. Ergo Turris foede nudato latere, quod ipſum Martis ſaevitia petere cogitabat, feſtinanter ictum foedus eſt. Pontifexque recepta ſibi arce, quaecumque popoſcit Rex, temere indulſit, obſidibus etiam flamine filio, & Turca traditis, militibuſque praeter aſſuetos lateris cuſtodes exauctoratis, ac miſſis. Haec ubi in hunc fuere modum compoſita, Regiae cohortes, impedimentaque praemitti coepta. Quae cum non procul hinc in Ciceronis Villa conſtitiſſent, proceſſimus (Diſcipuli mecum) ad videnda; ſalutatoque armamentarii Praefecto ad aerea tormenta perducti ſumus. Stabat eorum longa ſeries, finiſque rotis ita concinnata ſingula, ut quodcumque res poſcat, uſui parata ſint. Tum orbes ipſi, maſſaequae ferreae ne qua muri firmitas tam gravem intortorum duritiam remoretur. Quartodecimo Cal. Febr. Carolus ipſe Marinum ab Urbe movens, tria equum millia ad nos hoſpitio miſit. Undique vero poſtridie Veliţras conceſſum eſt. Ibi namque magnis de rebus conſilium Rex initurus erat. Ab Alphonſo enim venerant, qui ex Gallo cognoſcerent, patrio ne, an Italo belli jure decerni placeret, ut futura captivorum conditio praeſciretur. Haec dum Velitris aguntur, Pontifex, Maximi Pontificis filius, mutata perſona, Regiam circa cuſtodiam fruſtratus emicuit. Quamquam non deſunt, qui gnaro, nec invito Rege factum ſuſpicentur. Regnum deinceps Jacobi Comitis invaditur. Stabat in fronte Monsfortinus, arduus collis ac natura manuque praemunitus. Conſurgit enim ſcalari ordine domorum ſeries, quarum ſedes perpetuo conſtat ſaxo, nec expugnata regio altera alterius oppugnationem adjuvat, cum ſuperioris crepido contignationem inferioris exaequet. Hoſque ipſos ordines anguſti calles, reflexique, ac ſupini dirimunt. Tum arx ipſa praerupto in ſcopulo minatur, capax, & ad defendendum prona. Hic ergo, metatis e veſtigio caſtris, cum admota explodi tormenta coepiſſent, attoniti deſuetudine Ruſtici obtorpuere, quando & praeſidium ipſum ad altiſſima confugere. Tum prodigus animae barbarus per admotas ſcalas murum ſuperat: ſenſimque domos, quas trepidatio vacuas praebebat, occupare pergit. Die autem poſtero, cum ſolo ictu muros prope omne tormentum tranſverberaſſet, arcis inſecuta deditio eſt. Captuſque Caeſar, fratreſque duo cuſtodiri juſſi, permiſſumque amicorum deprecationibus, ut ſe millibus nummum XXV. redimere liberum haberet; in milites vero, incolaſque foede ſaevitum eſt. Nam ut quiſque petitum vitae precium differebat, trucidabatur illico. Caeſi ſunt ad CCLXX. abductique, in quibus lucri ſpes apparuit, permulti. Exemplis ergo tam inſignibus exterriti reliqui ultro ſeſe dedidere. Tum Rex facto per Labicanum itinere, Ferentinum conceſſit, captae ditionis Proſpero Columnae, cura facta eſt, & Tutavillae noſtro demandata cura.

Senius turbatus.

Praemiſſus interim Gallus; tuta & pacata omnia Regi fecerat, praeter Fundanum, & circumfinitima quaedam, ad quae dum pergitur; Praeruptiorum arx (Sancti Iani mons vocatur) attenta eſt. Verum quod expugnari, quam ſe dedere maluerant, concisi pene omnes, aut abducti in praedam, ſi quos precii ſpes furori ſubtrahere paſſa eſt. Neci DCC. amplius traditi. Haec dum Gallus pluribus in locis agit, unum aditum (S. Germanus vocatur), anguſtumque, ac magni ad eam rem momenti Parthenopaeus omni ope, copiave, ac tormentorum genere communit, foſſis etiam in multa paſſuum millia diductis; quae quidem munimentorum vis varios hominum de victoria ſermones excitarat. Eo itaque, captis jam reliquis, tota mole contendit Carolus, caſtriſque in proſpectu ſitis, ubi monuit opportunitas prodire equites quingenti, non tam pugnandi, quam explorandi gratia. His igitur dirigere aciem ab hoſte conſpectis, tantus Neapolitanum militem terror occupavit, ut de relinquendo ſummae ſpei loco, fugaque foede capeſſenda ſtatim cogitarit. Nec diu latuit fati vis, uno namque tempore & excedere hoſpes, & hoſtis accedere properavit. Has dum vices caſus, & fortuna miſcet; ſibi cavet oppidanus, acceſſitoque barbaro, hoſpitem hoſtem, hoſtem hoſpitem ſibi factum eſſe denuntiat. Introit ſollicitus eques, explorabunduſque ſingula pertentat, cognitaque rerum trepidatione, mittit curriculo, qui copias omnes advocent, captumque ſperatae dilationis locum educeant. Quod ubi maturatum eſt, cognitumque vim tormentorum permagnam fugientes auferre, decretum eſt inſequi, ſi quid impedimentorum intercipere valeant. Succeſſit res, ne ceſſare uſpiam fortuna videretur. Ergo illi, Caſtoris exemplo, parte totum redimentes, evaſere. Nec mora, cum Gallus ab hoc tanto tamque inſperato ſucceſſu Capuae voluntariam deditionem audiens, eo tranſit. Ac nequid non ſperet, una prope opera & Alphonſi legationem audit, & implorantium ſe Neapolitanorum munera accipit. Petebat autem Regio nomine Triultius, uti Calabriam Parthenopaeo Gallus indulgeret, reliqua ſine opera ulla diſpendioſe actutum acciperet: cui reſponſum fertur: Si velit, victus jam Rex in Galliam migrare, futurum ibi conditionibus haud aſpernandis. Sin eſſet, quod ſatius arbitraretur, id ageret, quod uſui fore cenſeret. Ipſe interim captos Nolae Virginium, Petilianumque cuſtodiri juſſit; dum ſe millibus nummum quinquaginta redimerent: quod illi facturos pernegabant, cum belli jure capi non potuiſſe teſtarentur. Jam verò miſſos eſſe rumor eſt, & ad propria remeare. Nam mitis omnino Gallus in Virginium fuit, moderationis ejus fortè non ignarus. Ergo intactum ei Regnum, quod in Latio poſſederat, abiens reſcribi juſſit, nunc etiam gratis dimiſſum autumant. Sed ut ad Carolum redeamus: VIII. Cal. Neapolim ingreſſus, promulgata VII. annorum immunitate, curavit uti cum arcium cuſtodibus colloquia haberentur; quos ubi ſic animatos intellexit, ut non ante ceſſuros appareret, quam vulgata Saguntinorum exempla renovaſſent, à collationibus ad tormenta converſus, circumtonare arces aggreſſus eſt. Praecipueque arcem, quod Caſtrum novum dicitur, Senones oppugnabant. Cum eorum, qui primi ſcalis admotis, muros inſcenderant, foeda facta ſunt praecipitia; ſiquidem quingenti uno ſtatim conatu deturbati, atque impacti animaſque, quarum caeci profuſores ſunt, exhalavere. Sed jam de conditionibus agi dicitur. Quas ipſas una de cauſa produci, quod ex omni fœdere quingentos è peculiaribus ſuis transfugas amoveri Carolus jubet, atque in eo perſiſtit, cuſtodibus contra eorum incolumitatem poſcentibus. Venere tamen nihilo ſecius præſidia, quibus aerea tormenta quae Hoſtiae depoſita erant, advehantur. Molitur interea Parthenopaeus in Calabria, opportunaque bello communit loca, ſuppetias obiter expectans; quamquam trajeciſſe in Siciliam ex Hiſpania ſubſidiarii ſexieſmillies feruntur. Caeterum quinto Cal. obſes Turca Neapoli [illegible] factus eſt, ne derivari in Aſiam ſuam pudibundum Italiae fragorem cerneret. Pontifex autem, ad vincula Regis extorris, omnimodas vices (ut dicunt) excepit; ab victore Rege Prorex inſtitutus. Habes nunc, mi Volta, quaecumque ſunt in hunc uſque diem geſta. Quae quidem ſomnis ſimillima videntur. Tricenis . . . . diebus, iiſdemque brumalibus tantum hoſtilis ſoli vindicatum: & quod pudeat ne exerto quidem uſquam ab hoſte gladio, ſed tergo paſſim ad Porimillum conſpectum verſo. O vere Phrygie! neque etiam Phryges. Ubi Marcelli? Ubi Scipiones? Ubi ſunt, qui totiens ardentes in pugna oculos toleravere? Cum interea ſtrenuiſſimus Romanae militiae magiſter, diſtincti, penulatique, atque adeo perornati barbari faciem non porro quidem tolleret. Vallum quippe jaceret, cui ne moenia quidem firma ſunt? O imbellem Italiam! Ubi tot opima tua ſpolia? Imbelles damae, quid niſi praeda ſumus? An expectatur Camillus, qui rem perditam, ac deplo-

ploratam reſtituat? Cum ſit a Manlio derelictum Capitolium; miſeret me, Volta, atque etiam pudet extimantem, quantuli conatus erat peregrinam ſecuritatem patria ſolertia retundere. Sed quid plura de hac te? Tu vale, & me ama, ac noſtro Miliarcae plurimum commenda . . . . . . Rex ſibi filium ſubrogaſſe dicitur: & Pontifex potione Turcam ſuſtuliſſe, multa ipſe pecunia penſionatus ab Turca Principe.

DE REBELLIONE NEAPOLIS

A CARLO FRANCORUM REGE

ad Regem Aragoniae Ferdinandum.

Franciſcus Puccius Marino Carraciolo Suo S.

Officium litterarum, quod jampridem debeo tibi: partim occluſae armis viae, partim animi moeror, & aegritudo praepediit. Ita affectis nobis ſub improba illa, & impotenti ſervitute Barbarorum, ut nec ſcribere, nec plane aliud quippiam agere, ac ne vivere quidem liberet. Tandem vero illuxit beatiſſimus hic dies, quem ipſum primum quidem Deo immortali, a quo omnia bona ſunt; deinde virtuti noſtrorum debemus. Nec enim majori animo ulla unquam Civitas in aſſerenda libertate, & exigendis invaſoribus, quam modo noſter hic populus fuit. Quod facinus licet jam fama divulgaſſe illic credam: tamen paulo diligentius narrare tibi conſtitui: quod id ipſum maxime mihi clarioſum, ac memorabile viſum eſt, & tibi gloriam, ac decus florentiſſimae hujus Urbis (quae tua patria eſt) maxime cordi eſſe, ac voluptati ſcio. Nonis igitur Juliis Claſſis Aragonia oſtendit demum ſeſe à Capreis: quae Inſula portus Neapolitani fauces, & prope oſtium eſt. Ea re commoti Galli, qui Neapoli erant, illico arma capiunt. Idem Civitas facit; concurritur ad Navalia; proſpectatur Claſſis adventus. Ea longo ordine explicitis navibus a promontorio Minervae Surrentinum, Stabianumque litus legit. Tandem ad radices Veſuvii montis appellit, media ea planicie, qua Sebetus fluvius mare ingreditur. Nec tamen eo die aliquid actum eſt. Claſſis enim in anchoris ſeſe tenuit. Procul tantum acclamationibus, & tormentorum crebrioribus bombis, quaſi ſalutare Neapoli. Gallos non tam adventus omnium, quam Civitatis fides terrebat. Sciebant, quid meriti eſſent, & quod juſto flagrarent odio. Agnoſcebat in ore, ac vultu omnium male ſe tegentem laetitiam. Jam mulieres ipſas, quae natura ſua meticuloſiores ſunt, & terreri nomine belli nedum aſpectu ſolent, nunc laetas videbat proſpectare de tectis, & culminibus domorum, & aperte proſperum curſum, & propitios Deos Aragoniae claſſi precari. Etiam multis ante diebus pueri per urbem turmatim excurrebant ludicra inter ſe pugna diviſi: ut alii Aragonii, alii Gallici eſſent: eaque occaſione tota paſſim urbe Aragonium nomen, & Ferdinandum Regem in ipſis Gallorum auribus inclamaverant. His rebus Galli ſollicti, & minime noſtris fidentes, totum illum diem in armis egerunt, & Gilibertus, quem diſcedens Neapoli Rex Gallorum ſummo imperio urbi, regnoque praefecerat, cum omni manu procorum armatus obequitavit per urbem, & ad confirmandos animos civium, & ut praeſidia opportunis locis diſponeret; quod ſi noſtris, qui hujus glorioſiſſimi facinoris auctores fuerunt, veniſſet in mentem, Gilibertum ipſum, & alios contrariæ factionis in media urbe circumvenire & capere, una illa hora penitus debellari potuerat, capto hoſtium Duce tam potente, ac nobili; qui occupata nunc arce adhuc triumphum remoratur. Sed non ſemper provideri poſſunt omnia, & id credo maluiſſe Divos patronos hujus urbis, ut parcerent noſtris, qui tunc quidem non ſine ſummo periculo, & multa Civium ſtrage id facinus perpetraſſent; coactis unum in locum Gallis permixtis cum noſtratibus, ut ea victoria lachrymoſa omnino, & cruenta futura fuerit. Nocte, quæ ſecuta eſt, tota urbe excubiæ actæ ſunt; fueratque primo conſilium conſpiratis ut media nocte tumultum facerent, & adorirentur Gallos, quorum ducenti ferme equites extra portam conſtiterant ad eam partem, ad quam Claſſis appulerat; ſed tunc quoque dilata res eſt, quod adhuc omnia opportuna non erant & in tenebris promiſcua caedes, & rapina Urbis timebatur. Nec vero jam Galli haec patrari non ſenſerant, & infenſi, atque irati nobis Cajetae Urbis ſimilem exitum minabantur, non dilaturi diutius, quin in prima ſtatim occaſione urbem diriperent, & neci mandarent. Ac quod ex captivis eorum cognovimus, ſtatutum habebant, equitibus urbis vias inſidere, praemiſſis ante carris cum baliſtis, & infinito alio genere tormentorum, ut equites ipſi trucidarent, quos haberent obvios, qui in carris eſſent tormentis de tectis, & feneſtris domorum propugnatores averterent. Ita ancipiti malo vias cadaveribus, domos rapinis & incendiis replerent; Dii melius, qui illam mentem, & virtutem inſpiraverunt noſtris ut occuparent facere ipſi, quae poſtmodum ſi cunctati paululum, eſſent paſſuri. Jam illuceſcere ceperat, cum claſſis nihil in Urbe moveri intelligens, ne diutius fruſtra haberent, anchoras ſolvit repetitura Ænariam, quae inſula egregia, & ſingulari fide numquam à patribus Aragonenſium deſciverat, nec terrore maximi, ac potentiſſimi Regis, cui Italia omnis ſuccubuit, nec populatione agrorum, neque ullo praeterea malo adduci potuit, quin in officio, ac fide ad extremum uſque perſeveraret. Conſpirati, ubi claſſem diſceſſiſſe animadvertunt, & jamdudum deprehenſos ac proditos ſe Gallis acceperant, deſperarunt res ſuas: & deſponderunt animos, ut quibus nullum uſpiam perfugium, nulla ſpes reliqua eſſet, niſi in ferro; ſed & Gallorum ferocia merito formidoloſa erat, cum eorum ſupra tria millia in Urbe eſſent, delecti omnes, & inſtructi, armatique egregie: noſtri autem ipſi pauci admodum forent, nec de animis reliquorum Civium, licet ſpes ſubeſſet, certum tamen quippiam, & exploratum haberent. Princeps enim Salerni, & alii Gallicarum partium proceres ſuſpecta omnia, & ambigua ferebant. His difficultatibus maliſque circumventi, fecerunt demum, quod faciendum viris fortiſſimis fuit, ut gloriam & ſalutem patriæ animæ potiora haberent, & aut vincendo ingratam ſervitutem excuterent, aut occidendo fortiter, patrium affectum & amorem teſtarentur: Macti animo, & virtute Heroes, quibus hæc civitas quam numquam ſatis dignam gratiam referret? Defenſam ab his ſalutem, libertatem bonorum omnium; ut quod nunc quiſque ſtantes domos ſuas aſpicit; quod chariſſimos liberos in ſinu ſalvos amplectitur; quod tam bonum, & pium Principem habet, totum hoc beneficium ſit illorum, qui primi auſi ſunt contra ferociſſimam nationem inſurgere, & pectoribus, dextriſque ſuis viam facere ad libertatem. Ergo illi coacti in unum, Aragonium vexillum efferunt; Ferdinandum Regem inclamant, ad partes proprii verique Regis ſui populum, & civitatem

tem

tem imploram. Mira res dictu! In initio non plures fermè fuerant, quàm quinquaginta; momento temporis tota illis Civitas jungitur; nec in tot millibus hominum, in tam frequenti & celebri populo repertus eſt unus, qui incepto obſtaret; immo vero non cupidè & ardenter accederet. Princeps tantum Salerni, & alii pauci, magis ex conſcientia meritique partium, quàm amore Gallorum primo ſtatim tumultu in arcem defugiunt, quam Gilibertus Gallorum praefectus, & Gallici alii primates tenebant. Noſtri ubi Civitatem jam ſuam vident, in equites Gallorum erumpunt, qui excubabant extra portam armati; nec illi animo penitus cadunt; ſed reſiſtunt valenter: pugnatur utrimque acerrimè: illis pro anima, noſtris & pro ſalute, & praeterea pro libertate, pro patria, pro cariſſimo Rege ſuo pugnantibus. Succumbunt demum Galli, & fœda ſtrage pleriqueomnes caeduntur: pauci alio alii fugiunt. Nec ſegnius interea alia parte urbis ceſſabant a praelio. Et qui etiam navalia Galli tenebant: & qui in arce conſtiterant, facto globo in media illa area, quae Caſtello ſubeſt, egregiam pugnam exciverant. Conati irrumpere in urbem, & aliis ſuis, qui ad Veſuvii portam pugnabant, recipiendi ſe in arcem per ocium aditum facere; primoque impetu evecti noſtros ad portus uſque ſtationem loco propulerant. Paulo ante Belcarius, unus ex Principibus Gallicis, qui arcem Capuanam cum praeſidio habebat, diffiſus poſſe eam tueri, ſemita occultiore per exterius urbis pomerium in arcem Novam, magna ſanè negligentia noſtrorum, qui ſi id attendiſſent, nullo negotio capere hominem locupletiſſimum potuerunt. Satis in eo factum tot miſerrimis Civibus, quos ille praedo, quadrimeſtri hoc imperio per ſummam pariter avaritiam & ſuperbiam fœde vexavit: aeque enim omnes Galli natura & inſolentes ſunt, & cupidi: hujus tamen praecipue & impotens factus, & intolerabilis rapina extitit. Quibus rebus non modo apud noſtros, ſed in animis etiam popularium incredibile quoddam odium, & invidiam comparavit. Jam Ferdinandus Rex Pauſilippi promontorium praetervectus navibus erat; cum ecce nuntius ad illum miſſus ab urbe docet, in poteſtatem & ditionem ejus Neapolim eſſe. Nihil longius Civitati videri, quàm ut ipſe jam veniat, Imperium, quod ſuum eſt, recipiat. Princeps magni atque erecti animi, qui in anguſtiis etiam, ac triſtibus rebus, numquam non bene de popularibus ſuis ſperaſſet. Nihil tunc cunctatus, ſicut erat prope inermis, ac cum paucis ſuis in portum revehitur, & in littore exceptus equo, quem illi unus ex noſtris tradidit, urbem quarta ferme hora poſt exortum ſolis ingreditur. Hic neque ipſe exprimere verbis poſſim, nec ſi quam fidem habuerim, quanta laetitia, qui plauſus, quæ exultatio fuerit, conſpecto Rege a populo, qui ea cauſa frequentiſſimus ad eam portam concurrerat. Nemo fuit, qui prae gaudio teneret lacrimas; nemo, qui non raucus adclamando non ſit factus; proſternere ſe omnes humi, advolvi genibus Regis, habere gratiam fato, quod in eum diem vixiſſent, conari demum pro ſe quiſque, vultu, manu, oratione, quovis alio modo poſſet, laetitiam ſuam teſtari: humaniſſimus princeps nominatim reſalutare omnes, illos dextra, hos laeva apprehendere, omnibus manum frontemque intendere, ut recognoſcens, ut agens gratias: denique mirifica, & incredibili benignitate, adventus ſui laetitiam ex magna ingentem facere. Ego quidem nullum me diem laetiorem videre memini, cum quacumque procederet, concurreret certatim populus, & acclamationibus applaudentium exſurdeſcerent omnes: neque viros caperent viae, nec feneſtrae & tecta domorum mulieres, quarum illa demum beatiſſimam ſe credebat, quae diutius tueri illum, & quam longiſſimè proſequi oculis poſſet. Nec vero fortiſſimus princeps tanta ea laetitia ſegnior, aut remiſſior factus, recta ſtatim ad arcem Novam accurrit: ubi noſtri jam ingruentes ingenti impetu Gallos male jamdudum ſuſtinebant. Vix advenerat, & jam Galli pelluntur, profligantur, caeduntur: tantum animi, ac fiduciae noſtris hominibus deſideratiſſimi ſui Regis aſpectus, & praeſentia intulit. Galli, qui ſupereſſe potuerunt recepti in Caſtellum ad Gilibertum obſidione cinguntur: quam adhuc quidem obſtinatis animis ſuſtinent; ſed nec habere diuturniorem annonam dicuntur, & impugnat, & urget illos undique Alfonſus Davalus, Marchio, huic rei praefectus: qui princeps incomparabili fide, cadentem olim Regno Ferdinandum ſecutus, avelli ab eo non potuit, nec amore patriae, nec contemplatione aviti imperii; non demum montibus auri, quorum promiſſione Rex Gallus fidem ejus ſaepe tentavit. Habes glorioſiſſimi hujus diei totam ſeriem, quam ego pluribus ac verboſius expoſui; quod hunc diem, qui non modo huic urbi, ſed univerſae jam Italiae feliciſſimus, beatiſſimuſque illuxit, inde primum facto initio recuperandae libertatis, & antiqui decoris aſſerendi, quammaximè celebrem, & notum eſſe par eſt, ut ſignetur lapillo candidiſſimo, & referatur in faſtos, poſteris noſtris fauſtus ſemper, & fortunatus futurus. Secutus eſt hunc diem & laetus alius quo Rex immaniſſimae nationis inſignem cladem in Tranſpadanis accepit, & deperditis impedimentis, amiſſis caſtris, demiſſa cervice, inhoneſtam fugam arripuit. Sequetur & tertius dies brevi, ut ſpero, quo reliquias, ſi quae ſuperſunt Gallici exercitus occidione caeſas, ipſumque Regem captum eſſe nuntiabitur; cujus rei praeſcia fama, ne tantum gaudium, quantum capere non poſſent animi, ſubito, ſemelque defundat, paulo ante rumores quoſdam, ut augurium, ſignumque præmiſit. Et credo ita faciet Deus, qui Italiam imperare ſemper Gentibus voluit, ut eam in poſterum barbari omnes alpes ipſas, muros Italiae non modo tranſiiſſe, ſed ne audeant quidem aſpicere. Vale. Neapoli XVI. Cal. Sextiles. MCCCCLXXXXV.

Idem Franciſcus Puccius Tuus &c.

IN VITAM HIERONYMI SAVONAROLÆ

PRÆMONITIO.

F. *Hieronymi Savonarolae Ordinis Fratrum Praedicatorum vitam dederunt Synchroni ſcriptores quidam; nullius tamen typis prodiit, niſi unius Joannis Franciſci Pici Mirandulae Concordiaeque principis. Eſt mihi ad manus editionis hujuſce liber Pariſienſibus typis evulgatus anno* 1674. *geminis minoris formæ libellis; forte tamen alibi etiam excuſa eſt, quod modo non vacat exquirere. Legi illum avide, & concurrere quoad rerum ſummam cum ea quam ex mſ. cod. hic evulgo, recognovi; multa tamen adhuc in noſtra hac exhiberi, quæ compendii gratia a Pico omiſſa ſunt, animadverti. Igitur operæ pretium me facturum duxi, ſi hunc ipſum evulgaverim. Eam vero procuratam mihi fateor a Viro erudito ſcriptorumque reconditorum ſagaciſſimo indagatore Dom. Bernar-*

nardino Baroni Lucenſi Patritio, mihique intimo, cujus interpoſitæ preces plurimum in eam rem valuerunt, ut ipſum codicem e bibliotheca PP. Prædicatorum Conventus S. Romani hujus Civitatis obtinerem; adjecta inſuper epiſtola, quam præmitto, Viri ejuſdem Ordinis eruditiſſimi P. F. Friderici Vincentii de Podio, in qua plura de opuſculi auctore congeruntur. Porro neminem fore arbitror, Eruditorum, qui hanc vitam perinde habeat quaſi hominis eſſet incelebris ac ignoti. Scitum eſt quot tumultus ejus cauſa excitati ſunt Florentiæ, quæ turbæ in eccleſia Romana ſub Alexandro VI. Agebatur enim de potentia familiae Mediceæ in Florentina urbe ſive attollenda, ſive deprimenda, de uſu, ſive abuſu Pontificiae poteſtatis, ſive de republica potentiſſimas retinenda, aut extinguenda, ejus principatu uni familiae delato. Hinc factum, ut Savonarolae ſervando plures ſe adjunxerint amici; plures etiam inimici in ejus necem conſpirarint. Hinc etiam ut virum hanc pars urbis illius laudibus ſummis extollerent; alii criminibus onerarent. Hinc etiam fama de illo varia. Quae mea ſit de hoc viro ſententia in praeſenti non exponam, cum ſatis mihi fuerit, ſi vitam ejus, qualem diſcipulus & amicus intimus ſcripſit, fideliter exprompſerim; monitis prius lectoribus glorioſum martyris titulum inditum hic eſſe Savonarolae ex pio ſenſu privati ſcriptoris, non vero publica Romani Pontificis auctoritate, cujus unius eſſe fateor, & cauſam martyrii agnoſcere, & martyrem declarare; ſicut & in veritatem prodigiorum, quae a viris probis patrata narrantur, inquirere, & publicum aſſertumque teſtimonium ferre.

Haec olim ſcripſeram dum opuſculum iſtud typis parabam; nunc vero in ipſo articulo folii praelo ſubjiciendi ab eodem viro docto P. Friderico de Podio opportune moneor, vitam Savonarolae, qualem hic ex cod. PP. Dominicanorum Lucenſium excepi, non quidem illam eſſe, quam P. Pacificus dedit, ſed alteram ab alio quopiam ex eodem P. Pacifico, & forte iiſdem ejus verbis deſcriptam, & hinc inde decurtatam, atque in arctius redactam. Intellexiſſe vero ſe id, ajebat, ex literis Florentia acceptis ab amico, qui opus P. Pacifici in Florentino codice apud PP. Dominicanos S. Mariae Novellae ſervatum contulerat. Igitur ſuſpicandi locus eſt P. Timotheum Botonium, cujus ſunt nonnulla in fine hujus vitae adjecta, quique circa annum 1566. vivebat ut ex hoc opuſculo apparet, epitomen hanc ex prolixiori P. Pacifici confeciſſe retento veteri titulo, quem ex eadem manu, qua totum opuſculum in eodem Lucenſi codice deſcriptum offendi.

P. F. FRIDERICI VINCENTII DE PODIO

ORD. PRÆDICATOR.

AD CL. BERNARDINUM BARONI PATRITIUM LUCENSEM

DE F. PACIFICO BURLAMACCHII AUTHORE VITÆ P. HIERONYMI SAVONAROLÆ

EPISTOLA.

AL NOBIL UOMO

SIG. BERNARDINO BARONI.

ILL. SIG. SIG. PADR. COLENDISS.

Voi già ſapete, o Signore, che all'ordine io ho poſta una Raccolta di memorie di molti de' noſtri Religioſi Domenicani Lucchesi, in qualche maniera per dignità, o letteratura, o ſantità illuſtri e commendabili, eſſendo poi veriſſimo ciocche ſcriſſe il Sig. Tucci nel Lib. V. Cap. III. de' ſuoi Elogj, che plurimi Lucenſes ex hoc Cœtu (*di San Domenico*) præſtantiſſimi homines & ſanctiſſimi prodiere, viri doctrina, religione, pietate cunctiſque eum virtutibus illuſtrantes; *o pure come ſcriſſe il Padre Fontana* de Romana Provincia *pag.* 114. prodiere ex hoc Cœnobio (*di S. Romano*) veluti genitrice fœcunda viri inclyti vitæ probitate, doctrina, atque Sacris infulis ſpectabiles, qui eidem ac Ordini magnum praebuere laudis ornamentum; *perciò nella mia Raccolta ſuo luogo avendo ancora le poche memorie, che del P. Pacifico Burlamacchi ho potuto ritrovare, facile coſa mi è ſtata ſervirvi delle medeſime: onde ecco ve le traſcrivo nella preſente lettera.*

Il Padre Pacifico, prima Filippo di Pietro Burlamacchi, non ſolamente nacque di nobiliſſima famiglia, ma fu altresì uno de' molti convertiti dal celebre P. Girolamo Savonarola. Fra Pacifico Burlamacchi, *così il P. Serafino Razzi nella ſua manoſcritta cronica della Provincia Romana, ove parla del Convento di San Romano,* convertito alle prediche del P. F. Girolamo Savonarola fu in queſto Convento di ſanta, e approvata vita. *Fu perciò un gran divoto del Padre Savonarola, appunto come in quel tempo in Lucca, e altrove lo furono altri moltiſſimi, fra' quali Antonio Burlamacchi, fratello forſe del P. Pacifico, quale nell'anno 1520 per teſtamento di ſua mano ſcritto, laſciò eſſere ſepolto nella noſtra Chieſa di San Romano veſtito da Converſo o Terziario, con veſti già portate da i noſtri Padri,* e ciò a onore, e reverenza del P. Girolamo Savonarola che giura avere veduto più volte a Roma nell'orto di San Silveſtro. *Pertanto alli 23 Mag-*

Maggio del 1498. *ſucceduta in Firenze la tragica morte del P. Savonarola, poiche ſubito dal Convento di San Marco gran numero de' Religioſi del P. Savonarola, fra' quali un ſuo fratello ſteſſo, ſi trasferì, e fu accolto nel noſtro Convento di San Romano, a queſti nell' anno ſeguente annoverare ſi volle il divoto Pacifico Burlamacchi, deſiderando ſepararſi affatto dal commercio col Mondo, e attendere unicamente a quella ſanta vita che poi effettivamente conduſſe. Veſtito noſtro Religioſo, egli fu poi quello che ſoſtenne in S. Romano la oſſervanza, e la Congregazione del P. Savonarola detta di San Marco; onde perocche la vita de' Padri di queſta illuſtre Congregazione era allora oltremodo auſtera e rigida potete voi o Signore di leggieri imaginarvi qual foſſe il tenore di quella del P. Pacifico, ſe egli ne fu il zelante ſoſtenitore. Per ſchiarirvene la notizia, ecco la memoria che di eſſo abbiamo nella noſtra Cronica.*

„ *F. Pacificus Burlamacchius Lucenſis, Petri nobilis viri filius, anno* 1499 *die* 18 *Martii*
„ *habitum ab eodem Priore accepit, & evoluto anno ſolemnem emiſit profeſſionem. Hic Philippus*
„ *vocabatur in Saeculo, aetatis grandævae cum ad religionem venit, morum honeſtate laudabilis, &*
„ *cum operibus charitatis valde deditus eſſet; omnibus gratus erat, quae omnia in Religione augere ſtu-*
„ *duit, propterea a cunctis amabatur & colebatur. Fuit hic aliquando in Conventu S. Mariae ſu-*
„ *per Quercum Prior, & in hoc Conventu ſupprior pluribus annis, ſimiliterque Confeſſor Monia-*
„ *lium S. Dominici. Adeo autem ſanctam duxit vitam, multis corpus ſuum affligens abſtinentiis &*
„ *laboribus, corque ſuum a terrenis ad cœleſtia evocans, ut in argumentum ſanctitatis audierim viventem*
„ *adhuc in carne miraculum feciſſe, & eo moriente, ut infra dicetur, cingulum ejus a veneranda*
„ *Matrona ob memoriam ſanctitatis ejus peteretur* „. *Quindi nella ſteſſa Cronica, nel Necrologio torna a leggerſi.* „ *Diem extremum implevit* 13 *Februarii* 1519 *magno ſuo relicto deſiderio, quia*
„ *paucos ſibi ſimiles relinqueret. Quædam Matrona nobilis, audita ejus morte, cingulum ejus ſum-*
„ *ma petiit inſtantia poſſidere ceu unius ſancti reliquiam conſervatura, quod & obtinuit.* „ *Inoltre alla pagina* 38 *lo ſcrittore della ſteſſa Cronica lo chiama* omni laude dignus.

Ancora il Ven. P. Ceſare Franciotti della Madre di Dio fece onorevole menzione del noſtro P. Pacifico alla pag. 507. *del ſuo Libro de' Santi di Lucca, ove fra le altre coſe ſcrive.* „ *Viſſe*
„ *con eſempio di ſingolare ſantità, maſſime intorno alle ſante virtù della carità, della ſolitudine,*
„ *dell' umiltà, della pazienza, e perciò amato da tutti. Et è degno d' eſſere ancora celebrato eter-*
„ *namente per una riſpoſta religioſa, che come amante della ſolitudine e ben pratico del coſtume del*
„ *Mondo ſoleva dare ad alcuni de' ſuoi parenti e amici, perche invitandolo queſti a deſinare alcuna*
„ *volta con loro per deſiderio che avevano di udire i ſuoi pii ragionamenti, ſoleva riſponderli: Deh*
„ *laſciateci ſtare da noi altri, che queſto è meglio per voi, e per noi . . . . Se ne paſsò ſantamente*
„ *all' altra vita alli* 13 *Febrajo l' anno* 1519 *favorito, dicono, dal Signore con alcune dimoſtra-*
„ *zioni e ſegni molto evidenti della ſua ſantità* „. *Oſſervabile è inoltre l' elogio che del medeſimo P. Pacifico leggeſi nel tomo* de Romana Provincia *del P. Fontana pag.* 114. Frater Pacificus Burlamacchius Lucenſis provecta aetate Ordinem ingreſſus, orationibus, meditationibus, jejuniis, atque regulari obſervantia ita ſe totum dedit, ut apud Rempublicam, populumque Lucenſem in veneratione maxima eſſet, confluentibus ad eum tamquam ad oraculum atque in adverſis conſolatorem. Deceſſit 13 Februarii anni 1519, ſanctus communi acclamatione dictus, cujus Corpus inſepultum diu ſtetit, fidelibus ejus veſtes lacerantibus atque in proprias aedes veluti reliquias ſacras deferentibus. *Non v' è inſomma ſcrittore che rammenti il di lui nome, e ciò non faccia con ſingolare oſſequioſa maniera. Voi già ſapete che ancora il Sig. Tucci ne' ſuoi Elogj ne fa particolare ſignificante memoria.*

Vengo adeſſo, o Signore, a dirvi alcuna coſa intorno la vita del P. Savonarola ſcritta dallo ſteſſo noſtro P. Pacifico, quale io ho avuto il piacere di ſcuoprirvi nella noſtra libreria. Voi non ſapevi che il P. Burlamacchi aveſſe ſcritta tal vita; ma eccovene un riſcontro dal P. Serafino Razzi preſo dall' originale manoſcritto della vita che pur eſſo nel 1590. *compoſe del medeſimo P. Savonarola, e che conſervaſi preſſo la noſtra libreria.* Mi ſono recato davanti (*ſcrive egli nella ſeconda prefazione*) alcune vite di queſto Servo di Dio da altri valenti uomini ſcritte, e ſingolarmente quella del Sig. Gio. Franceſco Pico Conte della Mirandola, ſcritta in idioma latino, e quella del R. P. Fra Pacifico Burlamacchi ſcritta in lingua volgare, i quali tutti e due, cioè il Conte e il Burlamacchi furono contemporanei al P. Fra Jeronimo e tennero grande amicizia e familiarità ſeco, e ambedue furono perſone timorate di Dio e degne che ſia loro preſtata fede. *Queſto è anche poco; dovete inoltre ſapere dallo ſteſſo P. Razzi che queſta vita del Padre Burlamacchi è la prima che del P. Savonarola ſia ſtata mai ſcritta .* Il Rev. Padre (*così alla pag.* 153) Fra Pacifico Burlamacchi nobile Luccheſe, e Padre di molta bontà, fu il primo che ſcriveſſe la vita del noſtro profeta, e da cui gli altri tutti hanno preſe le loro narrazioni. *Or ecco in qual pregio è da tenerſi lo ſcritto del P. Burlamacchi, ſe è la prima ſtoria della vita del P. Savonarola, e ſe da queſto hanno tutti gli altri ricopiato, come da Opera di ſcrittore in piena eſtimazione, contemporaneo, e familiare dello ſteſſo P. Savonarola. Scritto ſimile, e il chiaro Nome del ſuo ottimo ſchiettiſſimo autore meritano certamente la publica luce. La famiglia ſteſſa de' Signori Burlamacchi merita queſto, e maggior riguardo, poiche ha prodotto tale degniſſimo Religioſo ed altri valenti uomini, eſſendo tuttavia in benedizione e memoria (per dire ſolamente di alcuni eccleſiaſtici) il P. Don Ilario monaco Benedettino morto in Sicilia dopoi al* 1630. *con fama di ſantità, & il P. Federigo Burlamacchi della Compagnia di Gesù, Religioſo celebre per*

le ſue belle Noto alle Lettere di S. Caterina da Siena pubblicate nella nuova edizione fattane da i torchj di Lucca il 1721. Noi pure in San Romano, dopoi al Padre Pacifico abbiamo avuti da tì illuſtre famiglia altri degni Religioſi, in guiſa che confido debba mai la medeſima regrettare i ſuoi Signori dati alla Religione Domenicana.

Ma ritornando alla vita ſcritta dal P. Pacifico; per un diſtinto ragguaglio della medeſima, non poſſo far' altro che rimettermi a voi, imperocche non avendo avuto io il tempo di leggerla, ſe non qualche ſquarcio, rammenterete aver pregato voi di ciò fare, e ben eſaminarla prima di farne uſo. Mi ſono bensì avveduto che la copia datavi, eſſendo ſecondo la traſcrizione fatta dal P. Timoteo Botonio, vi è in fine qualche piccola giunta del medeſimo; La vita però è la ſteſſa del P. Pacifico, ſe pure non reſtai ingannato ne' riſcontri preſi in Firenze dalla Libreria de' noſtri Padri di S. Maria Novella. Il P. Pacifico fu parecchi anni Confeſſore delle noſtre Monache di S. Domenico; e lo ſcrittere della medeſima ſi manifeſta attuale Confeſſore delle ſuddette. Or adunque, per concludere queſta lettera con un' altra glorioſa memoria del noſtro P. Pacifico, vi dirò che tal credito e fama reſtò preſſo i noſtri Padri della Santità e riſpettabil perſona ſua, che poi dipingere ne fecero nel Clauſtro, fra gli altri noſtri più illuſtri Religioſi, l' effigie con al di ſotto la ſeguente onorevole iſcrizione R. P. Frater Pacificus Burlamacchi Lucenſis, abſtinentiae ſummæ, charitatis eximiae, ac omnium virtutum exemplar, qui vivens miraculum feciſſe perhibetur; beatus Vitam aeternam meruit. *Ed ecco, o Signore, le memorie che ho potuto mandarvi; ſervitevene come ſtimate più proprio, o con maggior riſalto di quello abbia io ſaputo fare in queſta mia troppo ordinaria mal' ordinata lettera. Siatemi quale deſidero, e gradite che infrattanto ſinceramente mi dichiari*

Umiliſſimo e Devotiſſimo Servitore voſtro

F. Federigo Vincenzo di Poggio de' PP.

Dal Convento di S. Romano di Lucca

queſto dì 11. Maggio 1761.

INCOMINCIA LA VITA

DEL M. R. P. F. GIROLAMO SAVONAROLA

DA FERRARA DELL' ORDINE DI S. DOMENICO,

SCRITTA DAL P. PACIFICO BURLAMACCHI LUCCHESE DELL' ORDINE DE' PREDIC.

PROLOGO NELLA VITA DEL B. JERONIMO.

R*Ex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei dicens; narra mihi omnia magnalia quae fecit Eliſeus* 4. Regum Cap. VIII. Volendo l'onnipotente Dio Re de i Re, Signore de' Signori, e ſpecialmente della Città di Firenze dimoſtrare quanto egli ſia mirabile, e glorioſo nei Santi ſuoi ha chiamato a ſe Jezi che è interpretato Valle Veggente, e figura ciaſcheduno fedele Servo de' ſuoi Santi profeti così antichi come moderni, che in queſta Valle di miſerie ha veduto e udito le coſe da loro prenunciate; e gl' impone che narri a lui cioè a ſua gloria e onore le coſe grandi le quali ha operate Eliſeo, che viene interpretato ſalutare dello Dio noſtro, e figura, in propoſito di noi, il profeta e martire F. Jeronimo Savonarola dell' Ordine de' Frati Predicatori. Il quale Iddio ha mandato al mondo, e in particolare alla Città di Firenze, acciochè egli ſia Salute di molti così nei tempi preſenti come nei futuri, e da avvenire. Vuole adunque che ſi narrino e che ſi ſcrivano gli egregj fatti e le maraviglioſe opere di queſto gran Servo ſuo. Onde volendo noi ubbidire alla voce di ſua Maeſtà, e anche al comandamento della Sereniſſima Madre ſua Regina e ſpeciale Avvocata noſtra, che ciò ne iſpira e comanda: per conſolazione altresì de i divoti di lui: per ſalute de i popoli, e perche la memoria di sì gran profeta e martire freſca e viva ſi mantenga nelle menti degli uomini, e non vada in oblivione ſcriveremo quanto di lui con i proprj occhi veduto abbiamo, o vero dalla ſua propria bocca udito, o da altri veraci uomini inteſo, o in atti publici letto. D' onde potrete benigni Lettori conoſcere la ſua Converſazione eſſere ſtata Angelica, la ſua vita irreprenſibile, la dottrina ſana e fruttuoſa, l' opere ammirande, e la Morte prezioſa nel coſpetto del Signore. Le quali coſe quando viſte e lette averete, credo che poſti in ammirazione, reſterete ſtupidi, e direte meco inſieme *profeta magnus ſurrexit in nobis, & quia Deus viſitavit plebem ſuam, ad laudem & gloriam* dell' onnipotente Dio *qui eſt benedictus in Saecula ſaeculorum*.

Fu F. Girolamo Savonarola per nazione, & patria Ferrareſe, benche i parenti ſuoi haveſſero origine da Padova. Perciocche in Padova fu un nobile huomo domandato maeſtro Michele Savonarola, medico eccellentiſſimo, il quale più libri haveva ſcritto in quella facultà. Or coſtui per il gran nome & dottrina ſua fu chiamato & condotto da Niccolò, allora Marcheſe di Ferrara, acciò in quella città l' arte ſua eſſercitaſſe di medicare, dov' eſſendo venuto con la famiglia ad abitare, ebbe in proceſſo di tempo un figliuolo, al quale poſe nome Niccolò; al quale, poichè fu venuto in età, dette per moglie una giovane domandata Elena dell' antica famiglia de' Buonacorſi da Mantova. Del quale matrimonio nacquero ſette figliuoli, cinque maſchj & due femine. Il primo de' maſchj fu chiamato Ognibene,

bene, & fu reputato aſſai nella milizia. Il ſecondo ebbe nome Bartholomeo. Il terzo Girolamo; il quarto Marco, che fu ſacerdote nel ſecolo, ma poi preſe l'abito de' Frati Predicatori per le mani del ſuo fratello & domandoſſi fra .... L'ultimo ſi chiamò Alberto, che fu medico aſſai dotto in quell'arte, la quale eſſercitò in molta carità, medicando per l'amor di Dio gran numero di poveri. Delle femine, la prima ebbe nome Beatrice, la quale non volle maritarſi, ma in ſtato di verginità paſsò da quella vita; l'altra fu domandata Chiara, la quale ſi maritò, ma rimanendo poi vedova, tornò ad habitar nella paterna caſa inſieme con il ſuo fratello maeſtro Alberto dove piamente vivendo ſecondo il ſuo ſtato fornì gli anni della ſua vita.

Ora tornando al P. F. Girolamo di cui habbiamo a parlare. Nacque egli l'anno della ſalute 1452, & a dì 21. di Settembre, il giorno proprio di S. Mattheo, in giovedì a hore 23. & mezza in circa; & fu battezzato a dì 4. di Ottobre, il giorno di S. Franceſco, in S. Maria del Vajo, & lo tenne al batteſimo meſſer Franceſco de Ribanori, gran conſigliero del duca Borſo di Ferrara, e li poſe nome Girolamo, Maria, Franceſco, & Mattheo. Queſto naſcimento è ſtato levato del libro proprio di Niccolò ſuo padre & dice così appunto.

La ſtatura ſua fu mediocre, pendendo più toſto in piccola che in grande, retta nondimeno & libera. Bianco era di carne, pendendo anche alquanto in roſſo; haveva la fronte eminente & elevata, creſpa & grinzata notabilmente; gli occhi erano riſplendenti & di color celeſte, come quelli che da' Filoſofi ſono chiamati glauci, circondati intorno di roſſi & lunghi peli; il naſo era alquanto curvo & grandetto, donde veniva gran venuſtà alla faccia; il viſo ſuo era piutoſto pienetto, che macilento, con le guancie alquanto apparenti, & il labro di ſotto, il quale era groſſetto, dava molta grazia al ſuo volto; la memoria ſua appariva ſvelta, & ſpiccata dietro alla teſta, e tutte le altre membra del corpo ſuo erano proportionate & ben compoſte, moſtrando in tutti i ſuoi geſti & movimenti un'aria manſueta & piena di grazia, le mani erano oſſute, & di pochiſſima carne coperte, talche accoſtandole a qualche lume ſi vedevano traſparire; le dita erano lunghe & diſteſe, tendendo in acuto inſino all'ugne. Aveva l'andar retto, grave, coſtante & feroce con certa urbanità humile, ornato & grazioſo in ogni ſuo geſto & atto.

Venuto all'età d'imparare coſtumi e lettere, fece, vivente ancora l'avolo ſuo, non mediocre progreſſo nella grammatica & nella latinità. Dipoi dal proprio padre fu meſſo alle arti liberali, nelle quali, eſſendo egli di acuto & ottimo ingegno, & ſtudiando giorno & notte con molta aſſiduità, in breve tempo venne eccellente & famoſo, di gran lunga avanzando tutti gli altri, che inſieme a' medeſimi ſtudj attendevano. Nè meno che negli ſtudj faceva profitto nè buoni & ſanti coſtumi; perciocchè eſſendo ancora tenero fanciulletto, ſi dilettava aſſai di ſtar ſolo, dandoſi a fare altarini & altre ſimili devotioni. Si volſe poi con tutto l'animo finalmente alla ſacra Teologia, conſumando in quella quaſi tutto il tempo che haveva, eccetto che qualche poco attendeva a comporre verſi Toſcani, di che molto ſi dilettava. Seguì in Filoſofia la via Peripatetica d'Ariſtotile, & di S. Thomaſo precipuamente, dal qual diceva haver imparato quaſi tutto quello ch'egli ſapeva, giudicandolo il più eccellente Filoſofo, che giamai foſſe ſtato infra i Latini. Nel ſeguire le opinioni non ſi accomodava ai concetti & pareri del vulgo, ma ſempre haveva l'occhio alla verità & alla ragione; e trovando qualche autore che non gli ſodiſfaceſſe, laſciavalo ſtare, e liberamente diceva al maeſtro ſuo che non gli piaceva. Incominciando poi publicamente a diſputare, per la ſua gran dottrina, ingegno & judicio s'acquiſtò in breve l'amicitia di molti, & la benevolenza d'ognuno. Era difficile a giudicar qual fuſſe in lui maggiore, o la dottrina o la gravità. Parco era nel converſare, ſtandoſi la più parte del tempo ritirato & ſolitario. Soleva ſpeſſo tra ſe ſteſſo andar meditando la ſtultitia degli nomini, i quali per la maggior parte, & quaſi tutti, ad ogni altra coſa più attendano che a conſeguire il fine, per il quale ſono ſtati da Dio creati. Fuggiva le corti de' gran Maeſtri, & ſolo una volta in vita ſua entrò nella Rocca dov'era la corte del ſuo Principe, attendendo ſolo a contemplare giorno & notte la verità, nella qual egli ſommo diletto & ineſtimabil contentezza ritrovar ſolea. Seguì nel ſecolo queſto modo di viver il P. F. Girolamo inſino all'età di 22. anni; dipoi cominciò a cercar ſe doveva cercare miglior vita, oppur in quella perſeverare. Et havendo conſumati più giorni in queſto penſiero, una notte dormendo ſentì ſpargerſi il corpo d'un'acqua freddiſſima, per il che ſubito deſtandoſi, & ruminando quanto gl'era, fermò l'animo a laſciar la gloria del mondo, & l'altre ſue vanità, & dedicarſi tutto al ſervigio di Gesù Criſto. Al che fare era anche mirabilmente ſtimolato dalle parole d'un frate Eremitano, che allora predicava. Sentendoſi dunque inchinato aſſai alla religione di S. Domenico, sì per la gran riputatione, nella quale ella era; sì anco per la molta affectione che al dottor S. Thomaſo portava, quella ſi deliberò di ſeguire. Et fatta queſta deliberatione, compoſe un' operetta del diſpregio, & havendola laſciata nel ſuo ſcriptorio tra certi ſuoi libri, ſenza fare altro motto a i parenti, ſi partì di Ferrara alli 24. d'Aprile il giorno di S. Giorgio, che molto ſolennemente ſi celebra in quella città. Et preſo il camino ſuo verſo Bologna, giunto quivi andò di tratto al venerabile convento di S. Domenico, dove iſtantemente chieſe, & con lieto e pronto animo riceyve l'abito ſanto della religione. Ma è da notare, che ſicome egli poi riferì al Pico della Mirandola, prima ch' egli entraſte in detto convento, hebbe ſempre fermo penſiero di non voler l'abito clericale per fuggir gli ordini ſacri, & le occupationi delli ſtudj profani & ſcolaſtici, a' quali molto attendevano in quel tempo quaſi tutti i religioſi, & egli già ne era molto ſatio, & diceva eſſer poca differenza da ſecolari a frati, che tutto il giorno attendeſſero a vane queſtioni & dottrine d'Ariſtotele. Deſiderava dunque eſſer converſo e più toſto attendere all'orto, o a cucire le veſti, che ritornar di nuovo ad occuparſi negli ſtudj diſtrattivi della ſimplicità & devotione; ma entrando nel convento di S. Domenico, per divina diſpoſitione, lì ſi ſcordò affatto di queſto penſiero, onde fu veſtito dell'abito clericale; il quale ricevuto ſcriſſe ſubito a parenti ſuoi, afflitti molto & dolenti per la partita ſua, una lettera conſolatoria dell'infraſcritto tenore.

„ Io non dubito che vi duole aſſai della mia par-
„ tita, & tanto più, quanto ch'io mi ſia partito
„ occultamente da voi. Ma voglio che intendiate
„ l'animo & volontà mia per queſta lettera, acciò
„ vi confortiate, & intendiate ch'io non mi ſon
„ moſſo così puerilmente, come alcuni ſi credono.
„ Et prima, da voi voglio, come da buono diſpen-
„ ſatore delle coſe caduche, che piutoſto ſiate ſet-
„ tator della verità, che della paſſione, come fanno
„ le feminelle, & che giudichiate ſecondo l'imperio
„ della ragione, s'io dovevo fuggir il ſecolo, &
„ ſeguir queſto mio propoſito & penſiero. La ra-
„ gione che mi muove a entrar nella religione è
„ queſta: prima è la gran miſeria del mondo, la
„ iniquità degli huomini, gli ſtupri, gli adulterj, i
„ latrocinii, la ſuperbia, la idolatria, le beſtemmie
„ crudeli, nelle quali il ſecolo è venuto, che non
„ ſi trova più chi faccia bene; dove più volte can-
„ tavo il dì queſto verſetto lagrimando. *Heu, fuge*
„ *crudeles terras, fuge littus avarum*. Et queſto
„ perchè non potevo patir la gran malitia di certi
„ populi d'Italia; & tanto più, quanto io vedevo
„ la virtù ſpenta & meſſa al fondo, & i vitii ſol-

„ levati. Queſta era la maggior paſſione ch'io poteſſi haver in queſto mondo. Per la qual coſa io pregava ogni dì il mio Signor Gesù Chriſto che mi voleſſe levar di queſto fango; & così facevo continuamente queſta oratione, pregando con grandiſſima devotione Iddio, & dicendo; *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam*. Ora a Iddio quando è piaciuto per ſua infinita miſericordia me l'ha moſtrata, & io l'ho ricevuta, benchè ſia indegno di tanta gratia. Riſpondetemi dunque, non è gran virtù d'un uomo a fuggir le ſpurcitie & l'iniquità del miſero mondo per voler viver come huomo rationale, & non come beſtia fra i porci? Certo non ſaria ſtata la mia una grande ingratitudine, l'haver pregato Iddio che mi moſtri la via dritta, per la quale io abbi a camminare, & lui eſſendoſi degnato di moſtrarmela; & poi che io non l'haveſſi accettata? Oime, Jesù mio piu toſto mille morti ch'io ti contradica mai & ſia ingrato per tal modo. Sicche, padre mio dolciſſimo, più toſto havete à ringraziare ms. Gesù, che piangere, il quale vi ha dato un figliuolo, & dopo ve l'ha conſervato inſino all' età d'anni 22. aſſai bene; & non ſolamente queſto, ma ancora ſi è degnato farlo ſuo militante cavaliero. Ohime! non reputate gran grazia queſta haver un figliuolo cavalieri di Jeſu Criſto ſenza alcuna d'ifficultà? overo che voi mi amate, o nò: Sò bene che non direſti che non mi amate; Se dunque mi amate, *cum ſit* ch'io habbi due parti, cioè l'anima & il corpo, o amate più il corpo overo l'anima. Non potete dire il corpo, perchè voi non mi amereſti, amandomi, ma amereſti la piu vil parte di me. Se dunque più amate l'anima, perchè non cercate il ben dell'anima? Anzi piu toſto voi dovereſti giubilare & far gran feſta di queſto trionfo. Però, ſe ben penſo, che non ſi può far che la carne non dolga alquanto; imperoche ſi dovrebbe raffrenare con la ragione, præſertim dagli Vomini ſapienti, & magnanimi, come ſete voi. Non credete voi che mi ſia ſtata gran doglia a ſepararmi da voi? Certo sì; & voglio che mi crediate, che giammai, dapoiche ſon nato, hebbi maggior dolore & afflictione di mente, vedendomi abbandonar il proprio padre, & andar fra gente ignota per far ſagrificio a Jeſu Chriſto del corpo mio, per vendere la mia propria voluntà nelle mani di coloro che mai non conobbi. Ma dipoi ripenſando che è Dio, & che lui non ſi ſdegnò fra noi vermicelli farſi ſervo, non ſaria mai ſtato tanto ardito, che non m'inchinaſſi alla voce dolciſſima, & tanto più del mio Signor Jeſu Criſto, che dice: *venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam vos. Tollite jugum meum ſuper vos, & invenietis requiem animabus veſtris*. Ma perche io ſo che voi di me vi lamentate, che occultamente mi ſia partito & quaſi fuggito da voi: ſappiate che tanto era il mio dolore & la paſſione ch'io ſentivo dentro al cuor dell'avermi a partire da voi, che ſe io ve l'haveſſi manifeſtato, credo veramente che innanzi ch'io mi fuſſi partito da voi, mi ſaria crepato il cuore, & avria mutato il mio penſiero & il mio concetto. Sicche non vi maravigliate ſe non velo diſſi. E' vero che laſciai certi ſcritti dietro ai libri che ſono appoggiati alla fineſtra, i quali vi davano notizia de' fatti miei. Vi prego dunque, padre mio caro, che poniate fine ai pianti, & che non mi vogliate dare più triſtezza & più dolore, ch'io m'habbia, non per dolor di queſto ch'io ho fatto, che certo non lo rivocherei, ſe io credeſſi venir maggiore, che non fu Ceſar Anguſto, ma perche ancor'io ſon di carne come voi, & la ſenſualità ripugna alla ragione: onde mi convien combattere crudelmente, accioche il diavolo non mi ſalti ſopra le ſpalle; & tanto più, quando ſento di voi. Preſto paſſeranno queſti giorni, ne' quali il male è freſco, & dopo ſpero che voi & io ſaremo conſolati in queſto mondo per grazia, & nell'altro per gloria. Altro non reſta, ſe non ch'io vi prego, che come huomo virile, confortiate mia madre, la quale io prego inſieme con voi che mi diate la voſtra benedizione, & io ſempre pregherò per l'anime voſtre ferventemente, Ex Bononia die 25. Aprilis 1476.

Hieronymus Savonarola
filius veſter

Entrato nella religione, fu oſſervantiſſimo circa li 3. voti, & anco circa gli altri obblighi appartenenti alla profeſſione ſua. Et quanto alla povertà, era nel mangiare parciſſimo, & ſempre ſi rallegrava di avere i panni rozzi, groſſi, & rattopati, non pompoſi & delicati. Le ſcarpe portava lunghe con la punta rivolta in ſu & rattacconate; dicendo alli ſuoi frati, che quelle ſarebbono ſtate poi piene di pietre preziose in Paradiſo. Aveva queſto ſpecial dono, che i panni ſuoi non s'inſudiciavano mai, o macchiavano per il ſudore. Il letto erano alcuni travicelli, ſopra de quali erano confitte alcune mazze o baſtoni come un graticcio. Dipoi un ſaccone pien di paglia, & un telo di lana per lenzuolo, ſopra il quale teneva una ſchiavina, & quivi ſi ripoſava. Soleva anco ſcrivere nella ſua Bibia, Breviario, & Diurno molte coſe neceſſarie alla predicatione & confeſſione, acciò andando a predicare non aveſſe a portar ſempre ſeco la valigia. Era in ſomma grande amatore della povertà, & volentieri di eſſa ragionava, chiamandola la ſua ſpoſa. Venendo un giorno a parlarli due Abati dell'ordine di Vallombroſa per chiedergli ajuto & conſiglio in riformarſi, ragionando inſieme venne il P. F. Girolamo a volger con modeſtia l'occhio, & a riſguardare le loro cappe ovvero cocolle, ch'erano di raſcia molto fina & bella, ſorridendo alquanto nel conſiderarle, di che accorgendoſi i detti Abati non ſenza erubeſcentia diſſero per eſcuſarſi: P. F. Girolamo non vi maravigliate di queſte noſtre raſcie, perche le pigliamo così fine, perchè durano aſſai più; a quali con modeſtia il P. F. Girolamo ſorridendo riſpoſe. E' fu certo un gran peccato che S. Benedetto e S. Gio: Gualberto non ſeppono queſto ſegreto, che forſe ancor loro l'harebbono portate di queſta ſorte. Di che eſſi non poco ſi vergognorno & compunſero, vedendo lui dall'altra parte huomo di tanta riputatione eſſer veſtito così groſſamente. Volentieri ſoleva donare altrui li ſuoi libretti, nè voleva che molto tempo ſteſſero appreſſo di ſe, tanto ardentemente amava la povertà.

DELLA SUA CASTITA'.

Della caſtità del ſuo puriſſimo corpo & della mente ſua ſantiſſima non accade dubitare, perciocbe non fu mai huomo, che pur ne ſuſpicaſſe. Onde maſtro Vincenzo Bandella, Generale dell'Ordine de' predicatori in preſenza del ſommo Pont. Aleſſandro VI. reſe teſtimonio della ſua verginità. Et F. Sebaſtiano da Breſcia, devotiſſimo religioſo & vicario della congregatione di Lombardia, che più di cento volte lo aveva confeſſato, riferiva non haver mai trovato in lui pur un peccato mortale, & la vita ſua con infinite lodi ſoleva exaltare. Apparivano ſegni di queſta ſua ſomma purità nell'eſpoſitioni mirabili delle ſacre & divine ſcritture, & nelle angeliche viſitationi & apparitioni di Santi & Sante, maxime della glorioſa Vergine, delle quali a luogo ſuo ſi parlerà appieno.

DELLA SUA PRONTISSIMA OBBEDIENZA.

Si dilettò ſempre obbedir non ſolo a' ſuperiori, ma anco agli equali & inferiori, talche come molti Padri

dri Lombardi ſoleano riferire, in queſta parte non haveva pari. Et benche poco converſaſſe, era nondimeno tutto affabile & umile prontiſſimo ad ubbidire a ciaſcheduno. Conſiderando dipoi la vita & coſtumi de' frati del ſuo tempo, & inſieme quella di molti Chriſtiani, & de' monaci dell' Egitto, grandiſſima differenza ſcorgea tra queſti e quelli, vedendo molti intenti ad arrichire le Chieſe & fabbricare belliſſimi conventi, & infiniti altri occuparſi in moltiſſime vanità, maſſime ſtudiando più Ariſtotile che la ſanta Scrittura; ond'egli grandiſſima moleſtia ſentiva, convenendogli eſſer lettore & inſegnar del continuo philoſophia, & altre ſcientie profane. Il che egli per obbedire fece prontiſſimamente & con molta ſodisfazione, ingegnandoſi però ſempre di reſecar le vane & inutili queſtioni, & riducendo il tutto più che poteva alla ſimplicità chriſtiana; ma alfine ſi volſe alle ſagre ſcritture, alle quali con tanto ſtudio atteſe, che tutti i libri del canone imparò a mente, & gli venne detto una volta, che più volte tutta l'aveva ſtudiata con le chioſe, come ben ſi conobbe poi predicandola & dichiarandola alle genti divinamente. Dov'è d'avvertire che nel principio del ſuo predicare nè voce, nè geſti nè modo alcuno aveva, che fuſſe convenevole, & accomodato a tale exercizio, di ſorte che non aveva gratia alcuna, nè piaceva a perſona. Onde per dono particulariſſimo di Dio diventò poi così mirabile, & ſtupendo predicatore, ſendo dotato di una mirabile attrattiva & fuor di pergamo ne' privati ſuoi ragionamenti. Et occorrendogli una volta di andar in barca da Ferrara a Mantova, s'abbattè a eſſere in compagnia di 18. ſoldati della medeſima nave, i quali tuttavia giocando & parlando ſporcamente, egli chieſe lor gratia di potere dir loro parecchie parole. Il che havendo ottenuto, non ebbe molto detto eſortandoli a mutar coſtumi & vita, che undici di loro gli ſi gittorno proſtrati a piedi, & ſi confeſſorono a lui di grandi & d'innumerabili peccati, ſendo ſtati molti anni ſenza confeſſarſi, & gli domandorono con molti preghi & lagrime umilmente perdono.

DEL PRINCIPIO DELLE SUE RIVELAZIONI, ET DELLA SUA PRIMA VENUTA A FIRENZE.

L'anno del Signore 1483. cominciò queſto ſervo di Dio a eſſer fatto partecipe delle divine illuminationi, come ſi legge in una ſua predica, che parla della renovazione della Chieſa, fatta l'anno 1494. & nel principio hebbe ſpecial revelazione del rinovamento di eſſa Chieſa, il che egli oltre al lume divino, per molte ragioni ſi confermò a credere, & ſpecialmente per la enormità & numero grande & infinito de' peccati per la peſſima & ſcandaloſa vita de' Prelati di qualunque ſorte, per la grande tepidità e rilaſſazione della vita religioſa, & coſe altre ſimili, le quali ogni dì più lo confirmavano nella verità a lui rivelata. Di più, l'anno medeſimo in Breſcia diſſe ad alcune perſone private qualche coſa di flagello futuro; le andava nondimeno in pubblico manifeſtando, meſcolandole con le ſue ſagre Scritture, acciò le coſe ſante non fuſſero dalle genti diſprezzate. Macerava con molti digiuni & diſcipline il corpo ſuo, & molto s'occupava nelle orationi; & una volta fra l'altre ſalmeggiando la mattina in coro, & venuto a quel verſetto. *Bonus es tu,. & in bonitate tua doce me juſtificationes tuas*, ſentì con più chiarezza che mai illuminarſi la mente, & partirſi toſto da lui tutte le dubitazioni delle coſe previſte, ſicome egli poi rivelò al conte della Mirandola, & molte volte anco lo diſſe in pubblico, affermando che delle coſe da lui predette aveva più certezza, che non ha un filoſofo de' primi principi. L'anno 1520. il dì ultimo d'Aprile il Venerando P. F. Bartholomeo Ra.. ...i priore allora del convento di detta città, riferì a frati di S. Marco, come eſſendo il P. F. Girolamo ſuo diſcepolo a Breſcia, il giorno di S. Andrea dopo deſinar, lo udì predicare quel capitolo dell' Apocaliſſi, che parla de 23. Vecchioni, il quale eſpoſe dicendo, che Iddio aveva mandato per il mondo queſti 23. vecchj, & uno ne era venuto a lui, dicendoli che prenunciaſſe un gran flagello che doveva venir ſopra l'Italia, & maxime a Breſcia, & che però la chiamaſſe a penitenza dicendo che i padri vedrebbono ammazzare i loro figliuoli & con molta ignominia eſſere ſtraziati per le vie di Breſcia; & che tuttociò avverrebbe al tempo di quelli che erano allora vivi & preſenti, il che s'adempì l'anno 1500. quando i Breſciani furno sì crudelmente saccheggiati da Franzeſi, a quali s'erano ribellati. Nel medeſimo convento di Breſcia (ſiccome riferì F. Angelo da Breſcia) la notte della Natività del Signore ſtette in eſtaſi per ſpatio di cinque ore tutto immobile con la faccia ſplendida la quale tutta la Chieſa illuminava, come da più frati fu viſto dicendoſi il mattutino, & anco doppo. Et il medeſimo F. Angelo che predicava alla Mirandola teſtificò haverlo viſto con gli occhi ſuoi più volte, mentre celebrava, pieno di luce & rapito mirabilmente da ſenſi; per la qual coſa egli il più delle volte celebrava in luogo remoto & ſolitario alla ſola preſentia di chi ſerviva la meſſa. Venendo poi l'anno 1481. trovandoſi in Ferrara nel convento di S. Maria degli Angeli, & eſſendo la detta città in guerra grande co' Venetiani, convenne ſgravare il convento & mandar via di molti frati. Et fra gl'altri il P. F. Girolamo fu mandato a Firenze nel convento di S. Marco, dov'era priore allora F. Vincenzo Badella, il quale conoſcendo la bontà & dottrina ſua, lo fece lettore, nel quale ufficio, tutto che egli fuſſe del continuo aſſorto in devotiſſime contemplationi, nondimeno, perchè era dottiſſimo, ottimamente ſodisfaceva a' diſcepoli. La prima quareſima che ſucceſſe alla ſua venuta a Firenze fu eletto predicatore nella Chieſa di S. Lorenzo, dove non aveva gratia alcuna nel predicare, & appariva in ogni parte molto ſgarbato; talche alfine tra uomini & donne, tra grandi & piccoli non paſſava il numero di 25. perſone. Per la qual coſa ſi deliberò di laſciar affatto il predicare, & di attender ſolo all' interpretazione delle ſagre ſcritture, ſicome anco da molti era conſigliato, & pubblicamente lo diſſe al popolo. Fornite le prediche ſe ne ritornò in Lombardia & trovandoſi una volta al Capitolo provinciale che ſi faceva quell'anno in Reggio, dove erano convenuti molti huomini dotti per diſputare, fra quali era m. Lodovico da Ferrara che fu poi procuratore dell'Ordine, & m. P. di Bergamo, che fece la tavola ſopra S. Thomaſo, vi venne per trovarſi alle diſputationi il dottiſſimo Pico della Mirandola, il quale ſentendo diſputare fra gl'altri il P. F. Girolamo, tanto reſtò preſo dalla dottrina ſua mirabile, che non gli pareva poi poter vivere ſenza lui; in modo che, trovandoſi poi & ragionando di lui con Lorenzo de' Medici, amator grande degli huomini eccellenti, gli perſuaſe che voleſſe con l'autorità ſua operare che egli ritornaſſe in S. Marco. Il che Lorenzo prontamente eſeguì per far piacere a quel valentiſſimo huomo, da lui molto amato. Ritornò dunque la ſeconda volta queſto ſervo di Dio a Firenze con carico d'eſſer lettore, come prima; ma prima nel ſuo viaggio giunto ad un luogo detto Pianoro di quà da Bologna circa otto miglia; per i grandiſſimi caldi venne a perder quaſi affatto il guſto & le forze, in modo che ſtracchiſſimo, niente poteva mangiare; ma non gli mancò il divino ajuto, percioche ſi accompagnò ſeco una perſona da lui non più viſta, da cui fu dimandato perchè fuſſe così afflitto; & dicendogli egli la cagione, ſoggiunſe la perſona incognita; laſſa fare a me, che ti preparerò un cibo, il quale, ſubito che ne avrai guſtato, ti renderà l'appetito & le forze. Et così entrati in un oſpitio fece la vivanda, la quale guſtata, il Padre ſentì ritornarſi il guſto, & tutto da quella

rito-

Digitized by Google

riſtorarſi; & eſſendo poi da quel medeſimo accompagnato inſino alla porta a S. Gallo di Firenze, & entrando dentro inſieme, ſentì dirſi da lei ſa che tu facci quello perchè ſei mandato da Dio; ne più mai li comparſe inuanzi. Tutto queſto riferì il P. F. Bartholomeo da Faenza, huomo di gran ſantità, & ſcienza, & che due volte fù vicario generale della congregatione di Toſcana, il quale diceva averlo inteſo dall'iſteſſo P. F. Girolamo. Fu queſto P. F. Bartholomeo di tanta reputatione al tempo ſuo, che Pier Soderini Gonfalonieri perpetuo di Firenze, lo propoſe a Papa Giulio II. per Arciveſcovo della città.

DI TRE PERSONE DIVOTE CHE PER PIU' TEMPO AVANTI PREDISSERO LA VENUTA DEL P. F. GIROLAMO A FIRENZE.

Fu in Breſcia una venerabile Matrona molto devota & dedita alle orationi, la quale un giorno fece chiamare il P. F. Girolamo in chieſa del noſtro convento, facendoli ſapere che voleva parlarli di coſa molto importante; alla quale egli fece riſpondere dal ſagreſtano che non era ſolito di parlar con donne; & rimandandolo ella più volte a pregare che voleſſe udirla, & trovandolo ſempre più duro, ſi deliberò di ſcrivergli una lettera; & così fece, narrandoli in quella, & predicendoli tutto quello che li doveva intervenire in Firenze inſino alla morte; la qual leggendo il buon Padre tutto ſpaventato, dubitando, che tal coſa non veniſſe dal demonio la gittò in ſul fuoco. Et queſto riferì poi eſſo Padre a Pandolfo Rucellai, che fu frate di S. Marco, chiamato F. Santi. Fu anco un nobil cittadino in Firenze, domandato Franceſco Boni, il quale l'anno 1487. trovandoſi con Marcello Vernacci & Dioſebo della Stufa, cittadini, nella via de' ſervi rincontro alla chieſa di S. Michele Vigdomini, una mattina fu tirato per il mantello da uno, il quale mai più l'aveva veduto, & eſſendo da lui tirato dentro alla detta chieſa, cominciò a rivelarli la perſona incognita alcuni ſegreti del ſuo cuore, ſolo a Dio & a lui noti; di che reſtando egli attonito gli ſoggiunſe, come Iddio giuſtiſſimo aveva deliberato per i molti peccati rovinare & diſtruggere la città di Firenze; ma che la Vergine Santiſſima s'era interpoſta con li preghi ſuoi, per i quali placato il figliolo ſuo glorioſiſſimo diſſe, che era contento per amor ſuo di fare miſericordia alla detta città, aggiungendo, ch'aveva eletto un propheta dell'ordine de' Predicatori, domandato Fra Girolamo da Ferrara, che doveva predicar il verbo di Dio a Firenze con grandiſſimo concorſo & frutto; & così detto partiſſi, nè mai più da lui fu riviſto; & queſto fu ſedici meſi prima che il P. F. Girolamo veniſſe a Firenze. Fu poi un altro nobile ſacerdote Fiorentino chiamato meſſer Proſpero Pitti, canonico della chieſa cathedrale, & anco piovano di S. Alexandro a Gioglioli. Coſtui tra l'altre gratie da Dio ricevute hebbe il dono della profetia, & era dottore in civile & canonico, & fu huomo di ſantiſſima vita, talche hebbe nome di haver ſervato virginità inſino alla morte; ma ſopra tutto era dedito agli ſtudj delle ſante ſcritture, le quali in tanta riverenza aveva, che quando le ſtudiava ſempre ſtava in ginochioni dinanzi all'imagine del Crocifixo, orando & meditando; diſtribuiva tutte l'entrate ſuperflue ai poveri, & con gran carità miniſtrava il verbo di Dio & i ſantiſſimi ſacramenti alle ſue pecorelle. Prediſſe la partita de' Medici, il flagello dell' Italia, & la rinovatione della Chieſa; & a Zanobi Acciajoli, ſedici anni avanti alla venuta del Padre a Firenze, prediſſe che egli non ſarebbe perſeverato nell'abito di prete ſecolare, & che ſi ſarebbe fatto frate in S. Marco; come poi ſi verificò, veſtendolo con le ſue mani il P. F. Girolamo, & domandandolo F. Zanobi. Diſſe, quanto alla rinovation della Chieſa, che ſarebbe prima apparſa in aria una croce roſſa grandiſſima negli occhi di tutte le genti; per il qual miracolo accompagnato da molti altri, i Turchi ſi ſarebbono convertiti, i quali quando verranno al monte S. Agnolo in Puglia, allhora la chieſa ſi rinoverebbe, & che l'Italia al tutto ſarà diſtrutta, predicendo anche il Papa angelico. Ma che pria Iddio avrebbe mandato di molte trombe di predicatori, & in particulare diſſe dover venire un profeta dell'ordine de' predicatori, il quale doveva far in Firenze gran coſe, & che dopo molto frutto vi reſterebbe morto. Et trovandoſi poi una mattina il detto meſſer Proſpero, la mattina del Sabato ſanto, a una predica d'eſſo Padre, & ſentendo intonar quella voce, quando diſſe *gladius Domini ſuper terram, cito & velociter*, chinò il capo dentro le ſue mani, & ſtato così alquanto, ſi volſe ad un ſuo nipote, che gl'era a lato, domandato Carlo Pitti; Nipote mio, quello è quel ſanto profeta, del quale già dieci anni ti parlai. Volle poi queſto Canonico pigliar l'abito della religione in ſan Marco per le mani di detto Padre: ma egli udito la fama ſua lo rimandò alle ſue pecorelle.

DEL PRINCIPIO DELLE SUE PREDICATIONI ET DEL PRIMO ANNO DEL SUO PRIORATO.

Trovandoſi dunque, come di ſopra dicemmo, il P. F. Girolamo in Firenze la ſeconda volta, & havendo da Dio ricevuto l'efficacia del parlare & la gratia della predicatione, ſi cominciò a diffonder per tutto il nome ſuo. Et grandiſſima moltitudine di genti ingordamente correva a udir predicar per la ſua bocca il ſanto verbo di Dio. Soleva da principio a pie dell' orto di S. Marco ſotto un roſajo di roſe damaſchine a Frati del convento, tra quali erano meſcolati molti huomini dotti & di grande ingegno, aprir il teſoro della ſua dottrina celeſte; & creſcendo ogni giorno più il numero degli uditori, non ſi potea più in tal luogo ſtare; perciò i ſecolari cominciorono a fare grande iſtanza, perche egli leggeſſe in Chieſa come luogo più capace. Et importunandolo a queſto ancho quaſi tutti i Frati, & particolarmente una domenica ſera nell'oſpitio, egli riſpoſe loro: ſate oratione inſino a queſt'altra domenica, & intenderete quello ſi ha a fare. Il qual giorno venuto, & circondato egli di nuovo da Frati per haver la riſpoſta, diſſe lor ſorridendo con allegra faccia domenica proſſima leggeremo in Chieſa, & ſarà letione & predicatione, aggiungendo, & predicherò più d'otto anni; come poi ſi verificò. Così il primo d' Agoſto, che fu in Domenica l'anno 1489. incominciò ad eſporre l'Apocaliſſi nella chieſa di S. Marco, con tanto corſo di populo, che appena vi rimaneva luogo per i Frati, i quali per l'ingordigia grande d'udirlo erano coſtretti a ſtar ſopra del muro del coro, & guai ſi trovava alcuno tra loro che voleſſe attendere agli officii communi, come la ſagreſtia, la porta & ſimili, per non eſſer privi della letione. De ſecolari gran parte ſtavano in piedi, & alcuni attaccati a certe grate di ferro ſtavano ſoſpeſi meglio che potevano, per il deſiderio grande di udirlo. Nel qual tempo cominciò a ſuſcitarſi gran contraditioni, & a dividerſi quaſi tutta la città, dicendo alcuno ch'egli era ſemplice & buono homo; alcuni ch'egl'era dotto, ma aſtutiſſimo; molti che attendeva a viſioni falſe & ſtolte; come anco di Chriſto alcuni dicevano: *quia bonus eſt*, *alii autem non*, *ſed ſeducit turbas*. Tre coſe in ſomma propoſe al populo; prima che la chieſa di Dio s'haveva a rinuovare, & queſto a tempi noſtri. Secondo, che Italia tutta ſarebbe flagellata. Terzo che tutte queſte coſe ſarebbono preſto. Le quali coſe egli efficacemente provava con ragioni & autorità delle ſagre ſcritture, aſtenendoſi per allora dalle viſioni, non gli parendo il populo eſſer ben diſpoſto a crederle. Dipoi in proceſſo di tempo, vedendo miglior diſpoſitione nelle genti, cominciò a ſcoprir qualche rivelatione, ma per modo di parabola & figuratamen-

mente. Dipoi creſcendo tuttavia più la grandiſſima contradittione; egli nel conſiderarla diventava alle volte puſillanime, & proponeva nell' animo ſuo di non predicar più coſe ſimili. Ma nondimeno ogn' altra coſa che ſtudiava o leggeva li veniva a faſtidio, & predicando altre materie, tutte gli diſpiacevano, & venivano a noja a ſe ſteſſo. Onde predicando la prima Settuageſima nel duomo l' anno 1490. avendo la prima ſettimana predicato aſſai delle coſe future, deliberò la ſettimana ſeguente laſciarle affatto, & non le predicar più; ma in tutto il ſabato & la notte ſeguente non potè mai ad altro applicar l' animo, trovandoſi ſerrata la via ad ogn' altro ſoggetto fuor di queſto. Et eſſendo gia la mattina per la lunga vigilia ſtracchiſſimo udì dirſi: ſtolto che tu ſei; non vedi tu che la volontà di Dio è che tu predichi in coteſto modo? E così ſubito ſalito in pergamo fece una mirabile & ſtupenda predica.

COME FU FATTO PRIORE IN S. MARCO.

Nel medeſimo anno fu fatto priore nel convento di S. Marco. Et era in quel tempo in Firenze queſt' abuſo, che ogni volta ch' era fatto un priore di qualſivoglia convento ſolea andar ſubito a viſitare Lorenzo de' Medici per riconoſcerlo come capo della Repubblica, & raccomandarli ſe & il convento; la qual coſa non volle far il P. F. Girolamo, ma ritiratoſi in ſe ſteſſo atteſe a ringratiare Iddio di quanto era ſucceduto, raccomandando alla providenza ſua il convento & ſe ſteſſo; di che accorgendoſi i frati non poco ſi maraviglioꝛno. Onde i primi padri del convento l' andorono a trovare, dicendoli: Padre Priore, e ci è la tal conſuetudine in Firenze, per tanto la R. V. doverebbe andar a fare le debite cerimonie, altrimenti ſarà grave ſcandalo; a' quali egli riſpoſe: chi m' ha eletto in priore o Iddio o Lorenzo? & riſpondendo eglino, che Dio era ſtato; Soggiunſe egli, & Dio mio Signor ringratiar voglio, non gli huomini mortali. Et con queſto ſe gli levò dinanzi. La qual coſa intendendo poi Lorenzo l' hebbe molto a male, & ſe ne dolſe con qualche ſuo familiare, dicendo: un frate foreſtiero è venuto ad abitare in caſa mia, & non ſi è pur degnato di venirmi a viſitare. Nè laſciò per queſto di tentarlo in più modi per farſelo amico, & talvolta fingendo di venir per ſua devotione a udire meſſa a S. Marco, ſe ne andava poi a ſpaſſo per l' orto; il che vedendo i Frati, correvano alla cella del Priore, dicendo: Padre Priore, Lorenzo è nell' orto; a' quali eſſo riſpondeva: domandami egli? & dicendo loro: Padre no; ſoggiungea laſciatelo dunque andare a ſpaſſo a ſua devotione; & coſì rimanevaſi in cella. Era coſtume nei Conventi, che quando Lorenzo vi andava, i capi di quelli gli andavano incontro co' più vecchj, & gli facevano compagnia per Chieſa & per il convento, ragionando di qualche coſa a lui grata. La qual coſa giamai far non volle il buon ſervo di Dio; anzi ſempre fuggì & ſchifò come veleno peſtifero l' amicitia & converſatione de gran Maeſtri. Di che Lorenzo, che tutto acutamente oſſervava, reſtava molto ſtupefatto; ma ſeguì pur di tenderli un altro laccio, tentando di corromperlo con preſenti; ma ne anco per queſta via lo potè mai vincere, percioche avendolo gia più volte mandato a preſentare, non per queſto il buon Padre reſtava di predicare, & riprender con ogni libertà, ſtando pur tuttavia nelle ſue. Ond' egli ſoleva dire in pergamo, come il buon cane ſempre abbaja per difender la caſa del padrone, & ſe pur viene il ladro, & per ingannarlo gli getta dinanzi un oſſo o qualche altra coſa, il buon cane lo piglia, & poi da parte, nè ceſſa d' abbajare, & di mordere il ladro. Il che vedendo Lorenzo s' accorgeva ch' egli non era terreno da piantar vigne. Nondimeno tentò ancora un altro mezzo, facendoli parlare da più perſone d' importanza, ſecolari & religioſi, per perſuaderli deſtramente l' amicitia ſua, ma ſempre ſi affaticorno in vano, ſtando egli ſaldo & fermo come una torre. Affliggevaſi molto Lorenzo, huomo di grande ingegno & giuditio, di non poter vincere queſto huomo, conſiderando quanto egli ogni giorno creſceſſe più in riputatione & fama. Et per non laſciar indietro alcuna via di tentarlo, volle ſperimentare, ſe egli era avaro & ingordo di denari; onde fece mettere a Ser Piero da Bibiena ſuo cancellieri, buona ſomma di ſcudi d' oro nella caſſetta delle limoſine che ſi tenea nella chieſa di S. Marco. Venuto dunque il tempo d' aprirla, il qual ben ſapeva Lorenzo che ſtava alla veletta, il priore con i Padri ſecondo il ſolito andorno a votarla, & trovandovi dentro quella quantità grande di ſcudi d' oro, il B. Priore fece la ſcelta, & avendo ſeparato gl' argenti da i ducati d' oro, gli annoverò al borſario, dicendo queſti ſaranno buoni per la pietanza & biſogni del convento, gli ſcudi d' oro portereteli a i buoni huomini di S. Martino, acciò gli diſpenſino a i poveri, non havendo noi biſogno di tanti denari. Di che quei Padri ſi maravigliorno aſſai, maſſime havendo gia fatto diſegno di ſpenderli in molte utilità del convento. Ne di manco non replicorno niente per la gran riverenza che gli portavano. Il che poi chiaramente inteſe Lorenzo, il quale s' informò del ſucceſſo in modo che toccò con mano la verità, maravigliandoſi ſempre più della ſollertia & ſincerità di quell' huomo. Il quale non reſtando perciò di predicare & di riprendere aſpramente i vitii, & minacciando ſempre gran tribulatione, dicendo che verrebbe preſto una grandine che avrebbe percoſſo ogni coſa, & guaſto il bel tempo che allora pareva che fuſſe. Si levorno ſu molti cittadini, eccitati maſſime da Religioſi tepidi, i quali, dubitando che queſte coſe non diſpiaceſſero a Lorenzo, andorno a exortarlo che voleſſe laſciar quel nuovo modo di predicare, & ſeguire l' antico modo di predicare. Ei riſpoſe che quella dottrina dovea ampliarſi con grandiſſimo frutto, ſebben tutto il mondo gli fuſſe ſtato contro. Et ſoggiunſe che alcuni predicatori di gran nome mancherebbono di credito, & la ſua dottrina ſtarebbe ſalda, benche aveſſe tanta contraditione. Or conſiderando Lorenzo che queſta fiamma ogn' or più s' allargava, di nuovo usò un altra arte per eſtinguerla, o almeno tenerla da ſe lontana. Onde mandò a lui cinque cittadini de primi della città, nobiliſſimi, facondi & prudenti, i quali furno m. Domenico Bonſi, m. Guidantonio Veſpucci, Paolo Antonio Soderini, huomo di grande ingegno, Franceſco Valori, reputatiſſimo cittadino, & Bernardo Rucellai, cognato di Lorenzo che dal re Carlo fu reputato poi Signore di Firenze. Queſti dunque mandò Lorenzo al Padre, ordinando che fingeſſero di andare come da loro ſpontaneamente per il ben commune & pace della città, & anco per il ben del convento, del quale erano ſtati ſempre benefattori. Eſſendo già venuti in S. Marco, & trovandoſi alla preſenza del P. Priore per exortarlo a mutar concetti & modo di predicare, reſtorno tutti in un tratto quaſi come mutoli & ſenza ſpirito; pure il meglio che ſeppeno freddamente propoſeno al Padre quanto occorreva loro; a quali ſenza alcun timore & con molta prudenza così in brevità egli riſpoſe: Voi dite che ſete venuti a me, moſſi da voi medeſimi per il ben della voſtra città & per l' amor che portate al noſtro convento; & io vi dico che non è così; ma Lorenzo de' Medici vi ci ha mandati; al quale da mia parte riſponderete, che lui è Fiorentino & il primo della città, & io ſon qui foreſtiero & povero fraticello. Nondimeno ditegli, che lui ſi debbe partire, & io ci ho a reſtare; lui ſen andrà, & io reſterò; alle quali parole non ſapendo i valenti huomini che ſi riſpondere, preſa da lui licenza ſi dipartirno. La qual coſa recitò poi il Padre in pergamo predicando, ſendovi preſenti alcuni di quei cittadini gia convertiti alla ſua dottrina. Era in quel tempo un famoſo predicatore più d' eloquenza dotato, che

di ſan-

di ſanta dottrina, domandato m. Mariano da Genazzano, frate Eremitano, di vita regolare, a requiſition del quale Lorenzo de Medici haveva edificato un convento belliſſimo fuora della porta a S. Gallo per la ſua religione, dove detto Padre glorioſamente all'ora predicava i giorni di feſta, attraendo con l'eloquenza ſua di molto populo, percioeche a ſua poſta aveva le lagrime, le quali cadendoli dagli occhi per il viſo, le ricoglieva talvolta, & gittavale al populo. Alle prediche di coſtui andava Lorenzo, eſſendo molto ſuo amico, & molti altri ancora in gran numero della nobiltà di Firenze, il quale una volta lo pregò che voleſſe fare una predica, nella quale trattaſſe, come il predicar coſe future è coſa di preſuntione ſenza frutto, & eccitativa de populi a diviſioni & diſcordie; il che Lorenzo da lui facilmente ottenne. Onde il giorno dell' Aſcenſione l' anno 1491. dopo veſpro in chieſa di S. Gallo, fece una predica, proponendo per tema la ſentenza ſcritta al primo capitolo degli Apoſtoli: *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta*. Nella qual predica con tanta paſſione parlò, & tanto vi ſi acceſe, che inſino a molti degli amici & fautori ſuoi ſe ne avvedero, & per tal cagione l'abbandonorno, ne piu lo volleno udire. Fu ancho a queſta predica il gran Pico della Mirandola, il quale per l'ordinario andava a quelle del P. F. Girolamo tutto che fuſſe amiciſſimo del Politiano, & con tutti gli altri piu belli intelletti, che all'ora erano in Firenze, fra quali dopo queſta predica nacque gran diſſenſione, perdendo molti di loro l'oppinione grande che prima havevano havuta di m. Mariano, & accoſtandoſi perciò al P. F. Girolamo; onde ſi adempì la profetia quando egli diſſe, *me oportet creſcere, illum autem minui*, le quali parole gli haveva detto innanzi a Girolamo Benivieni, cittadino Fiorentino, nobile & famoſo per dottrina, dicendogli egli ſe V. P. haveſſe l'eloquentia di m. Mariano, non ſi troverebbe meglio di lei. Fu quaſi riferita di *verbo ad verbum* tutta quella predica al P. F. Girolamo, il quale la domenica ſeguente predicando ripigliò il medeſimo thema, il quale ottimamente dichiarò ſecondo il vero intendimento, confutando con efficaci ragioni quanto gl'era ſtato predicato contro, parlando quaſi ſeco nell'ultimo & dicendo: fratel mio, grato mi ſarebbe ſtato, che tu fuſſi ſtato preſente al mio ſermone, bench'io ſappia che ti ſarà recitato. Non ſai tu che pochi giorni fa veniſti a me con tanta umiltà, & manſuetudine dicendomi, che il noſtro modo di predicare ti pareva così buono, & fruttificativo, & che eri parato a darmi ajuto, & farmi ogni piacere, & coſe altre ſimili? Chi t'ha poi in sì poco tempo rivolto il cuore & fatto mutar ſentenza? Il che poi eſſendo riferito di punto in punto a m. Mariano, per non perdere al tutto il credito, ſimulò di nuovo eſſere affettionato al P. F. Girolamo, & lo invitò il giorno ad una feſta ſolenne, che ſi facea in S. Gallo, & volle che egli cantaſſe ſolennemente la Meſſa per dimoſtrare al populo che era in buona con eſſo lui. Ma andando di lì a poco tempo a Roma fece ogni sforzo per mandare a fondo il nome & la vita ſua, percioche predicando nel collegio de' Cardinali dinanzi ad Aleſſandro VI. ebbe ardir di dire un tratto e di prorompere in queſte parole, dicendo, abrucia, abrucia, ſ. Padre, lo inſtrumento del diavolo; abrucia, dico, lo ſcandalo di tutta la chieſa, parlando apertamente del P. F. Girolamo. La qual coſa intendendo egli in Firenze gli fece una publica correttione, predicando in Duomo, dicendo: Iddio ti perdoni, lui ti punirà, & fra poco tempo ſi manifeſterà chi attendi agli ſtati, & reggimenti temporali. Siccome avvenne, perciochè non vi andò molto, che ſi ſcoperſe la congiura de' cittadini, che volevano rimetter la caſa de' Medici in Firenze, dove a cinque ne fu tagliato il capo, e M.ro Mariano, & F. Baſilio del medeſimo ordine pedagogo di Lorenzo giovane, ebbeno pubblico bando dalla città di Firenze, per eſſerſi impacciati delli ſtati. Et in oltre M.ro Mariano caſcò in una infirmità, dove perſe tutte le membra, eccetto la lingua, la quale ancora poco gli ſerviva. Onde poi il Cardinale di S. Croce burlando gli diſſe: Tu ſei diventato arido, eccetto la lingua, la quale anco uſi aſſai male, ſiccome ſempre hai fatto. L'anno poi 1491. incominciò il P. F. Girolamo a eſporre il Geneſi, predicandovi ſu del continuo, inſino all'anno 1494. eccetto una quareſima, la quale egli predicò a Bologna, come poco più giù diremo. Era in quel tempo in S. Marco un F. Martino, queſto indemoniato, il quale fu dal P. F. Girolamo trovato una volta in cella ſua con le mani & piedi legati al capo del letto con nodi & involture ineſtricabili fatte dal demonio, & aveva di molta ſchiuma alla bocca, il quale come egli vidde lo ſciolſe & gli ſcacciò il demonio da doſſo. Pareva ſempre a queſto converſo vederſi innanzi un Moro, & finalmente doppo molte illuſioni & inganni del demonio, il qual lo faceva andare in eſtaſi, fu dal P. F. Girolamo mandato fuora della religione.

La quareſima ſeguente andò a predicare a Bologna, dove nel principio non hebbe molto corſo, aſtenendoſi egli dalle curioſità che dilettano, & ſolo predicando coſe utili & fruttuoſe alla ſalute dell' anime, & con gran ſimplicità eſponeva le ſacre ſcritture, reſecando via ogni ſuperfluità; onde da' ſavj di mondo era ſtimato huomo ſemplice, & predicatore da donne. Ora occorſe che vi andava la donna di Giovanni Bentivogli, tiranno di Bologna, la quale ſempre veniva che già la predica era incominciata, & menando ſeco gran comitiva di gentildonne & damigelle dava gran diſturbo, non ſolo alli udienti, ma anco al predicatore, il quale ſpeſſo era coſtretto a fermar la predica finchè il tumulto ſi quietaſſe. Per la qual coſa egli per la prima volta pregò con gran modeſtia tutte quelle Matrone in comune che s'ingegnaſſero tutte trovarſi al principio della predica, per non dar poi diſturbo alcuno al verbo di Dio. Di che non facendo alcun frutto la ſuperbiſſima donna, & ſeguitando pur di venire ſecondo il ſolito, il predicatore una mattina ſi volſe a lei in particolare, dicendole con gran manſuetudine, mentre ella andava al ſuo luogo: Madonna, voi fareſte coſa grata a Dio, & anco a me, di venire al principio della predica, per non inquietar ne me ne gli altri audienti. Ma tutto fu in vano. Onde alla terza volta, vedendola venire ſecondo il ſuo conſueto con grandiſſima pompa, tutto acceſo di zelo incominciò ad eſclamare con alta voce & dire: Ecco il demonio ecco il demonio, che viene a perturbare il verbo di Dio. La qual voce ſentendo quella Signora inſolentiſſima, tutta infuriata comandò ſubito a due de' ſuoi ſatelliti che in pergamo lo ammazzaſſeno; ma il Signore che era in ſuo ajuto non permeſſe che mai poteſſero ſalirvi. Et eſſendo poi tornato il predicatore a cella, la medeſima donna piena d'ira & di rabbia mandò due altri peggiori de' primi perchè gli deſſero la morte; li quali giunti alla porta del convento, il portinajo domandato F. Dioniſio, andò a chiamarlo, dicendoli, che giù alla porta erano due ſoldati mandati dalla Signora, & domandavano di lui; onde lo avviſava che ſi guardaſſe da qualche inſidia. Al quale riſpoſe il Padre che tutto ſi confidava nel Signore, & che perciò li menaſſe dentro liberamente. Eſſendo dunque giunti alla preſenza ſua dimandò loro che buona facienda haveſſino; i quali ſentendoli mutare il cuore con gran riverenza riſpoſeno: la Signora noſtra ci manda a V. R. per intendere ſe havete biſogno di coſa alcuna, che egli è paratiſſima a provedere a ogni voſtra neceſſità. Il che vedendo il P. reſe loro le debite grazie, & con buone parole gli licenziò. Viſto tale eſempio di coſtanza mirabile, cominciò ad havere sì gran corſo di populo, che appena poteva capire in chieſa. Et egli eſſendo venuto all'ultima

pre-

predica, diſſe publicamente, queſta ſera piglierò il camino verſo Firenze col mio baſtoncello & fiaſco di legno, & albergherò a Pianoro; ſe niſſun voleſſe niente da me, venga prima ch'io parta; nondimeno la morte mia non s'ha da celebrare a Bologna, ma altrove. Et così avvenne.

COME LORENZO DE' MEDICI AMMALATOSI VOLLE CONFESSARSI DA LUI.

Tornato il P. a Firenze trovò più che mai vive & acceſe le ſue contraditioni. E un giorno nella caſa de' Medici alcuni ebbero a dire noi faremo a queſto F. Girolamo, come a F. Bernardino da monte Feltro, il quale con molto frutto haveva predicato in Firenze, donde fu poi ſcacciato con publico bando, predicando egli contro le uſure, & volendo introdurre & fondare il monte della pietà: alle quali parole fu preſente F. Angelo Carducci, Frate minore, & referendole poi per ordine al P. F. Girolamo gli riſpoſe egli: ſappi ch'io ſtarò in Firenze più di lui, imperoche Lorenzo de' Medici deve morir in queſt'anno, & anco il Papa cioè Innocentio VIII. il fine di Piero ſuo figliuolo non voglio dirlo perchè ſarebbe ſcandalo. Il che tutto ſi adempì; percioche il Papa morì in quell' anno, & anco Lorenzo, il quale trovandoſi infermo a morte, domandando il confeſſore, & avendo appreſſo Don guido degli Angioli & m. Mariano della Barba ſuoi familiari, diſſe non voglio alcun di loro, mandate per il P. Priore di S. Marco, perchè io non ho ancor trovato religioſo alcuno, ſe non lui. Andò dunque un meſſo a chiamarlo da parte di Lorenzo, al qual'egli riſpoſe: dite a Lorenzo, ch'io non ſono il ſuo biſogno, perchè noi non ſaremo d'accordo, però non è eſpediente ch'io venga. Ritornato il ſervo con queſta ambaſciata, diſſe di nuovo Lorenzo: torna al P. Priore, & digli che al tutto venga, perch'io voglio eſſer d'accordo, & far tutto quello che ſua R. mi dirà. Ritornato dunque il ſervidore a S. Marco, & fatta la propoſta al P. Priore egli preſe ſubito il cammino verſo Careggio, villa di Lorenzo, lontana due miglia dalla città, dove egli giaceva ammalato, & per compagno ſuo preſe fra Gregorio vecchio, queſto infermario, al qual per la via rivelò, che Lorenzo al tutto doveva morire di quella infermità, nè potea ſcampare. Giunto queſto al luogo, & entrato nella camera di Lorenzo, ſalutatolo prima con le debite cerimonie, doppo alquanto di ragionamento diſſe Lorenzo: Padre io mi vorrei confeſſare, ma tre peccati mi ritirano indietro, & quaſi mi pongono in diſperatione; al quale egli diſſe, & quali ſono queſti peccati? Riſpoſe all'hora Lorenzo, i tre peccati ſono queſti, i quali non ſo ſe Dio mai me gli perdonerà: il primo è il ſacco di Volterra che patì per le promeſſe ch'io feci loro, dove molte fanciulle perſeno la loro virginità, & infiniti altri mali vi furono commeſſi. Il ſecondo peccato è il Monte delle fanciulle, delle quali molte ſono capitate male ſtandoſi in caſa, per non riavere avuta la dote loro. Il terzo peccato è il caſo de' Pazzi, dove molti innocenti furono morti. Alle quali coſe il padre riſpoſe: Lorenzo, non vi mettete tante diſperationi al cuore, perche Dio è miſericordioſo, & anco a voi farà miſericordia, ſe vorrete oſſervar tre coſe ch'io vi dirò. Allhora, diſſe Lorenzo, & quali ſono queſte tre coſe? Riſpoſe il Padre: la prima è che voi abbiate una grande & viva fede, che Dio poſſa & voglia perdonarvi. Al quale riſpoſe Lorenzo, queſta ci è grande, & credo così. Soggiunſe il Padre, egli è neceſſario ancora che ogni coſa male acquiſtata, ſia da voi reſtituita, in quanto ſia poſſibile, laſciando ai voſtri figliuoli tante ſoſtanze che ſiano decenti a cittadini privati. Alle quali parole ſtette Lorenzo alquanto ſopra di ſe, & dipoi diſſe: & ancor queſto farò. Seguì allhora il Padre la terza coſa dicendo: ultimo, è neceſſario che ſi reſtituiſca Firenze in libertà, & nel ſuo ſtato populare a uſo di repubblica; alle quali parole Lorenzo gli voltò le ſpalle, ne mai gli dette altra riſpoſta; onde il Padre ſi partì, & laſciollo ſenz'altra confeſſione. Ne doppo molto ſpatio di tempo Lorenzo ſpirò, & paſſò all' altra vita. Tutto queſto riferì F. Silveſtro Maruffi, compagno intimo del Padre infino alla morte della croce. Lo riferì anco m. Domenico Benivieni detto lo Scorino, huomo di gran dottrina & ſanta vita Canonico di S. Lorenzo, il quale diceva haverlo ritratto da alcuni familiari di Lorenzo, a quali egli lo raccontò prima che moriſſe. Di queſta viſitatione parla anco Politiano in una ſua epiſtola latina ſtampata inſieme con le altre. Solea dire il P. ragionando di Lorenzo, che non trovò mai huomo così ben dotato da Dio di gratie temporali, & che molto gli dolea, che non l'haveſſino prima chiamato, perche ſi confidava nella gratia & bontà di Dio, che Lorenzo haverebbe acquiſtata la ſalute. Morì dunque Lorenzo alli 11. d'Aprile 1493.

COME SEMPRE SI OCCUPAVA IN OPERE BUONE, NE' MAI STAVA OCIOSO.

Fu ſempre queſto ſervo di Dio capital nimico dell'ocio, radice d'ogni peccato; & però utilmente ſpendeva il tempo, convenendo giorno & notte in coro ai divini offitii & occupandoſi anco molto nelle private orationi & nello ſtudio delle divine ſcritture & nelle predicationi, capitoli, & eſortationi; a certe hore del giorno dava audienza ad ogni perſona, moſtrandoſi con tutti affabile & dolce nel converſare. Era occupato ancora aſſai nell'aſſolver molti dubbij di coſcienza importantiſſimi, che da ogni parte li venivano innanzi, ſendo la fama ſua grandiſſima divolgata per tutto; ſolo quattro ore della notte dormiva, & di poco cibo ſi contentava; grandiſſima ricreatione haveva, quando gli avvanzava un poco di tempo di ſtarſi alquanto con li ſuoi figliolini novitij. Et ſpeſſo diceva a Padri vecchij: volete voi, ch'io predichi bene? Datemi alquanto di tempo di poter confabulare con li miei figliolini. Et quando era con eſſi, ſempre parlava delle coſe divine, & delle ſagre ſcritture; nel qual modo confeſsò di avere imparato di molte coſe, & uſava di dire che per quei giovani ſemplicetti come per vaſi mondi pieni di ſpirito Santo parlava Iddio, & eſponeva talvolta le ſue Scritture. Era conſueto di viſitare ſpeſſo i circoli de' Frati, udendo & domandando che ragionamenti fuſſero i loro. Et ſe trovava che di coſe divine parlaſſero, gli eſcitava a parlarne più caldamente, meſcolandoſi anch'egli infra di loro, dicendo che Dio dimorava nel mezzo di eſſi; ma ſe aveſſe trovato, che non parlaſſero delle coſe ſpirituali & celeſti, ſubito rivoltava il parlare con deſtro modo a coſe buone & ſante; talchè neſſuno rimaneva confuſo, & tutto faceva perchè ſi avvezzaſſino a parlare di coſe ſante & divine.

DELLE SUE VIRTU' IN COMMUNE E DI ALCUNI PROVERBI A LUI FAMILIARI.

Era queſto gran Padre dotato d'infinite & rariſſime virtù, benigno & grato a tutti, umile & manſueto con ogni novitio, & univerſalmente molto affabile nella converſatione. La familiarità ſua generava letitia & gaudio a ciaſcheduno, & era deſiderio & avidità grandiſſima in chi lo conoſceva di ritrovarſi ſpeſſo in ſua compagnia, & quando parlava di qualche coſa ſpirituale niuno poteva partirſi dal ſuo coſpetto. Et ſolo il guardarlo in viſo pareva che deſſe conforto all'anima, & ſcacciarſi ogni tentatione. Onde fu una volta un novitio, il quale trovandoſi molto tentato, era deliberato tornarſene al ſecolo: ma riguardandolo ſolo il ſervo di Dio ſcacciò da lui ogni tentatione: come poi il medeſimo novitio riferì. Nel mangiare uſava ſolo cibi com-

communi, & quando andava a menſa voleva del pane più groſſo, & ſe non gli era dato egli lo ſcambiava potendo con chi gli ſtava a canto, dando il ſuo a qualche vecchio, o debole. Pigliando poi del pane, che egli aveva innanzi, ſolea tagliarlo, & trattarlo con civiltà, & mondizia tale, che ſe alcuno ne haveſſe a mangiare, non l'haveſſe a ſchifo. Et ſe i miniſtri portando il pane intorno alla menſa aveſſero ſcelto per lui il più bianco, gli riprendeva, dicendo, che non voleva altro pane, che quello che Dio li mandava, cioè il primo che fuſſe loro venuto alla mano. Et ſe alcun preſente da mangiare gl'era ſtato mandato s'ingegnava, quanto era poſſibile che tutti i frati ne partecipaſſero. Onde una volta occorſe che un cittadino nobile, una ſera in ſull'ora di cena gli preſentò un piatto pieno d'indivia bianca, che era un dono pretioſo a quel tempo, perchè allora appunto s'era trovato il modo d'imbiancarla. Eſſendo dunque il Padre a menſa quando venne il preſente, lo preſe con allegra faccia, & porgendolo ad uno de' ſervidori fece portare il piatto intorno alla menſa, ſicchè ogniuno potè pigliarne un poco modeſtamente; & ſempre lodava i cibi che aveva dinanzi, contentandoſi di quelli, ſenza mai far parola di mormoratione, ſebbene alle volte le vivande non erano così ben fatte.

COME CONOSCEVA I MALIGNI SPIRITI.

Penetrava mirabilmente le aſtutie del nimico infernale, & fra molti altri ci è memoria di queſto exempio. Era in S. Marco un ſacerdote chiamato F. Girolamo Benini, al quale apparve un giorno il tentatore in forma di donzello della Signoria di Firenze, & gli comandò che compariſſe preſto in palazzo, perchè Papa Alexandro gli haveva mandato le bolla d'un veſcovado, al qual detto Frate riſpoſe, aſpettami innanzi alla Libbreria, intanto ch'io vada per la beneditione al P. Priore. Onde giunto alla cella, & narrando quanto gl'era occorſo domandandoli la beneditione, gli diſſe ſubito il padre: eh meſchino! non ti avvedi che egli è il diavolo che t'inganna? Tornando dunque all'uſcio della libbreria non vi trovò perſona, onde conobbe l'inganno.

DELLA SUA UMILTA'.

Fu di ſomma & profondiſſima umiltà in diſprezzare gli honori & le dignità in queſto mondo, imperocche ſendogli offerto l'Arciveſcovado fece reſiſtenza, nè volle accettarlo. Rifiutò anche due volte il Cardinalato. La prima quando i Venetiani trattavano di confederarſi con i Fiorentini, offerandoli quella dignità ſe per mezzo ſuo avevano il loro intento; ma lui li licentiò, dicendo, non eſſer ufficio ſuo d'entrare in ſimili impacci. La ſeconda volta fu quando papa Alexandro gli fece la medeſima promeſſa, ſe voleva conſentire di non profetare più & ridirſi del paſſato; ma egli fece tutto il contrario. Una volta mondandoſi tutto il convento, & havendo diſtribuito a ciaſcheduno la ſua parte, riſerbò a ſe i luoghi communi, tanto era umile nelle opere ſue. Andando una mattina per il dormitorio vidde un novitio, che di nuovo haveva ricevuto l'abito ch'haveva la cella alquanto aperta; & volendo veſtirſi non trovava il verſo, non eſſendo ancor pratico; ſtando dunque così dubbioſo paſsò il ſanto Padre, & vedendolo li diſſe: vi diſſi ben io quando vi riceverti all'abito, che ſarebbe per voi biſognato condurre la balia. Et detto così ſorridendo alquanto con le ſue mani benedette l'ajutò veſtirſi. Un altra volta quel medeſimo novitio, il qual era fanciulletto alquanto dapochino, eſſendo in dormitorio per accendere la lampada, uſcì il lucignolo dal luogo ſuo; & acceſe la lampada a quel povero novitio, il quale venne poi di tale ingegno che fu fatto procuratore in Roma di tutto l'ordine. Moſtrò in ſomma tutta la vita ſua grandiſſima umiltà, & ſcriſſe anco di queſta ſantiſſima virtù due belliſſimi trattati molto utili, & neceſſarj a chi deſidera diventare veramente umile.

COME ERA MOLTO INIMICO DELLA VANAGLORIA.

In tutte le opere ſue come veleno peſtifero con ogni ſtudio fuggiva la vanagloria; & perciò portava ſpeſſo in mano una teſta di morto fatta d'avorio, molto piccola, ſopra la quale molte volte attentiſſimamente contemplava, reprimendo gli ſtimoli della vanagloria. Tentato, aborriva le lodi humane, che quando da qualcun era lodato, non lo poteva ſopportare. Onde vedendoſi una volta lodare da un predicatore, ſubito ſi fuggì & dipoi fece la correttione ſegretamente al medeſimo. Anco eſortava i ſuoi Frati; onde quand'egli hebbe a ire ambaſciatore al Re di Francia, facendo prima capitolo a Frati, diſſe loro fra l'altre coſe: Figliuoli miei, ſtate humili, ne vogliate dire il noſtro Priore va imbaſciatore al Re di Francia.

DELLA SUA VIVA FEDE.

Apparſe la fede ſua vivaciſſima quando volle far lo ſperimento del fuoco; & quando tenne il Sacramento in mano avanti alla porta di S. Marco; & quando ſi offerſe a ſuſcitare un morto. Parimente ſi manifeſta nella ſua ſtupenda dottrina & predicatione, maſſime nel libro del trionfo della Croce, & in molti miracoli che di ſotto ſi narreranno.

DELLA SUA GRAN CARITA'.

Amava ciaſchedun proſſimo con ardentiſſima carità, maxime i ſuoi figliuolini. Vedendo una volta due Frati di Prato con le veſti metà molto vecchie, & ſtracciate, comandò al veſtiario che gli riveſtiſſe di nuovo. Il che avendo fatto, voleva il veſtiario far debitore al ſuo libro del convento di Prato. Di che avvedendoſi il Padre, gravemente lo riprese, dicendoli: non ſono queſti miei figliuoli come voi? Et acciò non faceſſe più una tal coſa, li ſtracciò quel libro. Et molto ſi doleva quando ſi avvedeva che i ſuoi Frati non foſſero amorevoli de i beni del convento a i Frati oſpiti. Diceva egli: non ſiamo noi un cuore & un anima? perchè dunque non abbiamo ogni coſa commune a tutti inſieme? Quando riformò il convento di S. Marco, trovando per le celle molte ſuperfluità, tutte le vendè, & ne cavò bene 400. ducati, li quali poi diſpensò a poveri Frati del convento di Prato.

DELLA SUA MANSUETUDINE.

Immenſa era la ſua manſuetudine, moſtrandoſi amorevole & dolce a minimi fanciulli, & infino a proprii nimici, li quali molte volte venendo a lui tutti turbati & con l'animo offenſivo, alla preſenza ſua poi ſi placavano & indolcivano, & tutti quieti facevano da lui partita, come amici & difenſori ſuoi, ridicendoſi anche alle volte, & ritrattandoſi del male che di lui havevano detto; & altri li manifeſtavano talvolta le convenzioni & congiure contra di lui fatte, i quali egli tutti abbracciava & baciava, & con benigne parole perdonando loro li conſolava, confortandoli a viver bene. Fu ſempre ardentiſſimo amatore della ſemplice povertà, dicendo, non eſſer manco onore al ſervo di Dio havere i panni groſſi & rappezzati, che a i ricchi i veſtimenti dorati, & prezioſiſſimi; & ſe alle volte ſi avvedeva di avere affezione ad alcuna coſa ſubito ſe ne privava, & davala via, ancorche fuſſe coſa ſpirituale, come libri ſagri, figure di Santi, commenti, poſtille da ſe compoſte, le quali egli o le preſentava a ſuoi Prelati, o con licenzia di eſſi le donava agli amici, acciò l'animo & il cuor ſuo

tutto

Digitized by Google

tutto ſi trasferiſſe in Dio. Et tanto amò queſta povertà, che quando ſeparò la Toſcana da Padri Lombardi, reſtrinſe ſubito il vitto & il veſtito notabilmente, talche la tonaca inſino al tallone con fatica diſcendeva, ſtretta in modo che pareva un ſacco, li ſcapulari a fatica coprivano le ſpalle, & per lunghezza andavano inſino al ginocchio: le cappe anco corte & ſtrettiſſime; le ſcarpe rattoppate, per il zelo della povertà & per dare manco noja, che fuſſe poſſibile a ſecolari; & diceva che ſimili ſtrettezze ſarebbono ſtate in Paradiſo le gemme de' Religioſi. Ond'egli & i Frati ſuoi portavano ſempre i panni poveri & rattoppati; & era difficile a trovare chi voleſſe portare i veſtimenti nuovi. Non voleva che i Frati ſuoi s'appiccaſſino con l'affetto a coſa alcuna, ma trasferiſſino in Dio tutto il cuor loro; & perciò faceva mutar loro ſpeſſo le celle, le veſti, i libri & altre coſe ſimili, eſſendo egli ſempre il primo a tutte le mortificazioni. Così levava via da loro come libri miniati, ſegnaletti di ſeta, & altri ſimili ornamenti vani & ſuperflui. Ordinò che i letti fuſſino due panche con alcuni baſtoni confitti, & un ſaccone pieno di paglia di ſopra con un ſol telo di ſotto, & di ſopra una ſchiavina.

COME NON SI ADIRAVA MAI.

Non accadeva in vero placarlo giammai, perchè l'ira diſordinata fu ſempre da lui lontana, ſebbene ſpeſſo ſi ſentiva in varii modi offeſo, ne mai per ſtizza mutò il volto, o levò in alto la voce. In pergamo era rigido in riprendere i vitii, imperò con parole gravi & voce manſueta, & con l'animo quieto & placato. Eſſendoli una volta detto da alcuni Frati, come i fanciulli lo dileggiavano & lo dipingevano ſulle carte, dicendo: ecco il frate, ecco il frate, con lieta faccia riſpoſe. Laſciateli fare. Così ſendoli riferite le ingiurie, che contro di lui ordivano i ſuoi nimici, diceva. Io non ſtimo nulla il male che io potrei patir da eſſi, moſtrando l'animo ſuo prontiſſimo al patire; & predicando gli domandava amici per moſtrar loro che non gli aveva in odio. Un giorno andando al convento di Fieſole ſi affrontò in certi Religioſi di altra profeſſione, i quali con molte parole mordaci lo lacerorno & punièro; ma egli all'uſanza ſua modeſtiſſimo, patientemente il tutto aſcoltò, & riſpoſe loro come amorevole amico, laſciandoli andare & dicendo: la pace di Dio ſia con voi. Occorſe un'altra volta, che eſſendo uſcito di pergamo andò alla infermeria per cibarſi; & dicendoli l'infermario, che aſpettaſſe un poco, ſtette aſpettando forſe due hore e più ſenza far querela o mormoratione, eſſendoſi ſcordato l'infermario di lui; dipoi ricordatoſi andò là, & gli diſſe: Padre, perdonatemi, io m'ero ſcordato di voi; & egli manſueto riſpoſe: fate pure l'offitio voſtro. Era ſolito ſcacciare le tentationi de ſuoi Frati, imponendo loro che diceſſino Jeſu & Maria.

COME RICEVETTE DA DIO LA GRATIA DEL PREDICARE.

Della gratia del predicare fu mirabilmente da Dio illuſtrato, in modo che tutti quelli, che prima l'havevano udito, teneano per certo che ciò fuſſe un raro miracolo, avendo un parlare veloce & infiammativo; ſicche ogn'uno ſtava ſtupito a udirlo. Appariva la gratia di Dio in quelle alte parole & profonde ſentenze, che proferiva con voce chiara, & con lingua ſpedita, in modo che da tutti era inteſo. Era anco mirabile a riſguardare il volto ſuo ardentiſſimo, & l'aſpetto fervido & venerando quando predicava, & i geſti accomodati & belliſſimi, che rapivano gli animi di ciaſcheduno, in modo che eſſendo egli in atto di predicare, furono veduti molti prodigii, & diverſe mirabili apparitioni. Percioche alcuni devoti ſpiriti lo viddero in mezzo a due Angeli mentre predicava, & tenergli la cappa. Altri videno la Vergine glorioſa, che li dava la beneditione, quando egli benediceva il populo. Ad alcuni parve che aveſſe la capillatura a uſo di Nazarei. Certi lo viddero con la palma del martirio; altri che dal ſuo lato deſtro correva un lago di ſangue. Et una nobile & devotiſſima Matrona affermava non haver mai udito le ſue prediche ſenza qualche celeſte ſegno. La voce ſua era come una tromba, & tanto era ſentito diſcoſto come da preſſo. Il numero ordinario de' ſuoi auditori era giudicato tremila perſone. Il ſuo parlare era vivo, ſincero, ſchietto, pieno di ſantità e di ſpirito. Haveva nel parlare ſuo certi proverbj & detti aſſai familiari, come la ſentenza di S. Franceſco: Tanto fa l'huomo quanto opera. Diceva anco, l'anima noſtra eſſer come un ferro in mezzo a due calamite, l'una di ſopra, l'altra di ſotto, intendendo della ragione & del ſenſo. Et per levar dagli amici ſuoi la vanagloria, ſoleva dire che il cibo ſpirituale era ſimile al corporale, il quale, benche ſia buono & ſuave, non ſi converte mai però tutto in nutrimento, ma ſempre una parte di eſſo non decotta dal calor naturale ſi riſolve in ſuperfluità; volendo inferire che niuno fa l'opere ſue ordinariamente così perfette, che non vi ſia qualche macula di vanagloria, o di qualche altro diſordinato affetto. Così per dimoſtrare quanto abbaglino gli occhi della mente le paſſioni diſordinate del ſenſo, ſoleva dire che chi voleva veder bene le coſe, doveſſe pigliar gli occhiali puri, chiari, & limpidi, & non verdi, ne roſſi, ne gialli, perche così vedrebbono ogni coſa eſſer di quel colore, & reſterebbono ingannati. Avvertiva anco gli ſtudioſi che nelle opinioni, o nell'eleggerſi piu uno che un altro Dottore per guida, non metteſſero la volontà innanzi all'intelletto; ma il tutto ponderaſſero con ragione & giudicio, eleggendo poi quello, che meglio appariva.

DELLE RICREATIONI SUE ET DE SUOI FRATI.

Solea talvolta ricrear ſe ſteſſo & i Frati ſuoi in queſta maniera. Andavano in qualche luogo remoto & ſolitario, dove poiche avevano recitato il ſanto ufficio ſi trattenevano parlando dolcemente di Dio. Dipoi avendo deſinato & riposatoſi alquanto, convenivano tutti lietamente intorno al Padre, il quale eſponeva loro qualche coſa delle divine ſcritture. Pigliando poi a fare un poco di viaggio, andati alquanto, ſi riposavano uniti inſieme ſotto qualche ombra, dove il Padre ſoleva propor loro, & domandarli, maſſime i novitii di qualche coſa bella della ſcrittura, overo faceva cantare qualche devota laude di noſtro Signore, overo faceva recitare qualche exempio de' Santi, dal quale faceva poi cavare belliſſimi documenti. Alle volte faceva cantare una lauda a ballo, facendo tutti lietiſſimamente un ballo a tondo. Il qual fornito ripigliava il camino, & facendo nuova poſata proponeva qualche verſetto de' Salmi, o altra ſentenza della Scrittura, domandando che ciaſchedun gli deſſe una eſpoſitione, ſecondo che gli occorreva; dove hebbe a dire che in queſto modo imparava ſenſi mirabili, eſſendo quelle pure & ſemplici menti de novitii illuminate dallo Spirito Santo. Et finalmente il giorno tutto in coſe ſante & devote andavano conſumando. Occorſe una volta a ricreatione, che paſſando tutti ſotto un fico, colſe il Padre alcuni ramicelli che ſurgevano a piè dell'albero, & cavando con deſtrezza il midollo, compoſe di quello alcune candide colombine con tutti i loro membri, dandone a tutti uno per uno, il che fu gratiſſimo a tutti; & facendo poi dir le proprietà & conditioni della colomba, l'eſponeva loro ſpiritualmente con gran dolcezza & conſolatione di tutti: & così ſpiritualmente ſi ricreavano. E tanto era in loro l'abondanza dello ſpirito, & tanta ſuavità & dolcezza ſentivano

no negli animi loro, che molte coſe le quali al preſente ſono tenute ſpirituali, erano all' ora reputate carnale, & molto ſi diſprezzavano; come gli ſpettacoli, overo rappreſentationi, le quali in tant' odio erano che una volta i Frati di S. Marco a perſuaſion d' eſſo Padre tutti giurorno di non farne mai più, ne ajutare, ne in alcun modo impacciarſene. Speſſo la ſera cantavano ſalmi & himni con gran fervore; & fatto venire nel mezzo un novitio in forma di Jeſù piccolino, gli facevano un cerchio intorno, ſedendo, & ciaſchedun gli donava il ſuo cuore domandando qualche gratia, o per ſe, o per altri, come che il tal giovane ſecolare veniſſe alla religione, o altre ſimili. Alle volte faceano un' ambaſciatore al Signore di quelli che erano preſenti per impetrare qualche gratia; & ſpeſſo facevano apparire fra loro la Vergine Santiſſima chiamandola ſemplicemente la mamma loro, lodandola & ringratiandola. Prorompevano anco talvolta in parole piene d' affetto & di ſpirito, come; Gieſù dolce, Gieſù Signor de Signori; Vergine bella, Vergine madre di Dio, Vergine piena di miſericordia, & altre ſimili, & ciaſcheduno in cerchio le dava la ſua lode, ſpendendo utilmente il tempo, & ricreando inſieme il corpo & l' anima. Eſſendo una volta il Padre a S. Domenico di Fieſole con molti de' ſuoi figliuoli, che erano circa 200. per ricrearſi alquanto, doppo cena havendo prima cantato alcune devotiſſime laudi, perche ſi occupaſſe bene il tempo, diſſe: figlioli miei benedetti per fuggir ogni otio, ognun di voi mi domanderà di due dubitationi; una del Paradiſo; l' altra dell' Inferno; donde riſultò diletto & trattenimento mirabile dalla varietà & acutezza de dubii che ſi proponevano; & dalle belliſſime riſpoſte & ſolutioni dottiſſime che il Padre dava, che era uno ſtuporea ſentire ſì belli concetti, che pareva proprio il Paradiſo in terra, & una compagnia d' Angeli incarnati. Solea anco queſto ſervo di Dio, quando era in Lombardia ſacerdote giovane, volendo alquanto ricrearſi, pigliare un compagno ſecondo la ſua fantaſia, il quale fu molte volte Fra Jacopo di Sicilia, del quale molte coſe abbiamo a dire; & mettendoſi la Bibbia ſotto il braccio, & mettendoſi al lato una ſportella con qualche coſa da cibarſi, pigliavano qualche bella gira ſolitaria & piacevole. Et alle volte ſi poſavano all' ombra, & leggevano qualche coſa della Bibbia; poi andando, ragionavano inſieme dolcemente ſopra quello che avevano letto. Talche la ſera, tornati a caſa, non conoſcevano haver mai detto una minima parola otioſa, come ſoleva poi raccontare il detto P. F. Jacopo di Sicilia.

COME PACIFICO UN CITTADINO CHE SECO ERA TURBATO.

Avendo una volta ricevuto alla Religione un giovanetto molto da bene, virtuoſo & qualificato, il Padre ſuo, venuto perciò in gran collera & diſperatione, venne con molte grida a S. Marco, eſclamando alla preſenza del Padre, che rivoleva in ogni modo il ſuo figliolo, gittandoſi in terra come fuor di ſe & diſperato affatto. La qual coſa vedendo il P. F. Girolamo voltatoſi all' imagine del Crocifiſſo, che in cella ſua tenea ſopra un altarino, orò alquanto con la mente. Dipoi voltatoſi con allegra faccia a quel povero ſecolare gli diſſe: perchè così vi turbate? Che domandate voi da me? il quale ſtato alquanto ſenza riſpondere come mutolo, ſentendoſi mutato il cuore diſſe: io lo dono a voi & a San Pier maggiore al quale io già lo votai; & così lo benedico; & tutto conſolato ſe ne partì. Ma non volendo la madre quietarſi, fra pochi meſi Iddio la privò d' un altro figliolo, che ſolo era reſtato, levandolo di queſto mondo. Per la qual coſa thornata in ſe ſteſſa, & chiedendo perdono a Dio ebbe infra un' anno un altro figliuolo, come il Padre gli aveva innanzi predetto.

D' UNA COSA NOTABILE CHE ACCADDE A DUE CITTADINI FIORENTINI.

Era allora tra gli avverſarj ſuoi un nobile & ricco cittadino, domandato Piero di Daniello Alberti, familiare amico & compagno d' un altro, domandato Franceſco Valori, amico affezionatiſſimo al P. F. Girolamo, & fu quello che fu morto la notte, ch' egli fu preſo, volendo egli difendere; come a luogo ſi dirà. Converſando dunque inſieme queſti due cittadini, ragionavano ſpeſſo infra di loro della dottrina & opere mirabili che faceva il Padre, diſputando ſopra di ciò variamente, eſſendo l' uno amico, l' altro nimico. Or una volta fra l' altre, ragionando inſieme di ciò Franceſco gli diſſe: Piero, io voglio una grazia da te, non me la negare. Riſpoſe Piero: che dimandi tu? ſoggiunſe Franceſco: jo voglio prima che tu mi prometti di concedermela. Riſpoſe Piero, Franceſco, noi ſiamo amici, & non è coſa che in mio poter ſia, ch' io ſapeſſi mai negarti. Udendo queſto Franceſco ſoggiunſe: io non voglio altro, ſe non che tu venghi meco una volta ſola inſino a S. Marco a parlare al Padre. Il che ſentendo Piero, ſtorcendoſi alquanto, diſſe deh Franceſco non mi richieder di queſto, acciò non naſca qualche ſcandalo. Tu ſai ben qual ſia l' animo mio; potreſti eſſer cauſa che alla preſenza ſua io li diceſſi un carro di villania. Soggiunſe Franceſco: & perchè tu gli vuoi male, intendo io, che tu ci venga in ogni modo, & dotti licenzia, quanto Dio ti permette. Piero ricuſava il venire, & Franceſco più lo importunava, dicendo Piero vieni, & fa poi quanto ti piace verſo di lui. Finalmente vinto Piero dall' importunità di Franceſco, diſſe orsù, oggi doppo deſinare io verrò. Di che Franceſco ringraziò molto Dio; & venuta l' ora doppo deſinare andò ſubito a trovarlo, dicendoli: sù, andiamo via; al quale diſſe: Piero andiamne. Così giunti a S. Marco, & viſitata prima la chieſa, domandò Franceſco al portinajo di voler parlare al P. Predicatore. Ora il portinajo, domandato F. Thommaſo Buſſini, giunto alla cella del Padre, diſſe: Padre, e ſono nel chioſtro due huomini da bene, de' quali l' uno è ſervente a udir le prediche voſtre, ma l' altro è molto contrario; ora vorrebbono parlarvi. Prego V. R. facci ogni sforzo per convertirlo, perchè è mio parente. Al quale il Padre riſpoſe: ella è opera di Dio & non noſtra; però ſe mi vogliano parlare, introduceteli. Così il portinajo li menò alla cella del Padre, dal quale furono con molta benignità ricevuti; & poſtoſi inſieme a ſedere, voltoſſi il Padre a Franceſco, di cui haveva notizia, & lietamente li diſſe che buone faccende ſono le voſtre, & perchè ſete venuti? Al quale li riſpoſe. Padre, le noſtre faccende ſon buone, ſiamo venuti a V. R. per ricever conſolazione ſpirituale. Per la qual coſa il ſervo di Dio cominciò con gran dolcezza a parlare delle coſe divine, & havendo gia detto un pezzo, voltoſſi Franceſco a Piero, dicendoli: ſe tu vuoi dir niente, ora è il tempo; il quale tacendo, niente riſpondeva. Onde perchè non reſtaſſe confuſo, ſubito il Padre ripigliò il parlare, ragionando pur di coſe celeſti; & doppo alquanto, dubitando Franceſco non tener troppo il Padre a diſagio, di nuovo voltatoſi al compagno, lo domandò ſe voleva dir nulla; & egli come mutolo non riſpondeva niente. Di che Franceſco mezzo confuſo domandò licenzia al Padre, & inſieme la benedizione, parendogli haverlo tenuto troppo a diſagio. Et uſciti del convento, Franceſco preſe a dirli: Dio ti perdoni, Piero, che m' hai tu oggi fatto? tu m' hai mezzo avviluppato il cervello; dove è ita quella tua grande audacia, con la quale dianzi tu volevi far così gran coſe? hai però tu perſa la favella? Allora Piero con gran vergogna riſpoſe, Franceſco perdonami: io ſono reſtato confuſo, & non ſo come ſappi, che ſubito che il Padre co-

min-

Digitized by Google

minciò a parlare, tanto fu il timore & lo ſpavento ch' io hebbi, che parve che la lingua mi ſi appiccaſſe al palato, & mi ſi ſerrò in modo la bocca, che non arei potuto eſprimere una parola. Et veramente confeſſo che la voce & le parole di quel padre m'hanno quaſi tratto fuor di me. Così coſtui di feroce lupo diventò manſueto agnello, benchè allora non ſi convertiſſe pienamente: ma doppo la morte del Padre diventò ferventiſſimo chriſtiano. La mattina ſeguente il Padre fece una predica mirabile, dove moſtrò che Dio vuole che i Santi ſuoi ſieno onorati, dando l'eſempio di S. Benedetto che umiliò il ſuperbiſſimo Totila re de' Goti.

COME VOLLE EDIFICARE UN CONVENTO NUOVO.

Ebbe una volta concetto di far un nuovo convento ſecondo la forma, che propriamente richiedeva lo ſtato de' veri Religioſi commodo e ſemplice, ma ſenza pompa & ſuperfluità. Non ci voleva marmi, ne altre ſimili pietre di pregio, ne che molto s'alzaſſe da terra, con piccole cellette tramezzate o d'aſte o di canne teſſute; così voleva che gli uſci & le fineſtre non haveſſero ſerrami di ferro, ſiccome anco gli ſtipi, & cardini & ſogli voleva tutte che foſſero di legno. La Chieſa ſemplice, & parimente i chioſtri non con le colonne di macigno, ma di legno o di mattoni. In chieſa non voleva figure vane & curioſe, ma ſemplici & devote; i paramenti o di lana o di lino, & i calici ſenza alcuna ſuperfluità; talche ogni coſa ſpiraſſe odore di ſantità & devotione. Et che aveſſe una ſola campana non molto grande. Trovandomi io preſente quando leggendo dichiarava queſto ſuo deſiderio, mi ricordo, che diceva: quando ſarà perfetta la fabbrica di queſto convento, verranno gli altri alla porta, & domanderanno di parlare a tal Frate, & il portinajo riſponderà: ſete voi ſemplici? ſe voi ſete ſemplici entrate; altrimente partitevi, perchè qua non entrano ſe non ſemplici. Et allhora, eſſendo io giovanetto, diſſi nel mio cuore a tal tempo diventerò io Religioſo & ſervo di Chriſto, & non in queſta tepidità. Voleva che i converſi lavoraſſeno alcune arti exteriori, ma non molto diſtrattive, nè di molto romore, ſiccom'è ſcultura, pittura, murare, ſcrivere, & ſimili, contribuendo il guadagno loro per i biſogni del convento, acciò i Frati più ferventemente predicaſſero la verità, & non temeſſino, dicendo: ſe diremo il vero non ci ſaranno date delle limoſine, & per queſto cominciò a far converſi & fuſſero perſone da bene, & nobili, per laſciar loro ogni cura temporale, acciò i Sacerdoti, maſſime i Prelati, attendeſſino allo ſpirito; di ſorte che, eccetto la prelatura, il magiſterio de novitii, & il lettorato, quaſi tutti gli altri ufficii erano dati a queſti, li quali s'ingegnava che fuſſero ben nati, acciò riuſciſſeno prudenti, benigni, & exemplari, & puliti, & gentili, & benignamente & civilmente trattaſſino i ſervi di Dio. Voleva in queſto convento tre ſorte di lettori, primo di caſi di coſcienza, il ſecondo di ſacra Scrittura, il terzo di Theologia ſcolaſtica, per gl'ingegni acuti, & elevati; ma per i mediocri voleva i caſi di coſcienza & la ſcrittura, per moſtrare, che ſi può predicar Chriſto ſenza Ariſtotile, o altri profani autori. I primi ſtudenti di alto ingegno voleva che fuſſino pochi, eletti del numero grande degli altri, & queſti voleva che fuſſero liberi dal choro giorno & notte, & da ogni altro officio, etiam dalle confeſſioni; & quando andavano a predicare arebbe voluto, ch'aveſſino in compagnia qualche converſo che con l'induſtria & fatica ſua aveſſe fatte le ſpeſe & al predicatore, acciò meglio poteſſino predicare la verità in faccia d'ogniuno, & molto più volea che i predicatori fuſſino liberi dalle prelature, acciò tutti ſi deſſino alla contemplatione. Avea già diſegnato & preſo il ſito in un monte detto monte Cane, poco di ſopra a Careggio, & haveva anco preparata la ſpeſa neceſſaria, & era già ſtata tagliata per queſto una ſelva di caſtagne quì propinqua. Et tutti i Frati giovani erano prontiſſimi per andarvi in compagnia del Padre; ma i tepidi vecchj, che havevano manco fervore & ſpirito de' giovani, cominciorno a biaſimare queſt'opera, dicendo, che ſarebbe ſtato un flagello de' poveri Frati, maſſime giovani, andando fino a i parenti de' Frati, & a quegli che avevano preſo l'aſſunto di fare queſta fabbrica, a dir male di tale impreſa, dannandola come indiſcreta & irrationabile; talche il negozio non andò più innanzi. Di che il Padre non ſi turbò punto, ma ſi volſe a coſe più moderate & non tanto ſevere & ſtrette, cominciando a penſare come ſi poteſſero reſtringere a più perfetta vita, come di ſotto diremo.

DELLA RIFORMA.

Avendo già più tempo i figliuoli ſuoi guſtato in terra l'Angelica vita & la dolce converſatione del Santiſſimo Padre loro, più volte lo eccitorno a metter loro innanzi qualche modo di vivere per acquiſtare la vera perfetione; & conſiderando che al sì gran collegio de' Frati era impoſſibile far queſto per la diverſità de' ſangui & delle nationi, propoſero di voler far prova di ſeparare due o tre conventi della congregatione della Lombardia per tale effetto. Et più volte avuto ſopra ciò maturo conſiglio, riſolvetteno fare in Toſcana una nuova congregatione. Et benchè queſto appariſſe impoſſibile, nondimeno confidandoſi in Dio & nelle molte orationi, la otteunero. Imperoche in ſei meſi cinque volte il dì i Frati tutti ſi ragunavano all'oratione uniti inſieme, & ponendo tutta la loi fiducia in Dio, non havendo troppo in chi confidarſi quanto agli ajuti humani, nondimeno furono aſſai bene ajutati dal Generale M. Gioacchino Turriani, & dal Cardinale Caraffa, protettore dell'ordine, il quale fece loro favore appreſſo a papa Alexandro VI. Così molti nobili Fiorentini ajutavano la cauſa loro, maxime il Cardinale de' Medici, che fu poi papa Leone, & anco l'Oratore Fiorentino Filippo Valori. Furno per queſta cauſa mandati a Roma frate Alexandro Rinuccini, & F. Domenico da Peſcia, huomini in dottrina & ſantità eccellenti. Dall'altra parte i Lombardi mandorono M. Tolomeo da Breſcia, vicevicario di Lombardia, & F. Marco Perecremi, priore di Crema, & F. Lodovico protettore di Venetia; & havevano prima il favore de Venetiani; dipoi de Genoveſi, del duca di Milano, del duca di Ferrara, del Bentivogli tiranno di Bologna, del duca di Calavria, che di queſto negozio ſcriſſe a Pier de Medici in favore de Lombardi, & del Re di Napoli, il quale era tanto contrario a queſta impreſa, che una volta ebbe a dire, che voleva metterci la propria corona per impedirla; & in ſomma quaſi tutta l'Italia contradiceva; onde parea quaſi impoſſibile ſeguitarla. Non però mai ſi diffidò il Padre con li ſuoi figliuoli, nè per queſto mutò propoſito; anzi reſcriſſe a loro in queſta forma. Non habbiate paura, nè dubitate niente, imperoche il Signore diſperſe i conſigli delle gente & reproba le cogitationi de populi, & manda per terra i diſegni de' Principi. Per queſto vi dico che voi ſtiate forti, perchè harete victoria dell'opera incominciata. Et dicovi *in verbo Domini*, che queſta è la volontà di Dio; però non tornate a dietro, perchè in ogni modo vincerete, ſe bene tutto il mondo vi fuſſe contra. Durò queſta battaglia a Roma parecchi meſi, creſcendo ſempre gli avverſarj di forze. Per queſto il cardinale Caraffa, protettore dell'ordine, deliberò un tratto fare uno sforzo & cavarne le mani; il che miracoloſamente gli riuſcì. Percioche, facendo il Papa conceſtoro, avea fatto prima intendere a Cardinali che non voleva quel giorno ſegnar alcun breve; onde tutti fornito il conceſtoro andorno via, reſtando col Papa, ſolamente il cardinal Caraffa, il

qua-

quale doppo alcuni ragionamenti cominciò a pregarlo con molta iſtanza, che voleſſe ſegnar queſto breve; il che recuſando il Papa di fare, & egli non reſtando però di ſcongiurarlo per l' amor di Dio; finalmente il Cardinale, per la gran familiarità che avea col papa, li cavò gentilmente l'anello di dito, & alla preſenza ſua ſegnò il benedetto breve. Il che fatto, lietiſſimo ſopra modo, preſe licenza & uſcì fuori, & trovando in una ſala F. Domenico & F. Alexandro, che aſpettavano, dette loro il deſiderato breve, dicendo loro queſte parole: fate di mettere in opera quello che adeſſo mi havete detto, perchè ho avuto queſto breve per gratia di Dio. Preſo dunque il breve, & aſcendendo la ſcala, incontrò ſubito i Padri Lombardi che andavano al Papa con nuove lettere di favore per impedire il negotio. Le quali poiche ebbero preſentate al Papa. S. Santità riſpoſe loro, che ſe fuſſino venuti un quarto d'ora prima, che le lettere harebbono giovato; ma che non erano giunti a tempo, ſendo già ſegnato il breve; & con queſta riſpoſta furno licentiati.

D'UNA COSA NOTABILE OCCORSA NELLA SEPARATIONE.

Queſto medeſimo giorno accadde un altro caſo degno di memoria. Queſto è, che il vicario generale di Lombardia mandò un precetto ſotto pena di eſcommunicatione al padre & a certi altri, che doveſſino partirſi di Firenze; & drizzollo al priore di S. Domenico di Fieſole; ma non eſſendo egli in convento, il ſuppriore lo preſe con le lettere nelle quali era incluſo, & lo poſe ſopra il banco della ſua cella, acciò il Priore, ſubito che fuſſe tornato, poteſſe leggerlo, avendo egli ogn'altra autorità che di aprir le lettere che venivano al Priore. Tornato dunque doppo alquanti giorni il Priore, come piacque a Dio, non ſi accorſe mai delle lettere, ch'erano ſul banco, ſe non in capo a 8. o 9. giorni. Vedute dunque le lettere andò ſubito a S. Marco per eſſequire la commiſſione inſieme con alcuni Padri; & preſentato il precetto al Padre, che allora era priore, egli poichè hebbe letto, riſpoſe, che la ſera innanzi haveva ricevuto il breve della ſeperatione; & che però tal precetto era invalido. Così il Priore di Fieſole ſe ne tornò colle trombe nel ſacco.

DI ALCUNE MORMORATIONI DE' FRATI.

Ottenuto il breve, & ragionandoſi d' eſſequirlo, ſi levorno ſu alcuni di quelli che l'havevano deſiderato, dicendo: noi ſiamo gran pazzi; queſta noſtra congregatione non durerà. Il che ſentendo il P. F. Girolamo riſpoſe loro a queſta noſtra congregazione ne verranno tanti, & in ſi gran numero, che ſi adempirà in ogni luogo il detto d'Eſaia: *anguſtus eſt mihi locus; fac mihi ſpatium ut inhabitem; & in verbo Domini* vi dico, che ne verranno tanti al ſervitio di Dio, che ſe n' empierà tutta la Toſcana, & ne anderanno infino agl'infedeli. Si moſſero i Frati a ſepararſi da i Lombardi ſpecialmente per la diverſità de' ſangui, ſicome anco da principio havea conſiderato S. Domenico percioche ſono molti differenti i Toſcani da Lombardi nella compleſſione & nel cibarſi, & in molte altre coſe. Prediſſe anco il Padre che ſeparata ch'ella fuſſe una volta, mai più ſi riunirebbe alla Lombardia. Et dimoſtrava che ci ſarebbe ſtata maggior commodità di ſervire a Dio in povertà, & ſenza poſſeſſioni, ſeguendo la ſtrettezza del ſilenzio, l'ardentiſſima carità verſo il proſſimo, & la ſimplicità del culto divino. Ne molto doppo, moſſi da queſto exempio, ſi ſeparorno i Frati di Fieſole con il loro convento, ſendo autori di ciò F. Franceſco Salviati, & F. Filippo Rondinelli, & ſi unirno a S. Marco, benchè aveſſino gran contradizione; il che fu l'anno 1494. Il medeſimo anno comandò il Generale al P. F. Girolamo, che andaſſe a riformare il convento di S. Spirito di Siena. Ond'egli andò inſieme con due compagni, & ricevuto lietamente dal ſupremo Magiſtrato della Repubblica, andò al convento, & ſonato a capitolo, aſſolvè il Priore, & fece un Vicario; per la qual coſa non volle un Conventuale quella notte albergarvi; ma ſubito uſcito di convento cominciò a tumultuare per la città. Volendo dunque l'altro giorno condur gli altri ſuoi Frati al convento, avendoli il giorno avanti laſciati fuor di Siena nel monaſtero de' Monaci Neri, fu dalla Signoria per un meſſo licentiato, & ſcacciato via. Ond'egli laſciò il detto convento, & uſcendo dal territorio di Siena, ſecondo il documento dato da Dio agli Apoſtoli, ſcoſſe la polvere delle ſue ſcarpe, predicando nondimeno in preſenza del venerando P. F. Deſiderio da Firenze, che quel convento ſarebbe tornato al tutto ſotto la ſua Congregatione inſieme con molti altri; come poi ſi verificò. Ma non ne andò già impunito quel Frate che ſuſcitò il tumulto, domandato F. Antonio dalle Pom'arance; perciocchè ſi trovò poi a morire in Roma di peſte, dentro a una ſtalla. Parimente m. Lucio Bellanti, & meſſer Niccolò Borgheſi, che impedirno la riforma, ambidui capitorno male; perciocchè il Bellanti, eſſendo fatto ribello di Siena, fu tagliato a pezzi in Firenze in mercato vecchio; & il Borgheſe, ch'era ſuocero di Pandolfo Petrucci, fu anch'egli tagliato a pezzi dal ſuo primo genero.

Nel medeſimo anno 1494. alli 13. d' Agoſto fu offerto al Padre il breve della ſeparatione del convento di Piſa, impetrato da Signori Fiorentini, eſſendo già i frati di S. Marco creſciuti in gran numero, talchè già ſi cominciava a adempiere la profetia del P. *Anguſtus eſt mihi locus*. Andò dunque il P. a Piſa con 24. Frati, & preſe il convento facendo Priore di quello F. Antonio d'Olanda; ma pochi meſi vi ſtetteno, percioche ribellandoſi i Piſani da Fiorentini cacciorno li detti Frati. Il medeſimo anno, a dì 10. di Settembre con licentia del Papa furno vendute per Pandolfo Rucellai, che poi ſi chiamò F. Santi, le poſſeſſioni dell' oratorio di S. Maria Maddalena, & l'anno ſeguente 1495. del meſe di maggio fu ricevuto il luogo di ſanta Maria del Saſſo & fatto convento per il P. Generale Maeſtro Gioacchino Turriano, & primo Priore fu fatto F. Matheo di Marco, barchajuolo di Venetia. Nel medeſimo anno fu fatto il primo capitolo generale della congregatione in S. Marco, & il P. F. Girolamo fu eletto vicario generale di eſſa, avendo tutti i voti ſecondo la forma delle Coſtitutioni.

COME SI VENDERONO LE POSSESSIONI DI S. MARCO.

Nel medeſimo anno i Frati di S. Marco venderno le loro poſſeſſioni per poter ſervire a Dio in verità & ſemplice povertà. L'anno ſeguente 1496. fu aggiunto alla congregatione il convento di Prato, dove furno meſſi 20. Frati, & fu fatto prima priore il P. F. Antonio d'Olanda, il quale per la ſua bontà fu fatto vicario generale dopo la morte del Padre. Queſti Frati erano in gran povertà, onde furno ajutati da tutti li altri; & il Padre preſentò loro 400. ducati per edificare le celle & chioſtri. Et creſcendo tuttavia i Frati di S. Marco, ebbero il luogo della Sapienza, dove oggi ſono i leoni & le ſtalle. Et riformoſſi il moniſtero di S. Lucia, eſſendo velate dal Padre & rinchiuſe le monache che prima erano Terz'abite; nel qual monaſterio il P. fece molti miracoli doppo la ſua morte.

D'UNA VISIONE CHE EBBE.

Doppo tal ſeparazione ebbe il detto P. un'apparizione di tre Santi, cioè S. Agoſtino, S. Thomaſo & Santa Caterina da Siena, da quali gli fu rivelato che di 28. Frati, ch'erano morti in s. Marco, 25. ne erano dannati, uno ne era ito al pur-

gato-

Digitized by Google

gatorio & due volati in cielo; & diſſeno che alcuni erano dannati per troppo affezione alle coſe del mondo, & per voler accattar più del biſogno, & per procurare di non eſſer levati di S. Marco, & altri per troppa affezione che havevano a parenti: diſſeno che de' conventuali non ſe ne ſalva un per cento. La qual coſa com'ebbe inteſo F. Aleſſandro Rinuccini, preſe un compagno, andò ſubito a S. Maria Novella, dove ſtavano i conventuali, & fatto ſonare a capitolo, congregò i Frati, & dopo un breve ſermone manifeſtò loro ogni coſa, acciò penſaſſino alla ſalute loro propria. Et volendo un maeſtro in Theologia diſputare ſottilmente di tal coſa per via di argomenti, il Frate pieno di ſpirito non l'aſcoltò, ma ſe ne ritornò immediate a San Marco, dove gl'altri Frati erano molto ſpaventati. Onde tutte le ſuperfluità, che havevano in cella portorno a piedi del Padre, il quale vendette, cavandone 300. ſcudi, & tutti li diſpensò a poveri. Rivelava tal volta ai Frati i lor peccati, & i penſieri che avevano nel cuore; onde molti ritornorno a lor medeſimi, fra quali fu uno di ſangue nobile chiamato F. Pier Lotti, il qual'era il più ſenſuale Frate che fuſſe in S. Marco. Ma ridottoſi a compuntione, ſi dette tanto a fare aſtinenza, che alle volte per tre giorni continui digiunava, ſenza mangiare nulla ſe non pane, & erbe crude, ebbe da Dio molti guſti & grazie, & particolarmente non avendo potuto eſſere preſente alla mirabil predica, che il Padre fece l'ottava dell'Annunziata, vidde in ſpirito quella corona di cuori, che il Padre portò in cielo per donare alla Madonna. Diventò anco huomo di gran ſilenzio, facendo del continuo orazione, & tanta dolcezza ſentiva nel celebrare, che ſpazio grande di tempo metteva tra la conſecrazione e il *Pater noſter*, & al fine morì devotiſſimamente. Un altro fu dimandato F. Nicolò Marucelli, al quale rivelò il Padre che egli non andava rettamente nel cuor ſuo. Ond'egli tornato in ſe, diventò come un angelo, & venne a tanta modeſtia & compoſizione, che a fatica alzava mai un occhio. Et celebrando una volta vidde due Angeli, che tenevano in mezzo il corpo del Signore, a quali diſſe: io riguardo il mio Signore; & ſtando in orazione vidde Jeſu in forma di bambino, come quando nacque nel preſepio. Fu buon maeſtro de' Novizj & alfine morì ſendo vechio ſantiſſimamente. Ma quelli che non volſeno credere alle ſue ammonizioni, tutti capitorno male, & morirno di mala morte.

COME PREDISSE A UN FRATE CHE SAREBBE MORTO DA UN MEZZO MORTO.

Fu un Frate, domandato F. Vincenzo dal Linajuolo, il quale domandò licenza al Padre di partirſi dalla ſua congregatione; al quale riſpoſe: va che tu ſarai morto da un mezzo morto. Ora andato egli a Roma fu fatto confeſſore delle Monache di Magnanapoli; & eſſendo già paſſati 18. anni s'abbattè una volta a incontrare due Frati della Congregatione, l'un de quali era chiamato F. Deſiderio, a cui egli diſſe: ſei tu ancora piagnione? Et ſoggiunſe poi tuttavia beffandoli: voi tu vedere ſe F. Girolamo era pazzo? quando io mi partii dalla ſua congregatione, mi diſſe ch'io ſarei ucciſo da un mezzo morto, & ſon pur ancor qui. Riſpoſe l'un di que' Frati. Ancor non è forſe paſſato il tempo. Or volendo Dio che s'adempiſſe quanto era ſtato predetto, occorſe che dopo la morte di maeſtro Giovanni Claret, Generale dell'Ordine de'Predicatori, fu aſſunto al generalato maeſtro Thomaſo Gaetano; & mentre ſi faceva il Capitolo generale nella Minerva, per dar luogo a foraſtieri, fu mandato per quei giorni a Magnanapoli un certo converſo Napoletano, infermo, acciò quivi fuſſe meglio governato; onde parlando egli alle volte con le Monache, il detto F. Vincenzo gli fece due volte la corretione, che non ſteſſe tanto a cicalar con loro. Per la qual coſa ſdegnato il Converſo, quaſi ferneticando, & molto aggravato dalla infermità, s'accoſtò un tratto al detto Confeſſore, & con un piccolo coltello lo percoſſe nel cuore, & morì ſubito per le mani di colui che era quaſi mezzo morto, ſecondo che gl'haveva predetto il Padre. Fu un altro Frate, che haveva nome F. Benedetto da Montelupo, il quale diſſe al Padre in faccia: non vi credo; a cui egli riſpoſe: manco male ſarebbe ſtato eſſer caſcato in una fornicatione, che dire alla verità così; & ſappi, che perciò tu morrai in queſto flagello. Siccome poi avvenne, percioche l'anno 1520. ſtando al moniſtero delle Monache di S. Paolo, ſi morì quivi di peſte. Un altro fu finalmente, chiamato F. Criſtofano del Giglio, il quale havendo ricevuta una corretione dal Padre, li diventò acerbiſſimo nimico, talche dopo la morte li volſe predicar contro; & l'avrebbe fatto, ſe da maeſtro Domenico Benivieni, & da altri non fuſſe ſtato ammonito, che eſſi gli haverebbono riſpoſto in tutti i modi, etiam in pergamo, & harebbe hauto a diſputar con loro. Per queſto ſi rimaſe dall'impreſa; ma Dio non mancò di gaſtigarlo, percioche lo laſciò miſerabilmente caſcare ne vitii carnali, di che hebbe tanta confuſione, che uſcì dalla Religione & andò a Monaci di Camaldoli, dove ebbe di molti travagli, & finalmente morì di peſte l'anno 1527.

COME PREDISSE A UN FRATE LA SUA INCREDULITA.

Ebbe a dire a maeſtro Bandella una volta queſte parole. E verrà ancor tempo che potrai ajutare queſta Congregatione, & non lo farai. Il che beniſſimo avvenne, perciochè dopo la morte del Padre egli fu fatto Generale l'anno 1502. & viſitando la Congregatione fece un precetto a Frati ſotto pena della colpa grave & della privatione della voce attiva & paſſiva, che neſſuno ardiſſe affermare F. Girolamo da Ferrara eſſere ſtato profeta, nè ſanto, nè martire nè che haveſſe fatto miracoli, o altre ſimili coſe, aggiugnendo ſotto le medeſime pene, che tal precetto non ſi poteſſe rivelare a perſona alcuna fuor dell'Ordine. In quel medeſimo anno prediſſe il Padre a ſuoi Frati, che ſaria venuto preſto il tempo, che il pan de' cani parrebbe lor buono; & leggendo il ſalmo *Lauda, Jeruſalem, Dominum*, giunto a un certo punto, cominciò a piangere, & diſſe alli Frati: Sathan vi crivellerà, & vaglierà come ſi vaglia il frumento, & molti di voi mancheranno della verità, & prediſſe che Lorenzo & Giovanni di Pier Franceſco de' Medici preſto tornerebbono alla lor patria. Le quali coſe tutte poi ſi verificorno appunto. Prediſſe ancora, che in S. Domenico di Fieſole alcuni Frati peccavano per fragilità; altri per ignoranza; altri per malitia, & queſti erano tre i quali ſe non tornavano a penitenza, ſarebbono preſto ſaltati fuor del convento. Et così avvenne; perchè F. Bartholomeo zoppo, & F. Antonio dalle Pomarancie, & F. Niccolò da Lucca, che fu poi Veſcovo di Cirene, innanzi l'anno, ſi partirono, il che fu quando ſi trattava di unire il convento di Fieſole a quello di S. Marco. Et tutti tre finalmente capitorno male.

DI ALCUNE INSIDIE DEL DEMONIO.

Dopo queſta reformatione vedendo il tentatore la gran perdita che faceva delle anime, cominciò a inſidiare il ſervo di Dio & ſuoi ſeguaci, moſtrandoſi loro in diverſe forme di moſtruoſi animali, particolarmente la notte quand'erano occupati nelle orationi, facendo anche tal volta udir per l'aria riſonar parole inhoneſte & brutte, apparivano alle volte in forma d'Ethiopi & percotevano qualche Frate; talche una volta percoſſero un Frate di tal ſorta, che tutto il Convento vi hebbe

a cor-

a correre. Et fra Lorenzo da Petriolo converſo devotiſſimo, & molto ſervente, che allora era ſagreſtano, riferì una volta eſſere ſtato da loro percoſſo. Ma il ſervo di Dio giorno & notte reſiſteva con ſalmi, orazioni, proceſſioni, & aſpergendo con l'acqua benedetta le celle de' Frati li cacciava via. Il che facendo una notte furono i Frati in tal modo circondati, & moleſtati dalle ſalamandre, che a fatica potevano paſſare; & s'udiva una voce al Padre, la qual diceva, che egli andava cercando il male, & che ne harebbe trovato tanto che non l'avrebbe potuto ſoſtenere. Occorſe che un novizio s'era ſtricato in modo da parenti, con li affetti che non voleva più in verun modo parlar loro; & un giorno vedendo dalla fineſtra della cella venir ſuo padre per il primo chioſtro a parlarli, ſerrò in modo dentro la cella, che non ſi poteſſe di fuora aprire, acciò il padre ſuo non v'entraſſe. Il che tanto diſpiacque al maligno ſpirito, che preſe quel novizio, & gravemente lo percoſſe, dipoi gli appoggiò il capo per forza all' uſcio della cella, ſicchè non ſi potea aprire, ne anco il novizio potea partirſi, ma picchiando i Frati & chiamandolo, non potendo egli aprire nè riſpondere, fu forza gittar l'uſcio a terra, & entrati dentro trovorno il novizio come morto, ſiccome poi riferì F. Ruberto Strozzi devotiſſimo religioſo. Durò queſta moleſtia 26. meſi, dipoi ceſsò, ſimulando il demonio eſſer cacciato via, come il padre dui meſi innanzi havea predetto a più Frati. Onde ritornorno poi facendo maggior battaglia che prima, dando occaſione per queſta via a Frati di acquiſtar maggior perfezione, & di più eſercitarſi nelle orazioni, & altre virtù criſtiane. Ma non ſolo fu contento il maligno ſpirito di travagliare i Frati, ma incominciò ancora a vagare per le caſe de' ſecolari, entrando addoſſo or a queſta, or a quell' altra verginella, maſſime nel moniſtero delle ſuore di S. Lucia, le quali ebbero in quel tempo di molti travagli dagli ſpiriti inſernali, maſſime le più ferventi & le più pure, & ſpeſſo dicevano male del padre, cercando per varie vie di metterlo in loro diſgratia. Nondimeno ſempre fu vinto & confuſo per via dell'orazioni. Nella qual coſa F. Domenico da Peſcia aveva ricevuto da Dio ſpecial gratia contro di loro; onde ſpeſſo era chiamato a ſcacciarli. Onde trovandoſi una volta in S. Lucia tra quelle indemoniate, diſſe F. Domenico: pigliate la beneditione; volendoſi egli partire & quelle indemoniate riſpoſeno: non più non più beneditione, che tante beneditioni? diſſe F. Domenico non volete voi la beneditione? & loro: no, no. Seguitò F. Domenico & diſſe: *Benedictio Dei Omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti deſcendat ſuper vos, & maneat ſemper*; alle quali parole levorno sì alte ſtrida, che parea eſſere nell'inferno. Un altra volta eſſendo egli in una cella dov'era dipinto il tentatore quando tentò il Signore nel deſerto, preſe una ſcopa, & ſcopollo, ſchernendolo in varj modi. Onde la notte ſeguente ebbe dal maligno ſpirito tante baſtonate, che ſi rinnovò in lui l'eſempio di S. Antonio. Occorreva alle volte, o per eſſere la notte, o per altri impedimenti, che il padre non potea mandare alcun Frate a ſoccorrere l'indemoniate di S. Lucia, nel qual caſo egli mandava loro la ſanta Bibbia, con queſto comandamento: io ti comando, in virtù di queſto ſagro volume della divina ſcrittura, che tu non moleſti coteſta ancilla di Dio, finche non vi mando i miei Frati, & ſubito ſi quietavano. Et quando venivano tali comandamenti per la via, il demonio ſentiva la virtù loro, & diceva: e viene, porta lo ſcartafaccio: egli è ora nel tal luogo; egli è appreſſo, aprili; & ſubito chi portava la Bibbia, picchiava la porta, & egli gridava, ma ſubito fatto il comandamento, ſi quietava, non ſenza gran maraviglia d'ogniuno, come più volte inteſi da F. Ruberto Strozzi; volendo anco ſtratiare & beffare il Padre, non volevano quaſi mai chiamarlo per il proprio nome, ma lo mutavano chiamandolo F. Gira gli huomini, o fra Giraffa, o per altri ſimili, dolendoſi con gran voce & rammaricandoſi di lui.

DI ALCUNE PROFETIE ADEMPIUTE.

Prediſſe il P. F. Girolamo la venuta del Re di Francia, come in più luoghi appariſce, maſſime nel compendio delle rivelationi, dove dice: Paſſerà uno i monti a ſimilitudine di Ciro, del quale è ſcritto in Eſaia, a cap. 45. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cujus ego apprehendi dexteram*; & calcherà l'Italia, & in pochi giorni la piglierà ſenza colpo di ſpada. Diſſe che non ſi confidaſſino in fortezze, nè in rocche, perche elle ſarebbeno preſe con le meluzze & ſenza alcuna difficultà. Queſto ſi adempì in modo che lo vidde con gli occhi ſuoi, quando fu mandato per ambaſciatore per i Fiorentini. Prediſſe ancora, che in quel tempo quelli che reggevano lo ſtato di Firenze piglierebbono il conſiglio a roveſcio, & ſi accorderebbono con quella parte, che perderebbe. Et queſto anco lo vidde con gli occhi ſuoi. Diſſe, che in quel, tempo ſarebbono come ebrii & perderebbono ogni conſiglio, & non ſaprebbono che ſi fare; & conchindendo, diſſe loro che l'humana ſapienza non li giovarebbe. Et queſto anco avvenne, come di ſotto ſi narrerà. Ma queſto fu mirabile, ch' eſponendo il Generale per molti anni & fabbricando l'arca di Noe, non potette mai pervenire a quel luogo: *ego adducam aquas diluvii*, ſe non quando il Re di Francia con il ſuo exercito fu entrato in Italia con tanto timore & ſpavento. Diſcorrendo il Re di Francia per l'Italia, venne in Lunigiana, dove ebbe da Piero de Medici le principali fortezze de Fiorentini, acciò voltando mantello, ſtabiliſſe lo ſtato ſuo; ma ogni coſa gli ſucceſſe a roveſcio, com'era ſtato predetto. I Fiorentini fecero una nuov' ambaſciaria al Re, & alcuni cittadini eleſſero per uno di eſſi il P. F. Girolamo, il quale vi andò, eſſendo così conſigliato da' Padri ſuoi di S. Marco. Et facendo capitolo prima che partiſſe, diſſe a Frati che ſteſſero in umiltà, & faceſſero oratione, & non andaſſino dicendo: il noſtro P. va ambaſciatore de' Fiorentini al Re di Francia. Partendo, preſe per ſuoi compagni F. Franceſco Salviati, & F. Thomaſo Buſini, & F. Domenico da Peſcia, & havendo preſo il camino a piedi, la Signoria non volle ciò ſopportare; onde per onor della Repubblica fur coſtretti a cavalcar le mule a lor preparate. Nel viaggio occorſe un accidente miracoloſo in Librafatta; perciochè eſſendo quivi Podeſtà un nobil cittadino chiamato Carlo Pitti, amico grande del Padre, volle invitarlo appreſſo di ſe con tutti i ſuoi compagni, li quali erano circa a trenta, moſſi dalla devotione & affetto che li portavano. Et non havendo peſce che baſtaſſe, per tanti, comandò a un ſuo ſervitore che andaſſe toſto a peſcare nel Serchio, fiume quivi vicino; al quale egli riſpoſe: Signor Poteſtà, io non poſſo pur andare a bagnar le reti, non che a pigliar de peſci, tanto è grande la tempeſta de venti, che lungo il fiume terribilmente ſoffiano. Il che ſentendo il Padre, acciò l'amico ſuo non reſtaſſe contriſtato, diſſe al ſervo: va nel nome di Chriſto & getta la rete. Andò il ſervo con un giaccio tondo, & gittandolo la prima volta preſe moltitudine grande di peſce di varie ſorte, talche appena potea cavar la rete dall'acqua. Onde gridando ad alta voce, & chiamando ajuto, nè potendo eſſer udito per il gran romore della peſcaja & delle mulina, con mano accennò a certi che andaſſero ad ajutare, i quali ſtavano alle fineſtre del palazzo. Ond'eſſi ſubito corſero entrati in un altro navicello, & giunti lo ajutorno trar la rete dall'acqua, la qual portorno a quel modo piena di peſci avanti al Padre, & agli altri ſuoi compagni, eſſendo preſente anco il Poteſtà con tutta la ſua famiglia. Di che tutti ſi ſtupirno, & ringratiorno Dio; & peſando detto peſce trovorno che era libbre 280. Giunſero intanto gli altri ambaſciatori,

& chi-

Digitized by Google

& chiamato il Padre lo eʃortorno a prender preſto viaggio verſo Lucca, perche quivi ſperavano la udienza del Re. Onde partendo eglino, il ſervo di Dio ſi poſe a menſa con gli altri, & ſolo un uovo mangiò. Partendo da Libraſatta fece di molte orationi con li ſuoi compagni per tutta la via, & giunto a Lucca di venerdì, non ſi potè quivi haver udienza, com'egli havea predetto. L'altro giorno il Re venne a Piſa, dove Piero de' Medici li dette le fortezze di Piſa & di Livorno con alcune altre, & ſe ne tornò a Firenze. Quivi in Piſa gli Ambaſciatori Fiorentini ſi preſentorno al Re, dinanzi al quale il Padre fece un belliſſimo ſermone, nel quale ſi contengono molte profetie, dicendogli ch'egl'era eletto miniſtro della divina giuſtizia, ſiccom'egli narra col compendio delle ſue rivelationi. Dopo queſto parlare uno de' primi baroni del Re preſe il Padre per la mano, & lo introduſſe nella camera regale, dove per ſpatio d'un ora parlò con il Re Chriſtianiſſimo alli 9. di Novembre in Domenica. La mattina ſeguente il Re miſſe in libertà i Piſani, & nel medeſimo giorno Piero de'Medici andò in Firenze per pigliare il palazzo de' ſignori per farſi padrone della città, come ſi credeva che fuſſe conventione tra lui & il Re in ſegreto; ſiccome di poi apparſe, quando il Re ſi aforzò di rimetterlo, venendo con una compagnia di huomini armati copertamente per pigliare il palazzo in ſull'ora del mangiare; fu ributtato & ſerratoli le porte ſul viſo dicendoli che ſe voleva entrar ſolo come privato, lo metterebbono dentro; altrimenti no. Onde i ſuoi cavandoſi le cappe, & l'arme ſcoperte incominciorno a gridar palle palle; ma vedendo non haver ſeguito, ſe ne ritornò a caſa, & poi fuggirno a Bologna, ſenza che alcuno li perſeguitaſſe, & la città ſi riduſſe per queſta via all'antica ſua libertà. Dove ſi verificorno due profetie del Padre, prima, quando predicendo la morte di Lorenzo, diſſe di voler tacere di Piero ſuo figlinolo per non generare ſcandalo; l'altra, quando prediſſe che alla venuta del Re di Francia i Piſani ſi ribellerebbono da' Fiorentini, & lo ſtato di Firenze ſi muterebbe & ridurrebbeſi in libertà. Foggito dunque Piero a Bologna, fu ricevuto dal Bentivoglio nel ſuo palazzo, & menandolo un giorno a ſpaſſo per le ſtanze di quello, & venuti alle ſtanze dov'erano l'argentarie & l'artiglierie, diſſe il Bentivoglio a Piero ſe l'artiglierie che tu vedi quì in queſto cortile, fuſſino ſtate nel tuo non ti ſareſti fuggito da Firenze; al quale Piero riſpoſe: m. Giovanni, ſe voi aveſte veduto venire contro di voi tante ſquadre di ſoldati, quante vidd'io per la via di S. Pietro Scheraggio, voi ſareſte fuggito come me. Hor tornando al Padre, egli fatta la ſua ambaſciaria, ſe ne tornò a Firenze, & il Re ſi partì di Piſa alli XI. & venuto a Signa alloggiò nel palazzo de Pandolfini vicino ad Arno, dove fermandoſi egli alquanto, vennero i miniſtri ſuoi nella Città, & ſegnando tutte le caſe de'nobili de lor caratteri col geſſo tutta la preſero. Et dopo alquanti giorni il Re con gran pompa entrò in Firenze, havendo i Fiorentini per farli honore ſgangherate le porte di ſan Friano. Andogli incontro la Signoria con tutti i Magiſtrati inſino alla porta; & il Re entrò ſotto il baldacchino, tenendoli il Gonfalonieri la briglia del cavallo; & così andorno dritto al Duomo, dove fece oratione, & ſi maravigliò di sì ſtupendo edifitio. Scavalcò di poi al palazzo de' Medici, dove hebbe li alloggiamenti per otto giorni. Il Padre intanto non reſtava di predicare in Duomo con grandiſſimo corſo, benchè fuſſe ſi gran tumulto nella città, exortando a penitenza, digiuni, & orationi il populo; & impoſe che in pane & acqua ſi digiunaſſe, & più volte il giorno per le caſe tutti inſieme s'inginocchiaſſero alle orationi per lui ordinate; & egli faceva il ſimile per il convento con tutti i ſuoi Frati ſalmeggiando & orando tuttavia, acciò Dio ſi placaſſe, & la Città rimaneſſe libera da tanti pericoli. Nacque in quel giorno non ſo che tumulto tra Fiorentini & i Franzeſi, in modo che ſi venne all'arme, nondimeno per gratia di Dio ſi poſorno ſenza haver ſparſo ſangue. Cominciofſi poi a diſputar gagliardamente tra il Re & gli ambaſciatori Fiorentini, ſopra i capitoli & conventioni, che dovevano fra di loro fermare, perche il Re chiedeva il titolo di Signore di Firenze, & i Fiorentini non volevano acconſentire. Stando dunque in queſte diſpute, Piero di Gino Capponi uno degli ambaſciatori con animo grande & libero preſe il contratto & i capitoli, & ſolla faccia del Re & de ſuoi baroni li ſtracciò, dicendo: noi vedremo, ſe le noſtre ſpade tagliano, come le voſtre, & ſe voi ſonerete le voſtre trombe, & noi ſoneremo le noſtre campane. L'audacia del quale vedendo il Re tanto ſdegno ne preſe, che giurò mettere a ſacco & a fil di ſpada tutta la Città, & ordinò che la ſera a 23. ore ſonando una tromba ſi deſſe principio. Ma come piacque a Dio un Barone del Re grande, & nobile, a cui Piero già in Francia era diventato compare, andò a trovarlo dicendoli: compare, io intendo rivelarvi un gran ſegreto per ſalute della voſtra Città; ma non mi tradite; il che promettendo Piero, & ſentendo sì gran ruina, che ſopraſtava alla Città & che non v'era più che due ore di tempo, uſcito quaſi fuor di ſe come ebrio, corſe ſubito al palazzo de' Signori, dinanzi a quali proſtrato in terra, gridava: miſericordia, miſericordia; noi ſiamo ſpacciati. Il che ſentendo i Signori, & maravigliandoſi, le dimandorno: Piero, che coſe ſon queſte che vuoi tu dire? il qual potendo appena exprimere le parole per il grande affanno che ſentiva. Diſſe: un Barone Franzeſe m'ha revelato, che il Re ha giurato metter la noſtra Città a ſacco queſta ſera a 23. hore, & diſtrurla tutta con il ferro & con il fuoco; alle quali parole i Signori tutti rimaſeno attoniti, nè potevano parlare, non ſapendo omai che farſi, ſe non piangere la ſventura loro. Dove ſi adempì la profetia del Padre quando diſſe; quando vi troverete in quelle anguſtie & tribulationi ſarete come ebrii & perderete il cervello. Stando dunque i Signori così ſoſpeſi & con gli occhi pieni di lagrime, fu udita una voce che diſſe: andate al ſervo di Dio F. Girolamo; andate al ſervo di Dio F. Girolamo. Il che udendo, ſentirno alquanto confortarſi, giudicando che le orationi di quel Padre aveſſino da Dio impetrata la ſalute della Città. Volando dunque alcuni di loro a S. Marco, trovorno che il Padre & con tutti li Frati quel giorno digiunavano in pane & acqua, ſtando tutti uniti & intenti all'oratione. Il quale udito la cauſa della venuta loro, diſſe a Frati: Figli miei, dopo la menſa vegliate tutti in coro perſeverando in oratione finch'io ſia tornato. Preſo dunque per compagno F. Thomaſo Buſini ſe ne andò ſubito al palazzo de' Medici, dove il Re alloggiava; & eſſendo gionto alla porta del palazzo li ſi fe incontro la prima guardia, dicendo: dove andate voi? tornate indietro, non ſi può entrare, nè havere udienza. Avevano già ordinato i Baroni, che niuno entraſſe al Re, acciò l'intento loro non fuſſe impedito. Vedendo dunque il Padre che non era poſſibile di entrare, & che in vano ſi affaticava, preſe ſubito il cammino verſo il convento ricorrendo con molto fervore & ſpirito all'oratione. Il che facendo ſentì illuminarſi dentro il cuore, & udì dirſi: ritorna, ritorna, che tu entrerai. Et voltatoſi al compagno diſſe: torniamo addietro, perche io ho a entrare al Re; di che maravigliandoſi i cittadini ſeco ritornorno al palazzo del Re, & giunti alla porta ſolo il Padre fu intromeſſo, & in un ſubito paſſata la prima, la ſeconda & la terza guardia fu condotto dinanzi al Re, il quale ſi ſtava in camera tutto armato per dar principio ad eſſequire il peſſimo conſiglio. Et come vidde il ſervo di Dio preſe un piccolo ſguardo, & ſecondo il coſtume del Re di Francia ſi levò ſu per farli reverenza. Ma il ſervo di Dio preſo un piccolo Crocifiſſo d'ottone che ſempre portava ſeco, & preſentatolo alla faccia del Re, li diſſe: queſto è quello che ha fatto il cielo

& la terra, non honorar me, ma honora queſto, che è Re de' Re, Signore de' Signori, & fa tremare il mondo & da la vittoria a Principi ſecondo la ſua voluntà & giuſtizia; puniſce & fa ruinare gl' empii & ingiuſti Re, & farà rovinar te con tutto il tuo exercito, ſe non deſiſti da tanta crudeltà, annullando il concetto propoſito che tu hai fatto contro queſta città, & tanto ſeguirà di te, ſendo in eſſa tanti amici & ſervi di Dio & tante anime innocenti che giorno & notte lodano la ſua majeſtà, i quali tutti grideranno innanzi al trono di Dio, & ſconfonderanno & rovineranno tutto il tuo exercito. Non ſai tu che al Signore non importa haver la vittoria con molti o con pochi? Non ti ricorda di quello che fece a Sennacherib ſuperbiſſimo Re degli Aſſirii? Ricordati che orando Moisè, Joſuè & il populo vinceva gli nemici; così farà a te, il quale per la tua ſuperbia tu vuoi quello che non è tuo, baſtiti di avere i cuori loro. Laſcia dunque il tuo empio & crudeliſſimo propoſito fatto contra l'innocente & fideliſſimo populo tuo. Così diſſe il Padre al Re, ſpaventandolo molto, & minacciandolo da parte di Dio, tenendo ſempre il Crocifiſſo in mano. Et con tanto ardore & efficacia parlò, che tutti gli aſſiſtenti erano ripieni di timore & ſpavento, & il Re con li ſuoi miniſtri incominciorno tutti a lagrimare. Allora il Padre preſe il Re per la mano & li diſſe: ſappi ſacra Majeſtà, che la voluntà di Dio è che tu ti parta di queſta Città ſenza fare altra mutatione, altrimenti tu con l'exercito ci laſcierai la vita. Appariva mirabilmente nel Padre lo Spirito di Dio; talche quand'egli ſi dimoſtrava allegro & giocondo, parea che ogni coſa rideſſe, & ſi apriſſe tutto il Paradiſo; per il contrario quando ſi moſtrava turbato, pareva che alla guardatura ſua tutto il mondo tremaſſe. Si concluſeno dunque i capitoli tra il Re & la Città, paſſato sì gran pericolo. Onde ſubito ſonorno le campane del palazzo a gloria, & ſi acceſero i fuochi in piazza, & negli altri luoghi principali della Città con grandiſſima feſta & allegrezza d'ogniuno. Et il Padre tornò al convento con li ſuoi figliuoli, rendendo a Dio ſomme gratie di tanto beneficio. Et un Barone grande del Re ebbe poi a dire: chi è ſtato quello gran Santo di tanto merito appreſſo Dio che habbia libera queſta Città, la quale ſecondo il giuramento del Re doveva eſſer diſtrutta. Fu fatta queſta liberatione alle 22. hore. Et tutto queſto ſucceſſo narrò poi Piero degli Alberti non fatto ancora nemico del Padre, perchè quaſi ogniuno li credeva. La mattina ſeguente il Re & la Signoria andorno al Duomo a rattificare i capitoli fatti, & udita una meſſa ſolenne, giurò il Re ſopra l'oſtia ſagrata, preſente tutto il popolo, che egli harebbe fedelmente oſſervati. Dopoi communicatoſi ſe ne ritornorno al palazzo; & dopo deſinare ſi partì quaſi ſolo non ſenza maraviglia & ſtupor grande d'ogniuno. Così reſtò libera la Città, mediante l'opera & orazioni di quel ſantiſſimo Padre; di che allora ogniuno rendea teſtimonio, & egli più volte ne fa mentione nelle ſue prediche. Andò poi il Re a Roma, dove entrato con gran terrore ebbe dal Papa per iſtatico il fratello del Gran Turco, & il Duca Valentino ſuo figliuolo: fu mandato con fidata cuſtodia quel Sig. Turco ad Innocentio papa, dandoli ogni anno buona ſomma di denaro, acciò fuſſe cuſtodito di qua, & non laſciato tornare in quelle parti, dove haveva grandiſſima reputatione, & arebbe potuto travagliare non poco l'imperio del Gran Turco. Rinuntiò coſtui per publico iſtrumento l'imperio di Coſtantinopoli al Re di Francia con ogn'altro Regno, che a lui s'apparteneva eſſendo egli il primogenito. Avendo poi il Re preſo il Regno di Napoli, diſſe il Padre a Fiorentini, che li reſtavano a paſſare anco di molte acque. Prediſſe le tribulazioni d'Italia, & ſpecialmente di Roma, non explicando nè chi, nè quando, nè in che modo; ben diceva che i Prelati della Chieſa & li Principi ſecolari non havevano altro rimedio, che penitenza, la qual però non farebbono; & che la copia grande de' denari & il numero infinito de' ſoldati & le fortezze di diamante non ſarebbono giovate loro, & che Dio gli accecherebbe, togliendo loro il conſiglio & le forze, ſiccome nel compendio ſi legge, dove anco explicò la ruina del Re di Napoli in quelle parole: *baltheum Regis diſſolvet*; benchè da ſavj del mondo fuſſe deriſo, maſſime da mercanti che ſapevano la gran proviſione fatta contro al Re di Francia. Et nondimeno tutto ſi adempì in pochiſſimi giorni ſenza colpo di lancia; in modo che il Re di Napoli con gran vergogna fu coſtretto a fuggirſene in Sicilia inſieme col Duca di Calavria. Fu dunque ſuggiugato il regno di Napoli da Franzeſi, & il Duca Valentino figliuolo del Pontefice ſi fuggì, perchè haveva dato al Turco ſuo compagno il veleno, del quale li morì, troncando al Re di Francia la ſperanza di pigliar Conſtantinopoli. Dopo tante vittorie tornò il Re ſano & ſalvo in Francia, ſiccome il Padre gl'aveva pronunciato, liberando da un gran terrore il regno de' Turchi, perchè già era corſa la fama per tutta la Grecia del ſuo diſegno, & aveva generato tanto ſpavento, che i Turchi laſciate le città & caſtella, ſe ne fuggivano a monti, ſapendo il fondamento, ch'egli haveva ſopra la perſona di quel Turco, il quale li haveva rinunciato le ragioni ſue. Intendendo poi il Padre, che alcuni tentavano ridurre in Firenze Piero de' Medici, diſſe più volte: voi cercate di ſcalzare un muro, che poi vi ruvinerà addoſſo; perchè la prima volta Piero col Signor Paolo Orſino venne a Cortona & Arezzo, facendole ribellare; & non di manco non giovò loro. Dipoi un'altra volta venne in Caſentino col Signor Bartolomeo d'Alviano, donde per la fama fu coſtretto a partirſi la terza volta; con i medeſimi ajuti venne a Firenze inſino alla porta Romana, & con vergogna ſe ne tornò, ſendoli meſſe a ſacco le ſue genti. Imperochè la notte innanzi giorno, che doveva eſſer meſſo dentro dagli amici ſuoi, per una gran pioggia che venne non potè paſſare un fiume, come pubblicamente dal Padre innanzi era ſtato predetto, dicendo: l'acqua & la pioggia t'impediranno. Onde ſcoperta la congiura, alcuni ne furno decapitati, & fu adempita quella parola: tu ſcalzi un muro, che ti rovinerà addoſſo. L'anno 1496. ebbe una mirabile viſione ſopra la converſione degl' Infedeli & reprobatione de' Chriſtiani, la quale ebbe la notte del venerdì ſanto, come nella predica, che fece, appariſce.

DELLA PROFETIA DEL GRAN CONSIGLIO ET ALTRE COSE.

Ridutta Firenze nella ſua libertà, furno coſtituiti 20. huomini, a quali apparteneva tutto il reggimento della Città. Ma poco dipoi, acciò non diventaſſero 20. tiranni per conſiglio del Padre fu levato tal Magiſtrato, & il primo che rinuntiaſſe fu meſſer Domenico Bongi. Trattandoſi poi di dar buon reggimento alla Repubblica, il Padre diſſe in *verbo Domini* predicando, & propoſe che dovevano far un pubblico reggimento, cioè il gran Conſiglio, & che queſta era la voluntà di Dio. Alla qual coſa quaſi tutti i cittadini comminciorno a contradire, come nuova & inſolita, benchè molto piaceſſe a i populari. Onde ſi eleſſero alcuni huomini ſopra queſto importantiſſimo negocio, i quali ragunandoſi ſpeſſo, facevano lunghiſſime diſpute infra di loro, ſtando alle volte in conſiglio inſino alle cinque ore di notte o ſei. Et ſebene quaſi le tre parti fuſſino contrarie, nondimeno il Padre predicando, diceva, che in ogni modo lo farebbono, o voleſſino, o nò; & che le fave bianche ſarebbono diventate nere. Et l'ultima volta che ſi congregorno del meſe di Decembre a ſette ore di notte ſi concluſe il gran Conſiglio, per la grande iſtantia & importunità de' populari; benche non credeſſino doveſſe paſſar fra Signori & collegii, che erano di contraria opinione; non di meno il partito

tito

tito ſi meſſe, & fu vinto, ſecondo la parola del Padre, & molte fave, per quanto ſi diſſe, ch'erano ſtate date bianche, furno trovate nere, di che molto reſtorno attoniti, dicendo pubblicamente: io ſo, che detti la fava bianca, come può eſſer che queſto partito ſia vinto? Il ſimile occorſe nell'appello delle ſei fave, dopo molta contraditione nel vincere il partito, & anco nella pace univerſale, la quale pur ſi fece, benche tanto numero de' cittadini d'ogni ſtato & conditione vi ſi opponeſſe, maſſime de Religioſi, che non potevano ſopportare che tanto onore fuſſe fatto al Padre, parendoli che per ciò ſcemaſſe la lor reputatione. Venne in quel tempo nella Città un Fra minore de Zoccoli, mandato, come ſi diceva, dal Duca di Milano, al qual non piaceva queſto modo, & molto lo biaſimava. Queſto F. cominciò a contraporſi al Padre; ma finalmente trovandolo ben fondato, vinto dal tedio con poco onore ſe ne partì. Et molti altri di diverſi Ordini fecero il medeſimo; ma tutti reſtorno confuſi. Fu un certo Don Agnolo monaco di Vallombroſa, che li ſcriſſe contra un epiſtola; ma perchè non conteneva nulla di ſuſtanza, ma più toſto manifeſtava in eſſa la ſua ignoranza; da ſe ſteſſo in pochi giorni per la vergogna mutò paeſe. Levoſſi anco contra di lui una Monaca, che ſtava lontana da Firenze, & voleva metterſi a diſputar ſeco; ma il Padre le mandò a dire che attendeſſe a filare & far li exercitii da donna. Molte anco & grandiſſime erano le perſecutioni de' tepidi; ma il buon Padre ſtette ſempre ſaldo come una colonna, predicando & confondendo ogn'uno. Nondimeno dopo la venuta del Re crebbe mirabilmente la reputatione & la gloria ſua, benchè non mancaſſe mai chi contradiceſſe, & di quelli ch'erano ſtimati più ſavj. Fra quali fu il primo il Gonfalonieri di juſtitia, fatto nel principio della libertà, domandato Filippo Corbizi, il quale ragunò contra il Padre un concilio di tutti gli Abbati, Priori, & Preſidenti di tutti i Monaſterj & Conventi della città, così oſſervanti, come conventuali, tutti i Maeſtri in Theologia, due Canonici del Duomo, dui del capitolo di S. Lorenzo & altri Dottori & Cittadini intelligenti, fra quali era un ſingulariſſimo huomo, domandato Marſilio Ficino, Canonico del Duomo, che di continuo tenea una lampada acceſa dinanzi all'imagine di Platone, tanto li era affetionato, & haveva tradotto le opere ſue di greco in latino con molta laude, & fu tanta la reputatione dell'ingegno & dottrina ſua, che al tempo di papa Leone li fu poſta in Duomo una ſtatua con la ſua effigie al naturale. Congregati dunque tutti coſtoro nella ſala grande del palazzo, fu propoſta loro la cauſa, per la quale erano ſtati chiamati; dipoi mandorno ſubito per il P. F. Girolamo, facendoli intendere che non mancaſſe in modo alcuno di venire, eſſendo egli chiamato per coſa importantiſſima; il quale vi andò inſieme con F. Domenico da Peſcia, & entrato nella ſala, dove tutti erano già congregati, il Gonfalonieri li diſſe haver mandato per lui acciò ſi diſputaſſino alcune coſe pertinenti al ſuo predicare; & che haveva ragunato tanti huomini grandi, acciò reſpondeſſino all'interrogationi loro. Detto queſto ſi levò ſu un Maſtro in Theologia del medeſimo Ordine che haveva nome Maſtro Giovan Carlo, & ſtava in S. Maria Novella, & era per la fama della ſcienza ſua communemente chiamato Garofanino, eſſendo di ſtatura piccolo. Coſtui, dico, levatoſi, incominciò a diſpregiar molto quel modo del predicare, opponendo, che non doveva intrometterſi nello ſtato, nè impacciarſi di quello che a lui non toccava, dicendo S. Paolo, *nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus*. All'ora il ſantiſſimo Padre che era manſueto di natura, viſto tal concilio congregato contro di lui, & udita l'objetione di quel Theologo, riſpoſe con gran manſuetudine, che lui s'ingegnava, che il predicar ſuo fuſſe ſecondo il modo antico degli Apoſtoli & Santi paſſati, & ſecondo la dottrina delle divine Scritture, & come gli altri veri apoſtolici predicatori, & che non credea che l'impacciarſi dello ſtato nel debito modo fuſſe inconveniente, atteſo che molti Santi & giuſti havevano fatto il medeſimo, come ſi legge nel libro *de pulchritudine S. Mariæ Novellæ*; & che quando un negotio è ordinato all'onor di Dio, & alla ſalute de proſſimi, non ſi debbe chiamar ſecolare, ma più toſto ſpirituale, & ſanto. Ma che ben li pareva grand'inconveniente, che i Frati del ſuo Ordine fuſſino i primi a contradirli; & che in lui ſi verificava quella profetia, *filii matris meæ pugnaverunt contra me*; benchè li fuſſe gratiſſimo di conformarſi in queſta parte al ſuo divin Salvatore. Dipoi ſucceſſivamente tutti, l'un dopo l'altro parlorno, non attendendo ad altro in ſuſtanza ſe non a quanto toccò il primo; ai quali il Padre ſempre con benignità riſpoſe, rompendo ogni lor laccio col martello delle ſagre Scritture; talchè ſenz'alcun frutto paſſorno più di due ore. Onde non potendo patir tal diſonore, ſi levò ſu uno, dicendoli con grande impeto: parlaci aperto & chiaro, ſe tu hai queſte coſe da Dio, o nò, acciò tutti el crediamo, ſe elle ſon da Dio. Al quale il Padre riſpoſe; *ego palam locutus ſum mundo, & in occulto locutus ſum nihil*. Alle quali parole non poterno riſponder niente, & dividendoſi fra di loro, ſenza fare altra concluſione, furno tutti licentiati, ſendo con molto onore laudata la manſuetudine & dottrina del Padre. Aveva egli prima particolar grazia da Dio, che diſputò ſempre con l'animo quieto, ſenza accenderſi mai o levar la voce come ordinariamente ſi fa, come il Pico della Mirandola più volte teſtificò, & anco m. Domenico Benivieni, detto lo Scotino, & particolarmente Don Ignatio Squarcialupi abbate di Badia a Firenze, il quale ſi trovò una volta a diſputare col Padre alla Canfora luogo di detti Monaci, s'era più perfetta la vita contemplativa pura o la miſta; il qual gli diſſe nel fine: ſe ben molto mi ha ſodisfatto la profondità della dottrina voſtra, nondimeno più mi ha conſolato la voſtra manſuetudine. Ebbe anco gran contraditione da ſuoi proprj Frati, i quali molto l'oſſervavano alcuni di loro, & giorno & notte ſtavano vigilanti ſopra di lui. Onde una notte occorſe, che il Padre ſi levò innanzi Mattutino, & per non far romore uſcì della cella ſcalzo, & con un lumicino ſi avvicinò verſo le camere, & ſpenſe la lampada, ch'era nel dormitorio; il che vedendo alcuni oſſervatori, che quell'ora vigilavano, ſi penſorno haver trovato qualche coſa d'apporli, & gli andorno dietro pian piano per tarparlo; & finalmente viddero che il Padre havea preſo il coltello, & con eſſo radeva & nettava i luoghi, dove i Frati ſeggono, & eſſendone qualcheduno immondo; & per non eſſer viſto aveva ſpento la lampada: la qual coſa vedendo que'tali ſi partirno tutti confuſi. Onde alcuni di loro mutato animo verſo di lui divulgorno tal fatto. Era particolarmente perſeguitato oſtinatamente da'tepidi, i quali diſcorrevano per le caſe dicendo: non andate alle ſue prediche, egli ha il Diavolo addoſſo, & ha meſſo in confuſione tutta queſta città. Altri dicevano: egli è un buono huomo, ma non è già profeta. Molti affermavano che egli era cattivo, & aſtutiſſimo, & malitioſamente ingannava il populo; & così i conventi, i muniſterj, le botteghe, le caſe, & in ſomma tutta la Città era diviſa. Che diremo di Roma, dove inſino nelle corte de'Cardinali era diviſione? Parimente a Lione, a Burſelle, a Londra, & fino in Coſtantinopoli variamente di queſto Padre ſi ragionava, avendo i mercanti Fiorentini, che in ogni parte del Mondo ſono ſparſi, tuttavia gli avviſi delle coſe, che ſuccedevano nella patria loro, i quali avviſi anco erano varii, ſcrivendo alcuni buoni, altri mali. Et tanto erano frequenti, & aperti queſti ragionamenti per le botteghe, & per i banchi di mercanti, che in Conſtantinopoli i Turchi ſe ne accorſeno; talche andò la fama inſino al gran Turco, il quale mandò per il Conſolo della natione Italiana, che ſolea eſſere ſempre Fiorentino, & volle intender la verità di que-

queſto fatto, il quale gli aperſe il tutto ſecondo gli avviſi che da Firenze havevano. Et cui diſſe il gran Turco: avete voi qua neſſuna opera delle ſue. Riſpoſe il Conſolo di sì, & che haveva alcune prediche di ſuo, & erano quelle in Amos & Zaccaria, che già erano ſtampate & divulgate per tutto; domandandole il gran Turco, il Conſolo gliele portò, & egli per poterle intendere le fece tradurre in lingua Turcheſca. Et così la fama del Padre tuttavia creſceva & ſi allargava. Et havendo predicato fra l'altre coſe di molte felicità, che Dio voleva concedere a Firenze, non aveva eſpreſſe ſe le erano aſſolute & conditionate. Onde dubitando non fuſſero obbedite per la molta contradittione, & altri peccati, maſſime repugnando al voler divino nella mutatione del governo, volle vedere ſe potea racquiſtarle, onde andò ambaſciatore ſpiritualmente alla Regina del cielo per il populo Fiorentino, ſicome appariſce nel compendio delle rivelationi. Et è da notare che quella predica fu tanto mirabile, che due volte l'ebbe a recitare, cioè il dì della Nuntiata al populo, & poi in palazzo alla Signoria il giorno dell'ottava.

COME IL RE DI FRANCIA MANDO' UN AMBASCIATORE AL P. F. GIROLAMO.

Avendo i Franzeſi acquiſtato il regno di Napoli, inteſe il Re loro, che i Venetiani & il Duca di Milano s'erano accordati inſieme & fatta lega per impedirli il ritornare in Francia, avendo già congregato li eſerciti per metterlo in mezzo mentre paſſava. Per la qual coſa mandò il Re al Padre un ambaſciatore, chiamato m. Jacopo, per ſaper da lui ſe egli portava pericolo in quel paſſaggio. Al quale riſpoſe il Padre *in verbo Domini*: dite alla Majeſtà del Re Chriſtianiſſimo, che Dio gl'ha conferito di molti benefitii, e gl'ha conceſſo d'acquiſtar sì gran Regno ſenza alcuna difficultà. Et ſe bene egli dipoi ha commeſſi di molti peccati, digli non di manco da parte di Dio, che non dubiti de' ſuoi nemici, perchè paſſerà con vittoria nel ſuo reame di Francia: Et eſſendo già in Siena ſi dicea pubblicamente, che inſuperbito per tante vittorie, arebbe fatto a Firenze quel che minacciò di fare quando paſsò la prima volta. Per la qual coſa fu fatto un'altra volta il Padre Ambaſciadore al medeſimo Re; ma pria che andaſſe, prediſſe che queſta nube & tempeſta ſarebbe andata a piovere altrove; come ſi adempì l'anno 1495. del meſe di Giugno, la vigilia del Corpus Domini: andò dunque il Padre principalmente per l'interna inſpirazione moſſo da Dio, dipoi dalla Signoria, come riferì Bartolomeo Ridolfi, che allora era del Collegio, & fu compagno ſuo in detto viaggio; de' frati preſe F. Antonio d'Ollanda, F. Thomaſo Buſini, & F. Gregorio vecchio converſo, co' quali venne a Poggibonzi, dove ebbe audienza dal Re tre volte, & trovandoſi a menſa, quando ſeppe che gli era comparſo, ſi levò ſu, & andò a incontrarlo infino a capo la ſcala, & ragionorno inſieme forſe due terzi d'ora inſino alle 23. La ſeconda volta gli parlò nella Chieſa principale della terra, dove egli promeſſe reſtituire Piſa a Fiorentini; & lo ricercò che voleſſe ſeguirlo in fin quivi. Ma il Padre li riſpoſe, che tal viaggio a lui non era poſſibile, convenendoli tornare alle ſue pecorelle. La terza volta che li parlò, il Re lo pregò che almeno andaſſe ſeco infino a Caſtel Fiorentino, di che il Padre fu contento. Et eſſendo giunto quivi, di nuovo ebbe audienza dal Re, il quale non paſsò di Firenze altrimente, avendoli il Padre comandato, che non vi paſſaſſe. Gli prediſſe anco che ſe non rendeva Piſa a Fiorentini, & non gli trattaſſe bene, che il ſuo unigenito figliuolo li morrebbe, & che Dio gli torrebbe la più cara coſa, che egli haveſſe, & che ſenza colpo di ſpada perderebbe il regno di Napoli, come l'havea acquiſtato; come poi apertamente ſucceſſe; talchè la notte che il Padre fu preſo venne la nuova della morte del Re. L'anno medeſimo prediſſe, il Re di Francia eſſer miniſtro della giuſtitia, & che ſarebbe vittorioſo, ſe bene tutto il mondo li fuſſe ſtato contro, dicendoli poi in particolare, che averebbe avute di molte tribulazioni, per i cattivi portamenti & peccati de' ſuoi miniſtri; & che ſe non trattava bene la città di Firenze, Iddio gli harebbe fatto ribellare i populi, & poſtolo in grandiſſime difficultà, & che s'egli ſteſſe ſuggetto a Dio, & conoſceſſe l'elettion ſua non ſarebbe ſommerſo dalle adverſità, anzi da quelle ſurgerebbe più vittorioſo che mai; altrimenti potrebbe eſſer riprobato, come Saul, eſſendo quelle promiſſioni fatte a eſſo Re conditionate, & non aſſolute. Queſto ſi legge nel compendio & nel primo ſermone d'Amos. Prediſſe anco nell'epiſtole da lui ſcritte al medeſimo Re, che Iddio volea per lui diſtrurre tutti i tiranni d'Italia, & che doppo queſto voleva che daſſe contra i Turchi. Et che ſe aveſſe oſſervato il giuramento a Fiorentini, il regno di Napoli non ſi ſarebbe da lui rivolto, & arebbe fatto progreſſi grandi oltra mare. Significandoli che mai non li ſcriveva, ſe non quel tanto ch'egli aveva dal cielo.

DELLE PREDICHE DEL PADRE, ET FRUTTI DI ESSE.

Oltre alle prediche che il Padre fece in Firenze per più d'otto anni predicò anco altrove, come anco in Lucca, in Prato & in S. Giminiano, non ſenza grandiſſimo frutto; talchè in Lucca avendovi fatte alcune poche prediche, molti v'erano, che ſpeſſo venivano a poſta per udirlo infino a Firenze. Et queſto fu l'anno innanzi alla venuta del Re. Facendo poi in Lucca due ſermoni ſolamente nel moniſtero di S. Nicolao, tante ne convertì di quelle Monache, che poterno fabbricar poi due monaſterj oſſervanti, che vennero ſotto la cura de' ſuoi Frati, quando fu riformato S. Romano, dove prima ſtavano i conventuali. In Prato predicò l'anno 1495. avendo riformato il convento di S. Domenico. Doppo Paſqua andò a Piſa per viſitare i ſuoi Frati, dove eſpoſe Joel propheta in ſu gradi del presbiterio; & nel refettorio fece un ſermone a tutta l'univerſità dello ſtudio Piſano, dove parlò dell'eccellenza della fede, & durò circa tre hore, con tanta efficacia, che quaſi tutti reſtorno preſi, come peſci alla rete, fra quali fu anche qualche ſuo avverſario, che poi venne a domandarli perdono, & di queſti furno tre ſolenniſſimi Dottori & m. Ulivieri canonico del duomo di Firenze philoſopho grande, che leggeva in Piſa con molta gloria hebbe poi a dire leggendo in cathedra: Diſcepoli miei, andiamo pure a portare il libro a queſto Padre che a fatica ne ſiamo degni. Et il Ficino diſſe, che non aveva mai conoſciuto inſino a quel tempo altro huomo di sì profonda dottrina. Convertì anco a queſta predica F. Niccolò Scombergh di Saſſonia, che ſtudiava in legge & era vicino ad addottorarſi, il quale ſi fece frate per le ſue mani, & poi da papa Leone fu fatto Arciveſcovo di Capua, & finalmente da papa Paolo III. hebbe il cappello roſſo. Convertì anco Fra Simone da Pietra Santa, & altri innomerabili. Prediſſe anco in queſto tempo eſſendo ſu' gradi del presbiterio della chieſa di Prato, la rovina & il ſacco di quella terra, come il ſopradetto F. Niccolò Scombergh, che vi fu preſente, teſtificò. Trovandoſi una volta nell'horto della badia di m. Antonio Sacramorro dietro al moniſtero di S. Niccolò di Prato, mandò a dire a quelle Suore in verbo Domini, eſſendo loro conventuali, che ſe non mutavano vivere verrebbono i ſoldati, & le porterebbono ſopra le groppe de' Cavalli, come ſi adempì nel ſacco di Prato. Et lo vidde & teſtificò F. Deſiderio Fiorentino religioſo veterano, & digniſſimo di fede. Che diremo de' Bologneſi che havendolo udito una quareſima, venivano poi inſino

a Fi-

Digitized by Google

a Firenze a poſta per udirlo? talchè la ſtrada di Bologna correva ſempre piena di gente, come l'anno del giubileo, come diſſe F. Alfonſo d'Aragona, il quale tratto dalla fama del Padre, venne con alcuni altri di Spagna a incorporarſi nella ſua congregatione, & morì poi a Viterbo ſantamente. Tornando alla città di Firenze, quando il Padre vi venne, la trovò piena di huomini nobili, ſagaci, ingegnioſiſſimi & pieni di ſapienza humana, i quali non ſolo non credevano ma ſi facevano beffe delle coſe della fede, & chi la difendeva, fra quali furno alcuni artefici eccellenti, che confeſſorno non haver mai creduto alla fede noſtra, ne v'era quaſi bontà alcuna ſe non cerimonie, & in apparenza che il Padre ordinariamente chiamava tepidi, nimici ſuoi capitaliſſimi, & che più d'ogni altro perſeguitorno ſempre l'opere & dottrina ſua, & rare volte ſe ne convertiva, ma degli altri, benchè grandiſſimi peccatori ſe ne convertivano infiniti, vivendo poi ſantiſſimamente, & per le molte lagrime, che verſavano dagli occhi alle prediche del Padre, erano dagli adverſarii domandati piagnioni. Nè ſi potrebbe facilmente credere le innumerabili reſtitutioni, che ſi fecero di grandiſſima importanza. Nelle caſe de' ſecolari ſi viveva al modo de' religioſi levandoſi la notte al mattutino, & dicendo l'offitio noſtro con molta ſemplicità, & parevano tanti Angeli in tutta la converſatione. Continuva ſempre da ogni banda gente per udir la predica, & inſino dalle montagne aſpriſſime calavano quelle genti ruſtiche, & tutta la notte venivano verſo Firenze, talchè la mattina all'aprir della porta, numero grande di genti entrava, andando tutti di tratto al Duomo a pigliar ſollecitamente il luogo. Nè mancavano cittadini ricchi, & pieni di charità, che havevano gratia di dar mangiare & bere, & alloggiare in caſa loro venti & trenta, & quaranta foreſtieri per volta di quegli che venivano alla predica andando ſpontaneamente a invitarli, & facendo a gara andavano alle volte a incontrarli inſino alla porta della città, talchè pareva proprio una primitiva chieſa. Era una converſatione fra di loro piena di charità, & rincontrandoſi alle volte inſieme ſi guardavano l'un l'altro con letitia dolcemente ineſtimabile, talchè ſe bene fuſſino ſtati foreſtieri ſolo a vederli con volto ſubito erano conoſciuti i veri figliuoli di quel gran Padre. Et avvenne che facendo oratione in S. Domenico di Prato un retto & ſemplice huomo chiamato il Palajo vidde venire un huomo da lui non più viſto, & correndoli incontro lo abbracciò, & baciò nel mezzo della chieſa, dicendoli, tu ſei de' noſtri pax tibi, il quale domandandoli con maraviglia dove lo haveſſe conoſciuto, riſpoſe, ſubito ch'io ti viddi da diſcoſto, conobbi che tu eri de' noſtri. Et era il vero perchè coſtui era un Bologneſe chiamato Camillo della Serpe fratello d'un frate noſtro detto Gio. Batiſta della Serpe, il quale alle prediche del Padre fatte in Bologna s'era convertito alla ſemplicità del viver Chriſtiano, & diſtribuiva quaſi ogni coſa a poveri. Venne in queſto tempo una gran careſtia, talchè ſi vendeva lo ſtajo del grano due ducati d'oro, & tanto durò che molti del contado erano ſtretti di andare alla città per mendicare il pane, & ſi morivano di fame per le ſtrade, & caſcavano in terra; onde certi huomini da bene pieni di charità andavano confortando ſimili biſogni con varie confetioni & malvagia, quando per debolezza ſi venivano manco & gli conducevano poi allo ſpedale. Et queſti da ſavj del mondo furno chiamati per iſcherno gli Stroppicioni. Altri huomini ricchi ragunando molte migliaja di ducati, mandavano per il grano in Sicilia, & lo rivendevano poi in Firenze a buon mercato, & tanto ſi operò per queſta via, che finalmente la penuria ceſsò. Et ſi preſtava danari al comune gratis ſenza alcun prezzo, il che non era mai più ſtato fatto. La frequenza de' ſacramenti non ſi può exprimere quanto fuſſe grande, talchè in S. Marco ogni giorno di feſta, parea proprio la Paſqua. Et tutti i confeſſori etiam degli adverſarii confeſſavano, che era fatto una mutatione mirabile nelle coſcienze degli huomini. Alle orationi, aſtinenze & digiuni erano aſſidui con grandiſſimo fervore; quando il Padre ordinava qualche bella devotione con tanta letitia era ricevuta, come ſe dalla bocca di Dio fuſſe venuta. Se alcuno de ſuoi fuſſe ſtato viſto comprar la carne al beccajo era dagli altri notato, in tal pregio appreſſo di loro era l'aſtinenza; onde convenne alleggerir le taſſe a beccaj, non vendendo loro più tanta carne, quanta prima ſoleano. Tanta era l'abbondanza dello ſpirito, che le rappreſentationi de' ſanti Frati erano riputate diſſolutioni. Si levavano le genti a mezza notte per haver luogo alla predica, & venivano alle porte del Duomo, aſpettando al diſcoperto fin tanto che elle ſi aprivano, nè ſi facea conto di diſagio alcuno, nè di freddo, nè d'aria, nè di ſtar l'inverno con i piedi ſu' marmi, & tra queſti erano giovani & vecchj, donne & fanciulli d'ogni ſorte con tanto giubilo & gaudio che era uno ſtupore, andando alla predica, come ſi va a nozze. In chieſa poi il ſilentio era grandiſſimo, riducendoſi ogniuno al ſuo luogo, & con un lumicino in mano, chi ſapeva leggere diceva il ſuo officio, & altri altre orationi. Et eſſendo inſieme tante migliaja di perſone non ſi ſentiva quaſi un zitto, fintanto che venivano i fanciulli, i quali cantavano alcune laudi con tanta dolcezza che parea s'apriſſe il Paradiſo. Così aſpettavano tre o quattro ore, finche il Padre entrava in pergamo. Et era anco mirabile l'attentione grandiſſima che ſi vedeva in tante migliaja d'auditori tutti con li orecchi & occhj intenti al Predicatore ſenz'alcun tedio, o faſtidio, talchè giunto al fine, parea che allhora haveſſe incominciato. Le parole ſue erano ſaette acutiſſime, & facelline acceſe ne' quori di quegli che aſcoltavano. Così per il contado, non ſi cantavano più riſpetti & canzone & vanità, ma laudi & canti ſpirituali, che a quel tempo in gran copia ſi componevano, cantando alle volte inſieme a vicenda da ogni banda della via come uſano i Frati in choro, mentre lavoravano in ſomma letitia, tanto s'era ſparſo & acceſo per tutto quello gran fuoco. Vedevaſi talvolta per le ſtrade le madri andare, dicendo l'officio con gli altri proprii figliuoli a uſo di religioſi. Alle menſe loro fatta la benedittione ſi teneva ſilenzio, leggendo le vite de' ſanti Padri, o altri libri devoti maſſime le prediche del Padre, & altre opere ſue. Et i libri di battaglia, di Poeti Gentili tutti andavano al fuoco, & s'inſegnava grammatica ſu' libri de' Santi Dottori, come San Leone, San Hieronimo & ſimili, & nelle pubbliche raunate i maeſtri havevano incominciato a leggere S. Ambrogio de Officiis; ma il principale ſtudio erano le divine ſcritture. Et molti venivano alla predica, havendo prima ſtudiato il teſto, che s'haveva da eſporre. Le ſcuole & le botteghe ſtavano quaſi tutta la mattina ſerrate fintanto che non era fornita la predica. Solea riprendere il Padre con molto rigore gli abuſi delle ſcienze ſecolari, maſſime l'aſtrologia divinatoria, contro la quale egli ſcriſſe un operetta; i Poeti laſcivi non voleva che fuſſino letti maſſime dalla gioventù, & anco di queſto fece un libretto. Le nozze anco con molta devotione ſi celebravano, ſenz'alcuno eceſſo di vanità, ſenza balli & canti laſcivi, ſenza borie, inſtrumenti muſici, o altri giuochi leggieri & vani, ma invitati i parenti e gli amici al convito, & udita la mattina la meſſa del congiunto, dove lo ſpoſo & la ſpoſa ſi communicavano, convenivano tutti a una moderata menſa, dove un ſacerdote o religioſo ſolea fare un bel ſermone, eſponendo Thobia, o qualche altra hiſtoria a quel propoſito, adducendo di molti exempj di huomini & donne che ſantiſſimamente havevano ſervito a Dio nello ſtato matrimoniale. Gli ſpoſi in quel giorno ſtavanſi quietamente occupati in qualche devotione, & ſpecialmente ſoleano mandare a monaſterj & altri luoghi poveri di buone limoſine, ſecondo la poſſibilità, acciò per loro faceſſino oratione. Molte donne

& huo-

& huomini in gran numero moſſi da queſte prediche ſecero propoſito di caſtità. Et ſi trovorno di quelli che il primo giorno delle nozze loro convenivano inſieme di ſervar perpetua virginità. Onde non è maraviglia che il maligno ſpirito ſcoppiaſſe di ſdegno, & che ſuſcitaſſe tuttavia ſi gran guerra & tante contraditioni. Le donne ſi ornavano con ſomma modeſtia, & per riformarſi mandorno alcune di loro publiche ambaſciatrici alla ſignoria con molta comitiva, & ſolennità. Erano levati i giuochi di charte & dadi, & le donne inhoneſte erano ſcacciate & mandate al poſtribolo. Il fare a ſaſſi il carnovale fu rimoſſo affatto. Molte taverne rimanevano ſerrate, & ſi tralaſciava in gran parte l'andare a pubblici ſpettacoli. Fra gl'altri da lui convertiti fu quel gran Pico della Mirandola huomo eccellentiſſimo ne'noſtri tempi, del quale il Padre hebbe a dire, che queſto all'ingegno paſsò S. Agoſtino. Coſtui deſiderò più volte l'habito della ſanta religione, ma indugiando venne a morte & fu poi con eſſo ſepolto a S. Marco, & il P. hebbe di lui rivelatione, che per tal negligenza dovea ſtar nove giorni in Purgatorio. L'altro fu m. Domenico Benivieni che più volte ſcriſſe in difenſion del Padre. Il terzo fu m. Giorgio Benigno abate frate minore Theologo grande, il quale per la ſcienza ſua hebbe la condotta di 500. ſcudi nello ſtudio di Piſa, & fu poi fatto Veſcovo, coſtui diſputò con il Padre & ſcriſſe poi in ſua difenſione. Il quarto fu m. Ulivieri canonico del duomo, che in quel tempo era tenuto un de'primi huomini d'Italia. Il quinto fu Blemmet hebreo maeſtro del Pico dottiſſimo nella lingua hebrea, & in altre lingue. Coſtui ſi fece poi frate per le mani del Padre. Il ſeſto fu F. Zanobi Acciajoli dottiſſimo in lettere latine & greche, il quale fu poi ſopra la libreria del Papa, ſendo già fatto frate per le mani del Padre. Il ſettimo fu m. Giorgio Veſpucci dotto anch'egli in greco & latino, & fu maeſtro di F. Zanobi, anch'egli ſi fece frate. L'ottavo fu Thomaſo Seratico huomo eloquentiſſimo, il quale ſi chiamò poi F. Vito, facendoſi frate. Et Girolamo Benivieni fu il nono fratello di Maeſtro Domenico ſopradetto. Coſtui era grande humaniſta; ſiccome anco maſtro Bartholomeo Fontino, il quale venne in tanto fervore che laſciate le Poeſie, leſſe in pubblico ſtudio l'epiſtole di S. Girolamo & S. Ambroſio. Et fra queſti fu anche un Pulinari Viterbeſe filoſofo, medico, & alchimiſta rariſſimo, & ſi fece frate anch'egli, così molti altri che per brevità ſi laſciano. Acceſe anco gran fuoco & ſpirito in altri monaſterj & conventi di diverſe religioni, & molti religioſi venivano ſpeſſo a chiederli il ſuo conſiglio per riformarſi. Et nel refettorio degli Angioli di Firenze ſi leggevano del continuo a menſa le ſue prediche, & tutti i monaci di quel luogo ſi ſottoſcriſſeno di riformarſi, deſiderando di mutar l'habito & venir ſotto la cura del Padre, & donarli quel luogo. Et io mi trovai a portare il contratto per mano di pubblico notajo, a quali il P. riſpoſe, che lodava il lor fervente deſiderio & buona voluntà, & che il loro Padre S. Romualdo fu huomo ſantiſſimo, il quale ordinò molto bene la ſua religione, & che però doveſſino ſeguire le pedate ſue, & che tanto era meglio per loro, maſſime che tale impreſa ſempre ſarebbe impedita a Roma; quantunque quel convento molto li piaceſſe, talche hebbe a dire una volta, che lo vidde, che ſe poteſſe volentieri, l'harebbe cambiato a S. Marco & Fieſole. Era penetrato queſto fuoco anco ne' conventi de' Fra minori, ancorche loro communemente contradiceſſeno, di ſorte che anco tra loro era diviſione, & molti lo leggevano di naſcoſto, & un di loro mi diſſe che il giorno teneva le prediche nel ſaccone, & la notte le leggeva. Et quando doppo la morte del Padre venne il Signor Bartholomeo d'Alviano con l'exercito de Venetiani per rimetter la caſa de'Medici in Firenze, andando al ſagro monte della Vernia lo miſſe a ſacco, & vi trovò incarcerati aſſai Frati con i piedi ne'ceppi, a quali diſſe il Signor Bartholomeo, perche ſtate voi qui così condotti, riſpoſono ſi....

DEL FRUTTO FATTO NE' MONASTERJ DELLE MONACHE.

Sebben le monache ſpoſe di Chriſto non potevano andare alla predica, non però erano del tutto prive de'frutti di quella, perchè ſolamente ſentendo raccontar le coſe mirabili che Dio per queſto ſuo degniſſimo inſtrumento operava, molte ſi riducevano a più ſtretto vivere, & i monaſterj intieri ſi riformavano, benchè haveſſino non piccola contraditione dentro & fuori, perchè non ceſſavano i tepidi religioſi d'ingegnarſi con loro vane ragioni confondere, & avviluppare le altrui coſcienze; ma il più delle volte da una fanciulla, o da una ſemplice donnicciuola reſtavano confuſi, talche di queſti diſſe il P. in un'operetta che fece del reggimento di Firenze queſte parole: nota, di queſto male ne ſono cauſa i cattivi ſacerdoti, & tepidi religioſi, che ſe non haveſſino impedito, tutta la città di Firenze ſarebbe come una ſantiſſima religione. Uſavano anco talvolta i ſecolari huomini & donne ſeparatamente ragunarſi inſieme venti & trenta per volta, & attendevano a ricrearſi ſpiritualmente o nella città, o nella villa, & fatta prima la communione alla meſſa tutto il giorno conſumavano in lodi divine, & ſalmi. Qualche volta pigliando il piccolino Jeſu dinanzi a quello molte orationi non ſenza lagrime facevano. Altre volte pigliando l'immagine del Crociſiſſo, qualcheduno facea un bel ſermone inſiammativo all'amor di Chriſto crociſiſſo. Altre volte con la figura della Madonna facevano una devotiſſima proceſſione, & tali erano le loro ricreazioni giubilando ſempre & lodando Dio. Et una volta fra l'altre il giorno di S. Giovanbattiſta eſſendo raunati in S. Marco gran numero d'huomini da bene & pieni di ſpirito, per fuggir li ſpettacoli che in quel giorno in Firenze ſi fanno, fece il P. aprir l'uſcio che va nel ſecondo chioſtro, & tutti gli fece entrar dentro ſul prato, dov'egli ſtando in mezzo di loro fece un belliſſimo ſermone inſino all'hora di Compieta con tanta conſolatione, che molte lagrime vi ſi ſparſero. Et era uno ſtupore il veder molti dottori & gentilhuomini con le veſti di drappo ſemplicemente metterſi a ſedere ſul fieno. Eſſendo ceſſata la peſte ceſsò il farſi le guardie, il giorno dell'Aſſunta, nel quale ordinò il P. per ricreatione, che tutte le porte del convento ſteſſino aperte, & così gran quantità di ſecolari entrò nel ſecondo chioſtro, dov'era preparata una bella & devotiſſima cappella in honor della Madonna con mirabile artificio fabricata con un altar di rara bellezza, con un'immagine ſingulariſſima di rilievo della Vergine glorioſa che tenea in braccio il bambino addormentato, l'uno & l'altro di tanta bellezza, che propriamente vivi parevano, & chi li guardava non ſi poteva mai ſatiare. Sedeva la Vergine Santa ſopra un trono, alli gradi del quale erano ſcritti a lettere d'oro cinque brevi, che laudavano & pregavano la Madonna, come queſto: recordare Virgo mater &c. Così il cielo e i lati della cappella erano ricchiſſimi di drappi d'oro & di ſeta con molti ramuſcelli ſparſi d'oliva, & d'altre piante, delle quali ſi fa mentione nell'Epiſtola di quel giorno, ciaſcun de quali haveva un breve pendente, ſicome il cedro: Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano; & il cipreſſo, quaſi cipreſſus in monte Sion, & così gl'altri. Or doppo veſpro eſſendo venuti molti ſecolari in grandiſſimo numero, venne il P. & fece prima cantare il veſpro ordinario della Madonna, dipoi ſedendo tutti ſopra d'alcune panche quì preparate cominciò un belliſſimo diſcorſo ſopra l'hiſtoria di Tobia; & quando giunſe a quel punto, che la figliola di Raguel haveva hauto ſette mariti, & tutti gli haveva uccisi, l'eſpoſe per ſe dicendo, molti diranno, & venne il tal predicatore, & ingannò il populo, & così col ſuo ſcan-

dalo

Digitized by Google

dalo l'ucciſe, venne il tale & ſimilmente l'ucciſe. Et così diſſe di molti altri, adunque queſto ſarà il ſimile; al qual diſſe l'Angelo, e non ſarà così, ma Tobia viverà, cioè queſto ſervo di Dio vivificherà il populo con la ſua verità & dottrina, & l'ammazzerà col mal'exempio come gli altri paſſati. Et con quella iſtoria concordò l'epiſtola di quel giorno eſponendo tutti quaſi brevi con mirabile arte con tanta dolcezza & conſolatione degli audienti, che pareva loro eſſere in Paradiſo. Doppo il ſermone fece una devotiſſima oratione a quella Vergine, la quale fornita ſi riduſſeno tutti alla Compieta in Chieſa, tal'erano le ricreationi di quel tempo.

DI MOLTE ADVERSITA ET CONTRADITIONI.

Era il ſervo di Dio come di ſopra è detto in più & diverſi modi da molti perſeguitato, non ſolo da privati con varii dishonori & vituperii, ma anco da ſuperiori con comandamenti, brevi, & eſcommuniche. Li quali perſecutori erano per la più parte & quaſi tutti, o tepidi, ſcellerati, come uſurarii, beſtemmiatori, giucatori, luſſurioſi, bevitori, & altri ſimili, che tutti havevano una perpetua guerra contra il buon Padre, come a loro contrario, & che del continuo li riprendeva alla libera. & ſcopriva le macagne loro, dicendo alle volte che ſi doveſſe fuggire & ſtar lontano da Babbilonia, cioè da Roma, & anco de' ſuoi non pochi gl'erano contrarii, attribuendo la ſeparatione fatta da Lombardi non a oſſervanza più ſtretta, ma ad arroganza & ambitione, tra quali fu uno de' ſuoi proprii figliuoli domandato F. Piero, ma per ſopra nome il Clerichino, il quale non li credea, benchè di crederli ſimulaſſe. Onde il Padre che iluminato da Dio penetrava il cor ſuo, li diſſe una volta quelle parole: in baculo arundineo, in queſto confidis, manus tuas perforabis. Coſtui finalmente ſi ſcoperſe, & uſcito di S. Marco, & della congregatione fu fatto in proceſſo di tempo maeſtro in Teologia & procuratore di tutto l'ordine, perch'era facondo nel predicare, & molto ſi affaticava per guadagnare l'amicitia de' Prelati, & Granmaeſtri. Et tanto poi machinò che l'anno 1496. cavò un breve da papa Aleſſandro che univa dodici conventi de' Conventuali alla congregatione riformatiſſima del Padre, il quale non fu accettato dal Padre indutto da ragioni potentiſſime, com'egli nelle prediche ſopra l'eſodo apertamente dimoſtra. Ma nota un belliſſimo caſo: havendo egli fatto una volta una Predicha molto terribile & ſpaventoſa, occorſe che ella fu ſcritta de verbo ad verbum, & mandata al Papa. Ond' egli ſdegnato chiamò un Veſcovo del medeſimo ordine huomo dottiſſimo, & li diſſe riſpondi a queſto ſermone, perch'io io voglio che tu diſputi contro a quel Frate. Riſpoſe il Veſcovo, Padre ſanto, io lo farò, ma biſogna aver l'arme da riſponderli a ſuperarlo. Soggiunſe il Papa che arme? Diſſe il Veſcovo: Queſto Frate dice, che non s'ha a tener concubine, ne cinedi, ne far ſimonie. Et dice il vero. Che poſſo io dire a queſto? Diſſe all'hora il Papa, che s'harebbe egli a fare in queſto? Riſpoſe il veſcovo: premiarlo, & farſelo amico, honorandolo con un cappello roſſo, purchè laſci le profetie, & ſi ridica di quello che ha detto. Piacque tal conſiglio al Papa, & lo conferì ſubito con il protettore dell'ordine conchiudendo di eſeguirlo, mandando a Firenze maſtro Lodovico da Ferrara huomo eccellente maſtro del ſagro palazzo con ordine che prima diſputaſſe ſeco, & ſe non lo poteva vincere gli offeriſſe da parte del Papa il Cardinalato, purchè rivocaſſe le profetie. Et tanto fu fatto; percioche il detto Padre venne a Firenze occultamente, & andando ſubito alla predica, dove come a Dio piacque fu ſcoperto, & riconoſciuto da un mercante Fiorentino, che in Roma s'era già confeſſato da lui. Onde immediatamente andò a dirlo al P. F. Girolamo, il quale mandò poi per lui, & lo ricevette in convento con molta charità, diſputando ſeco tre giorni. Nè potendo il maeſtro reſtar ſuperiore, alfine li diſſe, piace alla Santità di N. S. udite le voſtre virtù & ſapientia, volervi aſſumer alla dignità del Cardinalato, purchè non procediate più oltre a predir le coſe future. Al qual riſpoſe il Padre: Dio me ne guardi, Dio me ne guardi ch' io rifiuti la legatione & ambaſceria del mio Signore, pur venite domattina alla predica, & a tutto riſponderò. Onde la mattina ſeguente ſalito in pergamo con impeto grande di ſpirito riconfermò ogni coſa prima da lui prenunciata, dicendo io non voglio altro cappello roſſo che quello del martirio rubricato del proprio ſangue. La qual coſa udendo maſtro Lodovico, tutto per ordine riferì al Papa; di che egli ſpaventato hebbe a dire non puo eſſer che coſtui non ſia un gran ſervo di Dio, maravigliandoſi molto & ſtupendo della fermezza & coſtanza ſua. Et ſoggiunſe, niuno me ne parli più, nè in bene nè in male. Reſtando dunque per all'hora agli avverſarii ſerrata la via d' ire al Papa, ſi volſeno al Duca di Milano nemico acerbiſſimo del Padre, perchè gli havea prenunciato che ſarebbe andato in cattività, & ſarebbe morto in prigione, come poi ſi adempì appunto. Onde più volte il Duca ſendo già prigione del Re di Francia diſſe ad alcuni mercanti Fiorentini che talvolta lo viſitavano, ſerivete a' voſtri Fiorentini, che quel Frate s'è appoſto, a me è ſtato vero profeta. In queſto tempo occorſe che il P. ſcriſſe a' Principi Chriſtiani come la chieſa andava in ruina, & che però doveſſin fare che ſi ragunaſſe un concilio, nel quale voleva provare la Chieſa di Dio eſſer ſenza capo, & che chi riſedeva non era vero Pontefice, nè degno di quel grado, nè anco chriſtiano. Una delle quali lettere fu intercetta da alcune ſpie del Duca di Milano, che egli ne tenea molte a i paſſi per ſoſpetto degli ſtati d' Italia. Eſſendo dunque portata la lettera dal Duca & havendo egli letto il tenore, li parve haver belliſſima occaſione da muovere a ſdegno il Papa contro il Padre, onde mandò la lettera a Roma al Cardinale Aſcanio ſuo fratello, acciò la moſtraſſe al Papa; il quale non mancò di ſodisfare al Duca. Onde preſentatoſi dinanzi al Papa, cominciò forte ad eſclamare contra di lui, dicendoli: noi ti ponemmo la mitria in capo, acciò tu difendeſſi la Chieſa, ma verranno giorni che tu non potrai rimediare, & a te toccherà perdere la mitria, & a noi i cappelli. Al quale il Papa tutto turbato riſpoſe, che coſa è queſta? e che parole ſon le tue? Che vuoi tu dire? All'hora il Cardinale trattaſi la lettera di ſeno glie la piantò in mano. Onde lettala, venne ſubito a generarſi nell' animo odio acerbiſſimo, & più che mortale contra il P. F. Girolamo, talche inſino alla morte ſua non ſi potè mai quietare? Non poteva il Duca di Milano ſopportare la reputatione & gloria grande del Padre, non ſolo per la cauſa già detta, ma ancora perche gl'impediva il diſegno ſuo che era di fermar in Firenze un giorno a modo ſuo per maggior ſicurtà del ſuo ſtato, & di già tramava di farne principe & tiranno Giovanni di Pierfranceſco de' Medici, che haveva ricevuto da lui per donna la ſorella Signora d'Imola & di Furlì. Non potendo dunque per l'autorità grande del Padre, venire all' intento ſuo, congiurò nella ſua morte con odio, & oſtinatione grandiſſima, come riferì poi Monſignor Ottaviano ſuo nipote Veſcovo di Viterbo. Havea Giovan de' Medici ſopradetto di molti amici in Firenze degli adverſarii del Padre, che del continuo era da loro aſpramente lacerato, de' quali xv. una volta congiurorno inſieme d'ammazzarlo. Ma, come a Dio piacque uno di loro tornato a penitenza, ſcoperſe tutta la congiura al P. Fra Bartholomeo da Faenza, di cui più volte ſi farà mentione; il quale riferendola poi al Padre, gli riſpoſe ch'egli ſapea beniſſimo ogni coſa. Et da queſti congiurati poi nacque la compagnia de' Compagnacci, che ſempre con sommo odio perſeguitò le opere del Padre. Fu nel medeſimo tempo mandato dal medeſimo Duca a Fi-

renze

renze un certo frate dell'ordine di S. Franceſco dell'Oſſervanza per diſſuadere & impedire il reggimento già introdotto dal P. in quella città, & perche fuſſe in ogni coſa all'opere ſue, eſſendo detto Frate di molta reputatione, il quale poichè gli ebbe aſſai contradetto, alfine ſe ne partì confuſo & morì poi a Roma di veleno. Vennero poi alcuni altri mandati dal Duca di Milano a poſta, per manomettere il Padre, & ammazzarlo; nel qual tempo furono poſte le guardie al convento di S. Marco, nè ſi laſciava entrar dentro ogniuno per ſoſpetto del Padre non fuſſe morto. Si appuntò anco l'uſcio della caſa, acciò da un ſubito inſulto poteſſe ſalvarſi, nè uſciva di caſa, ſe non quando andava a predicare al Duomo, & all'hora andava accompagnato da tutti i ſuoi frati proceſſionalmente & in compagnia di molti cittadini armati copertamente, & così ritornava al convento. Alcuni tentorno di avvelenarlo in una lampada; la qual coſa conoſcendo il Padre col ſegno della croce, & con la benedittione ſcacciò il veleno.

D'ALCUNE PROFETIE DELLA SUA MORTE ET DELLA SCOMMUNICA.

Molti anni, prediſſe la morte ſua come in più luoghi de' ſuoi ſermoni appariſce, maſſime in un fatto in S. Lorenzo l'anno 1490. ſcritto poi di ſua mano in latino, dove dice, penſate dunque quale & quanta ſarà queſta perſecutione, quando il vero predicatore ſarà nelle lor mani. Chi mai crederà, quando ſarà ſcommunicato, & preſo per forza, & quando i minori ſedurranno per aſtutia & dottrina, quando per l'ippocriſia moſtreranno a populi ſantità? A queſto fia di biſogno eſſer illuminato da Dio. Et nel libro del ſuo Dialogo dice: quelli adunque agitati dalle furie infernali, i predicatori della divina verità perſeguiteranno, & come ſeduttori & heretici gli condannaranno sforzandoſi di rimuoverli ogni fede che egli haveſſe ne' populi. Predicando in palazzo alla ſignoria diſſe: queſta ſella tiella bene in mente. Tu provocherai l'ira di Dio contro di te, perchè verrà tempo che ſaranno accuſati quelli che ſaranno innocenti, & tu per tormenti li farai confeſſar quello che non han fatto, & puniragli ſenza lor colpa. Et così provocherai l'ira di Dio contra di te, perchè non è coſa, che provochi più l'ira di Dio, che queſta. Et ancora al tempo che fu la peſtilenza in S. Marco, venendo F. Silveſtro Maruffi a viſitare il Padre in convento & riſcontrando F. Domenico da Peſcia, F. Silveſtro ſi ſtette dalla lunga, acciò F. Domenico non gli faceſſe motto per paura della peſte. La qual coſa vedendo il Padre, diſſe, che coſa è queſta che voi fate? perchè havete paura? E non ſapete voi che morte noi habbiamo a fare, benche non ſappiamo il tempo, & veramente ſappiamo il morire; perocchè trovandoſi una volta tutti tre in cella del Padre, in oratione apparve loro l'angelo di Dio, & con funi & catene di fuoco li circondò, & ſubito diſparve cantando il ſalmo: Ecce quam bonum &c. onde inteſero la morte loro dover eſſere di fuoco, & di capeſtro. Et dopo queſta viſione ſpeſſo con molta dolcezza ſi cantava tra i Frati il detto ſalmo. Eſponendo il ſalmo: Expectans expectavi Dominum, l'anno 1491. diſſe: Andranno gl'empii al Santuario con fune & fuoco, & romperanno & arderanno le porte, & piglieranno i giuſti, & nel luogo principale della città gl'abbruceranno. Et quello che non conſumerà il fuoco, il vento non porterà via per forza, lo gitteranno nel fiume d'Arno, & l'anno 1491. nel ſermone 23. ſopra Amos, quando Amaſia ſacerdote ſi volſe contra Amos, & diceva, va pazzo laſcia la città, & va a paſtori, & profeta là tra tuoi pari ſimili, & percoſſelo più volte, & finalmente poi il ſuo figliuolo lo ammazzò paſſandoli le tempie con un ferro, che ne morì per dolore; ſicchè non vi maravigliate delle noſtre perſecutioni. Non vi ſmarrite voi buoni, che queſto è il fin de' profeti, queſto è il fin noſtro, & il guadagno che habbiamo havere in queſto mondo. Non cerchiamo altro che queſta remuneratione. Et nella predica 17. infra anno dice così, io vi voglio inſegnare quando voi havete fatto di molto male, & vogliate purgare la voſtra città, mettete i voſtri padri addoſſo a me, & amazzatemi. Queſto s'ha a fare: Popule meus quid feci tibi. Et queſto ſi adempì quando egli fu preſo, che ſi raunò la pratica nella pratica, nella quale ſi trattò ſe ſi doveva mandarlo a Roma al Pontefice, & ſe s'haveva a dar punitione alcuna a cittadini ſeguaci ſuoi. Et un nobil cittadino diſſe: laſciamo ſtare i cittadini, nè mettiamo le mani nel ſangue noſtro, ma gittiamo ogni coſa addoſſo a queſto frate. Et nel medeſimo ſermone poco più giù dice: va & leggi tutta la ſcrittura, tu troverai, che tutti quelli, che hanno predetto coſe future, ſono ſtati morti, & così ſtimo che avverrà a me, queſto è il theſoro ch'io voglio, io non voglio già altro premio. Venga pur a me preſto queſto theſoro. Ti par poco a te eſſer morto per queſt'opera, & per Chriſto. Et eſſendo un altra volta F. Domenico da Peſcia nel ſecondo chioſtro, & dicendo l'uffitio ginocchioni dinanzi al muricciolo del chioſtro dipinſe tre Frati impiccati, & ridendo gli copriva con la mano. All'hora il compagno ſuo F. Girolamo Bartoli li diſſe, di che ridete voi tanto, & egli ſcoprendo la mano li moſtrò i tre frati. Predicando poi il Padre l'Apocaliſſe in S. Marco venne a quel luogo del cavallo pallido, il quale eſpoſe per lo ſtato de' tiepidi, moſtrando che doppo queſto ſtato s'haveva a rinovar la chieſa, & come erano già al fine. All'hora un orafo lo diſegnò in ſu una tavola di bronzo per metterlo in ſtampa, ma prima moſtrò il ritratto a lui proprio acciò vedeſſe, ſe ſtava bene al quale egli riſpoſe, non vi manca nulla, ſe non tre martiri ſoſpeſi ad una croce in camicia, i quali tu ci metterai. Et l'orafo così fece, & vi li meſſe, & io mi ricordo poi, che molte perſone ne hebbero ſtampati. Et in quel modo gli viddi io poi ſulla piazza de' Signori impiccati, come per ſua commeſſione erano ſtati prima deſignati: poi l'anno del Signore 1491. a i tre di Dicembre gli apparſe tutto il miſterio della natività, & l'Angel ſuo, & S. Domenico & S. Tomaſo gli rivelorno il tempo del martirio, & che non haveva a eſſer ſolo, & il tempo della renovatione della Chieſa, come appare ſcritto di ſua propria mano in lettera per parte nella coperta dentro alla ſua Bibbia, la quale hoggi è in mano di Girolamo Gondi ſuo amico; quella lettera fu poi interpretata da F. Deſiderio Giannotti ſuo diſcepolo, il quale eſſendo vicario di Lecceto fu un giorno chiamato da una perſona, andando egli a ſpaſſo per que' boſchi al tardi, la quale li diſſe, conoſcimi tu? Et lui riſpoſe no. Allhora gli diſſe porta queſta lettera al P. F. Girolamo, dicendoli, com'è già determinato il decreto, che egli habbi a eſſer morto; non di mancho ſe vuole uſcire dalla città ſalvo, io lo condurrò ſicuro in luogo. Va dunque a lui, & alla tornata ti verrò incontro, quando mi porterai la riſpoſta. All'ora il F. con gran velocità ſe n'andò a Firenze, & narrò ogni coſa al P. per ordine, il quale inteſa la coſa ſparſe molte lagrime, & determinò rimanere, & non partire. Tornando dunque F. Deſiderio quando fu appreſſo Lecceto quella perſona incognita li venne innanzi & li diſſe, che havete fatto? Riſpoſe e non ſi vuol partire, all'ora quel tale percotendo una mano con l'altra diſſe, egli è ſpacciato, & morrà in ogni modo. Et partiſſe. Il detto F. Deſiderio ancor vive, & teſtifica queſto eſſer vero. Al quale fu detto anco, com'egli racconta, da F. Domenico da Peſcia, come ſi canterebbe al pulpito di Fieſole: *Gaudeamus omnes in Domino diem feſtum celebrantes ſub honore Hieronymi martyris*. Finalmente poichè egli ſi fu molto affaticato nella vigna del Signore, il ſommo Pontefice per rimeritarlo iſtigato da peſſimi cittadini, & da falſi religioſi, & moſſo anco da proprio ſdegno

& odio

& odio, mandò l' ingiuſtiſſima eſcommunicatione contra di lui, la quale in maggior gloria gli ritornò, manifeſtando anco le paſſioni de' nimici ſuoi. Queſta ſcommunica fu in Firenze pubblicata in tal forma. Si congregò nel duomo tutto il clero di eſſo, & inſieme tutti i Fra Minori Conventuali di ſanta ✠ & i frati predicatori conventuali di S. Maria Novella, gli Heremitani di S. Spirito, i Frati de' Servi, i Monaci Neri, & i Frati Minori Zoccolanti, i quali havevano quattro gran torchj acceſi in mano. Et letta & pubblicata la ſcommunica a ſuon di campanello gli ſpenſono non battando loro com'è ſolito, un lumicino, ma non fu forſe ſenza miſtero, che per avventura volea ſignificare che ſi sforzavano di ſpegnar quelli, che con la dottrina di quattro Evangeliſti illuminavano il mondo. Sopportò patientemente il Padre queſta ingiurioſa ignominia, nè reſtò anco di purgarſi appreſſo il Pontefice. Et doppo alquanti giorni perche egli haveva detto in pubblico predicando, che Iddio lo mandaſſe all'inferno, ſe mai chiedeva l'aſſolutione, il Cardinal di Siena, il quale fu poi Papa Pio III. li ſcriſſe che ſe voleva operar che fuſſero pagati 5000. ſcudi a un ſuo creditore in Firenze, che egli havrebbe impetrata dal Papa l'aſſolutione. Al quale egli riſpoſe, che molto di lui ſi maravigliava, perchè havendo predicato ſempre la verità, non voleva, nè doveva ritrarſi. Et conferì poi il tutto con F. Bartholomeo da Faenza, & diceva talvolta, coſtoro vorrebbono ch'io mi ridiceſſi, & baciaſſi la ſtola. Scriſſe dipoi al Papa una corretione di queſta ſorte.

„ Beatiſſimo Padre. Eſſendo l'offitio del Chriſtia-
„ no & l'onor di Dio, & la fede del noſtro Si-
„ gnore con la rettitudine della vita difendere.....
„ vedendo per il male exempio di molti paſtori le
„ pecorelle di Chriſto per mala via errar dalla veri-
„ tà del Vangelo predicando la fede, i flagelli futu-
„ ri, così inſpirato da Dio, per le quali coſe pati-
„ ſco tanta perſecutione degli huomini empj. Al-
„ manco dalla tua Beatitudine non tanta perſecutio-
„ ne aſpettavo; ma sì bene ajuto meritavo da quel-
„ la. Et tu hai fatto il contrario. Concioſiachè ha-
„ vendo letto & udito sì manifeſte & aperte excu-
„ ſationi mie, & la verità delle mie predicationi,
„ tu, beatiſſimo Padre, a tutti gli empj, & nimici
„ della Croce ſanta, che non reſtano d' impugnar-
„ mi hai preſtato & aperti li orecchi, ſuttrahendo da
„ me ogni ajuto, il quale non ſolo come chriſtiano
„ mi dovevi porgere, ma per l'offitio tuo eri tenuto
„ & obbligato, dando ai lupi facoltà & forza. Ma
„ il Signor elegge le coſe inferme di queſto mondo
„ per confondere i forti leoni degli huomini perver-
„ ſi, & è parato a exaudirmi per queſta verità, per
„ la quale tanto patiſco. Et tutti quelli che havran-
„ no impedito l'opera di Dio ſi pentiranno di aver-
„ lo fatto. Perchè di queſte coſe non cerchiamo la
„ gloria propria, nè degli huomini, ma quella di
„ Dio, & con ſommo deſiderio aſpettiamo la mor-
„ te. Et tu, SS. Padre, non indugiare a provvede-
„ re alla tua ſalute. Vale. Florentiæ III. idus Mar-
„ tii 1498. Servus inutilis Jeſu Chr. Fr. Hieronymus
„ Savonarola Ferrarienſis manu propria.

Eſſendo Gonfaloniere di giuſtizia Vieri de' Medici grande avverſario del Padre per mezzo della compagnia de' compagnacci cercò impedirlo nella ſolennità dell'Aſcenſione del Signore & farli qualche diſpiacere. Onde mandò alcuni cittadini a dirli, che ſi aſteneſſe dal predicare, acciò non haveſſe a naſcere ſcandalo; ond' egli chiamati molti cittadini onorati de' primi della città amici ſuoi narrò loro, quanto gli haveva fatto intender la Signoria; i quali riſpoſero che ſe egli non aveva paura, & aveva animo di reſiſtere ai triſti, che ſeguiſſe di predicare. Udendo queſto gli avverſarj fecero conſiglio & determinorno di arder le panche, & i gradi, dove ſi ſedeva, & il pulpito dov' egli predicava. Onde convennero inſieme di numero circa cinquanta de' compagnacci per eſequire il propoſito, & andando al Duomo, uno che fra di loro era il più nobile, & il più ricco, havendo penſato meglio la coſa, ſi voltò alla moltitudine & diſſe: ſarà meglio che mutiamo penſiero, & ci leviamo di queſta impreſa, acciò non entriamo in qualche pericolo, perchè eſſendo noi tanti, è impoſſibile che non ſiamo ſcoperti, & io havendo che perdere non me ne voglio più impacciare; al partito del quale accordandoſi molti altri, la coſa reſtò impedita. Ma uno fra gli altri eſſendo pieno di rabbia ſi levò ſu & diſſe: dui giorni ſono fu portato quì un aſino morto, ſe li leviamo la pelle & poniamola in pergamo, ammorberà tutta la Chieſa, & ogniuno ſi fuggirà. Poniamocela dunque & imbrattiamo ogni coſa con la ſua carne cotta, & con veleno inſino a piedi del Crociſiſſo, dov'egli alle volte tocca con le mani, acciò di veleno periſca. Mettiamo ancora per la ſponda del pergamo di molti chiodi con le punte rivolte in ſu, dove egli ſuol percuotere con le mani. A queſto tutti vi acconſentirno, & fu ſubito eſeguito, & levorno di più il titolo, che diceva *Jeſu Chriſto Re della città di Firenze*. Il che fatto andorno via. La mattina per tempo; il popolo ſecondo il ſolito incominciò a concorrere alla chieſa tre o quattro ore prima che ſi predicaſſe; & entrati dentro, ſubito ſentirno il puzzo che non ſi potea patire, tanto era crudele. Et ſapendo che in chieſa non v'era altra ſepultura, che quella de'Canonici, nella quale per molto tempo niuno era ſtato ſepolto, s'avveddero che veniva dal pergamo; onde gli Ufficiali dell'opera chiamati i loro legniajuoli & miniſtri che vicini ſtavano, fecero in un ſubito cavare i chiodi & nettare tutto il pergamo in modo che parea nuovo. Solo i piedi del Crociſiſſo rimaſero, perchè non ſi ſarebbono mai immaginati una così orrenda, & inaudita empietà. Udendo dunque i ribaldi & ſcelerati huomini il diſegno loro interrotto, di nuovo ſegretamente convennero nella canonica, & deliberorno di pigliare l' arme, & ammazzarlo in pergamo. Ma venuto a luce qualche inditio di ciò, fu talmente accompagnato il Padre & guardato nell' andare, & nel tornare, che vano fu il lor penſiero. Et era coſa mirabile, che in quel pericolo non ſolo gli uomini, ma anco di molte donne in ſua difenſione preſero l'arme, mettendoſi ſotto alcune ſcimitarre, & falcioni per cavarle fuora al biſogno. Or eſſendo già incominciata la predica, un giovane ſcelerato preſe una caſſetta, dove ſi tenevano le elemoſine del monte della pietà poſta ſopra un banco nel mezzo della Chieſa fra le due porte che vanno una alla Canonica de Preti, l'altra alla Nuntiata, & percoſſe ſopra quel .... con grande impeto; onde per il rumore tutti gli audienti ſi voltorno. Il che fatto quel giovane fuggì via, & le porte ſubito furno ſpalancate. S'era anco dato ordine che ſi ſonaſſino le campane; ma quello a chi toccò non ebbe ardire; penſavano loro che a quel ſegno il popolo doveſſe fuggire, & laſciar ſolo il Padre; onde aveſſino poi facilmente potuto ammazzarlo. Ma niuno ſi partì; anzi cavate fuori di molte arme, inſino alle donne incominciorno a gridare: Viva Jeſu Chriſto noſtro Re. Et uno degli Otto, nimico del Padre, ſi accoſtò all'uſcio del pergamo per ammazzarlo; ma Corbitio da Caſtracaro, che per commiſſione guardava quel luogo, li dette una guanciata, il che non fu mai più innanzi udito di alcuno degli Otto. All'ora il Padre preſe in mano il ſuo Crociſiſſo d'ottone, il quale ſempre portava in petto, & lo moſtrava al popolo; ma per il gran tumulto le parole ſue non s'intendevano. Stava egli proſtrato innanzi a quel Crociſiſſo, aſpettando allegramente il martirio. All' hora tutto il popolo, eccetto gli armati, con le croci roſſe in mano elevate in alto con gran voce gridavano: Viva Jeſu Chriſto Re noſtro; & molti Cittadini amici ſuoi cavate fuora le ſpade cavorno il Padre di pergamo, & ſano & ſalvo l'accompagnorno inſino a S. Marco, gridando ſempre: viva Chriſto. Levoſſi in quel punto in arme quaſi tutta la città, & poco mancò

non ſi faceſſe qualche zuffa ſanguinoſa. La ſera doppo cena il Padre fornì nell'orto la ſua predica, acciò il demonio reſtaſſe confuſo affatto. Et nel medeſimo tempo per pubblico bando fu proibito che niuno poteſſe più predicare, & tutti i gradi fatti nel duomo per l'audienza furno disfatti; aprendoſi dall'altra parte la ſtrada a giuochi, alle taverne, alle meretrici, e ad ogni altro più enorme vitio, facendoſi tutto in diſpregio del P. & i ſeguaci ſuoi, dicendo: a diſpetto del Frate giucheremo. Stette dunque così il Padre ſenza predicare inſino all'Epifania dell'anno 1498. & la Domenica della Settuageſima accompagnato da ſuoi frati & da gran moltitudine di amici, di nuovo incominciò nel Duomo a predicare. Il che non potendo ſopportare i nemici ſuoi, ogni giorno li ſuſcitavano contra qualche ſeditione; onde li parve eſſer bene di dar luogo all'ira; & perciò ritiratoſi a predicare in S. Marco, ſolamente agli nomini, rimoſſe le donne, per non eſſer la chieſa tanto capace, alle quali però riſerbava il ſabato, acciò non fuſſeno ſcontente affatto. Et queſto fu il terzo giorno di Quareſima. Parimente F. Domenico da Peſcia, partito da S. Lorenzo, predicava alle donne in S. Niccolò nella via del Cocomero. Così con gran coſtanza ſopportavano tante & ſi crudeli perſecutioni. Ma prima, il giorno avanti al carnovale, volle predicare, & propoſe ſe alcuno haveſſe voluto fare ſperimento delle ſue predicationi, che il giorno ſeguente veniſſe ſopra qualch'eminente luogo, dove ſarebbe venuto anch'egli, & tenendo ciaſcuno il Sagramento in mano pregaſſero Iddio, che mandi il fuoco dal cielo, & abruci quello di loro che non cammina in verità. Eſponendoſi prontiſſimo a far queſto ſperimento, dicendo che lo ſcriveſſino a Roma & per tutta la chriſtianità in tal forma: Quel Frate che predica là a Firenze, dice, che ſi preghi Dio, che mandi ſopra di lui il fuoco dal cielo s'egli inganna il populo chriſtiano. Contuttociò niuno degli adverſarii volle convenire; ma egli la mattina ſeguente, che era di carnovale, comunicate pria parecchie migliaja di perſone, & cantata ſolennemente una meſſa ſi meſſe addoſſo il peviale, & in un vaſetto d'argento ripoſe il corpo di N. S. il quale preſo in mano ſi acconciò con tutti li Frati proceſſionalmente inverſo la piazza, che è dinanzi alla chieſa, che già era piena di molte migliaja d'nomini, & aſpettavano il ſucceſſo; fuor della porta a man deſtra era un bel pergamo molto bene adorno & parato tutto, dov'egli aſceſe & vi ſtette circa una mezz'ora, facendo ſempre il populo oratione a Dio che manifeſtaſſe la ſua virtù. Et egli più volte replicò queſta parola. Se alcuna coſa, cittadini Fiorentini, in fin quì da parte di Dio v'ho predetto, la qual non ſia vera, & ſe la cenſura apoſtolica contro me pubblicata è valida, & s'io inganno alcuno, acciò ſiate illuminati della verità pregate Iddio che mandi il fuoco dal cielo, che in preſenza di queſto populo mi conſumi; ſicome io prego il noſtro Signore Dio, trino & uno, il corpo del quale è in queſto Santiſſimo Sagramento, che in queſto luogo mi mandi la morte, ſe io non ho predicato la verità. Poiche egli hebbe fornito di parlare, ſendo già paſſata mezz'ora, fu intonato il *Te Deum*, & cantando ritornorno in Chieſa, el populo con grande exortatione & feſta ſe ne tornò a caſa. Seguì poi il Padre le ſue prediche, eſclamando tuttavia più ardentemente contra il clero & Prelati. Volle anco dipoi far queſt'altro ſperimento, acciò non vi reſtaſſe ſcuſa alcuna, perciochè ſcriſſe tre lettere del medeſimo tenore, l'una al Som. Pontefice, l'altra al Generale del ſuo ordine, la terza a Frati Minori, che ſi offeriva a andar con eſſo loro ad una ſepultura, & chi di loro reſuſcitaſſe un morto, ſe li aveſſe a preſtar fede, il qual partito i Fra minori Zoccolanti non volleno accettare; gli altri ſe ne fecero beffe. Udì tal coſa il conte Giovan Franceſco Pico della Mirandola, & per lettere, ſicome egli proprio teſtifica, ſcriſſe pregando che ſi doveſſe far l'eſperimento ſopra il corpo di Giovanni Pico ſuo Zio, il quale anni prima era morto & ſepolto in S. Marco.

DELLA PESTILENZA NE' CONVENTI, E DI ALCUNI FERVORI.

Si andavano di mano in mano adempiendo le coſe da lui predette, e ſiccome quando diſſe a propoſito di M. Mariano da Ginazzano: preſto ſi vedrà chi s'impaccerà degli ſtati; perchè il detto M. Mariano venne poi in Firenze con l'anello di P. de' Medici, e fece la congiura di rimetterlo; il che poi ſcoperto, egli con alcuni altri furono banditi di Firenze, ed a cinque Cittadini fu tagliato il capo, nel quale ſi adempì quel detto del P. Una volta le galline piglieranno le volpe, e le ammazzeranno. L'anno 1496. venne l'Imperatore Maſſimiliano con l'eſercito ſuo, accompagnato dalle genti del Duca di Milano, e dall'armata de' Veneziani a danni de' Fiorentini, per pigliar Livorno, e mutar lo ſtato; il che generò un grandiſſimo timore in Firenze, in modo che di tratto in tratto molti cominciorno a mormorare contro il P. dicendo e replicando alla ſcoperta: ora ſiamo chiaro, che queſto Frate ci ha ingannati; ma egli prediſſe in privato a più perſone, che l'Imperatore non avrebbe nociuto alle coſe loro, e che ſarebbe tornato per la medeſima via, per la quale era venuto. Et il medeſimo affermò F. Domenico da Peſcia predicando nel Duomo, ſcongiurando il detto Imperatore da parte di Dio, che tornaſſe per la medeſima via, nè faceſſe alcun danno alle coſe di Firenze; e ſtendendo la mano, el braccio con gran fervore inverſo Piſa, comandò all'Imperatore che ſi partiſſe, dicendo: che vieni tu a far qua? e molte altre parole. Andato anco una ſera il Padre a Fieſole con F. Malateſta per viſitar F. Domenico da Peſcia, che era Priore, domandò in un tratto F. Malateſta a F. Domenico, non eſſendo preſente il Padre F. Girolamo, dicendoli: P. Priore, che dite voi del caſo dell'Imperatore? il quale audacemente riſpoſe: Livorno non ſi perderà, nè paſſeranno quattro giorni, che l'Imperatore tornerà per la via, che venne con poco onore ſenza aver fatto danno a' Fiorentini. Voltandoſi allora F. Malateſta a F. Placido Cinazzi diſſe: ſe gl'occhi noſtri vedranno ſuccedere la coſa in queſto modo, io per me non poſſo penſare, come delle coſe del Padre F. Girolamo poſſiamo dubitare. Or di lì a poco eſſendo i Fiorentini quaſi affatto diſperati dello ſtato loro, la notte, che l'Imperator fu rotto a Livorno, dopo mattutino in S. Marco diſſe F. Malateſta al Padre Priore: noi ſiamo certi della ruina di queſto dominio per cagione di queſto Imperatore; al quale egli riſpoſe: a queſt'ora l'Imperatore è rotto e poſto in fuga, come chiaro intenderete queſta mattina per le prime nuove, che verranno alla Signorìa. Non di manco la ſera dinanzi Jacopo Salviati aveva portato nuove al Convento che in Livorno erano già mancare le legna da cuocere il pane, e che non ſi poteva in alcun modo tenere. Or occorſe, che avendo l'armata de' Veneziani conſumato alcuni giorni, finalmente ruppe in mare una tempeſta, e percoſſe a Livorno, dove affondò; tal che buona parte ne venne alle mani de' Fiorentini. Ed un naviglio tra gl'altri percoſſe a traverſo, e ſi ruppe, dove era il Capitano, il quale fatto prigione e confortato da certi a pazienza diſſe: io mi dolgo di queſto, perche mi reputo onor e gloria eſſer prigione di Criſto, il quale veggio eſſer fatto Re voſtro, e combatter per voi. Così l'Imperatore fuggì via ſenza che alcun lo ſeguitaſſe, e ſi adempì il parlare detto del Padre. La mattina a buon ora vennero le nuove, ed il Padre ſalito in pergamo fece al popolo una predica mirabile, dove ſpeſſo va replicando: ſei tu chiaro? la quale è ſcritta ſopra Michea l'anno 1496. il giorno di S. Simone e Giuda, che è la ſeconda, la quale egli fece perche i nemici ſuoi andavano innanzi dicendo: ſei tu chiaro, che que-

ſto

ſto F. ci ha ingannati? E ſi chiamò poi la predica del ſei tu chiaro. Gran feſta fu fatta in Firenze per tal vittoria, e gli avverſarj del Padre per qualche tempo ſtettero umiliati e confuſi. Ma poco andò che più conventi del Padre furono percoſſi di peſtilenza; per la qual coſa il Priore non punto sbigottito ricorſe a Dio con fede, non mancando però di mezzi humani per la ſalute de' ſuoi figliuoli, i quali mandò fuori della Città in diverſi luoghi e ville de' Cittadini da bene, i quali per la carità grande facevano a gara a pigliarli. Erano dunque diſtribuiti 14. o 15. per luogo, avendo tutti un Capo, ed un lettore per occuparlene il tempo. Il Priore non volle mai partire; ma reſtato in Convento, dove era la peſte, celebrando ed uffiziando a porte ſerrate, nè mai volle abbandonare in tal tribulazione i ſuoi figliuoli. I ſecolari per la gran carità ed affezione deſideravano venire in Convento per ſovvenire perſonalmente, e miniſtrare a' Frati, di che il Priore molto ſi allegrò; ma ringraziandoli non volle accettare tal ſervizio, e ſtava allegro, ed imperterrito, come ſe in convento non vi fuſſe nè peſte nè altro male. Leggeva intanto i Treni di Geremia, e ſpeſſo con ſue lettere viſitava i Fratelli aſſenti. Leſſe anco Jona Profeta, e l'iſtoria di Sanſone. Conſolò in particolare con una ſua lettera. F. Piero Paolo del Becchuto, che molto era ſpaventato per la peſtilenza, in queſta forma: „ Diletto P. mio in Criſto. Io vorrei far ogni coſa, che i Padri ſcampaſſino di queſta infirmità, purchè non offendeſſi Dio. Non manco d'ogni proviſione quì e negl'altri luoghi, maſſime delle orazioni per liberarli. Parmi bene che alcuni ſiano troppo timidi, il che è ſegno di poca fede. E' neceſſario confidarſi nel Signore, e non ſolo nel fuggire. I ſecolari non hanno tanta paura, ſiccome alcuni coſtì hanno dimoſtrato: una volta abbiamo a morire, ed a me par beato chi a queſta volta morrà di peſte, perchè credo che forſe la morte non lo troverà un altra volta in sì buona diſpoſizione, come al preſente ſi trova; perche ciaſcheduno, ſe già non è fuor d'intelletto, dovrebbe ſtar ſempre preparato alla morte; ma i Frati molto più. I noſtri che quì ſono morti ſono paſſati con grande allegrezza, non altrimenti che ſe fuſſino iti a nozze. E jeri il P. Battiſta da Faenza mandò a pregarmi, che di grazia io diceſſi a' Frati, che lo laſciaſſino morire, ed andare alla patria, perche le loro orazioni lo ritenevano. Et oggi abbiamo come F. Antonio da S. Quintino s'è infermato di peſte, il quale ha converſato con noi, e da lui è nato queſto veleno. Per la qual coſa vedete, che non l'ha potuto fuggire. E quelli che hanno cura di chi è infermo di peſte, ſono ſani. Parmi troppa puſillanimità quella che alcuni di noi hanno, la quale a Religioſi non doverebbe convenire, i quali averebbono a deſiderar la morte, e non fuggirla. Perciò non mi pare ſe altro non occorre, che al preſente vi dobbiate aſſentare; nondimanco ſarà forſe biſogno tramutar qualcuno a Fieſole per coſtì, e quando occorrerà ve ne darò avviſo. State con l'animo virile in modo che vi prepariate alla morte, perchè Dio vuol fare eſperienze di tutti. La grazia di Dio ſia con voi. A 18. d'Agoſto 1497.

Terminò queſta peſte il giorno dell'Aſſunta; come di ſopra raccontammo. Et innanzi a Ogni Santi tutti i Frati che erano partiti ritornorno in S. Marco. Trovò in quel tempo il Priore un nuovo modo di ſalmeggiare, che molto accendeva il fervore; facendoſi a S. Marco ed a Fieſole per l'ordinario la notte, ma alcune volte anco di giorno, alcune devotiſſime proceſſioni, nelle quali tutti i Frati avevano una candela bianca per uno in mano, ed una Croce roſſa, e con alte voci cantavano Salmi circondando il Chioſtro, e l'orto, e l'altre parti principali del Convento, & talvolta duravano infino all'aurora, ſpeſſo intonando il Salmo: *Ecce quam bonum &c.* e dopo il primo verſo: *Te Deum laudamus &c.* e di nuovo *Ecce quam bonum &c.*, dipoi il ſecondo verſo, *Te æternum Patrem &c.* e replicando *Ecce quam bonum &c.* e così ſeguitava in fino al fine. E queſto ſi fece tutto quel verno due o tre volte la ſettimana, maſſime nelle ſolennità. E fra l'altre ſe ne fece una mirabile in S. Marco, nella quale il Priore portava il Sagramento in mano con grandiſſimo fervore. Fermoſſi tre volte; prima nel primo Chioſtro, cioè nel Capitolo; la ſeconda nell'andito dell'infermeria; la terza nel Capitolo de' Novizi. E proteſtò innanzi alla SS. Trinità eſſer mandato da Dio nella Città di Firenze, come la Chieſa ſi aveva a rinnovare, e convertirſi gl'Infedeli, e molte altre coſe. L'anno 1498. L'ottava dell'Epifania fece un altra proceſſione, nella quale tutti i Frati erano veſtiti con veſti ſagre, gl'accoliti con camici candidi, d'oro e di ſeta ornati; i ſuddiaconi con le tonacelle; i Diaconi con le Dalmatiche, ed i Sacerdoti con le pianete, eccetto tre che avevano i piviali ricchi d'oro e di ſeta, il primo de' quali era il P. F. Girolamo, il ſecondo F. Franceſco Salviati Priore di S. Marco, il terzo F. Domenico da Peſcia Priore di Fieſole. Andava innanzi alla proceſſione un Accolito veſtito d'un belliſſimo camice, che portava in mano un aſta ſopra la quale era una ſplendidiſſima ſtella; ed egli al vederlo pareva proprio un Angelo, e ſi domandava F. Jacopo Gucci. Dopo il quale ſeguiva tutta la moltitudine, e nel fine i tre con li piviali, che rappreſentavano i tre Magi, e cantavano ad alta voce in modo di ſalmo il verſetto: *Ubi eſt qui natus eſt Rex Judæorum; vidimus ſtellam ejus in Oriente.* ed i Frati che precedevano tutti riſpondevano nel medeſimo canto: *In Bethleem Judæ, ſicut ſcriptum eſt per Prophetam.* E così cantando per tutto il Convento andorno fin che da loro fu trovato il piccolino Jeſu in Chieſa; dove pervenuti ſi accoſtorno al muro, l'una parte di quà, l'altra di là, e così cantorno matutino, e fecero tre ſtationi, l'una nella parte inferiore della Chieſa dove ſtanno le donne, l'altra nel Coro de' ſecolari, la terza nel Coro de' Frati. E mentre dicevano mattutino alcuni Angeli andorno al Preſepio, e preſo il Bambino lo poſorno ſopra un altare poſto nel mezzo della Chieſa molto adorno e ricco, dicendo gl'Angeli in canto: *Ecce Dominator, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti quem vos vultis*; ed i Frati riſpondevano: *Deus meus, Deus meus, Deus meus es tu.* Dipoi uno de' tre Magi preſe il Bambino, e cominciando da una parte de' Frati che ſtavano lungo il muro della Chieſa, e ſeguitando dall'altra, a tutti lo porſe a baciare i piedi cantando: *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus*; e riſpondendo i Frati: *Deus meus, Deus meus, Deus meus es tu.* Cantorno poi alcune laudi intorno a quel altare; le quali fornite, il ſecondo de' Magi preſe il Bambino dicendo in canto: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabere*; ed entrando in Coro con li Frati a tutti dava a baciare le ſue manine. Fornita poi la *precioſa*, il terzo de' Magi ripreſe il Bambino, & lo porſe a tutti a baciare la ſua ſanta bocca cantando: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Il che fatto tutti i Frati con le facole acceſe, e con le croci roſſe in mano andorno in refettorio a cena con tanta allegrezza, e fervore che ardevano i cuori loro dell'amore di Jeſu; ed uno di eſſi predicò mentre che ſi cenava. Molti ſecolari, e de' nemici ſuoi, quando erano in Chieſa guardavano dalle feſſure della porta, reſtando ammirati di tanto ſpirito e divozione. Il medeſimo ſi fece a Fieſole ed a Prato, dove Frate Antonio d'Olandia era Priore. Molti altri modi uſorno per inſervorare gl'animi de' Frati, li quali per brevità paſſerò. Conchiudiamo, che tanto ſpirito era in quei Conventi, che tutti ardevano d'amore, e ſi potea ben di loro dire: *Beatus populus qui ſcit jubilationem.*

DELLA CONVERSIONE DE' FANCIULLI, E DI ALCUNE PROCESSIONI.

Non è immaginabile il frutto maraviglioſo, che il P. F. Girolamo fece negl'animi de' giovanetti e fanciulle della Città di Firenze, li quali eſſendo prima molto mal cuſtoditi, ed allevati licenzioſamente in laſcivie, ed altri peſſimi coſtumi, parea impoſſibile che ſi doveſſino mai riformare, e ridurre; nondimeno in breviſſimo tempo furono ridutti dal P. a tanta perfezione, che ognuno giudicava eſſer ſtata una ſpeciale e ſegnalata opera di Dio, eſſendo da molti vizj ridurti a una purità e ſemplicità maraviglioſa, di ſorte che erano poſti in eſempio a tutta la Città. Appariva nei volti loro una grazia, ed un certo ſplendore, che tutti a vederli parevano angeli. Erano prima per antica conſuetudine tanto dediti al giuoco, maſſime di carte, e dadi, che nè bandi, nè pene di Magiſtrati, nè parole o minaccie d'altri Predicatori gli avevano inſino allora mai potuto ſvolgere; ed il ſimile era de' ſaſſi ne' giorni di Carnovale, per li quali molti ogn'anno n'erano morti, o ſconciamente feriti. Ma il P. con la virtù del verbo di Dio tutte queſte abuſioni in pochiſſimo tempo ſtirpò via. Erano poichè furono così riformati quali ſempre i primi a venire alla predica, aſpettando due o tre ore innanſi, e facendo tuttavia orazione, e cantando le Tanie, o altre laudi, compoſte ed accomodate a propoſito di quei tempi, overò altri verſetti eccitativi, come *Tempus faciendi, Domine, diſſipaverunt legem tuam*; overo *Tu exurgens miſereberis Syon &c.* overo *Bene fac, Domine, bonis & rectis corde*, ed altri ſimili; e con tanta ſoavità cantavano, che alle voci loro parcva s'apriſſe il Paradiſo; e ciò durava fintanto che il P. appariva in pergamo, il quale ſubito viſto intonavano: *Benedictus Dominus Deus Iſrael*, o *Nunc dimittis*. Il luogo dove queſti fanciulli ſedevano era in forma di teatro, benchè foſſe lungo e quadro, ed era ſituato in queſto modo. Molte travi groſſe e lunghe erano dall'un capo puntate in terra, e dall' altro appoggiate al muro della Chieſa, che arrivavano per altezza alle prime fineſtre di vetro; ſopra di quelle travi erano alte travi confitte di mano in mano, tal che da imo a ſommo facevano 17. gradi, e circondavano dalla colonna dell' aqua benedetta che viene di Canonica inſino all' altra colonna dell'aqua benedetta, che và alla Annunziata, e dal muro della porta dell'Annunziata inſino a quella della via del Cocomero; e da quella inſino alla colonna dell'acqua benedetta della porta, che va alla Compagnia di S. Zenobi. Dal pergamo inſino a queſta colonna ſtavano nel mezzo le panche delle donne; e dal pergamo inſino all'acqua benedetta, che va in Canonica, erano le panche degl'uomini pur nel mezzo. Il primo, ed il ſecondo grado verſo la Cupola, e dall' Annunziata erano conceſſi agl' uomini; il terzo ed il quarto grado verſo la via del Cocomero erano dati ſolo a i fanciulli, i quali erano parecchie migliaja; ed era coſa mirabile tale artifizio non mai più fatto ad altro predicatore. L'obedienza di queſti fanciulli era grande, non ſolo a' parenti loro, ma e a tutti gl'altri, eſſendo riverenti e manſueti molto nel converſare. Erano ferventi alle coſe di Dio, intenti alle orazioni, e molto ſolleciti e pronti alle confeſſioni, e comunioni. Viſta dunque il P. in queſti fanciulli tanta mutatione, penſò faſſi bene dar loro qualche ordine, acciò poteſſino conſervarſi nel ben vivere, di che commeſſe la cura a F. Domenico da Peſcia, non potendo egli attendervi per le grandi occupazioni; il quale ſpeſſo congregandoſi inſieme andava paſcendo gl'animi loro con qualche ſermoncello ſpirituale e divoto. E dipoi ſi volſe a ordinare una bella riforma a propoſito loro; e perche aveſſe più autorità la fece accettare e confermare da' Signori, i quali volentieri conſentirono. La detta riforma conteneva queſte coſe. Prima che ogni fanciullo, che voleva eſſer figliuolo di Jesu Criſto, e divoto del P. F. Girolamo, e della ſua dottrina, con ogni diligenza oſſervaſſe i comandamenti di Dio, e della S. Chieſa Romana; fuſſero intenti alle Confeſſioni, e Comunioni, e ferventi alle ſante orazioni ed alle prediche; non ſi trovaſſino a publici ſpettacoli mondani, come palii, girandole, maſchere e ſimili. Le veſte fuſſero ſemplici ſecondo lo ſtato di ciaſcheduno ſenza ſcarſelle, ed altre vanità; doveſſino tagliarſi i capelli corti ſopra gl'orecchi, e fuggire i giuochi, e le cattive compagnie, come ſerpenti; non leggeſſino o udiſſino libri inoneſti tanto volgari quanto latini, e fuggiſſero i poeti laſcivj come veleno peſtifero; ſi occupaſſero i giorni feſtivi nelle coſe divine, nè andaſſero a ſcuole di ſcherma, di balli, di ſuoni, o di muſiche, fuggendo anco quelli che ſaltano in banca. Et acciò queſti ordini ſi oſſervino ſi faceſſe loro un Capo per ogni quartieri, che aveſſe autorità ſopra di loro per oſſervare le coſe ſopradette. E che ciaſcheduno di queſti Capi, ovvero Cuſtodi doveſſe avere quattro conſiglieri, ſenza i quali nulla poteſſe eſeguire. Sotto queſti fuſſero altri offizj, come Pacieri per tenerli uniti inſieme e d'accordo; gli Ordinatori delle proceſſioni, a' quali apparteneſſe dare a ciaſcuno il ſuo luogo, e faceſſeno oſſervare il ſilenzio. I Correttori, che a chi incorreva in qualche difetto faceſſeno la correzione fraterna. I Limoſinieri, che nelle proceſſioni portaſſino le caſſette da ricevere l'elemoſine per i poveri vergognoſi, che ſolevano anco le feſte principali, ed il giorno di carnevale ſu i canti delle vie principali rizzare un altare co' lumi acceſi, e col crocifiſſo, dove ſtavano i fanciulli a domandar limoſina con ogni modeſtia, a quelli che paſſavano. Si ingegnavano ancor tor via li abuſi del Carnevale, come il far a ſaſſi, gli ſtili, & i capannucci. Li ſtili erano legni lunghi, che attraverſavano alle ſtrade, non laſciando paſſar alcuno, maſſime le donne novelle ſenza pagar loro qualche coſa, ſpendendo poi il guadagno in cene, ed altre goloſità. I capannucci erano alberi grandi fitti nelle piazze o vie larghe, ai quali appoggiavano gran copia di faſcine e di ſtipa per abbruciar la ſera di Carnovale, intorno a' quali ſi facevano di molte battaglie co' ſaſſi, & altre armi, non ſenza morte alle volte delle perſone. Per levar dunque queſti ed altri ſimili abuſi erano ſantamente iſtituiti gli ordini ſopradetti, con grande edificazione non ſolo della città, ma anco de' popoli foreſtieri, i quali paſſando per Firenze, e vedendo quelli altari per le pubbliche ſtrade con quei giovanetti nobili, che accattavano, dicevano, non ſenza maraviglia: che coſa è queſta? a quali era riſpoſto, i noſtri figliuoli in luogo di vanità, che prima facevano, fanno ora quello che voi vedete, di che grande eſempio pigliavano. Era fra di loro il Magiſtrato delli Hiſtratori, che ſoleano per tutto cercare, e dove aveſſino trovati Croci, o Santi in luoghi immondi e ſporci per urina, o altre brutture, lo facevano ſubito imbiancare per tor via quella irreverenza. Nè vi mancava l'uffizio degli Inquiſitori, che i giorni di feſta per tutto l' anno dopo deſinare, e dopo veſpro circondavano tutta la Città dentro e di fuori ſcacciandone i publici giocatori, e togliendo loro le carte, e dadi, ed altri inſtrumenti da giocare, inſino a danari, che davano poi a povori. Et era tanto il terrore di quei tali, che i giocatori appena gli avevano ſentiti che ſi davano a fuggire. Udivano non di manco ſpeſſo di brutte parole, & alle volte toccavano qualchè picchiata; il che udendo i Padri loro ottennero dagl'Otto, che ogni quartieri aveſſe un famiglio loro, che li difendeſſe ne' biſogni, e li faceſſe riſpettare. Onde per quella via la Città ſi andava purgando ogni giorno più de' giuochi ed altri nocivi abuſi. Erano queſti giovanetti nobili quaſi tutti, però tanto più erano temuti e riſpettati. Andando per la Città ſe trovavano qualche fanciulla, o ſpoſa pompoſamente or-

nata

Digitized by Google

nata le facevano la correzione, dicendole da parte di Jeſu Criſto, Re della noſtra Città, e della Vergine Maria Regina noſtra ti diciamo, che tu ponghi giù, e laſci queſte vanità, altrimenti ti verrà il morbo; e dicevano queſte parole con tanta manſuetudine e ſimplicità, che molte volte a lagrimare le coſtringevano. Ma un malvagio vecchio una volta vedendo l'opere di queſti fanciulli li chiamò a ſe, e diſſe loro: che coſe ſon queſte che voi fate? voi ſiete nobilmente nati, & andate degenerando da' voſtri Padri, nè vi vergognate di andare accattando come poveri; che coſa vile è queſta? andate piuttoſto a giocare, e a darvi bel tempo, mentre voi ſiete giovani; al quale un devotiſſimo giovanetto riſpoſe: Noi crediamo che facendo queſto bene, voi ci aveſſi a lodare, e che ci riprendeſſi de' giuochi, e degli altri mali, non dimanco voi fate l'oppoſito. Per la qual riſpoſta confuſo il mal vecchio diſſe: voi ſiate tutti triſti; e ſubito diſparve e andò via. Havevano queſti fanciulli grandiſſima contradizione e talvolta da proprj Padri, e molte villanie con pazienza ſopportavano. Andavano manſuetamente per le caſe chiedendo le vanità, e figure inoneſte, le quali quando erano lor date le pigliavano imprecando infinite benedizioni a chi le dava con tanta grazia, che ſpeſſo commovevano a lagrime. Si facevano portar carte, tavole, ſcacchieri, arpe, liuti, & altri inſtrumenti, capelli morti, veletre, ſpecchi, liſci, odori, capelliere, maſchere, poeſie volgari e latine, libri di muſica, e ſimili altre vanità. Erano venuti in grande ſpavento a' cattivi, talchè vedendoli venire per una ſtrada eſſi fuggivano per un altra. Et a pena ſono credibili l'opere mirabili, che facevano, moſſi ſenza dubbio dallo ſpirito di Dio, che operava in loro. E ſebbene avevano ſomma contradizione, non però nacque mai per cauſa loro alcuno ſcandolo, con ſi bell'ordine procedevano. Non facevano nulla ſenza licenza del cuſtode, e ſuoi conſiglieri così gl'altri Magiſtrati erano tutti obediti, & avuti in reverenza, con ſomma unione e pace. Per ottenere la confirmazione di detti ordini dalla Signoria fecero alcuni ſolenni Ambaſciatori, i quali andati in palazzo, & eſſendo intromeſſi, un di loro parlò in queſta forma: Magnifici & eccelſi Signori, e voi altri Collegj, e Magiſtrati. L'onnipotente Dio, e Signore, e Salvator noſtro Jeſu Criſto, *Rex Regum, & Dominus Dominantium*, il quale per ſua bontà e clemenza vuol eſſere ſpecial Re della noſtra Città, e la ſua Madre Maria ſempre Vergine, Regina noſtra, anno liberato queſta noſtra Città dalla ſervitù, e ridutta in libertà, acciò meglio ſi riformi ne' coſtumi e nel criſtiano vivere; e per queſto ci mandano i loro profeti, che con le ſante predicazioni diano lume, & ardore di ſpirito agli animi noſtri. Onde laſciate le antiche perverſe conſuetudini, ed altri nefandi vizj a miglior vita ci riduciamo. Per la qual coſa alle Signorie voſtre umilmente ſupplichiamo, che vi piaccia ſodisfare agli ottimi deſiderj noſtri, de' quali ne ſeguirà onor a Dio, e ſalute alle voſtre anime, e de' voſtri figliuoli, i quali portandovi maggior onore e riverenza, vi terranno ſempre conſolati, e faranno ſentire per tutto il mondo il buono odore della vita loro. Abbiamo già fatta la noſtra riforma, e poſtola in ſcritto; preghiamo dunque le Signorie voſtre, che ſi degnino con l'autorità loro confirmarla, acciò più animoſamente poſſiamo ſeguir la noſtra impreſa, e perſeguitare i vizj e peccati enormi, che infino a queſto tempo anno regnato nella Città noſtra, piantando in lei le ſante virtù e coſtumi. Notificandovi che queſta è la divina volontà, come da' ſuoi ſanti profeti apertamente ci ſi dimoſtra. Torniamo dunque a ripregarle, che per amor del noſtro Re glorioſo, e Regina ſantiſſima vogliate ſodisfare alla noſtra dimanda, acciò inſieme poſſiamo tutti pervenire all'immenſa ed eterna gloria de' Beati. Parlò queſto giovanetto con tanta grazia e vivacità di ſpirito, che tutti i circoſtanti commoſſe a lagrime. Levatoſi poi ſu il Propoſto de' Signori molto commendò il propoſito e deſiderio loro, eſortandoli a perſeverare, e conchiudendo; che avuto ſopra la lor petizione maturo conſiglio, averebbono data piena riſpoſta al P. F. Girolamo, ed al P. F. Domenico; e che intanto pregaſſero Dio, che voleſſe ſpirar loro Signorie a quanto era onore di S. Maeſtà, e ſalute delle anime loro. Così con buone parole furno licenziati, mandando però i Signori due de' Collegj a riferire il tutto alli due Padri ſopradetti.

D'UNA PROCESSIONE FATTA DAL. P.

L'anno 1496. deliberò il P. fare una proceſſione la Domenica dell' Ulivo per riverenza di tal giorno, e ſpiritual conſolazione di tutto il popolo, alla quale ogni perſona doveva convenire in queſta forma. Prima, la mattina udita la Meſſa tutti ſi comunicorno, e preſero la palma dalle mani del P. dipoi ſi andò alla predica in Duomo, la quale fu de' fanciulli convenuti in tanta moltitudine, che quella mattina occuporno tutte le quattro parti de' gradi: Dopo deſinare convennero tutti all' Annunziata, donde partendoſi vennero alla porta del primo Chioſtro di S. Marco, dove entrando per il Chioſtro andorno alla Chieſa, nella quale fu data a ciaſcheduno una Croce roſſa. Partiti da S. Marco s'avviorno per la via larga, e vennero a S. Giovanni, dove entrorno a coppia a coppia ſecondo l'ordine de' quartieri. Seguiva la proceſſione un tabernaculo umile e devoto dove era dipinto il Salvator noſtro ſedente ſopra l'aſinello con molta gente intorno, che ſtendevano in terra le veſti, e pareva che cantaſſero ad alta voce *Oſanna filio David*; al dirimpetto del quale era dipinta una Vergine di mirabile bellezza con quella corona, che dal P. li fu preſentata, quando a lei andò Ambaſciatore, la quale dagli angeli era ſoſtenuta. Dopo queſto tabernaculo ſeguivano molte coppie di fanciulli in forma di Angeli belliſſimi, che parevano uſciti di Paradiſo. Era il numero de' fanciulli ottomila; & era coſa mirabile conſiderar l'ordine, le diſtanze, la compoſizione, & il ſilenzio loro. Così andavano con molto fervore e ſpirito ſalmeggiando, e dicendo i loro uffizj ed orazioni. Molti di loro portavano in mano alcuni bacini per pigliar limoſine per il monte della Pietà. Dopo i fanciulli ſeguivano per ordine tutte le Religioni, & in ultimo il Clero, ſeguito poi da una infinità di uomini ſecolari con le croce roſſe, e con l'Ulivo in mano. Dipoi le fanciulle veſtite di bianco con la ghirlanda in capo, e nel fine tutte le altre donne. Fu sì grande il fervore di queſto giorno, che non ſolo i fanciulli e le donne, ma etiam gl'uomini gravi e nobili, pieni d'ingegno e di prudenza, laſciata ogni umana ſapienza ſi veſtivano di bianco come i fanciulli, e dinanzi al Tabernacolo del Salvatore, a uſo di David innanſi all' Arca, ſaltavano e cantavano, e diſprezzato ogni pompa mondana tenevano i rami dell' ulivo, e le crocette roſſe in mano, ſpeſſo ad alta voce inſieme con i fanciulli gridavano: Viva Jeſu Criſto, Re noſtro. Et era tanto giubilo ne' cuori loro che parea che fuſſe diſceſa in terra la gloria del Paradiſo, e molte lagrime ſi ſpargevano di dolcezza, e divozione. Vennero con quell'ordine alla piazza de' Signori, dove ſi cantorno alcune laudi compoſte a propoſito di quel giorno da Girolamo Bienivieni, l'una delle quali comincia: *Viva ne' noſtri cuori, viva Fiorenza*. E dalla piazza poi cantando ſempre, e giubilando ſcorſero quaſi tutta la Città; venendo al fine alla Chieſa Catedrale di Santa Maria del Fiore, dove entrati offerirono i cuori, & anime loro a Dio, e raccomandorno tutta la Città, offerendo tutte le limoſine, che in gran copia avevano ricevute, per il Monte della pietà. Nè ſolo i vaſi de' fanciulli erano pieni di denari, anella, e gioje e coſe prezioſe, ma ancora molti altri vaſi, che erano poſti ſopra un altare di mirabil grandezza ſotto la

cupo-

cupola della Chieſa fabricato, dove erano molte veſti preziose, e gran copia d'oro e d'argento. Di queſti denari furono fatti quattro Monti della pietà, uno per ogni quartieri, che fu poi occaſione di cacciare i Giudei, che preſtavano a uſura dalla Città. Fatte dunque le dette offerte e ringraziato Dio, ſi riduſſero alla piazza di S. Marco dove tutti i Frati convennero uſciti dal Convento ſenza cappa *in albis* con una ghirlanda in capo per uno, e fecero un ballo tondo grande quanto la piazza, cantando, e ſalmeggiando innanzi; ah ſenza alcun riſpetto umano! dove per la gran dolcezza tutti ſi riſolverno in lagrime di conſolazione. E così ogniuno poi ſe ne ritornò a caſa molto edificato. Fu veramente quello un giorno mirabile, pieno di gioja e d'eſultazione, nel quale tutto il popolo parea per amor di Criſto diventato pazzo, e Firenze parve allora una nuova Hieruſalem per tanto miſtero.

DI UN GIOVANE CHE VOLLE IMPEDIRE LA PROCESSIONE.

Ma odi giudizio di Dio? Eſſendo paſſata la proceſſione la Chieſa di S. Trinità vicini al ponte, dove è un luogo detto la Pancaccia, dove ogni giorno gli otioſi ſtanno a confabulare e paſſare il tempo, e trovandoſi quivi molti di quelli che erano chiamati Compagnacci, moſſi & agitati dalle furie infernali incominciorno a trar de' ſaſſi dietro alla proceſſione per conturbarla, per la qual coſa i figliuoli di Dio venuti in zelo per difender l'onore di Sua Maeſtà cavatoſi le veſte, e fattone ſcudo ſi dettero a riſponder loro co' ſaſſi, & in modo prevalſeno, che a tutti fecero voltar le ſpalle. Erano queſti zelanti uomini nobiliſſimi de' primi della Città, & eſercitati ne' principali Magiſtrati di quella; nondimeno poſta da banda ogni ſapienza umana difeſero virilmente dagli avverſarj la proceſſione. Ma un giovane de' Federighi, che era ſul Ponte dopo molti inſulti tolſe per forza ad un fanciullo una Crocetta roſſa di mano, e gittolla in Arno, nel qual luogo appunto quel medeſimo giovane fu da Dio percoſſo con un gavocciolo tanto peſtifero, che abbandonato da ogniuno, nel medeſimo luogo ſenza ſagramenti per ſpecial giudizio di Dio paſsò all'altra vita, il che fu manifeſto a tutta la Città.

COME FECE ARDERE TUTTE LE VANITA'.

L'anno ſeguente 1497. venendo il Carnovale ordinò il P. che ſi faceſſe una belliſſima proceſſione piena di miſterj a ore 21. del giorno; e fece fabricar ſu la piazza de' Signori un gran capannuccio, dove erano raccolte tutte le vanità e coſe laſcive, che i fanciulli avevano raccolte da tutte le parti della Città; la forma del quale era queſta. Preſero i legnajuoli un albero, e lo rizzorno in mezzo della piazza, alto da terra trenta braccia, in cima del quale conficcorno di molte travi intorno, le quali come da un centro partendoſi, e deſcendendo verſo la terra in forma di Piramide, o Padiglione, occuporno 120. braccia di larghezza, ſopra le quali dall'ultimo piedi inſino alla cima dell'albero avevano fatto quindici gradi, ſopra i quali nel vacuo intorno al fuſto dell'albero era tutto pieno di ſcope e faſcine, ed altri legni aridi, con molta polvere da bombarde. Aveva queſta machina otto faccie in ritondo, e ciaſcheduna aveva i ſuoi quindici gradi ſopra i quali erano poſte ed accomodate tutte le vanità, e laſcivie ſopradette variamente diſtante con mirabile artificio. Nel primo grado erano panni foreſtieri pretioſiſſimi, ma pieni di figure impudiche, ſopra i quali nel ſecondo grado era un numero grande di figure, e ritratti di belliſſime donne Fiorentine & altre per mano di eccellentiſſimi artefici pittori e ſcultori. In un altro grado erano tavolieri, carte, tavole da ſtamparle, dadi, e trionfi. In un altro libri di muſica, arpe, liuti, chitarre, buonaccordi, gravicembali, pive, cornette, ed altri iſtrumenti ſimili. In un altro le vanità delle donne, capelli morti, veliere, ampolle, alberelli, ſpecchi, profumi, polvere di Cipri, capelliere, & altre laſcivie. In un altro libri di poeti latini e volgari pieni di laſcivia, Morganti, & altri libri di battaglia, Boccacci, Petrarchi, e ſimili. In un altro maſchere, barbe, livree, & altri iſtrumenti carnovaleſchi. Vi erano di molte coſe di gran prezzo, come pitture, e ſcolture nobiliſſime, ſcacchieri d'avorio e di alabaſtro, in modo che un Mercante Veneziano ne offerſe alla Signoria ventimila ſcudi; del che riportò queſto premio, che fu ritratto al naturale, e poſto in cima a quell'edifizio ſopra una ſieda come principe di tutte quelle vanità. Era anco nella medeſima cima una figura di Carnevale tanto deforme e moſtruoſa, che ſarebbe difficile ad immaginarſela. Fornita dunque queſta ſuperbiſſima machina, la mattina del Carnevale molte migliaja di perſone per le mani del P. ſi communicorno cantandoſi tanti ſalmi & inni, che pareva gl' Angeli eſſer venuti ad abitare in terra con gl' uomini. Cantò il P. una ſolenniſſima Meſſa, e data a tutti la benedizione andorno a caſa, e dopo deſinare cominciò una belliſſima proceſſione per la Città, nella quale portavano i fanciulli un devotiſſimo Bambino pieno di ſplendore, ritto ſopra una baſa d'oro, che con la deſtra dava la benedizione, e con la ſiniſtra moſtrava la corona di ſpine, i chiodi, e la croce, & era di bellezza ſtupenda, eſſendo opera di Donatello rariſſimo ſcultore. Queſto era portato da quattro Angeli belliſſimi ſopra un altare portatile ricchiſſimo, & adorno mirabilmente, e dodici fanciulli portavano un belliſſimo baldacchino ſopra di eſſo. D'intorno erano altri fanciulli, che cantavano ſalmi, & inni con dolciſſima melodia. Et innanzi andavano tutti gli altri fanciulli a due a due ordinatamente. Doppo venivano i cuſtodi con i loro ufficiali, e limoſinieri, che portavano vaſi d'argento per ricever limoſine per i poveri di S. Martino, i quali più in quel giorno accattorno, che non facevano per l'ordinario in tutto l'anno. Dietro a loro venivano gli uomini con le Crocette roſſe in mano; e finalmente le fanciulle con tutte l'altre donne. Con queſt'ordine ſi conduſſero alla Chieſa Catedrale, dove cantate belliſſime laudi, tutto il popolo offerſe alla Regina del Cielo la Città di Firenze, offerendo poi gran quantità di danari agli offiziali di S. Martino, dipoi vennero alla piazza de' Signori, dove la mattina fu accomodata ſu la ringhiera l'altra metà della proceſſione dentro alla loggia che è in piazza. E quivi cantorno una faceta invettiva di nuovo compoſta contra Carnevale. Di poi i quattro Cuſtodi con un torchio acceſo dettono fuoco al Capannuccio con tanta feſta, e letizia di tutto il popolo, che era uno ſtupore, ſonando inſieme le campane del Palazzo, e le trombe, & i piffari, e cornette della Signoria, tal che ogni coſa in quel punto ſi vedea eſultare e far feſta. Così aſcendendo le fiamme al Cielo, tutte le vanità reſtorno dal fuoco conſunte. L'anno ſeguente 1498. incominciorno un altra volta i fanciulli a ripurgar la Città, in modo che trovorno più coſe in numero, e di maggior importanza che prima non avevano fatto. Onde ne fu poi fabricato un altra machina maggiore, ma ſimile alla prima, in cima della quale era un bruttiſſimo ſerpente, ſopra il quale ſedeva Lucifero con li ſette peccati mortali; il che fatto il giorno di Carnevale ſi fece dopo deſinare un altra proceſſione come l'anno innanzi, dove ogni quartiero portò la ſua inſegna. Quel di Santo Spirito aveva una Vergine con li dodici Apoſtoli, ſopra i quali veniva lo Spirito Santo, & era lavorato di rilievo mirabilmente, ſopra un altare portato da quattro giovanetti in forma di Angeli, ornati d'oro e di ſeta. Erano queſte figure tutte ſituate in un tabernacolo con maraviglioſo artificio, e ſopra loro diſcendeva lo Spirito

rito

Digitized by Google

rito Santo in forma di colomba. Innanzi andavano i fanciulli del quartiere, e dopo il cuſtode con li ſuoi officiali, e limoſinieri, e cantori. Seguiva il quartieri di S. Giovanni, & aveva per inſegna il ſuo Santo di rilievo in un belliſſimo tabernacolo, con gl'altri ordini già notati di ſopra. Veniva poi il quartieri di S. Maria Novella; che per inſegna portava una Aſſunta di rilievo belliſſima, col ſuo baldacchino nel medeſimo modo. In ultimo ſeguiva quello di Santa Croce, che aveva per inſegna una Croce d'oro, piena di prezioſiſſime gemme e ſmalti in un tabernacolo, come i precedenti. E dietro a queſti ſeguiva la moltitudine degl'uomini, fanciulle, e donne con le Crocette roſſe in mano. Ma i cuſtodi de' fanciulli, per eſſer conoſciuti, le portavano alquanto maggiori dell'altre. Ordinati dunque ſu la piazza di S. Marco in queſta forma, ſi avviorno per la via larga inverſo S. Giovanni, dove entrati per la porta di mezzo & uſcendo dalla porta del fianco andorno verſo il canto de' Carneſecchi, dove voltati arrivorno al ponte a S. Trinita, il quale paſſato per la via di S. Jacopo ſopra Arno arrivorno al ponte vecchio; dove ripaſſato il fiume vennero in porto Santa Maria, dove voltando per la via di vacchereccia vennero in piazza de' Signori, cantando ſempre con molta dolcezza. Giunti in piazza, trovorno il ſecondo edifizio più ornato, e più ricco aſſai del primo, dove erano alcune teſte di ſculture di donne antiche, e belliſſime, come la bella Bencina, la Lena Morella, la bella Bina, la Maria de Lenzi, & altre ſculpite in marmi di valentiſſimi ſcultori. Eravi tal Petrarca così adorno d'oro, e di miniature, che valeva cinquanta ſcudi. Eravi d'intorno continuamente la guardia acciò nulla fuſſi rubbato. Venuta dunque la proceſſione, circondò la detta machina; poi tutti furno accomodati, come l'altra volta avevano fatto, avendola pria aſperſa con l'acqua benedetta con molte laudi mentre lo circondavano. In ultimo vennero i Cuſtodi, e con torchj acceſi vi appiccorno il fuoco ſonando con gran feſta le campane, le trombe, e molti altri inſtrumenti muſici della Signoria con grande allegrezza del populo, che cantava *Te Deum laudamus*. Conſumata ogni coſa dal fuoco, ritornò la proceſſione per la via degli Aldimari al Duomo, dove cantando molte laudi offerirno a Dio la Città, & agli ufficiali di S. Martino le limoſine ricevute in grandiſſima ſomma. Dipoi partendo vennero per la via del Cocomero alla piazza di S. Marco, e nel mezzo collocorno la immagine del noſtro Salvator Crocifiſſo con i quattro tabernacoli de' quartieri, intorno a' quali ſecern tre balli. Prima tutti i Frati deposte le cappe con gran fervore uſcirno fuori del Convento, e ciaſcheduno novizio ſi accompagnò con uno di quelli fanciulli veſtiti d'Angelo, e fecero il primo ballo tondo. Dipoi i giovani del Convento accompagnandoſi ciaſcheduno con un giovane ſecolare fecero il ſecondo ballo tondo cantando. In ultimo i vecchi, & i Sacerdoti, laſciata ogni ſapienza umana, con ghirlande d'ulivo in capo accompagnandoſi ciaſcun con un Cittadino maturo fecero il terzo ballo, nel quale reſtava chiuſo il primo, & il ſecondo con gran giubilo e feſta, e cantando molte laudi intorno al Crocifiſſo ſtettero con gran fervore quivi inſino al tramontar del ſole. Il Padre da un luogo occulto vedde ogni coſa con ſomma letizia, e la mattina ſeguente predicando molto gli commendò. Avevano nondimeno quei buoni fanciulli perſecuzioni crudeliſſime dagli uomini malvagi e tepidi, le quali eſſi andavano ſopportando con gran quiete d'animo, & avevano tanta letizia, che facevano ſtupir ognuno, e parevano tutti a vederli Angeli di paradiſo.

DELLO SPERIMENTO DEL FUOCO.

Quanto più multiplicava il frutto e la fama del P. F. Girolamo, tanto più creſceva la invidia e l'odio de' tepidi contro di lui. Onde vedendo egli ogni giorno ſurger maggior guerra non ſenza pericolo della ſalute dell'anime, oltre gli altri ſperimenti di ſopra narrati, propoſe che ſarebbe entrato nel fuoco con qualcuno delli adverſarj ſuoi, acciò ſi manifeſtaſſi in queſto modo da qual parte era la verità. Al che dopo molto tempo non gli fu mai riſpoſto. Ma l'anno 1497. predicando il P. F. Domenico da Peſcia in S. Domenico di Prato ebbe per concorrente un F. Franceſco di Puglia Fra Minore Zoccolante, il quale gli fu ſempre grandiſſimo adverſario; talchè nel fine della Quareſima diſſe nella Pieve, dove predicava, diſſe che voleva entrar ſeco nel fuoco, ſparlando poi molto temerariamente contro F. Girolamo. Per la qual coſa il P. F. Girolamo Bartoli, compagno del P. F. Domenico, gli andò a fare la correzione, la quale non giovò niente. Non dimaneo interponendoſi molti uomini litterati e da bene, convennero di eſſere inſieme a diſputa il terzo giorno di Paſqua, e provocandolo di nuovo il Fra Minore allo eſperimento del fuoco, egli accettò per quel giorno determinato l'invito. Venuto il ſecondo giorno di Paſqua il Fra minore fece ſua ſcuſa, che eſſendo chiamato da' ſuoi Superiori per coſa di grande importanza gli conveniva partirſi di Prato, e così fece con gran fretta laſciando la coſa pendente. Dipoi l'anno ſeguente il medeſimo Fra minore tornò a predicare in Firenze in Santa Croce, e F. Domenico predicava in S. Lorenzo, & il P. F. Girolamo in Duomo, cominciò di tratto ad eſclamar contro di loro, provocando di nuovo F. Domenico all'eſperimento del fuoco, dicendo egli che dal canto ſuo era prontiſſimo. Era coſtui meſſo ſu dagli adverſarj del P., tentando loro per queſta via, non che lo ſperimento ſi faceſſe, di avere occaſione di dar la morte al P. F. Girolamo. Spargendoſi dunque queſti romori per tutta la Città, e venendo agli orecchi de' Frati di San Marco, eſſi gli fecero la prima coſa far la correzione da alcuni ſecolari da bene amici loro. Ma eſſendo ciò ſenza frutto, e provocando il Fra minore più che mai, nè ceſſando di mordere e lacerare la dottrina del P., ſi conduſſe la cauſa dinanzi alla Signoria, dove F. Domenico comparſe, & anco il Fra minore, & offerendoſi F. Domenico ad entrar ſeco nel fuoco, riſpoſe il Fra minore variando il parlare, che non aveva a far nulla ſeco, ma sì bene con F. Girolamo, che era il principale autore, replicandoſi molto dall'una parte e dall'altra; e ricordandoli F. Domenico che la prima origine di queſta coſa era ſtata in Prato infra lor due ſolamente: al fine convennero chè il detto F. Minore entri nel fuoco con F. Girolamo, e con F. Domenico entri nel medeſimo tempo un altro F. Minore Zoccolante. E di queſto ſi fece publico inſtrumento dinanzi a' Signori per mano del loro Notajo. Il P. F. Girolamo intendendo queſto diſſe che gl'era parato a entrar nel fuoco; ma con queſta condizione, che vi ſi trovaſſino preſenti gli ambaſciadori di tutti i Principi Criſtiani, & il Legato del Papa, promettendo, & proteſtando loro che uſcendo illeſo, intendeva dar principio con l'ajuto di Dio alla riforma univerſale della ſua Chieſa. Contradicendo a queſto riſpoſeno gli avverſarj, che queſte ſcuſe erano tutte vane, non per altro addutte, che per metter tempo in mezzo, & non conchiuder poi nulla. Feceſi dunque lunga diſputa, nuova conventione in queſta forma.

„ L'anno del Signore 1498. indictione prima a
„ dì 6. del meſe di Marzo concioſiacoſa che per gli
„ dì paſſati il R. P. F. Girolamo Savonarola da Fer-
„ rara dell'ordine de' Predicatori di S. Domenico,
„ vicario generale della Congregatione di S. Mar-
„ co, abbi predicato pubblicamente nella città di Fi-
„ renze, eſplicando & affirmando aver ricevuto la
„ dottrina delle ſue predicationi dall'onnipotente Dio,
„ & di nuovo ancora appreſſo F. Girolamo di ſuo
„ conſenſo & voluntà il R. P. F. Domenico da
„ Peſcia del detto ordine abbi predicato & pubbli-

„ cato

„ cato certe concluſioni, la copia delle quali di man
„ propria di detto F. Domenico è appreſſo i magni-
„ fici Signori Fiorentini, il tenor delle quali è que-
„ ſto: La Chieſa di Dio ha biſogno di riformatio-
„ ne, ſarà flagellata, renoveraſſi. Firenze ancora
„ dopo il flagello ſi rinoverà. Gl' infedeli ſi con-
„ vertiranno. Tutte queſte coſe anno da eſſere a'
„ noſtri tempi. L' eſcommunicatione di nuovo fat-
„ ta contra il R. P. F. Girolamo è nulla. Chi non
„ l' oſſerva non pecca. Io F. Domenico da Peſcia
„ dell' ordine de' Predicatori mi ſottoſcrivo & ob-
„ blico a tenere le preſenti concluſioni, non ſolo
„ con ragioni, ma confidandomi nell' ajuto di Dio
„ mi eſpongo & obbligo a entrare col predicatore
„ de' Fra Minori predicante al preſente in S. Croce
„ nel fuoco in pubblico, ſperando per la verità di
„ Dio uſcirne illeſo & ſalvo *per Dominum Jeſum*
„ *Chriſtum, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit*
„ *& regnat in ſecula ſeculorum. Amen.*

„ Io F. Franceſco di Puglia dell' ordine de' Mi-
„ nori, benchè indegno ſono parato a inſtanza de'
„ Signori Fiorentini, per conſervare la verità & ſa-
„ lute del populo, diſputare & fare eſperimento con
„ F. Girolamo delle predette concluſioni, delle quali
„ ciaſcuna ha biſogno di probatione ſupernaturale;
„ ma con F. Domenico, col quale non ho alcuna
„ differenza, un altro Frate dell' ordine noſtro è ap-
„ parecchiato a entrar nel fuoco, chiamato un giu-
„ dice non ſoſpetto, & tutti i Religioſi. Et concio-
„ ſiacoſa che alcune di queſte concluſioni, com' è
„ manifeſto per chi le legge, abbin biſogno di eſpe-
„ rimento ſupernaturale per loro dichiaratione, &
„ probatione, & alcune per ragione provar li poſſo-
„ no. Et conciofiachè per la gloria di Dio & pace
„ del populo di Firenze il P. F. Franceſco di Pu-
„ glia dell' ordine de' Minori del beato Franceſco,
„ predicatore al preſente di ſanta Croce di Firenze,
„ affermi alcune delle concluſioni predette eſſer fal-
„ ſe, & alcune dubie, & credendo in effetto quel-
„ le eſſer, come ſi dice in volgar proverbio, ciur-
„ merie, nè per ſpirito profetico eſſer da F. Giro-
„ lamo profetate, offerendoſi parato ſecondo le pre-
„ dette diſpute far eſperimento o per ſe o per altri
„ nel fuoco. La qual coſa intendendo il P. F. Gi-
„ rolamo offeri detto F. Domenico da Peſcia, &
„ anco ſe ſteſſo parato alle predette conditioni an-
„ cora del fuoco. Per la qual coſa com' è publico
„ per le loro predicationi per li predetti non poco
„ romori nè piccola perturbatione nel populo Fio-
„ rentino ſi viene a ſuſcitare, onde i magnifici Si-
„ gnori Fiorentini temono della perturbatione del
„ populo, concioſiachè il prefato P. F. Franceſco &
„ il prefato P. F. Girolamo, ovvero quelli che ſo-
„ no in preſentia de' prefati eccelſi Signori Fiorentini
„ abbino parlato & affermino & raffermino ſe eſſere
„ ſtati & eſſere nel medeſimo propoſito; acciò per
„ la ſalute dell' anime la verità non ſolo al populo
„ Fiorentino, ma a tutto il Mondo ſi manifeſti, &
„ chiaramente per queſto ſperimento ſi veda, ſapen-
„ do che al preſente il R. P. F. Domenico da Pe-
„ ſcia è offerto dal P. F. Girolamo, & all' incon-
„ tro il R. P. F. Franceſco di Puglia ha offerto
„ F. Giuliano Rondinelli frate dell' ordine de' Mi-
„ nori del B. Franceſco & profeſſo di detto ordine,
„ deſiderando con ogni opera che la verità ſi chiariſca,
„ & ogni dubitatione & errore, ſe alcuno ve ne fuſ-
„ ſe, tor via dal populo, a laude & gloria dell' on-
„ nipotente Dio, & per la ſalute delle anime, eſ-
„ ſendo in preſenza degli eccelſi & magnifici Si-
„ gnori Fiorentini, & del R. P. Maeſtro Pietro mar-
„ tire da Perugia, & del Reverendiſs. in Criſto P.
„ il Signor Rinaldo degli Orſini per gratia di Dio
„ & della ſede Apoſtolica Arciveſcovo Fiorentino
„ general Vicario imperiale, affermando ciaſcheduno
„ di loro, tutte le infraſcritte coſe far di conſenti-
„ mento e volontà de' Prelati e ſuperiori ſuoi, di
„ propria volontà, e certa ſcienza ſi convennero in-
„ ſieme in queſto effetto, cioè che per li magnifi-
„ ci & eccelſi Signori Fiorentini ordinati da' prefati
„ F. Domenico da Peſcia, e F. Giuliano, tutti due
„ inſieme concordi, per manifeſtazione della verità
„ delle predette coſe entreranno nel fuoco da pre-
„ pararſi dalli prefati magnific. Signori Fiorentini, e
„ per queſto paſſare convengono dall' un lato all' al-
„ tro, e tornare; e ſpecialmente, che al detto ſpe-
„ rimento debbano eſſere preſenti li prefati F. Gi-
„ rolamo, e F. Franceſco, nè alcuno di loro deb-
„ ba recuſare, nè mancare d' entrar nel fuoco, e
„ di eſſer preſente nel modo e forma predetta; e
„ che il detto F. Domenico da Peſcia, ſe del det-
„ to fuoco uſcirà illeſo, s' intenda eſſere, e ſia vin-
„ citore. Rogato io ſer Franceſco di Trajano di
„ Arezzo notaro publico Fiorentino ed uffiziale delle
„ Riformagion del Conſiglio della Città di Firenze
„ delle predette convenzioni fui rogato, e di queſto
„ fo fede, e mi ſono ſottoſcritto.

Nota che nel giorno che ſi ſtipulò il Contratto vide il Padre F. Girolamo un demonio nel palazzo de' Signori. Fatta queſta convenzione cominciò a naſcere qualche dubbio, dicendo alcuni ſimili eſperimenti eſſere illeciti, come contrarii a Sacri Canoni, che gli proibiſcono; altri affermando eſſer leciti moſſi dall' eſempio di Heleno Veſcovo di Heliopoli, che per diſtrarre un' Ereſia entrò nel fuoco, d' onde uſci poi illeſo; ed un Monaco, domandato Compers, uomo Santiſſimo per tor via l' Ereſia de' Manichei non ſolo paſsò per il fuoco, ma vi ſtette dentro quaſi una mezz' ora; e S. Giovanni Gualberto per convincere un certo Veſcovo Fiorentino reſe teſtimonio facendo paſſare un de' ſuoi Monaci per il fuoco in luogo detto la Badia a Settimo fuor di Firenze, ſoggiugnendo poi, che di molto maggior importanza era queſta cauſa, concernendo eſſa non ſolo la Città di Firenze, ma Roma, l' Italia, e tutta la Criſtianità, e chieſa di Dio. Prima che io vada più oltre voglio avvertire, che tutti quelli, che ſi ſottoſcrivevano per i Framinori per entrar nel fuoco, affermano non avere a ſcampare alcuna delle parti, ma che l' uno, e l' altro dovea ardere, & che nondimanco non ricuſavano il morir da una morte coſi atroce per la ſalute della Città: talchè era in modo in loro la Fede, che non potevano immaginarſi, che chi era dalla verità ſarebbe ſtato miracoloſamente ajutato da Dio. Intendendo anche manifeſtare un altra verità, che i Signori Fiorentini mandorno lettere al Papa per la licenza di queſto ſperimento; per la qual coſa congregato il Conciſtoro conchiuſeno i Cardinali che per niente ſi doveſſe fare, & tanto riſpoſeno a Firenze: ma la lettera giunſe dopo il fatto. Dubitava il Papa ſe la coſa riuſciva, di non perder la mitra, però non volle concedere la licenza. Si potrebbe dubitare per il ſervo d' Iddio F. Girolamo, che non volle entrar perſonalmente nel fuoco; a che ſi riſponde. Primo, perchè egli non fu da lui da principio provocato; ma F. Domenico da Peſcia. 2.° perchè con eſſo lui non ebbe mai che far nulla. 3.°. perchè egli ſi offeriva entrar nel fuoco con animo di dovervi rimanere principalmente per provare eſſer valida la Scommunica mandata dal Papa contra Fra Girolamo; ma egli non avea biſogno di ricorrere in tal caſo a eſperimenti ſupernaturali, perchè già avea con ragioni efficaciſſime provato quella ſcomunica eſſer nulla, alle quali niuno ancora, nè a Firenze, nè a Roma, nè altrove avea ſaputo riſpondervi. 4°. perchè la prima volta non propoſe voler entrar nel fuoco con F. Girolamo, ma generalmente con ciaſcheduno, che in queſta coſa gli contradiceſſe; ben è vero che offerendoſi poi a queſto F. Domenico da Peſcia diſſe non volere entrarvi ſe non con F. Girolamo, il quale però altre volte s' offerſe con queſte parole. Ogni volta che biſognerà per queſta dottrina, maſſime con quelli di Roma, e loro complici mi offeriſco parato confidandomi nel mio Signore, e Salvator Geſu Criſto, e non dubitando

punto

punto di non dover arder nel ſuoco, non per li miei meriti ma per virtù di Dio, il quale può così confirmar ogni verità manifeſtando la gloria ſua. Ma certo molto mi maraviglio di queſta dubitazione, conciò ſia che tutti i miei Frati con la propria bocca ſi ſieno offerti, che ſono 238. e molti altri d'altre Religioni, le ſottoſcrizioni de' quali ho appreſſo di me. E molti ancora Sacerdoti, e ſecolari, Cittadini e tutte le mie Suore, e molte delle altre Religioni, ed altre donne Nobili. E queſta mattina che è il primo dì d'Aprile molte migliaja d'uomini pentiti alla predica con gran fervore eſclamando diſſeno: *Ecce ego, ecce ego, ibo in ignem propter gloriam tuam, Domine*. Certo ſe un di queſti ſotto la ſede noſtra ardeſſe per far l'obedienza da me impoſta, come con prontezza mi ſi ſono offerti, conoſco, e vedo che tutta queſta opera anderebbe in ruina, & in niun luogo potrei più comparire. Non è dunque neceſſario, che quel Padre cerchi altri, che F. Domenico da Peſcia, col quale l'anno paſſato, predicando in Prato, ebbe differenza per queſta cauſa. Certo S. Giovan Gualberto, benchè foſſe uomo di gran ſantità, egli nondimanco non entrò nel ſuoco, ma vi mandò un altro de' ſuoi Monaci, parendoli che l'ordine di quella coſa in quel tempo così richiedeſſe; ovvero fu così da Dio ſpirato. Parimente de' noſtri, niuno ſe non chi ſarà da Dio eletto, entrerà, benchè tutti ſi ſiano offerti. Per queſto non ſiamo crudeli, ne omicidiali, benchè gli avverſarii, che ſi ſono in publico ſottoſcritti, confeſſino, che in queſto ſuoco abbino a morire. Noi non abbiamo offerto queſta eſperienza, ma eſſi l'hanno propoſta a noi, e perchè l'onor di Dio non vada per terra, ſiamo coſtretti ad accettarla. Ben mi maraviglio della fede di coſtoro, che in sì gran numero non ſi ritrovi pur un ſolo, che confidi uſcir ſalvo dal ſuoco, avendo dal ſuo canto la verità come loro dicono avere; dove che noi non ſolo uno, ma molte migliaja ne abbiamo. E quand'altri dice che ſolo per queſto lor non fidarſi noi, dovremmo abbracciar queſto ſperimento, e trovar qualche altro modo fuor del ſuoco, già abbiamo riſpoſto, che i miracoli non ſon neceſſarj, dove la ragion naturale ha luogo; e di già noi abbiamo provato la eſcommunicazione eſſer nulla. Onde il far queſto eſperimento ſarebbe un tentar Dio. E ſe gli avverſarii dicono queſte noſtre ragioni eſſer ſofiſtiche, ne ſanno riſpondere, e però cercan miracoli, eſſendo maſſime coſe di profezia, riſpondiamo noi non coſtringer niſſuno al credere più che ſi voglino; ma bene gli conforto a viver bene e da Criſtiani. E dico queſto ſolo eſſere il potiſſimo miracolo a farli credere le noſtre coſe, & ogni altra verità che da Dio procede. E benchè io abbi propoſto da manifeſtare, e provar coſe grandi ſotto nome della chiavicina con ſegni ſupranaturali non ho però promeſſo far tali coſe per annullare l'eſcomunicazione; ma per altri effetti, quando ſarà il loro tempo; il quale quando verrà, non mancherà Dio delle ſue proviſioni e promeſſe eſſendo egli fedele in tutte le ſue parole, *quem benedictus in ſaecula ſaeculorum. Amen*.

Era ne' noſtri tanta allegrezza, & tanta fidanza della vittoria, che nella fronte la dimoſtravano ſcritta. Ed eſſendo una volta il P. nell'orto con F. Placido Cinozzi, gli venne incontro un fanciullo nobile di belliſſimo aſpetto, il quale li porſe una poliza, dove era ſcritto di ſua propria mano, come egli s'offeriva a entrar nel fuoco; e dubitando che la ſcrittura non foſſe ſufficiente a coſe ſimili, proſtrato in terra cordialmente il pregava, che lo laſciaſſi entrar nel fuoco; al quale il P. riſpoſe: Levati ſu, figlio, perche la tua volontà così buona molto piace a Dio; ſa che tu ſtia con codeſto buon propoſito. E così detto il licenziò. Poi volto a F. Placido, li diſſe: da molte diverſe perſone ho avute polize; ma di niuno tanta conſolazione ho preſo, quanta di queſto fanciullo, di che ſia lodato Dio. La ſottoſcrizione, che fece il P. F. Girolamo fu di queſto tenore. „ Io F. Girolamo da Ferrara; Vicario indegno della Congregazion di S. Marco dell'Ordine de' Frati Predicatori dell'oſſervanza, accetto tutte le offerte de' Frati ſottoſcritti, & di tutti i Frati, che ſi trovano in S. Marco, ed in S. Domenico di Fieſole, e prometto dar uno, o due, o tre, o quattro, o dieci, e tutti quelli che ſarà di biſogno per queſt'opera, cioè per entrar nel ſuoco a probatione della verità, la quale io predico, e confidomi nel Signore e Salvator Noſtro Gesù Criſto, e nella ſua evangelica vita; e ciaſcuno, che io darò, n'uſcirà illeſo, cioè ſenz'alcun danno. E quando di queſto dubitaſſi non lo darei per non eſſere omicidiale. Et in ſegno di ciò ho fatto queſta ſottoſcrizione di mia propria mano, a laude e gloria dell' onnipotente Dio, e ſalute dell'anime, ed a conſervazion della verità del Salvator Noſtro Gesù Criſto, il quale ſolo fa coſe grandi, & ineſcogitabili ſenza numero, al quale è onore, e imperio ſempiterno. Amen. Egli ſi ſottoſcriſſe in lingua latina.

„ Io F. Mariano degli Ughi di Firenze, dell'ordine de' Predicatori, mi obbligo confidandomi in Dio, e nell'ajuto della gloria di quello, a provare le concluſioni propoſte dal R. P. F. Domenico da Peſcia, cioè la riformazion della Chieſa, e la ſcomunicazion fatta contro il R. P. F. Girolamo da Ferrara, come ſi contiene nelle Concluſioni di F. Domenico, a far eſperimento per il ſuoco, entrandovi, & uſcendone illeſo, e ſenza nocumento, con queſto che venga un Frate dell'Ordine de' Minori come promeſſe il Predicatore di S. Croce F. Franceſco di Puglia *per Dominum Noſtrum Jeſum Chriſtum, cui ſit honor, & gloria in ſaecula ſaeculorum. Amen*.

„ Io Fra Malateſta Sagramoro da Rimini, dell'ordine de' Predicatori del Convento di S. Marco di Firenze, a probazione della verità delle Concluſioni propoſte e delle coſe già gran tempo predicate per il R. P. F. Girolamo Savonarola da Ferrara, al preſente Vicario Generale della Congregazione, ed a giuſtificazione della ſua innocenza mi offro, ed obbligo ad entrar nel fuoco con ciaſchedun Frate dell'ordine de' Minori, o altri propoſto, che ſi offeriſca per queſto propoſito di eſſe concluſioni, confidandomi ſenz'alcuna dubitazione d'entrarvi e uſcirne illeſo, non per alcuna mia virtù ma ſolo per virtù e grazia dell'onnipotente, e clementiſſimo Signor Noſtro Dio Padre, e del Figlio ſuo Signor Noſtro Gesù Criſto, e dello Spirito Santo, a ſua gloria, e della Vergine ſua Madre, Maria, e di tutta la Celeſte Corte, ed a ſalute degli eletti di Dio in queſta vita, preſenti, e futuri, e non moſſo per alcuna mia preſunzione, o merito, o bontà, ne per alcuna oſtentazione, o fantaſia a queſto ſopradetto, con prontiſſimo animo, e di volontà del R. P. F. Girolamo mio Superiore, mi offeriſco, come ho detto, ed obbligo. Ed in fede di ciò di mia propria mano ho fatto queſto a dì 2. d'Aprile 1498. Indegno F. Malateſta.

„ Nel nome del Signor Gesù Criſto. Io F. Roberto di Bernardo Salviati da Firenze, dell'ordine de' Frati Predicatori, per il preſente ſcritto mi offeriſco, & obbligo, e prometto d'entrar nel fuoco per probazione della verità delle Concluſioni publicate, e propoſte, e predicate per il P. noſtro F. Girolamo da Ferrara al preſente Vicario Generale, e di ſua licenza, eſtimando, immo eſſendo certo, che n'uſcirò ſenz'alcuna leſione, o impedimento, non per i miei meriti ma per ſomma virtù, e grazia di Dio, a laude, e gloria ſua, e di tutta la Celeſte Corte; e di nuovo dico, che io non arderò in virtù del Re noſtro Gesù Criſto. A dì 2. d'Aprile 1498.

„ Io F. Giuliano di Lorenzo Rondinelli, dell'ordine de' Minori, m'obbligo a entrar nel fuoco col ſopradetto Frate; ed in fede di ciò ho fatto „ que-

„ queſti due verſi di mia propria mano, benchè io
„ creda ardere, ma per Salute dell' anime ſon mol-
„ to contento. Queſto dì 3. di Marzo 1498.

„ Magnifici Signori del Popolo Fiorentino; la
„ pace del Signor ſia con Voi. Intendo ricercarſi
„ dal Padre noſtro F. Franceſco di Puglia, al pre-
„ ſente Predicatore in S. Croce, dal Predicator di
„ S. Domenico a farſi eſperienza a entrar nel fuoco
„ a elezione delle voſtre Signorie. Io indegno Fra-
„ minor di S. Franceſco F. Niccolò de Pilli Fio-
„ rentino, abitante nel luogo di S. Caſcieno mi of-
„ feriſco paratiſſimo a confirmazion di quello, che
„ diſſe, o volle dire il noſtro F. Franceſco, ſendo
„ ciò detto per liberar queſto Popolo da tanto er-
„ rore, a entrar nel fuoco non tanto col Predica-
„ tore, ma con ogni altro, che biſogni, purchè ſia
„ profeſſo di S. Marco, ed eſpormi a ogni mar-
„ tirio, e per queſto fo queſta fede oggi di mia ma-
„ no il dì ſopradetto, e parato ſono a far ogni al-
„ tra fede.

Accordate le coſe in queſta forma in fino al dì 7. d'Aprile, che fu il venerdì innanzi alla Domenica delle Palme, i Magnifici Signori Fiorentini determinarono far tal eſperimento in coſpetto di tutto il Popolo. Il P. F. Girolamo con li ſuoi Frati attendevano ferventemente all' orazioni e digiuni, ed ogni Frate avea licenza di poter digiunare tre giorni in pane, ed acqua. Venuta dunque la mattina del Venerdì celebrò il P. una ſolenne Meſſa in preſenza di tutto il Popolo, dove con le ſue mani comunicò di molta gente, ed il reſto del tempo ſi ſpeſe in orazione. Tanta giocondità era dentro ne' cuori loro, che ridondava anco eſteriormente nel volto per la certezza della vittoria. Il P. F. Girolamo tutto fervido, e pieno di ſpirito ſi meſſe un Piviale, e con gran ſolennità aſceſe in pergamo, dove con un breve ſermone eſortò i cuori de' fedeli all' amor di Gesù, animandoli ad eſſer ſtabili nella fede, dicendo anco queſte parole: Per quanto mi è ſtato rivelato, ſe l' eſperimento ſi farà, la vittoria è noſtra, e F. Domenico ne uſcirà illeſo; ma ſe ſi ha a fare, o nò, queſto dal Signore non mi è ſtato rivelato. Se mi domandi quello che io ne creda, dico, come puro uomo, che veduta tanta proviſione, ſi potrebbe piuttoſto fare che nò. Ricordò a' ſuoi Frati, che quando F. Domenico entraſſe nel fuoco del continuo ſteſſero in orazione infino che egli non n'uſciſſi. E che doveſſino parlar ſempre con umiltà, ne dire agli avverſarii noi abbiam vinto, o ſimile parole, perchè quell' opere ſon di Dio, e non noſtre. E così alfine dette la benedizione. Quaſi in quel punto venne un mazzieri della Signoria, il quale comandò al P. F. Girolamo per parte de' Magnifici Signori Fiorentini, che compariſſe all' eſperimento del fuoco, perchè ogni coſa era preparata. Tutti i frati della Congregazione erano già concorſi in S. Marco per entrare, biſognando, nel fuoco, o per trovarſi almeno preſenti a tale eſperimento. Uſciron dunque tutti di S. Marco a coppia a coppia per modo di proceſſione, precedendo innanzi gli Accoliti, dopo i quali tutti i frati ſeguitavano, in ultimo era F. Domenico da Peſcia parato da Sacerdote con una Pianeta Roſſa, e con un devoto Crocifiſſo in mano in mezzo a un Diacono, ed a un Suddiacono. Et il P. F. Girolamo parato con un Piviale, avendo in mano un reliquier d'Argento con il SS. Sagramento in mezzo a F. Franceſco Salviati Prior di S. Marco, ed a F. Malateſta Sagramoro, ed avevano il Piviale amendue, dietro a quali ſeguiva una moltitudine infinita di Popolo, uomini, e donne con una grande, e devota ſolennità, avendo tutti le falcole acceſe in mano. I cantori intonarono con alta voce: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici ejus*. E tutto il Popolo riſpondeva replicando nel medeſimo tuono queſto primo verſo del ſalmo; i frati con il Popolo replicavano ſempre il principio in fino al fine. Et eſſendo in quel Popolo parecchie migliaja di Perſone, tanto era il clamore, che la terra ſotto i piedi pareva che tremaſſe, il che gran timore, e ſpavento ne recava negli animi degli avverſarii. Gli amici, e fedeli del P. tutti ſi conoſcevano alle crocette roſſe che tenevano in mano, & in queſto erano diſtinti dagli altri. Arrivorno dunque così ad alta voce cantando in ſu la piazza de' Signori, dove tutti i capi delle ſtrade erano ben guardati da gente armata, e fortificati in modo con tavolati, che appena due per volta potevano entrare, e niuno poteva entrare con l' arme, acciò non naſceſſe qualche tumulto. Erano per la parte degli avverſarii cinquecento giovani eletti de' compagnacci, tutti beniſſimo armati, capo de' quali era Doffo Spini, uomo nobile e ricco. E qui ſi reſtrinſero tutti inſieme ſotto il tetto de' Piſani. Per la parte del P. erano trecento ſoldati fortiſſimi tutti coperti d' arme, il capitano de' quali era Marcuccio Salviati, uomo bellicoſo, e che più volte combattendo in ſteccato a corpo a corpo era reſtato ſuperiore, e perciò era molto riputato, e famoſo nella milizia. Eravi ancora Giovacchino della Vecchia Aretino, Capitano della Piazza, con cinquecento Soldati valenti, e bene a ordine. E queſti erano accampati intorno alla Loggia de' Signori, e intorno al Palazzo. Fu fatto queſto gran provvedimento dagli amici del P. non ſenza ſua volontà, e conſenſo, per non tentar Dio diſprezzando i mezzi umani. Perciocchè ben ſi ſapea, che la intenzion degli avverſarii in queſto ſperimento altro non era, che ammazzare il P. F. Girolamo in Piazza. Si ſerrarono anche le porte della Città, acciò non naſceſſe alcun ſcandalo. Nel mezzo della Piazza era fabricato un palco, elevato in alto da terra quattro braccia, ſopra il quale eran poſti mattoni di terra cruda, acciò il palco non ardeſſe; ſopra i quali era una cataſta di legne accomodata di grandiſſima lunghezza, il principio della quale era appreſſo al Lion d'oro ſul canto della ringhiera, e andava verſo il tetto de' Piſani dirimpetto alla via, che và a S. Cecilia, avendo l' una delle faccie volta verſo la Loggia, e l' altra verſo la porta di S. Romolo. Era queſta cataſta piena di cacio, ed altre coſe unte, con molta polvere da bombarde, acciò meglio ardeſſe. Nel mezzo della cataſta era una via per la quale dovean paſſare quelli che facean lo ſperimento del fuoco, quando le legne erano acceſe. Sendo dunque giunto il P. F. Girolamo co' ſuoi figli e fedeli in Piazza, fu loro aſſegnata per luogo la loggia de' Signori, la quale era diviſa con un tavolato, e datane la mezza verſo S. Piero Scharaggio a frati minori, l' altra mezza a frati di S. Marco, e ciaſcheduna delle due parti avea edificato nel mezzo un altare. Entrato nella loggia posò il Sacramento ſopra il ſuo altare, intorno al quale parte inginocchiati, e parte ritti erano intenti all' orazione. F. Domenico da Peſcia ſempre ſtette genufleſſo davànti al Sacramento. I Frati minori per il contrario andavano paſſeggiando in sù, ed in giù per la loggia loro, e paſſandoſi tempo. E F. Giuliano Rondinelli, che dovea entrar nel fuoco non vi comparſe mai: donde ben ſi ſcorgeva la voglia grande che ne aveva; nè anco F. Franceſco di Puglia mai ſi vide, benche alcuni diceſſero che egli era in Palazzo. Nell' apparir che fece il P. F. Girolamo in Piazza quaſi ogni perſona per gran dolcezza ſi commoſſe a lagrime, fra quali furono anco molti delli avverſarii. I Magnifici Signori Fiorentini ordinarono quattro uomini reputatiſſimi, due per parte, che aveſſero cura che niuna delle parti tumultuaſſe, avendo poſto pena la teſta a chi ſi muoveſſe per far tumulto. Per i Frati Minori fu Piero di Daniello Alberti, e Tommaſo Antinori. Per i Frati di S. Marco Magnifico Franceſco Gualterotti, e Giovambattiſta Ridolfi. Venne intanto una pioggia grandiſſima, la quale fu quaſi un preſagio, che tale eſperimento non dovea avere effetto, benchè la pioggia poco duraſſe. Intanto i fra Minori adducendo loro cavillazioni oppoſero, e

co-

Digitized by Google

cominciarono a dire, che non volevano che Fra Domenico entraſſe nel fuoco co' ſuoi panni allegando che potevano eſſere incantati contro il fuoco. Quaſi che il Demonio, dal quale gl'incanti procedono, ſia più potente, che la virtù di Dio; ma dimoſtravano in queſto modo la poca voglia, che n'avevano. Volevano dunque che F. Domenico ſi metteſſe addoſſo un abito di S. Franceſco. A quali egli riſpoſe, che eſſendo egli dell'ordine de' Predicatori non voleva mutar abito; e diſputandoſi queſta coſa per mezzo di quattro uomini deputati, il P. Girolamo diſſe, che queſto era un conſumare il tempo in darno; & affaticare il Popolo, e che ben ſi ſapea, che non era tempo allora da tagliare, e cucire veſti di nuovo; dipoi voltatoſi al Padre F. Domenico gli diſſe, che avete voi promeſſo a' Frati Minori? riſpoſegli: niente; ma gli è ben vero, che dopo la ſtipulazione del contratto, quando noi ſcendevamo le ſcale di Palazzo, condolendoſi eſſi di queſto, che ognun vi potea entrare qualche volta, riſpoſi loro: io gitterò i panni ſulla piazza. Allora il P. F. Girolamo diſſe a quelli, che trattavano tal coſa: pigliate un di quelli altri Frati noſtri, che piace a voi, e fate che ſcambii i ſuoi veſtimenti, con quelli di F. Domenico. Il che ſentendo Piero dell' Alberti, uno de' Commeſſarii, diſſe: queſto è ottimo partito, e breviſſimo. E riportando il tutto a' Signori piacque loro aſſai queſto modo, ed anco i frati Minori vi ſi accordorno. Onde due di loro vennero ſubito fra i Frati di S. Marco, e preſero F. Aleſſandro di Piero Strozzi, allora giovanetto, il quale credendo aver a entrar nel fuoco, andò al P. F. Girolamo per la benedizione. dicendo. *Te Deum laudamus*; al quale egli riſpoſe: Figliuol mio tu non hai a entrar nel fuoco, ma hai a dare i tuoi veſtimenti. Condotto dunque da eſſi in Palazzo mutò le ſue veſtimenta con quelle di F. Domenico; dove i F. Minori volſero vedere ignudo come nacque F. Domenico per chiarirſi degli incanti: coſa abominevole ſolo a penſarla. Ritornando poi nella Loggia il P. F. Domenico i Frati minori vollero ſempre guardarlo, e due di loro lo tennero tuttavia in mezzo, ed avevano paura ancora che il P. F. Girolamo non lo trovaſſe, e l'incantaſſe di nuovo. Intanto i Commiſſari vengono in Campo con un altra cavillazione dicendo, che i F. Minori non volevan che F. Domenico entraſſe nel fuoco col Crocifiſſo. Riſpoſe: queſto non ſtà bene perchè noi ſiamo ſoldati di Criſto, e per Criſto combattiamo, e però con la ſua inſegna vogliamo combattere, e entrar nel fuoco. E ſe non vogliono, che egli entri col Crocifiſſo, entri col Sacramento. Aveva fede sì grande il P. F. Domenico, che ſenza nulla vi ſarebbe entrato. Ma fu rivelato a F. Silveſtro Maruffi, che in verun modo v'entraſſe ſenza il Sacramento. Ora ritornando i Commeſſarii alla Signoria riferiron tutto quello, che il P. F. Girolamo avea detto. Il che vedendo alcuni Fra Minori, che erano in Palazzo, cominciarono a gridare, e far tumulto con gran rumore dicendo: come! e vuole entrar col Sacramento cum ſit che ſia impoſſibile. E da queſto preſero l'occaſione di non concluder niente. Et era in fatti ſtato promeſſo loro, che in niun modo v'entrerebbono. Imperocchè pochi giorni innanzi s'era fatta una cena nel Palazzo de' Pitti, dove i più capitali nemici del P. ſi erano trovati, e quivi fu concluſo, che i frati Minori non entrerebbero nel fuoco, e che ſol baſtava loro, che i Frati di S. Marco ſi conduceſſino in piazza, e F. Domenico ſolo v'entraſſe, il quale era da loro chiamato il Fattoraccio. Di che ſegni manifeſti ſi videro, come fu il prolungar del tempo, & il non comparir mai chi dovea entrar nel fuoco per la parte loro. Ritornaronn i Commeſſarii, e Piero degli Alberti parlò al P. F. Girolamo dicendo: P. queſti frati di S. Franceſco voglion tante coſe, che è impoſſibile a ſoddisfar loro, voi avete ragione che dal canto voſtro non è mancato, che lo ſperimento non ſi faccia, ma è mancato da loro. Si

conſumò finalmente il tempo in queſto modo come era ſtato promeſſo a frati Minori. E eſſendo già ſtati fino a Veſpro, ed aſpettando ancora i Frati di S. Marco, i Signori Fiorentini mandarono a dire al P. F. Girolamo, che ſi partiſſe; a' quali egli riſpoſe, che deſiderava da lor Signorie per non tentare Iddio, buona e fidata compagnia. Allora gli mandarono due mazzieri ſolamente, i quali vedendo egli riſpoſe loro non eſſer baſtanti a raffrenar la plebe. Il che udendo i Signori gli dettero tutta la guardia della piazza col Capitano Giovacchino della Vecchia Aretino; e Marcuccio Salviati venne al Padre, e gli diſſe; Padre ſeguitatemi, perchè vi difenderò mentre mi durerà la vita. Se bene il Padre avea dimandato ad eſempio degli altri ſanti l'ajuto umano, ſapeva nondimanco beniſſimo quanto avea a ſuccedere, e di già avea prima detto in S. Marco, che non ſi dubitaſſe, che non ſarebbe nato ſcandalo, e che il Signore era con loro. E in un gran rumore anco, che nacque in piazza, replicò il medeſimo. E queſto fu quando Marcuccio Salviati fece un ſegno in piazza con un arme in aſta dicendo chi paſſerà queſto ſegno proverà quanto poſſano le armi di Marcuccio Salviati. Si vedea ſempre più chiaro, che gli avverſarii non cercavano altri miracoli, che la morte del P. F. Girolamo. Il Capitano alla piazza, e Marcuccio Salviati miſero in ordinanza le genti loro, facendo come una luna, e mettendo nel mezzo il P. Fra Girolamo, e particolarmente delli due Capitani, che ſe gli meſſero al lato, e con quell'ordine ſe ne ritornarono per la via di S. Romolo, per la quale erano venuti, e nell'andar fu udita una voce, che diceva! ah uomo peſſimo pon pur giù il Sacramento; quaſi dicendo allora ti ammazzerò come conteſſarono certi de' Compagnacci. E un altro exclamò, dicendo: ora è il tempo; e toccò da un difenſore una gran guanciata. Paſſò dunque il Padre in queſto modo per il mezzo de' ſuoi nemici armati, ſentendo ſempre di molte parole ingiurioſe inſino a S. Marco. Giunto che fu ſano e ſalvo, partendoſi Marcuccio gli diſſe: Padre io ſon parato ſempre a ogni voſtro comando; ed egli lo ringraziò. Dipoi venuto in Chieſa ſalì in pergamo, e narrò in pubblico la verità della coſa a quelli, che non aveano di eſſa altra notizia, eſortandoli all'orazioni, e al ben vivere. E data la benedizione, ognun con pace ſe ne tornò a caſa. Così fu dagli avverſarii impedita un opera tanto ammiranda, e fruttuoſa per tutti i ſecoli. Nel medeſimo tempo fu adempita la profezia del Padre contra il Re di Francia, il quale miſerabilmente in una ſtalla ſi morì d'un ſubito accidente, che gli venne giocando alla palla. Piero degli Alberti la medeſima ſera teſtificò, come non dal P. F. Girolamo, ma da F. Minori era reſtato che non foſſe fatto l'eſperimento.

DELLA CATTURA, CARCERE, E TORMENTI DEL P. F. GIROLAMO.

Dopo queſti ſucceſſi ſparſero gli adverſarii per tutto il mondo, maſſimamente nella plebe, che il P. haveva voluto ardere il Sacramento, la qual coſa, parendo aſſai nelli animi delli ignoranti, fu cauſa, che molti mutarono oppinione & ſentenza verſo di lui, il che dette grande animo agli adverſarii. Onde i Compagnacci di nuovo convennero inſieme alli ſei di Aprile, che fu la domenica dell'ulivo la mattina per tempo, & fatto conſiglio col clero del Duomo, conchiuſeno, che F. Mariano degli Ughi Fiorentino, doppo veſpro non predicaſſi, come era conſueto; & per queſto più tardi aſſai cantorno il veſpro. Dall' altra parte gli amici del Padre ſecero ogni iſtanza che ſi predicaſſe; & per non eſſere dalla parte adverſa travagliati ſerrorno le porte del Duomo, il che dette occaſione alli adverſarii di tumultuare, i quali ſcacciorno F. Mariano ſopradetto con gran furia, mentre egli voleva ſalire in pergamo per

predicare. Et aperte ſubito le porte cominciorono ad alta voce a gridare a ſan Marco, a ſan Marco, eccitando i fanciulli cattivi a metter mano a' ſaſſi. Et di piu i Compagnacci avevano preſo molti canti delle ſtrade, dando impedimento agli amici del Padre, che non poteſſino andare a ſan Marco, in diverſi modi uccellandoli; nè ſi aſtenevano anco dal minacciarli & ingiuriarli; & alcuni furono da eſſi feriti. Venendo dunque così infuriati a ſan Marco per la via rincontrorono un nobil giovane de' Pecori, che andava alla Annunziata, dicendo devotamente alcune devotioni. Il che vedendo incominciorno a dire: oh tibaldo e' dice ancora i ſalmi! & correndoli dietro lo paſſorno con una lancia da banda a banda ſu le ſcale delli Innocenti. Giunti poi a ſan Marco incominciorno a trar de' ſaſſi in Chieſa, mentre ſi cantava il veſpro, aſpettando che veniſſe la notte, o, come altri credono, il mandato dalla Signoria, eccitando intanto la plebe, & commettendo di molti mali. Occorſe, che un buono uomo, che facea arte di occhiali, uſcendo dalla porta del Martello, con le pianelle in mano, cominciò con buone parole a riprendere la plebe; ma uno gli dette con la ſpada ſul capo & ammazzollo. All'hora li ſerrorno le porte della Chieſa & del Convento; e quei pochi amici del Padre, che erano pronti, comincionno gagliardamente a reſiſtere. La qual coſa vedendo il P. F. Girolamo ſi meſſe addoſſo il piviale, & preſo un crocifiſſo s'avviò verſo il chioſtro per andare a incontrar gl' inimici; ma molti uomini nobili, amici ſuoi, ſi gli oppoſero, dicendo: non vogliate Padre eſpor voi, & noi inſieme a così manifeſto pericolo. In queſto gli venne viſto F. Benedetto miniatore, che s' era tutto armato per difendere il Convento, al quale diſſe, che l' arme del Religioſi doveano eſſere ſpirituali, non carnali; & che perciò ſi diſarmaſſe ſubito. Dipoi fece convenir tutti i frati, facendoli andar per tutto il Convento proceſſionalmente con devotiſſimi canti, & facendo ſeguitar la proceſſione, ripoſoſſi alquanto da ſe ſolo. Entrò poi in Sagreſtia, & di nuovo paratoſi, preſe il Tabernacolo con il Sacramento, & poſatolo ſopra l' Altar maggiore inſieme con tutti i ſuoi figli ſi poſe in oratione intorno a quello, aſpettando tutti di punto in punto il ſancto martirio, & cantavano tuttavia, *Salvum fac populum tuum, Domine, & benedic hereditati tuæ*. Così ſtette più hore proſtrato in terra, pregando per gli amici il Signore, dal qual parea, che per allora fuſſi laſciato in puris naturalibus. Onde domandandogli alcuni, ſe doveano ſonar la campana, riſpoſe: domandatene Franceſco Valori; & domandato, ſe doveano offendere i nemici con l' arme, diſſe di nò: Ma F. Domenico da Peſcia diſſe: difendetevi. Eſſendo già un hora di notte gran tumulto ſi ſentiva fuor del Convento, & venne un bando da parte de' Signori, che tutti i ſecolari, che non erano della famiglia del Convento uſciſſin fuori. Onde molti impauriti preſono il ſalvocondotto da quegli di fuora, & ſi partirno, & tutto il convento reſtò intorno intorno aſſediato. Intanto Franceſco Valori, & alcuni altri nobiliſſimi Cittadini che erano in ſan Marco, ſi riſtrinſeno a conſultare quel che ſi doveſſi fare. Et ſapendo, che capo de' Signori era un amico grande del Padre, al qual toccava proporre, nè ſenza lui ſi poteva nulla concludere, non credevano a bando alcuno, nè ſi partivano di San Marco. Il Valori cominciò a penſare di uſcire per via ſegreta del Convento & andarſene al ſuo palazzo a chiamar l'ajuto del Popolo; ma Gio. Batiſta Ridolfi, & Franceſco Davanzati, & altri nobili cittadini non voleano, che ſi metteſſe a quel pericolo; ma egli fermo nel ſuo propoſito volle pur partire, & giunto alle ſue caſe incominciò a raunar di molta gente. Il che intendendo gli adverſarij gli mandorno ſubito un mazzieri, che lo citaſſi dinanzi alla Signoria; & dimoſtrandoſi egli prontiſſimo a comparire, dubitando gl' inimici dell' autorità ſua, l'aſpettorno al primo canto di San Proculo, & datoli d' una ronca ſul capo da . . . . . . Tornabuoni reſtò ſubito morto. Et quaſi nel medeſimo punto reſtò morta la ſua donna, la quale ſtandoſi alla fineſtra gli fu ſcaricata una baleſtra, & percoſſa nella teſta, ſubito morì; & il palazzo loro andò a ſacco, dove intervenne un caſo pieno di crudeltà, che rubbando in una camera di eſſo, rivolgendo con gran furia gli arneſi del letto, non ſi avveddero di un povero nipotino di detto Franceſco, il quale quivi dormiva; onde avviluppatolo nella coltre, & lenzuola l'affogorno miſerabilmente. Era queſto Franceſco huomo rettiſſimo, & timorato di Dio, & grande affetione portava al P. F. Girolamo chiamandolo, quando parlava in ringhiera, Paſtor de' Fiorentini. Eraſi la mattina communicato, & aveva ricevuto la palma per le mani del Padre; & la ſera poi fu morto alle due hore. Andò poi un altro bando più terribile del primo, che chi non era del Convento ſi doveſſi ſubito partire ſotto pena della forca; onde pochiſſimi ſecolari vi rimaſeno. Di poi facendo con gran rabbia ogni sforzo, appiccorno fuoco a tutte le porte tanto della Chieſa, quanto del Convento. Et di molte ſcale accattorno da' Frati della Annunziata, & entrorno prima nella Sapienza, la quale con l'autorità de' Magiſtrati era ſtata unita al Convento che non potea capire sì gran numero de' Frati, & vi entravano per una via ſotterra. Per la quale via poichè ebbero ſaccheggiata la Sapienza, penetrorno nel Convento. Et eſſendo ancora i Frati digiuni, tutta la preparazion fatta per il deſinar rubborno, mettendo anco a ſacco l' infermeria. Cominciorno poi a tentare d'entrar in Coro per la porta della Sagreſtia; il che ſentendo il P. F. Girolamo, che quivi era in oratione, diſſe aprite la porta, & intendete quello, che dimandano, riprendendoli di sì gran tumulto. Onde alcuni Frati, acceſe non ſo che torcie, aperſeno l'uſcio. Et con l'aſpetto loro in tal modo percoſſeno gl' animi de nimici, che come tocchi da una ſaetta tutti in terra caſcorno, di tal maniera che furno da i medeſimi Frati, ſpogliati dell'arme, & ſerrati in campanile dato a ciaſcun di eſſi una croce roſſa in mano, & facendoli gridar; viva Gesù Chriſto. Il P. F. Marco Gondi, che all'ora era novitio ſtando in ſu la medeſima porta del Coro ruppe una croce di legno in ſul viſo a gli adverſarij, che avevano le ſpade ignude, nè ardirno mai di percuoterlo, nè di entrar in Coro. Un altro novitio domandato F. Gio. Maria Petrucci, di animo grande & robuſto di corpo, eſſendo veſtito da Angelo con belliſſimo aſpetto rompeva le lance de nimici, come ſolfanelli, nè mai da loro fu tocco, benche più volte paſſaſſi per il mezzo di loro dal Coro alla Sagreſtia, dove gagliardamente ſi combatteva. Et finalmente i nimici furno meſſi in fuga da' Frati con quelle poche arme, che avevano lor prima tolte. Et F. Niccolò Biliotti con un piccolo crocifiſſo d' ottone cavò un occhio à Jacopo di Tanai de Nerli: percuotevano gl' adverſarij anco con torce acceſe, & cadendo qualcun di loro in terra erano ſubito preſi da i difenſori del Convento, & con benignità abbracciati, & pregati, che non combatteſſino più contro a Dio, & cavavano loro di mano l'armi. Et occorreva queſta contrarietà, che chi moriva, degli amici del P. lodando Iddio ſpiravano l'anima; dove che gli adverſarii beſtemmiando, & maledicendo paſſavano all'altra vita. Fra gl' altri amici del Padre un giovane de' Panciatici ferito a morte caſcò a piedi de' Frati, da i quali ſubito preſo fu portato in coro innanzi a i gradi dell' Altar maggior, dove egli con lieta faccia domandò la Santa Communione, dicendo, Io non fui mai tanto contento, quanto adeſſo; Iddio mi ha fatto un gran benefizio. Et communicatoſi da F. Domenico da Peſcia baciò la Croce, che aveva in mano, dicendo, *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum*. Et tanto gaudio nel volto dimoſtrava, che i circoſtanti li portavano invidia: non fu ſentito punto rammaricarſi, ma giubilando reſe l'anima

anima

nima al ſuo Creatore. Per il contrario uno degli adverſarii, ferito anch'egli a morte, fu da Frati portato in luogo da poterli ripoſare; Et confortandolo alla confeſſione, di tratto cominciò a beſtemmiare; nè mai reſtò infino alla morte. Or non potendo loro ſpuntar la porta del Choro, ſi rivolſeno alla porta maggiore della Chieſa; & eſſendovi già appiccato il fuoco la laſciorno fornir di abbruciare, ſtando alcuni dentro alla Cappella della Annuntiata per difendere il preſepio dal fuoco. Arſe dunque tutte le porte di fuora; ogni coſa fu depredata, & andò in ruina. Et sforzandoſi pur entrar nel Coro, un certo Tedeſco chiamato Herico che difendeva la porta del Coro, che eſce in Chieſa ſalì in ſul pergamo con un archibuſo, & molti ne ammazzò in Chieſa de' nimici, dicendo quando dava fuoco, *Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ*. Et ammazzò tra gli altri un bravo chiamato il Bottaino. Era così animoſo queſto Herico, che uſcì di Chieſa per mezzo de nemici per provederſi di quello archibuſo, & con eſſo tornò dentro per la medeſima via ſenza eſſer offeſo. Era già tutta la Chieſa di fumo ripiena, talchè i Frati appena potevano ſtare in coro dinanzi al Sacramento; ma un novitio domandato F. Giovacchino di maſtro Luca preſe una lancia, ruppe con quella l'invetriata, che è ſopra l'Altar maggiore, & così il fumo andò via. Cominciorno nondimeno i Frati a venirſi manco per i gran diſagi patiti, & per l'alteration dell'animo, & per la fame, non avendo quaſi quel giorno mangiato niente. Onde furno portati alcuni fichi ſecchi, & del vino della Sagreſtia, & con quei alquanto ſi rinfreſcorno. Con tutto ciò ſtavano allegri, & prontamente aſpettavano il martirio; dicevano i Novitii, noi andremo pur a veder il cielo & la noſtra Mamma. Nè paſsò quella notte ſenza miracoli, avendo sì pochi Frati tutta quella notte combattuto con tanti armati ſenz'arme, & in mille modi percoſſi non ſi vedeſſi in loro alfine alcuna leſione. Et molti degli adverſarii il giorno ſeguente ſtupivano, vedendo molti de' Frati ſani & ſalvi, i quali s'eran immaginati la notte haverli morti, & con la ſpada paſſati da banda a banda. Et miracolo fu veramente, che eſſendo ragunati davanti all'Altar maggiore circa ducento Frati, non patiſſero mai alcun nocumento dalle ſaette, & pietre, & palle d'archibuſi, che gli adverſarii, de' quali era piena la Chieſa, contra di loro a più potere travano: talchè ſi vedeano alle volte per aria le pietre aſſai grandi, & cader fra di loro ſenza alcuna offeſa, come fuſſino ſtate di bambagia: Creſceva tutta via la turba de' nimici, & già avevano piantate intorno al convento le artiglierie per diſtarlo da fondamenti. Il che ſentendo il P. F. Girolamo, ordinò, che proceſſionalmente i Frati s'inviaſſino verſo il dormentorio, ſeguitando egli con il Sacramento in mano. Et eſſendo già ſei hore di notte s'udì un altro bando, che tutti i difenſori di San Marco, ſe non partivano di ſubito ſarebbono ſtati dichiarati ribelli, & confiſcati tutti i lor beni. Onde molti ſi partirno aſtretti dal timore. Finalmente doppo lungo travaglio s'incominciò a trattar qualche conditione d'accordo. Et eſſendo già otto hor di notte alcuni Commeſſarii della Signoria vennero in Dormintorio, havendo prima chieſto, & ottenuto ſalvo condotto da' difenſori del Convento; i quali venuti innanzi al P. F. Girolamo incominciorno ad eſortarlo, che fuſſi contento di preſentarſi dinnanzi a Signori Fiorentini inſieme con F. Domenico da Peſcia & F. Silveſtro Marruffi, che altrimenti il Convento ſarebbe rovinato affatto. Alla qual propoſta egli ſi ritornò in libreria, forſe per conſultarſi & pigliar quel partito, che miglior gli fuſſi parſo. Ma appena fu entrato, che ſopraggiunſero nuovi Commeſſarii, nemici ſuoi capitaliſſimi, comandandoli da parte de' Signori che doveſſe venir con eſſo loro in Palazzo. Ma domandandoli F. Domenico da Peſcia, & alcuni altri Cittadini, ſe havevano il mandato della Signorìa in ſcritto; riſpoſeno di nò. Il che udendo gli rimandorno ſenza altra concluſione. Et fu opinione di molti, che anco quei bandi fuſſino tutti ſimulati e finti. Ritornorno al fine col partito della Signorìa in ſcritto; ma con promiſſione aperto, che F. Girolamo ſarebbe reſtituito ſano & ſalvo inſieme co' li ſuoi compagni. La qual coſa ſentendo gli diſſe di voler obbedir; ma prima ſi ritirò con li ſuoi frati nella libreria greca, dove fece loro in latino un belliſſimo ſermone, eſortandoli a ſeguir innanzi nella via di Dio con fede, oratione, & patientia; dicendoli come era neceſſario andar al cielo per la via delle tribulationi, e che perciò non doveſſino in modo alcuno isbigottirſi: allegando molti exempj antichi della ingratitudine della città di Firenze inverſo i beneficii ricevuti dall'Ordine loro. Sì come da San Pier Martire, il quale doppo tante coſe mirabili fatte in Firenze, fu morto, pagando i Fiorentini il prezzo del ſangue ſuo. Et di Santa Caterina da Siena, alla quale molti cercorno di dar la morte; poichè ella tante fatiche ebbe per loro ſopportate, andando perſonalmente in Avignone a procurare dinanzi al Papa la ſalute loro; nè meno era intervenuto a Santo Antonino loro Arciveſcovo & ottimo Paſtore, il quale avevano una volta voluto gittar dalle fineſtre. Et che non era maraviglia, ſe ancor lui dopo tanti affanni & ſudori era pagato al fine della medeſima moneta. Ma che egli era pronto a ricevere ogni coſa con deſiderio & allegrezza per amor del ſuo Signore, ſapendo, che non in altro conſiſte il viver chriſtiano, ſe non in far bene & patir male. Et così, lagrimando tutti i circoſtanti, fornì il ſuo ſermone. Dipoi uſcendo di libreria diſſe a quei ſecolari che l'aſpettavano: io vi dirò quel che diſſe Hieremia: Queſta coſa io l'aſpettavo, ma non sì preſto, nè così repentinamente. Gli confortò poi al ben viver, & ad eſſer ferventi all'oratione. Et confeſſatoſi dal P. F. Domenico da Peſcia, preſe la communione nella prima libreria. Et il medeſimo fece F. Domenico. Dipoi mangiando un poco, alquanto ſi ricreò, & fece l'ultime parole ai ſuoi frati eſortandoli al perſeverare nella Religione, & baciandoli tutti fece da loro l'ultima dipartenza. Nel partire gli diſſe un de' ſuoi figlj: Padre, perchè ci abandonate, & ci laſciate così deſolati? al quale egli riſpoſe: figlio habbi patienza, Iddio vi ajuterà; & ſoggiunſe, che o vivo l'arebbe riveduto, o che doppo la morte ſarebbe loro apparſo in ogni modo. Reſtituì anco partendo le chiave communi a' frati con tanta umiltà & carità, che i frati non potevano contenerſi dalle lagrime; & molti di loro volevano in ogni modo andar ſeco. Al fine raccomandandoſi alle orationi loro ſi aviò verſo la porta della libreria, dove i primi Commeſſarii tutti armati lo aſpettavano; alli quali, dandoſi loro nelle mani come un manſnetiſſimo agnello, diſſe: io vi raccomando queſto mio gregge, & tutti queſti altri cittadini. Et eſſendo nell'andito della libreria, diſſe: frati miei non dubitate, perchè Dio non mancherà di far perfetta l'opera ſua; & ſebene io ſia morto, v'ajuterò più che non ho fatto in vita, & tornerò in ogni modo a conſolarvi, o vivo, o morto. Giunto a l'acqua benedetta, che è a l'uſcio del coro, gli diſſe F. Domenico: ancor io voglio venir a queſte nozze. Alcuni de' ſecolari amici ſuoi furno riſerrati a inſtanza della Signorìa. Eſſendo il P. F. Girolamo nel primo chioſtro F. Benedetto miniatore fece grande inſtanza di voler andar ſeco; & ributtandolo i miniſtri, egli pur importunava per voler andar. Ma il P. F. Girolamo gli ſi voltò dicendoli: F. Benedetto, per obedienza non venite, perciochè io e F. Domenico abbiamo a morir per l'amor di Chriſto. Et in queſto fu rapito dagli occhi de' ſuoi figlj, che tutti piangevano ſendo già nove ore di notte. Uſciti dal Convento fu sì grande il tumulto, e le grida del Populo; che molti giudicorno che fuſſi ſtato ſubito da ſuoi nimici morto, ma quegli che lo conducevano, gli fecero ſopra la teſta come un tetto d'arme in aſta, acciò non fuſſi

dagli

dagli adverſarij ferito, nè morto, non poteva però fuggir le villanie, & gli ſcherni, & molte pugna, & calci, che per la via ſempre ſofferſe, andando con le mani legate dietro alle ſpalle a guiſa d'un malfattore: un ſcelerato miniſtro gli andava ſtorcendo le dita con grandiſſima paſſione; ma Andrea de Medici uno de Commeſſarij, che lo conducevano in Palazzo, avedendoſene, lo liberò. Un altro ribaldo, mentre che egli entrava in Palazzo per lo ſportello, con un ginocchio lo percoſſe nelle parti di dietro, dicendo; egli ha la profetia nel forame. F. Silveſtro Marruſi uſcendo da un luogo, dove la ſera a una ora di notte ſi era naſcoſto, & vedendo il Convento bagnato di ſangue, domandò del P. F. Girolamo, & intendendo l'ordine del ſucceſſo, diſſe; ancor io ne debbo andar con loro; & chieſto un compagno prontamente ſe ne andò in Palazzo. Altri dicano, che egli vi fu condotto da quelli che erano rimaſti alla guardia del Convento, minacciando di ardere ogni coſa, ſe non era lor dato. Fu anco condotto in prigione in Palazzo un fratello carnale del P. F. Girolamo, domandato maeſtro Alberto da Ferrara, trovandoſi quivi à caſo venuto a viſitare il ſuo fratello. Quella notte le Monache di Santa Lucia non patirno moleſtia alcuna da maligni ſpiriti, i quali diſſero poi la mattina, per la bocca loro: queſta notte ſiamo ſtati occupati nell'exercito, che era contro alli Frati. Fu rubbata la medeſima notte in Chieſa la corona, che la Vergine del Preſepio teneva in capo, & portata al poſtribolo, fu meſſa ſopra il capo d'una meretrice; la quale poi ritornò, ſendo reſtituita a Frati. Il giorno fu dato in guardia il Convento ad alcuni Cittadini nimici del Padre accompagnati da un Mazzieri della Signoria; ma i Frati non laſciavano il far continuamente oratione. Et perchè la Chieſa era contaminata dal ſangue de feriti, & morti, havevano fatto nel Oſpitio un altar, dinanzi al quale invocavano il Divino ajuto. Fece Giovanni Berlinghieri, propoſto de Signori, portar in Palazzo le coſe che fur trovate nello ſchaunello del P. & le diſtribuì tutte agli amici ſuoi. Fu cerco anco con ogni diligenza per il Convento dell'arme, & trovate quelle poche, che i Frati la notte havevano tolte à ſoldati, per infamarli le poſero in ſu le Zane ſparſe, perche meglio appariſſino, & per tutta la Città le fecero portar gridando: Ecco l'arme, che i Frati havevano in Convento; ma ben fu conoſciuta la malitia da gli uomini prudenti. Intanto i tre Frati prigioni fur condotti alla preſenza de' Signori, i quali domandorno loro, ſe le coſe che e'avevano predette erano vere, o falſe, & ſe erano da Dio. Riſpoſe il P. F. Girolamo con la ſua ſolita libertà, affirmando, che quanto haveva predetto era da Dio. Per la qual riſpoſta più che mai ſdegnati, non ſi ricordando della fede & della promeſſa fatta; gli fecero riſerrar in tre diverſe prigioni ſeparatamente. Et eleſſero ſopra queſta cauſa un Magiſtrato de' ſedici huomini, nimici tutti della dottrina del Padre; i quali raunatiſi la prima volta inſieme, uno di loro, domandato Franceſco degli Albizi, vedendo la gran rabbia & malignità, che s'uſava verſo li tre Padri, diſſe non voglio che la caſa mia intinga le mani nel ſangue giuſto; nè mai più vi ſi volſe ritrovare. Eſaminorno dunque coſtoro ſenza aſpettar altra autorità da Roma, il P. F. Girolamo alli xi. d'Aprile la prima volta con parole ordinarie; di poi con le minaccie; & la terza con tormenti; nè havendo riſpetto nè à giorni ſanti, nè ad altra ſolennità degli ufficij divini; tal che dui giorni dopo la Domenica dell'ulivo furno legati alla fune, & con grande ſtratio toccò il P. F. Girolamo quel giorno due tratti di corda; & di poi un altra volta ne hebbe un tratto, e mezzo; nè ſi aſtennerno dal fuoco, & da altri tormenti, i quali gli mettevano prima innanzi per ſpaventarlo; ma egli ſtava pur coſtante; proteſtando loro, che aveva predicata la verità, & che ſe in contrario aveſſe detto nulla vinto da' tormenti, ſi doveſſe ricevere per coſa falſa. Et ſeguitando pur loro di tormentarlo, proruppe in quelle parole di Eſaia: *Tolle Domine, tolle animam meam*; dipoi finiti i tormenti s'inginocchiava, pregando per i ſuoi tormentatori. Et in queſto giuoco perſeverò più giorni, non cavando mai dalla bocca ſua ſe non parole ambigue, le quali fur da i Miniſtri notate, & ſcritte per chiare, aggiugnendo, & acconciando à lor modo per ingannar la plebe. Intanto grande allegrezza di queſto ſucceſſo facevano i fra Minori adverſarii ſuoi, i quali diſcorrevano per le caſe, nè ceſſavano di mordere, & lacerare in tutti i modi la fama ſua. Et riportorno anco il premio dalla Signoria di tanta contraditione per loro fatta: queſta fu ſeſſanta lire per la pietanza in memoria di tanto trionfo. Et la prima volta, che fur loro annoverati, diſſe il camarlingo della commuità; pigliate il prezzo del ſangue giuſto. Degli amici del Padre molti furno mandati in exilio, i Frati ſtavano riſerrati in Convento, & non potevano uſcire; à ſecolari era vetato l'andarvi. La campana fu levata dal campanile, & portata à fra Minori in ſan Franceſco, la qual fu poi da Giovacchin Guaſconi, Gonfalonieri di Giuſtitia, ritolta à frati Minori inſieme con la pietanza, & reſtituita a frati di S. Marco. Il Papa inteſe queſti ſucceſſi ſi rallegrò anch'egli, come di coſa da lui molto deſiderata.

DEL PROCESSO, ET MORTE DEL P. F. GIROLAMO.

Non trovando gli eſaminatori dopo tanti tormenti alcun peccato nel P. F. Girolamo, ſtavano con l'animo molto travagliati. Onde un di loro moſtrando nel volto grande afflitione riſcontrò un certo ſer Franceſco di .....arone notajo pubblico, dal quale fu dimandato perchè ſtava così malinconoſo; a cui egli riſpoſe noi ſiamo vituperati affatto, perche il Frate non confeſſa nulla. Riſpoſe il Notajo, date un poco queſta cura a me, & vedrete, che ſaprò ben'io trovare il modo da poter darli la morte. Sentendo tal coſa quel Cittadino lo menò ai compagni, i quali gli promeſſero ſcudi quattrocento, ſe gli riuſciva quella bella impreſa. Et egli dette loro la fede ſua. S'era già ritrovato queſto notajo in quella congiura che fu fatta per rimettere in Firenze Pietro de Medici; la quale ſcoperta egli ſi fuggì in S. Marco, & dal P. F. Girolamo, che allora era Priore, gli fu campata la vita. Per riſtorarlo dunque d'un ſuo ſì gran beneficio ſi mette ora a procurar la morte ſua. Oltre che prima aveva preſo l'aſſumpto di ſcriver in cifera al Duca di Milano tutto quello, che egli predicava di mano in mano. Andando la coſa in lungo incominciorno molti delli adverſarii a temer, che il populo non conoſceſſe, overo ſoſpettaſſe ciò proceder dalla innocentia di detti Padri, & che perciò non ſi ſollevaſſi a romore & tumulto contra quelli, che ne erano la cagione. Onde cominciorno la notte in Piazza talvolta a gridare: sù sù getta giù quel ſedittor dalle fineſtre; il che più volte fu fatto. Trovandoſi dunque molto anguſtiati, uno degli eſaminatori un giorno trovò il detto ſer Franceſco che per ſopranome era chiamato ſer Ceccone, & condottolo in un luogo ſegreto della ſua bottega, incominciò a dirli. Oime Ser Franceſco! che coſa è queſta? quel Frate non confeſſa niente; noi ſiamo ſtacciati, queſto populo ci lapiderà. Noi non troviamo in lui coſa alcuna. Riſpoſe Ser Ceccone: dove non è cauſa, biſogna farvela naſcere. Noi comporremo in modo la cauſa, che l'effetto ne ſeguirà. Le quali parole furono ſentite da alcuni della bottega, che ſtavano nel ſoppalco di eſſa, & potevano udire ogni coſa. Fu condotto Ser Ceccone nella ſala del Palazzo della giuſtizia, dove il P. F. Girolamo era eſaminato; & ſtando quivi un altro Notajo, che ſcriveva il vero proceſſo, egli dall'altra parte occultamente ſenza eſſer viſto ſcriveva tutte le riſpoſte, falſificandole a modo ſuo. Dava per l'ordinario il P. F. Girolamo riſpoſte dubbie, &

che piu ſenſi potevano avere, come fece anche Chriſto dinanzi a Pilato. Ma Ser Ceccone le ſtiracchiava a quel ſenſo che era ſecondo il ſuo intento; onde domandato una volta a che fine aveſſe fatto tante gran coſe in Firenze. Riſpoſe il P. F. Girolamo, che ogni coſa haveva fatto per gloria; & Ser Ceccone ſcriveva: per gloria umana. Et dimandato come facevi voi, quando vi confeſſavi. Riſpoſe chi ha perſa la fede, non ſi cura dell'anima ſua. Et molte altre riſpoſte, dette ſimili a queſte tutte ambigue. Dipoi partitoſi occultamente Ser Franceſco per via ſegreta entrò nel palazzo de' Signori, a quali leſſe la detta eſamina. Venendo poi gli eſaminatori col notajo ordinario dinanzi a medeſimi Signori, dove ancora ſtava Ser Ceccone, uno degli Otto li diſſe: ecco il proceſſo di quel ribaldo. Et dette a Ser Ceccone il vero proceſſo nelle mani. Et egli ritenendolo gli reſe in quello iſcambio il ſuo, che era falſificato, ſopra del quale fu data la ſentenza, avendolo prima il detto Ser Ceccone acconcio & variato a ſuo modo. Era non di manco queſto proceſſo molto leggieri, nè conteneva coſa di momento alcuno. Onde non volevano pubblicarlo, ma comporne ancor un altro, che aveſſe qualche appatenza. Contuttociò permeſſe Iddio che fuſſe divulgato, perciochè Ser Ceccone ne mandò una copia ad un ſuo amico, che gli haveva data la fede di non moſtrarlo a perſona; dipoi l'ingannò, dando il detto proceſſo alla ſtampa acciò ſi divolgaſſe. Et finalmente ſopra di eſſo fu data la inginſtiſſima ſentenza. Et andando poi doppo la morte il Notajo per li 400. ſcudi promeſſi, non nè potè aver ſe non trenta; della qual coſa ſdegnato & pieno di rabbia ſe ne andò come diſperato in villa di un nobile Cittadino amico ſuo, la qual villa era in Pian di Ripoli, & il detto Cittadino era molto amico del Padre, non lo ſapendo però il detto Notajo. Vedendolo dunque così turbato li diſſe quel Cittadino: che avete voi Ser Franceſco; al quale egli riſpondendo narrò per ordine ogni coſa. Il che intendendo detto Cittadino ſubito lo cacciò via ſenza darli mangiare o bere, & venendo a Firenze narrò il tutto al P. F. Cipriano da Cancelli di Val d'Arno, & a F. Bernardo del Nero ſuo parente. Et domandando un giorno madonna Lucrezia de' Medici, ſorella di Papa Leone, & moglie di Jacopo Salviati, il detto Ser Ceccone, che li narraſſe il ſucceſſo di F. Girolamo. Egli riſpoſe che fu un Santo di Dio, & che non ſi trovò in lui errore alcuno; ma che per manco male gli appoſeno certi peccati, acciò molti non fuſſino morti in Firenze. Queſte parole le riferì poi la detta madonna Lucretia alla conteſſina donna di Giuliano Salviati vecchio, & ella lo raccontò poi a F. Angelo Vettori. Diceſi che la ſopradetta mad. Lucretia ebbe il vero proceſſo dal detto Ser Ceccone, & come l'ebbe poi letto non ſi moſtrò così cruda come prima ſolea. Et ſiccome riferì un nobile Cittadino, portando Ser Ceccone il detto proceſſo al Padre, perchè lo ſottoſcriveſſe, gli diſſe: Padre, voi ſete maltrattato da' tormenti, talchè non potreſti ſcrivere tutto il proceſſo: baſta dunque che ſottoſcriviate ſolamente. Et havendoglielo detto tutto, gli diſſe il P. F. Girolamo: ſe tu lo mandi in pubblico, la vita tua non paſſerà ſei meſi. Et queſto lo riferì il detto Notario a mad. Lucretia de' Medici in preſenza d'un nobile Cittadino, il quale narrò poi il tutto a' frati di S. Marco. Domandandolo un altra volta la detta mad. Lucretia, che ſi farebbe di F. Girolamo? Riſpoſe egli: al tutto morrà, & ſe io non fuſſi ſtato, già queſto populo arebbe fatto tumulto, & molti de' ſuoi nimici arebbe ammazzati, & ſaccheggiate le caſe loro, intendendo l'innocenza ſua; ma è biſognato finger molte coſe. Hor tornando ſer Franceſco a caſa, avuta quella riſpoſta dal P. F. Girolamo, diſſe alla donna ſua motteggiando: piglia tre ducati, & comprati l'abito vedovile, perchè quel F. mi ha detto, che non paſſerà ſei meſi, che io morrò. I Cittadini eſaminatori diſſono per la Città a molti loro amici: Queſto Frate ci confonde, & ci aggira il cervello. Nondimanco alli 19. d'Aprile fur chiamati in preſenza degli eſaminatori ſei Frati di S. Marco, il Vicario dell' Arciveſcovo di Firenze, il Vicario del Veſcovo di Fieſole, & alcuni altri Canonici, & Cittadini onorati in preſenza de' quali, preſente anco il P. F. Girolamo, il Notaro leſſe il proceſſo, recitando le riſpoſte oſcure, con le quali egli avea meſcolato le ſue fantaſie; & interrogandolo poi, ſe queſte coſe erano vere o falſe, riſpoſe F. Girolamo: quello ch' io ho ſcritto, è vero. Soggiunſe il Notaro, è vero tutto? Riſpoſe tutto. Replicò il Notaro parola per parola? Riſpoſe egli, parola per parola. Et tutti li ſei frati preſenti li ſottoſcriſſeno. Il Vicario di Fieſole ſottoſcriſſe in queſta forma. Confeſſo tutto quello che è ſcritto eſſer vero. Voltandoſi allora il Padre a quei frati diſſe loro: Con qual vita & dottrina io habbi converſato con eſſo voi, a niuno è naſcoſto; ma poſto in queſta tribulatione, due coſe vi dimando: prima vi raccomando i Novitii, deſiderando che ſecondo le forze voſtre procuriate che ſieno ben cuſtoditi in quel timor di Dio, nel quale ſono inſin quì nutriti, & conſervino la vita criſtiana, nella quale ſono admaeſtrati. Dipoi vi prego facciate oratione per me al Signore, lo ſpirito del quale della profezia m'ha al tutto abbandonato. Allora F. Malateſta li domandò, ſe quelle coſe, che aveva ſottoſcritte erano vere? al quale non diede riſpoſta, ma infaſtidito & laſſo dimoſtrò non voler eſſer più dimandato. Onde F. Malateſta con molta impatienza li diſſe queſte parole: *ex ore tuo credidi, & ex ore tuo diſcredo*. Et ritornati a S. Marco narrorno a' frati tutto il ſucceſſo, tra' quali ſubito nacque diviſione, confermandoſi alcuni più che mai nella buona opinione, altri affatto perdendola. Raunorno dopo queſto i Cittadini avverſarii, il Conſiglio nella ſala grande del palazzo, permettendo che ognuno poteſſe andarvi. Onde ranmate di molte migliaja di perſone, Ser Ceccone leſſe pubblicamente il proceſſo falſo, ſoggiungendo nel fine, ho detto queſte poche coſe di molte che ſono ſcritte, laſciando il reſto per non eſſer bene di manifeſtare a ogni perſona i ſegreti della città. Per la qual coſa il populo rimaſe molto ſcandalizzato, & perdette quaſi del tutto la fede che prima aveva nel P. F. Girolamo, eccetto alcuni pochi, che ſapevano e conjetturavano la fraude. Si dette poi adviſo al Papa di tutto il ſucceſſo, ricercando a ciò l'interna ſua volontà & deliberatione. Et intanto fecero una conſultatione ſe dovevano mandarlo a Roma, oppure ammazzarlo in Firenze, dove furno diverſi i pareri, parendo ad alcuni che ſi doveſſe con fidata guardia mandare al Pontefice, al quale tocca principalmente giudicare & punire le perſone eccleſiaſtiche; giudicando all' incontro che tal partito non fuſſe buono, per non darli occaſione di manifeſtare i ſegreti della città, de' quali egli la maggior parte ſapea. La qual ſcuſa era più toſto una coperta; ma il vero timore era, che per tal via non ſi ſcopriſſe la fraude & malitia loro. Et queſta ſentenza finalmente prevalſe. Conſultandoſi poi ſopra la ſua morte, anco in queſto i pareri furno diverſi. Et toccando fra gli altri a parlare a m. Agnolo Niccolini huomo prudente, & molto eſperto nel governo della Repubblica, il quale non credeva, nè anco contradiceva al P. F. Girolamo, parlò in queſta ſentenza: magnifici Signori, & voi honorandi Magiſtrati, & nobiliſſimi Cittadini. Se conſideriamo l'età, & i ſecoli paſſati, rare volte ſi vede, che al mondo naſchino uomini di tanta eccellenza, & di sì alto & divino intelletto, qual veggiamo trovarſi in queſto Padre, della morte del quale al preſente ragioniamo; però mettere la mano nel ſangue di sì grande & raro uomo, al quale non naſcerà forſe equale per molti ſecoli, mi parebbe coſa troppa empia & execrabile negli occhj degli uomini prudenti. Mi parebbe dunque per non ſpegne-

re

re un sì chiaro lume, atto a ſuſcitar la fede quand'ella fuſſe mancata in tutto il mondo; & non ſolo la fede, ma anco l'altre ſcienze, delle quali egli è pienamente dotato; mi parebbe, dico, quell'uomo ſi doveſſe rinchiudere, quando meriti punitione alcuna, ſotto fedel cuſtodia, dentro a qualche fortezza dandoli agiata ſtanza ad abitare con penna, inchioſtro, & carta & copia di libri, quanti egli ne ſaprà chiedere. Perchè in tal guiſa facendo, non dubito punto ch'egli ſcriverà libri rariſſimi in onor di Dio & eſaltatione della ſanta fede & utilità grandiſſima a tutti i noſtri poſteri. Dove che dandoli la morte ſenza utilità, venghiamo a pericolo di eſporre la Repubblica noſtra così onorata & chiara a perpetuo diſonore & biaſimo appreſſo gli uomini di tutto il mondo. Appena haveva il Niccolini il parlar ſuo finito che levatoſi in piedi un altro inimiciſſimo del P. F. Girolamo, & parlò in queſta forma: il parere di m. Agnolo, quantunque appariſca prudente, & ſecondo una certa inutile & vana pietà, nondimeno io non giudico che egli ſia punto ſicuro per il ben della Città; perchè chi aſſicura, che coſtui non ſia un giorno libero da un altro Magiſtrato, & non ci ritroviamo in maggior guerre & difficultà, che fin qui non ſono ſtate? Per queſto tal conſiglio a me in neſſun modo piace, anzi, ſe vogliamo uſcire di pericoli affatto, e' conviene darle la morte; perchè ſi ſuol dire per proverbio vulgato; uomo morto non fa guerra. Prevalſe queſta crudele & iniqua ſentenza, & la maggior parte vi s'accordò. Trattoſſi anco nel medeſimo Conſiglio che pena dovea toccarſi ad alcuni cittadini amici del Padre, che per cauſa ſua ſi trovavano in carcere. Et eſſendo da molti propoſte diverſe pene & danni per gaſtigo loro, ſi levò ſu uno tenuto prudente molto & di ſagace ingegno, & parlò in queſta ſentenza: che ci giova a noi & alla noſtra Città metter le mani nel ſangue de' noſtri Cittadini? mettiamo piutoſto ogni coſa ſopra le ſpalle di queſto Frate, & rimmarrà libera la noſtra città. Le quali parole formali erano ſtate molto prima predette dal P. F. Girolamo.

In queſto medeſimo furno quei tre Padri ſcherniti con un altra ignominia, perciochè eſſendo congregato il conſiglio nella ſala grande per ſuo ajuto & conſiglio fabbricata, la quale era piena di populo furon quivi condotti a braccio que' tre Frati, & fatti paſſar per mezzo di tanta gente acciò con atti & parole ingiurioſe fuſſeno da tutti uccellati & ſcherniti, ſiccome avvenne; & nel ritornare in carcere gli deputorno miniſtri crudeliſſimi, convenendo la notte dormire ſopra l'ignuda terra ſenza ſtrame & ſenza lume alcuno. Onde un barbiere, che due volte in carcere l'andò a radere, moſſo a compaſſione li portò da dormire, & anco una lucerna, che li dette ſenza lucinello, talche non ſi potea accendere. Nè ceſſavano i miniſtri di ſtratiarlo in diverſi modi con parole & con fatti, toccando loro alcuni ſcelleratamente le parti pudende, di che non poteano ſentir maggior tormento, percotendolo alle volte nella faccia, li dicevano fa un po adeſſo miracoli. Et un'altro li diſſe: fa che il mutolo degli Alberti parli, & crederemoti. Non mancorno loro in carcere de' miracoli & delle ſuperne conſolationi, perciocchè più volte fu il P. trovato dal cuſtode libero dalle manette, & da ceppi, ſtando egli in oratione, overo andando per la carcere, la quale anco più volte fu trovata aperta, com'eſſi miniſtri affermano; & andando una volta un di loro a far raſſettar le manette, quando fu ſulla porta del palazzo diſſe, eſſere occorſo un miracolo, moſtrando ad ognuno quelle manette, onde fu poi per naſcere grande ſcandalo. Fu un'altra volta viſto dal cuſtode elevato da terra quanto un braccio pieno di ſplendore nel volto, & volendo egli tutto ſuggirſi via, il P. F. Girolamo lo chiamò dicendoli che non aveſſe paura. Ond'egli ſi convertì a Dio, & diventò un ottimo chriſtiano, eſſendo prima uomo di peſſima vita. Et il Padre li ſcriſſe in carcere una belliſſima regola del ben vivere, che fu poi ſtampata. Et in queſto ſi adempì la parola ſua detta l'anno 1496. ſopra quella ſentenza di Michea, *ab ea quæ dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui*. Dov'egli diſſe ſta cheto ancor tu, F. io ſtarò cheto a quell' ora, che tu mi havrai in prigione; & anco allora non ſtarò cheto, che parlerò pur con chi mi porterà da mangiare, ſe già tu non vorrai ch'io mi muoja di fame. Et benche non haveſſe in carcere alcun libro, ſcriſſe non di manco ſopra il *miſerere mei Deus*; & ſopra il ſalmo: *in te Domine ſperavi*, il quale per eſſerli tolto da ſcrivere non potè fornirlo. Furno poi mandati due Commiſſarj al Papa, i quali portorno a Roma il falſo proceſſo, & riferirno tutto il negotio. Et tornando menorno ſeco il General dell'ordine di S. Domenico, maſtro Giovacchino Turriano, & un auditore del Governator di Roma chiamato m. Franceſco Romolino, il quale giunto a Firenze, prima che fuſſe ſceſo da cavallo diſſe ad alcuni avverſarii del P. F. Girolamo che gridorno: muoja, & morrà ad ogni modo: Et io ho già impetrata la morte ſua per un mercante Fiorentino. Et più volte haveva prima ſcritto da Roma a Girolamo Benivieni, che il Papa mandava a Firenze dui Commiſſarii, con ordine che quel Frate fuſſe morto, ſebben fuſſe ſtato S. Giovan Batiſta. Et nel ſuo alloggiamento che ebbe in S. Piero Scheraggio, diſſe, noi faremo un bel fuoco, perche io ho meco in petto la ſentenza ſua; talche egli fu prima ſententiato, & poi eſaminato. Pubblicoſſi per Firenze, che F. Domenico non haveva a morire, dicendoſi, che per la troppo ſua ſemplicità era ſtato ingannato dal P. F. Girolamo; & durò tale opinione inſino all' ultimo giorno. Ma un uomo peſſimo ebbe a dire al Romolino, che ſe coſtui rimaneva vivo, era atto a riſuſcitare di nuovo ogni coſa, & che in vano ſi ſarebbe affaticato. Ond'egli mutò ſentenza dicendo: un frataccio più, o un frataccio manco non importa, mandatelo pure alla morte. Et alli 22. di Maggio fu annuntiata loro la morte per il giorno ſeguente. Il quale avviſo fu ricevuto da loro ſenza ſpavento alcuno. Onde fra gli altri fu dato al Padre per confortatore un Jacopo Nicolini della Compagnia del Tempio, ſecondo il ſolito di quelli che ſi hanno a giuſtiziare, il quale ſtette ſeco tutta quella notte. Et volendo quella ſera darli da cena, riſpoſe: io non voglio mangiare, perche domattina con la mente quieta deſidero ricevere la morte, & non eſſer occupato dal non avere digeſtito il cibo. Domandorno poi da poterſi confeſſare; onde fu mandati a loro tre reverendi Sacerdoti de' Monaci Neri di S. Benedetto, i quali ne preſero uno per uno a confeſſare. Non ceſſava il P. F. Girolamo dalle orationi ſtando ſempre con l'animo coſtante & elevato in Dio. Parimente il P. F. Domenico dimoſtrava gran fortezza & vigor di ſpirito. Ma F. Silveſtro appariva aſſai ſtracco, & fracaſſato. Il P. F. Domenico quando ſeppe di avere a morire, eſſendo egli Priore di S. Domenico di Fieſole, ſcriſſe a Frati ſuoi una lettera di queſto tenore „ *Fratres dilectiſſimi, & in viſceribus Jeſu*
„ *Chriſti*. Perche la volontà di Dio è che noi ſiamo per lui morti, voi che reſterete, pregate per
„ noi, tenendo a mente i miei ammaeſtramenti, di
„ ſtar umili, uniti in carità & bene occupati in ſanti eſercitii. Pregate per noi particolarmente nelle
„ ſolennità quando ſiete inſieme congregati in coro.
„ Et il corpo mio ſeppellitelo così in terra, non
„ dentro in chieſa, ma dinanzi alla porta di eſſa,
„ o da un canto in luogo umile. Et direte per noi
„ le meſſe ſolite. Et io dove ſpero potere, farò il
„ ſimile per voi. Baciate tutti i Fratelli coſtì & in
„ S. Marco da mia parte, maſſime i noſtri dilettiſſimi di Fieſole, quorum nomina in corde fixa
„ ante Deum porto. Fate raccorre dalla cella noſtra tutti gli opuſcoli del P. F. Girolamo, & farli legare & metterne una copia in libbreria, &
„ un altra in refettorio per leggere a menſa, pur
„ con

„ con la catena, acciò anco i Fratelli converſi poſ„ſano quivi qualche volta leggerli. „ Ripoſatoſi poi alquanto, detto che fu, domandò al miniſtro ſuo di che morte aveſſe a morire, il quale li riſpoſe, che per quanto ſi vedea apparecchiato in piazza dovevano eſſere appiccati, & poi arſi; diſſe allora egli: io voglio eſſer arſo vivo vivo. Et domandò queſto per gratia a i miniſtri. Il che come poi apparſe ben conobbe per rivelatione il P. F. Girolamo; perciò che dopo alquante contemplationi, egli domandò per gratia a Jacopo Niccolini di potere parlare innanzi alla morte a i ſuoi compagni. Il quale li riſpoſe, che ciò non appateneva a lui, ma che nondimeno ſi ſarebbbe ingegnato di procurarli la licenza. Andato dunque a Signori eſpoſe a due di loro, che erano inſieme in una camera, il deſiderio del P. F. Girolamo, i quali ſtando alquanto ſoſpeſi diſſero a Jacopo, che te ne pare a te? Jacopo riſpoſe, che trovandoſi loro con i piedi ne' ceppi ſententiati alla morte, & non potendo fuggire, li pareva, doveſſeno eſſer contentati. Soggiunſero i Signori: noi la rimettiamo alla volontà & prudenza tua. Furono dunque tutti tre condotti nella ſala del palazzo, dove circa ad un'ora dimororno inſieme. Et volgendoſi il P. F. Girolamo a F. Domenico diſſe: emmi ſtato rivelato, come voi volete morire nel fuoco; non ſapete voi come non v'è lecito eleggervi alcuna ſorte di morte? ma con allegrezza ricevere quella, che da Dio v'è preparata? Chi ſa ſe quella che v'è apparecchiata potrete ſopportare, dependendo ciò non dalla virtù noſtra, ma dalla gratia di Dio? Non è dunque eſpediente di tentar Dio. Alle quali parole F. Domenico cedette, & rimaſe quieto; voltoſſi poi a F. Silveſtro dicendoli: anco di voi mi è ſtato rivelato, che avete animo di dire al populo, quando noi ſaremo al ſupplicio, che ſopportiamo la morte innocentemente & contro a ogni giuſtitia; onde lo correſſe, comandandoli, che in verun modo tal coſa diceſſe, allegandoli l'eſempio di Chriſto, il quale eſſendo innocentiſſimo non volle manifeſtare in croce l'innocentia ſua. Queſto fu riferito da Carlo Pitti, più volte di ſopra nominato, il qual, credo, lo intendeſſe da i loro Confeſſori. Fornito il ragionamento F. Domenico & F. Silveſtro s'inginocchiorno dinanzi al P. F. Girolamo domandandoli la beneditione. La quale ottenuta furono ſeparati l'un dall'altro ne' cantoni di detta ſala. Domandando poi il P. F. Girolamo da bere per aver ſete, li fu portato un poco di acqua in un vaſo molto ſchifo; onde non volendo guſtarne, un Cittadino de' circoſtanti, moſſo a compaſſione, preſe quel vaſo & lavatolo li dette poi con eſſo da bere. Era egli molto ſtracco per le contemplationi & lunghe vigilie, onde chieſe a Jacopo Nicolini di ripoſare alquanto il capo ſopra le ſue ginocchia; il che egli volentieri li concedette. Onde addormentatoſi alquanto Jacopo lo riſguardava attentamente, & ſiccome egli riferì mentre lì dormiva, veniva parlando & ridendo, di che molto ſi maravigliava il Nicolini. Deſtatoſi, molto lo ringratiò, dicendoli: io voglio darti un poco di rimuneratione del contento, che mi hai dato, laſciandomi parlare a' miei compagni, & in queſto poco di ripoſo. Tu ſai quante tribulationi ho predette a queſta Città; voglio dunque avviſarti del tempo di una ſua gran tribulatione. Sappi, & notalo bene, che ciò avverrà quando ſarà un Papa domandato Clemente; alle quali parole Jacopo non credette affatto, nè anco diſcredette, onde le notò & ſcriſſe in una poliza, la quale ſigillata dette in cuſtodia ad una ſua parente monaca nelle Murate; & doppo molti anni intendendo Pietro Soderini Duce di Firenze di queſta poliza volle vederla; onde mandò per eſſa, & letta che l'ebbe gli ne rimandò, come detto Jacopo più volte riferì a' frati di S. Marco. Or paſſata quella notte, & levato la mattina il ſole, di nuovo convennero tutti tre inſieme per communicarſi per viatico. Et il P. F. Girolamo ebbe per gratia di poterſi communicar da ſe ſteſſo con le ſue mani proprie. Avendo dunque nelle mani il ſuo Signore, con molta allegrezza & fervente ſpirito proroppe in queſte parole: Signor mio, io ſò che tu ſei quella Trinità, perfetta, inviſibile, diſtinta in tre perſone, Padre, Figliuolo, & Spirito Santo; io ſò che tu ſei quel Verbo eterno, che diſcendeſti di cielo in terra nel ventre di Maria Vergine, & ſaliſti ſopra il legno della Croce a ſpargere il tuo pretioſiſſimo ſangue per noi miſeri peccatori. Io ti prego, Signor mio, io ti prego per la ſalute mia. Io ti prego, Conſolator mio, che tanto pretioſo ſangue per me in vano non ſia ſparſo, ma ſia in remiſſione di tutti i miei peccati, de' quali ti domando perdono, dal dì ch'io ricevetti l'acqua del S. Batteſimo inſino a queſto punto, & dicone, Signore, a te mia colpa. Et così ti chieggo perdono in quello che aveſſi offeſo queſta Città e tutto queſto populo di coſe ſpirituali o temporali, & così d'ogni coſa dove io non conoſceſſi avere errato. Dette queſte parole inſieme co' compagni preſe la ſanta Comunione; dipoi tutti tre furono inviati al ſupplitio. Nello ſcender delle ſcale F. Silveſtro, che fin a quell'ora era apparſo molto timido & puſillanime per il terrore della morte, parve che in un ſubito mutaſſe viſo, & dimoſtrava la faccia tutta ardente & piena di vivo ſpirito, dicendo al P. F. Girolamo che li ſtava appreſſo, che era venuto il tempo di ſtar forti, & ſopportare con grande allegrezza la morte. Et il P. F. Girolamo dall'altra parte lo confortava a perſeverare conſtantemente nel medeſimo animo. Mentre così ſcendevano la ſcala, un maeſtro Sebaſtiano, Prior di S. Maria Novella, Frate Conventuale, mandato quivi dal P. Generale, diſſe al P. F. Girolamo: da quà coteſto ſcapurale; & cavatoglielo con villania, egli pregò che li fuſſe dato nelle ſue mani; il che eſſendoli conceſſo, diſſe: o abito ſanto, quanto t'ho io deſiderato; tu per gratia di Dio mi fuſti conceduto, & io t'ho conſervato immaculato inſino a queſto punto; & anco al preſente non ti laſcerei, ma tu mi ſei tolto. Dette queſte parole furno condotti in piazza appreſſo la porta del palazzo verſo la ringhiera, & erano in tonacello co' i piedi ignudi ſenz'altri veſtimenti. La qual coſa, dicono, che fu fatta per errore, perchè comandò il Generale & il Commeſſario del Papa che gli fuſſe cavato l'abito, che è ſolo lo ſcapurale: i miniſtri ignoranti penſando che l'abito s'intendeſſe tutti i veſtimenti gli laſciorno a quel modo in tonacello. Erano ritti ſopra la ringhiera tre tribunali; il primo de' quali ſtava appreſſo alla porta del palazzo, dove il Veſcovo di Vaſona inſieme con i ſuoi miniſtri riſedeva per degradarlo. Aveva queſto Veſcovo avuto dal Papa un breve comminatorio, per il quale molto li minacciava ſe non ubbidiva; a queſto effetto dandoli plenaria poteſtà di degradare. Il ſecondo tribunale era nel mezzo della ringhiera dove ſtavano i Commeſſarii apoſtolici. Il terzo appreſſo il Lion d'oro in ſul canto, dove gli Otto di guardia, & non di balia riſedevano. Condotti dunque al primo tribunale, furono tutti tre veſtiti delle veſti ſacerdotali, & poi di quelle ſpogliati con le ſolite cerimonie. Preſe dipoi il Veſcovo per la mano il P. F. Girolamo dicendoli: io ti privo della chieſa di Dio trionfante, & militante; ma egli ſubito riſpoſe della militante sì, ma della trionfante nò, queſto a voi non ſi appartiene. Fatto queſto ſi leſſe da Commeſſarii la ſentenza, la quale in ſoſtanza diceva, che erano condennati per Eretici, non facendo mentione d'alcun altro peccato. Erano quivi preſenti i confortatori della Compagnia del Tempio, i quali offerendo al P. F. Girolamo alcune coſe da mangiare & da bere per confortarli, egli diſſe loro che? biſogna preparare queſte coſe per me, che già della preſente vita mi parto? Eſortandolo un altro a non ſi diſperare, ma a confidarſi in tante buone opere da lui fatte, lodandolo molto, riſpoſe, l'uomo peccatore non ha biſogno d'umana laude, & di glo-

gloria, nè in queſta vita è tempo di laude. Un certo uomo, chiamato Nerotto, le domandò, ſe haveva quivi l'animo quieto, & ſe volentieri ſopportava la morte; & egli riſpoſe: il mio Signore ha voluto innocentiſſimamente morire per i miei peccati; & io non darò volentieri queſta anima per amor ſuo? & in queſto voltando gli occhi baciò il Crocifiſſo a lui offerto. Dopo la degradatione fur dati in mano al Poteſtà ſecolare per non contaminarſi; onde vennero al ſecondo tribunale, dove ſi dice, che il Romolino diſſe loro queſte parole: Piace alla Santità di N. S. Aleſſandro VI. liberarvi dalle pene del Purgatorio dandovi la plenaria indulgenza de' voſtri peccati, & reſtituendovi alla prima innocentia; accettatela voi. Eſſi inchinando il capo accennorno di sì. Paſſato dunque queſto tribunale venne ſubito il Capitano con la famiglia degli Otto, & gli preſero e conduſſero al terzo tribunale dinanzi agli Otto, i quali meſſo & vinto il partito, ſecondo il conſueto, li mandorno al luogo del ſupplicio. Eſſendo quivi arrivati, il ſopradetto Nerotto domandò al P. F. Girolamo, ſe in queſta ſua ultima partita voleva laſciar niente a' ſecolari; al qual riſpoſe: preſto vedrete coſe grandi & ſtupende per le quali vi potrà la ſalute dell' anima voſtra eſſer certiſſima, & preſto all' anime voſtre ſarà proviſto. In queſto F. Domenico, che aveva prima avuto ſeco qualche amicitia per cagion di ſtudio, li diſſe, ſappi Nerotto, che noi andiamo alla morte innocentemente, & abbi per certo, che tutte le coſe predette dal P. F. Girolamo ſi adempiranno. Allora Nerotto: abbiti cura, riſpoſe, che tu non ſii ingannato da tale opinione. Et egli ſoggiunſe: di nuovo affermo tutte le coſe predette dal P. F. Girolamo doverſi verificare. Non parea che la morte loro ſi acceleraſſe ſecondo il deſiderio degli avverſarj, onde furono aggiunti quattro uomini che ajutaſſeno il manigoldo. Era fatto un palco alto da terra, quanto è la ringhiera de' Signori, il quale cominciava dal Lione d'oro, che è in ſul canto di eſſa, & forniva a mezzo la piazza in verſo il tetto de' Piſani, dov' era poſto un capannuccio di ſcope, & di molta ſtipa da ardere, & dal mezzo di eſſo uſciva fuori uno ſtile lungo venti braccia, che aveva confitto in cima a traverſo un legno in forma di croce. Intorno a queſto capannuccio ſtavano i miniſtri preparando la materia, & aggiungendo alle legna ſecchiſſime di molta polvere da bombarda. Eſſendo dunque ſaliti ſopra queſto palco li tre Padri, non vi mancavano de' fanciulli ſcelerati, i quali tra i feſſi delle tavole mettevano certi baſtoncelli acuti co' quali andavano pungendo i piedi & le gambe. Or eſſendo già arrivati a piedi della croce, diſſe il P. F. Domenico: perchè non mi chiamate voi, e non mi ricordate ch' io canti il *Te Deum*. Riſpoſono i Battuti del Tempio: Padre non lo fate, perchè molti ſarebbono tagliati a pezzi; a' quali ſoggiunſe: ajutatemi almanco voi a dirlo piano, acciò io non falliſca; & lo cominciò ſubito a dire. Erano ſtati coſtretti il giorno avanti gli arteſici amici del Padre a fabbricar quel palco, eſſendo mentre lavoravano, molto uccellati, & ſcherniti dagli avverſarii. Eſſendo poi preſi da' carnefici per condurli alto ſopra la croce s' ingiuocchiorno tutti tre, ciaſcheduno dinanzi al ſuo Crocifiſſo. Et il P. F. Girolamo fu dimandato dal ſuo Confeſſore, che era quivi preſente, ſe in queſt' ultimo voleva dir nulla; al quale egli riſpoſe, che niente voleva, ſe non ch' egli pregaſſe per lui, & ammoniſſe i ſeguaci loro, che non ſi ſcandalizzaſſino della ſua morte. Pregò anco che li fuſſe legato il tonacello a' piedi, acciò le membra pudende non ſi vedeſſero; ma non lo potè ottenere. F. Silveſtro fu il primo a montar la ſcala ſenza parlar niente, avendo però qualche lagrima agli occhi. Et ſalito quanto era di biſogno, il carnefice, legato il capreſto a un de' bracci della croce li dette la ſpinta, e dipoi li meſſe al collo un cerchio di ferro, che pendeva da una catena legato alla medeſima parte della croce. Il ſimile fu poi fatto dall' altra banda della croce a F. Domenico. L' ultimo fu il P. F. Girolamo, il quale andava dicendo il *Credo* piccolo, mentre ſaliva la ſcala, & eſſendo già arrivato alla cima di quella, aperti gli occhi, volſe la faccia per tutto ſopra la gran moltitudine di quell' ingrato populo. Et finalmente nel mezzo de' ſuoi compagni reſtò ſoſpeſo a dì 23. di Maggio, la vigilia appunto della ſantiſſima Aſcenſione, l' anno del Signore 1498. avendo il P. F. Girolamo non più che anni quarantacinque, e otto meſi d' età. Fu chi gridò nel darli la ſpinta: o Savonarola, ora è tempo di far miracoli. L' ora fu a 14. & mezza di mercoledì. Mentre il carnefice l' impiccava faceva non ſo che ſue baje & giocolamenti, onde ſtette una volta per cadere a baſſo, & poco vi mancò. Et il Magiſtrato degli Otto li mandò a dire, che attendeſſe al ſuo offitio. Volle il carnefice appiccarli ſubito il collare al collo, & poi accender ſubito il fuoco, acciò lo ſentiſſe prima che fuſſe morto affatto. Ma come a Dio piacque preſo che l' ebbe, li caſcò tra la ſtipa, & mentre che egli penava per riaverlo, il Padre ſpirò. Trovato che lo ebbe glie ne meſſe al collo, & poi appiccò il fuoco. Venne ſubito un vento grande che elevandoſi in alto la fiamma di verſo S. Piero Scheraggio, che in modo diſſipò & diſperſe le fiamme, che per ſpatio di un *miſerere* non fecero loro nocumento alcuno; in modo che ſi cominciorno a ſentir le grida del populo: che dicevano: miracoli, miracoli. Et la maggior parte delle perſone per timore ſi fuggivano, ſgombrando la piazza; ma riſurgendo la fiamma in alto il populo ſi raſſicurò, & la piazza in un momento fu ripiena. Conſumati dal fuoco i legami delle braccia, & delle mani, fu viſta la deſtra mano del P. F. Girolamo elevata con due dita in modo diſpoſte che parea deſſe al populo la benedizione. Ma la moltitudine de' fanciulli cattivi cominciò in un tratto con ſaſſi a lapidar quei corpi pendenti con tanta furia, che a fatica il manigoldo ebbe tempo a ſcappare, nè mai reſtorno finchè tutto quel braccio, & la mano, già mezzo arſi dal fuoco, fecero in terra caſcare, calpeſtandolo poi a gara co' piedi. Un fanciullo vi fu, che avendo la madre devotiſſima di eſſo P. F. Girolamo, preſe quella mano con le dita, & portolla alla madre ſua, penſando di farle un ricco preſente, la quale ne fu ſopra modo lieta, & gran feſta fece di sì gran teſoro. Ma tornando il marito a caſa che era degli avverſarj, & intendendo di queſta mano, la preſe con collera & la gittò ſubito nell' acquajo, di che rimanendo la donna molto afflitta conferì il tutto con un' altra ſua amica, con la quale accordataſi, preſe un tempo opportuno, fecero votare quell' acquajo, & cavandone la mano ſe la diviſero infra di loro. Un altro fanciullo ebbe il reſto di quel braccio inſino alla ſpalla, & lo portò anch' egli a ſua madre, che era inferma, donde ſeguì ſubito un belliſſimo miracolo, come di ſotto ſi narrerà. Fecero anco caſcare i medeſimi fanciulli con ſaſſi una parte del teſchio ſuo, la quale caduta a i piedi d' un gentiluomo, egli deſtramente ſenza eſſer veduto, la raccolſe, & ſe la meſſe ſotto il mantello, & anco la tiene appreſſo di ſe come un grandiſſimo teſoro. Si trovorno di molte Gentildonne, che veſtiteſi a uſo di ſerve, andorno con i bacini di rame al luogo dov' erano le ceneri dei corpi arſi, dicendo volerne pigliar per far bucato. Ma furno ſcoperte da alcuni miniſtri, li quali le cacciorno, dando loro delle piattonate. Il che ſentendo i Commeſſarii ordinorno che ogni coſa fuſſe gittata in fiume. Ragunate dunque tutte quelle ceneri le portorno ſopra certe carrette ad Arno, & ve le gittorno dentro. Ma un fanciullo divoto s' arriſchiò, mentre erano portate, di pigliare un oſſo, che li venne viſto, & riuſcilli; il qual' oſſo fece poi miracoli, come a ſuo luogo narreremo. Paſſando queſte carrette per la via di porto S. Maria, uno degli avverſarii preſe di quelle un oſſo, & lo

gittò

gittò in una bottega dicendo: o piagnioni, ecco un oſſo de voſtri Frati. Il qual oſſo, paſſata la turba fu raccolto, & rinvolto ſolennemente in un drappo come una ſantiſſima reliquia.

Queſto fu il fine del P. F. Girolamo, uomo ſantiſſimo & dottiſſimo, il quale ſi può dire che ſia ſtato un de più rari inſtrumenti che la Maeſtà di Dio abbia operati nella ſua Chieſa. Et tale fu il premio di tante ſue fatiche in queſta vita preſente, benchè poſſiamo indubitatamente creder che ampiamente ſecondo i ſuoi grandiſſimi meriti ſia da Dio riſtorato nell' altra.

Due giorni doppo la ſua morte, occorſe che ſtando un fanciullo ſulla riva d' Arno appreſſo ad un certo molino, vidde come una palla di pomice andarſi rotolando nell' acqua tutta abbronzita, di che avvedendoſi anche molti altri, cominciorno ſubito a dire: queſto è il cuor del Frate, di nuovo facendoſi beffe di lui. Il fanciullo aſtuto ſimulando anch' egli di volerlo pigliare per iſtratio entrò nell' acqua, & lo preſe & portollo poi a ſua madre. Et per molti miracoli, che di ſotto ſi diranno, ebbeſi certezza che in verità quello era il proprio cuore del P. F. Girolamo, del quale ne impetrò poi per ſingular gratia una particella il Conte dalla Mirandola, da quella ſteſſa donna. Un altra ne ebbe Filippo Latini, & un' altra Girolamo Benivieni. Ne ebbe anco un poco F. Zanobi da S. Caſciano, & il reſto fu portato a Ferrara. Un ſuo tonacello vecchio, e rattopato ſi trova appreſſo ad un certo Antonio calzolajo, & un altro che ſi aveva ritenuto il ſuo cuſtode in carcere fu per mezzo del P. F. Bartholomeo da Faenza portato al muniſtero di S. Caterina. Et una ſua cappa reſtò in mano di Franceſco d' Avanzati. Era anco reſtato al Cuſtode il ſuo cingolo, il quale li fu poi tolto da certi & fattone quattro parti, il che ebbe molto per male, affermando che molte donne, che non poteano partorire, erano rimaſte libere, cingendoſelo ſolamente intorno. Trovaſi anche due ſcapuraletti fatti d' un mezzo tonacello, il quale il P. F. Jacopo di Sicilia impetrò da m. Aleſſandra che fu donna di Bartolomeo Buondelmonti, de quali uno ne ha il detto F. Jacopo, l' altro F. Santi da S. Caſciano, l' altro mezzo l' ebbe m. Domenico Benivieni, il quale ne ebbe alcuni miracoli, come di ſotto diremo. Ebbe un ſuo ſcapulare Lorenzo di Credi, pittore; & un altro un certo Lapo ſcultore. E un paro di ſcarpe vecchie reſtorno a un Antonio da Caſtelfranco. Reſtorno anco di molti libbretti ſcritti di ſua mano, uno de' quali ſta inſieme con altre reliquie appreſſo a F. Santi da S. Caſciano. Trovaſi anco una Cantica con tutti gli Evangelj della Quareſima, & una eſpoſitione di eſſa Cantica a propoſito di detti Evangelj. Evvi anco un'abbreviatione della Bibbia dal principio inſino al terzo libro de' Re, la quale ha F. Franceſco Spigliati. Laſciò anco un eſpoſitione ſopra il ſalmo: *Qui regis Iſrael intende*. Il ſuo Breviario era tutto pieno di prediche da lui ſcritte in eſſo. Un Quadrageſimale, che egli fece predicando in S. Gimigniano è in mano di F. Niccolò dell' Oraſo. La donna di Franceſco del Puglieſe ha un' eſpoſitione ſopra tutti i Profeti minori, & altre coſe. Il decreto abbreviato in carta pecora l' ha F. Serafino da Montecatini, ora è in mano del P. Criſtofano da Piſtoja queſt'anno 1566. Et molti altri opuſcoli che lungo ſarrebbe a narrare rimaſeno delle ſue fatiche. La ſua Bibbia è appreſſo a Marco del Nero che è ripiena d' infinite coſe. Ha un ſuo tonacello la madre di F. Pagolo Guidi: il collar di ferro, che li fu poſto al collo quando fu arſo, è appreſſo di m. Franceſco di Ceſare Petrucci. Le funi con le quali li furno legate le mani, quando li fu data la corda ſono appreſſo Girolamo Benivieni con altre coſe. Molti ſuoi capitoli, & altri ſcritti ſono in mano del P. F. Simone Stradi. La ſua imagine al naturale è divulgata per tutto. Molte altre coſe di lui reſtorno, delle quali non ſi ha notitia.

DE' MIRACOLI ET PRIMA DELLA SANATIONE D'UN INFERMO.

Mentre ardeva la fiamma della perſecutione contra il P. F. Girolamo, molti de' ſeguaci ſuoi fur coſtretti laſciar Firenze, & mutar paeſe, tra quali fu uno ſcultore molto eccellente domandato Bartolo da Monte Lupo, il quale volendo andarſene a Venetia, quando fu a Bologna, un Canonico del Duomo di quella Città, lo ritenne in caſa ſua, & li fece fare li dodici Apoſtoli di rilievo tanto mirabili, che tutta la Città corſe a vederli; i quali poichè furno finiti il detto Canonico li chieſe in dono le dette figure, volendo preſentarle al Bentivoglio per ottener da lui un officio per un ſuo fratello. Maraviglioſſi lo ſcultore di queſta domanda, ſtando alquanto ſoſpeſo, avendo già fatto diſegno di venderli, & mandare il prezzo a Firenze alla ſua famigliuola, che molto pativa, ſtando egli lontano. Alfine riſpoſe al Canonico, che le figure ſarebbero ſtate al ſuo piacere, ſe egli voleſſe pagarli mezzo il prezzo che fuſſero ſtimate; il quale partito non volle accettare il buon Canonico. Avvenne tra pochi giorni, che s'ammalò il detto ſcultore di una febbre graviſſima in caſa del detto Canonico. Ond' egli, che avaro & malvagio uomo era, penſò eſſerli preſentata buona occaſione di aver le figure ſenz'alcun prezzo, facendo morir lo ſcultore prima che egli guariſſe. Et fermo in queſto diabolico penſiero, fece che un Medico li porſe una medicina, dov' era meſcolato il veleno; per la quale egli aggravò di tal maniera, che per ſei meſi non preſe altro che pollo ſtillato; & era in modo ridotto, che ſolo avea la pelle, & l' oſſo, nè potea punto muoverſi da ſe ſteſſo. Udendo dunque appropinquarſi al fin ſuo, ricordandoſi un giorno della donna & figli che avea in Firenze laſciati ſenza alcuno appoggio, ſi volſe con tutto il cuore a raccomandarſi a' P. F. Girolamo, dicendoli interiormente queſte parole: voi ſapete che per la fede a voi portata mi trovo quà al fine della mia vita; raccomandovi al manco la mia donna e miei figlj; potete conoſcere come ſenza me rimarranno. Il che appena ebbe detto che il P. F. Girolamo & li compagni ſuoi con piviali d' oro ſopra di loro apparſero con molto ſplendore, & preſo Bartolo per la mano & poſtolo a ſedere ſopra il letto, li diſſe il P. F. Girolamo, figlio dov' è la tua fede? & confortato alquanto che l' ebbe ſoggiunſe: eſci di queſta caſa, & vattene ſubito alla caſa di Camillo della Siepe, & non avrai più male. Et coſì detto ſparì via, laſciando lo ſcultore tutto conſolato; il quale volendo ubbidire, domandò i ſuoi panni a uno che lo governava; ma egli penſando che farneticaſſe lo laſciava dire, maſſime che l' avea udito parlare ſenza vedere a chi. Ma dimandando pur egli i ſuoi panni, dicendo ch'era guarito, & voleva veſtirſi, finalmente gl' ebbe, & in termine d' un ora dopo la detta apparitione ſi trovò a caſa del detto Camillo, che ſtava forſe mezzo miglio lontano, & era tanto oſcuro nel volto, che parea la morte. Et incontrandoſi in lui li ſi gittò al collo, narrandoli tutto il ſucceſſo. Il quale, ſendo affetionatiſſimo del Padre, & havendo fatto della ſua caſa come un' oſpedale, volentieri lo ricevette, & avendolo meſſo in un buon letto, in pochiſſimi giorni riebbe le forze, & diventò più freſco & più robuſto, che prima non era. Queſto Bartolo ancora vivo, & egli ſteſſo m' ha con la ſua bocca narrato tutto queſto miracolo.

COME SANO' IN FERRARA UNA FAMIGLIA INTERA DALLA PESTE.

Il ſeguente anno dopo la ſua morte, eſſendo in Ferrara la peſte, una famiglia, che era ammorbata, ricordandoſi della fama & nome del P. F. Girolamo con gran divotione & fede a lui ricorſe, votandoſi ſe per ſuoi preghi erano liberi, d' andar tutti

 per-

perſonalmente a Firenze, & viſitar la Chieſa di S. Marco con un torchio di cera. Il prego de' quali fu eſaudito, & tutti reſtorno ſani; onde vennero poco dopo a Firenze per ſodisfare il voto, & giunti alla porta a S. Gallo, domandorno dove fuſſe la Chieſa del P. F. Girolamo da Ferrara. I guardiani la inſegnorno loro, domandandoli perche cauſa volevano ciò ſapere. Et intendendo il miracolo occorſo, molti ſecolari ch'erano quivi preſenti s'avviorno lor dietro infino a S. Marco; dove fatto il lor ringratiamento a Dio & al P. F. Girolamo narrorno di nuovo a molti che ſtavano in Chieſa la gratia ricevuta, & offerto il torchio tornorno a caſa loro. Ma i Padri del convento non vollero che fuſſe in pubblico appiccato. Fu queſto miracolo ſcritto & notato dal P. F. Nicolò della Magna.

COME SANO' LA DONNA DI BER. DA FERRARA.

Era in Ferrara un uomo da bene, chiamato Bernardino, Terzabito dell'ordine di S. Domenico, il quale trovandoſi la donna ſua inferma di tiſico abbandonata da Medici molto vicina alla morte, & dolendoſi molto ch' ella moriſſe, per conto di due figliuole che di lei li rimanevano, non avendo altro umano rimedio, ſen'andò a udir la Meſſa per raccomandarſi a Dio, & entrato in Veſcovato, s'abbattè ſubito, che un ſacerdote andava a dir Meſſa all'altar di S. M. Maddalena, & poſtoſi quivi in ginocchione, fece con molte lagrime oratione quando ſi levò il ſagramento, pregando il Signore, che ſiccome egli aveva ſempre creduto che il P. F. Girolamo fuſſe ſtato ſuo vero ſervo & profeta, così per i meriti ſuoi aggiugneſſe tanto di vita alla ſua donna che poteſſino inſieme allevare quelle due figliuole che avevano; facendo voto, che ſe in termine di tre giorni vedeva in lei ſegno alcuno di ſanità di far dire a onor ſuo una meſſa in S. Maria degli Angeli all'altar di S. Vincenzo, dove ſarebbe ſtato preſente egli, la donna & le figliuole. Tornato a caſa dopo la meſſa trovò la donna ſua di buoniſſima voglia & molto allegra; Onde mandò ſubito a S. Maria degli Angeli per il P. F. Stefano Saluzzo, che l'aveva confeſſata & ſapea che non potea campare, & per fra Timoteo da Padova, dal qual egli ſi confeſſava. Et narrò loro con gran letitia la gratia che aveva ricevuta per i meriti del P. F. Girolamo. Il che udendo li detti Padri eſaminorno la detta donna, & trovorno ch'ella inſubito s'era ſentita ſanare. In capo a tre giorni andorno tutti a ſodisfare il voto, & paſſati alcuni anni detto Bernardino allogò le ſue figliuole, una delle quali maritò, l'altra fece monaca in S. Caterina da Siena. Nè molto doppo la donna ſua s'ammalò, & ſantamente paſsò all'altra vita.

COME SANO' UNA FIGLIA DI DETTO BERNARDINO.

Occorſe, che una delle due figliuole di detto Bernardino ſi ammalò d'un fluſſo crudeliſſimo, & avendovi uſato di molti rimedj per mezzo di due buoni medici, l'un detto maeſtro Guido Francolino, l'altro maeſtro Piero della Vogara, nè giovandole coſa alcuna, li diſſe maeſtro Piero: Bernardino, non accade altra ſpeſa in queſta voſtra figliuola, perchè ella ſi fa una ſcala per andare al Paradiſo, & ha tutti i ſegni mortali. Peggiorando dunque tuttavia, detto Bernardino & la donna ſua ſi ſtrinſero inſieme all'oratione, raccomandandoſi umilmente a molti Santi di Dio, & non vedendo alcun giovamento li parve di ſentire una voce nell'animo ſuo che diceſſe: queſti Santi, i quali tu hai invocati per la ſanità della tua figliuola ſono già conoſciuti & glorioſi appreſſo tutti i Criſtiani. Il nome di F. Girolamo non è anche a baſtanza conoſciuto. Ricorri dunque a lui, & otterrai la gracia. Moſſo dunque da queſta inſpiratione ſi raccomandò cordialmente al P. F. Girolamo, facendo voto ſe in tre giorni la figlia ſua era ſana di far dire a gloria di Dio & ſua una meſſa in S. Maria della Conſolatione, & menarci la donna & la figliola ſua, & di manifeſtare il miracolo al primo Frate, che trovaſſe del ſuo ordine. Fatto queſto voto, il medeſimo giorno ſendo andata la madre in caſa d'una vicina per un uovo freſco, quando tornò trovò la figliuola fuor del letto, che era guarita, ed eraſi accoſtata ad una credenza per pigliare il libriccino della madonna. Di che fatto grande allegrezza, il ſecondo giorno dopo il miracolo, il detto Bernardino per conſiglio del ſopradetto P. F. Timoteo andò a ſodisfare il voto. Et il primo Frate che trovaſſe fu F. Mariano predicator famoſiſſimo di quel tempo, al quale narrando il tutto, l'eſortò a ſodisfare il voto, dicendoli: Dio voleſſe, che quando l'anima paſſerà di queſta vita, io fuſſi così certo del Paradiſo, come io ſon certiſſimo, che in quello ſia l'anima del P. F. Girolamo.

COME FU SANATO UN CITTADINO FERRARESE.

Un cittadino Ferrareſe chiamato ſer Pellegrino de Peda trovandoſi gravemente infermo, & ſfidato da' medici, ſi raccomandò divotamente al P. F. Girolamo, & fatto un voto li parve di ſentirſi voltar nel letto ſull'altro lato, & ſubito reſtò ſano.

COME SANO' UN SACERDOTE SPAGNUOLO.

Una monaca Spagnuola del terz'ordine, partendoſi di Spagna per andare a viſitare il S. Sepolcro, capitò a Ferrara, volendo andar prima a viſitare in Viterbo una ſantiſſima ſerva di Dio, domandata Suor Lucia, & narrò quivi a propoſito del P. F. Girolamo come un ſacerdote del ſuo paeſe venne a Firenze per udirlo, tratto della fama grande delle ſue prediche; & udito che l'ebbe piu volte, tornò poi in Spagna, dove udì narrar della ſua morte occorſa. Et ritrovandoſi una volta infermo vicino a morte ricorſe con gran fiducia al detto Padre, il quale gli apparve in letto in mezzo a ſuoi compagni. Et vedendolo il ſacerdote rimaſe molto attonito, ricordandoſi ch'egli era morto. Tornato poi in ſe ſteſſo, li diſſe: non ſete voi il P. F. Girolamo, che in Firenze con due altri Frati fuſti abruciato? Al quale egli riſpoſe: io ſon deſſo, & queſti ſono li miei due Compagni, che meco furono abruciati, Che vuoi tu da me? perche mi hai tanto chiamato? riſpoſe il ſacerdote molto lieto, la ſanità. Allora il P. Girolamo diſteſe la man deſtra alla fronte dell'infermo, dicendoli: il Signore Gieſù Criſto, Dio vero per la ſua miſericordia, & la buona fede che in me hai avuta ti renda la priſtina ſanità. Et così detto diſparve ſubito, laſciandolo guarito affatto. Et aggiunſe la detta Suora che di queſto miracolo nè era ſtato fatto in Spagna publico iſtrumento.

COME SOVVENNE MIRACOLOSAMENTE UNO, CHE NON POTEVA PAGARE UN SUO DEBITO.

Fu anco in Ferrara un uomo da bene, artigiano di guaine di coltelli, il quale ſi trovava debitore a un gentiluomo d'una buona ſomma di denari. Et eſſendo ſtretto a pagarla, & non avendo il modo pregò e fece da molti pregare il ſuo creditore, che voleſſe darli più ſpatio di tempo da ſodisfarlo. Ma ſerrando il creditore gl'orecchj a tutti i preghi, & avvicinandoſi il termine aſſegnatoli dal Magiſtrato, il povero debitore, che ſi chiamava Maeſtro Veſardo, tornò un giorno a caſa tutto affannato, & poſtoſi a una fineſtra, che riſpondeva ſopra un giardino, inſpirato da Dio ſi raccomandò con molte lacrime al P. F. Girolamo, onde meritò di

Digitized by Google

di vederlo ſenſibilmente ſopra una ſedia. Per la qual viſione preſa qualche ſperanza andò ſubito a trovare quel ſuo creditore il quale trovò in modo diſpoſto, che da lui ebbe ogni commodità e tempo di poter ſodisfare al ſuo debito.

D' UN APPARIZIONE FATTA AD UN PRETE.

Nella medeſima Città di Ferrara fu un prete chiamato don Giſmondo, parrocchiano d' una villa detta Guartiſana, il quale ritrovandoſi un giorno a ragionamento in una bottega con alcuni gentiluomini delle guerre e tumulti della Romagna cagionati dal Duca Valentino, vennero a dire, che in ciò ſi verificavano le profezie del P. F. Girolamo; il che vedendo detto prete preſe a dire: Io per me non conobbi mai fra Girolamo, ma per le coſe di lui udite gli portai ſempre affezione, & anco dopo la morte ſua l' ho avuto in gran reverenza. Onde occorſe che volendomi io una volta mettermi allo ſtudio delle leggi, mi apparſe una notte ſu l' ora del mattutino, mi diſſe: Don Giſmondo, per l' amor che tu mi porti ti ſono venuto a trovare per rimuoverti dal propoſito, che hai fatto di ſtudiare in legge. Figliuolo mio, non lo fare per niente. Perche a te ſi appartiene attendere ſolo alla ſacra Scrittura. Altrimenti ti metti a pericolo di dannare l' anima tua. Di più ti priego che vadi a trovare il mio fratello, e gli dichi da mia parte, che egli non pianga più ſopra di me, dandoli queſta buona nuova, come alla bontà e miſericordia di Dio è piaciuto darmi luogo nella gloria del Paradiſo. E riſpondendo io: egli non mi crederà. Soggiunſe, acciò tu non creda che io ſia uno ſpirito fantaſtico, andrò nella tua chieſa e tirrò un doppiere fuor del ſuo ſegno, e porrollo ſu l' altare della Madonna; il che ti dò per ſegno della mia apparizione. Siccome poi appunto il detto Prete diceva aver trovato, il quale fu poi ſopra di queſto diligentemente eſaminato da Monſignor Giovanni da Tabio dell' Ordine de' Predicatori, uomo dottiſſimo, eſſendo per alcuni negozj ſuoi venuto a Ferrara in Santa Maria degli Angeli da Bologna, dove egli per ordinario era Inquiſitore.

COME SANO UN FIGLIUOLO D'UN GENTILUOMO FIORENTINO.

Eſſendo ancor vivo il P. F. Girolamo ammalò graviſſimamente un giovanetto di 16. o 18. anni un figliuolo primogenito di Paolo Antonio Soderini, & eſſendo già sfidato da' Medici, ne ſentiva il padre eſtremo dolore, per eſſere il giovane belliſſimo, & dotato d' ingegno, e d' ottimi coſtumi; onde poſtoſi in orazione, e raccomandandolo a Dio, gli venne in cuore di andare a parlare al P. F. Girolamo, deſiderando per l' orazioni ſue ottenere da Dio la ſalute corporale del ſuo primogenito. Andò dunque ſubito a San Marco, e condotto alla cella del Padre, gli ſi gittò a i piedi inginocchioni piangendo, e narratoli il pericolo nel quale ſi trovava il ſuo figliuolo; egli facendolo ſtar su, gli dimandò qual fuſſi l' infermità del figliuolo ſuo; e dipoi feciero alquanto inſieme orazione. La qual fornita, fece chiamar il P. F. Domenico da Peſcia Priore di Fieſole, che allora ſi trovava in S. Marco, al quale diſſe: vi comando in virtù di ſanta obedienza, che ora ora andiate con queſto gentiluomo a caſa ſua, nè di quella vi partiate, ſe non li rendete il figliuolo ſuo ſano fuora di letto. Il P. F. Domenico ſi ſcontorſe alquanto; pure andò, e giunto alla caſa trovò il giovane nel letto molto vicino al fine ſuo. Onde ſi gli accoſtò e cominciò con gran dolcezza a parlargli della gloria del Paradiſo, con tanto piacere di quel giovane, che gli pareva un ora mille anni di morire. E domandandoli poi ſe voleva guarire, riſpoſe il giovine riſguardandolo col viſo alquanto turbato, che egli voleva morire, & andare in ogni modo in Paradiſo. Vedendolo il P. F. Domenico così inebriato & diſpoſto a uſcire di queſta vita, gli diſſe: figliuolo mio, la gloria del Paradiſo non ſi può avere così preſto, nè ſenza qualſivoglia tribulatione; e preſolo poi per la mano, comandò alla detta infermità, che ſi partiſſe. E cominciando a veſtirlo lo traſſe in quel punto dal letto ſano e ſalvo; dove ſi trovarono preſenti molte perſone da bene, che con gran ſtupore & allegrezza ringraziorno Dio. Tra' quali fu maſtro Giuliano Giuliani dall' Ottonajo medico, il quale mi raccontò queſto miracolo. Et fu poi tanto devoto delli tre Padri, che quando ſi abbatteva a qualche infermità irremediabile votava l' infermo, facendo dire tre meſſe a gloria di Dio, e delli tre martiri e ſervi ſuoi. Il giovane ſi chiamava Tommaſo Soderini, e fino al giorno d' oggi è vivo.

D'UN MIRACOLO FATTO ALLE SUORE DI FOLIGNO.

E' in Firenze un moniſtero detto Foligno, dove ſtanno Suore del terzo ordine di S. Franceſco, molto venerande, e di ſanta vita, le quali ſolevano andare ogni mattina alla predica proceſſionalmente, quando il P. F Girolamo predicava. Per la qual coſa furno molto perſeguitate da' Frati minori dell'oſſervanza, che tal coſa non potevano patire. Nondimeno i Canonici di S. Lorenzo le difeſerno, da quali eſſe erano governate. Ma dopo la morte del P. F. Girolamo i medeſimi Frati ſi levorno di nuovo contro di loro in tal modo, che le fecero ſcommunicare da Papa Aleſſandro, e riſerrarle, ſicchè non potevano da alcuno eſſere ajutate, eſſendo poveriſſime, e ſolendo vivere di lemoſine. Onde vennero a tanto eſtremo una volta, che non avevano pane ſe non per cenare una volta, e vino per quattro giorni. Il che riferendo la refettoraria alla miniſtra, riſpoſe ella: *Benedictus Deus*. Mettete quello che ci è a menſa; dipoi anderemo all' orazioni, e Dio ci provederà. La refettoraria fece l'obedienza, e ponendo ella il pane a menſa, in modo gli crebbe, e moltiplicò fra le mani, non ſe ne avvedendo, che ne avanzò per l'altra mattina. L'altro giorno tornò di nuovo la refettoraria alla miniſtra dicendole che non vi era pane, che baſtaſſi per deſinare; & ella li fece la medeſima riſpoſta, dicendoli che metteſſe il pane a menſa quel poco che v'era, e che del reſto Dio averebbe proviſto. Il che fatto medeſimamente il pane crebbe tanto, che ne avanzò per la ſera, e che il medeſimo accadeva del vino; e durò queſta coſa parecchie ſettimane con gran contento e ſtupore di tutto il muniſtero. Ceſſata poi la ſcommunica, ceſsò anche il miracolo, potendo elle provederſi per altra via. Queſto miracolo mi fu detto da monſignore Jacopo Mannelli Canonico che in quel tempo confeſſava le dette Suore di Foligno, il quale muniſtero è edificato dalla famiglia degli Alberti.

D'UNA APPARITIONE FATTA AD UN MONISTERO IN AREZZO.

Il giorno proprio, che li tre P. Frati furono morti in Firenze alcune ſuore di un Muniſtero in Arezzo videro in aria grandiſſimo numero di Angeli pieni di ſplendore, che dolcemente cantavano, nel mezzo de quali vedevano tre Frati di S. Domenico, che da loro erano portati in Cielo. Per la qual coſa le dette Monache cominciarono per la gran maraviglia & allegrezza a gridare in modo che tutto il Muniſtero vi corſe. E fu tanto il romore, che corſe anco quivi gran numero di ſecolari, di ſorte che chi governava la Città, dubitando di qualchè tumulto, non ſapendo la cauſa di tal movimento, mandò ſubito il Cavalieri con la famiglia a vedere, che romore fuſſi quello; il quale giunto al Muniſtero ſi informò del caſo, e ritornò con la riſpoſta

Digitized by Google

ſta al Commiſſario, il che intendendo Meſſer Zanobi Pizoco Prateſe, che quivi era giudice, per intender tal coſa andò anche egli in perſona al detto Muniſtero, e di tutto ſi informò. La qual viſione durò parecchie ore. Il giorno ſeguente il Commiſſario d'Arezzo ebbe lettere della morte delli tre Padri, e confrontò l'hora della morte loro con quella della viſione predetta, ſiccome poi il detto Meſſer Zanobi a molti raccontò, poi che fu ritornato a Prato.

COME PREDISSE IL SACCO DI RAVENNA.

Un medico Fiorentino molto riputato, il quale ancor vive e ſi chiama Maeſtro Bernardo Banducci, ragionando un giorno col P. F. Girolamo ſopra i Monaſterj, avendo egli la mattina in una predica ripreſo molto i difetti delle Monache in generale, venne a dirli, come haveva due figliuole Monache in un Monaſtero di Ravenna. Il che intendendo il P. F. Girolamo gli diſſe: ingegnatevi di cavarle in ogni modo di quel Muniſtero e di condurle quà in Firenze in qualchè buon Muniſtero. E replicando egli che loro vi ſtavano contente e che non arebbono voluto conſentire di uſcirne, ſoggiunſe il P. F. Girolamo và, và tu in perſona, e fa che in ogni modo le cavi e le conduchi quà, perchè verrà tempo, che ti ſia grato di averlo fatto. Andò il detto Medico, e fece quanto gli aveva conſigliato il P. F. Girolamo, ſenza penſar piu altro. In capo a XVII. anni poi Ravenna fu poſta a ſacco da Franzeſi, dove quel Muniſtero e le ſue Monache capitorno male, & andarono in rovina. Nel qual caſo il detto Medico ſi ricordò delle parole del Padre, e ne reſe per tutto apertiſſimo teſtimonio.

COME UNA CONVERSA DI S. DOMENICO DI LUCCA FU SANATA.

Una converſa di S. Domenico di Lucca, chiamata Suor Santa dello Stringaio ritrovandoſi inferma di tiſico, molto conſumata, & ſenza alcun rimedio umano, ſi confeſsò e communicò per viatico da me proprio, eſſendo io allora Confeſſore di quel Muniſtero; & havendola communicata gli domandai ſe aveva mai ſentito ricordare il P. F. Girolamo, e ſe ella gli aveva divozione. Mi riſpoſe di sì; e che la ſua Maeſtra che di lui era devotiſſima, gli ne aveva dato notitia. Allora io gli diſſi: figlia benedetta, raccomandati a lui con tutto il cuore acciò ti renda la ſanità. Il che facendo in pochi giorni reſtò libera e faceva tutti gli eſercitj del Muniſtero come le altre converſe.

COME SANO' UNA FIGLIA D'UNA GENTIL DONNA LUCCHESE.

Fu anco in Lucca una gentil Donna vedova chiamata Maria Caterina, & era ſtata moglie d'Agoſtino da Seſto, la quale aveva una ſua figlia, che dalla cintura in giù era tutta perſa, nè ſi potea punto muovere. E lamentandoſi ella meco più volte di queſta ſua tribulazione, eſſendo io ſuo Confeſſore, l'eſortai, che di buon cuore la ſi raccomandaſſi al P. F. Girolamo; il che fatto in pochi giorni la figlia ſua reſtò ſana, & ancora è viva inſieme con ſua Madre, la quale il tutto mi raccontò.

COME LIBERO' DALLA PESTE TUTTA UNA FAMIGLIA.

Eſſendo in Lucca la peſte, la famiglia di Paolo Vanni tutta ſi infettò, cioè la donna ſua con dodici figlj, talche egli ſolo era ſano. Et eſſendone già morto uno, andavano gli altri per mala via; quando una donna, che ſi confeſſava da me, andando a viſitarli diſſe loro: egli è un Padre quà in S. Romano, il quale ha un ſuo Santo nuovo, che fa di molti miracoli. Se voi mandate per lui, credo che guarrete. Il che ſentendo quella povera madre, che era nel letto, mandò ſubito per me; io vi andai prontamente; e domandato da loro, chi foſſe queſto Santo, riſpoſi eſſere il P. F. Girolamo da Ferrara. Ella non ci aveva troppa fede confeſſandoſi per l'ordinario da' Frati di S. Franceſco; ma trovandoſi in quel biſogno, mi pregò, che io li votaſſi tutti al detto Santo come mi pareſſe meglio. Onde io feci voto, che ſe rimanevano liberi, fuſſino obligati a veſtire una ſuora dell'ordine noſtro, overo farle un fornimento di cella. Coſa ſtupenda! tutti in tre giorni reſtarono ſani. Onde pieni di gaudio rimandorno per me, ringraziando Dio di tanto beneficio.

COME F. SILVESTRO MANDO' A SUO PADRE IL SUO PANNO DI STOMACHO.

Ne' giorni che li tre Padri ſtavano in prigione, F. Silveſtro ſi ricordò di ſuo Padre vecchio, & infermo di gotte, e penſando che fuſſe per ſuo conto molto adolorato, chiamò il tavolaccino che lo cuſtodiva, e lo pregò, che dopo la ſua morte voleſſe portare a ſuo Padre il panno di grano che egli ſoleva tenere ſu lo ſtomacho, il quale ebbe già dal detto ſuo Padre. Il Cuſtode preſe il panno promettendo di portarlo a chi deſiderava. E dopo che furno morti andò il detto Cuſtode al Padre di F. Silveſtro, il quale ſtava nel letto con le gotte molto afflitto per la morte del figliuolo, maſſime per le voci piene di ignominia, che ſentiva da quelli, che per la ſtrada paſſavano; e gli dette quel panno da parte di ſuo figliuolo, il quale egli con paterno affetto ricevette. E venuta la notte il dolore delle gotte cominciò più che mai a ſtrignerlo con grandiſſima paſſione; e venendoſi quaſi manco, nè ſapendo che farſi, gli ſovvenne del panno mandatoli dal ſuo figliuolo, il quale aveva riposto ſotto il pimaccio, & iſpirato da Dio lo preſe in mano, e baciatolo con tenerezza, incominciò con quello a ſtropicciarſi dove ſentiva il dolore. E fu coſa mirabile, che ſubito reſtò libero da sì gran pena; talche per grande allegrezza ſaltò fuori del letto, e di tratto cominciò a correre, e ſaltare per la camera per vedere ſe era ben ſanato. Nè ſentendo in verità più alcun dolore, chiamò tutta la ſua famiglia, alla quale con grandiſſimo gaudio raccontò il miracolo, rallegrandoſi di avere un ſuo figliuolo di tanto merito in cielo, & eſortando tutti a ringraziare Iddio. E queſto io l'inteſi da lui proprio, il quale più volte mi recitò il detto miracolo, volendo che io toccaſſi con mano dove prima erano ſtate le gotte e vedeſſi come egli era ſanato beniſſimo, e percoteva forte li piedi in terra per moſtrare che non ſentiva più dolore alcuno. Di che io poſſo rendere vero teſtimonio.

COME FU SANATA MADALENA CASSANDRA DEGLI ACCIAJUOLI.

Una vedova Fiorentina chiamata Madalena Caſſandra degli Acciajuoli, che fu donna di Meſſer Jacopo Ridolfi, era ſtata molto tempo perduta dalla cintura in giù, talche da ſe ſteſſa non poteva quaſi punto muoverſi. Et avendo tentato in darno di molti rimedii humani ſi ſtava ſempre in grandiſſima amaritudine, maſſime avendo alcune figliuole grande, le quali ella a ſuo modo non poteva cuſtodire; & or viſitandola un giorno, come era ſolito, un ſuo fratello domandato meſſer Alexandro Acciajuoli, li diſſe per confortarla, & darle ſperanza, come il P. F. Girolamo faceva di molti miracoli, e che ogni giorno ſe ne ſcopriva alcuno di nuovo. Ma ella incredula ſe ne faceva beffe, perche inſieme col ſuo marito era ſtata grande averſaria alla dottrina ſua; talche l'eſortazioni del fratello nulla potevano ap-

preſ-

preſſo di lei. Pur una volta trovandoſi molto aſflitta ſi deliberò di tentare. Onde pregò Dio, che ſe que tre Frati, erano, come ſi diceva, tuoi ſervi veri, che per i meriti loro voleſſe darle tanta ſanità, che poteſſe andare al manco con le grucce. Dopo la quale oratione cominciò ſubito a ſentirſi alleggerire il male e domandare le ſue veſti. Si veſtì da ſe ſteſſa, e ſi poſe a ſedere ſul letto, poſando i piedi ſulla caſſa, e incominciò a domandare le gruccie; le quali li furono portate da quei di caſa con grande allegrezza e ſtupore. Onde andò con eſſe inſino alla fineſtra, e di poi per tutto, e così va inſino al preſente giorno: & più volte di ſe ſteſſa ſi dolſe, che non aveva chieſta l'intera ſanità. E tutto queſto inteſi io dal P. F. Bartolomeo da Faenza confeſſore di detta vedova.

D'UN MIRACOLO FATTO DAL P. F. DOMENICO MENTRE ERA IN CARCERE.

Era in Firenze un uomo da bene, il quale aveva una ſua figliuola ſpiritata. E prima che gli tre frati fuſſino meſſi in carcere, F. Domenico aveva più volte fermo quel demonio, talchè ſino a un certo tempo non li dava noia. Ma trovandoſi egli in carcere, il termine dato alla indemoniata ſpirò. Talchè cominciò a far pazzie grandiſſime, mettendo ſottoſopra tutta la caſa, e ſtette ſette giorni ſenza pigliare alcun cibo. Onde il povero padre non potendo più ricorrere a F. Domenico, fece portar diverſe reliquie da più Religioſi, ma niente giovò mai, anzi più toſto ſe ne partivano confuſi e con vergogna. E fra gli altri un Fra Minore Zoccolante, ſcongiurando detto demonio, gli dimoſtrò di volere obedire, promettendo di laſciarla mangiare. Onde per le ſue mani preſe per la bocca un uovo da bere, e dimoſtrando d'averlo inghiottito, quando vidde aſſicurati tutti i circoſtanti, lo ſputò tutto in faccia a quel frate con grande ignominia. Non trovando dunque quel Cittadino altro rimedio, volle tentare, ſe aveſſi poſſuto per qualche mezzo parlare ſegretamente al P. F. Domenico, il che era quaſi impoſſibile. Nondimanco egli confidatoſi in Dio andò in palazzo ad uno de' Signori che era ſuo compare, al quale raccontò il caſo, pregandolo ſtrettamente voleſſe impetrarli tal grazia. Onde quel Signore moſſo a compaſſione, benchè gli pareſſe molto difficile, pur gli diſſe: vieni ſtaſera di notte ſegretamente, ed io mi ingegnerò che tu ſii in ogni modo conſolato. Ma guarda di non parlarne; che ſe ſi ſapeſſe tu ſaresti gettato in piazza da queſte fineſtre. Partitoſi dunque il Cittadino, fece quel Signore in modo con il cuſtode del P. F. Domenico, che promeſſe che averebbe dato la ſera commodità a lui & a quel Cittadino di poterli parlare, purchè fuſſe tenuto ſegreto. Venuta dunque l'ora andorno inſieme alla carcere, dove il Padre della fanciulla ſi gittò ſubito ai piedi del P. F. Domenico, raccomandandoſi a lui con molte lacrime, e narrandoli quanto occorreva alla ſua figliuola. Onde egli moſſo a compaſſione gli diſſe queſte parole: perchè ſete voi ſtato tanto a venirmi a trovare? Orsù abbi buona patienza, che preſto con l'ajuto di Dio conſolerotti; e domandò da ſcrivere, il che ſubito gli fu portato. E preſa la carta incominciò a ſcrivere in queſta forma. Al nome della SS. Trinità, Padre, Figliuolo, e Spirito Santo, da parte della glorioſa Vergine Maria madre del noſtro Salvatore dolciſſimo, e da parte dell' Angiolo cuſtode di queſta ancilla, e da parte di tutti gli Angeli del Paradiſo, e di tutti i Santi, e di tutta la Celeſtial Corte, e ſpecialmente di tutti gli avvocati ed avvocate di queſta ancilla di Criſto, e di Maria Vergine, io F. Domenico da Peſcia, miſero peccatore, ſervo di Dio vivo e vero, e della glorioſa Madre di Criſto ſcongiuro te immondo ſpirito, & in virtù de' Sagramenti, li quali Dio ci ha communicati, e per tutta l'autorità la quale Dio ci ha data ſopra di te, ti comando e ſcongiuro, che tu laſci mangiare con ogni libertà e facilità coteſta noſtra ſorella due volte il dì, o almanco una ſe due non fuſſino la volontà di Dio, nè mentre che ella mangia, nè poi per un poco le poſſi dare pure un minimo impedimento. A laude e gloria del noſtro Signor Jeſu Chriſto *qui vivit & regnat in ſaecula ſaeculorum, Amen*. E ſcritta queſta poliza la dette al padre della fanciulla dicendoli, che gli ne metteſſi a doſſo, e che poi avrebbe potuto mangiare. Onde egli lieto, chieſtali la benedizione, ſi partì. Intanto il demonio, che già cominciava a ſentire la virtù del comandamento faceva di molte pazzie, e diceva: ecco, ecco, che ne viene; egli ha ciò che vuole, e tutto ſi anguſtiava. Onde giunto a caſa leſſe il comandamento al demonio, il quale ſubito ſi quietò, e la laſciò liberamente mangiare, nè mai la moleſtava, ſe non quando gli levavano quella poliza da doſſo. Occorſe anco più volte, che eſſendo alcune perſone indemoniate mandate a S. Marco per il P. F. Girolamo, il quale non potendo andar fuora mandava una coppia di frati con la ſanta Bibbia, dicendo, che comandaſſino a' demoni, che in virtù di queſto ſanto Libro non deſſino altra moleſtia a quei corpi, fintantochè egli non mandava F. Domenico da Peſcia, o qualcuno altro, che in tutto gli aveſſe liberati.

DELLA MORTE DI SER CECCONE.

E' coſa molto notabile, che quaſi tutti coloro, che ſi impacciorno dell' ingiuſtiſſima morte del P. F. Girolamo, morirono poi di peſſima morte, e quanto all' anima, e quanto al corpo. Tra queſti fu ſer Ceccone falſificatore del proceſſo, come di ſopra ſi è narrato, il quale ammalato di infirmità mortale in una ſua villa di Mugello luogo molto deſerto e ſolitario, trovandoſi all' eſtremo con una ſerva ſola appreſſo, come a Dio piacque vi capitorno due Frati di S. Domenico di Prato, che andavano per il Mugello accattando il grano. Et giunti alla detta caſa, non ſapendo di chi fuſſe, dimandorno la limoſina; li quali vedendo la ſerva gli chiamò dentro pregandoli, che viſitaſſero queſto infermo, e lo riduceſſino, ſe potevano a confeſſione. Onde eſſi andando al letto lo cominciorno a confortare, e pregare che voleſſi confeſſarſi de' ſuoi peccati; a quali egli riſpoſe, che in vita ſua haveva commeſſo un peccato, che non gli ſarebbe mai da Dio rimeſſo. Et ingegnandoſi que' Padri di animarlo allegandoli la infinita miſericordia di Dio; egli incominciò a gridare & eſclamare dicendo queſte parole: Giuda ne tradì uno; & io ne ho tradito tre; e così detto entrò in tanto farnetico, che di lì a poco ſi morì diſperato, e ſenza confeſſarſi in modo alcuno.

DELLA PUNIZIONE D'UN FABRO.

Era anco in Firenze un fabro nimiciſſimo del P. F. Girolamo, il quale fabricò i collari e le catene di ferro per lui, e per i compagni, quando vennero a morte. Hor occorſe, che facendo la città publica allegrezza per non ſo che vittoria ricevuta, & accendendoſi ne' luoghi principali di eſſa, ſecondo il ſolito, di molti fuochi, queſto fabro ſi trovò ad accendere i lumi ad una porta della Città detta porta Pinti; e tenendo in mano uno di quei lumi, gridava ad alta voce in diſpregio del P. F. Girolamo: Ecco il vero lume. Ecco il vero lume. E mentre gridava a queſta forma, ſaltò ſopra la torre, meſſe i piedi in un piombatoio, e miſerabilmente caſcò giù ſubito d'inanzi alla porta, ficcandoſi le ginocchia in corpo. Dove morì in un tratto ſenza alcun ajuto. Et è coſa ſtupenda che la bocca di quel piombatoro onde egli caſcò, era tanto piccola che a mettervelo per forza non era poſſibile che vi entraſſe.

DEL-

Digitized by Google

DELLA MORTE DEL CARNEFICE CHE GIUSTIZIO' LI TRE PADRI.

Non volle Dio laſciare impunito il manigoldo, che giuſtiziò il P. Girolamo con li ſuoi compagni, il quale ſi chiamava Maeſtro Franceſco. Coſtui non doppo molto tempo havendo a giuſtiziare un giovane banderajo condennato alla teſta, quando venne all'effetto fallì il primo colpo, talche non gli tagliò il capo, e raddoppiando i colpi per finirlo, fu tanta la compaſſione del popolo verſo di quel povero giovane, che era molto amato, che preſi i ſaſſi incominciorno a lapidare il boja, il quale non potendo reſiſtere a tanta furia in poco ſpatio di tempo reſtò quivi morto ſopra il prato della giuſtizia.

DELLA PUNIZIONE D'UN CITTADINO.

Fu tra quelli che eſaminarono il P. F. Girolamo un Cittadino chiamato Piero Corſini, il quale inſultando mentre lo eſaminava, gli diſſe tra le altre coſe: Dove è Piſa, che tu dicevi, che avevamo a riavere? riaveremola noi o nò? Riſpoſe il P. F. Girolamo. Piſa ſi rihaverà, ma tu non la vedrai. Notò il Cittadino le ſue parole, nè molto tempo paſsò che egli fu fatto Commiſſario generale del campo de' Fiorentini, che era intorno a Piſa, che conteneva circa 30. mila combattenti, facendoſi allora ogni sforzo per riaverla; & il detto Piero uſava ogni diligenza che ſi riaveſſe per mezzo ſuo, acciò il Padre rimaneſſe bugiardo; ma non gli riuſcì; perche egli ſenza avere l'intento ſe ne ritornò a Firenze con le trombe nel ſacco. E per le gran fatiche ſopportate, e per la paſſione e dolore grande che ſentiva, ſi ammalò gravemente. Et uſcito quaſi di ſe tuttavia farneticando diceva: e ſi ſarà pure appoſto quel Frate, e ſi ſarà pure appoſto. I parenti ſuoi per cavarlo di queſta frenèſia ſi ingegnavano darli ad intendere che Piſa fuſſe preſa, ma egli non lo voleva credere. Et facendo loro venire quivi al letto alcuni cavalieri finti, e penſando altri mezzi per farli creder tal coſa, egli ſi morì ſenza far altra proviſione all'anima ſua.

DELLA MORTE D'UN ALTRO ADVERSARIO.

Un altro cittadino chiamato Tanai de Nerbi, il quale con un ſuo figliuolo, domandato Jacopo, ſi era fatto capo de' nemici del Padre, la notte che egli fu preſo in S. Marco perdette un occhio che in quel tumulto gli fu cavato da un Padre. Onde eſſendo egli vivo e molto potente perſeguitava quanto poteva e in Firenze e in Prato tutti gli amici del Padre. Egli fu cauſa che ai Frati di S. Marco fuſſi tolta la campana grande, che avevano in campanile, e portata al Convento di S. Franceſco ſopra il monte, perchè era ſtata ſonata a martello la notte che il P. F. Girolamo fu preſo. Ma Iddio giuſto giudice non indugiò molto la vendetta, perchè non andò molto tempo che gli mandò una infermità sì grande, che ſe ne morì: & avendo la ſepoltura nella detta Chieſa di S. Franceſco dove era la detta campana ſopra del campanile, la prima volta che ſonoſſi fu il ſuo mortorio, la quale fu anco l'ultima, perche immediatamente che fu ſepolto venne un comandamento dal Papa che tal campana foſſi reſtituita a Frati di S. Marco, quando Piſa fu riavuta. Nè voglio tacere che un figliolo di detto Tanai chiamato Franceſco, deſinando una mattina in uno de noſtri Conventi ebbe a dire, che ſuo Padre fu una notte trovato morto col capo fuor del letto che toccava terra, e co' piedi in aria, come fuſſi ſtato ſtrozzato dal Diavolo per giuſto giudizio di Dio.

DELLA MORTE DI UN ALTRO CITTADINO.

Fu un' altro cittadino, chiamato Gio: Manetti, il quale da principio che il Padre cominciò a predicare fu ſuo grandiſſimo amico, e molto ſi dilettò della ſua dottrina. Et havendo un ſuo figlio unico, che egli molto amava, per eſſere coſtumatiſſimo di buono ingegno, lo mandò a S. Marco. acciò quivi da alcuni Padri fuſſi inſtruito nelle buone lettere. Ma preſentendo poi che egli portava pericolo grande di farſi Frate, gli comandò minacciandolo, che in modo neſſuno mai più non vi andaſſe. E di amico del Padre diventò nimiciſſimo. Et eſſendo dopo la morte del P. F. Girolamo fatto Gonfalonieri, giurò, che il primo partito che lui renderebbe ſarebbe di ſpianare S. Marco inſino a fondamenti. Ma Iddio, che non dorme, prima che egli andaſſe in Palazzo gli mandò una infermità graviſſima, della quale ſi morì. Onde venuto in freneſia gridava ad alta voce: queſta mano, queſta mano, quel Frate mi tormenta. Et eſſendo confortato da alcuni Religioſi a confeſſarſi, egli non ceſſava d'eſclamare nel medeſimo modo. Et eſſendo dimandato perchè diceva quelle parole, riſpoſe: quando il Frate era eſaminato co' tormenti io mi trovai eſſere uno de' ſuoi eſaminatori; & alquanto tempo innanzi mi era ſtato ſcritto dal Duca di Milano, come un ſuo Aſtrologo, li haveva detto, che in quel tempo doveſſe eſſere in Italia un Profeta di natura ermafrodito. E credendo io che il Frate fuſſe deſſo, gli meſſi la mano ſotto alle membra genitali: per la qual coſa io ſono ora da lui tormentato in queſta mano; il che detto quaſi ſubito ſpirò, e miſerabilmente paſsò all'altra vita.

DELLA PUNIZIONE D'UN BECCAJO.

Un beccajo che ſtava al Canto alla Macina ſcorticando il Sabato Santo un agnello, domandato per motteggio da un ſuo amico quel che faceſſe, riſpoſe: così ſcorticaſſi io F. Girolamo, come ſcortico queſto Agnello. Erano quaſi tutti i beccaj inimici del Padre per le molte Quareſime e digiuni che egli faceva fare in tutta la Città. In modo che una volta ebbe a raccomandarli in pagamo, acciò fuſſino ſcemate loro le taſſe, che pagavano al comune, ſiccome poi fu fatto. Hor detto che ebbe queſta parola il beccajo, venne un razzo di fuoco, e lo percoſſe appunto nella bocca, cacciandoli fuora parecchj denti, il che fu viſto da gran numero di perſone, eſſendo quivi di molte botteghe. La cagione di tal razzo fu, perche in Firenze a quel tempo ſolea farſi un carro trionfale pieno di razzi, e di facelline, il quale è condotto ſulla piazza di S. Giovanni dove un Prete vi appicca il fuoco con una falcola acceſa con il fuoco benedetto, il qual lume viene da S. Biagio, che viene dalla ſepoltura di Criſto. E fu portato quivi dalla famiglia de' Pazzi, dove ſi è poi ſempre conſervato inſino al preſente, e ne ha cura la parte Guelfa. Il detto carro dunque così acceſo va al canto de' Pazzi per memoria, & alcuni fanciulli di quelli che accendono le facelline al detto carro, venuti al canto alla Macina traſſero alcuni razzi, l'uno de' quali percoſſe il beccajo, come è ſtato detto. E queſto fu vivente ancora il P. F. Girolamo.

D'UNA SUORA DI LUCCA SANATA DAGLI TRE MARTIRI

Nel Muniſtero di S. Giuſtina di Lucca fu una Suora, la quale inferma d'una poſtema, che gli venne in un braccio, e ſopraggiuntoli lo ſpaſimo con febbre, portava pericolo grande di perderlo tutto; onde raccomandoſſi a Dio, fece voto, che ſe per i meriti del P. F. Girolamo riaveſſe la ſanità averebbe portato in S. Romano un braccio di cera al ſuo onore.

Do-

Digitized by Google

Dopo il qual voto addormentataſi, tutta la notte dormì, e la mattina ſi trovò ſana e libera ſenza alcun dolore. Come mi narrò M. Franceſco Ceruſico Luccheſe, che la medicava. Il quale gli comprò poi il braccio di cera, e portollo a S. Romano; & io fui quello che lo ricevetti, e lo poſi all' altare di S. Vincenzo.

DI UN TERZABITO, CHE IMPARO' A LEGGERE PER I MERITI DEL P. F. GIROLAMO.

Fu in Viterbo un Terzabito, dell' Ordine noſtro, il quale eſſendo andato molto a ſcuola mentre era fanciullo, per eſſer groſſo d' ingegno non aveva mai potuto imparare a leggere. Ma eſſendo poi attempato e quaſi vecchio, preſe domeſtichezza con un Viterbeſe domandato Bagna Cordelli, il quale per eſſer devotiſſimo del P. F. Girolamo leggeva ſpeſſo l' Opere ſue. Abbattendoſi con eſſo molte volte il detto Terzabito, venne per queſto in deſiderio grandiſſimo di poter leggere da ſe ſteſſo per ſua ſalute, e conſolazione; onde ſi raccomandò cordialmente a Dio, che per i meriti degli tre martiri gli faceſſe queſta grazia. Coſa ſtupenda! cominciando egli un giorno a provare ſe aveva ricevuto tal dono, trovò che ſapeva leggere beniſſimo, ſenza che altri gli aveſſe inſegnato. Queſto mi riferì il P. F. Jacopo di Sicilia, il quale diligentemente aveva eſaminato queſto Terzabito, eſſendo Priore nel Convento della Quercia.

DI UN ATTO MEMORABILE DELLA CASA DE' VALORI.

Non voglio laſciare un atto notabile fatto dalla Caſa de' Valori, la quale fu molto affezionata al P. F. Girolamo, dopo la morte del quale eſſendo ſtati i Frati più ſettimane rinchiuſi in San Marco per le gran perſecuzioni, la prima volta che uſcirono fuora per accattare il pane paſſando dalle loro caſe, e vedendole abruciate, e mal condotte per cauſa del P. F. Girolamo, non ſi ardirono a domandarvi la limoſina, ma paſſando avanti picchiavano agli altri uſci; & eſſendo ſentiti da' Valori, e veduto che non picchiavano l' uſcio loro, vennero giù e chiamarono li Frati dicendo queſte parole: perchè non venite voi alle noſtre caſe per la limoſina? che vi abbiamo noi fatto? Noi vi abbiamo meſſo la carne, il ſangue, e la robba, e patito inſino al fuoco, di che ringraziamo Dio, e ſiamo parati a fare molto più per queſt' opera, e per l' onore di Dio. Fate pure di venire alle noſtre caſe per tutti i voſtri biſogni, perchè ci ſarà gran diſpiacere ſe farete altrimenti. E così detto empirono le loro taſche di pane, e gli mandarono in pace. Li due Frati a queſte parole incominciarono a piangere per allegrezza; e tornati al convento raccontorno agli altri quanto loro era occorſo. Queſti furono F. Cornelio converſo, che andò poi a Vallombroſa, e F. Mariano, che fu poi fatto a Roma piombatore.

COME IL P. F. GIROLAMO FU RIVELATO E PREDETTO.

Fu in Prato una vedova, la quale ſi confeſſava da' frati noſtri, & aveva ſpirito di profezia. Perciò che prediſſe il ſacco di Prato molti meſi prima che fuſſe, dicendo in particolare dove aveva a eſſere il campo de' nemici, e dove rompevano le mura, e donde entravano, e che vi doveva eſſere uno più onorato degli altri veſtito di roſſo, intendendo il Cardinale de' Medici. Onde ella ſi fuggì e ſcampò tal tribulatione prima che veniſſe. Coſtei diſſe al ſuo Confeſſore, che la notte di Natale aveva viſto Jesù nel preſepio con la Vergine, e con Gioſeffo, eſſendo intorno gran moltitudine di Angeli, & i paſtori che adoravano il Bambino, videvi anco il ſuo Angelo tutto armato, & il P. F. Girolamo con gli ſuoi compagni in forma di martiri. E ſentì che il Bambino diſſe ſolo queſta parola: Io voglio rinuovare la mia Chieſa. Dipoi l' Angiolo ſuo le diſſe: perchè non vai tu a confeſſarti a' Frati di S. Domenico? non ſai forſe, che molti loro hanno ad eſſere adoperati in queſta rinnovazione? Et ella con gran timore riſpoſe: Io ho inteſo, che eſſi ſono eretici per conto di alcuni loro frati, che ſono ſtati abbruciati in Firenze. Avevano i Frati Minori ſeminato queſta zizzania ne' populi, & i ſemplici vi rimanevano ingannati (1). Diſſe allora l' Angelo: ecco qui quelli tre Frati, che ſono ora martiri glorioſi: vedili che fanno orazione per queſta rinovazione. Allora ſi levò ſu il P. F. Girolamo dicendole: non eſſer più incredula, ma và a S. Domenico, e dì alli miei Frati, che di queſto ſangue queſta altra volta ne ha a toccare anco a loro; e li moſtrò una pila piena di ſangue. Onde ella ſpaventata riſpoſe: a chi ho io a dir coteſto, che non vi conoſco perſona? Riſpoſe: al Confeſſore che tu piglierai, dicendoli, che egli lo dica a tutti i Frati. E così poi fu fatto. Onde un giorno dopo deſinare il P. F. Jacopo di Sicilia, eſſendo Priore in Prato, fece raunare tutti i Frati in capitolo, ed il Confeſſore di detta donna fece a tutti quella imbaſciata. Un altra volta raccontò queſta viſione. Mi pareva, diceva ella, eſſer condotta dall' Angelo mio in una belliſſima ſtanza molta ornata, dove erano più perſone veſtite di roſſo (non aveva mai coſtei veduto Cardinali nè Papa, però diceva così) come quello che era nel campo degli Spagnuoli, e ſedendo tutti avevano in mezzo di loro uno molto ornato e pretioſamente veſtito, che aveva in capo come una pergamena di rocca con tre corone piene di gioie, & era molto ſimile nel volto a quel veſtito, che era nel campo degli Spagnuoli, volendo ſignificare Papa Leone X. Dipoi viddi venire uomini in mantello e cappuccio alla fiorentina, con più coppie di Frati Minori Oſſervanti, i quali ſi sforzavano che quello così ornato cavaſſe fuora una ſcritta contra gli tre Frati morti e loro ſeguaci; a' quali egli riſpondea: perchè volete voi che io facci loro più male? Se fecero peccato alcuno ne hanno fatto la penitenza, & i ſeguaci loro ſi portano bene, nè ſi può far nulla contro di eſſi con buona coſcienza. Nondimanco tanto gli furno d' intorno, che quaſi per forza gli traſſeno di mano non sò che ſcritta. La qual viſione ſi verificò nel Breve mandato da Papa Leone al Vicario dell' Arciveſcovo, & alli Canonici Fiorentini, che doveſſero eſaminar la dottrina del P. F. Girolamo.

DI UN NOBILE SANESE LIBERATO DALLA PESTE.

In Siena fu un cittadino, chiamato Lodovico Buoninſegni, il quale l' anno 1523. ebbe in caſa ſua la peſte, dalla quale gli morì la ſua figliuola maggiore. Coſtui eſortato dal Prior di S. Spirito fece voto a Dio, che ſe per i meriti del P. F. Girolamo la famiglia ſua era liberata, arebbe mandato a S. Marco un cero d' un ducato a onor ſuo; dopo il qual voto ceſsò la peſte in caſa ſua, e rimaſe libero.

(1) IL prudente Lettore non dedurrà da tutta queſta leggenda conſeguenza alcuna contro la religioſità de' Padri minori di S. Franceſco potendo eſſi come poco informati di tutta la cabala degli avverſarj di F. Girolamo, e perſuaſi dalle formali parole della Sentenza Pontificia che lo condannò come eretico, reſtare innocentemente ingannati dalla pubblica fama, e perciò opporſi a queſto Religioſo per vero zelo dell' onore di Dio.

D'UN PRATESE CHE MORI' DISPERATO.

Un Prateſe, domandato Puccetto di Lorenzo Pucci inimiciſſimo del P. F. Girolamo venuto a morte non volle ricevere alcun Sacramento, ma ſempre venne dicendo, & gridando: porco, porco; & coſì morì, il che fu noto a tutto Prato.

DELLA PUNITIONE D' UN ALTRO AVERSARIO.

Dovendo andare una mattina il P. F. Girolamo a Prato, un Fiorentino chiamato Giorgio Ginori uſcì la notte di Prato, & andogli incontro per ammazzarlo; ma Dio lo fece caſcar da cavallo, onde ſi ruppe una gamba, nè potè venire al fine del ſuo malvagio intento.

D' UN MIRACOLO FATTO DAL P. F. DOMENICO DA PESCIA.

Eſſendo graviſſimamente infermo, & già fatto in tranſito un fanciullo che era figliuolo di Thomaſo Malegonnelle, nobile Fiorentino, occorſe che Fra Domenico da Peſcia, ſuo confeſſore, andò per viſitarlo & trovatolo che non parlava più, & che humanamente era ſpacciato, confortò il Padre a ſperare in Dio con viva fede; di poi fatto uſcire ogniuno di camera, inſieme col ſuo compagno s' inginocchiò facendo oratione, & ſtette così circa mezza ora. Di poi levatoſi andò al letto dove era il fanciullo, & ſegnatolo, & datogli la beneditione ſi meſſe di nuovo in oratione, & così fece più volte, finche il fanciullo cominciò a riſentirſi, & a riavere il parlare; onde F. Domenico li domandò, ſe voleva guarire; & riſpondendo il fanciullo di sì, ſoggiunſe F. Domenico: abbi fidanza grande in Dio; & ritornò di nuovo all' oratione; doppo la quale ritornato al fanciullo, lo trovò tutto ſcarico; al quale poſta la mano in capo, diſſe il fanciullo: Padre, io ſon guarito, io mi voglio levare; & da ſe ſteſſo uſcì dal letto, & veſtiſſi; & preſolo F. Domenico per la mano lo menò in ſala rendendolo al Padre, & alla Madre ſano, & ſalvo, & data a tutti la beneditione ſi partì, & il fanciullo poi, quando fu grande, ſi fece frate in S. Marco.

FEDE DI FRA ZANOBI DE' MEDICI.

Faſſi fede per me F. Zanobi de' Medici, come queſto dì 3. di Maggio jo ebbi a me Jacopo Niccolini, il quale la notte innanzi alla morte del P. F. Girolamo fu deputato alla cuſtodia ſua, & eſaminandolo io di tutto quello, che gli rivelò il ſopradetto F. Girolamo, mi diſſe, che dopo molti ſanti colloquij gli diſſe così: Jacopo per la carità, che tu mi hai fatta, ti voglio rivelare un ſecreto. E' manifeſto, che ho predetto a queſta Città molte tribolationi; or ſappj, che la grande e maſſima tribolazione che ella deve avere, ſarà al tempo che verrà nella chieſa un papa domandato Clemente. Nota queſto che io ti dico, & ſcrivilo, & tiello bene a mente. Et di poi ſoggiunſe; ma non dubiti la Città che al fine Dio l'ajuterà & ſalverà. Jacopo ſcriſſe il tutto in una poliza, la quale portò a una ſua parente monaca delle Murate detta Suor Orſetta, acciò la conſervaſſe; & s' egli moriſſe innanzi a lei la publicaſſe, quando occorreſſe tal caſo. Et io F. Zanobi de' Medici co proprii orecchj udij queſto dal ſopradetto Jacopo Niccolini, preſente fra Niccolò delle Galvane, & fra Santi da S. Caſciano.

DELLE INGIURIE FATTE AGLI AMICI DEL P. F. GIROLAMO.

Doppo che il P. F. Girolamo fu preſo, molte e grandi furono le tribulationi degli amici & ſeguaci ſuoi, maſſime trovandoſi i frati di S. Marco ſcommunicati tutti dal proprio Generale, oltra alla ſcommunica del Papa, dalla quale i Canonici del Duomo gli havevano aſſoluti. Et perche la Chieſa era ſtata contaminata di ſangue humano mandorno due Padri a Roma in nome di tutto il Convento, i quali condotti avanti al Papa proſtrati in terra gli domandorno perdono, & il ſimile fecero al Protettore, & al Generale. In Firenze ſucceſſe poi una Signoria nimiciſſima a tal dottrina, la qual tolſe a' Frati i libri dalla libreria così Greci, come Latini, che erano coſti duemila ducento ducati. Fu anco tolta loro la campana & conceſſa a' Frati di San Franceſco del Monte. Fur poſte al Convento le guardie a ſpeſe de' frati, accio niuno poteſſe entrarvi, nè uſcirne; fu anco tolta loro la Sapienza, la quale era ſtata prima a eſſi conceſſa, fu parimente tolta loro la meſſa di Palazzo, & data a' Frati Oſſervanti di S. Franceſco. Fur dati anco diverſi alla congregatione di molti Conventi per diſunire & diſpergere i frati. Nondimeno in tante anguſtie non fu alcuno de' frati, che mutaſſe il propoſito di perſeverare nella ſanta Religione, benchè vi fuſſe gran numero di novitij non profeſſi. Un Cappellano di M. Pandolfo della Luna, il quale alloggiò con il Romolino in San Piero Cheraggio riferì, come la notte ſeguente alla morte del P. F. Girolamo, molti Cittadini portorno gran ſomma di danari al detto Commiſſario, & che fra gli altri uno gli portò mille ducati, co' quali egli poi ritornò a Roma, come fu fama, comprò un cappello roſſo. Diceſi anco che coſtui ritornò poi a penitenza, e che leggeva l' opere del P. F. Girolamo, & piangeva la ſua morte; nondimeno venuto a morte in quel di Napoli gridava, che ſi ſentiva dentro abruciare; & alcuni de' circumſtanti teſtificorno a certi noſtri frati, che avevano viſto dalla bocca ſua, & dal naſo, & dagli occhi uſcire fiamme di fuoco. Fu anco riferito, che Papa Aleſſandro pentitoſi di tal fatto ebbe una volta a dire in Conciſtoro, che volentieri gli averebbe poſti nel catalogo de' Santi: & io fui preſente quando Papa Giulio II. diſſe nel convento della Cerq. che volentieri l'arebbe canonizato. Il Confeſſoro del P. F. Girolamo diſſe a F. Girolamo de' Roſſi da Piſtoja, che non aveva trovato in lui pur un peccato veniale, & che della ſcomunica non aveva fatto una minima parola. La beata Colomba da Perugia, trovandoſi il giorno della morte loro a udir meſſa in San Domenico, cominciò a piangere dirottamente; ma dopo alquanto dimoſtrò nel volto gran feſta, & ſendo domandata della cagione, riſpoſe: Io piangeva, perchè vedeva ſu la piazza di Firenze eſſer crociſiſſi tre frati dell' Ordine noſtro, & dipoi abruciati. Mi ſono poi rallegrata, perchè ho viſto l' anime loro accompagnate dagli Angeli ſalire in cielo; il che ſentendo il Legato di Perugia ſpedì ſubito un corrieri, & trovò tutto eſſer vero. Il P. F. Jacopo di Sicilia, ſendo mandato dal Gaetano Generale a viſitare quella provincia, abbattendoſi a un uomo di ſantiſſima vita del medeſimo Ordine, gli comandò per obedienza, che gli diceſſi ſinceramente quel che egli ſentiſſe del P. F. Girolamo; il quale poichè ebbe fatto ſopra di ciò oratione, riſpoſe, che egli era nel coro de' martiri. Il medeſimo P. F. Jacopo, eſſendo Vicario generale, comandò al P. Frat' Angelo da Reggio, uomo di gran perfetione, & che aveva fatto miracoli mutando l' acqua del mare in acqua dolce per darne ad un ſuo compagno aſſetato; che gli diceſſi quel che credeva del P. F. Girolamo; il quale riſpoſe, che ſiccome Iddio parlava con Mosè a faccia a faccia, così parlava con F. Girolamo. Fur dopo la morte loro fatte di molte proibitioni, che non ſi parlaſſi di tal coſa, nè ſi ſervaſſino le cerimonie & creanze dal P. F. Girolamo introdutte, come delle proceſſioni di laude, delle croci roſſe, & altre ſimili; i libri ſuoi non ſi laſciavano leggere, & cominciò a allargarſi il vitto & il veſtito, & ogni altra coſa; cominciò anco a pul-

lulare

lulare la ſuperbia degli ſtudj, & molti ſalterno la granata, & capitorno male, chi per andare in Lombardia, & chi in un modo & chi in un altro. La communione non ſi frequentava più come prima, la Compieta cominciò a dirſi dopo cena la ſtate, per fare ogni coſa contro gli ordini del P. F. Girolamo, i figliuoli del quale non però ſi movevano, ma ſtavano forti in perſeveranza, & li più ferventi erano aſſegnati in luoghi remoti, & di cattiva aria. La Bibbia, che prima i Frati ſoleano ſempre portare ſotto il braccio, cominciò a eſſere tralaſciata, & era uccellato chi la portava. E finalmente poco ſi attendeva all' interiore. Fu anco tentato di tirare alle dignità i primi della Congregatione laſciando i più deboli & di manco credito; & io diſſi a certi Prelati a queſto propoſito, la noſtra Congregatione è fatta come l' Idra, la quale ſe perde un capo n' acquiſta ſette, e biſognerà più di tre Papati a fare coteſto effetto. Le meſſe che prima ſi dicevano con tanta devotione s'abbreviavano in modo, che in una città di Toſcana, che ſi dilettava di meſſe breve, e i populi ebbeno a dire, noi volevamo ben le meſſe brevi, ma non però più di quelle del Duomo. Parimente i ſecolari, che non ricorſeno all' orationi, molto declinorno, maſſime dopo che fu letto in Conſiglio quel proceſſo falſo. Alcuni ne furno meſſi in carcere, altri furno coſtretti a fuggirſi dalla patria, & in molti altri modi fur perſeguitati. Fu tra gli altri meſſi in prigione un Bartolomeo Mei, & come egli proprio diſſe, toccando della fune, non ſentì dolore alcuno; convertì anco una meretrice, che gli era ſtata data in compagnia per farlo peccare. Paolo Antonio Soderini, fratello di Piero, che fu poi Duce, uſcendo di caſa il giorno dopo la morte del P. F. Girolamo, quando fu in Porta Santa Maria, fu tanto l' impeto degli adverſarj, che coi cannoni & rocchetti della ſeta gli corſeno addoſſo inſino a fanciulli, & l' arebbono morto, ſe non era ſoccorſo, & ſalvato in una caſa di alcune perſone da bene, & tutto era per l' affetione ſua verſo il P. Girolamo. Infinite altre perſecutioni occorſeno, che con la grazia di Dio erano lietamente da' buoni ſopportate, & con patienza tollerate.

DI ALCUNI MIRACOLI OCCORSI IN S. LUCIA.

Era in ſanta Lucia di Firenze una Suora, detta Suor Mauritia de Redditi, la quale ſendo ſtata lungamente inferma di gavine non trovava rimedio alcuno, ma ſempre andava di male in peggio; & eſſendo ancor Novitia, una ſera tutte le Novitie inſieme con lei ſi meſſero in oratione, ricorrendo con gran fede ai meriti del P. F. Girolamo; la quale fornita la ſegnorno in forma di croce con una ſanta reliquia di detto P. il che fatto la inferma ſi ſentì sbarbare dal capo & dallo ſtomaco, come radici duriſſime, onde per la gran pena tutta ſi ſentiva mancare, & le piaghe ſi ſerrorno, rimanendovi però le ſchianze; & facendo un'altra ſera la medeſima oratione, & ſegnandola con la reliquia, tutte le ſchianze caſcorno, & rimaſe netta come un argento; & queſto fu la ſera di ſan Giorgio martire.

Un'altra Suora fu nel medeſimo Muniſtero, domandata ſuor Archangela Aldobrandini, la quale avanti alla profeſſione hebbe tale infirmità in un braccio, che tutto ſi rattraſſe, nè lo poteva punto adoperare; onde la madre ſua detta Maria Ginevra de Rucellai, l'eſortò che voleſſe con gran fede ricorrere al P. F. Girolamo, come havea fatto quell' altra Novitia de Redditi; poſtaſi dunque un giorno in oratione la Maeſtra con un altra ſuora ſegnorno la detta Novitia con la reliquia, & ſubito il braccio ſi diſteſe.

Un altra Suora profeſſa nel detto Muniſtero, detta ſuor Humiliana, trovandoſi con un dolore inteſiſſimo di teſta, & ſentendo da un orecchio un martellamento tale, che il Medico dubitava non aveſſi una poſtema nel capo, nè trovando coſa che le giovaſſe, una ſera preſe la detta reliquia, ſe la poſe ſopra l'orecchio, & ſubito fu liberata.

Nel medeſimo Muniſtero l'anno 1516. ſi guaſtò alle Monache 120. barili di vino, & facendovi venire un ſecolare che s'intendeva di racconciare i vini, & il canovajo di San Marco inſieme col Confeſſoro, domandato F. Lorenzo da Uzzano, lo trovò in modo guaſto & ſradicio, che voltatoſi alla Madre Priora diſſero, che non ne deſſero in modo alcuno alle Monache, perche tutte s'infermerebbono, & che tal vino non avea rimedio di poterſi racconciare, & che lo gittaſſino via in ogni modo. Vennevi poi anco il Vicario di San Marco, & anch'egli diſſe il medeſimo. La Canovaja non reſtava di uſare varii rimedij ma ſempre diventava peggiore, & era divenuto amaro come veleno, onde al fine ſi volſe al divino ajuto, & preſa la detta reliquia del P. F. Girolamo inſieme con tre Suore ſi poſe in oratione, & una di eſſe vidde nella mente ſua venire nella canova quattro Frati, cioè li tre martiri, & il P. F. Silveſtro da Marradi; & il P. F. Girolamo diſſe a quella Suora, che volete voi? & ella riſpoſe: vorremmo che queſto vino ſi racconciaſſe; & egli ſorridendo ſtette alquanto ſopra di ſe; onde F. Silveſtro da Marradi cominciò a pregarlo che faceſſe loro quella gratia. All'ora il P. F. Girolamo andò, & ſegnò in croce tutte le botte che erano guaſte, fra le quali ve n'era una che gittava un fetore che niuno vi ſi poteva accoſtare ſenza venirſi manco; & fatto queſto ſi partì, laſciandovi odore di viole mamole ſoaviſſimo. Levandoſi poi le tre Suore dall'oratione incominciorno a ſegnare le botte con la reliquia, & quella che avea hauta la viſione non harebbe voluto, parendole ſuperfluo; pur laſciò fare per non paleſarſi, dipoi la Canovara ſpillò le botte, & vidde che il vino avea fatto gran mutatione di colore & di ſapore, in modo che la mattina ſeguente ne dette a menſa; & eſſendoli ancor rimaſto un certo che d' imperfetione venne penſiero a quella Monaca, che avea viſto il miracolo, che ciò interveniſſe perche ella non lo manifeſtava. Onde facendo nell'animo ſuo propoſito di manifeſtarlo, il vino venne alla ſua perfettione, & diventò ottimo. Et fu coſa mirabile che il medeſimo vino alle volte parea dolciſſimo, tal volta bruſco, & alcuna volta ſapea di malvagia. Et liberò anco di molte Suore dal duol di teſta, & di ſtomaco, & di altri mali. Et di più tenendo conto la Canovaja del vino che ſi conſumava di giorno in giorno, trovò che crebbe più di quaranta barili, & ne fu dato anco a molti ſecolari, i quali pigliandone con devotione reſtavano liberi da molte infirmità.

D'UN CHE FU SANATO DALLA LEBRA.

L'anno 1545. era in Firenze un giovane di anni 33. il quale ſi domandava Andrea di Batiſta da ſan Godenzo, teſſitore di velluti, abitante nel Campaccio. Coſtui ſi trovava da capo a piedi coperto d'una ſcorza di lebra, & eſſendo povero huomo non poteva ajutarſi con le ſue fatiche, ma era coſtretto di andare accattando; & tra gli altri andava ſpeſſo a raccomandarſi a un prete di ſan Lorenzo, detto Ser Pier Bernardo da Ripa, il quale un giorno gli diſſe; io vorrei pur che tu cominciaſſi un giorno a lavorare, & fare qualche coſa. Riſpoſe il povero huomo volentieri lo farei; ma voi vedete bene come io ſtò. Soggiunſe Ser Piero; vuoi tu guarire? diſſe l'infermo: ſappiate che io non ho altro deſiderio; diſſe all'hora Ser Piero, va, & lavati tre volte in Arno, dicendo ogni volta tre *Pater noſtri, & tre Ave Marie* a riverenza di quei tre martiri, la cenere de'quali fu gittata in quelle acque, & ſarai ſanato, perchè quelle acque ſono ſantificate da quelle ſacre ceneri. Andò l'infermo ſemplicemente a lavarſi, ſecondo che il buon Prete l'havea

Digitized by Google

vea eſortato, & era del meſe di Giugno, & ſpogliatoſi diſſe tre *Pater noſtri* & tre *Ave marie*, & poi entrò nell'acqua, dove ſtato alquanto uſcì fuora, & quella lebra era tutta riſecca, & ſtava per caſcare. Tornò dunque il ſecondo giorno, & fatto il medeſimo, tutte quelle ſchianze gli caſcorno da dotto, & rimaſeno nell'acqua. Et la terza volta tornato uſcì del fiume colle carni ſane, & pulite come un argento. Di queſto ne è teſtimone detto Ser Piet Bernardo, Ser Franceſco Bonino, Gio. Batiſta Velli, & il detto Andrea in ſan Marco confeſsò tutto eſſer vero in preſenza di F. Thadeo Bartoli Priore, e di F. Marco della Caſa ſuppriore, & di F. Vincenzo di Bernardo ſagreſtano di detto convento.

D'UN MIRACOLO FATTO AL VESCOVO DE' PAGANOTTI.

Il Veſcovo di Vaſona già Frate di ſan Marco domandato F. Benedetto di Piero Paganotti, quando il P. F. Girolamo fu ſententiato alla morte, ebbe comandamento dal Papa ſotto pena della privatione del Veſcovado, che veniſſe a digradarlo inſieme con li due compagni. Onde egli per timore acconſentì a far tale opera, con ordine de Commeſſarij, che non doveſſi ricercare altrimenti la cagione della morte loro. Hor non andò poi molto, che il detto Veſcovo infermò incurabilmente di tiſico, & più volte gli ſi roppe la vena del petto; & una volta gli ſi roppe di tal ſorte, che poco mancò che egli non mancaſſi di queſta vita. Trovandoſi dunque una volta ſolo nel letto per riposarſi un poco, vide venire a ſe tre Frati di ſan Domenico, l'un de quali, che parea il principale, ſi poſe a ſedere a piedi del letto, & ſtando gl'altri due ritti dinanzi a lui, il Veſcovo vedendoli penſava fuſſino Frati di ſan Marco, o di ſanta Maria Novella; onde diſſe loro, chi ſiate voi? venite più quaſsù. Et non riſpondendo loro nulla, il Veſcovo ebbe più volte a replicare il medeſimo, nè perciò eſſi giammai ſi moſſono, ſe non poiche gli ebbe più volte chiamatigli. Onde andati più sù dinanzi a lui, & ſtando ritti, uno di loro gli diſſe: Monſignore, conoſceteci voi? riſpoſe il Veſcovo, Padre, io non vi conoſco. Soggiunſe quel Frate, guardate pure ſe voi ci conoſcete. Riſpoſe di nuovo il Veſcovo. Padre, io non vi conoſco. Diſſe il Frate: bene è coſa da maravigliarſi, che voi non ci conoſciate; noi ve lo vogliamo dire chi noi ſiamo. Queſto qui è il P. F. Girolamo Savonarola da Ferrara, queſt'altro è il P. F. Silveſtro Marruffi, & io ſono F. Domenico da Peſcia, che voi digradaſte quando andammo alla morte. Et detto così al Veſcovo voltoſſi al P. F. Girolamo, & li diſſe: P. F. Girolamo abbiamo noi da rendere bene per male, o mal per male? riſpoſe il P. F. Girolamo; noi abbiamo a rendere ben per male, & non mal per male. Di poi ſtendendo la mano, & dandogli la beneditione gli diſſe: nel nome di Dio tu ſii ſanato. Et così detto tutti diſparveno, & il Veſcovo rimaſe ſano, & libero dalla ſua infirmità. Queſto miracolo fu narrato dal Veſcovo proprio a i Frati noſtri in queſto modo. Soleva il detto Veſcovo ogni anno per la feſta della Epifania, & di ſan Marco cantar ſolennemente la Meſſa nella chieſa di ſan Marco; ſendo dunque propinqua la Epifania, il Priore mandò ſecondo il ſolito dui Frati ad invitarlo, i quali furno il P. F. Simone Stradi, el P. F. Ruberto Ubaldini da Gagliano, i quali andorno al Muniſtero del Portico fuor della Porta a ſan Pier Gattolini, dove il detto Veſcovo per ſua quiete s'era ridotto. Havendolo dunque invitato, egli accettò volentieri l'invito; ma volle che i due Padri reſtaſſino a deſinare ſeco quella mattina. Onde poſtoſi a menſa con loro, mangiando ſi venne a ragionare del P. F. Girolamo, nel qual ragionamento diſſe il Veſcovo queſte parole: io ho gran paura di non percuotere un giorno il piede in un fil di paglia, & rompere il collo. Diſſero all'hora i Frati: o perchè Monſignore? Riſpoſe il Veſcovo: perchè io gli digradai. Diſſe l'uno de Frati: voi faceſti la obedienza. Soggiunſe il Veſcovo: io la feci come la feci, ſi ſuol commettere al Veſcovo, che eſamini prima quella perſona, che ſi ha a digradare; & trovato il difetto proceda a digradarla; ma a me fu comandato, che io non ricercaſſi nè che nè come, ma ſenza altro lo digradaſſi. Vedete dunque ſe ho ragione di temere, ma notate ancora quel che m'è occorſo poco tempo fa. E così ſeguitando narrò loro a menſa tutto il miracolo ſopradetto. Li quali dui Padri lo raccontorno poi in S. Marco. Et il P. F. Simone Stradi, Frate oſſervantiſſimo, & di ſanta vita, lo raccontò in particolare a me F. Vincenzo di Bernardo eſſendo io ſuo novitio in S. Domenico di Fieſole. Et di poi me l'ha confermo più, & più volte, & l'ultima fu nell'infermità, della quale egli ſi morì, ſendovi preſente il P. F. Marco della Caſa ſupperiore di S. Marco, & il P. F. Vincenzo Sette da Perugia Lettore.

ALCUNE MEMORIE DEL P. F. JACOPO DI SICILIA NOTATE DAL P. TIMOTEO DE' RICCI VECCHIO.

Molte volte io F. Timoteo di Ruberto de' Ricci da Firenze dell' Ordine de' Predicatori ho deſiderata far memoria di alcune coſe odite dalla propria bocca del Reverendo P. F. Jacopo di Sicilia, mentre egli fu per cinque anni Priore di S. Marco circa l'anno 1516. Padre di ſantiſſima vita, & di ſomma reputatione in tutta la provincia noſtra. Volendo dunque ora in parte ſodisfare a queſto mio deſiderio, dico, che trovandomi io una ſera con ſua Reverenza, la pregai fuſſi contento di dirmi, ſe ſapea nulla che fuſſe teſtimonio della ſantità del P. F. Girolamo da Ferrara, dicendoli, che arei voluto teſtimoni fuor del noſtro circuito di Toſcana. Il quale benignamente mi riſpoſe, che intorno a queſto avea due coſe da dirmi molto notabili; & ſoggiunſe: Trovandomi io in Sicilia annualmente Viſitatore in un convento, dopo la morte del P. F. Girolamo, mi abattei ad un frate domandato F. Franceſco Rera da Meſſina, il quale per la ſua ſanta converſatione era per tutto il Regno domandato il ſanto, & incontrandolo nel primo chioſtro dinanzi al Capitolo caritativamente lo traſſi per la cappa in Capitolo, & gli diſſi: Padre F. Franceſco, vorrei, che mi diceſſi quello che voi intendete, & credete nell'animo voſtro del P. F. Girolamo da Ferrara, come ſapete, abruciato in Firenze con due altri frati. Alla quale domanda egli riſpoſe così: Reverendo P. Viſitatore, io non ho di tal coſa cognitione cuna, nè in bene, nè in male. Allora io gli diſſi: vi comando ***in virtute Spiritus Sancti, & ſanctæ obedientiæ***, che in fra tre giorni appartenenti alla viſita di queſto luogo mi riſpondiate la verità di quello che ne intenderete. Et egli inchinato il capo riverentemente accettò l'impoſta obedientia. Il ſeguente giorno a caſo mi riſcontrai in lui appunto nel medeſimo luogo dinanzi al Capitolo, & mi preſe per la cappa accennandomi, che mi voleva parlare, & entrati inſieme in Capitolo diſſe così: Padre Viſitatore, jeri voi mi domandaſti quello che io ſapeva del Rev. P. F. Girolamo da Ferrara abbruciato nella città di Firenze con due compagni; io vi riſpoſi il vero, che non avevo di lui cognitione alcuna; ma hoggi riſpondo a V. R. moſſo dalla voſtra poteſtà, & forzato dalla obedientia, cioè, che li tre frati dannati al fuoco ſono tutti tre computati nel coro de' Martiri in cielo. Et detto queſto ci partimmo allegri l'uno dall'altro. Et dipoi il dì ſeguente il detto Padre accoſtandomiſi di nuovo diſſemi nell'orecchio, P. Viſitatore, quello che jeri vi diſſi di quelli tre Padri, tutto è vero. Et io F. Timoteo ſopradetto ho ſcritto fedelmente tutto queſto

ad futuram rei memoriam per contento univerſale di tutti i fedeli, & prima a onore di Dio glorioſo, poichè a ſua Maeſtà è piaciuto, che *ex ore proprio illius Patris hæc audierim auribus meis, ut ſincere illa enarrare his, qui audire, vel legere voluerint.*

DELLA SANTITÀ DI DETTO FRA FRANCESCO.

Nel medeſimo tempo, & luogo narrommi il detto P. F. Jacopo, come eſſendo Vicerè di Napoli Conſalvo Ferrando, chiamato il gran Capitano, & combattendo egli contra i Franzeſi, detto F. Franceſco inſpirato da Dio andò a ritrovarlo, & gli diſſe, che infra termine di 15. giorni dovea ottenere la vittoria, avviſandolo da parte di Dio, che egli, quanto era poſſibile, impediſſe gl'incendj, gli omicidj, & gli altri ſcandali, che in ſimili frangenti ſogliono occorrere; & che altrimenti facendo, guai a lui, & alla caſa ſua. Et eſſendo poi ſucceſſa la vittoria, ſecondo che il detto Padre avea proteſtato, il Vicerè ſopradetto ſpeſe in varj benefizj fatti a' Conventi dell' Ordine noſtro intorno a xx. mila ſcudi. Aggiunſe anco il detto P. F. Jacopo, come queſto P. F. Franceſco era molto dedito all' oratione, & grande amatore della povertà & del ſilentio, & che quanto poteva fuggiva il parlare co' gran Maeſtri. Onde volendo una volta il ſuo Prelato mandarlo a parlare a una Signora, la quale molto deſiderava di conoſcerlo, egli allegando la perdita del tempo, & altre ragioni ricuſava l' andarvi. Veggendo dunque il Prelato tanta repugnanza, gli comandò un giorno, che andaſſe a viſitare una povera donna inferma, dove egli volentieri andò, vi trovò la detta Signora, che quivi l' aſpettava; talchè ingannato non potè fare, che non parlaſſi ſeco per un gran pezzo. Ma ritornato poi al Convento diſſe al Prelato, che egli come prima s' era ingannato, aveva perduto tempo, dimoſtrando, che non avea poſſuto perſuadere alla detta Signora alcune coſe pertinenti alla ſua ſalute.

D'UN ALTRA RIVELAZIONE FATTA DEL P. FRA GIROLAMO.

Soggiunſe ancora il P. P. F. Jacopo, come eſſendo egli ſtato mandato a Firenze da Papa Aleſſandro dopo la morte del P. F. Girolamo, acciò fuſſi Vicario Generale della Congregazione, trovandoſi per le gran tribulationi il Convento di S. Marco molto oppreſſo dalle fatiche, & dalle occupationi, talche egli ſolo non poteva ſupplire ad ogni coſa occorrente, ſcriſſe a Roma a noſtri Superiori, che voleſſino mandargli per ajuto qualche buono & valente Padre. Onde fu a queſto eletto un P. F. Angelo da Palermo, & fattoli comandamento, che quanto più preſto veniſſe a Firenze, il quale contriſtato inſino alla morte per tale obedienza, riſpoſe così al Prelato: Padre Rev. mandatemi più toſto in qualſivoglia lontano paeſe, che a Firenze, dove i noſtri frati, & particolarmente li tre condennati al fuoco hanno, come ho inteſo, tanto ſcandalizzato quella Città. Ma il Prelato volſe pure che egli veniſſe. Onde egli partito di Sicilia venne a Roma, & trovandoſi nel Convento della Minerva, poſto una volta in oratione, fu interiormente illuminato dal Signore & fatto certo quanto egli ſi ingannaſſi circa li tre Padri abbruciati li quali erano ſtati ſervi, & miniſtri particolari di Dio. Et tanto conſolato ſi partì da quelle orationi, che gli pareva ognora mille anni di trovarſi a Firenze. Dove poi arrivato, quando il P. F. Jacopo lo vide, levati le mani al cielo ringratiò Dio, che i Prelati gli aveſſino mandato un Padre, del quale non arebbe ſaputo deſiderare un altro che fuſſe ſtato più ſecondo il cor ſuo. Et poichè ebbeno mangiato inſieme all'oſpitio, ſi ritirorno ſoli in una camera, dove il P. F. Jacopo, gli diſſe: o Padre ditemi, come intendete voi queſta coſa della morte di queſti noſtri tre Frati? a me pare, che chi ne dice male ſiano buone perſone: & che chi ne dice bene ſiano anco migliori; onde io non ſo quello, che m'habbi a credere. Il P. F. Angelo ſtava cheto, & non riſpondeva niente. Ma pure importunando il P. F. Jacopo, gli riſpoſe ſorridendo: Et che ſo io ſe quello, che vi riſpondeſſi, fuſſi ſecondo il voſtro volere? all'ora diſſe il P. F. Jacopo: o Padre mio, che altro debbo io deſiderare di ſapere, ſe non la mera verità di queſta coſa! All'ora il P. F. Angelo apertogli il cuor ſuo gli ſcoperſe quanto a Roma gli era occorſo nell'oratione. Onde il P. F. Jacopo lietiſſimo l'abbracciò & baciò: dicendogli: o Padre mio, queſto è quello, che io deſideravo di ſapere. Hora ſon ſodisfattiſſimo; & così molto lo ringratiò che l'aveſſe fatto partecipe di tal ſegreto.

D' UNA MONACA DI S. VINCENZO SANATA MIRACOLOSAMENTE.

Fù, & è ancora hoggi in S. Vincenzo di Prato una Monaca detta Sor Obedienza, figlia di Simon Ginori, la quale ebbe una infirmità, che gli durò circa ſei anni; dipoi peggiorando diventò hidropica e rattratta in modo con le gambe ſtravolte, che le calcagne le toccavano quaſi le rene, & il braccio diritto era tutto diſteſo, & interizzato, talche non potea punto piegarlo, nè potea dormire, nè ſtar poſata ſopra quel lato, e le dita della mano erano tanto ſerrate, & ritirate nella mano, che ella incominciava già a infracidirſi. Le quali rattrazioni venivano di ſceſo, & infirmità occulta, & incurabile come eſpreſſamente affermavano Maeſtro Marcantonio da S. Gimignano, e Maeſtro Nicolao di Maeſtro Luca. E biſognò metter una piaſtra di piombo tra la palma della mano, e la punta delle dita per prohibir la corruzione. Hor trovandoſi la Città di Firenze aſſediata dall'eſercito di Papa Clemente, le Monache di S. Vincenzo, che erano in numero più di cento; per fuggire il pericolo de' Soldati quaſi tutte vennero da Prato a Firenze, & alloggiorno nel Palazzo di Giovanni Bartholini, vicino a S. Trinita, & fra l'altre con gran fatica venne la detta ſuor Obedienza inferma portata nelle ceſte. Eſſendo dunque le dette Monache viſitate da certe Gentil donne parenti loro, una fra l'altre, che avea una Figlia in detto Moniſtero, & aveva avuto in caſa ſua un miracolo ſopra un infermo mediante una reliquia del P. F. Girolamo, la quale vedendo la ſtrana infirmità della detta Suora, propoſe alle Monache la detta reliquia, eſortandole ad aver fede in quella, & offerendoſi a portarla loro, ſe la voleſſino. Il che intendendo le Monache volentieri l'accettorno. Onde ella tornando un altro giorno portò la detta reliquia, & era della carne arroſtita del P. F. Girolamo, e ſi ſerbava nel Moniſtero di S. Lucia di S. Gallo. Ricevuta dunque le Monache queſta reliquia con molta reverenza, fecero quel giorno, & tutta la notte ſeguente di molte orazioni, intorno a quella inferma con ferma fede di dover eſſere eſaudite. Et in particolare una ſua ſorella carnale monaca del detto Muniſtero chiamata ſuor Prudenza avea più anni fatto orazione a quelli tre Martiri, & avea deſiderato qualche reliquia loro per porla addoſſo alla ſua ſorella inferma. Hor come piacque a Dio una mattina che fu alli XII. d'Ottobre 1529. dicendoſi la Meſſa, quando fu il tempo di levare il Signore una Suora, detta Suor Margherita de' Buoningegni preſe quella S. Reliquia, e la poſe ſopra la mano rattratta, dicendo a Dio nel cuor ſuo: ſe quelli tre Padri Noſtri ſono ora beati dinanzi a te, facci, Signore, queſta grazia di ſanar queſta inferma in queſto punto. Il che detto la inferma in un ſubito ſi riſentì, & in preſenza di un gran numero di Suore per virtù di detta reliquia aperſe la mano caſcando in terra la piaſtra di piombo, & potè piegare il braccio. Onde preſe la reliquia da ſe ſteſſa, & la baciò, & inſieme la mano riſanata che la teneva. Et ſentì gaudio ineſtima-

Digitized by Google

ſtimabile non ſolamente lei, ma anco tutte l'altre Suore. Dipoi lei da ſe ſteſſa con la medeſima reliquia toccò le ginocchia ſue, & ſubito le diſteſe, in modo, che poteva ſedere. Et non andò più innanzi per allora, diſponendo così la Providenza di Dio. Onde ella andava per caſa con le gruccie, parendole aver ricevuta una gran ſanità, ringraziandone ſempre Dio. Dipoi alli 26. di Gennajo 1530. le Monache fecero un altra volta portar la detta reliquia. Et fatta come prima la comune orazione, & tocca con eſſa le gambe della medeſima Monaca inferma, ſe ne diſteſe ſubito una interamente, & di quella reſtò ſana affatto; ma l'altra non ſi moſſe punto infino alli 19 di Marzo del medeſimo anno, quando fecero portar la terza volta la ſopradetta reliquia, con la quale toccando l'altra gamba, ſi diſteſe come l'altra, e reſtò perfettamente libera. Onde ella con gran letizia laſciò le gruccie ſulla predella dell' Altare, & da ſe ſteſſa andò per tutta la ſala, che allora ſerviva per Chieſa. Vennero poi a vederla Marcantonio, & Maeſtro Atanaſio Medici eccellentiſſimi, & vedendola Maeſtro Marcantonio diſſe con gran maraviglia; ſe io non vedeſſi queſto poco d'attrazione in quella parte della mano, che prima era tanto inſenſibile & arida, non crederei mai, che quella fuſſi quella Suora medeſima. Dove è da notar che le dita della man deſtra, che prima era rattratta non ſi diſteſero perfettamente, ma rimaſero così alquanto piegate, come per un teſtimonio del miracolo; perciò che tal piegamento non la impediſſe nè dal filare, nè dal cucire, nè dallo ſcrivere, nè da nient' altro eccetto che dal far il pane, dove biſogna per iſpianarlo aver la mano perfettamente diſteſa. E doppo l'aſſedio tornando le Monache a Prato ella andò ſempre a piedi più gagliardamente, che molte, le quali erano ſtate ſempre ſane. Fu queſto miracolo di tanto ſtupore, che per tutta Firenze ſe ne parlò. Talche il Vicario dell' Arciveſcovo lo inteſe, & ſe non era il P. F. Niccolò Michelozzi, Prelato delle ſuore, *coram teſtibus* ſarebbe eſaminata la coſa. Et noti ciaſcuno, che il preſente miracolo è ſtato da me raccolto, & ſcritto fedelmente queſto dì XXV di Agoſto 1538. alla preſenza di quella Suora ſanata, la quale ancor vive, & della Madre Suor Cecilia Baldacci da Firenze, al preſente Priora del Monaſtero, ſiccome era anco al tempo del miracolo, & della Madre Suor Raffaella da Faenza ſuperiora, e della Madre Suor Colomba de' Medici ſoppriora quando fu fatto il miracolo, & della Madre Suor Margherita de' Buoningegni, & di molte altre, che ſi trovorno preſenti al miracolo. & queſta è la mera verità notata da me Fra Tommaſo di Ruberto de' Ricci di Firenze, confeſſore del predetto Moniſtero, a preghi di tutte le ſopradette Suore a laude, e gloria del noſtro Signore Iddio.

Io F. Timoteo da Perugia, il quale di mia propria mano ho traſcritto il ſopradetto miracolo inſieme con l'altre memorie del P. F. Girolamo, che in queſto libbro ſi contengono fo fede, come a dì XXIX. d' Aprile di quell' anno MDLXVI. andando io al Capitolo di Piſtoja, & paſſando da Prato, andai appoſta al Muniſtero di S. Vincenzo per informarmi della verità di queſto Miracolo, & parlai con quella medeſima Suor Obedienza de' Ginori, al preſente ancor viva, & con gli occhi miei viddi quel poco di attrazione reſtata nella ſua mano, & lei medeſima confermò eſſer vero quanto di ſopra è ſcritto, & il medeſimo diſſe ancor Suor Filippa Strozzi ſuppriora del Muniſtero, la quale ſi trovò preſente al Miracolo, & così alcun altre Suore confirmorno la medeſima verità.

DI UN ALTRO MIRACOLO OCCORSO NEL DETTO MUNISTERO DI S. VINCENZO.

Suor Caterina di Pier Franceſco de' Ricci trovandoſi Idropica, e gravata dal mal di Pietra, & eſſendo già ſtata due anni con la febbre continua anguſtiata anco con un poco di Aſima, & da altre pene, fu in queſto modo miracoloſamente ſanata. L'anno 1540. alli 21. di Maggio fu fatto voto al P. F. Girolamo, & ſuoi compagni, che ſe ella guariva di quella pena, & afflizion di ſtomaco, & corpo, & dal mal della Pietra infra tre giorni, cioè per tutto il dì 23. di Maggio ſi canterebbono ſucceſſivamente tre Meſſe in onor loro, & ſi guarderebbe il giorno della lor feſta tre anni continui. Fatto queſto voto, & poſtale addoſſo una reliquia del P. F. Girolamo tanto peggiorò, che incominciò a chieder licenza di levarſi da doſſo la detta reliquia. Pur ſconfortata non lo facea ma ſeguiva di raccomandarſi a Dio, pregandolo, che la ſanaſſi per li meriti delli tre Santi. Et così fece fintanto, che vinta dal dolore, & confuſa da tedio parve che la mancaſſe la ſperanza della ſanità, ſendo già ſtata trenta notte, & trenta giorni continui ſenza aver mai punto dormito. Et eſſendo ella ſolita di ſtar ſempre accompagnata da diverſe Suore, la notte della vigilia delli tre Santi chieſe per grazia di reſtar ſola, per poter più liberamente orare. Et così ſtando alle ſette ore ne crebbe tanto il dolore, che perduta quaſi la ſperanza di dover ottenere la grazia ſe n'andò all'altarino della camera ſua dove con un lume acceſo erano alcune reliquie delli detti Martiri, & con puerile inconſiderazione, & empito toltaſi dal collo la reliquia, che ella v'avea, la gittò ſopra di quell'altarino ma con tale inavvertenza, che venne all'eſtremità di eſſo in tal modo che umanamente era impoſſibile non foſſe caſcata in terra. Nondimeno ſi rattenne in quell' eſtremo ſenza caſcare. Et le venne anco penſiero di cavar di camera il detto altarino, & metter ogni coſa nell'andita dell'infermeria tanto ſi ſentiva di mano in mano peggiorar. Stando in queſto concetto, vinta dalla ſtracchezza, & dall'affanno s'abbandonò colla teſta, & con le braccia ſopra di quell'altarino, & le parve ſubito d'adormentarſi. Ecco a lei apparire tre Frati dell' Ordin noſtro molto ſplendidi, i quali ella guardando diſſe a quello di mezzo, che gli parea che foſſe ſopra una nugola: chi ſiate voi. Alla quale egli riſpoſe: Oh non mi conoſci tu? a cui ella diſſe: Padre no che non vi conoſco. Soggiunſe egli: a chi chiedi tu dunque le grazie? Riſpoſe ella: a F. Girolamo le chieggio. Et io ſon deſſo diſſe egli. Ma prima che tu riſani voglio che tu mi prometti due coſe; prima, che tu ti eſerciti quanto puoi nella virtù dell'obedienza; dipoi che domattina tu ti confeſſi, & ti communichi. Era in tal giorno la feſta della SS. Trinità, & anco delli tre Padri, ſendo alli 23. di Maggio. Et dette quelle parole le fece un ſegno di croce in ſullo ſtomaco, & un altro ſul corpo; dipoi la baciò la parte deſtra del viſo dove l'erano alcuni giorni innanzi uſcite alcune ſchianze roſſe. Poi le diſſe: hor ſtà sù & va, & ringrazia Iddio, & ſappi che le tribulazioni preſto preſto ſaranno, & preſto ſarà la gloria noſtra in terra; & mentre le parlava tenne ſempre la mano ſulla ſpalla di lei; la qual venne poi a deſtarſi con gran terrore, il quale ſi convertì ſubito in grandiſſimo gaudio, trovandoſi lo ſtomaco diſenfiato, & ſanato quaſi affatto. Et dirò queſta ſemplicità per narrare appunto come ella diſſe, che in quel punto ella andava guardando dove il ſuo corpo, & il ſuo ſtomacho le foſſe caduto. Et dopo queſto gittò trentadue pietre duriſſime, & nere come paragone, tra le quali ve n'era alcune groſſe come fave, altre da più bande taglienti, & con eſſe gittò circa una mezzetta d'acqua ſenza punto di ſangue; & gittandole non ſentì alcun dolore. Et tutto queſto poi vedendo il Medico, domandato Maeſtro Franceſco da Caſtiglione Aretino, diſſe tal ſanatione eſſere ſtata miracoloſa, & ſopra le forze, & ordine della natura. Pregò la Madre Priora il Medico, che non voleſſe parlar di tal coſa fuora del Muniſtero; ma egli non volle prometterle niente anzi lo divulgò per la terra alla prima occaſione.

D' UN

Digitized by Google

D' UN ALTRO MIRACOLO OCCORSO IN FIRENZE.

Una figlia di Piero di Matteo Berti, detta per nome Liſabetta, maritata a Bernardo Mazzinghi, doppo che fu alquanto di tempo ſtata col marito, le venne addoſſo una peſſima infermità, talchè era tutta piagata dal capo a' piedi, & non poteva giacere, nè ſedere in modo alcuno ſenza grandiſſima pena. Et eſſendo ſtata così un tempo, occorſe, che un giorno ebbe non sò che diſpiacere dalla ſua ſuocera domandata madonna Oretta, la quale infaſtidita del male ſuo le diſſe: tu ti morrai pur una volta, & ti ci leverai dinanzi. Quella povera figliola non riſpoſe niente, ma voltataſi a Dio diſſe: Signore, o tu mi ſana, o fammi morire, perchè non poſſo più vivere in queſto modo. Subito che ebbe dette queſte parole vidde la ſua camera piena di ſplendore, & tre Frati, che venivano verſo di lei, & quello di mezzo, che era più ſplendente degli altri dui, li diſſe: Sta ſu figliuola, che tu ſei guarita. Et così detto ſparirno. Et ella ſi poſe in ginocchione, & cominciando a rendere gratie a Dio venne quivi la ſuocera, la quale ſi ſtupì vedendola levata. Et domandando lei della cagione, riſpoſe, che penſava eſſer guarita, & eſortava ancor lei a fare oratione, & ringratiare Iddio; & fatto alquanto oratione ſi levò su, & narrolle il tutto. Di che ella fu molto lieta eſſendo molto affetta al P. F. Girolamo. Di lì a poco venne il fattore di Bernardo ſuo marito, che veniva per conto di certa ſeta, che le donne incannavano; & trovando la detta M. Liſabetta fuor di letto, che raſſettava la caſa molto ſi maravigliò. Et ella lo pregò, che ſubito andaſſe a darne avviſo a ſuo padre, dicendoli, che veniſſe inſin quì. Ma prima ella mandò per il ſuo Parrocchiano, al qual dette limoſina perchè diceſſe alcune Meſſe a riverenza de' tre Martiri. Ma il fanciullo conſiderando sì gran miracolo, corſe di tratto alla bottega di Bernardo, & gli diſſe come la donna ſua era guarita. Il quale venendo ſubito a caſa, fattoſi raccontare il caſo, incominciò a farſene beffe, & comandò alla moglie, che ella entraſſe nel letto, non potendo imaginarſi, che ella fuſſi guarita. Et mandato per alcuni Medici, conſigliorno, che ella pigliaſſi il legno. In queſto venne Pier Berti ſuo padre, & ſentendo queſto rumore diſſe alla figliuola, che faceſſe l' obbedienza, & ſi laſciaſſi medicare. Et cominciando ella a pigliare il legno in capo a otto giorni i piaſtrelli caſcorno, & ſonavano come ſe foſſino ſtati al ſole un anno. La ſuocera avendoli raccolti gli moſtrò al marito, dicendogli: vedi tu, figliuol mio, ſe gli è vero quanto la tua moglie ti diſſe? Riſpoſe, che percio non credeva, perchè il miracolo ſi ſuol fare in uno iſtante. In capo a 24. giorni doppo tal caſo il detto Bernardo tornato un giorno a caſa molto ſtracco ſi gittò ſul letto, dove ſtato alquanto, ſentì in camera un gran romore, & cominciò a gridar con molto ſpavento. La moglie, che per obedirlo ſtava ancora in camera per conto del legno, che pigliava, mandò la ſerva a vedere, che coſa aveſſe, la quale lo trovò in ſul letto, che molto ſi raccomandava alla Annunziata, promettendo di mutar la vita ſua. Et venuta la ſerva ſi fece da lei portare al luogo neceſſario, donde poi ritornato in ſul letto, tenendoſi ſempre il viſo turato con le mani, & gridando forte ſi morì. Et la donna ſua udendo la coſa reſtò ſubito di pigliare il legno, nè fece altre guardie. Queſto narrò detto Pier Berti. Et anco F. Antonino di Antonio Berti ebbe queſto miracolo in ſcritto da una ſua zia monaca di S. Marta, che era ſorella di detta M. Liſabetta, & da lei proprio aveva inteſo. Et io F. Vincenzo di Bernardo ho avuto il medeſimo da Maria Caterina del Chiaro, la quale inteſe tutto da Maria Liſabetta.

N O T A

DEL P. GIO. DOMENICO MANSI

INTORNO ALLA SOPRASCRITTA VITA.

SEbbene ſia queſta la prima volta che la Vita di ſopra recitata tutta intiera, come ſta nel Codice manuſcritto Luccheſe venga poſta in luce; contuttociò ſtimo mio dovere avvertire i Lettori, che una gran porzione di eſſa, diviſa però e diſtratta in più parti fu copiata e ſtampata in Parigi nel ſecondo tomo della Vita di Fra Girolamo Savonarola di Gio. Franceſco Pico Conte della Mirandola ſcritta in latino, nelle Note che a quella furono fatte, e ivi rapportata ſotto il nome del ſuo autore Fra Timoteo Peruzino. Principia l' Autore di queſte Note a riferirla poco più avanti del capitolo ſull' eſperimento del fuoco, e poi ſeguita a valerſene quà e là fino a dopo la morte dei tre Religioſi, e la narrazione di alcune poche grazie miracoloſe, e ſtrane punizioni di alcuni che vi cooperarono, laſciando tutto il rimanente, che quì viene diffuſamente regiſtrato.

JOANNIS DOMINICI MANSI

in ſequentes literas

P R Æ M O N I T I O.

CUm in ea, quam dedi, vita P. Hieronymi Savonarolae legatur, intentatam fuiſſe adverſus illum capitis cauſam, quod ſeculares Principes ad procurandum generale concilium adverſus Alexandrum VI. per literas inſtigaſſet, eaſque a Duce Mediolanenſi interceptas in adverſariorum manus deveniſſe, natum hinc eruditorum deſiderium, credo, eas literas videndi, quorum deſiderio ut ſatisfacerem effecit mſ. codex in Biblioth. Collegii mei ſervatus, eaſque hic ſubdo. Quod vero ex illis judicium ferri poſſit, ſive pro Alexandro VI. in urgenda Savonarolae nece, ſive pro Savonarola in caſtigandis Alexandri VI. vitiis, in medio relinquo. Profecto ſicut nec Alexandrum excuſaverim de nimia in vitia licentia, quam & Raynaldus in Annalibus non diſſimulat; ita neque Hieronymum commendaverim, quod cum privatus fuerit, nimio ſtudio vitia Principis emendandi & caſtigandi rapi ſe eo uſque permiſerit. Rurſus ſicut Alexander cauſationem aliquam praetendere potuit, extremum ſupplicium in Savonarolam decernendi; ita & potuit ſuam obtendere Hieronymus, quod haec molitus fuerit, Deo jubente & auctore.

AL.

AL SERENISSIMO IMPERATORE

Eſortandolo a fare raunare il Concilio, e ſi obbliga in quello di moſtrare per ragione naturale, e ſopranaturale, che Papa Aleſſandro VI. non era Criſtiano, ne avere punto di fede; tradotta in volgare per Frate Ignazio da Ferrara.

SEreniſſimo Imperatore. Il Signore Dio Padre della ſmiſurata liberalità, e ſonte ed origine di bontà, moſtrando la ſua ſingolare, e perpetua providenza e clemenza verſo l' umana generazione, promiſe per Amos ſuo Profeta di non fare coſa alcuna, ſe prima non la faceſſe manifeſtare alli ſuoi veri Profeti. Ed avendo in queſti noſtri tempi deliberato ſar giudizio e miſericordia in terra, cioè punire con li flagelli le abominazioni e peccati, che regnano nel ſuo Tempio, e cacciare i miniſtri ſcelerati della ſua Chieſa, e rendere a quella la ſua antica bellezza, e pietoſamente incaminando i fedeli convertirli a ſe, ed alla ſua Fede; e queſte coſe a me, benchè inutil ſervo eſſendoſi degnato rivelare, non ho reſtato già otto anni ſono nel cuor dell' Italia, onde la ſama per tutto è ſparſa, chiamar, dico, li peccatori a penitenza, e manifeſtar l' ira di Dio, la quale è imminente al Mondo. E per queſto con molte ragioni mi ſono sforzato eſaltar la fede di Criſto, ed eſercitare gli uomini alla vera e ſincera vita, e religion Criſtiana, aſpramente riprendendo i vizj. Di qui è che la verità, eſſendo molto odioſa a' cattivi, ha offeſo di molti, e contro di me eccitatili e commoſſili, i quali gloriandoſi del malfare perſeguitano quantoche poſſono li buoni, acciò non ſiano per i loro gravi peccati ſvergognati. Ma il Signore gli manifeſterà, e punirà lui con loro vergogna. Ora appropinquandoſi il tempo della vendetta il Signor mi comanda e vuole, che io a Voi Re, e Principi della Republica Criſtiana ſcuopra alcuni ſecreti, acciocchè voi ſappiate in quanto pericolo (per il voſtro ſopportare, e per voſtra negligenza, e per le voſtre diſcordie) ſia ora la Navicella di Pietro. Per la qual coſa ha caſtigato, e punito nell' ira ſua i Re, a' quali ſopra tutti toccava porvi riparo, avendo morto i loro cariſſimi figliuoli. Imperocche ſotto il Cielo non vi può eſſere maggior peccato, che guaſtare il vero culto a Dio in diſonor di ſua glorioſa Maeſtà, il qual peccato laſſando impunito, e ſar viſta di non vedere quello, che s' appartiene, e può impedire, non è altro, che dar libera licenza di peccare, e di nutrire i vizj enormi negli uomini, come al preſente nella Chieſa di Dio vediamo, nella quale dal capo a' piedi non è ſanità, ma una abominazione di tutti li peccati, ſtando voi quieti ed adorando voi il morbo, il quale nell' alta ſedia di Pietro ſede, e ſenza vergogna per tutto diſcorre. E però il Signore è adirato per l' inſopportabil fetore. E già un pezzo fa non ha laſciato eſſer nella Chieſa alcun Paſtore, teſtifico io in verbo Domini queſto Aleſſandro VI. non eſſer Papa, e non potere eſſer ricevuto per Papa. Imperocchè, laſciando da parte lo ſcelerato ſuo peccato della Simonia, con la quale ha comperato il Seggio Papale, ed ogni dì a chi più ne dà vende i benefizj Eccleſiaſtici, e li altri poi ſuoi manifeſti vizj. E in frà le altre coſe io affermo lui non Criſtiano, e non crede eſſer alcun Dio; il che trapaſſa il colmo d' ogni infedeltà. E a tutto il Mondo, a tempo e luogo opportuno ſcoprirò altri ſuoi occulti vizj, come che adeſſo il Signore mi ha comandato. Per la qual coſa da parte di Dio, dal quale, o Sereniſſimo Imperatore, avete avuto codeſto alto Impero, vi prego, e ſcongiuro voi con gli altri difenſori della Republica Criſtiana, che poſto da parte ogni indugio, ed ogni terrena diſcordia cerchiate ſi faccia il Concilio in luogo atto, e libero, acciocchè ſi ponga riparo gagliardamente a tanto danno delle Anime, e così gran pericolo della Navicella di Pietro; altrimenti non potreſte ſuggire un graviſſimo peccato, e l' ira di Dio. Di queſto medeſimo per comandamento di Dio ho avviſato il Re di Francia Criſtianiſſimo ed il Re di Spagna, Inghilterra, ed Ungheria, affinche tutti inſieme ſiano commoſſi a provvedere alla ſalute commune. Ed io mi obbligo quanto poſſo, ed aſſolutamente prometto, nè mai mi ridico, non ſolo, dico, provare queſte coſe con chiare ragioni dinanzi a tutto il Concilio, ma che Dio etiam con apertiſſimi miracoli dimoſtrerà quelle eſſer vere. Della qual coſa avendone da lui avuta certiſſima promeſſa, e confidandoci non in noi ma' in Dio, la gloria del quale ſolamente cerchiamo, promettiamo certiſſima prova. E ſebbene Dio rare volte uſa queſti miracoli, non è però mancato mai ne' biſogni, eſſendo apparecchiato ſempre ne' biſogni ad ajutare quelli, che in verità gli domanderanno ajuto. Voi adunque, Sereniſſimo Imperatore, non vogliate con vero danno diſprezzare il comandamento di Dio, anzi pigliate l' orme di Criſto, e mandate ad effetto quello, che appartiene all' onor di Dio, ed all' offizio voſtro circa la religion Criſtiana; acciochè ſuperati prima gl' intrinſeci nemici di Criſto, i quali ſono più peſſimi, poſſiate poi più facilmente aver vittoria degl' infedeli eſtrinſeci; la qual vittoria Dio vi darà grandiſſima per premio delle voſtre fatiche. Nell' ultimo queſto vi dico, che non è coſa alcuna, che più ſi convenga alla Maeſtà, e grandezza voſtra, ne coſa più ſanta, e glorioſa potete fare (ſebben voi acquiſtaſſite tutto l' Impero Criſtiano) che liberar l' onor di Dio dalla ſopradetta avuta ingiuria; e ſopra ogni coſa dovete avere a cuore di mondare, e liberare la Chieſa ſua da tanta ſtrana, e immonda polluzione. Il Signore Gesù Criſto ſi degni donarvi la ſua grazia ſpirituale, e la felicità eterna. Amen.

AL RE, E REGINA DI SPAGNA

Della ſopradetta materia di fare radunare il Concilio, tradotta in volgare per Frate Ignazio da Ferrara.

SEreniſſimi Principi. Più volte ho inteſo le opre voſtre grandi e glorioſe nel vincere e ſoggiogar gl' Infedeli, e ſcacciare i nemici di Criſto, ed i peſſimi ſuvverſarj della Santa Fede; onde per il zelo della Chieſa, la quale è caſa di Dio, molto mi ſono rallegrato veggendo la Maeſtà voſtra non aver coſa più a cuore, che l' onor di Dio, e difenſione e dilatazion della Fede, ſiccome alla grandezza voſtra ſi conviene. Ma ſe quanto più voi di ſuora nella Chieſa di Dio edificate e mandate innanzi, al-

tri

tri poi vi ſiano, che dentro guaſtino e mandino per terra, non potrà ſtare in eſſa alcuna coſa ſtabile e ferma. Imperocchè eſſendo ſcommoſſo il fondamento, tanto maggiore ruina è neceſſario, che abbiano le coſe, che ſopra di quello ſono edificate. Avendo dunque Dio a me infra gli altri inutil ſervo, rivelato per ſua grazia voler rinovare la Chieſa ſua con il flagello, di già otto anni ho gridato in mezzo dell' Italia predicando la penitenza, pronunziando queſte coſe per manifeſtare la verità. E per queſto ſono incorſo in molti pericoli e tribolazioni, le quali ogni giorno creſcono, benchè per l'amor di Criſto mi ſiano dolci, ſapendo non eſſer coſa nuova, ma di già lungo tempo detta dall' Apoſtolo, cioè che chiunque vuole ſantamente vivere, e camminare per la via di Criſto Gesù ſarà ſempre perſeguitato. Ho gridato, dico, penitenza, acciocchè tutto il mondo, e tutti i popoli ritornino a Dio. Ma ora m'ha il Signor comandato, che molto più forte gridi, e che io manifeſti in quanto pericolo ſia la Chieſa ſua per i peccati degli uomini, e per la negligenza de' Principi Criſtiani, a' quali ſopra ogni coſa tocca non ſopportar quelli, che guaſtano la vigna di Dio, e molto meno eſſi lavoratori di detta vigna, i quali ſono autori di tutto queſto male. Eſſendo ſtato comandato a tutti d'aver cura, e cuſtodire le coſe del Signore; e non potendo altri che i Principi, ed i Re impedire tanto male, la qual coſa avendo ſino ad ora traſgredito, è ſtata la principal cauſa, che Dio ſi ſia ſdegnato, ed in parte sfogato l'ira ſua ſopra i voſtri figliuoli, come fece già ſopra i primogeniti d'Egitto. E non dobbiamo penſare che ſia piccol peccato non ſi curare del diſonor di Dio: imperò queſti è molto crudele, il quale per negligenza, e per non voler punire quelli che errano, dà licenza di peccare, maſſime quando non ci è altri che puniſcano quelli che errano: guardate vi prego quanta abuſione regna nella Chieſa, e ſopra tutto nella Chieſa Romana, dove in cambio di religione, di ſantità e clemenza, regna ſuperbia, avarizia, e luſſuria, ed ogni ſorta di ſcelerità. E queſti vizj non ſi fanno occultamente, ma sfacciatamente, ed alla ſcoperta, e ſenza alcuna vergogna. Avendo dunque Dio queſte coſe così nefande in orrore ed abominazione, già un pezzo ha ſofferto la ſua Chieſa eſſere sbattuta, e ſenza Rettore e Pontefice; ed ora ha voluto, che queſta coſa venga in luce. Sappiate adunque Aleſſandro VI. non eſſer Papa, ed ancora non può eſſere, non dico ſolo per averſi lui con ſimonia uſurpato queſta Sedia, e per altri ſuoi manifeſti peccati; ma etiam per le ſue occulte ſcelerità, le quali a tempo, e a luogo publicheremo con orrore e meraviglia di tutto il Mondo. Delle quali coſe queſta principalmente vi manifeſto per comandamento di Dio, che egli non è Criſtiano, e non ha fede alcuna non dico formata, ma etiam informe. Onde v'annunzio il comando di Dio grande, e vi proteſto qualmente ſarà il danno dell' Anima voſtra, ſe voi di queſto non mi crederete. Di modo che poſto da banda tutte le altre faccende, e le diſcordie che avete, cerchiate e ſollecitiate, che ſi rauni un Concilio grande in luogo atto, e libero, acciochè un male tanto dannoſo alla Republica Criſtiana più non ſi ſopporti. Ed io mi offeriſco, e prometto, che non ſolo con argomenti certiſſimi proverò le ſopradette coſe dinanzi al Sacro Concilio; ma etiam che Dio con ſegni ſoprannaturali manifeſterà queſte coſe eſſer veriſſime, perchè tutto queſto certiſſimamente abbiamo da lui. E ſe forſe per inconſiderazione, o negligenza per infino adeſſo avete in queſto mancato (dico queſto perchè vi ho per perſone molto criſtiane) ma ora che l'avrete ſaputo tanto con maggior cura e ſollecitudine inſieme con gli altri Re Criſtiani dovete attendere a queſta coſa tanto ſanta, buona, e neceſſaria. E di queſto medeſimo ne ho avviſato il Sereniſſimo Imperatore, ed il Re di Francia, quello d'Inghilterra, ed Ungheria, i quali ſono i principali de' Criſtiani; e di queſta coſa ne conſeguirete maggior laude, e più merito, levando dico un tanto gran male intrinſeco dalla Chieſa, che ſe tutti li barbari, ed infedeli voi ſuperaſſite, i quali nondimeno Dio vi darà nelle mani, ed avvanzerete tutti gli altri Re predeceſſori in felicità, e gloria in Cielo, e Terra, ed il nome voſtro ſarà ſempre per tutto famoſo. Il Noſtro Signore Gesù Criſto cuſtodiſca, indirizzi, ajuti, e conſervi coteſta coppia voſtra in matrimonio congiunta tanto religioſa e rara, in eſſo, il quale è vera ſalute.

Lettera del P. F. Hieronymo da Ferrara a Papa Alexandro VI. eſortandolo a temer grandemente il giudizio di Dio ſopra di lui che eſſendo l' offizio del buon Paſtore defendere, & ajutare l' Anime e onore di Dio: lui nondimeno ha dato fede, & favor in contrario concedendo la ſcommunica contra l' onor di Dio & ſcandalo grande de' Popoli.

Eſſendo Beatiſſimo Padre l' offizio del buon Criſtiano defender l'onor di Dio, e la Fede Criſtiana, & la rettitudine del ben vivere, & veduto io, che per il male eſemplo di molti Paſtori, le pecorelle eſſere in tutto fuor della via buona, e predicando per queſto la verità dell' Evangelio, confermando, e fortificando la Fede, inſegnando la vera vita Criſtiana, & pronunziando per divina inſpirazione le coſe future, acciochè gli uomini ſi riduceſſero a vera penitenza, dando opera con ogni diligenza a nutrir la pace in queſta Città. Et avendo per tal cauſa ſoſtenute, e ſoſtenendo molte perſecuzioni dalli mali uomini, non meritavo dico, che almeno V. Beatitudine mi foſſe contraria come ella è, & è ſtata ſempre in queſta noſtra opera, ma più toſto ella mi preſtaſſe ogni ajuto, e favore. Ma per l'oppoſito avendo queſta udito, e letto le miei tanto manifeſte eſcuſazioni e purgazioni, & avendo etiam inteſo la verità delle miei predicazioni, la qual verità gli empj ſolamente, e nemici della Croce di Criſto protervamente negando, la vanno impugnando, & voi avendo conoſciuto queſte tali coſe, avete nondimeno preſtato ſempre fede a tutti li nemici calunniatori, e detrattori della verità. Et privandomi voi d'ogni ajuto, e di tutto quel favore, che voi non ſolamente come Criſtiano, ma etiam per offizio voſtro eri obbligato preſtarmi, avete dico più preſto aperto la via a lupi, & dato loro ogni forza & facultà d'impedire l'opera di Criſto. Ma Dio, il quale eleſſe le coſe umili, & inferme del Mondo per confonder le forti, & abbaſſar le ſuperbe, ha eſaudito l'orazione de ſuoi umili ſervi, e poverelli. Io dunque ſono apparecchiato a provare queſta verità (per la quale ora da voi ſopportiamo tanti mali) a provarla dico contra di voi, & contra tutti li ſuoi adverſarj, & con ragioni naturali, & ſoprannaturali col divino adiutorio, e ſaranno queſte coſe per tal modo manifeſte, e con tali argomenti ſaranno reprobati coloro, che impediſcono queſt'opera di Dio, che non la potranno negare. E noi in queſta coſa non cerchiamo la gloria degli uomini, ma ſolamente quella di Xp̄ti Yheſu, per la quale ſommamente deſideriamo morire. Non vogliate dunque Beatiſſimo Padre indugiar più a provedere alla ſalute voſtra.

Dal Convento di S. Marco di Firenze
Alli 13. di Marzo 1498.

Copia di una lettera del R. Padre F. Hieronimo da Ferrara, al Duca di Ferrara, a dì primo d' Agoſto, 1497.

ILluſtriſſimo & Eccellentiſſimo. Avendo inteſo l' Eccellenza Voſtra sbigottirſi alquanto della tardità delle coſe che hanno a venire, l'amor che io por-

porto a quella mi ha moſſo a ſcrivere per confortare & confermarla nella fede, ricordandoli che Dio non è come l'uomo mutabile e frettoſo, ma nelle coſe ſue, maſſime in quelle della juſtitia, va fermo e adagio per provare la fede degli eletti ſuoi, e per manifeſtare più la malizia de' reprobi, li quali diventano più cattivi facendoſi beffe di queſte coſe, quando che le vedono più tardi, benchè il male non ſia mai tardo. Non credevano ſimilmente gli Giudei alli Profeti, perchè pareva a loro che le coſe prenuntiate andaſſino ritardando; e pure finalmente ogni volta rimanevano ingannati inſino all'ultima deſtrutione degli Romani. Biſogna adunque, come è ſtato detto, ſpeſſo aver viva fede, fare oratione, e perſeverare con patientia. Sicchè non ſi turbi per la tardità la Signoria Voſtra, perchè; *ſi moram fecerit expecta eam quia veniens veniet, & non tardabit: ecce qui incredulus eſt non erit anima ejus recta in ſemetipſo: juſtus autem meus in fide ſua vivit, dicit Dominus Deus*. Guardi la S. V. che ſe forſe nella ſua famiglia e corte ſua ſia qualche coſa non retta e cattiva, come è in queſta Città, la quale ſarebbe ormai libera, ſe li huomi quando potevano aveſſero fatto giuſtitia, e non aveſſero conſentito alla moltiplicatione degli peccati, per gli quali ſaranno puniti inſieme con li cattivi, come è ſtato predetto loro più volte, e in queſto modo ogni coſa prenuntiata a poco a poco ſi adempiſce, e non è fallato uno jota, benche chi non ha occhj contradice, ma il tempo dimoſtra il tutto; le percuſſioni noſtre non mi ſmarriſcano, nè danno triſtitia alcuna all'animo mio, perchè ſo che averanno buon fine, e quando gli ordini umani mancheranno, Iddio allora ci caverà *in manu potenti, & brachio extento*. Benche non ci laſcierà mai ſenza tribulatione, eſſendo quella la noſtra medicina, perche *virtus in infirmitate perficitur*. Priego adunque la S. V. che creſca nel ben vivere, e nel far giuſtitia, e che non dubiti perchè le coſe noſtre vanno per l'ordine ſuo; leggaſi, o facciaſi leggere le ſcritture Sante, e maſſime li Profeti, come Hierenia, Eſechiel, e troverà quaſi ogni coſa ſimile a queſti tempi. Altro non mi accade ſcrivere ſe non che mi raccomando all'Ecc. V. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit ſemper vobiſcum. Amen. Florentiæ die primo Auguſti 1497.

F. Hieronymus Ferrarienſis propria manu.

Epiſtola la quale ſcriſſe il R. Padre Fra Hieronimo da Ferrara a Fra Pietropaulo da Firenze Ordinis Prædicatorum il quale era recluſo fuori di Firenze per eſſer lui con altri Frati in pericolo di peſte.

Diletti in Chriſto Padri. Farei ogni coſa, perchè li Frati fuſſero libberati dalla peſte, pure che non offendeſſino Dio. Io faccio quì & in ogni luogo fare la proceſſione, che ſi può fare con molte orationi per libberare quelli: ma ben mi pare che alcuno ſia troppo puſillanime, il che è ſegno di poca fede. E' neceſſario aver fiducia in Dio e non nel fuggire; li ſecolari certamente non hanno tanta paura, come alcuno di voi coſtì dimoſtra. Noi abbiamo una volta a morire, e mi pare ſia beato colui che adeſſo muore etiam di peſte, perchè chi ſa ſe la morte vi troverà poi in tanta buona diſpoſitione, come adeſſo: perchè ciaſcheduno di voi, ſe però non è privo d'intelletto e della Divina gratia, ſi debbe eſſer preparato alla morte, e i quali forſe non così bene ſi troveranno preparati un'altra volta; e quelli Frati noſtri, che ſono morti quà così lietamente, ſono paſſati e morti, come ſe fuſſero iti alle nozze e conviti. E così Fra Battiſta noſtro da Faenza mi mandò a dire, che di gratia diceſſi alli Frati, che lo laſſaſſero ire alla patria ſua, perchè le loro orationi dice che lo ritengano, e lo impediſcano: & oggi intendo che Frate Antonio da S. Quintino gli è infermato di peſte, el quale non ha mai converſato con chi ha queſto veleno, e non l'ha potuto ſcampare per la ſua cura e guardia grande che gli ha uſata: Adonque conſiderate Fratres, che quello che è ſegnato non può fuggire a modo alcuno dalla mano del Signore, e quelli che hanno cura delli peſtilentiati ſono ſani. Mi pare adunque troppo grande la puſillanimità che hanno alcuni di voi, e dovremo deſiderar la morte, e non fuggirla: e per queſto non mi pare, ſe altro non accade, che voi vi parriate, e forſi ſarà neceſſario mandare coſtà alcuni del Convento di Fieſoli; e quando queſto ſarà vel manderemo a dire. Siate d'animo virile, e preparatevi alla morte, perchè Dio vi vuole eſperimentare. La gratia *Domini Jeſu Chriſti* ſia con voi. Ex Florentia die 18. Agoſto 1497. Valete. (1).

Lettera del R. Padre Fra Hieronimo da Ferrara, alla V. Madre Priora del Monaſterio di Piſa di S. Domenico, dicendoli, che per buone e giuſte cauſe, e per divina inſpirazione e volontà di Dio fu moſſo a procurar la ſeparatione del Convento di S. Marco di Firenze dalla Congregatione di Lombardia. Alli x. di Settembre 1493.

Honoranda Madre la gratia di Dio vi conſervi nell' amore di Gesù Criſto.

La lettera voſtra mi è ſtata gratiſſima, e volentieri ho letto la voſtra ammonitione, ſapendo quella procedere da zelo di carità, & in queſto conoſco che voi mi amate in vera carità ſenza ſimulatione ſecondo la ſententia di Gesù Chriſto. La Dio voleſſi che io poteſſi parlarvi a bocca, e dimoſtrarvi il principio, mezzo, e fine delle coſe noſtre; credo che tutti ſariano ſecondo il deſiderio voſtro. Non può l' uomo dar ſententia infra due parti, quando che ode l' una, e non l' altra. Grande apparenza ha quello che da voi mi è oppoſto: ma non ogni coſa che riluce è oro. Aſpettate ancora qualche poco di tempo avanti che voi diate giudizio, perchè è ſcritto: *Nolite ante tempus judicare*; ſtate a vedere doppo li fiori li frutti, che produrrà poi l' albero; dicendo il noſtro Signore: *A fructibus eorum cognoſcetis eos*. Queſto ſepararſi dalla Congregatione di Lombardia in ſe puol eſſer bene, e male; e però qui non ſi può così preſto dar giuditio dall' humana e fallace ſapientia, la quale non vede ſe non quello di fuora. Nel corpo noſtro può eſſer bene e male ſeparar qualche membro; buono è quando il reſto del corpo foſſe guaſto, acciocchè non guaſtaſſe il membro ſano; e male ſarebbe quando che il corpo fuſſe tutto ſano dentro, e di fuora, cioè in apparentia & eſiſtentia. Nè per queſto non voglio dire, che la Congregatione di Lombardia non ſia ſana, ma bene inferiſco queſto che ſe ella ſarà ſana in eſiſtentia, come in apparentia queſto noſtro membro reciſo da lei s'infermerà e guaſteraſſi, ſiccome molti dicono. Ma ſe ella ſarà inferma dentro in eſiſtentia (benchè paja bella all' apparentia) queſto noſtro membro ſpiccato da lei non ſi guaſtarà, ma ſi ſanerà, conſerverà, & augumenteraſſi per Divina gratia, eſſendo da quel-

---

(1) Epiſtolam hanc legas quidem inter epiſtolas Savonarolæ a P. Quetif Ord. Præd. vulgatas in append. ad vitam Savonarolæ a Pico ſcriptam, ſed adeo mendoſe ut interdum ſenſum plane contrarium a mente Savonarolæ ſcribentis præferat; en exemplum *Antonio da S. Quintino ec. e da lui ha derivato queſto veleno, per la qual coſa vedete che non l' ha potuto fuggire*. Hic vero plane contrarium offertur; *il quale non ha mai converſato con chi ha queſto veleno, e non l' ha ec.*

quella ſpiccato; perchè il giuditio de' cuori umani e delle coſe future non è degli huomini, li quali appena vedono quello che è di fuora, ma ſolamente di Dio, *qui ſcrutatur corda & renes*. E' neceſſario adonque a noi aſpettare che quello di dentro appariſca di fuori. *Bona inquit arbor bonus fructus facit, & mala arbor malos fructus facit; non poteſt arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Itaque arbor ex fructibus cognoſcitur*. Dunque aſpettare il tempo del frutto. Voglio ancora voſtra carità ſappi che così come è falſo che noi abbiam preſo nuovo modo di vivere, così credo che molte coſe falſe vi ſiano ſtate date ad intendere. Noi non abbiam preſo altro modo di vivere, nè in mangiare, nè in bere, nè in altre cerimonie, che quelle della noſtra regola, & conſtitutione; ben è vero, che abbiamo riſecato alcune ſuperfluità contrarie alli documenti delli noſtri Padri, nelli quali oggi ſi ſono perduti li Religioſi, è queſto non fa alcuna dimoſtrazione di novità, perchè ſervare le coſtitutioni de' noſtri Padri antichi (alli quali i Padri nuovi di queſto tempo non ſi poſſano comparare nè in ſapienza nè in ſantità) edificare, cioè Conventi poveri, veſtire di groſſo panno, vecchio, e rattoppato; mangiare e bere (ſecondo la determinatione degli Santi) ſobriamente; avere cella povera ſenza alcuna ſuperfluità; ſervare li ſilentj, e darſi alla contemplatione & ſolitudine laſciando la familiarità del ſecolo: non dico queſto modo nuovo di vivere religioſo; ma è ben nuovo di vivere alla religione de' mendicanti, edificare conventi come palazzi con colonnelli e marmi, & farci ſtanze, le quali ſariano ſufficienti alli Signori; lo aver poſſeſſioni contro alla profeſſione di tutto l' Ordine, non avendo fede in Gesù Criſto, che dice: *Primum quærite regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis*. Veſtire non di panno più vile, ma più vano e ſottile, poco orare & in ogni luogo vagare e diſcorrere. Voler eſſer povero, ma che non li manchi nulla, e far ſimili altre novità in ſcandalo delle anime. Il noſtro modo di vivere non dà ſcandalo, nè ammirazione alla città di Firenze, anzi grande edificazione, maſſime a quelli che veggono. Et nondimeno voglio che voi capiate, che non abbiamo ancora cominciato a fare quello che noi deſideriamo, perchè poco o nulla ſiamo mutati dal primo corſo, il quale è aſſai comune a tutti. Et quando ci parrà bene lo riſtringeremo a poco a poco con l'ajuto delle orationi, e maturo conſiglio. Conſiderate Madre in Criſto dilettiſſima quello che di ſotto ſcrivo con diligenza laſciando da parte la ſapientia umana, & prima facendo bene oratione, per la quale ſpero in Dio che ſarete illuminata per queſta noſtra coſa.

Prima vi dico che queſta noſtra ſeparatione innanti che ella ſia ſtata fatta è nata nelli cuori di molti, già più d' un anno fa, & neſſuno ſapeva l' uno dell' altro, e tutti a buon fine ci penſavano, fra li quali uno è Fra Tomaſo Buſſini, del quale mi ſcrivete che voi credete che ne ſia ſtato malcontento: conciofiache nata la coſa da ognuno, e non è ſtata ſubitamente nè per ſdegno o altra paſſione, come alcuni dicano.

Secondo avendo io queſto penſiero, e non lo volſi manifeſtare, ſe prima non ne feci molte orationi, nelle quali più ſempre mi ſentivo confermare nel propoſito di farlo: non eſſendo però così certo che io non ci vedeſſi un gran peſo, e che in queſto farei mormorare di me il mondo, e farei tutti i miei amici della Congregazione di Lombardia diventar nemici. Nondimeno la mente mi diceva che al buon ſavio apparteneva fare le coſe buone, e non guardare al dir della gente, perche le mormorationi de' popoli, ſono come fumo di paglia, e che poi la verità averà il luogo ſuo: *ſicut ſcriptum eſt. Laudabunt omnes qui jurant in eo, & obſtructum eſt os loquentium mendacium, & iniqua*.

Molti meſi feci fare oratione non ſolamente nel Convento noſtro, ma per tutta Firenze: e voi e voſtre figliuole ne avete fatte. Sò che la mia intenzione fu ſempre diritta a Dio, perche non volevo altro in queſta coſa ſe non quello che apparteneva all' onor di Dio, & alla ſalute delle anime, e di queſto Dio è teſtimonio, il quale vede il cuor mio, e così etiam ero ſtimolato dentro dallo ſpirito a far queſta ſeparatione, parendomi ſempre di udire: *egredere de terra tua, & de cognatione tua*. Et io per non eſſer ingannato lo rivelai ſotto ſigillo di Confeſſione alli più antichi, e più ſapienti Padri di Convento, li quali furno, s' io non erro, otto. Et tutti mi diſſeno che a loro pareva bene, e penſavano che Dio m' aveſſe così ſpirato, e preſto ſi doveſſe mandare ad eſecutione, e così cominciai inſieme con eſſo loro.

Quarto, lo rivelai a tutti li altri Sacerdoti, e tutti furno contenti, & piacque loro, & di molte volte diſſi a quelli che parlaſſeno libberamente, e diceſſero l' animo loro, & nondimeno acconſentirno tutti con un medeſimo volere, come appare per pubblico ſtrumento e contratto, il quale poi ſi mandò a Roma.

Quinto, facemmo fare per tutto oratione comune, e li Frati ſette volte il dì ſi raunavano a fare per queſto oratione, che Dio ajutaſſe la cauſa ſua; e ſempre dicevo loro che pregaſſero Dio che faceſſe quello che era più l' onor ſuo, e la ſalute delle anime, & credo ancora voi care Suore aveſſi queſta retta intentione, e queſte tali orationi ſono durate circa ſette meſi continui.

Seſto, dovete penſare che in tanta moltitudine, di tutti (che eramo più di novanta inclinati al ben vivere) ci ſiamo dico molti che Dio porta loro molto amore. Se adunque tutti queſti ſervi di Dio deſideroſi tutti di riſtringerſi a un perfetto vivere uniti in carità, & in un medeſimo propoſito, cercando ſolo quello che è l' onor di Dio & ſalute delle perſone armati ancora di tante orationi, & pregando la ſua bontà, che faceſſe in queſto caſo quello, che lui ſapeva eſſere il meglio. Come può eſſer, dico, che ſiano poi ſtati ingannati (come alcuni dicano) & laſciatoli incorrer in quello che è ſuo diſonore, & contrario alla ſalute loro? ove dunque ſaria la Divina providentia? ove ſaria la verità dell' Evangelio, che dice: *Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur*? ove ſarebbe la bontà di Dio, & il ſangue di Gesù Criſto? & dove ci troveremmo noi? Poiche per tante oratione in tanta vera unione, con sì retta intentione, & in tanta perſeverantia, non ſono ſtate dico eſaudite? Dio harebbe fatto il contrario di quello che li ſuoi ſervi li hanno chieſto; or non vedete voi che queſto ſarebbe come un beſtemmiare Dio, & negare la ſua providentia, & dire che lui non ſia buono, nè fedele, nè verace nelle ſue promeſſe? Certo, ſe noi ſiamo tutti ingannati in queſte coſe biſogna negar la verità dello Evangelio. Et ſe alcuno diceſſe che Dio ci ha laſciati ingannare, perche noi non avevamo retta intentione, ma abbiamo ſeguitato l' amor proprio. Riſpondo prima che Dio è teſtimonio ſolo lui di queſto. Secondo dico che non è veriſimile che in tanta multitudine, & unione ſia ſtata la loro intentione in tutti depravata, non ſi vedendo in loro ſe non buone opere, & maſſime eſſendovi molti ferventi già lungo tempo ſtati nella via di Dio. Et certamente non per me ſolo e pochi quando che ancora non fuſſeno caminati rettamente, Iddio non harebbe abbandonato quelli ſuoi fideli, & maſſime che noi leggiamo, che in Sodoma, e nell' altre città dove che era grandiſſima moltitudine di uomini, ſe pure vi ſe ne fuſſe trovati dieci buoni, Dio non l' averebbe così deſtrutte. Crediamo noi adunque che infra cento Frati non ſia trovato almeno uno che fuſſe ſtato obſtaculo a queſta ruina? ſe dieci baſtavano a tante migliaja di gente, certo uno ſaria baſtato maſſime ſiando ſtati di fuo-

ra ajutati da tanti ſervi, & ſerve di Dio con loro continue e devote orationi. Dove ſaria dunque la miſericordia di Dio? *Numquid obliviſcetur miſereri mei Deus?* Oh ſe poteſſi metter queſta ſcrittura in voce, io vi farei intendere che il mondo è tutto in tenebre, e che oramai tutti li ſtati delli uomini, e donne ſono depravati, & che è tempo di rinovare il popolo di Dio. Tempo è dico, Madre mia dilettiſſima, di cominciare a viver ſingularmente, perche queſto modo così generale genera ormai nauſa all' Onnipotente Dio, *ſicut ſcriptum eſt: utinam calidus aut frigidus eſſes, ſed quia tepidus es, incipiam te evomere e pectore meo*. Ormai è tempo di rinovarſi e ſprezzare il giudicio delli uomini: *quia omnis homo mendax*. Tempo è di combattere contra li tiepidi, e falſi fratelli. Certo è vero quello che dice l' Apoſtolo: *omnes qui pie vivere volunt in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur*. Li tiepidi non anno molte tribolazioni, perchè il demonio non perſeguita li ſuoi, ma li ferventi patiſcano gran contraditione, perche ſono contrarj a ſatanaſſo. Le coſe di Gesù Criſto non ſono mai ſenza buona vittoria. Quando dunque voi fate bene, & non avete contrario neſſuno, temete aſſai allora, perche non è conſuetudine di Dio laſſar i ſervi ſuoi ſenza guerra. E finalmente ben vivere *eſt bene facere, & mala pati, & ſic perſeverare uſque in finem*. Et per queſto hora dovete credere queſta noſtra ſeparatione eſſer ſtata ajutata anzi fatta da Dio, perche ella ha avuto in diverſi luoghi, e maſſime a Roma tanta contraditione, e tanta multitudine di avverſarj & di tanta forza, che ſe Dio non l'ajutava lui, certamente non veniva mai a perfettione. Onde molti pratichi in Corte di Roma dicevano: queſta coſa eſſer impoſſibile a ottenerſi; & quando poi anno viſto il fine, che ella ſi è ottenuta ſono rimaſti ſtupefatti confeſſando, e dando laude a Dio. Così dunque ci avete ajutato in queſt' opera, la quale è il principio della noſtra renovatione in vera vita ſpirituale, e più perfetta di prima: così ci ajuterete nel reſto con le devote orationi, perche noſtra intentione è di andar innanzi, & non tornar indietro. Et non biſogna temere, dicendomi, tu non ſei la ſteſſa vita, e però ſe tu moriſſi, come anderebbe queſt' opera, e come anderebbe ella innanti? Vi dico *quod potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*.

Iddio che ha fatto queſt' opera la condurrà al fin ſuo. Noi ſiamo ſtrumenti, e però non è difficile a Dio a far delli altri ſtrumenti molto più ſufficienti di noi: *ſcriptum eſt enim qui plantat, & qui rigat nihil eſt, ſed qui incrementum dat Deus*. Stolta coſa farebbe ſe io aveſſi in me queſta ſollecitudine dicendo, ſe io moriſſi chi reggerà, & condurrà queſt' opera, come ſe Dio abbi biſogno de fatti mia. Biſogna, Madre mia, far bene e fiducialmente intrar a far l'opere buone, quantunque grande per l'amor di Dio, & non penſar di ſe medeſimo, ma confidarſi in Dio: *Quoniam qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion non commovebitur*. La bontà di Dio è tanta grande che noi dovremo confidarci di ottenere da lui tutte le coſe che ſono da noi deſiderate per onor ſuo e ſalute delle anime. Tutta queſta tal puſillanimità viene da poca fede, & per non avere perfetta cognizione della bontà di Dio. Ogni coſa rieſce a chi ha fede viva. Tre ſono le arme contro le quali non può tutto l'inferno, nè tutto il mondo far nulla, & fanno ogni grand' opera riuſcire, cioè fede viva, oratione continua, & umil patientia. Et benchè le opere di Dio a noi paja vadino tardi, nondimeno rieſcono a poco a poco. Brevemente, è tanta la fiducia che io ho nella bontà di Dio circa di queſt' opera, che ſpero (ſe voi e voſtre ſuore farete oratione continue per noi) che Dio farà tale opera, che tutti ci troveremo conſolati, & voi ancora particolarmente ne farete grandemente conſolata tanto quanto vi farete affaticata per noi.

Io non mi credetti nel principio eſſer così lungo, ma forſi Dio mi ha voluto dare aſſai parole, acciochè più chiaramente di queſta coſa reſtiate illuminata, benchè con la viva voce vi illuminerei e direi più coſe le quali non ſi poſſono ſcrivere. Iterum vi prego facciate fare oratione ſpeciale per noi come prima, ſempre avendo intentione di voler quello che è più onore di Dio, & ſalute delle anime; e queſto continuamente ſia in voi, perche credo certamente che ogni coſa riuſcirà bene, & voi ſenza dubbio ve ne troverete conſolata grandiſſimamente. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum. Amen

Ex Florentia die x. Septembris 1493.

Lettera del R. P. F. Girolamo alla Sig. Maria Angela Sforza Ducheſſa di Ferrara.

Dilettiſſima in Chriſto Gesù. Il deſiderio, che nelle voſtre mi dimoſtrate di piacere a Dio, e di eſſere ajutata dalle noſtre orazioni, benchè indegne, non può procedere, ſe non dalla divina iſpiratione e da buona mente. Credo adunque ſe acconſentirete alle ſue ſante iſpirationi, & gli aprirete il voſtro cuore, verrà ad albergare in quello ſecretamente, e vi illuminerà ogni dì più, quanto che più con buone operazioni e mente purgata cercherete di accoſtarvi a lui, e ſe conſidererete che ogni altra coſa fuor di lui è vana e caduca, e vi accoſterete a quell' infinito e ſommo bene, il quale adempie ogni mente devota d'incredibile giocondità & allegrezza, intanto che etiam nelle gran tribulazioni la fa ſtar lieta e gioconda. Queſta è tutta la forma del ben vivere criſtiano, cioè di amare Dio ſopra ogni coſa, e guardarli da tutte quelle coſe, che li poſſano diſpiacere, ſiccome la diletta ſpoſa inverſo il ſuo diletto ſpoſo, perchè l'amore inſegna fare ogni coſa. Pregherò adunque il noſtro Signore Gesù Chriſto, che v'infiammi del ſuo amore, eſſendoſi lui degnato di venire al mondo in carne umana, acciocche viſibilmente la creatura lo poſſi contemplare, e più facilmente poteſſe venire in cognizione della ſua infinita bontà, per la quale ci ha redenti col proprio ſangue ſuo. Giuſta coſa è, poichè ci ha fatto così gran beneſizio, che breve tempo ſpendendo noi in ſuo ſervizio, ci promette poi vita immortale & eterna gloria, ſe noi lo ſeguitiamo di buon cuore, e teniamo l'occhio noſtro ſempre fiſſo alle coſe eterne, come che il padron della nave penſando ſempre di tornare al porto vero e ſicuro. Et in queſto modo ricordandovi voi della brevità & incertezza di queſta vita e delle pene eterne de' dannati, e della gloria eterna de' Beati avrete in orrore il male, e piglierete incredibil diletto del bene operare. Sono tanto occupato, che non poſſo eſſer più lungo, ma averò la S. V. in memoria nelle noſtre orazioni, le quali faranno tanto più accette a Dio quanto che voi l'ajuterete ancora voi col fare etiam orazione per me, & con le buone e laudabili opere voſtre. Et al Sig. conſorte voſtro, & alla S. V. mi raccomando.

Dal convento di S. Marco di Firenze
24. di Maggio 1497.

Al Sig. Gio. Franceſco Pico Conte della Mirandola alli 8. di Maggio 1497.

Magnifice & illuſtriſſime Domine. Gratia Chriſti Jeſu tecum. Io credo, che la Signoria Voſtra ſi maravigli, che ſecondo la promeſſa io non li abbi ſcritto in tanto tempo; ma da una parte le mie occupazioni mi hanno tirato indietro; dall'altra parte non ſono ſtato eccitato dal voſtro deſiderio. Avendo ora rubbato un poco di tempo ſcriverò brevemente, acciocchè la S. V. meglio apprenda, perchè molte

volte

volte la parcità de' cibi più giova che l'abundanza, ſumendo gli uomini più avidamente il poco che l'aſſai. Tutta la radice del viver criſtiano procede dal lume della viva fede, la quale prerompe in amore del noſtro Salvatore Gesù Criſto, il quale amore opera ſempre coſe grandi: e quanto più creſce queſto lume, tanto più creſce l'amore e la buona vita, e quanto più creſce il lume della ſede, tanto più creſce la purità del cuore, la quale è una mondizia dalli peccati & affezioni terrene: però quanto più è eſcitata l'anima da queſto lume, e che ſi sforza di purgarſi più ſempre dalle affezioni che ſono fuor di Dio, tanto più viene a creſcer, e farſi perfetta: e quanto più ella è perfetta, tanto più è eſcitata dal vero lume alla purgazione: e quanto più l'anima, incitata da eſſo lume, ſi purga, tanto più da Dio è illuminata ed infiammata del ſuo amore, intantoche l'uomo ſi comincia non ſolamente a dimenticar le coſe terrene, ma etiam ſe medeſimo, e tutto tende in Dio per diventare una coſa medeſima con lui. E però a voler viver bene biſogna che la S. V. abbj l'occhio alla ſua coſcienza che non s'infetti e macchi da peccato alcuno, nè di alcuna terrena affezione, e guardarſi da tutte l'occaſioni di peccare o ſiano cattive compagnie e ſolazzi e giuochi, o altre coſe vane, ma pigliarſi piacere delle coſe divine, e quello ſpeſſo meditare e frequentare e orare con intenzione di accreſcere il lume di dentro e la carità di Criſto Signore, come fa il governatore della nave, che tien ſempre la mano al timone e l'occhio fiſſo dove che vuole andare. Colui che crede viver criſtianamente & non ha l'occhio ſuo fiſſo a queſto lume, non può ſaper quello che lui fa, nè dove voglia pervenire, e però farà poco profitto nella vita criſtiana, e nell'amor di Criſto Gieſù & è ſimile a quello che tira con l'arco, e non tien l'occhio fermo al barſaglio, ma laſſa ire la frezza in incerto & a ventura. E perchè il Demonio ſempre perſeguita quelli, che in verità vogliano ſervire a Dio, biſogna, dico, prepararſi alle tentazioni, le quali ſono di due ſorte, cioè interiore ed eſteriore, & in ciaſcheduna parte tenta diverſamente. Ma niuna coſa è più efficace à ſuperarle quanto che è l'umiltà e il diſpregio di ſe medeſimo, e l'eſſer vile nelli occhj propri, e le continue devote orazioni. E nondimeno ſi vuole avere ſempre un Padre ſpirituale, al quale ſi conferiſca ogni coſa e attendere alli conſiglj ſuoi, non ſi diſperando mai del nome della virtù, benchè le tentazioni ſiano forti e durino molto tempo, ma confidandoſi ſempre nella bontà divina. E perchè le prime tentazioni eſteriori date & eſcitate dal Demonio ſono le irriſioni de' cattivi. Biſogna in queſta parte aver l'animo forte nella via della verità, e non far ſtima del giudicio degli Uomini, nè di lor laude nè di lor vituperio, perchè queſto ſarebbe timore delli uomini, e perder la libertà e magnanimità dell'animo noſtro, la quale ci ha donato il noſtro Salvatore Criſto Gesù. Noi ſiamo ſtati ſegnati nella fronte col ſegno della ſanta croce, e con la creſima dall'Epiſcopo anzi da Criſto, acciò non ci vergognamo di portare e predicare la ſua ſanta croce. Et perchè la noſtra ſalute depende tutta dalla miſericordia di Dio e non dalle noſtre operazioni, ſe non in quanto lui le fa in noi per ſua grazia, & è ſcritto, chi fa miſericordia: però ſiate miſericordioſo alle povere e miſerabili perſone maſſimamente a quelle che ſi chiamano vergognoſe. Potrei ſcriver molte altre coſe, ma ſpero in Dio, ſe voi perſevererete ſenza peccato e con orazioni frequenti, l'unione dello Spirito Santo vi ammaeſtrerà ſenza me di ogni coſa. La grazia di Gesù Chriſto con lo ſpirito voſtro. Amen.

Ex conventu S. Marci e Florentia 8. *Maji* 1497.

F. Hieronymus Savonarola.

Al predetto Conte Gio. Franceſco, dopoiche ingiuſtamente fu ſcommunicato.

Magnifice & illuſt. Domine ſalutem. Le coſe noſtre vanno per l'ordine ſuo e non ſiniſtramente, come alcuni vanno dicendo; perchè queſte coſe non ſono noſtre, ma di Dio, e le coſe di Dio ſi confermano e creſcano nelle tribolazioni, le quali a noi tanto più ſono leggieri, quanto che già molti anni le abbiamo previſte e prenunziate, onde ora mettiamo in pratica quello che tante volte abbiamo predicato. Tutti li eletti e quelli che credono ſono adeſſo più confermati e più allegri che prima, benchè ſia vero di queſta noſtra ingiuſta ſcommunicazione, neſſuno però delli buoni ne fa ſtima, ſapendo che gli ha fatto in ſe tre male condizioni: prima, perchè gli è impetrata da cattivi: ſeconda, perchè ella è piena di falſe ſuggeſtioni: terza, perchè ella è impetrata per far male, e però avendo cattivo principio, e cattivo e peſſimo fine penſi la S. V. quanto può valere. La punizione è già venuta verſo di alcuni di loro, così è accompagnata con il peccato; & tuttavia Dio mena il baſtone verſo di quelli, benchè del continuo preghiamo per loro. Non dubitate che le coſe da noi predette non abbino il lor buono effetto. Non biſogna ancora aprire altre coſe che le predette, perche ancora non ſono mancati li mezzi umani. Baſta che il Sig. Dio ha dato ſegno di tale a chi è contra all'opera ſua, che doveriano intendere. Noi viviamo allegramente con li noſtri Frati, e tutti in Criſto Gesù nelle tribulationi ſono giocondi e lieti, alli quali ho raccomandato la S. V. che preghino per quella & per la ſua conſorte, e per tutta la caſa ſua. Non vi partite per alcuna tribolazione dalla via della verità, perchè le tribulazioni non hanno mai a mancare, ma creſcere. Biſogna eſſer paziente, perchè in queſto modo ſi prova la ſede noſtra. Mando alla S. V. la riſpoſta che ho fatta alla eſcomunicazione, e queſta lettera ſatisferà ancora a m. Lodovico, perchè io non poſſo ſcriver tanto, e Fra Nicolao noſtro è impedito, ſicchè la S. V. mi perdoni, alla quale mi raccomando, confortandolo che non dubiti di queſte coſe, perchè Dio non laſcierà l'opera ſua e ogni coſa al tempo ſuo anderà bene, & videbitis cito. Della pace che mi ſcrivete farò tutto quello che io potrò. Queſto dico perchè quella ſa che molti ſono li avverſarj, e potrei forſe pregar qualcuno che per queſto ſarebbe tutto il contrario. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti tecum. Ex conv. S. Marci 2. Julii 1697.

A M. Lodovico Pictori Cittadin Ferrareſe.

Dilettiſſimo in Criſto Gesù. La pazienza & longanimità di Dio verſo li peccatori dimoſtra la ſua gran bontà, e nella pazienza de' ſuoi eletti ſi vede la forza della ſua grazia; ſe Dio non laſciaſſe in terra li cattivi, ove ſariano perſecuzioni? e ſe mancaſſero le perſecuzioni, ove ſaria la pazienza e probazione de' ſuoi Santi & eletti? e ſe mancaſſe la pazienza e probazione, ove ſaria la corona? Conſiderate nel nuovo e vecchio Teſtamento, e troverete maggior perſecuzione e maggiori blasfemmie ed ingerie contra Dio & de' ſuoi Santi. Et acciocchè voi più non sbigottiate, io vi aſſicuro, che noi abbiamo da avere molte più tribulazioni di queſte. *Hæc ergo locutus ſum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiſcamini, quia ego dixi vobis*. Le coſe noſtre quì vanno bene, e nelle tribulationi creſcono, e queſta perſecutione ha fatto creſcere li diſcepoli di numero e di merito, e alli fatti più forti, & al bene più avvezzi. Pregate Dio per noi. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum.*

All'

All' Illuſtriſſima M. Giovanna Caraffa moglie del Conte Gio. Franceſco Pico della Mirandola.

Magnifica M. & in Chriſto Gesù dilettiſſima. Gran piacere ho ricevuto dalla voſtra lettera per aver inteſo voi deſiderar più toſto la morte che offender Dio. Queſto dimoſtra, che ſiete nella ſua grazia, e di già avete conſeguito la ſua miſericordia e remiſſione de' voſtri peccati. E ſe voi perſevererete in queſto buon penſiero, removendo da voi l'amore e vanità del mondo, e dandovi ſpeſſo alle devote orazioni, conſiderando con viva fede che preſto paſſerà via queſta vita, e che la gloria de' Beati ſarà ſempiterna, e continuamente voi a quella aſpirando, ſpero che troverete aſſai conſolazione, maſſime quando conſidererete l' amor che vi porta il noſtro Salvator Criſto Gesù; perchè non dubito che facendo a queſto modo, v' innamorerete di lui, e con gaudio camminerete a vita eterna. Amen. Pregherò Dio per voi che così ſia. *Gratia & pax cum Spiritu ſuo ſemper.*

Di Firenze die xı. Decembris 1495.

Alla ſopradetta Sig. Giovanna Caraffa.

Magnifica e diletta M. in Criſto Gesù. Io mi ſono conſolato nella voſtra lettera conſiderando la voſtra buona mente, e pronta volontà al ben vivere, & in quello perſeverare; & etiam la voſtra ſanta e ferma fede, la quale non è fondata in ragioni umane, nè in coſe che ſi vedono, anzi è dono di Dio particulare; poichè io vedo che non manca per le tribulationi e perſequtioni, quali continuamente abbiamo. Non biſogna dunque che V.S. ſi diffidi di poter ſopportare le tribulationi quando pur piaceſſe a Dio darvene, perchè quello, che vi ha dato queſta fede, e queſta buona volontà, vi darà ancora forza e gaudio in eſſe tribulationi. E di queſto al preſente ne abbiamo continuamente eſempli ſingulari dinanzi agli occhi noſtri in queſta città sì nelli ſecolari, come nelli religioſi, che non ſi potrebbe dire con quanto gaudio viveno in mezzo di queſte sì grandi tribulationi; intantochè ſpeſſo mi dicono: Padre noi non ſappiamo che coſa ſia tribulatione. E quelli che muojano con tanta devotione & allegrezza ſi parteno di queſta mortal vita, che neſſuno di quelli, che li vedeno morire, dubitano punto, che non vadino in vita eterna. E queſti non ſono ſtati pochi inſino a queſta preſente ora, ma ſono ſtati in gran numero di uomini e donne, il qual numero non vi eſplico per non errare; ma quelli che non credeno ſtanno mal contenti, e non poſſano fare che non moſtrino la loro triſtitia nel viſo. Sicchè già ſi vede, che li eletti di Dio in queſte tribulationi ſono mirabilmente conſolati per la ſperanza dell' altra vita, la quale Dio ci ha promeſſo, dove che ciaſcuno viverà felice in ſecula ſeculorum. Amen. La grazia di Criſto Gesù con voi ſempre. Raccomandomi alle orazioni voſtre, e non mancherò pregare Dio per tutta la caſa voſtra, ſiccome promiſſi al voſtro conſorte Signor Conte.

Di S. Marco di Firenze alli 13. di Agoſto 1497.

Alla ſopradetta Sig. Giovanna Caraffa.

Magnifica e dilettiſſima in Criſto Gesù. Sapendo la voſtra buona mente verſo Dio, mi ſono eſcitato a ſcrivervi queſte poche parole per confortarvi e confirmarvi nel voſtro buon propoſito, eſortandovi che voi vogliate conoſcere tanto benefizio, il qual val più che li teſori del mondo, & è dato a pochi, e maſſime a ricchi. Creſcete dunque in ſpirito e verità preponendo ſempre l'amor del noſtro Signor Gesù Criſto a tutte le coſe del mondo, & etiam a voi medeſima, facendo ſempre propoſito più toſto voler morire, che tornare in dietro con il peccato mortale. Non dovete però avere la coſcienza voſtra troppo ſcrupuloſa, perche il Signore noſtro è liberale e clemente e non riſguarda ogni minutia. La carità eſtingue tutti li peccati, nella quale dovete vivere allegramente, e caminar per la via del mezzo, e declinar più toſto alla troppo ſperanza, che al troppo timore, perche il noſtro Dio è dolce, e più volentieri s'inclina a far miſericordia, che giuſtizia. Voi piacerete più a lui, ſe viverete allegramente, non penſando a ſcrupoli, ma ſempre tendendo all'amor della ſua bontà. E ſeppure la voſtra coſcienza s'inquieta, conſigliatevi con i buoni e diſcreti e ſtate al lor conſiglio. Voi avete il voſtro conſorte il Conte Gio. Franceſco, con il quale potete conſigliarvi, e potete e dovete fidarvi del ſuo conſiglio, perche ſo che vi conſiglierà bene. Et umiliandovi a credere a lui, farete coſa che piacerà a Dio, e da queſta umiltà procederà in voi grazia e tranquillità di mente e ſervirete a Dio con letizia. Io pregherò ogni dì ſpiritualmente per voi, e voi ſimilmente per me. Altro non accade dirvi. La grazia di Dio ſia ſempre con lo ſpirito voſtro. Amen. La Sig. V. veggi la lettera, che ho ſcritto a m. Dianora, e lei vedi la voſtra, perchè quello che io ſcrivo a una ſcrivo all'altra, per quanto ſia per allargarvi la coſcienza, la quale ſo che avete troppo ſtretta.

Di Firenza 6. Nov. 1597.

A due giovane Ferrareſe.

Dilettiſſime in Criſto Gesù. Avendo voi eletto di eſſere ſpoſe di Criſto Gesu Signor noſtro, laudo ſommamente il partito voſtro, il quale avvanza ogni altro. E per piacere a queſto voſtro ſpoſo tutto glorioſo e magno, vi biſogna innamorar di lui, e intanto inebriarſi di lui totalmente, che vi dimentichiate di ogni altra coſa eſtranea fuor di quello. Et è conveniente, che a voler eſſer recettacolo di tanto Signore eſſo non trovi la caſa imbrattata di coſe vili, ma tutta pulita e monda di ogni terreno affetto, & in queſto modo trovandola potrà dimorare e ſtar con voi ſuavemente. Farò fare molto volentieri orationi per voi, e pregherò Gesù Criſto, che vi accetti e conſermi con vera perſeveranza nel ſuo verace amore. Pregate ancora voi per noi, la pace grazia e conſolatione dello Spirito Santo ſia ſempre con voi, e alle carità voſtre non poſſo ſcriver più diffuſamente. *Bene valete in Domino.*

Di Firenze a 24. di Maggio 1497.

A m. Bertrando Ferrareſe Protonotario Apoſtolico.

Reverende in Chriſto Pater & Domine. Le lettere della S. V. mi hanno dato piacere aſſai, vedendo, che quella nè per occaſione di tempi nè per alcuna perſecutione manca di fede, e queſto è un ſegno che il voſtro credere non procede da umana opinione cauſata da qualche ragione e da qualche cauſa eſtrinſeca occorrente, ma dal vero lume *quod ſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio.* Onde la fede & il lume per il quale crediamo quello, che per ragione umana non ci è manifeſto, la qual fede Dio dona alle menti ben diſpoſte, e però da queſto ha compreſo la buona diſpoſitione della voſtra mente e rettitudine verſo Dio; e vedo che non è come di quelli, de' quali è

li è

Digitized by Google

li è ſcritto che *ad tempus credunt*, & *in tempore tentationis recedunt*. Sappi adunque la S. V. che le coſe noſtre vanno per l' ordine ſuo. E biſogna che le parole di Dio ſi adempino fino a un minimo jota. E ſe al preſente veniſſero alcune coſe da noi predette, come che alcuni deſideranno non ſi adempirebbero alcune altre predette da noi, le quali verranno innanzi a quelle, come che ſono le preſenti perſecutioni, e altre coſe particolari, e però adempiendoſi quelle, ſon buono argomento che ſi adempieranno tutte le altre, andando tutte per l' ordine ſuo, ſicche tutto quello che ho detto, tutto ſarà ſenz'alcun fallimento, e tanto più apparirà, che ſia proceduto da Dio, quanto che ſarà contra ogni opinione de' ſavj del mondo, e ſe voi non vedete diminuir li peccati principalmente di Roma, e di tutti li altri luoghi principali d' Italia, non crediate mai che alli giorni noſtri, e per queſto preſto non venga il flagello da noi predetto, perchè non c'è altro rimedio che far penitenza con tutto il cuore, e viver da vero criſtiano. Delle noſtre tribulationi non biſogna maravigliarſi perchè già ſono molti anni che le abbiamo previſte e pronuntiate, le quali non ceſſeranno, anzi ne aremo di molte maggiori, & in queſto ci gloriamo per molte buone ragioni, le quali credo facilmente la Signoria V. l' intenda. Nè per queſto queſta non temi, che l' opera di Dio s' interrompi, anzi per queſto modo piu creſcerà e confermeraſſi. Siccome ancora le tribulationi de' SS. Martiri e Sacri Dottori non hanno debilitato, ma confirmato e creſciuto la verità della S. fede. E quando ancora io fuſſi morto non mancherà l' opera di Dio, perche a lui non manca ſtrumenti da farli piu atti di me: *nam qui plantat, & qui rigat nihil eſt, ſed quod incrementum dat Deus*. Li Apoſtoli morirno e li Santi Dottori, e non mancò per queſto la fede, anzi la morte loro fu un ſeme e buona cauſa a rinovarla. Non biſogna che la S. V. facci ſcuſa meco dello ſcrivere di rado, perche ſo che ella è occupatiſſima, e io ancora ſono in quel medeſimo grado, baſta che quando ſarà di biſogno non mancheremo l' uno all' altro dell' offitio della carità. Io ſecondo la mia fragilità pregherò il Signore Dio che li dia gratia d' expedire per tal modo l' opera cominciata, che ella ſia a gloria ſua e devotione e tranquillatione della conſcienza voſtra in Criſto Gesù, e queſto medeſimo aſpetto dalla S. V. che preghi per l' opera noſtra. Et gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti tecum.

Di Firenze a 12. di Luglio 1497.

A tutti li eletti di Dio Florentiæ commorantibus, confortandoli a perſeverare nel ben vivere, dapoichè reſtò alquanto di predicare.

Volendo noi, dilettiſſimi, imitare il noſtro Salvatore, il quale dette luogo molte volte alla grande ira delli ſcribi e fariſei, abbiamo laſciato il predicare fino a tanto che a lui piacerà; ma ſapendo che il demonio non ſi cura de' corpi, ma delle anime, e che eſcitando queſte perſecuzioni, acciocche ceſſando il verbo di Dio poſſa meglio ingannare li uomini. Io penſo che eſciterà li tiepidi, li quali non ceſſeranno di divertir le anime dalla verità; e temendo che voi non vi laſſiate ingannare, e avendo ſollecitudine della ſalute voſtra, quello che al preſente non ſi può far in parole, e con il predicar lo farò in ſcritto, e forſe queſto ſarà tanto più utile quanto ſarà più univerſale, potendo la lettera averſi da quelli che non poſſano udir le parole; vi prego dunque, dilettiſſimi, che voi non vi turbiate delle tribulationi, e perſecutioni mie, le quali io patiſco per voi; anzi rallegratevi meco, che il Signore ci ha fatti degni di patire per amor ſuo, e per amor della verità, maſſime ſapendo voi che continuamente io vi ho detto aver noi a patir gran perſecutione, avendo da combattere con doppia potentia, ſapientia, e malitia, e però vi dovete confirmare nella verità da noi predicata, vedendo adempire di mano in mano tutto quello che noi abbiamo predetto, e credete ancora le grazie e conſolazioni promeſſe verranno. Conſiderate le ſagre Scritture, e le opere fatte nella Chieſa di Dio per li tempi paſſati, e troverete che la Chieſa è ſempre creſciuta nelle tribulationi; onde eſſendo lei piccola e quaſi nulla nel ſuo principio per le gran tribulationi, poi ſi dilatò per tutto il mondo; e dipoichè quelle mancorono, ancora lei è mancata di numero e di merito. Ora volendo Dio rinovare, non è maraviglia ſe cominciano un altra volta le perſecuzioni, nelle quali eſſa in ogni parte ſi farà perfetta. Ma penſate quanto è buono e benigno Dio, e quanto dolcemente ſi conduce, quando che non ci ha mandato addoſſo ſubito la gran perſecutione, ma ci ha nutriti in eſſe a poco a poco, perchè prima per ſua permiſſione li uomini reprobi ſi hanno fatte beffe di noi, dipoi ci hanno appoſto di molte calunnie, dicendo noi eſſere ingannatori, ippocriti, eretici, e altre calunnie, le quali non trovando poi in noi in verità ſi ſono sforzati per molte vie diſtorte di fare ſcommunicare & interdire ſenza cauſa, e non avendo ancora queſto potuto ottenere ei hanno fatto molte inſidie alla perſona, e minacciatoci. Dipoi ſi ſono manifeſtati apertamente tentando di darci la morte, e non abbiamo per ancora ſparſo una gocciola di ſangue, perchè il noſtro Signore conoſce la fragilità noſtra, e non ci laſcia tentare ſopra alle forze noſtre; ma a poco a poco creſcendo le tribulationi ci fa creſcere etiam la fede e la virtù dell' animo a ſoſtener maggior coſe, e in queſto modo ci prepara a maggior tribulatione, acciocche li uomini vedendo noi tante tribulazioni e perſecuzioni non muoverci dalla via della verità ſi eſcitino a meravigliarſi della noſtra coſtanza, e comincino a penſare che noi non ſopporteremo tal coſe ſe non fuſſe vera la fede, e ſe non fuſſe un altra vita miglior di queſta, e per queſto cominciano ad accenderſi al ben vivere, e ſeguitare ancora loro queſta verità, e in queſto modo per le tribulationi ſi dilaterà queſto lume, e ne ſeguirà il contrario di quello che deſiderano li nemici della ✠ di Criſto, li quali deſiderando di ſpegner queſto lume, più ſi accende. Onde non dovete dubitar che queſte perſecuzioni eſtinguano o diminuiſchino l' opera di Dio già cominciata, anzi per queſto credete che la creſcerà. Grande certo è ſtata la miſericordia di Dio verſo di noi quando che ci ha eletti a partecipar tanto lume, e non altro lume dico che quello che ha avuto ſempre la chieſa di Dio della S. fede e che hanno avuto tutti li fedeli Criſtiani, benchè alcuni ci apponghino il contrario perche ſono privati di queſto lume, e però non ceſſano mai di dire e far male, ſeguitando il padre loro Satanaſſo, ne avete manifeſtiſſimi ſegni nella vita parole & opere loro, quando che li loro miniſtri con tanta audacia, ſenza freno di timore o vergogna hanno profanato il tempio di Dio facendoſi beffe delle parole di Criſto e nel luogo della verità ſantificato tante volte per il verbo di Dio hanno fatto molte ſporcitie e lacerato il titolo della laude di Dio, con deriſione e blasfemmie per avere in odio il verbo di Dio sforzandoſi d' impedirlo per eſtinguer tutte le virtù, acciochè poſſino più liberamente peccare, & aprir la via alli giuochi e alli peccati. Penſate adunque che generazione di uomini (ſe ſono però huomini) ſia quella che fa coſe che non farebbono li pagani & infideli, li quali hanno li tempi loro in ſomma reverenza, e graviſſimamente puniſcano le ingiurie di Dio, ma coſtoro non curano le ingiurie fatte a Dio fatte giuſtizia alcuna, ma ſibbene cercano di far vendetta delle punizioni giuſtamente fatte a qualche cattivo, e di già l' arebbero fatto, ſe non fuſſero ſtati impediti dalli buoni e giuſti cittadini. Penſate ancora, chi ſono

quelli

Digitized by Google

quelli che di queſte coſe ſi rallegrano come ſono li tepidi, li quali eſcitano e conſigliano quelli, ovvero li conſentono. Potete dunque per queſto eſſer certi che la via che vi ho predicato è quella della verità, poichè tra voi non vedete ſimil male e perverſe operazioni, anzi tutte le ſante virtù e buone opere, e che voi non ſete perſeguitati ſe non dalla ſinagoga di Satanaſſo; e però eſſendo voi in mezzo di una generazione prava e perverſa, nella quale riſplendete come ſtelle nella tenebroſa notte, vi biſogna, dico, ſeguitare il noſtro Salvatore, e li ſuoi diſcepoli, e martiri, li quali per la perſecuzione non tornorno mai indietro, anzi più ſempre ſi confirmavano con pazienza e gaudio nelle virtù e confortavano li altri a far queſto medeſimo. Non vi vergognate, dilettiſſimi della ✠ di Criſto Gesù, anzi in quella gloriatevi; perchè ſe li uomini perverſi ſi gloriano di far male quanto maggiormente noi ci dobbiamo gloriare del ben vivere, e di eſſer perſeguitati dalli membri del demonio. Ora è, dilettiſſimi, di guadagnare, perchè il giudizio di Dio comincia ſempre nelli ſuoi eletti, li quali tribula e prova in molti modi come ſi prova l'oro nel fuoco, & il giudizio delli eletti è purgativo, & è con miſericordia, ma quello delli reprobi ſarà ſenza miſericordia. E non vi maravigliate che Dio laſſi far tanti mali alli cattivi ſenza punizione al preſente, e che di ciò non moſtri alcuna vendetta, perchè non può eſſer maggior ira di Dio contra di loro, che a laſſarli proſperare nel male e farli ſtrumenti di Satanaſſo ad eſcitare li buoni nelle virtù della vera pazienza. Onde così come Dio riſerba gran moltitudine di demonj in queſto noſtro aere caliginoſo, e non li fa ſtare nell'inferno come meritano per eſercitare li eletti nella ſua fede: così, dico, laſſa vivere li reprobi uomini e proſperare per quel medeſimo offitio che hanno li demonj. Dipoi il giudicio loro ſarà duriſſimo e ſempiterno. Ma noi ſpettiamo una grand'eredità in cielo, la quale non mancherà mai per eſſere noi figliuoli di Dio, da lui come da padre in queſta vita caſtigati e non mortificati, come che ha fatto a tutti li ſuoi figliuoli; e certo maggior perſecuzione e paſſione ebbero li ſanti martiri, che non abbiamo ancora noi, e però non ci dobbiam dolere, nè lamentare, nè credere, che per queſte tribulazioni ſiamo abbandonati da Dio, anzi che noi ſiamo delli ſuoi figliuoli ordinati a vita eterna, la quale è promeſſa a quelli che patiranno perſecuzione per ſuo amore. E però doviamo ſtare allegri, e dimoſtrare agli uomini mondani, che la noſtra eredità e gloria, che noi ſpettiamo, è tanta grande, che noi non facciamo ſtima di coſa alcuna in queſta vita preſente; & eſſendo venuto il mondo a tanta cecità, quanto che voi al preſente vedete, biſogna a noi ſtimar che non ne manco al preſente ritrovarſi tra queſte generationi di tiepidi e ſcelerati uomini, come ſe fuſſe al tempo delli apoſtoli tra li ſcribi, e fariſei, e fra li pagani & idolatri, e però biſogna armarſi contro la loro nequitia con fede viva & orazion continua & umil pazienza, perſeverando nel ben vivere, & in quello ſempre creſcendo, perchè non è coſa che poſſa più convincer gli avverſarj della verità, che la voſtra buona vita, la quale vedendo loro biſogna che rimanghino confuſi. E non vi dovete dolere che a voi ſia ſubtratto il verbo di Dio, perchè queſto non è ſtato conſiglio umano, ma divino, acciochè voi conoſciate quanto mal facebbero tal perſone ſe aveſſero la poteſta, e che chiaramente conoſciate che non ſono criſtiani veri, e che non credeno nulla della fede di Criſto, quando che ſi ſono sforzati appunto in quel giorno (nel quale il noſtro Salvatore comandò alli diſcepoli che andaſſero a predicare l'evangelio a tutte le creature) levare, dico, dalla città il verbo di Dio & aprir li luoghi profani e li giuochi e tutte le coſe del demonio, il quale è inimico di Geſu Criſto. Ma pregate voi l'onnipotente Dio che ſi degni di aprire il fonte del verbo ſuo; perchè quando Dio comanderà, ſi aprì la bocca, e che ſi predichi, non ſarà uomo che poſſa reſiſtere. E ſe vorranno queſti cattivi eſſer pagani, noi ci dimoſtreremo eſſer veri criſtiani. E faremo come li Apoſtoli e martiri paſſati, alli quali era comandato che non predicaſſero, e loro riſpondevano che biſognava più preſto obbedire a Dio che alli uomini, e volentieri pativano ogni tribulazione per amor di colui che fu crocifiſſo per la noſtra ſalute. Vi prego adunque per le viſcere della pietà di Gesù Criſto, che in queſta ſanta ſolennità dello Spirito Santo vi prepariate alla ſantiſſima communione con vera contrizione de' voſtri peccati e purificazione del cuor voſtro, acciocchè il P. Eterno per li meriti della paſſione del noſtro Salvatore vi mandi li doni dello Spirito Santo, per li quali non ſolamente con pazienza, ma con gaudio ſopportiate queſte tribulazioni e molte altre maggiori, ed acquiſtiate la corona in vita eterna. State quieti di mente, manſueti, umili, caſti, integri, ſinceri, e caritativi, in continue orazioni vivamente, ſenza ira & odio difendendo la verità, & dimoſtrando la inſipienza degli uomini perverſi. Et in queſta ſolennità dolciſſima preparate li cuori voſtri all'avvenimento del Santo Spirito invocandolo con fede e deſiderio, acciocchè per il dono dell'intelletto vi facci le coſe inviſibili ed eterne, e per il dono della ſapienza ve le facci amare, ed ardentemente deſiderare, e per il dono della ſcienza vi facci diſprezzare le coſe terrene che paſſano in un momento, e per il dono del conſiglio vi indirizzi nella via della verità in ogni coſa che avete da fare. E per il dono della pietà vi facci pietoſi e benigni verſo il proſſimo, maſſime verſo le miſerabili perſone e molto più verſo li peccatori, avendo compaſſione alla miſerabil cecità loro & eſcitandovi etiam a pregare ferventemente per li voſtri nemici. E per il dono della fortezza vi facci forti a tollerar con gaudio per ſuo amore, e per la verità tutte le tribulazioni. E per il dono del timor ſanto vi conſervi nella via retta di Criſto Gesù con ogni umiltà e ſubiezione, acciocchè viviate giocondi e felici, non deſiderando nè temendo coſa alcuna di queſto mondo, ſapendo che il tempo paſſa preſto, il qual paſſato che ſarà, ci troveremo in quella felicità immenſa, e goderemo col noſtro Signore Dio e con li ſuoi Santi guſtando quello, che occhio mai non vidde, nè orecchio inteſe, nè in cuore umano aſceſe, quello, che ha preparato Dio a quelli che l'amano. La grazia del Padre, e la pace del Figlio, e la conſolatione dello Spirito Santo ſia con voi tutti. Amen. Di S. Marco di Firenze il dì dell'apparizione di S. Michele Arcangelo alli 8. di Maggio 1497.

DEFI-

DEFINITIO

Contra injuſtam excommunicationem latam erga Fratrem Hieronymum Savonarolam Ferrarienſem, per Magiſtrum Paulinum Bernardinum Lucenſem Ordinis Prædicatorum &c. edita.

Quæritur ſecundum uſum ſcholæ ad majorem evidentiam, An excommunicatio contra Fratrem Hieronymum lata, fuerit nulla, & videtur quod non. In dubiis pro ſuperiori eſt judicandum. De ſententia Excommunicationis Cap. *Inq.* In contrarium vero eſt Doctorum multorum opinio, qui ſenſerunt, probaverunt, & ſcripſerunt oppoſitum.

I. Antequam ponantur concluſiones, notandum, quod etiamſi excommunicatio illa juſta fuerit, non tamen Savonarola ſchiſmaticus dici poteſt; quoniam ſchiſmaticus eſt, qui renuit ſubeſſe ſummo Pontifici, ut capiti, nolens ejus officium recognoſcere ſuper totam Eccleſiam, non autem ille, qui eſt inobediens Pontifici. Alioquin quotidie multi homines, Principes, Urbes, & Regna, ſchiſmatis nomine cenſerentur, repugnantes voluntati Pontificis. Vocantur ergo inobedientes, & rebelles, non tamen ſchiſmatici. S. Th. 22. Q. 39. Art. 1. & comm. 2.

Cum ergo Savonarola centies fateatur, etiam poſtquam fuit excommunicatus, & adeo in ultima ſua ad populum concione, ſe pontificem ſummum ut Caput Religionis venerari, quin etiam diſerte aſſerat non ſua ſponte, ſed malignorum ſuaſionibus contra illum excommunicationis ſententiam fulminaſſe. Non igitur ſchiſmaticus, ſed fortaſſe pertinax, & rebellis poterit nominari.

II. Notandum quod in præſenti quæſtione aliud ſupponitur tanquam clarum: aliud quæritur velut dubium. Manifeſtum primum, Pontificem labi potuiſſe, & ſæpius lapſum in ſimili caſu, ut patet ex multis etiam temporibus noſtris, de quibus tacemus. 2°. Sententia contra præceptum caritatis lata, eſt nulla, & ſine peccato mortali nequit ſervari. 3°. Quod dari poteſt caſus neceſſitatis, & pluries datur, in quo tenetur quilibet fidelis ex præcepto caritatis ſubvenire indigenti tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus, ut patet per Theologos, & maxime S. Thom. 2. 2. Q. 43. A. 7. 4m. Q. 33. A. 2. 3m. Q. 32. A. 5. 3m. 19. 33. A. 4. c. & com. ad 3m. ubi habetur, quod propter periculum Fidei, & mortis tenetur ex præcepto quilibet publice corrigere etiam Prælatos delinquentes, ſicut Paulus Petrum reprehendit.

Quæritur autem tamquam dubium apud quoſdam de hoc ſingulari, an videlicet Savonarola erat in caſu neceſſitatis, ita quod ceſſante eo a Prædicatione, eſſet manifeſtum periculum fidei vel morum in aliquo vel aliquibus. Et quia hoc demonſtrari non poteſt, cum demonſtratio ſingularium eſſe non poſſit, ſed tantum experientia apud præſentes, & teſtimonio apud abſentes comprobari. Ideo hunc caſum ſingulariter explicando ut a fide dignis accepimus.

III. Notandum quod Savonarola concionibus ſuis in Urbe Florentia per annos fere 8. nil aliud optavit, & fecit, quam ut Religionem Chriſtianam, in ea urbe fere extinctam ſuſcitaret, & pacem inter diſſidentes cives componeret. Hinc factum eſt, juxta Divi Pauli teſtimonium, perſecutionem, atque invidiam eorum ſuſtinuerit, tam ſæcularium, quam ſacerdotum, quorum acriter vitia ad plebem traducere, & immanem crudelitatem minime verebatur, unde ingens odium natum eſt eorum, qui eum amovere ab officio cupiebant, & etiam e civitate pellere, Pontifici ſuadentes hominem pernicioſa dogmata docere, Summum Pontificem maledictis laceſſere, & Rempublicam perturbare. Rogare igitur Sanctitatem ſuam ut quoquomodo ipſum Romam acceſſiret, arbitrati ſe per occaſionem itineris, poſſe in interitum hominis feſtinare. Quare laudatum hominem Pontifex, velut doctrina Evangelica concionatorem amice ad colloquium invitat; verum ipſe ad omnia humiliter ſe excuſando reſpondit, eum Dei nutu in valetudinem incidiſſe, quod Adverſarii intelligentes Pontifici perſuadent in Republica Florentina illi officium prædicationis interdicere, & inquiſitionem de falſa ejus doctrina Commiſſario Apoſtolico quam citius injungendam, itemque Congregationem S. Marci ab eodem Pontifice a Congregatione Lombardiæ ſejunctam eidem reuniendam, quod & factum eſt, reſcribente Pontifice poſt duos fere menſes, & poſt præclaras illas laudes doctrinam ejus plane pernicioſam deteſtante. Cæterum eum nec id ſatis pro voluntate ſuccederet, cum Dei nutu breve dirigendum Fratribus S. Marci, fuerit directum Fratribus S. Crucis in Civitate Florentia, ab eiſdem ſuggeſtum Pontifici eſt, ſub ſpecie Reformationis novam Thuſciæ Congregationem erigendam, & conventuales quos dicunt in decem Conventibus demorantes, reformatis Fratribus duorum, aut trium conventuum permiſcendos; ſed id bonis omnibus non probatur, quibus ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ hoc mandabatur: ſciebant hæc omnia in unum Hieronymum eſſe conſtituta, qui dixit, & ſcripſit hoc mandatum eſſe contra caritatem. Igitur Pontifex horum ſollicitationibus exagitatus in eum ſententiam excommunicationis protulit, & publice denuntiandem duxit, & juſſit, unde & Hieronymus 8. menſibus a prædicatione ceſſavit. Interim publice editis defenſionibus, quibus excommunicationis cauſas, & crimina prætenſa diluta eſſe voluit, & apud Pontificem egit, ut re lucidius inſpecta, defenſionem ſuam reciperet. Quod cum obſtinatio inimicorum omnia ſæva minantium, minime impetraſſet, ratus ceſſationem ſuam, timorem hominum magis exiſtimandam quam pietatem: ac propterea videns vitia ſuccreſcere, animarum jacturam, ac totius incendium civitatis, quæ omnia ſole lucidiora patebant, pro ſalute animarum ad conciones rediit, nempe ad manifeſtum (quod evenit) ſui capitis periculum. Non equidem Summum Pontificem (cujus animum ſemper pie, & religioſe teſtatus eſt eſſe candidum) ſed impiorum ſævitiam ac infidelitatem execratus, atque in eorum ſcelera rejiciens quidquid geſtum fuerat. Hic igitur eſt quæſtionis hujus ſtatus. Cui ſane invocato totius cæleſtis Curiæ auxilio, atque adeo pro ipſa, quam ſcire cupimus, veritate, pone omnia quæ dicenda ſunt, Apoſtolico examini, atque judicio peritorum humiliter ſubjicientes reſpondeo tribus concluſionibus. Excommunicatio illa videtur injuſta: probatur primo.

Prima Concluſio ex Cauſa Finali.

I. Cujus finis malus, & ipſum eſt malum; ſed finis excommunicationis eſt malus, quamvis finis excommunicantis ſit bonus, quia eſt ceſſare a praedicatione contra bonum commune civitatis, & animarum, ut patet. Ergo.

II. Ex cauſa formali probativa. Nulla praeceſſit monitio, nec ad ſe purgandum citatio.

III. Ex cauſa formali poſitiva: continet enim plures manifeſtos errores, & mendacia. Ergo.

IV. Ex cauſa agente. Fuit procurata, extorta, & empta per malos. Igitur.

V. Ex cauſa materiali: Prædicare enim fidem Chriſti, & Chriſtianos mores, necnon praenunciare flagellum contra Italiam, & Eccleſiae & hominum reformationem, non eſt materia excommunicationis. Mi-

Minor omnium rationum aut patet, aut per teſtes probari poteſt.

Secunda Concluſio.

I. Excommunicatio illa videtur nulla. Probatur primo. Certum eſt quod is committit in legem, qui dum legis verba complectens contra legis nititur voluntatem. Sed excommunicatio habet multa falſa, unde debet intelligi ſi ita eſt, quae eſt clauſula generalis.

II. Continet intolerabilem errorem, nempe quod praedicavit dogma pernicioſum, de quo paulo ante tam magnifice loquebatur.

III. Eſt contra praeceptum caritatis, quia per experientiam patuit utilitas maxima praedicationis, & ruina animarum, & periculum ſanguinis, cum per plures menſes ab ea ceſſatum eſt.

IV. Idipſum viri optimi, atque doctiſſimi fatebantur, quorum judicium atque conſilium Savonarola ſequebatur, & non proprium tantum.

V. Multi qui interfuerunt, & ſcripſerunt, id diſerte aſſeruerunt, tum maxime Georgius Benignius Ordinis Minorum & Archiepiſcopus Raguſinus, Dominus Hieronymus, & D. Dominicus Benivenus Florentini D. Gaſpar Venetus, D. Bartholomaeus Scala Florentinus, D. Joannes Netius cives item Florentinus, D. Bartholomaeus Fontius, D. Jo. Franciſcus Picus Comes Mirandulanus, Magiſter Paulus de Fucechio Ordinis Minorum, & Frater Paulus Nolanus ejus Ordinis; qui omnes, & alii multi nequaquam tam aperte damnatum hominem defendiſſent, publice, atque conſtanter, niſi rem exactiſſime perpendiſſent, & clariſſime judicaſſent, cum fuerint vita integerrimi, & doctrina ſingulari.

VI. Nullus hactenus a 60. annis auſus eſt publice, atque edito nomine contra eum ſcribere rationibus editis, aut refellere quidquam etiam ab amicis, & viri inimici rogati; & in tanta procerum adverſus eum conſpirationem, quod non eſt leviter praetereundum.

VII. Fuit hoc ſaepius ex commiſſione Apoſtolica ſeveriſſime quaeſitum & examinatum ab his, qui parum illi ſavebant, & libros atque impreſſas conciones e medio ſublatas volebant, ſed hactenus jure fieri poſſe non viderent.

VIII. Arbitrium, atque judicium bonorum magis eſt ſequendum quam malorum. Ii non tam verbis quam opibus fatebantur nullam eſſe excommunicationem illam, eum certatim accurrerent ad eum audiendum multa hominum millia, & ſe conclamaſſent in concione, ignem libenter ſubituros pro veritate, & e diverſo fugerent adverſarii.

IX. Fratres ejus viri ferme 300. qui omnia pro Chriſto reliquerunt, & ſe illi dederunt, rem propius intuentes, idipſum probant, quos velle pro homine pugnare in ſempiternum eorum interitum veriſimile non eſt, cum eſſent multi & nobilitate inſignes, & doctrina praeclari.

X. In ejus defenſionem etiam Domini Florentini nomine publico ſeripſere ad Summum Pontificem, ne in tanta neceſſitate pateret oviie ovium lupis graſſantibus.

XI. Magis eſt judicium conſcientiae propriae quam praeceptum Superioris aeſtimandum. *S. Thom. De veritate Q.* 17. *A.* 5. maxime cum nullum proprium commodum, non vitae ſordes nos ſeducunt, Sed & divina revelatio accidit, & futurorum praedictiones clariſſimae quae non ſolum aeſtimanti ſibi, ſed & caeteris videntibus hujus rei fidem praebent quam maximam.

XII. Sanctorum exempla hoc docent in rebus etiam levioribus, praecipue D. Bernardi, qui vehementer arguit Adam monachum quod Abbati auctoritate Apoſtolica praecipienti neſcin quid in ſcandalum aliorum, temere paruerit, illam obedientiam vocitans pejorem homicidio, ac propterea certo certius contemnendam, ut alibi dictum eſt.

XIII. Demonſtrabitur per teſtes etiam juratos, & juridice examinatos, non tantum optimae vitæ, & doctrinae ſingularis, ſed etiam per homines adverſarios, & qui ejus conſenſerunt, ſubſcripſerunt, & praeſentes fuere damnationi, injuſte Savonarolam fuiſſe condemnatum.

XIV. Judicium illud, atque damnatio ſuſpecta probabiliter vel eo haberi poterat, tum quoniam utrorumque tam damnati quam damnatorum mores, & vita publice patebant, tum quoniam Pontifex exulibus Florentinis omnino favere videbatur, tum quia lata ſententia condemnationis publicata non fuit, tum quia proceſſus, atque examen editum nullius eſt fidei, verum & authenticum nullum apparet, tum quia nulla cauſa mortis exprimitur.

XV. Si non pœnituit Savonarola, ſed pertinax in ſua voluit contumacia mori: cur ergo Sacramenta ei Eccleſiae tradiderunt? Si vero pœnituit, cur non juſſerunt, ut verbo, & ore ſuo recantaret publice dum iret ad mortem? Aut ſaltem libellos propria manu ederet? Non enim ſufficit clam hoc fateri, ſed publico ſcandalo ſuccurrendum eſt, ut ipſe probe vir doctiſſimus cognoſcebat, maxime cum tam diſerte aſſeruiſſet ſe nunquam eſſe recantaturum. Quin & in carcere conſtitutus aliqua ſcripſit quae nihil prorſus oſtendunt aut prædicationis vanitatem, aut temeritatem accuſant.

XVI. His accedunt, ut publice ferunt, miracula atque futurorum prædictiones, quæ ſi falſa ſunt inquirendum eſſe ſeveriſſime videtur, quoniam non tantum Sanctiſſimam Sedem apud vulgus traducunt, & ſubſannant, ſed & in Fidei Chriſtianæ periculum vergunt. Sunt igitur ea mendacia omnino detegenda.

Tertia Concluſio.

Manifeſtum igitur eſt eos omnes, mortaliter peccare, qui directe, vel indirecte huic excommunicationi ſavebant, ſi tum præcedentes duae concluſiones veritati nituntur, & de his non dubiam habent certitudinem, videlicet quia contra caritatem id facere convincuntur, id quod & præcedentes rationes probant, & D. Bernardi auctoritas plane demonſtrat; id clarius erit ſi rationes adverſarias expendemus; quibus paucis ut arbitror atque clariſſime reſpondere his, quae non tantum ab iis, ſed ab amicis ipſis ad exactionem rei certitudinis proponunt. Et

I. Ajunt, ſententia Paſtoris ſive juſta, ſive injuſta timenda eſt. XI. Q. 3. C. *Sententia*.

R.io Dicitur 1°. quod ſententia nulla non eſt ſententia. 2°. niſi contineat intolerabilem errorem, videlicet contra præceptum caritatis. 3°. timenda, ideſt non ex ſuperbia contemnenda, alioquin quo modo per plura capitula eadem quaeſtione dicitur, quod injuſta ſententia neminem ligat: certe horum unum eſt falſum, ſi gloſas olim receptas rejiciamus.

II. Item Prælatorum facta non ſunt judicanda, maxime a ſubditis.

R.io D. Bernardus reſpondet. Ergo inanum ſcriptum eſt: Omnia probate. Si ergo res ipſa ſatis patet, judicio non eget. Et iterum nec dico a ſubditis mandata Præpoſitorum eſſe dijudicanda ubi nil jubet ut divinis contrarium Inſtitutis, ſed neceſſariam aſſero & prudentiam, qua advertatur ſi quid adverſatur, & libertatem, qua & ingenue contemnatur. D. Thom. de Verit. Q. ubi ſupra fere aliter reſpondet, quamvis & in idem redit. Inquit enim ſubditus non habet judicare de praecepto Prælati, ſed de impletione praecepti, quae ad ipſum ſpectat, unuſquiſque enim tenetur actus ſuos examinare ad ſcientiam, quam a Deo habet, ſive ſit acquiſita ſive infuſa. Omnis enim homo habet ſecundum rationem agere. His D. Thomæ verbis inter alia nititur Savonarola, ut patet in literis ad procuratorem Ordinis.

III. Ita ergo & alii facere poſſunt hujuſmodi exemplo, & erit ſcandalum multorum dicentium non obedire Pontificis imperiis.

R.io Omnes quidem id facere poſſunt, qui in ſimili

mili

mili caſu ſunt conſtituti, ex quo aut Domino, aut homini reſiſtendum eſt, idque patet, ac manifeſtum omnibus. Cæterum maxime cavet Hieronymus Savonarola, ac ſæpius inculcat, cum res ſubobſcura eſt, Prælato potius obediendum eſt.

IV. Nonnulli probatæ vitæ excommunicationem ſervabant, aut certe dubitabant, ſecurius id eſſe ratu, quam periculoſe contemnere.

R.io Hi aut rem ignorabant, aut bona fide faciebant, aut rem ipſam minime impediebant, aut etiam licet alias boni haberentur, humano tamen timore tenebantur. Impii tum fere omnes, hac una in re religioſiſſimi erant, etiam qui aliquando excommunicationem contempſerant irati Pontifici.

V. At ipſum utique, qui omnium Paſtor non erat, quid expectabat an grex Chriſti peſſum iret?

R.io O frater nunquid caritas Chriſti te urgere non debet? Nonne unicuique mandavit Deus de proximo ſuo? Et S. Bernardus: Quid ad me, inquis, ille viderit, o odioſa perverſitas! Sanguis Xp'ti eſt frater Adam. Et qui inquit non colligit mecum, diſpergit. Dictum eſt & de hoc ſupra.

VI. At inquit hic eſt error Wicleffi.

R.io Quid ita? Ille impius docuit nullam eſſe Epiſcoporum auctoritatem; excommunicationes meras nugas. (Et in quolibet caſu etiam non admodum neceſſario, ad uberiorem fructum eſſe prædicandum, quidquid garriant Epiſcopi,) & quid horum obſecro unquam docuit, atque fecit Savonarola?

VII. Capitulum cum ex Injuncto Extrav. de Hæreticis, prohibet ne quis audeat ſine licentia Romani Pontificis praedicare.

R.io Capitulum loquitur de Sæcularibus, & item id ſecundum ordinem ſtatutum, ac perpetuum ſervandum. Cæterum in caſu neceſſitatis quando ſilent leges, caritas loquitur, ac praecipit, ſecus eſt.

VIII. In Concilio Nicaeno decretum ut juſte, aut injuſte excommunicatus a Synodo ſine licentia ejuſdem non recipiatur a quoquam.

R.io Mirum ſi a nonnullis hoc Arrianorum commentum contra nos ſuffragatur, deſunt ergo & catholicorum placita, proinde etiamſi gratis donetur illud, jam dictum eſt excommunicationem illam eſſe nullam, & contra caritatem latam.

IX. Nonnulli rem hanc paulo ſerius narrant: quam nos fecerimus, & Savonarolam accuſant.

R.io Quæ diximus bonorum teſtimonio probare poſſumus, quibus res iſta explorata erat, & in civitate aderant, atque oculis vel auribus hauſerant. Cæterum alii rem longiſſime auditam ferebant, loco, aut tempore, aut cauſa plurimum diſtantes ea referebant quæ proceres aut his factibus aſſeclæ per totum orbem falſo diſſeminarant, ut hoc pacto bonam cauſam efficerent. Nullus tamen quod ſciam rem propius agit, ſed carpit, & per tranſitum mordet.

X. Contumacia juſta eſt excommunicationis cauſa.

R.io Non eſt contumax, qui toties reddita cauſa ſemet defendit, ac petit audiri, quandoquidem pro caritate proximi vitam poſuit intrepide.

EPISTOLÆ HISTORICÆ.

JO. GALEAZ. MARIA

Dux Mediolanenſis, & Ludovicus ejus patruus Alexandro VI.

SAnctiſſime pater & clementiſſime domine noſter ſingulariſſime. A Portu Veneris allatæ hodie literæ ut vehementer miraremur effecerunt. Intelleximus enim claſſem regis Alfonſi ad locum illum profectam poſteaquam hortando nihil cum opidanis & praeſidio profecit, oſtentatis armis Alfonſi... ut oppidum & arx dederetur periiſſe: armaque ac vim opido admoviſſe, & oppugnationem ab XIIII. hora ad noctem continuaſſe. Nam neque cauſam ullam cognoſcimus quae regem Alfonſum, cujus avo libertas cum regno reddita fuit, patri autem ter regnum pene amiſſum armis noſtris reſtitutum eſt, oblitis veteribus & novis beneficiis ad inferendum nobis bellum movere debuerit; & ſi cauſa ulla erat, jus commune gentium omnium exigebat ut ante renuntiatum eſſet bellum, quam in me inferretur. Bello igitur inexpectato atque injuſto laceſſiti pro hoſte qui nos hoſtilius habuit, habere non recuſamus; eique (ut magis ingenue agamus) ita denunciamus ticuti literarum quas ad eum ſcribimus exemplum his incluſum docere poterit. Quod ſanctitati veſtrae pro noſtra in ipſam & apoſtolicam ſedem obſervantia daclarare voluimus, ut ſi aliter impoſterum res iſtas Alfonſi regis habere nos quam conſueverimus intellexerit, ſciat nos hactenus id ſolum egiſſe quod fœdere cogente negare non potueramus. In poſterum autem pro hoſte habitos, hoſtilia & vires noſtras contra eum exercere, qui nos ante illato bello quam denunciato voluit ſe hoſtis nomen habere. Hujus rei etiam ſacro Collegio literas a nobis dandas duximus, ut teſtis ſit nobis Ordo inter mortales primarius nos ad inimicitias indicendas impulſos, non voluntarie deſcendiſſe; quae ut ipſi ſacro Collegio reddi poſſint eam rogamus, cui nos noſtraque commendamus.

Ex Viglevano 17. Julii 1494.

DUCES MEDIOLANI ET BARI

Alfonſo regi Neapolitano.

Moniti ſumus a Portu Veneris majeſtatis veſtrae claſſem ad ipſum Veneris portum contendiſſe, opidanos, & eos qui in praeſidio ſunt, ad colloquium vocaſſe, & poſteaquam hortando nihil profectum eſt, ut arcem & opidum traderent, minas & excidium oſtentaſſe, vimque & arma inſuper experiri cepiſſe oppugnationemque ante meridiem inceptam poſt ſolis occaſum magno ſuorum damno fruſtra continuaſſe. Cepit nos hujus rei non parva admiratio, nam bellum nobis illatum ab eo videmus, cujus, ſi ratio praeteritorum valet, expectanda nobis beneficia fuiſſent. Nec belli & inexpectati motus cauſam ullam juſtam intueri poſſumus, quo magis enim ſuperiorum acta recenſemus, eo minus res ulla occurrit, quae videatur tam alieno bello cauſam dare debuiſſe; quando omnia in contrarium ſubveniunt. Reſtituta primum avo M. V. libertas, & ter aſſertum armis noſtris in gente veſtra Neapolitanum regnum, ut de multis ea ſola quae maxime lucent commemoremus. Itaque profecta a nobis beneficia & non injurias ergam Majeſtatem veſtram conſtat. Niſi ipſa forte injuriae loco numerare velit quod pacta per fœdus Chriſtianiſſimo Francorum Regi negare noluimus, de quo tantum abeſt ut ob id hoſtilis in nobis animus ſuſcipi debeat, ut etiam grata digni ſimus habendi. Per fœdus enim vincti, Regi bellum erga Majeſtatem veſtram molienti cui multa neceſſaria ſunt, non quae poſſumus omnia praeſtamus: ſed contenti fœderis conditiones implere, a ceteris temperamus. Jure ergo miramur hoſtium loco nos acceptos, qui per ſuperiora tempora benefici ſem-

ſemper fuimus; & hoc tempore in eo ſolum laedimus, quod modeſte eam ſidem obligatam Francorum Regi, ſicut aequum eſt, cogente foedere praeſtamus. Studium igitur oſtendendi, non juſta cauſa apparet, ut pro hoſtibus Majeſtas veſtra nos velit. In quo paribus armis ita laceſſiti aeque valide (ut juvando ſervandoque hactenus eſt actum) reſpondere poſſumus, & debemus. Liberius autem & magis ingenue quam ipſa fecerit actum ſumus. Nam cum Majeſtas veſtra, omiſſo communi omnium gentium more, prius arma intulerit, quam denuntiatae ab ea inimicitiae fuerint; nos cum provocati ſumus, aperte tamen ut caveat, monemus. Decet quod ea, quae nulla re denunciata nobis arma intulit pro hoſte nos quoque impoſterum habituros profitemur. Facturi autem ſumus ut damno ſuo M. V. ſentiat quantum a nobis beneficiorum hactenus acceperit, dum contenti foedus impleviſſe, a caeteris quae facere in manu noſtra erat, abſtinuimus; ac cognoſcat quantum interſit in nobis eum hoſtili animo in hoſtem vires omnes exerceremus ab his qui fuimus dum modicam opem quam foederata Regi debuimus ut aequum erat perſtitimus.

Vale 18. Julii 1494.

ALEXANDER VI.

Mediolani & Bari ducibus.

Incredibili cum moleſtia legimus literas nobilitatum veſtrarum querelis plenas ob ſolicitatam primum deditionem, & deinde tentatam aperte oppugnationem portus Veneris a claſſe cariſſimi in Chriſto filii noſtri Alfonſi Siciliæ regis illuſtris, cui demum tanquam hoſti veſtro etiam per literas veſtras ad M. ejus directas quarum exemplum ad nos impreſſum miſiſtis, qui vos ut aſſeritis hoſtiliter laceſſiverit, bellum denunciatis. Hæc res tanto nobis moleſtior fuit, quanto magis aliena videtur ab omni propoſito & rationibus noſtris, qui pacem Italicam & Eccleſiæ quietem exoptantes, intellectis primum his Gallicis apparatibus in regnum Neapolitanum, illos quam pluribus & literis & nunciis tam apud cariſſimum in Chriſto filium noſtrum Carolum Francorum regem chriſtianiſſimum quam caeteros chriſtianos potentatus, & praeſertim apud nobilitates veſtras (ex quibus omnia pendere videbantur) omni ſtudio ſedare conati ſumus. Nunc vero cum res peccatis facientibus contra deſiderium noſtrum ceſſerit, atque omnis opera noſtra fructu ſuo hactenus caruerit, non angi magnopere non poſſumus. In eodem tamen inſtituto inſiſtentes non diſcedimus ab officio noſtro; nec miſericordiam Domini, qui non deſerit ſperantes in ſe, implorare ceſſamus ut ſacerdoti ſuo fideliter ambulanti dexteram porrigat ſuæ pietatis, etiam apud nobilitates V. quas denuo per praeſentes pleno affectu requirimus, hortamur atque enixe rogamus pacem amplectantur ac hujuſmodi ſimultatibus & ſuſpicionibus de parte ſua Italiae tranquillitatem anteponant. Sic enim non ſolum deſiderio noſtro, ſed etiam ex cautis ſaepius ſcriptis communi Chriſtianorum neceſſitati ac honori veſtro ſanguiniſque neceſſitudini conſuletur tot mutuis beneficiis confirmatæ, quæ quanto a vobis in Alfonſum regem & in patrem atque avum majora commemorantur, tanto diligentius comprobanda ſunt. Et a vobis pro veſtra prudentia cavendum arbitramur, ne in eos collata deperdatis, aut ex ulla nova injuria vel odii ſuſpicione deleri vel labefactari poſſint. Ipſi etiam Alfonſo regi non deſunt querelæ. Nuper enim nobis & pleriſque ex ven. fratribus noſtris S. R. E. Card. ad vicum varum profectis, cum ad nos poſtea veniſſet, ibique ſecum ageremus de tollendis hujuſmodi diſſidiis veſtris, ex quibus tot perturbationes provenire timerentur, invenimus certe M. S. omnis quietis & concordiæ cupidiſſimam quæ diceret aſtantibus praefatis Card. & praeſentibus Italiæ oratoribus apud nos agentibus nulla vos penitus injuria laceſſitos in ſe & Ferdinandum patrem quieſcentem tantum incendium concitaſſe, quo non ſolum regnum Neapolitanum ſed univerſa Italia cum pernicie chriſtianæ religionis arderet; nec mirari quemquam debere quod ut ſe ab injuria tueretur, claſſem ejus in littora illa Genuenſia non ad veſtram aut ullius offenſam deſtinaverit; ſed ſicut ratio defenſionis exigebat ad vim propulſandam & impediendam hoſtium claſſem quæ Genuæ in eum ſolum publice ſummo conatu inſtruebatur. Quod ſi a vobis aliqua praetendatur injuria per quam aut amicitiæ jura aut neceſſitudinis vincula vel minima in re ipſe violaſſet, ſe & cauſam omnem juſtitiae ſuae noſtro & ſacri collegii aut caeterorum Italiae potentatuum judicio & cognitioni libere ſubjiciebat, adimpleturus omnino quod ſuper ea re per nos pro publica quiete judicatum & ſtatutum fuiſſet. Id a nobis ſcribi non putent nobilitates veſtrae ut nunc querelarum veſtrarum cauſas examinemus aut judicemus quis veſtrum juſtiora arma aſſumpſerint. Quoniam hoc ſicut prolixum & intempeſtivum, ita ſupervacaneum & a propoſito noſtro alienum eſſe exiſtimamus, praeſertim cum nullae hujuſmodi injuriae interceſſerint; neque ea damna ſunt illata quae tanto ſanguinis vinculo totque mutuis beneficiis quibus aſtricti eſtis ullo modo aequare poſſint vel praevalere debeant. Sed ut declarata regia mente in amicitiam veſtram & pacem propenſiſſima vobis eadem ſuadeamus, ut armis tam perniſioſis utrinque depoſitis, & ſublatis quibuſvis diſcordiarum fomentis res adjuvante domino ad concordiam redigant. Hoc nunc petimus, hoc ſolum exoptamus; nihil omnino ſtudii aut operae praetermiſſuri, nihil intentatum relicturi quod ad reconciliandos animos veſtros & Italicam quietem confirmandam pertinet; quoniam vero bellum & pacem ex vobis pendere non ambigimus, hoc non duximus praetermittendum, quod quemcumque res exitum habuerit ex omnium conſenſu vobis adſcribetur; & quemadmodum ex conſecuta pace magna vero veſtra erit commendatio, ita belli & totius Italiae perturbationis culpa non ſine magna veſtra nota in vos ſolos rejicietur.

Datum Romae 7. Aug. 1494.

REX ALFONSUS

Ducibuc Mediolani & Bari.

Illuſtriſſimi ac potentiſſimi Domini gener fili & cognate noſtri cariſſimi.

Scribitis non paucam cepiſſe admirationem quod claſſis noſtra in Veneris portu delata opidanos ad deditionem initio pellexerit; poſt oppugnare etiam fuerit adorta. Admirationis etiam cauſas aſſertis quod bellum ab eo illatum videatis a quo beneficia potius fuiſſent expectanda: recenſetiſque beneficia in avum ac patrem noſtrum collata & tanquam eorum nos immemores accuſatis. Ac primum quidem beneficiorum in avum patremque commemoratio ipſa veſtra mirifice nos delectat. Quippe cum & pater gratiſſimus eorum fuerit & ego gratitudinis meæ tale teſtimonium præbuerim, & non in avum aut patrem veſtrum gratiam retuliſſe crediderim; ſed in vos ipſos qui me accuſatis. Cum relata gratia be- Locus turbatus.
neficia vel maxime nota dum pro ſalute Mediolanenſis ſtatus proque vita veſtra decerto. Quo circa & admiratio ipſa Ill. DD. VV. parum aequa eſt & beneficiorum atque ingratitudinis exprobratio minus honeſta. Atque eo inhoneſtior quo & patris gratitudo & noſtra manifeſtior eſt. Abſit autem ab hoc ipſo meo reſponſo omnis accuſatio atque exprobratio, omnis denique increpatio. Nam & quæ in nos ingeruntur & a genero ſororioque, quos maxima etiam benevolentia proſequimur, accipimus, & hi etiam ſumus qui pro Mediolanenſi ſtatu conſervando opes copiaſque noſtras, vitam denique ipſam

Digitized by Google

pſam expoſituri extremis etiam periculis ſimus. Quod autem ad Veneris portum attinet ſic habet & gener & ſororie cariſſime. Gallorum rex Carolus quæ in nos paraverit & aſſidue paret fortaſſis excellentiæ veſtræ non minus nota ſunt, quam ipſi regi. Genuenſi profecto populo ſunt notiſſima. Nam dum Genuæ ſuperioribus menſibus claſſis inſtruitur conſenſu veſtro, & cum Galliarum regis pecunia tum veſtra, propter quod noſter literis ſuis de his ipſis queritur, & amicitiæ officia requirit; ab illuſtribus DD. VV. magiſtratuque Genuenſi reſponſum eſt: deeſſe Gallico regi nullo modo poſſe, dum fœderis feudique rationem ſequendam a vobis aſſeritis; nec multo poſt & pecuniæ a regis theſaurario Genuæ numerantur, & duces claſſis ab ipſa regis aula primarii Galliarum viri mittuntur; publicis etiam edictis preconiſque claſſicarii milites vocantur ad ſtipendia capienda, ad regnum noſtrum invadendum comportantur. E Maſſilia bellica tormenta omnis generis conducuntur. E Suevia magnæ peditum manus; & vobis etiam aditum præbentibus traſcendunt alpes Gallicae copiae quibus etiam commeatus & aeſtiva praebentur, medioque in Mediolano Gallici Regis nomine ſcribuntur contra generum ſororiumque exercitus; nihil tunc niſi pacem & patris ſui exequias populorumque ſuorum tranquillitatem procurantem. Quod etiam contra omne jus gentium a vobis paratum ſit, cui non fuit vel ſummae etiam admirationi? Siquidem patris mei Oratorem, egregium virum, ad vos honoris & cognationis gratia deſtinatum intra ditionis veſtrae fines non admiſiſtis: res profecto ne barbaris quidem gentibuſque immaniſſimis uſurpata, quin & in primis deteſtata. At nihilominus poſt patris obitum Ferdinandum Januarium alumnum noſtrum cum iis mandatis ad excellentias VV. miſimus; quae non ſororii tantum verum etiam benevolentiſſimi fratris erant. Quibus quam fraterne reſponſum ſit, quae in Gallia & tentata & acta fuerint docent. Atque ea quidem omnia ſine ulla nominis veſtri injuria relata eſſe a nobis volumus, neque aliam in partem ab excell. VV. accipi quam in bonam cupimus. Iniiſtis fœdus cum Rege Carolo, quaſi non & fœdus noſtrum tot annorum praetergrederetur, quo ſtante & firmo, retinenda praemiſſorum ac pactorum fides erat. Nec derogare illi jure licuit, nec affinitatis & ſanguinis violanda vincula, per quae humanum genus hominumque ſocietas conſtet. Saltem tenere vos memoriae decuit quae in recuperanda Genua praeſtita fuerunt a Ferdinando Rege patre noſtro, pro qua poſtea fœderis jure excellentiae veſtrae ſeſe obligarunt. Sed fuerint haec: dicitis vos Galliarum Regi jure feudi obnoxios; ipſum autem feudum non Mediolanum, non Papia, non aliud Mediolanenſis ſtatus oppidum, ſed Genua eſt feudum; pro Genua eſt obligatio. Genuæ etiam nobis bellum indicitur. Et Gallica vexilla contra nos ad comparandam claſſem in navibus in navalibus in Genuenſi portu figuntur. Quae haec injuria eſt? quod nefas, bone Jeſu! ſi pro feudi obligatione arma contra nos publice moventur & inferuntur, & Gallorum Rex Neapolitani Regni nomen ſibi tam inſolenter, ne dicam nefarie, arripuit? Nos eadem arma pro defenſione noſtra, quod naturae quidem leges, quod hominum conſenſus jubet, ad propulſandum non ad inferendum bellum ſumpſimus. Non contra Mediolanum, non adverſus Papiam aut Cremonam, ſed adverſus feudum, cujus jura contra cauſam noſtram protenduntur, pro quo a Mediolanenſi ſtatu recuperando Pater noſter triremibus ſuis abſuit. Nec vero adverſus feudum arma ſumpta ſunt, ſed ne feudum nocere ipſum nobis poſſet. Nec bellum infertur feudo, ſed ne a feudo nec per feudum inferatur a nobis contenditur; armaque & juxta & ſecundum naturae atque hominum . . . . induimus. Atque ita quidem induimus, ut & ſuperioribus menſibus Alexandrum VI. Pont. Max. & illuſ. Venetorum Senatum excelſamque Rempublicam Florentinam per literas Oratoreſque noſtros rogaverimus. Quin etiam his ipſis diebus, ſedente Summo Pont. adſtante Collegio, audientibus Italiae potentatuum, qui aderant, oratoribus, & Pontificem ipſum maximum & potentatus Italicos rogavimus oravimuſque, ut cauſam ipſam noſcere amice vellent, Italicæque quietis memores eſſe, innocentiamque noſtram in his motibus conſcientiamque adverterent. Quod ſi quid per ſcelus fraudem inſidiaſque perperam a nobis tentatum compererint, aut de cetero ſervatum a nobis non viderint quod ab ipſis pro pace publica otioque Italiae conſtitutum fuerit, non deprecaremur quia & Pont. ipſe maximus, & Italia univerſa contra nos arma ſumerent, atque ad internecionem uſque excidiumque nos inſectarentur. Atque iidem hodie ſumus; qui proinde ut Deum juſtitiæ noſtræ propugnatorem habentes, eccleſia favente, & Pont. Romano cauſam noſtram ut juſtam protegente, ſperamus ſic eum primis Mediolanenſem ſtatum duceſque Mediolanenſes amplexuri omni benevolentia & caritate ſimus. Hæc reſpondere vobis ad ea quæ nobis ſcripſiſtis voluimus, Ill. & Potentiſſ. DD. nam ſi ut excellentia veſtra dicit, in ceteris temperavit, ſi nulla nos injuria affecit, ſi pauca quaedam Gallorum Regi contra nos exhibuit, ſi multos etiam menſes ante bellum nobis indictum fuerit, cum arma ad propulſandum nobis ſumpta conſcientiæ veſtræ . . . . . . quæ hæc noverunt judicio ſententiæque permittimus. Nam ut aperte (ſicuti mirabundi dicit) caveamus; ita quidem cavebimus ut cognationis & ſanguinis memores ubique futuri ſimus, pacem & quietem rebus ceteris prælaturi, nec minus etiam ut qui Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ . . . . Summo Pontifice ſtantem pro nobis habeamus, Deum etiam ipſum pro cauſa noſtra noſtraque juſtitia ſtaturum ſciamus, divinîſque auxiliis adfutura etiam humana.

Cætera deſunt.

Locus mendoſus.

Senſus turbatus.

Senſus turbatus.

FRANCISCI CARDULI NARNIENSIS

Oratio ad Maximilianum Cæſ. Auguſt. in conventu Vindelico Principum Germanorum dicta pro libertate Italiæ, ſive pro Ludovico Sforzia Mediolani Duce.

MAximilianus Romanorum Rex ſemper Auguſtus Sereniſſimo Friderico Siciliae, & Hieruſalem Regi Fratri Cariſſimo.

Egit apud nos, & Illuſtriſs. ſacri Romani Imperii principes cauſam Italicæ libertatis, ex officio ſibi a nobis delegato, Franciſcus Cardulus, Narnienſis, ſecretarius noſter oratione copioſa, & gravi, qua omnium judicio tantam eſt laudem conſequutus, quantam in Germania fortaſſis unquam nemo; qui cum Regnum quoque Serenitatis tuæ, quam ſpeciali demereri obſequio ſtuduit, ab omni prohibendum injuria perſuaſerit, non indigna nobis viſa res eſt, ut hoc ei notum faceremus, quo intelligas nos, etſi rebus Italicis animum jamdudum intenderamus, tamen illius oratione permotos, una cum eiſdem principibus expeditionem pro Italia decreviſſe. In Auguſta Vindelica, Civitate noſtra Imperiali, die xv. Julii 1500.

FRANCISCI CARDULI NARNIENSIS

ORATIO.

Si quis forte miratur, Auguſte Cæſar, quid ſit quod Italia per tot ſæcula tot eminentium Oratorum, quorum ego fulgore perſtringor, alumna & parens, hodierna die in hoc conſeſſu Principum nobiliſſimo utatur hoc uno, eodemque parum idoneo deprecatore ſuae calamitatis, ut exiſtimet hanc cauſam non quanti putamus eſſe faciendam, is debet hoc quoque inter ejus adverſa numerare, quod intermiſſa poteſtas non modo libere vivendi, verum etiam loquendi de libertate videatur. Nam qui feliciſſime ſolent in hac exercitatione verſari, tacendum ſibi hoc tempore arbitrantur, eadem omnium ignavia pene fatali, qua dominatum patiuntur. Ita me unum, & infimum fortaſſis eorum, qui confugientem ad te Ludovicum Sfortiam ſequuti ſunt, ad ſuſcipiendum hoc munus excitavit jucundus & liberalis conſpectus tuus, qui cæteros recreavit. Et quantum infirmitas hujus meæ in dicendo facultatis potuiſſet ab eodem deterrere, tantum id adhortari viſum eſt, quod hujus magnitudo rei, cujus utinam foret ratio minuendæ, non videtur apud te, Cæſar, extenuari verbis poſſe. Nam cum ſemper ad decus, & laudem virtutum via contenderis, ut eſſes, qui perinde rebus geſtis ac dignitate præcelleres, facile intelligis quanta mihi offeratur ad dicendum materia, quæ tanta tibi ſubminiſtratur ad gloriam. Siquidem inſtituitur oratio mihi non de injuria cujuſquam privati, aut civitatis unius, aut exteræ nationis prohibenda aut vindicanda, ſed de recipienda per te totius Italiæ libertate, qua neque nos exigere a te majus, neque tu præſtare magnificentius quidquam potes. Agitur enim de liberando reddendoque Italiæ Ludovico, quæ carere tam poteſt eo, quam libertate. Agitur ne ſerviamus iis, quorum dominatio ut invaleſcere non poteſt ſine Imperii detrimento, ita, ſi cohibeatur, eſt allatura nomini tuo æternitatem. Agitur ne principatus, & caput Chriſtianæ Religionis, nomen quod unum etiam reliquum tenet, amittat. Quæ quanquam ut magna ſunt, ita tibi proviſa eſſe ratio celeberrimi hujus habendi conventus oſtendit. Tamen ita mihi de ſuſcipiendo bello dicendum videtur, ut oſtendam primum id quam juſtum ſit; deinde quam neceſſarium; tum quam idem facile; poſtremo quam tibi atque Imperio, & huic nobiliſſimae nationi glorioſum futurum. Quidquid tu, Caeſar, & vos Principes ornatiſſimi, ex Italiae feceritis utilitate, debet id quidem jure factum videri; ſed Ludovici Sfortiae tanto liberandi ac reſtituendi cauſa juſtior, quanto primum expulſi, deinde capti major injuria. Quae quanta ſit facilius intelligetur, ſi cauſas, & initia belli, quod ei uno tempora Gallus & Venetus intulerunt, expoſuero.

Hiſce annis Ludovicus Valeſius Aurelianorum Princeps, cum Mediolanenſem Ducatum falſo putaret ad ſe pertinere, quod avia paterna Valentina Vicecomes Philippo fratri potius quam ejus filia Blanca Ludovici Sfortiae mater, quae legitima non eſſet, ſuccedere debuiſſe in eo Ducatu videbatur, urbem Novariam cœpit proditione paucorum, & fiducia redeuntium copiarum, quibus Carolus VIII. Gallorum Rex in Neapolitanum Regnum pervaſerat. Ejus urbis oppugnationem ſuſtinere non potuit, atque, ut varietas fortunae tulit, paulo poſt Carolo vita functo, in regno ſucceſſit, & provectus ad fortuitum Principatum, qui temperare debebat inopinatae felicitati, facultatem ſibi oblatam eſſe, ad infenſandum denuo Ludovicum Sfortiam eſt arbitratus. Quanquam id aggreſſurus non videbatur ſine viribus Italorum: eo tempore Venetus eſt inventus, qui cum celeberrimos Apuliae portus loco pignoris, & Piſas urbem Thuſciae nobiliſſimam per ſpeciem tuendae contra Florentinorum potentiam libertatis obtineret, ipſe ſibi opinionis errore finxerat Italiae principatum, & intulerat Florentinis arma, quibus interim oppugnatio Piſanae urbis, & mentio pignoris ex Apulia reducendi cederet. Hos Venetorum conatus, & impetus Ludovicus Sfortia repreſſit, atque ratardavit, cui ſemper ea conſilia, ſtudiaque fuerunt Italicae pacis, ut fines intra ſuos quiſque conſiſteret. Illi vero tanquam ſibi de praeſumpta dominatione, ſi opes Ludovici Sfortiae diutius ſteterint, deſperandum fuerit, adventum Ludovici Gallorum Regis, & Cremonam, & agri, quod fluvius Adua terminat, emercantur. Ita duo potentiſſimi hoſtes Gallus, & Venetus ineunt contra Ludovicum Sfortiam belli ſocietatem; alter cupidine dominandi, ſive ut maculam Novarienſi obſidione ſuſceptam deleret; alter quod ex mortalitate Ludovici Regis, & odio Gallicae nationis avare, & ſuperbe ſperabat Reipublicae ſuae, quae interitura non eſſet, Inſubriam, ſi Gallus ea potiretur, accepturum fuiſſe. Ludovicus autem Sfortia tantis utrinque viribus impetitus exceſſit, atque in Germaniam receptum ſibi ſtatuit, unde paucis poſt menſibus revocatus, nihil magis poſſe videbatur a populis ſuis, quam temperamentum amoris, & modum caritatis expoſcere, ut illa fuga, illud exilium optandum ſibi, expetendumque fuiſſe videretur, ex quo tam popularis, & honorifica reſtitutio ſequebatur; ſi quod gaudium fore putavimus, id exitium non fuiſſet. Nam poſt receptam Inſubriae partem, copiis eductis, cum victoriae propius quam qui vicerint, eſſet, detrectantibus bellum, quibus maxime fidebat, Helvetiis, Novariam ſe recepit, ubi jam gliſcente proditione, cujus antea ne ſuſpicio quidem cuiquam erat ulla, cum neque illos educere ad pugnam, neque ipſe ſibi quaerere ſalutem fuga ſine dedecore ſuo, & miſerabili caede ſuorum, quos relinqueret, poſſe arbitraretur, pactus eſt hoſti deditionem, ſibi & ſuis incolumitate promiſſa. Sed non ideo tanti facinoris machinatores inſtituto ſceleri temperarunt, quo minus violentas ei manus afferrent. Quid ergo de tanta re dicam? Quid? Officium linguae vincit perfidiae magnitudo. Circumventus a ſicariis, & latronibus innocentiſſimus atque optimus Princeps in manus hoſtium velut ad ſupplicium capitis ex Urbe proripitur. Fruſtra militum fidem, cui ſalutem ſuam commiſerat, invocabat, fruſtra indignitatem rei deprecabatur, fruſtra effugium aliquod implorabat; fruſtra nomen Cæſaris, authoritatem Imperii teſtabatur, proditus a ſuis, deceptus ab hoſtibus, ductus in Galliam Lugdunenſem, contra jus gentium, contra leges pactionis, contra fidem, contra jusjurandi religionem carceri eſt addictus. Hoc factum non tam familiae ſuæ, quam Italiæ cunctæ funeſtum, & luctuoſum Cardinalis Aſcanius, qui Mediolani tunc erat, cum recta Romam verſus effugeret, unde Fratri ſubſidio venerat, interceptus a Venetis, quod ſibi profugio ſperabat eſſe futurum, non intellexit miſer, nihil intereſſe utrum per Venetos Gallis, an per Elvetios traderetur, ut homo tanta virtute, tanta dignitate, contra Religionem, contra Deum ſit coactus eamdem cum fratre calamitatem miſeriamque ſubire. Cauſa Ludovicum Sfortiam primum exturbandi, deinde capiendi quae fuerit audiſtis. Ego Valentinae Sorori, an filiæ Blancæ Philippi deberetur hæreditas ullam in partem coram legum Conditore non puto diſputandum. Quotus enim quiſque juriſperitus ſcire ſe mulieres arceri ſucceſſione Feudorum, & Mediolanenſem Ducatum, qui defiverat in Philippo reverſum eſſe ad jus imperii proſcribitur. Sed judicio, ac munere tuo ex horum Principum auctoritate factum eſt, Caeſar, ut cujus in adminiſtrandis rebus ingenium per tot annos prudentiamque cognoveras, eumdemque affinitate tua, eumdemque jure Ducatus, & titulo dignum exiſtimaris. Quod cum ita ſit, non video quamobrem Gallus ad occupandam Inſubriam nomen prætendat hæredis, niſi ut aeque ditionem Imperii, atque Ludovici opes infringeret; præſertim cum id bellum conflaverit nefario fœdere, ac ſocietate Venetorum.

Mendom hic aliquod intercessit.

Qui

Digitized by Google

Qui quo ſemper fuerunt erga Imperium animo, declarant Italiæ, quas occupant, Civitates. Quare multa ſunt, ex quibus apparet plus habiturum eſſe juſtitiæ bellum, quod pro Ludovico ſuſceperis, quam hoſtium arma iniquitatis, quæ ſumma fuit, habuerunt; etſi auctoritatem Imperii ſuſtinere, ſua cuique reddenda curare, ire obviam ejus injuriis, cujus inimicos ducas tuos, peculiaris & propria videtur laus eſſe juſtitiae. Tamen oboriuntur alia multa, quibus eſt tibi magnopere providendum, ne tam impium ſit detrectare pro Ludovico bellum, quam ſuſcipere juſtum. Sæpe majores tui pro amicis, ne quid acciperent detrimenti bella geſſerunt; tu neceſſarium, & propinquum injurioſiſſime ſpoliatum, & captum, atque inultum relinquas? Illi Regum, & Principum, ſociorum imminutas opes non tulere. Tu Principatum, quem dederis, ereptum negligas? Illi alienos ex commendatione ſola rerum ſuarum in fidem accepere; tu eum qui te atque hos Principes unicum perfugium, atque præſidium fortunarum ſuarum voluit, eſſe reſtituas? Illi remotos, & longinquos ab injuriis prohibuere; tu quem Fidem tuam, & hujus Nationis auxilium implorantem videris, eum ſedibus, quas virtuti ſuæ commendaſti, profugum, immo captivum eſſe patiaris? Eum reducem nolis? quem ſi Ducem non appellaſſes, omnino appellandum putares. Nuper intelligere poteras, ſi magno tibi ex inſtituto eo habebatur, quanto ex reſtituto major habenda fuerit gloria, cum audiveris quotidie nuntiari Mediolanenſes, atque Inſubres omnes, & Ligures inter hoſtium tela Rege coram Ludovicum Sfortiam requiſiſſe, Ludovicum votis publicis expetiſſe, Ludovici vel ſolius, & nudi reditum quotidianis pene clamoribus flagitaſſe. Patere hoc loco, Cæſar, ejus laudes in tuas redundare, cui tu longe plena tribuiſti rerum, quam ego tribuere poſſim ornamenta verborum. Mediolani cum eſſem intuebar ejus vitæ rationes, conſilia in capiendis, gravitatem in obeundis negotiis, mutationes laborum loco remiſſionum admirabar. Obſtupeſcebam ſæpe tantum in ſumma rerum pateſcere modum; tantam æquitatis religionem, tantam legum reverentiam cum viderem; ut quæ ſingulæ virtutes in ſingulis praedicantur, omnes ab uno penitus comprehenſae viderentur, quae tamen omnes in uno ut eſſe poſſent, conditio ſecundarum rerum patiebatur. At vero extorris tantum patientiae documentum dedit, tantum animi robur oſtendit atque praeſetulit, ut major exilio videtur fuiſſe quam regno, calamitatis exiſtimator, ut ſuae contemptor alienae. Cujus ergo te virtus, ut tantis eum beneficiis, tantis afficeres honoribus in proſperis ſuis rebus audita commovit, ea tibi praeſens in adverſis cognita & perſpecta, teſtimonio, ac deſiderio Italiae comprobata, multo magis, ut eumdem liberandum, & reſtituendum curares, accendere debet. In qua una re non juſtitiam modo, verum etiam officii, & pietatis laudem conſequeris.

Ac bellum quidem quam ſit juſtum diximus, nunc idem quam ſit neceſſarium demonſtremus. Dixerit fortaſſe quiſpiam, Principes ornatiſſimi, poſſe quidem hoc bellum videri juſtum, ſed ita neceſſarium, ut ſit omnino ſuſcipiendum, quia privatim ad unum pertinet, non videri, nec intereſſe multum Italicae libertati Gallus an Ludovicus Sfortia potiatur Inſubria. Ego ut affirmare poſſum Italiam, cujus ipſius per ſe res omnes maximae curae vobis eſſe debent, a Ludovici fortuna ſejunctam eſſe non poſſe; ita plane contenderim hujus belli cauſam cum eodem vobis eſſe communem, ſi jus Imperii & poteſtatem retinere velitis adverſus eos, qui non prius oſtendere ſe Ludovici, quam veſtrae Nationis eſſe profeſſi ſunt hoſtes. Nam cum Mediolanenſis Ducatus ejuſmodi ſemper fuerit, quo tamquam aequa lance liber Status Italiae ſervaretur, ut ſi forte cuiquam Italorum Principibus acceſſiſſet, facile imminere potuerit ad reliquæ Italiæ dominatum. Quid facturum exiſtimabimus Gallum avidum, & potentem? cui jam civitates ditionis veſtrae complures ob metum coguntur imperata tributa nomine mutui penſitare, quibus expugnarit Emiliam, quibus Etruriam vexet, quibus etiam Neapolitano regno minetur? Uno nuntio, atque una ſignificatione litterarum omnem Italiam ſervitute oppreſſam tenebit; ut intelligere poſſitis quam multos Ludovici fortuna ſecum trahat in calamitatem. Quae ſi fortaſſe vobis remota in praeſens videtur, olim ſerpet longius & progredietur.

Atque utinam in perniciem Chriſtianorum omnium ne invaleſcat. Putatis ne Gallos hac Imperatoria dignitate, hoc venerabili & prope divino Auguſti nomine, cui antea ſemper, etiam cum intra fines ſuos coercerentur, inhiabant, de quo ſaepe numero decertarunt, compotes Italiæ factos velle carere? Putatis eoſdem Principatum Chriſtianae Religionis Romae divinitus conſtitutum paſſuros ibi manere? Ac non potius translaturos in gentem ſuam? Cum ſæpe Pontifices Maximos invitos, & repugnantes ob eam cauſam retinuerint, & proxime tam temerarias, & profanas in Cardinalem, hominem ſacroſanctum ſint auſi manus injicere? Proſpiciendum eſt vobis, ne ut majoribus veſtris pulcherrimum fuit tantam Imperii gloriam relinquere, ſic vobis turpiſſimum ſit nolle tueri, & conſervare quod accepiſtis. Præcavendum ne Chriſtianae rei domicilium & ſedem, quam illi æterna cum laude fulcierunt atque ſuſtinuerunt, vos eo transferri cum dedecore veſtro ſinatis, ubi labefactari facile poſſit, ac pene concidere. Invenio apud Juſtinum martyrem, Hilarium Diaconum, Septimium Tertulianum authores in primis noſtrae Religionis Caput ſi ex Italia demigraverit collapſurum. Quod ſi eſſet aliquando futurum, ubi quæſo, facilius id eveniet quam in Gallia, quae pravis dogmatibus ex toto terrarum orbe ſublatis una hæreticos alit, una per tot annos Neophitorum labem toties a Gregorio Pontifice Maximo ſeveriſſime caſtigatam nutrit, una ſimoniacam peſtem ab Eccleſiæ incunabulis uſque damnatam retinet, ut ſacerdotia veneant, ut ſanctum, & caeleſte munus vile putetur eſſe quod emi poteſt. Vos igitur quos nulla hæreſis, nullus error, nulla opinio labefecit. Vos, inquam, qui unius & ſingularis Dei cultum caſte ſemper integreque ſervaſtis, ab hoc periculo templum Chriſti, quod ipſe conſtituit, prohibere debetis. Quamquam non tam vereor, ne quid accidat ejuſmodi, quam ne validior tempeſtas excitetur, ne propius impendeat procella quo Gallus & Venetus Italiam diutius prement. Scitis, hoc anno quantam Graeciae, quantam Illyrico, quantam Forojulio vaſtitatem Turcus intulerit, quantam fidelium hominum multitudinem in ſervitutem abduxerit, quantis etiam copiis nunc Italia minitetur. Cujus adeo tempeſtivam invaſionem non aliunde crediderim quam ex Gallo Venetoque profectam; qui tantopere Italiam debilitarunt & fregerunt, ut occaſionem tam feris hoſtibus ejus invadendae praebuerunt, oblaturi capiendae facultatem, niſi tam eorum dominatus inhibeatur, quam eſſet barbaries infidelium & feritas cohibenda. Quid quod immaniſſimus & teterrimus hoſtis augeſcentem Galli Venetique potentiam repreſſurus, exitium Italiae comparavit? At omnia haec, inquiunt, remotiora ſunt, quam quae vobis pertimeſcenda eſſe videantur, ut interea quaecumque contingant, Italiae connivendum putetis. Ergo nulla Italicae libertatis aſſerendae, nulla retinendae imperatoriae dignitatis, nulla protegendae religionis cura vos tangit. An veſtrae pacis ratio negligetur? Nonne ſuperioris anni ratio ſubit, cum laceſſendos bello Rhaetos Helvetioſque putaſtis, quantae invicem acceptae clades fuerint, alente vetus eorum odium adverſus imperium Gallo? Quas gentes ille contra vos juvit, & ſibi flagitio tam horrendae tam inauditae proditionis obſtrinxit, eas idem cum volet tanto facilius Italiae concitabit ad otium veſtrum, quod immotum creditis, perturbandum? Quis eſt, obſecro, veſtrum, qui cum proximum caſum in Ludovico Sfortia recognoſcat, non ſuis fortunis & vitae diffidat? Cui omnia illa quae patitur non tam ſunt calamitoſa,

quod

quod ei fuerint ſubeunda, quam perniciosa vobis futura, quod introducta per Helvetios adverſus Imperium poſſunt eſſe. Videtis ex alia parte quo ſint loco Pannones conſtituti, ut eſſet illis promptum levi alicujus impulſu renovare bellum, quod ſuperioribus annis vobiſcum geſſerunt atrox & diuturnum. Per immortalem Deum nolite committere, ut tit vobis etiam domi, ſi non magnopere formidandum virtuti veſtrae confiſis, at certe laceſſitis, propulſandum bellum, quod habendum procul & ultro inferendum fuerit pro veſtra quiete ſervanda, ſi recuperanda libertas noſtra contemnitur. Cujus adeo multae rationes implicitae cum veſtris commodis & tranquillitate ſunt, atque cohaerent, ut earum unaquaeque per ſe majoribus veſtris nondum ad hoc imperii culmen evectis, ſatis ad expeditiones Italiae capeſſendas viſa fuerit. Otho, Berengarium vendicare ſibi nomen Auguſti, & regnum Italiae cogitantem, non tulit. Henricus influentes Hunnos e primo Italiae limine depulit. Pontificem Maximum Innocentium reduxit Lotharius ab exilio. Conradus, quod paucae admodum civitates fidem mutaſſent, magnis copiis tranſgreſſus eſt alpes. Quod ſi praeterea multi pene privati ſola unius rei cauſa ingentes exercitus adduxerunt; quanto majore ſtudio in hoc bellum convenit una cum Caeſare vos incumbere, quod ad neminem unum pertinet. In uno enim Ludovico Sfortia liberando & reſtituendo ſalus & libertas Italiae, auctoritas & nomen Imperii, veſtrae nationis honor & dignitas, orthodoxae fidei caput & principatus, pax veſtra communis, & domeſtica ſecuritas defenduntur.

Quoniam bellum, quam ſit neceſſarium, ſatis me, puto, dixiſſe; Reſtat, ut, quam idem ſit facile dicam. Poteſt hoc bellum tanto facilius videri ſuſceptum, quanto neglectum periculoſius eſt futurum. Quod ſi confici poſſet ope dumtaxat Italica, nihil aliud in medium quam præſentes Italiæ motus afferrent: tanto validiores in dies futuros, quanto difficilius ægriuſque licentiam poterit ferre Gallorum. Sed quoniam ſupplex adhuc illa tuum precatur adventum, horum Principum implorat auxilium, unde potius hoc bellum, Cæſar, effectum promptum dixerim, quam ex tua virtute ſumma & ſingulari, quam ex horum conſilio Principum, quam ex hujus præſidio nationis? Ac primum, Cæſar, in te tantam ſcientiam eſſe belli, tantum militiæ uſum, varia & diverſa genera & bellorum & hoſtium a te geſta declarant, ut hoc tempore ad reducendam Italiæ libertatem divino quodam conſilio natus, ac reſervatus eſſe videaris. Ea deinde, Principes, animorum vobis eſt magnitudo, ut degenerare ab illa perenni majorum & conteſtata virtute nolitis, & quod illi maxime florere in generis ſui gloria viderunt, defenſæ Italiæ laudem adametis. Jam vero in militibus veſtris quanta rerum bene gerendarum ſpes conſtituitur, in quibus pene dixerim, ſolis remanſiſſe videtur diſciplina militaris & gloria. Quorum res geſtas Italia vidit, plures quam cæterarum gentium audivit. Hoc loco mihi Gallos aliquis ne obiiciat, quos ut conceſſerim excurſus atque impetus magnos & ſæpe feciſſe, ſic factis eorum demereri laudem, quippe qui ſemper, ſi tempus Arunte Thuſcorum rege, qui primus illos excivit ab uſque petatur, aut ex colluvie gentium Alpinarum, Germanis, Helvetiiſque mixtos exercitus coegerunt, aut vocati productique ab Italis deſcenderunt in occaſionem tam ſuae ipſorum caedis, quam ulrionis alienae vel praedae. At Germanorum longe aliam videri fuiſſe rationem, nam Cymbros & Theutones ut praeteream; robur & firmamentum quondam Legionum & Principum Romanorum qui ſolebant eſſe? Germani. Odoacrum quatuor & viginti annis regem Italiae, qui maxime omnium ſtatuere? Germani. Langobardi ſupra ducenteſimum annum Italiae reges; qui fuere? Germani. Qui toties Italiae victrices aquilas intulere? Germani. Qui familias in ea plurimas & nobiliſſimas, unde mihi quoque antiqua mediocris alioquin facultatis origo fuit, reliquere? Germani. Qui Europam, qui Aſiae partem luſtravere tot Imperatorum auſpiciis & ductu? Germani. Quoties tranſgreſſi ſunt Rhenum? Quoties Gallorum tecta cœperunt? Teſtis eſt antiquiſſima Trevirorum & Nerulorum ambitio circa Germaniae originis affectationem, tanquam per hanc gloriam veſtri ſanguinis a ſimilitudine Gallorum, & inertia ſeparentur. Teſtis eſt ipſa Gallia, quae tot annos imperio paruit Germanorum. Teſtis eſt nomen hoc Francum, quod ante Pipini contra Bertarium profectionem, in Gallia, quod equidem invenerim, non eſt uſurpatum. Teſtes ſunt tot Caroli; teſtes tot Ludovici reges, quorum ex interpretatione nomina conſtat eſſe Germanica. Sed quid ego tam vetera conſector & colligo? Cum proximis annis Maximilianus hic Caeſar, cujus geſta literis commendanda ſtudiorum quieti ſepoſui, poſt redactos in ditionem filii Morinos, Batavos & Burgundiones, poſt receptas haereditario jure Pannonias poſt adjectos imperio Bryſios, poſt fundatam Germaniae pacem, poſt excurſiones Turcorum ſaepe compreſſas, exigua manu ad Sequanos penetravit. Quae cum ita ſint: num dubitatis, eam gentem vobis ex Italia, tot veſtris aſſueta victoriis, conceſſuram, quæ domi conceſſit ſuae. Proinde ſi decernere velitis hoc bellum, quemadmodum velle debetis, ego nihil amplius dico, cum ſatis appareat in veſtra poteſtate ſitam eſſe victoriam.

Quae quam futura ſit glorioſa reliquum eſt, ut paucis abſolvamus. Quaecumque a me dicta ſunt, Caeſar, eo pertinent, ut oſtenderem, quam ſit Ludovici Sfortiae cum periculo multorum conjuncta fortuna, quae quantominus negligenda videtur pro ſalute communi, tanto tibi ſtudioſius, eſt amplectenda pro gloria qua debet humana omnia videri leviora. Communicantur illa quae dixi cum multis. Haec tua, haec horum Principum, haec nationis hujus erit propria. Nihil ex ea tibi Ludovicus Sfortia vindicavit. Nihil aſſumet Italia. Nihil reſpublica chriſtiana decerpet. Tota eſt futura veſtra, Caeſar & Principes, tota futura Germaniae, tanto amplior ea, quam veſtri ſunt adepti majores, quanto pluribus cauſis meritiſque nitetur. Geſſere quod illi multa ſaepe feſſis rebus Italiae ſuccurrerunt; ſaepe Saracenos incurſantes ex Calabriae finibus arcuerunt & ſubmoverunt. Magna ſunt illa quidem, ſed tamen eo tempore geſta, quo Italia uno tantum periculo facile ſit perfuncta. Nondum Venetus concitaverat externas opes ad Italiae dominatum, ſibi olim fortaſſe poenitendum. Non bis parvo intervallo Gallus irruperat; non terra Turcus imminebat & mari; non tantum in diſcrimen, quantum videmus, noſtra religio vocabatur. Erat illa tunc firma & valens, ut negligentiam Principum ferre poſſet. Jam non poteſt, non eos habet, quorum innixa humeris fulciatur. Exolevit morum ſanctitas, in cujus locum fœdiſſima vitia migraverunt. Ergo illi, quantulumcumque fuit, quod egerunt, quod certe maximum fuit, eam conſecuti ſunt laudem, cui nulla aetas finem ſit allatura. Cum vos bellum pro Italia, bellum pro Imperio, bellum pro pace communi, bellum pro chriſtiana republica ſuſciperetis; quanta virtutis veſtrae laus & admiratio, quanta nominis claritudo, quanta ex vobis adjecta poſteris aemulatio relinquetur & propagabitur ad memoriam hominum ſempiternam? Ibit per ſecula fuiſſe Maximilianum Caeſarem, qui ſociis & adjutoribus Germaniae Principibus, innumerabiles hoſtes partim adventu compreſſit; partim uno impetu proſtravit, appellatus Italiae liberator, cujus a cervicibus jugum ſervile dejecit, appellatus ejuſdem pater, cui vitam dedit ex mortis pene faucibus ereptam; non urbem Romam ingreſſus eſt antequam pericula religionis undique propulſaſſet. Non prius Imperatoris nomen recepit, quam imperium conſervaſſet, ut eſſet Principum religioſiſſimus antequam diceretur. Imperatorum fortiſſimus, antequam fieret Imperator. Age nunc lingua latina ex ore Gallorum erepta, hoc eſt ab interitu vindicata, quam

vobis referre poterit gratiam? niſi tantum illam, ut veſtrum nomen illuſtret, ut famam in orbem terrae diſſeminet, ut effigiem non corporum, ſed animorum, non marmoribus ſed ingeniis expreſſam reponat in teſtimonium laudis aeternae. Talia vobis propoſita ſunt trophaea, tales triumphi, iſta monumenta, quae ſive ab hominum ſenſu poſt mortem ſunt abfutura, ſive ad animam pertinebunt, quantum afferent in vita jucunditatis quando etiam cogitata, & ſperata delectant? Equidem poſt illud perpetuae beatitudinis praemium vobis ab immortali Deo tribuendum (neque enim bene mereri de Italia quiſquam poteſt, qui non idem de Religione bene mereatur) non video quem virtus in hoc exiguo vitae curriculo majorem capere poſſit fructum praeter hunc laudis & gloriae; pro qua excellenti animo viri tot ſe laboribus, tot periculis, tot etiam vitae dimicationibus objecere, ut ejus adeo quaerendae non exemplum modo, verum & incitamentum optimo cuique poſſint eſſe, cujus aſſequendae materia vobis ultro ſubminiſtratur.

Amplectere tu Caeſar in primis hujus occaſionem, qua una in tanto rerum faſtigio creſcere potes, eoque magis, quod quam plerique majorum ſaepe qualibet ex cauſa petiverunt, eam tibi bellum plenum juſtitiae, plenum officii, plenum pietatis eſt allaturum. Quid enim tam juſtum quam reddere ſuis penatibus per ſummum nefas ejectum? Quid tam officioſum quam omni virtutum genere cumulatum? Quid tam pium, quam neceſſarium, & affinem? Niſi, Caeſar, in animo tuo tantum religio aequitatis, tantum virtutum ratio, tantum neceſſitudo propinquitatis eſſet habitura momenti, ut Ludovicum Sfortiam, quem florentem antea rebus omnibus eſſe voluiſti, eumdem nunc reducere poſtliminio velis. Ego tam jure communis humanitatis a te, quam contemplatione regum, & virorum Principum, quorum afflictae fortunae ſolent ad miſericordiam multorum opes allicere, deprecarer ne quem tua fides in ſpem priſtini ſtatus erexerat, recidiſſe in acerbiorem vitae conditionem patereris. Eſt ſane calamitoſum ſedibus exturbari ſuis, calamitoſius exterminari cum liberis, & fortunis. Eſt miſerum ad exteram gentem ſupplicem ſe conferre, aut eſſe in hoſtium poteſtate; miſerius a propinquo repudiari, aut non liberari. Eſt inhumanum non ſiſtere ruentem aut lapſum non erigere; inhumanius praecipitantem impellere, aut arguere jacentem. Quid eſſet aliud tam Ludovicum Sfortiam in ſquallore carceris detinere, quam eum ipſum cum ſuis omnibus voluiſſe vel eundem fortunae gradum graviori ictu detrudere, vel committere periculo, aut interitui, aut ejus quam perficit captivitati? Praeſtabat ei multos degere in exilio reliquam vitam, quod inſtar mortis eſſet, quam infauſto atque infelici reditu ſuo tam multis exitium importaſſe. Quo ſe vertet Inſubria? Quid aget Italia, quae Ludovicum Sfortiam deſideravit, popoſcit, efflagitavit? Qua direptione civitatum, qua internicione populorum, qua urbium everſione, tanquam rea, quod jugum ſervitutis excutere ſit conata, mulctabitur? Aut quanto ſegnius poſthac ſpem omnem ſuam in tuam fidem convertet, cum te viderit eos deſeruiſſe, quibus oppreſſis tuus honor, & dignitas incolumis eſſe non poſſit? Quare te, Caeſar, Ludovicus Sfortia per nomen affinitatis, quo dignum exiſtimaſti, per auctoritatem Imperii qua Ducem inſtituiſti, per fortunas ſuas omnes, quas tibi acceptas refert, per liberos ſuos, qui te patrem alterum putant; per exiſtimationem tuam, de qua non minus eſt ipſe, quam de ſua reſtitutione ſolicitus, orat atque obſecrat, ut ſe fratremque ſuum diutius in cuſtodiis clauſum cohiberi, atque in hoſtium conſpectu verſari ne ſinas, in libertatem vindicare cum poſſis. Quem ſi bello redemeris, non jam ſervitute, ſed caedibus, incendio, vaſtitate Italiam liberabis. Et vos, Principes ornatiſſimi, cum videatis tot rerum ſummam in unius Italiae fortuna tentari, ſervate univerſi unam, in qua tam multa ſervantur. Conſiderate, quo ſint erga vos animo, Italiam qui oppugnant. Tum quid ſtatus imperii, quid religionis noſtrae diuturnitas? quid veſtra ſecuritas poſtulet, ſtatuetis.

Etenim cum dubitare poſſit nemo, brevi tempore fore, ut niſi vos armis obſtetis, aut inſolentiae Gallorum, aut Venetorum libidini, aut immanitati Turcorum cedat Italia. Quo tandem animo eſſe debetis? Manabit hoc malum latius, quam putatis, & ad perniciem Chriſtianorum omnium, niſi comprimatur, erumpet. Providete dum licet, dum poteſtis, ne duriorem vobis quam Ludovico Sfortiæ, qui jam nihil aliud opperiri, quam noviſſimum & ſibi optabilem caſum poteſt, conditionem ſtatuatis. Sæpe majores veſtros leviora moverunt; vos cauſa Italiæ, cauſa Imperii, cauſa religionis, cauſa communis omnium veſtrum non permovebit? Reddite illis ex tot tantiſque rebus honorem, qui magna vobis ornamenta ex minoribus ſaepe cauſis reliquerunt. Oſtendite vos ceteris nationibus, quemadmodum conſueſtis, arma hoſtibus inferre, quam propellere a veſtris moenibus, maluiſſe. Suſcipite bellum tam facile, tam expeditum, quam neceſſarium & ſalutare. Omnis ad unum quodammodo patrocinium & auxilium veſtrum ſuſtulit animos Italia, collatura quod virium ſupereſt ad molem tantam periculi depellendam. Expectat opem hanc unam Fridericus Arago tam propter animi ſui regias dotes, quam ob regnum patrium & avitum, non formidine modo, ſed minis hoſtium liberandus; quibus adimi putat, quicquid erogatur in hoc bellum conficiendum; adeo videt & omnia in eorum poteſtatem niſi occurraris eſſe ventura. Inſtant & aſſident hujus expeditionis cauſa tot exules nobiliſſimi Mediolanenſium, tot primores Inſubriae civitatum, qui plus vobis officii quam Ludovico præſtiterant, pollicentur. Adeſt vir ampliſſimus Fridericus Sanctoſeverinas Urbis æternæ diaconus cardinalis non minori cura religionis, quam patriae caritate; cujus vel tacentis auctoritas & fides, quando de virtutibus ceteris me loqui parantem reprimit moderatiſſimus ejus aſpectus, & verecundia mea dicenti mihi præcurrit ad explicandas vobis hujus belli rationes. Quod ſi paulo ante ſola Cæſaris expectatio pene jam profligaſſe videbatur; non id adventantis fama conficiet? Non hic tantum virtute præſtabit, ut ſi exitus Martis foret incertus, poſſimus fortunae culpam non extimeſcere? Ecquis huic poterit cum in virtutibus reliquis, quae in hominem cadunt tum in laude militari par inveniri? Ecquis audebit ſe vobis opponere, quos ego non alios quam ſummos duces intueor? Ecquis reſiſtere conabitur veſtri generis exercitibus, quibus ſemper ſi praeterita meminerimus, omnia praevia, omnia prona, omnia cedentia fuere? Cum ſit ergo perſpicuum in manu veſtra poſitam belli eſſe fortunam, quid expectatis? cur arma non capitis eam vobis laudem paritura, quæ omnem antiquitatis memoriam ſuperabit? Nam quid unquam ex omni vetuſtate ſumetur illuſtrius, quam vos plurimis & maximis rebus hoc uno bello defenſis & conſervatis, commemorationem nominis veſtri cum omni poſteritate, cum literis annalium, cum religionis æternitate adaequandam relinquere? Atque illa me ratio, Cæſar, hortata eſt ad orationem tam gravem ſuſcipiendam, quod animadverterem te ſolidae laudis & veræ gloriæ, cujus amore ſapientiſſimus quiſque flagravit, ſemper appetentem fuiſſe, ut ampla & magnifica quæ proponuntur, quocumque dicantur modo, facile tuis cogitationibus adhæreſcant. Itaque non mediocritas in dicendo mea, ſed animi magnitudo tui, & horum Principum deliberatio facit, ut hanc frequentiam cum video, nihil aliud me putem cernere, quam initium recuperatæ Italicæ libertatis, tanto felicius, quanto major ad hunc tantum honorem gloria celeritatis acceſſerit.

JOANNES DOMINICUS MANSI

De geminis opuſculis Jacobi *de natura rerum*, & Fretelli *De locis terræ Hieruſalem*.

ADMONITIO AD LECTORES.

Cum primum ad deſcribendum opuſculum *de natura rerum* me contuli, de libello ejuſdem tituli Bedæ adſcripto ne cogitavi quidem; ideoque typis excudendum ſtatim tradidi. Poſt aliquod tempus, typis ad alia excurrentibus, venit in mentem de Beda: eoque ſtatim conſulto, ſero tandem recognovi opuſculum ſub ejus nomine vulgatum unum eſſe cum meo, ſed Bedæ authori adſcriptum, mutato de induſtria in tetraſtico nomine *Jacob* in *Bedam*. Viderint proinde docti, utri tribuendum ſit, & veniam indulgeant oſcitantiae meæ, qui non cautius providi ne opuſculum jam typis & quidem accuratius excuſum bis haberent. Ceterum opuſculum hic datum, quamvis ſoleciſmis & barbariſmis ſcatet, ex vetuſtiſſimo codice tempore Caroli Magni ſcripto me repetiiſſe ſciant, unde de ſincero authore cui tribuendum ſit conjecturam capere licet.

Perſimile mihi accidit in evulgatione libelli a Fretello Archidiacono ſcripti *De locis terrae Hieruſalem*; offendi enim illum jam evulgatum ab Allatio in ſuis συμμίκτοις ſub nomine Eugeſippi cujuſdam. Non tamen me pœnitet editionis meæ, eſt enim plenior & inſtructa præfatione ſeu epiſtola authoris ad Raymundum Toletanum Comitem, quæ cum defuerit in codice Allatii, ideo cauſam dedit errandi in vero nomine ſui authoris. Inſuper & Allatius codice uſus eſt minus correcto, & in multis luxato, ut interdum ſenſus ex eo exculpi non poſſit. Fruantur ergo lectores eruditi hoc opuſculo, habeantque tanquam novum, & authori ſuo, Fretello ſcilicet, nunc tandem reſtituto. Quod nomen iſtud ſincerum authoris ſui habendum ſit, demonſtrat etiam conſenſus codicis ab Adrichomio conſulti, in quo eidem Fretello adſcriptum vir ille doctus reperit.

SYL-

Digitized by Google

S Y L L A B U S

Auctorum qui citantur, notantur, emendantur, illuſtrantur in notis ad Lactantium.

Abrahamus Ortelius. 68.
Acta Apoſtolorum. 38.
Acta purgationis Felicis Epiſcopi Aptungitani. 49. 58. 71. & ſeq. 73.
Ado Viennenſis Archiepiſcopus. 68. 75.
Adolphus Occo. 55. & ſeq. 63.
Ægidius Bucherius. 34. & ſeq. 48. 51. 63.
Ælius Lampridius. 44. & ſeq.
Ælius Spartianus. 48.
Agapes, Chioniæ, & Irenes martyrium. 42. 61.
Alexandri martyris acta. 68.
Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis. 38. 64. 74.
Ammianus Marcellinus. 38. 40. 42. 66.
Anaſtaſius Bibliothecarius. 43. 66. 77.
Andreas Schottus. 53. 67.
Antonini Imp. itinerarium. 64.
Apollinaris Sidonius. 54.
Antonius Dadinus Alteſerra. 76.
Appendix Codicis Theodoſiani. 40.
Arnaldus Pontacus. 38. 44. 47. 49. 56.
Arnobius rhetor. 38. 40.
Artemii ex Duce Ægypti acta. 63.
Aulus Gellius. 76.
Aurelius Auguſtinus. 35. 36. 38. 40. 41. 53. 60. 64. 65. 67. 69. & ſeqq. 70. 71. & ſeq. 72. & ſeqq. 72. & ſeq. 74. & ſeq. 75. & ſeq. 76.

Baſilei Epiſcopi Amaſeæ acta. 65. & ſeq.
Baſilicorum libri. 65.
Bonifacii Martyris acta. 75.
Boninus Mombritius. 75. & ſeq. 75. 76.

Cæſar Baronius. 35. 36. 37. 41. 42. & ſeq. 44. 49. 50. 64. 66. 67. 71. & ſeq. 75. & ſeq. 76. & ſeq.
Carolus Duffreſnius. 38. 40. 48. 49. 51. 52. 58. 65. 67. 73. & ſeqq. 75. & ſeqq.
Carolus Sigonius 47. 50. 53. 60.
Carthaginenſe Concilium ſub Cypriano. 68. 72.
Caſſiodorus. 45.
Chriſtophorus Browerus. 34.
Chronicon Alexandrinum. 37. 41. 45. & ſeq. 47. 49. 55. 59. 63.
Cicero. 35. 44. 61. 66.
Claudius Salmaſius. 37. 49. 51. 60. 67. 75.
Clemens Alexandrinus. 37.
Codex Juſtiniani. 64.
Codex Theodoſianus. 62. 63. 64. 65. 69. & ſeq. 70. 71. 72.
Collatio Carthaginenſis. 44. 65. 68. 69. 70. & ſeq. 72. & ſeqq. 74.
Commodiſnos. 40. 44. 71.
Concilium ſeatum 71.
Conſtantinus Harmenopolus. 65.
Conſtantinus M. Imperator. 37. & ſeq. 42. 47. 67. 71. Ejuſdem Donatio. 45.
Cyprianus Epiſcopus Carthaginenſis. 44. 48. Ejus paſſio. 76.

Deſiderius Eraſmus. 74.
Deſiderius Heraldus. 41.
Digeſtorum Codex. 38. 49.
Dio Caſſius. 37. 60.
Dionyſius Petavius. 38. 41. 45. 47. 53. 58. 66.

Elliberitanum Concilium. 41.
Ennodius Epiſcopus Ticinenſis. 73.

Epiphanius Scholaſticus. 47. 51. 54. 76.
Epitome Victoris. 34. 37. 40. 46. & ſeq. 48. 50 & ſeq. 52. & ſeq. 55. & ſeq. 56. 58. 60. 62. 66. 76.
Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis. 39. 57.
Eumenius rhetor. 38. 51. & ſeqq. 56. 57. & ſeqq. 60.
Evodius Vzalenſis Epiſcopus. 65.
Euphemiæ martyris acta. 68.
Euſebius Epiſcopus Caeſarienſis 34. 37. & ſeq. 38. 39. 40. 41. & ſeqq. 42. & ſeq. 43. & ſeq. 44. & ſeqq. 46. 47. & ſeq. 48. & ſeq. 50. & ſeqq. 51. 52. 55. 56. 57. 58. & ſeqq. 60. & ſeq. 61. & ſeq. 62. 63. 65. & ſeqq. 66. & ſeq. 76.
Eutropius. 37. & ſeq. 38. 39. & ſeq. 41. 43. 45. 47. 48. & ſeq. 50. 52. & ſeq. 53. 54. 57. 59. & ſeq. 62. 65. 66. 76.
Eutychius Patriarcha Alexandrinus. 58. & ſeq. 61. 66.
Extravagantes communes. 38.

Faſti Idatiani. 34. 38. 44. 45. 47. 48. & ſeqq. 51. 52. 55. 58. 60. 62. 71.
Felicis II. Papæ Vita. 77.
Ferdinandus Ughellus. 67.
Flavius Vopiſcus. 37. & ſeq. 39. 40. 43. 44. 45. 46. 48. 49. 50. 51.
Fragmentum de Conſtantio Chloro. 38. 46. 47. & ſeq. 48. 49. 51. 52. 53. & ſeqq. 54. 55. 58. 59. & ſeq. 63. & ſeq. 64. 65. 66.
Franciſcus Balduinus. 49.
Franciſcus Juretus. 49. 70. & ſeq. 72. 75.
Franciſcus Zephyrus. 36.

Gabriel Albaſpinæus Epiſcopus Aurelianenſis. 74.
Gebhartus Elmenhorſtius. 40.
Gelaſius I. Papa. 49.
S. Georgii Martyris Acta. 41. 42. 43.
Georgius Epiſcopus Ambianenſis. 47.
Georgius Cedrenus. 66.
Godefridus Henſchenius. 42. 43. 67. & ſeq.
Gregorius XI. Papa. 61.
Guillelmus Camdenus. 50. 51. & ſeq.

Hadrianus Valeſius. 43. 51. 53. 54. & ſeq. 56. 57 58. 62.
Henricus Bulengerus. 44.
Henricus Caniſius. 41. 44. 64.
Henricus Noris. 58. 63. 65. 66.
Henricus Valeſius. 37. 38. 39. & ſeqq. 41. 44. 45. 47. 48. 49. & ſeq. 51. 53. 54. 56. 57. 59. & ſeq. 60. & ſeq. 62. 63. 64. & ſeqq. 65. 69. & ſeq. 70. 71. 72. & ſeqq. 75.
Hieronymus Presbyter Stridonienſis. 34. 35. 63. 66. & ſeq. 68. 71. 74. 75.
Hieronymus Rubeus. 53.
Hiſtoria Miſcella. 51.
Hiſtoria Tripartita. 51.

Jacobus Gothefredus. 34. 46. 49. & ſeq. 54. 64. 71. 72. 73.
Jacobus Oiſelius. 64.
Jacobus Sirmondus. 35. 41. 44. 54. 68. 72. 73. & ſeqq. 75.
Janus Gruterus. 40. 48. 54. 67. 72. & ſeq. 73.
Indis & Domnæ Martyrum acta. 40. 43.
Inſcriptiones veteres. 39. 40. 42. 48. 54. 63. 67. 72. & ſeq. 73.
Joannes Abbas Biclarenſis. 44.

Joan-

Joannes Bollandus. 46
Joannes Broeus. 73.
Joannes Chryſoſtomus. 46. 65.
Joannes Chriſtophorſonus. 47. 54. 57. 59. 60. 62. 65. & ſeqq.
Joannes Cuſpinianus. 37. 42. 59. 62.
Joannes Fridericus Herwartus. 41. 46. 51. & ſeq. 52. 55.
Joannes Livinejus. 57.
Joannes Mercerus. 65.
Joannes Morinus. 50. 56. 64.
Joannes Presbyter Nicomedienſis. 65.
Joannes Savaro. 54. 67.
Joannes Seldenus. 75.
Joannes Zonaras. 50.
Joſephus Iſæus. 34. 36. 40. 41. 42.
Joſephus Scaliger. 37. 38. 44. 45. & ſeq. 48. 51. 52. 53. 56. & ſeq. 58. 66.
Iſaacus Caſaubonus. 36. 41. 50. 51. 62. 66.
Iſidori gloſſæ. 54. 58.
Itinerarium Burdegalenſe. 65.
Julianus Imperator. 37. 39. 43.
Julius Capitolinus. 38. 75. 76.
Juſtinianus Imperator. 45. 53. 63.
Juvenalis. 36.

Kalendarium Romanum vetus. 48. 51. & ſeq. 52. 55. 63. & ſeq. 67.

Lactantius, *paſſim*.
Laodicenſe Concilium. 74.
Latinus Latinius. 35. 40.
Laurentius Surius. 63. 67. & ſeqq. 68. 74. & ſeq. 75.
Leo I. Papa. 64.
Lucas Dacherius. 68.
Lucas Holſtenius. 74.
Luciani Martyris acta. 61.

Macrobius. 37. 41.
Mamertinus. 38. 39. & ſeq.
Marcelli Centurionis acta. 63.
Marcellinus Comes. 45.
Marcellus Francolinus. 35.
Mariæ Ancillæ Martyris acta. 40.
Mariaus Victorius. 66. 74.
Martyrologium Romanum. 44. 68.
Matthæus Raderus. 55.
Menologium Græcorum. 41. 44. 64.
Michael Thomaſius. 34. 35. 40.

Nazarius. 62. 63. 64.
Nicephorus Calliſtus. 48. 43. 50. 55.
Nicolaus Alemannus. 67.
Nicolaus Rigaltius. 36. 40. 48.
Nonius Marcellus. 60.
Notitia Africæ. 44. 72.

Octavius Strada. 61.
Odoricus Raynaldus. 43.
Onuphrius Panvinius. 41. 78. 51. 55. 60.
Optatus Milevitanus. 40. 43. 60. 69. 71. & ſeq. 73. & ſeq. 74.
Oſeas Propheta. 68. 74.

Panegyricus Conſtantino dictus. 46. 54. 63.
Panegyricus Maximiano, & Conſtantino dictus. 38. 44. 47. 52. & ſeq. 53. 57.
Papias. 48.
Papirius Maſſonus. 44. 70.
Paulus Diaconus Aquilejenſis. 58.
Paulus Juriſconſultus. 35. 50.
Paulus de Middelburgo. 35.
Paulus Oroſius. 51. 58. 59. 60.
Pauſanias. 41
Petrus Ciaconius. 40. 75.
Petrus Franciſcus Chiffletius. 34. & ſeq. 44. 52. 54. 63.
Petrus Joſredus. 75. & ſeq. 76.
Petrus Lambecius. 52. 63. 68.

Petrus de Natalibus. 75.
Petrus Pithoeus. 44. 70.
Petrus de Vineis. 50.
Philippus Beroaldus. 67.
Philippus Cluverius. 56. 75.
Philippus Ferrarius. 67.
Philippus Labbeus. 47. 52.
Philocali Kalendarium. 52.
Photius Patriarcha CP. 50. 51.
Plinius major. 41. 44. 61. 63.
Plinius junior. 46.
Politia Sanctorum Metrophanis, & Alexandri. 50. 51.
Pontii Martyris acta. 37. 67. 73.
Pontius Diaconus. 41.
Poſſidius Epiſcopus Calamenſis. 72. 73.
Praedeſtinatus. 40.
Praxagoras. 50. & ſeq.
Priſcianus grammaticus. 70.
Procopius Caeſarienſis 37.
Procopii Martyris acta. 48.
Prudentius. 63.
Publius Optatianus Porphyrius. 64.
P. Victor. 68.

Queroli Comœdia. 38.
Quintilianus. 63.

Regino Abbas Prumienſis. 50.
Ruffinus Presbyter Aquilejenſis. 41. & ſeq. 42. 43. 46. 47. 57. 58. & ſeqq. 60. 61. & ſeq. 76.

Sabæ Gothi Martyris acta. 61.
Salvianus Presbyter Maſſilienſis. 38. 49. 55. 75.
Saturnini & Dativi martyrum acta. 41. 42. 59. 60. 67.
Sabini Epiſcopi Aſſiuritanis acta. 41. 67.
Sebaſtianus Caſtalio. 36.
Seneca Philoſophus. 49.
Seraphiæ martyris acta. 49.
Sergii & Bacchi martyrum acta. 61.
Sethus Calviſius. 53. 59.
Severinus Binius. 70.
Sextus Aurelius Victor. 38. 40. 42. 49. 50. 51. 52. & ſeq. 53. 54. 59. 60. 63. 66. & ſeq. 67.
Sextus Pompejus Feſtus. 68.
Sextus Rufus. 48. & ſeq. 44. 49.
Sibyllarum oracula. 36.
Socrates hiſtoricus. 47. 48. & ſeq. 51. 54. 58. 60.
Statius. 35. 68.
Suetonius. 36. 37. 61. 63. 67.
Suidas. 41. 52. 58. 60. 62.
Sulpitius Severus. 36. & ſeq. 39. 40. 41.
Suſannæ martyris acta. 42. & ſeq.
Synodus ſexta. 71.

Tacitus. 35. 46. & ſeq. 49. 50. 58. 61. & ſeq. 63.
Terentii, Aphricani, & ſociorum acta. 61.
Tertullianus. 36. & ſeq. 74. 75. & ſeq.
Theodori ſyronis Amaſeni acta. 61.
Theophanes Chronographus. 66.
T. Livius. 38. 68.
Trebellius Pollio. 37. & ſeq. 38. 46. 60. 62.
Triſtanus Santamantius. 51. 52. 75.

Valerius, auctor vitæ S. Pontii. 40. 73.
Vari Martyris, & Sociorum acta. 61.
Victor Epiſcopus Vitenſis, ſeu Uticenſis. 39. 68.
Vincentius Bellovacenſis. 75.
Virgilius. 44.
VVolfgangus Muſculus. 57. 65.

Xiphilinus. 37. 46. 50.
Xyſtus Betulejus. 35.

Zoſimus. 34. 37. 45. 46. 47. 48. 50. 52. & ſeq. 53. & ſeqq. 55. & ſeq. 56. 57. 60. 62. 63. 64. & ſeq. 65. & ſeq.

FINIS TOMI I.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google